ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΚΑΣΣΕΛΟΥΡΗ Λ. Γ. ΘΩΜΑ

«Κοινωνικός Αποκλεισμός ως αποτέλεσμα του Αναλφαβητισμού. Κεντρικές Κρατικές Πολιτικές για την αντιμετώπισή του. Δυνατότητες παρέμβασης του Τοπικού Κράτους και των Φορέων των Εργαζομένων. Η περίπτωση του Δήμου Περιστερίου»

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

- ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
- ΛΥΔΑΚΗ ΑΝΝΑ
- ΔΡΑΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

(Α΄ ΤΟΜΟΣ)

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΙΟΣ 2005

Στη μνήμη της
Γεωργίας Κασσελούρη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Α΄ ΤΟΜΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 6
ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ.....9
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ 10
ΔΟΜΗ.....15

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ- ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ: ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Κεφάλαιο Πρώτο: Προλεγόμενα στον αναλφαβητισμό και στον κοινωνικό αποκλεισμό- εννοιολογικοί προσδιορισμοί
2.1. Αναλφαβητισμός 20
2.1.1. Οργανικός και λειτουργικός αναλφαβητισμός.....20
2.1.2. Τεχνολογικός αναλφαβητισμός.....27
2.1.3. Νέες μορφές αναλφαβητισμού.....31
2.1.4. Αναλφαβητισμός, κοινωνική παιδεία και ελληνική γλώσσα.....33
2.1.5. Το πέρασμα από τον αναλφαβητισμό στον αλφαβητισμό 36
2.2. Κοινωνικός αποκλεισμός.....40
2.2.1. Προϊστορία του όρου.....43
2.3. Ο αναλφαβητισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός μέσα από το έργο ελλήνων κοινωνιολόγων, ιστορικών και παιδαγωγών 46
2.4. Χαρτογράφηση του αναλφάβητου πληθυσμού που βρίσκονται σε κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. 67
2.5. Το πρόβλημα της ανεργίας και της φτώχειας ως βασικά αίτια για την εμφάνιση του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού.....70
3. Ο ρόλος του κεντρικού κράτους και η εμπλοκή του τοπικού κράτους 75
4. Ο ρόλος των φορέων των εργαζομένων.....80
Κεφάλαιο Δεύτερο: Ιστορικές και κοινωνικές βάσεις της εμφάνισης του φαινομένου του αναλφαβητισμού και των πολιτικών αντιμετώπισής του
1. Το φαινόμενο της γραφής και της ανάγνωσης στις αρχαϊκές κοινωνίες.....84
2. Η εξέλιξη της γραφής και των συστημάτων εκπαίδευσης από την αρχαία ελληνική μέχρι την προκαπιταλιστική εποχή.....90
3. Η εμφάνιση του μαζικού- λαϊκού σχολείου ως αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης και η συνειδητοποίηση του προβλήματος του αναλφαβητισμού.....102
4. Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού τη μεταπολεμική περίοδο.....107
4.1. Η αναγνώριση του αλφαβητισμού ως κοινωνικού δικαιώματος στα αποικιακά κράτη.....107
4.2. Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και στην Κίνα.....110
4.3. Ο αναλφαβητισμός στις χώρες της Λατινικής Αμερικής.....115
5. Η επανεμφάνιση του προβλήματος του αναλφαβητισμού στις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης τη δεκαετία του '70.....119
6. Η ενεργός εμπλοκή των διεθνών οργανισμών.....123
Κεφάλαιο Τρίτο: Ιστορική ανασκόπηση της ελληνικής εκπαίδευσης υπό το πρίσμα των πολιτικών αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού
1.Το πρόβλημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού στην Ελλάδα κατά το 19ο αιώνα.....132
2. Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα.....137
3. Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού την περίοδο της Αντίστασης και της Ελεύθερης Ελλάδας.....142
4. Οι πολιτικές αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού τη μεταπολεμική περίοδο.....146
5. Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού τη μεταπολιτευτική περίοδο 150
6. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού τις δυο τελευταίες δεκαετίες.....165
6.1. Τι δείχνουν οι απογραφές της ΕΣΥΕ.....165
6.2. Η έρευνα του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου.....166
6.3. Ο θεσμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης.....167

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

Κεφάλαιο Πρώτο: Η συγκρότηση του Δήμου Περιστερίου ως πεδίο πολλαπλών αποκλεισμών- πολιτικές και κοινωνικές δομές

1.1. Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα μετά την μικρασιατική καταστροφή.....171
1.2. Η εγκατάσταση των μικρασιατών προσφύγων στο λεκανοπέδιο της Αθήνας.....172
1.3. Η εγκατάσταση των μικρασιατών προσφύγων στο Περιστέρι.....174
1.4. Το Περιστέρι της κατοχής και της αντίστασης 186
1.5. Η ανάπτυξη του Περιστεριού τη μεταπολεμική περίοδο 193
1.5.1. Εισαγωγικά 193
1.5.2. Η πληθυσμιακή έκρηξη του Δήμου Περιστερίου 195
1.5.3. Πολιτικές διακρίσεων και αποκλεισμού: προβλήματα δόμησης μιας άναρχης πόλης.....196
1.5.4. Η ανάπτυξη της παραγωγικής βάσης- κοινωνικοί αγώνες.....201
1.5.5. Η εξέλιξη της πολιτικής δομής.....203
1.5.5.1. Δημοτικές Εκλογές 204
1.5.5.2. Βουλευτικές Εκλογές.....206

Κεφάλαιο Δεύτερο: Σύγχρονη κοινωνικοταξική διάρθρωση

2.1. Γενικά χαρακτηριστικά.....210
2.2. Κοινωνικοταξική διάρθρωση.....212
2.3. Φύλο, Ομάδες και Κλάδοι Απασχόλησης.....213

Κεφάλαιο Τρίτο: Επίπεδο εκπαίδευσης Δήμου Περιστερίου

3.1. Δείκτης εκπαίδευσης του εγγράμματου πληθυσμού.....217
3.1.1. «Πτυχιούχοι ΑΕΙ- ΤΕΙ».....220
3.1.2. «Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης» 220
3.1.3. «Απόφοιτοι Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης» 220
3. 2. Ομάδα αναφοράς: «Υποεκπαιδευμένου».....221
3.2.1. «Απόφοιτοι Δημοτικού» 222
3.2.2. «Χωρίς Απολυτήριο Δημοτικού- γνωρίζοντες να διαβάζουν και να γράφουν».....223
3.2.3. «Αγράμματου» (Οργανικά Αναλφάβητοι) 223
3.3. Θρησκευτικοί- Πολιτικοί Γάμοι και επίπεδο εκπαίδευσης, Διαζύγια 223
3.3.1. Θρησκευτικοί και Πολιτικοί Γάμοι 224
3.3.2. Διαζύγια.....227
3.4. Το προφίλ του αναλφάβητου 229
3.4.1. Το προφίλ του αναλφάβητου μεταπολεμικά.....229
3.4.2. Το σύγχρονο προφίλ του αναλφάβητου και υποεκπαιδευμένου σήμερα.....230

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

Κεφάλαιο Τέταρτο: Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτήριου Δημοτικού

4.1. Εισαγωγή.....232
4.2. Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτήριου Δημοτικού Δήμου Περιστερίου.....233
4.3. Ελλιπής ενημέρωση του υποεκπαιδευμένου πληθυσμού.....237
4.4. Πώς θεμελιώνεται το θέμα του Κοινωνικού Αποκλεισμού.....237

Κεφάλαιο Πέμπτο: Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας

5.1. Εισαγωγή.....240
5.2. Τα Σ.Δ.Ε. στην Ελλάδα.....243
5.3. Το Σ.Δ.Ε. Περιστερίου.....245
5.4. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού 248
5.5. Συνεργασία με τους τοπικούς φορείς.....250
5.6. Συμπεράσματα.....251

Κεφάλαιο Έκτο: Σύλλογοι και Ένωση Γονέων
6.1. Σύσταση και συγκρότηση των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων.....255
6.2. Σύλλογοι Γονέων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δήμου Περιστερίου.....260
6.3. Ένωση Γονέων.....266
6.4. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού.....270
Κεφάλαιο Έβδομο: Δημοτική Επιτροπή Παιδείας
7.1. Εισαγωγικά.....273
7.2. Σύσταση ΔΕΠ Περιστερίου.....273
7.3. Δ.Ε.Π. Περιστερίου.....275
7.4. Συμπεράσματα.....278
Κεφάλαιο Όγδοο: Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
8.1. Εισαγωγικά.....279
8.2. ΟΑΕΔ Περιστερίου.....280
8.3. Ειδικές Κοινωνικές Ομάδες.....285
8.3.1. «Αποφυλακισμένου» - «Απεξαρτημένου».....286
8.3.2. Κατηγορία «(16)18-24».....289
8.3.3. «Μονογονεϊκές Οικογένειες».....291
8.3.4. Κατηγορίες «44-65» και «Λ.Α.Ε.Κ».....296
8.4. Συμπεράσματα.....299
Κεφάλαιο Ένατο: Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Δυτικής Αττικής (ΑΣΔΑ)
9.1. Εισαγωγή.....303
9.2. Η φυσιογνωμία της Δυτικής Αττικής.....303
9.3. Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις.....305
9.4. Παλιννοστούντες.....306
9.5. Αναπτυξιακή Ανώνυμη Εταιρεία Περιστερίου.....308
9.6. Συμπεράσματα.....310
Κεφάλαιο Δέκατο: Σύλλογος Εργαζομένων Δήμου Περιστερίου
10.1. Εισαγωγή.....313
10.2. Σωματείο Εργαζομένων.....315
10.3. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού.....319
Κεφάλαιο Ενδέκατο: Συνδικάτο Οικοδόμων
11.1. Εισαγωγικά.....322
11.2. Ομοσπονδία Οικοδόμων.....323
11.3. Συνδικάτο Οικοδόμων Περιστερίου.....324
11.4. Εκπαιδευτική κατάσταση των Οικοδόμων.....326
11.5. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στους Οικοδόμους.....329
11.6. Συμπεράσματα.....331
Κεφάλαιο Δωδέκατο: Γενικές διαπιστώσεις- συμπεράσματα- προτάσεις.....332

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....342

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β΄ ΤΟΜΟΥ

Α. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ
Α. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ
1. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ- ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ Αικατερίνη, βουλευτής Β΄ Αθήνας της ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.....3
2. ΤΣΟΥΚΑΤΟΣ Θεόδωρος, Βουλευτής Επικρατείας του ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ.....6
3. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ Γεώργιος, Βουλευτής Β΄ Θεσσαλονίκης του ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....9
4. ΚΟΥΒΕΛΗΣ Φώτιος, Βουλευτής Β΄ Αθήνας του ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ.....14

Β. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ
1. **ΠΑΧΑΤΟΥΡΙΔΗΣ** Ανδρέας, Δήμαρχος Περιστερίου, επικεφαλής της Δημοτικής Παράταξης «ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ», ...17-20
2. **ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ** Θεόδωρος, Δήμαρχος Περιστερίου (Δήμαρχος 1982, 1990, 1994, 1998), επικεφαλής της παράταξης «ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΝΕΩΣΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ»..... 17-20
3. **ΣΟΦΟΣ** Παναγιώτης, επικεφαλής της Δ. Παράταξης «ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ».....17-20
4. **ΝΑΟΣ** Ιωάννης, επικεφαλής του Συνδυασμού «ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ».....21
5. **ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΟΥ** Νεκταρία, Αντιδήμαρχος Περιστερίου, Πρόεδρος της «Επιτροπής Παιδείας του Δήμου».....31

Γ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
1. **ΑΡΚΙΤΣΑΙΟΣ** Κωνσταντίνος, Προϊστάμενος του 3ου Γραφείου της Γ΄ Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αθηνών, ...36
2. **ΖΑΦΕΙΡΑΚΙΔΗΣ** Γεώργιος, Προϊστάμενος του 3ου Γραφείου της Γ΄ Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αθηνών.....38
3. **ΓΕΩΡΓΑΤΣΕΛΟΣ** Ιωάννης, Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης.....42-46
5. **ΖΩΓΡΑΦΟΣ** Αθανάσιος, Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης.....42-46
6. **ΡΑΠΤΟΠΟΥΛΟΣ** Παναγιώτης, Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης.....42-46
7. **ΤΖΟΥΜΑΚΑ** Αικατερίνη, Δ/ντρια του «Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας» Περιστερίου.....47
8. **ΚΑΡΚΟΥΛΙΑ** Νικολέτα, Δ/ντρια του 2ου Δ.Σ. Περιστερίου και Προέδρου της Εξεταστικής Επιτροπής για τη χορήγηση Πιστοποιητικού Απολυτηρίου Δημοτικού σε Ενήλικες.....53

Δ. ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ
1. **ΤΖΙΒΙΣΚΟΣ** Γεώργιος, Πρόεδρος της «Αναπτυξιακής Ανώνυμης Εταιρείας Περιστερίου» (ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ).....60
2. **ΣΙΟΥΤΗΣ** Στέφανος, πρώην μέλος του Δ.Σ. του «Αναπτυξιακού Συνδέσμου Δυτικής Αττικής» (Α.Σ.Δ.Α.) και πρώην Αντιδήμαρχου Περιστερίου..... 68
3. **ΚΟΚΚΟΤΑ** Παναγιώτα, Διευθύντρια του Υποκαταστήματος «Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού» Περιστερίου (Ο.Α.Ε Δ).....72

Ε. ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ ΚΑΙ ΜΑΖΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ
1. **ΠΑΠΛΩΜΑΤΑΣ** Κωνσταντίνος, Πρόεδρος του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Περιστερίου «Έλλη Αλεξίου».....74
2. **ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ** Αθανάσιος, Πρόεδρος της Ένωσης Γονέων του Δήμου Περιστερίου.....78
3. **ΚΑΤΑΧΑΝΑΣ** Γεώργιος, Μέλος του Δ.Σ. του Συλλόγου Εργαζομένων του Δήμου Περιστερίου και μέλος της διοίκησης της Π.Ο.Ε.- Ο.Τ.Α.....80
4. **ΜΕΡΜΙΓΚΗΣ** Ευάγγελος, Πρόεδρος του Συνδικάτου Οικοδόμων Περιστερίου.....85
5. **ΚΥΠΡΑΙΟΣ** Δημήτριος, μέλος της Διοίκησης του Συνδικάτου Μετάλλου «Ο Προμηθέας».....90
6. **ΘΕΟΔΩΡΟΥ** Δήμος, Πρόεδρος της Ομοσπονδίας Κλωστοϋφαντουργών, Ιματισμού και Δέρματος.....96
7. **ΠΑΝΤΑΖΕΛΟΣ** Γεώργιος, Μέλος της Διοίκησης και Πρόεδρος της Εξελικτικής Επιτροπής του «Σωματείου Βιοτεχνών Περιστερίου».....102
8. **ΤΙΚΟΠΟΥΛΟΥ** ΡΟΥΛΑ, Πρόεδρος των «Δημοκρατικών Γυναικών Περιστερίου-Παράρτημα Ο.Γ.Ε.».....107

ΣΤ. ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ
1. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **1ου** Δ.Σ.....108
2. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **7ου** Δ.Σ.....111
3. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **16ου** Δ.Σ.....114
4. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **22ου** Δ.Σ.....119
5. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **23ου** Δ.Σ.....121
6. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **24ου** Δ.Σ.....126
7. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **33ου** Δ.Σ.....129
8. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **36ου** Δ.Σ.....131
9. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **40ου** Δ.Σ.....133

Β. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....136

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ετήσια έκθεση της UNICEF για το 1999 ανέφερε ότι 113 εκατομμύρια παιδιά δεν φοιτούν στο σχολείο, ενώ σύμφωνα με τους υπολογισμούς της UNESCO και του ΟΗΕ πάνω από 850 εκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως, είναι ανίκανοι να διαβάσουν το όνομά τους ή να υπογράψουν με αυτό, αδυνατούν να συμπληρώσουν την απλούστερη αίτηση ή να διαβάσουν τις οδηγίες χρήσης ενός φαρμάκου.

Στην Ελλάδα και με βάση τα αποτελέσματα της απογραφής του 2001 και σε σύνολο 9.887.737 ατόμων άνω των 10 ετών, δηλώνουν ότι δε γνωρίζουν να διαβάζουν οι 374.191 (ποσοστό 3,8%). Υπάρχουν επίσης 864.533 άτομα που δεν έχουν τελειώσει το Δημοτικό Σχολείο και δηλώνουν ότι κατέχουν στοιχειωδώς το μηχανισμό της γραφής και της ανάγνωσης, ενώ όσοι είναι κάτοχοι απολυτηρίου Δημοτικού και θεωρούνται από την ΕΣΥΕ ότι συγκαταλέγονται στους αλφαβητισμένους ανέρχονται σε 3.152.144 (31,9%), που αποτελούν την πολυπληθέστερη απ' όλες τις κατηγορίες εκπαίδευσης. Έτσι, το σύνολο των υποεκπαιδευμένων ανθρώπων στον τόπο μας, δηλαδή των οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητων, ανέρχονται σε 4.390.868 που αντιπροσωπεύουν το 44,4% επί του συνόλου. Αν τώρα βασιστούμε σε έναν άλλο ορισμό του λειτουργικού αναλφαβητισμού που θεωρεί ότι πρέπει να συγκαταλέγονται στην κατηγορία αυτή κι όσοι έχουν απλώς τελειώσει το Γυμνάσιο, τότε προστίθενται κι άλλοι 1.164.250, ανεβάζοντας έτσι το σύνολο των υποεκπαιδευμένων στους 5.555.118 που αποτελούν το 56,2% επί του συνόλου.

Όπως και να προσεγγισθεί, όμως, η σύνθεση του αναλφάβητου και υποεκπαιδευμένου πληθυσμού στη χώρα μας και διεθνώς, ο αναλφαβητισμός αναδεικνύεται σε ένα από τα πιο δύσκολα κοινωνικά προβλήματα με συνέπειες στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή. Στη βάση αυτή το πρόβλημα του αναλφαβητισμού θεωρείται ότι είναι πολυσύνθετο και ότι για την αντιμετώπισή του απαιτείται ένας συνδυασμός δράσεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ειδικά για χώρες, όπως η Ελλάδα, οι πολιτικές αυτές, αντικειμενικά, εντάσσονται στα πλαίσια της άσκησης ευρύτερων κοινωνικών πολιτικών, με σκοπό τη στήριξη των χαμηλών και μειονεκτούντων κοινωνικών στρωμάτων που βρίσκονται στις παρυφές της εγγράμματης κοινωνίας και τη ρήξη του κύκλου της σωρευτικής αιτιότητας που τα οδηγούν στην «**αγραμματοσύνη**».

Στις ημέρες μας, ο υπερσυγκεντρωτικός χαρακτήρας στη διοίκηση και στη μορφή άσκησης της εξουσίας, η έλλειψη κοινωνικού κράτους, η απουσία υποστηρικτικών δομών ενίσχυσης των ευπαθών κοινωνικών ομάδων, αποδυναμώνει τις προσπάθειες εφαρμογής ενεργητικών πολιτικών καταπολέμησης του αναλφαβητισμού. Ταυτόχρονα, τα προβλήματα αυτά, διογκώνονται σ' ένα περιβάλλον έντονων πληθυσμιακών ανακατατάξεων με τη μαζική εισροή των μεταναστών και των προσφύγων. Επιπλέον, και ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των πολιτικών αυτών, καταγράφεται, η σαφής απουσία της **τοπικής κοινωνίας** και των **φορέων των εργαζομένων**, με αποτέλεσμα να εξασθενίζει το μέτωπο καταπολέμησης του αναλφαβητισμού και να περιορίζεται στις επιμέρους προσπάθειες που αναλαμβάνονται από το **κεντρικό κράτος**.

Είναι προφανές ότι με την παραπάνω προσέγγιση, το ενδιαφέρον μας δεν εστιάζεται αποκλειστικά στις εκπαιδευτικές διαστάσεις του αναλφαβητισμού, παρόλο που αυτές εξακολουθούν να θεωρούνται, ως πρωταρχικές. Όπως θα σημειώσουμε αναλυτικά στα επόμενα κεφάλαια, η υπόθεση της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, δεν αποτελεί αντικείμενο κοινωνικής και πολιτικής παρέμβασης που λύνεται αποκλειστικά μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά είναι ένα θέμα που επιδέχεται πολλαπλές παρεμβάσεις, όπως για παράδειγμα με τη θεσμοθέτηση της **εκπαίδευσης ενηλίκων** στα πλαίσια της **συνεχιζόμενης εκπαίδευσης** και μέσω ενός συνδυασμού δράσεων του κεντρικού κράτους, της τοπικής και νομαρχιακής αυτοδιοίκησης και των φορέων των εργαζομένων. Στην παραπάνω κατεύθυνση πρέπει να ενταχθεί και το σύστημα της **λαϊκής επιμόρφωσης** που πρέπει να περάσει στην αρμοδιότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης και να στηριχθούν παλιοί και νέοι θεσμοί καθώς και να αντιμετωπιστούν τα

προβλήματα εκπαίδευσης και κοινωνικής ένταξης των **μεταναστών** και των **μειονοτικών ομάδων**. Επίσης επιβάλλεται τα **εργατικά συνδικάτα** να στρέψουν το ενδιαφέρον τους στην αντιμετώπιση της υποεκπαίδευσης των μελών τους σε δύο κατευθύνσεις: Αρχικά με τη μορφή διεκδίκησης από το κεντρικό κράτος και αφετέρου με πρωτοβουλίες που μπορούν να αναλάβουν τα ίδια για την καταγραφή του αναλφαβητισμού και την αύξηση του μορφωτικού κεφαλαίου της εργατικής τάξης, εφόσον αυτό εκλαμβάνεται ως βασικό στοιχείο για την χειραφέτησή της.
Τι καταδείχνει, όμως, σήμερα, η πραγματικότητα της υλοποίησης προγραμμάτων που στοχεύουν στην εκπαίδευση του πληθυσμού της χώρας; Ότι στο σύνολό τους, κατευθύνονται στην μετεκπαίδευση των εγγράμματων τμημάτων του πληθυσμού, κυρίως, μέσα από τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης για την καταπολέμηση της ανεργίας και τη δημιουργία ημιαπασχολήσιμων εργαζομένων. Το γεγονός και μόνο, ότι τα συλλογικά όργανα της κεντρικής εξουσίας, αποκλείουν και τοποθετούν στο περιθώριο της επιμόρφωσης και της βασικής κατάρτισης τα αναλφάβητα και υποεκπαιδευμένα τμήματα του πληθυσμού, εντείνοντας έτσι τον κοινωνικό αποκλεισμό (πρόταση που είναι προς απόδειξη στην παρούσα έρευνα), ενισχύει τις αρχικές θεωρήσεις για τον **πολιτικό χαρακτήρα** του αναλφαβητισμού, ως κοινωνικού φαινομένου.
Μια ριζοσπαστική αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού θα βάλει σε πρώτο πλάνο αντιφάσεις, η αντιμετώπιση των οποίων θα απαιτήσει διεργασίες συλλογικές:

- Πώς θα συμβιβαστεί για παράδειγμα, ο εκσυγχρονισμός της παιδείας και η ανάπτυξη της τεχνολογίας – απαραίτητες προϋποθέσεις για μια αυτόνομη εθνική πολιτική- και το όραμα για μια λαϊκή παιδεία ανοιχτή σε όλους, όταν πάνω από το μισό του ενήλικα πληθυσμού είναι υποεκπαιδευμένο ή αναλφάβητο;
- Πώς εκτιμάται και αξιολογείται η γνώση και η ικανότητα των ίδιων των κοινωνικών φορέων, κρατικών και μη, που καθορίζουν το είδος και την ποιότητα της ενσωματωμένης, στο συγκεκριμένο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, αντισταθμιστικής πολιτικής για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού;
- Με ποιο τρόπο (δεν) εμπλέκεται η τοπική κοινωνία και οι φορείς των εργαζομένων στη συνδιαμόρφωση πολιτικών αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού;
- Ποια είναι τα ακριβή χαρακτηριστικά των κοινωνικών ομάδων που είναι αναλφάβητα (οργανικά, λειτουργικά, τεχνολογικά);
- Εντάσσονται οι αναλφάβητοι στις κοινωνικές ομάδες που βρίσκονται σε διαδικασία κοινωνικού αποκλεισμού;

Η τοποθέτηση απέναντι στα παραπάνω ερωτήματα, αναδεικνύει, επίσης, δύο βασικά ζητήματα: α) Ο πολιτικός χαρακτήρας του φαινομένου του αναλφαβητισμού, εκλαμβάνεται, πέρα κι έξω από την κυρίαρχη αντίληψη της κοινωνίας, που μετατοπίζει τον αναλφαβητισμό στο πεδίο των «ατομικών διαφορών» μεταξύ των ανθρώπων («δεν παίρνει τα γράμματα»), παρόλο που αναγνωρίζεται η σπουδαιότητα της μόρφωσης («άνθρωπος αγράμματος, ξύλο απελέκητο») και β) Αν ο αναλφαβητισμός χαρακτηρίζει το περιορισμένο ή ανύπαρκτο επίπεδο εκπαίδευσης των «κατώτερων» κοινωνικών στρωμάτων που ενυπάρχουν και διαχέονται τόσο στα τμήματα της εργατικής τάξης της χώρας μας, όσο και των φτωχών στρωμάτων της υπαίθρου, τότε το καθήκον των μορφωμένων και εγγράμματων δυνάμεων του τόπου, που διαχέονται σε όλους τους κοινωνικούς χώρους και σε όλες τις μορφές συλλογικής οργάνωσης, είναι να μπουν μπροστά και να ενισχύσουν τις προσπάθειες ανατροπής αυτής της κατάστασης.
Το ανύπαρκτο ή χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης ενός τμήματος του ελληνικού λαού είναι συνάρτηση και αποτέλεσμα πολλαπλών κοινωνικών παραγόντων και υπό την έννοια αυτή, οι ευθύνες για την αντιμετώπισή του καταμερίζονται σε όλους τους κοινωνικούς χώρους. Επιβάλλεται, επόμενα, η δημιουργία βιώσιμων θεσμών για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού, με την ενεργό εμπλοκή του **κράτους**, της **τοπικής κοινωνίας** και των **φορέων των εργαζομένων**, χωρίς βέβαια να αγνοείται ότι κάθε κοινωνικός θεσμός που διαμορφώνεται ιστορικά, μέσα από τις ιδιαίτερες εθνικές, κοινωνικές και πολιτικές διαδρομές, αποτελεί ένα

κοινωνικό συμβιβασμό και αντανακλά τις παραδόσεις, την ιστορία, τις κοινωνικές αντιπαραθέσεις και την οικονομικοκοινωνική ανάπτυξη κάθε λαού και χώρας.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διδακτορική διατριβή ενισχύθηκε από το **Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών** με χορήγηση υποτροφίας 3,5 ετών και στηρίχθηκε από το **Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων** με χορήγηση εκπαιδευτικής άδειας, με πλήρεις αποδοχές, διάρκειας 4 ετών. Στην ολοκλήρωσή της συνέβαλαν με πολλούς τρόπους πρόσωπα και θεσμοί, τους οποίους και αναφέρω στη συνέχεια.

Πρώτα απ' όλα θέλω να ευχαριστήσω, ιδιαίτερα, τον κ. **Σαρρή Νεοκλή**, αρχικά γιατί δέχτηκε να επιβλέψει τη διατριβή αυτή, ως καθηγητής του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πάντειου Πανεπιστημίου και στη συνέχεια για την ουσιαστική συμπαράσταση και βοήθεια που μου παρείχε κατά τη συγκρότηση του αντικειμένου, της μεθοδολογίας και τον προσανατολισμό της έρευνας σε συγκεκριμένο πεδίο αναφοράς (Δήμος Περιστερίου), όσο και κατά την ολοκλήρωσή της. Επίσης τον ευχαριστώ για τη συμβολή του στην ενημέρωσή μου ως προς τη βιβλιογραφία.

Ευχαριστώ και τα δύο άλλα μέλη της τριμελούς επιτροπής. Την επ. καθηγήτρια Κοινωνιολογίας κ. **Λυδάκη**, της οποίας οι παρατηρήσεις βελτίωσαν σημαντικά τον τρόπο παρουσίασης της έρευνας αυτής και τη μεθοδολογική προσέγγιση των υπό εξέταση φαινομένων. Τον καθηγητή Ειδικής Παιδαγωγικής, κ. **Δράκο Γεώργιο**, του οποίου οι παρατηρήσεις σχετικά με τις ταξινομήσεις του φαινομένου του αναλφαβητισμού, αποτέλεσαν σημαντικό οδηγό για την εκτέλεση της διδακτορικής διατριβής.

Ευχαριστώ όλους τους εκπροσώπους **υπηρεσιών, ιδρυμάτων, φορέων, σωματείων,** που συνέβαλαν αποφασιστικά να κατανοήσω παραπέρα το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού και μου παρείχαν την άδεια να χρησιμοποιήσω τα αρχεία τους και να συλλέξω στοιχεία, που ήταν άκρως απαραίτητα για την επιχειρηματολογία μου. Τους συναδέλφους μου **εκπαιδευτικούς**, για το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που έδειχναν σε κάθε συζήτησή μας για τον αναλφαβητισμό των παιδιών αλλά και των ενηλίκων. Τον μακαρίτη δάσκαλό μου **Γεώργιο Μωραΐτη**, που για δεκαπέντε και πάνω χρόνια, η συνεργασία μας στο Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών, ήταν ένα συνεχές φροντιστήριο ερμηνείας των κοινωνικών και των πνευματικών δομών συγκρότησης της νεοελληνικής κοινωνίας. Την κ. **Ελένη Μωραΐτη-Δασκαλοπούλου**, που με το προσωπικό της παράδειγμα, όντας η ίδια εξορισμένη την περίοδο του εμφυλίου πολέμου αν και ήταν μικρό παιδί, κατάφερε να επιβιώσει, να σπουδάσει δασκάλα και να μεταδώσει σε όλους εμάς που τη γνωρίσαμε το πάθος της για τη μόρφωση των παιδιών του ελληνικού λαού. Τους **Νίκο Αρβανίτη, Σπύρο Μαντέλη** και **Θοδωρή Αυγέρο** για τις ουσιαστικές παρατηρήσεις τους πάνω στην δομή και την οργάνωση της περιστεριώτικης κοινωνίας. Ορισμένους απλούς ανθρώπους, όπως οι οικοδόμοι στο καφενείο της Χρυσούπολης Περιστερίου που χωρίς να έχουν καμιά υποχρέωση και κίνητρο, όχι μόνο με βοήθησαν με συγκεκριμένες προτάσεις να ερμηνεύσω τον αναλφαβητισμό στο χώρο τους, αλλά με τον ευθύ και ντόμπρο λόγο τους, «προσγείωναν» τις επιστημονικές προεκτάσεις της έρευνας σε πραγματικά κοινωνικά δεδομένα.

Ευχαριστώ ακόμα τους **γονείς** μου, που αν και «αγράμματοι» και οι δυο, παιδιά της γενιάς του πολέμου που δεν ευτύχησαν να ολοκληρώσουν το βασικό σχολειό, με το δικό τους ξεχωριστό παράδειγμα, στάθηκαν αποφασιστικοί αρωγοί για το πέρασμα από τη βιωματική προσέγγιση του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού στην επιστημονική ερμηνεία τους. Ο θάνατος δε της μητέρας μου, στη τελική φάση της διδακτορικής διατριβής, όχι μόνο δεν στάθηκε ανασταλτικός παράγοντας για την ολοκλήρωσή της, αλλά όπως θα επιθυμούσε και η ίδια, μου έδωσε μεγαλύτερη δύναμη να συνεχίσω το δρόμο που μου έμαθε καλύτερα από κάθε άλλον: να επιμένω και να προσπαθώ σε κάθε δυσκολία.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τη σύζυγό μου, **Φλώρα Σιδερή** για την ουσιαστική βοήθειά της, αλλά και για την κατανόηση με την οποία χρειάστηκε να οπλιστεί όλο αυτό το διάστημα, που από

την αρχή συνέπεσε με τη γέννηση της αγαπημένης μας κόρης. Μια βοήθεια που ξεπερνά κατά πολύ την ηθική συμπαράσταση, πόσο μάλλον που την ίδια χρονική περίοδο συνέχιζε και η ίδια τις μεταπτυχιακές της σπουδές.
Όλους αυτούς, αλλά και όσους που από παράλειψή μου και μόνο δεν αναφέρω στο σημείο αυτό, τους ευχαριστώ θερμά.

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Αντικείμενο της παρούσας διδακτορικής διατριβής, αποτελεί ο **αναλφαβητισμός**, ως ένα από τα άλυτα και χρόνια κοινωνικά προβλήματα και η ανάλυση της σχέσης ανάμεσα στον **αναλφαβητισμό** και τον **κοινωνικό αποκλεισμό**.

Η επιστημονική έρευνα του φαινομένου του αναλφαβητισμού στην Ελλάδα έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με την ιστορική του ανάλυση, ως μέρος της ανάλυσης του εκπαιδευτικού συστήματος και των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, καθώς επίσης και με την ανάλυση των οικονομικών επιπτώσεων του αναλφαβητισμού στην κοινωνική και οικονομική συγκρότηση του ελληνικού κράτους, αντλώντας κυρίως από τα επιστημονικά αντικείμενα της Ιστορίας, της Κοινωνιολογίας και της Πολιτικής Οικονομίας. Η έρευνα αυτή έχει συμβάλει στην κατανόηση σημαντικών χαρακτηριστικών του φαινομένου του αναλφαβητισμού και την τοποθέτησή του ως ένα από τα πιο σοβαρά και άλυτα κοινωνικά προβλήματα. Παρ' όλα αυτά, το θέμα του αναλφαβητισμού, και υπό αυτή την οπτική, επιδέχεται περαιτέρω ανάλυση και διερεύνηση, με σκοπό, τόσο την αποτίμηση του προβλήματος στις πραγματικές του διαστάσεις στη σύγχρονη εποχή, όσο και τη διαμόρφωση ενός πλαισίου άμεσης παρέμβασης για την καταπολέμησή του.

Συνηθίζεται στην Ελλάδα, όταν αναφερόμαστε στον αναλφαβητισμό, να εννοούμε κατά βάση τον **οργανικό αναλφαβητισμό**, δηλαδή την αδυναμία κάποιου να χρησιμοποιήσει στοιχειωδώς το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας και λιγότερο το **λειτουργικό αναλφαβητισμό**, όπου παρόλο που κάποιος έχει διδαχθεί το μηχανισμό αυτό, δεν είναι σε θέση να αποτυπώσει ικανοποιητικά σε γραπτό κείμενο, ένα απλό καθημερινό στιγμιότυπο της ζωής του. Εκτός όμως από τον οργανικό και λειτουργικό αναλφαβητισμό παρουσιάζεται τα τελευταία χρόνια και μια νέα μορφή αναλφαβητισμού που περιγράφεται με τον όρο **τεχνολογικός αναλφαβητισμός** κι αναφέρεται στην αδυναμία χρήσης των ηλεκτρονικών υπολογιστών και γενικά των σύγχρονων μέσων επικοινωνίας. Όμως η κρατούσα άποψη αναγνωρίζει μόνο τον **οργανικό αναλφαβητισμό** συνδέοντάς τον με την «αγραμματοσύνη».

Παρά όμως τη μεγάλη σημασία που αποδίδεται στην αντιμετώπιση του προβλήματος του αναλφαβητισμού (και ειδικά του οργανικού αναλφαβητισμού), δεν έχει απασχολήσει την κριτική επιστημονική σκέψη στο βαθμό που θα έπρεπε. Αλλά και η πολιτική του **κράτους**, της **τοπικής αυτοδιοίκησης** και των **φορέων των εργαζομένων** υπολείπεται σε σχέση με το ζήτημα αυτό, παρόλο που όπως τονίζεται διαρκώς, το ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, είναι ένα πολύ σοβαρό εκπαιδευτικό και κοινωνικό πρόβλημα. Η υποβάθμιση του προβλήματος του αναλφαβητισμού την τελευταία δεκαετία, οι εσωτερικές διαφοροποιήσεις που παρουσιάζονται στην εξέλιξη του ίδιου του φαινομένου και η σύνδεσή του με τον **κοινωνικό αποκλεισμό**, αναπόφευκτα δημιουργεί, όχι μόνο εκπαιδευτικές αλλά και βαθιές κοινωνικές συνέπειες, μη αναστρέψιμες: στιγματισμό, περιθωριοποίηση, απομόνωση, αποκλεισμό. Ως εκ τούτου, τις συνέπειες αυτές δεν μπορεί να τις αγνοεί μια σύγχρονη εκπαιδευτική και κοινωνική πολιτική.

Από την άλλη πλευρά, η αδυναμία συγκρότησης βιώσιμων πολιτικών αντιμετώπισης του φαινομένου περιπλέκεται στη σημερινή εποχή. Παρόλο που βρισκόμαστε σε μια περίοδο σύγκλισης των εκπαιδευτικών συστημάτων στην Ευρώπη και με βάση τη Λευκή Βίβλο επιτρέπεται η ελεύθερη διακίνηση των προσώπων, εντούτοις δεν έχει λυθεί το πρόβλημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, συνολικά στις χώρες της Ε.Ε. και δεν έχει οριστικοποιηθεί μια ενιαία αντιμετώπιση του κοινωνικού αυτού προβλήματος, η οποία δε θα έχει πρακτικό αντίκρισμα αν δε βασιστεί σε κάποια minimum εκπαιδευτικά και κοινωνικά standards. Εφόσον τα standards αυτά αναφέρονται μόνο περιγραφικά στο φαινόμενο του αναλφαβητισμού και του

κοινωνικού αποκλεισμού και στοχεύουν στη δημιουργία μισοκαταρτισμένων και ευάλωτων εργαζομένων, τότε θα είναι ανεπαρκή και διάτρητα. Θα αναφέρονται επίσης και σε μια Ευρωπαϊκή Ένωση των «ολίγων» με έντονα τα σημάδια των κοινωνικά αποκλεισμένων. Πρόκειται για τις κοινωνικές εκείνες κατηγορίες που μαστίζονται από την «αγραμματοσύνη» και βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνίας.

Στο βαθμό που αυτό κρίνεται προβληματικό από τη σκοπιά μιας κριτικής κοινωνικής επιστήμης, η ανάλυση των θεμελιωδών προβλημάτων που αναφύονται από το επίπεδο του αναλφαβητισμού στη χώρα μας και της αναποτελεσματικότητας των πολιτικών αντιμετώπισής του, δεν έχει μόνο ιστορική αξία, αλλά προσλαμβάνει κοινωνική και πολιτική σημασία. Προς αυτήν την κατεύθυνση επιδιώκει να συμβάλει η μελέτη του προβλήματος του αναλφαβητισμού από τη σκοπιά του παραγόμενου κοινωνικού αποκλεισμού στη σύγχρονη φάση ανάπτυξης ενός συγκροτημένου αστικού χώρου, το **Δήμο Περιστερίου**, που επιλέγεται ως αυτοτελής χώρος ερευνητικού πεδίου.

Η σημασία αυτής της μελέτης διευρύνεται από το γεγονός, ότι τα προβλήματα στα οποία αναφέρεται, δε φαίνεται να λύνονται, παρά τις όποιες εφαρμοζόμενες πολιτικές και εξακολουθούν να αποτελούν ζητήματα που δεν εντάσσονται στα βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα σχέδια των κρατικών εκπαιδευτικών και κοινωνικών πολιτικών. Κύριο χαρακτηριστικό των επιμέρους δράσεων για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και των αρχών του 2000, είναι ότι μετατοπίστηκαν από τις μαζικές δράσεις στα μεγάλα τμήματα των αναλφάβητων της πόλης και του χωριού που χαρακτήριζε τις δεκαετίες του '70 και του '80, σε στοχευόμενες πολιτικές που αφορούσαν επιλεγμένες κοινωνικές ομάδες που βρίσκονται στις παρυφές της κοινωνίας και κινδυνεύουν άμεσα από την παγίωση του κοινωνικού αποκλεισμού. Το κατά πόσον αυτές οι πολιτικές είναι αποτελεσματικές ή όχι, ποια προβλήματα ορθώνονται και ποια είναι η στάση των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων αλλά και των εγγράμματων τμημάτων, θα μας απασχολήσει αναλυτικά στην παρούσα διατριβή.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1. Κίνητρα

Αναφορικά με την επιλογή των φαινομένων του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού και των σχέσεων που αναζητούνται μεταξύ τους στην παρούσα έρευνα, η επιλογή τους καθορίστηκε από τους εξής παράγοντες- κίνητρα: α) τις βασικές παιδαγωγικές και κοινωνιολογικές μου σπουδές, β) την επαγγελματική μου δραστηριότητα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, γ) τη συμμετοχή μου σε διάφορα συνδικαλιστικά όργανα καθώς και δ) την ενασχόλησή μου με την εφαρμογή προγράμματος καταπολέμησης του αναλφαβητισμού κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής μου θητείας (298 ΤΕ, Χώρα- Σάμος). Ίσως, βέβαια, τα βαθύτερα κίνητρα να πηγάζουν από τη συνεχή προσπάθεια που έκανα από μικρή ηλικία να μάθω γράμματα στον πατέρα μου ή να «αποκρυπτογραφήσω» σημειώματά του (βλ. παράρτημα, β΄ τόμος, 1η επιστολή), αλλά και στην προσπάθειά μου να κατανοήσω του πώς η μητέρα μου κατάφερε να έχει ευχέρεια ανάγνωσης, γραφής και ανάπτυξης σύνθετων νοημάτων χωρίς να έχει τελειώσει το Δημοτικό Σχολείο.

2. Βιβλιογραφική έρευνα

Η βιβλιογραφία που επιλέχθηκε να μελετηθεί αναφέρεται σε θέματα που σχετίζονται με τους κύριους άξονες του θέματος: αναλφαβητισμός και κοινωνικός αποκλεισμός. Μελετήθηκαν θέματα που αφορούσαν το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στην Ελλάδα και παγκόσμια καθώς και ένα μεγάλο της βιβλιογραφίας που αναφέρεται στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Ενώ όμως για το ζήτημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού υπάρχει μια εκτενής βιβλιογραφία στην Ελλάδα και διεθνώς, για τη σχέση ανάμεσά τους η βιβλιογραφία στον Ελληνικό χώρο περιορίζεται σε αναφορές στα αίτια που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς και στις εκπαιδευτικές πολιτικές ως τμήμα των ευρύτερων κοινωνικών πολιτικών που απευθύνονται σε κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα. Καμία έρευνα δεν έχει γίνει που να μελετά συγκεκριμένα την αιτιακή σχέση ανάμεσα στον αναλφαβητισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Στα πλαίσια αυτά κάναμε μια εκτενή βιβλιογραφική έρευνα στο έργο των σημαντικότερων Ελλήνων κοινωνιολόγων και παιδαγωγών με σκοπό να μπορέσουμε μέσα από το έργο τους να εντοπίσουμε πώς μπορούν να συνδέονται τα δύο παραπάνω θέματα μέσα από την πορεία εξέλιξης της νεοελληνικής κοινωνίας. Όπως συμβαίνει όμως στη μελέτη και ερμηνεία κάθε κοινωνικού θέματος υπάρχουν ορισμένα συγγράμματα που αποτελούν «οδηγό» για τη γενικότερη τεκμηρίωση της θεωρητικής βάσης της έρευνας. Ως τέτοιο στάθηκε το σύγγραμμα του Β. Φίλια «Κοινωνία και Εξουσία: Η Νόθα αστικοποίηση 1800-1864» καθώς τοποθετεί το πρόβλημα της συνειδητής περιθωριοποίησης και αποκλεισμού του αγράμματου πληθυσμού της Ελλάδας τόσο κατά τη διάρκεια της προεπαναστατικής φάσης, όσο και στην πορεία εξέλιξης του νεοελληνικού κράτους ως βασικό στοιχείο που καθόρισε τη διαμόρφωση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας.

3. Θεωρητικός προβληματισμός

Με βάση τα παραπάνω έγινε κατανοητό σε εμάς ότι το πρόβλημα του αναλφαβητισμού πρέπει να ειδωθεί ως πρόβλημα κοινωνικών σχέσεων που αναπαράγουν τις αιτίες εμφάνισής του στη βάση της δομής και της οργάνωσης κάθε συγκεκριμένου κοινωνικού σχηματισμού. Η εμφάνιση δε του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί μια κατάσταση που επέρχεται στην περίοδο όξυνσης των οικονομικών και κοινωνικών αντιθέσεων, ως αποτέλεσμα των αλλαγών στις οικονομικές δομές και την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών από τους υπερεθνικούς οργανισμούς και τις εθνικές κυβερνήσεις. Από την άποψη αυτή η θεωρητική προσέγγιση στηρίζεται σε μαρξιστικές ερμηνευτικές κατηγορίες.

4. Διατύπωση υποθέσεων

α)Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού υφίσταται έντονο στις μέρες μας παρόλο που αμφισβητείται η έκτασή του εφόσον περιορίζεται από πολλούς μόνο στην πλευρά εκείνη που αφορά τον οργανικό αναλφαβητισμό.

β) Το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού υφίσταται στην ελληνική κοινωνία και παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις εφόσον τμήματα της εργατικής τάξης και των φτωχών αγροτικών πληθυσμών σπρώχνονται στο περιθώριο της κοινωνίας κυρίως μέσω της έλλειψης σταθερής εργασίας και των πολιτικών αποβιομηχάνισης της παραγωγικής βάσης της χώρας.

γ) Ανάμεσα στα δυο αυτά κοινωνικά φαινόμενα αναπτύσσεται μια αιτιώδης σχέση που αφορά την αδυναμία των υποεκπαιδευμένων στρωμάτων του πληθυσμού να χρησιμοποιήσουν ένα επαρκές μορφωτικό κεφάλαιο ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ενεργητική κοινωνική ένταξή τους.

δ) Το ελληνικό κράτος αδυνατεί να επιλύσει το πρόβλημα του αναλφαβητισμού σε όλη την πορεία της εξέλιξής του και ειδικά στις σύγχρονες συνθήκες όπου νέες μορφές αναλφαβητισμού κάνουν έντονη την εμφάνισή τους.

ε) Η τοπική αυτοδιοίκηση και οι άλλες μορφές τοπικής εξουσίας αδυνατούν να παρέμβουν με στόχο την επίλυση προβλημάτων όπως αυτά του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού .

στ) Τα εργατικά συνδικάτα στις σύγχρονες συνθήκες παρουσιάζουν δυσκολίες στην κατανόηση της μεγάλης έκτασης και της σημασίας του φαινομένου του αναλφαβητισμού και δεν διεκδικούν την επίλυσή του.

5. Μεθοδολογία έρευνας- επιλογή ερευνητικού χώρου

Όσον αφορά τη **μεθοδολογία** της διδακτορικής διατριβής θα σημειώναμε τα εξής: Ως ερευνητικός χώρος επιλέχθηκε ο Δήμος Περιστερίου. Η επιλογή αυτή εξασφαλίζει τις προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή της έρευνας, εφόσον αποτελεί έναν συγκροτημένο αστικό χώρο που διαθέτει όλα τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας.

Στα πλαίσια της **ποιοτικής μεθόδου** συγκέντρωσης πληροφοριών και ανάλυσης των δεδομένων, οι άξονες καταγραφής των κύριων χαρακτηριστικών του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού στο Δήμο Περιστερίου σχεδιάστηκαν υπό το πρίσμα των τριών παραμέτρων του θέματος: **κεντρικό κράτος, τοπικό κράτος, φορείς εργαζομένων**. Η ανάλυση των βασικών παραμέτρων της έρευνας στηρίχθηκε σε δυο πλευρές: Με μελέτη **αρχειακού υλικού** (έρευνες και απογραφές ΕΣΥΕ, έρευνες φορέων και ανεξάρτητων ερευνητών, πανελλαδικός και τοπικός τύπος

και με **συνεντεύξεις**, με μη δομημένο, πλην όμως εντοπισμένο πλαίσιο. Είχε προηγηθεί μια πρώτη φάση ποσοτικού χαρακτήρα (Φθινόπωρο 2000) όπου συγκεντρώθηκαν τα υλικά από τους διάφορους Φορείς, Υπηρεσίες και Οργανισμούς κι έγινε η πρώτη ταξινόμηση για την εξέταση του θέματος στη βάση των αρχικών υποθέσεων. Στη φάση αυτή πάρθηκαν μερικές δοκιμαστικές συνεντεύξεις, κυρίως από τους Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων, διότι ο χώρος αυτός παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον και δεν έχει αποτυπωθεί μέχρι τώρα η δράση του, αλλά και εξαιτίας του γεγονότος ότι βρίσκονται απέναντι στην εκπαιδευτική διαδικασία, από θέση άμεσου ενδιαφέροντος. Κατόπιν, η συγκέντρωση του **αρχειακού υλικού** κινήθηκε τόσο προς την κατεύθυνση της **χαρτογράφησης** του χώρου αναφοράς και ειδικότερα στην αποτύπωση του εκπαιδευτικού επιπέδου των μελών του εκάστοτε φορέα (όπου αυτό ήταν δυνατόν), όσο και στη συγκέντρωση συμπληρωματικού υλικού που σχετίζεται με δράσεις που άμεσα ή έμμεσα στοχεύουν στην αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού (εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα, δραστηριότητες των συνδικάτων). Η αποτύπωση του εκπαιδευτικού επιπέδου του εκάστοτε φορέα αποδείχθηκε το πιο δύσκολο εγχείρημα καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής δουλειάς, διότι έπρεπε να απεμπλακούμε εν μέρει από τα στατιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ και που όπως σημειώσαμε μπορεί μεν να αναδεικνύουν το πρόβλημα του αναλφαβητισμού, δεν έδιναν όμως τη δυνατότητα για ποιοτικές εμβαθύνσεις σε κάθε χώρο.

Με την ολοκλήρωση αυτής της καταγραφής ακολουθεί η δεύτερη φάση, η οποία ταυτίζεται με τη διεξαγωγή εξήντα συνεντεύξεων με αντικείμενο το μέγεθος αναλφαβητισμού σε κάθε χώρο και τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών του και του παραγόμενου κοινωνικού αποκλεισμού. Οι **συνεντεύξεις** ήταν ανοιχτές, θεματικά εστιασμένες με εκπροσώπους τοπικών οργανισμών ή φορέων και είχαν στόχο να εμβαθύνουν και να συμπληρώσουν την εικόνα που σχηματίστηκε από τις δυο άλλες φάσεις. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι οι συνεντεύξεις, είχαν ως στόχο να μελετηθούν οι απόψεις, οι ρόλοι και οι στάσεις κάθε ενός από τους εκπροσώπους των φορέων ή των οργανισμών αναφορικά με την κοινωνική ομάδα που αντιπροσωπεύουν, τα ειδικά και συλλογικά συμφέροντά της για τους πρώτους και με την αποτελεσματικότητα των κρατικών πολιτικών για τους δεύτερους. Θεωρήθηκε, δηλαδή, ότι οι συσσωρευμένες κοινωνικές εμπειρίες τους με τη μορφή συγκροτημένου πολιτιστικού κεφαλαίου, τους επιτρέπει να διατυπώσουν γνώμη, θέση και άποψη για θέματα ειδικού ερευνητικού ενδιαφέροντος, καθώς και τη δυνατότητα επέκτασης και ερμηνείας των παραμέτρων του υπό εξέταση θέματος. Ωστόσο, όπως συμβαίνει πολύ συχνά στη διερεύνηση των σύνθετων κοινωνικών φαινομένων, η μέθοδος συλλογής στοιχείων τροποποιείται από τις συνθήκες συλλογής τους, απαιτεί συνεχή και δυναμική ευελιξία, ώστε ο ερευνητής να βρίσκεται πιο κοντά στην πραγματικότητα του αντικειμένου του. Έτσι και σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις των 36 συνεντεύξεων από τις 60 που παρουσιάζουμε, οι τεχνικές τροποποιούνταν και προσαρμοζόταν στις απαιτήσεις που το ίδιο το υλικό και τα δεδομένα επέβαλαν. Πολλές από αυτές έγιναν παρουσία κι άλλων μελών των Δ.Σ. των εκάστοτε οργανισμών ή φορέων, άλλες ήταν απαντήσεις σε γραπτές ερωτήσεις, ενώ κύριο χαρακτηριστικό στις συνεντεύξεις βάθους ήταν το «πλάτιασμα» σε γενικότερα προβλήματα, το οποίο όμως μας βοήθησε στη συνέχεια α) στην κατανόηση της δομής και της οργάνωσης της περιστεριώτικης κοινωνίας και β) στην απόδειξη της αιτιώδους σχέσης του φαινομένου του αναλφαβητισμού με αυτό της ανεργίας. Στις εκπλήξεις που προέκυψαν μετά την επεξεργασία και την αξιολόγηση του υλικού αυτού συγκαταλέγονται τόσο το μέγεθος της άγνοιας για την έκταση του αναλφαβητισμού σε τοπικό επίπεδο και στο εσωτερικό του εκάστοτε φορέα, όσο και με το ότι πολλοί από τους εκπροσώπους ήταν υποεκπαιδευμένοι, γεγονός, που εξηγεί την αρχική τους άρνηση να συμμετάσχουν στην έρευνα.

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να αναφέρουμε ότι δεν επικεντρώνουμε την προσοχή μας στα ατομικά χαρακτηριστικά των αναλφάβητων, παρόλο που σκιαγραφούμε σε ειδικό υποκεφάλαιο το προφίλ τους τη μεταπολεμική και τη σύγχρονη εποχή. Ούτε περιοριζόμαστε στην ελλιπή παρουσία ειδικών δράσεων και προγραμμάτων από τους αρμόδιους φορείς που κατά το νόμο έχουν την ευθύνη για την εφαρμογή προγραμμάτων καταπολέμησης του αναλφαβητισμού στους ενήλικες.

Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι στεκόμαστε με διάθεση μηδενιστικής κριτικής στο περιεχόμενο της εφαρμοζόμενης εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής, παρόλο που εξαρχής θεωρούσαμε ότι υπολείπεται των σύγχρονων αναγκών και αναπαράγει το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού, απλά ο στόχος της έρευνάς μας ήταν άλλος: Επισημαίνοντας τα προβλήματα που προκύπτουν από τα παραπάνω, καθώς επίσης και αυτά που σχετίζονται με την ελλιπή παρουσία των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης και των φορέων των εργαζομένων, με τη συνδυαστική μέθοδο των συνεντεύξεων και της αρχειακής έρευνας στη βάση ενός σχεδιασμένου πλαισίου, επιδιώκουμε δυο πράγματα: Από τη μια να αποδείξουμε την αιτιώδη σχέση ανάμεσα στον αναλφαβητισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό και από την άλλη να καταγράψουμε την ανυπαρξία ενός σχεδιασμένου πλαισίου καταπολέμησης του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού, ερμηνεύοντας παράλληλα τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει αυτό.

Πιο συγκεκριμένα: Στους ενήλικες παρακολουθήσαμε τις δυνατότητες πιστοποίησης του αλφαβητισμού όσων ενεπλάκησαν σε αντίστοιχα προγράμματα (χορήγηση του Απολυτήριου Τίτλου Σπουδών Δημοτικού Σχολείου στο 2^{ο} Δημοτικό Σχολείο Περιστερίου, Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, για άτομα που δεν έχουν ολοκληρώσει το β΄ κύκλο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (τριτάξιο Γυμνάσιο). Από τις υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης συλλέχθηκαν πληροφορίες για τους εργαζόμενους του Δήμου Περιστερίου (συσχέτιση της εκπαιδευτικής κατάστασης ανά φύλο, εργασιακή σχέση, και είδος συλλογικής σύμβασης) καθώς επίσης και στοιχεία από τα δημοτολόγια του Δήμου Περιστερίου που αφορούν την κοινωνική συμπεριφορά των δημοτών σε ορισμένες κορυφαίες εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής (αριθμός θρησκευτικών και πολιτικών γάμων ανά φύλο και εκπαιδευτική κατάσταση, αριθμός διαζυγίων). Από τις υπηρεσίες του ΟΑΕΔ, συγκεντρώθηκαν ποσοτικά στοιχεία για τις ευκαιρίες απασχόλησης που προσφέρονται στους άνεργους δημότες του Δ. Περιστερίου ανά φύλο και εκπαιδευτική κατάσταση και ειδικά για την επιβεβαίωση ή την απόρριψη της υπόθεσης ότι οι υποεκπαιδευμένοι άνεργοι, και ιδίως οι γυναίκες, έχουν περιορισμένες ευκαιρίες εργασιακής απασχόλησης. Από τον ΑΣΔΑ και την ΑΝΑΝΕΠΕΡ συλλέχθηκαν στοιχεία για το είδος της εμπλοκής τους σε προγράμματα καταπολέμησης του τεχνολογικού αναλφαβητισμού, κυρίως των εργαζομένων των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, αλλά και σε εκπαιδευτικές δράσεις που απευθύνονται σε ειδικές κατηγορίες του πληθυσμού (πχ. παλιννοστούντες). Από τους φορείς των εργαζομένων συγκεντρώθηκαν στοιχεία α) που αφορούν το εκπαιδευτικό επίπεδο των μελών τους από τις αντίστοιχες υπηρεσίες (πχ. Γραφείο Κίνησης για τους εργαζόμενους του Δήμου Περιστερίου), είτε με τη μέθοδο της τηλεφωνικής συνέντευξης (περίπτωση Συνδικάτου Οικοδόμων) και β) με ημιδομημένες συνεντεύξεις καταγράφηκαν πλευρές που άπτονται της κοινωνικής δράσης τους, επικεντρώνοντας σε ζητήματα εκπαίδευσης και ειδικότερα για το αν τους έχει απασχολήσει το ζήτημα του αναλφαβητισμού των μελών τους ή και γενικότερα.

Αξίζει να επισημανθούν οι δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε κατά τη διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας: Η έρευνα διεξήχθη σε μια χρονική στιγμή με διαδοχικές πολιτικές και δημοτικές αναμετρήσεις και οι οποίες δεν έδιναν τον απαραίτητο χρόνο για συγχρονισμό της έρευνας με τις συνθήκες αυτές. Επίσης, και μέσα στο περιβάλλον αυτό, επικρατούσε αρχικά μια καχυποψία σχετικά με τους στόχους της έρευνας, έστω κι αν αυτό γινόταν από ένα περιορισμένο αριθμό εκπροσώπων φορέων ή οργανισμών. Ένα άλλο σημείο είναι η μη παρουσίαση κι άλλων περιπτώσεων (φορέων και οργανισμών) που εμπλέκονται έμμεσα με τα υπό εξέταση ζητήματα και για τα οποία έχει συγκεντρωθεί ένα αξιόλογο υλικό μεταξύ των οποίων και συνεντεύξεις. Αναφερόμαστε στους χώρους της «Κλωστοϋφαντουργίας, του Ιματισμού και του Δέρματος», της «Εκκλησίας», των «μεταναστών» και των «εκπαιδευτικών σωματείων». Η απουσία όμως συγκεκριμένων στοιχείων αποτίμησης του εκπαιδευτικού επιπέδου κάθε χώρου, για λόγους καθαρά αντικειμενικούς, δε θα έδινε τη δυνατότητα να μελετηθούν με σχετική ερευνητική επάρκεια οι πραγματικές διαστάσεις του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού και οι δυνατότητες παρέμβασής τους.

Αναφορικά με τους εργαζόμενους στην «Κλωστοϋφαντουργία- Ιματισμό- Δέρμα» και στο «Μέταλλο», αυτό οφείλεται στο ότι δεν υπάρχει μητρώο μελών και σωματείο σε περιστεριώτικη βάση, αλλά και στη σχετική καθυστέρηση με την οποία ασχοληθήκαμε με το θέμα αυτό. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην μπορεί να ολοκληρωθεί η εξέταση του αρχειακού υλικού στις προβλεπόμενες ημερομηνίες, παρόλο που συγκεντρώθηκαν αρκετά στοιχεία αναφορικά με σκέψεις για τη δημιουργία νυχτερινών σχολείων για «αγράμματους» κατά τη δεκαετία του '70 από το ίδιο το συνδικάτο. Έτσι, περιοριζόμαστε μόνο στην παράθεση των συνεντεύξεων των εκπροσώπων τους και επιμέρους στοιχείων σε διάφορα από τα κεφάλαια του β΄ μέρους.

Για την περίπτωση της Εκκλησίας θα σημειώναμε την απροθυμία του Μητροπολίτη Περιστερίου να συνεργαστεί μαζί μας και να δώσει την απαιτούμενη άδεια για τη συγκέντρωση στοιχείων που σχετίζονται με το θέμα και τα οποία θα επιβεβαίωναν ή θα διέψευδαν τις εκτιμήσεις για τις δυνατότητες παρέμβασης της Εκκλησίας στην υπόθεση αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού. Το υλικό που συγκεντρώθηκε αναφέρεται σε γενικό επίπεδο, στη βιβλιογραφία και σε σχέση με το ρόλο της Εκκλησίας στη σύγχρονη εποχή. Επίσης, σε τοπικό επίπεδο συγκεντρώθηκε υλικό που σχετίζεται με την καταγραφή του εκπαιδευτικού επιπέδου των ιερέων του Περιστερίου και το οποίο κατανέμεται ανάλογα με τη βαθμίδα και τον τύπο της ιερατικής σχολής που κάποιος έχει τελειώσει. Αντίθετα δεν έγινε κατορθωτό, παρότι αποτελούσε ένα από τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα για το χώρο της Εκκλησίας, να γίνει οποιαδήποτε συγκέντρωση στοιχείων σχετικά με τα κατηχητικά σχολεία των εκκλησιαστικών ενοριών, ως ειδικές μορφές εκπαίδευσης και δράσης και της δυνατότητας να εμπλακούν στην υπόθεση της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού.

Για την περίπτωση των μεταναστών, το κυριότερο εμπόδιο ήταν η ανυπαρξία αυτόνομης συλλογικής οργάνωσης, έτσι ώστε να καταγραφούν οι θέσεις των εκπροσώπων τους πάνω στο θέμα της εκμάθησης της ελληνικής και της μητρικής τους γλώσσας. Η σκέψη να στραφούμε στην καταγραφή μεμονωμένων περιπτώσεων πάνω στο υπό εξέταση θέμα, κρίθηκε εκ των υστέρων αναποτελεσματικό από την άποψη ότι κεντρικός στόχος δεν είναι να καταγραφούν τα ατομικά χαρακτηριστικά των ίδιων των αναλφάβητων, αλλά των δυνατοτήτων παρέμβασης των οργανώσεων και των φορέων σε τοπικό επίπεδο στην υπόθεση της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού.

Αναφορικά με τη δράση των εκπαιδευτικών σωματείων, αν και αναγνωρίζεται ο ειδικός ρόλος τους στη υπόθεση της συστράτευσης για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού, κρίθηκε απαραίτητο να μην παρουσιαστούν τα αναλυτικά στοιχεία που συλλέχθηκαν από το Σύλλογο Δασκάλων και Νηπιαγωγών και την ΕΛΜΕ Περιστερίου, σχετικά με τις δράσεις τους πάνω σε γενικά και ειδικά εκπαιδευτικά ζητήματα. Αυτό συνέβη γιατί: α) Όπως ειπώθηκε στόχος μας ήταν να μελετήσουμε τη δράση και τις δυνατότητες παρέμβασης των σωματείων των εργαζομένων κι εκείνων των συλλογικών φορέων που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στην ίδια τη σύνθεσή τους, κάτι που δεν ισχύει ασφαλώς για την περίπτωση των εκπαιδευτικών. β) Γιατί δεν έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα του αναλφαβητισμού ως ιδιαίτερο κοινωνικό πρόβλημα, πέρα κι έξω από το πεδίο της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Αντίθετα και με συνοπτικό τρόπο, που ίσως αδικεί τους παραπάνω χώρους και ιδίως το Σύλλογο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης «Έλλη Αλεξίου» που παρουσιάζει έντονη δράση σε εκπαιδευτικά και τοπικολαϊκά προβλήματα, καταγράφονται πλευρές της δράσης τους στο κεφάλαιο για το γονεϊκό κίνημα.

6. Προεκτάσεις

Τα συμπεράσματα της έρευνας, κρίναμε τέλος, ότι μπορούν να αξιοποιηθούν για πρακτικούς σκοπούς. Δηλαδή για την ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας και ειδικά των εγγράμματων στρωμάτων με στόχο την εμπλοκή όσο το δυνατόν περισσότερων φορέων στην υπόθεση της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού και τη σχεδίαση μιας άμεσης πολιτικής παρέμβασης για το ζήτημα αυτό στο πολεοδομικό συγκρότημα της Δυτικής Αθήνας, όπου παρουσιάζονται σε γενικές γραμμές τα ίδια δομικά προβλήματα.

ΔΟΜΗ

Η **διάρθρωση** της διδακτορικής διατριβής αποτελείται από **τρία βασικά μέρη:**

Το **ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ** απαρτίζεται από τρία διακριτά κεφάλαια στα οποία επιχειρείται να περιγραφεί η μέχρι τώρα προβληματική γύρω από το φαινόμενο του αναλφαβητισμού και η σύνδεσή του με τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** γίνεται προσπάθεια να αποσαφηνιστούν οι κύριοι όροι του θέματος: «αναλφαβητισμός», «κοινωνικός αποκλεισμός», «τοπικό κράτος», «φορείς των εργαζομένων», έτσι όπως καταγράφηκαν στην καθημερινή πρακτική και την επιστημονική έρευνα, γνωρίζοντας, ωστόσο, ότι το περιεχόμενό τους δεν είναι επαρκώς καθορισμένο, καθώς ανακύπτουν πολλές δυσκολίες στην αποσαφήνισή τους. Αναφορικά με τον αναλφαβητισμό, παρατηρείται μια τάση να συμπεριλαμβάνονται ολοένα και περισσότερες μορφές αναλφαβητισμού (οπτικός, μαθηματικός, ιστορικογεωγραφικός, κοινωνικός κλπ.), ενώ παράλληλα αναπτύσσεται και η έννοια του αλφαβητισμού ως προσπάθεια αποσαφήνισης του τι χρειάζεται κάποιος να γνωρίζει για να μη θεωρείται αναλφάβητος. Σε σχέση με τον κοινωνικό αποκλεισμό επισημαίνεται η ευρύτητα του πεδίου ορισμού του και η σχέση του με φαινόμενα και καταστάσεις που μέχρι τώρα ερμηνεύονταν από τη φτώχεια και την κοινωνική ανισότητα. Για να γίνει εφικτή η σύνδεση του κοινωνικού αποκλεισμού με τον αναλφαβητισμό, κρίθηκε απαραίτητο να καταφύγουμε στο έργο των κυριότερων Ελλήνων κοινωνιολόγων, ιστορικών και παιδαγωγών που έχουν καταπιαστεί με τα δυο παραπάνω θέματα. Η προσέγγιση αυτή γίνεται με σχετικά αναλυτικό τρόπο, δηλαδή με εκτενή αποσπάσματα του έργου τους κι εντάσσεται στην προσπάθεια αποσαφήνισης των υπό εξέταση φαινομένων. Τέλος στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι συνιστώσες του θέματος που σχετίζονται με το τοπικό κράτος και τους φορείς των εργαζομένων. Σε σχέση με την τοπική αυτοδιοίκηση, επισημαίνονται ότι η εξάρτησή της από την κεντρική εξουσία, το πρόβλημα της υποχρηματοδότησης και το χαμηλό επίπεδο οργάνωσης και διοίκησης, θεωρούνται ως οι πιο ανασταλτικοί παράγοντες που δεν της επιτρέπουν την προσέγγιση και επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, όπως ο αναλφαβητισμός. Από την άλλη πλευρά οι φορείς των εργαζομένων δεν αναπτύσσουν δράσεις που σχετίζονται με ζητήματα που ξεφεύγουν από ένα σαφές πλαίσιο οικονομικών και θεσμικών αιτημάτων με αποτέλεσμα αιτήματα, όπως είναι το χτύπημα του αναλφαβητισμού, όχι μόνο να τίθενται στο περιθώριο, αλλά να αγνοείται το μέγεθός του και στο εσωτερικό των ίδιων των φορέων.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** παρουσιάζεται η ιστορική εξέταση του φαινομένου του αναλφαβητισμού. Αναλύεται η συλλογιστική της σύνδεσης του αναλφαβητισμού ως μαζικού κοινωνικού φαινομένου με την εμφάνιση του καπιταλιστικού συστήματος, αφού προηγουμένως έχουμε ρίξει μια σύντομη ματιά στο φαινόμενο της γραφής και της ανάγνωσης στις διάφορες ιστορικές φάσεις των ανθρώπινων κοινωνιών. Ένα μεγάλο μέρος του κεφαλαίου αυτού επιχειρεί να καταγράψει τις διαστάσεις του αναλφαβητισμού σε όλο τον 20ό αιώνα, τις διαρκείς προσαρμογές του περιεχομένου του στις εκάστοτε κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές δομές κάθε χώρας και τις κυριότερες πολιτικές αντιμετώπισής του που έχουν εφαρμοσθεί διεθνώς.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** επιχειρείται η παρουσίαση των πολιτικών αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού στην Ελλάδα παίρνοντας ως αφετηρία τα κυριότερα γεγονότα που σημάδεψαν την ελληνική εκπαιδευτική ιστορία και με τα οποία ήταν πάντοτε συνδεδεμένη η υπόθεση αυτή. Βασική θέση του κεφαλαίου αυτού αποτελεί ότι ο αναλφαβητισμός, παρόλο που πάντοτε αναγνωριζόταν ως ένα από τα σοβαρότερα κοινωνικά προβλήματα, εντούτοις, το αποτέλεσμα των επιμέρους δράσεων ήταν να το σπρώχνουν στο περιθώριο. Στον 20ό αιώνα και μέχρι τη μεταπολίτευση, οι όποιες προσπάθειες για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού κινούνταν είτε στην ύπαρξη ειδικών συνθηκών (προσαρτήσεις νέων εδαφών μετά τους βαλκανικούς πολέμους και τις ανταλλαγές πληθυσμών), είτε σε ευκαιριακές πολιτικές που στόχευαν στην ιδεολογική χειραγώγηση των πλατιών αμόρφωτων μαζών. Κύριο χαρακτηριστικό αυτών των πολιτικών αποτέλεσαν ο εναγκαλισμός τους με το Παλάτι, την ιδιωτική πρωτοβουλία και τις θρησκευτικές οργανώσεις που θεωρούσαν τον αναλφάβητο «στίγμα και ντροπή για την κοινωνία». Επίσης

γίνεται μια προσπάθεια να αναδειχθεί το θέμα ότι για τη σχετική καθυστέρηση που παρατηρήθηκε στην Ελλάδα στην υπόθεση της εφαρμογής ενεργητικών πολιτικών καταπολέμησης του αναλφαβητισμού ευθύνεται το γεγονός ότι πάντοτε αυτός αποτελούσε τη «σκιά» του γλωσσικού προβλήματος της χώρας. Αν και την περίοδο της μεταπολίτευσης θα αρχίσει να γίνεται αντιληπτό το μέγεθος του αναλφαβητισμού και της ανάγκης για μια εναργέστερη ενασχόληση με το θέμα αυτό, εντούτοις και επί της ουσίας, θα παραμείνει και πάλι στο περιθώριο, αφού παλαιά και νέα θέματα επιζητούν λύση (δημοτική γλώσσα στα κρατικά έγγραφα, μονοτονικό, διδασκαλία αρχαίων κλπ.). Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού θα επιχειρηθεί να αντιμετωπιστεί ουσιαστικά μόνο κατά τη δεκαετία του '80, όταν θα επικρατήσει μια κοινωνική συναίνεση των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων του τόπου και θα υιοθετηθούν νέες και παλαιές μέθοδοι προσέγγισης των αναλφάβητων. Θα ακολουθηθούν δηλαδή μέθοδοι και πρακτικές που θα συνδυάζουν τόσο τις μαζικές δράσεις στους αναλφάβητους πληθυσμούς της χώρας, όσο και στοχευόμενες δράσεις και προγράμματα στις ειδικές εκείνες κοινωνικές ομάδες που είναι ή βρίσκονται σε κίνδυνο να παραμείνουν αποκλεισμένοι από τη γνώση του μηχανισμού της γραφής, της ανάγνωσης και της εκτέλεσης των βασικών αριθμητικών πράξεων. Οι προσπάθειες αυτές, όμως, δε θα τελεσφορήσουν, καθώς δε θα στηριχθούν σε ένα συγκροτημένο κίνημα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού που θα απαρτίζεται από το σύνολο των εγγράμματων κοινωνικών δυνάμεων του τόπου και από όλες τις μορφές εξουσίας (κεντρικές, τοπικές) και της συλλογικής εκπροσώπησης των εργαζομένων. Τέλος, στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα μεγέθη του αναλφαβητισμού στην Ελλάδα στη σημερινή εποχή με βάση τα στατιστικά στοιχεία που προέρχονται από την ΕΣΥΕ και τις ειδικές επεξεργασίες του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου, ενώ και ως ειδικό υποκεφάλαιο καταγράφεται η δράση και ο ρόλος της λαϊκής επιμόρφωσης στην Ελλάδα.

Το **ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ** της διδακτορικής διατριβής πραγματεύεται το φαινόμενο του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού με συγκροτημένο πλαίσιο αναφοράς και ερευνητικού πεδίου, που επιλέχτηκε να είναι ο **Δήμος Περιστερίου**. Αποτελείται από έντεκα διακριτά κεφάλαια.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** γίνεται μια εκτενής αναφορά των κοινωνικοπολιτικών διαδικασιών συγκρότησης του Δήμου Περιστερίου, ως τόπος συγκέντρωσης του μικρασιάτικου στοιχείου και της εσωτερικής μετανάστευσης. Στη βάση αυτής της συγκρότησης παρουσιάζονται κι αναλύονται, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτής της ανάπτυξης που εμπεριέχουν στοιχεία ευρύτερου αποκλεισμού από τα βασικά αγαθά (νερό, εργασία, κατοικία, υγεία, παιδεία), τη συγκρότηση της κοινωνικής και της πολιτικής δομής, την ανάπτυξη της παραγωγικής βάσης, τη σύγχρονη διοικητική και κοινωνική οργάνωση.

Στη **δεύτερο κεφάλαιο** παρουσιάζεται αναλυτικά η σύγχρονη κοινωνικοταξική διάρθρωση της πόλης σε σχέση με το φύλο, τις ομάδες και τον κλάδο απασχόλησης. Ως κύρια χαρακτηριστικά επισημαίνονται η υπερίσχυση της μισθωτής εργασίας σε ισομερή σχεδόν ποσοστά ανάμεσα στον ιδιωτικό και στον δημόσιο τομέα και η αποεπαγγελματοποίηση ενός μεγάλου μέρους των Γυναικών.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** καταγράφεται το εκπαιδευτικό επίπεδο στο Δήμο Περιστερίου με βάση την απογραφή της ΕΣΥΕ του 2001. Δυο επιπρόσθετα στοιχεία αξίζει να σημειωθούν στο σημείο αυτό: Αρχικά γίνονται ορισμένες προσαρμογές στους πίνακες που αναφέρονται στις κατηγορίες των «Αποφοίτων Δημοτικού» και «Χωρίς Απολυτήριο Δημοτικού γνωρίζοντες να διαβάζουν και να γράφουν» καθώς στην πρώτη ηλικιακή κατηγορία των «10-19» προσμετρώνται και όσοι φοιτούν στην Ε΄ και ΣΤ΄ του Δημοτικού Σχολείου. Αφετέρου γίνεται ομαδοποίηση στις κατηγορίες που κατατάσσει η ΕΣΥΕ τις επιμέρους κατηγορίες: στα εγγράμματα στρώματα («Απόφοιτοι ΤΕΙ-ΑΕΙ», «Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης» και «Τεχνικοεπαγγελματικών Σχολών»), στους «Αποφοίτους Γυμνασίου» και στους «Υποεκπαιδευμένους» στους οποίους συμπεριλαμβάνονται τόσο οι λειτουργικά αναλφάβητοι («Απόφοιτοι Δημοτικού» και «Χωρίς Απολυτήριο Δημοτικού γνωρίζοντες να διαβάζουν και να γράφουν») όσο και οι οργανικά αναλφάβητοι («δε γνωρίζουν να

διαβάζουν και να γράφουν»). Με βάση τα στοιχεία αυτά διαπιστώνεται ότι το πρόβλημα του αναλφαβητισμού παραμένει ένα από τα σοβαρότερα στην τοπική κοινωνία.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο** ξεκινά η αναλυτική προσέγγιση των φαινομένων του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού υπό το πρίσμα των άμεσων και έμμεσων πολιτικών που εφαρμόζονται στο Δήμο Περιστερίου. Ξεκινούμε από την παρουσίαση του «Κέντρου Πιστοποίησης Απολυτηρίου Δημοτικού» που απευθύνεται στους μη έχοντες τελειώσει το Δημοτικό, και οι οποίοι γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν. Στο κεφάλαιο αυτό καταγράφεται μια συνολικότερη αδυναμία που εντοπίζεται σε όλη την κοινωνία αναφορικά με τους θεσμούς και τα προγράμματα εκπαίδευσης που απευθύνονται στα υποεκπαιδευμένα τμήματα του πληθυσμού: Κανείς από τους αρμόδιους φορείς δε γνωρίζει την ύπαρξη του «Κέντρου Πιστοποίησης Απολυτηρίου Δημοτικού» παρά μόνο οι άμεσοι διοικητικοί προϊστάμενοι του Γραφείου Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, με αποτέλεσμα να μην παίρνονται ουσιαστικά μέτρα για τον εντοπισμό και την προσέλκυση των ατόμων της κατηγορίας αυτής.

Κατόπιν και στο **πέμπτο κεφάλαιο** διερευνάται ο θεσμός του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας που απευθύνεται σε όσους δεν έχουν αποκτήσει το απολυτήριο Γυμνασίου. Παρουσιάζεται η διεθνής εμπειρία, τα ΣΔΕ που λειτουργούν σε όλη την Ελλάδα και το ΣΔΕ Περιστερίου. Στο ΣΔΕ και σε αντίθεση με το Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτηρίου Δημοτικού, παρατηρείται μια αυξημένη κινητικότητα αναφορικά με τον εντοπισμό και την προσέλκυση των υποεκπαιδευμένων ενηλίκων, γεγονός, που στηρίζεται στην ειδική χρηματοδότηση από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους. Παρά ταύτα όμως δεν επιτυγχάνεται η διάχυση του θεσμού μέσα στην τοπική κοινωνία, της οποίας οι φορείς εκλείπουν από τα τεκταινόμενα μέσα στο ΣΔΕ. Επιπρόσθετα καταδείχνεται ότι δεν μπορεί να επιβιώσει ένας θεσμός που επιδιώκει την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού των υποεκπαιδευμένων ατόμων όταν δε στηρίζεται σε ένα παράλληλο και σαφές σχέδιο αντιμετώπισης της ανεργίας.

Στο **έκτο κεφάλαιο** εξετάζεται η δράση των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης σε σχέση με το περιεχόμενο της δράσης τους, τις ιδιομορφίες συγκρότησής τους, καθώς και τη δράση της τοπικής Ένωσης Γονέων και Κηδεμόνων. Στη συγκρότηση του γονεϊκού κινήματος παρατηρούνται ορισμένες διαφοροποιήσεις, καθώς αποτελεί το μοναδικό χώρο, σε τοπικό επίπεδο, κοινωνικής δραστηριοποίησης των γυναικών, σε υψηλότερα μάλιστα ποσοστά από τους άνδρες. Η ιδιομορφία αυτή, καθώς και ότι συγκροτείται σε διαταξική βάση προσδίδει ορισμένες ιδιαιτερότητες. Στη δράση τους δεν ασχολούνται με ζητήματα που σχετίζονται με την αντιμετώπιση των λεγόμενων μαθησιακών δυσκολιών που οδηγούν στον αναλφαβητισμό και στο σύνολο σχεδόν των Διοικητικών Συμβουλίων «αυτοαποκλείονται» οι γονείς με φτωχά εκπαιδευτικά προσόντα και οι μετανάστες.

Στο **έβδομο κεφάλαιο** κλείνει η ενότητα των φορέων που εμπλέκονται με το εκπαιδευτικό σύστημα με την παρουσίαση της Δημοτικής Επιτροπής Παιδείας Δήμου Περιστερίου. Μετά από μια εισαγωγική προσέγγιση διερευνάται ο ρόλος της ΔΕΠ ως επιτελικού οργάνου της τοπικής αυτοδιοίκησης για την επίλυση των προβλημάτων που απορρέουν από τη μεταφορά αρμοδιοτήτων στην τοπική αυτοδιοίκηση και επισημαίνεται η αδυναμία της να εμπλακεί σε ειδικά εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα, όπως είναι ο αναλφαβητισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός.

Στο **όγδοο κεφάλαιο** περνάμε στις δραστηριότητες οργανισμών που εμπλέκονται με ζητήματα ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Ο ΟΑΕΔ αποτελεί τον κύριο οργανισμό του κεντρικού κράτους που εφαρμόζει ενεργητικά προγράμματα απασχόλησης τα οποία χωρίζει σε δυο μεγάλες κατηγορίες: στους άνεργους και στους άνεργους των «ευπαθών κοινωνικών κατηγοριών» («18-24», «αποφυλακισμένοι», «απεξαρτημένοι», «μονογονεϊκές οικογένειες», «45-64» και «ΛΑΕΚ»). Σε κάθε μια από τις παραπάνω υποκατηγορίες προσδιορίζεται η εκπαιδευτική σύνθεση του άνεργου πληθυσμού και τα ειδικά προβλήματα που παρουσιάζονται. Επίσης και ως κύρια χαρακτηριστικά καταγράφονται τόσο ο νεανικός και γυναικείος χαρακτήρας της ανεργίας, όσο και η καταγραφή της υποεκπαίδευσης ως έναν από τους ανασταλτικούς παράγοντες που συντηρούν το πρόβλημα της ανεργίας. Ταυτόχρονα επισημαίνεται η αδυναμία του ΟΑΕΔ να εφαρμόσει προγράμματα

καταπολέμησης της αναλφαβητισμού, παρόλο που είναι ο μοναδικός φορέας που καταγράφει το εκπαιδευτικό επίπεδο στην τοπική κοινωνία.

Στο **ένατο κεφάλαιο** εξετάζεται η δράση του Αναπτυξιακού Συνδέσμου Δυτικής Αττικής που αποτελεί το μοναδικό υπερτοπικό φορέα με σκοπό το συντονισμό τοπικών και υπερτοπικών δράσεων για την ανάπτυξη της Δυτικής Αθήνας. Παρόλη τη δραστηριότητά του σε ζητήματα εκπαίδευσης ειδικών κατηγοριών του πληθυσμού (πχ. παλιννοστούντες), εντούτοις, αυτή κινείται περισσότερο στην κατεύθυνση επίτευξης του τεχνολογικού εναλφαβητισμού και στην εξοικείωση των βιοτεχνικών και εμπορικών επιχειρήσεων της περιοχής στο νέο ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον. Στην περίπτωση της Αναπτυξιακής Ανώνυμης Εταιρείας Περιστερίου οι παραπάνω κατευθύνσεις εξειδικεύονται με την ίδρυση και λειτουργία του ΚΥΒΕ που σημαίνει ότι παρατηρείται μια κινητικότητα στην υπόθεση της τεχνολογικής εκπαίδευσης του εγγράμματου πληθυσμού, σε αντίθεση με τα αναλφάβητα και υποεκπαιδευμένα στρώματα.

Στο **δέκατο κεφάλαιο** περνάμε στους φορείς των εργαζομένων. Ξεκινούμε με το Σύλλογο Εργαζομένων Δήμου Περιστερίου. Στο φορέα αυτό παρουσιάζεται μια διττή κατάσταση: Από τη μια μεριά το μεγαλύτερο μέρος των εργαζομένων είναι υποεκπαιδευμένο, αλλά από την άλλη, η εργασιακή μονιμότητα και η σχετική ασφάλεια που απορρέει από αυτή, δεν τους δημιουργεί προβλήματα τα οποία θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε κοινωνικό αποκλεισμό. Αντίθετα, ένα μέρος των συμβασιούχων που είναι απόφοιτοι της υποχρεωτικής και της μέσης εκπαίδευσης αντιμετωπίζουν σοβαρότερο τον κίνδυνο πτώσης σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού, εφόσον δεν μπορούν να απορροφηθούν σε άλλη σταθερή εργασία.

Στο **ενδέκατο κεφάλαιο** εξετάζεται το Συνδικάτο Οικοδόμων Περιστερίου. Αρχικά γίνεται μια προσπάθεια σύνδεσης της ανάπτυξης του κατασκευαστικού τομέα και ειδικότερα της οικοδομής στο μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξης. Η καταφυγή στην οικοδομή ενός μεγάλου μέρους των εσωτερικών μεταναστών και των αριστερών πολιτών μετά τον εμφύλιο πόλεμο, ερμηνεύει ορισμένες ιδιαίτερες πλευρές της ανάπτυξης της οικοδομής και της συγκρότησης του Συνδικάτου Οικοδόμων στις αρχές της δεκαετίας του '80. Σε σχέση με τον αναλφαβητισμό αξίζει να σημειωθεί ότι δεν καταγράφεται από το Συνδικάτο Περιστερίου το εκπαιδευτικό επίπεδο των Οικοδόμων, ούτε θεωρείται σαν πρόβλημα που επιζητεί άμεσες παρεμβάσεις. Παράλληλα και μέσα από τη δράση του Συνδικάτου αναδεικνύεται ότι η ενασχόληση με ζητήματα εκπαίδευσης περιορίζεται αποκλειστικά στην παρέμβαση, είτε αυτόνομα είτε με άλλους φορείς, με σκοπό την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων που παρατηρούνται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και στην πάλη για το λαϊκό σχολείο.

Στο **δωδέκατο κεφάλαιο** παρουσιάζονται με συνοπτικό τρόπο τα συμπεράσματα από όλη την προβληματική που αναπτύχθηκε στα δυο βασικά μέρη της διδακτορικής διατριβής. Ταυτόχρονα γίνεται προσπάθεια να δοθεί ένα περίγραμμα κατευθύνσεων για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού σε τοπικό και διαδημοτικό επίπεδο, παίρνοντας υπόψη το γενικότερο συσχετισμό των πολιτικοκοινωνικών δυνάμεων και επισημαίνεται η ανάγκη επίτευξης μιας minimum συνεργασίας ανάμεσα στους οργανισμούς του κεντρικού κράτους, της τοπικής αυτοδιοίκησης και των φορέων των εργαζομένων, ως προς την υπόθεση της συγκρότησης μιας εκστρατείας κι ενός κινήματος για την άμεση αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Το **ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ** (β΄ τόμος) αποτελεί το **παράρτημα** της διδακτορικής διατριβής όπου παρουσιάζονται σε ξεχωριστό τόμο α) μέρος από τις συνεντεύξεις που πάρθηκαν από εκπροσώπους φορέων, οργανισμών, συνδικάτων κλπ., και β) μέρος από το αποδεικτικό υλικό που συλλέχθηκε.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ- ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

2.1. Αναλφαβητισμός

2.1.1. Οργανικός και λειτουργικός αναλφαβητισμός

Με τον όρο «**αναλφαβητισμός**» (**illiteracy**) συνήθως αποδίδουμε σε ένα άτομο την αδυναμία του να χρησιμοποιήσει το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας με τρόπο δημιουργικό και λειτουργικό. Αντίθετα, ο όρος «**αλφαβητισμός**» ή «**εγγραμματοσύνη**» (**literacy**), εκφράζει την ικανότητα ενός ατόμου να χρησιμοποιεί με ευχέρεια το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας, για την προαγωγή των ατομικών του δικαιωμάτων και γενικότερα τη συμβολή του με τρόπο δημιουργικό στην κοινωνική πρόοδο.[1] Εκτός όμως αυτής της στενής έννοιας του όρου, με τον αναλφαβητισμό αποδίδεται και η ευρεία έννοια του «αμόρφωτου» προερχόμενη από τη γαλλική λέξη «**illettré**».[2] Η υιοθέτηση όμως από τους Γάλλους και γενικά από τους ευρωπαϊκούς λαούς πιο «ευγενικών» όρων για την αγραμματοσύνη (του «illettré» και του «illettrisme» αντί του «analphabétisme» και του «analphabéte»), έγινε στα μέσα της δεκαετίας του '60, για να αποφύγουν τις κριτικές για το εκπαιδευτικό τους σύστημα και να αντιδιαστείλουν τον αναλφαβητισμό τους από αυτόν των υποανάπτυκτων.[3] Γενικά, όμως, αποδίδουμε με τον όρο «αναλφαβητισμός», την αδυναμία ενός ανθρώπου να ενταχθεί ισότιμα στο **γραπτό δίκτυο επικοινωνίας**, που τόσο σημαντικό ρόλο παίζει στην καθημερινή ζωή. Συνήθως οι άνθρωποι όταν θέλουν να καταδείξουν την ανικανότητα ενός ατόμου να διαβάσει και να γράψει, χρησιμοποιούν τη λέξη «**αγράμματος**» (λατ. **illiteratus**), η οποία είναι εκτός των άλλων και ταυτόσημη στη μεταφορική της έννοια με τον «απαίδευτο», τον «αστοιχείωτο» και τον «άξεστο».[4] Υπό αυτή την έννοια μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο «αναλφάβητος» αποτελεί έννοια και όρο που συναντάται περισσότερο στην επιστημονική βιβλιογραφία, ελληνική και ξένη, και λιγότερο στην καθημερινή λαϊκή γλώσσα που χρησιμοποιείται το «αγράμματος». Η μελέτη όμως του φαινομένου είναι παράγωγο της λέξης «αναλφάβητος» και έτσι ομιλούμε για τον «αναλφαβητισμό», που δηλώνει την αρνητική κατάσταση ενός ατόμου, ως προς τις ικανότητες της γραφής και της ανάγνωσης και της εκτέλεσης των τεσσάρων βασικών αριθμητικών πράξεων και τον «αλφαβητισμό», τη θετική του κατάσταση.

Ο χαρακτηρισμός κάποιου ατόμου ως αναλφάβητου ή αλφαβητισμένου γίνεται με ορισμένα κριτήρια. Τα κριτήρια αυτά δεν είναι σταθερά και όμοια για όλες τις χώρες και για όλες τις εποχές, αλλά διαμορφώνονται ανάλογα με την εξέλιξη και τις ανάγκες της κοινωνίας. Οι διεθνείς οργανισμοί επεξεργάστηκαν το περιεχόμενο και τον προσδιορισμό των όρων «αναλφαβητισμός»

---

[1] Ο Θ. Παραδέλλης, στον πρόλογο της ελληνικής έκδοσης του έργου του W.J. Ong, *Orality and Literacy, The Technologizing of the World* χρησιμοποιεί τον όρο «*εγγραμματοσύνη*», δηλαδή, την εγγράμματη κατάσταση που νοείται συνήθως ως μια ατομική δεξιότητα που εκλαμβάνεται ως η εκμάθηση ή η απόκτηση εκ μέρους ενός ατόμου μιας ουδέτερης «τέχνης», μιας απλής «τεχνολογίας», ενός αδρανούς «εργαλείου» επικοινωνίας, της γραφής (και μάλιστα της αλφαβητικής) και της ανάγνωσης. Η εγγραμματοσύνη (literacy) αποτελεί έναν κατεξοχήν κοινωνικό θεσμό, ένα περίπλοκο κοινωνικό φαινόμενο που συνδέει και συνδυάζει πολλαπλές πολιτισμικές, κοινωνικές, ιστορικές και γνωστικές πλευρές: «Από αυτή την άποψη χρειαζόμαστε έναν όρο που να παραπέμπει πέρα από το γεγονός αυτής καθαυτής της γραφής, στη σύνθετη και ποικιλόμορφη πολιτισμική κατάσταση και πρακτική».

[2] WEIGEL F.X., *ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ*, λήμμα αναλφαβητισμός, σελ. 211.

[3] LIMAGE L., *Adult Literacy and Basic Education in Europe and North America: From Recognition to Provision*, έκθεση που παρουσιάστηκε στο 7ο Συνέδριο Συγκριτικής Εκπαίδευσης στο Μόντρεαλ Καναδά, 26-30 Ιουνίου 1989. (Αναφέρεται στο ΣΟΥΜΕΛΗΣ Κ., *Ο Αναλφαβητισμός στις χώρες της Ε.Ο.Κ.*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1993, σελ. 7).

[4] ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΥ Ι. *ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ*, εκδόσεις ΒΙΒΛΙΟΠΡΟΜΗΘΕΥΤΙΚΗ σελ. 21, ΑΘΗΝΑ 1990.

και «αλφαβητισμός», στενά συνδεδεμένους με την κάθε ιστορική φάση της ανθρωπότητας και την έκταση του φαινομένου σε κάθε μία από αυτές.[5] Συγκεκριμένα, το 19ο αιώνα θεωρούνταν στην Ευρώπη αναλφάβητο, το άτομο που δεν μπορούσε να βάλει την **υπογραφή** του, ως επαρκή προϋπόθεση για τη σύναψη και επιβεβαίωση πράξεων και σχέσεων, όπως για παράδειγμα, η πράξη του γάμου. Την ίδια εποχή άλλες χώρες έθεταν ως κριτήριο τα χρόνια φοίτησης, άλλες θεωρούσαν αναλφάβητο το άτομο που δεν γνώριζε το αλφάβητο και άλλες πιο προηγμένες χώρες, αυτόν που δεν μπορούσε να αφομοιώσει τις γραπτές οδηγίες κάποιας τεχνικής.

Όμως, η ενδελεχής μελέτη του φαινομένου του αναλφαβητισμού απασχόλησε τους διεθνούς οργανισμούς και τις επιμέρους έρευνες σε εθνικό επίπεδο, μετά το β΄ παγκόσμιο πόλεμο, όταν επικράτησε το πνεύμα της διεθνούς συνεργασίας και της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών, ως αντικειμενική ανάγκη για να αντιμετωπιστούν τα τραυματικά αποτελέσματα του πολέμου. Η ενασχόληση αυτή ήρθε ως φυσιολογική συνέπεια της ανύψωσης του ρόλου της εκπαίδευσης και της σημασίας της γνώσης για την υλική ανασυγκρότηση των κατεστραμμένων από τον πόλεμο κρατών. Το 1948, η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών διακήρυττε, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα που «*κάθε άτομο έχει στη δωρεάν και υποχρεωτική εκπαίδευση*».[6] Η **UNESCO**, στο 28ο Διεθνές Συνέδριο που οργάνωσε τον Ιούλιο του 1965 στη Γενεύη και σε συνεργασία με το **Διεθνές Γραφείο Αγωγής**, συζήτησε όλες τις πλευρές του θέματος και διαβίβασε στα Υπουργεία Παιδείας των χωρών-μελών, υπό μορφή θερμής σύστασης, την ανάγκη για την καταγραφή του προβλήματος του αναλφαβητισμού στις πραγματικές του διαστάσεις και την ανάγκη εφαρμογής ουσιαστικών μέτρων για την καταπολέμησή του.[7]

Αλλά και στην Ελλάδα τα προβλήματα ορισμού του αναλφαβητισμού και του αναλφάβητου ήταν πάνω κάτω τα ίδια όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Συνδέθηκαν μάλιστα με το επίπεδο πολιτισμού της χώρας:

> «Ο ορισμός των αναλφαβήτων χώρας τινός, συγκρινόμενος προς τον όλον πληθυσμόν δεν δίδει επαρκές μέτρον πολιτισμού των εν τούτοις, επειδή αι στοιχειώδεις γνώσεις της αναγνώσεως και γραφής είναι το κυριώτερον όργανο προς απόκτησιν παντός μορφωτικού στοιχείου, ο αριθμός ούτος εν συνδυασμώ και μετ' άλλων παραγόντων αποτελεί σημαντικόν κριτήριον. Ένεκα τούτου ακριβώς όλαι αι πεπολιτισμέναι χώραι μεταχειρίζονται από πολλού, ιδίως δε από των μέσων περίπου του παρελθόντος αιώνος, διάφορα μέσα από εξακρίβωσιν του αριθμού των εν αυταίς αναλφαβήτων, επί τη βάσει δε του αριθμού τούτου λαμβάνουσι και κατάλληλα μέτρα προς μείωσιν ή εκμηδένησιν αυτού. Μέσου δίδου γενικήν εικόνα περί των αναλφαβήτων χώρας τινός είναι η περιοδικώς γινομένη γενική αναφορά των κατοίκων της εις την οποία σημειούται και ο βαθμός της μορφώσεως όλων εκτόν των εχόντων ηλικίαν κατωτέραν των 6 και ενιαχού των 10 ετών».[8]

---

[5] Ο Γενικός Διευθυντής της UNESCO Federico Mayor τόνιζε ότι «ενώ η ανθρωπότητα ετοιμάζεται να εισέλθει σε μια νέα χιλιετία, η διεθνής κοινότητα δεν μπορεί να επιτρέψει τη συνέχιση μιας κατάστασης η οποία προσβάλλει ένα από τα πλέον βασικά ανθρώπινα χαρακτηριστικά», UNESCO: *Message from the Director- General of UNESCO, regarding the celebration of International Literacy Day, 8-9-1989.*

[6] Άρθρο 26, της Παγκόσμιας Διακήρυξης του Ανθρώπου, 10 Δεκεμβρίου 1948. Σημειώνεται, επίσης, ότι ο Jean Piaget ερμηνεύοντας το παραπάνω άρθρο επισημαίνει πως το δικαίωμα στην εκπαίδευση δεν εξαντλείται «στο δικαίωμα παρακολούθησης διδασκαλίας», τονίζοντας την τεράστια ευθύνη του σχολείου «για την τελική επιτυχία ή αποτυχία του ατόμου στην πραγμάτωση των δυνατοτήτων του και στην προσαρμογή του στην κοινωνική ζωή», (Piaget Jean, *Το δικαίωμα της Εκπαίδευσης στο σύγχρονο κόσμο*, στο «ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», εκδ. Υποδομή, 1979, πρόλογος).

[7] Δημοσιεύεται στο περιοδικό «Σχολείο και Ζωή», τ. 5/6, Μάιος Ιούνιος 1965.

[8] ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ, ΕΚΔ. ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ, τ. β΄, 1927, σελ. 44-45. Στο ίδιο το λήμμα αναλφαβητισμός πληροφορούμαστε ότι το 1907 στην Παλαιά Ελλάδα και σε σύνολο 1.098.774 οι αναλφάβητοι ήταν το 40,48% και σε 1.093.062 γυναικών αναλφάβητες ήταν το 79,45%. Κατά τη μεταπολεμική απογραφή του 1920 και σε σύνολο 2.435.842 της Παλαιάς Ελλάδας (1.210.644 Άντρες και 1.225.198 Γυναίκες) οι αναλφάβητοι Άντρες ήταν 28,23 και οι Γυναίκες 65,27%. Στο σύνολο όμως των 4.237.747 κατοίκων για την ίδια χρονιά, όλων των κατοίκων της Ελλάδας (2.105.275 Α και 2.132.472 Γ) το 52,59% ήταν αναλφάβητοι που αποτελούνταν από το 35,96% Α και 69,23% Γ. Επίσης και συγκριτικά με τα μεγέθη του αναλφαβητισμού σε κάθε χώρα πληροφορούμαστε τα εξής: Γερμανία, (1912) 0,01%, Ελβετία (1904) 0,09%, Δανία (1897) 0,2%, Σουηδία,

Ο παραπάνω ορισμός, παρόλο που χρησιμοποιήθηκε τη δεκαετία του '30, θα επικρατήσει και για δεκαετίες ολόκληρες η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΣΥΕ) όριζε ως «αναλφάβητο» ή «αγράμματο» το άτομο που δε γνωρίζει ανάγνωση και γραφή. Στο απογραφικό δελτίο υπήρχε η ερώτηση: *«Γνωρίζετε ανάγνωση και γραφή;»*. Ανάλογα με την απάντηση που θα έδινε το απογραφόμενο άτομο καθοριζόταν συνολικά το ποσοστό του αναλφαβητισμού. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό του αναλφαβητισμού που προκύπτει μετά τις απογραφές, δεν ανταποκρίνεται πάντα στην πραγματικότητα και αυτό για δυο λόγους: Πρώτον γιατί μερικά άτομα για να μη φανούν «αγράμματα», δεν δηλώνουν την αλήθεια σχετικά με την κατάσταση του αναλφαβητισμού τους και δεύτερον γιατί δεν προσδιορίζεται επακριβώς, «πόση» ανάγνωση και γραφή πρέπει να γνωρίζει ένα άτομο και κατ' αυτόν τον τρόπο να συγκαταλέγεται ή όχι στους αναλφάβητους. Συνεπώς, καθένας από τους ερωτώμενους κρίνει υποκειμενικά τη δυνατότητα ανάγνωσης και γραφής που έχει και δηλώνει ανάλογα «ναι» ή «όχι».

Όμως, και με την πάροδο του χρόνου, η έννοια του αναλφαβητισμού, τροποποιείται καθώς κρίθηκε ότι δεν ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις της νέας εποχής. Το 1978, η Γ.Σ. της **UNESCO** συμπλήρωσε τον ορισμό του 1958, υιοθετώντας μια νέα προσέγγιση στην προσπάθεια καλύτερης εννοιολογικής περιγραφής του αναλφαβητισμού, εισάγοντας την έννοια του ατόμου που είναι **λειτουργικά αναλφάβητο:**

> «Λειτουργικά αναλφάβητο είναι κάθε άτομο που είναι ανίκανο να ασκήσει όλες τις δραστηριότητες για τις οποίες είναι απαραίτητος ο αλφαβητισμός, ώστε να λειτουργεί καλύτερα η ομάδα του και η κοινότητά του και να μπορεί επίσης, ο ίδιος, να διαβάζει, να γράφει και να μετράει, για την προσωπική του ανάπτυξη και για την ανάπτυξη της κοινότητάς του».[9]

Για το ίδιο θέμα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τοποθετήθηκε ως εξής:

> «Λειτουργικά αναλφάβητο είναι το άτομο που δεν είναι σε θέση να γνωρίζει ικανοποιητικά ανάγνωση, γραφή και αριθμητική για να ενταχθεί ως άτομο στην κοινωνία, απολαμβάνοντας πλήρως τα δικαιώματά του».[10]

Από τους παραπάνω ορισμούς διακρίνουμε και έναν άλλο τύπο αναλφάβητου. Είναι το άτομο εκείνο το οποίο δεν γνωρίζει ανάγνωση, γραφή και αριθμητική σε τέτοιο βαθμό που να μπορεί να ασκήσει όλες τις δραστηριότητες και τα δικαιώματά του, τα οποία είναι απαραίτητα για να λειτουργεί σωστά η ομάδα του και η κοινότητά του μέσα στην οποία ζει. Από τότε καθιερώνεται ο **λειτουργικός αναλφαβητισμός** που είναι ένας καινούριος όρος κι ο οποίος δηλώνει μια κατάσταση διαφορετική απ' αυτήν που ονομάζουμε αναλφαβητισμό γενικά.[11] Αντίστοιχος στο μέτρο που χρησιμοποιείται, είναι ο γερμανικός όρος «Functionales Analphabetentum» από τον οποίο μάλλον πέρασε στα ελληνικά. Ο ιταλικός όρος είναι «funzionale analfabetismo» και ο γαλλικός όρος «illiteration fonctionelle».[12] Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω ορισμούς μπορούμε να χωρίσουμε τους αναλφάβητους σε δυο κατηγορίες: Στους οργανικά και στους λειτουργικά αναλφάβητους:

Οργανικά ή ολικά αναλφάβητοι (totally illiterates): Οργανικά αναλφάβητα θεωρούνται τα άτομα, τα οποία δεν γνωρίζουν καθόλου ανάγνωση, γραφή και αριθμητική. Είναι αυτά που δεν

(1915) 0,24%, Αγγλία (1904) 1%, Ολλανδία (1904) 2,1%, Γαλλία (1903) 4%, Βέλγιο (1913) 7,87%, Βουλγαρία (1910) 26,58%, Ιταλία (1903) 30,72%, Σερβία (1903) 55,92%, Ρωσία (1895) 61,10%, Ρουμανία (1904) 69%.

[9] UNESCO, *Σεμινάριο ειδικών για το Λειτουργικό Αναλφαβητισμό στις βιομηχανικές χώρες, 1989*, μετάφραση Μ. Παπαδόπουλος, περιοδ. Σύγχρονη Εκπαίδευση, τ.54, σελ. 68, 1990.

[10] Αναφέρεται από το Μ. Παπαδόπουλο, όπ. π. σελ. 252.

[11] Οι λεξιλογικοί αυτοί διαχωρισμοί προσπαθούν να εντάξουν την περιγραφή του φαινομένου του αναλφαβητισμού στην προσπάθεια να γίνουν λειτουργικότεροι καθώς η ικανότητα να διαβάζει κανείς «δεν είναι μόνο μια τεχνολογία, ή ένα σύνολο τεχνικών για επικοινωνία και για αποκωδίκευση και αναπαραγωγή γραπτού ή έντυπου υλικού», (GRAFF. J.H., *The Labyrinths of illiteracy: Reflections on Literacy Past and Present*, The Falmer Press, 1987, σελ. 1). Το διάβασμα και το γράψιμο, δηλαδή, δεν μπορούν να θεωρούνται σαν μια μηχανιστική διαδικασία αποκωδίκευσης, που δε συνδέεται με το περιεχόμενο αυτού που αποκωδικεύεται και επομένως δεν απαιτεί πνευματικές ικανότητες, όπως κατανόηση, σκέψη, λογική, (βλ. και ΣΟΥΜΕΛΗΣ, *Ο ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ στις ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΟΚ*, ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ, Τ.1, 1993, σελ. 22).

[12] ΜΩΡΑΪΤΗΣ Γ., *Ο λειτουργικός αναλφαβητισμός*, περιοδικό ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, τ.1, 2000, σελ. 16.

μπορούν να χρησιμοποιήσουν το γραπτό λόγο ως μέσο επικοινωνίας, αδυνατώντας έτσι να διαβάσουν πινακίδες δρόμων, επιγραφές καταστημάτων κλπ. Είναι σε τελευταία ανάλυση, τα άτομα που «ζωγραφίζουν» την υπογραφή τους ή δεν γνωρίζουν καθόλου να βάζουν την υπογραφή τους για να εξυπηρετηθούν στις διάφορες συναλλαγές στα καταστήματα, τράπεζες, ταχυδρομεία και στην άσκηση γενικά των πολιτικών τους δικαιωμάτων. Απλά θέτουν τα δακτυλικά τους αποτυπώματα ή βάζουν ένα σταυρό και υπογράφουν δύο άλλοι, ως μάρτυρες της πράξης αυτής.[13]

Λειτουργικά αναλφάβητοι ή ημιαναλφάβητοι (functional illiterates): Ενώ οργανικά αναλφάβητα είναι τα άτομα που δε διδάχτηκαν ποτέ ανάγνωση και γραφή, λειτουργικά αναλφάβητα είναι τα άτομα εκείνα που διδάχθηκαν γραφή και ανάγνωση σε κάποια φάση της ζωής τους και για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, αλλά στη συνέχεια δεν τα καλλιέργησαν, ούτε χρησιμοποίησαν τις γνώσεις που απέκτησαν με αποτέλεσμα να τα «ξεχάσουν». Ο αναλφαβητισμός αυτής της μορφής ονομάζεται **υπότροπος** ή **επανερχόμενος αναλφαβητισμός** ή **ημιαναλφαβητισμός**.[14]

Όπως γίνεται φανερό, ενώ παρατηρείται μια γενική συμφωνία για τον προσδιορισμό του οργανικού αναλφαβητισμού, τα προβλήματα προκύπτουν όταν επιχειρούμε να προσδιορίσουμε την έννοια του λειτουργικού αναλφαβητισμού, στην οποία δεν παρατηρείται μια καθολική συμφωνία. Αυτό διαφαίνεται και στο πώς χρησιμοποιείται ή ερμηνεύεται ο όρος αυτός. Για παράδειγμα, ο **Θ. Μυλωνάς** εντάσσει στους ημιαναλφάβητους τους άντρες και τις γυναίκες που φοίτησαν στο Δημοτικό Σχολείο (χωρίς να αναφέρεται πόσες τάξεις) αλλά το εγκατέλειψαν νωρίς.[15] Ο **Γ. Μπαμπινιώτης**[16] ομαδοποιεί τις μορφές εμφάνισης του αναλφαβητισμού σε δυο ευδιάκριτες κατηγορίες: Πρώτον, με βάση τη σχέση των ανθρώπων με το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας την οποία διακρίνει στις εξής περιπτώσεις: α) τον **οργανικό αναλφαβητισμό** τον οποίο διαχωρίζει στον **ολικό αναλφαβητισμό** (πλήρης άγνοια γραφής και ανάγνωσης) και στον **μερικό αναλφαβητισμό ή ημιαναλφαβητισμό** (αδυναμία ανάγνωσης και κατανόησης απλού κειμένου, αν κάποιος έχει διδαχθεί για μερικά χρόνια γραφή και ανάγνωση) και β) στον **λειτουργικό αναλφαβητισμό** (η αδυναμία κάποιου να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του στην καθημερινή ζωή, ο οποίος ενώ έχει διδαχθεί και τυπικά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, αδυνατεί να χρησιμοποιήσει το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας). Όσον αφορά τα χρόνια εκπαίδευσης, ταυτίζει το **λειτουργικό αναλφαβητισμό** ως την κατάσταση αυτού, που δεν έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση (εννέα χρόνια). Δεύτερον, στη μεταφορική έννοια που έχει ο όρος αναλφαβητισμός και εκφράζει τη γενική έλλειψη απαραίτητων γνώσεων και πληροφοριών που στερούν από το άτομο τη δυνατότητα ένταξης και ενεργού συμμετοχής στην κοινωνία.[17]

---

[13]Τον παραπάνω ορισμό τον βλέπουμε διατυπωμένο και στη ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ «ΠΑΠΥΡΟΥΣ ΛΑΡΟΥΣ», στο λήμμα «αναλφαβητισμός», τ. 2- σελ. 59.

[14] ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ.- ΠΑΠΑΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.Π., περιοδικό, Αυτομόρφωση, τ. 3-4, σελ. 16.

[15] ΜΥΛΩΝΑΣ Θ., *Η Αναπαραγωγή των Κοινωνικών Τάξεων μέσα από τους Σχολικούς Μηχανισμούς: Η Μέση Εκπαίδευση στο Χωριό και στην Πόλη*, GUTENBERG, ΑΘΗΝΑ, 1999, σελ. 90.

[16] ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, λήμμα *αναλφαβητισμός*, σ. 160. Επίσης, θεωρεί ότι στον αλφαβητισμό δεν εντάσσεται η διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης σε αναλφάβητους αλλά και σε εγγράμματα άτομα που μεταναστεύουν σε ξένη χώρα (σ. 129, λήμμα αλφαβητισμός).

[17]Ο παραπάνω προσδιορισμός του λειτουργικού αναλφαβητισμού φαίνεται να συνάδει και με την η αγγλική προσπάθεια ορισμού (1974) που βασίστηκε στον ορισμό ότι «λειτουργικά αλφαβητισμένο είναι το άτομο, όταν κατέχει την ικανότητα να διαβάζει, η οποία του επιτρέπει να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τις καθημερινές δραστηριότητές του στη δουλειά ή να κινείται φυσιολογικά μέσα στην κοινωνία, κατανοώντας τις συνηθισμένες γραπτές εκφράσεις και μηνύματα που συναντά». Αναφέρεται στο ΚΑΠΕΤΑΝΟΥ Χ., *Έρευνα για τον Αναλφαβητισμό*, Αθήνα, 1987. Επίσης, στην **Αυστρία**, διοργανώθηκε από την αντίστοιχη Επιτροπή της UNESCO και το *International Institute for Children's Literature and Reading Research*, σεμινάριο ειδικών επιστημόνων για το *λειτουργικό αναλφαβητισμό* στις βιομηχανικές χώρες, όπου διαπιστώθηκε ότι στην Ευρώπη είναι πράγματι πολύ μικρότερος σε ποσοστά, απ' ό,τι στις υπόλοιπες Ηπείρους. Διαπιστώθηκε, όμως, η πολυπλοκότητα του προβλήματος, τόσον όσο αφορά τη διατύπωση ενός ξεκάθαρου πεδίου ορισμού του φαινομένου, όσο και σε σχέση με τις περιορισμένες έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε εθνικά και διεθνή πλαίσια. Στο σεμινάριο αυτό παρατηρήθηκε και μια συμφωνία όσον αφορά

Το πρόβλημα αυτό, της συμφωνίας δηλαδή, του ποιος θεωρείται λειτουργικά αναλφάβητος, ποια είναι τα χαρακτηριστικά του κλπ., πολλές φορές προσπερνάται, όταν προσδιορίζεται η ακριβώς αντίθετη περίπτωση, δηλαδή η κατάσταση του λειτουργικά αλφαβητισμένου. Για παράδειγμα, και σύμφωνα με έναν άλλον ορισμό της, UNESCO δίνεται η εξής ερμηνεία:

«Λειτουργικά αλφαβητισμένο είναι το άτομο που έχει αποκτήσει τις γνώσεις και τις ικανότητες σε γραφή και ανάγνωση, οι οποίες του επιτρέπουν να συμμετέχει επιτυχώς σε όλες τις δραστηριότητες για τις οποίες ο αλφαβητισμός είναι φυσική προϋπόθεση, μέσα στην κουλτούρα και στην ομάδα στην οποία το άτομο ανήκει».[18]

Η δυσκολία προσδιορισμού τού ποιος θεωρείται λειτουργικά αναλφάβητος, ώθησε τη διεθνή έρευνα να προσδιορίσει την περιγραφή και οριοθέτηση του αντικειμένου με βάση τη μετατόπιση του πεδίου ορισμού από τα ατομικά χαρακτηριστικά του αναλφάβητου, στις κοινωνικές δεξιότητες που αποκτά και κατέχει ή όχι, με τα εργαλεία του αλφαβητισμού.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η προσπάθεια της UNESCO αλλά και άλλων διεθνών οργανισμών, είναι να τοποθετήσουν το θέμα του αναλφαβητισμού, ως μέρος της σχέσης του ατόμου στην **ομάδα** και στην **κοινότητα**. Θεωρείται, δηλαδή, ότι ειδοποιός διαφορά του **λειτουργικά αλφαβητισμένου ατόμου** από το **λειτουργικά αναλφάβητο**, είναι η δυνατότητα να αντιμετωπίζει καταστάσεις, για τις οποίες απαιτείται η γνώση της γραφής, της ανάγνωσης και της αριθμητικής. Δηλαδή η λειτουργικότητα ενός ατόμου μέσα στην ομάδα, βασικά εξαρτάται τόσο από την ικανότητα χρησιμοποίησης του γραπτού δικτύου επικοινωνίας, όσο και από το επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων που αποκτά κατά τη διάρκεια της σχολικής φοίτησης και της καθημερινής αλληλεπίδρασης στην κοινωνία. Πόσο μάλλον, που με την τεχνολογική εξέλιξη και τη διάδοση των ΜΜΕ, το επίπεδο των γνώσεων πρέπει να είναι τέτοιο, ώστε το άτομο να μπορεί να στέκεται κριτικά απέναντι στα κάθε είδους μηνύματα που διοχετεύονται στο κοινό. Έτσι, με τον λειτουργικό αλφαβητισμό ταυτίστηκε η ικανότητα ενός ατόμου, όχι μόνο να ξέρει να διαβάζει και να γράφει και να παραμένει ένας απλός αναγνώστης, αλλά να είναι **κριτικός αναγνώστης** που θα μπορεί, πίσω από την εικόνα και το γλαφυρό λόγο, να κατανοεί τη σημασία των μηνυμάτων και να αποκωδικοποιεί την πραγματικότητα. Άλλωστε, η «**αποκωδίκωση**», κατά τον P. Freire, είναι «μια διαλεκτική στιγμή στον χρόνο, όπου η συνείδηση, συγκεντρωμένη πάνω στην πρόκληση που παρουσιάζει η κωδικοποιημένη κατάσταση, που μέσα της βρίσκεται, ανασυντάσσει τις δυνάμεις του στοχασμού της και κατανοεί καλύτερα την κατάστασή της».[19]

Με βάση όμως αυτές τις σημειώσεις επανέρχεται το ερώτημα: *Το επίπεδο γνώσεων, που πρέπει να έχει το άτομο για να θεωρηθεί λειτουργικά αλφαβητισμένο, σε πόσα σχολικά έτη φοίτησης αποκτιέται;*

Με το ερώτημα αυτό μπαίνει και μια άλλη διάσταση του λειτουργικού αναλφαβητισμού, η **ποσοτική διάσταση**, η οποία αναφέρεται στη χρονικά μετρήσιμη διάρκεια της σχολικής φοίτησης, η οποία δίνει τη δυνατότητα στο άτομο να θεωρείται **λειτουργικά αλφαβητισμένο**. Στην **Ελλάδα** δε συνδέεται άμεσα η σχολική φοίτηση με το λειτουργικό αναλφαβητισμό. Έμμεσα όμως, μέχρι το 1976, που ήταν εξαετής η υποχρεωτική εκπαίδευση, σύμφωνα με το Νόμο, αναγνωριζόταν ως το όριο του λειτουργικού αναλφαβητισμού. Γι' αυτό και στα ειδικά

τα μέσα εντοπισμού και την έκταση του προβλήματος καθώς και το ρόλο των κοινωνικών θεσμών και των οργανώσεων που επιφορτίζονται με το καθήκον της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού. Στους θεσμούς αυτούς συγκαταλέγονται τα σχολεία, τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, η εκπαίδευση ενηλίκων και τα Μ.Μ.Ε.

[18]UNESCO, όπ. π. σελ. 69. Επίσης, η GIERE, αντιμετωπίζοντας το ζήτημα από την οπτική του αλφαβητισμού, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι: «Ένας ορισμός του αλφαβητισμού ή του λειτουργικού αναλφαβητισμού στις βιομηχανικές χώρες δεν είναι ούτε υπαρκτός, ούτε επιθυμητός, καθώς ο αλφαβητισμός είναι μια σύνθετη πολυδιάστατη και υποκειμενική δεξιότητα, προσδιοριζόμενη με όρους ατομικών προσδοκιών καθώς και με όρους διαχρονικών προσαρμογών στο μεταβαλλόμενο περιβάλλον, η οποία πρέπει να συνυπολογίσει ένα πλήθος παραγόντων, που άπτονται των ενδιαφερόντων των συγκεκριμένων ατόμων». (Αναφέρονται στον Άγγελο Ευστράτογλου, *Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Αναλφαβητισμού στην Ελλάδα*, τυπωθήτω, 1999, Αθήνα, σελ. 21).

[19]FREIRE P., *Η Αγωγή του καταπιεζόμενου*, εκδ. Ράππα, Αθήνα, 1974, εισαγωγή.

απογραφικά δελτία της ΕΣΥΕ υπάρχει η ένδειξη «*Δεν τελείωσαν τη στοιχειώδη εκπαίδευση*». Σήμερα και με βάση την ΕΣΥΕ, ο λειτουργικός αναλφαβητισμός, αναγνωρίζεται, αν κάποιος δεν έχει ολοκληρώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση. Στο ερώτημα αυτό τέθηκαν και δυο επιπρόσθετες διαστάσεις: Αρχικά με τα έτη φοίτησης στο σχολείο που δεν μπορούν να θεωρούνται πάντα το ιδανικό κριτήριο για το χαρακτηρισμό κάποιου ως λειτουργικά αναλφάβητου. Αντίθετα, τα κριτήρια του λειτουργικού αναλφαβητισμού πρέπει να καλύπτουν τόσο την ποιοτική διάσταση, δηλαδή το ελάχιστο των απαραίτητων γνώσεων για την αντιμετώπιση των καταστάσεων της κοινωνικής πραγματικότητας για τις οποίες απαιτείται ο αλφαβητισμός, όσο και την ποσοτική διάσταση, δηλαδή το χρόνο της σχολικής φοίτησης η οποία εξασφαλίζει την επάρκεια των γνώσεων.

> «Το να γνωρίζει κάποιος να διαβάζει και να γράφει δεν ταυτίζεται με την απόκτηση μιας και περισσότερων δεξιοτήτων. Πρόκειται για μια ικανότητα η οποία περιλαμβάνει δυο διαστάσεις. Ο πιο ακριβής ορισμός είναι η εφαρμογή ενός συνόλου δεξιοτήτων (α' διάσταση) σε ένα σύνολο τομέων γενικών γνώσεων (β' διάσταση) οι οποίοι είναι αποτέλεσμα των πολιτισμικών απαιτήσεων που επιβάλλονται στα μέλη ενός πολιτισμού».[20]

Από την άλλη πλευρά και ειδικά για την Ελλάδα, το πρόβλημα προσδιορισμού του λειτουργικού αναλφαβητισμού σχετίζεται και με τη διάρθρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης μέσα από τα **επικαθήμενα τμήματά** της (Δημοτικό- Γυμνάσιο) και το πρόβλημα της ποιότητας και της απόδοσής της. Το **πέρασμα** από την **πρώτη** στη **δεύτερη βαθμίδα** της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Δημοτικό- Γυμνάσιο) θεωρείται άμεσα συνδεδεμένο με το φαινόμενο της **σχολικής διαρροής** και ως μία από τις αιτίες του αναλφαβητισμού που εμφανίζεται ιδιαίτερα αυξημένη κύρια σε περιοχές όπου ζουν φτωχά εργατικά στρώματα καθώς και σε αγροτικές και απομακρυσμένες περιοχές.[21] Η χρονική αυτή στιγμή, δηλαδή, η μετάβαση από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο αποτελεί κομβικό σημείο τόσο για τον προσδιορισμό της έκτασης του αναλφαβητισμού, όσο και για τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την αποτροπή του και στη βιβλιογραφία ολοένα και περισσότερο αναδεικνύεται η σπουδαιότητα αυτής της ηλικίας και η ανάγκη να παρθούν άμεσα εκπαιδευτικά και κοινωνικά μέτρα.[22]

Αναφορικά με το πρόβλημα της ποιότητας και των μετρήσιμων μεγεθών της παρεχόμενης εκπαίδευσης και σε σχέση με τον προσδιορισμό του **λειτουργικού αναλφαβητισμού** σημειώνονται οι **χαμηλές επιδόσεις** των Ελλήνων μαθητών.[23] Οι χαμηλές επιδόσεις οφείλονται σε διάφορα χαρακτηριστικά της ελληνικής εκπαίδευσης ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγονται η ενθάρρυνση της απομνημόνευσης και της «παπαγαλίας», το περιεχόμενο και η δομή των αναλυτικών προγραμμάτων, η ελλιπής κατάρτιση και εκπαίδευση των εκπαιδευτικών καθώς και οι ποικίλες άλλες ανεπάρκειες και δυσλειτουργίες (έλλειψη προσωπικού, κτίρια σε κακή κατάσταση,

---

[20] Διεθνής Σύνδεσμος για το Διάβασμα (1974).

[21] ΛΑΡΙΟΥ – ΔΡΕΤΤΑΚΗ Μ., *Η εγκατάλειψη της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης και Παράγοντες που σχετίζονται μ' αυτήν*, ΓΡΗΓΟΡΗΣ, Αθήνα, σελ. 34.

[22] Για το 1990, το ποσοστό των μαθητών της Α΄ Γυμνασίου που αγνοούσαν ή γνώριζαν στοιχειωδώς γραφή και ανάγνωση ανερχόταν στο 10,1%, (βλ. Τσιώκος Γ., *Η πορεία προς τον αναλφαβητισμό*, περιοδικό Σ. Εκπαίδευση, τ. 53 σ.81-90, 1990), ενώ η ΟΛΜΕ ανέβαζε τα ποσοστά αυτά στο 36%. Βλ. Επίσης και Π. ΕΥΘΥΜΙΟΥ, «Παιδεία, ολοταχώς με την όπισθεν», εφημ. Το βήμα 28-2-1988 και ΡΟΥΜΠΑΝΗ Σ., «Αναλφαβητισμός, εξετάσεις, αξιολόγηση», εφημ. Ελευθεροτυπία, 8-9-1988. Επίσης και GALTON M., *School Transitions and Transfers*, International Journal of Educational Research, vol. 33, issue 4, 2000 p. 321- 448. Ενδεικτικά αναφέρουμε από την αρθρογραφία του αφιερώματος τα άρθρα "*School Transitions: Beginning of the End or a New Beginning?*" (GALTON M.), p. 321-339, "*Students' Views of Environments for Learning from the Primary to the Secondary School*" (POINTON P), p. 375-382, «*Academic Performance, Transfer, Transition and Friendship: Listening to the Student Voice*» (DEMETRIOU H., GOALEN P.) P. 425-442.

[23] Επειτα από χρόνια διδασκαλίας, ακόμη και οι πρωτοετείς φοιτητές στις Φυσικές Επιστήμες έχουν δυσκολίες να κατανοήσουν τους νόμους του Νεύτωνα (βλ. Stathopoulou C., Koukoutsakis, *An Analysis of errors in kinematics in first year university students. "University students' problems in understanding Newton's Laws of motion"*, στα πρακτικά του 3ου Συνεδρίου "Science education in the knowledge based society", vol.1, Θεσσαλονίκη, 2001).

ανεπαρκείς βιβλιοθήκες και εργαστήρια, λίγοι υπολογιστές).[24] Για το φαινόμενο των χαμηλών επιδόσεων ο **ΟΟΣΑ**, αποδίδει τις αιτίες στο αρνητικό κλίμα που επικρατεί στα ελληνικά σχολεία (μη προσανατολισμός της εκπαίδευσης στην αγορά εργασίας, ακατάλληλα συστήματα εκπαίδευσης και αξιολόγησης των εκπαιδευτικών) καταστάσεις που δεν επιτρέπουν καινοτόμες αλλαγές.[25] Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι οι Έλληνες μαθητές που βρίσκονται στην έξοδο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης δεν διακρίνονται ιδιαίτερα για την ικανότητα αφομοίωσης εννοιών και οι μαθησιακές ικανότητές τους περιορίζονται στην απλή ανάγνωση, την αποστήθιση συγκεκριμένων γνωστικών αντικειμένων, χωρίς την ικανότητα γενίκευσης και συσχετισμού των γνώσεων με την πραγματική ζωή.[26]

Μια άλλη προσέγγιση στην ερμηνεία του **λειτουργικού αναλφαβητισμού** σχετίζεται με την υποχώρηση της γλώσσας και την ανικανότητα κατάκτησής της εκ μέρους των νέων στα πλαίσια του σχολείου και κυρίως στις ανώτερες και ανώτατες σχολές, γεγονός που με τη σειρά του οδηγεί (σε επίπεδο κοινωνίας πια) στο φαινόμενο του λειτουργικού αναλφαβητισμού, που εκδηλώνεται κατά το μεγαλύτερο ποσοστό του και σε, τυπικώς τουλάχιστον, **εγγράμματα άτομα**. Ως χαρακτηριστικό δείγμα του λειτουργικού αναλφαβητισμού είναι το κείμενο που ακολουθεί:

> «Η αστική τάξη εδώ δεν έχει τα μέσα παραγωγής αλλά μεσολαβεί στην διακήνιση των πρώτον ηλών από την χόρα τους στις βιομηχανικές καπιταλιστικές χώρες. Αυτό έχει και τις εξείς συνέποιες. α)τον έλενχο της πολιτικής και οικονομικής κατάστασης της υπανάπτιχθης χώρας β) την καθηστέρηση της βιομιχανικής ανάπτιξης γ) και την διμιουργία αστικής τάξης όχι από τα μέσα παραγωγής αλλά η διμιουργία στης αστικής τάξης».[27]

Διαφαίνεται δηλαδή, ότι το διδαγμένο κείμενο που προσπάθησε να αναπτύξει γραπτά ο φοιτητής, και όπως φαίνεται έχει διαβάσει πολλές φορές, αναφέρεται στα κοινά, λίγο-πολύ, χαρακτηριστικά της αστικής κεφαλαιοκρατικής τάξης των αναπτυσσόμενων χωρών, αλλά και των χωρών της λεγομένης καπιταλιστικής περιφέρειας. Με το κείμενο, όμως, γίνεται φανερή η αδυναμία του να χρησιμοποιήσει ορθά το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας, έπειτα από τουλάχιστον δωδεκαετή σχολική εκπαίδευση, πόσο μάλλον που αναπτύσσει πολυσύνθετα νοήματα.

---

[24] ΒΟΣΝΙΑΔΟΥ ΣΤ. *Γιατί «κόβονται» στα τεστ του ΟΟΣΑ οι Έλληνες μαθητές*, Ελευθεροτυπία, 2-8-2002.

[25] ΟΟΣΑ "*Knowledge and skills for life*", p.166, 2001. Αναφέρονται στην έκθεση: «Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα προετοιμάζει τους 'πελάτες' για εργασία σε μία συντεχνιακή οικονομία και σε ένα διογκωμένο δημόσιο τομέα. Διέπεται από ένα νομικίστικο, συγκεντρωτικό και πολιτικά πατερναλιστικό σύστημα το οποίο δεν αξιοποιεί τις ικανότητες ενός λαού που διαθέτει ταλέντο και κίνητρα. Δε συναντήσαμε κανέναν ο οποίος να το εγκρίνει. Οι υψηλές επιδόσεις επιτυγχάνονται παρά τις ελλείψεις του συστήματος και δεν πηγάζουν από αυτό». Αξίζει να σημειωθεί ότι με μια άλλη έρευνα του ΟΟΣΑ ανάμεσα σε μαθητές 27 χωρών διαφάνηκε ότι 1 στους 5 δεκαπεντάχρονους Έλληνες μαθητές είναι λειτουργικά αναλφάβητος. Στην Ελλάδα, Βραζιλία, Πορτογαλία, Ρωσία και Ισπανία, μόνο το 5% των μαθητών ηλικίας 15 ετών φτάνουν στα υψηλά επίπεδα μαθησιακών ικανοτήτων (επίπεδο 5). Στο αντίθετο άκρο βρίσκονται χώρες όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Φιλανδία, η Νέα Ζηλανδία και η Βρετανία, όπου το ποσοστό των δεκαπεντάρηδων που φτάνει στο επίπεδο 5, υπερβαίνει το 15%.

[26] Για τον ΟΟΣΑ, η ικανότητα να διαβάζει κάποιος και να κατανοεί την πληροφόρηση περιλαμβάνει διάφορες διαβαθμίσεις, που κυμαίνονται από το επίπεδο 1 («λειτουργικός αναλφαβητισμός» όπου οι ικανότητες περιορίζονται απλώς στην ικανότητα ανάγνωσης) μέχρι το επίπεδο 5, το οποίο περιλαμβάνει ικανότητες όπως η διαχείριση της πληροφόρησης, η αναλυτική κατανόηση των κειμένων, η διατύπωση υποθέσεων εργασίας κτλ. Όπως επισημαίνει η έκθεση «Χώρες των οποίων τα εκπαιδευτικά συστήματα που περιέχουν ένα μεγάλο ποσοστό μαθητών των οποίων οι επιδόσεις βρίσκονται κάτω του επιπέδου 1 ή ακόμα και σε αυτό το επίπεδο, θα πρέπει να αντησυχούν στο βαθμό που ένα μεγάλο μέρος των μαθητών τους ίσως να μην αποκτούν τα παρακάτω μαθησιακά εφόδια και τις γνώσεις που θα τους επιτρέψουν να επωφεληθούν από τις διευρυμένες εκπαιδευτικές ευκαιρίες. Η κατάσταση γίνεται ακόμα πιο ανησυχητική αν αναλογιστεί κανείς ότι, όπως δείχνουν όλες οι έρευνες, είναι πολύ δύσκολο να αναπληρώσει κανείς αργότερα στη ζωή του τα μαθησιακά κενά τα οποία παρέχει το σχολείο». Αξίζει να σημειωθεί ότι παραπάνω μελέτες του Ο.Ο.Σ.Α. αμφισβητούνται έντονα για τη μεθοδολογική τους προσέγγιση από τις Ομοσπονδίες των εκπαιδευτικών (κυρίως την Ο.Λ.Μ.Ε.) και από την ETUSE (Πανευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εκπαιδευτικών) γιατί προσεγγίζει τα εκπαιδευτικά πράγματα με «αγγλοσαξονικό» τρόπο και αξιολογεί κυρίως τις μετρήσιμες δεξιότητες των μαθητών και τις επιδόσεις στην κατάρτιση και όχι τη συνολική μορφωτική εικόνα του σχολείου. (Βλ. δηλώσεις του κ. Τσούλια Ν., προέδρου της Ο.Λ.Μ.Ε. στον ημερήσιο τύπο της 30 Οκτωβρίου 2002).

[27] ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Θ, εισαγωγή στο *Λεξικό επιστημών του Ανθρώπου*, εκδ. GUTENBERG.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις ήρθαν να δώσουν νέο περιεχόμενο στο θέμα του ορισμού του αλφαβητισμού. Η **ανάγνωση** μαζί με τη **γραφή** περιέχεται τώρα στον ευρύτερο όρο **εγγραμματοσύνη** (literacy) και ξεφεύγει από τα στενά πλαίσια της απλής κατοχής του μηχανισμού της ανάγνωσης και της γραφής. Ο όρος **εγγραμματοσύνη** επιχειρεί να συνδεθεί εξαρχής με τη συνολικότερη εκπαίδευση που πρέπει να παίρνει ένα άτομο και μέσα από αυτήν τη σύνδεση, μας υπενθυμίζει τις κοινωνικές διαστάσεις της ανάγνωσης και της γραφής.[28]

Στην **Ελλάδα**, η σύγχρονη ανάγνωση του αναλφαβητισμού και ειδικά του λειτουργικού αναλφαβητισμού δίνεται από τον επίσημο φορέα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού τη **Γενική Γραμματεία Επιμόρφωσης Ενηλίκων**:

«Στην εποχή μας η ψηφιακή τεχνολογία γίνεται το κυρίαρχο μέσο συναλλαγής και επικοινωνίας. Το μονοπολιτισμικό και μονογλωσσικό περιβάλλον μετατρέπεται σε πολυπολιτισμικό πολυγλωσσικό. Ο πολίτης προσδιορίζεται από τον βαθμό συμμετοχής του στην τοπική, εθνική και παγκόσμια κοινωνία. Οι εργαζόμενοι χρειάζεται να ανταποκριθούν με επάρκεια σε ποικιλία ρόλων με την ανάπτυξη πολλαπλών δεξιοτήτων. Τα εκπαιδευτικά συστήματα παρακολουθούν με καθυστέρηση την επιστημονική εξέλιξη και οι κοινωνίες συναντούν δυσκολίες στον έλεγχο των συνεπειών της. Οι εκπαιδευτικές πολιτικές του χθες δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τις νέες μορφές υποεκπαίδευσης. Κάθε αλλαγή στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες παράγει τους δικούς της αναλφάβητους. Κάποτε η ικανότητα της ανάγνωσης και γραφής όριζε μια κοινωνία εγγραμμάτων πολιτών. Σήμερα η πολυπλοκότητα της σύγχρονης εποχής απαιτεί τον επαναπροσδιορισμό της έννοιας του αναλφαβητισμού. Κατά συνέπεια, κατάλληλα εκπαιδευμένος πολίτης είναι εκείνος ο οποίος:

-μαθαίνει πώς να μαθαίνει και ταξινομώντας τα δεδομένα της εμπειρίας του,
-κατανοεί, ερμηνεύει και παράγει προφορικό και γραπτό λόγο,
-ανταποκρίνεται σε διαφορετικά επικοινωνιακά περιβάλλοντα και χρησιμοποιεί τους κατάλληλους επικοινωνιακούς κώδικες,
-ανακαλύπτει τους τρόπους που κατασκευάζονται τα νοήματα,
-έχει κατακτήσει τις στρατηγικές αναζήτησης, αξιολόγησης και αξιοποίησης της πληροφορίας
-συνεργάζεται απρόσκοπτα και αξιοποιεί τους συνεργάτες του,
-σχεδιάζει και ανασχεδιάζει τη δράση του με βάση τις ιδιαιτερότητες κάθε περίστασης,
-είναι εξοικειωμένος με στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων και λήψης αποφάσεων,
-ελέγχει τα αποτελέσματα της δράσης του,
-παράγει νέα γνώση και εισάγει καινοτόμες ιδέες στον χώρο εργασίας του,
-συμμετέχει ενεργητικά στα κοινωνικά προβλήματα σε τοπικό και σε παγκόσμιο επίπεδο».[29]

Με βάση αυτόν τον ορισμό διαφαίνεται ότι η ανάγκη αντιμετώπισης όχι μόνο του **οργανικού** αλλά και του **λειτουργικού αναλφαβητισμού**, περνά στο θέμα της **εκπαίδευσης ενηλίκων** και δεν πρέπει να περιορίζεται αποκλειστικά μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η εκπαίδευση ενηλίκων θεωρείται ότι δεν πρέπει να αποτελεί μια διαδικασία τού να διδάσκει κανείς σε άλλους, αλλά η διαδικασία αυτή να τους καθιστά ικανούς να αποκτήσουν τη δική τους φωνή, να τους εντάσσει στη σύγχρονη κοινωνία και να τους βοηθά να ασκήσουν πληρέστερο ρόλο στην κοινωνία, της οποίας είναι ήδη λειτουργικά μέλη.

2.1.2. Τεχνολογικός αναλφαβητισμός

Ο **τεχνολογικός** ή **ψηφιακός αναλφαβητισμός (technological illiteracy)**, εισήχθηκε ως αυτοτελή έννοια και κατηγορία του φαινομένου του αναλφαβητισμού, κατά τα τέλη της δεκαετίας του '80, όταν γενικεύτηκε η χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και η εισαγωγή της νέας

---

[28] «Εγγραμματοσύνη δεν είναι δηλαδή απλώς η ικανότητα να διαβάζεις και να γράφεις επειδή γνωρίζεις τα γράμματα του αλφαβήτου και τους κανόνες συλλαβισμού. Εγγραμματοσύνη είναι η ικανότητα να ελέγχεις και να κρίνεις τον γραπτό λόγο και ο εγγράμματος άνθρωπος πρέπει να είναι σε θέση να καταλαβαίνει ότι η ανάγνωση δεν είναι κατανάλωση προϊόντων κάποιων τρίτων αλλά μια διαδικασία που αυξάνει απεριόριστα τις κριτικές και δημιουργικές ικανότητές του», στο TRAVES P., Reading: *The Entitlement to be Properly Literate*, T. Kimberley K., Meek M., Miller J., New Readings: Contributions to an understanding of Literacy, A&C Black, Λονδίνο, 1992, σ. 77-85.

[29] ΔΟΥΚΑΣ Χ., Γενικός Γραμματέας Επιμόρφωσης Ενηλίκων, με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα κατά του Αναλφαβητισμού, 8-9-2002.

τεχνολογίας σε κάθε τομέα της παραγωγικής διαδικασίας και της κοινωνικής ζωής. Ο τεχνολογικός αλφαβητισμός παρουσιάζεται βασικά με δυο διαστάσεις: α)Μέσα στο **εκπαιδευτικό σύστημα**, με την εισαγωγή της πληροφορικής σε κάθε φάση της εκπαιδευτικής πράξης: ως υποστηρικτικό μέσο στην οργάνωση του σχολείου και της σχολικής τάξης, ως λογισμικό υλικό για την προώθηση των διδακτικών σκοπών των αναλυτικών προγραμμάτων και της διδασκαλίας των μαθημάτων, ως ενασχόληση των μαθητών με το μάθημα των νέων τεχνολογιών και την απόκτηση των αντίστοιχων δεξιοτήτων και ως μέσο συλλογής και ανταλλαγής πληροφοριών από το διαδίκτυο.[30] β) Στο **χώρο των ενηλίκων**, με τη χρησιμοποίηση της νέας τεχνολογίας τόσο στην καθημερινή παραγωγική δραστηριότητα (ορθολογικοποίηση του εργάσιμου χρόνου και των μέσων εργασίας που διατίθενται), όσο και στην οργάνωση δεδομένων ατομικού και οικογενειακού προγραμματισμού (ανάπτυξη συστημάτων αγορών καταναλωτικών και άλλων προϊόντων από το διαδίκτυο, επικοινωνία με πρόσωπα του συγγενικού ή άλλου περιβάλλοντος κτλ.).

Η **RENATA DE POURBAIK** διαπραγματεύεται το θέμα του τεχνολογικού αναλφαβητισμού, με το πώς μπορούν να αναδυθούν καινούριοι τύποι αλφαβητισμού χρησιμοποιώντας τις δυνατότητες των ηλεκτρονικών υπολογιστών και πώς ο χρόνος και η απόσταση μπορούν να εκμηδενίσουν τα εμπόδια που αναπόφευκτα παρουσιάζονται με τις άλλες παραδοσιακές μορφές επικοινωνίας.[31] Η μελέτη με την οποία ασχολήθηκε, βασίστηκε σε μια έρευνα των φοιτητών ενός πανεπιστημίου στον Καναδά με αρχικό σκοπό τη συναγωγή συμπερασμάτων που προκύπτουν από τη χρησιμοποίηση της αγγλικής γλώσσας στο διαδίκτυο, αναφορικά με την πιστοποίηση σε επίπεδο profiency της E.A.P. ("*English as a Second Language for Academic Purposes*"). Στη μελέτη αυτή κεντρικό θέμα τίθεται η **ηλεκτρονική επικοινωνία** που θεωρείται ότι είναι ένα αποτελεσματικό μέσο με τεράστια πλεονεκτήματα για την επίτευξη των ακαδημαϊκών σκοπών στα σχολεία. Κι αυτό συμβαίνει διότι η ηλεκτρονική συζήτηση (που μοιάζει σε πολλά αλλά ταυτόχρονα διαφέρει από τις καθιερωμένες μορφές επικοινωνίας, όπως την προφορική επικοινωνία ή το κλασικό γραπτό δίκτυο επικοινωνίας) δίνει τη δυνατότητα μεταξύ των ανθρώπων να οργανώνουν συζητήσεις- διασκέψεις χρησιμοποιώντας ίδια τεχνολογικά μέσα. Υποστηρίζει, επίσης, ότι το είδος αυτό της επικοινωνίας που αναπτύσσεται μέσω της οθόνης των ηλεκτρονικών υπολογιστών δε διαφέρει κατά πολύ από τον προφορικό λόγο που αναπτύσσεται στην κλασική αίθουσα ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος, διότι και σε αυτή τη νέα μορφή επικοινωνίας παρεμβαίνουν ανεξάρτητες συνθήκες, όπως η άσχημη διάθεση, το συναίσθημα και η επίδραση του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος. Υποστηρίζει, δε, ότι στο είδος και στις μορφές της κοινωνικής πράξης επιδρούν οι νέες μορφές αλφαβητισμού (*ακαδημαϊκός αλφαβητισμός, πληροφοριακός αλφαβητισμός* και ο *τεχνολογικός αλφαβητισμός*) και εισάγει νέες μορφές αλφαβητισμού: α) Την τον **ακαδημαϊκό αλφαβητισμό (academic literacy)** όπου υποδηλώνεται η δυνατότητα για

---

[30] Στην Ελλάδα, το επίπεδο εισδοχής της πληροφορικής στην υποχρεωτική εκπαίδευση (με βάση το οποίο μπορούμε να προσδιορίσουμε, καταρχήν, το επίπεδο διάχυσης των πολυμέσων στο εκπαιδευτικό σύστημα) θεωρείται ότι δεν είναι ευρέως διαδεδομένο. Το πρόγραμμα του ΥΠΕΠΘ για την "εισαγωγή της πληροφορικής στα σχολεία", προέβλεπε ότι μέχρι το τέλος του 2004 ένας υπολογιστής θα αντιστοιχεί σε 10 μαθητές. Το πρόγραμμα αυτό εντασσόταν σε ένα δεσμευτικό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης με σκοπό «*την προετοιμασία του πολίτη και της κοινωνίας της πληροφορίας, την επίτευξη του νέου στρατηγικού στόχου για την επόμενη δεκαετία. Να γίνει η Ευρωπαϊκή Ένωση, η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη κοινωνία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή*». Αναφορικά με τη διάχυση της πληροφορικής στην εκπαίδευση για το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002 καταγράφονται τα εξής: Λειτουργούσαν κόμβοι του πανελληνίου σχολικού δικτύου στα 3/4 της χώρας με συνδεδεμένα 1.500 σχολεία και Διευθύνσεις Μέσης Εκπαίδευσης. Εργαστήρια υπάρχουν στο 87,5% των Γυμνασίων, στο 16,1% των Ενιαίων Λυκείων και στο 51,4% των ΤΕΕ, ενώ μόλις το 1% των Δημοτικών έχει εργαστήριο πληροφορικής. Πρόσβαση στο διαδίκτυο έχει μόλις το 51,1% των Γυμνασίων, το 22% των Ενιαίων Λυκείων, το 29% των ΤΕΕ και το 3% των Δημοτικών, (δημοσιευμένα στις εφημερίδες «Ελευθεροτυπία» και «Ριζοσπάστης», 28-7-2002).

[31] RENATA DE POURBAIK στο *Emergent literacy practices in an electronic community*, SITUATED LITERACIES, Reading and writing in context, Edited by MARTON D., HAMILTON M., IVANIC R., ROUTLEDGE, London and New York.

ηλεκτρονική συζήτηση και διαβούλευση σε κάθε ακαδημαϊκό επίπεδο κι εκλαμβάνεται ως μια «κινητή σκάλα» (πχ. ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες) που επιτρέπουν την πρόσβαση των μαθητών στην επίτευξη των ακαδημαϊκών στόχων. Οι μαθητές και οι άνθρωποι γενικότερα μπορούν μέσα από τη συμμετοχή τους σε τέτοιας φύσης πρακτικές να δημοσιοποιήσουν την περιέργειά τους για έρευνα χρησιμοποιώντας τις δυνατότητες των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του διαδικτύου. β) Την έννοια του **αλφαβητισμού των ηλεκτρονικών υπολογιστών (computer literacy)** όπου δηλώνεται ότι στον εικοστό αιώνα οι άνθρωποι δεν έχουν την υποχρέωση να απασχολούνται αποκλειστικά στο γραφείο, αλλά μπορούν να πράττουν το ίδιο στο σπίτι τους, οποιαδήποτε χρονική στιγμή το επιθυμήσουν και μπορούν να υιοθετήσουν τέτοιες πρακτικές και δεξιότητες μέσω του C.N.T.D. (Course Newsgroup Thematic Discussion). γ)Την έννοια του **αλφαβητισμού διαχείρισης πληροφοριών (information literacy)** με την οποία προσδίδονται εκείνες οι δεξιότητες που αναπτύσσονται από την ορθολογικοποίηση και διαχείριση των πληροφοριών που ενυπάρχουν σε μέγιστο βαθμό στην σύγχρονη εποχή, την εποχή της έκρηξης των γνώσεων.[32]

Με βάση την παραπάνω προβληματική έγινε φανερό από τα μέσα της δεκαετίας του '80, ότι η ανάγκη καταπολέμησης του αναλφαβητισμού παίρνει μια νέα μορφή από τη στιγμή που αναγνωρίζεται και με τον όρο **ψηφιακός αναλφαβητισμός**. Ο ψηφιακός αναλφαβητισμός είναι άμεσα συνδεδεμένος με την ικανότητα ενός ατόμου ή μιας επιχείρησης να χρησιμοποιήσει τις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών στη παραγωγική διαδικασία (σήμερα το 80% των νέων θέσεων εργασίας στης Ε.Ε. δημιουργείται στον τομέα των νέων τεχνολογιών). Η παραπάνω διαπίστωση αρχίζει να έχει αντανάκλαση και στον τομέα της παραγωγικής διαδικασίας, όπως για παράδειγμα στην ανάγκη τεχνολογικού εκσυγχρονισμού των **μικρομεσαίων επιχειρήσεων**, που λόγω μεγέθους δεν έχουν τη δυνατότητα άμεσης αντικατάστασης του μηχανολογικού και τεχνολογικού τους εξοπλισμού και την ψηφιακή- τεχνολογική διαχείριση των πληροφοριών στην αγορά εργασίας. Επίσης, σημειώθηκε, ότι η ανάγκη του **ψηφιακού εναλφαβητισμού** καθίσταται πρώτιστη ανάγκη και για τις πλέον απομονωμένες περιφέρειες που τα εμπόδια των οδικών προσβάσεων και οι γενικότερες μορφολογικές δυσλειτουργίες μπορούν ως ένα βαθμό να ξεπεραστούν, αν αξιοποιηθούν ορθολογικά οι δυνατότητες και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των δικτύων και της χρήσης του ηλεκτρονικού διαδικτύου (Internet).

Αναφορικά με τον προβληματισμό αυτό και σε σχέση με την περίπτωση της Ελλάδας, υποστηρίχτηκε ότι ο **τεχνολογικός εναλφαβητισμός** υστερεί σημαντικά στους εργασιακούς

---

[32] Το πρόβλημα της αντιμετώπισης του τεχνολογικού αναλφαβητισμού τίθεται με ιδιαίτερη οξύτητα τις τελευταίες δεκαετίες όπου παρατηρείται η ραγδαία ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και σηματοδοτείται με τον όρο «**κοινωνία της γνώσης**». Ο όρος «Κοινωνία της Γνώσης» κυριαρχεί στη δημόσια σφαίρα υποκαθιστώντας ολοένα και περισσότερο τον όρο «κοινωνία της πληροφορίας» που πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τη δεκαετία του 1970 προκειμένου να περιγράψει την σημασία των τεχνικοεπιστημονικών εξελίξεων και των αλλαγών στο πεδίο της διακίνησης και της χρήσης της **πληροφορίας**. Το θέμα αυτό γίνεται φανερό μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα και αναφέρεται στους συνεχείς μετασχηματισμούς του εκπαιδευτικού τοπίου, αναφορικά με τις καινοτομίες που εφαρμόζονται, όπως η «εξ **αποστάσεως εκπαίδευση**» **(distant learning)** και η «**ηλεκτρονική και ψηφιακή εκπαίδευση**» **(e-learning)**. Σκοπός τίθεται η άρση του «**ψηφιακού χάσματος**» **(digital divide)** που αναδεικνύεται σε μείζον οικονομικό, κοινωνικό και εργασιακό ζήτημα στις σύγχρονες κοινωνίες, είτε αφορά ηλικιακές, έμφυλες ή φυλετικές κατηγορίες και υποκείμενα, είτε εστιάζεται σε γεωγραφικές ή οικονομικές περιοχές. Στους ενήλικες, ο ηλεκτρονικός αναλφαβητισμός και η έλλειψη τεχνολογικών αγαθών και δεξιοτήτων δε συνδυάζονται αποκλειστικά με δυσκαμψία στην εργασιακή κινητικότητα ή στις προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης. Εδώ τίθεται ο **κοινωνικός αποκλεισμός** κοινωνικών υποκειμένων και πληθυσμών από τις διαδικασίες της σύγχρονης επικοινωνίας και τελικά της κοινωνικής πολιτικής συμμετοχής, διαμορφώνοντας νησίδες απομόνωσης στο ευρύ και σύνθετο δίκτυο οργάνωσης των σύγχρονων κοινωνιών. Οι πολιτικές άρσης του τεχνολογικού, ηλεκτρονικού και ψηφιακού σχίσματος αποτελούν τελικά πολιτικές ενίσχυσης της κοινωνικής ισότητας και συνοχής. Η επισήμανση ότι η **γνώση** αναδεικνύεται σε μια από τις κύριες παραγωγικές δυνάμεις στις σύγχρονες κοινωνίες είναι εξαιρετικά εύστοχη. Τα πολιτικά διακυβεύματα όμως στις «κοινωνίες της γνώσης» παραμένουν ανοιχτά και δεν εξαντλούνται αποκλειστικά στην αναγνώριση των αλλαγών που επιφέρουν οι τεχνικοεπιστημονικές εξελίξεις στις παραγωγικές διαδικασίες ή στη σύνδεση της γνώσης με την εμπορευσιμότητα. Αντίθετα, καθιστούν επίκαιρη ξανά και με νέους όρους την παλιά και ίσως ξεχασμένη ρήση ότι η γνώση αποτελεί κομβική διαδικασία της κοινωνικής πράξης και της κριτικής πολιτικής παρέμβασης. (Βλ. ΓΑΖΗ Ε., *Οι κοινωνίες της γνώσης*, εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 22-2-2004).

χώρους, κυρίως του Δημόσιου Τομέα. Εκεί όπου παρατηρείται μια αξιόλογη δραστηριότητα είναι στον ιδιωτικό τομέα, κυρίως στους χώρους εφαρμογής των νέων τεχνολογιών, στα πλαίσια της εκπαίδευσης ενηλίκων που αναλαμβάνεται από μεγάλους ιδιωτικούς ομίλους και επιχειρήσεις.[33] Θεωρήθηκε, κατ' αυτόν τον τρόπο, ότι η προώθηση καινοτομιών κάθε είδους, μέσω της χρήσης του **τεχνολογικού και ψηφιακού εναλφαβητισμού,** συντελεί στη βελτίωση της **παραγωγικότητας της εργασίας**, ειδικά για χώρες, όπως η Ελλάδα, όπου καθίσταται αδήριτη ανάγκη για την ταχύτερη δυνατή ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στη κατεύθυνση της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών. Συνδέθηκε, δε και με την ανάγκη «ομογενοποίησης» του χώρου δράσης στα πλαίσια των εκπαιδευτικών συστημάτων των χωρών της Ε.Ε., θέτοντας σε προτεραιότητα α) την ταχύτατη εκμάθηση της χρήσης και της αξιοποίησης των Η/Υ σε όλα τα σχολεία κι από όλους τους μαθητές στο πλαίσιο του προγράμματος «**e- learning**»,[34] β) στο χώρο της παραγωγικής διαδικασίας, θεωρήθηκε ότι η επίτευξη του τεχνολογικού αναλφαβητισμού θα συμβάλλει στην αύξηση της απασχόλησης, τόσο σε περιφερειακό, όσο και σε τοπικό επίπεδο[35] και γ) επισημάνθηκε ότι πρέπει να συνδεθεί με τον επαναπροσδιορισμό του περιεχομένου των Κρατικών Πολιτικών που διαμορφώνονται στα πλαίσια του **κοινωνικού κράτους** και του **κράτους πρόνοιας**.[36]

---

[33]Επί παραδείγματι, ο «Όμιλος Εταιρειών Γερμανός» στις αρχές του 2000 δημιούργησε εκπαιδευτικό κέντρο για το προσωπικό της εταιρίας στον Άγιο Στέφανο Αττικής. Σκοπός του εκπαιδευτικού προγράμματος ήταν η παραγωγή και μεταφορά τεχνογνωσίας σε όλο το προσωπικό του δικτύου και απευθύνεται σε όλες τις βαθμίδες του προσωπικού (franchise, υπευθύνους και πωλητές). Το πρόγραμμα κινούταν σε δυο άξονες: ο πρώτος αφορά την εκτενή ενημέρωση σε προϊόντα του ομίλου και ο δεύτερος την εκπαίδευση στις σύγχρονες τεχνικές πωλήσεων, μάρκετινγκ κι εξυπηρέτηση του πελάτη. Μια άλλη δραστηριότητα παρατηρείται σε προγράμματα επιμόρφωσης ενηλίκων ως βασική φιλοσοφία της **συνεχιζόμενης εκπαίδευσης**, που καλύπτονται από ιδιωτικούς φορείς, όπως είναι το ΚΟΛΕΓΙΟ ΑΘΗΝΩΝ (Ψυχικό) και το ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ. Το Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Ενηλίκων, απευθύνεται α) σε άτομα κάθε ηλικίας που επιθυμούν να εμπλουτίσουν την παιδεία τους και να διευρύνουν τους ορίζοντές τους, β) σε επιχειρηματίες, ελεύθερους επαγγελματίες, σε στελέχη εταιριών και οργανισμών που επιθυμούν να συμπληρώσουν και να εξειδικεύσουν τις γνώσεις τους και γ) σε φοιτητές που επιθυμούν να ενισχύσουν τις γνώσεις τους σε ειδικά θέματα και τις επαγγελματικές προοπτικές τους. (Βλ. δημοσιεύσεις στον κυριακάτικο τύπο της 4-3-2001).

[34] Βλ. συμπεράσματα της Συνόδου Κορυφής της Λισσαβόνας.

[35] «Η Ευρώπη σήμερα κινδυνεύει λιγότερο από ψηφιακού τύπου διχασμό της κοινωνίας ανάμεσα σε **ψηφιακά αναλφάβητους και μη**, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα κράτη και τα κράτη- μέλη της G-8 γεγονός που αποτελεί εν δυνάμει συγκριτικό πλεονέκτημα αλλά και παράλληλα μέγιστη πολιτική ευθύνη. Γι' αυτό και σε επίπεδο Ε.Ε. οι στόχοι για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων του εργατικού δυναμικού πρέπει όχι μόνο να μην περιοριστούν σε απλά σλόγκαν του τύπου «δια βίου εκπαίδευση», αλλά να καταστούν μαξιμαλιστικοί και καθολικοί στόχοι στο πλαίσιο της προώθησης της **ψηφιακής παιδείας** του πληθυσμού στο σύνολό του ώστε να μειωθεί και ο αριθμός των χαμηλής εξειδίκευσης εργαζομένων. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο άνθρωπος θα αποτελέσει το επίκεντρο της αναπτυξιακής διαδικασίας, ενώ οι θετικές επιπτώσεις για τη μεγέθυνση της οικονομίας και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας είναι προφανείς». ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΝΑ, Αρμόδια Επίτροπος της Ε.Ε. για θέματα Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων, δημ. στην εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 24-12-2000.

[36] «Το να κρατάς κοινωνικές κατηγορίες στην παγίδα της φτώχειας, της ανεργίας και του **τεχνολογικού αναλφαβητισμού** σημαίνει τεράστια σπατάλη της κοινωνίας. Πιστεύω ότι η προνοιακή αντίληψη αποτελεί ανεπαρκή προσέγγιση στο θέμα του κοινωνικού κράτους. Ενδεχομένως να είναι αναγκαστική σε κοινωνίες οι οποίες βρίσκονται σε στασιμότητα και πρέπει να βοηθήσουν κοινωνικά στρώματα που έχουν περιπέσει σε δύσκολη και μη αντιστρεπτή θέση. Αν σκεφτεί κανείς όμως τις τεράστιες ευκαιρίες που ανοίγονται σήμερα και τις δυνατότητες που δίδονται σε κάθε άτομο να συμμετέχει ενεργά σε εργασιακές και κοινωνικές δραστηριότητες, αντιλαμβάνεται ότι η κοινωνική πολιτική δεν μπορεί πλέον να κλείνεται στα όρια μιας οργανωμένης φιλανθρωπίας, η οποία απλώς αποζημιώνει όσους δεν μπορούν να συμμετέχουν. Δεν μπορεί να εκλαμβάνεται ως μια πολιτική όπου οι «εντός των τειχών» της ευημερίας ρίχνουν από το κάστρο τα περισσεύματα σε όσους βρίσκονται «εκτός των τειχών». Η μεγάλη πρόκληση του κοινωνικού κράτους είναι πώς θα μετατρέψει τις πολιτικές στήριξης τις οποίες έχει σήμερα σε μηχανισμούς επανένταξης και ενσωμάτωσης όλων των κοινωνικών κατηγοριών στις νέες προοπτικές απασχόλησης, ευημερίας και δημιουργίας κοινωνικού πλούτου. Στην κοινωνία που θέλουμε να φτιάξουμε δεν θα δίνεις στον άλλο αυτό που περισσεύει αλλά να διαμορφώνεις τις ευκαιρίες να φτιάξει εκείνος με αξιοπρέπεια και αυτοπεποίθηση αυτό το οποίο στερήθηκε, είτε για λόγους ανισότητας πλούτου είτε για λόγους φυσικής μειονεξίας, η οποία όμως δεν είναι θεραπεύσιμη και αντιμετωπίσιμη σε μεγάλη έκταση. Η παγκοσμιοποίηση βάζει βέβαια σε δοκιμασία το μέλλον του κοινωνικού κράτους και πρέπει να αντιταχθούμε σθεναρά σε αυτό. Στην Ευρώπη η διατήρηση του κοινωνικού

2.1.3. Νέες μορφές αναλφαβητισμού

Οπτικός αναλφαβητισμός

Μια άλλη προσέγγιση του τεχνολογικού αναλφαβητισμού αποτελεί η ανυπαρξία του **οπτικού αλφαβητισμού** στον αιώνα της πληροφορίας.[37] Με την έννοια οπτικός αλφαβητισμός, θα μπορούσαμε να δώσουμε έναν πολύ γενικό ορισμό αναφερόμενοι σε ένα είδος μόρφωσης, που έχει σχέση με τη δημιουργία νοήματος από τα οπτικά ερεθίσματα του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Την ικανότητα, δηλαδή, κατανόησης, σύλληψης ιδεών, παραγωγής ερμηνειών, καθώς και **κριτικής «ανάγνωσης»** και επικοινωνίας με εικονικές αναπαραστάσεις και οπτικά μέσα, δηλαδή μέσα από εικόνες (πραγματικές ή νοερές), σχήματα - σύμβολα, μορφοποιημένα αντικείμενα, είδωλα, μοντέλα, μη λεκτικές εκφράσεις του σώματος και γενικά μέσα από οποιαδήποτε ερεθίσματα της οπτικής αντίληψης. Επίσης, με τον όρο οπτικός αναλφαβητισμός αναφέρεται η αυξανόμενη τάση οπτικοποίησης πληροφοριών, εννοιών, ιδεών και κάθε είδους μηνυμάτων, ιδιαίτερα μετά τη επικράτηση της **τηλεόρασης** και της **διαφήμισης**, αλλά και μετά τη διείσδυση των **προϊόντων της πληροφορικής** στην καθημερινή ζωή.[38] Παράλληλα, η οπτικοποίηση και η εικονική αναπαράσταση της πληροφορίας και της γνώσης θεωρείται, εκτός από ορισμένες περιπτώσεις, ότι είναι τακτική που διευκολύνει τη μάθηση σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και σε όλες τις επιστημονικές δραστηριότητες. Πολλοί μάλιστα βλέπουν αυτή την κυριαρχία της **εικόνας** με δυσαρέσκεια, φοβούμενοι την παραμέληση του γραπτού λόγου και τις συνέπειες της κατανάλωσης των έτοιμων αναπαραστάσεων σε βάρος των αφαιρετικών διαδικασιών που απαιτούν τα αφηρημένα σύμβολα της σκέψης κατά την **κωδικοποίηση** και **αποκωδικοποίηση** της γραφής και του γραπτού λόγου. Η κριτική αυτή θέση παίρνει υπόψη της ότι σήμερα, τα εμπειρικά σύνορα μεταξύ της σχολικής τάξης, του δρόμου και του σπιτιού τίθενται υπό συνεχή οριοθέτηση, αφού τόσο οι ενήλικες όσο και ιδιαίτερα τα παιδιά, καταιγίζονται με εικόνες από την τηλεόραση, τις εφημερίδες, τα περιοδικά, τον κινηματογράφο, τις διαφημίσεις, τα παιχνίδια, τον υπολογιστή, τη λογοτεχνία, τη μουσική, τα προϊόντα της μόδας κ.ά. Γενικά, θεωρείται ότι η χρήση των **νέων τεχνολογιών** δημιουργεί ενδιαφέρουσες προκλήσεις σχετικά με τη νέα εικονική πραγματικότητα και την έννοια του οπτικού αλφαβητισμού.[39]

Μαθηματικός αναλφαβητισμός

Την τελευταία δεκαετία έχει καταγραφεί και η έννοια του **μαθηματικού αναλφαβητισμού.**[40] Μέχρι τώρα η έννοια του μαθηματικού αναλφαβητισμού καλύπτονταν ως έννοια στον ορισμό

κράτους αποτελεί τη σημαία, το προτέρημα σε σχέση με άλλα μοντέλα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, όπως αυτά των ΗΠΑ ή της Ιαπωνίας. Αν όμως η υπεράσπιση του κοινωνικού κράτους γίνει σε κάθε κράτος- μέλος χωριστά, μπορεί να μην έχει βιωσιμότητα, αν άλλα κράτη της Ε.Ε. ακολουθήσουν χαμηλότερα στάνταρ κοινωνικής πολιτικής. Υπάρχουν όμως οι συνθήκες για να δημιουργηθεί ένα μέτωπο στην Ευρώπη για την καθολική υπεράσπιση ενός ελάχιστου εγγυημένου επιπέδου και οι δυνάμεις της εργασίας πρέπει να εκμεταλλευθούν αυτή τη δυνατότητα σύμπραξης». (ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, δηλώσεις δημοσιευμένες. στον ημερήσιο τύπο της 14-4-2000).

[37] ΡΑΠΤΗΣ Α. *Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της πληροφορίας*, τ. Α΄, σ.139, εκδ. Α. ΡΑΠΤΗΣ, Αθήνα 2001.

[38] Ο Άλβιν Τόφλερ στο «*Τρίτο κύμα*», (Κάλβος, 1984, σελ. 24), αναφέρεται στο όλο και μεγαλύτερο ποσοστό των ανθρώπων που δεν αισθάνονται την ανάγκη για μόρφωση (ακόμα και του εναλφαβητισμού) αφού η επικοινωνία και η αναγκαία πληροφόρηση μπορούν να γίνουν μόνο με το ζωντανό προφορικό λόγο (τηλεόραση, ραδιόφωνο, πολυμέσα κτλ.).

[39] Οι θετικές επιδράσεις της χρήσης των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας μαζί με τις σχολικές βιβλιοθήκες, μπορούν να έχουν θετικά αποτελέσματα στη μάθηση. Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα είναι ότι μαθητές που χρησιμοποιούν στα σχολεία τους παράλληλα Η/Υ και βιβλιοθήκες, έχουν θετικότερες στάσεις απέναντι στο διάβασμα και κατανοούν καλύτερα αυτά που διαβάζουν σε σύγκριση με τους μαθητές των σχολείων που δεν τα διαθέτουν, (βλ. και ANDERSON R.C., HIEBERT E.H., SCOTT J.A. & WILKINSON I.A. «*Πώς να δημιουργήσουμε ένα έθνος από αναγνώστες*», Gutenberg, 1994, πρόλογος).

[40] Βλ. πρακτικά 18ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Μαθηματικής Παιδείας, Ρόδος 23-24-25 Νοεμβρίου 2001 με θέμα «*Μαθηματικός Αναλφαβητισμός: Ο ρόλος του σχολείου στην κοινωνία της πληροφορίας και των νέων τεχνολογιών*». Ως στόχος των προγραμμάτων μαθητικού αλφαβητισμού τίθεται η δυνατότητα να αποκτήσουν τα σχολικά μαθηματικά ουσιαστικό νόημα και η μάθησή τους να έχει διάρκεια, ώστε η μαθηματική γνώση να κεφαλαιοποιείται και να ενδυναμώνει συνεχώς τον αυριανό πολίτη στην κριτική ικανότητα, στην ικανότητα αντίληψης και επεξεργασίας

του οργανικού αναλφαβητισμού. Ένα άτομο που συγκαταλέγονταν στους οργανικά αναλφάβητους θεωρούνταν ότι δε γνώριζε τη χρήση και τη λειτουργία του βασικού μηχανισμού της ανάγνωσης, της γραφής και της εκτέλεσης των τεσσάρων βασικών αριθμητικών πράξεων (πρόσθεση, αφαίρεση, πολλαπλασιασμό και διαίρεση). Όμως η σύγχρονη χρήση της έννοιας του μαθηματικού αναλφαβητισμού αναφέρεται στο γεγονός ότι έχει παρατηρηθεί, όλο και μεγαλύτεροι πληθυσμοί μετά την απομάκρυνσή τους από το σχολείο (είτε από την υποχρεωτική εκπαίδευση είτε από το λύκειο) να απομακρύνονται ταυτόχρονα και από τη μαθηματική σκέψη:

«Τα άτομα, δε χρησιμοποιούν τα μαθηματικά ως πνευματικό και επαγγελματικό εργαλείο σύμφωνα με τις δυνατότητες που έχουν επιδείξει και με βάση αυτές τις διαπιστώσεις, θεωρείται ότι το **σχολείο** είναι ο μόνος φορέας ανάπτυξης του μαθηματικού αλφαβητισμού με α) τον εμπλουτισμό του μαθηματικού περιεχομένου με τις διεπιστημονικές συνδέσεις και τις κοινωνικά χρήσιμες εφαρμογές που παρουσιάζονται στην σχολική ύλη β) τη διερεύνηση της διδακτικής πρακτικής με μαθησιακές δραστηριότητες που ενεργοποιούν το μαθητή στην εκτέλεση συγκεκριμένου έργου ενθαρρύνοντας τη συνεργατικότητα και αναπτύσσοντας την αυτοεκτίμηση και γ) στην ιδιαίτερη ενασχόληση με μαθητικούς πληθυσμούς που εγκαταλείπουν γρήγορα το σχολείο ή έχουν δυσκολίες ένταξης στη σχολική ζωή λόγω πολιτισμικών διαφορών ή και **κοινωνικού αποκλεισμού** των οικογενειών τους (μετανάστευση, ανεργία, μειονότητες)».[41]

Γεωγραφικός και ιστορικός αναλφαβητισμός

Μια άλλη προσέγγιση στο θέμα του αναλφαβητισμού σχετίζεται με την αδυναμία των μαθητών που τελειώνουν τη βασική εκπαίδευση να προσανατολιστούν στο χώρο, την άγνοια βασικών γεωγραφικών και ιστορικών πληροφοριών και την αδυναμία αν τις έχουν, να τις συσχετίσουν με άλλες γνώσεις και πληροφορίες. Η παραπάνω αδυναμία καταχωρείται ως **γεωγραφικός** και **ιστορικός αναλφαβητισμός** και συνίσταται στην έλλειψη βασικών γεωγραφικών και ιστορικών γνώσεων και δεξιοτήτων και χαρακτηρίζει ακόμη και χώρες με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Στις λίγες έρευνες που έχουν γίνει στην Ελλάδα για τα θέματα αυτά αποδεικνύεται ότι ένα μεγάλο ποσοστό των μαθητών αγνοούν τη θέση των μεγάλων πόλεων στο χάρτη, μπερδεύουν τα σημεία του ορίζοντα και δεν μπορούν να υπολογίσουν την απόσταση με βάση την κλίμακα, αγνοούν τις πτυχές της τοπικής τους ιστορίας και το γενεαλογικό τους δέντρο.[42] Το θέμα του γεωγραφικού αναλφαβητισμού στην υποχρεωτική εκπαίδευση σχετίζεται με τις ώρες και τον τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος της Γεωγραφίας (1 ώρα στην Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού και 1 ώρα στη Β΄ Γυμνασίου),[43] την ύπαρξη και τον τρόπο χρησιμοποίησης γεωγραφικών πληροφοριών σε συγγενή με τη γεωγραφία μαθήματα (ιστορία, μελέτη περιβάλλοντος),[44] την έλλειψη οποιασδήποτε αναφοράς γεωγραφικών πληροφοριών σε άλλα μαθήματα και την ανυπαρξία αίθουσας γεωγραφικών και ιστορικών σπουδών μέσα στο σχολείο. Σχετίζεται επίσης και με τη γενικότερη αδυναμία των μαθητών να σταθούν κριτικά απέναντι σ' ένα **ιστορικό γεγονός** και να προσδιορίσουν με σαφήνεια τα βασικά του χαρακτηριστικά (τόπος, χρόνος, πρόσωπα, κοινωνικές δυνάμεις, αίτια- αφορμές- συνέπειες).[45] Ο γεωγραφικός και ιστορικός αναλφαβητισμός δεν περιορίζεται μόνο στο μαθητικό πληθυσμό αλλά φαίνεται να υπάρχει και ανάμεσα στο φοιτητικό πληθυσμό τα χώρας μας. Σε έρευνα του Τμήματος Γεωγραφίας του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου

πληροφοριών, στην κατανόηση της τεχνολογίας και των μηχανισμών, στην ικανότητα λήψης δίκαιων και σωστών αποφάσεων και στη διάκριση του ουσιώδους από το επουσιώδες.

[41] Όπ. π. συμπεράσματα.

[42] ΘΩΜΑ Γ., *ΚΑΙ ΑΓΕΩΓΡΑΦΗΤΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ*, περιοδ. ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΙΤΙ, τ. 2 (413), σελ. 59.

[43] ΚΑΛΩΝΑΡΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ, *ΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ της ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ*, περιοδικό τα εκπαιδευτικά, τ. 15, σελ. 111.

[44] ΒΩΡΟΣ Κ.Φ., *Η «ΑΝΑΓΝΩΣΗ» ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*, περιοδικό τα εκπαιδευτικά, τ. 16, σελ. 88.

[45] Η διαπίστωση ότι πολλοί μαθητές βγαίνουν «αγεωγράφητου» και «ανιστόρητου» από το σχολείο προβάλλεται από τα Μ.Μ.Ε. με την ευκαιρία των εορτασμών των εθνικών επετείων ως άγνοια του τι ακριβώς συνέβη την 28η Οκτωβρίου 1940 ή την 25η Μαρτίου του 1821.

αποδείχθηκε ότι οι Έλληνες φοιτητές συστηματικά υποεκτιμούν το πληθυσμιακό μέγεθος συγκεκριμένων χωρών, ενώ αντίθετα υπερεκτιμούν τον πληθυσμό άλλων.[46]
Η έννοια όμως του γεωγραφικού αναλφαβητισμού μπορεί να χαρακτηρίζει και πληθυσμούς **ενηλίκων**, όχι κατ' ανάγκη υποεκπαιδευμένων, και συνίσταται στο κατά πόσο ένα κοινωνικό γεγονός ή ένα διεθνές ζήτημα κατανοείται και αναλύεται ολόπλευρα, παίρνοντας υπόψη όλες τις αντικειμενικές συνθήκες που το γεννούν και το αναπαράγουν. Έτσι, προκύπτει ως αναγκαιότητα η γεωγραφική και ιστορική εκπαίδευση, που γενικά θεωρείται σημαντική για την κατανόηση του κόσμου, του γεωγραφικού χώρου που μας περιβάλλει, των χωρικών σχέσεων για την ερμηνεία των διεθνών εξελίξεων, για την ανάλυση της πολυπολιτισμικής ποικιλομορφίας του πλανήτη, για την ίδια την αντίληψη που έχουν τα άτομα για τον εαυτό τους και τη θέση τους στον κόσμο.

2.1.4. Αναλφαβητισμός κοινωνική παιδεία και ελληνική γλώσσα

Στην έννοια του **αναλφάβητου** ή του **«αγράμματου»**, αποδίδονται ορισμένα χαρακτηριστικά σε σχέση με την αδυναμία χρησιμοποίησης του γραπτού δικτύου επικοινωνίας. Μάλιστα σε πολλές χώρες, το επίπεδο του αναλφαβητισμού θεωρείται το κατεξοχήν κριτήριο που εκφράζει τον πολιτισμό μιας χώρας. Ωστόσο, έχουν διατυπωθεί αρκετές διαφορετικές απόψεις, καθώς θεωρείται ότι κάποιος που δε ξέρει να διαβάζει και να γράφει, δεν τίθεται αυτόματα εκτός του κοινωνικού γίγνεσθαι. Πράγματι, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των αναλφάβητων παρουσιάζουν μεταξύ τους αρκετές διαφορές, οι κυριότερες από τις οποίες σχετίζονται με τα προσωπικά χαρίσματα και τις ιδιότητες του καθενός, σε σχέση κύρια με το επίπεδο πολιτισμού της χώρας στην οποία εντάσσεται αλλά και τον ειδικό-λειτουργικό ρόλο που παίζουν στις μικροκοινωνίες τους. Παραμένει όμως ισχυρή η τάση, να θεωρείται μια κοινωνία με έντονο το φαινόμενο του αναλφαβητισμού, ως στατική και ανίκανη για ανανέωση.[47] Κατ' αυτόν τον τρόπο η πάλη κατά του αναλφαβητισμού θεωρείται μέσο εκπολιτισμού και ανανέωσης των κοινωνιών, ειδικά όταν δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως απλή διάδοση της τεχνικής της ανάγνωσης και της γραφής, αλλά εκφράζεται και με μια πιο οργανική και εντατική μορφή εκπαίδευσης των ενηλίκων, με σκοπό την απόκτηση **κοινωνικής παιδείας**.
Με βάση αυτό το περίγραμμα, θα σημειώναμε ότι ο αναλφαβητισμός και τα παράγωγά του, πολλές φορές ξεφεύγουν από την καθεαυτή σημασία τους, όπως αυτές προσδιορίζονται από τους ορισμούς που προαναφέραμε. Ο αναλφαβητισμός συνδέεται με την «**αγραμματοσύνη**» και την «**αμορφωσιά**» και τα παράγωγά τους, «**αγράμματος**» και «**αμόρφωτος**» ταυτίζονται στη μεταφορική τους έννοια, με το χαμηλό δείκτη των κοινωνικών δεξιοτήτων των ανθρώπων και των περιορισμένων εγκυκλοπαιδικών γνώσεων ή της κοινωνικής παιδείας που έχουν ορισμένα άτομα. Στη λαϊκή- χυμώδη γλώσσα συναντώνται αρκετές λέξεις ή φράσεις για την έννοια του «αναλφάβητου» και του «αγράμματου», αποδίδοντας κάθε φορά ένα ιδιαίτερο περιεχόμενο. Το πλήθος των συνώνυμων και των αντίθετων λέξεων καθώς και οι παροιμιακές φράσεις που

---

[46] Εφημ. Ελευθεροτυπία, *Και οι Έλληνες γεωγραφικά αναλφάβητοι*, 9-4-2004. Πιο συγκεκριμένα, το 95% των ερωτηθέντων εκτιμά ότι ο πληθυσμός της Κύπρου κυμαίνεται από 3,5 έως 5 εκατομμύρια (σε σχέση με τις περίπου 800 χιλιάδες), το 30% ανεβάζουν τον πληθυσμό της Τουρκίας πάνω από τα 100.000 (πραγματικός πληθυσμός 67 εκατομμύρια), το 65% θεωρούν ότι οι Αλβανοί ξεπερνούν τα 7 εκατομμύρια (πραγματικός πληθυσμός 3,6 εκατομμύρια). Αντίθετα ο πληθυσμός χωρών του Τρίτου Κόσμου, όπως η Νιγηρία και η Ινδονησία, συστηματικά υποεκτιμάται. Ο μέσος πληθυσμός της πολυπληθέστερης χώρας της Αφρικής, της Νιγηρίας, θεωρείται ότι είναι τα 43 εκατομμύρια (πραγματικός πληθυσμός 130 εκατομμύρια), ενώ το 50% δεν μπόρεσαν να δώσουν απάντηση σε σχέση με τον πραγματικό πληθυσμό της γης. Σύμφωνα με την ερμηνεία αυτής της κατάστασης, οι καθηγητές κ.κ. Τραγάκη και Χουλιάρας τη συσχετίζουν με τις παραμέτρους όπως η εγγύτητα των χωρών στην Ελλάδα, το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης, η έκταση και η συχνότητα αναφορών στα Μ.Μ.Ε.

[47] «Σαν απολιθωμένη, έχει μείνει κλεισμένη στο παρελθόν της και δεν έχει κίνητρα για μια βαθμιαία ανανέωση παράλληλα με την αλλαγή της ζωής, ώστε να μπορεί να επωμισθεί τα υψηλά ιδανικά και να εκφράσει άλλες μορφές συμβιώσεως και στοχασμού», ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, 1989.

χρησιμοποιούνται υποδηλώνουν τη σχετική δυναμική του «αναλφαβητισμού», όρου που αναλύει και περιγράφει ένα πλήθος διαφορετικών καταστάσεων της κοινωνικής πραγματικότητας.[48]
Όμως με την έννοια του «αναλφαβητισμού» και της «αγραμματοσύνης» δεν αποδίδεται μόνο η έλλειψη βασικών κοινωνικών γνώσεων τόσο από τους πραγματικά «αγράμματους» ή όσων υποπέπτουν σε συμπεριφορές και πράξεις που προσιδιάζουν με αυτές των «αγραμμάτων». Αποδίδονται και μια σειρά άλλες συμπεριφορές και πράξεις, ακόμη και των εγγράμματων στρωμάτων αναφορικά με τη σχετική απαιδευσιά τους ή την ατελή τους μόρφωση, ιδίως σε σχέση με την κοινωνική τους δραστηριοποίηση πέρα κι έξω από το αυστηρό πλαίσιο που επιβάλλει η επιστήμη που σπούδασαν και το επάγγελμα το οποίο εξασκούν (βλ. τη φράση «πολλούς διπλωματούχους τους δέρνει η αγραμματοσύνη»). Σε άλλες περιπτώσεις, η έννοια του «αγράμματος» συνδέεται με τη δομή ορισμένων επαγγελμάτων ή δραστηριοτήτων,[49] το φτωχό πολιτικό ή «ξύλινο» λόγο των πολιτικών κομμάτων και των πολιτικών ή χρησιμοποιείται ως απαξιωτικός χαρακτηρισμός για την ερμηνεία νέων φαινομένων στην πολιτική δράση.[50]

Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού συνδέεται επίσης και με την ευρύτερη συζήτηση που έχει ανοίξει σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο σχετικά με το γενικότερο πρόβλημα καλλιέργειας των **«εθνικών» και «ανίσχυρων» γλωσσών** των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με βάση την εξουσιοδότηση του αριθ. 217 Συνθήκη Ε.Ο.Κ., το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθιέρωσε εννέα γλώσσες (δανικά, γερμανικά, αγγλικά, γαλλικά, ελληνικά, ιταλικά, ολλανδικά, ισπανικά, πορτογαλικά), ως επίσημες γλώσσες των κοινοτήτων. Όμως, προς τα τέλη της δεκαετίας του '90 διατυπώθηκε η άποψη ότι για καθαρά γραφειοκρατικούς και οικονομικούς λόγους, οι πολίτες των κρατών – μελών, όπως και τα ίδια τα κράτη- μέλη, δεν μπορούν ν' απευθύνονται στα διάφορα κοινοτικά όργανα σε μια από τις παραπάνω γλώσσες, διότι αυτό δημιουργεί προβλήματα αποτελεσματικότητας και τεράστιες δαπάνες για τη συντήρηση του μηχανισμού μετάφρασης και διερμηνείας. Έτσι προτάθηκε η χρησιμοποίηση τεσσάρων γλωσσών, που ονομάστηκαν «ισχυρές» ή «δυνατές» γλώσσες, ως γλώσσες συναλλαγής και διαπραγμάτευσης

---

[48] Αναφορικά με τα συνώνυμα του «αναλφάβητος» και «αγράμματος» που κατά τεκμήριο χρησιμοποιούνται θα σημειώναμε τα «αγραμμάτευτος», «αγραμμάτιστος», «αμόρφωτος», «απαίδευτος», «αμαθής», «αδίδακτος», «ατζαμής», «αστοιχείωτος», ενώ για τα αντίθετα «γραμματισμένος», «μορφωμένος», «ευπαίδευτος», «πεπαιδευμένος», «έμπειρος», «ειδήμων». Αναφορικά τώρα με τις παροιμιακές φράσεις σταχυολογούμε τις εξής:
«*είναι αγράμματος, ζήτημα είναι αν έβγαλε δυο ή τρεις τάξεις του δημοτικού*»: αποδίδεται η φτωχή εκπαίδευση ενός ανθρώπου και οι συνέπειες που αυτή έχει στην καθημερινή του ζωή.
«*την έπαθα σαν αγράμματος*»: δηλώνεται η εξαπάτηση του ανθρώπου που δεν εξάσκησε τη νοημοσύνη του μέσω των γραμμάτων.
«*άνθρωπος αγράμματος ξύλο απελέκητο*»: αποδίδεται γενικά η σημασία της γενικής εκπαίδευσης κι όχι μόνο η γνώση του μηχανισμού της ανάγνωσης, της γραφής και της εκτέλεσης των τεσσάρων αριθμητικών πράξεων.
«*στο κυνήγι είμαι αγράμματος*», δηλώνεται η αδυναμία ενός ατόμου σε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα και η οποία προσομοιάζει γενικά με την ανικανότητα του «αγράμματου» εξαιτίας του ότι δεν ξέρει να διαβάζει και να γράφει.

[49] Ο Π. Φασούλας, πρώην αθλητής καλαθοσφαίρισης και βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Α΄ Πειραιά δήλωσε σχετικά με το ενδεχόμενο υπουργοποίησής του μετά τις βουλευτικές εκλογές του 2000: «Δεν θα μου άρεσε, επειδή είμαι αθλητής, εσαεί να θεωρούμαι ένας εν δυνάμει υφυπουργός Αθλητισμού. Εκλέγομαι σε μια περιφέρεια που δεν της λείπει μόνο ένα γήπεδο, αλλά αντιμετωπίζει και πολλά άλλα προβλήματα που αφορούν αρμοδιότητες πολλών υπουργείων. Μου λένε ότι οι αθλητές είναι αμόρφωτοι, αλλά υπάρχουν και μορφωμένοι με πολιτική σκέψη» (βλ. εφημ. Ελευθεροτυπία, 19-1-02).

[50] Ο χαρακτηρισμός «αγράμματος» χρησιμοποιήθηκε ευρέως κατά τη διάρκεια της εκδίκασης των φερόμενων ως μελών της 17ης Νοέμβρη για να αποδειχθεί ότι οι κατηγορούμενοι δεν είχαν κάποιο σοβαρό πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο. Χαρακτηριστική είναι μια αποστροφή της ομιλίας της μάρτυρος της πολιτικής αγωγής κ. Μπακογιάννη Θεοδώρας: «Πρόεδρος: Εκφέρουν κάποιο πολιτικό λόγο οι προκηρύξεις; Δεν εννοώ στα όρια του συντάγματος, αλλά εάν εκφέρουν κάποιο πολιτικό λόγο. Μ.: Αν εξαιρέσουμε την ασυναρτησία και την αγραμματοσύνη, ο πολιτικός λόγος ο οποίος καταγράφεται στις προκηρύξεις είναι ένας πολιτικός λόγος, ο οποίος ενδεχομένως αθροισμένα, διότι αν πείτε ότι υπάρχει κάποια ιδεολογική βάση, πρέπει να πάτε από την άκρα αριστερά μέχρι τον εθνικό σοσιαλισμό, διότι έχουν όλη την γκάμα μέσα στις προκηρύξεις, γι' αυτό μίλησα περί αγραμματοσύνης και πολιτικής αν θέλετε. Δεν είναι κείμενα κάποιου ο οποίος έχει κάποια στοιχειώδη μόρφωση και την ιδεολογία να υποστηρίξει μια συγκεκριμένη γραμμή. Γι' αυτό πάνε από την μια άκρη στην άλλη». (βλ. απομαγνητοφωνημένα πρακτικά δημοσιευμένα στον αθηναϊκό τύπο της 2-4-2003).

(αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ισπανικά).[51] Αρκεί μονάχα να σημειωθεί ότι το ένα τέταρτο του υπαλληλικού προσωπικού ασχολείται άμεσα ή έμμεσα με μεταφραστικές εργασίες. Το πρόβλημα αυτό τέθηκε με ιδιαίτερη οξύτητα μετά τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε 25 και την εισδοχή των νέων κρατών καθώς θεωρήθηκε ότι η εξέλιξη αυτή θα δημιουργήσει ανυπέρβλητα εμπόδια στην λειτουργικότητα των οργάνων της Ε.Ε.

Στην Ελλάδα, το θέμα της τοποθέτησης της ελληνικής γλώσσας στις λιγότερες ισχυρές προέκυψε μετά τις δηλώσεις της Επιτρόπου κ. Α. Διαμαντοπούλου που πρότεινε, ότι για την άρση των δυσλειτουργιών αυτών, η **αγγλική γλώσσα** πρέπει να γίνει επίσημη γλώσσα του κράτους και τα δημόσια έγγραφα και η δημόσια αλληλογραφία να εκδίδονται υποχρεωτικά και στα αγγλικά. Παράλληλα και ως σχετική πλευρά του θέματος αυτού, ψηφίστηκε από τη Βουλή των Ελλήνων νόμος που επιτρέπει την οργανική ένταξη ενός υπαλλήλου στις διοικητικές υπηρεσίες του Δημόσιου Τομέα μόνο με την κατοχή πτυχίου ανώτατης σχολής και πιστοποιημένη αναγνώριση της επάρκειας μιας τουλάχιστον ξένης γλώσσας.

Οι παραπάνω εξελίξεις προκάλεσαν αρκετές αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας καθώς θεωρήθηκε ότι μια τέτοια αναγνώριση θα έστελνε στο περιθώριο την ελληνική γλώσσα, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την ενότητα του ελληνικού πολιτισμού και του ελληνικού κράτους. Στο επιστημονικό- ερευνητικό πεδίο το θέμα αυτό τοποθετήθηκε ως αντικείμενο σχετικό με την κατοχύρωση και την ενότητα της ελληνικής γλώσσας και της εθνικής κληρονομιάς, όσο και με την αναγνώριση της ιδιαιτερότητας της ελληνικής γλώσσας που αποτελεί τη βάση πολλών άλλων γλωσσικών κωδίκων.[52] Παράλληλα, η προβληματική της σύνδεσης των λεγόμενων **«ισχυρών» γλωσσών** εντάχθηκε στην ευρύτερη συζήτηση για το ξεπέρασμα των προβλημάτων που ορθώνονται μπροστά στη δημιουργία της κοινής ευρωπαϊκής αγοράς. Η επίτευξη του **ενιαίου ευρωπαϊκού κράτους** προχώρησε σε σημαντικό βαθμό στους τομείς της ελεύθερης κυκλοφορίας κεφαλαίων, εμπορευμάτων, υπηρεσιών, δεν έγινε κατορθωτό, όμως, να επιτευχθεί η ελεύθερη μετακίνηση των εργαζομένων. Αυτή η δυσκολία που αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο για την οικοδόμηση της Ενωμένης Ευρώπης θεωρείται ότι προσκρούει στην ύπαρξη των ισχυρών εθνικών κρατών με τους διακριτούς πολιτισμούς και τις δεκάδες γλώσσες και διαλέκτους που ενυπάρχουν στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο.

Αναλφαβητισμός και συγγενείς έννοιες

Παράλληλα με τον αναλφαβητισμό αναπτύχθηκαν σχεδόν ταυτόχρονα ή και παράλληλα μια σειρά άλλες ερευνητικές παράμετροι που συνάδουν άμεσα ή έμμεσα με την εξέταση του αναλφαβητισμού (αλφαβητισμού). Η **«Δια Βίου» Εκπαίδευση» (Life long education** ή **For Long Life)** ξεκίνησε το 1963 με πρωτοβουλία της UNESCO και αποσκοπούσε στην καταπολέμηση του αναλφαβητισμού,[53] ενώ στη συνέχεια το περιεχόμενο των δράσεων που αναπτύχθηκαν, εκφράστηκαν με τον όρο **«Λαϊκή επιμόρφωση» (popular education)**. Και οι δυο όροι, παρά τις επιμέρους διαφορές τους, απευθύνονται στα πλατειά λαϊκά στρώματα, για τα οποία επιβάλλεται η διδασκαλία της ανάγνωσης, της γραφής, της αρίθμηση και των άλλων στοιχειωδών γνώσεων, έτσι ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της ζωής. Στη συνέχεια και αφού περιορίστηκε ο αριθμός των οργανικών αναλφάβητων, η «δια βίου εκπαίδευση» και η «λαϊκή επιμόρφωση» διεύρυναν τον ορίζοντα της δράσης τους και εκφράστηκε το περιεχόμενό τους με τον όρο **«επιμόρφωση ενηλίκων»** (**adults education**, στα γερμανικά

---

[51] ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ Δ., *Στοιχεία Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου*, 2η έκδοση, ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή 1992, σ. 44. Επίσης αναφέρεται ότι το κείμενο της συνθήκης θεωρείται σε όλες τις επίσημες γλώσσες ως αυθεντικό (αρ. 248 Συνθήκη Ε.Ο.Κ.), κάτι που δημιουργεί σημαντικά νομικά προβλήματα σε περίπτωση ασαφειών ή διαφορών στη μετάφραση στις 9 επίσημες γλώσσες.

[52] Ως πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορούμε να υπενθυμίσουμε τους μνημειώδεις λόγους του καθηγητή Ξενοφώντα Ζολώτα στην Ουάσιγκτον (26-9-1957 και 2-11-1959) με σκοπό την τεκμηρίωση της άποψης ότι η ελληνική είναι η «γλώσσα των λόγων».

[53] Η πρόθεση «δια», όταν συντάσσεται με γενική, εκφράζει διάρκεια και συνεχή εξέλιξη. Έτσι στη φράση «δια βίου εκπαίδευση» δηλώνεται η συνεχής προσπάθεια για την απόκτηση επιπρόσθετης, σε σχέση με την προηγούμενη κατάσταση, εκπαίδευσης.

volkshochschulen).[54] Την τελευταία δεκαετία αναπτύχθηκε και η «**συνεχιζόμενη εκπαίδευση**» **(continuing education)** και η «**συνεχιζόμενη επαγγελματική ανάπτυξη**» (**continuing professional development**). Ως στόχος της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης τέθηκε η βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών εκπαίδευσης με τη γενική έννοια του όρου: τόσο μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα, όσο και στη στενή σχέση του εκπαιδευτικού συστήματος με την αγορά εργασίας. Από εκεί και πέρα, η έννοια της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης επεκτάθηκε κι ως έννοια κάλυψε τις ανάγκες εκπαίδευσης ευρύτερα του εργατικού δυναμικού της χώρας. Ως προαπαιτούμενο αυτής της νέας κατάστασης κρίθηκε η δημιουργία ειδικού σώματος εκπαιδευτών που θα αναλάβει την εξειδικευμένη εκπαίδευση των εγγράμματων στρωμάτων του πληθυσμού (εκπαιδευτικών, ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού, οδηγών, αστυνομικών, γενικά επαγγελματιών κάθε είδους).[55]

Παράλληλα με τους όρους αυτούς , στη διεθνή βιβλιογραφία παρουσιάζονται κι άλλοι συναφείς με ανάλογη ή παρεμφερή σημασία, όπως: **Δια βίου μάθηση** (Learning by Life), **Διαρκής Εκπαίδευση** (Permanent Education), **Εκπαίδευση Ενηλίκων** (Adult Education), **Άτυπη Εκπαίδευση** (Informal Education), **Επανορθωτική Εκπαίδευση** (Replacement Education). **Συμπληρωματική Εκπαίδευση** (Supplementary, Complementary Education), **Μη Τυπική Εκπαίδευση**, (Non Formal Education).

2.1.5. Το πέρασμα από την έννοια του αναλφαβητισμού στην έννοια του αλφαβητισμού (εναλφαβητισμού- εγγραμματισμού)

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, από τις αρχές της δεκαετίας του '90 παρατηρείται μια μετατόπιση του ερευνητικού ενδιαφέροντος από το τι προσδιορίζεται ως **αναλφαβητισμός** στον **αλφαβητισμό** των ατόμων. Ιδιαίτερα μάλιστα εξετάζεται, ως αυτόνομη συνιστώσα έρευνας ο **αλφαβητισμός ενηλίκων,** καθώς η αυξανόμενη φοίτηση των παιδιών στα εκπαιδευτικά συστήματα έχει περιορίσει των αριθμό αυτών που συγκαταλέγονται στους οργανικά αναλφάβητους, σε αντίθεση με τους αναλφάβητους ενήλικες όπου, όπως είδαμε, κατέχουν ισχυρά ποσοστά. Σε πολλές μελέτες επιχειρείται να κατασκευαστούν ορισμένα διεθνή στάνταρ που να καλύπτουν, όσο το δυνατόν περισσότερο, όλες τις συνισταμένες του αλφαβητισμού, αναγνωρίζοντας την πολυπρόσωπη φύση και τη συνθετότητα του προβλήματος. Χρησιμοποιώντας το **γραπτό δίκτυο επικοινωνίας** και τις διαθέσιμες **γραπτές πληροφορίες** επιχειρείται να περιγραφεί ένα ευρύ πεδίο πληροφοριακής διαδικασίας και δεξιοτήτων, τα οποία ο ενήλικας μπορεί, ως μορφωτικό και εργασιακό κεφάλαιο, να τα χρησιμοποιήσει κατά την εκτέλεση πολλών και διαφορετικών τύπων καθηκόντων σε κάθε τομέα ενασχόλησης, στο σπίτι, στην εργασία, ευρύτερα στην κοινότητά του. Μια τέτοια αλλαγή στο ερευνητικό πεδίο γίνεται φανερή στην έρευνα με τίτλο «Literacy, Economy and Society, Results of the first International Adult Literacy Survey».[56] Στην έρευνα αυτή γίνεται προσπάθεια

---

[54] ΛΟΛΩΝΗΣ Δ., *Η δια βίου εκπαίδευση*, περιοδικό ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΙΤΙ, τ. 9, 1998, σελ. 459.

[55] Η εκπαίδευση, η επανεκπαίδευση και η μετεκπαίδευση των εργαζόμενων είναι ανεξάρτητη από το είδος της εργασίας και της εκπαιδευτικής κατάστασης. Η φύση της εργασίας ορισμένων κατηγοριών εργαζομένων απαιτεί συνεχή εξάσκηση και ενημέρωση. Για παράδειγμα ο γιατρός που απέκτησε την ειδικότητά του πριν 2 και 3 δεκαετίες και βρίσκεται ακόμη και σήμερα σε ενεργή επαγγελματική δραστηριότητα, για να μπορεί να ασκεί επαρκώς το λειτούργημα της ιατρικής, πρέπει να ενημερώνεται και να επανεκπαιδεύεται διαρκώς πάνω στις σύγχρονες αντιλήψεις. (Βλ. ΠΙΣΙΩΤΗΣ Χ.- ΜΑΡΓΙΟΥ Ε., *Συνεχιζόμενη επαγγελματική εκπαίδευση και ανάπτυξη των ιατρών*, περιοδικό ΙΑΤΡΙΚΟ ΒΗΜΑ, τ. 83, 2002, σελ. 44).

[56] *Literacy, Economy and Society, Results of the first International Adult Literacy Survey*, ORGANIZATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT STATIC'S CANADA. Ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ) ιδρύθηκε σε εφαρμογή του άρθρου 1 της Σύμβασης που υπογράφηκε στο Παρίσι στις 14-12-1960 και η οποία τέθηκε σε εφαρμογή στις 30-9-1961. Σύμφωνα με τη συνθήκη αυτή, ο ΟΟΣΑ θα συμβάλλει θετικά α)στην υψηλή επίτευξη της ενδυνάμωσης της οικονομικής ανάπτυξης και απασχόλησης και στην ανύψωση υψηλού επιπέδου ζωής στα κράτη-μέλη, διατηρώντας και υποστηρίζοντας την οικονομική σταθερότητα και με αυτό τον τρόπο να συνεισφέρει στην ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας β) θα συνεισφέρει σε μια υγιή και σταθερή οικονομική επέκταση σε μέλη καθώς επίσης και σε χώρες που δεν είναι μέλη του ΟΟΣΑ στη διαδικασία της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης γ)θα συνεισφέρει στην επέκταση του παγκόσμιου εμπορίου πάνω σε μια

να προσδιορισθούν, με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη σαφήνεια, οι δεξιότητες που χρειάζεται ένα άτομο για να συναγωνισθεί επιτυχώς στην αγορά εργασίας που όλο και περισσότερο απαιτεί μεγαλύτερο **τεχνολογικό «know how»** και υψηλά επίπεδα δεξιοτήτων. Τα ερωτήματα της έρευνας είναι ενδεικτικά: «*Τι σημαίνει να είσαι αλφαβητισμένος;*» και «*πώς μπορεί ο αλφαβητισμός να υπολογισθεί;*». Η έρευνα αυτή αναφέρει δεδομένα από μια συγκριτική μελέτη επτά κρατών για τον αλφαβητισμό των ενηλίκων και ορίζει ως σκοπό της την υιοθέτηση εθνικών πολιτικών με στόχο το διεθνή συντονισμό στην προσπάθεια αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού. Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των τεστ από τρία είδη αλφαβητισμού που τα κύρια σημεία τους συγκαταλέγονται στα παρακάτω: α)Ο **αλφαβητισμός του πεζού λόγου**: Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται οι απαιτούμενες γνώσεις και δεξιότητες, το «know how» και η χρήση πληροφοριών που απαιτεί η κατανόηση κειμένων της καθημερινής ζωής (κύρια άρθρα εφημερίδων, ανάγνωση και κατανόηση «άγνωστων» ιστοριών, ποιήματα, μυθιστορήματα κτλ.). β) Ο **αλφαβητισμός ντοκουμέντων**: Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι ικανότητες ανταπόκρισης στη γραπτή πληροφορία που περιέχονται σε διάφορα υλικά, ως συνοδευτικές πληροφορίες για την ορθή χρήση του (πχ. συνταγογραφία φαρμάκου και τρόποι χρήσης), στις εργασιακές υποχρεώσεις (έντυπα μισθοδοσίας), στα προγράμματα και στους πίνακες μεταφορών, στα διάφορα γραφικά συστήματα ανακοίνωσης πληροφοριών κλπ. γ)Ο **ποσοτικός αλφαβητισμός**: Στην κατηγορία αυτή εξετάζονται οι απαιτούμενες γνώσεις και δεξιότητες, απλές και σύνθετες, για την κατανόηση πληροφοριών που απαιτούν ένα ελάχιστο επίπεδο αριθμητικών πράξεων (υπολογισμός του κόστους χρήσης των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας), ο προσδιορισμός του κόστους ενός δανείου που αναγράφεται σε μια εφημερίδα κλπ. Στην έρευνα του ΟΟΣΑ-ΙΑΛΣ, για κάθε έναν από αυτούς τους τρεις χώρους κατασκευάστηκε μια κλίμακα από το «0 έως το 500» πάνω στην οποία τοποθετήθηκαν παρόμοια, με τα παραπάνω, καθήκοντα και δυσκολίες. Με βάση αυτή την κλίμακα, η αλφαβητική ικανότητα ενός προσώπου μπορεί να εκφραστεί από ένα τελικό αποτέλεσμα, οριζόμενο ως το σημείο στο οποίο ο ενήλικας έχει κατορθώσει να εκτελέσει με επιτυχία το 80% από ένα ορισμένο επίπεδο ανάλογων καθηκόντων. Κατασκευάστηκαν έτσι πέντε επίπεδα αλφαβητισμού, αντιστοιχιζόμενα το καθένα στην περιοχή του τελικού αποτελέσματος. Η χρήση αυτών των τριών αλφαβητικών κλιμάκων κάνει δυνατή την αναγνώριση του **προφίλ του ατόμου** και δίνει τη δυνατότητα για συγκριτική μελέτη ανάμεσα στις διάφορες χώρες σχετικά με το επίπεδο του αλφαβητισμού των πληθυσμών τους.

Με βάση αυτά έγινε προσπάθεια α) να κατανοηθεί το πλάτος και η φύση του αλφαβητισμού β) το καθήκον δεν είναι, σύμφωνα με τους ερευνητές τους ΟΟΣΑ, η εγκαθίδρυση ενός απλού διεθνούς αλφαβητικού συστήματος, αλλά η βελτίωση της κατάστασης του αλφαβητισμού ενός ατόμου, η έκταση και η ποικιλία εμφάνισης του προβλήματος. Γίνεται φανερό και με την παραπάνω έρευνα, ότι ο όρος «αλφαβητισμός» χρησιμοποιείται για να παραπέμψει σε έναν ιδιαίτερο τρόπο συμπεριφοράς από την άποψη των απαιτούμενων ικανοτήτων ενός ενήλικα πάνω στην κατανόηση και ερμηνεία της έντυπης πληροφορίας που συναντά στις καθημερινές του δραστηριότητες στο σπίτι, στην εργασία και στην ευρύτερη κοινότητα. Ο όρος «αλφαβητισμός», παρέχει δηλαδή, ένα ευρύ πλαίσιο ενημέρωσης για το τι θεωρείται ως συστατικό του επιπέδου δεξιοτήτων που παρουσιάζεται ως απαίτηση στις σημερινές ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες και καθορίζει το πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να κινηθούν οι πολιτικές ενίσχυσης του αλφαβητισμού σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, ο όρος «**αναλφαβητισμός**», ο οποίος ευρέως χρησιμοποιείται σε πολλές χώρες, θεωρείται ότι απέτυχε να θέσει σε επιφυλακή την οργανωμένη πολιτεία για το τι

πολύπλευρη και αμερόληπτη βάση σε συμφωνία με τις διεθνείς υποχρεώσεις. Τα αρχικά μέλη του ΟΟΣΑ ήταν Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Οι Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Τουρκία, Μ. Βρετανία, ΗΠΑ και Καναδάς. Η Ιαπωνία έγινε μέλος στις 28-4-64, η Φινλανδία στις 28-1-69, η Αυστραλία στις 7-6-71, η Ν. Ζηλανδία στις 29-5-73 και το Μεξικό στις 18-5-94.

μέτρα πρέπει να παρθούν στην κατεύθυνση αντιμετώπισής του, καθώς δεν ξεκαθαρίζονταν επαρκώς, αν το πρόβλημα ήταν η απλή εκμάθηση του μηχανισμού της ανάγνωσης, της γραφής και του υπολογισμού των τεσσάρων μαθηματικών πράξεων ή απαιτούνταν ένα σύνολο μέτρων εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής με στόχο τη **συνεχιζόμενη εκπαίδευση** των αναλφάβητων και γενικότερα των υποεκπαιδευμένων ατόμων.

Ο **αλφαβητισμός**, όμως, δεν καθορίζεται απλά στην περίοδο που κάποια χώρα περνά στο κατώφλι της αναγνωστικής ικανότητας, αλλά αφορά όλες εκείνες τις κοινωνικές δράσεις που αναπτύσσονται στις ανεπτυγμένες κοινωνίες. *Ποιες όμως μπορεί να είναι αυτές οι δράσεις;*

Στο ερώτημα αυτό οι **Barton D.** και **Hamilton M.** παρουσιάζουν την έννοια των **πρακτικών αλφαβητισμού** που συμπεριλαμβάνουν έξι προτάσεις:

«1. Η γνώση της γραφής και της ανάγνωσης κατανοείται ως ένα πλήθος κοινωνικών πρακτικών και οι οποίες μπορούν να συνάγονται από γεγονότα τα οποία εξαρτώνται από τα γραπτά κείμενα.

2. Υπάρχουν διαφορετικοί τύποι αλφαβητισμού, οι οποίοι συνδέονται με διαφορετικούς χώρους της κοινωνικής ζωής.

3. Οι πρακτικές αλφαβητισμού σχεδιάζονται από κοινωνικούς φορείς και ιδρύματα και κατέχουν δυναμικές σχέσεις στην κοινωνική ζωή, ενώ από αυτές τις πρακτικές αλφαβητισμού υπάρχουν μερικές που δεσπόζουν, επηρεάζουν και γίνονται περισσότερο ορατές από άλλες.

4. Οι πρακτικές αλφαβητισμού έχουν συγκεκριμένη σκοποθεσία, ξέρουν τι θέλουν και είναι βαθιά ριζωμένες σε ένα ευρύ πεδίο κοινωνικών σκοπών και πολιτισμικών πρακτικών.

5. Ο αλφαβητισμός είναι μια κατάσταση ιστορικά καθορισμένη.

6. Οι πρακτικές αλφαβητισμού παρουσιάζουν μια μεταβλητότητα με συχνά καινούριες δραστηριότητες-πρακτικές κι εμφανίζονται διαμέσου της διαδικασίας της άτυπης μάθησης».[57]

Όπως σημειώνεται στην εισαγωγή του τόμου, το σημείο εκκίνησης των περισσότερων μελετών αφορά την παραδοχή ότι κάθε νέα αλφαβητική μελέτη πρέπει να ειδωθεί ως μια ανακατασκευή ανάμεσα στα εμπειρικά δεδομένα και την προϋπάρχουσα κοινωνική θεωρία στο νέο περιβάλλον που ενυπάρχουν οι θεωρίες της παγκοσμιοποίησης, των πολιτισμικών ταυτοτήτων και της νέας επιστημονικής γνώσης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Hamilton διαπραγματεύεται τη διάκριση μεταξύ των **γεγονότων αλφαβητισμού** και των **πρακτικών αλφαβητισμού** ιδωμένη μέσα από το ρόλο των οπτικών δεδομένων στην κοινωνική έρευνα.[58] Το κύριο μέρος της εργασίας αναφέρεται στην ανάλυση 400 εικόνων αλφαβητισμού από τα ΜΜΕ όπου διερευνούνται ενδελεχώς οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ ανθρώπων και κειμένων, αλφαβητισμού και περιβάλλοντος. Τα βασικά στοιχεία των γεγονότων και των πρακτικών αλφαβητισμού διακρίνονται σε δυο κατηγορίες: Στα ορατά στοιχεία που μπορούν να καλυφθούν από φωτογραφίες και σε αυτά που μπορούν να συναχθούν από τις φωτογραφίες. Η μαζική παραγωγή εικόνων που συνδέονται με πρακτικές αλφαβητισμού απεικονίζονται μέσω λέξεων και εικόνων από τα media. Διαφαίνεται λοιπόν, ότι γύρω από την υπόθεση της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, κινητοποιείται ένα μεγάλο πλέγμα κοινωνικών δυνάμεων, πέρα κι έξω από το εκπαιδευτικό σύστημα. Με τον ίδιο τρόπο, ο **JONES** K., διαπραγματεύεται τις καθημερινές δραστηριότητες των κτηνοτρόφων και των γεωργών της Σκοτίας.[59] Στις δραστηριότητες αυτές το ζήτημα που προκύπτει και πρέπει άμεσα να αντιμετωπιστεί είναι να βρεθούν οι τρόποι εκείνοι με τους οποίους θα μπορούν να καταγράφονται στα ειδικά έντυπα ενημέρωσης και συναλλαγής οι ποσότητες εμπορευμάτων, η καταγραφή των ζώων και των προϊόντων καθώς και να αναπαριστώνται αυτά σε πίνακες και σε ραβδογράμματα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η εκπαίδευση και ο αλφαβητισμός των ενηλίκων εντάσσεται στα ευρύτερα πλαίσια του προβλήματος της **εκπαίδευσης των ενηλίκων**.[60]

---

[57] Barton D., Hamilton M., and Ivanic R., *Situated illiteracies, Reading and writing in context*, London and N. York, ROUTLEDGE, 2000.

[58] Hamilton M., *Expanding the new literacy studies*, όπ.π.

[59] JONES K., *Becoming just another alphanumeric code: farmers encounters with the literacy and discourse practice of agricultural bureaucracy at the livestock auction*, στο Situated Literacies, σελ. 70-90.

[60] Ως πλευρά του θέματος παρατηρείται κατά την τελευταία δεκαετία μια αυξανόμενη επιστροφή, κατά χιλιάδες, των ενηλίκων σπουδαστών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν είναι αυτά που

Η **Kathy Pitt** εξετάζει το ζήτημα του αλφαβητισμού με βάση τις εκπαιδευτικές πρακτικές που ασκούνται από το σχολείο στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.[61] Εστιάζει την προσοχή της στο πνεύμα των κυβερνητικών προγραμμάτων που εφαρμόζονται στη Βρετανία σε σχέση με τα διάφορα εκπαιδευτικά projects για τον **οικογενειακό αλφαβητισμό (family literatures)** και πιο συγκεκριμένα για τις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες που εμπλέκουν στην εκπαιδευτική διαδικασία (με την ευρεία έννοια του όρου), τόσο τους γονείς, όσο και τους μαθητές. Με μια αναλυτική κριτική προσέγγιση εξετάζει το πώς ο οικογενειακός αλφαβητισμός μπορεί να εμφανίζεται στη βάση ενός ελάχιστου επιπέδου δεξιοτήτων που πρέπει να κατέχουν οι γονείς, με εκπαίδευση που θα πρέπει να τους παρέχεται μέσα κι έξω από το εκπαιδευτικό σύστημα, τόσο σε σχέση με παραδοσιακές μορφές εκπαίδευσης (πώς διαβάζεται ένα σχολικό ή ένα εξωσχολικό βιβλίο), όσο και σε νέες μορφές, όπως η ορθή χρήση των νέων τεχνολογιών (και ειδικότερα της τηλεόρασης, του video και του υπολογιστή). Στόχος των παραπάνω μοντέλων αλφαβητικών πρακτικών είναι να «κλείσουν» το χάσμα ανάμεσα στο τι μαθαίνουν τα παιδιά στο σπίτι και στο σχολείο. Τα σχολεία δεν επιτυγχάνουν στο να εκπαιδεύσουν επαρκώς τα παιδιά πάνω σε αναγνωστικές δεξιότητες από μια ευρεία θεματολογία γεγονότων και πραγματικών καταστάσεων και το καθήκον αυτό μεταφέρεται εν μέρει στους γονείς, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις εκδηλώνουν μια φανερή αδυναμία να ανταποκριθούν στους στόχους αυτούς. Έτσι καλούνται να επιστρέψουν στην τάξη και με τη βοήθεια και την ενθάρρυνση των δασκάλων να συνεργαστούν πάνω σε τέτοιες πρωτοβουλίες. Οι γονείς για παράδειγμα μπορούν να διαβάσουν και να συζητήσουν με τα παιδιά τους για τις οδηγίες χρήσης ενός παιχνιδιού, να γράψουν ορισμένες προτάσεις με θέμα τις φωτογραφίες ενός οικογενειακού άλμπουμ.

περιγράφονται ως εξής: Τα προβλήματα που σχετίζονται με το κολέγιο ή το Πανεπιστήμιο εγγραφής, τα ακατάλληλα προγράμματα για ενήλικες, την περιορισμένη οικονομική βοήθεια, τα άσχετα με τις εμπειρίες των ενηλίκων μαθήματα. Τα προβλήματα αυτά είναι απόρροια της θέσης των ενηλίκων στην κοινωνία, όπως η ανεπαρκής φροντίδα των παιδιών και των ηλικιωμένων, οι έντονες πιέσεις από την εργασία τους, ο περιορισμένος χρόνος, τα πολλά πιστοποιητικά εγγραφής που απαιτούνται στα ιδρύματα, οι αναπόφευκτες συγκρούσεις ρόλων κ.ά.. Επίσης παρουσιάζονται και προβλήματα που σχετίζονται με την αυτοεκτίμηση, τα αισθήματα φόβου κι ενοχής που διακατέχουν τους ενήλικες, ως αποτέλεσμα της μακράς αποχής από το σχολείο κλπ. (βλ. BROOKS M., BROOKS J., *Challenges for Older Students in Higher Education*, στο Journal of Research and Developed in Education, Vol. 31, 1998, p. 226-234).

[61] PITT Kathy, *Family Literacy: a pedagogy for the future?*, Situated Literacies σελ. 108-124.

2.2. Κοινωνικός αποκλεισμός

Η διερεύνηση των σχέσεων ανάμεσα στον **αναλφαβητισμό** και στον **κοινωνικό αποκλεισμό**, που συνιστά το αντικείμενο της παρούσας έρευνας, προϋποθέτει την αποσαφήνιση της έννοιας του **κοινωνικού αποκλεισμού**, όρος που εμφανίζεται ολοένα και συχνότερα στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία.

Ο όρος «**κοινωνικός αποκλεισμός**» αποτελείται από δυο λέξεις-κλειδιά φορτισμένες με ιδιαίτερη κοινωνική και πολιτική σημασία: το ουσιαστικό **«αποκλεισμός» (exclusion)** προσδιορίζει την κύρια έννοια του όρου. Προέρχεται από το ρήμα «αποκλείω» (exclude) με το οποίο μπορούν να αποδοθούν διάφορες σημασίες. Πρώτα απ' όλα στην κυριολεκτική σημασία της λέξης σηματοδοτείται η απαγόρευση ή η παρεμπόδιση εισόδου ή εξόδου από μια φυσική-κοινωνική πραγματικότητα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η χρήση του «αποκλείω» και του «αποκλεισμός» εμπεριέχει τη συνειδητή άρνηση για ισότιμη συμμετοχή σε αυτήν την πραγματικότητα, όπως την απαγόρευση συμμετοχής σε διαγωνισμό, σε αγώνες, την παρεμπόδιση κίνησης ή μεταφοράς κλπ. Η χρήση του παραπάνω όρου είναι συνήθης τόσο στην καθημερινή γλώσσα όσο και στην ειδική επιστημονική ορολογία. Έχει δε μεγάλη απήχηση και χρησιμοποιείται με ευκολία στη γλώσσα του τύπου κι αποτυπώνεται σε αρκετά από τα δημοσιεύματά του.[62]

Για να μπορεί, όμως, ο όρος «αποκλεισμός» να αποδώσει με επάρκεια την κατάσταση της παρεμπόδισης στο επίπεδο των λειτουργιών μιας κοινωνίας, χρησιμοποιείται ο επιθετικός προσδιορισμός «**κοινωνικός**» **(social)** που αναφέρεται στο είδος του αποκλεισμού. Έτσι με τον όρο **κοινωνικός αποκλεισμός (social exclusion)** αναφερόμαστε σε μια δεδομένη κοινωνική πραγματικότητα στην οποία αποθεμελιώνονται τα βασικά κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά **δικαιώματα**, αγαθά και υπηρεσίες.[63] Στη φάση του ανεπτυγμένου αστικού κράτους κι αναφορικά με αυτά τα δικαιώματα, προϋπόθεση τίθεται η ύπαρξη ενός **κράτους δικαίου** στο οποίο κι αναγνωρίζονται. Κατ' αυτόν τον τρόπο, όταν ο αποκλεισμός μεταφέρεται στο πεδίο της ερμηνείας μερών και καταστάσεων της κοινωνικής πραγματικότητας, συνάδει με την έννοια του «**παρεμποδίζω**» και της «**παρεμπόδισης**» **(obstruction)**, δηλαδή της εθελούσιας άρνησης για την επίτευξη ενός σκοπού από τη μεριά των οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά και πολιτιστικά ισχυρών κοινωνικών ομάδων προς τις λιγότερο, ως προς αυτή τη δύναμη, ομάδες. Κορυφαία έκφραση αυτής της παρεμπόδισης στο **οικονομικό πεδίο** είναι η ανισότιμη κατανομή και κατοχή του ανθρώπινου πλούτου, ως αποτέλεσμα της ανισομερούς ανάπτυξης στο σύγχρονο κόσμο σε συνθήκες της παγκοσμιοποίησης.[64] Στην περίπτωση του **πολιτικού** με τον όρο κοινωνικός αποκλεισμός, η αναφορά ερμηνεύεται με την ολοκληρωτική ή την εν μέρει άρνηση του δικαιώματος συμμετοχής σε μια δραστηριότητα ή ενέργεια κοινωνικού, πολιτικού ή οικονομικού περιεχομένου.[65] Στην περίπτωση του **πολιτιστικού**, ο όρος αναφέρεται στα εμπόδια που

---

[62]«Κάτοικοι των Σποράδων: Μπλόκο στον αποκλεισμό εξαιτίας της ανεπαρκούς σύνδεσης των νησιών με την ηπειρωτική Ελλάδα» (Ελευθεροτυπία, 9-9-2002), «Απέκλεισαν στη Βουλγαρία το κόμμα του πρώην Βασιλιά» (Ελευθεροτυπία, 24-4-2001), «Διήμερος αποκλεισμός της Πετρόλα με αφορμή τους 14 νεκρούς από το εργατικό ατύχημα» (Ριζοσπάστης, 6-6-2001).

[63] Οι Walker και Walker επισημαίνουν ότι παρόλο που ο κοινωνικός αποκλεισμός στην περίπτωση της Βρετανίας αναφέρεται στη φτώχεια και στην έλλειψη ευκαιριών, ειδικά στο εισόδημα, η δυναμική του συνεισφορά συνίσταται στο ότι μπορεί να ειδωθεί ως άρνηση των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του πολίτη, (Walker and Walker, *Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s*, London, Child Poverty Action Group, 1997, σ. 8).

[64] «Το πρόβλημα των αγροτικών επιδοτήσεων που προσφέρουν οι κυβερνήσεις των ΗΠΑ και της Ευρώπης στους παραγωγούς τους (που φτάνουν τα 320 δις. δολάρια ημερησίως) ουσιαστικά αποτελούν την αιτία **αποκλεισμού** των αναπτυσσόμενων αγροτικών οικονομιών από το παγκόσμιο εμπόριο αγροτικών προϊόντων», (βλ. εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 14-9-2003).

[65] Ορισμένα από τα δημοσιεύματα είναι χαρακτηριστικά: α) Γράφει η εφημερίδα «El Pais» (αναδημοσίευση από την εφημ. «Αυγή», 17-8-2004) με τίτλο «Πανηγυρίζουν οι αποκλεισμένοι» και με αφορμή τις εκλογές για την ανανέωση της θητείας του προέδρου Τσάβες: «Η μεγάλη μάζα των **αποκλεισμένων** από το παραδοσιακό σύστημα είναι πεισμένη ότι αν «πετάξει έξω» τον πρόεδρο, κανείς δεν θα ασχοληθεί μαζί τους. Όπως λένε χαρακτηριστικά, «γίναμε

ορθώνονται από τον κυρίαρχο πολιτισμό των ισχυρών κοινωνικών τάξεων στη διάδοση του πολιτισμού. Εδώ εντάσσονται τα παραδείγματα της διάκρισης των πολιτισμικών και οικονομικών μειονοτήτων (πχ. αθίγγανων, μεταναστών, προσφύγων)[66] και των ΑΜΕΑ.[67]

Η έκφραση «κοινωνικός αποκλεισμός» σχετίζεται άμεσα με την αντιπαράθεση σχετικά με το περιεχόμενο των κοινωνικών πολιτικών που εφαρμόστηκαν στην Ευρώπη τις δεκαετίες του '80 και του '90 και είχαν ως πεδίο αναφοράς τους «**απόκληρους**» (**underclass**) της μεταβιομηχανικής κοινωνίας. Ο Madanipour αναφέρεται στο ότι ο «κοινωνικός αποκλεισμός είναι προσδιορισμένος ως μια πολυδιάστατη διαδικασία μέσα στην οποία ποικίλα είδη αποκλεισμού συγκαταλέγονται, όπως η (περιορισμένη) συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, η περιορισμένη πρόσβαση στη διαμόρφωση των πολιτικών διαδικασιών, η μη πρόσβαση στην εργασία και κατ' αυτόν τον τρόπο στον υλικό πλούτο της κοινωνίας».[68]

Παρά τη γενικευμένη χρήση του τα τελευταία χρόνια, ο **κοινωνικός αποκλεισμός**, ως όρος και έννοια και σε αντίθεση με τον **αναλφαβητισμό**, συναντάται πολύ δύσκολα στα ευρετήρια ύλης των κοινωνιολογικών λεξικών και των εγκυκλοπαιδειών. Επίσης, και στην καθημερινή γλώσσα, δε συναντάται με την ίδια συχνότητα η φράση «κοινωνικά αποκλεισμένος», σε αντίθεση με τη φράση «αναλφάβητος» ή «αγράμματος». Αλλά και μέσα στον καθεαυτό επιστημονικό λόγο δεν παρατηρείται μια καθολική συμφωνία στη χρήση του όρου. Αυτή η εννοιολογική ασυμφωνία εκφράζει και τις δυσκολίες προσέγγισης και περιγραφής του φαινομένου. Μπορεί στον καθεαυτό επιστημονικό λόγο και στη δημοσιογραφική γραφή με τον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός» να προσδιορίζεται μια αρνητική κατάσταση, για τη σχέση ενός ατόμου ή μιας κοινωνικής ομάδας με το κοινωνικό γίγνεσθαι, αλλά αυτό εξαντλείται είτε μόνο μέσα από την περιγραφή των ομάδων και των καταστάσεων που συνδέονται με αυτόν, χωρίς να γίνεται αναφορά στους μηχανισμούς και στις διαδικασίες διαμόρφωσης του φαινομένου. Από την άλλη πλευρά, η θεώρηση του κοινωνικού αποκλεισμού ως ιδιαίτερου ερευνητικού αντικειμένου πήρε εξαρχής πολιτικά χαρακτηριστικά, εξαιτίας, της άμεσης εμπλοκής των κρατικών και ευρωπαϊκών οργάνων και φορέων. Στις θεωρήσεις επίσημων φορέων και οργανισμών, όπως για παράδειγμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής επιχειρείται να γίνει αναφορά τόσο στις περιγραφόμενες ομάδες, όσο και στις διαδικασίες και στα αίτια που προκαλούν το φαινόμενο πχ. τον αναλφαβητισμό.[69]

άνθρωποι μετά τον Τσάβες. Από την άλλη πλευρά, η μεσαία και η ανώτερη τάξη θεωρεί ότι ο λαϊκιστής πρόεδρος με τις πολιτικές του αποφάσεις **απέκλεισε** εκείνη από το σύστημα. Εξ ου και ο διχασμός της κοινωνίας». β) «Αν η κυβέρνηση παραμείνει ακίνητη, αν συνεχίσει την ίδια συναινετική πολιτική, τη «δαντελένια» πολιτική απέναντι στους «βαρόνους» της διαπλοκής, τη διαφθορά και το «σύστημα», ενώ συνεχίζονται και εντείνονται οι **κοινωνικοί αποκλεισμοί** του παρελθόντος, τότε το φθινόπωρο μας περιμένουν οδυνηρές εκπλήξεις», (βλ. Γ. Τράγκας, εφημ. «ΧΩΡΑ», 23-7-2004).

[66] ΕΞΑΡΧΟΣ Γ., *Κοινωνικός Αποκλεισμός των Τσιγγάνων*, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, ΚΕ.Μ.ΚΟ.ΠΟ.Π., GUTENBERG, Αθήνα, 1998, σελ. 193-220, ΨΗΜΜΕΝΟΣ Ι., *Δημιουργώντας Χώρους Κοινωνικού Αποκλεισμού: Η Περίπτωση των Αλβανών Ανεπίσημων Μεταναστών στο Κέντρο της Αθήνας*, στο ίδιο, σελ. 221-274, Εφημ. Ελευθεροτυπία, *Θρανίο μετ' εμποδίων για τα Τσιγγανόπουλα*, 8-3-2004.

[67] «*Τοπίο αναψυχής ή κοινωνικού αποκλεισμού;*». Στα Λαδάδικα Θεσσαλονίκης οι καταστηματάρχες και οι κάτοικοι της περιοχής αντέδρασαν στην προσπάθεια δημιουργίας Κέντρου Απεξάρτησης: «Όλοι αυτοί οι διαχειριστές δεν διστάζουν να συμπεριφέρονται ως προαιώνιοι και φυσικοί δικαιούχοι, διχάζοντας και αποκλείοντας τον πληθυσμό». «*Νόμοι ασπίδα στον κοινωνικό αποκλεισμό λόγω γονιδιακής ταυτότητας*» (βλ. εφ. Ελευθεροτυπία, 15-1-2001). Επίσης και στην εφημερίδα «Τα Νέα» (17-11-2001) αναφέρεται ότι με βάση τις καινοτόμες εφαρμογές των νέων τεχνολογιών δίνονται οι τη δυνατότητες στους τυφλούς, όπως στο Φάρο Καλλιθέας, να άρουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και την απόρριψη που υφίστανται μετέχοντας ενεργά στο ηλεκτρονικό δίκτυο επικοινωνίας .

[68] MADANIPOUR A, *Social Exclusion and Space*, στο A. MADANIPOUR, G. Cars and J. Allen (eds) Exclusion in European Cities. London: Jessica Kingsley, σ. 22.

[69] Η πρώτη αναφορά εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου χρονολογείται από το 1975 κι αναφερόταν στα «άτομα ή οικογένειες των οποίων, οι πόροι είναι τόσο μικροί, ώστε να **αποκλείονται** από το ελάχιστο αποδεκτό επίπεδο διαβίωσης της χώρας στην οποία ζουν», (αναφέρεται από τον Γ. Τσιάκαλο, στο *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Ορισμοί, Πλαίσιο και Σημασία*, ΚΕΚΜΟΚΟΠ, σελ. 55, ως παραπομπή από το STROBEL, Pierre, *From Poverty to exclusion: a wage- earning society of human rights*? International Social Science Journal. 148, June, 1996, 173-189). Η επίσημη πρόταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την ανάγκη αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού υιοθετήθηκε στις 13

Την ίδια περίοδο αρχίζει να χρησιμοποιείται ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός και από διεθνείς οργανισμούς και να συνδέεται με παγκόσμια προβλήματα, όπως είναι η φτώχεια, ο αναλφαβητισμός, το έιτζ κλπ. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

«Σήμερα η έννοια της μόρφωσης δεν περιορίζεται στην ανάγνωση, τη γραφή και την κατανόηση θεμελιωδών επιστημονικών εννοιών: η εκπαίδευση πρέπει επίσης να προσφέρει πρόσβαση σε ειδικότητες αλλά και στην τεχνογνωσία που θα δίνει την ικανότητα στο άτομο να βρει τη θέση του /της στην κοινωνία. Πρέπει επίσης να υπάρξει ένα σχολείο δημοκρατίας, γιατί η ασφαλέστερη άμυνα της πόλης είναι οι μορφωμένοι και οι υπεύθυνοι πολίτες. Η εκπαίδευση πρέπει να είναι προσιτή σε όλα τα στάδια της ζωής, ώστε να δίνει μια «δεύτερη ευκαιρία» στους **αποκλεισμένους** και να προσφέρει σε κάθε άτομο τη δυνατότητα να προσαρμόζεται σε έναν κόσμο και σε ένα εργασιακό περιβάλλον που αλλάζουν. Πρέπει να προσφέρει πρόσβαση κατ' αρχάς στη στοιχειώδη γνώση και ύστερα να κάνει διαθέσιμα στη διάρκεια της ζωής –όχι μόνο στο σχολείο αλλά εξίσου και στη μη- επίσημη και στην ανεπίσημη εκπαίδευση- αυτά που ο Ρόμπερτ Καρνέιρο, στα «Κλειδιά για τον 21° Αιώνα» ονομάζει «αντίδοτα στην αμάθεια». Είμαστε πεπεισμένοι ότι αυτή η προσπάθεια θα φέρει καρπούς μόνο αν η εκπαίδευση για όλους ενταχθεί σε προγράμματα εθνικής ανάπτυξης και μείωση της φτώχειας. Για σήμερα, η ουσιώδης σύνδεση της εκπαίδευσης με την ανάπτυξη και τη μείωση της φτώχειας αναγνωρίζεται διεθνώς. Για το λόγο αυτό οι **φτωχοί** και οι **αποκλεισμένοι** ιδιαιτέρως οι **γυναίκες** και τα **κορίτσια**, που πολύ συχνά στερούνται εκπαίδευσης, και οι **περιθωριοποιημένες ομάδες**- πρέπει να είναι οι κύριοι στόχοι της «Εκπαίδευσης για Όλους». Μετά την 11η Σεπτεμβρίου πρέπει επίσης να συλλογιστούμε ότι το να επενδύεις στην εκπαίδευση σημαίνει επένδυση εθνική και διεθνή ασφάλεια. Επειδή η εκπαίδευση, όπως έχει τονίσει ο Ζακ Ντελόρ, στηρίζεται σε τέσσερις «κολόνες»: να μάθεις να γνωρίζεις, να μάθεις να κάνεις, να μάθεις να είσαι και να μάθεις να ζεις μαζί. Η «Εκπαίδευση για όλους» είναι το καλύτερο υπόβαθρο για την ειρήνη, τόσο εντός όσο και μεταξύ των κρατών. Αλλά είμαστε έτοιμοι να πληρώσουμε το τίμημα για την ειρήνη; Σε εκείνους που παραπονούνταν για το κόστος της εκπαίδευσης, ο Αβραάμ Λίνκολν είχε πει: «Πολύ καλά κύριοι, δοκιμάστε τότε την άγνοια!». [70]

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» διαδόθηκε ταχύτητα στον επιστημονικό κόσμο και υιοθετήθηκε από ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών, πολιτικών και επιστημονικών φορέων. Η δυνατότητα αυτή, δηλαδή το μεγάλο φάσμα κοινωνικών καταστάσεων που ο όρος επιχειρεί να συμπεριλάβει, τον καθιστούν αναγκαστικά ευρύ. Η ευρύτητα όμως του όρου, σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα και τη συνθετότητα των καταστάσεων και των σχετικών φαινομένων, δυσχεραίνει τον ακριβή εννοιολογικό του προσδιορισμό. Οι δυσχέρειες αυτές οδηγούν πολλές φορές σε θεωρήσεις μερικού χαρακτήρα, στις οποίες δίδεται έμφαση σε

Μαΐου 1982. Δέκα χρόνια αργότερα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε μια πρόταση για την εξάλειψη του αναλφαβητισμού (Α3- 400/92) με την οποία καλούσε την Κοινότητα αλλά και τις υπηρεσίες κάθε χώρας να αξιοποιήσουν κάθε δυνατότητα για την καταγραφή του προβλήματος με σκοπό τη ριζική εξάλειψή του. Τα βασικά προβλήματα που ορθώθηκαν μπροστά σε αυτήν την κατάσταση σχετίζονταν με την απουσία ολοκληρωμένων δεδομένων και στατιστικών στοιχείων σχετικά με τον αναλφαβητισμό ταυτόχρονα με την έλλειψη διεθνών ανταλλαγών κι εμπειριών, εξαιτίας των διαφορετικών κριτηρίων που έμπαιναν για κάθε χώρα. Στις 5 Ιουλίου 2001, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ανακοίνωσε ότι η Επιτροπή Εργασιακών και Μορφωτικών Υποθέσεων κατάρτισε ειδική αναφορά σε εφαρμογή της απόφασης 163 σχετικά με τον αναλφαβητισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό, εξουσιοδοτώντας την Marie-Thirθse Hermange να την ανακοινώσει στις 15 Φεβρουαρίου 2001. Παράλληλα και στα πλαίσια της αντιμετώπισης της υποεκπαίδευσης, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Λισσαβόνα απέδωσε μεγάλη σημασία στη δια βίου εκπαίδευση και σε δράσεις που αντιμάχονται τον κοινωνικό αποκλεισμό ("Promoting social exclusion." (παράγραφοι 32 και 33 των συμπερασμάτων) και στη σύνδεση της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού με τη φτώχεια. Στις 7 Φεβρουαρίου του 2002, το Κοινοβούλιο καλεί την Commission να καθιερώσει ειδικά κριτήρια τα οποία να αποτυπώνουν σε πίνακες την έκταση κάθε χώρας σχετικά με τον αναλφαβητισμό και να επαναδιατυπώσει το Πράσινο Βιβλίο σχετικά με τους κινδύνους που απορρέουν από τον αναλφαβητισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό (βλ. EUROPEAN PARLIAMENT: *Measures to promote social integration: Parliament resolution on illiteracy and social exclusion*, Bulletin EU 1/2- 2002). Επίσης, στη Σκοτία η Anna Brychan, συμφωνώντας με τον Jill Evans, μέλος της Επιτροπής Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Απασχόληση και τα Κοινωνικά δικαιώματα σημειώνει ότι: «Δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι ο αναλφαβητισμός δημιουργεί ένα τεράστιο χάσμα ανάμεσα σε αυτούς που ζουν με σχετική ασφάλεια κι έχουν ένα ανεκτό επίπεδο ζωής και σε αυτούς που βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση, με κύρια έκφραση την παρεμπόδιση από την αγορά εργασίας που ανυψώνει τον κοινωνικό αποκλεισμό», (βλ. Anna Brychan, *Plaid Call For Strategy To Unlock The Future Of Canals In Wales*).

[70]MATSAURA KOITSIRO, «Μια ανεκπλήρωτη υπόσχεση», εφημ. Ελευθεροτυπία, 14-5-2003.

κάποιες όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού και αναγκαστικά προβάλλονται και τονίζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, ανάλογα με την τοποθέτηση του επιστήμονα ή του φορέα που τον διαπραγματεύεται. Στις περισσότερες των περιπτώσεων, η οπτική γωνία που το κοινωνικό αυτό θέμα ερμηνεύεται, γίνεται από την πλευρά του αποκλειόμενου ή των αποκλειόμενων και επικεντρώνεται σε δυο ζητήματα: Αρχικά με την περιγραφή των **κοινωνικών ομάδων** που βρίσκονται σε κίνδυνο ή έχουν υποπέσει σε κοινωνικό αποκλεισμό και αφετέρου στα διάφορα **χαρακτηριστικά** των ατόμων, τόσο μεταξύ των διαφορετικών ομάδων όσο και στις διαφορές μεταξύ των ατόμων της ίδιας ομάδας. Ο βασικός κίνδυνος που τίθεται στο σημείο αυτό είναι με τον όρο κοινωνικός αποκλεισμός να συγκαλύπτεται κάθε αναφορά στους γενικότερους παράγοντες που παράγουν και αναπαράγουν αυτό το φαινόμενο και η ερμηνεία να απομακρύνεται πχ. από τον αλλοτριωτικό χαρακτήρα των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, στο πλαίσιο των οποίων λειτουργούν οι αποκλειόμενοι. Ο κίνδυνος δηλαδή να θεωρηθεί μια κοινωνική ομάδα ή μεμονωμένα άτομα ως κοινωνικά αποκλεισμένα, ενέχει τον κίνδυνο να αγνοηθεί το γεγονός ότι μια ορισμένη ανεπάρκεια δεν μετατρέπεται αυτόματα, ούτε αποτελεί από μόνη της αιτία κοινωνικού αποκλεισμού. Ένας **αναλφάβητος** δεν είναι κατ' ανάγκη, ούτε σε όλες τις περιπτώσεις άνεργος και άρα «εν δυνάμει» κοινωνικά αποκλεισμένος. Η μετατροπή μιας προσωρινής ανεπάρκειας σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού γίνεται μόνο ύστερα από την εμπλοκή των **κοινωνικών σχέσεων** στο πλαίσιο των οποίων ορίζονται οι προϋποθέσεις εργασιακής και κοινωνικής ένταξης ή περιθωριοποίησης. Η έννοια της **μειονεξίας** είναι σχετική και προπαντός κοινωνικά καθορισμένη. Αυτό που σε μια ορισμένη περίοδο θεωρείται μειονεξία μπορεί σε μια άλλη να μην είναι ή ένα θεωρούμενο πλεονέκτημα μιας εποχής ν' απαξιώνεται σε μια άλλη. Οι ερμηνευτικές αυτές εκδοχές επιτελούν μια σημαντική ιδεολογική λειτουργία του προβλήματος που μεταφέρει τις ευθύνες από την κυρίαρχη δομή στα ίδια τα άτομα, ενοχοποιώντας τα για την κοινωνική τους κατάσταση και τελικά στιγματίζοντάς τα. Συνοπτικά, θα σημειώναμε, τα εμπόδια που ορθώνονται με τον όρο αυτό, συνίστανται τόσο στην εννοιολογική αποσαφήνισή του, όσο και με τη χρήση ενός καθολικού ορισμού που δε θα περιγράφει απλά, αλλά θα προδιαγράφει την πολιτική προσέγγισης και ερμηνείας του και θα αποτελεί τη λύση ή μέρος της διαιώνισης του προβλήματος. Συνεπώς, κάθε είδους ερμηνεία μερών ή καταστάσεων του κοινωνικού αποκλεισμού πρέπει να απαντά στα ερωτήματα: *Η ύπαρξη περιορισμών στην πρόσβαση του «κοινωνικού» (σε αγαθά, υπηρεσίες, δικαιώματα), είναι περιορισμοί υποκειμενικοί ή αντικειμενικοί; Είναι ηθελημένοι περιορισμοί ή επιβάλλονται;*[71]

2.2.1. Προϊστορία του όρου

Συγγενής έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η **κοινωνική ανισότητα (social inequality)**. Η διαφορά των δύο όρων μπορεί να εντοπιστεί στη λειτουργική χρησιμοποίηση του καθενός: Με την **κοινωνική ανισότητα** αποδίδεται περισσότερο μια παγιωμένη κοινωνική κατάσταση που προέρχεται από την ταξική διαίρεση της κοινωνίας και παραπέμπει στη χρήση των ανάλογων εργαλείων για την κατανόησή της. Έτσι, με την κοινωνική ανισότητα στις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες, αποδίδεται η άνιση απολαβή του πλούτου, της κοινωνικής δύναμης, της δόξας και του γοήτρου, της μόρφωσης κλπ. Δεν ερμηνεύεται συνεπώς μια κατάσταση σε καθαρά ατομικά πλαίσια αλλά σε σχέση με την κοινωνική ένταξη του ατόμου, η οποία δημιουργεί και τις άνισες ευκαιρίες και τις δυνατότητες που έχουν τα άτομα αυτά, ως μέλη μιας συγκεκριμένης τάξης, στο

[71]Ο Κ. Τσιάκαλος υποστηρίζει ότι ο όρος Κοινωνικός Αποκλεισμός εξαρτάται από τις ιδεολογικές και πολιτικές παραμέτρους του ερευνητή ή του φορέα που ασχολείται με το θέμα. Το ενδιαφέρον για τον κοινωνικό αποκλεισμό προέκυψε τόσο από τη στόχευση των ερευνητικών προγραμμάτων προς συγκεκριμένα κοινωνικά προβλήματα, όσο και από τη δυνατότητα χρηματοδότησης με βάση τα κοινοτικά προγράμματα της δεκαετίας του '90 («Φτώχεια 3», «Horizon», «Now»). Θεωρεί, δε, ότι δε συνάδει με τις αρχές της επιστημονικής έρευνας η «έρευνα κατ' ανάθεση» που προϋποθέτει πρώτα τη χρηματοδότηση και μετά την έρευνα, δηλαδή την αρχική αποδοχή του εννοιολογικού και θεωρητικού πλαισίου προσέγγισης του φαινομένου, (βλ. ΤΣΙΑΚΑΛΟΣ Γ., *Ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» στον καθημερινό λόγο*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ: ΟΡΙΣΜΟΙ, ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ, όπ. π. σελ. 46).

να βελτιώσουν ή να χειροτερεύσουν την κοινωνική τους θέση. Αντίθετα, με τον όρο «**κοινωνικός αποκλεισμός**» συγκεκριμενοποιείται περισσότερο η δυσχερής θέση ενός ατόμου ή μιας συγκεκριμένης ομάδας του πληθυσμού (πολιτισμικής, οικονομικής) να έχει όχι μόνο την αναγνώριση του δικαιώματος αλλά και τις προϋποθέσεις, ως προς την επίτευξη του σκοπού της αναγνώρισης, στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες που διατίθενται για όλα τα μέλη της κοινωνίας και η οποία θέση παρεμποδίζεται από μια σειρά αποτρεπτικές συνθήκες που ορθώνονται απέναντι στα άτομα ή τις ομάδες αυτές.

Μια άλλη διαφορά των δυο αυτών όρων προσδιορίζεται στην «προϊστορία» τους. Σαφώς, ο όρος «κοινωνική ανισότητα» έχει χρησιμοποιηθεί περισσότερο, τόσο ως ειδική επιστημονική ορολογία, όσο και στην καθημερινή γλώσσα. Αντίθετα, ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός», όπως σημειώθηκε και πιο πριν, συναντάται περισσότερο στην επιστημονική ορολογία και δεν έχει κατορθώσει ακόμη να περάσει στον καθημερινό λόγο. Αυτό, ως ένα σημείο, είναι φυσικό γιατί με την **κοινωνική ανισότητα** περιγράφεται η ακριβώς αντίθετη κατάσταση, από αυτήν της κοινωνικής ισότητας, η οποία αποτελεί την ουτοπία του κάθε κοινωνικού συστήματος. Έτσι, με την κοινωνική ανισότητα περιγράφονται οι δυσλειτουργίες, αντινομίες της υπάρχουσας κοινωνικής πραγματικότητας, έργο σαφώς ευκολότερο από ό,τι μπορεί να περιγραφεί με την κοινωνική ισότητα, η οποία έχει ως πεδίο αναφοράς γενικές ανθρωπιστικές αξίες. Αλλά και στο πολιτικό επίπεδο, σχεδόν όλες οι πλευρές μιλούν για το στόχο της επίτευξης της ισότητας ή τη δραστική μείωση της ανισότητας. Ο στόχος μάλιστα της μείωσης της ανισότητας αποτελούσε βασική επιδίωξη όλων των σοσιαλδημοκρατικών και αριστερών κομμάτων και οι όποιες διαφορετικές ερμηνείες που παρατηρούνταν, αναφέρονταν σχετικά με την επίτευξή της ως προς τα μέσα, το χρόνο και το πολιτικό σύστημα που θα την εφάρμοζε. Μόνο οι ακραίες νεοφιλελεύθερες θεωρίες υποστήριζαν τη θέση ότι η ανισότητα λειτουργεί προωθητικά για την κοινωνία διότι εξασφαλίζει τη λειτουργικότητα.[72] Σε αυτό αξίζει να σημειώσουμε τη θέση, ότι δεν πρέπει να μας απασχολεί το πόσο πλούσιοι γίνονται μερικοί στην κορυφή, αρκεί να υπάρχει κοινωνική κινητικότητα με βάση την αξιοκρατία.[73]

Στη βάση των παραπάνω παρατηρήσεων γίνεται κατανοητό ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός, μπορεί να εκληφθεί ως μια προσπάθεια ερμηνείας μερών της κοινωνικής πραγματικότητας που μέχρι τώρα καλύπτονταν από τον όρο κοινωνική ανισότητα. Θα μπορούσε γενικά να σημειωθεί ότι εμφανίζεται ή αιτιολογείται ως συνέπεια της κρίσης στα θεμέλια μιας κοινωνίας και η οποία επιφέρει την εξασθένιση των **κοινωνικών δεσμών**. Συνεπώς, το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού θα μπορούσε να αναζητηθεί, ως ερώτημα, στους κλασικούς κοινωνιολόγους σχετιζόμενο με το πώς οι κοινωνικοί δεσμοί ανασκευάζονται μέσα στις καπιταλιστικές

---

[72] Η συζήτηση για την κοινωνική ανισότητα τέθηκε με ιδιαίτερη οξύτητα τη τελευταία εικοσαετία σχετικά με το περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης. Το στοιχείο και μόνο ότι οι 200 πλουσιότεροι άνθρωποι στον κόσμο διπλασίασαν την περιουσία τους μέσα σε 5 μόλις χρόνια, από το 1994 στο 1999 και το 2000 η περιουσία τους ξεπερνά το 1 τρις δολάρια, όταν το συνολικό ετήσιο εισόδημα 582 εκατομμυρίων ανθρώπων στο Νότο φθάνει μόνο στο 10% περίπου του ποσού αυτού (146 δις δολάρια) (βλ. U.N. Human Development Report, 2000). Παράλληλα με τους νεοφιλελεύθερους, στο χώρο της εκπαίδευσης οι φονξιοναλιστές επεξηγούσαν το φαινόμενο της κοινωνικής ανισότητας σχετικά με το ρόλο που παίζει το σχολείο στη νομιμοποίηση της ανισότητας που για την εκπαίδευση πρέπει μέσα σε ένα καθεστώς αξιοκρατίας να προετοιμάζει τον κοινωνικό καταμερισμό. Η κοινωνική ανισότητα στη φονξιοναλιστική κοινωνιολογία της εκπαίδευσης υποστηρίζει ότι το εκπαιδευτικό σύστημα των βιομηχανικών κρατών είναι και πρέπει να είναι μέσο κοινωνικής κινητικότητας καθώς λειτουργεί μέσα σε ένα περιβάλλον που η τεχνολογική εξέλιξη αυξάνει τη ζήτηση ειδικευμένης εργασίας, ειδίκευση που πρέπει να γίνεται στο σχολείο. Συνεπώς το ζήτημα δεν είναι να εξαλειφθεί η προϋπάρχουσα κοινωνική ανισότητα αλλά να παίρνονται συνεχώς μεταρρυθμιστικά μέτρα για τη συνεχή μείωσή της, ώστε να μη χάνονται από την κοινωνία τα «αποθέματα ταλέντων» και άρα η βελτίωση της αποδοτικότητας των εργαζομένων. (βλ. PARSONS TALCOTT *Η σχολική τάξη ως κοινωνικό σύστημα: μερικές από τις λειτουργίες της στην αμερικάνικη κοινωνία*, στο Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ Α., εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ. 249).

[73] HUTTON WILL, Observer, 20-5-2001. Βλ. επίσης και PARSONS TALCOTT, *Η σχολική τάξη ως κοινωνικό σύστημα: μερικές από τις λειτουργίες της στην αμερικάνικη κοινωνία*, στο Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ Α., εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ. 249.

ανταγωνιστικές κοινωνίες ως προς την επίτευξη της **κοινωνικής αλληλεγγύης (social solidarity)** και της **κοινωνικής συνοχής (social cohesion)**. Στην πρώτη περίπτωση αναζητούνται οι αμοιβαίες σχέσεις και οι δεσμοί που αναπτύσσονται ανάμεσα σε δυο ή περισσότερα άτομα ή μεταξύ των μελών μιας κοινωνικής ομάδας και αναγνωρίζονται αμοιβαία τα δικαιώματά τους. Στη δεύτερη περίπτωση αναζητούνται οι ενοποιητικές κοινωνικές λειτουργίες από τη συνείδηση του «ΕΓΩ» με τον «ΑΛΛΟ» και από την ταύτιση των ατόμων με άλλα άτομα. Ως προς αυτά θα σημειώναμε τα εξής:

Για τον **Αύγουστο Κοντ** (1798- 1857), που διατύπωσε το νόμο των τριών σταδίων (θεολογικό, μεταφυσικής ερμηνείας κι επιστημονικής- θετικής εξήγησης), η επιστήμη είναι μια επιστήμη παρατηρήσεων που αναζητεί τις σταθερές σχέσεις, τους νόμους που υπάρχουν μεταξύ των φαινομένων και γνωρίζοντάς τους ο άνθρωπος, μπορεί να προβλέψει και να αναλάβει δράση.[74] Προϋπόθεση όμως για την επίτευξη της **κοινωνικής αλληλεγγύης** είναι η **συναίνεση** των μελών και για αυτό το λόγο η κοινωνία πρέπει να εξετάζεται στο σύνολό της, ως ενιαίο και συμπαγές σύνολο και όχι στις επιμέρους εκφάνσεις της. Από την πλευρά της επιστήμης, η έμφαση πρέπει να δίνεται στη μελέτη της **κοινωνικής συνοχής** με τελικό σκοπό την ισχυροποίηση κι όχι τη διάσπασή της.[75] Ο Κοντ, δηλαδή, μίλησε γα την **κοινωνική δυναμική** που αναπτύσσεται μέσα στα αστικοκαπιταλιστικά πλαίσια της εποχής του και τόνιζε την ανάγκη της σταθεροποίησης του συστήματος.[76] Το δημοκρατικό έθνος εσωκλείει όλους τους πολίτες διασφαλίζοντας την ίση συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή και αποκλείει τους άλλους από την κοινότητα των πολιτών.[77]

Ο Γερμανός κοινωνιολόγος **Φέρνιναντ Ταίνις** (1856-1936) υποστηρίζει ότι η «κοινότητα» και η «κοινωνία» ή «ένωση» δεν είναι όροι συλλογικής ζωής, αλλά είδη **σχέσεων**, δηλαδή **κοινωνικών δεσμών**. Χρησιμοποιεί τους όρους «Gemeinschaft» και «Gesellschaft» για να αποδώσει ένα διπλό περιεχόμενο: το σύνολο προσώπων και το είδος του κοινωνικού δεσμού.[78] Δύο είναι τα χαρακτηριστικά που χρησιμοποιεί ο Ταίνις στον ορισμό της κοινότητας και της ένωσης. Πρώτον, στις **κοινότητες,** τα άτομα συμμετέχουν με ολόκληρη την προσωπικότητά τους και μπορούν να ικανοποιήσουν μέσα στην **ομάδα** όλους ή τους περισσότερους από ένα πλήθος σκοπών, ενώ στις **ενώσεις** τα άτομα δεν συμμετέχουν ολοκληρωτικά, αλλά επιδιώκουν την πραγματοποίηση συγκεκριμένων και επιμέρους σκοπών. Δεύτερον, την **κοινότητα** τη συνέχει μια συμφωνία

---

[74]«Έτσι, η συνεχής κατανομή των διαφόρων προσπαθειών είναι εκείνο που συνθέτει ιδιαίτερα την κοινωνική αλληλεγγύη και που γίνεται η βασική αιτία της διεύρυνσης και της αύξουσας πολυπλοκότητας του κοινωνικού οργανισμού». Απόσπασμα από τα «Μαθήματα θετικής Φιλοσοφίας», αναφέρεται στον Τσαούση Γ.Δ., Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, σελ. 112.

[75] ΤΣΑΟΥΣΗ Γ. Δ., *Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*, GUTENBERG, σ. 55.

[76] Ο Κοντ είναι ο εκφραστής βαθύτατων ανησυχιών για τη διαπιστωμένη κρίση ολόκληρης της ευρωπαϊκής κοινωνίας της εποχής του και η οποία μπορεί να ξεπεραστεί μόνο με την καθοριστική κι εξουσιαστική «ρύθμιση» εκ των άνω, δηλαδή μέσω ενός ισχυρού κράτους- εξισορροπιστή και διαιτητή, (βλ. ΦΙΛΙΑΣ Β., ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΣΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ, τ. Α΄, GUTENBERG, σελ. 15). Πίστευε δε, ότι οι ανταγωνιστικές κοινωνίες αν αφεθούν ανεξέλεγκτες, οδηγούν στη διαφθορά του κοινωνικού ατόμου και κλονίζουν και υποσκάπτουν την κοινωνία (όπ. π. σελ. 17).

[77] Για την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού σε σχέση με τον Κοντ, ο Δ. Τσαούσης σημειώνει: «Ως έννοια, όπως φαίνεται να χρησιμοποιείται σήμερα στη θεωρία και στην πρακτική, ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται σε τρία διαφορετικά επίπεδα. Ένα επίπεδο, το πιο εμφανές, και θα έλεγα κοινωνικά το πιο ανώδυνο, είναι το *οικονομικό*: η παρεμπόδιση συμμετοχής στον κοινωνικό πλούτο. Ένα άλλο επίπεδο είναι το *νομικό*: η αποστέρηση της νομικής προστασίας και επομένως η αδυναμία ενεργοποίησης ενός δικαιώματος. Ένα τρίτο είναι το κοινωνικό: ο χαρακτηρισμός και η συνακόλουθη περιθωριοποίηση. Και στα τρία επίπεδα ο όρος εκφράζει δυο διαφορετικά πράγματα. Μια *κατάσταση* και μια *διαδικασία*. Έχει δηλαδή και μια δυναμική μορφή, για να θυμηθούμε τις αντίστοιχες διακρίσεις του Κοντ». Αναφέρεται από τον ΤΣΑΟΥΣΗ Δ., *Πολιτισμός, Ελεύθερος χρόνος και κοινωνικός αποκλεισμός*, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, ΚΕΜΚΟΠΟΠ, GUTENBERG, Αθήνα, 1998, σελ. 92.

[78] «Είναι σαφής η αντιστοιχία των όρων αυτών με τους λατινικούς όρους «communio» και «societas», που και οι δυο αναφέρονται σε κοινότητα δικαιώματος μεταξύ προσώπων και, επομένως, σε μορφή που συνέχει ομάδες προσώπων». Αναφέρεται στον BOTTOMORE. B. T., *ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ: κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία*, β΄ έκδοση, σελ. 16.

αισθημάτων ή συναισθημάτων μεταξύ των μελών της, ενώ την **ένωση** τη συνέχει μια λογική συμφωνία συμφερόντων.[79] Ο κοινοτικός δεσμός στηρίζει τις παραδοσιακές κοινωνίες και τις δομές τους, οι οποίες με τη σειρά τους στηρίζονται στην παραγωγή των μέσων επιβίωσης.
Ο **Εμίλ Ντυρκάιμ** (1858- 1917) τοποθετείται απέναντι στον **κοινωνικό δεσμό** στο έργο του «Ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας» (1893) όπου η **μηχανική αλληλεγγύη** στηρίζεται στην ομοιομορφία και στην οποία παύει να υφίσταται η ατομικότητα και υπερισχύει η συλλογική συνείδηση, ενώ η **οργανική αλληλεγγύη** έχει άμεση σχέση με τον **καταμερισμό εργασίας**. Στα πλαίσια αυτά, εμφανίζεται η προσωπική δραστηριότητα, η οποία τροφοδοτεί την κοινωνία και αποτελεί τη βάση για την εύρυθμη λειτουργία της. Όσο περισσότερο διευρυμένο εμφανίζεται το πεδίο της ατομικής συνείδησης τόσο ισχυρότερη γίνεται η **κοινωνική συνοχή**. Η **κοινωνική συνοχή** αναφέρεται στη σύνδεση και τη συναρμογή των επιμέρους ατόμων αλλά και των επιμέρους στοιχείων της κοινωνίας σε ένα ισχυρό ενιαίο σύνολο. Θεμελιώνεται στη **συλλογική ταυτότητα** και τον **κοινωνικό δεσμό** κι εκδηλώνεται μέσα από ενοποιητικές κοινωνικές λειτουργίες, από τη συνείδηση της ζωής του «εγώ» με τον «άλλο» και από την ταύτιση των ατόμων με άλλα άτομα ή ομάδες. Η χαλάρωση του κοινωνικού δεσμού ξεκινά από ένα συλλογικό πρόβλημα, το οποίο ανάγεται σε πρόβλημα κοινωνικής συνοχής και την απειλεί. Έτσι ξεκινά η σχέση κοινωνικού δεσμού και κοινωνικού αποκλεισμού με την έννοια της διάρρηξης και της χαλάρωσης της κοινωνικής συνοχής. Συνάδει δε και με την **αλληλεγγύη** ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας, η οποία με τη σειρά της στηρίζεται στην **αλληλεξάρτηση**.[80]
Ο Γερμανός κοινωνιολόγος **Μ. Βέμπερ** (1864- 1920), ο δημιουργός της θεωρίας της **κοινωνικής δράσης**, της **αξιολογικής ουδετερότητας** και του **ιδεότυπου**, χρησιμοποίησε πρώτος τον όρο **κοινωνικός αποκλεισμός** ως «**social closure**» για να περιγράψει τη δράση των κοινωνικών ομάδων που μεγιστοποιούν τα δικά τους οφέλη περιορίζοντας την πρόσβαση στις αμοιβές μόνο στα μέλη τους και με τον τρόπο αυτό αποκλείουν τους ξένους.[81] Αναφορικά με το θέμα **μόρφωσης** και τις **δεξιότητες**, ο Βέμπερ υποστήριξε ότι μαζί με το **κεφάλαιο** διαμορφώνουν τις δυνατότητες στο χώρο της αγοράς. Ενώ οι ιδιοκτήτες αποτελούν τάξη, όπως είχε τονίσει και ο Μαρξ, οι ειδικευμένοι τεχνίτες που σπανίζουν και έχουν υψηλές αμοιβές αποτελούν κι αυτοί χωριστή τάξη. Έτσι ο Βέμπερ διέκρινε τέσσερις τάξεις: την τάξη αυτών που κατέχουν τα μέσα παραγωγής, την ιντελιγκέτσια, την τάξη αυτών που έχουν διευθυντικές και οικονομικές επιτηδειότητες (μικροαστοί, μικροεπιχειρηματίες, καταστηματάρχες και την εργατική τάξη. Η ταξική σύγκρουση συντελείται ανάμεσα σε ομάδες με συγκρουόμενα συμφέροντα, ενώ τόνισε τη διαφορά ανάμεσα στην τάξη και στην κάστα.

2.3. Ο αναλφαβητισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός μέσα από το έργο Ελλήνων κοινωνιολόγων, ιστορικών και παιδαγωγών.

Πριν επιχειρήσουμε να παραθέσουμε τα κύρια σημεία της προβληματικής των Ελλήνων κοινωνιολόγων, ιστορικών και παιδαγωγών που ασχολήθηκαν ενδελεχώς με τα θέματα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού, θα πρέπει να επισημάνουμε την διαφορετική αφετηρία καθενός για την προσέγγιση των παραπάνω θεμάτων. Θα μπορούσαμε δηλαδή να κατηγοριοποιήσουμε το έργο αυτό σε σχέση με τα θέματα που εξετάζουμε σε τρεις ευδιάκριτες κατηγορίες: Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται όσοι ερμηνεύουν τον αναλφαβητισμό και τον

---

[79] Όπ. π. σελ. 136. Στο ίδιο αναφέρεται ότι ο **Φ. Πάρκιν** (1874- 1979) επαναεισάγει τον όρο κοινωνικός αποκλεισμός στη σύγχρονη ανάλυση της κοινωνικής τάξης και θεωρεί τον αποκλεισμό μια πλευρά της κατανομής ισχύος μεταξύ των κοινωνικών τάξεων. Ο Πάρκιν διακρίνει τη στρατηγική του αποκλεισμού με βάση την οποία ομάδες με προνομιακή πρόσβαση στις αμοιβές επιχειρούν να αποκλείσουν τους ξένους και να μεταβιβάσουν τα προνόμια στους όμοιούς τους και τη στρατηγική του σφετερισμού, με βάση την οποία οι ξένοι, συνήθως ομαδικά οργανωμένοι, προσπαθούν να αποκτήσουν μεγαλύτερο μερίδιο από τις προσόδους.

[80] Αναφέρεται στους TIMASHEFF S.N.- THEODORSON A. G., *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ*, εκδόσεις GUTENBERG, μετάφραση Δ. Γ. ΤΣΑΟΥΣΗΣ, Αθήνα, 1983, σελ. 188-191.

[81] ABERCROMBIE N.,- HILL S.- TURNER S.B., *ΛΕΞΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ*, εκδ. ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 1992, σελ. 204.

αποκλεισμό των φτωχών κι αγράμματων λαϊκών στρωμάτων από τα κοινωνικά και οικονομικά κτλ αγαθά. Αυτό επιχειρείται στο πεδίο της ερμηνείας των κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών δομών, αναφορικά με τους παράγοντες που καθόρισαν τη συγκρότηση του ελληνικού κράτους και στους οποίους οφείλονται μια σειρά ιδιομορφίες στην ανάπτυξη και στη συγκρότηση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται, όσοι ερμηνεύουν αυτοτελώς το ζήτημα του αναλφαβητισμού, την έκταση και τα χαρακτηριστικά του και επιχειρούν να το συσχετίσουν με βάση τη χωρική εμφάνισή του (πχ. απομακρυσμένες περιοχές του ελλαδικού χώρου). Τέλος στην τρίτη κατηγορία θα μπορούσαν να ενταχθούν όσοι ασχολούνται αυτοτελώς με το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού κι ερμηνεύουν τον αναλφαβητισμό ως έναν από τους βασικούς παράγοντες που ευνοούν την αναπαραγωγή του κοινωνικού αποκλεισμού. Εξαιτίας, όμως, της παραδοχής του γεγονότος, ότι τα όρια ερμηνείας ενός κοινωνικού φαινομένου είναι δυσδιάκριτα σε σχέση με τον κυρίαρχο προσανατολισμό τους, δεν θα επιχειρήσουμε στα πλαίσια της παρούσης έρευνας να εντάξουμε το έργο του καθενός από αυτούς στις παραπάνω αυτοτελείς κατηγορίες.

1. Ο Β. **Φίλιας** τοποθετεί το πρόβλημα του **αναλφαβητισμού** και του **αποκλεισμού** των φτωχών λαϊκών στρωμάτων μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο ανάλυσης για το πρόβλημα της συσχέτισης και της αλληλεξάρτησης της κοινωνίας και της εξουσίας στην Ελλάδα, όπως διαμορφώθηκε σε μια μακρά ιστορική διαδρομή, που ξεκινάει απ' τα χρόνια της τουρκοκρατίας και φτάνει ως τις ημέρες μας. Η προβληματική αυτή είναι κατατεθειμένη, κυρίως, στο σύγγραμμα με τίτλο, *Κοινωνία και εξουσία στην Ελλάδα*[82] αλλά και σε άλλα έργα του και μελέτες.[83] Σύμφωνα με το Β. Φίλια, ο ελληνικός εθνικός χώρος, από την αρχή της συγκρότησής του, εκφράζεται σαν αίτημα εθνικής, κοινωνικής και οικονομικής αποκατάστασης. Τα παροικιακά και τα μορφωμένα στρώματα του επαναστατικού χώρου δέχονται πιο έντονα τις επιδράσεις των ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης[84] κι όσο πλησιάζουμε στην Επανάσταση του 1821 διαμορφώνεται ένα στρώμα μορφωμένων ανθρώπων (φιλολόγων, δασκάλων, γιατρών, νομικών) που αναπτύσσονται ανεξάρτητα από τα δεδομένα της εκκλησιαστικής παράδοσης, αφού τα περιθώρια πνευματικής αυθυπαρξίας του κατώτερου κλήρου είναι περιορισμένα εξαιτίας του χαμηλότατου μορφωτικού επιπέδου των κατώτερων κληρικών.[85] Έτσι, πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης, η μορφωτική κατάσταση των κοινωνικών στρωμάτων που συνέθεταν την ελληνική κοινωνική δομή αποτελούνταν: α) από την πλειοψηφία του λαού, **αναλφάβητοι** και **αγροτοποιημένες** οι περισσότεροι που αποτελούσαν τα πλατιά λαϊκά στρώματα, β) από ένα υπολογίσιμο κομμάτι του πληθυσμού που ήταν μορφωμένο, τους **εγγράμματους «καλαμαράδες»** που υπηρετούσαν τους κοτζαμπάσηδες ως γραμματείς ή ως παρακοιμώμενοι των Τούρκων Πασάδων και γ)κοινωνικά στρώματα που αποτελούσαν τη **νέα «ιντελιγκέτσια»** που περιλάμβανε τόσο του φωτισμένους κληρικούς όσο και τα νέα αστικά στρώματα. Τα στρώματα αυτά αποτελούσαν κοινωνικές δυνάμεις που εξέφραζαν διαφορετικά συμφέροντα και ερμήνευαν με διαφορετικό τρόπο τη νέα ιστορική πραγματικότητα και διέφεραν ουσιαστικά από τις άλλες παραδοσιακές δυνάμεις (**κοτζαμπάσηδες, μεγαλογαιοκτήμονες**). Οι τελευταίες, δεν έβλεπαν με καλό μάτι την προοπτική της απελευθέρωσης, ανησυχώντας κυρίως για το ρόλο που θα καλούνταν να παίξουν τα **αμόρφωτα στρώματα**, ο απλός λαός, που αποτελούσε την πλειοψηφία του πληθυσμού, στο νέο περιβάλλον που θα ακολουθούσε την επανάσταση. Στην πραγματικότητα ανησυχούσαν για την προοπτική της χειραφέτησης των λαϊκών στρωμάτων, που τόσα χρόνια είχαν καταφέρει να τα **αποκλείσουν** από τη διανομή του πλούτου που μοιράζονταν με τον Τούρκο κατακτητή. Ο Β. Φίλιας όμως προχωρά και σε μια συσχέτιση τού κατά πόσο ένας που είναι μορφωμένος

---

[82] ΦΙΛΙΑΣ Β., *Κοινωνία και Εξουσία στην Ελλάδα. Η Νόθα Αστικοποίηση*, GUTENBERG, 1985.
[83] Βλ. ΦΙΛΙΑΣ Β., *ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΑΡΧΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΟΜΗ (1821-1940), στα ΔΟΚΙΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ*, ΜΠΟΥΚΟΥΜΑΝΗΣ, ΑΘΗΝΑ, 1976, σελ. 66-79.
[84] Όπ. π. σελ. 52.
[85] Οπ. π. σελ. 53.

(«**γραμματιζούμενος**») αντιλαμβάνεται τις πραγματικές διαστάσεις ενός ιστορικού και κοινωνικού γεγονότος, σε σχέση με έναν «αμόρφωτο».

«Το πλήθος εκείνων των εγγράμματων «καλαμαράδων» που υπηρετούν τους κοτζαμπάσηδες ως γραμματείς ή οι παρακοιμώμενοι του Αλή Πασά ασφαλώς δεν είχαν καταλάβει πολλά από τις εκρηκτικές διαδικασίες που συντελούνταν στην Ευρώπη. Αν κι ο ρόλος των ανθρώπων αυτών είναι στατικός, με την έννοια ότι πνευματικά απλώς εκφράζουν το παραδοσιακό οικοδόμημα που έχει διαμορφώσει η Ορθοδοξία, εν τούτοις δεν πρέπει να υποτιμάται η σημασία τους σαν φορέων, προαστικών και κατά βάθος αντιαστικών αντιλήψεων μέσα σε ένα βασικά **αναλφάβητο** πληθυσμό...Η έκβαση όμως ενός ανταγωνισμού, για την άσκηση πνευματικής επιρροής και καθοδήγησης στα πλατιά λαϊκά στρώματα εξαρτάται πάντοτε από ορισμένες αντικειμενικές δεδομένες συνθήκες δεκτικότητας του κοινωνικού σώματος, που προσδιορίζονται από το σημείο εξέλιξης, που βρίσκεται η κοινωνία στο σύνολό της».[86]

Μέσα στο περιβάλλον αυτό, τα παλαιά κυρίαρχα και ισχυρά κοινωνικά στρώματα, κατάφεραν να εξουδετερώσουν τις ντόπιες αντιστάσεις των μορφωμένων και υπό διαμόρφωση αστικών στρωμάτων με σκοπό να τα χρησιμοποιήσουν στην προσπάθεια για το **συνειδητό αποκλεισμό** των αμόρφωτων λαϊκών στρωμάτων από τα διαδραματιζόμενα. Ο **συνασπισμός των γραμματιζούμενων**,[87] δηλαδή των κοτζαμπάσηδων, των Φαναριωτών και του ανώτερου κλήρου, **απέκλειαν** τις λαϊκές δυνάμεις συνολικά από το να διαδραματίσουν τον ρόλο που τους αναλογούσε και που οι αμέτρητες θυσίες τους στη διάρκεια της επανάστασης έδειξαν ότι μπορούν να τα καταφέρουν, να διώξουν τον κατακτητή και δημιουργήσουν μια νέα κοινωνία:

«Το ιστορικό παράδοξο της Ελληνικής Επανάστασης είναι ότι τα κατεστημένα συμφέροντα κατάφεραν να **αποκλείσουν** τη λαϊκή κυριαρχία, μέσω ακριβώς του πολυπόθητου «δημοκρατικού πολιτεύματος». Οι λόγοι, για τους οποίους μια γαιοκτητική ολιγαρχία, όπως ήταν η ελληνική, αποδέχτηκε μια αστική φιλελεύθερη διάρθρωση της πολιτείας και στην πορεία μάλιστα έγινε φανατικά «συνταγματική» είναι οι ακόλουθοι: Πρώτο: Καθησύχασε τον ένοπλο λαό, που τουλάχιστον στην πρώτη φάση της Επανάστασης ήταν πανίσχυρος και απέφυγε μια μοιραία γι' αυτή δυναμική αναμέτρηση μαζί του. Δεύτερο: δημιούργησε έναν πολιτικό πόλο εξουσίας, που συσπείρωσε τις δυνάμεις της και το σπουδαιότερο αποτέλεσε αποφασιστικής σημασίας αντίβαρο κατά του «Στρατιωτικού», που ενσωμάτωνε τις επαναστατημένες λαϊκές δυνάμεις. Τρίτο: **απόκλεισε** το ενδεχόμενο της ανάληψης της εξουσίας από μια λαϊκοστρατιωτική επαναστατική επιτροπή. Τέταρτο: τοποθέτησε το στοιχείο της νομιμότητας έντεχνα έξω από τον επαναστατημένο λαό, σ' ένα χώρο, ο οποίος ακριβώς επειδή λείπει συγκροτημένη αστική τάξη, επιτρέπει στις κατεστημένες κοινωνικές τάξεις να ελίσσονται άνετα και από θέση ισχύος. Πέμπτο: απόκτησε τη δυνατότητα εκπροσώπησης προς τα έξω, **αποκλείοντας** τη λαϊκοστρατιωτική ηγεσία από κάθε επίσημη επαφή με τις ξένες κυβερνήσεις, στοιχείο αποφασιστικής σημασίας για τις μετέπειτα εξελίξεις. Έκτο: μετάθεσε την περιοχή φιλοδοξιών των λαϊκών ηγετών από τη διεύθυνση του απελευθερωτικού αγώνα στο χώρο της «πολιτικής» και μ' αυτό τον τρόπο διευκολύνθηκε η διάσπασή του...Ο συνασπισμός των κοτζαμπάσηδων, των Φαναριωτών, του ανώτερου κλήρου και των «**γραμματιζούμενων**» της εποχής, είναι πολύ δύσκολο να κατανικηθεί από τη στιγμή, που η έλλειψη αστικής καθοδήγησης επιτρέπει το πέρασμα από τα πρόσωπα των αντιπροσώπων και τη συγκρότηση των εθνικών συνελεύσεων κρίνεται πάντα σε βάρος των λαϊκών συμφερόντων, γιατί επιρροή, χρήμα και δύναμη διάβρωσης- παραδοσιακά όπλα της ολιγαρχίας- αποφασίζουν σε τοπικό και, τελικά, σε πανελλαδικό επίπεδο. Στη διαμάχη αυτή, όπου το πρόβλημα της διανομής των εθνικών γαιών, δηλαδή των κτημάτων, που ανήκουν προηγούμενα στους Τούρκους, δίνει μετά από την Β' Εθνική Συνέλευση (Άστρος) άμεσο οικονομικό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, απουσιάζει η αστική τάξη».[88]

2) Μια άλλη και εξίσου σημαντική προσέγγιση για το φαινόμενο του **αναλφαβητισμού** και του **κοινωνικού αποκλεισμού**, βρίσκουμε στο έργο του **Κ. Τσουκαλά**. Τα φαινόμενα αυτά τοποθετούνται στην ευρύτερη προβληματική για την «απομυθοποίηση» της ιστορίας του Νέου Ελληνισμού σε σχέση με την έρευνα για το ρόλο των **σχολικών μηχανισμών** και του εκπαιδευτικού συστήματος γενικότερα στην πορεία διαμόρφωσης της νεοελληνικής κοινωνίας.[89]

---

[86] Όπ. π. σελ. 54.
[87] Όπ. π. σελ. 76.
[88] Όπ. π. σελ. 76.
[89] ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., *ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ. Ο Κοινωνικός Ρόλος των Εκπαιδευτικών Μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1977. Προλογίζοντας ο Ν. Σβορώνος, το σύγγραμμα του κ. Τσουκαλά

Ο Κ. Τσουκαλάς συνδέει απευθείας το ζήτημα του **αναλφαβητισμού** με τις ιδιομορφίες της συγκρότησης του ελληνικού κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού. Επισημαίνει ότι από πολύ νωρίς, από τα χρόνια του πολέμου (1821-1828), δε λειτούργησε κανένας σχολικός μηχανισμός και η μεγάλη πλειοψηφία των κατοίκων της χώρας ήταν **αναλφάβητοι**, ακόμη και πολλοί από τους στρατιωτικούς αρχηγούς, δεν ήξεραν να γράψουν το όνομά τους. Αυτό το **μορφωτικό τέλμα** συνετέλεσε, στα μετεπαναστατικά χρόνια, στο να υπάρξει μια διαφορετική ανάπτυξη της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και να γίνονται έτσι ορατές οι εγγενείς δυσχέρειες στην οικοδόμηση του σχολικού δικτύου (οικονομικά προβλήματα, παντελής σχεδόν έλλειψη διδακτικού προσωπικού κλπ.). Μόνον κατά τη σταδιακή συγκρότηση του σχολικού μηχανισμού παρατηρείται ουσιαστική **πτώση του αναλφαβητισμού** και φαίνεται να επιτυγχάνεται με σχετικά εντονότερους ρυθμούς στα αγόρια απ' ό,τι στα κορίτσια.

«Όλα συνηγορούν στο να πιστέψουμε ότι η εμφάνιση σημαντικών κατά περιοχές διαφοροποιήσεων σε σχέση με την εκπαίδευση, μόνο στο δευτεροβάθμιο επίπεδο, πρέπει να συνδέεται με τις ειδικότερες κοινωνικές λειτουργίες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που διαφοροποιούνται καθαρά σε σχέση με τις λειτουργίες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. (...) Αν η πρωτοβάθμια εκπαίδευση διείσδυσε σ' ολόκληρη τη χώρα με αρκετή ταχύτητα, η διείσδυση αυτή δεν είναι εξαιρετική. Η Ελλάδα εξακολουθεί ως το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο να παρουσιάζει ποσοστό **αναλφαβητισμού** σχετικά υψηλό και παραμένει από την άποψη αυτή καθαρά «καθυστερημένη» σε σχέση με τις βιομηχανικές χώρες. Αντίθετα, η πρόοδος της φοίτησης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι εξαιρετικά γοργή, ξεπερνώντας σε ρυθμό την πλειοψηφία των βιομηχανοποιημένων κρατών (...) Επίσης, είναι χαρακτηριστικό, ότι ενώ οι κατά περιοχές διαφοροποιήσεις μειώνονται συνεχώς στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, στο γυμνάσιο και στο ελληνικό αυξάνονται. Είναι λοιπόν λογικό να σκεφθεί κανείς ότι η **υπερεκπαίδευση** στη δευτεροβάθμια βαθμίδα, που αφορά όπως είπαμε σχεδόν αποκλειστικά τα αγόρια, συνδέεται στενά με την εντυπωσιακή διαδικασία της αγροτικής εξόδου, που αφορά επίσης αποκλειστικά τους άνδρες και εμφανίζεται ακριβώς στις ίδιες περιοχές».[90]

Σύμφωνα με τον Κ. Τσουκαλά, η Ελλάδα κατατάσσεται στις χώρες που κυριαρχούνται από την αγροτική παραγωγή κι από μια διαδικασία γενίκευσης της εκπαίδευσης σχετικά γρήγορη. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της είναι ο δωρεάν χαρακτήρας, ενώ η εκπαίδευση ως δημόσιο αγαθό, μπορούσε κάλλιστα να παραβληθεί με την εκπαίδευση των ευρωπαϊκών χωρών, που ήταν ήδη αστικοποιημένες και βιομηχανοποιημένες. Στη βάση αυτή ο Τσουκαλάς αναδεικνύει τις έννοιες τις **υποεκπαίδευσης** και της **υπερεκπαίδευσης**, ως τα κατεξοχήν χαρακτηριστικά του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, στη βάση των οποίων συγκροτείται μια χώρα μισοφεουδαρχική και υπό αστική διαμόρφωση. *Πώς ερμηνεύεται όμως το πρόβλημα της υποεκπαίδευσης και της υπερεκπαίδευσης*;

Η **υπερεκπαίδευση** υποδηλώνει την παράλληλη παρουσία από τη μια υψηλών ποσοστών μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και από την άλλη υψηλών ποσοστών **αναλφαβητισμού**.[91]

αναφέρει ότι σε αυτό εξετάζεται το φαινόμενο του ελληνισμού σε σχέση με την οικονομική και κοινωνική του ιστορία, χωρίς να παραβλέπεται η μακρόχρονη πολιτισμική παράδοση και την ιδιαίτερη βαρύτητα που είχε η λειτουργική επενέργεια των σχολικών μηχανισμών στη διαδικασία του κοινωνικού επιμερισμού, έτσι που να θεωρείται πράγματι σαν ο κεντρικός ιδεολογικός μηχανισμός του νεότερου Ελληνισμού. Στον Κ. Τσουκαλά διαπιστώνεται ο σημαντικός ρόλος που έπαιξε στην ανάπτυξη της ελληνικής εκπαίδευσης ο ελληνισμός της διασποράς και την έντονα μετασχηματιστική λειτουργία της εκπαίδευσης, που αντί να οδηγήσει στην αναπαραγωγή του υφιστάμενου συστήματος οδήγησε στην ανάπτυξη μιας ευρείας μεσοαστικής τάξης που στελέχωνε τον γραφειοκρατικό μηχανισμό του ελληνικού κράτους και την υπαλληλία του μεταπρατικού ελληνισμού της διασποράς. Η ερμηνεία του φαινομένου της υπερεκπαίδευσης των Ελλήνων, και όχι η διαπίστωσή του, σύμφωνα με τον Τσουκαλά, πρέπει να αναζητηθεί μακριά από τις θεωρίες για «έμφυτη» κλίση των Ελλήνων για τα γράμματα και την επανάληψη του ιδεολογοποιημένου ύμνου προς τις αρετές του αιώνιου εθνικού πνεύματος. Για τον Κ. Τσουκαλά, δε βοηθούν οι ερμηνείες για την «φυσική» συνέπεια του πολλαπλασιασμού των ευκαιριών που επέφερε ο εξαστισμός της αγροτιάς και η «φυσική περιφρόνηση» για τη χειρωνακτική εργασία.

[90] Όπ. π. σελ. 424-426.

[91] Το 1870, για παράδειγμα, που το 71,38% των ανδρών και το 93,7% των γυναικών είναι αναλφάβητοι, έχουμε 1 μαθητή γυμνασίου για 138 κατοίκους, τη στιγμή που το έτος αυτό στη Γαλλία ένας μαθητής της ίδιας βαθμίδας αντιστοιχεί σε 229 κατοίκους και στις ΗΠΑ ένας σε 500 κατοίκους, (Κ. Τσουκαλάς, όπ. π. σ. 398).

Σύμφωνα με τον Κ. Τσουκαλά, το εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας διαφοροποιήθηκε σε δύο εκπαιδευτικά δίκτυα, που ιδρύθηκαν ταυτόχρονα, σύμφωνα με το Βαυαρικό μοντέλο, χωριζόμενο στο γυμνάσιο και λύκειο. Το δίκτυο αυτό εξαπλώθηκε με ταχύτητα σε όλη τη χώρα με αποτέλεσμα το ποσοστό των παιδιών που μετά το δημοτικό συνεχίζουν στο δευτεροβάθμιο δίκτυο να κυμαίνεται σε υψηλά ποσοστά σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.[92] Εδώ όμως παρατηρείται το εξής παράδοξο: Η στιγμή της μετάβασης από τη **δημοτική** στη **μέση εκπαίδευση** συνιστά τη σημαντικότερη τομή στη διαδικασία της **κοινωνικής επιλογής** που αναπαράγει τη διαίρεση του πληθυσμού σε τάξεις.[93] Η Ελλάδα, αποτελεί μοναδική περίπτωση στην Ευρώπη, αφού σε όλες τις άλλες χώρες, η σχέση μαθητών δευτεροβάθμιας με την πρωτοβάθμια παρέμενε χαμηλή και τα γυμνάσια λειτουργούσαν ως «σχολεία προυχόντων» που φοιτούσαν αποκλειστικά οι γόνοι της αστικής τάξης των πόλεων.

> «Έτσι, περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, εκείνο που διακρίνει την ανάπτυξη της εκπαίδευσης στην Ελλάδα είναι η αντίφαση ανάμεσα σε μια ποσοτικά θεαματική **υπερεκπαίδευση** μιας, μεγάλης έστω, μειοψηφίας, και στον **αναλφαβητισμό** ή την **ημιμάθεια** της πλειοψηφίας του πληθυσμού, που οδηγεί (σε) έναν έντονο πολιτιστικό διαφορισμό του λαού, σε σχέση με την άρχουσα τάξη, και, μέσω των ιδεολογικών προεκτάσεων του επικοινωνιακού χάσματος, σε μια υπογραμμισμένη και αποκρυσταλλωμένη πολιτική ταξική απόσταση. Ταυτόχρονα, το ίδιο αυτό πολιτιστικό χάσμα, που αναπαράγεται από το εκπαιδευτικό σύστημα, δεν αντιστοιχεί σε έναν κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας, που να προσδιορίζεται από την ταξική προέλευση των φορέων, αλλά αντίθετα ενεργοποιεί μιαν αδιάκοπη κοινωνική ανακατανομή, πάνω στη βάση μιας σχετικά αδύνατης ταξικής επιλογής».[94]

Στις παραδοχές του Κ. Τσουκαλά θα σημειώναμε τα εξής: α)Το **ποσοστό** του **αναλφαβητισμού** στην Ελλάδα, αν και κυμαινόταν αρκετά κοντά στο μέσο όρο των ευρωπαϊκών ποσοστών, εντούτοις, δεν παρουσίαζε τις τεράστιες διαφορές που χαρακτήριζαν τις περισσότερες αναλφάβητες περιοχές της Ευρώπης.[95] Αυτό υποδηλώνει τον ομοιογενή χαρακτήρα των ρυθμών διείσδυσης που πιστοποιεί μια διαρκή κρατική προσπάθεια αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, που όμως προσέκρουε σε μεγάλες δυσκολίες, δεδομένης της γεωγραφικής και φυσικής ιδιομορφίας της χώρας β) Οι **γυναίκες** παρουσιάζουν υψηλότερο ποσοστό αναλφαβητισμού εξαιτίας της περιθωριακής θέσης τους στο πλαίσιο του ενεργού πληθυσμού αλλά και της συνειδητής παρέμβασης των «παραβατών» γονέων τους, που παρά τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης, δεν τα έστελναν στο σχολείο για να μην απολέσουν τα πλεονεκτήματα της γυναικείας απασχόλησης στην οικιακή οικονομία, ενώ σπάνια οι γονείς υπέστησαν οποιεσδήποτε συνέπειες πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. γ) Παρόλο που η πρωτοβάθμια εκπαίδευση διείσδυσε ταχύτατα σε όλη τη χώρα, η διείσδυση αυτή δεν αντιμετώπισε το πρόβλημα του αναλφαβητισμού. Η Ελλάδα εξακολουθεί ως το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο να παρουσιάζει ποσοστό αναλφαβητισμού σχετικά υψηλό και παραμένει από την άποψη αυτή καθαρά «καθυστερημένη» σε σχέση με τις βιομηχανοποιημένες χώρες. Αντίθετα, η πρόοδος της φοίτησης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι εξαιρετικά γοργή, ξεπερνώντας σε ρυθμούς την πλειοψηφία των βιομηχανοποιημένων κρατών. Στη βάση αυτή, δηλαδή από το σημείο του τέλους των πρωτοβάθμιων σπουδών και πέρα μπορούμε να μιλήσουμε για την έννοια της υπερεκπαίδευσης.[96] δ) Τα υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού σχετίζονται τόσο με το ανομοιογενές της γεωγραφικής δομής της χώρας, όσο και ως αποτέλεσμα της σταδιακής επέκτασης του ελληνικού κράτους και την είσοδο στον ελληνικό κοινωνικό ιστό, γεωγραφικών περιοχών με διαφορετική κοινωνική και

---

[92] Ο αριθμός των μαθητών της Μέσης Εκπαίδευσης σε σχέση με τον αριθμό της Δημοτικής είναι ενδεικτικός: 1820 (1:2,5), 1855 (1:5,8), 1866 (1:6,2), 1874 (1:7,5), 1878 (1:7,6), 1901 (1:7,9), 1911 (1:8,6).

[93] Οπ. π. σελ. 399.

[94] Οπ. π. σελ. 570.

[95] Αναφέρεται στις τοπικές διακυμάνσεις του ποσοστού αναλφαβητισμού σε χώρες όπως πχ. η Ιταλία (το 1871 ήταν 34% στο Πεδεμόντιο και 81% στη Σαρδηνία, το 1911 ήταν 13% στη Λομβαρδία, 59% στην Καλαβρία και 56% στο Βασιλακάτο). Στην Αγγλία το ποσοστό των συζύγων που υπόγραφαν με σταυρό τη ληξιαρχική πράξη του γάμου ήταν το 1810 13% στην περιοχή του Λονδίνου και 48% στο Μονμάουθ.

[96] ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., *ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ*, όπ. π. σελ. 425.

οικονομική οργάνωση.[97] Στην ελληνική περίπτωση ήταν αντικειμενικά αδύνατο για την αγροτική παραγωγή της χώρας να απορροφήσει ένα προσωπικό έστω και στοιχειωδώς εκπαιδευμένο και γραμματιζούμενο και η αναπαραγωγή των παραγωγικών σχέσεων που κυριαρχείται από τη μικρή και μεσαία ιδιοκτησία δεν απαιτούσε τη δημιουργία μιας εκπαιδευμένης εργατικής δύναμης, γεγονός που εξηγεί μια σειρά ιδιομορφίες και της σημερινής φάσης ανάπτυξης της ελληνικής κοινωνίας.[98]

3) Στον κύριο ισχυρισμό του Κ. Τσουκαλά, ότι το ελληνικό σχολικό σύστημα χαρακτηρίζεται την Βαυαρική περίοδο από το δωρεάν και μονοδιάστατο χαρακτήρα του και εμφανίζεται ως πρώιμα «δημοκρατικό σε σχέση με τα περισσότερα σχολικά συστήματα των μεγάλων καπιταλιστικών χωρών» (Τσουκαλάς, σ. 503) καταγράφηκαν πολλές παρατηρήσεις, θετικές και αρνητικές. Ο Σ. **Μπουζάκης** δεν συμφωνεί πλήρως με τις παρατηρήσεις του Κ. Τσουκαλά για το μονοδιάστατο χαρακτήρα της ελληνικής εκπαίδευσης, όπως εμφανίζεται μέσα από τη θέση του για το δίπολο υποεκπαίδευση- υπερεκπαίδευση:

> «Η δωρεάν παιδεία θεσμοθετείται το 1836, πολύ νωρίτερα από τις καπιταλιστικές μητροπόλεις, αλλά μόνο στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Ελληνικά Σχολεία και Γυμνάσια). Το διάταγμα του 1834 για την οργάνωση του δημοτικού σχολείου προβλέπει στο άρθρο 25 την καταβολή διδάκτρων από τους γονείς που το ύψος του θα προσδιοριζόταν κάθε χρόνο (αρ.26) κι από την υποχρέωση αυτή εξαιφούνταν μόνο οι «όλως διόλου ενδεείς οικογένειες». Τα παραπάνω δίδακτρα καταργήθηκαν με το νόμο ΑΣΞΓ της 26ης Ιουλίου 1885. Το διάταγμα του 1837 για την ίδρυση πανεπιστημίου του Όθωνα που όμως αναστέλλεται το 1838, προέβλεπε την καταβολή διδάκτρων από 10-40 δρχ το χρόνο. Με το νόμο ΒΝΔ του 1892 και τον ΑΧΚΕ του 1887, επιβλήθηκαν πολύ υψηλά δίδακτρα. Για τρία χρόνια φοίτησης στο Ελληνικό Σχολείο, ο μαθητής έπρεπε να καταβάλει 130 δρχ., του Γυμνασίου για 4ετή φοίτηση 315 δρχ και ο φοιτητής, κατά μέσο όρο 1.005 δρχ. και για να υπάρχει ένα μέτρο σύγκρισης οι μισθοί των δημοδιδασκάλων κυμαίνονταν το 1892 από 100-150 δρχ το μήνα».[99]

Συνεπώς, η βασική εκπαίδευση που επωμίζονταν με το καθήκον του **χτυπήματος του αναλφαβητισμού** συγκροτούνταν σε καθαρά ανταποδοτική βάση με αποτέλεσμα να λειτουργεί ένας καθαρά ταξικός-επιλεκτικός μηχανισμός στα θεμέλια του εκπαιδευτικού συστήματος. Επίσης, ο Σ. Μπουζάκης αντικρούει τον ισχυρισμό του Κ. Τσουκαλά για τη **δημοκρατική δομή** του σχολικού συστήματος, που επέτρεπε την ανεμπόδιστη και κάθετη εκπαιδευτική κινητικότητα, αφού ο «τερματισμός σ' ένα οποιαδήποτε κατώτερο επίπεδο έδινε το δικαίωμα εγγραφής στον επόμενο κύκλο». Κατά τον Σ. Μπουζάκη, όμως, το γεγονός ότι λειτουργούσε ένα αυστηρό εσωτερικό εξεταστικό σύστημα στην πρωτοβάθμια και στους δυο κύκλους της δευτεροβάθμιας

---

[97] Οι Κυκλάδες για παράδειγμα κυριαρχούνται από τη μικρή ιδιοκτησία και η βασική και παραδοσιακή επαγγελματική διέξοδος των νησιωτών, η εμπορική ναυτιλία, αποτελούσε κλάδο όπου οι δευτεροβάθμιες σπουδές δεν ήταν απαραίτητες. Τα Ιόνια νησιά αποτελούν ειδική περίπτωση: Με την προσάρτησή τους το 1864, διατήρησαν την αυστηρή ταξική διαίρεση της βενετικής κατοχής και ήταν περιοχές που δεν γνώρισαν τον οθωμανικό ζυγό. Η πανάρχαια και συμπαγής αριστοκρατία υπήρξε φορέας πολιτιστικής άνθησης που οφειλόταν στην άμεση και αδιάκοπη επαφή τους με τη Δυτική Ευρώπη και κυρίως με την Ιταλία, γεγονός που επηρέασε κάθε πλευρά της κοινωνικής ζωής ακόμη και στα αυξημένα ποσοστά φοίτησης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. (Τσουκαλάς, σ. 423-425).

[98] Αναφορικά με το αίτημα του εκδημοκρατισμού που απασχόλησε την προοδευτική σκέψη στην Ελλάδα από την πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, ο Κ. Τσουκαλάς, το ερμηνεύει μέσα από δυο πλευρές: πρώτα απ' όλα **λειτουργικά**, που σημαίνει ότι οικοδομήθηκε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που επέτρεπε στο μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων να προέρχονται από τις ευρύτερες κοινωνικές κατηγορίες και δεύτερον **ιδεολογικά**, καθώς πραγμάτωνε την «εκπαιδευτική ισοπολιτεία» (ισότητα μπροστά στο σχολείο και δημιουργία μιας γενικής ισότητας ευκαιριών για κοινωνική ανέλιξη) και την ουδέτερη αξιοκρατική λειτουργία της σχολικής επιλογής. Το αίτημα του εκδημοκρατισμού της Παιδείας στην Ελλάδα, συναρτάται από τη γενίκευση της υποχρεωτικής στοιχειώδους εκπαίδευσης για τα πλατιά λαϊκά στρώματα και την ανάπτυξη της μέσης και (κυρίως) της ανώτερης για τους «γόνους της άρχουσας τάξης». Η εκπαίδευση, την ίδια περίοδο αναπαράγει πιστά τις ταξικές σχέσεις και την τυπική εκπαιδευτική ισονομία στη βασική εκπαίδευση, ενώ η παροχή «ισότιμων ευκαιριών» οδήγησε σε κοινωνικές ανακατατάξεις μόνο επικουρικά, αφού μόνο ένα ελάχιστο μέρος του πληθυσμού ήλπιζε σε κοινωνικό άνοδο, (βλ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Τ. *ΜΙΑ ΧΙΜΑΙΡΑ: Εκπαιδευτική ισοπολιτεία και ισότητα ευκαιριών*, Κείμενα από το Παρίσι, εφ. ΒΗΜΑ, 22-7-76).

[99] ΜΠΟΥΖΑΚΗΣ Σ., *Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1985)*, εκδ. GUTENBERG, Αθήνα, σ. 42.

εκπαίδευσης είχε σαν αποτέλεσμα οι μηχανισμοί της δημόσιας εκπαίδευσης να μην είναι προσπελάσιμοι. Η κύρια διαφωνία του, όμως, εντοπίζεται στον ισχυρισμό του Κ. Τσουκαλά ότι δεν υπάρχει θεσμοθέτηση του δεύτερου σχολικού δικτύου (τεχνική – επαγγελματική εκπαίδευση) και έτσι μετατοπίζεται καθολικά η διαδικασία της ταξικής επιλογής έξω από το σχολικό σύστημα, αφού η σχολική απόδοση, που στα πλαίσια των σχολικών μηχανισμών εξακριβώνεται με εξετάσεις, είναι τελικά αποτέλεσμα κοινωνικής και πολιτιστικής προέλευσης:

«Τα υψηλά ποσοστά των **αναλφάβητων** εκείνης της εποχής, καθώς και το γεγονός ότι η μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών σχολικής ηλικίας έμενε έξω από το σχολείο, παρά τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, αποδεικνύουν ότι οι μηχανισμοί της δημόσιας εκπαίδευσης, ιδιαίτερα των ανώτερων βαθμίδων, ήταν ουσιαστικά προσπελάσιμοι κυρίως στους γόνους των κυρίαρχων τάξεων κα των μικροαστικών στοιχείων και μεγαλοκτηματιών- αυτής της περιόδου. Δεν μπορούμε να ισχυριστούμε με την πεποίθηση που το κάνει ο Τσουκαλάς, ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ήταν θεωρητικά πρότυπο ίσων ευκαιριών για όλους και ότι οι διαδικασίες αναπαραγωγής αφήνονταν για την άρχουσα τάξη της χώρας να ενεργοποιηθούν αποκλειστικά έξω από τους σχολικούς μηχανισμούς».[100]

4) Συνέχεια στο θεωρητικό σχήμα του Κ. Τσουκαλά, της υποεκπαίδευσης και υπερεκπαίδευσης, μέσα από το οποίο ερμηνεύεται και το φαινόμενο του αναλφαβητισμού, παρατηρούμε στο έργο του Δημήτρη **Βεργίδη.**[101] Ο Δ. Βεργίδης τοποθετεί τον αναλφαβητισμό, ως την πρώτη από τις τέσσερις συνιστώσες που προσδιορίζουν την **υποεκπαίδευση**. Οι άλλες τρεις συνιστώσες είναι η έλλειψη επαγγελματικής κατάρτισης (ή την χαμηλού επιπέδου ή την απλώς στοιχειώδη ή την επαγγελματική αποειδίκευση), η απαξίωση των παραδοσιακών τεχνικών και κοινωνικοεπαγγελματικών γνώσεων και, τέλος, η έλλειψη κοινωνικής κατάρτισης.[102] Οι μελέτες και το έργο του Δ. Βεργίδη έρχονται ως συνέχεια της πλούσιας προβληματικής που αναπτύχθηκε για το ρόλο του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα και ειδικά των ταξικών και επιλεκτικών χαρακτηριστικών του σε σχέση, κυρίως, με την αντίφαση που διακρίνεται ανάμεσα σε μια ποσοτικά θεαματική **υπερεκπαίδευση** μιας μεγάλης μειοψηφίας και στον **αναλφαβητισμό** ή την **ημιμάθεια** του πληθυσμού. Στη βάση αυτή εντόπισε τους κυριότερους ιστορικούς παράγοντες ανάδυσης και αναπαραγωγής του φαινομένου της υποεκπαίδευσης που απορρέουν από το εκπαιδευτικό σύστημα: α)στην ελλιπέστατη εφαρμογή της υποχρεωτικής εκπαίδευσης β)τα σημαντικά ποσοστά της σχολικής αποτυχίας και της διαρροής των μαθητών γ) το χαμηλό επίπεδο του δημοτικού σχολείου δ) τη μη φοίτηση των κοριτσιών, συνεπακόλουθο της κοινωνικής θέσης της γυναίκας και της παραδοσιακής ηθικής ε) το πλέγμα οικογένεια (κυρίως αγροτική) – σχολείο – πελατειακές σχέσεις με τον τοπικό βουλευτή που αναπαρήγαγε την πολιτική γραφειοκρατία στ) στη διγλωσσία, και στην περιφρόνηση της δημοτικής γλώσσας και την καθιέρωση της καθαρεύουσας – της γλώσσας της πολιτικής γραφειοκρατίας- ως επίσημης του κράτους ζ) την έλλειψη και την ανεπάρκεια του δικτύου τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και στ) το μονοδιάστατο προσανατολισμό της εκπαίδευσης προς τις κλασικές σπουδές.

---

[100]ΜΠΟΥΖΑΚΗΣ Σ., όπ. π. σελ. 44. Όσον αφορά την ερμηνεία του φαινομένου της υποεκπαίδευσης και της υπερεκπαίδευσης ο Σ. Μπουζάκης υποστηρίζει ότι αυτό το σχήμα δεν παρατηρείται στις καπιταλιστικές μητροπόλεις, το γεγονός δηλαδή ότι δεν καταγράφονται μεγάλα ποσοστά μαθητών στη δευτεροβάθμια γενική εκπαίδευση (γυμνάσιο), γιατί σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, είναι θεσμοθετημένα τα δυο διαφοροποιημένα σχολικά δίκτυα (γενικής και τεχνικοεπαγγελματικής εκπαίδευσης) στην οποία διοχετεύονταν οι γόνοι των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων. Συνέπεια αυτού του γεγονότος είναι επόμενα η παρατήρηση ότι ο ταξικός διαχωρισμός στις χώρες της Δύσης, γινόταν ήδη στα πλαίσια των σχολικών μηχανισμών.

[101] Ο Δημήτρης Βεργίδης έχει ασχοληθεί με το θέμα του αναλφαβητισμού τόσο σε ερευνητικό – μελετητικό επίπεδο, όσο και επαγγελματικά, αφού εργάσθηκε στη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης από τις αρχές του 1982 έως τα τέλη του 1986, χρονικό διάστημα που εκτιμάται ότι μπήκαν οι βάσεις για το ριζικό αναπροσανατολισμό του θεσμού της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Στη Γ.Γ.Λ.Ε. του είχε ανατεθεί ο τομέας της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, γεγονός που όπως εκτιμά και ο ίδιος ήταν από τις πιο συναρπαστικές εμπειρίες της ζωής του. Ο Δ. Βεργίδης έχει γράψει αρκετά άρθρα για τον αναλφαβητισμό σε επιστημονικά περιοδικά, ενώ αποτελεί το κατεξοχήν υπόθεμα του βιβλίου του με τίτλο *Υποεκπαίδευση. Κοινωνικές Πολιτικές και Πολιτισμικές διαστάσεις*, εκδόσεις ΥΨΙΛΟΝ, 1995.

[102] ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ., *Υποεκπαίδευση. Κοινωνικές Πολιτικές και Πολιτισμικές διαστάσεις*, εκδόσεις ΥΨΙΛΟΝ, 1995, σ. 14.

Στο έργο του Δ. Βεργίδη βλέπουμε μια κριτική συμφωνία με τις κυριότερες θεωρητικές παραδοχές του Τσουκαλά αλλά και μια κριτική ανακατασκευή της μεθοδολογικής προσέγγισης του αναλφαβητισμού και της συσχέτισής του μ' ένα σύνολο κοινωνικών παραμέτρων που σχετίζονται με το θέμα, όπως για παράδειγμα το ρόλο του **λαϊκού κινήματος** και ειδικότερα των αγώνων της **αριστεράς** και των συνεπειών της ήττας της στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών πολιτικών και ειδικά πολιτικών αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού. Από τις συμπερασματικές παρατηρήσεις (σ. 205-210) του έργου του μπορούμε επίσης να κρατήσουμε την επισήμανση ότι η **υποεκπαίδευση** και κατά συνέπεια ο **αναλφαβητισμός**, δεν οφείλεται αποκλειστικά στο σχολικό θεσμό, αλλά τα κυριότερα δεδομένα που τον αναπαράγουν εντάσσονται στον κύκλο της **μορφωτικής** και **κοινωνικής υστέρησης**, όπως είναι το υποβαθμισμένο σχολικό δίκτυο, οι υποεκπαιδευμένοι γονείς με χαμηλό εισόδημα (πολλές φορές κάτω από το όριο της φτώχειας), οι άνεργοι, οι περιορισμένες παραστάσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας με το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας και μάθησης, η σχολική αποτυχία, η πρώιμη είσοδος των νέων στην αγορά εργασίας χωρίς καμιά επαγγελματική κατάρτιση και, κυρίως, χωρίς τη δυνατότητα ικανοποιητικής χρήσης του γραπτού δικτύου επικοινωνίας και μάθησης. Η κυριότερη συνεισφορά του έργου του Δ. Βεργίδη, έγκειται στο γεγονός, ότι υπογράμμισε στα πλαίσια της προβληματικής της υποεκπαίδευσης, ότι η βασική **εκπαιδευτική ανισότητα** δεν έγκειται στις σχετικά μικρότερες δυνατότητες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση των παιδιών αγροτικής και εργατικής προέλευσης, αλλά στον **αποκλεισμό** των ίδιων των αγροτών και των εργατών από την εκπαίδευση σε όλες τις μορφές της (συμφωνία με τον Κ. Τσουκαλά). Στη βάση αυτή προτείνει ως βασικό πλαίσιο δράσης, που απευθύνεται στις προοδευτικές δυνάμεις της χώρας, την πρόταξη του αιτήματος της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού:

«Το ζητούμενο δεν είναι, καταρχήν, η εξασφάλιση «ίσων» εκπαιδευτικών ευκαιριών για όλα τα παιδιά, αλλά η αποτροπή του **αποκλεισμού** από την αρχική και τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση όσων δεν ανταποκρίνονται στις -πολλές φορές παράλογες- απαιτήσεις του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού μας συστήματος».[103]

5) Ο Θεόφραστος **Γέρου** έχει ασχοληθεί με το θέμα της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού, τόσο μέσα από εκτεταμένη αρθρογραφία και μελέτες, όσο και με την ενεργό συμμετοχή του από τη θέση του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας στα μέσα της δεκαετίας του '80. Για το Θ. Γέρου το πρόβλημα του αναλφαβητισμού εντάσσεται στο ευρύτερο θέμα του περιεχομένου της εκπαιδευτικής πολιτικής που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα, ειδικά τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια και για ολόκληρη τη δεκαετία του '80.[104] Στο ερευνητικό πεδίο που ο αναλφαβητισμός εντάσσεται, συνυπάρχουν τα θέματα της «αποκέντρωση της εκπαίδευσης», η δημιουργία βιώσιμων θεσμών όπως το «Κέντρο Μελέτης και Έρευνας» και η θέσπιση του «Υποχρεωτικού Βασικού Σχολείου». Σε πολλά όμως κείμενα του Θ. Γέρου, γίνεται αναφορά της σημασίας που αποκτά το περιεχόμενο μιας σύγχρονης Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης που πρέπει να συνοδεύεται, γενικά, από τις απαραίτητες ποιοτικές αλλαγές που απαιτούνται στην Παιδεία, τόσο στο χώρο του μαθητικού πληθυσμού, όσο και των ενηλίκων. Η προβληματική του Θ. Γέρου ξεκινά από τα διαπίστωση ότι ο **αλφαβητισμός** και η **λαϊκή επιμόρφωση** συνδέθηκε με το πέρασμα του χρόνου, με την ελπίδα της απελευθέρωσης του ανθρώπου και την κοινωνική δικαιοσύνη.

«Στην Ελλάδα πριν το 1821 ήταν έκδηλη η εμπιστοσύνη του Γένους στα γράμματα και σκοπός των ξεσηκωμένων ήταν η απελευθέρωση μέσα από τον φωτισμό των υποδούλων. Οι προσπάθειες για την απελευθέρωση συνεχίζονται και η ιδέα της συσχέτισής της με το φωτισμό, με τα γράμματα είναι διαρκής.

---

[103] Όπ. π. σ. 210.

[104] Τα κυριότερα έργα του Θ. ΓΕΡΟΥ είναι: *ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ(1975 – 1981)*, εκδ. ΓΡΗΓΟΡΗ, Αθήνα 1981. Επίσης βλ. *ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ*, εκδ. ΤΟΛΙΔΗ, 1978, Αθήνα, 1978, και *ΒΑΘΙΕΣ ΤΟΜΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (1981-1985)*, GUTENBERG, 1985, *ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ(1971–1981)*, εκδ. ΓΡΗΓΟΡΗ, Αθήνα 1981, *Σχολική Αποτυχία*, Αθήνα, ΒΙΒΛΙΟΓΝΩΣΙΑ, 1991, *ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΙΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ*, «ΑΤΤΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ», Δημητράκος Π.Σ., Αθήνα, χωρίς ημερομηνία.

Κι αυτό έχει την εξήγησή του. Οι κοινωνικές ομάδες που υποφέρουν περισσότερο από τις πολιτικές και εθνικές περιπέτειες μιας χώρας συγκινούνται μόνο από τις προσπάθειες που περικλείουν τη δυναμική της αλλαγής. Στο σημείο αυτό βρίσκονται και τα κίνητρα που αναζητούμε για μια συστηματική προσπάθεια τελικής αντιμετώπισης του **αναλφαβητισμού**. Τα τελευταία χρόνια ο αλφαβητισμός – που είναι νεολογισμός και τοποθετείται σε αντιδιαστολή με τον αναλφαβητισμό- συνδέεται με τους αγώνες της απελευθέρωσης από την αποικιοκρατία, όπως η περίπτωση των νέων εθνών στην αφρικανική ήπειρο ή από τα δικτατορικά καθεστώτα όπως είναι η περίπτωση των χωρών της Λατινικής Αμερικής. Γι' αυτό και οι μέθοδοι ενάντια στον αναλφαβητισμό κατευθύνονται από δυο ειδών βασικά κίνητρα. Αγώνες για την απελευθέρωση πρώτα και μετά ή ταυτόχρονα αγώνες για οικονομική ανασυγκρότηση και ανάπτυξη, όπως ήταν άλλωστε και η εποχή της εθνικής αντίστασης στη δική μας χώρα. Στην περίπτωσή μας μπορούμε να πούμε ότι χάσαμε το τρένο παραπάνω από δυο φορές. Οι συνθήκες που δημιουργήθηκαν μετά την απελευθέρωση από τους Ναζίδες, οι επεμβάσεις που κατά κανόνα ακουμπούσαν πάνω στους πρόθυμους σφετεριστές της εξουσίας που είχαμε μέσα μας, δεν μας άφησαν ούτε να αναπτυχθούμε σωστά, ούτε να κάνουμε την πνευματική μας επανάσταση την ώρα που έπρεπε. Η γειτονική Τουρκία είχε ήδη κάνει την επανάστασή της με τον Κεμάλ. Έτσι δεν μπορέσαμε να ξεφύγουμε ακόμα από την υπανάπτυξη- κατηγορία που μας την προσάπτουν συνεχώς- και να κοιτάξουμε και το πρόβλημα του αναλφαβητισμού το οποίο χρόνια τώρα λέμε πως το πολεμούμε αλλά βρίσκεται με βεβαιότητα θα έλεγε κανείς, σε σημείο στατικό. Ο αναλφαβητισμός στη χώρα μας είναι έντονος και η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, αν και το επιθυμεί πιθανόν, δεν μπορεί να μας πει όλη την αλήθεια. Χάθηκε βέβαια πολύτιμος χρόνος, αλλά ελπίζω πώς δεν έλειψαν τα συλλογικά κίνητρα που θα κινητοποιήσουν τις μάζες για μια τέτοια προσπάθεια. Στο σημείο αυτό βρισκόμαστε σήμερα».[105]

Ο Θ. Γέρου επισημαίνει, επιπρόσθετα, τις τιτάνιες προσπάθειες που έγιναν σε πολλές χώρες για το χτύπημα του αναλφαβητισμού, ιδίως της **Λατινικής Αμερικής**. Έχοντας, ως κατευθυντήριες ιδέες αυτές που έκφρασε ο Π. Φρέιρε, τοποθετεί ως βασικά στοιχεία που πρέπει να παίρνονται υπόψη για την ουσιαστική καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, τη μέθοδο και το περιεχόμενο και την αλληλεπίδραση εκπαιδευτών- εκπαιδευόμενων:

«Η μέθοδος και το περιεχόμενο, αυτό που λέμε αναλυτικό πρόγραμμα, την ταύτιση ύλης και μεθόδου. Είναι αυτό που μας χρειάζεται. Σταματούμε τη συζήτηση για τη μέθοδο ως ανεξάρτητης διαδικασίας, την ταυτίζουμε με την ύλη και προχωρούμε και τα δυο μαζί. Αυτό περίπου χρειάζεται στην περίπτωση του αναλφαβητισμού και της καταπολέμησής του».

«Δεν μπορούμε να διδάξουμε τίποτε στους παιδαγωγούς σας και γενικά στους εκπαιδευόμενους, αν δεν θελήσουμε να μάθουμε κι εμείς τίποτα από αυτούς. Αν μέσα μας δεν κλονιστεί η πίστη πως όλα τα ξέρουμε. Δεν μπορούμε να διδάξουμε τους άλλους, αν δεν αυτοκτονήσει η νοοτροπία της ταξικής διαφοράς ανάμεσα στους επιμορφωτές και τους επιμορφωνόμενους... Πρέπει να ξεχάσουμε ότι προερχόμαστε από μικροαστική τάξη και οτιδήποτε άλλο σχετικά με αυτά».[106]

Η συνεισφορά του Θ. Γέρου, συνίσταται στο γεγονός, ότι παρουσιάζει μια τεκμηριωμένη τοποθέτηση για το χτύπημα του αναλφαβητισμού, τόσο στους μαθητές, όσο και στους ενήλικες. Διαφοροποιείται από την κυρίαρχη άποψη που θέλει να βλέπει τον αναλφαβητισμό μόνο στον ενήλικα πληθυσμό και προτείνει ένα πλαίσιο δράσεων για την αντιμετώπιση του φαινομένου μέσα κι έξω από στο εκπαιδευτικό σύστημα. Εξάγει, ταυτόχρονα, συμπεράσματα μέσα από την εμπειρία που έχει αποκομίσει από την ενεργό εμπλοκή του με προγράμματα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού και διαφαίνεται ότι έχει πλήρη επίγνωση των πραγματικών δυσκολιών που ορθώνονται σε μια τέτοια προσπάθεια. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

«Ο «εγγραμματισμός», κατά κοινή ομολογία βοηθά τον άνθρωπο να εργασθεί για το κοινό καλό, πέρα από την προσωπική ικανοποίηση που του χαρίζει. Ένα παράδειγμα: Είχαμε αρχίσει από το Υπουργείο Παιδείας μια μετριοπαθή προσπάθεια στις **φυλακές γυναικών Κορυδαλλού**. Θελήσαμε να οργανώσουμε σεμινάρια αλφαβητισμού. Πολλές γυναίκες ρωτούσαν: «Τι να τα κάνουμε τα γράμματα; Μήπως θέλετε να μας έχετε περισσότερο καιρό στην φυλακή, μήπως μας κρύβετε κάτι, μήπως θέλετε να μας μαντρώσετε και να μας στερήσετε τις όποιες ελευθερίες έχουμε από τον κανονισμό της φυλακής;». Αν δεν πεισθεί ο επιμορφωνόμενος, πώς θα δεχθεί να τον επιμορφώσεις; Εδώ παίζουν ρόλο τα κίνητρα. Όχι

---

[105] ΓΕΡΟΥ Θ, *ΒΑΘΙΕΣ ΤΟΜΕΣ*, όπ. π. σελ. 30.

[106] ΓΕΡΟΥ Θ., *ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (1975-1981)*, κεφάλαιο «Πάολο Φρέιρε: ένας μεγάλος παιδαγωγός, σελ. 125-131.

μόνο ο ατομικός στόχος βελτίωσης, γιατί σε πολλές κοινωνικές ομάδες κι αυτός ο στόχος δεν είναι αρκετά σαφής».

Επίσης, ο Θ. Γέρου πιστεύει ότι πρέπει να χρησιμοποιείται άλλη θεματική και ορολογία στους ενήλικες και στα παιδιά που είναι αναλφάβητοι. Πρέπει να γίνεται αυστηρή επιλογή των κατάλληλων λέξεων που να είναι παραγωγικές κι έτσι από τη μια λέξη να ξεπηδούν κι άλλες.

«Τέτοιες λέξεις για παράδειγμα είναι η λέξη «δουλειά», που αναλύεται στη συνέχεια, αρχίζοντας όχι από την ιδέα της δουλειάς, αλλά με τη συγκεκριμένη πραγματικότητα της δουλειάς, στην οποία όλοι λίγο πολύ είναι οικείοι. Η δουλειά είναι πρώτα- πρώτα μια διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στη φύση και στον άνθρωπο, μια διαδικασία με την οποία ο άνθρωπος πραγματοποιεί, ρυθμίζει και ελέγχει με την ίδια του τη δράση την υλική αλληλεπίδραση με τη φύση. Από την έννοια δουλειά φτάνουμε στην έννοια πολιτισμός (κουλτούρα) και από εκεί στην έννοια εθνική ταυτότητα. Έτσι μπόρεσαν οι ενήλικες σε σύντομο χρονικό διάστημα να μάθουν ανάγνωση και γράψιμο. Ο Φρέιρε λέει ότι αυτό επιτεύχθηκε με 36 μαθήματα».[107]

Παράλληλα, ο Θ. Γέρου απέδιδε μεγάλη σημασία στα διδακτικά μοντέλα και κατέκρινε την εκπαιδευτική πραγματικότητα στη βάση της οποίας οι δάσκαλοι εργάζονται μόνο με ορισμένη ομάδα παιδιών, των λεγόμενων «καλών μαθητών» με αποτέλεσμα την **περιθωριοποίηση** και τον **αποκλεισμό** της άλλων.[108] Συμπερασματικά αυτό που κρατάμε από τον Θ. Γέρου είναι ότι για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού πρέπει να παίρνονται υπόψη η διεθνής πείρα, η συστράτευση των εγγράμματων τμημάτων του πληθυσμού που μέσα από τη διαδικασία της **αλληλεπίδρασης** και της ουσιαστικής **επικοινωνίας** με τους αναλφάβητους δε θα τους κάμουν μαθήματα «από τα πάνω» αλλά θα γίνουν μέρος του προβλήματος και θα τους οδηγήσουν στην κατανόηση της ανάγκης αλφαβητισμού τους.

6)Η Μαρία **Ηλιού**, στο σύγγραμμά της «Εκπαιδευτική και Κοινωνική Δυναμική» διαπραγματεύεται το φαινόμενο του αναλφαβητισμού, ως μέρος της συνολικότερης διαπραγμάτευσης για την κατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών και πραγματικοτήτων στην Ελλάδα και της αναπτυσσόμενης κοινωνικής δυναμικής σε σχέση με την ισότητα των δύο φύλων.[109] Αρχικά η Μ. Ηλιού επεσήμαινε τις τεράστιες διαστάσεις του προβλήματος του αναλφαβητισμού διεθνώς: Οι επίσημες στατιστικές αναφέρουν ότι το 1970 υπήρχαν στον κόσμο 742 εκατομμύρια αναλφάβητοι. Το 1980 οι αναλφάβητοι έφτασαν τα 810 εκατομμύρια. Ενώ όμως το ποσοστό των αναλφάβητων μειώνεται, έστω με πολύ αργό ρυθμό, ο απόλυτος αριθμός τους αυξάνεται καθώς μεγαλώνει ο συνολικός πληθυσμός της γης. Σε μερικές, εξάλλου, αναπτυσσόμενες χώρες, το ποσοστό των αναλφάβητων φτάνει ως το 75% του συνολικού πληθυσμού τους. Όσον αφορά τις χώρες της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, αναφέρει, ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπολόγισε ότι ο αριθμός των αναλφάβητων, με τη διευρυμένη έννοια, φτάνει το 5% του πληθυσμού της ηλικίας 15 ετών και άνω, δηλαδή περισσότερα από 10 εκατομμύρια άτομα στα μέσα της δεκαετίας του 1980 δεν ήταν σε θέση να διαβάσουν και να γράψουν ένα απλό κείμενο, που αφορά την καθημερινή ζωή τους.

Για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού αναλφαβητισμού, η Μ. Ηλιού θέτει δυο καθοριστικούς παράγοντες πέρα από τον εντοπισμό του στις **αγροτικές περιοχές** (36% του αγροτικού πληθυσμού): α) Η κυριαρχία του αναλφαβητισμού στο **γυναικείο φύλο**, καθώς το 1971 το 80% των αναλφάβητων ήταν γυναίκες. Στο σημείο αυτό αναφέρεται ότι η Ελλάδα κατέχει αριθμό ρεκόρ, διότι ακόμα και στις χώρες του τρίτου κόσμου, όπου το ποσοστό αναλφαβητισμού είναι υψηλότερο από το ελληνικό, υπάρχει μεγαλύτερη ισορροπία μεταξύ των δύο φύλων. Η ανισότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση ανάμεσα στα δυο φύλα είναι κι αυτή συγκαλυμμένη από τον εξισωτικό τρόπο πρόσβασης στη γενική εκπαίδευση, της οποίας οι τίτλοι δεν οδηγούν πουθενά. Έτσι, ενώ τα κορίτσια φθάνουν στο 48% των εγγραφών στη δημοτική και τη μέση γενική εκπαίδευση, δεν αντιπροσωπεύουν παρά 14,7% των εγγραφών στις ολιγάριθμες τεχνικές

---

[107] *ΒΑΘΙΕΣ ΤΟΜΕΣ*, όπ. π. σελ. 34.

[108] ΓΕΡΟΥ Θ., *Σχολική Αποτυχία*, Αθήνα, ΒΙΒΛΙΟΓΝΩΣΙΑ, 1991, σελ. 27.

[109] ΗΛΙΟΥ Μ.,« Εκπαιδευτική και Κοινωνική Δυναμική», εκδ. ΠΟΡΕΙΑ, Αθήνα 1990.

και επαγγελματικές σχολές και παραμένουν πάντα μειοψηφία στους τομείς της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης που προσφέρουν καλύτερες επαγγελματικές προοπτικές. Πριν από την είσοδο στο εκπαιδευτικό σύστημα και μετά από την έξοδο από αυτό, οι διακρίσεις πλήττουν τις Ελληνίδες καθώς το ένα πέμπτο του γυναικείου πληθυσμού της χώρας το 1971 ήταν **αναλφάβητο**, ενώ δυο στα τρία άτομα που δεν είχαν τελειώσει το δημοτικό ήταν γυναίκες.[110] β) Ο αναλφαβητισμός είναι **άνισα κατανεμημένος γεωγραφικά**. Οι περισσότεροι αναλφάβητοι υπάρχουν στους νομούς Ξάνθης και Ροδόπης στη Θράκη, Ευρυτανίας και Αιτωλοακαρνανίας στη Στερεά, Καρδίτσας και Τρικάλων στη Θεσσαλία, Άρτας στην Ήπειρο, Κέρκυρας και Λευκάδας στα Ιόνια Νησιά.

Επίσης, η Μ. Ηλιού διαπραγματεύεται τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες που είναι δυνατόν να προσδιοριστούν, για άτομα ή ομάδες, σε διάφορα επίπεδα πρόσβασης και επιτυχίας στο εσωτερικό του εκπαιδευτικού συστήματος, χρησιμοποιώντας ως αντικειμενικά στοιχεία τα αποτελέσματα από την επεξεργασία των στοιχείων απογραφής του πληθυσμού και του εκπαιδευτικού δυναμικού, όπως ορίζονται από τους αριθμούς αποφοίτων κάθε εκπαιδευτικής βαθμίδας. Προτείνει ένα σύνθετο δείκτη, που περιλαμβάνει το σύνολο των τεσσάρων στοιχείων που προσδιορίζονται από το ποσοστό αναλφάβητων και αποφοίτων των τριών βαθμίδων της εκπαίδευσης, με τρόπο που να επιτρέπει να καταταγούν σε μια κοινή κλίμακα, κατά νομό ή γεωγραφικό διαμέρισμα.[111]

Συνοπτικά θα παρουσιάζαμε τα εξής βασικά σημεία στο έργο της Μ. Ηλιού: α)Τα επίπεδα αναλφαβητισμού, αποφοίτων δημοτικού και αποφοίτων γυμνασίου βρίσκονται σε σχέση μεταξύ τους. β) Οι αναλφάβητοι, οι απόφοιτοι δημοτικού και της μέσης εκπαίδευσης, ακόμα κι αν δεν κατάγονται από τον τόπο κατοικίας τους, εκφράζουν την κατάσταση του πληθυσμού της περιοχής, όπως διαμορφώνεται έπειτα από εσωτερικές μετακινήσεις του πληθυσμού. γ)Η άνιση κατανομή των εκπαιδευτικών περιοχών καθορίζεται από την ιστορική εξέλιξη, την κοινωνική διαστρωμάτωση, το επίπεδο των οικονομικών δραστηριοτήτων, τους οικολογικούς και δημογραφικούς παράγοντες, το είδος και την πυκνότητα του σχολικού δικτύου και τη λειτουργία του μέσα στο χρόνο δ)Η έκταση του αναλφαβητισμού εικονογραφεί το βαθμό αποτυχίας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, ως προς την πρόσβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Διαπιστώνει, επίσης, ότι οι οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις, ο ρόλος των εθνικών και γλωσσικών μειονοτήτων, ο βαθμός πολιτισμικής ανάπτυξης ομάδων και στρωμάτων, εκφράζονται στο χώρο και μέσα από τη γεωγραφική κατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών. Στην περίπτωση όμως της Ελλάδας παρουσιάζονται ανησυχητικά φαινόμενα μη οικονομικής ενσωμάτωσης των γεωγραφικών περιοχών και τάσεις διάσπασης του χώρου κι επισημαίνεται η ανάγκη μιας πολιτικής πολύπλευρης αποκέντρωσης και περιφερειακής ανάπτυξης.[112] Όμως, η πιο σοβαρή συμβολή της Μ. Ηλιού είναι η τοποθέτηση της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού μέσα στην εξέλιξη των εκπαιδευτικών ανισοτήτων που παρατηρούνται στην υποχρεωτική εκπαίδευση.

> «Η βαθμιαία περιστολή του αναλφαβητισμού (που στην Ελλάδα πραγματοποιείται κυρίως δια μέσου της βιολογικής αποχώρησης των μεγάλων ηλικιών) και η όλο και πλατύτερη πρόσβαση στην υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση σε μια χώρα ευρωπαϊκή, είναι σημάδια μιας γενικής εξέλιξης των όρων, μιας περισσότερο εκσυγχρονισμένης λειτουργίας των θεσμών και όχι ενός εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης. Το ότι έλειψαν οι τρωγλοδύτες δεν μείωσε τις οικιστικές και κοινωνικές ανισότητες, αντίθετα. Έτσι, ενώ η πλατύτερη πρόσβαση στο δημοτικό σχολείο δεν αποτελεί λόγο ιδιαίτερης ικανοποίησης, οι νησίδες καθυστέρησης που επισημαίνει κανείς κοιτάζοντας τα στοιχεία και τους χάρτες θα πρέπει να ανησυχήσουν και να προβληματίσουν».[113]

---

[110] Όπ. π. σελ. 45.

[111] Κατ' αυτόν τον τρόπο καθορίζεται ο Δείκτης Εκπαιδευτικού Επιπέδου με τον ακόλουθο τρόπο: {(α:Α)+ (β:Β)+ (γ:Γ)+(δ:Δ)}: 4, όπου α= ποσοστό μη αναλφάβητων της περιφέρειας, Α= το υψηλότερο ποσοστό μη αναλφάβητων της χώρας, β= ποσοστό αποφοίτων πρώτης βαθμίδας της περιφέρειας, Β= το υψηλότερο ποσοστό αποφοίτων πρώτης βαθμίδας, γ= ποσοστό αποφοίτων δεύτερης βαθμίδας, Γ= το υψηλότερο ποσοστό αποφοίτων δεύτερης βαθμίδας, δ= ποσοστό αποφοίτων τρίτης βαθμίδας, Δ= το υψηλότερο ποσοστό αποφοίτων τρίτης βαθμίδας.

[112] Όπ. π. σελ. 31-32.

[113] Όπ. π. σελ. 33.

Στις παραπάνω κατηγορίες των κοινωνικών ομάδων που ρέπουν προς τον αναλφαβητισμό εντάσσονται οι **γλωσσικές μειονότητες** (τσιγγάνοι, μουσουλμάνοι) και οι **μετανάστες**. Η Μ. Ηλιού ερμηνεύοντας το φαινόμενο του αναλφαβητισμού στις περιοχές της Θράκης, διαπιστώνει τις εγγενείς δυσκολίες που παρουσιάζονται στο υπό εξέταση φαινόμενο. Ο αναλφαβητισμός των μουσουλμάνων της Θράκης οφείλεται στο γεγονός ότι πολλοί γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν μόνον τη δική τους γλώσσα, την οποία μαθαίνουν μέσα από τις πατροπαράδοτες ηθικοθρησκευτικές αρχές. Επίσης, η Μ. Ηλιού εντάσσει το θεωρητικό της σχήμα στα πλαίσια τού πώς αναπαράγονται οι κοινωνικές ανισότητες μέσα στο σχολείο και συχνά οδηγούν σε κακή σχολική εμπειρία και αποτυχία.[114]

7) Η Αθηνά **Σιπητάνου** στο σύγγραμμά της «Ο αναλφαβητισμός στην Ελλάδα» παρακολουθεί και ερμηνεύει το φαινόμενο του αναλφαβητισμού με μια συγκριτική διάσταση, υπό την έννοια ότι επιχειρεί, ως ένα βαθμό, να θίξει το φαινόμενο του αναλφαβητισμού, τόσο στον ευρύτερο διεθνή χώρο, όσο και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.[115] Η οπτική της μελέτης είναι κατά βάση ιστορική και εκτείνεται από την ίδρυση του Νεοελληνικού κράτους μέχρι τη σύγχρονη περίοδο με βάση δυο άξονες: την **πρόληψη**, κατά τη διάρκεια της σχολικής φοίτησης και την **αντιμετώπιση** του αναλφαβητισμού των ενηλίκων. Οι πολιτικές αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού βρίσκονταν σε συνάρτηση τόσο με το περιεχόμενο και την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού δικτύου (θέσεις που τις συναντήσαμε ενδελεχώς στον Τσουκαλά και στο Βεργίδη), όσο και με την ανάπτυξη πρωτοβουλιών από **ιδιωτικούς** και **συλλογικούς φορείς**. Ενδεικτικά αναφέρεται από την Σιπητάνου, ότι στα τέλη του 19ου αιώνα, ο αγώνας του αναλφαβητισμού των ενηλίκων οργανώνεται, κυρίως, από διάφορους ιδιωτικούς συλλόγους, όπως: α)την «Εταιρία Φίλων του Λαού», (Αθήνα, 1865) που προέβλεπε και τη μόρφωση των αγράμματων εργατών, β)τον «Φιλολογικό Σύλλογο Παρνασσού» (Αθήνα 1865) με τη δημιουργία της «Σχολής απόρων παίδων, γ) τη «Σχολή απόρων παίδων» (Κέρκυρα, 1872), δ) το «Σύλλογο Κυριών υπέρ της γυναικείας παιδεύσεως» (Αθήνα, 1972) και τη σύσταση «Εργαστηρίου απόρων γυναικών», ε) τη «Σχολή της Κυριακής των Απόρων γυναικών και κορασιών του λαού» που άρχισε να λειτουργεί το 1890. Επίσης καταγράφονται από την Σιπητάνου οι προσπάθειες του νεαρού τότε **εργατικού κινήματος** της Ελλάδας να συνεισφέρει ουσιαστικά στην προσπάθεια αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού.

> «Στα πλαίσια αυτά των πρωτοβουλιών για την επιμόρφωση των εργαζομένων, το Εργατικό Κέντρο ίδρυσε, το 1911, «Κυριακόν Σχολείον εργατριών» το οποίο στα τμήματα του αναλφαβητισμού περιελάμβανε ανάγνωση, γραφή, αριθμητική, θρησκευτικά, υγιεινή, μουσική, ιχνογραφία και γυμναστική. Στη Θεσσαλονίκη, επίσης, λειτούργησε για δυο μόνο χρόνια (1913-15) «Σχολή απόρων παίδων» στα πλαίσια της επέκτασης των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων του «Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός» της Αθήνας. Θέμα ίδρυσης Νυκτερινών σχολών θα ανακινηθεί πιεστικά στη Θεσσαλονίκη μετά την μικρασιατική καταστροφή και την έλευση χιλιάδων προσφύγων στην πόλη. Την πρωτοβουλία στα θέματα αυτά ανέλαβε τότε η γενική Διοίκηση Μακεδονίας σε συνεργασία με τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης. Ο προβληματισμός για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού συστηματοποιήθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα κατά τη διάρκεια των εργασιών του Α΄ εκπαιδευτικού συνεδρίου, το 1904. Το πιεστικό αίτημα για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού συνέχισε και αργότερα να προβάλλεται τόσο από τις εργατικές οργανώσεις όσο και από τους προοδευτικούς διανοούμενους ως στόχος μορφωτικός αλλά και πολιτικός συγχρόνως. Έτσι το 1926 ο Δ. Γληνός δημοσίευσε πρόταση εκπαιδευτικού προγράμματος για «οργανωθεί από το κράτος και την κοινωνία λαϊκή μετεκπαίδευση σε πλατύτατο κύκλο, από τα διδασκαλία των αναλφάβητων σε Νυχτερινά Κέντρα και Κυριακά Σχολεία και στο στρατώνα, έως την ίδρυση Πανεπιστημίων για να υψωθεί το μορφωτικό, επίπεδο ολόκληρου του ελληνικού λαού».[116]

---

[114] ΗΛΙΟΥ Μ., *Εμπόδια στην εφαρμογή και τη γενίκευση της υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης*, στο ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, Γ.Γ.Λ.Ε., Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στις χώρες της Ε.Ο.Κ., Αθήνα, σελ. 25-32.

[115] ΣΠΗΤΑΝΟΥ Α., 1998, *Ο αναλφαβητισμός στην Ελλάδα: η διαχρονικότητα και οι μεταλλαγές του προβλήματος*, εκδ. Κυριακίδη, στο Παιδαγωγική και Εκπαίδευση, σειρά 40η, σελ. 45-53.

[116] Όπ. π. σελ. 49.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η θέση στα τελικά συμπεράσματα της Σιπητάνου, ότι για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού απαιτούνται συντονισμένες ενέργειες οι οποίες να εγγράφονται σ' ένα ευρύτερο πρόγραμμα **συνεχιζόμενης εκπαίδευσης** που να στοχεύει ταυτόχρονα στην πρόληψη του αναλφαβητισμού στο σχολείο και στον αναλφαβητισμό των ενηλίκων.[117] Δεν προβαίνει όμως η Σιπητάνου σε προσδιορισμό των βασικών παραμέτρων οριοθέτησης του προγράμματος της βασικής με τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση, παρόλο που η ίδια εντάσσει τον όλο προβληματισμό της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού που άπτεται τόσο της σχολικής παιδαγωγικής όσο και της εκπαίδευσης ενηλίκων. Δεν οριοθετείται ξεκάθαρα η σχέση της εκπαιδευτικής πολιτικής ενταγμένη σε μια αμφίδρομη σχέση με το χώρο της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης.

8) Ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις για το ζήτημα του αναλφαβητισμού και ειδικότερα του λειτουργικού αναλφαβητισμού κάνει και ο **Γιώργος Μωραΐτης.**[118] Ανεξάρτητα από την τυπολογία που διατυπώνει για τον ορισμό του λειτουργικού αναλφαβητισμού, θεωρεί ότι αποτελεί ένα φαινόμενο ψυχολογικό και μαζί κοινωνικό. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Οι υποθέσεις που θα κάνουμε είναι τρεις. Η πρώτη υπόθεση είναι ότι ο λειτουργικός αναλφαβητισμός είναι προϊόν της αναμφισβήτητα στρεβλής σχολικής διαδικασίας, η δεύτερη είναι η διγλωσσία της κοινωνικής μας ζωής ανάμεσα στις καθιερωμένες κοινωνικές αξίες και εγκαθιδρυμένες συμπεριφορές, που συντελεί στη γέννησή του και τρίτο υποθέτουμε ότι προκαλείται από το stress που δοκιμάζει συνέχεια ο άνθρωπος στην προσπάθειά του να αφομοιώσει τον κατακλυσμό των γνώσεων, είτε μέσα από τη σχολική μάθηση είτε μέσα από τους άλλους διαύλους των πληροφοριών και προπαντός να εκφραστεί περιχαρακωμένος από κινδύνους κοινωνικής απαξίωσης. Ποιος είναι ο ένοχος και ποια η συνευθύνη, αν υπάρχει, και σε ποιο βαθμό της κάθε μιας ή κάποιας άλλης επίδρασης;».[119]

Στα ερωτήματα αυτά που θέτει ο Γ. Μωραΐτης απαντά με ξεκάθαρο τρόπο. Για το αν ο λειτουργικός αναλφαβητισμός είναι προϊόν της σχολικής ζωής, θεωρεί, ότι η απάντηση μπορεί να προκύψει από την ίδια την ανάλυση της σχολικής διαδικασίας:

«Η μεθοδολογική ανάγκη μας υποχρεώνει να απομονώσουμε τη διαπαιδαγωγητική διαδικασία του σχολείου, μια πράξη που εντάσσεται στη γενικότερη διαδικασία της κοινωνικοποίησης του ατόμου και να περιοριστούμε σε ό,τι ονομάζεται σχολική πράξη με ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία. Το ποσοτικά αναφέρεται στο τι δίνει το σχολείο σαν γνωστική καλλιέργεια. Αν δει κανείς το αναλυτικό πρόγραμμα δίνει πολλά και μάλιστα με την πρόοδο του χρόνου προσπαθεί να τα αυξήσει, στην αγωνιώδη προσπάθεια να παρακολουθήσει την έκρηξη των γνώσεων της εποχής μας. Η ποιοτική διάσταση όμως δεν είναι αισιόδοξη. Γιατί εκτός του ότι ένα μεγάλο μέρος των γνώσεων είναι απαρχαιωμένες (ιστορικό-φιλολογικό σχολείο) η προσαύξηση των γνώσεων σκοντάφτει στην ανελαστικότητα του χρόνου διδασκαλίας και συνεπώς η διδακτέα ύλη δε διδάσκεται ποτέ».[120]

9) Ο Μιχάλης **Παπαδόπουλος** διερευνά τη σημασία του **λειτουργικού αναλφαβητισμού** ως σύγχρονου κοινωνικοεκπαιδευτικού προβλήματος μέσα από μια διεπιστημονική θεώρηση, αναλύοντας παράλληλα μια παιδαγωγική καινοτομία αντιμετώπισής του στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.[121] Όπως φαίνεται και από τον τίτλο του συγγράμματός του, ο Παπαδόπουλος, ερμηνεύει το ζήτημα του λειτουργικού αναλφαβητισμού μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν προχωρά σε άλλες κοινωνικές αναφορές για την αιτία δημιουργίας του φαινομένου και τις ευρύτερες κοινωνικές επιπτώσεις που έχει, κυρίως, σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Το έργο του Μ. Παπαδόπουλου για τον λειτουργικό αναλφαβητισμό, πρέπει να ειδωθεί ως μια λειτουργική συνέχεια και συνέπεια του επιστημονικού ενδιαφέροντός του από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, όπως αυτά παρουσιάζονται σε διάφορα επιστημονικά περιοδικά και

---

[117] Όπ. π. σελ. 167.

[118] Ο Γ. Μωραΐτης ήταν Φιλόλογος και υπεύθυνος του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προβλημάτων του Κέντρου Μαρξιστικών Ερευνών (Τ.Ε.Π. του Κ.Μ.Ε.).

[119] ΜΩΡΑΪΤΗΣ Γ., *Ο λειτουργικός αναλφαβητισμός*, περιοδικό ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, τ. 1, σελ. 16.

[120] Όπ. π. σελ. 28.

[121] ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Μ., *Λειτουργικός Αναλφαβητισμός: Σχολικός Αποκλεισμός και Σχολικός Πόνος. Ποσοτική και ποιοτική εικονογράφηση του λειτουργικού αναλφαβητισμού καθώς και μιας παιδαγωγικής παρέμβασης για την καταπολέμησή του*, εκδ. «Νέα Σύνορα» - Α. Α. Λιβάνη, 1997.

επιμέρους δράσεις.[122] Η συνεχής αρθρογραφία του Παπαδόπουλου για το ζήτημα του αναλφαβητισμού αναδεικνύει το εξής αξιοσημείωτο γεγονός: η ενασχόληση με το φαινόμενο του αναλφαβητισμού δεν γίνεται, επειδή απλά παρουσιάζει επιστημονικό ενδιαφέρον, αλλά έρχεται σε συνδυασμό με την ενεργό εμπλοκή του ερευνητή μέσα στην καθημερινή εκπαιδευτική δράση – πράξη (στην προκείμενη περίπτωση ο Παπαδόπουλος από τη θέση του εκπαιδευτικού και κοινωνικού ψυχολόγου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση). Ο Μ. Παπαδόπουλος θεωρεί δυνατή την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού λίγο πριν την έξοδο από την υποχρεωτική εκπαίδευση, το γυμνάσιο, κι αυτό μπορεί να επιτευχθεί, μέσω του αναπροσανατολισμού των εκπαιδευτικών στόχων για το λειτουργικά αναλφάβητο μαθητικό πληθυσμό και την προσαρμογή των κατάλληλων διδακτικών μοντέλων διδασκαλίας στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους. Σημειώνει χαρακτηριστικά:

> «Η εφαρμογή προγράμματος αλφαβητισμού, ενταγμένου στο «κανονικό» σχολείο σε λειτουργικά αναλφάβητα παιδιά του Γυμνασίου μπορούν να παρουσιάσουν σημαντική βελτίωση στις βασικές δεξιότητες αλφαβητισμού, σε δοκιμασίες νοημοσύνης, αυτοεικόνας και διχωτικής ακοής. Με άλλα λόγια μια παιδαγωγική παρέμβαση, ακόμη και αρκετά αργοπορημένη (στο επίπεδο του γυμνασίου) μπορεί να επουλώσει το τραύμα του αναλφαβητισμού, μπορεί ν' ανοίξει κάποια παράθυρα στα τείχη του **σχολικού αποκλεισμού** των λειτουργικά αναλφάβητων μαθητών».[123]

Η παραπάνω παραδοχή του Παπαδόπουλου αποδεικνύεται στην πράξη μέσα από την εφαρμογή προγράμματος αλφαβητισμού που λειτούργησε κατά το έτος 1995-96 σε 38 από τα 52 Γυμνάσια της Κύπρου. Πιο συγκεκριμένα λειτούργησαν 58 ομάδες αλφαβητισμού, στις οποίες δίδαξαν 111 καθηγητές (φιλόλογοι και μαθηματικοί) αλφαβητίζοντας 472 μαθητές της Α΄ τάξης του Γυμνασίου. Όπως σημειώνει ο ίδιος, η στάση αυτή, αντικρούει τη σιωπηρή πεποίθηση πολλών εκπαιδευτικών, της δευτεροβάθμιας, κυρίως, εκπαίδευσης που θεωρούν ότι ένας μαθητής που έρχεται «αγράμματος» από το δημοτικό, έχει πολύ λίγες πιθανότητες να μάθει αποτελεσματικά το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας και μέσω αυτού του εργαλείου να συμμετέχει ενεργά στις υπόλοιπες δραστηριότητες της τάξης και του περιβάλλοντός του.[124]

---

[122] Ο Παπαδόπουλος ήταν ο υπεύθυνος του αφιερώματος του περιοδικού ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ με θέμα τον *Λειτουργικό Αναλφαβητισμό και το Σχολικό Πόνο*, σε δυο διαδοχικές συνέχειες (τ. 53 και τ. 54), ενώ επανατοποθετείται στο θέμα της *Σχολικής Αποτυχίας και του Λειτουργικού αναλφαβητισμού* στα τεύχη 116-117.

[123] ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Μ, όπ. π. σελ. 115.

[124]Είναι πολύ γλαφυρές οι ημιδομημένες συνεντεύξεις που πήρε από 12 μαθητές που συμμετείχαν επιτυχώς στο παραπάνω πρόγραμμα και κατάφεραν να αλφαβητιστούν. Παραθέτουμε μερικά αποσπάσματα από τη συνέντευξη του Μ. Παπαδόπουλο με το μαθητή Μάνο και τις εμπειρίες από τη συμμετοχή στο πρόγραμμα:

«Μ.Π. : Οι καθηγητές πώς σε αντιμετώπιζαν που ήσουν αδύνατος στην πρώτη τάξη του Γυμνασίου;

Μάνος: Τίποτα δεν προσπαθούσαν να με βοηθήσουν, το μόνο που εκάμνασιν συνέχεια γραπτά. Εγώ, δεν μπορούσα να τους πω: «Είμαι αδύνατος και δεν ξέρω να γράφω». Αυτοί έλεγαν: «Πέρασε την Στ΄ τάξη, είναι δυνατόν να μην ξέρει να διαβάσει;» Εγώ, όταν με έβαζαν να διαβάσω, επροσπαθούσα και εδιάβαζα νάκκο καλά. Δεν μπορούσα να διαβάσω πολύ καλά.

Μ.Π.: Μετά ήρθε ο κύριος Δημήτρης. Πώς ένιωσες και ποια ήταν η πρώτη σου εντύπωση;

Μάνος: Στην αρχή ντρεπόμουνα να φύγω έξω από την τάξη χωρίς να πω τίποτα, γιατί τη στιγμή εκείνη εγώνι δεν ήξερα ότι ήρτε ένας καθηγητής και θα κάναμε μάθημα. ..Και από εκείνη την ημέρα δεν μ' έκοψε τίποτε, ούτε γιατί φεύκω από την τάξη μου, δεν μ' ενδιέφερε τίποτε, γιατί ήμουν αδύνατος. Δεν υποψιαζόμουν ότι θα μας βοηθούσε αρκετά όλη την τάξη. Ύστερα επήα κάτω, μας έδωσε και τα βιβλία και αρχίσαμε με τες πρώτες λέξεις! Ήθελα να προσπαθήσω περισσότερο από τους άλλους, επροσπάθουν με πολλή αγωνία να ρέξω τους άλλους. ..

Μ.Π.: Δηλαδή, ενάμισι χρόνο με τα μαθήματα του κυρίου Δημήτρη πώς νοιώθεις τώρα; Τι σου πρόσφεραν αυτά τα μαθήματα;

Μάνος: Τα μαθήματα του κ. Δημήτρη μου πρόσφεραν να γράφω καλύτερα και το σοβαρότερο είναι που με βοήθησαν να περάσω την επόμενη τάξη.

ΜΠ: Στη ζωή σου τι σε βοήθησαν;

Μάνος: Τώρα μπορώ να διαβάζω εφημερίδα, το Φλας…ό,τι μου παρουσιάσουν μπορώ να διαβάσω…

ΜΠ: Τη σχολική σου ζωή μέχρι την Α' Γυμνασίου πώς την παρομοιάζεις:

Μάνος: Το μόνο που μπορώ να πω είναι ότι δεν είμαι ξεχωριστός από τους άλλους τους μαθητές, είμαι ο ίδιος. Ό,τι κάνουν οι άλλοι μαθητές κάνω το και εγώ.

10)Μια άλλη μελέτη που προσεγγίζει και ερμηνεύει το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στις σύγχρονες εκφάνσεις του αποτελεί το έργο του Άγγελου **Ευστράτογλου**, με θέμα «Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Αναλφαβητισμού στην Ελλάδα».[125] Από τον τίτλο του βιβλίου γίνεται κατανοητό ότι βασικός προσανατολισμός είναι η διαδικασία παραγωγής του **αναλφαβητισμού**, η ανάδειξη και κατανόηση των οικονομικών και κοινωνικών πτυχών του, ο προσδιορισμός, τα χαρακτηριστικά του αναλφάβητου ατόμου και πώς αυτά τα χαρακτηριστικά, και ιδιαίτερα τα οικονομικά χαρακτηριστικά, συνδέονται με τις εξελίξεις και τη δομή στην απασχόληση και την αγορά εργασίας. Στα ερευνητικά ενδιαφέροντα του Ευστράτογλου συγκαταλέγονται, επίσης, η σχέση του **αναλφαβητισμού** με τον **κοινωνικό αποκλεισμό** και το περίγραμμα των πολιτικών αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην Ελλάδα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη μελέτη παρουσιάζει το γεγονός της κριτικής προσέγγισης που κάνει ο Ευστράτογλου στη θέση του Δ. Βεργίδη ότι ο αναλφαβητισμός συνιστά υποσύνολο της υποεκπαίδευσης, (θέση που όπως είδαμε αρχικά ανέπτυξε ο Κ. Τσουκαλάς) και, όπως σημειώσαμε παραπάνω, συμπεριλαμβάνει εκτός από την ελλιπή φοίτηση στο σχολείο και την ελλιπή ή και την ανύπαρκτη κατάρτιση των εργαζομένων. Ο Ευστράτογλου θεωρεί ότι μολονότι βασική επιδίωξη του Βεργίδη είναι η διεύρυνση του όρου της υποεκπαίδευσης και η συμπερίληψη σ' αυτόν καταστάσεων που συνδέονται με τις συνθήκες απασχόλησης των ατόμων, το εγχείρημά του δεν απαλλάσσεται ιδεολογικών παραμέτρων:

> «Ο όρος «**αναλφαβητισμός**», χωρίς να είναι απαλλαγμένος από προβλήματα, είναι εντούτοις συνδεδεμένος με θεωρήσεις της εκπαίδευσης που αναδεικνύουν, στον έναν ή στον άλλο βαθμό, τον αυτόνομο χαρακτήρα της, ή, άλλως, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης (η εκπαίδευση ή γενικότερα η παιδεία ατόμων συνιστά μια αυταξία). Ο όρος «υποεκπαίδευση», έτσι όπως ορίζεται από τον Βεργίδη, συνδέει την εκπαίδευση με την αγορά εργασίας, καταργώντας τον αυτόνομο χαρακτήρα της, με συνέπεια τη θεώρηση των εκπαιδευτικών συστημάτων ως υποσυστημάτων του παραγωγικού. Οι επισημάνσεις αυτές παραπέμπουν στη μεγάλη συζήτηση γύρω από το χαρακτήρα της εκπαίδευσης, που παραμένει εξαιρετικά επίκαιρη όχι μόνο για το ιδεολογικό της υπόβαθρο αλλά και γι' αυτή καθαυτή την αποτελεσματικότητα και τις συνέπειες της επικράτησης της μιας ή της άλλης θεώρησης».[126]

11) Ο Μανόλης **Χρυσάκης** τοποθετεί το ζήτημα του αναλφαβητισμού στο ευρύτερο πλαίσιο της σχέσης του **κοινωνικού αποκλεισμού** και των υφιστάμενων **εκπαιδευτικών ανισοτήτων**.[127] Κατά το Μ. Χρυσάκη, το μέγεθος του αναλφαβητισμού, μαζί με τη μη ολοκλήρωση της βασικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης και το επίπεδο εκπαίδευσης των ενηλίκων, αποτελούν τους δείκτες εκείνους που εμφανίζουν τις ανισότητες που υφίστανται ανάμεσα σε διάφορες κοινωνικές κατηγορίες, ως προς την εκπαιδευτική τους παρακαταθήκη και το επίπεδο των χρησιμοποιημένων από αυτές, εκπαιδευτικών ευκαιριών. Με βάση τα στοιχεία που συλλέγει από τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού και τις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών της ΕΣΥΕ, υπολογίζει τη συχνότητα εμφάνισης του χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, όπως το να μην έχει πάει κανείς καθόλου σχολείο, ή μόνο σε μερικές τάξεις, (οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητοι) και τέλος το να μην έχει τελειώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση:

> «Είναι αυταπόδεικτο ότι αν πάρουμε τις ομάδες των **κοινωνικά αποκλεισμένων** παρ' όλο που δεν υπάρχουν ειδικές έρευνες, αλλά υπάρχουν ψήγματα στοιχείων, σ' αυτήν την περίπτωση όλες οι ομάδες των κοινωνικά αποκλεισμένων εμφανίζουν σταθερά πολύ χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και ιδιαίτερα

ΜΠ: Τώρα νοιώθεις ότι δεν είσαι ξεχωριστός. Πριν, που δεν ήξερες γράμματα, ένιωθες πως ήσουν ξεχωριστός, πως ήσουν κάτι διαφορετικό, εθεωρούσαν σε οι άλλοι σαν κάτι το διαφορετικό;

Μάνος: Βέβαια με θεωρούσασιν, γιατί ήμουν αδύνατος, δεν μου διούσασιν σημασία κι επιτέλους, τώρα που έχω πάρει όλες τις δυνάμεις, προσπαθώ και οι άλλοι το παραδεχτήκανε ότι πρέπει να ξέρω.» (Παπαδόπουλος, 1997, αποσπάσματα από σελ. 197-226)

[125] ΕΥΣΤΡΑΤΟΓΛΟΥ Α., *Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Αναλφαβητισμού στην Ελλάδα*, εκδ. ΤΥΠΩΘΗΤΩ, Αθήνα, 2000.

[126] Όπ. π., σελ. 25.

[127] ΧΡΥΣΑΚΗΣ Μ., *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Εκπαιδευτικές Ανισότητες*, στο Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα, τομ. Α΄, σελ. Ε.Κ.Κ.Ε. Επίσης και στο άρθρο του Κ. Χρυσάκη *Ταξικές επιλογές...λόγω εκδημοκρατισμού*, ΒΗΜΑ της Κυριακής, 31-3-1991.

υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού, είτε αναλφαβητισμού με την απόλυτη έννοια, είτε λειτουργικού αναλφαβητισμού. Για παράδειγμα οι τσιγγάνοι εμφανίζουν γύρω στο 80% αναλφαβητισμό».[128]

Οι **κοινωνικά αποκλεισμένοι**, μέσα στους οποίους συγκαταλέγονται και οι αναλφάβητοι, αντιμετωπίζουν ένα φάσμα αποκλεισμών από την αγορά, από το κράτος και από διάφορα άτυπα δίκτυα αλληλεγγύης. Ο Μ. Χρυσάκης καταθέτει συγκεκριμένες προτάσεις θεσμικής και οργανωτικής αναδιοργάνωσης του εκπαιδευτικού συστήματος της Ελλάδας και προτείνει τη χάραξη μιας εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία να μην αφορά μόνο το σχολείο, αλλά να στοχεύει στην άρση των αδικιών σε βάρος των φτωχών και μειονεκτούντων κοινωνικών ομάδων και να αξιοποιεί προς όφελός τους τη σύνθετη και, τουλάχιστον για την Ελλάδα, αντιφατική σχέση μεταξύ του σχολείου και της κοινωνίας. Περιληπτικά, αυτές οι προτάσεις επικεντρώνονται στην ενοποίηση της δημοτικής και γυμνασιακής εκπαίδευσης, τη διοικητική και οργανωτική αναδιάρθρωση της μεταϋποχρεωτικής εκπαίδευσης σε δευτεροβάθμιο επίπεδο και τη δημιουργία **Ζωνών Εκπαιδευτικών Προτεραιοτήτων (Ζ.Ε.Π.)** για την άμεση αντιμετώπιση προβλημάτων της φύσης του αναλφαβητισμού και της σχολικής αποτυχίας.

12) Με την ανάπτυξη της έννοιας του **κοινωνικού αποκλεισμού** και σε σχέση με τον **αναλφαβητισμό** ασχολήθηκε και ο **Φακιολάς Νίκος**. Βασική αφετηρία του Ν. Φακιολά είναι ότι η εκπαίδευση δεν παράγει ανισότητες, αλλά οι ανισότητες μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι κατά βάση κοινωνικές, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η εκπαίδευση δεν αποτελεί ένα βασικό παράγοντα που επηρεάζει την αναπαραγωγή του κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδικότερα για τον **αναλφαβητισμό,** θεωρεί ότι είναι ένας από τους βασικότερους παράγοντες που οδηγούν στη **σχολική αποτυχία** κι είναι αποτέλεσμα της **κοινωνικής ανισότητας**:

«Είναι πολλοί οι παράγοντες που καθορίζουν τη σχολική αποτυχία και συγκεκριμένα θα αναφέρω το ζήτημα της **απόρριψης** των μαθητών στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το ζήτημα της **εγκατάλειψης** του σχολείου και το πρόβλημα του **λειτουργικού αναλφαβητισμού**, τα οποία αφορούν την επιτυχία αυτή και επηρεάζουν τις επαγγελματικές επιλογές των νέων και καθορίζουν την ποιότητα ζωής τους στο μέλλον. Ένας άλλος δείκτης που σχετίζεται με το ζήτημα του **κοινωνικού αποκλεισμού** και της «**σχολικής αποτυχίας**» είναι ο δείκτης του λειτουργικού αναλφαβητισμού: Αναφερόμαστε στα άτομα εκείνα που έχουν τελειώσει τη βασική εκπαίδευση αλλά δεν έχουν αποκτήσει σημαντικές δεξιότητες όπως για παράδειγμα σωστή ανάγνωση και γραφή, δεν μπορούν να διαβάσουν μια εφημερίδα. Για αυτούς τους δείκτες βέβαια μπορούν να γίνουν μόνο κάποιοι υπολογισμοί, οι οποίοι δεν είναι πάντα ακριβείς, γιατί δεν μπορούμε πάντα να ορίσουμε τι σημαίνει λειτουργικός αναλφαβητισμός και ποιο είναι το όριό του. Εκείνο που είναι σημαντικό εδώ να τονίσω, είναι ότι όλες αυτές οι καταστάσεις σχολικής αποτυχίας συνδέονται με δυσκολίες, αδυναμίες και **αποκλεισμούς** των νέων από την αγορά εργασίας. Όσον αφορά το δημόσιο τομέα, αλλά και τον ιδιωτικό τομέα όπου σήμερα υπάρχουν μεγάλες ανάγκες για αύξηση των προσόντων για την εξασφάλιση μιας καλύτερης θέσης εργασίας, εκείνο που παρατηρείται είναι ότι σε όλους τους κλάδους επαγγελματικής απασχόλησης απαιτούνται ιδιαίτερες δεξιότητες πέρα από τις βασικές της εκπαίδευσης. Απαιτούνται σήμερα για την εξασφάλιση θέσης εργασίας η γνώση ξένων γλωσσών, η γνώση ηλεκτρονικών υπολογιστών και άλλα πρόσθετα προσόντα. Απαιτείται εμπειρία επαγγελματική η οποία δυστυχώς δεν υπάρχει στα εκπαιδευτικά ιδρύματα».[129]

13) Οι Χ. **Κάτσικας** και Ν. **Καββαδίας** έχουν ασχοληθεί με το πρόβλημα του αναλφαβητισμού ως βασικό στοιχείο της **εκπαιδευτικής ανισότητας** του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Η προσέγγιση στο θέμα του αναλφαβητισμού αποτυπώνεται από τα στοιχεία που επεξεργάζονται από τους πίνακες της ΕΣΥΕ για το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού. Οι δυο ερευνητές επισημαίνουν ότι η εκπαιδευτική εικόνα του ελληνικού πληθυσμού παρουσιάζει δυο βασικά

---

[128] ΧΡΥΣΑΚΗΣ Μ., *Κοινωνικός Αποκλεισμός και εκπαιδευτικές ανισότητες*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ: για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., εισήγηση στο τριήμερο συνέδριο στο Πάντειο Πανεπιστήμιο 16-18 Μαΐου 1999, εκδόσεις Αρμός, σελ. 126.

[129] ΦΑΚΙΟΛΑΣ Ν., *Σχολική αποτυχία και κοινωνικός αποκλεισμός*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ: για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., εισήγηση στο τριήμερο συνέδριο στο Πάντειο Πανεπιστήμιο 16-18 Μαΐου 1999, εκδόσεις Αρμός, σελ. 115.

χαρακτηριστικά:[130] Πρώτον, χαμηλό δείκτη εκπαιδευτικού επιπέδου και δεύτερον, μεγάλες διαφοροποιήσεις από νομό σε νομό, χαρακτηριστικό ενός πολιτισμικού και οικονομικού χάσματος που κυριαρχούσε στις διάφορες περιφέρειες της χώρας μας. Η πρώτη μεταπολιτευτική απογραφή (1981) ουσιαστικά χωρίζει την Ελλάδα σε τρεις γεωγραφικές περιοχές, όσον αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού: α) στις εκπαιδευτικά καθυστερημένες περιοχές και β) σ' αυτές που βρίσκονται σε μια μεσαία κατάσταση και γ) στις εκπαιδευτικά ευνοημένες. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται νομοί από περιφέρειες όπως η Άρτα, Θεσπρωτία, Πρέβεζα (Ήπειρος), η Ξάνθη και η Ροδόπη (Θράκη), η Ζάκυνθος, η Κέρκυρα και η Λευκάδα (Ιόνια) και η Καρδίτσα και τα Τρίκαλα (Θεσσαλία). Στους πτυχιούχους ΑΕΙ προηγούνται σταθερά η περιφέρεια πρωτευούσης με ποσοστό 10,3%, η Μακεδονία με 5,9%, η Θεσσαλία, η Ήπειρος και η Κρήτη με 5%. Τελευταία η Θράκη και τα Ιόνια Νησιά με 4%. Στους φοιτητές και σπουδαστές Ανώτερων και Ανώτατων Σχολών τις τρεις πρώτες θέσεις καταλαμβάνουν η περιφέρεια πρωτευούσης με 3,9%, η Μακεδονία με 3,2% και η Ήπειρος με 2,6%. Τις τελευταίες θέσεις καταλαμβάνουν τα Ιόνια Νησιά με 0,84% και τα νησιά του Αιγαίου με ποσοστό 1%. Οι περισσότεροι Έλληνες χωρίς απολυτήριο Γυμνασίου βρίσκονται στην Θράκη (72,2%) και στην Ήπειρο (68,6%). Αναφορικά με την εκπαιδευτική κατάσταση της ελληνικής επαρχίας, επισημαίνουν ότι αυτή έχει βελτιωθεί σε μεγάλο βαθμό από το 1991 έως το 2001. Η πρόσβαση στην υποχρεωτική εκπαίδευση και στο Λύκειο αυξήθηκε σημαντικά, ενώ αρκετές πόλεις, τα Τρίκαλα, η Αχαΐα, η Φλώρινα, η Άρτα, η Καρδίτσα κλπ. «φιγουράρουν» την τελευταία δεκαετία στην πρώτη δεκάδα των περιοχών με τα πιο υψηλά ποσοστά επιτυχίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Έτσι, το τμήμα του πληθυσμού που δεν ολοκλήρωσε το υποχρεωτικό σχολείο (9χρονο) αποτελούσε το 1991 το 57% του συνόλου. Πάνω από πέντε εκατομμύρια Έλληνες καταγράφηκαν με εκπαιδευτικό επίπεδο κατώτερο του Γυμνασίου. Το συμπέρασμα αυτό βγαίνει από το γεγονός ότι ενώ στη δεκαετία 1981-1990 το ποσοστό των μαθητών που δεν ολοκλήρωσαν την υποχρεωτική εκπαίδευση κυμαινόταν από το 22% (1981/82) έως 11,55%, την επόμενη δεκαετία (1991-2000), η διαρροή κυμάνθηκε από το 9,6% έως το 7%. Επίσης, οι Κάτσικας και Καββαδίας υποστηρίζουν ότι στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες το γυναικείο φύλο συγκέντρωνε τα μεγαλύτερα ποσοστά αναλφάβητων και τα μικρότερα ποσοστά πτυχιούχων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Ακόμη και στην απογραφή του 1971 τα επτά στα δέκα άτομα που δεν είχαν απολυτήριο Δημοτικού ή ήταν αναλφάβητα, ήταν γυναίκες. Στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση οι γυναίκες αποτελούσαν την ίδια περίοδο μόλις το 29%. Στην απογραφή του 1991 τα πράγματα διαφοροποιήθηκαν, αλλά οι ανισότητες παρέμειναν. Στους πτυχιούχους ΑΕΙ-ΤΕΙ οι γυναίκες συμμετείχαν με ποσοστό 41,5% αλλά σ' αυτούς που δεν είχαν τελειώσει το Δημοτικό το ποσοστό των γυναικών άγγιζε το 63%.

14) Η Εύη **Ζαμπέτα** επισημαίνει ότι η αδυναμία των σχολικών θεσμών να επιτελέσουν την πλέον στοιχειώδη λειτουργία που είναι ο αναλφαβητισμός των μαθητών, θα πρέπει να συνδεθεί με διάφορους παράγοντες: η μη εφαρμογή της υποχρεωτικής φοίτησης, η μαθητική διαρροή, η ανεπαρκής ποιοτικά και ποσοτικά υλικοτεχνική υποδομή της εκπαίδευσης, η χαμηλή σε ορισμένες περιπτώσεις ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης (ολιγοθέσια και μονοθέσια σχολεία, πολυπληθή τμήματα εργατικών συνοικιών), το επίπεδο κατάρτισης και ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών, οι κοινωνικές ανισότητες, όπως αυτές αναπαράγονται μέσα στο σχολείο και συχνά οδηγούν σε κακή σχολική εμπειρία και αποτυχία.[131] Γενικότερα, η Ε. Ζαμπέτα θεωρεί ότι η έκταση και τα αίτια του προβλήματος της αναπαραγωγής του αναλφαβητισμού μέσα στο Δημοτικό Σχολείο, καθώς και οι διαδικασίες πρόληψης και αντιμετώπισής του, είναι θέματα τα οποία αξίζουν να απασχολήσουν περισσότερο την εκπαιδευτική κοινότητα.

---

[130] ΚΑΤΣΙΚΑΣ- ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ, *Η ανισότητα στην Ελληνική Εκπαίδευση*, GUTENBERG, 1996.

[131] ΖΑΜΠΕΤΑ ΕΥΗ, *Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ 1974- 1989*, κεφάλαιο *Αλφαβητισμός*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, 1994, σελ. 152-158.

15). **Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.)** [132]

Στο δίτομο έργο του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών παρουσιάζονται διάφορες μελέτες που ερμηνεύουν το φαινόμενο του **κοινωνικού αποκλεισμού** σε σχέση με τα κυριότερες εκφάνσεις του φαινομένου, στην εργασία, την εκπαίδευση, την υγεία, την απασχόληση, την κοινωνία γενικότερα.

Ο **Ηλίας Κατσούλης**, προλογίζοντας το έργο αυτό, θεωρεί ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται άμεσα με την **φτώχεια** και για το σύνολο, σχεδόν, των περιπτώσεων που εξετάζονται, τονίζεται με ιδιαίτερη έμφαση, η ανάγκη βελτίωσης των εκπαιδευτικών προσόντων. Πιο συγκεκριμένα, η φτώχεια και τα ελλιπή εκπαιδευτικά προσόντα εντοπίζονται στις εξής κοινωνικές ομάδες: στην πρώτη ομάδα εντάσσονται όσοι έχουν την ικανότητα προς εργασία αλλά δεν μπορούν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας: οι **μακροχρόνια άνεργοι,** οι **νέοι**, οι **ηλικιωμένοι**, οι **ανειδίκευτοι εργάτες** και οι **γυναίκες**. Στη δεύτερη ομάδα εντάσσονται οι **μειονότητες** (εθνικές, φυλετικές και πολιτισμικές) και οι **μετανάστες**. Ειδικότερα και για κάθε μια από τις παραπάνω κατηγορίες, ο Η. Κατσούλης ξεχωρίζει δυο ιδιαίτερες για κάθε μια περίπτωση: τις **γυναίκες** και τους **μετανάστες**. Όσον αφορά τις **γυναίκες** θεωρεί ότι ο κίνδυνος αυτός έρχεται ως αποτέλεσμα της στρεβλής ένταξής τους στην αγορά εργασίας στα μέσα περίπου της δεκαετίας του '80. Αντίθετα το πρόβλημα για τους **μετανάστες** συνδέεται με τις αλλαγές που επήλθαν μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων.[133] Στη βάση του παραπάνω διαχωρισμού διαφαίνεται ότι γίνεται ευρύτερα αποδεκτή η κατηγοριοποίηση με βάση τον αποκλεισμό από την **αγορά εργασίας** και τη στέρηση των **βασικών πολιτικών δικαιωμάτων**. Έτσι, στο δίτομο έργο του ΕΚΚΕ, οι αναφορές σε σχέση με τον κοινωνικό αποκλεισμό και οι προτάσεις που διατυπώνονται για την αντιμετώπισή του, αναφέρονται στις εξής κατηγορίες:

1. **Παλιννοστούντες**: παροχή βοήθειας για την επίλυση των άμεσων κοινωνικών προβλημάτων, ένταξη σε εκπαιδευτικά προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας.
2. **Άνεργοι**: δημιουργία τμημάτων επιμόρφωσης και κατάρτισης σε νέα επαγγέλματα, ενθάρρυνση για την αλλαγή επαγγέλματος, οικονομική ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων για τη δημιουργία θέσεων εργασίας στις κατά τόπους περιοχές.
3. **Άτομα με Ειδικές Ανάγκες**: εκπαίδευση και κατάρτιση σε ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα.
4. **Γυναίκες** ορισμένων κατηγοριών (άγαμες, διαζευγμένες, νέες): ανάπτυξη του δικτύου πρόνοιας (παιδικοί σταθμοί) και προγράμματα επαγγελματικής εξειδίκευσης και επιμόρφωσης.

---

[132] Ε.Κ.Κ.Ε. *ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής*, τόμοι Α΄ και Β΄, ΑΘΗΝΑ, 1999.

[133] Η παραπάνω χαρτογράφηση των ατόμων ή των ομάδων εκείνων που υφίστανται τον κοινωνικό αποκλεισμό και η ερμηνεία για την κατάσταση αυτή είναι γενικότερα αποδεκτή, παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις που παρουσιάζονται ανάλογα με τον ερευνητή ή τον ερευνητικό φορέα. Για παράδειγμα, στην εφημερίδα **ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ** (*Ο χάρτης των κοινωνικά αποκλεισμένων*, 21-7-1996) περιλαμβάνονται αυτοί οι οποίοι η ζωή τούς οδηγεί στο περιθώριο, τα κοινωνικά δικαιώματα καταργούνται στην πράξη και η διάχυτη κοινωνική προκατάληψη, τους στιγματίζει ανεξίτηλα. Τα άτομα αυτά ή οι ομάδες των ανθρώπων είναι **αποκλεισμένοι** από κάθε είδους αγαθά και κοινωνικές υπηρεσίες και στερούνται ό,τι απολαμβάνει η πλειοψηφία των πολιτών. Έτσι σύμφωνα με την εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ στους κοινωνικά αποκλεισμένους μπορούν να συμπεριληφθούν οι παρακάτω κατηγορίες: 1. Φτωχοί 2. Άνεργοι 3. Κάτοικοι Αποβιομηχανοποιημένων Περιοχών, 4.Ηλικιωμένοι 5.Γυναίκες στην Αγορά Εργασίας 6. **Αποκλεισμένοι από τη μόρφωση** 7.Παράνομοι- Μετανάστες, 8.Παλιννοστούντες-ΕΣΣΔ 8.Τοξικομανείς 9. Πάσχοντες ή φορείς του ΕΙΤΖ 10. Αποφυλακισμένοι, 13. Χρονίως Πάσχοντες, ΑΜΕΑ. Το περιοδικό **NITRO** (τ. 15-Ιανουάριος 1997) και με τίτλο «It's a day life» με μια ιδιάζουσα γλώσσα αποδίδει την αντίληψη που επικρατεί έξω από την πανεπιστημιακή κοινότητα σχετικά με τον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός». Έτσι, ο «κοινωνικός αποκλεισμός» ερμηνεύεται ως μια κατάσταση διαβίωσης σε συνθήκες ανέχειας στο περιθώριο της κοινωνίας. Ο Γ. **Βότσης** (Ελευθεροτυπία, *Προβλήματα γνωστά και δυσεπίλυτα που καλύπτονται από το μοντέρνο όρο «κοινωνικός αποκλεισμός»*, 13-1-1997), θεωρεί ότι σε πολλές περιπτώσεις οι νέοι όροι δεν περιγράφουν πάντοτε νέα φαινόμενα. Με τον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός» γίνεται προσπάθεια τα γνωστά προβλήματα που ενυπάρχουν στην κοινωνία μας (φτώχεια, ανεργία, περιθωριοποίηση) να αντικατασταθούν ως προς την ερμηνεία τους για την αιτιότητά τους και για αυτό εφευρίσκονται διάφοροι μοντέρνοι όροι, όπως «κοινωνικός αποκλεισμός».

5. **Τοξικομανείς- Αποφυλακισμένοι- Τσιγγάνοι- Παράνομο ξένο εργατικό δυναμικό**: προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικού προσανατολισμού.

16) Η Γεωργία **Πετράκη** υποστηρίζει ότι η έννοια **κοινωνικός αποκλεισμός** είναι αμφισβητήσιμης επιστημονικής αξίας «προέννοια», «σκοτεινό αντικείμενο», διότι αδυνατεί να ορίσει, να αναλύσει και να ερμηνεύσει τα σημερινά κοινωνικά προβλήματα.[134] Θεωρεί, ότι είναι μια θεματική που ξεκινά από τη Γαλλία για να ορίσει τα νέα προβλήματα της κοινωνικής αποσταθεροποίησης, πρώην εν δυνάμει μισθωτών πληθυσμών, ως αποτέλεσμα της ανεργίας και της κρίσης του παραγωγικού συστήματος για να γενικευτεί προοδευτικά στο χώρο της Ε.Ε., ως η έννοια που ομαδοποιεί και επαναδιατυπώνει όλα τα κοινωνικά προβλήματα, ανεξάρτητα της φύσης και της επιστημονικής θεμελίωσής τους, με βάση και μόνο το γεγονός ότι αποτελούν προβλήματα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο **αναλφαβητισμός** μαζί με την ανεργία, τη μετανάστευση, την παλιννόστηση, τη σχολική αποτυχία, τα γηρατειά, τη μονογονεϊκή οικογένεια, την πολιτισμική ή θρησκευτική ιδιαιτερότητα, την απομόνωση ορεινών πληθυσμών, την υποβαθμισμένη γειτονιά της πόλης, την ανισότητα των δύο φύλων, την κοινωνική παραβατικότητα, τις θρησκευτικές μειονότητες, τη σωματική ή διανοητική δυσμορφία, αποτελούν εκείνους τους προσδιοριστικούς παράγοντες που συντελούν στο να εκλαμβάνεται η πραγματικότητα με γυμνό μάτι και παραπέμπει στην απώλεια των κοινωνικών ιδιοτήτων από αυτούς που πριν ήταν ενταγμένοι μέσα στο κοινωνικό σύστημα αναφοράς ή ήταν εξαρχής **αποκλεισμένοι**.

> «Όμως ο ορισμός των κοινωνικών προβλημάτων μέσω των ομάδων στόχου, δηλαδή η αποσύνδεση των κοινωνικών προβλημάτων από τις κοινωνικές δομές που τα προκαλούν, εκτός από το ότι θα προσωποποιήσει τα προβλήματα και θα στιγματίσει τα άτομα, θα συντελέσει στην ηθικολογική παρουσίαση του κοινωνικού προβλήματος. Έτσι, τα νοσολογικά χαρακτηριστικά (ΑΜΕΑ, ΕΙΤΖ), τα παραβατικά χαρακτηριστικά (φυλακισμένοι, τοξικομανείς) ή αυτά που αφορούν τη διάλυση της οικογένειας (μονογονεϊκά νοικοκυριά), ως χαρακτηριστικά που ορίζουν ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού, παραπέμπουν σε μια αντίληψη μεγάλου ιστορικού βάθους, σύμφωνα με την οποία η φτώχεια συνδέεται στενά με την αντικοινωνική παραβατικότητα και την εγκληματικότητα».
>
> «Η εικόνα που μας παρουσιάζει για την κοινωνία η έννοια του **κοινωνικού αποκλεισμού** είναι αυτή ενός κατακερματισμένου κόσμου προβλημάτων, όπου κανένα δεν έχει μια δική του ειδική δομή και ταυτότητα γιατί όλα είναι ίδια. Οι δομές, μικρές και μεγάλες, ορατές και αόρατες εξαφανίστηκαν, τα υποκείμενα ξανάγιναν άτομα και τα πάντα αναλύονται στο βραχύ χρόνο, στο χρόνο του γεγονότος, του χρονικογράφου, που λένε οι ιστορικοί. Και ξαφνικά καταλαβαίνουμε όλοι ότι η κοινωνία είναι μια έννοια πολιτική που κάθε φορά ορίζεται ως αποτέλεσμα δυσθεώρητων, δυσανάγνωστων, πολυεπίπεδων και ποτέ οριστικών κοινωνικών συσχετισμών».[135]

17) Η Κούλα **Κασιμάτη**, προλογίζοντας το βιβλίο με τίτλο «*Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*», (ΚΕ.Κ.ΜΟ.ΚΟ.Π.), θεωρεί ότι το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού προβάλλει, ως θεματική ενότητα για μελέτη κι έρευνα, έντονα μετά το 1989, ως αποτέλεσμα της φτώχειας, της κρίσης της απασχόλησης και της ανάπτυξης της τεχνολογίας. Σε αυτό το περιβάλλον, οι **λιγότεροι εκπαιδευμένοι**, τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας οδηγούνται έξω από την αγορά εργασίας και υφίστανται τον κοινωνικό αποκλεισμό.

> «Την κρίση, ωστόσο στην απασχόληση πρέπει να τη δούμε και να την εντάξουμε σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών διαρθρώσεων, όπου η κατανομή των ρόλων και των θέσεων παράγουν και αναπαράγουν τις διαφορές και κατ' επέκταση τις ανισότητες που στο ένα άκρο της κλίμακας της κοινωνικής διαβάθμισης εκφράζονται με το στρώμα των φτωχών. Η ανεργία, η **σχολική αποτυχία**, οι οικογενειακές και κοινοτικές ρήξεις, όμως, δεν αποτελούν στοιχεία συγκεκριμένου κοινωνικού χώρου, όπως πχ. των εργατών, αλλά διαχέονται και σε άλλους παραδοσιακά άθικτους από τη φτώχεια και

---

[134] ΠΕΤΡΑΚΗ Γ., *ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ: ΠΑΛΙΕΣ ΚΑΙ ΝΕΕΣ «ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ» ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ, ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, 6° Επιστημονικό Συνέδριο, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας- 27-30 Νοεμβρίου 1996, ΑΘΗΝΑ 1998, σελ. 19-24.

[135] Οπ.π. σελ.24.

παρατηρείται έτσι το φαινόμενο της διχοτομικής διάκρισης μεταξύ των «**εχόντων** θέση στην κοινωνία και εκείνων που **αποκλείονται**» ακόμη και σε μεσαία στρώματα».[136]

Στη συνέχεια, κι αφού κάνει μια σύντομη αναφορά στην εμπλοκή των φορέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με ιδιαίτερη αναφορά στο Πράσινο Βιβλίο, σημειώνει ότι μέσα από αυτά, τα αίτια και οι ρίζες του κοινωνικού αποκλεισμού εντοπίζονται στη μακροχρόνια ανεργία, στον αντίκτυπο της βιομηχανικής αλλαγής σε μη ειδικευμένους εργαζόμενους, στην εξέλιξη των οικογενειακών δομών, στην παρακμή των παραδοσιακών μορφών αλληλεγγύης, στην αύξηση του ατομικισμού και στη χαλάρωση των παραδοσιακών αντιπροσωπευτικών θεσμών, στις νέες μορφές μετανάστευσης και στην εγκατάσταση των ατόμων σε παρακμάζουσες αστικές ή αγροτικές περιοχές. Παράλληλα επιχειρεί να καταστήσει σαφές το πρόβλημα της κατανόησης του κοινωνικού αποκλεισμού από τις αρμόδιες τοπικές αρχές οι οποίες διατυπώνουν αντικρουόμενες απόψεις ως προς τους τρόπους και τις μορφές αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού:

«Αγνοούμε τα αίτια αυτά που προκαλούν κοινωνικό αποκλεισμό από την αγορά εργασίας, δεν έχουμε ακριβείς πληροφορίες για την έκταση και την ένταση που έχει προσλάβει τα τελευταία χρόνια, ενώ, παράλληλα φαίνεται δεν έχουμε κατανοήσει επαρκώς και την έννοια του «αποκλεισμού από την αγορά εργασίας» την οποία συγχέουμε ή ανακριβώς ταυτίζουμε με την έννοια της μακροχρόνιας εργασίας κάποτε δε και με το φαινόμενο των «θυλάκων ανεργίας λόγω αποβιομηχάνισης».[137]

18) Ο Γιώργος **Τσιάκαλος,** θεωρεί ότι η εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου «κοινωνικός αποκλεισμός» δεν είναι θέμα ακαδημαϊκής περιέργειας διότι ο ίδιος ο ορισμός αποτελεί λύση ή μέρος διαιώνισης του προβλήματος και δεν περιγράφει αλλά προδιαγράφει την πολιτική απέναντί του.[138] Ο κοινωνικός αποκλεισμός συνάδει με τα **κοινωνικά** και **πολιτικά δικαιώματα** που ο ακριβής προσδιορισμός τους είναι αντικείμενο αγώνων και συγκρούσεων. Όμως συναντώνται αρκετές και ισχυρές αντιδράσεις τόσο από τις εθνικές κυβερνήσεις όσο και από το ίδιο το κοινωνικό σώμα για παραχώρηση δικαιωμάτων σε πρόσφυγες, μετανάστες κλπ. Έτσι ορισμός του Γ. Τσιάκαλου αναζητά το **ενοποιητικό στοιχείο** που διαπερνά τα κοινωνικά αγαθά και ειδικότερα των πολιτικών δικαιωμάτων, τα οποία στερούνται οι κοινωνικά αποκλεισμένοι και οδηγούνται στη φτώχεια και την περιθωριοποίηση. Το κοινό στοιχείο, αποτελεί το γεγονός, ότι όλες οι ομάδες που απαρτίζουν το χάρτη των κοινωνικά αποκλεισμένων **παρεμποδίζονται** στην απορρόφηση δημόσιων και κοινωνικών αγαθών και το φαινόμενο αυτό μπορεί να ονομαστεί **κοινωνικός αποκλεισμός**. Άρα, όσοι πλήττονται από τον κοινωνικό αποκλεισμό δηλαδή από την απορρόφηση δημόσιου και κοινωνικού πλούτου, στην ουσία **αποκλείονται** ταυτοχρόνως από το σημαντικότερο αγαθό δημοσίου πλούτου που είναι η ισότιμη συμμετοχή στο πολιτικό γίγνεσθαι. Το **αγαθό της εκπαίδευσης** αποτελεί μέρος του δημόσιου πλούτου στο οποίο έχουν πρόσβαση ή πρέπει να έχουν πρόσβαση όλοι οι άνθρωποι, ανεξάρτητα από διαφορές ως προς την κοινωνική προέλευση ή τις διαφορετικές γλωσσικές, θρησκευτικές και άλλες αξίες. Στην περίπτωση αυτή, από τη μια μεριά, η **ανυπαρξία επαρκούς εκπαιδευτικού επιπέδου** κάνει πιο δύσκολη τη λήψη συλλογικών αποφάσεων καθώς η συμφωνία γίνεται πολύ πιο δύσκολα. Για παράδειγμα, οι μειονοτικές ομάδες που με τους συνήθεις αντιπροσωπευτικούς θεσμούς διακυβέρνησης δεν αντιπροσωπεύονται επαρκώς ή παρεμποδίζονται ή αποκλείονται. Από την άλλη πλευρά και μέσα στην ίδια την **εργατική τάξη** υπάρχουν σχετικά αποκλεισμένες μειονοτικές ομάδες με προβληματική εκπροσώπηση που θα μπορούσαν υπό ορισμένες συνθήκες και κατάλληλες ρυθμίσεις να ευνοηθούν με την εισαγωγή θεσμών που θα ενίσχυαν το εκπαιδευτικό τους επίπεδο και ευνοώντας τη συμμετοχική τους δραστηριότητα μέσα στο οργανωμένο κίνημα. Αυτό θα σήμαινε μια πραγματική ενίσχυση της δημοκρατίας και θα βοηθούσε στην αποδυνάμωση εγκατεστημένων ισχυρών ομάδων μέσα στην κοινωνία.

---

[136] ΚΑΣΙΜΑΤΗ Κ., όπ. π. στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, GUTENBERG, ΑΘΗΝΑ, 1998, σελ. 15.

[137] Υπουργείο Εργασίας, Οδηγός για τις Έρευνες και Μελέτες στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας ΚΠΣ 1994-1999, σελ. 4.

[138] ΤΣΙΑΚΑΛΟΣ Γ., *ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ: ΟΡΙΣΜΟΙ, ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ*, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, ΚΕ.Κ.ΜΟ.ΚΟ.Π., GUTENBERG, ΑΘΗΝΑ,1998, σελ. 39-65.

19) Στην κατεύθυνση του προσδιορισμού των διαβαθμίσεων και των σταδίων διαδικασίας του κοινωνικού αποκλεισμού, η Λουκία **Μουσούρου** θεωρεί ότι αυτά σχετίζονται άμεσα τόσο με το βαθμό κινδύνου που διατρέχουν ορισμένες κοινωνικές ομάδες, όσο και με το βαθμό απειλής, το βαθμό αποσταθεροποίησης, το βαθμό της έκπτωσης, και το βαθμό του πραγματικού αποκλεισμού τους.[139] Έτσι, στο **βαθμό κινδύνου**, η Λ. Μουσούρου θεωρεί ότι βρίσκονται άτομα με δυο καθαρά εκπαιδευτικές μειονεξίες: τη **σχολική αποτυχία** και τον **αναλφαβητισμός** που σε συνδυασμό με άλλες κοινωνικές μειονεξίες τους καθιστούν ευάλωτους.[140] Τέτοιοι επιβαρυντικοί παράγοντες παράλληλα με τις καθαρά εκπαιδευτικές μειονεξίες θεωρούνται, μια δύσκολη οικογενειακή ζωή και οι κακές συνθήκες στέγασης που συντελούν, αλλά δεν οδηγούν από μόνες τους στον κοινωνικό αποκλεισμό. Στη φάση αυτή, αρκεί ένα απροσδόκητο γεγονός για να αποκαλύψει πόσο πραγματικά ευάλωτο είναι το άτομο στην απειλή του αποκλεισμού. Στο **βαθμό απειλής** που δεν συνιστά αυτόματα καταστάσεις αποκλεισμού, αλλά φέρνουν το άτομο πλησιέστερα προς αυτόν και μπορεί να το αποσταθεροποιήσει ή να το φέρει κοντά στον αποκλεισμό και σχετίζεται με μια μεγάλη ποικιλία καταστάσεων, όπως το ανειδίκευτο ή μεγάλης ηλικίας εργατικό δυναμικό που πέφτει στην κατάσταση της ανεργίας, η γυναίκα που πέφτει σε χηρεία ή μετά από διαζύγιο και θεωρείται αρχηγός μονογονεϊκής οικογένειας, οικογένεια με άτομο που πάσχει από ανίατη ασθένεια, ή αναπηρία (από ατύχημα ή εκ γενετής). Ο **βαθμός αποσταθεροποίησης** δηλαδή οι τρόποι με τους οποίους τα άτομα αντιμετωπίζουν την απειλή και αντιδρούν στην απόλυση, στο διαζύγιο και στο πρόβλημα υγείας και εξαρτώνται από το κατά πόσον είναι συνεκτικοί και ισχυροί οι οικογενειακοί, κοινοτικοί και κοινωνικοί δεσμοί. **Ο βαθμός της έκπτωσης**, ως αποτέλεσμα της ρήξης των κοινωνικών δεσμών και της αδυναμίας επαναδημιουργίας και της συσσώρευσης πολλών αρνητικών παραγόντων για μακρύ χρονικό διάστημα (μακροχρόνια ανεργία, στέρηση από αγαθά και υπηρεσίες, εξάρτηση από επιδόματα). **Ο βαθμός του πραγματικού αποκλεισμού**, πλήρη ρήξη των κοινωνικών δεσμών στην απασχόληση, στην οικογένεια και στην κατοικία, αστάθεια και έλλειψη ενδιαφέροντος για την κοινωνία, αδιαφορία που δε σημαίνει άρνηση για επανένταξη, δεν μετέχουν στα κοινωνικά πράγματα και τη διαμόρφωση της προοπτικής τους, που αδιαφορούν, που δε διαθέτουν αντοχές, που δεν ελπίζουν σε τίποτα αλλά φοβούνται τα πάντα. Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση περιγράφεται το **προφίλ** των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων: Είναι μέλη φτωχών οικογενειών, άγαμες μητέρες, άστεγοι ή περιστασιακά εργαζόμενοι και παιδιά που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο. Η εγκατάλειψη του σχολείου είναι το φυσιολογικό επακόλουθο μιας επώδυνης διαδικασίας διάρρηξης με το κοινωνικό σώμα κι οφείλεται σε μια σειρά παράγοντες: το κόστος της παιδείας και της παραπαιδείας, η αποδοχή πως ο ρόλος τους στην κοινωνική πυραμίδα είναι υποδεέστερος. Ζουν σε υποβαθμισμένες περιοχές ή γειτονιές- γκέτο των μεγαλουπόλεων ή ως μειονότητες, οι οποίες είναι αποκομμένες από την υπόλοιπη κοινωνία και συνήθως συντηρούνται από τα επιδόματα ανεργίας.

20) Ο Αντώνης **Μωυσίδης** μελετώντας το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού στην κοινωνική κατηγορία των ηλικιωμένων θεωρεί ότι στην αναπαραγωγή φαινομένων όπως ο αναλφαβητισμός συντελούν μια σειρά οι κοινωνικές διαρθρώσεις, με κυριότερες τον κοινωνικό και τον οικονομικό μετασχηματισμό της ελληνικής υπαίθρου. Μελετώντας 119 περιπτώσεις ηλικιωμένων και αναφορικά με την εκπαίδευσή τους, παρατηρήθηκε ότι το 65% ήταν αναλφάβητοι ή δεν τέλειωσαν το σχολείο, ενώ παρατηρήθηκε μεγάλη διαφορά στην κατανομή του

---

[139] ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ Λ., *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Προστασία*, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, GUTENBERG, ΑΘΗΝΑ, 1998, σελ.71.

[140] Όπ. π. σελ. 74. Η Λ. Μουσούρου διακρίνει τον αναλφαβητισμό στους παράγοντες που προσδιορίζουν τις κοινωνικές μειονεξίες που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό τόσο στον αναλφαβητισμό αυτόν καθ' εαυτόν όσο και στον λειτουργικό αναλφαβητισμό.

ποσοστού αυτού, τόσο ανάμεσα στον τόπο διαμονής (ορεινές και πεδινές περιοχές) όσο και ανάμεσα στα φύλα.[141]

21) Οι Σάββας **Ρομπόλης** και Κώστας **Δημουλάς** θεωρούν ότι η ευρωπαϊκή ενοποίηση είναι μια αντικειμενική διαδικασία και κάθε ένα κοινωνικό πρόβλημα που επιζητά άμεσες λύσεις πρέπει να εντάσσεται στην εφαρμογή ευρύτερων πολιτικών.[142] Έτσι διατύπωσαν τη θεωρία του «**προνοιακού πλουραλισμού**» που αναφέρεται στην ανάγκη δημιουργίας των τοπικών συμφώνων και των τοπικών εταιρικών σχέσεων μεταξύ των **κρατικών οργανισμών**, των **Ο.Τ.Α.**, των **κοινωνικών φορέων** και των **μη κερδοσκοπικών εθελοντικών οργανισμών**. Στα πλαίσια αυτά προτείνεται οι παραπάνω φορείς να λειτουργούν αυτόνομα και ανεξάρτητα από την υφιστάμενη ευθύνη της κεντρικής διοίκησης και να συντείνουν στην σύναψη **εταιρικών σχέσεων** για την ανάπτυξη των απαιτούμενων κοινών δράσεων που θα εστιάζονται σε ένα συγκεκριμένο πρόβλημα. Οι εταιρικές σχέσεις εκλαμβάνονται ως ένα οργανωτικό σχήμα- πλαίσιο διαμόρφωσης πολιτικών κι επιδιώκεται η διαμόρφωση ενός **συνασπισμού συμφερόντων** και **δράσεων** σε περιοχές με αυξημένα επίπεδα **κοινωνικού αποκλεισμού** και **φτώχειας**. Μέσα στα πλαίσια αυτά θα δημιουργείται ένας μηχανισμός ολοκληρωμένης προσέγγισης του προβλήματος του κοινωνικού αποκλεισμού και η δέσμευση για την εφαρμογή μιας ενιαίας και κοινής στρατηγικής, όπου μέσα στο πνεύμα της συνεργασίας και των περιορισμών των συγκρούσεων, θα επιμερίζονται οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι στην εφαρμογή των συγκεκριμένων δράσεων. Όσον αφορά το τι θέματα θα μπορεί να περιλαμβάνει η ανάπτυξη των εταιρικών σχέσεων προτείνεται: α)η οικονομική ανάπτυξη και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας β)η **κατάρτιση- εκπαίδευση** γ) η ανάπλαση, (φυσική, στεγαστική, περιβάλλον), δ) η παροχή δημοσίων υπηρεσιών ε) η εισοδηματική και προνοιακή ενίσχυση στ) η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας ζ)η υγεία και, τέλος, η) η τοπική ανάπτυξη. Βασικό στοιχείο για την υλοποίηση τέτοιων δράσεων είναι ότι πρέπει πάντα να επιδιώκεται η ενθάρρυνση και η συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων των ίδιων των «αποκλεισμένων» στα θέματα που τους αφορούν. Επιπρόσθετα, πρέπει να παίρνονται υπόψη οι δυσκολίες ενός τέτοιου εγχειρήματος, όπως η υπερπήδηση των χρόνιων προβλημάτων δόμησης του ελληνικού κράτους: η έλλειψη συνεργασίας ανάμεσα στους θεσμούς και τους κοινωνικούς φορείς, τα πελατειακά δίκτυα και οι δομές του κρατικού κορπορατισμού, ο συγκεντρωτικός και γραφειοκρατικός τρόπος διοίκησης του κράτους, των οργανισμών και των φορέων, η αυστηρή και ιεραρχική πυραμίδα που δεν επιτρέπει τις γρήγορες και ευέλικτες αποφάσεις, η περιορισμένη παρουσία της Τ.Α. που σαν ενδιάμεσος διαχειριστής της κεντρικής εξουσίας δεν αναπτύσσει αυτόνομες πρωτοβουλίες αντιμετώπισης τοπικών κοινωνικών προβλημάτων. Από την άλλη εντοπίζονται αδυναμίες τόσο των κοινοτικών οργανώσεων, όσο και των οργανώσεων των άμεσα ενδιαφερόμενων με αποτέλεσμα να παρατηρείται μια αδυναμία ενεργητικής παρέμβασης σε πολιτικές που επικεντρώνονται σε συγκεκριμένες ομάδες- στόχους, ενώ παρατηρείται μια έλλειψη πληροφόρησης, παραδοσιακές νοοτροπίες και περιορισμένοι πόροι στην υλοποίηση τέτοιων δράσεων.

2.4. Χαρτογράφηση του αναλφάβητου πληθυσμού που βρίσκονται σε κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού

Από την προηγηθείσα αναφορά στο φαινόμενο του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού μπορούμε να προχωρήσουμε σε ορισμένες κατηγοριοποιήσεις του θέματος σε σχέση με την περιγραφή των ομάδων εκείνων που βρίσκονται σε κίνδυνο ή σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού. Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, η **εκπαιδευτική** και γενικότερα η

---

[141]ΜΩΥΣΙΔΗΣ Α., *ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΨΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΧΩΡΟ: ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ*, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, ΚΕ.Κ.ΜΟ.ΚΟ.Π., GUTENBERG, ΑΘΗΝΑ,1998, σελ. 121- 150.

[142] ΡΟΜΠΟΛΗΣ Σ.,- ΔΗΜΟΥΛΑΣ Κ., *ΟΙ ΕΤΑΙΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ*, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, ΚΕ.Κ.ΜΟ.ΚΟ.Π., GUTENBERG, ΑΘΗΝΑ,1998, σελ. 151-189.

μορφωτική υστέρηση και η **φτώχεια**, ως αποτέλεσμα της **ανεργίας**, αποτελούν τους δυο εναργέστερους παράγοντες που επιφέρουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Στη βάση αυτή μπορούμε να προχωρήσουμε στην παραπέρα εξειδίκευση του θέματος αναφορικά με το πώς παρουσιάζεται το φαινόμενο του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Στους κοινωνικά αποκλεισμένους και αναλφάβητους πληθυσμούς εντάσσονται:

α) Όσοι **αποκλείονται δια νόμου** από το δημόσιο σύστημα της εκπαίδευσης. Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση είναι οι **λαθρομετανάστες** και τα **παιδιά των φαναριών.** Οι λαθρομετανάστες, εξαιτίας της μη νόμιμης εισόδου στη χώρα στερούνται των δικαιωμάτων που απορρέουν αναφορικά με την εκπαίδευση και το βασικό αλφαβητισμό στην επίσημη γλώσσα της χώρας υποδοχής και την καλλιέργεια της μητρικής τους γλώσσας. Τα παιδιά των φαναριών, πολλά από αυτά είναι παιδιά λαθρομεταναστών, στερούνται των βασικών δικαιωμάτων του παιδιού όπως στην εκπαίδευση, στην υγεία, στη διατροφή, στην κατοικία κλπ.

β) Όσοι **αποκλείονται έμμεσα** από το εκπαιδευτικό σύστημα είτε γιατί δεν παίρνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες για κάθε μια από τις ομάδες αυτές είτε γατί η προσφερόμενη εκπαίδευση είναι χαμηλής ποιότητας και δεν επιφέρει σημαντικά αποτελέσματα στον υπό εκπαίδευση πληθυσμό. Στην περίπτωση αυτή, κατά κύριο λόγο, εντάσσονται οι **αθίγγανοι** και οι **μετανάστες,** των οποίων η πρόσβαση στις δομές εκπαίδευσης είναι δυσχερής. Αναφορικά με τους **αθίγγανους** το πρόβλημα του αναλφαβητισμού εστιάζεται στο ότι η μητρική τους γλώσσα δεν είναι η διδασκόμενη στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα, μέσα στο οποίο εξοβελίζεται και ουσιαστικά δεν επιτρέπεται η εκφορά της, ούτε ως μέσο επικοινωνίας. Έτσι τα «ελληνικά» τα οποία διδάσκονται είναι η δεύτερη γλώσσα που αποτελεί για αυτούς ένα διαφορετικό γλωσσικό κώδικα, παρ' ότι τον κατέχουν σε σημαντικό βαθμό στην προφορική του εκδοχή. Επίσης, οι συνθήκες εργασίας των γονέων των αθίγγανων μαθητών και τα χαμηλά εισοδήματα που έχουν (μετακινούμενες ομάδες με σχέση εξαρτημένης εργασίας εποχικού χαρακτήρα) δεν επιτρέπουν τη σταθερή πρόσβαση στις δομές εκπαίδευσης. Από την άλλη, η άρνηση των τσιγγάνων να αποκτήσουν σταθερή κατοικία και να αλφαβητιστούν, μπορεί να εκληφθεί ως συνειδητή πράξη αντίστασης στο αφομοιωτικό εκπαιδευτικό και κοινωνικό σύστημα και κατ' αυτόν τρόπο υποστηρίζεται από πολλούς ότι συνειδητά επιλέγουν την άρνηση εμβολιασμού και εγγραφής στην πρώτη τάξη του δημοτικού σχολείου. Ένα επιπρόσθετο γεγονός αποτελεί ότι η αυτοοργάνωσή τους σε σωματεία και ενώσεις γίνεται περισσότερο για τη διαφύλαξη της πολιτισμικής ιδιαιτερότητάς τους και την αντιμετώπιση ορισμένων κρίσιμων ζητημάτων που σχετίζονται με την απλή αναπαραγωγή και διαβίωση (νερό, υγεία, εργασία) και όχι για τη διεκδίκηση από τη μεριά του κράτους υποδομών εκπαίδευσης και μέτρων για τον βασικό αλφαβητισμό.

Αναφορικά με τους **μετανάστες**: Στην κατηγορία αυτή θα μπορούσαν να ενταχθούν, υπό την ευρεία έννοια, όσοι μη ελληνικής υπηκοότητας εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα και έχουν άδεια παραμονής. Στην περίπτωση αυτή, όμως, παρουσιάζονται αρκετές διαφοροποιήσεις. Έτσι και σε σχέση με το πρόβλημα της εμφάνισης του προβλήματος του αναλφαβητισμού, θα σημειώναμε ότι αυτό παρουσιάζεται ανάλογα με την περίπτωση: α)Όσοι προέρχονται από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και στη βάση του κοινοτικού κεκτημένου έχουν πρόσβαση στις δομές εκπαίδευσης της χώρας ή τους δίνεται το δικαίωμα να φοιτούν σε αμιγή υποκαταστήματα σχολείων της χώρας τους. Στην περίπτωση αυτή παρουσιάζεται ένα αυξημένο μορφωτικό κεφάλαιο, ικανό να τους προσαρμόσει ικανοποιητικά στις απαιτήσεις της εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας μέσα ή έξω από το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα και για αυτό δεν τίθεται ζήτημα κοινωνικού αποκλεισμού. β) Όσοι προέρχονται από χώρες που δεν είναι οργανικά μέλη της Ε.Ε. (άτομα από τις πρώην Δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης, Πολωνοί, Βούλγαροι κτλ). Στην περίπτωση αυτή, ο βαθμός κινδύνου για τη μη εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ποικίλει. Οι ελληνοπόντιοι γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα και εντάσσονται στο εκπαιδευτικό σύστημα με μεγαλύτερη ευκολία, σε αντίθεση με τις άλλες περιπτώσεις, όπου ο διαφορετικός γλωσσικός κώδικας δημιουργεί προϋποθέσεις εμφάνισης του αποκλεισμού από το εκπαιδευτικό σύστημα. γ) Όσοι προέρχονται από τους **πρώην λαθρομετανάστες** και αφού για ένα διάστημα εργάστηκαν

παράνομα, κατάφεραν να συγκεντρώσουν τον απαραίτητο αριθμό ενσήμων, ο οποίος χρησιμοποιείται ως αποδεικτικό στοιχείο για την μερική ή ολική παραμονή τους στην Ελλάδα. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι Αλβανοί, οι Πακιστανοί κλπ. και ο αποκλεισμός ποικίλει ανάλογα με την περίπτωση. Οι Αλβανοί λόγω του μεγέθους τους, ως ομάδα, εντάσσονται στο εκπαιδευτικό σύστημα διότι διαμένουν ως οικογένειες στα αστικά, ημιαστικά και επαρχιακά κέντρα της χώρας, σε αντίθεση με τους Πακιστανούς που είναι αμιγώς οικονομικοί μετανάστες και στη μεγάλη τους πλειοψηφία άνδρες.

3. Όσοι αποκλείονται είτε γιατί δεν παίρνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες τους, όπως των **ατόμων με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ)** είτε γιατί υφίστανται τις συνέπειες της αλλαγής των παραδοσιακών θεσμών κοινωνικής συμβίωσης (πχ. **μονογονεϊκές οικογένειες**) ή υποπέπτουν σε μορφές παραβατικής συμπεριφοράς (**φυλακισμένοι- αποφυλακισμένοι, απεξαρτημένοι**). Ο αποκλεισμός των ατόμων αυτών των κατηγοριών από τις δομές της εκπαίδευσης μπορεί να προσδιοριστεί ως εξής: α) Στα ΑΜΕΑ, με την ανυπαρξία ή την έλλειψη κατάλληλων διόδων πρόσβασης, τόσο καθ' οδών προς τα σχολεία, όσο και μέσα σε αυτά και στην απουσία ή την ελλιπή προετοιμασία του σχολείου σε προγράμματα, βιβλία, και εκπαίδευση των εκπαιδευτικών να ανταποκριθούν στις ιδιαιτερότητες αυτές. β) Στην κατηγορία των ΜΟΓ, τα προβλήματα σχετίζονται σε πολλά επίπεδα: Αρχικά, με την εννοιολογική αποσαφήνιση του τι σημαίνει «πτώση σε κατάσταση ΜΟΓ» και αφετέρου με τον προσδιορισμό εκείνων των χαρακτηριστικών που θέτουν μια μονογονεϊκή οικογένεια σε κίνδυνο ή κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού. γ) Οι «φυλακισμένοι-αποφυλακισμένοι- απεξαρτημένοι», με μια πρώτη περιγραφή των χαρακτηριστικών τους, εντάσσονται αυτόματα στις κοινωνικές ομάδες που βρίσκονται σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού. Όμως, κι ανάλογα με την περίπτωση, ο αποκλεισμός τους διακρίνεται με βάση την ιδιαίτερη θέση του κάθε ατόμου: Διαφορετικό αποκλεισμό υφίσταται κάποιος ισόβια καταδικασθείς από κάποιον αποφυλακισμένο, που μετά από μακρά απουσία από την κοινωνία επιστρέφει σε αυτήν και διαφορετικό ένας εξαρτημένος από ναρκωτικές ουσίες, με κάποιον που προσπαθεί να επανενταχθεί στην κοινωνία συμμετέχοντας σε πρόγραμμα απεξάρτησης.

4. Όσοι **αποκλείονται** εξαιτίας της ταξικής τους καταγωγής. Εδώ εντάσσεται η κατηγορία εκείνη του μαθητικού πληθυσμού που προέρχεται από τα **φτωχά λαϊκά στρώματα** και δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες πρόσβασης στις δομές της **τυπικής** και της **συνεχιζόμενης εκπαίδευσης**. Όμως και ο βαθμός του αποκλεισμού τους ποικίλλει και μπορούμε να τον σκιαγραφήσουμε με την ακόλουθη σειρά: α) Όσοι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν σε κάποιο στάδιο την υποχρεωτική εκπαίδευση. Στην Ελλάδα, το φαινόμενο αυτό εντοπίζεται κυρίως στο πέρασμα από την πρώτη βαθμίδα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Δημοτικό) στη δεύτερη (Γυμνάσιο). Στην περίπτωση αυτή ομιλούμε για το φαινόμενο της **σχολικής αποτυχίας** που εμφανίζεται με τους δείκτες του **οργανικού** και του λειτουργικού **αναλφαβητισμού** και της **μαθητικής διαρροής**. Η διακοπή της υποχρεωτικής εκπαίδευσης συντελείται με την «εθελούσια» απόφαση (από το μαθητή ή την οικογένεια) να σταματήσει το σχολείο με σκοπό να συνδράμει στο οικογενειακό εισόδημα είτε ενταγμένος στην οικογενειακή δραστηριότητα (στο χωράφι, στο γιαπί, στη βιοτεχνία) είτε με «μεροκάματο» σε κάποιο «αφεντικό». Στην περίπτωση αυτή, το ίδιο το άτομο αποδέχεται ότι «δεν παίρνει τα γράμματα» και απορρίπτεται από το σχολείο. Το δε σχολείο «πιστοποιεί» με «αντικειμενικές» ανακεφαλαιωτικές εξετάσεις, την αδυναμία του να συνεχίσει τις βασικές σπουδές. β) Όσων αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη δευτεροβάθμια μη υποχρεωτική εκπαίδευση (Λύκειο) και να ενταχθούν στην παραγωγή μέσα από τη μαθητεία ή να εγγραφούν στις καταστάσεις ανεργίας, ως ανειδίκευτοι εργάτες. γ) Όσοι αποτυγχάνουν, παρ' ότι το επιθυμούν, από τη συνέχιση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται και όσοι αποκλείονται από σχολές ή τμήματα σχολών που είναι κοινωνικά αναγνωρισμένες (ιατρική, νομική, κατασκευών, νέες τεχνολογίες) και εντάσσονται σε «δευτερεύουσες» σχολές της τεχνολογικής και ανώτατης εκπαίδευσης. δ) Όσοι ενήλικες αποκλείονται από τις διαδικασίες συνεχούς εκπαίδευσης-επανεκπαίδευσης και αρχικής κατάρτισης ή επανακατάρτισης. Στο σημείο αυτό ο αναλφαβητισμός και γενικά τα φτωχά εκπαιδευτικά προσόντα συντελούν στην αδυναμία οριζόντιας ή κάθετης

εργασιακής και κοινωνικής κινητικότητας και ενέχουν τον κίνδυνο αδυναμίας εύρεσης εργασίας και πτώση σε κατάσταση ανεργίας μετά από απόλυση λόγω κλεισίματος της επιχείρησης ή τεχνολογικού εκσυγχρονισμού.

2.5. Το πρόβλημα της ανεργίας, της φτώχειας και του αναλφαβητισμού σε σχέση με την εμφάνιση του κοινωνικού αποκλεισμού

Τα προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού στηρίζονται στη δομή της εργασίας και των επαγγελμάτων, τα οποία σχεδιάζονται και αξιολογούνται από τα όργανα του κεντρικού κράτους και των υπερεθνικών οργανισμών (Ε.Ε., Ο.Ο.Σ.Α.).[143] Με βάση τον παραπάνω διαχωρισμό και τα όσα απορρέουν από την προαναφερθείσα βιβλιογραφία, τόσο για το φαινόμενο του αναλφαβητισμού, όσο και για τον κοινωνικό αποκλεισμό και τη μεταξύ τους σχέση, συνάγεται το συμπέρασμα ότι ακρογωνιαίος λίθος για τον κίνδυνο εμφάνισης ή πτώσης στον κοινωνικό αποκλεισμό είναι η οικονομική ανέχεια και η κατάσταση της **φτώχειας**, ως αποτέλεσμα της ανεργίας. Αντίστροφα, ο κοινωνικός αποκλεισμός εμφανίζεται όταν το δικαίωμα για σταθερή εργασία αποθεμελιώνεται, το άτομο αναζητά εργασία, η οποία θεωρείται προαπαιτούμενο για την ενεργητική του ένταξη στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Στο σημείο αυτό τίθεται και η συμβολή (θετική ή αρνητική) της εκπαίδευσης ενός ατόμου αναφορικά, τόσο με την απόκτηση βασικών κοινωνικών γνώσεων (γνώση του μηχανισμού της γραφής, ανάγνωσης, αριθμητικών υπολογισμών), όσο και με τη δυνατότητα προσαρμογής στο διαρκώς μεταβαλλόμενο εργασιακό περιβάλλον. Στη βάση αυτή και με σκοπό την αποσαφήνιση των βασικών σκοπών της παρούσας έρευνας, είμαστε υποχρεωμένοι να περιγράψουμε τα βασικά χαρακτηριστικά της δομής της εργασίας, όπως αυτά παρουσιάζονται σήμερα στον ελλαδικό χώρο σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο και τα συμπεράσματα που εξάγονται από αυτή τη σχέση.

Στην Ελλάδα, η δομή της εργασίας παρουσιάζει ορισμένα ενδιαφέροντα στοιχεία σε συνάρτηση με τον τύπο της εκπαίδευσης και της ποιότητας της ειδικευμένης ή της αποειδικευμένης εργατικής δύναμης. Τα στοιχεία αυτά αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα:

---

[143] Ο Jeremy Rifkin στο «*Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*» (εκδ. ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ, 1995, ιδίως στις σελ. 297-304) υποστηρίζει ότι το μέλλον της απασχόλησης βρίσκεται στον πολιτισμό, στην ψυχαγωγία, στον τουρισμό που στοιχειοθετούν τα «ανθρωποκεντρικά επαγγέλματα». Επίσης, εντάσσει στα μελλοντικά επαγγέλματα και τους τομείς της υγείας και της πρόνοιας. Αντιθέτως, δε βλέπει μαζική είσοδο εργαζομένων στη βιομηχανία και στο εμπόριο, όπως επίσης και σε ειδικότητες που επιδέχονται εκσυγχρονισμού και αυτοματοποιήσεων, όπως τηλεφωνικά κέντρα κλπ. Θεωρεί επίσης ότι τα εξειδικευμένα στελέχη (μεσαία στρώματα) που θα στελεχώνουν όλους τους τομείς της παραγωγής, αλλά σε αυτές τις θέσεις δεν αναμένεται μαζική πρόσληψη εργαζομένων, δημιουργεί διεύρυνση του (οικονομικού) χάσματος με τα κατώτερα (ανειδίκευτα) στρώματα. Για να δημιουργηθεί απασχόληση δίνει έμφαση όχι στη ευελιξία της στην αγορά εργασίας αλλά στη μείωση του χρόνου εργασίας στις 35 ώρες την βδομάδα σε μια 5ετία και ακόμη στις 30 ώρες- 6ωρο την ημέρα- σε 15 έτη. Η μείωση του χρόνου εργασίας θα πρέπει να γίνει κεντρικά, σε επίπεδο Ε.Ε., με φορολογικά κίνητρα στις επιχειρήσεις, αφού «το Δημόσιο θα αναπληρώσει τα φορολογικά έσοδα από το φόρο μισθωτών υπηρεσιών και τον Φ.Π.Α. λόγω της αύξησης της κατανάλωσης» (ομιλία σε τηλεδιάσκεψη του J. Rifkin στο συνέδριο που διοργάνωσε το Υπουργείο Εργασίας για το «Μέλλον της εργασίας» στις 16 –2-2003 με αφορμή την προεδρία της ελληνικής κυβέρνησης στην Ε.Ε.).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

	ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ	ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	ΑΝΕΡΓΟΙ	ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ
ΣΥΝΟΛΟ	**8.803.526**	**4.463.166**	**3.939.791**	**523.374**	**4.340.361**
Διδακτορικό ή μεταπτυχιακός τίτλος	28.799	26.470	24.981	1.489	2.329
Πτυχίο ΑΕΙ	818.690	650.424	599.460	50.964	168.266
Φοίτησαν σε ΑΕΙ	5.422	2.648	2.047	601	2.774
Ανώτερη Επαγγελματική Σχολή	661.717	539.026	459.780	82.247	122.691
Μέση Εκπαίδευση	2.250.488	1.322.548	1.121.773	200.775	927.940
Τριτάξια Εκπαίδευση	1.120.096	480.022	414.613	65.409	640.074
Δημοτικό	3.053.675	1.304.919	1.193.305	111.614	1.748.756
Μερικές τάξεις Δημοτικού	3503.984	92.235	87.205	5.030	411.749
Δεν πήγαν σχολείο	360.655	44.873	39.627	5.246	315.782

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, β΄ τρίμηνο 1999.

Με βάση τον πίνακα 1, διαφαίνεται ότι περισσότερο «ευάλωτοι» στην ανεργία είναι οι απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης (200 χιλ. σε εργατικό δυναμικό 1.322 χιλ., ποσοστό 15%), έναντι 111 χιλ. ανέργων σε 1.304 χιλ. εργατικού δυναμικού που έχουν μόνο απολυτήριο δημοτικού (ποσοστό 8,5%). Αν συνυπολογίσουμε στους αποφοίτους Δημοτικού όσους έχουν τελειώσει μόνο μερικές τάξεις του και όσους δεν πήγαν καθόλου σχολείο, τότε το ποσοστό ανεργίας στο «σκληρό» πυρήνα των υποεκπαιδευμένων και αναλφάβητων ανέργων, ανέρχεται στο 9,25%. Αντίστοιχα, οι άνεργοι των άλλων κατηγοριών είναι σε ποσοστά 5,9% για την κατηγορία με διδακτορικό ή μεταπτυχιακό, 7,8% για πτυχιούχους των ΤΕΙ, 22,3% για όσους φοίτησαν για ένα τουλάχιστον έτος σε ΑΕΙ αλλά δεν πήραν πτυχίο και για τους πτυχιούχους Ανώτερων Σχολών (συμπεριλαμβάνονται κι οι απόφοιτοι των ΤΕΙ) στο 15,2%. Φαίνεται λοιπόν καθαρά ότι η ανεργία στους **υποεκπαιδευμένους** και **αναλφάβητους** πληθυσμούς της χώρας είναι η τρίτη μικρότερη (μετά τους αποφοίτους με διδακτορικό και ΑΕΙ). Όσον αφορά τους πληθυσμούς που δεν είναι ενεργοί, (μη εργαζόμενες γυναίκες, συνταξιούχοι, ΑΜΕΑ κλπ), οι πληθυσμοί των υποεκπαιδευμένων και αναλφάβητων είναι περισσότεροι σε απόλυτους αριθμούς από τους εν ενεργεία πληθυσμούς (φαινόμενο που παρατηρείται και σε αυτούς τους πληθυσμούς που έχουν πτυχίο ΑΕΙ). Σε αυτό το περιβάλλον απασχόλησης, φαίνεται ότι για τους υποεκπαιδευμένους και αναλφάβητους πληθυσμούς, δίνονται ευκαιρίες απασχόλησης στον **πρωτογενή** και **δευτερογενή τομέα**. Η δραστηριοποίηση σε αυτούς τους τομείς φαίνεται να επιτυγχάνεται σε ικανοποιητικά ποσοστά σε σχέση με τα υπόλοιπα «εγγράμματα» τμήματα του πληθυσμού. Επίσης, και με βάση συμπληρωματικά στοιχεία του πίνακα 1 που δεν αναγράφονται, διαφαίνεται, ότι ο κύριος όγκος των **υποεκπαιδευμένων** συγκεντρώνεται στους αγρότες και ειδικά στις γυναίκες αγρότισσες και στα υποεκπαιδευμένα τμήματα των πόλεων και ειδικά των γυναικών.[144]

Συμπερασματικά, το πρόβλημα της απασχόλησης των υποεκπαιδευμένων και αναλφάβητων κοινωνικών ομάδων εμφανίζει δυσλειτουργίες όταν τοποθετείται στο περιβάλλον και στις απαιτήσεις της σύγχρονης οργάνωσης της εργασίας και ειδικά της ειδικευμένης (εκπαιδευμένης)

[144] Ο αριθμός των μισθωτών αυξάνεται σημαντικά από τις υπηρεσίες, μεταξύ των οποίων εντάσσονται διαφορετικά τμήματα, αναφορικά με το είδος της απασχόλησης, όπως οι μισθωτοί στη μεταποίηση και οι δημόσιοι υπάλληλοι. Η πιο μεγάλη αύξηση του αριθμού των μισθωτών παρατηρείται στη διαχείριση της ακίνητης περιουσίας (17,57%), στα δίκτυα φυσικού αερίου (15΄24%), στο εμπόριο (8,14%) αλλά και στον κλάδο των ξενοδοχείων και εστιατορίων (6,28%). Αντίθετα οι θέσεις της μεταποίησης φθίνουν κατά 1,85% και στους μισθωτούς στη Δημόσια Διοίκηση, στην άμυνα, στην κοινωνική ασφάλιση (-0,63%) και στους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς (4,7%). (Πηγή ΕΣΥΕ, β΄ εξάμηνο 1999).

εργασίας που είναι ένας βασικός συντελεστής παραγωγής και συναρτάται κατά απόλυτο τρόπο από το επίπεδο εκπαίδευσης ενός ατόμου.[145] Επίσης, η εκπαίδευση και η παραγωγικότητα του εργαζομένου έχουν μια μονοσήμαντη σχέση που καθορίζει τη θέση που καταλαμβάνει ο εργαζόμενος στον εσωτερικό καταμερισμό εργασίας που εμφανίζεται με τις εξής μορφές:

Οι **οργανικά αναλφάβητοι** θα ενταχθούν χωρίς επαρκή επαγγελματικά προσόντα και ειδίκευση σε χώρους έντασης της εργασίας και θα έχουν περιορισμένες ευκαιρίες να βελτιώσουν την εκπαιδευτική τους κατάσταση, που τίθεται ολοένα και περισσότερο στις ημέρες μας, ως προϋπόθεση για την επαγγελματική τους ανέλιξη.

Οι **λειτουργικά αναλφάβητοι**, δηλαδή αυτοί που ενώ έχει διδαχθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα το μηχανισμό της ανάγνωσης, της γραφής και της εκτέλεσης των βασικών αριθμητικών πράξεων δεν μπορούν να το χρησιμοποιήσουν με ευχέρεια στην καθημερινή τους ζωή και συναντούν αρκετές δυσκολίες να προσαρμοστούν σε εργασιακά καθήκοντα με αυξημένες απαιτήσεις. Στην κατηγορία αυτή παρουσιάζονται δισταγμοί στην ανάληψη πρωτοβουλιών στην εργασία, και γενικά δεν παρατηρείται οριζόντια και κάθετη κινητικότητα στο εσωτερικό μιας επιχείρησης ή ενός εργοστασίου.

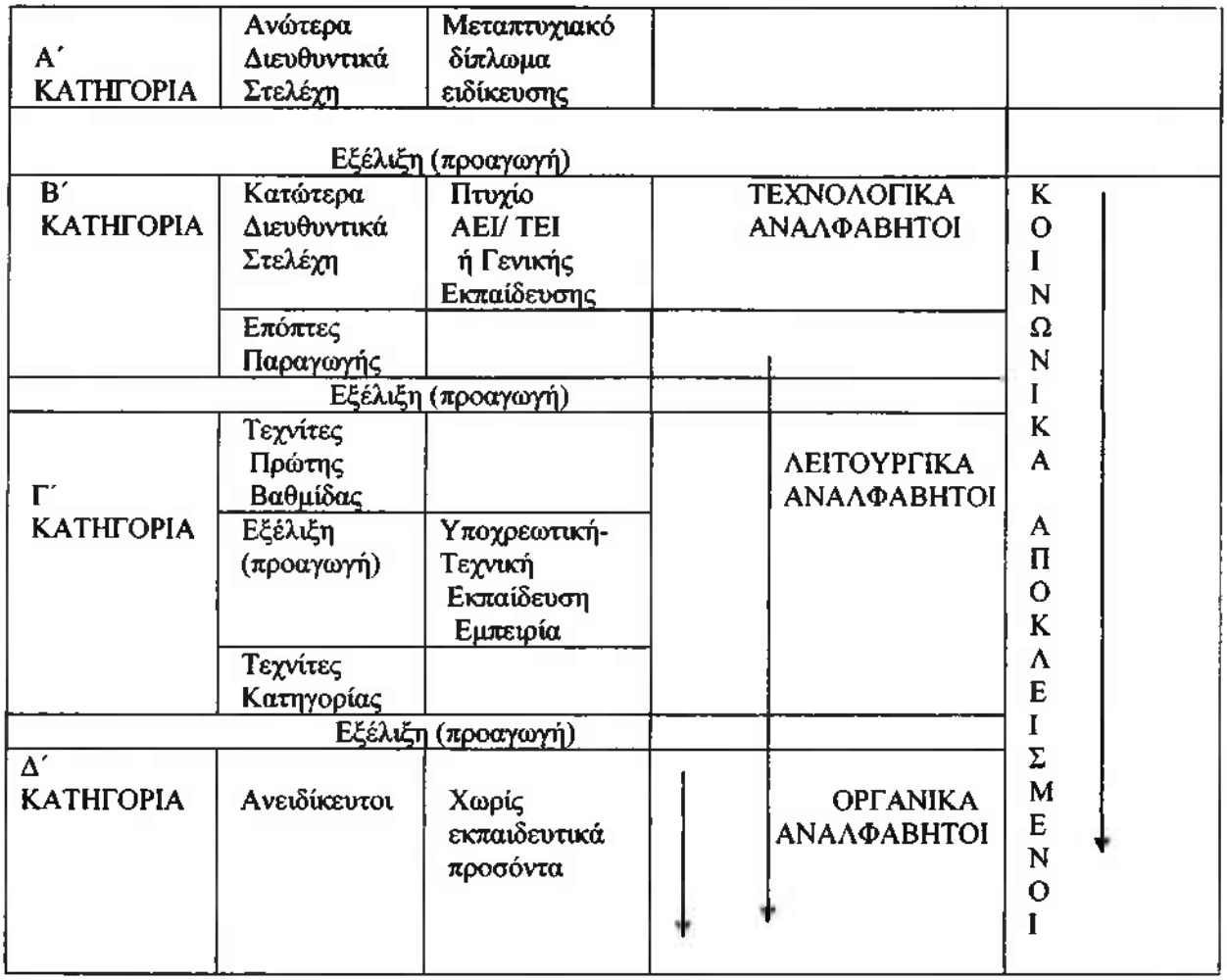
Οι **τεχνολογικά αναλφάβητοι** παρουσιάζουν μια διεισδυτικότητα σε περισσότερα εκπαιδευτικά επίπεδα και συναντώνται ακόμη και σε αποφοίτους τεχνολογικών και πανεπιστημιακών τμημάτων. Η εντρύφηση, όμως, με τις νέες τεχνολογίες δεν σχετίζεται μόνο με την ικανότητα χρησιμοποίησης του ηλεκτρονικού υπολογιστή για αξιοποίηση κατά τον ελεύθερο χρόνο του εργαζόμενου αλλά από το βαθμό και τον τρόπο χρήσης κατά τη φάση της παραγωγικής εργασίας.[146] Σχετίζεται επίσης και με τον τρόπο εκπαίδευσης και επανεκπαίδευσης των εργαζομένων πάνω στις νέες τεχνολογίες και με τη σύνδεση του εκπαιδευτικού συστήματος με την παραγωγική διαδικασία που οφείλει να προσαρμόζει το παραγόμενο «προϊόν» στις εκάστοτε μεταβολές της τεχνολογίας και στις απαιτήσεις της παραγωγής. Συνοπτικά, ο αναλφαβητισμός (οργανικός, λειτουργικός και τεχνολογικός) σε σχέση με την ένταξη ενός εργαζόμενου στην παραγωγική διαδικασία αποτυπώνεται στο παρακάτω σχήμα:[147]

---

[145] Η παραπάνω θέση καθορίζεται από τη γενική παραδοχή ότι τα αυξημένα μορφωτικά προσόντα συντελούν στην άρση της κοινωνικής ανισότητας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Όσο πιο αυξημένα μορφωτικά προσόντα κατέχει ένας ενήλικας (αποκτημένα από το εκπαιδευτικό σύστημα και το μορφωτικό κεφάλαιο της τάξης που ανήκει) τόσο μεγαλύτερες πιθανότητες έχει να βρει μια καλοπληρωμένη εργασία που να συνάδει με τα ενδιαφέροντα και τις ικανότητές του. Γενικά ισχύει ότι η εργασία αμείβεται κατ' αντιστοιχία με την παραγωγικότητά της και τα αυξημένα μορφωτικά προσόντα εξασφαλίζουν τις προϋποθέσεις για εργασία με καλές αποδοχές και ικανοποιητικές συνθήκες εργασίας. Αντίστροφα, όσο ελλιπή είναι τα εκπαιδευτικά προσόντα ενός εργαζομένου τόσο αυξημένες είναι οι πιθανότητες να βρει εργασία με χαμηλές αποδοχές και σε εργασιακό περιβάλλον που παρουσιάζει προβλήματα, ενώ επίσης η θέση εργασίας που καταλαμβάνει είναι επισφαλής σε περιπτώσεις τεχνολογικού εκσυγχρονισμού της επιχείρησης. (Για το ίδιο θέμα βλ. και ΔΕΔΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ Α., *ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ, ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ: Η ΔΙΦΟΡΟΥΜΕΝΗ ΣΧΕΣΗ*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1993, σελ. 385).

[146] Στις παραπάνω θέσεις προβάλλεται η αντίρρηση ότι ο κυρίαρχος ρόλος της εκπαίδευσης δεν είναι η προετοιμασία για την αγορά εργασίας αλλά η δημιουργία «πολιτών» κι όχι η «παραγωγή ειδικευμένων». Η θέση αυτή έχει ισχυρά ερείσματα στο πολιτικό επίπεδο και εκφράζεται κυρίως από τις δυνάμεις της Αριστεράς για τη δημιουργία ενός σχολείου που να δημιουργεί ολοκληρωμένες προσωπικότητες και η εκπαίδευση να είναι στενά συνδεδεμένη με το παραγωγικό μοντέλο της οικονομίας. Σε όλες όμως τις προσεγγίσεις (νεοφιλελεύθερες, σοσιαλδημοκρατικές, μαρξιστικές) παρατηρείται μια συμφωνία σχετικά με τον περιορισμένο χαρακτήρα που παίζουν τα ελλιπή εκπαιδευτικά προσόντα στην παραγωγικότητα του εργαζόμενου και ο αναλφαβητισμός (οργανικός, λειτουργικός, τεχνολογικός) επηρεάζει τη δυνατότητα για καλυτέρευση των όρων εργασίας και της ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας.

[147] Το παραπάνω σχήμα στηρίζεται και τροποποιεί το διάγραμμα P.B. Doeringer- M.J. Piore, που παρουσιάζεται από τον Α. Δεδουσόπουλο, *Εκπαίδευση, Κατάρτιση, Απασχόληση* στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1993, σελ. 395.

Όπως φαίνεται κι από το παραπάνω σχήμα, τα όρια για το ποιος είναι πραγματικά κοινωνικά αποκλεισμένος ποικίλλουν και εξαρτώνται από το είδος της απασχόλησης σε σχέση με το χαρακτήρα της εργασίας (μόνιμη, εποχιακή) και την εκπαίδευση του ατόμου.[148] Για να μπορέσουμε, όμως, να καλύψουμε το θέμα της σχέσης ανάμεσα στην ανεργία και τον κίνδυνο πτώσης σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού, αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης και ειδικά αυτό της υποεκπαίδευσης και του αναλφαβητισμού, είμαστε υποχρεωμένοι να αναζητήσουμε το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων που εμφανίζονται στα πλαίσια ενός δομημένου πληθυσμιακού χώρου. Η επικέντρωση για παράδειγμα του ερευνητικού ενδιαφέροντος της παρούσας διατριβής στο Δήμο Περιστερίου, πέρα από τους λόγους που αναφέρθηκαν πρωθύστερα, παίρνει υπόψη τα εξής επιπρόσθετα στοιχεία:

α) Κατά τη διαδικασία της παραγωγής, τα είδη των επαγγελμάτων στα οποία απασχολούνται οι υποεκπαιδευμένοι και οι αναλφάβητοι τείνουν να εκλείψουν στη σύγχρονη οργάνωση εργασίας που απαιτεί υψηλό καταμερισμό και εξειδίκευση και μπορεί να οδηγήσει στη διαρθρωτική και τεχνολογική ανεργία. Για τα δυτικά προάστια των Αθηνών και ειδικά για το Περιστέρι, φθίνουν τα επαγγέλματα πάνω στα οποία στηρίχθηκε η άνδρωσή του, όπως της κλωστοϋφαντουργίας, του

[148] Συναρτάται άμεσα με το βαθμό της εκπαιδευτικής κατάστασης ενός ατόμου και ειδικά με το επίπεδο του αλφαβητισμού του. Γενικότερα, η εκπαιδευτική κατάστασή του, επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό το είδος και τον τομέα απασχόλησης, και η προσπελασιμότητα μεταξύ των διαφορετικών βαθμίδων παραγωγής εξαρτάται από το είδος του αναλφαβητισμού, που όπως έχουμε σημειώσει, συνδέεται άμεσα με την εκπαιδευτική κατάσταση που βρίσκεται ένας εργαζόμενος. Το είδος της εργασιακής απασχόλησης και ο βαθμός της κάθετης ή οριζόντιας εργασιακής κινητικότητας των εργαζομένων και ιδίως των αναλφάβητων και υποεκπαιδευμένων, εξαρτάται από το βαθμό εκπαίδευσης και επανεκπαίδευσης στο εσωτερικό των επιχειρήσεων και στη στήριξη προγραμμάτων για τον βασικό αλφαβητισμό και την βελτίωση των αρχικών δεξιοτήτων τους.

ιματισμού, του δέρματος, των κατασκευών, της μικρομεσαίας βιοτεχνικής επιχείρησης και του εμπορίου. Για παράδειγμα, οι παραδοσιακοί τσαγκάρηδες έχουν περιοριστεί στο ελάχιστο και το κλείσιμο των μεγάλων εργοστασίων κλωστοϋφαντουργίας και επεξεργασίας μετάλλου έχουν προκαλέσει μεγάλη ανεργία, ενώ μόνο ένα μικρό μέρος από τον παραπάνω κύκλο εργασιών έχει μεταφερθεί στις μικροβιοτεχνίες και στη μερική απασχόληση (οικοτεχνία). Έτσι, κατά μια γενική έννοια, το πρόβλημα των **φτωχών εκπαιδευτικών προσόντων** και η ανάγκη ανανέωσής τους, πρώτα απ' όλα με την ικανοποιητική γνώση της γραφής, της ανάγνωσης και της εκτέλεσης των βασικών αριθμητικών πράξεων, τίθενται σε άμεση προτεραιότητα. Οι οικοδόμοι χρειάζεται να επανεκπαιδευτούν πάνω στη χρήση νέων εργαλειομηχανών, σκαπτικών μηχανημάτων και τήρηση των κανόνων ασφαλείας, οι κλωστοϋφαντουργοί στη χρήση των νέων εργαλειομηχανών κ.ο.κ. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ανεργία θεωρείται από πολλούς, ότι είναι αποτέλεσμα της αναντιστοιχίας μεταξύ δεξιοτήτων που κατέχουν οι άνεργοι και των δεξιοτήτων που απαιτούν οι ανάγκες της παραγωγής και επιζητούν οι εργοδότες. Η αναντιστοιχία αυτή είναι προϊόν της ανεπαρκούς εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού στο εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και της έλλειψης βασικής εκπαίδευσης και επανεκπαίδευσης στο χώρο εργασίας. Συνεπώς, για το πρόβλημα της ανεργίας λέγεται ότι δεν πρέπει να αναφερόμαστε, γενικά, στην έλλειψη εργασιακών ικανοτήτων των υποεκπαιδευμένων και αναλφάβητων, αλλά στην έλλειψη ευκαιριών για την απόκτηση αυτών των ικανοτήτων. Το πρόβλημα της μη εξεύρεσης ειδικευμένης εργασίας (που είναι ένας αποφασιστικός συντελεστής παραγωγής) εξαρτάται από το επίπεδο εκπαίδευσης ενός ατόμου και παράλληλα τα αυξημένα μορφωτικά προσόντα συντελούν στην άρση της κοινωνικής ανισότητας και του κοινωνικού αποκλεισμού. β) Υποστηρίζεται επίσης, ότι οι αντικειμενικές αυτές εξελίξεις στη δομή της εργασίας δημιουργούν μια πολωτική κατάσταση ανάμεσα στη μισθωτή εργασία των διανοητικά και χειρωνακτικά εργαζομένων που επιδεινώνεται με την ενσωμάτωση μεγάλων τμημάτων του εργατικού δυναμικού, χωρίς εμπειρία στις ειδικές συνθήκες της βιομηχανίας, τα οποία εξακολουθούν να εισρέουν από τις αγροτικές περιοχές (πρώην αγρότες). Το πρόβλημα της μαζικής εισροής ανειδίκευτων εργαζομένων επιδεινώνεται, επίσης, από το μεγάλο αριθμό μεταναστών και προσφύγων, που εκτός της έλλειψης αυτών των δεξιοτήτων, δεν είναι κάτοχοι του εργαλείου της «γλώσσας». Δημιουργούνται, επίσης, προβλήματα και στο εσωτερικό των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εργαζομένων καθώς «διαλύονται» οι αντιστάσεις των παλαιών ειδικευμένων τεχνιτών με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Τέλος δημιουργούνται νέες ιεραρχικές δομές στην επιχείρηση (μεσαίου ή μικρού μεγέθους) και στην κοινωνία και η δημιουργία νέων επαγγελμάτων αυξημένου κοινωνικού κύρους οδηγεί στην «πτώση» άλλων. γ)Το πρόβλημα της απασχόλησης και της ανεργίας του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, εντάσσεται ως βασική συνιστώσα της μελέτης του παραγωγικού μοντέλου ανάπτυξης μιας χώρας και συνδέεται άμεσα με το δείκτη εκπαίδευσης και κατάρτισης των πληθυσμών που την συγκροτούν. Στη βάση αυτή, η μελέτη των δυνατοτήτων απασχόλησης και των ευκαιριών εισόδου στην αγορά εργασίας των υποεκπαιδευμένων και αναλφάβητων τμημάτων ενός αστικού χώρου, όπως είναι ο Δήμος Περιστερίου, που έχει επιλεγεί ως αυτοτελής ερευνητικός χώρος, πρέπει να τοποθετείται ως παράγωγο δύο βασικών παραμέτρων: Αρχικά με τη διάρθρωση της οικονομικής βάσης μιας τοπικής κοινωνίας και του τρόπου οργάνωσης των τοπικών παραγωγικών σχέσεων, ως αποτέλεσμα του καταμερισμού στα πλαίσια του ενιαίου παραγωγικού μοντέλου της χώρας Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο χαρακτήρας μιας τοπικής παραγωγικής βάσης βασίζεται στην προϋπάρχουσα απασχόληση στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα και στο επίπεδο της προσφερόμενης ειδικευμένης εργατικής δύναμης. Επιπρόσθετα, τα προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού στηρίζονται στην προσδοκώμενη μελλοντική δομή της εργασίας και των επαγγελμάτων, τα οποία σχεδιάζονται και αξιολογούνται από τα όργανα του **κεντρικού κράτους** και των **υπερεθνικών οργανισμών** (Ε.Ε., Ο.Ο.Σ.Α.). Γενικότερα, θα σημειώναμε, ότι οι πολιτικές αυτές, βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των κοινοτικών οργάνων, της εθνικών κυβερνήσεων, των μεγάλων πολυεθνικών εταιριών και των φορέων των εργαζομένων. Σε τοπικό επίπεδο αποτελούν τον

δείκτη που εκφράζει το μέγεθος της ανάπτυξης ή της υπανάπτυξης της περιοχής, το βαθμό της ενεργητικής ή ελλειμματικής συμμετοχής των πληθυσμών και ιδιαίτερα των υποεκπαιδευμένων και αναλφάβητων στην παραγωγή, διανομή και αναδιανομή του παραγόμενου κοινωνικού πλούτου. Στοχεύουν δε, στην εξασφάλιση μιας ελάχιστης εγγύησης του εισοδήματος, ως προϋπόθεση για την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής. Στη βάση αυτή, τα προγράμματα για την απασχόληση και την καταπολέμηση της ανεργίας στα όρια ενός συγκροτημένου αστικού χώρου, όπως είναι ο Δήμος Περιστερίου, υλοποιούνται από οργανισμούς της κεντρικής εξουσίας (Υπουργείο Εργασίας, ΟΑΕΔ) και από φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης και γενικότερα του τοπικού κράτους (Τοπικό Σύμφωνο Απασχόλησης, ΑΣΔΑ, ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ., Κ.Ε.Π.).

3. Ο ρόλος του κεντρικού κράτους και η εμπλοκή του τοπικού κράτους

1. Αν θελήσουμε να εξετάσουμε την παρέμβαση του **τοπικού κράτους** στην εκπαίδευση τις δεκαετίες μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικά χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής, πρέπει να ξεκινήσουμε από τη συνάρθρωση κεντρικού – τοπικού μέσα από την ανάπτυξη του λεγόμενου «**κράτους πρόνοιας**». Κάτω από αυτή την οπτική θα δούμε ότι τόσο η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας όσο και η ανάπτυξη των εκπαιδευτικών πολιτικών και η δημιουργία και επέκταση των εκπαιδευτικών συστημάτων οφείλονται στους ίδιους σχεδόν γενεσιουργούς παράγοντες: α) στην ανάγκη αξιοποίησης και συσσώρευσης του κεφαλαίου, β) στα αποτελέσματα των κατακτήσεων των εργαζομένων και γ) στην ανάγκη νομιμοποίησης της πολιτικής σταθεροποίησης που εξασφάλιζε ένα κράτος αυτού του τύπου, αποτρέποντας ή αμβλύνοντας τις ανεπιθύμητες συνέπειες.[149] Σ' αυτά τα πλαίσια αναπτύχθηκαν τύποι συστημάτων κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής εκ των οποίων ορισμένοι από αυτούς χαρακτηρίζουν κοινωνίες που είχαν ήδη από το 19ο αιώνα θεσμικά κατοχυρωμένες αρμοδιότητες στο τοπικό επίπεδο, μακρά παράδοση στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής από την τοπική αυτοδιοίκηση και χαμηλό βαθμό διοικητικού ελέγχου και εποπτείας από το κεντρικό κράτος π.χ. Αγγλία- επαρχίες, Σουηδία- ενορίες κτλ.[150]

Από τα μέσα της δεκαετίας του '70, με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, το κυρίαρχο μοντέλο καπιταλιστικής ανάπτυξης αδυνατεί να εξασφαλίσει τη διευρυμένη αναπαραγωγή του συστήματος και την οικονομική ανάκαμψη. Στα πλαίσια αυτά κυριαρχούν νεοφιλελεύθερες πολιτικές διακυβέρνησης, οι οποίες αμφισβητούν τις αναδιανεμητικές λειτουργίες του κράτους και προβάλλουν ως κυρίαρχο το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας. Παράλληλα έχουμε αναδιάρθρωση της σχέσης κεντρικού – τοπικού και διάσπαση και διαφοροποίηση των παραγωγικών συστημάτων, στα πλαίσια μιας συνεχώς επεκτεινόμενης διεθνοποίησης. Σαν αποτέλεσμα όλων των παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι οι τελευταίες δεκαετίες χαρακτηρίζονται από μείωση των δαπανών του κράτους για την εκπαίδευση, την υγεία, την πρόνοια, την ασφάλιση κτλ. και προσανατολισμό τους προς την κατεύθυνση στήριξης της συσσώρευσης του κεφαλαίου, αντικατάσταση του πλαισίου των κοινωνικών δικαιωμάτων με αυτό της ατομικής επιλογής και παράλληλα μετατόπιση των κοινωνικών λειτουργιών του κράτους στο τοπικό επίπεδο. Στις νέες συνθήκες οι τοπικές εξουσίες (περιφέρειες, νομοί, δήμοι) αναδεικνύονται και «ευνοούνται» ως πεδία διαμόρφωσης των προϋποθέσεων προσαρμογής στις νέες συνθήκες και ίσως διεξόδου από την κρίση.

Η «**τοπική ανάπτυξη**» συνδέεται με την εμφάνιση νέων τρόπων ανάπτυξης με «ευέλικτη εξειδίκευση» και ποιοτική παραγωγή σε μικρή κλίμακα. Έτσι ενώ στα μάτια ενός απλού παρατηρητή φαίνεται ότι έχουμε τη διαμόρφωση τάσεων αποκέντρωσης και αναβάθμισης των τοπικών θεσμών, ο τρόπος που διαμορφώνονται αυτές οι τάσεις με μείωση της κρατικής χρηματοδότησης, επιβολή νέων φόρων στους πολίτες από την πλευρά της τοπικής αυτοδιοίκησης,

---

[149] COCKBURN C., *The Local State: Management of Cities and People*, Southampton, Pluto Press, 1977, σελ. 41-66 στο κεφάλαιο «Local government as local state».

[150] ΓΕΤΙΜΗΣ Π. *Κοινωνικές Πολιτικές και Τοπικό Κράτος*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ, Θεμέλιο, Αθήνα,1993, σελ. 91-121.

ανταποδοτικές υπηρεσίες και εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα, καθώς και η παράλληλη τάση αυξανόμενης συγκεντροποίησης όσον αφορά τον έλεγχο από το κεντρικό επίπεδο και τη διαμόρφωση των πλαισίων άσκησης των τοπικών πολιτικών σε υπερεθνικό επίπεδο δεν μας επιτρέπουν να μιλήσουμε ούτε για εκδημοκρατισμό του κράτους με την ενίσχυση των τοπικών εξουσιών αλλά ούτε και για βελτίωση των συνθηκών ζωής και εκπαίδευσης των πλατιών λαϊκών μαζών. Αντίθετα οι τοπικές εξουσίες είναι υποχρεωμένες να ακολουθήσουν καπιταλιστικές μορφές παραγωγής στην παροχή τεχνικής υποδομής, τοπικών υπηρεσιών και αγαθών, ανάμεσα σ' αυτά και η **εκπαίδευση**, στη βάση της ανταποδοτικότητας και των ιδιωτικο-οικονομικών κριτηρίων. Παράλληλα είναι υποχρεωμένες να αντιμετωπίσουν τον πολίτη ως «καταναλωτή» τοπικών υπηρεσιών ο οποίος έχει την «ελευθερία των επιλογών» και καλείται να «πληρώσει» σε εξατομικευμένη βάση. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι η υποβάθμιση των κοινωνικών δικαιωμάτων και των γενικών ρυθμίσεων, η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων με αποσπασματικό τρόπο και η ώθηση όλο και περισσότερων τμημάτων των λαϊκών μαζών στον **κοινωνικό αποκλεισμό**. Χαρακτηριστικό παράδειγμα όλων των παραπάνω αποτελούν οι ρυθμίσεις και οι δαπάνες για την εκπαίδευση. Οι τοπικές εξουσίες αναλαμβάνουν σιγά σιγά μια σειρά από αρμοδιότητες και πολιτικές που μέχρι πρόσφατα ανήκαν στο κεντρικό κράτος χωρίς την παράλληλη μεταφορά πόρων και τεχνογνωσίας στον τομέα της διοίκησης, αναγκασμένες όμως να λειτουργούν κάτω από την στενή επίβλεψη της μη αιρετής περιφερειακής διοίκησης και του κεντρικού κράτους. Παράλληλα το ευρύτερο πλαίσιο λειτουργίας αυτών των πολιτικών καθορίζεται σε υπερεθνικό επίπεδο (Ε.Ε.) με βάση τους στόχους των γενικότερων αναδιαρθρώσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω.

2. Η ανάπτυξη, εδραίωση και λειτουργία του τοπικού κράτους στην Ελλάδα κατά τις δεκαετίες του '60 και'70 εξετάζεται σε σχέση με τα οξυμένα προβλήματα της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης του ελληνικού κράτους (πχ. εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση) καθώς και το πρόβλημα της εδραίωσης της δημοκρατικής νομιμότητας που άφησαν οι πληγές του εμφυλίου πολέμου. Στο χρονικό αυτό διάστημα αναπτύσσονται πολιτικές τύπου κοινωνικού κράτους, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν αποτελούν συγκροτημένες κοινωνικές πολιτικές στα πλαίσια του κράτους πρόνοιας, που την ίδια εποχή εδραιωνόταν στις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης. *Τι εννοούμε όμως με την έννοια τοπικό κράτος;*

Το **τοπικό κράτος (local state)** είναι μια μορφή άσκησης κρατικής εξουσίας σε τοπικό επίπεδο. Τις περισσότερες φορές ο όρος ταυτίζεται με την **τοπική αυτοδιοίκηση**, ενώ σε άλλες περιπτώσεις αναφέρεται και ως **τοπική κοινωνία**. Υπό την ευρεία έννοια, το τοπικό κράτος εκφράζει τις εκλεγμένες τοπικές αυτοδιοικήσεις και την κάθε μορφή αποκεντρωμένης διοίκησης. Από την άποψη της άσκησης συγκεκριμένων εξουσιών, αναφέρεται στα γεωγραφικά όρια που καλύπτει μια **νομαρχία** και ένας **δήμος**, τις κατεξοχήν διοικητικές και πολιτικές χωρικές μονάδες στην ελληνική επικράτεια. Το τοπικό κράτος όμως είναι ένας βασικός πολιτικός θεσμός που εκφράζει τις ίδιες θεμελιακές κοινωνικές σχέσεις που δημιουργούνται κεντρικά και αποτελεί μορφή κρατικού μηχανισμού και άσκησης δημόσιας διοίκησης.[151] Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι τα χρόνια δομικά προβλήματα που παρουσιάστηκαν στον τόπο μας συνδέονται με τον τύπο της κοινωνικής και της οικονομικής ανάπτυξης.

Η έννοια του τοπικού κράτους στην Ελλάδα, αναπτύχθηκε ουσιαστικά με τη μεταπολίτευση και ειδικά στη δεκαετία του '80, ως αποτέλεσμα υλικών και αντικειμενικών συνθηκών (αναδιάρθρωση της παραγωγής, είσοδος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, επικράτηση του κοινοβουλευτισμού ως μορφή διακυβέρνησης και εξισορρόπησης συμφερόντων). Την περίοδο αυτή, ο **νομός** και η **περιφέρεια** αποκτούν διοικητική και πολιτική οντότητα και οι κεντρικά εφαρμοζόμενες πολιτικές στηρίζονται σε ένα νέο πλέγμα θεσμών συμμετοχής στις διαδικασίες των τοπικών ρυθμίσεων. Αναπτύσσονται δηλαδή «μικτοί» τύποι νομιμοποίησης των αποφάσεων

---

[151] ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Ο., *Η ανάπτυξη του θεσμού της Τοπικής Αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα και η σημασία της κοινοτικής ανάπτυξης. Μια προσέγγιση.* ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ, τ. 3ος, 1986, σ. 143.

(στη βάση της αρχής της αντιπροσωπευτικότητας κεντρικά και στη βάση συμμετοχικής δράσης τοπικά) που αντιστοιχούν στους όρους συγκρότησης του τοπικού κράτους. Στην πραγματικότητα, όμως, μεταφέρθηκαν στο επίπεδο του τοπικού κράτους οι αντιφάσεις και οι συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι κεντρικές κοινωνικές και πολιτικές διαμάχες έπαψαν να ισχύουν. Αντίθετα οι κοινωνικές και ταξικές συγκρούσεις οξύνθηκαν σε κεντρικό επίπεδο. Δεν μπορούμε όμως να ισχυριστούμε ότι το τοπικό κράτος στην Ελλάδα απόκτησε πλήρη αυτοτέλεια και αυτοδυναμία από το κεντρικό κράτος. Απεναντίας, η σχετική αυτοτέλεια υπονομεύεται πολλές φορές από την πλήρη εξάρτησή του, αφού τίποτε δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του **νομάρχη** και του **περιφερειάρχη**.

Η κυριότερη αδυναμία του τοπικού κράτους στην Ελλάδα στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν σε τοπικό επίπεδο, όπως αυτό της **καταπολέμησης του αναλφαβητισμού**, εντοπίζεται στην έλλειψη συντονισμού των φορέων λήψης των αποφάσεων, τόσο μέσα στην τοπική κοινωνία, όσο και σε σχέση με την κεντρική διοίκηση.[152] Η εγγενής αυτή αδυναμία επίλυσης προβλημάτων δεν προκύπτει μόνο από τα δομικά χαρακτηριστικά συγκρότησης και ανάπτυξης του ελληνικού καπιταλισμού (ανυπαρξία βιομηχανικής επανάστασης, άλυτα αστικοδημοκρατικά προβλήματα, εξαρτημένος χαρακτήρας της ανάπτυξης) αλλά και από δυο επιπρόσθετους παράγοντες: την **υποχρηματοδότηση** της Τοπικής Αυτοδιοίκησης γεγονός που επιδρά αποφασιστικά στην αδυναμία ανάπτυξης εκπαιδευτικών πολιτικών[153] και τις λεγόμενες **τοπικές συνθήκες** που προκύπτουν. Αναφορικά με τη δεύτερη περίπτωση θα σημειώναμε από τη χωρική εξειδίκευση του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας (διαφορές στο τοπικό παραγωγικό σύστημα, στην κοινωνική και ταξική διαστρωμάτωση, στην πολιτική κουλτούρα κάθε περιοχής). Για παράδειγμα η έλλειψη **εθνικού κτηματολογίου** επιδρά στην αναπαραγωγή προβλημάτων όπως αυτά της εκπαίδευσης, αφού συνδέεται απευθείας με την έλλειψη γης για την ίδρυση σχολείων, την κατάργηση της διπλοβάρδιας και την εφαρμογή ενός σύγχρονου σχολείου με διευρυμένο χρόνο λειτουργίας. Η πραγματικότητα λέει ότι απέναντι στο ζήτημα της διανομής της γης, υπάρχει πολλές φορές μια συμπόρευση των οργάνων των τοπικών εξουσιών με τα ισχυρά γαιοκτησιακά συμφέροντα. Το θέμα αυτό θα αναλυθεί ενδελεχώς για το Δήμο Περιστερίου. Από την άλλη, οι παρεμβατικές δραστηριότητες του τοπικού κράτους περιορίζονται στις «βασικές» λειτουργίες που έχουν σχέση με την εξασφάλιση των στοιχειωδών όρων αναπαραγωγής της τοπικής κοινωνίας. Σε καμία περίπτωση δεν αποτελούν οργανωμένες και σχεδιασμένες παρεμβάσεις «μακράς πνοής» με επιτελικό σχέδιο και στήριξη από ειδικούς επιστήμονες. Άλλωστε οι κρατικές πολιτικές δεν αποτελούν αντικείμενο σχεδιασμού που να καλύπτει συγκεκριμένες ανάγκες, όπως αυτές προκύπτουν από προσεκτική και επιστημονική παρατήρηση των τάσεων, αλλά «εκ των υστέρων» προσαρμόζονται σ' αυτές.

Παρόλο το θεσμικό πλαίσιο που περιβάλλει τη λειτουργία των **οργάνων** του τοπικού κράτους παρατηρείται ότι αυτό πολλές φορές συμβάλλει στην αδιαφάνεια των λειτουργιών και στην αναπαραγωγή προνομιακών σχέσεων ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες που συνθέτουν τον τοπικό κοινωνικό ιστό. Στο τοπικό επίπεδο είναι περισσότερο έκδηλες οι **τοπικοί ανταγωνισμοί** και τα **τοπικιστικά συμφέροντα** καθώς και οι προσβάσεις που τα ισχυρά αυτά συμφέροντα έχουν στα κέντρα λήψης των αποφάσεων μέσα από τυπικές αλλά και από «άτυπες» διαδικασίες πρόσβασης. Η επίτευξη της **κοινωνικής ισορροπίας** και της εξισορρόπησης συμφερόντων θεωρείται ότι σχετίζεται άμεσα με το **μορφωτικό** κι **εκπαιδευτικό** προφίλ των εμπλεκομένων κοινωνικών ομάδων, τη θέση και το ρόλο τους στην παραγωγική διαδικασία και συνήθως νομιμοποιεί τις επιδιώξεις και τα συμφέροντα των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, που κατά κανόνα κατέχουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης σε σχέση με τα κατώτερα.

---

[152] ΨΥΧΟΠΑΙΔΗΣ Κ.- ΓΕΤΙΜΗΣ Π., *ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ*, Ίδρυμα Μεσογειακών Ερευνών, 1989.

[153] ΜΠΟΥΜΠΑ Μ., *ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ*, περιοδ. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, τ.13, 1986.

3. Βασικό χαρακτηριστικό της παρέμβασης του κεντρικού κράτους στο διοικητικό και πολιτικό σύστημα της χώρας μας, την περιφερειακή του συγκρότηση και τον εκσυγχρονισμό της Δημόσιας Διοίκησης αποτελεί το πρόγραμμα «ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ».[154] Με βάση το πρόγραμμα αυτό έγινε προσπάθεια να αντιμετωπισθεί το βασικό πρόβλημα του συστήματος διακυβέρνησης στην Ελλάδα και ειδικά στη μητροπολιτική περιφέρεια της Αθήνας. Δηλαδή, ο υψηλός βαθμός συγκεντρωτισμού (κεντρικό κράτος) και ο χαμηλός βαθμός αποκέντρωσης αρμοδιοτήτων και πόρων στους ΟΤΑ. Η πραγματικότητα όμως δείχνει ότι ο συγκεντρωτισμός σε μεγάλο βαθμό εξακολουθεί να αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό του ελληνικού συστήματος διακυβέρνησης. Η αποσπασματικότητα και η έλλειψη συμπληρωματικότητας και συνοχής στην άσκηση των αστικών πολιτικών και ο χαμηλός βαθμός ανάπτυξης, συμμετοχής και εκπροσώπησης της «κοινωνίας των πολιτών» στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων είναι η μια πλευρά του νομίσματος. Από την άλλη πλευρά τίθενται τα ζητήματα του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης που στις μέρες μας, τείνουν ολοένα και περισσότερο να υλοποιούν τις βασικές πολιτικές επιλογές του κεντρικού κράτους, κυρίως, μέσω των πολιτικών των ιδιωτικοποιήσεων πλευρών της κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής, τη σύσταση Διαδημοτικών Επιχειρήσεων και την αύξηση της φορολογίας των δημοτών. Στα πλαίσια αυτά γίνεται φανερό ότι ο ρόλος του Κεντρικού Κράτους (υπουργεία, οργανισμοί, ΔΕΚΟ, κ.α.) εξακολουθεί να παραμένει καθοριστικός σε σχέση με τις δομές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (α΄ και β΄ βαθμού) παρά τις διαδικασίες σχετικής αποκέντρωσης αρμοδιοτήτων προς τους ΟΤΑ την τελευταία 20ετία.
Συγκεκριμένα, ο μητροπολιτικός χώρος της Αττικής, όσον αφορά τους ΟΤΑ, χαρακτηρίζεται από την παράλληλη και συχνά ασυντόνιστη λειτουργία των 90 και πλέον πρωτοβάθμιων ΟΤΑ (Δήμοι και Κοινότητες), των 4 Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων, και της μίας «υπερνομαρχίας» (Αθηνών, Πειραιώς), με ξεπερασμένα χωροταξικά– διοικητικά όρια ευθύνης, ενώ οι διαδημοτικές συμπράξεις (ενώσεις, αναπτυξιακές εταιρείες, σύνδεσμοι κ.ά) αδυνατούν να παρέμβουν σε σημαντικά αναπτυξιακά θέματα (πχ. χωροθέτηση χώρων υγειονομικής ταφής απορριμμάτων αναπτυξιακά προγράμματα και έργα, ολοκληρωμένα προγράμματα κοινωνικής πολιτικής). Όλα τα σημαντικά έργα υποδομής των Δήμων προγραμματίζονται, αποφασίζονται και υλοποιούνται από φορείς του κεντρικού κράτους, με την ΤΑ απούσα ή σπανίως να συμμετέχει σε αυτά ή να επιφορτίζεται το ρόλο του «ιμάντα» για το πέρασμα των κεντρικών επιλογών. Στα πλαίσια αυτού του συγκεντρωτισμού, ο οποίος τείνει να ενταθεί στη νέα περίοδο, το διοικητικό – οργανωτικό σχήμα που σχετίζεται με ζητήματα εκπαίδευσης είναι επίσης **ιεραρχικό** και **συγκεντρωτικό**. Η ιεραρχική και συγκεντρωτική δομή του συνολικού οργανωτικού σχήματος του κεντρικού και του τοπικού κράτους, αποκρυσταλλώνεται σ' ένα διοικητικό μοντέλο που προσανατολίζεται στη διατήρηση του κρατικού ελέγχου τουλάχιστον σε επίπεδο περιφέρειας. Κάθε ένα από τα επιμέρους συστήματα εξουσίας διέπεται από ένα ειδικό καθεστώς λειτουργίας και σχετίζεται άμεσα με τον τρόπο εποπτείας, ελέγχου και αυτοτέλειας σε σχέση με το βαθμό ελέγχου που ασκεί το κεντρικό

[154] Ειδικότερα με το ν. 2539/97 (ΦΕΚ Α΄ 244/4-12-1997) για τη «Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Αυτοδιοίκησης» περιγράφονται οι συνενώσεις των προηγούμενων ΟΤΑ σε ευρύτερα σύνολα. Μέχρι τα τέλη του 1997 η διοικητική συγκρότηση της ελληνικής επικράτειας περιλάμβανε 51 νομούς και την περιοχή του Αγίου Όρους. Οι νομοί χωρίζονταν σε επαρχίες, στις οποίες ανήκαν 457 Δήμοι και 5.318 Κοινότητες. Σύμφωνα με τις αλλαγές του νέου νόμου οι Επαρχίες καταργούνται (άρθρο 19, παράγραφος 1), ενώ η νέα πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση περιλαμβάνει 900 Δήμους και 133 Κοινότητες. Οι 747 από τους 900 Δήμους προέρχονται από τη συνένωση άλλων Δήμων και Κοινοτήτων, δύο από παλαιές Κοινότητες που αναγνωρίστηκαν ως Δήμοι και οι υπόλοιποι 151 παλαιοί Δήμοι. Για την εφαρμογή της μεταρρύθμισης, τα αποτελέσματά της, τη διαχείριση των νέων θεσμών και την αδυσώπητη καθημερινότητα των προβλημάτων που προέκυψαν, βλ. ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ Δ., *ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ»: Η δύσβατη πορεία στους δέκα μήνες της «πραγματικής μεταρρύθμισης»*, περιοδικό ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ, τ. 279, σελ. 22. Για το ρόλο της Τ.Α. στην αναμόρφωση της Δημόσιας Διοίκησης και την ανάγκη να επιτελέσει τον επιτελικό ρόλο της στα πλαίσια ενός εθνικού προγραμματισμού των κεντρικών πολιτικών βλ. ΜΠΑΜΠΑΣ Σ., *Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ*, περιοδ. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ, τ.280, 1992, σελ. 10).

κράτος. *Πώς όμως αποκρυσταλλώνεται η σχέση ανάμεσα στο κεντρικό και τοπικό κράτος με το ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού;*

Στην Ελλάδα οι **πολιτικές αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού** που πάρθηκαν κατά καιρούς, αναλαμβάνονταν από το κεντρικό κράτος και ελάχιστη συμμετοχή σε αυτές τις προσπάθειες είχαν οι δομημένες και σε όποιο βαθμό τοπικές εξουσίες.[155] Οι πολιτικές για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού χαρακτηρίζονταν από τον υψηλό συγκεντρωτισμό του διοικητικού συστήματος και τον αυταρχικό έλεγχο των όποιων πρωτοβουλιών παίρνονταν σε τοπικό επίπεδο. Η αποκεντρωμένη διοίκηση (νομαρχίες) και η τοπική αυτοδιοίκηση είχαν και εξακολουθούν να έχουν ελάχιστες αρμοδιότητες και πόρους για την αντιμετώπιση τοπικολαϊκών προβλημάτων, όπως της υγείας, της εκπαίδευσης και της κοινωνικής πρόνοιας. Αυτή η αδυναμία συνετέλεσε στο να μην οργανώνονται **εκστρατείες καταπολέμησης του αναλφαβητισμού**, ακόμη και στις περιοχές εκείνες που το πρόβλημα παρουσιάζονταν οξυμένο (απομακρυσμένες περιοχές της ορεινής και νησιωτικής Ελλάδας). Από την άλλη πλευρά, ήταν ανύπαρκτη η συνεργασία και ο συντονισμός των επιμέρους πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονταν τόσο από το εκπαιδευτικό σύστημα όσο και από τις τοπικές ΝΕΛΕ, παρόλο που η συμμετοχή των οργάνων και των φορέων της τοπικής κοινωνίας προβλεπόταν, μεταπολιτευτικά, από το θεσμικό πλαίσιο. Η κατάσταση αυτή δεν άλλαξε ούτε την περίοδο της μεταπολίτευσης που το αίτημα για ανασύνταξη των πολιτικών αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού προς την κατεύθυνση της αποκέντρωσης τέθηκε επιτακτικά.

4. Γύρω από την έννοια του κράτους (κεντρικού- τοπικού) αναπτύσσεται ολοένα και περισσότερο μια νέα προβληματική σχετικά με τη δημιουργία του «ενιαίου Ευρωπαϊκού κράτους» και τη σχέση του με τα «έθνη – κράτη» που το συγκροτούν. Ο Ευρωπαϊκός κοινωνικός χώρος μετά τη Συμφωνία για την Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση (Συνθήκη Μάσστριχτ, 1992) δημιουργεί ένα εντελώς διαφορετικό τοπίο στην άσκηση κοινωνικών και εκπαιδευτικών πολιτικών. Για χώρες όπως η Ελλάδα επιβάλλονται μια σειρά δομικές θεσμικές αναδιαρθρώσεις (διοικητική αναδιάρθρωση, περιφερειακή ανάπτυξη, εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κλπ.) με σκοπό τη διαμόρφωση ενός «ενιαίου κοινωνικού χώρου» και την «κοινωνική διάσταση της ενιαίας αγοράς». Μέσα σ' αυτά τα δεδομένα ορθώνονται νέα προβλήματα που για πολλούς οφείλονται στην έλλειψη ενός κεντρικού δημοσιονομικού μηχανισμού, την απουσία μιας ενιαίας εσωτερικής αγοράς και στην κυριαρχία των νεοφιλελεύθερων αντιλήψεων τόσο για το χαρακτήρα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, όσο και για τον καθορισμό επιμέρους κοινωνικών και εκπαιδευτικών πολιτικών.[156] Από την άλλη πλευρά, γίνεται φανερό, ότι απέναντι στις κεντρικές πολιτικές που επιβάλλονται από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης εμφανίζεται ολοένα και περισσότερο ένα πολύχρωμο κίνημα αντίστασης που εκφράζεται τόσο με έντονους κοινωνικούς αγώνες ενάντια στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές που εφαρμόζονται και που στον πυρήνα τους στηρίζονται στην ανάγκη για υπερκερδοφορία του πολυεθνικού κεφαλαίου όσο και με τα ισχυρά ποσοστά αντίδρασης στα δημοψηφίσματα για το χαρακτήρα και το μέλλον της ΕΕ. Έτσι, οι όποιες προσπάθειες που σχεδιάζονται σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση κοινωνικών και εκπαιδευτικών προβλημάτων, όπως αυτά του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού δεν φέρνουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα παρόλο που επιδιώκεται η ενεργός εμπλοκή του κεντρικού και του τοπικού κράτους.

---

[155] Γενικότερα, η εφαρμογή προγραμμάτων μέσα στην κοινότητα αποτελούν παραδείγματα σχεδιασμού από το κεντρικό κράτος προς την Τ.Α. όπου «το βάρος το σηκώνουν τελικά είτε τα άτυπα τοπικά δίκτυα, ιδίως οι οικογένειες και κυρίως οι γυναίκες. Οι γυναίκες είναι οι κύριοι φορείς φροντίδας, όχι μόνο μέσα στην οικογένεια και τα συγγενικά συμπλέγματα αλλά και στην ίδια την κοινότητα», (ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Ο., *Η ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ*, περιοδ. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ, τ. 2-3, 1993, σελ. 44).

[156] ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Ευρωπαϊκό κοινωνικό κράτος ή εθνικές κοινωνικές πολιτικές; Ο Ευρωπαϊκός κοινωνικός χώρος μετά το Μάαστριχτ*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ...όπ.π. σελ. 445-467.

4. Ο ρόλος των φορέων των εργαζομένων

Με την έννοια **φορείς εργαζομένων** (labour unions)[157] εννοούνται οι συλλογικές μορφές δράσης του εργαζόμενου και άνεργου πληθυσμού με σκοπό την από κοινού αντιμετώπιση των προβλημάτων στην **εργασία**, και των όρων **ασφάλειας** και **αναπαραγωγής** της εργατικής δύναμης. Υπό την ευρεία έννοια, στους φορείς των εργαζομένων εντάσσονται κάθε μορφής συλλογικές ενώσεις, συνδικάτα, συνεταιρισμοί που εκφράζουν την εργατική τάξη μιας χώρας, τον αγροτικό πληθυσμό της και τα μεσοστρώματα. Ο όρος, όμως, «φορείς των εργαζομένων», είναι ταυτισμένος με το συνδικαλισμό των εργαζομένων, δηλαδή την κίνηση οργάνωσης για την αποτελεσματική διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους.[158]

Η εργατική τάξη από την πλευρά της οργάνωσε κι έδωσε τα τελευταία 120 χρόνια σκληρούς ταξικούς αγώνες για τη βελτίωση της θέσης και του ρόλου της στην ελληνική κοινωνία. Αντικειμενικά οι αγώνες αυτές είχαν στην αιχμή του δόρατος τα αιτήματα για τη **μείωση των ωρών** και τη βελτίωση των **συνθηκών εργασίας**,[159] ενώ με την ανάπτυξη του εργατικού κινήματος τίθενται και ζητήματα αναμόρφωσης της κοινωνικής πολιτικής και ζητείται η ενεργό συμμετοχή των εργατικών συνδικάτων αναφορικά με τους σκοπούς αυτούς.[160]

---

[157] Η ακριβής μετάφραση των «labour unions» αναφέρεται στις εργατικές ενώσεις, ενώ για τα εργατικά συνδικάτα η ορολογία που χρησιμοποιείται είναι «trade unions». Αντίστοιχα η εργατική τάξη αναφέρεται ως «working class» και το εργατικό κίνημα ως «labour movement». (Για το θέμα αυτό βλ. ABERCROMBIE N.,- HILL S.- TURNER S.B., ΛΕΞΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ, εκδ. ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 1992, σελ. 130-132).

[158] Βασικό στοιχείο της ύπαρξης ενός συνδικάτου είναι: α) η εγγραφή του στα μητρώα εργαζομένων και η καταβολή της συνδρομής (μηνιαίας, ετήσια, εποχικής) για την οικονομική ανεξαρτησία του συνδικάτου- φορέα και την αντιμετώπιση τρεχόντων λειτουργικών δαπανών. β) Η διενέργεια τακτικών γενικών συνελεύσεων και εκλογών (με ενιαίο ή παραταξιακό ψηφοδέλτιο) για τον καθορισμό του διεκδικητικού πλαισίου και προγράμματος δράσης, γ) η εκλογή Διοικητικού Συμβουλίου και Προεδρείου για την υλοποίηση των παραπάνω αποφάσεων.

[159] Ως κυριότεροι σταθμοί αυτής της πάλης μπορούν να καταγραφούν τα εξής: Οι εργάτες των ναυπηγείων και οι βυρσοδεψεργάτες της Σύρου στις μεγάλες απεργίες του 1879 απαίτησαν να καταργηθεί το 12ωρο έως 15ωρο δουλειάς και η απλήρωτη δίωρη δουλειά της Κυριακής («αγγαρεία») και να καθοριστεί ένα σταθερό όριο στο μεροκάματο (το άρθρο 20 του Καταστατικού του «Αδελφικού Συνδέσμου Ξυλουργών Σύρου» κανόνιζε σε 10 τις ώρες εργασίας). Οι τυπογράφοι της Αθήνας κήρυξαν απεργία το 1882 και την ίδια χρονιά αποφάσισαν να μη δουλεύουν την Κυριακή. Το 1906 σε μια απεργία τους οι σκλάβοι του Σερπιέρη στα μεταλλεία του Λαυρίου, που δούλευαν 12-14 ώρες, διατύπωσαν το αίτημα για 8ωρο. Οι τυπογράφοι, οι καπνεργάτες και οι τσιγαράδες στο Βόλο που δούλευαν πάνω από 12 ώρες κατέβηκαν σε απεργίες και το 1909 το Εργατικό Κέντρο Βόλου ζήτησε «να λιγοστέψουν οι ώρες εργασίας». Το 1911 οι καπνεργάτες με μεγάλη απεργία απαίτησαν οχτάωρο. Το 1910, απείργησαν οι ναυτοθερμαστές του Πειραιά για «ψωμί παραπανίσιο και να λιγοστέψουν οι ώρες δουλειάς». Ακολούθησαν απεργίες με τα ίδια αιτήματα των τροχιοδρομικών, των γαιονθρακεργατών του Πειραιά, των εργατών φωταερίου, των ηλεκτροτεχνιτών, των σιδηροδρομικών, των ναυτεργατών, των τσιγαράδων της Θεσσαλονίκης, των ραφτεργατών της Αθήνας κ.α. Το 1919 κυρώθηκε η πρώτη Διεθνής Σύμβαση Εργασίας στη Διεθνή Διάσκεψη Εργασίας στην Ουάσιγκτον η οποία καθόριζε το ωράριο εργασίας σε 8 ώρες την ημέρα στις βιομηχανικές και βιοτεχνικές επιχειρήσεις, τα μεταλλεία, τα ορυχεία και τις μεταφορές. Το 1920 με τον νόμο 2269/20 κυρώθηκε η παραπάνω σύμβαση καθορίζοντας ότι «Γενικώς το νόμιμο ωράριο των μισθωτών είναι 8 ώρες ημερήσιας εργασίας και 48 εβδομαδιαίας». Το 1932 με το Προεδρικό Διάταγμα 8/13/4/32 ορίστηκε το ημερήσιο ωράριο του υπαλληλικού προσωπικού των Ανωνύμων Εταιριών, των τραπεζών και των γραφείων γενικά σε 8 ώρες. Με τον Αναγκαστικό Νόμο 547/37 ο ημερήσιος χρόνος εργασίας για το υπαλληλικό προσωπικό των Α.Ε. και των τραπεζών ορίστηκε σε 7 ώρες. Αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο καθιερώθηκε η εργασία των 40 ωρών για τους δημόσιους υπαλλήλους. Η αργία της Κυριακής καθιερώθηκε το 1914. Από τότε ως σήμερα έχουν αναπτυχθεί πολλοί αγώνες για την τήρηση αυτών των νόμων και την παραπέρα μείωση των ωρών εργασίας. Μέχρι τον Αύγουστο του 1998 το γενικό συμβατικό ωράριο που προκύπτει από τις Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας, από διαιτητικές αποφάσεις ή κανονισμούς εργασίας είναι 40 ώρες τη βδομάδα. Το 1990 ο νόμος έδινε το δικαίωμα για 9ωρη ημερήσια εργασία και χρησιμοποίηση από τους εργοδότες της 4ης βάρδιας. Το 1998 ο ν. 2639 για τη «ρύθμιση των εργασιακών σχέσεων» κινείται στην παραπάνω κατεύθυνση. Επίσης, στη δεκαετία του 1980, ξεχώρισε ο πετυχημένος αγώνας των οικοδόμων που μέσα από σκληρές συγκρούσεις επέβαλε στην αρχή ντεφάκτο το 7ωρο, 5ήμερο, 35ωρο με πλήρη διατήρηση των ασφαλιστικών τους δικαιωμάτων. Το ίδιο πέτυχαν και άλλοι κλάδοι εργαζομένων μέσα από διεκδικήσεις όπως οι εργαζόμενοι στα ορυχεία αλλά και σε μεγάλα εργοστάσια και χώρους δουλειάς. (ΠΑΜΕ, 15-2-1999).

[160] «Μπορούμε, εν τούτοις, ενδεικτικά να απαριθμήσουμε σαν άμεσες επιταγές της Κοινωνικής Δικαιοσύνης και της Οικονομικής Δημοκρατίας τον αναδασμό της γης, την αναδιανομή του εθνικού εισοδήματος, την εναλλαγή της φορολογίας, την προστασία του δικαιώματος της εργασίας, την οικονομική και κοινωνική ασφάλιση, την πραγματική

Όλη αυτή η διαχρονική πάλη της εργατικής τάξης, για τη μείωση του εργάσιμου χρόνου συνδέονταν άρρηκτα με την αντίθεση του πυρήνα της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης που είναι η παραγωγή **υπεραξίας** της μισθωτής εργασίας, ενώ ταυτόχρονα συνδέονταν με την αναγκαιότητα για περισσότερο ελεύθερο χρόνο, κοινωνική δραστηριότητα, πολιτιστική και πνευματική ανάπτυξη, ψυχαγωγία και ανάπαυση.

Κύρια αιχμή της πάλης των εργαζόμενων και των οργανώσεών τους είναι η καθιέρωση και η πάλη για **συλλογικές διαπραγματεύσεις** που θα κατοχυρώνουν τα βασικά οικονομικά, εργασιακά, ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά δικαιώματά τους που θα καλύπτουν ένα ελάχιστο βιοτικό επίπεδο ζωής. Παράλληλα, η ανάπτυξη των εργατικών συνδικάτων σε εθνικό επίπεδο επέφερε και τη μορφή της διεθνούς συνεργασίας με σκοπό την από κοινού συντονισμένη δράση.[161]

Στην Ελλάδα, τη περίοδο της μεταπολίτευσης, ο **εργοστασιακός συνδικαλισμός** αποτέλεσε τον πυρήνα του εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος. Η δράση του συνδέθηκε άμεσα με το πρωτοφανές κίνημα απεργιών και εργατικών κινητοποιήσεων που ξέσπασαν αμέσως μετά την πτώση της χούντας το 1974. Ενισχύθηκε όμως κι από το ταυτόχρονο ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και την πορεία αποβιομηχάνισης που έκτοτε πλήττει την ελληνική οικονομία.[162]

Την τελευταία 20ετία η εκρηκτική ανάπτυξη της επιστήμης, της τεχνικής και της τεχνολογίας και η ραγδαία εισαγωγή στην παραγωγική διαδικασία των αποτελεσμάτων της επιστημονικοτεχνικής επανάστασης σε συνδυασμό με τη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου, της συσσώρευσης γνώσης και εμπειριών από την εργατική τάξη, η παραγωγικότητα της εργασίας έφτασε σε επίπεδα, που λίγα χρόνια πριν, ήταν αδύνατο να φανταστεί κανείς. Η νέα αυτή κατάσταση έδινε και δίνει νέες δυνατότητες για αποτελεσματική πάλη της εργατικής τάξης προκειμένου να πετύχει μείωση του ημερήσιου σταθερού εργάσιμου χρόνου και βελτίωση ταυτόχρονα των μισθολογικών και των εργασιακών δικαιωμάτων της.[163] Παράλληλα, ολοένα και περισσότερο σημειώνεται από τα συνδικαλιστικά όργανα των εργαζομένων, ότι το πρόβλημα της **ανεργίας** είναι το υπ' αριθμόν ένα κοινωνικό πρόβλημα. Ειδικά η **ανεργία των νέων** και των **γυναικών**, θεωρήθηκε ότι σχετίζεται άμεσα με την περιορισμένη σύνδεση της παιδείας με την παραγωγή και τη σωστή επαγγελματική κατάρτισή τους.[164] Στα πλαίσια αυτά επισημάνθηκε η ανάγκη να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα

ελευθερία στη διαπραγμάτευση και την κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, τη σύσταση συμβουλίων επιχειρήσεων και τη συμμετοχή στα οφέλη της βελτιώσεως της παραγωγικότητας, την αντιμετώπιση της ανεργίας, της εκπροσώπηση της εργατικής δυνάμεως στα συλλογικά όργανα που εφαρμόζουν Κοινωνική και Οικονομική Πολιτική, της εξασφάλιση της εργατικής στέγης, την ενίσχυση του συνεταιριστικού κινήματος, την εθνικοποίηση ορισμένων τομέων της οικονομίας, την κατάργηση ορισμένων αντεργατικών και αντιδραστικών νόμων κλπ.». (Βλ. Κ. ΛΑΣΚΑΡΗΣ, *Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΑΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΥ*, κεφάλαιο ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, εκδ. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ, Αθήνα, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1956, σελ. 37).

[161] Βλ. ΔΙΕΘΝΕΣ ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, *ΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΑΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ: ΣΕΙΡΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ*, Αθήνα, 1965. Γενικότερα για το ευρωπαϊκό εργατικό κίνημα βλ. επίσης και ΑΜΠΕΤΡΟΤ Β., *Κοινωνική Ιστορία του Ευρωπαϊκού Εργατικού Κινήματος*, ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 1974. Σε σχέση με την ευρωπαϊκή εμπειρία για το περιεχόμενο των διεκδικήσεων των συνδικάτων στην Ευρώπη και τη διαπραγματευτική τους δυνατότητα (Τοπικά Σύμφωνα Απασχόλησης, συμφωνίες κράτους- Συνδικάτων και Εργοδοτών) βλ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Σύμφωνα για την Απασχόληση και Συνδικάτα*, εφημ. ΕΘΝΟΣ, 6-7-1999.

[162] ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Προβληματικές Επιχειρήσεις: Κράτος και κοινωνικά συμφέροντα τη δεκαετία του '80*, Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1992, σελ. 73-74.

[163] Στις 27 Ιούνη 1984 η ΓΣΕΕ και το ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ πραγματοποίησαν διεθνή διάσκεψη με θέμα ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ- ΚΟΙΝΩΝΙΑ- ΕΡΓΑΣΙΑ: συνθήκες εργασίας, υγιεινής και ασφάλειας (δημοσιεύτηκαν στην εφημ. Η φωνή της ΓΣΕΕ, 14-Ιούλη 1984, αρ. τ. 194). Στην εισήγηση του προέδρου της ΓΣΕΕ επισημάνθηκε ότι τα αποτελέσματα της παρακμής της παραδοσιακής βιομηχανίας γίνονται ορατά και στην Ελλάδα και τα αποτελέσματα των τεχνολογικών αλλαγών στον όγκο και τη δομή της απασχόλησης εξαρτώνται κατά κύριο λόγο από τη φύση της τεχνολογικής καινοτομίας και την εκπαίδευση και επανεκπαίδευση των εργαζομένων.

[164] ΓΣΕΕ, *ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ*, ειδική έκδοση, ΑΘΗΝΑ, 1997, σελ. 44. Για την αντιμετώπιση της νεανικής ανεργίας η ΓΣΕΕ πρότεινε τη δημιουργία ειδικών οικονομικών

υποεκπαίδευσης των εργαζόμενων και αναβάθμισης του ανθρώπινου παράγοντα στην παραγωγική διαδικασία και ειδικά στην αναβάθμιση των εκπαιδευτικών προσόντων των ανέργων.[165]
Την ίδια περίοδο, όμως, σημειώνονται επίσης και ορισμένα νέα προβλήματα που παρουσιάζονται στην ανάπτυξη του εργατικού κινήματος. Ένα από αυτά σχετίζεται με τη μεγάλη εισροή **μεταναστών** που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ένταξης στο κοινωνικό περιβάλλον, ενώ το πρόβλημα της «γλώσσας» παρουσιάζεται ως ένα από τα πιο οξυμένα. Επίσης, η χαμηλή οργανωτική πυκνότητα και η μικρή συμμετοχή στις διαδικασίες των πρωτοβάθμιων σωματείων, οδηγεί σε «σωματεία- φαντάσματα», χωρίς εσωτερική ζωή και δυναμισμό.[166]
Μόλις προς το τέλος της δεκαετίας του '90, τα ελληνικά συνδικάτα προσαρμόζονται στην εμπειρία των ευρωπαϊκών συνδικάτων και ξεκινούν προσπάθειες ενσωμάτωσης των μεταναστών εργαζομένων σε αυτά,[167] ενώ η δημιουργία του ΠΑΜΕ συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό στην αναζωογόνησή τους σε ταξική κατεύθυνση. Αποτέλεσμα όλης αυτής της εμπειρίας ήταν να αναπτυχθούν και στην Ελλάδα δομές του εργατικού κινήματος που συνεισφέρουν στην πληροφόρηση των Ελλήνων εργαζομένων και ανέργων. Έτσι το 2000 δημιουργήθηκε το ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΩΝ με σκοπό την πληροφόρηση στους Έλληνες και στους οικονομικούς μετανάστες για θέματα εργασιακών σχέσεων, ασφαλιστικής νομοθεσίας και μεταναστευτικής πολιτικής.[168]
Αναφορικά με το πρόβλημα της **καταπολέμησης του αναλφαβητισμού**, πρωτοβουλίες για την αντιμετώπισή του πήραν κατά καιρούς και οι εργατικές ενώσεις και τα σωματεία. Δεν μπορούμε να ισχυριστούμε όμως ότι αποτέλεσαν συνεχείς παρεμβάσεις με στόχους και πρόγραμμα, ενώ σε ελάχιστες περιπτώσεις αναπτύχθηκαν προγράμματα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού στο εσωτερικό των ίδιων των εργατικών οργανώσεων. Το εργατικό κίνημα δεν έθεσε στο επίκεντρο των αγώνων του την αντιμετώπιση του προβλήματος του αναλφαβητισμού. Παρατηρώντας τους κοινωνικούς αγώνες του λαού διαπιστώνεται ότι οι ογκωδέστερες και πλέον δυναμικές κινητοποιήσεις (ιδίως τα μεταπολιτευτικά χρόνια), εξέφραζαν ευρύτερα πολιτικά αιτήματα (αποκατάσταση των κοινοβουλευτικών αρχών λειτουργίας του πολιτεύματος, σταμάτημα του μετεμφυλιακού ανώμαλου πολιτικού καθεστώτος). Το λαϊκό κίνημα, όσον αφορά την εκπαίδευσή

κινήτρων για την ένταξη των νέων στην παραγωγική διαδικασία και την απόκρουση των αντιλήψεων για απασχόληση με μειωμένο μισθό. Επίσης βλ. και ΓΣΕΕ- ΙΝΕ, *Το Επίπεδο Κατάρτισης, η Απασχόληση και η Επαγγελματική Εξέλιξη των Γυναικών*, 1996 (Βίβιαν Γαλατά).

[165] ΓΣΕΕ- ΙΝΕ, *Συμμετοχική μεθοδολογία εκπαίδευσης ενηλίκων: Μέθοδοι και τεχνικές εφαρμογής*, 1995. Ως κύριο πρόβλημα που ορθώνεται για την εφαρμογή προγραμμάτων κατάρτισης και επαγγελματικής εκπαίδευσης δεν είναι τόσο η έλλειψη προγραμμάτων ή διαθέσιμων πόρων, αλλά η ανυπαρξία ειδικού σώματος εκπαιδευτών ενηλίκων.

[166] Το 65,4% των εργαζομένων δεν είναι οργανωμένο σε συνδικαλιστικές οργανώσεις ούτε σε κάποιο άλλο επαγγελματικό σωματείο, παρόλο που το 84,9% θεωρεί ότι οι συνδικαλιστικές οργανώσεις είναι απαραίτητες και χρήσιμες. (Εφ. ΤΑ ΝΕΑ, *Σωματεία χωρίς συνδικαλιστές, τι έδειξε η έρευνα της V- PRC*, 12-1-2001).

[167] Ειδικά για τους αλλοδαπούς εργαζόμενους επισημαίνεται η διεθνής εμπειρία των ευρωπαϊκών συνδικάτων: Στη Ηνωμένο Βασίλειο η TUC έθεσε σε λειτουργία κέντρα για όλους τους άνεργους μέσα από τα οποία, όπως στο LUTTON, οργανώνονται μαθήματα γλώσσας για τους μετανάστες από το Πακιστάν, ενισχύονται οι γυναίκες στην αναζήτηση εργασίας, στο CHESTERFIELD με τη δημιουργία δικτύου παιδικών σταθμών, στο LIVERPOOL με πολιτιστικές δραστηριότητες. Στη Γερμανία η DGB δε στηρίζει επίσημα τα κέντρα των ανέργων αλλά οι Ομοσπονδίες όπως η IGM και η OTV. Πρόκειται για κέντρα που παρέχουν βοήθεια στην αναζήτηση εργασίας, κατάρτιση, στήριξη τοξικομανών, ιερόδουλων και άστεγων, ενώ σε πολλά απ' αυτά τα κέντρα λειτουργούν καφετέριες και παιδικοί σταθμοί. Στην Ιρλανδία τα κέντρα για ανεύρεση εργασίας είναι διαρθρωμένα σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο και προσανατολίζονται στις ίδιες τις επιχειρήσεις που έχουν ανάγκη από εργατικό δυναμικό. Στην Ισπανία τα κέντρα πληροφόρησης και υποδοχής για τους ξένους οργανώνουν μαθήματα γλώσσας και βοηθούν στην εξεύρεση δουλειάς (Μαδρίτη), ενώ στη Βαρκελώνη είναι προσανατολισμένα προς τους άνεργους και ιδίως τα μειονεκτούντα άτομα. Στην Ιταλία τα κέντρα βοηθούν τους ενδιαφερόμενους να βρουν δουλειά αλλά και να αποκτήσουν πρόσβαση στα κέντρα υγείας, ενώ στο Τορίνο έχει αναπτυχθεί μια ειδική δραστηριότητα με τη Δημαρχία και την Περιφέρεια για τη δημιουργία θέσεων εργασίας σε νέους τομείς και τη δημιουργία κοινωνικών συνεταιρισμών. Τέλος στη Γαλλία δημιουργούνται κέντρα προσανατολισμού για τους ανέργους στο πρότυπο αυτών της Ιταλίας. (Τα στοιχεία προέρχονται από τη ΓΣΕΕ, όπ. π. σελ. 33-34).

[168] www. Kepea.gr/kepea/greek/dummy.htm

του, περιοριζόταν αποκλειστικά στη διατήρηση και επέκταση του δικαιώματος για μεγαλύτερη συμμετοχή των παιδιών από τα φτωχά λαϊκά στρώματα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το αίτημα για τον ουσιαστικό αλφαβητισμό του λαού και το ανέβασμα του μορφωτικού του επιπέδου ως προϋπόθεση για την πνευματική ωρίμανση έμενε στο περιθώριο, καθώς δεν συνοδεύονταν από συγκεκριμενοποίηση της διεκδίκησης και ξεκαθάρισμα του στόχου, παρά τις περί του αντιθέτου δηλώσεις της Αριστεράς. Το εργατικό κίνημα, αντικειμενικά τοποθετούνταν στο ζήτημα της συγκρότησης βιώσιμων πολιτικών καταπολέμησης του αναλφαβητισμού μέσα από μια γενικόλογη κριτική, στο ευρύτερο πλαίσιο κριτικής για τα άλυτα αστικοδημοκρατικά προβλήματα. Κάθε κοινωνική διαμαρτυρία για τα ζητήματα της εκπαίδευσης αντιπροσώπευε περισσότερο τις ανάγκες των «δυναμικών» τμημάτων της εργατικής τάξης για τη διατήρηση και επέκταση του κοινωνικού δικαιώματος για την προσπελασιμότητα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τα πλεονεκτήματα αυτού του δικαιώματος γίνονταν ορατά με το πέρασμα του χρόνου, τόσο με τα αυξημένα ποσοστά εισόδου παιδιών από την εργατική τάξη και τα φτωχά λαϊκά στρώματα στα ΑΕΙ, όσο και με τις προοπτικές ένταξης στη διοικητική πυραμίδα και στην κρατική γραφειοκρατία. Στην ουσία αυτός ο προσανατολισμός της πάλης της εργατικής τάξης έκφρασε την αντίληψη ενός «περιουσιακού δικαιώματος» των **εγγράμματων» τμημάτων** του, που θα συσσωρεύει στην επαγγελματική και κοινωνική τους διαδρομή εργασιακή ασφάλεια, επαγγελματικό και κοινωνικό κύρος, προϋποθέσεις δηλαδή που εξασφαλίζουν την ανοδική κοινωνική κινητικότητα. Αντίθετα τα «**αγράμματα**» τμήματα της εργατικής τάξης, εξαιτίας της έλλειψης ενός στοιχειώδους μορφωτικού κεφαλαίου, δεν μπόρεσαν να απαιτήσουν από το εργατικό κίνημα να θέσει ως αίτημα αιχμής την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι εργατικά στελέχη με χαμηλό εκπαιδευτικό προφίλ δεν ανεδείχθησαν ακόμη και στην ιεραρχία του εργατικού κινήματος, αλλά αυτό μάλλον αποτελεί την εξαίρεση και όχι τη επιβεβαίωση στον κανόνα. Γενικά, θα σημειώναμε, ότι το εργατικό κίνημα μεταφέρει τις φυσικές βάσεις της πολιτικής οργάνωσης και τα συμφέροντα των κοινωνικών ομάδων που εκπροσωπεί και το περιεχόμενο της παρέμβασής του δεν αντιπροσωπεύει το σύνολο των κοινωνικών δυνάμεων και ειδικά των αναλφάβητων και υποεκπαιδευμένων.

Από την άλλη πλευρά, οι **συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών** δεν έχουν θέσει το πρόβλημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού σε συνάρτηση με την έκταση και τη σημασία του. Το μόνο που παρατηρείται τη μεταπολιτευτική περίοδο είναι να τίθενται ορισμένα ζητήματα σε σχέση με προβλήματα που σχετίζονται με την αναπαραγωγή του αναλφαβητισμού, όπως οι πολυπληθείς τάξεις, τα ολιγοθέσια σχολεία, η εισαγωγή των παιδιών με ειδικά προβλήματα στο δημοτικό σχολείο και η ανάγκη ειδικής παιδαγωγικής αντιμετώπισής τους.[169]

[169] Το 1987 το πρόβλημα του αναλφαβητισμού των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου απασχολεί τη Γενική Συνέλευση της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας όπου τονίζεται: «Να υπάρξει εσωσχολική βοήθεια (πρόσθετο μάθημα) για τους αδύνατους μαθητές. Να γίνουν ειδικά προγράμματα σε τακτό χρόνο, με την εξασφάλιση απαραιτήτων πιστώσεων στο Δημοτικό Σχολείο», (βλ. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟ ΒΗΜΑ, τ. 991 και 1.015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΥ

Η ανακάλυψη της γραφής αποτέλεσε μια ανθρώπινη κατάκτηση χιλιετίες πριν. Παρόλο όμως που η κατάκτηση του μηχανισμού της γραφής και της ανάγνωσης γραπτών κειμένων ήταν προϊόν μιας καθολικής ανθρώπινης προσπάθειας, εν τούτοις, με το πέρασμα του χρόνου και με την εμφάνιση της ταξικής κοινωνίας και του κράτους, έγινε όπλο στα χέρια των κυρίαρχων κοινωνικών τάξεων. Οι δούλοι στις αρχαίες ελληνικές και ασιατικές κοινωνίες, οι δουλοπάροικοι της φεουδαρχίας ήταν **αποκλεισμένοι** από τη γνώση του μηχανισμού της γραφής. Οι εξαιρέσεις απλώς επιβεβαιώνουν τον κανόνα σε μιαν ανθρώπινη κοινωνία όπου η **γραφή** σηματοδότησε το πέρασμα του ανθρώπου στον **πολιτισμό**. Η ανάγκη για την καθολική γνώση του μηχανισμού της γραφής και της ανάγνωσης κατέστη αναγκαία, μόνο στα πλαίσια της ανέλιξης των καπιταλιστικών κοινωνιών, ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων ιστορικών και κοινωνικών διεργασιών και συνδέεται άμεσα με την **βιομηχανική επανάσταση** και την καθιέρωση της **δημόσιας εκπαίδευσης** ως συγκροτημένου κοινωνικού θεσμού.

1. Το φαινόμενο της γραφής και της ανάγνωσης στις αρχαϊκές κοινωνίες

Η **γραφή** είναι μια από τις σημαντικότερες ανακαλύψεις του ανθρώπου και ιστορικά εξυπηρέτησε την ανάγκη για την **επικοινωνία** των ανθρώπων και τη μετάδοση της συστηματοποιημένης και κωδικοποιημένης γνώσης στις μεταγενέστερες γενεές. Ανακαλύφθηκε χιλιετίες πριν και εκφράζει τη χρησιμοποίηση **εικόνων**, **συμβόλων**, **σημείων** ή **γραμμάτων** στη λεκτική μετάβαση της ανθρώπινης σκέψης.[170] Με τη γενίκευση της γραφής και την ανάπτυξη των γραφικών συστημάτων, η ερμηνεία του ιστορικού γεγονότος δεν στηρίζεται πλέον μόνο στην προφορική παράδοση (μύθοι, παραδόσεις, τραγούδια) και τα άφωνα μνημεία (νομίσματα, όπλα, εργαλεία, τάφοι, ναοί κλπ.). Υπολογίζεται πως η ηλικία του παλαιότερου γραπτού είναι 6 χιλιάδων χρόνων.

Η γραφή τίθεται ως βάση διάκρισης από τη στιγμή που εμφανίζεται ο άνθρωπος στη γη μέχρι τη γενίκευση της **γεωργικής επανάστασης**, ανάμεσα δηλαδή στην περίοδο της **προϊστορίας** (1.000.000- 2.600 π. Χ.) και της **πρωτοϊστορίας** (2.600-1.100 π.Χ.) με την **ιστορία** (1.100 έως σήμερα).[171] Τούτο βέβαια είναι ευεξήγητο γιατί η γραφή είναι δημιούργημα των λαών εκείνων που ανέπτυξαν σπουδαίο πολιτισμό. Οι Σουμερο- Βαβυλώνιοι χρησιμοποίησαν τη σφηνοειδή γραφή, οι Αιγύπτιοι την ιερογλυφική, οι Έλληνες τη γραμμική Α και τη γραμμική Β, ενώ αργότερα παρέλαβαν από τους Φοίνικες το αλφάβητο με τα «φοινικήια γράμματα». Η ίδια η γραφή και η κοινωνική της χρήση επηρέασε σε πολύ σημαντικό βαθμό της εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού σε σημείο που να μας επιτρέπει να ταξινομήσουμε και να διακρίνουμε τους πολιτισμούς του ανθρώπου ανάμεσα σε **προφορικούς** και σε **γραπτούς**.[172] Πώς όμως έγινε κατορθωτό στον άνθρωπο να «ανακαλύψει» τη γραφή;

---

[170] Θ. Α .Βασιλείου κ Ν. Σταματάκης, *Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου*, εκδ. GUTENBERG σ. 83.

[171] Τα χρονολογικά όρια δεν πρέπει να ληφθούν απόλυτα. Οι εποχές «επικαλύπτουν» η μία την άλλη. Η προηγούμενη εξακολουθεί να ενυπάρχει μέσα στην επόμενη και η επόμενη παίρνει στοιχεία από την προηγούμενη. Σύμφωνα όμως με την επιστήμη της Ιστορίας και της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, η διαίρεση της προϊστορίας περιλαμβάνει α) την παλαιολιθική εποχή (1.000.000- 9.000) που με τη σειρά της χωρίζεται στην κατώτερη παλαιολιθική (1.000.000-50.000 π.Χ.), μέση παλαιολιθική (50.000-25.000 π.Χ.) και ανώτερη παλαιολιθική (25.000-9.000 π.Χ.) β) τη μεσολιθική εποχή (5.000-3.000 π.Χ.) γ) τη νεολιθική εποχή (5.000-3.000 π.Χ.) δ) την εποχή του χαλκού (3.000- 2.000 π.Χ.) και ε) της πρωτοϊστορίας (2.600-1.100 πΧ).

[172] ONG J. W., *Orality and Literacy*, Routledge. Ο ONG στην εισαγωγή του έργου, κατασκευάζει δυο ιδεατούς τύπους: τον ιδεότυπο του προφορικού πολιτισμού και τον ιδεότυπο του εγγράμματου πολιτισμού. Στην πραγματικότητα και σύμφωνα με τον ONG, είναι αδύνατο να μιλήσουμε για την προφορικότητα έξω από την εγγράμματη παράδοση, στην οποία τώρα ανήκουμε. Τα βασικά γνωρίσματα της προφορικότητας είναι ο δυναμισμός

Όλη η περίοδος της **προϊστορίας** είναι άμεσα συνυφασμένη με την πορεία εξανθρώπισης του πιθήκου και της προσπάθειας του ανθρώπου να καθυποτάξει τη φύση.[173] Το μόνο ίσως κοινό στοιχείο που υπήρχε εξαρχής ανάμεσα στους ανθρώπους είναι η **ενότητα**. Η ανθρώπινη ομάδα πρέπει να αποσπάσει από τη φύση τα μέσα για την επιβίωσή της και να προστατευθεί από τους κινδύνους που την απειλούν. Αυτό το κατορθώνει με τη συλλογική δράση και το συλλογικό αγώνα κι εκφράζονται έτσι τα πρώτα δείγματα ορισμένων ανθρώπινων χαρακτηριστικών: της αλληλεγγύης και της αλληλοβοήθειας.

Το πέρασμα από την εποχή του **ανθρώπου τροφοσυλλέκτη** στον **κυνηγό** και αργότερα στο **νομάδα** και το **γεωργό**, ήταν μια πολύ επώδυνη περίοδος για την επικράτηση του ανθρώπινου είδους.[174] Η μετάβαση από το άμεσο και σύμφυτο δέσιμο των ανθρώπων στην **ομάδα**, ξεπηδάει αυθόρμητα από το γεγονός της συμβίωσης σε μία καθαυτό συνείδηση αλληλεγγύης και η χρήση της **ομιλίας** γίνεται το ενοποιητικό στοιχείο μέσα σ' αυτή,[175] ενώ έχει ήδη επιτευχθεί από την εποχή της βαρβαρότητας και στα πλαίσια της πρωτόγονης κοινοκτημοσύνης, ο πρώτος καταμερισμός ανάμεσα στα **φύλα**. Ο άνθρωπος μεταφέρει στο περιβάλλον τής αδιάκοπης αναμέτρησής του με τις δυνάμεις της φύσης τις δικές του ιδιότητες, «την άλογη ψυχοδοσία του, τον ανιμισμό» και δημιουργεί μια πρωτόλεια θεολογική ερμηνεία και σκέψη, το **φετιχισμό**.[176] Ο άνθρωπος ήθελε να **επικοινωνήσει** από τότε που κάθισε απέναντι από τον συγκυνηγό του και επιχείρησε να μοιράσει μ' αυτόν το φρεσκοχτυπημένο θήραμα. Αυτήν την επιθυμία την έκανε **γλώσσα** και αργότερα τη γλώσσα αυτή την έκανε **γραφή**. Και φυσικά όχι με τη σημερινή έννοια του όρου, μια σχολαστική διαδικασία με οξείες και κόμματα, με τελείες και θαυμαστικά. Μια γραφή με αίμα και ιδρώτα, πολύ αγωνία και ασίγαστη επιθυμία να επικοινωνήσει με το συνάνθρωπό του. Η **γραφή** λοιπόν είναι ο ίδιος ο άνθρωπος.

Από τη στιγμή, λοιπόν, που ο άνθρωπος έχει πλέον ξεπεράσει το επίπεδο του ανθρωποειδούς ζωικού είδους, και χωρίς να απαλλάσσεται από το ένστικτο της αυτοσυντήρησης, είναι σε θέση

της προφορικής γλωσσικής εκφοράς και η διαδραστική διάστασή της. Αντίθετα η εγγραμματοσύνη αποτελεί «τεχνολογία» αφού απαιτούνται κάποια υλικά μέσα για την παραγωγή της, κάποιο γραφικό σύστημα σημείων και μια κατανοούσα τεχνογνωσία μεταβιβαζόμενη από γενιά σε γενιά.

[173]Ο Ένγκελς βασιζόμενος στο έργο του Δαρβίνου σχετικά με την καταγωγή του ανθρώπου, σημείωσε ότι το αποφασιστικό βήμα για το πέρασμα του πιθήκου στον άνθρωπο ήταν το σκαρφάλωμα στα δέντρα και η ανάπτυξη του εγκεφάλου ως αποτέλεσμα της στροφής του πιθήκου στη σαρκοφαγία. Στο σκαρφάλωμα άλλες ήταν οι ασχολίες που είχαν τα χέρια και άλλες τα πόδια. Διαφορετική ήταν η φυσιολογία του σώματος και της λειτουργίας των δυο άκρων στο δέντρο από ότι στο περπάτημα και στην προσπάθεια του πιθήκου να σταθεί όρθιος. Έτσι το **χέρι** εξειδικεύτηκε στο κράτημα και την ισορροπία, το κόψιμο και το κράτημα της τροφής, το χτίσιμο των φωλιών και των καταφυγίων και του κρατήματος του ροπάλου ως μέσου κυνηγιού και άμυνας. Για να φθάσει ο άνθρωπος και το ανθρώπινο χέρι να επεξεργαστεί και να κάνει μαχαίρι την πέτρα και το κλαδί, θα περάσουν χρονικά διαστήματα που απέναντί τους μας φαίνεται ασήμαντος ο γνωστός μας ιστορικός χρόνος. Όμως, το αποφασιστικό βήμα είχε γίνει: το χέρι απελευθερώθηκε και μπορούσε να αποχτά ολοένα και περισσότερες επιδεξιότητες και μεγαλύτερη ευκαμψία που αποχτιόταν και κληρονομούνταν από γενιά σε γενιά. Έτσι το χέρι δεν είναι μόνο το όργανο της εργασίας αλλά το προϊόν της. Η ανάπτυξη του αντίχειρα του χεριού συνετέλεσε στο να ανθρωποποιήσει τις λειτουργίες του με την έννοια ότι πριν το ανεξέλεγκτο χέρι του πιθήκου δεν μπορούσε να κάνει επιδέξιους χειρισμούς και να φθάσει αργότερα να αποτυπώνει σε πέτρα, πάπυρο και χαρτί τη σκέψη. (ΕΝΓΚΕΛΣ Φ., *Ο Ρόλος της Εργασίας στην Εξανθρώπιση του Πιθήκου*, ΔΙΑΛΕΧΤΑ ΕΡΓΑ, τ. β΄, σελ. 80-82, εκδ. ΓΝΩΣΕΙΣ).

[174] Οι πρόγονοι του σύγχρονου ανθρώπου εγκατέλειψαν τη ζωή του τροφοσυλλέκτη για την πολύ σκληρότερη ζωή του γεωργού, λόγω της αύξησης του πληθυσμού, που με τη σειρά του προκάλεσε τις μεταναστεύσεις από την Αφρική στην Ασία και την Ευρώπη. Καθώς αυτός ο αριθμός αυξανόταν αργά αλλά σταθερά, οι **κυνηγοί** βρέθηκαν με λιγότερη τροφή. Η καλλιέργεια τους έδινε τη δυνατότητα να παράγουν περισσότερη τροφή στους κυνηγότοπους, αντί να μαζεύουν ό,τι πρόσφερε η φύση. Έτσι άρχισε η γεωργική επανάσταση σε μερικές περιοχές περίπου πριν 10.000 χρόνια και απλώθηκε σταδιακά σε όλη τη γη. (βλ. HOWEL F.C. *Early Man*, New York, Time Inc.. 1965, σ. 42).

[175]ΦΙΛΙΑΣ Β., *ΜΑΞ ΒΕΜΠΕΡ, ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ* (μια εισαγωγή στο έργο του), ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ 1976, σελ. 73.

[176]ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, , *ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ*, τ. Α΄, σελ. 57, εκδ. ΓΡΑΜΜΗ, 1985. Ο άνθρωπος μετά το φετιχισμό, περνά στον πολυθεϊσμό που είναι η δεύτερη φάση από την οποία διέρχεται η μυθολογική ερμηνεία του κόσμου και το τέλος της βρίσκεται στη Μονοθεϊστική φάση ερμηνείας του κόσμου και της κοινωνίας.

να πειθαρχήσει την άμεσή του ανάγκη για καλύτερο αποτέλεσμα στο μέλλον, να δαμάσει και να καθυποτάξει τις ενστικτώδικες παρορμήσεις της στιγμής και την αμεσότητα της επιδίωξης. Στη βάση αυτή αρχίζει μια εξελικτική πορεία συγκρότησης και ανέλιξης της ανθρώπινης κοινωνίας που στηρίζεται στη διαλεκτική σύνδεση της **εργασίας** του ανθρώπου και της **ομιλίας**.[177] Η εργασία μπορεί να είναι ο πρώτος και βασικός όρος κάθε ανθρώπινης ζωής, δεν είναι όμως μια ανακάλυψη του ανθρώπου εξαρχής δεδομένη που θα εκδηλωνόταν έτσι κι αλλιώς. Η εργασία είναι η βασική κοινωνική σχέση που αναπτύσσεται και συνδέει τον άνθρωπο με την υπόλοιπη φύση και το συνάνθρωπό του. Ο άνθρωπος μεταβάλλοντας τη φύση μεταβάλλεται και ο ίδιος και η εργασία είναι εξουσία πάνω σε άτομα και όσο υπάρχει πρέπει να υπάρχει και ατομική ιδιοκτησία.[178]
Οι πρόγονοι του Homo Sapiens, του «έμφρονος ανθρώπου», στα πλαίσια της φυσικής ζωής είχαν εκφραστεί ήδη μέσα από τα **σύμβολα** τα οποία εμπεριείχαν και τη συνείδησή του. Αρχικά επινοήθηκε από τον άνθρωπο να σημαδεύει πάνω σε ξύλινες επιφάνειες μια γραμμή και να ιχνογραφεί στους τοίχους των σπηλαίων, στα οστά, σε ψημένους πλίνθους κλπ. Αντίθετα, ο **Homo Sapiens** εκφράζεται με σύνθετα κανονιστικά και λειτουργικά σχήματα όπου εμπεριέχεται και η συνείδησή του, ως συνείδηση των κοινωνικών θεσμών, με ιστορική μνήμη και με πολιτισμό.[179] Ο Homo Sapiens χρησιμοποίησε το **λόγο**, τη χρήση **εργαλείων** και της **φωτιάς** και ο παραπάνω συνδυασμός του έδωσε ισχυρή **τεχνολογία** που κανένα άλλο ζώο δεν κατείχε, για να γίνει κύριος του περιβάλλοντός του. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, ο προφορικός λόγος να εξελιχθεί σε δομημένες γλώσσες που αποτελούνται από λέξεις και γίνεται εφικτή, η μετάδοση ειδικών πληροφοριών και αφηρημένων εννοιών. Οι δομημένες αυτές γλώσσες γίνονται αποφασιστικοί παράγοντες για τους ανθρώπους στο **κυνήγι** (όταν οι άνθρωποι άρχιζαν να κυνηγούν μεγάλα ζώα χρειάζονταν να οργανώσουν μεγάλες ομάδες ανδρών για να περικυκλώσουν κοπάδια και να τα οδηγήσουν σε παγίδες ή σε γκρεμούς) και αργότερα στην **κτηνοτροφία**.
Το πέρασμα από το καθαυτό κυνήγι στη συστηματική κτηνοτροφία και η συνύπαρξη των δυο αυτών μορφών επιδίωξης αποτελέσματος από τον άνθρωπο, βοηθά στη διαμόρφωση των **ποιμενικών γενών** και των **φυλών** που αντικαθιστούν τις ομάδες συμβίωσης της πρωτόγονης κοινότητας.[180] Οι μορφές αυτές χαρακτηρίζονται από μια αυστηρή δομή και κανόνες συμπεριφοράς που αποτελούσαν προϋπόθεση για τη διατήρησή τους. Ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης των γενών και των φυλών προκύπτει η παραπέρα ανάπτυξη της **κτηνοτροφίας**. Με την κτηνοτροφία αναπτύσσονται οι ανταλλαγές που στην αρχή γινόταν απευθείας, είδος με είδος, και σιγά σιγά μετατρέπεται σε **ατομική ιδιοκτησία** για να καταλήξουν να γίνονται με βάση κάποιο αγαθό, κοινό μέτρο των αξιών.

---

[177] Η ιδέα της εξέλιξης εκφράζει την αντίληψη ότι η ζωή προχωρεί από τις πιο απλές στις πιο σύνθετες μορφές. Η αντίληψη αυτή πήρε κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα τη μορφή φυσικού νόμου με τις ανακαλύψεις του Κάρολου Δαρβίνου και τη δημοσίευση του βιβλίου του «Περί της καταγωγής των ειδών» (1859) και αργότερα «Περί καταγωγής του ανθρώπου» (1871). Ο Δαρβίνος υποστήριξε ότι η ζωή είναι μια προσπάθεια του είδους να αντεπεξέλθει στις αντιξοότητες του περιβάλλοντός του και στο γεγονός ότι το είδος που επέζησε, σε αντίθεση με το είδος που δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει την επιβίωση και την αναπαραγωγή ήταν το ισχυρότερο, με την έννοια ότι είχε περισσότερες ικανότητες προσαρμογής.

[178] Κ. ΜΑΡΞ- Φ. ΕΝΓΚΕΛΣ, Γερμανική Ιδεολογία, τ. Α΄, δ΄ εκδ., GUTENBERG, σελ. 100.

[179] Στη βιολογική και μορφολογική εξέλιξη του ανθρώπινου είδους ο Homo Sapiens είναι ο άμεσος απόγονος του Homo Habilis (ο ικανός άνθρωπος) που εμφανίζεται πριν από την 8η χιλιετία κατά την παλαιολιθική εποχή και του Homo Erectus (άνθρωπος ο όρθιος) και των αυστραλοπιθήκων που προηγήθηκαν. Η ιστορική περίοδος που καταλαμβάνουν αυτές οι τρεις ομάδες πιθανολογείται στα δυόμισι εκατομμύρια χρόνια τουλάχιστον και τελειώνει περίπου την 5η με 4η χιλιετία π.Χ. . Ο Homo Habilis διαβιεί ομαδικά, χρησιμοποιεί τη φωτιά και κατασκευάζει εργαλεία κι έχει διαμορφώσει έναν προηγμένο πολιτισμό που επεκτείνεται σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό και τον αφρικανικό χώρο. Επιδίδεται σε καλλιτεχνικές απεικονίσεις της φύσης και κυρίως των ζώων. (βλ. Θ. Α. Βασιλείου - Ν. Σταματάκης, *Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου*, εκδ. GUTENBERG, σ.34).

[180] Το «γένος» αναφέρεται στην αιματοσυγγενική ομάδα ή στο σύνολο των ατόμων που κατάγονται από τον ίδιο γενάρχη προπάτορα και τα κύρια χαρακτηριστικά ήταν οι θρησκευτικές τελετές, τα αμοιβαία δικαιώματα κληρονομιάς, η αλληλοβοήθεια, ο κοινός τόπος ταφής κλπ. Η χρήση του όρου «φυλή» εξυπακούει την έννοια της υποδιαίρεσης του ανθρώπινου είδους με βάση τα βιολογικά δεδομένα και τα κοινά εξωτερικά χαρακτηριστικά (χρώμα δέρματος, μαλλιών, σχήμα κρανίου) που μεταβιβάζονται κληρονομικά. (Βλ. όπ. π. σελ. 78 και 403).

Με την ανάπτυξη του **καταμερισμού της εργασίας** ανάμεσα στα γένη και τη συνακόλουθη ανάπτυξη της παραγωγής αναπτύσσεται το **εμπόριο**. Η δυνατότητα για **ανταλλαγές** ήταν ένα επιπρόσθετο κίνητρο για την αύξηση του καταμερισμού εργασίας και της παραγωγής. Τα κοπάδια και τα χωράφια άρχισαν βαθμιαία να μετατρέπονται σε ατομική ιδιοκτησία και η εισαγωγή του **χρήματος** συνοδεύτηκε από τη λατρεία του. Η φυλετική οργάνωση στάθηκε ανίσχυρη μπροστά σε αυτό το ξέσπασμα του ατομισμού. Ένα μέρος από τα παλαιά ισότιμα μέλη έγιναν **δούλοι** και οι πόλεμοι θα ικανοποιούσαν τις ανάγκες για το νέο, το αποδοτικό μέσο παραγωγής, το δούλο. Έτσι ο πόλεμος για ληστεία και για αρπαγή δούλων έγινε «κανονική λειτουργία της λαϊκής ζωής».[181] Η νέα κοινωνική πραγματικότητα είχε σα συνέπεια τη μεταλλαγή των στοιχείων της ιδεολογίας των γενεών και η κυριαρχία της αντίθεσης ανάμεσα στην **αριστοκρατία του αίματος**, τη **φτωχολογιά** (τα κατάλοιπα των γενών) και τους **δούλους**. Στα ερείπια του συστήματος των γενών οικοδομείται το **κράτος** που στα χέρια των ισχυρών γίνεται το όργανο της βίας που διευθύνει και τιμωρεί στο όνομα μιας απρόσωπης δικαιοσύνης.[182]

Η **ανακάλυψη της γραφής** στην παραπάνω σχέση αναφέρεται στο σύνολο των παραγόντων που επέτρεψαν από ένα σημείο και πέρα το ανθρώπινο απόθεμα σε εμπειρίες και γνώσεις να μεταδοθεί κωδικοποιημένα στις επόμενες γενιές, πέρα κι έξω από τους κινδύνους της προφορικής μετάδοσης. Η γραφή ακολούθησε και αυτή μια διαδικασία παράλληλης εξελικτικής ανέλιξης με τη συγκρότηση της ανθρώπινης κοινωνίας κι αποτέλεσε από ένα σημείο και μετά το βασικό της στήριγμα. Η γραφή ξεκινώντας από τις απλές μορφές ενός μηχανισμού επικοινωνίας ολοκληρώνεται στον ιστορικό χρόνο με βάση τις ανάγκες της κοινωνικής ζωής. Τα διάφορα **συστήματα γραφής** αναπτύχθηκαν και εδραιώθηκαν σε περιοχές με έντονη γεωργική και εμπορική δραστηριότητα. Η καθαυτό γραφή όμως διαμορφώνεται στην πρώιμη ταξική κοινωνία σε σύνδεση με το γεγονός ότι η οικονομική ζωή γίνεται περίπλοκη.

Ως προς τις μορφές, η γραφή διακρίνεται σε δυο μεγάλες κατηγορίες: στην **εικονογραφική** και στην **ιδεογραφική**.[183] Κάθε μια από τις δυο αυτές μορφές αντανακλά το επίπεδο επικοινωνίας των ανθρώπων και ταυτόχρονα σηματοδοτεί το πέρασμα στον πολιτισμό. Τα διάφορα **στάδια εξέλιξης της γραφής**, που κατά τον L.H.Morgan είναι ένα από τα χαρακτηριστικά του σταδίου του πολιτισμού στο ταξινομητικό του σχήμα, δείχνουν σε μεγάλο βαθμό την παράλληλη πορεία της κοινωνικοπολιτιστικής εξέλιξης, στο μέτρο μάλιστα που η ύπαρξή της ή όχι, χρησιμοποιείται ως κριτήριο διαχωρισμού των κοινωνιών σε **προεγγράμματες κοινωνίες** και σε κοινωνίες που χρησιμοποιούν γραφή ή **εγγράμματες κοινωνίες**.[184] Στη βάση της ανακάλυψης της γραφής ο Morgan[185], αλλά και πολλοί άλλοι από του πρώτους κοινωνικούς επιστήμονες διέκριναν μεταξύ

---

[181] ΕΝΓΚΕΛΣ Φ., *Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ, ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ*, Κεφάλαιο Ι.Χ., Βαρβαρότητα και Πολιτισμός, ΔΙΑΛΕΧΤΑ ΕΡΓΑ ΜΑΡΞ ΕΝΓΚΕΛΣ, τ. β΄, ΓΝΩΣΕΙΣ, σελ. 354.

[182] ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ Ε., *Φιλοσοφία του ανθρώπου*, Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, 1981, σελ. 46.

[183] Οι αρχικές μορφές των συστημάτων γραφής των αρχαίων λαών διαχωρίζονται και ανάλογα με την περιοχή στην οποία αναπτύχθηκε. Έτσι το ιερογλυφικό σύστημα γραφής αναπτύχθηκε στην Αίγυπτο και το σφηνοειδές στην περιοχή της Μεσοποταμίας. Αναπτύχθηκαν επίσης διάφορα συστήματα γραφής: το κρητικό, το χετιτικό, το κυπριακό και το κινέζικο. Από την κινέζικη γραφή προέκυψε η ιαπωνική. Στην Αμερική αναπτύχθηκε ιδιαίτερα η γραφή των Αζτέκων. Γενικά όμως είναι παραδεκτό ότι υπάρχουν 4 βασικοί τύποι γραφής: ο ιδεογραφικός, ο λεξι-συλλαβικός (λογογραφικός συλλαβικός), ο καθαυτός συλλαβικός και ο γραμματοφθογγικός (αλφαβητικός), (βλ. Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια στο λήμμα *γραφή*, σελ. 358).

[184] Τα εξελικτικό σχήμα του Μόργκαν (αναφέρεται στο, ΤΣΑΟΥΣΗ Γ. Δ., *Η Κοινωνία του Ανθρώπου*, Gutenberg, 1985, στο κεφάλαιο *Χαρακτηριστικές τυπολογίες των κοινωνιών*, σ. 89) είναι τριμερές και στάθηκε η αφετηρία για μια παρόμοια εξελικτική τυπολογία από τον ΕΝΓΚΕΛΣ Φ., στο έργο του, *Η Καταγωγή της Οικογένειας, της Ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους* (ΔΙΑΛΕΧΤΑ ΕΡΓΑ, εκδ. Γνώσεις, τ. β΄, σ. 190-378) όπου γίνεται προσπάθεια να συνδεθεί η τυπολογία του Μόργκαν με τον Μαρξ. Ο Μαρξ στην *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας* (ΔΙΑΛΕΧΤΑ ΕΡΓΑ, εκδ. Γνώσεις, τ. α΄, σ. 422-427) περιλαμβάνει τέσσερις τύπους κοινωνιών: την ασιατική, την αρχαία ταξική, την φεουδαρχική και την κεφαλαιοκρατική καπιταλιστική κοινωνία.

[185] ΜΟΡΓΚΑΝ Λ. Χ., *Η αρχαία Κοινωνία*, εκδόσεις Αναγνωστίδης. Στο έργο αυτό που γράφτηκε το 1877 ανέπτυξε ένα πολύ λεπτομερειακό σχήμα της συνολικής πορείας της κοινωνικής εξέλιξης του ανθρώπου από μια κατάσταση Αγριότητας, διαμέσου μιας κατάστασης που την ονόμασε Βαρβαρότητα, προς τον Πολιτισμό. Στα στάδια αυτά προσπάθησε να εντάξει όλες τις γνωστές κοινωνίες. Ο Λ. Χ. Μόργκαν άσκησε μεγάλη επιρροή στη διάδοση της

των «αγρίων» και «πολιτισμένων λαών». Ακόμη και σήμερα όμως είναι συνηθισμένη η διάκριση μεταξύ «πρωτόγονων» και «πολιτισμένων κοινωνιών».[186] Πιο συγκεκριμένα:

Η εμφάνιση της **εικονογραφικής (σημασιογραφικής) γραφής**, ξεκίνησε γύρω στο 3.300 π.Χ. στην περιοχή της Κάτω Μεσοποταμίας, όπου ο άνθρωπος ξεκινά έναν κύκλο ανακαλύψεων με κέντρο τη γεωργία. Από εκεί, η γραφή εξαπλώθηκε στο Ελάμ στην Αίγυπτο και στην περιοχή των πολιτισμών του Ινδού, κέντρο των οποίων ήταν το γνωστό Κανταχάρ του σημερινού Αφγανιστάν. Παράλληλα και εντελώς ανεξάρτητα, επινοήθηκε στην Κίνα και στους πολιτισμούς της Μεσοαμερικής (Ίνκας, Μάγιας, Αζτέκοι) όπου έχουν βρεθεί από εκείνη την εποχή γραπτά μνημεία. Με βάση τα αρχαιολογικά ευρήματα, έχει επικρατήσει η άποψη πως η γραφή στη Μεσοποταμία προέκυψε από ένα αρχαϊκό λογιστικό σύστημα. Ο ενδιάμεσος πρόδρομος της σφηνοειδούς γραφής ήταν τα «**κέρματα**», μικρά πήλινα αντικείμενα που βοηθούσαν στην καταμέτρηση και στον υπολογισμό των αγαθών κατά την προϊστορική περίοδο στη Μέση Ανατολή. Η εικονογραφία συνετέλεσε στην αποτύπωση, κατά κάποιον τρόπο του περιεχομένου, όχι όμως και της μορφής του λόγου. Με την επανάληψη και την τυποποίηση των εικονογραμμάτων δημιουργήθηκε μια σταθερή σχέση μεταξύ ενός γραφικού συμβόλου και μιας συγκεκριμένης λέξης. Έτσι περνάμε στην **ιδεογραφία**. Το πέρασμα αυτό επιφέρει ένα τεράστιο πλεονέκτημα στον τρόπο επικοινωνίας των ανθρώπων που μιλούν διαφορετικές διαλέκτους και κατορθώνουν τώρα να συνεννοούνται με τα ιδεογράμματα, εφόσον αυτά εξακολουθούν να εκφράζουν το νόημα παρά τη μορφή των λέξεων. Το επόμενο στάδιο της εξέλιξης της γραφής είναι οι ιδεογραφικές, οι συλλαβικές και οι αλφαβητικές γραφές. Η αλφαβητική γραφή στηρίζεται στη λεγόμενη «**αρχή της ακροφωνίας**» (παράσταση όχι πια της λέξεως ή της συλλαβής αλλά του ήχου- φωνής που βρίσκεται στο άκρο). Από τη Φοινικική περιοχή, η χρήση της αλφαβητικής γραφής διαδίδεται στην Ανατολή για να φθάσει ως τις Ινδίες και από εκεί η αξία των γραφικών σημείων περνάει στη Μ. Ασία. Στις αρχές της πρώτης χιλιετίας πΧ., η αλφαβητική γραφή περνά απέναντι στην Ελλάδα και το τέλος των διαδοχικών εξελίξεων των γραφικών σημείων έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του ελληνικού αλφάβητου.[187]

Τα διάφορα συστήματα γραφής αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα όταν η ίδια η έννοια της **επικοινωνίας** μεταξύ των ανθρώπων έπαιρνε πιο σταθερά χαρακτηριστικά και αναπτύσσονταν οι **κοινωνικές σχέσεις**. Σημαντικό ρόλο έπαιξε η διαμόρφωση του **αγρότη**, τα πολιτιστικά στοιχεία που τον συγκροτούν (μόνιμη εγκατάσταση σε έναν τόπο, συστηματική καλλιέργεια του εδάφους και αναπαραγωγή της γης) τον αντιδιαστέλλουν από το **νομάδα**. Η γέννηση του αγρότη κάπου στη Μεσοποταμία, ανάμεσα δηλαδή από τους δυο μεγάλους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη, δεν είναι ιστορικά αδιαμφισβήτητη, αλλά με την εμφάνισή του συνδέεται και η γέννηση του **πολιτισμού**. Ο πολιτισμός συνδέθηκε άμεσα τόσο με την εργασία (τη συστηματική επιδίωξη οικονομικού

θεωρίας για την εξέλιξη τα ανθρώπινης κοινωνίας και από πολλούς θεωρείται ότι ο Μαρξ και ο Ένγκελς βασίστηκαν στο έργο του και ίσως το εκλαΐκευσαν. Για περισσότερα στοιχεία σχετικά με το έργο του Μόργκαν βλ. και ΛΙΕΧΑΡΝΤ ΓΚ., *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ*, επιμέλεια Δ. Γ. Τσαούση, GUTENBERG, 1986, σελ. 63-65.

[186]BOTOMMORE T.B., ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ: κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία, β΄ έκδοση, GUTENBERG, σελ.165.

[187] ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ Χ. Γ., *Από πότε άρχισε να «γράφει» ο άνθρωπος;* Δ.Ο.Ε.- ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ, τεύχος 1, σελ. 25, Μάιος 2002. Στους πρώιμους σουμερικούς μύθους, η *γραφή* συγκαταλέγεται μαζί με την κατεργασία του ξύλου, του μετάλλου και του δέρματος, ενώ στη Βαβυλωνία μαζί με την τέχνη και τις επιστήμες. Κατά την κλασική περίοδο επικράτησαν δυο απόψεις σχετικά με την προέλευση της γραφής: Η μια έχει την προέλευσή της από την Αίγυπτο, όπου ως εφευρέτη της γραφής, της γλώσσας της αριθμητικής, της γνώσης, της ιατρικής και της μαγείας θεωρούσαν το θεό της σοφίας Θοθ, που παριστανόταν με τη μορφή μπαμπουίνου. Την άλλη άποψη τη βρίσκουμε στον Αισχύλο, όπου ο Προμηθέας εμφανίζεται ως εφευρέτης της γραφής. Οι Ρωμαίοι θεωρούν εφευρέτη και δάσκαλο της γραφής τον Ερμή και κατά την Αναγέννηση η ίδια εφεύρεση αποδίδεται στο γραμματέα του βασιλιά των Θηβών, εκατό χρόνια μετά τον κατακλυσμό. Παράλληλα υπάρχουν διάφορες χριστιανικές, μουσουλμανικές και εβραϊκές θρησκευτικοποιητικές θεωρίες που αποδίδουν την επινόηση της γραφής στους θεούς τους ή σε πρόσωπα όπως είναι ο Αδάμ ή ο Μωυσής. Σε κάθε όμως εκδοχή, αυτό που εκφράζεται είναι η επιθυμία της επικοινωνίας που αποτελεί τη βασική αρχή της γραφής και τη λειτουργία όπου επενδύεται η γλώσσα.

πλεονάσματος) όσο και με την ανακάλυψη των πρώτων μέσων ελέγχου της εργασίας (χρησιμοποίηση των φυσικών δυνάμεων του ανθρώπου, χρήση βοδιού για την άροση, χρήση του πανιού στη ναυσιπλοΐα, καθυπόταξη του αλόγου για ιππασία).[188]

Την ίδια περίοδο, μαζί με τη γραφή εμφανίζεται και η **μεταλλουργία**, και η τέχνη γίνεται φορέας της γραφής και έκφραση της σκέψης. Συγχρόνως, στη θέση των μικρών οικιστικών μονάδων δημιουργούνται μικρές **πόλεις**, οι οποίες μεγαλώνουν συνεχώς, με αποτέλεσμα η εξέλιξη να καθορίζεται από τη συγκέντρωση πληθυσμού με οικονομική συμπεριφορά. Σ' αυτές τις, νέας μορφής, ανθρώπινες κοινωνίες, εμφανίζονται **δομές**, όπως η συσσώρευση πλεονάσματος, η κοινωνική ιεράρχηση και η στρατιωτική ηγεμονία. Σε τούτο το πολιτισμικό πλαίσιο γεννιέται και η μορφή εκείνης της γραφής που προορίζεται να εξυπηρετήσει το νέο οικονομικό σύστημα, το **κεφάλαιο**, ιδιαίτερα από την αγροτική παραγωγή, που χρειάζεται όμως διαχείριση με συνείδηση οικονομικής και εμπορικής ανταλλαγής. Συγκροτείται ένας ολόκληρος λογιστικός μηχανισμός και η **γραφειοκρατία** που απαιτείται για να καταγραφούν τα τρόφιμα, τα υλικά, οι στρατιώτες οι δούλοι, τα ζώα κτλ.: «Η γραφή είναι μια κατάκτηση του πολιτισμού- γι' αυτό δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία», τόνισε ο C. Levi- Strauss, «αλλά όταν βλέπουμε ποιες ήταν οι πρώτες χρήσεις της γραφής, φαίνεται πολύ καθαρά ότι ήταν οι χρήσεις της εξουσίας».[189]

Με το πέρασμα του ιστορικού χρόνου δημιουργήθηκε η ανάγκη για τη μετάδοση της τεχνικής της ανάγνωσης και της γραφής μέσα από ειδικά **εκπαιδευτήρια** και ειδικούς **δασκάλους**. Η μεταβίβαση της κωδικοποιημένης εμπειρίας στα νεότερα άτομα της ομάδας και η ανάπτυξη της ικανότητας για τη διαμόρφωση δεξιοτήτων και την αξιοποίησή της, δεν μπορούσε να επαφίεται αποκλειστικά στη συσσωρευμένη μνήμη και τις δεξιότητες των πιο ηλικιωμένων ατόμων της ομάδας, τους γέροντες. Δημιουργήθηκε η ανάγκη για την καθιέρωση επαγγελματιών του είδους, (που στην αρχή ήταν οι ίδιοι οι γέροντες), τους δασκάλους.[190] Από την ώρα που στην κοινωνική ζωή δημιουργούνται οι **υλικοί όροι** που επιτρέπουν τη μετάβαση από την πρωτόγονη κοινοτική ζωή στην ταξική κοινωνία και τη σταθεροποίησή της, η **μαθητεία** σχολειοποιείται και μεταβάλλεται σε κοινωνικό καταμερισμό και κοινωνικό θεσμό.[191] Το σύστημα της μαθητείας, που σιγά σιγά εδραιώνεται, συστηματοποιεί τους κανόνες γραφής που επέφερε η κοινωνική

---

[188] ΦΙΛΙΑΣ Β., ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ, ενότητα «Ο Ασιατικός Τρόπος Παραγωγής και οι Νομάδες», κεφ. 2 (Άνθρωπος και Παραγωγή), σελ. 19-20.

[189] Για το ίδιο θέμα ο HEGEL αναφέρει ότι στη Συρία το υψηλό επίπεδο πολιτισμού εκφράστηκε την ίδια περίοδο με την ανακάλυψη της γραφής και με την επεξεργασία των μετάλλων και των πολύτιμων πετραδιών που έδωσαν στο εμπόριο ποιοτικότερα χαρακτηριστικά (ανακάλυψη του γυαλιού και της πορφύρας) ενώ παρατηρήθηκε ότι στην Καντόνα, οι Κινέζοι νοιώσανε την ανάγκη μιας γλώσσας γραπτής πιο εύκολης. (HEGEL G., *ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*, εκδ. Αναγνωστίδης, σελ. 195).

[190] Σε μια πρώτη εποχή τα θρησκευτικά ενδιαφέροντα προκαλούν τη δημιουργία των ιερατικών σχολών (πχ. Αρχαία Αίγυπτο) ή πρακτικές ανάγκες οδηγούν στη μεταβίβαση των διδαγμάτων μιας συγκεκριμένης τέχνης (πχ. στους Φοίνικες). Το σχολείο με άλλα λόγια εκτελεί μια οργανική αποστολή που περιορίζεται σε πολύ στενό κύκλο «εκλεκτών». Κι αυτό είναι το χαρακτηριστικό των σχολικών ιδρυμάτων όλων των κλασικών πολιτισμών. Στην Ινδία μόνο οι ιερωμένοι, δηλαδή οι μέλλοντες βραχμάνοι είχαν το δικαίωμα να πάρουν ανώτερη μόρφωση που αργότερα τη μεταβίβαζαν στα βραχμανικά σχολεία από δάσκαλο σε μαθητή. Εκτός από τη γνώση της σανσκριτικής και των ιερών βιβλίων διδάσκονταν γνώσεις ιατρικής, αστρονομίας και μαθηματικών, που αργότερα, από την Ινδία μεταδόθηκαν στον αραβικό κόσμο. Στην Περσία, η εκπαίδευση των παιδιών ξεκινούσε από τα επτά χρόνια και είχε αναληφθεί από το κράτος. Στην Κίνα, στην ίδια ηλικία το παιδί έμπαινε σ' ένα αρκετά πολύπλοκο σχολικό σύστημα με εξετάσεις που επέτρεπαν την είσοδο στην ανώτερη ακαδημία του Πεκίνου για τη σταδιοδρομία των λογίων της εποχής, δηλαδή των μανδαρίνων. Στον εβραϊκό πολιτισμό, δίνονταν μεγάλη σημασία στην εκπαίδευση των νέων και από το 64 μ.Χ. είχε επικρατήσει η ιδέα της σχολικής εκπαίδευσης όλων των παιδιών με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν σχολεία σε όλες τις πόλεις. (βλ. εγκυκλοπαίδεια ΔΟΜΗ, στο λήμμα «σχολείο», τ. 15, σελ. 3).

[191] GOODY G., *The Logic of Writing and the Organization of Society*, Cambridge University Press, 1986. Ο συγγραφέας αξιολογεί την επίδραση της τεχνικής της γραφής σε διάφορες φάσης της ανάπτυξης της ανθρώπινης κοινωνίας επικεντρώνοντας την προσοχή του τόσο στην διερεύνηση των αιτιών που επέτρεψαν την κοινωνική χρησιμότητα της γραφής σε πρώιμα στάδια της κοινωνίας (Αρχαία Μέση Ανατολή) όσο και στην αργοπορημένη παρουσία της σε πρόσφατες κοινωνίες (Δ. Αφρική).

ανάγκη για τη μύηση του νέου ανθρώπου στα μυστικά της λειτουργίας της κοινωνικής ομάδας (επιβίωση, διατροφή, αναπαραγωγή).[192]

Συνοπτικά, οι **αρχαίες ανατολικές κοινωνίες** έχουν να παρουσιάσουν από το τέλος της τέταρτης χιλιετηρίδας π.Χ. αξιόλογη πολιτιστική παράδοση. Τα διάφορα συστήματα γραφής που αναπτύσσονται, αντανακλούν και είναι το μέσο της επικοινωνίας των μεγάλων αυτών πολιτισμών και προς το τέλος της δεύτερης χιλιετηρίδας, στηρίζουν τον Ασιατικό Τρόπο παραγωγής. Τα παραδείγματα είναι πολλά: Η εκπαίδευση των σκριβάνων στηριζόταν αρχικά στη στοιχειώδη διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης.[193] Το «βιβλίο των νεκρών» και οι Αιγυπτιακοί Πάπυροι, η Παλαιά Διαθήκη, το Ριγκ Βέδα στην Ινδική σκέψη, οι «Αποκαλύψεις» που έγιναν στο Βούδα, το «Τάο- Τε Κιγκ», το μοναδικό βιβλίο του Λάο- Τσε, τα εννιά κινέζικα βιβλία της κομφουκιανικής ηθικής (τα 5 Κιγκ και τα τέσσερα «Σε Τσου»), αποτελούν τα σημεία αναφοράς του ασιατικού τρόπου παραγωγής και ερμηνεύουν σε σημαντικό βαθμό την ιδιαιτερότητα των πολιτισμών, τις φάσεις ανόδου και στασιμότητας. Με βάση τα κύρια αυτά γραπτά κείμενα, μας επιτρέπεται σήμερα να γνωρίσουμε περισσότερο τη στενή σχέση μεταξύ των πολιτισμών της περιόδου εκείνης και κυρίως την αλληλεξάρτησή τους (ομοιότητες και διαφορές) με τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, που αποτελεί τη βάση και τις ρίζες του δυτικού πολιτισμού και της βιομηχανικής κοινωνίας των δύο τελευταίων αιώνων.[194]

2. Η εξέλιξη της γραφής και των συστημάτων εκπαίδευσης από την αρχαία ελληνική μέχρι την προκαπιταλιστική εποχή

Η **Αρχαία Ελληνική δουλοκτητική κοινωνία** είναι η εποχή που σημαδεύεται από το τέλος των μυθολογικών ερμηνειών της ζωής και της φύσης, της υποχώρησης της θεολογικής φιλοσοφίας και την εισβολή των ορθολογικών αντιλήψεων. Αυτή η εξέλιξη προϋποθέτει την ανάπτυξη αστικών στρωμάτων, τα οποία στηρίχθηκαν στην ανάπτυξη της παραγωγής και την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της περιοχής και του ψυχικού δυναμικού των ανθρώπων και εκφράστηκε σα συσσώρευση πλούτου και διαμόρφωση αστικών πληθυσμιακών συγκεντρώσεων. Είναι η εποχή που γέννησε την κοινωνία της **πόλης- κράτους** (city- state). Στην πόλη-κράτος συγκεντρώνεται η πολιτική, οικονομική, η πνευματική και γενικά κάθε κοινωνική δραστηριότητα και έχει σχετική αυτονομία και οικονομική αυτάρκεια. Τα αρχέτυπα αυτής της συσσωρευμένης παράδοσης ακμάζουν στις λαμπρές ημέρες του **Μινωικού** και **Μυκηναϊκού πολιτισμού** (1400-1200 π.Χ.). με επίκεντρα την Κύπρο, την Κρήτη και σε μικρότερη κλίμακα την ηπειρωτική Ελλάδα. Ο τύπος αυτής της παράδοσης πέρασε με την Ομηρική εποχή στην κλασική περίοδο της αρχαίας ελληνικής αρχαιότητας.[195]

Στην **Σπάρτη**, το σύστημα αγωγής βασίζεται στην ομηρική ηρωική αγωγή. Κυριαρχεί το στρατιωτικό ιδεώδες στη βάση μιας αυστηρής και σκληρής διαπαιδαγώγησης και η διδασκαλία της στοιχειώδους ανάγνωσης και γραφής γίνεται παράλληλα με τη στρατιωτική εκπαίδευση.

Στη **Αθήνα** παρατηρείται μια μετακίνηση από την αγωγή των πολεμιστών, η οποία δέσποζε μέχρι τον 6° π.Χ. αιώνα, σε μια αγωγή των «γραμματισμένων». Ο μέσος Αθηναίος, ο γεωργός, ο

---

[192] Η κοινωνική ομάδα στην κοινωνική θεωρία, διατηρεί τα ίδια χαρακτηριστικά, ανεξάρτητα σε πιο τύπο κοινωνίας αναφέρεται. Διακρίνεται από την προσωρινή συνάθροιση των ανθρώπων σε σχέση με την οργάνωσή της. Τα μέλη σε μια κοινωνική ομάδα βρίσκονται σε μια επαναλαμβανόμενη αλλόδραση και δρουν με βάση ένα σύνολο πολιτιστικά καθορισμένων ιδιοτήτων ή θέσεων. (βλ. KEESING ROGER, ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ, στο ΓΚΕΦΟΥ-ΜΑΔΙΑΝΟΥ Δ., ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ, Πάντειος, πανεπιστημιακές σημειώσεις, 1995.

[193] ΡΗΓΑΣ Α., Σύγχρονα ρεύματα στην επιστήμη της αγωγής, τ. Α΄, σελ. 16. Οι σκρίβανοι ήταν γραμματείς και γραφείς, υπάλληλοι κυρίως της βασιλικής διοίκησης στην Αίγυπτο και στη Μεσοποταμία. Κατείχαν τα μυστικά της πολύπλοκης ιερογλυφικής γραφής και λογιστικής, τηρούσαν τους λογαριασμούς, ταξινομούσαν τα αρχεία και συνέτασσαν τις διαταγές

[194] ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, , *ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ*, τ. Α΄, στο α΄ μέρος, κεφάλαιο *ΣΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΡΧΑΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ*, σελ. 57- 113, εκδ. ΓΡΑΜΜΗ, 1985.

[195] MARROW I.H., *Ιστορία της εκπαιδεύσεως κατά την αρχαιότητα*, Αθήνα, 1961, σελ. 14-20.

τεχνίτης, δεν απολαμβάνει τα αγαθά της συστηματικής αγωγής, αλλά αναλώνεται καθημερινά στη βιοπάλη. Το κυνήγι, οι ιπποδρομίες, οι αρματοδρομίες αποτελούν αποκλειστικό προνόμιο των ευγενών. Η βαθμιαία εξάπλωση όμως της **αγωγής** δημιουργεί την ανάγκη της **ομαδικής διδασκαλίας** και από αυτήν την πραγματικότητα προκύπτει η ανάγκη για την ανάπτυξη του θεσμού του **σχολείου**, παρόλο που η μορφή τής κατ' ιδίαν εκπαίδευσης θα παραμείνει ισχυρή. Μέσα στους κόλπους του σχολείου γαλουχούνται πνευματικά οι ευρύτερες λαϊκές τάξεις και το πολεμικό ιδεώδες παραχωρεί τη θέση του στο **ατομικό ιδεώδες**. Τα στοιχεία της αθηναϊκής αγωγής συνοψίζονται στη σωματική και διανοητική αγωγή και οι δάσκαλοι πρέπει να κοσμούνται με ηθικές αρετές και να είναι σώφρονες και αφοσιωμένοι στο έργο της διαπαιδαγώγησης της νέας γενιάς. Η παιδαγωγική δράση και οι αντιλήψεις κορυφαίων στοχαστών της αρχαιότητας, όπως των Σοφιστών, του Σωκράτη, του Ισοκράτη, του Αριστοτέλη και πολλών άλλων, έθεσαν το πρόβλημα της αγωγής και της εκπαίδευσης σε νέα πλαίσια. Οι **Σοφιστές** απευθύνονται κυρίως στους νέους που επιθυμούσαν να θριαμβεύσουν στον πολιτικό στίβο. Η ρητορική είναι το κέντρο της διδασκαλίας τους και τα διδασκόμενα μαθήματα είναι η γραμματική, η διαλεκτική, η ρητορική, η αριθμητική, η γεωμετρία, η αστρονομία και η μουσική. Ο **Σωκράτης** αντιτάσσει την υπεροχή της αυθεντικής αλήθειας απέναντι στον ωφελιμισμό και τη σχετικοκρατία των σοφιστών και οι παιδαγωγικές του θέσεις βασίζονται στις πατροπαράδοτες αριστοκρατικές αντιλήψεις. Ο **Πλάτωνας** είναι ο πρώτος που δημιούργησε μια φιλοσοφία αγωγής, υπό την έννοια ότι η μορφή διδασκαλίας είναι άσχετη με τη μάθηση της τέχνης και την εξάσκηση του επαγγέλματος. Πρόκειται για μια εξειδικευμένη διδασκαλία, μια καινούρια μορφή κοινωνικής δραστηριότητας που απευθύνεται σε μια πλατειά «πελατεία» προσφέροντας μιαν αγωγή με γενικό χαρακτήρα, μια «παιδεία» εγκυκλοπαιδικής φύσης.[196] Η παιδεία στον Πλάτωνα εκλαμβάνεται από την παιδική ηλικία ως διαπαιδαγώγηση προς την αρετή που κάνει τον πολίτη να αισθάνεται τέλειος. Αντιδιαστέλλεται προς εκείνη τη μορφή που αποσκοπεί στην απλή απόκτηση γνώσεων ή χρήματος δίχως φρόνηση και δικαιοσύνη και αποκτά έτσι ανθρώπινο χαρακτήρα και ταυτόχρονα κοινωνιολογικό και πολιτικό.[197] Η παιδεία είναι συνυφασμένη με την επιλογή και συνιστά ένα διαρκή αγώνα και μια άμιλλα. Στον Πλάτωνα διαφαίνεται ότι η έννοια **αποκλεισμός** είναι μια υπαρκτή κοινωνική πραγματικότητα, η οποία μπορεί να αρθεί εφόσον κι εντελώς θεωρητικά μπορεί να γίνει η κοινωνική άνοδος ακόμη κι ατόμων που προέρχονται από την τάξη των γεωργών και των δημιουργών (η τρίτη τάξη των εργατών και των παραγωγών).[198] Η ιδεοκρατία στον Πλάτωνα εξελίσσεται σε απόλυτη αξιοκρατία απορρίπτοντας κάθε ευνοιοκρατική αντίληψη. Στους «Νόμους», ο Πλάτωνας παράλληλα με τον καθορισμό του πολιτεύματος, τα όργανα άσκησης της εξουσίας και τα καθήκοντα και δικαιώματα των πολιτών, τοποθετεί τις βάσεις της παιδείας και γενικότερα της αγωγής.[199] Οι συστάσεις του Πλάτωνα για τη φροντίδα του παιδιού στα πρώτα πέντε χρόνια, βάζουν τις βάσεις για τη σύγχρονη παιδαγωγική (αυτοσχεδιασμός, αυτενέργεια). Ο Πλάτωνας διακρίνει την παιδεία σε γυμναστική για το σώμα και μουσική για την ψυχή. Η γυμναστική αγωγή περιλαμβάνει την πάλη, την «όρχηση», τις στρατιωτικές ασκήσεις, η δε μουσική την ανάγνωση, τη γραφή, την ποίηση, τη μουσική (με τη σημερνή έννοια).[200]

Ο **Αριστοτέλης** (384-322 π. Χ.) διατυπώνει τις παιδαγωγικές του αντιλήψεις στα πολυάριθμα έργα του και ιδιαίτερα στα «Πολιτικά» και στα «Ηθικά Νικομάχεια». Ο άνθρωπος είναι, κατά τον Αριστοτέλη «φύσει πολιτικόν ζώον» προορισμένο να ζει μόνο στην πολιτεία. Η αγωγή είναι μέρος της πολιτικής. Αποβλέπει να αναδείξει τον άνθρωπο σε καλό πολίτη και να τον προετοιμάσει για

---

[196] MOREU J., *Ο ΠΛΑΤΩΝΑΣ ΚΑΙ Η ΑΓΩΓΗ*, στο *οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, εκδ. ΓΛΑΡΟΣ 1983, σελ. 25.

[197] ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, *ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ*, 1ος τόμος, ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, 1985, σελ. 297.

[198] ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, όπ. π. σελ. 265.

[199] ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ όπ. π. σελ. 280. Επίσης διαφαίνεται μέσα από την «Πολιτεία» η συνείδηση μιας θεϊκής αποστολής των λειτουργών της: Οι δάσκαλοι πρέπει να δείχνουν και να αποδεικνύουν την αγάπη τους προς το θεό και να μην αποδίδουν στους θεούς αδυναμίες και πάθη («Ου γαρ δήπου ψεύδεταί τε. Ου γαρ θέμις αυτώ», αναφέρεται στον ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟ Ε. *ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΒΙΩΜΑ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ*, ΔΩΔΩΝΗ, ΑΘΗΝΑ, 1971, σελ. 148).

[200] ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, όπ. π. σελ. 298.

τον «ευδαίμονα βίο» μέσα στα πλαίσια της πολιτείας. Η παιδεία όμως δεν είναι ιδιωτική υπόθεση αλλά αντίθετα παραμένει μέλημα της πολιτείας. Βασικοί παράγοντες αγωγής είναι η φύση, το έθος και ο λόγος, δηλαδή οι φυσικές προδιαθέσεις, ο εθισμός και η διδαχή (λόγος). Η μάθηση για τον Αριστοτέλη δεν είναι παιχνίδι, αλλά αντίθετα χρειάζεται κόπο. Τα διδασκόμενα μαθήματα για τα παιδιά είναι υποχρεωτικά: η ανάγνωση, η γραφή, η αριθμητική, η γυμναστική, η μουσική και το σχέδιο, ενώ για την ανώτερη βαθμίδα εκπαίδευσης (14-21) υποδεικνύει ως κατάλληλα μαθήματα τη ρητορική, τη λογοτεχνία, την πολιτική, τη φυσική ιστορία και τη φιλοσοφία.[201]

Μέσα σε αυτό το τοπίο της αρχαίας εποχής, η **διάδοση της γραφής** υπήρξε καταλυτικό στοιχείο για την κοινωνική εξέλιξη και φυσικά δέθηκε με όλη την λειτουργία του θεσμού της εκπαίδευσης κατά την περίοδο αυτή. Η **παιδεία** προσλαμβάνει καθολικότερο και προπάντων πολιτικό χαρακτήρα και αποτελεί τον κυριότερο μηχανισμό του κράτους. Το περιεχόμενο της πολιτικής παιδείας - δηλαδή της αγωγής του πολίτη- είναι το στήριγμα του καθεστώτος για να «μπορούν να κυβερνούν οι μεν ολιγαρχικά και οι άλλοι δημοκρατικά».[202] Τα γυμνάσια της ακαδημίας και τα λύκεια απέκτησαν μεγάλη φήμη στην ιστορία της φιλοσοφίας και πλάι στα ιδρύματα αυτά εμφανίστηκαν και αναπτύχθηκαν ειδικά σχολεία ελεγχόμενα από την πόλη, όπου ο γραμματικός δίδασκε γραφή, ανάγνωση και αριθμητική, ο κιθαρωδός έδινε στους νέους τις βάσεις για τη μουσική και την ποίηση.

Την εποχή αυτή οι αρχαίοι Έλληνες έθεσαν το σχολικό πρόβλημα με τη νεώτερη έννοια και η Αθήνα ήταν το πρότυπο που ακολούθησε η Ευρώπη για πολλούς αιώνες. Το γυμνάσιο ήταν ανοικτό για όλα τα παιδιά των ελεύθερων πολιτών. Ήταν ίδρυμα κρατικό και δημόσιο υπό την επίβλεψη ενός άρχοντα που λέγονταν γυμνασίαρχος. Το σχολείο αυτής της εποχής γεννήθηκε από την ανάγκη να προγυμνάζονται οι νέοι για τους πανελλήνιους αγώνες (ήδη από τον 5^{ο} π.Χ. αιώνα) κι εκτός από τις αθλητικές ασκήσεις, το γυμνάσιο περιλάμβανε θεατρικές παραστάσεις και ομιλίες με μορφωτικό χαρακτήρα.

Κατά τους **ελληνιστικούς χρόνους** διατηρείται ακμαία η κλασική αγωγή που θεμελιώνεται στις γερές βάσεις του αρχαίου ελληνικού πνεύματος και η παιδεία ξεφεύγει από τα στενά δεσμά της πόλης- κράτους και λαμβάνει οικουμενικό χαρακτήρα. Ο θρίαμβος του Μεγάλου Αλεξάνδρου έχει ως συνέπεια την ταχύτατη εξάπλωση της ελληνικής παιδείας και του ελληνικού πολιτισμού. Τα ελληνικά γράμματα και η ελληνική γλώσσα γίνονται κοινό όργανο έκφρασης και συνύπαρξης μεταξύ των λαών και όπου συγκροτείται σύστημα στοιχειώδους εκπαίδευσης, διδάσκεται η ανάγνωση, η γραφή, η αριθμητική και η αισθητική αγωγή.[203]

Συνοπτικά, η αρχαία ελληνική πόλη- κράτος είναι μια ανθρώπινη κοινωνία με σαφή ταξικά χαρακτηριστικά. Δημιουργήθηκε ως συνασπισμός πολεμικών γενών και μονοπωλεί τις οικονομικές ευκαιρίες με στρατιωτικο-πολιτικά μέσα. Στη βάση αυτή η πόλη αναπτύσσει όλο και περισσότερο το σύστημα της δουλοκτησίας με αποτέλεσμα, στη φάση της ώριμης ανάπτυξής της, να έχουμε το χωρισμό του άμεσου παραγωγού από την εργασία και τη θέση του ελεύθερου παραγωγού να την παίρνει ο δούλος.[204] Ο δούλος μετατρέπεται σε απλό μέσο εργασίας και

---

[201] ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, όπ. π. σελ. 44-47. Κάθε ένα από τα παραπάνω μαθήματα διαδραματίζει έναν ειδικό ρόλο στα κοινωνικοπολιτικά πλαίσια της εποχής. Ειδικά όμως η φιλοσοφία κινείται από τη φαντασία προς την παρατήρηση και αντίστροφα. Στη βάση αυτή τίθεται και το κριτήριο για τη διάκριση ανάμεσα στην κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία. Η πρώτη είναι η θετική, η δεύτερη η θεωρητική. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Πλάτωνας αντιπαρατίθεται στον Αριστοτέλη και ο Αριστοτέλης στον Πλάτωνα. Η «Πολιτεία» του Πλάτωνα είναι μια ιδανική κοινωνία η οποία δε συναντάται στην πραγματικότητα αλλά υπάρχει στη θεωρητική σύλληψη του φιλοσόφου. Αντίθετα ο Αριστοτέλης στην «Αθηναίων Πολιτεία» περιγράφει την καταγωγή των θεσμών, το πολίτευμα, την κοινωνική γενικά ζωή, όπως είναι στην πραγματικότητα.

[202] ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, όπ. π. σελ. 417. Σύμφωνα με το Ν. Σαρρή, ο πολιτικός χαρακτήρας της παιδείας, όπως διαφαίνεται μέσα από το έργο του Αριστοτέλη, δεν σημαίνει ότι το περιεχόμενό της θα πρέπει να είναι φανερά πολιτικό. Όπως συμβαίνει γενικά με τους ιδεολογικούς μηχανισμούς, το μήνυμα παρέχεται έμμεσα, αλλά σταθερά διαμορφώνει το φρόνημα και εντάσσει το άτομο σε συγκεκριμένα ιδεολογικά πλαίσια.

[203] Εγκυκλοπαίδεια ΥΔΡΙΑ, 1985, στο λήμμα «γραφή».

[204] ΦΙΛΙΑΣ Β., όπ. π. σελ. 53.

γενικεύεται η **δουλεία** και η **ατομική ιδιοκτησία**, ταυτόχρονα με το υψηλό επίπεδο οργάνωσης της κεντρικής διοίκησης. Είναι τότε που η γνώση εκλαϊκεύεται, στα μέτρα της εποχής εκείνης και η γλώσσα, σαν έκφραση της συνειδητής προσέγγισης της πραγματικότητας, παίρνει τεράστιες διαστάσεις ανάπτυξης. Από αυτήν όμως τη δυνατότητα συστηματικής εκπαίδευσης **αποκλείονται** οι δούλοι. Οι **δούλοι** θα στηρίξουν την υλική και πνευματική πρόοδο της αρχαίας δουλοκτητικής κοινωνίας (πχ. το «χρυσό αιώνα του Περικλή» και της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας), θα εξοντωθούν όμως κατά χιλιάδες στα λατομεία της Πεντέλης και στις πλαγιές της Ακρόπολης και των ορυχείων του Παγγαίου. Οι δούλοι ήταν τα ζωντανά εργαλεία (πράγματα).
Κάτω απ' αυτές τις προϋποθέσεις ο «δούλος»- το βοηθητικό εγώ- είναι άνθρωπος, κι αν δε θεωρείται ως τέτοιος αυτό οφείλεται αποκλειστικά και μόνο σε αναπόδραστες συγκυρίες της εποχής.[205] Ο δούλος δεν έχει ισότητα ευκαιριών να αναπτύξει την προσωπικότητά του και γι' αυτό στερείται ελεύθερης προσωπικότητας.[206] Από ένα σημείο όμως και μετά, ο θεσμός της **δουλείας** εμποδίζει την τεχνολογική πρόοδο αφού αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Παρά τις τεχνικές ανακαλύψεις των δυο αιώνων που ακολουθούν, αυτές θα παραμείνουν ανεκμετάλλευτες. Ο θεσμός της δουλείας λειτουργεί απαγορευτικά στην οικονομική αξιοποίηση των ανακαλύψεων για τον απλούστατο λόγο ότι ο δούλος στοιχίζει φθηνότερα από τη μηχανή.[207] Έτσι, οι προσπάθειες που έγιναν στην ελληνιστική εποχή να οργανωθεί η επιστημονική παιδεία με τη δημιουργία του περίφημου Μουσείου της Αλεξάνδρειας, (που διέθετε βιβλιοθήκη με 700 χιλιάδες τόμους, αστεροσκοπείο, βοτανικό κήπο) ή σχολές (Σάμος) δεν συνεισέφεραν στην ανατροπή των υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων. Στους ελληνιστικούς χρόνους διαιωνίζεται ο ανατολικός τρόπος παραγωγής, αναπτύσσεται ακόμη περισσότερο η ατομική δουλοκτησία και οι λόγιοι και οι επιστήμονες μεταναστεύουν στη Ρώμη.
Η **Ρώμη** ακολουθεί τη γραμμή της εξέλιξης των αρχαίων ελληνικών πόλεων και καταφέρνει πολύ γρήγορα να γίνει κυρίαρχη πόλη και το επίκεντρο της συγκεντρωτικής εξουσίας σ' ολόκληρη την Ιταλία. Στηρίζεται σε ένα συμπαγές ιταλικό πληθυσμό και παράλληλα με την καλλιέργεια της γης και το εμπόριο αρχίζει να αναπτύσσεται η βιοτεχνία. Στα βιοτεχνικά εργαστήρια δημιουργούνται ευκαιρίες απασχόλησης και κοινωνικής ανόδου των δούλων κι αυτό ίσως ερμηνεύει το ζήλο που επέδειξαν ορισμένοι Ρωμαίοι Αυτοκράτορες για την εκπαίδευση των κατώτερων τάξεων.[208]
Αναφορικά με την εκπαίδευση των **ελεύθερων Ρωμαίων πολιτών** (όσων είχαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα), αυτή γινόταν μέσα στην οικογένεια, ως την ηλικία των 16 ετών, αλλά με την επιβολή της αυτοκρατορικής εξουσίας, πλάι στους δασκάλους και στα ιδιωτικά σχολεία εμφανίστηκαν κι αυτά που επιχορηγούσαν οι δήμοι. Στη σχολική οργάνωση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας μπορούμε να διακρίνουμε τρεις βαθμούς: το ludus για τα μικρά παιδιά που τα διεύθυνε ένας ludi- magister διδάσκοντας με τη μνημονική μέθοδο γραφή, ανάγνωση και αριθμητική, τη schola, όπου ο «γραμματικός» (grammticus) δίδασκε λατινικά και φιλοσοφία, και τη σχολή ρητορικής όπου ο «ρήτωρ» (rhetor) δίδασκε ρητορική, δίκαιο, ιστορία και φιλοσοφία.
Κατά τους χρόνους **παρακμής** της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, οι «πόλεμοι των δυο θρησκειών» διαμόρφωναν ένα διαφορετικό κοινωνικοπολιτιστικό- ιδεολογικό πλαίσιο γύρω από θέματα

---

[205] ΣΑΡΡΗΣ Ν., όπ. π. σελ. 385. Επίσης: «Αλλά πάλι η διαφορά δούλου και κύριου δεν είναι μόνο αξιολογική, αλλά αξιολογική και οντική ταυτόχρονα. Γιατί ο Σταγειρίτης εισάγει την έννοια του *φύσει* δούλου και του *φύσει* ελεύθερου. Μπορεί να υπάρχουν δούλοι που είναι άξιοι να είναι ελεύθεροι. Αυτοί είναι «φύσει» ελεύθεροι. Αντίθετα υπάρχουν ελεύθεροι που είναι «φύσει» δούλου», (σελ. 386).
[206] ΣΑΡΡΗΣ Ν., όπ .π . υποσημείωση 18.
[207] ΦΙΛΙΑΣ Β., όπ. π. σελ. 58.
[208] Ο Αυτοκράτορας Αύγουστος ίδρυσε το paidagogium, μια ειδική σχολή όπου επιλεγμένοι δούλοι μάθαιναν γράμματα και ειδικεύονταν σε μεθόδους διαχείρισης της περιουσίας των αφεντάδων τους. Ο Αδριανός μερίμνησε για την επέκταση του σχολικού δικτύου στοιχειώδους εκπαίδευσης σε περιοχές με μεγάλο αναλφαβητισμό. Ο Καίσαρας έδωσε κίνητρα για μετεγκατάσταση σε Έλληνες δασκάλους (grammatiki Graeci), αναγνώρισε de facto το δευτεροβάθμιο επίπεδο σπουδών με πιστοποίηση τίτλων (enaretio) και μερίμνησε τόσο αυτός, όσο και ο διάδοχός του για την ίδρυση βιβλιοθηκών και την καθιέρωση δημοσίων απαγγελιών που ήταν ουσιαστικά δωρεάν για το κοινό, (βλ. εγκυκλοπαίδεια ΥΔΡΙΑ, στο λήμμα «γραφή»).

παιδείας. Ο **Χριστιανισμός** εξαρχής αντιμετώπισε την ελληνορωμαϊκή εκπαίδευση με βλοσυρότητα, θεωρώντας την ασύμφωνη με το χριστιανικό πνεύμα και τη χαρακτήρισε ειδωλολατρική. Από εκεί και πέρα ο χριστιανισμός θα συναντηθεί με το νέο βυζαντινό κράτος και μετά το διάταγμα των Μεδιολάνων θα γίνει η επίσημη θρησκεία του.

Στην Ανατολή, περισσότερο από μια χιλιετηρίδα το **Βυζάντιο** θα γίνει το κέντρο του κόσμου και η Κωνσταντινούπολη πρωτεύουσα του πόλεων. Μετά τη διάλυση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στον ελληνικό χώρο της Ανατολής, ένας νέος κόσμος πρόβαλε, που παρά τις ατέλειές του, χάρις στις ισχυρές προγονικές καταβολές, το θαυμάσιο πολιτιστικό περιβάλλον και τις ηθικές δυνάμεις που αντλούσε από το Χριστιανισμό, κατόρθωσε να επιβιώσει επί αιώνες και να αποκρούσει τα αλλεπάλληλα κύματα των επιδρομών, να διατηρήσει την προγονική παράδοση και να αναπτύξει έναν αξιόλογο και ιδιόμορφο πολιτισμό. Το Βυζάντιο πάνω από όλα υπήρξε το πιο πολιτισμένο κράτος του Μεσαίωνα. Η επίδρασή του στους άλλους λαούς στάθηκε γόνιμη, γιατί στηριζόταν σε μια παιδεία, που η ποιότητά της εύλογα γινόταν αποδεκτή από λαούς, πολλοί από τους οποίους για πρώτη φορά έμπαιναν στο χώρο του **εγγράμματου πολιτισμού**. Η Βυζαντινή παιδεία στηρίχθηκε στην πλούσια πολιτιστική παράδοση της ελληνικής Ανατολής, ενισχύθηκε όμως και από την εκπαίδευση. Γιατί στο Βυζάντιο οι ανάγκες της διοίκησης και της εκκλησίας για στελέχωση του μηχανισμού, ανάγκασαν από νωρίς τόσο το **κράτος** όσο και την **εκκλησία** να δείξουν ζωηρό ενδιαφέρον για την εκπαίδευση. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι όλοι οι κάτοικοι της αυτοκρατορίας μάθαιναν γράμματα, αλλά ότι τα κίνητρα βοηθούσαν, ώστε πάντοτε να υπάρχουν αρκετοί μορφωμένοι για να επανδρώσουν τον κρατικό μηχανισμό και να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες του κλήρου. Η γνώση της γραφής και της ανάγνωσης από ευρύτερες ομάδες του πληθυσμού είχε σαν αποτέλεσμα την καταγραφή και την ανάπτυξη μιας θεματολογίας, όχι αποκλειστικά από το χώρο της εκκλησιαστικής κοινότητας και της αριστοκρατικής κάστας.[209]

Η μόρφωση των παιδιών στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, κυρίως όσων ζούσαν στις μεγάλες πόλεις, γίνονταν στα κατώτερα σχολεία και διαρκούσε συνήθως τρία χρόνια. Διδάσκονταν ανάγνωση, γραφή και αριθμητική από ιερείς και καλόγερους.[210] Όταν οι μαθητές τέλειωναν το κατώτερο σχολείο μπορούσαν να πάνε στις μέσες σχολές για 3 ή 4 χρόνια που δίδασκαν οι γραμματιστές ή γραμματοδιδάσκαλοι (σχολές των γραμματικών). Τέλος υπήρχαν οι ανώτερες σχολές (Κωνσταντινούπολη το περίφημο Πανδιδακτήριον, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Έδεσσα Μεσοποταμίας, Βηρυτός) που οι σπουδαστές μπορούσαν να μάθουν ρητορική, φιλοσοφία, ελληνικά, λατινικά.[211] Γενικότερα, τα βυζαντινά γράμματα αναπτύσσονταν με κινητήριο μοχλό την ελληνική γλώσσα, αλλά παρόλο που η συντριπτική πλειοψηφία των φιλολογικών μνημείων έχει χαθεί, ό,τι διασώθηκε, πιστοποιεί τον πλούτο των ιδεών της.[212]

Στη Δύση, η περίοδος του **Μεσαίωνα**, χαρακτηρίζεται από τον εκφεουδαλισμό της οικονομίας του αρχαίου κόσμου, τη μεγάλη μετανάστευση των λαών που θα αλλάξει την εθνογραφία της Ευρώπης και θα αποτελέσει τη βάση για τη διαμόρφωση του γεωπολιτικού χάρτη και τη μαζική διάδοση του χριστιανισμού, σαν την έκφραση της ιδεολογικής συνύπαρξης των διαφόρων φυλετικών ομάδων. Στις κοινωνικές συνθήκες του Μεσαίωνα, η μόρφωση αποτελούσε προνόμιο του **κλήρου** γι` αυτό, η διάδοση κάθε αλφάβητου και συστήματος γραφής συνδεόταν με ορισμένη θρησκεία: τα τετράγωνα στοιχεία διαδόθηκαν μαζί με τον ιουδαϊσμό, η αραβική γραφή

---

[209] BAYNES N.H.- H.ST.L.B. MOSS, *ΒΥΖΑΝΤΙΟ, ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ*, σελ. 37, εκδ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ, 1983. Την περίοδο αυτή η εργασία του ταπεινού βυζαντινού χρονογράφου καταγράφει μια θεματογραφία που αρχίζει από τη δημιουργία του κόσμου, τη γενική ιστορία των κρατών, την ανάπτυξη και πτώση πολιτισμών και δυνάμεων μέχρι τα κατορθώματα της αυτοκρατορίας και τις πράξεις των γειτονικών λαών.

[210] Σαν αναγνωστικά χρησιμοποιούνταν το Ψαλτήρι και η Παλιά και Καινή Διαθήκη. Οι μαθητές έφερναν μαζί τους δερμάτινη σάκα (μάρσιπος ή δέρρις) όπου έβαζαν μέσα την παράγραφον, χάρακα που τον χρησιμοποιούσαν για να χαράζουν ευθείες, το πινακίδιον (ξύλινη πλάκα από κερί που χάραζαν γράμματα με τα καλαμένια κονδύλια) και τη σμίλη (μαχαιράκι για να ξύνουν τα κονδύλια). Στην αριθμητική χρησιμοποιούσαν το αβάκιο, πίνακα με περιθώριο, όπου έριχναν άμμο και έκαναν διάφορους υπολογισμούς γράφοντας με το δάκτυλο τους αριθμούς.

[211] ΜΑΜΑΤΣΗΣ Τ., *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ*, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1985, σελ. 80.

[212] ΛΕΦΤΣΕΝΚΟ, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ*, ΕΚΔΟΤΙΚΟ «ΝΕΑ ΕΛΛΑΔΑ», ΑΘΗΝΑΣ, 1952, σελ. 324.

με το Ισλάμ.[213] Τα νέα εκπαιδευτικά κέντρα ήταν τα **μοναστήρια**, όπου διδάσκονταν όχι μόνο αυτοί που πρόκειται να γίνουν καλόγεροι αλλά και «εξωτερικοί».[214] Γρήγορα, η ανάγκη της μόρφωσης του κατώτερου κλήρου ώθησε την εκκλησία να οργανώσει τα **επισκοπικά σχολεία** όπου οι πλούσιοι υποχρεώνονταν να πληρώνουν τους δασκάλους, ενώ τα φτωχότερα παιδιά μπορούσαν να σπουδάζουν δωρεάν. Στις πόλεις δημιουργήθηκαν σχολικές τάξεις από κληρικούς που είχαν «άδεια» διδασκαλίας. Όμως η καθολική εκμάθηση του μηχανισμού της ανάγνωσης και της γραφής δεν θα γίνει ακόμη κτήμα των μεγάλων κοινωνικών ομάδων, παρόλο που έγιναν αρκετές προσπάθειες να οργανωθεί ένα στοιχειώδες εκπαιδευτικό δίκτυο για την εκμάθηση του παραπάνω μηχανισμού αλλά και για ανώτερες σπουδές.[215]

Το Μεσαίωνα, ο εκφεουδαλισμός της οικονομίας έκανε περιττή την εκπαιδευτική καλλιέργεια των μεγάλων μαζών του πληθυσμού και με την πρόθυμη συνεργεία της εκκλησίας ανακόπηκε κάθε επιστημονική έρευνα, που ήταν άλλωστε και από τα ίδια τα πράγματα περιττή και αδύνατη μέσα στο σύστημα της δουλοπαροικίας.[216] Ο έλεγχος που ασκούσε η καθολική εκκλησία εμπόδιζε τη δημιουργική σκέψη και την ελεύθερη δράση. Όσοι ήταν αντίθετοι σε αυτόν τον έλεγχο, έλεγαν ότι η ορθή εφαρμογή του περιεχομένου των Ιερών Βιβλίων οφείλει να δημιουργεί μια ελεύθερη και στέρεη πίστη και ότι η μοίρα δεν πρέπει να καθοδηγεί τη ζωή των ανθρώπων. Και μια που τα γράμματα δεν είχαν καμιά ιδιαίτερη χρησιμότητα, το ενδιαφέρον για τη «λαϊκή παιδεία», αλλά και η πρακτική δυνατότητα για την απόκτησή της, σχεδόν εξαφανίστηκε. Παρόλα αυτά όμως στη Δύση, την περίοδο εκείνη, η σημασία και το βάρος του θρησκευτικού χαρακτήρα στην καθημερινή πρακτική και συγκεκριμένα των πουριτανικών αντιλήψεων και του χριστιανικού ασκητισμού, έβαλαν τις βάσεις για το κατοπινό πέρασμα από το αστικό φαινόμενο, που είναι πανάρχαιο, στο καπιταλιστικό φαινόμενο, που θα εμφανιστεί στην περιοχή αυτή λίγο αργότερα.[217]

---

[213] ΜΕΓΑΛΗ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, στο λήμμα «γραφή», σελ. 357.

[214] Περίφημα κατά την περίοδο αυτή ήταν τα σχολεία που δημιουργήθηκαν κοντά στα μοναστήρια του Μοντεκασσίνο της Ιταλίας, του Αγίου Γάλλου στην Ελβετία, της Φούλντα και του Χιρσαχάου στη Γερμανία, του Αγίου Βίκτωρα στο Κλυνύ της Γαλλίας, του Καντέρμπερυ στην Αγγλία. Εκεί γράφτηκαν και οι πρώτες μελέτες πάνω στο παιδαγωγικό θέμα (Καπέλλα, Ισίδωρος της Σεβίλλης, Μπέντα). (Βλ. εγκυκλ. ΔΟΜΗ, στο λήμμα σχολείο).

[215] Το 12ο και 13ο αιώνα τα εκκλησιαστικά τάγματα των κιστεκιανών και κατόπιν των φραγκισκανών και των δομινικανών άνοιξαν σχολεία γραμματικής που προετοίμαζαν τους νέους για ανώτερες σπουδές. Από αυτά τα σχολεία άρχισε στον Μεσαίωνα η αναδιοργάνωση του σχολικού συστήματος. Το 1200 άνοιξαν τα πανεπιστήμια που αποτέλεσαν μορφωτικά κέντρα γεμάτα ζωτικότητα, όπου γρήγορα έγινε αισθητή η επίδραση του αραβικού πληθυσμού και όπου ρίχθηκαν οι σπόροι για μεγάλες θεολογικές συζητήσεις. Η βασική εκπαίδευση εξακολούθησε να έχει εκκλησιαστικό χαρακτήρα ακόμη και μετά την «καρολίγγεια μεταρρύθμιση» που στη παλατινή σχολή που ίδρυσε ο Αλκουίνος (9ος αιώνας) είχε δημιουργήσει ένα πρότυπο για όλα τα μεταγενέστερα σχολεία, χωρίζοντας την εκπαίδευση σε τρεις βαθμούς (ενοριακά σχολεία για τη διδασκαλία της ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής, σχολεία των επτά ελεύθερων επαγγελμάτων και ανώτερες σχολές).

[216] Η δουλοπαροικία αποτελεί ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της φεουδαρχίας και η ακραία μορφή κοινωνικής ανισότητας και κατάσταση εκμετάλλευσης. Ο πάροικος ή δουλοπάροικος δεν είναι δούλος, δεδομένου ότι έχει νομική υπόσταση και προσωπικότητα με περιορισμένα δικαιώματα. Σε μεγάλο βαθμό είναι ανελεύθερος κι εξαρτημένος τόσο από τη γη στην οποία ανήκει και δεν μπορεί να εγκαταλείψει, όσο και από τον Φεουδάρχη. Αναγκάζεται να παρέχει στο Φεουδάρχη φόρους με τη μορφή της γαιοπροσόδου και της αγγαρείας. Ο εξωοικονομικός αυτός καταναγκασμός δεν επιτρέπει στο δουλοπάροικο να αναπτύξει κανένα ενδιαφέρον για την εκμάθηση του μηχανισμού της γραφής, της ανάγνωσης και των μαθηματικών, ως προϋπόθεση για την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και την υλική ευημερία του. (Επίσης, και σε σχέση με τα ζητήματα που προέκυψαν με την επιβολή της δουλοπαροικίας μπορούμε να ανατρέξουμε και στο ΦΙΛΙΑ Β., *ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ*, εκδ. ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ, ΑΘΗΝΑ, 1978, σελ. 80-83).

[217] Βλ. WEBER M., *Η ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ*, GUTENBERG, 1984. Συγκεκριμένα αναφέρεται: «Ένα από τα συστατικά στοιχεία του πνεύματος του σύγχρονου καπιταλισμού, και όχι μόνο αυτού αλλά κάθε πολιτισμού, ο έλλογος δηλαδή τρόπος ζωής με βάση την *ιδέα του επαγγέλματος*, γεννήθηκε από το πνεύμα του *χριστιανικού ασκητισμού*. Η ιδέα ότι η σύγχρονη εργασία έχει ένα χαρακτήρα ασκητικό φυσικά δεν είναι νέα. Ο περιορισμός σε μια συγκεκριμένη εργασία, με παραίτηση από τη φαουστική καθολικότητα του ανθρώπου που συνεπάγεται, είναι μια προϋπόθεση κάθε αξιόλογου έργου στο σύγχρονο κόσμο, έτσι ώστε η «πράξη» και η «απάρνηση» αναπόφευκτα προϋποθέτουν η μια την άλλη. Αυτό είναι το βασικό ασκητικό χαρακτηριστικό της ζωής», (όπ. π. σ.157).

Προς το **τέλος του Μεσαίωνα** η Ευρώπη εξαπλώνεται. Σημαντικό ρόλο στις νέες εξελίξεις θα παίξουν η κατάκτηση των θαλασσών και των στεριών που φέρνει πολύτιμα μέταλλα και η πρωτοφανής ανάπτυξη της οικονομίας που επιφέρουν οι **εφευρέσεις** και οι βελτιώσεις της **τεχνικής**, οι οποίες με τη σειρά τους προανάγγελλαν σημαντικές μεταβολές στη ζωή των ανθρώπων, παρόλο τον αργό ρυθμό εισόδου και εφαρμογής τους στην κοινωνική ζωή. Οι πιο σημαντικές από αυτές τις εφευρέσεις είναι το **χαρτί** και η **τυπογραφία**, τα **νέα μεταφορικά μέσα** και η γενίκευση της χρήσης της **μεταλλουργίας** και της **υφαντουργίας**.[218] Ειδικά η ανακάλυψη της **τυπογραφίας** θεωρείται ότι αποτέλεσε «σταθμό» στη δημιουργία και τη διάδοση του γραπτού λόγου και τη χρησιμοποίηση των πρώτων αναγνωστικών βιβλίων.[219]

Πιο συγκεκριμένα: Μολονότι η **Αναγέννηση** οφείλεται σε ποικίλους λόγους τίποτε δε διαδραμάτισε τόσο σημαντικό ρόλο στην αναζωογόνηση του ενδιαφέροντος για τις επιστήμες και έβαλε τις βάσεις για τη διάδοση της γραφής και την καθιέρωση του λαϊκού σχολείου, όσο η τυπογραφία που εφευρέθηκε από τον Ιωάννη Γουτεμβέργιο το 1454.[220] Η **τυπογραφία** ήταν μια εξαιρετικά σημαντική εφεύρεση γιατί έκανε φθηνότερα τα βιβλία και συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάπτυξη της παιδείας και τη διάδοση των ιδεών. Τα έργα των αρχαίων, που είχαν προ πολλού χαθεί από τη Δύση κυκλοφόρησαν ξανά, μεταφρασμένα όμως τώρα από τα αραβικά στα λατινικά. Ακόμα πιο μεγάλη ώθηση στην έρευνα έδωσαν τα βιβλία εκείνα που είχαν γραφεί την εποχή εκείνη σχετικά με το πώς λειτουργεί ο κόσμος, αλλά και οι επιτομές δεδομένων κάθε είδους για την αστρονομία, τη βιολογία, τη βοτανική, τη μηχανική και αλλού.[221] Παράλληλα όμως με την εφεύρεση της τυπογραφίας, σημαντικό ρόλο στη μορφωτική ανάταση που θα επέλθει στην περίοδο της Αναγέννησης θα παίξουν οι **βιβλιοθήκες**[222] και η ίδρυση των **συντεχνιών**, που

---

[218] Από το 13ο αιώνα στην Ευρώπη άρχισε η πλακόστρωση των δρόμων και τον 15ο αιώνα κατασκευάστηκαν οι πρώτες εμπορικές άμαξες. Για τα μακρινά ταξίδια κατασκευάστηκαν βαριά πλοία με τρία κατάρτια και μεγάλη χωρητικότητα, ενώ για τα εξερευνητικά ταξίδια κατασκευάστηκε η καραβέλα. Η εξόρυξη των μετάλλων και η επεξεργασία τους γινόταν με βελτιωμένες τεχνικές ήδη από τον 14ο αιώνα. Στις υπόγειες στοές τραβούσαν τα νερά με τις αντλίες γεγονός που επέτρεψε στους μεταλλωρύχους να κατεβαίνουν σε μεγαλύτερα βάθη με αποτέλεσμα αυξάνονται οι ποσότητες των μετάλλων που εξορύσσονταν.

[219] Το χαρτί είχε ήδη επικρατήσει στη μακρινή Κίνα και ήρθε με μεγάλη καθυστέρηση στη Ευρώπη. Μέχρι τότε, από την ελληνική αρχαιότητα αλλά και αργότερα, στα ρωμαϊκά και βυζαντινά χρόνια, τη θέση του αυτοσχέδιου αλφαβητάριου είχαν ξύλινες πινακίδες επιστρωμένες με κερί, πήλινες πλάκες και, πιο σπάνια κομμάτια παπύρου ή περγαμηνής. (Για το θέμα αυτό βλ. και ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΟΥ ΕΥΓΕΝΙΑ, «*Νεοελληνικά αλφαβητάρια 1771 – 1981*», εκδ. ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ, Αθήνα, 1995).

[220] Ο Γερμανός εφευρέτης (1390-1468) διερευνούσε τη χρήση κινητών τυπογραφικών στοιχείων από το 1435. Είχε στη διάθεσή του το χαρτί (το οποίο είχε φτάσει από την Κίνα στην Ευρώπη) και πειραματιζόταν με διάφορα είδη μελάνης. Έτσι κατάφερε να επινοήσει το «τυπογραφικό πιεστήριο» που αποτέλεσε σταθμό στην προαγωγή του ανθρώπινου πολιτισμού. Τα πρώτα κινητά τυπογραφικά στοιχεία, τα γράμματα, τα κατασκεύασε χύνοντας λιωμένο μέταλλο σε καλούπια. Αρχικά ο Γουτεμβέργιος τύπωσε την Αγία Γραφή στα λατινικά, σε δίστηλο, με 42 αράδες ανά στήλη σε τριακόσια αντίτυπα με 1.782 σελίδες το καθένα. Αυτή ήταν η περίφημη «Βίβλος του Γουτεμβέργιου». Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι από το 13ο αιώνα τεχνικοί στο Παρίσι είχαν κατορθώσει να κατασκευάσουν βιβλία συνδέοντας μεμβράνες από δέρματα προβάτων. Αργότερα στην Ιταλία μιμήθηκαν τους Κινέζους και κατασκεύασαν χαρτί πιέζοντας με πρέσες πολτό από κουρέλια.

[221] ASIMOV I., *ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999, σελ. 105.

[222] Η ιστορία των μεσαιωνικών βιβλιοθηκών συνδέεται με το scriptorium, που αποτελούσε αληθινό εκδοτικό εργοστάσιο όπου αναπαράγονταν μελέτες και βιβλία κλασικών και σύγχρονων για την εποχή συγγραφέων και σε αυτές φυλάσσονταν συλλογές, κώδικες κλπ. Επίσης, συχνές ήταν και οι ανταλλαγές βιβλίων, μελετητών και συγγραφέων. Μετά το 1000 π.Χ. παράλληλα με τις μοναστηριακές βιβλιοθήκες ιδρύθηκαν και αναπτύχθηκαν στα πρώτα πανεπιστήμια βιβλιοθήκες, με νομικά ως επί το πλείστον και κάποτε θεωρητικών επιστημών συγγράμματα. Οι βιβλιοθήκες αυτές αποκτούσαν ολοένα και μεγαλύτερη σπουδαιότητα, είτε γιατί είχαν την προστασία των ηγεμονικών αυλών είτε γιατί ανταποκρίνονταν στο νέο τύπο πνευματικής καλλιέργειας που διαρκώς κατακτούσε έδαφος. Μια ανάλογη εξέλιξη παρατηρήθηκε και στο χώρο της Ανατολής όπου μετά την κατάρρευση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, το τελευταίο και μοναδικό καταφύγιο του πολιτισμού το αποτελούσαν τα κοινόβια και τα μοναστήρια, όπου οι μοναχοί συγκέντρωναν σε βιβλιοθήκες τα κείμενα που χρειάζονταν για τη λατρεία και τη μελέτη. Κατά την ύστερη περίοδο της Αναγέννησης το κοινό των βιβλιοθηκών το αποτελούσε ένας αρκετά περιορισμένος αριθμός μελετητών και μόνο με την ανακάλυψη της τυπογραφίας θα φτάσουμε στη βιβλιοθήκη του σύγχρονου τύπου,

ενθάρρυναν τις γνωστικές αναζητήσεις και σε πεδία επαγγελματικής κατεύθυνσης. Ειδικά στις συντεχνίες, κι ανεξάρτητα από το εύρος του γνωστικού πεδίου, η διαδικασία της επαγγελματικής εξέλιξης του μαθητευόμενου τεχνίτη, ήταν μια συνεχής εκπαιδευτική διαδικασία. Η πιστοποίηση των επαγγελματικών ικανοτήτων και της επάρκειας των γνώσεων, όσο κι αν τροφοδοτούσε μια κλειστή αντίληψη κοινωνικής και επαγγελματικής περιχαράκωσης, συνέβαλλε αποφασιστικά στη διαμόρφωση της ιδέας της θεσμοποίησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας και του ελέγχου της επάρκειας των γνώσεων που αποκτήθηκαν.[223] Κάτω από την πίεση των συντεχνιών, ενισχύθηκαν οι κυβερνητικοί περιορισμοί και οι απαιτήσεις για την παροχή του **diploma,** που πιστοποιούσε τη θεωρητική και επαγγελματική ικανότητα του κατόχου του. Η δυσπιστία στην apriori θεωρητική γνώση, χωρίς την εμπειρική μαθητεία κοντά στον «master» (ιδιαίτερα στην ιατρική και νομική), επέφερε αλυσιδωτές ανακατατάξεις στο περιεχόμενο και την ειδίκευση των πανεπιστημιακών σπουδών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι ανώτατες σπουδές, παρά την «επαγγελματικοποίησή» τους, είχαν πάντοτε παραγωγικό σκοπό.[224]

Η **περίοδος της Αναγέννησης** και της επιστημονικής επανάστασης (1454-1700) χαρακτηρίζεται από την αναζωογόνηση και το ξαναζωντάνεμα των γραμμάτων και των τεχνών. Αυτή η αναθέρμανση των γραμμάτων και των τεχνών μετά το Μεσαίωνα αφορά πρωταρχικά τον πολιτισμό της κλασικής αρχαιότητας που θα γίνει το ιδανικό πρότυπο, το σταθερό σημείο αναφοράς και το μέτρο σύγκρισης της νέας εποχής. Η αναγεννησιακή περίοδος συνδέεται με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της προκαπιταλιστικής περιόδου από το 10ο έως τον 16ο αιώνα μ.Χ. και τον εμπορικό χαρακτήρα των πόλεων- κρατών της Ιταλίας.[225] Στις πόλεις της ιταλικής χερσονήσου αρχίζει πνευματική και καλλιτεχνική αναγέννηση που γρήγορα κατακτά ολόκληρη την Ευρώπη. Για πρώτη φορά στην ιστορία του, ο άνθρωπος γίνεται το κέντρο των εξελίξεων και το πνευματικό αυτό και καλλιτεχνικό κίνημα θα συμβάλλει αποφασιστικά στο να τον απαλλάξει από το σκοτάδι και τη γενική άγνοια που του είχε επιβληθεί από το Μεσαίωνα.[226] Επιστρέφει ο **Ανθρωπισμός** (humanism) της αρχαιότητας και προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες που επικρατούν, γεγονός που συμβάλλει στην **αφύπνιση της παιδείας** και στη διεύρυνση της **πολιτικής σκέψης** που με τον Μακιαβέλι πλούτισαν το νέο πνεύμα.[227] Οι Ανθρωπιστές ασχολούνται συστηματικά με τη μελέτη των αρχαίων συγγραφέων. Γράφουν τα δικά τους έργα στο πνεύμα της αρχαιότητας και καλλιεργούν την ιδέα της προόδου και τον ενεργό ρόλο του

στην οποία το βιβλίο γίνεται κατά κύριο λόγο εργαλείο κοινής χρήσης. Αργότερα και μετά την Γαλλική Επανάσταση το βάρος θα δοθεί στη δημιουργία Εθνικών Βιβλιοθηκών και η Εθνική Βιβλιοθήκη κάθε χώρας γίνεται η βάση για εδραίωση του ενιαίου εθνικού πολιτισμού, (βλ. εγκυκλοπαίδεια ΔΟΜΗ, τ. β΄, σελ. 271).

[223] Άλλωστε, η δημιουργία των πρώτων πανεπιστημίων (Γαλλία, 12ος αιώνας) δεν ήταν παρά η προέκταση του «συντεχνιακού πνεύματος», κατά τη συνεργασία καθηγητών διαφόρων κλάδων για την ίδρυση του UNIVERSITAS (ανεξάρτητο σωματείο- εταιρεία), που πολύ γρήγορα κέρδισε την αναγνώριση και έγινε πρότυπος σχολή για σπουδές στη νομική, φιλοσοφική, ιατρική, θεολογία και άλλα ελεύθερα επαγγέλματα. Την ίδια εποχή, παράλληλα με τα Πανεπιστήμια, ιδρύθηκαν και τα κολέγια (Halls) του Καίμπριτζ και της Οξφόρδης, (βλ. UNESCO Παγκόσμια Ιστορία, όπ. π. σελ. 833).

[224] ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ Β., *Νεώτερη Ιστορία*, Θεμέλιο 1983, σελ. 45.

[225] Ο A. MARTIN στον πρόλογο του έργο του *Η Κοινωνιολογία της Αναγέννησης*, σημειώνει χαρακτηριστικά ότι όλη η αναγεννησιακή κουλτούρα θα μπορούσε να αποδοθεί στην υλική ευημερία και τη νοοτροπία της ανερχόμενης αστικής τάξης, που η δύναμή της στηρίχθηκε στον πλούτο και τον έλεγχο του κεφαλαίου.

[226] Το πνευματικό αυτό κίνημα άρχισε στο τέλος του 14ου αιώνα στην Ιταλία κι απλώθηκε σ' ολόκληρη την Ευρώπη ως το τέλος του 16ου. Ως χρονική περίοδος συμβαδίζει με εκείνο των εξερευνήσεων και της δημιουργίας των πρώτων αποικιών. Σε κοινωνικό επίπεδο σηματοδότησε την ανάπτυξη της άρχουσας τάξης στις ευρωπαϊκές πόλεις, χωρίς όμως να γίνουν επαναστατικές αλλαγές στους τρόπους διεξαγωγής του εμπορίου ή στην τεχνική της παραγωγής.

[227] Ο Ιταλός Ν. Μακιαβέλι στο έργο του «Ο ΗΓΕΜΟΝΑΣ» μελετάει τους τρόπους οργάνωσης της εξουσίας και διατυπώνει τις απόψεις του για το πολίτευμα και το ρόλο των αρχόντων. Στο κεφάλαιο «πώς οφείλει να κυβερνά ο ηγεμόνας για να αποκτήσει φήμη» υποστηρίζει ότι ο άρχοντας πρέπει να έχει απόλυτη εξουσία και να την ασκεί σύμφωνα με τις ανάγκες του κράτους και τη δική του θέληση. Στη βάση του έργου αυτού δημιουργήθηκε ο όρος «μακιαβελισμός» που εκφράζει το πολίτευμα της απόλυτης μοναρχίας που σα διευρυμένο πολιτικό σύστημα δεν άργησε να εγκαθιδρυθεί σ' όλες τις χώρες της Ευρώπης, (βλ. MACHIAVELLI NICCOLO, εκδ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΔΗ, σελ. 105-111).

ανθρώπου σε αυτή. Την περίοδο αυτή ολοκληρώνεται ο **Homo Universalis**, ο συνολικός άνθρωπος, που μέσω της αναγεννησιακής τέχνης, ποίησης και πεζογραφίας κάνει στροφή στις υλικές δυνατότητες του ανθρώπου και τις αξίες της επίγειας ζωής, οι οποίες αντικειμενικά έρχονται σε σύγκρουση με τον «τέλειο κόσμο» που είχε πλάσει ο Θεός και υπερασπιζόταν με πάθος η Εκκλησία. Ο Homo Universalis και το κίνημα του ανθρωπισμού πρεσβεύει πως η καταξίωση του ανθρώπου απαιτεί την ισόβια παιδεία και πως η μελέτη των κλασικών δεν είναι παρά το μέσο για την καλλιέργεια της αυτογνωσίας και την απόκτηση ιστορικής συνείδησης. Άλλωστε, στις περισσότερες μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις έξω από τα σχολεία, τα πανεπιστήμια και τα μέρη συγκέντρωσης της πεφωτισμένης διανόησης των αριστοκρατικών κύκλων και της ανερχόμενης αστικής τάξης, αναβίωναν έμμεσοι τρόποι διάδοσης της γνώσης και γίνονταν συζητήσεις, κηρύγματα, απαγγελίες, αναγνώσματα και σχολιασμοί δικαστικών αποφάσεων.[228]
Την περίοδο των **θρησκευτικών μεταρρυθμίσεων,** το **γραπτό δίκτυο επικοινωνίας** στάθηκε αποφασιστικός παράγοντας που συνέτεινε στην κατάρρευση της Μεσαιωνικής Εκκλησίας. Όπως στο πλαίσιο της αναγέννησης των γραμμάτων και της σκέψης, ο άνθρωπος κατέφυγε στις πηγές και στα κείμενα της αρχαιότητας, έτσι και στο πλαίσιο των θρησκευτικών μεταρρυθμίσεων, η «**Βίβλος**», βασική πηγή της χριστιανικής θρησκείας, αποτέλεσε την κυριότερη πηγή έρευνας και μελέτης προκειμένου ν' αποκαλυφθεί η αληθινή σχέση του ανθρώπου με το Θεό. Η **μελέτη των γραφών** από ευρύτατα τμήματα των κεντρικών ευρωπαϊκών πληθυσμών έγινε το μέσο των αντιδράσεων εναντίον της ηγεσίας της Εκκλησίας, καθώς οι Πάπες και οι Επίσκοποι είχαν πάψει ν' ασχολούνται με τα πραγματικά προβλήματα του λαού κι επιδίδονταν στην πολιτική, προκαλώντας ταυτόχρονα με την πολυτελή τους ζωή. Με τη βοήθεια της τυπογραφίας, οι «**Θέσεις**» του Λούθηρου στην υπόθεση των «συχωροχαρτιών» διαβάστηκαν κι έγιναν γνωστές σχεδόν σε όλη την Κεντρική Ευρώπη με αποτέλεσμα να αρχίσουν να εκδηλώνονται οι πρώτες αντιδράσεις απέναντι στη Ρώμη. Η πραγματικότητα που δημιουργήθηκε μετά το **λουθηρανισμό**, τον **καλβινισμό** και τον **αγγλικανισμό** δεν μπορούσε να την αγνοήσει η Παπική Εκκλησία που, όσον αφορά την έντυπη διάδοση των ιδεών, κινήθηκε σε δυο κατευθύνσεις: προχώρησε στη δημιουργία του «Index» (κατάλογος με απαγορευμένα βιβλία) κι από την άλλη στη δημιουργία ή την αναδημιουργία εκπαιδευτηρίων, μοναχικών ταγμάτων και βιβλίων με σκοπό την προπαγάνδιση του καθολικισμού.
Παρόλο που σ' όλο το **16ο αιώνα** δε συμβαίνουν σημαντικές τεχνικές αλλαγές στα μέσα παραγωγής, εν τούτοις, παρατηρείται μια αύξηση της αγροτικής παραγωγής (αποξήρανση ελών, προστασία των καλλιεργειών), ενώ μετά το **ζήτημα των περιφράξεων** στην Αγγλία, οι **ξεκληρισμένοι** και **αποκλεισμένοι** μικροί αγρότες, αναγκάζονται να καταφύγουν στις πόλεις για να βρουν δουλειά. Η **μανιφακτούρα**, η πρώτη καπιταλιστική επιχείρηση, συνενώνει δραστηριότητες που προηγούμενα ασκούσαν οι ανεξάρτητοι τεχνίτες και βιοτέχνες του Μεσαίωνα και δηλώνει την αρχική εμφάνιση της κατασκευής εμπορευμάτων σε μεγάλη κλίμακα. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι διαδικασίες για την αστική ολοκλήρωση επιταχύνονται και η ανάπτυξη του καπιταλισμού έρχεται ως φυσιολογική συνέπεια της κάθετης πτώσης του αγροτικού πληθυσμού, της βαθμιαίας καταστροφής των ελεύθερων βιοτεχνών στην ύπαιθρο και στις πόλεις, (που δεν μπορούσαν να αντέξουν το θεσμό της μανιφακτούρας και αναγκάζονται να γίνουν μισθωτοί εργάτες), τη διάλυση των παλιών συντεχνιών των ζητιάνων και την οργάνωση των «οίκων των φτωχών» που λειτουργούν σα δεξαμενές φτηνής εργατικής δύναμης. Τέλος και ως συνισταμένη των παραπάνω εξελίξεων, επέρχεται η ανάπτυξη του **καταμερισμού της εργασίας** στα εργοστάσια και προκύπτει έτσι η ανάγκη τελειοποίησης των εργαλείων και των τεχνικών που με τη σειρά τους προετοιμάζουν την εισαγωγή της βιομηχανικής παραγωγής. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αρχίζουν να ακμάζουν η υφαντουργία, η μεταλλουργία, το εμπόριο, οι τραπεζικές συναλλαγές, η ναυπηγική κλπ. Η **αστική τάξη** δυναμώνει σιγά σιγά και δημιουργεί τις προϋποθέσεις κοινοτικής

[228] Ο ευγενής Cosimo di Medis παραχώρησε τις επαύλεις της οικογένειάς του για την παροχή ανώτερης μάθησης στους νέους, αλλά και ενήλικους ευγενείς, (βλ. ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ UNESCO, σελ. 381).

διοίκησης, ενώ οι πλούσιοι αστοί άρχιζαν ν' αγοράζουν μεγάλα αγροκτήματα από μεγαλογαιοκτήμονες που χρεοκοπούσαν με αποτέλεσμα να παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην κοινοτική διοίκηση των πόλεων, κυρίως στις μη αγροτικές περιοχές. Με δεδομένη αυτή την καινούρια πραγματικότητα ολόκληρη η Ευρώπη **του 16ου και του 17ου αιώνα** ανασυντίθεται σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο: σχηματίζονται τα εθνικά κράτη, επικρατεί η απόλυτη μοναρχία, εντείνονται οι αποικιακοί ανταγωνισμοί και η ανερχόμενη αστική τάξη κάνει αισθητή την παρουσία της. Οι παράγοντες αυτοί ταυτόχρονα με τη δημιουργία των πόλεων θα παίξουν αποφασιστικό ρόλο στην ταχύτατη ανάπτυξη των επιστημονικών γνώσεων και θα δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για την **εμφάνιση του εκπαιδευτικού συστήματος** και του **λαϊκού σχολείου**.[229] Μολονότι την περίοδο αυτή δεν στοιχειοθετείται ακόμη το αίτημα για την καθολική γνώση του μηχανισμού της ανάγνωσης και της γραφής, εντούτοις, παρατηρείται μια προσπάθεια αλφαβητισμού του πληθυσμού σε σύνδεση με την ανάπτυξη της **τεχνικής** και της **επαγγελματικής εκπαίδευσης**.[230] Σ' αυτό συντέλεσε η ταχύτατη ανάπτυξη των επιστημονικών γνώσεων στην Ευρώπη του 17ου αιώνα, προάγγελος των επαναστατικών αλλαγών που κυοφορούνταν και που αργότερα σάρωσαν κυριολεκτικά όλους τους τομείς της ζωής των κατοίκων της. Ο ρόλος της **επιστημονικής γνώσης** αναβαθμίζεται, επιδρώντας ενισχυτικά και στο αυτοσυναίσθημα των ανθρώπων σχετικά με τη δυνατότητες κατάκτησής της.[231] Σιγά σιγά γίνεται συνείδηση το γεγονός ότι η γνώση δεν είναι κτήμα μόνο των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων και ειδική λειτουργία των πεφωτισμένων ελίτ. Η πίστη αυτή επιδρά, έστω και ως «εξ αντανακλάσεως», στο να καταρριφθούν οι, μέχρι την περίοδο του Διαφωτισμού, θεωρίες, που αντιμετώπιζαν τη **γραφή**, ως ένα σύστημα ολοκληρωμένο και σε πλήρη λειτουργία, που έχει θεϊκή προέλευση και η επινόησή της αποδιδόταν, εκτός των Θεών, σε μυθικά όντα ή σε ήρωες. Ο **Διαφωτισμός**, αντίθετα, καλλιεργεί τη θεωρία ότι η γραφή έχει τις ρίζες της στα ιδεογραφήματα, στις εικόνες δηλαδή που παραπέμπουν σ' ένα φυσικό «γεγονός» κι από εκεί και πέρα αρχίζει να εκδηλώνεται το ενδιαφέρον για την προέλευσή της. Δημιουργείται, επόμενα, το «ιδεολογικό» υπόβαθρο που θα στηρίξει το **αίτημα** για την εκμάθηση του μηχανισμού της ανάγνωσης και της γραφής στις λαϊκές τάξεις και μέσα από οργανωμένες μορφές, το **σχολείο**, πέρα κι έξω από μεμονωμένες προσπάθειες κάποιων πεφωτισμένων ηγεμόνων ή διανοούμενων της εποχής. Ταυτόχρονα, η καθιέρωση της **λαϊκής εκπαίδευσης**, όπως και οι τομείς της γαιοκτησίας και της δικαιοδοσίας συνδέεται αποφασιστικά με το **κράτος**, όπου το 18ο αιώνα κερδίζει αποφασιστικές μάχες στο μακραίωνο πόλεμο με την Εκκλησία και ως ένα βαθμό αποκόπτει την εκπαίδευση από τα δεσμά της εκκλησίας.[232]

---

[229] Στην περίοδο της Αναγέννησης το σχολείο ιδρύεται και αναπτύσσεται ως μια αντίδραση εναντίον της τυποκρατίας και του δογματισμού. Ο Έρασμος, θεμελιώνει την ανθρωπιστική παιδεία πρεσβεύοντας ότι η διδασκαλία πρέπει να στηρίζεται στην ενεργό συμμετοχή του μαθητή και ότι ο καθένας έχει τη δυνατότητα να μάθει. Ο Λούθηρος ενδιαφέρεται για τη μόρφωση των παιδιών του λαού για τα οποία έπρεπε οι αρχές της κάθε πόλης να φροντίσουν να ανοίξουν και μετά το τέλος των μαθημάτων να ασκηθούν στο σπίτι πάνω σε μια τέχνη. Στο κήρυγμα «Περί χρέους της αποστολής των παιδιών στο σχολείο» ο Λούθηρος γράφει: «Η εκπαίδευση έχει μεγάλη σημασία για μια σταθερή πολιτική μιας αποτελεσματικής κυβέρνησης και συνεπώς ενδιαφέρει όλους τους ανθρώπους. Οι ηγεμόνες και οι άπληστοι πλούσιοι ήσαν ανίκανοι να το πραγματοποιήσουν, επομένως θα έπρεπε να το φροντίσουν οι μεσαίες τάξεις και αυτές των κοινών ανθρώπων» (Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια του «Πυρσού», 1936, στο λήμμα «Λούθηρος»).

[230] Στα 1747 δημιουργείται στη Γερμανία το Realschule και μπαίνουν οι βάσεις για την τεχνική εκπαίδευση που προσαρμόζεται στις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας. Βέβαια διάφορες μορφές τεχνικής εκπαίδευσης είχαν ήδη οργανωθεί από τις συντεχνίες, όπου θεωρούνταν προαπαιτούμενο ένα στοιχειώδες επίπεδο εκμάθησης γραφής, ανάγνωσης και απλών υπολογισμών (βλ. εγκυκλοπαίδεια ΔΟΜΗ, στο λήμμα «σχολείο»).

[231] Προς το τέλος του 17ου αιώνα ο Νεύτων διατυπώνει το νόμο για την παγκόσμια έλξη, ο Σπινόζα με βάση την επιστημονική μεθοδολογική σκέψη επιτίθεται εναντίον της ίδιας της θρησκείας λέγοντας ότι η Βίβλος και τα χριστιανικά δόγματα δεν έχουν ιστορική αξία γιατί υπάρχει ένας Θεός που παρευρίσκεται παντού, ενώ ο Τζων Λοκ διερευνά τη σχέσης κοινωνίας και εξουσίας διατυπώνοντας τη θεωρία για τα φυσικά δικαιώματα.

[232] Ο Π. Κονδύλης (*Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ*, τ. β΄, υποσημείωση 7η, σελ. 16, ΘΕΜΕΛΙΟ, 1987) ερμηνεύοντας τους κοινωνικούς και ιστορικούς παράγοντες που προκάλεσαν μια σειρά «νέα γεγονότα» την περίοδο του Διαφωτισμού (πχ. το θέμα της θρησκευτικής ανοχής και της αρχής του τέλους του Θεού) αναφέρει ότι αυτή η

Η ανάπτυξη της **νεότερης εκπαίδευσης** στηρίζεται και αποκτά συνείδηση της αυτονομίας της στο **Γαλλικό Διαφωτισμό**. Απάνω στον ιδεολογικό αυτό αναπροσανατολισμό και στις νέες ανακαλύψεις των θετικών, κυρίως, επιστημών, στηρίζονται τόσο οι αλλαγές στα ιστορικά **πανεπιστήμια** της Ευρώπης (που ήδη είχαν δημιουργηθεί) με την παραχώρηση «χώρου» στις επιστήμες έξω από το μεσαιωνικό trimvium των επιστημών, όσο και η καθιέρωση της **λαϊκής εκπαίδευσης** σε όλη την Ευρώπη με αρχικό ζητούμενο την αφομοίωση των νέων γνώσεων και την εκλαΐκευσή τους.

Αφενός, η ανάπτυξη των **πανεπιστημίων** συνδέθηκε με την ταχύτατη διάδοση των νέων επιστημονικών εφευρέσεων και συνέβαλε αποφασιστικά στη διάχυση της εκπαίδευσης σε όλες τις κοινωνικές τάξεις και τη συστηματική ενασχόληση με τον **κόσμο του παιδιού**. Το τηλεσκόπιο, το μικροσκόπιο, το εκκρεμές, το ρολόι, το βαρόμετρο, το θερμόμετρο κ.ά., εφευρέθηκαν την περίοδο ανάμεσα στο Γαλιλαίο και στο Νεύτωνα και πολλές ανακαλύψεις μπήκαν σε άμεση εφαρμογή στην παραγωγή και στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Η αστρονομία, η φυσική και η ιατρική κάνουν γιγαντιαία άλματα αξιοποιώντας την **πειραματική μέθοδο** για την κατανόηση της φύσης, όπως διακήρυττε ο F. Bacon της Αγγλίας. Την ίδια εποχή, ο J. Lock, δίδασκε πως οι γνώσεις είναι αποτέλεσμα της παρατήρησης, της εμπειρίας και της μελέτης των πραγμάτων. Στη Γαλλία ο Καρτέσιος κατήγγειλε την παιδεία της εποχής του αμφισβητώντας την αυθεντία του τυποποιημένου παραγωγικού συλλογισμού του Μεσαίωνα. Όλη αυτή η κινητικότητα στο χώρο των πανεπιστημίων και ιδίως η αγωνία και η «στράτευση» των Γάλλων διαφωτιστών της ριζοσπαστικής πτέρυγας, για την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διάδοση των επιστημονικών γνώσεων και των επιτευγμάτων, αποκρυσταλλώθηκε το 1751-1772, στο μεγαλειώδες και μνημειώδες, ως προς τη σύλληψή του έργο, την «**Εγκυκλοπαίδεια: λεξικό των επιστημών, των τεχνών και των επαγγελμάτων**». Παράλληλα, μέσα από την «Εγκυκλοπαίδεια» αλλά και μέσα από το πλούσιο έργο του, ο Ζ. Ζ. Ρουσσώ έθεσε στο επίκεντρο του εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος την ιδιαίτερη φύση του **παιδιού** και τις εξελικτικές ανάγκες του, όπως στον «Αιμίλιο» (1762).[233] Να σημειωθεί ότι για το Ρουσσώ, είχε τεθεί πιο πριν, το 1755, η πραγματική αντίθεση που επικρατεί μεταξύ του «φυσικού» και του «τεχνικού» ανθρώπου που κατασκευάζει η κοινωνία και ότι δεν υπάρχουν ανισότητες μεταξύ των ανθρώπων.[234] Προς την ίδια κατεύθυνση, ο Ελβετός Ι. Πεσταλότσι εφάρμοσε την αρχή της ολόπλευρης ανάπτυξης της προσωπικότητας στο αυτοδιοικούμενο οικοτροφείο «Νόινχοφ», όπου οι μαθητές κυριολεκτικά συντηρούσαν το

πραγματικότητα διαγράφεται ήδη με τη νίκη του Κράτους πάνω στην Εκκλησία. Η αναφορά αυτή γίνεται για να ερμηνευτεί το φαινομενικά παράδοξο γεγονός, ότι «μολονότι οι αθεϊστές αποτελούσαν μια μικρή μειοψηφία και καταπολεμούνταν από τη μεγάλη πλειοψηφία των διαφωτιστών, ωστόσο το γενικό αποτέλεσμα της όλης πνευματικής ζύμωσης είναι μια σημαντική εξασθένιση της θέσης του Θεού, η οποία εξαγγέλλει την προσεχή εκθρόνιση και θανάτωσή του». Το γεγονός αυτό έχει αποφασιστική σημασία καθώς τέτοια ρήξη στους χώρους της Ανατολής δεν υπήρξε και η έλλειψη τέτοιων συγκρούσεων ερμηνεύει μια σειρά ιδιαιτερότητες για τον τρόπο σχηματισμού του καπιταλισμού στις χώρες αυτές, το ρόλο του κράτους, της εκπαίδευσης κτλ. (όπ. π. σελ. 15-16).

[233] Από τον Αιμίλιο: «Στις παιδαγωγικές πραγματείες ασχολούνται με μια μεγάλη, άχρηστη και σχολαστική πολυλογία για τα τιποτένια καθήκοντα των παιδιών, ενώ δεν μας λένε ούτε μια λέξη για το πιο σπουδαίο και πιο δύσκολο μέρος όλης της αγωγής, δηλαδή για εκείνη την ψυχική κρίση, που εισβάλλει παροδικά, πριν περάσει το παιδί από την παιδική του ηλικία στην κατάσταση του ώριμου ανθρώπου. (βλ. CHEATEAU J., *Ο ΙΩΑΝΝΗΣ- ΙΑΚΩΒΟΣ ΡΟΥΣΣΩ Η Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*, ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ, εκδ. ΓΛΑΡΟΣ, 1983, σελ. 201). Σύμφωνα με τον CHEATEAU, τρία είναι τα βασικά αξιώματα του παιδαγωγικού συστήματος του Ρουσσώ: 1. Η φύση είναι αγαθή γιατί έχει θεϊκή προέλευση 2. Η σύγχρονη κοινωνία είναι κακή 3. Η ελευθερία είναι η απόλυτη πειθαρχία στο νόμο της ιδανικής πολιτείας.

[234] *ΖΑΝ- ΖΑΚ ΡΟΥΣΣΩ: ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ*, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1992. Στη «φυσική κατάσταση» δεν υπάρχουν ανισότητες μεταξύ των ανθρώπων. Οι άνθρωποι γεννιούνται όλοι εξίσου ελεύθεροι. Η ανισότητα, η καταπίεση είναι αποτέλεσμα μιας οργανώσεως της κοινωνίας που είναι αντίθετη προς τη «φύση» και τη «λογική» του ανθρώπου. Η μοναρχική απολυταρχία ποδοπατεί τα «ανθρώπινα δικαιώματα» (το habeas corpus, η ελευθερία της συνείδησης, του τύπου, του συνέρχεσται κλπ.).

σχολείο, εργαζόμενοι στο υφαντουργείο και το τυροκομείο.[235] Ο Μοραβός φιλόσοφος A. Comenius στο έργο του «Πανσοφία» κήρυττε τον πανανθρώπινο στόχο της ολοκλήρωσης της προσωπικότητας, μέσω της συνεχούς παιδείας και μάθησης.

Μέσα σ' αυτήν την πνευματική κινητικότητα, η ανάπτυξη της **λαϊκής εκπαίδευσης**, και συνακόλουθα η ανάγκη **εκμάθησης της γραφής και της ανάγνωσης** από πλατύτερα στρώματα του πληθυσμού, χωρίς να παίρνει ακόμα σταθερά χαρακτηριστικά, στηρίζεται στην πίστη ότι «κάθε ηλικία είναι επιδεκτική μάθησης και οι ίδιοι περιορισμοί επιβάλλονται για τον άνθρωπο στη ζωή και στη μάθηση».[236] Ο Ντιντερό, ήδη, στο έργο του «Rlan d'Universite», το 1776, επέμενε στη γενίκευση της στοιχειώδους εκπαίδευσης, στην ενίσχυση των επιστημονικών γνώσεων υπό τον κρατικό έλεγχο και τη συγκέντρωση της εποπτείας της εκπαίδευσης σε ένα υπουργείο.

Έτσι στα τέλη του 18ου αιώνα είχε επικρατήσει η άποψη ότι η βασική εκπαίδευση έπρεπε να προσφέρεται σε όλα τα παιδιά ανεξάρτητα από το φύλο και την κοινωνική τους θέση. Μολονότι όμως η αρχή της υποχρεωτικής φοίτησης είχε διατυπωθεί από τον Μουλκάστερ, ήδη από το 1582, μόνο με τη Γαλλική Επανάσταση μπήκε για πρώτη φορά στη νομοθεσία ενός κράτους.[237] Την ίδια εποχή στην **Πρωσία** το ενδιαφέρον του κράτους και η προπαγάνδα των φιλάνθρωπων οδήγησαν στη δημοσίευση του «Allgemeine Landrecht» (1794), του βασικού κώδικα της πρωσικής νομοθεσίας, στον οποίο τα σχολεία χαρακτηρίζονται κρατικά ιδρύματα. Τα φιλανθρωπικά σχολεία που ιδρύθηκαν στις ενορίες και χρηματοδοτούνταν από τις κοινότητες ή χρηματοδοτούνταν από τους φιλάνθρωπους, εξακολουθούσαν όμως να παραμένουν, ως τα τέλη του 18ου αιώνα, τα μοναδικά ιδρύματα, που προορίζονταν για τη λαϊκή εκπαίδευση. Το βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν είναι ότι τα αναθέτουν σε κακοπληρωμένους και συχνά ελάχιστα μορφωμένους δασκάλους ενώ στεγάζονται σε οικήματα που ήταν ανεπαρκή. Παράλληλα με τα προβλήματα της οργάνωσης ενός αξιόπιστου σχολικού δικτύου για όλα τα παιδιά της πόλης και του χωριού, αναδεικνύεται για πρώτη φορά το ζήτημα της εκπαίδευσης των δασκάλων και των επαρκών κτιριακών εγκαταστάσεων. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, τα κράτη ν' αρχίσουν ν' ασχολούνται συστηματικά με το σχολικό πρόβλημα. Κατά τον 19ο αιώνα η πιο γνωστή είναι η **ναπολεόντεια μεταρρύθμιση** της παιδείας. Ο ίδιος ο Ναπολέοντας με τα άρθρα 107 και 108 του οργανικού νόμου της 17ης Μαρτίου του 1808 αποφασίζει: «Θα πρέπει να ληφθούν μέτρα, ώστε η τέχνη της διδασκαλίας της πρώτης ανάγνωσης και γραφής και οι βασικές έννοιες της αριθμητικής στα δημοτικά σχολεία να γίνονται από δασκάλους καταρτισμένους ικανοποιητικά, για να μπορούν να μεταδώσουν με ευκολία και σιγουριά τις απαραίτητες αυτές γνώσεις σ' όλους τους ανθρώπους. Για το σκοπό αυτό θα ιδρυθούν σε κάθε νομαρχιακό διαμέρισμα και μέσα στα κολέγια και τα λύκεια μια ή περισσότερες τάξεις διδασκαλείου, που θα προορίζονται για την κατάρτιση διδασκάλων δημοτικού σχολείου».[238]

Όμως η τάση για την επέκταση της εκπαίδευσης, παρότι σε επίπεδο διακηρύξεων δεν κάνει διαχωρισμό ανάμεσα στα φύλα, εντούτοις, αυτή αναφέρεται μόνο για τους άνδρες και, εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων, **αποκλείει** τις γυναίκες.[239] Ο **αποκλεισμός** όμως των γυναικών δεν είναι

---

[235] MEYLON L., ΕΡΡΙΚΟΣ ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΙ, στο *ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ*, εκδ. ΓΛΑΡΟΣ, 1983, σελ. 249. Στο ίδιο αναφέρεται σχετικά με το σκοπό της εκπαίδευσης και της ανατροφής των παιδιών: «Δεν αισθανόμαστε καμιά δυσαρέσκεια για τις προδιαθέσεις σας και τις έμφυτες τάσεις σας. Δε θα χρησιμοποιήσουμε καμιά βία, δε θα τις απαγορεύσουμε, αντίθετα, θέλουμε να εμφανιστούν. Δε σκεφτόμαστε να κάνουμε από εσάς ανθρώπους τέτοιους, όπως είμαστε εμείς, τέτοιους όπως είναι οι περισσότεροι από τους σύγχρονούς μας! Με τις φροντίδες μας πρέπει να γίνετε άνθρωποι, όπως θέλει «η φύση σας», άνθρωποι, όπως απαιτεί η θεία και ιερή πνοή, που υπάρχει μέσα στη φύση σας. Η προσπάθειά μου σκοπεύει να ανυψώσει την ανθρώπινη φύση σε ό,τι υψηλότερο κι ευγενέστερο υπάρχει: να την ανυψώσει με την αγάπη. Μέσα σε αυτήν την ιερή δύναμη, την αγάπη, βρίσκω το όργανο της απελευθέρωσης στον άνθρωπο κάθε θεϊκού και αιώνιου στοιχείου που υπάρχει μέσα του» (όπ. π. σελ. 267).

[236] KOTAJIEK J., 1992, υποσημείωση στην εγκυκλοπαίδεια «Παιδαγωγικές Επιστήμες», σελ. 21.

[237] Η επαναστατική Συμβατική Συνέλευση της 19ης Δεκεμβρίου 1793 κήρυξε τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν και το διάταγμα της 25ης Φεβρουαρίου 1795 καθόρισε στη Γαλλία τον αριθμό των κεντρικών σχολείων.

[238] DEBESSE M. – MILIARET G., Οι παιδαγωγικές επιστήμες, τ. 1., εκδ. «Δίπτυχο», Αθήνα, 1980, σελ. 116.

[239] Ο Γάλλος συγγραφέας Fenelon στο έργο του «Η μόρφωση των κοριτσιών» επέκρινε τη συνήθεια να κλείνονται τα νεαρά κορίτσια σε κοσμικά μοναστήρια όπου εκπαιδεύονταν στη γραφή και την ανάγνωση με απώτερο σκοπό τη

μόνο από το σχολικό δίκτυο και την ισότιμη, στα πλαίσια της εποχής, μόρφωση με τους άντρες. Είναι αποτέλεσμα ενός συνολικότερου αποκλεισμού από την απολαβή των δικαιωμάτων που επέφερε η Γαλλική Επανάσταση σε σχέση με το φύλο. Το 1833 η «Εταιρία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» δημοσιεύει ένα πρόγραμμα με 31 άρθρα, του οποίου το ύφος θυμίζει τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του 1789. Στην υπόμνηση των δικαιωμάτων και δίπλα στο αίτημα «η εξέγερση είναι το ιερότερο δικαίωμα για τους ανθρώπους να συμμετέχουν στην εκλογή των αντιπροσώπων του λαού» προστίθεται και ότι «η εξέγερση είναι το ιερότερο των δικαιωμάτων και το πλέον απαραίτητο των καθηκόντων στην περίπτωση που η κυβέρνηση παραβιάζει τα δικαιώματα του λαού». Οι άνθρωποι της αστικής τάξης που ευνοϊκά στέκονται απέναντι στο λαό και που επιθυμούν την πρόοδο και την καθολική επιτυχία, διατηρούν μια πατερναλιστική στάση και επιφυλάσσονται να διευρύνουν τα αιτήματα και στον τομέα της αντιπροσώπευσης των γυναικών επικρατεί ο μισογυνισμός.[240]

Συμπερασματικά: Το αίτημα για τη συστηματική σχολική εκπαίδευση και τον εναλφαβητισμό του πληθυσμού δεν εμφανίζεται στις **προβιομηχανικές κοινωνίες,** που κύρια μορφή τεχνολογίας ήταν η χειρωνακτική, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων. Όταν και όπου χρησιμοποιήθηκε η μηχανική τεχνολογία, εκεί εμφανίζεται και το αίτημα για συστηματική σχολική εκπαίδευση. Η ανάπτυξη της **εκπαίδευσης** με σκοπό τη μετάδοση της συστηματοποιημένης γνώσης, μέσω της **εκμάθησης του γραπτού δικτύου επικοινωνίας**, αποτελούσε μια κοινωνική ανάγκη, υπηρετούσε το *«οικονομικό συμφέρον για την ανάπτυξη της μηχανικής τεχνολογίας και της βοηθητικής προς αυτή χειρωνακτικής τεχνολογίας».*[241] Στη βάση αυτή τίθεται και το πρόβλημα της αναγνώρισης του **αναλφαβητισμού**: Ο αναλφαβητισμός, ως μαζικό κοινωνικό φαινόμενο και η συνειδητοποίηση της ανάγκης αντιμετώπισής του, εμφανίζεται αμέσως μετά, από τα πρώτα κιόλας χρόνια της βιομηχανικής επανάστασης και συνδέεται απόλυτα με την ανάγκη εξεύρεσης ειδικευμένου εργατικού δυναμικού.

3. Η εμφάνιση του μαζικού- λαϊκού σχολείου ως αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης και η συνειδητοποίηση του προβλήματος του αναλφαβητισμού

Στο **19ο και στις αρχές του 20ου αιώνα** παρατηρούνται ραγδαίες εξελίξεις σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας που συνέβαλαν αποφασιστικά στη δημιουργία του **λαϊκού σχολείου** και στη συνειδητοποίηση του προβλήματος του αναλφαβητισμού. Κέντρο όλων αυτών των εξελίξεων εξακολουθεί να είναι η **Ευρώπη**, αλλά προς το τέλος αυτής της περιόδου οι **ΗΠΑ** έχουν γίνει ένα πολύ ισχυρό κράτος που διεκδικεί την ηγεμονία του κόσμου. Το κυριότερο χαρακτηριστικό της νέας πραγματικότητας είναι η αποσαφήνιση της φυσιογνωμίας των κρατών-εθνών, η πληθυσμιακή έκρηξη και η πρωτοφανής συγκέντρωση του πληθυσμού στις πόλεις.[242] Τα δεδομένα αυτά, απόρροια των αλλαγών στις παραγωγικές σχέσεις και στις παραγωγικές δυνάμεις της εποχής, υπαγόρευαν την αναζήτηση διαδικασιών διευθέτησης ζητημάτων κοινωνικής και πολιτικής υφής σχετικά με τις νέες συνθήκες συνύπαρξης των πολιτών και των λαών του κόσμου και της συμμόρφωσης στους νόμους του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος. Μέσα στα

θρησκευτική μόνο διαπαιδαγώγηση των παιδιών που θα έφερναν στον κόσμο. Αντίθετα, απαιτούσε να ανοιχτούν διάπλατα οι πόρτες της παιδείας για αυτές και να προπαρασκευάζονται καλύτερα για τη ζωή τους, (βλ. GAL R., Ιστορία της Παιδείας, 1992, πρόλογος).

[240]DREYFUS F-G, MARX R., POIDEVIN R., *Η Ευρώπη: Από το 1789 μέχρι το 1848, ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΥΡΩΠΗΣ*, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, τ.5, 1984, σελ. 98. Σχετικά αναφέρεται: «Το εκπαιδευτικό επιχείρημα από μόνο του είναι ανεπαρκές: οι πραγματικές πρόοδοι της στοιχειώδους εκπαίδευσης, η ενημέρωση από το βιβλίο και την εφημερίδα είναι μόνο για τους άντρες».

[241] ΒΑΚΑΛΙΟΣ Θ., τα .Α΄ σ. 15, *Θέματα Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1994.

[242]Το 1850 οι Ευρωπαίοι είναι 266 εκατομμύρια, 300 εκατομμύρια το 1871 και 401 εκατομμύρια το 1900. Επίσης και παρόλο που οι ευρωπαϊκοί πληθυσμοί τροφοδοτούν μια σημαντική μετανάστευση, αντιπροσωπεύουν το 1900, το ένα τέταρτο του πληθυσμού της γης και περίπου το 50% αυτού είναι συγκεντρωμένο στις πόλεις. (βλ. DREYFUS F-G, όπ. π. σελ. 228).

πλαίσια αυτά, ο **αναλφαβητισμός των πλατιών λαϊκών** μαζών τίθεται στο κέντρο του ενδιαφέροντος. Πιο συγκεκριμένα:
Την περίοδο της **βιομηχανικής επανάστασης** και ως απόρροια της τεράστιας **ανάπτυξης των επιστημών**, δημιουργήθηκαν οι υλικοί όροι που επέτρεψαν την εμφάνιση της τεχνολογικής επανάστασης κατά την οποία οι βασικοί τρόποι κατασκευής των προϊόντων άλλαξαν ριζικά και νέα αγαθά και υπηρεσίες μπήκαν στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.[243] Η θυελλώδης εισβολή της **ατμομηχανής** οδηγεί σε πολλές τεχνικές εφαρμογές και ο άνθρωπος επινοεί νέες **μηχανές**, οι οποίες δημιούργησαν καταπληκτικές κοινωνικές ανακατατάξεις.[244] Ως αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης έχουμε: α)την τεράστια αύξηση του συνολικού προϊόντος με αποτέλεσμα το ανέβασμα του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων β) το μέγεθος της τυπικής επιχείρησης μεγαλώνει σταθερά καθώς η τεχνολογική της βάση γινόταν περισσότερο περίπλοκη και παρουσιάστηκε η ανάγκη για εξειδικευμένους εργάτες γ) η τεχνολογία ανέλυσε τα πολυσύνθετα έργα της παραγωγικής δραστηριότητας σε πολύ μικρότερα έργα κι έτσι η εκτέλεση πολλών από αυτά μπορούσαν να αναπαραχθούν με μηχανικά μέσα (κατανομή της εργασίας) και δ) η εφαρμοζόμενη τεχνολογία στην παραγωγική διαδικασία και η μετατροπή της, ολοένα και περισσότερο, σε άμεση παραγωγική δύναμη, «ανάγκασε» το κράτος να προχωρήσει στη δημιουργία ενός κατάλληλου εκπαιδευτικού συστήματος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ταχεία αλλαγή στις παραγωγικές δυνάμεις και στον τρόπο σκέψης των ανθρώπων, εξαιτίας της εκβιομηχάνισης, επέφερε την **εκπαιδευτική ανάπτυξη** που με τη σειρά της προσπάθησε να παρακολουθήσει τη συνεχή ανανέωση γνώσεων. Στα πλαίσια αυτά, η ανάγκη για διπλωματούχους και εξειδικευμένους εργάτες δεν μπορούσε να καλυφθεί με βάση την προηγούμενη κοινωνική οργάνωση. Η νέα πραγματικότητα απαιτούσε πλέον από τους ανθρώπους, όχι μόνο την απλή κατοχή του μηχανισμού της γραφής και της ανάγνωσης και την πατροπαράδοτη φιλελεύθερη παιδεία των μικρών ηγετικών ομάδων, αλλά ένα **μαζικό επίπεδο ελάχιστων γνώσεων** που θα μπορούσαν να στηρίξουν τις προσπάθειες για ταχύτατη οικονομική και κοινωνική πρόοδο. Δημιουργήθηκε επόμενα στις χώρες και έπειτα από πολλές συγκρούσεις (στην αρχή η αστική τάξη δεν ήθελε τη γενικευμένη μόρφωση των εργατών, ενώ ήταν απαίτηση της νεαρής εργατικής τάξης)[245] το αίτημα για στοιχειώδη, παρόλο που παλαιά προβλήματα ορθώνονται με νέο τρόπο ως αποτέλεσμα της καπιταλιστικής ανάπτυξης, όπως η **παιδική εργασία** και η **παιδική**

---

[243]Ειδικότερα, η πρώτη φάση της βιομηχανικής επανάστασης μηχανοποίησε την κλωστοϋφαντουργία, βελτίωσε τρομερά και αύξησε την παραγωγή σιδήρου, έφερε το ασύγκριτο δώρο της μηχανικής ισχύος με τη μορφή της ατμομηχανής και εισήγαγε μια κρίσιμη μεταβολή για την εφαρμογή της τεχνολογίας στην παραγωγή, το μεγάλο ελεγχόμενο τόπο εργασίας που λέγεται εργοστάσιο. Στη δεύτερη φάση της βιομηχανικής επανάστασης έκανε δυναμικά την παρουσία του το ατμόπλοιο και ο σιδηρόδρομος, τα γεωργικά μηχανήματα, ο φθηνός χάλυβας και τα πρώτα χημικά προϊόντα μαζικής παραγωγής. Κατόπιν, στα πρώτα χρόνια του εικοστού αιώνα ανακαλύφθηκε το αυτοκίνητο, ο ηλεκτρισμός και τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά. Και στις μέρες μας, είμαστε μάρτυρες μιας τέταρτης επανάστασης, της γενικευμένης εφαρμογής των ηλεκτρονικών υπολογιστών, των αερομεταφορών και της πυρηνικής ενέργειας.

[244] ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Δ. Γ., *Το νόημα της κοινωνικής ελευθερίας*, Αθήνα, 1950, σελ. 19.

[245] Ο Φ. ΕΝΓΚΕΛΣ στο «*Η κατάσταση της εργατικής τάξη στην Αγγλία*», (ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ-ΜΠΑΙΡΟΝ, 1974, σελ. 183- 184) αναφέρει ότι «στο βασίλειο του ελεύθερου συναγωνισμού δεν υπάρχει υποχρεωτική σχολική φοίτηση. Η βιομηχανική αστική τάξη αντιτάχτηκε στην αρχή με όλες της τις δυνάμεις, αν και οι εργάτες κηρύχτηκαν κατηγορηματικά υπέρ αυτού του μέτρου. Εξάλλου ένας μεγάλος αριθμός παιδιών εργάζονται όλη τη βδομάδα στο εργοστάσιο και συνεπώς δεν μπορούν να πηγαίνουν στο σχολείο. Γιατί τα βραδινά σχολεία, όπου πρέπει να πηγαίνουν δεν αποκομίζουν την παραμικρή ωφέλεια. Και στα αλήθεια, θα ήταν κάπως πολύ να ζητάμε από νέους εργάτες να πάνε σχολείο, αυτοί που κοψομεσιάστηκαν από τις 8 το πρωί ως τις 10 το βράδυ. Οργανώθηκαν βέβαια τα κυριακάτικα κουρ, λείπουν όμως οι δάσκαλοι. Το διάστημα που χωρίζει τη μια Κυριακή από την επόμενη είναι πολύ μακρινό, έτσι που ένα **αγράμματο παιδί** θα έχει ξεχάσει κατά το δεύτερο μάθημα, ότι είχε μάθει οχτώ μέρες προηγούμενα. Στην έκθεση της Children's Employment Commission χιλιάδες αποδείξεις πιστοποιούν ότι ούτε τα βδομαδιάτικα κουρ ούτε εκείνα της Κυριακής ανταποκρίνονται στις ανάγκες του έθνους. Αυτή η έκθεση παρέχει αποδείξεις για την **αμορφωσιά** που βασιλεύει στην αγγλική εργαζόμενη τάξη».

θνησιμότητα.[246] Έτσι δημιουργούνται τα **εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα** και στο κράτος εντάσσεται η υποχρέωση για παροχή εκπαίδευσης στα παιδιά των ευρύτερων λαϊκών μαζών.[247] Η ικανοποίηση αυτής της ανάγκης συντελεί στο να λάβει η εκπαίδευση ευρύτερες διαστάσεις δημοκρατικοποίησης. Η ανάπτυξη του **τεχνικού πολιτισμού** εξασφαλίζει περισσότερο ελεύθερο χρόνο και βοηθάει στην εξάπλωση των μορφωτικών αγαθών στις ευρύτερες λαϊκές τάξεις. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση, ιδιαίτερα στη στοιχειώδη, γίνεται σιγά σιγά υποχρεωτικό, παρ' ότι δεν έχει επιτευχθεί απόλυτα η ισότητα στη μόρφωση των δύο **φύλων**. Στις περισσότερες από τις βιομηχανικά αναπτυσσόμενες χώρες, τα πρώτα μέτρα που ελήφθησαν προς την κατεύθυνση αυτή, ήταν τα **αλληλοδιδακτικά σχολεία**, που έδιναν μια λύση ανάγκης στο πρόβλημα της ταχύτατης αύξησης του σχολικού πληθυσμού και συνάμα ριζοσπαστικές μεταβολές στις μεθόδους διδασκαλίας. Στη νέα αυτή εκπαιδευτική και κοινωνική πραγματικότητα ενδυναμώνεται η πίστη στην αξία της **εκπαίδευσης** και στα ευεργετικά αποτελέσματά της που αποτυπώνεται και από την άνοδο του αριθμού των μαθητών που φοιτούν στη στοιχειώδη εκπαίδευση και την εμφάνιση των ρευμάτων της Αγωγής.[248] Ταυτόχρονα, το παιδί γίνεται αντικείμενο σοβαρής μελέτης από νέες αναπτυσσόμενες επιστήμες, όπως είναι η **παιδιατρική**, η **παιδαγωγική**, η **βιολογία**.[249]

Μια άλλη πλευρά του προβλήματος που προέκυπτε σε σχέση με την κατανόηση του προβλήματος της καθολικής εκμάθησης της ανάγνωσης, της γραφής και της αρίθμησης και άρα με την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, σχετίζονταν με τις ίδιες τις διαδικασίες της συγκρότησης των **κρατών- εθνών**. Πολλά από αυτά τα κράτη, ιδίως της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης, από την περίοδο της Απολυταρχίας ενσάρκωσαν την έννοια του έθνους και την πολιτική έκφραση ενός ομοιογενούς κι αυτοτελούς συνόλου σε μια εδαφική περιοχή. Μ' αυτόν τον τρόπο έγινε εφικτή η σταδιακή κατάργηση του φεουδαρχικού κατακερματισμού. Στη βάση αυτή αναπτύσσονται τα αισθήματα της κοινότητας του εδάφους, των υλικών παραγόντων, της ενιαίας γλώσσας, του ομοιόμορφου πολιτισμού και της κουλτούρας. Έτσι, στις **ανεπτυγμένες αστικές κοινωνίες**, που κατεξοχήν αποτελούσαν τις πλέον **εγγράμματες**, η εκπαιδευτική ανάπτυξη στον εικοστό αιώνα στράφηκε σε μεγάλο βαθμό γύρω από ένα δομημένο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό χώρο και εκφράστηκε ως αλληλεπίδραση ανάμεσα στους στόχους της μαζικής εκπαίδευσης και της δημιουργίας μιας εκπαιδευμένης «ελίτ». Οι αδιάκοπα αυξανόμενες ανάγκες της βιομηχανικής κοινωνίας απαιτούσαν έντονα, να αποκτούν οι πλατιές λαϊκές μάζες όλο και πιο πολλές γνώσεις και ικανότητες εργασιακής εκπαίδευσης. Καθώς, όμως, οι αναλφάβητοι γονείς αντιμετώπιζαν μεγάλες δυσκολίες στη ζωή, ζητούσαν να αποκτήσουν περισσότερη μόρφωση για τα παιδιά τους

---

[246] Ο ΕΝΓΚΕΛΣ και σε σχέση με τον περιορισμό της παιδικής εργασίας και της παιδικής θνησιμότητα χαρακτηριστικά σημειώνει : «Η τρομακτική παιδική θνησιμότητα στα πλαίσια της εργατικής τάξης είναι εκείνη που μακραίνει τους καταλόγους της θνησιμότητας. Ο αδύνατος οργανισμός του παιδιού είναι εκείνος που προσφέρει τη μικρότερη αντίσταση στις δυσμενείς συνέπειες ενός άθλιου τρόπου ζωής. Το καθεστώς της εγκατάλειψης στο οποίο συχνά εκτίθεται όταν οι γονείς του, και ο ένας και ο άλλος, εργάζονται ή όταν ο ένας από τους δυο πεθαίνει, δεν αργεί να γίνει, κατά τρόπο ξεχωριστά σκληρό, αισθητό. Στο Μάντσεστερ τα 57% από τα παιδιά των εργατών πεθαίνουν πριν συμπληρώσουν τα πέντε τους χρόνια, ενώ ανάμεσα στα παιδιά των αστικών τάξεων είναι μόλις 20%, κι ενώ ο μέσος όρος όλων των τάξεων στις αγροτικές περιφέρειες δε φτάνει τα 32%», (όπ. π. σελ. 179).

[247] ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Δ. Γ., *Η συνταγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων*, Αθήνα, 1964, σελ. 3 κ.ε.

[248] Στις αρχές του 20ου αιώνα γίνεται ορατή η αντιπαράθεση ανάμεσα στους υποστηρικτές της παλιάς αγωγής και στους εισηγητές των νέων αντιλήψεων. Η πρώτη κίνηση γνωστή και ως Ερβαρτιανή Σχολή (J. F. Herbart) είναι δασκαλοκεντρική και μέσα από τα πέντε στάδια της μαθησιακής διαδικασίας που προτείνει (προπαρασκευή, προσφορά, σύγκριση, σύλληψη και εφαρμογή) περιορίζει την αυτενέργεια των μαθητών και την ελεύθερη διδακτική ενέργεια του διδάσκοντος. Η Ερβαρτιανή Σχολή αντιπαρατίθεται από την εκπαιδευτική κίνηση, που είναι γνωστή με το όνομα «σχολείο εργασίας» ή «σχολείο ενέργειας και δράσεως» που πρωτοστάτησαν σπουδαίοι παιδαγωγοί. Το νέο σχολείο επιχειρεί να βοηθήσει τους μαθητές να αναπτύξουν όλες τις δυνάμεις τους στο μεγαλύτερο βαθμό για να αναδειχθούν και ως άτομα και ως μέλη του κοινωνικού συνόλου και να ενταχθούν αρμονικά μέσα στην κοινωνία. Η πρώτη του μορφή είναι η αμερικάνικη με εκπροσώπους τους Dewey, Morrison, Kilpatrick και ακολουθούν η γερμανική (Kerschensteiner), η γαλλική (Claparede, Ferriere, Dottrens, Piaget, Freinet), η ιταλική (Montessori) και η βελγική (Decroly). Σχετικά με τα παραπάνω βλ. ΔΑΝΑΣΣΗΣ- ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ Α., *Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ*, τ. β΄, εκδ. Δ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ, ιδίως οι σελίδες 90-145.

[249] ΡΗΓΑΣ Α., *ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ*, εκδ. τ. Α΄, 1992, σελ. 46.

ώστε να τύχουν ενός καλύτερου μέλλοντος. Η νέα κατάσταση είχε σαν αποτέλεσμα από τη μια να συμπεριληφθούν στις υπό εκπαίδευση κοινωνικές ομάδες και εκείνες που για αιώνες ήταν **κοινωνικά αποκλεισμένες** (εργάτες, γυναίκες, φυλετικές και οικονομικές μειονότητες) και που πριν θεωρούνταν σαν «κατώτερες τάξεις» και από την άλλη η εκπαίδευση θεμελιώνεται σαν **δικαίωμα** που έχει κάθε πολίτης από τη στιγμή που γεννήθηκε. Έτσι, την ανάγκη των **ανεπτυγμένων βιομηχανικών κοινωνιών** για εκπαιδευμένο προσωπικό παραλλήλιζε και ενίσχυε η ανάγκη που είχαν να στηρίζονται σε μορφωμένες ελίτ και ταυτίστηκε με την προσπάθεια δημοκρατικοποίησης της παιδείας και ελάττωσης του χάσματος ανάμεσα στους κατόχους των γνώσεων και τις αμόρφωτες μάζες που εντοπίζονταν τόσο στους αγροτικούς πληθυσμούς, όσο και στα τμήματα της εργατικής τάξης των πόλεων.

Στην **Αγγλία**, η υπόθεση του εναλφαβητισμού, είχε ξεκινήσει από τα τέλη του 19ου αιώνα. Ο εναλφαβητισμός πήρε σύντομα διαστάσεις «εθνικής εκστρατείας» και με πρωτοβουλία κυρίως των τοπικών εκκλησιαστικών συνδέσμων ιδρύθηκαν και λειτούργησαν από το 1780 διάφορες εκπαιδευτικές- φιλανθρωπικές εταιρείες για την επιμόρφωση του λαού, τα γνωστά «Κυριακάτικα σχολεία».[250] Στη **Γαλλία** εκδηλώθηκε μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο ένα ισχυρό αλλά ανεπιτυχές κίνημα για τη δημιουργία του «μοναδικού σχολείου» (ecole unique) αντί για δυο ξεχωριστά συστήματα δωρεάν εκπαίδευσης, ενώ τα δίδακτρα καταργήθηκαν το 1933. Στη **Γερμανία**, την περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, δημιουργήθηκε ένα ενιαίο βασικό σχολείο –Grundschule- με χωριστές προτεσταντικές, καθολικές και μαρξιστικές μονάδες, που όλες τους επιδοτούνταν από το κράτος. Στις **Ηνωμένες Πολιτείες,** δημιουργήθηκε ένα συνεχές σχολικό σύστημα, που βασιζόταν στην αρχή των ίσων δυνατοτήτων για όλους και στην όσο το δυνατόν πιο μεγάλη ανάπτυξη του ατόμου. Στις ΗΠΑ παρατηρήθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα μια εκπαιδευτική έκρηξη, που αγκάλιαζε όμως μόνο τους λευκούς: Οι εγγραφές στα σχολεία πολλαπλασιάστηκαν και στη μια Πολιτεία μετά την άλλη, το όριο της υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης ανέβηκε στα 16 χρόνια. Ο MORREL HEAD διαπίστωνε ότι για τις Η.Π.Α., οι δυνατότητες για μόρφωση ανέβηκαν εντυπωσιακά, καθώς το ποσοστό του θεωρούμενου εγγράμματου πληθυσμού αυξήθηκε κατακόρυφα και ταυτόχρονα το ποσοστό αναλφαβητισμού σημειώνει σταθερή πτώση: το 1900 στα άτομα ηλικίας 10 χρονών και πάνω, αναλφάβητοι ήταν τα 10,7%, το 1920 6% και το 1940, μόλις 2,9%. Εξάλλου, το 1947 σε πληθυσμό 14 χρονών και πάνω βρέθηκαν αναλφάβητοι 2.838.000 δηλ. μόνο το 2,7% του πληθυσμού, ενώ το 1950 στις ΗΠΑ, το 73% των κατοίκων από 5 ως 20 χρονών πήγαινε στο σχολείο.[251]

---

[250] ΡΗΓΑΣ Α., «Σύγχρονα Εκπαιδευτικά Συστήματα», τ. β., Αθήνα 1994, σ.53. Στην εποχή αυτή γενικεύεται η χρήση της διδακτικής μεθόδου "Monitorial System" γνωστής περισσότερο ως «αλληλοδιδακτική», προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ολοένα αυξανόμενες ελλείψεις σε διδακτικό προσωπικό. Η μεσαία βαθμίδα, το γνωστό λατινικό γυμνάσιο, χωρίς να έχει αλλάξει τους στόχους και το περιεχόμενό του, αξιοποιούνταν από την εξουσία, για τη στελέχωση του διαρκώς αυξανόμενου γραφειοκρατικού μηχανισμού. Το 1918 ορίστηκε νομοθετικά ότι η ηλικία της σχολικής φοίτησης των παιδιών θα ανέβει μόλις υπάρξουν οι αναγκαίες διδακτικές ευκολίες. Το 1937 θεσπίστηκε η αρχή της γενικής μέσης εκπαίδευσης για όλα τα παιδιά, ενώ ο Βρετανικός Εκπαιδευτικός Νόμος του 1944 διαιρούσε τη μέση εκπαίδευση σε τρεις κατηγορίες: ακαδημαϊκή, τεχνική και γενική.

[251] HEAD M., *Ιστορία των Η.Π.Α.*, εκδ. 20ος αιώνας, σ. 50-51. Με την παραπάνω άποψη συμφωνεί και ο TOMAS WOODY που εκτιμά ότι οι 2.800.000 αγράμματοι αμερικάνοι το 1947 αποτελούσαν μια σημαντική σπατάλη ανθρώπινων ταλέντων και τροχοπέδη για την εθνική οικονομία και την εθνική άμυνα (βλ. όπ. π. σελ. 562-563). Γενικά, στην Αμερική επικρατεί την εποχή αυτή μια βαθιά πίστη για την ικανότητα της εκπαίδευσης να λύσει τα οικονομικά προβλήματα, γι' αυτό και ίδρυσαν σχολεία ελεύθερα από φόρους, που δεν ανήκουν σε κανένα δόγμα και μ' όλο που τα εκπαιδευτικά επίπεδα και οι συνθήκες διαφέρουν από πολιτεία σε πολιτεία, το γενικό επίπεδο μόρφωσης υψώθηκε σταθερά σ' όλο το 19ο και 20ό αιώνα. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1950 περίπου 29 εκατομμύρια παιδιά φοιτούσαν σε δημόσια σχολεία (βλ. στο ίδιο JOHN ALLEN HAUCE, σελ. 639). Μια, επίσης, αξιοσημείωτη διαφορά της Ευρώπης με τις ΗΠΑ είναι ότι και το πρόβλημα του αναλφαβητισμού συνδέθηκε, πέρα από τις ταξικές διακρίσεις και με τις φυλετικές: το ποσοστό των αναλφάβητων είναι σημαντικά πιο μεγάλο στις αγροτικές περιοχές και ειδικά στους μη λευκούς καθώς και στους λευκούς που γεννήθηκαν στο εξωτερικό. Έτσι στο ποσοστό 1,8% των λευκών αναλφάβητων, αντιστοιχούσε ποσοστό 11% των μη λευκών. Όσον αφορά το φύλο, το 1947 οι άντρες παρουσίαζαν κάπως πιο μικρό ποσοστό αναλφαβητισμού: 3% έναντι 3,2% των γυναικών, ενώ ηλικιακά, το 80% των αναλφάβητων ήταν από 35 χρονών και πάνω.

Μια αξιοσημείωτη συνεισφορά στην υπόθεση καταπολέμησης του αναλφαβητισμού σημειώνεται στην Σοβιετική Ένωση. Στην **Ε.Σ.Σ.Δ.** ο αναλφαβητισμός, κυμαινόταν πριν από την **μπολσεβίκικη επανάσταση του 1917** στο 75% του πληθυσμού[252] και μειώθηκε εντυπωσιακά στο μεσοπόλεμο. Η μείωση του αναλφαβητισμού θεωρήθηκε από πολλούς ότι αποτέλεσε έναν αποφασιστικό παράγοντα εδραίωσης της σοσιαλιστικής εξουσίας καθώς έφερε τους τεράστιους αγράμματους πληθυσμούς της υπαίθρου σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα σε επαφή με τα γράμματα.[253] Το μέγεθος και η σημασία της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού έγινε κατανοητό από τον ίδιο το Λένιν που το έθεσε στις άμεσες προτεραιότητες[254] αλλά και άλλων Ρώσων παιδαγωγών, όπως του Blonski, Makarenko, και της συζύγου του Λένιν Krupskajia,

---

[252] Ο μαζικός αναλφαβητισμός ήταν η «κληρονομιά» που άφησε η προεπαναστατική Ρωσία στη Σοβιετική Ένωση. Τρεις στους τέσσερις δεν ήξεραν γραφή και ανάγνωση, ενώ απουσίαζε από πολλές εθνότητες το σύστημα γραφής. Περίπου τα 4/5 των παιδιών και των εφήβων δεν μπορούσαν να φοιτήσουν ούτε στα δημοτικά σχολεία. Όλες οι βαθμίδες της εκπαίδευσης και ειδικά οι ανώτερες ήταν σχεδόν αποκλειστικό προνόμιο των πλουσίων. Χαρακτηριστικά είναι τα ποσοστά των εγγράμματων: στους Κιργιζίους (0,6%), στους Τούρκους (0,7%), στους Ουζμπέκους (1,6%) και στους Καζάχους (2%). Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση εφαρμόστηκε η πολιτική της γενικής, δωρεάν, υποχρεωτικής Παιδείας και για όλους. Στο 8ο Συνέδριο του Ρ.Κ.Κ. (μπολσεβίκοι) το 1919, τέθηκε η πολιτική βάση της νέας σοσιαλιστικής λαϊκής Παιδείας και η μετατροπή του σχολείου, από όπλο ταξικής κυριαρχίας της αστικής τάξης, σε όπλο για τον κομμουνιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας. Σημαντικό γεγονός αποτέλεσε στις αρχές του 1918 η αύξηση του μισθού των δασκάλων, το άνοιγμα σχολείων για ενήλικες, κέντρα εξάλειψης της αγραμματοσύνης σε κάθε πόλη και χωριό, η έκδοση αλφαβηταρίων και εκπαιδευτικών βιβλίων σε μεγάλα τιράζ και σε όλες τις μητρικές γλώσσες. Στον αγώνα με την αγραμματοσύνη συμμετείχαν εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι, δάσκαλοι, φοιτητές, υπάλληλοι, μορφωμένοι εργάτες και αγρότες. Ήδη, το 1928 είχαν μάθει γράμματα 7 εκατομμύρια περίπου ενήλικες. Από το 1920 έως το 1940, έμαθαν γράμματα 60 εκατομμύρια ενήλικες, ενώ σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1939, οι εγγράμματοι ηλικίας 9-49 ετών αποτελούσαν το 87,4%. Το αποτέλεσμα όλης αυτής της εκπαιδευτικής έκρηξης είναι το 1959, η αγραμματοσύνη να έχει σχεδόν, εξαλειφθεί.

[253]Παρόλα αυτά, η διατήρηση των προκαπιταλιστικών δομών της οικονομίας στο νέο τύπο οργάνωσης ήταν ισχυρή με αποτέλεσμα να εξηγούνται και μια σειρά ιδιαιτερότητες της οικοδόμησης της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Ο αναλφαβητισμός μαζί με την πρωτόγονη κατάσταση του αγροτικού τομέα της οικονομίας, αποτέλεσαν τους βασικούς προσδιοριστικούς παράγοντες που συντέλεσαν αποφασιστικά στην ανεπάρκεια της πρωτογενούς καπιταλιστικής συσσώρευσης στην καθυστερημένη αυτή χώρα, με αποτέλεσμα τη στρεβλή ανάπτυξη του σοσιαλισμού, υποστηρίζει ο Β. Φίλιας στο *Κοινωνικά Συστήματα στον 20ο Αιώνα»*, 1988, σελ.155 κ.έ. Χαρακτηριστικά σημειώνει: «Το νεαρό σοσιαλιστικό κράτος αντιμετώπιζε πολλά και σύνθετα προβλήματα: α) Ανεπάρκεια πρωτογενούς καπιταλιστικής συσσώρευσης, 75% αναλφάβητοι. β) Απώλειες από την επανάσταση και τον εμφύλιο της τάξεως των 10 εκατομμυρίων (συμπεριλαμβάνεται και το μεγαλύτερο μέρος των μπολσεβίκων που είχαν θεωρητικές και οργανωτικές ικανότητες). γ) έντονη μικροϊδιοκτησιακή νοοτροπία δ) ψυχολογική ανασφάλεια του πληθυσμού, εξαιτίας της ιμπεριαλιστικής περικύκλωσης, καθώς η επανάσταση θεωρούνταν ότι βρισκόταν σε κατάσταση «μόνιμης περικύκλωσης».

[254] «Η δουλειά του ανεφοδιασμού, της κατανομής των προϊόντων είναι τέτοια, που μπορεί να την κάνει ο καθένας. Την κάνει και ένας που δεν έσκυψε πολύ πάνω σε ένα βιβλίο. Και στη Ρωσία ένα πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού είναι ακόμη καθυστερημένο και αμόρφωτο γιατί στο παρελθόν γινόταν το παν για να στερηθούν οι εργάτες και οι καταπιεζόμενες μάζες τη μόρφωση (Λένιν: Λόγος στη συγκέντρωση των πληρεξούσιων του Κεντρικού Συνεταιρισμού της Μόσχας, 26-11-1918): «Όλοι μιλούν για την εξάλειψη του αναλφαβητισμού. Ξέρετε ότι σε μια χώρα αναλφάβητη δεν μπορεί να χτιστεί η κομμουνιστική κοινωνία. Αυτό είναι δική μας απόφαση, θα μαζευτούμε και θα πάμε στο χωριό για να εξαλείψουμε τον αναλφαβητισμό, για να μην υπάρχουν αγράμματοι μέσα στη νέα γενιά. Ξέρετε, δεν είναι δυνατόν να μετατρέψουμε γρήγορα τη Ρωσία από καθυστερημένη και αγράμματη χώρα σε χώρα γραμματισμένη. Αν όμως με το έργο αυτό καταπιαστεί η κομμουνιστική νεολαία...Η προηγούμενη γενιά είχε καθήκον να ανατρέψει την άρχουσα τάξη. Εσείς πρέπει να οικοδομήσετε τον κομμουνισμό. Άρα το καθήκον σας είναι να βοηθήσετε στον εξηλεκτρισμό της χώρας. Να αναδιαπαιδαγωγήσετε το προλεταριάτο, να εκπαιδεύσετε τους αγρότες» (Λόγος στο 3ο Πανρωσικό Συνέδριο της Κομμουνιστικής Ένωσης Νεολαίας της Ρωσίας *«Τα καθήκοντα των ενώσεων νεολαίας»*, Άπαντα Λένιν, τ. 41, σελ. 298-318). «Είναι ζήτημα αν θα βρεθεί ένας τέτοιος τομέας της σοβιετικής δράσης όπως η εξωσχολική μόρφωση και εκπαίδευση που να έχουν πραγματοποιηθεί μέσα σε ένα χρόνο τόσες επιτυχίες... Αλλά και σε αυτό πρέπει να δώσουμε όλες μας τις δυνάμεις: για την αναδιαπαιδαγώγηση των μαζών, την οργάνωση και τη διδασκαλία με νέες μορφές, γενικά την πάλη ενάντια στην καθυστέρηση, την αμορφωσιά, την αγριότητα και τη βαρβαρότητα.... Άμεσο καθήκον: Να κινητοποιήσουμε όσους εγγράμματους έχουμε, κάθε εγγράμματος να βλέπει την εκπαίδευση μερικών αγραμμάτων σαν δική του υποχρέωση. Να φτιάξουμε βιβλιοθήκες, να χρησιμοποιήσουμε κάθε βιβλίο που έχουμε...» (*Το Α΄ ΠΑΝΡΩΣΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ*, τ. 38, σελ.. 329-332).

που αφιέρωσαν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους στην επεξεργασία των αρχών του Πολυτεχνικού Σχολείου.[255]

Σε διαφορετική βάση τίθονταν το ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού στις άλλες χώρες. Με τη συγκρότηση των κρατών- εθνών στην Ευρώπη συμβαδίζει παράλληλα η **αποικιακή εξάπλωση**. Οι αποικίες, γέννημα θρέμμα των μεγάλων επαναστάσεων του 16ου και του 17ου αιώνα, μπορεί να επιτάχυναν το πέρασμα του φεουδαρχικού τρόπου παραγωγής στο κεφαλαιοκρατικό- καπιταλιστικό σύστημα, αλλά δημιούργησαν μια σχέση απόλυτης εξάρτησης από τις αποικιακές δυνάμεις. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι περισσότερες χώρες της Αφρικής και της Ασίας να είναι αποικίες κυρίως της Βρετανίας και της Γαλλίας, αλλά και του Βελγίου, της Ολλανδίας, της Γερμανίας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας. Η εξάρτηση αυτή δημιούργησε οικονομικές δομές και τη συγκρότηση των κοινωνικών και εκπαιδευτικών θεσμών κατ' εικόνα των αποικιακών δυνάμεων.[256] Η ίδια η εκπαίδευση αποκτούσε ολοένα και περισσότερο κυρίαρχη σημασία στις διαδικασίες αλλαγής των κοινωνιών αυτών, ανεξάρτητα του επιπέδου ανάπτυξής τους, αλλά αυτό αφορούσε μόνο ένα τμήμα του πληθυσμού, κυρίως της γραφειοκρατίας. Οι αποικιακές δυνάμεις τήρησαν εχθρική στάση για την καθολική εκπαίδευση των κατακτημένων λαών.

4. Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού την μεταπολεμική περίοδο

4.1. Η αναγνώριση του αλφαβητισμού ως κοινωνικού δικαιώματος στις αποικιακές περιοχές

Στις περιοχές του μεγάλου αναλφαβητισμού, η δεκαετία μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, υπήρξε εξίσου επαναστατική στον εκπαιδευτικό τομέα, όπως ο 19ος αιώνας που είδε την καθιέρωση της αρχής της στοιχειώδους εκπαίδευσης στην **Ευρώπη**, την **Βόρεια Αμερική** και την **Ιαπωνία**. Για τους πολυάριθμους πληθυσμούς της **Ασίας** και της **Μέσης Ανατολής**, για την **Αφρική** και τους ανερχόμενους λαούς της **Λατινικής Αμερικής**, η παιδεία υπήρξε το κλειδί για την κοινωνική ανασυγκρότηση και την εθνική ολοκλήρωση. Οι πιέσεις για την επέκταση της μαζικής εκπαίδευσης ήταν έντονες. Η παροχή **ψήφου** στους ενήλικες, η ανάγκη που υπήρχε σε όλα τα πεδία για καινούριες τεχνικές ικανότητες, σαν το απαραίτητο μέσο για την οικονομική ανάπτυξη και η παγκόσμια διαδεδομένη άποψη ότι η **παιδεία** είναι βασικό **δικαίωμα** που το κάθε σύγχρονο κράτος οφείλει να εξασφαλίζει στον λαό του, δημιούργησε για τα νεοπαγή κράτη την αξεπέραστη υποχρέωση να οργανώσουν τη γενική εκπαίδευση. Αλλά έτσι δημιουργούνταν σοβαρά προβλήματα. Καθώς το ανθρώπινο απόθεμα του αναλφαβητισμού ήταν τεράστιο, καθώς δεν υπήρχαν θέσεις στα σχολεία για την πλειοψηφία των παιδιών και καθώς ο πληθυσμός μεγάλωνε ορμητικά από σε χρόνο σε χρόνο, τα κράτη υποχρεώνονταν να επεκτείνουν ολοταχώς τις εκπαιδευτικές τους υποδομές. Η κατάσταση αυτή προσέκρουε όμως στην ανυπαρξία διαθέσιμων οικονομικών πόρων, στην απαίτηση των αποικιακών δυνάμεων για εκμάθηση της κυρίαρχης γλώσσας και στην πανσπερμία των γλωσσών μέσα στους πληθυσμούς αυτούς. Σημαντικό ρόλο προς την κατεύθυνση του χτυπήματος του αναλφαβητισμού και της διάδοσης της

---

[255] Ο Makarenko συνέβαλε στο να δημιουργηθεί ο «δυναμικός άνθρωπος» της σοσιαλιστικής κοινωνίας και ο σκοπός της αγωγής του παραπέμπει στις παιδαγωγικές αρχές του ανθρωπισμού, του κολεκτιβισμού και της αυτοπειθαρχίας του ατόμου (βλ. Makarenko, *Διαλεχτά Παιδαγωγικά έργα*, ΝΕΑ ΕΛΛΑΔΑ, Αθήνα 1953, σελ. 18, τ. 1ος). Η Krupskajia προσπάθησε να συνδέσει το σχολείο με την εργασία και να προωθήσει την κοινωνικοποίηση των μαθητών με την παραγωγική ζωή (βλ. Krupskajia, *Για την διαπαιδαγώγηση και αυτομόρφωση*, εκδ. Χρόνος, Αθήνα, 1975, σελ. 73) και ο Blonski υποστήριξε το σχολείο της «βιομηχανικής μόρφωσης» που «εξελίσσεται και προσαρμόζεται σε νέες καταστάσεις ώστε να ανταποκρίνεται στη διαδικασία της βιομηχανικής εξέλιξης (αναφέρεται στο Ντίτριχ Τ., *Το ενεργό Βιομηχανικό σχολείο του Blonski*, εκδ. ΑΝΔΡΟΜΕΔΑ, 1975, σελ. 11).

[256] DREYFUS F-G, όπ. π. σελ. 261-262. Οι Ευρωπαίοι προσπαθούν να εγκαταστήσουν «εταιρείες» επιφορτισμένες να διαδώσουν την παιδεία τους. «Το σχέδιο Macauly» στις Ινδίες έχει ως σκοπό να δημιουργήσει μια τάξη εγγραμμάτων που να χαρακτηρίζεται από τον εξευρωπαϊσμό. Στην Ιαπωνία ο «Meizi» επιτρέπει την εισαγωγή από τη Δύση εξειδικευμένων συστημάτων μόρφωσης. Στην Κίνα ο Kang Yen Wei εμψυχώνει τους μεταρρυθμιστές για να ενισχύσει το ευρωπαϊκό μπόλιασμα. Στον ισλαμικό κόσμο η παράδοση πλήττεται από την ευρωπαϊκή παιδεία που επωφελείται από το κίνημα των μεταρρυθμίσεων (tanzimat). Στη Νότια Αμερική η ισπανική και η πορτογαλική γλώσσα, ειδικά μετά το 1860, υποσκελίζει σε σημαντικό βαθμό την αγγλική που κυριαρχεί στη Βόρεια Αμερική».

παιδείας έπαιξαν η εμπλοκή των Διεθνών Οργανισμών [257] και η ενεργός δραστηριοποίηση επιστημόνων και διανοουμένων.[258]

Από τη Παγκόσμια Εγκυκλοπαίδεια της **UNESCO** πληροφορούμαστε ότι στις **αποικιακές περιοχές** και στα εδάφη που βρίσκονταν κάτω από βρετανική διοίκηση, το συνηθισμένο σύστημα ήταν να παρέχεται η στοιχειώδης εκπαίδευση στην εθνική γλώσσα και η μέση στα αγγλικά.[259]

---

[257]Το 1946 στις καταστατικές αρχές της **UNESCO** (άρθρο 1, παρ. 2β) διακηρύσσεται ότι: «Τα Κράτη- Μέλη (πιστεύουν) στις πλήρεις και ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση για όλους» και ορίζεται ότι αυτή αποσκοπεί στο να «δίνει μια νέα ώθηση στη λαϊκή εκπαίδευση και στην διάδοση του πολιτισμού, θεμελιώνοντας τη συνεργασία μεταξύ των εθνών για την προώθηση του ιδανικού της ισότητας στις ευκαιρίες για την εκπαίδευση, ευκαιρίες ανεξαρτήτως φυλής, φύλου ή άλλων διακρίσεων, οικονομικών και κοινωνικών». Δυο χρόνια αργότερα, η **Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων**, η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, καθορίζει την εκπαίδευση ως ένα δικαίωμα του ανθρώπου: «Ο καθένας έχει το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η Εκπαίδευση, θα παρέχεται δωρεάν τουλάχιστον στα στοιχειώδη και θεμελιώδη στάδια. Η βασική εκπαίδευση θα είναι υποχρεωτική». Το Νοέμβριο του 1959, η **Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του παιδιού**, η οποία υιοθετήθηκε από τη Γ.Σ. του ΟΗΕ, , διακηρύσσει ότι «το παιδί δικαιούται να λαμβάνει εκπαίδευση, η οποία πρέπει να είναι δωρεάν και υποχρεωτική». Το 1965, η **Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών των Φυλετικών διακρίσεων**, η οποία υιοθετήθηκε από τη γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 21-12-1965, στην Νέα Υόρκη, διακηρύσσει το δικαίωμα στην εκπαίδευση ανεξάρτητα από εθνικότητα, φυλή και θρησκεία. Το 1966, στη **Διεθνή Σύμβαση για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών**, τα κράτη «αναγνωρίζουν το δικαίωμα του καθενός στην εκπαίδευση (άρθρο 13, παρ. 1). Το 1979, **Η Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των μορφών Διακρίσεων Απέναντι στις Γυναίκες**, υιοθετείται από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. Το 1989, η **Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού**, δηλώνει μεταξύ των άλλων: «Τα Κράτη- Μέλη θα σέβονται και θα εξασφαλίζουν τα δικαιώματα που διατυπώνονται στην παρούσα Σύμβαση σε κάθε παιδί, στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας τους, χωρίς διακρίσεις οποιουδήποτε είδους, όσον αφορά τη φυλή, το χρώμα δέρματος, το φύλο, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, κρατικής, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας, ανικανότητας, γέννησης ή κοινωνικής θέσης του παιδιού ή των γονέων του ή των νόμιμων κηδεμόνων του». (άρθρο 2, παρ.1). «Τα Κράτη Μέλη θα πρέπει να λάβουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα για την προστασία του παιδιού από κάθε μορφή φυσικής ή ψυχολογικής βίας, τραυματισμό ή προσβολή, αμέλεια ή αδιαφορία, κακομεταχείριση ή εκμετάλλευση, συμπεριλαμβανομένης και της σεξουαλικής κακοποίησης, ενώ βρίσκεται υπό την κηδεμονία των γονιών, των νομίμων κηδεμόνων ή οποιουδήποτε άλλου ατόμου που έχει την φροντίδα του παιδιού» (άρθρο 19, παρ. 1). «Αναγνωρίζοντας τα προβλήματα των παιδιών με ειδικές ανάγκες, θα παρέχεται δωρεάν βοήθεια όπου είναι δυνατόν, λαμβάνοντας υπόψη τους οικονομικούς πόρους των γονιών ή εκείνων που φροντίζουν το παιδί, και η βοήθεια αυτή θα πρέπει να είναι σχεδιασμένη με τέτοιο τρόπο ώστε να του εξασφαλίζει την αποτελεσματική πρόσβαση και λήψη εκπαίδευσης, κατάρτισης, ιατρική περίθαλψη, υπηρεσίες αποκατάστασης, προετοιμασίας για απασχόληση και ευκαιρίες για ψυχαγωγία με τρόπο που να συντελούν στο να επιτύχει το παιδί τη μέγιστη δυνατή κοινωνική ενσωμάτωσή του και την ατομική του ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης την πολιτιστική και πνευματική του ανάπτυξη» (άρθρο 23, παράγραφος 3). Το Μάρτιο 1990, η **Παγκόσμια Διακήρυξη για την Εκπαίδευση για Όλους**, η οποία υιοθετήθηκε από το παγκόσμιο Συνέδριο για την Εκπαίδευση για όλους, (Τζομπέν Ταϊλάνδη) δηλώνει ότι (άρθρο 1, παρ. 1): «Κάθε άτομο- παιδί, νέος ή ενήλικος- θα πρέπει να μπορεί να ωφεληθεί από τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες οι οποίες έχουν σχεδιαστεί για να αντιμετωπίσουν τις βασικές του ανάγκες για μάθηση. Αυτές οι ανάγκες αποτελούν τόσο τα ουσιαστικά εργαλεία μάθησης (όπως τη γνώση της γραφής και της ανάγνωσης, τη δυνατότητα έκφρασης μέσω του προφορικού λόγου, αριθμητικής, και επίλυσης προβλημάτων) και το βασικό περιεχόμενο της μάθησης (όπως η γνώση, δεξιότητες, αξίες και νοοτροπίες), που απαιτούνται από τους ανθρώπους για να μπορέσουν να επιβιώσουν, να αναπτύξουν τις πλήρεις δραστηριότητές τους, να ζήσουν και να εργαστούν με αξιοπρέπεια, να συμμετέχουν πλήρως στην ανάπτυξη, να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής τους, να πάρουν αποφάσεις κατόπιν λήψης των σχετικών πληροφοριών και να συνεχίσουν την εκπαίδευση». Το Νοέμβριο του 1995, το Διοικητικό Συμβούλιο του ILO, επαναβεβαίωσε την αποφασιστικότητά του να παλέψει κατά της παιδικής εργασίας και να προωθήσει τις ουσιαστικές συμφωνίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

[258] Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια του C.E. BEEDY: «Για χρόνια δίδασκα για την εκπαίδευση. Δε θυμάμαι όμως ποτέ, πριν το 1945, να είχα αναφερθεί έστω και μια φορά στο γεγονός ότι ο μισός κόσμος ήταν αγράμματος. Αμφιβάλλω κι αν το ήξερα» (BEEDY C. E.: "The Quality of Education in Developing Countries", Harvard University Press, Cambridge Mass 1966, εισαγωγή).

[259] Η **Αγγλία** ακολουθούσε την αποικιακή πολιτική της δημιουργίας μιας ηγετικής ομάδας, μεταθέτοντας για το μέλλον την προσπάθεια να πλατύνει την εκπαιδευτική βάση στις μάζες του λαού. Η πολιτική αυτή διακηρύχθηκε με σαφήνεια στο τέλος του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου όταν η Αγγλία αντιμετωπίζοντας μια εντεινόμενη πίεση να χορηγήσει την αυτοκυβέρνηση σε διάφορα εδάφη, οργάνωσε ή διεύρυνε οκτώ πανεπιστήμια στις αποικιακές περιοχές «ώστε έτσι να μορφώσει άνδρες και γυναίκες προικισμένους με τις αρχές της υπηρεσίας για το κοινό καλό και διαθέτοντας τις ηγετικές ικανότητες που απαιτεί η πρόοδος προς την αυτοκυβέρνηση ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες

Ιδιαίτερα στην **Αφρική**, τα σχολεία διευθύνονταν ακόμη σε μεγάλο βαθμό από ιεραποστόλους που τους υποστήριζε οικονομικά η αποικιακή διοίκηση. Στην **Ινδία** στα δέκα χρόνια μετά την απελευθέρωση, οι εγγραφές στην στοιχειώδη εκπαίδευση ουσιαστικά διπλασιάστηκαν και οι εισδοχές στις τεχνικές σχολές τριπλασιάστηκαν. Αυτό σήμαινε ότι ο αριθμός των μαθητών στην στοιχειώδη εκπαίδευση αυξήθηκε κατά περίπου δεκαπέντε εκατομμύρια και των σπουδαστών στις τεχνικές σχολές μεγάλωσε κατά 15 χιλιάδες και στις σχολές των μηχανικών κατά έξι ως επτά χιλιάδες. Στην **Αίγυπτο** έγινε προσπάθεια να δημιουργηθεί μια ελίτ ταυτόχρονα με την οργάνωση της μαζικής εκπαίδευσης. Το εκπαιδευτικό της σύστημα προσανατολίστηκε στα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα (μερικά από τα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα είχαν ήδη δημιουργηθεί από το Μεχμέτ Αλή μετά το 1836 για να εκπαιδεύσουν μηχανικούς, γιατρούς κι άλλους επιστήμονες), ενώ όσον αφορά τις μάζες του λαού, διδάσκονταν στα τζαμιά το Κοράνιο και την Αραβική γλώσσα. Στις **γαλλικές αποικίες**, το εκπαιδευτικό σύστημα αντέγραφε πιστά το σύστημα της Γαλλίας και δημιούργησε μιαν ολιγάριθμη τοπική ελίτ καλά εκπαιδευμένη στη γλώσσα και τον πολιτισμό της. Το Βέλγιο οργάνωσε στο **Βελγικό Κονγκό** ένα πρόγραμμα τεχνικής εκπαίδευσης στη γαλλική γλώσσα, με σκοπό να επιτρέψει στους Αφρικανούς να μετάσχουν στη βιομηχανική ανάπτυξη της περιοχής. Οι Ολλανδοί στην **Ινδονησία** εξακολούθησαν να προσφέρουν τη μέση και την ανώτερη εκπαίδευση σε σχετικά λίγους μη Ευρωπαίους, αλλά ανέλαβαν και μια προσπάθεια λαϊκής εκπαίδευσης που οδήγησε στο να μεταφρασθούν πολλά βιβλία στην τοπική γλώσσα και να ενθαρρυνθεί η απλή εκμάθηση της γραφής και της ανάγνωσης. Επιπλέον οι εθνικιστές ηγέτες και διανοούμενοι οργάνωσαν υπαίθρια σχολεία και δίδασκαν χωρίς καμιά αμοιβή, ώστε να μπορέσουν έτσι να μορφώσουν το λαό της **Ιάβας** που είχε μείνει ουσιαστικά χωρίς αξιόπιστο εκπαιδευτικό σύστημα. Κάτω από την αμερικανική διοίκηση, το «κοινοτικό σχολείο» έγινε το επίκεντρο της προσπάθειας για την κοινωνική ανάπτυξη στις **Φιλιππίνες**. Μάλιστα, ένας πρώην ιεραπόστολος, ο Φρανς Λάουμπαχ, δημιούργησε την ελπίδα ότι βρήκε μια συνοπτική μέθοδο ξεπεράσματος του αναλφαβητισμού, αλλά η μέθοδος και το πρόγραμμά του, που βασίζονταν στην αρχή του «ένας να διδάσκει ένα» αποδείχθηκαν αναποτελεσματικές, προκαλώντας συχνά την αποθάρρυνση σε όσους την εφάρμοζαν. Το σύστημα που θέσπισαν στην **Κορέα** οι Ιάπωνες, έμοιαζε με το γιαπωνέζικο αλλά ήταν σε πιο μικρή κλίμακα και δεν έγινε υποχρεωτική η σχολική φοίτηση. Η εκπαίδευση των **Αφρικανών** σε πορτογαλικές αποικίες ήταν πολύ περιορισμένη πριν από το 1940. Κατόπιν ανατέθηκε ολοκληρωτικά στην Εκκλησία που χρηματοδοτούνταν από το κράτος, ενώ τα κρατικά σχολεία καθώς κι άλλα που επιδοτούνταν ή καθοδηγούνταν από το κράτος εξυπηρετούσαν τον ευρωπαϊκό πληθυσμό και τους «αφομοιωμένους» γηγενείς. Έγιναν, και άλλες μεμονωμένες προσπάθειες στην Αφρικανική Ήπειρο (**Τανζανία**, **Γουινέα Μπισσάου**, τα **νησιά του Πράσινου Ακρωτηρίου**), χωρίς όμως ουσιαστικά αποτελέσματα διότι δεν στηρίζονταν σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα και δεν εντάσσονταν, ως βασικό στοιχείο για την ανάπτυξη του κράτους.[260] Με βάση τις παραπάνω σημειώσεις γίνεται φανερό ότι το πρόβλημα του αναλφαβητισμού είναι άμεσα συνδεδεμένο με τον τύπο της οικονομικής ανάπτυξης κάθε χώρας και ειδικότερα με το αν αυτή εντάσσεται στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες, στις μέσου επιπέδου ανάπτυξης ή είναι κάτω από αποικιακό ζυγό.

σε πρόσωπα που να βοηθήσουν με τα επαγγελματικά τους προσόντα στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των αποικιών, (βλ. *Report of the Commission of higher Education in Colonies*, Βρετανικό Κρατικό Πανεπιστήμιο (H.M.S.O.), ανατύπωση, 1954, σελ. 104).

[260] Αξιοσημείωτο είναι το κείμενο αφιερωμένο στη μνήμη του παιδαγωγού Amilkar Cabral (θεωρείται απελευθερωτής της Γουινέας Μπισσάου από τον αποικιακό ζυγό): «Μπορεί να έχω άποψη πάνω στα πράγματα, πάνω στη μέθοδο και τρόπους οργάνωσης του απελευθερωτικού αγώνα για την οργάνωση του κινήματος. Μια άποψη που διαμορφώθηκε μέσα μου όταν σπούδαζα στην Ευρώπη ή όταν ήμουν στην Ασία ή όταν βρισκόμουν σε άλλες χώρες της Αφρικής ή και από τα βιβλία που διάβασα ή από τα κείμενα και από τις συναντήσεις που με επηρέασαν. Δε σκέφτομαι όμως να οργανώσω το κίνημα ή τον αγώνα στηριζόμενος πάνω στις δικές μου ιδέες. Θα στηρίξω την προσπάθεια μόνο στην πραγματικότητα της πατρίδας μου. Πρώτα με το χτύπημα του αναλφαβητισμού». (Αναφέρεται από το Θ. Γέρου στο *Βαθιές τομές στην εκπαίδευση (1981- 1985)*, GUTENBERG, Αθήνα, 1985, σελ. 28).

Πιο ασφαλή συμπεράσματα θα εξάγουμε για την έκταση του προβλήματος του αναλφαβητισμού αμέσως μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με βάση τον παρακάτω πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Παγκόσμια έκταση του Αναλφαβητισμού Ενηλίκων (1950) σε εκατομμύρια

	Σύνολο	Πληθυσμός άνω των 15 ετών	Αναλφάβητοι (αριθμοί κατά προσέγγιση)
ΑΦΡΙΚΗ	198.000	120.000	98.000-104.000
Βόρεια	64.000	40.000	34.000-36.000
Τροπική κ Νότια	134.000	80.000	64.000-68.000
ΑΜΕΡΙΚΗ	320.000	223.000	45.000-47.000
Βόρεια	168.000	126.000	4.000-5.000
Κεντρική	51.000	30.000	12.000-15.000
Νότια	111.000	67.000	28.000-29.000
ΑΣΙΑ	1.376.000	830.000	510.000-540.000
ΝΔ.	62.000	37.000	28.000-30.000
Ν. Κεντρική	466.000	287.000	230.000-240.000
ΝΑ	171.000	102.000	68.000-72.000
Ανατολικά	677.000	404.000	180.000-200.000
ΕΥΡΩΠΗ	579.000	405.000	28.000-36.000
Β-Δ	133.000	102.000	1.000-2.000
Κεντρική	128.000	96.000	2.000-3.000
Νότια	131.000	95.000	19.000-20.000
ΩΚΕΑΝΙΑ	13.000	9.000	1.000
ΣΥΝΟΛΟ	2.496.000	1.587.000	690- 720

Πηγή: E. BRUSWIC- R. OCHS- S.C. PAUYERT—J.RYAN (μετ. ΥΠΕΠΘ. ΟΕΕΚ), «*1946, UNESCO, 50 χρόνια για την Εκπαίδευση*», Σύγχρονες Εκδόσεις, ΚΟΡΥΦΗ Α.Ε., Αθήνα, σελ. 123.

Με βάση τον πίνακα 2 διαφαίνεται ότι σε σύνολο 1,587 δις ανθρώπων άνω των 15 ετών ο αναλφαβητισμός κυμαίνεται ανάμεσα στο 43% και 45%, με αισθητές διαφορές ανάμεσα στις ηπείρους αλλά και στο εσωτερικό τους. Ως η πιο αναλφάβητη ήπειρος καταγράφεται η Αφρική που το συνολικό της ποσοστό ξεπερνάει το 80%, ενώ παρατηρείται μια σχετική ισορροπία κατανομής αυτού του ποσοστού ανάμεσα στη Βόρειο, και την Τροπική και Νότια Αφρική. Ακολουθεί η Ασία όπου το συνολικό ποσοστό αναλφαβητισμού ξεπερνά το 60% με υψηλότερη συγκέντρωση στις Νοτιοκεντρικές Περιοχές και χαμηλότερη στις Νοτιοανατολικές. Η Ωκεανία παρουσιάζει ποσοστό αναλφαβητισμού στο 40% και κατατάσσεται στην τρίτη κατά σειρά ήπειρο. Ακολουθεί η Αμερική που παρουσιάζει μεν σχετικά μικρό ποσοστό αναλφάβητων σε σχέση με τις προηγούμενες, αλλά με τις πλέον διαφοροποιημένες κατανομές ανάμεσα στα τρία τμήματά της. Μπορεί το συνολικό ποσοστό να ανέρχεται κοντά στο 20%, αλλά στη Β. Αμερική οι αναλφάβητοι αποτελούν μόνο το 3% σε αντίθεση με την Κεντρική και τη Νότια Αμερική που αγγίζει το 40%. Ανάλογες διακυμάνσεις παρουσιάζονται και στην Ευρώπη. Το συνολικό ποσοστό των αναλφάβητων μπορεί να είναι μικρό, κοντά στο 8%, αλλά οι αναλφάβητοι των Βορειοδυτικών χωρών είναι μόλις 1%, των Κεντρικών στο 2%, ενώ στη Νότια Ευρώπη ξεπερνά το 20%.

Με βάση τον πίνακα 2 γίνεται φανερό ότι ο αναλφαβητισμός της μεταπολεμικής περιόδου είναι απόλυτα συνδεδεμένος με την οικονομική και ειδικότερα τη βιομηχανική ανάπτυξη κάθε ηπείρου. Οι χώρες με υψηλή βιομηχανική ανάπτυξη (Β. Αμερική, ΒΔ Ευρώπη) έχουν μονοψήφιο ποσοστό αναλφάβητων σε σχέση με τις νότιες περιοχές των ηπείρων τους, ενώ αντίθετα οι χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Ωκεανίας, παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις, παρουσιάζουν τα

υψηλότερα ποσοστά συγκέντρωσης και σε πολλές από τις χώρες αυτές είναι η απόλυτη πλειοψηφία.[261]

Πάνω στο ίδιο θέμα και σχετικά με τον προσδιορισμό της έκτασης του αναλφαβητισμού, ο TODARO υπολόγιζε ότι η έκταση του φαινομένου στις χώρες που βρίσκονται σε χαμηλά στάδια οικονομικής ανάπτυξης, ήταν ιδιαίτερα αυξημένη. Ενώ, τα ποσοστά των οργανικά αναλφάβητων σε ολόκληρο τον κόσμο (άτομα ηλικίας 15 χρονών και άνω) ήταν τη δεκαετία ανάμεσα στο 1950 και 1960 στο 61% και τη δεκαετία ανάμεσα στο 1970 και 1980 στο 51%, εξαιτίας της γρήγορης πληθυσμιακής αύξησης, ο πραγματικός αριθμός των αναλφάβητων αυξήθηκε σχεδόν κατά 70 εκατομμύρια, ανεβάζοντας το σύνολο στα 850 εκατομμύρια το 1980. Ο TODARO σημείωνε κι αυτός, ότι τα υψηλότερα ποσοστά αναλφαβητισμού τα είχε η Αφρική (73,7%) και οι Αραβικές χώρες (73%), ακολουθούμενες από την Ασία (46,8%) και τη Λατινική Αμερική (23,6%), ενώ στη Βόρεια Αμερική και στην Ευρώπη τα ποσοστά του οργανικού αναλφαβητισμού ο TODARO τα υπολόγιζε στο 1% και 2,5% αντίστοιχα.[262]

4.2. Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και στην Κίνα

Όπως σημειώθηκε παραπάνω, η Σοβιετική Ένωση είχε επιφέρει ένα σοβαρό χτύπημα κατά του αναλφαβητισμού, καθώς ο στόχος αυτός συνδέθηκε με την ανάγκη της εντατικής και της εκτατικής βιομηχανικής ανάπτυξης. Αναφορικά με την εκπαίδευση, ο αγώνας κατά του αναλφαβητισμού συνδέθηκε με το πολυτεχνικό σχολείο και στα πλαίσια της κεντρικά σχεδιαζόμενης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.[263] Η εμπειρία από την προσπάθεια αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού στη Σοβιετική Ένωση, που ήδη είχε συμπληρώσει τρεις δεκαετίες, διαχύθηκε στις άλλες χώρες που επέλεξαν το σοσιαλιστικό σύστημα.[264]

---

[261] Αναφορικά με τη δυσκολία αντιμετώπισης του προβλήματος του αναλφαβητισμού, σημειώνεται ότι αυτές δε σχετίζονται μόνο με το γενικότερο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον του αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης από τις ανεπτυγμένες χώρες, αλλά και από τις κυρίαρχες απόψεις που επιβιώνουν μέσα στις κοινωνίες των χωρών αυτών. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του Μπαγκλαντές, όπου οι αναλφάβητοι αποτελούν το 70% του συνολικού πληθυσμού. Σύμφωνα με τον η άποψη που κυριαρχεί σε χώρες σαν αυτή και σε σχέση με την ένταξη των αναλφάβητων στην κοινωνία, θεωρείται ότι η πλειοψηφία αυτή των ανθρώπων είναι πνευματικά κατώτερη και ότι δεν μπορούν να οδηγηθούν σε ενεργητική μάθηση με σκοπό την εξάλειψη του αναλφαβητισμού, (βλ. ALAN ROGERS, *Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ*, εκδ. Μεταίχμιο, σελ. 316).

[262] TODARO M. P., *Οικονομική του Αναπτυσσόμενου Κόσμου*, 2-3, GUTENBERG, 1998, σελ. 316.

[263] Στη Σοβιετική Ένωση τα καθήκοντα που έμπαιναν στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ήταν η καθιέρωση της ενιαίας πολυτεχνικής, επαγγελματικής και ουμανιστικής εκπαίδευσης και την εξάλειψη ανάμεσα στον «ειδικό» επιστήμονα που του λείπει η γενική μόρφωση και η κουλτούρα και τον άνθρωπο του ακαδημαϊσμού και του στείρου εγκυκλοπαιδισμού, που δεν «πιάνουν» τα χέρια του και είναι ανίκανος να σκεφθεί και να προσφέρει παραγωγικά», (βλ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Μ., *Ο σοσιαλισμός στο κατώφλι του 2000*, β΄ έκδοση, Σύγχρονη Εποχή, β΄ έκδοση, 1985, σελ. 246).

[264] Για το θέμα αυτό σημειώνει η Α. Φραγκουδάκη: «Η εξαφάνιση του αναλφαβητισμού (που ήταν τεράστιος σε ποσοστά τα πρώτα χρόνια με τα την επανάσταση στην Ε.Σ.Σ.Δ., την Κίνα και την Κούβα κυρίως) αντιμετωπίστηκε παντού από την εξουσία ως μέγιστη συλλογική υποχρέωση, σχεδόν ισάξια με την οικονομική ανάπτυξη. Αυτό είχε σημαντικές επιπτώσεις. Η ιστορία της εκπαίδευσης των σοσιαλιστικών χωρών χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακή αύξηση των εκπαιδευόμενων, από ταχύτατη γενίκευση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (με παράλληλη εξάλειψη του αναλφαβητισμού στις μεγαλύτερες ηλικίες) και από μεγάλη αύξηση των φοιτητών. Χαρακτηρίζεται επίσης από τη μεγάλη προτεραιότητα που δόθηκε στις τεχνικές κατευθύνσεις και σπουδές, την έντονη τάση για τεχνική ειδίκευση της πλειοψηφίας των μαθητών μετά το τέλος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και την τάση προγραμματισμού των ειδικοτήτων με βάση τα οικονομικά προγράμματα. Οι Σοβιετικοί συχνά μνημόνευαν την αναγκαιότητα προγραμματισμού των ειδικοτήτων με βάση τις ανάγκες της οικονομίας για ειδικότητες», (βλ. ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ Α., «*Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*», εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελίδα 71). Επίσης, η Μ. Ηλιού σημειώνει ότι «στα σχολικά συστήματα των πρώην σοσιαλιστικών χωρών, οι οργανώσεις νεολαίας και των μαθητών, είχαν έναν ενεργό ρόλο μέσα στα σχολεία και έξω από αυτά. Σαν παράδειγμα της σύνδεσης του σχολείου με την κοινότητα, σημειώνουμε τη μάχη κατά του αναλφαβητισμού στην Κούβα, που δόθηκε κυρίως από τον μαθητικό πληθυσμό και τους εκπαιδευτικούς», (βλ. ΗΛΙΟΥ Μ. , «*Εκπαιδευτική και κοινωνική Δυναμική*», Πορεία, 1984, σ.164, Αθήνα, 1984).

Στην **Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία** με το τέλος του πολέμου και το διαμελισμό της Γερμανίας, το εκπαιδευτικό σύστημα στηρίχθηκε στη συνθήκη του Πότσδαμ που υπογράφτηκε από τις νικήτριες δυνάμεις (2/8/1945) και προέβλεπε τον εκδημοκρατισμό και την εκπαίδευση των νέων ανθρώπων στο πνεύμα της ειρήνης, της συνεργασίας των λαών σε αντιφασιστική και δημοκρατική κατεύθυνση.[265] Στη βάση αυτή τα καθήκοντα της νέας σοσιαλιστικής εξουσίας ήταν η κατάκτηση ενός ανώτερου μορφωτικού επιπέδου για τη στήριξη των αυξημένων απαιτήσεων της εντατικής και της εκτατικής μορφής ανάπτυξης της νέας κοινωνίας. Ως προς αυτό, αξίζει να σημειωθεί, ότι τα εκπαιδευτικά ζητήματα που τίθονταν δε σχετίζονταν τόσο με το χτύπημα του αναλφαβητισμού, καθώς το γενικότερο εκπαιδευτικό επίπεδο ήταν σχετικά ανεβασμένο. Αυτά σχετίζονταν περισσότερο, ειδικά μετά τα πρώτα χρόνια της ανοικοδόμησης, με την αύξηση των γυναικών στα ΑΕΙ και τη διάδοση του βιβλίου ανάμεσα στο γερμανικό λαό.[266] Αντίθετα, η ανάγκη αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού τέθηκε σαν άμεσος στόχος σε μια σειρά άλλες χώρες που εντάχθηκαν ολοκληρωτικά ή εν μέρει στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο και οι οποίες δεν είχαν πριν έναν ανεπτυγμένο καπιταλισμό. Τη μεταπολεμική περίοδο ο αναλφαβητισμός ανερχόταν στην **Πολωνία** στο 14%, στην **Ουγγαρία** στο 12%, στην **Τσεχοσλοβακία** στο 16%, στη **Ρουμανία** στο 23%, και στη **Βουλγαρία** στο 21%. Τα ποσοστά αυτά θα μειωθούν αισθητά προς τα μέσα της δεκαετίας του '80, σε μονοψήφιους αριθμούς σχεδόν σε όλες αυτές τις χώρες.[267]

Σε μια σειρά άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής, της Αφρικής και της Ασίας, όπου ιδρύθηκαν λαϊκές δημοκρατίες τα ποσοστά του αναλφαβητισμού μειώθηκαν εντυπωσιακά. Είναι χαρακτηριστικά τα πολύ υψηλά ποσοστά του αναλφαβητισμού, που πριν τις λαϊκές επαναστάσεις, έφθαναν στη **Μογγολία** στο 99%, στο **Βιετνάμ** στο 95% και στην **Κούβα** στο 30%.[268] Στην **Κούβα**, από τα πρώτα χρόνια της επανάστασης, η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού εντάχθηκε στο σχέδιο για την απόκτηση εννιάχρονης μόρφωσης όλων των ανηλίκων, της νεολαίας και των εργαζομένων με στόχο την άνοδο του γενικού μορφωτικού επιπέδου.[269] Στη **Νικαράγουα** μειώθηκε το ποσοστό των αγραμμάτων από 50% σε 14% το 1980, ενώ προς το τέλος του 2000, μετά την επικράτηση και τη νίκη των αντεπαναστατικών δυνάμεων, το ποσοστό εκτινάχθηκε στα 40%.[270] Στην **Αιθιοπία**, η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού συνδέθηκε άμεσα με την προσπάθεια που καταβλήθηκε από το επαναστατικό κίνημα του 1977 για την ανάπτυξη και την πολιτιστική επανάσταση του αμόρφωτου λαού της χώρας, ως προϋπόθεση για τη στήριξη της νέας λαϊκής εξουσίας. Στον αγώνα εναντίον του αναλφαβητισμού πρωτοστάτησαν πολλοί

---

[265] ΓΚΟΡΙΤΣΑΣ Λ., *ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΩΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ*, ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΖΩΗ, τ. 6-7, 1997, σελ.. 341.

[266] RIMAN T.- SVABE E., *Ελευθερία, δημοκρατία, δικαιώματα του ανθρώπου. Για ποιον και για τι;*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1982, δ΄ έκδοση, σελ. 37-79. Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στις πανεπιστημιακές σχολές ήταν κατά μέσο όρο το 1955 στο 26,8%, το 1965 στο 28,5%, το 1970 στο 42,4% και το 1975 στο 56,5%. Το 1974 το τιράζ των μεταφρασμένων βιβλίων έφθασε στο 1,1 εκατομμύριο αντίτυπα (για ένα πληθυσμό 17 εκατομμυρίων κατοίκων).

[267] Ριζοσπάστης, 15-9-1985.

[268] Ριζοσπάστης, όπ. π.

[269] «Στα πλαίσια αυτά, κατά το πεντάχρονο πλάνου στο εθνικό σύστημα παιδείας απόκτησαν εξατάξια μόρφωση 1.293.000 άτομα: (σχεδόν δυο φορές περισσότερα από τα προηγούμενα πέντε χρόνια). 575 χιλιάδες απόκτησαν μη πλήρη μέση μόρφωση (7,2 φορές περισσότερα), 105 χιλιάδες μέση μόρφωση (4,4 φορές). Τελείωσαν μέσες τεχνικές σχολές και απόκτησαν εργατική ειδίκευση 194 χιλιάδες (5 φορές). Απόχτησαν ανώτατη μόρφωση 62.700 (3 φορές). Προετοιμάστηκαν 67.900 δάσκαλοι δημοτικών σχολείων. Σχεδόν όλοι οι μαθητές που τελείωσαν 6 τάξεις, το 1979-1980 συνέχισαν τις σπουδές τους. Όλοι οι δάσκαλοι των δημοτικών σχολείων έχουν τώρα παιδαγωγική μόρφωση και είναι πτυχιούχοι ειδικοί. 152.407 σπουδαστές αποκτούν παιδαγωγική μόρφωση και μάλιστα 103.131 από αυτούς συνδυάζουν τις σπουδές με τη δουλειά. Επίσης το διεθνιστικό παιδαγωγικό Τμήμα «Τσε Γκεβάρα» και τα τμήματα των δημοτικών σχολείων «Φρανκ Παΐς» και «Λουγκούστο Σεσάρε Σαντίνο» αναγράφεται ότι δουλεύουν στην Αγκόλα και τη Νικαράγουα συνολικά 3.500 δάσκαλοι, καθηγητές και σύμβουλοι που παρέχουν διεθνιστική βοήθεια σε 20 χώρες» (ΚΑΣΤΡΟ ΦΙΝΤΕΛ., *Εισήγηση στο 2ο Συνέδριο του Κ.Κ. Κούβας*, εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1981, σελ. 36).

[270] The Guardian, 5 Απριλίου 2000.

φοιτητές που έφτιαξαν υπαίθρια σχολεία με υποτυπώδεις εγκαταστάσεις με αποτέλεσμα να μειωθεί στο μισό το ποσοστό αναλφαβητισμού στο διάστημα 1979-1983 από το 93% στο 37%.[271]
Στο **Αφγανιστάν**, μετά την ένοπλη εξέγερση της 27ης Απρίλη του 1978 εναντίον του καθεστώτος του Νταούντ καταγράφηκε ότι το πρόβλημα του αναλφαβητισμού ήταν ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα. Πιο συγκεκριμένα πάνω από τα 90% των Αφγανών ήταν αναλφάβητοι,[272] ενώ στην ύπαιθρο εκτιμήθηκε ότι ο αναλφαβητισμός ανάμεσα στους αγρότες ήταν σχεδόν απόλυτος. Από τότε καταβλήθηκε μια τιτάνια προσπάθεια καταπολέμησης του αναλφαβητισμού ταυτόχρονα με την καταπολέμηση των προλήψεων και των συνθηκών ζωής, ιδίως των γυναικών. Με την επικράτηση του καθεστώτος των Ταλιμπάν, η δράση των οποίων ξεκίνησε μετά την σοβιετική επέμβαση του 1983, παρατηρήθηκε μια σημαντική οπισθοδρόμηση στη χώρα. Τα ποσοστά της γυναικείας θνησιμότητας, εξαιτίας της SHARIA ανήλθαν σε πολύ υψηλά ποσοστά, ενώ οι θάνατοι στη γέννα ανέρχονταν σε υπερβολικά υψηλά ποσοστά.[273] Στη **Λιβύη**, το πρόβλημα της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού εντάχθηκε στην προσπάθεια εξάλειψης της αμάθειας, ως προϋπόθεση για την ενεργητική στήριξη του νέου καθεστώτος αλλά και τη στήριξη των νέων μορφών οικονομικής διαχείρισης, όπως τον εντοπισμό, την εξαγωγή, διύλιση και διάθεση των προϊόντων αργού πετρελαίου.[274]
Το πρόβλημα της γραφής και της ανάγνωσης στην **Κίνα** παρουσιάζει μια σειρά ιδιαιτερότητες που σχετίζονται με τη μακραίωνη φεουδαρχική παράδοση, την απουσία αστικοδημοκρατικής επανάστασης και συγκροτημένης μαρξιστικής θεωρίας και πρακτικής στην αχανή αυτή χώρα.[275]
Ο Τι Γιεν εγκαινίασε μετά το 1920 ένα πρόγραμμα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού, με μια παραλλαγή της αλληλοδιδακτικής μεθόδου (έβαζε τους μαθητές να διδάσκουν τους ενήλικες στις μετασχολικές ώρες) τονώνοντας παράλληλα το συλλογικό ενθουσιασμό με τραγούδια κι άλλες παρόμοιες εκδηλώσεις. Μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο συντελέστηκε μια αξιόλογη επαναστατική κίνηση. Όμως το μεγάλο πρόβλημα της Κίνας ήταν ότι το 80% του πληθυσμού ήταν

---

[271]«Απ' αυτήν την πλευρά, η καμπάνια εξάλειψης του αναλφαβητισμού στην οποία σήμερα δίνουμε ιδιαίτερη έμφαση είναι ένα σημαντικό εργαλείο, απαραίτητο για τη γρήγορη εξέλιξη της πολιτιστικής μας ανάπτυξης στο μέλλον και για αυτό χρειάζεται ειδική μελέτη σε σχέση με τη συνολική μας ανάπτυξη. Ο εκπολιτιστικός μας αγώνας αποτελεί μια εξελιγμένη μορφή της επανάστασής μας και το περιεχόμενό του πρέπει να γίνει τελείως κατανοητό και η ανάπτυξή του να επιταχυνθεί. Η ανάπτυξη της οικονομίας μας σύμφωνα με τις σοσιαλιστικές αρχές θα συμβάλλει στην πολιτιστική μας ανάπτυξη. Κατ' επέκταση η καινούρια κουλτούρα του εργαζόμενου λαού θα συμβάλλει στην οικονομική μας ανάπτυξη» (βλ. ΜΕΓΚΙΣΤΟΥ ΧΑΪΛΕ- ΜΑΡΙΑΜ, *ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ ΑΙΘΙΟΠΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ*, Λόγος που εκφωνήθηκε στο πρώτο συνέδριο της ΕΟΚΕΛΑ στις 16-6-1980, έκδοση Αιθιόπων Φοιτητών, Αθήνα 1981, σελ. 47).

[272]HANS I.- DUER E., *ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ η λαϊκή επανάσταση*, αναδημοσιευμένο από ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ. δ΄ έκδοση, σελ. 22.

[273] ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ ΑΝΝΑ, Πρόεδρος της Επιτροπής Δικαιωμάτων και Ίσων Ευκαιριών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ανταπόκριση από επίσκεψη στην Καμπούλ, δημοσιευμένα στον τύπο της 11-11-2002.

[274] «Για να παρουσιάζεται το καθετί όπως ακριβώς είναι και για να εξασφαλιστεί η γνώση για το καθετί σε όλους. Για να συμβεί αυτό, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να εξασφαλίζεται παντός είδους εκπαίδευση στην κοινωνία και ελεύθερη αυτόβουλη εκλογή για την εκπαίδευση που ο καθένας προτιμά. Αν δεν επιτευχθεί επάρκεια, τότε η ανθρώπινη ελευθερία περιορίζεται και ο άνθρωπος εξαναγκάζεται να διδαχθεί ορισμένες γνώσεις, όσες είναι προσιτές και ταυτόχρονα να στερηθεί το φυσικό δικαίωμά του, σαν αποτέλεσμα της έλλειψης των γνώσεων. Και οι κοινωνίες που εμποδίζουν τη γνώση και τη μονοπωλούν, είναι κοινωνίες αντιδραστικές, που από φανατισμό πρεσβεύουν την αμάθεια και εχθρεύονται την ελευθερία. Το ίδιο και οι κοινωνίες που εμποδίζουν τη διδαχή της θρησκείας, όπως έχει, είναι αντιδραστικές κοινωνίες, που από φανατισμό πρεσβεύουν την αμάθεια και εχθρεύονται την ελευθερία», (ΚΑΝΤΑΦΙ Α. Μ., *ΤΟ ΠΡΑΣΙΝΟ ΒΙΒΛΙΟ, γ΄ μέρος Η κοινωνική πλευρά της τρίτης παγκόσμιας θεωρίας*, Αθήνα 1982, σελ. 128-129).

[275]Με την αστικοδημοκρατική επανάσταση του 1911, τ' άμεσα προβλήματα που επιζητούσαν αντιμετώπιση ήταν η χειραφέτηση της χώρας από τον ιμπεριαλισμό, η πραγματοποίηση της αγροτικής επανάστασης και ο περιορισμός της εξουσίας των μεγάλων γαιοκτημόνων και της εμπορικής αστικής τάξης (βλ. ΒΡΑΝΙΤΣΚΙ ΠΡΕΝΤΡΑΓΚ, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ ΙΙ, Η Κίνα και ο μαρξισμός. Οι αντιλήψεις του Μάο- τσε Τούνγκ στην Επανάσταση. Θεωρία και πράξη μετά την ένοπλη επανάσταση*, εκδ. ΟΔΥΣΣΕΑΣ, σελ. 283- 317). Επίσης για το ρόλο του Μάο- τσε Τούνγκ στην κινέζικη επανάσταση μπορούμε να ανατρέξουμε στον ΦΟΣΤΕΡ ΟΥΪΛΛΙΑΜ, *Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ, Το σοσιαλιστικό και κομμουνιστικό κίνημα από το 1848 μέχρι σήμερα*, ΑΘΗΝΑ, 1975, σελ. 667).

αγρότες, ενώ η συγκροτημένη εργατική τάξη υπολειπόταν σε αριθμό και κοινωνική παρουσία με αποτέλεσμα να μην μπορέσει να συμβάλει στην οριστικοποίηση της νίκης της επανάστασης του 1911. Ο Μάο Τσε Τούνγκ υπολόγισε για τη στήριξη της λαϊκής δημοκρατίας στην κινητοποίηση των μαζών (ιδίως των νέων της πόλης και της υπαίθρου και σ' ένα μέρος των ηγετικών στελεχών του κόμματος και στο στρατό) και ενθάρρυνε τη μορφωτική επανάσταση. Η **μορφωτική επανάσταση**, μέσα στην οποία εντάχθηκε η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, άρχισε στα μέσα του '60, και αποσκοπούσε στην εξάλειψη του χαμηλού τεχνικού και μορφωτικού επιπέδου των μαζών, ως προϋπόθεση για την εξάλειψη του καταμερισμού της εργασίας και του καταναγκαστικού της χαρακτήρα και παράλληλα την αντιμετώπιση της γραφειοκρατίας με την δημιουργία νέων οργάνων εξουσίας. Όμως, το πρόβλημα του αναλφαβητισμού δεν τίθονταν με τους ίδιους όρους, όπως στις άλλες χώρες που χρησιμοποιούν το αλφαβητικό σύστημα. Στην Κίνα χρησιμοποιούνταν το λογογραφικό σύστημα και το άτομο δεν αντιμετώπιζε μεν, αναγνωστικά προβλήματα, μαθαίνοντας να διαβάζει μερικές χιλιάδες κινέζικα λογογράμματα, αλλά ο αριθμός που μπορεί να διαβάζει είναι περιορισμένος σ' όσες λέξεις έχει μάθει.[276] Η αναγκαιότητα της κατάργησης των κινέζικων ιδεογραμμάτων και η καθιέρωση της λατινικής γραφής, τέθηκε από τον ίδιο τον ΜΑΟ ΤΣΕ ΤΟΥΝΓΚ[277] και οι θετικές επιδράσεις θα διαφανούν προς τα τέλη του προηγούμενου αιώνα.[278] Τελικά, το λατινικό αλφάβητο επιχειρήθηκε να καθιερωθεί από το καλοκαίρι του 1975, σε παράλληλη χρήση με τα ιδεογράμματα και έτσι σε μια πορεία πενήντα και πλέον χρόνων, ο αναλφαβητισμός μειώθηκε αισθητά από το 80% που ήταν το 1949, στο 7% προς το τέλος του 2000.[279]

---

[276] Αντίθετα, στις χώρες με το αλφαβητικό σύστημα αν και το μέσο άτομο, κατακτώντας την αναγνωστική λειτουργία, μπορεί να διαβάζει άπειρες λέξεις (ακόμα και ψευδολέξεις) ωστόσο το πρόβλημα του αναλφαβητισμού εντοπίζεται στο ότι υπάρχει μειονότητα ατόμων, παιδιών κι ενηλίκων, που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα στο να μάθουν και να διαβάσουν (βλ. ΠΟΡΠΟΔΑΣ Δ.Κ. *δυσλεξία, η ειδική διαταραχή του γραπτού λόγου (ψυχολογική θεμελίωση)*, πανεπιστημιακές σημειώσεις Μ.Δ.Δ.Ε. σελ. 49).

[277]«Η εισήγηση του συντρόφου Χι ήταν πολύ καλή, συμμερίζομαι όλες τις απόψεις του για τη μεταρρύθμιση της γραφής, εσείς τις συμμερίζεστε; Για το λαό δεν θα επιφέρει μεγάλα προβλήματα. Είναι πολύ εύκολο να μάθει κανείς ανάγνωση, όμως υπάρχουν μερικοί άνθρωποι που πιστεύουν ότι η χρησιμοποίηση της λατινικής γραφής θα ήταν βέβαια πολύ καλή, όμως δυστυχώς η γραφή αυτή δεν επινοήθηκε από Κινέζους. Αν οι Κινέζοι έχουν επινοήσει κάτι κι ύστερα το μάθουν και ξένοι, αυτό δεν είναι το πρόβλημα: «Οι βάρβαροι Γί αλλάζουν από την Κίνα του Χσιάν». Προβληματικό γίνεται το πράγμα μόνον όταν οι ξένοι έχουν επινοήσει κάτι και πρέπει να το μάθουν απ' αυτούς οι Κινέζοι, όταν «οι βάρβαροι Γι αλλάζουν τους Κινέζους του Χσιάν». Το ξένο αλφαβητικό σύστημα είναι σημαντικά καλύτερο από το δικό μας, αυτά που είπε ο σύντροφος Χι είναι πολύ σωστά, χρειάζεται κανείς μόνο λίγα ψηφία για να γράψει, «ακουμπάει μόνο από τη μια πλευρά», τα κινέζικα γράμματα δεν μπορούν να τα συναγωνιστούν. Μερικοί καθηγητές λένε: «Ανάμεσα στις αμέτρητες χώρες τούτου του κόσμου η Κίνα με τα ιδεογράμματά της έχει το καλύτερο σύστημα απ' όλους». Εγώ πιστεύω ότι δεν είναι έτσι. Γι' αυτό θα χρησιμοποιήσουμε τη λατινική γραφή. Οι αραβικοί αριθμοί, πχ. επινοήθηκαν επίσης στο εξωτερικό, ωστόσο τώρα δεν χρησιμοποιούνται απ' όλους; Η λατινική γραφή δημιουργήθηκε στη Ρώμη, δεν τη χρησιμοποίησε η Αγγλία, η Αμερική, η Ρωσία κι άλλες χώρες; Όμως εγώ δεν έχω μελετήσει τη ιστορία των αλφαβήτων. Όλοι θα πρέπει να είχαν παλιότερα τη δική τους γραφή. Τα δικά μας ιδεογράμματα φαίνεται πώς εφευρέθηκαν από τον Τσαγκ Τσιέ, πιστεύω πώς αυτό δεν είναι απαραίτητο να μείνει έτσι. Ο σοσιαλισμός δε γεννήθηκε στη Ρωσία, η Ρωσία τον πήρε απ' έξω. Πρέπει να παίρνουμε όλα τα καλά από το εξωτερικό και να τα κάνουμε κτήμα μας, σε δέκα, είκοσι χρόνια θα έχουμε φτάσει το προοδευτικό διεθνές επίπεδο. Στις δυναστείες Χαν και Ταγκ γινόταν το ίδιο. Στη δυναστεία Ταγκ υπήρχαν εφτά τραγούδια και χοροί, τα έξι προέρχονταν από το εξωτερικό. Η δυναστεία Ταγκ είναι περιλάλητη. Αν πάρουμε κάτι από το εξωτερικό για πολύν καιρό, τελικά γίνεται ιδιοκτησία δική μας, των Κινέζων». (ΜΑΟ ΤΣΕ ΤΟΥΝΓΚ, *Κατάργηση των κινέζικων ιδεογραμμάτων. Καθιέρωση της λατινικής γραφής.* Λόγος στη διάσκεψη για τα ζητήματα των διανοούμενων που συγκλήθηκε από την Κ. Ε. του Κινέζικου Κομμουνιστικού Κόμματος, 20-1-1956, στο ΜΑΟ ΤΣΕ ΤΟΥΝΓΚ, άγνωστα κείμενα, (λόγοι, επιστολές, συνεντεύξεις), ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ, σελ. 293-294).

[278] Η καθιέρωση των ιδεογραμμάτων και η «εισαγωγή» στοιχείων της κουλτούρας και των μεθόδων οικονομικής διαχείρισης που εφάρμοζαν οι ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες θεωρήθηκε ότι ήταν αποφασιστικής σημασίας από τη στιγμή που η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας αποφάσισε την πολιτική ανοίγματος της οικονομίας στη διεθνή αγορά: εντάχτηκε στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, συνδέθηκε με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, καθιέρωσε οικονομικές ζώνες «ελεύθερων συναλλαγών» με καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής με σκοπό να προσελκύσει ξένα κεφάλαια και υψηλή τεχνολογία.

[279] The Guardian, *50th Anniversary of the Chinese Revolution*, 24 Νοεμβρίου 1999.

4.3. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στις χώρες της Λατινικής Αμερικής

Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στις χώρες της Λατινικής Αμερικής συνδέθηκε άμεσα με τον αγώνα για την κατοχύρωση της εθνικής ανεξαρτησίας και την ανάπτυξη της μαζικής εκπαίδευσης, ως προϋπόθεση για μια αυτόνομη οικονομική και κοινωνική πολιτική. Βασικό εμπόδιο στάθηκε η πολιτική αστάθεια στο σύνολο των χωρών αυτών, γεγονός που δυσκόλευε τη δημιουργία και τη σταθερή υποστήριξη προγραμμάτων καταπολέμησης του αναλφαβητισμού. Πρόσθετες δυσχέρειες ανέκυπταν σε χώρες με σημαντικούς ιθαγενείς ινδιάνικους πληθυσμούς που μιλούσαν διαφορετικές γλώσσες σε μέρη όπου κατά παράδοση την ευθύνη για την εκπαίδευση την είχε η Εκκλησία και στην παράδοση του λογιοτατισμού που εμπόδιζε την οργάνωση πρακτικών μορφών εκπαίδευσης.[280]

Στο **Μεξικό**, όπως και για όλα τα άλλα κράτη της Λατινικής Αμερικής, το πρόβλημα της εκμάθησης του γραπτού μηχανισμού επικοινωνίας εξαρτιόταν από το πρόβλημα της ύπαρξης πολλών πληθυσμών.[281] Το **χτύπημα του αναλφαβητισμού** ήταν συστατικό μέρος για την δημιουργία της δημόσιας εκπαίδευσης, αφού έφτανε το 1910 στο 80% του πληθυσμού και στους αγροτικούς πληθυσμούς ξεπερνούσε το 95%. Εντάχθηκε δε στη γενικότερη προσπάθεια εξόδου της χώρας από την αποικιακή εξάρτηση, αφού οι ξένες εταιρείες πετρελαίων, ιδίως οι αμερικάνικες και η ντόπια ολιγαρχία κατείχαν την οικονομική εξουσία και καθόριζαν τις πολιτικές εξελίξεις της χώρας (το 85% του εδάφους ήταν ιδιοκτησία του 2% του πληθυσμού). Οι πρώτες προσπάθειες καταπολέμησης του αναλφαβητισμού ξεκινούν αμέσως μετά την επικράτηση του Επαναστατικού Κόμματος (Partido Revolucionario Institucional) το 1934, όταν η χώρα επανήλθε στους δημοκρατικούς θεσμούς.[282] Η προσπάθεια εντάχθηκε στη μεταρρύθμιση του σχολικού συστήματος, κυρίως, στα αστικά κέντρα, έτσι ώστε αυτό να γίνει πρακτικότερο και λιγότερο λογοκοπικό το περιεχόμενο των μαθημάτων, στενά συνδεδεμένο με την τεχνική- επαγγελματική εκπαίδευση. Ταυτόχρονα ξεκίνησε μια παρέμβαση σε πολλά επίπεδα, όπως η πολιτιστική αναγέννηση, η αναδιοργάνωση του δημόσιου συστήματος υγείας κλπ. Για το σκοπό αυτό στάλθηκαν αρκετές αποστολές περιοδευόντων ινστιτούτων που φρόντιζαν για το **πολιτιστικό ξύπνημα** των αγροτών και για την εκπαίδευση πρακτικών δασκάλων στην ύπαιθρο. Χάρη σε αυτές τις εκπαιδευτικές κι άλλες προσπάθειες, το Μεξικό κατόρθωσε να μειώσει το ποσοστό των αναλφάβητων στα μέσα του προηγούμενου αιώνα κατά 23%. Όμως και παρά τη σταδιακή μείωση του αναλφαβητισμού, το φαινόμενο αυτό θα ξαναεμφανιστεί στις τελευταίες δεκαετίες, όταν οξύνθηκαν οι οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες στη χώρα. Στην προσπάθεια καταπολέμησής του συνέβαλε πλέον η συμμετοχή των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων, όπως του EZLN (στρατός των Ζαπατίστας).[283] Γύρω από τους Ζαπατίστας συσπειρώνεται σημαντικό κομμάτι της μεξικάνικης αριστεράς, πανεπιστημιακοί, διανοούμενοι και δημοσιογράφοι, ενώ ταυτόχρονα εκφράζεται ένα κύμα αλληλεγγύης από ξένες οργανώσεις για την υλοποίηση προγραμμάτων που συμβάλλουν στο χτύπημα του αναλφαβητισμού των ιθαγενών πληθυσμών της χώρας αυτής (Τσιάπας), που ξεπερνά το 75%.[284]

---

[280] Γενικότερα, η προσπάθεια καταπολέμησης του αναλφαβητισμού στις χώρες αυτές ήταν πραγματικά τιτάνιες και ήταν άμεσα συνδεδεμένες με το δημοκρατικό πολιτικό σύστημα των χωρών αυτών,(βλ. ΓΕΡΟΥ, Θ., *Βαθιές τομές στην εκπαίδευση*, όπ. π. σελ. 30).

[281] Στο Μεξικό, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού αποτελείται από μιγάδες, Ινδιάνους και Ευρωπαίους (55%) και το υπόλοιπο από Αμερινδιάνους (29%), Λευκούς και Κροελούς (15%). Επίσημη και πιο διαδεδομένη γλώσσα είναι η Ισπανική. Οι Αμερινδιάνοι όμως χρησιμοποιούν διάφορα τοπικά ιδιώματα, όπως η νάουα στο βορρά και η μάγια στο νότο. Ένα από τα «θετικά» που επέβαλε η αποικιοποίηση ήταν η εκμάθηση της ισπανικής (ή των πορτογαλικών στη Βραζιλία) και συνεπώς οι προσπάθειες καταπολέμησης του αναλφαβητισμού γίνεται αναφορικά με αυτές τις γλώσσες.(βλ. Εγκυκλοπαίδεια ΔΟΜΗ, στο λήμμα Μεξικό).

[282] Το πρόγραμμα του Επαναστατικού Κόμματος για την εκπαίδευση και της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, ήταν συστατικό μέρος του δημοκρατικού προγράμματος για την αγροτική μεταρρύθμιση, την εθνικοποίηση των δημόσιων αγαθών και την απαλλοτρίωση των ξένων ιδιοκτησιών.

[283] ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡΙΣΤΟΣ, *Η διπλή επέτειος τω Ζαπατίστας*, Ελευθεροτυπία, 23/11/2003.

[284] ΣΩΤΗΡΧΟΥ ΙΩΑΝΝΑ, *Το όνειρο έγινε πραγματικότητα*, Ελευθεροτυπία 25/9/2003. Οι Τσιάπας, κατοικούν σε μια πλούσια πολιτεία που διαθέτει σημαντικά κοιτάσματα πετρελαίου, φυσικού αερίου και παρέχει σε όλο το Μεξικό το

Στη **Βραζιλία** το πρόβλημα του αναλφαβητισμού είναι οξύτατο και αγκαλιάζει περισσότερα από 20 εκατομμύρια άτομα. Στις αρχές του 2000, ο πρόεδρος Luis Inacio Lula da Silva, εξάγγειλε ένα εθνικό πρόγραμμα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού με χρονικό ορίζοντα το 2006. Ένας από τους άμεσους στόχους της κυβέρνησης του Lula είναι να διδαχθούν ανάγνωση και γραφή κάθε χρόνο περίπου τρία εκατομμύρια άνθρωποι. Για αυτό το σκοπό το Υπουργείο Παιδείας της Βραζιλίας συγκρότησε ένα ειδικό σώμα που αποτελούνταν από 50 χιλιάδες άτομα (δάσκαλοι, φοιτητές, δημόσιοι υπάλληλοι κλπ.) και τους απέστειλε στα απομακρυσμένα χωριά και πολιτείες της αχανούς αυτής χώρας.[285] Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που αφορά το μαθητικό πληθυσμό είναι ότι η μεγάλη φτώχεια που μαστίζει τις φτωχογειτονιές επιδρά στο να εγκαταλείπουν τα παιδιά το σχολείο και να στρέφονται προς την παραβατικότητα και τη σύσταση συμμοριών.[286]

Στη **Χιλή** το πρόγραμμα της κυβέρνησης Λαϊκής Ενότητας (κυβέρνησης Αλιέντε, 1970-1973) θεωρούσε τον εκδημοκρατισμό της παιδείας βασική ανάγκη, που θα επέτρεπε στους εργαζόμενους να συμμετάσχουν ενεργά στη διαδικασία μετασχηματισμού της εθνικής ζωής.[287] Η κυβέρνηση Λαϊκής Ενότητας είχε ξεκινήσει μια ολοκληρωμένη πολιτική, που απέβλεπε στη φοίτηση σε σχολείο όλων των παιδιών και στην εξασφάλιση και τη διεύρυνση της εκπαίδευσης των εργαζομένων. Οι εκπαιδευτικές ανάγκες των εργαζομένων στη Χιλή εκδηλώθηκαν στην αρχή σαν μια αναγκαιότητα καταπολέμησης του **αναλφαβητισμού** και απόκτησης των γνώσεων, που θα τους επέτρεπαν την πρόσβαση στις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης, είτε μέσα από το αναγνωρισμένο σύστημα, το λεγόμενο τακτικό, είτε μέσα από το παράλληλο σύστημα, το λεγόμενο έκτακτο. Η λειτουργία του τακτικού συστήματος εξασφαλιζόταν από την Υπηρεσία Εκπαίδευσης των Ενηλίκων τις βραδινές ώρες. Το παράλληλο σύστημα (το έκτακτο) εμφανιζόταν με δυο μορφές: α) την κατάρτιση των εργαζομένων και β) την κοινωνική κατάρτιση. Όσον αφορά την κοινωνική κατάρτιση, αυτή προσφερόταν σε τρεις τύπους που περιλάμβανε τα προγράμματα κατάταξης στην πρώτη και δεύτερη βαθμίδα, την επαγγελματική κατάρτιση πάνω σε πέντε τύπους προγραμμάτων (αρχική, δευτεροβάθμια, ειδίκευση, ανώτερη προαγωγική κατάρτιση, πρόγραμμα μέσου επιπέδου μέσα στην εργασία). Στα πλαίσια αυτά διαφάνηκε ότι ο κύριος στόχος της επαγγελματικής κατάρτισης ήταν η παροχή στους εργαζομένους ορισμένων γνώσεων και η ανάπτυξη δεξιοτήτων που θα τους επέτρεπαν να πάρουν μέρος στην αλλαγή της κοινωνίας και να μη στέκονται στο περιθώριο. Με την ανάληψη της εξουσίας από τη λαϊκή κυβέρνηση η συλλογική

40% της υδροηλεκτρικής ενέργειας, τροφοδοτώντας μάλιστα και την Καλιφόρνια των ΗΠΑ. Παρά τον τεράστιο πλούτο της, το ένα τρίτο των παιδιών εξακολουθεί να μην πηγαίνει σχολείο, μόλις ένας από τους εκατό μαθητές κατορθώνει να μπει στο πανεπιστήμιο και το ποσοστό παιδικής θνησιμότητας είναι μεγαλύτερο κατά 40% από το ποσοστό των κατοίκων της πρωτεύουσας.

[285] BBC NEWS, *World Edition, Brazil fights illiteracy*, 9-9-2003.

[286] Ενδιαφέρον ως προς αυτό είναι το μυθιστόρημα της Πατρίσια Μέλο *Κόλαση στις φαβέλες του Ρίο ντε Τζανέιρο*. Οι φαβέλες είναι άθλιες φτωχογειτονιές με αδέσποτα παιδιά και σκυλιά, χωμάτινους δρόμους και σπίτια χτισμένα με υλικά από σκουπιδότοπους. Στις γειτονιές αυτές ανθεί ο αναλφαβητισμός η απειθαρχία και ο ευέξαπτος, αισθησιακός χαρακτήρας των μιγάδων. Ο Ρεϊζίνιο, (ο μικρός βασιλιάς), κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος, αρχίζει την καριέρα του ως τσιλιαδόρου σε ηλικία 11 ετών και φτάνει στην κορυφή της συμμορίας στα 17 του και οδηγείται προς ένα βέβαιο θάνατο λίγο προτού κλείσει τα 20 του χρόνια. Οι λόγοι που τον κάνουν να εγκαταλείψει το σχολείο και να ενταχθεί στην υπηρεσία των οπλοφόρων είναι πολλοί. Η μητέρα του είναι υπηρέτρια σε ένα μεγαλοαστικό σπίτι και τον δέρνει αλύπητα για να ξεσπάσει. Η αδερφή του είναι μια ανόητη που καταναλώνει τις σαπουνόπερες και ρέπει σε ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες. Ο πατέρας του είναι ένας αλκοολικός ζητιάνος που διανυκτερεύει σε σκουπιδότοπους. Ο Ρεϊζίνιο ανέρχεται στην εγκληματική ιεραρχία, κατορθώνει να κόψει τα ναρκωτικά και χάρη στην ευφυΐα του, θα γίνει το μεγάλο αφεντικό της γειτονιάς του. Τότε όμως αρχίζει η κάθοδος. Στις φαβέλες οι άνθρωποι ρέπουν στην προδοσία και ο Ρεϊζίνιο θα νιώσει τον κλοιό να σφίγγει και θα αναγκαστεί να δολοφονήσει φίλους και πολύτιμους συμμάχους. Οι χειρισμοί του θα τον οδηγήσουν στην φυλάκιση, στην απόδραση και στην επιστροφή του σε μια φαβέλα που είναι πια πλημμυρισμένη από εχθρούς και το αποτέλεσμα θα είναι τραγικό.

[287] Ενα μέρος των μεταρρυθμίσεων αυτών είχαν ξεκινήσει από την κυβέρνηση του Χριστιανοδημοκράτη Φρέι Μοντάλβα που με ένα πρόγραμμα εκπαιδευτικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων με το σύνθημα «Η επανάσταση στην ελευθερία» και είχε επιχειρηθεί η αγροτική μεταρρύθμιση και η συμμετοχή κατά μεγάλο μέρος του κράτους στα σημαντικά ορυχεία χαλκού, τα οποία ως τότε ήταν ιδιοκτησία των βορειοαμερικανικών επιχειρήσεων και στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση (βλ. Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια, λήμμα Λατινικά Κράτη).

διάσταση του προγράμματος προσπάθησε να εμπλέξει ενεργητικά και τα συνδικαλιστικά όργανα των εργαζομένων τόσο για την αρχική επιλογή των υποψηφίων, όσο και για τη διαμόρφωση του προγράμματος. Αυτή η διαδικασία εκδημοκρατισμού προκάλεσε γρήγορη αύξηση των εκπαιδευτικών αναγκών σε όλα τα επίπεδα, που το σύστημα από ένα σημείο και μετά δεν μπορούσε να το ικανοποιήσει. Όλη αυτή η παρέμβαση είχε σαν αποτέλεσμα να ανέβει εντυπωσιακά το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 7-14 ετών που φοιτά σε σχολείο από το 79,3% το 1962 στο 91,3% το 1970 και από τα 1.232.400 παιδιά το 1962, περνάμε στα 1.552.600 το 1965 και στα 2.043.000 το 1970.[288] Για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (πληθυσμός ηλικίας 15-19 ετών), το ποσοστό μέσης ετήσιας αύξησης φτάνει το 19,9% μεταξύ 1965 και 1970. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι ιδρύθηκε το Κέντρο Επιμόρφωσης και Παιδαγωγικών Ερευνών με στόχο την ανανέωση των παιδαγωγικών μεθόδων και τη μετεκπαίδευση του εκπαιδευτικού προσωπικού. Παράλληλα τα Πανεπιστήμια κατέβαλαν ιδιαίτερες προσπάθειες να φέρουν σε επαφή την πανεπιστημιακή κοινότητα με τα λαϊκά στρώματα με σκοπό να διαμορφωθεί μια νέα εθνική πολιτιστική πολιτική, που θα έπαιρνε υπόψη της στο μέγιστο βαθμό τις κοινωνικές ανάγκες, όπως αυτές έχουν διατυπωθεί από τα συνδικάτα, τους συλλόγους της γειτονιάς, τα κέντρα για τις μητέρες.[289]

Στη **Βενεζεούλα**, πριν την ανάληψη της διακυβέρνησης από τον Hugo Tsaves παρουσιάζεται μια ιδιομορφία καθώς οι επιχειρηματίες αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο για τον αλφαβητισμό του πληθυσμού στα πλαίσια δημιουργίας ενός εκπαιδευμένου εργατικού στρώματος.[290] Από το 1999, η προσπάθεια αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού συνδέθηκε με τις προσπάθειες του προέδρου Hugo Tsaves για την αντιμετώπιση της οικονομικής ανέχειας και της φτώχειας που μάστιζε τη χώρα. Πιο συγκεκριμένα, τα προγράμματα αφορούσαν έφηβους και ενήλικες οι οποίοι **είχαν αποκλεισθεί** από τη σχολική εκπαίδευση και αντιμετώπιζαν οξυμένα προβλήματα, όπως της φτώχειας και της έλλειψης ευκαιριών εκπαίδευσης. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός, ότι 1.230.000 άνθρωποι κλήθηκαν να πάρουν μέρος στη διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης και οι στόχοι που τέθηκαν αφορούσαν τη συνέχιση ενός μέρους από αυτό τον πληθυσμό στις άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης.[291] Αξιοσημείωτο είναι, ότι από το 2001 υπάρχει διακρατική συνεργασία μεταξύ της Βενεζουέλας και της Κούβας στην προσπάθεια αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού.[292]

Η **Αργεντινή** μετά την αιματηρή στρατιωτική δικτατορία (1976- 1983), την πανωλεθρία του πολέμου των Μαλβίνων (1982) και τον τραυματικό πληθωρισμό του 1989, εισέρχεται στα τέλη του προηγούμενου αιώνα σε μια πορεία οικονομικής και κοινωνικής καταστροφής με αποτέλεσμα να υφίσταται στη χώρα μια κρίση πρωτοφανούς μεγέθους. Ως αποτέλεσμα της ακραίας νεοφιλελεύθερης πολιτικής που ακολουθήθηκε μετά από τις υποδείξεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, η ανεργία μέσα σε μια δεκαετία εκτινάχθηκε από το 3% στο 20% και τα άτομα στα όρια της εξαθλίωσης από 200.000 έφτασαν στα 5 εκατομμύρια, ενώ οι απλώς φτωχοί από το 1 εκατομμύριο άτομα στα 14 εκατομμύρια. Μέσα σε αυτήν την οικονομική και κοινωνική

---

[288] TSAKON LUIS, *Η Εκπαίδευση των Εργαζομένων στη Χιλή*, στο ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ, Διεθνές Σεμινάριο, Μάιος 1982, σελ. 37.

[289] Το πρόγραμμα της κυβέρνησης Λαϊκής Ενότητας, παραμονές των εκλογών του Σεπτεμβρίου του 1970, εξάγγειλε μέτρα όπως: «Ένα εκτεταμένο δίκτυο λαϊκών πολιτιστικών κέντρων, εγκαταστημένων σε όλη τη χώρα, θα διευκολύνει την οργάνωση των μαζών, ώστε να μπορέσουν να ασκήσουν τα πολιτιτικά τους δικαιώματα», (όπ. π. σελ. 39).

[290] Οι επιχειρηματίες χρηματοδότησαν διαφημίσεις από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση που καλούσαν τους γονείς να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο και να μάθουν γράμματα οι αγράμματοι, μοίρασαν πακέτα με πίνακες, κιμωλίες, φορητά γραμμόφωνα και ειδικό εκπαιδευτικό υλικό. Στο τέλος περίπου 270.000 κάτοικοι της Βενεζουέλας μορφώθηκαν σε αντιστοιχία με 707.212 στην Κούβα και 406.056 στην Νικαράγουα (βλ. ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ Λ., *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΓΕΝΟΥΣ*, 1985, Αθήνα 1985, σελ. 167).

[291] MARSHALL ROBYN, *VENEZUELA: "We have eliminated illiteracy"*, Green Left Weekly, 7/7/2004, Caracas.

[292] Περίπου 1.000 σπουδαστές από τη Βενεζουέλα σπουδάζουν στην Κούβα που μετά την αποφοίτησή τους θα επανδρώσουν τα σχολεία της χώρας τους για το βασικό αλφαβητισμό και επιμόρφωση των εργαζομένων της χώρας αυτής (βλ. *Εφημερίδα ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, Πώς η Κούβα θα εξαλείψει τον αναλφαβητισμό στην Λατινική Αμερική*, 5-2-2005).

κρίση, το επίπεδο του αναλφαβητισμού δεν μπορούσε να παραμείνει ανεπηρέαστο κι έτσι ο οργανικός αναλφαβητισμός από το 2%, στις αρχές του 2000 έφτασε στο 12% και ο λειτουργικός αναλφαβητισμός από το 5% στο 32%.[293]

Στη **Βολιβία**, χώρα με 8,5 εκατομμύρια κατοίκους που διαθέτει ένα από τα πιο πλούσια εδάφη, μια μικρή παρασιτική αστική τάξη σφετερίζεται τον οικονομικό και κοινωνικό πλούτο, ενώ το 60% των κατοίκων ζει κάτω από το όριο της φτώχειας. Το ποσοστό του αναλφαβητισμού ανέρχεται στο 40%, ενώ στους Ινδιάνους και στους Αμερινδούς που αποτελούν την πλειονότητα του πληθυσμού ανέρχεται πάνω από το 65%.[294]

Το παράδειγμα του Πάουλο Φρέιρε

Κύριος εκφραστής του αγώνα για τον αλφαβητισμό των πλατιών μαζών στη Λατινική Αμερική αναδείχθηκε ο Πάουλο Φρέιρε που συνέβαλε όσο κανένας άλλος στην φιλοσοφική και παιδαγωγική τεκμηρίωση του αγώνα αυτού.[295] Ο Φρέιρε, εισήγαγε τις φιλοσοφικές βάσεις της **παιδαγωγικής των ενηλίκων** και την έννοια της **πολιτιστικής δράσης για την κατάκτηση της ελευθερίας**. Το θεωρητικό σχήμα της ανάλυσης του Φρέιρε ήταν η αντίθεση μεταξύ των μητροπολιτικών κρατών και των κρατών που μόλις κέρδισαν την ανεξαρτησία τους. Και όπως έλεγε χαρακτηριστικά στο έργο του, «*δεν απευθύνομαι αποκλειστικά στους αγράμματους ανθρώπους της πόλης και της υπαίθρου, αλλά και στα αφυπνισμένα μέλη των υπερδιευθυνόμενων και υπερκαταναλωτικών κοινωνιών*». Ο Φρέιρε τόνιζε ότι κάθε εκπαιδευτική πρακτική προϋποθέτει μιαν αντίληψη για τον άνθρωπο και τον κόσμο:

«Η διδασκαλία των αναλφάβητων ανθρώπων δεν μπορεί να διέπεται από μια μηχανιστική νοοτροπία και να υποβιβάζεται στο επίπεδο μιας καθαρά τεχνικής λειτουργίας. Η επιλογή πχ. του καλού αναγνωστικού που απευθύνεται στους αναλφάβητους, πρέπει να γίνεται με μεγάλη προσοχή. Οι αναλφάβητοι θεωρούνται «υποσιτισμένοι» όχι στην κυριολεξία, πράγμα που ισχύει για πολλούς από αυτούς, αλλά επειδή στερούνται τον «άρτο του πνεύματος». Γι' αυτό και ο αναλφαβητισμός θεωρείται σαν ένα «δηλητηριώδες βότανο» που τοξινώνει και εξασθενεί τ' άτομα που δεν μπορούν να διαβάσουν ή να γράψουν. Γι' αυτό οι λέξεις και ο λόγος που πρέπει να περιλαμβάνονται στα λεξικά και στα αναγνωστικά, πρέπει να γεννιούνται μέσα από τη δημιουργική προσπάθεια των μαθητών και να μην λένε λέξεις ξένες από αυτούς».[296]

Ο Φρέιρε τοποθετεί και τις περιορισμένες δυνατότητες στην αφύπνιση ενός λαού που προσφέρει ο αλφαβητισμός, αν δεν συνοδεύεται από άλλα μέτρα. Ο σύγχρονος αναλφαβητισμός είναι μια τυπική εκδήλωση της **κουλτούρας της σιωπής** που συνδέεται άμεσα με τις υπανάπτυκτες δομές των κοινωνιών του τρίτου κόσμου:

«Απλά και μόνο με τη διδασκαλία της ανάγνωσης και γραφής δεν γίνονται θαύματα. Αν δεν υπάρχουν αρκετές δουλειές για τους ανθρώπους που είναι ικανοί για εργασία, η διδασκαλία ανάγνωσης και γραφής από μόνη της, δε θα τις δημιουργήσει».[297]

«Ο αναλφάβητος δεν αποτελεί ένα άτομο που ζει στο περιθώριο της κοινωνίας, ένα περιθωριακό άνθρωπο, αλλά έναν αντιπρόσωπο του κυριαρχούμενου κοινωνικού στρώματος, το οποίο εναντιώνεται συνειδητά ή ασυνείδητα σε κείνους που στην ίδια δομή τον μεταχειρίζονται σαν πράγμα. Επομένως η διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής στους ανθρώπους δεν είναι πια ένα ασήμαντο θέμα

---

[293] CARLOS GABETTA, *Συνολική Κρίση στην Αργεντινή*, εφ. LE- MONDE, 27/01/2002, αναδημοσίευση στην εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ.

[294] IGNACIO RAMONET, *Η «δημοκρατική τελειότητα» του κράτους της Βολιβίας*, LE- MONDE, 23/11/2003, αναδημοσίευση στην εφ. Ελευθεροτυπία

[295] Όπως μας πληροφορεί ο Θ. Γέρου (στο Βαθιές Τομές στην εκπαίδευση, σελ. 30), ο Φρέιρε γεννήθηκε το 1921 στο Recife της Βραζιλίας, στο κέντρο μιας από τις φτωχότερες και υποανάπτυκτες περιοχές του Τρίτου Κόσμου και από μικρός έζησε την εξαθλίωση γύρω του. Η οικονομική κρίση έπληξε και τη μικροαστική του οικογένεια και ο ίδιος βρέθηκε ανάμεσα στις στρατιές των απόκληρων της ζωής. Τάχτηκε στην υπηρεσία των καταπιεσμένων λαϊκών μαζών, γεγονός που φαίνεται άλλωστε στην Παιδαγωγική του καταπιεζόμενου και στη δράση που ανέπτυξε ο Φρέιρε. Τα κυριότερα έργα που έχουν μεταφραστεί ή κυξκλοφορούν στην Ελλάδα είναι: *Η Αγωγή του καταπιεζόμενου*, εκδ. Ράππα, Αθήνα, 1976, *Education for critical consciousness*, a Continuum Book, the Seabury Press, Νέα Υόρκη, 1973, *Pedagogy in process. The letters to Guinea- Bissaw*, a Continuum Book, the Seabury Press, Νέα Υόρκη, 1978.

[296] Όπ. σελ. 33.

[297] Ό.π. σελ. 35.

συλλαβισμού, αποστήθισης μιας αλλοτριωμένης λέξης, αλλά μια επίπονη μαθητεία στην αναφορά στον κόσμο με το πραγματικό του όνομα».[298]

Ο Φρέιρε υποστήριζε ακόμη ότι το χτύπημα του αναλφαβητισμού δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της **κριτικής ικανότητας**, η οποία εδραιώνεται με τη διαδικασία αποκάλυψης των σχέσεων τους με τον ιστορικό-πολιτικό κόσμο μέσα στον οποίο και με τον οποίο υπάρχουν.

5. Η επανεμφάνιση του αναλφαβητισμού τη δεκαετία του '70 στις ανεπτυγμένες χώρες

Στις ευρωπαϊκές χώρες τη μεταπολεμική περίοδο αναπτύσσονται εθνικές και διακρατικές πολιτικές κοινωνικής προστασίας και εδραιώνεται το **κράτος- πρόνοιας**.[299] Αναφορικά με την εκπαίδευση αναπτύσσεται το **ολοήμερο** και το **ενιαίο σχολείο** και μέσα σε αυτούς τους τύπους σχολείων εντάσσεται η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού των υπό εκπαίδευση πληθυσμών.[300] Έτσι και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '60, οι περισσότερες από τις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες της Β. Ευρώπης πίστευαν πως είχαν εξαλείψει τον αναλφαβητισμό χάρη στην μαζική εξάπλωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και διαφάνηκε η πίστη ότι το πρόβλημα αυτό απασχολεί αποκλειστικά τις οικονομικά «καθυστερημένες» χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής και ορισμένα μόνο τμήματα της υπαίθρου στις νότιες περιοχές της Ευρώπης (Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα).[301] Από τα μέσα όμως της δεκαετίας του '70 τα δεδομένα αλλάζουν. Πρώτη αναγνώρισε το πρόβλημα του αναλφαβητισμού η Αγγλία (1973) και ακολούθησαν η Ιρλανδία, οι Κάτω χώρες (1977), το Γαλλόφωνο και Φλαμανδόφωνο Βέλγιο (1979), η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (1981), το) και η

---

[298] Ό.π. σελ. 37.

[299] ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Ο., *ΚΡΑΤΟΣ - ΠΡΟΝΟΙΑΣ. Ιστορική Εξέλιξη- Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις*, Gutenberg, Αθήνα, 1990, εισαγωγή.

[300] Η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού στον μαθητικό πληθυσμό εντάχθηκε ως μέρος της συνολικότερης εκπαιδευτικής πολιτικής για την αντιμετώπιση ορισμένων σοβαρών προβλημάτων, όπως τα αμέτρητα ορφανά που άφησε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος. Δεν άργησε όμως η μέριμνα αυτή να επεκταθεί και στα παιδιά εκείνα, που για οποιαδήποτε λόγο η οικογενειακή τους αγωγή ήταν ελλιπής και αντιμετώπιζαν σοβαρά μαθησιακά προβλήματα (βλ. ΤΣΟΥΡΕΚΗΣ Δ., *Σύγχρονη Παιδαγωγική*, Αθήνα 1981, σελ. 132-148). Αργότερα, και ως εξέλιξη των εκπαιδευτικών συστημάτων αναπτύσσεται το **Ολοήμερο Σχολείο** που βασίστηκε σε ορισμένες αντικειμενικές κοινωνικές ανάγκες που δημιούργησε το μεταπολεμικό βιομηχανικό μοντέλο ανάπτυξης όπως, η πλατιά είσοδος της γυναίκας στον επαγγελματικό βίο, η απομάκρυνση των βιομηχανικών μονάδων από τα μεγάλα αστικά κέντρα και η αύξηση των ωρών της ημερήσιας εργασίας των γονέων. Ο τύπος αυτού του σχολείου μετεξελίχθηκε αργότερα στο **ενιαίο σχολείο** και συνέβαλε σημαντικά στην κοινωνικοποίηση των παιδιών και στην παροχή ευρείας παιδείας και ίσων ευκαιριών εκπαίδευσης. (βλ. ΖΗΓΟΣ Σ., *Ευρωπαϊκά Εκπαιδευτικά Συστήματα και Ενιαίο Σχολείο*, Αθήνα 1990, σελ. 157-158). Σε πολλές όμως περιπτώσεις, ο τύπος του ενιαίου σχολείου συνέτεινε στη διεκδίκηση ενός **κοινού σχολείου** για όλες τις κοινωνικές τάξεις και στην απαίτηση των λαϊκών στρωμάτων για μια μη επιλεκτική εκπαίδευση. Στην Αγγλία, αντί να επικρατήσει ένας ενιαίος τύπος σχολείου επικράτησε το τριαδικό σχολικό σύστημα – Grammar, Technical και Modern School- το οποίο ευνοούσε την αστική τάξη της χώρας αυτής και **απέκλειε** τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα από την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Έτσι, η έννοια του **κοινωνικού αποκλεισμού** διευρύνεται και δεν αφορά μόνο τα αποκλεισμένα παραδοσιακά τμήματα των αναλφάβητων αλλά και όσα τμήματα του πληθυσμού αποκλείονται από τη συνέχιση των δευτεροβάθμιων ή τριτοβάθμιων σπουδών τους. Στη βάση αυτή εμφανίζεται η **σχολική διαφοροποίηση** με τη θεσμοθέτηση επιλεκτικών μηχανισμών, όπως η επιλογή στα έντεκα (eleven-plus) και η εφαρμογή των τεστ επίδοσης (Butler-Act), με τα οποία διακρίνονται οι μαθητές σε επίπεδα επίδοσης (streaming), (βλ. ΑΓΓΕΛΗΣ Λ., *Το Ενιαίο Σχολείο στην Αγγλία, μύθος και πραγματικότητα*, ΤΥΠΩΘΗΤΩ, 1999, σελ. 85). Επίσης και σχετικά με το κυρίαρχο ζήτημα της σχολικής εκπαίδευσης τη μεταπολεμική περίοδο, ο **Lawton**, υποστηρίζει ότι το αγγλικό εθνικό αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών πρέπει να δίνει έμφαση στον αλφαβητισμό διότι εάν *«ένα παιδί δεν γνωρίζει να διαβάζει είναι **αποκλεισμένο** από την πρόσβαση στην πολιτιστική μας κληρονομιά»*. (βλ. LAWTON D., *Education and the Common Cultural Heritage of Europe*, στο *Η Εκπαίδευση απέναντι στις προκλήσεις του 21ου αιώνα*, ΛΙΒΑΝΗ, σελ. 120).

[301] «Πολλές είναι χώρες, όχι μόνο του Ο.Ο.Σ.Α., αλλά ολόκληρου του κόσμου, που μπορούν να υπερηφανεύονται γιατί κατά τη δεκαπενταετία του 1950 –1965 μπόρεσαν να μειώσουν το ποσοστό των αναλφάβητων, να αυξήσουν το ποσοστό του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος για την Παιδεία και να αυξήσουν επίσης τα ποσοστά φοίτησης στη Δημοτική, Μέση και Ανώτατη Εκπαίδευση», (βλ. ΜΥΛΩΝΑΣ Θ., *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ*, Θεωρία και Εμπειρία, εκδόσεις. Αρμός, σελ. 148).

Γαλλία (1984).[302] Ο αναλφαβητισμός επανεμφανίζεται και πάλι στο προσκήνιο ως ένα οξύτατο κοινωνικό πρόβλημα που έπληττε όχι μόνο τις υποανάπτυκτες χώρες αλλά και τα κέντρα των ανεπτυγμένων βιομηχανικών χωρών. Οι ρίζες ανάδυσης του φαινομένου πρέπει να αναζητηθούν στις σοβαρές οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που προκάλεσε η **πετρελαϊκή κρίση του 1973,** που επέβαλε στις ανεπτυγμένες και στις αναπτυσσόμενες χώρες της Δύσης την αναθεώρηση των στόχων της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.[303] Η περίοδος αυτή συνδέθηκε άμεσα με την ανάγκη για επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης που επέφερε η προσπάθεια για μεγιστοποίηση της παραγωγικότητας των οικονομιών, μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας και την προσαρμογή της εκπαιδευμένης εργατικής δύναμης στο νέο τεχνολογικό περιβάλλον. Θεωρήθηκε ότι η καθολική εκμάθηση και χρήση του μηχανισμού της γραπτής επικοινωνίας από τους υποεκπαιδευμένους και αναλφάβητους πληθυσμούς, όσο και η ανάγκη ανανέωσης των βασικών γνώσεων των εγγράμματων τμημάτων, ήταν οι ασφαλιστικές δικλείδες για την επίτευξη μιας ισόρροπης αντιστοιχίας των εκπαιδευτικών και εργασιακών προσόντων των εργαζομένων με τις νέες εργασιακές απαιτήσεις που επέφερε η ταχύτατη διάχυση της επιστημονικοτεχνικής επανάστασης στο επίπεδο της παραγωγικής διαδικασίας και στους ανταγωνισμούς μεταξύ των ισχυρών ανεπτυγμένων κρατών. Η αναγνώριση του μεγέθους του αναλφαβητισμού στις ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες, έθεσε άμεσα σε εφαρμογή πολιτικές αντιμετώπισής του, τόσο μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα όσο και στο χώρο των αναλφάβητων και υποεκπαιδευμένων ενηλίκων. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού τέθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο, ως πρόβλημα επένδυσης σε **ανθρώπινο κεφάλαιο**, που θεωρήθηκε ότι αποτελεί έναν από τους πιο σπουδαίους παράγοντες της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης:

> «Όπως δεν μπορεί κάποιος να κατασκευάσει προϊόντα υψηλής τεχνολογίας με εξαρτήματα χαμηλής ποιότητας, έτσι δεν μπορεί να αναπτύξει οικονομία υψηλής ποιότητας χρησιμοποιώντας εργατικό δυναμικό χαμηλών δεξιοτήτων».[304]

Κι εδώ τοποθετείται το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στις ανεπτυγμένες χώρες, που στις Η.Π.Α., αρχές της δεκαετίας του '80, είχε φθάσει στο 8%, που σημαίνει, ότι «*κοντά στο ένα δέκατο του εργατικού δυναμικού, δεν μπορούσε να ικανοποιήσει τις ελάχιστες απαιτήσεις για μια αποδοτική δουλειά στο εργοστάσιο, στο γραφείο και σε κάθε άλλο εργασιακό χώρο*».[305] Παράλληλα και καθ' όλη τη μετέπειτα πορεία της έντονης βιομηχανικής ανάπτυξης, η συνειδητοποίηση του προβλήματος συσχετίζεται και με τις γενικότερες ανακατατάξεις στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον, όπως η πτώση του ρυθμού αύξησης της παραγωγικότητας που θα δημιουργήσει ανακατατάξεις στην εσωτερική οργάνωση της δομής της εργασίας, στη σχέση μεταξύ της βιομηχανικής πολιτικής και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας και, τέλος, στη σημασία της εκπαίδευσης.[306] Επιπρόσθετα, στη διαδικασία συνειδητοποίησης του φαινομένου του αναλφαβητισμού συνέβαλαν αποφασιστικά ορισμένοι παράγοντες όπως, η ενεργός εμπλοκή

---

[302] FREYNET P., *Αναλφαβητισμός και αλφαβητισμός ενηλίκων στις χώρες μέλη της Ε.Ο.Κ.*, στο «Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στις χώρες μέλη της Ε.Ο.Κ. σήμερα», Γ.Γ.Λ.Ε., Αθήνα, 1988, σελ. 80.

[303] Το 1973, ο ΟΠΕΚ, στη διάρκεια του αραβοϊσραηλινού πολέμου προχώρησε στο εμπάργκο πετρελαίου προς τις ΗΠΑ και τις άλλες χώρες της Δύσης εξαιτίας της υποστήριξης που πρόσφεραν στο Ισραήλ. Οι τιμές του αργού πετρελαίου εκτινάχθηκαν από τα 2,90 $ το βαρέλι το Σεπτέμβρη στα 11,5$ το Δεκέμβρη του ίδιου έτους. Το εμπάργκο κράτησε μέχρι το Μάρτιο του 1974 και συνολικά οι χώρες της Δύσης βυθίστηκαν σε μακροχρόνια ύφεση, πληθωρισμό και ανεργία. Για το ίδιο θέμα βλ. E.I.A.-COUNTRY ANALYSIS BRIEFS, *World Oil Market and Oil Prices Chronologies: 1970- 2003*, March 2003).

[304] HEILBRONER R. – THROW L., *Για την κατανόηση της μικροοικονομικής*, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, σελ. 362.

[305] Όπ.π. 359.

[306] Σε σχέση με την εκπαίδευση είναι χαρακτηριστικοί οι νόμοι που ίσχυσαν, προς το τέλος αυτής της περιόδου, για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας: πχ. ο νόμος για την Παιδεία του προέδρου των ΗΠΑ Clinton B. "*Goals 2000: Educate America Act*" (31- 3-1994) χαρακτηρίζεται ως η στιγμή που οι ΗΠΑ αρχίζουν να αντιμετωπίζουν την παιδεία ως κινητήριο μοχλό για την οικονομία. Όπως χαρακτηριστικά καταγράφει "*from a nation at risk to a nation on the move*". Ο αντίστοιχος Νόμος στη Σουηδία είναι "*Universities and University Colleges-Quality through Freedom*", (αναφέρονται στην εισήγηση του κ. Πανεθυμιτάκη Α., *στα πρακτικά του Συνεδρίου: ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, 1998, ΜΥ.Ε.Κ.ΠΟ).

Οργανισμών και **Φορέων**: του ΟΟΣΑ, με την πεντάτομη έκδοση με θέμα «Ευκαιρίες Μάθησης για Ενήλικες»,[307] του A.T.D.- Quart Monde που ασχολείται με το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και ειδικά των ενηλίκων[308] και την πίεση που άσκησαν οι **φορείς της εκπαίδευσης** και **ανεξάρτητοι ερευνητές** στην ανάδειξη, κατανόηση και διατύπωση προτάσεων επίλυσης του προβλήματος του αναλφαβητισμού.[309] Μεγάλο ρόλο έπαιξε, επίσης, και η δραστηριοποίηση του **Τύπου** στην ανάδειξη των πραγματικών διαστάσεων του αναλφαβητισμού, όχι απλά στις «καθυστερημένες» χώρες του Τρίτου Κόσμου, αλλά στο εσωτερικό των ίδιων των βιομηχανικά ανεπτυγμένων κρατών. Στη **Βρετανία**, από τις αρχές της δεκαετίας του '90, τα δημοσιεύματα αυτά αναφέρονταν στις πολυσχιδείς διαστάσεις του φαινομένου του αναλφαβητισμού, όπως της κατακόρυφης πτώσης της αναγνωστικής ικανότητας των μαθητών που αγκάλιαζε το 20% των μαθητών, την έλλειψη αναγνωστικών δεξιοτήτων από έξι εκατομμύρια ενήλικους, την αποτυχία των σχολείων στη διδασκαλία των μηχανισμών της ανάγνωσης και της γραφής και την ανησυχία από την πλευρά των αρχών για τα αρνητικά αποτέλεσμα που επιφέρει ο αναλφαβητισμός.[310] Ειδικά για τη Βρετανία, ο αναλφαβητισμός αντί να μειώνεται αυξάνονταν. Σύμφωνα με τον Tracy McVeigh, (education editor), οι δεξιότητες στην ανάγνωση και στη γραφή των νεαρών Βρετανών στις αρχές του 2000 ήταν χειρότερες, συγκριτικά με αυτές, πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο: ενώ το 1912 μόνο το 2% δεν μπορούσαν να διαβάσουν και να γράψουν ικανοποιητικά, στις αρχές του νέου αιώνα το ποσοστό αυτό κυμαίνεται ανάμεσα στο 15 και 21%.[311] Ταυτόχρονα με το νεανικό αναλφαβητισμό, ανησυχητικά παρουσιάζονται και τα ποσοστά του αναλφαβητισμού των ενηλίκων. Σύμφωνα και πάλι με την Guardian «*τα ποσοστά του αναλφαβητισμού των ενηλίκων κυμαίνονταν σε πολύ υψηλά ποσοστά και η κοινωνία, πρέπει στο σύνολό της, να τεθεί σε επαγρύπνηση*».[312] Στο ίδιο μήκος κύματος αναφερόταν και η αμερικανική εφημερίδα Washington Post (9/9/1993) που σημειώνει χαρακτηριστικά: «*Είναι έκδηλη η αύξηση του ποσοστού των ατόμων που δεν είναι σε θέση να εκτελούν στοιχειώδεις λειτουργίες της σύγχρονης ζωής, όπως το να γράψουν μια σύντομη επιστολή, να χρησιμοποιήσουν μια πιστωτική κάρτα, να βρουν τις ώρες αναχώρησης των λεωφορείων σε έναν πίνακα δρομολογίων ή να χρησιμοποιήσουν έναν υπολογιστή για να δουν ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στην τιμή που πουλιέται ένα είδος στις εκπτώσεις και στην αξία του σε άλλες εποχές του έτους*», αναφέροντας, επίσης, ότι στην κατηγορία αυτή υπάγονται 90 εκατομμύρια Αμερικανών.[313] Επίσης, προκάλεσε ιδιαίτερη ανησυχία, η δημοσίευση στον τύπο μιας μελέτης που παρουσίασε το 1993, η Υπηρεσία Τεχνολογικής Αξιολόγησης (Office of Technology Assessment) που ανήκει στο Κογκρέσο των ΗΠΑ η οποία

---

[307] O.E.C.D., *Learning Opportunities for Adults*: vol. I: General Report, Paris 1977, vol. II: New Structures, Programs and Methods, Paris 1979, vol. III: The Non-Participation Issue, Paris, 1979, vol. IV: Participation in Adults Education, Paris, 1977, vol. V: Widening Access for Disadvantaged, Paris, 1981.

[308] A.T.D. - Quart Monde, Analphabétisme et pauvrete dans les pays industrialisés, Paris, UNESCO, 1983 (αναφέρεται από Σουμέλη Κ., εισαγωγή στο Ο ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΟΚ) και Eugan Brand, «Functional illiteracy in industrialized countries», Prospects, No 2, 1987 (62), σελ. 201-202).

[309] Για παράδειγμα στις ΗΠΑ: KOJOL J., Illiterate America, Anchor Press, N. York, 1985, σελ.5. στο Ηνωμένο Βασίλειο: LEVINE K., The Social Context of Literacy, Routledge and Kegan Paul, London, 1986, 124- 155, στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία Γερμανίας: FUCHS E. et al., Functional Illiteracy and literacy Provision in Developed Countries: The Case of the Federal Republic of Germany, UNESCO, Institute for Education, Hamburg, 1986, Ιταλία: GIUSEPPE R., "National Struggle to Red" στο "Times Educational Supplement, 1980, No 3.351.

[310] Ενδεικτικοί είναι οι τίτλοι των εφημερίδων: Guardian (26.6.90): *Children's reading ability plummets*, Guardian (5.7.90): *A fifth of 10- year- olds "have trouble writing"*, D.Mirror (23.4.91): *Kid's who can't read, Guardian* (23.4.91): *Prince hits at school "illiteracy"*, D.Telegraph (23.4.91): *Schools fail to teach basics of reading*, Guardian (14.2.92): *Seven- year- olds' reading shows decline in study*, D.Telegraph (16.6.93): *Literacy skills lacked by six million adults*, Sun. Times (10.4.94): *The dangers of illiteracy*, Guardian (21.1.97): *Study shows half of adults illiterate.*

[311] The Guardian: *Level of illiteracy among young is above that of 1912*, 19- 8- 2001.

[312] The Guardian: *Adult illiteracy- it makes you weep!*, 19- 9- 2000.

[313] Με τις παραπάνω διαπιστώσεις σχετικά με τα υψηλά ποσοστά του αναλφαβητισμού στις ΗΠΑ φαίνεται να συμφωνεί και ο RIFKIN J., *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*, ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ- ΛΙΒΑΝΗ, 1996, σελ. 109.

καταλήγει στο συμπέρασμα, πως ένας μεγάλος αριθμός ενηλίκων, περίπου 35 εκατομμύρια, είναι απαραίτητο να βελτιώσει το επίπεδο της εγγραμματοσύνης του.[314]
Παράλληλα με αυτές τις διαπιστώσεις, άρχισε ένας προβληματισμός για τη συσχέτιση του αναλφαβητισμού με τη φτώχεια (σχετική και απόλυτη). Υπολογίζονταν ότι στη Βρετανία το 1995, από το 20-22% του πληθυσμού που είχε εισόδημα κάτω από το όριο της φτώχειας, το μεγαλύτερο τμήμα ήταν αναλφάβητο και ένα στα πέντε άτομα δεν μπορούσε να επιβιώσει, εξαρτώμενο από τα πενιχρά επιδόματα ανεργίας και από το δίκτυο αλληλεγγύης του Εργατικού Κόμματος.[315] Αλλά και στις νότιες περιοχές της Ευρώπης, τα πράγματα δεν ήταν καλύτερα. Ο Υπουργός Παιδείας της Ιταλίας Tullio de Mauro εξέφρασε τις ανησυχίες του σχετικά με τα αυξημένα ποσοστά του αναλφαβητισμού που καταγράφονται στην **Ιταλία**.[316] Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι το 1/3 του πληθυσμού είναι αναλφάβητο, ενώ το επίπεδο εκπαίδευσης ενός άλλου σημαντικού μέρους είναι μόλις ελαφρά υψηλότερο από το επίπεδο του αναλφαβητισμού.
Τα παραπάνω ανησυχητικά ποσοστά του αναλφαβητισμού ώθησαν την **Ευρωπαϊκή Κοινότητα** να πάρει δραστικά μέτρα τόσο για τον περιορισμό του πρωτογενή αναλφαβητισμού αλλά και για την αντιμετώπιση του λειτουργικού (υπότροπου) αναλφαβητισμού. Πιο συγκεκριμένα η δράση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας συνέτεινε στην υποχρέωση να οργανώνει ανταλλαγές πληροφοριών μεταξύ εθνικών εμπειρογνωμόνων, οι οποίες να επιτρέπουν τον προσδιορισμό των αιτιών και της έκτασης του φαινομένου, την ανάλυση των πειραματικών εφαρμογών που επιχειρήθηκαν στα εκπαιδευτικά συστήματα και την καταγραφή των μέτρων που πρέπει να παρθούν για την πρόληψη του αναλφαβητισμού, ιδιαίτερα στο Δημοτικό Σχολείο. Έτσι το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο χρηματοδοτεί προγράμματα αλφαβητισμού, ενώ οι υπηρεσίες της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έχουν αναλάβει το συντονισμό και τη βελτίωση των ενεργειών των κρατών- μελών.[317]
Στην ανάγκη για άμεση αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού, προστέθηκαν και νέα προβλήματα που τίθενται προς επίλυση. Η διαπίστωση ότι είναι τελείως διαφορετικό πράγμα να μαθαίνεις έναν άνθρωπο γράμματα από την αρχή, από το να βελτιώνεις τα φτωχά εκπαιδευτικά του προσόντα, έθεσαν τους ειδικούς επιστήμονες αντιμέτωπους με ένα επιπλέον πρόβλημα: τη συγκρότηση της **εκπαίδευσης ενηλίκων** στα πλαίσια της **συνεχιζόμενης εκπαίδευσης**. Η νέα αντίληψη για το πρόβλημα του αναλφαβητισμού άρχιζε να συνειδητοποιείται μετά από τις διαπιστώσεις για τη μεγάλη δυσκολία των ανέργων που ήταν αναλφάβητοι να παρακολουθήσουν επιμορφωτικά προγράμματα και να αφομοιώσουν τις επερχόμενες τεχνολογικές εξελίξεις.[318] Έτσι, αναπτύχθηκε

---

[314] Τα στοιχεία προέρχονται από το ΦΑΙΔΩΝΑ ΜΑΛΙΓΚΟΥΔΗ, εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 5/5/2003.

[315] Σύμφωνα με αποκαλυπτική έκθεση του βρετανικού ελεγκτικού συνεδρίου για τις κοινωνικές διαφορές, ένα στα τρία παιδιά στη Βρετανία και περίπου το 48% των συνταξιούχων του δημοσίου ζουν στα όρια της φτώχειας, ενώ ένα στα πέντε παιδιά ζει σε οικογενειακό περιβάλλον στο οποίο κανείς από τους γονείς δεν εργάζεται. Χωροταξικά, δε, οι βορειοανατολικές περιοχές της Βρετανίας έχουν τον υψηλότερο δείκτη φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ το Λονδίνο είναι η δεύτερη χειρότερη περιοχή σε ολόκληρη τη χώρα, αναφορικά με τις συνθήκες στις οποίες ζουν τα παιδιά και οι συνταξιούχοι. (βλ. Ελευθεροτυπία, 1-8-2000).

[316] LA REPUBLIKA, 27/11/2000. Ο De Mauro επίσης σημείωσε ότι το ποσοστό αναλφαβητισμού που δίνεται από τις επίσημες στατιστικές (10% αναλφάβητοι) ξεπερνιέται από τα πραγματικά στατιστικά στοιχεία και το σχολικό σύστημα θα πρέπει άμεσα να βελτιωθεί. Επίσης πρέπει να θεσμοθετηθεί η δια βίου εκπαίδευση έτσι ώστε να έχουν τη δυνατότητα να εκπαιδεύονται και οι ενήλικες: «Τέτοια προγράμματα έχουν ήδη ξεκινήσει σε πολλές ιταλικές περιοχές και επαρχίες αλλά πρέπει να βελτιωθούν διότι ο αναλφάβητος ενήλικας πληθυσμός έχει γίνει ένα πρόβλημα που αγκαλιάζει και τα ίδια τα παιδιά των οικογενειών που είναι αναλφάβητοι. Όταν παιδιά που προέρχονται από οικογένειες που οι γονείς τους δεν ξέρουν να διαβάσουν βιβλία ή ακόμη και εφημερίδες γίνεται φανερό ότι θα αντιμετωπίσουν μεγαλύτερα προβλήματα στο σχολείο παρά τις όποιες φιλότιμες προσπάθειες των δασκάλων τους».

[317] ΚΟΛΙΑΔΗΣ Ε., *Προγράμματα- πιλότοι έρευνας και δράσης για την αντιμετώπιση του λειτουργικού αναλφαβητισμού σε χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας*, στο *Η εκπαίδευση στην Ενωμένη Ευρώπη*, Πρακτικά 5ου Διεθνούς Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος, Πάτρα, 27-29/9/1991, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα.

[318] Σε διημερίδα του Ινστιτούτου Ανθρωπιστικών Σπουδών του Πανεπιστήμιου του Εδιμβούργου, στις 29/30-4-94, στη σύνοψη των πορισμάτων αναφέρθηκε πως το 1993 στην Βρετανία, σχεδόν το 20% των απολυόμενων από το σχολείο βρέθηκαν να παρουσιάζουν ελλείψεις στον αλφαβητισμό, στον αριθμητισμό ή και στα δυο. Ο αριθμός των μαθητών που παρέμεναν στο σχολείο μέχρι τα 18 τους χρόνια ήταν πολύ μικρός. Ανάμεσα στις προτάσεις για την

ως βασική μεθοδολογική συνιστώσα των προγραμμάτων αλφαβητισμού που ακολουθήθηκαν, η ενεργός και βιωματική συμμετοχή του επιμορφούμενου και τη συνειδητοποίηση εκ μέρους του, της απελευθερωτικής δύναμης της γνώσης, ως προϋπόθεση της κοινωνικής δραστηριοποίησης. Η εμπειρία αυτή προερχόταν από το λατινοαμερικάνο διανοητή P.Freire, που όριζε την «αυτοσυνειδησία» (concientination), «ως την πιο κατάλληλη διαδικασία αφύπνισης και ενεργοποίησης του πνεύματος, η οποία επιτυγχανόταν μέσω κριτικής διάθεσης απέναντι στις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες».[319] Κυρίως, όμως, η γενίκευση της εμπειρίας που προερχόταν από τους αναλφάβητους πληθυσμούς της Λατινικής Αμερικής, βοήθησε στο σχεδιασμό των προγραμμάτων αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, πόσο μάλλον όταν διαπιστώθηκε ότι υποεκπαιδευμένοι ενήλικοι, μετά το πέρας των επιμορφωτικών προγραμμάτων, εξακολουθούν να συναντούν δυσκολίες στην αντιμετώπιση ακόμη και των στόχων εκείνων που απαιτούν ένα μεσαίο επίπεδο εγγραμματοσύνης, παρόλο, που ένα σημαντικό μέρος εξ' αυτών, γνωρίζουν στοιχειωδώς ανάγνωση (όπως να βρουν απασχόληση ή για να εκπαιδευθούν σε νέα επαγγέλματα που απαιτούν αυξημένα προσόντα). Σύμφωνα με μια μελέτη που δημοσίευσε το **Υπουργείο Παιδείας των ΗΠΑ** (U.S. Department of Education) το Σεπτέμβριο του 1993, τα στατιστικά στοιχεία για το επίπεδο εγγραμματοσύνης στη χώρα αυτή ήταν ανησυχητικά: ένα ποσοστό περίπου στο 24% (40-44 εκατομμύρια ενήλικοι) χαρακτηρίζονται ως «λειτουργικά αναλφάβητοι». Τις συνέπειες του αναλφαβητισμού στις ΗΠΑ επέτεινε ακόμα περισσότερο το γεγονός ότι 14 εκατομμύρια άτομα άνω των πέντε ετών (απογραφή 1990) γνώριζαν ελάχιστα ή διόλου αγγλικά, ενώ μια άλλη έρευνα, η οποία έγινε το 1982 με σκοπό να καταγραφεί το επίπεδο της αγγλικής γλώσσας στις ΗΠΑ (English Language Proficiency survey), κατέγραψε το δεδομένο ότι ένα ποσοστό 37% των ενηλίκων που αξιολογήθηκαν ως αναλφάβητοι, δεν χειρίζονται την αγγλική ως μέσο επικοινωνίας στην ιδιωτική τους ζωή, ενώ το 86% του μη αγγλόφωνου πληθυσμού που είναι αναλφάβητοι στην αγγλική, είναι επίσης αναλφάβητοι και στη μητρική τους γλώσσα. Επίσης, στην **Αυστραλία** και σύμφωνα με μια ειδική αναφορά των Ηνωμένων Εθνών, ένας στους έξι ενήλικες δεν μπορεί να διαβάσει τις βασικές ιατρικές οδηγίες, ενώ υπολογίζεται ότι το ποσοστό των λειτουργικά αναλφάβητων ανέρχεται στο 17% του πληθυσμού. Το γεγονός αυτό ερμηνεύεται από την κυβέρνηση του Σίδνεϋ ως αποτέλεσμα των έντονων οικονομικών ανισοτήτων και των χαμηλών εισοδημάτων του πληθυσμού.[320]

6. Η ενεργός εμπλοκή των Διεθνών Οργανισμών

Τα παραπάνω ανησυχητικά στοιχεία για το επίπεδο του αναλφαβητισμού στον κόσμο, ώθησαν τους Διεθνείς Οργανισμούς να ασχοληθούν εναργέστερα με την αντιμετώπισή του, αναγνωρίζοντας τη μέχρι τότε αποτυχία των επιμέρους προσπαθειών στην ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού. Στην ομιλία του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε., Κόφι Ανάν με αφορμή την παρουσίαση της ετήσιας έκθεσης της UNICEF για το 1998, έθετε το πρόβλημα του αναλφαβητισμού ως μη κατοχύρωση ενός βασικού **ανθρώπινου δικαιώματος**, του δικαιώματος για πρόσβαση στην εκπαίδευση:

> «Η εκπαίδευση είναι ένα ανθρώπινο δικαίωμα με τεράστια δύναμη να διαμορφώνει. Σε αυτήν βασίζονται οι ακρογωνιαίοι λίθοι της ελευθερίας, της δημοκρατίας... Όταν διασφαλίζεται το δικαίωμα στην εκπαίδευση, ολόκληρος ο κόσμος έχει να κερδίσει. Όταν παραβιάζεται, δεν υπάρχει άμεση λύση. Μπορεί όμως η λύση να βρει αφετηρία μέσα από μια απλή πρόταση: ότι στο κατώφλι του 21ου αιώνα δεν υπάρχει μεγαλύτερη προτεραιότητα, αποστολή πιο σπουδαία, από την εκπαίδευση για όλους...»

Στην ίδια παρουσίαση της Έκθεσης της UNICEF, η Κάρολ Μπάλαμι, Εκτελεστική Διευθύντρια της UNICEF επεσήμαινε ότι:

αντιμετώπιση της κατάστασης ήταν: «η εκπαίδευση να νοείται και να παρουσιάζεται ως μια δια βίου συνεχιζόμενη διαδικασία», (ΜΥΕΚΠΟ, 8/2/95, ενημερωτική έκθεση, Ν 8).

[319] Freire P., *Η Αγωγή του καταπιεζόμενου*, εισαγωγή, εκδ. Ράππα, Αθήνα, 1974, σελ. 18.

[320] Daily Telegraph, *UN notes Australian illiteracy*, 15- 9- 2004.

«Οι συνέπειες του αναλφαβητισμού είναι βαθιές και ορισμένες φορές απειλούν ακόμη και την ίδια τη ζωή του ανθρώπου. Οι αρνητικές επιπτώσεις του διαρκώς ενισχυμένου φαινομένου, θα φανούν αργότερα, με τον αντίκτυπο που θα έχει στην παγκόσμια ειρήνη και ευημερία».

Στην ίδια την Έκθεση της UNICEF για το 1998, διαφαίνεται ο εντοπισμός του προβλήματος του αναλφαβητισμού στις κρίσιμες παραμέτρους, όπως τα παιδιά, το φύλο και η οικογένεια:

«Τα παιδιά που μεγαλώνουν χωρίς βασική εκπαίδευση, δε δυσκολεύονται απλώς στη συντήρηση του εαυτού τους και των οικογενειών τους, αλλά το φαινόμενο αυτό βλάπτει τη βάση της δημοκρατίας και της κοινωνικής προόδου και κατ' επέκταση τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Η διαιώνιση αυτού του κινδύνου, μέσω του αναλφαβητισμού, εξακολουθεί άλλωστε να βρίσκει την αντανάκλασή της σε μια πάγια στο πέρασμα των χρόνων διάκριση. Αυτή που γίνεται με βάση το φύλο, με μια ακόμη παραβίαση του δικαιώματος των ίσων ευκαιριών, μεταξύ μάλιστα των ήδη αδικημένων. Η άρνηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση, πλήττει ιδιαίτερα τα κορίτσια, που συχνά εξαιτίας του φύλου τους είτε οδηγούνται σε εργασίες επιβίωσης αντί του σχολείου είτε περιθωριοποιούνται μέσα στη σχολική τάξη. Η σοβαρότητα της κατάστασης μπορεί να συμπτυχθεί σε στατιστικές: παγκόσμια. 855 εκατομμύρια ενηλίκων που εκτιμάται σήμερα ότι είναι λειτουργικά αναλφάβητοι, τα δύο τρίτα είναι θηλυκού γένους».

Τα παραπάνω δεδομένα, μπορεί εκ πρώτης όψεως να εστιάζουν το πρόβλημα του αναλφαβητισμού μέσα στην οικογένεια: Πράγματι, μια αναλφάβητη μητέρα παρέχει λιγότερη προστασία και μελλοντικά εφόδια στα παιδιά της, δημιουργώντας την επόμενη γενιά των συνεχιστών του ίδιου φαινομένου, με αποτέλεσμα ο φαύλος κύκλος να διαιωνίζεται. Όμως το μερίδιο της ευθύνης που βαραίνει κάθε οικογένεια -κύτταρο της κοινωνίας στην αναπαραγωγή του αναλφαβητισμού φαντάζει μηδαμινό, συγκριτικά τουλάχιστον με εκείνο της Πολιτείας και του οργανωμένου Κράτους, άποψη στην οποία συνηγορεί με την έκθεσή της για το 2.000 η UNICEF:

«Για να επιτύχουμε την εκπαίδευση όλων των παιδιών του κόσμου μας, χρειάζονται επιπλέον 7 δις δολάρια το χρόνο για την επόμενη δεκαετία. Απαιτούνται λιγότερα χρήματα, δηλαδή, από το 1/10 των δαπανών για εξοπλισμούς σε παγκόσμιο επίπεδο. Η υποχρέωση να εξασφαλιστεί σε όλα τα παιδιά το δικαίωμα στην εκπαίδευση έγκειται κύρια στις εθνικές κυβερνήσεις».

Επιστρέφοντας στο θέμα των διαστάσεων του αναλφαβητισμού και με βάση τα στοιχεία του Ο.Η.Ε. για το επίπεδο της εκπαίδευσης, ανά τον κόσμο, στο τέλος της δεκαετίας του 1990, οι αναλφάβητοι υπολογίζονταν στα 900 εκατομμύρια. Το υψηλό αυτό ποσοστό αναλφαβητισμού κατάδειχνε την αποτυχία του στόχου των διεθνών οργανισμών για δραστική μείωσή του μέχρι το 2000. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Κόφι Ανάν, απευθυνόμενος προς τους συνέδρους στο Διεθνές Φόρουμ για την Εκπαίδευση, που άρχισε τις εργασίες του στις 26 Απριλίου του 2000, στο Ντακάρ της Σενεγάλης:

«Πριν από δέκα χρόνια θέσαμε ως βασικό στόχο την εξασφάλιση της βασικής εκπαίδευσης για όλους. Βρισκόμαστε όμως ακόμη μακριά από την επίτευξή του. Υπάρχουν ακόμη 880 εκατ. αναλφάβητοι στον κόσμο, κυρίως γυναίκες. Περισσότερα από 110 εκατομμύρια παιδιά δεν πηγαίνουν στο σχολείο».

Χρησιμοποιώντας τα ίδια στοιχεία του Ο.Η.Ε., τοποθετήθηκε στο Παρίσι, στη διάρκεια της αντίστοιχης συνεδρίασης για τον αναλφαβητισμό της UNESCO, ο γενικός διευθυντής της, Καϊσίρο Ματσουούρα:

«Οι αναλφάβητοι ενήλικες αγγίζουν τα 880 εκατομμύρια σε όλον τον κόσμο, δηλ. το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού, ενώ 113 εκατομμύρια νέοι δεν έχουν πάει στο σχολείο».

Με βάση τα απογοητευτικά αυτά στοιχεία, γίνεται εμφανές ότι οι δεσμεύσεις που πήρε η Παγκόσμια Κοινότητα το 1990, στη Διεθνή Διάσκεψη για την εκπαίδευση στην Ταϋλάνδη, δεν έχουν τηρηθεί. Πιο συγκεκριμένα, είχε αποφασιστεί ότι ως το 2000 θα είχε εξασφαλιστεί η πρωτοβάθμια εκπαίδευση όλων των παιδιών του κόσμου, ότι θα είχε μειωθεί το ποσοστό αναλφαβητισμού στους ενήλικες, κυρίως στις γυναίκες, και ότι στο Ντακάρ θα γινόταν ο απολογισμός. Ο απολογισμός αυτός έγινε αλλά στέλνει μεικτά μηνύματα. Σύμφωνα με την UNESCO η κατάσταση έχει βελτιωθεί σαφώς στη **Λατινική Αμερική** και στην **Ανατολική Ασία,** όπου αν και δεν παρατηρείται σταθερότητα του πολιτικού και του κοινωνικού συστήματος, εν τούτοις, ο στόχος της πρωτοβάθμιας τουλάχιστον εκπαίδευσης όλων των παιδιών έχει τουλάχιστον επιτευχθεί. Στην **Αφρική**, αντίθετα, το ποσοστό της σχολικής εκπαίδευσης των παιδιών είναι το πιο χαμηλό του κόσμου και σε μια δεκαετία δεν αυξήθηκε παρά από το 54% στο

60%. *«Η Αφρική υστερεί σε αυτόν τον τομέα και αιτία είναι οι ένοπλες συγκρούσεις και οι ασθένειες»* είπε ο Σ. Μακάτσουα, υφυπουργός Παιδείας της **Ν. Αφρικής**. Άλλος αρνητικός παράγοντας τον οποίο αναφέρει και η UNESCO, είναι ότι τα κονδύλια που αφιερώνονται στην παιδεία δεν έχουν αυξηθεί στην **Κεντρική** και στη **Δ. Αφρική.**[321] Γεγονός είναι όμως ότι η εξάλειψη του αναλφαβητισμού τόσο των ενηλίκων όσων και του μαθητικού πληθυσμού θεωρείται ως ο υπ' αριθμόν ένας στόχος για τις χώρες της Αφρικής, όπως η **Αίγυπτος**, που από το 1975 έθεσε τις προτεραιότητες του στόχου για το χτύπημα του αναλφαβητισμού κινητοποιώντας τόσο τα εγγράμματα τμήματα του πληθυσμού, όσο και τις δομές του εκπαιδευτικού συστήματος.[322] Ενδεικτικό ως προς το μέγεθος του αναλφαβητισμού στην Αφρική είναι ότι στο **Μαρόκο** και σε πληθυσμό 30 περίπου εκατομμυρίων ο αναλφαβητισμός ανερχόταν για το 1999 στο 61%.[323]

Για να εκτιμήσει την αρνητική αυτή κατάσταση στις διάφορες περιοχές του κόσμου, η **UNESCO** άρχισε τη συστηματική μελέτη του αναλφαβητισμού σε 180 χώρες. Στη Παγκόσμια Διάσκεψη για τον Αναλφαβητισμό στη Σενεγάλη, ο αρχηγός του κράτους, Αμπντουλά Ουέιντ στον εναρκτήριο λόγο του εξέφρασε, μιαν άλλη άποψη για το χαρακτήρα του προβλήματος: *«Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης είναι υψηλότερη της οικονομικής ανάπτυξης»*, ζητώντας, μάλιστα, συγγνώμη για την «αντικομφορμιστική γλώσσα» που χρησιμοποίησε και που προφανώς διατάρασσε τις μέχρι τότε εργασίες του συνεδρίου. Υπάρχει ωστόσο ένα σημείο που όλοι οι συμμετέχοντες στο φόρουμ συμφώνησαν. Είτε πρόκειται για την **UNESCO**, είτε για το πρόγραμμα του ΟΗΕ για την Ανάπτυξη (**P.N.U.D.**), είτε για το Ταμείο του ΟΗΕ για τον Πληθυσμό (**FNUAP**), είτε για το Διεθνές Ταμείο Αρωγής των Παιδιών (**UNICEF**), είτε για την **Παγκόσμια Τράπεζα**, είτε για τις **Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις,**[324] όλοι παραδέχονται ότι η εκπαίδευση είναι το κλειδί για τη μείωση της φτώχειας. Για να επιτευχθεί, όμως, ο στόχος της σχολικής εκπαίδευσης όλων των παιδιών στον κόσμο απαιτούνται άλλα 6 δις δολάρια ετησίως. Το ζήτημα της χρηματοδότησης του στόχου αυτού απασχόλησε, μεταξύ άλλων, και τον Τζέιμς Γούλφενσον, πρόεδρο της Παγκόσμιας Τράπεζας, ο οποίος τόνισε ότι *«η Παγκόσμια Τράπεζα τήρησε τις υποσχέσεις της και διπλασίασε τους πόρους για την εκπαίδευση στη διάρκεια της περασμένης δεκαετίας»*.

Πριν από το παγκόσμιο φόρουμ για την εκπαίδευση, που οργάνωσε η UNESCO (από τις 26 ως τις 28 Απριλίου στο Ντακάρ), ο γενικός διευθυντής υπογράμμισε και την ανάγκη να ασχοληθούν οι Διεθνείς Οργανισμοί και τα διάφορα Φόρα και με τον αναλφαβητισμό των ενηλίκων, όχι μόνο των παιδιών, που αποτελούν την πλειοψηφία των αναλφάβητων, περίπου 850 εκατομμύρια.[325]

«Η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού παραμένει σκοπός του διεθνούς οργανισμού. Δέκα χρόνια μετά από το παγκόσμιο συνέδριο στην Ταϊλάνδη, όπου η UNESCO είχε δεσμευτεί να μειώσει στο μισό τον

---

[321] Εφημερίδα "ΤΟ ΒΗΜΑ", 7-5-2000.

[322] EGYPT, STATEMENT by THE MINISTER OF EDUCATION at the People's Assembly, Cairo, January 1975, σελ. 25-30.

[323] Στο Μαρόκο, το μέγεθος του αναλφαβητισμού είχε και σοβαρές πολιτικές επιπτώσεις. Στις εκλογές του Οκτωβρίου του 2002, οι εγγεγραμμένες γυναίκες στους εκλογικούς καταλόγους ήταν στο 50% και ο αναλφαβητισμός σε συνδυασμό με τη φτώχια θεωρούνταν ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που θα έκριναν το τελικό αποτέλεσμα σε σχέση με την επιρροή που εξασκούν οι φανατικοί ισλαμιστές στα υποεκπαιδευμένα τμήματα του πληθυσμού (βλ. εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 27-09-2002).

[324] Για παράδειγμα, το ***Foundation for Child and the Family*** με πρόεδρο την Μ. Βαρδινογιάννη σε συνεργασία με το **Πανεπιστήμιο της Ευρώπης (University of Europe)** οργάνωσε Διεθνές Συνέδριο Ειδικών στη Σορβόννη (31 Μαΐου και 1 Ιουνίου 1999) με θέμα «Η Οικογένεια και το Παιδί στην Ευρωπαϊκή Κοινωνία του 21ου αιώνα». Το συνέδριο έγινε υπό την αιγίδα του Προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας **J.Chirac** και το κύριο καθήκον του εστιάστηκε στις αναπτυξιακές δυνατότητες των παιδιών στις φτωχογειτονιές των σύγχρονων μεγαλουπόλεων. Ο **αναλφαβητισμός** και η **αυξανόμενη διαρροή** των μαθητών από το εκπαιδευτικό σύστημα αναγνωρίστηκαν ως δύο από τα πιο σοβαρά προβλήματα. Ειδικά για τον αναλφαβητισμό, που εμφανίζεται με νέες μορφές υποστηρίχτηκε ότι οδηγεί αναπόφευκτα ένα μεγάλο μέρος των παιδιών στο **κοινωνικό περιθώριο** με αποτέλεσμα να καταστούν ανίκανα στην ολοκλήρωσή τους ως προσωπικότητες στις σύγχρονες κοινωνίες. Στην ομιλία της η Ε. Αρβελέρ., πρόεδρος του University of Europe, εστίασε την προσοχή της στην ανάγκη για περαιτέρω έρευνα στα θέματα του αναλφαβητισμού και της σχολικής διαρροής και σημείωσε την αξία που αποκτούν οι πρωτοβουλίες των Οργανισμών για τον προσδιορισμό και την έκταση τέτοιων φαινομένων.

[325] ΑΘΗΝΑΪΚΟ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΕΙΔΗΣΕΩΝ, 19-4-2000, ΠΑΡΙΣΙ.

αναλφαβητισμό ως το 2000, μπορώ να πω ότι είμαστε ακόμη πολύ μακριά. Πρέπει να εξαλείψουμε τον αναλφαβητισμό και να μην ξεχνάμε τους μεγάλους, να τους δώσουμε μια δεύτερη ευκαιρία, το δικαίωμα στην εκπαίδευση παρά την ηλικία τους, ακόμη και αν η σχολική εκπαίδευση των παιδιών έχει πάντα προτεραιότητα. Οφείλουμε επίσης να προσεγγίσουμε όλους αυτούς που είναι στο περιθώριο, τις **μειονότητες** που διατηρούν τις δικές τους διαλέκτους, τα **παιδιά** που υφίστανται εκμετάλλευση ή είναι θύματα πολέμου, τα **άτομα με ειδικές ανάγκες**, κυρίως όμως τις **γυναίκες** που αντιπροσωπεύουν το 63% των αναλφάβητων.... Το θέμα της εκπαίδευσης είναι η προτεραιότητά μου. Έχω ήδη δεσμευτεί γι αυτό από τότε που ανέλαβα στις 15 του περασμένου Νοεμβρίου... Είναι αφύσικο όταν η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ζητούν από ορισμένες χώρες να προχωρήσουν σε αναδιάρθρωση των οικονομιών τους, να απαιτούν αυτό να γίνει με μείωση των δαπανών για την παιδεία. Αυτό δεν αποτελεί σωστή προσέγγιση, γιατί η εκπαίδευση είναι βασική για το μέλλον των χωρών αυτών».[326]

Στο συνέδριο όμως αυτό, υψώθηκαν και φωνές που τόνισαν ότι η αύξηση των δαπανών δεν είναι η μόνη λύση για τη μείωση του αναλφαβητισμού. Πολλοί υποστήριξαν ότι το ακριβό σχολείο που ακολουθεί τις νόρμες δεν αποτελεί τη μοναδική λύση και απαιτείται ένας άλλος προγραμματισμός που να επικεντρώνει τη προσοχή του στην ορθολογικότητα των προσπαθειών στη βάση ενός προγράμματος από τους διεθνείς οργανισμούς και τα εθνικά κράτη. Οι διεθνείς οργανώσεις δεν απορρίπτουν αυτήν την άποψη. Όπως παραδέχτηκε ο Κ. Ματσουούρα, διευθυντής της UNESCO, «*η επίσημη εκπαίδευση βρέθηκε στο επίκεντρο των προσπαθειών εις βάρος των ανεπίσημων οδών. Για να καλυφθούν οι ανάγκες της κάθε κοινωνίας, οι μέθοδοι που ακολουθούνται πρέπει να προσαρμοσθούν στην κοινωνικοπολιτιστική πραγματικότητα*». Αυτό δεν απέχει πολύ από την άποψη του διευθυντή της **E.N.D.A**. ότι «*ο Βορράς δεν πρέπει να επιβάλλει τα εκπαιδευτικά μοντέλα του στο Νότο. Αν λοιπόν προσανατολιστούμε προς αυτήν την κατεύθυνση, ο στόχος της εκπαίδευσης για όλους θα επιτευχθεί*». Οι συμμετέχοντες στο Φόρουμ του Ντακάρ δήλωσαν επίσης, ότι προτίθενται να υιοθετήσουν ένα πλαίσιο δράσης προκειμένου να επιτευχθεί ως το 2015, ο στόχος για τη δραστική μείωση του αναλφαβητισμού. Η ημερομηνία αυτή συμπίπτει με εκείνη που έχουν ορίσει οι διεθνείς οργανισμοί και για τη μείωση στο μισό της φτώχειας στον κόσμο. Είναι άλλωστε συγκλονιστικά τα στοιχεία για τη φτώχεια στον κόσμο και ειδικότερα για τα παιδιά - θύματα του Τρίτου Κόσμου που υποφέρουν από τη φτώχεια, την πείνα, τις αρρώστιες και την κοινωνική ανισότητα.[327]

Το 1998 με τη συμπλήρωση 50 χρόνων από την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, κατά τον απολογισμό της Διεθνούς Κοινότητας, η M. Robinson, αρμόδια Επίτροπος του Ο.Η.Ε. για τα ανθρώπινα δικαιώματα, δίνοντας το στίγμα της σημερινής πραγματικότητας, δήλωνε:

«Δε βλέπω τη σημερινή επέτειο σαν γιορτή. Αναλογιστείτε τα συμπεράσματα 50 χρόνων προσπάθειας, 30 χρόνια αναπτυξιακών προγραμμάτων αξίας δισεκατομμυρίων δολαρίων και ατέλειωτης ρητορικής, και το τελικό αποτέλεσμα είναι θλιβερό. Είναι μια αποτυχία για την οποία θα έπρεπε όλοι μας να ντρεπόμαστε. Απολυταρχικά καθεστώτα στην Αφρική και την Ασία, καταπίεση και βασανιστήρια στην Κίνα, την Τουρκία, την Κολομβία και σε όλες σχεδόν τις χώρες της Μαύρης Ηπείρου, σφαγές στην Αλγερία και ομαδικοί τάφοι στην πρώην Γιουγκοσλαβία, στοιχεία που έρχονται σε σύγκρουση τόσο με το πνεύμα όσο και με το περιεχόμενο του κειμένου της διακήρυξης. Το άρθρο 1 της διακήρυξης μιλά για ελευθερία, ισότητα και ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Το άρθρο 25 αναφέρει ότι κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα σε κάποιες βασικές συνθήκες ζωής, κατάλληλες για την υγεία και την ευημερία τόσο του ίδιου

---

[326] Να σημειωθεί ότι στο φόρουμ που έγινε στο Ντακάρ στη Δυτική Σενεγάλη, συμμετείχαν 1.000 σύνεδροι από 150 κράτη, αριθμός που πρέπει να εκληφθεί ως πολύ μεγάλος.

[327] Περισσότερα από 10 εκατομμύρια παιδιά κάτω των 5 ετών ετησίως εξακολουθούν να πεθαίνουν από αιτίες που μπορούν να προληφθούν. 149 εκατομμύρια παιδιά στις αναπτυσσόμενες χώρες εξακολουθούν να υποφέρουν από υποσιτισμό. Περισσότερα από 100 εκατομμύρια παιδιά δεν πηγαίνουν στο σχολείο, κορίτσια στη πλειοψηφία τους. Αρκετά εκατομμύρια παιδιά εξακολουθούν να εργάζονται ενώ η εμπορία παιδιών και η πορνεία συνεχίζεται και χιλιάδες είναι εκείνα που υποφέρουν από τον υποσιτισμό και τραυματίζονται ή σκοτώνονται σε ένοπλες συρράξεις. Επίσης τα στοιχεία από την έκθεση του ΟΗΕ είναι αποκαλυπτικά: 1,2 δις. άνθρωποι ζουν σε συνθήκες απόλυτης φτώχειας με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα και άλλα 2,8 δις με λιγότερο από 2 δολάρια την ημέρα. Περίπου 1 δις άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση στο πόσιμο νερό, 2,5 δις δεν έχουν πρόσβαση σε στοιχειώδη υγιεινή.

όσο και της οικογένειάς του. Πώς συμβιβάζονται οι αρχές αυτές όταν οι 1,5 δις άνθρωποι καλούνται να ζήσουν με εισόδημα που ούτε καν αγγίζει το ένα δολάριο την ημέρα; Πώς συμβιβάζονται με τα 35.000 παιδιά να πεθαίνουν κάθε μέρα λόγω κακής διατροφής και ασθενειών και τα 250 εκατομμύρια παιδιά που εργάζονται σαν σκλάβοι υπό άθλιες συνθήκες; Ποιος μπορεί να μιλήσει για ανθρώπινη αξιοπρέπεια στα 50 εκατ. των προσφύγων σε όλο τον κόσμο που έφτασαν στο σημείο αυτό αναζητώντας μια καλύτερη τύχη και κατέληξαν να στερούνται όλων σχεδόν των θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων; Από το 1948 έως σήμερα οι θεσμοθετημένες εγγυήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν, στα χαρτιά τουλάχιστον, σημειώσει σημαντική πρόοδο. Οι διεθνείς συνθήκες πολλαπλασιάστηκαν και εξειδικεύτηκαν στα δικαιώματα των παιδιών, των γυναικών, των εργαζομένων, των φυλακισμένων, των μεταναστών κάθε φυλής και χρώματος».[328]

Με τον ερχομό της **νέας χιλιετίας** το πρόβλημα του αναλφαβητισμού παραμένει άλυτο και οι αναλφάβητοι τόσο σε ποσοστό όσο και σε απόλυτο αριθμό πληθαίνουν. Παρόλο που η εκπαίδευση γνώρισε σημαντικές προόδους τις τελευταίες δεκαετίες, το παγκόσμιο ποσοστό εγγράμματων ενηλίκων πέρασε από το 72% στο 48%, παρά την άνοδο του ποσοστού φοίτησης στα σχολεία, το οποίο ανήλθε από το 50% σε περισσότερο από 70%. Εξαιτίας όμως της δημογραφικής ανάπτυξης, ο αριθμός των αναλφάβητων αυξήθηκε κατά 24% από το 1950 έως το 2000, περνώντας από τα 705 στα 875 εκατομμύρια κυρίως στη **Νότια Ασία** (+124 εκατομμύρια) και την **Αφρική** (+74 εκατομμύρια), ενώ οι εννέα αναπτυσσόμενες πιο πυκνοκατοικημένες χώρες συγκεντρώνουν τα τρία τέταρτα των αναλφάβητων. Σύμφωνα με την UNESCO, κατά το 2000 υπολογίζονταν ότι σε παγκόσμιο επίπεδο ο οργανικός αναλφαβητισμός κυμαίνονταν στο 22% που καταμερίζονταν αναφορικά με τον τύπο ανάπτυξης και τη γεωγραφική θέση κάθε χώρας ως εξής: Αναπτυγμένες χώρες 2% (1% στους Άντρες και 3% στις Γυναίκες), στις χώρες της Λατινικής Αμερικής στο 12% (Α=11%, Γ= 13%), Ανατολική Ασία 14% (Α=8%, Γ=20%), Αφρική 40% (Α=31%, Γ=49%), Αραβικά Κράτη 41% (Α=29%, Γ=53%).[329]

Οι διαπιστωτικές παρατηρήσεις των Διεθνών Οργανισμών για τα αυξημένα ποσοστά του αναλφαβητισμού σε όλες τις ηπείρους και η αδυναμία της διεθνούς κοινότητας να παρέμβει δραστικά με σκοπό την εξάλειψη του φαινομένου, αναδεικνύει τα εγγενή προβλήματα της λειτουργίας των οργανισμών αυτών. Οι Διεθνείς Οργανισμοί δείχνουν μια φανερή αδυναμία στην προσπάθεια συγκρότησης **μετώπου των φτωχών και αδύναμων κρατών**, απέναντι στις ισχυρές και πλούσιες δυνάμεις για την επίλυση των οξύτατων οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων τους, απόρροια των οποίων είναι ο αναλφαβητισμός.[330] Σε άλλες περιπτώσεις, οι Διεθνείς Οργανισμοί βρίσκονται στη μέγκενη των δυνάμεων αυτών και πολλές φορές λειτουργούν ως

---

[328] Στις 10 Δεκεμβρίου του 1948, με την ανθρωπότητα να έχει ακόμη ζωντανή στη μνήμη της τη φρίκη του πολέμου, η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. προχώρησε στην υπογραφή ενός ιστορικού, πρωτοποριακού κειμένου που έμελλε να κατοχυρώσει μια σειρά βασικών αρχών, που σήμερα πολλοί από μας έχουμε συνηθίσει να θεωρούμε ως δεδομένες. Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα αποτελεί έναν διαχρονικό ύμνο στην ανθρώπινη ύπαρξη και στο δικαίωμά της στην ελευθερία, την ισότητα, την ίδια τη ζωή. Το πρόβλημα ξεκινά από τη στιγμή που η θεωρία δύσκολα εφαρμόζεται στην πράξη, με τις εικόνες γύρω να αντιφάσκουν, τις κυβερνήσεις να αποδέχονται αλλά να παραγνωρίζουν τις αρχές αυτές και τους λαούς να βιώνουν την καθημερινή ανισότητα.

[329] UNESCO, *Estimated world illiteracy rates by region and by gender, 2000*, www.uis.unesco.org/ev.php. Στον παραπάνω υπολογισμό των ποσοστών δεν περιλαμβάνονταν η Ιαπωνία, η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία.

[330] Στην εφημ. *THE INDEPENDENT* (3-6-2003) με τίτλο «Two Words» και με αφορμή τη συνάντηση των ηγετών των οχτώ πλουσιότερων κρατών (G 8) στο Εβιάν της Γαλλίας, παρουσιάστηκε ένας πίνακας που φανέρωνε τη παγκόσμια πραγματικότητα. Το προσδόκιμο της ζωής είναι για τις πλούσιες χώρες τα 77 χρόνια και για την Αφρική τα 48. Η πρόσβαση στην υγεία είναι από το 100% στις χώρες της G 8 και στο Μαρόκο στο 45%, (πχ. ένας γιατρός ανά 169 κατοίκους αντί 1 για 50.000 στο Μαλί). 1,5 εκατομμύρια άνθρωποι με HIV στις G 8, 28 εκατ. στην Αφρική. Ζουν 291 εκατ. άνθρωποι με λιγότερο από 1 $ στην Αφρική και 0 στις G 8. 6 θάνατοι ανά 100 κατοίκους σε ηλικία μικρότερη των 5 ετών, 174 στην Αφρική. Σε 4.500.000 εκατ. ανέρχεται παιδική θνησιμότητα κατά τη διάρκεια του τοκετού στις αφρικανικές χώρες, περισσότεροι από το 50% των κατοίκων του πλανήτη δεν έχουν κάνει ποτέ τηλέφωνο, ενώ το κόστος τα παγκόσμιας εκπαίδευσης, της καταπολέμησης της φτώχειας και της διακοπής της παιδικής θνησιμότητας στα τρία τέταρτα του αιώνα που πέρασε, ανήλθε στα 25 $. (Για το ίδιο θέμα βλ. και τις ιστοσελίδες www.unesco.org, και www.unctad.org και Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για την παιδική Ηλικία www.unicef.org/sowc02).

όργανα νομιμοποίησης των τεράστιων ζωνών φτώχειας, των ανισοτήτων στη διαχείριση και την κατανομή των πόρων και στη διάδοση και εφαρμογή των τεχνολογικών επιτευγμάτων ανάμεσα στις διάφορες χώρες.[331] Οι συχνές αποχωρήσεις κρατών, οι ομαδοποιήσεις ανάλογα με τον τύπο ανάπτυξης και τα συμφέροντα κάθε κράτους, αντανακλούν το γενικότερο κλίμα δυσπιστίας απέναντι στους διεθνούς οργανισμούς. Επίσης καταδείχνει το κατά πόσο οι εργασίες των διεθνών συνεδρίων των οργανισμών αυτών, αναδεικνύουν τις πραγματικές διαστάσεις του υπό εξέταση φαινομένου.

Στην παραπάνω κατεύθυνση κινούνται και τα συμπεράσματα από τις εργασίες της 23ης Ειδικής Γενικής Συνόδου των Ηνωμένων Εθνών στη διάσκεψη της Νέας Υόρκης με θέμα *"Γυναίκες 2000: Ισότητα, Ανάπτυξη και Ειρήνη στον 21ο αιώνα"*, όπου επαναβεβαιώθηκε η ανισομέρεια, ως προς τη συχνότητα και την έκταση του αναλφαβητισμού σε σχέση με το φύλο.[332] Ο αναλφαβητισμός κυμαίνεται σε υψηλότερα ποσοστά στις γυναίκες από ό,τι στους άντρες. Η ανισότιμη θέση της γυναίκας στην οικογένεια, στην εργασία κλπ., την θέτει αντικειμενικά στο περιθώριο της

---

[331] Οι διεθνείς οργανισμοί έχουν μια σχετική αυτοτέλεια στη δράση τους σε σχέση με τις επιδιώξεις και τα συμφέροντα των ισχυρών κρατών. Πολλές φορές μάλιστα, η δράση των οργανισμών αυτών είναι ενοχλητική και η συμμετοχή των μεγάλων δυνάμεων, όπως οι ΗΠΑ αναστέλλεται εξαιτίας τέτοιων δραστηριοτήτων. Για παράδειγμα, η αποχώρηση των ΗΠΑ από την UNESCO το 1984, δικαιολογήθηκε ως αντίδραση στην «*πολιτικοποίηση από τον οργανισμό κάθε σχεδόν προγράμματος*», «*την εχθρική του διάθεση προς τους ελεύθερους θεσμούς και την αλόγιστη αύξηση των δαπανών του*». (βλ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ Θ., *Δομή και Λειτουργία των Διεθνών Οργανισμών*, τ. Α΄, σελ. 104-106 εκδόσεις. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα, 1985.) Οι ΗΠΑ, βέβαια, επανήλθαν στους κόλπους της UNESCO, μόλις το 2002, ως κίνηση, αντιπερισπασμού, για το μετριασμό των εντυπώσεων από την άρνησή τους να συνεισφέρουν ουσιαστικά στην προσπάθεια προστασίας του περιβάλλοντος που τέθηκαν από τις αντίστοιχες συνδιασκέψεις του ΟΗΕ στο Κιότο και στο Γιοχάνεσμπουργκ. Γενικά όμως, οι αποχωρήσεις κρατών από τους διεθνούς οργανισμούς είναι μια συνήθης κατάσταση. Παρατηρείται από της συστάσεως καθενός από τους διεθνείς οργανισμούς και αποχωρήσεις σημειώθηκαν και από την πλευρά των χωρών του Συμφώνου της Βαρσοβίας, την εποχή του διπολικού συστήματος (το 1949 αποχώρησαν η Σοβιετική Ένωση και η Βουλγαρία από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, η Τσεχοσλοβακία και η Πολωνία το 1952 και η Ουγγαρία το 1953 από την UNESCO).

[332] Η Διάσκεψη αποτελούσε συνέχεια της Παγκόσμιας Διάσκεψης για τις Γυναίκες του 1995 στο Πεκίνο και ασχολήθηκε με τα δικαιώματα των γυναικών και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο σύγχρονο κόσμο, επιβεβαιώνοντας την επικαιρότητα της ανισότιμης θέσης της γυναίκας και είχε ως κεντρικό σύνθημα «Ισότητα, Ανάπτυξη, Ειρήνη», (Ελευθεροτυπία, 1-8-2000). Στο συνέδριο έλαβαν περίπου δέκα χιλιάδες γυναίκες από 187 κράτη που αρχικά αντιτάχθηκαν στις αρνητικές εφαρμογές της παγκοσμιοποίησης όπως είναι η φτώχεια, η ανεργία, η εκμετάλλευση των γυναικείων χεριών στην εργασία, η βία κατά των γυναικών, η έξαρση της σεξουαλικής εκμετάλλευσής τους κλπ. Οι γυναίκες υιοθέτησαν ομοφώνως το κείμενο της προηγούμενης συνόδου του Πεκίνου, καθώς και πέντε νέες θέσεις που αφορούν τους τομείς της υγείας, της παγκοσμιοποίησης, της εκπαίδευσης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της μεγαλύτερης συμμετοχής τους στα κέντρα λήψης των αποφάσεων. Παρόλο, όμως, που στη διάσκεψη της Ν. Υόρκης συμπεριλαμβάνονταν ορισμένα από τα πιο οξυμένα προβλήματα των γυναικών, εντούτοις, δεν έγινε εφικτό να καταλήξουν σε πολιτική συμφωνία για τον τρόπο αντιμετώπισής τους. Κατά τη διάρκεια της διάσκεψης επικράτησε έντονο παρασκήνιο μεταξύ ομάδων κρατών και μη κυβερνητικών οργανώσεων. Τα 187 κράτη χωρίστηκαν σε πέντε ομάδες. Η πρώτη αποτελείτο από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις υπό ένταξη και διεύρυνση χώρες (οι χώρες Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης και η Ρωσία). Τον πρώτο λόγο είχε στην ομάδα η Υπουργός Γυναικείων Θεμάτων και Ισότητας της Πορτογαλίας Maria De Belem Roseire, δεδομένου ότι τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, η Πορτογαλία ασκούσε την προεδρία της Ένωσης. Η δεύτερη ομάδα, η επονομαζόμενη G-77, αποτελείτο από τα Ισλαμικά και Αφρικανικά κράτη και την Κίνα. Η συγκεκριμένη ομάδα μόνο στο θέμα των αμβλώσεων είχε την στήριξη της ομάδας του Βατικανού, της Πολωνίας και των Λατινοαμερικανικών κρατών (λόγω καθολικισμού). Η τρίτη ομάδα, η SLAK, αποτελείτο από χώρες της Λατινικής Αμερικής. Η τέταρτη απαρτιζόταν από τις ΗΠΑ, τον Καναδά και τη Ν. Ζηλανδία. Πέμπτη και μεμονωμένη ομάδα της Συνόδου ήταν εκείνη του Βατικανού, γνωστή ως Holy Cross. Οι εκπρόσωποι των χωρών G-77, καθώς και οι εκπρόσωποι της Κίνας και της Κούβας ήταν οι μοναδικοί που αντέδρασαν στην ισοπέδωση και την ωραιοποίηση που προσπαθούν να επιβάλουν οι ΗΠΑ και οι πλούσιες χώρες του ανεπτυγμένου κόσμου στον πλανήτη και καταδίκασαν το εμπάργκο που επικρατούσε στο Ιράκ, τη Γιουγκοσλαβία και την Κούβα. Υπογραμμίστηκε, επίσης, ότι η πλειοψηφία των 5 δις ανθρώπων του πλανήτη επιβιώνει με ένα δολάριο την ημέρα και στην πλειοψηφία τους είναι γυναίκες. Σημείωσαν ότι το χάσμα μεταξύ των μεταξύ των φτωχών ανδρών και γυναικών μεγαλώνει κατά τη τελευταία δεκαετία. Ανέφεραν ότι παγκοσμίως οι γυναίκες κερδίζουν λίγο περισσότερο από το 50% των χρημάτων που κερδίζουν οι άνδρες.

κοινωνίας, μακριά από το σχολείο και ως εκ τούτου, οι γυναίκες αποτελούν τον κύριο όγκο των αναλφάβητων.[333]

Μια άλλη ιδιαιτερότητα που παρουσιάζεται στις διεθνείς συναντήσεις για την επίλυση σοβαρών κοινωνικών προβλημάτων, είναι η αδυναμία των ίδιων των εμπλεκομένων να ορθώσουν μια ενιαία, αποφασιστική στάση, για τα προβλήματα που τους απασχολούν. Για παράδειγμα, στην Πράγα έγινε στα τέλη του Ιούλη του 2000, το 5ο συνέδριο της Διεθνούς Ομοσπονδίας των **Ρόμα** που εκπροσωπεί περισσότερους από 12 εκατομμύρια από την Ευρώπη, τη Β. Αμερική και την Ασία. Όπως είναι γνωστό, τα προβλήματα της κατοικίας, του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι έντονα σε αυτές τις κοινωνικές ομάδες. Σε πολλά κράτη τους απαγορεύεται η είσοδος σε εστιατόρια, πισίνες και καταστήματα, ενώ τα παιδιά τους είναι συχνά υποχρεωμένα να φοιτούν σε σχολείο για διανοητικά καθυστερημένους.[334] Στη διεθνή αυτή συνάντηση δεν έγινε κατορθωτό να τεθεί ένα διεκδικητικό πλαίσιο προς τους Διεθνείς Οργανισμούς και τις κυβερνήσεις των κρατών που ζουν οι ΡΟΜ με σκοπό την αντιμετώπιση των οξύτατων προβλημάτων τους. Οι τσιγγάνοι, απλώς, ζήτησαν την αναγνώριση ως «έθνους χωρίς κράτος» από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα Ηνωμένα Έθνη και τους άλλους διεθνείς οργανισμούς. Ο Εμίλ Τσούκα, πρόεδρος της Διεθνούς Ένωσης των ΡΟΜ περιγράφοντας το στόχο αυτό δήλωσε: *«έχουμε ένα όνειρο, το ίδιο πολιτικό όνειρο που είχε ο Μάρτιν Λούθερ Κινγκ. Οι τσιγγάνοι αποτελούν έθνος που ζουν σε διαφορετικές χώρες».*[335] Στη βάση αυτή, η αδυναμία υιοθέτησης κοινής στάσης από τους ίδιους τους ΡΟΜ, για το χαρακτήρα των φυλετικών και πολιτισμικών τους ιδιαιτεροτήτων, εξασθενίζει την άσκηση πίεσης στα κράτη για σεβασμό και προστασία των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων στις χώρες στις οποίες ζουν. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού των Αθίγγανων, που αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα και εμποδίζει την ενεργητική ένταξή τους στις κοινωνίες των χωρών τους, παραμένει άλυτο.

---

[333] Παρόλα αυτά και όσον αφορά την εκπαίδευση των κοριτσιών, που αποτελούν τα 2/3 των αναλφάβητων παιδιών, ο Κόφι Ανάν παρουσίασε ορισμένα ενθαρρυντικά στοιχεία. Στη **Γουινέα** *«δόθηκαν στις οικογένειες μηχανικά πηγάδια και μουλάρια τα οποία ελάφρυναν τις υποχρεώσεις των κοριτσιών προκειμένου να μπορέσουν να πάνε στο σχολείο».* Στην Κολομβία, ο αναλφαβητισμός συνδέεται με τη φτώχεια και την υποβαθμισμένη θέση της γυναίκας καθώς στην ύπαιθρο βασιλεύει η φαλλοκρατία με συνέπεια η γυναίκα να είναι διπλά εκμεταλλευόμενη και σε πολλές περιπτώσεις να είναι δυσδιάκριτα τα όρια μεταχείρισής της από εκείνη των ζώων. Σε πολλές χώρες η σεξουαλική εκμετάλλευση και καταπίεση συνυπάρχουν ως καταστάσεις που δημιουργούν αφόρητες πιέσεις στις γυναίκες. Πολλοί μάλιστα συνδέουν το θέμα αυτό και από μια διαφορετική θέση: «...Η *φτώχεια και ο αναλφαβητισμός σπάνια γεννούν ευγενείς άνδρες και διαιωνίζουν τον πατριαρχικό τύπο οργάνωσης της κοινωνίας».* Την πρώτη μέρα των εργασιών ο πρόεδρος της Γ.Σ. Teo Ben Guirirad (Ναμίμπια) τόνισε πως *«οι κυβερνητικές πολιτικές για την ισότητα των δύο φύλων και την εφαρμογή του σχεδίου δράσης δεν πρέπει να εξαντλούνται σε προεκλογικές εξαγγελίες».* Ο Κόφι Ανάν, δήλωσε, επίσης: *«Άμεση δράση από τις γυναίκες και τις κυβερνήσεις. Όλες οι προκλήσεις, νέες και παλιές, μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο αν επιτρέψουμε στι γυναίκες να βασιστούν σε ό,τι καλύτερο μπορεί να προσφέρει αυτός ο νέος κόσμος αντί να τις εξαναγκάζουμε να προσφέρουν ό,τι χειρότερο. Οι γυναίκες πρέπει να εκπαιδευτούν ώστε να πάρουν μέρος στην Παγκόσμια Οικονομία».*

[334] Σε όλο τον κόσμο και ιδίως στις ανατολικές χώρες ζουν σήμερα περίπου 15 εκατ. Τσιγγάνοι. Η έκθεση του ΟΑΣΕ, όμως, κάνει λόγο για τις διακρίσεις σε βάρος τους, επισημαίνοντας τον κίνδυνο διχασμού της Ευρώπης με "νέα τείχη". Η κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων έφερε σημαντικές αλλαγές στη ζωή τους. Τα δεδομένα της καπιταλιστικής παλινόρθωσης έφεραν μαζί τους και τα φαινόμενα της μαζικής φτώχειας, της ανεργίας, του ρατσισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού, που εκφράστηκαν με ιδιαίτερο τρόπο στους Αθίγγανους. Επίσης, οι μειονότητες αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερη ένταση τις βαριές συνέπειες των πολέμων και των πληθυσμιακών ανακατατάξεων. Στον πόλεμο του 1998 στο Κοσσυφοπέδιο, οι Ρόμα αντιμετωπίστηκαν βίαια από τους άνδρες του "U.C.K.", λίγες μέρες μετά την εισβολή και κατοχή της γιουγκοσλαβικής αυτής επαρχίας από τις δυνάμεις του ΝΑΤΟ.

[335] Το συνέδριο της Πράγας εξέλεξε ένα ανώτατο δικαστήριο και μια κυβέρνηση του κινήματος, καθώς και μια βουλή, η οποία θα αυξήσει την ικανότητα των Τσιγγάνων να διαπραγματευτούν την παροχή μεγαλύτερης κρατικής βοήθειας ώστε να μπορέσουν οι φτωχές τσιγγάνικες κοινότητες να ορθοποδήσουν. Κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν, ωστόσο, ότι το να μιλούν για ένα έθνος μπορεί να δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα από ό,τι θεωρητικά λύνει. *«Αυτό που ονομάζουμε Ρομ είναι ένα σύνολο πολύ διαφορετικών ομάδων με διαφορετική κοινωνική ιστορία, διαφορετική θρησκεία»*, λέει ο τσιγγάνικης καταγωγής κοινωνιολόγος Νικολάε Γκεόργκε, αξιωματούχος του ΟΑΣΕ. Το κοινό μεταξύ των ομάδων αυτών είναι η προκατάληψη: *«Μπορεί όμως να χτίσει κανείς μια ταυτότητα με βάση την προκατάληψη;»*, (Ελευθεροτυπία, 1-8-2000).

Μια άλλη παράμετρος του προβλήματος του αναλφαβητισμού συνδέεται και με τη συζήτηση γύρω από **τη βασική αντίθεση** της εποχής μας, ιδιαίτερα μετά την κατάρρευση των πρώην σοσιαλιστικών χωρών και γενικότερα με το χαρακτήρα της παγκόσμιας κυριαρχίας από τις μεγάλες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις και σε σχέση με το πρόβλημα της κατανομής των πόρων. Είναι γεγονός, ότι ενώ παρατηρήθηκε μια σχετική αύξηση του πλούτου τη δεκαετία του '90, αυτός ήταν συγκεντρωμένος σε πολύ λίγες χώρες και το χάσμα μεταξύ των πλουσιότερων και των φτωχότερων χωρών του πλανήτη διευρύνθηκε. Όπως επίσης το θέμα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού και των άλλων σοβαρών προβλημάτων της ανθρωπότητας (πείνα, λειψυδρία, μεταδοτικές ασθένειες) σχετίζονται και με το περιεχόμενο της κατανομής των πόρων και των προβλημάτων που επιφέρει μια ιμπεριαλιστική πολιτική, όπως ήταν η απομόνωση του **Ιράκ** για πάνω από μια δεκαετία.[336] Αν αναλογιστούμε ότι στον πόλεμο των ΗΠΑ κατά του Αφγανιστάν, με αφορμή το τρομοκρατικό χτύπημα στη Νέα Υόρκη της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001, και με πρόσχημα την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, δαπανήθηκαν δισεκατομμύρια δολάρια, μπορούμε εύκολα να καταλάβουμε πού καταναλώνονται οι πόροι.

Έχουν, όμως, διατυπωθεί και αντίθετες γνώμες για τη σχέση του πολέμου μεταξύ αντιπάλων κρατών ως κύριο αίτιο για την αναπαραγωγή προβλημάτων όπως ο αναλφαβητισμός καθώς θεωρείται ότι συνδέεται με τη γενικότερη πολιτιστική και μορφωτική κατάσταση των εμπλεκομένων. Ο αναλφαβητισμός και οι μορφωτικές στερήσεις, δε θεωρούνται ότι πηγάζουν από την βασική αντίθεση της άνισης κατανομής πόρων μεταξύ των ισχυρών και ανίσχυρων κρατών, αλλά ως βασική αιτία που αναπτύσσει το φανατισμό μεταξύ των ανθρώπων και οδηγεί στον πόλεμο. Ως θεωρητική βάση αυτής της παραδοχής μπορεί να εκληφθεί η δημοσίευση στα μέσα της δεκαετίας του '90 του έργου του Χάντιγκτον Σ.Π. «*Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*» και της πρόβλεψης ότι η σύγκρουση ανάμεσα σε διαφορετικά πολιτιστικά υποσύνολα (του δυτικού και του ανατολικού πολιτισμού) είναι αναπόφευκτη.[337] Η θέση αυτή ανταποκρίνεται ως ένα βαθμό από τη νέα γεωγραφία που επικράτησε σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο (έξαρση των εθνικισμών στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη μετά τη διάλυση των χωρών που απάρτιζαν το σοσιαλιστικό στρατόπεδο και το ισχυρό χτύπημα που δέχτηκε η σοσιαλιστική ιδεολογία), αλλά μεταφέρει τη γραμμή της σύγκρουσης σχεδόν αποκλειστικά στα όρια των πολιτισμών και της θρησκείας, στη βάση των οποίων συγκροτούνται τα σύγχρονα έθνη- κράτη.[338]

---

[336] Σύμφωνα με τη UNICEF και την ετήσια έκθεση του *Human Development Report* για το 1989, στο Ιράκ ο δείκτης εγγραφής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ήταν 75% (ανώτερος από πολλά ανεπτυγμένα κράτη την ίδια περίοδο που έφθανε το 70%) και ο δείκτης αναλφαβητισμού είχε μειωθεί στο 20%. Η εκπαίδευση απορροφούσε το 5% του προϋπολογισμού (ποσοστό μεγαλύτερο από το μέσο όρο των ανεπτυγμένων χωρών που ανερχόταν στο 3,8%). Μετά τον «πόλεμο του Κόλπου» η εγγραφή στα σχολεία για τα παιδιά μειώθηκε και έφτασε στο 53%. Στα κεντρικά και νότια της χώρας το 83% των σχολείων χρειάζονταν αποκατάσταση (8.613 σχολεία από τα 10.334 είχαν υποστεί σοβαρές ζημιές), ενώ σχολεία που είχαν δυνατότητα να φιλοξενήσουν 700 μαθητές, έφθασαν να έχουν εγγεγραμμένους 4.500 μαθητές. Η ουσιαστική προσπάθεια για τη μείωση του αναλφαβητισμού ενηλίκων σταμάτησε και ο δείκτης έφτασε στα επίπεδα των αρχών της δεκαετίας του 1970. Ο αυξημένος αριθμός των παιδιών που ζούσαν στο δρόμο και εργάζονταν ήταν άμεσα συνδεδεμένος με την αύξηση των παιδιών που εγκατέλειψαν το σχολείο, αφού πολλές οικογένειες αναγκάστηκαν να στείλουν τα παιδιά τους να εργαστούν για να ενισχύσουν το οικογενειακό εισόδημα. Τα στατιστικά στοιχεία που παρείχε η UNESCO έδειχναν ότι τα παιδιά που σταμάτησαν το δημοτικό σχολείο αυξήθηκαν από 95.692 το 1990 σε 131.658 το 1999.

[337] ΧΑΝΤΙΓΚΤΟΝ Σ. Π., *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, Αθήνα, Terzo Books, 1998.

[338] Η συζήτηση αυτή έχει μεταφερθεί και στη χώρα μας και έχουν διατυπωθεί πολλές και διαφορετικές απόψεις. Χαρακτηριστικά ο Πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας **Κ. Καραμανλής** δήλωσε με αφορμή τη συζήτηση για τα σύγχρονα προβλήματα των γυναικών: «*Ο πόλεμος που διεξάγεται στο Αφγανιστάν επηρεάζει την Ευρώπη και βρίσκεται κοντύτερα σ' αυτήν, όσο ποτέ. Στο συγκεκριμένο πόλεμο δεν συγκρούεται ο Χριστιανισμός με το Ισλάμ, αλλά η δημοκρατία με την τρομοκρατία, η λογική με την παραφροσύνη, η σύνεση με το δογματικό φανατισμό. Καλούμαστε να υπερασπίσουμε τον ανθρωπισμό, τον πολιτισμό της ανεκτικότητας, την ελεύθερη και ανοικτή κοινωνία. Ο μόνος τρόπος για να θεραπευτεί ο φανατισμός, που ενδημεί πάντοτε στα πιο* ***αμόρφωτα στρώματα*** *των κοινωνιών είναι η παιδεία, ο πολιτισμός, ο πολιτικός πολιτισμός, που προάγει την κουλτούρα του διαλόγου και της ειρήνης*», (βλ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

Συνοπτικά, και σε σχέση με το στόχο της διεθνούς κοινότητας, υπό τον τίτλο **Εκπαίδευση και Σχολείο για όλους**, να εξασφαλίσει δηλαδή τη βασική εκπαίδευση των παιδιών όλου του κόσμου, τέθηκε ο δραστικός περιορισμός του αναλφαβητισμού μέχρι το 2015. Το κατά πόσον αυτός ο στόχος θα υλοποιηθεί θα φανεί από τις προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας το αμέσως επόμενο διάστημα.[339]

Κ. Ομιλία κατά τη διάρκεια των εργασιών της 24ης Γ.Σ. της Ευρωπαϊκής Ένωσης Γυναικών, Ελευθεροτυπία, 22-10-01). Στην ίδια Γενική Συνέλευση η Ε. ΓΛΥΚΑΤΖΗ- ΑΡΒΕΛΕΡ δήλωσε σχετικά με το παραπάνω θέμα: «*Ζούμε σε μια εποχή νεοβαρβαρότητας. Δυστυχώς επανακάμπτει ο* ***αναλφαβητισμός, η αγραμματοσύνη*** *που αποτελούν τις σύγχρονες επιδημίες της κοινωνίας μας. Αυτά τα προβλήματα οφείλουμε να τα αντιμετωπίσουμε άμεσα*».

[339] Ο RITZEN J., και στο άρθρο του με τίτλο *Schooling for all, An action plan*, (9 Απριλίου 2002, Herald Tribune, σ.10) σημειώνει ότι ο παραπάνω στόχος είναι επιτεύξιμος με σωστές πολιτικές και προσπάθειες από τη διεθνή κοινότητα. 59 από τις 88 χώρες μπορούν να πιάσουν το παγκόσμιο στόχο για βασική εκπαίδευση μέχρι το 2015, εάν βελτιώσουν την εκπαίδευσή τους και εξασφαλίσουν ποιοτικά κριτήρια ανάπτυξης. Απαιτούνται όμως και ενισχυτικές προσπάθειες από οικονομικής και τεχνικής άποψης. Οι 29 χώρες που έμειναν περισσότερο πίσω, εκτιμάται ότι δε θα φτάσουν το στόχο χωρίς αναπροσαρμογές στην ανύψωση γενικά της κοινωνικής προόδου. Απαιτείται, επίσης, ένα νέο σχέδιο με επιτεύξιμους παγκόσμιους εκπαιδευτικούς στόχους και καλούνται οι κυβερνήσεις των «πλούσιων» κρατών να δεσμευτούν στη συνδρομή προς τις φτωχές χώρες για την αντιμετώπιση των οξύτατων προβλημάτων τους. Εκτιμήθηκε δε, από την Παγκόσμια Τράπεζα, ότι το κόστος της επιτεύξιμης εκπαίδευσης για όλο τον πληθυσμό των 47 πιο αδύναμων οικονομικά χωρών, σε ετήσια βάση, ανέρχεται στα 7,4 δις $ και απαιτείται η σταδιακή αύξηση στα 16,4 δις $ μέχρι το 2.015.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΥ

1. Το πρόβλημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού στην Ελλάδα κατά το 19ο αιώνα

Η **προεπαναστατική περίοδος** για την Ελλάδα χαρακτηρίζεται μετά το δέκατο έκτο αιώνα από τις καινούριες εξουσίες που κατά τόπους θεμελιώνονται. Για λαϊκή παιδεία στον ελλαδικό χώρο αλλά και στην ευρύτερη περιοχή δεν γίνεται λόγος. Τα περί «κρυφού σχολείου» αποτελούν, μάλλον, ένα μύθο υστερογενή του νεοελληνικού ρομαντισμού και του εθνοπατριωτισμού.[340] Όταν μερικές εκατονταετίες αργότερα αναπτύσσονται τα αστικά στρώματα, τότε γίνεται αισθητή η ανάγκη των σπουδών. Πριν απ' αυτή τη διαδικασία, αλλά και κατά τη διάρκειά της, η κύρια ανάγκη για γράμματα περιοριζόταν στην εκγύμναση **αναγνωστών** για τις **εκκλησιαστικές ανάγκες**, κάτι που το αναλάμβαναν οι **εφημέριοι** των διαφόρων εκκλησιών ή τα **μοναστήρια**. Όταν παρουσιάζεται η ανάγκη για γράμματα, τότε η πρωτοβουλία των υπόδουλων λύνει, στο μέτρο του δυνατού και του αναγκαίου, το πρόβλημα. Απόφοιτοι μεγάλων σχολών, που εν τω μεταξύ πολλαπλασιάζονταν, πήγαιναν σε διάφορα κέντρα, που ήταν δυνατόν να συγκεντρώσουν λόγω της ανάπτυξής τους κάποιο νεανικό πληθυσμό και δημιουργούσαν σχολές όπου και δίδασκαν περίληψη των όσων αυτοί κατείχαν. Οι μαθητές τους, με τη σειρά τους, πήγαιναν στην πατρίδα τους και δημιουργούσαν σχολεία στα οποία δίδασκαν κι αυτοί τις περιλήψεις της γνώσης που είχαν αποκτήσει. Έτσι η χώρα δικτυώνεται εκπαιδευτικά, αλλά αυτό γίνεται στο τέλος της περιόδου και ανήκει ουσιαστικά στο νεότερο κομμάτι, στο μεταίχμιο, που συνδέεται με το Διαφωτισμό.[341] Από εκεί και πέρα ακολουθεί η **περίοδος της στασιμότητας (19ος αιώνας)**, όπως έχει χαρακτηριστεί ολόκληρη η περίοδος που ακολούθησε το μεγάλο ξεσηκωμό του ελληνικού λαού.

Η ελληνική ιστορία και μέσα σ' αυτήν η ελληνική εκπαιδευτική ιστορία, θα μπορούσε σχηματικά να χωριστεί σε δυο μεγάλες κατηγορίες: Αυτήν, μέχρι το **τέλος του 19ου αιώνα**, όπου παρά τις αρχικές διακηρύξεις, δεν έγινε κατορθωτό να ξεπεραστούν οι εγγενείς αδυναμίες που κληρονόμησε το νεοσύστατο ελληνικό κράτος από την οθωμανική αυτοκρατορία και την περίοδο που ξεκινά με την **επικράτηση των φιλελεύθερων δυνάμεων** με επικεφαλής τον Ελευθέριο Βενιζέλο, όπου επιτεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό η μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης.[342] Κατ' αυτόν

---

[340] ΜΩΡΑΪΤΗΣ Γ., *ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ*, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, ΑΘΗΝΑ, 1999, σελ. 25.

[341] Χαρακτηριστικές της δραστηριότητας των Ελλήνων της διασποράς είναι οι μαρτυρίες που θέλουν το πρώτο έντυπο βιβλίο να γεννιέται στα τέλη του 15ου αιώνα, εκτός ελληνικής επικράτειας, στη γειτονική Ιταλία. Ήταν ένα ψαλτήρι το οποίο, πέρα από εκκλησιαστικό έντυπο, χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως αναγνωστικό και υπόδειγμα καλλιγραφίας τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, μαζί με χειρόγραφα, τα λεγόμενα «μαθηματάρια». Αργότερα το 1507, τυπώνεται στο Παρίσι το πρώτο ελληνικό αλφαβητάριο με τίτλο «Alfabetum graecum», απευθυνόμενο σε ξενόγλωσσους ενηλίκους, με μεγάλη εμπορική επιτυχία. Το 1641 ο Νικόλαος Γλυκύς τυπώνει στη Βενετία τη «Χρήσιμον παιδαγωγία», ένα δεκαεξασέλιδο αλφαβητάριο το οποίο έτυχε πολλών επανεκδόσεων ως το 1817. Λίγο βορειότερα, στη Βιέννη, εκδίδεται το 1771 το «Μέγα αλφαβητάριον» του Μιχαήλ Παπά Γεωργίου – το αρχαιότερο χρονολογημένο έντυπο ελληνικό αλφαβητάριο- και κυκλοφορεί ως το 1818 στους κύκλους των ομογενών. Το 1807 κυκλοφορούν το «Αλφαβητάρι» του Νεοφύτου Δούκα και η «Ποικίλη διδασκαλία» του ιερέα Πολυζώη Κοντού, ενώ από το 1789 τυπώνεται από το Πατριαρχικό Τυπογραφείο στην Κωνσταντινούπολη άλλο ένα αλφαβητάριο. Σημαντικότερη όμως είναι η έκδοση περίπου την ίδια εποχή του Ιωάννη Κοκκώνη με σύνθημα «διπλούν δ' ορώσιν οι μαθόντες γράμματα» (βλ. ΣΙΔΕΡΑ –ΛΥΤΡΑ Π., *Το παλαιότερο νεοελληνικό αλφαβητάριο. «Εν τη Βιέννη της Αουστρίας...εν έτει 1766»*, περιοδικό ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΙΤΙ, τ.6-7, Ιούλιος 1997, σελ. 329).

[342] Ασφαλώς μια τέτοια κατηγοριοποίηση ελλοχεύει τον κίνδυνο μιας απλοποίησης, καθώς στον 19ο αιώνα και κατά την περίοδο της διακυβέρνησης από τον Χ. Τρικούπη, αν και δεν έγιναν σοβαρές εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, εν τούτοις εμφανίζονται ορισμένες βασικές προσπάθειες για την στοίχιση του εκπαιδευτικού συστήματος με τις

τον τρόπο, το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα, καθώς ταυτίζεται με το **πολιτικό ζήτημα** της χώρας και λειτουργεί ως παράγοντας κρίσεων, εξελίξεων και μεταβολών. Στα πλαίσια αυτά, οι προσπάθειες για την **αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού** ταυτίστηκαν με αυτές της **ανασυγκρότησης της ελληνικής εκπαίδευσης** και ξεκίνησαν αμέσως μετά την απελευθέρωση, αποκτώντας βαθύ πολιτικό χαρακτήρα. Αργότερα, η εκμάθηση της γραφής της ελληνικής γλώσσας ήταν το προαπαιτούμενο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που σηματοδοτεί η νέα κοινωνική, οικονομική και πολιτική πραγματικότητα στις αρχές του εικοστού αιώνα (βιομηχανική ανάπτυξη, δημιουργία της εργατικής τάξης, προσάρτηση νέων εδαφών με τους βαλκανικούς πολέμους, εγκατάσταση χιλιάδων προσφύγων μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή κλπ.). Πιο συγκεκριμένα:

Η εξέγερση των Ελλήνων, αποτέλεσε τη συνέπεια μιας μακρόχρονης και σταθερής κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής εξέλιξης ενός λαού με ανεπτυγμένη εθνική συνείδηση. Παρά τις επιμέρους διαφορές των Ελλήνων για τον τύπο του νέου κράτους και το είδος των πολιτικών και κοινωνικών σχέσεων που θα λειτουργούσαν σ' αυτό, υπήρξε **συμφωνία** σε έναν κύριο στόχο: στην **απελευθέρωση των εθνικών εδαφών**. Η πρόταση αυτή και ως προς το θέμα το αναλφαβητισμού, τοποθετείται στη διαφορετική αφετηρία από την οποία ξεκινούσε κάθε μια κοινωνική ομάδα ως προς το στόχο της απελευθέρωσης. Από τη μια υπήρχαν οι **μορφωμένες** και **εγγράμματες** ομάδες (οι **Φαναριώτες** και εν μέρει οι **Κοτζαμπάσηδες** και ο **ανώτερος κλήρος**) και από την άλλη τα **αγράμματα** τμήματα του πληθυσμού (**λαός** και **κλήρος**) που αποτέλεσαν τα ένοπλα τμήματα του αγώνα. Στα πρώτα κυριαρχούσε ο **γραπτός λόγος** στη γραφειοκρατία του Οθωμανικού Κράτους και στα έργα των Διαφωτιστών και της Εκκλησίας και στα άλλα, που αποτελούσαν την πλειοψηφία του κοινωνικού σώματος, το **προφορικό δίκτυο** και η ολοκληρωτική **άγνοια** του μηχανισμού της γραφής και της ανάγνωσης.[343]

Η νικηφόρα κατάληξη της ένοπλης πάλης του λαού έβαλε τις βάσεις για την ανάπτυξη του άγνωστου μέχρι τότε εκπαιδευτικού συστήματος και για να ακριβολογούμε του σχολικού συστήματος. Στην ερειπωμένη και κατεστραμμένη από τους συνεχείς πολέμους και βιαιοπραγίες ελεύθερη Ελλάδα, το σύνολο του πληθυσμού, σχεδόν το 95%, ήταν αγράμματοι. Σαν άμεσο καθήκον τέθηκε η λειτουργία των σχολείων, αφού όσα εκ των οποίων λειτούργησαν την περίοδο της τουρκοκρατίας, καταστράφηκαν. Μέσα στην πραγματικότητα αυτή, ο πρώτος κυβερνήτης του ελληνικού κράτους, ο **Ι. Καποδίστριας**, παράλληλα με τη διοικητική στήριξη του νέου κράτους, έθεσε ως βασική προτεραιότητα τη δημιουργία ενός βιώσιμου και λειτουργικού εκπαιδευτικού συστήματος, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα, όπως ήταν φυσικό, στην βασική- πρακτική εκπαίδευση, απαραίτητη προϋπόθεση για την κάλυψη των πρακτικών αναγκών στη **γεωργία**, στα **τεχνικά**

παραγωγικές ανάγκες και τον τύπο ανάπτυξης της χώρας. Ως εκ τούτου θα μπορούσε κανείς να εξαιρέσει αυτήν την περίοδο. Για λόγους όμως μεθοδολογίας και συνάφειας των επιμέρους ιστορικών περιόδων εντάσσουμε και την περίοδο αυτή σ' αυτήν της πλήρους στασιμότητας. Εξάλλου και ως μια παράπλευρη πλευρά του θέματος και σε σχέση με τον αναπτυξιακό «μαρασμό», που κατατρύχει μέχρι σήμερα τη χώρα μας, η Μ. Τζάνη θεωρεί ότι δεν ευθύνονται τα τετρακόσια χρόνια οθωμανικής σκλαβιάς, αλλά η κακή διακυβέρνηση των «αλλοτριομόρφων» και «αλλοτριοδιαίτων» κυβερνήσεων γύρω από τα εκπαιδευτικά θέματα (βλ. ΤΖΑΝΗ Μ., - ΠΑΜΟΥΚΤΣΟΓΛΟΥ Τ., «*ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ. «Ταυτόν και αλλοτριομορφοδίαιτον»*», σελ. 31, Αθήνα, 1998). Οι συγγραφείς ερμηνεύουν στο «Ταυτόν» και το «Αλλοτριομορφοδίαιτον» ως η άλλη δύναμη που εμφορείται από την αντίληψη που θέλει την ίδρυση και ανάπτυξη του Νεοελληνικού Κράτους, βασισμένη στην αποξένωση και φαλκίδευση από τα ταυτοποιητικά στοιχεία των Ελλήνων και επιδιώκει πορεία εξαρτημένης ανάπτυξης, που υπηρετεί ξένα συμφέροντα. Με τον όρο «Αλλοτριομορφοδίαιτον» προσδιορίζεται η κατάσταση αποξένωσης με τρόπο ώστε να μην αναγνωρίζεται η επελθούσα αλλοίωση και με το «Αλλοτριοδίαιτον» ιδιαίτερα εννοείται αυτό που τρέφεται από το «αλλότριο» και αναπαράγεται ως τέτοιο. Στις ίδιες ιδεολογικές αρχές κινείται και το σύγγραμμα της κ. Τζάνη, *ΤΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ,* εκδ. ΓΡΗΓΟΡΗΣ, ΑΘΗΝΑ 1998.

[343] Είναι χαρακτηριστικές οι αφηγήσεις των οπλαρχηγών της επανάστασης, όπως του Μακρυγιάννη που στα «Απομνημονεύματά» του, με το σπάνιο αφηγηματικό του χάρισμα κατάφερε να επιβληθεί στη συνείδηση των Ελλήνων σαν γνήσιος εκπρόσωπος του λαϊκού ήθους. (βλ. Μακρυγιάννης: *ο ένοπλος στην υπηρεσία,* στο ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Σ. *ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ (1821- 1909)*, ΠΑΠΑΖΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ, 1988, σελ. 59).

επαγγέλματα, στη **στρατιωτική θωράκιση** κτλ.[344] Οι πρωτοβουλίες αυτές πήραν υπόψη τους δυο βασικούς παράγοντες: Τις **πόλεις** που ήταν «διαθέσιμες» στην επικράτεια του νέου κράτους και των **υποδομών** που αυτές εξασφάλιζαν, καθώς επίσης και το στελεχικό δυναμικό που θα μπορούσαν να πλαισιώσουν μια τέτοια προσπάθεια.[345] Γενικά, όμως, εκτιμάται, ότι ο Καποδίστριας, στο λίγο διάστημα που κυβέρνησε, κατόρθωσε να θέσει τα θεμέλια για τη βιωσιμότητα και τη λειτουργικότητα ενός εκπαιδευτικού συστήματος που μέσα από το σταδιακό περιορισμό των αγράμματων, θα βοηθούσε στην ανόρθωση του νεοσύστατου κράτους.

Στην περίοδο διακυβέρνησης από τον **Όθωνα** -τη λεγόμενη **βαυαρική περίοδος**- επιχειρείται μια πλήρης αποδόμηση, της μέχρι τότε προσπάθειας στην εκπαίδευση, με αποτέλεσμα την απομάκρυνση του σχολείου από τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας και τη μετατροπή του, ουσιαστικά, σε μέσο κοινωνικής καταξίωσης και κοινωνικής ανόδου των εύπορων κοινωνικών στρωμάτων της ελληνικής κοινωνίας. Στην ουσία επιχειρήθηκε μια εκπαιδευτική «μεταμόσχευση» με ανυπολόγιστες κοινωνικές, οικονομικές και παιδαγωγικές παρενέργειες. Το εκπαιδευτικό σύστημα που εφαρμόστηκε αποτελούνταν από συρραφές του βαυαρικού κυρίως εκπαιδευτικού μοντέλου αλλά και του γαλλικού, που ασφαλώς δεν μπορούσε να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της ελληνικής κοινωνίας και τις ιδιομορφίες που ορθώνονταν ως ιδιαίτερο στοιχείο.[346]

Την περίοδο αυτή καταγράφονται και ορισμένα άλλα χαρακτηριστικά στο χώρο της εκπαίδευσης, όπως, η ενεργός ανάμειξη της **Τοπικής Αυτοδιοίκησης**, που είχε την εποπτεία των σχολείων και είχε επωμισθεί τη μισθοδοσία των δασκάλων (οι γονείς των μαθητών πλήρωναν δίδακτρα μέχρι την κατάργηση της υποχρέωσης αυτής το 1885),[347] της **Εκκλησίας**,[348] η τάση επιστροφής στο παρελθόν (που από πολλούς θεωρήθηκε ότι εξελίχθηκε σε μιαν άγονη προγονοπληξία και αρχαιολατρία)[349] και η αδιαφορία να συσταθούν τεχνικές επαγγελματικές σχολές, εκτός από

---

[344] Τα πρώτα άμεσα μέτρα ήταν τα εξής: α) Όρισε ως άμεσους συνεργάτες του για τα εκπαιδευτικά θέματα τον Ανδρέα Μουστοξύδη και τον Νικόλαο Χρυσόγελο, όπου τον τελευταίο τον όρισε και ως πρώτο γραμματέα της «επί των Εκκλησιαστικών πραγμάτων και της Δημοσίου Εκπαιδεύσεως Γραμματεία». β)Προσπάθησε να στηριχθεί στο πνευματικό δυναμικό του ελληνισμού της διασποράς και τους φιλέλληνες που, όπως στήριξαν υλικά και πνευματικά τον απελευθερωτικό αγώνα, έτσι και τώρα θα μπορούσαν να βοηθήσουν αποφασιστικά στην αναγέννηση και στήριξη του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. γ)Βασική του μέριμνα ήταν εξασφαλίσει τα βασικά υλικοτεχνικά μέσα για τη στήριξη της παραπάνω προσπάθειας όπως την συγγραφή βιβλίων και την κατασκευή ειδικού διδακτικού υλικού για έναν αριθμό 300 με 400 σχολείων. δ) Εφαρμόστηκε στα σχολεία ο μεταφρασμένος από τον Κοκκώνη γαλλικός «**Αλληλοδιδακτικός οδηγός**» και επικράτησαν αλφαβητάρια όπως το «Νέον αλφαβητάριον» του ίδιου και το «Σύντομον αλφαβητάριον» του Σταματιάδου. Η εμμονή του Καποδίστρια στη βασική- πρακτική εκπαίδευση και η άρνησή του να μην ιδρύσει Πανεπιστήμιο είχε σαν αποτέλεσμα να τον κατηγορήσουν ως «φωτοσβέστη».

[345]Για αυτούς τους λόγους ίδρυσε στην Αίγινα Ορφανοτροφείο για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τα χιλιάδες ορφανά του πολέμου, το «Πρότυπο Κεντρικό Σχολείο» και το «Σχολείο Κορασίδων». Στο Ναύπλιο ίδρυσε το «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο», στον Πόρο την «Εκκλησιαστική Σχολή» και στην Τίρυνθα τη «Γεωργική Σχολή» και το «Πρότυπο Αγροκήπιο».

[346] Ο πρώτος νόμος που εκδόθηκε από τους Βαυαρούς ήταν ο νόμος «Περί Δημοτικών σχολείων» (βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, αρ.11, Ναύπλιο, 3 Μαρτίου 1834, σελ. 27), για να ακολουθήσει ο νόμος του 1836 «Περί Ελληνικών σχολείων και γυμνασίων» (βλ. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, αρ.87, Ναύπλιο, 31Δεκεμβρίου 1836, σελ. 188). Σύμφωνα με αυτούς τους νόμους το σχολείο χωρίστηκε σε τρία επικαθήμενα τμήματα: α) Το δημοτικό σχολείο ή του «λαού σχολείο» με τέσσερις τάξεις, β) το Ελληνικό Σχολείο με τρεις τάξεις και γ) το Γυμνάσιο με τρεις επίσης τάξεις. Μια ιδιαιτερότητα που αξίζει να επισημανθεί στο σημείο αυτό είναι ότι η φοίτηση στους δυο πρώτους τύπους σχολείων ήταν υποχρεωτική και έτσι η Ελλάδα με το υποβαθμισμένο σχολικό δίκτυο μπορεί να θεωρηθεί ότι συγκαταλέγεται στις πρώτες χώρες που θέσπισαν την υποχρεωτική εκπαίδευση.

[347] ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ., *ΥΠΟΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, Κοινωνικές, Πολιτικές και Πολιτισμικές διαστάσεις*, ΥΨΙΛΟΝ, ΑΘΗΝΑ, 1995, σελ. 17.

[348]ΝΟΥΤΣΟΣ Χ., *ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, ΑΘΗΝΑ, 1986, σελ. 18. Το 1874 η Ιερά Σύνοδος, ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου και ο Υπουργός Παιδείας με σχετικό νομοσχέδιο ζήτησαν να αναλάβει ο κλήρος την ευθύνη για τα δημοτικά σχολεία (κάτι που δεν έγινε κατορθωτό χάρις στην άμεση και αποφασιστική αντίδραση των εκπαιδευτικών (που από τότε θ' αποτελέσει μια υπολογίσιμη αντίδραση σε κάθε προσπάθεια για επιβολή της «σωστικής κηδεμονίας»), ενώ από τη δεκαετία του 1850 καθιερώνεται στα σχολεία η προσευχή, το κήρυγμα και ο εκκλησιασμός.

[349] ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ Μ., *Σύντομη ιστορική ανασκόπηση της εξέλιξης της ελληνικής εκπαίδευσης*, κεφάλαιο «Το σύγχρονο ελληνικό κράτος», Αθήνα, 1999, σελ. 455. Η στροφή αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί αν πάρουμε υπόψη μας

ελάχιστες που δε διαφοροποιούσαν το γενικό προσανατολισμό της εκπαιδευτικής πολιτικής προς τα θεωρητικά- ανθρωπιστικά γνωστικά αντικείμενα.[350]

Όλη αυτή η κατάσταση που επικράτησε μπορεί να έδωσε έναν ταυτοποιητικό και ομογενοποιητικό ρόλο στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος, ελάχιστα όμως το βοήθησε να «στεριώσει στα πόδια του» και να βάλει τις βάσεις για μια υποτυπώδη ανάπτυξη και να συνδράμει στην ουσιαστική αντιμετώπιση του **αναλφαβητισμού** που ορθωνόταν σαν το πιο σοβαρό εκπαιδευτικό και συνάμα κοινωνικό πρόβλημα.[351]

Οι πρώτες προσπάθειες την **περίοδο του Χ. Τρικούπη** συνέτειναν στην προσαρμογή στα νέα δεδομένα που έφεραν στις χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης, η εξέλιξη της βιομηχανίας και του εμπορίου. Στην Ελλάδα αυτό εκφράστηκε πολιτικά με την καθιέρωση του **δικομματισμού** ως βασικού πολιτικού σχήματος και με αρχικές συνιστώσες του το *Νεωτερικόν Κόμμα* του Χ. Τρικούπη και το *Εθνικόν Κόμμα* με επικεφαλής τον Κουμουνδούρο αρχικά και τον Δηλιγιάννη αργότερα. Η επικράτηση τελικά του Χ. Τρικούπη σήμαινε τη χρεοκοπία του παλαιού πολιτικού κόσμου,[352] ο οποίος με το σύνθημα «εκσυγχρονισμός τώρα ή ποτέ» κυβέρνησε από το 1882 μέχρι το 1895 με μικρές διακοπές.[353]

Η ανάπτυξη όμως αυτή επέφερε σημαντικές ανακατατάξεις και αλλαγές στην κοινωνική δομή και συνέβαλε αποφασιστικά στη δημιουργία των **μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων** που τα αποτελούσαν κυρίως οι έμποροι, οι απασχολούμενοι στο τραπεζικό σύστημα και στον κρατικό μηχανισμό, ο οποίος άρχιζε να στελεχώνεται και να εκσυγχρονίζεται. Εκείνο που έλειψε την περίοδο εκείνη είναι η συστηματική βιομηχανική ανάπτυξη καθώς επικράτησε ο τύπος ανάπτυξης «εκσυγχρονισμός δίχως εκβιομηχάνιση» με αποτέλεσμα τη διόγκωση του τριτογενούς τομέα και

τους εξής παράγοντες: Πρώτα απ' όλα ήταν φυσικό το νεοσύστατο και άσημο μικρό ελληνικό κράτος να θέλει να «πιαστεί» από κάπου, από τις ρίζες του, πόσο μάλλον που η αρχαία ελληνική κληρονομιά διατηρούσε την αίγλη της, τόσο ως δομή σκέψης, όσο και στην αποδοχή που συναντούσε εκείνη την εποχή στην ευρωπαϊκή διανόηση, προσδοκώντας ίσως και σε ευνοϊκή της επίδραση στα πλαίσια της πολιτικής και διπλωματικής στρατηγικής. Έπειτα ο ανθελληνισμός του Γ.Φ. Φαλμεράυερ που έγινε σύμβολο του «μισελληνισμού» με τη διατύπωση της θεωρίας του «*περί καταγωγής των σημερινών Ελλήνων*», έδωσε το δικαίωμα στους Έλληνες να αρχίσουν μια «εθνική εσωστρέφεια» που η επιστροφή στο παρελθόν αποτέλεσε τη βασική δομή σκέψης, δράσης και διαφοροποίησης.

[350] ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Σ, *ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ (1821-1909)*, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1988, σελ. 126. Πολύ αργότερα ιδρύεται η Γεωργική σχολή της Τίρυνθας (1846), το Πολυτεχνικόν Σχολείον της Αθήνας (1837), τα Εμπορικά Γυμνάσια (1956, Σύρα, Πάτρα) και τα ναυτικά Ελληνικά Σχολεία (1837, Σύρα, Ναύπλιο).

[351] Σε σχέση με τα υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού και την κακή κατάσταση των ελληνικών σχολείων συνηγορούν και οι 122 εκθέσεις επιθεωρητών, μετά από εντολή του Υπουργείου Παιδείας, σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στην ελληνική εκπαίδευση, τόσο από άποψη προγραμμάτων όσο και για το διδακτικό προσωπικό. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από την αγόρευση του Υπουργού Παιδείας Γ. Θεοτόκη στη Βουλή των Ελλήνων κατά τη συζήτηση της μεταρρύθμισης του 1899: «Διισχυρίζομαι με άλγος ψυχικόν βαθύτατον ότι από της ιδρύσεως του κράτους δημοτική εκπαίδευσις ούτε υπήρξε ποτέ εν Ελλάδι, ούτε και τώρα υπάρχει. …Όπου έπρεπε να υπάρχει πλήρες Δημοτικόν Σχολείον, πολλάκις υπάρχει γραμματοδιδασκαλείον. Εις κώμην π.χ., τριών χιλιάδων κατοίκων, βλέπομεν πολλάκις γραμματοδιδασκαλεία, ενώ εις χωρίον 500 κατοίκων δεν υπάρχει δημοτικόν σχολείον…Δεν υπάρχουσι διδακτήρια. Γιγνώσκετε πάντες, εις ποίας τρώγλας και αχυρώνας, με ολίγας εξαιρέσεις, δίδεται η δημοτική εκπαίδευσις». Σχετικά με το αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας η δήλωση του υπουργού είναι αποκαρδιωτική: «Προγράμματα διδασκαλίας δεν υπάρχουσι. Είναι λυπηρόν να σκεφθεί τις, από της ιδρύσεως του Ελληνικού Βασιλείου, ουδέν ουδέποτε πρόγραμμα αναλυτικόν συνετάχθη της δημοτικής εκπαιδεύσεως. Οιοσδήποτε διδάσκαλος παραδίδει ό,τι θέλει και όταν θέλη», (αναφέρονται στον Κασσωτάκη, όπ. π. σελ. 456).

[352] ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ν., «*Επισκόπηση της Νεοελληνικής Κοινωνίας*» σελ. 102, ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1972.

[353] Το κράτος για τον Χ. Τρικούπη, αποτελούσε το μέσο για την οικονομική ανάπτυξη. Βασικά χαρακτηριστικά αυτής της προσπάθειας αποτελούσαν η ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα και κυρίως του τραπεζικού συστήματος (δημιουργία εκτός από την Εθνική Τράπεζα και άλλων επτά τραπεζών), του συστήματος των συγκοινωνιών (οι ελληνικοί σιδηρόδρομοι επεκτάθηκαν και συμπληρώθηκε το δίκτυο στην Πελοπόννησο, ενώ διανοίχτηκε το οδικό δίκτυο, περατώθηκε η τομή του Ισθμού της Κορίνθου και διαπλατύνθηκε ο πορθμός του Ευρίπου). Η κατάληξη αυτής της περιόδου είναι γνωστή με το «δυστυχώς επτωχεύσαμεν». (Για μια κριτική ανασκόπηση των πολιτικών που ακολουθήθηκαν την περίοδο αυτή, μπορούμε να ανατρέξουμε στο «*ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ*, επιμέλεια Δ. Γ. Τσαούση, με άρθρα των Θ. Βερεμή, Α. Γαρδίκα, Κ. Γεωργουσόπουλου, Ν. Διαμαντούρου, Π. Κιτρομηλίδη, Ι. Κολιόπουλου, Μ. Κουρούκλη, Ε. Παπαγιαννάκη, Κ. Παπαθανασόπουλου, Κ. Τσουκαλά, Β. Φίλια, ΕΣΤΙΑ, 1984).

την ατροφική ανάπτυξη του δευτερογενούς παράλληλα με τη στασιμότητα του αγροτικού τομέα.[354] Αυτός ο τύπος ανάπτυξης που χαρακτηρίστηκε ως «στρεβλή ανάπτυξη» δεν άφησε ανεπηρέαστη και την εκπαίδευση με κύρια έκφραση την **«παραγωγή» αναλφάβητων** από τη μια και από την άλλη την έμφαση στις πανεπιστημιακές σπουδές και την υποτίμηση των χειρονακτικών – τεχνικών επαγγελμάτων. Από τότε θα ξεκινήσει το φαινόμενο που χαρακτηρίζει σχεδόν όλο τον 20ό αιώνα: η υπερπαραγωγή πτυχιούχων χωρίς ανταπόκριση στην αγορά εργασίας.[355] Ουσιαστικά από τότε μπαίνουν οι βάσεις για την αποτυχία της τεχνικής – επαγγελματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα.[356]

Την περίοδο εκείνη, επίσης, διαφαίνεται έντονη η προσπάθεια για την **εκπαιδευτική ανασυγκρότηση** και η οποία εγγράφεται στα **προγράμματα των κομμάτων**.[357] Μέτρο προς αυτή την κατεύθυνση ήταν η επανίδρυση του Διδασκαλείου (1878). Το βασικότερο όμως πρόβλημα που παρέμενε ήταν η ελλιπέστατη φοίτηση των παιδιών. Η εικόνα αυτή, σύμφωνα με τον Δ. Βεργίδη, θα παρουσιάσει σχετική βελτίωση με την άνοδο στην εξουσία της φιλελεύθερης αστικής τάξης στις αρχές του 20ου αιώνα, αλλά δε θα δώσει οριστική λύση στην αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής που θα αποτελεί από εδώ και πέρα τον πιο αποφασιστικό παράγοντα **αναπαραγωγής του αναλφαβητισμού**.[358]

Αλλά και η **μεταρρυθμιστική προσπάθεια του 1899** είχε την ίδια κατάληξη, δηλ. να μη λάβει την έγκριση της πλειοψηφίας της Βουλής, εξαιτίας της αντιπαράθεσης των κομμάτων του δικομματισμού και να στερηθεί η χώρα ενός εκπαιδευτικού συστήματος που να την έβαζε σε

---

[354] ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Το Αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα: Η κοινωνική ενσωμάτωση της γεωργίας*, Εξάντας, 1974, σελ. 362-363. Από το 1860, η εκβιομηχάνιση αναπτύσσεται ως ένας τρόπος εντονότερης κοινωνικής διαφοροποίησης και ως ένα βασικό εργαλείο επιβολής των συμφερόντων, της μιας κοινωνικής ομάδας πάνω στην άλλη.

[355] Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι το Πολυτεχνείο ιδρύεται το 1914 και η Γεωπονική Σχολή το 1920, ενώ το Πανεπιστήμιο έχει ιδρυθεί από το 1837 και η Σχολή Καλών Τεχνών από το 1843.

[356] Για το ίδιο θέμα βλ και Μ.. Κασσωτάκης, *Η προσπάθεια ανάπτυξης της Μέσης Τεχνικής – Επαγγελματικής Εκπαίδευσης κατά την περίοδο 1950- 1980 και η αποτυχία της*, Αθήνα, 1987.

[357] Το πρώτο ολοκληρωμένο σχέδιο νόμου που ερχόταν για ψήφιση μετά το 1834, ήταν το 1889 από το κόμμα του Χ. Τρικούπη, με Υπουργό επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως» τον Γ. Θεοτόκη. Δεν έτυχε όμως της εγκρίσεως της πλειοψηφίας της Βουλής και δεν κατόρθωσε να γίνει νόμος του Κράτους. Η ωρίμανση της ιδέας για εκπαιδευτική μεταρρύθμιση αρχίζει να κερδίζει έδαφος ουσιαστικά από το 1895, όταν η παράταξη του Δηλιγιάννη, με υπουργό επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως τον Δ. Πετρίδη, θα φέρει τα δικά της νομοσχέδια στη Βουλή. Οι έντονες συζητήσεις όμως και οι συχνές αντιπαραθέσεις είχαν ως αποτέλεσμα το τελικό κείμενο που ψηφίστηκε, να μην έχει την ίδια φιλοσοφία με το αρχικό. Με το νόμο Β.Τ.Μ.Θ΄. του ν.1895 εισήχθηκαν διαφορετικοί τύποι Δημοτικών Σχολείων, ανάλογα με τον πληθυσμό της περιοχής ίδρυσης, και έτσι ενισχύθηκαν ακόμη περισσότερο οι εκπαιδευτικές ανισότητες ανάμεσα στην πόλη και στην επαρχία. (βλ. ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ, όπ. π. σελ. 455).

[358] Αυτό αποτυπώνεται σύμφωνα με τον Δ. Βεργίδη (όπ. π. σελ. 21) και από τον πίνακα που αφορά την εξέλιξη του αριθμού των δημοτικών σχολείων και των μαθητών (βλ. και Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ελευθερουδάκη, 5ος τόμος, λήμμα αναλφαβητισμός):

Έτος	Πληθυσμός	Δημοτικά Σχολεία	Μαθητές	% πληθυσμού εγγεγραμμένου στα Δ.Σ.
1887	2.100.000	2.058	97.800	4,7
1895	2.400.000	2.699	158.644	6.6
1901	2.500.000	3.123	189.903	7,6
1930	6.370.000	7.850	711.474	11,2

Με τη θέση ότι το φαινόμενο της **σχολικής διαρροής** αποτέλεσε το σημαντικότερο παράγοντα παραγωγής του αναλφαβητισμού συμφωνεί και ο Θ. Μυλωνάς: «Το 1830 φοιτούσαν 6 χιλιάδες μαθητές που αντιστοιχούσαν στο 8% της αντίστοιχης ομάδας ηλικιών, το 1885 φοιτούσαν 35 χιλιάδες που ήταν το 29%, το 1860 45 χιλιάδες δηλ. το 30%, το 1878 45 χιλιάδες δηλ. 40%, το 1895 158 χιλιάδες δηλ. 53%, το 1901,189 χιλιάδες δηλ. 63%, το 1908 241 χιλιάδες δηλ. 72%, το 1924 570 χιλιάδες δηλ. 73%, το 1928 636 χιλιάδες δηλ. 82%, το 1937 977 χιλιάδες, δηλ. 88% και μόλις το 1950 θα επιτευχθεί η σχεδόν υποχρεωτική εκπαίδευση των παιδιών, αφού σε σύνολο 921 χιλιάδων μαθητών πήγαινε σχολείο το 97%». (ΜΥΛΩΝΑΣ Θ., Η αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς, η μέση εκπαίδευση, στο χωριό και στην πόλη, εκδ. ΓΡΗΓΟΡΗ, Αθήνα, 1982, σ.64).

τροχιά αναπτυξιακής ανασυγκρότησης.[359] Η προσπάθεια αυτή πρέπει να ειδωθεί μέσα από το πρίσμα της αντιφατικής ανάπτυξης, του υπό διαμόρφωση και συνεχώς επεκτεινόμενου ελληνικού κράτους και της συγκρότησης του εκπαιδευτικού συστήματος, ως βασικού κοινωνικού θεσμού, πάνω στο οποίο θα στηρίζονταν αυτή η ανάπτυξη. Είναι η εποχή που αρχίζει να συνειδητοποιείται το **πρόβλημα του αναλφαβητισμού**, αφού πλέον έχει επέλθει η διάρθρωση του εκπαιδευτικού συστήματος σε τρία επίπεδα (βασική, μέση, ανώτερη). Παράλληλα συνειδητοποιείται ότι ο αναλφαβητισμός πλήττει περισσότερο τις γυναίκες καθώς τα στοιχεία αποδείκνυαν ότι ενώ ο αναλφαβητισμός των αντρών μειωνόταν σταθερά με το πέρασμα του χρόνου, ο γυναικείος αναλφαβητισμός παρέμενε σε πολύ υψηλά επίπεδα και μόνο τη δεκαετία του '50 θα πέσει κάτω από το 50%.[360]

2. Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα

Οι εξελίξεις στον **20ο αιώνα** χαρακτηρίζονται ως η **περίοδος των μεγάλων ζυμώσεων**. Ο συντελούμενος **μετασχηματισμός της αγροτικής κοινωνίας σε βιομηχανική** και τα συνοδευτικά φαινόμενα της μεταβολής αυτής, σε συνδυασμό με την πικρία που άφησε η ήττα του 1897, αλλά και άλλα εσωτερικά γεγονότα, οδήγησαν σε έντονη κοινωνική κριτική που κορυφώθηκε με το Κίνημα στο Γουδί, το 1909, που θεωρήθηκε ως «αναγέννησις της Ελλάδος».[361] Η αδυναμία του Στρατιωτικού Συνδέσμου να βρει ανάμεσα στους ηγέτες των παλαιών κομματικών σχηματισμών τον κατάλληλο εκφραστή των αναγεννητικών επιδιώξεών του, έφερε στο προσκήνιο τον **Ε. Βενιζέλο** και το **Κόμμα των Φιλελευθέρων**.[362] Η νέα πολιτική κατάσταση, οι αντιθέσεις που κυριαρχούσαν πριν το 1899 έχουν την αντανάκλασή τους και στην εκπαίδευση που χαρακτηρίζεται από έντονες συγκρούσεις (ιδιαίτερα στο **γλωσσικό ζήτημα**) ανάμεσα στους εκφραστές του αρχαϊστικού- κλασικιστικού πνεύματος από τη μια και στους ανανεωτικούς-φιλελευθέρους διανοούμενους από την άλλη. Την ίδια περίοδο συμβαίνουν ορισμένα γεγονότα στον εκπαιδευτικό χώρο αλλά με σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές παρενέργειες: α)Τα «**ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΚΑ**»: Το 1901, η δημοσίευση των πρώτων μεταφρασμένων αποσπασμάτων του **Ευαγγελίου** από την καθαρεύουσα στη δημοτική από την εφημερίδα **Ακρόπολις** προκάλεσε αντιδράσεις με αποτέλεσμα την παρέμβαση της αστυνομίας και του στρατού, με οχτώ νεκρούς και

---

[359] Το νομοσχέδιο του 1899 κατατέθηκε από το Νεωτερικόν Κόμμα, με πρωθυπουργό τον προ δεκαετίας Υπουργό Παιδείας Γ. Θεοτόκη, και Υπουργό Παιδείας τον Α. Ευταξία. Με βάση τα νομοσχέδια του 1899, εκπονήθηκε ένα βελτιωμένο κείμενο. Αξίζει όμως να σημειωθεί η μετατόπιση του κέντρου βάρους των εκπαιδευτικών επιδιώξεων, όπως διατυπώνονται στην εισηγητική έκθεση. «Η αληθής παιδεία θα ήτο φυτώριον και των χρηστών και των ευόρκων υπαλλήλων...Δι' αυτής κατά πρώτιστον λόγον θ' ανεπτύσσετο και η γεωργία, η βιομηχανία, το εμπόριον, η ναυτιλία και πας καθόλου κλάδος της εθνικής ημών οικονομίας. Δι' αυτής εν κεφαλαίω θα καταθέτομεν και ημείς το θεμέλιον λίθον του μέλλοντος εθνικού μεγαλείου» (βλ. ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ, όπ. π. σελ. 456).

[360]

Εξέλιξη του ποσοστού των αναλφάβητων κατά φύλο (πριν το 1928 σε όλες τις ηλικίες, για μετά το 1928 από 10 ετών και άνω)	Άνδρες %	Γυναίκες %	Σύνολο %	Διαφορά Ανδρών-Γυναικών
1870	71,38	93,70	82,20	22,32
1879	69,20	92,96	80,67	23,76
1907	50,20	82,55	66,27	32,35
1920	43,81	72,62	58,22	28,81
1928	36,23	64,04	50,20	27,81
1951	11	35	24	24
1961	7,6	27,4	17,8	19,8
1971	6,3	21,6	14,2	15,3

Πηγή: ΜΥΛΩΝΑΣ Θ., *Η αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς, η μέση εκπαίδευση στο χωριό και στην πόλη*, εκδ. ΓΡΗΓΟΡΗ, Αθήνα, 1982, σ.68.

[361] ΒΕΡΕΜΗΣ Α. *Το στρατιωτικό κίνημα του 1909*, στο Εκδοτική Αθηνών, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 14, σελ. 261.

[362] ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Η είσοδος του Ελευθερίου Βενιζέλου στην πολιτική ζωή της Ελλάδος και οι εσωτερικές εξελίξεις από το τέλος του 1909 ως το 1912*, στο Εκδοτική Αθηνών, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 14, σελ. 266.

80 τραυματίες. Αρχιεπίσκοπος και κυβέρνηση αναγκάστηκαν να υποβάλλουν την παραίτησή τους.[363] β)Τα «**ΟΡΕΣΤΙΑΚΑ**»: Το 1903 προσπάθησε το Εθνικό Θέατρο να ανεβάσει την Ορέστεια του Αισχύλου, μεταφρασμένη στη δημοτική γλώσσα, από τον μετέπειτα καθηγητή στο Πανεπιστήμιο, Γ. Σωτηριάδη. Οι φοιτητές πρωτοστατούν και πάλι στις διαμαρτυρίες και συγκεντρώνονται μπροστά στο βασιλικό θέατρο απαιτώντας να διακοπεί η παράσταση της «Ορέστειας».[364] γ)Το κλείσιμο του «**ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ ΒΟΛΟΥ**»: Ο Αλέξανδρος Δελμούζος, νέος παιδαγωγός που σπούδασε στη Γερμανία, συνεργαζόμενος με το δήμαρχο του Βόλου Δ. Σαράτση, ίδρυσε σχολείο Θηλέων, που λειτούργησε με διαφορετικό τρόπο από τα άλλα σχολεία της εποχής, ήταν βασισμένο στα προβλήματα της ελληνικής πραγματικότητας και εφάρμοζε σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις. Όμως οι αντιδραστικοί κύκλοι της περιοχής, ενοχλημένοι προφανώς από τη συμμετοχή του Α. Δελμούζου στις εκδηλώσεις του Εργατικού Κέντρου του Βόλου, ξεσήκωσαν τους κατοίκους, δημιούργησαν αναταραχή και έτσι το σχολείο, που αποτελούσε πρότυπο για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση έκλεισε και ο ιδρυτής του παραπέμφθηκε στο δικαστήριο.[365]

Είναι φανερό ότι οι κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις του προηγούμενου αιώνα είχαν στοιχειοθετήσει μια φάση εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας και στην Ελλάδα βρισκόταν σε εξέλιξη, η έντονη διαπάλη ανάμεσα στην παράδοση και στον εκσυγχρονισμό. Το νέο βρισκόταν «προ των πυλών», αλλά και το «παλαιό» εξακολουθούσε να παραμένει ισχυρό και αντιστεκόταν. Σε αυτήν ακριβώς την αποφασιστική στιγμή στρατεύθηκαν οι **φιλελεύθεροι διανοούμενοι**. Ήδη με την είσοδο στον εικοστό αιώνα είχε κινητοποιηθεί μια ευρεία ομάδα διανοουμένων με την ίδρυση σωματείων και την ανάληψη πρωτοβουλιών.[366] Το σημαντικότερο σωματείο για την εκπαίδευση είναι αναμφίβολα ο **Εκπαιδευτικός Όμιλος**. Ιδρύθηκε το 1910 από σημαντικές προσωπικότητες της ελληνικής κοινωνίας, με σκοπό να ιδρύσει πρότυπο σχολείο στην Αθήνα και να μεριμνήσει για την ανανέωση της εκπαίδευσης, τη διδασκαλία και την εδραίωση της δημοτικής γλώσσας. Κορυφαία στελέχη του «Εκπαιδευτικού Ομίλου», αναδείχθηκαν ο Δ. **Γληνός**, ο Α. **Δελμούζος** και ο Μ. **Τριανταφυλλίδης**. Η **γλώσσα** και η **εκπαίδευση** αναδείχθηκαν ως τα δυο σπουδαιότερα σημεία δράσης του και για τον σκοπό αυτό διατυπώθηκε ένας και ενιαίος στόχος: η **γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση** που μέσα από τη δράση του Εκπαιδευτικού Ομίλου αναδείχθηκαν και μελετήθηκαν στο κέντρο των εκπαιδευτικών ζητημάτων και της νεοελληνικής παιδείας και βρήκαν εφαρμογή σε πολλές από τις επόμενες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.[367] Η

---

[363] ΕΥΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ Σ., *Ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης*, τ.β', σ.11, Αθήνα, 1984.

[364] ΜΠΟΥΖΑΚΗΣ Σ., ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ 91821- 1985), GUTENBERG, ΑΘΗΝΑ, 1991, σελ. 60.

[365]Για το θέμα αυτό βλ. *«Η δίκη του Ναυπλίου»*, εκδ. Διόνυσος, Αθήνα, 1976, σελ. 182. Ο Δ. Γληνός, μάρτυρας υπερασπίσεως του κατηγορουμένου στη δίκη του Ναυπλίου, δήλωσε: « *Δύναμαι να βεβαιώσω το δικαστήριόν σας ότι είναι ο πρώτος Έλλην παιδαγωγός και ότι η ιστορία θα αναγράψει την δράσιν του σχολείου του ως την χαραυγήν της ελληνικής, της γνησίως ελληνικής παιδαγωγικής».* Επίσης, αξίζει να σημειώσουμε ότι η Άννα Φραγκουδάκη (*Ο εκπαιδευτικός Δημοτικισμός και ο γλωσσικός συμβιβασμός του 1911* Ιωάννινα, 1977, σελ. 151) υποστηρίζει ότι το γλωσσικό ζήτημα, έδωσε στη χώρα την εικόνα του εθνικού διχασμού, που θα αποτυπωθεί και στη συγγραφή των αναγνωστικών: Το 1903 εκδίδεται το περιοδικό «Ο Νουμάς», που στήριζε το δημοτικισμό και προκήρυξε διαγωνισμό για τη συγγραφή αλφαβηταρίου στη δημοτική, το οποίο και εξέδωσε το 1906 (να σημειωθεί ότι στην Ελλάδα υπήρχαν 33 εκδότες σχολικών βιβλίων, έναντι επτά στη Γαλλία). Έναν χρόνο αργότερα, δια νόμου «περί διδακτικών βιβλίων», καθιερώθηκε η κρατική παρέμβαση στα σχολικά βιβλία, η οποία προέβλεπε επιλογή αναγνωστικών κατόπιν διαγωνισμού. Το 1910 εκδίδεται το πρώτο αλφαβητάριο σε «ξύλινη» καθαρεύουσα. Το 1914 κυκλοφορεί το «Αλφαβητάριον» του Ανδρεάδου, «μόνον αναγνωστικόν του κράτους, με προσπάθειες γλωσσικής απλούστευσης. Έναν χρόνο μετά εκδίδεται το «Αλφαβητάριο» του Αποστολοπούλου, το οποίο είχε ευρεία απήχηση, ενώ εκείνη την περίοδο συγγράφονται και «Κορασιακά αναγνώσματα προς χρήσιν των παρθεναγωγείων» με προτροπές όπως: « Η κόρη πρέπει να μάθη πλειότερα περί οίκου και οικογενειακού βίου, δι' ον κυρίως προώρισται...». (Για τη σχέση του γλωσσικού ζητήματος και των σχολικών βιβλίων βλ. και ΚΑΨΑΛΗ Α.– ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ Δ., *Σχολικά Εγχειρίδια, Θεσμική Εξέλιξη και Σύγχρονη Προβληματική*, εκδ. Έκφραση, Θεσσαλονίκη– Λευκωσία 1995 σ. 49-81).

[366] ΚΡΙΑΡΑΣ Ε., *Πρόσωπα και θέματα από την ιστορία του* δημοτικισμού, Αθήνα, 1986, σελ. 103.

[367] α)Η μεταρρύθμιση του 1913: Με την επικράτηση του κόμματος των Φιλελευθέρων, ο Υπουργός Παιδείας Ι. Τσιριμώκος, επιχείρησε την πρώτη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του εικοστού αιώνα. Συνέταξε νομοσχέδια που αφορούσαν στο σύνολο του εκπαιδευτικού συστήματος και τα οποία είναι γνωστό ότι είχαν συνταχθεί από το χέρι του

επαναφορά της **δημοτικής γλώσσας** στάθηκε αποφασιστικός παράγοντας για την κατανόηση του προβλήματος του αναλφαβητισμού αφού τώρα το θέμα της γλωσσικής έκφρασης του λαού τίθεται στις πραγματικές του διαστάσεις: **γνώση της γραφής και ανάγνωσης της γλώσσας που μιλάει και με την οποία καθημερινά εκφράζεται**. Επίσης τίθεται στους στόχους του Ε.Ο. η νέα οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, μετά το 6χρονο Δημοτικό σχολείο, ακολουθούσαν δυο τύποι σχολείων: το Αστικό Σχολείο (τρία χρόνια) και το Γυμνάσιο (έξι χρόνια).[368] Στα πλαίσια αυτά γράφτηκαν τα νέα βιβλία στη δημοτική γλώσσα, επήλθαν μεταβολές στην εκπαίδευση των δασκάλων και καταβλήθηκε προσπάθεια να στηριχθεί η εκπαίδευση στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα εγκαταλείποντας την παλαιά προγονολατρεία.[369] Στο επίκεντρο της σχολικής διδασκαλίας τοποθετείται πλέον, όχι η τυπική αναβίωση των αρχαίων, αλλά το πνεύμα όπως αυτό διασώθηκε και υπάρχει στις σύγχρονες μορφές της λαϊκής ζωής. Η ανατροπή όμως της μεταρρύθμισης δε θ' αργήσει να έρθει. Αμέσως μετά την πτώση της κυβέρνησης Βενιζέλου η αντίπαλη πολιτική παράταξη θα ανατρέψει τη μεταρρύθμιση. Λίγο αργότερα και με τις συχνές εναλλαγές των δύο παρατάξεων στην πολιτική εξουσία, θα λάβουν χώρα τα «**Μαρασλειακά**» (1924), όπου η πρωτοποριακή δουλειά μαρξιστών και αστών παιδαγωγών (Γληνού, Δελμούζου, Ιμβριώτη), κατηγορήθηκε ως αντεθνική και επικίνδυνη.[370] Αυτό το σχήμα, **μεταρρύθμιση** και **αντιμεταρρύθμιση**, έμελλε δυστυχώς να επαναληφθεί έκτοτε πολλές φορές ανάμεσα στις δυο ιδεολογικοπολιτικές παρατάξεις, με αποτέλεσμα το σχολείο να παραμένει χωρίς ουσιαστική αλλαγή.

Σε ό,τι αφορά την κοινωνική δομή της χώρας, παρά τις διάφορες μεταβολές κατά τη δεκαετία 1910-1920, διατηρούσε έντονα το γεωργικό, κτηνοτροφικό χαρακτήρα της. Ο πληθυσμός της χώρας ηλικίας 6 ετών και άνω αριθμούσε 4.237.727 κατοίκους. Από αυτούς 2.233.182, δηλ. 53% ήταν **αγράμματοι**. Τα **ποσοστά αναλφαβητισμού** ήταν πολύ πιο ψηλά στον **γυναικείο πληθυσμό**, όπου ανέρχονταν στο 69%. Περίπου 200.000 παιδιά δε φοιτούσαν καθόλου στο σχολείο, ενώ ένα μικρό ποσοστό κατευθυνόταν προς τη μέση εκπαίδευση και ένα ελάχιστο έφθανε

Δ. Γληνού και στηρίζονταν κυρίως στα νομοσχέδια του 1899. Όμως, ούτε αυτή τη φορά έγιναν νόμος του Κράτους. Προσέκρουσαν στην αντίδραση της αντιπολίτευσης και δεν κατόρθωσαν να τύχουν της πλειοψηφίας της Βουλής. β) Το 1917 και το 1918 αποτελούν χρονιές ορόσημα για την ελληνικά παιδεία ως απαρχή της περίφημης επί Βενιζέλου εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, η οποία πέτυχε τον εκσυγχρονισμό της γλώσσας και των σχολικών βιβλίων («αναγνωστικά απηλλαγμένα παντός αρχαϊσμού και ιδιωτισμού»). Η κυβέρνηση του 1917 έφερε τους δημοτικιστές σε θέσεις – κλειδιά και τους έδωσε την ευκαιρία να πραγματοποιήσουν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, η οποία ως τότε μένει μόνο σε αναποτελεσματικές προσπάθειες. Έτσι ψηφίστηκε το 1917, ο νόμος 827/5-9-1917, ο οποίος επανέφερε τα νομοσχέδια του 1913 και προέβλεπε υποχρεωτική εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας στα διδακτικά βιβλία (αλφαβητάρια Παπαμιχαήλ και Συκώκη) κι έφερε κατά τον Δ. Γληνό «φως και αέρα ζωογόνων εις την πνιγηράν και ομιχλώδη ατμόσφαιραν του σχολείου μας».

[368] Όσοι αποφοιτούσαν από το Αστικό Σχολείο μπορούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε ανώτερες επαγγελματικές σχολές ή να εγγραφούν στο Γυμνάσιο και μετά την αποφοίτησή τους να συνεχίσουν στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Ταυτόχρονα, τα δυο επίλεκτα μέλη του «Εκπαιδευτικού Ομίλου», ο Αλ. Δελμούζος και ο Μ. Τριανταφυλλίδης, ορίστηκαν Ανώτεροι Επόπτες, ενώ ο Δ. Γληνός ανέλαβε Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας. Από τις νέες αυτές θέσεις τα κορυφαία στελέχη του Ε. Ο. είχαν πλέον τη δυνατότητα να εισαγάγουν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση (βλ. ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ, όπ. π. σελ. 457).

[369] Χαρακτηριστικό του ανέμου ελευθερίας που κυριάρχησε αποτελεί η συγγραφή αναγνωστικών και η κατάργηση του κρατικού παρεμβατισμού, με την αποκλειστική έγκριση του ενός βιβλίου. Το 1918 κυκλοφορούν «Τα ψηλά βουνά» του Ζ. Παπαντωνίου, ένα από τα πιο ενδιαφέροντα αναγνωστικά της περιόδου. Το 1919, ύστερα από ανάθεση σε επιτροπή των Ανδρεάδη, Δελμούζου, Νιρβάνα, Τριανταφυλλίδη και Παπαντωνίου, κυκλοφορεί το περίφημο και ιστορικό «Αλφαβητάρι με τον ήλιο» με τις συλλεκτικές πλέον καλλιτεχνικές ασπρόμαυρες εικόνες του Κωνσταντίνου Μαλέα στη Δημοτική γλώσσα. Το βιβλίο είναι δομημένο με στιγμιότυπα και ήρωες από τη μικροαστική ελληνική οικογένεια του Φώτη Καλομοίρη με τα τρία του παιδιά, (το Ρήγα, τη Ρήνα και τη Βάσω) και ζωντανεύει σκηνές της καθημερινής ζωής των μικρών παιδιών. Η αλλαγή όμως του πολιτικού σκηνικού το 1920 έστειλε το αλφαβητάρι και τα όμοιά του «στην πυρά» ως σύμβολα εκχυδαϊσμού ψυχής και γλώσσας.

[370] Αφορμή στάθηκε η διαμαρτυρία τριών δασκάλων που ισχυρίζονταν πως η Ιμβριώτη δίδασκε στο μάθημα υλιστικές αντιλήψεις. Ο Δελμούζος και οι συνεργάτες του κατηγορήθηκαν για αντεθνική διδασκαλία και καλλιέργεια «ηθικής εκλύσεως», (Για το ίδιο θέμα βλ. ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ Α., *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι-Άγονοι αγώνες και ιδεολογικά αδιέξοδα στο μεσοπόλεμο*, Αθήνα, 1977, σ.73-76).

στο Πανεπιστήμιο. Το μεγαλύτερο ποσοστό διοχετεύονταν στην παραγωγή, χωρίς καμιά απολύτως επαγγελματική προετοιμασία.[371]

Μια από τις πρώτες φροντίδες της νέας κυβέρνησης Βενιζέλου (1928) υπήρξε η **εκπαιδευτική μεταρρύθμιση**, οι στόχοι της οποίας συνοψίζονται στους εξής: α)Διασύνδεση της εκπαίδευσης με τις πραγματικές ανάγκες της ζωής, β)καθολική υποχρεωτική εκπαίδευση με ταυτόχρονη λήψη μέτρων για την **καταπολέμηση του αναλφαβητισμού**, γ) ίδρυση σχολείων, ανέγερση διδακτηρίων και παροχή εκπαιδευτικού υλικού για να διευκολυνθεί η καθολική συμμετοχή στο σχολείο και η αποτελεσματική του λειτουργία και δ) θεσμοθέτηση πολλών τύπων σχολείων μετά το δημοτικό, ώστε να υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις για συνέχιση της σχολικής εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης. Με βάση τις εκπαιδευτικές αυτές αντιλήψεις και προτεραιότητες κατατίθεται στη Βουλή μια σειρά νομοσχεδίων από τον Υπουργό Εθνικής Παιδείας Κ. Γόντικα. Έτσι ψηφίζεται αρχικά ο Ν. 4373/13.8.1929 «Περί διαρρυθμίσεως των σχολείων Μέσης εκπαιδεύσεως» και ο Ν. 4397/16.8.1929 «Περί στοιχειώδους εκπαιδεύσεως» λίγες ημέρες αργότερα. Οι νόμοι αυτοί θα συμπληρωθούν αργότερα από τον νέο Υπουργό Παιδείας Γ.Α. Παπανδρέου και το εκπαιδευτικό σύστημα θα διαμορφωθεί με τον ακόλουθο τρόπο: Διετές νηπιαγωγείο, όχι υποχρεωτικής φοίτησης, μετά το οποίο ακολουθούσε το εξαετές Δημοτικό Σχολείο, υποχρεωτικής φοίτησης.[372] Οι διάδοχες πολιτικές καταστάσεις δε θα ευνοήσουν την εδραίωση και την επέκταση της μεταρρύθμισης. Ο Γ. Κονδύλης θα επαναφέρει το βασιλιά και η χώρα θα επιστρέψει από την «Ελληνική Δημοκρατία» στο «Βασίλειον της Ελλάδος». Το 1935 η δικτατορική κυβέρνηση του Γ. Κονδύλη άρχισε τις διώξεις των προοδευτικών εκπαιδευτικών, πολλοί από τους οποίους απολύθηκαν. Η **ζωντανή γλώσσα** του λαού δέχεται ένα σοβαρό πλήγμα καθώς επανέρχεται η **καθαρεύουσα** στις τρεις τελευταίες τάξεις του δημοτικού και καταργείται το μάθημα της νεοελληνικής γλώσσας στα Γυμνάσια.[373]

Η **δικτατορία της 4ης Αυγούστου** ολοκλήρωσε και μεθόδευσε καλύτερα τα κατασταλτικά και σκοταδιστικά μέτρα με αποτέλεσμα τα προβλήματα της εκπαίδευσης να οξυνθούν και το ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού να τεθεί στο περιθώριο. Ως μόνη εξαίρεση μπορεί να θεωρηθεί η αναγκαιότητα μόρφωσης των ξενόφωνων πληθυσμών στη Μακεδονία και την Ήπειρο που ώθησε το Υπουργείο Παιδείας να ιδρύσει το 1936 Νυκτερινές Σχολές για τους σλαβόφωνους και τους τουρκόφωνους, στις οποίες γυναίκες από 15 έως 40 ετών και άντρες από 15 έως 50 ετών διδάσκονταν ανάγνωση, γραφή, ιστορία και πρακτικές γνώσεις.[374] Την περίοδο αυτή ανεστάλησαν, επίσης, τα άρθρα του Συντάγματος σχετικά με τις ανθρώπινες ελευθερίες και τα δικαιώματα του πολίτη, φιμώθηκε ο τύπος με την επιβολή αυστηρής λογοκρισίας και καταργήθηκε ο συνδικαλισμός. Το **γραπτό δίκτυο επικοινωνίας** δέχεται ένα σημαντικό πλήγμα καθώς τα προοδευτικά βιβλία αρπάχτηκαν από τα ράφια των βιβλιοθηκών και παραδόθηκαν στη φωτιά, δικαιώνοντας όσους υποστηρίζουν ότι πάντα η μόρφωση κι η αλήθεια στάθηκαν «καρφί» στα μάτια των κάθε είδους δικτατόρων και σκοταδιστών. Παράλληλα, την περίοδο αυτή,

---

[371] ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ Μ., όπ. π. σελ. 457.

[372] Με το Δημοτικό Σχολείο συνδεόταν οχτώ ακόλουθοι διαφορετικοί τύποι σχολείων από τους οποίους ο μαθητής μπορούσε να επιλέξει. Το εξαετές Γυμνάσιο, το εξαετές Λύκειο, το τετραετές Ανώτερο Παρθεναγωγείο και τέλος, μια σειρά επαγγελματικών σχολείων με διάρκεια φοίτησης 2 έως 3 χρόνων. Στους δυο πρώτους τύπους σχολείων μπορούσε να εγγραφεί ο μαθητής, εφόσον επιτύχανε στις σχετικές εισαγωγικές εξετάσεις. Με τον τρόπο αυτό εισάγεται στην Ελλάδα ο θεσμός των παράλληλων σχολείων και διαμορφώνεται το διπλό εκπαιδευτικό δίκτυο με επιλεκτικό χαρακτήρα. Στα πλαίσια αυτής της λογικής ιδρύονται τα σχολεία ειδικής αγωγής και τα νυκτερινά σχολεία καταπολέμησης του αναλφαβητισμού, (βλ. ΒΑΛΣΑΜΙΔΗΣ Π., όπ. π. σελ. 401).

[373] «Αλλά και όση δημοτική άφησε την παραμορφώνει κι εκείνη, απαγορεύοντας λόγου χάρη οι μαθητές να γράφουν και να προφέρουν το σύμπλεγμα «φτ», ως χυδαίον, κι έτσι να μη λένε ούτε να γράφουν «φτυάρι» και «φτερούγα» αλλά «πτυάρι» και «πτερούγα», (βλ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Χ., *Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ*, εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ, ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ 8, ΑΘΗΝΑ, 1984, σελ. 24).

[374] ΣΙΠΗΤΑΝΟΥ Α., *Ο αναλφαβητισμός στην Ελλάδα: η διαχρονικότητα και οι μεταλλαγές του προβλήματος*, εκδ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ, Θεσσαλονίκη, 1998, σελ. 65. Ένα χρόνο αργότερα, ο αριθμός των νυχτερινών σχολών συνολικά στης Ελλάδα ανήλθε στις 1.540, στις οποίες φοίτησαν 114.652 ενήλικες και των δύο φύλων.

γενικεύεται η εκτόπιση των αριστερών και των κομμουνιστών στις φυλακές και τις εξορίες.[375] Ο Μεταξάς ήθελε να χτυπήσει τη «μόρφωση». Γι' αυτό έπρεπε να μειωθεί ο αριθμός των μαθητών που φοιτούν στα σχολεία πέρα από το Δημοτικό και όσοι μαθητές φοιτούν σε αυτό να φοιτούν όλο και λιγότερα χρόνια, μόλις που να μαθαίνουν γραφή κι ανάγνωση. Είναι ενδεικτικό άλλωστε ότι η **διαρροή** στα δημοτικά σχολεία της χώρας κατά το σχολικό έτος 1937- 1938 ήταν πολύ μεγάλη και το ποσοστό των μαθητών που εγκατέλειπαν το σχολείο κι έμενε **αγράμματο** κυμαινόταν ανάμεσα στο 57- 65%.[376] Σύμφωνα με την επίσημη στατιστική έρευνα, το **ποσοστό των αναλφάβητων** στη χώρα έφτασε λίγο πριν την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου στο 40,91%, ενώ οι σχολικές τάξεις ήταν υπερπληθωρικές, με 60 και 80 μαθητές η καθεμιά.[377] Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

> «Τα σχολεία άνοιξαν, όμως η φοίτηση δεν είναι κανονική. Μ' όλο που ο λαός έχει νιώσει πια την ανάγκη του σχολείου, δεν κατορθώνει να στείλει τα παιδιά του από αιτίες αξεπέραστες. Η φτωχομάνα με τον πατέρα φεύγουν το πρωί για το χωράφι, ποιος θα κοιτάξει πίσω τα παιδιά; Η θυγατέρα που είναι κοριτσάκι συνηθισμένα 8-12 χρόνων. Και ποιος θα συνοδέψει τα ζώα στο βόσκημα; Ο μεγαλύτερος γιος, αγοράκι 6-11 χρόνων, είναι ο περίφημος «γιδάρης». Και να τι λέει η στατιστική του 1937: στην πρώτη τάξη του δημοτικού γράφτηκαν 281 χιλιάδες παιδιά κι έφτασαν ως την τετάρτη 140 χιλιάδες, δηλαδή ακριβώς τα μισά. Αν προσθέσουμε όμως κι ένα 20% που δεν γράφονταν καθόλου στο σχολείο, τότε νιώθουμε γιατί έχουμε την πρώτη θέση στον **αναλφαβητισμό**».[378]

Παράλληλα, τη μεταξική περίοδο, οικοδομείται ένα αυστηρά επιλεκτικό σύστημα για τη συνέχιση των σπουδών στο Γυμνάσιο, με συνεχείς εξετάσεις και διαγωνισμούς. Τα σχήματα αυτά και οι δυνατές επιλογές θα μεταβληθούν κατά καιρούς (1937, 1939), στην ουσία όμως επικρατεί το σχήμα δημοτικό και εξαετές γυμνάσιο, το οποίο και καθιερώνεται οριστικά το 1944.[379]

---

[375] Η εξέλιξη αυτή είχε και μια παράπλευρη θετική συνεισφορά: Στις εξορίες, οι μορφωμένοι πολιτικοί κρατούμενοι έφεραν σε επαφή χιλιάδες ανθρώπους με το τακτικό διάβασμα και πολλούς από αυτούς, ίσως για πρώτη φορά, με την γνώση της γραφής και της ανάγνωσης. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα της διάλεξης του **Δ. Γληνού** για την **αξία της μάθησης**, στις 21 Μάη 1937 στην Ακροναυπλία, με θέμα πρακτικές οδηγίες για το «πώς πρέπει να διαβάζουμε»: «Το χρέος μας στη σημερινή κατάσταση είναι να υποβοηθήσουμε τη μόρφωσή μας. Η μόρφωσή μας θα χρειαστεί σε όλη τη ζωή μας. Σήμερα όλοι έχουν ανάγκη από τη μόρφωση, όσο και από την υλική τροφή. Όλοι μπορούμε να γίνουμε χρήσιμοι ο ένας στον άλλο. Η αλληλοβοήθεια για τη μόρφωσή μας μπορεί να γίνει με τη διδασκαλία, με τις διαλέξεις και με το ατομικό διάβασμα. Αυτό όμως το ατομικό διάβασμα για να γίνει ωφέλιμο έχει ανάγκη από καθοδήγηση. Αυτό είναι το θέμα της σημερινής μου διάλεξης. Από πρώτη άποψη φαίνεται παράδοξο: πώς πρέπει να διαβάζουμε; Είναι σα να θέλει κανείς να μας μάθει πώς πρέπει να περπατάμε, να αναπνέουμε, να κυκλοφορεί το αίμα μας και όμως δεν είναι τόσο εύκολο να ξέρουμε ούτε το τι πρέπει να διαβάσουμε, ούτε το πώς, ούτε πότε πρέπει να διαβάζουμε για να ωφεληθούμε από το διάβασμα», (βλ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 21-1-1989, αναδημοσίευση, αρχείο ΚΜΕ).

[376] ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Χ., όπ. π. σελ. 26.

[377] Περιοδικό. «ΠΑΙΔΕΙΑ», τ. Α΄, τ. 1,2,,4, 5, αναφέρεται όπ. π.

[378] ΙΜΒΡΙΩΤΗ Ρ., *ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ*, Ελληνικά εκπαιδευτικά πράγματα, τρίτη έκδοση, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1983, σελ. 20.

[379] Ως βασικά χαρακτηριστικά της περιόδου αυτής καταγράφονται: α) η υποχρέωση των μαθητών της Δημοτικής και της Μέσης Εκπαίδευσης να γραφτούν στη «Εθνική Οργάνωση Νεολαίας» που ήταν δομημένη σύμφωνα με τα πρότυπα των ευρωπαϊκών φασιστικών νεολαιών και β) να διαλυθούν οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών με αποτέλεσμα πολλά στελέχη του να πάνε στην εξορία. Επίσης, και σχετικά με τον έλεγχο του τι ακριβώς διδάσκονταν στα σχολεία, ιδρύθηκε το 1937, ο Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων (Ο.Ε.Σ.Β.), με σκοπό την έκδοση και διάθεση στους μαθητές κάθε τάξης βιβλίων, κατόπιν σχετικού διαγωνισμού, μέθοδος που διατηρήθηκε ως το 1982, όταν καθιερώθηκε για τα αλφαβητάρια ο τίτλος «Η γλώσσα μου».

3. Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού την περίοδο της Αντίστασης και της Ελεύθερης Ελλάδας

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού *την* **περίοδο της αντίστασης**, της **ελεύθερης Ελλάδας** και των **πρώτων μετεμφυλιακών χρόνων**.

Την περίοδο του πολέμου οι επιπτώσεις στο χώρο της εκπαίδευσης ήταν καταστρεπτικές. Το σχολικό έτος διήρκεσε μόνο για τρεις μήνες το 1940- 41 και το 1941-42 μόλις για 20 ημέρες.[380] Από την πλευρά της κατοχικής κυβέρνησης, το μόνο που μπορεί να καταγραφεί σχετίζεται με την ίδρυση της **Διεύθυνσης Λαϊκής Επιμόρφωσης** «προς ανάπτυξιν και εξύψωσιν του μορφωτικού επιπέδου του Ελληνικού λαού εν τω πλαισίω των υπό της Πολιτείας επιδιωκομένων πολιτιστικών σκοπών».[381] Αντίθετα, το ενδιαφέρον εστιάζεται περισσότερο στα συγκεκριμένα μέτρα που πάρθηκαν από τις **αντιστασιακές οργανώσεις** για την **ανύψωση του μορφωτικού επιπέδου** του λαού, που περνούσε μέσα από το **χτύπημα του αναλφαβητισμού**, και τη δημιουργία των προϋποθέσεων εκείνων για την εδραίωση της **λαϊκής παιδείας**.

Η **Εθνική Αντίσταση** του 1941-44 αποτέλεσε το μεγαλύτερο και πιο σημαντικό γεγονός της νεώτερης ιστορίας της Ελλάδας, ιδιαίτερα κι αναφορικά με την εθνική ομοψυχία και τη γενικότερη ανάταση του λαού μας.[382] Η **καταπολέμηση του αναλφαβητισμού** συνδέθηκε με το γενικότερο όραμα της κοινωνικής απελευθέρωσης, για έναν κόσμο απαλλαγμένο από το φάσμα της δικτατορίας και της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο, ένα κόσμο γεμάτο ανθρωπιά. Ένα επιπρόσθετο στοιχείο της περιόδου αυτής, είναι η ειδική σημασία που αποκτούσε η **γνώση του μηχανισμού της γραφής και της ανάγνωσης** για τις ανάγκες του απελευθερωτικού αγώνα. Η έλλειψη άλλων επικοινωνιακών μέσων και οι αρχές της συνωμοτικότητας στη δράση των αντιστασιακών οργανώσεων, επέβαλαν το «μήνυμα στο χαρτί» να μεταφέρεται με εξαιρετική περιφρούρηση. Παράλληλα, η έκδοση της **εφημερίδας**, το γράψιμο της **προκήρυξης**, η σχεδίαση και η ανάγνωση του **σχεδίου επίθεσης** ή του σαμποτάζ αποτέλεσαν αποφασιστικά μέσα για το χτύπημα του κατακτητή, ο οποίος διέθετε καλύτερα μέσα επικοινωνίας. Επίσης και μέσα στο κλίμα του αγώνα, η **ανάγνωση δοκιμίων, βιβλίων** κλπ. με καθαρά μαρξιστικό περιεχόμενο, αποτέλεσε τη θεωρητική ενίσχυση των μεσαίων στελεχών του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ που θα επάνδρωναν τους κρίσιμους τομείς της οργάνωσης και διοίκησης του αγώνα σε όλα τα επίπεδα (πολιτικό, στρατιωτικό, εκπαιδευτικό, οικονομικό).[383] Γενικότερα, οι προσπάθειες ανύψωσης της μόρφωσης του λαού ταυτίστηκαν με τον αγώνα για το χτύπημα του φασισμού και την εγκαθίδρυση της λαϊκής εξουσίας. Βασιζόταν στα ψυχικά αποθέματα του λαού και στην αποφασιστικότητα που επέδειξε το αγροτικό και το νεαρό τότε εργατικό κίνημα, που πολιτικά συμπορεύτηκε με το ΚΚΕ, για την όρθωση του αντιφασιστικού μετώπου. Η θετική συνεισφορά αυτής της περιόδου, εκτός των άλλων, έγκειται στο γεγονός ότι περιόρισε την έκταση του προβλήματος του **αναλφαβητισμού**, γεγονός ιδιαίτερης αξίας αν παρθεί υπόψη το περιβάλλον που κληρονομήθηκε από το καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Πιο συγκεκριμένα:

---

[380] ΜΠΟΥΖΑΚΗΣ Σ., *Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1985)*, GUTENBERG, Αθήνα, 1986, σελ. 90.

[381] ΣΙΠΗΤΑΝΟΥ Α., όπ. π. σελ. 66. Ως αρμοδιότητες της νέας υπηρεσίας ορίζονταν η έκδοση περιοδικού, η οργάνωση διαλέξεων, η παραγωγή ραδιοφωνικών εκπομπών που θα βοηθούσαν τους «αγράμματους» πληθυσμούς των πόλεων και των χωριών να ενημερωθούν πάνω σε σημαντικά ζητήματα. Όπως αναμενόταν η ίδρυση αυτής της υπηρεσίας Λαϊκής Επιμόρφωσης δεν θα μπορέσει να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο, εξαιτίας του πολέμου αλλά και του χαρακτήρα της κατοχικής κυβέρνησης.

[382] ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Χ., όπ. π. σελ. 16.

[383] Χαρακτηριστικά, στον Άγιο Νικόλαο της Κρήτης, δημιουργήθηκε η Οργάνωση Ελεύθερων Νέων, το συνωμοτικό χαρακτήρα της οποίας τον εμπνεύστηκαν από τη Φιλική Εταιρεία. Στην Οργάνωση αυτή διάβαζαν στους κομμουνιστικούς πυρήνες από την εγκυκλοπαίδεια του Δρανδάκη, ενώ την Άνοιξη του 1943, η Κομματική Οργάνωση Νεάπολης οργάνωσε επιχείρηση διάρρηξης για τα μαρξιστικά βιβλία που είχαν κατασχεθεί από τους Ιταλούς, καθώς «ήταν μεγάλη η δίψα για μάθηση της κοσμοθεωρίας μας και επιτακτική η ανάγκη ανάδειξης μορφωμένων καινούριων στελεχών, όσο πλάταινε κι ανέβαινε το κίνημα», (βλ. ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ Μ., *Ανατολική Κρήτη: κατοχή, αντίσταση, εμφύλιος*, εκδ. ΓΝΩΣΕΙΣ, ΑΘΗΝΑ σελ. 73).

Μετά την κατάληψη της χώρας από τους Γερμανούς, τους Ιταλούς και τους Βουλγάρους στη διάρκεια του β΄ παγκοσμίου πολέμου, το σοβαρό πρόβλημα της Παιδείας, παρ' όλες τις αντιξοότητες, δεν είχε παραμεληθεί. Το Σεπτέμβριο του 1941 ιδρύεται το **Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο** (Ε.Α.Μ.) και στις αρχές του 1942 το στρατιωτικό σκέλος του, ο **Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός** (Ε.Λ.Α.Σ.).

Η μέριμνα για τη μόρφωση των παιδιών του ελληνικού λαού και του χτυπήματος του αναλφαβητισμού ξεκινά προς το τέλος του πολέμου. Ειδικότερα, το 1944 σχηματίστηκε η Κυβέρνηση του Βουνού και η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης με Πρόεδρο και Γραμματέα (Υπουργό) Παιδείας και Λαϊκής Διαφώτισης, τον καθηγητή Πανεπιστημίου Αλέξανδρο Σβώλο. Την ίδια χρονιά υποβλήθηκε στη γραμματεία της Π.Ε.Ε.Α. το **Σχέδιο Λαϊκής Παιδείας** από δυο επιτροπές εκπαιδευτικών, του ΕΑΜ και της ΕΠΟΝ.[384] Μέσα στα πλαίσια αυτά το πρόβλημα του αναλφαβητισμού τέθηκε ως ένα βασικό ζήτημα πάλης. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

> «Όπως ανέφερε ο συναγωνιστής αξιότιμος Αντιπρόεδρος της ΠΕΕΑ μαζί με τις άλλες επιτακτικές ανάγκες του Απελευθερωτικού Αγώνα, η ΠΕ εθεώρησε σαν ένα από τα πρωταρχικά της έργα να καταβάλει από τώρα στα πλαίσια του δυνατού κάθε προσπάθεια για τη λαϊκή μόρφωση. Όπως είναι γνωστό πήρε τη γραμματεία της Παιδείας ο ίδιος ο πρόεδρος και συνάδελφός μου στο Πανεπιστήμιο Α. Σβώλος που τον αναπληρώνω τη στιγμή αυτή. Η λήψη μέτρων για το άνοιγμα των σχολείων, **ο αγώνας κατά του αναλφαβητισμού**, η έμπρακτη αναγνώριση της ζωντανής γλώσσας του λαού είναι τα πρώτα μέτρα που πήραμε και που δείχνουν το δρόμο που θα ακολουθήσουμε. Είναι ένας δρόμος που πρέπει με γοργό ρυθμό να φθάσει σε ριζικές μεταρρυθμίσεις, σε λύσεις απαραίτητες για την προσαρμογή της παιδείας στην έννοια του λαϊκού κράτους».[385]

Τα μέτρα που μέχρι τότε είχε πάρει η Επιτροπή Παιδείας της ΠΕΕΑ για να καλυφθούν οι ανάγκες των σχολείων της Ελεύθερης Ελλάδας σε διδακτικό προσωπικό, δεν ήταν αρκετά. Το μεγάλο πρόβλημα που ανέκυπτε μέσα σε συνθήκες της ξενόδουλης κατοχής ήταν η ανυπαρξία εκπαιδευτικών και ειδικά δασκάλων για να επανδρώσουν τα σχολειά και να μάθουν τα παιδιά αλλά και τον κόσμο γράμματα.[386] Η Επιτροπή Παιδείας της ΠΕΕΑ αντιμετώπισε το πρόβλημα με τον πιο άμεσο και πρακτικό τρόπο, μέσα στις συνθήκες της εποχής εκείνης. Στις 8 Ιούνη του 1944

---

[384] ΔΗΜΑΡΑΣ. Α., *ΣΧΕΔΙΟ ΜΙΑΣ ΛΑΪΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ*, στο Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ, σελ. 203. Τα βασικά σημεία του σχεδίου αυτού είναι τα εξής: α) Η θέση της Παιδείας μέσα στην κοινωνική οργάνωση είναι η σπουδαιότερη κοινωνική λειτουργία ταγμένη στην υπηρεσία του Λαϊκού Συνόλου, αποτελεί θεμελιακό στοιχείο του κοινωνικού εποικοδομήματος και δεν περιορίζεται μόνο στο παιδί αλλά και όλο τον εργαζόμενο λαό («**ένας λαός, μια παιδεία**»). β) Ο γενικός σκοπός της Παιδείας στην ελληνική κοινωνία ορίζεται στο να ανυψώσει πνευματικά, ηθικά και υλικά τον εργαζόμενο λαό, έτσι ώστε να γίνει κατορθωτό να εκμεταλλευτεί και να αναπτύξει τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της χώρας και να προάγει τον πνευματικό πολιτισμό. γ) Οι αναγκαίες προϋποθέσεις της Παιδείας είναι ο δάσκαλος και ο μαθητής. Στο μαθητή πρέπει να παρέχεται δωρεάν ιματισμός, βιβλία, συσσίτιο, στέγη σε όσα δεν την έχουν, υποτροφίες κλπ. δ) Ως επίσημη γλώσσα οριζόταν η Κοινή Δημοτική Γλώσσα, η τονική απλοποίησή της και η παραδοχή του μονοτονικού συστήματος.

[385] *«ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΠΕΕΑ, Η δέκατη συνεδρίαση (23 Μάη 1944), ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΗΣ ΠΕΕΑ συναγωνιστή Π. ΚΟΚΚΑΛΗ»*. Η εισήγηση αυτή του Π. Κόκκαλη ήταν αφιερωμένη στη μνήμη του Δ. Γληνού, «μια μεγάλη φυσιογνωμία της νεοελληνικής πνευματικής κίνησης. Η λαμπερή ακτινοβολία του Δ. Γληνού. Σταματάμε με θλίψη μα και με άφταστο θαυμασμό μπρος τη μνήμη του μεγάλου αυτού ανθρωπιστή και ρεαλιστή».

[386] Οι εκπαιδευτικοί και ειδικότερα οι δάσκαλοι λόγω της παιδείας τους και της επικοινωνίας τους με τα λαϊκά στρώματα αναδείχτηκαν σε στελέχη της καθοδήγησης μέσα στο ΕΑΜικό κίνημα. Λόγω της εκπαιδευτικής-παιδαγωγικής ευαισθησίας τους, οι πιο πολλοί που μπήκαν στην αντίσταση ήταν αγνοί ιδεολόγοι, που οραματίζονταν έναν κόσμο καλύτερο και γι' αυτό πάλεψαν, (βλ. ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ Γ., *Εκπαιδευτικοί και Εθνική Αντίσταση*, Αθήνα 1984, εκδ. ΚΑΡΑΝΑΣΗ, και ΒΩΡΟΣ Κ.Φ., *Η Ελληνική Εκπαίδευση κατά τη δεκαετία 1940- 1949*, περιοδικό «Νέα παιδεία», τ. 40, σελ. 25-32). Σχετικό με αυτήν τη δραστηριοποίηση των εκπαιδευτικών αποτελεί το γεγονός ότι αμέσως μετά την επέμβαση της αγγλικής πολιτικής για την κατάπνιξη του προοδευτικού κινήματος, ιδίως μετά τα «Δεκεμβριανά» και τη «Συμφωνία της Βάρκιζας» (Φλεβάρης 1945), αρχίζουν οι διώξεις ενάντια στο ΕΑΜικό κίνημα και ειδικά ενάντια στους εκπαιδευτικούς. (ΒΩΡΟΣ Κ.Φ., *ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ: ΈΝΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΟΔΥΝΗΣ, Διώξεις εκπαιδευτικών για πολιτικούς λόγους 1931-1974*, ανάτυπο από το περιοδικά «Εκπαιδευτικά», τ. 14, ΑΘΗΝΑ 1989, σελ. 4).

ίδρυσε αρχικά στην Ελεύθερη Ελλάδα, δυο **Παιδαγωγικά Φροντιστήρια** για εκπαίδευση δασκάλων (που συναγωνίζονταν και κατά πολλούς ξεπερνούσαν τις παλιές Παιδαγωγικές Ακαδημίες),[387] ένα στο Καρπενήσι και το άλλο στην Τύρνα της Θεσσαλίας.[388] Το πρώτο το ανέλαβε ο Μ. Παπαμαύρος και ο Κ. Σωτηρίου και το δεύτερο η Ρ. Ιμβριώτη.[389] Παράλληλα με την ίδρυση των Φροντιστηρίων αυτών ξεκίνησε η προσπάθεια για τη συγγραφή βιβλίων για το Δημοτικό και η ανάπτυξη ενός δικτύου γεωργικών σχολών. Οι **γεωργικές σχολές** εντάσσονταν στο ανέβασμα του μορφωτικού επιπέδου των αγροτών για ενημέρωση πάνω σε θέματα σχετικά με τη σύγχρονη καλλιέργεια της γης και την οργάνωσή τους σε συνεταιριστική βάση. Οι πιο φημισμένες από αυτές ήταν η Γεωργική Σχολή Αγάθωνος, της Σπερχειάδας και της Φτέρης κοντά στη Λαμία. Σημαντικό επίτευγμα αυτών των σχολών ήταν ότι δεν αποκόπηκαν από τη γύρω τους ζωντανή πραγματικότητα και συνδέθηκαν με την τοπική αυτοδιοίκηση. Όσον αφορά τα αναγνωστικά, ήταν απαλλαγμένα από φασιστικά κείμενα και ύμνους της 4ης Αυγούστου και τον αρχηγό της και ήταν «θαύμα» η ταχύτητα της συγγραφής, της εικονογράφησης και της εκτύπωσής τους. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

> «Όλα γίνηκαν μέσα σε 1½ μήνα, μέσα στην παραζάλη της αποχώρησης των Γερμανών και τη μέθη της λαϊκής νίκης, πάνω σε ειρηνικά χωριουδάκια χωρίς κανένα βοήθημα. Η δημοτική γλώσσα. Επιτέλους! 120 χρόνια είχανε οι γραμματιζούμενοι βάλει γλωσσοδέτη στο λαό. Η ΠΕΕΑ όρισε: «Το λαϊκό Κράτος που θεμελιώνεται στην Ελεύθερη Ελλάδα έχει για επίσημη γλώσσα του, τη γλώσσα του λαού. ...Τούτη η λύση μαζί με άλλες θα σταματήσει τον **αναλφαβητισμό** και την **αγραμματοσύνη** που μας δέρνει. Θα γίνει αφορμή για το ανέβασμα του πνευματικού επιπέδου του λαού».[390]

Ανατέθηκε η συγγραφή νέων αναγνωστικών σε δυο από τους υπευθύνους των Φροντιστηρίων και παιδαγωγούς, τη Ρ. Ιμβριώτη και τον Μ. Παπαμαύρο: «Το Αναγνωστικό του ΕΑΜ για τη Γ΄ και Δ΄- Τα αετόπουλα» ήταν ο τίτλος του βιβλίου που η Ρ. **Ιμβριώτη** έγραψε μέσα σε 17 ημέρες στην Τύρνα και «Ελεύθερη Ελλάδα-Αναγνωστικό της Ε΄ και Στ΄ τάξης» που έγραψε ο Μ. **Παπαμαύρος** με τη συνεργασία και άλλων εκπαιδευτικών μέσα σ' ένα μήνα στο Τροβάτο της Ευρυτανίας.[391] Τόσο το πρόγραμμα των σπουδών των Παιδαγωγικών Φροντιστηρίων για την εκπαίδευση των δασκάλων, όσο και τα βιβλία που γράφτηκαν για τους μαθητές του Δημοτικού άσκησαν μεγάλη επιρροή στις τοπικές κοινωνίες και η φήμη τους εξαπλώθηκε σε ολόκληρη την Ελεύθερη Ελλάδα. Ήταν, δε, τόσο μεγάλη η επιρροή που εξασκούσαν οι διδασκαλίες των μαθημάτων του Φροντιστηρίου, που τα μαθήματα απλωνόταν στους κατοίκους των γύρω χωριών και μαζεύονταν **αγράμματοι άνθρωποι** να μάθουν καινούρια πράγματα:

> «Όχι μόνο επικρατούσε άκρα σιωπή ανάμεσα στους σπουδαστές, μα η αθρόα επίσκεψη των κατοίκων του χωριού, έδινε ένα πανηγυρικό τόνο σ' όλη την εργασία. Ο παπάς του χωριού με την αγκλίτσα του καθόταν σ' ένα στασίδι, δίπλα στο δεσποτικό κι αφουγκραζόταν. Ο πρόεδρος του χωριού, ο ευφυέστατος Αλέξης, καθόταν στα σκαλοπάτια του τέμπλου και κάθε τόσο κατέβαζε το κεφάλι, σημείο πώς παραδεχόταν ό,τι άκουε. Και κάθε βράδυ, κάτω από την καρυδιά μαζεύονταν αρκετοί κάτοικοι του απάνου και του κάτου μαχαλά και εκεί τους εξηγούσαμε και τους αναλύαμε διάφορα ζητήματα».[392]

Η αθρόα προσέλευση των απλών ανθρώπων της υπαίθρου είχε σχέση και με το πρόγραμμα που ακολουθούνταν. Μέσα στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών του Παιδαγωγικού Φροντιστηρίου

---

[387] «Κι αξίζουν, αλήθεια, κάθε τιμή κι έπαινο όσοι αποτελούσαν την Επιτροπή αυτή, την «Κυβέρνηση του Βουνού», όπως προσωνυμικά λεγόταν τότε, που, μέσα στις τόσες και τόσες δυσκολίες του Αγώνα σκέφτηκαν κι έβαλαν για πρώτο στόχο ανάμεσα στους πρώτους και πρώτο τους μέλημα έκαναν να δώσουν παιδεία στα Ελληνόπουλα, να τους δώσουν δασκάλους. Αποτελεί ιστορικό ντοκουμέντο μεγάλης αξίας η σχετική απόφαση της ΠΕΕΑ», (Π. ΚΟΚΚΑΛΗΣ, όπ. π. 91).

[388] Παράλληλα λειτούργησαν και τα Παιδαγωγικά Φροντιστήρια της Θήβας (Ιούνιος- Ιούλιος 1944), των Γρεβενών, στη Μέση Μηλιά Πιερίας, (σε δυο περιόδους το καλοκαίρι του 1944) και στα Λαγκάδια της Αρκαδίας.

[389] ΚΑΛΑΝΤΖΗΣ Κ., *Στον αστερισμό του Δημήτρη Γληνού, (Κ. Σωτηρίου, Ρ. Ιμβριώτη, Μ. Παπαμαύρος)*, εκδ. Δίπτυχο, Αθήνα, 1985.

[390] ΙΜΒΡΙΩΤΗ Ρ., *ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ*, όπ. π. σελ. 22.

[391] ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΥ Μ., *Ελεύθερη Ελλάδα (αναγνωστικό Ε΄ και Στ΄ τάξης του Δημοτικού)*, σελ. 8.

[392] ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΣ Μ., *Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ*, στο 1940-1945: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ, ΕΚΔ. «ΑΥΛΟΣ», ΑΘΗΝΑ, σελ. 1.494.

περιλαμβανόταν μαθήματα που κάλυπταν τα γνωστικά αντικείμενα της Παιδαγωγικής (Ειδικές Διδακτικές, Ψυχολογία του παιδιού), της Ιστορίας και της Αγωγής. Περιλαμβάνονταν επίσης ειδικά μαθήματα και πρακτική εξάσκηση για τον **αναλφαβητισμό** και τους **αναλφάβητους** καθώς επίσης διαλέξεις, συζητήσεις, ψυχαγωγία:

«Το πρωί από τις 7.30-1 κάναμε θεωρητικά μαθήματα:

Ρ. Ιμβριώτη: Παιδαγωγικά: Βάσεις για μια δημοκρατική παιδεία. Οργάνωση της παιδείας. Προσχολικά Ιδρύματα. **Σχολείο Αναλφάβητων**. Επιμόρφωση. Αγωγή του πολίτη (Σκίτσο μιας δημοκρατικής αγωγής). Ο Δάσκαλος. Διοίκηση της Παιδείας.

Ξένη: Ψυχολογία του παιδιού και Πειραματική Ψυχολογία. Τεστ. Επαγγελματικός προσανατολισμός. Ασκήσεις.

Ο φιλόλογος Ν.Π.: Ελληνική Ιστορία. Ιστορία Νέων Χρόνων και κυρίως η Ελληνική Επανάσταση και το νόημά της.

Γίνονται ομιλίες και συζητήσεις με τους ξένους επισκέπτες 12-1 κάθε μέρα. Το απόγευμα 4-7 λειτουργούσε το Δημοτικό Σχολείο. Οι δάσκαλοι μοιράστηκαν τις τάξεις και εφάρμοσαν το «σχολείο εργασίας». Ανέλαβαν και τους **αναλφάβητους** και τα νήπια με τις οδηγίες μας.

Στις 7.30 συσσίτιο- συζητήσεις- διαλέξεις- ψυχαγωγία.

Μετά το συσσίτιο ήταν η ώρα της ξεκουρασιάς και της περισυλλογής. Αρχίζαμε με κάποιο σκετς ή κάποια τραγούδια. Έπειτα διαβάζαμε τις ανακοινώσεις της ΠΕΕΑ. Ακούγαμε τις αφηγήσεις από τη ζωή των παιδιών στον απελευθερωτικό αγώνα. Συχνά γίνονταν ομιλίες από περαστικούς. Μιλούσαμε οι καθηγητές. Εγώ μίλησα για τον Παλαμά, η Ξένη για τον επαγγελματικό προσανατολισμό, ο Π., «για την περιοχή του Πηλίου», ο Κ. Θετταλός για την «Τέχνη», ο Σαράτσης ο γιατρός «για την υγιεινή» κλπ.»

Γίνεται πραγματικά τα βράδια αυτά κάτω από τις δυο λυχνίες κέντρο εκπολιτιστικό το φροντιστήριο. Σιγά σιγά προβάλλουν οι μορφές των χωρικών στα παράθυρα και στις πόρτες. Έπειτα αρχίζουν να συζητούν και στο τέλος ο γεροντότερος μας μιλεί για τα «λαϊκά δικαστήρια». Σ' ένα απ' αυτά είναι δικαστής. Το φροντιστήριο κάνει εκδρομές και συχνά μιλούμε, το προσωπικό, πάνω στα προβλήματα του χωριού.

Αλλά το Φροντιστήριο είχε και τις επίσημες ώρες του. Την πρώτη Κυριακή από τη λειτουργία του γίνηκαν τα εγκαίνια. Μαζεύτηκαν από τα χωριά γύρω κάπου 1500 άτομα, άνδρες και γυναίκες και παιδιά, με τα φαγιά τους. Πήρε τη μορφή πανηγυριού. Μίλησα πρώτη εγώ για το σκοπό του Φροντιστηρίου και την αποστολή του δασκάλου. Θυμάμαι πώς κατέληξα περίπου έτσι: « Η αποστολή του δασκάλου είναι να φτιάξει ανθρώπους, μα για να φτιάξουμε ανθρώπους, πρέπει πρώτα εμείς να γίνουμε άνθρωποι. Δεν μπορούμε έξω από τους αγώνες του λαού, να μην κάνουμε δήθεν πολιτική. Γιατί τότε κάνουμε πολιτική αντίθετη από τα συμφέροντα του λαού. Εμείς θα φτιάξουμε ανθρώπους συνειδητούς και ελεύθερους. Χρέος μας είναι να σταθούμε πλάι στο λαό μας και στην ανάγκη να τον οδηγήσουμε».[393]

Στις 20 Ιουλίου 1944 συγκροτείται στο χωριό Λάσπη της Ευρυτανίας, το πρώτο μετά τη δικτατορία του Μεταξά, Παιδαγωγικό Συνέδριο όπου το ζήτημα του **αναλφαβητισμού,** εξαιτίας της ανύπαρκτης φοίτησης των παιδιών στα σχολεία, τίθεται ως ένα από τα πιο σοβαρά ζητήματα.[394] Ο **αναλφαβητισμός** κυμαινόταν στο 41% με 49% κι αποφασίστηκε να αρχίσει ένας έντονος αγώνας για την καταπολέμηση αυτής της μάστιγας. Ένα από τα πρώτα μέτρα που αποφασίστηκε ήταν η υποχρεωτική φοίτηση στο σχολείο των αγοριών και των κοριτσιών, αφού είχε διαπιστωθεί ότι ένα ποσοστό 18-20% των παιδιών δεν γράφονταν καθόλου στο σχολείο, ιδίως τα κορίτσια. Αποφασίστηκε, επίσης, να δημιουργηθούν **λαϊκές βιβλιοθήκες** και **αναγνωστήρια** για τη μόρφωση των ενηλίκων.

Μετά την απελευθέρωση της χώρας η ποινή της «**διοικητικής εκτόπισης**», όπως επίσημα ονομαζόταν η **εξορία**, αρχίζει να εφαρμόζεται ξανά, ήδη από το καλοκαίρι του 1945, και στις αρχές του 1946 γενικεύεται. Ο λόγος που έστελναν εξορία για περισσότερο από τρία χρόνια χιλιάδες αγωνιστές ήταν ότι αρνήθηκαν να υπογράψουν «**δηλώσεις μετανοίας**» και με αυτό τον τρόπο να αποκηρύξουν τις πολιτικές τους ιδέες. Η άρνηση δηλαδή να χρησιμοποιηθεί, ένα **γραπτό**

---

[393] ΙΜΒΡΙΩΤΗ Ρ., όπ. π. σελ. 1496.

[394] Στο σημείο αυτό ο Χ. Σακελλαρίου σημειώνει χαρακτηριστικά: «Είναι η πρώτη φορά που παίρνεται πρόνοια γι' αυτούς τους **απόκληρους** της γνώσης, που, σαν άλλοι κολασμένοι, ήταν καταδικασμένοι σε ισόβιο σκοτάδι», (ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Χ., όπ. π. σελ. 102).

κείμενο, ως μέσο πολιτικής κατασυκοφάντησης και ιδεολογικού ενστερνισμού της «ήττας», είχε σαν αποτέλεσμα πολλά νησιά, τα οποία ήδη είχαν χρησιμοποιηθεί κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά ως τόποι εξορίας, να δεχθούν και πάλι μεγάλους αριθμούς πολιτικών εξόριστων (Ικαρία, Άγιος Ευστράτιος, Φολέγανδρος, Ανάφη, Σίκινος, Λέρος, Κίμωλος, Κύθηρα, Σαμοθράκη, Θάσος, Λήμνος, Αλόννησος).[395] Στις συνθήκες της εξορίας η ζωή των εξόριστων οργανώθηκε συλλογικά, αξιοποιώντας την «πείρα» από τη μεταξική περίοδο και από τα χρόνια του μεσοπολέμου. Μέσα σ' αυτή τη συλλογικότητα, η ανάγκη αυτοσυντήρησης οδήγησε τους πολιτικούς κρατούμενους ν' αναπτύξουν ένα αξιοθαύμαστο **δίκτυο αλληλεγγύης**, όπου η εκπαίδευση είχε εξέχουσα σημασία. Το γεγονός της συνεύρεσης χιλιάδων ανθρώπων με διαφορετικό εκπαιδευτικό επίπεδο έδινε τη δυνατότητα να αναπτυχθεί ένα «**άτυπο σχολείο**» μέσα στις σκληρές συνθήκες της εξορίας προς τρεις κατευθύνσεις: αρχικά με την έκδοση ενημερωτικών και επικοινωνιακών μέσων για την οργάνωση της ζωής και της αντίστασης μέσα στις φυλακές και στην επικοινωνία με τον έξω κόσμο (έκδοση χειρόγραφων εφημερίδων, προκηρύξεων, φυλλαδίων, υπομνημάτων,[396] προσωπικών ημερολόγιων, αλληλογραφία με συγγενείς κλπ.). Δεύτερον, στη βελτίωση των επαγγελματικών γνώσεων τους και την αυτομόρφωσή τους και τρίτον στο **χτύπημα του αναλφαβητισμού των εξόριστων**. Η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού εντάσσονταν στις δραστηριότητες των εξόριστων για τη μόρφωση και την ψυχαγωγία που βελτίωναν, στο βαθμό που αυτό μπορούσε να επιτευχθεί, τη ζωή τους, αλλά και τις σχέσεις με τους κατοίκους των νησιών στα οποία ήταν χτισμένες οι φυλακές, και που αυτοί με τη σειρά τους γνώριζαν ότι οι εκτοπισμένοι δεν ήταν κακοποιοί:

«Η ομάδα λειτουργούσε **«σχολεία» αναλφάβητων**, είχε χορωδία, ανέβαζε θεατρικές παραστάσεις, οργάνωνε χορούς και γιορτές στις οποίες έπαιρναν μέρος και ντόπιοι. Έτσι, το Πάσχα του 1947 στην Ικαρία, οι χορωδίες των πολιτικών κρατούμενων έψαλαν την ακολουθία του Επιταφίου, στόλισαν τις λέσχες τους στα χωριά, οργάνωσαν γιορτινά τραπέζια, στα οποία συνέβαλαν και οι ντόπιοι με αυγά, κουλούρια και κρασί και έγιναν θεατρικές παραστάσεις με απαγγελίες, σκετς και τραγούδια».[397]

Το ζήτημα, όμως της μόρφωσης και ειδικότερα της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού αποτελούσε σημείο ενδυνάμωσης και ενίσχυσης των ψυχικών αποθεμάτων των κρατουμένων και ειδικά αυτών που είχαν καταδικαστεί σε θάνατο. Για παράδειγμα, η μόρφωση κατείχε την κύρια θέση στην απασχόληση των πολιτικών κρατουμένων των φυλακών της Κέρκυρας, που θεωρούνταν από τις πιο σκληρές της εποχής εκείνης. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα:

«Καθημερινά, καταρτιζόταν και εφαρμοζόταν ένα πλήρες πρόγραμμα σπουδών και όλοι οι κρατούμενοι γινόταν μαθητές. Το σύστημα διδασκαλίας στηριζόταν σε ένα κράμα της **αλληλοδιδακτικής μεθόδου** καθώς οι γραμματιζούμενοι και μορφωμένοι κρατούμενοι μετατρέπονταν σε επιμελητές και δασκάλους. Η παράδοση και η εξέταση του κάθε ωριαίου μαθήματος γινόταν από τις 9-10 π.μ. και αίθουσα διδασκαλίας ήταν συνήθως τα κελιά των διαζωμάτων που ήταν λιγότερο εκτεθειμένα στους φύλακες. Το πρόγραμμα μαθημάτων περιλάμβανε δυο κατηγορίες: τα κοινά μαθήματα («κοινωνικά συστήματα», «πολιτική οικονομία») και τα εγκυκλοπαιδικά μαθήματα για όσους τα επιθυμούσαν. Οι εκπαιδευόμενοι χωριζόταν σε τάξεις ανάλογα με το επίπεδο στο οποίο βρίσκονταν πριν έρθουν στις φυλακές. Τα χρειαζούμενα βιβλία εισάγονται παράνομα. Το ίδιο και η γραφική ύλη. Κάτι ψιλές έγχρωμες κόλλες που

---

[395] Από περίπου 3.800 στα τέλη του 1946, θα φτάσουν το 1947 τις 20.000, ενώ θα αρχίσει να παρατηρείται μείωση το 1948 (13.000). Με τη λήξη του εμφυλίου, πάρα πολλοί εξόριστοι θα απολυθούν, αλλά παρόλα αυτά το 1951 βρίσκονταν στην εξορία περίπου 3.400 άτομα.

[396] Ένα τέτοιο υπόμνημα 168 χειρόγραφων σελίδων συντάχθηκε το 1951 από κάποιους εγγράμματους μεταξύ των κρατουμένων (δικηγόρων, δημοσιογράφων, δασκάλων). Ένας άλλος κρατούμενος καλλιγράφος το αντέγραψε με σινική μελάνη και το παρέλαβε ο Δ. Παπασπύρου (Υπουργός Δικαιοσύνης της Κυβέρνησης Πλαστήρα). Από τη στιγμή εκείνη γίνεται επίσημο υπηρεσιακό έγγραφο γραμμένο με ψυχρή καθαρεύουσα και σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. Με το υπόμνημα αυτό, γνωστοποιούνταν οι απάνθρωπες συνθήκες κι αναφέρεται στην αδικαιολόγητη συνέχιση της κράτησης 850 ανδρών και γυναικών στο στρατόπεδο του Αγίου Ευστρατίου (βλ. ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ Γ., *Στη δεκαετία του '50*, στο ΤΟΠΟΙ ΕΞΟΡΙΑΣ» στην εφ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 16-11-2003, ειδικό ένθετο σελ. 21).

[397] ΒΟΓΛΗΣ Π., *Στα χρόνια του Εμφυλίου*, στο ΤΟΠΟΙ ΕΞΟΡΙΑΣ» στην εφ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 16-11-2003, ειδικό ένθετο.

προορίζονται για χρεία χρησιμοποιούνται στην αντιγραφή των μαθημάτων. Ώρες αντιγραφής οι νύχτες, στο κελί, με το θαμπό φως του λαδολύχναρου. Οι παραδόσεις των μαθημάτων τα πρωινά με μεγάλη μυστικότητα με τον ακόλουθο τρόπο: ο «τύπος» της αχτίνας στα καλαμπούρια, διπλαρώνει το φύλακα-τοποθέτη στο προαύλιο για απασχόληση. Άλλος παρακολουθεί το φύλακα από απόσταση. Μόλις ο φύλακας ξεκινήσει από το προαύλιο για το υπόστεγο, με σκοπό την είσοδό του στα κελιά φωνάζει. Το ιδιόμορφο αυτό κρυφό σχολειό περιλάμβανε ατομικό κρυφό διάβασμα την ημέρα, κρυφό γράψιμο τις νύχτες, κρύψιμο κάθε πρωί των γραπτών από ξαφνική έρευνα στα κελιά».[398]

«Το κρύψιμο των βιβλίων γίνεται σε τέτοια μέρη μέσα στο κελί που δε φτάνει και ο δικός μας νους – γιατί είμαστε πολλοί- είναι η χρησιμότητα αυτών των μαθημάτων και προπαντός αυτή η πολιτική οικονομία. Σου λέει ο δάσκαλος ότι αυτό που παράγεται από την εργατική δύναμη λέγεται προϊόν. Κάθε προϊόν κλείνει μέσα του αξία και αξία χρήσης. Και δε φτάνει αυτό, αλλά σου λέει πάλι ότι κάθε αξία κρύβει μέσα της και την υπεραξία. Έτσι σας τα λέει και σας ο δάσκαλός σας; Ρωτάει ο Βασίλης Παπακοσμάς το Μήτσο Μανοδήμο, συγκατηγορούμενοι οι δυο τους από τα ορεινά της Άρτας, προβατάρηδες πριν πάνε στον Ε.Λ.Α.Σ.

-Έτσι, μοναχά...μωρέ, όχι μόνο έτσι, αλλά καταντίπ χειρότερα. Μη ρουτάει ιμένα ιχτές. Για πες μας Μήτσιου, πότε ένα προϊόν έχει αξία και πότε αξία χρήσης; Του λέου κι γω: Άμα δα του φκιάνου για τουν άλλουν έχει αξία για ικιόν, γιατί ικεινού του χρειάζιτι κι μένα μ' δίνει τα λιφτά του. Άρε Μήτρο, μου λέει, μερικές φορές μιλάς – ξέρου πώς μ' το 'πι – απερίσκεπτα... δηλαδή χαζά. Κι μ' τα λες ανάποτα. Κι αρχίζει: Αυτό που παράγεις εσύ για τον άλλον έχει μόνο αξία χρήσης. Είπι κι άλλα πουλλά, αλλά μηδέ τα κράτσα τα παρακάτ'!

Ιμάς ξέρεις τι μας είπε στου νεώτερου σήμερα; Άκου να γελάεις. Κι άμα ου εργάτς πληρώνιτι απ' του βιομήχανου την εργατική δύναμη στην αξία τα κι πάλι ου βιομήχανος του κλέβ' την υπεραξία τα. Του πιάνεις αυτούνο; Είπε κι άλλα πουλλά. Κι σι μια στιγμή τουν ξαναρουτάου: Τι είπις δάσκαλε, δεν τ' άξα; Παπακοσμά, μου λέει, αν βαριακούς, έλα να κάτσεις πιο κοντά. Ιγώ βαριακούου, του λέου; Ιγώ είχα 50 πρατίνες κι άμα βέλαζαν τη νύχτα, ήξερα και ποιες είναι που βελάζουν. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά καταλάβαινα και γιατί βέλαζαν. Αν χάθ'καν απ' τ' άλλα ή αν τ' άλλα πήδηξαν σε κανένα φραχτήρι με σπαρτό και αυτά που δε μπόραγαν να πηδήσουν μέσα για να φάνε, βέλαζαν από ζήλια για να προδώσουν τα' άλλα. Κι μ' λέει ου δάσκαλος: Και μόνο τα δικά μου βελάσματα δεν καταλαβαίνεις Βασιλάκη, ε; Κι έβαλαν ούλοι τα γέλια. Αλλά που θα μ' πάει αυτή η ρημάδα η πολιτική οικονομία, δε θα την πιάσω στο τσερβέλο μου; Θα την πιάσω σίγουρα».[399]

Το παραπάνω απόσπασμα, στη «μάντρα του θανάτου» όπως έχουν χαρακτηρισθεί οι φυλακές της Κέρκυρας την περίοδο εκείνη, καταδείχνει ότι ακόμη και στις πιο δύσκολες στιγμές, που κανένας δεν ήξερε αν θα είναι στη λίστα των υποψήφιων μελλοθάνατων, οι αγωνιστές έβρισκαν τη δύναμη, ίσως και σα διέξοδο στις απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης, να μελετήσουν, να μεταδώσουν τις γνώσεις τους ο ένας στον άλλον και κυρίως να εντάξουν τους «αγράμματους» ανθρώπους σε έναν τρόπο σκέψης, τόσο διαφορετικό από αυτό που είχαν μάθει μέχρι τότε. Αλλά όπως σημείωνε ο Λ. Κασσελούρης:

«Εδώ σ' αυτή τη μάντρα του θανάτου, δοκιμάζονται όμοια, όλοι οι μελλοθάνατοι. Ίδια και ο απλός λιγομίλητος χωριάτης, το ίδιο και ο θαρρετός εργάτης. Ο εντυπωσιακός μικροαστός και ο ωραιολόγος μορφωμένος. Ο απλός αγωνιστής και ο σύνθετος καθοδηγητής. Γιατί εδώ, πέρα από ταξική προέλευση και θέση ιεραρχίας, πέρα από ιδεολογική κατάρτιση και φόντα αγωνιστικά, πρέπει να έχει ο καθένας το ίδιο μπόι, σε πίστη κι αφοσίωση. Το ίδιο ανάστημα αυταπάρνησης, ίδιο σε μέτρο παλικάρι, όμοια σε δύναμη καρδιά. Έτσι στέκεται ορθός στου χάρου τη ρομφαία. Δεν υπάρχει ιεραρχία στην τέλεια θυσία. Είναι μια για όλους. Ίδια τους πρέπει και η τιμή και η ευλάβεια σε όλους».[400]

4. Οι πολιτικές αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού τη μεταπολεμική περίοδο

Οι πολιτικές αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού στις δεκαετίες αμέσως μετά το τέλος του β΄ παγκοσμίου πολέμου και τη λήξη του εμφύλιου πολέμου, εντάσσονται ως συστατικό στοιχείο της ανασυγκροτημένων εκπαιδευτικών πολιτικών (1950-1960) που υπηρετούν τις γενικότερες

---

[398] ΚΑΣΣΕΛΟΥΡΗΣ Λ., *ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ ΑΘΑΝΑΤΟΙ*, Σύγχρονη Εποχή, 1982, σελ. 35.

[399] ΚΑΣΣΕΛΟΥΡΗΣ Λ., όπ. π. σελ. 37-38.

[400] ΚΑΣΣΕΛΟΥΡΗΣ Λ., όπ.π. σελ.112.

μεταπολεμικές προσπάθειες αναμόρφωσης της ελληνικής κοινωνίας.[401] Κύρια χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου κι αναφορικά με το ζήτημα της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού είναι η καθιέρωση της **δημοτικής** ως **υποχρεωτικής γλώσσας**, της **νυχτερινής εκπαίδευσης** για όσους άνω των 15 ετών δεν είχαν αποκτήσει το απολυτήριο του Δημοτικού και η δημιουργία του θεσμού της **Επιμόρφωσης των Ενηλίκων**. Στη δημιουργία των παραπάνω μέτρων συνηγόρησαν τα στοιχεία της απογραφής του **1951** που ανέδειχναν το πρόβλημα του **αναλφαβητισμού** που παρέμενε ως ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της νεοελληνικής κοινωνίας. Ο αναλφαβητισμός στον αγροτικό και ημιαγροτικό πληθυσμό άνω των 10 ετών άγγιζε το 33% ενώ στις γυναίκες έφτανε στο 55% [402] και για πολλούς, το γεγονός αυτό κατέτασσε την Ελλάδα μεταξύ των «μάλλον καθυστερημένων χωρών».[403]

Πιο συγκεκριμένα, η ριζική καταπολέμηση του **αναλφαβητισμού** επιδιώχτηκε με το νομοθετικό διάταγμα 3.094 (22-10-1954). Με το διάταγμα αυτό ιδρύθηκε μόνιμη και αυτοτελής επιτελική **Κεντρική Επιτροπή Καταπολέμησης του Αναλφαβητισμού (Κ.Ε.Κ.Α.)** από εκπροσώπους της **Εκκλησίας**, του **Κράτους**, του **Τύπου** και ορισμένων άλλων **Ειδικών Οργανώσεων**. Αντίστοιχα, σε κάθε νομό δημιουργήθηκαν Νομαρχιακές Επιτροπές (Ν.Ε.Κ.Α.) που ανέλαβαν τον **αγώνα κατά του αναλφαβητισμού**. Τα άρθρα του νομοθετικού διατάγματος μιλούσαν για την **υποχρεωτική φοίτηση των νέων**, ηλικίας 14- 20 ετών στα νυχτερινά σχολεία, για τη **μόρφωση των ενηλίκων αγραμμάτων** σε ειδικά μορφωτικά κέντρα με προαιρετική φοίτηση, για τη σημασία της κατοχής του **απολυτηρίου του δημοτικού σχολείου,** για την ανάγκη **εξειδικευμένων εργατών** και **επαγγελματιών** και τέλος για την ατομική προκοπή και την πρόοδο της κοινωνίας και της εθνικής οικονομίας.[404] Παράλληλα, το Υπουργείο Παιδείας για την εφαρμογή των διατάξεων του νομοθετικού διατάγματος εξέδωσε κατά καιρούς εγκυκλίους με τις οποίες «οι **εκπαιδευτικοί** αποκτούν πλήρη συνείδηση των σκοπών, των μεθόδων και των

---

[401] Την περίοδο του 1958-1961 θα επιχειρηθεί, με τη **Μεγάλη Επιτροπή για την Παιδεία**, (συγκροτήθηκε από την κυβέρνηση του Κ. **Καραμανλή**, στις 14 Απριλίου του 1957) η εκπαιδευτική αναδιοργάνωση και η θεσμοθέτηση της Τεχνικής Εκπαίδευσης όπου θα έβρισκαν διέξοδο οι απόφοιτοι του δημοτικού σχολείου. Μέσα στην ατμόσφαιρα της εποχής εκείνης πρόβαλε έντονα το πρόβλημα της τεχνικοεπαγγελματικής εκπαίδευσης, στα πλαίσια της εκβιομηχάνισης της χώρας, τις νέες μορφές οικονομικής ανάπτυξης στη γεωργία (φρουτοκαλλιέργεια) και στον τουρισμό. Το πιο σημαντικό στοιχείο που βγαίνει από τη σύσταση της επιτροπής αυτής είναι ότι από τα βασικά σημεία του πορίσματος λείπει η αναφορά στην άμεση αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού. Στις 11 Ιανουαρίου 1958, η Επιτροπή παρέδωσε το πόρισμά της που περιλάμβανε συνοπτικά σε τίτλους, οχτώ βασικές αρχές. 1) Η εκπαίδευση είναι άμεση παραγωγική επένδυση 2) Αύξηση κονδυλίων 3) Πρόγραμμα και οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος 4) Ανθρωπιστική και κλασική βάση 5) Ενότητα του ελληνισμού 6) Επαγγελματική εκπαίδευση 7) Η παιδεία όχι προνόμιο των ολίγων 8) Όχι κομματικοί ή προσωπικοί ανταγωνισμοί.

[402] ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ Μ., όπ. π. σελ. 458. Αγράμματοι δήλωναν 2.456.000 (32,4%) και μόλις το 2,9% του πληθυσμού είχε απολυτήριο μέσων σχολών και 1,1% πτυχίο ανώτατης σχολής. Στην ύπαιθρο τα 95 από τα 100 παιδιά δε συνέχιζαν σε σχολεία της μέσης εκπαίδευσης και το15% των παιδιών σχολικής ηλικίας δε φοιτούσε καθόλου στο σχολείο. Όσον αφορά το επίπεδο δαπανών για την Παιδεία, στην Ελλάδα έφτανε το 1,8% όταν στις ΗΠΑ ήταν 3,4%, στη Σουηδία και Δ. Γερμανία 3,2%, στη Γαλλία 3,2% και στην Αγγλία 2,9%. Επίσης η Τεχνική εκπαίδευση ανά 1.000 κατοίκους ήταν στην Ελλάδα 5,2%, στη Δ. Γερμανία 44%, στην Ολλανδία 18%, στη Βουλγαρία 12%. Σε αντίθεση με τις άλλες χώρες, το ποσοστό που αντιστοιχούσε στην Ελλάδα για τις στρατιωτικές δαπάνες άγγιζε το 53%.

[403] ΙΜΒΡΙΩΤΗ Ρ., *Η παιδεία μας*, Α΄ πανελλαδική Συνδιάσκεψη της Ε.Δ.Α. 1956, (αναφέρεται στο *Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση*, Αθήνα, Προοδευτική Παιδεία, σελ. 79).

[404] Στην προσπάθεια αυτή πρωτοστάτησε η **Βασιλική Οικογένεια της Ελλάδας** στα πλαίσια της ευρύτερης προπαγανδιστικής εκστρατείας για την αντιμετώπιση της **Αριστεράς**. Το στοιχείο αυτό θα χαρακτηρίσει όλη τη δράση των Κ.Ε.Κ.Α. και των Κέντρων Διδασκαλίας για την Επιμόρφωση Ενηλίκων που δημιουργήθηκε το 1958, και ουσιαστικά ήταν προσανατολισμένο με διαλέξεις για τη θρησκεία, την οικογένεια και την κοινωνική αγωγή. Το μηχανισμό αυτό, θα το χρησιμοποιήσει αργότερα και η δικτατορία για ομιλίες προπαγανδιστικού περιεχομένου και συνέτεινε στη δημιουργία ενός απροκάλυπτου μηχανισμού αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας. Γενικότερα όμως η προσπάθεια αυτή θεωρείται ως αποτυχημένη, γιατί θεωρούσε ότι ο αναλφαβητισμός είναι «ασθένεια» και λειτούργησε εξαναγκαστικά, με κυρώσεις στους αναλφάβητους της ηλικιακής ομάδας 14-20 που δεν πήγαιναν στα νυχτερινά δημόσια σχολεία, ενώ δε γινόταν καμιά αναφορά στα κοινωνικά και ιδεολογικά αίτια του αναλφαβητισμού (βλ. Βεργίδης, όπ. π. σελ. 94).

παιδαγωγικών χειρισμών για τη λύση του προβλήματος του αναλφαβητισμού» και εκδίδονται ειδικά, προς το σκοπό αυτό, αλφαβητάρια.[405]

Στην **απογραφή του 1961**, καταγράφηκε ότι μόνο το 19,5% του ενήλικα πληθυσμού δεν έχει φοιτήσει καθόλου στο σχολείο, ενώ το ποσοστό των αναλφάβητων μειώνεται στο 46%.[406] Σύμφωνα με την Α. Σιπητάνου, η μείωση αυτή δεν οφειλόταν στην οργανωμένη παρέμβαση του κράτους αλλά ήταν είτε εν μέρει τεχνητή, είτε οφειλόταν κατά κύριο λόγο στη βιολογική αποχώρηση των μεγάλων ηλικιών.[407]

Αργότερα κι ως αποτέλεσμα της **μεταρρύθμισης του 1964** που φέρει το όνομα του εμπνευστή και εισηγητή της (Παπανούτσος),[408] θα παρθούν ορισμένα μέτρα όπως η δωρεάν παιδεία στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο, η καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας, τη δραστική αύξηση των δαπανών για την παιδεία και η δημοκρατικότερη δομή του εκπαιδευτικού συστήματος. Η ίδρυση της **Κεντρικής Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης (Κ.Ε.Λ.Ε.)** αποτελεί το πιο σημαντικό γεγονός και θα λειτουργήσει μέχρι το 1974 ως μηχανισμός αναπαραγωγής του σκοταδιστικού τρίπτυχου «οικογένεια –θρησκευτική αγωγή – πατρίδα».[409]

Το τέλος αυτής της αντιφατικής πορείας θα ανακοπεί οριστικά με τη **δικτατορία των συνταγματαρχών** που κατέβαλε επίπονες προσπάθειες να ακυρώσει όλα τα προοδευτικά στοιχεία των προηγούμενων μεταρρυθμίσεων και να επαναφέρει την Παιδεία στην προηγούμενη κατάσταση. Η δικτατορία κατάργησε όλα τα νομοθετικά διατάγματα του 1964 και επανέφερε την εκπαίδευση στην προηγούμενη διάρθρωσή της, με καταφανή την προσπάθεια επιβολής των ελληνοχριστιανικών ιδεών.[410] Η **απογραφή,** όμως, του **1971** ήρθε να υπενθυμίσει ότι το πρόβλημα του αναλφαβητισμού παραμένει, όχι απλά άλυτο, αλλά κατέχει ισχυρά ποσοστά στην ελληνική κοινωνία, πλήττοντας ιδιαίτερα τις γυναίκες. Πιο συγκεκριμένα, το 23% των γυναικών και το 7%

---

[405]Τέτοιοι εγκύκλιοι ενημέρωναν τους εκπαιδευτικούς με στατιστικά στοιχεία για την πορεία του αναλφαβητισμού, το αναλυτικό και ωρολόγιο πρόγραμμα της διδασκαλίας των μαθημάτων στα νυχτερινά σχολεία και την αναγκαιότητα για την παροχή βασικής εκπαίδευσης και καταπολέμησης του αναλφαβητισμού. Παράλληλα, η εγκύκλιος με τίτλο «Επιμόρφωσις», έδινε τις εισηγήσεις και τα πορίσματα του συνεδρίου των Γενικών Επιθεωρητών και των Επιθεωρητών της στοιχειώδους εκπαίδευσης (11-12 Νοεμβρίου 1960), ενώ το 1965 στάλθηκε ειδική εγκύκλιος που αφορούσε την επιμόρφωση ενηλίκων των αστικών περιοχών, ενώ εκδόθηκε «ειδικό αλφαβητάριο», με τίτλο «Μαθαίνω και διαβάζω» και με θέματα παρμένα από την οικογενειακή, αγροτική, οικονομική και κοινωνική ζωή των Ελλήνων, (Βεργίδης, όπ. π. σελ. 105).

[406] ΣΙΠΗΤΑΝΟΥ Α., όπ. π. σελ. 77.

[407] «Ήταν ντροπή να έχουμε τέτοιο ποσοστό και έτσι κάποια επιτροπή δασκάλων κατέτασσε τους αγραμμάτους σε κάποια προχωρημένη τάξη των Νυχτερινών Σχολείων για να τους δώσουμε γρήγορα χαρτί, να απαλλαγούμε. Αναφέραμε μετά ότι δεν υπήρχαν πια στην περιοχή μας υπόχρεοι φοιτήσεως». Η παραπάνω αναφορά φαίνεται ότι αποδίδεται στο γραμματέα μιας ΝΕΛΕ και καταγράφηκε σε έρευνα από το Κέντρο Κοινωνικών Επιστημών (βλ. ΗΛΙΟΥ Μ., «*Προβλήματα σχολικής φοίτησης: αναλφαβητισμός και διαρροή των μαθητών*» στο Εκπαιδευτική και Κοινωνική Δυναμική- Αθήνα: Πορεία, σελ. 65-86).

[408] Η μεταρρύθμιση αυτή αποτέλεσε μια προσπάθεια φιλελεύθερου εκσυγχρονισμού της ελληνικής εκπαίδευσης με σκοπό να προμηθεύσει στην παραγωγή το κατάλληλο εργατικό δυναμικό. Οι βασικές αρχές της, στηριζόταν κατά πολύ στο πόρισμα της Μεγάλης Επιτροπής του 1957, αλλά προέβλεπε και ορισμένες νέες κατευθυντήριες γραμμές που έθεταν τον κοινωνικό και οικονομικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης, το ακαδημαϊκό απολυτήριο και την ίδρυση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, (ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ. Μ, όπ.π. σελ. 459).

[409] ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ., *ΥΠΟΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ*, ΥΨΙΛΟΝ, Αθήνα, σελ. 99.

[410] Με το πραξικόπημα και την επικράτησή τους οι συνταγματάρχες προσπάθησαν να ελέγξουν και να χειραγωγήσουν όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Όπως ήταν φυσικό, δυσκολότερο αποδείχθηκε το εγχείρημα να χειραγωγήσουν τα ΑΕΙ (διδάσκοντες- φοιτητές): «Ο ομολογούμενος εμφανής «άμεσος» αντίπαλός τους ήταν οι αριστεροί, σε αυτούς όμως συμπεριλάμβαναν και τους δημοκράτες του Κέντρου. Θα περίμενε κανείς ότι θα στηρίζονταν στο συντηρητικό καθηγητικό κατεστημένο, πρόθυμο να συνεργαστεί μαζί τους. Όμως οι πραξικοπηματίες ανήκαν κοινωνικά σε μια νέα υπό διαμόρφωσιν τάξη, ήταν «μικρομεσαίου», είχαν επιτύχει να παρακάμψουν τους παλιούς προϊσταμένους τους, τη χούντα των στρατηγών. Στα πρώτα χρόνια της δικτατορίας συμπεριφέρονταν προσεκτικά, μέχρις ότου να έχουν σταθερά ερείσματα να παρακάμψουν, να **αποκλείσουν** και να τα αντικαταστήσουν το παλιό με ένα νέο, δικό τους κατεστημένο αφενός μικροαστικής προέλευσης, αφετέρου προερχόμενο από τον ελληνισμό του εξωτερικού», (βλ. ΚΡΙΜΠΑΣ Κ., *Η Ανώτατη Παιδεία τον καιρό της χούντας*, στο Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ 1967-1974, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ, Πολιτικές πρακτικές-Ιδεολογικός λόγος-Αντίσταση, εκδ. ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, ΑΘΗΝΑ, 1999, σελ. 136).

των ανδρών δήλωναν αγράμματοι («δεν γνώριζαν γραφήν και ανάγνωσιν» σύμφωνα με το απογραφικό δελτίο) και συνολικά το 15% του συνολικού πληθυσμού καταγράφηκαν ως οργανικά αναλφάβητοι. Παράλληλα, την εποχή αυτή, αρχίζει να υπολογίζεται και ως ανεξάρτητη μεταβλητή στις έρευνες το επίπεδο του **λειτουργικού αναλφαβητισμού**. Η Μ. Ηλιού υπολογίζει ότι το 1971, το σύνολο των αναλφάβητων (οργανικά και λειτουργικά), ανερχόταν σε ποσοστό στο 32%, το οποίο αντιστοιχούσε σε 2.098.416 κατοίκους.[411]

Έτσι, η **δικτατορία**, θορυβημένη από τα υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού, επαναφέρει το νομοθετικό διάταγμα 79/73 «Περί εγγραφών και φοιτήσεως εις τα Νυκτερινά Σχολεία και εξετάσεων δια την απόκτησιν τίτλου σπουδών Δημοτικού Σχολείου»[412] και θα διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό την απόκτηση τίτλου απολυτηρίου με απευθείας εξετάσεις των ενδιαφερομένων, με αποτέλεσμα την τεχνητή μείωση του αναλφαβητισμού, αφού το ποσοστό των επιτυχόντων άγγιζε το 96%![413]

5. Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού τη μεταπολιτευτική περίοδο

Με βάση τα υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού, οι πολιτικές αντιμετώπισής του τη μεταπολιτευτική περίοδο τίθονται σε προτεραιότητα και συγκεκριμενοποιούνται σε άμεσα και έμμεσα μέτρα. Καταλυτικό ρόλο έπαιξαν οι δυο βασικές εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις του 1976-77 και του 1985 που κινήθηκαν προς δυο κατευθύνσεις: αρχικά, προς το ριζικό περιορισμό του προβλήματος της **σχολικής αποτυχίας** και του **αναλφαβητισμού** στο μαθητικό πληθυσμό (κυρίως με την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας και με μέτρα ενίσχυσης της υποχρεωτικότητας της σχολικής φοίτησης) και προς τους ενήλικες, μέσα από την προσπάθεια αναπροσαρμογής του θεσμού της **Λαϊκής Επιμόρφωσης**.

Για την ολόπλευρη εξέταση του προβλήματος του αναλφαβητισμού την περίοδο της μεταπολίτευσης πρέπει να παρθούν υπόψη τα εξής: Με την πτώση του χουντικού και αμερικανόπνευστου δικτατορικού καθεστώτος, ένας άνεμος αλλαγής των πραγμάτων αγκαλιάζει σχεδόν όλους τους χώρους κοινωνικής συνεύρεσης και κοινωνικής δράσης. Οι πολιτικοί εξόριστοι επιστρέφουν από τις φυλακές και τα ξερονήσια και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης με διάθεση να συνεισφέρουν στην αναγέννηση του τόπου. Το σύνολο σχεδόν αυτών των ομάδων του πληθυσμού είναι **εγγράμματο** και σπουδαγμένο, γεγονός που επιδρά αποφασιστικά στη διαμόρφωση μιας έντονης κινητικότητας στο πλαίσιο της διακίνησης των ιδεών. Το **γραπτό δίκτυο επικοινωνίας** αποκτά τεράστια σημασία για τη διάδοση των ιδεών και με μόνο ανταγωνιστικό μέσο το **ραδιόφωνο**, συντελεί αφάνταστα στην έκφραση της γενικής **μορφωτικής** και **πολιτιστικής αφύπνισης του λαού**. Παρατηρείται, έτσι, ένας αναβρασμός στο δημόσιο διάλογο για την παιδεία, που από την αρχή κιόλας παίρνει τα χαρακτηριστικά της έντονης αντιπαράθεσης ανάμεσα στους πνευματικούς εκπροσώπους της χώρας, (πολλοί εκ των οποίων εντάσσονται οργανικά στο Κέντρο και στην Αριστερά) και τα ισχυρά ερείσματα της Δεξιάς. Η φυσιολογική, ως ένα βαθμό, πολιτικοποίηση αυτής της αντιπαράθεσης (ως αποτέλεσμα του

---

[411] ELIOU M, *La distribution des chances scolaires en Grece*, (αναφέρεται από τη Σιπητάνου, όπ. π. σελ. 78). Με τα ίδια δεδομένα της απογραφικής υπηρεσίας, ο κ Βεργίδης αναφέρει ότι ο αριθμός των αναλφάβητων ανερχόταν σε 1.007.844 (15,4%) και των ημιαναλφάβητων σε 1.090.572 (16,7%). Στην κατηγορία των αναλφάβητων οι Γυναίκες αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία (794.348 και 23,4%) και οι Άντρες 213.496 και 6,8%. Αντίθετα, ο αριθμός και τα ποσοστά μεταβάλλονται στον ημιαναλφαβητισμό. Οι Γυναίκες ανέρχονται σε 514.336 και 15,1% και οι Άντρες 576.236 και 18,3%.

[412] Ν.Δ. 79/1973, ΦΕΚ 156/26-7-1973, τ. Α΄. Μια άλλη κοινωνική λειτουργία του ΝΔ79/73 ήταν ότι εξασφάλιζε τη δυνατότητα εισόδου στη Δημόσια Διοίκηση.

[413] Τον Ιανουάριο του 1972 ήρθε στην Ελλάδα, ο εμπειρογνώμονας της UNESCO, Townsend Coles και πρότεινε να συμπεριλαμβάνονται στα προγράμματα των κέντρων επιμόρφωσης μαθήματα αλφαβητισμού για ενηλίκους άνω των 20 χρόνων ή νέους άνω των 14, εφόσον δεν λειτουργεί νυχτερινό σχολείο στην περιοχή τους. Η πρόταση αυτή υιοθετήθηκε με την αριθμ. 33/11.10.73 της Κ.ΕΛ.Ε. και συμπεριλήφθηκε στον νέο Κανονισμό Λειτουργίας Κέντρων Επιμόρφωσης (βλ. COLES T., *Greece: adult education*, UNESCO, Παρίσι, Φεβρουάριος 1974, σελ. 6 και ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ., όπ. π. σελ. 98).

αποκλεισμού της πολιτικής δράσης από τη Χούντα) επαναφέρει στο προσκήνιο, τα άλυτα **αστικοδημοκρατικά προβλήματα** που «πάγωσε» το χουντικό καθεστώς. Για τα εκπαιδευτικά πράγματα της χώρας, αυτό σήμαινε:

1. Την επαναφορά του **γλωσσικού ζητήματος** αλλά με διαμορφωμένο, πλέον, το περιβάλλον της καθιέρωσης της δημοτικής γλώσσας και του μονοτονικού συστήματος, ως επίσημης γλώσσας της εκπαίδευσης και του κράτους. Όμως και πάλι το γλωσσικό ζήτημα αναδεικνύεται η κορυφή του παγόβουνου και προκαλεί μια έντονη κινητικότητα που καταγράφεται σε πλήθος δημοσιευμάτων της εποχής εκείνης. Ενδεικτικά, αναφέρουμε, τα έξι σημεία που κατέθεσε ο καθηγητής Ν. **Ξηροτύρης**:

> «Η καλλιέργεια της νοοτροπίας του ατσιδισμού (αρπακτισμού) αντιστρατεύει την πραγματική Παιδεία. Η Διγλωσσία, φαινόμενο ανωριμότητος, διαστρεβλώνει τη σκέψη του παιδιού και παράγει αδούλευτα μυαλά. Πρέπει να καταργηθούν οι τόνοι και τα πνεύματα. Είναι τρομακτική η έλλειψη καθηγητικού προσωπικού και το ανθρωποστοίβαγμα εξανδραποδίζει το άτομο. Η ιδέα του ανθρωπισμού πρέπει να είναι η βάση όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης».[414]

Επίσης, ο Ε. **Κριαράς**, με αφορμή την απόφαση της κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας λίγες μέρες πριν, να καθιερώσει από την 1η Φεβρουαρίου του ίδιου έτους τη Δημοτική στα δημόσια έγγραφα, ζητά «να την επιδοκιμάσει κάθε πολίτης γιατί η διγλωσσία είναι αδιανόητη και ολέθρια» και «η απόφαση αυτή είναι ισάξια της απόφασης για την καθιέρωση της Δημοτικής, ως διδακτέας ύλης και ως γλωσσικού οργάνου στην εκπαίδευση του έθνους».[415] Για το θέμα όμως της καθιέρωσης της Δημοτικής, ακούστηκαν κι άλλες γνώμες που συνηγορούσαν για τη διατήρηση της καθαρεύουσας, ως επίσημης γλώσσας του Κράτους και της Εκπαίδευσης:

> «Τώρα που εκόπασαν οι ιαχές για την επίσημη επικράτηση της δημοτικής και σβήνουν αργά- αργά οι κατάρες και τα αναθέματα κατά του μεγάλου υπεύθυνου της **αμάθειας** του λαού μας, της καθαρεύουσας, γιατί στάθηκε εμπόδιο ανυπέρβλητο στην εκπαίδευση του έθνους όπως χαρακτηρίστηκε από ειδήμονες και ανίδεους, υπεύθυνους και ανεύθυνους, γέροντες και παιδιά εμπορεύματα, όλα αυτά αποτελέσματα ενθουσιασμού, που πάντοτε σημαίνει συναισθηματική προβολή του εαυτού μας και κατακάλυψη από αυτήν κάθε επίκαιρου θέματος, το οποίο έτσι παύει να είναι ερευνητέο και εξαφανίζεται λογικά, τον έλεγχο έχει τότε ο Λόγος».[416]

2. Τη μεταπολιτευτική περίοδο τίθεται με ιδιαίτερη οξύτητα το πρόβλημα της **εκπαιδευτικής ανισότητας** αναφορικά με τις ευκαιρίες των παιδιών από τα φτωχά λαϊκά στρώματα για συνέχιση των σπουδών στη μεταγυμνασιακή εκπαίδευση και παράλληλα επισημαίνονται οι τρόποι με τους οποίους οι ταξικοί φραγμοί αυξάνονται, από «γιγάντιους μηχανισμούς», όπως της **παραπαιδείας** και των **φροντιστηρίων**.[417]

---

[414] ΞΗΡΟΤΥΡΗΣ Ν., *Η αντιπαιδεία στο εδώλιο*, συνέντευξη στην εφημ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 9-11-1975. Ειδικά για τη διγλωσσία αναφέρει: «Αυτό χαρακτηρίζει λαούς που δε βρήκαν ακόμα το δρόμο τους, δηλαδή κοινωνίες ανώριμες και μεταβατικές. Υποκριτικά προβάλλεται ή λέγεται πως όλοι οι λαοί έχουν άλλη «ομιλούμενη» και άλλη «γραφόμενη» γλώσσα. Το σωστό είναι ότι οι πολιτισμένοι λαοί έχουν μια γλώσσα, την ίδια στο τυπικό και τη σύνταξη, τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο. Η διαφορά του μορφωμένου από τον αμόρφωτο στη γλώσσα είναι τούτη: του αμόρφωτου η γλώσσα είναι λιγότερο πλούσια, σωστή κι εκφραστική. Η δομή είναι η ίδια».

[415] ΚΡΙΑΡΑΣ Ε., *ΜΕ ΤΟ ΚΑΛΟ: Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ*, 18-1-1977, εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ. Σε άλλο άρθρο του ο Ε. Κριαράς (ΒΗΜΑ, 16-7-1977) και με τίτλο «ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ» επαναδημοσιεύει το κείμενο της ιδρυτικού της «Φοιτητικής Συντροφιάς» στη μνήμη του δασκάλου Μίλτου Κουντουρά, στο δημοτικιστικό περιοδικό «Νουμά» στις 14-3-1910, δίνοντας έτσι μια εικόνα για το πώς έγραφαν οι νέοι της εποχής εκείνης. Χαρακτηριστικά είναι τι έγραφε τότε ο Μ. Κουντουράς: «Η Δημοτική Γλώσσα έχει γίνει σήμερα δεκτή στην παιδεία μας και ευχόμαστε ένα γρήγορο άπλωμά της και στους άλλους τομείς του κοινωνικού μας βίου».

[416] ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 28-5-76.

[417] ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ Μ., *Τα φροντιστήρια φραγμός για μια σωστή εκπαίδευση*, εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 15-6-1979. Είναι η εποχή που η αναπτύσσεται η **Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης** ως διακριτός κλάδος της Κοινωνιολογίας για να μπορέσει να ερμηνευτεί το πρόβλημα της παροχής των ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών, ως αποτέλεσμα της αύξησης της ζήτησης εκπαιδευτικών αγαθών που προέκυψε μετά από την πετρελαϊκή κρίση του 1973. Το αναμφισβήτητο γεγονός ήταν ένα: τα παιδιά που προέρχονταν από τα λεγόμενα ανώτερα κοινωνικά στρώματα εξακολουθούν να ευνοούνται από τα συστήματα επιλογής που εφαρμόζονται κατά τη μετάβαση από τη μια εκπαιδευτική βαθμίδα στην άλλη. Αντίθετα τα παιδιά των λαϊκών τάξεων, όσο κι αν αυξήθηκαν οι δυνατότητές τους να προχωρήσουν προς τις

3. Σχεδόν όλα τα πιεστικά προβλήματα της εκπαίδευσης επιζητούν άμεσες απαντήσεις σε όλες τις βαθμίδες της, γεγονός που επιφέρει μια «έκρηξη» εκπαιδευτικής αρθρογραφίας: για το περιεχόμενο σπουδών και την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών,[418] την ανύπαρκτη νηπιακή εκπαίδευση που ζητούσε εναγωνιωδώς την ευρωπαϊκή εμπειρία για να οργανωθεί στην Ελλάδα,[419] την ηλικία εισόδου του παιδιού στο σχολείο,[420] τη δομή και το περιεχόμενο των αναλυτικών προγραμμάτων,[421] την ειδική εκπαίδευση,[422] το πρόβλημα της μικτής φοίτησης των σχολείων και την ανάγκη κατάργησης των σχολείων «αρρένων» και «θηλέων»,[423] τη γυναικεία εκπαίδευση,[424]

ανώτερες και ανώτατες βαθμίδες της εκπαίδευσης εξακολουθούν να βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε σύγκριση προς τα προηγούμενα και ιδιαίτερα σε ορισμένους κλάδους (Ιατρική, Φαρμακευτική, Πολυτεχνείο) που κατέχουν μεγαλύτερο κοινωνικό γόητρο και εξασφαλίζουν μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη.

[418] Η εκπαίδευση που παρεχόταν στις παραγωγικές σχολών των Νηπιαγωγών, των Δασκάλων και Καθηγητών Μέσης Εκπαίδευσης, καθώς και η σχεδόν ανύπαρκτη μετεκπαίδευσή τους αποτελούσαν τροχοπέδη στην ποιοτική αναβάθμιση της παρεχόμενης διδασκαλίας. Η κατάσταση αυτή μετατράπηκε ως αίτημα για την κατάργηση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και την αντικατάστασή τους από πανεπιστημιακές σχολές και τη μεταφορά του κέντρου βάρους των καθηγητικών σχολών στις φυσικομαθηματικές σχολές, αφού κυριαρχούνταν από τους φιλολόγους και τους θεολόγους. (βλ. ΚΑΡΦΗΣ, *Μαθητές και Δάσκαλοι στην Εκπαίδευσή μας*, εφ. Το ΒΗΜΑ, 22-5-1977).

[419] Το Συμβούλιο της Ευρώπης οργάνωσε την άνοιξη του 1974 ομάδα εργασίας από οκτώ εκπροσώπους ευρωπαϊκών χωρών για να ερευνήσουν τις μεθόδους και τα μέσα οργάνωσης και λειτουργίας των Παιδικών Κέντρων και των Νηπιαγωγείων, έτσι ώστε να περιγραφούν οι σύγχρονες τάσεις της Προσχολικής Εκπαίδευσης που προέκυπταν από την ανάγκη για επέκταση και βελτίωσή της με βάση τις σύγχρονες αναπτυξιακές ανάγκες του παιδιού. Τα πορίσματα εκδόθηκαν στον τόμο "Problems de l' evaluation dans l' education Prescolaire", Στρασβούργο 1975, και αναδημοσιεύτηκαν από τη εφημ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, (βλ. *Προσχολική Εκπαίδευση σε ευρωπαϊκά πλαίσια*, 14-12-1975).

[420] Στις χώρες της ΕΟΚ, είχε πλέον διαπιστωθεί, ότι η σχετικά πρόωρη ένταξη στο σχολικό περιβάλλον και ιδίως παιδιών που δεν έχουν φοιτήσει στα Νηπιαγωγεία, σχετίζεται με την σχολική αποτυχία τους. Η «βιοχημική» ωριμότητα του παιδιού που σχεδόν ολοκληρώνεται στα 2 χρόνια, έχοντας κατακτήσει μερικές από τις πιο μεγάλες δεξιότητες (βάδισμα, αυτοκαθαρισμός, σχετική αυτονομία κίνησης) του επιτρέπει σε ηλικία των 6 ετών να ενταχθεί στην οργανωμένη μάθηση», (βλ. BOIS ANNIE, εφημ . ΤΟ ΒΗΜΑ, *Σε ποια ηλικία πρέπει να πηγαίνουν τα παιδιά στο σχολείο*; 4-1-1975).

[421] Ο Α. Βουγιούκας επισημαίνει ότι κριτήρια αξιολογικά, πραγματιστικά και κοσμοθεωρητικά επιβάλλουν α) η επιλογή της ύλης να υπηρετεί τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας, β) την προσαρμογή της στο επίπεδο των μαθητών των διαφόρων τάξεων γ) την ενοποίηση συγγενικών μαθημάτων και δ) το συνδυασμό της γραμμικής και σπειροειδούς διατάξεως της ύλης για να αποφευχθούν οι ανακυκλώσεις μαθημάτων στα εννιά χρόνια της υποχρεωτικής εκπαιδεύσεως, (βλ. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑΣ Α., *Τ' αναλυτικά προγράμματα των σχολείων*, ΒΗΜΑ, 27-8-1976).

[422] Υπολογιζόταν ότι το 1975, πάνω από 2.000 χιλιάδες παιδιά αντιμετώπιζαν δυσκολίες στη μάθηση, ένα μέρος εκ των οποίων ήταν παιδιά με βαριά νοητική καθυστέρηση ή σοβαρά κινητικά προβλήματα. Τα παιδιά αυτά ήταν αποτέλεσμα κακής προγεννητικής φροντίδας της εγκύου ή προβλημάτων που παρουσιάζονταν κατά τη διάρκεια της γέννας και μεγάλωναν, συνήθως, μέσα σε ένα αποτρεπτικό οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον (διαλυμένες οικογένειες, προκαταλήψεις κλπ.) με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ενταχθούν στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα. Έτσι τέθηκε η ανάγκη για τη δημιουργία της **Ειδικής Αγωγής** και της **Ειδικής Εκπαίδευσης**. Η ανάγκη αυτή ενισχυόταν κι από τα πορίσματα που έρχονταν από τις χώρες της ΕΟΚ που έδειχναν ότι τα παιδιά αυτά ήταν ασκήσιμα, μπορούσαν να αποκτήσουν μια περιορισμένη ανεξαρτησία και να ζήσουν με αρκετή αυτονομία και προσφορά σε προστατευτικά περιβάλλοντα. Τέθηκε επόμενα σαν άμεσος στόχος πάλης τα παιδιά αυτά, αλλά και αρκετοί από τους ενήλικες που μέχρι τώρα συγκαταλέγονταν στους αναλφάβητους, «να μάθουν ανάγνωση, γραφή και αριθμητική», (βλ. εφημ. ΑΥΓΗ, *Δικαίωμα στη γνώση*, 19-9-1976).

[423] Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 11-7-1976.

[424] «Σαν σε άλλες εποχές γινόταν αναφορά στο υπέρτατο ον για να στηρίξει τον ελέω Θεού μονάρχη και στα ιερά κείμενα για να δικαιολογήσουν τη διάκριση σε πλούσιους και φτωχούς, άρχοντες και πληβείους, σήμερα επιστρατεύεται η επιστήμη για να καθαγιάσει την αποδοχή των ανισοτήτων, μέσα από την κίβδηλη ζυγαριά μιας δήθεν αξιοκρατίας»....«Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, κάτω από μια επίφαση ισότιμης υποδοχής αγοριών και κοριτσιών, διοχετεύει αθρόα ανειδίκευτες γυναίκες στην αγορά εργασίας. Έτσι, ενώ το μισό αποτελούνται από κορίτσια στο δημοτικό και στη μέση γενική εκπαίδευση, δίνει την εντύπωση πως οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες προσφέρονται ισότιμα στις γυναίκες», (βλ. ΗΛΙΟΥ Μ., Η ΜΕΤΑΜΦΙΕΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ: *Η πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση*, ΒΗΜΑ, 30-6-1979).

το πρόβλημα της νεανικής παραβατικότητας,[425] τον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης[426] και τη σχέση της εκπαίδευσης με την τοπική αυτοδιοίκηση.[427]

Η παραπάνω συσσώρευση πλήθους προβλημάτων και οι επιτακτικές ανάγκες του εκσυγχρονισμού της χώρας, μέσα στο γενικότερο κλίμα αντίδρασης κατά της δικτατορίας, δημιούργησαν μετά το 1974 ένα **κλίμα συναίνεσης** για μια ριζική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, αποτέλεσμα των οποίων είναι η κατάρτιση από την κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή των εκπαιδευτικών νόμων **309** του 1975 και **576** του 1977. Αναφορικά με το ζήτημα του **αναλφαβητισμού**, θα σημειώναμε ότι αρχίζει να συνειδητοποιείται η ανάγκη αντιμετώπισής του, έστω και με στρεβλό τρόπο. Το 1975, ο Υπουργός Παιδείας σε μήνυμά του για τον εορτασμό της μέρας κατά του αναλφαβητισμού τόνισε:

> «Το δυσάρεστον φαινόμενον του αναλφαβητισμού παρατηρείται δυστυχώς και εις την χώρα μας. Το πρόβλημα εντοπίζεται εις άτομα ηλικίας άνω του 45ου έτους, όπου το ποσοστόν των αναλφάβητων υπερβαίνει το 27%. Δια τας ηλικίας αυτάς δεν υφίσταται και δεν είναι δυνατόν να υφίσταται υποχρεωτική φοίτησις, οπότε η επίλυσις του προβλήματος καθίσταται δυσχερεστάτη διότι αύτη δεν εξαρτάται εκ μέτρων μόνον της πολιτείας, αλλά και εκ της θελήσεως των ιδίων των ενδιαφερομένων».[428]

Ο περιορισμός, όμως, του προβλήματος μόνο στους ηλικιωμένους και η επίκληση στο τέλος του μηνύματος για την αντιμετώπισή του στη βάση της φιλομάθειας των Ελλήνων, δεν αποτελούσε μια ριζικά διαφορετική αντιμετώπιση που θα έβαζε τις βάσεις για την οριστική εξάλειψή του.

Όμως, στη μεταρρύθμιση του 1976, το πρόβλημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού θα τεθεί έμμεσα με την θεσμοθέτηση για επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης στα 15 χρόνια, γεγονός που θα βοηθήσει αποτελεσματικά στην επιμήκυνση του χρόνου εκπαίδευσης των παιδιών που προέρχονται από τα φτωχά λαϊκά στρώματα και τη διατήρηση της επαφής με το **γραπτό δίκτυο επικοινωνίας**.[429] Την ίδια περίοδο, η αναμόρφωση της **Λαϊκής Επιμόρφωσης** περιλαμβάνει, ως στόχους, όχι μόνο την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού αλλά συνολικότερα την αξιοποίηση του **ελεύθερου χρόνου** των υποεκπαιδευμένων ενηλίκων. Το 1977 καταργούνται τα παλιά Κέντρα Επιμόρφωσης και ιδρύονται **Κέντρα Επιμόρφωσης Ενηλίκων** «νέου τύπου» στις αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές της χώρας, όπου κι αυτά, όμως, επιφέρουν περιορισμένα αποτελέσματα στο ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού και στη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των ενηλίκων. Στις αρχές του 1977, ορίζεται Ειδική Διεύθυνση στο Υπουργείο Παιδείας, με σκοπό να καθοριστεί το περιεχόμενο της **Επιμόρφωσης Ενηλίκων**, της **Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης** και της **Εκπαίδευσης Διά Βίου**, που νοούνται σαν βασικές παιδευτικές διαδικασίες που παρέχουν σε κάθε άνθρωπο, κυρίως κατά τον ελεύθερο χρόνο του, τις **ευκαιρίες** για απόκτηση ή βελτίωση γνώσεων και **δεύτερη δυνατότητα**

---

[425] Εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, *«Η αντικοινωνική συμπεριφορά των ανηλίκων»*, 8-4-1976 (ανυπόγραφο). «Η «αντικοινωνική συμπεριφορά των ανηλίκων» οφείλεται στην έλλειψη εκπαίδευσης, τη φτώχεια, το ανεπαρκές εισόδημα, το διαλυμένο σπίτι, τη διαμονή σε φτωχοσυνοικία, οι πολυπληθείς οικογένειες κλπ».

[426] Εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, *Περισσότερη Δημοκρατία προϋπόθεση για μια δίκαιη Παιδεία*, 14-5-1976). Η Δημοκρατική Κίνηση Επιστημόνων διοργάνωσε συζήτηση όπου τονιζόταν ότι «το σχολείο είναι έκφραση της κοινωνίας που υπηρετεί κι οφείλει να προετοιμάζει τους νέους για μελλοντικά πολιτικά σχήματα. Απαιτείται από τον πνευματικό κόσμο της χώρας να εμπνεύσει τα παιδιά από τη μικρή ηλικία τους, το αίσθημα του πολιτικού χρέους και της πολιτικής ευθύνης».

[427] εφ. ΑΥΓΗ, *ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ*, 9-1-1977 .

[428] ΥΠΕΠΘ, Τμήμα Λαϊκής Επιμόρφωσης, *Έκθεσις πεπραγμένων περιόδου 1974-75*, Αθήνα 175, σελ. 34 και Βεργίδης, όπ. π. σελ. 117.

[429] Επίσης, το 6τάξιο γυμνάσιο διαιρέθηκε σε δυο αυτοτελείς κύκλους (Γυμνάσιο- Λύκειο), καθιερώθηκε η δημοτική ως επίσημη γλώσσα της εκπαίδευσης, εισήχθη η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών από μετάφραση στο Γυμνάσιο, διαμορφώθηκε δυπλό εκπαιδευτικό δίκτυο γενικής και τεχνικής – επαγγελματικής εκπαίδευσης μετά το Γυμνάσιο, ιδρύθηκαν αμιγώς Κλασικά Λύκεια και έγιναν και άλλες καινοτομίες που προβλέπονταν ήδη στα νομοσχέδια, τα οποία είχαν ετοιμαστεί από το 1964, (βλ. *Αιτιολογική Έκθεσις επί του σχεδίου νόμου « Περί Οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαίδευσης 309/76»* καθώς και το βιβλίο των Καζαμία και Κασσωτάκη (επιμέλεια 1986).

για την απόκτηση τίτλων σπουδών, ισοδύναμων με αυτούς που χορηγούν οι διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Στα πλαίσια αυτά αποφασίζεται η Επιμόρφωση να ενταχθεί στην Κ.Ε.Λ.Ε.[430]
Μέσα στο πλαίσιο αυτό παρατηρείται έντονα η **αντιπαράθεση των πολιτικών κομμάτων** σχετικά με τα ζητήματα της παιδείας.
Η **Ν.Δ.** δε θα αναγνωρίσει το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στις πραγματικές του διαστάσεις. Με την είσοδό της στην αντιπολίτευση το 1981 ενοχοποιεί την πολιτική του ΠΑΣΟΚ για θέματα κομματικοποίησης του σχολείου και προσπαθεί να συγκροτήσει την πολιτική νεολαία ΟΝΝΕΔ για παρέμβαση στο μαθητικό και φοιτητικό πληθυσμό.[431] Σε αυτό το περιβάλλον, ο αναλφαβητισμός θεωρείται ως στοιχείο ενδεικτικό της «κρίσης του σχολείου» και ο «αναλφαβητισμός παιδιών σχολικής ηλικίας είναι μεν φαινόμενο υπαρκτό, όσο και απαράδεκτο για την εποχή μας...Η ποιότητα της εκπαίδευσης είναι χαμηλή....Στους μαθητές των δημοτικών σχολείων παρατηρούνται αποκαρδιωτικά φαινόμενα άγνοιας στη γραφή, στην ανάγνωση, ακόμη και στην αρίθμηση».[432]
Το **ΠΑ.ΣΟ.Κ.** καθ' όλη τη διάρκεια της άνδρωσής του τη δεκαετία του '70 θα αναφέρεται στην ανάγκη αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, ως μέρος του προβλήματος της παιδείας και στο προεκλογικό του πρόγραμμα το 1981 θα επισημάνει ότι ο «αναλφαβητισμός δεν έχει χτυπηθεί στη ρίζα του».[433]
Το **Κ.Κ.Ε.** από την πρώτη στιγμή της νομιμοποίησής του, έθεσε το ζήτημα του αναλφαβητισμού σε άμεση προτεραιότητα. Σε κείμενο που συντάχθηκε από την Εκπαιδευτική Συμβουλευτική Επιτροπή της Κ.Ε., θέτει δυο βασικές πλευρές που συνδέονται με το ζήτημα του **αναλφαβητισμού** και του **κοινωνικού αποκλεισμού** με ευκαιρία το «Σχέδιο Συντάγματος» και ειδικά του άρθρου 16 που, για το ΚΚΕ, «σιωπά για τη γλώσσα και διατηρεί την «κοινωνική διάκριση» μέσα στο σχολείο».[434] Εισάγει τον όρο «**αποκλεισμός του λαού**» από την πραγματική μόρφωση, κι αυτή η «**κοινωνική διάκριση**» πρέπει όσο γίνεται γρηγορότερα να πάψει. Σήμερα είναι ανάγκη εθνική να είναι ανοιχτή η προσπέλαση στην επιστήμη, στην κουλτούρα, στην υψηλή τεχνική για όλους. Η παιδεία πρέπει να πάψει να είναι προνόμιο των ολίγων, της ελίτ, όργανο στα χέρια της άρχουσας τάξης».[435]
Η **Ε.ΔΗ.Κ.** στη συνδιάσκεψη που οργάνωσε στα Ιωάννινα, (9/5/ 1977) με σκοπό τη μελέτη των προβλημάτων της Παιδείας, εμπεριέχονται οι κριτικές παρατηρήσεις για «το έλος που έχει βυθιστεί η Παιδεία της Χώρας» και καταγγέλλεται η τραγική κατάσταση στην οποία βρίσκονται «όλες οι βαθμίδες της Εκπαιδεύσεως».[436] Οι ιδέες και τα αιτήματα που προβάλλονται, γύρω από το ζήτημα της παιδείας, στοιχειοθετούν την πολιτική φυσιογνωμία της **Ένωσης του Δημοκρατικού Κέντρου**, ως Κόμματος του Ελληνικού Δημοκρατικού Σοσιαλισμού και τέθηκαν «ως πλαίσιο συζήτησης με τις προοδευτικές δυνάμεις του Έθνους».[437] Στη βάση αυτή συσπειρώνεται ένα σημαντικό κομμάτι της ελληνικής διανόησης.[438]

---

[430] ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, *Η ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ*, 9-1-1977.
[431] «Εγκαταστήσατε τον κομματισμό στην Παιδεία. Την οδηγήσατε στην υποβάθμιση και την καταντήσατε στατική και αιχμάλωτη». Την κατηγορία αυτή απηύθυνε στην Κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος της Νέας Δημοκρατίας Αθ. Κανελλόπουλος, ενώ ο επερωτών βουλευτής Β. Κοντογιαννόπουλος υπογράμμισε: «Τα κομματικά στελέχη του Υπουργείου Παιδείας ακολουθούν άλλη γραμμή από αυτή που εσείς διακηρύσσετε», εφημ. ΑΚΡΟΠΟΛΗ, *Η Παιδεία αιχμάλωτη του κομματισμού του ΠΑΣΟΚ*, 19-11-1986.
[432] βλ. Ν.Δ., Πρόγραμμα Παιδείας, 1989, σελ. 15.
[433] βλ. ΠΑΣΟΚ, Διακήρυξη Κυβερνητικής Πολιτικής, 1981, παρ. 97.
[434] εφημ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 4-2-1975.
[435] ΚΚΕ, ανακοίνωση της Ε.Σ.Ε. Παιδείας με την έναρξη του σχολικού έτους 1977-1978.
[436] Εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 13-5-1977.
[437] Στα εκδοθέντα πορίσματα της συνδιάσκεψης της **ΕΔΗΚ** διατυπώθηκαν εννέα βασικά σημεία: 1) Οι ίσες ευκαιρίες για μόρφωση και ευδοκίμηση είναι το βασικό αίτημα της Ανοιχτής Παιδείας, αφού στο γνήσιο δημοκρατικό πολίτευμα, η χειρότερη μορφή κοινωνικής ανισότητας είναι η εκπαιδευτική ανισότητα. 2) Μέσα σε μια δημοκρατία όπου οι ιδέες εκφράζονται ελεύθερα, η εκπαίδευση δεν μπορεί να λειτουργήσει ως σύστημα επικοινωνίας κλειστό. Αντίθετα προϋποθέτει την ανοιχτή κυκλοφορία των πνευματικών αρχών, αφού παιδευτικά καταξιώνεται όταν κρατεί σε διαρκή εγρήγορση την κριτική σκέψη και αναπτύσσει την πρωτοβουλία και το αίσθημα κριτικής ευθύνης

Λίγο αργότερα, η πρόταση του **ΚΟ.ΔΗ.ΣΟ.** αναφέρεται στην εμπέδωση της δημοτικής γλώσσας με την καθιέρωση του μονοτονικού συστήματος, την κατάργηση των προαγωγικών εξετάσεων στο Γυμνάσιο και των εισιτηρίων στο Λύκειο, την ίδρυση Επαγγελματικών Σχολών ισότιμων με τα ΑΕΙ, την αυτοτέλεια των ΑΕΙ και την αναδιοργάνωση όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων.[439] Μέσα σε αυτό το πολιτικό κλίμα, το **ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού τέθηκε στο περιθώριο** και θα επανέλθει με ιδιαίτερη οξύτητα στο προσκήνιο τη δεκαετία του '80. Σε αυτό συνηγόρησαν μια σειρά δεδομένα. Πρώτα απ' όλα, τα απογραφικά στοιχεία της ΕΣΥΕ το

και εθίζει το δάσκαλο και το μαθητή στην ηθική αλληλεγγύη και στη δημιουργική συνεργασία. Για να επιβιώσει μία χώρα σαν την Ελλάδα πρέπει η μόρφωση του λαού να αποτελεί πρωταρχικό στόχο ίσης σημασίας με την εθνική άμυνα. 3) Η Εκπαίδευση δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται μόνο ως η αποδοτικότερη επένδυση για την αναπτυξιακή πολιτική της χώρας αλλά ως το αποτελεσματικότερο μέσο για να δοθεί στον αγχώδη άνθρωπο της εποχής μας, ανώτερο ποιόν ζωής. 4) Το εκπαιδευτικό σύστημα χρειάζεται μία από τα βάθρα του ανάπλαση, όχι απλώς μεταρρύθμιση στα οργανωτικά του σχήματα. Πρέπει να μετακινηθεί το κέντρο βάρους της σχολικής εργασίας από την αποθησαύριση γνώσεων προς την ολοκλήρωση της προσωπικότητας των νέων. 5) Πρέπει να συμβιβαστεί η δίψα για περισσότερη μόρφωση με την ανάγκη της επιλογής στελεχών που επιβάλλει με την νομοτέλειά του ο κοινωνικός οργανισμός σε όλα τα κοινωνικά συστήματα. Να δημιουργηθούν πολλοί παράλληλοι δρόμοι ύστερα από τη υποχρεωτική γενική εκπαίδευση, να αναπτυχθεί και εξασφαλιστεί η επαγγελματική εκπαίδευση στα διάφορα στάδιά της για να εμπνεύσει εμπιστοσύνη και να γίνεται έγκαιρα ο επαγγελματικός προσανατολισμός των νέων. Είναι ανάγκη η εκπαιδευτική λειτουργία όλων των βαθμίδων, τύπων και κατευθύνσεων να είναι ενιαία και αδιαίρετη. 6) Επιβάλλεται η διασπορά των πανεπιστημιακών μονάδων σε ολόκληρο το σώμα της χώρας. 7)Τα λεγόμενα ότι η χώρα μας δεν διαθέτει τους απαιτούμενους για την ανάπτυξη της παιδείας μας πόρους είναι μύθος. Υπεύθυνοι υπολογισμοί ειδικών δείχνουν ότι όχι μόνο πρέπει αλλά μπορεί να γίνει άμεσος διπλασιασμός των δαπανών. 8) Το γεγονός ότι στη συνδιάσκεψη συνδυάστηκαν οργανικά εκπαίδευση και πολιτιστικές εκδηλώσεις, δείχνει την άρρηκτη σχέση που έχει η εκπαιδευτική με την καλλιτεχνική λειτουργία. 9)Τα γράμματα, οι πλαστικές τέχνες, το θέατρο, ο κινηματογράφος και το νέο εκπληκτικό για την επιρροή του μέσο μαζικής επικοινωνίας, η τηλεόραση, πρέπει με την ακομμάτιστη χορηγία της πολιτείας να τεθούν στην υπηρεσία, όχι απλώς της φτηνής ψυχαγωγίας και του προπαγανδισμού αλλά της αγωγής του Λαού (βλ. εφημ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 13-5-1977).

[438] Αξιολογούμε από τα δημοσιεύματα της εποχής τις ακόλουθες εισηγήσεις ή θέματα των παρεμβάσεων που έγιναν την τελευταία ημέρα της συνδιάσκεψης: ο Ι. Καμπανέλλης εισηγήθηκε το θέμα «Η τηλεόραση σχολειό του Λαού», ο Μ. Πλωρίτης το θέμα «Ο καλλιτέχνης και η Πολιτεία», ο Γ. Μυλωνάς, βουλευτής Ιωαννίνων πρότεινε οι Παιδαγωγικές Ακαδημίες να γίνουν Πανεπιστημιακές Σχολές, ο καθηγητής Φ. Κακριδής σχετικά με τα προβλήματα των περιφερειακών πανεπιστημίων, ο Γ. Γιαννούσης με θέμα «Για ένα δημοκρατικό πανεπιστήμιο», ο Ι. Πεσμαζόγλου, βουλευτής της ΕΔΗΚ, «Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις» και σε σχέση κυρίως με την οργάνωση των πανεπιστημιακών σχολών , οι Ν. Αργυρόπουλος και Γ. Γιαννόπουλος για την αύξηση της τεχνικοεπαγγελματικής εκπαίδευσης, ο Κ. Γεωργουσόπουλος με θέμα «Αποκάλυψη της πνευματικής μας ιθαγένειας», ο βουλευτής Κ. Αλαβάνος για την ανάγκη που έχει ο τόπος μας για την πολιτιστική επανάσταση και ο βουλευτής της ΕΔΗΚ Δ. Ρίζος το θέμα «τοπικές οργανώσεις και λαϊκός πολιτισμός».

[439] Επίσης, και ως πρώτιστη ανάγκη τέθηκε ο εκδημοκρατισμός του χώρου της εκπαίδευσης και της κάθαρσης του Εποπτικού Συμβουλίου, που εξακολουθούσε στη σύνθεσή του να έχει μέλη, που ήταν υμνητές του χουντικού καθεστώτος, ενώ ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στη δομή και την οργάνωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Βασικές θέσεις προς την κατεύθυνση αυτή ήταν η καθιέρωση της διετούς υποχρεωτικής φοίτησης στο Νηπιαγωγείο, η ριζική αναδιάρθρωση του Δημοτικού, που θα επιδρούσαν αποφασιστικά στο **χτύπημα** του **αναλφαβητισμού** στις νέες γενιές και η άνοδος του **μορφωτικού επιπέδου** των νέων. Ειδικά για το Δημοτικό Σχολείο προτάθηκαν ορισμένα ρηξικέλευθα μέτρα, πολλά εξ αυτών υλοποιήθηκαν με σχετική καθυστέρηση τη δεκαετία του '80, ενώ άλλα δεν έχουν υλοποιηθεί ακόμα (η κατάργηση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών, χορήγηση δωρεάν βιβλίων από τα οποία ένα μέρος να έχει τη δυνατότητα να τα επιλέγει η τοπική κοινωνία σε επίπεδο Περιφέρειας, οργάνωση δικτύου βιβλιοθηκών, καθιέρωση του πολλαπλού βιβλίου, σύνδεση του αναλυτικού προγράμματος με τις ανάγκες της Περιφέρειας κλπ.). Παράλληλα, προτάθηκε η λειτουργία της «Δια Βίου Εκπαίδευσης» κι ένα από τα δυο κρατικά κανάλια να γίνει αποκλειστικά εκπαιδευτικό. Με αυτόν τον τρόπο θα γίνει κατορθωτό η ενημέρωση, εκπαίδευση και **ψυχαγωγία των πλατιών «αγράμματων» λαϊκών μαζών**, κυρίως της υπαίθρου, που μαστίζονταν από την «αγραμματοσύνη» και την έλλειψη Κοινωνικής Παιδείας. Προς την ίδια κατεύθυνση προτάθηκε η θέσπιση του «Ανοιχτού Πανεπιστήμιου» σε συνεργασία των Πανεπιστημιακών και Τεχνολογικών Ιδρυμάτων της χώρας με τους Τοπικούς Φορείς κάθε περιοχής, (βλ. εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 29-1- 79). Ανταπαντώντας ο τότε Υφυπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων κ. Β. Κοντογιαννόπουλος, υποστήριξε ότι πολλά από αυτά τα μέτρα υλοποιούνται από την Κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας και το ΚΟ.ΔΗ.ΣΟ. κάνει στείρα αντιπολίτευση διότι ότι ο κ. Πεσμαζόγλου, ως στέλεχος της ΕΔΗΚ στην προηγούμενη Βουλή, είχε εγκρίνει ανεπιφύλακτα το πλαίσιο της νομοθεσίας της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του ν. 309 (εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, όπ.π.).

1981, κατέδειχναν ότι ο αναλφαβητισμός, παρά τη σχετική μείωση σε απόλυτους αριθμούς και σε ποσοστά σε σχέση με την προηγούμενη απογραφή, εξακολουθούσε να κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα. Οι αναλφάβητοι ανέρχονται πλέον σε 1.726.020 και αποτελούν το 23,2% του συνολικού ποσοστού, εκ των οποίων οι 585.164 είναι Άντρες (33,9%) και οι Γυναίκες 1.140.856 (66,1%).[440] Αν τώρα γίνει εσωτερική ανάλυση κατά κατηγορία, οι οργανικά αναλφάβητοι ανέρχονται σε 700.838 που αποτελούν το 9,4% (Άντρες 140.521 και 3,9%, Γυναίκες 560.317 και 14,6%) και οι ημιαναλφάβητοι σε 1.025.183 και 13,8% (Άντρες 444.464 και 12,4% και Γυναίκες 580.539 και 15,1%. Η κατάσταση αυτή, που από πολλούς μελετητές περιγράφεται πλέον και ως κατάσταση **υποεκπαίδευσης**, θα κινητοποιήσει ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις και θα ενταχθεί στη γενικότερη προσπάθεια αναμόρφωσης της χώρας, ειδικά μετά την αλλαγή στην κυβερνητική εξουσία της Ν.Δ. από το ΠΑΣΟΚ.

Με την ανάληψη της κυβέρνησης από το **ΠΑΣΟΚ** του Α. Παπανδρέου το 1981, υιοθετείται η θέση ότι «το σχολείο και η Παιδεία- ως ύψιστης σημασίας κοινωνικός θεσμός- μπορεί να αποτελέσει τον καταλύτη για τον εξανθρωπισμό, τον εκδημοκρατισμό και την ανάπτυξη της κοινωνίας, όταν ο ρόλος που του επιφυλάσσεται δεν είναι μόνο να εκπαιδεύει το νέο άνθρωπο, με στόχο την απλή προσαρμογή του στις μεταβαλλόμενες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, αλλά και να διαμορφώνει έναν ολοκληρωμένο άνθρωπο, ως αυθύπαρκτη πολιτισμική οντότητα με συνείδηση της πολιτικής του αποστολής». Είναι γι' αυτό που η Εκπαίδευση δεν θεωρείται «μόνο επενδυτικό αγαθό αλλά ταυτόχρονα και αυτοσκοπός για τον άνθρωπο».[441]

Σύμφωνα με τη Μ. **Τζάνη**, στα κείμενα του ΠΑΣΟΚ υιοθετείται η θέση ότι οι **εκπαιδευτικές ανισότητες** είναι κυρίως αποτέλεσμα της διαφορετικής κοινωνικοοικονομικής και πολιτιστικής αφετηρίας του μαθητή. Στόχος λοιπόν τίθεται η **ισότητα των ευκαιριών** στην εκπαίδευση και η **παροχή της Παιδείας σε όλους** και η **δια βίου εκπαίδευση**. Η μόρφωση λοιπόν, ως ανθρώπινο αγαθό και πολιτικό δικαίωμα, είναι ένα αγαθό το οποίο η Πολιτεία οφείλει να παρέχει σε «όλη τη διάρκεια της ζωής των ανθρώπων και να μην το στερήσει από κανένα».[442] Έτσι για πρώτη φορά θα ληφθούν μια σειρά μέτρα «**θετικής ενίσχυσης**» των λεγόμενων «**μη ευνοημένων κοινωνικών ομάδων**», όπως, η εισαγωγή του θεσμού της εσωσχολικής βοήθειας, η κατάργηση των εισαγωγικών εξετάσεων για τα Λύκεια, οι μεταβολές στο σύστημα αξιολόγησης και κυρίως τα «Μεταλυκειακά Προπαρασκευαστικά Κέντρα» για αποφοίτους Λυκείου που απέτυχαν να εισαχθούν στα ΤΕΙ και ΑΕΙ.[443]

Μέσα στα πλαίσια αυτά η **Λαϊκή Επιμόρφωση** αναβαθμίζεται κι αναδιαρθρώνεται.[444] Γίνεται προσπάθεια για την ενεργητική σύνδεσή της με το εκπαιδευτικό σύστημα, την τοπική κοινωνία και τις οργανώσεις των μαθητών, των εκπαιδευτικών και των γονέων.[445] Παράλληλα το θεσμικό

---

[440] ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ., *Αναλφαβητισμός Ενηλίκων*, Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, σ. 373.

[441] ΠΑΣΟΚ, *Διακήρυξη Κυβερνητικής Πολιτικής*, Αθήνα, 1981 σελ. 49.

[442] ΤΖΑΝΗ Μ.,- ΠΑΜΟΥΚΤΣΟΓΛΟΥ Τ., *ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ: «Ταυτόν και αλλοτριομορφοδίαιτον»*, ΑΘΗΝΑ, 1998, σελ. 203.

[443] Οι παραπάνω εξαγγελίες υλοποιήθηκαν σε ένα ορισμένο βαθμό από την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1985 με το ν. 1566 και περιλάμβανε μέτρα που μπορούν να ενταχθούν στις παρακάτω τέσσερις κατηγορίες: α) εκδημοκρατισμός του θεσμικού πλαισίου β) ανανέωση των αναλυτικών προγραμμάτων γ) κατάργηση των εξετάσεων για το λύκειο και δ) δημιουργία του Ε.Π.Λ. Καθιερώθηκε, επίσης, η **δημοτική**, ως επίσημη γλώσσα του κράτους, το **μονοτονικό σύστημα**, η κατάργηση των γενικών διευθυντών (δημοτικής, μέσης και τεχνικής – επαγγελματικής εκπαίδευσης), η κατάργηση των επιθεωρητών, η εισαγωγή του θεσμού του σχολικού συμβούλου και η ίδρυση Γραφείων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, (βλ. ΜΠΟΥΖΑΚΗΣ Σ., *Η Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-1985*, GUTENBERG, 1986, σελ. 124. και ν. 1566/85 για τη δομή και τη λειτουργία της α΄θμιας και της β΄θμιας εκπαίδευσης).

[444] Η αναβάθμιση της Λ.Ε. εντάχθηκε στο ν.1298/82 που προέβλεπε επίσης την κατάργηση της πανεπιστημιακής έδρας, τη θέσπιση της συμμετοχής των φοιτητών στα όργανα διοίκησης, την κατοχύρωση του ασύλου και τη διασφάλιση της ελευθερίας διακίνησης των ιδεών.

[445] Με το θεσμό της Λαϊκής Επιμόρφωσης τέθηκε το θέμα του διαπαιδαγωγητικού ρόλου του σχολείου και της αποσύνδεσής του από το στενά πρακτικίστικο χαρακτήρα του. Το θέμα αυτό μεταφραζόταν, καταρχήν, σε θέμα

πλαίσιο του ν. 1566/85, επέτρεπε στους **Δήμους** και στις **Κοινότητες** να καλούν τους **Φορείς** της περιοχής και τους δημότες για να βοηθήσουν στη λειτουργία του σχολείου το Σάββατο, δίνοντας την ευκαιρία για τη διοργάνωση ανοικτού τύπου μαθημάτων για τους μαθητές και τη λειτουργία του **Λαϊκού Πανεπιστήμιου** για τους ενήλικες. Έτσι, η εμπλοκή της **Λαϊκής Επιμόρφωσης** στα σχολεία, είτε ως αυτοτελής δράση, είτε ως προαιρετικά μαθήματα στα Ενιαία Πολυκλαδικά Λύκεια συγκεκριμενοποιήθηκε στους τομείς των εικαστικών και των πολιτιστικών ζητημάτων και στην ανάδειξη κοινωνικών θεμάτων όπως η σχέση των δύο φύλων, το χάσμα των γενεών και τη διδασκαλία ξένων γλωσσών. Ως παραδείγματα της νέας αντίληψης για τη λειτουργία του σχολείου και της λαϊκής επιμόρφωσης αποτελούν ορισμένες καινοτομίες, όπως οι γιατροί που μπορούσαν να συνεισφέρουν σε προγράμματα προληπτικής ιατρικής, δημότες με καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα σε αντίστοιχους τομείς, οι αθλητικοί σύλλογοι της περιοχής στην ανάπτυξη του ερασιτεχνικού αθλητισμού κλπ. Γενικότερα έγινε προσπάθεια, η Λαϊκή Επιμόρφωση να ανοίξει το σχολείο στον κοινωνικό περίγυρο, τους θεσμούς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τους συνεταιρισμούς, τα νοσοκομεία κτλ.[446]

Μέσα σε αυτό το νέο πολιτικοκοινωνικό περιβάλλον, οι **πολιτικές αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού** επανασχεδιάζονται. Το θέμα έρχεται στην επικαιρότητα από τις **εφημερίδες** και τα **περιοδικά**, όπου καταγράφονται οι πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου,[447] μετά την ανάδειξή του από μελέτες και έρευνες **ανεξάρτητων ερευνητών, κέντρων ερευνών** και **επιστημονικών φορέων**[448]. Στα πλαίσια αυτά αναδεικνύονται για πρώτη φορά οι πολυσχιδείς

συζήτησης για το χρόνο λειτουργίας του σχολείου και τη χρήση για άλλες δραστηριότητες πολιτιστικού και αθλητικού χαρακτήρα με σκοπό την ψυχαγωγία των μαθητών. Τον ελεύθερο χρόνο των μαθητών του δημοτικού-γυμνασίου- λυκείου να τον αξιοποιήσουν δημιουργικά και συμμετοχικά, να ασχοληθούν με το θέατρο, τη μουσική, τον αθλητισμό το χορό, την οργάνωση της εφημερίδας, με διάφορες έρευνες που αφορούν την περιοχή τους, με ξένες γλώσσες, με πειράματα φυσικής και χημείας, ή ο,τιδήποτε άλλο επέλεγαν τα παιδιά. Χωρισμένοι σε ομάδες, ανάλογες με το αντικείμενο της μελέτης και με τη συνεργασία του εκπαιδευτικού που τους βοηθάει θα αντεπεξέρχονται στα προβλήματα, τις δυσκολίες και τις απορίες που θα προκύπτουν στην πορεία. Η ανοιχτή επικοινωνία των ομάδων εργασίας μεταξύ των σχολείων της περιοχής ή και άλλων περιοχών εκτός του ότι θα αναπτύξει την άμιλλα μεταξύ των μαθητών, θα δώσει τη δυνατότητα στα παιδιά να ανταλλάξουν εμπειρίες προβληματισμούς και να θέσουν κοινούς στόχους μέσα από αυτές τις δραστηριότητες.

[446] Η εμπλοκή τόσων πολλών και διαφορετικών φορέων στο σχεδιασμό και άσκηση πολιτικών που αποσκοπούσαν στην αναβάθμιση της εκπαίδευσης είχε σαν αποτέλεσμα την έντονη κινητικότητα μεταξύ των πολιτικών νεολαιών. Στην εφημερίδα ΕΞΟΡΜΗΣΗ (14-2-1986) οι πολιτικές νεολαίες κι εκπρόσωποι από όλο το φάσμα των εμπλεκόμενων φορέων καλούνται να τοποθετηθούν για το ζήτημα της λειτουργίας της εκπαίδευσης: από το Υπουργείο Παιδείας (ο Υφυπουργός Πέτρος Μόραλης), οι εκπρόσωποι της ΟΛΜΕ, ΔΟΕ, ΟΙΕΛΕ και των μαθητικών οργανώσεων (Π.Α.Μ.Κ., Κ.Ν.Ε., ΜΑ.ΚΙ., ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ).

[447] Ενδεικτικά αναφέρουμε: α)εφ. ΑΥΓΗ, 21/22-2-1986: Η Μ. Ηλιού διαπραγματεύεται το φαινόμενο της μαζικοποίησης στην εκπαίδευση και στην παιδαγωγική και διαπιστώνει ότι «όσο περισσότερο δεσμεύεται η εκπαιδευτική διαδικασία προς μια ελεγχόμενη εξομοίωση, τόσο λιγότερο ουσιαστική και δημοκρατική γίνεται η εκπαίδευση, β) εφ. ΒΗΜΑ, 10-4-1986, Ελ. Κοτζιά, *Η μεγάλη μάχη στο χώρο της εκπαίδευσης είναι ο αγώνας κατά του αναλφαβητισμού.* γ) εφ. ΒΗΜΑ, 14-12-1986, Ευθυμίου Π., *ΓΙΑ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΠΑΙΔΕΙΑ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ*: «Η έννοια της Γενικής Εκπαίδευσης (Δημοτικό- Γυμνάσιο- Λύκειο) έχει ουσιαστικά καταργηθεί. Το εκπαιδευτικό σύστημα κάτω από την πίεση της κοινωνικής προσδοκίας, που μεταφέρεται σε μαθητές, διδάσκοντες και στην Πολιτεία, έχει μετατραπεί σε ένα εκτεταμένο φροντιστήριο παραγωγής υποψηφίων (και ως ανεπιθύμητο υποπροϊόν των ΤΕΙ). Η Γενική Εκπαίδευση πρέπει να έχει άλλο ρόλο, ρόλο αυτάρκη και ολοκληρωμένο. Να βοηθούν με το σύνολο των λειτουργιών τους την παραγωγή δεκαοχτάχρονων πολιτών, εξοπλισμένων με γνωστικά, κοινωνικά και ηθικά κριτήρια ζωής, προικισμένων με ευαισθησία και αισθητική αγωγή, πράγματα που εξασφαλίζει μόνο μια ξένοιαστη από το άγχος των πανελλαδικών μαθητική ζωή. Προϋπόθεση τίθεται η καταπολέμηση του **αναλφαβητισμού**».

[448] Από την Α. Φραγκουδάκη πληροφορούμαστε για τις έρευνες που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της χαρτογράφησης του φαινομένου της εκπαιδευτικής και κοινωνικής ανισότητας και καθόρισαν σε σημαντικό βαθμό την Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης στην Ελλάδα: α) ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Π., *Η ανισότητα στην ελληνική υποχρεωτική εκπαίδευση* (περιοδ. Ο Πολίτης, τ. 44, 1981, σ. 44-65), ΜΥΛΩΝΑΣ Θ., *Η αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς* (εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα, 1982), γ) ΤΖΑΝΗ Μ., *Σχολική επιτυχία: ζήτημα ταξικής προέλευσης και κουλτούρας* (Αθήνα, 1983), ΝΑΣΙΑΚΟΥ Μ., *Προσδοκίες της μητέρας, νοημοσύνη του παιδιού και κίνητρα επιτυχίας* (Θεσσαλονίκη, 1977), ΔΡΕΤΤΑΚΗΣ Μ., *Οι εισαγωγικές εξετάσεις για τα*

διαστάσεις του, σε σχέση με τον ταξικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης και την κοινωνική ανισότητα, τον ιδεολογικό ρόλο του σχολείου που παράγει «αγράμματους», την εναργέστερη ανάμειξη του κράτους στην προσπάθεια οριοθέτησης του προβλήματος του αναλφαβητισμού και την εφαρμογή συγκεκριμένων μέτρων κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής.[449] Ταυτόχρονα, διοργανώνονται από Πανεπιστήμια, Κέντρα Ερευνών και Κρατικούς Φορείς, ημερίδες και συνέδρια για την ανταλλαγή εμπειριών και προβληματισμών γύρω από το πρόβλημα του αναλφαβητισμού. Το **1986** διοργανώθηκε το **Πρώτο Διεθνές Συνέδριο για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού** από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης και παρουσιάστηκε από τον τότε Υφυπουργό Λαϊκής Επιμόρφωσης **Γεώργιο Παπανδρέου** και τον Γενικό Γραμματέα **Θεόφραστο Γέρου**, μια νέα πρόταση πολιτικού σχεδιασμού.[450] Ο σχεδιασμός αυτός περιλάμβανε τη στοχοθέτηση του ενδιαφέροντος του αναλφαβητισμού σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες (τσιγγάνοι, πολιτικοί πρόσφυγες, Πομάκοι και τουρκόφωνοι της Ανατολικής Θράκης, παλιννοστούντες, μετανάστες, φυλακισμένοι και ψυχικά ασθενείς). Διαπιστώθηκε, δε, η μεγάλη έκταση του φαινομένου του αναλφαβητισμού με βάση τα στατιστικά στοιχεία της απογραφής του 1981 και οι όλες προσπάθειες επικεντρώθηκαν σε ορισμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά σε σχέση με το παρελθόν, όπως η ύπαρξη του αναλφαβητισμού στο **εσωτερικό του εκπαιδευτικού συστήματος,**[451] των **μονοθέσιων σχολείων**[452] και την εμφάνισή του **λειτουργικού** και **τεχνολογικού αναλφαβητισμού** στα μεγάλα αστικά κέντρα.[453] Για τους παραπάνω λόγους θεωρήθηκε ότι οι σκοποί των προγραμμάτων που εκπονήθηκαν στα πλαίσια της **Λαϊκής Επιμόρφωσης**, έπρεπε να στοχεύουν στην ανακοπή και το διαρκή έλεγχο του αναλφαβητισμού με σκοπό τη σταδιακή εξάλειψή του. Στα πλαίσια αυτά αποφασίστηκε μια μεγάλη καμπάνια που θα ξεκινούσε από το Σεπτέμβριο του 1986 από τη Γ.Γ.Λ.Ε. στοχεύοντας στην ενημέρωση και στην ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, στην κινητοποίηση των **Μαζικών Φορέων** και στην επέκταση των προγραμμάτων που ήδη λειτουργούσαν πειραματικά.[454] Παράλληλα, άρχισαν να συγκροτούνται ομάδες εργασίας και πειραματικά τμήματα σε επιλεγμένους χώρους συγκέντρωσης ενηλίκων, πχ. στις **ένοπλες δυνάμεις** (στρατόπεδο «Παλάσκα», Χ΄ Μεραρχία Σέρρες), όπου

ΑΕΙ, (1979), ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ Α., *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο* (εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ).

[449] Με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ του 1988, 4.000 άτομα ηλικίας 14-18 ετών δεν πήγαν ποτέ σχολείο, ενώ 2.400 άτομα της ίδιας ηλικίας δεν είχαν αποφοιτήσει από το Δημοτικό Σχολείο. Οι αριθμοί αυτοί είναι ιδιαίτερα ανησυχητικοί αν ληφθεί υπόψη ότι πρόκειται για άτομα που συμπλήρωσαν την ηλικία εισαγωγής στην υποχρεωτική εκπαίδευση μετά τη μεταρρύθμιση του 1976 και εισήλθαν στην αγορά εργασίας αναλφάβητα (βλ. ΖΑΜΠΕΤΑ Ε, *Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: 1974-1989*, ΘΕΜΕΛΙΟ, ΑΘΗΝΑ, 1994).

[450] Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 5-3-1986.

[451] Με βάση τα στοιχεία της Διεύθυνσης Σπουδών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του ΥΠΕΠΘ για το σχολικό έτος 1986-1987, το 0,90% των μαθητών της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού δεν έμαθε γραφή και ανάγνωση και το 2,26% δε έμαθε τις τέσσερις βασικές πράξεις της αριθμητικής, (βλ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ ΣΤ. *Συμπεράσματα από την εφαρμογή αποζημιωτικής (φροντιστηριακής) διδασκαλίας στο 5ο Δ.Σ. Π. Φαλήρου»*, περιοδικό, Σύγχρονη Εκπαίδευση, τ. 21, σε. 102-104).

[452] Σύμφωνα με τα στοιχεία για το 1986 σε ολόκληρη τη χώρα υπήρχαν 3.423 μονοθέσια σχολεία και 1.962 διθέσια σε σύνολο των 8.954 δημοτικών σχολείων της χώρας, ενώ τα προβλήματα αναφέρονταν στην ανύπαρκτη υλικοτεχνική υποδομή, τα λειψά εποπτικά μέσα, την έλλειψη διαλόγου κατά τη διδασκαλία, την έλλειψη παραστάσεων και συλλογικότητας κατά την εκτέλεση των διαφόρων μαθημάτων, το εξαντλητικό ωράριο των δασκάλων και την έλλειψη συνεργασίας με συναδέλφους τους. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Νομού Σερρών, όπως προκύπτει από έρευνα του Συλλόγου Δασκάλων: Σε σύνολο 185 Δημοτικών Σχολείων, τα μονοθέσια ανέρχονταν σε 36 (19,4%) και φοιτούσαν 536 μαθητές που αποτελούσαν 3,3% επί του συνόλου. Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό, ότι παρ' όλο που ο ν. 1566/85 αναφέρεται στη συγχώνευση των ολιγοθέσιων σχολείων, αυτό προσκρούει στο συναισθηματικό δέσιμο των κατοίκων του χωριού με το σχολείο τους και στις επιφυλάξεις των γονέων για την ασφαλή μετάβαση των παιδιών στα «κεφαλοχώρια».

[453] Μόνο στο λεκανοπέδιο της Αθήνας οι αναλφάβητοι ανερχόταν στους 373.864. Το γεγονός αυτό συσχετίσθηκε με τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων, καθώς πολλοί υποεκπαιδευμένοι κι αναλφάβητοι εργαζόμενοι κινδύνευαν να μείνουν άνεργοι (τεχνολογική ανεργία).

[454] Εφημ. ΕΞΟΡΜΗΣΗ, *Εκστρατεία κατά του αναλφαβητισμού*, 7-3-1986.

μοιράστηκαν τεστ διάγνωσης του βαθμού αναγνωσιμότητας, γραφής και κατανόησης κειμένου, διοργανώθηκαν τοπικά σεμινάρια και εκδόθηκαν ειδικά φυλλάδια για τους αγρότες και τους εργάτες. Τον ίδιο χρόνο δημιουργήθηκαν 130 τμήματα αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού για **ειδικές κοινωνικές ομάδες** (από αυτά, τα 59 ήταν για Τσιγγάνους).[455] Επίσης, την ίδια χρονιά, δημιουργήθηκαν σε πολλά σχολεία **ειδικά τμήματα** για τα τσιγγανόπουλα, που είχαν περάσει το δέκατο έτος της ηλικίας τους και μάλιστα «κατά παράβαση» των ειδικών σχετικών διατάξεων. Ειδικά τμήματα για **Τσιγγάνους** είχαν δημιουργηθεί, επίσης, στη Δράμα, στο Κιλκίς, στις Σέρρες, στην Κάτω Αχαγιά, στα Εξαμίλια, στο Βόλο, σε πόλεις της Στερεάς Ελλάδας, στην Τρίπολη, στην Κόρινθο, στην Καλαμάτα, στην Ιεράπετρα και στην Αγία Βαρβάρα. Το δύσκολο στην υπόθεση των Τσιγγάνων ήταν η συνεχής μετακίνησή τους και γι' αυτό το σκοπό είχαν δημιουργηθεί τμήματα εντατικής παρακολούθησης, ώστε οι μικροί μαθητές μετά την φοίτησή τους σε αυτά, να μπορούν να ενταχθούν σε κάποια τάξη του τοπικού σχολείου.[456] Πέρα όμως από τους πληθυσμούς των Τσιγγάνων, είχαν συγκροτηθεί 17 τμήματα για τους **πολιτικούς πρόσφυγες**, κατηγορία η οποία εκτιμήθηκε ότι συμμετείχε περισσότερο από κάθε άλλη στα προγράμματα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού. Η ερμηνεία του φαινομένου έχει να κάμει με το γεγονός ότι οι περισσότεροι απ' αυτήν την κατηγορία ήταν επιστήμονες και νέοι που είχαν σπουδάσει στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και είχαν ιδιαίτερα υψηλό δείκτη εκπαίδευσης. Από την άποψη αυτή η μη κατοχή της ελληνικής γλώσσας, ήταν το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετώπιζαν για την ενεργητική κοινωνικοποίησή τους. Το ίδιο έτος άρχισαν να δημιουργούνται στις **φυλακές** προγράμματα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού (Τίρυνθα, Βόλος, Χαλκίδα, Αλικαρνασσός Κρήτης). Επίσης, ανακοινώθηκαν και λειτούργησαν τμήματα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού και στους **Πομάκους** και τους **Τουρκόφωνους** που εξυπηρετούσαν κυρίως ανάγκες γλωσσικής επικοινωνίας, ένταξής τους στο κοινωνικό περιβάλλον και επαγγελματικού προσανατολισμού. Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα να κατανοηθούν τα μεγάλα προβλήματα που μέχρι τότε προσπερνούνταν: η **έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού**, η ανυπαρξία **κατάλληλης διδακτικής ενηλίκων** και η **μη ενεργός εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας και των φορέων της.**[457]

Με το θέμα της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού, ενεπλάκησαν και τα τότε κρατικά **Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης** που διοργάνωσαν αρκετές συζητήσεις για την ανάγκη δραστηριοποίησής τους σε αντίστοιχα προγράμματα του κράτους, της τοπικής αυτοδιοίκησης και των μαζικών φορέων των εργαζομένων.[458] Παράλληλα, δε, τίθονταν κι ορισμένα κρίσιμα ζητήματα για το ρόλο των ηλεκτρονικών μέσων στην αντιμετώπιση της «αγραμματοσύνης», αφού δε βοηθούν στην αλληλεπίδραση και στην επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων.[459] Γενικότερα, όμως, η συζήτηση για το ρόλο των ΜΜΕ και ειδικά της **τηλεόρασης** αναπτέρωσε τις προσπάθειες για τον επανασχεδιασμό των πολιτικών αλφαβητισμού καθώς η δυνατότητα μιας σχετικά φθηνής παραγωγής μπορούσε να επιδράσει αποφασιστικά στο να μάθουν γράμματα και στα πλέον απόμακρα σημεία της Ελλάδας και παράλληλα να ενημερώνονται για ένα πλήθος

---

[455] Στις συνθήκες αυτές, όμως, το παράδειγμα των Εξαμιλίων Κορινθίας, ήρθε να τοποθετήσει το πρόβλημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού στις πολιτισμικές μειονότητες, στις πραγματικές του διαστάσεις. Στα Εξαμίλια, το 1985, παρουσιάστηκε το ρατσιστικό φαινόμενο να μη δέχονται οι κάτοικοι της περιοχής, τα τσιγγανόπουλα στα δικά τους σχολεία.

[456] Σύμφωνα με την απογραφή του 1981, οι τελείως αγράμματοι Τσιγγάνοι προσέγγιζαν τους 200.000.

[457] «Πιστεύουμε ότι σε πρώτη φάση θα κινητοποιήσουμε περίπου 50.000 άτομα, που έχουν ανάγκη επιμόρφωσης. Χρειάζεται, όμως, κινητοποίηση από όλους, επιμορφωτές, υπουργεία, μαζικούς φορείς και συνδικάτα, την Τοπική Αυτοδιοίκηση κ.ά», δήλωσε στο παραπάνω δημοσίευμα των ΝΕΩΝ (5-3-1986) ο Υπουργός Παιδείας Γ. Παπανδρέου.

[458] Βλ. συζήτηση στην ΕΡΤ-1, 30/9/1986, περίληψη ρεπορτάζ στην εφημερίδα ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 31-9-1986.

[459] «Το τηλέφωνο έχει σχεδόν καταργήσει την αλληλογραφία και ιδιαίτερα τη φιλική, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση έχουν εξοστρακίσει το διάβασμα (βλ. ΜΟΥΣΤΑΚΑ Κ., *Μάθετε να γράφετε*, ΒΗΜΑ, 17-6-1977).

κοινωνικών θεμάτων. Στην προσπάθεια αυτή πάρθηκε υπόψη και η εμπειρία που ερχόταν κι από άλλες χώρες που εφάρμοσαν αντίστοιχα προγράμματα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού.[460] Προς τα τέλη της **δεκαετίας του '80** αρχίζουν να παρουσιάζονται ορισμένες διαφοροποιήσεις σε σχέση με την ερμηνεία των εκπαιδευτικών και κοινωνικών προβλημάτων, τις αιτίες που τα προκαλούν και των τρόπων αντιμετώπισής τους. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η επέκταση της ερευνητικής δουλειάς πάνω στο ζήτημα του αναλφαβητισμού,[461] η κατάργηση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και η ίδρυση Πανεπιστημιακών Παιδαγωγικών Τμημάτων, γεγονότα που επέτρεψαν την, ως ένα βαθμό, συστηματική μελέτη των προβλημάτων που αναφύονται, κυρίως, από την παιδαγωγική πρακτική στο βασικό σχολείο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Έτσι, το διάστημα αυτό αρχίζει να συγκεκριμενοποιείται μια προβληματική, που όπως είδαμε ξεκίνησε την περίοδο της μεταπολίτευσης, σχετικά με την επίτευξη της μέγιστης εκπαιδευτικής προσπάθειας και την αντιμετώπιση ειδικών μαθησιακών προβλημάτων. Οι πολιτικές αυτές αφορούν τόσο τα γενικότερα προβλήματα της υποχρηματοδότησης της εκπαίδευσης, των χρόνιων δομικών προβλημάτων που αναφύονται από τη διάρθρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Δημοτικό-Γυμνάσιο- Λύκειο), αλλά και ορισμένα άλυτα προβλήματα που τίθενται πλέον στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Αναφορικά με το ζήτημα του αναλφαβητισμού τέθηκαν προς συζήτηση και προτάθηκαν άμεσες λύσεις για τα παρακάτω προβλήματα: α) Η αποτελεσματικότητα της εκπαιδευτικής πολιτικής συναρτάται σε μεγάλο βαθμό από την **ηλικία εγγραφής** και φοίτησης του παιδιού στο βασικό σχολείο. Για να μπορεί να υπάρξει μια αποτελεσματική αντιμετώπιση των μαθησιακών προβλημάτων που ενδεχόμενα παρουσιάσει κάποιος μαθητής και τα οποία μπορεί να οδηγήσουν στον αναλφαβητισμό και τη σχολική αποτυχία, πρέπει να εξετάζονται κάθε φορά όλοι οι παράγοντες: το κατάλληλο αναλυτικό πρόγραμμα, η εφαρμογή παιδοκεντρικών διδακτικών μεθόδων, η χαμηλή αναλογία μαθητών και διδασκόντων, η πρόβλεψη στο ωρολόγιο πρόγραμμα ικανού χρόνου για παιχνίδι και δραστηριότητες του παιδιού και τέλος η ύπαρξη έμπειρου και

---

[460] ΣΤΑΓΚΟΣ Α., *Ο ρόλος της τηλεόρασης: Η εκπαιδευτική τηλεόραση ανοικτό πανεπιστήμιο*, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (χωρίς ημερομηνία), αρχείο ΚΜΕ. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα που τοποθετείται στα τέλη της δεκαετίας του '70: «Οι πληθυσμοί- στόχοι της **εκπαιδευτικής τηλεόρασης** πρέπει να είναι τόσο οι μαθητές όσο και οι ενήλικες. α) Οι υπανάπτυκτες χώρες χρησιμοποιούν την τηλεόραση για την καταπολέμηση του **αναλφαβητισμού** λόγω της έλλειψης δασκάλων. Έτσι θεωρήθηκε σκόπιμο να μη διοργανωθεί μια εκπαιδευτική τηλεόραση (σ.σ. για την εκμάθηση της γραφής και της ανάγνωσης) αλλά η τηλεόραση να βοηθήσει στην καταπολέμηση του λειτουργικού αναλφαβητισμού που είναι η άγνοια στοιχειωδών γνώσεων. β)Η τηλεόραση μπορεί να βοηθήσει στην απόκτηση γνώσεων που βελτιώνουν τη ζωή του πληθυσμού μεταδίδοντας ακαδημαϊκές γνώσεις, γνώσεις υγιεινής και προληπτικής ιατρικής. γ)Η επαγγελματική εκπαίδευση που περιλαμβάνει την επιλογή επαγγέλματος, τη μετάδοση τεχνικών μαθημάτων, ορθολογιστικούς τρόπους καλλιέργειας και καταπολέμησης γεωργικών ασθενειών. δ) Την εκπαίδευση των ανθρώπων που θέλουν να αλλάξουν επάγγελμα με πρότυπο το ανοιχτό πανεπιστήμιο της Αγγλίας που από το 1963 είχε εγγεγραμμένους περισσότερους από 40.000 όλων των κοινωνικών τάξεων στα πλαίσια της Διαρκούς Εκπαίδευσης. ε) Τα μαθήματα αυτά θα πρέπει να είναι συμπληρωματικά της διδασκαλίας των δασκάλων και των καθηγητών στα σχολεία. ΣΤΟΧΟΣ: Η εκπαιδευτική τηλεόραση να ενταχθεί στα πλαίσια της λειτουργικής εκπαίδευσης και να υλοποιηθεί σε περισσότερα από 300 κεφαλοχώρια και συνοικίες των πόλεων με την τοποθέτηση ισάριθμων τηλεοράσεων σε δημόσιο χώρο». Είναι, επίσης, χαρακτηριστικό, ότι ανταπαντώντας σε αυτήν την προβληματική ο Υφυπουργός Προεδρίας Λαμπρίας, δήλωσε: «Πρόθεση της Κυβερνήσεως είναι να προχωρήσει στην εκπαιδευτική τηλεόραση, πράγμα πολύ δύσκολο όμως αυτή τη στιγμή», ενώ Γενικός Διευθυντής της ΕΡΤ κ. Λάμψας δήλωσε ότι η «εκπαιδευτική τηλεόραση θα αρχίσει να υλοποιείται στο άμεσο μέλλον», (στο ίδιο δημοσίευμα).

[461] Στις ερευνητικές αυτές δραστηριότητες δεν υπάρχουν πάντοτε ενιαία κριτήρια στην καταγραφή του φαινομένου του αναλφαβητισμού. Στους τσιγγάνους, ως αναλφάβητοι υπολογίζονται όσοι δεν έχουν πάει καθόλου στο σχολείο, ενώ οι υπόλοιποι διαχωρίζονται ανάλογα με την τάξη αποφοίτησης ή τα χρόνια φοίτησης στη δημοτική εκπαίδευση. Αναφορικά με το Δήμο Ζεφυρίου και για τον υπολογισμό της μόρφωσης αρχηγών οικογένειας και συζύγων με βάση τη βαθμίδα μόρφωσης οι αναλφάβητοι (δεν πήγαν καθόλου σχολείο) υπολογίζονται στο 50,7% για τους Άντρες και 80,3% για τις Γυναίκες, ενώ κι αναλογικά με τις τάξεις αποφοίτησης στην πρώτη δημοτικού τα ποσοστά είναι 28% και 5,1%, στη δεύτερη τάξη 13,1% και 5,1%, στην τρίτη 7,5% και 2,8%, στην τετάρτη 3,2% και 2,8%, στην πέμπτη 1,9% και 1,4% και στην έκτη τάξη 1,4% και 1%, (βλ. ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ, ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ, περιοδική έκφραση του ΙΤΣΜΕΧ, τ. 1, Σεπτέμβρης 1997).

εκπαιδευμένου προσωπικού.[462] β) Η καθιέρωση της **ενισχυτικής διδασκαλίας**, η οποία θεσπίζεται με το Ν. 1824/88, άρθρο 4.[463] Τα προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας απέβλεπαν στην έγκαιρη παροχή πρόσθετης διδακτικής βοήθειας και σχολικής φροντίδας στους μαθητές που για διάφορους λόγους, κοινωνικούς ή άλλους, δυσκολεύονταν στα μαθήματά τους και παρουσίαζαν χαμηλή επίδοση στην ελληνική γλώσσα και στα μαθηματικά. Η εφαρμογή των ΠΕΔ στα σχολεία είχε ως κύριο σκοπό να προλάβει το **λειτουργικό αναλφαβητισμό** και να περιορίσει τη **σχολική αποτυχία**.[464] Παράλληλα, το θέμα της διάγνωσης των μαθησιακών δυσκολιών καθώς και η αδυναμία αντιμετώπισης νέων προβλημάτων που ανέκυπταν από την επιστημονική έρευνα, όπως η **δυσλεξία**[465], δημιουργούσαν νέα ερευνητικά ερωτήματα σχετικά με την εφαρμογή της ενισχυτικής διδασκαλίας, αν θα παρέχεται στα πλαίσια του κανονικού μαθήματος ή θα οργανώνεται σε ειδικά τμήματα, αν θα παρέχεται από το δάσκαλο της ίδιας της τάξης ή από άλλο κλπ.[466]

Την εποχή αυτή αναπτύσσεται η **ειδική αγωγή** ως ευδιάκριτος κλάδος της Παιδαγωγικής με αποτέλεσμα τη συστηματική ενασχόληση με τις **γλωσσικές διαταραχές** των μαθητών, όχι μόνο στο γλωσσικό- ομιλητικό τομέα, αλλά και σε σχέση με διαταραχές στον κινητικό, κοινωνικό και μαθησιακό τομέα. Οι διαταραχές αυτές, (που έρχονται ως αποτέλεσμα μιας σειράς επιδράσεων, όπως η αύξηση των τροχαίων ατυχημάτων), δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν χωρίς ειδικά μέτρα και θεραπευτική αγωγή στο σχολείο ή σε χώρους ανάλογους (λογοθεραπευτικά κέντρα, σχολικοψυχολογικούς σταθμούς). Δεν πρέπει να αγνοείται το γεγονός ότι οι πολιτιστικές και κοινωνικές επιδράσεις είναι αυτές που συχνά καθορίζουν την προβληματική ιδιομορφία της ατομικής γλωσσικής ανάπτυξης πολλών παιδιών. Η **ομιλία** είναι μία ικανότητα την οποία αποκτά το παιδί από μικρό από το άμεσο περιβάλλον του δεχόμενο ερεθίσματα από τους συνανθρώπους του, με τους οποίους έρχεται σε επαφή καθημερινά. Το παιδί λοιπόν αποκτά την ικανότητα της ομιλίας, παρατηρώντας και μιμούμενο πρώτα και κύρια τα μέλη της οικογένειάς του, ως γλωσσικά πρότυπα.[467] Με το ξεκίνημα της σχολικής του ζωής το παιδί κατέχει, κατά κανόνα, 2.500 περίπου λέξεις, έχει κατακτήσει τους κανόνες του συντακτικού και της γραμματικής και είναι σε θέση να κατανοεί τη γλώσσα των άλλων, να εκφράζεται έτσι που να γίνεται κατανοητό και γενικά να επικοινωνεί γλωσσικά. Όμως, ένα ποσοστό περίπου 10-15% των παιδιών δεν κατακτούν αυτό το επίπεδο της γλωσσικής εξέλιξης και εμφανίζονται οι γλωσσικές διαταραχές, οι οποίες χαρακτηρίζονται γενικά ως «επιβραδύνσεις στη γλωσσική εξέλιξη». Η γλωσσική εξέλιξη σε αυτά τα παιδιά ακολουθεί αργούς ρυθμούς, συχνά συμπαρασύροντας και την όλη εξέλιξή τους ή είναι διαταραχές τέτοιες που η αιτιολογία τους, η έντασή τους και η συμπτωματολογία- φαινομενολογία τους επηρεάζουν την όλη εξέλιξη της προσωπικότητας του παιδιού διαφορετικά βεβαίως από παιδί

---

[462] ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ Μ., *Οι επιδράσεις της ηλικίας της πρώτης εγγραφής στην προσαρμογή και την απόδοση του παιδιού στο σχολείο: ανασκόπηση των σχετικών ερευνητικών ευρημάτων*, περιοδ. ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ, τ.22-23.

[463] Στην Ελλάδα, το θέμα της διαφοροποιημένης σχολικής βοήθειας άρχισε να απασχολεί σοβαρά την εκπαιδευτική πολιτική περί τα τέλη της δεκαετίας του '70 με αφορμή τα προβλήματα των παλιννοστούντων Ελλήνων μαθητών. Το 1980 ιδρύθηκαν οι «τάξεις υποδοχής» και δυο χρόνια αργότερα εγκαινιάστηκε το μοντέλο των «φροντιστηριακών τμημάτων». Αργότερα το ενδιαφέρον διευρύνθηκε και με άλλες ομάδες του πληθυσμού που έχουν ανάγκη μιας ξεχωριστής μεταχείρισης για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού. (βλ. και ΜΑΡΚΑΤΑΤΟΣ Π., *Η ενισχυτική διδασκαλία στο δημοτικό σχολείο (αντισταθμιστική αγωγή)*, περιοδικό ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΙΤΙ, 7(355), 1992).

[464] ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ1/13/49/12.1.1989. Ένα τέτοιο πρόγραμμα με τίτλο ΠΡΟΛΗΨΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΥ σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε από το ΥΠΕΠΘ, το Παιδαγωγικό Τμήμα Αθηνών και των Φορέων Εκπαίδευσης της Ελευσίνας. Ως σκοπός τέθηκε παράλληλα με τη βελτίωση της διδασκαλίας και μάθησης της Γλώσσας και των Μαθηματικών, να ενισχύσει τους μαθητές που δυσκολεύονται και να τους βοηθήσει να ενταχθούν στην κανονική τους τάξη. (βλ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ Σ., περιοδικό ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, τ. 53, 1990).

[465] Δυσλεξία- Ειδική μαθησιακή αδυναμία στην ανάγνωση και την ορθογραφία βλ. ΔΡΑΚΟΣ Γ., *ΕΙΔΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΣ, ΛΟΓΟΠΑΙΔΕΙΑ- ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑ*, εκδ. «Περιβολάκι» και Ατραπός, Αθήνα, 1999, σελ. 121- 133.

[466] ΜΟΡΟΧΟΒΙΤΗΣ Γ., *Κοινωνικοπαιδαγωγική του σχολείου*, περιοδ. ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ, 1992, 3, 111.

[467] ΔΡΑΚΟΣ Γ., *ΖΗΤΟΥΜΕΝΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ, ΑΓΩΓΗ- ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΣ, ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΓΛΩΣΣΑΣ*, εκδ. «Περιβολάκι» και Ατραπός, Αθήνα, 1999, σελ. 76-77.

σε παιδί. Οι διαταραχές στη γλωσσική εξέλιξη προσβάλλουν, ανάλογα με το είδος και την έκτασή τους, την ικανότητα για κατανόηση, την ικανότητα για κεντρική γλωσσική επεξεργασία των πληροφοριών ή την άρθρωση. Συχνά αυτές οι διαταραχές επεκτείνονται και σε άλλους τομείς. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος θα πρέπει να αναμένουμε και πτώση των μαθησιακών ικανοτήτων από τα παιδιά που παρουσιάζουν διαταραχές στην εξέλιξη της γλώσσας.[468] Για ένα μέρος αυτών των παιδιών, η παράλληλη τάξη αποτελεί αναγκαίο μεταβατικό στάδιο για την ενσωμάτωσή τους στις κανονικές τάξεις. Παράλληλα, στις τάξεις αυτές, η αγωγή, η διδασκαλία και η θεραπεία του λόγου, αποτελούν **ενιαία παιδαγωγική παρέμβαση**, ενώ οι τομείς διδασκαλίας στο γλωσσικό, κινητικό και νοητικό τομέα πρέπει να εναρμονίζονται με την ειδική κατάσταση κάθε παιδιού και να εκπονούνται ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα.[469] Έτσι, σιγά σιγά, συγκροτείται η **Ειδική Αγωγή** που ως αυτοτελής τομέας της Παιδαγωγικής εντάσσεται στις σπουδές **Αγωγής και Λόγου** με αποτέλεσμα στο τέλος της δεκαετίας του '90 να υφίστανται τα τμήματα της Ειδικής Αγωγής στα Κέντρα Μετεκπαίδευσης των Δασκάλων (Μαράσλειο, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα. Πάτρα, Ρέθυμνο) και το τμήμα Ειδικής Αγωγής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Βόλος).

Ένας άλλος παράγοντας που σχετίζεται με το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και απασχόλησε τους ειδικούς από τις αρχές της δεκαετίας του '90, αναφέρεται στη δομή των **αναλυτικών προγραμμάτων** και στις **μεθόδους διδασκαλίας**. Η εξάωρη και πενθήμερη λειτουργία του δημοτικού σχολείου δεν επαρκεί να καλύψει τη σχολική ύλη. Στη βάση αυτή δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ο **λειτουργικός αναλφαβητισμός** της Γενικής Εκπαίδευσης καθώς σ' αυτήν κυριαρχούν η αποσπασματικότητα και οι επικαλύψεις. Ο **λειτουργικός αναλφαβητισμός** ξεκινά από το γεγονός ότι δεν επιχειρείται οργανική και λειτουργική ανασύνθεση των γνώσεων, η δοκιμασία τους στην πράξη και η εφαρμογή τους στην πραγματική ζωή. Ειδικά για το Δημοτικό Σχολείο και το Γυμνάσιο, η διασπορά των γνωστικών αντικειμένων, χωρίς να διασφαλίζεται η **οργανική ενότητα της διδακτέας ύλης** και η **αρμονική διάπλαση της προσωπικότητας**, είναι ένα από τα πιο σοβαρά προβλήματα. Η διδασκαλία αντιεπιστημονικών θεωριών στο μάθημα των θρησκευτικών, η φαινομενική ουδετερότητα του μαθήματος της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής, η τυποποίηση του μαθήματος της γλώσσας, ο φορμαλισμός των μαθηματικών, η στερεοτυπία των φυσικών και της χημείας συνδέονται με το χαρακτήρα που παίρνει σήμερα η κοινωνική ανισότητα, ως μορφή που περνά μέσα από το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών και της ιδεολογίας του αναλυτικού προγράμματος, που φαίνεται μοναδικά κατάλληλο για τη διατήρηση της ιδεολογικής ηγεμονίας των ισχυρότερων κοινωνικών τάξεων.[470] Παρόμοια κατάσταση παρατηρείται και με το πρόγραμμα του Λυκείου, όπου είναι κανόνας, η διασπορά των γνωστικών αντικειμένων, χωρίς να διασφαλίζεται η οργανική ενότητα της ύλης και η αρμονική διάπλαση της προσωπικότητας. Ασύνδετα επιστημονικά αντικείμενα των πανεπιστημιακών τμημάτων στριμώχνονται σε ένα ήδη υπερφορτωμένο πρόγραμμα, όταν ακόμα και το γνωστικό αντικείμενο της **Κοινωνιολογίας**, που αποτελεί το κατεξοχήν μάθημα που δίνει στους μαθητές το υπόβαθρο για την κατανόηση και εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων, την ανακάλυψη της κανονικότητας

---

[468] KNURA G., ομιλία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 14-4-1992, στο ΔΡΑΚΟΣ Γ., όπ. π. σελ. 146-147.

[469] ΔΡΑΚΟΣ Γ., *ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΛΟΓΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΟΜΙΛΙΑ*, περιοδικό τα εκπαιδευτικά, τ.29-30, 1993, σελ.137-145. Γενικότερα, για το θέμα των ίσων ευκαιριών στη μόρφωση, όλων των παιδιών συμπεριλαμβανομένων και αυτών που χρειάζονται να τους παρασχεθεί ειδική αγωγή η G. KNURA υποστηρίζει: «Για να εξασφαλίσουμε "ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση", πρέπει το εκπαιδευτικό σύστημα να διέπεται από οργάνωση τέτοια που να προσφέρει τη δυνατότητα για εξέλιξη κάθε ατομικής "εν δυνάμει " μαθησιακής ικανότητας του παιδιού, μέσα από προγραμματισμένη μαθησιακή βοήθεια και εξατομικευμένη διδασκαλία», (Βλ. KNURA G., στο ΔΡΑΚΟΣ Γ., *ΖΗΤΟΥΜΕΝΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ*…., σελ. 144)

[470] APPLE M., *Ιδεολογία και αναλυτικά προγράμματα*, (βλ. επίσης και ΒΡΕΤΤΟΣ Γ., ΚΑΨΑΛΗΣ Α., *Αναλυτικό Πρόγραμμα, σχεδιασμός –αξιολόγηση – αναμόρφωση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999).

και της τάξης πίσω από την επιφάνεια της χαοτικής και πολυσύνθετης κοινωνικής πραγματικότητας, παραμένει μάθημα «κατεύθυνσης».[471]

Όσον αφορά την αναδιάταξη των **διδακτικών μοντέλων**, ο προσανατολισμός εστιάζεται στην ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, έχει παιδοκεντρική κατεύθυνση και ένας από τους στόχους που τίθεται είναι η ενθάρρυνση των «αδύνατων» μαθητών να κατακτήσουν τη σχολική γνώση και να ενταχθούν ισότιμα στην ομάδα της τάξης και του σχολείου τους.[472] Τα κυριότερα από αυτά τα μοντέλα σχετίζονται με τον τρόπο διάταξης των τραπεζοθρανίων και των άλλων εποπτικών μέσων μέσα στην τάξη, τη λειτουργία των μαθητών σε ομάδες, στην όλο και μεγαλύτερη συμμετοχή των μαθητών κατά τη διδακτική διαδικασία (70% συμμετοχή των μαθητών, 30% του δασκάλου) και στη θεωρία που επιλέγεται για την καθοδήγηση της διδακτικής πράξης.[473] Ειδική αναφορά γίνεται στην ανάπτυξη της **κριτικής σκέψης** και στη μεθοδολογία κατάκτησής της από τα παιδιά.[474] Την περίοδο αυτή γίνεται, επίσης, προσπάθεια για την ένταξη των νέων τεχνολογιών στη διδακτική πράξη. Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές εισέρχονται στα σχολεία και οι εκπαιδευτικοί επιμορφώνονται με σκοπό να ανταποκριθούν στις νέες απαιτήσεις.[475]

Δε θα μπορούσε όμως να αγνοηθεί η τοποθέτηση του προβλήματος του αναλφαβητισμού αναπόσπαστα από την καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία και την οργάνωση της σχολικής ζωής, καθώς κι ένα πλήθος εξωγενών παραγόντων με τα οποία το σχολείο έρχεται καθημερινά αντιμέτωπο. Αναφερόμαστε στο μέγεθος και την έκταση των λεγόμενων «**εξωσχολικών προβλημάτων**» που παρουσιάζονται καθημερινά στην εκπαιδευτική διαδικασία, επηρεάζοντας όχι μόνο τη σχολική επίδοση των μαθητών αλλά και την όλη συμπεριφορά τους. Σε αυτά τα προβλήματα εντάσσονται τα **ναρκωτικά**, το **κάπνισμα** και το **αλκοόλ**.[476] Η αδυναμία

---

[471] ΦΙΛΙΑΣ Β., *Εκτός νυμφώνος οι κοινωνιολόγοι. Γιατί υπονομεύουν το μάθημα της κοινωνιολογίας;* εφ. ΠΡΩΤΗ, 1-9-86. Επίσης και ΒΩΡΟΣ Φ.Κ. *Η Κοινωνιολογία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Προϋποθέσεις διδασκαλίας*, ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ, σεμινάριο 1, ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, Αθήνα, Γενάρης, 1983.

[472] Για τα παραπάνω θέματα βλ. ΠΑΠΑΣ Α., *Μαθητοκεντρική Διδασκαλία*, ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ, Αθήνα, 1996, ΠΑΠΑΣ Α., *ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΩΝ- ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ*, τόμ. Α-Β-Γ, Αθήνα, ΜΑΤΣΑΓΓΟΥΡΑΣ Η., *ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ*, Αθήνα, εκδ. ΓΡΗΓΟΡΗΣ, 1998, ΔΕΡΒΙΣΗΣ Σ., *Οι μαθητές μιας τάξης ως κοινωνική ομάδα και η ομαδοκεντρική διδασκαλία*, GUTENBERG, Αθήνα, 1998.

[473] ΚΟΚΚΟΤΑΣ Π., *Σύγχρονες προσεγγίσεις στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών. Η εποικοδομητική προσέγγιση της διδασκαλίας και της μάθησης*, 1998. Ο συγγραφέας περιγράφει την επιστημονική διαδικασία της *υπόθεσης* και την παιδαγωγική και διδακτική αξία της, στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών, μέσω της αναδόμησης των ιδεών των μαθητών. Η *εποικοδομητική θεωρία* η οποία αντιδιαστέλλεται με την *ανακαλυπτική μέθοδο* και το *παραδοσιακό μοντέλο διδασκαλίας* πλεονεκτεί γιατί α) συνδυάζει την επιστημονική μεθοδολογία με τις γνώσεις β) η μάθηση γίνεται μια φυσική και λογική διαδικασία γ) η παιδαγωγική δράση δομείται μέσα στην τάξη και τα παιδιά αποκτούν γρήγορα τις δεξιότητες δ) παιδιά με προβλήματα συμπεριφοράς βελτιώνονται και στ) ο συχνός διάλογος παιδιών – δασκάλου δημιουργεί αίσθημα ασφάλειας και αναπτύσσει την αυτοεκτίμηση.

[474] Για περισσότερα σε σχέση με το θέμα αυτό βλ. ΤΡΙΛΙΑΝΟΣ Α., *Κριτική σκέψη και η διδασκαλία της*, Αθήνα, 1997 και *Μεθοδολογία της Σύγχρονης Διδασκαλίας*, τ. Α-Β, Αθήνα, 2000.

[475] ΡΑΠΤΗΣ Α,- ΡΑΠΤΗ Α., *ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ*, εκδ. Α. ΡΑΠΤΗΣ, Αθήνα, 2001.

[476] Τα Ναρκωτικά, ασφαλώς, παρουσιάζονται ως το κατεξοχήν ένα πρόβλημα και με βάση τις καταγεγραμμένες περιπτώσεις (βλ. έρευνα του ΚΕΘΕΑ με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα κατά των Ναρκωτικών, Ιούλιος 2001) συνδέονται με το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των χρηστών. Πιο συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά των ατόμων που προσέγγιζαν το Κέντρο Συμβουλευτικής Εφήβων και το Συμβουλευτικό Σταθμό Εφήβων σε σύνολο 382 περιπτώσεων (88 κορίτσια και 294 αγόρια) το εκπαιδευτικό επίπεδο κατανέμεται ως εξής: Δημοτικό τελείωσαν το 10% (39 έφηβοι, 7 Κ και 32 Α), Γυμνάσιο το 53,6% (205 έφηβοι, 34Κ και 171 Α), Λύκειο το 35,1% (134 και 46 Κ και 88 Α) και ΑΕΙ-ΤΕΙ το 1% (4 1Κ και 3 Α). Επίσης, η οικογένεια προέλευσης που προσέγγισαν τη ΣΤΡΟΦΗ και την ΠΛΕΥΣΗ για το 2000 ήταν 256 με δυο γονείς, 102 με χωρισμένους, 23 μονογονεϊκές και 1 χωρίς κανέναν γονιό. Στις σχετικές έρευνες που παρουσιάστηκαν την ίδια περίοδο, το 14% των μαθητών ηλικίας 15-16 χρόνων έχουν δοκιμάσει τουλάχιστον μια φορά κάνναβη, ενώ το 65% απάντησε ότι είναι πολύ εύκολο να την προμηθευτούν σε οποιοδήποτε μέρος και το 18% δήλωσε ότι υπάρχει η ίδια ευκολία ακόμα και στο χώρο του σχολείου. Επίσης το 5% κάνει χρήση ηρεμιστικών και υπνωτικών χαπιών χωρίς τη συνταγή του γιατρού, ενώ το ποσοστό των εισπνεόμενων διαλυτών ξεπερνά το 10%. Το 26% των μαθητών καπνίζουν περισσότερα από επτά τσιγάρα την ημέρα και ένας στους τρεις

αντιμετώπισης αυτών των προβλημάτων σε συνδυασμό με την αποξένωση από τη γνώση, οδηγεί πολλές φορές στη **νεανική παραβατικότητα** (μικροκλοπές, σύσταση «μικροσυμμοριών», βία). Είναι χαρακτηριστικά τα υψηλά ποσοστά των αναλφάβητων εγκλείστων ανηλίκων στα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας (20,37%), ενώ εξίσου υψηλά ποσοστά κατέχουν όσοι δεν τελείωσαν το δημοτικό σχολείο (17,42%) και όσοι έχουν μόνο το απολυτήριο δημοτικού (21,76%). Αν στα ποσοστά αυτά συμπεριλάβουμε και αυτούς που δεν τέλειωσαν την υποχρεωτική εκπαίδευση σε ποσοστό 20,79%, τότε με τη σύγχρονη ανάγνωση του αναλφαβητισμού (λειτουργικός αναλφαβητισμός), οι έγκλειστοι αναλφάβητοι ξεπερνούν το 80,34%. Δηλαδή 8 στους 10 ανήλικους παραβάτες δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση (4 στους 10 τη στοιχειώδη εκπαίδευση).[477] Επίσης, αν αναλογιστούμε ότι η πλειοψηφία των έγκλειστων ανήλικων παραβατών προέρχεται από τους Αθίγγανους, τους Βορειοηπειρώτες, τους Ελληνοπόντιους και τους Αλβανούς, τότε εύκολα συσχετίζεται το πρόβλημα του αναλφαβητισμού με τη νεανική παραβατική συμπεριφορά και ειδικά των πολιτισμικών και μειονοτικών ομάδων. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι αυξάνεται η ευθύνη του σχολείου και ειδικά ο ρόλος των εκπαιδευτικών για την αντιμετώπιση τέτοιας φύσης προβλημάτων,[478] καθώς διαπιστώνεται ότι η δομή του σχολείου και ο τρόπος λειτουργίας του, αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τη σχολική αποτυχία με την ευρεία έννοια.

Στο χώρο του σχολείου όμως εισέρχονται κι άλλα προβλήματα ως «αθέατες» πλευρές της κοινωνικής πραγματικότητας και παρόλη τη μικρή έκτασή τους, επηρεάζουν την ψυχοσυναισθηματική ισορροπία του παιδιού και την όλη εκπαιδευτική διαδικασία (με το 15% των παιδιών να δέχονται σοβαρές **σωματικές τιμωρίες** και 220 παιδιά το χρόνο να χρειάζονται ακόμη και νοσηλεία πολλών ημερών λόγω αυτής της **κακοποίησης**, η σεξουαλική κακοποίηση μικρών παιδιών και εφήβων-παιδεραστία, το AIDS κλπ.).

Σημαντική θέση κατέχουν επίσης και οι δημογραφικές και κοινωνικές αλλαγές που έχουν συντελεστεί στην ίδια τη δομή της κοινωνίας, επηρεάζοντας καθοριστικά την εμφάνιση και εξάπλωση φαινομένων όπως του αναλφαβητισμού, με κυριότερη από αυτές, την αλλαγή στη δομή της οικογένειας. Τόσο το πέρασμα από την **ευρεία** στην **πυρηνική οικογένεια** και η εμφάνιση της **μονογονεϊκής οικογένειας,**[479] που παρουσιάζεται ως αυτοτελής οικογενειακή δομή σε αυξημένα ποσοστά τη δεκαετία του '90, έχουν ως αποτέλεσμα το αδυνάτισμα των συνεκτικών δεσμών που αναπτύσσονταν μέχρι τώρα μεταξύ των γονιών και των παιδιών (αλληλεγγύη και συμπαράσταση, διάβασμα, πρωτογενής κοινωνικοποίηση) με αποτέλεσμα να εμφανίζονται γενικευμένα φαινόμενα **γονεϊκής αμέλειας** ή **γονεϊκής υπερπροστασίας** που συντείνουν στην εμφάνιση των λεγόμενων μαθησιακών δυσκολιών και του αναλφαβητισμού.

δοκιμάζει το πρώτο του τσιγάρο στην ηλικία των 13 ετών, ενώ το 15% των μαθητών καταναλώνουν αλκοόλ πάνω από δέκα φορές το μήνα.

[477]ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Ν., ΛΑΓΑΝΑΣ Ν., ΜΑΚΡΙΔΗΣ Γ., ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ Μ., *Οι Εκπαιδευτικές Ανάγκες και τα Ενδιαφέροντα των Ανηλίκων στα Σωφρονιστικά Καταστήματα και στα Ιδρύματα Αγωγής Ενηλίκων*, ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ, τ.2, σ. 11-12. Το υψηλό επίπεδο αναλφαβητισμού στην κατηγορία αυτή σχετίζεται με το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των ανήλικων παραβατών είναι αθίγγανοι. Στην ίδια έρευνα διαφαίνεται ότι αναλογικά κινούνται και τα επίπεδα αναλφαβητισμού των γονιών των ανήλικων παραβατών. Επίσης, για το θέμα της νεανικής παραβατικότητας των ανηλίκων βλ. και ΧΑΪΔΟΥ Α., *Το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων* και ειδικά για τους Δείκτες Εγκληματικότητας κατά Ομάδες Ηλικιών στη σελ. 68.

[478]ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Ι., *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ*, ΑΘΗΝΑ, 1985, σελ. 75.

[479]Βλέπε ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ Λ. Μ. *Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας*, GUTENBERG, σελ. 78 έως 109 και ειδικά το κεφάλαιο για τη μονογονεϊκή οικογένεια που κατά κύριο λόγο είναι γυναικεία υπόθεση. Στην Αθήνα, μια έρευνα μεταξύ μητέρων παιδιών προσχολικής ηλικίας αποκάλυψε ότι το 2,5% ζούσαν μόνες με το παιδί τους.

6. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού τις δυο τελευταίες δεκαετίες

1. Τι δείχνουν οι απογραφές της ΕΣΥΕ

Τις δυο τελευταίες δεκαετίες, το πρόβλημα του αναλφαβητισμού επανήλθε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και μάλιστα με ιδιαίτερη οξύτητα. Σύμφωνα με την **απογραφή της ΕΣΥΕ** του **1991**, 1.578.366 Έλληνες δεν είχαν απολυτήριο Δημοτικού και συγκαταλέγονταν στους αναλφάβητους (Άντρες 584.919 και 37,1%, Γυναίκες 993.447 και 62,9%.). Από αυτούς οι 960.720 (10,62% επί του συνόλου) είχαν την ικανότητα να διαβάζουν και να γράφουν, ενώ οι ολικά αναλφάβητοι («Αγράμματοι» σύμφωνα με την ΕΣΥΕ) ανέρχονταν σε 617.646 (6,8%).[480]
Με μια άλλη ανάγνωση όμως του αναλφαβητισμού, όπως αυτή περιγράφεται στο κεφάλαιο 2, θα μπορούσαν να ενταχθούν στους υποεκπαιδευμένους (οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητοι) και οι απόφοιτοι του Δημοτικού (3.583.297, ποσοστό 39,64%) με αποτέλεσμα στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονταν 5.161.663 που αποτελούσε το 57,10%.
Με βάση τα αποτελέσματα της **απογραφής της ΕΣΥΕ** του **2001** και σε σύνολο 9.887.737 ατόμων άνω των 10 ετών, δηλώνουν ότι «δε γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν» 374.191 (ποσοστό 3,8%). Υπάρχουν επίσης 864.533 άτομα που δεν έχουν τελειώσει το Δημοτικό Σχολείο και δηλώνουν ότι κατέχουν στοιχειωδώς το μηχανισμό της γραφής και της ανάγνωσης, ενώ όσοι είναι κάτοχοι απολυτηρίου Δημοτικού και θεωρούνται από την ΕΣΥΕ ότι συγκαταλέγονται στους αλφαβητισμένους ανέρχονται σε 3.152.144 (31,9%), που αποτελούν την πολυπληθέστερη απ' όλες τις κατηγορίες εκπαίδευσης. Έτσι, το σύνολο των υποεκπαιδευμένων ανθρώπων στον τόπο μας, δηλαδή των οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητων, ανέρχεται σε 4.390.868 που αντιπροσωπεύει το 44,4% επί του συνόλου. Με μια άλλη ανάγνωση όμως του λειτουργικού αναλφαβητισμού θα μπορούσαν να προστεθούν στην κατηγορία αυτή κι άλλοι 1.164.250 που κατέχουν απλώς το Απολυτήριο Γυμνασίου, ανεβάζοντας έτσι το σύνολο των υποεκπαιδευμένων στους 5.555.118 που αποτελούν το 56,2%.
Με βάση τις δυο τελευταίες απογραφές διαφαίνεται ότι το πρόβλημα της υποεκπαίδευσης και ειδικά του αναλφαβητισμού, παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις στο δείκτη της εκπαίδευσης του πραγματικού πληθυσμού, παραμένει ένα από τα πιο σοβαρά κοινωνικά προβλήματα. Μπορεί η γενίκευση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Δημοτικό- Γυμνάσιο) και η φοίτηση ενός μεγάλου ποσοστού του μαθητικού πληθυσμού στη μεταϋποχρεωτική (Λύκειο, ΤΕΕ, Επαγγελματικές Σχολές) να έχουν ανεβάσει το γενικό εκπαιδευτικό δείκτη, το πρόβλημα όμως του αναλφαβητισμού εξακολουθεί να παραμένει και αναζητά άμεσες και επείγουσες λύσεις. Πιο συγκεκριμένα και σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ του 2001, για όλες τις εκπαιδευτικές κατηγορίες, πλην των υποεκπαιδευμένων, παρατηρείται μια σημαντική αύξηση: οι κάτοχοι «Μεταπτυχιακού- Διδακτορικού» αυξάνονται κατά 16.776 άτομα, οι «Απόφοιτοι ΑΕΙ» κατά 266.344, οι «Απόφοιτοι ΤΕΙ» κατά 161.344, οι «Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών» κατά 368.267, οι Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης κατά 586.578 και όσοι τελείωσαν τη Γ΄ Γυμνασίου κατά 190.632. Αντίθετα, σε όλες τις άλλες κατηγορίες των υποεκπαιδευμένων παρατηρείται μια μείωση που σε ορισμένες περιπτώσεις είναι σημαντική. Έτσι οι «Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαίδευσης» μειώθηκαν κατά 431.153, όσων δεν τελείωσαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν κατά 96.187 και των «Αγραμμάτων» κατά 243.455. Συνεπώς, η συνολική αύξηση των 848.258 του πραγματικού πληθυσμού της χώρας, ανάμεσα στις δυο απογραφές, απαρτίζεται συνολικά από εκπαιδευμένα κοινωνικά στρώματα που εισήλθαν στην παραγωγική διαδικασία με τη γενίκευση της υποχρεωτικής εννιάχρονης εκπαίδευσης. Στο σύνολο, όμως, του πραγματικού πληθυσμού τα υποεκπαιδευμένα και αναλφάβητα τμήματα εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν ένα μεγάλο τμήμα του και διαφαίνεται ότι η σχετική μείωση που παρατηρείται, οφείλεται, σε

[480] Οι κάτοχοι «Μεταπτυχιακών- Διδακτορικού» ανέρχονται σε 36.865 (0,4%), των «Αποφοίτων ΑΕΙ» σε 564.011 (6,24%), των ΤΕΙ σε 122.913 (1,36%), των «Ανώτερων Σχολών» σε 62.165 (0,68%), των «Αποφοίτων Μέσης Εκπαίδευσης» σε 2.118.244 (23,43%), «Τελείωσαν την Γ΄ τάξη Γυμνασίου» 973.618 (10,77%), «Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαίδευσης» σε 3.583.297 (39,64%), «Δεν τελείωσαν Δημοτικό αλλά γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν» 960.720 (10,62%) και «Αγράμματου» 617.646 (6,8%). (www.esye.gr)

σημαντικό βαθμό, όχι στη βελτίωση των εκπαιδευτικών τους προσόντων αλλά στη βιολογική αποχώρηση.

2. Η έρευνα του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου

Η έρευνα του **Εθνικού Κέντρου Βιβλίου** για τον αναλφαβητισμό διεξήχθη σε πανελλαδικό επίπεδο, (Ιούλιος 2000), με βάση την οποία επιβεβαιώθηκε πως στην Ελλάδα, ο μισός πληθυσμός της είναι υποεκπαιδευμένος, αφού δεν κατέχει τις βασικές γνώσεις και δεξιότητες που η ίδια η πολιτεία έχει θεσμοθετήσει, με αποτέλεσμα να αποτελεί *«ο αναλφαβητισμός ένα τείχος της ντροπής που χωρίζει την κοινωνία στα δύο»*.[481] Συγκεκριμένα, το 45% των ερωτηθέντων δεν έχει ολοκληρώσει τα εννέα έτη εκπαίδευσης σε οποιαδήποτε βαθμίδα, με αποτέλεσμα η σχολική διαρροή να αυξάνεται (το 12% δεν έχει παρακολουθήσει καθόλου το δημοτικό σχολείο, το 26% έχει ολοκληρώσει μόνο το δημοτικό, το 9% από τους τελευταίους συνέχισε τις σπουδές του για ένα-δυο χρόνια σε κάποια τεχνική-επαγγελματική σχολή και οι υπόλοιποι παρακολούθησαν απλώς μερικές τάξεις του Γυμνασίου χωρίς να το έχουν ολοκληρώσει). Οι Γυναίκες δε, του δείγματος είναι υποεκπαιδευμένες σε ποσοστό 49%, ενώ για τους Άνδρες το αντίστοιχο ποσοστό είναι 41%. Αν γίνει τώρα ο διαχωρισμός κατά ηλικιακές ομάδες, διαπιστώνεται πως υποεκπαιδευμένο είναι το 11% των ατόμων ηλικίας 15-24 ετών και το 21% των ατόμων ηλικίας 25-34 ετών. Σχετικά με τον τόπο διαμονής των ερωτηθέντων, προκύπτει πως το ποσοστό αυτών που δεν έχουν ολοκληρώσει 9ετή εκπαίδευση είναι πολύ υψηλό στις ημιαστικές περιοχές και κυρίως στις αγροτικές περιοχές, ενώ για τις αστικές περιοχές είναι χαμηλότερο. Συγκεκριμένα για την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη το 30% και το 32% των ατόμων, αντίστοιχα, είναι υποεκπαιδευμένα, ενώ για τις αγροτικές περιοχές το ποσοστό διπλασιάζεται και φτάνει το 63%. Τα μεγαλύτερα ποσοστά εντοπίζονται στις περιφέρειες της Κεντρικής Μακεδονίας (59%), της Πελοποννήσου (57%), της Ηπείρου (57%) και της Δυτικής Ελλάδας (56%). Η έρευνα έδειξε επίσης ότι από το σύνολο των υποεκπαιδευμένων, το 94% δεν μπορεί να ανταποκριθεί σε μία τουλάχιστον από τις τέσσερις απλές δοκιμασίες- τεστ στις οποίες υποβλήθηκαν και για τις οποίες η ανάγνωση, η γραφή και οι αριθμητικοί υπολογισμοί είναι απαραίτητοι.[482] Τέλος, το 46% αντιμετωπίζει προβλήματα στην αυτοεξυπηρέτησή του σε σχέση με μια από τις εξής υπηρεσίες: εφορίες, ασφαλιστικά ταμεία, νοσοκομεία, δήμοι-κοινότητες, ΟΤΕ, ΔΕΗ, αστυνομία. Όσον αφορά τα **αίτια εγκατάλειψης του σχολείου**, το 43% απάντησε ότι έπρεπε να εργαστεί, το 18% για οικογενειακούς λόγους, το 14% γιατί δεν τους άρεσε το σχολείο, το 12% γιατί προτίμησαν να μάθουν μια τέχνη, ενώ το 7% γιατί δεν υπήρχε σχολείο στην περιοχή τους.

Στα συμπεράσματα της έρευνας αναφέρονται οι αιτίες αυτής της κατάστασης ότι είναι βασικά κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές. Το πρόβλημα είναι πιο έντονο στα **φτωχά** και **περιθωριοποιημένα στρώματα**, όπου παρατηρείται η μεγαλύτερη δυσκολία τα παιδιά να πάνε σχολείο και να προχωρήσουν στις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Το πιο μεγάλο εμπόδιο αποτελεί η αδυναμία να πληρώσουν το αντίτιμο της μόρφωσης, είτε προσφέροντας τις κατάλληλες συνθήκες μέσα στην οικογένεια για μελέτη, είτε αδυνατώντας να καλύψουν το κόστος της συμπληρωματικής εκπαίδευσης (φροντιστήρια). Πολλές φορές και κάτω από αυτές τις συνθήκες,

---

[481] ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΒΛΙΟΥ- ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΒΙΒΛΙΟΥ: ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟ, ΑΘΗΝΑ 1998. Η έρευνα έγινε με χρήση δομημένου ερωτηματολογίου σε νοικοκυριά και ήταν διαφοροποιημένο για τους υποεκπαιδευμένους και για όσους είχαν ολοκληρώσει 9ετή εκπαίδευση με περιοχή έρευνας το σύνολο των διοικητικών περιφερειών της χώρας. Μέγεθος δείγματος 5.147 Έλληνες πολίτες ηλικίας 15 ετών και άνω. Επιστημονική επίβλεψη είχαν οι Τσιώκος Γ. (Γ.Γ.Λ.Ε.), Βεργίδης Δ. (Πανεπιστήμιο Πατρών), Νικολακόπουλος Η., (Πανεπιστήμιο Αθηνών), Καμπουρόπουλος Σ., (Ε.ΚΕ.ΒΙ.).

[482] Οι δοκιμασίες αυτές ήταν: Κατανόηση ενός απλού κειμένου, καταγραφή των στοιχείων της συνάντησης με τον ερευνητή, ανάγνωση και εκτέλεση ενός απλού αριθμητικού υπολογισμού του λογαριασμού της ΔΕΗ, ενώ το 70% των υποεκπαιδευμένων αντιμετωπίζει δυσκολίες στην αυτοεξυπηρέτησή του, σε μια τουλάχιστον από ορισμένες καθημερινές δραστηριότητες (π.χ. κατανόηση οδηγιών χρήσης φαρμάκων και άλλων προϊόντων, κατανόηση εγγράφων βιβλιαρίου τράπεζας, χρήση τηλεφωνικού καταλόγου, σύνταξη επιστολής, ανάγνωση πινακίδων στο δρόμο).

αναγκάζονται τα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία να εργάζονται. Επιπρόσθετα, προκύπτει από την έρευνα, η αδυναμία των γονέων να προσφέρουν ουσιαστική γονεϊκή προστασία και συμβουλευτική εξαιτίας της δεύτερης ή και της τρίτης δουλειάς που κάμουν.
Ένα άλλο σημείο της έρευνας σχετίζεται με τις κοινωνικές ομάδες που πλήττονται περισσότερο. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού παρουσιάζεται πιο έντονο στις **πολιτιστικές** και **οικονομικές μειονότητες**. Το 80% των **νέων τσιγγάνων** που ζουν στη χώρα μας, είναι αναλφάβητοι,[483] ποσοστό που μεταφράζεται σε 30.000 παιδιά, ενώ το ποσοστό αναλφαβητισμού στους **αλλοδαπούς** (παλιννοστούντες - Αλβανοί) είναι επίσης υψηλό, φτάνοντας το 51%. Οι **Γυναίκες**, επίσης, αποτελούν μια από εκείνες τις κοινωνικές κατηγορίες του πληθυσμού, όπου το ποσοστό του αναλφαβητισμού κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα. Το 1983 οι αναλφάβητες Γυναίκες άνω των 15 ετών ξεπερνούσαν το ένα εκατομμύριο (1.110.755 άτομα) ανεβάζοντας το ποσοστό αναλφαβητισμού στο 25,8%. Στους Άντρες ο αριθμός τους, εμφανώς χαμηλότερος, φθάνει τα 513.063 άτομα, δηλαδή σε ποσοστό 14,5%.[484] Εκτιμήθηκε, με βάση την έρευνα, ότι αναλφαβητισμός των Γυναικών είναι απόρροια της ανισότιμης θέσης τους στα πλαίσια της οικογένειας και του καταμερισμού ρόλων ανάμεσα στα μέλη της. Παρουσιάζεται, δε, σαν ένα σοβαρό πρόβλημα με έκδηλες τις επιπτώσεις σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο και οδηγούν τις γυναίκες αυτές να είναι ημιαγράμματες, ημιειδικευμένες, γεμάτες με προκαταλήψεις και σκοταδιστικές αντιλήψεις.[485]

6.3. Ο θεσμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης

Ο θεσμός της **λαϊκής επιμόρφωσης** και γενικότερα η **εκπαίδευση ενηλίκων** στην Ελλάδα, περιλαμβάνει «κάθε μορφή οργανωμένης εκπαίδευσης έξω από το σχολικό σύστημα με σκοπό την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας καθενός ατόμου ανεξάρτητα από εκπαιδευτικό επίπεδο, ηλικία και φύλο, καθώς και την ενεργητική συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή του τόπου».[486] Όπως είδαμε προηγούμενα, ο ρόλος της Λ.Ε. άλλαξε περιεχόμενο και μορφή τη μεταπολιτευτική περίοδο και γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη τη δεκαετία του '80. Πάντοτε, όμως, υπολείπονταν σε σχέση με τις πραγματικές ανάγκες και το μεγάλο αριθμό των υποεκπαιδευμένων και των αναλφάβητων της χώρας, γεγονός που επέτρεπε αλλεπάλληλες προσαρμογές στα νέα δεδομένα που παρουσιάζονταν. Έτσι, με το ΠΔ 147/76 με το οποίο αναδιοργανώνονταν η Κεντρική Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης, επιτρεπόταν, μέχρι ενός βαθμού, η δυνατότητα χάραξης κατευθυντήριων γραμμών για την επιμόρφωση του υποεκπαιδευμένου πληθυσμού και την κατάρτιση κανονισμών λειτουργίας των τοπικών Κ.Ε. Το 1982 επιχειρείται αναπροσανατολισμός στόχων και νέα οργανωτική διάρθρωση. Ανασυγκροτούνται τα υπάρχοντα συλλογικά όργανα με τη συμμετοχή εκπροσώπων των συναρμοδίων φορέων (ΓΣΕΕ, εργατικά κέντρα, Γενική Συνομοσπονδία Αγροτικών Συλλόγων) και

---

[483] ΛΥΔΑΚΗ Α., *ΜΠΑΛΑΜΕ ΚΑΙ ΡΟΜΑ. Οι Τσιγγάνοι των άνω Λιοσίων*, ειδικά το κεφάλαιο «Τα τσιγγανόπουλα στα σχολεία των άνω Λιοσίων», σελ.128-149, 2η έκδοση, ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ, 2000.

[484] ΕΥΣΤΡΑΤΟΓΛΟΥ Α., *Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Αναλφαβητισμού στην Ελλάδα, ΤΥΠΩΘΗΤΩ, 1999*, σελ. 78.

[485] Με βάση την έρευνα που έγινε από την Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδας, (1993), υπολογιζόταν πως το 49% των Γυναικών της υπαίθρου έχουν τελειώσει μόνο το Δημοτικό, το 15% παρακολούθησε μερικές τάξεις του Δημοτικού και το 7% είναι αγράμματες (βλ. ΟΓΕ, δημοσιευμένα στην εφημ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 4-3-1993).

[486] Γενικότερα, οι δραστηριότητες της Λαϊκής Επιμόρφωσης καλύπτουν α) την εκπαίδευση ενηλίκων που δεν έχουν φοιτήσει καθόλου στο δημοτικό σχολείο ή δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση β) τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση και άτυπη επαγγελματική κατάρτιση ενηλίκων με ιδιαίτερη έμφαση στις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες (παλιννοστούντες, τσιγγάνοι, γυναίκες, τρόφιμοι φυλακών, αποφυλακισμένοι, απεξαρτημένοι, ΑΜΕΑ) γ) την πολιτιστική και κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη των διαφόρων περιοχών, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και υγείας του λαού, τη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των πολιτών και την επίλυση ποικίλων ατομικών οικογενειακών και κοινωνικών προβλημάτων και δ) την ικανοποίηση των μορφωτικών αναγκών των αποδήμων και τη διατήρηση της εθνικής, πολιτιστικής τους ταυτότητας. Η μόνη αξιοσημείωτη αλλαγή που λαβαίνει χώρα τη δεκαετία του '90, σχετίζεται με την κάλυψη αντίστοιχων αλλαγών στον τομέα της επιμόρφωσης και της εκπαίδευσης των ενηλίκων από τον ΟΑΕΔ (Κέντρα μαθητείας) και τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης.

προβλέπεται η συγκρότηση και η λειτουργία του Συμβουλίου Λαϊκής Επιμόρφωσης, ως συλλογικό συμβουλευτικό όργανο, σε κάθε ΝΕΛΕ. Η φιλοσοφία του κανονισμού διέπεται από τις αρχές της **αποκέντρωσης**, της **περιφερειακής ανάπτυξης**, της σύνδεσης των επιμορφωτικών προγραμμάτων με τα **τοπικά προβλήματα**, της ανίχνευσης των κοινωνικών αναγκών και της συνεργασίας με την **Τοπική Αυτοδιοίκηση**. Το **1983** με το Ν.1320/83 αναβαθμίζεται η Διεύθυνση Επιμόρφωσης Ενηλίκων του ΥΠΕΠΘ σε ΓΓΛΕ με επικεφαλής Γενικό Γραμματέα, ενώ με το Ν. 1346/1983 καθιερώνεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα, η εφαρμογή προγράμματος επαγγελματικού προσανατολισμού για γυναίκες άνω των 25 ετών που επιθυμούσαν να μπουν στην αγορά εργασίας.[487] Το 1985 με το Ν. 1558 η ΓΓΛΕ μεταφέρεται από το ΥΠΕΠΘ στο Υπουργείο Πολιτισμού ως αυτοτελής Γραμματεία με δικό της προσωπικό, υπηρεσιακά και συλλογικά όργανα και εσωτερικές μονάδες σε επίπεδο Διευθύνσεων και Τμημάτων. Με τον κανονισμό που κυρώνεται στις 31-12 -1985 γίνεται αναφορά στους στόχους της ΛΕ, η προσπάθεια κοινωνικής ένταξης για ειδικές ομάδες του πληθυσμού, η εγκαθίδρυση του θεσμού των εθελοντών επιμορφωτών, η λειτουργία των τοπικών λαϊκών συνελεύσεων στους δήμους και στις κοινότητες και η δημιουργία Τοπικών Επιτροπών Λαϊκής Επιμόρφωσης, η στροφή σε προγράμματα κοινωνικού προβληματισμού και πολιτιστικής ανάπτυξης. Στα πλαίσια αυτά, κάθε γενική ή επιμέρους προσπάθεια της ΛΕ σχετίζονταν άμεσα ή έμμεσα με την αντιμετώπιση του **αναλφαβητισμού** και οι δράσεις αυτές ενισχύονταν από επιμορφωτικά προγράμματα που πέρα από τη διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης, είχαν ως στόχο την ανάπτυξη κριτικού πνεύματος στους υποεκπαιδευμένους και τη συμμετοχή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι.[488] Επιπρόσθετα κι αναφορικά με τα όργανα υλοποίησης των αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο, εκτός από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, δημιουργείται και το **Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων** (νόμος 2327/95), ενώ σε νομαρχιακό επίπεδο, διατηρούνται οι Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης (Ν.Ε.Λ.Ε.) και τα Συμβούλια Λαϊκής Επιμόρφωσης (Σ.Λ.Ε.). Επίσης, οι ΝΕΛΕ αναπτύσσονται ως Κέντρα Επιμόρφωσης και πραγματοποιούν, με δική τους ευθύνη, μεμονωμένες επιμορφωτικές εκδηλώσεις. Αξίζει να σημειωθεί, ότι Κέντρο Επιμόρφωσης θεωρείται, σύμφωνα με τον κανονισμό της Λαϊκής Επιμόρφωσης, μια «ευρύτερη γεωγραφική περιοχή που καλύπτει ένα σύνολο Δήμων και Κοινοτήτων, στην οποία υλοποιούνται οι δραστηριότητες της λαϊκής επιμόρφωσης». Έτσι, στα Κ.Ε. μπορούν να δημιουργηθούν ύστερα από έγκριση της ΝΕΛΕ ειδικά τμήματα μάθησης σε τομείς στους οποίους διαπιστώνεται, μέσα από τον διάλογο με τους κοινωνικούς φορείς, ότι υπάρχει σχετική ανάγκη.[489] Το 1997 ανατέθηκαν στη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, διάφορες εκπαιδευτικές και επιμορφωτικές δραστηριότητες που αφορούν στο τυπικό σύστημα εκπαίδευσης (Δημοτικό- Γυμνάσιο) και οι οποίες στόχευαν στη μεγαλύτερη σύνδεση του σχολείου και της κοινωνίας και διαφοροποιούνταν από τα συνήθη πλαίσια του τυπικού σχολικού προγράμματος (πχ. ανάπτυξη και λειτουργία των Κέντρων Δημιουργικής Απασχόλησης των Μαθητών (ΚΕ.ΔΑ.Μ.). Η συμμετοχή, επίσης, της ΓΓΛΕ στα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά

---

[487] Ως προς τη συνεχή κατάρτιση των γυναικών, η ΓΓΛΕ σε συνεργασία με το Κέντρο Μελετών και Επιμόρφωσης οργάνωσε περιφερειακά σεμινάρια με θέμα «Γυναίκα και λαϊκή επιμόρφωση» αναφορικά με τη θέση της γυναίκας στην οικονομία (περιορισμένη συμμετοχή, άνισες απολαβές), στην πολιτική (υποεκπροσώπηση, ιεράρχηση ρόλων) στην οικογένεια (εκμάθηση και διαμόρφωση ρόλων), (Βλ. ΥΠΕΠΘ, ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ, Μάιος' 85, αρ. 25, σελ. 38).

[488] «Ο θεσμός της Λ. Ε. και σε αντίθεση με άλλους φορείς, δεν αντιμετώπιζε πρόβλημα γραφειοκρατίας. Από πολύ παλιά, σε όλους τους νόμους, υπήρχε η δυνατότητα της άμεσης υλοποίησης προγραμμάτων. Αυτή η δυνατότητα όμως έκανε το θεσμό «ξέφραγο αμπέλι» στις παρεμβάσεις της εκάστοτε κυβέρνησης, ώστε να χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς, σαν όργανο προπαγάνδας, και μέσο αστυνόμευσης ακόμη και σαν μέσο εισροής μεγάλων κονδυλίων από την ΕΟΚ», (βλ. ΛΟΥΡΙΔΑ- ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Μ., *Ο ρόλος της Λαϊκής Επιμόρφωσης στην Κοινωνική Ένταξη των Παλιννοστούντων Ποντίων μέσα από τα μαθήματα Ελληνικής Γλώσσας*, πρόταση έρευνας, 1996, σελ. 23).

[489] Σύμφωνα με τα απολογιστικά στοιχεία του 1993, τα τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης που οργανώθηκαν στα πλαίσια της λαϊκής επιμόρφωσης, παρακολούθησαν 20.833 άτομα, ενώ τα διάφορα τμήματα μάθησης, τα οποία αφορούσαν σε κοινωνικά, πολιτιστικά και άλλα θέματα, καθώς και στην εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής, παρακολούθησαν 23.371 άτομα.

προγράμματα και η χρηματοδότηση διαφόρων δραστηριοτήτων από τα κοινοτικά κονδύλια διαμόρφωσαν καλές προοπτικές για την περαιτέρω ανάπτυξη του θεσμού της λαϊκής επιμόρφωσης, πολλές εκ των οποίων ενισχύθηκαν από την ίδρυση του **Ανοιχτού Πανεπιστήμιου**. Στις αρχές του 2000, στο χώρο της εκπαίδευσης των ενηλίκων, παρατηρείται μια αξιοσημείωτη αλλαγή που σχετίζεται με την επαναδιατύπωση των στόχων της **Λαϊκής Επιμόρφωσης**. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90, ο θεσμός της **Λαϊκής Επιμόρφωσης** ήταν ένας επιτελικός δημόσιος φορέας στον τομέα εκπαίδευσης ενηλίκων που συντόνιζε και υποστήριζε μαζικές δράσεις, οι οποίες στόχευαν, άμεσα ή έμμεσα στην καταπολέμηση του αναλφαβητισμού και στη συμπλήρωση της βασικής εκπαίδευσης των ενηλίκων κι απευθύνονταν, τόσο στο γενικό πληθυσμό όσο και σε ειδικές πληθυσμιακές κατηγορίες. Η δημιουργία όμως της **Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ)**, σηματοδοτεί το πέρασμα της Λαϊκής Επιμόρφωσης σε έναν εντελώς διαφορετικό προσανατολισμό. Η Γ.Γ.Ε.Ε. προσπαθεί να επιτελέσει το ρόλο του συνδετικού κρίκου ανάμεσα στο κράτος και στις μαζικές οργανώσεις του πληθυσμού που σχετίζονται με ζητήματα εκπαιδευτικού σχεδιασμού και ανάπτυξης: την πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, την εκπαίδευση ενηλίκων, τις επαγγελματικές οργανώσεις, τη βιομηχανία- εμπόριο- επιχειρήσεις, τις κοινωνικές υπηρεσίες και την υγεία. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκει τη **συνεχιζόμενη εκπαίδευση** και τη **δια βίου εκπαίδευση** του ενήλικα πληθυσμού, στόχος των οποίων εξακολουθεί να παραμένει η **καταπολέμηση του αναλφαβητισμού** και η **συμπλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης**. Στα πλαίσια αυτά η ΓΓΕΕ έχει την ευθύνη λειτουργίας των **Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας** (ΣΔΕ), ενώ από το 2001 υπάγεται σ' αυτήν και το **Ινστιτούτο Διαρκής Εκπαίδευσης Ενηλίκων**, σκοπός του οποίου είναι η τεχνολογική υποστήριξη των προγραμμάτων της ΓΓΕΕ καθώς και η υλοποίηση των ενεργειών που αφορούν στη δια βίου μάθηση. Επιπρόσθετα, η ΓΓΕΕ αναπτύσσει πρωτοβουλίες που σχετίζονται με θέματα, όπως η δικτύωση των τοπικών κοινωνιών και η δημιουργία των «πόλεων μάθησης» σε εθνικό[490] και ευρωπαϊκό επίπεδο.[491]

.....

Παρακολουθήσαμε με σχετικά αναλυτικό τρόπο το φαινόμενο του αναλφαβητισμού υπό την οπτική γωνία του παραγόμενου κοινωνικού αποκλεισμού (ιστορική διάσταση, νέοι ορισμοί, πολιτικές αντιμετώπισης του στην Ελλάδα και διεθνώς). Είδαμε πως η παγκόσμια εμπειρία καταδείχνει την απαίτηση για μια διαρκή συνεργασία μεταξύ όλων των εμπλεκομένων φορέων δηλαδή του κράτους, της τοπικής αυτοδιοίκησης και των μαζικών οργανώσεων.

Στην Ελλάδα, η συνείδηση της συνεργασίας μεταξύ των παραπάνω άρχισε να διαμορφώνεται από τις αρχές της δεκαετίας του '80 και εκείνη την εποχή έγιναν τα πρώτα δειλά βήματα στο θεσμικό τομέα. Ποια ήταν τα αποτελέσματα; Πώς διαμορφώθηκε το πλέγμα των δράσεων για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού και του παραγόμενου κοινωνικού αποκλεισμού και σε ποιο βαθμό οι εμπλεκόμενοι φορείς έχουν συνείδηση του προβλήματος; Ποιες είναι οι δυνατότητες συνεργασίας μεταξύ τους και ποια τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην προσπάθειά τους να συνεργαστούν; Αυτά είναι μερικά από τα ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν ενδελεχώς στο δεύτερο μέρος μέσα από την εξέταση του προβλήματος σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πεδίο, το Δήμο Περιστερίου.

---

[490] ΥΠΕΠΘ- ΓΓΕΕ, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ*, πρακτικά ημερίδας, 24-4-2002. Στην ομιλία του προέδρου της ΓΓΕΕ Χρήστου Δούκα τονίστηκε ότι η «δια βίου μάθηση» αναφέρεται στην επέκταση της μάθησης σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου έτσι ώστε να έχει τη δυνατότητα να αποκτά εκείνα τα μορφωτικά εφόδια τα οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει στην προσωπική του ανάπτυξη, την κοινωνική του ζωή και την επαγγελματική προοπτική. Στα πλαίσια αυτά αποκτά ιδιαίτερη σημασία η ανάπτυξη νέων «περιβαλλόντων» που να έχουν τις τεχνολογικές δυνατότητες για παγκόσμια δικτύωση και επικοινωνία και να εμπλέκουν τις πόλεις αναφοράς σε μια διαρκή ανταλλαγή πληροφοριών και αναπτυξιακών δυνατοτήτων. Επόμενα, η μάθηση στις πόλεις δεν περιορίζεται μόνο στα σχολεία, αλλά είναι ευρύτερη και περιλαμβάνει τις κοινωνικές και πολιτισμικές οργανώσεις και τον κόσμο της εργασίας».

[491] TOWARDS A EUROPEAN LEARNING SOCIETY: *Adult Education and Learning in Adult Education Organizations and Establishments in European Municipalities*, NEWTELS GRUNDTVIG PROJECT.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΎ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΠΟΛΛΑΠΛΩΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΩΝ- ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ

Ο Δήμος Περιστερίου συγκροτήθηκε το 1938 για να καλύψει τις ανάγκες της αστικής επέκτασης του λεκανοπέδιου της Αθήνας προς τα δυτικά, μετά τη μικρασιατική καταστροφή και τη συγκέντρωση μεγάλου αριθμού αγροτικών μαζών που εισήλθαν στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, ως αποτέλεσμα των συνεπειών του εμφυλίου πολέμου και της εσωτερικής μετανάστευσης. Ο τρόπος συγκρότησης του Δήμου Περιστερίου αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα παραδείγματα της προπολεμικής και μεταπολεμικής ανάπτυξης της Ελλάδας και σχετίζεται τόσο με τη σύνθεση των πληθυσμών αυτών, όσο και με το χαμηλό εκπαιδευτικό τους επίπεδο.

1.1. Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα μετά την μικρασιατική καταστροφή

Με το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων, του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, την εμπλοκή του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία και τα αποτελέσματα της Μικρασιατικής Καταστροφής, η Ελλάδα είχε αλλάξει οριστικά όψη. Η Μικρασιατική Καταστροφή οδήγησε στη Συνθήκη της Λοζάνης (1923), η οποία και όρισε τα τελικά όρια της Ελλάδας. Η Ελλάδα έχασε την Ανατολική Θράκη, τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο, τη Σμύρνη και τις άλλες ανατολικές επαρχίες. Το σπουδαιότερο, όμως, άρθρο της συνθήκης αυτής, ήταν αυτό που επέβαλε την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών. Πιο συγκεκριμένα, το έδαφος της χώρας και ο πληθυσμός της έχουν υπερδιπλασιαστεί: η έκταση από τα 63.211 τ. χμ. το 1912, έφτασε στα 130.199 τ. χμ. το 1922[492] κι ο πληθυσμός από 2.187.208 κατοίκους το 1889 είχε ανέλθει στους 5.016.889 το 1920 και με τους πρόσφυγες της Μ. Ασίας και των Βαλκανίων ανέρχεται το 1928 στους 6.204.674.[493] Η εγκατάσταση αυτού του μεγάλου αριθμού των προσφύγων που ήρθαν στην Ελλάδα από την Ασία, ταυτόχρονα με την τροποποίηση του εθνολογικού και πολιτικού χάρτη της Εγγύς Ανατολής, θα αλλάξει ριζικά το δημογραφικό χάρτη της Ελλάδας και τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συντεταγμένες και δομές του ελληνικού κράτους, που έφθανε μετά από πολλές περιπέτειες προς την οριστικοποίηση της επικράτειάς του.[494]

Το πρόβλημα της εγκατάστασης των μικρασιατών προσφύγων αρχίζει να παίρνει εκρηκτικές διαστάσεις μετά την Συνθήκη της Λοζάνης, αλλά και την προηγηθείσα Ελληνοβουλγαρική Σύμβαση του 1919 που άφηνε στις εθνικές, θρησκευτικές και γλωσσικές μειονότητες, το δικαίωμα της μετανάστευσης.[495] Μεγάλα κομμάτια των πληθυσμών αυτών μεταφέρονται στην Ελλάδα και

---

[492] ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., *Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ. Από την απελευθέρωση ως τους συνταγματάρχες*, εκδ. ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ, Α. ΛΙΒΑΝΗΣ, 1981, σελ. 26, υποσημείωση 3, σελ. 194.

[493] ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ν., *ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*, ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΘΕΜΕΛΙΟ, σελ. 124 και ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*, α΄ τόμος, 1832-1940, (1997), εκδ. ΧΡΙΣΤΑΚΗ, σελ. 144.

[494] Ειδικότερα για τις επιπτώσεις και τις κοινωνικές πιέσεις που άσκησε η υπόθεση της μικρασιατικής καταστροφής ο Άλκης Ρήγος σημειώνει: «Θα χρειαστεί και σε αυτόν τον τομέα ο συγκλονισμός της Μικρασιατικής Καταστροφής και όσα συνεπιφέρει: Τεράστια πίεση προς άμεση επιβίωση και εγκατάσταση των χιλιάδων αγροτικών προσφυγικών οικογενειών. Δυνάμει ανατρεπτικές διεργασίες ανάμεσα στους παλαιούς πολεμιστές. Εκρηκτική κατάσταση ασφυξίας στην εσωτερική αγορά εργασίας. Ανάγκη αύξησης της αγροτικής παραγωγής για τη διατροφή του εξαθλιωμένου πληθυσμού της χώρας. Δημογραφικά και εθνολογικά προβλήματα στα νέα βόρεια σύνορα, κύρια στη Μακεδονία. Κοινωνικές φοβίες και νέες οικονομικές απαιτήσεις μιας αστικής διαχείρισης ενός κατεστραμμένου πολιτικά και ιδεολογικά κρατικού μηχανισμού. Για να γίνει και εδώ προφανές ότι η εξάντληση των ορίων της εδαφικής επέκτασης του ελληνικού κράτους σήμαινε ταυτόχρονα και το οριστικό τέλος των μεγάλων αγροκτημάτων. (ΡΗΓΟΣ Α., *Η Β΄ Ελληνική Δημοκρατία 1924-1935. Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*, εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1992, σελ. 38-39).

[495] ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ν., όπ. π. σελ. 125.

εγκαθίστανται εξακτινωμένα στις μεγάλες πόλεις και προς όλες σχεδόν τις περιοχές των απελευθερωμένων εδαφών.

Σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, η μαζική άφιξη των Ελλήνων προσφύγων από τη Μικρά Ασία συντελεί στη διεύρυνση της αγροτικής μεταρρύθμισης του 1917 με συνέπεια την κατάτμηση του καλλιεργούμενου εδάφους και το σχηματισμό ενός μεγάλου αριθμού οικογενειακών εκμεταλλεύσεων με συνέπεια τη δημιουργία της μικρομεσαίας αγροτιάς. Το Κράτος, χάρη στην κατάτμηση της γης διαλύει τη μεγάλη γαιοκτησία, συμπιέζει την αγροτική εργασία και ταυτόχρονα με τη συσσώρευση αγροτικών μαζών στις πόλεις, βοηθά στην έναρξη της εκβιομηχάνισης και μέσω αυτής, στο πέρασμα προς στην καπιταλιστική ανάπτυξη.[496]

Επιπρόσθετα, η άφιξη των μικρασιατών προσφύγων και ο περιορισμός της μετανάστευσης προς τις Η.Π.Α., με ειδικό νόμο της χώρας αυτής (1922), είχαν ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη της βιομηχανίας, τη συμπίεση των εργατικών ημερομισθίων και την υποτίμηση του νομίσματος. Οι εξελίξεις αυτές σηματοδοτούν την άνδρωση της εργατικής τάξης και την τοποθέτηση του εργατικού ζητήματος στις κοινωνικές συγκρούσεις της εποχής.[497]

Σε πολιτικό επίπεδο, η εξάρτηση του αγροτικού κόσμου από το Κράτος, τους τοπικούς πολιτικούς αρχηγούς και η ταχεία άνοδος της προλεταριακής συνείδησης είχε ως αποτέλεσμα μια σειρά αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις στη μέχρι τότε δομή του πολιτικού συστήματος. Ο μακροχρόνιος απελευθερωτικός αγώνας εναντίον των Τούρκων, η επίδραση της Ρωσικής Επανάστασης και η τραγική κατάσταση των προσφύγων που συνέρεαν μαζικά στις πόλεις, ανατάραξαν την μέχρι τότε εμβρυακή μορφή εκπροσώπησης της εργατικής τάξης, με αποτέλεσμα την οργάνωσή της σε ριζοσπαστικότερες βάσεις.[498]

1.2. Η εγκατάσταση των μικρασιατών προσφύγων στο λεκανοπέδιο της Αθήνας

Από το προσφυγικό αυτό κύμα περίπου 603.000 θα εγκατασταθούν στα αστικά κέντρα και 246.000 στον αθηναϊκό χώρο.[499] Στην πρωτεύουσα που έχει αναδειχθεί ήδη σε πόλη μεταναστών (280.000 στην απογραφή του 1928), οι «γηγενείς» αποτελούν μικρή μειοψηφία (γύρω στους 140.000). Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι με αφορμή το γεγονός της μικρασιατικής καταστροφής και της προσφυγιάς, ολόκληρη η περίοδος μέχρι το μεσοπόλεμο, δείχνει την απαρχή της ενοποίησης του αθηναϊκού χώρου και τη δημιουργία μιας μεγάλης πρωτεύουσας σε μια μικρή χώρα.[500]

Η κατανομή όμως του προσφυγικού πληθυσμού δεν γίνεται ομοιόμορφα και εξακτινωμένα προς όλες τις πλευρές του λεκανοπέδιου της Αθήνας. Πριν την εγκατάσταση αυτή, οι γηγενείς αλλά και οι εσωτερικοί μετανάστες εγκαθίστανται στις κοινότητες μεταξύ της Αθήνας και του Πειραιά (Καλλιθέα, Άγιος Ιωάννης Ρέντης, Μοσχάτο και Νέο Φάληρο) και βόρεια της Αθήνας (Χαλάνδρι, Κηφισιά, Μαρούσι) και με κύριο χαρακτηριστικό, τα μεγάλα κενά αυτής της εγκατάστασης. Ανάμεσα στο 1928 και το 1940 αυτά τα κενά καλύπτονται τόσο από την εγκατάσταση των

---

[496] ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Η κοινωνική ενσωμάτωση της γεωργίας*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα, 1975, σελ. 198.

[497] ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ν., όπ. π. σελ. 126.

[498] ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ όπ. π. σελ. 28. Το 1918 ιδρύεται η Γενική Συνομοσπονδία των Εργατικών Ενώσεων και το ΣΕΚΕ που το 1924 μετονομάζεται σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας. Ως αποτέλεσμα της ταχύτατης ανόδου της εργατικής τάξης και της προλεταριακής συνείδησης παρατηρείται μια γενικότερη προσαρμογή του πολιτικού συστήματος, όπως των Φιλελευθέρων, στη νέα πραγματικότητα.

[499] Ενώ το 1908 μόνο το 24% του πληθυσμού ζούσε σε πόλεις με κατοίκους άνω των 5.000 κατοίκων, το 1920 ανεβαίνει στο 27% και το 1928 στο 33%. Ειδικότερα για τον πληθυσμό της μείζονος περιφέρειας των Αθηνών, από 452.919 κατοίκους το 1920 φθάνει στους 801.622 το 1928, (βλ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., όπ. π. υποσημείωση 5, σελ. 194).

[500] ΚΟΤΖΑΜΑΝΗΣ Β., *ΑΘΗΝΑ 1848-1995. Η ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΙΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ*, επιθεώρηση κοινωνικών επιστημών, σειρά 92-93, Α΄- Β΄, 1997, σελ. 6. Στο ίδιο άρθρο καταδείχνεται και με βάση την κατανομή του πληθυσμού του Αθηναϊκού Συγκροτήματος κατά την απογραφή του 1928, ότι για την Αθήνα σε σύνολο 459.210 κατοίκων οι γηγενείς ήταν 131.810 (28,7%), οι μετανάστες 198.020 (43,1%) και οι πρόσφυγες 129.380 (28,2%).

προσφύγων (που οριστικοποιείται το 1928), όσο και από την εσωτερική μετανάστευση. Νέες συνοικίες και Δήμοι περιστοιχίζουν την Αθήνα και τον Πειραιά.[501]

Τα οξυμένα προβλήματα της εγκατάστασης αναγνωρίζονται από τη μεριά της Διεθνούς Κοινότητας κι αναλαμβάνεται η πρωτοβουλία για οικονομική συνδρομή προς την Ελλάδα με τη χορήγηση ενός μεγάλου δανείου που τη διαχείρισή του την έχει αποκλειστικά η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (Ε.Α.Π.). Η Ε.Α.Π. όμως δεν μπορούσε παρά να λειτουργήσει με καθαρά ταξικά κριτήρια. Ο στόχος της είναι διπλός: από τη μια μεριά να εντάξει τους πρόσφυγες με τον πιο ομαλό τρόπο στον κοινωνικό ιστό της Ελλάδας, προς όφελος πάντα της άρχουσας τάξης της χώρας με σκοπό την προσφορά φτηνού εργατικού δυναμικού και από την άλλη, να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις επιστροφής του δανείου. Η Ε.Α.Π. σε συμφωνία με την Κυβέρνηση αναλαμβάνει τους συνοικισμούς της Καισαριανής, του Βύρωνα, της Νέας Ιωνίας, της Κοκκινιάς κλπ. και χτίζει σπίτια ζητώντας από τους πρόσφυγες ν' αποπληρώσουν το κόστος κατασκευής τους. Η αδυναμία των προσφύγων να ανταποκριθούν σε αυτό οδηγεί σε συγκρούσεις με αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς να εκδιωχτούν βίαια. Από το σημείο αυτό αρχίζει να παρουσιάζεται ένας ταξικός διαχωρισμός των προσφύγων. Οι «πλούσιοι» πρόσφυγες (όσοι κατάφεραν να μεταφέρουν ένα μέρος από τα περιουσιακά τους στοιχεία) εγκαθίστανται σε προνομιακές περιοχές (πχ. Νέα Σμύρνη) ενώ δημιουργείται μια μέση κατηγορία προσφυγικών δήμων, όπως η Νέα Φιλαδέλφεια.[502] Στην πραγματικότητα η Ε.Α.Π. ήταν ένας καθαρά πολιτικός οργανισμός και στην πράξη θα μεταφέρει στο προσφυγικό ζήτημα τις προσταγές των Μεγάλων Δυνάμεων από τη μια και της ελληνικής άρχουσας τάξης από την άλλη.[503]

Σε κάθε όμως περίπτωση, τα οξύτατα προβλήματα της διατροφής, της στέγης και της περίθαλψης που αντιμετωπίζουν από την πρώτη στιγμή της εγκατάστασής τους, οι καταπονημένοι από τις κακουχίες πρόσφυγες (οι περισσότεροι από τους οποίους είναι γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένοι), παραμένουν άλυτα κι ολόκληρος ο μηχανισμός του Κράτους αδυνατεί να τα αντιμετωπίσει. Το προσφυγικό πρόβλημα αναδεικνύεται ως «το κορύφωμα της ελληνικής προχειρολογίας της τελευταίας εικοσαετίας».[504]

Την αδυναμία αυτή του ελληνικού κράτους έρχεται να την αντιμετωπίσει, ως ένα βαθμό, η αυτοοργάνωση του μικρασιάτικου στοιχείου με σκοπό να διαχειριστούν τα όποια αγαθά της μεταρρύθμισης του 1923 για τη διανομή της γης στις αγροτικές περιοχές για την εξεύρεση εργασίας και καλύτερων συνθηκών στις πόλεις.[505] Από την πρώτη στιγμή συστήνουν **επιτροπές αγώνα** σε κάθε συνοικία που εγκαθίστανται, εκδίδουν **εφημερίδες** και **περιοδικά** για τη γνωστοποίηση των οξυμένων προβλημάτων τους και παλεύουν για την υιοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων κρατικής πολιτικής και περιθάλψεως.[506]

Από το Δεκέμβρη του 1922 αρχίζει να λειτουργεί το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων και ουσιαστικά «σπρώχνει» τους πρόσφυγες να εγκατασταθούν σε συνοικισμούς αποτελούμενους από σαθρές ξύλινες παράγκες και έτσι δημιουργούνται οι τεράστιες παραγκουπόλεις στην περιφέρεια της Αθήνας και του Πειραιά.[507]

---

[501] Την ίδια περίοδο και με τους ίδιους όρους συγκρότησης δημιουργούνται, περιμετρικά του Δήμου της Αθήνας, η Κοκκινιά, το Κερατσίνι, ο Κορυδαλλός, η Νέα Χαλκηδόνα, η Νέα Φιλαδέλφεια, η Νέα Ιωνία, ο Βύρωνας και ο Ταύρος. (Βλ. «Αρχαιολογικόν Δελτίον», τ.17, στο Ν. Θεοδοσίου, *ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ*, 1997, ΕΛ. ΔΙΑΛΟΓΟΣ, σελ. 230).

[502] ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., *ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ. Η Ιστορία του Τόπου. Το Χρονικό των Ανθρώπων*. «Ελεύθερος Διάλογος», Αθήνα 1997, σελ. 83.

[503] ΓΚΙΖΕΛΗ Β., *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και Προέλευση της Κοινωνικής Κατοικίας στην Ελλάδα (1920-1930)*, «Επικαιρότητα», 1984, σελ. 15.

[504] ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ Λ., *Πόλεις της Σιωπής. Εργατικός Εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940*», Πολιτιστικό Ίδρυμα Ε.Τ.Β.Α., 1989, σελ. 151.

[505] ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ν., όπ. π. σελ. 12.

[506] Η εφημερίδα «Προσφυγική Φωνή», στις 5 Ιουλίου του 1925, καταγγέλλει την ανικανότητα του κράτους να επιλύσει τα προβλήματα των προσφύγων.

[507] Για μια σύνοψη της εκτεταμένης βιβλιογραφίας που σχετίζεται με την παρουσία των προσφύγων στην Ελλάδα βλ. Γιώργος Α. Γιαννακόπουλος «*Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ελλάδα: Βιβλιογραφικό Δοκίμιο*», ΔΚΜΣ, τ.9, σ. 283-291.

Στο σύνολο αυτών των κατατρεγμένων αλλά περήφανων ανθρώπων υπήρχαν 50.000 ορφανά από τον έναν ή και από τους δυο γονείς. Οι περισσότερες από τις γυναίκες, επικεφαλής ορφανών από πατέρα οικογενειών, εργάζονταν ως καθαρίστριες, πλύστρες ή σε άλλες ευκαιριακές δουλειές: «Το μοναδικό δωμάτιο του σπιτιού μεταβάλλεται σε εργαστήριο και γίνεται πλυσταριό, πότε καρεκλάδικο και πότε ραφείο ειδών στρατού».[508]

1.3. Η εγκατάσταση των μικρασιατών προσφύγων στο Περιστέρι

Οι μικρασιάτες πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν το 1925 στο Περιστέρι ήταν τα τμήματα εκείνα που δεν μπορούσαν να απορροφηθούν στις άλλες συνοικίες των Αθηνών.[509] Κυρίως προέρχονταν από τους «ξεχασμένους» πρόσφυγες στο Δημοτικό Θέατρο της Αθήνας και όσων έμεναν σε σχολεία της Αθήνας και του Πειραιά. Η μεταφορά τους προέκυψε ως αποτέλεσμα πολλών παραγόντων: από την πιεστική ανάγκη των λεγόμενων «ειδικών συνθηκών» που δημιουργούσαν οι άσχημες συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων στο Δημοτικό Θέατρο, του κινδύνου να μείνουν για τρίτη χρονιά κλειστά πολλά από τα σχολεία της ευρύτερης περιοχής Αθηνών - Πειραιά, της ανώμαλης πολιτικής κατάστασης μετά το πραξικόπημα του Πάγκαλου (26 Ιουνίου 1925) και της πίεσης των ίδιων των προσφύγων (που ήδη είχαν αυτοοργανωθεί με τη συγκρότηση Επιτροπών Αγώνα) για καλύτερες συνθήκες ζωής.[510]

Δεν μπορεί να γίνει ακριβής υπολογισμός του αριθμού των μικρασιατών προσφύγων που ήρθαν αρχικά στην περιοχή του Περιστερίου, αλλά εκτιμάται ότι ανέρχονταν σε 1.500 με 2.000 άτομα κατά το πρώτο έτος της εγκατάστασής τους. Στη συνέχεια όμως αυξήθηκε σημαντικά και έφτασε τους 18.000 το έτος 1934.[511] Δεν μπορεί, επίσης, να γίνει ακριβής υπολογισμός για τη σύνθεση του προσφυγικού πληθυσμού σε άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Εκτιμάται όμως ότι οι γυναίκες και τα παιδιά αποτελούσαν το μεγαλύτερο τμήμα, καθώς πολλοί άνδρες εξοντώθηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου.[512] Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΣΥΕ, ο πληθυσμός στο χώρο που ανήκε στο Περιστέρι δεν ξεπερνούσε το 1923 τους 123 κατοίκους, για

---

[508] ΣΒΩΛΟΥ Μ., *Η γυναίκα στην εργασία*, «Ο Αγώνας της Γυναίκας», Δ/39 (1927), σελ. 3.

[509] Σύμφωνα με τον ιστορικό- ερευνητή Νίκο Θεοδοσίου, στο Περιστέρι πρέπει να ήρθαν οι περισσότερο φτωχοί από τους πρόσφυγες. Όπως σημειώσαμε και πιο πάνω, οι πιο εύποροι από τους πρόσφυγες (όσοι κατάφεραν να φέρουν μαζί τους μέρος της περιουσίας τους, κυρίως σε χρήμα) εγκαταστάθηκαν στη Νέα Σμύρνη και η μέση κατηγορία των προσφύγων στη Νέα Φιλαδέλφεια. (ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., *ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ. Η Ιστορία του Τόπου. Το Χρονικό των Ανθρώπων*, «Ελεύθερος Διάλογος», Αθήνα 1997, σελ. 83).

[510] Οι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στο Περιστέρι και διέμεναν αρχικά στο Δημοτικό Θέατρο της Αθήνας, προβλέπονταν να εγκατασταθούν στο συνοικισμό του Ρουφ. Αυτή ήταν και η επιθυμία του Υπουργού Πρόνοιας Μυσιρόγλου, ο οποίος τους επισκέφτηκε στις 15-6-1925. Με το ξέσπασμα όμως του πραξικοπήματος του Πάγκαλου, η μεταφορά των προσφύγων αποφασίζεται να γίνει σε νέα περιοχή, που επιλέγεται να είναι ο συνοικισμός «Περιστέρι». Άμεσα ορίζεται επιτροπή μηχανικών και απαλλοτριώνεται ο χώρος που ανήκε μέχρι τότε σε τσιφλικάδες και τη Μονή Πετράκη. Στις 17-7-1925, μετά από επιθεώρηση του χώρου, οι πρόσφυγες μεταφέρονται στο Περιστέρι (βλ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν, όπ. π. 85).

[511] Στην εντυπωσιακή αυτή αύξηση του πληθυσμού στο Δήμο Περιστερίου συνετέλεσε και ο ερχομός εκατοντάδων Κωνσταντινοπουλιτών και Ελλήνων της Ανατολικής Θράκης και της Βουλγαρίας που ήρθαν με βάση την ανταλλαγή των πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Η αύξηση αυτή οφείλεται επίσης και στον ερχομό των Αρμενίων και κάποιων Κιρκάσιων, Ρώσων και Τούρκων Τσερκέζων. Οι Αρμένιοι εγκαταστάθηκαν όλοι μαζί και δημιούργησαν τη δική τους συνοικία τα «Αρμένικα». Ο γιατρός Γρηγόρης Παξιμαδάς υπολόγιζε ότι το 1938 οι κάτοικοι του Περιστερίου έφταναν τους 25.000 εκ των οποίων τα τρία τέταρτα ήταν πρόσφυγες. Πιο αναλυτικά οι οικογένειες προσφύγων από τη Σμύρνη και τα περίχωρά της έφταναν στις 300 περίπου, από την Κωνσταντινούπολη και από την Ανατολική Θράκη στις 100, από το Ικόνιο στις 80 και από το Αϊβαλί στις 25. Οι Πόντιοι είχαν το δικό τους συνοικισμό με 100 σπίτια και σε ξεχωριστό συνοικισμό έμεναν οι 100 περίπου οικογένειες Αρμένιων.

[512] Αυτό άλλωστε φαίνεται και από το γεγονός ότι στις εκλογές του 1925 στο Περιστέρι, για την διεκδίκηση της Δημαρχίας της Αθήνας ανάμεσα στον Πάτση και στο Μερκούρη, σε σύνολο 2.000 ατόμων ψηφίζουν συνολικά 257 άνδρες (ποσοστό 12,9%). Αργότερα, το 1934, το ίδιο φαινόμενο θα εμφανιστεί ξανά, αφού στους εκλογικούς καταλόγους είναι εγγεγραμμένοι 2.450 άντρες με δικαίωμα ψήφου σε σύνολο περίπου 17.000 κατοίκων (14% επί του συνόλου), (βλ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., όπ. π. σελ. 148).

να φθάσει το 1928 στους 7.268 (αύξηση 208,73%) και να ολοκληρωθεί το 1940 με 21.537 (αύξηση 196, 33%).[513]

Ο συνοικισμός αρχικά καταλάμβανε μικρή έκταση γύρω από την περιοχή της Ευαγγελίστριας και του Αγίου Αντωνίου, ενώ την περίοδο που το Περιστέρι ανακηρύχθηκε Δήμος, περιλάμβανε, σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών, τους συνοικισμούς: Χρυσαλλίδα, Άνω και Κάτω Γερμανικά, Κτιστά, Ποντίων, Αρμενίων και Παλαιό Περιστέρι.[514]

Οι μικρασιάτες πρόσφυγες του Περιστερίου αντιμετώπισαν ίδιας τάξης προβλήματα με αυτούς που εγκαταστάθηκαν σε άλλες περιοχές του λεκανοπεδίου της Αθήνας, αλλά ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό καταγράφεται η οξύτητά τους. Η Γαλάτεια Καζαντζάκη, που διενεργεί έρευνα γράφει σχετικά: «Η Σαχάρα δε θα' ναι τόσο γυμνή από κάθε βλάστηση και τόσο αποκλειστικά γκρίζα όσο το τοπίο αυτό».[515] Στην πραγματικότητα, η έκταση αυτή πριν το 1922 ήταν εντελώς ακατοίκητη. Στην περιοχή του Περιστερίου μεταφέρονταν και στοιβάζονταν τα σκουπίδια της Αθήνας, το έδαφος ήταν ανώμαλο, γεμάτο χαντάκια και κατσάβραχα, υπήρχαν λίγα άγονα χωράφια που παρήγαγαν σανό, θυμάρια, γαϊδουράγκαθα, πικραγγουριές, τσουκνίδες και η περιοχή ήταν γεμάτη από φίδια, σαύρες και άλλα ερπετά. Μόνο σε ορισμένες περιοχές, το άγονο αυτό έδαφος διακοπτόταν από χώμα που για να γίνει καρπερό απαιτούσε σκληρή δουλειά. Αλλά και οι ίδιοι οι όροι της διαμονής δημιουργούσαν ανυπέρβλητα εμπόδια. Το μεγαλύτερο πρόβλημα ήταν η έλλειψη πόσιμου νερού, καθώς στην περιοχή, όχι μόνο δεν υπήρχε δίκτυο ύδρευσης, αλλά και τα πηγάδια ήταν ελάχιστα και με λίγο νερό.[516] Από την άλλη, το πρόβλημα της στέγασης στη περίπτωση των μικρασιατών προσφύγων του Περιστερίου πήρε εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά, καθώς η αρχική πρόβλεψη ήταν να εγκατασταθούν σε ξύλινα παραπήγματα στην περιοχή του Αγίου Αντωνίου. Οι ξύλινες παράγκες ήταν κατασκευασμένες από ευτελή υλικά και δε διέθεταν τις στοιχειώδες ανέσεις. Αργότερα προστέθηκαν κι άλλες παράγκες, οι ονομαζόμενες «γερμανικές», καλύτερης κατασκευής, αλλά και αυτές δεν μπορούσαν να προσφέρουν ικανοποιητικές συνθήκες διαβίωσης.[517] Τα πρώτα πετρόχτιστα σπίτια άρχιζαν να κτίζονται σε

---

[513] Με βάση τον αντιστασιακό και συγγραφέα Ν. Σφακιανάκη, αναφέρεται ότι σε μια τοπική εφημερίδα (χωρίς να λέγεται ποια και πότε) δημοσιεύτηκε η παρακάτω εξέλιξη του πληθυσμού: 1879 κάτοικοι 79, 1889 κάτοικοι 21, 1896 κάτοικοι 35, 1907 κάτοικοι 49, 1920 κάτοικοι 123, 1928 κάτοικοι 7.268, 1940 κάτοικοι 21.537, (βλ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Ν., *ΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ 1941-1944 και μαρτυρίες από τη Μικρασιατική καταστροφή και την προσφυγιά*, Αθήνα 1993, αυτοδημοσίευση, σελ. 17).

[514] Αναφέρονται στο ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ του ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΓΟΝΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, 2003.

[515] Η έρευνα δημοσιεύτηκε πολύ αργότερα στην εφημερίδα «Ελευθέρα Γνώμη», 15-3-1936, με γενικό τίτλο: «Εκεί που εργάζεται η σημερινή Ελληνίς».

[516] Μόνο αργότερα και με τη γενίκευση της ειδικότητας των «πηγαδάδων» και των «σκαφτιάδων» θα ανοιχτούν περισσότερα πηγάδια, γεγονός που θα επιτρέψει στους πρόσφυγες, στις παρακηφίσιες περιοχές, που μαζεύεται περισσότερο χώμα από τα βουνά, να φτιάξουν αμπέλια και να σπείρουν σπαρτά (βρώμη, κριθάρι και στάρι). Τα ελαιόδεντρα όμως ήταν αυτά που κυριαρχούσαν γιατί ευδοκιμούν σε «δύσκολα χώματα» και «κοντά στον Άγιο Ιερόθεο, στο ξέφωτο τοπίο του, αμέτρητες αμυγδαλιές, ίδιες νυφούλες. Πρόκληση για τους Αθηναίους, που Κυριακές και Καθαρή Δευτέρα περνούσαν κοντά τους», (ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Ν., όπ. π. σελ. 25).

[517] Οι πρώτες παράγκες ήταν ένας σκελετός από ξύλα πάνω στα οποία ήταν καρφωμένες σανίδες και η σκεπή ήταν από πισσόχαρτο. «Από μέσα, άμα η σανίδα είχε ρόζους έβλεπες έξω. Εμείς βάλαμε από μέσα πηχούλες που τις καρφώσαμε στο σκελετό, μπαγδατί το λέγαμε, και ο μπαμπάς μου τις σοβάντιζε. Άλλοι κολλούσαν εφημερίδες. Όταν έβρεχε, έτρεχε και βάζαμε τενεκεδάκια από κάτω να μαζεύουμε νερό. Ο μπαμπάς μου την είχε δέσει με συρματόσκοινα, για να μην την πάρει ο αέρας», (μαρτυρία Έλλης Γαβριηλίδου, στο ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ, όπ.π. σελ. 93). Αργότερα η κατασκευή των «γερμανικών» παραπηγμάτων μετρίασε κάπως τους κινδύνους των παραγκών. Οι «γερμανικές παράγκες» ήταν αποτέλεσμα της χρηματοδότησης από τις πολεμικές επανορθώσεις που υποχρεώθηκε να δώσει η Γερμανία. Το 1925 υπογράφτηκε η πρώτη σύμβαση με γερμανικό οίκο για την κατασκευή των πρώτων χιλίων παραγκών. Στις 16 Οκτωβρίου της ίδιας χρονιάς, το Υπουργείο Πρόνοιας ενέκρινε κονδύλι 80.000 δραχμών για την εκτέλεση των αναγκαίων εργασιών στο Περιστέρι για την τοποθέτησή τους. Οι γερμανικές παράγκες, αναφέρει ο Ν. Θεοδοσίου (σελ. 99), «ήταν σε σύγκριση με τις καρφωτές πραγματικά παλάτια. Η πεθερά της Έλλης Γαβατίδου ένιωθε ότι ανήκε σε ανώτερο κοινωνικό στρώμα. Αυτό το αίσθημα ενισχυόταν από το γεγονός ότι είχε καταφέρει να φέρει από την Κωνσταντινούπολη απ' όπου καταγόταν, όλο το νοικοκυριό της, ακόμη και τα έπιπλα». Να σημειωθεί,

οικόπεδα που τους διανεμήθηκαν μετά από μεγάλες προσπάθειες των προσφύγων, με βάση το νόμο «Περί Συστάσεως Οικοδομικών Συνεταιρισμών Αστών Προσφύγων» με στόχο την αυτοστέγαση των άστεγων οικογενειών σε οικόπεδα που θα απαλλοτρίωνε το δημόσιο και θα τα παραχωρούσε στους πρόσφυγες.[518] Συνάμα, οι μικρασιάτες πρόσφυγες αντιμετωπίζουν και τα προβλήματα της μεταφοράς του νεκροταφείου προς τα δυτικότερα, τη στενότητα της γέφυρας της Κολοκυνθούς και της ξύλινης στη Ροσινιόλ που χαλάει συχνά καθώς και την ανυπαρξία μονάδας παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος.[519]

Η εγκατάσταση των προσφύγων με αυτές τις προϋποθέσεις ήταν μια πραγματικά δύσκολη υπόθεση. Στις 19-8-1925, μια πυρκαγιά κατέστρεψε τις παράγκες που είχαν παραδοθεί δυο μέρες πριν. Ένα χρόνο μετά την εκ νέου ανακατασκευή τους κι ενώ είχαν ήδη μπει μέσα οι πρόσφυγες, μια ανεμοθύελλα αυτή τη φορά (25-8-1926) κατέστρεψε το μεγαλύτερο μέρος τους, προκαλώντας το θάνατο ενός πρόσφυγα. Ο θάνατος αυτός ήταν «η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι» και προκάλεσε την οργή των κατοίκων, μετατρέποντας το μνημόσυνό του σε συλλαλητήριο. Με αφορμή αυτό το γεγονός, αλλά εκφράζοντας και τη γενικότερη αγανάκτησή τους για τα οξυμένα προβλήματα, οι μικρασιάτες πρόσφυγες άρχισαν να οργανώνονται και να συστήνουν επιτροπές αγώνα.[520] Αργότερα, το Φλεβάρη του 1930 μια νέα ανεμοθύελλα θα πλήξει σχεδόν ολόκληρο το Περιστέρι και η καταστροφή αυτή προκαλεί τη δυναμική αντίδραση των προσφύγων. Όταν το Κράτος έστειλε σκηνές αρνήθηκαν να τις παραλάβουν και απαίτησαν να τους παραχωρηθούν πετρόχτιστα σπίτια. Ο Β. Νεφελούδης, στο βιβλίο του «Μαρτυρίες 1906-1938» αναφέρει ότι την ιδέα κατάληψης των ακατοίκητων σπιτιών την έριξε ο ίδιος, όταν με την ιδιότητα του συντάκτη του «Ριζοσπάστη» πήγε στο Περιστέρι για να κάνει ρεπορτάζ.[521]

Το πρόβλημα της κοινωνικής αφομοίωσης όμως των προσφύγων του Περιστερίου δεν ήταν ίδιο σε μέγεθος με τις άλλες περιπτώσεις εγκατάστασης στην Ελλάδα. Στις περισσότερες από αυτές, η συνύπαρξη γηγενών και μικρασιατών δεν αποδείχτηκε εύκολη υπόθεση.[522] Η βαθιά αντίθεση μεταξύ των γηγενών που προϋπήρχαν και των προσφύγων εντοπιζόταν σε όλα τα επίπεδα της

επίσης, ότι οι Κωνσταντινουπολίτες, μαζί με τους Έλληνες της Ανατολικής Θράκης και της Βουλγαρίας, αποτελούσαν μια δεύτερη κατηγορία προσφύγων που ήρθαν να εγκατασταθούν στο Περιστέρι, «θύματα κι αυτοί της ανταλλαγής των πληθυσμών στα πλαίσια της εθνοκάθαρσης που εφαρμόζονταν σε Ελλάδα, Τουρκία και Βουλγαρία. Αυτοί είχαν την τύχη- αν μπορεί κανείς να την πει έτσι- να κατοικήσουν στις «γερμανικές» και να μη δοκιμάσουν την εμπειρία των «καρφωτών παραγκών». Θα μπορούσαμε, επίσης, να σημειώσουμε, ότι τα προκατασκευασμένα, φθηνά ξύλινα «σπίτια» που έμειναν με το λαϊκό χαρακτηρισμό «γερμανικά», ήταν μια διαδεδομένη μορφή κατασκευής σπιτιών που ήρθαν να αντικαταστήσουν τις «τρώγλες», οι οποίες κατασκευάζονταν από ευτελή υλικά (ξύλο, τενεκέ, τσουβάλι). Παράλληλα κατασκευάζονταν κι άλλα σπίτια όπως μικρές πετρόχτιστες μονοκατοικίες (τέτοιες υπήρξαν και στο Περιστέρι) ή διώροφα για 6-8-10 ή 12 οικογένειες κατ' όροφο. Πολλές φορές και παρ' όλες τις δυσκολίες της διαμονής και της συγκατοίκησης, η διαρρύθμιση και η διακόσμηση των σπιτιών διατηρούσε μνήμες πριν από τον ξεριζωμό στις προηγούμενες πατρίδες τους. Οι γυναίκες συντηρούσαν το σπίτι με θρησκευτική ευλάβεια, που χαρακτήριζε άλλωστε και την κοινωνική τους ζωή. (Βλ. επίσης *Από τα αρχοντόσπιτα στις παράγκες*, των ΧΤΟΥΡΗ Σ.- ΜΠΑΚΑΛΗ Χ., εργαστήριο Πολιτισμικής Επικοινωνίας και Τεκμηρίωσης, στο «1922: οι δικοί μας πρόσφυγες», 11-9-1999, εφημ. Ελευθεροτυπία, ειδικό αφιέρωμα).

[518] Η «Χρυσαλλίδα» είναι ένας τέτοιος οργανωμένος συνοικισμός σπιτιών που φτιάχτηκε στο Περιστέρι, αλλά σε αντίθεση με αυτόν των «πυροπαθών» αυτοχρηματοδοτήθηκε από τους ίδιους τους πρόσφυγες και για αρκετά χρόνια οι «προνομιούχοι» πρόσφυγες πάλεψαν σκληρά μέσα στο πέλαγος της κρατικής γραφειοκρατίας μέχρι να καταφέρουν να αποκτήσουν ένα «σπιτάκι με κεραμίδια».

[519] Το Γενάρη του 1928, οι ιδιώτες Βλαχάκης και Ζαγανιάρης, αναλαμβάνουν με μειοδοτικό διαγωνισμό την άδεια για παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος στο Περιστέρι. Όμως, το ηλεκτρικό ρεύμα θα έρθει πολύ αργότερα, (ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ όπ. π. σελ. 109).

[520] Η Επιτροπή Αγώνα σε ψήφισμά της ζητούσε την παραδειγματική τιμωρία των ενόχων και μέσα στο γενικότερο πνεύμα αλληλεγγύης πραγματοποίησαν έρανο για τη στήριξη της χήρας του νεκρού και εξεύρεση κατοικίας (Θεοδοσίου Ν., όπ. π. σελ. 95-98).

[521] ΝΕΦΕΛΟΥΔΗΣ Β., *Μαρτυρίες 1906-1938*, Αθήνα 1984, σελ. 9.

[522] ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Α. Γ., *ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ*, στο ειδικό ένθετο της εφ. Ελευθεροτυπία: «Η προσφυγιά του 1922», 30-8-2000, σελ. 15.

οικονομικής και πολιτικής ζωής.[523] Στην περίπτωση όμως των μικρασιατών προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στο Περιστέρι δεν υφίστατο θέμα απομόνωσης και διακρίσεων από τον ντόπιο πληθυσμό, αφού τέτοιος δεν υπήρχε ή ήταν ελάχιστος και για αυτό γενικά μπορεί να ειπωθεί ότι δεν παρατηρήθηκαν τέτοιου είδους αντιπαλότητες, όπως για παράδειγμα, στον βορειοελλαδικό χώρο, όπου οι πρόσφυγες θα βρεθούν αντίπαλοι των μειονοτήτων για πολιτικούς, οικονομικούς και φυλετικούς λόγους.[524] Αλλά και σε αρκετούς από τους άλλους συνοικισμούς της Αθήνας, παρουσιάστηκαν αρκετά κρούσματα ρατσισμού. Από την αρχή ο γηγενής πληθυσμός αντιμετώπισε εχθρικά τους μικρασιάτες πρόσφυγες. Τους θεωρούσε σαν πραγματικούς αίτιους της δυστυχίας που μάστιζε τον τόπο και τους αντιμετώπιζε σαν απειλή.[525] Παρόμοια περιστατικά εμφανίζονται και στο συνοικισμό του Περιστερίου, αλλά δεν παίρνουν γενικευμένη μορφή. Άλλωστε οι πληθυσμοί των εσωτερικών μεταναστών που εγκαθίστανται την ίδια περίοδο, υπολείπονται σε αριθμό σε σχέση με τους μικρασιάτες και αυτό θα συμβεί σχετικά αργότερα από την εγκατάσταση των μικρασιατών.[526] Στο μόνο που διέφεραν ήταν η γεωγραφική κατανομή τους. Η συνέχεια της οδού Δυρραχίου από τα Σεπόλια προς την πλευρά της γέφυρας Ροσινιόλ ήταν το φυσικό όριο αυτής της διασποράς με τους πρόσφυγες να τοποθετούνται στα βόρεια της οδού και οι εσωτερικοί μετανάστες στα νότια, προς την πλευρά της γέφυρας της Κολοκυνθούς. Τα κοινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν για το στέριωμα στη νέα πατρίδα, δε δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις εκείνες για μια αντιπαλότητα σε σχέση με τη διανομή της γης, του νερού και των ευκαιριών απασχόλησης. Σε αυτό, ίσως, να συνετέλεσε η απομόνωση από το κεντρικό κράτος, που η πολιτική του απέναντι στο Περιστέρι από την αρχή της συγκρότησής του, συνιστά μια διαδικασία **κοινωνικού αποκλεισμού**, τόσο προς τους μικρασιάτες, όσο και προς τους προερχόμενους από την εσωτερική μετανάστευση, σπρώχνοντας τον πληθυσμό αυτό δυτικότερα σε σχέση με την Αθήνα, αφού υπήρχε «μια σαφής πολιτική αποφυγής δημιουργίας πλατιών εργατικών στρωμάτων».[527] Άλλωστε τα βασικά κριτήρια που επικράτησαν για την κατανομή του μικρασιάτικου πληθυσμού και τη χωροθέτηση των προσφυγικών οικισμών αρχικά και της διοχέτευσης των εσωτερικών μεταναστών αργότερα, ήταν αφενός μεν η προσφορά φθηνής εργατικής δύναμης στις βιομηχανίες και βιοτεχνίες της Αθήνας και του Πειραιά και αφετέρου ο **αποκλεισμός** από τα άλλα παραδοσιακά εργατικά στρώματα της πόλης των Αθηνών, αλλά και μεταξύ των ίδιων των προσφύγων. Ο **αποκλεισμός** αυτός έδινε την εντύπωση της συνειδητής, από τη μεριά του κεντρικού κράτους, **κοινωνικής απομόνωσης** των προσφύγων που η μαζική εμφάνισή τους στο λεκανοπέδιο, ενδεχομένως, να δημιουργούσε προβλήματα στη μέχρι τότε διατήρηση του υπάρχοντος ομοιογενούς κοινωνικού περιβάλλοντος και να ανέτρεπε τις διαφοροποιημένες τιμές της αστικής και περιαστικής γης στο λεκανοπέδιο της Αθήνας.

Όμως, στην περίπτωση της συγκρότησης του Περιστερίου, η ανάγκη επίλυσης σοβαρών προβλημάτων (της κατοικίας, της έλλειψης πόσιμου νερού, της επικοινωνίας με την Αθήνα και

---

[523] MAVROGORDATOS, TH., *Stillborn republic. Social Coalition and Party Strategies in Greece*, 1922-1936, Berkeley, 1983, σ. 182.

[524] ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Αλ., «Πρόλογος» στο: Μ. Νοταράς, *Η αγροτική αποκατάστασις των προσφύγων*, Αθήναι 1934, (αναφέρεται ως υποσημείωση του ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Γ., όπ.π. σελ. 17).

[525] Όταν οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στο Δημοτικό Θέατρο της Αθήνας λέγονταν πολλά εις βάρος τους σχετικά με τη δυσοσμία που βγαίνει από τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης. Γενικότερα επικρατούσε ένα πνεύμα καχυποψίας και το επίθετο «πρόσφυγας» προσέλαβε την πιο υποτιμητική και περιφρονητική σημασία. Τους έλεγαν «πρόσφηγκες» και οι γυναίκες χαρακτηρίζονταν «παστρικές», χαρακτηρισμός που σημαίνει ελαφρότητα στα ήθη, γιατί είχαν περίσσια φροντίδα στην καθαριότητα και στην ατομική περιποίηση. Σε πολλές μάλιστα των περιπτώσεων αμφισβητήθηκε και η «ελληνικότητα» με αποτέλεσμα πολλοί από τους πρόσφυγες αναγκάστηκαν να αλλάξουν από το επώνυμό τους, τα τουρκογενή προθέματα και τις καταλήξεις, ενώ κάποιοι άλλοι το άλλαξαν εντελώς (βλ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Γ., όπ. π.).

[526] Σύμφωνα πάλι με τον Γ. Παξιμαδά στο συνοικισμό του Περιστερίου, οι εσωτερικοί μετανάστες προέρχονται κυρίως από τη Μάνη, τη Μεσσηνία, την Αρκαδία και την Ήπειρο. Στα «Ηπειρώτικα» κατοικούν 100 περίπου οικογένειες, ενώ δεν προσδιορίζεται ο ακριβής αριθμός Μεσσηνίων και Αρκάδων, παρόλο που έχουν δημιουργήσει Σύλλογο με την ονομασία «Κολοκοτρώνης».

[527] ΔΡΙΤΣΑ Μ., *Εθνική Τράπεζα και Πρόσφυγες*, περιοδικό Τα Ιστορικά, τ.4, σ. 313-32.

των κινδύνων για τη δημόσια υγεία που προέκυπταν από τον απέραντο σκουπιδότοπο που προϋπήρχε και τον κίνδυνο διάδοσης μολυσματικών ασθενειών), δεν έδιναν την πολυτέλεια για εσωτερικές διαμάχες και συγκρούσεις ανάμεσα στους μικρασιάτες πρόσφυγες και στα εσωτερικά προσφυγικά κύματα που σιγά σιγά αυξάνονταν. Στις δυσκολίες αυτές, αν προστεθεί και το ακανθώδες και άγονο έδαφος (που δεν μπορούσε να ικανοποιήσει πολλές φορές, ούτε τις ανάγκες αυτοκατανάλωσης σε σιτηρά, κυρίως εξαιτίας της έλλειψης νερού), καθώς και το υψηλό ποσοστό λοιμωδών ασθενειών και παιδικής θνησιμότητας,[528] τότε μπορεί να εκτιμηθεί ότι ήταν κοινή η μοίρα των πληθυσμών αυτών να συνυπάρξουν με ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης. Οι διαμάχες και οι έριδες θα αρχίσουν να εμφανίζονται μεταπολεμικά, όταν αποκρυσταλλώνονται οι κοινωνικές και πολιτικές δομές στη χώρα και θα αρχίσει να δημιουργείται μια πρωταρχική συσσώρευση πλούτου σε τοπικό επίπεδο. Είναι χαρακτηριστικό του μεγέθους των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι του Περιστερίου εκείνη την εποχή, ότι η **επικοινωνία** με την Αθήνα, παρόλο που το κέντρο της απέχει μόνο δύο χιλιόμετρα από τα όρια του Περιστερίου στον Κηφισό, ήταν δυσχερής και πολλές φορές διακοπτόταν από τις δυνατές καταιγίδες και τις πλημμύρες. Η πρόσβαση προς την Αθήνα και τις άλλες συνοικίες γινόταν μέσω δυο γεφυρών που διέσχιζαν τον Κηφισό ποταμό και το μοναδικό λεωφορείο δεν μπορούσε να ικανοποιήσει τον υπερβολικά μεγάλο αριθμό των Περιστεριωτών που μετακινούνταν προς την Αθήνα, τα εργοστάσια της Νέας Ιωνίας και τα καμίνια της Ιεράς Οδού.[529] Το γεγονός αυτό και σε συνδυασμό με το ακριβό αντίτιμο του εισιτηρίου ανάγκαζε τους κατοίκους να πηγαίνουν με τα πόδια στις δουλειές τους διανύοντας καθημερινά χιλιόμετρα. Αλλά και τα ίδια τα προβλήματα της εγκατάστασης τόσο των προσφύγων, όσο και των εσωτερικών μεταναστών έγιναν με τον καιρό χρόνια και σημάδεψαν την εξέλιξη της πόλης.

Το βασικότερο πρόβλημα που κληρονομήθηκε από την εποχή εκείνη και συναντάται μέχρι τις μέρες μας είναι ότι στην περιοχή δεν υπήρχε, ούτε αρχικά ούτε μετέπειτα, παρά την επέκταση του συνοικισμού, κανενός είδους **σχεδιασμός** και πρόβλεψη για κατασκευή **έργων υποδομής** (ύδρευση, αποχέτευση, δρόμοι, συγκοινωνιακή σύνδεση με την Αθήνα). Το Περιστέρι, τόσο ως συνοικισμός που αρχικά ανήκε στην Αθήνα, όσο και ως νέος Δήμος, αφέθηκε στην τύχη του, με συνέπεια τα άλυτα βασικά προβλήματα να γίνουν χρόνια. Οι πρόσφυγες κάτοικοι της περιοχής, σε μεγάλο μέρος χήρες κι ορφανά, δε διέθεταν την οικονομική δυνατότητα να βελτιώσουν μόνοι τους τις άθλιες συνθήκες ζωής που τους επιβλήθηκαν, καθώς δεν είχαν καταφέρει να διασώσουν και να μεταφέρουν στη νέα τους πατρίδα, σχεδόν, τίποτα από την προσωπική τους περιουσία.

Όπως συνέβη με όλους σχεδόν τους πρόσφυγες, η επαγγελματική τους αποκατάσταση, θα αρχίσει να σχηματοποιείται και να παίρνει μονιμότερα χαρακτηριστικά αργότερα, όταν θα διαμορφώνονται σταθερές κοινωνικές δομές (δημιουργία του Δήμου Περιστερίου) και τα αστικά επαγγέλματα (εργάτες στη μικρή και μεγάλη βιομηχανία, έμποροι, βοηθητικό προσωπικό κλπ.).[530]

---

[528] Τον Ιούνιο του 1930, μια αντιπροσωπεία της Γενικής Ένωσης Προσφύγων Περιστερίου θέτει το σοβαρό ζήτημα της παιδικής θνησιμότητας, προπαντός μεταξύ των βρεφών, εξαιτίας των άσχημων συνθηκών διαβίωσης. Τα αιτήματα της εκκένωσης των βόθρων, των λιμναζόντων νερών και της τοποθέτησης μόνιμου ιατρείου στην περιοχή, είναι από τα άμεσα των κατοίκων, (βλ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., όπ. π. σελ. 108). Αξίζει να σημειωθεί επίσης, ότι τη δεκαετία του 1920-1930, η θνησιμότητα συνολικά στην Ελλάδα εξαιτίας της ελονοσίας, έφτασε το 19,4% όταν στην «καθυστερημένη» Βουλγαρία ήταν στο 1,58% και στην Ιταλία στο 0,70%, (βλ. ΓΚΙΖΕΛΗ Β., όπ. π. σελ. 21).

[529] Υπάρχουν συγκεχυμένες πληροφορίες σχετικά με τη συγκοινωνιακή σύνδεση του Περιστερίου. Σύμφωνα με το Ν. Θεοδοσίου, το Γενάρη του 1927, οι Περιστεριώτες ξεσηκώνονται για να γίνει η μεταφορά των λεωφορείων από την Κολοκυνθού στο κέντρο του Περιστερίου. Σύμφωνα με τον Ν. Σφακιανάκη υπήρχαν πριν τον πόλεμο δυο λεωφορεία από ιδιώτες και το τραμ, το οποίο όμως βρισκόταν απέναντι από τη Γέφυρα της Κολοκυνθούς. Με βάση όμως ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ του ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΓΟΝΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ το πρώτο λεωφορείο με τερματισμό το Δημαρχείο του Περιστερίου θα έρθει πολύ αργότερα, την περίοδο της απελευθέρωσης.

[530] Σύμφωνα με τα στοιχεία των απογραφών, στα αστικά επαγγέλματα, συνολικά στην Ελλάδα την περίοδο μέχρι την οριστική εγκατάσταση των προσφύγων, βρήκαν απασχόληση 208.881 πρόσφυγες και των δύο φύλων. Πιο συγκεκριμένα, οι άνδρες απορροφήθηκαν κυρίως από τη βιομηχανία και το εμπόριο σε ποσοστό 49,45% και 23,41% αντίστοιχα. Στις γυναίκες, η συντριπτική πλειοψηφία, απασχολήθηκε στη βιομηχανία, ενώ σημαντικό μέρος τους, το 15,52% εργάστηκε ως υπηρετικό προσωπικό. Υπήρχε όμως και μια κατηγορία προσφύγων, ιδιαίτερα τον πρώτο καιρό

Σ' αυτό συνετέλεσε, ασφαλώς, το γεγονός ότι οι πρόσφυγες που ήρθαν μετά τη μικρασιατική καταστροφή ήταν για την ελληνική οικονομία ένα «μεγάλο πλεονέκτημα, που προέκυψε από τη συγκέντρωση μιας μεγάλης μάζας φθηνών εργατικών χεριών για την υπό ανάπτυξη βιομηχανία».[531] Η άφιξη ενός τόσου μεγάλου αριθμού ανθρώπων δίνει στο Κεφάλαιο άφθονη εργατική δύναμη με αποτέλεσμα ανάμεσα στα 1917 και στα 1938 ο αριθμός των εργοστασίων να διπλασιαστεί.[532] Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που θα σημαδέψει και την ανάπτυξη του Περιστερίου είναι ότι η απασχόληση των προσφύγων γίνεται γύρω από την κλωστοϋφαντουργία, η οποία χάρη στα έμπειρα προσφυγικά χέρια, έρχεται πρώτη στη βιομηχανική δραστηριότητα διατηρώντας τα πρωτεία μέχρι το β΄ παγκόσμιο πόλεμο.[533]

Επιστρέφοντας στο θέμα της επαγγελματικής αποκατάστασης των προσφύγων του Περιστερίου θα σημειώναμε ότι αρχίζει να τίθεται με ιδιαίτερα οξύτητα από την πρώτη στιγμή της εγκατάστασής τους. Τα χρόνια που φιλοξενούνταν προσωρινά στο Δημοτικό Θέατρο της Αθήνας ή σε διάφορα σχολεία της Αθήνας και του Πειραιά δεν είχαν καμιά σταθερή εργασιακή απασχόληση. Όταν η εγκατάσταση στο Περιστέρι παίρνει μόνιμα χαρακτηριστικά και διαλύονται οι όποιες ελπίδες για «επιστροφή στην πατρίδα», η κύρια απασχόλησή τους, όπως σημειώθηκε και πιο πριν, είναι εργάτες αρχικά σε βιοτεχνίες της Ν. Ιωνίας και της Αθήνας και στα καμίνια της Ιεράς Οδού, ενώ αρκετοί απασχολούνταν στην αποκομιδή των σκουπιδιών της Αθήνας. Αργότερα, η απασχόλησή τους- και η οικονομική δραστηριότητα της περιοχής- συνδέθηκε με τα εργοστάσια ταπητουργίας, εριουργίας, κλωστοϋφαντουργίας και εξόρυξης λιγνίτη που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή. Είναι γεγονός, όμως, ότι για την εποχή που αναφερόμαστε, οι κάτοικοι της περιοχής δούλευαν σε δύσκολες συνθήκες, περισσότερο από 12 ώρες την ημέρα, για την επιβίωση των ίδιων και των οικογενειών τους. Σύμφωνα με τον αντιστασιακό- συγγραφέα Ν. Σφακιανάκη, οι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στο Περιστέρι ήταν κυρίως εργάτες, τεχνίτες και μικροεπαγγελματίες. Ήταν καλοί «χαρμανατζήδες» (σσ. παρασκευή του μπετόν αρμέ), ενώ πολλοί από αυτούς απορροφήθηκαν στην αγορά της Αθήνας πριν ανοίξουν τα εργοστάσια της κλωστοϋφαντουργίας.[534] Οι μικρασιάτες πρόσφυγες ήταν επίσης κόσμος προοδευτικός, φιλομαθής που μέσα σε πολύ λίγο χρονικό διάστημα προσαρμόστηκε στις νέες συνθήκες ζωής. Από την πρώτη στιγμή της εγκατάστασής τους δημιούργησαν για τις ανάγκες του συνοικισμού υποτυπώδεις φούρνους, παντοπωλεία, κουρεία και σε λίγο χρονικό διάστημα εμπορικά μαγαζιά, κέντρα διασκεδάσεως μέχρι και χοροδιδασκαλία.[535]

που άλλαζε διαρκώς επαγγέλματα και αποτελούσε μια ασταθή επαγγελματική τάξη, (βλ. ΡΗΓΙΝΟΣ Μ., *Η Ελληνική Βιομηχανία, 1900-1940,* Εισαγωγή στη Νεοελληνική Ιστορία (18ος- 20ος ΑΙΩΝΑΣ), ιστορίας μάθηση 2, ΤΥΠΩΘΗΤΩ, Αθήνα 1999, σελ. 217-221).

[531] ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ Λ., *Πόλεις της σιωπής: Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά: 1900-1940*, Αθήνα 1989, σ. 196-198. Πιο συγκεκριμένα, οι γυναίκες αποτελούσαν το 1930 το 83% των εργατών στην κλωστοϋφαντουργία, το 72% στην καπνοβιομηχανία και το 71% στη βιομηχανία ετοίμων ενδυμάτων της πρωτεύουσας.

[532] ΨΥΡΟΥΚΗΣ Ν., *Νεοελληνική εξωτερική πολιτική. Ιστορική Επισκόπηση*, Αθήνα 1983, σελ. 201-202.

[533] Η συμβολή της κλωστοϋφαντουργίας και των προσφύγων μέσα σε αυτήν ήταν τόσο μεγάλη με αποτέλεσμα την περίοδο πριν την έναρξη του β΄ παγκόσμιου πολέμου, να διαφανεί στην Ελλάδα, η αμοιβαία επίδραση ανάμεσα στην αστική συγκέντρωση του πληθυσμού με τη βιομηχανική ανάπτυξη. (Βλ. ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ν., όπ. π. σελ. 130).

[534] ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Ν., όπ. π. σελ. 20.

[535] Η πολιτιστική δραστηριότητα, παρ' όλες τις δυσκολίες της εγκατάστασης, τέθηκε σε άμεση προτεραιότητα, σχεδόν ισάξια με τον αγώνα για την επιβίωση. Ίσως αυτό να οφείλεται στο γεγονός ότι ο πολιτισμός ήταν το ενοποιητικό στοιχείο που θα τους συνέδεε και θα τους κράταγε ζωντανούς στις δύσκολες συνθήκες που αντιμετώπιζαν. Υπήρχαν δυο θέατρα: του «Χάχαλη» και το «Μπέλα Βίστα» που λειτούργησαν και σα χοροδιδασκαλεία. Παράλληλα λειτούργησαν από την πρώτη στιγμή εστίες ψυχαγωγίας που αργότερα εξελίχθηκαν σε Κέντρα Διασκεδάσεως. Ένα τέτοιο Κέντρο Διασκεδάσεως ήταν των «Κωτελούζιδων» που εκείνη την εποχή πέρασαν όλες οι φίρμες του λαϊκού τραγουδιού και μουζικάντηδες: Στράτος, Ρούκουνας, Μπαγιαντέρας, Βαμβακάρης, Χιώτης, Νουράκης. Επίσης, κάθε οικισμός είχε τους δικούς του τραγουδιστές και μουσικούς. Ένα άλλο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των προσφύγων είναι ότι είχαν μεγάλη έφεση στον αθλητισμό εξαιτίας της αθλητικής παράδοσης στον τόπο καταγωγής τους. Σχεδόν ταυτόχρονα με την εγκατάσταση των προσφύγων άρχισε η προσπάθεια για να φτιαχτούν αθλητικές ομάδες, σε μια χώρα που ο αθλητισμός ήταν άγνωστος. Αρχικά μια ομάδα νέων ανθρώπων κατάφερε να φτιάξει την ποδοσφαιρική «Ένωση Περιστερίου» και το 1927 μετονομάστηκε σε «Αστέρας», ενώ το 1931 συγχωνεύεται με τον πρωταθλητή

Ένα άλλο χαρακτηριστικό που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι αυτή η υποδομή που δημιούργησαν οι πρόσφυγες από μόνοι τους, είχε σαν αποτέλεσμα, να επιτρέψει τον ανασχεδιασμό της βιομηχανικής βάσης στο λεκανοπέδιο. Η ανύπαρκτη μέχρι τότε βιομηχανική και βιοτεχνική δραστηριότητα στην υπό διαμόρφωση πλέον Δυτική Αθήνα αρχίζει σιγά σιγά να σχηματοποιείται γύρω από τον Κηφισό Ποταμό, που στα πολεοδομικά σχέδια είχε ήδη χαρακτηρισθεί ως χώρος βιομηχανικής ανάπτυξης. Σε αυτό βοήθησε η απόφαση να διανοιχτεί ο Εθνικός Δρόμος στην ανατολική πλευρά του Κηφισού Ποταμού, που να συνδέει το λεκανοπέδιο προς τα Βόρεια και να δημιουργηθεί ο καινούριος δρόμος προς Πελοπόννησο από το ύψος της Λεωφόρου Καβάλας, αντικαθιστώντας τη μέχρι τότε μοναδική πρόσβαση της Ιεράς Οδού. Έτσι αρχίζουν να δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για μια σταθερή παραγωγική βάση, η οποία θα επανδρωθεί κατά κύριο λόγο από τους μικρασιάτες πρόσφυγες, αλλά και από τους εσωτερικούς μετανάστες που καταφθάνουν από όλες σχεδόν τις περιοχές της χώρας. Πιο συγκεκριμένα:
Στο Περιστέρι ξεκινά τη λειτουργία του, το ταπητουργείο του μικρασιάτη ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ, που ιδρύεται σχεδόν ταυτόχρονα με την εγκατάσταση των προσφύγων, με σκοπό να εκμεταλλευθεί τα φτηνά γυναικεία μεροκάματα. Όμως και εξαιτίας του γεγονότος ότι η ταπητουργία στην Ελλάδα δεν μπόρεσε να αντέξει τον ανταγωνισμό, οι ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ στράφηκαν προς την κλωστοϋφαντουργία.[536] Το νέο εργοστάσιο του ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ χτίστηκε στην Κολοκυνθού, στην είσοδο της πόλης, με την επωνυμία «Εριοβιομηχανία ΕΡΒΑ Α.Ε.» που αργότερα έγινε γνωστό σαν «ΑΡΙΣΤΟΝ Α.Ε.». Την ίδια περίοδο, μια άλλη παραγωγική μονάδα που αναπτύσσεται παράλληλα με τον ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ είναι το Καπνεργοστάσιο που βρισκόταν πάνω στην οδό Λένορμαν, μέσα στα διοικητικά όρια του Δήμου Αθηναίων. Στο καπνεργοστάσιο βρίσκουν δουλειά αρκετοί Περιστεριώτες και θα αναπτυχθεί ιδιαίτερα μετά τον β΄ παγκόσμιο πόλεμο.
Εκτός του Παπάζογλου και του καπνεργοστασίου, αρχίζουν να δραστηριοποιούνται στο χώρο της υφαντουργίας και οι ΑΔΕΛΦΟΙ ΛΑΝΑΡΑ που αγοράζουν ένα μεγάλο κομμάτι της έκτασης γύρω από την είσοδο της πόλης στον Κηφισό Ποταμό (Κολοκυνθού, Ροσινιόλ) και χτίζουν εργοστασιακές μονάδες εξοπλισμένες με τα κατάλληλα μηχανήματα που έρχονται από το εξωτερικό. Την περίοδο αυτή κάνει έντονα την εμφάνισή του το πρόβλημα της εξεύρεσης ειδικευμένων εργατών και τεχνιτών για να επανδρώσουν τις νέες εργοστασιακές μονάδες. Επειδή στην τοπική αγορά εργασίας δεν υπήρχε ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, οι «Λαναράδες» έκαναν προσλήψεις εργατών και τεχνιτών από τη Νάουσα, (όπου ήδη είχε δημιουργηθεί σε ανάλογες επιχειρήσεις ένα ειδικευμένο στρώμα) και το εργοστάσιο ξεκινά τη λειτουργία του το 1936.[537]
Εξαιτίας του γεγονότος, όμως, ότι οι πρόσφυγες είχαν άμεση ανάγκη για δουλειά, αλλά κατείχαν κι ένα σχετικά ανεβασμένο **μορφωτικό κεφάλαιο** και εργασιακές εμπειρίες σε ανάλογους

Αθηνών «Ατρόμητο» με έδρα τα Σεπόλια και γίνεται ο θρυλικός «Ατρόμητος Περιστερίου». Άλλες ποδοσφαιρικές ομάδες που ξεπετάχτηκαν τότε ήταν: «Τόλμη», «Ένωση Δημοτικών», «Αραράτ», «Εθνικός», «Δόξα». Παράλληλα με τη δράση αυτή ξετυλίγεται και ο κλασικός αθλητισμός, γύρω το 1933, και αργότερα μετά τη δημιουργία του Δήμου διοργανώνονται οι πρώτοι αγώνες στίβου στο γήπεδο του Ατρόμητου. Επίσης αναπτύσσεται η πυγμαχία και δημιουργούνται οι πρώτοι αγώνες στην αίθουσα του «Χάχαλη» και στο κινηματοθέατρο «Μπέλα Βίστα». (Αναφέρονται στον ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ Ν., *ΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ, 1941-1944*, 1993, αυτοδημοσίευση, σελ. 20-22).

[536] ΠΕΤΡΙΔΗΣ Α. *Η Ταπητουργική Κρίσις*, περιοδικό «Εργασία», 25-1-1930. Η ταπητουργία σημείωσε άνθιση στην Ελλάδα από το 1923 ως το 1935, αλλά τελικά δεν μπόρεσε να αντέξει τον ανταγωνισμό και κατέρρευσε. Ήδη, από το 1929 εκδηλώθηκαν τα πρώτα μαύρα σημάδια, όταν σημειώθηκε μια κατακόρυφη πτώση της παραγωγής, σε σύγκριση με το 1928, κατά 60%.

[537] ΛΑΠΑΒΙΤΣΑ Κ., *Η ΝΑΟΥΣΑ ΚΑΙ Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ*, Περιοδικό ΙΣΤΟΡΙΚΑ, ΝΑΟΥΣΑ: Ηρωική πόλη, ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ, 29-4-2004, σελ. 36. Η εριουργία ΛΑΝΑΡΑ ήταν η μόνη επιχείρηση από τη βιομηχανική τάξη της Νάουσας που επιτυχώς διαπραγματεύεται τη μετάβαση μετά από την προσάρτηση στο ελληνικό κράτος των περιοχών της Μακεδονίας. Η επιτυχία της οφείλεται περισσότερο στις στενές σχέσεις με το κράτος, παρά σε νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες που δημιούργησε η ένταξη στην ελληνική επικράτεια. Αυτό την βοήθησε να παίξει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της εριουργίας και να έχει προνομιακή συμμετοχή και αποκλειστικά συμβόλαια για την ένδυση του ελληνικού στρατού.

χώρους στη Μ. Ασία, το εργοστάσιο «στέριωσε» και εξελίχθηκε σε σημαντικό παραγωγικό χώρο πανελλήνιας εμβέλειας. Αρχικά η παραγωγή προϊόντων του ΛΑΝΑΡΑ κινήθηκε στην εξυπηρέτηση των αναγκών του ελληνικού στρατού σε ιματισμό και κουβέρτες και αργότερα επεκτάθηκε και στο χονδρικό εμπόριο στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Οι Ναουσαίοι «Αφοί ΛΑΝΑΡΑ» θα προχωρήσουν και σε ορισμένα μέτρα υπέρ των εργαζομένων, με σκοπό τη διασφάλιση του μέγιστου κέρδους, όπως το συσσίτιο και την ίδρυση ειδικής πτέρυγας στο νοσοκομείο «ΣΩΤΗΡΙΑ» για τους φυματικούς.[538] Από το εργοστάσιο των αδελφών Λαναρά, «θα περάσει σχεδόν όλο το Περιστέρι» και θα αποτελέσει μια σταθερή πηγή, χαμηλού, έστω, εισοδήματος. Συνολικά, και πριν την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου, απασχολεί πάνω από 3.500 εργαζόμενους, αριθμός εντυπωσιακός για τα μεγέθη της εποχής εκείνης. Εκτιμάται ότι περίπου 2.500 χιλιάδες από αυτούς ήταν Περιστεριώτες.

Μεγάλη ώθηση στη βιομηχανική ανάπτυξη του Περιστερίου έπαιξαν τα **κοιτάσματα λιγνίτη** που εντοπίστηκαν προς τα δυτικά της πόλης, στις περιοχές σήμερα Ανθούπολη, Άγιο Ιερόθεο και Άλσος. Στο χώρο αυτό κατασκευάστηκαν τα ορυχεία εξόρυξης του λιγνίτη και του άνθρακα που σημάδεψαν και αυτά τη βιομηχανική ανάπτυξη της νέας πόλης.[539] Το κάρβουνο ήταν εξαιρετικής ποιότητας και το λιγνιτοφόρο στρώμα ήταν πάχους πέντε μέτρων και 3.300 θερμίδων (αντί 1.700 θερμίδων που είχε το κοίτασμα της Πτολεμαΐδας). Με τη λειτουργία του ορυχείου, η παραγωγή έφτασε να βγάζει 170 τόνους κάρβουνο την ημέρα και μάλιστα με μη μηχανικά μέσα και συνολικά απασχολούσε την προπολεμική εποχή γύρω στους 750 εργάτες.

Εκπαίδευση

Οι πρόσφυγες του Περιστερίου από την πρώτη στιγμή που έφθασαν στην Αθήνα και εγκαταστάθηκαν είτε στο Δημοτικό Θέατρο της Αθήνας είτε σε διάφορα σχολεία της Αθήνας και του Πειραιά, δεν είχαν την πολυτέλεια να στραφούν στη διεκδίκηση σχολείων και δασκάλων για τα παιδιά τους. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός, ότι σε κανένα από τα διαβήματα και υπομνήματα της «Γενικής Ένωσης Προσφύγων Περιστερίου», δεν περιλαμβάνεται αίτημα που να αφορά την εκπαίδευση. Αυτό θα συμβεί πολύ αργότερα, στις αρχές του 1931, όταν συγκροτείται μια **λαϊκή επιτροπή** που προβάλλει με έμφαση το ζήτημα των σχολείων.[540] Το Μάιο του 1932, οι κάτοικοι του Περιστερίου προβάλλουν και πάλι το αίτημα για την ανέγερση των σχολείων, τα οποία εκτός του ότι δεν χωρούν τους μαθητές, αναγκάζονται πολλές φορές να διακόψουν τη λειτουργία τους για να στεγάσουν τους αστέγους των πλημμύρων και των άλλων φυσικών καταστροφών. Σιγά σιγά όμως το ενδιαφέρον των προσφύγων για την εκπαίδευση των παιδιών τους αρχίζει να γίνεται πιο έκδηλο, ειδικά από την στιγμή που η εγκατάσταση στο συνοικισμό

---

[538] Οι Αδελφοί Λαναρά, γνωρίζοντας ότι απασχολούσαν υποσιτιζόμενους εργάτες καθιέρωσαν το συσσίτιο για την κάθε βάρδια, πριν αυτή πιάσει δουλειά. (Βλ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ, όπ. π. σελ. 13).

[539] Αξίζει να αναφερθούμε αναλυτικά στην προϊστορία των ορυχείων που συναντάται στα ορυχεία του Ζον-Γκουλντάκ, μια περιοχή στη Μαύρη Θάλασσα στη θέση Πόντο- Ηράκλεια. Ανήκαν στην οικογένεια του Γ. Ρομπάκη και έβγαζαν ΚΩΚ εξαιρετικής ποιότητας. Το 1922 μετά την μικρασιατική καταστροφή τα πήραν οι Τούρκοι δίνοντας το 10% της πραγματικής αξίας τους. Πριν τα πάρουν οι Τούρκοι επιχείρησαν να τα αγοράσουν οι Ιταλοί προσφέροντας ένα εκατομμύριο χρυσές λίρες, όμως και σύμφωνα με την αφήγηση των Νίκο και Αντώνη Ρομπάκη, «επενέβη ο ίδιος ο Βενιζέλος και μέσω της Αρμοστείας στην Πόλη, μας συνιστούσε να μην τα πουλήσουμε γιατί αποτελούσαν μια «Εθνική οικονομική μονάδα». Με την επιστροφή των Ρομπάκη στην Ελλάδα έμαθαν για τα λιγνιτικά ευρήματα στην περιοχή του Περιστερίου από κάποιους «πηγαδάδες» που έψαχναν για νερό. (ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Ν., όπ. π. σελ. 29).

[540] «Αγνοούν οι αρμόδιοι ότι από επταετίας και πλέον η μαθητιώσα νεολαία φοιτά υπό τας οικτροτέρας και πλέον ανθυγιεινάς συνθήκας εις τα σχολεία του συνοικισμού μας, εις τα οποία μόλις δεκαπέντε οικογένειαι εν συνωστισμώ θα ηδύνατο να κατοικήσουν; Κι εκεί φοιτούν 1.100 μαθητές, και άλλοι 400 έμειναν απέξω. Κρούομεν τον κώδωνα του κινδύνου, διότι τοιούτου είδους Σχολαί κατήντησαν εστίαι αμαθείας, αλλά και καλλιεργίας φθίσεως και πάσης νόσου, και αν, εγκαίρως δεν ληφθή η απαιτούμενη φροντίς, θα θρηνήσωμεν ανωφελώς τα απειράριθμα θύματα της δυστυχίας μας». Την ίδια χρονιά αρχίζει να δραστηριοποιείται και η «Παμπροσφυγική» λέγοντας: «Ο συνοικισμός του Περιστερίου αριθμεί 1500 μαθητάς, οι οποίοι στεγάζονται σε τρεις αίθουσας, διότι τόσας περιέχει το κτήριον, το χρησιμοποιούμενον ως σχολείον. Οι μαθηταί αναγκάζονται να κάθονται οκτώ εις θρανία προορισμένα δια τέσσαρας μαθητάς και ενώ δε η σχολή, ούσα εξατάξιος, έχει ανάγκη οκτώ διδασκάλων, το προσωπικόν της αποτελείται από πέντε» (βλ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., όπ. π. σελ. 157).

του Περιστερίου άρχισε να παίρνει μόνιμα χαρακτηριστικά. Σχεδόν ταυτόχρονα λειτούργησαν σε ξύλινες παράγκες δυο δημοτικά σχολεία, ένα αρρένων κι ένα θηλέων.[541] Αντίθετα, το πρώτο Γυμνάσιο θα λειτουργήσει το 1939 και μέχρι τότε, όποιο παιδί ήθελε να συνεχίσει τις σπουδές του, θα έπρεπε να μετακινηθεί προς την Αθήνα. Το 1929, μετά από πολλές προσπάθειες θα φτιαχτεί κι ένας υποτυπώδης παιδικός σταθμός για 85 παιδιά.[542] Τα σχολεία αυτά, όπως ήταν φυσικό, δεν επαρκούσαν για να στεγάσουν τον συνολικό αριθμό των παιδιών. Υπολογίζεται επίσης ότι περίπου 500 παιδιά, κατά τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης, δεν πήγαν καθόλου στο σχολείο και βρίσκονταν άμεσα στον κίνδυνο να μείνουν **αναλφάβητα**. Σημαντικό ρόλο έπαιξε για τα παιδιά αυτά, ένα άτυπο σχολικό δίκτυο που αναπτύχθηκε στα πλαίσια της οικογένειας και του συνοικισμού για να μάθουν να **διαβάζουν**, να **γράφουν** και να εκτελούν τις **βασικές αριθμητικές πράξεις**.[543]

Το πρόβλημα όμως της ελλιπούς φοίτησης στα σχολεία συνδέεται και με την αυξημένη **παιδική** και **γυναικεία εργασία**. Στο Περιστέρι, όπως και σε άλλες εργατικές συνοικίες της Αθήνας και των άλλων μεγάλων πόλεων, από τα πρώτα χρόνια της συγκέντρωσης του προσφυγικού πληθυσμού, τα παιδιά και οι γυναίκες έπεσαν θύματα άγριας εκμετάλλευσης.[544] Τα παιδιά μάλιστα αναγκάζονταν να διασχίζουν καθημερινά μεγάλες αποστάσεις με τα πόδια για να πάνε να εργαστούν στις βιομηχανίες ή τις βιοτεχνίες στη Νέα Ιωνία, στην Αθήνα και στα καμίνια της Ιεράς οδού, με εξευτελιστικά μεροκάματα. Γενικά, η εκτεταμένη παιδική εργασία ήταν ο κανόνας και ειδικά για εκείνα τα παιδιά που ήταν ορφανά, έπεφτε το μεγάλο βάρος στον αγώνα για το μεροκάματο και την επιβίωση των αποδεκατισμένων οικογενειών.[545] Το πρόβλημα των

---

[541] ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Ν., *ΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ 1941-1944*, αυτοδημοσίευση, σελ. 19. Πληροφορούμαστε, επίσης, ότι ήταν τόσο δύσκολες οι συνθήκες που σε προτεραιότητα τίθονταν η επιβίωση των παιδιών. Όταν για παράδειγμα, ο τότε Υπουργός Παιδείας Ιασωνίδης της Κυβέρνησης Βενιζέλου, επισκέφτηκε τον καταυλισμό, είδε ένα μεγάλο αντίσκηνο που μέσα σε αυτό μαγείρευαν συσσίτιο για τους μαθητές που πεινούσαν.

[542] ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., όπ. π. σελ. 157.

[543] Μια τέτοια περίπτωση ήταν η δασκάλα Αθανασία Μωραΐτου, χήρα και άκληρη , που φρόντιζε μέχρι τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια τα παιδιά των εργαζόμενων γυναικών, στο προσφυγικό της σπίτι. Το ένα δωμάτιο το χρησιμοποιούσε για κατοικία και το άλλο για «σχολείο» (βλ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., όπ.π. σελ. 159). Ένα άλλο παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Στυλιανής Μαντουβάνη που μάζευε τα μικρά προσφυγόπουλα και τους μάθαινε δωρεάν γράμματα (αναφέρεται στην εφημερίδα ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, αριθμός φύλλου 401, με αφορμή την εκδήλωση «ταξίδι στις μνήμες» που διοργάνωσε η Μικρασιατική Ένωση Περιστερίου στις 16-6-2004).

[544] Μια αναφορά του M. Tixier, υποδιευθυντή του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας, που επισκέφτηκε την Ελλάδα το 1929, είναι εξαιρετικά αποκαλυπτική: «Η κατάσταση των εργατών είναι γενικά κακή. Οι μισθοί απελπιστικά χαμηλοί. Οι εργαζόμενες γυναίκες κερδίζουν κατά μέσο όρο 25 δραχμές την ημέρα, οι ανειδίκευτοι άντρες 40 με 60 και οι ειδικευμένοι 60 με 100. Επισκεπτόμενος τα ελληνικά εργοστάσια αισθάνθηκα άσχημα μπροστά στο μεγάλο αριθμό των ανηλίκων, 9 με 11 χρόνων που απασχολούνται στις πιο βαριές δουλειές και δεν κερδίζουν πάνω από 10 δραχμές την ημέρα. Μου εξήγησαν ότι τα παιδιά αυτά είναι ορφανά και στην πλειοψηφία τους πρόσφυγες που έχουν ανάγκη να δουλέψουν για να ζήσουν», (βλ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., όπ. π. σελ. 130).

[545] «Μικρά κοριτσάκια, δώδεκα δεκατριών χρονών. Δουλειά εύκολη, αλλά που υποχρεώνει τον εργάτη να στέκεται ακατάπαυστα όρθιος, επί δέκα ώρες. Τα κορίτσια που βρήκαμε να δουλεύουν, είναι δυο κακοτυχημένα, κατσιασμένα, αναιμικά πλάσματα, με φανερά τα σημάδια της κακοζωίας επάνω τους. Τα κοριτσάκια αυτά δεν παίρνουν ποτέ παραπάνω από δεκαπέντε δραχμές μεροκάματο. Αδιάφορο κι αν κάνουν την ίδια δουλειά, που θα έκανε ένας μεγάλος. Κι ακριβώς γι' αυτό χρησιμοποιούνται. Ενώ αποδίδουν το ίδιο σε εργασία, πληρώνονται στο μισό απ' όσα θα έπαιρναν αν ήσαν εικοσιπέντε χρονών. Ο νόμος εννοείται απαγορεύει την πρόσληψη των ανηλίκων στα εργοστάσια... Τα έβλεπα τα καημενάκια με τα φτηνά τους ρουχαλάκια να παρακολουθούν το μηχάνημα και συλλογιζόμουν: Πόσο πιο καλά θα ήταν να μη βρίσκονται εδώ μέσα. Να είναι στο σχολείο, να μαθαίνουν γράμματα, να παίζουν στο ύπαιθρο, να ζουν την ωραία παιδιάτικη ζωή, την δίχως έγνοιες και αγωνίες;. Είναι όμως δυνατόν; Όχι! Για να πηγαίνει το παιδί του λαού στο σχολείο, θα έπρεπε πρώτα απ' όλα να' χει τα βιβλία του δωρεάν από το Κράτος, να έχει τα παπούτσια του και το ρούχο του, τουλάχιστον το χειμώνα. Τα έχει όλα αυτά; Όχι! Άλλωστε, για να δουλεύει δέκα ώρες την ημέρα, αντί δέκα δραχμές, πάει να πει πως οι δέκα δραχμές είναι απαραίτητες στο σπίτι του, περισσότερο από την εκπαίδευση! Βέβαια υπάρχει ο κανονισμός, που απαιτεί ένα πιστοποιητικό να δηλώνει πως το παιδί πέρασε τα δεκατέσσερα κι είναι αλήθεια πως κανένα παιδί δεν κρατιέται στο εργοστάσιο χωρίς πιστοποιητικό. Άρα τα πιστοποιητικά είναι ψεύτικα και τα δίνουν οι ίδιοι οι γονείς. Δηλαδή γονείς και εργοστάσιο ξεγελούν το νόμο. Οι μεν γονείς γιατί, όπως είπαμε, έχουν ανάγκη από τις δέκα δραχμές του παιδιού, ο δε βιομήχανος γιατί με δέκα δραχμές έχει εργάτες», (αναφέρεται στο Ν. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ, όπ. π. σελ. 140).

εργαζόμενων παιδιών ήταν τόσο έντονο που με πρωτοβουλία του Μικρασιατικού Συλλόγου «Ανατολή» άρχισε να λειτουργεί από το 1928 νυκτερινή σχολή για έφηβους (στη συντριπτική τους πλειοψηφία αγόρια) τα οποία δήλωναν εκτός από τον τόπο καταγωγής τους και το επάγγελμα στο οποίο απασχολούνταν.[546] Όμως, ο αρχικός **αναλφαβητισμός** των παιδιών των προσφύγων ήταν περισσότερο πλασματικός και πάντως διαφορετικός από τον υπόλοιπο γηγενή πληθυσμό. Οι ενήλικες πρόσφυγες ήταν σε μεγαλύτερο βαθμό αλφαβητισμένοι από το γηγενή πληθυσμό, εξαιτίας της ιδιαίτερης σημασίας που είχαν τα γράμματα στην πατρίδα τους.[547] Αυτό συνάγεται και από το γεγονός ότι χρησιμοποίησαν το **γραπτό δίκτυο επικοινωνίας** για τη γνωστοποίηση των **αιτημάτων** τους αλλά και ως ενοποιητικό στοιχείο στη νέα πατρίδα, γεγονός που δε συναντάται σε τόσο ευρεία κλίμακα στα εργατικά στρώματα των πόλεων καθώς στα αγροτικά στρώματα της εποχής εκείνης.[548]

Η πολιτική συμπεριφορά των μικρασιατών και η έννοια της κοινότητας

Η πολιτική συμπεριφορά των μικρασιατών προσφύγων καθορίστηκε σε σημαντικό βαθμό από δυο παράγοντες: Από τη μια μεριά, τη στάση των πολιτικών δυνάμεων απέναντι στα οξυμένα καθημερινά προβλήματα που απαιτούσαν ριζικές λύσεις και την απαίτηση για υιοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων κοινωνικής μέριμνας και προστασίας. Από την άλλη, σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι κοινωνικές και πολιτικές καταβολές των πληθυσμών αυτών. Πιο συγκεκριμένα:

Το Κόμμα των Φιλελευθέρων έχει σημαντικά ερείσματα ανάμεσα στο προσφυγικό στοιχείο. Από την αρχή διαφαινόταν ότι η υπερίσχυση των Φιλελευθέρων μεταξύ των προσφύγων, θα ήταν ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός. Στην επίσκεψη του Ελευθέριου Βενιζέλου στον καταυλισμό των προσφύγων, στις 25-9-1925, με αφορμή τις επερχόμενες εκλογές (τις οποίες όμως έχασε), οι Περιστεριώτες του επεφύλαξαν θερμή υποδοχή.[549] Μάλιστα, το Φεβρουάριο του 1929 ιδρύεται η «Πολιτική Ένωσις Φιλελευθέρων Περιστερίου» με σκοπό, όπως γράφτηκε στην ιδρυτική διακήρυξή της, «την πολιτικήν διαπαιδαγώγησιν των προσφύγων του συνοικισμού». Η επιρροή όμως των Φιλελευθέρων θα μειωθεί σημαντικά στα επόμενα χρόνια, γεγονός που θα αποδειχθεί αργότερα στις δημοτικές εκλογές του 1934 με την ανακήρυξη του Περιστερίου σε Δήμο, όπου εκλέγεται ο Καστριώτης που υποστηρίζεται από το Λαϊκό Κόμμα. Για το Λαϊκό Κόμμα δεν έχει καταγραφεί κάποια αξιόλογη δραστηριότητα ή παρουσία μόνιμου πολιτικού τοπικού σχήματος

---

[546] Κατά τον πρώτο χρόνο της λειτουργίας τους φοίτησαν συνολικά 78 παιδιά, από 9 έως 17 ετών. Ο τόπος καταγωγής δηλώνονταν ως «πατρίς» και σύμφωνα με τις πρώτες καταστάσεις εγγραφής οι μαθητές κατάγονταν από περιοχές της Μ. Ασίας αλλά και από πολλές απελευθερωμένες περιοχές της ελληνικής επικράτειας (Σμύρνη Μαγνησία, Κωνσταντινούπολη, Σινώπη, Βουρλά, Σεβδήκιοι, Αμοργός, Βόλος, Θράκη, Αϊβαλί, Στενήμαχος, Βαϊνδήριον, Τήνος, Αλμυρός, Κυνουρία, Γουρλά,). Τα, δε, επαγγέλματα είναι χαρακτηριστικά της απασχόλησης της παιδικής εργασίας (εργάτης, υποδηματοποιός, υπηρέτης, οικιακά, καροποιός, τυπογράφος, σιδηρουργός, χρυσοχόος, κουρεύς, ξυλουργός, ζαχαροπλάστης, καπνοπώλης, φανελοποιός, δερματοπώλης, χαρτοπώλης, καφεκόπτης, επιπλοποιός, κλινοποιός, κορνιζοποιός), (βλ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ, όπ. π, σελ. 161).

[547] Για τους πρόσφυγες άλλωστε η Παιδεία ήταν όρος εθνικής ύπαρξης, όταν βρίσκονταν στα πάτρια εδάφη. Στις πόλεις της Μικράς Ασίας υπήρχε ένα εκτεταμένο σχολικό δίκτυο βασικής και μέσης εκπαίδευσης, ενώ παράλληλα λειτουργούσαν φημισμένα ιδρύματα, όπως η Μεγάλη του Γένους Σχολή στην Πόλη, το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας, η Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης, η Ακαδημία των Κυδωνίων κ.ά.

[548] Το συμπέρασμα αυτό συνάγεται από τις πολλές εφημερίδες που γι' αυτό το σκοπό οι πρόσφυγες έφτιαξαν: «Παμπροσφυγική» (Εφημερίς των Προσφυγικών και Αλυτρωτικών Συμφερόντων. Πολιτική- Οικονομική), «ΠΟΑΔΑ» (Όργανο της Παμπροσφυγικής Οργανώσεως Αμύνης Δικαιούχων Ανταλλαξίμων», «Προσφυγικός Κόσμος» (Εβδομαδιαία Προσφυγική Εφημερίς), «Εφημερίς της Ανατολής», «Προσφυγική Φωνή» (Όργανον των ανά την Ελλάδα Προσφυγικών Πληθυσμών), «Η Κυριακάτικη» (Όργανον της Πανιωνίου Οργανώσεως Προσφύγων και Παντός Καταπατώμενου Δικαίου).

[549] «Σύσσωμος ο κόσμος του συνοικισμού επί ποδός, συν γυναιξί και τέκνοις, υπεδέχθη μέσα εις ατμόσφαιραν αποθεώσεως τον κ. Βενιζέλον. Η εμφάνισίς του εχαιρετίσθη με έναν συγκλονιστικόν:

-Βε-νι-ζέ-λα-ρος! Βε-νι-ζέ-λα-ρος! Οι κώδωνες των εκκλησιών εκρούοντο και εδώ χαρμοσύνως, ενώ οι εικόνες του κ. Βενιζέλου δαφνοστόλιστοι, και τα λάβαρα των σωματείων εκτινούντο εις τον αέρα υπεράνω της καταλυσάσης τον χώρον, όπου το εκλογικόν κέντρον των φιλελευθέρων, ανθρωπομάζης. Εν τω μεταξύ φιλαρμονική ανέκρουε θούρια, ενώ η ανθρωποθάλασσα εκείνη ήτο αδύνατον να καθησυχάση». (Ρεπορτάζ της «Φωνής του Λαού», 25-9-1932, αναφέρεται στο ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., όπ. π. σελ. 153).

μετά την εγκατάσταση των προσφύγων.[550] Αυτό που πιθανολογείται είναι ότι αρχικά μεταξύ των προσφύγων επικρατούσε μεγάλη αντιπάθεια εξαιτίας του «αντιμικρασιατικού» μένους που διέκρινε το Λαϊκό Κόμμα, για τη διαχείριση της πολεμικής αναμέτρησης του 1922 και πάνω απ' όλα για τη συνειδητή εγκατάλειψη των Ελλήνων της Μικράς Ασίας στο έλεος των κεμαλικών νικητών.[551]

Η πολιτική χρεοκοπία του Βενιζελισμού, ο οποίος είχε υποσχεθεί την ευημερία και την επαγγελματική αποκατάσταση του προσφυγικού πληθυσμού, κάνει πολλούς από τους πρόσφυγες να στραφούν στην Αριστερά και ειδικά στο ΚΚΕ, που είχε ιδρυθεί ως ΣΕΚΕ το 1918 και ως ΚΚΕ το 1924.[552] Το ΚΚΕ «στήνει» την πρώτη του κομματική οργάνωση στο Περιστέρι το 1930. Η δημιουργία της πρώτης Κ.Ο.Β. του ΚΚΕ φαίνεται ότι δεν έγινε με ιδιαίτερες διαδικασίες, αλλά στηρίχθηκε στη συνέπεια και την εντιμότητα με την οποία τα στελέχη τού τότε ΚΚΕ πρόβαλαν τα αιτήματα των Περιστεριωτών και των συνθηκών εργασίας στα εργοστάσια της κλωστοϋφαντουργίας και στα καμίνια. Αυτό άλλωστε εξηγεί και την ιδιαιτερότητα της διείσδυσης της κομμουνιστικής ιδεολογίας ανάμεσα στους πρόσφυγες.[553] Η επιρροή του ΚΚΕ ρίζωνε μεν σιγά σιγά ανάμεσα στο προσφυγικό στοιχείο, αλλά δεν πήρε μεγάλες διαστάσεις, παρά μόνο με την έναρξη του β΄ παγκοσμίου πολέμου. Το έρεισμα των κομμουνιστών ανάμεσα στους πρόσφυγες ήταν μειωμένο από την αρχή της εγκατάστασης, γεγονός που πρέπει να αναζητηθεί τόσο στο νεαρό της ηλικίας του, όσο και στο κοινωνικό υπόβαθρο των προσφύγων.[554] Αυτές οι συντεταγμένες διαφαίνονται και στα κόμματα που πήραν μέρος με αφορμή τις πρώτες δημοτικές εκλογές και στήριξαν υποψηφίους για Δήμαρχο, μετά την ανακήρυξη του συνοικισμού του Περιστερίου σε Δήμο. Πιο συγκεκριμένα:

Στις **21 Ιανουαρίου 1934** το **Περιστέρι** γίνεται **Δήμος**, με απόφαση της κυβέρνησης Ζαΐμη. Αρχικά, περιλαμβάνονται οι συνοικισμοί «Χρυσαλίς», «Άνω και Κάτω Γερμανικά», «Κτιστά», «Συνοικισμοί Ποντίων και Αρμενίων» και το «Παλαιό Περιστέρι», συνολικά 18.000 περίπου

---

[550] Το μόνο που αναφέρει ο ιστορικός Ν. Θεοδοσίου είναι ότι πολύ αργότερα, το 1933, έγινε μια συμπλοκή ανάμεσα σε οπαδούς του Λαϊκού Κόμματος και των Φιλελευθέρων. Με βάση το ρεπορτάζ της «Φωνής του Λαού» (7 Ιουλίου 1933) καταλογίζεται η ευθύνη του επεισοδίου, που κατέληξε σε σοβαρό τραυματισμό μετά από πυροβολισμό, στους οπαδούς του Λαϊκού Κόμματος, «γνωστά κακοποιά στοιχεία».

[551] «Είναι τραγικό το γεγονός ότι για τη σφαγή του ελληνικού πληθυσμού της Σμύρνης, το μαύρο Σεπτέμβριο του '22 ευθύνονται το Λαϊκό Κόμμα και η βασιλική παράταξη». (βλ. ΑΓΤΖΙΔΗ ΒΛΑΣΗ, *Τι προέκυψε από τη «Νέα Τάξη» πραγμάτων του '22*, στο *1922: Οι δικοί μας πρόσφυγες*, ειδική έκδοση της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 11-9-1999).

[552] Σχετικά με τους λόγους για τους οποίους ιδρύθηκε το ΚΚΕ μπορούμε να ανατρέξουμε στο «ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΚΕ: ΣΧΕΔΙΟ. ΜΕΡΟΣ Α΄: 1918-1949, έκδοση της Κ.Ε. του ΚΚΕ, ΑΘΗΝΑ, 1988.

[553] Η επιρροή του ΚΚΕ στους πρόσφυγες παρουσιάζει ορισμένες ιδιομορφίες που σχετίζονται με τις ιδιαίτερες συνθήκες της εποχής. Πρώτα απ' όλα το κοινωνικό υπόβαθρο της πλειοψηφίας των προσφύγων ανήκε στη μεσαία τάξη των μεγαλουπόλεων της Μικράς Ασίας και της Βουλγαρίας. Παρά το ξεκλήρισμά τους, οι περισσότεροι δεν απέβαλαν ποτέ την αστική νοοτροπία και για πολλά χρόνια διατηρούσαν μάταιες ελπίδες για αποκατάσταση: «Όλο αυτό το διάστημα οι βενιζελικές αρχές πολιτεύονταν με δεξιοτεχνία. Μόνο αργότερα και αφού σταδιακά τους αφομοίωσε η ελληνική κοινωνία ως εργάτες της βιομηχανίας, και κατά συνέπεια εγκατέλειψαν το όνειρο να επανέλθουν στην προηγούμενη κοινωνική τους θέση, άρχισαν να δρουν και να συμπεριφέρονται ως μέλη της εργατικής τάξης. Κατά τη διάρκεια των πολιτικών και κοινωνικών αναταραχών του μεσοπολέμου η εξαθλίωση λειτούργησε ανασταλτικά στην εξέλιξη του κοινωνικού κινήματος, στην δημιουργία του οποίου είχε βοηθήσει η οικονομική κατάσταση» (ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., όπ. π. σελ. 29).

[554] Ενδεικτικό για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιόδου εκείνης είναι ότι η κατοχή του **γραπτού δικτύου επικοινωνίας** από τους κομμουνιστές έδινε το δικαίωμα της πρόσβασης στη γνώση της εποχής εκείνης, κυρίως στην επαφή με κείμενα και βιβλία μαρξιστών. Έτσι σε χώρους συνεύρεσης (καφενεία, κουρεία) γίνονταν ζυμώσεις για την μύηση στην κομμουνιστική ιδεολογία ανθρώπων που δεν ήξεραν πολλά γράμματα: «1937. Κώστας Στρατηγόπουλος, παλιός κομμουνιστής, κουρέας, αθλητής δισκοβολίας. Άνθρωπος μετρημένος, λιγόλογος, σοβαρός. Μιλούσε αρκετές φορές για τη φιλοσοφική έννοια της ύλης, για ματεριαλισμό και κοινωνικές τάξεις, για Μαρξ και Ένγκελς, έννοιες τότε για μένα και άλλους σαν και εμένα ακαταλαβίστικες. Όμως κάτι σαν μαγνήτης μας τραβούσε κοντά του και σε άλλους σαν αυτόν», (αναφέρεται στο ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ Ν., όπ. π. σελ. 41).

κάτοικοι.[555] Στις πρώτες δημοτικές εκλογές που διεξήχθησαν σε συνθήκες τρομοκρατίας συμμετείχαν οκτώ συνδυασμοί, που εξέφραζαν σχεδόν όλο το τότε πολιτικό φάσμα. Από το Λαϊκό Κόμμα υποστηρίζεται ο γιατρός και μεγαλοϊδιοκτήτης Σταμάτης Καστριώτης. Στο χώρο των Φιλελευθέρων ο επίσημος υποψήφιος ήταν ο Χρ. Θεοδωρίδης, πρόσφυγας. Από το Ενιαίο Μέτωπο Εργατών και Αγροτών υποστηρίζεται, ο γηγενής Γιώργος Γιώσης που είχε την υποστήριξη από το Κομμουνιστικό Κόμμα. Παρότι όμως η συντριπτική πλειοψηφία του εκλογικού σώματος ήταν πρόσφυγες, πρώτος ανακηρύχθηκε ο Στ. Καστριώτης που ιστορικά έγινε ο μέγας διώκτης των προσφύγων.[556] Ο Καστριώτης άφησε στην κυριολεξία τους πρόσφυγες έρμαιους στην πείνα, τη δίψα και τις πλημμύρες και για αυτό έχει καταγραφεί στην τοπική ιστορία, ως «προσφυγομάχος» δήμαρχος. Ως μέσο για αυτήν την απάνθρωπη συμπεριφορά προς τους πρόσφυγες ήταν η δημιουργία ενός μηχανισμού διοίκησης που αποτελούνταν αποκλειστικά από γηγενείς (κυρίως Μανιάτες) με σκοπό τον **αποκλεισμό** των προσφύγων, όχι μόνο από τη διανομή των βασικών αγαθών (νερό, τρόφιμα, συγκοινωνία) αλλά και τον **αποκλεισμό** από τη διοίκηση του Δήμου.[557] Συμπεριφέρεται απαράδεκτα στους πρόσφυγες, χαρακτηρίζοντάς τους «τουρκόσπορους». Έτσι δίπλα στην πολιτική των **διακρίσεων** και του **αποκλεισμού** απέναντι στους μικρασιάτες πρόσφυγες και τους εσωτερικούς μετανάστες από το Κεντρικό Κράτος, αναπτύσσεται μια **νέα μορφή αποκλεισμού**, αυτή τη φορά από το νεοϊδρυθέντα Δήμο.

Όμως, η δημιουργία του Δήμου Περιστερίου είχε και ορισμένες θετικές επιδράσεις αφού φαίνεται να λειτούργησε συσπειρωτικά για τους Περιστεριώτες για την ανάδειξη των οξυμένων προβλημάτων τους και τη διεκδίκηση λύσεων. Τώρα δεν υπάρχει μόνο το απρόσωπο Κεντρικό Κράτος αλλά και ο Δήμος, ως πεδίο αναφοράς. Αυτό διαφαίνεται και από την έντονη δραστηριοποίηση των τοπικών οργανώσεων, τόσο των προσφύγων, όσο και των εσωτερικών μεταναστών και των γηγενών (που ήδη έχουν δημιουργηθεί), σε σχέση με την καταγραφή και την πάλη για την επίλυση των βασικότερων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν. Γίνεται έτσι κατορθωτό, σχεδόν δέκα χρόνια από την εγκατάσταση των προσφύγων στο Περιστέρι, η διεκδίκηση να συγκεκριμενοποιείται και παρ' όλο που ο Δήμος αρχικά πέφτει σε αντιδραστικές δυνάμεις, ο θεσμός αυτός να γίνεται ένα όργανο πάλης που θα σημαδέψει τη μετέπειτα πορεία του.[558] Έτσι, η δημιουργία του Δήμου Περιστερίου φανέρωσε από τη μια μεριά τα μεγάλα

---

[555] Αξίζει να σημειωθεί ότι το Περιστέρι έγινε Δήμος ταυτόχρονα με την Καισαριανή και τη Νέα Ιωνία στην Αθήνα και δυο άλλους Δήμους στον Πειραιά, με σκοπό να εξυπηρετήσουν τα σχέδια του Λαϊκού Κόμματος για «μπακλαβαδοποίηση» των εκλογικών περιφερειών στις οποίες υπερτερούσε το Κόμμα των Φιλελευθέρων και έτσι να υπερισχύσουν στις εκλογές του Φλεβάρη του 1934, (βλ. ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ ΛΙΛΑ, όπ. π. σελ. 151). Στην αρχή οι Περιστεριώτες, όπως και οι πρόσφυγες από άλλους συνοικισμούς, δεν ήθελαν την απόσπασή τους από το Δήμο Αθηναίων. Τελικά, η Βουλή στις 28-12-1933 με το Ν. 5970 «Περί αναγνωρίσεως δήμων και κοινοτήτων εν τω νομώ Αττικοβοιωτίας» κατοχυρώνει νομοθετικά την απόσπαση των προσφυγικών συνοικισμών. (ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., όπ. π. σελ. 168).

[556] Αναλυτικά, ο Καστριώτης έλαβε 612 ψήφους και ακολούθησαν οι Θεοδωρίδης 486, Σπυρίδης 387, Αλεβιζάκης 291, Γιώσης 192, Σαραντάκος 132, Κατελάνος 4. (ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., όπ. π. σελ. 169).

[557] Ο Δήμαρχος Καστριώτης, σύμφωνα με δεκάδες περιστατικά και επώνυμες καταγγελίες που έχουν καταγραφεί, ήταν ένας κακόβουλος άνθρωπος που εξεδήλωνε με κάθε τρόπο το μίσος του για τους πρόσφυγες. Τους θεωρούσε λεπρούς και τους προκαλούσε με την επίδειξη χλιδής από τη μεριά του. Ο προσφυγικός τύπος εκείνης της εποχής βρίθει καταγγελιών εναντίον του. Μάλιστα ήταν τέτοια η αναλγησία του, που είχε καταφέρει να στρέψει ενάντιά του και το Σύλλογο των γηγενών. Όταν ήρθε η δικτατορία της 4ης Αυγούστου το 1936, ήταν από τους πρώτους που έστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα στον Ι. Μεταξά. Αυτό του εξασφάλισε την παραμονή στο δημαρχιακό θώκο μέχρι το 1940. Την περίοδο της γερμανικής κατοχής συνεργάστηκε με τους γκεσταπίτες και τους δοσίλογους κι αυτό οδήγησε στην εκτέλεσή του από τον ΕΛΑΣ αμέσως μετά από την απελευθέρωση.

[558] Σε αυτή τη φάση, γίνεται κατορθωτό να συγκεκριμενοποιούνται και τα «καθαρά» εκπαιδευτικά προβλήματα, που προβάλλονται και μετουσιώνονται πλέον σε αιτήματα (δωρεάν χορήγηση βιβλίων και σχολικών ειδών, χορήγηση συσσιτίων στους άπορους μαθητές, ίδρυση λαϊκής βιβλιοθήκης). Όμως τα εκπαιδευτικά προβλήματα που προβάλλονται από τη «Γενική Ένωση Προσφύγων Περιστερίου» βρίσκονται τελευταία στην ιεράρχηση των αιτημάτων της. Με ψήφισμα στις 28-9-1934, διαμαρτύρεται για την εγκληματική αδιαφορία της κυβέρνησης στα προβλήματα των προσφύγων και προτάσσει («αιτούμεν» στην προκήρυξη) την ανέγερση νέων κατοικιών και τη

προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει και από την άλλη την προσπάθεια των αντιδραστικών δυνάμεων του πολιτικού συστήματος και της μεγαλογαιοκτησίας να τον ελέγξει.[559]
Οι κάτοικοι, την ίδια περίοδο, παρά τις αντιξοότητες που αντιμετώπιζαν, ανέπτυξαν έντονη **κοινωνικότητα**, ενώ το αίσθημα της **κοινωνικής αλληλεγγύης** ήταν παντού κυρίαρχο. Οργανώνονταν με σκοπό να διεκδικήσουν τα αυτονόητα από το Κράτος και επιπρόσθετα ίδρυσαν πολιτιστικούς, μορφωτικούς και αθλητικούς συλλόγους, γεγονός που μπορεί να συνδεθεί με το πολιτιστικό επίπεδο των περισσότερων προσφύγων, που είχαν βιώσει στις πατρίδες τους έναν καλύτερο τρόπο ζωής. Ως μορφή συλλογικότητας, παραπέμπει περισσότερο στην έννοια της **κοινότητας** με την κοινωνιολογική έννοια του όρου. Η ταξική ομοιογένεια του πληθυσμού, ο περιορισμένος αριθμός των σπιτιών και ο τρόπος συγκέντρωσής τους στον περιβάλλοντα χώρο (χαμηλά σπίτια το ένα δίπλα στο άλλο), επέτρεπε την **επικοινωνία** και την ανάπτυξη **κοινωνικών σχέσεων** μεταξύ των ανθρώπων, που ζούσαν έχοντας κοινούς στόχους, κι αποτέλεσαν χαρακτηριστικά αυτού του είδους της συμβίωσης. Οι πρόσφυγες ήταν φορείς φιλελεύθερων αντιλήψεων και πολιτιστικών αξιών, ως αποτέλεσμα της οικονομικής ευμάρειας και του κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, κυρίως της Πόλης, αλλά και των άλλων μικρών και μεγάλων αστικών κέντρων της Μικράς Ασίας. Το ανεπτυγμένο αυτό πολιτιστικό επίπεδο δεν μπορούσε να ανθίσει τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής τους στην Αθήνα και αργότερα στο Περιστέρι. Με το πέρασμα όμως του χρόνου ο πολιτισμός έγινε ανάγκη ύπαρξης για τους πρόσφυγες που άρχισαν να ιδρύουν παράλληλα με τις επιτροπές αγώνα και άλλους διεκδικητικούς συλλόγους με καθαρά πολιτιστικό και επιμορφωτικό περιεχόμενο.[560] Μέσα σ' αυτό το κλίμα αναδείχθηκαν πλήθος σημαντικών προσωπικοτήτων σε όλους τομείς της πνευματικής δημιουργίας και της τέχνης. Συνοπτικά θα σημειώναμε ότι για την πρώτη περίοδο που άρχισε να κατοικείται ο Δήμος Περιστερίου, οι λόγοι που επέβαλαν την εγκατάσταση των προσφύγων έξω από τα δομημένα όρια της Αθήνας, ήταν αποτέλεσμα δύο παραγόντων. Αρχικά, για την εδραίωση ενός ομοιογενούς κοινωνικού περιβάλλοντος των πληθυσμών αυτών και την αποφυγή πιθανόν κοινωνικοπολιτικών αναταραχών από τη συσσώρευση ανέργων, άστεγων και δυσαρεστημένων με τον πληθυσμό που κατοικούσε στο Δήμο της Αθήνας και επίσης για τη χρησιμοποίησή τους, ως φθηνά εργατικά χέρια, στις παλαιές και νέες βιομηχανικές μονάδες.[561] Η πραγματική αποκρυστάλλωση των πολιτικών συντεταγμένων πάνω στις οποίες αναπτύχθηκε το Περιστέρι γίνεται ορατή με την ανακήρυξη του συνοικισμού του Περιστερίου σε Δήμο.

1.4. Το Περιστέρι της κατοχής και της αντίστασης.

Με το ξεκίνημα του **ελληνοϊταλικού πολέμου** το Περιστέρι είναι πλέον μια ευδιάκριτη αστική περιοχή και ο καταγεγραμμένος πληθυσμός ανέρχεται στους 21.537 κατοίκους. Τα χρόνια της

στέγαση των αστέγων, την επικεράμωση και διανομή πισσόχαρτων, την επέκταση του δικτύου ύδρευσης και φωτισμού, τη δημιουργία λαϊκού ιατρείου και τη χορήγηση δωρεάν φαρμάκων.

[559]Αυτό άλλωστε φανέρωσε και η μεγάλη πλημμύρα της 23ης Νοέμβρη του 1934 που είχε σαν αποτέλεσμα να χαθούν εφτά άνθρωποι και πάνω από 600 οικογένειες να μείνουν άστεγες. Η πλημμύρα αυτή δεν είχε μόνο σαν αποτέλεσμα να καταστραφούν πολλά από όσα είχαν καταφέρει να φτιάξουν με κόπο οι πρόσφυγες αλλά και να φανεί για μια ακόμη φορά η αναλγησία του δημάρχου Καστριώτη και της Αστυνομίας. Χαρακτηριστικό της αναλγησίας του Καστριώτη είναι ότι αρνήθηκε να αναλάβει ο Δήμος τα έξοδα κηδείας ενός άπορου νεκρού και οι επικεφαλείς του τοπικού αστυνομικού τμήματος έλεγαν στους πλημμυροπαθείς: «Φωνάξτε τώρα το Βενιζέλο να σας σώσει», (βλ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ, όπ. π. σελ. 174).

[560]Ως τέτοιοι σύλλογοι καταγράφονται: «Ο Ελπιδοφόρος» (Μάης 1928) ιδρύθηκε από τους νέους του συνοικισμού που σχεδόν αμέσως ανέβασε δύο έργα: το δράμα του Σπύρου Μελά: «Ο Υιός του Ίσκιου» και η κωμωδία «Ο διερμηνεύς». Αργότερα φτιάχτηκε η μόνιμη θεατρική σκηνή «το Θέατρο του Χάχαλη» όπου και ανέβηκε από το Θίασο Ζέρβα, ο «Αγαπητικός της Βοσκοπούλας». Την ίδια χρονιά φτιάχτηκε ο κινηματογράφος «Μον Σινέ» και τις παραμονές του πολέμου, το θέατρο «Ορφεύς». Σημαντική θέση στην πολιτιστική ζωή των προσφύγων κατείχε και το Θέατρο Σκιών, που μάλιστα κατείχε δεσπόζουσα θέση μέχρι τη δεκαετία του '70 στην πολιτιστική ζωή των Περιστεριωτών.

[561] ΤΣΕΛΕΝΗΣ Σ., *Ο Πληθυσμός ως Βασικός Παράγων Αλλαγών στον Αστικό Χώρο*, Υπουργείο Πολιτισμού, 1989, σελ. 232.

κατοχής, της αντίστασης και του εμφυλίου πολέμου που ακολουθούν, θα επιβαρύνουν ακόμη περισσότερο τις υπάρχουσες δύσκολες συνθήκες ζωής και διαβίωσης και θα καθυστερήσουν την ανάπτυξη της περιοχής. Το μόνο, ίσως, θετικό σημείο αυτής της περιόδου είναι ότι την εποχή της ξένης κατοχής, θα αλλάξει ο κοινωνικός χάρτης στο Περιστέρι, καθώς η καθολική αντίσταση στον ξένο κατακτητή θα ενδυναμώσει τα χαρακτηριστικά της **κοινότητας** και θα αποκρυσταλλωθούν οι πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις που ήταν υπό διαμόρφωση το προηγούμενο διάστημα. Μέσα στο μέτωπο του πολέμου και της αντίστασης αναπτύσσεται η έννοια της **πανεθνικής ενότητας** μεταξύ ετερόκλητων κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων.[562] Κάθε σημείο κοινωνικής συνεύρεσης αξιοποιείται με σκοπό την οργάνωση της αντίστασης και του αγώνα. Το Περιστέρι γίνεται «κάστρο» του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και μέσα στα σοκάκια και τις γειτονιές του, ο περιστεριώτικος λαός «έθρεψε τόσα παλικάρια, τόσους ένθερμους πατριώτες που δεν υστερεί μπροστά σε καμιά άλλη περιοχή της Αττικής».[563] Πιο συγκεκριμένα:

Από τα πρώτα χρόνια της **γερμανικής κατοχής**, η βασική μέριμνα ήταν η εξασφάλιση της τροφής, κυρίως για τα παιδιά, με τη δημιουργία συσσιτίου και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας από τους ξένους κατακτητές και τους ντόπιους συνεργάτες τους. Για την επιτυχία του τιτάνιου αγώνα της αντιμετώπισης της πείνας, κινητοποιήθηκαν πολλές και διαφορετικές δυνάμεις. Την περίοδο αυτή ο Ερυθρός Σταυρός είχε φτιάξει στην «Μπιζού» ένα δίκτυο παρασκευής και διανομής συσσιτίου, ενώ παράλληλα στο κέντρο «Στρογγυλού» και στην εκκλησία «Ευαγγελίστρια», δίνονταν συσσίτιο για τα βρέφη προσφέροντας το πρωί γάλα και κρέμα. [564] Από αυτήν ακριβώς την προσπάθεια ξεκινούσε, όλη σχεδόν η δουλειά του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ της περιοχής, καθώς ο χώρος προσφέρονταν για συναντήσεις και διακίνηση **μηνυμάτων** και **προκηρύξεων** με σκοπό την οργάνωση της αντίστασης του περιστεριώτικου λαού.

Το **γραπτό δίκτυο επικοινωνίας**, ελλείψει άλλων μέσων επικοινωνίας, αρχίζει να παίζει σημαντικό ρόλο στην οργάνωση της αντίστασης εναντίον των κατακτητών.[565] Επίσης, το παράρτημα της ΕΟΧΑ εξυπηρετούσε τους φτωχούς και κατατρεγμένους Περιστεριώτες

---

[562] Είναι χαρακτηριστικό το κείμενο του Μ. Σταφυλά στις χριστουγεννιάτικες μέρες του 1943 με τίτλο «Σκλαβωμένα Χριστούγεννα»: «Τις μέρες των Χριστουγέννων του 1943 οι Περιστεριώτες καταπλημμύρισαν τους ναούς και προσεύχονταν για τη γρήγορη απελευθέρωση της σκλαβωμένης πατρίδας. Μέσα στις εκκλησιές κι έξω στα προαύλια έπνεε ένας ελεύθερος αέρας που έδενε το χριστιανό και τον Έλληνα. Το Περιστέρι δεν έβγαλε προδότες. Απεναντίας κι οι αστυνομικοί στη μεγάλη τους πλειοψηφία κι οι κληρικοί κι οι εκπαιδευτικοί κι όλοι γενικά, έκαναν το καθήκον τους με το παραπάνω, κινδυνεύοντας πολλές φορές. Πόση συγκίνηση νοιώσαμε στον Αη Αντώνη, όταν ύστερα από τη Χριστουγεννιάτικη λειτουργία, ο παπάς ευλογώντας μας, φώναξε: «Καλή λευτεριά πατριώτες. Υπομονή». Στο τέλος σε μια ακρούλα μια μικρή αυτοσχέδια χορωδία από αγόρια και κορίτσια, τραγούδησε σιγά τον Εθνικό ύμνο. Ένας αρχιφύλακας στάθηκε προσοχή, χαιρετώντας κι αποδίδοντας έτσι τιμές. Η μόνη ευχή που ακούγονταν ήταν καλή λευτεριά. Τίποτα άλλο. Κι έβγαινε μέσ' απ' τα έγκατα των ψυχών μας, γιατί στα αλήθεια ήταν πόθος βαθύς». (Αναφέρεται στο ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ Ν., όπ. π. σελ. 87).

[563] ΣΤΑΦΥΛΑΣ Μ., στον πρόλογο του βιβλίου του Ν. Σφακιανάκη *Το Περιστέρι στην Αντίσταση 1941-1944*. Ο Μ. Σταφυλάς θεωρεί ότι τις δεκαετίες που περάσανε δεν έχει τιμηθεί η μνήμη αυτών που πραγματικά αντιστάθηκαν: «Καθώς τριγυρνάει κανένας στους δρόμους της πόλης μας, δεν βλέπει κάποιους δρόμους να έχουν πάρει το όνομα αυτών που τίμησαν το Περιστέρι, που το διαφύλαξαν από τη μανία των κατακτητών και το παρέδωσαν στην Νεοελληνική Ιστορία, σαν την πόλη των ηρώων. Πουθενά οδός Θανάση Γκιουνενιώτη, Ευγένιου Χαραλαμπίδη, Λιλά Σταματιάδη- Έκτορα. Πού να θυμηθείς τόσα ονόματα τέτοιας εθνικής εμβέλειας! Και η δημοτική αρχή να είναι πάντα στα χέρια αγωνιστών και συναγωνιστών αυτών που έδωσαν το αίμα τους για τούτη την καθαγιασμένη γη».

[564] Ο Λίλας Σταματιάδης ήταν πρόεδρος της Εστίας και για την ουσιαστική προσφορά στην παρασκευή του συσσιτίου πήρε το «βραβείο του καλού διαχειριστού». Πρωταρχικό του μέλημα ήταν να μη γίνεται σπατάλη σε τρόφιμα και χρήματα και φρόντιζε να τοποθετεί δίπλα στην Επιτροπή των ενηλίκων και μια Επιτροπή παιδιών για να μαθαίνουν στην καλύτερη διαχείριση των τροφίμων. (Αναφέρεται από το Σφακιανάκη Ν., όπ. π. σελ. 65).

[565] Σε αυτό το αποφασιστικό σημείο του αγώνα, το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας και οι συνωμοτικοί κανόνες έπαιξαν σημαντικό ρόλο. Απέναντι στα αρτιότερα μέσα επικοινωνίας του κατακτητή, οι αντιστασιακές δυνάμεις έπρεπε να βρουν μορφωμένους αγωνιστές που να μπορούν να σχεδιάζουν, να γράφουν και να κατανοούν τα αντίστοιχα σχέδια, τις γραπτές ανακοινώσεις και τις κινήσεις των αντιπάλων. Δεν είναι τυχαίο ως προς αυτό, ότι τις δύσκολες αυτές και λεπτές αποστολές τις αναλάμβαναν γιατροί, μηχανικοί, δάσκαλοι κλπ. δηλαδή άτομα αυξημένου μορφωτικού επιπέδου.

συνεπικουρούμενο από ομάδες συμπολιτών που προσφέρονταν εθελοντικά να δουλέψουν για το γενικότερο καλό. Περιέτρεχαν στα σπίτια για να πάνε φάρμακα, λίγο ψωμί ή ό,τι άλλο μπορούσαν να βρουν σε εκείνα τα δύσκολα χρόνια της κατοχής και της πείνας. Ουσιαστικά κάθε συνοικία είχε αυτοοργανωθεί και είχε δημιουργηθεί ένα σύστημα διανομής των τροφίμων και των φαρμάκων. Ως «γιάφκες» οργάνωσης της αντίστασης και του αγώνα, χρησιμοποιήθηκαν για προκαλύμματα τόσο οι «Αθλητικές Λέσχες» των μικρασιατών προσφύγων που προϋπήρχαν ή που φτιάχνονταν γι' αυτό το σκοπό[566] όσο και τα «πάρτι» που διοργανώνονταν με σκοπό την ενδυνάμωση του ηθικού του λαού και την «νόμιμη» συνεύρεση των αγωνιστών.

Στις αρχές του 1943, ιδρύεται η «Εθνική Αλληλεγγύη» (οργάνωση του Ε.Α.Μ. για την ενίσχυση των οικογενειών των θυμάτων) [567] που βοήθησε σημαντικά την οργάνωση και την περιφρούρηση του αγώνα, ιδίως όταν οι δολιοφθορές εναντίον των Γερμανών στην Αθήνα, στον Πειραιά και στα άλλα προάστια άρχιζαν να πυκνώνουν. Έτσι αυξήθηκαν σε σημαντικό βαθμό οι καθημερινές παράνομες συναντήσεις των αντιστασιακών οργανώσεων και σε σημαντικά αντιστασιακά κέντρα αναδείχτηκαν το **Λιγνιτωρυχείο** και το εργοστάσιο του **Λαναρά**. Στους δυο αυτούς μαζικούς παραγωγικούς χώρους αναπτύχθηκε έντονα το πνεύμα της **καθολικής αντίστασης**, τόσο για την αντιμετώπιση της πείνας και της αυταρχικότητας του κατακτητή που επεδίωκε αύξηση της παραγωγής (κυρίως στο λιγνιτωρυχείο), όσο και στη συμμετοχή των εργατών και του περιστεριώτικου λαού στις μεγάλες παναθηναϊκές κινητοποιήσεις. Το κυριότερο όμως στοιχείο της αντίστασης σε αυτούς τους χώρους ήταν ότι αποτέλεσε τη μήτρα για τη μαζικοποίηση του ΕΑΜ σε μέλη, αλλά και στη δημιουργία ικανών και εχέμυθων στελεχών που θα σήκωναν το βάρος της αντίστασης στον κατακτητή.[568]

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε το εξής στοιχείο: Το Περιστέρι εξαιτίας του γεγονότος ότι ήταν σχετικά μακριά από το κέντρο της Αθήνας, προσφερόταν για μια σειρά κρίσιμων συνωμοτικών συναντήσεων σχετικά με την οργάνωση του αντιστασιακού αγώνα απέναντι στους κατακτητές.[569] Επίσης, προσέφερε μεγάλο πλεονέκτημα στο ΕΑΜ και στο στρατιωτικό του σκέλος τον ΕΛΑΣ, γιατί οι κατακτητές δεν μπορούσαν εύκολα να διασχίσουν το Κηφισό Ποταμό για την εκδίωξη των ανταρτών από την πλευρά της Αθήνας, παρά μόνο μεταφέροντας αρκετές δυνάμεις. Από την άλλη μεριά, οι σκόρπιες μονάδες των Γερμανών και των Ιταλών που ενυπήρχαν στο Χαϊδάρι, είχαν σκοπό να φυλάσσουν τον κρίσιμο αυτοκινητόδρομο προς τα νότια και να ελέγχουν τα περάσματα προς το λιμάνι του Πειραιά. Οι στρατιωτικές αυτές δυνάμεις, δύσκολα θα εγκατέλειπαν τις θέσεις τους για εκδίωξη των ανταρτών (στο Περιστέρι, Λιόσια κλπ.) αφού, χωρίς την απαιτούμενη κάλυψη, θα ήταν εκτεθειμένες προς τα βορειοδυτικά κι έτσι θα

---

[566] Στις αρχές του 1944 που το αντιστασιακό κίνημα είχε αναπτυχθεί αρκετά, νέοι εργάτες στο Ανθρακωρυχείο ιδρύουν τον ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟ ΟΜΙΛΟ «ΔΟΞΑ», μια μισονόμιμη αθλητική οργάνωση με σκοπό την ψυχαγωγία και τη συνεύρεση των νεολαίων. Ο Π. Ο. περιφρουρήθηκε και «τα περισσότερα παιδιά- μέλη του σκοτώθηκαν αργότερα σε συμπλοκές με τους κατακτητές, άλλα εκτελέστηκαν και μερικά σκοτώθηκαν στα Δεκεμβριανά», (μαρτυρία ΣΤΑΦΥΛΑ, στο ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ Ν., σ. 90).

[567] Αναφέρεται στο ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ του ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΓΟΝΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, 2003.

[568] Στο γεγονός αυτό συνέβαλε αποφασιστικά η ίδρυση της νεολαιίστικης οργάνωσης ΕΠΟΝ (23 Φεβρουαρίου 1943, Αμπελόκηποι) με εθνικοαπελευθερωτικά και αντιφασιστικά χαρακτηριστικά. Οι στόχοι της ΕΠΟΝ. ήταν η απελευθέρωση της χώρας και η συντριβή του φασισμού, η εγκαθίδρυση της λαϊκής κυριαρχίας.

[569]Στο Περιστέρι είναι καταγεγραμμένο ότι έγινε η πρώτη οργανωμένη σύσκεψη των κομμουνιστών, που κατέυειμε σε διάφορες περιοχές της χώρας τους κομμουνιστές- εξόριστους που έφταναν από διάφορες φυλακές (Φολέγανδρο, Πύλο) και με σκοπό να συνενώσει τις σκόρπιες κομματικές δυνάμεις για την οργάνωση της αντίστασης και του αγώνα. Η σύσκεψη αυτή ονομάστηκε η «σύσκεψη των τριών» (Παντελή Σίμου, Αριστοτέλη Μπούρα και Λευτέρη Αποστόλου). Οι εξόριστοι κομμουνιστές, όταν έφθασαν στην Αθήνα απέφυγαν να σμίξουν με την Προσωρινή Διοίκηση, καθώς και με την παλιά Κ.Ε. και φτιάξανε τη νέα κομματική καθοδήγηση που ονομάστηκε «Νέα Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΕ». Ο λαός αμέσως την περιέλαβε με ολόπλευρη εμπιστοσύνη και έκαναν εράνους που είχαν μεγάλη επιτυχία. Στο ίδιο το βιβλίο δεν αναφέρεται το πού και πότε ακριβώς έγινε η συνάντηση αυτή, αλλά εκτιμάται από τα συμφραζόμενα ότι τουλάχιστον για το χρόνο θα πρέπει να έγινε στις αρχές της Άνοιξης του 1941, (αναφέρεται στον ΧΑΤΖΗ Θ., *Η ΝΙΚΗΦΟΡΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΠΟΥ ΧΑΘΗΚΕ*, εκδ. ΔΩΡΙΚΟΣ, τ. Α΄, Γ΄ εκδ., 1983, σελ. 100).

εξασθενούσε το ενιαίο μέτωπο των ναζιστικών δυνάμεων στην Αθήνα και στον Πειραιά. Το γεγονός αυτό το εκμεταλλεύτηκαν οι δυνάμεις του ΕΑΜ σε πολλές κατευθύνσεις. Στην «ελεύθερη» αυτή ζώνη δημιουργήθηκε χώρος συγκέντρωσης στρατιωτικού κι άλλου υλικού (νταμάρια Πετρούπολης), εκπαίδευσης ανταρτών (στους πρόποδες του βουνού Αιγάλεω και του Ποικίλου Όρους) και θέσεων μάχης και προκάλυψης στις παρυφές των γύρω λόφων που επικοινωνούσαν με τις δεκάδες άλλες εστίες, μέσα και πλησίον των συνοικισμών του Περιστερίου. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα στη βορειοδυτική Αττική και ελλείψει αξιόπιστων αστυνομικών δυνάμεων από το δοτό καθεστώς, να δημιουργηθεί μια ενιαία ζώνη αντίστασης που ξεκινούσε από την Πάρνηθα, το Μενίδι και τα Λιόσια, διέσχιζε το Περιστέρι, το Αιγάλεω, την Αγία Βαρβάρα, το Χαϊδάρι κι έφτανε μέχρι τις εργατικές συνοικίες του Πειραιά.[570] Αυτή η δυνατότητα της σχετικά ασφαλούς μετακίνησης των δυνάμεων του ΕΛΑΣ, θεωρείται αποφασιστικής σημασίας για το χτύπημα του κατακτητή στην Εθνική Οδό Αθηνών- Κορίνθου και ειδικά στη περιοχή που περικλείεται από τις θέσεις Παλατάκι, Σκαραμαγκά, Ασπρόπυργο και Ελευσίνα. Συνέβαλε έτσι στη δυσχερή επικοινωνία των δυνάμεων του Άξονα με την Πελοπόννησο και ειδικά με το λιμάνι της Πάτρας. Βοήθησε, επίσης, αργότερα και στη συντεταγμένη οπισθοχώρηση προς τα βόρεια των στρατιωτικών τμημάτων του ΕΛΑΣ μετά την αγγλική επέμβαση. Πιο συγκεκριμένα:

Σε βασικό κάστρο της αντιστασιακής δράσης του Περιστερίου αναδείχθηκε το Λιγνιτωρυχείο. Το **Λιγνιτωρυχείο** λειτουργούσε αρχικά κάτω από ιταλική διοίκηση και μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας πέρασε στη γερμανική διοίκηση. Το λιγνιτωρυχείο ήταν αποφασιστικής σημασίας ενεργειακή πηγή για τους Γερμανούς γιατί, όπως σημειώσαμε παραπάνω, το κάρβουνο ήταν εξαιρετικής ποιότητας και ιδιαίτερης θερμικής απόδοσης. Οι εργάτες αντιδρώντας στις άθλιες συνθήκες εργασίας, στον κίνδυνο να καταρρεύσουν οι στοές ή να διαχυθεί το δηλητηριώδες αέριο «αγκούσα»», αλλά και σαν απάντηση στην προσπάθεια των κατακτητών για αύξηση της παραγωγής, οργάνωναν συστηματικά «σαμποτάζ», σε σημείο που η εξόρυξη του λιγνίτη να πέσει από τους 500 περίπου τόνους στους 200. Το ανθρακωρυχείο επίσης πρόσφερε ιδανικό μέρος καταφυγής των αγωνιστών που καταδιώκονταν για να κρυφτούν, ενώ πολλές φορές τα ένοπλα τμήματα του ΕΛΑΣ προμηθεύονταν εκρηκτικές ύλες για τις ανάγκες του ένοπλου αγώνα. Βασικός σκοπός της πάλης των εργατών ήταν ο αγώνας ενάντια στην πείνα και το Μάιο του 1942 πραγματοποίησαν απεργία για την βελτίωση του συσσιτίου. Η απόφαση πάρθηκε από το Φλεβάρη του 1942 όταν οι εργάτες του Λιγνιτωρυχείου βγάζουν **επιτροπή** που επεξεργάζεται τη μορφή του αγώνα η οποία αποφασίστηκε να είναι στάση εργασίας. Τα αιτήματα συμπυκνώνονταν στη παροχή «περισσότερου συσσιτίου, τρόφιμα για το σπίτι τους και κάρβουνο για τη ζεστασιά τους». Οι κατακτητές με τη δοτή διοίκηση αποφάσισαν τη μερική ικανοποίηση των αιτημάτων και μόνο καλυτέρευση του συσσιτίου, με αντάλλαγμα την αύξηση της παραγωγής. Η βελτίωση του συσσιτίου (στην πραγματικότητα αύξηση των θερμίδων ανά μερίδα και όχι βελτίωση της ποιότητας) είχε σαν αποτέλεσμα να αποθρασύνει τους κατακτητές που ζητούσαν περισσότερη παραγωγή και να ενταθεί έτσι η τρομοκρατία. Τότε οι εργάτες στις αρχές του 1943, απάντησαν με **γενική απεργία.** Η αποφασιστικότητα των εργατών έκαμψε την αδιαλλαξία των κατακτητών που επιζητούσαν με κάθε τρόπο την εξόρυξη του κάρβουνου και αναγκάστηκαν και πάλι να έρθουν σε συνεννόηση με τους απεργούς. Αποφασιστικής σημασίας στην ανάπτυξη του αντιστασιακού κινήματος στο λιγνιτωρυχείο έπαιξαν κατά τον Νίκο Σφακιανάκη, δύο γεγονότα. Το ένα

---

[570] Ο ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Σ. αναφέρει χαρακτηριστικά σε σχέση με την εκμετάλλευση του ελεύθερου χώρου από τις αντάρτικες δυνάμεις στις παρυφές του Ποικίλου Όρους αλλά και στη στάση των δοσίλογων και των αστυνομικών ταγμάτων του Περιστερίου: «Το αστυνομικό τμήμα στο Περιστέρι δεν είχε καμιά δραστηριότητα. Ούτε ο Γεροστάθης. Αντίθετα μια ομάδα αστυνομικών βοηθούσε ποικιλότροπα. Όλα τα στελέχη και οι ένοπλοι κυκλοφορούσαν ελεύθεροι. Ο εχθρός για να αποφασίσει να μπει στο Περιστέρι, έπρεπε να μπει με δυνάμεις οργανωμένες και μαζικές. Αυτήν την ευνοϊκή κατάσταση την αξιοποιήσαμε καλύτερα δυναμώνοντας καλύτερα και μαθαίνοντας την πολεμική τέχνη στα βουνά της Πετρούπολης. Να κρατάνε το όπλο σωστά και να κάνουν τη σωστή χρήση. Εκεί γυμνάζονταν καθημερινά στο βουνό Αιγάλεω», (μαρτυρία στο ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ Ν., όπ. π. σελ. 93).

σχετίζεται με τον αυστριακό διοικητή του λιγνιτωρυχείου Σκάμπελ, ο οποίος ήταν «κρυφός» κομμουνιστής και για αυτό «κάλυπτε», ως ένα βαθμό, τις συχνές μειώσεις της παραγωγής καθώς και τις άλλες δολιοφθορές που γίνονταν, ενώ θεωρείται ότι ήταν αυτός που έδιωξε τους «Τσολιάδες» από φρουρούς του λιγνιτωρυχείου.[571] Το δεύτερο σχετίζεται με το γεγονός ότι το ανθρακωρυχείο είχε πάμπολλους ΕΑΜίτικους πυρήνες, περίπου 15 στην αρχή και αργότερα 40, σε ένα σύνολο 750 εργατών. Οι πυρήνες αυτοί καθοδηγούνταν από μια δυνατή οργάνωση του ΚΚΕ που το 1944 είχε 70 μέλη. Τα δυο αυτά γεγονότα ήταν αποφασιστικής σημασίας για τη στήριξη ορισμένων κρίσιμων δολιοφθορών, όπως ήταν η προσεχτική μείωση της παραγωγής κάθε βάρδιας μετά την τακτική της «άμιλλας» που είχε εφεύρει η διοίκηση και κυρίως οι Έλληνες συνεργάτες των Γερμανών, για την αύξηση της παραγωγής.[572]

Ανάλογοι αγώνες έγιναν και στο **εργοστάσιο του Λαναρά**. Ήδη στο ΛΑΝΑΡΑ από τον Φλεβάρη του 1942 είχε δημιουργηθεί οργάνωση του ΚΚΕ, γεγονός που έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στην καθοδήγηση του αγώνα. Η πρώτη κινητοποίηση πραγματοποιήθηκε το Φεβρουάριο του 1942 και παρά την τρομοκρατία οι εργάτες κέρδισαν καλύτερη διατροφή και ρουχισμό. Το οξυμένο πρόβλημα της φτωχής διατροφής (το περίφημο χαρουπάλευρο) ανάγκασε τους εργάτες σε μαζική διαμαρτυρία, με απαίτηση την επιπλέον χορήγηση 50 δραμιών σταφίδα και 80 δραμιών ψωμί. Μπροστά στον κίνδυνο να σταματήσει η παραγωγή, η εργοδοσία υποχώρησε και οι εργάτες κέρδισαν «συσσίτιο καλό για τα σπίτια μας και τρόφιμα, αλεύρι, ρούχα, παλτό και κουβέρτες».[573] Αποφασιστικής σημασίας προς την κατεύθυνση ανάπτυξης του αγώνα διαδραμάτισαν ορισμένες **«γραμματιζούμενες» εργάτριες** που αποτέλεσαν το σύνδεσμο με την καθοδήγηση έξω.[574]

Την ίδια σύσσωμη αντίδραση είχαν οι εργάτες του ΛΑΝΑΡΑ όταν η ιταλική διοίκηση, το 1943, επιχείρησε να κάνει μαζικές απολύσεις. Στις κινητοποιήσεις που οργάνωσε το Ε.Α.Μ. το Μάρτη του 1943 ενάντια στην επιστράτευση, οι εργάτες του Λαναρά συμμετείχαν καθολικά. Με το τέλος

---

[571]Την παραπάνω άποψη του Ν. Σφακιανάκη, δε φαίνεται να τη συμμερίζεται ο Ν. Θεοδοσίου που θεωρεί ότι ο διοικητής Στάμπελ μαζί με τους ντόπιους εθνοπροδότες έψαχναν να βρουν τους πρωταίτιους της «καταστροφής», όταν το Μάιο του 1944, η οργάνωση του Ε.Α.Μ. λιγνιτωρυχείου αποφάσισε να «ρίξει» την παραγωγή από 600 τόνους κάρβουνο την ημέρα στους 200.

[572]Η μείωση της παραγωγής έμπαινε σε άμεση προτεραιότητα αφού ζητήθηκε με επιμονή από τους κατακτητές μεγαλύτερη αύξηση της παραγωγής. Κάθε βάρδια σημείωνε σε **ειδικό πίνακα** πόσους τόνους είχε εξορύξει με αποτέλεσμα από τους 100 τόνους maximum παραγωγής ανά βάρδια, η παραγωγή να ανέρχεται συνεχώς. Ο επιστάτης κάθε βάρδιας ζητούσε να ξεπεραστεί η παραγωγή της, με αποτέλεσμα να ξεπεράσει η ημερήσια παραγωγή στους 150 τόνους ανά βάρδια και συνολικά να ανέλθει στους 500. Αυτό ανησύχησε πολύ το ΕΑΜ που οργάνωσε ένα συστηματικό σαμποτάζ της παραγωγής με δολιοφθορές. Έπρεπε όμως να διασφαλιστεί ότι οι ενέργειες δολιοφθοράς δε θα γίνουν αντιληπτές από τη διοίκηση και ότι δε θα εμπλέκονταν σε αυτές εργάτες που δεν είχαν αυξημένη επαγρύπνηση και περιφρούρηση. Έτσι, η τοποθέτηση των «σαμποτέρ» έγινε αθόρυβα και στους κρίσιμους τομείς της παραγωγής: το τρυπάνι έπεφτε επίτηδες στον σκληρό πυρίτη και έπρεπε μετά να τροχιστεί ξανά, τα φουρνέλα έμπαιναν σε λάθος θέση, οι «μπαζαδόρου» με ευκολία τουμπάριζαν τα βαγόνια μεταφοράς, τα υποστυλώματα έσπαγαν ξαφνικά και έπρεπε να φτιαχτούν νέα, κλπ. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μειώνεται ολοένα και περισσότερο, φθάνοντας η κάθε βάρδια να βγάζει κατά μέσο όρο 70 τόνους. Αξίζει να σημειωθεί εδώ, πώς επιτυγχάνονταν μέσα στις δύσκολες αυτές συνθήκες η μύηση στο **γραπτό δίκτυο επικοινωνίας**, ανθρώπων με **ελάχιστες γραμματικές γνώσεις**. Στην είσοδο του λιγνιτωρυχείου υπήρχαν γραμμένα σε μαυροπίνακες η αναμενόμενη ημερήσια παραγωγή ανά τομέα είτε σε ραβδογράμματα είτε με την παράθεση επιμέρους στοιχείων. Οι **«γραμματισμένου»** έπρεπε να παρακολουθούν με ευλάβεια τον πίνακα αυτό, έτσι ώστε η μείωση της παραγωγής να μη γίνεται φανερή και να προσπαθούν να την καταμερίσουν σε κάθε βάρδια. Έτσι, εκτός από τους «σαμποτέρ» υπήρχαν και οι υπεύθυνοι τομέων που παρακολουθούσαν τους πίνακες και μετέφεραν τα επιμέρους στοιχεία στην καθοδήγηση ή που προσπαθούσαν να μάθουν τα μυστικά της γραφής στους έντιμους αγωνιστές.

[573] ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Ν., όπ. π. σελ. 54.

[574] «Σπαθάτες κοπέλες, όπως η υφαντουργίνα με ψευδώνυμο Ελευθερία που δούλευε στο Λαναρά. Οι κοπέλες αυτές έφερναν ανταποκρίσεις από το εργοστάσιο για τις κινητοποιήσεις που είχαν συχνά οι εργαζόμενοι για το ψωμί τους, αλλά και τα κυνηγητά τα αδιάκοπα των χαφιέδων, που είχε εγκαταστήσει ολούθε ο Λαναράς. Η Ελευθερία με τα προσωπικά της βιώματα, συμπλήρωνε πολλές φορές τα χαρτάκια με τις ανταποκρίσεις κι αυτό ήταν ευεργετικό», (βλ. ΚΑΡΑΝΤΗΝΟΣ Ν., *ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΤΟΥ «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ»*, εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, Νοέμβριος 2004, παράρτημα).

του πολέμου και την απελευθέρωση (12 Οκτωβρίου 1944) τη διαχείριση του εργοστασίου την ανέλαβε το ΕΑΜ σε συμφωνία με τους «Λαναράδες» που βλέποντας ποιος μπορεί να είναι ο ρόλος των Εγγλέζων και των ταγματασφαλιτών στο «πλιάτσικο» της παραγωγής, έκρυψε τα προϊόντα και τις κυριότερες πρώτες ύλες σε ασφαλή μέρη. Με την οπισθοχώρηση όμως των δυνάμεων του ΕΛΑΣ, η παραγωγή του ΛΑΝΑΡΑ θα γίνει «φύλλο και φτερό», ενώ αποδεικνύεται ότι κατά τη διάρκεια της κατοχής δούλευαν για να προμηθεύουν τους γερμανοτσολιάδες και τα τάγματα ασφαλιτών.[575]

Μπορεί το Λιγνιτωρυχείο και το εργοστάσιο του ΛΑΝΑΡΑ να αποτέλεσαν το κέντρο της αντίστασης του περιστεριώτικού λαού, ταυτόχρονα όμως θα ξεδιπλωθούν και άλλες μορφές αντίστασης και διαμαρτυρίας απέναντι στους κατακτητές και τους ξενόδουλους τοποτηρητές τους. Μία από αυτές πραγματοποιήθηκε στις 21 Ιούλη του 1943 όταν οι Περιστεριώτες συμμετείχαν στην παναθηναϊκή συγκέντρωση εναντίον της καθόδου των Βουλγάρων φασιστών στην Ελλάδα. Η κινητοποίηση αυτή προετοιμάστηκε με ιδιαίτερη προσοχή καθώς από τον Κηφισό Ποταμό θα διέρχονταν τα μηχανοκίνητα τμήματα των Βουλγάρων και οι Περιστεριώτες είχαν πιάσει τις δυο πλευρές του Κηφισού, φώναζαν εναντίον αυτής της εξέλιξης και πετούσαν **προκηρύξεις**.[576]

Το μεγάλο πρόβλημα όμως της αντίστασης ήταν αυτό του **ανεφοδιασμού** των ένοπλων τμημάτων του λαού. Μπορεί στο λιγνιτωρυχείο και στο ΛΑΝΑΡΑ να εκφράζεται η αντίσταση των εργατών με απεργίες και στάσεις εργασίας, δεν μπορούσε να γίνει όμως το ίδιο και στις γειτονιές του Περιστερίου. Τα ένοπλα τμήματα του ΕΛΑΣ είχαν μεγάλη ανάγκη από όπλα και πολεμοφόδια, τα οποία και έβρισκαν από διάφορες πηγές.[577]

Με την ένοπλη αντίσταση του ΕΛΑΣ, το ΕΑΜ Περιστερίου μπόρεσε να οργανώσει καλύτερα τον αγώνα. Η δραστηριότητά τους στράφηκε στην αντιμετώπιση των **μαυραγοριτών** (είχαν κλεισμένα σε αποθήκες τρόφιμα και είδη πρώτης ανάγκης) και στην τροφοδοσία με γάλα και ψωμί από διάφορες άλλες πηγές, όπως από τις στάνες στην περιοχή «Γαλαζόπετρα» του Ποικίλου Όρους. Από εκεί και πέρα μια σειρά γεγονότα έρχονται να σφραγίσουν την δράση του εαμικού κινήματος στο Περιστέρι. Οι κατακτητές και οι ντόπιοι συνεργάτες τους δεν αφήνουν αναπάντητες αυτές τις ενέργειες του ελασίτικου στρατού και του εαμίτικου κινήματος και προχωρούν σε αντίμετρα. Τις στιγμές αυτές γράφονται ηρωικές σελίδες:

Την **Άνοιξη του 1943** κοντά στην εκκλησία «Άγιος Ταξιάρχης» οι Γερμανοί κάνουν μπλόκο σε συνεδρίαση του ΕΑΜ Περιστερίου αλλά οι συμμετέχοντες κατάφεραν να ξεφύγουν εκτός από ένα συναγωνιστή για τον οποίο δεν έγινε γνωστό το τέλος του. Στις αρχές του **1944** το αντιστασιακό

---

[575] Σε ένα πρακτικό της υποεπιτροπής Βιομηχανοποιήσεως Βάμβακος Αθηνών (7-7-1944), ο Ι. Πεσμαζόγλου αποκαλύπτει την πραγματικότητα: «Μεταξύ διαφόρων ειδών (υφασμάτων) άτινα επρομηθεύθη η υπηρεσία ημών επ' ανταλλαγή εκκοκκισμένου βάμβακος δια την περίθαλψης πυροπαθών πληθυσμών της υπαίθρου ήτο και ποσότης 5.000 μαλλίνων κουβερτών παραληφθείσα παρά της βιομηχανίας «Λαναρά- Κυρίτση». Ανεξαρτήτως των δυσχερειών τας οποίας προέβαλεν ο εκπρόσωπος αυτής κ. Λαναράς και της αρχικής του αρνήσεως να χορηγήσει με τας καθορισμένας ανταλλακτικάς σχέσεις κλινοσκεπάσματα άτινα μόνος διέθετε έτοιμα και εις μεγάλας ποσότητας επιδείξας εγκληματικήν αδιαφορίαν δια την εξυπηρέτησιν του σκοπού δι' ον τω υπεδείχθη ότι εχρειάζοντο ημίν... Χαρακτηριστικόν τούτου δια την ιστορίαν αναφέρω το γεγονός ότι ούτος εδήλωσεν εις την υπηρεσίαν ότι «προτιμά να τα δώσει εις τους Βουλγάρους, οίτινες του χορηγούν ζάχαριν εις σχέσειν συμφεροτέρα...». (βλ. Καραντηνός, όπ.π).

[576] Για την οργάνωση αυτής της κινητοποίησης γράφτηκαν 600 χειρόγραφες προκηρύξεις σε συνθηματική γραφή και με κεφαλαία γράμματα για να διαβάζονται γρήγορα και εύκολα ακόμη κι από αυτούς που δεν ήξεραν να διαβάζουν και να γράφουν καλά (ΚΑΡΑΝΤΗΝΟΣ, όπ. π.)

[577] Μία από αυτές ήταν μετά από τις συμπλοκές με τους κατακτητές και όσα από αυτά εγκαταλείπονταν. Καταγράφεται, επίσης, μια άλλη περίπτωση, όπου έγινε εθελούσια παράδοση 15 όπλων από τον Ανθυπαστυνόμο Λεβάντε για την ενίσχυση του αγώνα, γεγονός που επέδρασε αποφασιστικά για τη στρατολόγηση έντιμων αγωνιστών από την αστυνομία στον ΕΛΑΣ. Σε μια άλλη περίπτωση, προς τα τέλη του 1943, τα όπλα βρέθηκαν όταν μια ομάδα Ιταλών στρατιωτών αυτομόλησε και ο ΕΛΑΣ Περιστερίου τους προσέφερε πολιτικά ρούχα και τους έστειλε στο βουνό. Η μεγάλη σημασία αυτού του γεγονότος για τον αγώνα έγκειται στο ότι το οπλοστάσιο του ΕΛΑΣ αυξήθηκε και ο 3ος και 4ος λόχος εξοπλίστηκαν κανονικά. Όμως, από ένα σημείο και μετά το πρόβλημα των πυρομαχικών ορθώνονταν τεράστιο και οι ΕΛΑΣίτες το αντιμετώπιζαν είτε με εφόδους στις αποθήκες των κατακτητών, είτε ακόμα και με έρανο για την προμήθεια από τη μαύρη αγορά, (Σφακιανάκης, όπ. π. σελ. 77).

κίνημα στο Περιστέρι είχε αναπτυχθεί αρκετά και υπήρχε μόνιμη αντάρτικη ομάδα μέσα στον κατοικημένο χώρο από 32 άτομα. Η ένοπλη αυτή ομάδα χρωστάει πολλά για τη σωτηρία της στα «Αετόπουλα», τα μικρά παιδιά της Ε.Π.Ο.Ν. που εκτεθειμένα μέσα σε ένα σωρό κινδύνους ειδοποιούσαν για την περικύκλωση ενός σπιτιού ή την κάθοδο στρατευμάτων του εχθρού ή των τσολιάδων. Αυτή η ομάδα που απάρτιζε τον τρίτο λόχο του ΕΛΑΣ Περιστερίου ήταν πλήρως εξοπλισμένη σε ελαφρά όπλα και χειρομβοβίδες.[578] Η Ειδική Ασφάλεια είχε ένα ανεπτυγμένο **πληροφοριακό δίκτυο** και είχε συγκεκριμένους στόχους: τη διάβρωση, ειδικά των κομματικών οργανώσεων του ΚΚΕ, όπως κι έκανε με την Αχτιδική Επιτροπή του Αιγάλεω την οποία μπόρεσαν να διαβρώσουν και να προσηλυτίσουν στελέχη της που να πληροφορούν τον εχθρό για τις κινήσεις του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ. Από την άλλη και οι ίδιες οι ΕΑΜίτες δυνάμεις είχαν αποφασίσει να διαβρώσουν τη Σχολή Χωροφυλακής στέλνοντας **έμπειρα** και **μορφωμένα στελέχη** που θα βοηθούσαν αποφασιστικά στη συγκέντρωση πληροφοριών αλλά και στην κλοπή όπλων και πυρομαχικών. Στις **28 Ιούνη του 1944** έγινε η μάχη στα «Παλαιά Λουτρά» κοντά στο σινέ «Ορφέα». Οι ταγματασφαλίτες του Πλυτζανόπουλου προσπάθησαν να βάλουν «πόδι» στη συνοικία. Το Περιστέρι δε δέχθηκε την ντροπή. Στη μάχη χάθηκαν ο Λοχαγός του 3ου λόχου του ΕΛΑΣ Τζιλβές Παναγιώτης και ο ΕΛΑΣίτης Βασίλης Αλαγιάννης. Μια βδομάδα αργότερα, στις **6 Ιούλη 1944**, έγινε το **μπλόκο** από τους Γερμανοφασίστες κατακτητές (στο σημερινό Λόφο Αξιωματικών) με τους ντόπιους συνεργάτες τους, τα τάγματα ασφαλείας και με σύνολο αντρών περί τους 4.000. Οι άντρες του Πλυτζανόπουλου είχαν ζώσει όλη τη νύχτα τη συνοικία. Ο γνωστός Γερόσταθος έπαιξε το ρόλο του καταδότη. Συγκεντρώνουν όλους τους αγωνιστές της Αντίστασης από ηλικίας 14 μέχρι 75 χρόνων, φορτώνουν 200 στα καμιόνια και τους άλλους τους μοιράζουν στις φυλακές στο Γουδί, στο Χαϊδάρι και στα στρατόπεδα συγκέντρωσης στη Γερμανία. Η 16χρονη Περιστεριώτισσα και ΕΠΟΝίτισα Άννα Παρλιάρου με το ένα στήθος κομμένο από τα βασανιστήρια οδηγήθηκε στο μπλόκο για να καταδώσει συναγωνιστές της. Το μόνο που μπόρεσε να πει στους συντοπίτες της, αφού τους αγκάλιασε όλους με το βλέμμα της ήταν: «κουράγιο αδέλφια». Φυλακίστηκε και βασανίστηκε στο Γουδί.[579] Στις **16 Σεπτέμβρη του 1944** γίνεται η μάχη του Ελαιώνα με τους γερμανοτσολιάδες του Παναγιωτόπουλου. Πιο πριν είχαν προηγηθεί μάχες στη γέφυρα Ροσινιόλ και Κολοκυνθούς. Διοικητής του 3ου τάγματος του 4ου Συντάγματος Δυτικών Συνοικιών του ΕΛΑΣ είναι ο Νίκος Γεωργιάδης (ψευδώνυμο Έκτορας, έφεδρος υποκελευστής του Πολεμικού Ναυτικού και φοιτητής της Νομικής) όπου και σκοτώνεται. Οι γερμανοτσολιάδες δεν κατάφεραν να μπουν στο Περιστέρι. Το αποτέλεσμα όλων αυτών των ηρωικών πράξεων αλλά και των άλλων που προηγήθηκαν ήταν το αντιστασιακό κίνημα στο Περιστέρι να συμβάλλει στη νίκη εναντίον των Γερμανών κατακτητών. Τη νύχτα της **12ης προς 13η Οκτωβρίου** οι Γερμανοί κατεβάζουν τη σβάστικα από την Ακρόπολη και εγκαταλείπουν την Αθήνα και τις άλλες συνοικίες. Στο Περιστέρι, το τάγμα του ΕΛΑΣ που είχε 400 άντρες τις παραμονές της απελευθέρωσης, αυξήθηκε σε 850 άντρες. Σε μια μεγάλη λαϊκή συγκέντρωση, εξελέγη δια βοής δήμαρχος Περιστερίου, ο πρόσφυγας **Ευγένης Χαραλαμπίδης.** Από εκεί και πέρα ακολουθεί μια δύσκολη εποχή που σηματοδοτεί ο εμφύλιος πόλεμος και η ανάμειξη των ξένων δυνάμεων στα εσωτερικά της χώρας.

Την περίοδο αυτή, καθώς οι δυνάμεις του **ΕΛΑΣ** δέχονταν ισχυρές πιέσεις στις ανατολικές γειτονιές της Αθήνας από τα **αγγλικά στρατεύματα** και υποχωρούσαν δυτικά, η ηγεσία του

---

[578] Η διάρθρωση του ελασίτικου στρατού και οι υπεύθυνοι των στρατιωτικών τμημάτων ήταν η εξής: Στα δυτικά προάστια δρα ο εφεδρικός ΕΛΑΣ με το 30ο τάγμα του 4ου Συντάγματος Δυτικών Συνοικιών της Αθήνας του ΕΛΑΣ. Ταγματάρχης: Νίκος Γεωργιάδης «Έκτορας». Πρώτος καπετάνιος: Αποστόλης Δούνιας, Πολιτικός Επίτροπος: Μαυροθαλασσίτης και αργότερα ο Σάββας Σταματιάδης. Στο Περιστέρι δρουν: 3ος Λόχος: Τζιλβές Παναγιώτης (λοχαγός) και μετά ο Λευτέρης Χατζηιωάννου. Καπετάνιος: Κώστας Βουτσινάς, 4ος λόχος: του ΕΛΑΣ στο λιγνιτωρυχείο: Βαγγέλης Μαλέας (λοχαγός), καπετάνιος Τάσος Φυσκαντόρος. Παράλληλα στην Αγία Βαρβάρα και στο Χαϊδάρι δρούσε ο 2ος Λόχος με λοχαγό το Νίκο Σφακιανάκη και στο Αιγάλεω, στην περιοχή του Μπαρουτάδικου, ο 1ος λόχος του 3ου τάγματος.

[579] Λεύκωμα του ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΓΟΝΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ- ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ.

κινήματος μετέφερε την έδρα της στο Περιστέρι, στο πιο απομακρυσμένο σημείο του μετώπου. Στο Περιστέρι άρχιζαν να μεταφέρονται και οι όμηροι του ΕΛΑΣ που συλλαμβάνονταν σε αντίποινα των μαζικών συλλήψεων που πραγματοποιούσαν οι αντίπαλοι.[580] Από τις 12 Δεκεμβρίου αρχίζει ένας ανελέητος καθημερινός βομβαρδισμός από αγγλικά αεροπλάνα και πλοία με στόχο το Λιγνιτωρυχείο και τα γραφεία της Πολιτοφυλακής. Στις 3 Δεκέμβρη του 1944 χωροφύλακες των ταγμάτων ασφαλείας και Άγγλοι στρατιώτες χτύπησαν με όπλα μια ειρηνική διαδήλωση του Ε.Α.Μ. στο Σύνταγμα. Ο Ευγένης Χαραλαμπίδης γράφει: «Στις 4 Δεκέμβρη εβλήθη ομάς άοπλων Περιστεριωτών στην Ομόνοια. Αυτό σε συνδυασμό με τους 54 νεκρούς της προηγούμενης ημέρας εξαγριώνει τους Περιστεριώτες οι οποίοι παίρνουν από τα χέρια της Λαϊκής Πολιτοφυλακής τον Γερόσταθο (διοικητή Αστυνομικού Τμήματος Περιστερίου και καταδότη των Γερμανών) και τον λιντσάρουν». Στις 3-4 Ιανουαρίου εκδηλώνεται αγγλική επίθεση με 240 τανκ και ξημερώματα της 5ης Δεκεμβρίου εκδόθηκε διαταγή υποχώρησης του ΕΛΑΣ. Αμέσως μετά άρχισε μια απίθανη φιλολογία για τις λεγόμενες ωμότητες που διέπραξε ο ΕΛΑΣ στο Περιστέρι και από τις αρχές του 1945 αρχίζει ένα τρομερό κύμα διώξεων κάθε αριστερού στοιχείου. Στις 5 Απρίλη με αφορμή μια ένοπλη επίθεση σε αστυφύλακα, συλλαμβάνονται 350 άτομα. Στα μέσα Ιούλη αρχίζει η μεγάλη δίκη των κατηγορουμένων για το λιντσάρισμα του Γερόσταθου και από τους 31 κατηγορούμενους καταδικάζονται σε θάνατο έξι άτομα, μεταξύ των οποίων και ο Δήμαρχος Ευγένης Χαραλαμπίδης. Ακολούθησαν χρόνια άγριας τρομοκρατίας για τους αριστερούς και τους κομμουνιστές που δεν υφίστανται μόνο διώξεις από το **κράτος** αλλά και από το **παρακράτος** (από τις τρομοκρατικές ομάδες των Καίσαρη, Παναγιωτόπουλου).[581] Στις 29 Απρίλη, παραμονές της Πρωτομαγιάς, στήθηκε ένα πραγματικό μπλόκο, όπως την περίοδο της γερμανικής κατοχής. Οι άνδρες του μηχανοκίνητου της αστυνομίας και ένοπλες ομάδες επιδόθηκαν σε ένα όργιο βίας με δολοφονίες τριών ανθρώπων. Τον **Οκτώβρη του 1947**, ο αθηναϊκός τύπος δίνει μεγάλη έκταση στη λεγόμενη «Συμμορία της Χασιάς», τα μέλη της οποίας ήταν επτά παιδιά από το Περιστέρι ηλικίας 16-20 χρόνων που είχαν συγκροτήσει αντάρτικη ομάδα με εντολή της ηγεσίας του ΚΚΕ. Η εκτέλεση των τεσσάρων από αυτά στις **29 Οκτώβρη 1947** αποτέλεσε το πρόσχημα για να εφαρμοστούν και στην Αθήνα τα έκτακτα μέτρα που μέχρι τότε ίσχυαν στην επαρχία. Το **1948**, ο κύκλος αίματος φαίνεται να κλείνει με την εκτέλεση, στις φυλακές της Κέρκυρας, του **Ευγένη Χαραλαμπίδη**.

1.5. Η ανάπτυξη του Περιστεριού τη μεταπολεμική περίοδο

1.5.1. Εισαγωγικά

Με το τέλος του πολέμου, της ξένης κατοχής και την ήττα του αριστερού κινήματος, η Ελλάδα έχει υποστεί σοβαρά πλήγματα, τόσο στην υλική της υποδομή, όσο και στο ανθρώπινο δυναμικό. Ταυτόχρονα αρχίζει να διαφαίνεται μια μεταστροφή στον οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό ιστό της Ελλάδας που εντάσσεται πλέον οργανικά στην καπιταλιστική Δύση.

Στο **οικονομικό επίπεδο**, η σταδιακή μεταβολή της οικονομικής δομής (από αγροτοβιομηχανική χώρα προπολεμικά, σε βιομηχανοαγροτική μεταπολεμικά) επιφέρει σοβαρές αλλαγές στις πολιτικές και κοινωνικές δομές της χώρας. Ο ενεργός πληθυσμός ανέρχεται στο 44% στις αρχές της δεκαετίας του '50, έναντι 42% προπολεμικά. Το 60% της προπολεμικής απασχόλησης ήταν στην γεωργία, για να μειωθεί στο 57% το 1952 και στο 53% το 1962. Αντίστοιχα, τα ποσοστά απασχόλησης στη βιομηχανία ανέρχονταν στο 21% και 22%, ενώ στις υπηρεσίες στο 22% και

---

[580] Ο Ν. Θεοδοσίου εκτιμά ότι η περίοδος των Δεκεμβριανών στην Αθήνα αλλά και στο Περιστέρι είναι ακόμα μια σκοτεινή περίοδος εξαιτίας της δράσης της Ο.Π.Λ.Α. (Οργάνωση Περιφρούρησης Λαϊκών Αγωνιστών). Σύμφωνα με τις πηγές τού Ν. Θεοδοσίου, οι όμηροι στοιβάζονταν στον κινηματογράφο «Φοίβο» και καταδικάστηκαν σε θάνατο, όχι μόνο οι «δεξιοί» αλλά και «αριστεροί» που διαφωνούσαν με την πολιτική του ΚΚΕ (τροτσκιστές, αρχειομαρξιστές, αναρχικοί κλπ.), (βλ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., *Το Πέταγμα του Περιστερίου*, σελ. 36).

[581] Ο Χρ. Διδασκάλου, τροχιοδρομικός, αξιωματικός του ΕΛΑΣ απήχθη από παρακρατικούς και δολοφονήθηκε. Πλήθος κόσμου και στελέχη από το ΚΚΕ ακολούθησαν την εκφορά του νεκρού στις 30 Ιανουαρίου 1945.

23%.[582] Σε **πολιτικό επίπεδο**, η αναβάθμιση του ρόλου των ΗΠΑ στην Ελλάδα, υπήρξε μια από τις πιο αξιοσημείωτες εξελίξεις της περιόδου αυτής.[583] Τα κόμματα της Δεξιάς και οι επιχειρηματικοί κύκλοι, άρχισαν να χρηματοδοτούνται με κεφάλαια προερχόμενα από το Σχέδιο Μάρσαλ, με φορολογικά και συναλλαγματικά προνόμια για τους ξένους επενδυτές που στηρίχτηκαν στο ν.2687/1953 «περί προστασίας των ξένων επενδύσεων».[584] Η πολιτική δομή της χώρας κινείται στο τρίπτυχο Δεξιά- Κέντρο- ΕΔΑ και δίπλα στο Κεντρικό Κράτος λειτουργεί ένα ολόκληρο «παρακράτος» από σκοταδιστικές δυνάμεις. Την ίδια περίοδο, το ΚΚΕ διαλύει τις κομματικές του οργανώσεις (1956) και οι δυνάμεις του εντάσσονται στην ΕΔΑ. Η ενεργητική εμπλοκή των ΗΠΑ για τη διασφάλιση των ισορροπιών και των συμφερόντων της στην περιοχή και η αδυναμία της Αριστεράς να αντιπαρατεθεί σε αυτό, οδηγεί στη **δικτατορία**. Η ακραία εκπροσώπηση στο πολιτικό σύστημα, επιταχύνει τις μεταβολές των οικονομικών και κοινωνικών δομών και βοηθά στη συνειδητοποίηση του γεγονότος για τον εξαρτημένο χαρακτήρα της ανάπτυξής της. Η περίοδος της **μεταπολίτευσης** που ακολουθεί, θα αποκρυσταλλώσει τις κοινωνικές και πολιτικές δομές. Η Νέα Δημοκρατία θα κληθεί να αποκαταστήσει την κοινοβουλευτική δημοκρατία και θα δώσει τη θέση της στη διακυβέρνηση της χώρας, το 1981, στο ΠΑΣΟΚ, αφού πρώτα, το 1980 θα εντάξει οργανικά την Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Το δικομματικό πολιτικό σύστημα θα παγιωθεί και οι δυνάμεις της Αριστεράς, ισχυρές από την περίοδο της μεταπολίτευσης, θα υπεισέλθουν σε μια περίοδο αποκρυστάλλωσης της φυσιογνωμίας τους, που θα προκαλέσει η πτώση του σοσιαλισμού το 1989.

Στο **κοινωνικό επίπεδο** εμφανίζεται έντονο το φαινόμενο της **αστικοποίησης**. Η Ελλάδα γνωρίζει μια νέα αλματώδη αύξηση της εσωτερικής και της εξωτερικής μετανάστευσης μετά τη μικρασιατική καταστροφή.[585] Φυσικό επακόλουθο μιας τέτοιας πορείας ήταν ο αστικός πληθυσμός να αυξηθεί και από το 33% το 1940, να περνά στο 39% στα 1951 και το 1961 να φτάσει στο 44%. Με αυτήν τη μετακίνηση του πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές σε πόλεις ή κωμοπόλεις, η αστικοποίηση αποτελεί το σοβαρότερο παράγοντα, όχι μόνο για την εκβιομηχάνιση, αλλά και συνολικότερα για τον εκσυγχρονισμό και την κοινωνικοοικονομική αλλαγή της Ελλάδας.[586] Αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης είναι να δημιουργούνται σιγά σιγά **πόλεις- μεγαθήρια** και η **Αθήνα** να μεταβάλλεται σε συγκροτημένο πολεοδομικό συγκρότημα που αποτελείται από δεκάδες Δήμους και Κοινότητες. Οικιστικά και οικονομικά το Λεκανοπέδιο

---

[582] ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ν., όπ. π. σελ. 146.

[583] Η ανάληψη της ευθύνης για τη διατήρηση του αστικού καθεστώτος στην Ελλάδα από τις Η.Π.Α. πιστοποιήθηκε επίσημα με το λόγο του προέδρου Τρούμαν στις 12 Μαρτίου 1947, όπου εξάγγειλε σημαντική οικονομική και στρατιωτική βοήθεια.

[584] ΧΑΤΖΗΙΩΣΗΦ Χ., *Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, 1944-1996*, στο Εισαγωγή στη Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία, (18ος-20ος αιώνας), ΑΘΗΝΑ, ΤΥΠΩΘΗΤΩ, σελ. 309. Ο νόμος αυτός που περιβλήθηκε με συνταγματική ισχύ παραχωρούσε φορολογικά και συναλλαγματικά προνόμια σε ξένους επενδυτές, που σε αντάλλαγμα αναλάμβαναν την υποχρέωση να εξάγουν μέρος ή το σύνολο της παραγωγής τους

[585] BAXEBANIS J., *Population, Internal Migration and Urbanization in Greece"*, Balkan Studies, VI (January, 1965), σελ. 83- 98.

[586] Ο ΚΟΥΤΣΟΥΚΗΣ ΚΛ., στο *Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, μια εμπειρική προσέγγιση της ελληνικής κοινωνίας (1919-1981)*, (β΄ έκδοση, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, ΑΘΗΝΑ, 1988, σελ. 179), ερμηνεύει τη σημασία της αστικοποίησης που έγκειται στο ότι είναι μια διαδικασία που φέρνει τον άνθρωπο της παραδοσιακής κλειστής κοινωνίας του χωριού ή της μικρής κωμόπολης σε επαφή και επικοινωνία με τη σύγχρονη ζωή και τον πολιτισμό της πόλης, που είναι περισσότερο ανοιχτή κοινωνία. Οι συνέπειες είναι τεράστιες τόσο για το ίδιο το άτομο (ψυχολογικές, πολιτισμικές), όσο και για το πολιτικό σύστημα και την κοινωνία γενικότερα (κοινωνικοπολιτικές). Στο βαθμό που μια χώρα αστικοποιείται θεωρείται ότι «εκσυγχρονίζεται». Συχνά οι αναπτυσσόμενες χώρες που βρίσκονται στη φάση εκσυγχρονισμού χαρακτηρίζονται ακριβώς από το χάσμα ανάμεσα στο μέρος της κοινωνίας τους που έχει αστικοποιηθεί (σύγχρονο) και το μέρος της περιφέρειας που ζει με τον παραδοσιακό τρόπο ζωής (επαρχία). Εκείνο που επηρεάζει θετικά ή αρνητικά την πολιτική ανάπτυξη είναι το **άτομο της πόλης**. Το άτομο της πόλης είναι περισσότερο εκτεθειμένο στα μέσα επικοινωνίας, γι' αυτό είναι πιο ενημερωμένο και προβληματισμένο και για αυτό παροτρύνεται στην πολιτική του συμμετοχή. Πέραν της πολιτικής του συμμετοχής και ευαισθησίας στις πολιτικές επιλογές μιας κυβέρνησης, το άτομο της πόλης αναπτύσσει ταυτόχρονα και επιδεξιότητες που το κάνουν χρήσιμο στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη.

ενοποιείται. Οι όμορες του Αθηναϊκού Συγκροτήματος περιοχές αποτελούν οργανικό τμήμα των λειτουργιών του και αναπτύσσονται σαν δορυφορικά αστικά κέντρα. Η συνεχής εγκατάσταση των εσωτερικών μεταναστών, που γίνεται σταδιακά από όλα σχεδόν τα μέρη της Ελλάδας στους περιφερειακούς δήμους της Αθήνας, δείχνει ότι από την περίοδο αυτή, ο πυρήνας του πολεοδομικού συγκροτήματος φαίνεται να έχει πλέον κορεστεί. Η γενικότερη τάση που επικρατεί στο εσωτερικό του Αθηναϊκού Συγκροτήματος, είναι η τάση προς φυγόκεντρη επέκταση. Σε αυτό οδήγησαν οι πυκνοί ρυθμοί δόμησης του Κέντρου και η ύπαρξη ελεύθερων χώρων προς τα βουνά του λεκανοπεδίου. Οι όμορες του Συγκροτήματος περιοχές αποτελούν οργανικό τμήμα των λειτουργιών του και αναπτύσσονται σαν δορυφορικά αστικά κέντρα που τείνουν να σχηματίσουν μια ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή με κεντρικό πυρήνα το Δήμο Αθηναίων.[587] Οι περιφερειακές συνοικίες, ιδίως δε οι απομακρυσμένες από το κέντρο, όπου συνέρεαν βασικά οι πρόσφυγες του εμφυλίου πολέμου και της εσωτερικής μετανάστευσης, χαρακτηρίζονται πλέον, από ταχύτατους ρυθμούς αύξησης, σαφώς υψηλότερους του μέσου όρου (22%). Μια τέτοια περίπτωση είναι και ο Δήμος Περιστερίου.

1.5.2. Η πληθυσμιακή έκρηξη του Δήμου Περιστερίου

Ο Δήμος Περιστερίου, ως περιφερειακός Δήμος του Λεκανοπέδιου της Αθήνας, γίνεται πόλος έλξης ενός μεγάλου μέρους των εσωτερικών μεταναστών που συρρέουν κατά χιλιάδες. Ενδεικτικά, και σύμφωνα με τις στατιστικές της Ε.Σ.Υ.Ε., ενώ το **1940** ο πληθυσμός έφθανε τους 21.537, μέσα σε δέκα χρόνια, το **1951**, βρίσκεται στους 35.733 (αύξηση κατά 65,91%). Η τάση αυτή θα συνεχιστεί και τις επόμενες δεκαετίες που θα σημάνουν την πληθυσμιακή απογείωση του Δήμου Περιστερίου. Στις αρχές της δεκαετίας του '60, ο Δήμος Περιστερίου καλύπτει επιφάνεια 9.000 Ha αλλά μόνο τα 5,1 Ha ανήκουν σε εγκεκριμένο σχέδιο ρυμοτομίας. Ο πληθυσμός στο Περιστέρι, κατά την απογραφή του **1961,** θα φτάσει στους 79.335 και σε σχέση με τους 35.733 της απογραφής του 1951 αυξάνεται κατά 122,02%, που σημαίνει τον υπερδιπλασιασμό του. Παράλληλα, ο ευρύτερος χώρος του Περιστερίου, που θα χαρακτηρίζεται πλέον ως Δυτική Αττική, αυξάνεται προς τα δυτικά και καινούριες Κοινότητες και Δήμοι εμφανίζονται (Δ. Πετρούπολης, Δ. Καματερού, Δ. Ν. Λιοσίων).[588] Η ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση που παρατηρήθηκε τη δεκαετία του '60, επέκτεινε τα γεωγραφικά όρια του Δήμου Περιστερίου πέραν της οδού Θηβών και περιέλαβε επιπλέον (εκτός του Κέντρου, της Ανθούπολης και του Μπουρναζίου) τις περιοχές: Άγιος Γεώργιος, Άγιος Ιερόθεος, Εκατόδεντρα και Λόφος Αξιωματικών. Η επόμενη δεκαετία (1961-1971) χαρακτηρίζεται από ακόμη ταχύτερους ρυθμούς ανάπτυξης του πληθυσμού. Με την **απογραφή του 1971** ο πληθυσμός του Περιστερίου ανέρχεται στους 118.413 και σε σχέση με τους 79.335 της προηγούμενης απογραφής, αυξάνεται κατά 49,26%. Διαφαίνεται επόμενα ότι το Περιστέρι, αλλά και οι άλλες βορειοδυτικές περιοχές του λεκανοπεδίου, εξακολουθούν να είναι τα βασικά μέρη υποδοχής των εσωτερικών μεταναστών. Η πραγματικότητα αυτή, επέδρασε οικιστικά στην επέκταση και την ενσωμάτωση των περιοχών που βρίσκονταν στους πρόποδες του Ποικίλου Όρους που μέχρι τότε παρουσίαζαν σποραδική οικιστική ανάπτυξη, με συνέπεια να δημιουργηθούν νέες συνοικίες: Χρυσούπολη, Κηπούπολη, Άγιος Βασίλειος και Νέα Ζωή. Με την **απογραφή του 1981,** ο πληθυσμός της πόλης ανέρχεται στους 140.358 (αύξηση κατά 21.945 κατοίκους και 18,5%). Ο πληθυσμός αυτός θα είναι το **ακρότατο σημείο** της αύξησης, καθώς από τις επόμενες απογραφές θα αρχίσει να σημειώνεται μια ελαφρά πτώση. Η γιγάντωση του Δήμου Περιστερίου αυτή τη δεκαετία, συμβαδίζει με το γεγονός ότι στα 2,56% του εδάφους της Αττικής συγκεντρώνεται, μετά το 1981,

---

[587] ΚΟΤΖΑΜΑΝΗΣ Β., *ΑΘΗΝΑ, 1848-1995: Η ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΙΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ*, όπ. π. σελ. 16.

[588] Στην ίδια τη διαδικασία της φυγόκεντρης τοποθέτησης εντάσσεται και η δημιουργία προς τα νότια νέων Δήμων και Κοινοτήτων (Άγιος Δημήτριος, Ηλιούπολη, Αργυρούπολη, Καλαμάκι) πράγμα που σημαίνει ότι η ανάπτυξη προς τα δυτικά όσο και προς τα νότια έχει δημιουργήσει στο λεκανοπέδιο της Αθήνας, σύμφωνα με τον Β. Κοτζαμάνη, «μια Μεσογειακή Μητρόπολη». Παράλληλα παρατηρείται μια αξιόλογη ανάπτυξη των Δήμων του Πειραιά και της ευρύτερης περιοχής (Δραπετσώνα, Κερατσίνι, Νίκαια).

το 35% σχεδόν ολόκληρου του πληθυσμού.[589] Ήδη, από την περίοδο 1971-1981, οι εκδηλωθείσες φυγόκεντρες τάσεις στην κατανομή του πληθυσμού στο λεκανοπέδιο της Αθήνας επιβεβαιώνονται στη διάρκεια της τελευταίας δεκαπενταετίας. Στην **απογραφή του 1991** ο πληθυσμός ανέρχεται στους 137.295 και για πρώτη φορά παρουσιάζεται μικρή μείωση του πραγματικού πληθυσμού, που δε θα μπορέσει να καλυφθεί μέχρι την επόμενη απογραφή. Η απογραφή 1991 μας επιτρέπει να έχουμε μια σαφή εικόνα της συγκρότησης και της παγίωσης του πληθυσμού του Δήμου Περιστερίου, τόσο σε σχέση με τη σύνθεση του πληθυσμού του, όσο και σε σχέση με τις ενδοπολεοδομικές μετακινήσεις και την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων μεταπολιτευτικά. Το Περιστέρι ανήκει πλέον στην ομάδα εκείνη των Δήμων που για πρώτη φορά χάνουν πληθυσμό (Αιγάλεω, Αγία Βαρβάρα, Δάφνη, Ζωγράφου, Καισαριανή, Καλλιθέα, Ταύρος, Υμηττός, Νέα Χαλκηδόνα, Άγιος Ιωάννης Ρέντης, Δραπετσώνα, Κερατσίνι, Νίκαια), ενώ άλλες περιοχές όπως η Νέα Φιλαδέλφεια, η Αγία Βαρβάρα και το Ψυχικό παρουσιάζουν στασιμότητα. Παράλληλα το **Περιστέρι** εντάσσεται οργανικά και λειτουργικά στη **Δυτική Αττική** και αποτελεί, τον **πολυπληθέστερο** δήμο της. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι οικιστικά και οικονομικά ενοποιείται τόσο με την Αθήνα, όσο και με τους όμορους, προς αυτόν Δήμους. Η Δυτική Αθήνα, προς το τέλος του 1980, συγκροτείται και αναπτύσσεται σαν δορυφορικό προς την Αθήνα κέντρο. Στην **απογραφή του 2001**, οι εγγεγραμμένοι στο Δήμο Περιστερίου είναι 138.305 κάτοικοι και η σχετικά μικρή αύξηση δείχνει ότι έχουν εξαντληθεί πλέον τα όρια επέκτασής του. Ο αστικός αυτός χώρος παρουσιάζεται πλέον εγκλωβισμένος από τις κτισμένες περιοχές, που καλύπτουν σχεδόν το 90%, ενώ μόνο στα δυτικά το κτιστό περιβάλλον εκτονώνεται με την ύπαρξη των ελεύθερων περιοχών του Ποικίλου Όρους.

Όλη αυτή η πορεία της γιγάντωσης του Δήμου Περιστερίου είχε σαν αποτέλεσμα να συγκαταλέγεται σήμερα στους τέσσερις μεγαλύτερους Δήμους της Ελλάδας και να είναι ο πληθυσμιακά, ο πρώτος Δήμος της Δυτικής Αττικής. Η ίδια όμως πορεία της εγκατάστασης των διαδοχικών μεταναστευτικών κυμάτων ήρθε να προσθέσει νέα αδιέξοδα σε αυτά που κληρονομήθηκαν προπολεμικά. Η ανάπτυξη των **οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δομών** χαρακτηρίζεται από την ανορθολογικότητα και την ιδιαιτερότητα μιας αντιφατικής μεταπολεμικής ανάπτυξης, όπου μπορεί να στοιχειοθετηθεί μια σαφής **πολιτική διακρίσεων** και **αποκλεισμού** από την πλευρά του Κεντρικού Κράτους.

1.5.3. Πολιτικές διακρίσεων και αποκλεισμού: προβλήματα δόμησης μιας άναρχης πόλης

1. Αμέσως μετά το τέλος του εμφυλίου, η συνεχής υποβάθμιση της ζωής των Περιστεριωτών συνεχίζεται, καθώς δεν λύνονται τα βασικά προβλήματα διαβίωσης που κληρονομήθηκαν από την προπολεμική περίοδο.[590] Τα βασικά δημόσια αγαθά που χαρακτηρίζουν τη ζωή στον εικοστό αιώνα (**νερό, ηλεκτρισμός, αποχέτευση**) παρέχονται αποσπασματικά από το Κράτος και μετά από τη συνεχή πίεση των κατοίκων.[591] Τα προβλήματα της ύδρευσης και του ηλεκτροφωτισμού λύνονται οριστικά στα μέσα της δεκαετίας του '70, της αποχέτευσης μια δεκαετία αργότερα, ενώ μέχρι το έτος 2000 δεν είχε επιλυθεί το σύστημα συλλογής των όμβριων υδάτων.

2. Ο τέταρτος Δήμος της χώρας ήταν ουσιαστικά **αποκλεισμένος** από τις δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες **υπηρεσίες υγείας,** ενώ το σύστημα της πρωτοβάθμιας υγείας υπολειτουργούσε. Για δεκαετίες δεν υπήρχε σύστημα νοσοκομειακής περίθαλψης. Η, μέχρι τα μέσα του 1990, χωροταξική κατανομή των Νοσοκομείων της Αττικής, δεν κάλυπτε τις αυξημένες ανάγκες του

---

[589] ΚΟΤΖΑΜΑΝΗΣ Β., ό.π. σελ. 16.

[590] Αμέσως μετά τον πόλεμο και για πολλά χρόνια, ο κόσμος φωτίζεται με φωτιστικό πετρέλαιο και υδρεύεται από κοινές βρύσες παρά τις αντίθετες διαβεβαιώσεις των εταιριών ΠΑΟΥΕΡ και ΟΥΛΕΝ που είχαν αναλάβει τη διευθέτηση αυτών των προβλημάτων (βλ. εφημερ. ΒΡΑΔΥΝΗ, Ιούνιος 1949).

[591] Για δεκαετίες ολόκληρες η ύδρευση γίνεται, όπως από την προπολεμική εποχή, με τα βυτιοφόρα, τους «νερουλάδες». Τον Ιούνιο του 1976, η Μελίνα Μερκούρη, μαζί με τον τότε Δήμαρχο Δ. Φωλόπουλο, επισκέπτεται τις περιοχές της Χρυσούπολης, Κηπούπολης, Αγίου Βασιλείου και οι κάτοικοι ξεσηκώνονται με αίτημα την παροχή πόσιμου νερού.

πληθυσμού της Δυτικής Αττικής, για άμεση πρωτοβάθμια αλλά και δευτεροβάθμια ιατρική φροντίδα. Οι αστικές ασθένειες, τα εργατικά και τα τροχαία ατυχήματα εξυπηρετούνταν είτε από τα νοσοκομεία του Κέντρου της Αθήνας και των Βορείων προαστίων (Ευαγγελισμός, Γενικό Κρατικό, Σισμανόγλειο, ΚΑΤ), είτε από τα Νοσοκομεία του Πειραιά (Τζάνειο, Νικαίας, Βούλας). Σε ολόκληρη τη Δυτική Αττική λειτουργούσε μόνο το «Λοιμωδών» και το «Δρομοκαΐτειο» που κι αυτά εξυπηρετούσαν ειδικές ιατρικές ανάγκες περίθαλψης συνολικά του Λεκανοπέδιου Αττικής. Προς τα τέλη της δεκαετίας του '80, το «Λοιμωδών» μετατρέπεται σε Γενικό Νοσοκομείο Δυτικής Αθήνας με δυναμικότητα μόλις 200 κλινών. Σε αντίθεση με την έλλειψη Δημόσιων Νοσοκομείων, στο Περιστέρι, υπήρξαν μονάδες υγείας του ιδιωτικού τομέα (μαιευτική κλινική Νικολάου, Κλινική «Ταξιάρχης»). Το 1995 ξεκινά η λειτουργία του «Θριάσιου Νοσοκομείου» στην περιοχή της Ελευσίνας, ενώ μόλις στα μέσα του 2002 εγκαινιάζεται το Νοσοκομείο «Αττικόν» (που βρίσκεται στα όρια των Δήμων Περιστερίου και Χαϊδαρίου) δυναμικότητας 735 κλινών, που καλείται να καλύψει τις ανάγκες των 600 χιλιάδων κατοίκων της Δυτικής Αττικής.[592] Το Νοσοκομείο όμως αυτό μόλις τους τελευταίους μήνες του 2003 αρχίζει τη λειτουργία του, παρόλο που είναι υλικοτεχνικά έτοιμο από τις αρχές του 2000, εξαιτίας της μη αποσαφήνισης του ρόλου του (Πανεπιστημιακό ή Νοσοκομείο του ΕΣΥ).

3. Ένα πρόσθετο πρόβλημα που επέφερε η αστική επέκταση της πόλης σχετίζεται με την **κακή ποιότητα του υπεδάφους** και την **έλλειψη σχεδίου πόλεως**. Στις περισσότερες περιοχές του Περιστερίου, όπως ήδη σημειώσαμε, το έδαφος είναι άγονο και πετρώδες, γεγονός που δεν επέτρεπε την εκτεταμένη μικροκαλλιέργεια για τις ανάγκες της αυτοκατανάλωσης. Μόνο στα εδάφη που βρίσκονται κοντά στον Κηφισό και στον Ελαιώνα παρατηρούνταν μια μικρή καλλιέργεια σιτηρών και δημητριακών[593] και στην περιορισμένη χλωρίδα στους πρόποδες του Ποικίλου Όρους αναπτύχθηκε μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80, η μικρή κτηνοτροφία. Αντίθετα, στους γύρω λόφους γιγαντώνουν καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο τα «νταμάρια» που προμηθεύουν πρώτη ύλη (ασβέστη, αμμοχάλικο) για την αυξανόμενη ζήτηση σε **οικοδομικά υλικά** εξαιτίας της αύξησης της οικοδομικής δραστηριότητας στο λεκανοπέδιο.[594] Το «πέτρινο» αυτό τοπίο, διακόπτεται από τη ζώνη του άνθρακα στο χώρο του παλιού λιγνιτωρυχείου (περιοχή Ανθούπολης) και οι επιπτώσεις της κακής κατάστασης του υπεδάφους αυτού, θα φανούν την περίοδο των δύο μεγάλων σεισμών, του 1981 και του 1999.

Η κεντρική διοίκηση ήταν αισθητή για μια ακόμη φορά «δια της απουσίας της», καθώς η παντελής **έλλειψη σχεδίου πόλεως**, επέφερε την άναρχη δόμηση της περιοχής με την ανάμειξη του οικιστικού με το βιομηχανικό χώρο, όπως ειπώθηκε παραπάνω. Στις αρχές της δεκαετίας του '60, ο Δήμος Περιστερίου καλύπτει επιφάνεια 9.000 Ha αλλά μόνο τα 5,1Ha ανήκουν σε εγκεκριμένο σχέδιο ρυμοτομίας.[595] Τα αυθαίρετα σπίτια κατασκευάστηκαν σε οικόπεδα ελάχιστων τετραγωνικών μέτρων χωρίς τη χάραξη δρόμων, με τον κίνδυνο της πλημμύρας για τις χαμηλότερες περιοχές (πχ. περιοχή Τσαλαβούτα),[596] την παντελή έλλειψη πράσινου και την επιβάρυνση της ατμόσφαιρας από τους μολυσματικούς ρύπους των βιομηχανιών.[597] Είναι

---

[592] Εφ. ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, αρ. φ. 379, 31-7-2002.

[593] Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η περιοχή του Ελαιώνα που βρίσκεται στα διοικητικά όρια των Δήμων του Περιστερίου, Χαϊδαρίου, Αιγάλεω και Αγίας Βαρβάρας που οι αρχαιολογικοί θησαυροί τον σώζουν από βέβαιη τσιμεντοποίηση.

[594] Την περίοδο εκείνη λειτουργούν πάνω από τρία μεγάλα λατομεία στους πρόποδες του Ποικίλου Όρους (Μαλατέστα, Φοίνικα, Κηπούπολης) ενώ αυξάνεται η δημιουργία «μαντρών» που πωλούν υλικά οικοδομής.

[595] ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., Το Πέταγμα του Περιστεριού, σελ. 52.

[596] Σε πολλές περιπτώσεις το κράτος «χάθηκε» στις δύσκολες ώρες των συνεχών πλημμύρων του Κηφισού ποταμού και των ορμητικών ρυακιών που κατέβαιναν από τους λόφους του Ποικίλου Όρους. «Δε θα ήταν υπερβολή να ειπωθεί ότι στις συνοικίες του Περιστερίου, σε κάθε έντονο καιρικό φαινόμενο, πολλές φορές επικρατούσε το χάος», (βλ. εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 26-4-1981).

[597] Η κατάσταση αυτή που παρατηρήθηκε στα αστικά όρια του Δήμου Περιστερίου χαρακτηρίζει συνολικά την ανάπτυξη του λεκανοπέδιου. Ο Γ. Καλλίνικος υποστηρίζει ότι η πολεοδομική τραγωδία που παρουσιάζει το αστικό περιβάλλον του λεκανοπέδιου της Αττικής οφείλεται σε ένα συνδυασμό παραγόντων όπως οι καιροσκοπικές διαθέσεις ορισμένων επαγγελματικών και κοινωνικών ομάδων (οικοπεδούχοι, εργολάβοι, πολιτικοί μηχανικοί), η αδυναμία της

χαρακτηριστικό ότι στις αρχές της δεκαετίας του '80, οι ασφαλτοστρωμένοι δρόμοι αποτελούσαν το 10% μόνο του συνόλου του οδικού δικτύου της πόλης.[598] Η άναρχη δόμηση και η απουσία ολοκληρωμένου αντιπλημμυρικού έργου, επέφερε συχνά στην πόλη πλημμύρες και καταστροφές.[599]

4. Αυτή η κατάσταση είχε σοβαρές παρενέργειες στην ανάπτυξη της **κοινωνικής** και της **πολιτικής** δομής στο Δήμο Περιστερίου, που μπορεί επιγραμματικά να στεφθεί με τον τίτλο «η ασυδοσία των **γαιοκτητικών συμφερόντων** και του **κράτους**». Οι πρόποδες του Ποικίλου Όρους αποτελούν ιδανικούς χώρους για την αστική επέκταση μιας πόλης που γιγαντώνεται και προκαλεί το ενδιαφέρον διαφόρων αντιδραστικών δυνάμεων που επιβιώνουν από την αρχή της δημιουργίας του Δήμου Περιστερίου (Ιερός Ναός Ευαγγελισμού της Θεοτόκου Λαμίας,[600] νεοτσιφλικάδες) κι ολόκληρη η περιοχή στους πρόποδες του Ποικίλου Όρους (περιοχές Αγ. Βασίλειος, Χρυσούπολη, Κηπούπολη και περιοχές της Άνω Πετρούπολης) το ιδιοκτησιακό καθεστώς παραμένει ακόμη και σήμερα, υπό αμφισβήτηση. Οι **ασύδοτοι έμποροι της γης**, συνεχίζουν να κάνουν αισθητή την εμφάνισή τους καθ' όλη την περίοδο της επταετίας και δίχως την παρέμβαση του λαϊκού παράγοντα και με ηττημένες της δυνάμεις της Αριστεράς, καταπατούν τις εκτάσεις γης και τις πωλούν. Όπως είναι φυσικό, αυτά τα οικόπεδα βρίσκονται εκτός σχεδίου, δεν υπάρχει χάραξη δρόμων ούτε και πρόβλεψη για κοινόχρηστους χώρους. Το Περιστέρι, υποβαθμισμένο από την πρώτη στιγμή της κατοίκησής του από τους μικρασιάτες πρόσφυγες, συνεχίζει να **υποβαθμίζεται**. Όπου τα εδάφη είναι σαθρά, (πχ. στην περιοχή της Νέας Ζωής), δημιουργούνται τεράστια προβλήματα στην ανέγερση κατοικιών. Το πρόβλημα αυτό το εκμεταλλεύονται οι έμποροι της γης για να αντιμετωπίσουν τη μεγάλη ζήτηση για αγορά ή επινοικίασή της. Τα μικρά περιβόλια και οι αγροί των σιτηρών, όπου αυτά υπάρχουν, αλλά κι άλλες μικρές ακαλλιέργητες εκτάσεις, τεμαχίζονται και μετατρέπονται σε οικόπεδα ελάχιστων τετραγωνικών μέτρων. Από την άλλη, το **Κράτος** δεν ξεκαθαρίζει το καθεστώς ιδιοκτησίας σε μια σειρά ελεύθερους χώρους του αστικού τοπίου. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις αμφισβητεί τη δημοτική περιουσία, όπως είναι η περίπτωση του «δημοτικού γκαράζ» και έρχεται σε σύγκρουση με το λαό του Περιστεριού.[601] Σε κάθε όμως περίπτωση, όσοι καταφέρουν να αγοράσουν ένα κομμάτι γης από τους καταπατητές ή να το «καταπατήσουν» οι ίδιοι, φτιάχνουν ένα απλό σπιτάκι με αυτεπιστασία. Στο δύσκολο αυτό

κρατικής εξουσίας να επιβάλλει τους όρους δόμησης και να διαφυλάξει την τήρησή τους και οι πολύμορφες δραστηριότητες των πλατιών στρωμάτων που συμμετέχουν με διάφορους τρόπους στις διαδικασίες διαμόρφωσης της κοινωνικής ζωής (κατοικία, αυτοκίνητο, καταναλωτισμός κτλ.). Στο λεκανοπέδιο επικράτησε μια πολεοδομική ανάπτυξη που μετέφερε τις προαστικές αξίες και σημασίες της υπαίθρου και επικράτησαν βαθμιαία και στους Δήμους που περιβάλλουν την Αθήνα διαμορφώνοντας πρότυπα συμπεριφοράς ανίκανα να κατανοήσουν τις πράξεις του σύγχρονου ανθρώπου, ως μέρους ενός ευρύτατου οργανικού συνόλου αλληλεξαρτώμενων δυνάμεων και διαδικασιών που είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για τη ζωή στις μεγαλουπόλεις, (εφημ. ΒΗΜΑ. 30 –3-1999).

[598] ΣΙΟΥΤΗ Σ., συνέντευξη, β΄ τόμος, σε. 69.

[599] Το 1961 ήταν για το Περιστέρι η πιο μαύρη χρονιά. Μια καταστροφική πλημμύρα πλήττει την πόλη (ειδικότερα τις περιοχές του Αγίου Αντωνίου και του Μπουρναζίου) και προκαλεί ανθρώπινα θύματα και ανυπολόγιστες υλικές καταστροφές. Τα μηχανήματα του Υπουργείου Συγκοινωνιών αντί να διευθετούν τους ορμητικούς χείμαρρους που «φούσκωναν» τον Κηφισό ποταμό ασχολούνταν, σε συνεργασία με τους μεγαλοτσιφλικάδες της περιοχής, το στρατό και τη χωροφυλακή, με το γκρέμισμα των αυθαιρέτων της φτωχολογιάς. Σε μια τέτοια «μάχη» στη Νέα Ζωή επικεφαλής των δυνάμεων του στρατού και της χωροφυλακής ήταν ο μετέπειτα αρχιπραξικοπηματίας Στ. Παττακός.

[600] Στους εμπόρους γης συγκαταλέγεται και ο Ιερός Ναός Ευαγγελισμού της Θεοτόκου Λαμίας που γίνεται γνωστή ως Μονή Λαμίας. Η Μονή Λαμίας με αμφισβητούμενους ιδιοκτησιακούς τίτλους συνεχίζει να διεκδικεί ολόκληρες περιοχές που μπαίνουν στο σχέδιο πόλεως στα δυτικά της πόλης και πότε σε συνεργασία και πότε σε σύγκρουση με τους άλλους μεγαλοκαπατητές, πωλούν και μεταπωλούν ολόκληρες δημόσιες εκτάσεις γης.

[601] Στα τέλη της δεκαετίας του '70 μια άλλη σοβαρή εξέλιξη έρχεται να προστεθεί στο Περιστέρι. Ο χώρος που περικλείει το γήπεδο του Αγίου Ιεροθέου αγοράστηκε από την τότε ΕΑΣ και σήμερα ΟΑΣΑ-ΕΘΕΛ, για να χρησιμοποιηθεί ως χώρος στάθμευσης των λεωφορείων της αστικής συγκοινωνίας. Άμεση ήταν η αντίδραση της τότε διοίκησης του Δήμου με επικεφαλής το Δήμαρχο Δ. Φωλόπουλο, τον Α.Ο. Αγίου Ιεροθέου και των κατοίκων του Περιστερίου. Το δημοτικό συμβούλιο της πόλης με ομόφωνη απόφασή του, ζητούσε να παραχωρηθεί ο χώρος στο Δήμο. Το Δημοτικό Συμβούλιο με επικεφαλής το Δ. Φωλόπουλο και πλήθος κόσμου, πραγματοποίησε πορεία προς τη Βουλή κι επέδωσε την ομόφωνη απόφασή του.

κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον αναπτύσσεται έντονα το **πνεύμα της αλληλεγγύης** μεταξύ των εσωτερικών μεταναστών, καθώς ο ένας βοηθά τον άλλο στο χτίσιμο των τσιμεντόλιθων, στο σοβάντισμα (με σκέτο λασπόχωμα και ασβέστη) και στο ρίξιμο της «πλάκας» με ελάχιστα σίδερα. Έτσι, τα όνειρα και οι φιλοδοξίες του φτωχού Περιστεριώτη στεγάζονται κάτω από ένα πρόχειρο κατάλυμα που δεν πληροί τις στοιχειώδεις συνθήκες διαβίωσης.[602]

5. Καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο, περίοδος του μετεμφυλιακού κράτους και με ηττημένες τις δυνάμεις της Αριστεράς, θα ξεπηδήσουν οι **συνοικιακοί και εξωραϊστικοί σύλλογοι** σε κάθε γειτονιά για να περιφρουρήσουν τα δικαιώματα των Περιστεριωτών, ενώ παράλληλα θα ξεπηδήσουν οι **κινηματογράφοι** που θα αποτελέσουν σημαντικούς χώρους συνεύρεσης και πληροφόρησης για τα τεκταινόμενα στην Ελλάδα και στον κόσμο.

Η ανάπτυξη των **Εξωραϊστικών** και **Εκπολιτιστικών Συλλόγων** ήταν η «νόμιμη» απάντηση του ντόπιου πληθυσμού απέναντι στην απαξιωτική τακτική του Κεντρικού Κράτους, που ταυτισμένο τις περισσότερες φορές με τα συμφέροντα διαφόρων αντιδραστικών δυνάμεων, είχαν τον τοπικό πληθυσμό **αποκλεισμένο**. Παράλληλα αρχίζουν να κάνουν την εμφάνισή τους και οι πρώτοι **επαρχιακοί σύλλογοι**. Οι επαρχιακοί σύλλογοι ήταν αποτέλεσμα της μεταναστευτικής ροής που μεταπολεμικά μεταβλήθηκε σε ορμητικό ποτάμι. Όλος αυτός ο κόσμος που ξεκίνησε τη μεγάλη προσπάθεια για να επιβιώσει και να προκόψει, μπαίνοντας στο χαώδη ρυθμό της πρωτευουσιάνικης ζωής και άγνωστος ανάμεσα σε εκατοντάδες χιλιάδες αγνώστους, γεμάτος ανασφάλεια, φυσικό ήταν να ψάξει να βρει σημεία στήριξης και επαφής ανάμεσα στους συντοπίτες του. Έτσι δημιουργήθηκαν τα πρώτα επαρχιακά «στέκια» στα διάφορα καφενεία, όπου συγκεντρώνονταν οι συντοπίτες «για να πουν και να μάθουν νέα της πατρίδας». Ήταν κάτι που τους έδινε κουράγιο και δύναμη για να αντεπεξέλθουν στις δυσκολίες της νέας πραγματικότητας. Με ανεπτυγμένο το αίσθημα της πατριωτικής αλληλεγγύης, οι επαφές αυτές είχαν το χαρακτήρα **αλληλεγγύης** και **αλληλοβοήθειας**, στην προσπάθεια για την αντιμετώπιση των δυσκολιών που παρουσίαζε ο αγώνας για επαγγελματική αποκατάσταση και επιβίωση. Με την πάροδο του χρόνου και ξεπερνώντας τις πρώτες δυσκολίες της εγκατάστασης στα καφενεία του Κολωνού και των οδών, δίπλα στην Πλατεία Ομονοίας (Ζήνωνος και Αχιλλέως), αλλά και στις συναντήσεις των αποδήμων στους τόπους καταγωγής τους, δημιουργούνται οι πρώτοι **επαρχιακοί σύλλογοι** με γραφεία και αξιόλογη πολιτιστική κίνηση.[603] Έτσι δίπλα στους συλλόγους των μικρασιατών που ήδη έχουν δημιουργηθεί, προστίθενται οι Επαρχιακοί Σύλλογοι που συγκροτούνται με βάση τον τόπο προέλευσή τους[604] και οι Πολιτιστικοί- Εξωραϊστικοί. Η

---

[602] Σε μια έρευνα του Berger (παρατίθεται στο Θεοδοσίου, όπ. π. σελ. 85) αποκαλύπτεται ότι περισσότερο από το 40% των οικογενειών στεγάζονται σε αναλογία τριών και παραπάνω ατόμων ανά δωμάτιο που χρησιμεύει κατά κανόνα και για κουζίνα, υπνοδωμάτιο και δωμάτιο υποδοχής. Για τουαλέτα χρησιμοποιείται ο «καμπινές» που είναι χτισμένος εκτός σπιτιού, συνήθως με ξυλοκατασκευή και κρεμασμένη, αντί για πόρτα, την περίφημη «κουρελού». Εστία θέρμανσης είναι η ξυλόσομπα αλλά η δυσκολία εξεύρεσης ξύλων από το Ποικίλο Όρος αναγκάζει τους περισσότερους κατοίκους να στραφούν προς τις «γκαζιέρες» που λειτουργούν με πετρέλαιο καύσεως και με αλουμινένιο καπάκι για μεγαλύτερη απόδοση θερμότητας. Προς το τέλος της δεκαετίας του '70 και ειδικά στις συνοικίες που δεν έχει πάει το ηλεκτρικό ρεύμα, γενικεύεται η χρήση της «πετρελαιόσομπας». Η εγκατάσταση κεντρικών μονάδων θέρμανσης (καλοριφέρ) θα καθυστερήσει και θα γενικευτεί τη δεκαετία του '90.

[603] Σύμφωνα με την εφημερίδα «ΒΗΜΑ» στις 16-4-1978 και με αφορμή την Α΄ πανελλήνια συνάντηση Πολιτιστικών Φορέων υπολογιζόταν ότι σε όλη την Ελλάδα δραστηριοποιούνταν περισσότεροι από 2.000 σύλλογοι, οι 878 εκ των οποίων ήταν στην Αττική. Με βάση μια αντίστοιχη έρευνα του Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών για τις κοινωνικοπολιτιστικές δραστηριότητες στην Ελλάδα καταδεικνυόταν ότι η δομή αυτής της πρωτοβουλίας και οι σχέσεις της με την κρατική πολιτιστική πολιτική ανέδειχναν τα κρίσιμα προβλήματα της πολιτιστικής έκφρασης ενός λαού που ξεριζώθηκε από τα χωριά του και βρήκε καταφύγιο στις αφιλόξενες μεγαλουπόλεις: «Οι πολιτιστικοί Σύλλογοι επιζητούν τα ίδια πράγματα- ανάπτυξη, καλλιέργεια, προαγωγή πολιτιστική- με την επίσημη πολιτιστική πολιτική και δείχνει τον ασφαλή δρόμο για μια ολόπλευρη συνεργασία του κράτους με την ιδιωτική πρωτοβουλία».

[604] ΧΙΟΥΡΕΑ Δ. ΤΑΚΗ, *ΟΙ ΤΟΠΙΚΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΑΤΤΙΚΗΣ, ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ*, ομιλία- αυτοδημοσίευση, Αθήνα 1992. Το οργανωτικό σχήμα ανάπτυξης των Επαρχιακών Συλλόγων εντάχθηκε στην προϋπάρχουσα δομή συγκρότησης της πόλης (οργανωτική δομή που συναντάται στην εκκλησιαστική οργάνωση, στις κρατικές υπηρεσίες, στα πολιτικά κόμματα και στα εργατικά συνδικάτα) και περιλάμβανε α) τη μονάδα βάσης β) την Ομοσπονδία Τοπικών Επαρχιώτικων Συλλόγων του Νομού ή της περιοχής, γ) τη

δυναμική των επαρχιώτικων, αθλητικών, πολιτιστικών συλλόγων, η παγίωση του οργανωτικού σχήματος τους και η οργανική του σύνδεση με τα τεκταινόμενα τα πόλης, θα σημάνει και τη σταδιακή ενσωμάτωση στην κοινωνική δομή της πόλης. Οι Σύλλογοι αυτοί «κατανέμονται» σε σφαίρες επιρροής των πολιτικών και τοπικών κομματικών δυνάμεων και από ένα σημείο και μετά μετατρέπονται σε εκλογικούς μηχανισμούς των ετεροδημοτών.[605] Διατηρούν όμως αρκετοί από αυτούς την ενεργή ανάμειξη και πάλη απέναντι σε παλιά και νέα προβλήματα που παρουσιάζονται στη καθημερινή ζωή της πόλης.[606]

Από την άλλη πλευρά, ο **κινηματογράφος** θα ορθωθεί ως σημαντικό μέσο κοινωνικής συσπείρωσης απέναντι στην προσπάθεια **απομόνωσης** και **αποκλεισμού**.[607] Στο Περιστέρι, όπως και σε άλλες περιοχές του λεκανοπέδιου της Αθήνας, αναπτύσσεται ένα αξιόλογο κινηματογραφικό δίκτυο. Όπως σημειώσαμε προηγούμενα υπήρχε η ανάλογη εμπειρία από την προπολεμική εποχή και ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τις πολιτιστικές καταβολές των μικρασιατών προσφύγων και των εσωτερικών μεταναστών που συνέρεαν στη δυτική πλευρά του λεκανοπέδιου της Αθήνας. Ένας από τους ξεριζωμένους της Πόλης, ο Κ. Μελετίου, έγινε ο πρώτος κινηματογραφιστής του Περιστερίου. Ο Μελετίου έφτιαξε ένα παράπηγμα με λαμαρίνες στην σημερινή πρώτη παιδική χαρά και ο κινηματογράφος ονομάστηκε «ΜΠΕΛΑ ΒΙΣΤΑ» (1925).[608] Μέσα από το πανί του ξετυλίγονταν το αστείρευτο χιούμορ του Τσάρλι Τσάπλιν, ο κόσμος έπαιρνε μαθήματα τέχνης του φιλιού από το γόη της εποχής Ροδόλφο Βαλεντίνο, «Ο πολίτης Κέιν» του Όρσον Ουέλς ασκεί τεράστια επιρροή και αμερικάνικα μιούζικαλ μεταφέρουν τον κόσμο σε μια εντελώς διαφορετική πραγματικότητα. Αργότερα και με πρωτοβουλία των αδερφών ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ που είχαν παντοπωλείο στο Κέντρο και με μηχανικό τον Ιταλό Ντομένικο Λουτσενέρε δημιουργείται ο θερινός κινηματογράφος «ΦΟΙΒΟΣ», ο οποίος λειτούργησε αδιάλειπτα επί 40 και πλέον χρόνια μέχρι να πέσει θύμα της πολεοδομικής συγκρότησης του '70. Τη δεκαετία του '50 δημιουργείται ο «ΟΡΦΕΑΣ» που αρχικά λειτουργούσε σα θέατρο για να γίνει αργότερα κινηματογράφος. Οι πωλήσεις εισιτηρίων αυξάνονται. Το σινεμά γίνεται το κατεξοχήν φθηνό και λαϊκό θέαμα δίνοντας την ευκαιρία στους Περιστεριώτες να ονειρευτούν και να συγκρίνουν άλλους πολιτισμούς και άλλους τρόπους ζωής. Την ίδια στιγμή που χτίζουν τα όνειρά τους σε σπίτια από τσιμεντόλιθους ή με πέτρα και το νερό μεταφέρεται με τα κάρα ή τα νερουλάδικα, η εξέλιξη του ομιλούντος κινηματογράφου ασκεί τεράστια επιρροή στο κοινό που γαλουχείται με τις ασπρόμαυρες ελληνικές ταινίες και τους ήρωες που ενσαρκώνουν στιγμιότυπα της καθημερινότητάς τους. Προς το τέλος της δεκαετίας του '60 στον Άγιο Αντώνιο λειτουργεί ο χειμερινός κινηματογράφος της πόλης, το θρυλικό «Ψυράκι» που μετονομάστηκε αργότερα σε «ΑΠΟΛΛΩΝ». Λίγο αργότερα φτιάχνονται το «ΑΣΤΡΟΝ» (Μπουρνάζι), ο «ΑΡΗΣ» (Λόφος Αξιωματικών), το «ΑΡΙΣΤΟΝ» (Θηβών), η «ΒΙΟΛΕΤΑ» (Κέντρο), ο «ΜΑΝΟΣ» (Ανθούπολη), η «ΕΦΗ» (Κηπούπολη) και η «ΑΥΡΑ» (Ιερόθεος). Οι **κινηματογράφοι** αρχίζουν να φθίνουν στο τέλος της δεκαετίας του '70 με τη μαζική διάδοση της

Συνομοσπονδία των Νομών Γεωγραφικού Διαμερίσματος και δ) τη Γενική Συνομοσπονδία Γεωγραφικών Διαμερισμάτων.

[605] Στον τοπικό τύπο είναι δεκάδες τα άρθρα όπου στις συνεστιάσεις των επαρχιώτικων συλλόγων παρευρίσκονται οι Βουλευτές της περιοχής ή οι τοπικές δημοτικές αρχές.

[606] «ΑΓΑΠΗΤΟΙ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΣ: Οι κεραίες κινητής τηλεφωνίας που υπάρχουν στην περιοχή μας είναι άκρως επικίνδυνες για τη ζωή μας. Σας καλούμε σε μαζική συγκέντρωση. Οι κεραίες θα φύγουν με το δικό μας δυναμικό και ανυποχώρητο αγώνα», (βλ. Εξωραϊστικός- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Κηπούπολης, Επιτροπή Κατοίκων Αγίου Ιεροθέου, 11-1-2001).

[607] Γενικότερα, ο κινηματογράφος συντελεί κατά δραστικό τρόπο στη μονοδιάσταση κοινωνικοποίηση των μελών κοινωνικών ομάδων και οργανώνει τη μαζική κοινωνία. Οι κινηματογραφικές ταινίες είναι προπάντων «ψυχικές», αποτελούν ένα είδος ονείρου που στη βάση του Ασυνείδητου κοινωνικοποιούν τα άτομα στην ομοιόμορφη σκέψη στη βάση των κοινών βιωμάτων τους. (βλ. ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, *Η ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ*, περιοδικό ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ, 1973, σελ. 98).

[608] Τα στοιχεία προέρχονται από το ντοκιμαντέρ «ΣΤΟΥΣ ΗΛΙΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΙΑΣΕΜΙΑ»: κείμενα- έρευνα Ιωάννα Μακρή, φωτογραφία Π. Τσάγκας, αφήγηση Β. Καλφόπουλου), κινηματογραφική σύμβουλος Σ. Σιαφάκα, ηχοληψία Γ. Κλάδος, οργάνωση παραγωγής Ι. Μακρή, σκηνοθεσία Χ. Σκούρας).

τηλεόρασης (και τα όσα θετικά ή αρνητικά η χρήση της επιφέρει[609]) και στο σύνολό τους σχεδόν μετατρέπονται σε χώρους πολυκαταστημάτων.

1.5.4. Η ανάπτυξη της παραγωγικής βάσης- κοινωνικοί αγώνες

Με το τέλος του πολέμου και την αποκρυστάλλωση των κοινωνικών και πολιτικών δομών στη χώρα, στην ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Αττικής, αρχίζει μια περίοδος έντονης βιομηχανικής, βιοτεχνικής και οικιστικής ανάπτυξης. Οι φτωχές λαϊκές μάζες που εγκαταστάθηκαν στο Περιστέρι, αποτέλεσαν το εργατικό δυναμικό στις βιοτεχνικές και βιομηχανικές μονάδες που προϋπήρχαν ή που δημιουργήθηκαν στην περιοχή. Ο πληθυσμός αυτός, κατά κανόνα αγροτικής προέλευσης και «**μισοαγράμματος**», απασχολήθηκε στην πλειοψηφία του στις **κλωστοϋφαντουργικές** βιομηχανικές και βιοτεχνικές μονάδες της ευρύτερης περιοχής του Περιστερίου, κυρίως ως ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό. Στα όρια του Δήμου Περιστερίου λειτουργούσαν 21 βιομηχανίες (από τις οποίες οι 5 είναι εριοβιομηχανίες), 25 βιοτεχνίες και 2.000 περίπου καταστήματα.[610] Ένα άλλο μεγάλο μέρος του κόσμου αυτού (άντρες στο σύνολό τους) απασχολήθηκε στο χώρο της ανέγερσης **οικοδομών** (ως εργάτες και τεχνίτες). Και στους δυο αυτούς παραγωγικούς χώρους, δεν απαιτούνταν ιδιαίτερα **εκπαιδευτικά προσόντα** και όπως θα εξετασθεί ενδελεχώς στα επόμενα κεφάλαια, η **εκπαίδευση** των εργατριών και των εργατών γινόταν «**πάνω στη δουλειά**». Τα ιδιαίτερα χαμηλά εισοδήματα που εξασφάλιζαν, σε συνδυασμό με την έλλειψη άλλων υποστηρικτών δομών, περιόριζαν σημαντικά τη δυνατότητα πρόσβασής τους σε αγαθά που θα αναβάθμιζαν το επίπεδο ζωής τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι όποιες Υπηρεσίες Εκπαίδευσης, Υγείας, Πολιτισμού και Επικοινωνίας που παρέχονταν, κυμαίνονταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Υπολογίζεται ότι το 1965 στο Περιστέρι, το 80% ήταν υπάλληλοι και εργάτες, ενώ μόνο προς το τέλος του 1970 θα αρχίζει να αναπτύσσεται ο τομέας των Υπηρεσιών και να αλλάζει έτσι η κοινωνικοταξική συγκρότηση της πόλης. Πιο συγκεκριμένα:

Ο **ΛΑΝΑΡΑΣ** μετά την απελευθέρωση «πέρασε από τους Γερμανούς στη δούλεψη των Σκόμπηδων».[611] Αποτελεί τη σταθερή πηγή εργασίας και εισοδήματος καθ' όλη τη μεταπολεμική ανάπτυξη του Περιστερίου και θα σταματήσει τη λειτουργία του στις αρχές της δεκαετίας του '90. Το 1950 απασχολεί 5.000 εργάτες από τους οποίους το 90% είναι νέοι και νέες. Οι συνθήκες εργασίας είναι πολύ δύσκολες και ο συνδικαλισμός είναι απαγορευμένος, ενώ το συσσίτιο που χορηγούνταν από τον πόλεμο, καταργείται.[612] Παρόλο το αυταρχικό εργασιακό καθεστώς που επιβάλλει, ο Λαναράς προσπαθεί να αποτρέψει τον εργοστασιακό συνδικαλισμό και φροντίζει για την «ψυχαγωγία» των εργατών του διοργανώνοντας εκδρομές στις μητρικές εταιρείες του Ομίλου, στη Νάουσα. Το **λιγνιτωρυχείο** για δυο σχεδόν δεκαετίες, θα συνεχίσει τη λειτουργία του, αφού περιέρχεται τώρα στην ιδιοκτησία του επιχειρηματία ΦΡΕΖΑΝΗ. Ο Φρεζάνης αγόρασε το λιγνιτωρυχείο από το ελληνικό δημόσιο στο οποίο είχε περιέλθει ως «εχθρική υπό μεσεγγύηση περιουσία» αφού, όπως είδαμε, χρησιμοποιήθηκε από τα στρατεύματα κατοχής. Οι συνθήκες εργασίας που επέβαλε, ήταν εξοντωτικές και τα μεροκάματα εξευτελιστικά. Όμως, το «τρύπιο» έδαφος από την εντατική χρήση στη διάρκεια του πολέμου, δημιούργησε σοβαρά προβλήματα στα σπίτια που ξεφύτρωναν σα μανιτάρια στο υπέργειο μέρος του και τελικά το λιγνιτωρυχείο θα

---

[609] ΣΑΡΡΗΣ Ν., *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ*, εκδ. ΓΟΡΔΙΟΣ, Αθήνα, τ.1, σελ. 69- 76.

[610] ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., *Το Πέταγμα του Περιστεριού*, σελ. 54.

[611] Η Διδώ Σωτηρίου (ψευδώνυμο Σ. Δέλτα) σε ρεπορτάζ για το «Ρίζο της Δευτέρας» γράφει: « καθώς κατεβαίνεις από τις θλιβερές παράγκες του Περιστεριού και τα χαμόσπιτα του μπαρουτάδικου σε σταματά θες δε θες το βαρύ πέτρινο μεγαθήριο των εργοστασίων του Λαναρά σαν να σου λέει: Εγώ διατηρώ τούτη τη μιζέρια. Κοιτάζω την υψηλή πέτρινη μάντρα που την περιζώνει. Μπροστά ο Κηφισός και γύρω χωράφια και χαμόσπιτα, όπως οι παλιοί πύργοι του φεουδάρχη στη μέση του μεσαιωνικού χωριού...Όμως οι σκλάβοι που φθείρουν μέσα εκεί τα πνευμόνια τους για να μπορούν να ζουν και να ξαναπηγαίνουν κάθε πρωί και ν' αυξάνουν με τη δουλειά τους τα πλούτη των λαναράδων βγαίνουν κάποτε στον έξω κόσμο. Πάνω από 1.500 εργάτες δουλεύουν στο Λαναρά. Οι περισσότερες γυναίκες. Τι λέω; Κορίτσια που όσο θα υφαίνουν περισσότερα τόσο θα ξεϋφαίνει η φυματίωση τη ζωή τους...» (Θεοδοσίου, όπ. π. σελ. 45).

[612] ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., ό.π. σελ. 47.

σταματήσει τη λειτουργία του το 1956, παρά τις προσπάθειες του Φρεζάνη να το ξαναβάλει σε λειτουργία.[613]

Μια άλλη σημαντική παραγωγική μονάδα που έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη του Περιστερίου ήταν η «**Ελληνική Ξυλοτεχνία**». Στη δεκαετία του 1950 ήταν το μεγαλύτερο ξυλουργικό εργοστάσιο των Βαλκανίων και υπολογίζεται ότι το 1952 απασχολούσε περισσότερους από 1.000 εργαζόμενους. Ο κύκλος εργασιών περιλάμβανε την επεξεργασία προϊόντων του ξύλου και για ένα διάστημα επέκτεινε τις δραστηριότητές της και σε άλλους τομείς, όπως τα ψυγεία πάγου «Χιών».

Στη **δεκαετία του '60** αρχίζει μια εκτεταμένη βιομηχανική και βιοτεχνική ανάπτυξη παράλληλα με την ανάπτυξη των Κατασκευών. Ειδικά την περίοδο της δικτατορίας σηματοδοτείται η **άναρχη βιομηχανική οικοδόμηση** του Κηφισού ποταμού, που οικιστικά συνδυάζεται με την κατασκευή των **εργατικών πολυκατοικιών** στην περιοχή της Ευαγγελίστριας και του Αγίου Αντωνίου, οι οποίες αντικατέστησαν τις «γερμανικές» παράγκες. Η **βιομηχανική ζώνη** του **Κηφισού** αναπτύσσεται με ιλιγγιώδεις ρυθμούς. Οι εργοστασιακές μονάδες είναι κατασκευασμένες από τσιμεντόλιθους και για σκεπή έχουν ευτελή υλικά: φλούδες από μπετόν- αρμέ, λαμαρίνες, φύλλα ελλενίτ και γενικά οι εργασιακοί χώροι είναι ανήλιοι και δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στην υγεία των εργατών και των εργατριών.[614]

---

[613] Με επικεφαλής τον **Εξωραϊστικό Σύλλογο Ανθούπολης** τα λιγνιτωρυχεία σταμάτησαν τη λειτουργία τους, μετά από δυναμικές κινητοποιήσεις των κατοίκων «Η Ανθούπολη αριθμούσε μερικές χιλιάδες ψυχές. Χωρίς ρεύμα, νερό, συγκοινωνία. Δύσκολοι καιροί, λιμοκτονούσε η εργατιά. Από το χαμηλό φράχτη του χαμόσπιτου, του αυθαίρετου της φτωχολογιάς, ξεχείλιζαν τα προβλήματα. Λιγοστή η ελπίδα, λίγο στα όνειρα. Ξαφνικά ένα όνειρο άναψε! Στις αρχές του 1945 γεννιέται ο «Φιλοπρόοδος Σύλλογος Ανθούπολης». Πέρασαν 36 χρόνια. Αυτός ο Σύλλογος συνεχίζει να υπάρχει και να κάνει πραγματικότητα τα μικρά και μεγάλα όνειρα της γειτονιάς. Η πρώτη τροποποίηση του γίνεται το 1954. Ο αγώνας για το κάρβουνο έχει ήδη αρχίσει από το 1952. Ο λαός της συνοικίας (6 με 7 χιλιάδες άτομα) είχε ξεσηκωθεί για να σταματήσει την επέκταση του λιγνιτωρυχείου που κατάτρωγε τα σπλάχνα των σπιτιών τους. Μπροστάρης ο Σύλλογος. Το καρβουνιάρικο που βρισκόταν μεταξύ των οδών Αγίου Βασιλείου και Αναπαύσεως, στην κατοχή το χρησιμοποιούσαν οι Ιταλοί και οι Γερμανοί. Μετά την απελευθέρωση το εκμεταλλεύεται η εταιρεία «Πρεζάνη», η οποία και κόβει όλα τα φυσικά υποστυλώματα που άφησαν οι προκάτοχοί τους. Αποτέλεσμα ήταν το έδαφος να γίνει ευάλωτο και να παθαίνει καθιζήσεις. Τον Οκτώβρη του 1954 ο Σύλλογος κινητοποιεί τον κόσμο, που ζητάει σε μεγάλη του συγκέντρωση να σταματήσουν οι στοές που προχωρούσαν ανεξέλεγκτα κάτω από το έδαφος. Καταφτάνουν μηχανικοί του υπουργείου που αποφαίνονται ότι για τις καθιζήσεις ευθύνεται η προχειρότητα κατασκευής των σπιτιών και όχι το λιγνιτωρυχείο. Το 1955 οι ρωγμές στα σπίτια μεγαλώνουν και οι καθιζήσεις πληθαίνουν. Στα καλά του καθουμένου υποχωρούσε το έδαφος και μέσα στα σπίτια εμφανίζονταν βράχοι. Το Νοέμβρη επισκέπτονται την περιοχή ο αρχιτέκτονας και μεταλλειολόγος Κιτσίκης και η οικονομολόγος Μαρία Σβώλου, βουλευτές της ΕΔΑ. Αυτή τη φορά το επίσημο πόρισμα γνωστοποιεί πως οι καθιζήσεις δημιουργούνται εξαιτίας του «καρβουνιάρικου». Ο «Φιλοπρόοδος» μπαίνει επικεφαλής του αγώνα. Στις αρχές του φθινοπώρου του 1956. Ήταν βραδάκι, ώρα 7.30. Στο κεντρικό πηγάδι του λιγνιτωρυχείου απέναντι από το νεκροταφείο καταφτάνουν συνεχώς αγανακτισμένοι άνθρωποι. Δυο μεγάλα βαρέλια από πετρέλαιο και δυο βενζίνη, λίγες κουρελούδες. Σπάνε τα βαρέλια στον πάτο του πηγαδιού και το περιεχόμενο χύνεται. Περιχύνουν με βενζίνες τις κουρελούδες, τις βάζουν φωτιά και τις πετούν μέσα. Ο τόπος λαμπαδιάζει. Μέσα σε δευτερόλεπτα, το κάρβουνο άρπαξε φωτιά που ξεχύθηκε αστραπιαία σε όλες τις στοές. Με το που άναψε η φωτιά ένα ανθρωπομάνι **αγράμματων** αλλά αποφασισμένων ανθρώπων κατακλύζει τον τόπο. Περισσότεροι από 2.500 χιλιάδες κάτοικοι, μεγάλη υπόθεση για την εποχή εκείνη. Μεμιάς φθάνουν οι αντλίες και οι αστυνομικές δυνάμεις με επικεφαλής τον αρχηγό της Γενικής Ασφάλειας Ρακιτζή- και όλα τα τμήματα χωροφυλακής των γύρω περιοχών. Ακολουθούν συμπλοκές και πετροπόλεμος. Τραυματίζονται αρκετά άτομα. Την άλλη μέρα συλλαμβάνονται οι πρωτεργάτες. Από τους 17 δικάζονται οι εννιά. Τέσσερα χρόνια φλέγονταν οι στοές του λιγνιτωρυχείου. Τέσσερα χρόνια το Περιστέρι μύριζε κάρβουνο. Ενωμένος ο λαός της Ανθούπολης, συσπειρωμένος γύρω από το σύλλογό του κατάφερε μέσα σε μια στιγμή όχι μόνο να σταματήσει την επέκταση του λιγνιτωρυχείου μα και την ίδια την λειτουργία του. Στις στοές του ποτέ δεν έγινε λιθονομή μα ούτε και μπαζώθηκαν. Έμειναν κούφιες με αποτέλεσμα το σημερινό Περιστέρι να είναι ευάλωτο στους σεισμούς. (αφήγηση του προέδρου του Φιλοπρόοδου Κεφαλλονίτη Ευάγγελου και του ταμία Σαλταμάρα Χαραλάμπου, εφημερίδα Ριζοσπάστης, 14-10- 1980).

[614] Στις μονάδες αυτές δεν παίρνεται κανένα στοιχειώδες μέτρο οικολογικής και αντιρρυπαντικής τεχνολογίας για τη μεταφορά και διαχείριση των αποβλήτων, τα οποία χύνονται ανεξέλεγκτα στον Κηφισό, δημιουργώντας ανυπολόγιστες καταστροφές στο οικιστικό περιβάλλον και ειδικά στο Δέλτα του Φαλήρου.

Την **περίοδο της μεταπολίτευσης** αναπτύσσεται, μαζί με την **Κλωστοϋφαντουργία** και την **Οικοδομή**, το **Μέταλλο**, ως αποτέλεσμα της ευρείας χρήσης του «μπετόν αρμέ», του σιδήρου και του ξύλου στην κατασκευή κατοικιών με την τεχνική της «ξυλοτυπίας» καθώς και της διάδοσης του αυτοκινήτου. Παράλληλα αρχίζει να γίνεται ευδιάκριτη η ανάπτυξη των **εμπορικών καταστημάτων** (φωτογραφεία, ψιλικατζίδικα, τα «Νεότερα καταστήματα» στην πώληση υποδημάτων, ρούχων, λευκών ειδών, φωτογραφεία, φαρμακεία, ωρολογοποιεία, Νυφικά-βαφτιστικά) που ξεφυτρώνουν σαν μανιτάρια στο κέντρο του Περιστερίου, ενώ οι **Υπηρεσίες** γνωρίζουν μεγάλη ανάπτυξη μέσα από τους τομείς των υπηρεσιών του Δήμου, του ΟΤΕ, της ΔΕΗ, των Τραπεζών και της διεύρυνσης της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.
Όλη αυτή η ανάπτυξη, μέσα στο κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον της μεταπολίτευσης, προσδίδει τα χαρακτηριστικά μιας εντατικής ανάπτυξης, αλλά προς τα μέσα της δεκαετίας '80, η κατάσταση στο Περιστέρι προδίδει μια αντιφατική εικόνα: Από τη μια μεριά, μια σειρά έργα βοηθούν την πόλη να ανασάνει κυκλοφοριακά και οι προσβάσεις από και προς την Αθήνα βελτιώνονται.[615] Από την άλλη, την περίοδο εκείνη γίνεται φανερό ότι για την παραδοσιακή βάση που ενυπάρχει στο Περιστέρι, αρχίζει μια **περίοδος αποβιομηχάνισης**, μέσα στο γενικότερο κλίμα αναδιάρθρωσης της παραγωγικής βάσης της χώρας, μετά την πλήρη είσοδο στην ΕΟΚ το 1981. Η ύφεση που επικρατεί συνολικά στην οικονομία απομακρύνει σχεδόν όλες τις μεγάλες βιομηχανικές μονάδες που βρίσκονται κυρίως στις παρακηφίσιες περιοχές. Ήδη από το 1966 είχε κλείσει ένα από τα δυο εργοστάσια του Λαναρά. Ακολουθούν το «Άριστον», η «ΕΠΑΣ», η «ΤΡΙΚΟΧΑΡ» κλπ. Αρχές της δεκαετίας του '90 κλείνει και το δεύτερο εργοστάσιο του ΛΑΝΑΡΑ. Η κατάσταση αυτή προκαλεί τεράστια **ανεργία** και μέσα σε αυτές τις συνθήκες συνδέεται άμεσα με τις πολιτικές αποβιομηχάνισης που ακολουθήθηκαν αλλά και με τα **φτωχά εκπαιδευτικά προσόντα** όλου αυτού του απολυμένου κόσμου που δυσκολεύεται να απορροφηθεί σε άλλους τομείς της παραγωγής. Το πρόβλημα της ανεργίας το αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερη οξύτητα οι **γυναίκες**, που αναγκάζονται να καλύψουν θέσεις ανειδίκευτης εργασίας με χαμηλά μεροκάματα και ανασφάλιστη εργασία.

1.5.5. Η εξέλιξη της πολιτική δομής

Η συνεχής κίνηση ανθρώπων προς το Περιστέρι και η αύξηση του πληθυσμού της πόλης σε απόλυτους αριθμούς, θα σημάνει μια σειρά εξελίξεις στο χώρο της πολιτικής εκπροσώπησης και της πολιτικής αντιπαλότητας στο Δήμο Περιστερίου. Καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο και μέχρι το 1981 σχηματοποιούνται δυο ευδιάκριτες πολιτικές παρατάξεις, η **Δεξιά** και η **Αριστερά**, με συνεχείς κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις στην προσπάθεια για την επικράτηση στις εκάστοτε **εκλογικές αναμετρήσεις** για την πολιτική εκπροσώπηση στο **Δήμο**. Ένα από τα χαρακτηριστικά αυτών των αναμετρήσεων είναι η ταξική καταγωγή και η εκπαιδευτική κατάσταση των επικεφαλής των επιμέρους συνδυασμών. Η Αριστερά αναδεικνύει τους εκπροσώπους της από τα «σπλάχνα» της, συχνά υποεκπαιδευμένους αλλά με μεγάλη κοινωνική μόρφωση και διάθεση για αγώνα, ενώ η Δεξιά στηρίζεται στα πατροπαράδοτα «δυνατά» και καταξιωμένα επαγγέλματα των ιατρών και των δικηγόρων. Στην ανάλυση που ακολουθεί, θα εξετάσουμε την εξέλιξη της πολιτικής δομής για το Δήμο καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο και

---

[615] Στην περίοδο που ξεκινά από τις αρχές της δεκαετίας του '80, γίνονται μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεις στις δυο εθνικούς οδούς (Λεωφόροι Κηφισού και Καβάλας) που βοηθούν τόσο τη διακίνηση των εμπορευμάτων όσο και τη μετακίνηση του πληθυσμού προς τη Νότια και τη Βόρεια Ελλάδα. Σε αυτό βοηθούν οι γέφυρες που ανακατασκευάζονται στις περιοχές Ροσινιόλ, Κολοκυνθού και στη συμβολή της Κωνσταντινουπόλεως και Αγίου Κωνσταντίνου (Αθήνα) με τη Λεωφόρο Αθηνών. Αυξάνονται, επίσης και οι συγκοινωνιακές συνδέσεις του κέντρου της Αθήνας με σχεδόν όλες τις συνοικίες του Περιστερίου, ενώ η δημόσια συγκοινωνία και επικοινωνία των βόρειων περιοχών με το Περιστέρι, το Αιγάλεω και το λιμάνι του Πειραιά υποστηρίζεται από δυο λεωφορειακές γραμμές που διασχίζουν τον Κηφισό Ποταμό και τη Λεωφόρο Θηβών. Παράλληλα οι γέφυρες στο τέρμα της οδού Λένορμαν και στο τελείωμα της Αθηνών- Καβάλας βοηθούν την γρηγορότερη πρόσβαση στο συγκοινωνιακό δίκτυο του κέντρου της Αθήνας.

για τις βουλευτικές εκλογές θα επικεντρωθούμε στη μεταπολιτευτική περίοδο (περίοδος της Γ΄ Ελληνικής Δημοκρατίας).

1.5.5.1. Δημοτικές Εκλογές[616]

Ο Σ. **Καστριώτης,** γιατρός στο επάγγελμα, ήταν ο πρώτος δήμαρχος Περιστερίου από το 1936 μέχρι το 1940 κι όπως ήδη σημειώσαμε, δίκαια χαρακτηρίστηκε ως «**προσφυγομάχος**» δήμαρχος. Στις αρχές του 1940, το δοτό πολιτικό καθεστώς διόρισε για Δήμαρχο Περιστερίου το **Δ. Δημακίδη**. Με την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων το 1944 και τον άνεμο ελευθερίας που θα πνεύσει σε όλη την Ελλάδα, ο κομμουνιστής **Ευγένιος Χαραλαμπίδης** θα γίνει ο πρώτος μεταπολεμικός Δήμαρχος Περιστερίου, εκλεγμένος δια βοής. Το μετεμφυλιακό κράτος όμως θα τον «καθαιρέσει» από τη θέση του Δημάρχου, θα τον κατηγορήσει για το «λιντσάρισμα του Γερόσταθου» και θα τον στείλει στις φυλακές της Κέρκυρας όπου και εκτελείται. Στις **15 Απριλίου 1951** πραγματοποιούνται οι πρώτες μεταπολεμικές εκλογές, οι δεύτερες στην ιστορία του Περιστερίου, όπου εκλέγεται Δήμαρχος, ο προσκείμενος στη Δεξιά, **Σωτήρης Γολεμάτης**, φαρμακοποιός (1946-1948). Ο Γολεμάτης, ο οποίος θα ξανακερδίσει τις εκλογές του **1951** θα θητεύσει στη θέση αυτή μέχρι το 1954.[617] Ο «δεξιός» Σ. Γολεμάτης θα χάσει τις εκλογές του **1954** που διεξάγονται σε συνθήκες έντονης πολιτικής αντιπαράθεσης. Κεντρώοι και Αριστεροί συσπειρώνονται στο συνδυασμό «**Δημοκρατική Συνεργασία**» με επικεφαλής τον **Αριστείδη Σελίμη**, δάσκαλο στο επάγγελμα με κεντρώες καταβολές, ο οποίος επικρατεί στο Δημοτικό Συμβούλιο του Σ. Γολεμάτη στη διαδικασία εκλογής Δημάρχου.[618] Στις εκλογές του **1959** ο **Α. Σελίμης** θα συνεργαστεί και πάλι με τη «Δημοκρατική Συνεργασία» όπου κι επανεκλέγεται. Το **1964** τη θέση του Σελίμη παίρνει ο **Δ. Φωλόπουλος,** τσαγκάρης στο επάγγελμα, που εκλέγεται δήμαρχος με το 58,4% των ψήφων. Το **1967** ο δικηγόρος **Π. Παναγιωτόπουλος**, διορίζεται από τη Χούντα ως Δήμαρχος και παραμένει στη θέση αυτή μέχρι το 1974, ενώ η πλειοψηφία των Περιστεριωτών αντιτάσσεται από την πρώτη στιγμή ενάντια στη Χούντα.[619] Με την **πτώση της δικτατορίας**, η διορισμένη υπηρεσιακή κυβέρνηση της χώρας αρνείται στους δημάρχους που είχαν κερδίσει τις εκλογές πριν τη δικτατορία να επανέλθουν στη θέση τους. Στις εκλογές όμως του **1975**, ο **Δ. Φωλόπουλος** αναδεικνύεται ως **πρώτος μεταπολιτευτικός Δήμαρχος** και μάλιστα από την πρώτη Κυριακή.[620] Η αγωνιστική παρουσία του Δ. Φωλόπουλου, τον αναδεικνύει και πάλι Δήμαρχο Περιστερίου στις εκλογές της 15 Οκτωβρίου του **1978**, ξεπερνώντας μάλιστα κατά

---

[616] Στην παράθεση των δημάρχων του Δήμου Περιστερίου που ακολουθεί περιλαμβάνονται οι αιρετοί δήμαρχοι και όσοι διορίστηκαν για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Δεν περιλαμβάνονται όσοι χρημάτισαν υπηρεσιακοί δήμαρχοι για μικρά χρονικά διαστήματα.

[617] Στις εκλογές αυτές οι δυο μεγαλύτεροι συνδυασμοί είναι της «Εθνικής Παρατάξεως» του Σωτ. Γολεμάτη (από τη Δεξιά παράταξη) που εκλέγει 5 συμβούλους, ο «Δημοκρατικός Συναγερμός» του Γιάννη Μαλλιαρίδη, (που συσπειρώνει τους Αριστερούς) και εκλέγει 5 συμβούλους, ενώ ο συνδυασμός του Σεραφείμ Ξηρίδη εκλέγει 3 συμβούλους και των Δημακίδη, Αλεβιζάκη και Σαραντάκου από 2. Στην ψηφοφορία που ακολούθησε στο Δημοτικό Συμβούλιο εξελέγει δήμαρχος ο Σωτήρης Γολεμάτης.

[618] Μέσα από τις δυο αυτές εκλογικές μάχες ξεπηδούν δυο πρόσωπα που θα παίξουν καθοριστικό ρόλο στις μετέπειτα εξελίξεις στο Περιστέρι αλλά και συνολικότερα στην ελληνική κοινωνία: Ο **Δημήτρης Φωλόπουλος** (Μήτσος) και ο **Ευάγγελος Γιαννόπουλος** (Βαγγέλης).

[619] Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ, 1-8-2002. Πολλοί ήταν εκείνοι που συνελήφθηκαν από τη Χούντα με πρώτο τον Δ. Φωλόπουλο, όπως επίσης και πολλοί Δημοτικοί Σύμβουλοι. Αξιέπαινη ήταν η στάση ενάντια στη Χούντα, του τότε δημοτικού συμβούλου και επικεφαλής του δεξιού ψηφοδελτίου Αλ. Κοζώνη, ο οποίος κλήθηκε στην Ασφάλεια και του ζητήθηκε να γίνει Δήμαρχος. Ο Κοζώνης αρνήθηκε κατηγορηματικά και παραιτήθηκε αμέσως από δημοτικός σύμβουλος. Ο Δ. Φωλόπουλος και ο Π. Νικολόπουλος (Αβησσυνός) βασανίστηκαν απάνθρωπα και μεταφέρθηκαν στους τόπους εξορίας μέσα σε κουβέρτες γιατί ήταν αδύνατο να σταθούν όρθιοι.

[620] Η Δημοκρατική Συνεργασία του Δ. Φωλόπουλου συγκεντρώνει 20.077 ψήφους και 56,43%, η Ενωμένη Δημοτική Παράταξη του γιατρού Α. Κοζώνη 6.043 και 17,99%, ο ΚΥΤΑ του γιατρού Π. Κωνσταντακάτου 5.603 και 15,85% και η Πανδημοτική Αναγέννηση Περιστερίου του δικηγόρου Καραγεωργάκη 2.997 και 8,32%.

πολύ το ποσοστό του ΚΚΕ, του οποίου ήταν μέλος.[621] Στις εκλογές της 22-10- **1982**, με δεδομένη την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία και μέσα στο γενικότερο κλίμα διάρρηξης των σχέσεών του ΠΑΣΟΚ με το ΚΚΕ, ο Δ. Φωλόπουλος χάνει τις εκλογές από τον υποψήφιο του ΠΑΣΟΚ, γιατρό **Θ. Δημητρακόπουλο**.[622] Ο **Δ. Φωλόπουλος** όμως ξανακερδίζει τις εκλογές της **16-10-1986** από το δεύτερο γύρο[623] αλλά τις χάνει και πάλι από τον **Θ. Δημητρακόπουλο** στις εκλογές του **1990**, ενώ ο ενιαίος Συνασπισμός κατεβαίνει με υποψήφιο τον αρχιτέκτονα Κ. Τζιωτάκη.[624] Τις εκλογές της **16-10-1994** τις ξανακερδίζει ο Θ. **Δημητρακόπουλος** και μάλιστα από την πρώτη Κυριακή, αλλά με κύριο αντίπαλο αυτή τη φορά το σχολάρχη **Παπαχαραλάμπους** που συσπειρώνει τις δυνάμεις της Νέας Δημοκρατίας, ενώ το ΚΚΕ (που έχει ήδη αποχωρήσει από το ΣΥΝ) κατεβαίνει με υποψήφιο τον ιδ. υπάλληλο **Ν. Αρβανίτη**.[625] Στις εκλογές του 11-10- **1998**, Δήμαρχος ανακηρύχτηκε και πάλι ο Θ. **Δημητρακόπουλος** που υποστηρίχτηκε από το ΠΑΣΟΚ με ποσοστό 36,04% από τον πρώτο γύρο και 50,5% από τον δεύτερο, έναντι του επιχειρηματία Α. **Παχατουρίδη** που συσπειρώνει τις δυνάμεις της ευρύτερης κεντροδεξιάς και παίρνει αντίστοιχα 29,1% και 49,5%, ενώ ο ιδιωτικός υπάλληλος Π. Σοφός, που υποστηρίζεται από το ΚΚΕ, συγκεντρώνει το 13,8% των ψήφων.[626] Στις εκλογές του **2002**, ο **Α. Παχατουρίδης** με επίσημη υποστήριξη μόνο του ΔΗ.Κ.ΚΙ. αλλά την σιωπηρή και συνάμα ουσιαστική στήριξη της Νέας Δημοκρατίας, κερδίζει τις εκλογές από το γιατρό **Κ. Λαλένη**, υποψήφιο του ΠΑΣΟΚ.[627]

Με βάση τα παραπάνω αποτελέσματα στις δημοτικές εκλογές που διεξήχθησαν από το 1974 μέχρι σήμερα, γίνεται φανερό ότι υπερεκπροσωπούνται τα λεγόμενα κοινωνικά αναγνωρισμένα επαγγέλματα στις θέσεις των επικεφαλής των δημοτικών συνδυασμών και στο δημαρχιακό θώκο. Πιο συγκεκριμένα, στο δημαρχιακό θώκο ο τσαγκάρης Δ. Φωλόπουλος εκλέγεται για τρεις θητείες (1975-1978, 1978-1982, 1986-1990), ο γιατρός Θ. Δημητρακόπουλος για τέσσερις (1982-1986, 1990-94, 1994-98, 1998-2002) και ο επιχειρηματίας Α. Παχατουρίδης για το 2002-2006. Αναφορικά με τους επικεφαλής των συνδυασμών που πήραν μέρος στις δημοτικές εκλογές (εξαιρούνται οι προαναφερθέντες δήμαρχοι) καταγράφονται 5 γιατροί, 4 μηχανικοί, 1 δικηγόρος, 1 μαθηματικός, 1 ελεύθερος επαγγελματίας και 2 ιδιωτικοί υπάλληλοι. Η παραπάνω εκπροσώπηση αναδεικνύει και το **προφίλ** των εκπροσώπων στην τοπική κοινωνία του Δήμου Περιστερίου.

---

[621] Ο Δ. Φωλόπουλος αναδείχτηκε από το δεύτερο γύρο. Στον πρώτο γύρο συγκέντρωσε 20.295 ψήφους (47,30%) και στο β΄ γύρο 26.759 (62,05%) έναντι του Π. Κωνσταντάκου που πήρε 11.309 (26,36%) και 16.362 (37,95%) αντίστοιχα.

[622] Ο Δ. Φωλόπουλος συγκέντρωσε 22.532 ψήφους (42,31%) έναντι 16.747 (31,44%) του Θ. Δημητρακόπουλου. Η διαφορά αυτή των 11 περίπου μονάδων θα ανατραπεί και ο Θ. Δημητρακόπουλος θα εκλεγεί Δήμαρχος συγκεντρώνοντας 26.148 ψήφους (51,10%) έναντι 25.022 (48,90%) του Δ. Φωλόπουλου. Ως τρίτος συνδυασμός ακολουθεί ο Π. Κωνσταντακάτος με 13.977 (26,24%).

[623] Ο Φωλόπουλος συγκεντρώνει 22.266 ψήφους (36,34%) στον α΄ γύρο και 32.697 (56,56%) στο δεύτερο. Αντίστοιχα ο Θ. Δημητρακόπουλος συγκεντρώνει 21.099 (34,43%) και 25.144 (43,44%). Τρίτος αναδεικνύεται ο γιατρός Α. Τσουκαντάς με 16.614 ψήφους (27,11%).

[624] Ο Δημητρακόπουλος συγκεντρώνει στον πρώτο γύρο 32.697 ψήφους (48,99%) και ο γιατρός Π. Αδρακτάς 16.683 (26,54%). Στο β΄ γύρο ο Θ. Δημητρακόπουλος θα πάρει το εντυπωσιακό 68,80% (39.941 ψήφους) έναντι 18.112 (31,20%) του Π. Αδραχτά. Ο μηχανικός Κ. Τζιωτάκης παίρνει 10.743 ψήφους (17,09%), ο Φωλόπουλος που έχει ήδη διαγραφεί από το ΚΚΕ παίρνει 3.455 ψήφους (5,49%) και η μηχανικός Α. Αθανασοπούλου 1.189 (1,89).

[625] Ο Δημητρακόπουλος συγκεντρώνει στον πρώτο γύρο 30.400 ψήφους (50,54%), ο Παλλαϊκός Συνδυασμός του Παπαχαραλάμπους (ΝΔ) 13.116 (21,81%), η ΔΑΣΠ του Ν. Αρβανίτη (ΚΚΕ) 7.620 (12,67%), η Πρωτοβουλία του μηχανικού Γ. Νάου 5.849 (9,72%), η Περιστεριώτικη Άνοιξη του γιατρού Α. Καμμά 1.966 (3,27) και η Αριστερή Παρέμβαση της Αθανασοπούλου 1.193 (1.99%).

[626] Πιο συγκεκριμένα, ο Δημητρακόπουλος συγκέντρωσε 22.423 ψήφους (36,04%) στον α΄ γύρο και 28.973 (50,55%) στο δεύτερο. Ο Α. Παχατουρίδης 18.081 (29,06%) και 28.344 (49,45%) αντίστοιχα. Από τον πρώτο γύρο η ΔΑΣΥ του Π. Σοφού (ΚΚΕ) 8.684 (13,80%), η Πρωτοβουλία του Γ. Νάου 3.725 (5,99%), ο εργολάβος Κ. Φιλιππάκος 2.625 (4,22%), ο μαθηματικός Τ. Δαρσινός (ΣΥΝ) 2.333 και 3,75%, η Αριστερή Κίνηση της Α. Αθανασοπούλου 1.513 (2,43%) και η Δημοτική Κίνηση Περιστερίου του ελεύθερου επαγγελματία Α. Κολλιού 930 (1,49%).

[627] Ο Α. Παχατουρίδης συγκέντρωσε 33.368 ψήφους (42,98%) στον πρώτο γύρο και 36.422 (50,27%) στο δεύτερο. Ο Κ. Λαλένης 29.576 (38,10%) και 36.028 (49,75%) αντίστοιχα. Οι άλλοι συνδυασμοί έλαβαν: Ο Π. Σοφός 9.214 (11,87%), η Σ. Αλεξοπούλου 3.647 (4,70%) και η Αριστερή Κίνηση 1.827 (2,35%).

Εκτός από την περίπτωση του Δ. Φωλόπουλου, σχεδόν όλοι οι υπόλοιποι είναι πανεπιστημιακής μόρφωσης με επαγγελματική δραστηριοποίηση σε ανάλογο με τις σπουδές τους εργασιακό χώρο, γεγονός που τους έδωσε τη δυνατότητα για την κοινωνική αναγνωρισιμότητά τους και την εκλογή τους ως επικεφαλείς των δημοτικών συνδυασμών ή ως δημοτικών συμβούλων. Η περίπτωση του Δ. Φωλόπουλου ερμηνεύεται διαφορετικά. Αν και είναι απόφοιτος της Α΄ Γυμνασίου και θεωρητικά συγκαταλέγεται στους υποεκπαιδευμένους, εν τούτοις έχει αξιοθαύμαστη κοινωνική μόρφωση και με βάση τις δεδομένες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες της εποχής του (δικτατορία, μεταπολίτευση) αναδεικνύεται σε κορυφαία φυσιογνωμία, εκπροσωπώντας τη πλειοψηφία των υποεκπαιδευμένων μαζών που συρρέουν κατά χιλιάδες απ' όλα σχεδόν τα μέρη της Ελλάδας.

Γίνεται φανερό, επίσης, ότι οι εκάστοτε δημοτικές εκλογές και το επίπεδο εκπροσώπησης σε αυτές, καθορίζονταν σε σημαντικό από την κεντρική πολιτική δομή που επικρατούσε στη χώρα αλλά και στις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούσαν στο Δήμο Περιστερίου αναφορικά με τη δομή και την εξέλιξη της παραγωγικής βάσης, την αλλαγή της κοινωνικής σύνθεσης του εκλογικού σώματος και της μορφωτικής του κατάστασης. Έτσι, αρχικά και μέχρι το 1982 παρατηρείται μια εκλογική συνεργασία ανάμεσα στο ΚΚΕ και στο ΠΑΣΟΚ που εκφράζεται με την υποστήριξη του Δ. Φωλόπουλου και ο οποίος φαίνεται να υποστηρίζεται από δυνάμεις, όχι μόνο του ΚΚΕ και του ΠΑΣΟΚ αλλά και της Νέας Δημοκρατίας. Από το 1982, όμως, και μετά, το ΠΑΣΟΚ προσπαθεί να «αποκτήσει» το Δήμο Περιστερίου αυτοδύναμα, γεγονός που επιτυγχάνει. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται σε πολιτικό επίπεδο, τόσο στο γενικότερο κλίμα της «αλλαγής» μετά το 1981, όσο και στη σχετικά μικρή επιρροή της Ν.Δ. και στις διασπάσεις που προέκυψαν στον ενιαίο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟ και στο ΚΚΕ μετά το 1991. Η επικράτηση, δε, του Α. Παχατουρίδη στις δημοτικές εκλογές του 2002, εκφράζει μια κεντροδεξιά συσπείρωση ως απάντηση στις τέσσερις τετραετίες δημοτικής εκπροσώπησης από το ΠΑΣΟΚ, όσο και στην αδυναμία της Αριστεράς να εκφράσει μια πειστική εναλλακτική πρόταση.

1.5.5.2. Βουλευτικές Εκλογές

Ένα χρόνο μετά την εξέγερση των φοιτητών και του λαού στο Πολυτεχνείο προκηρύσσονται εκλογές, οι οποίες γίνονται μέσα σε ένα κλίμα ενθουσιασμού για την αποκατάσταση της Δημοκρατίας και το τέλος της ξενοκίνητης Δικτατορίας. Στις **17 Νοεμβρίου 1974**, οι εκλογές στο Δήμο Περιστερίου γίνονται σε 8 Ενορίες και 63 εκλογικά τμήματα. Στους εκλογικούς καταλόγους είναι εγγεγραμμένοι 45.643 άτομα από τα οποία προσέρχονται στις κάλπες οι 39.496 (ποσοστό 86,5%). Με βάση τα αποτελέσματα,[628] η **Νέα Δημοκρατία** του Κ. Καραμανλή έρχεται πρώτη σε ψήφους με 16.722 και ποσοστό 42,9%, το οποίο όμως υπολείπεται κατά 11,5 μονάδες από το πανελλαδικό ποσοστό του κόμματος που ανερχόταν στο 54,4%. Δεύτερο κόμμα έρχεται το **ΠΑΣΟΚ** του Ανδρέα Παπανδρέου που παίρνει 5.760 ψήφους και το ποσοστό του ανέρχεται στο 14,8% που είναι κατά 1,2 μονάδες αυξημένο από το πανελλαδικό ποσοστό (13,6). Τρίτο έρχεται το κόμμα της **Ένωσης Κέντρου- Νέες Δυνάμεις** με 7.484 ψήφους και με ποσοστό 19,2% που υπολείπεται κατά 1,2 μονάδες από το πανελλαδικό ποσοστό (20,4%). Η **Ενωμένη Αριστερά** με 8.551 ψήφους και ποσοστό 21,9% (+12,43 από το πανελλαδικό ποσοστό του 9,47%) έρχεται τέταρτη πολιτική δύναμη.

Στις εκλογές του **Νοεμβρίου του 1977** το **ΠΑΣΟΚ** και σε αντίθεση με τα εθνικά αποτελέσματα, έρχεται πρώτο κόμμα με 14.343 ψήφους και ποσοστό 32,66% που σε σχέση με το 25,34% πανελλαδικό ποσοστό του, είναι αυξημένο κατά 7,32 μονάδες. Η **Νέα Δημοκρατία**, παρόλο που εκλέγεται ξανά στην κυβέρνηση, παίρνει 13.586 ψήφους και έρχεται δεύτερο κόμμα με 30,94% (υπολείπεται από το πανελλαδικό της ποσοστό 10,9 μονάδες). Τρίτο έρχεται το **ΚΚΕ** που κατεβαίνει αυτοτελώς στις εκλογές, παίρνοντας 8.762 ψήφους και ποσοστό 19,95%. Τέταρτο

---

[628] ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 17ης ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, σελ. 138-139.

κόμμα έρχεται η **ΕΔΗΚ** με 2.579 ψήφους και ποσοστό 5,87% (-11,95 μονάδες από το πανελλαδικό ποσοστό). Από τα υπόλοιπα κόμματα που κατεβαίνουν στις εκλογές και δεν εκπροσωπούνται στη Βουλή των Ελλήνων, αξιόλογα ποσοστά καταλαμβάνουν η **Εθνική Παράταξη** με 2.048 ψήφους και 6,82% (-2,16) και η **Συμμαχία Αριστερών Προοδευτικών Δυνάμεων** με 1.843 ψήφους και ποσοστό 4,20% (+ 1,48). Τα υπόλοιπα κόμματα συγκεντρώνουν ένα ποσοστό της τάξεως του 1,69%. [629]

Στις **εκλογές του 1981** το **ΠΑΣΟΚ** πετυχαίνει συντριπτική νίκη. Παρ' όλο που το εκλογικό σώμα αυξήθηκε κατά 17,7% συγκεντρώνει από τους 51.678 ψηφίσαντες, τους 26.292, που μεταφράζονται σε ποσοστό 50,88%.[630] Το ποσοστό αυτό είναι εντυπωσιακό και σε σχέση με το ότι είναι αυξημένο κατά 2,81 μονάδες από το πανελλαδικό μέσο όρο του 48,07% που έφερε το ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση και σε σχέση με την αύξηση κατά 18,22 μονάδες από το ποσοστό των εκλογών του 1977. Αντίθετα, η **ΝΔ** δοκιμάζει μια μεγάλη ήττα, όχι μόνο γιατί χάνει τη διακυβέρνηση της χώρας, αλλά γιατί στο Περιστέρι πέφτει στους 11.027 ψήφους (ποσοστό 21,37%, (-14,54% από το πανελλαδικό μέσο όρο και –9,59% από τις εκλογές του 1977) και έρχεται τρίτη πολιτική δύναμη. Το **ΚΚΕ** ανέρχεται στη δεύτερη θέση των πολιτικών δυνάμεων συγκεντρώνοντας 11.741 ψήφους και ποσοστό 22,72% (+33,66 από το πανελλαδικό μέσο όρο και + 2,77 από τις εκλογές του 1977). Στις εκλογές αυτές κάνει για πρώτη φορά την εμφάνισή του το **ΚΚΕ εσωτερικού** με 1.184 ψήφους και ποσοστό 2,29%. Αξιοσημείωτα γεγονότα των εκλογών αυτών είναι η πτώση της **ΕΔΗΚ** (που από τους 2.579 ψήφους του 1977 πέφτει στους 166, ποσοστό 0,32%) και η συμμετοχή πολλών μικρών κομμάτων της **Εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς**.

Στις επόμενες εκλογές του **1985**, δεν αλλάζει η γενική δομή της πολιτικής εκπροσώπησης στο Δήμο Περιστερίου.[631] Από τα 60.109 ψηφοδέλτια, το **ΠΑΣΟΚ** συγκεντρώνει τα 28.201 και ποσοστό 46,92% (+1,2 από το 45,82% του πανελλαδικού μ.ό. και – 3,96% από τις εκλογές του 1981). Η **ΝΔ** καταφέρνει να ξαναβρεθεί στη δεύτερη θέση παίρνοντας 17.096 ψηφοδέλτια και ποσοστό 28,44%. Το **ΚΚΕ** συγκεντρώνει 12.355 ψήφους και ποσοστό 20,55% (+10,66 % από το 9,89% του πανελλαδικού μέσου όρου) και ξαναβρίσκεται στην τρίτη θέση των πολιτικών δυνάμεων στο Δήμο Περιστερίου.

Στις διαδοχικές εκλογικές αναμετρήσεις που ακολουθούν (**Ιούνιος 1989, Νοέμβριος 1989** και **Απρίλιος 1990**) η επιρροή των πολιτικών δυνάμεων αποκρυσταλλώνεται.[632] Το **ΠΑΣΟΚ** εξακολουθεί να παραμένει πρώτο πολιτικό κόμμα με αισθητή διαφορά από τη Νέα Δημοκρατία και το ΚΚΕ. Έτσι στις εκλογές του **Ιουνίου του 1989**, μέσα στις πολιτικές συνθήκες που σηματοδότησε το σκάνδαλο Κοσκωτά, το ΠΑΣΟΚ συγκεντρώνει 25.435 ψήφους που είναι το 39,36% και με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ότι η θετική διαφορά είναι μόλις κατά 0,23% από το πανελλαδικό μέσο όρο. Στις εκλογές του **Νοεμβρίου του 1989** και με συγκυβέρνηση της ΝΔ και του ΣΥΝ (κυβέρνηση Τζανετάκη) το ΠΑΣΟΚ αυξάνει τους ψήφους και το ποσοστό του. Συγκεντρώνει 29.141 ψήφους (+3.706) και ποσοστό 40,68% (+2,73 από το πανελλαδικό ποσοστό και +4,05% στο Δήμο Περιστερίου από τις προηγούμενες εκλογές). Από τις εκλογές αυτές προκύπτει η συγκυβέρνηση της ΝΔ, του ΠΑΣΟΚ και του ΣΥΝ (κυβέρνηση Ζολώτα) και το ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του Απριλίου του 1990 πέφτει σε ψήφους και σε ποσοστό (27.488 ψήφους και 41,44%). Παρόλα αυτά το ΠΑΣΟΚ στο Δήμο Περιστερίου έχει θετική διαφορά από το

---

[629] ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ (ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ) ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 20ης ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1977, α΄ τόμος, σελ. 63-64.

[630] ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 18ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1981, α΄ τόμος, συγκεντρωτικά αποτελέσματα, σελ. 44-45.

[631] ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 2ας ΙΟΥΝΙΟΥ 1985, σελ. 46-47.

[632] Τα αποτελέσματα προέρχονται από τους πίνακες του ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ- ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ. Πιο συγκεκριμένα, στις εκλογές της 18ης Ιουνίου του 1989 στις σελίδες 108-109, της 5ης Νοεμβρίου 1989 στις σελίδες 96-97 και της 8ης Απριλίου 1990 στις σελίδες 104-105.

πανελλαδικό ποσοστό, στο +2,83. Στις εκλογές του **Απριλίου του 1990** εκλέγεται αυτοδύναμη κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας με πρωθυπουργό τον Κ. Μητσοτάκη με ποσοστό που προσέγγιζε το 47% και αυτό θα σημάνει μια εντυπωσιακή άνοδο της Ν.Δ. στο Περιστέρι στο 35,44%. Το ΠΑΣΟΚ μειώνει κατά 1.653 τους ψήφους του και παίρνει 41,44%, παραμένοντας έτσι πρώτο κόμμα στο Δήμο Περιστερίου. Ο ενιαίος Συνασπισμός συγκεντρώνει 19,87% του εκλογικού σώματος και χάνει 868 ψήφους (–1,06%). Συνοπτικά, στις διαδοχικές αυτές εκλογικές αναμετρήσεις, η **ΝΔ** ξεκινά στις εκλογές του Ιουνίου του '89 από τους 20.803 ψήφους (32,19%), αυξάνεται κατά 1.615 ψήφους τον Νοέμβρη του '89 (22.418 ψήφοι και 33,40%) και στις εκλογές του Απριλίου 1990, όπου η ΝΔ εκλέγεται κυβέρνηση, ανέρχεται στους 27.488 ψήφους (ποσοστό 41,44%). Το **ΠΑΣΟΚ**, ξεκινά από τους 25.435 ψήφους και 39,36%, τους οποίους τους αυξάνει σε 29.141 (43,41%) και τελικά συγκεντρώνει στις εκλογές του 1990, 27.448 ψήφους. Ο **ΣΥΝ**, που είχε ιδρυθεί λίγο πριν τις εκλογές του 1989 από το ΚΚΕ, την ΕΑΡ και άλλες αριστερές δυνάμεις, ακολουθεί μια καθοδική πορεία. Στις εκλογές του Ιουνίου του 1989 συγκεντρώνει 16.359 ψήφους και ποσοστό 25,31%. Στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1989 χάνει 2.313 ψήφους και 4,38% (14.046 ψήφοι και 20,93%), ενώ στις εκλογές του Απριλίου του 1990 οριστικοποιείται η επιρροή του στους 13.178 ψήφους και σε ποσοστό 19,87%.

Στις **εκλογές του 1993** το **ΠΑΣΟΚ** εκλέγεται ξανά στην κυβέρνηση της χώρας.[633] Στο Δήμο Περιστερίου παίρνει 31.886 ψήφους και σε ποσοστό 51,80% που είναι και το ακρότατο σημείο της επιρροής του, μεγαλύτερο ακόμη και από τις εκλογές του Οκτωβρίου του 1981. Η **ΝΔ** πέφτει από τους 23.455 ψήφους που σε σχέση με τα ποσοστά των εκλογών του Απριλίου του 1990 μεταφράζεται σε πτώση κατά 8,83%. Στο χώρο της Αριστεράς σημειώνονται σημαντικές εξελίξεις. Η αποχώρηση του **ΚΚΕ** από τον **ενιαίο Συνασπισμό**, δεν επιφέρει την εκπροσώπηση του χώρου, στα πριν το 1989 αποτελέσματα, αλλά την ουσιαστική διχοτόμηση της Αριστεράς. Παρόλα αυτά το **ΚΚΕ** εξακολουθεί να έχει αξιόλογη επιρροή στις εργατογειτονιές του Περιστερίου και στις εκλογές του 1993 συγκεντρώνει 6.330 ψήφους και ποσοστό 8,9% (+4,35 από το πανελλαδικό μέσο όρο). Αξιόλογη παραμένει και η επιρροή του **ΣΥΝ** που εκπροσωπεί πλέον τις δυνάμεις από το παλιό **ΚΚΕ εσ** και τους αποχωρήσαντες από το ΚΚΕ. Παίρνει 3.560 ψήφους και κατέχει το 5% (+2,1% από το π.μ.ό.). Εμβόλιμα των δύο αυτών πλέον κομμάτων της Αριστεράς εισέρχεται η **ΠΟΛΑΝ** που παίρνει 4.334 ψήφους και ποσοστό 6,09% (+1,22 από το πανελλαδικό ποσοστό).

Στις **εκλογές του 1996** διαφοροποιείται η πολιτική δομή στο Δήμο Περιστερίου σε σχέση με τα πανελλαδικά αποτελέσματα.[634] Το εκλογικό σώμα αυξάνεται κατά 6.174 και το **ΠΑΣΟΚ** συγκεντρώνει στα 71.211 έγκυρα ψηφοδέλτια δηλαδή το 41,03%. Για πρώτη φορά παρουσιάζεται αρνητική διαφορά με το Πανελλαδικό μέσο όρο (-0,46), γεγονός που εξηγείται από το αυξημένο ποσοστό που παίρνει το **ΔΗΚΚΙ** του οποίου τα στελέχη και οι ψηφοφόροι προέρχονται από το ΠΑΣΟΚ. Το **ΔΗΚΚΙ** συγκεντρώνει 5.250 ψήφους και ποσοστό 7,35% (+2,92 από το πανελλαδικό μέσο όρο). Στις ίδιες εκλογές, η **Νέα Δημοκρατία** συγκεντρώνει 18.409 ψήφους και ποσοστό 25,78%, (-2,34% από το προηγούμενο ποσοστό της στο Περιστέρι). Η **ΠΟΛΑΝ** που προέρχεται από τη **ΝΔ** μειώνει κατά το 1/3 περίπου τους ψήφους της και το ποσοστό της. Από 4.334 ψήφους και ποσοστό 6,09% πέφτει στους 1.735 και 2,43%. Οι δυνάμεις της Αριστεράς αυξάνουν την επιρροή τους. Το **ΚΚΕ** παίρνει 7.747 ψήφους και ποσοστό 10,85% (+5,24), ενώ ο **ΣΥΝ** σχεδόν διπλασιάζει τους ψήφους του. Από 3.560 φθάνει στους 6.215 που είναι το 8,71% (+3,59 από το πανελλαδικό μέσο όρο).

---

[633] ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 10ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1993, σελ. 100-101.

[634] ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 1996, σελ. 100-101.

Στις **εκλογές του 2000** το κύριο χαρακτηριστικό εντοπίζεται στην ενδυνάμωση της πολιτικής αντιπαράθεσης των κομμάτων του δικομματισμού για την κυβερνητική εξουσία.[635] Το ΠΑΣΟΚ καταφέρνει να σχηματίσει κυβέρνηση με το 43,79% που υπολείπεται μόνο κατά 1,05% της ΝΔ. Στο **Δήμο Περιστερίου** το εκλογικό σώμα αυξάνεται οριακά (+818). Το **ΠΑΣΟΚ** συγκεντρώνει 33.143 ψήφους και 45,94% (+2,15% του π.μ.ό.). Η **Ν.Δ.** 22.478 ψήφους και 31,19%, υπολείπεται και πάλι όμως του π.μ.ό. στο -11,95%. Η μεγάλη συσπείρωση των δυο αυτών κομμάτων έχει σαν αποτέλεσμα να μειωθεί στο μισό σχεδόν το **ΔΗΚΚΙ** (2.443 ψήφους και 3,39%) ενώ η **ΠΟΛΑΝ** απορροφάται εξ ολοκλήρου από τη ΝΔ. Διαφοροποιήσεις παρατηρούνται και στην Αριστερά. Το **ΚΚΕ** αντέχει στην πίεση του δικομματισμού και παίρνει ακριβώς το ίδιο ποσοστό με τις προηγούμενες εκλογές (10,84%, 7.824 ψήφους και +5,32 π.μ.ό.), ενώ ο ΣΥΝ συσιαστικά χάνει τους ψήφους τους οποίους κέρδισε στις εκλογές του 1996 (3.995 ψήφους, ποσοστό 2,34% και +2,34 π.μ.ό.).

Οι **εκλογές του 2004** σηματοδοτούν την αλλαγή της διακυβέρνησης της χώρας. Η **ΝΔ** κερδίζει τις εκλογές με 45,36% και σχηματίζει αυτοδύναμη κυβέρνηση, με αισθητή διαφορά από το **ΠΑΣΟΚ** (+4,81). Το **ΚΚΕ** με 5,90% και ο **ΣΥΝ** με 3,26% εκπροσωπούνται στη Βουλή, ενώ το **ΔΗΚΚΙ** με 1,79% και πάλι δεν καταφέρνει να εκπροσωπηθεί. Τέλος, αξιόλογη παρουσία κάνει το **ΛΑΟΣ** που αυτοχαρακτηρίζεται ως η γνήσια Δεξιά και παίρνει το 2,19% του εκλογικού σώματος. Επίσης, στο **Δήμο Περιστερίου**, στις εκλογές του 2004 καταγράφονται ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις. Καταρχήν παρατηρείται αύξηση κατά 19,5% του εκλογικού σώματος (19.338 νέοι ψηφοφόροι), ως αποτέλεσμα της αλλαγής της νομοθεσίας σχετικά με τα εκλογικά δικαιώματα (εκλογικό δικαίωμα στον τόπο κατοικίας), πράγμα που σημαίνει ότι για πρώτη φορά αποτυπώνεται το πραγματικό εκλογικό σώμα. Κατά δεύτερο λόγο, η σχετικά πολύ μικρή παρουσία των λεγόμενων «μικρών κομμάτων» που κατατάσσονται για λόγους μεθοδολογικούς στα «Λοιπά», που συγκεντρώνουν όλα μαζί 1,63% (-1,47 από τις εκλογές του 2000). Πιο συγκεκριμένα: Το **ΠΑΣΟΚ** εξακολουθεί να έρχεται πρώτο κόμμα σε επιρροή στο Δήμο Περιστερίου και συγκεντρώνει 35.947 ψήφους και ποσοστό 41,88% (+1,33 π.μ.ό.). Η **Νέα Δημοκρατία** για πρώτη φορά παίρνει πάνω από 30.000 ψήφους και ποσοστό που ξεπερνά κατά πολύ το 30%. Πιο συγκεκριμένα παίρνει 30.195 ψήφους και 35,185%, το οποίο όμως υπολείπεται κατά 10,18 μονάδες από το π.μ.ό. Το **ΚΚΕ** με 9.557 ψήφους παίρνει το 11,14% (+5,24 του π.μ.ό.) και ο **ΣΥΝ** 4.095 ψήφους και 4,77% (+1,33%) αντίστοιχα. Το **ΔΗΚΚΙ** παίρνει σχεδόν τους ίδιους ψήφους με τις προηγούμενες εκλογές, αλλά μικρότερο ποσοστό εξαιτίας της αύξησης του εκλογικού σώματος (2.277, 2,65%, +0,55), ενώ το πρωτοεμφανιζόμενο **ΛΑΟΣ** με 2.353 ψήφους παίρνει το 0,55%.

Με βάση τα παραπάνω αποτελέσματα διαφαίνεται η υπεροχή ενός κεντροαριστερού πολιτικού χώρου που μπορεί να εξηγηθεί από την κοινωνική σύνθεση του εκλογικού σώματος και από τις αλλεπάλληλες πολιτικές αποκλεισμού που ακολουθούσε για χρόνια ολόκληρα το μετεμφυλιακό κράτος. Η κατάσταση αυτή θα έχει σημαντικές παρενέργειες στην κοινωνική και πολιτική δομή του Δ. Περιστερίου, όπως αυτή εκφράζεται στις δημοτικές εκλογές, αλλά και σε ορισμένες άλλες εκφάνσεις όπως η συντριπτική υπεροχή και εκπροσώπηση των δυνάμεων του ΠΑΣΟΚ και του ΚΚΕ στους τοπικούς συλλόγους του Περιστερίου και η σχεδόν παντελής έλλειψη εκπροσώπησης της ΝΔ σε αυτούς τους χώρους. Το θέμα αυτό θα εξετασθεί ενδελεχώς στα παρακάτω κεφάλαια.

---

[635] ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της Απριλίου 1990, σελ. 122.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΑΞΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

2.1. Γενικά χαρακτηριστικά

Ο Δήμος Περιστερίου είναι ο **τέταρτος σε πληθυσμό Δήμος της χώρας** και εντάσσεται στο πολεοδομικό συγκρότημα της **Δυτικής Αθήνας**.[636] Αποτελεί μια συγκροτημένη γεωγραφική και κοινωνικοπολιτική οντότητα που συγκαταλέγεται στις **υποβαθμισμένες περιοχές** του λεκανοπέδιου, δυτικά της Αθήνας. Περικλείεται από το Ποικίλο Όρος και τις δυο εθνικές οδούς, Αθηνών – Θεσσαλονίκης και Αθηνών – Κορίνθου και συνορεύει με τους Δήμους Ιλίου (βόρεια), Αθηναίων (ανατολικά), Αιγάλεω (νότια), Χαϊδαρίου (δυτικά) και Πετρούπολης (βορειοδυτικά).

Η χωροταξική και κοινωνική ανάπτυξη του Δήμου Περιστερίου παρουσιάζει τα ίδια περίπου χαρακτηριστικά με αυτά της Δυτικής Αθήνας. Σύμφωνα με τον **Αναπτυξιακό Σύνδεσμο Δυτικής Αθήνας (Α.Σ.Δ.Α.)** στην περιοχή αυτή κυριαρχούν οι υποβαθμισμένες περιοχές με τους μεγαλύτερους δείκτες ανεργίας, το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων και τα χαμηλά εισοδήματα. Η **ανεργία** στη Δυτική Αθήνα και στο Περιστέρι έχει εκτιμηθεί από τον ΑΣΔΑ ότι για το 2001 κυμαινόταν γύρω στο 12% του εργατικού δυναμικού, την ίδια ώρα που ο μέσος όρος δεν υπερβαίνει στην υπόλοιπη Αττική το 10%. Το **κατά κεφαλήν εισόδημα** για τη Δυτική Αθήνα είναι μικρότερο του μέσου όρου της Αττικής, που το 1990 έφθανε τις 923.000 δρχ. ετησίως, ενώ οι συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί δεν παρέχουν δυνατότητες μαζικής ένταξης των **γυναικών** στην αγορά εργασίας. Μικρότερη από τον μέσο όρο της ευρύτερης περιοχής της πρωτεύουσας είναι η **μηνιαία δαπάνη ανά νοικοκυριό** της Δ. Αθήνας (159.135 δρχ. έναντι 179.934 δρχ.). Σε αντίθεση με την υπόλοιπη Ελλάδα και το Λεκανοπέδιο της Αθήνας, οι δημογραφικοί όροι παρουσιάζουν μια καλύτερη εικόνα, ως αποτέλεσμα της συνεχούς μεταναστευτικής ροής: Στην περίοδο **1981-91** η ποσοστιαία πληθυσμιακή αύξηση για τη Δ. Αθήνα έφθασε στο 5,94%, ενώ στο σύνολο της χώρας ανήλθε στο 5,38% και στην Αττική μόνον 2,29%. Οι Δήμοι της Δ. Αθήνας έχουν νεανικότερο πληθυσμό από τις περισσότερες περιφέρειες της χώρας, δηλαδή πρόκειται για μια υγιή πληθυσμιακή πυραμίδα. Στον τομέα της **υγείας** υπάρχει υστέρηση, αφού η αναλογία 1 γιατρός για 660 κατοίκους είναι πολύ χαμηλή, όταν στην πρωτεύουσα αναλογία αυτή είναι 1 προς 183.

Σημαντικά προβλήματα παρουσιάζει ο τομέας της **εκπαίδευσης**. Παρόλο που την τελευταία εικοσαετία έχουν αυξηθεί οι δομές εκπαίδευσης, στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια βαθμίδα, εντούτοις παρουσιάζονται σοβαρά προβλήματα υλικοτεχνικής υποδομής και λειτουργικότητας των χώρων. Σε ολόκληρη τη Δυτική Αττική απουσιάζουν Πανεπιστημιακές Σχολές ή τμήματά τους, ενώ μόνο στο Δήμο Αιγάλεω βρίσκεται το Τ.Ε.Ι. Αθήνας. Η απουσία αυτή αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο που χαρακτηρίζει την **ελλιπή** ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς ο τέταρτος Δήμος της χώρας είναι **αποκλεισμένος** από την Πανεπιστημιακή και Τεχνολογική Εκπαίδευση.[637]

Πιο συγκεκριμένα, η διάρθρωση του εκπαιδευτικού συστήματος στο Δήμο Περιστερίου περιλαμβάνει δομές αποκλειστικά από την **Πρωτοβάθμια** και τη **Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση**. Για το σχολικό έτος 2001-2002 περιλαμβάνονται 51 Δημόσια Νηπιαγωγεία (50 Ημερήσια κι ένα Ειδικό Νηπιαγωγείο), 46 Δημοτικά Σχολεία (45 Ημερήσια και 1 Ειδικό Δημοτικό σχολείο), 21 Γυμνάσια (20 Ημερήσια κι 1 Εσπερινό), 15 Λύκεια (14 Ημερήσια κι 1 Εσπερινό) και 6 ΤΕΕ (3 Ημερήσια και 2 Εσπερινά). Για την ίδια περίοδο, επίσης, λειτουργούν 5 Ιδιωτικά Σχολεία («Αυγουλέα», «Ελισαβέτειο», «Παπαχαραλάμπους», «Σαμπάνη- Σταμέλου» και «Τσιαμούλη»).

---

[636] Για το 2000, το πολεοδομικό συγκρότημα της Δ. Αθήνας περιλαμβάνει τους δήμους των Αγ. Αναργύρων, Αγ. Βαρβάρας, Αιγάλεω, Ζεφυρίου, Καματερού, Νέων Λιοσίων, Πετρούπολης και Χαϊδαρίου.

[637] Τα στοιχεία προέρχονται από την ιστοσελίδα του ΑΣΔΑ στη διεύθυνση *www. asda.gr*.

Έτσι, ο συνολικός αριθμός του μαθητικού δυναμικού στα Δημόσια Σχολεία για το σχολικό έτος 2000-2001 ανέρχεται στους 22.203 μαθητές που κατανέμεται ως εξής: Νηπιαγωγεία 1.970, Δημοτικά 8.900, Γυμνάσια 5.236, Λύκεια 3.695.[638] Αναφορικά με τον αριθμό των Αλλοδαπών και των Παλιννοστούντων μαθητών ανέρχονται σε 966 (4,35%) που κατανέμονται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση σε 554 (6,2%), στα Γυμνάσια σε 302 (5,77%) και στα Γενικά Λύκεια και ΤΕΕ 110 (3%).

Στο Δήμο Περιστερίου, όπως σημειώσαμε και σε προηγούμενες αναφορές μας, με την απογραφή του 2001, ο καταγεγραμμένος πραγματικός **πληθυσμός** κινείται στα ίδια περίπου μεγέθη σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Πιο συγκεκριμένα κατεγράφησαν 137.918 κάτοικοι εκ των οποίων οι 93.284 είναι δημότες, οι 34.319 ετεροδημότες, ενώ το υπόλοιπο μέρος των 10.315 του πληθυσμού είναι αλλοδαποί.[639]

Υπολογίζεται ότι το σύνολο των νοικοκυριών στον αστικό πληθυσμό είναι 42.290.[640] Διαθέτει συνολική έκταση 1.100 Ηα από τα οποία η νομοθετημένη καλύπτει τα 977 Ηα. Η έκταση αυτή παρουσιάζει εικόνα αδιάκοπης και πυκνής δόμησης με μόνη εξαίρεση το άλσος του Αγίου Ιεροθέου (παλιά λιγνιτωρυχεία, έκτασης 8,5 Ηα που ιδιοκτησιακά ανήκουν στην Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου) και του γηπέδου του Αγίου Ιεροθέου. Γεωγραφικά, η συγκέντρωση των μικρομεσαίων βιομηχανικών και βιοτεχνικών μονάδων βρίσκεται στις παρακηφίσιες περιοχές ανατολικά και στην περιοχή του Ελαιώνα νοτιοανατολικά, ενώ από το κέντρο και προς τα βορειοδυτικά εξαπλώνεται ο κύριος όγκος των κατοικιών και των άλλων κοινωφελών ιδρυμάτων (σχολεία, Α΄- Β΄ Εφορίες, ΙΚΑ, Τράπεζες). Όμως και μέσα στον αστικό αυτό χώρο παρατηρούνται διάσπαρτες, μικρές βιοτεχνίες και μικρομάγαζα (φαναρτζίδικα, ραφτάδικα, εμπορικά καταστήματα κλπ.) με αποτέλεσμα η ανάμειξη του οικιστικού και του παραγωγικού χώρου να εξακτινώνεται σχεδόν σε όλες τις γειτονιές του Περιστερίου. Όσον αφορά τη διάρθρωση και τις δυνατότητες πρόσβασης στις **Υπηρεσίες** του Δήμου Περιστερίου θεωρούνται ότι αυτές είναι περιορισμένες εξαιτίας τόσο της έλλειψης κατάλληλων οδικών προσβάσεων, όσο και της συγκέντρωσής τους στο Κέντρο (πλατεία Δημαρχείου).[641] Σ' αυτό συνετέλεσε η έλλειψη γεωγραφικών διαμερισμάτων, απόρροια της έλλειψης πολιτικής βούλησης των εκάστοτε δημοτικών εξουσιών, αλλά και της μη εγγραφής στα δημοτολόγια του Δήμου του πραγματικού πληθυσμού της πόλης που συνθέτουν ακόμη και σήμερα ένα κοινωνικό και οικιστικό πεδίο, με έντονα τα σημάδια της δυσλειτουργικότητας.[642] Στο **κοινωνικό επίπεδο**, ειδικά μετά το 1990, δημιουργήθηκαν δομές κοινωνικής υποστήριξης (δημοτικοί παιδικοί σταθμοί, ΚΑΠ.Η.), ενώ μόνο κατά το τέλος της δεκαετίας του '90 αναπτύσσονται δομές κοινωνικής και εργασιακής ένταξης ειδικών κατηγοριών του πληθυσμού (ΑΜΕΑ, απεξαρτημένοι, αποφυλακισμένοι, μονογονεϊκές οικογένειες) από τον ΟΑΕΔ και τον ΑΣΔΑ. Παράλληλα διακρίνεται σε ένα βαθμό μια ιδιόρρυθμη

---

[638] ΠΗΓΗ: Γραφεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Δήμου Περιστερίου.

[639] Στα αστικά όρια του Δήμου Περιστερίου δεν έχει καταγραφεί καμία οργανωμένη κοινότητα μεταναστών. Οι Πακιστανοί προσεγγίζουν τους 3.000 (βλ. συνέντευξη του GHULAM SARWAR CHAUDHRY, εκπροσώπου των Πακιστανών στο Περιστέρι στην εφημερίδα «Ελεύθερος Διάλογος», 16-9-2004), ενώ η πιο πολυπληθής ομάδα πρέπει να είναι αυτή των Αλβανών, χωρίς όμως να μπορεί να προσδιοριστεί ο αριθμός τους.

[640] Τα παραπάνω στοιχεία προέρχονται αό την ιστοσελίδα του Δήμου Περιστερίου στη διεύθυνση *www. Peristeri/files/gr-hist.html*.

[641] Χαρακτηριστικό της δυσλειτουργικότητας των Υπηρεσιών του Δήμου Περιστερίου αποτελεί το γεγονός ότι το Δημαρχείο στεγάζεται σε τρία διαφορετικά κτίρια περιμετρικά του παλιού Δημαρχείου με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα στην πρόσβαση, στην ενιαία διοίκηση των επιμέρους Υπηρεσιών και στην εξυπηρέτηση των δημοτών. Αναφορικά με τη διάρθρωση των Υπηρεσιών περιλαμβάνονται οι Διευθύνσεις α)Προγραμματισμού, Οργάνωσης και Ανάπτυξης, όπου εντάσσεται το Τμήμα Παιδείας, Επαγγελματικής Κατάρτισης και Εργασίας, β) Προμηθειών και Δημοτικής Περιουσίας, γ) Ειδικών Υπηρεσιών και Δημοτικής Αστυνομίας, δ) Διοικητικών Υπηρεσιών όπου εντάσσεται και το Τμήμα Εκπαίδευσης Προσωπικού, ε) Οικονομικών Υπηρεσιών, στ)Τεχνικών Έργων, Πολεοδομίας και Περιβάλλοντος και ζ) Επιμέλειας Πρασίνου και Μηχανολογικού και Καθαριότητας.

[642] Η επίσημη απογραφή της Στατιστικής Επετηρίδας για τι 1991 εκτιμά πληθυσμό 145.854 κατοίκους, ενώ αντίθετα τα Στατιστικά Δελτία καταναλωτών της ΔΕΗ για το 1989 εκτιμούν πληθυσμό 240.583 κατοίκων.

κοινωνική και γεωγραφική κινητικότητα, καθώς ένα ποσοστό πληθυσμού που ανέρχεται σε ανώτερα εισοδηματικά στρώματα, (διευθυντικά και ανώτερα στελέχη κυρίως στις βιομηχανίες, αλλά και όσων ασκούν ελεύθερα επαγγέλματα) διαβλέπουν το Περιστέρι ως ενδιάμεσο κοινωνικό χώρο, που τον εγκαταλείπουν αργότερα για εγκατάσταση σε «προνομιούχες» οικιστικές περιοχές των δυτικών και των βορείων προαστίων (πχ. Χαϊδάρι, Πετρούπολη, κάθετη κινητική κινητικότητα) και οριζόντιες μετακινήσεις εντός του αστικού χώρου του Περιστερίου (πχ. περιοχές Λόφος Αξιωματικών, Κηπούπολης).[643] Οι ιδιόμορφοι αυτοί παράγοντες εμποδίζουν την ισόρροπη ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής και την καθιστούν ευάλωτη σε **οικονομικοκοινωνικές ανισότητες.**

Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό που διαφαίνεται είναι ότι στο Περιστέρι κατά την τελευταία δεκαετία εμφανίζονται με ιδιαίτερη ένταση τα αρνητικά χαρακτηριστικά μιας μεγαλούπολης (φτώχεια, βία, εγκληματικότητα, ναρκωτικά) που επιβαρύνονται από τη σχετικά καθυστερημένη ανάπτυξη κοινωνικών πολιτικών για την αντιμετώπισή τους. Επίσης, στον αστικό αυτό χώρο, δε συναντώνται σήμερα τα χαρακτηριστικά της προηγούμενης περιόδου που συνέβαλαν στη διατήρηση της **κοινωνικής συνοχής**, αφού τα δεδομένα άλλαξαν, ο πληθυσμός έγινε ανομοιογενής, παρατηρείται **αποξένωση** μεταξύ των κατοίκων και πλέον η έμφαση δίδεται στο ιδιωτικό συμφέρον και όχι στο όφελος του συνόλου. Επιπρόσθετα, ως περιοχή που η οικονομία της βασίζεται στη μεταποίηση (βιοτεχνία, βιομηχανία) πλήττεται σήμερα- τόσο σε σχέση με το παρελθόν όσο και σε σχέση με άλλα προάστια της πρωτεύουσας- από την ανεργία και κυρίως τη διαρθρωτική, που αγγίζει περισσότερο **άτομα μεγαλύτερης ηλικίας** και τους **υποεκπαιδευμένους** και σχετίζεται με αλλαγές που επιβάλλονται λόγω της παγκοσμιοποίησης από τις διεθνείς συγκυρίες (εξαγορές, συμμαχίες επιχειρήσεων, εισαγωγή νέων τεχνολογιών, ευέλικτες μορφές απασχόλησης). Ανακεφαλαιωτικά, σε σχέση με το μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξης, παρατηρείται, μια σχετική βελτίωση του **οικιστικού περιβάλλοντος**, αλλά οξύτατα παραμένουν τα προβλήματα της ανεργίας και ιδίως των γυναικών και των νέων, της λειτουργικότητας και της συνολικής αισθητικής διαμόρφωσης του αστικού χώρου.

2.2. Κοινωνικοταξική Διάρθρωση

Η **οικονομική δραστηριότητα** και η **κοινωνικοταξική δομή** στο Δήμο Περιστερίου παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά: Το μοντέλο ανάπτυξης βασίζεται στην απασχόληση στο **δευτερογενή τομέα**, κυρίως στη μεταποίηση (βιοτεχνίες, μικρές βιομηχανίες) και απορροφά το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού με ειδικότητες εργατών και τεχνιτών. Την δεκαετία '90, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΑΣΔΑ, παρατηρήθηκε αύξηση του **τριτογενή τομέα** (εμπόριο, υπηρεσίες). Είναι άξιο λόγου το γεγονός ότι μέσα σε αυτές τις δυο δεκαετίες ιδρύθηκε μεγάλος αριθμός εργασιακών μονάδων (που απασχολούν ως 10 άτομα) που κατάφερε να διατηρηθεί παρά τη γενικότερη οικονομική ύφεση. Στις αρχές της δεκαετίας του '90, σύμφωνα με τον Α.Σ.Δ.Α., δραστηριοποιούνται στο Περιστέρι περίπου 2.500 μικρές και μεσαίες μεταποιητικές – εμπορικές και ελαφριάς βιομηχανίας επιχειρήσεις στις οποίες απασχολούνται πάνω από 30.000 εργαζόμενοι. Μια άλλη κατηγορία εργαζομένων στις υπηρεσίες αποτελούν οι υπάλληλοι γραφείου, αλλά και οι έμποροι-πωλητές.[644]

---

[643] Σε έρευνα που διεξήχθη τον Ιανουάριο του 2002 στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Κοινωνικές παράμετροι για την αειφόρο ανάπτυξη της Αθήνας-Αττικής» από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και το ΕΚΚΕ διαπιστώθηκε ότι η ανοδική κοινωνική κινητικότητα (συσχέτιση του επαγγέλματος του ερωτώμενου με το επάγγελμα πατέρα) στο Περιστέρι αλλά και σε άλλα εργατικά προάστια της Αττικής (Νίκαια, Μενίδι, Ασπρόπυργος), κυμαίνεται από το 26% έως και το 45,8%. Πιο συγκεκριμένα στο Δήμο Περιστερίου, η ανοδική κοινωνική κινητικότητα είναι 45,8%, στάσιμη 11,6% και καθοδική 42,7%. Το ποσοστό των ερωτώμενων στο Περιστέρι που εκτιμά ότι τα παιδιά της περιοχής τους έχουν λιγότερες πιθανότητες να τα καταφέρουν καλά στη ζωή τους, σε σχέση με τα παιδιά της υπόλοιπης πόλης, αγγίζει το 9,2%, ενώ όσον αφορά το ρόλο της οικογένειας και συγγενών και το κατά πόσον έπαιξε σημαντικό ρόλο στην επιλογή κατοικίας των ερωτώμενων, απάντησε θετικά το 65,4%.

[644] Βλ. ιστοσελίδα ΑΣΔΑ, όπ. π.

Με βάση την **απογραφή της ΕΣΥΕ του 2001**, ο Οικονομικά Ενεργός Πληθυσμός στο Δήμο Περιστερίου περιλαμβάνει 65.759 άτομα. Ο πληθυσμός αυτός, όπως διαφαίνεται κι από τον πίνακα 1, απαρτίζεται από 41.555 Άνδρες (ποσοστό 63%) και από 24.304 Γυναίκες (ποσοστό 37%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ, ΟΜΑΔΕΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

	ΣΥΝΟΛΟ	100%	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
	65.759	100,0	41.455	63%	24.304	37%
Εργοδότες	6.495	9,9%	4.835	74,4	1.660	25,6
Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό	5.762	8,8%	4.593	79,7	1.169	20,3
Μισθωτοί	49.532	75,3%	29.941	60,4	19.591	39,5%
Συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη	754	1,1%	337	44,7	417	55,3
Δε δήλωσαν επάγγελμα- νέοι	3.216	4,8%	1.749	54,4	1.467	45,6

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, απογραφή 2001.

Από τον πίνακα 1 συνάγονται τα εξής: α) Η **εργατική τάξη**, δηλαδή οι μισθωτοί που ασκούν καθαρά εκτελεστική εργασία, ανεξάρτητα από το αν αυτή είναι κατεξοχήν χειρωνακτική ή κατεξοχήν πνευματική, αριθμούν 49.532 ή 75,3% του πραγματικού Ο.Ε.Π. κι αποτελούν την πολυπληθέστερη κατηγορία. Η κατανομή ανάμεσα στο φύλο δείχνει ότι οι Άντρες της κατηγορίας αυτής αποτελούν το 60,4% (-2,5 από το γενικό μέσο όρο) και οι Γυναίκες το 39,6% (+2,5%). β)Το μέρος εκείνο του εργαζόμενου πληθυσμού που ζουν ως **αυτοαπασχολούμενοι**, ταυτόχρονα σαν μισθωτοί εργάτες και σαν ιδιοκτήτες μιας μικρής βιοτεχνικής ή άλλης επιχείρησης, ανέρχονται στους 5.762 και καταλαμβάνουν ποσοστό 8,7%. Στην κατηγορία αυτή οι Άντρες είναι 4.593 (79,7% και +16,7% του μ.ό.) και οι Γυναίκες 1.169 (ποσοστό 20,3% και –16,7% του μ.ό.). γ) Ακολουθεί η κατηγορία των **εργοδοτών** με 6.495 άτομα και ποσοστό 9,9% του Ο.Ε.Π. που καταμερίζεται, όσον αφορά το φύλο σε 4.835 Άντρες (ποσοστό 74,4% και +11,4 του μ.ό.) και σε 1.660 Γυναίκες (ποσοστό 25,6% και –11,4% του μ.ό). δ) Η κατηγορία «**συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη**» ανέρχονται σε 754 άτομα και σε ποσοστό 1,1%. Η κατηγορία αυτή, θα μπορούσε να ενταχθεί στο σύνολό της, στην κατηγορία των αυτοαπασχολούμενων γιατί κατά βάση δραστηριοποιούνται στις μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις. ε) Η κατηγορία των **νέων** που δεν έχουν ενταχθεί στο επάγγελμα και ανέρχονται σε 3.216 άτομα (καταλαμβάνουν το 4,9% του Ο.Ε.Π.), αναμένεται να διαχυθούν αναλογικά στις προηγούμενες κατηγορίες. Ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον των ατόμων στην κατηγορία αυτή, που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως «εν δυνάμει άνεργοι», βρίσκεται στο εσωτερικό της, όπου οι Άντρες αποτελούν την πλειοψηφία (54,45%) και οι Γυναίκες τη μειοψηφία (45,6%).

2.3. Φύλο, Ομάδες και Κλάδοι Απασχόλησης

Σε όλες τις κατηγορίες εργαζομένων, η απασχόληση των Γυναικών υπολείπεται σημαντικά των Αντρών. Ενώ στο ύψος του πραγματικού πληθυσμού οι Άντρες καταλαμβάνουν το 48,7% και οι Γυναίκες το 51,3%, στο εσωτερικό των οικονομικά ενεργών, οι Άντρες κατέχουν το 63% και οι Γυναίκες το υπόλοιπο 37%, που σημαίνει, ότι 1 θέση εργασίας των Γυναικών αντιστοιχεί σε 1,7 θέσεις των Αντρών. Η διαφορά που προκύπτει από την εργασία των Αντρών και των Γυναικών (-26%) αυξομειώνεται ανάλογα με το είδος της απασχόλησης. Έτσι, στο εσωτερικό των ίδιων των κατηγοριών, η μεγαλύτερη διαφορά εντοπίζεται στην κατηγορία των αυτοαπασχολουμένων (59,3%) και ακολουθεί η κατηγορία των εργοδοτών (49,8%). Η μεγάλη αυτή διαφορά μειώνεται στο γενικό μέσο όρο διότι στην πολυπληθή κατηγορία των μισθωτών του Ιδιωτικού και του Δημόσιου Τομέα, η διαφορά ανάμεσα στην ανδρική και στη γυναικεία απασχόληση μειώνεται στο 20,9%. Συνεπώς, αυτό που μπορούμε να υποθέσουμε, είναι ότι στα **επαγγέλματα με υψηλό κύρος**, υψηλά εισοδήματα και σαφές μέλλον επαγγελματικής και κοινωνικής κινητικότητας κι όπου απαιτούνται αυξημένα εκπαιδευτικά προσόντα υπερεκπροσωπούνται οι Άντρες σε σχέση με

τις Γυναίκες. Αντίθετα, οι Γυναίκες έχουν μιαν αυξημένη συμμετοχή, ως μισθωτές, στο Δημόσιο και Ιδιωτικό Τομέα. Στο σημείο αυτό τίθεται και το ζήτημα του **κοινωνικού αποκλεισμού** των **Γυναικών**, αφού οι Γυναίκες, οι οποίες δεν είναι ενταγμένες στην παραγωγική διαδικασία, αποτελούν ένα σημαντικό μέρος του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Μπορεί επόμενα να ειπωθεί ότι το τμήμα αυτό του πληθυσμού που ανέρχεται στις 20.000, δεν εντάσσεται στην παραγωγική διαδικασία λόγω του συγκεκριμένου καταμερισμού εργασίας που δεν ευνοεί τη γυναικεία απασχόληση και την εντάσσει αποκλειστικά στην αναπαραγωγή της οικογένειας. Στη κατηγορία αυτή η υποεκπαίδευση της Γυναίκας (**φτωχά εκπαιδευτικά προσόντα**) είναι το φυσιολογικό αποτέλεσμα της ανισότιμης θέσης της. Πιο ασφαλή συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε σε σχέση με τη σύνθεση της απασχόλησης του Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού του Δήμου Περιστερίου, όταν ο διαχωρισμός γίνει κατά κλάδο απασχόλησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ, ΟΜΑΔΕΣ, ΚΛΑΔΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

	ΣΥΝΟΛΟ		ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
	65.759	100%	41.455	24.304
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία	302	0,5%	189	113
Ορυχεία, λατομεία	53	0,08%	40	13
Μεταποιητικές βιομηχανίες	12.501	19%	8.538	3.963
ΔΕΗ- ΕΥΔΑΠ, φυσικό αέριο	454	0,7%	309	145
Κατασκευές	5.706	8,7%	5.545	161
Χονδρικό- λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων, μοτοσικλετών ειδών προσωπικής και οικιακής χρήσης	12.825	19,5%	7.690	5.135
Ξενοδοχεία, εστιατόρια	2.835	4,3%	1.557	1.278
Μεταφορές αποθηκών, και επικοινωνίας	5.448	8,3%	4.638	810
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	5.312	8,1%	2.585	2.727
Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα-ΙΚΑ	5.742	8,7%	3.775	1.967
Εκπαίδευση	2.781	4,2%	940	1.841
Υγεία και Κοινωνική Μέριμνα	2.564	3,9%	751	1.813
Λοιπές Υπηρεσίες	2.999	4,6%	1.202	1.797
Νέοι, μη δυνάμενοι να καταταγούν σε κλάδο	6.237	9,5%	3.700	2.537

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, απογραφή 2001.

Με βάση τον πίνακα 2, μπορούμε να διαχωρίσουμε τους κλάδους απασχόλησης σε τρεις ευδιάκριτες ομάδες ανάλογα με το αριθμητικό τους μέγεθος: Στην **πρώτη ομάδα** ανήκουν οι εργαζόμενοι στο «Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο» και στις «Μεταποιητικές Βιομηχανίες», συνολικά 25.326 άτομα που καταλαμβάνουν το 38,5% του Ο.Ε.Π. Πιο συγκεκριμένα, το «Χονδρικό – Λιανικό Εμπόριο» συγκεντρώνει 12.825 και ποσοστό 19,5% επί του συνόλου του Ο.Ε.Π. και οι «Μεταποιητικές Βιομηχανίες» 12.501 και 19%. Ενδιαφέρον παρουσιάζεται στο εσωτερικό των δύο κατηγοριών σε σχέση με το φύλο όπου στο μεν «Χονδρικό – Λιανικό Εμπόριο» οι Άντρες αποτελούν το 60% και οι Γυναίκες το υπόλοιπο 40%, ενώ στις «Μεταποιητικές Βιομηχανίες», το ποσοστό των Αντρών ανεβαίνει στο 68% και των Γυναικών μειώνεται στο 32%.

Στη **δεύτερη ομάδα** εντάσσονται οι κατηγορίες εκείνες που αριθμητικά κινούνται ανάμεσα στους 5 με 6 χιλιάδες εργαζομένους και συγκεντρώνουν συνολικά 22.208 άτομα. Έτσι, και κατά σειρά απόλυτου μεγέθους, συναντάται η κατηγορία των εργαζομένων στη «Δημόσια Διοίκηση- Άμυνα-Κοινωνικής Ασφάλιση» με 5.742 άτομα που αποτελούν το 8,7% του Ο.Ε.Π. (Α=3.375 και ποσοστό 65,7%, Γ=1967 και 34,2%), οι «Κατασκευές» με 5.706 και ποσοστό 8,3% (με σχεδόν απόλυτη εκπροσώπηση των Αντρών που φθάνει στο 97,1 %), οι «Μεταφορές και οι Επικοινωνίες» με 5.448 και 8,3% (με υπερεκπροσώπηση των Αντρών που φθάνει στο 85,1% και οι

Γυναίκες στο 14,9%) και η κατηγορία των «Ενδιάμεσων Χρηματοπιστωτικών Οργανισμών» με 5.312 άτομα και ποσοστό 8,1% (Α=2.585 και 48,7% και Γ=2.727 και ποσοστό 51,35%). Στην **τρίτη ομάδα** εντάσσονται οι κατηγορίες εκείνες του πληθυσμού που αριθμητικά κινούνται μέχρι 3.000 άτομα και συνολικά ανέρχονται στους 11.179. Σε αυτήν την ομάδα ανήκουν οι εργαζόμενοι στα «Ξενοδοχεία- Εστιατόρια» με 2.835 άτομα και ποσοστό 4,3% (Α=1.557 και 55% και Γ=1.278 και 45%), στην «Εκπαίδευση» 2.781 και 4,25% (Α=940 και 34% και Γ=1.841 και 66%) και στην «Υγεία –Μέριμνα» 2.564 και 3,9% (Α=751 και 29,35% και Γ=1.813 και 70,7%). Στην ομάδα αυτή ανήκει και η κατηγορία «Λοιπές Υπηρεσίες» με 2.999 άτομα και ποσοστό 4,6%. Στην **τέταρτη ομάδα** ανήκουν ορισμένες κατηγορίες επαγγελμάτων με πολύ μικρό αριθμό εργαζομένων, που συνολικά ανέρχονται στους 809. Σε αυτήν την ομάδα ανήκουν οι εργαζόμενοι στο χώρο της «ΔΕΗ-ΕΥΔΑΠ- Φυσικό Αέριο» με 454 άτομα, στο χώρο της «Διαχείρισης το ζωικού και φυτικού πλούτου» (Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα, δασοκομία) με 302 άτομα και στα «Ορυχεία- Λατομεία» με 53. Στην **πέμπτη ομάδα** υπάρχει μια αρκετά μεγάλη ομάδα, αυτή των **νέων** που δεν μπορούν να καταταγούν σε κάποιο συγκεκριμένο κλάδο απασχόλησης και ανέρχονται 6.237 και ποσοστό 9,5% (Α=3.700 και 59,3% και Γ=2537 και 40,7%). Η κατηγορία αυτή αναμένεται να διαχυθεί αναλογικά στις παραπάνω κατηγορίες.

Με βάση τον παραπάνω διαχωρισμό μπορούμε να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με τη διάρθρωση του εργατικού δυναμικού και τη συγκρότηση της ταξικής δομής στο Δήμο Περιστερίου: α) Ο κύριος όγκος των εργαζομένων, όπως σημειώσαμε, συγκεντρώνεται στο «Εμπόριο» και στη «Βιομηχανία- Βιοτεχνία». Οι δυο αυτοί χώροι, παρόλο που αναφέρονται σε διακριτά επαγγέλματα, επικοινωνούν άμεσα μεταξύ τους, καθώς οι κύκλοι εργασιών είναι εφάμιλλοι. Στην πραγματικότητα και με δεδομένο το κλείσιμο των μεγάλων βιομηχανιών στην παρακηφίσια ζώνη, στο Περιστέρι και δίπλα στους άλλους Δήμους, επιβιώνει η μικρή βιοτεχνική επιχείρηση γύρω από τον «Ιματισμό», την «Ένδυση» και το «Μέταλλο». Στις επιχειρήσεις αυτές, ο εργοδότης είτε είναι αυτοαπασχολούμενος με έναν το πολύ εργαζόμενο, είτε αποτελούν μικρές βιοτεχνίες ή εμπορικές επιχειρήσεις, απασχολώντας λίγους εργαζόμενους, το πολύ δέκα σε αριθμό. Αν τώρα προστεθούν και οι εργαζόμενοι στις «Κατασκευές», στα «Ξενοδοχεία-Εστιατόρια» και στα «Ορυχεία- Λατομεία» κλπ., τότε ο αριθμός των απασχολουμένων στο δευτερογενή τομέα ανεβαίνει από τους 26.324 στους 34.918 και κατέχει το 53,6% της παραγωγικής δραστηριότητας. Αν τώρα προστεθούν και οι εργαζόμενοι στις «Μεταφορές», τότε ο αριθμός ανέρχεται στους 40.366, ποσοστό που ξεπερνά το 60% του ΟΕΠ. β)Η «Δημόσια Διοίκηση» και οι «Υπηρεσίες» (ΔΕΗ- ΕΥΔΑΠ- ΟΤΕ, Εκπαιδευτικοί, Υγεία-Μέριμνα κλπ.) ανέρχονται σε 14.540 και συγκεντρώνουν σε ποσοστό το 22,1%. Αν εντάξουμε τώρα και την κατηγορία των διαφόρων τύπων «Χρηματοπιστωτικών Οργανισμών» (που ανέρχονται, όπως είδαμε σε 5.312 και σε ποσοστό στο 8,1%), τότε ο ευρύτερος τομέας των Υπηρεσιών φθάνει τους 19.852 και σε ποσοστό ξεπερνά το 30%. Συνεπώς, ο λόγος της εργασίας ανάμεσα στον Τριτογενή Τομέα και στο Δευτερογενή είναι 1 προς 3. γ) Σημειώσαμε, με βάση τον πίνακα 1, ότι ο μέσος όρος της γυναικείας απασχόλησης ανέρχεται στο 37% και ότι ποικίλει από κλάδο σε κλάδο. Με βάση τον πίνακα 2 και την επεξεργασία των στοιχείων του, μπορούμε να διαπιστώσουμε πού συγκεντρώνεται κατά αύξοντα ποσοστό η γυναικεία και η αντρική απασχόληση. Τα στοιχεία αυτά διαφαίνονται στον πίνακα 3:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΑΝΔΡΙΚΗ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΟΕΠ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

ΑΝΔΡΕΣ	%	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	%
Κατασκευές	97,2	Υγεία- Μέριμνα	70,7
Μεταφορές	85,1	Εκπαίδευση	66,1
Ορυχεία	75,5	Υπηρεσίες	59,9
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	68,3	Χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	51,3
ΔΕΗ – ΕΥΔΑΠ	68,1	Ξενοδοχεία- Εστιατόρια	45,1
Δημόσια Διοίκηση	65,7	Νέες	40,7
Γεωργία κτηνοτροφία	62,6	Χονδρικό –Λιανικό Εμπόριο	40
Χονδρικό –Λιανικό Εμπόριο	60	Γεωργία κτηνοτροφία	37,4
Νέοι	59,3	Δημόσια Διοίκηση	34,3
Ξενοδοχεία- Εστιατόρια	54,9	ΔΕΗ – ΕΥΔΑΠ	31,9
Χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	48,4	Μεταποιητικές Βιομηχανίες	31,7
Υπηρεσίες	40,1	Ορυχεία	24,5
Εκπαίδευση	33,8	Μεταφορές	14,8
Υγεία- Μέριμνα	29,3	Κατασκευές	2,8
Μέσος Ορος	60,5	Μέσος Όρος	39,3

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία στοιχείων πίνακα 2.

Με βάση τον πίνακα 3 γίνεται φανερό ότι **η γυναικεία απασχόληση** υπερκπροσωπείται σε εργασιακούς χώρους που τα επαγγέλματα χαρακτηρίζονται ως «ανθρωπιστικά». Μάλιστα και σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, η εκπροσώπηση αυτή ξεπερνά κατά πολύ το 50% στην Υγεία (Γιατροί- Νοσοκόμες- Κοινωνικοί Λειτουργοί), στην Εκπαίδευση και σε διάφορες άλλες Υπηρεσίες. Αντίστροφα, η εκπροσώπηση των Γυναικών υποεκπροσωπείται σε χώρους εντάσεως της εργασίας, (Οικοδομές, Μεταφορές, Ορυχεία). Όμως, η μεγάλη αυτή εκπροσώπηση στους παραπάνω τομείς, αναφέρεται σε επαγγέλματα που τα κατατάξαμε στην προηγούμενη ενότητα, στη δεύτερη κατηγορία, σε σχέση πάντοτε με την πληθυσμιακή συγκέντρωση. Στις δυο μεγαλύτερες κατηγορίες εργαζομένων, στο «Χονδρικό-Λιανικό Εμπόριο» και στις «Μεταποιητικές Βιομηχανίες», (συνολικά 25.326 άτομα που καταλαμβάνουν το 38,5% του Ο.Ε.Π.), η γυναικεία απασχόληση προσεγγίζει το γενικό μέσο όρο της και κυμαίνεται στο 40% και στο 31,7% αντίστοιχα. Από την παραπάνω αναφορά διαφαίνεται ότι η **γυναικεία απασχόληση** έχει μεγάλη σχέση με το **εκπαιδευτικό επίπεδο**. Σε επαγγέλματα υψηλού κύρους από την άποψη της προσφοράς στην κοινωνία, οι Γυναίκες υπερεκπροσωπούνται, σε αντίθεση με τα επαγγέλματα εντάσεως της εργασίας που υποεκπροσωπούνται. Αν τώρα συνεκτιμηθεί στο συμπέρασμα αυτό η προηγούμενη διαπίστωση σχετικά με τον **αποκλεισμό** 20.000 χιλιάδων Γυναικών από την αγορά εργασίας μπορεί να εξαχθεί το εξής συμπέρασμα: το φαινόμενο της ανύπαρκτης (για ορισμένους εργασιακούς τομείς) ή της χαμηλής εισόδου στην αγορά εργασίας των γυναικών οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στα **φτωχά εκπαιδευτικά προσόντα** και κυρίως στην έλλειψη **ειδίκευσης** και **εμπειρίας** στην αγορά εργασίας.

Πιο ασφαλή συμπεράσματα θα εξάγουμε όμως σχετικά με τη διαμόρφωση της παραγωγικής βάσης και των κινδύνων κοινωνικού αποκλεισμού που ελλοχεύουν για ορισμένα τμήματα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, αν αποτυπωθεί το ακριβές εκπαιδευτικό τους επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

3.1. Δείκτης εκπαίδευσης εγγράμματου πληθυσμού

Ο **χαμηλός δείκτης εκπαίδευσης** και τα **υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού** μιας μεγάλης μερίδας των Περιστεριωτών τοποθετεί συνολικά το ζήτημα της **υποεκπαίδευσης** και του **αναλφαβητισμού** ως ένα από τα σοβαρότερα κοινωνικά προβλήματα με ευρύτερες επιπτώσεις στην ανάπτυξη της περιοχής. Το επίπεδο εκπαίδευσης κατά ομάδα ηλικίας αποτυπώνεται από τον πίνακα 1:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

ΤΙΤΛΟΙ ΣΠΟΥΔΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ		ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
Διδακτορικού	506	0,41%	331	175
Πτυχιούχοι ΑΕΙ	7.251	5,86%	3.564	3.687
Πτυχιούχοι ΤΕΙ- ΚΑΤΕΕ- ΚΑΤΕ	3.135	2,53	1.577	1.558
Πτυχιούχοι Ανωτέρων σχολών	5.700	4,60%	2.959	2.741
Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης	38.596	31,10%	19.869	18.727
Απόφοιτοι Γ΄ Γυμνασίου	16.705	13,50	9.297	7.408
Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαίδευσης (Δημοτικό)	38.918	31,40%	18.242	20.676
Δεν τελείωσαν το Δημοτικό γνωρίζοντες ανάγνωση, γραφή	9.811	7,92%	3.740	6.071
Αγράμματοι, μη γνωρίζοντες ανάγνωση και γραφή	3.304	2,7%	886	2.418
ΣΥΝΟΛΟ	123.926	100%	60.465	63.461

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, απογραφή 2001

Σύμφωνα με τον πίνακα 1, οι δυο πολυπληθέστερες ομάδες του πληθυσμού με βάση το δείκτη εκπαίδευσης βρίσκονται στους αποφοίτους του Δημοτικού και του Λυκείου. Πιο συγκεκριμένα οι απόφοιτοι του Δημοτικού είναι το 31,40 % και του Λυκείου το 31,10%. Ακολουθούν κατά σειρά απόλυτου μεγέθους όσοι τελείωσαν το Γυμνάσιο (13,50%), όσοι δεν τελείωσαν το Δημοτικό (7,92%), οι πτυχιούχοι ΑΕΙ (5,86%), οι πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών (4,60%) και στο τέλος της ακολουθίας βρίσκονται οι πτυχιούχοι ΤΕΙ (2,53%), οι Αγράμματοι (2,7%) και οι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος (0,41%).

Για να μπορέσουμε όμως να προχωρήσουμε σε ασφαλή συμπεράσματα για τα μεγέθη του αναλφαβητισμού και της υποεκπαίδευσης πρέπει να κάνουμε ορισμένες αναγκαίες τροποποιήσεις του πίνακα 1, στη βάση της αποτύπωσης των πραγματικών δεδομένων των απογραφών. Σε αυτό μας υποχρεώνει το γεγονός ότι στις κατηγορίες «Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαίδευσης (Δημοτικό)» και «Δεν τελείωσαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση» δεν αποτυπώνονται τα πραγματικά δεδομένα στην πολυπληθή ηλικιακή ομάδα «10-19». Όπως διαφαίνεται και από την εσωτερική ανάλυση του επιπέδου εκπαίδευσης σε σχέση με τις ομάδες ηλικιών του πραγματικού πληθυσμού, όπως αυτά αποτυπώνονται στους σχετικούς πίνακες της ΕΣΥΕ παρατηρείται μια διαφοροποίηση σχετικά με το ποσοστό κάθε υποκατηγορίας στην ηλικιακή ομάδα των «10-19» Πιο συγκεκριμένα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ ΟΣΩΝ ΔΕΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΑΝ ΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΟΜΑΔΑ ΗΛΙΚΙΑΣ

Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαίδευσης (Δημοτικού)	38.918 (33.791)	18.242 (15.626)	20.676 (18.165)
10-19	5.127	2.616	2.511
20-24	838	513	325
25-29	999	615	384
30-44	7.034	3.217	3.817
45-64	15.884	7.073	8.811
65 και άνω	9.036	4.208	4.828
Δεν τελείωσαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν ανάγνωση και γραφή	9.811 (6.891)	3.740 (2.237)	6.071 (4.654)
10-19	2.920	1.503	1.417
20-24	50	37	13
25-29	69	51	18
30-44	240	139	101
45-64	1.961	511	1.450
65 και άνω	4.571	1.499	3.072
Αγράμματοι (μη γνωρίζοντες ανάγνωση και γραφή)	3.304	886	2.418
10-19	47	25	22
20-24	109	78	31
25-29	128	95	33
30-44	314	186	128
45-64	635	158	477
65 και άνω	2.071	344	1.727

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, απογραφή 2001

1. Στην εσωτερική ανάλυση του πίνακα 2 αναγράφεται ότι στην υποκατηγορία «Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαίδευσης (Δημοτικό)» η ηλικιακή ομάδα «10-19» αποτελείται από 5.127 άτομα από το σύνολο των 38.918 ατόμων (ποσοστό 13,1%). Ο αριθμός αυτός, είναι από μόνος του πολύ υψηλός και μπορεί να **παραπλανήσει** σχετικά με το μέγεθος και την ερμηνεία του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Στον αριθμό αυτό περιλαμβάνονται όσοι είναι «10 ετών και άνω», που σημαίνει ότι ενυπάρχουν και τα άτομα εκείνα που, κατά τη δεδομένη χρονική στιγμή της απογραφής, φοιτούσαν στο Γυμνάσιο. Με βάση τον αριθμό των 5.236 φοιτούντων στα δημόσια Γυμνάσια του Περιστερίου, κατά το σχολικό έτος 2001-2002 (αριθμός που προκύπτει από τα Γραφείο Β΄θμιας Εκπαίδευσης Περιστερίου), ο αριθμός αυτός προσεγγίζει κατά πολύ τον αναγραφέντα στο Στατιστικό Πίνακα της ΕΣΥΕ. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι δεν πρέπει να αντιπροσωπεύεται σημαντικός αριθμός ατόμων στην ηλικιακή αυτή ομάδα (εκτός, ίσως, ενός ελάχιστου αριθμού ειδικών περιπτώσεων) και πρέπει να αφαιρεθεί και να τροποποιηθεί ο πίνακας. Έτσι, ο αριθμός των κατοίκων του Δήμου Περιστερίου της κατηγορίας «Απόφοιτοι Δημοτικού» δεν πρέπει να ξεπερνά κατά πολύ τους 33.000. Όμως, για λόγους μεθοδολογικούς και πρακτικούς, παραλείπεται η ηλικιακή ομάδα των «10-19» και η ανάλυση των δεδομένων θα γίνει με συνολικό αριθμό τους 33.791 (38.918- 5.127). Σε σχέση με το φύλο οι Άντρες ανέρχονται σε 15.626 (18.242- 2.616) και οι Γυναίκες σε 18.165 (20.676- 2.511).

2. Το ίδιο φαινόμενο επαναλαμβάνεται και στην κατηγορία: «Χωρίς Απολυτήριο Δημοτικού, γνωρίζοντες να διαβάζουν και γράφουν». Σε απόλυτο αριθμό εκφράζουν μια σχετικά μεγάλη κατηγορία του πληθυσμού του Δήμου Περιστερίου. Όπως και στην προηγούμενη υποκατηγορία των «Αποφοίτων του Δημοτικού», δεν αντιπροσωπεύεται ο πραγματικός αριθμός. Πιο συγκεκριμένα αναγράφεται στο απογραφικό δελτίο (βλ. πίνακα 3) ότι στην ηλικιακή ομάδα των «10-19» ανήκουν 2.920 άτομα (1.503 Άντρες και 1.417 Γυναίκες), δηλαδή το 29,8% της κατηγορίας αυτής. Για την αποτίμηση των πραγματικών δεδομένων στην ηλικιακή αυτή ομάδα,

πρέπει να αφαιρεθούν οι 3.012 μαθητές που φοιτούσαν κατά το σχολικό έτος 2001-2002 στην Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου (Ε΄=1.487, ΣΤ΄=1.527), οι οποίοι περιλαμβάνονται στην απογραφή. Η διαφορά που προκύπτει (-92) οφείλεται στο χρόνο εισόδου των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο (συμπληρωμένα ή όχι τα 6 χρόνια). Σε κάθε όμως περίπτωση, για να μπορέσουμε να προσεγγίσουμε τα μεγέθη αυτής της υποκατηγορίας, πρέπει να μην υπολογίσουμε τον αριθμό της ηλικιακής ομάδας «10-19» στο σύνολο της κατηγορίας αυτής και έτσι δεχόμαστε ότι το αριθμητικό μέγεθός της ανέρχεται στους 6.891 (9.811- 2.920). Σε σχέση με το φύλο οι Άντρες ανέρχονται σε 2.237 (3.740-1.503) και οι Γυναίκες σε 4.654 (6.071- 1.417).

Με βάση τις παραπάνω αναγκαίες τροποποιήσεις, ο πραγματικός πληθυσμός των υποεκπαιδευμένων μειώνεται κατά 8.047 (5.127 από την κατηγορία «Απόφοιτοι Δημοτικού και 2.920 από την κατηγορία «Χωρίς Απολυτήριο Δημοτικού αλλά γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν»). Συνεπώς, ο υπό εξέταση πραγματικός πληθυσμός (123.926) περιορίζεται **αποκλειστικά στους ενήλικες** και η ομάδα αναφοράς ανέρχεται στο σύνολό της στους 115.879 (123.926- 8.047). Τα νέα αυτά αριθμητικά δεδομένα αποτυπώνονται στον πίνακα 2:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

ΤΙΤΛΟΙ ΣΠΟΥΔΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ		ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
Διδακτορικού	506	0,44 %	331	175
Πτυχιούχοι ΑΕΙ	7.251	6,3%	3.564	3.687
Πτυχιούχοι ΤΕΙ- ΚΑΤΕΕ- ΚΑΤΕ	3.135	2,7%	1.577	1.558
Πτυχιούχοι Ανωτέρων σχολών	5.700	4,9%	2.959	2.741
Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης	38.596	33,3%	19.869	18.727
Απόφοιτοι Γ΄ Γυμνασίου	16.705	14,4%	9.297	7.408
Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαίδευσης (Δημοτικό)	33.791	29,2 %	15.626	18.165
Δεν τελείωσαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν ανάγνωση και γραφή	6.891	5,9%	2.237	4.654
Αγράμματοι (μη γνωρίζοντες ανάγνωση και γραφή)	3.304	2,9%	886	2.418
ΣΥΝΟΛΟ	115.879	100%	56.346	59.533

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, απογραφή 2001, **τροποποιημένος πίνακας**

Πριν όμως προχωρήσουμε σε συγκριτικές αποτιμήσεις και σε εσωτερική ανάλυση του υποεκπαιδευμένου πληθυσμού του Δήμου Περιστερίου και με σκοπό τον, όσο το δυνατό, ακριβή προσδιορισμό του φαινομένου του αναλφαβητισμού και άρα της ομάδας αναφοράς μας, θεωρούμε σκόπιμο να ομαδοποιήσουμε τις παραπάνω κατηγορίες ανάλογα με τα διακριτά έτη φοίτησης που αντιστοιχούν στις βαθμίδες διάρθρωσης του εκπαιδευτικού συστήματος. Με την ομαδοποίηση αυτή γίνεται ευχερέστερη η συγκριτική αποτίμηση των δεικτών εκπαίδευσης ανά κατηγορία εκπαίδευσης και η εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων σχετικά με την έκταση του φαινομένου του αναλφαβητισμού και συνεπακόλουθα τη διερεύνηση, τού πώς εκφράζεται ο κοινωνικός αποκλεισμός στις υποεκπαιδευμένες πληθυσμιακές ομάδες. Πιο συγκεκριμένα:

α) Οι κατηγορίες «κάτοχοι Διδακτορικού», «Απόφοιτοι ΑΕΙ» και «Απόφοιτοι ΤΕΙ» εντάσσονται στην συγκεντρωτική κατηγορία «Απόφοιτοι ΑΕΙ-ΤΕΙ». β) Στην κατηγορία «Μέση Εκπαίδευση» εντάσσεται και η κατηγορία «Πτυχιούχοι Ανώτερων Σχολών». γ) Οι κατηγορίες «Απόφοιτοι Δημοτικού» και «μη απόφοιτοι του Δημοτικού, γνωρίζοντες να γράφουν και να διαβάζουν» εντάσσονται στην κατηγορία «Υποεκπαιδευμένου» και ε) η κατηγορία «Αγράμματοι» παραμένει ως έχει. Έτσι ο πίνακας 3 τροποποιείται ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ, ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΠΙΝΑΚΑ 3

	ΣΥΝΟΛΟ		ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
	115.879	100%	56.346	59.553
Απόφοιτοι ΑΕΙ- ΤΕΙ	10.892	9,4%	5.472	5.420
Απόφοιτοι Μ.Ε.	44.296	38,2%	22.828	21.468
Απόφοιτοι Γυμνασίου	16.705	14,4%	9.297	7.408
Υποεκπαιδευμένοι	40.682	35,1%	17.863	22.819
Αγράμματοι	3.304	2,9%	886	2.418

3.1.1. Κατηγορία «Πτυχιούχοι ΑΕΙ- ΤΕΙ»:

Με βάση τους πίνακες 3 και 4, διαφαίνεται ότι στο Δήμο Περιστερίου, ο πληθυσμός που έχει Ανώτερη και Ανώτατη Εκπαίδευση ανέρχεται στους 10.892 (ποσοστό 9,4% επί του πραγματικού ενήλικα πληθυσμού), ισόρροπα κατανεμημένος ανάμεσα στα δύο φύλα (με εξαίρεση μόνο στην κατηγορία των κατόχων διδακτορικού διπλώματος, όπου οι Άντρες αποτελούν το 65,4%). Αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις παρουσιάζονται όμως στο εσωτερικό της κατηγορίας αυτής. Η πολυπληθής πληθυσμιακή ομάδα βρίσκεται στους Αποφοίτους ΑΕΙ (7.251 σε αριθμό) και αν προστεθούν οι 506 κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος, ανέρχεται στους 7.757 (Άνδρες 3.895, Γυναίκες 3.862) που αποτελούν το 6,7% του συνολικού πληθυσμού και το 71,2% στην κατηγορία «Απόφοιτοι ΑΕΙ-ΤΕΙ». Αντίθετα οι πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών (ΤΕΙ-ΚΑΤΕΕ- ΚΑΤΕ) είναι μόλις 3.135 και αποτελούν το 2,7% του συνολικού πληθυσμού και το 28,8% της κατηγορίας αυτής. Το συμπέρασμα που βγαίνει είναι ότι στον πληθυσμό του Δήμου Περιστερίου, λιγότερο από το 10% έχει Ανώτερη ή Ανώτατη Εκπαίδευση και η έμφαση ανάμεσα σε αυτούς δίνεται στην Ανώτατη Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση και λιγότερο προς την Τεχνολογική.

3.1.2. Κατηγορία «Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης»:

Στη συγκεντρωτική κατηγορία «Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης» εντάσσονται οι απόφοιτοι κάθε τύπου σχολείου (Ενιαίου ή Τεχνικοεπαγγελματικού Λυκείου, Εξατάξιου Γυμνασίου, ΤΕΕ, Σχολές Μαθητείας ΟΑΕΔ, Ιδιωτικές Επαγγελματικές Σχολές, ΚΕΚ κλπ), που η φοίτηση σε αυτά, μαζί με την Υποχρεωτική Εκπαίδευση (Δημοτικό- Γυμνάσιο), δεν ξεπερνά συνολικά τα 12 χρόνια. Με βάση τον συγκεντρωτικό πίνακα 2, φαίνεται ότι το σύνολο αυτής της κατηγορίας συγκεντρώνει το 38,2% του πραγματικού πληθυσμού και παρατηρείται, όπως και στην κατηγορία «Πτυχιούχοι ΑΕΙ- ΤΕΙ», μια σχεδόν απόλυτη ισορροπία ανάμεσα στα δύο φύλα (Α=51,5%, Γ=48,5%). Καταλαμβάνει, πληθυσμιακά την πρώτη ομάδα αναφοράς, έναντι της κατηγορίας «Υποεκπαιδευμένοι» που κατέχει 35,1% του συνολικού πληθυσμού. Ενδιαφέροντα στοιχεία προκύπτουν από την εσωτερική ανάλυση της κατηγορίας αυτής: Στο σύνολο των 44.926 ατόμων, οι απόφοιτοι των Ανωτέρων Τεχνικοεπαγγελματικών Σχολών είναι μόλις 5.700 (12,7%) και υπόκεινται έναντι της κατηγορίας «Μέση Εκπαίδευση» που είναι 38.959 που αποτελεί το 86,7% της κατηγορίας αυτής και στο σύνολο του πληθυσμού το 33,6%. Βέβαια, μέσα στους αποφοίτους των Λυκείων εντάσσονται και τα Επαγγελματικά- Τεχνικά Λύκεια και τα ΤΕΕ, αλλά στο σύνολο των μαθητών για το σχολικό έτος 2001-2002, η αναλογία Τεχνικών και Γενικών Λυκείων είναι 1 προς 1,7 (2.402 μαθητές έναντι 3.995 αντίστοιχα). Από αυτό το στοιχείο προκύπτει ότι στη Μέση Εκπαίδευση, η Τεχνολογική Εκπαίδευση υπολείπεται σημαντικά έναντι της Γενικής Εκπαίδευσης που είναι προσανατολισμένη προς τα ΑΕΙ και ΤΕΙ. Γενικότερα, η πολυπληθέστερη υποκατηγορία της ΜΕ χαρακτηρίζεται περισσότερο από τις γενικές λυκειακές σπουδές και λιγότερο από την τεχνική- επαγγελματική εκπαίδευση.

3.1.3. Κατηγορία «Απόφοιτοι Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης- (Γυμνασίου)»:

Στην κατηγορία «Απόφοιτοι Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης», εντάσσονται όσοι έχουν αποφοιτήσει από το β΄ κύκλο της Υποχρεωτικής- Βασικής Εκπαίδευσης (6τάξιο Δημοτικό και 3τάξιο Γυμνάσιο) ή έχουν τελειώσει τρεις τουλάχιστον τάξεις του παλαιού 6τάξιου Γυμνασίου.

Αποτελούν, μαζί με τους «Αγράμματους», μια ευδιάκριτη πληθυσμιακή ομάδα που αποφοιτώντας από το σχολείο της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (Δημοτικό και Γυμνάσιο) βγήκε απευθείας στην παραγωγική διαδικασία χωρίς να έχει περάσει από κάποιο σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Με βάση την απογραφή του 2001, σε πραγματικό αριθμό, η κατηγορία «Απόφοιτοι Γυμνασίου» είναι 16.705 και αποτελούν το 14,4% του συνολικού πληθυσμού του Δήμου Περιστερίου. Δυο ενδιαφέροντα στοιχεία μπορούμε να σημειώσουμε: Αρχικά η ανισομερής εκπροσώπηση ανάμεσα στα δύο φύλα. Οι Άνδρες είναι 9.297 και αποτελούν το 55,7% της κατηγορίας αυτής και οι Γυναίκες είναι σε αριθμό 7.408 και σε ποσοστό 44,3%. Δεύτερον, ότι ως ποσοστό επί του πραγματικού πληθυσμού, υπολείπονται εντυπωσιακά τόσο από την κατηγορία αυτών που δεν τελείωσαν την Υποχρεωτική Εκπαίδευση (αναλογία 1 προς 2,5), όσο και από την κατηγορία «Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης» (αναλογία 1 προς 1,3), πράγμα που σημαίνει ότι ένα μεγάλο μέρος της μαθητικής διαρροής, κατά τα χρόνια φοίτησης, συντελέσθηκε με την αποφοίτηση από το Δημοτικό Σχολείο.

3.2. ΟΜΑΔΑ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: Κατηγορία «ΥΠΟΕΚΠΑΙΔΕΥΜΕΝΟΙ» (Απόφοιτοι Δημοτικού και Απόφοιτοι μερικών τάξεων του Γυμνασίου):

Όπως επισημάνθηκε στο πρώτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους της παρούσας εργασίας, οι αναλφάβητοι στην Ελλάδα, αλλά και σε άλλες χώρες, δε συνιστούν, ως προς το επίπεδο εκπαίδευσής τους και την ικανότητα χειρισμού τού γραπτού δικτύου επικοινωνίας, μια ενιαία και ομοιογενή κατηγορία, αλλά απαρτίζονται από δυο ευδιάκριτες ομάδες: Τους **οργανικά αναλφάβητους** και τους **λειτουργικά αναλφάβητους**. Και αναφορικά με την πρώτη κατηγορία, δεν παρουσιάζονται δυσκολίες καθώς στην εν λόγω κατηγορία περιλαμβάνονται τα άτομα που δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν στοιχειωδώς το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας. Έτσι στη σύνθεση του πραγματικού πληθυσμού του Δήμου Περιστερίου, στην κατηγορία αυτή ανήκει ένα ποσοστιαία μικρό, αλλά αριθμητικά μεγάλο μέρος του πραγματικού πληθυσμού: 3.304 κάτοικοι του Δήμου Περιστερίου, ποσοστό που προσεγγίζει το 3%, δεν κατέχει στοιχειωδώς το μηχανισμό της γραφής και της ανάγνωσης. Η κατηγορία αυτή, όπως και στον απογραφικό πίνακα της ΕΣΥΕ θα μας απασχολήσει αυτοτελώς.

Τα πράγματα περιπλέκονται στην κατηγορία των **λειτουργικά αναλφάβητων**, αφού στο απογραφικό δελτίο της ΕΣΥΕ δεν καταχωρίζεται ειδική μεταβλητή που να περιγράφει την κατάσταση αυτή του αναλφαβητισμού. Αυτό ως ένα σημείο είναι φυσιολογικό, γιατί, όπως είδαμε και στο πρώτο μέρος, ο προσδιορισμός των λειτουργικά αναλφάβητων προϋποθέτει, αφενός μεν, την υιοθέτηση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού του, αφετέρου δε, και σε συνδυασμό με τον ορισμό αυτό, την επιλογή της κατάλληλης εκείνης εκπαιδευτικής βαθμίδας, που θα επιτρέψει τον προσδιορισμό τους. Αν για παράδειγμα θεωρήσουμε ότι λειτουργικά αναλφάβητοι πολίτες είναι όσοι δεν έχουν ολοκληρώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, τότε σημαίνει, ότι περιλαμβάνονται τόσο οι «μη απόφοιτοι του Δημοτικού, που γνωρίζουν όμως να διαβάζουν και να γράφουν» (6.891 και ποσοστό 5,9%), όσο και αυτοί που «τελείωσαν το Δημοτικό Σχολείο» και θεωρητικά κατέχουν το μηχανισμό της γραφής και της ανάγνωσης (33.791 κάτοικοι και ποσοστό 29,2%). Όμως είναι σίγουρο ότι στο εσωτερικό των παραπάνω κατηγοριών θα παρουσιάζονται έντονες διαφοροποιήσεις σε σχέση με την ίδια την ικανότητα χρήσης του μηχανισμού της γραφής και της ανάγνωσης. Για παράδειγμα, δε σημαίνει ότι στην κατηγορία των αποφοίτων Δημοτικού περιλαμβάνονται όσοι τέλειωσαν μόνο το Δημοτικό Σχολείο αλλά και όσοι, για διάφορους λόγους, εγκατέλειψαν το Γυμνάσιο (σχολική διαρροή), δηλαδή, όσοι έχουν φοιτήσει σε μερικές τάξεις του Γυμνασίου. Από την άλλη, αναλύσαμε ότι στην κατηγορία των **λειτουργικά αναλφάβητων** μπορούν να ενταχθούν και άτομα με φοίτηση σε μεγαλύτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες που παρουσιάζουν όμως σοβαρά προβλήματα λειτουργικότητας στη χρήση του γραπτού δικτύου επικοινωνίας, αναφορικά με την ικανοποιητική απόδοση του λόγου και την κατάκτηση της γνώσης. Το στοιχείο αυτό όμως δεν θα το χειριστούμε ως ευδιάκριτη μεταβλητή, η οποία μπορεί να υπολογιστεί και να συγκριθεί με πραγματικούς αριθμούς. Για τους παραπάνω λόγους,

στην ανάλυση των αναλφάβητων στα πλαίσια της παρούσης μελέτης, η επιλογή τού ποιος εντάσσεται σε ποια κατηγορία αναλφάβητων, θα πάρει υπόψη της την επικρατούσα θέση από την άποψη της κατανοητικότητάς της: **Οργανικά αναλφάβητος** είναι αυτός που δεν ξέρει να διαβάζει και να γράφει και όπως είδαμε προσδιορίζονται, αριθμητικά και ποσοστιαία, από την τελευταία κατηγορία των πινάκων 1, 2 και 3. Για την αποφυγή συγχύσεων και παρερμηνειών, η κατηγορία **λειτουργικά αναλφάβητοι** αντικαθιστάται και επιλέγεται να χρησιμοποιηθεί ο όρος «**υποεκπαιδευμένοι**» και θα περιλαμβάνει όσους δεν έχουν τελειώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση (εννέα έτη σπουδών που αντιστοιχούν στο σημερινό Γυμνάσιο). Αυτή η μεθοδολογική αλλά και συνάμα εννοιολογική προσέγγιση βασίζεται και στο άρθρο 16 παρ. 3 του Συντάγματος του 1975 όπου αναφέρεται: «Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα».[645] Για αυτό το λόγο είμαστε υποχρεωμένοι να εντάξουμε στην κατηγορία αυτή, όλους όσους δεν έχουν Απολυτήριο Γυμνασίου, δηλαδή να μην έχουν περάσει από το ελάχιστο επίπεδο εκπαίδευσης που γενικά θεωρείται προαπαιτούμενο για την ενεργητική ένταξη ενός ατόμου στο «κοινωνικό γίγνεσθαι». Έτσι στην κατηγορία «**Υποεκπεδευμένοι**» εντάσσονται 40.682 κάτοικοι που αποτελούν το 35,1% του πραγματικού πληθυσμού της πόλης του Περιστερίου (πλην του υπό εκπαίδευση στην πρώτη βαθμίδα το Δημοτικό Σχολείο). Συνολικά, η ομάδα αναφοράς του πληθυσμού τόσο των **οργανικά αναλφάβητων** όσο και των **υποεκπαιδευμένων** κατοίκων του Περιστερίου είναι σε πραγματικό πληθυσμό **43.986** και ποσοστό **37,9%.**

Αν τώρα συμπεριληφθούν στην κατηγορία των αναλφάβητων και υποεκπαιδευμένων κατοίκων και το σύνολο των 10.315 αλλοδαπών (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι πράγματι ισχύει για όλους τους μετανάστες το γεγονός της μη κατοχής του μηχανισμού της γραφής και της ανάγνωσης της ελληνικής γλώσσας) τότε η ομάδα αναφοράς μας περιέχει **54.301** κατοίκους, και ποσοστό **43%** (πληθυσμός 10.315+115.879=126.194) του πραγματικού πληθυσμού. Δηλαδή, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό του πραγματικού πληθυσμού δεν έχει φοιτήσει ολοκληρωμένα στην υποχρεωτική εννιάχρονη βασική εκπαίδευση, γεγονός που από μόνο του, θέτει το ζήτημα του αναλφαβητισμού και της υποεκπαίδευσης, ως ένα από τα πιο σοβαρά κοινωνικά προβλήματα και την ερμηνεία του φαινομένου του, ένα ενδιαφέρον θέμα.

3.2.1. Απόφοιτοι του Δημοτικού

Όσον αφορά το φύλο και στη βάση του αριθμού των 33.791 ατόμων, όπως προκύπτει από τον παραπάνω συλλογισμό προκύπτουν τα εξής στοιχεία: α) Η μεγάλη μάζα είναι συγκεντρωμένη στην ηλικιακή ομάδα των «45-64» (15.884 και 47%) και ακολουθούν οι ομάδες των «65 άνω» (9.036 και 26,7%) και «30-44» (7.034 και 20,8%). Οι υπόλοιπες δυο κατηγορίες των «25-29» και «20-24» είναι 1.837 (999+838) και συγκεντρώνουν ένα ποσοστό 5,4%. Συνάγεται, επόμενα, ότι οι παραγωγικές ηλικίες («20-24», «25-29», «30-44», «45-64») συγκεντρώνουν 24.755 άτομα και ποσοστό 73,2% και από αυτά τα άτομα, οι 8.871 (ποσοστό 26,2% της κατηγορίας και 7,1% του συνολικού πληθυσμού) θα είναι ενεργά για την επόμενη δεκαπενταετία. β)Αντιστρέφεται η εκπροσώπηση των Ανδρών και των Γυναικών που παρουσιάστηκε στην κατηγορία «Απόφοιτοι Γυμνασίου». Πιο συγκεκριμένα, στο πληθυσμό των 33.791 της κατηγορίας αυτής, οι Γυναίκες είναι τώρα η πλειοψηφία (18.165 και 53,8 %) και οι Άνδρες η μειοψηφία (15.626 και 46,2%).
Συμπερασματικά: Η υποκατηγορία «Απόφοιτοι Δημοτικού» είναι μια σχετικά ενεργή κοινωνική ομάδα συγκεντρωμένη στις μέσες παραγωγικές ηλικίες, με έντονο γυναικείο χαρακτήρα. Συγκεντρώνει ένα αξιόλογο τμήμα του πληθυσμού που επιδέχεται βελτίωση των φτωχών εκπαιδευτικών του προσόντων.

---

[645] Με το Ν. 309/1976 θεσμοθετήθηκε η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση για όλα τα ελληνόπουλα, ενώ σύμφωνα με την παράγραφο 4 του άρθρου 112 «Η εφαρμογή της παρ. 3 του άρθρου 16 για τα έτη της υποχρεωτικής φοίτησης θα ολοκληρωθεί με νόμο μέσα σε πέντε έτη από την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος».

3.2.2. «Χωρίς Απολυτήριο Δημοτικού, γνωρίζοντες να διαβάζουν και γράφουν

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται 6.891 άτομα που, αν και δεν έχουν τελειώσει την πρώτη βαθμίδα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Δημοτικό), εντούτοις μπορούν να χρησιμοποιούν το μηχανισμό της γραφής και της ανάγνωσης. Το ενδιαφέρον της κατηγορίας αυτής βρίσκεται στο πώς απόκτησαν την ικανότητα αυτή, με δεδομένη την απουσία της συστηματικής εκπαίδευσης μέσα στο σχολείο. Το ερευνητικό αυτό ερώτημα θα το κρατήσουμε, ως ένα από τα βασικά που θα μας απασχολήσουν στην έρευνά μας στους χώρους που έχουν επιλεγεί. Όσον αφορά την ανάλυση των επιμέρους στοιχείων της υποκατηγορίας αυτής θα σημειώναμε τα εξής: α) Σε απόλυτο αριθμό εκφράζουν μια σχετικά μεγάλη κατηγορία του πληθυσμού του Δήμου Περιστερίου. Έτσι, ο συνολικός αριθμός αυτής της υποκατηγορίας ανέρχεται στους 6.891 (9.811- 2.920) που αποτελούν το 5,9% του συνολικού πληθυσμού του Δήμου Περιστερίου. Στην υποκατηγορία αυτή διαφαίνεται ότι συνεχίζονται και ενισχύονται ορισμένες από τις τάσεις της προηγούμενης υποκατηγορίας. Η μεγάλη μάζα είναι συγκεντρωμένη στις ηλικιακές ομάδες των «45-64» (1.961 άτομα και 28,5%) και «65 άνω» (4.571 άτομα και 66,3%). Ειδικά η κατηγορία των «65 άνω» συγκεντρώνει τους 6 από τους 10 και στο σύνολο των δυο αυτών ηλικιακών ομάδων, τους 9 από τους 10. Στο σύνολο, όμως, των νεανικών και μεσαίων παραγωγικών ηλικιών (20-24, 25-29, 30-44 και 45-64) συγκεντρώνεται ένας αξιόλογος αριθμός ατόμων: 2.320 άτομα (33,7% της υποκατηγορίας αυτής και 1,8% επί του συνολικού πληθυσμού). β) Αυξάνεται η εκπροσώπηση των Γυναικών, σε σχέση με την προηγούμενη υποκατηγορία: Αποτελούν το 67,5% (4.654) και οι Άντρες το 32,4% (2.237). Ειδικά για την πολυπληθή ομάδα των «65 άνω», οι Γυναίκες είναι το 83,3% και στην αμέσως επόμενη κατηγορία των «45-64», το 75,1%.

Συμπερασματικά: Η υποκατηγορία «Χωρίς Απολυτήριο Δημοτικού, γνωρίζοντες να διαβάζουν και γράφουν» είναι μια «γερασμένη» πληθυσμιακή ομάδα, στις παρυφές της παραγωγικής δραστηριότητας και η γνώση του μηχανισμού της γραφής και της ανάγνωσης έγινε τόσο μέσα από το σχολείο όσο και μέσα από τη ζωή. Παρ' όλη, όμως, τη συγκέντρωσή τους στις μεγάλες παραγωγικές ηλικίες, υπάρχει ένα αξιόλογο τμήμα του πληθυσμού που δεν έχει φοιτήσει ολοκληρωμένα στο Δημοτικό Σχολείο και επιβάλλεται άμεσα η αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού.

3.2.3. Κατηγορία: «Αγράμματοι» (Οργανικά Αναλφάβητοι)

Τρία είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της κατηγορίας αυτής: α) Ως προς το σύνολο του πραγματικού πληθυσμού αποτελούν ένα πολύ μικρό μέρος του. Μόλις το 2,9% δεν είναι ικανό να χρησιμοποιήσει το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας και όπως ήδη σημειώσαμε, χαρακτηρίζονται ως οργανικά αναλφάβητοι. Παρόλα αυτά όμως αποτελεί, ως απόλυτο αριθμό, ένα αξιόλογο τμήμα του πραγματικού πληθυσμού του Δήμου Περιστερίου που δεν μπορεί να «διαβάζει και να γράφει». β)Η αύξηση του ποσοστού των Οργανικά Αναλφάβητων ακολουθεί αντίστροφη πορεία σε σχέση με την ηλικιακή ομάδα: Η μεγάλη πλειοψηφία βρίσκεται στους «άνω των 65» (2.071 και 62,1%) και ακολουθεί η ομάδα των «45-64» σε ποσοστό 19,2%. Οι υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες συγκεντρώνουν όλες μαζί έναν αριθμό 284 ατόμων (ποσοστό 8,6%) με πιο μεγάλη, αυτή της ηλικιακής ομάδας 25-29 (128 άτομα και 3,3%). γ)Το πιο εντυπωσιακό στοιχείο είναι η υπερκπροσώπηση των Γυναικών. Πιο συγκεκριμένα, οι Γυναίκες είναι οι πλέον οργανικά αναλφάβητες (1.727 σε αριθμό και σε ποσοστό 83%). Η τάση αυτή συνεχίζεται και στην ηλικιακή κατηγορία των 45-64 (477 και 75,1%) και ανακόπτεται μόνο στις άλλες κατηγορίες. Στην ηλικιακή ομάδα «30-44» οι Γυναίκες είναι μειοψηφία (128 και 40%) και στις τρεις άλλες ομάδες ο αριθμός ανέρχεται στις 33 (ποσοστό 30%). Έτσι ο λόγος των οργανικά αναλφάβητων Ανδρών προς τις οργανικά αναλφάβητες Γυναίκες κυμαίνεται στο 1 προς 5 στην ομάδα «άνω των 65», στο 1 προς 3 στην ομάδα «45-64» και αντιστρέφεται στις άλλες: Στην ομάδα «30-44» ο λόγος Γυναίκες προς Άντρες γίνεται 1 προς 1,5 και συνολικά για τις άλλες τρεις ηλικιακές ομάδες 1 προς 2,3.

Με βάση τα παραπάνω χαρακτηριστικά μπορούμε να πούμε ότι ο οργανικός αναλφαβητισμός οφείλεται κυρίως στις κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες μεγάλωσε αυτό το κομμάτι του πληθυσμού. Στη μεγάλη του πλειοψηφία είναι της «γενιάς του πολέμου» (ηλικιακή ομάδα «άνω των 65») ή της μεταπολεμικής γενιάς (ηλικιακή ομάδα «45-64») όπου γενικά, η φοίτηση στο οργανωμένο σχολικό δίκτυο ήταν ανεπαρκής και δεν τίθονταν ο βασικός αλφαβητισμός στις άμεσες προτεραιότητες της ζωής τους. Όσον αφορά τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες, μπορούμε να υποθέσουμε ότι δεν εκφράζουν τον απόλυτο αριθμό των οργανικά αναλφάβητων, αλλά μέσα σε αυτό τον πληθυσμό ανήκουν άτομα που εξαιτίας σοβαρών αναπηριών (σωματικών ή νοητικών) και της έλλειψης ειδικής εκπαίδευσης, δεν κατόρθωσαν να μάθουν το μηχανισμό της γραπτής επικοινωνίας. Αναφορικά με τη σύνδεση επαγγέλματος και οργανικού και λειτουργικού αναλφαβητισμού θα επιχειρηθεί στα παρακάτω κεφάλαια να αναλυθεί κατά τομέα επαγγελματικής δραστηριοποίησης ή από τις ειδικές πολιτικές που εφαρμόζουν οργανισμοί και φορείς όπως ο ΟΑΕΔ.

3.3. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ- ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΓΑΜΟΙ- ΔΙΑΖΥΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

3.3.1. Θρησκευτικοί και πολιτικοί γάμοι

Ενώ στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες ο πολιτικός γάμος αποτελούσε εδώ και δεκαετίες τον βασικό τύπο, στην Ελλάδα η πολιτεία εκχωρούσε τις αρμοδιότητές της για το θέμα αυτό στην Εκκλησία, καθιερώνοντας την ιερολογία ως το μόνο τρόπο τέλεσης γάμου. Από το 863 μ.Χ. μέχρι το 1982, οι Έλληνες ορθόδοξοι γνώριζαν έτσι, μόνο μία μορφή τέλεσης γάμου, που ήταν ο θρησκευτικός.[646]

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ - ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΓΑΜΟΙ ΣΕ ΑΘΗΝΑ- ΠΕΙΡΑΙΑ- ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

	ΑΘΗΝΑ		ΠΕΙΡΑΙΑΣ		ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ			
	ΘΡΗΣΚ.	ΠΟΛΙΤ.	ΘΡΗΣΚ.	ΠΟΛΙΤ.	ΘΡΗΣΚ.	ΠΟΛΙΤ.	Σύνολο	
2004	4.383	300	1.048	23	1.754	360	7.868	
2003	5.841	306	1.329	244	2.029	328	10.077	
2002	6.764	488	1.227	228	2.016	355	11.078	
2001	6.058	542	1.338	199	2.142	334	10.613	
2000	5.586	610	1.213	160	1.956	238	9.763	
	28.632	2.246	6.155	854	9.897	1.615	49.399	
	30.878		7.009		11.512		49.399	
Θρησκ.	44.684							
Πολιτ.	4.715							

Πηγή: εφημ. Ελευθεροτυπία, 9-4-2005

Με βάση τον πίνακα 1 προκύπτει ότι στο σύνολο των 49.399 γάμων, οι θρησκευτικοί ανέρχονται σε 44.684 που αποτελούν το 90,5% και οι πολιτικοί σε 4.715 και 9.5% επί του συνόλου. Πιο συγκεκριμένα στο Δήμο Αθηναίων οι θρησκευτικοί γάμοι ανέρχονται 28.632 που αποτελούν το 92,7% και οι πολιτικοί σε 2.246 και 7,3%. Στον Πειραιά οι θρησκευτικοί γάμοι ανέρχονται σε 6.155 και 87,8% και οι πολιτικοί σε 854 και 12,2%. Τέλος στη Θεσσαλονίκη οι θρησκευτικοί γάμοι είναι 9.897 και αποτελούν το 86%, ενώ οι πολιτικοί σε 1.615 και 14%.

Όπως γίνεται φανερό από τον παραπάνω πίνακα, η προτίμηση του θρησκευτικού γάμου είναι συντριπτική έναντι του πολιτικού. Αν υποθέσουμε ότι στην επαρχία τα ποσοστά υπέρ του

[646] Ο θεσμός του πολιτικού γάμου βασίστηκε σε μια γενικότερη διάθεση του Έλληνα νομοθέτη να εκσυγχρονίσει το Οικογενειακό Δίκαιο. Το νόμο 1250/82 ακολούθησε η ψήφιση του νόμου 1329/83 για την εφαρμογή της συνταγματικής αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών στον Αστικό Κώδικα και στον εκσυγχρονισμό των διατάξεων του που αφορούσαν το οικογενειακό δίκαιο. Έγιναν ορισμένες θεμελιώδεις αλλαγές όπως η κατάργηση του θεσμού της προίκας και η καθιέρωση της γονικής παροχής, θεσμοθετήθηκε η υποχρέωση των συζύγων να συνεισφέρουν από κοινού για την αντιμετώπιση των κοινωνικών αναγκών της οικογένειας, εισήχθη η μορφή του συναινετικού διαζυγίου ως αναντικατάστατος θεσμός που υπηρετεί την προσωπική ελευθερία κλπ.

θρησκευτικού γάμου θα είναι ακόμη πιο αυξημένα εξαιτίας των ισχυρών ηθικοθρησκευτικών αξιών, τότε μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του μεγαλύτερου μέρους του ενήλικα πληθυσμού της χώρας, αναγνωρίζονται ως δεσπόζουσες αναφορικά με την αναγνώριση και τέλεση μιας κορυφαίας νομικής και κοινωνικής πράξης, όπως είναι η σύναψη του γάμου. *Πώς όμως συνδέεται η επιλογή του τύπου γάμου (θρησκευτικού ή πολιτικού) σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο και το φύλο σε μια συγκροτημένη αστική περιοχή;* Το θέμα αυτό θα το παρακολουθήσουμε με βάση τους θρησκευτικούς και πολιτικούς γάμους που δηλώθηκαν στο ληξιαρχείο Περιστερίου για το έτος 2000 και παρουσιάζονται στον πίνακα 2:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ - ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΓΑΜΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΕΤΟΣ 2000

	Αγράμματος	Γνωρίζει Γραφή και Ανάγνωση	Απόφοιτος Γυμνασίου	Απόφοιτος Λυκείου	Πτυχίο ΤΕΙ-ΑΕΙ	Δε δήλωσαν	ΣΥΝΟΛΟ
Θρησκευτικοί	6	68	104	273	93	394	938
Πολιτικοί		24	98		42	4	168
ΣΥΝΟΛΟ	6	92	202	273	135	398	1.106

Πηγή: Ληξιαρχείο Δ. Περιστερίου, επεξεργασία στοιχείων

Όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 2, η συντριπτική πλειοψηφία των νυμφευμένων προτιμούν το θρησκευτικό γάμο. Πιο συγκεκριμένα, για το έτος 2000 δηλώθηκαν 1.106 γάμοι, εκ των οποίων οι 938 ήταν θρησκευτικοί (ποσοστό 84,8%) και οι 168 πολιτικοί (ποσοστό 15,2%). Όσον αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο θα μπορούσαμε να σημειώσουμε τα εξής: α) Ένα μεγάλο μέρος των νυμφευμένων με θρησκευτικό γάμο δε δηλώνει εκπαιδευτικό επίπεδο κατά την τέλεση του Γάμου (394 άτομα και ποσοστό 42%), ενώ μόλις 4 που τέλεσαν πολιτικό γάμο (ποσοστό 2,4%). Ως ερμηνεία της παράλειψης αυτής μπορεί να εκληφθεί το γεγονός ότι οι ιερείς που τελούν το μυστήριο του γάμου δε θεωρούν απαραίτητο να συμπληρώσουν το εκπαιδευτικό επίπεδο, αν κι αυτό αναγράφεται στο ειδικό έντυπο της πράξης γάμου. Αντίθετα, το εκπαιδευτικό επίπεδο καταγράφεται από τους διοικητικούς υπαλλήλους στο αντίστοιχο έντυπο του Δήμου. Γι' αυτό το λόγο, ο προσδιορισμός του επιπέδου εκπαίδευσης σε σχέση με το είδος του τελεσθέντος γάμου θα γίνει μόνο στο σύνολο των δηλωθέντων εκπαιδευτικών επιπέδων. Έτσι και με βάση τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από το Ληξιαρχείο του Δήμου Περιστερίου (Ιούνιος 2002) προκύπτουν τα εξής: Στο σύνολο των 708 νυμφευμένων όπου δηλώθηκε η εκπαιδευτική ιδιότητα, η μεγάλη συγκέντρωση παρατηρείται στους «Αποφοίτους Μέσης Εκπαίδευσης» (273 και ποσοστό 38,6%). Ακολουθούν οι «Απόφοιτοι Γυμνασίου» (202 και 28,5%), οι «Πτυχιούχοι ΑΕΙ- ΤΕΙ» (135 και 19,1%), όσοι «Γνωρίζουν Ανάγνωση και Γραφή» 92 και 8,3% και τέλος οι «Αγράμματοι» σε 6 και 0,54%. Εάν τώρα ομαδοποιούσαμε τις δυο τελευταίες υποκατηγορίες προκύπτει ότι οι «Υποεκπαιδευμένοι» (Αγράμματοι» και «Γνωρίζουν Γραφή και Ανάγνωση») ανέρχονται σε 98 και αποτελούν το 8,9% επί του συνόλου.

Σημαντικές διαφοροποιήσεις όμως παρατηρούνται εάν γίνει ο προσδιορισμός του δείκτη εκπαίδευσης σε κάθε έναν από τους δυο τύπους γάμων. Στους 544 νυμφευθέντες με **θρησκευτικό γάμο**, οι Απόφοιτοι Λυκείου ανέρχονται σε 273 και ποσοστό 50,2%, οι Απόφοιτοι Γυμνασίου σε 104 και 19,1%, οι Πτυχιούχοι ΑΕΙ-ΤΕΙ σε 93 και 18% και τέλος, η κατηγορία των Υποεκπαιδευμένων σε 74 και 13,6%. Στην περίπτωση των τελεσθέντων **πολιτικών γάμων**, κυριαρχούν οι απόφοιτοι της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, 98 και ποσοστό 59,7%, ενώ ακολουθούν οι απόφοιτοι ΑΕΙ- ΤΕΙ, 42 και 25,6% και οι υποεκπαιδευμένοι σε 24 και 14,6%. Ένα ιδιαίτερο στοιχείο που προκύπτει από τον πίνακα 2, σχετίζεται με το γεγονός ότι δεν υπάρχει κανένας από τους «Αποφοίτους Λυκείου» γεγονός το οποίο μάλλον ερμηνεύεται από τις ιδιαιτερότητες της τέλεσης αυτού του γάμου. Πιο ασφαλή συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε εάν συσχετισθεί ο δείκτης εκπαίδευσης ανάλογα με το **φύλο**.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΓΑΜΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΦΥΛΟ

	Αγράμματος	Γνωρίζει Γραφή και Ανάγνωση	Απόφοιτος Γυμνασίου	Απόφοιτος Λυκείου	Πτυχίο ΤΕΙ- ΑΕΙ	Δε δήλωσαν	ΣΥΝ.
ΑΝΔΡΕΣ	3	39	54	129	47	197	469
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3	29	50	144	46	197	469
ΣΥΝΟΛΟ	6	68	104	273	93	394	938

Πηγή: Ληξιαρχείο Δ. Περιστερίου, επεξεργασία στοιχείων

Σύμφωνα με τον πίνακα 3, στους 544 νυμφευθέντες με **θρησκευτικό γάμο**, στην πολυπληθέστερη κατηγορία των «Αποφοίτων Λυκείου» υπερτερούν οι Γυναίκες (144 και 52,7% στο εσωτερικό της κατηγορίας) έναντι των Ανδρών (129 και 47,3%). Σχεδόν απόλυτη ισορροπία παρατηρείται ανάμεσα στα φύλα στους «αποφοίτους των ΑΕΙ-ΤΕΙ» (Α=47 και 50,5%, Γ=46 και 49,5%), ενώ οι Άνδρες υπερτερούν έναντι των Γυναικών, τόσο στους «Αποφοίτους Γυμνασίου» (54 και 51,9% έναντι 50 και 48,1%), όσο και στους «Υποεκπαιδευμένους» («Αγράμματοι» και «Γνωρίζοντες Γραφή και Ανάγνωση») με 42 και 56,7% έναντι 32 και 43,2% αντίστοιχα).
Αναφορικά με τους νυμφευθέντες με **πολιτικό γάμο**, το φύλο και το επίπεδο εκπαίδευσης διαφαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΓΑΜΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΦΥΛΟ

	Αγράμματος	Γνωρίζει Γραφή και Ανάγνωση	Απόφοιτος Γυμνασίου	Απόφοιτος Λυκείου	Πτυχίο Ανώτατης Σχολής	Δε δήλωσαν	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΝΔΡΕΣ		10	52		20	2	84
ΓΥΝΑΙΚΕΣ		14	46		22	2	84
ΣΥΝΟΛΟ		24	98		42	4	168

Πηγή: Ληξιαρχείο Δ. Περιστερίου, επεξεργασία στοιχείων

Σε σύνολο 164 (168-4) περιπτώσεων στην μεγαλύτερη κατηγορία των «Αποφοίτων Γυμνασίου» κυριαρχούν οι Άνδρες, 52 και 53,1% έναντι των Γυναικών με 46 και 46,4%. Ακολουθούν, η κατηγορία των «Πτυχιούχων ΑΕΙ-ΤΕΙ» με σχεδόν ίδια ποσοστά (Α=20 και 47,6%, Γ=22 και 52,4%), ενώ στην κατηγορία των «Υποεκπαιδευμένων» οι Γυναίκες έχουν μια μικρή υπεροχή (14 και 58,3% έναντι 10 και 41,6% των Ανδρών). Με βάση τα παραπάνω μπορούν να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα:
Τα υψηλά ποσοστά επιλογής του θρησκευτικού γάμου έναντι του πολιτικού (84,5% και 15,2%) εκφράζουν τη βαθιά πίστη στις ηθικοθρησκευτικές αξίες στις οποίες αναζητούνται οι «εγγυήσεις» εκείνες για τη σύμπτωση και την αρμονία της συμβίωσης ανάμεσα στον άνδρα και στη γυναίκα.[647]
Αντίθετα, ο πολιτικός γάμος δε φαίνεται να συγκινεί, παρόλο που η θέσπισή του στα μέσα της δεκαετίας του '80, αποτέλεσε ένα αξιοσημείωτο γεγονός, με ευρύτερη σημασία για την αναπαραγωγή του πληθυσμού. Πρέπει, επίσης, να σημειωθεί, ότι το μέγεθος των πολιτικών γάμων δεν εκφράζει πάντοτε και μια αντίστοιχη ιδεολογία και στάση ζωής απέναντι στο θρησκευτικό φαινόμενο. Στις περισσότερες των περιπτώσεων, ο πολιτικός γάμος είναι «γάμος από ανάγκη». Σύμφωνα με τους υπαλλήλους του Ληξιαρχείου του Δήμου Περιστερίου, ο πολιτικός γάμος επιλέγεται στις κάτωθι περιπτώσεις: α) Όταν ο ένας εκ των δύο νυμφευμένων είναι αλλοδαπός β) όταν είναι ηλικιωμένοι γ) όταν παντρεύονται για δεύτερη φορά δ) όταν κάνουν κάποια αγορά για να τύχουν των προβλεπόμενων φοροαπαλλαγών ή άλλων ελαφρύνσεων ε) νέα ζευγάρια και στ) όταν η γυναίκα μένει έγκυος και δεν προλαβαίνει το ζευγάρι να ετοιμάσει το θρησκευτικό γάμο. Αλλά κι από τη στιγμή που συνάπτεται ο πολιτικός γάμος αρκετά ζευγάρια προγραμματίζουν ή έχουν ήδη προγραμματίσει τη σύναψη και θρησκευτικού γάμου σε εύθετο χρόνο. Αυτό αποδεικνύεται κι από τους 45 διπλούς γάμους που για έτος 2000 δηλώθηκαν στο

[647] ΦΙΛΙΑΣ Β., *Η κρίση των θεσμών και η προβληματική της κοινωνικής «απόκλισης»*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, ΑΘΗΝΑ, 1985, σελ. 114.

Δήμο Περιστερίου.[648] Γενικότερα, θα σημειώναμε ότι η υπεροχή του θρησκευτικού γάμου εκφράζει σε σημαντικό βαθμό τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις παραδοσιακές κοινωνίες. Παρόλο τον εξαστισμό και τη σχετική εκβιομηχάνιση που χαρακτηρίζει την ανάπτυξη του γεωγραφικού χώρου που περικλείει το Δήμο Περιστερίου, ο χαρακτήρας των κοινωνικών σχέσεων, οι κώδικες συμπεριφοράς κλπ. παραμένουν σε σημαντικό βαθμό επηρεασμένες από τις δεσπόζουσες κοινωνικές δομές που ενυπάρχουν στην ελληνική κοινωνία. Η διατήρηση της θρησκευτικότητας στην κοινωνική αναγνώριση μιας νομικής και κοινωνικής πράξης, όπως είναι ο γάμος, φαίνεται να επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό όλα τα κοινωνικά στρώματα ανεξάρτητα εκπαιδευτικού επιπέδου και κοινωνικής θέσης.[649]

3.3.2. Διαζύγια

Μπορεί η σύναψη του Γάμου να αποτελεί ένα σημαντικό γεγονός για ένα ζευγάρι και να αντιστοιχεί σε μια «διαβατήρια λειτουργία» με σκοπό τη δημιουργία της οικογένειας, αυτό, όμως, δε σημαίνει ότι σφραγίζει το πέρασμα σε μια φάση κοινωνικής ωριμότητας του άντρα και της γυναίκας.[650] Στο Δήμο Περιστερίου παρουσιάζεται έντονο το φαινόμενο της κρίσης της οικογένειας με έκφρασή του τον αυξανόμενο αριθμό διαζυγίων, ιδίως κατά την τελευταία δεκαπενταετία. Πιο συγκεκριμένα, κατά το έτος 2000 δηλώθηκαν ότι διαλύθηκαν 213 γάμοι. Ο παραπάνω αριθμός διαζυγίων μπορεί να παραπλανήσει, όμως, αν συσχετισθεί με τους 553 θρησκευτικούς και πολιτικούς γάμους που δηλώθηκαν για την ίδια περίοδο. Στην πραγματικότητα, οι δικαστικές αποφάσεις για τα παραπάνω διαζύγια δεν εκδόθηκαν μόνο το 2000, αλλά μπορεί και πιο πριν (μέχρι το πολύ 4 χρόνια καθυστέρηση). Απλά, το έτος 2000 δηλώθηκε η διάλυση του γάμου.[651] Παρόλα αυτά, η σχέση 1 προς 2,5 ανάμεσα στα εκδοθέντα διαζύγια και στους τελεσθέντες γάμους που δηλώθηκαν για την ίδια περίοδο, όσο και να μην αντικατοπτρίζει τις πραγματικές διαστάσεις αυτής της σχέσης, αποτελεί ένα σοβαρό κοινωνικό φαινόμενο.

Με βάση τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από το Ληξιαρχείο και το Δημοτολόγιο του Δήμου Περιστερίου για τους διαλυθέντες γάμους που δηλώθηκαν για το έτος 2000 δεν μπορεί να γίνει συσχέτιση με το εκπαιδευτικό επίπεδο, παρά μόνο με το έτος της σύναψής τους. Κωδικοποιώντας τα στοιχεία αυτά ανά δεκαετία προκύπτουν τα εξής:

---

[648] Με βάση τα στοιχεία του Ληξιαρχείου του Δήμου Περιστερίου προέκυψαν κι ορισμένα επιπρόσθετα σχετικά με την τέλεση του θρησκευτικού, ως δεύτερου γάμου. Έτσι στις εκκλησίες του Δήμου Περιστερίου έλαβαν χώρα 15 θρησκευτικοί γάμοι, σε άλλους Δήμους του λεκανοπεδίου 18 (Αθήνα 2, Λόφος Σκουζέ 2, Πετρούπολη 1, Πολύγωνο1, Κερατσίνι 2 Αγ. Βαρβάρα 1, Ν. Σμύρνη 3, Ν. Ιωνία 1, Κολωνός 1, Εκάλη1, Αγ. Παρασκευή 1 Μαρούσι 1, Ίλιον1), και σε πόλεις της υπόλοιπης Ελλάδας 10. (Βόλος 1, Πάτρα1, Λάρισα 1, Σέρρες 1, Διδυμότειχο 1, Βέροια 1, Σπάτα 1, Πύργος 1, Αίγιο 1, Λέσβος 1). Ειδικότερα για τις εκκλησίες του Δήμου Περιστερίου, οι γάμοι αυτοί έλαβαν χώρα σχεδόν σε όλες τις εκκλησίες των μεγάλων ενοριών της Μητρόπολης Περιστερίου (Αγ. Κωνσταντίνου κι Ελένης 1, Ευαγγελισμός της Θεοτόκου 5, Αγ. Αντώνιος 2, Αγ. Παύλος1, Αγ. Ελευθέριος 1, Αγ. Αναστασία 2, Αγίου Ιεροθέου 2, Ταξιαρχών 3).

[649] Για το ίδιο θέμα ο Α. Παπαρίζος σημειώνει: «Η αναπαραγωγή με τη διαδικασία εσωτερίκευσης του περιβάλλοντος και εξωτερίκευσης όσων εσωτερικεύσαμε, το παρελθόν στο μέλλον, αναπαράγει τις δομές τις σχέσεις κυριαρχίας που τις διήπαν. Έτσι, αν οι αναπαραγόμενες δομές είχαν κυριαρχηθεί από το ιερό στοιχείο, οι ιδέες, σκέψεις και πρακτικές που παράγουμε κυριαρχούνται από το ίδιο το στοιχείο, το οποίο πριν απ' όλα κυριαρχεί στα νοητικά μας σχήματα. Είναι συνεπώς το ιδιαίτερο στοιχείο που χαρακτηρίζει τα καλούπια- δομές με τα οποία παράγουμε τα διανοητικά μας προϊόντα». (Αναφέρεται στο ΠΑΠΑΡΙΖΟΣ Α., στο *ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ*, στο Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Αθήνα, τ. 3. Απρίλιος 1982, σελ. 69. Βλ. επίσης και το φάκελο σημειώσεων «Η θρησκεία στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία»).

[650] ΤΣΑΟΥΣΗΣ Γ. Δ., *Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*, GUTENBERG, σελ. 438.

[651] Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, όταν επέρχεται διάλυση του γάμου, αυτή υποχρεούται να δηλώνεται μετά από χρονικό διάστημα ενός μήνα και για την ενδεχόμενη καθυστέρηση επιβάλλεται πρόστιμο 14 Ευρώ. Το γεγονός αυτό, όμως, δε φαίνεται να είναι αποτρεπτικό από τη μη δήλωση του διαζυγίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΙΑΖΥΓΙΩΝ ΔΗΛΩΘΕΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ 2000 ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΑΝΑ ΕΤΟΣ ΚΑΙ ΔΕΚΑΕΤΙΑ

'90		'80		'70		'60		'50		'40	
1999-		1990-	7	1980-	5	1970-	3	1960		1950	
1998-	4	1989-	11	1979-	3	1969-	6	1959-	2	1949	
1997-	6	1988-	3	1978-	5	1968-	1	1958		1948-	1
1996-	4	1987-	11	1977-	6	1967-	1	1957		1947	
1995-	9	1986-	7	1976-	5	1966-	1	1956-	1	1946	
1994-	10	1985-	11	1975-	6	1965-	2	1955-	1	1945	
1993-	14	1984-	9	1974-	5	1964		1954		1944	
1992-	7	1983-	8	1973-	1	1963		1953		1943	
1991-	15	1982-	9	1972-	2	1962		1952		1942	
		1981-	6	1971-	3	1961-	1	1951		1941-	1
	69		82		41		15		4		2
Μ.Ό.	8,6	8,2		4,1		2,1		1,3		1	

Πηγή: Ληξιαρχείο Δ. Περιστερίου, επεξεργασία στοιχείων

Όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 5, η πιο μεγάλη συγκέντρωση παρατηρείται όταν η τέλεση του γάμου γίνεται τη δεκαετία του '80. Πιο συγκεκριμένα τη δεκαετία αυτή εκδόθηκαν 82 διαζύγια που αποτελούν το 38,5% επί του συνόλου. Ακολουθούν, η δεκαετία του '90 με 69 διαζύγια και 32,4%, του '70 με 15 και 7%, του '50 με 4 και 1,9% και, τέλος, η δεκαετία του '40 με 2 και 0,9%. Όμως, η δεκαετία του '90 πρέπει να θεωρείται ως η πολυπληθέστερη γιατί εκλείπουν τα έτη 1999 και 2000, εφόσον βέβαια θεωρηθεί ότι θα δηλωθούν τα επόμενα χρόνια τα εκδοθέντα διαζύγια σε ανάλογα ποσοστά. Η παραπάνω παρατήρηση αποδεικνύεται αν πάρουμε υπόψη και το μέσο όρο διαζυγίων ανά δεκαετία. Έτσι για τη δεκαετία του '90 ο μ.ό. για κάθε χρόνο ανέρχεται σε 8,6 διαζύγια, τη δεκαετία του '80 σε 8,2, τη δεκαετία '70 σε 4,1, του ' 60 σε 2,1, του '50 σε 1,3 και του '40 σε 1. Αναφορικά, τώρα με το έτος, η πιο μεγάλη συγκέντρωση παρατηρείται το 1991 με 15 διαζύγια που αποτελούν το 21,7% της δεκαετίας και το 1993 με 14 διαζύγια και 20,3%. Συνολικά αυτά τα δυο έτη δηλώνονται 29 διαζύγια που αποτελούν το 42% της δεκαετίας του '90 και το 13,6% επί του συνόλου.

Συμπέρασμα

Οι παραπάνω παρατηρήσεις αποκτούν σημασία όταν τοποθετηθούν ως σημεία αναφοράς για τις επιμέρους αναλύσεις που θα επιχειρήσουμε στα επόμενα κεφάλαια. Αποτελούν στοιχεία που συμπληρώνουν την εικόνα της δομής και τη λειτουργίας της οικογένειας στη σύγχρονη εποχή και η οποία από ό,τι φαίνεται παύει να στηρίζεται στον οικονομικό και σεξουαλικό εκβιασμό, ιδίως ή κατ' αποκλειστικότητα από τον άνδρα.[652] Ο αυξανόμενος αριθμός διαζυγίων αποτελεί μέρος της κρίσης της σύγχρονης οικογένειας και επιφέρει σημαντικές επιδράσεις στα μέλη της, τόσο πριν την έκδοση του διαζυγίου, όσο και μετά. Κύρια έκφραση για την πρώτη περίπτωση αποτελούν οι **ενδοοικογενειακές συγκρούσεις** και για τη δεύτερη ο αυξανόμενος αριθμός των **μονογονεϊκών οικογενειών**. Συνδέεται έμμεσα με το ζήτημα της ανεργίας και ιδιαίτερα της ανεργίας των γυναικών που μετά από χρόνια γάμου και την πλήρη εξάρτηση από το εισόδημα του συζύγου καλούνται να αντιμετωπίσουν τα οξυμένα προβλήματα, όχι μόνο της εισόδου στην αγορά εργασίας αλλά της ανατροφής και της κοινωνικοποίησης των παιδιών, της φροντίδας των ηλικιωμένων κλπ. Από την άλλη πλευρά, η επιλογή του γάμου ως νομικής πράξης που ευλογείται και προστατεύεται από τα σημαινόμενα του ορθόδοξου χριστιανικού βιώματος, δε φαίνεται ότι αρκούν για την προστασία αυτής της πράξης. Οι έντονες ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, τα φαινόμενα **εγκατάλειψης της οικογένειας** που παρατηρούνται ολοένα και περισσότερο, εκφράζουν από τη μια το επίπεδο των σχέσεων μέσα στο ζευγάρι αλλά και τη σχετική χειραφέτηση της γυναίκας από το πατροπαράδοτο ηθικοθρησκευτικό πλαίσιο με το οποίο από την αρχή στηρίχθηκε ο γάμος. Μέσα στα πλαίσια αυτά το εκπαιδευτικό επίπεδο εκλαμβάνεται

[652] ΦΙΛΙΑΣ Β., *Ο κλονισμός του παραδοσιακού γάμου*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, ΑΘΗΝΑ, 1985 σελ. 214.

ως σημαντικός παράγοντας που μπορεί να ερμηνεύσει αυτή την πραγματικότητα τόσο σε σχέση με τις δυνατότητες ρύθμισης των προβλημάτων που απορρέουν από την πράξη ενός γάμου, όσο και κατά τη διάλυσή του, όταν κι εφόσον αυτή πραγματοποιηθεί. Ο κοινωνικός αποκλεισμός με τη σειρά του μπορεί να ερμηνευτεί, ως εκείνη η παράμετρος που εμφανίζεται στις παραπάνω καταστάσεις και καθιστά, ιδίως τις γυναίκες και τα παιδιά, ευάλωτους σε ένα ανταγωνιστικό κοινωνικό περιβάλλον σε σχέση με το δικαίωμα στην εργασία, στη μόρφωση κλπ.

3.4. Το προφίλ του αναλφάβητου

3.4.1. Το προφίλ του αναλφάβητου μεταπολεμικά

Κατάγεται: Από αγροτικό τύπο πολυμελούς οικογένειας, που ήρθε, ως οικονομικός μετανάστης από την επαρχία (κυρίως Πελοπόννησο, Ήπειρο αλλά και Κρήτη, Μακεδονία) μετά τον πόλεμο. Έφυγε από τον τόπο καταγωγής εξαιτίας των περιορισμένων μορφών αγροτικής απασχόλησης και δραστηριοποιήθηκε αρχικά σε χώρους έντασης εργασίας ως φθηνό εργατικό δυναμικό (εργοστάσια και βιοτεχνίες στις παρακηφίσιες περιοχές, στις οικοδομές, στην αποκομιδή σκουπιδιών κτλ.). Διατηρεί έναν περιορισμένο κλήρο στον τόπο κατοικίας του με τον οποίο εξακολουθεί να είναι δεμένος συναισθηματικά και οικονομικά (συμπληρωματικά εισοδήματα από μίσθωμα ή εισόδημα σε είδος).

Εκπαίδευση: Εξαιτίας του πολέμου δεν ολοκλήρωσε τη βασική εκπαίδευση (Δημοτικό) και τα «όποια γράμματα έμαθε» δεν επαρκούσαν για την ουσιαστική χρήση του γραπτού δικτύου επικοινωνίας. Παρ' όλα αυτά, ο γραπτός λόγος δεν του ήταν αναγκαίος στα επαγγέλματα χαμηλών δεξιοτήτων που δραστηριοποιούνταν.

Τόπος κατοικίας: Στις υποβαθμισμένες περιοχές που εκτείνονταν στα παλαιότερα όρια του Δήμου Περιστερίου, ανάμεσα στα φυσικά όρια του Κηφισού ποταμού και της οδού Θηβών και σποραδικά στις συνοικίες Ανθούπολη, Κηπούπολη, Χρυσούπολη, Αγ. Τριάδα, Ν. Ζωή, Εκατόδεντρα. Διέμενε σε μονοκατοικίες, κατασκευασμένες με αυτεπιστασία, σε χώρο αρχικά εκτός σχεδίου πόλεως και οριοθετημένο με βάση τις δικές του ανάγκες. Η επιλογή του τόπου εγκατάστασης εξαρτιόταν και από το είδος των σχέσεων που αναπτυσσόταν με τους ισχυρούς ντόπιους τσιφλικάδες της περιοχής. Τα σπίτια δε διέθεταν ηλεκτρισμό, πηγή θέρμανσης ήταν οι ξυλόσομπες και οι γκαζιέρες, ενώ οι τουαλέτες βρίσκονται στο εξωτερικό μέρος της οικίας.

Τύπος οικογένειας: Συνήθως πολύτεκνη οικογένεια πατερναλιστικού τύπου. Ο πατέρας, κύρια πηγή του οικογενειακού εισοδήματος. Έβρισκε την εργασία του από άτυπα δίκτυα, (καφενεία, ή «απάνω στη δουλειά») και ανάλογα με τον τύπο της βασικής εργασίας (εργοστάσιο ή οικοδομή) αυταπασχολούνταν το απόγευμα, κυρίως με οικοδομικές ασχολίες, ενώ η πληρωμή γινόταν με «μεροκάματο» ή με «φατούρα». Η μητέρα είχε την ευθύνη για τις οικιακές υποχρεώσεις, (μαγείρεμα, ψώνια, διάβασμα των παιδιών κτλ.), ενώ όταν εργαζόταν (κλωστοϋφαντουργικές επιχειρήσεις- βιοτεχνίες, καθαρίστριες) εξασφάλιζε την επιμέλεια των παιδιών στην γειτονιά (άτυπο δίκτυο αλληλεγγύης) ή ανέθετε το καθήκον στο μεγαλύτερο παιδί.

Κοινωνική και πολιτική συμπεριφορά: Συναρτά την πολιτική του θέση τόσο με την οικογενειακή παράδοση, όσο και με τις επιδράσεις που δέχεται από ισχυρούς τοπικούς παράγοντες. Ο πατέρας συμμετείχε ως απλός συνομιλητής στις πολιτικές συζητήσεις που γίνονται κυρίως στα καφενεία, ενώ παρατηρείται μια αυξανόμενη συμμετοχή σε δραστηριότητες για την κατασκευή υποτυπωδών εγκαταστάσεων στη γειτονιά (διευθέτηση της ροής ενός ρέματος, βοήθεια για το χτίσιμο ενός σπιτιού, κατασκευή ενός γηπέδου). Με την ανάπτυξη του κινηματογράφου είναι τακτικός θαμώνας των θερινών σινεμά, παρακολουθώντας μετά μανίας τις ασπρόμαυρες ελληνικές ταινίες. Δένεται με τους χαρακτήρες των απλών λαϊκών τύπων που ενσαρκώνονται επί σκηνής. Συνηθίζει επίσης να πηγαίνει με όλη την οικογένεια και σε παραστάσεις του θεάτρου σκιών. Η μητέρα συμμετέχει σε δραστηριότητες και εκδηλώσεις της γειτονιάς.

Θρησκευτικότητα: Παρατηρείται μια έντονη θρησκευτικότητα (εκκλησιασμός, Θεία Κοινωνία) που εκφράζεται με ένα ιδιαίτερο δέσιμο στο πρόσωπο της Παναγίας, της οποίας η επίκληση για τη Βοήθεια και τη Χάρη Της, μέσω της προσευχής, αποτελεί καθημερινό κι ιερό καθήκον όλης

της οικογένειας. Η μητέρα συμμετέχει με ιδιαίτερο ζήλο στις δραστηριότητες της ενορίας, ενώ ο πατέρας συμμετέχει αφιλοκερδώς στην κατασκευή εκκλησιών και παρεκκλησιών και σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιείται από τα ισχυρά γαιοκτησιακά συμφέροντα (εκκλησιαστικά και ιδιωτών) για τη νομιμοποίηση των αυθαίρετων τίτλων ιδιοκτησίας τους.

3.4.2. Το σύγχρονο προφίλ του λειτουργικά αναλφάβητου και υποεκπαιδευμένου ενήλικα

Τόπος κατοικίας: Συνήθως στο σπίτι των γονέων, το οποίο επισκευάζεται ή επεκτείνεται ή σε σπίτι με ενοίκιο. Το σπίτι είναι εφοδιασμένο με τις βασικές ηλεκτρικές συσκευές, ενώ δεν υπάρχει βιβλιοθήκη και γραφείο.

Εκπαίδευση: Για τον άρρενα ενήλικα, είναι απόφοιτος Δημοτικού και εγκατέλειψε το Γυμνάσιο, συνήθως στην Α΄ τάξη, με σκοπό να δραστηριοποιηθεί σε εργασία μέσω της «μαθητείας στο μεροκάματο» (οικοδομές, συνεργεία αυτοκινήτων, μικρές επιχειρήσεις) ή ως βοηθητικό μέλος της μικρής οικογενειακής επιχείρησης. Οι γνώσεις από το Δημοτικό, του εξασφαλίζουν τις προϋποθέσεις για μια ολοκληρωμένη επικοινωνία με το περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται. Για την ενήλικη γυναίκα, η εγκατάλειψη του σχολείου έγινε στην Α΄ τάξη του Γυμνασίου ή στην Α΄ τάξη του Λυκείου, με σκοπό την ευκαιριακή απασχόληση για την ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος ή τη φύλαξη παιδιών, ηλικιωμένων κλπ., και αργότερα το γάμο.

Τύπος οικογένειας: Πατερναλιστικού τύπου. Ο πατέρας, βασική πηγή του οικογενειακού εισοδήματος εργάζεται σε περισσότερες από μια εργασίες (μικρές βιοτεχνίες, οικοδομές, οδηγός κτλ.). Ως αυτοαπασχολούμενος εργάζεται σε μαγαζιά κατασκευής έτοιμου φαγητού (ψησταριές) ή ως αυτοκινητιστής (ταξί). Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται ένας συνδυασμός παράλληλων δραστηριοτήτων, όχι αναγκαστικά στον ίδιο τομέα, σε εποχική ή μηνιαία βάση. Παράλληλα, έχει κληρονομήσει και έχει υπό την ευθύνη του, ένα μικρό κλήρο στον τόπο καταγωγής του, κυρίως ελαιόδεντρα, όπου καταναλώνει την καλοκαιρινή άδειά του για την διεκπεραίωση διαφόρων εργασιών. Αυτή η επαφή με το «χωριό» εκφράζει τους βαθύτερους δεσμούς με τον τόπο καταγωγής που βασίζεται όχι μόνο στην επιθυμία για «επαφή με τις ρίζες», αλλά και την αποκόμιση εισοδήματος σε είδος. Η μητέρα ευκαιριακά δραστηριοποιείται σε τομείς εργασίας που κυριαρχεί η μερική απασχόληση (εργάτρια σε μικροβιοτεχνίες, οικιακή βρεφοκόμος, καθαρίστρια, φασών) χωρίς ασφάλιση και κατοχύρωση κανενός δικαιώματος. Βρίσκεται σε σχετική εξάρτηση από το σύζυγο (οικονομική, ασφαλιστική, συνταξιοδοτική).

Κοινωνική και πολιτική συμπεριφορά: Επιρρεπής σε λαϊκίστικες διακηρύξεις. Συναρτά κατά πολύ το περιεχόμενο της πολιτικής με τα πρόσωπα που την εκφράζουν και ιδιαίτερα όπως αυτά παρουσιάζονται από τα ΜΜΕ και ειδικά την τηλεόραση.

Ο πατέρας, διαβάζει τα μεγάλα γράμματα των πρωτοσέλιδων των αθλητικών εφημερίδων και είναι φανατικός οπαδός κάποιας από τις μεγάλες ποδοσφαιρικές ομάδες. Ταυτόχρονα «οπαδοποιείται» και στην τοπική ομάδα της συνοικίας, πολλές φορές από υπεύθυνη θέση (μέλος Δ.Σ.). Σπάνια επισκέπτεται το σχολείο του παιδιού του για ενημέρωση και για δραστηριοποίηση μέσα από τα συλλογικά όργανα των γονέων. Είναι επιρρεπής σε θέσεις που εκφράζονται εναντίον των αλλοδαπών εργαζομένων, με τους οποίους δραστηριοποιείται σε ίδια ή σε παράλληλα επαγγέλματα. Έχει διαμορφωμένη άποψη για τα πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις, ταυτίζει την πολιτική με τα πρόσωπα και η δομή της επιχειρηματολογίας του εκφράζει έναν απόλυτο ντετερμινισμό. Η λεκτική του επικοινωνία δεν υπολείπεται έναντι του κοινωνικού χώρου που εντάσσεται, αντίθετα θεωρείται επαρκής και γίνεται κατανοητός στην ανάπτυξη των σκέψεων και θέσεών του μέσα από έναν συνδυασμό λεκτικής και μη λεκτικής επικοινωνίας (συνδυασμός τυποποιημένου προφορικού λόγου και του πλούτου της λαϊκής γλωσσικής παράδοσης με τη «γλώσσα του σώματος»).

Η μητέρα έχει αποκλειστικά την ευθύνη για την οικογένεια και είναι υπεύθυνη για την επίλυση των λειτουργικών της προβλημάτων (φαγητό, ψώνια, καθαριότητα, φροντίδα ηλικιωμένων). Ενημερώνεται από τα τηλεπεριοδικά ή περιοδικά ποικίλης ύλης και λιγότερο από τις πολιτικές εφημερίδες. Βλέπει ανελλιπώς τα μεταγλωττισμένα προγράμματα της μεσημβρινής ζώνης και

δένεται με τους χαρακτήρες αυτών των επεισοδίων. Έχει την αποκλειστική ευθύνη για το διάβασμα και τη μελέτη των παιδιών και ειδικά στις πρώτες τάξεις έχει τακτική επικοινωνία με το σχολείο και με το δάσκαλο του παιδιού της. Σε περίπτωση που το παιδί της παρουσιάζει σοβαρά μαθησιακά προβλήματα, ζητά επίμονα «βοήθεια» από το σχολείο και ειδικά από το δάσκαλο της τάξης. Η μετατόπιση των ευθυνών για τις μαθησιακές δυσκολίες του παιδιού της αποκλειστικά σ' αυτήν, τόσο από το σχολείο αλλά και από τον σύζυγο, που της χρεώνει ανεπάρκεια στην ανατροφή των παιδιών, της δημιουργεί σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα. Κλείνεται στον εαυτό της, αποδεχόμενη την ελλειμματική ευφυΐα του παιδιού της και με το πέρασμα του χρόνου διακόπτει την, έτσι κι αλλιώς, περιορισμένη επικοινωνία με το σχολείο. Μέσα από αυτό το «πέρασμα», αποθαρρύνεται και δε θέτει υποψηφιότητα για το Δ.Σ. του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων. Σε περίπτωση που το παιδί της παρουσιάζει αξιόλογες επιδόσεις στο σχολείο, η προσωπικότητά της είναι εντελώς διαφορετική. Αποδίδει τις επιδόσεις του παιδιού της στα ιδιαίτερα φυσικά του χαρίσματα και αποτελεί για την ίδια, την πιο τρανή απόδειξη της επιτυχίας της στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Συμμετέχει στις δραστηριότητες του σχολείου, που αποτελεί έναν από τους μοναδικούς χώρους κοινωνικής δραστηριοποίησης που είναι αποδεκτός από την οικογένεια και τη γειτονιά.

Τα επιμέρους οικογενειακά προβλήματα επιλύονται, συνήθως, μέσα σε περιβάλλον έντονων αντιπαραθέσεων, ενώ παρατηρείται το τελευταίο διάστημα ένας αυξανόμενος αριθμός διαζυγίων σε γονείς με χαμηλό δείκτη εκπαίδευσης.

Θρησκευτικότητα: Διατηρούνται έντονα τα στοιχεία της ενδοοικογενειακής θρησκευτικότητας και σχετική μείωση της προσέλευσης στις εκκλησίες. Η έντονη θρησκευτικότητα εκφράζεται από την αρχή της δημιουργίας της οικογένειας με την επιλογή του θρησκευτικού γάμου.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΚΕΝΤΡΟ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

4.1. Εισαγωγή

Μια προβλεπόμενη δυνατότητα που έχει σχεδιαστεί από το Κεντρικό Κράτος στα πλαίσια της αντιμετώπισης της υποεκπαίδευσης και του αναλφαβητισμού είναι τα Κέντρα Πιστοποίησης Απολυτήριου Δημοτικού Σχολείου. Φορέας υλοποίησης είναι το Υπουργείο Παιδείας που σε συνεργασία με τα Γραφεία Εκπαίδευσης κατά Νομό και Διεύθυνση, προκηρύσσουν γραπτές και προφορικές εξετάσεις με σκοπό την απόκτηση Τίτλου Δημοτικού Σχολείου (Απολυτήριο Δημοτικού) για όσους συμπλήρωσαν το όριο ηλικίας της υποχρεωτικής φοίτησης και δεν το κατέχουν.[653]

Για την εφαρμογή της παραπάνω διάταξης, καθιερώνεται ενιαία διαδικασία πραγματοποίησης των εξετάσεων, η οποία επιγραμματικά θα μπορούσε να περιγραφεί ως εξής: οι Διευθυντές των Σχολείων ενημερώνουν τους ενδιαφερόμενους για τη δυνατότητα απόκτησης Τίτλου Σπουδών Δημοτικού και τους παραπέμπουν για υποβολή αίτησης στη Διεύθυνση ή στο Γραφείο Εκπαίδευσης που υπάγεται το σχολείο, στη σχολική περιφέρεια του οποίου κατοικούν. Στη συνέχεια, ο Προϊστάμενος της Διεύθυνσης ή του Γραφείου ΠΕ, μέχρι τέλος Αυγούστου κάθε έτους, υποχρεούται να ορίσει με πράξη του το σχολείο που θα πραγματοποιηθούν οι εξετάσεις. Όταν η Διεύθυνση και το Γραφείο Εκπαίδευσης συγκεντρώνουν τις υποβληθείσες αιτήσεις, στέλνεται στο Διευθυντή του σχολείου που έχει επιλεγεί, η κατάσταση με τα ονόματα των υποψηφίων. Μετά ο Διευθυντής του σχολείου συγκροτεί την τριμελή επιτροπή από δασκάλους του σχολείου και η οποία, στην πρώτη συνεδρίασή της ορίζει την ημέρα διεξαγωγής των εξετάσεων.

Όσον αφορά τη διαδικασία των εξετάσεων, οι υποψήφιοι (που στη σχετική διάταξη κακώς αναγράφονται ως «διαγωνιζόμενοι») υποχρεούνται να εξετασθούν την ίδια μέρα, πρώτα προφορικά και έπειτα γραπτά, στα γνωστικά αντικείμενα της Ελληνικής Γλώσσας (ανάγνωση και κατανόηση κειμένου), των μαθηματικών (πρακτική αριθμητική), της Ιστορίας και των Θρησκευτικών.[654] Από τις εξετάσεις αυτές προκύπτει η βαθμολογία και ο γενικός βαθμός όσων επιτυγχάνουν (επιτυχόντες θεωρούνται όσοι συγκεντρώνουν γενικό μέσο όρο από 4,5 και πάνω). Στη συνέχεια ακολουθείται η διαδικασία της ενημέρωσης του Γραφείου Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και της επικύρωσης της όλης διαδικασίας.[655]

---

[653] Βλέπε τις διατάξεις της παραγράφου 3 του Προεδρικού Διατάγματος 121/95 (ΦΕΚ 75/Α) με θέμα «Συμπλήρωση διατάξεων για την αξιολόγηση των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου» και την υπ' αριθμ. Φ7/352/Γ1/1031/23.8.95 εγκύκλιο του ΥΠΕΠΘ «Απόκτηση τίτλου Σπουδών Δημοτικού Σχολείου από όσους συμπλήρωσαν το όριο ηλικίας της υποχρεωτικής φοίτησης».

[654] Πιο συγκεκριμένα, οι εξετάσεις αυτές προβλέπονται από την παράγραφο 3 του άρθρου 3 του Π.Δ. 121/95 (ΦΕΚ 75 Α΄) και στην οποία ορίζονται τα εξής: «Όσοι έχουν συμπλήρωσαν το όριο ηλικίας της υποχρεωτικής φοίτησης και για αντικειμενικούς λόγους αδυνατούν να φοιτήσουν σε νυχτερινό σχολείο, μπορούν να πάρουν μέρος σε εξέταση για να αποκτήσουν τίτλο σπουδών του Δημοτικού Σχολείου. Οι εξετάσεις διεξάγονται το πρώτο δεκαήμερο των μηνών Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου, Δεκεμβρίου-Φεβρουαρίου, Απριλίου και Ιουνίου. Ο Προϊστάμενος της Δ/νσης ή του Γραφείου Π.Ε. συγκεντρώνει τις αιτήσεις και με πράξη ορίζει το σχολείο που θα γίνουν οι εξετάσεις. Ο Διευθυντής του σχολείου συγκροτεί τριμελή εξεταστική επιτροπή και αν οι εξετάσεις είναι επιτυχείς, εκδίδει τον τίτλο σπουδών, μετά την έγκριση του πρακτικού της επιτροπής από τον προϊστάμενο της Δ/νσης ή του Γραφείου Εκπαίδευσης».

[655] Πιο συγκεκριμένα, η επιτροπή συντάσσει πρακτικό, στο οποίο καταγράφονται τα ονόματα όσων πήραν μέρος στις εξετάσεις, ο γενικός μέσος όρος και στη συνέχεια τα ονόματα αυτών που κρίθηκαν ικανοί για την απόκτηση Τίτλου Σπουδών. Το πρακτικό, αφού θεωρηθεί από το Διευθυντή, υποβάλλεται στον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης ή του

4.2. Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτήριου Δημοτικού Σχολείου Περιστερίου

Προς υλοποίηση των παραπάνω διατάξεων άρχισε το 1995, η λειτουργία του Κέντρου Πιστοποίησης Απολυτηρίου Δημοτικού στο Δήμο Περιστερίου. Μέχρι τότε, η διαδικασία αυτή γινόταν από το Γραφείο Εκπαίδευσης του Δήμου Αιγάλεω, γεγονός που προκαλούσε αρκετά εμπόδια στην ομαλή λειτουργία του θεσμού. Έτσι, κρίθηκε σκόπιμη η μεταφορά στο Περιστέρι για να αποκεντρωθεί το σύστημα και να υπάρχει μια πιο συστηματική προσπάθεια προσέγγισης των υποεκπαιδευμένων πολιτών που δε διέθεταν Απολυτήριο Δημοτικού.[656] Στα πλαίσια αυτά στάλθηκε από το 3ο Γραφείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αθήνας (ανήκουν τα Δημοτικά Σχολεία που βρίσκονται στο Δήμο Περιστερίου) η συμπληρωματική διάταξη με αριθμό Φ212/2311/6-9-1995 και η οποία κοινοποιήθηκε προς τους Σχολικούς Συμβούλους και τους Διευθυντές των Δημόσιων και των Ιδιωτικών Σχολείων, ενώ παράλληλα ζητήθηκε η ενυπόγραφη ενημέρωση όλων των εκπαιδευτικών. Στη διάταξη αυτή γινόταν γνωστή η ύπαρξη του θεσμού της Πιστοποίησης του Απολυτηρίου Δημοτικού και έμπαινε το καθήκον για τη στήριξη και εδραίωσή της στα εκπαιδευτικά πράγματα της πόλης.

Η προσέλευση όμως των πολιτών, δηλαδή εκείνων που δεν ήταν κάτοχοι Απολυτήριου Δημοτικού, δεν ήταν η αναμενόμενη. Όπως σημειώθηκε στο κεφάλαιο για την πληθυσμιακή συγκρότηση, στο Δήμο Περιστερίου υπάρχουν 9.813 άτομα που «γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν χωρίς να έχουν απολυτήριο Δημοτικού» και αποτελούν το 5,9% των ενηλίκων. Από αυτούς οι 3.740 είναι Άντρες (ποσοστό 38,1% της κατηγορίας) και οι 6.073 Γυναίκες (ποσοστό 61,89%) και η μεγαλύτερη συγκέντρωσή τους είναι στις μεσαίες και μεγάλες ηλικίες . Παράλληλα υπάρχουν και 3.304 άτομα που δηλώνουν «Αγράμματοι» (Α= 886 και Γ= 2.418) με κύριο χαρακτηριστικό τη σχεδόν αποκλειστική τους συγκέντρωση στις μεγάλες ηλικίες. Με βάση τα παραπάνω δεδομένα γίνεται φανερό ότι ένα μεγάλο μέρος του τοπικού πληθυσμού αντιμετωπίζει το πρόβλημα της πιστοποίησης της ικανότητας ανάγνωσης, γραφής και της εκτέλεσης των τεσσάρων αριθμητικών πράξεων. Με βάση, όμως, τα στοιχεία που περιέχονται στο Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδών Ενηλίκων (ΒΣΠΕ), και αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα, από την πρώτη χρονιά λειτουργίας του θεσμού, σχολικό έτος 1996-97 και μέχρι το σχολικό έτος 2000-2001, έχουν δώσει εξετάσεις 32 άτομα κι έχουν αποκτήσει το Απολυτήριο οι 31.

Γραφείου σε δύο αντίγραφα. Το ένα αντίγραφο παραμένει στο αρχείο της Διεύθυνσης ή του Γραφείου Εκπαίδευσης και το άλλο επιστρέφει εγκεκριμένο στο σχολείο. Μετά την έγκριση του πρακτικού ο Διευθυντής εκδίδει τον τίτλο σπουδών που καθορίστηκε με την Φ7/351/Γ1/22.8.85 Υπουργική Απόφαση. Ο τίτλος πριν από την παράδοσή του στον ενδιαφερόμενο, καταχωρείται σε ιδιαίτερο Βιβλίο Πιστοποιητικών Σπουδών (Β.Π.Σ.), παρόμοιο με αυτό που χρησιμοποιείται για τους κανονικούς μαθητές. Το παραπάνω βιβλίο χαρακτηρίζεται ως Β.Π.Σ. Ενηλίκων και πριν από τη χρήση του θεωρείται από τον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης ή του Γραφείου Εκπαίδευσης. Με βάση τα Β.Π.Σ. των επιμέρους σχολείων στα κατά τόπους Γραφεία Εκπαίδευσης, συγκροτείται στις Διευθύνσεις και στα Γραφεία Εκπαίδευσης, καθώς και στα σχολεία που ορίζονται για τις εξετάσεις, Αρχείο Εξετάσεων Ενηλίκων όπου φυλάσσονται οι αιτήσεις των ενδιαφερομένων, αντίγραφα των πράξεων των Προϊσταμένων με τις οποίες ορίστηκαν τα σχολεία για τις εξετάσεις, αντίγραφο της πράξης του Διευθυντή για την τριμελή επιτροπή και το αντίγραφο του πρακτικού της τριμελούς επιτροπής με τα αποτελέσματα των εξετάσεων.

[656]Ως Κέντρο Πιστοποίησης επιλέχτηκε το 2° Δημοτικό Σχολείο (Πέτρινο) που βρίσκεται στο κέντρο του Περιστερίου, πίσω από τις εργατικές πολυκατοικίες της Πλατείας Δημαρχείου, στην οδό Αρκαδίου 25.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΠΙΤΥΧΟΝΤΩΝ ΓΙΑ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΤΙΤΛΟΥ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΑΑ	ΦΥΛΟ	ΕΤΟΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΙΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ
1.	Α	2001	1958	ΕΛΛΗΝΙΚΗ.
2	Α	2001	1952	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
3	Γ	2001	1988	ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ
4	Γ	2001	1944	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
5	Γ	2001	1971	ΠΑΚΙΣΤΑΝΙΚΗ
6	Γ	2001	1962	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
7	Α	2000	1967	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
8	Γ	2000	1941	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
9	Γ	2000	1947	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
10	Γ	2000	1943	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
11	Α	2000	1961	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
12	Α	1999	1975	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
13	Α	1999	1956	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
14	Γ	1999	1959	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
15	Γ	1999	1947	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
16	Α	1999	1958	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
17	Γ	1999	1959	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
18	Α	1998	1959	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
19	Γ	1998	1965	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
20	Γ	1998	1968	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
21	Γ	1998	1951	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
22	Α	1997	1940	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
23	Α	1997	1979	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
24	Α	1997	1952	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
25	Γ	1997	1954	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
26	Α	1996	1938	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
27	Γ	1996	1960	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
28	Α	1996	1938	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
29	Γ	1996	1950	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
30	Α	1996	1944	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
31	Γ	1995	1962	ΕΛΛΗΝΙΚΗ
32	Γ	1995	1977	ΛΙΒΑΝΕΖΙΚΗ

Πηγή: 2° Δημοτικό Σχολείο Περιστερίου, Αποδελτίωση και Επεξεργασία Αρχειακού Υλικού

Ως εκ τούτου, τα αριθμητικά δεδομένα που αποτυπώνονται στον πίνακα 1 (αποτελούν μόνο το 0,32% επί του συνόλου της κατηγορίας) και δεν επαρκούν για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων σχετικά με το προφίλ των προσερχόμενων στις εξετάσεις για τη χορήγηση Απολυτηρίου Δημοτικού. Αυτό μας αναγκάζει να περιοριστούμε αποκλειστικά στην εμπειρία που έχει αποκομίσει η Διευθύντρια του Κέντρου Πιστοποίησης μετά την πάροδο των έξι χρόνων λειτουργίας:

Όπως διαφαίνεται κι από τον Πίνακα 1, η συμμετοχή κατά φύλο είναι σχετικά ισορροπημένη. Οι Γυναίκες αποτελούν το 56% των συμμετασχόντων και οι Άντρες το υπόλοιπο 44%. Επίσης, οι συμμετέχοντες, σε ποσοστό 91% είναι Έλληνες πολίτες, ενώ το υπόλοιπο 8% είναι αλλοδαποί, μόνιμα εγκατεστημένοι στην Ελλάδα. Αν τώρα ομαδοποιούσαμε τα παραπάνω δεδομένα ανά δεκαετία θα μπορούσαμε να κάνουμε ορισμένες υποθέσεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά των προσερχόμενων:

ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ, ανά δεκαετία	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΤΡΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
Πριν το '49	5	4	9
'50-'59	5	6	11
'60-'69	5	2	7
'70 και άνω		2	2
ΣΥΝΟΛΟ	15	14	29

Πηγή: πίνακας 1, τροποποίηση.

Στη βάση αυτής της επεξεργασίας φαίνεται καθαρά ότι υπερκπροσωπείται η γενιά του '50 και του '60, αφού πριν το 1960 γεννήθηκαν οι 20 από τους 29 συμμετέχοντες (το 31% γεννήθηκε τη δεκαετία του '30 και του '40, το 38% τη δεκαετία του '50, το 24% τη δεκαετία του '60 και μόλις 7% μετά το 1970). Συνεπώς, οι λόγοι εγκατάλειψης του σχολείου πρέπει να αναζητηθούν στο μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξης που ανάγκαζε πολλά από τα παιδιά που προέρχονταν από τα φτωχά λαϊκά στρώματα να σταματήσουν τις σπουδές για λόγους καθαρά βιοποριστικούς, αλλά και από την κυρίαρχη άποψη που δεν ενθάρρυνε τη γυναίκα να συνεχίσει το σχολείο και τις σπουδές. Το σχετικά αυξημένο ποσοστό των γυναικών, παρόλο που το δείγμα είναι πολύ μικρό, εξηγείται με βάση τα γεγονός ότι το εκπαιδευτικό σύστημα και κυρίως η κοινωνική δομή της εποχής που πήγαιναν στο σχολείο, δεν τους έδινε τις ίδιες ευκαιρίες με τους άνδρες για να ολοκληρώσουν το σχολείο της βασικής εκπαίδευσης. Σύμφωνα με την κ. Καρκούλια, Διευθύντρια του 2ου Δημοτικού Σχολείου «την εποχή εκείνη, είχε μια άλλη κοινωνική διάσταση η άποψη της οικογένειας και του ευρύτερου κοινωνικού περίγυρου για το αν είναι υποχρεωτικό να πάει η γυναίκα στο σχολείο». Δυο επιπρόσθετα συμπεράσματα:

Η μεγάλη πλειοψηφία των συμμετασχόντων, όπως αποδεικνύεται και από τα αποτελέσματα των εξετάσεων, γνώριζε με επάρκεια το μηχανισμό της ανάγνωσης, της γραφής και μπορούσε με ευχέρεια να κάνει τις τέσσερις βασικές αριθμητικές πράξεις (δεξιότητες που τους αποσπούν από τους οργανικά αναλφάβητους και τους τοποθετούν στους λειτουργικά αναλφάβητους). Όμως, μέχρι να δώσουν επιτυχώς τις εξετάσεις, συγκαταλέγονταν στις στατιστικές ως οργανικά αναλφάβητοι (δεν έχουν τελειώσει το Δημοτικό Σχολείο):

> «Τα άτομα αυτά, μέχρι τη στιγμή που αποκτήσανε το απολυτήριο συγκαταλέγονταν στους αναλφάβητους και μάλιστα στους οργανικά αναλφάβητους. Όμως κατά πόσο ήταν αναλφάβητοι; Οι περισσότεροι είχαν φοιτήσει μερικά χρόνια στο Δημοτικό, απλά έτυχαν οι συγκυρίες της εποχής τους, οι κοινωνικές, οι οικογενειακές και σταμάτησαν το σχολείο».[657]

Όμως δεν αποτελούσε από μόνη της η γνώση του μηχανισμού της ανάγνωσης και της γραφής, στοιχείο που θα μπορούσε κάποιος να εντάξει τους προσερχόμενους στους αλφαβητισμένους. Η **κοινωνική τους μόρφωση** δεν φαίνεται να υπολείπεται σε σχέση με το μέσο επίπεδο. Οι άνθρωποι αυτοί έχουν συγκροτημένο επαγγελματικό και κοινωνικό βίο, σαφή τοποθέτηση απέναντι στα κοινωνικά και πολιτικά πράγματα και σε καμία περίπτωση δεν επαληθεύεται γι' αυτούς, η βαθιά ριζωμένη άποψη, ότι οι «αγράμματοι» είναι κάτι σαν τους «πνευματικά καθυστερημένους»:

> «Ήταν άνθρωποι με άποψη, με προσωπικότητα και πολύ σωστά τοποθετημένοι μέσα στην κοινωνία και στα εργασιακά, στα πάντα. Προκειμένου να τους φέρουμε σε ωραίο ψυχολογικό κλίμα, εφευρίσκαμε διάφορες αφορμές και τους ρωτάγαμε για διάφορα πράγματα. Ένας ναυτικός για παράδειγμα τον ρωτούσαμε για τις γνώσεις του. Είχε πλούσιες εμπειρίες από τη ζωή του, το εργασιακό περιβάλλον του, για το πώς είναι η ξενιτιά. κλπ. Ήταν άνθρωπος τοποθετημένος, παρότι αυτός θεωρούνταν αναλφάβητος».
>
> «Ήταν σαφώς πολιτικοποιημένα άτομα. Όχι κομματικοποιημένα. Είχαν άποψη για όλα όσα προέκυπταν από τη σύντομη συζήτησή μας. Ήταν άνθρωποι πιστοί στις εδώ αξίες, αυτές που εγώ αναγνωρίζω ως δασκάλα τόσα χρόνια αλλά και σαν άτομο. Και για την πατρίδα και για την οικογένεια και για τη θρησκεία τους, όχι σε υπερβολή. Τοποθετημένοι πάρα πολύ σωστά. Εμείς βέβαια δεν προχωρούσαμε και σε περισσότερα».
>
> «Η συντριπτική πλειοψηφία θα σας έδινε την εντύπωση ανθρώπων πως κινούνται μέσα σε άλλους με τον ίδιο τρόπο που οι υπόλοιποι έχουν πτυχία ή είναι γραμματισμένοι. Και σε όποιο πεδίο κι αν βρισκόταν, συζητήσεων κτλ. δε θα ξεχώριζαν και δε θα γίνονταν γνωστή η αδυναμία τους αυτή σε μια ομήγυρη, είτε ήταν αυτή σε ένα τοπικό συμβούλιο, είτε σε ένα σύλλογο γονέων ή ίσως περισσότερο σε ομιλία ενός ψυχολόγου. Θα άκουγαν, άσχετα από το αν τοποθετούνταν με μια ερώτηση που να την εκφράσουν με έναν όχι τόσο επιστημονικό τρόπο, αλλά με έναν απλοϊκό τρόπο. Θα καταλαβαίνατε ίσως ότι είναι αναλφάβητοι μόνο αν βλέπατε τα γραπτά τους».

---

[657] Βλ. συνέντευξη Καρκούλια Ν., τ. β΄, σελ. 53-59.

Το μόνο ίσως γεγονός που μετέβαλε την ψυχολογική τους διάθεση ήταν οι ίδιες οι εξετάσεις και η μεταφορά τους σε παραστάσεις που ξυπνούσαν μνήμες ενός βαθιά αποτρεπτικού παρελθόντος, όπως της σχολικής αίθουσας, του αυταρχικού δασκάλου, του απαιτητικού και πιεστικού προγράμματος μαθημάτων, των συνεχών εξετάσεων:

«Είχαν πάρα πολύ στρες από την ώρα που θα έκαναν την αίτηση στο Γραφείο Εκπαίδευσης και όπου εκεί τους ενημέρωναν ότι πρέπει να έρθουν σε επαφή με τη διευθύντρια του 2ου Δημοτικού για να τους ανακοινώσει την ύλη που έπρεπε να εξετασθούν. Και μόνο ακούγοντας, ότι θα έμπαιναν στη διαδικασία των εξετάσεων, είχαν πάρα πολύ στρες. Ξυπνούσαν οι αναμνήσεις τις παιδικής ηλικίας και απότομα μεταποιούνταν σε μαθητές. Αποκτούσαν την ψυχολογία του μαθητή και τη ψυχολογία του διαγωνισμού. Η εξέταση ήταν κάτι άγνωστο για αυτούς. Οι άνθρωποι αυτοί είχαν παραμείνει στην ψυχολογία του μαθητή, γιατί πιθανόν πολλοί από αυτούς είχαν σταματήσει το διάβασμα, για λόγους ψυχολογικούς ή από την πίεση του εκπαιδευτικού συστήματος ή από την πίεση της οικογένειας».

Γι' αυτούς τους λόγους, τα θέματα που μπαίνουν στις εξετάσεις από τη μεριά της τριμελούς επιτροπής, δεν είναι ιδιαίτερα απαιτητικά. Η τριμελής επιτροπή παίρνοντας υπόψη τις δεδομένες δυσκολίες από τη μακρά παραμονή εκτός μαθησιακής διαδικασίας των εξεταζομένων και το μεγάλο άγχος που αισθάνονταν, φροντίζει τα θέματα και οι ερωτήσεις που τίθονται να τους βοηθούν να ξεδιπλώσουν τις γνώσεις που κατέχουν και με αυτό τον τρόπο να διαπιστωθεί και να βαθμολογηθεί η ικανότητα απόδοσης, με ευχέρεια και κατανοητικότητα, τόσο με τον προφορικού όσο και με το γραπτό λόγου.

«Οι στόχοι είναι οι ίδιοι όπως και στην κανονική φοίτηση των παιδιών. Να διαπιστώσουμε μια αναγνωστική ικανότητα, μια άνεση στο λόγο, να διαπιστώσουμε έναν συνειρμό στη γλώσσα. Να μας πει κάτι, πώς το κατάλαβε, το συνειρμό της σκέψης. Γιατί μπορεί κάποιος να διαβάζει και να μην μπορεί να αποδώσει και να έχει μια επικοινωνία με το διπλανό του. Κι αυτό μας δείχνει τη συγκρότηση την πνευματική του ενήλικα. Στα μαθηματικά οι στόχοι είναι η γνώση των τεσσάρων βασικών πράξεων».

Το γνωστικό υπόβαθρο των εξεταζόμενων δίνει περιθώρια να τεθεί ένα επιπλέον συνθετότερο επίπεδο δυσκολίας των θεμάτων (ιδίως των μαθηματικών προβλημάτων) αλλά, σύμφωνα με την επιτροπή, δε μπαίνουν σε αυτή τη διαδικασία, η οποία θα φαινόταν σαν τιμωρία:

«Όταν βλέπουμε ειδικά τον ενήλικα να παρακαλάει και να λέει: «Θα προφτάσουμε; Θα μου δώσει ξανά άδεια ο εργοδότης μου να έρθω στις εξετάσεις;». Γιατί πολλοί έρχονταν κατευθείαν από την εργασία τους εδώ. Έπρεπε να βλέπατε και την πίεση που είχε το ίδιο το άτομο από την εργασία του, το περιβάλλον του, τις υποχρεώσεις του».

Οι λόγοι για τους οποίους οι ενήλικοι αυτοί προσήλθαν στις εξετάσεις για την πιστοποίηση των γνώσεών τους σε επίπεδο Δημοτικού Σχολείου ήταν βασικά επαγγελματικοί:

«Ελάχιστοι ήταν αυτοί που το ζητούσαν σαν τυπικό χαρτί, αλλά κι αυτοί υπονοούσαν ότι έπρεπε να το πάρουν. Ενώ οι περισσότεροι το έβλεπαν σα λύτρωση, γιατί έβλεπαν ότι χωρίς αυτό κάποια στιγμή θα τους έδιωχναν από τη δουλειά τους. Θυμούμαι τον πρώτο καιρό που ήταν σε κάποιο ξενοδοχείο υπάλληλοι και πρέπει να υπάρχει ένας νόμος που τους υποχρεώνει να έχουν το απολυτήριο του Δημοτικού. Αυτοί οι άνθρωποι αν δεν πάρουν το απολυτήριο του Δημοτικού θα τους διώξουν από τη δουλειά. Κανένας δεν ήρθε εδώ, ίσως μόνο ένας-δυο, απλά για τυπικούς λόγους. Ότι θα το πάρει και θα το κορνιζάρει. Οι περισσότεροι ήρθαν για το βιοποριστικό τους πρόβλημα, να το κατοχυρώσουνε».

Η επιτυχής ολοκλήρωση αυτής της διαδικασίας, αποτελούσε για τους ενήλικες μια πρωτόγνωρη εμπειρία:

«Τους έδινε μια πρωτόγνωρη ικανοποίηση. Θα έλεγα ότι στη συντριπτική τους πλειοψηφία, ένιωθαν μια λύτρωση. Είναι για αυτούς μια ουσιαστική κοινωνική αναγνώριση».

«Νιώθω πραγματικά πάρα πολύ ευτυχής όταν δίνω Απολυτήριο και σου λένε «καλές δουλειές, να προχωρήσετε». Να βλέπατε με πόση συγκίνηση με κοιτάνε. Και δεν σας κρύβω ότι πάρα πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους σκύψανε να μου φιλήσουνε το χέρι. Δεν το έκαναν επειδή πίστεψαν ότι το πήραν με χάρη το απολυτήριο, αλλά επειδή τους είχε μείνει από παλιά αυτός ο σεβασμός που μας είχε μπει μέσα μας, προς τους δασκάλους. Είδα επίσης και την ψυχολογική αναταραχή που υπέστησαν εκείνη την ώρα. Έβγαλαν τον εαυτό τους, τη μαθητική ηλικία που δεν έζησαν και με έβλεπαν ως το δάσκαλο που δεν είχαν τότε και έπρεπε να δείξουν τον εαυτό τους».

4.3. Ελλιπής ενημέρωση του υποεκπαιδευμένου πληθυσμού

Στην κοινωνία του Περιστερίου, η ύπαρξη και η λειτουργία του Κέντρου Πιστοποίησης Απολυτηρίου Δημοτικού δεν είναι γνωστή, τόσο ανάμεσα στον εκπαιδευτικό κόσμο όσο και στους άλλους Φορείς και τις Υπηρεσίες της πόλης. Αυτό επιβεβαιώνεται από τις συνεντεύξεις που τίθονται στο παράρτημα. Μόνο ο Προϊστάμενος Γραφείου, ως όφειλε, δηλώνει την ύπαρξη του Κέντρου Πιστοποίησης και η ίδια η Διευθύντρια του 2ου Δ. Σ. και υπεύθυνη λειτουργίας του:

«Το μάθανε βεβαίως μέσα από τις σχολικές μονάδες, από τους Διευθυντές οι οποίοι συγκράτησαν αυτήν την δυνατότητα. Γιατί υπάρχουν και πολλοί διευθυντές που δε συγκράτησαν αυτήν την πληροφορία, ότι δηλαδή έχει δημιουργηθεί το τμήμα αυτό των ενηλίκων για την απόκτηση Τίτλου Σπουδών. Πιστεύω όμως ότι η συνεργασία με τους διευθυντές των σχολείων δεν είναι 100% αυτή που θα έπρεπε. Γενικά, αλλά και από υπηρεσιακής πλευράς δεν είναι».

Φαίνεται ότι η ενημέρωση των ενδιαφερομένων γίνεται με αποτελεσματικότερο τρόπο μόνο μέσα στο εργασιακό ή κοινωνικό περιβάλλον που κινούνται και από άτομα τα οποία δεν είναι επιφορτισμένα με αυτό το καθήκον:

«Αρχίζουν να μαθαίνουν για τη δυνατότητα απόκτησης απολυτηρίου δημοτικού από εκεί που ξεκινούν. Από εκεί που ζητάνε το Απολυτήριο Δημοτικού για να τους το καταθέσουν, δηλαδή από τη δουλειά τους. Συνήθως κι επειδή στους ίδιους χώρους που εργάζονται υπάρχουν κι άλλοι αναλφάβητοι, υπάρχουν άνθρωποι μέσα στον περίγυρο της δουλειάς τους ή και διευθυντικά στελέχη, που τους κατεύθυναν να απευθυνθούν στο σχολείο της γειτονιάς τους που τελείωσαν ή στο Γραφείο της Διεύθυνσης. Και από εκεί πήραν την πληροφορία και ήρθαν».

Όσον αφορά την προσέλευση των αλλοδαπών, αυτή επετεύχθη για διαφορετικούς λόγους, όπως την ανετότερη ένταξη στον ελληνικό κοινωνικό ιστό και την εργασιακή τους κατοχύρωση:

«Η κοπέλα από το Πακιστάν έμαθε πάρα πολύ καλά τη γλώσσα, τόσο στον προφορικό, όσο και στον γραπτό λόγο για να μπορέσει να ανταποκριθεί στις αυξημένες ανάγκες. Να έχει επικοινωνία με τον κοινωνικό περίγυρο, στο να βρει μια δουλειά κτλ. Και αφού έφτασε σε αυτό το σημείο ωριμότητας της ελληνικής γλώσσας, σκόνταψε στο πώς θα το πιστοποιήσει. Από τότε πήρε βιβλία και διάβαζε για πάρα πολλά χρόνια από ό,τι μου είπε. Και μάλιστα, μετά την επιτυχία της, ζήτησε και άλλες «γραμματικές» για να μάθει περισσότερα. Και με βλέπει και στο δρόμο και με χαιρετάει. Νιώθει ευγνωμοσύνη. Η κυρία από τον Λίβανο νομίζω ότι παντρεύτηκε με Έλληνα».

Γενικότερα, τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους Αλλοδαπούς μπορούμε να πούμε ότι ο κυριότερος λόγος για τον οποίο προσέρχονται στο Κέντρο Πιστοποίησης είναι η επαγγελματική τους κατοχύρωση και την δυνατότητα αυτή την πληροφορήθηκαν από τον εργασιακό τους χώρο και όχι από τους Φορείς της τοπικής κοινωνίας. Μέχρι τη φάση της διενέργειας των εξετάσεων, δεν τέθηκε το ζήτημα της απόκτησης Απολυτηρίου Δημοτικού, πόσο μάλλον, στην απόκτηση περαιτέρω μόρφωσης και στην ανύψωση της πνευματική τους καλλιέργειας:

«Αλλά ήτανε όλοι τους πάρα πολύ ωραίοι άνθρωποι. Και επαναλαμβάνω διατηρούσαν μέσα τους τη ψυχολογία του μαθητή. Στο σημείο αυτό έχει σημασία νομίζω να σημειώσω ότι έχει αξία να ψάξουμε λίγο περισσότερο την ψυχολογία τους. Γιατί για παράδειγμα σταμάτησαν το σχολείο; Να τους ξαναενισχύσουμε τη διάθεσή τους για μάθηση. Αντί να πάνε στο καφενείο ή να κάτσουν μπροστά στις τηλεοράσεις, να πούνε: «Εγώ θα πάω στο σχολείο να ακούσω αυτό το θέμα». Κι αυτό πιστέψτε με θα είναι κάτι πάρα πολύ σπουδαίο».

4.4. Πώς θεμελιώνεται το θέμα του Κοινωνικού Αποκλεισμού

Το δικαίωμα στο βασικό αλφαβητισμό δεν επιτυγχάνεται μόνο με την ύπαρξη του Κέντρου Πιστοποίησης από τη στιγμή που εκεί γίνεται μόνο πιστοποίηση και όχι διδασκαλία των αναλφάβητων. Το ζήτημα του αποκλεισμού των υποεκπαιδευμένων πολιτών σχετίζεται κυρίως, με την έλλειψη ενημέρωσης των τοπικών αρχών σχετικά με την ύπαρξη του Κέντρου Πιστοποίησης. Αυτό έχει σαν άμεσο αποτέλεσμα όχι μόνο να μην ενημερώνεται ένα τμήμα του πληθυσμού για το συγκεκριμένο θεσμό, αλλά να μην τίθεται ως στόχος η περαιτέρω διεύρυνσή του, με απώτερο στόχο την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού στο δήμο. Πιο συγκεκριμένα:

α)Οι ενήλικες που συμμετείχαν στις εξετάσεις για πιστοποίηση των γνώσεών τους με σκοπό την απόκτηση του Απολυτηρίου Δημοτικού, δεν είχαν καμιά ευκαιρία μετά τη διακοπή των βασικών

σπουδών τους στο Δημοτικό για βελτίωση και ανανέωση των εκπαιδευτικών τους προσόντων. Ανεξάρτητα από τους λόγους της διακοπής του βασικού σχολείου, δεν είχαν τη δυνατότητα να εκπαιδευτούν πάνω στη συστηματική χρήση του μηχανισμού της ανάγνωσης, της γραφής και της εκτέλεσης των τεσσάρων βασικών αριθμητικών πράξεων. Οι ίδιες οι απαιτήσεις όμως της ζωής, τους έδινε ερεθίσματα μιας σχετικά μικρής χρησιμοποίησης του γραπτού δικτύου επικοινωνίας στις καθημερινές μικροσυναλλαγές, την ανάγνωση ενός περιοδικού ή εφημερίδας, το διάβασμα των υπότιτλων μιας τηλεοπτικής εκπομπής. Αυτές όμως οι δυνατότητες δεν αξιοποιούνται σαν βάση για την περαιτέρω εκπαίδευσή τους, μιας και δεν υπάρχει στο επίπεδο αυτό, ο χώρος και τα μέσα με τα οποία θα μπορέσουν να διευρύνουν το εκπαιδευτικό τους επίπεδο.

β) Παρ' όλες τις σχετικές εντολές της Υπηρεσίας Εκπαίδευσης, το Κέντρο Πιστοποίησης δεν είναι γνωστό στους καθ' ύλην αρμόδιους: η Δημοτική Επιτροπή Παιδείας, οι Σχολικοί Σύμβουλοι, οι Διευθυντές των Σχολικών Μονάδων, οι Σύλλογοι Διδασκόντων, το Σωματείο των Εκπαιδευτικών, η Ένωση Γονέων και οι επιμέρους Σύλλογοι Γονέων, τα Εργατικά Σωματεία, η τοπική κοινωνία στο σύνολό της, δε φαίνεται να γνωρίζουν την ύπαρξη του θεσμού και πολύ περισσότερο δεν παίρνουν καμία πρωτοβουλία για την ενημέρωση του κοινού και ειδικότερα των πολιτών αυτών που δεν έχουν Απολυτήριο Δημοτικού, στα πλαίσια της εκστρατείας καταπολέμησης του αναλφαβητισμού. Χαρακτηριστική είναι η ειλικρινής απάντηση της Αντιδημάρχου και υπεύθυνης Παιδείας του Δήμου Περιστερίου Ν. Ευσταθιάδου:

> «Να σου πω κάτι που εκθέτει εμένα και θα τρελάνει εσένα; Ότι τώρα το ακούω αυτό από εσένα; Υπάρχει τέτοιο Κέντρο Πιστοποίησης; Και αναρωτιέμαι, επειδή δεν ήρθε κανένας αντιδήμαρχος από πριν να μου παραδώσει. Δε βρήκα ούτε αρχεία. Τα αρχεία για να καταλάβεις ήταν κάτι υποτυπώδη και τα ξεκινήσαμε τώρα. Λοιπόν, τώρα μαθαίνω για αυτό και θεωρώ ότι τουλάχιστον θα έπρεπε να με ενημερώσει για αυτά ο προϊστάμενος της πρωτοβάθμιας που ανήκει η υπηρεσία αυτή. Και να πω ότι δεν έχω κάνει μαζί με τους προϊσταμένους ραντεβού και δε κουβεντιάσαμε για τα προβλήματα εκπαίδευσης; Έπρεπε να μου πει ο προϊστάμενος: «Εμείς έχουμε αυτές τις δυνατότητες στο Περιστέρι». Και να μου κάνει εκείνος την πρόταση κι ας μου ρίξει εμένα το μπαλάκι».[658]

Το πρόβλημα της μη ενημέρωσης των αρμόδιων φορέων φαίνεται εκ πρώτης όψεως ότι είναι ζήτημα καθαρά διαδικαστικό. Η πραγματικότητα όμως δείχνει ότι **συνειδητά** ή **ασυνείδητα** σπρώχνεται στο **περιθώριο** της εκπαιδευτικής διαδικασίας: Από τον εκπαιδευτικό κόσμο διότι θα επιβαρύνει την εκπαιδευτική πράξη με ένα πρόσθετο καθήκον. Από την Τοπική Αυτοδιοίκηση διότι δεν έχει μια πρότερη ασχολία για την αντιμετώπιση εκπαιδευτικών θεμάτων που άπτονται της **εκπαίδευσης ενηλίκων** και εξαντλείται σε ζητήματα αντιμετώπισης των λειτουργικών προβλημάτων των σχολείων. Από τους φορείς των Εργαζομένων διότι το πρόβλημα της Παιδείας κατανοείται μόνο ως θέμα, για τους υπό εκπαίδευση μαθητές. Από την κοινωνία στο σύνολό της διότι δε θεωρεί ότι έχει σημασία για την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της υποεκπαίδευσης στις κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού που το αντιμετωπίζουν.

γ) Ο τρόπος λειτουργίας του Κέντρου Πιστοποίησης Απολυτηρίου Δημοτικού μπορεί να αποτελέσει το παράδειγμα για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων σχετικά με την οργάνωση ενός σχεδίου καταπολέμησης του αναλφαβητισμού στην τοπική κοινωνία. Ουσιαστικά στηρίζεται στη φιλοτιμία και την εθελοντική προσφορά των δασκάλων του 2ου Δημοτικού Σχολείου και ειδικά της Διευθύντριας του. Για κάθε όμως τέτοια προσφορά, η οποία δεν αναγνωρίζεται, ούτε πρέπει να αναγνωρίζεται κατ' ελάχιστο από τον κοινωνικό περίγυρο αλλά να αποτελεί υποχρέωση του κάθε εγγράμματου πολίτη, θα πρέπει να εκτεθούν τα βαθύτερα κίνητρα τα οποία ωθούν έναν άνθρωπο να εμπλακεί στα παραπάνω:

> «Μπορώ να πω, ότι η διάθεσή μου για να αναλάβω αυτό που μου πρότεινε ο Προϊστάμενος, έγινε με μεγάλη χαρά. Επειδή ειλικρινά αισθάνομαι πολύ ωραία που κουβεντιάζω μαζί σας για αυτό το θέμα, μπορώ να σας εκμυστηρευτώ και από πού αντλείται η διάθεση αυτή. Δεν σας το κρύβω, ότι είμαστε 7 αδέρφια που έχουμε σπουδάσει και τα 7. Είχαμε μια μάνα βράχο, αλλά αναλφάβητη. Επειδή όμως η μάνα μας έμενε συχνά μόνη της, θέλαμε να της στείλουμε χρήματα. Βλέπαμε ότι δεν μπορούσε να

---

[658] ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΟΥ Ν, Αντιδήμαρχος Περιστερίου, Πρόεδρος ΔΕΠ, παράρτημα, σελ. 33.

υπογράψει την επιταγή όταν την έφερνε ο ταχυδρόμος. Αυτή η δυσκολία, ειδικά για μένα που είχα σπουδάσει δασκάλα, έπρεπε να λυθεί. Γιατί πρέπει να σας πω ότι ένιωθα μια συντριβή μέσα μου για αυτό το πράγμα. Ίσως κι αυτό να εξηγεί το γεγονός ότι πήρα πολύ σοβαρά τη δουλειά μου, της δασκάλας, και ήθελα με πάθος να μάθω τα παιδιά του κόσμου γράμματα. Και είμαι περήφανη για αυτά που έχω προσφέρει. Και ήταν αυτή η πορεία, η ψυχολογική εξάρτηση που είχα με την περίπτωση της μητέρας μου. Και να σας πω τι έκανα όταν συνειδητοποίησα τον αναλφαβητισμό της μάνας μου, ένα όμορφο. Δεν επιχείρησα να της μάθω γράμματα. Είχε τόσες πολλές ασχολίες. Αλλά μόλις πέθανε ο πατέρας μου, το 1984 και την πήραμε πλέον μαζί μας, καταλάβαμε ότι χρειάζονταν το τηλέφωνο, ιδίως για περίπτωση ανάγκης. Μέχρι τότε πήγαινε στα γειτονόπουλα γιατί δεν ήξερε τους αριθμούς. Επήρα ένα χαρτάκι κι έβαλα τους αριθμούς στο καντράν του τηλεφώνου. Δίπλα έβαλα τις φωτογραφίες των παιδιών και παραδίπλα και με αντίστοιχα χρώματα αντιστοίχιζα τα κατάλληλα νούμερα με χρώματα. Κι επειδή καταλάβαινα ότι ήταν ψυχοφθόρο να της μάθω γράμματα, επέμενα. Τελικά έμαθε μόνο το τηλέφωνο της θείας μου. Κι αισθανόμουν ωραία μέσα μου. Θέλω να πω με όλα αυτά, ότι όλες αυτές τις εμπειρίες τα μετέφραζα σε χαρά και ενέργεια για αυτούς τους ανθρώπους. Αλλά μπορώ να πω και κάτι ακόμη; Έχω γνωρίσει αρκετούς συναδέλφους που έχουν αναλφάβητους γονείς. Αλλά ξέρετε τι έχω καταλάβει τόσα χρόνια. Ότι όλοι αυτοί είχαν κάτι πολύ μεγάλο. Είχαν περηφάνια, είχαν κοινωνική μόρφωση και δε νομίζω ότι πρόσφεραν στα παιδιά τους μόνο οι γονείς που είχαν πτυχία, που ήταν γραμματιζούμενοι, αλλά και άνθρωποι σαν τη μητέρα μου πρόσφεραν. Και μάλιστα νομίζω ότι ίσως πρόσφεραν και περισσότερα».

δ)Μέσα στα πλαίσια αυτά δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί από τους άμεσα ενδιαφερόμενους το αίτημα για την ουσιαστική λειτουργία του θεσμού. Τα άτομα αυτά έχουν αυτοενοχοποιηθεί σε σημαντικό βαθμό για την κατάσταση της υποεκπαίδευσής τους, έχουν μια αρνητική φόρτιση απέναντι σε κάθε μορφή εκπαίδευσης και ουσιαστικά αυτοαποκλείονται από τη διεκδίκηση προγραμμάτων, εκπαιδευτών και πόρων για τον ουσιαστικό αλφαβητισμό τους. Δεν στοιχειοθετείται, όμως, και ως αίτημα για την περίπτωση αλφαβητισμού αυτής της κατηγορίας, από κανένα Φορέα που σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα. Οι Σχολικοί Σύμβουλοι, οι Προϊστάμενοι Εκπαίδευσης και οι Διευθυντές των σχολικών μονάδων εκδηλώνουν μια πρωτοφανή νωχελικότητα στη στήριξη του παραπάνω θεσμού, παρόλο που είναι υποχρεωμένοι να τον γνωρίζουν και να τον στηρίξουν. Η ίδια κατάσταση άγνοιας παρατηρείται και από τα στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης που φαίνεται ότι ασχολείται αποκλειστικά με τα λειτουργικά προβλήματα των σχολείων και όχι με ποιοτικές δράσεις όπως αυτές που σχετίζονται με την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού.

ε) Για τη στήριξη και τη διεύρυνση του θεσμού αυτού προτείνονται:

-Σχέδιο δράσης για την ενημέρωση του υποεκπαιδευμένου πληθυσμού της πόλης με τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων Φορέων.
-Λειτουργία ειδικών Νυκτερινών Σχολείων εκμάθησης του μηχανισμού της γραπτής επικοινωνίας για Έλληνες και Αλλοδαπούς.
-Θεσμοθέτηση όλων των απαιτούμενων προϋποθέσεων για την ανεμπόδιστη προσέλευση στις προφορικές και γραπτές εξετάσεις, (πχ. εξασφάλιση πενθήμερης άδειας με πλήρης αποδοχές πριν τη διενέργεια των εξετάσεων).
-Καθιέρωση σε τοπικό επίπεδο Ειδικού Παρατηρητηρίου για το βασικό αλφαβητισμό του αναλφάβητου πληθυσμού που θα στελεχώνεται από εκπροσώπους κάθε Φορέα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΣΧΟΛΕΙΟ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ (Σ.Δ.Ε.)

5.1. Εισαγωγή

Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.) αποτελούν ένα δρόμο κοινωνικής και οικονομικής επανένταξης των νέων που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εννιάχρονη εκπαίδευση, δηλαδή δεν έχουν αποκτήσει απολυτήριο Γυμνασίου. Στη βάση αυτή τέθηκε ως αρχικός σκοπός της λειτουργίας των Σ.Δ.Ε., η ενθάρρυνση και η δημιουργία δικτύων συνεργασίας ανάμεσα στο σχολείο, την τοπική κοινωνία, τον επιχειρηματικό κόσμο και την εκπαίδευση για την μαζική προσέλκυση νέων που εντάσσονται στην παραπάνω κατηγορία. Ήδη από το 1995, η Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στο κεφάλαιο «Πάλη κατά του Κοινωνικού Αποκλεισμού», είχε εντάξει ως πρώτο, το θέμα της κοινωνικής ένταξης των υποεκπαιδευμένων νέων. [659] Παίρνοντας μάλιστα υπόψη και την εμπειρία από άλλες χώρες υπογράμμιζε την ανάγκη εξεύρεσης διαφορετικών τρόπων αντιμετώπισης των ανισοτήτων που δημιουργούν η κοινωνία της πληροφορίας, η παγκοσμιοποίηση και η ανάπτυξη ενός πολιτισμού της επιστήμης και της τεχνολογίας.[660] Έτσι ξεκίνησε ένας κύκλος διαβουλεύσεων ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Η.Π.Α. και άλλες χώρες[661] για να ανταλλάξουν εμπειρίες και να θέσουν το πρόβλημα της

---

[659] *ΛΕΥΚΟ ΒΙΒΛΙΟ για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση. Διδασκαλία και Εκμάθηση. Προς την Κοινωνία της Γνώσης, Βρυξέλλες*, 29-11-1995, σελ. 47, (ελληνική μετάφραση). Στον πρόλογο του κεφαλαίου αναλύονται οι λόγοι που επιβάλλουν τη θέσπιση μέτρων κατά του **κοινωνικού αποκλεισμού** πολλών κατηγοριών πληθυσμού (μη πτυχιούχοι νέοι, ηλικιωμένοι εργαζόμενοι, μακροχρόνια άνεργοι, γυναίκες εντασσόμενες στην αγορά εργασίας). Για να παρεμποδιστεί η διαδικασία περιθωριοποίησης των κατηγοριών αυτών, το Λευκό Βιβλίο συστήνει στα κράτη- μέλη να αναλάβουν συγκεκριμένα μέτρα για τους νέους εκείνους που συναντούν δυσκολίες ένταξης στην αγορά εργασίας όπως τον πολλαπλασιασμό των περιόδων κατάρτισης, μέσω της δράσης των τοπικών οργανώσεων: «Διαπιστώνεται ότι είναι ανάγκη η ανάπτυξη επιχειρήσεων ένταξης, των "Workshops" και άλλων μεθόδων επανένταξης μέσω της άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας, σθεναρά πλαισιωμένης και με σκοπό την εξειδίκευση.... Το παρόν Λευκό Βιβλίο προτίθεται να δώσει έμφαση στην ανάγκη προώθησης κατά τρόπο υποδειγματικό δύο σειρών πειραμάτων που διεξάγονται σε ορισμένα κράτη- μέλη για την **καταπολέμηση του αποκλεισμού** και την ανάπτυξη του αισθήματος ότι κάποιος ανήκει κάπου. Πρόκειται για την υποστήριξη των εμπειριών του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας και της εθελοντικής υπηρεσίας προς τους νέους».

[660] Από το Λευκό Βιβλίο, πληροφορούμαστε, ότι αντίστοιχα με την Ευρώπη, στις Η.Π.Α., τη δεκαετία του 1980, δημιουργήθηκαν 500 σχολεία «εντατικής μάθησης» ("accelerated schools") σε ορισμένες αστικές συνοικίες που συνεχίζουν τη λειτουργία τους μέχρι σήμερα, χρησιμοποιώντας παραδοσιακούς και ταχείς παιδαγωγικούς ρυθμούς εκπαίδευσης ενηλίκων (σελ. 73). Στα σχολεία αυτά έγινε προσπάθεια να αντιμετωπιστεί η αποτυχία του 1/3 περίπου των «μαθητών υψηλού κινδύνου» στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση που παρουσίαζαν δύο έτη καθυστέρησης στη σχολική φοίτηση, ενώ το μισό εξ αυτών εγκατέλειπαν το σχολείο χωρίς πιστοποιητικό σπουδών. Στις περισσότερες των περιπτώσεων προέρχονταν από περιβάλλον μη ευνοημένων οικογενειών, φτωχό και από εθνικές μειονότητες που δεν μιλούσαν αγγλικά, ενώ σε μεγάλο ποσοστό ανήκαν σε μονογονεϊκές οικογένειες.

[661] Αναφέρεται στο Λευκό Βιβλίο η εμπειρία από το εκπαιδευτικό πρότυπο του Alyat Hanoar στο Ισραήλ, ο οποίος δημιούργησε ένα ίδρυμα για την εκπαίδευση εφήβων που αντιμετώπιζαν προβλήματα κοινωνικής ένταξης. Στο Ισραήλ ήδη, πριν από τη δημιουργία του κράτους, λειτούργησε ένα εκπαιδευτικό σύστημα των «εταιριών νέων» στο πλαίσιο διαφόρων κοινοτήτων - χωριών που επέτρεψε την υποδοχή και την ένταξη παιδιών- προσφύγων από την Ευρώπη χωρίς οικογενειακούς δεσμούς. Το σύστημα αυτό επέτρεψε την εκπαίδευση και ένταξη στη Ισραηλινή κοινωνία συνολικά 300.000 νέων με αποτέλεσμα το ποσοστό των "drop outs" (εκείνων που εγκατέλειψαν το πλαίσιο κατάρτισης) να μειωθεί σημαντικά. Επίσης αναφέρεται, ότι το αρχικό σχέδιο καταρτίστηκε στη Γερμανία του 1932 για να σώσει τα παιδιά των εβραϊκών οικογενειών από τις δυσμενείς διακρίσεις στον τομέα της απασχόλησης. Το εγχείρημα αυτό αποσκοπούσε στην ομαδική μετακίνηση αυτών των νέων στην Παλαιστίνη αναλαμβάνοντας την εκπαίδευση και την κατάρτισή τους στο πλαίσιο της «εταιρείας αυτόνομων νέων». Από το 1985 ανατέθηκε στο ίδρυμα νέα αποστολή με σκοπό την εκπαίδευση και ένταξη της νεολαίας των 50.000 Εβραίων της Αιθιοπίας που κι αυτοί μεταφέρθηκαν στο Ισραήλ. Στη δεκαετία του '90, τα σχολεία αυτά είναι ενταγμένα σε μια κοινότητα που αποτελείται μόνο από έφηβους σπουδαστές και από τους διδάσκοντες και το τεχνικό και διοικητικό προσωπικό. (βλ Λευκό Βιβλίο, όπ. π. σελ. 71).

υποεκπαίδευσης και του κοινωνικού αποκλεισμού των νέων σε νέες βάσεις. Στις διαβουλεύσεις αυτές, το πρόβλημα της υποεκπαίδευσης των νέων δε θεωρήθηκε ότι αποτελεί ένα καθαρά εκπαιδευτικό πρόβλημα αλλά για την άρση της κατάστασης αυτής απαιτείται ο συντονισμός των δράσεων των τοπικών δημόσιων αρχών και των άλλων μαζικών οργανώσεων που ενυπάρχουν σε μια περιοχή και έτσι ο προσανατολισμός στράφηκε στις **κοινωνικά αποκλεισμένες συνοικίες** των προαστίων των μεγαλουπόλεων.

Μέχρι το 1995, τέτοιες δράσεις, είχαν αναπτυχθεί ήδη στις Κάτω Χώρες, την Ισπανία και τη Γαλλία. Με βάση όλη αυτή την εμπειρία, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι επιβάλλεται η αξιοποίησή της για την καθολική εφαρμογή της «δεύτερης ευκαιρίας για εκπαίδευση», σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. Έτσι και στα πλαίσια του προγράμματος COMENIUS πέντε μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις (Αμβέρσα, Μπολόνια, Brandorf, Μασσαλία και Τορίνο) δημιούργησαν μια **εκπαιδευτική εταιρική σχέση** που αποσκοπούσε στην κοινωνική ένταξη, μέσω της αντιμετώπισης της σχολικής αποτυχίας των παιδιών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών. Αυτή την εμπειρία την υιοθέτησαν κι άλλα κράτη- μέλη και αποφάσισαν τη δημιουργία, εντός των «προβληματικών συνοικιών» των πόλεων, ενός κατ' εξαίρεση εκπαιδευτικού περιβάλλοντος του τύπου «ελεύθερες ζώνες», όπου θα κατοχυρώνεται η ιδέα της προσφοράς των «ίσων ευκαιριών».[662] Πιο συγκεκριμένα στο Λευκό Βιβλίο και στο κεφάλαιο «*Πάλη κατά του κοινωνικού αποκλεισμού*» αναφέρεται:

«Η ιδέα είναι απλή: να προσφερθεί στους νέους που έχουν **αποκλεισθεί** από το εκπαιδευτικό σύστημα ή που φαίνεται ότι θα αποκλεισθούν, τις καλύτερες δυνατές λύσεις κατάρτισης και την καλύτερη πλαισίωση για να τους ξαναδοθεί αυτοπεποίθηση. Αν το σχολείο αποτελεί μια «πρώτη ευκαιρία» για κάθε άτομο για ένταξή του στην κοινωνία, θα πρέπει να δεχτούμε ότι αυτό δεν ισχύει δυστυχώς για τα λιγότερο ευνοημένα άτομα τα οποία δεν έχουν συχνά το οικογενειακό κοινωνικό πλαίσιο που να τους επιτρέπει να επωφεληθούν από τη γενική κατάρτιση που παρέχεται στο σχολείο. Οι νέοι που αποκλείονται του σχολικού συστήματος αριθμούνται ενίοτε σε δεκάδες χιλιάδων στα μεγάλα πολεοδομικά συγκροτήματα. Χωρίς εξειδίκευση, δεν έχουν παρά ελάχιστη ελπίδα να βρουν απασχόληση και κατά συνέπεια να ενταχθούν στην κοινωνία. Με βάση πειράματα που έγιναν στα κράτη- μέλη είναι σαφές ότι η ανάκτηση του χαμένου πεδίου δεν θα πρέπει να γίνεται σε «σχολεία- γκέτο».

«Όλο και περισσότερο, τα σχολεία που βρίσκονται σε ευαίσθητες περιοχές αναπροσανατολίζονται ώστε να καθίστανται μηχανισμοί δεύτερης ευκαιρίας ή ακόμη εγκαθίστανται νέοι χώροι εκπαίδευσης που έχουν στη διάθεσή τους πρόσθετα μέσα συναρτήσει της θέσης τους. Σε αυτά τα σχολεία, ο στόχος είναι η βελτίωση της πρόσβασης στις γνώσεις προσφέροντας καλύτερους καθηγητές, προσαρμοσμένους ρυθμούς διδασκαλίας, παροχή νέων κινήτρων σε εκπαιδευτικές περιόδους εργασίας σε επιχειρήσεις, σε εξοπλισμό πολυμέσων και στη δημιουργία τάξεων περιορισμένου αριθμού μαθητών. Οι εμπειρίες δεύτερης ευκαιρίας απευθύνονται σε όλο το σχολικό πληθυσμό μιας προβληματικής συνοικίας χωρίς να γίνεται επιλογή μεταξύ εκείνων που είναι ικανοί να παρακολουθήσουν παραδοσιακού τύπου σχολεία και εκείνων που δεν είναι, ώστε να αποφευχθεί κάθε μορφή διάκρισης. Το παρόν Λευκό Βιβλίο προτίθεται να δώσει έμφαση στην ανάγκη προώθησης κατά τρόπο υποδειγματικό δυο σειρών πειραμάτων που διεξάγονται σε ορισμένα κράτη- μέλη για την **καταπολέμηση του αποκλεισμού** και την ανάπτυξη του αισθήματος ότι κάποιος ανήκει κάπου. Πρόκειται για την υποστήριξη εμπειριών του σχολείου δεύτερης ευκαιρίας και της εθελοντικής υπηρεσίας για τους νέους».[663]

---

[662] Παρόμοιες κατευθύνσεις είχαν δοθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και στο ΠΡΑΣΙΝΟ ΒΙΒΛΙΟ. Πιο συγκεκριμένα τονίζεται ότι στον τομέα των «ίσων ευκαιριών» πρέπει να περιλαμβάνονται οι στόχοι για συγκεκριμένες ομάδες που βρίσκονται στα όρια του **κοινωνικού αποκλεισμού** και ειδικά για τους νέους να δίνεται «εγγύηση» μιας θέσης εργασίας, δραστηριότητας ή χρήσιμης επαγγελματικής κατάρτισης με σκοπό την εξάλειψη των διακρίσεων στην αγορά εργασίας. Τονίζεται, επίσης, ότι η Κοινότητα πρέπει να πράξει επιπλέον μέτρα για την προώθηση και την ενθάρρυνση πολιτικών νεότητας για να αντιμετωπίσει το σοβαρό πρόβλημα της ανεργίας των νέων. (Βλ. ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ, Περίληψη της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Εργασιακών Σχέσεων και Κοινωνικών Υποθέσεων, σελ. 8 και 13, Λουξεμβούργο, 1994).

[663] ΛΕΥΚΟ ΒΙΒΛΙΟ για την Εκπαίδευση και την κατάρτιση, Διδασκαλία και Εκμάθηση. Προς την κοινωνία της Γνώσης, Αρ. καταλ. CB-CO-95-658-GR-C, Βρυξέλλες, 29-11-1995, σελ. 47.

Για την επίτευξη των στόχων που απέρρεαν από τη Λευκή Βίβλο, και κυρίως το κεφάλαιο για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, προτάθηκε από την Επίτροπο Ε. Cresson, να συμπεριληφθούν τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας στα άμεσα πειραματικά προγράμματα (experimental projects) της Ευρωπαϊκής Ένωσης:[664]

«Οι νέοι που **αποκλείονται** του σχολικού συστήματος αριθμούνται ενίοτε σε δεκάδες χιλιάδων στα μεγάλα πολεοδομικά συγκροτήματα. Με βάση τα πειράματα που έγιναν στα κράτη μέλη είναι σαφές ότι η ανάκτηση του χαμένου πεδίου δεν θα πρέπει να γίνεται σε σχολεία – γκέτο. Όλο και περισσότερο, τα σχολεία που βρίσκονται σε ευαίσθητες περιοχές αναπροσανατολίζονται ώστε να καθίστανται μηχανισμοί δεύτερης ευκαιρίας. Στόχος επίσης είναι, ενώ στις ευαίσθητες αυτές συνοικίες που καταρρέουν τα κοινωνικά και οικογενειακά πλαίσια, να ξαναγίνει το σχολείο ένας χώρος εμψύχωσης της κοινότητας, διατηρώντας, πέραν των ωρών της διδασκαλίας, την παρουσία των διδασκόντων. Ως στόχος του Σ.Δ.Ε. τίθεται να επανεντάσσει μέσα από έναν κύκλο κατάρτισης που θα οδηγεί στην απασχόληση τους μη πτυχιούχους νέους των προβληματικών συνοικιών των μεγαλουπόλεων προσφέροντας μια δεύτερη ευκαιρία εκπαίδευσης, μέσω αναπροσανατολισμού του σχολείου που βρίσκονται σ' αυτές τις συνοικίες ή μέσω της δημιουργίας νέων χώρων εκπαίδευσης».

Με βάση τις παραπάνω κατευθύνσεις δόθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή οδηγίες στα κράτη-μέλη για την ανίχνευση του επιπέδου της σχολικής αποτυχίας των ενηλίκων άνω των 18 ετών που δεν τελείωσαν την υποχρεωτική εκπαίδευση (στην Ελλάδα δεν τελείωσαν το Γυμνάσιο) και την επιλογή των πόλεων όπου θα μπορούσαν να λειτουργήσουν τα Σ.Δ.Ε.[665]

Στην Ελλάδα, ήταν ήδη διαπιστωμένο, ότι η σχολική διαρροή στο Γυμνάσιο και η μη ολοκλήρωση της δεύτερης βαθμίδας της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, κατείχαν ισχυρά ποσοστά. Όπως διαφαίνεται και από τον πίνακα 1 τα ποσοστά των νέων 19-24 ετών που δεν έχουν τελειώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση ανέρχονται στην ηλικιακή αυτή κατηγορία σε 8,6% για τις Γυναίκες και 11,8% για τους Άντρες, πράγμα που σημαίνει ότι ένας στους δέκα νέους, το 2000 δεν τελείωσε το Γυμνάσιο. Στην ηλικιακή κατηγορία των «25-29», όπου εντάσσεται κι αυτή στους νέους, το ποσοστό αυξάνεται κατά 3,5 μονάδες για τις Γυναίκες και τέσσερις περίπου μονάδες για τους Άντρες. Στις άλλες ηλικιακές κατηγορίες τα ποσοστά μη ολοκλήρωσης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης αυξάνονται εντυπωσιακά. Τρεις στους δέκα δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση στις ηλικίες «30-44», ενώ στην κατηγορία των «45-64» είναι έξι στους δέκα. Όσον αφορά το φύλο, ο δείκτης εκπαίδευσης διαφοροποιείται κατά ηλικιακή κατηγορία. Οι υποεκπαιδευμένες γυναίκες αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό στις ηλικιακές κατηγορίες των και «25-29», «30-44» και «45-64», ενώ μόνο στην πρώτη ηλικιακή κατηγορία (19-24) είναι σε ποσοστό και αριθμό, χαμηλότερα από τους άντρες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΜΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΝΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

	ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ %			
ΦΥΛΟ	19-24	25-29	30-44	45-64
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	8,5	11,8	34,7	69,9
ΑΝΔΡΕΣ	11,8	16,1	29,2	57,8

ΠΗΓΗ: EUROSTAR, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, α΄ εξάμηνο 2001.

---

[664] Ε. Cresson, εισήγηση προς το Συμβούλιο Υπουργών, 23-10-1995. Στο κείμενο διατυπώθηκαν πέντε κύριοι στόχοι: α) Να ενθαρρυνθεί ο ευρωπαίος πολίτης στην κατάκτηση νέων γνώσεων. β) Το σχολείο να πλησιάσει περισσότερο και να συνεργαστεί με τον κόσμο των επιχειρήσεων. γ) Να καταπολεμηθεί ο **κοινωνικός αποκλεισμός**. δ) Ο ευρωπαίος πολίτης να χρησιμοποιεί με επάρκεια τρεις γλώσσες που ομιλούνται σε χώρες της Ε.Ε. ε) Η επένδυση στην εκπαίδευση να θεωρείται ισοδύναμη με τις άλλες οικονομικές επενδύσεις.

[665] Στο Λευκό Βιβλίο στο κεφάλαιο «Απασχόληση» και σε σχέση με τις αδυναμίες που διαπιστώνονται στα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα αναφέρεται ότι «η πρώτη και μεγάλη αδυναμία έγκειται στο γεγονός του συγκριτικά χαμηλού επιπέδου επαγγελματικής κατάρτισης στην Κοινότητα και ειδικότερα ο υπερβολικά μεγάλος αριθμός νέων που εγκαταλείπουν το σχολικό σύστημα χωρίς να κατέχουν την απαραίτητη βασική επαγγελματική κατάρτιση». Σε άλλο σημείο αναφέρεται ότι «θα πρέπει να υπενθυμιστεί ότι πολυάριθμες εμπειρίες αποσκοπούσες να δώσουν μια «δεύτερη ευκαιρία» συνεχίζονται επί μακρού.

Τα ισχυρά ποσοστά μη ολοκλήρωσης της βασικής υποχρεωτικής εννιάχρονης εκπαίδευσης έχουν επισημανθεί και σε πολλές άλλες έρευνες.[666] Παρότι η καθιέρωση με νόμο της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης (μεταρρύθμιση του 1976) ήταν ένα πολύ σημαντικό βήμα προόδου για τα εκπαιδευτικά πράγματα του τόπου μας και επιδοκιμάστηκε από όλο τον πολιτικό κόσμο, δυστυχώς, δεν έφερε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, ούτε από πλευράς υποχρεωτικότητας, ούτε από πλευράς ενθάρρυνσης για ολοκλήρωση, από όλα τα παιδιά, αυτού του κύκλου της βασικής μόρφωσης. Τα ποσοστά διαρροής κατά το στάδιο της μετάβασης από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο παρέμειναν το ίδιο υψηλά πριν και μετά την κατάργηση ορισμένων αντιπαιδαγωγικών μέτρων, όπως ήταν η κατάργηση των εισαγωγικών εξετάσεων με τη μεταρρύθμιση του 1976, από την πρώτη βαθμίδα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Δημοτικό) στην δεύτερη (Γυμνάσιο).[667] Το πρόβλημα της διαρροής από το Γυμνάσιο πρέπει να ειδωθεί πρωτίστως ως πρόβλημα πολιτικού σχεδιασμού και ως βασικό περιεχόμενο εκπαιδευτικής πολιτικής. [668]

5.2. Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας στην Ελλάδα

Με βάση τις παραπάνω αρχές άρχισε στην Ελλάδα, παράλληλα με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να υλοποιείται η ιδέα για τη λειτουργία των Σ.Δ.Ε. με σκοπό την αντιμετώπιση της υποεκπαίδευσης των ενηλίκων, δηλαδή όσων δεν έχουν τελειώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση.[669] Τα Σ.Δ.Ε., ως μορφή συστηματικής εκπαίδευσης εντάσσονται στην **Εκπαίδευση Ενηλίκων** και στην Ελλάδα θεσμοθετούνται με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1997.[670]

---

[666] Στην Πανελλήνια Έρευνα για τον Αναλφαβητισμό που έγινε το 1998 από το ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΒΛΙΟΥ (σελ. 13), το εκπαιδευτικό προφίλ όσων δεν έχουν την εννεαετή εκπαίδευση (δεν πήγαν καθόλου ή ολοκλήρωσαν μόνο μερικές τάξεις του Γυμνασίου) υπολογίζονταν στο 14,5% του ενήλικα πληθυσμού. Συνολικά το ποσοστό των ερωτώμενων που δεν έχουν παρακολουθήσει 9 έτη εκπαίδευσης, σε οποιαδήποτε βαθμίδα φθάνει το 44,8%. Από αυτούς το ένα τέταρτο δεν έχει παρακολουθήσει καθόλου σχολείο ή έχει ολοκληρώσει μόνο μερικές τάξεις του Δημοτικού, σχεδόν οι μισοί έχουν ολοκληρώσει το Δημοτικό και οι υπόλοιποι έχουν παρακολουθήσει μερικές τάξεις Γυμνασίου.

[667] ΖΗΓΟΣ Σ., *ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΝΙΑΙΟ ΣΧΟΛΕΙΟ*, ΑΘΗΝΑ 1990, σελ. 182. Ο συγγραφέας επισημαίνει το γεγονός ότι κατά το σχολικό έτος 1974-75 φοίτησαν στην Α΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου 170.036 μαθητές και μετά 9 έτη κατά το σχολικό έτος 1982-83 (δηλαδή μετά έναν εννεαετή κύκλο υποχρεωτικής εκπαίδευσης) φοιτούσαν στην Γ΄ τάξη του γυμνασίου 126.407, ήτοι 43.629 λιγότεροι. «Ένας τέτοιος περίπου αριθμός μαθητών κάθε χρόνο δεν ολοκληρώνει τον εννεαετή κύκλο υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Και βέβαια, ούτε το κράτος (υπουργείο) ούτε κανένας άλλος φορέας γνοιάστηκε ποτέ να τεθεί υπό έλεγχο ο όποιος μηχανισμός «παραγωγής» ετησίως τόσων αγραμμάτων ή ημιαγράμματων».

[668] Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας που έγινε από τον Οργανισμό Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΕΕΚ) το 1994, σχεδόν η μισή μαθητική διαρροή στο Γυμνάσιο αφορά μαθητές που δεν παρουσιάζονται καθόλου στην Α΄ τάξη του Γυμνασίου. Η υπόλοιπη διαρροή αφορά μαθητές που εγκαταλείπουν τα μαθήματα στην Α΄ και Β΄ τάξη του Γυμνασίου, ενώ αμελητέα είναι η διαρροή που διαπιστώνεται στη Γ΄ τάξη. (Βλ. ΠΑΛΑΙΟΚΡΑΣΑΣ Σ.,- ΡΟΥΣΕΑΣ Π.,- ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ Β.: *Η Γυμνασιακή σχολική διαρροή στην Ελλάδα: Ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία*, στο ΣΧΟΛΙΚΗ ΑΠΟΤΥΧΙΑ, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου , Αθήνα 8-10-12-1996, σ.69).

[669] Μεταξύ των ετών 1997 και 1999, δεκατρείς πόλεις της Ε.Ε. ξεκίνησαν ισάριθμα πιλοτικά προγράμματα. Τον Ιούνιο του 1999 ιδρύθηκε ο Ευρωπαϊκός Σύνδεσμος Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας που συμμετείχαν οι πόλεις: Barcelona, Bilbao (Ισπανία), Berkovitsa (Βουλγαρία), Catania (Ιταλία), Chalons-en-Champagne, Marseille, Mulhouse, Nimes, Parish (Γαλλία), Cologne (Γερμανία), Copenhagen, Sven Borg (Δανία), Heerlen, Schiedam (Ολλανδία), Leeds (Αγγλία), Malmo, Norrkoping (Σουηδία), Riga (Λιθουανία), Seixal (Πορτογαλία), Περιστέρι, Νεάπολη, Ηράκλειο, Πάτρα, Αχαρνές (Ελλάδα).

[670] Ν. 2525/1997, άρθρο 5, ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ, Αρ. Φύλου 188, 23-9-1997, σελ. 6.674. Στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 5 αναγράφεται ότι η ίδρυση των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας έγινε με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών. Στην β΄ παράγραφο η ίδρυση των Σ.Δ.Ε. γίνεται ύστερα από εισήγηση του Ινστιτούτου Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων και μετά από συνεργασία με τους τοπικούς Ο.Τ.Α. Στις ακόλουθες παραγράφους περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο θα εφαρμοστούν ειδικά ταχύρυθμα προγράμματα δημοτικής και γυμνασιακής εκπαίδευσης (με τη σύμφωνη γνώμη του ΥΠΕΠΘ, του Ι.Δ.ΕΚ.Ε. και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου) και ορίζονται οι κατηγορίες εκπαιδευτικών που θα εργάζονται στα Σ.Δ.Ε. είτε ως αποσπασμένοι (ολική ή μερική απόσπαση) είτε ως αναπληρωτές εκπαιδευτικοί. Στην τελευταία παράγραφο αναγράφεται η ισοτιμία του πτυχίου που θα δίνεται στους αποφοίτους: «*Στους αποφοίτους των Σ.Δ.Ε. χορηγείται απολυτήριος τίτλος, ισότιμος προς το απολυτήριο του Γυμνασίου*».

Εποπτεύονται από το Υπουργείο Παιδείας, το οποίο και αναθέτει την ευθύνη λειτουργίας τους στη Γενική Γραμματεία Επιμόρφωσης Ενηλίκων (Γ.Γ.Ε.Ε.).[671] Η Γ.Γ.Ε.Ε. με τη σειρά της αναθέτει στο Ι.Δ.ΕΚ.Ε. το ρόλο του φορέα υλοποίησης του θεσμού των Σ.Δ.Ε. όπου και συγκροτείται η Ομάδα Έργου του προγράμματος «Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας».[672]
Η προπαρασκευή για την υλοποίηση των Σ.Δ.Ε. περιλάμβανε, αρχικά, τη δημιουργία ενός ευέλικτου προγράμματος σπουδών, προσαρμοσμένο στην ιδιαιτερότητα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Παράλληλα, και στα πλαίσια της αντιμετώπισης της ανεργίας, η κατεύθυνση που δόθηκε ήταν να δημιουργηθεί ένα προσαρμοσμένο **αναλυτικό πρόγραμμα**, σύμφωνα με τις **τοπικές ανάγκες** και τις τοπικές ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής και τα Σ.Δ.Ε., να αποκτήσουν τη δική τους νομική προσωπικότητα και να συμβαδίσουν με τη λογική της αποκέντρωσης.[673] Να μπορεί δηλαδή ένας Δήμος να ιδρύει αυτοτελώς τέτοια σχολεία και να μην εξαρτώνται τα Σ.Δ.Ε. αποκλειστικά από το σχεδιασμό του προγράμματος σπουδών και τη χρηματοδότηση του Κεντρικού Κράτους και της Ε.Ε.[674] Όσον αφορά τα κριτήρια επιλογής των Δήμων στα οποία θα λειτουργήσουν τα Σ.Δ.Ε. αυτά θα καθορίζονταν από το πόσο υψηλό είναι το ποσοστό της ανεργίας, το βαθμό απόκλισης στα επίπεδα εκπαίδευσης του πληθυσμού ανάμεσα σε διάφορες ηλικιακές κατηγορίες, τη σχολική αποτυχία μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα και την έλλειψη οργανωμένου δικτύου επαγγελματικού προσανατολισμού των νέων».[675]
Έτσι, το 1997, ανακοινώθηκε ότι θα λειτουργήσει στο **Περιστέρι** το πρώτο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας στην Ελλάδα, με τη σύμπραξη των Δήμων της **Αθήνας** και της **Νίκαιας**. Στη συνέχεια ακολούθησαν οι Αχαρνές, το Ηράκλειο Κρήτης, η Νεάπολη Θεσσαλονίκης και η Πά ρα και συνολικά, μέχρι το 2003, παρακολούθησαν τα μαθήματα πάνω από 400 σπουδαστές.[676] Επίσης

---

[671] Η Γ.Γ.Ε.Ε. σε σχετικό κείμενό της με τίτλο «*Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Κοινωνία της Μάθησης*» (Απρίλιος 2001) από τον Γενικό Γραμματέα της, Χ. Δούκα μας ενημερώνει για τους νέους προσανατολισμούς: «Σήμερα έχουμε αντιληφθεί ότι κανένα πρόγραμμα κατάρτισης- εκπαίδευσης δεν μπορεί να υποστηρίζει τη ζωή του κάθε ατόμου, αν το ίδιο δεν μπορέσει να θέσει σε λειτουργία διαδικασίες σχεδιασμού και επανασχεδιασμού των αρχικών του ικανοτήτων και δεξιοτήτων, ώστε να συμμετάσχει σε μια αναπτυξιακή πολιτική που προϋποθέτει πολυεπιδέξιους εργαζόμενους πολλαπλών καθηκόντων. Η δομή της εκπαίδευσης ενηλίκων συνδέεται οργανικά με τις άλλες δομές εκπαίδευσης, το σχολικό σύστημα, την τριτοβάθμια εκπαίδευση και τις εναλλακτικές μορφές της (Ανοιχτό Πανεπιστήμιο, Ινστιτούτο Δια Βίου Εκπαίδευσης). Το δίκτυο της «δια βίου μάθησης» χρειάζεται να συμπληρωθεί με την καθιέρωση αξιόπιστου συστήματος πιστοποίησης των αποκτώμενων δεξιοτήτων σε όλες τις μορφές εκπαίδευσης με στόχο την κοινωνική συνοχή».

[672] Αρχικά το Ι.Δ.Ε.Κ.Ε. είχε επιφορτιστεί αυτοτελώς την ευθύνη λειτουργίας των Σ.Δ.Ε. αλλά το καταστατικό του δεν εγκρίθηκε από το Συμβούλιο της Επικράτειας με αποτέλεσμα το Ι.Δ.ΕΚ.Ε., να ενταχθεί στη Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Γ.Γ.Ε.Ε.). Πιο συγκεκριμένα το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο έκρινε παράνομο, κατά πλειοψηφία, το Σχέδιο Προεδρικού Διατάγματος που αφορούσε την οργάνωση και διοίκηση του Ι.Δ.ΕΚ.Ε. που προβλεπόταν με το νόμο 2327/95 και αφορούσε την προώθηση της «δια βίου εκπαίδευσης». Στην απόφαση του Ε΄ Τμήματος του ΣτΕ επισημαινόταν ότι στο Σχέδιο Προεδρικού Διατάγματος εξαγγέλλονται «*κατά τρόπο γενικό και αόριστο*» οι σκοποί και οι στόχοι του ιδρυόμενου ινστιτούτου και υπάρχει ασάφεια και αοριστία σε ό,τι αφορά τα προσόντα του επιστημονικού και διοικητικού προσωπικού που θα επανδρώσουν το Ι.Δ.ΕΚ.Ε. Την περίοδο 2002-2003 το Ι.Δ.ΕΚ.Ε. είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με βασικό στόχο την τεχνολογική και επιστημονική υποστήριξη προγραμμάτων της Γ.Γ.Ε.Ε. και την υλοποίηση ενεργειών που αφορούν τη δια βίου μάθηση.

[673] Η Νικολοπούλου Β., προϊσταμένη της μονάδας προγραμμάτων του Ι.Δ.ΕΚ.Ε., το οποίο υλοποιεί την προσπάθεια που σχεδίασε η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, σε δηλώσεις της σχετικά με τη λειτουργία των Σ.Δ.Ε. ανέφερε ότι «στόχος μας είναι οι εκπαιδευόμενοι να ενισχυθούν σε κοινωνικούς ρόλους στην οικονομική τους ζωή. Να επιτύχουν πιο απλά την κοινωνική τους ανέλιξη». (βλ. εφ. Ελευθεροτυπία, 15-6-2003).

[674] Στην αρχική φάση λειτουργίας των Σ.Δ.Ε., η χρηματοδότησή τους εντάχθηκε στο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και στο ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ του ΥΠΕΠΘ, με χρηματοδότηση κατά 75% από την Ε.Ε. και 25% από το ελληνικό κράτος.

[675] Ι.Δ.ΕΚ.Ε., Ειδικό Έντυπο για τα Σ.Δ.Ε., σελ. 5-6. Σε αυτό αναφέρονται ότι είναι ανησυχητικά τα στοιχεία της σχολικής αποτυχίας του ενήλικα πληθυσμού της Αθήνας: Το 3,48% είναι οργανικά αναλφάβητο, ενώ είναι χαμηλά τα ποσοστά της ολοκληρωμένης φοίτησης στο Λύκειο (26,5%- 29,5%). Επίσης διαπιστώνεται το ποσοστό ανεργίας στο λεκανοπέδιο της Αθήνα (ως ποσοστό του ενεργού πληθυσμού) είναι αρκετά υψηλό, περίπου στο 7,5%, ενώ για το Περιστέρι εκτιμήθηκε ότι ανέρχεται στο 8,57%.

[676] Πιο συγκεκριμένα, το Σ.Δ.Ε. Αχαρνών (Αθήνα) ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 2001 και κατά το σχολικό έτος 2002-2003, φοίτησαν 81 εκπαιδευόμενοι (Α΄ και Β΄ έτος) ηλικίας 18-53 ετών. Την ίδια περίοδο ξεκίνησε τη λειτουργία του το Σ.Δ.Ε. Ηρακλείου και φοίτησαν το 2002-2003, 96 εκπαιδευόμενοι από 18-57 ετών με 14 εκπαιδευτικούς. Στο

τον Ιούνιο του 2003 ανακοινώθηκε ότι θα ξεκινήσει τη λειτουργία του, για το διδακτικό έτος 2003-2004, το Σ.Δ.Ε. Λάρισας, ενώ θα ακολουθήσει το Σ.Δ.Ε. Καρδίτσας.[677]
Το βασικό πρόβλημα που παρουσιάστηκε από την αρχή στη λειτουργία των Σ.Δ.Ε. ήταν η κατοχύρωσή τους στις τοπικές κοινωνίες ως μορφή συστηματικής εκπαίδευσης ενηλίκων και η σχέση τους με τις άλλες μορφές εκπαίδευσης, ιδίως των Νυχτερινών Σχολείων.[678] Όσον αφορά την αντιμετώπιση του οργανικού αναλφαβητισμού αυτό τίθεται στο περιθώριο παρότι αναγνωρίζεται σε σημαντικό πρόβλημα, αφού ένα σημαντικό μέρος των σπουδαστών συναντούν μεγάλα προβλήματα ανάγνωσης, γραφής και κατανόησης των κειμένων. Τα ζητήματα αυτά θα τα παρακολουθήσουμε μέσα από τη λειτουργία του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου.

5.3. Το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Περιστερίου

1.Το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Περιστερίου ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 2000.[679] Το αναλυτικό πρόγραμμα και το πρόγραμμα σπουδών είναι ταχύρυθμο. Διαρκεί 18 μήνες και χωρίζεται σε δύο 9μηνες περιόδους (δυο σχολικά έτη). Το εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα περιλαμβάνει 21 διδακτικές ώρες, και τα μαθήματα γίνονται από τις 16.30 έως τις 20.30. Διαφοροποιείται σημαντικά από τα αντίστοιχα αναλυτικά προγράμματα της τυπικής εκπαίδευσης, κυρίως ως προς τις αρχές, το περιεχόμενο, τη διδακτική μεθοδολογία και την αξιολόγηση των εκπαιδευομένων. Περιλαμβάνει τα εξής γνωστικά αντικείμενα: Ελληνική Γλώσσα (3 ώρες), Μαθηματικά (3), Πληροφορική (3), Αγγλικά (3), Κοινωνική Εκπαίδευση (3), Άνθρωπος και Περιβάλλον (2 ώρες), Τεχνολογία (1), Πολιτισμική Αγωγή (1), Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας (1). Ως υποβοηθητικό υλικό στη καθημερινή διδασκαλία των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων χρησιμοποιούνται βιβλία που καλύπτουν τρεις γνωστικές ενότητες: α) «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ» β) «ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ» γ) «ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ».[680] Στη

Σ.Δ.Ε. Νεάπολης Θεσσαλονίκης φοίτησαν 87 εκπαιδευόμενοι, 18-54 ετών και δίδασκαν 15 εκπαιδευτικοί. Στο Σ.Δ.Ε. Πάτρας φοίτησαν κατά την ίδια περίοδο 78 εκπαιδευόμενοι από 18-54 ετών με 11 εκπαιδευτικούς. Επίσης, σε κάθε Σ.Δ.Ε. στο διδακτικό προσωπικό εντάσσονταν ένας ψυχολόγος και ένας σύμβουλος σταδιοδρομίας.

[677] Στα νέα Σ.Δ.Ε. που λειτούργησαν το 2001 έγιναν ορισμένες προσαρμογές και διαφοροποίηση του προγράμματος (στο Σ.Δ.Ε. Μενιδίου δόθηκε έμφαση στη γλώσσα λόγω του χαμηλού επιπέδου των μαθητών, στο Σ.Δ.Ε. Ηρακλείου έμφαση στην αγροτική παραγωγή).

[678] Αξίζει να αναφέρουμε την ενδιαφέρουσα έρευνα του Α. Σπινάκη, καθηγητή του Πανεπιστημίου του Αιγαίου με θέμα «Η πιλοτική έρευνα στην περιοχή Σ.Δ.Ε. Αττικής» (δημοσιεύεται στο περιοδικό ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, τ.2., 2001). Η έρευνα έγινε σε νυχτερινά σχολεία και διερευνούνταν οι τρόποι επικοινωνίας των δυο διαφορετικών τύπων σχολείων, Νυκτερινών και Σ.Δ.Ε. Η άποψη του καθηγητή ήταν ότι μπορούν τα νυχτερινά σχολεία να αποτελέσουν χώρο άντλησης μαθητών για το Σ.Δ.Ε.: «Είχαμε μια σειρά ανοιχτών ερωτήσεων. Ζητούσαμε από τα παιδιά να περιγράψουν λόγους επιλογής ή μη του Σ.Δ.Ε. Κωδικοποιήσαμε το σύνολο των απαντήσεων και καταλήξαμε σε ορισμένα συμπεράσματα, τα οποία ελπίζω να είναι ενδιαφέροντα. Οι περισσότεροι θέλουν να πάρουν ένα «χαρτί», γνώση, μόρφωση. Θέλουν να πάνε στο Σ.Δ.Ε., αν είναι καλύτερο ή διαφορετικό από το εσπερινό. Έτσι εμφανίστηκαν οι λόγοι σε ανοιχτό κείμενο και μετά έγινε κωδικοποίηση. Στο Σ.Δ.Ε. ο Τίτλος Σπουδών ενδιαφέρει περισσότερο από τα εσπερινά, σε ένα ποσοστό 24%. Η γνώση, η μόρφωση αγγίζει μόλις το 21% για τα παιδιά του Σ.Δ.Ε., ενώ μόλις το 11% για τα παιδιά των εσπερινών. Η επαγγελματική κατάρτιση σε ποσοστά 34% και 11,5% αντίστοιχα».

[679] Το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Περιστερίου φιλοξενείται στο κτίριο του 14ου Ενιαίου Λυκείου (οδός Πόγραδετς, αρ. 5). Η επιλογή του έγινε με βάση την ευκολία πρόσβασης καθώς αυτό βρίσκεται στη συμβολή των Λεωφόρων Καβάλας και Θηβών όπου και συναντώνται οι κεντρικές λεωφορειακές γραμμές των Αθηνών προς τα δυτικά, της Νίκαιας προς Αθήνα και του Περιστερίου προς τους Δήμους του Πειραιά.

[680] Το βιβλίο «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ» χωρίζεται σε οχτώ ενότητες: «Ελληνική γλώσσα» με κείμενα από την εποχή του Ομήρου, «Η δύναμης της γλώσσας» (Α. Ρεγκάκος, Δ. Τσιρόγλου, Μ Ζ. Κοπιδάκη, Ρ. Mackridge), «Γλωσσικές ποικιλίες» (Ε. Ροΐδης, Ν. Καββαδίας, Δ.Κ. Βυζάντιος, Φ. Ντοστογιέφσκι, Μ. Καραγάτσης, Ουίλ. Σαίξπηρ, Ν. Εγγονόπουλος), «Γραφή» (National Geographic, Τ. Καραγεωργίου, Μ. Καλιότσος, «Άνθρωπος και περιβάλλον» Ν. Χουλιαράς με κείμενα από τη φύση και τον πολιτισμό, τη ζωή στις πόλεις και στην ύπαιθρο, το παρόν και το μέλλον του πλανήτη «Ταξιδεύοντας», «Ψυχαγωγία», «Ανθρώπινες σχέσεις», «Ο άνθρωπος πολίτης», «Στιγμές καθημερινότητας». Το βιβλίο «ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ» περιλαμβάνει μια ανασκόπηση της εξέλιξης του πολιτισμού και της κουλτούρας, την εξέλιξη του ευρωπαϊκού πολιτισμού, τον προσδιορισμό των εννοιών «πολυπολιτισμικότητα και ευρωπαϊκή ταυτότητα». Ακολουθούν οι αισθητικές θεωρίες και οι θεωρίες της αγωγής και της εκπαίδευσης, ζητήματα τέχνης και τεχνολογίας, «Αστικός χώρος, τοπία και πολιτισμός». Το βιβλίο «ΑΝΘΡΩΠΟΣ

διδασκαλία, τα βιβλία αυτά χρησιμοποιούνται παράλληλα με την επιλογή θεματικών ενοτήτων και την αξιοποίηση στοιχείων από πολλές πηγές (διαθεματική προσέγγιση της ύλης). Παρά τις αρχικές διακηρύξεις, το πρόγραμμα του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου δεν εξειδικεύεται σε κάποιο συγκεκριμένο μοντέλο ανάπτυξης της περιοχής, όπως της μικρομεσαίας επιχείρησης ή των κατασκευών, όπως γίνεται σε άλλα Σ.Δ.Ε. της Ελλάδας.[681]

«Το πρόγραμμα των Σ.Δ.Ε. είναι το ίδιο για όλα τα Σ.Δ.Ε. και προσανατολίζεται πάνω σε αυτό που λέμε εμείς «γραμματισμοί». Απλώς κάθε Σ.Δ.Ε. έχει τη δυνατότητα να προσθέσει κάποιες επιπλέον δραστηριότητες που να είναι προσαρμοσμένες στην τοπική ιδιαιτερότητα. Εμείς, στο Περιστέρι, δεν έχουμε κάτι τέτοιο και έχουμε διαθέσει τις δύο ελεύθερες ώρες του προγράμματος για κινηματογράφο, χορωδία, γενικά στον πολιτισμό».[682]

2. Σύμφωνα με την ιδρυτική διακήρυξη για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, δικαίωμα συμμετοχής έχουν οι ενήλικες που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εννιάχρονη εκπαίδευση και δεν κατέχουν Τίτλο Σπουδών Γυμνασίου. Οι λόγοι εγκατάλειψης του Γυμνασίου ποικίλουν. Σύμφωνα με τη Διευθύντρια του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου, η εγκατάλειψη του Γυμνασίου οφείλεται σε πολλούς παράγοντες: στις τραυματικές εμπειρίες που είχαν οι μαθητές από το σχολείο και ιδιαίτερα από την αυταρχική συμπεριφορά των καθηγητών, από το πιεστικό πρόγραμμα σπουδών και τη δυσνόητη γλώσσα των βιβλίων και από σοβαρά οικογενειακά και οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν:

«Στις συνεντεύξεις που τους παίρνουμε, η συντριπτική πλειοψηφία απαντά ότι είχαν τραυματικές εμπειρίες από καθηγητές. Υπάρχουν όμως και πιο λίγες περιπτώσεις όπου διάφορες οικογενειακές καταστάσεις, όπως διαζευγμένοι γονείς, «έπρεπε να βγω και να δουλέψω» κτλ., τους ανάγκασε να εγκαταλείψουν το σχολείο».

«Πράγματι, τα αναλυτικά προγράμματα του Γυμνασίου, απευθύνονται στα μεσαία στρώματα. Είναι ξένα για πολλά από τα παιδιά του σχολείου. Αλλά δεν ευθύνεται όμως για αυτό ο καθηγητής; Εντάξει, ο καθηγητής, λειτουργεί μέσα σε ένα δεδομένο κοινωνικό πλαίσιο. Θεωρώ όμως ότι έχει ένα μερίδιο ευθύνης, ένα σημαντικό μερίδιο ευθύνης, γιατί κοιτάξτε: απέναντι στο μαθητή και τα προβλήματά του βρίσκεσαι εσύ και όχι το Υπουργείο ή κάποιοι άλλοι. Εσύ πρέπει να έχεις μια αυξημένη ευαισθησία απέναντι σε αυτά και είτε θα αγωνιστείς μέσα από το συνδικάτο σου για να τα αλλάξεις, είτε θα προσπαθήσεις να επινοήσεις δικούς σου τρόπους για να τα αντιμετωπίσεις. Και δε θα λες «τέλος πάντων, δε θα κάτσω να ασχοληθώ μαζί σου και θα ασχοληθώ με αυτόν που είναι έτοιμος γλωσσικά κτλ.»

3. Με βάση τα στοιχεία που συγκεντρώνονται στην αρχή κάθε έτους από τη Γραμματεία του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου, το προφίλ των σπουδαστών που συμμετέχουν αποτυπώνεται, σε σχέση με το φύλο, την ηλικία και το εργασιακό καθεστώς στο οποίο βρίσκονται, ως εξής: Σε σχέση με το φύλο διαφαίνεται μια ισορροπία ανάμεσα στους άντρες και στις γυναίκες, γεγονός όμως που οφείλεται στην ισομερή κατανομή στα τμήματα από τη Διεύθυνση του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου και προκύπτει μετά τις συνεντεύξεις με τους υποψήφιους εκπαιδευόμενους, που γίνεται στην αρχή κάθε διδακτικού έτους.

Όσον αφορά την ηλικία, ο στόχος που μπαίνει από το Σ.Δ.Ε. είναι τα τμήματα να καλυφθούν από νέους που δεν έχουν κλείσει τα 30 χρόνια. Ο στόχος αυτός φαίνεται να επιτυγχάνεται σε ικανοποιητικό βαθμό, αφού το 43% του πρώτου έτους και το 78% του δεύτερου βρίσκονται στην κατηγορία αυτή. Το «νεανικό» στοιχείο της σύνθεσης του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου διαφαίνεται και από την οικογενειακή κατάσταση όπου, κατά μέσο όρο, το 59% είναι άγαμοι (39% στο α΄ έτος και 69% στο β΄ έτος). Όπως αναμενόταν, το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευομένων, σε σχέση με τους τρεις Δήμους που συμπράττουν για τη λειτουργία του Σ.Δ.Ε. (Αθήνας, Περιστερίου και

ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ» διαπραγματεύεται θέματα από την περιβαλλοντική προβληματική της ζωής του ανθρώπου τις τελευταίας δεκαετίες: συρρίκνωση της φύσης, κίνδυνος εξαφάνισης των οικοσυστημάτων, καταστροφή των δασών, μόλυνση των ποταμών, των λιμνών και των θαλασσών, το κυκλοφοριακό πρόβλημα κλπ.

[681] Σε πολλά από τα Σ.Δ.Ε. που λειτουργούν στους άλλους Δήμους της Ελλάδας τα προγράμματα σπουδών αντανακλούν τοπικές ανάγκες και ιδιομορφίες. Για παράδειγμα, το Σ.Δ.Ε. Μενιδίου δίνει μεγαλύτερο ενδιαφέρον στη γλώσσα, λόγω της πληθυσμιακής σύνθεσης της περιοχής από Αθίγγανους και Παλιννοστούντες ή το Σ.Δ.Ε. της Κρήτης στην αγροτική παραγωγή και τον τουρισμό.

[682] Βλ. συνέντευξη Τζουμάκα Α., Διευθύντριας ΣΔΕ Περιστερίου, τ. β΄, σελ. 47-52.

Νίκαιας) προέρχεται από το Περιστέρι. Αυτό εξηγείται για δυο λόγους: Αρχικά γιατί το ΣΔΕ προπαγανδίστηκε με καλύτερο τρόπο σε σχέση με τους άλλους Δήμους και γιατί το πρόβλημα της μετακίνησης αντιμετωπίζεται πιο εύκολα προς το σχολείο που στεγάζεται το Σ.Δ.Ε. Περιστερίου, καθώς η Λεωφόρος Καβάλας και Θηβών είναι άμεσα προσπελάσιμες από όλες σχεδόν τις συνοικίες του Περιστερίου. Η οικονομική κατάσταση των εκπαιδευομένων, στο μεγαλύτερο ποσοστό, δηλώνεται ότι δεν είναι ικανοποιητική. Συγκεκριμένα και κατά μέσο όρο δηλώνει, ως μέτρια, το 50,5%, κακή το 11% και πολύ κακή το 13%. Συνολικά ένα ποσοστό της τάξεως 74,5% δεν έχει τα απαραίτητα οικονομικά μέσα για να ζήσει, γεγονός που μαρτυρά τη σύνδεση της **υποεκπαίδευσης** με τη **φτώχεια** και τον **κοινωνικό αποκλεισμό**. Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται και από τα ισχυρά ποσοστά των ανέργων στους εκπαιδευόμενους στα Σ.Δ.Ε. που αποτελούν κατά μέσο όρο το 37,5% των εκπαιδευόμενων. Το πιο ανησυχητικό στοιχείο, που συνδέεται άμεσα με τα χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα των εκπαιδευομένων στα Σ.Δ.Ε. αποτελεί το γεγονός, ότι στη συντριπτική τους πλειοψηφία (κατά μ.ό. 89%) έχουν εργαστεί στο παρελθόν, ενώ μόνο το υπόλοιπο 11% δεν έχει ενταχθεί καθόλου στην αγορά εργασίας. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με το ότι έχουν παρακολουθήσει κατά το παρελθόν, σε σημαντικό ποσοστό, προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, αναδεικνύει το πρόβλημα της **ανεργίας** των ατόμων αυτών, ένα από τα πιο σοβαρά κοινωνικά προβλήματα. Θεωρείται δε, ότι τα ελλιπή εκπαιδευτικά προσόντα, αποτελούν έναν από τους σοβαρότερους, αν όχι το σοβαρότερο παράγοντα, που τους οδηγεί στο φαύλο κύκλο της περιστασιακής εργασίας και της ανεργίας. Όσον αφορά τους εκπαιδευόμενους που εργάζονται, σε ποσοστό 75% έχουν πλήρη απασχόληση, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό εργάζεται με μερική απασχόληση ή ωρομίσθιοι. Από αυτούς το μεγαλύτερο μέρος εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα ή ελεύθεροι επαγγελματίες (κατά μ.ό. 64,5%). Επίσης, το 65% έχει μόνιμη εργασία και το υπόλοιπο μέρος εργάζεται σε προσωρινή ή εποχιακή βάση. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης δυο επιπλέον στοιχεία, όσον αφορά το εργασιακό προφίλ των εκπαιδευόμενων στο Σ.Δ.Ε. Περιστερίου: Αρχικά και σε σχέση με το είδος των επαγγελμάτων που δραστηριοποιούνται σήμερα ή κατά το παρελθόν, φαίνεται να επιβεβαιώνεται η εκτίμηση ότι οι υποεκπαιδευμένοι απασχολούνται σε επαγγέλματα χαμηλού κοινωνικού κύρους και περιορισμένης επαγγελματικής και κοινωνικής κινητικότητας. Όπως διαφαίνεται από το σχετικό πίνακα στους εν ενεργεία εργαζόμενους, τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης που έχουν παρακολουθήσει ή απασχολούνται, κινούνται στους εξής τομείς: μηχανές και συστήματα αυτοκινήτου, ψυκτικοί και υδραυλικοί, νοσηλευτική, κομμωτική, μαγειρική-ζαχαροπλαστική, αργυροχρυσοχόοι. Για τους άνεργους εκπαιδευόμενους στο Σ.Δ.Ε. Περιστερίου η κατανομή περιλαμβάνει την κατάρτιση και περιστασιακή απασχόληση στην κομμωτική, κοπτική-ραπτική, πωλήσεις, φωτογραφία, σχολή κρέατος και δημοσιογραφίας, νοσηλευτική. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το στοιχείο ότι το 25,5% των ανέργων και το 12% των εργαζομένων έχουν ήδη παρακολουθήσει μαθήματα κατάρτισης στους Η/Υ και ένα μικρό μέρος των δυο αυτών κατηγοριών έχουν ειδικευτεί σε εφαρμογές των Η/Υ (φωτογραφία, σχεδιασμός επίπλου).

Δεύτερον και σε σχέση με τα σχέδια για μετά την αποφοίτησή τους από το Σ.Δ.Ε. Περιστερίου, δηλώνεται από τους εκπαιδευόμενους που εργάζονται ότι έχουν σαφές επαγγελματικό σχέδιο σε ποσοστό 43%, ενώ για τους ανέργους το ποσοστό αυτό ανεβαίνει στο 47,5%. Τα ισχυρά ποσοστά προσδοκιών, τόσο από τους εργαζόμενους όσο και από τους άνεργους υποδηλώνουν την πίστη των εκπαιδευομένων στο θεσμό των Σ.Δ.Ε. ότι μπορεί να τους δώσει επαγγελματικά εφόδια για το μέλλον ή να τους βοηθήσει να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους σε άλλες παραγωγικές σχολές ή εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπως στα ΤΕΕ και στις Σχολές του ΟΑΕΔ (συγκεκριμένα δηλώνεται από το 71% των εργαζομένων εκπαιδευόμενων ότι θα το επιθυμούσαν σε ποσοστό 10% για να τους βοηθήσει να βρουν καλύτερη εργασία).

Η εμπιστοσύνη που δείχνουν στο θεσμό των Σ.Δ.Ε. αποτυπώνεται και από τους λόγους εγγραφής σε αυτό. Συγκεκριμένα οι άνεργοι εκπαιδευόμενοι αξιολογούν τη δυνατότητα απόκτησης απολυτήριου Γυμνασίου (σε ποσοστό 44%), την απόκτηση περισσότερων γνώσεων (34,5%).

Επίσης δηλώνεται ότι η επιλογή του Σ.Δ.Ε. έγινε διότι έχει σύντομη διάρκεια φοίτησης (32%) και δίνει τη δυνατότητα συνέχισης της εκπαίδευσης σε ποσοστό 24,5%.
Ανακεφαλαιωτικά θα λέγαμε ότι οι εκπαιδευόμενοι που προσέρχονται στο Σ.Δ.Ε. Περιστερίου επιθυμούν να έχουν μια εκπαίδευση συντομότερης διάρκειας σε σχέση με το Νυχτερινό Γυμνάσιο και προσδοκούν όχι μόνο αποκλειστικά στην απόκτηση του Απολυτηρίου Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας (ισότιμου με το Απολυτήριο Γυμνασίου) αλλά και στην παροχή ποιοτικής και αποτελεσματικής γνώσης που θα τους βοηθήσει στην επαγγελματική εξέλιξη και στην κοινωνική αναγνωρισιμότητά τους.

5.4. Τα προβλήματα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού

Στο δεδομένο αυτό πλαίσιο των βασικών αρχών των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας εμπλέκεται και το πρόβλημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, παρόλο που σε κανένα από τα επίσημα έγγραφα δεν αναφέρεται ως ευδιάκριτη κατηγορία. Αντίθετα, στα ιδρυτικά κείμενα των Σ.Δ.Ε. αναφέρονται ως στόχοι ορισμένα από τα προβλήματα που σχετίζονται με τον αναλφαβητισμό.
Στον πυρήνα του προγράμματος σπουδών στα Σ.Δ.Ε. τίθονται οι βασικές γνώσεις- δεξιότητες του εγγράμματου ανθρώπου: η γραφή, η ανάγνωση, οι αριθμητικοί υπολογισμοί, η γνώση μιας ξένης γλώσσας και η χρήση Η/Υ. Οι στόχοι αυτοί (που όπως εισαγωγικά έχουμε σημειώσει θεωρούνται προαπαιτούμενα για την άρση του οργανικού, λειτουργικού και τεχνολογικού αναλφαβητισμού) εντάσσονται στην ενίσχυση των εκπαιδευομένων στις απαιτούμενες κοινωνικές δεξιότητες με σκοπό την ενεργητική ένταξή τους στο άμεσο κοινωνικό περιβάλλον. Η βελτίωση του προφορικού λόγου και του γραπτού δικτύου επικοινωνίας τίθονται σε άμεση προτεραιότητα με σκοπό οι εκπαιδευόμενοι να διευκολύνονται ώστε να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις διαφορετικών κοινωνικών χώρων και πλαισίων επικοινωνίας, όπως είναι ο χώρος της εργασίας, των Μ.Μ.Ε., της διαφήμισης, της κοινωνικής και πολιτικής δραστηριοποίησης κλπ.
Με βάση την παραπάνω ιεράρχηση, το ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, τίθεται ως έμμεσο πλαίσιο αναφοράς της λειτουργίας των Σ.Δ.Ε., παρόλο που υπάρχουν εκπαιδευόμενοι που συναντούν σοβαρά προβλήματα στη χρήση του μηχανισμού της γραφής και της ανάγνωσης:

> «Εμείς, άτομα που να μην ξέρουν να διαβάζουν και να γράψουν απόλυτα, δεν έχουμε. Αλλά λειτουργικό αναλφαβητισμό, δηλαδή να μην μπορεί να διαβάζει και να γράφει με ευχέρεια στην ανάγνωση και να μην μπορεί να ξεχωρίσει τα κύρια σημείου ενός κειμένου, τα δευτερεύοντα σημεία και να σου πει μια περιληψούλα, έχουμε. Ή στα μαθηματικά, υπάρχει το πρόβλημα να μην μπορούν με άνεση να λύσουν ένα σύνθετο πρόβλημα των τεσσάρων πράξεων. Ο αναλφαβητισμός, ως μετρήσιμος μέγεθος, δεν υπάρχει στο Σ.Δ.Ε.».

Ως εκ τούτου, το ζήτημα του αναλφαβητισμού εντάσσεται σε ένα γενικότερο πλαίσιο αναφοράς που εμπεριέχει την καλλιέργεια των απαιτούμενων κοινωνικών δεξιοτήτων και πολλές φορές η αδυναμία χρήσης του μηχανισμού της γραφής και της ανάγνωσης αποδίδεται στη **δυσλεξία**, χωρίς αυτή όμως να έχει πιστοποιηθεί:

> «Υπάρχουν πολλοί που πραγματικά δυσκολεύονται. Διαβάζουν πολύ αργά, γράφουν με δυσκολία και με πολλά λάθη. Έχουμε όμως και περιπτώσεις με δυσλεξία. Αλλά βλέπουμε κι άλλους, που δεν έχουν χαρτιά (σ.σ. πιστοποιημένη δυσλεξία) αλλά οι συνάδελφοι που έχουν πλέον εμπειρία, λένε ότι μάλλον, έχουν δυσλεξία. Να πω κάτι τώρα. Σε αυτά τα θέματα έχουμε πρόβλημα. Ο θεσμός των Σ.Δ.Ε., επειδή είναι καινούριος, δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τέτοια προβλήματα. Δεν μπορώ να πω ότι είμαι ικανοποιημένη από τον τρόπο που τα αντιμετωπίζουμε, ίσως γιατί δεν έχουμε ειδική επιμόρφωση για θέματα όπως πχ. η δυσλεξία. Δηλαδή δεν μπορούμε να βοηθήσουμε ουσιαστικά έναν άνθρωπο που δεν ξέρει καλά να διαβάζει και να γράφει. Προσπαθούμε μόνο με την εμπειρία μας».

Με βάση την εμπειρία από τη λειτουργία τον πρώτο χρόνο εφαρμογής των Σ.Δ.Ε., η διάγνωση των **ειδικών μαθησιακών δυσκολιών** κατέστησε απαραίτητη την εφαρμογή ενισχυτικής και εξατομικευμένης διδασκαλίας που στόχευαν στην προσαρμογή των εκπαιδευομένων στη φιλοσοφία των μαθημάτων, καθώς και της διδασκόμενης ύλης στις ατομικές ιδιαιτερότητες και τις διαφορετικές ανάγκες τους. Έχοντας σαν δεδομένα ότι αφενός ο ρυθμός και ο τρόπος μάθησης δεν είναι ενιαίος για όλους τους ανθρώπους και αφετέρου ότι το γνωστικό αντικείμενο δεν είναι

ομοιογενές, αναδυόταν το ερώτημα μέσα στην καθημερινή διδακτική πράξη, κατά πόσο ο εκπαιδευτικός εφαρμόζοντας σύγχρονες μορφές διδασκαλίας (ομαδοσυνεργατική, εξατομικευμένη), μπορεί να ανταποκριθεί πλήρως στις ανάγκες των μαθητών που έχουν αυξημένες δυσκολίες μάθησης. Με βάση την εμπειρία των εκπαιδευτών και σε σχέση με το υπάρχον μαθητικό δυναμικό του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου, ο προβληματισμός προσανατολιζόταν, όλο και περισσότερο, ως προς το κατά πόσο είναι αναγκαία η ύπαρξη βοηθητικού προσωπικού και περισσοτέρων ειδικών εκπαιδευτικών για να αναλάβουν τη στήριξη και την επιπλέον εκπαίδευση των εκπαιδευομένων που αντιμετωπίζουν σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες:

«Να σου πω και κάτι ακόμα. Πρότεινα στο φορέα, στα κεντρικά, και δε ξέρω κατά πόσο θα δεχθεί να το υλοποιήσει, σε κάθε Σ.Δ.Ε. να υπάρχει και από ένας δάσκαλος. Γιατί κακά τα ψέματα, οι καθηγητές της δευτεροβάθμιας, οι μαθηματικοί, οι φυσικοί, ακόμη και οι φιλόλογοι που είναι γλωσσικό το μάθημά τους, δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν σε τέτοιες δυσκολίες. Οι σπουδές που έχουν κάνει και οι δεξιότητες που κατέχουν δεν αφορούν στο να πάρουν έναν άνθρωπο που δε ξέρει να διαβάζει και να γράφει. Υποτίθεται πως στο Γυμνάσιο, ο άλλος που έρχεται, ξέρει τουλάχιστον να διαβάζει και να γράφει. Και εδώ ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι να κάνει άλλα πράγματα».

Γενικότερα και για το σύνολο των εκπαιδευομένων ως παιδαγωγικό- διδακτικό μοντέλο υιοθετείται από τα Σ.Δ.Ε. η αντίληψη των «πολυγραμματισμών» και της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, σύμφωνα με την οποία ο γραπτός και προφορικός λόγος προσδιορίζεται από τον κοινωνικό χώρο στο πλαίσιο του οποίου αρθρώνεται. Κατά αυτόν τον τρόπο, στις διδακτικές μεθόδους που ενθαρρύνουν τη μαθησιακή διαδικασία περιλαμβάνονται η ομαδοκεντρική διδασκαλία, ο ελεύθερος διάλογος, η συνεργατική διδασκαλία (team teaching) και η μέθοδος project. Με βάση την εμπειρία των καθηγητών του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου, η χρήση ποικιλίας διδακτικών μεθόδων συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην επίτευξη των στόχων διδασκαλίας και στο ξεπέρασμα των δυσκολιών που παρουσιάζονται, εξαιτίας κυρίως της ανομοιομορφίας του επιπέδου των γνώσεων των εκπαιδευομένων.[683] Από αυτές τις μορφές διδασκαλίας, η ομαδοσυνεργατική αποτέλεσε τη συνηθέστερη μορφή διδασκαλίας και εφαρμόστηκε από όλους τους εκπαιδευτές σε όλα σχεδόν τα γνωστικά αντικείμενα.[684]

Όσον αφορά την ποιότητα της μάθησης και τη σύνδεση των εκπαιδευομένων με τα αντικείμενα μάθησης (πχ. εργασίες για ειδικά θέματα), αρκετοί εκπαιδευόμενοι υιοθέτησαν έναν τύπο αλληλοδιδακτικής μεθόδου και συνεργάσθηκαν στηρίζοντας ο ένας τον άλλο σε μαθησιακό επίπεδο.[685] Οι μορφές αυτές ακολουθήθηκαν τόσο για τη βελτίωση της επίδοσης στα επιμέρους

---

[683] Η εμπειρία αυτή σχετίζεται άμεσα με το θέμα της «Εκπαίδευσης των Ενηλίκων» στα πλαίσια της «Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης» και απαντά στο ερώτημα αν η διαδικασία της μάθησης και οι τρόποι επίτευξής της είναι αναγκαία σε όλα τα στάδια της ζωής του ανθρώπου και με ποια κίνητρα μπορούν να «πεισθούν» οι υποεκπαιδευμένοι ενήλικες να προσέλθουν σε οργανωμένες μορφές μάθησης. Σχετικά με την ενίσχυση κινήτρων μπορούμε να ανατρέξουμε στο βιβλίο της ΚΟΡΩΝΑΙΟΥ Α., «Εκπαιδεύοντας εκτός σχολείου. Η συμβολή των οπτικοακουστικών μέσων και των νέων τεχνολογιών», εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, 2002. Όπως τονίζει η κ. Κορωναίου στον πρόλογο του βιβλίου «Οι ποικίλες εμπειρίες της ζωής, ο ελεύθερος χρόνος, τα ΜΜΕ και οι νέες τεχνολογίες, το Διαδίκτυο αλλά και η εργασιακή δραστηριότητα είναι δρόμοι που οδηγούν ή δεν οδηγούν στην προσωπική ανάπτυξη, την ποιότητα ζωής και την ενεργητική συμμετοχή σε μια κοινωνία που βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη».

[684] Τη δυναμική της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας τη διατύπωσαν και οι εκπαιδευόμενοι στα πλαίσια μιας εργασίας: «Όταν κάποιος μαθητής έχει δυσκολίες στην προσαρμογή του στο σχολείο, για παράδειγμα να μην μπορεί να εκφραστεί, να μη συμμετέχει στο μάθημα και να μην επικοινωνεί με τους συμμαθητές του προτείνουμε να γίνονται ομαδικές εργασίες που σε αυτές να υπάρχει ελεύθερη συζήτηση μεταξύ μας».

[685] Η προσπάθεια συνέτεινε προς το σκοπό της ενθάρρυνσης ώστε να ολοκληρώνουν τις ατομικές και ομαδικές εργασίες τους, να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για τη διεξαγωγή συλλογικών δραστηριοτήτων και να τις εκτελούν με υπευθυνότητα. Ειδικά προς το τέλος του διδακτικού έτους 2002-2003, είχαν ουσιαστική συμμετοχή και κρίση στα θέματα του σχολείου και εξέλεξαν αντιπροσώπους για να συμμετέχουν ισότιμα στη διαδικασία εσωτερικής αξιολόγησης της σχολικής μονάδας, έκδοσαν το δικό τους περιοδικό με τίτλο «Φιλομάθεια», παρήγαγαν CD και βιντεοταινία με θέμα την τιμητική εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στο Σ.Δ.Ε. στη μνήμη του Οδυσσέα Ελύτη.

γνωστικά αντικείμενα, όσο και για την υλοποίηση μιας σειράς άλλων εξωσχολικών δραστηριοτήτων.[686]

Οι μέθοδοι αξιολόγησης που χρησιμοποιήθηκαν ήταν τόσο αυτές του τυπικού σχολείου, όσο και άλλες εναλλακτικές μέθοδοι, όπως φύλλα εργασίας, φάκελοι εργασιών των εκπαιδευομένων (portfolio), ατομικές και ομαδικές εργασίες:

«Στο σχολείο μας υπάρχουν πολλές καινοτομίες. Μία από αυτές είναι ότι δεν υπάρχει αριθμητική κλίμακα στην αξιολόγηση των εκπαιδευόμενων. Η αξιολόγηση είναι περιγραφική και απεικονίζει το ενδιαφέρον του εκπαιδευόμενου για τη μάθηση και την ανταπόκρισή του στις απαιτήσεις του προγράμματος σπουδών. Η περιγραφική αξιολόγηση αποδίδει χαρακτηρισμό επίδοσης και ξεκινά από το χαμηλότερο χαρακτηρισμό «απορρίπτεται», εάν δεν ανταποκρίνεται σε στοιχειώδεις απαιτήσεις και φθάνει μέχρι το «άριστα».

Κατ' αυτόν τον τρόπο, στις διαφοροποιημένες αξιολογικές διαδικασίες εντάχθηκε η ικανότητα του εκπαιδευομένου να κάνει χρήση από ένα ευρύ πεδίο συνδυαστικών δραστηριοτήτων που απαιτείται η χρήση του μηχανισμού της γραφής και της ομαδοσυνεργατικής διαδικασίας, όπως η εισαγωγή θεμάτων προς συζήτηση με πρωτοβουλία των εκπαιδευομένων, η κριτική άρθρων από εφημερίδες και περιοδικά, η χρήση πολυμέσων και η ενεργητική συμμετοχή τους σε διάφορες εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες.

5.5. Συνεργασία με τους τοπικούς φορείς

Στα ιδρυτικά κείμενα των Σ.Δ.Ε., ένας από τους βασικούς στόχους που τίθεται είναι η συνεργασία με τους Φορείς μιας περιοχής (Τοπική Αυτοδιοίκηση, ΟΑΕΔ, επιχειρηματικός κόσμος). Η βασική αυτή κατεύθυνση παραμένει ανενεργός διάταξη, τουλάχιστον όσον αφορά το Σ.Δ.Ε. Περιστερίου:

«Τώρα πάτε σε ένα άλλο ευαίσθητο σημείο, η «Αχίλλειος Πτέρνα». Με τους τοπικούς φορείς, κυρίως με την Τ.Α., η συνεργασία μας είναι σε επίπεδο πχ. χάλασε μια βρύση ή ξεκρεμάστηκε ένας πίνακας. Ο μόνος που γνωρίζει την ύπαρξη του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου ήταν ο κ. Δημητρακόπουλος (σσ. πρώην Δήμαρχος Περιστερίου) κι αυτό γιατί ήταν από αυτούς που υπέγραψαν την ιδρυτική συμφωνία. Γιατί στόχος είναι τα Σ.Δ.Ε. να τα φτιάχνουν οι Δήμοι. Ούτε με τον Α.Σ.Δ.Α. έχουμε συνεργασία».

«Με τις Υπηρεσίες Εκπαίδευσης δεν έχουμε καμία απολύτως σχέση. Ούτε καν επικοινωνία. Ούτε με τους Συλλόγους Εκπαιδευτικών. Τους καλούμε βέβαια στις δραστηριότητές μας. Κοιτάξτε, υπάρχει το εξής πρόβλημα, το οποίο δεν εστιάζεται ακριβώς με τους συλλόγους των εκπαιδευτικών, Εστιάζεται στο πρόβλημα διαθεσιμότητας και του χρόνου των συναδέλφων, όχι μόνο των συνδικαλιστών. Είναι πντιγμένοι στις υποχρεώσεις».

Τα όργανα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, γενικά η τοπική κοινωνία, δεν γνωρίζει το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Περιστερίου. Η άγνοια αυτή βασικά οφείλεται στην ίδια την έλλειψη ενημέρωσης των υπεύθυνων οργάνων για το θεσμό αυτό, που με τη σειρά τους δεν ενισχύουν το μηχανισμό ενημέρωσης που προβλέπεται, έτσι ώστε οι υποεκπαιδευμένοι του Περιστερίου να μάθουν σχετικά με τη δυνατότητα φοίτησης στο σχολείο αυτό. Η έλλειψη συνεργασίας ανάμεσα στο Σ.Δ.Ε. και το Δήμο Περιστερίου συνδέεται περισσότερο με την ίδια τη δομή και την οργάνωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης που χαρακτηρίζεται, ως προς τα ζητήματα της παιδείας και των προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής, από την απόλυτη εξάρτηση από το Κεντρικό Κράτος.

«Οι Δήμοι στις ευρωπαϊκές χώρες έχουν εξουσίες και πολύ σοβαρό ρόλο να παίξουνε στην τοπική κοινωνία. Εδώ, οι Δήμοι εξαρτώνται από την Κεντρική Διοίκηση. Έχουν επί παραδείγματι, εδώ οι Δήμοι αυτοτελής πόρους; Δεν είναι όμως μόνο ζήτημα πόρων. Εδώ στην Ελλάδα δεν έχουμε κοινοτική συνείδηση. Ο άλλος, έξω στην Ευρώπη, το πρώτο πράγμα στο οποίο απευθύνεται για κάποιο πρόβλημα,

---

[686]Μέσα στο πρόγραμμα σπουδών έχουν ενσωματωθεί **πολιτιστικές εκδηλώσεις**, τουλάχιστον μία φορά το μήνα, όπως επισκέψεις σε μουσεία και σε εκθεσιακούς χώρους, παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων και κινηματογραφικών ταινιών. Για την πραγματοποίηση της κάθε εκδήλωσης υπεύθυνοι ήταν, παράλληλα με τους εκπαιδευτικούς και οι ίδιοι οι εκπαιδευόμενοι, οι οποίοι προετοίμαζαν τις εκδηλώσεις με το κατάλληλο υλικό, συζητούσαν μεταξύ τους για τα αναμενόμενα αποτελέσματα και κατόπιν τις εντυπώσεις και τις εμπειρίες που αποκόμισαν.

είναι ο Δήμος. Εδώ, δε θα πας στο Δήμαρχο. Θα πας στο βουλευτή σου, στον υπουργό που γνωρίζεις, στον γραμματέα του τάδε κτλ.».

Ο βασικός όμως παράγοντας που εμποδίζει τη συνεργασία ανάμεσα στο Σ.Δ.Ε. και στα όργανα του Τοπικού Κράτους, κυρίως με το Δήμο Περιστερίου, σχετίζεται με το γεγονός της έλλειψης επιχειρησιακού σχεδίου για το τι ακριβώς μπορούν να κάνουν τα Σ.Δ.Ε., ποια είναι η λειτουργία τους στην τοπική κοινωνία και τελικά αν μπορούν να δώσουν διέξοδο σε σοβαρά κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι, όπως στο ζήτημα της **ανεργίας** που συνδέεται άμεσα με τον **κοινωνικό αποκλεισμό**:

«Αλλά για να το συνδέσω και με το προηγούμενο: ένας βασικός τρόπος που θα μπορούσε να συνδεθεί το Σ.Δ.Ε. με το Δήμο, το βλέπω και στα σχολεία του εξωτερικού, είναι οι Δήμοι να εξασφαλίζουν θέσεις εργασίας. Να μην σου πω, να επιδοτούνται οι μαθητές αυτοί. Εμείς, όχι μόνο επιδότηση δεν δίνουμε, αλλά όταν πας στο Δήμαρχο και του λες «Δήμαρχε, υπάρχουν 5 άτομα, τα οποία είναι στα όρια του **κοινωνικού αποκλεισμού** και εκτιμώ ότι έχουν φοβερή ανάγκη για δουλειά, για να μη χαθούνε» σου απαντά και σου λέει: «Δε μπορώ να κάνω τίποτα. Έχω δεμένα τα χέρια από τον ΑΣΕΠ» κτλ.».

Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι η προσδοκώμενη άρση του κοινωνικού αποκλεισμού για τα άτομα που εκπαιδεύονται στα Σ.Δ.Ε. δεν αίρεται παρόλο που για δυο 9μηνα βρίσκονται σε διαδικασία συνεχούς βελτίωσης των εκπαιδευτικών τους προσόντων. Η αδυναμία εύρεσης μιας σταθερής θέσης εργασίας οδηγεί κατ' αυτόν τον τρόπο στην αποκοπή και από τα άλλα βασικά κοινωνικά δικαιώματα όπως είναι η συμμετοχή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι και η πρόσβασή τους στα πολιτιστικά αγαθά. Η αποκατάσταση της τραυματικής σχέσης που είχαν με το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας και η σταθεροποίηση της χρήσης του στην καθημερινή ζωή (ανάγνωση εφημερίδων, περιοδικών, βιβλίων κλπ.) δεν μπορεί να άρει τον περιορισμένο κύκλο κοινωνικών δραστηριοποιήσεων και την ενημέρωση και την ψυχαγωγία αποκλειστικά από την τηλεόραση.

5.6. Συμπεράσματα

1. Η συλλειτουργία δύο τύπων σχολείων που απευθύνονται σε ενήλικες απόφοιτους του Δημοτικού Σχολείου (Νυχτερινό Γυμνάσιο και Σ.Δ.Ε.) και που χορηγούν ισοδύναμους τίτλους σπουδών δημιουργεί σύγχυση, ως προς τους σκοπούς του καθενός τύπου ξεχωριστά. Τα Νυχτερινά Σχολεία είναι υποβαθμισμένα στην τοπική κοινωνία και υποχρηματοδοτούμενα, σε αντίθεση με τα επαρκώς χρηματοδοτούμενα Σ.Δ.Ε. που κι αυτά αντιμετωπίζουν προβλήματα στη λειτουργία τους. Η σύγχυση αυτή και η έλλειψη στοιχειώδους επικοινωνίας μεταξύ τους δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στην καθιέρωση ενός ενιαίου τύπου αντιμετώπισης της υποεκπαίδευσης ενηλίκων. Αν συνυπολογισθεί ότι η έλλειψη επικοινωνίας ενυπάρχει και με το Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτήριου Δημοτικού (2ο Δημοτικό Σχολείο) τότε ανεπιφύλακτα συμπεραίνεται ότι δεν υπάρχει σχεδιασμένη παρέμβαση, σε επίπεδο εκπαιδευτικού συστήματος, για την αντιμετώπιση της υποεκπαίδευσης των ενήλικων. Επιπρόσθετα, οι στόχοι που τίθονται για τα Σ.Δ.Ε. για την άρση της υποεκπαίδευσης των ενηλίκων (άμεσος στόχος) και του αναλφαβητισμού (έμμεσος στόχος) δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά, εάν δεν υπάρχει κοινό σχέδιο δράσης ανάμεσα στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα και στην εκπαίδευση ενηλίκων και ιδιαίτερα, αν δεν σταματήσει η σχολική διαρροή από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο ή μέσα στο Γυμνάσιο, έτσι ώστε η εκπαίδευση ενηλίκων να παρέχει πραγματική εκπαίδευση και κατάρτιση στη βάση των σύγχρονων αναγκών της κοινωνίας και των απαιτήσεων της αγοράς εργασίας.

Επίσης, η ομάδα αναφοράς στην οποία απευθύνονται τα Σ.Δ.Ε. είναι αρκετά μεγάλη για τα πληθυσμιακά μεγέθη του Δήμου Περιστερίου. Όπως έχουμε ήδη σημειώσει στο κεφάλαιο για το εκπαιδευτικό επίπεδο στο Δήμο Περιστερίου, ο αριθμός όσων δεν έχουν τελειώσει την Υποχρεωτική Εκπαίδευση και κατέχουν μόνο το απολυτήριο του Δημοτικού ανέρχεται σε 38.918 που αποτελούν στο 31,40%. Από αυτούς οι Άντρες είναι 18.242 που αποτελούν το 46,9% και οι Γυναίκες 20.676 και 53,1%. Έτσι οι 200 περίπου εκπαιδευόμενοι που πήραν Απολυτήριο Γυμνασίου στα τρία χρόνια λειτουργίας του ΣΔΕ, δεν μπορούν να αντιπροσωπεύουν κάποιο

αξιόλογο ποσοστό από την κατηγορία των «Αποφοίτων Δημοτικού», που όπως σημειώσαμε προηγούμενα αποτελεί την πολυπληθέστερη από όλες τις άλλες κατηγορίες.

2. Το ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, δεν τίθεται ως άμεσος και μετρήσιμος στόχος, τόσο σε σχέση με τις προτεραιότητες και το περιεχόμενο του αναλυτικού προγράμματος σπουδών, όσο και κατά την αξιολογική φάση της επιτευξιμότητας των στόχων του προγράμματος. Ο αναλφαβητισμός παρόλο που ως έννοια έχει διευρυνθεί και συμπεριλαμβάνει όχι μόνο τον τύπο του σχολείου που κάποιος (δεν) έχει τελειώσει αλλά και μετρήσιμα ποιοτικά χαρακτηριστικά (βαθμός αναγνωσιμότητας και εκτέλεσης των βασικών μαθηματικών πράξεων, ενεργητική συμμετοχή στο γραπτό δίκτυο επικοινωνίας), εντούτοις δεν εξετάζεται ως μια διακριτή κατάσταση εκπαιδευτικής υστέρησης των εκπαιδευομένων. Όπως διαφαίνεται και από τη δομή του προγράμματος, την προσέγγιση της διδακτέας ύλης και τις προτεραιότητες που μπαίνουν από τους εκπαιδευτές στη καθημερινή διδακτική πράξη, ο προσανατολισμός δεν περιλαμβάνει το ζήτημα της αντιμετώπισης του οργανικού και λειτουργικού αναλφαβητισμού, παρότι αναγνωρίζεται ότι υπάρχουν εκπαιδευόμενοι που δεν έχουν κατακτήσει με επάρκεια το μηχανισμό της ανάγνωσης και της γραφής και των βασικών αριθμητικών υπολογισμών. Στα πλαίσια αυτά θεωρούμε απαραίτητο να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της στελέχωσης των Σ.Δ.Ε. με ειδικευμένους εκπαιδευτές ενηλίκων και την αναλυτικότερη επεξεργασία ειδικών διδακτικών μεθόδων και παιδαγωγικής για ενήλικες. Η δημιουργία «ειδικού σώματος εκπαιδευτών για ενήλικες», που να προέρχεται από το σώμα των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, θα βοηθήσει αποτελεσματικά στην καταπολέμηση του αναλφαβητισμού. Θα βοηθήσει επιπλέον, και ως προς το θέμα αυτό, στην οργανική σύνδεση του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος με τα Σ.Δ.Ε. και θα επιτρέψει τη σφαιρική ανάδειξη του προβλήματος του αναλφαβητισμού και της υποεκπαίδευσης, των μεθόδων αντιμετώπισής τους και τη δημιουργία ενιαίων κριτηρίων για την αξιολόγηση των παρεμβατικών δράσεων στους μαθητές και στους ενήλικες. Η ανάγκη αυτή, άλλωστε, διαπιστώνεται και από τη Διευθύντρια του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου που θεωρεί απαραίτητη τη στελέχωση του κέντρου με ειδικά εκπαιδευμένους δασκάλους, καθώς υπάρχουν μέσα στο σπουδαστικό δυναμικό των Σ.Δ.Ε., ενήλικες, που δεν έχουν κατακτήσει με επάρκεια το μηχανισμό της ανάγνωσης, της γραφής και της εκτέλεσης των τεσσάρων βασικών αριθμητικών πράξεων, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να παρακολουθήσουν ικανοποιητικά την εξέλιξη του προγράμματος. Οι σπουδαστές αυτοί αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα εξοικείωσης με το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας και η κατάσταση αυτή φαίνεται να μην αίρεται, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των εκπαιδευτών των Σ.Δ.Ε. (που προέρχονται αποκλειστικά από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση) και τις καινοτόμες διδακτικές προσεγγίσεις που εφαρμόζουν (ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, διαθεματική προσέγγιση της ύλης κτλ.). Αναδεικνύεται, επόμενα, ως πρωταρχικό στοιχείο για την εδραίωση του θεσμού των Σ.Δ.Ε., η άμεση αντιμετώπιση του προβλήματος του οργανικού και λειτουργικού αναλφαβητισμού για τους ενήλικες εκείνους που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικών υπολογισμών και επιθυμούν να εγγραφούν στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας. Το πρόβλημα αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί, είτε με την καθιέρωση προκαταρκτικού τριμήνου με κύκλο μαθημάτων εμπέδωσης του μηχανισμού της γραπτής επικοινωνίας, ως προϋπόθεση για την συνέχιση στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, είτε με τη δημιουργία αυτοτελούς Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας, που να απευθύνεται αποκλειστικά σε άτομα που δεν έχουν κατακτήσει με επάρκεια το μηχανισμό της γραπτής επικοινωνίας.

3. Στην ιδρυτική διακήρυξη για τα Σ.Δ.Ε. γίνεται λόγος για τη δημιουργία δικτύων συνεργασίας ανάμεσα στο σχολείο, την τοπική κοινωνία, τον επιχειρηματικό κόσμο και την εκπαίδευση με στόχο την επανασύνδεση με την εκπαιδευτική διαδικασία των νέων που έχουν απομακρυνθεί από την υποχρεωτική εκπαίδευση και δεν έχουν αποκτήσει απολυτήριο Γυμνασίου. Για τους Δήμους οι οποίοι συμπράττουν στη δημιουργία του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου και ειδικά για το Δήμο Περιστερίου (όπου συμμετέχουν οι περισσότεροι εκπαιδευόμενοι) στα δίκτυα συνεργασίας

περιλαμβάνονται: η Τοπική Αυτοδιοίκηση, τα Γραφεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, ο Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Δυτικής Αθήνας, ο ΟΑΕΔ, οι επιχειρηματικοί φορείς (πχ. Ε.Β.Ε. Περιστερίου). Αρχικά να σημειώσουμε ότι στους φορείς αυτούς δεν αναφέρονται στα ιδρυτικά κείμενα των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας τα τοπικά συνδικάτα και σωματεία εργαζομένων, όπως είναι τα Σωματεία Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η Ένωση Γονέων Περιστερίου, το Συνδικάτο Οικοδόμων κτλ. Η έλλειψη αυτής της αναφοράς, υποδηλώνει ότι ο προσανατολισμός των Σ.Δ.Ε. εστιάζεται αποκλειστικά σε φορείς ελεγχόμενους από το Κεντρικό και το Τοπικό Κράτος με τα οποία έχουν παράλληλο προσανατολισμό δράσης.

Πιο συγκεκριμένα και εστιάζοντας την ανάλυση στο Σ.Δ.Ε. Περιστερίου σε σχέση με τη συνεργασία των παραπάνω φορέων δεν φαίνεται να επιτυγχάνεται σε ικανοποιητικό βαθμό. Στην πραγματικότητα η συνεργασία του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου με τους τοπικούς φορείς δεν υλοποιείται ούτε στο βαθμό της ενημέρωσης και προσέλκυσης των υποεκπαιδευμένων νέων της περιοχής, ούτε εντάσσεται σε ένα καλά οργανωμένο σχέδιο βελτίωσης των εκπαιδευτικών προσόντων τους και απορρόφησής τους στην τοπική αγορά εργασίας.

Παρόλο που με την έναρξη της λειτουργίας του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου υπήρξε ένα οργανωτικό πλαίσιο ενημέρωσης από το Δήμο Περιστερίου, τη Γ.Γ.Ε.Ε. και το Ι.Δ.ΕΚ.Ε., εντούτοις, το Σ.Δ.Ε. Περιστερίου απομονώθηκε από την τοπική κοινωνία με την έναρξη της λειτουργίας του. Ποτέ δεν αποτέλεσε ειδικό θέμα στις συνεδριάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου Περιστερίου, πέρα από θέματα για την αντιμετώπιση λειτουργικών αναγκών. Δεν καταγράφεται, επίσης, κανενός είδους συνεργασία και συντονισμός των φορέων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, του Α.Σ.Δ.Α. και του τοπικού καταστήματος του Ο.Α.Ε.Δ. Δεν έγινε, επίσης, αυτοτελές θέμα στους εργατικούς φορείς και τα συνδικάτα της περιοχής. Γενικά το θεσμό του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου το γνωρίζουν ελάχιστοι, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να στοιχειοθετηθεί ως αίτημα και να οργανωθεί εκστρατεία ενημέρωσης και προσέλκυσης των υποεκπαιδευμένων ενηλίκων της περιοχής. Η ενημέρωση των ενδιαφερόμενων ενηλίκων γίνεται είτε μέσα από τους φοιτούντες και αποφοιτούντες των Σ.Δ.Ε. που λειτουργούν ως πολλαπλασιαστές, είτε μέσα από τις ανακοινώσεις της Γ.Γ.Ε.Ε., στον τύπο και τα Μ.Μ.Ε. Το γεγονός αυτό επαληθεύει την αρχική υπόθεση ότι τα πρωτοβάθμια όργανα που ενυπάρχουν στο Δήμο Περιστερίου δεν συντονίζονται σε σημαντικό βαθμό για εκπαιδευτικά και κοινωνικά ζητήματα. Η έντονη πολιτική αντιπαράθεση που τα χαρακτηρίζει για κεντρικά ζητήματα αλλά και στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας, αδυνατίζει τη δημιουργία επιμέρους μετώπων και κοινής συστράτευσης για την αντιμετώπιση οξυμένων κοινωνικών προβλημάτων όπως είναι η υποεκπαίδευση και ο αναλφαβητισμός.

Για το θεσμό των Σ.Δ.Ε. παρόλο που υπάρχει μια καταρχήν πολιτική συμφωνία των δυο μεγάλων πολιτικών κομμάτων (ΠΑ.ΣΟ.Κ. και Ν.Δ.) σε επίπεδο διακήρυξης, για την ύπαρξη και τη λειτουργία τους, εντούτοις δε μεταφέρεται προς τα κάτω, στην τοπική κοινωνία. Η πολιτική αυτή συμφωνία δε γίνεται αντικείμενο κοινής συμπόρευσης και περισσότερο εκφράζει μια apriori συμφωνία στις κατευθύνσεις και οδηγίες που δίνονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.[687] Τόσο οι δημοτικές παρατάξεις που στηρίζονται στα δυο αυτά κόμματα, όσο και οι φορείς που «ελέγχονται», δε γνωρίζουν καν την ύπαρξη των Σ.Δ.Ε. [688]

---

[687] Από τα άλλα πολιτικά κόμματα το Κ.Κ.Ε. δε συμφωνεί με την ύπαρξη των Σ.Δ.Ε. και θεωρεί ότι λειτουργούν στην υπηρεσία της αγοράς. Το Κ.Κ.Ε. προτείνει τη συνέχιση και ενδυνάμωση της Νυχτερινής Εκπαίδευσης για τους ενήλικες που δεν έχουν αποκτήσει απολυτήριο Γυμνασίου. «Ο στόχος των σχολείων αυτών δεν είναι να δοθεί μια δεύτερη ευκαιρία για σπουδές και για απόκτηση απολυτηρίου ισότιμου του Γυμνασίου, σε μαθητές 18-30 ετών, που εγκατέλειψαν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πράγμα που υποτίθεται γίνεται με 18 μήνες μαθήματα αλλά η προώθηση της ιδιωτικής επιχειρηματικής παρέμβασης στο χώρο της δημόσιας Παιδείας», (βλ. εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 27-6-2003). Ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ θεωρεί ότι τα ΣΔΕ θα μπορούσαν υπό προϋποθέσεις να βοηθήσουν στη μορφωτική ανάταση του ελληνικού λαού και την αντιμετώπιση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού (βλ. Θέσεις για την Παιδεία, Οκτώβριος 2003).

[688] Βλ. συνεντεύξεις βουλευτών, εκπροσώπων τοπικής αυτοδιοίκησης και φορέων, τ. β΄.

Στην πραγματικότητα, στα Σ.Δ.Ε., η μοναδική μορφή κινητικότητας που καταγράφεται από φορείς, είναι σε σχέση με την οριζόντια και κάθετη διασύνδεση των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας. Η κάθετη διασύνδεση επιτυγχάνεται με το Ι.Δ.ΕΚ.Ε. και τη Γ.Γ.Ε.Ε. και η οριζόντια μεταξύ των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας. Οι μορφές επικοινωνίας, ανταλλαγής εμπειριών και ανίχνευσης λύσεων στα προβλήματα που ορθώνονται καθημερινά στη λειτουργία των Σ.Δ.Ε. επιτυγχάνονται μέσα από συνεργασίες, ημερίδες και συνέδρια σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Τα κύρια θέματα όμως που απασχολούν αυτές τις συναντήσεις σχετίζονται περισσότερο με το περιεχόμενο λειτουργίας των Σ.Δ.Ε., τις μεθόδους διδασκαλίας, τη μετεκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτών καθώς και για ειδικά ζητήματα αξιολόγησης του παραγόμενου έργου. Δεν τίθονται τα θέματα της εναργέστερης δικτύωσης με την τοπική κοινωνία και τη δικτύωση του θεσμού στις τοπικές ιδιαιτερότητες. Η διαπίστωση αυτή μπορεί να οφείλεται σε δυο παράγοντες: Αρχικά στην αποσαφήνιση του περιεχομένου σπουδών και των διδακτικών μεθόδων που τίθονται στα πλαίσια της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα, είναι τομέας της εκπαίδευσης χωρίς ιδιαίτερη ανάπτυξη. Το γεγονός ότι στα Σ.Δ.Ε. απασχολούνται αποκλειστικά εκπαιδευτικοί από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, που δεν έχουν παρακολουθήσει κατά τη διάρκεια των βασικών τους σπουδών παιδαγωγικά μαθήματα (διδακτικές μεθόδους, αναπτυξιακή ψυχολογία κτλ.) αποτελεί ένα βασικό εμπόδιο που πρέπει να αρθεί, πόσο μάλλον όταν πρόκειται για ενήλικες. Έπειτα, τίθεται το θέμα της αποσαφήνισης των στόχων του Σ.Δ.Ε. Εάν τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας ιδρύθηκαν για να προσφέρουν κατάρτιση ή εκπαίδευση. Στα ιδρυτικά κείμενα των Σ.Δ.Ε. αναγράφεται ξεκάθαρα ότι ως αρχικός σκοπός τίθεται η βελτίωση των εκπαιδευτικών προσόντων των υποεκπαιδευμένων νέων που δυσκολεύονται να ενταχθούν ισότιμα στον κοινωνικό ιστό, στην αγορά εργασίας και βρίσκονται στις παρυφές του κοινωνικού αποκλεισμού. Παρόλο όμως που δίνεται μεγάλη βάση στην επαγγελματική κατάρτιση των εκπαιδευόμενων ενηλίκων με σκοπό την ένταξή τους στην αγορά εργασίας αυτό δεν επιτυγχάνεται για δυο λόγους: Πρώτον, διότι δεν υπάρχει επιτελικό σχέδιο στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας, για την επαγγελματική απορρόφηση των ενηλίκων αυτών, μετά την αποφοίτησή τους από το Σ.Δ.Ε. Περιστερίου. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση είτε δεν έχει πόρους είτε δεν ευνοείται από το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο για την πρόσληψη εργατοϋπαλλήλων από την κατηγορία αυτή για την κάλυψη πάγιων και διαρκών αναγκών. Επίσης, ο επιχειρηματικός κόσμος, δηλαδή οι βιοτέχνες και οι μικρομεσαίοι επιχειρηματίες της περιοχής, δεν ενδιαφέρονται για την απορρόφηση αποφοίτων από τα Σ.Δ.Ε., εάν δε συνοδεύονται με επιδότηση της πρόσληψης. Αντίθετα η επαγγελματική ενημέρωση και κατάρτιση των αποφοίτων από το Σ.Δ.Ε. προσανατολίζεται στο να παρουσιάζει στους εκπαιδευόμενους τις «ευκαιρίες απασχόλησης» που ανοίγονται μπροστά τους μετά την αποφοίτηση από το Σ.Δ.Ε. και τη χορήγηση του Τίτλου Σπουδών, ισοδύναμου με τον Τίτλο Σπουδών του Γυμνασίου. Αντικειμενικά, η ύπαρξη τόσων πολλών δυσκολιών στην απορρόφηση των αποφοίτων από τα Σ.Δ.Ε. οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η εκπαίδευση- κατάρτιση είναι πρώτιστα υπόθεση που χρεώνεται στους ίδιους τους ενδιαφερόμενους. Η «πολυεπιδεξιότητα» και ικανότητα «πολλαπλών καθηκόντων» που απαιτεί η αγορά εργασίας επιφέρει επιπτώσεις στα εργασιακά δικαιώματα των εργαζομένων. Σε αυτές τις συνθήκες, ο Τίτλος Σπουδών από τα Σ.Δ.Ε. λειτουργεί περισσότερο, ως συγκέντρωση πιστωτικών μονάδων που παρέχει την πιστοποίηση των ελάχιστων ικανοτήτων εκπαίδευσης και κατάρτισης για να ανταποκριθούν οι υποεκπαιδευμένοι εργαζόμενοι στα πολλαπλά καθήκοντα της σύγχρονης οργάνωσης της εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ

6.1. Ιστορική αναδρομή

Οι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων (Σ.Γ.Κ.) είναι οι οργανώσεις όσων έχουν παιδιά στην υποχρεωτική εκπαίδευση (Νηπιαγωγείο-Δημοτικό- Γυμνάσιο) και στην μεταϋποχρεωτική (Λύκειο- ΤΕΕ) και ορίζονται σύμφωνα με το νόμο ως σωματεία. Διαφοροποιούνται όμως από τα κλασικά εργατικά σωματεία και τις άλλες συνδικαλιστικές οργανώσεις, καθώς δε συγκροτούνται σε ενιαία επαγγελματικά ή άλλα ομοειδή ταξικά χαρακτηριστικά, αλλά στη βάση της κοινότητας συμφερόντων που προκύπτουν από τη φοίτηση των παιδιών τους στο σχολείο. Η κοινότητα αυτή των συμφερόντων περιλαμβάνει την προσφορά όλων εκείνων των στοιχείων που βοηθούν τα παιδιά να κατακτήσουν το μορφωτικό αγαθό και να γίνουν υπεύθυνοι και ενεργοί πολίτες στην κοινωνία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι Σ.Γ.Κ. προσδιορίζονται ως προς τη λειτουργία και τη δράση τους με βάση τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των συνοικιών που τα σχολεία τους εντάσσονται (αγροτικές, εργατικές, μεσοαστικές και αστικές συνοικίες) και τον τύπο του σχολείου που είναι εγγεγραμμένα τα παιδιά τους (Δημόσιο ή Ιδιωτικό).[689]

Οι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων ανδρώθηκαν μετά τη μεταπολίτευση, όπου άρχισαν σταδιακά να δημιουργούνται, κατά σχολεία και κατά τόπους, τα πρώτα εμβρυακά όργανα συσπείρωσης των γονέων για ειδικά προβλήματα της εκπαίδευσης (κτιριακό, διπλοβάρδια, πληθωρικά τμήματα, προβλήματα θέρμανσης κλπ.) αλλά και να συμμετέχουν με οργανωμένη μορφή στα κεντρικά εκπαιδευτικά ζητήματα που ανοίχτηκαν την περίοδο εκείνη («γλωσσικό», μονοτονικό σύστημα κλπ.).[690] Οι Σ.Γ.Κ., εστίασαν την προσοχή τους στην καταγγελία των πιο ακραίων στοιχείων της **εκπαιδευτικής ανισότητας** που προκαλούσε η εκπαιδευτική πολιτική, της τότε κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας και ανεδείκνυαν τα ζητήματα που σχετίζονταν τόσο με τους περιορισμούς που έμπαιναν από τα διάφορα εξεταστικά συστήματα που **απέκλειαν** την είσοδο στα ΑΕΙ των παιδιών που προέρχονταν από τα φτωχά λαϊκά στρώματα, όσο και με τη διεκδίκηση της ισότιμης εκπροσώπησης των γονέων και των μαθητών στα όργανα διοίκησης του σχολείου. Τα αιτήματα των Σ.Γ.Κ. της περιόδου εκείνης αλλά κι αργότερα αναφέρονταν: α) στην αναδιάρθρωση των εκπαιδευτικών βαθμίδων με τη δημιουργία της ενιαίας 9χρονης βασικής εκπαίδευσης και του ενιαίου πολυκλαδικού λυκείου β) στον εκδημοκρατισμό και τον εκσυγχρονισμό των βιβλίων και των εκπαιδευτικών μεθόδων γ) στο διπλασιασμό των δαπανών για την Παιδεία και την αντιμετώπιση των οξύτατων υλικοτεχνικών προβλημάτων των σχολείων και δ) στην ισότιμη συμμετοχή της Συνομοσπονδίας Γονέων σε όλα τα κέντρα λήψης των αποφάσεων του Υπουργείου Παιδείας και τη θεσμοθέτηση της συμμετοχής τους στη διοίκηση του σχολείου.[691]

Η θεσμική αναγνώριση των Σ.Γ.Κ. έγινε με την ανάληψη της κυβέρνησης από το ΠΑΣΟΚ, το 1981, όπου και αναγνωρίστηκε ότι αποτελούσαν έναν από τους πιο μαζικούς μηχανισμούς της λαϊκής συμμετοχής και της αποκεντρωμένης διοίκησης, όχι μόνο σε σχέση με την εκπαιδευτική κοινότητα αλλά και γενικότερα. Αναφορικά με τη δεύτερη περίπτωση, οι προοπτικές που ανοίγονταν για το θεσμό των ΣΓΚ αναφέρονταν βασικά σε δυο τομείς κοινωνικής

---

[689] Από μόνη της η έννοια «γονέας» ή «κηδεμόνας» προσδιορίζει μόνο το θεσμό της οικογένειας, ενώ από ταξική άποψη είναι αόριστος. Τα κοινωνικά και πολιτικά χαρακτηριστικά μεταξύ των γονέων είναι διαφορετικά. Στις εργατικές συνοικίες οι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων έχουν αρκετές φορές αγωνιστικά αιτήματα («όχι στην ιδιωτικοποίηση των σχολείων», «μαζικοί διορισμοί εκπαιδευτικών», «καλύτερες συνθήκες λειτουργίας των σχολείων») και θετική πολιτιστική λειτουργία. Αντίστοιχα, τα αιτήματα και η παρεμβατική δράση των Σ.Γ.Κ. μιας μεσοαστικής ή αστικής περιοχής προτάσσουν αιτήματα όπως «ποιοτικές μορφές διδασκαλίας», «σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών» κλπ.

[690] Περιοδικό «ο Ταχυδρόμος», *ΠΑΙΔΙΑ, ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΝΟΙ*, άρθρο της ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Ρ., 8-4-76, σελ. 13.

[691] Εφ. «ΤΑ ΝΕΑ», *Γιατί θέλουν να συμμετέχουν οι γονείς στις αποφάσεις για την Παιδεία*, 22-5-1983.

δραστηριοποίησης: Αρχικά στον τομέα της πολιτιστικής ανάπτυξης ευρύτερα της τοπικής κοινωνίας (πολιτιστικές δραστηριότητες μέσα στα σχολεία) και αφετέρου στον τομέα της διαφώτισης των γονιών πάνω σε παιδαγωγικά θέματα (πχ. αγωγής και ψυχολογίας των παιδιών) και της ενημέρωσής τους για ειδικά κοινωνικά ζητήματα (πχ. αγωγή υγείας). Επιπρόσθετα έγινε προσπάθεια να συνδεθούν οι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων με τα όργανα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την καλύτερη σύνδεση του σχολείου με την τοπική κοινωνία και τις ανάγκες της.[692] Αποτέλεσμα αυτών ήταν να κατοχυρωθεί θεσμικά ο ρόλος των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων με το ν.1566/85 και να ορισθεί η οργανωτική δομή τους.[693] Επίσης, μέσα από τις διατάξεις του νόμου καθορίστηκε η εκπροσώπηση των Σ.Γ.Κ. στα όργανα διοίκησης του σχολείου (Σχολική Επιτροπή) και στις Δημοτικές και Νομαρχιακές Επιτροπές Παιδείας. Γενικότερα, την περίοδο αυτή, οι Σ.Γ.Κ. αποκτούν ένα αυξημένο κοινωνικό κύρος και επιζητείται από τους Υπουργούς και άλλους κρατικούς παράγοντες, η στενή συνεργασία μαζί τους πάνω στα οξυμένα προβλήματα της εκπαίδευσης.[694] Το κίνημα των γονιών, την περίοδο αυτή, εκφράζεται κυρίως μέσα από την Α.Σ.Γ.Μ.Ε. που, ως φορέας τοποθετείται στα μεγάλα εκπαιδευτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά πράγματα της χώρας.[695]

Η αναγνώριση του παρεμβατικού ρόλου των Σ.Γ.Κ. στα εκπαιδευτικά πράγματα της χώρας, μέσα από το ν. 1566/85, αντικειμενικά σήμαινε και την αναγνώριση του γονεϊκού κινήματος, ως συστατικού στοιχείου του εκπαιδευτικού κινήματος. Μέχρι το 1981, το εκπαιδευτικό κίνημα εκφραζόταν μέσα από τις οργανώσεις των εκπαιδευτικών (Δ.Ο.Ε., Ο.Λ.Μ.Ε., Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.), του φοιτητικού κινήματος που είχε βγει δυναμωμένο από τη ριζοσπαστική του δράση την περίοδο της δικτατορίας (ΕΦΕΕ, ΕΣΕΕ) και του μαθητικού κινήματος, που αν και δεν είχε αποκτήσει ακόμη τη δική του αυτοτελή οργανωτική δομή (μαθητικά συμβούλια), αποτελούσε τη «δεξαμενή» του σπουδαστικού κινήματος. Η θεσμοθέτηση των Σ.Γ.Κ. σήμανε την αναγνώριση του δικαιώματος των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων να έχουν άμεση παρέμβαση για ζητήματα που αφορούσαν την εκπαίδευση και το μέλλον των παιδιών τους, παρόλο που είχαν κατακτήσει μια σχετική οργανωτική αυτοτέλεια, ήδη, από τη δεκαετία του 1970 και παράλληλα, η δράση τους προσανατολίστηκε στα γενικότερα αιτήματα που πάλευε το εκπαιδευτικό κίνημα. Μελετώντας τις αποφάσεις των Γενικών Συνελεύσεων της περιόδου εκείνης, είτε πρόκειται για τα πρωτοβάθμια είτε για τα δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια όργανα, θα μπορούσαμε να τις συγκεφαλαιώσουμε στα εξής: Πρώτον, στην προάσπιση του δημόσιου και δωρεάν χαρακτήρα της Παιδείας, δεύτερον, στην κατάργηση της ιδιωτικής εκπαίδευσης και της παραπαιδείας, τρίτον, στην ανάπτυξη πολιτιστικών και άλλων δραστηριοτήτων μέσα κι έξω από το σχολείο και τέταρτον την

---

[692] Εφ. ΕΞΟΡΜΗΣΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, *Φορέας κοινωνικής πολιτικής οι σύλλογοι γονέων*, άρθρο του ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ Χ., 18-7-1982.

[693] Ν. 1566/85, κεφάλαιο ΙΕ΄ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ, άρθρο 53, συγκρότηση οργανώσεων, σελ. 184-186. Στα πλαίσια του σχολείου αναγνωρίζεται η ύπαρξη ενός μόνο Σ.Γ.Κ., Κάθε διοίκηση ΣΓΚ προέρχεται από εκλογές που γίνονται με μυστική ψηφοφορία με το σύστημα της απλής αναλογικής στις οποίες παίρνουν μέρος ο ένας ή και οι δυο γονείς του ενός τρίτου τουλάχιστον των μαθητών του σχολείου (άρθρο 2). Σε επίπεδο Δήμου συγκροτείται η Ένωση Γονέων και Κηδεμόνων (δευτεροβάθμιο επίπεδο) που εκπροσωπείται από έναν τουλάχιστον εκπρόσωπο ανά σαράντα μαθητές (άρθρο 3). Οι Ενώσεις Γονέων κάθε νομού ή νομαρχιακού διαμερίσματος συγκροτούν μια Ομοσπονδία Γονέων (άρθρο 4) και οι Ομοσπονδίες Γονέων της χώρας συγκροτούν μια Συνομοσπονδία Γονέων και Κηδεμόνων (άρθρο 5).

[694] Εφ. ΠΡΩΤΗ, *Διάλογος Τρίτση με γονείς- μαθητές*, 14-1-1987. Πιο συγκεκριμένα, ο τότε Υπουργός Παιδείας εγκαινιάζοντας το Γυμνάσιο της Παλλήνης ζήτησε ο διάλογος για τα προβλήματα και τις προοπτικές για την Παιδεία να γίνεται ισότιμα ανάμεσα στους φορείς της εκπαίδευσης: εκπαιδευτικούς, μαθητές και γονείς.

[695] Εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 5-7-1985. Η ΑΣΓΜΕ αφού μελέτησε τα αποτελέσματα των εξετάσεων του Ιουνίου του 1985 διαπίστωσε ότι το επίπεδο σπουδών είναι πολύ χαμηλό και ότι το εξεταστικό σύστημα απέτυχε. Σε συνέντευξη τύπου επανέλαβε την εκτίμηση «πως υπάρχουν ταξικοί φραγμοί στην μόρφωση των παιδιών» και κατηγορούσε το Υπουργείο Παιδείας «ότι δεν κάνει τίποτα για να τους καταργήσει».

προώθηση της συστηματικής επιστημονικής εκπαίδευσης των παιδιών σύμφωνα με τις αρχές της δημοκρατίας και της ειρήνης.[696]

Η κατάκτηση της οργανωτικής δομής και της αυτοτέλειας των Σ.Γ.Κ. και η ενασχόλησή τους με εκπαιδευτικά και ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα, επέτρεψε στο γονεϊκό κίνημα, προς το τέλος της δεκαετίας του 1980, την ολοένα και περισσότερο πολιτικοποίηση της λειτουργίας τους, ασκώντας αυστηρή κριτική στην εκπαιδευτική πολιτική του ΠΑΣΟΚ. Στο χρονικό αυτό σημείο, τις κεντρικές Ενώσεις Γονέων και Κηδεμόνων τις ελέγχει, σε σημαντικό βαθμό το Κ.Κ.Ε. και ειδικά των Δήμων των εργατικών συνοικιών της Αθήνας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι ΣΓΚ δεν είχαν μια αξιόλογη δραστηριότητα και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.[697] Ο προσανατολισμός της κριτικής των Σ.Γ.Κ. εστιάστηκε στο ότι ο ν. 1566/85, παρά τα όποια θετικά σημεία του σε σχέση με τα νέα γνωστικά αντικείμενα και καινοτομίες που εισήγαγε (ξένες γλώσσες, μείωση αριθμού μαθητών ανά τμήμα, βιβλιοθήκες), αυτές δεν εφαρμόστηκαν. Οι **ανισότητες**, οι **ταξικοί φραγμοί** και οι **αποκλεισμοί** στη μόρφωση διατηρούνται και μεγαλώνουν για τα παιδιά της εργατικής τάξης, κυρίως για τις λεγόμενες σχολές «ανώτερου κοινωνικού κύρους» (ιατρική, πολυτεχνείο). Οι γονείς συνεχίζουν να πληρώνουν αδρά για φροντιστήρια και ιδιαίτερα μαθήματα (που γιγαντώνουν μετά το 1985) στην προσπάθειά τους τα παιδιά να ξεφύγουν από τη «μοίρα» του εργάτη, ενώ η ταξική παιδεία αναγνωρίζεται ότι υφίσταται.[698] Σε αυτή τη φάση το γονεϊκό κίνημα ταυτίστηκε με τους πολιτικούς στόχους για την Παιδεία με τα κόμματα της Αριστεράς και ειδικά με το Κ.Κ.Ε. και ζητούσε την ουσιαστική καθιέρωση της 9χρονης Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης και του Ενιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου, την αύξηση των δαπανών για τη Παιδεία, την αναβάθμιση και τον εκδημοκρατισμό του σχολείου. Ταυτόχρονα έμπαιναν και οι πρώτοι στόχοι για τη συμπόρευση του γονεϊκού κινήματος με το υπόλοιπο εργατικό κίνημα.[699] Αναφορικά με την κοινωνική και πολιτική δραστηριοποίηση το γονεϊκό κίνημα επέκτεινε το κύκλο των αιτημάτων τους με συζητήσεις για τα ευρύτερα θέματα, όπως την απειλή της ειρήνης από τα πυρηνικά όπλα (με αφορμή το ατύχημα στο πυρηνικό εργοστάσιο στο Τσερνομπίλ) και της ανάγκης της διεθνούς συνεργασίας για την επίλυση των διενέξεων στον πλανήτη.[700]

---

[696] Εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 25-3-1986. Η Ομοσπονδία Γονέων Δημόσιας Εκπαίδευσης Αθήνας σε ανακοίνωσή της και με αφορμή την επίσκεψη στην Ελλάδα του πρώην Υπουργού Εξωτερικών των Η.Π.Α. Σουλτς, ανήμερα της επετείου του λαϊκού ξεσηκωμού του 1821, τονίζει σε ανακοίνωσή της: «Στόχος αυτής της επίσκεψης είναι να διευθετηθεί με όρους ευνοϊκούς για τις Η.Π.Α. όλο το πλέγμα των ελληνοαμερικανικών σχέσεων, με κύριο σκοπό την παραμονή των βάσεων» και καλούσαν στη συμμετοχή όλων των εκπαιδευτικών φορέων στο συλλαλητήριο στην Πλατεία Συντάγματος». Το ίδιο πλαίσιο αναφοράς υποστήριζαν και πολλά Μαθητικά Συμβούλια, όπως του 7ου Λυκείου Περιστερίου.

[697] Στις 13-5-1986, τέσσερις εκπρόσωποι του χωριού Κανδήλα Αιτωλοακαρνανίας αποστέλλουν επιστολή που δημοσιεύουν αθηναϊκές εφημερίδες, επειδή ζήτησαν να λειτουργήσει μια ακόμη τάξη στο Λύκειο του χωριού τους: «Στις 16-5 εκδικάζεται στο Εφετείο της Πάτρας έφεση 45 συγχωριανών μας που πρωτόδικα καταδικάστηκαν σε 4μηνη φυλάκιση ο καθένας. Έγκλημά τους; Ζητούσαν τρίτη τάξη στο Λύκειο του χωριού μας. Επί τρία χρόνια έκαναν παραστάσεις στους αρμοδίους, έστελναν τηλεγραφήματα, κινήθηκαν προς κάθε κατεύθυνση. Πήραν υποσχέσεις από τους αρμοδίους. Μηδέν, μηδέν, μηδέν... Έτσι ολόκληρο το χωριό αποφάσισε να κινηθεί διαφορετικά με συλλαλητήριο. Λίγες μέρες μετά, το αίτημά μας ικανοποιήθηκε. Λίγο αργότερα κληθήκαμε να δικαστούμε. Φυλάκιση, αποφάνθηκε η δικαιοσύνη. Κάναμε έφεση, όχι για την ποινή τόσο, όσο για να βρούμε το δίκιο μας. Πιστεύουμε στην αθωότητά μας. Είναι λιγάκι ειρωνικό, έ; ΟΠΟΥ ΑΝΟΙΓΕΙ ΕΝΑ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΛΕΙΝΕΙ ΜΙΑ ΦΥΛΑΚΗ. Κοντά στο βρόγχο της αμάθειας και της εγκατάλειψης που μας πνίγουν, μας προσφέρουν και νέο. Δίκασαν και καταδίκασαν όχι εμάς, τον αγώνα μας και το δίκιο μας. Φυσικά κανείς δεν μπορεί να μας αναγκάσει να σκύψουμε το κεφάλι, να ντραπούμε που καταδικαστήκαμε».

[698] Εφ. ΒΗΜΑ, *Για «ταξική» παιδεία ομιλούν οι γονείς*, 5-7-1985. «Τα μη σωστά επιλεγμένα θέματα στην έκθεση και στη φυσική και τη βαθμολογία στις εξετάσεις και το χαμηλό επίπεδο σπουδών δείχνουν καθαρά πώς υπάρχουν ταξικοί φραγμοί στη μόρφωση».

[699] Εφημ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, *Να κερδίσουμε αυτό που μας θέλουν να μας στερήσουν*, συνέντευξη με την κ. ΣΚΑΜΠΑ Τ., πρόεδρο της ΑΣΓΜΕ.

[700] Εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, *Για μια ζωή με μέλλον*, Ψήφισμα της Ανωτάτης Συνομοσπονδίας Γονέων Μαθητών Ελλάδας, 17-5-1986. «Η ΑΣΓΜΕ εκφράζοντας την αγωνία των γονιών μετά το ατύχημα στο Τσερνομπίλ και όλα τα προηγούμενα, από ευαισθησία τόσο για τη ζωή των παιδιών όσο και για την ποιότητά της στο μέλλον, καλεί την κυβέρνηση, τα κόμματα, τις οργανώσεις ειρήνης και κάθε μαζικό φορέα σε δραστήρια κινητοποίηση εναντίον κάθε

Προς το τέλος της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της επόμενης διαφάνηκε ότι μέσα στο κίνημα των γονέων υπήρχαν δυο ουσιαστικές «γραμμές» που εκφράζονταν πολιτικά από το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ. Το έντονο πολιτικό κλίμα, απόρροια των αλλεπάλληλων εκλογικών αναμετρήσεων του 1989 και του 1990, δε θα μπορούσε να μην επηρεάσει τα συνδικαλιστικά όργανα των γονέων. Το γεγονός ότι στους Σ.Γ.Κ. δεν υπάρχει κοινότητα ενιαίων συμφερόντων, αφού συμμετέχουν γονείς από όλα τα κοινωνικά στρώματα και όλους τους πολιτικούς χώρους, επέτρεψε να δημιουργηθεί μέσα στα όργανα τους ένα έντονο πολωτικό κλίμα. Από τη μια μεριά οι Σ.Γ.Κ. που ελέγχονταν από το ΠΑΣΟΚ κατηγορούσαν το Κ.Κ.Ε. για «κομματικοποίηση» των σχολείων μέσω της δράσης των τοπικών οργανώσεων του Κ.Κ.Ε., της Κ.Ν.Ε. (πολιτικής νεολαίας του Κ.Κ.Ε.) και των Ενώσεων Γονέων. Από την πλευρά του ΚΚΕ καταγγέλλονταν «οι επεμβάσεις στο συνδικαλιστικό κίνημα των γονιών» μέσω της ανατροπής του εκλογικού συστήματος[701] στην προσπάθεια να ελεγχθεί το γονεϊκό κίνημα από την κεντρική εξουσία.[702] Το πολωτικό αυτό σχήμα θα κυριαρχήσει όλη τη δεκαετία του 1990 και θα χαρακτηρίσει τη δράση του Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων σε σημαντικό βαθμό, ενώ νέα προβλήματα θα παρουσιαστούν στο εσωτερικό του εκπαιδευτικού κινήματος.[703] Η αντιπαλότητα αυτή είχε ως αντικείμενο τον προσανατολισμό του γονεϊκού κινήματος: Από τη μια μεριά, η **σοσιαλδημοκρατία** ήθελε το πεδίο ενασχόλησης των Σ.Γ.Κ. να εστιάζεται στη στήριξη των αποφάσεων της Κυβέρνησης του ΠΑ.ΣΟ.Κ. για την αναδιάρθρωση της Παιδείας στις προκλήσεις που έμπαιναν από την εισδοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του γονεϊκού κινήματος αποτελούσε η συγκρότηση, κατά σχολείο και κατά Δήμο, των Σχολών Γονέων. Οι **Σχολές Γονέων** που προωθούνταν κυρίως από τις δυνάμεις του ΠΑΣΟΚ στόχευαν στην ουσιαστική επικοινωνία των δυο βασικών φορέων της κοινωνικής αγωγής (σχολείο- γονείς) με σκοπό να μην περιορίζεται αποκλειστικά στις ολιγόλεπτες συζητήσεις κατά την παράδοση της βαθμολογίας των μαθητών, αλλά να επεκτείνεται και σε θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος. Ο προσανατολισμός αυτός στη δράση του γονεϊκού κινήματος βρήκε ιδιαίτερη απήχηση μέσα κι έξω από τα σχολεία και επεκτάθηκε και σε ζητήματα προάσπισης του κοινωνικού σώματος από τα ναρκωτικά, το αλκοόλ, το κάπνισμα, τις βλαβερές επιδράσεις της τηλεόρασης κλπ. Για να κατακτήσει αυτή η συνεργασία το στόχο της, για να γίνει γόνιμη και δημιουργική και για να βοηθήσει «ολιστικά» το μαθητή στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας, δε θα έπρεπε να περιοριστεί σε καθαρά παιδαγωγικά θέματα, αλλά μέσω της στενής σχέσης, όχι του απρόσωπου σχολείου, αλλά του καθηγητή με το γονέα του μαθητή, να επιδιωχθεί η κοινωνική αποτελεσματικότητα της γνώσης και της κοινωνικοποίησης. Αυτό βασικά απαιτούσε έναν νέο τύπο καθηγητή και γονέα και ένα

πολεμικής χρήσης της πυρηνικής ενέργειας που απειλεί τον πλανήτη μας με καταστροφή. Ζητούμε ουσιαστικό διεθνή επιστημονικό έλεγχο των αντιδραστήρων και κάθε άλλης χρήσης της πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς σκοπούς. Την κατάργηση όλων των πυρηνικών όπλων και βάσεων, την καταστροφή όλων των αποθηκευμένων πυρηνικών όπλων και τον πλήρη αφοπλισμό για ειρήνη στον κόσμο, για μια ζωή με οράματα και όχι με τον εφιάλτη του αφανισμού».

[701] Στην εφημ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ καταγγέλθηκε με άρθρο από την ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΟΥ- ΜΠΟΥΜΠΑ Μ., πρώην προέδρου της ΑΣΓΜΕ, η ερμηνεία από το Υπουργείο Παιδείας για την απλή αναλογική που θα γίνονταν οι εκλογές στους Σ.Γ.Κ. με ενιαίο ψηφοδέλτιο (μονοσταυρία).

[702] Στην πραγματικότητα οι αντιπαραθέσεις για τον έλεγχο του γονεϊκού κινήματος είχαν ξεκινήσει από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Το Δεκέμβρη του 1985 η ΑΣΓΜΕ με υπόμνημά της στον τότε Υφυπουργό Παιδείας θεωρούσε ότι είναι «κηδεμόνευση του συνδικαλιστικού κινήματος των γονιών η παρεμβολή υπηρεσιακών παραγόντων και ατόμων ξένων προς αυτό, το άρθρο 53, που περιέχεται στο νόμο για τη γενική εκπαίδευση» και ζητά να διαγραφεί το άρθρο 9 που αμφισβητεί την ύπαρξη της ΑΣΓΜΕ, (βλ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 19-12-1985).

[703] Σε πολλές από τις περιπτώσεις το γονεϊκό κίνημα ήρθε αντιμέτωπο με τμήματα του εκπαιδευτικού κινήματος, όπως την ΟΛΜΕ. Σχετικά με την απεργία των καθηγητών Μέσης Εκπαίδευσης μέσα στις εξετάσεις ο Γ. Αμπαριώτης, πρόεδρος της ΑΣΓΜΕ σε συνέντευξή του στην εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ (16-5-1990) δηλώνει: «Δε ζητάμε από τους καθηγητές να συναποφασίζουμε. Καλούμε όμως τους καθηγητές να ξανασκεφθούν την απόφασή τους με βάση το γενικό συμφέρον της παιδείας. Τα αιτήματα της ΟΛΜΕ είναι δίκαια. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι μπορείς να χρησιμοποιείς, σε μια κρίσιμη στιγμή για τα παιδιά, το δικαίωμα στην απεργία».

διαφορετικό, ποιοτικότερο επίπεδο σχέσεων ανάμεσά τους.[704] Παράλληλα, και στηριζόμενοι σε υπάρχουσες δομές, οι Σχολές Γονέων σκόπευαν στην εναργέστερη ενημέρωση των Γονέων πάνω στα προβλήματα των παιδιών τους και συνολικά της λειτουργίας της οικογένειας, στηριζόμενοι στην εμπειρία που είχε αποκτηθεί από προηγούμενες δεκαετίες.[705] Επιπρόσθετα, σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη της δράσης των ΣΓΚ τη δεκαετία του 1990 διαδραμάτισε η Ε.Ε. η οποία ενθάρρυνε την ενεργητικότερη εμπλοκή των γονέων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα επιχειρήθηκε να συστηματοποιηθεί η προσπάθεια επιμόρφωσης των γονέων μέσα από ένα υποέργο του ευρωπαϊκού προγράμματος SOCRATES με αντικείμενο τη γονεϊκή συμμετοχή στα Σχολεία (Parental Participation on Schools, PALS), το οποίο και εξέδωσε το Parental Charter, ένα είδος «οδηγού», που κινείται στη λογική της ενημέρωσης των γονέων σε θέματα εκπαίδευσης και στους ρόλους που αναμένονται από αυτούς. Το κύριο χαρακτηριστικό όμως της παρέμβασης της Ε.Ε. είναι η προσπάθεια ενίσχυσης της ουσιαστικής συνεργασίας του σχολείου με την οικογένεια και τους φορείς της τοπικής κοινωνίας[706] και η αναζήτηση αποδοτικών σχημάτων γονεϊκής εμπλοκής στα εκπαιδευτικά πράγματα.[707]

Από την άλλη πλευρά, η δράση της **Αριστεράς** μέσα στους ΣΓΚ αποσκοπούσε στην αποκάλυψη του ταξικού χαρακτήρα του εκπαιδευτικού συστήματος, στην κριτική των αθέατων πλευρών των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων, στην αντιμετώπιση της μαθητικής διαρροής στο Γυμνάσιο, της ταξικής επιλογής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και της επαγγελματικής αβεβαιότητας των αποφοίτων από την υποχρεωτική εκπαίδευση ή τα πανεπιστήμια της χώρας. Κύρια θέση αποτελούσε το γεγονός ότι οι ανισότητες διατηρούνται και αυξάνονται καθ' όλη τη δεκαετία του '80 και του '90 και προέβαλλε τα αιτήματα για την καθιέρωση της 9χρονης και της 12χρονης εκπαίδευσης αντίστοιχα για κάθε περίοδο και την αύξηση των δαπανών για την παιδεία στο 15% του κρατικού προϋπολογισμού.[708] Παράλληλα και σε σχέση με τον επιχειρούμενο εκδημοκρατισμό του εκπαιδευτικού συστήματος από τις κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ, η Αριστερά πρόβαλλε το αίτημα για τη ριζική αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος σε δημοκρατική κατεύθυνση με αναβάθμιση του ρόλου των γονέων πέρα κι έξω από προσπάθειες ενσωμάτωσης στις επιμέρους εκπαιδευτικές πολιτικές.[709] Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Αριστερά επιχείρησε να

---

[704] ΧΟΥΡΔΑΚΗ Μ., *ΟΙ ΣΧΟΛΕΣ ΓΟΝΕΩΝ. ΚΑΛΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ*, περιοδικό *ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ*, Σεπτέμβριος 1997, σελ. 8. Η Μ. Χουρδάκη αναφέρει και την άποψη του Γάλλου ψυχαναλυτή BERCE ANDRE, ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ «Το επάγγελμα του Γονέα»: «Την ώρα που ο σύγχρονος άνθρωπος προετοιμάζεται για όλα τα επαγγέλματα, αφήνει στην τύχη τους τα δυο πιο σοβαρά: του γονέα και του πολιτικού. Καθένας αισθάνεται έτοιμος να τα ασκήσει από τη μια στιγμή στην άλλη». Βλ. επίσης και ΤΣΙΜΠΟΥΚΗΣ Κ., *Ο ρόλος και η Αναγκαιότητα των Σχολών Γονέων*, ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ για την Αγωγή και Κατάρτιση στα πλαίσια της Οικογένειας, 8-10 /10 1999, Αθήνα.

[705] Στην Ελλάδα, ήδη, είχε δημιουργηθεί από το 1962 το μη κερδοσκοπικό σωματείο «Πανελλήνιος Σύνδεσμος Σχολών Γονέων» ως παράρτημα της «Διεθνούς Ομοσπονδίας για την Εκπαίδευση των Γονέων» (International Federation For Parent Education) από το Γάλλο παιδαγωγό- ψυχολόγο ISMBERT ANDRE, (βλ. ΓΕΡΟΥ Θ., *ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΙΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ*, «ΑΤΤΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ», Δημητράκος Π.Σ., Αθήνα).

[706] COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, *Green Paper on the European Dimension of Education*, Brussels, 29-9-1993.

[707] ARMSTRONG A., *Parental Participation in Schools*, European Project, Edinburgh: The Scottish Office, σελ. 34.

[708] «Τι γίνεται σήμερα; Τελειώνουν τα παιδιά το Λύκειο χωρίς να έχουν πάρει επαγγελματικές γνώσεις. Το απολυτήριό τους δεν οδηγεί σε μια θέση εργασίας. Τι μένει; Να παλέψουν να μπουν στα ΑΕΙ- ΤΕΙ. Μονόδρομος δηλαδή και μάλιστα αδιέξοδος. Και η μεγάλη πλειοψηφία των αποφοίτων θα μένουν απ' έξω από τα ΑΕΙ και τα ΤΕΙ. Πολλά πρέπει να γίνουν. Το κίνημα των γονιών έχει προτάσεις και τις έχει εκφράσει πολλές φορές. Πρέπει να εξασφαλίσουμε την εννιάχρονη βασική εκπαίδευση, την αύξηση δαπανών στο 15% και την αναβάθμιση και τον εκδημοκρατισμό του σχολείου», (ΣΚΑΜΠΑ Τ., πρόεδρος ΑΣΓΜΕ, *Να κερδίσουμε αυτό που μας θέλουν να μας στερήσουν*, εφημ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 1-6-1986).

[709] «Η κυβέρνηση θεωρεί ότι επέφερε την επαγγελόμενη αλλαγή στην εκπαίδευση με την ψήφιση του 1566. Το νόμο αυτό τον ψήφισαν εσπευσμένα παρά την αντίθεση των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Αλλά και οι πρώτες αποφάσεις με βάση αυτό το νόμο δεν ήρθαν πχ. για το διορισμό περισσότερων εκπαιδευτικών αλλά αφορούσαν επεμβάσεις στο συνδικαλιστικό κίνημα των γονιών, τον τρόπο που κάνουν τις εκλογές τους...», (ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΟΥ- ΜΠΟΥΜΠΑ Μ., πρόεδρος ΑΣΓΜΕ, *Οι επεμβάσεις στο συνδικαλιστικό κίνημα*, 21-1-1987, εφημ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ).

στρέψει το γονεϊκό κίνημα στην κατεύθυνση της ανάπτυξης του ταξικού του χαρακτήρα και προς αυτή την κατεύθυνση επικράτησαν, ως συνδικαλιστικό σχήμα, σε αρκετές από τις αρχαιρεσίες και τα συνέδρια του ΣΓΚ.[710] Προς τα μέσα της δεκαετίας του '90 η κομμουνιστική αριστερά έβλεπε το γονεϊκό κίνημα, ως έναν από τους βασικούς κρίκους για τη συγκρότηση του ταξικού εκπαιδευτικού μετώπου που μεταφράστηκε ως αίτημα με το «Μέτωπο Παιδείας» στα πλαίσια της πολιτικής της συγκρότησης του «λαϊκού μετώπου, για μια λαϊκή παιδεία, σε μια λαϊκή οικονομία».

Αναφορικά με τη δομή και την οργάνωση των ΣΓΚ αυτή ακολουθεί την ανάλογη διάρθρωση των εργατικών συνδικάτων: Στη βάση βρίσκονται τα πρωτοβάθμια σωματεία που λειτουργούν σε κάθε σχολική μονάδα και τα οποία εκλέγουν σε τακτά χρονικά διαστήματα Διοικητικό Συμβούλιο, Εξελικτική Επιτροπή και αντιπροσώπους για την Ένωση Γονέων και Κηδεμόνων του εκάστοτε Δήμου. Οι αντιπρόσωποι για την Ένωση Γονέων σε τακτική Γενική Συνέλευση εκλέγουν Δ.Σ. που εκπροσωπεί τους ΣΓΚ στα γεωγραφικά όρια ενός Δήμου και αντιπροσώπους για την Ομοσπονδία Γονέων σε επίπεδο νομού. Παράλληλα οι αντιπρόσωποι της Γ.Σ. της Ομοσπονδίας εκλέγουν την Ανώτατη Συνομοσπονδία Γονέων Μαθητών Ελλάδας.

6.2. Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δήμου Περιστερίου. Δομή και σύνθεση

Χαρτογράφηση του χώρου:

Για το σχολικό έτος 2001-2002, τα 43 από τα 45 Διοικητικά Συμβούλια των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων έχουν 7μελή σύνθεση κι από ένα σχολείο με 9μελή και 11μελή σύνθεση. Δικαίωμα υποψηφιότητας έχουν και οι δυο γονείς ή οι κηδεμόνες που έχουν παιδιά στο σχολείο. Στο σύνολο των περιπτώσεων υπάρχουν **ενιαία ψηφοδέλτια**, παρ' ότι τα καταστατικά των Σ.Γ.Κ. δεν απαγορεύουν τα παραταξιακά. Οι εκλογές προκηρύσσονται συνήθως το πρώτο δεκαήμερο του Οκτωβρίου, όπου και ανακοινώνεται η συγκεκριμένη ημέρα της Γενικής Συνέλευσης του Συλλόγου, που στις περισσότερες περιπτώσεις συμπίπτει με την ημέρα των εκλογών. Με την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων από την εφορευτική επιτροπή συνέρχεται το Δ.Σ. που απαρτίζεται από τα μέλη που κατά σειρά έχουν λάβει τους περισσότερους σταυρούς, έως ότου συμπληρωθεί ο αριθμός των θέσεων που ορίζει το καταστατικό. Συνήθως, στην πρώτη συνεδρίαση εκλέγεται ο Πρόεδρος του Δ.Σ. που κατά κανόνα είναι αυτός-ή που έχει λάβει τους περισσότερους ψήφους. Γίνεται, επίσης, η κατανομή των υπολοίπων θέσεων του Δ.Σ. (αντιπρόεδρος, γραμματέας, ταμίας) και μπαίνουν τα άμεσα καθήκοντα. Αναφορικά με την **οργανωτική πυκνότητα** στις αρχαιρεσίες για την ανάδειξη των ΔΣ, τη συμμετοχή στις ΓΣ και στην υλοποίηση των αποφάσεων, αυτή κινείται κατά μέσο όρο στο 30%, που αυξομειώνεται ανάλογα με τη θεματολογία και τις επιμέρους πρωτοβουλίες που αναλαμβάνουν οι επιμέρους ΣΓΚ.

Όσον αφορά τη **σύνθεση των μελών των Διοικητικών Συμβουλίων** των Συλλόγων Γονέων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης σε σχέση με το **φύλο**, το **επάγγελμα** και το **δείκτη εκπαίδευσης** αυτά αποτυπώνονται ως εξής: Από το σύνολο των 45 σχολείων και σε συνολικό αριθμό 321 μελών που απαρτίζουν τα Διοικητικά Συμβούλια, η σύνθεση με βάση το **φύλο** αποτελείται από **234 Γυναίκες** που αποτελούν το 72,9% και από **87 Άντρες**, το 27,1%. Απ' αυτό και μόνο το στοιχείο διαφαίνεται ο έντονος **γυναικείος χαρακτήρας**, στοιχείο που αποτυπώνει ορισμένες ιδιαίτερες πλευρές της ανάπτυξης των ΣΓΚ.

Αν τώρα επιχειρηθεί η καταγραφή της **επαγγελματικής δραστηριότητας** των μελών ανάλογα με το **φύλο**, τότε αυτή αποτυπώνεται από τον πίνακα 1:

---

[710] ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 19-1-1988, *«Προέχει η μόρφωση των παιδιών μας». Η Ομοσπονδία Γονέων Πειραιά έκανε προχτές το συνέδριό της.*

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΜΕΛΩΝ ΤΩΝ Δ.Σ. ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 2001-2002

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΤΡΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	
Εκπαιδευτικοί	8	1	9	2,8%
Οικοδόμοι, εργάτες, οδηγοί, ναυτικοί	2	5	7	2,2%
Αστυνομικοί, στρατιωτικοί, λιμενικοί κλπ.		11	11	3,4%
Μισθωτοί στο δημόσιο τομέα	16	24	40	12,5%
Μισθωτοί στον ιδιωτικό τομέα	18	24	42	13,1%
Έμποροι, αυτοαπασχολούμενοι	12	17	29	9%
Γιατροί, δικηγόροι, οικονομολόγοι, κτλ.	1	5	6	1,9%
Οικιακά	173		173	53,9%
Άνεργοι	4		4	1,2%
Σύνολο	234	87	321	

Πηγή: Αποδελτίωση και επεξεργασία συνεντεύξεων με ΔΣ ΣΓΚ.

Με βάση τον πίνακα 1 γίνεται φανερό, ότι η πολυπληθής κατηγορία **Οικιακά** που χαρακτηρίζει αποκλειστικά τις Γυναίκες, δίνει και πάλι το γυναικείο στίγμα στη σύνθεση των Δ.Σ. αφού αποτελούν το 53,9% του συνόλου και ανάμεσα στις Γυναίκες ανέρχεται στο 73,9%. Ακολουθούν σε περίπου ίδια ποσοστά οι **μισθωτοί** του **Δημόσιου** και του **Ιδιωτικού Τομέα** (Δ.Τ.=40% και 12,5%, ΙΔ.Τ.=42% και 13,1%). Αν όμως ο Δημόσιος και Ιδιωτικός τομέας συμπεριληφθούν σε ενιαία κατηγορία, τότε η ευρύτερη κατηγορία των μισθωτών ανέρχεται σε 82 και 25,5% και πάλι όμως υπολείπεται κατά 28,4% από τα Οικιακά. Κατόπιν, και ως ευδιάκριτες κατηγορίες ανέρχονται οι **Έμποροι- Αυτοαπασχολούμενοι** που ανέρχονται σε 29 και ποσοστό 9% κι ακολουθούν οι **αστυνομικοί- στρατιωτικοί** σε 11 και 3,4%, οι **εκπαιδευτικοί** σε 9 και 2,8%, οι **εργάτες** σε 7 και 2,2% και τέλος τα επαγγέλματα αυξημένου κοινωνικού κύρους (**δικηγόροι, γιατροί**) σε 6 και 1,9%. Αναφορικά με τις τέσσερις τελευταίες περιπτώσεις, στο σύνολό τους ανέρχονται σε 62 και 19,1% που υπολείπονται κατά 34,8% από τα Οικιακά και 6,4% από τους μισθωτούς. Αξιοσημείωτα ακόμη είναι τα εξής: α) Σε όλες τις κατηγορίες, εκτός αυτής των Οικιακών και των Εκπαιδευτικών, οι Γυναίκες αποτελούν τα 2/3 περίπου ανά κατηγορία σε σχέση με τους Άνδρες. β) Είναι πολύ μικρός ο αριθμός και το ποσοστό των εργατών που συμμετέχουν στα ΔΣ των ΣΓΚ των δημοτικών σχολείων, κυρίως των Οικοδόμων, σε σχέση με τον αριθμό του κλάδου στην τοπική κοινωνία του Περιστερίου και γ) Ο αριθμός των απασχολουμένων σε επαγγέλματα «τάξης και ασφάλειας» (αστυνομικοί, στρατιωτικοί) παρόλο που σε απόλυτο αριθμό είναι μικρός, εντούτοις, αποτελούν μια ενδιαφέρουσα περίπτωση, καθώς δεν επιτρέπεται ή δεν ενθαρρύνεται από τους εσωτερικούς κανονισμούς των Σωμάτων που υπηρετούν η συνδικαλιστική δραστηριότητα μέσα στο χώρο εργασίας τους και κατά συνέπεια δεν έχουν την αντίστοιχη εμπειρία. Αναφορικά με το **δείκτη εκπαίδευσης** των μελών των Δ.Σ. ΣΓΚ των Δημοτικών Σχολείων του Δήμου Περιστερίου, καταγράφονται τα εξής στον πίνακα 2.[711]

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΕΛΩΝ Δ.Σ. ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΤΡΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	
Μερικών τάξεων Δημοτικού				
Δημοτικού	7		7	3,2%
Γυμνασίου	23	1	24	10,9%
Τεχνική Επαγγελματική Σχολή	3	1	4	1,8%
Λυκείου	97	40	137	62%
Στρατιωτικές Σχολές, Αστυνομίας,		11	11	5%
ΤΕΙ	9	9	18	8%
ΑΕΙ	8	12	20	9%
ΣΥΝΟΛΟ	147	74	221	100%

Πηγή: Αποδελτίωση και επεξεργασία συνεντεύξεων με ΔΣ ΣΓΚ.

[711] Η διαφορά των 100 ατόμων από τα 221 μέλη των Δ.Σ. (87 Γυναίκες και 13 Άντρες) που προκύπτει από το σύνολο των 321 μελών, οφείλεται στη μη γνώση του τύπου σχολείου από τα παρευρισκόμενα μέλη ή των προέδρων των Δ.Σ. κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων.

Με βάση τον πίνακα 2 γίνεται φανερό ότι η **λυκειακή εκπαίδευση** υπερτερεί έναντι των άλλων μορφών εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα αποτελεί το 62% επί του συνόλου, ενώ αν συμπεριληφθούν και οι άλλες μορφές εκπαίδευσης που αντιστοιχούν σε δωδεκαετή ή άλλη επιπλέον εκπαίδευση (ΤΕΣ, Στρατιωτικές Σχολές), τότε το ποσοστό αυτό προσεγγίζει το 68,8%. Αντίστοιχα, η κατηγορία των **αποφοίτων Δημοτικού** αποτελείται από 7 άτομα και ποσοστό 3,2%, οι **απόφοιτοι Γυμνασίου** σε 24 και 10,9%, ενώ οι **απόφοιτοι των ΤΕΙ** σε 18 και 8,1% και των **ΑΕΙ** σε 20 και 9%. Αξίζει να σημειωθεί ότι η παραπάνω κατανομή ποσοστών ισομερίζεται αν γίνει με βάση το φύλο. Έτσι στην πολυπληθή κατηγορία των αποφοίτων Λυκείου, στις 97 Γυναίκες αντιστοιχεί ποσοστό 66% (+4,1%) και στους 40 Άντρες 54% (-7,9%).
Ενδιαφέροντα στοιχεία προκύπτουν σχετικά με το δείκτη εκπαίδευσης των **Προέδρων** των Δ.Σ. των ΣΓΚ., που γενικά κατέχουν μια θέση αυξημένου κοινωνικού κύρους και υπευθυνότητας σε σχέση με τα υπόλοιπα μέλη των Διοικητικών Συμβουλίων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΡΟΕΔΡΩΝ ΤΩΝ Δ.Σ. ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, ΣΧ. ΕΤΟΣ 2001-2002

ΤΥΠΟΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΤΡΕΣ %	ΣΥΝΟΛΟ %
Δημοτικού	3		3 6,6
Γυμνασίου	3	1	4 8,8
Λυκείου	14	12	26 57,7
ΤΕΙ	2	3	5 11,1
ΑΕΙ	1	6	7 15,5
Σύνολο	23	22	45 100

Πηγή: Αποδελτίωση και επεξεργασία συνεντεύξεων με ΔΣ ΣΓΚ.

Όπως διαφαίνεται και από τον πίνακα 3, παρατηρούνται ορισμένες αποκλίσεις από τον πίνακα 2: Οι **απόφοιτοι Δημοτικού** ανέρχονται σε 3 (6,6% και +3,4 από το μ.ό.), του **Γυμνασίου** σε 4 (8,8% και -2,1), του **Λυκείου** σε 26 (57,7% και -11,1), των **ΤΕΙ** σε 7 (11,1% και +3) και των **ΑΕΙ** σε 7 (15,5% και +6,5). Επίσης, διαφαίνεται, ότι οι **Λυκειακές σπουδές** υπερτερούν έναντι των άλλων τύπων εκπαίδευσης. Οι **απόφοιτοι Λυκείου** συγκεντρώνουν αυξημένη πλειοψηφία και είναι 8 φορές περισσότεροι από τους απόφοιτους του Δημοτικού, 6,5 φορές από τους απόφοιτους Γυμνασίου και 26,6 φορές περισσότεροι από τους απόφοιτους της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (5 φορές από τους απόφοιτους των ΤΕΙ και 8,2 φορές από τους απόφοιτους ΑΕΙ). Παρατηρείται, όμως, και μια διαφοροποίηση στα ποσοστά της παραπάνω κατανομής ανάμεσα στα δυο φύλα. Στις Γυναίκες η Λυκειακή εκπαίδευση υπερτερεί έναντι της δημοτικής– στοιχειώδους εκπαίδευσης μόλις κατά 4,7% (- 4% από το μ.ό.), ενώ αντίθετα στους Άντρες η διαφορά είναι απόλυτη (26,6%) αφού δεν υπάρχει πρόεδρος σε Σ.Γ.Κ. της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που να είναι απόφοιτος Δημοτικού. Στις Γυναίκες η σχέση Λυκείου- Γυμνασίου είναι 4,7% (-1,7% του μ.ό.), ενώ στους Άντρες 12% (-5,5% του μ.ό.). Η σχέση Λυκείου με την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (ΑΕΙ και ΤΕΙ) είναι για τις Γυναίκες 4,7% (-7%) ενώ στους Άντρες είναι μόλις 2,8% (10,4% του μ.ό). Στις Γυναίκες, οι πρόεδροι απόφοιτοι της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (Δημοτικό-Γυμνάσιο, Λύκειο) υπερτερούν έναντι των Αντρών (43% έναντι 32%), ενώ οι άντρες υπερτερούν έναντι των γυναικών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (ΤΕΙ-ΑΕΙ) (18% έναντι 7%).
Όσον αφορά την **επαγγελματική δραστηριοποίηση** των προέδρων των Σ.Γ.Κ., για την ίδια περίοδο, αυτή καταγράφεται ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΜΕΛΩΝ ΤΩΝ Δ.Σ. ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΦΥΛΟ		ΣΥΝΟΛΟ %	
	ΓΥΝΑΙΚΕΣ %	ΑΝΤΡΕΣ %		
Εκπαιδευτικός	1		1	2,2%
Οικοδόμος, εργάτης, οδηγός, ναυτικός				
Αστυνομικός, στρατιωτικός,		2	2	4,4%
Μισθωτός στο δημόσιο τομέα	2	8	10	22,2%
Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα	2	6	8	18,4%
Έμπορος, αυτοαπασχολούμενος	2	4	6	13,3%
Γιατρός, δικηγόρος, οικονομολόγος, κτλ.		2	2	4,4%
Οικιακά	16		16	35,5%
Άνεργος-η				
Σύνολο	23	22	45	100%

Πηγή: Αποδελτίωση και επεξεργασία συνεντεύξεων με ΔΣ ΣΓΚ.

Με βάση τον πίνακα 4, διαφαίνεται ότι για τις Γυναίκες που κατέχουν θέση Προέδρου στο ΔΣ των ΣΓΚ υπερτερούν τα Οικιακά, ποσοστό 25%, που όμως υπολείπεται κατά 28,9 από το αντίστοιχο ποσοστό στη σύνθεση των ΔΣ. Οι Άντρες εκπροσωπούνται με τα επαγγέλματα των μισθωτών, είτε στο δημόσιο τομέα, είτε στον ιδιωτικό (18% και 14% αντίστοιχα). Επίσης, παρουσιάζονται δυο ενδιαφέροντα στοιχεία αναφορικά με τον πίνακα 1: Στα Διοικητικά Συμβούλια εκλέγονται, ως Πρόεδροι ένας αστυνομικός και ένας στρατιωτικός, ενώ αντίθετα δεν εκλέγεται κανένας εκπαιδευτικός.

Επιπρόσθετες παρατηρήσεις:

Οι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων αποτελούν το μοναδικό, ίσως, χώρο κοινωνικής δραστηριοποίησης στην τοπική κοινωνία όπου συμμετέχουν και τα δυο **φύλα** και στα οποία μάλιστα οι Γυναίκες εκπροσωπούνται σε μεγαλύτερα ποσοστά. Όπως σημειώθηκε, ήδη, στη σύνθεση των ΔΣ οι Γυναίκες αποτελούν το 72,9% έναντι του 27,1% των Αντρών. Απεναντίας στη θέση των Προέδρου των ΔΣ, η κατανομή αλλάζει και σχεδόν ισομερίζεται ανάμεσα στις Γυναίκες και στους Άντρες. Η τάση αυτή της περιορισμένης συμμετοχής των Γυναικών στα προεδρεία των ΔΣ φαίνεται και στα 17 ΔΣ των ΣΓΚ από τα 21 Γυμνάσια του Δήμου Περιστερίου, όπου οι Γυναίκες κατέχουν τη θέση του προέδρου σε ποσοστό μόλις 29,4%, ενώ οι Άντρες σε 70,6%. Ως ερμηνεία της υψηλής αντιπροσώπευσης των Γυναικών στα ΔΣ των ΣΓΚ κι ταυτόχρονα της χαμηλής συμμετοχής στα προεδρεία, σε σχέση με την παραπάνω συμμετοχή, μπορούν να διατυπωθούν τα εξής: Ο ρόλος της Γυναίκας στην αναπαραγωγή της οικογένειας είναι ιδιαίτερα σημαντικός σε σχέση με αυτή του Άνδρα. Η Γυναίκα επωμίζεται σχεδόν αποκλειστικά την ευθύνη της ανατροφής των παιδιών στα πρώτα χρόνια της φοίτησής του στο δημοτικό σχολείο. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αποεπαγγελματοποίηση της μεγάλης πλειοψηφίας των Γυναικών (το 73,9% δηλώνουν οικιακά) επιτρέπει στις Γυναίκες, όχι μόνο την ανατροφή και το διάβασμα των παιδιών αλλά και την εναργέστερη δραστηριοποίηση με τα κοινά του σχολείου. Η δραστηριοποίηση αυτή υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς αναφορικά με τις δυνατότητες που παρέχονται τόσο από το σχολικό κανονισμό για το είδος και τη δράση του ΣΓΚ, όσο και με τις διαμορφωμένες σχέσεις που αναπτύσσονται σε κάθε σχολείο και ευρύτερα στην τοπική κοινωνία. Έτσι και σχεδόν αποκλειστικά, οι δράσεις των ΣΓΚ περιορίζονται στην ανάδειξη και επίλυση ορισμένων δυσλειτουργιών του σχολείου αναφορικά με την έλλειψη υλικοτεχνικών μέσων (θέρμανση, κουρτίνες, φωτοτυπικό), την ανάδειξη συμπληρωματικών μορφών εκπαίδευσης που δεν καλύπτονται από το σχολικό πρόγραμμα (τμήματα εκμάθησης παραδοσιακών χορών, ηλεκτρονικών υπολογιστών, εικαστικών κλπ.), ενώ σε άλλες περιπτώσεις επεκτείνονται σε ζητήματα που σχετίζονται με τον περιορισμένο αριθμό αιθουσών, της έλλειψης δασκάλων ή για ζητήματα ποιότητας ζωής (πχ. κεραίες κινητής τηλεφωνίας).

Από την άλλη πλευρά και ως ερμηνεία της χαμηλής αντιπροσώπευσης των Γυναικών στη θέση των προέδρων των ΔΣ των ΣΓΚ σε σχέση με αυτήν των μελών (οι Γυναίκες κατέχουν το 72,9%

των μελών των ΔΣ έναντι του 50,9% στις θέσεις του προέδρου) μπορούν να διατυπωθούν τα εξής: Η θέση του Προέδρου του ΔΣ αποτελεί θέση αυξημένου κοινωνικού κύρους όπου απαιτούνται ιδιαίτερες οργανωτικές ικανότητες για την ανάδειξη και την επίλυση προβλημάτων του σχολείου και την ανάπτυξη σχέσεων με το Σύλλογο Διδασκόντων, την Τοπική Αυτοδιοίκηση και γενικότερα την τοπική κοινωνία. Γι' αυτό το λόγο θεωρείται «φυσικό» να ψηφίζονται οι Άντρες για τη θέση του προέδρου και ιδιαίτερα όσοι διαθέτουν αυξημένα εκπαιδευτικά προσόντα ή δραστηριοποιούνται σε κοινωνικά αναγνωρισμένα επαγγέλματα. Πολλές φορές μάλιστα παρατηρείται το φαινόμενο να αναθέτουν την προεδρεία σε Άντρες, οι ίδιες τις Γυναίκες, παρότι κατέχουν όλες τις άλλες θέσεις του ΔΣ, ενώ εξ αντικειμένου οι Άντρες δεν μπορούν να παρευρίσκονται καθημερινά στη σχολική ζωή. Έτσι η κατανομή των ρόλων σε επίπεδο σχολικής μονάδας είναι οι Γυναίκες είτε από τη θέση του προέδρου είτε από τη θέση του απλού μέλους να κάνουν τη «λάντζα», ενώ οι Άνδρες να προσδίδουν κύρος στο ίδιο το όργανο του ΔΣ, αναφορικά με την εκπροσώπηση στα συμμετοχικά όργανα που προβλέπονται.
Στις παραπάνω παραμέτρους πρέπει να συνυπολογιστούν και τα εξής: α) Η συγκρότηση των ψηφοδελτίων δεν είναι πάντοτε εύκολη υπόθεση. Συνήθως, εκδηλώνεται μια απροθυμία από τη μεριά των Γονέων να θέσουν υποψηφιότητα για τη διενέργεια εκλογών και τη συγκρότηση ψηφοδελτίων, ενώ όταν αυτό επιτυγχάνεται γίνεται είτε εξ ανάγκης, μετά από πίεση του Διευθυντή της σχολικής μονάδας, είτε ευκαιριακά από μια ομάδα μη εργαζόμενων γυναικών που έχουν τη δυνατότητα παραμονής στο σχολείο κατά την πρωινή ζώνη. β)Από την άλλη πλευρά, η πολιτικοποίηση των πρωτοβάθμιων ΣΓΚ δεν είναι έκδηλη, καθώς η δράση τους υπόκειται σε μια σειρά περιορισμούς, κυρίως, κάτω από την πίεση των άμεσων προβλημάτων που αναζητούν λύσεις, της σχεδόν ανύπαρκτης προϋπάρχουσας εμπειρίας σε μορφές συνδικαλιστικής οργάνωσης των γονέων (κυρίως των Γυναικών) και των νέων συνθηκών κοινωνικής συνεύρεσης που διαμορφώνονται. Είναι χαρακτηριστικό, ότι σε 30 από τα 45 Δημοτικά Σχολεία, οι ΣΓΚ έχουν δική τους αίθουσα συνεδριάσεων και η οποία διαμορφώνεται κατάλληλα για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες παραμονής των γονέων, τόσο κατά την πρωινή ζώνη όσο και κυρίως κατά την απογευματινή. Οι αίθουσες των ΣΓΚ σε πολύ μεγάλο βαθμό μετατρέπονται σε «στέκια των γονέων» για συνεύρεση, με καφέ, τσάι, «να πούμε τα νέα της γειτονιάς και του σχολείου». Είναι χαρακτηριστικό, επίσης, ότι σε πάρα πολλούς από τους ΣΓΚ, παρατηρείται ένας αυξημένος αριθμών Γυναικών μέσα στην αίθουσα συνεδριάσεων να καπνίζουν, γιατί «αισθανόμαστε ελεύθερες και μακριά από τα προβλήματα του σπιτιού». Μια σειρά τέτοια μικρά γεγονότα μαρτυρούν το γενικότερο ρόλο που παίζουν οι ΣΓΚ, στην ανάπτυξη συνεκτικών δεσμών ανάμεσα στους γονείς και τους κηδεμόνες ενός σχολείου. γ)Με βάση την καταγραφή επιμέρους στοιχείων και αναφορικά με το είδος των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των **ΣΓΚ** και των **Φορέων της εκπαίδευσης**, μπορούν επιπρόσθετα να καταγραφούν τα εξής: Στο σύνολο των περιπτώσεων δεν παρατηρείται καμιά αξιόλογη επαφή μεταξύ των διαφόρων θεσμών που εμπλέκονται με την εκπαίδευση. Ουσιαστικά επικρατεί μια οριζόντια διασύνδεση μέσα στον ίδιο τον εκπαιδευτικό και κοινοτικό θεσμό που περιορίζεται αποκλειστικά με τη διεύθυνση της σχολικής μονάδας και με την τοπική αυτοδιοίκηση. Και πάλι όμως αυτή η διασύνδεση υπόκειται σε περιορισμούς και εξαρτάται από το προϋπάρχον επίπεδο συνεργασίας με το Διευθυντή του σχολείου και τον κύκλο γνωριμιών των Προέδρων των ΔΣ των ΣΓΚ με παράγοντες του Δήμου που κατέχουν νευραλγικές θέσεις, όχι πάντοτε στενά συνδεδεμένες με την ευθύνη διαχείρισης πόρων και υλικών για τη λειτουργία των σχολείων. Στη βάση αυτή αναπτύσσεται ένας πρωτόλειος μηχανισμός πελατειακών σχέσεων και διείσδυσης των «παραγόντων» της τοπικής κοινωνίας, που εξαιτίας του «ιδιαίτερου ενδιαφέροντος» και του «προσωπικού χαρίσματος» που διαθέτουν, μπορούν να μεσολαβούν και να επιλύουν τα προβλήματα του σχολείου. Έτσι υποτιμάται η όποια επαφή των ΔΣ των ΣΓΚ με τους άλλους εμπλεκόμενους φορείς και πρόσωπα αναφορικά με τα προβλήματα εκπαίδευσης, όπως με τον **Προϊστάμενο Γραφείου Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης** και τους **Σχολικούς Συμβούλους**. Αλλά και όταν αυτή η επαφή επιτυγχάνεται, περιορίζεται σε έκτακτα γεγονότα που σχετίζονται με την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου και για τα οποία οι γονείς έχουν ή απαιτούν

να έχουν δικαίωμα συμμετοχής (εκπαιδευτικά κενά, συμπεριφορά εκπαιδευτικών κλπ). δ)Παράλληλα, και μέσω των δραστηριοτήτων των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων δίνεται η ευκαιρία για την εμφάνιση και την προβολή του έργου των εκπροσώπων του Δήμου Περιστερίου (εορταστικές συγκεντρώσεις, κοπή πίτας, θεατρικές παραστάσεις, εκδηλώσεις παιδαγωγικού ή κοινωνικού χαρακτήρα ε) Αναφορικά με τα **κίνητρα δραστηριοποίησης των γονέων** και ιδίως των Γυναικών θα σημειώναμε τα εξής: Η απόφαση συμμετοχής ενός γονέα να συμμετάσχει στα κοινά του σχολείου είτε από τη θέση του απλού μέλους, είτε από τη θέση του μέλους του προεδρείου πρέπει να αναζητηθούν και σε ορισμένες άλλες παραμέτρους που σχετίζονται και με την αποκόμιση **άμεσου οφέλους**. Αναφορικά με τη συνεργασία των μελών Δ.Σ. με τη σχολική κοινότητα διαφαίνεται ότι οι γονείς των μαθητών που συμμετέχουν σε Δ.Σ. των συλλόγων γονέων έχουν πιο σταθερή συνεργασία με τους δασκάλους των παιδιών τους, με τους οποίους συνεργάζονται, τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα, σε αντίθεση με τους μαθητές που παρουσιάζουν σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες και που η συχνότητα συνεργασίας τους με τους δασκάλους των παιδιών τους εκτιμάται πως κυμαίνεται σε μια ή δυο φορές το χρόνο. Σε ορισμένες περιπτώσεις καταγράφεται μια απευθείας σχέση ανάμεσα στην κοινωνική δραστηριοποίηση του γονέα ενός μαθητή και της συνολικής παρουσίας του παιδιού του (πχ. σχολική επίδοση, συμμετοχή στις διάφορες δραστηριότητες του σχολείου). Καταγράφεται, επίσης, και χωρίς αυτό να μπορεί να προσδιοριστεί ποσοτικά, ότι τα παιδιά των ΣΓΚ εκλέγονται στα συμβούλια των μαθητικών κοινοτήτων, όπου και όταν αυτά συγκροτούνται, εκπροσωπούν το σχολείο στις επίσημες σχολικές εορτές είτε από τη θέση του σημαιοφόρου είτε του παραστάτη, παίρνουν μέρος στα θεατρικά έργα κυρίως σε πρωταγωνιστικό ρόλο κλπ. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η συμμετοχή των γονέων και των κηδεμόνων στα ΔΣ των ΣΓΚ λειτουργούν ως **θετικά πρότυπα** στα ίδια τα παιδιά τους, τα οποία με τη σειρά τους «ανταποκρίνονται» στις διάφορες προκλήσεις για **κοινωνική καταξίωση** και την απόκτηση ενός πρώιμου **κοινωνικού γοήτρου**. Τα παιδιά αυτά μυούνται από πολύ νωρίς στα «μυστικά» της συμμετοχής, ενώ μαθαίνουν να εκμεταλλεύονται τις ευκαιρίες που τους παρουσιάζονται για την επικράτησή τους μέσα στην εκπαιδευτική κοινότητα. Για παράδειγμα, τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής παιδιών των γονέων που δραστηριοποιούνται στα ΔΣ των ΣΓΚ στα θεατρικά έργα που γίνονται στα σχολεία, αποδεικνύει ότι όπου οι γονείς έχουν αποφασιστική συμμετοχή στη διεκπεραίωση τέτοιων δραστηριοτήτων, «προωθούν» τα παιδιά τους, είτε με άμεσο τρόπο (πιέζοντας το δάσκαλο ή τον υπεύθυνο της θεατρικής παράστασης) είτε έμμεσα με το να ασχολούνται επί μακρόν στο σπίτι και στο σχολείο, με την υπόθεση του έργου, τις σκηνοθετικές και άλλες παρεμβάσεις, αλλά και κυρίως με την προετοιμασία του παιδιού τους να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της θεατρικής παράστασης. στ) Η ύπαρξη συμπληρωματικών μορφών εκπαίδευσης που υλοποιούνται από τους ΣΓΚ συνιστά ένα άλλο περιβάλλον που μπορούν να σκιαγραφηθούν στοιχεία **αποκλεισμού**, ιδιαίτερα των παιδιών που προέρχονται από **φτωχές λαϊκές οικογένειες** και από τους **μετανάστες**. Οι δράσεις αυτές σχετίζονται τόσο με το κόστος χρήσης των υπηρεσιών αυτών, όσο και με τον προσανατολισμό τους. Με βάση το συγκεντρωτικό πίνακα, λειτουργούσαν για το σχολικό έτος 2000-2001 σε 44 από τα 45 σχολεία (ποσοστό 98%) προγράμματα εκμάθησης παραδοσιακών χορών με μηνιαίο κόστος λειτουργίας 3.000 δρχ, σε 27 σχολεία (ποσοστό 60%) προγράμματα θεατρικής παιδείας με μηνιαίο κόστος 5.000 δρχ., σε 19 σχολεία (ποσοστό 42%) προγράμματα ζωγραφικής και κόστος 5.000 δρχ., σε 16 σχολεία (35,5%) προγράμματα εκμάθησης ηλεκτρονικών υπολογιστών και κόστος 7.000 δρχ., σε 6 σχολεία (ποσοστό 13%) πολεμικές τέχνες και κόστος 5.000 και σε 1 σχολείο διδασκαλία δεύτερης ξένης γλώσσας.[712] Τα παραπάνω προγράμματα απευθύνονται σε παιδιά των οποίων οι γονείς έχουν τη δυνατότητα να καταβάλλουν το αντίτιμο των υπηρεσιών, αλλά και το χρόνο για να τα συνοδεύσουν από και προς το σπίτι, καθόσον τα περισσότερα από αυτά εκτελούνται κατά τις απογευματινές ώρες. Αντίστροφα, από τα προγράμματα αυτά **αποκλείονται** τα παιδιά για τα οποία οι γονείς δεν έχουν την οικονομική ευχέρεια να καλύψουν το

[712] Βλ. συμπλήρωση ειδικού εντύπου, παράρτημα.

κόστος χρήσης τους ή τον απαραίτητο χρόνο που πρέπει να αφιερώσουν γι' αυτό το σκοπό. Γενικά, ο προσανατολισμός των ΣΓΚ στην οργάνωση και εκτέλεση προγραμμάτων συμπληρωματικής εκπαίδευσης εντείνει τον **αρχικό αποκλεισμό**, ως αποτέλεσμα της κοινωνικής ανισότητας στο δημοτικό σχολείο και δεν προσανατολίζουν τη δράση τους στην προάσπιση και επέκταση του δημόσιου χαρακτήρα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Διαφαίνεται ότι οι γονείς δεν εμπιστεύονται τη διδασκαλία μορφών εκπαίδευσης στο δημόσιο σχολείο, καθώς, αν και είναι μέλη των Διοικητικών Συμβουλίων των σχολείων, δεν είναι ενήμεροι σχετικά με την υποχρέωση του δημόσιου σχολείου να παρέχει με επάρκεια αυτές τις μορφές συμπληρωματικής εκπαίδευσης. Για παράδειγμα στο σύνολό τους δε γνωρίζουν ότι οι γυμναστές είναι υποχρεωμένοι να διδάσκουν στο πρόγραμμά τους παραδοσιακούς ελληνικούς χορούς, όπως επίσης και την κατεύθυνση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για την υιοθέτηση από την πλευρά των δασκάλων νέων μορφών διδασκαλίας, όπως το «θεατρικό παιχνίδι-δραματοποίηση» μέσα στην καθημερινή διδακτική πράξη. Οι γονείς υιοθετούν εύκολες λύσεις, για την καταβολή του αντιτίμου με σκοπό την παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών, που στην ουσία μεταφράζεται με την υιοθέτηση από τη δική τους μεριά, λύσεων που συντελούν στη δημιουργία ενός «δεύτερου» σχολείου, μέσα στο υποχρεωτικό σχολείο.

6.3. Ένωση Γονέων Δήμου Περιστερίου

Η Ένωση Γονέων αποτελεί το δευτεροβάθμιο συνδικαλιστικό όργανο των ΣΓΚ των Δημοτικών, Γυμνασίων και των Λυκείων του Δήμου Περιστερίου. Συγκροτείται με διαφορετικά χαρακτηριστικά από τους ΣΓΚ αναφορικά με τη δομή, την οργάνωση και το ρόλο που επιτελεί στην τοπική κοινωνία. Με βάση το άρθρο 53 του ν. 1566/85 και όπως αυτό αντικαταστάθηκε με το άρθρο 12 παρ. 1β του ν.2521/1998, το θεσμικό πεδίο αναφοράς των Ενώσεων Γονέων και Κηδεμόνων είναι η **Δημοτική αρχή**, στην οποία ανακοινώνει τα αποτελέσματα των αρχαιρεσιών της και ορίζει τακτικό και αναπληρωματικό αντιπρόσωπο στη **Δημοτική Επιτροπή Παιδείας**. Ο προσανατολισμός της δράσης της σε αυτή τη βάση, παίρνει υπόψη την υπάρχουσα δομή συμφερόντων σε τοπικό επίπεδο και ταυτόχρονα το διεκδικητικό της πλαίσιο κινείται και προς την κεντρική εξουσία (Υπουργείο Παιδείας, ΟΣΚ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο). Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Ένωση Γονέων διαδραματίζει έναν ιδιαίτερο ρόλο στην τοπική κοινωνία από την άποψη της ανάδειξης των πιο οξυμένων εκπαιδευτικών προβλημάτων αναφορικά τόσο με τις άνισες επιδόσεις των παιδιών της περιοχής σε σχέση με αυτά που προέρχονται από «εύρωστες» περιοχές των βορείων προαστίων του λεκανοπέδιου της Αθήνας, όσο και με τις προϋποθέσεις άρσης αυτών των ανισοτήτων, κυρίως μέσα από την πάλη για βελτίωση των υλικοτεχνικών υποδομών των σχολείων, τη λειτουργία της πρωινής βάρδιας και τη δημιουργία νέων σύγχρονων διδακτηρίων. Χαρακτηριστικό είναι τα παρακάτω αποσπάσματα:

> «Έχοντας λυμένα τα θέματα της ιδιοκτησίας ή εξώσεων η ΟΣΚ Α.Ε. αποφάσισε στις 13/1/1998 να εγκρίνει τη σύναψη προγραμματικής σύμβασης με το Δήμο για τέσσερα σχολικά κτίρια, 24° Ν/Γ, 13ο και 16° Γυμνάσιο, 11° Λύκειο. Δυστυχώς μέχρι σήμερα, το μόνο που μπορεί να παραδοθεί είναι το 24 Ν/Γ, ενώ σύμφωνα με έγγραφο της Δημοτικής αρχής 43058/2011/2000 προς το 3° Γραφείο Εκπαίδευσης, θα έχουν όλα παραδοθεί από τις 28/8/2000. Μέχρι πότε θα χωρίζονται αίθουσες και διάδρομοι για να λύνονται κτιριακά προβλήματα και να υπάρχει η εξοντωτική διπλοβάρδια; Τα σεισμόπληκτα για πόσο καιρό θα είναι λυόμενα; Ως πότε οι εργολάβοι του ΟΣΚ ΑΕ δε θα ανταποκρίνονται στις δεσμεύσεις τους;».[713]
>
> «Η έκτακτη ΓΣ ακούγοντας την εισήγηση και τους ομιλητές καταλήγει διαπιστώνοντας και αποφασίζοντας τα εξής: Διαπιστώνει πως παρά τις αλλαγές χρόνια εκπαιδευτικά προβλήματα, όπως ελλείψεις εκπαιδευτικών, βιβλίων, μέσων και υποδομών επαναλαμβάνονται ή υπολείπονται των αναγκών. Διαπιστώνει την ανάγκη έντασης των προσπαθειών για την αλλαγή της κατάστασης. Εκτιμά την ανάγκη ανάπτυξης και διεύρυνσης της συζήτησης με ΓΣ, συσκέψεις κλπ. για εμπλουτισμό ανταλλαγή απόψεων και συγκεκριμενοποίηση ενεργειών. Αποφασίζει την ομαδική παράσταση στο Δημοτικό

[713] Επιστολή της Ένωσης Γονέων και Κηδεμόνων του Δήμου Περιστερίου προς τα πολιτικά κόμματα, τους φορείς της Τ.Α. και της εκπαιδευτικής κοινότητας, τοπικός τύπος, 13 Ιουνίου 2003.

Συμβούλιο για ικανοποίηση του χρόνιου αιτήματος για αλλαγή γραφείων και οικονομικής ενίσχυσής της. Δεν παραιτούμαστε από το δικαίωμά μας, δικαίωμα κάθε Περιστεριώτη, για ενημέρωση από τη Δημοτική Αρχή στα ζητήματα που μας αφορούν. Συντονισμός με τους άλλους εκπαιδευτικούς φορείς για συνέχιση των πρωτοβουλιών στο κτιριακό και την υποδομή. Ένταση των προσπαθειών παράλληλα και από τους ίδιους τους συλλόγους. Συντόμευση και αλλαγή των σχετικών διαδικασιών από τους εμπλεκόμενους φορείς για να καρποφορήσει η δέσμευση του ΥΠΕΠΘ για πρωινά δημόσια σχολεία το 2004. Συμμετοχή στα συλλογικά όργανα διοίκησης του σχολείου απαιτώντας θαρρετά τη λειτουργία των σχολικών συμβουλίων και επιτροπών αναπτύσσοντας τις προτάσεις της εισήγησης. Ανάληψη πρωτοβουλιών από τη Δ. Αρχή, πχ. πλατειά σύσκεψη όλων των εμπλεκόμενων φορέων, αλλαγή προέδρων για τη στήριξη του έργου των σχολικών επιτροπών. Ένταση των προσπαθειών για τη λειτουργία συλλόγων στα Ν/Γ, δευτεροβάθμια εκπαίδευση και στα ΤΕΕ. Ανάδειξη ξεχωριστών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα ΤΕΕ. Η Ένωση Γονέων Περιστερίου εκφράζει επίσης τον αποτροπιασμό της για το τρομοκρατικό χτύπημα στις ΗΠΑ και την συμπάθειά της για τα θύματα. Καλούμαστε να εντείνουμε τις προσπάθειές μας για την ανάπτυξη του φιλειρηνικού κινήματος και την απεμπλοκή της χώρας μας».[714]

Αναφορικά με τη **δράση** της Ένωσης Γονέων, τα ζητήματα του **κτιριακού** και της **έλλειψης εκπαιδευτικών** αποτελούν τα υπ' αριθμόν ένα εκπαιδευτικά προβλήματα που αναδεικνύονται σε συνεργασία με τα εκπαιδευτικά και τα εργατικά σωματεία του Δήμου Περιστερίου. Στο ζήτημα του κτιριακού, η δράση της Ένωσης κινείται προς δυο κατευθύνσεις: Αφενός με την υπεράσπιση των εναπομείναντων χώρων που χωροθετούνται για σχολική χρήση και για τα οποία εκδηλώνεται αμφισβήτηση από γαιοκτησιακά συμφέροντα της περιοχής. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις της κατασκευής του 10ου Λυκείου και των Γυμνασίων στην περιοχή «ΜΑΛΑΤΕΣΤΑ» ΚΗΠΟΥΠΟΛΗΣ και για τα οποία παρατηρούνταν κωλυσιεργία από τη μεριά των εμπλεκομένων φορέων του Κράτους και της ΤΑ, με κίνδυνο ο χώρος να περάσει στα χέρια των τσιφλικάδων της περιοχής.[715] Αφετέρου, η δράση της Ένωσης Γονέων σε σχέση με το κτιριακό κινείται στην επανακατασκευή ή διόρθωση των βλαβών που προκάλεσε στα σχολεία του Περιστερίου ο σεισμός του 1999 πολλά εκ των οποίων εξακολουθούν να στεγάζονται σε λυόμενα κτίρια.

Στις παραπάνω κατευθύνσεις παρατηρείται μια συμπόρευση ανάμεσα στην Ένωση Γονέων και τα εκπαιδευτικά σωματεία της περιοχής. Ο **Σύλλογος Εκπαιδευτικών Α΄ ΕΛΜΕ «Κ. Σιδηρόπουλος»** απέστειλε την 5.5.2003 προς την αντιδήμαρχο Παιδείας έγγραφο σχετικά με την κατασκευή συγκεκριμένων σχολικών κτιρίων:

«Σας παρακαλούμε θερμά να μας απαντήσετε εγγράφως για τα σοβαρά κτιριακά προβλήματα. Συγκεκριμένα: Πότε ακριβώς πρόκειται να παραδοθούν το 13ο και 16ο Γυμνάσιο καθώς και το Ενιαίο Λύκειο; Σε ποιο στάδιο βρίσκονται οι διαδικασίες για την ανέγερση των 17ου και 18ου Γυμνασίων καθώς και του 10ου Ενιαίου Λυκείου; Το οικόπεδο Ο.Τ. 1005 έχει απαλλοτριωθεί για την κατασκευή του 5ου ΤΕΕ και του 2ου ΣΕΚ. Όμως μέχρι σήμερα δεν έχει ξεκινήσει καμία συγκεκριμένη εργασία. Τέλος θα θέλαμε να μας αποστείλετε φωτοτυπίες των υπαρχουσών συμβάσεων για την ανέγερση σχολικών κτιρίων από το Δήμο και του προγραμματισμού του ΟΣΚ για την ανέγερση νέων σχολικών κτιρίων».

---

[714] Εισήγηση της έκτακτης Γ.Σ. της Ένωσης Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων Περιστερίου, 17-10-2001.

[715] «Στις 6-12- 2001, οι 680 μαθητές του 2ου ΤΕΕ, οι 200 του 7ου Λυκείου και οι 300 από τα δύο Γυμνάσια της «Χωράφας» κατέκλυσαν τον πεζόδρομο μπροστά από το σχολείο και το οργισμένο ποτάμι κατηφόρισε προς την πλατεία Δέγλερη, όπου και την απέκλεισε. Τα συνθήματα που δέσποζαν ήταν: «ΘΕΛΟΥΜΕ ΒΙΒΛΙΑ, ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΣΧΟΛΕΙΑ, ΚΑΙ ΟΧΙ ΔΙΑΒΑΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ», «ΦΤΙΑΞΤΕ ΤΩΡΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΠΡΩΙΝΑ». Τα αιτήματα που πρόβαλαν έλεγαν: Λύστε τώρα την εκκρεμότητα με το ΥΠΕΧΩΔΕ για το 10ο Λύκειο», «Άμεση μελέτη-δημοπράτηση- κατασκευή του σχολείου. Αγοράστε μέχρι τη 31-12-01 τη γη για το 17ο Γυμνάσιο», (βλ. ΑΥΓΕΡΟΣ Θ., *Στις 6 του Δεκέμβρη τα ΣΧΟΛΕΙΑ της ΧΩΡΑΦΑΣ μίλησαν*, εφημ. Η ΦΛΟΓΑ, φύλλο 1, Δεκέμβρης 2001). Επίσης, η προάσπιση δημόσιας γης κινείται και εναντίον της ιδιωτικής εκπαίδευσης σχετικά με την ιδιοκτησία και χρήση των εναπομείναντων ελεύθερων οικοπέδων (περίπτωση εκπαιδευτηρίων «ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ») παρά τις αντίθετες αποφάσεις των δικαστηρίων. Στην Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ (7-8-2001) πληροφορούμαστε ότι στο Συμβούλιο της Επικρατείας για το σχολείο στο Περιστέρι, δικαιώθηκαν τελικά τα εκπαιδευτήρια ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ. «Το ΣτΕ με προσωρινή του Διαταγή επιτάσσει την αναστολή εκτέλεσης σειράς ενεργειών του ΟΣΚ και του Δήμου Περιστερίου που έχουν σχέση με την απαλλοτρίωση και έξωση των Εκπαιδευτηρίων».

Παράλληλα και σε συνεργασία με το **Σύλλογο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης «Έλλη Αλεξίου»** πολλάκις αναδείχθηκε το ζήτημα των κτιριακών προβλημάτων.[716] Σε ειδικό πολυσέλιδο έντυπο που έκδωσε ο παραπάνω σύλλογος αναδείχθηκαν τα σοβαρά προβλήματα υλικοτεχνικής υποδομής των δημοτικών σχολείων και νηπιαγωγείων της πόλης:

«Το Δ.Σ. του Συλλόγου μας θεωρεί ότι είναι ανεπαρκέστατα τα κονδύλια που χορηγούνται στο ΔΗΜΟ για να καλύψει τα λειτουργικά έξοδα των σχολείων που σε συνδυασμό με την υποκρισία της κυβέρνησης, η οποία διατεινόταν πως η μεταφορά της αρμοδιότητας της συντήρησης και λειτουργίας των σχολικών κτιρίων προς τους ΔΗΜΟΥΣ θα συνοδεύεται κι από αντίστοιχους οικονομικούς πόρους, αποτελεί πρωτοφανή εμπαιγμό. Παράλληλα, το κτιριακό πρόβλημα παίρνει εκρηκτικές διαστάσεις. ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ: 20° και 38° στεγάζονται σε λυόμενες ελαφρού τύπου κατασκευές. 2°: Λειτουργεί σε διπλή βάρδια. 35°, 8°, 20°: Στεγάζονται σε μισθωμένα ακατάλληλα και επικίνδυνα κτίρια. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ: 26°: Στεγάζεται σε αποθήκη. 10 νηπιαγωγεία φιλοξενούνται σε αίθουσες δημοτικών σχολείων. Για 9 νηπιαγωγεία αναμένεται τοπογραφικό από το 1998 από το Δήμο Περιστερίου (σύμφωνα με σημείωμα του ΟΣΚ ΑΕ, Σεπτέμβρης 2001). Σε μισθωμένα κτίρια στεγάζεται το 26° και 29° νηπιαγωγεία και το 8°, 28° και 35° δημοτικά».[717]

Η συμπόρευση του γονεϊκού κινήματος με τα εκπαιδευτικά και άλλα εργατικά σωματεία διαφαίνεται και σε ορισμένα άλλα ζητήματα σε σχέση τόσο με την υπεράσπιση του δημόσιου χαρακτήρα της εκπαίδευσης όσο και για ευρύτερα, όπως την ανάπτυξη φιλειρηνικού κινήματος, την προάσπιση δημοκρατικών δικαιωμάτων κλπ. Σε επιστολή προς τους Γονείς του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης αναγράφεται:

«Τέσσερα χρόνια μετά την εφαρμογή της «εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης», η κατάσταση έχει φθάσει σε οριακό σημείο. Η Δημόσια Δωρεάν Εκπαίδευση και οι Εκπαιδευτικοί βρέθηκαν στο στόχαστρο των αναδιαρθρώσεων που συντελούνται με στόχο την προσαρμογή της εργασίας και της εκπαίδευσης στα δεδομένα της «παγκοσμιοποίησης», δηλαδή την εξασφάλιση και τη μεγιστοποίηση των κερδών του μεγάλου κεφαλαίου, σε βάρος των δικαιωμάτων και της ζωής των εργαζομένων. **Αποκλείονται** χιλιάδες μαθητές, κύρια από την εργατική τάξη από το Ενιαίο Λύκειο. Υποχρηματοδοτείται η Δημόσια Εκπαίδευση. Προσαρμόζεται η διοικητική δομή της εκπαίδευσης στην περιφερειακή δομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατάργησαν την επετηρίδα. Προωθούν τη λεγόμενη «αξιολόγηση» για να επιβάλλουν την τρομοκρατία και την ιδεολογική χειραγώγηση των εκπαιδευτικών και των γονιών. Αγωνιζόμαστε για την καθιέρωση του Ενιαίου 12χρονου, Βασικού, Υποχρεωτικού Σχολείου, χωρίς ταξικές, φυλετικές, γεωγραφικές και άλλες διακρίσεις».[718]

Το παραπάνω πολιτικό πλαίσιο δεν εκφράζει πάντοτε όμως το σύνολο γονεϊκού κινήματος. Σε επιστολή της Ένωσης Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων Περιστερίου (ελεγχόμενη από το ΠΑΣΟΚ) σημειώνεται:

«Με έκπληξη είδαμε ανακοίνωση του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Περιστερίου «ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ» να απευθύνεται σε γονείς παρακάμπτοντας τα θεσμοθετημένα όργανα των Γονέων και να τους καλεί σε

---

[716] Αναφέρουμε ενδεικτικά ορισμένες από αυτές τις πρωτοβουλίες: Στις 15-11-2000 κοινή συνεδρίαση των εκπαιδευτικών Σωματείων με τη Ένωση Γονέων για προβλήματα υλικοτεχνικής υποδομής στις 22-11-2000 ψήφισμα συμπαράστασης στο ΣΓΚ του 18ου Γυμνασίου για την ανέγερση νέου διδακτηρίου, στις 7-9-2001 συνάντηση με τον αντιδήμαρχο Παιδείας για τα ζητήματα των νηπιαγωγείων της πόλης, στις 6-12-2002 κοινή σύσκεψη μαζικών φορέων για την κατάργηση της διπλοβάρδιας, στις 10-1-2001. (Βλ. επίσης και συνέντευξη του προέδρου των δασκάλων ΠΑΠΛΩΜΑΤΑ Κ., *Διαμαρτυρία δασκάλων για τα σχολικά κτίρια*, εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ, 28-6-2001).

[717] ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ Α΄ ΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΚΤΙΡΙΑΚΟ, Υλικοτεχνική Υποδομή, Μάιος 2002. Παράλληλα και σε σχέση με τα γενικότερα εκπαιδευτικά ζητήματα, σε επιστολή προς τους Γονείς του ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (Γενάρης 2002) αναφέρεται σχετικά με το ζήτημα της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών: «Δεν πρέπει να υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι η καθιέρωση της αξιολόγησης θα βλάψει άμεσα το δημόσιο σχολείο, τη μόρφωση των παιδιών που προέρχονται από τα λαϊκά στρώματα και τους μετανάστες. Με βάση τους προκαθορισμένους δείκτες, που βασικό γνώρισμά τους είναι οι επιδόσεις των μαθητών (προαγωγή, αποφοίτηση, πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, ποσοστό εισαγωγής στα ΑΕΙ) θα αξιολογούνται και θα χωρίζονται σε κατηγορίες με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο ανταγωνισμός μεταξύ των σχολείων και στο εσωτερικό τους».

[718] ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ «ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ», Ανοικτή Επιστολή προς τους Γονείς με την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς, Σεπτέμβριος 2002.

συγκέντρωση διαμαρτυρίας. Εύλογο είναι το ερώτημα για τη χρονική στιγμή και τον τόπο που επιλέχθηκε να γίνει, 10 ημέρες πριν τις εκλογές και ο πρόεδρος των δασκάλων είναι υποψήφιος δημοτικός σύμβουλος (σσ. με τη δημοτική παράταξη του ΚΚΕ). Η ενέργεια αυτή είναι αντιδημοκρατική και αρνούμαστε στα παιδιά μας να γίνουν γραμματοκομιστές έμμεσων σκέψεων και στείρων πρωτοβουλιών. Θεωρούμε ότι ο κομματισμός δεν έχει σχέση με τα σχολεία».[719]

Αντίθετα, όταν στην ΕΝΩΣΗ ΓΟΝΕΩΝ πλειοψηφούν ή έχουν αυξημένη δύναμη οι κομμουνιστές συντονίζεται ο αγώνας για την αντιμετώπιση των υπαρκτών προβλημάτων των σχολείων του Περιστερίου με συγκεκριμένες μορφές αγώνα.[720]

Με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις γίνεται φανερό ότι η Ένωση Γονέων Περιστερίου είναι ένα συνδικαλιστικό όργανο με σαφώς πολιτικά χαρακτηριστικά. Ενώ συγκροτείται από τους αντιπροσώπους των πρωτοβάθμιων ΣΓΚ στη βάση ενιαίων ψηφοδελτίων, ίδια η Ένωση συγκροτείται με παραταξιακά ψηφοδέλτια μέσα από τα οποία εκφράζονται, κατά κανόνα, το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ, ενώ ευκαιριακά η ΝΔ και ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ.[721] Ως εκ τούτου, η συγκρότηση σε σώμα και η κατανομή των θέσεων του ΔΣ και ειδικά αυτή του Προέδρου, αποτελεί κορυφαία στιγμή της δράσης της Ένωσης. Όπως και σε κάθε άλλο σωματείο, η θέση αυτή αποτελεί «θέση ισχύος» του πολιτικού χώρου που εκφράζει. Για αυτό το λόγο παρατηρείται μια διαρκής πάλη για την ανάδειξη στη θέση του προέδρου, κυρίως ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ, που περιλαμβάνει ενστάσεις για την εγκυρότητα των εκλογών, αμφισβητήσεις για τη σύνθεση του ΔΣ και της ερμηνείας του καταστατικού, με αποτέλεσμα τις προσφυγές εκατέρωθεν στη δικαιοσύνη. Η πρακτική αυτή, δηλαδή να αμφισβητούνται τα αποτελέσματα και οι διαδικασίες των εκλογών, αποτελεί ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα στη συγκρότηση και στη λειτουργία της Ένωσης Γονέων Περιστερίου με αποτέλεσμα να προκαλείται ένα είδος αποστροφής για συμμετοχή στα κοινά, ιδίως των γυναικών αντιπροσώπων που προέρχονται από τους πρωτοβάθμιους ΣΓΚ.[722] Πρέπει να σημειώσουμε επίσης, ότι στη σύνθεση του ΔΣ της

---

[719] ΕΝΩΣΗ ΓΟΝΕΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, 4-10-2002.

[720] Την 1η Οκτωβρίου 2003 διοργανώθηκε εκδήλωση με το Σύλλογο Δασκάλων με σκοπό την υλοποίηση της απόφασης του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Περιστερίου (20-9-2003) με τα εξής αιτήματα: «Ενιαίο 12χρονο, δημόσιο, υποχρεωτικό και δωρεάν σχολείο ουσιαστικής μόρφωσης χωρίς ταξικούς φραγμούς και διακρίσεις. Ανάπτυξη επαρκούς υλικοτεχνικής υποδομής. Αύξηση επιχορήγησης υποδομής. Αύξηση των δαπανών στο 15%. Στελέχωση των σχολείων με ειδικό διδακτικό και επιστημονικό προσωπικό. Πρόσληψη μόνιμου βοηθητικού προσωπικού».

[721] Πιο συγκεκριμένα οι παρατάξεις που πήραν μέρος στις εκλογές του 2003 για την Ένωση Γονέων Περιστερίου, ήταν: «Δημοτική Ενότητα Γονέων- Συνεργαζόμενου» (Κ.Κ.Ε.) που έλαβε 4 έδρες (4 Άντρες), «Πρωτοβουλία Γονέων με το μαθητή για το μαθητή» (ΠΑ.ΣΟ.Κ.) 3 έδρες (2 Άντρες και 1 Γυναίκα) και «Σύνθεση- Συναίνεση-Συμμετοχή για τα παιδιά και την κοινωνία» (σχήμα της Ν.Δ.) με 2 έδρες (1 Α και 1 Γ), βλ. Εφ. Ελεύθερος Διάλογος, 13-3-2003. Παράλληλα δραστηριοποιούνται στο γονεϊκό κίνημα και γονείς χωρίς συγκεκριμένη πολιτική ένταξη με δραστηριότητα σε ΣΓΚ και αρθρογραφία για τη λειτουργία των οργάνων αυτών (βλ. ΦΑΣΑΚΗ Β., *ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ*, περιοδικό «Αντιτετράδια Εκπαίδευσης», τ. 4, 2003, σελ. 45).

[722] «Μετά τα πρωτοφανή επεισόδια που δημιούργησαν οι οργανωμένοι σύνεδροι του συνδυασμού που πρόσκεινται στο Κ.Κ.Ε., οι ίδιοι σύνεδροι προσπάθησαν εκ νέου με απειλές και εκβιασμούς να πείσουν την εφορευτική επιτροπή, που συνεδρίασε στις 19 και 20/2/03, να νομιμοποιήσει αντιπροσώπους σχολείων που δεν έπιασαν το εκλογικό μέτρο, δηλαδή το 1/3 των μαθητών του σχολείου (ν. 2621/98). Δυστυχώς, συμμετείχαν στην προσπάθεια αυτή δυο εκπαιδευτικοί, αντιπρόσωποι, έτσι μαθαίνουν τους μαθητές να σέβονται τους νόμους και ένας δημοτικός σύμβουλος, όχι βέβαια αντιπρόσωπος....Το περίεργο είναι ότι τα μέλη του Δ.Σ. της Ένωσης που ανήκουν στην παράταξη του Κ.Κ.Ε., για το 2° Τ.Ε.Ε. και 15° Γυμνάσιο μειοψήφησαν και έτσι έχουμε τη λογική 2 μέτρα και 2 σταθμά. Πέρα από το ηθικό μέρος υπάρχει σαφώς και παρανομία γιατί η αλλοίωση των πρακτικών, ο ψευδής αριθμός των αναφερόμενων μαθητών, για να εμφανιστούν ότι έπιασαν το εκλογικό μέτρο είναι παρανομία. Σκοπός της συγκεκριμένης παράταξης δεν είναι η μαζικοποίηση των γονέων και η επίλυση των προβλημάτων, αλλά ο κομματικός έλεγχος των Συλλόγων και της Ένωσης» Εφ. ΠΡΩΤΗ, 6-3-2003, *Το Κ.Κ.Ε. θέλει τον κομματικό έλεγχο της Ένωσης Γονέων*, Ζήσης Α., απερχόμενος Πρόεδρος. Επίσης: ««Μετά την παραίτηση του συνδυασμού «Παιδεία 21ος αιώνας» δημοσιεύτηκε και στον τοπικό τύπο, ανεξάρτητα από την απόφαση του δικαστηρίου, κανείς δεν την αμφισβητεί πλέον, ότι την πλειοψηφία (5) πέντε έδρες έχει ο συνδυασμός «Πρωτοβουλία Γονέων με τον μαθητή για το μαθητή». Στις 4-12-01 καλέσαμε τους 4 εκλεγμένους του συνδυασμού «Δημοκρατική Ενότητα Γονέων Συνεργαζόμενου» σε συνεδρίαση για να ασχοληθούμε σαν ενιαίο Δ.Σ. με τα προβλήματα των σχολείων και της εκπαίδευσης. Δυστυχώς, όμως, παρότι δεν αμφισβήτησαν ότι τις 5 έδρες, άρα και την πλειοψηφία έχει ο συνδυασμός «Πρωτοβουλία», αμφισβήτησαν τη

Ένωσης Γονέων υπερεκπροσωπούνται οι Άνδρες με παιδιά, κυρίως, στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ένα μεγάλο μέρος των εκπροσώπων αυτών, παρατηρείται ότι έχουν ανάλογη συνδικαλιστική εμπειρία από το χώρο της επαγγελματικής τους δραστηριοποίησης. Έτσι στην Ένωση Γονέων συμμετέχουν παρατάξεις με εκπροσώπους «δοκιμασμένα στελέχη» από άλλους επαγγελματικούς χώρους, με αξιόλογη συνδικαλιστική εμπειρία που γνωρίζουν να τοποθετούνται και να χρησιμοποιούν την κατάλληλη «συνδικαλιστική γλώσσα» για να προωθήσουν τη δική τους λογική αντιμετώπισης των εκπαιδευτικών προβλημάτων στη βάση της ιδεολογίας και της πρακτικής του πολιτικού χώρου που εκφράζουν.
Από την άλλη πλευρά και στα πλαίσια άσκησης κοινωνικής πολιτικής από την πλευρά του Δήμου, έγινε προσπάθεια για τη συνεργασία με την Ένωση Γονέων, από τις αρχές του 2000, με σκοπό τη δημιουργία Σχολών Γονέων, για την αντιμετώπιση της κρίσης της σύγχρονης οικογένειας μέσω της ενεργητικής δραστηριοποίησης των παραγόντων του σχολείου και ιδίως των γονέων.[723] Στα πλαίσια αυτά εκπονήθηκαν μια σειρά προγράμματα ενημέρωσης και εκπαίδευσης των γονέων σε ζητήματα όπως οι «συμπεριφορές και τα μαθησιακά προβλήματα των παιδιών».[724]

6.4. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού

Οι παραπάνω παρατηρήσεις για τη λειτουργία των οργάνων τόσο των ΣΓΚ, όσο και της Ένωσης Γονέων Περιστερίου, μπορούν να συσχετισθούν αναφορικά με τα προβλήματα που εξετάζουμε, του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού, ως εξής:
α) Αρχικά με το **δείκτη εκπαίδευσης** των αντιπροσώπων στα ΔΣ των ΣΓΚ και της Ένωσης Γονέων. Με βάση τα στοιχεία που προέρχονται από τους πίνακες 1 και 2, η συμμετοχή των υποεκπαιδευμένων Γυναικών και Αντρών (Δημοτικού και Γυμνασίου) που θέτουν υποψηφιότητα και εκλέγονται στα ΔΣ υπολείπεται σε σχέση με αυτών του Λυκείου και της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Αφετέρου και σε σχέση με το **φύλο**, με την υπερκπροσώπηση των Γυναικών στις θέσεις μελών των ΔΣ, στην περιορισμένη συμμετοχή στις θέσεις των προεδρείων των ΔΣ. και στον «**αυτοαποκλεισμό**» τους από τα προεδρεία των ΣΓΚ των Γυμνασίων, Λυκείων και της Ένωσης Γονέων Περιστερίου.
β) Με βάση το μαθητικό δυναμολόγιο του σχολικού έτους 2000-2001, από τους 8.900 οι **554 μαθητές** της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (ποσοστό 6,2%) είναι **παιδιά αλλοδαπών**. Με βάση όμως τις συνθέσεις των Δ.Σ. των ΣΓΚ, από τους 321 εκλεγμένους Γονείς, υπήρξε καταγεγραμμένη μόνο μία περίπτωση γονέα που να προέρχεται από αυτό τον πληθυσμό, ενώ διαφάνηκε ότι ήταν αρκετά περιορισμένη η συμμετοχή των γονέων αλλοδαπών παιδιών στις ΓΣ ή τις άλλες δραστηριότητες των ΣΓΚ. Παράλληλα δεν υπάρχει αλλοδαπός γονέας στο ΔΣ της Ένωσης Γονέων. Συνεπώς πρόκειται για μια άλλη μορφή **αποκλεισμού** ενός σημαντικού τμήματος του μαθητικού πληθυσμού που παρουσιάζει, ίσως, τα πιο οξυμένα κοινωνικά και μαθησιακά προβλήματα.
γ)Σε σχέση με το καθεαυτό πρόβλημα του **αναλφαβητισμού** και με βάση τα κείμενα που δημοσιεύονται από τους ΣΓΚ και την Ένωση Γονέων Περιστερίου δεν έχει τεθεί ποτέ επίσημα ή ανεπίσημα τόσο στη δημοτική αρχή όσο και προς το Υπουργείο Παιδείας. Οι γονείς μέσα από τα συνδικαλιστικά τους όργανα φαίνεται να μην αντιλαμβάνονται το πρόβλημα αυτό αναφορικά τόσο

σύνθεση του προεδρείου και απεχώρησαν....Καλούμε και μέσω του τύπου τους 4 εκλεγμένους του ΔΕΓΣ να αναλογισθούν τις ευθύνες τους και να συμμετέχουν στις συνεδριάσεις του ΔΣ για να βοηθήσουμε στην λειτουργία της Ένωσης», Εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ, Φεβρουάριος 2002.

[723]Οργανισμός Κοινωνικής Αλληλεγγύης Δήμου Περιστερίου (ΟΚΑΔΗΠ), 14-2-2003. «Σήμερα η οικογένεια βιώνει καταστάσεις άγχους και αγωνίας ενώ αμφισβητείται συχνά από τις σύγχρονες τάσεις της κοινωνίας, τάσεις που χαρακτηρίζονται από αλλοτρίωση και μοναξιά. Ωστόσο η οικογένεια συνεχίζει να αποτελεί το ιδανικό πλαίσιο για ανατροφή, διαπαιδαγώγηση και κοινωνικοποίηση υγιών παιδιών. Ο ρόλος της είναι αναντικατάστατος και η αξία της μοναδική. Τοπ σχολείο αποτελεί ένα άλλο κύριο φορέα κοινωνικοποίησης, που μπορεί να συμβάλλει- με τεράστιο για την ίδια τη σχολική κοινότητα όφελος- στη στήριξη της οικογένειας».

[724] Βλ. ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ., Διευθυντής του 1ου Δημοτικού Σχολείου Περιστερίου, επιστολή προς τους γονείς με αφορμή τη συγκρότηση Σχολής Γονέων στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Περιστερίου, 2-11-2003.

με τις διαστάσεις του μέσα στο μαθητικό πληθυσμό, όσο και γενικότερα. Περιγραφικά και μόνο έχουν γίνει ορισμένες νύξεις γύρω από το πρόβλημα του λειτουργικού αναλφαβητισμού αναφορικά με το περιεχόμενο των γνώσεων, της ιδεολογίας του αναλυτικού προγράμματος που θεωρείται ότι δίνει σκόρπιες γνώσεις και δεν συντελεί στην ολόπλευρη και αρμονική διαμόρφωση της προσωπικότητας του νέου ανθρώπου:

«Για το θέμα του αναλφαβητισμού και για να είμαστε ειλικρινείς, δεν έχουμε εδώ στο Περιστέρι αυτά τα στοιχεία που θα μας έδιναν πλήρη εικόνα. Αυτό που έχουμε είναι σε σχέση με τους αλλοδαπούς οι οποίοι δεν μπορούν να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο και συνεπώς δεν μπορούν να μάθουν την ελληνική γλώσσα. Επίσης και στα ελληνόπουλα παρατηρείται το φαινόμενο να έχουν προβλήματα μαθησιακών δυσκολιών και συμπεριφοράς. Κι εκεί πλέον δεν υπάρχουν οι θεσμοί, οι ειδικές τάξεις και οι επιμορφωμένοι εκπαιδευτικοί για να αντιμετωπιστούν μια σειρά καταστάσεις».[725]

Αντίθετα και σε σχέση με τους πρωτοβάθμιους ΣΓΚ φαίνεται να απασχολεί αρκετούς γονείς το πρόβλημα της «**δυσλεξίας**», το οποίο θεωρείται ότι αποτελεί μια σύγχρονη μορφή του αναλφαβητισμού και για την οποία ευθύνονται τόσο η δομή του σχολικού προγράμματος, όσο και η μη εκπαίδευση των εκπαιδευτικών σε ανάλογες μαθησιακές δυσκολίες:

«Δυστυχώς δεν το έχουμε δει το ζήτημα της «δυσλεξίας» σαν Ένωση. Από ό,τι ξέρω το πρόβλημα αυτό το εντοπίζουν αρκετοί γονείς στο Λύκειο και γίνεται ένας αγώνας δρόμου για να εξασφαλίσουν το «πιστοποιητικό δυσλεξίας» και να δώσει κάποιες ειδικές εξετάσεις, ακριβώς επειδή υπάρχουν αυτές οι μαθησιακές δυσκολίες. Εμείς αναφερόμαστε πολλές φορές στις μαθησιακές δυσκολίες και αναφερόμαστε στη μη ικανότητα ενός μαθητή να αφομοιώνει τα μαθήματα που παραδίδονται. Η πιο σημαντική παράμετρος που οδηγεί ένα μαθητή σε μια τέτοια κατάσταση είναι τα ίδια τα βιβλία. Τα βιβλία βοηθάνε το μαθητή; Η ύλη; Κατά γενική ομολογία σε όλα τα βιβλία υπάρχουν αποσπασματικές γνώσεις με αποτέλεσμα το παιδί να μην μπορεί να παρακολουθεί και να υπάρχει συνέχεια στη μάθηση».

Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού εμφανίζεται μέσα στη δράση των ΣΓΚ ως πλευρά του ζητήματος της βελτίωσης του παραγόμενου εκπαιδευτικού έργου και ορισμένων δράσεων που εφαρμόζονται στην υποχρεωτική εκπαίδευση. όπως είναι οι **ειδικές τάξεις** για παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, τα **σχολικά συμβούλια**, η εκπαίδευση των **εκπαιδευτικών** και η συνεργασία των **φορέων της εκπαίδευσης** με την **τοπική αυτοδιοίκηση** και τους **γονείς**:

«Πιστεύω ότι θα μπορούσαμε σε μια συνεργασία με τους Συλλόγους Εκπαιδευτικών και με παρεμβάσεις μας στα Γραφεία Εκπαίδευσης και το Υπουργείο να δημιουργηθούν εκείνες οι τάξεις υποδοχής για τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες. Θα πρέπει να υπάρχει και μια στήριξη από τις κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου. Τα στοιχεία του αναλφαβητισμού δεν μπορεί η Ένωση να τα μαζέψει μέσα από τους Συλλόγους. Θα πρέπει να υπάρχει ένας οργανωμένος φορέας του Δήμου».

«Εμείς, και μέσα από τις συλλογικές διαδικασίες μας, υποστηρίζουμε ότι η διαδικασία μάθησης πρέπει να ολοκληρώνεται μέσα στο ίδιο τα ο σχολείο για να μην έχουμε τα φαινόμενα οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες να τρέχουν στα κέντρα μελέτης ή στα φροντιστήρια. Πρέπει όμως να λειτουργήσει αποτελεσματικά και ο θεσμός του Σχολικού Συμβουλίου που πρέπει να βλέπει αυτά τα ζητήματα. Θα πρέπει το Σχολικό Συμβούλιο να συνεδριάζει και να εντοπίζει τους μαθητές αυτούς, πόσους δηλαδή υπάρχουν σε κάθε σχολική μονάδα κι από εκεί και πέρα να κρίνουμε ποιες θα είναι αυτές οι τάξεις, ποιοι εκπαιδευτικοί θα είναι αυτοί που θα τους αναλάβουν. Πιστεύω, επίσης, ότι ο ίδιος ο εκπαιδευτικός δεν είναι επιμορφωμένος για να αντιμετωπίσει μια τέτοια κατάσταση. Ρωτάω: Γιατί κάποιο παιδί να έχει μαθησιακές δυσκολίες; Μήπως έχει πρόβλημα η δομή του μαθήματος; Μήπως οι τάξεις είναι υπερφορτωμένες; Για αυτό ζητάμε σαν Ένωση Γονέων ξεκάθαρα μαζικούς διορισμούς εκπαιδευτικών κι όχι κατηγορίες εκπαιδευτικών με αναπληρωτές, ωρομισθίους κλπ.».

Συμπερασματικά: Το γονεϊκό κίνημα παρά την έντονη δραστηριοποίησή του για εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα δεν έχει ασχοληθεί άμεσα ή έμμεσα με τα ζητήματα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Η δράση του περιορίζεται σε θέματα βελτίωσης των υλικοτεχνικών προβλημάτων των σχολείων, της έλλειψης εκπαιδευτικού προσωπικού και της πάλης για το δημόσιο, δωρεάν και υποχρεωτικό σχολείο. Κατ' αυτόν τον τρόπο δεν καταπιάνεται, ως ιδιαίτερη πλευρά της παρέμβασής του, με την υπόθεση της χαρτογράφησης των παιδιών που βρίσκονται σε κίνδυνο να μείνουν αγράμματα μετά την έξοδό τους από την υποχρεωτική

[725] ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, Πρόεδρος της Ένωσης Γονέων Περιστερίου, β΄ τόμος, σελ. 78-79.

εκπαίδευση. Δε φαίνεται, επίσης, να δραστηριοποιείται στην κατεύθυνση συσπείρωσης των υποεκπαιδευμένων και αναλφάβητων γονέων για τη συμμετοχή τους στους Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων και στην Ένωση Γονέων. Η ενασχόληση δε με τα προβλήματα των αλλοδαπών μαθητών είναι ευκαιριακή και δεν έχει απασχολήσει ποτέ οργανωμένα το γονεϊκό κίνημα. Η κυριότερη αδυναμία, όμως, του γονεϊκού κινήματος σχετίζεται με το γεγονός της έλλειψης στοιχείων που θα μπορούσαν να συγκεκριμενοποιήσουν την παρέμβασή τους στα εκπαιδευτικά προβλήματα της πόλης. Η αδυναμία αυτή δεν οφείλεται σε αντικειμενικούς λόγους, διότι τα συγκεντρωτικά στοιχεία που αποτυπώνουν το δείκτη εκπαίδευσης του πληθυσμού και τις επιδόσεις των μαθητών ανά σχολείο και συγκεντρωτικά, είναι πλέον διαθέσιμα. Από την άλλη πλευρά, η έντονη πολιτικοποίηση των διαδικασιών συγκρότησης της Ένωσης Γονέων καταδείχνει ότι το γονεϊκό κίνημα χρησιμοποιείται περισσότερο ως μέσο για τον πολιτικό επηρεασμό ευρύτατων τμημάτων του πληθυσμού. Αυτό, ασφαλώς, αποτελεί μια αντικειμενική κατάσταση αλλά από τη σκοπιά του στόχου για ένα σύγχρονο και δημοκρατικό λαϊκό σχολειό δεν επιφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Γεγονός είναι, ότι από τις διαδικασίες του γονεϊκού κινήματος **αποκλείονται** οι γονείς με φτωχά εκπαιδευτικά προσόντα και οι αλλοδαποί γονείς. Αλλά και όσοι συμμετέχουν στους πρωτοβάθμιους ΣΓΚ και ανήκουν στα εγγράμματα στρώματα, εκδηλώνουν τη δυσφορία τους για την έντονη κομματική αντιπαράθεση στην Ένωση Γονέων, γεγονός που τους αποτρέπει από την ενεργό συμμετοχή στο γονεϊκό κίνημα σε δευτεροβάθμιο επίπεδο. Κατ' αυτόν τον τρόπο στο γονεϊκό κίνημα είναι διαμορφωμένες δυο κύριες συνιστώσες: Από τη μια πλευρά ένα μέρος των γονέων (υποεκπαιδευμένοι, μετανάστες, γυναίκες) που «αυτοαποκλείονται» από τη συμμετοχή τους στα όργανα των ΣΓΚ και τη διεκδίκηση από τη μεριά τους, λύσεων στα πιο σοβαρά εκπαιδευτικά και κοινωνικά τους προβλήματα. Από την άλλη και για όσους συμμετέχουν στα πρωτοβάθμια όργανα (με έντονη παρουσία των Γυναικών) και δραστηριοποιούνται σε καθαρά ενδοσχολικά προβλήματα, στα οποία δεν περιλαμβάνονται εκείνα που σχετίζονται με τη βελτίωση του παραγόμενου εκπαιδευτικού έργου και των μαθησιακών δυσκολιών. Παράλληλα όμως, οφείλουμε να μην παραλείψουμε ότι η Ένωση Γονέων Περιστερίου και ορισμένοι πρωτοβάθμιοι ΣΓΚ παρουσιάζουν έντονη πολιτική και κοινωνική δραστηριότητα για εκπαιδευτικά και γενικότερα τοπικολαϊκά προβλήματα.

Μέσα σ' αυτήν τη δομή συγκρότησης του γονεϊκού κινήματος, η μη συμμετοχή των υποεκπαιδευμένων γονέων (Ελλήνων και αλλοδαπών) παίρνει τη μορφή της «παρεμπόδισης», υπό την έννοια ότι επηρεάζει τόσο την καταγραφή και την ανάδειξη των πιο οξυμένων εκπαιδευτικών και κοινωνικών τους προβλημάτων (αναλφαβητισμός, ανεργία, φτώχεια), όσο και τη συγκεκριμενοποίηση των αιτημάτων για την άρση των παραπάνω προβλημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

7.1. Εισαγωγικά

Οι αρμοδιότητες των Κοινοτικών, Δημοτικών, Νομαρχιακών και Επαρχιακών Επιτροπών Παιδείας, θεσπίστηκαν με κανονιστικές αποφάσεις το 1987, μέσα στη συνολική ρύθμιση των θεμάτων που αφορούσαν τις γενικότερες αλλαγές στη δομή και τη διάρθρωση του εκπαιδευτικού συστήματος με βάση το νόμο 1566/85. Με τις κανονιστικές αυτές αποφάσεις έγινε προσπάθεια να υλοποιηθεί η συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Επιστημονικών Φορέων στο δημοκρατικό προγραμματισμό και στον κοινωνικό έλεγχο της Παιδείας, ανάλογα με τις αναπτυξιακές προτεραιότητες που έμπαιναν για κάθε περιοχή. Πιο συγκεκριμένα και σε σχέση με τις αρμοδιότητες των **Δημοτικών Επιτροπών Παιδείας**, που εξακολουθούν να ισχύουν και σήμερα, αυτές σχετίζονται περισσότερο με **εισηγητικού** χαρακτήρα προτάσεις προς τα Δημοτικά και Νομαρχιακά Συμβούλια σχετικά με την καλύτερη οργάνωση και λειτουργία των σχολείων της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, όπως για παράδειγμα, την κατανομή των πιστώσεων για τις λειτουργικές δαπάνες των σχολείων.[726]

Σύμφωνα με το άρθρο 50, η σύνθεση των Δημοτικών ή Κοινοτικών Επιτροπών Παιδείας απαρτίζεται α) από το Δήμαρχο ή έναν Δημοτικό Σύμβουλο που ορίζεται με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, ως πρόεδρος, β) έναν εκπρόσωπο της Ένωσης Γονέων των μαθητών, γ) από έναν Διευθυντή σχολείου της Α΄θμιας και της Β΄θμιας Εκπαίδευσης που ορίζονται από τους Προϊσταμένους των αντίστοιχων Διευθύνσεων ή των Γραφείων Εκπαίδευσης, δ) από έναν εκπρόσωπο των Παραγωγικών Τάξεων και Φορέων που ορίζονται με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, των οποίων ο αριθμός δεν μπορεί να υπερβεί τους δύο και στ) από έναν εκπρόσωπο των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εκπαιδευτικών. Επίσης, μπορεί να συμμετέχει, χωρίς δικαίωμα ψήφου και εκπρόσωπος της Τοπικής Επιτροπής Λαϊκής Επιμόρφωσης, αν κι εφόσον υπάρχει.

7.2. Σύσταση Δημοτικής Επιτροπής Παιδείας Περιστερίου

Στη βάση των παραπάνω διατάξεων καθορίστηκε η συμμετοχή των εκπροσώπων Φορέων στη Δημοτική Επιτροπή Παιδείας. Ορισμένες αρχικές επισημάνσεις: Από τη λειτουργία του θεσμού της Επιτροπής Παιδείας του Δήμου Περιστερίου, δεν έχει τεθεί επικεφαλής κανένας από τους διατελέσαντες Δημάρχους (Δ. Φωλόπουλος, Θ. Δημητρακόπουλος, Α. Παχατουρίδης). Οι Δήμαρχοι ορίζουν στη θέση του Προέδρου της Επιτροπής Παιδείας, συνήθως, έναν εκ των πιο δραστήριων δημοτικών συμβούλων της παράταξής τους, με σκοπό την αντιμετώπιση των πολυσύνθετων προβλημάτων στα πλαίσια του προγράμματος και των ιδρυτικών διακηρύξεων που έχουν εξαγγείλει. Η φύση της θέσης του Αντιδημάρχου ΔΕΠ και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει είναι τέτοια, που στις περισσότερες περιπτώσεις παρατηρείται μια εναλλαγή στο θώκο αυτό και σπάνια θα συναντήσουμε Προέδρους Επιτροπών Παιδείας που θα εξαντλήσουν ολόκληρη τη θητεία τους.

Όσον αφορά τη συμμετοχή και το ρόλο των άλλων εκπροσώπων των Υπηρεσιών και Φορέων στην Επιτροπή Παιδείας του Δήμου Περιστερίου, θα σημειώναμε ότι εξαρτάται από τη σχέση του Φορέα με τα προβλήματα της Παιδείας και με τα πρόσωπα που τον εκπροσωπούν:

Η **Ένωση Γονέων** αποδίδει μεγάλη σημασία στη λειτουργία του θεσμού της Επιτροπής Παιδείας και στο σύνολο των συνεδριάσεων εκπροσωπείται από τον πρόεδρό της. Έχει συγκροτημένη παρέμβαση για τα πιο οξυμένα εκπαιδευτικά προβλήματα σε σχέση κυρίως με τα υλικοτεχνικά

---

[726] Μια από τις πιο συνηθισμένες λειτουργίες της Επιτροπής Παιδείας είναι να εισηγείται σχετικά με την ίδρυση, την κατάργηση και τη συγχώνευση σχολείων και να παρακολουθεί την ανέγερση των σχολικών κτιρίων, την επισκευή και συντήρησή τους, καθώς και το έργο των σχολικών επιτροπών (άρθρο 42, παρ. 3 Ν 1566/1985).

προβλήματα των σχολείων ή την ίδρυση νέων σχολικών μονάδων. Αντίθετα, η εκπροσώπηση των **Γραφείων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης** δεν γίνεται πάντοτε από τους Προϊστάμενους αλλά από τους αναπληρωτές τους. Οι συχνές απουσίες των Προϊσταμένων Γραφείων από τις συνεδριάσεις των Επιτροπών Παιδείας, μπορεί να ερμηνευτεί ως αποτέλεσμα της σύγχυσης αρμοδιοτήτων που παρατηρούνται ανάμεσα στην Επιτροπή Παιδείας και τα Γραφεία Εκπαίδευσης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το σύνολο των θεμάτων που απασχολούν τις συνεδριάσεις της Επιτροπής Παιδείας (χωροθέτηση νέων σχολείων, συγχώνευση ή κατάργηση σχολείων, αντιμετώπιση υλικοτεχνικών προβλημάτων κλπ) άπτονται άμεσα με χειρισμούς των Προϊσταμένων, από τους οποίους ζητείται ενημέρωση και ασκείται συνεχής έλεγχος για τις πράξεις τους.

Από την πλευρά των **Συνδικαλιστικών Οργανώσεων των Εκπαιδευτικών** (Δασκάλων και Καθηγητών) ορίζεται τακτικός και αναπληρωματικός αντιπρόσωπος, από τις πρώτες συνεδριάσεις των Διοικητικών τους Συμβουλίων. Στις περισσότερες των περιπτώσεων, οι εκπρόσωποι των εκπαιδευτικών είναι απλά μέλη των Διοικητικών Συμβουλίων και σπανιότερα συμμετέχουν, ως τακτικά μέλη, οι Πρόεδροι των Εκπαιδευτικών Σωματείων. Η παρουσία των συνδικαλιστικών εκπροσώπων των εκπαιδευτικών κρίνεται, γενικά, ως η πιο δραστήρια μέσα στη ΔΕΠ, εξαιτίας του ιδιαίτερου ρόλου που διαδραματίζουν στην εκπαιδευτική διαδικασία.[727]

Από την πλευρά των Εργατικών Φορέων έχουν ορισθεί να συμμετέχουν, για το έτος 2001, οι εκπρόσωποι από το **Σωματείο Βιοτεχνών Περιστερίου** και από το **Σύλλογο Εργαζομένων του Δήμου**. Ως προς αυτές τις επιλογές μπορούμε να σημειώσουμε τα εξής: Ο Σύλλογος Εργαζομένων αποτελεί λειτουργικό κομμάτι του μηχανισμού του Δήμου Περιστερίου και μπορεί να πληροφορηθεί και να στηρίξει άμεσα, τις όποιες αποφάσεις που παίρνονται για την αντιμετώπιση των λειτουργικών προβλημάτων των σχολείων (καθαρισμός κοινόχρηστων χώρων, προβλήματα υδραυλικά, ηλεκτρολογικά, αποχετευτικά κλπ.). Οι Βιοτέχνες, δεν έχει διαφανεί για ποιο λόγο επελέγησαν, αφού ως σωματείο παρουσιάζουν ελλειμματική οργανωτική πυκνότητα (μόλις 200 είναι τα εγγραφέντα μέλη). Το πιο πιθανόν είναι ότι αποτελούν έναν άμεσα «ελέγξιμο» χώρο, από την άποψη ότι δεν έχει ασχοληθεί ενδελεχώς με τα εκπαιδευτικά προβλήματα της περιοχής και συνήθως, ο εκπρόσωπός τους, ψηφίζει τις εισηγητικές προτάσεις της ΔΕΠ.

Όμως, στην Επιτροπή Παιδείας του Δήμου δε συμμετέχουν δυο σημαντικές παράγοντες της τοπικής κοινωνίας: Από τη μεριά της εκπαίδευσης οι **Σχολικοί Σύμβουλοι** και από την μεριά του εργατικού κινήματος το **Συνδικάτο Οικοδόμων**.

Σύμφωνα με το άρθρο 49 του ν. 1566/85, οι **Σχολικοί Σύμβουλοι** προβλέπεται να συμμετέχουν με εκπροσώπους, μόνο στις Νομαρχιακές και Επαρχιακές Επιτροπές Παιδείας. Αντίθετα δεν προβλέπεται η συμμετοχή τους στις Δημοτικές Επιτροπές Παιδείας, όπου εντάσσονται οργανικά και γνωρίζουν άμεσα τα προβλήματα της Εκπαίδευσης (ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, σχολική αποτυχία, μαθητική διαρροή, αναλφαβητισμός). Από την άλλη πλευρά η συμμετοχή του **Συνδικάτου Οικοδόμων**, στη ΔΕΠ θα μπορούσε να είναι αποτελεσματική γιατί είναι ένας από τους μαζικότερους φορείς στο Δήμο Περιστερίου, αλλά και γιατί έχει ασχοληθεί με τα εκπαιδευτικά ζητήματα, κυρίως σε σχέση με τα εμπόδια που ορθώνονται στα παιδιά της εργατικής τάξης για τη συνέχιση των σπουδών τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Από την άλλη πλευρά και το ίδιο το Συνδικάτο Οικοδόμων δε φαίνεται να επιθυμεί τη συμμετοχή σε όργανα, όπως η ΔΕΠ, που δεν έχουν σαφές ταξικό και διεκδικητικό πλαίσιο αναφοράς.

---

[727] Ο Σύλλογος Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στις 14-10-2003 καλεί τη Δημοτική Επιτροπή Παιδείας στην ουσιαστική συζήτηση για τα κάτωθι προβλήματα: α) Τακτικές συνεδριάσεις μια φορά το μήνα και έκτακτες ανάλογα με τις ανάγκες. β) Τήρηση πρακτικών των συνεδριάσεων όπου θα καταγράφονται όχι μόνο οι αποφάσεις αλλά όλες οι απόψεις. γ) Να εισηγηθεί στο Δήμαρχο Περιστερίου και στο Δημοτικό Συμβούλιο την ανάδειξη του θέματος της Παιδείας σε πρώτη προτεραιότητα. δ) Διαμόρφωση πρότασης για διεκδίκηση λύσεων με τους Φορείς της εκπαίδευσης (οργανώσεις εκπαιδευτικών, γονέων, 15μελή συμβούλια μαθητών).

7.3. ΔΕΠ Περιστερίου

Η Επιτροπή Παιδείας του Δήμου Περιστερίου συνέρχεται, σύμφωνα με τις ορίζουσες διατάξεις, τακτικά μια φορά κάθε δυο μήνες και έκτακτα, όταν προκύψει κάποιο ανάλογο γεγονός. Τα θέματα της ημερήσιας διάταξης, καθώς και οι αποφάσεις που παίρνονται, καταγράφονται και υπογράφονται σε πρακτικό συνεδρίασης. Η προβλεπόμενη από τις διατάξεις θεματολογία με την οποία ασχολείται η ΔΕΠ σχετίζεται με τις παρακάτω κατηγορίες: α)το κτιριακό πρόβλημα (ίδρυση, κατάργηση και συγχώνευση σχολείων, την ανέγερση σχολικών κτιρίων ή την προσθήκη αιθουσών (αυτόνομα ή σε σύμπραξη με τον Ο.Σ.Κ.) β) την κατανομή των πιστώσεων στις σχολικές επιτροπές (τακτικές- έκτακτες) και τον έλεγχο των απολογισμών τους. Αξιολογώντας τις παραπάνω αρμοδιότητες, τα προβλήματα της κτιριακής υποδομής των σχολείων της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης αποτελούν τα πιο σοβαρά και συνίστανται κυρίως προς δύο κατευθύνσεις: Αρχικά στον περιορισμό της διπλοβάρδιας και την καθολική λειτουργία των σχολείων με πρωινό ωράριο λειτουργίας και κατά δεύτερο λόγο στη δημιουργία σχολείων που να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες εκπαιδευτικές ανάγκες.[728] Σε αυτό το πλαίσιο λειτουργίας, το πιο σοβαρό πρόβλημα που αναδεικνύεται, σχετίζεται με την εξεύρεση ελεύθερων χώρων για την ίδρυση νέων σχολείων ή τη μεταφορά σχολείων από ακατάλληλα κτίρια. Σε πολλές μάλιστα συνεδριάσεις της ΔΕΠ τίθονται από διάφορες Επιτροπές κατοίκων αντικρουόμενα αιτήματα πχ. για το χαρακτηρισμό ενός ελεύθερου χώρου με σκοπό την ανέγερση σχολείου ή τη δημιουργία πάρκου. Τέτοιου είδους θέματα μονοπωλούν, συνήθως, τις συνεδριάσεις της Επιτροπής Παιδείας και καθορίζουν και το είδος των σχέσεων με άλλους κρατικούς ή ιδιωτικούς φορείς (Υπουργείο Παιδείας, ΟΣΚ, κατασκευαστικές εταιρείες).

Μια άλλη σοβαρή λειτουργία της ΔΕΠ Περιστερίου σχετίζεται με την κατανομή των πιστώσεων που χορηγούνται στις Σχολικές Επιτροπές με βάση τις τακτικές και έκτακτες επιχορηγήσεις. Σύμφωνα με τον πίνακα 1 καταγράφεται ως εξής ο απολογισμός του οικονομικού έτους 2002:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 2002 (σε ΕΥΡΩ)

ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ	ΕΣΟΔΑ	ΕΞΟΔΑ	ΥΠΟΛΟΙΠΟ
Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης	1.255.578, 31	949.591,82	305.986,49
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης	4.865.212,91	3.144.178,9	1.721.034,01
ΣΥΝΟΛΟ	6.120.791,22	4.093.770,72	2.047.020,5

ΠΗΓΗ: Πρακτικό Δημοτικής Επιτροπής Παιδείας Περιστερίου, 21-5-2003

Διαφαίνεται από τον παραπάνω πίνακα ότι η επιχορήγηση από τον τακτικό προϋπολογισμό μέσω Δήμου ανέρχεται στο 50% επί του συνόλου, η έκτακτη επιχορήγηση από τον προϋπολογισμό του Δήμου στο 10%, από διάφορα έσοδα (πχ. κυλικεία σχολείων) στο 5%, από υπόλοιπο προηγουμένων χρήσεων στο 25%, ενώ το υπόλοιπο 10% από συμπληρωματικές πηγές

[728]Σε ανακοίνωση της Ένωσης Γονέων Περιστερίου, (20-9-2001) σε σχέση με την τοποθέτησή της στη ΔΕΠ, γράφονται: «...Στα σχολεία του Δήμου Περιστερίου λειτουργούν σε διπλή βάρδια 8 από τα 20 Γυμνάσια, 3 από τα 14 Λύκεια και ένα Δημοτικό. Σε μισθωμένα κτίρια στεγάζονται τα 26° και 29° Νηπιαγωγεία και τα 8°, 28° και 35° Δημοτικά Σχολεία. Ένα από τα σχολεία αυτά, το 35°, ο χώρος στον οποίο στεγάζονταν έχει επιταχθεί αλλά δεν ξεκινούν άμεσα οι κατασκευές. Επίσης και όσον αφορά τα 20° και 38° Δημοτικά σχολεία, στεγάζονται σε προπαρασκευασμένα κτίρια, ενώ έχουν επιταχθεί τα οικόπεδα των μισθωμένων κτιρίων. Το 3° ΤΕΕ στεγάζονται σε δύο μισθωμένα κτίρια, που απέχουν 50 μέτρα το ένα από το άλλο. Το 16° Γυμνάσιο στεγάζεται σε μισθωμένα κτίρια, ενώ έχει ξεκινήσει η κατασκευή του δικού του κτιρίου, που καθυστερούσε, επειδή υπήρχαν προβλήματα στη χρηματοδότηση του Δήμου, που έχει αναλάβει την κατασκευή από τον Ο.Σ.Κ. Το 11° Λύκειο στεγάζονται σε πρώην εργασιακό χώρο, δε διαθέτει αυλή και το διάλειμμα των μαθητών γίνεται στο δρόμο. Το Αθλητικό Γυμνάσιο στεγάζεται σε μισθωμένο χώρο που βρίσκεται σε άθλια κατάσταση. 10 Νηπιαγωγεία φιλοξενούνται σε δημοτικά σχολεία και για πέντε από αυτά έχουν προταθεί χώροι για την ανέγερση κτιρίων. Στις συνεδριάσεις της Επιτροπής Παιδείας θα θέσουμε και ζητήματα σχετικά με προβλήματα που σχετίζονται πχ. με την τοποθέτηση καλοριφέρ (8° και 28° Δημοτικό Σχολείο) που δεν προβλέπονται επειδή θα χτιστούν καινούρια σχολεία. Μετά από κινητοποίηση του συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων όπου παρέστη μηχανικός του Ο.Σ.Κ. στην κινητοποίηση του 15 και 29 Δημοτικών Σχολείων δόθηκαν υποσχέσεις για την επίλυση των προβλημάτων. Το ίδιο συνέβη με το 10° Λύκειο και με το 18° και 13° Γυμνάσιο».

(επιχορηγήσεις για πιλοτικά προγράμματα, σχολικούς τροχονόμους κλπ.). Ένα σημαντικό στοιχείο που προέρχεται από τον πίνακα 1 σχετίζεται με το θετικό πρόσημο στο υπόλοιπο της χρήσης των διαφόρων κονδυλίων επιχορήγησης. Στην πραγματικότητα όμως αυτό δε σηματοδοτεί μια ορθολογική πολιτική διαχείρισης των δαπανών για τα λειτουργικά προβλήματα των σχολείων, αλλά οφείλεται στο λογιστικό τρόπο διαχείρισης και καταγραφής των παραπάνω ποσών, αφού αυτά τα ποσά υπολογίζονται στο τέλος του οικονομικού έτους που για τα σχολεία είναι η αρχή του νέου σχολικού έτους και έχουν πάρει τις νέες επιχορηγήσεις. Ανεξάρτητα από τον τρόπο παρουσίασης και καταγραφής του προϋπολογισμού που διαχειρίζεται η ΔΕΠ, το γεγονός είναι ότι υπάρχουν εκείνοι οι οικονομικοί πόροι για τη χρηματοδότηση ειδικών εκπαιδευτικών παρεμβάσεων, τόσο στον υπό εκπαίδευση μαθητικό πληθυσμό, όσο και στους ενήλικες, όπως είναι η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Γενικότερα, το ζήτημα της παιδείας κρίνεται από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς του Δήμου Περιστερίου και από την τοπική κοινωνία, ως ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα με εκπαιδευτικές αλλά και ευρύτερα κοινωνικές επιπτώσεις:

> «Πιστεύουμε ότι οποιαδήποτε Διοίκηση όσα και να προσφέρει στην παιδεία είναι λίγα. Επίσης πιστεύουμε ότι οπωσδήποτε έχουν γίνει σοβαρά βήματα προς τα εμπρός χρόνια τώρα εδώ στο Δήμο μας. Αυτό δεν πάει να πει ότι δεν υπάρχουν ελλείψεις και προβλήματα στα σχολειά, γιατί κανείς δε μένει ικανοποιημένος, όπως είπα προηγουμένως, όσα και να προσφέρουμε στην παιδεία».[729]

Με βάση, όμως, τις αρχές λειτουργίες και οργάνωσης, η ενασχόληση της ΔΕΠ σχετίζεται αποκλειστικά για την αντιμετώπιση προβλημάτων υλικοτεχνικής φύσης των σχολείων του Περιστερίου με αποτέλεσμα να μην απασχολείται με ειδικά εκπαιδευτικά προβλήματα, όπως είναι αυτό του αναλφαβητισμού:

> «Μπορεί ένας μαθητής να αποδώσει όταν το χειμώνα τουρτουρίζει κι εσύ να του ζητάς να διαβάσει και να αποδώσει; Το εκπαιδευτικό έργο, η ποιότητά του, είναι ένα άλλο κομμάτι. Αλλά, ο καθένας στο σπίτι του δεν εκφράζεται με ανάλογο τρόπο; Δηλαδή το ανθρώπινο περιβάλλον δε σε βοηθά στο να δουλεύεις καλύτερα; Δε γίνεται να βάζουμε τα παιδιά να ζήσουν το μισό της μέρας τους σε απάνθρωπα περιβάλλοντα. Και θεωρούμε πολυτέλεια και λυπάμαι που το λέω, να ασχοληθούμε με άλλα, όπως αυτό του αναλφαβητισμού που ψάχνεις εσύ. Γιατί αν δεν ασχοληθούμε με το κεραμίδι για να βάλουμε το κεφάλι μας από κάτω, δε κάνουμε τίποτα. Βήμα βήμα πρέπει όλα να γίνουν».[730]

Μόνον όταν γίνονται ειδικές συνεδριάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου για θέματα παιδείας διατυπώνονται ορισμένες ανησυχίες για τα αποτελέσματα της μαζικής εγκατάλειψης από την υποχρεωτική εκπαίδευση και της μη συνέχισης πολλών παιδιών που φοιτούν στα σχολειά του Περιστερίου, τόσο στα Λύκεια και τα ΤΕΕ, όσο και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Παρόλο όμως που το πρόβλημα της μαθητικής διαρροής και της σχολικής αποτυχίας είναι έντονο, δεν υπάρχει ακριβής καταγραφή του φαινομένου και ούτε γίνονται προσπάθειες ανίχνευσης των αιτιών και των παραγόντων που το αναπαράγουν. Η παρατήρηση αυτή ισχύει τόσο για την τοπική κοινωνία και τους φορείς της γενικότερα, όσο και τη ΔΕΠ ειδικότερα:

> «Δυστυχώς, Φορείς σαν τη ΔΕΠ είναι για να κάνουν τις «βρώμικες» δουλειές, τη «λάντζα». Εμείς μόνο σε επίπεδο ενός ψηφίσματος θα μπορούσαμε να παρέμβουμε σε αυτό που εσύ αναφέρεσαι ή σε επίπεδο μιας διαμαρτυρίας. Δεν είμαστε αυτοί που μπορεί να μας εισακούσει το εκάστοτε Υπουργείο και να καθορίσει τις ενέργειες του, το πρόγραμμα σπουδών. Για να είμαστε ειλικρινείς, δεν είμαστε ένας Φορέας που να παρεμβαίνει ουσιαστικά στην κεντρική εξουσία, έστω και για γνωμοδοτήσεις σε προβλήματα παιδείας. Από την άλλη υπάρχουν οι Φορείς της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι είναι πιο κοντά σε όλα αυτά τα θέματα. Έτσι κι αλλιώς, η θέση της ΔΕΠ είναι θεσμικά γνωμοδοτική και τα θέματα που προωθούμε στο Δημοτικό Συμβούλιο είναι εισηγητικού χαρακτήρα. Και έτσι καταλαβαίνεις, η ΔΕΠ είναι ένα αποδυναμωμένο όργανο».[731]

---

[729] ΠΑΧΑΤΟΥΡΙΔΗΣ Α, Δήμαρχος Περιστερίου, εισήγηση στην ειδική συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου (αρ. 26) με θέμα την Παιδεία, 20-10-2004, πρακτικά.

[730] ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΟΥ Ν., Αντιδήμαρχος Περιστερίου, Πρόεδρος ΔΕΠ, β΄ τόμος, σελ. 31-35.

[731] Όπ.π.

Το σχετικά περιορισμένο πλαίσιο δραστηριοτήτων με το οποίο ασχολείται η ΔΕΠ δεν ορίζεται μόνο από το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο αλλά και στην αδυναμία των προϊσταμένων εκπαίδευσης και σχολείων να θέσουν ανάλογα αιτήματα:

«Τα μόνο έγγραφα που έχω παραλάβει από τους Διευθυντές των σχολικών μονάδων αφορούν τις επιβεβαιώσεις των αιτημάτων που έχουν να κάνουν για την επισκευή και τη συντήρηση των σχολείων. Δεν ήρθε ποτέ ένα έγγραφο να με παρακαλέσει στη ΔΕΠ να ασχοληθούμε με τέτοια ζητήματα. Με τους Σχολικούς Συμβούλους ούτε επιχείρησα ποτέ, και ίσως ούτε οι ίδιοι θα ήθελαν μια τέτοια επαφή. Αυτό τουλάχιστον καταλαβαίνω εγώ».[732]

Η ανύπαρκτη συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων της εκπαίδευσης με τη ΔΕΠ έχει και μια άλλη σοβαρότερη, ίσως, επίπτωση. Στους υπάρχοντες θεσμούς που λειτουργούν και που ως ένα βαθμό σχετίζονται με τα ζητήματα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού δεν υπάρχει στοιχειώδης συνεργασία:

«Έχω κλείσει ένα ραντεβού με το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας για καθαρά παρέμβαση στο κτιριακό. Αλλά πες μου εσύ, πότε να προλάβω να ασχοληθώ και με αυτό, όταν υπάρχουν τόσα άλλα κρίσιμα ζητήματα; Για το Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτηρίου Δημοτικού τώρα το μαθαίνω από εσένα ότι υπάρχει. Ούτε με το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής δεν έχω. Εδώ δεν προλαβαίνω για τα άλλα ζητήματα».[733]

Σε αντίθεση με τα Εκπαιδευτικά Σωματεία και την Ένωση Γονέων όπου παρατηρείται, γενικά, μια αξιόλογη επικοινωνία κι ανεξάρτητα αν αυτή παίρνει πολλές φορές έντονα πολιτικά χαρακτηριστικά, με τους άλλους Φορείς που συμμετέχουν στη ΔΕΠ αμφισβητείται η αναγκαιότητα της παρουσίας τους:

«Η αλήθεια είναι ότι ακόμη δεν κατάλαβα η παρουσία των Φορέων αυτών στη ΔΕΠ, τι ρόλο παίζει, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν αναγνωρίζω το ρόλο τους. Αλλά θεωρώ ότι σε κάποιον άλλο Φορέα ίσως να ήταν πολύτιμη η παρουσία τους. Αλλά δεν έχω καταλάβει από το Νομοθέτη γιατί πρέπει να υπάρχει αυτή η εκπροσώπηση. Εδώ βέβαια ανοίγουμε ένα άλλο θέμα. Κατά πόσο η εκπροσώπηση και των άλλων Φορέων που εμπλέκονται με την Παιδεία είναι πράγματι παραγωγική».

Με βάση τα παραπάνω διαφαίνεται ότι ο προσανατολισμός του Δημοτικής Επιτροπής Παιδείας είναι αποκλειστικά προσανατολισμένος στο εκπαιδευτικό σύστημα για την αντιμετώπιση των άμεσων λειτουργικών προβλημάτων που προκύπτουν από τη μεταφορά αρμοδιοτήτων από το Κεντρικό Κράτος στην Τοπική Αυτοδιοίκηση. Αντίθετα δεν τίθεται καν το ζήτημα της εκπαίδευσης των ενηλίκων και κυρίως των υποεκπαιδευμένων και αναλφάβητων τμημάτων, παρόλο που τέτοιοι πληθυσμοί ενυπάρχουν τόσο μέσα στους εργαζόμενους του Δήμου, κυρίως στην αποκομιδή των απορριμμάτων, όσο και γενικότερα μέσα στην κοινωνία του Περιστερίου.

«Είναι αλήθεια ότι δεν έχουν τεθεί τέτοια ζητήματα. Δε θέλω να τοποθετηθώ όμως σε αυτό αναλυτικά αλλά θέλω να πω κάτι άλλο. Έχουμε σοβαρό πρόβλημα πληροφόρησης. Ό,τι και να γίνεται, δεν γίνεται γνωστό παρά μόνο στον άμεσα ενδιαφερόμενο και αυτό περιορισμένα μέσα από ένα στρεβλό δίκτυο. Θα σου μιλήσω έτσι αόριστα. Βγαίνει κάποιο πρόγραμμα για την επιμόρφωση των αναλφάβητων. Θα σε ρωτήσω εγώ πόσοι το ξέρουν στο Περιστέρι. Θα σε ρωτήσω αν το ξέρει και η εκάστοτε διοίκηση της Εκπαίδευσης, του Δήμου κλπ. Αλλά και πώς γίνεται αυτή η διαδικασία του προγράμματος, με ποιο τρόπο θα φτάσει στους άμεσα ενδιαφερόμενους. Αυτό είναι ένα κομμάτι που πονάει πολύ. Γιατί αν υπήρχε πληροφόρηση θα μπορούσε να έχει γίνει κάτι περισσότερο συγκεκριμένο. Αν πάμε όμως να χτυπήσουμε τον αναλφαβητισμό, μιας και αναφέρεται στην έρευνά σου, ίσως στους είκοσι, οι δύο, οι τρεις να εκδηλώσουν κάποιο ενδιαφέρον, έστω και μακροπρόθεσμα. Αν όμως δεν τους έχουμε ομαδοποιήσει και δεν ξέρουμε ποιοι πραγματικά είναι αυτοί, τότε θα είναι δύσκολο να έχουμε μια κάποια προσβασιμότητα σε αυτούς τους χώρους».[734]

Το πιο ανησυχητικό, όμως, στοιχείο που διαπιστώσαμε και σε άλλες περιπτώσεις είναι ότι όσοι εκπρόσωποι Φορέων συμμετέχουν στη ΔΕΠ δεν είναι ενήμεροι για το πρόβλημα του αναλφαβητισμού, το οποίο πιστεύουν ότι έχει εκλείψει από το Περιστέρι:

«Θα είναι πολύτιμο να συγκεντρωθούν τα στοιχεία που σχετίζονται με αυτά τα προβλήματα και τα δικά σου ασφαλώς, γιατί ειλικρινά το λέω, δεν το ξέρω το θέμα, δεν έχω καμία σχέση με το θέμα. Και να σου

---

[732] Όπ.π.
[733] Όπ.π.
[734] Όπ.π.

πω και κάτι ακόμη; Έπεσα από τα σύννεφα όταν μου είπες τηλεφωνικά, ότι υπάρχει πρόβλημα αναλφαβητισμού στο Περιστέρι. Και να ξέρεις κάτι. Πολλά προβλήματα λύνονται πολύ πιο απλά, πέρα και έξω από πολλές συζητήσεις και το μπέρδεμα πολλών και διάφορων που δεν το γνωρίζουν το θέμα».[735]

7.4. Συμπεράσματα

Ο εισηγητικός χαρακτήρας των αποφάσεων της Επιτροπής Παιδείας προς το Δημοτικό Συμβούλιο, δε μειώνει καθόλου τη σημασία και το έργο που επιτελεί μιας κι αυτές αναφέρονται σε πραγματικά εκπαιδευτικά προβλήματα της πόλης. Ο μονόπλευρος, όμως, προσανατολισμός της ΔΕΠ σε θέματα όπως η χωροθέτηση νέων σχολείων, η αντιμετώπιση των οξύτατων υλικοτεχνικών προβλημάτων, η ορθολογική διαχείριση και κατανομή των πόρων στις Σχολικές Επιτροπές, αδυνατίζει το μέτωπο που πρέπει να ορθωθεί απέναντι σε άλλα υπαρκτά κοινωνικά και εκπαιδευτικά προβλήματα, όπως είναι αυτά του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι έμμεσες και περιστασιακές αναφορές που γίνονται για ένα έστω περιορισμένο φάσμα τέτοιων εκπαιδευτικών προβλημάτων, όπως είναι η σχολική αποτυχία και τα εμπόδια που ορθώνονται για της είσοδο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, μπορεί μεν να αναφέρονται ως πτυχές της κακοδαιμονίας του εκπαιδευτικού συστήματος, δε φαίνεται όμως να απασχολούν τη ΔΕΠ στο σύνολο των παραμέτρων που σχετίζονται με το θέμα.

Από την άλλη πλευρά, η ΔΕΠ είναι ένα θεσμικό όργανο στο οποίο συμμετέχουν οι εκπαιδευτικοί κι άλλοι φορείς της περιοχής και με δεδομένες τις δομές συγκρότησης του Δήμου Περιστερίου, ο θεσμός αυτός αποκτά πολιτικά χαρακτηριστικά που δεν επιτρέπει τη χάραξη ενός συναινετικού σχεδίου δράσης για τέτοιου είδους προβλήματα. Οι αντιπαλότητες, οι ανταγωνισμοί και οι προσωπικές αντιπαραθέσεις καθορίζουν πολλές φορές τις συνεδριάσεις της ΔΕΠ. Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο λειτουργίας, που συνήθως αποτελεί τον κανόνα κι όχι την εξαίρεση, δεν μπορούν να τεθούν ως ερωτήματα προς διερεύνηση, τα προβλήματα του αναλφαβητισμού, της σχολικής διαρροής και της σχολικής αποτυχίας στη βάση συγκεκριμένων στοιχείων που να προέρχονται είτε από προϋπάρχουσες έρευνες ή από έρευνες χρηματοδοτούμενες από τον ίδιο το Δήμο. Με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις γίνεται εμφανές ότι από την Επιτροπή Παιδείας λείπει μια **επιστημονική επιτροπή** η οποία θα θέτει τα άμεσα εκπαιδευτικά προβλήματα που εμφανίζονται μέσα και έξω από το σχολείο αλλά και για τους ενήλικες.

[735] Όπ.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ (Ο.Α.Ε.Δ.)

8.1. Εισαγωγικά

Ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) είναι το κύριο όργανο εφαρμογής των στρατηγικών απασχόλησης για την ένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας. Κύριος ρόλος του ΟΑΕΔ είναι να εξασφαλιστούν οι αναγκαίες προϋποθέσεις ταχείας προσαρμογής της προσφοράς εργασίας προς τις απαιτήσεις της ζήτησης, σε αρμονία με το εκάστοτε πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης.[736] Πέρα από αυτό τον κύριο ρόλο, το πεδίο δράσης του ΟΑΕΔ κινείται σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων: από τον επαγγελματικό προσανατολισμό του εργατικού δυναμικού, την τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και τις διάφορες παροχές που χορηγούνται, όπως την επιδότηση ανέργων, τα επιδόματα κύησης και μητρότητας κλπ. Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο δράσης, η πρόληψη και η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί βασικό άξονα παρέμβασης του ΟΑΕΔ, που αποσκοπεί στην ένταξη στην αγορά εργασίας των κοινωνικών εκείνων ομάδων που απειλούνται άμεσα απ' αυτόν. Σύμφωνα με τον ΟΑΕΔ, ο **κοινωνικός αποκλεισμός** αποτυπώνει το φαινόμενο του αποκλεισμού ενός αυξανόμενου αριθμού πληθυσμιακών ομάδων, τόσο από την αγορά εργασίας, όσο και ευρύτερα, από τη συμμετοχή τους στο «κοινωνικό γίγνεσθαι». Η έκταση και η ταχύτητα των τεχνολογικών μεταβολών που επέρχονται στους περισσότερους κλάδους της οικονομίας, οδηγούν σε μεγαλύτερη επιλεκτικότητα της αγοράς εργασίας και επομένως στην αύξηση των κινδύνων κοινωνικού αποκλεισμού. Έτσι, ο κοινωνικός αποκλεισμός εμφανίζεται σαν χαρακτηριστικό κυρίως των περισσότερο «τρωτών» εργαζομένων, δηλαδή, εκείνων που θα προσαρμοστούν δυσκολότερα στις μεταβολές που συντελούνται στην οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας αλλά και εξαιτίας της έλλειψης βασικών επαγγελματικών προσόντων και δεξιοτήτων, λόγω της ανεπαρκούς ένταξής τους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Τα παραπάνω προβλήματα διογκώνονται σε εκείνες τις πληθυσμιακές ομάδες που στερούνται ή έχουν μειωμένα φυσικά προσόντα, λόγω σωματικής, ψυχικής ή νοητικής μειονεξίας.

Στη βάση των παραπάνω κατευθύνσεων συγκροτούνται οι επιμέρους πολιτικές και τα προγράμματα που απευθύνονται, κατά μια γενική έννοια, σε άτομα που βρίσκονται στα πρόθυρα του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς ο κίνδυνος της παρατεταμένης ή μόνιμης ανεργίας αποτελεί τον υπ' αριθμόν ένα κίνδυνο. Μια πρώτη αναφορά που μπορούμε να κάνουμε, σχετίζεται με το ότι τα προγράμματα του ΟΑΕΔ δεν είναι ενιαία και κατηγοριοποιούνται σε δράσεις που απευθύνονται σε δυο ευδιάκριτες κατηγορίες: α) Στους **άνεργους**, που διαθέτουν τα τυπικά εργασιακά προσόντα, διαχέονται σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες και για τους οποίους δε συντρέχουν οι προϋποθέσεις ένταξής τους στις ειδικές κοινωνικές ομάδες. β) Στις **ειδικές κοινωνικές ομάδες** που θεωρούνται ότι εμφανίζουν έντονα τα σημάδια του κοινωνικού αποκλεισμού. Στις κατηγορίες αυτές συμπεριλαμβάνονται τα «ΑΜΕΑ», οι «Απεξαρτημένοι» (άτομα που βρίσκονται στο τελευταίο στάδιο της απεξάρτησης από ναρκωτικές ουσίες ή έχουν απεξαρτηθεί), οι «Αποφυλακισμένοι», οι «Μονογονεϊκές Οικογένειες» και οι ηλικιακές ομάδες των «44-65» και των «ΛΑΕΚ» που βρίσκονται στις παρυφές της συνταξιοδότησης.

---

[736] Ο Ο.Α.Ε.Δ. με το Ν.Δ. 212/69 αντικατέστησε τον Οργανισμό Απασχολήσεως και Ασφαλίσεως Ανεργίας (Ο.Α.Α.Α.) που είχε συσταθεί με το Ν.Δ. 2961/54. Ακολούθησαν, το Β.Δ. 405/71 με το οποίο καθορίστηκε η οργάνωση, η συγκρότηση και η λειτουργία των υπηρεσιών του. Για το έτος 2003, η λειτουργία του ΟΑΕΔ διέπεται από το καθεστώς του Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου και βρίσκεται στην εποπτεία του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Στη σύνθεση του Δ.Σ. του ΟΑΕΔ συμμετέχουν εκπρόσωποι από τους εμπλεκόμενους κοινωνικούς φορείς (Υπουργείο Εργασίας, ΥΠ.ΕΘ.Ο., ΥΠ.Ε.Π.Θ., Υπουργείο Ανάπτυξης, Γ.Σ.Ε.Ε., ΟΑΕΔ, εκπρόσωποι Εργοδοτών και της Εθνικής Συνομοσπονδίας Εμπορίου), (βλ. www.oaed.gr).

Αναφορικά με την εκτέλεση των προγραμμάτων αυτών, σημειώνεται η σημασία της στελέχωσης και του τρόπου οργάνωσης του ΟΑΕΔ. Σημαντικό ρόλο κατέχουν οι Εργασιακοί Σύμβουλοι ή αλλιώς οι Σύμβουλοι Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών (Σ.Υ.Υ.) και γενικά το στελεχικό προσωπικό των Υπηρεσιών Απασχόλησης, που θεωρούνται ότι συμβάλλουν αποφασιστικά στην καλύτερη προώθηση και υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών. Προς την κατεύθυνση αυτή πραγματοποιούνται αρκετά προγράμματα **εκπαίδευσης** και **επανεκπαίδευσης** του προσωπικού στο εσωτερικό των ίδιων των Φορέων, παράλληλα με τη διατμηματική και διακλαδική ανταλλαγή εμπειριών με σκοπό την καλύτερη συνεργασία των φορέων που εμπλέκονται σε προγράμματα καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού.[737]

Οι Σύμβουλοι Σ.Υ.Υ., όπου κατά βάση συνεργαστήκαμε και αντλήσαμε το σύνολο σχεδόν των πληροφοριών μας, επιφορτίζονται με το μεγαλύτερο βάρος για το σχεδιασμό και την υλοποίηση των σκοπούμενων ενεργειών για την άρση των εμποδίων που επιβάλλει η θέση ενός ατόμου που συγκαταλέγεται στους ανέργους. Τα καθήκοντά τους επεκτείνονται σε μια ευρεία βάση δραστηριοτήτων και καταγράφονται σε ειδικό έντυπο. Εστιάζουν την προσοχή τους σε συγκεκριμένες ενέργειες (επισκέψεις και συναντήσεις με οικογένειες για παροχή συμβουλευτικής, ομαδικές συνεδρίες με τις ομάδες στόχου, συναντήσεις ομάδων (job club), καταγραφή της εκπαιδευτικής κατάστασης και της εργασιακής εμπειρίας, κλπ.). Στη βάση της καταγραφής του εργασιακού προφίλ του ανέργου, η Εργασιακή Σύμβουλος ψάχνει στις λίστες των εργασιακών κενών και βλέπει εάν υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ των προσφερόμενων προσόντων και των δηλωμένων εργασιακών αναγκών. Όταν διαπιστώνουν εργασιακό κενό, επισκέπτονται τις επιχειρήσεις με σκοπό την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των εργοδοτών για την πρόσληψη ατόμων, ιδίως όταν πρόκειται από τις ειδικές κοινωνικές ομάδες. Από τη στιγμή που επιτυγχάνεται η πρόσληψη ενός άνεργου ατόμου, ακολουθούν τακτικές επισκέψεις συμβουλευτικού χαρακτήρα για την ομαλή προσαρμογή των απασχολούμενων στο νέο εργασιακό περιβάλλον και την επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν. Επίσης, στα καθήκοντά τους συγκαταλέγονται επισκέψεις σε Φορείς για ενημέρωση, συνεργασία και υλοποίηση κοινών δράσεων. Οι δράσεις αυτές κατά κανόνα επιτυγχάνονται με υπηρεσίες που δραστηριοποιούνται στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας για προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας (Τοπικό Σύμφωνο Απασχόλησης, Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών). Δεν καταγράφονται μορφές συνεργασίας με τα Συνδικάτα και γενικά τους Εργατικούς Φορείς και τα Επιστημονικά Σωματεία της περιοχής.

---

[737] Η εκπαίδευση των Εργασιακών Συμβούλων θεωρείται κρίσιμης σημασίας τομέας της **Εκπαίδευσης Ενηλίκων** στα πλαίσια της **Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης**. Η πανεπιστημιακή και η όποια άλλη εργασιακή εμπειρία που κατέχουν, γενικά, θεωρείται ελλιπής στην προσπάθεια για προσφορά εξειδικευμένων γνώσεων με σκοπό την υποστήριξη των ατόμων που απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό. Το πρόβλημα στην Ελλάδα έγκειται στο γεγονός ότι δεν έχει δημιουργηθεί ακόμη ενιαίο σύστημα και μέθοδος εκπαίδευσης Στελεχών Υποστήριξης για την εφαρμογή των προγραμμάτων καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού και των επιμέρους εκφάνσεών του, όπως είναι ο αναλφαβητισμός, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να μεταδοθεί οργανωμένα η συσσωρευμένη εμπειρία των στελεχών αυτών που αποκτούν με την πάροδο του χρόνου. Προς τα τέλη της δεκαετίας του '90 καταβλήθηκε προσπάθεια, κυρίως από το Υπουργείο Εργασίας και τον ΟΑΕΔ να βρεθεί τρόπος για την εκπαίδευση των Στελεχών καθώς αναγνωρίζεται ο ειδικός ρόλος που διαδραματίζουν για την υλοποίηση και αξιολόγηση των παραπάνω προγραμμάτων και δράσεων. (Βλ. ημερίδα «*ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ*», ΑΡΣΙΣ (Κοινωνική οργάνωση Υποστήριξης Νέων), Α.Κ.Μ.Α (Αθηναϊκό Κέντρο Μελέτης του Ανθρώπου), Γ.Γ.Α.Ε. (Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης), Ε.Ο.Κ.Φ. (Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας) στο πλαίσιο των καινοτομικών προγραμμάτων Εκπαίδευσης Στελεχών Σ.Υ.Υ., Αθήνα 22-3-2001). Εκτός, όμως από την έλλειψη εκπαίδευσης των Εργασιακών Συμβούλων παρατηρείται ότι εκλείπει η συνεργασία και μεταξύ των Φορέων Υποστήριξης Προγραμμάτων Κοινωνικού Αποκλεισμού που εμπλέκονται και γενικά δεν υπάρχουν εκείνοι οι θεσμοί που θα αναδιαμορφώσουν με βάση τις εφαρμογές, τις εμπειρίες και τις προϋπάρχουσες κατακτημένες γνώσεις τις πολιτικές για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

8.2. ΟΑΕΔ Περιστερίου

Με βάση τις παραπάνω διακηρύξεις του ΟΑΕΔ και την αναγνώριση ότι το ανεπαρκές εκπαιδευτικό επίπεδο, στο οποίο συγκαταλέγεται και ο αναλφαβητισμός, ευθύνεται και οδηγεί προς τον κοινωνικό αποκλεισμό, παρουσιάζει ένα ερευνητικό ενδιαφέρον να παρακολουθήσουμε στα όρια του Δήμου Περιστερίου, τις προσφερόμενες δυνατότητες για εύρεση εργασίας των άνεργων και ειδικά των υποεκπαιδευμένων.

1. Στα προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας, δικαίωμα συμμετοχής για υποβολή αίτησης έχουν οι κάτοικοι του Δήμου Περιστερίου (όχι κατά ανάγκη δημότες). Ως προϋποθέσεις συμμετοχής ορίζονται παρόμοια κριτήρια τόσο για τους ανέργους γενικά, όσο και για αυτούς που εντάσσονται στις ειδικές κοινωνικές ομάδες. Με την προσκόμιση των απαραίτητων δικαιολογητικών χορηγείται κάρτα ανεργίας κι εγγράφονται στα μητρώα ανέργων του ΟΑΕΔ.[738]

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί, ότι δεν κρατούνται πάντοτε από τον ΟΑΕΔ αναλυτικά τα στοιχεία της κίνησης του άνεργου πληθυσμού κατά κατηγορία, φύλο, ηλικία και δείκτη εκπαίδευσης, με αποτέλεσμα η αναζήτηση των παραπάνω μεταβλητών να είναι δυσχερής. Η πιο ορθά, δεν ομαδοποιούνται τα στοιχεία αυτά κατά κατηγορία και στο σύνολο, έτσι ώστε να μπορεί να γίνει ευχερής η προσέγγιση και η επεξεργασία τους.[739]

Αναφορικά με την ενημέρωση σχετικά με τα συγκεκριμένα προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού, θα σημειώναμε, ότι αυτά δημοσιοποιούνται τόσο στους πίνακες του ΟΑΕΔ σε κάθε υποκατάστημα του Οργανισμού, όσο και στον ημερήσιο τύπο και το διαδίκτυο στην ηλεκτρονική διεύθυνσή του. Στη βάση αυτών των στοιχείων που παρέχονται, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η εκπαιδευτική κατάσταση ενός ατόμου, αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο για την κατοχύρωση μιας θέσης εργασίας.[740]

2. Με βάση τον πίνακα 1 , το σύνολο των εγγεγραμμένων ανέργων στο υποκατάστημα του ΟΑΕΔ Περιστερίου ανερχόταν για το οικονομικό έτος 2003 σε 6.092 άτομα, εκ των οποίων οι Γυναίκες αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία κι ανέρχονται σε 3.875 και ποσοστό 63,6% και οι Άντρες σε 2.217 και ποσοστό 36,4%. Αν δεχτούμε ότι ο αριθμός των 65.759 ατόμων του Οικονομικά

---

[738] Τόσο για τους άνεργους γενικά όσο και για τις ειδικές κοινωνικές ομάδες απαιτούνται δικαιολογητικά που αποδεικνύουν α) τη μόνιμη κατοικία διαμονής, β) την κατάσταση της ανεργίας (προσκομίζοντας είτε το χαρτί της απόλυσης από την προηγούμενη εργασία ή τη βεβαίωση με την οποία φαίνεται η κατάσταση της ανεργίας) και γ) ειδικά για τις ειδικές κοινωνικές ομάδες προβλέπονται επιπλέον αποδεικτικά στοιχεία, όπως αποφυλακιστήριο, χηρεία κλπ.

[739] Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι για το έτος 2001, ο αριθμός των αιτήσεων συμμετοχής στα προγράμματα του ΟΑΕΔ ξεπερνούσε τις δέκα χιλιάδες, χωρίς όμως να μπορεί να γίνει ακριβής καταγραφή από την μηχανογραφική υπηρεσία του ΟΑΕΔ Περιστερίου κατά κατηγορία. Η ύπαρξη αυτού του μεγάλου αριθμού αιτήσεων και η αδυναμία καταγραφής των στοιχείων ερμηνεύεται με βάση τρεις βασικές παραμέτρους: α) Ο αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων δεν παραμένει σταθερός και τροποποιείται ανάλογα με την εποχή και την αιτία. Αρκεί το κλείσιμο ενός μεγάλου εργοστασίου ή μιας επιχείρησης ή η εξαγγελία ενός νέου «πακέτου» μέτρων απασχόλησης για να προσέλθουν μαζικά στον ΟΑΕΔ οι άνεργοι, είτε για να εγγραφούν για πρώτη φορά είτε για να ανανεώσουν την εγγραφή τους. β)Διαπιστώνεται ότι όσοι εγγράφονται στον ΟΑΕΔ ως άνεργοι, δε σημαίνει ότι επιζητούν πραγματικά εργασία τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Σύμφωνα με τους Συμβούλους Συνοδευτικών Υπηρεσιών, σε πολλές των περιπτώσεων αυτών γίνεται από την πλευρά των ανέργων κι ανεξαρτήτως κατηγορίας, μια ανίχνευση των προσφερόμενων δυνατοτήτων για εύρεση εργασίας με ευνοϊκούς όρους. Ένα μέρος αυτών των ανέργων είναι πραγματικά άνεργοι (χωρίς ο αριθμός τους να μπορεί να προσδιοριστεί επακριβώς) κι ένα άλλο μέρος ετεροαπασχολείται στη «μαύρη αγορά» εργασίας (ελαστικό ωράριο, ημερομίσθιο κάτω από τη συλλογική σύμβαση εργασίας, μη κατοχύρωση ασφαλιστικών και άλλων δικαιωμάτων, απλήρωτες υπερωρίες ή υπερεργασίες κλπ.). γ) Ένα μεγάλο μέρος των αιτήσεων προέρχονται από νεαρά κυρίως άτομα που βγάζουν την κάρτα ανεργίας με σκοπό τη μοριοδότησή τους σε διαγωνισμούς πρόσληψης.

[740] Με βάση το δημοσιευμένο πίνακα του ΟΑΕΔ της 17-2-2003, οι 873 προσφερόμενες θέσεις εργασίας, κατανέμονται, ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο, ως εξής: Αγράμματοι 5 (0,6%), Δημοτικού 74 (8,5%), Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης 197 (22,3%), Λυκείου 456 (52,2%), ΤΕΙ 39 (4,5%), ΑΕΙ 21 (2,4%), Μαθητεία 23 (2,6%), Κατωτέρα 14 (1,6%), Επαγγελματική Κατάρτιση 11 (1,3%), Απόφοιτοι ΙΕΚ 33 (3,8%). Από τις παραπάνω 873 θέσεις εργασίας, οι ειδικότητες που παρουσιάζουν την υψηλότερη προσφορά προέρχονται από τις εταιρείες φύλαξης (ιδιωτική αστυνομία), ανειδίκευτων εργατών, σερβιτόρων, εμποροϋπαλλήλων, καθαριστριών, οδηγοί, υπάλληλοι γραφείου, φύλακες, ξυλουργοί, παραϊατρικών επαγγελμάτων, νηπιαγωγοί, χειριστές τηλεφωνικού κέντρου.

Ενεργού Πληθυσμού, όπως αυτός καταγράφηκε στην απογραφή του 2001, δεν έχει σημαντικές διαφοροποιήσεις, τότε οι 6.092 άνεργοι αποτελούν το 9,2% του πληθυσμού αυτού, ποσοστό που προσεγγίζει τον πανελλαδικό μέσο όρο και για την ίδια περίοδο ανερχόταν στο 10,5%. Το ποσοστό αυτό της ανεργίας είναι ιδιαίτερα αυξημένο και παρά τις επιμέρους εκφάνσεις του αποτελεί ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση του **κοινωνικού αποκλεισμού**.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΕΣ ΣΤΟ ΟΑΕΔ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ ΓΙΑ ΖΗΤΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΤΟΣ 2003

ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
18-24	571	968	1.539
25-30	571	838	1.409
31-35	290	623	913
36-40	247	496	743
41-45	188	404	592
46-50	143	263	406
51-55	96	184	280
55 κι άνω	111	99	210
ΣΥΝΟΛΟ	2.217	3.875	6.092

ΠΗΓΗ: ΟΑΕΔ Περιστερίου

Αναλύοντας τον πίνακα 1 προκύπτουν δυο ενδιαφέροντα στοιχεία για την ηλικιακή σύνθεση των ανέργων: α) Όπως σημειώθηκε και πρωτύτερα, διαφαίνεται ο έντονος γυναικείος χαρακτήρας της ανεργίας. Η ζήτηση εργασίας από τις Γυναίκες είναι σχεδόν διπλάσια ή και τριπλάσια των Αντρών σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, εκτός της περίπτωσης των «55 κι άνω» γεγονός που μπορεί να ερμηνευτεί από την καθυστέρηση της εισόδου της στον εργασιακό βίο. β)Τόσο στους Άντρες όσο και στις Γυναίκες παρατηρείται μια προοδευτική εξασθένηση της ζήτησης εργασίας όσο ανεβαίνουμε στις παραγωγικές ηλικίες. Οι δυο πρώτες ηλικιακές ομάδες, που μπορούν να χαρακτηρισθούν και ως «νεανικές», συγκεντρώνουν συνολικά 2.948 άτομα που αποτελούν το 48,4% του συνόλου των ανέργων (1.142 Άντρες και 1.806 Γυναίκες).

3. Σε σχέση με τη δομή και τα χαρακτηριστικά της εργασίας στις **υποεκπαιδευμένες Γυναίκες**, αυτά αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΖΗΤΗΣΗ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΑΠΟ ΑΝΕΡΓΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΟΝ ΟΑΕΔ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 2003

	25-30	31-35	36-45	46 και άνω	ΣΥΝΟΛΟ
Αγράμματες	2	0	4	23	29
Δημοτικού	33	60	291	522	906
Υποχρεωτική	97	128	214	131	570
ΣΥΝΟΛΟ	132	188	509	676	1.505

ΠΗΓΗ: ΟΑΕΔ Περιστερίου

Με βάση τον πίνακα 2 διαφαίνεται ότι οι αγράμματες Γυναίκες (χωρίς απολυτήριο Δημοτικού) ανέρχονται σε 29 και αποτελούν μόνο το 1,9%. Οι απόφοιτες του Δημοτικού αποτελούν την πολυπληθέστερη κατηγορία κι ανέρχονται σε 906 και 60,2% επί του συνόλου. Τέλος, οι απόφοιτες του Γυμνασίου ανέρχονται σε 570 και 37,9%. Σε σχέση με την ηλικία, ο κύριος όγκος των αποφοίτων Δημοτικού εντοπίζεται στην κατηγορία «46 κι άνω» που ανέρχονται 522 και 57,6% της κατηγορίας αυτής, ενώ στο σύνολο σε 34,7%. Μεγάλη είναι η παρουσία και στην ηλικιακή ομάδα «36-45» (291 και 32,1%, στο σύνολο στο 19,3%) και πέφτει εντυπωσιακά στις μικρότερες παραγωγικές ηλικίες. Τα μεγέθη των αποφοίτων Γυμνασίου είναι αυξημένα στην κατηγορία «36-45» (214 και 42%) και σχεδόν ισομερίζονται στις ηλικίες των «31-35» (128 και 22,5%) και των «46 κι άνω» (131 και 22,9%). Γίνεται λοιπόν φανερό ότι η ανεργία στις Γυναίκες σχετίζεται

άμεσα με τον εκπαιδευτικό δείκτη και εμφανίζεται ιδιαίτερα στις απόφοιτες Δημοτικού και στις μέσες και μεγάλες παραγωγικές ηλικίες.

4. Αναφορικά με την ανεργία στους **νέους** και σε σύνολο 1.356 ατόμων το εκπαιδευτικό επίπεδο κατά φύλο αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ «18-24»

	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
Αγράμματοι	0	2	2
Δημοτικού	12	11	23
Υποχρεωτικής	90	64	154
ΙΕΚ	55	103	158
Λυκείου	262	564	826
ΤΕΙ	12	54	66
ΑΕΙ	16	78	94
ΣΥΝΟΛΟ	447	876	1.323

ΠΗΓΗ: ΟΑΕΔ Περιστερίου

Με βάση τον παραπάνω πίνακα διαφαίνονται τα εξής: α) Διαπιστώνεται για μια ακόμη φορά ο γυναικείος χαρακτήρας της ανεργίας. Οι νέες άνεργες Γυναίκες ανέρχονται σε 876 και ποσοστό 66,2% και είναι σχεδόν διπλάσιες σε αριθμό από τους Άντρες που ανέρχονται σε 447 και 33,8%. β) Οι υποεκπαιδευμένοι (οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητοι) αποτελούν ένα πολύ μικρό μέρος, αφού ανέρχονται σε 25 άτομα και αποτελούν το 1,8% επί του συνόλου. Οι απόφοιτοι του Γυμνασίου ανέρχονται σε 154 και ποσοστό 11,6%. Το ενδιαφέρον στην υποκατηγορία αυτή εστιάζεται στο ότι οι Άντρες άνεργοι είναι περισσότεροι από τις Γυναίκες κι αποτελούν το 58,4%, γεγονός που μαρτυρά ότι για τους Άντρες, η διακοπή του σχολείου της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης συνιστά αυτόματα την είσοδο στην αγορά εργασίας σε σχέση με τις Γυναίκες που καθυστερεί σημαντικά. Εάν όμως η κατηγορία των Υποεκπαιδευμένων διευρυνθεί και με τους Αποφοίτους Γυμνασίου, όπως γίνεται στην πράξη από τους Συμβούλους Σ.Υ.Υ., τότε το σύνολο της κατηγορίας αυξάνεται κι ανέρχεται σε 179 που αποτελούν το 13,5% του συνόλου. Η υποκατηγορία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης είναι η πολυπληθέστερη κι ανέρχεται σε 980 και ποσοστό 74,1%. Στην υποκατηγορία αυτή, οι απόφοιτοι Λυκείου αποτελούν τον κύριο όγκο, 84,2% επί του συνόλου, σε αντίθεση με τα ΙΕΚ που αποτελούν το 16,1%. Ένα επιπρόσθετο στοιχείο που προκύπτει κι έχει ενδιαφέρον σχετίζεται με το γεγονός ότι οι Γυναίκες αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία και στις δυο κατηγορίες (68,3% στους αποφοίτους Λυκείου και 65,1% στα ΙΕΚ) και δείχνει την τάση να συνεχίζουν τις σπουδές στη Δευτεροβάθμια μη Υποχρεωτική Εκπαίδευση, σε αντίθεση με τους Άντρες που η διακοπή των γυμνασιακών σπουδών σημαίνει την πρόθεση για είσοδο στην αγορά εργασίας και την αναζήτηση μιας θέσης σε αυτήν. Τέλος, οι απόφοιτοι των ΤΕΙ- ΑΕΙ ανέρχονται συνολικά σε 165 που αποτελούν το 12,1% επί του συνόλου, με τις Γυναίκες να αποτελούν και πάλι την πλειοψηφία και στις δυο κατηγορίες (81,8% στα ΤΕΙ και 83% στα ΑΕΙ).

3. Με βάση τις παραπάνω διαπιστώσεις, προκύπτει ως ερώτημα προς απόδειξη, το πώς διαμορφώνεται η αγορά εργασίας (προσφορά και ζήτηση) αναφορικά με τα συγκεκριμένα επαγγέλματα που ζητούνται ή προσφέρονται και την εκπαιδευτική κατάσταση του ανέργου. Αναφορικά με τη ζήτηση εργασίας μπορούμε να αντλήσουμε ορισμένα ενδιαφέροντα στοιχεία σε σύνολο 165 περιπτώσεων (141 Γυναικών και 24 Αντρών), όπως αυτά καταγράφονται στο ειδικό φύλο καταγραφής μιας Εργασιακής Συμβούλου Σ.Υ.Υ:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΖΗΤΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΧΩΡΙΣ ΕΝΤΑΞΗ ΣΕ ΕΙΔΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΣΕ ΦΥΛΟ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ: ΟΙΚ. ΕΤΟΣ 2003.

	Δημ.	Γυμν.	Ιδ.Σχ.	ΤΕΛ.	ΤΕΕ	ΛΥΚΕΙΟ	Ι.Ε.Κ.	Σχ. ΟΑΕΔ	ΤΕΙ	ΑΕΙ	ΣΥΝ.
Εξειδικευμένες θέσεις										4	4
Βιβλιοθηκονόμοι										1	1
Γαζώτριες	1					1					2
Ζαχαροπλάστης										1	1
Γραφίστες							3				3
Πωλητές	1	1			2	6			1		11
Τεχνίτες		1									1
Δημοσιογράφοι										1	1
Φύλακες				1		1					2
Κηπουροί				1							1
Τεχνικός Η/Υ					1						1
Τεχνικός Τηλεφώνου							1				1
Προγραμματιστής Η/Υ							1				1
Μηχανολόγοι				1				1			2
Ταμίες		1		2	1	3					7
Ιατρικά				3					5		8
Κομμώτριες			4	1	1	1			1		8
Οδηγοί (δε δήλωσαν)											4
Εκπαιδευτικοί										4	4
Ανειδίκευτοι	15	13		3		17					48
Τουριστικά							2				2
Λογιστές				1		1	5	1	2	3	13
Υπάλληλοι Γραφείου		1		3	2	11	4		1	4	26
Βρεφονηπιαγωγοί			1		2	1	4				8
Αισθητικοί			3					2			5
ΣΥΝΟΛΟ	17	17	8	16	9	42	20	4	10	18	165

Πηγή: ΟΑΕΔ Περιστερίου, Τμήμα Απασχόλησης Άνεργου Δυναμικού, επεξεργασία μη αποδελτιωμένων στοιχείων

Με βάση τον πίνακα 4 και σε σύνολο 161 περιπτώσεων (165- 4 οδηγούς που δε δήλωσαν) η εκπαιδευτική κατάσταση αποτυπώνεται ως εξής: Οι απόφοιτοι Δημοτικού (λειτουργικά αναλφάβητοι) ανέρχονται σε 17 άτομα και 10,6% επί του συνόλου. Σε ίδιο αριθμό και ποσοστό ανέρχονται και οι απόφοιτοι Γυμνασίου, ενώ εάν συμπεριληφθούν σε μια ενιαία κατηγορία, τότε το σύνολο των Υποεκπαιδευμένων ανέρχεται σε 34 άτομα και 21,1%. Σε διάφορους τύπους Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης δήλωσαν 99 άτομα (61,5% επί του συνόλου), όπου το μεγαλύτερο μέρος τους είναι Απόφοιτοι Λυκείου (το 42,4% της κατηγορίας αυτής και το 26,1% στο σύνολο του πίνακα), ενώ οι άλλες κατηγορίες (ΙΕΚ, ΤΕΛ, ΤΕΕ, Ιδ. Σχολές, Σχολές ΟΑΕΔ) κινούνται σε περίπου ίδια ποσοστά. Τέλος, όσοι έχουν τελειώσει Ανώτερα ή Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα συγκεντρώνουν το 11,2%. Τρεις επιπρόσθετες διαπιστώσεις μπορούμε να κάνουμε στο σημείο αυτό: α) Η συσχέτιση εκπαιδευτικής κατάστασης και ζήτησης εργασίας δείχνει ότι ο κύριος όγκος των Υποεκπαιδευμένων συγκεντρώνεται στους Ανειδίκευτους (15 από τους 17 του Δημοτικού και 13 από τους 17 του Γυμνασίου), ενώ εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι συγκεντρώνονται και από τους απόφοιτους Λυκείου σε ποσοστό 35,4% της υποκατηγορίας αυτής. Ακολουθούν οι Υπάλληλοι Γραφείου (26 σε αριθμό και 16,1%) όπου η μεγαλύτερη συγκέντρωση προέρχεται και πάλι από το Λύκειο. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η ζήτηση εργασίας σε συγκεκριμένο κλάδο (γραφίστες, ιατρικά, τεχνικοί Η/Υ, κομμωτική-αισθητική, τουριστικά, βρεφονηπιαγωγοί κλπ.) σχετίζεται με το εάν τα άτομα αυτά έχουν τελειώσει ειδικούς τύπους σχολείων (ΤΕΕ, Ι.Ε.Κ., Σχολές Μαθητείας, Ιδιωτικές Σχολές). β) Ο μέσος όρος ηλικίας (δεν αποτυπώνεται στον πίνακα) είναι πολύ χαμηλός και παρουσιάζει διακυμάνσεις ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα είναι 28,2 έτη, με μεγαλύτερο μέσο όρο στους ανειδίκευτους άνεργους (36 έτη) και μικρότερη στους τεχνικούς Η/Υ και τηλεπικοινωνιών που αγγίζει τα 23 έτη.

Επιπρόσθετες παρατηρήσεις:

α) Η κατάσταση του ανέργου σχετίζεται άμεσα με την εκπαιδευτική του κατάσταση. Οι άνεργοι που διαθέτουν χαμηλό εκπαιδευτικό προφίλ, όπως κι αυτοί που ανήκουν στις Ειδικές Κοινωνικές Ομάδες, δυσκολεύονται να προσανατολιστούν στον χώρο και στις γραφειοκρατικές διαδικασίες που πρέπει να επιλυθούν κατά τη προκαταρκτική φάση εισόδου στην αγορά εργασίας (έκδοση βιβλιαρίου ενσήμων και υγειονομικής ασφάλισης, τρόπος μετακίνησης).[741] β) Οι εργοδότες ζητάνε οι εργαζόμενοι να είναι μέχρι 35 χρονών (όταν ο μεγάλος όγκος και ιδίως των Γυναικών είναι πάνω από τα 40) και η κάλυψη της θέσης να μη γίνεται αποκλειστικά για μια συγκεκριμένη θέση εργασίας, αλλά οι εργαζόμενοι να περνούν από όλο τον κύκλο εργασιών.[742] γ) Ένα από τα βασικά προβλήματα σχετίζεται με τη χαμηλή προσφορά εργασίας στο επίπεδο του Δήμου Περιστερίου, ιδίως στο χώρο των «Ανειδίκευτων» και των «Πωλητών».[743] δ) Δεν μπορεί να γίνει ασφαλής εκτίμηση για τον τρόπο με τον οποίο πληροφορούνται οι άνεργοι τα εργασιακά κενά και τις προσφερόμενες δυνατότητες απασχόλησης. Σύμφωνα με τους Εργασιακούς Συμβούλους το μεγαλύτερο μέρος των ανέργων είναι τεχνολογικά αναλφάβητο και δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει το ηλεκτρονικό διαδίκτυο. Η πληροφόρηση από τον τοπικό τύπο είναι περιστασιακή και η ενημέρωση για τις ευκαιρίες απασχόλησης γίνεται όταν προσέρχονται στα γραφεία του ΟΑΕΔ για να ανανεώσουν την κάρτα ανεργίας. ε)Σε τοπικό επίπεδο δεν υπάρχει αξιόλογη συνεργασία με τους άλλους Φορείς του που εφαρμόζουν προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας (πχ. Ο.Κ.Α.ΔΗ.Π), ενώ δεν υπάρχει καμία επικοινωνία με τους Φορείς των Εργαζομένων.

8.3. Ειδικές Κοινωνικές Ομάδες

Η δημιουργία των ειδικών κατηγοριών ανέργων έρχεται ως αποτέλεσμα της αλλαγής της πολιτικής του Κεντρικού Κράτους για την αντιμετώπιση της ανεργίας η οποία εφαρμόζεται από τις αρχές της δεκαετίας του '80 μέχρι σήμερα. Στη βάση αυτών των πολιτικών επιλέγονται οι κοινωνικές ομάδες για τις οποίες απαιτούνται κατάλληλες πολιτικές επανένταξης στην αγορά εργασίας με σκοπό την αποτελεσματική διάσπαση του φαύλου κύκλου «Φτώχεια- Ανεργία-Κοινωνική Διαφοροποίηση» και την όσο το δυνατό μεγαλύτερη επίτευξη της κοινωνικής συνοχής. Αναφορικά με τα προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας για άτομα που ανήκουν στις **Ειδικές Κοινωνικές Ομάδες** και για τα έτη 1994- 2001, σημειώνεται η ακόλουθη απορροφητικότητα ανά κατηγορία:

---

[741] Οι Εργασιακοί Σύμβουλοι επιφορτίζονται, στις περισσότερες των περιπτώσεων, να προσανατολίσουν τους άνεργους, ιδίως των ειδικών κοινωνικών ομάδων στον ευρύτερο αστικό χώρο. Βρίσκουν στο χάρτη Αθηνών-Προαστίων την ακριβή διεύθυνση της επιχείρησης και εξηγούν αναλυτικά στον άνεργο τις προσφερόμενες δυνατότητες προσπελασιμότητας προς αυτήν με σημείο εκκίνησης την οικία του.

[742] Για παράδειγμα, όταν μια γυναίκα προσλαμβάνεται για τη θέση ταμία σε κάποιο μεγάλο Super Market, υποχρεούται να κάνει όλο τον κύκλο της εργασίας (οριζόντια οργάνωση της εργασίας), ως αποθηκάριος, αχθοφόρος, καθαριστής, πωλητής, με σκοπό να καλύπτει τα όποια κενά παρουσιάζονται στην επιχείρηση ανάλογα με την εποχή και τις ανάγκες.

[743] Η προσφορά ανειδίκευτης εργασίας είναι πολύ χαμηλή αφού σιγά σιγά εκλείπουν τ' αντίστοιχα επαγγέλματα. Ακόμη και για θέσεις ανειδίκευτης εργασίας, οι εργοδότες ζητούν επαγγελματικά και εκπαιδευτικά προσόντα ανώτερης κατηγορίας, για να μπορούν έτσι οι εργαζόμενοι να μετακινούνται στο εσωτερικό των επιχειρήσεων, όπου και όταν υπάρξει ανάγκη. Σχετικές με το ζήτημα της χαμηλής προσφοράς εργασίας στους ανειδίκευτους, είναι οι προκηρύξεις του ΟΑΕΔ Περιστερίου, όπως για το χρονικό διάστημα μεταξύ της 10ης και 17ης Φεβρουαρίου του 2003. Πιο συγκεκριμένα, προκηρύχθηκαν 40 θέσεις εργασίας που καταμερίζονται ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο για 6 αποφοίτους της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (3 εργάτες χειρώνακτες, και από 1 ηλεκτρολόγο, εμποροϋπάλληλο, ζαχαροπλάστη και διανομέα μηνυμάτων), 6 αποφοίτους Ι.Ε.Κ. (2 υπάλληλοι γραφείου και ηλεκτρολόγοι εφαρμοστές και από ένας μεταλλουργός και αποθηκάριος) και 28 αποφοίτων Λυκείου (από ένας γραμματέας, εισπράκτορας, ηλεκτρολόγος- συγκολλητής, καθαρίστρια, διανομέας μηνυμάτων, μάγειρας, 17 εμποροϋπαλλήλους και 3 εργάτες χειρώνακτες).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ- ΑΠΟΡΡΟΦΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΟΑΕΔ 1994-2000

ΕΤΟΣ	ΑΜΕΑ	ΑΠΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΙ	ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΙ-ΝΕΑΡΑ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΑ ΑΤΟΜΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1994	200	25	5	230
1995	413	65	24	502
1996	509	186	70	765
1997	570	195	98	863
1998	700	210	110	1.020
1999	1.265	205	165	1.635
2000	2.700	400	450	3.350
ΣΥΝΟΛΟ	6.357	1.286	922	8.565

Πηγή: ΟΑΕΔ, 2001

Όπως διαφαίνεται και από τον παραπάνω πίνακα, υπάρχει μια σαφής αριθμητική πρόοδος στην ένταξη των παραπάνω κοινωνικών ομάδων σε προγράμματα απασχόλησης του ΟΑΕΔ, ανεξάρτητα της κατηγορίας στην οποία εντάσσονται. Ο κύριος όγκος συγκεντρώνεται στα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, γεγονός που εξηγείται από τη χρόνια περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό τους από την εργασία και την κοινωνία γενικότερα, σε αντίθεση με τις κατηγορίες των «Απεξαρτημένων» και «Αποφυλακισμένων», όπου προϋπήρχαν προγράμματα καταπολέμησης της ανεργίας από τα μέσα της δεκαετίας του '80.

Η χαρτογράφηση των ομάδων αυτών σε επίπεδο μιας τοπικής κοινωνίας παίρνει υπόψη το αριθμητικό τους μέγεθος και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Έτσι για τον ΟΑΕΔ Περιστερίου εφαρμόζονται προγράμματα για τις κατηγορίες των «Αποφυλακισμένων», των «Απεξαρτημένων», των «Μονογονεϊκών Οικογενειών», των «45-64» και των «ΛΑΕΚ».[744]

8.3.1. «Αποφυλακισμένου»- «Απεξαρτημένου»

Στην Ελλάδα δεν υπήρχε, για δεκαετίες ολόκληρες, ειδική υπηρεσία για τη φροντίδα όσων βγαίνουν από τις Φυλακές ή τα Κέντρα Απεξάρτησης με σκοπό την ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία. Μόλις προς τα τέλη της δεκαετίας του '80 ξεκίνησαν ορισμένες πρωτοβουλίες που προσπάθησαν να καλύψουν το κενό αυτό, αλλά επειδή οι προσπάθειες αυτές βρίσκονταν στην αρχή, δεν παρείχαν πλήρεις υπηρεσίες. Τη δεκαετία του '90 άρχισε να αναπτύσσεται ένα δίκτυο κοινωνικής προστασίας από διαφορετικές Υπηρεσίες και Οργανισμούς του Κράτους, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλων Φορέων, όπως η Εκκλησία και οι Ιδιώτες.[745] Ειδικά για την εμπλοκή

[744]Εκτός από την παραπάνω κατηγοριοποίηση, υπάρχουν κι άλλες κοινωνικές ομάδες, που βρίσκονται στις παρυφές του κοινωνικού αποκλεισμού, όπως άτομα με γλωσσικές, πολιτισμικές ή άλλες ιδιαιτερότητες (ΡΟΜ, Πομάκοι, παλιννοστούντες, πρόσφυγες, μετανάστες) για τις οποίες εφαρμόζονται ειδικά προγράμματα ένταξης στην απασχόληση. Από τις ομάδες αυτές, είτε δε βρίσκονται σε μεγάλο αριθμό στο Δ. Περιστερίου (Τσιγγάνοι) είτε δεν απευθύνονται μαζικά στον ΟΑΕΔ για την αναζήτηση θέσης εργασίας (μετανάστες – πρόσφυγες). Η περίπτωση των παλιννοστούντων που παρουσιάζει μια κάποια κινητικότητα, αναφέρεται κυρίως από τα προγράμματα άλλων Φορέων, όπως του ΑΣΔΑ.

[745] Τέτοιες Υπηρεσίες ήταν το Γραφείο Υποστήριξης Αποφυλακισμένων- Γ.Γ.Α.Ε., «Λυσιδέσμη» (Γραφείο Υποστήριξης Γυναικών παραβατών του νόμου), «Άρσις» (Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων), Προγράμματα Επαγγελματικής Κατάρτισης και Υποστήριξης Αποφυλακισμένων και Κρατουμένων (Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), Γραφείο Υποδοχής και Στήριξης Αποφυλακισμένων (Πανεπιστήμιο και Δήμος Θεσσαλονίκης), Δήμος Αθηναίων (Τμήμα Κοινωνικής Μέριμνας, Τμήμα Προληπτικής Ιατρικής), Κοινωνική Βοήθεια- 197 (Ε.Ο.Π.), Μονάδες Πρόνοιας από την Εκκλησία (Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών, Ιερά Μητρόπολη Νίκαιας, Κέντρα Ενοριακής Αγάπης, Ξενώνας Γυναικών- Σωματείο «Ο Απόστολος Παύλος», «Ονήσιμος» (Σύλλογος Συμπαράστασης Κρατουμένων, Κοινωνικοί Ξενώνες Ενηλίκων, Ξενώνας Κακοποιημένων Γυναικών, Ειδική Υπηρεσία Ιατρείων του ΠΙΚΠΑ, ΠΟΛΥΙΑΤΡΕΙΟ (Γιατροί χωρίς σύνορα), Συμβουλευτικές Υπηρεσίες Κέντρου Ψυχικής Υγιεινής κ.ά. Οι αντίστοιχες Υποστηρικτικές Μονάδες σε Υπηρεσίες και Οργανισμούς για τους Απεξαρτημένους είναι: Κέντρο Πολλαπλής Παρέμβασης (ΚΕ.ΘΕ.Α.), Ειδικό Εξωτερικό Ιατρείο Αιγινητείου Νοσοκομείου για Ουσιοεξαρτημένα Άτομα, «Διάβαση», «Στροφή», Μονάδα Απεξάρτησης του Ψ.Ν.Α., Θεραπευτικές Κοινότητες («Παρέμβαση», «Νόστος», «18 Άνω», «Διάβαση», «Στροφή», «Ιάσων»), Μονάδες χορήγησης υποκατάστατων. SOS (Μονάδα Επείγουσας Τηλεφωνικής

του ΟΑΕΔ, θα σημειώναμε, ότι άρχισε συστηματικά με την εκπόνηση αντίστοιχων προγραμμάτων από το 1995. Αναφορικά με τους «Αποφυλακισμένους», τέθηκαν ορισμένες προϋποθέσεις με σκοπό την άρση του **κοινωνικού αποκλεισμού** μετά τη αποφυλάκισή τους, σε σχέση με την εύρεση μιας σταθερής θέσης εργασίας το κρίσιμο πρώτο διάστημα της αποφυλάκισης. Το βασικό χαρακτηριστικό των προγραμμάτων του ΟΑΕΔ, συνίστατο στην επιχορήγηση του εργοδότη ή της επιχείρησης, σχεδόν με το σύνολο της αμοιβής, με την προϋπόθεση η διάρκεια της απασχόλησης του αποφυλακισμένου να διαρκεί τουλάχιστον 24 μήνες και με δικαίωμα της επιχείρησης για επιπρόσθετη απασχόληση 12 μηνών.[746] Παράλληλα επιδοτούνταν από τον ΟΑΕΔ, για το ίδιο διάστημα, το «Πρόγραμμα Επιχορήγησης Νέων Ελεύθερων Επαγγελματιών- Αποφυλακισμένων», όπου απαιτούνται τα επιπλέον δικαιολογητικά της αποκλειστικής απασχόλησής τους, με μόνες προϋποθέσεις την εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων των Ανδρών και η επιχείρηση να είναι καινούρια κι ανεξάρτητη.[747]
Ειδικά για την κατηγορία των «Απεξαρτημένων» ως προϋπόθεση τίθεται η συμμετοχή σε προγράμματα των θεραπευτικών κοινοτήτων. Συνήθως ο Απεξαρτημένος αναφέρει ως προσόν, το γεγονός της επιτυχούς παρακολούθησης των προγραμμάτων της θεραπευτικής κοινότητας και ζητείται από τον ΟΑΕΔ η πιστοποίησή του.[748] Για την κατηγορία των «Αποφυλακισμένων» είναι απαραίτητο να γίνει προσκόμιση του αποφυλακιστήριου.[749]
Αναφορικά με τον τρόπο ενημέρωσης για τα προγράμματα του ΟΑΕΔ των ατόμων που εντάσσονται στις παραπάνω κατηγορίες και σύμφωνα με τις Συμβούλους Σ.Υ.Υ., αυτή προέρχεται κατά βάση από τις Μονάδες- Κέντρα Απεξάρτησης και τις Φυλακές και λιγότερο από τους Φορείς που ενυπάρχουν για το σκοπό αυτό.[750]

Βοήθειας), Ανοιχτή Γραμμή (Μονάδα Απεξάρτησης Τοξικομανών- Αλκοολικών), Πρόγραμμα Ιάσων (Μονάδα Τηλεφωνικής Βοήθειας).

[746] Με βάση τη Σύμβαση Εργασίας, η επιχείρηση υποχρεούται να υποβάλλει στον ΟΑΕΔ χωριστή κατάσταση για κάθε πρόγραμμα με τα απαραίτητα στοιχεία, φωτοτυπημένα αντίγραφα της αναγγελίας πρόσληψης των εργαζομένων και βιβλιάριο αγοράς ενσήμων για το χρονικό διάστημα που ζητείται η επιχορήγηση ή βεβαίωση του ΙΚΑ ή του αρμόδιου ασφαλιστικού φορέα ότι κατεβλήθησαν οι ασφαλιστικές εισφορές για το εν λόγω διάστημα.

[747] Η μελέτη της κατηγορίας των «Αποφυλακισμένων» και των «Απεξαρτημένων» παρουσιάζει την επιπλέον δυσκολία ότι τα στοιχεία τους είναι απόλυτα περιφρουρούμενα από τον Ο.Α.Ε.Δ. και η πρόσβαση σε αυτά είναι εξαιρετικά δυσχερής, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να γίνει δυνατή η επεξεργασία των επαγγελματικών προσόντων τους, όπως γίνεται στις άλλες κατηγορίες. Είναι χαρακτηριστικό, ότι τα στοιχεία που μας δόθηκαν και παρουσιάζονται στους πίνακες, χορηγήθηκαν έπειτα από μεγάλη επιμονή και η άντλησή τους από τα αρχεία έγινε χωρίς τη δική μας παρουσία στο χώρο των γραφείων του Ο.Α.Ε.Δ.

[748] Για όσους δεν έχουν το αποδεικτικό απεξάρτησης ή βεβαίωση από θεσμοθετημένο Φορέα (δημόσιο ή ιδιωτικό), ζητείται η γραπτή σύμφωνη γνώμη του Φορέα για όσους βρίσκονται στο τελευταίο στάδιο της κοινωνικής επανένταξης προγράμματος απεξάρτησης ή γραπτή σύμφωνη γνώμη του ΟΚΑΝΑ για όσους παρακολουθούν το σταθεροποιητικό πρόγραμμα Μεθαδόνης. Για τους Αποφυλακισμένους απαιτείται επίσης εισηγητική έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας ή του Διευθυντή του σωφρονιστικού καταστήματος, ότι το άτομο προτείνεται να μπει στο πρόγραμμα επιδότησης της απασχόλησης του ΟΑΕΔ.

[749] Αναλυτικά, τα απαραίτητα δικαιολογητικά που απαιτούνται είναι: το αποφυλακιστήριο, βεβαίωση της Κοινωνικής Υπηρεσίας ή του Διευθυντή της φυλακής ότι προτείνεται να εισαχθεί στο πρόγραμμα, υπεύθυνη δήλωση ότι ο ενδιαφερόμενος αποδέχεται τους όρους του προγράμματος (βλ. ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ: *Για την επόμενη μέρα...Τα πρώτα βήματα μετά τη φυλακή*, Αθήνα 1997, σελ. 43).

[750] Στο Περιστέρι, έχουν δημιουργηθεί παραρτήματα σχετικά με την ενημέρωση και τη στήριξη των λεγόμενων «Ευπαθών Κοινωνικών Ομάδων» όπως η «Αμάλθεια»- Ξενώνας Γυναικών Ψ.Ν.Α., Δίκτυο Πόλεων φιλικών προς τα παιδιά, «Έδρα»- Κοινωνικές Συνεταιριστικές Δραστηριότητες Ευπαθών Ομάδων, Ι.Κ.Α. Περιστερίου- Τοπική Μονάδα Υγείας, ΚΑΠΗ, ΚΕΜΕΚΑ (Κέντρο Ερευνών και Μελετών Κοινοτικής Ανάπτυξης), Κέντρο Φροντίδας Οικογένειας Περιστερίου (ΕΟΚΦ-ΕΟΠ), Κέντρο Ψυχικής Υγείας Περιστερίου, «Μετάβαση»- Ξενώνας Ανδρών Ψ.Ν.Α., «Οδοιπορικό»- Κέντρο Πρόληψης και Πληροφόρησης Δήμου Περιστερίου, ΟΚΑΔΗΠ- Οργανισμός Κοινωνικής Αλληλεγγύης Δήμου Περιστερίου, Συμβουλευτικός Σταθμός Ιεράς Μητροπόλεως Περιστερίου.

Εκπαιδευτική κατάσταση

Η εκπαιδευτική κατάσταση των άνεργων που επιζητούν εργασία στο υποκατάστημα του ΟΑΕΔ και ανήκουν στις κατηγορίες των «Αποφυλακισμένων» και «Απεξαρτημένων» αποτυπώνονται στους παρακάτω πίνακες:

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: ΖΗΤΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΙ,
ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1990 - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2002

	Σύνολο	Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο
ΑΝΔΡΕΣ	14	6	5	3
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	-	-	-	-

Πηγή ΟΑΕΔ Περιστερίου, Τμήμα Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων,
επεξεργασία μη αποδελτιωμένων στοιχείων

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: ΖΗΤΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΑΠΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΙ,
ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1990 - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2002

	Σύνολο	Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο
ΑΝΔΡΕΣ	18	7	6	5
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	5	2	3	-
ΣΥΝΟΛΟ	23	9	9	5

Πηγή ΟΑΕΔ Περιστερίου, Τμήμα Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων,
επεξεργασία μη αποδελτιωμένων στοιχείων

Με βάση τους παραπάνω πίνακες αναδεικνύονται ορισμένα προβλήματα τα οποία σχετίζονται α) με τον καταγεγραμμένο αριθμό προσέλευσης των «Απεξαρτημένων» και των «Αποφυλακισμένων», που γενικά θεωρείται ότι δεν είναι αντιπροσωπευτικός του πραγματικού αριθμού. Το μόνο, ίσως, στοιχείο, που μπορεί να ειπωθεί είναι ότι η προσέλευση των Απεξαρτημένων είναι αυξημένη σε σχέση με αυτήν των «Αποφυλακισμένων» και ότι στην κατηγορία των «Απεξαρτημένων» είναι έντονη η γυναικεία παρουσία σε αντίθεση με τους Αποφυλακισμένους όπου προσέρχονται μόνον Άντρες.[751] β) Όπως φαίνεται και από τον πίνακα 1 και 2, (αν και το δείγμα είναι πολύ μικρό), για 14 άτομα από τους «Αποφυλακισμένους» και για 23 από τους «Απεξαρτημένους», διαπιστώνεται ότι και στις δυο αυτές κατηγορίες κυριαρχεί το χαμηλό εκπαιδευτικό προφίλ. Στους «Αποφυλακισμένους» οι 6 από τους 14 έχουν τελειώσει μόνο το Δημοτικό και στους «Απεξαρτημένους» οι 9 από τους 23. Οι Απόφοιτοι Γυμνασίου είναι στους «Αποφυλακισμένους» 6 στους 14 και στους «Απεξαρτημένους» 9 στους 18 (6 Α και 3 Γ), ενώ στους Αποφοίτους Λυκείου είναι 3 στους 14 και 5 στους 18 αντίστοιχα.

Με βάση τις εμπειρίες των Συμβούλων Σ.Υ.Υ. διαπιστώνεται ότι η εκπαιδευτική κατάσταση, ειδικά των «Απεξαρτημένων» και των «Αποφυλακισμένων» ατόμων, παίζει σημαντικό ρόλο στη συνεργασία για την καταγραφή του εργασιακού προφίλ, που γενικά θεωρείται βασική προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχου που είναι η σταθεροποίηση σε ένα εργασιακό περιβάλλον. Ένας άνεργος αυτής της κατηγορίας, απόφοιτος Δημοτικού, που δεν γνωρίζει να κάνει μια αίτηση ή να συμπληρώνει το ειδικό έντυπο, αντιμετωπίζει περισσότερα προβλήματα που πρέπει να επιλυθούν, από κάποιον που έχει τελειώσει το Λύκειο και που έχει κατακτήσει ένα στοιχειώδες επίπεδο συνεργασίας. Επιπρόσθετα, η διάρρηξη με το νόμο του πρώην παραβάτη έλαβε χώρα στην ηλικία που έπρεπε να φοιτούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με αποτέλεσμα να συνδεθεί από τη μεριά των Αποφυλακισμένων και Απεξαρτημένων, η άρνηση της μόρφωσης με τις πράξεις αυτές.

[751] Σε αυτό, ίσως, να συνηγορεί το γεγονός ότι ο αριθμός των ατόμων που είναι εξαρτημένα με τα ναρκωτικά στο Δήμο Περιστερίου είναι πολύ υψηλό. Σύμφωνα τον κ. Στάθη Τσιβρά, προέδρου του Κέντρου Πρόληψης κατά των Ναρκωτικών, στο Περιστέρι «περισσότερες από 1.000 οικογένειες βασανίζονται από τη μεγάλη κατάρα των ναρκωτικών, έχοντας «μπλεγμένους» ένα ή και περισσότερα μέλη της οικογένειας με τα ναρκωτικά» (βλ. Περιοδικό ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ, Δεκέμβριος 2001, σελ. 24).

Αναφορικά με τη ζήτηση για εργασιακή απασχόληση από άτομα που έχουν απεξαρτηθεί από τα ναρκωτικά ή είναι αποφυλακισμένοι, αυτή παρουσιάζει μια ιδιομορφία, τόσο όσον αφορά το είδος της εργασιακής απασχόλησης και των εργασιακών προσόντων που προσφέρονται, όσο και τον τρόπο πρόσληψης. Η ιδιομορφία αυτή συνίσταται στα εξής: α) Οι επιχορηγήσεις «Προγραμμάτων Νέων Ελεύθερων Επαγγελματιών Αποφυλακισμένων και Απεξαρτημένων»,[752] γενικά, δεν παρουσιάζουν μεγάλη ζήτηση. Ανεξάρτητα από το αν ύψος της επιχορήγησης και των άλλων δεσμεύσεων που προβλέπονται επαρκούν, δύσκολα ένας άνεργος από τις κατηγορίες αυτές θα πάρει την απόφαση να ανοίξει δική του επιχείρηση. Η χρόνια απουσία τους από τα εργασιακά περιβάλλοντα και η μη γνώση των μηχανισμών της αγοράς και του ανταγωνισμού συνηγορούν στην απόφαση να μην αναλάβουν το «ρίσκο» για το ξεκίνημα μιας επιχείρησης, είτε σε αυτήν υπήρχε προηγούμενη εργασιακή εμπειρία είτε όχι. β) Στα Προγράμματα Επιχορήγησης Εργοδοτών ή Επιχειρήσεων, για πρόσληψη με πλήρη ή μερική απασχόληση παρουσιάζεται μια σχετική κινητικότητα, διότι υπάρχει για τους «Αποφυλακισμένους»- «Απεξαρτημένους» ένα σαφές εργασιακό τοπίο με συγκεκριμένες υποχρεώσεις και δικαιώματα.[753] Το μεγαλύτερο πρόβλημα που παρουσιάζεται στο σημείο αυτό σχετίζεται με τον **κοινωνικό στιγματισμό**. Δύσκολα ένας εργοδότης θα πεισθεί να προσλάβει για εργασία ένα άτομο που ενδεχόμενα, όπως σκέφτεται, του δημιουργήσει προβλήματα. Σύμφωνα με τις εμπειρίες που έχουν αποκομίσει οι Σύμβουλοι Σ.Υ.Υ. από τις προκαταρκτικές συναντήσεις με τους εργοδότες, τα προβλήματα αυτά σχετίζονται, όχι μόνο με την πιθανή μειωμένη παραγωγικότητα του εργαζόμενου αλλά και με ζητήματα ασφάλειας της επιχείρησης σε σχέση με τη διαφύλαξη των περιουσιακών στοιχείων και με το ενδεχόμενο «μύησης» του υπόλοιπου προσωπικού σε παραβατικές πράξεις. Το μόνο κίνητρο που προσελκύει την εργοδοτική πλευρά είναι το ύψος της επιδότησης. Σε αντίθεση περίπτωση, δηλαδή, της μη επιδότησης της θέσης εργασίας, εκτιμάται ότι το ενδιαφέρον τους θα ήταν αρκετά περιορισμένο. Ένα επιπλέον πρόβλημα που τίθεται από τους εργοδότες, και που ως ένα βαθμό είναι αντικειμενικό, σχετίζεται με τη μικρή εργασιακή εμπειρία που έχουν οι άνεργοι των κατηγοριών αυτών (περισσότερο των «Απεξαρτημένων» και λιγότερο των «Αποφυλακισμένων» ατόμων). Κατά κανόνα και στις δυο κατηγορίες δεν υπάρχει προηγούμενη εργασιακή εμπειρία κι επιπλέον, τα όποια προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης που παρακολούθησαν και οι όποιες δεξιότητες κατάκτησαν στα Κέντρα Απεξάρτησης ή στις Φυλακές, δεν αντιστοιχίζονται με το συγκεκριμένο εργασιακό περιβάλλον. Όπως ισχυρίζονται οι εργοδότες και συχνά μεταφέρεται από του Εργασιακούς Συμβούλους, «δεν φθάνει να γνωρίζει κάποιος ότι το κατσαβίδι βιδώνει δεξιά και ξεβιδώνει αριστερά».

8.3.2. Κατηγορία «(16)18-24»

Στην κατηγορία αυτή συγκαταλέγονται τα νέα άτομα, ηλικίας 18 μέχρι 24 ετών, χωρίς αυξημένα εκπαιδευτικά προσόντα που ζητούν εργασία από τα προγράμματα του ΟΑΕΔ και είναι γραμμένοι στις ειδικές καταστάσεις των ανέργων. Να σημειωθεί ότι άτυπα, στην παραπάνω κατηγορία, δε συγκαταλέγονται μόνο οι άνεργοι νέοι «18-24» αλλά και η ηλικιακή κατηγορία των «16-18» χρονών που για να εργαστούν απαιτείται άδεια εργασίας για ανήλικους. Όμως, οι εργοδότες δεν επιθυμούν προσλήψεις ανηλίκων διότι θεωρούν ότι θα έχουν «μπελάδες με την επιθεώρηση

---

[752] Το πρόγραμμα επιχορήγησης Νέων Ελεύθερων Επαγγελματιών είχε τετραετή διάρκεια και τον πρώτο χρόνο επιδοτείται με 7.600 EURO, το 2° και 3° χρόνο με 3.000 EURO και τον τέταρτο με 2.400 EURO.

[753] Το πρόγραμμα επιχορήγησης των εργοδοτών είχε για το έτος 2002 τετραετή διάρκεια. Το πρώτο τρίμηνο από την πρόσληψη του ατόμου θεωρείται περίοδος προσαρμογής και ο εργοδότης υποχρεούται να εκπαιδεύσει το άτομο στο αντικείμενο απασχόλησής του και να το βοηθήσει να ενταχθεί ομαλά στο εργασιακό περιβάλλον (διαδικασία που εργοδότης επιχορηγείται με το επιπλέον ποσό των 300 EURO). Ο εργοδότης επιδοτείται με 22 EURO για κάθε μέρα πλήρους απασχόλησης (με 12 EURO για μερική απασχόληση 4 ωρών για όσους δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις πλήρους ωραρίου) και για 36 μήνες. Υποχρεούται, επίσης, να απασχολήσει το άτομο άλλους 12 μήνες χωρίς επιχορήγηση.

εργασίας» σχετικά με την προστασία της εργασίας ανηλίκων από βαριές και ανθυγιεινές εργασίες.[754]

Πιο ασφαλή συμπεράσματα θα μπορέσουμε να εξάγουμε από τη μελέτη ενός φύλλου καταγραφής για την κατηγορία αυτή:

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟ ΑΝΕΡΓΟΥΣ ΝΕΟΥΣ 18-24 ΕΤΩΝ ΣΕ ΦΥΛΛΟ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ Σ.Υ.Υ. ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 2002

	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΛΥΚΕΙΟ	ΑΛΛΟ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΝΔΡΕΣ	4	9		1	14
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	5	7	1		13
ΣΥΝΟΛΟ	9	16	1	1	27

Πηγή ΟΑΕΔ Περιστερίου, Τμήμα Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων, επεξεργασία στοιχείων

Όπως διαφαίνεται στον πίνακα 8 σε σύνολο 27 περιπτώσεων οι Γυναίκες είναι 13 και αποτελούν το 48,1% και οι Άντρες 14 και 51,9%. Το μεγαλύτερο μέρος τους είναι απόφοιτοι Γυμνασίου (16 και 59,1% και οι απόφοιτοι Δημοτικού 9 και 33,3%). Με βάση τα παραπάνω αναδεικνύεται το μεγάλο πρόβλημα της εκπαιδευτικής αποτελεσματικότητας σε σχέση τόσο με την αποτυχία του σχολείου γενικά, όσο και με τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος στα όρια που καλύπτει γεωγραφικά ο Δήμος Περιστερίου. Οι νέοι της κατηγορίας των 18(16)-24 είναι, κατά κανόνα, απόφοιτοι των Δημοτικών Σχολείων και Γυμνασίων του Περιστερίου και δεν συντρέχουν οι λόγοι για εγκατάλειψη του σχολείου που παρατηρούνται στις άλλες παραγωγικές ηλικίες (εμφύλιος πόλεμος, εσωτερική μετανάστευση κτλ.), έτσι ώστε να ερμηνευτεί η κατάσταση της υποεκπαίδευσης και του κοινωνικού αποκλεισμού που υφίστανται. Το πρόβλημα του λειτουργικού αναλφαβητισμού στις κατηγορίες αυτές παρουσιάζεται έντονο και συνδέεται άμεσα με το μορφωτικό και γενικότερα με το πολιτιστικό κεφάλαιο της οικογένειας που εντάσσονται.

Ένα επιπλέον πρόβλημα για τους άνδρες της κατηγορίας αυτής, αποτελεί το γεγονός, της μη εκτέλεσης των στρατιωτικών τους υποχρεώσεων. Οι εργοδότες δεν επιθυμούν να κάμουν τέτοιες προσλήψεις, διότι θα αναγκαστούν να τους ξαναπροσλάβουν μετά το τέλος της στρατιωτικών τους υποχρεώσεων.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των αρμόδιων υπαλλήλων του ΟΑΕΔ που έχουν μια συνολική εικόνα των ιδιαιτεροτήτων της κατηγορίας, οι νέοι αυτοί αντιμετωπίζουν έντονα κοινωνικά προβλήματα καθώς μεγαλώνουν, συνήθως, σε ένα φτωχό και στερημένο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον που αναζητά άμεσες λύσεις για την ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος. Οι πιέσεις αυτές ξεκινούν, με την αποφοίτηση από το Δημοτικό σχολείο, όπου έχει πλέον φανεί ότι δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του εκπαιδευτικού συστήματος. Το οικογενειακό περιβάλλον έχει αποδεχτεί πλέον το γεγονός, ότι «αφού δεν παίρνει τα γράμματα και δεν πρόκειται να σπουδάσει, ας κοιτάξει να βρει γρήγορα κάποια δουλειά». Καταγράφεται μάλιστα το γεγονός ότι, ιδιαίτερα οι μητέρες των νέων αυτών ανθρώπων, ζητούν από τη Σύμβουλο Σ.Υ.Υ. να βοηθήσει να βρει το παιδί τους όσο το δυνατόν γρηγορότερα δουλειά, γιατί υπάρχει ο κίνδυνος «να το δείρει ο πατέρας του» ή για τις κοπέλες «να γνωρίσει κόσμο, να δουλέψει, μη μου μείνει στο ράφι και δεν παντρευτεί». Για την κατηγορία αυτή των ανέργων, η εύρεση μιας εργασίας, με χαμηλές έστω αποδοχές, είναι πρώτης προτεραιότητας καθήκον με σημαντικές κοινωνικές παραμέτρους που ξεφεύγουν από την απλή ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος και την αντιμετώπιση των έντονων βιοποριστικών αναγκών. Η εύρεση εργασίας εκφράζει την κοινωνική καταξίωση του νέου, που δε στέκεται ως «παράσιτο» στην οικογένεια και την κοινωνία. Όσον αφορά τα εργασιακά προσόντα που δηλώνονται από τους ενδιαφερόμενους, συνήθως, είναι περιορισμένα. Αυτό είναι, ως ένα βαθμό φυσιολογικό, γιατί πρόσφατα αποφοίτησαν από την

[754] Είναι κοινό μυστικό ότι στην «πιάτσα» δεν ισχύουν οι νόμοι για την προστασία εργασίας και ειδικά της παιδικής. Τα αφεντικά (προσφυής όρος που πρωτομαθαίνουν οι νέοι εργαζόμενοι) απαιτούν από τη «νέα μαστοράντζα» να περνούν από ολόκληρο τον κύκλο της εργασίας «για να μάθουν γρήγορα και καλά τη δουλειά». Έτσι, οι νέοι στις οικοδομές «εκπαιδεύονται» χωρίς την τήρηση των συνθηκών ασφάλειας (κράνος, ειδικές στολές, χειρισμός βαρέων μηχανημάτων), ενώ στα φανοποιεία και στα κομμωτήρια εργάζονται από το πρωί ως το βράδυ.

υποχρεωτική εκπαίδευση (έστω και ως αποτυχόντες) και δεν εντάχθηκαν πλήρως, στην αγορά εργασίας, αλλά και διότι τα όποια εργασιακά προσόντα έχουν αποκτηθεί είτε από παρακολούθηση ενός περιορισμένου κύκλου μαθημάτων σε κάποια ιδιωτική ή τεχνική σχολή είτε από τη μαθητεία («απάνω στη δουλειά»). Ενδεικτικό είναι, και με βάση τις δηλωμένες προτιμήσεις για εργασιακή απασχόληση, ότι στα ειδικά έντυπα που συμπληρώνονται στον ΟΑΕΔ Περιστερίου, από τους 27 άνεργους νέους έχουν δηλώσει εργασιακή προτίμηση μόνο 13 άτομα κι αυτά για τις Γυναίκες είναι σχετικά με γνώσεις κομμωτικής και σχεδιαστών μόδας και για τους Άνδρες σχετικά με τη μηχανολογία και τη φανοποιεία.[755]
Η ηλικιακή κατηγορία 18(16)-24 των ανέργων νέων θεωρείται κρίσιμη τόσο για το εργασιακό μέλλον των νέων αυτών, όσο και το μέλλον της ειδικευμένης εργατικής δύναμης της τοπικής κοινωνίας. Είναι άμεσα συνδεδεμένο με το πρόβλημα της μαθητικής διαρροής από το εκπαιδευτικό σύστημα αφού οι 9 από τους 27 νέους (ποσοστό 33%) δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, κατηγορία που όπως είδαμε εντάσσεται στους λειτουργικά αναλφάβητους. Αλλά και οι απόφοιτοι του Γυμνασίου (16 από τους 27, ποσοστό 59%) εκτιμάται ότι δεν κατέχουν σε ικανοποιητικό βαθμό τα λειτουργικά εργαλεία της γραπτής επικοινωνίας.

8.3.3. Μονογονεϊκές Οικογένειες

Η ύπαρξη ενός αυξανόμενου αριθμού Μονογονεϊκών Οικογενειών (ΜΟΓ) στην Ελλάδα, έρχεται ως αποτέλεσμα της αλλαγής στη δομή της οικογένειας που παρατηρήθηκε, ιδιαίτερα μετά τη δεκαετία του '70, με κύρια χαρακτηριστικά την εξασθένηση του παραδοσιακού μοντέλου της ευρείας οικογένειας και τη δημιουργία της πυρηνικής, κυρίως, στα μεγάλα αστικά κέντρα. Στην παραπάνω κατεύθυνση συνέτεινε η χειραφέτηση της γυναίκας που επέφερε η μαζική είσοδός της στην αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα, να διαφοροποιηθεί ο παραδοσιακός ρόλος των δύο φύλων. Ως πλευρές σχετικές του θέματος θεωρούνται, ο αυξανόμενος αριθμός διαζυγίων που σπρώχνει τις γυναίκες στην αναζήτηση είτε του δεύτερου γάμου, ως προϋπόθεση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που επιφέρει η διάλυση του πρώτου,[756] είτε μέσα από νέες μορφές οικογενειακής συμβίωσης, όπως η παραμονή σε κατάσταση ΜΟΓ, σε περίπτωση που δεν υπάρχει ανεξάρτητη αιτία (πχ. θάνατος).[757]
Στο ερώτημα που τίθεται, ποιες οικογένειες ανήκουν στην κατηγορία των Μονογονεϊκών Οικογενειών, παρότι δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός περιγραφικός ορισμός, θα λέγαμε ότι

---

[755] Οι προτιμήσεις των νέων Γυναικών για απασχόληση στην «κομμωτική» και τη «μόδα» και των αγοριών στο χώρο της επισκευής των μηχανοκίνητων εκφράζει τον παραδοσιακό χωρισμό μεταξύ γυναικείων και ανδρικών επαγγελμάτων. Σχετίζεται, επίσης, με τα «κοριτσίστικα και αγορίστικα παιχνίδια» που η βιομηχανία των παιχνιδιών κατακλύζει μέσω της διαφήμισης τις παιδικές ηλικίες.

[756] Ο αυξανόμενος αριθμός διαζυγίων έρχεται και ως αποτέλεσμα της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων της Γυναίκας σε εθνικό και διεθνή επίπεδο και της ανάπτυξης του φεμινιστικού κινήματος στην Ελλάδα και διεθνώς. Οι Γυναίκες ευκολότερα σε σχέση με το παρελθόν παντρεύονται, χωρίζουν και δημιουργούν νέες οικογένειες ή μένουν σε κατάσταση ΜΟΓ. Όπως διατυπώθηκε σε τηλεοπτική εκπομπή για τις ΜΟΓ (Ν.Ε.Τ., «Οι Πρωταγωνιστές», 15-5-2002): «Εμείς οι Γυναίκες εύκολα παντρευόμαστε αλλά και εύκολα χωρίζουμε γιατί πλέον ξέρουμε τα δικαιώματά μας.....Ο ισχυρισμός που υποστηρίζεται από πολλούς, ότι η κοινωνία συντηρητικοποιείται και δεν ενσωματώνει τέτοιες «ανομίες», όπως να συνεχίσουμε να ζούμε με τα παιδιά μας, ως ανεξάρτητη οικογένεια, δε συμβαδίζει με τις κατακτήσεις της γυναίκας...Η κοινωνία και το κράτος αρνιέται να μας αναγνωρίζει ότι είμαστε οικογένεια. Εμείς λέμε: Δε θέλουμε αναγνώριση ότι είμαστε οικογένεια αλλά ειδική οικογένεια».

[757] Οι νέες μορφές συμβίωσης και οικογένειας οδηγούν σε διαφορετικές σχέσεις και ιεραρχήσεις στην οικογενειακή δομή σε σχέση με το παρελθόν: παιδιά που αποκτώνται χωρίς τέλεση γάμου των γονιών τους, παιδιά από διαφορετικές οικογένειες που συμβιώνουν σε νέα οικογένεια, νέα παιδιά που αποκτώνται κλπ. Οι οικογένειες αυτές, για τις οποίες ο αριθμός τους ολοένα κι αυξάνεται, βρίσκονται σε δυσαρμονία με το υπάρχον Οικογενειακό Δίκαιο και θεσμικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση τόσο των προβλημάτων που προκύπτουν σχετικά με ζητήματα κληρονομικών ρυθμίσεων και επικοινωνίας με τον προηγούμενο γονέα, όσο και κυρίως με τη λειτουργία της ίδιας της οικογένειας. Σε πολλές περιπτώσεις, χωρίς αυτό να μπορεί να τεκμηριωθεί με συγκεκριμένα στοιχεία, παρατηρούνται μορφές ΜΟΓ, που ενώ λειτουργούν στα πλαίσια της τυπικής οικογένειας, επιλέγουν, οι γονείς και ιδίως οι μητέρες, να μην τελέσουν γάμο και να δηλώνουν την κατάσταση αυτή για να ωφεληθούν από τις όποιες ευεργητικές διατάξεις προβλέπονται από την επιχορήγηση επιδομάτων ή άλλων ενισχύσεων.

εντάσσονται οι οικογένειες εκείνες που αποτελούνται από έναν και μόνο γονέα (που στις περισσότερες περιπτώσεις είναι η μητέρα) και υπάρχει ένα τουλάχιστον παιδί που είναι μικρότερο των 18 ετών. Μια Μονογονεϊκή Οικογένεια, συνήθως επέρχεται έπειτα από το θάνατο του ενός γονέα ή ύστερα από διαζύγιο ή εγκατάλειψη. Συγκαταλέγονται επίσης και εκείνοι οι οικογενειακοί πυρήνες που δημιουργεί ένα και μόνο άτομο (συνήθως η Γυναίκα), όπως η απόκτηση παιδιού χωρίς γάμο, ή έπειτα από υιοθεσία ή αναδοχή ενός παιδιού ή με την ανάληψη της ευθύνης ανατροφής ενός παιδιού με το οποίο έχει δεσμούς αίματος (ανίψι, εγγόνι) και για το οποίο οι γονείς εκλείπουν (εξαιτίας θανάτου των γονιών ή ολικής αναπηρίας ή από εγκατάλειψη ή σοβαρών ψυχολογικών προβλημάτων). Στις ΜΟΓ συγκαταλέγονται, επίσης, οι οικογένειες με περιστασιακή ή ολική απουσία του ενός γονέα εξαιτίας της μετανάστευσης (κυρίως του πατέρα) ή της θητείας του συζύγου στο στρατό. Επιπλέον για τις Γυναίκες ισχύει το δικαίωμα να θεωρούνται ως ΜΟΓ όταν ο σύζυγος είναι ανίκανος για εργασία και δε διαθέτει εισόδημα. Για τους Άντρες, ως ΜΟΓ θεωρούνται όσοι έχουν υπό την επίβλεψή τους παιδί ή παιδιά μετά από υιοθεσία ή αναδοχή ή με αναπηρία, ανεξάρτητα από το όριο ηλικίας.

Όμως η Μονογονεϊκή Οικογένεια είναι ταυτισμένη με τη Γυναίκα.[758] Με βάση τις έρευνες που έγιναν προς τα τέλη της δεκαετίας του '90 στην Ελλάδα, το μεγαλύτερο ποσοστό της κατηγορίας αυτής, το 40,5%, έχουν μείνει χήρες λόγω θανάτου κι ακολουθούν σε ποσοστό 29,8% οι ανύπαντρες, σε 26,9% οι χωρισμένες Γυναίκες, και σε ποσοστό 2,6%, αρχηγοί της οικογένειας είναι Γυναίκες παντρεμένες με σύζυγο ανίκανο προς εργασία. Επίσης, από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ και της EUROSTAR, τα ποσοστά των ΜΟΓ νοικοκυριών στη χώρα μας υπολογίζονται περίπου στο 10% του συνόλου των οικογενειών.[759] Δευτερογενή ανάλυση του Europanel έδειξε ότι τα παιδιά των οικογενειών αυτών στην πλειονότητά τους είναι κάτω των 16 ετών, τα δε μονογονεϊκά νοικοκυριά κατατάσσονται στις χαμηλότερες εισοδηματικές κλίμακες σε σχέση με τα άλλα.[760]

Στα πλαίσια της παρούσας έρευνας, πήραμε από τον ΟΑΕΔ Περιστερίου και από το Τμήμα Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων στοιχεία για τη ζήτηση εργασίας από την κατηγορία των ΜΟΓ. Με βάση τα στοιχεία αυτά καταβλήθηκε προσπάθεια να συσχετισθεί το εκπαιδευτικό επίπεδο αυτών των Γυναικών (και ειδικά η κατάσταση της υποεκπαίδευσης) με τη ζήτηση εργασίας στο συγκεκριμένο εργασιακό περιβάλλον του Δήμου Περιστερίου.[761] Η κατηγορία των ΜΟΓ, που

---

[758] Ο Άντρας, εξαιτίας των δοσμένων κοινωνικών συνθηκών που ευνοούν τόσο την ανδρική απασχόληση όσο και τη σχετική κυριαρχία του ως φύλο, μπορεί να προσπερνά τα προβλήματα που αναδύονται με τη διάλυση του γάμου, ή των άλλων καταστάσεων που αναφέρθηκαν προηγούμενα, είτε με τη σύναψη νέου, είτε αυτοβούλως, αφού πολύ νωρίτερα σε σχέση με τη γυναίκα, έχει κατακτήσει την εργασιακή και οικονομική του ανεξαρτησία.

[759] Παρόλο το μεγάλο ποσοστό που κατέχουν οι ΜΟΓ στη χώρα μας, εντούτοις είναι πολύ χαμηλότερα σε σχέση με μερικές από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Στις Σκανδιναβικές Χώρες φτάνουν το 45-55%, στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης (Γαλλία, Ην. Βασίλειο, Αυστρία) το 30%, ενώ στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου και σε Ολλανδία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο κυμαίνεται γύρω στο 10-15%. (βλ. όπ.π.)

[760] Οσον αφορά τις **πηγές εισοδημάτων** των Γυναικών- ΜΟΓ, θα σημειώναμε ότι αυτές εξαρτώνται τόσο από την ειδική κατάσταση της οικογένειας ΜΟΓ όσο κι από το είδος της απασχόλησης. Τα δηλωθέντα εισοδήματα προέρχονται α) στις κατηγορίες «μόνες μητέρες» και «χήρες- μόνες μητέρες- αρχηγοί νοικοκυριών» από μισθούς- ημερομίσθια στο 40%, από συντάξεις στο 32%, με αυταπασχόληση 16% και από άλλες πηγές το υπόλοιπο ποσοστό. Στην κατηγορία «παντρεμένες, συμβιούσες μητέρες» παρουσιάζονται ορισμένες διαφοροποιήσεις: Ο μεγάλος όγκος των Γυναικών αυτών εργάζεται με μηνιαία αποζημίωση ή ημερομίσθιο (κοντά στο 50%) κι ακολουθεί σε μεγάλο ποσοστό η αυταπασχόληση (39%), ενώ πολύ μικρό μέρος κατέχουν οι συντάξεις. Οι «γυναίκες- αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών» είναι από τις πλέον ευάλωτες μορφές οικογένειας, αφού δεν έχουν επαρκή εισοδήματα από επιδόματα- αποταμιεύσεις- διατροφές. Σχεδόν σε όλες τις κατηγορίες, τα εισοδήματα από επιδόματα βρίσκονται ως ποσοστό σε μονοψήφιο αριθμό και μόνο οι συντάξεις, οι οποίες προέρχονται από το θάνατο του συζύγου βρίσκονται σε σημαντικά ποσοστά (πάνω από το 30% στις δυο πρώτες κατηγορίες και κάτω από το 10% στις «συμβιούσες μητέρες». (Τα παραπάνω στοιχεία προέρχονται από RUSPINI E., LIVING ON POVERTY, MANHEIM MZES. 1998 και είναι δημοσιευμένα στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 4-4-2001).

[761] Με βάση τα στοιχεία αυτά δεν έγινε κατορθωτό να συγκεκριμενοποιηθούν για τις Γυναίκες αυτές, σε ποιες από τις επιμέρους κατηγοριοποιήσεις εντάσσονται. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των Συμβούλων Σ.Υ.Υ. το μεγαλύτερο μέρος από τις 144 γυναίκες είναι διαζευγμένες και ακολουθεί η χηρεία λόγω θανάτου του συζύγου. Καταγράφονται όμως και περιπτώσεις που γυναίκες έχουν παιδιά με σωματικές ή πνευματικές αναπηρίες, ή είναι άγαμες γυναίκες ή

όπως σημειώσαμε, μονοπωλείται από τις γυναίκες, μας δίνει τη δυνατότητα να βγάλουμε ορισμένα συμπεράσματα για τη θέση της στο συγκεκριμένο αστικό χώρο σε σχέση με το εκπαιδευτικό της επίπεδο, τα χαρακτηριστικά της γυναικείας απασχόλησης και το ρόλο της μέσα στην οικογένεια και ευρύτερα στην τοπική κοινωνία. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟ ΑΡΧΗΓΟΥΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ: ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2001 - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2002

	Μερικές τάξεις Δημοτικού	Δημοτικό	Μερικές τάξεις Γυμνασίου	Γυμνάσιο	Μερικές τάξεις Λυκείου	Λύκειο	ΤΕΙ	ΣΥΝΟΛΟ
Α.			1 ΗΛΙΚΙΑ 22			2 Μ.Ο. ΗΛ. 39		3 Μ.Ο. ΗΛ. 31
Γ.	1 ΕΤΩΝ 36	26 Μ.Ο. ΗΛ. 40	14 Μ.Ο. ΗΛ. 36	27 Μ.Ο. ΗΛ. 27	6 Μ.Ο. ΗΛ. 35	67 Μ.Ο. ΗΛ. 36	3 Μ.Ο. ΗΛ 33	144 Μ.Ο. ΗΛ 39
ΣΥΝ.	1	26	15	27	6	69	3	147

Πηγή ΟΑΕΔ Περιστερίου, Τμήμα Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων, αποδελτίωση και επεξεργασία στοιχείων

Με βάση την εκπαιδευτική βαθμίδα που έχουν τελειώσει, στις λειτουργικά αναλφάβητες, δηλαδή όσες δεν έχουν τελειώσει την 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, εντάσσονται 41 από τις 144 γυναίκες (ποσοστό 28,5%). Οι απόφοιτες Γυμνασίου και μερικών τάξεων Γυμνασίου ανέρχονται σε 33 (ποσοστό 22,9%) κι ακολουθούν οι απόφοιτες Λυκείου που ανέρχονται σε 67 (ποσοστό 46,5%) και 3 των ΤΕΙ (2,1%). Αν τώρα γίνει αποδεκτή η συνήθης πρακτική από τον ΟΑΕΔ, να συμπεριλαμβάνονται στην κατηγορία των Υποεκπαιδευμένων μαζί με τους απόφοιτους του Δημοτικού και οι απόφοιτοι Γυμνασίου, ακριβώς γιατί δε διαφοροποιούνται επαρκώς τα εκπαιδευτικά τους προσόντα αναφορικά με τις εργασιακές ικανότητες που εκφράζουν αυτά, τότε το σύνολο των υποεκπαιδευμένων ανέρχεται στις 74 Γυναίκες (ποσοστό 51,4%) που αποτελούν την πιο μεγάλη κατηγορία των Γυναικών-ΜΟΓ σε σχέση με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Έτσι, με βάση τα παραπάνω στοιχεία μπορούμε να κάνουμε ορισμένες επιπρόσθετες επισημάνσεις:

α) <u>Σε σχέση με εκπαιδευτικά προσόντα</u>:

Το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο συνδέεται άμεσα με την εγκατάλειψη των σπουδών για τη σύναψη γάμου. Έτσι μπορούν να εξηγηθούν δυο επιπλέον στοιχεία: το πρώτο σχετίζεται με το μέσο όρο ηλικίας που ανέρχεται για όλες τις ηλικίες στα 35,2 χρόνια κατά μέσο όρο. Το δεύτερο σχετίζεται με το γεγονός ότι από τις ΜΟΓ εκλείπουν οι απόφοιτες των ΑΕΙ, ενώ οι απόφοιτες των ΤΕΙ είναι σε πολύ μικρό ποσοστό. Ασφαλώς στο Δήμο Περιστερίου ενυπάρχει κι ένας αριθμός ΜΟΓ που έχουν πανεπιστημιακή μόρφωση, αλλά το πιθανότερο είναι να μην εγγράφονται στο ταμείο ανεργίας του ΟΑΕΔ ή τουλάχιστον να μην ζητούν εργασία ως ΜΟΓ. Ως εξήγηση αυτής της υπόθεσης θεωρείται ότι οι Γυναίκες με ανώτατη μόρφωση έχουν περισσότερες ευκαιρίες να διευθετήσουν τα βιοποριστικά προβλήματα που δημιουργούνται από τη διάλυση ενός γάμου είτε λόγω διαζυγίου είτε λόγω χηρείας. Η εκπαιδευτική τους ωριμότητα τούς επιτρέπει να ανιχνεύουν το εργασιακό τοπίο μέσα από άλλα δίκτυα, ενώ εκτιμάται ότι μπορούν να διευθετούν καλύτερα τα προβλήματα που προκύπτουν από τη διάλυση του γάμου (συναινετικό διαζύγιο). Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα συμπληρωματικά στοιχεία που σχετίζονται με τα εκπαιδευτικά

έχουν υιοθετημένα παιδιά. Εκτιμάται, επίσης, ότι σε έναν περιορισμένο αριθμό περιπτώσεων μπορεί να συντρέχουν περισσότερες από δυο περιπτώσεις, οξύνοντας έτσι τα βιοποριστικά κι άλλα προβλήματα αυτών των γυναικών. Για παράδειγμα έχουν καταγραφεί χήρες ή διαζευγμένες με παιδί που παρουσιάζει σοβαρά νοητικά προβλήματα, άγαμες γυναίκες με σοβαρό πρόβλημα υγείας και οι οποίες αναζητούν δουλειά γιατί τα χορηγηθέντα επιδόματα είναι ανεπαρκή.

προσόντα. Ως τέτοια δηλώνονται τόσο η γνώση της ξένης γλώσσας (οι απόφοιτες Δημοτικού, συνήθως δηλώνουν ότι γνωρίζουν «λίγα αγγλικά», ενώ οι απόφοιτες Λυκείου, σε σημαντικό αριθμό, πιστοποιούν τους τίτλους αυτούς (συνήθως σε επίπεδο Lower) και δηλώνουν ότι κατέχουν δεξιότητες σε σχέση με τη γνώση στοιχείων χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών και γνώση γραφομηχανής.

β)Σε σχέση με τα εργασιακά προσόντα:

Τα εργασιακά και τα εκπαιδευτικά προσόντα αποτελούν τα κύρια στοιχεία που καταγράφονται στα ειδικά Ατομικά Φύλλα για τη συγκρότηση του εργασιακού προφίλ των ανέργων της κατηγορίας αυτής. Αναφορικά με τα εργασιακά προσόντα δηλώνονται ότι αποκτήθηκαν είτε ως προϋπηρεσία σε κάποιο εργασιακό χώρο είτε ως αποτέλεσμα φοίτησης σε ιδιωτικές σχολές. Οι δηλώσεις αυτές, όπως κατεγράφησαν στα έντυπα των εργασιακών συμβούλων, ταξινομούνται ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: ΕΡΓΑΣΙΑΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ- ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΜΟΓ (ΓΥΝΑΙΚΕΣ)

	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΛΥΚΕΙΟ	ΤΕΙ	ΣΥΝΟΛΟ
Κοπτοραπτική	10			10
Καθαρίστριες	2			2
Φύλαξη βρεφών	3	4		7
Κομμωτική	6	3		9
Πωλήτριες	2	5		7
Γραμματεία- υπαλλήλων γραφείου- λογιστικά	2	18	1	21
Διακοσμητική		1		1
Επεξεργασία φιλμ			1	1
Νοσοκόμες		2	1	3
Τουριστικά		4		4
Ανειδίκευτες	6	9		15
Δε δήλωσαν	43	21		64
ΣΥΝΟΛΟ	74	67	3	144

ΠΗΓΗ: ΟΑΕΔ Περιστερίου, Ειδικά Φύλλα καταγραφής, επεξεργασία στοιχείων

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση γίνεται φανερό η αποεπαγγελματοποίηση αυτής της κοινωνικής ομάδας. Πιο συγκεκριμένα, από τις 144 Γυναίκες-ΜΟΓ δήλωσαν κάποια επαγγελματική δεξιότητα ή ασχολία μόνο 65, δηλαδή ποσοστό 45,1%. Οι ανειδίκευτες ανέρχονται σε 15 (ποσοστό 10,45%), ενώ όσες δε δήλωσαν εργασιακή εμπειρία ανέρχονται σε 64 και 44,4%. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθούν επιπρόσθετα τα εξής: α) Όσες Γυναίκες δήλωσαν εργασιακές ικανότητες, δε σημαίνει ότι πραγματικά έχουν εργαστεί σε σταθερή βάση. Κατά βάση δηλώνουν τις προτιμήσεις τους, από τις όποιες εργασιακές ικανότητες έχουν αποκτήσει στα πλαίσια της οικογένειας και της οικοτεχνίας (γαζωτική, βρεφοκομία κλπ.). β) Το σύνολο των ανειδίκευτων πρέπει να είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό που πραγματικά δηλώνεται. 64 Γυναίκες- ΜΟΓ (43 από τις 74 του Δημοτικού -Γυμνασίου και 21 από τις 67 του Λυκείου) προτιμούν να μη δηλώσουν ανειδίκευτες γιατί ευελπιστούν ότι θα συνεκτιμηθούν ως εργασιακά προσόντα, οι πρόσθετες ικανότητες που κατέχουν σε ξένη γλώσσα, γραφομηχανή, υπολογιστές κλπ. Ειδικά για τις απόφοιτες Λυκείου, οι λυκειακές τους σπουδές, θεωρούνται από τις ίδιες τις Γυναίκες ότι επαρκούν για απασχόληση σε τομείς όπως «υπάλληλοι Γραφείου», «λογιστικά» κλπ. γ)Εκτιμάται από τις Συμβούλους Σ.Υ.Υ. ότι σε πολύ μεγάλο ποσοστό, οι «Γυναίκες – ΜΟΓ» δεν έχουν καμιά εργασιακή εμπειρία και κατά τη διάρκεια του γάμου εξαρτιόταν αποκλειστικά ή σε σημαντικό βαθμό από το εισόδημα του συζύγου. Όταν βρίσκονται πλέον σε κατάσταση ΜΟΓ, ψάχνουν απεγνωσμένα για εργασία κι ένα μέρος αυτών, πριν προσέλθει στον ΟΑΕΔ, απασχολείται ήδη με μερική απασχόληση, χωρίς ασφάλιση και κατοχύρωση κανενός δικαιώματος (συνήθως ως γαζώτριες σε μικροβιοτεχνίες ή στο σπίτι, καθαρίστριες, ψήστριες, μαγείρισσες, οικιακοί βοηθοί, βρεφοκόμοι κλπ).

Μονογονεϊκή Οικογένεια και Αποκλεισμός

Με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις διαφαίνεται ότι οι ΜΟΓ είναι άμεσα εκτεθειμένες στον κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού και μάλιστα, για ένα μέρος των περιπτώσεων αυτών, αποτελούν τις κύριες εκφάνσεις του φαινομένου. Αν θα επιχειρούσαμε τώρα να προσδιορίσουμε τον κοινωνικό αποκλεισμό θα σημειώναμε τα εξής:

α) Το «σοκ» μετά την πτώση σε κατάσταση ΜΟΓ

Κοινό γνώρισμα για κάθε μια από τις περιπτώσεις που εντάσσονται στις Μονογονεϊκές Οικογένειες είναι η απότομη διάρρηξη με το πρόσφατο παρελθόν το οποίο βίωναν. Σε σχέση με την αιτία της ξαφνικής απώλειας (θάνατος) του/ της συζύγου, οπωσδήποτε, ο πόνος που προκαλείται είναι ανείπωτος. Η συνειδητοποίηση, ειδικά από την πλευρά της Γυναίκας, ότι «πλέον μόνη μου πρέπει να τα βγάλω πέρα» προκαλεί τεράστιες αλλαγές στην ψυχολογία και τη συμπεριφορά της. Μπροστά της δεν ορθώνεται μόνο το πρόβλημα τής ανεργίας, αλλά το σύνολο των προβλημάτων που μέχρι τώρα αντιμετωπίζονταν από τον καταμερισμό στα πλαίσια της οικογένειας (διασφάλιση του οικογενειακού εισοδήματος, αγωγή και ανατροφή των παιδιών, επίλυση γραφειοκρατικών θεμάτων που απορρέουν από το θάνατο του συζύγου κλπ). Σε παρόμοια κατάσταση βρίσκεται κάθε μια από τις άλλες περιπτώσεις που εντάσσονται στις ΜΟΓ παρ' όλο που ασφαλώς υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις. Η απόφαση για διαζύγιο, αν και είναι προϊόν μακροχρόνιας σκέψης, προκαλεί τα ίδια συναισθήματα και επιφέρει τα ίδια σχεδόν αποτελέσματα. Η περίπτωση των ανύπαντρων γυναικών που αποκτούν παιδί είναι διαφορετική. Ανεξάρτητα από το εάν η απόκτηση του παιδιού έγινε συνειδητά ή τυχαία, η απόφαση και μόνο της Γυναίκας να κρατήσει το παιδί προϋποθέτει, ότι από τη μεριά της παίρνει σοβαρά υπόψη το δυσμενές κλίμα που επικρατεί. Στην περίπτωση αυτή εκτιμάται, ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο παίζει καθοριστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο η Γυναίκα θα χειρισθεί τα προβλήματα τόσο της κοινωνικής απομόνωσης όσο και της ανατροφής του παιδιού χωρίς πατέρα. Αν αναλογιστούμε τώρα ότι σε πολλές περιπτώσεις συντρέχουν περισσότεροι από δυο λόγοι για τους οποίους κάποια Γυναίκα εντάσσεται στις ΜΟΓ (πχ. χήρες ή διαζευγμένες με παιδί που παρουσιάζει σοβαρά νοητικά προβλήματα, ανύπαντρες μητέρες με σοβαρό πρόβλημα υγείας) τότε γίνεται κατανοητό ότι τα προβλήματα των ΜΟΓ είναι ιδιαίτερα οξυμένα με αποτέλεσμα οι Γυναίκες αυτές να κλείνονται στον εαυτό τους, να αφιερώνονται «ευλαβικά» στην ανατροφή του παιδιού τους και «αυτοαποκλείονται» από τα κοινά. Η, κατά κανόνα, δυσχερής οικονομική θέση των γυναικών - αρχηγών ΜΟΓ, έχει άμεσο αντίκτυπο στον τρόπο ζωής, στην κατοικία και στα σχήματα κατανάλωσης. Όλες αυτές οι παράμετροι οδηγούν σταδιακά στην αποκοπή της από την κοινωνική ζωή και την περιθωριοποίηση. Οι Γυναίκες- ΜΟΓ δεν έχουν μόνο χαμηλό οικογενειακό εισόδημα, αλλά αδυνατούν να αντιμετωπίσουν και άλλα σοβαρά προβλήματα όπως αυτά της υγείας, συναντούν δυσκολίες στη φύλαξη των παιδιών τους, στερούνται ενημέρωσης και πληροφόρησης αναφορικά με το σύστημα πρόνοιας και με την αγορά εργασίας, έχουν μειωμένες επαγγελματικές δεξιότητες και πείρα, για αυτό είναι ενταγμένες στις λίστες της μακροχρόνιας ανεργίας, ενώ όσες εργάζονται, απασχολούνται σε άτυπες μορφές εργασίας ή παρουσιάζουν προβλήματα στην εναρμόνιση οικογένειας και εργασίας. Ειδικά για τις υποεκπαιδευμένες Γυναίκες θεωρείται ότι ο λειτουργικός αναλφαβητισμός στον οποίο έχουν περιπέσει εξαιτίας της μακροχρόνιας αποχής τους από το διάβασμα και τη μελέτη, δεν τους δίνει τη δυνατότητα για ενημέρωση κι ψυχοσυναισθηματική ισορροπία.

β) Περιθωριοποίηση και αποκλεισμός των παιδιών μονογονεϊκών οικογενειών

Όπως ορίστηκε αρχικά, προϋπόθεση για τη συγκρότηση μιας Μονογονεϊκής Οικογένειας είναι η ύπαρξη ενός τουλάχιστον παιδιού. Αντικειμενικά το παιδί βρίσκεται στο επίκεντρο, καθώς ξαφνικά μένει χωρίς πατέρα ή μητέρα (θάνατος γονέα ή ολική αναπηρία) ή πέφτει θύμα του ανταγωνισμού ανάμεσα στους δυο γονείς (διαζύγιο, εγκατάλειψη). Βέβαια, η κάθε μια περίπτωση είναι διαφορετική: Η μερική ή ολική αναπηρία και ειδικά ο θάνατος του πατέρα (πόσο μάλλον αν προϋπήρχε «δέσιμο» του πατέρα με το παιδί) αποτελεί μια κατάσταση που αντιμετωπίζεται

διαφορετικά από ένα παιδί σε σχέση με την περίπτωση του διαζυγίου ή της εγκατάλειψης ή επειδή ήταν συνειδητή επιλογή της μητέρας να το αποκτήσει χωρίς τη συμβίωση με τον πατέρα ή όταν δίνεται για υιοθεσία και φεύγει από το τραυματικό προηγούμενο περιβάλλον. Για το σύνολο των περιπτώσεων, το παιδί βιώνει μια κατάσταση με απερίγραπτες επιδράσεις στην ψυχολογία, τη συμπεριφορά και τις επιδόσεις του στο σχολείο. Τα προβλήματα αυτά διογκώνονται, ειδικά από τη στιγμή που η ανάγκη της μητέρας για εργασία, στην ουσία το οδηγεί να μεγαλώνει μόνο του. Σε περίπτωση που δεν υπάρχει κάποια άλλη μέριμνα είτε στα πλαίσια της ευρείας οικογένειας (γιαγιά, παππούς), είτε στα πλαίσια του σχολείου (πχ. Ολοήμερο Σχολείο), το παιδί είναι εκτεθειμένο στη βλαβερή επίδραση της τηλεόρασης και του κινδύνου να εθιστεί στο κάπνισμα, το αλκοόλ και τα ναρκωτικά. Είναι το φαινόμενο των «περιπλανώμενων» παιδιών που διαπιστώνεται από εκπαιδευτικούς, μετά το τέλος των μαθημάτων, όταν βλέπουν πολλά από αυτά να «βολοδέρνουν» στους δρόμους μέχρι να επιστρέψει η μητέρα στο σπίτι. Τα παιδιά αυτά αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο για την εμφάνιση του λειτουργικού αναλφαβητισμού, αφού η συναισθηματική αναταραχή σε συνδυασμό με τα έντονα προβλήματα φτώχειας που αντιμετωπίζουν και ελλιπούς επίβλεψης, τα οδηγούν σε μια χαλαρή σχέση με την οργανωμένη μάθηση και γενικά η επίδοσή τους στο σχολείο είναι χαμηλή. Πλευρά αυτής της πραγματικότητας αποτελεί το γεγονός ότι τα παιδιά αυτά αποκρύπτουν από τους νέους δασκάλους τους ότι οι γονείς τους είναι χωρισμένοι ή τα έχει εγκαταλείψει ο πατέρας τους ή έχει πεθάνει, φοβούμενα το αρνητικό κλίμα που θα δημιουργηθεί και κυρίως, το φόβο μήπως οι συμμαθητές τους τα κοροϊδέψουν. Όσο περνάνε τα χρόνια κλείνονται στον εαυτό τους και παρατηρούνται έντονα σημάδια παιδικών καταθλίψεων και εσωστρεφούς συμπεριφοράς, που όλα αυτά συντελούν στον «αυτοαποκλεισμό», από κάθε μορφή συλλογικής δουλειάς, όπως η συμμετοχή στις εκλογές για την ανάδειξη προεδρείων ή μαθητικών συμβουλίων.

γ) <u>Αποκλεισμός από την αγορά εργασίας</u>

Οι γυναίκες που ανήκουν στις «Μ.Ο.Γ.» αποτελούν την κατηγορία εκείνη των Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων με σχετικά ευκολότερη πρόσβαση στην επιδοτούμενη εργασία, σε σχέση με τις κατηγορίες των «Απεξαρτημένων»- «Αποφυλακισμένων» και της ηλικιακής κατηγορίας «18-24». Αυτό συμβαίνει διότι οι εργοδότες, όταν έχουν να επιλέξουν ανάμεσα από αυτές τις κατηγορίες, δεν ενδιαφέρονται τόσο για την οικογενειακή κατάσταση της υποψήφιας εργαζόμενης, αν είναι διαζευγμένη ή βρίσκεται σε χηρεία ή είναι άγαμη. Ο εργοδότης γι' αυτό που ενδιαφέρεται είναι η ιδιαιτερότητα μιας «Γυναίκας – ΜΟΓ» να μην του δημιουργήσει προβλήματα στην εργασία (πχ. άδεια για ασθένεια του παιδιού).[762] Αυτό δε σημαίνει βέβαια ότι ο εργοδότης δεν παίρνει υπόψη του τα πιθανά προβλήματα που δημιουργούνται σε μια γυναίκα διαζευγμένη, χήρα ή που έχει παιδί με κινητική ή πνευματική αναπηρία. Όταν όμως έχει να επιλέξει ανάμεσα σε ένα άτομο ΜΟΓ και από μια άλλη κατηγορία, τότε θα προτιμήσει την πρώτη περίπτωση. Όπως σημειώθηκε και πρωτύτερα, οι «Αποφυλακισμένοι» κλπ. θεωρούνται από τους εργοδότες ότι, ίσως, δημιουργήσουν προβλήματα (χαμηλή παραγωγικότητα, δυσκολίες προσαρμογής στο περιβάλλον, πιθανές παραβατικές συμπεριφορές). Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι η πρόσβαση της Γυναίκας – ΜΟΓ στην εργασία είναι ευχερής. Αντίθετα παρουσιάζονται πλήθος δυσκολιών, όχι μόνο κατά την περίοδο της ανεύρεσης της εργασίας αλλά και μετά την πρόσληψη. Οι σκληρές εργασιακές συνθήκες που επιβάλλονται, η απουσία εργασιακής εμπειρίας και τα έντονα οικογενειακά προβλήματα, οδηγούν σε μιαν απότομη μεταστροφή της συμπεριφοράς των Γυναικών- ΜΟΓ με ακραία έκφραση την κατάθλιψη.

8.3.4. Κατηγορίες «45-64» και «ΛΑΕΚ»

Η κατηγορία που σχηματικά ονομάζεται «45-64» καλύπτει τις μέσες παραγωγικές ηλικίες μέχρι κι αυτές που βρίσκονται στις παρυφές της συνταξιοδότησης. Πρόκειται για εργαζόμενους με

[762] Οι εργαζόμενες μητέρες στον ιδιωτικό τομέα και πολύ περισσότερο οι ΜΟΓ σπάνια κάνουν χρήση του δικαιώματος τους για χορήγησης γονικής άδειας με σκοπό την επίσκεψή τους σε τακτά χρονικά διαστήματα στο σχολείο για ενημέρωση σχετικά με την πορεία του παιδιού τους.

μακρά εργασιακή εμπειρία που βρέθηκαν άνεργοι και ζητούν άμεσα εργασία για να αντεπεξέλθουν στις αυξημένες οικογενειακές κι άλλες υποχρεώσεις τους. Αναφορικά με την εκπαιδευτική κατάσταση των ανέργων της κατηγορίας αυτής, θα λέγαμε ότι υπολείπεται σε σχέση με τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες αφού κυριαρχούν οι απόφοιτοι Δημοτικού:

ΠΙΝΑΚΑΣ 11: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟ ΑΝΕΡΓΟΥΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 45-64, ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1990 - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2002

	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
Μερικές τάξεις Δημοτικού	2	9	11
Δημοτικό	66	155	221
Μερικές τάξεις Γυμνασίου	2	11	13
Γυμνάσιο	6	17	23
Εξατάξιο Γυμνάσιο	19	62	81
Τεχνική Σχολή	1	2	3
ΚΑΤΕΕ	1		1
ΑΕΙ	1	1	2
Δε δήλωσαν	5	4	9
ΣΥΝΟΛΟ	103	261	364

Πηγή ΟΑΕΔ Περιστερίου, Τμήμα Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων, αποδελτίωση και επεξεργασία στοιχείων

Σύμφωνα με τον πίνακα 11 τα άτομα που δεν έχουν τελειώσει το Δημοτικό ανέρχονται σε 11 και σε ποσοστό 3% (2 άντρες και 9 γυναίκες) και με βάση τα κριτήρια που έχουν τεθεί, εντάσσονται στους οργανικά αναλφάβητους. Όσοι έχουν τελειώσει το Δημοτικό και σχηματικά θα μπορούσαν να ενταχθούν στην κατηγορία των λειτουργικά αναλφάβητων, ανέρχονται σε 221 (ποσοστό 60,7%) κι αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία της κατηγορίας αυτής, ενώ εντυπωσιακό είναι ότι οι Γυναίκες είναι υπερδιπλάσιες από τους Άντρες. Πιο συγκεκριμένα, οι Γυναίκες ανέρχονται σε 155 κι αποτελούν το 59% του συνόλου των Γυναικών της κατηγορίας αυτής, ενώ βρίσκονται σε ποσοστό 42,5% του συνόλου των Αντρών και των Γυναικών όλων των κατηγοριών. Αν τώρα αθροίσουμε και τα άτομα που δεν έχουν τελειώσει το Γυμνάσιο, τότε στην κατηγορία των υποεκπαιδευμένων εντάσσονται 235 άτομα που αποτελούν το 64,5%, ενώ αν προστεθούν και οι 23 απόφοιτοι Γυμνασίου, το σύνολο της υποκατηγορίας αυτής ανέρχεται σε 245 άτομα που αποτελεί το 67,3% του συνόλου (70 άντρες και 19,2% του συνόλου και 175 γυναίκες και 48,1% του συνόλου). Τα άτομα που έχουν τελειώσει μερικές τάξεις του παλαιού εξατάξιου Γυμνασίου-Λυκείου ανέρχονται σε 23 και αποτελούν το 6,3% του συνόλου. Όσοι έχουν τελειώσει το εξατάξιο Γυμνάσιο και Τεχνική Σχολή ανέρχονται σε 84 άτομα και αποτελούν το 23,1% επί του συνόλου. Οι απόφοιτοι ΚΑΤΕΕ και ΑΕΙ είναι σε πολύ μικρό αριθμό και ποσοστό επί του συνόλου (3 σε απόλυτο αριθμό και 0,8%), ενώ, τέλος, 9 άτομα δε δήλωσαν εκπαιδευτική κατάσταση, αλλά με βάση το είδος της εργασίας, συμπεραίνουμε ότι ανήκουν στους υποεκπαιδευμένους.

Όσον αφορά τα επαγγελματικά προσόντα και δεξιότητες που δηλώνονται από τους άνεργους άντρες και γυναίκες της κατηγορίας αυτής, θα σημειώναμε ότι σχετίζονται τόσο με τον τύπο σχολείου που έχουν τελειώσει όσο και με το φύλο. Οι Γυναίκες που εντάσσονται στους οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητους δηλώνουν ότι έχουν εργαστεί στον δευτερογενή τομέα ως εργάτριες στα εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας ή με φασών (γαζώτριες, μοδίστρες, σιδερώτριες), στα υποδηματοποιεία., καθαρίστριες, βρεφοκόμοι κλπ.. Αντίθετα οι Γυναίκες που έχουν τελειώσει το εξατάξιο Γυμνάσιο ή κάποια επαγγελματική σχολή, έχουν δραστηριοποιηθεί σε επαγγέλματα του τριτογενή τομέα και στις υπηρεσίες (βοηθοί λογιστών, υπάλληλοι γραφείου, δακτυλογράφοι, βοηθοί παραϊατρικών επαγγελμάτων, νοσοκόμες, αισθητικοί), ενώ δηλώνονται σε σημαντικό βαθμό η κατοχή ξένης γλώσσας, γραφομηχανής και Η/Υ. Όσον αφορά τις επαγγελματικές δεξιότητες των Αντρών, στο σύνολό τους έχουν δηλώσει προηγούμενη εργασιακή εμπειρία και βρίσκονται τώρα σε κατάσταση ανεργίας. Το μεγαλύτερο μέρος τους, κυρίως των αποφοίτων Δημοτικού, έχει απασχοληθεί ως εργάτες σε μεταλλουργικές, ξυλουργικές κι άλλες παρεμφερείς εργασίες, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις (τόσο στους Αποφοίτους

Δημοτικού όσο και του Γυμνασίου) που έχουν δραστηριοποιηθεί ως ειδικοί τεχνίτες (επιπλοποιοί, λουστραδόροι, λιθογράφοι). Στους αποφοίτους του Εξατάξιου Γυμνασίου διαφαίνεται μια επαγγελματική δραστηριοποίηση στον τριτογενή τομέα (υπάλληλοι σε μεταφορικές εταιρείες, λογιστικά γραφεία, αργυροχρυσοχόοι, λιθογράφοι κλπ.). Ως δυο επιπρόσθετα στοιχεία για τους Άντρες καταγράφονται, τόσο ο αυξημένος αριθμός δηλώσεων για κατοχή επαγγελματικού διπλώματος οδήγησης, χωρίς αυτό να σημαίνει επαγγελματική δραστηριοποίηση στον τομέα αυτό, όσο και το ότι δεν εγγράφονται οι άνεργοι οικοδόμοι. Αναφορικά με τους λόγους εγγραφής στο Μητρώο του ΟΑΕΔ Περιστερίου, της κατηγορίας «45-64», θα σημειώναμε ότι η κατάσταση της ανεργίας διαφοροποιείται σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες. Για ένα μέρος των περιπτώσεων αυτών, χωρίς αυτό να μπορεί να υπολογισθεί, η πρόθεση συμμετοχής σε κάποιο επάγγελμα μέσω των προγραμμάτων του ΟΑΕΔ, επιδιώκει την άμεση αλλαγή εργασιακού χώρου για λόγους υγείας. Για παράδειγμα, καταγράφονται αρκετές περιπτώσεις λουστραδόρων, επιπλοποιών, κλωστοϋφαντουργών κλπ. που παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα υγείας (αναπνευστικά, όρασης, ρευματισμών) για τα οποία είτε τους απόλυσε ο προηγούμενος εργοδότης, λόγω μειωμένης παραγωγικότητας, είτε αποχώρησαν «οικειοθελώς» με σκοπό να ψάξουν και να βρουν εργασιακό χώρο χωρίς επιβαρυντικούς για την υγεία τους παράγοντες.

Κατηγορία «ΛΑΕΚ»

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι άνεργοι που βρίσκονται πλησίον της σύνταξης και δεν έχουν τις ελάχιστες προϋποθέσεις θεμελίωσης του συνταξιοδοτικού δικαιώματος, λόγω μη συμπλήρωσης των απαιτούμενων ενσήμων, μέχρι 1.500 ένσημα και μέχρι 5 χρόνια για τη συμπλήρωση του γενικού ορίου ηλικίας για τη συνταξιοδότησή τους από τον οικείο ασφαλιστικό φορέα. Από το ΛΑΕΚ επιδοτούνται οι επιχειρήσεις για απασχόληση ανέργων και χρηματοδοτεί τις ασφαλιστικές εισφορές των ανέργων. Το πρόγραμμα για την κατηγορία των ΛΑΕΚ απευθύνεται στις επιχειρήσεις που μπορούν να απασχολήσουν εργαζόμενους με σχέση εξαρτημένης εργασίας. Η διάρκεια του προγράμματος είναι ως και 60 μήνες με ελάχιστο αριθμό 18 ημέρες απασχόλησης μηνιαίως.[763] Αναφορικά με την εκπαιδευτική κατάσταση της κατηγορίας αυτής θα σημειώναμε τα εξής με βάση τον πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΖΗΤΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ «ΛΑΕΚ»
ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1990 - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2002

	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
Μερικές τάξεις Δημοτικού		3	3
Δημοτικό	15	29	44
3 τάξεις Γυμνασίου	1		1
6τάξιο Γυμνάσιο	5	7	12
Τεχνική Σχολή			
ΚΑΤΕΕ			
ΑΕΙ			
Δε δήλωσαν	6	14	20
ΣΥΝΟΛΟ	27	53	80

Πηγή ΟΑΕΔ Περιστερίου, Τμήμα Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων, αποδελτίωση- επεξεργασία στοιχείων

Όπως φαίνεται στον πίνακα 12, η πλειοψηφία των ανέργων έχει τελειώσει μόνο το Δημοτικό Σχολείο (ποσοστό 55%), ενώ εκτιμάται, ότι εντάσσονται και όσοι δεν έχουν δηλώσει εκπαιδευτική κατάσταση (20 άτομα και ποσοστό 25%). Στον ίδιο αριθμό και ποσοστό είναι και όσοι έχουν

[763] Ως προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για ένταξη στο πρόγραμμα συγκαταλέγονταν α) Οι εργοδότες, να μην έχουν απολύσει προσωπικό χωρίς να το αντικαταστήσουν κατά τους προηγούμενους τρεις μήνες από την υποβολή της αίτησής τους, β) οι άνεργοι να είναι εγγεγραμμένοι στα ειδικά μητρώα ηλικιωμένων ανέργων του Ο.Α.Ε.Δ. για δυο τουλάχιστον μήνες, ή να είναι επιδοτούμενοι άνεργοι και να είναι Έλληνες υπήκοοι ή υπήκοοι κρατών- μελών της Ε.Ε. ή ομογενείς που απασχολούνταν νόμιμα στη χώρα. Για το έτος 2000, το ποσό επιχορήγησης ανερχόταν από τον 1° έως και τον 24° μήνα πλήρους απασχόλησης στις 6.000 δρχ και από τον 25ο μήνα έως και τον 60ό αυξανόταν κατά 1.000 δρχ. Για τη μερική απασχόληση τα αντίστοιχα ποσά ήταν 3.500 και 4000 δρχ.

ολοκληρώσει το εξατάξιο Γυμνάσιο (20 άτομα, ποσοστό 25%), ενώ όπως αναμενόταν δεν υπάρχουν απόφοιτοι των ΚΑΤΕΕ και ΑΕΙ. Αναφορικά με το φύλο διαφαίνεται και πάλι ότι Γυναίκες αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία αφού ανέρχονται σε 53 και 66,3%, έναντι 27 Ανδρών και 33,8%. Η ιδιαιτερότητα της κατηγορίας αυτής, όπως ειπώθηκε, είναι ότι όλοι έχουν εργασιακή εμπειρία και ως ένα βαθμό έχουν «κολλήσει ένσημα», αλλά είτε το κλείσιμο της επιχείρησης, είτε η απόλυση είτε κάποιο άλλο πρόβλημα (υγείας, εργατικό ατύχημα) τους δημιουργεί εμπόδια στην εύρεση εργασίας και στη συμπλήρωση των προϋποθέσεων συνταξιοδότησης. Οι εργαζόμενοι αυτοί που βρίσκονται στο τέλος του εργασιακού κύκλου κι αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα στην εξεύρεση νέας θέσης εργασίας, καθώς οι εργοδότες δεν επιθυμούν την πρόσληψη ενός εργαζόμενου «που έφαγε τα ψωμιά του» γιατί δε θα έχει αυξημένες παραγωγικές ικανότητες κι επίσης έχει αυξημένο εργασιακό και ασφαλιστικό κόστος.[764] Η σκληρή πραγματικότητα της ανεργίας δημιουργεί πολλά ψυχολογικά προβλήματα στους εργαζόμενους της κατηγορίας αυτής, που παρουσιάζονται με έντονα τα σημάδια των καταθλίψεων. Ένα άλλο αξιοσημείωτο της κατηγορίας αυτής είναι ότι οι άνεργοι απαιτούν «μια δουλειά εδώ και τώρα», κι αναζητούν την αιτία της ανεργίας τους, όχι στις εφαρμοζόμενες κρατικές πολιτικές, αλλά στα πρόσωπα των Συμβούλων Υ.Υ. γεγονός που τους κάνει επιρρεπής σε έντονους διαπληκτισμούς και λογομαχίες μαζί τους.

Συμπεράσματα από τις κατηγορίες «44-65» και ΛΑΕΚ

Τα άτομα που ανήκουν στις κατηγορίες των «44-65» και «ΛΑΕΚ», αποτελούν τη γενιά που ανδρώθηκε μετά τον πόλεμο, αφού γεννήθηκαν από το χρονικό διάστημα της έναρξης του πολέμου μέχρι το τέλος της δεκαετίας του ΄50. Η γενιά αυτή ανδρώθηκε σε ένα περιβάλλον έντονων κοινωνικών και πολιτικών αγώνων, γνώρισε όλα τα δεινά της μεταπολεμικής περιόδου και αποτέλεσε τη κύρια μάζα της εσωτερικής μετανάστευσης. Η χαμηλή εκπαιδευτική κατάσταση (στην πλειοψηφία τους είναι απόφοιτοι του Δημοτικού) αρχικά τους εξασφάλιζε την απλή κατοχή του μηχανισμού της γραφής, της ανάγνωσης και της εκτέλεσης των βασικών αριθμητικών πράξεων. Οι δεξιότητες αυτές ήταν σε αντιστοιχία με τα επαγγέλματα χαμηλών δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας της περιόδου αυτής, στην οποία εντάσσονταν από πολύ μικρή ηλικία. Αποτέλεσαν το στήριγμα στο μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξης και τον κύριο όγκο της μισθωτής εργασίας. Οι μεταβολές όμως στην οργάνωση της παραγωγής, που επήλθαν τη μεταπολιτευτική περίοδο, και ειδικά το κλείσιμο των προβληματικών επιχειρήσεων στη δεκαετία του ’80, έστρεψε τον κύριο όγκο των εργαζομένων αυτής της κατηγορίας στη μεταποίηση και στις μικρές επιχειρήσεις. Επιπλέον, η έξοδος της Γυναίκας στην παραγωγή, χωρίς καμιά εργασιακή εμπειρία, επέτεινε τα προβλήματα εξεύρεσης εργασίας. Οι εργαζόμενοι που ανήκουν στις δυο αυτές κατηγορίες παρουσιάζουν δυσκολίες προσαρμογής σε ένα εργασιακό περιβάλλον που είναι απαιτητικό σε ειδικά εκπαιδευτικά και εργασιακά προσόντα. Όσο το πρόβλημα του αναλφαβητισμού (οργανικού, λειτουργικού και τεχνολογικού) δεν επιλύεται, τόσο η απορρόφηση των ανέργων της κατηγορίας αυτής θα επιδεινώνεται, διότι με το πέρασμα του χρόνου θα συσσωρεύονται κι άλλοι υποεκπαιδευμένοι από τις ηλικιακά μικρότερες κατηγορίες.

8.4. Συμπεράσματα:

Στη βάση των παραπάνω διαπιστώσεων μπορούμε να κάνουμε ορισμένες επιπρόσθετες παρατηρήσεις που θα μας βοηθήσουν στην καλύτερη κατανόηση του φαινομένου του **αναλφαβητισμού** και του **κοινωνικού αποκλεισμού** των ατόμων που ανήκουν είτε στους

---

[764] Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (β΄ τρίμηνο του 2003), η Ελλάδα δεν έχει πολύ μεγάλο πρόβλημα στις ηλικίες αυτές, καθώς ο δείκτης ανεργίας είναι σχετικά χαμηλός (5,9%) και σε κάθε περίπτωση όχι πολύ μακριά από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Το κύριο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι απολυμένοι της ηλικίας αυτής είναι αυτό της επανένταξης στην αγορά εργασίας. Πολλοί είναι αυτοί που μετά την απόλυσή τους απογοητεύονται και πιστεύουν ότι δεν θα βρουν δουλειά. Είναι χαρακτηριστικό και με βάση την έρευνα της ΕΣΥΕ για το α΄ τρίμηνο του 2004, ότι το 42,2% είπαν ότι δεν ψάχνουν δουλειά γιατί «πιστεύουν ότι δε θα βρουν ή δε γνωρίζουν που να απευθυνθούν». (βλ. εφ. Ελευθεροτυπία, *Η πικρή έξοδος των 55άρηδων στην ανεργία*, 28-12-2004).

ανέργους γενικά είτε στις ειδικές κοινωνικές ομάδες σε σχέση τόσο με την εκπαιδευτική τους κατάσταση όσο και με την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων που υποστηρίζονται από τον ΟΑΕΔ.

1. Ο μεγάλος αριθμός των ανέργων που είναι εγγεγραμμένοι στο υποκατάστημα του ΟΑΕΔ Περιστερίου αναδεικνύει το μέγεθος και την οξύτητα του προβλήματος. Η ανεργία αποτελεί τον κατεξοχήν ένα επιβαρυντικό παράγοντα που οδηγεί τμήματα του πληθυσμού στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ακόμη και στην περίπτωση που βρεθεί μια θέση εργασίας, το ζήτημα της σταθερότητας σ' αυτή παραμένει ανοιχτό, αφού η απειλή της απόλυσης και της επιστροφής στην κατάσταση του ανέργου εξακολουθεί να είναι μεγάλη.

2. Η εξέταση του ζητήματος της ανεργίας των υποεκπαιδευμένων ατόμων στα πλαίσια μιας τοπικής αγοράς εργασίας πρέπει να ειδωθεί τόσο σε σχέση με τις ιδιαιτερότητες των ατόμων αυτών όσο και με τη διάρθρωση της παραγωγικής βάσης σε τοπικό επίπεδο. Στις καταστάσεις του ΟΑΕΔ εγγράφονται ως άνεργοι, όσοι πληρούν ορισμένα κριτήρια κατά κατηγορία και επιζητούν μια θέση εργασίας σε σταθερή ή εποχιακή βάση. Δευτερευόντως, καταγράφονται στον ΟΑΕΔ για να πάρουν κάρτα εργασίας, επιζητώντας οικονομική βοήθεια με την μορφή επιδόματος για την άμεση αντιμετώπιση των οξύτατων οικονομικών προβλημάτων τους. Καταγράφονται όμως και περιπτώσεις που η εγγραφή στον ΟΑΕΔ γίνεται είτε για τη συμπλήρωση μορίων με σκοπό την ενίσχυση των προσόντων τους σε κάποιο διαγωνισμό είτε για την περίπτωση να βρουν μια καλύτερη θέση εργασίας (εργασία που δε δηλώνεται). Ειδικά για την τελευταία περίπτωση, αναδεικνύεται το πρόβλημα της «μαύρης εργασίας», που δεν εμφανίζεται μόνο σε αλλοδαπούς πρόσφυγες, αλλά και σε ένα τμήμα του ντόπιου πληθυσμού.

3. Με βάση τα στοιχεία που παρατέθηκαν παραπάνω διαφαίνεται ότι στον ΟΑΕΔ Περιστερίου οι περισσότερες από τις υποεκπαιδευμένες γυναίκες, συγκεντρώνονται στις μεσαίες και μεγάλες παραγωγικές ηλικίες. Το πρόβλημα της γυναικείας ανεργίας και ειδικά αυτό των υποεκπαιδευμένων γυναικών σχετίζεται τόσο με την οργάνωση της εργασίας, όσο και με τη δομή της ελληνικής οικογένειας. Και οι δυο αυτοί παράγοντες δεν ενθαρρύνουν την ενεργητική είσοδο της γυναίκας στον εργασιακό βίο με αποτέλεσμα να αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των ανέργων και ο κίνδυνος να πέσουν σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού είναι πολύ μεγάλος:

> «Από στοιχεία που έχουμε στην υπηρεσία μας αλλά και από την καθημερινή πρακτική βλέπουμε ότι οι γυναίκες απόφοιτες δημοτικού και μερικών τάξεων γυμνασίου που ανήκουν συνήθως στην ηλικιακή ομάδα πάνω από 35 έχουν και τη μεγαλύτερη δυσχέρεια ανεύρεσης εργασίας. Οι θέσεις εργασίας που προσφέρονται, δεν ανταποκρίνονται στα εκπαιδευτικά τους προσόντα. Πολλές από αυτές τις γυναίκες, είτε δεν έχουν προηγούμενη εμπειρία ή εργάζονταν και σταμάτησαν την εργασία τους λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων. Όμως, από κάποια στιγμή και μετά, αναγκάζονται να αναζητήσουν εργασία είτε λόγω διαζυγίου, είτε λόγω του ότι σπουδάζουν κάποιο παιδί και αυξάνουν οι ανάγκες για πρόσθετο οικογενειακό εισόδημα».[765]
>
> «Οι εργοδότες παρόλα τα κίνητρα επιδότησης της εργασίας δεν προτιμούν να προσλάβουν άνεργες γυναίκες που ανήκουν στην κατηγορία των Μονογονεϊκών Οικογενειών, λόγω των αυξημένων οικογενειακών υποχρεώσεων που μπορεί αυτή η κατηγορία εργαζομένων να έχει, όπως την αποκλειστική φροντίδα συνήθως των ανήλικων παιδιών και τη χορήγηση γονεϊκών αδειών, των επιπλέον πληρωμών οικογενειακών παροχών κλπ».

4. Στην κατηγορία των «Απεξαρτημένων» και των «Αποφυλακισμένων» παρουσιάζονται οξύτατα τα προβλήματα του κοινωνικού αποκλεισμού. Εκτός του αναμενόμενου κοινωνικού στίγματος που επέφερε η παραβατική τους συμπεριφορά, αντιμετωπίζουν το πρόβλημα των φτωχών εργασιακών και εκπαιδευτικών προσόντων. Το πρόβλημα της ενεργητικής κοινωνικής και εργασιακής τους ένταξης τίθεται ως το πιο επιτακτικό γιατί πάντοτε θα ελλοχεύει ο κίνδυνος επιστροφής στην αρχική κατάσταση παραβατικής συμπεριφοράς:

> «Απ' όσο γνωρίζω, ο ΟΑΕΔ είναι ο μόνος φορέας που παρέχει κίνητρα για την απασχόλησή τους, είτε με την επιδότηση της θέσης εργασίας σε κάποια επιχείρηση, είτε με την επιδότησή τους να ξεκινήσουν τη δική τους επιχείρηση, ούτως ώστε να επανενταχθούν στην κοινωνία. Υπάρχουν περιπτώσεις

---

[765] Βλ. ΚΟΚΚΟΤΑ Π., Διευθύντρια ΟΑΕΔ, συνέντευξη, β΄ τόμος, σελ. 72-74.

επιδοτούμενων κυρίως στην κατηγορία των «Απεξαρτημένων» που σε μικρό διάστημα επέστρεψαν στην αρχική κατάσταση παραβατικής συμπεριφοράς ή διέκοψαν λόγω αδυναμίας συνέχισης του προγράμματος».

5. Το πρόβλημα της ανειδίκευτης εργασίας των νέων της κατηγορίας «18-24» σχετίζεται άμεσα με την αποτυχία του εκπαιδευτικού συστήματος να τους εφοδιάσει με τις απαραίτητες γνώσεις έτσι ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της παραγωγικής διαδικασίας. Χωρίς την επίλυση αυτού του κεφαλαιώδους ζητήματος δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που ανακύπτουν σχετικά με την τοποθέτησή τους σε θέσεις εργασίας, παρόλο που από τον ΟΑΕΔ αναζητούνται λύσεις μέσα από προγράμματα επαγγελματικής εμπειρίας:

«Η κατηγορία «νέοι 18-24» ετών είναι απόφοιτοι Λυκείου που δεν έχουν λάβει καμιά κατάρτιση από κάποιο ΚΕΚ ή ΙΕΚ. Μέσα από την εξατομικευμένη προσέγγιση, οι εργασιακοί σύμβουλοι αφού διαγνώσουν την ανάγκη για κατάρτιση ή για επιπλέον κατάρτιση, τους παραπέμπουν στα ΚΕΚ. Εάν έχουν τελειώσει κάποιο ΙΕΚ- ΤΕΛ- ΤΕΕ ή ακόμη και ΤΕΙ ή ΑΕΙ και δεν έχουν εργασιακή εμπειρία, ο ΟΑΕΔ μέσω των προγραμμάτων προσφέρει την ευκαιρία για επαγγελματική εμπειρία μέσω των προγραμμάτων STAGE».

6. Στην κατηγορία «ΛΑΕΚ» παρατηρείται έντονο το φαινόμενο της υποεκπαίδευσης. Όπως διαφάνηκε από προηγούμενες αναφορές, οι άνεργοι της κατηγορίας αυτής είναι σε ποσοστό 65% απόφοιτοι δημοτικού, γεγονός που δυσχεραίνει την εύρεση μιας σταθερής θέσης απασχόλησης, παρόλο που βρίσκονται πλησίον στη συνταξιοδότησης. Στην περίπτωση των «ΛΑΕΚ» αλλά και της κατηγορίας «45-64» επιλέγεται από την επίσημη κοινωνική πολιτική να παρθούν μέτρα που να αντιμετωπίζουν πρόσκαιρα τη συλλογή ενσήμων για τη θεμελίωση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος, είτε ενισχύοντας την εργοδοτική πλευρά με το ύψος των εισφορών, είτε επιδοτώντας προγράμματα κατάρτισης. Σε καμία όμως περίπτωση δεν έχει απασχολήσει τον ΟΑΕΔ αλλά και τις εκάστοτε κρατικές κοινωνικές πολιτικές το πρόβλημα της βελτίωσης των εκπαιδευτικών προσόντων των υποεκπαιδευμένων αυτών ανέργων:

«Καταρχήν δεν υπάρχουν σεμινάρια για αποφοίτους δημοτικού, οπότε αυτή η κατηγορία ανέργων δεν έχει την ευκαιρία για βελτίωση των προσόντων τους ή την κατάρτισή τους σε κάποια άλλη ειδικότητα που θα δίνει ενδεχομένως τη δυνατότητα αναζήτησης κάποιας θέσης. Αλλά και στα άτομα που έχουν τελειώσει το εξατάξιο γυμνάσιο και προκειμένου να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας απαιτείται η κατάρτισή τους, λόγω των αυξημένων απαιτήσεων και των αναγκών των επιχειρήσεων στο σύγχρονο εργασιακό περιβάλλον».

7. Σύμφωνα με την έρευνα, ο ΟΑΕΔ Περιστερίου είναι ο μοναδικός φορέας της τοπικής κοινωνίας στον οποίο καταγράφεται το εκπαιδευτικό επίπεδο ατόμων που προέρχονται από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Στα πλαίσια αυτά ο ΟΑΕΔ θα μπορούσε να συμβάλλει στη δημιουργία ενός σχεδίου δράσης για την αντιμετώπιση του προβλήματος του αναλφαβητισμού και ειδικά των γυναικών:

«Ο ΟΑΕΔ είναι ο μόνος φορέας, από όσο γνωρίζω, που έχει τη δυνατότητα καταγραφής του εκπαιδευτικού επιπέδου των ατόμων από τις διάφορες κοινωνικές ομάδες, λόγω του ότι έρχονται εδώ προκειμένου να εγγραφούν στα μητρώα του για αναζήτηση εργασίας. Πιστεύω ότι ο ΟΑΕΔ πράγματι θα μπορούσε να συμβάλλει με τη συνεργασία των τοπικών φορέων, των επαγγελματικών σωματείων και άλλων, στη δημιουργία ενός σχεδίου δράσης σε τοπικό επίπεδο για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού και των προβλημάτων του κοινωνικού αποκλεισμού, γιατί η εμπειρία μας είναι τεράστια τόσο σε οργανωτικό επίπεδο όσο και για την οριοθέτηση του προβλήματος».

8. Η παροχή ενημέρωσης, συμβουλευτικής και ψυχοκοινωνικής στήριξης στους ανέργους κρίνεται ανεπαρκής εξαιτίας του περιορισμένου αριθμού εξειδικευμένων Συμβούλων Σ.Υ.Υ που επιφορτίζονται με αυτό το έργο. Όπως διαπιστώσαμε, σε όλες τις κατηγορίες των ανέργων κυριαρχεί το χαμηλό εκπαιδευτικό προφίλ. Τα άτομα αυτά, στα οποία συγκαταλέγονται οι αναλφάβητοι, εξαιτίας της ανεπαρκούς φοίτησής τους στο εκπαιδευτικό σύστημα και των ιδιαίτερων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, χρειάζονται την προώθηση σε σταθερό εργασιακό περιβάλλον αλλά και στήριξη για το διάστημα που θα ακολουθήσει.

9. Η παραπάνω παραδοχή δεν προσκρούει μόνο στις ατέλειες και αδυναμίες που εμφανίζονται από την πλευρά του ΟΑΕΔ αλλά και στη σκληρή στάση των εργοδοτών. Το κίνητρο της εργοδοτικής

πλευράς για την πρόσληψη ενός εργαζόμενου, ανεξάρτητα της κατηγορίας που ανήκει αυτός, είναι το ύψος της επιδότησης και η απαλλαγή μέρους ή του συνόλου των εισφορών για το ύψος του ημερομισθίου, της ασφάλισης και της συνταξιοδότησης. Επιπρόσθετα, η εργοδοσία δεν φαίνεται πρόθυμη να συμπεριλάβει στο κόστος της επιχείρησης, την εκπαίδευση και την επανεκπαίδευση του εργαζόμενου, γεγονός που θα στήριζε τα μακροπρόθεσμα σχέδιά της, αφού θα επένδυε σε ανθρώπινο κεφάλαιο. Στην πραγματικότητα, η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση εργοδοτών και επιχειρήσεων για τα ισχύοντα προγράμματα απασχόλησης του Ο.Α.Ε.Δ. με στόχο την πρόσληψη των ατόμων που ανήκουν στις ομάδες που απειλούνται ή βρίσκονται σε κοινωνικό αποκλεισμό, γίνονται με σκοπό την άμεση αποκόμιση οφέλους και κέρδους.

10. Δεν επιτυγχάνεται η ουσιαστική συνεργασία με τους φορείς της τοπικής κοινωνίας για το συντονισμό των δράσεων και των μέτρων στήριξης των ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Ασφαλώς, το πρόβλημα των φτωχών εκπαιδευτικών προσόντων δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί από έναν φορέα όπως είναι ο ΟΑΕΔ όπου ο ρόλος του καθορίζεται από τις εκάστοτε κρατικές κοινωνικές πολιτικές και της πολιτικές προστασίας της εργασίας και ανάπτυξης. Επιβάλλεται όμως στα πλαίσια μιας σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής να επιδιώκεται ένα ελάχιστο επίπεδο συνεργασίας μεταξύ των φορέων μιας τοπικής κοινωνίας για την αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας σε τοπικό επίπεδο μέσα από προγράμματα βελτίωσης των εκπαιδευτικών και εργασιακών προσόντων, εξεύρεσης εργασίας και ουσιαστικής κοινωνικής στήριξης για μακρύ χρονικό διάστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ (Α.Σ.Δ.Α).

9.1. Εισαγωγή

Ένας άλλος οργανισμός που δρα στα όρια της υπερτοπικής κοινωνίας που περικλείει το Δήμο Περιστερίου κι εμπλέκεται, ως ένα βαθμό, με προγράμματα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού, είναι ο **Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Δυτικής Αθήνας** (Α.Σ.Δ.Α.). Ο Α.Σ.Δ.Α ιδρύθηκε το 1989 μετά από κοινή απόφαση εννέα Δήμων της περιοχής και συγκεκριμένα των Δήμων Αγίας Βαρβάρας, Αγίων Αναργύρων, Αιγάλεω, Ζεφυρίου, Ιλίου, Καματερού, Περιστερίου, Πετρούπολης και Χαϊδαρίου, ενώ το 1994 προστέθηκε και ο Δήμος Κορυδαλλού. Όπως διαφαίνεται κι από την ιδρυτική διακήρυξη του Συνδέσμου, σκοπός δημιουργίας του Α.Σ.Δ.Α. είναι η αντιμετώπιση των υπερτοπικών και διαδημοτικών προβλημάτων της περιοχής για την οικολογική και βιώσιμη ανάπτυξή της, στη βάση της φυσιογνωμίας του αστικού χώρου που περικλείει τη Δυτική Αθήνα, της σύστασης και της πυκνότητας του πληθυσμού και των προτεραιοτήτων που δημιουργούν τα οξυμένα περιβαλλοντικά, χωροταξικά και αναπτυξιακά προβλήματα.[766] Επιπρόσθετα, ο ΑΣΔΑ δραστηριοποιείται στην αντιμετώπιση άλυτων προβλημάτων σχετικά με την υπεράσπιση της δημόσιας γης από ισχυρά γαιοκτησιακά συμφέροντα που ενυπάρχουν στην περιοχή[767] και σε ειδικές δράσεις που ενισχύουν τη φυσιογνωμία των Δήμων της Δυτικής Αθήνας.

9.2. Η φυσιογνωμία της Δυτικής Αθήνας

Η Δυτική Αθήνα ανήκει χωροταξικά, πολεοδομικά και διοικητικά στην Περιφέρεια Πρωτευούσης. Στην ευρύτερη περιοχή που περικλείει, παρατηρούνται τα **μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας**, το **χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο** στο οποίο παρατηρούνται αυξημένα ποσοστά **αναλφαβητισμού** και **χαμηλά εισοδήματα.** Τα παραπάνω προβλήματα πηγάζουν από το χαρακτήρα ανάπτυξης της περιοχής που ειδικά για την Δ. Αθήνα στηρίζεται κυρίως στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα και κατά κύριο λόγο στη **μεταποίηση**. Το κατακεφαλήν εισόδημα είναι κατά πολύ χαμηλότερο από το μέσο όρο της χώρας, ενώ συγκρινόμενο με το κοινοτικό μέσο κατά κεφαλή εισόδημα, δεν ξεπερνά το 50%.[768] Από τη μεταποίηση που είναι εγκατεστημένη στην Περιφέρεια Πρωτεύουσας, ένα ποσοστό 20% του συνόλου βρίσκεται στη

---

[766] Ο κύκλος δραστηριοτήτων του ΑΣΔΑ σχετίζεται με ένα μεγάλος εύρος προβλημάτων και παρεμβάσεων, όπως για παράδειγμα τη ρυθμιστική μελέτη του Ποικίλου Όρους, τη μελέτη διαμόρφωσης και έργων στον Πύργο Βασίλισσας και το Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Δυτικής Αθήνας (βλ. ειδικό έντυπο ΑΣΔΑ, *το ΟΡΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ- ΠΟΙΚΙΛΟ*, 2002). Σε αυτά συγκαταλέγονται έργα όπως α) η περιβαλλοντική και πολεοδομική ανάπλαση: «Πλατεία Δημοκρατίας» (Καματερό), «Παλαιό Καμίνι» (Πετρούπολη), «Ο.Τ. 203» (Ζεφύρι), «Ραδιοφωνία» (Ίλιον), «Μπαρουτάδικο» (Αιγάλεω) β)προγράμματα ανάπλασης, αναδάσωσης, πυροπροστασίας, άρδευσης και δημιουργία χώρων αναψυχής: «Ποικίλο Όρος», «Όρος Αιγάλεω», γ)παρεμβάσεις στα δίκτυα της πόλης: «οδός Άστρους» (Περιστέρι), «Τρώων» (Ίλιον), «Λ. Κατσώνη» (Αγ. Ανάργυροι), «Μπότσαρη» (Αιγάλεω), «Ελ. Βενιζέλου» (Αγ. Βαρβάρα), «Ιερά Οδός» (Χαϊδάρι), «Λ. Αθηνών» (Αιγάλεω, Περιστέρι, Χαϊδάρι) και δ) Στήριξη Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων και Εργαζομένων – Ανέργων της Δυτικής Αθήνας με δράσεις: ΜΥΜΜΕ, Κέντρο Τηλεεργασίας, Ηλεκτρονικό Εμπόριο, Τοπικά Σύμφωνα Απασχόλησης.(βλ. Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ, 26-6-2003).

[767] Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν συνολικά οι Δήμοι της Δυτικής Αττικής σχετίζεται με την ύπαρξη καταπατητών και διεκδικητών χιλιάδων από τα ελεύθερα στρέμματα που ενυπάρχουν τόσο στους αστικούς χώρους όσο και περιφερειακά, στους πρόποδες του Ποικίλου όρους. (Βλ. Μπιτούνης Π., πρόεδρος του ΑΣΔΑ, εφ. ΝΕΑ ΓΝΩΜΗ, 7-11-2001).

[768] Τα στοιχεία προέρχονται από την ηλεκτρονική διεύθυνση του ΑΣΔΑ, www.asda.gr.

Δυτική Αθήνα, ενώ αυξητική τάση παρατηρείται στον τομέα της μικρής Βιοτεχνίας, των Υπηρεσιών και του Εμπορίου.[769]

Σε σχέση με τον πληθυσμό παρατηρήθηκε μια αύξηση την περίοδο 1961 – 1991 κατά 101,4%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την Περιφέρεια Πρωτευούσης ήταν περίπου 67%. Η αύξηση του πληθυσμού συνεχίστηκε καθ' όλη την περίοδο '61-'91 αλλά με συνεχώς φθίνοντα ρυθμό. Κατά τη τελευταία δεκαετία χαρακτηρίζεται σαν υποτονική, αφού μεταξύ 1981 και 1991 ο πληθυσμός της Δυτικής Αθήνας αυξήθηκε μόνο κατά 6% περίπου, αλλά σαφώς μεγαλύτερη από το μέσο όρο του 2,3% για την Περιφέρεια Πρωτευούσης.[770] Οι αιτίες του γεγονότος αυτού πρέπει να αναζητηθούν στις επικρατούσες συνθήκες εργασίας και στη διαχρονική δυσμενή εξέλιξη των συνθηκών διαβίωσης και υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Στην αύξηση του πληθυσμού συνέβαλε αποφασιστικά η **μεταναστευτική κίνηση** προς τη Δυτική Αθήνα για αναζήτηση εργασίας και μόνιμης κατοικίας που είχε σαν αποτέλεσμα την όξυνση των προβλημάτων σε ένα ήδη βεβαρημένο οικιστικό περιβάλλον. Σε σχέση με άλλες οικιστικές και γεωγραφικές ενότητες, κατά τη δεκαετία του '90 η γεωγραφική ενότητα του ΑΣΔΑ υπερείχε έναντι της Περιφέρειας Πρωτευούσης ως προς την ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού της: Οι παραγωγικές ηλικίες (15 – 65) συμμετείχαν κατά περίπου ίδιο ποσοστό στον πληθυσμό, αλλά η ομάδα των νεότερων ηλικιών (0-14) υπεραντιπροσωπεύεται σε αντίθεση με την υποαντιπροσώπευση των μεγάλων ηλικιών. Οι Δήμοι της Δυτικής Αθήνας έχουν **νεανικότερο πληθυσμό** από άλλες περιφέρειες της χώρας, πρόκειται δηλαδή για μια υγιή πληθυσμιακή πυραμίδα αλλά η ποιοτική σύνθεση του εργατικού δυναμικού της είναι δυσμενέστερη καθώς υπολείπονται αναφορικά με τα τυπικά εργασιακά και εκπαιδευτικά προσόντα. Στη Δυτική Αθήνα περίπου το 50% του εργατικού δυναμικού είναι **απόφοιτοι Δημοτικού** που συγκαταλέγονται στους **οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητους**, ενώ πολύ μικρός είναι ο αριθμός εκείνων με πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Το γεγονός αυτό αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων και τον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής διαδικασίας και κατ' επέκταση τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Αναφορικά με την οικονομική δομή της Δ. Αττικής, οι **Μικρομεσαίες Μεταποιητικές Επιχειρήσεις** (ΜΜΕ) συμβάλουν κατά 80% στην απασχόληση και παίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ζωή, καθώς και στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Σύμφωνα, όμως, με τις εκτιμήσεις του ΑΣΔΑ, χαρακτηρίζονται από περιορισμένη παραγωγική ευελιξία και εξειδίκευση, έλλειψη ικανοποιητικής εσωτερικής οργάνωσης και διαχείρισης, ανεπάρκεια εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, χαμηλή παραγωγικότητα και προβλήματα που σχετίζονται με την προώθηση και διανομή προϊόντων. Γι' αυτό το λόγο, η επιβίωση και η ανάπτυξη των βιοτεχνικών επιχειρήσεων της περιοχής, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την προσαρμοστική τους ικανότητα στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον και τη διακλαδική συνεργασία. Στα πλαίσια αυτά, παρατηρήθηκε ένας αυξανόμενος αριθμός υπερτοπικών και διαδημοτικών συνεργασιών και συμπράξεων για την αποτελεσματικότερη διασύνδεση των τοπικών αγορών και την επίτευξη της δημιουργίας μιας ενιαίας αγοράς προϊόντων και πληροφοριών. Οι δράσεις αυτές εστίασαν την προσοχή τους στην αξιοποίηση της υπάρχουσας εμπειρίας, τη δημιουργία υποδομών ενημέρωσης, εκπαίδευσης και υποστήριξης, τόσο μεταξύ των Μ.Μ.Ε. της Δ. Αθήνας, όσο και την προώθηση

---

[769]Στους Δήμους της Δυτικής Αθήνας και συγκεκριμένα στον τομέα των Υπηρεσιών, ο αριθμός καταστημάτων είναι περίπου ο ίδιος με εκείνον στον τομέα της μεταποίησης, αλλά ο αριθμός των απασχολουμένων είναι αναλογικά πολύ μικρότερος, λόγω του μικρού μεγέθους των καταστημάτων. Οι απασχολούμενοι στις Υπηρεσίες αποτελούν το 1/3 της συνολικής απασχόλησης, ενώ στη μεταποίηση είναι περίπου τα 2/3. Αξίζει δε να σημειώσει κανείς ότι η αυξητική τάση στο Εμπόριο και στις Υπηρεσίες δεν συνοδεύεται από ανάλογη αύξηση της απασχόλησης. Η περιφέρεια Πρωτευούσης παρουσιάζει υψηλότερο ποσοστό καταστημάτων εμπορίου καθώς και απασχόλησης, αποτελώντας την κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα, σε αντίθεση με τη Δυτική Αθήνα, όπου παρά την αύξηση των καταστημάτων και της απασχόλησης εμπορίου, η απασχόληση στη Βιομηχανία και τη Βιοτεχνία παραμένει η κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα.

[770] ΕΣΥΕ, απογραφή 2001, συγκεντρωτικά στοιχεία Δήμων Δυτικής Αττικής.

της συνεργασίας ανάμεσα στις Μ.Μ.Ε. των δυο περιοχών και τη στήριξη ανοιγμάτων προς τις αγορές των Βαλκανίων.[771]
Οι παραπάνω δομές ανάπτυξης ώθησαν τον ΑΣΔΑ να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της **εκπαίδευσης του πληθυσμού** και να το θέσει σε άμεση προτεραιότητα. Ο ΑΣΔΑ προσανατόλισε τη δράση του στη βελτίωση των εκπαιδευτικών προσόντων των εργαζομένων στις **Μικρομεσαίες Βιοτεχνικές Επιχειρήσεις**, κυρίως, με προγράμματα άρσης του **τεχνολογικού αναλφαβητισμού** και στην ηλεκτρονική διασύνδεσή τους με την τοπική και υπερτοπική αγορά. Παράλληλα, υποστήριξε προγράμματα εκπαίδευσης τόσο για «ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες» του πληθυσμού της περιοχής που υφίστανται ή βρίσκονται σε κίνδυνο **κοινωνικού αποκλεισμού**, (**γυναίκες** και **παλιννοστούντες** από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.), όσο και στα πλαίσια της **συνεχιζόμενης εκπαίδευσης**, για την επιμόρφωση των αιρετών εκπροσώπων και των υπαλλήλων των Δήμων και την **ηλεκτρονική διασύνδεση** των σχολείων.

9.3. Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜΜΕ)

Το πρόβλημα της αντιμετώπισης του **τεχνολογικού αναλφαβητισμού** των ΜΜΕ της Δ. Αθήνας τέθηκε ως στοιχείο της ποιοτικής αναβάθμισης του εργατικού δυναμικού με σκοπό να στηρίξει τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων και τις ανάγκες ενός διευρυμένου μεταποιητικού τομέα. Θεωρήθηκε ότι το υπάρχον προφίλ και η δομή των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων[772] δε θα μπορούσε να αντέξει τον αυξανόμενο διεθνή ανταγωνισμό και τις πιέσεις της εγχώριας αγοράς, με ό,τι αυτό θα συνεπαγόταν για τη **συνοχή** των τοπικών κοινωνιών. Αυτό φάνηκε ιδιαίτερα στις επιχειρήσεις της περιοχής όταν άρχισαν να αισθάνονται την πίεση για την απόκτηση πιστοποιητικών ποιότητας (I.S.O.) στις ενδοκοινοτικές συναλλαγές[773] αλλά και των προβλημάτων που προέκυψαν και από τις αλλαγές στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Το πιο σημαντικό πρόγραμμα που εφαρμόστηκε είχε την επωνυμία «ADAPT – ASTRANET» και σκοπός

---

[771] Στα πλαίσια αυτά υπογράφηκε πρωτόκολλο συνεργασίας για την προώθηση της διαπεριφερειακής συνεργασίας των Δήμων που αποτελούν τον ΑΣΔΑ με 10 Δήμους και μία κοινότητα- μέλη της **Αναπτυξιακής Εταιρίας Βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης**- με σκοπό την αντιμετώπιση της ανεργίας, την προώθηση της διαπεριφερειακής συνεργασίας και κοινών δράσεων με τους εξής στόχους: Κοινό αναπτυξιακό σχεδιασμό και ενδυνάμωση των θεσμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των μηχανισμών δημοκρατικού προγραμματισμού, αξιοποίηση εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων, ανάδειξη του ανθρώπινου δυναμικού με ενίσχυση των **μειονεκτούντων κοινωνικών ομάδων** στα πλαίσια της υλοποίησης προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, ανταλλαγή εμπειρίας, ενίσχυση κοινωνικών δομών και πολιτισμικής ανάπτυξης, σύνδεση με την εκπαίδευση και την επιχειρηματικότητα, δημιουργία θεσμών και μηχανισμών ενημέρωσης των φορέων του τοπικού πληθυσμού.

[772] Σε σχετική έρευνα για την καταγραφή ΜΜΕ το 1996 και στα πλαίσια των προγραμμάτων ADAPT, INTEGRA, SWANS, και σε δείγμα 59 επιχειρήσεων που απασχολούσαν 1.763 άτομα στην περιοχή της Δ. Αττικής καταγράφηκαν τα εξής: α)Το 9,2% των εργαζομένων σ' αυτές τις επιχειρήσεις έχει χαμηλό εισοδηματικό επίπεδο και εμφάνιζε αυξημένη την πιθανότητα να μείνει άνεργο β) Οι 30 από τις 59 επιχειρήσεις έκαναν εκτεταμένη χρήση άτυπης εξωτερικής εργασίας (φασών) και για μερικές από αυτές, όλη τους η δραστηριότητα στηρίζεται αποκλειστικά σε αυτή τη μορφή εργασίας. γ)Κυριαρχεί η άμισθη- άτυπη εργασία των συγγενών και ιδίως των γυναικών. δ) Οι 37 στις 59 επιχειρήσεις δεν έχουν πολιτική προσλήψεων για τα επόμενα 2 χρόνια, ενώ στις περισσότερες από αυτές ζητείται ανειδίκευτο προσωπικό. ε) Οι ειδικότητες εργαζομένων που ζητούνται από τις επιχειρήσεις, παρατηρήθηκε ότι στην πλειοψηφία τους κινούνταν στις ήδη υπάρχουσες, ενώ μικρή ήταν η ζήτηση για την κατάρτιση εργαζομένων στις πωλήσεις, μάρκετινγκ και νέες τεχνολογίες στ) Το μεγαλύτερο μέρος των «επίσημων» εργαζομένων απασχολείται με πλήρη απασχόληση. ζ) Οι 18 από τις 59 επιχειρήσεις ήταν συνδεδεμένες στον κόμβο του Internet του ΑΣΔΑ. Σε μια άλλη έρευνα του ΑΣΔΑ, το 41% των ΜΜΕ δραστηριοποιούνταν στον κλάδο των υπηρεσιών, το 29% στο εμπόριο, το 23% τον κλάδο της βιοτεχνίας και το 7% της βιομηχανίας. Αναφορικά με την **εκπαιδευτική κατάσταση** των εργαζομένων ο κύριος όγκος είναι **απόφοιτοι Λυκείου** (51%), ενώ όσοι θα μπορούσαν να περιληφθούν στους **υποεκπαιδευμένους και αναλφάβητους** αποτελούν το 28%. Οι απόφοιτοι Ανώτερης και Ανώτατης εκπαίδευσης ανέρχονται στο 20% και θεωρείται ότι κατά κύριο λόγο απασχολούνται στη διεύθυνση και διακίνηση των προϊόντων του λιανικού και του χονδρικού εμπορίου. Για τις άλλες δυο κατηγορίες (Υποχρεωτικής και Μέσης Εκπαίδευσης) δεν μπορεί να γίνει απόλυτος διαχωρισμός όσον αφορά τον καταμερισμό εργασίας στο επίπεδο της μικρομεσαίας επιχείρησης. (Βλ. ΑΣΔΑ, όπ. π. σελ. 78).

[773] *International Organization for Standardization* με έδρα τη Γενεύη αναφέρεται Διεθνής τυποποίηση προϊόντων και στις ελάχιστες απαιτήσεις τις οποίες πρέπει να εξασφαλίζουν τα παραγόμενα προϊόντα.

του ήταν η δυναμική προσέγγιση του προσωπικού των ΜΜΕ με τις νέες μεθόδους ενημέρωσης και πληροφόρησης από το ηλεκτρονικό διαδίκτυο για την αναβάθμιση της κινητικότητας, της ευλυγισίας και της συνεχιζόμενης εκπαίδευσής του.[774] Μέρος του προγράμματος ήταν η δημιουργία του κόμβου INTERNET στον ΑΣΔΑ, με τη χρήση λογισμικού υψηλών προδιαγραφών παρέχοντας στους χρήστες του υπηρεσίες ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, WWW, μεταφοράς και αναζήτησης αρχείων και πληροφοριών, ομάδες συζήτησης και βάση δεδομένων με πλήθος στοιχείων που αφορούν τις ΜΜΕ. Έτσι, οι επιχειρήσεις που απόκτησαν accounts στον κόμβο του ΑΣΔΑ εκπαιδεύτηκαν στη χρήση του Internet από ειδικούς εκπαιδευτές στο χώρο της κάθε επιχείρησης. Παράλληλα και μετά την **εκπαίδευση των εργαζομένων** στις ΜΜΕ, υπήρξε πρόβλεψη για τη συνεχή υποστήριξη, αναφορικά με πιθανά προβλήματα που θα ανέκυπταν, με τη δημιουργία ειδικής τηλεφωνικής γραμμής (Hot Line Support) και χρήση ειδικών εργαλείων του Internet (web e-mail net meeting). Επίσης και στα παραπάνω πλαίσια το **Σωματείο Βιοτεχνών Περιστερίου** δημιούργησε στις αρχές του 2000 αυτοτελή δομή ηλεκτρονικής συνεργασίας για ενημέρωση των επιχειρήσεων με ειδικό **πρόγραμμα εκμάθησης χειρισμού PC** και **Internet**, μέσω του προγράμματος ASTRANET. Ο προσανατολισμός που δόθηκε αφορούσε την άντληση πληροφοριών για τις τάσεις στην αγορά εργασίας στην περιοχή της Δυτικής Αθήνας, την ανταγωνιστικότητα και παραγωγικότητα των επιχειρήσεων, τον έλεγχο και τη διασφάλιση της ποιότητας, το κόστος παραγωγής, τη διαφήμιση και έρευνα αγοράς που πραγματοποιούν οι επιχειρήσεις, τον τρόπο οργάνωσης και διοίκησής τους, καθώς και τις τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται.

9.4. Παλιννοστούντες

Το μεταναστευτικό ρεύμα των Ελλήνων από τις Δημοκρατίες της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. στην Ελλάδα την τελευταία δεκαπενταετία και ιδιαίτερα την περίοδο 1991-1993, δημιούργησε μια ιδιαίτερη πληθυσμιακή ομάδα στην ελληνική κοινωνία που εμφανίζει έντονα χαρακτηριστικά **κοινωνικού αποκλεισμού** αναφορικά με τις δυσκολίες προσαρμογής, τα προβλήματα απασχόλησης, την ελλιπή γνώση της ελληνικής γλώσσας και της κατανόησης του τρόπου λειτουργίας τής ελληνικής κοινωνίας. Η Δ. Αθήνα τη τελευταία δεκαπενταετία, γίνεται τόπος εγκατάστασης τόσο των παλιννοστούντων Ελληνοποντίων από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. όσο και των αλλοδαπών. Η υποδοχή ενός τόσο μεγάλου μεταναστευτικού ρεύματος μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, ανέδειξε την έλλειψη κατάλληλων υποδομών και ολοκληρωμένης πολιτικής για την ομαλή κοινωνική και επαγγελματική ένταξή τους στις τοπικές κοινωνίες. Επιπροσθέτως, στην περίπτωση της Δ. Αθήνας παρατηρήθηκε έλλειψη κρατικής παρέμβασης, ενώ οι προσπάθειες της τοπικής αυτοδιοίκησης, λόγω των περιορισμένων πόρων που διέθετε, δεν εξασφάλισαν την έγκαιρη επίλυση των προβλημάτων των παλιννοστούντων. Έτσι, ο ΑΣΔΑ πήρε την πρωτοβουλία για τον εντοπισμό του πληθυσμού αυτού και την καταγραφή των προβλημάτων τους, μέσα από αυτοχρηματοδοτούμενη έρευνα που διεξήγαγε την άνοιξη του 2000.[775] Τα κυριότερα αποτελέσματα της έρευνας ήταν τα εξής:

---

[774] Οι «εταίροι» του έργου ήταν ο ΑΣΔΑ, η Γ.Γ.Λ.Ε., ο Δ. Περιστερίου, το «Κέντρο Νέων Ευκαιριών και Υποστήριξης Γυναικών Δυτικής Αθήνας», το Σωματείο Βιοτεχνών Περιστερίου και η επιχείρηση «Παγώνα Κουνάδη». Οι διακρατικοί «εταίροι» του έργου ήταν ο μη κερδοσκοπικός οργανισμός CONFART PESARO, S.r.l. από την Ιταλία, το εκπαιδευτικό ίδρυμα KINGSWAY COLLEGE από την Αγγλία και ο μη κερδοσκοπικός οργανισμός I.B.W. από τη Γερμανία. (Βλ. ΑΣΔΑ, όπ. π. σελ. 84).

[775] ΑΣΔΑ, *ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΩΝ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ*, έρευνα, Οκτώβριος 2001-Μάιος 2002. Καταγράφηκαν 1.869 άτομα (881 άντρες και 988 γυναίκες). Το μεγαλύτερο μέρος των Παλιννοστούντων προέρχεται από το Καζαχστάν και τη Γεωργία, ενώ σε πολύ μικρό ποσοστό από την Ρωσία, το Ουζμπεκιστάν και την Αρμενία. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, ο κύριος λόγος που τους ανάγκασε σε μετανάστευση φαίνεται να είναι το **σύνδρομο της μειονότητας**. Η επιλογή της Ελλάδας ως χώρας εγκατάστασης συνίσταται στο ότι πάντοτε θεωρούσαν την Ελλάδα «ιστορική τους πατρίδα». Οσον αφορά την εξέλιξη της οικονομικής τους κατάστασης στην Ελλάδα, το 43% απάντησε ότι είναι χειρότερη, το 34% η ίδια και το 22% καλύτερη, ενώ 1% δεν απάντησε.

Με την εγκατάστασή τους στη Δ. Αθήνα αναμενόταν να απορροφηθούν σχετικά ευκολότερα από την πληθώρα των βιομηχανιών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων που εδρεύουν στην περιοχή. Αυτό όμως δεν κατέστη εφικτό, κυρίως λόγω της ασυμβατότητας των επαγγελματικών τους δεξιοτήτων με τις ανάγκες της τοπικής αγοράς εργασίας. Έτσι εκτιμήθηκε ότι το ποσοστό ανεργίας στις ηλικίες «20-29», «30-39», και «40-49», ξεπερνούσε αντίστοιχα το 19%, 24%, 16%, ήταν δηλαδή ιδιαίτερα αυξημένο σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Επί του συνόλου 764 ατόμων που δήλωσαν άνεργοι, οι Άνδρες αντιστοιχούν στο 34%, και οι Γυναίκες στο 66%. Επίσης σε σχέση με την ερώτηση «θέση στο επάγγελμα στην Ελλάδα», το 39% του συνόλου των απασχολούμενων ανήκει στην κατηγορία «μισθωτός- ημερομίσθιος», το 40% άνεργος, το 2% αυτοαπασχολούμενος ενώ οι μη απασχολούμενοι για διάφορους λόγους ανέρχονταν στο 17,12%.

Το **επίπεδο εκπαίδευσης** των παλιννοστούντων θα μπορούσε να θεωρηθεί ικανοποιητικό. Συγκεκριμένα το 10,22% των Γυναικών και το αντίστοιχο 5,68% των Ανδρών έχουν πτυχίο Ανώτατης Εκπαίδευσης, το 46,87% με πτυχίο Μέσης και Τεχνικής Εκπαίδευσης, ενώ τα άτομα με χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης ανέρχονται στο 26,75%. Ιδιαίτερη σημασία έχουν τα αποτελέσματα που αφορούν την ανεργία ανά επίπεδο εκπαίδευσης. Τα άτομα με Ανώτερη ή Ανώτατη Εκπαίδευση πλήττονται στον ίδιο βαθμό με τους αποφοίτους της Μέσης και Τεχνικής Εκπαίδευσης, ενώ πιο οξυμένο εμφανίζεται το πρόβλημα στους αποφοίτους Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Αυτό συμβαίνει διότι α) πολλοί από αυτούς έχουν ειδικεύσεις που δεν ανταποκρίνονται στην ελληνική αγορά εργασίας, λόγω της διαφορετικής οργάνωσης των παραγωγικών δραστηριοτήτων στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., όπου υπήρχε σύνδεση και προσαρμογή του περιεχομένου της εκπαίδευσης στις προσφερόμενες θέσεις εργασίας και β) τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα οι απόφοιτοι της Ανώτατης – Ανώτερης, Μέσης και Μέσης – Τεχνικής Εκπαίδευσης σχετικά με την αναγνώριση – αντιστοίχιση των πτυχίων τους στην Ελλάδα. Αναφορικά με το **επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας**, αυτό είναι χαμηλότερο όσο μεγαλώνει το όριο ηλικίας. Στις ηλικίες των «14-19» παρουσιάζεται το μικρότερο πρόβλημα, όπου μόνο το 12% γνωρίζει «λίγο» την ελληνική γλώσσα, ενώ γύρω στο 68% δηλώνει ότι γνωρίζει «καλά» ή «άριστα». Αυτό συμβαίνει διότι στην πλειοψηφία τους αυτά τα παιδιά έχουν πάρει την πρωτοβάθμια εκπαίδευσή τους στην Ελλάδα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκδήλωση πρόθεσης για πρόσληψη Παλιννοστούντων ως εργαζομένων στις ΜΜΕ από τους ιδιοκτήτες. «ΝΑΙ» απάντησε 56,6% και «ΟΧΙ» το 27,9%, ενώ δεν απάντησε το 15,5%. Οι λόγοι που επικαλέστηκαν οι εργοδότες που απάντησαν «ΟΧΙ» σχετίζονταν με το επίπεδο κατοχής της γλώσσας (13,1%), την ελλιπή γνώση της αγοράς (10,7%), τη δυσκολία προσαρμογής στη φιλοσοφία της επιχείρησης (9,8%), στη διαφορετική νοοτροπία (8,2%), ενώ το 3,2% δήλωσε άλλους λόγους.

Εκπαιδευτικές και πολιτιστικές παρεμβάσεις

Με πρωτοβουλία του ΑΣΔΑ έγινε δυνατή η δικτυακή διασύνδεση πολλών από τα σχολεία των Δήμων της Δυτικής Αθήνας, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα για εκσυγχρονισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας παρέχοντας δωρεάν σύνδεση INTERNET, σε πρώτη φάση σε 156 σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.[776] Η ηλεκτρονική διασύνδεση γενικεύτηκε το 2003 και επεκτάθηκε σε οργανισμούς και φορείς της εκπαίδευσης (Γραφεία Εκπαίδευσης, Σωματεία Εκπαιδευτικών) και γενικότερα σε Φορείς της τοπικής κοινωνίας.

Παράλληλα, ο ΑΣΔΑ ενθάρρυνε πολιτιστικές παρεμβάσεις, μέσω της δημιουργίας ειδικού Γραφείου Πολιτισμού. Χρηματοδοτεί και εκδίδει το πολιτιστικό περιοδικό «ΕΝΝΕΑΔΑ», εκθέσεις φωτογραφιών, λογοτεχνικούς και ποιητικούς διαγωνισμούς, διαδημοτικές εκθέσεις εικαστικών και αθλητικές συναντήσεις μεταξύ των σχολείων.[777]

---

[776] Εφ. ΠΑΛΜΟΣ, μηνιαία δημοτική εφημερίδα, Μάιος 2003.

[777] Εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ, 7-2-2002.

9.5. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ (ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ.).

Ένας άλλος οργανισμός της τοπικής αυτοδιοίκησης που δραστηριοποιείται στα αστικά όρια του Δήμου Περιστερίου και εφαρμόζει προγράμματα **ανάπτυξης** και **συνεχούς εκπαίδευσης** είναι η **Αναπτυξιακή Ανώνυμη Εταιρεία Περιστερίου**. Η ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ. ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1995, με τη συστατική σύμβαση 4.217, μεταξύ του Δήμου Περιστερίου και της Δημοτικής Επιχείρησης Τεχνικών Έργων.[778] Με βάση την ιδρυτική σύμβαση, ο κύριος σκοπός ίδρυσης της ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ. είναι η δημιουργία του Κέντρου Υποστήριξης Βιοτεχνικών Επιχειρήσεων (Κ.Υ.Β.Ε.),[779] του Μητρώου Συμβούλων Βιοτεχνών, η ενημέρωση σε θέματα επιχειρηματικής και τεχνολογικής υποστήριξης, οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για την ένταξή τους σε αναπτυξιακά προγράμματα. Τέλος, στις δραστηριότητες του Κ.Υ.Β.Ε. τίθενται και προγράμματα μεταφοράς αντιρρυπαντικής τεχνογνωσίας στις επιχειρήσεις, καθώς επίσης και της δημιουργίας συνθηκών υγιεινής και ασφάλειας στους χώρους εργασίας.

Το επίκεντρο των δραστηριοτήτων του ΚΥΒΕ είναι οι βιοτεχνίες του Περιστερίου, οι οποίες κατά βάση δραστηριοποιούνται στο **δέρμα**, στον **ιματισμό**, στο **μέταλλο** και στον κύκλο εργασιών γύρω από την **επεξεργασία του χάρτου**.[780] Αναφορικά με τις κύριες λειτουργίες του, αυτές εστιάζονται σε τρεις άξονες ανάπτυξης: α)τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων, την εισαγωγή της τεχνολογίας και της πληροφορικής και την εκπαίδευση του προσωπικού.[781] Οι παραπάνω κατευθύνσεις συγκεκριμενοποιήθηκαν ως τομείς στα παρακάτω: α) Εκθέσεις Πληροφορικής και Ηλεκτρονικού Εμπορίου στο Εκθεσιακό Κέντρο Περιστερίου, β) ανάπτυξη της Τηλεματικής για τη Δημοτική Συγκοινωνία στα πλαίσια του προγράμματος URBAN, γ) συνεργασία του ΚΥΒΕ με το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο με αντικείμενο μελέτης την εφαρμογή νέας τεχνολογίας στην ανάλωση πτητικών και ημιπτητικών ενώσεων στο αστικό και εργασιακό περιβάλλον, δ) πρόγραμμα "EQUAL" για την «Προώθηση της δια βίου μάθησης και των εργασιακών πρακτικών ενσωμάτωσης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, της μεταποίησης και του εμπορίου ε) πρόγραμμα "STAGE" που αφορά πτυχιούχους ΑΕΙ-ΤΕΙ, διπλωματούχους των Ι.Ε.Κ. και αποφοίτους σχολικών μονάδων μέσης εκπαίδευσης προκειμένου να αποκτήσουν εργασιακή εμπειρία και στ) πρόγραμμα «ΔΙΚΤΥΩΘΕΙΤΕ» με αντικείμενο την ενημέρωση 3.000 περίπου επιχειρήσεων της Δυτικής Αθήνας για τα οφέλη με την χρήση του διαδικτύου στις καθημερινές συναλλαγές των επιχειρήσεων.

Όσον αφορά τη **συνεχιζόμενη εκπαίδευση**, το ΚΥΒΕ με τη σταδιακή εφαρμογή των παραπάνω κατευθύνσεων υλοποίησε προγράμματα για την εφαρμογή νέων μεθόδων διοίκησης με βάση τη βιομηχανική πληροφορική, την εξεύρεση βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων λύσεων σε

---

[778] Η ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ. αρχικά έπρεπε να επιλύσει το πρόβλημα της εξεύρεσης κατάλληλων χώρων για τη δημιουργία αυτοτελών εγκαταστάσεων. Επιλέχθηκε στην είσοδο της πόλης του Περιστερίου, δίπλα στον Κηφισό ποταμό στη θέση που άλλοτε λειτουργούσαν οι βιομηχανίες «ΑΡΙΣΤΟΝ» και «ΕΠΑΣ», να γίνει η εγκατάσταση των κεντρικών γραφείων και του συνεδριακού κέντρου της εταιρείας.

[779] Σύμφωνα με το καταστατικό της ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ., ως σκοποί της εταιρείας τέθηκαν: α)Η συμβολή και διαχείριση έργων της Κοινοτικής πρωτοβουλίας URBAN και της δημιουργίας του Κέντρου Υποστήριξης Βιοτεχνικών Επιχειρήσεων (Κ.Υ.Β.Ε.) β)Η δημιουργία Κέντρων παροχής υποστηρικτικών υπηρεσιών για ειδικές κατηγορίες πληθυσμού για κοινωνικά θέματα όπως του Συμβουλευτικού Κέντρου Εργαζόμενης Γυναίκας, του Κέντρου Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών και του Κέντρου Νέων για την πρόληψη διαφόρων ιατροκοινωνικών προβλημάτων της νεολαίας.

[780] Σύμφωνα, μάλιστα, με στοιχεία που δημοσίευσε η ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ. προκύπτει ότι πανελλαδικά και για τους παραπάνω τομείς της μεταποίησης, τρεις στους δώδεκα συνολικά κλάδους επιχειρήσεων αριθμούν το 54% περίπου των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στη Δυτική Αθήνα και συγκεκριμένα 492 επιχειρήσεις σε συνολικό πανελλαδικό αριθμό 915 επιχειρήσεων. (Βλ. Ειδική έκδοση ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ. σελ. 35). Στην κατανομή αυτών των επιχειρήσεων 254 επιχειρήσεις ασχολούνται με το ένδυμα, 118 με τις μεταλλικές κατασκευές και 110 με εκτυπώσεις-γραφικές τέχνες.

[781] Το ΚΥΒΕ χωρίζεται σε εννέα τμήματα (Σταθμός Σύντομης Πληροφόρησης, Τμήμα Εμπορικής Διεύθυνσης, Τεχνολογίας, Εκθέσεων, Αντιρρυπαντικής Τεχνολογίας, Διαχείρισης Επιχειρηματικών Σχεδίων, Πληροφορικής, Ανθρώπινου δυναμικού και Λογιστηρίου και Νομικών Υπηρεσιών.

προβλήματα των μικροβιοτεχνικών επιχειρήσεων. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο «ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΩΛΗΣΕΩΝ».[782] Το ενδιαφέρον, όπως ήταν φυσικό εκφράστηκε από τις εμπορικές επιχειρήσεις και τις βιοτεχνίες του Περιστεριού και των άλλων δήμων της Δυτικής Αττικής, που βασίζουν το έργο τους στην πώληση, καθώς και από εργαζόμενους σε ανάλογες επιχειρήσεις που προσπαθούν να αναβαθμίσουν τις γνώσεις τους στο συγκεκριμένο θεματικό αντικείμενο:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ URBAN, ΥΠΟΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Νο2 «ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ- ΑΤΤΙΚΗΣ» ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΜΕΤΡΟΥ 5 «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ»- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (τα ποσά σε δρχ)

	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΑΤΟΜΑ ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ	ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ
1	Οργάνωση και Διοίκηση του Προσωπικού	15-80	6.000.000	1.500.000	4.500.000
2	Οργάνωση και Διοίκηση παραγωγής	15-80	6.000.000	1.500.000	4.500.000
3	Οργάνωση Αποθήκης- Logistics	15-80	6.000.000	1.500.000	4.500.000
4	Κοστολόγηση	15-80	6.000.000	1.500.000	4.500.000
5	Βασικές οικονομικές Αρχές	15-80	6.000.000	1.500.000	4.500.000
6	Τελωνειακές- Τραπεζικές Διαδικασίες	15-80	6.000.000	1.500.000	4.500.000
7	Σύγχρονη διαχείριση υλικών & αποθεμάτων	15-80	6.000.000	1.500.000	4.500.000
8	Χρονικός & Οικονομικός Προγραμματισμός	15-80	6.000.000	1.500.000	4.500.000
9	Τρόποι χρηματοδότησης επιχειρήσεων &πιστωτικοί φορείς	30-160	24.000.000	6.000.000	18.000.000
10	Αρχές μάρκετινγκ	15-80	6.000.000	1.500.000	4.500.000
11	Έλεγχος και διασφάλιση της ποιότητας	30-160	24.000.000	6.000.000	18.000.000
12	Ολική ποιότητα	30-160	24.000.000	6.000.000	18.000.000
13	Ποιοτική εξυπηρέτηση πελατών	30-160	24.000.000	6.000.000	18.000.000
14	Σύγχρονες τεχνικές πωλήσεων	30-160	24.000.000	6.000.000	18.000.000
15	Επιχειρησιακές εφαρμογές του INTERNET	30-160	24.000.000	6.000.000	18.000.000
16	Euro- Ενιαίο Νόμισμα	30-160	24.000.000	6.000.000	18.000.000
17	Φορ/γία εισοδ/τος φυσικών νομικών προσώπων	30-160	24.000.000	6.000.000	18.000.000
18	Γενική λογιστική	15-80	6.000.000	1.500.000	4.500.000
19	Μηχανογραφημένη Επιχείρηση	30-160	24.000.000	6.000.000	18.000.000
20	Βασικό πρόγραμμα δημοσίων σχέσεων	15-160	6.000.000	1.500.000	4.500.000
21	Υγιεινή & ασφάλεια εργαζομένων	30-160	24.000.000	6.000.000	18.000.000
	ΣΥΝΟΛΟ	690 άτομα 2.560 ώρες	306.000.000 100%	76.500.000 25%	229.500.000 75%

Πηγή: ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ.- Επεξεργασία στοιχείων

Με βάση τον παραπάνω πίνακα μπορούν να εξαχθούν τα εξής: α) Τα άτομα που συμμετέχουν στο παραπάνω πρόγραμμα είναι απόφοιτοι της **δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης** και για τα οποία η αναντιστοιχία μεταξύ της παρεχόμενης εκπαίδευσης και των αναγκών της παραγωγής, τους καθιστούν ανειδίκευτους στο νέο τεχνολογικό περιβάλλον και στις απαιτήσεις της σύγχρονης οργάνωσης εργασίας. β) Τα διδασκόμενα γνωστικά αντικείμενα σκοπεύουν, κυρίως, στην άρση αναποτελεσματικών μεθόδων στους τομείς των τεχνικών οργάνωσης της παραγωγής, της χρηματοοικονομικής διαχείρισης και της οργάνωσης πωλήσεων. γ)Ως διδασκόμενα γνωστικά

[782] Το εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα υλοποιήθηκε στα πλαίσια της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας URBAN. Φορέας υλοποίησης του προγράμματος ήταν οι ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ Α.Ε. INTERFACE (εταιρεία του Ομίλου ALTEC) και συμμετείχαν στην κοινή ενέργεια οι παρακάτω επιχειρήσεις και οργανισμοί: ΛΙΑΚΑΚΟΣ Α.Ε., FANCY Α.. & Κ. ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ, Ν. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ- Γ. ΤΣΑΒΑΡΑΚΟΣ Ο.Ε., ΜΑΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗΣ Ε., ΜΟΛΝΤΑΠΛΑΣΤ ΑΒΕΕ, ΚΙΟΥΣΗΣ Α. ΕΠΕ, ΜΑΓΕΙΡΟΣ ΑΒΕΕ- Α. ΧΑΤΖΗΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, Α. ΒΛΑΧΟΣ & Β. ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΑΚΗΣ, CARBON ACRYL ΕΠΕ. Κ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ, Αφοι ΔΕΜΕΡΟΥΚΑ Ο.Ε. ΠΑΡΙΚΟΥ ΣΤ & ΣΙΑ Ο.Ε.

αντικείμενα αποτελούν συγκεφαλαιώσεις μαθημάτων του πρώτου έτους των Οικονομικών Σχολών των Πανεπιστημίων και προσανατολίζουν περισσότερο στην περιστασιακή κατάρτιση στο καθεαυτό γνωστικό αντικείμενο. δ) Τα προγράμματα συγχρηματοδοτούνται από εθνικούς πόρους κατά 25% και από κοινοτικούς πόρους κατά 75%.
Παράλληλα, η ΑΝΑΝΕΠΕΡ στα πλαίσια της αρχικής και συνεχιζόμενης κατάρτισης αναπτύσσει και υλοποιεί προγράμματα για **αποφοίτους Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης** με συγχρηματοδότηση από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους. Τα προγράμματα αυτά καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα γνωστικών αντικειμένων, όπως ο «ΣΤΑΘΜΟΣ ΝΕΩΝ- ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΙΑΤΡΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ» με θεματικές ενότητες που αποσκοπούν στην κατάρτιση ανέργων κοινωνικών επιστημόνων σε θέματα πρόληψης από χρήση τοξικών ουσιών, σεξουαλικώς μεταδιδόμενων νοσημάτων και επιμόρφωσης- κατάρτισης των εργαζομένων του ΚΥΒΕ.[783]

9.6. Συμπεράσματα

1. Στις δραστηριότητες του ΑΣΔΑ και της ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ. δεν συγκαταλέγονται προγράμματα που να συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την **καταπολέμηση του οργανικού και λειτουργικού αναλφαβητισμού**. Από τα προγράμματα του ΑΣΔΑ και της ΑΝΑΝΕΠΕΡ **αποκλείονται** όσοι έχουν φτωχά εκπαιδευτικά προσόντα, παρόλο που το αριθμητικά μεγάλο μέγεθός τους αναφέρεται (κυρίως από τον ΑΣΔΑ), ως έναν από τα πιο σημαντικά προβλήματα που εμποδίζουν την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Δ. Αθήνας. Από την άλλη πλευρά, τα προγραμμάτα που απευθύνονται σε ειδικές κατηγορίες του πληθυσμού (πχ. παλιννοστούντες) μπορούν να προσφέρουν πολλά στην υπόθεση της ενεργητικής ένταξής τους στον κοινωνικό και οικονομικό ιστό της Δ. Αττικής, αλλά θα θεωρούνται ανεπαρκή, όσο δε συνδέονται με ενεργητικές πολιτικές για την απορρόφησή τους στην παραγωγική βάση της περιοχής και όχι στην παραοικονομία, όπως γίνεται μέχρι τώρα. Αντίθετα παρατηρούνται προγράμματα εκπαίδευσης των εγγράμματων στρωμάτων του πληθυσμού που στελεχώνουν τους διοικητικούς μηχανισμούς του Δήμου ή επανδρώνουν, ως νέο εργατικό δυναμικό, τις μικρομεσαίες βιοτεχνικές επιχειρήσεις. Όμως και τα προγράμματα αυτά δεν μπορούν να αποδώσουν τα αναμενόμενα όσο δεν παίρνονται υπόψη οι πραγματικές ανάγκες της τοπικής παραγωγικής βάσης, δε λειτουργούν με σκοπό τη διάθεση και μόνο των κοινοτικών πόρων και δε στηρίζονται σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης που να αγκαλιάζει όλα τα κοινωνικά στρώματα:

> «Σε σχέση με τα λεγόμενα εκπαιδευτικά προγράμματα που υπάρχουν, κυρίως του ΚΥΒΕ, πρέπει να υπάρχει ένα οργανωμένο πρόγραμμα στο χώρο της Βιοτεχνίας από έμπειρους και επιστημονικά καταρτισμένους ανθρώπους, αλλά και από ανθρώπους της «πιάτσας», που να έχουν γνώση του αντικειμένου, ώστε να οδηγούμαστε σ' ένα κανάλι. Να μη μαζευόμαστε δηλαδή άσκοπα, χωρίς περιεχόμενο. Το ΚΥΒΕ μας αναγκάζει μέσα σε δυο μήνες να δηλώσουμε επένδυση 200 εκατομμυρίων, να βρούμε πρόγραμμα και να κάνουμε την κατάλληλη εκπαίδευση. Μας δίνει επιδότηση το 40%. Αλλά κοίταξε τι γίνεται: Εμείς θα χάσουμε στην ουσία και θα κερδίσει το Δημόσιο και οι εκάστοτε μεσάζοντες: Αν το πρόγραμμα είναι 200 εκατομμυρίων, μας λένε «πάρτε το 40%», δηλαδή 80 εκατομμύρια, τα οποία φορολογούνται με 35% και τελικώς τα 80 εκατομμύρια γίνονται 50. Μείον τα έξοδα που είχαμε γίνονται 30. Μείον όμως τα λεφτά που πληρώσαμε στην εταιρεία που θα μας φτιάξει το πρόγραμμα, περίπου 5 εκατομμύρια. Αν τώρα έχουμε πάρει δάνειο για την υλοποίηση του προγράμματος, μένουν 10 εκατομμύρια. Έτσι και η επένδυση δε γίνεται και το αποτέλεσμα μηδέν».[784]

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα που εφαρμόζονται θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν ως μέρος της προσπάθειας για την αντιμετώπιση της **ανεργίας** μέσω της καταπολέμησης του **τεχνολογικού εναλφαβητισμού** και της **εκπαίδευσης- κατάρτισης** των αποφοίτων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μόνον όταν στηρίζονται σε ένα καλά επεξεργασμένο αναπτυξιακό πρόγραμμα για την οικονομική ανάκαμψη των ΜΜΕ και γενικότερα της εμπορικής και

---

[783] Εφημ. ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, 31-7-2002. Το ΚΥΒΕ αναπτύσσει και επιμέρους εκπαιδευτικά σεμινάρια κατάρτισης για τη στήριξη νέων δραστηριοτήτων, όπως ο «ΣΤΑΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ».
[784] ΠΑΝΤΑΖΕΛΟΣ Γ, Μέλος του Δ.Σ. του Συλλόγου Βιοτεχνών Περιστερίου, β' τόμος, σελ. 102-107.

βιοτεχνικής δραστηριότητας της περιοχής. Για να επιτευχθεί όμως μια τέτοια προσπάθεια επιβάλλεται η αποσαφήνιση του ρόλου του καθένα από τους εμπλεκόμενους φορείς:

Σε σχέση με τον ΑΣΔΑ πρέπει να αποσαφηνιστεί ο επιτελικός ρόλος που έχει επωμισθεί, όχι μόνο για τα μεγάλα έργα και τις παρεμβάσεις στης ευρύτερη περιοχή, αλλά και για επιμέρους δράσεις όπως είναι η αντιμετώπιση της **υποεκπαίδευσης** και του **κοινωνικού αποκλεισμού**:

«Οι δυνατότητες του ΑΣΔΑ παλιότερα και τώρα είναι περιορισμένες. Ο ΑΣΔΑ χρηματοδοτείται κατά κύριο λόγο από τα ευρωπαϊκά προγράμματα και τους Δήμους που συμμετέχουν σε αυτόν και λιγότερο από το κεντρικό κράτος. Αλλά θα συμφωνήσω ότι η παρέμβασή του δεν είναι αυτή που θα έπρεπε για μια Δυτική Αττική με 600.000 κατοίκους. Τα τελευταία τέσσερα χρόνια έχει αρχίσει και διαμορφώνει μια πιο σταθερή πολιτική για τους βιοτέχνες και τη στήριξη της μικροβιοτεχνικής δραστηριότητας. Αλλά και εδώ παρουσιάζεται το πρόβλημα, το ότι οι Δήμοι δεν θέλουν ο ΑΣΔΑ να παρεμβαίνει στα «δικά τους». Αλλά για να παρέμβει ο ΑΣΔΑ σε αυτό που είπατε για την στήριξη προγραμμάτων καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού και του αναλφαβητισμού, το θεωρώ λίγο δύσκολο. Μπορεί βέβαια, σε συνεργασία με άλλους φορείς, να παρέμβει για αυτούς που τέλειωσαν το Δημοτικό, με ένα Ανοιχτό Πανεπιστήμιο, όπως σας είπα και πρωτύτερα. Αλλά για αυτούς που είναι εντελώς αγράμματοι δε νομίζω ότι ο ΑΣΔΑ είναι ο κατάλληλος Φορέας. Αυτό είναι δουλειά του Κράτους και του Υπουργείου».[785]

Σε σχέση με τα ίδια τα όργανα των επαγγελματοβιοτεχνών: Πρέπει να αντιμετωπιστούν τόσο τα προβλήματα εσωτερικής συγκρότησης που αντιμετωπίζουν (χαμηλή οργανωτική πυκνότητα, χαλαρή λειτουργία των οργάνων), όσο και για το ρόλο των ΕΒΕ στο νέο περιβάλλον και τη σχέση τους με τους διαδημοτικούς οργανισμούς (ΑΝΑΝΕΠΕΡ, ΑΣΔΑ) και τα εργατικά συνδικάτα της περιοχής:

«Το 1982, με βάση την πολιτική του ΠΑΣΟΚ, προτάθηκε η συνεργασία με τους βιοτέχνες και ξεκινήσαμε την Έκθεση Βιοτεχνικών Προϊόντων, η οποία ήταν πάρα πολύ σημαντικό πράγμα στην πολιτική σκέψη, και είχε οικονομικά, πολιτιστικά κι ακόμα αναπτυξιακά αποτελέσματα. Πολύ μεγάλο γεγονός. Η κατάληξη όμως ποια είναι; Έφτασε στο σημείο σήμερα οι άνθρωποι που είναι στη Διοίκηση, να έρθουν σε ρήξη με το σωματείο και να μη μιλιούνται. Δηλαδή όταν εμείς ξεκινήσαμε την Έκθεση, φτιάξαμε τον εκθεσιακό χώρο, αλλά καταστρέψαμε το γύρο από αυτόν κοινωνικό και πολιτικό χώρο. Κι εδώ μπαίνει το ζήτημα της εκπροσώπησης στους φορείς γενικά».[786]

«Δεν υπάρχει διαφορετική αντίληψη παρά μόνο για τη λειτουργία της Έκθεσης. Συνεργαζόμαστε με το Σωματείο Βιοτεχνών και κάποιες παρεξηγήσεις που υπήρχανε λυθήκανε και διευθετήθηκε το θέμα. Αυτές σχετίζονταν με το πότε θα κάνουμε την Έκθεση, ποιο συγκεκριμένο μήνα κλπ. Και συμφώνησε ως προς αυτά και ο αντιπρόεδρός τους που συμμετέχει ύστερα από δική μου πρόταση στο Δ.Σ. της εταιρίας μας. Εμείς θέλουμε τη συνεργασία αυτή, αλλά εμείς δε μπαίνουμε πάνω από το Σωματείο Βιοτεχνών».[787]

«Υπάρχει και η προχειρότητα η οποία χαρακτηρίζει το προεδρείο. Να φανταστείτε ότι ακόμα και το γραφείο του Δ.Σ. των Βιοτεχνών στεγάζεται στο εργοστάσιο του προέδρου. Δεν υπάρχει ούτε νομικός σύμβουλος, που παλιά υπήρχε, ούτε λογιστής. Υπό αυτές τις συνθήκες όπως καταλαβαίνετε το Σωματείο Βιοτεχνών υπολειτουργεί. Ο μικροβιοτέχνης για να δραστηριοποιηθεί, θα πρέπει να δει το δικό του συμφέρον έμπρακτα. Τι γίνεται όμως σήμερα; Ο Πρόεδρος έχει τη σφραγίδα στο χέρι, είναι και υπερήλικας. Πάρτε επίσης για παράδειγμα, τι έγινε με το πρόγραμμα URBAN. Δεν υπάρχει ενιαία στάση. Εγώ έλαβα μέρος στο Δ.Σ. της ΑΝΑΝΕΠΕΡ και έχω την αίσθηση ότι ο πρόεδρος δε χειρίστηκε καλά ορισμένα από τα θέματα».[788]

«Θα μας ενδιέφερε η συνεργασία του σωματείου μας (σσ. κλωστοϋφαντουργοί) με τους ΕΒΕ με την εξής έννοια. Εάν αυτή η δική μας διείσδυση θα αποσκοπούσε να βοηθήσει πράγματι να εκσυγχρονιστούν οι μικροβιοτέχνες τόσο σε μέσα όσο και σε πληροφόρηση για την αγορά, τις τάσεις της μόδας κλπ. Θα πρέπει όμως οι εργοδότες, οι μικροεργοδότες στην πραγματικότητα, που εμείς τους θεωρούμε ότι αντικειμενικά είναι σύμμαχοι της εργατικής τάξης, να σέβονται τα δικαιώματα της εργατών, τα κεκτημένα τους, τις συλλογικές συμβάσεις και να μην είναι ανεξέλεγκτοι και απόλυτοι. Αυτό θα

---

[785] ΣΙΟΥΤΗΣ Σ., συνέντευξη, β΄ τόμος, σελ. 68.
[786] ΝΑΟΣ Ι., συνέντευξη, β΄ τόμος, σελ. 21.
[787] ΤΖΙΒΙΣΚΟΣ., συνέντευξη, β΄ τόμος, σελ. 60.
[788] ΠΑΝΤΑΖΕΛΟΣ Γ., όπ. π.

προωθούσε πράγματι τη συμμαχία με τη μικρομεσαία βιοτεχνία και θα γίνεται κατανοητό με αυτό τον τρόπο, ποιος είναι ο κοινός μας αντίπαλος, το μεγάλο κεφάλαιο».[789]

2. Παρά τις επιμέρους κριτικές παρατηρήσεις, η δημιουργία του ΑΣΔΑ, προσέφερε σημαντική βοήθεια στην αποσαφήνιση του χαρακτήρα της Δυτικής Αττικής και στην ανάγκη δημιουργίας ενός ενδιάμεσου υπερτοπικού φορέα, που ανεξάρτητα από τις κεντρικές κατευθύνσεις, θα μπορεί να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και να συντονίζει συγκεκριμένες αναπτυξιακές προσπάθειες. Μια τέτοια προσπάθεια, όμως, δε θα μπορεί να επιφέρει τα μέγιστα αποτελέσματα, όταν δεν τίθεται σε συγκεκριμένες βάσεις η ανάγκη αντιμετώπισης του **αναλφαβητισμού** και του **κοινωνικού αποκλεισμού** που αντιμετωπίζουν συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες της περιοχής, αν και γενικά αναγνωρίζεται ότι θεωρούνται ως προαπαιτούμενα για μια τέτοια προσπάθεια. Ο μονομερής προσανατολισμός στα προβλήματα αναβάθμισης και ανάπτυξης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ) και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ελλοχεύει τον κίνδυνο να μετατραπεί ο ΑΣΔΑ αποκλειστικά σε φορέα υλοποίησης ευρωπαϊκών και μόνο προγραμμάτων και να συνδέει τη λειτουργία του μόνο με τη δυνατότητα χρηματοδότησης αυτών των προγραμμάτων. Αντίθετα κρίνεται επιβεβλημένη η συνεργασία σε προβλήματα όπως αυτά του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς σ' αυτόν τον τομέα δεν επιτυγχάνεται ούτε κατ' ελάχιστο μεταξύ των Δήμων που απαρτίζουν τον ΑΣΔΑ. Στην κατεύθυνση αυτή προτείνεται πρώτα απ' όλα η χαρτογράφηση του αναλφάβητου πληθυσμού στη Δ. Αθήνα ανά ηλικιακή κατηγορία και φύλο, χρησιμοποιώντας τόσο τα διαθέσιμα στοιχεία (πχ ΕΣΥΕ) όσο και αυτοχρηματοδοτούμενες έρευνες. Έπειτα ο ΑΣΔΑ, που διαθέτει ανεξάρτητη οργανωτική δομή, ικανά και εκπαιδευμένα στελέχη και ικανότητα σχεδιασμού και χρηματοδότησης προγραμμάτων, θα πρέπει να πρωτοστατήσει στην κατάστρωση ενός σχεδίου προγράμματος για την καταπολέμηση του οργανικού και λειτουργικού αναλφαβητισμού συνολικά στη Δ. Αττική. Στην κατεύθυνση αυτή θα μπορούσε να αναδείξει το αναπτυξιακό πρόβλημα της περιοχής και ως πρόβλημα εκπαίδευσης του πληθυσμού στις νέες τεχνολογικές απαιτήσεις της εποχής και στη βάση αυτή να πιέσει την κεντρική εξουσία για την από κοινού επεξεργασία ενός σχεδίου δράσης για τον εξορθολογισμό και τη στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και γενικότερα της παραγωγικής βάσης της περιοχής.

[789] ΘΕΟΔΩΡΟΥ Γ., συνέντευξη, β΄ τόμος, σελ. 96.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

10.1. Εισαγωγικά

Το οργανωμένο συνδικαλιστικό κίνημα στο χώρο των Δήμων και Κοινοτήτων εμφανίζεται το 1950, οπότε και ιδρύεται η Ομοσπονδία Δημοτικών Υπαλλήλων Ελλάδος (Ο.Δ.Υ.Ε.). Μέχρι τότε λειτουργούσαν επιμέρους Σύλλογοι σε μεγάλους Δήμους της χώρας, χωρίς όμως να έχουμε σημαντικά στοιχεία για τη δράση τους. Το 1935 με την 20ή Συντακτική Πράξη της 6ης Μαΐου, διαλύονται όλες οι συνδικαλιστικές δημοσιοϋπαλληλικές οργανώσεις, μέτρο το οποίο η δικτατορία του Μεταξά επεκτείνει σε όλες τις οργανώσεις της χώρας. Όταν το 1945 με το άρθρο 1 της Συμφωνίας της Βάρκιζας αποκαθιστώνται οι συνδικαλιστικές ελευθερίες, δημιουργείται η ΑΔΕΔΥ, γεγονός που παίζει αποφασιστικό ρόλο στην δημιουργία Οργάνωσης στο χώρο των εργαζομένων στους Δήμους. Έτσι, επανεργοποιούνται τα διαλυθέντα σωματεία των Δήμων και υποβοηθείται η ίδρυση νέων, όπως η Ομοσπονδία Δημοτικών Υπαλλήλων Ελλάδος (Ο.Δ.Υ.Ε.). Επίσης, την ίδια περίοδο (1950) οι **κοινοτικοί γραμματείς**, που αποτελούσαν τα πλέον **εγγράμματα τμήματα** της υπαίθρου, μετά τη δημιουργία επιμέρους Συλλόγων ιδρύουν την Πανελλήνια Ομοσπονδία Κοινοτικών Υπαλλήλων (Π.Ο.Κ.Υ.). Το 1957, οπότε δημιουργείται η ανάγκη πρόσληψης προσωπικού με σχέση εργασίας Ιδιωτικού Δικαίου, δημιουργείται η αντίστοιχη Ομοσπονδία Υπαλλήλων Ιδιωτικού Δικαίου ως Ν.Π.Δ.Δ. και ο Ο.Τ.Α. που μετέπειτα μετονομάζεται σε Πανελλήνια Ομοσπονδία Προσωπικού Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Π.Ο.Π.-Ο.Τ.Α.). Με αυτήν την τριπλή συνδικαλιστική έκφραση λειτουργεί το συνδικαλιστικό κίνημα στο χώρο της Τ.Α. μέχρι τη μεταπολίτευση και με κύριο αίτημα τη μονιμοποίηση των εργαζομένων με σχέση εργασίας Ιδιωτικού Δικαίου.

Ο χώρος των εργαζομένων στους Δήμους και στις Κοινότητες παρουσιάζει αρκετές ιδιομορφίες σε σχέση με το είδος απασχόλησης και το εκπαιδευτικό επίπεδο των εργαζομένων. Μία από αυτές τις ιδιαιτερότητες σχετίζεται με την προσπάθεια των **αποφοίτων των ΑΕΙ** να πετύχουν ανεξάρτητη συνδικαλιστική οργάνωση, ειδικό μισθολόγιο και ειδικές εργασιακές σχέσεις σε σχέση με τους υπόλοιπους εργαζομένους που υπηρετούν στους Δήμους. Οι προσπάθειες αυτές ξεκίνησαν από την περίοδο της μεταπολίτευσης όπου και δημιουργήθηκαν σε πολλούς από τους Δήμους της χώρας τοπικοί «Σύλλογοι Πτυχιούχων Ανώτατων Σχολών» που με τη σειρά τους δημιούργησαν την ανεξάρτητη συνδικαλιστική οργάνωση «Σύνδεσμος Επιστημονικού Προσωπικού Δήμων Ελλάδος (Σ.Ε.Π.Δ.Ε.) που αργότερα μετατρέπεται σε «Ομοσπονδία Επιστημονικού Προσωπικού Τοπικής Αυτοδιοίκησης» (Ο.Ε.Π.Τ.Α.). Λίγο αργότερα και συγκεκριμένα το 1980, ένας σημαντικός αριθμός κοινοτικών υπαλλήλων διασπάται από την υπάρχουσα Πανελλήνια Ομοσπονδία Κοινοτικών Υπαλλήλων, την Π.Ο.Κ.Υ. και δημιουργούν την Ο.Κ.Υ.Ε. με βάση τις διαβαθμισμένες κοινότητες της χώρας. Παρά τη διάσπαση στο χώρο των Δημοσίων Υπαλλήλων που γίνεται την ίδια περίοδο, οι δυο Οργανώσεις (ΟΔΥΕ και ΟΠΤΑ) αναγκάζονται μπροστά στα οξυμένα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι στους Δήμους, να βρουν σημεία επικοινωνίας και να αναπτύξουν ένα πλαίσιο συνεργασίας, αναδεικνύοντας και προβάλλοντας ιδιαίτερα το αίτημα για εξομοίωση των Δημοτικών με τους άλλους Δημόσιους Υπαλλήλους.[790]

Από το 1985, η Πανελλήνια Ομοσπονδία Εργαζομένων στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης μετασχηματίσθηκε σε ΠΟΕ- ΟΤΑ και όπως τονίζεται στην ιδρυτική διακήρυξη, κύριος στόχος αποτελεί η προσπάθεια όλων των εργαζομένων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση να οργανωθούν σε μια ενιαία δευτεροβάθμια συνδικαλιστική οργάνωση με στόχο την αποτελεσματικότερη παρέμβαση και επίλυση των σοβαρών προβλημάτων του χώρου. Σήμερα η

[790] Τα στοιχεία προέρχονται από την ιστοσελίδα της ΠΟΕ- ΟΤΑ www.poeota.gr/left.html.

ΠΟΕ-ΟΤΑ καλύπτει το σύνολο, σχεδόν, των εργαζομένων στην Πρωτοβάθμια Τοπική Αυτοδιοίκηση της χώρας ανεξάρτητα ειδικότητας, κατηγορίας επαγγελματικής απασχόλησης και εκπαιδευτικού επιπέδου. Υπηρεσιακά ο χώρος των εργαζομένων εποπτεύεται από το Υπουργείο Εσωτερικών, ενώ συνδικαλιστικά, τα πρωτοβάθμια σωματεία συγκροτούν τη δευτεροβάθμια ΠΟΕ- ΟΤΑ και τριτοβάθμια εντάσσονται στην ΑΔΕΔΥ. Η ΠΟΕ-ΟΤΑ καθοδηγείται από 7μελή Εκτελεστική Επιτροπή, 25μελές Γενικό Συμβούλιο και 5μελή Ελεγκτική Επιτροπή. Διαθέτει μια αξιόλογη οργανωτική δομή, αυξημένη οργανωτική πυκνότητα, ενώ εκδίδει **περιοδικό** και μηνιαία **εφημερίδα**, το «Βήμα Εργαζομένων της Αυτοδιοίκησης».[791]
Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης των εργαζομένων στους Δήμους και στις Κοινότητες της χώρας καθώς και σε όλα τα Ιδρύματα και τους Οργανισμούς που σχετίζονται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, αυτό παρουσιάζεται ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΣΕ ΟΤΑ ΑΝΑ ΣΧΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Κατηγορία Εργαζομένων	Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση	Τεχνολογική Εκπαίδευση	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	Υποχρεωτική Εκπαίδευση	ΣΥΝΟΛΟ
Δημοσίου Δικαίου	5.795	4.712	25.388	14.954	50.849 (77,64%)
Ιδιωτικού Δικαίου Αορίστου Χρόνου	178	175	982	2.427	3.762 (5,74%)
Εργαζόμενοι ειδικών θέσεων	347	37	145	5	534 (0,82%)
Έκτακτο Προσωπικό	991	486	2.807	6.066	10.350 (15,80%)
ΣΥΝΟΛΟ	7.311 (11,16%)	5.410 (8,26%)	29.322 (44,77%)	23.452 (35,81%)	65.495

ΠΗΓΗ: Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Δεκέμβριος 2002

Με βάση τον παραπάνω πίνακα διαφαίνονται τα εξής: α)Οι απόφοιτοι της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης ανέρχονται σε 23.452 εργαζόμενους που αποτελούν το 35,81% επί του συνόλου και τη δεύτερη σε σειρά πληθυσμιακή κατηγορία μετά τους αποφοίτους της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Με βάση την εσωτερική κατανομή της κατηγορίας αυτής και σε σχέση με το είδος της σύμβασης με την οποία απασχολούνται, διαφαίνεται ότι οι εργαζόμενοι της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης αποτελούν μόλις το 29,4% των μόνιμων υπαλλήλων (Δημοσίου Δικαίου) σε αντίθεση με το 64,5% του Αορίστου Χρόνου και το 58,6% του Έκτακτου Προσωπικού. β) Οι εργαζόμενοι της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης αποτελούν το 44,77% επί του συνόλου (29.322) και είναι η πολυπληθέστερη ομάδα εργαζομένων. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση παρατηρείται στους εργαζόμενους με σχέση Δημοσίου Δικαίου και ακολουθούν σε ίσα, σχεδόν, ποσοστά οι υπόλοιπες κατηγορίες: του Αορίστου Χρόνου (26,1%), των Ειδικών Θέσεων (27,15%) και του Έκτακτου Προσωπικού (27,1%). γ) Η κατηγορία της Τεχνολογικής Εκπαίδευσης παρουσιάζει την πιο μικρή εκπροσώπηση τόσο στο σύνολο των εργαζομένων (5.410 και 8,26%), όσο και σε σχέση με τον τύπο εργασίας και σε όλες τις περιπτώσεις βρίσκονται κάτω από το 10%. δ) Η κατηγορία της Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης είναι η πληθυσμιακά τρίτη κατηγορία εργαζομένων με 7.311 και ποσοστό 11,16%. Η μεγαλύτερη εκπροσώπηση παρατηρείται στους Εργαζόμενους Ειδικών Θέσεων με 65%, ενώ στις άλλες περιπτώσεις κυμαίνεται κάτω του 10%. Γενικότερα και όσον αφορά τη σχέση εργασίας, το 77,64% (50.849) των εργαζομένων στους Δήμους, Ιδρύματα και

[791]Οι κυριότερες δημοσιεύσεις της ΠΟΕ-ΟΤΑ αναφέρονται σε ειδικά κλαδικά θέματα: «Συλλογικές Διαπραγματεύσεις» (1991), «Συλλογική Σύμβαση ΠΟΕ-ΟΤΑ» (1991), «Ο νέος Συνταξιοδοτικός Νόμος» (1991), «ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΑ: Οι σύγχρονες αντιλήψεις στην υπηρεσία Δημοτών και Εργαζομένων» (1992), «Επιτροπές Υγιεινής και Ασφάλειας (1997)», «Η λειτουργία των Δήμων και Κοινοτήτων», «Κωδικοποιημένη συλλογή Νομοθεσίας για την κατάσταση του μόνιμου προσωπικού των Ο.Τ.Α.», «Συμβούλια Περιοχής», «Νόμος 2503/02: Για τη μονιμοποίηση των Υπαλλήλων Αορίστου Χρόνου», «Οδηγός για την Υγιεινή και Ασφάλεια των Εργαζομένων στη διαχείριση απορριμμάτων».

Συνδέσμους είναι μόνιμοι, οι εργαζόμενοι με σχέση εργασίας Ιδιωτικού Δικαίου Αορίστου Χρόνου αποτελούν το 5,74% (3.762), ενώ οι έκτακτοι το 15,8% (10.350). Οι έκτακτοι απασχολούνται κατά κύριο λόγο σε εποχικές ανάγκες (33,99%) και στις ανταποδοτικές υπηρεσίες (25,33%).[792]

10.2. Σωματείο Εργαζομένων Δήμου Περιστερίου

Στο Δήμο Περιστερίου για το 2002 και σύμφωνα με τα στοιχεία της Διεύθυνσης Διοικητικού Προσωπικού, υπήρχαν οι ακόλουθες κατηγορίες εργαζομένων κατά κλάδο, φύλλο και τύπο εκπαίδευσης:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΜΟΝΙΜΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΙΟΥΝΙΟΣ 2002

	Υποχρεωτική Εκπαίδευση	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	ΤΕΙ	ΑΕΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΝΔΡΕΣ	283	115	23	40	461
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	30	73	11	18	132
ΣΥΝΟΛΟ	313	188	34	58	593

ΠΗΓΗ: Διεύθυνση Διοικητικών Υπηρεσιών, Τμήμα Προσωπικού.

Όπως φαίνεται κι από τον πίνακα 2, σε σύνολο 593 μονίμων εργαζομένων τα ποσοστά ανά τύπο εκπαίδευσης και φύλο κατανέμονται ως εξής: Η πλειοψηφία των εργαζομένων είναι συγκεντρωμένη στους αποφοίτους της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης που ανέρχονται σε 313 και ποσοστό 52,8%. Οι απόφοιτοι της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ανέρχονται σε 188 και ποσοστό 31,7%, των ΤΕΙ σε 34 και 5,7% και των ΑΕΙ σε 58 και 9,8%. Εάν τώρα γίνει ο διαχωρισμός με βάση το φύλο, οι Άντρες αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία των εργαζομένων αφού ανέρχονται σε 461 και αποτελούν το 77,7% του συνόλου των εργαζομένων, ενώ οι Γυναίκες σε 132 και 22,3%. Η αναλογία δηλαδή είναι 1 Γυναίκα προς 4 Άντρες. Όταν όμως η κατανομή στο φύλο γίνεται ανά κατηγορία εκπαίδευσης, τότε διαφαίνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος των εργαζομένων συγκεντρώνεται στους αποφοίτους της Υ.Ε. όπου οι 283 Άντρες αποτελούν το 47,7% επί του συνόλου των εργαζομένων, ενώ είναι σε ποσοστό 90% στο εσωτερικό της ίδιας κατηγορίας. Αντίστοιχα για τις 30 Γυναίκες, το ποσοστό επί του συνόλου είναι μόλις το 5% και στο εσωτερικό της Υ.Ε. 9,6%. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εσωτερική διάρθρωση κάθε μιας από τις παραπάνω κατηγορίες:

Για την κατηγορία της **Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης** πρέπει να σημειώσουμε, ότι δεν αποτελείται κατ' ανάγκη από αποφοίτους που έχουν τελειώσει σχολείο που αντιστοιχεί σε εννέα χρόνια βασικών σπουδών και που αντιστοιχεί με τίτλο σπουδών του σημερινού τριτάξιου Γυμνασίου. Ο κύριος όγκος των εργαζομένων είναι απόφοιτοι του Δημοτικού Σχολείου. Τα χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα αυτής της κατηγορίας, τόσο για τους Άντρες όσο και για τις Γυναίκες, αντιστοιχούν και στο είδος της απασχόλησης που έχουν στο Δήμο. Απασχολούνται κατά κύριο λόγο ως εργάτες στην αποκομιδή των απορριμμάτων, ως εργάτες γενικών καθηκόντων, στην φροντίδα των κήπων, φυλάκων κτηρίων και παιδικών χαρών, ως επιστάτες, νεωκόροι, ενώ όσοι έχουν δίπλωμα Δ΄ κατηγορίας, ως οδηγοί. Στην κατηγορία αυτή, η εκπαίδευση πάνω στα εργασιακά καθήκοντα δεν έχει γίνει με συστηματικό τρόπο στο εσωτερικό του Δήμου. Οι περισσότεροι εργαζόμενοι, πριν ενταχθούν στο εργατικό δυναμικό του Δήμου απασχολούνταν στο δευτερογενή τομέα και ειδικά οι Άντρες είχαν συστηματική απασχόληση στο χώρο των κατασκευών (οικοδόμοι) ή ως ανειδίκευτοι εργάτες στις επιχειρήσεις κλωστοϋφαντουργίας και δέρματος. Οι Γυναίκες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης κατά κανόνα δεν είχαν εργασιακή εμπειρία ή απασχολούνταν ευκαιριακά ως βρεφοκόμοι, καθαρίστριες σπιτιών κ.λ.π.

[792] Ένα επιπρόσθετο ενδιαφέρον στοιχείο που προκύπτει από τα στοιχεία της Ελληνικής Εταιρείας Τοπικής Αυτοδιοίκησης σχετίζεται με το φύλο: Οι Γυναίκες καταλαμβάνουν σε ποσοστό 53,59% θέσεις προϊσταμένων, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους Άντρες είναι 46,41%.

Στην κατηγορία «**Απόφοιτοι της Δ.Ε**» το εκπαιδευτικό επίπεδο αντιστοιχεί σε 12ετή φοίτηση δηλαδή σε τίτλο σπουδών Λυκείου ή ισοδύναμης δευτεροβάθμιας Τεχνικής ή Επαγγελματικής Σχολής. Οι Άντρες ανέρχονται σε 115 και αποτελούν το 19,4% επί του συνόλου και 61,2% στο εσωτερικό της κατηγορίας. Αντίστοιχα οι Γυναίκες ανέρχονται σε 73 και 12,3% και 38,2%. Κατά κύριο λόγο οι υπάλληλοι στη κατηγορία αυτή απασχολούνται στις διοικητικές υπηρεσίες του Δήμου, ως επιστάτες τομέων (Καθαριότητας, Πρασίνου), Οδηγοί, Τεχνίτες, Τηλεφωνητές, Ηλεκτρολόγων, Μηχανοτεχνιτών Αυτοκινήτων, Ειδικής Υπηρεσίας και ως εξειδικευμένοι εργάτες στο χειρισμό Μεσαίων και Βαρέων τύπου Μηχανημάτων Έργου. Παρατηρείται, επίσης, ένας μικρός αριθμός εργαζομένων από την κατηγορία αυτή να απασχολείται σε τομείς που κατά βάση απαιτούνται εκπαιδευτικά προσόντα που αντιστοιχούν σε φοίτηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, κυρίως στη μηχανογραφική και διοικητική υπηρεσία του Δήμου. Κατά κανόνα, οι εργαζόμενοι της ΔΕ έχουν εξειδικευτεί στον εργασιακό χώρο που απασχολούνται είτε πριν την είσοδό τους στον Δήμο, κυρίως στις Τεχνικές –Παραγωγικές Σχολές, είτε με μετεκπαίδευση στο εσωτερικό του Δήμου. Το είδος της εργασίας προβλέπει ένα περισσότερο τεχνοκρατικό-διοικητικό χαρακτήρα και ως υποκατηγορία αποτελούν αυτό που θα μπορούσαμε να πούμε, τα «μεσαία» στελέχη του Δήμου.

Οι απόφοιτοι της κατηγορίας «**ΤΕΙ**» και «**ΑΕΙ**», κατέχουν τις νευραλγικές θέσεις της διοίκησης και αποτελούν τα ανώτερα τεχνοκρατικά στελέχη του Δήμου. Το μεγαλύτερο μέρος τους απασχολείται στις διοικητικές υπηρεσίες του Δήμου και οι υπόλοιποι κατανέμονται στις υπηρεσίες πολεοδομικού σχεδιασμού και ανάπτυξης του αστικού και περιβαλλοντικού χώρου. Πιο συγκεκριμένα οι απόφοιτοι των «ΤΕΙ» απασχολούνται στους τομείς του Διοικητικού Λογιστικού, Πληροφορικής, Τεχνολόγων Πολιτικών Μηχανικών- Τοπογράφων- Γεωπόνων, ενώ οι απόφοιτοι «ΑΕΙ» στους τομείς του Διοικητικού, Πληροφορικής, Πολιτικών Μηχανικών, Ηλεκτρολόγων Μηχανικών, Τοπογράφων, Χημικών Μηχανικών, Γεωλόγων, Ιατρών και Γεωπόνων. Όσον αφορά τη συμμετοχή με βάση το φύλο, η συμμετοχή των Γυναικών είναι αυξημένη σε σχέση με τις κατηγορίες της ΔΕ και κυρίως της ΥΕ. Η σχέση είναι μία Γυναίκα ανά τρεις Άντρες, τόσο για την κατηγορία των ΤΕΙ (11 από 34 εργαζόμενους) όσο και για τα ΑΕΙ (18 από τους 58).

Με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις διαφαίνεται ότι ο χώρος των μόνιμων εργαζομένων του Δήμου κυριαρχείται από Άντρες, οι οποίοι είναι συγκεντρωμένοι σε μεγάλα ποσοστά στην κατηγορία των υποεκπαιδευμένων. Η συμμετοχή των Γυναικών υπολείπεται με αυτή των Αντρών και προοδευτικά αυξάνεται στις δυο άλλες κατηγορίες εκπαίδευσης. Για να μπορέσουμε να εξάγουμε, όμως, μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα σε σχέση με το προφίλ του Εργαζόμενου στο Δήμο Περιστερίου πρέπει να συσχετίσουμε τις παραπάνω παραμέτρους με τη σύνθεση του μη μόνιμου προσωπικού (εργαζόμενοι αορίστου χρόνου- ιδιωτικού δικαίου κλπ.)

Μη μόνιμο προσωπικό

Το μη μόνιμο προσωπικό που εργάζεται στις υπηρεσίες του Δήμου Περιστερίου με σύμβαση αορίστου χρόνου και καλύπτει πάγιες και διαρκείς ανάγκες ανέρχεται σε 125 άτομα και καταμερίζονται, όσον αφορά το φύλο και το είδος απασχόλησης, ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
Εργάτες Καθαριότητας	37	3	40
Εργάτες Κήπων	20	3	23
Φύλακες	6		6
Χειριστές Μηχανημάτων	1	1	2
Τεχνίτες	36		36
Οδηγοί	12		12
Διοικητικοί	3	1	4
Ιεροψάλτες	2		2
Σύνολο	117	8	125

ΠΗΓΗ: Διεύθυνση Διοικητικών Υπηρεσιών, Τμήμα Προσωπικού, Ιούνιος 2002

Με βάση τον πίνακα 2 διαφαίνεται ότι ο κύριος όγκος αποτελείται από Άντρες, οι οποίοι απασχολούνται, στο μεγαλύτερο μέρος τους ως εργάτες στην Καθαριότητα και ως Τεχνίτες (73 Άντρες που αποτελούν το 58,4% επί του συνόλου και το 62,4% στο εσωτερικό της κατηγορίας). Οι υπόλοιποι 44 Άντρες κατανέμονται στους τομείς της Φροντίδας Κήπων (20 και 16%), Οδηγοί (12 και 9,6%) και σε άλλες υπηρεσίες (12 και 0,96%). Αντίθετα, οι Γυναίκες δε φαίνεται να προτιμώνται στις προσλήψεις αυτές και ανέρχονται μόλις σε 8 που αποτελούν το 6,4% επί του συνόλου. Αναφορικά με τον τύπο εκπαίδευσης δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία. Υποθετικά και μόνο μπορούμε να σημειώσουμε ότι είναι απόφοιτοι Λυκείου, αφού με βάση την ισχύουσα νομοθεσία, έχουν δικαίωμα υποβολής αίτησης για κάλυψη μιας θέσης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, μόνο όσοι είναι κάτοχοι απολυτηρίου Λυκείου. Κατ' αυτόν τον τρόπο **αποκλείεται** από την περιστασιακή εργασία ο **υποεκπαιδευμένος πληθυσμός**, ακόμη και σε τομείς που παραδοσιακά έβρισκαν απασχόληση (αποκομιδή σκουπιδιών, εργάτες γενικών καθηκόντων κλπ).

Αξίζει, επίσης, να σημειωθούν δυο επιπρόσθετες παρατηρήσεις: Αφενός, ο συνολικός αριθμός των απασχολουμένων στο Δήμο Περιστερίου αυξομειώνεται ανάλογα με τις πολιτικές προσλήψεων που ακολουθούνται από το Υπουργείο Εσωτερικών και το Δήμο Περιστερίου για την κάλυψη των οργανικών θέσεων με μόνιμο ή μη μόνιμο προσωπικό. Οι προσλήψεις αυτές εξαρτώνται τόσο από τις εποχιακές ανάγκες που δημιουργούνται με την εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων (πχ. πρόγραμμα «βοήθεια στο σπίτι», «σχολικοί φύλακες»), όσο και με έκτακτες (πχ. σεισμός 1999). Οι συμβασιούχοι εργαζόμενοι κατά κύριο λόγο προέρχονται από διάφορα προγράμματα που υλοποιούνται σε συνεργασία με το κεντρικό κράτος (πχ. Τοπικό Σύμφωνο Απασχόλησης, Κοινοτικά Προγράμματα Απασχόλησης STAGE 1, 2, 3) ή από προγράμματα που αναπτύσσονται στις Δημοτικές ή Διαδημοτικές Επιχειρήσεις (ΟΚΑΔΗΠ, ΑΝΑΝΕΠΕΡ, Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών, ΑΣΔΑ κλπ). Γεγονός είναι ότι η παραπάνω κατηγορία εργαζομένων βρίσκεται σε καθεστώς ιδιότυπης πολιτικής ομηρίας καθώς οι θέσεις εργασίας που καλύπτουν είναι επισφαλείς, δεν υπάρχει ξεκάθαρο πλαίσιο συνεργασίας για τις εργασιακές σχέσεις ανάμεσα στους εμπλεκόμενους φορείς,[793] ενώ σε πολλές περιπτώσεις δεν τους καταβάλλονται τα δεδουλευμένα ή απασχολούνται σε τομείς που δε σχετίζονται με την αιτιολογία της πρόσληψης.[794] Παράλληλα δεν αναγνωρίζονται από τα όργανα της ΠΟΕ-ΟΤΑ ως ισότιμα μέλη και **αποκλείονται** από τη συνδικαλιστική δράση και την εκπροσώπηση από τα δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια συνδικαλιστικά όργανα.[795] Αφετέρου, ο συνολικός αριθμός των πάγιων και διαρκών αναγκών δεν καλύπτονται από τις παραπάνω προσλήψεις των συμβασιούχων εργαζόμενων ή από το διαγωνισμό του ΑΣΕΠ (μόνιμοι εργατοϋπάλληλοι). Όπως προκύπτει από τον πίνακα 4 προβλέπονται 960 οργανικές θέσεις, οι οποίες είναι καλυμμένες από μόνιμο προσωπικό, μόνο κατά 58,9%. Ένα μέρος από το υπόλοιπο 41% καλύπτεται από εργαζόμενους αορίστου χρόνου ή με ειδικές συμβάσεις έργου και που όπως είδαμε δεν ξεπερνούν τους 125. Σε κάθε όμως περίπτωση, δεν καλύπτουν τις πάγιες και διαρκείς ανάγκες των 960 οργανικών θέσεων που προβλέπονται:

---

[793] Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των εργαζόμενων της «Δημοτικής Αναπτυξιακής Τεχνικής Επιχείρησης Περιστερίου» (ΔΑ.ΤΕ.Π.) για το πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι». Οι εργαζόμενοι (κοινωνικοί λειτουργοί, νοσηλευτές και οικογενειακοί βοηθοί) ασφαλίστηκαν στο ΤΕΒΕ και όχι στο ΙΚΑ όπως θα έπρεπε με αποτέλεσμα μετά τις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές του 2002 να επιβληθεί πρόστιμο 282.000 ΕΥΡΩ στο Δήμο από το Ι.Κ.Α. (βλ. εφημ. ΠΡΩΤΗ, 6-3-2003).

[794] Εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, *Απλήρωτοι τρεις μήνες στο Περιστέρι*, 26-9-2003. «Οι εργαζόμενοι των Τοπικών Συμφώνων Απασχόλησης προχώρησαν σε κατάληψη του γκαράζ του Δήμου Περιστερίου διεκδικώντας την καταβολή των δεδουλευμένων και τη διατήρηση της απασχόλησης».

[795] Βλ. συνέδριο της ΠΟΕ- ΟΤΑ, Μάιος 2002, όπου απορρίφθηκε το αίτημα των συμβασιούχων να αναγνωριστούν ως ισότιμα μέλη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΕΙΔΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΙΟΥΝΙΟΣ 2002

	Οργανικές Θέσεις	Υπηρετούν		
		ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
ΠΕ 1 Διοικητικού	30	9	11	20
ΠΕ 11 Πληροφορικής	3	2		2
ΠΕ 3 Πολιτικών Μηχανικών	7	4		4
ΠΕ 4 Αρχιτεκτόνων Μηχανικών	11	9	1	10
ΠΕ 5 Ηλεκτρολόγων Μηχανικών	7	3	2	5
ΠΕ 6 Τοπογράφων	7	4	2	6
ΠΕ 7 Χημικών Μηχανικών	2		1	1
ΠΕ 30 Γεωλόγων	1	1		1
ΠΕ 15 Ιατρών	2	1		1
ΠΕ 9 Γεωπόνων	5	2	2	4
ΤΕ 17 Διοικητικού Λογιστικού	15	4	2	6
ΤΕ Πληροφορικής	3	1	1	2
ΤΕ Τεχνολόγων Πολιτικών Μηχανικών	7	3	4	7
ΤΕ Τεχνολόγων Μηχανολόγων	7	4		4
ΤΕ Τεχνολόγων Τοπογράφων	7	2	1	3
ΤΕ Τεχνολόγων Γεωπόνων	10	4	3	7
ΔΕ 1 Διοικητικού	78	21	41	62
ΔΕ 38 Χειριστών Η/Υ	20	5	15	20
ΔΕ 5 Δομικών Έργων	5	3	1	4
ΔΕ 6 Σχεδιαστών	5	2	1	3
ΔΕ 2 Εποπτών Καθαριότητας	8	7	1	8
ΔΕ 28 Χειριστών Μηχανημάτων	21	13		13
ΔΕ 29 Οδηγών	79	59		59
ΔΕ 30 Τεχνιτών	79	73		73
ΔΕ 14 (χωρίς ορισμό)	3		1	1
ΔΕ 15 (χωρίς ορισμό)	4	1	2	3
ΔΕ 3 Τηλεφωνητών	3		1	1
ΔΕ 23 Ειδικής Υπηρεσίας	30	9	1	10
ΔΕ 24 Ηλεκτρολόγων	12	11		11
ΔΕ 26 Μηχανοτεχνιτών Αυτοκινήτων	15	9		9
ΔΕ 27 Μηχανοτεχνιτών Αυτοκινήτων	7	3		3
ΔΕ 35 Δενδροανθηκηπουρών	51	48	3	51
ΥΕ 16 Εργάτες Καθαριότητας	208	87	26	113
ΥΕ 16 Εργατών Νεκροταφείου	12	3		3
ΥΕ 16 Φυλάκων Κτηρίων	36	8		8
ΥΕ 16 Εργατών Κήπων	105	3	2	5
ΥΕ16 Φυλάκων Παιδικών Χαρών	30	8	5	13
ΥΕ 2 Επιστατών	8	7		7
ΥΕ 11 Νεωκόρων	2	1		1
ΥΕ 16 Εργατών γενικών .καθηκόντων	15	1		1
ΣΥΝΟΛΟ	960	435	130	565

ΠΗΓΗ: Διεύθυνση Διοικητικών Υπηρεσιών, Τμήμα Προσωπικού, αποδελτίωση στοιχείων[796]

Με βάση τον πίνακα 4 μπορούμε να κάνουμε την εξής παρατήρηση: Το σύνολο των μόνιμων υπαλλήλων είναι κατανεμημένο σε τομείς που σχετίζονται με την καθεαυτή στήριξη του διοικητικού μηχανισμού του Δήμου Περιστερίου. Αντίθετα δεν παρουσιάζονται στον παραπάνω πίνακα ειδικότητες σε οργανικές θέσεις που θα στηρίξουν το κοινωνικό έργο του Δήμου Περιστερίου, όπως αυτό εκφράστηκε το διάστημα ανάμεσα στο 2000 και 2003, κυρίως με τη λειτουργία του «Οργανισμού Κοινωνικής Αλληλεγγύης», των βρεφονηπιακών σταθμών και των

[796] Η διαφορά των 28 μόνιμων υπαλλήλων που προκύπτει από τους πίνακες 2 και 4 οφείλεται στις συχνές αποσπάσεις σε άλλους Οργανισμούς Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την επάνδρωση νέων προγραμμάτων και θεσμών.

Κέντρων Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων.[797] Έτσι, το εξειδικευμένο προσωπικό που επανδρώνει τους οργανισμούς αυτούς (κοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι, κοινωνικού λειτουργοί, νηπιαγωγοί, νοσοκόμοι) απασχολούνται αποκλειστικά με συμβάσεις ορισμένου έργου, γεγονός που δημιουργεί αρκετά προβλήματα στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και στη συνέχιση του κοινωνικού έργου του Δήμου Περιστερίου.

10.3. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού

Στην κατηγορία «Εργαζόμενοι του Δήμου Περιστερίου» δεν φαίνεται να παρουσιάζονται σοβαρά προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού για τα τμήματα των υποεκπαιδευμένων και αναλφάβητων τμημάτων που κατέχουν οργανική θέση. Παρόλο που η μεγάλη πλειοψηφία των εργαζομένων δεν έχει ολοκληρώσει την Υποχρεωτική Εκπαίδευση (απόφοιτοι Δημοτικού ή μερικές τάξεις Γυμνασίου) και θα μπορούσε κάποιος να υποθέσει ότι παρουσιάζονται σοβαρά προβλήματα λειτουργικού, κυρίως, αναλφαβητισμού, η εκπαιδευτική αυτή μειονεξία δε φαίνεται να θέτει σοβαρά προβλήματα ένταξης στο κοινωνικό και εργασιακό περιβάλλον. Η μονιμότητα της εργασίας και η σταθερή εξασφάλιση οικονομικών απολαβών (παρόλο που το ύψος του μισθού κινείται κοντά στα όρια της σχετικής φτώχειας) και το σαφές δίκτυο υπεράσπισης των δικαιωμάτων τους από το Σωματείο Εργαζομένων και την ΠΟΕ-ΟΤΑ, φαίνεται να εξουδετερώνει κάθε μορφή εμφάνισης του κοινωνικού αποκλεισμού. Στο μόνο σημείο που διαφαίνεται να παρατηρείται μια τάση **αποκλεισμού** της κατηγορίας αυτής σχετίζεται με το βαθμό συμμετοχής στα συνδικαλιστικά όργανα του Συλλόγου Εργαζομένων (που υπερεκπροσωπούνται από τους αποφοίτους της Μέσης Εκπαίδευσης) και γενικότερα από το βαθμό ενεργητικής συμμετοχής στα κοινά της τοπικής κοινωνίας. Αντίθετα, η κατηγορία εκείνη που φαίνεται να αντιμετωπίζει αυξημένο κίνδυνο εμφάνισης του **κοινωνικού αποκλεισμού** είναι των «συμβασιούχων» που προέρχονται από τα διάφορα προγράμματα κατάρτισης και βρίσκονται σε διαδικασία πολιτικής ομηρίας για τη διασφάλιση της θέσης εργασίας τους.

Το θέμα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού δεν φαίνεται να απασχολεί τη δράση και τη λειτουργία του Σωματείου Εργαζομένων στο Δήμο Περιστερίου. Η μη ενασχόληση με τέτοιου είδους ζητήματα μπορεί να ερμηνευτεί σε σχέση τόσο με τις κοινωνικοπολιτικές δομές συγκρότησης και ανάπτυξης του Δήμου Περιστερίου, όσο και με τον προσανατολισμό του ως πρωτοβάθμιο σωματείο της ΠΟΕ-ΟΤΑ.

Αναφορικά με την πρώτη περίπτωση θα σημειώναμε ότι σχετίζεται με τον τρόπο συγκρότησης του Δήμου Περιστερίου και στον οποίο, όπως ήδη σημειώσαμε σε προηγούμενα κεφάλαια, υπήρξε συνεχής εκπροσώπηση των δυνάμεων που προέρχονται από την ευρύτερη Αριστερά (ΠΑΣΟΚ και ΚΚΕ). Ο Σύλλογος Εργαζομένων Δήμου Περιστερίου ιδρύθηκε το 1956 και στη δημιουργία του φαίνεται να συνετέλεσαν κι άλλοι παράγοντες εκτός αυτών που προαναφέρθηκαν για τους Δήμους και τις Κοινότητες της χώρας. Ως πιο σημαντικός από αυτούς μπορεί να αναφερθεί το ευνοϊκό κλίμα που υπήρξε μετά από την επικράτηση της παράταξης της «Δημοκρατικής Συνεργασίας» με επικεφαλής τον Αριστείδη Σελίμη (1954) που θα έχει την ευθύνη των δημοτικών πραγμάτων μέχρι τη κήρυξη της δικτατορίας.[798] Για τις επόμενες δεκαετίες οι εργαζόμενοι στο Δήμο Περιστερίου θα αποτελέσουν το μηχανισμό αντίστασης απέναντι στην πολιτική περιθωριοποίησης του Δήμου από το κεντρικό κράτος που θα σημάνει εκτός των άλλων και τη λειτουργία ενός άτυπου μηχανισμού πρόσληψης εργατοϋπαλλήλων που προέρχονται από τους

[797] Ο ΟΚΑΔΗΠ ιδρύθηκε το 1997 με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Περιστερίου και αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου. Η δραστηριότητά του εστιάζεται σε προγράμματα κοινωνικού τουρισμού, θαλάσσια μπάνια, κατασκηνώσεις, μετακίνηση ΑΜΕΑ κλπ. Αντίστοιχα, οι Δημοτικοί Βρεφονηπιακοί Σταθμοί και το ΚΑΠΗ είναι ΝΠΠΔ που διοικούνται από διορισμένα παραταξιακά διοικητικά συμβούλια.

[798] Το αυταρχικό πολιτικό καθεστώς που επέβαλε ο «προσφυγομάχος» δήμαρχος Καστριώτης προπολεμικά αλλά και το ειδικό καθεστώς που επικράτησε αμέσως μετά τη λήξη του β΄ παγκοσμίου πολέμου και του εμφυλίου, δεν επέτρεπε την συνδικαλιστική οργάνωση των εργαζομένων. Όμως, τόσο με τον Α. Σελίμη αρχικά, όσο και με τον Δ. Φωλόπουλο αργότερα, ο Σύλλογος Εργαζομένων του Δήμου χρησιμοποιήθηκε ως μηχανισμός για τη στήριξη των πολιτικών του Δήμου στις εκάστοτε «αναμετρήσεις» του με την κεντρική εξουσία.

κοινωνικά και πολιτικά αποκλεισμένους χώρους. Η πρακτική αυτή αντιστάθμιζε, ως ένα βαθμό, την πολιτική **αποκλεισμού** που εφάρμοζε το «κράτος της Δεξιάς», αναφορικά με την πρόσληψη στον ευρύτερο δημόσιο τομέα των «αριστερών» πολιτών. Τα άτομα που προσελήφθησαν την περίοδο εκείνη (πολλά από αυτά είναι ακόμη «εν ενεργεία»), κατά κανόνα ήταν χαμηλών εκπαιδευτικών προσόντων, αλλά ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις για ένα στοιχειώδες εργατικό δυναμικό που θα απασχολείται κύρια στο χώρο της καθαριότητας, της φροντίδας ελεύθερων χώρων και σε έργα μικρότερης κλίμακας. Σε αντίθετη κατεύθυνση κινήθηκε η πολιτική των προσλήψεων στις δεκαετίες του '90 όπου άρχιζαν να εφαρμόζονται τα λεγόμενα «αντικειμενικά κριτήρια». Η προσπάθεια που έγινε την εποχή εκείνη ήταν να προσληφθεί εργατοϋπαλληλικό προσωπικό αυξημένων εκπαιδευτικών προσόντων (σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου, ως τέτοιο τέθηκε το απολυτήριο του Γυμνασίου αρχικά) για να μπορέσει να στηρίξει τα λεγόμενα «αναπτυξιακά προγράμματα» του Δήμου και του Κεντρικού Κράτους. Παρά τη θέσπιση των αντικειμενικών κριτηρίων, όμως, αναπτύχθηκαν πολιτικές επιλογής των «δικών μας παιδιών» και **αποκλεισμού** των «άλλων», κυρίως μέσω της «ερμηνείας» των αντικειμενικών κριτηρίων. Και στις δυο περιόδους, όμως, διαφαίνεται μια έντονη διαφοροποίηση σε σχέση με το κλασικό πελατειακό σύστημα και την πολιτική ομηρία των πολιτών. Οι «διαμεσολαβήσεις», καθ' όλο αυτό το διάστημα, δεν γινόταν από τους κεντρικούς μηχανισμούς των κομμάτων και ειδικά από τα γραφεία στήριξης των βουλευτών, όπως γινόταν για τη εξεύρεση θέσης εργασίας στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Κι αυτό διότι οι βουλευτές των δυο μεγάλων κομμάτων δεν είχαν προσβάσεις στο μηχανισμό του Δήμου, ανάλογες με αυτές στο Δημόσιο και στον ευρύτερο Δημόσιο Τομέα. Οι «διαμεσολαβήσεις» τέτοιου είδους ξεκίνησαν από παράγοντες της τοπικής κοινωνίας, που δεν ήταν κατ' ανάγκη και διακεκριμένα πολιτικά στελέχη με αποτέλεσμα το «δίχτυ» εξάρτησης, από ένα σημείο και μετά να απλώνεται και σε τμήματα εργαζομένων της «άλλης πλευράς», καθώς οι ισχυροί οικογενειακοί και προσωπικοί δεσμοί που αναπόφευκτα δημιουργήθηκαν όλη την προηγούμενη περίοδο, προσάρμοσαν την παραπάνω πολιτική προσλήψεων με κριτήρια «αντικειμενικότητας». Η εξάρτηση που αναπτύχθηκε ανάμεσα στους τοπικούς παράγοντες και στους εργαζόμενους που προσελήφθησαν μέσω αυτών των «διαβουλεύσεων», δεν άφηνε περιθώρια για την ανάπτυξη άλλου είδους πολιτικών πρόσληψης και διερεύνησης ειδικών κοινωνικών προβλημάτων όπως είναι η φτώχεια και ο αναλφαβητισμός ή ειδικά τοπικολαϊκά προβλήματα. Η κατάληψη μιας θέσης εργασίας στο Δήμο και η σιγουριά που αυτή εξασφάλιζε αναφορικά με την εγγύηση του εισοδήματος και της ιατρικοφαρμακευτικής και ασφαλιστικής κάλυψης, δεν άφηνε περιθώρια για τη διεκδίκηση «μικρότερων» προβλημάτων, όπως αυτό της βελτίωσης των φτωχών εκπαιδευτικών προσόντων των εργαζομένων, τόσο στο εσωτερικό του διοικητικού μηχανισμού του Δήμου, όσο και γενικότερα στην περιστεριώτικη κοινωνία. Οι παραπάνω δομές ανάπτυξης μπορούν να ερμηνεύσουν και το παράδοξο γεγονός της απουσίας συνδικαλιστικού σχήματος που να πρόσκειται στη Νέα Δημοκρατία, καθώς ως αυτοδύναμο πολιτικό σχήμα δεν μπορούσε να επιβιώσει μέσα σε ένα μηχανισμό που πρόσκειται στο μεγαλύτερο μέρος του στο ΠΑΣΟΚ και στο ΚΚΕ.[799]

Σε σχέση με τον προσανατολισμό της δράσης του Σωματείου αυτός κινείται τόσο προς το Υπουργείο Εσωτερικών (Κεντρικό Κράτος) όσο και προς το Δήμο Περιστερίου. Σε κάθε όμως περίπτωση, το κομβικό σημείο αναφοράς σχετίζεται με τη διαφορετική αντίληψη για το ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που σε επίπεδο διακηρύξεων αναφέρεται στο κατά πόσο διασφαλίζεται και προάγεται ο δημόσιος και κοινωνικός της χαρακτήρας.

---

[799] Στις εκλογές του 2002 και σε σύνολο 642 ατόμων, η «ΠΑΣΚΕ» (ΠΑΣΟΚ) συγκέντρωσε 289 (46,8%, 4 έδρες). Η «ΕΣΑΚ» (ΚΚΕ) 218 ψήφους (35,8%, 3 έδρες), οι «Αδέσμευτοι», (προερχόμενοι από το χώρο του ΠΑΣΟΚ) 68 ψήφους και μία έδρα και η «Αδέσμευτη Παράταξη» (ΣΥΝ) 34 ψήφους και μία έδρα. Στις εκλογές του 2003 και σε σύνολο 771 ψηφισάντων, η «ΕΣΑΚ» αναδεικνύεται πρώτη δύναμη με 317 ψήφους (42,7%, 4 έδρες), η «ΠΑΣΚΕ» με 267 ψήφους (35,3%,3 έδρες) και η «Αδέσμευτη Παράταξη» 111 ψήφους και 2 έδρες (βλ. εφημ. Ελεύθερος Διάλογος, 28-5-2002).

«Τα κομβικό σημείο αναφοράς με τη συγκεκριμένη Δημοτική Αρχή, είναι η αντιπαράθεσή μας σχετικά με τη διαφορετική αντίληψη που υπάρχει ανάμεσά μας, μεταξύ δηλ. των εργαζομένων του Δήμου και του ίδιου του Δήμου. Ως εργαζόμενοι πιστεύουμε σε μια Τοπική Αυτοδιοίκηση που θα έχει δημόσιο και κοινωνικό χαρακτήρα, κι αυτό εκφράζεται τουλάχιστον φραστικά από όλες τις παρατάξεις. Ανεξάρτητα από το ότι δεν υπάρχει η ίδια δυναμική από όλους».[800]

Στη δράση του Σωματείου Εργαζομένων του Δήμου δεν παρατηρούνται επιμέρους μορφές συνεργασίας με άλλους Φορείς ή Υπηρεσίες του Κεντρικού και του Τοπικού Κράτους (ΑΣΔΑ, ΑΝΑΝΕΠΕΡ, ΟΑΕΔ) παρά μόνο με άλλα τοπικά εργατικά σωματεία για κεντρικά κοινωνικά, πολιτικά ή άλλα προβλήματα:

«Κατά κύριο λόγο δεν έχει εκφραστεί μια διάθεση συνεργασίας, με την Ε.Λ.Μ.Ε. Τα δυο τελευταία χρόνια έχουμε μια συνεργασία με το Σύλλογο Δασκάλων «Έλλη Αλεξίου και στα Δ.Σ. επιδιώκαμε να ενημερωθούμε πάνω σε ζητήματα Παιδείας, που ειδικά την τελευταία διετία βρίσκονταν σε έξαρση. Αλλά και σε γενικότερα ζητήματα επιδιώκαμε τη συνεργασία, όπως για τον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία. Αλλά και σε άλλα, όπως το ασφαλιστικό, εμείς επιδιώξαμε τέτοιες συναντήσεις. Με το Σωματείο Οικοδόμων η συνεργασία μας είναι σε σχέση με γενικότερα αλλά και με τοπικά ζητήματα που άπτονται του κοινού ενδιαφέροντος, όπως το ασφαλιστικό, που πέρυσι κατά την προετοιμασία του ξεσηκωμού, λίγο πριν τον Απρίλη-Μάιο κάναμε κοινές συγκεντρώσεις».

Ο τρόπος ενημέρωσης των εργαζομένων γίνεται κυρίως με το προφορικό δίκτυο επικοινωνίας μέσα από τακτικές επισκέψεις στους χώρους εργασίας και από τακτικές Γ.Σ:

«Σε εμάς λειτουργεί η προφορική ανακοίνωση, μέσα από καθημερινές εξορμήσεις, είτε παραταξιακές, είτε του Συλλόγου που ενημερώνουμε γενικά τον κόσμο. Μετά από 11 χρόνια συνεχούς δράσης στο Δ.Σ. του Συλλόγου και επαφής με όλους τους εργαζόμενους, δεν το κρίνω παραταξιακά, ο καθένας από το διαφορετικό τρόπο που κάνει την προσέγγιση γίνεται κατανοητός. Με αυτά που λέει κι όχι αν οι άλλοι μπορούν να τον καταλάβουν. Να σας πω και κάτι που σχετίζεται με το θέμα αυτό. Ο εργαζόμενος στην καθαριότητα σηκώνει καθημερινά ένα τόνο βάρος από σκουπίδια. Σ' αυτόν τον άνθρωπο πρέπει να δείχνεις σεβασμό και να του μιλάς με ειλικρίνεια και με τη γλώσσα που καταλαβαίνει, για τα δικά του πραγματικά προβλήματα. Να μπαίνεις μπροστά σε αυτά τα προβλήματα και να απαιτείς όμως να πρωταγωνιστεί και αυτός για να καλυτερέψει τις συνθήκες εργασίας τους και γιατί όχι και την κοινωνία στην οποία ζει».[801]

Συμπερασματικά: Ο χώρος των εργαζομένων του Δήμου Περιστερίου αποτελείται από δυο ομάδες: Οι μόνιμοι εργαζόμενοι που διαχέονται σε τρεις ευδιάκριτες κατηγορίες ανάλογα με τον τύπο εκπαίδευσης και το είδος απασχόλησης που έχουν και στους εργαζόμενους που απασχολούνται με ειδικές συμβάσεις έργου και στο σύνολό τους είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στην πρώτη ομάδα δεν φαίνεται να εμφανίζεται αποκλεισμός σε σχέση με τη διαφύλαξη και την υπεράσπιση του δικαιώματος στην εργασία καθώς η υπάρχουσα συνδικαλιστική δομή λειτουργεί ως προστατευτικό δίχτυ για το σύνολο των εργαζομένων. Τα όποια προβλήματα που προκύπτουν σχετίζονται περισσότερο με τη γενικότερη παρουσία των υποεκπαιδευμένων και αναλφάβητων ατόμων τόσο στα αντιπροσωπευτικά όργανα του Σωματείου, όσο και στα κοινωνικά δρώμενα της τοπικής κοινωνίας. Στη δεύτερη ομάδα εμφανίζεται έντονος κοινωνικός αποκλεισμός, ειδικά μετά την λήξη των συμβάσεων εργασίας και την πτώση τους στην κατάσταση της ανεργίας. Το μορφωτικό κεφάλαιο όμως που διαθέτουν τους επιτρέπει να οργανωθούν σε ανεξάρτητες συνδικαλιστικές οργανώσεις και να πιέσουν για την επίλυση των αιτημάτων τους, τόσο προς την κατεύθυνση του κεντρικού κράτους και του Δήμου Περιστερίου, όσο και προς την ΠΟΕ-ΟΤΑ.

---

[800] ΚΑΤΑΧΑΝΑΣ Γ., συνέντευξη, β΄ τόμος, σελ. 80.

[801] Όπ. π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

ΣΥΝΔΙΚΑΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΤΑ ΔΟΜΙΚΑ ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ - ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

11.1. Εισαγωγικά

Ο οικοδομικός κλάδος ανήκει στο δευτερογενή τομέα της οικονομίας. Η άνδρωσή του σε ευδιάκριτη κατηγορία απασχόλησης συνδέεται άμεσα τόσο με το μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξης στο οποίο κατείχε κυρίαρχη θέση (θέση «ατμομηχανής»), όσο και με το όλο φάσμα της άτυπης τεχνικοεπαγγελματικής εκπαίδευσης.[802] Από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 μέχρι τις αρχές του 1970 προσέγγιζε το 9% του Α.Ε.Π. για να πέσει περίπου στο 5% το πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του 1980.[803] Την ίδια περίοδο, οι απασχολούμενοι στον οικοδομικό κλάδο αυξάνονται εντυπωσιακά. Πιο συγκεκριμένα, το 1928, ο αριθμός των απασχολουμένων ανέρχονταν σε 58.932 (4,1% του ΟΕΠ), το 1951 σε 74.959 (2,6%), το 1961 157.364 (4,6%), το 1971 255.000 (7,7%) και το 1981 326.390 (9,2%).[804] Η παραπάνω αύξηση των απασχολουμένων στον οικοδομικό κλάδο οφείλεται κατά κύριο λόγο στην εκμηχάνιση της γεωργίας και την ανάπτυξη των καπιταλιστικών σχέσεων στην αγροτιά που εξανάγκασε χιλιάδες πρώην αγρότες να στραφούν προς την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση.[805] Η μείωση δηλαδή του αγροτικού τομέα ευνόησε τη δημιουργία της βιομηχανικής δραστηριότητας και του κατασκευαστικού τομέα και βοήθησε το σχηματισμό μιας νέας, ποιοτικά διαφορετικής **εργατικής τάξης**, σε σχέση με τα δεδομένα πριν τον πόλεμο.[806] Επιπλέον, η συγκρότηση της επαγγελματικής ομάδας των οικοδόμων επηρεάστηκε από το ιδιόμορφο πολιτικό καθεστώς που ακολούθησε τον εμφύλιο πόλεμο με αποτέλεσμα πολλοί αριστεροί που ήταν αποκλεισμένοι από τις υπηρεσίες του Δημόσιου τομέα, να αναζητήσουν απασχόληση στην οικοδομή, καθώς στο χώρο αυτό δε ζητούνταν «πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων».

Αναφορικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο της επαγγελματικής ομάδας των οικοδόμων, έχουμε να παρατηρήσουμε ότι η μεγάλη μάζα τους έχει τελειώσει το δημοτικό σχολείο ή μερικές τάξεις του. Αν και με μόνο το στοιχείο της ελλιπούς φοίτησης στη βασική εκπαίδευση θα μπορούσε κάποιος να τους εντάξει στους οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητους, εν τούτοις, υπάρχουν πολλά στοιχεία που συνηγορούν στο ότι τα όρια, για το ποιος από τους οικοδόμους είναι αναλφάβητος, είναι σχετικά. Οι οικοδόμοι μέσα από το σύστημα της μαθητείας και της εξάσκησης «πάνω στη δουλειά», ποτέ δεν έχασαν την επαφή με το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας. Η φύση της οικοδομής απαιτεί στην καθημερινή εργασιακή απασχόληση ένα ελάχιστο επίπεδο αναγνωστικής ικανότητας

---

[802] ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ ΣΤ., *ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1948-1985, Το ασύμπτωτο μιας σχέσης*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, β΄ έκδοση, σελ. 308. Στην περίοδο 1958- 1980, το 30,3% της συνολικής επενδυτικής δραστηριότητας και το 43% των ιδιωτικών επενδύσεων κατευθύνθηκε στην κατασκευή κατοικιών με δανειοδότηση από τις Τράπεζες ή άλλους οργανισμούς, όπως ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας.

[803] ΓΙΑΝΙΤΣΗΣ Τ., *Η ελληνική βιομηχανία*, εκδ. GUTENBERG, 1983, σελ. 18.

[804] ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Π., *ΝΕΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΤΑΞΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΜΑΣ*, περιοδικό Επιστημονική Σκέψη, τ. 30, σελ. 17.

[805] Η μείωση του αγροτικού πληθυσμού του ΟΕΠ φαίνεται και από τις δηλώσεις του ποσοστού των οικογενειών που δε δηλώνουν σαν κύριο επάγγελμα τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Το 1950 κατείχαν το 23,7%, το 1961 το 30,6%, το 1971 το 33,6% και το 1981 το 41,1%. Γενικότερα, η εμπορευματοποίηση της οικονομίας επηρέασε την ελληνική ύπαιθρο και ήρθε ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης παραγωγικότητας της μεγάλης γαιοκτησίας, του υψηλότερου κόστους της μίσθωσης εργατών από τους μικρούς αγρότες σε σχέση με το χαμηλότερο κόστος της μισθωτής εργασίας για τους μεγαλοϊδιοκτήτες αγρότες και τέλος, της προλεταριοποίησης της μικρής αγροτιάς και του χωριού. (ΚΟΤΖΙΑΣ Ν., *Ο τρίτος δρόμος του ΠΑΣΟΚ*, εκδ. ΣΕ, Αθήνα, 1983, σελ. 82-84.

[806] Ο ΣΑΡΛΗΣ Δ., στο βιβλίο *Η εργατική τάξη και ο ρόλος της στη σημερινή ελληνική κοινωνία*, (εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, Αθήνα 1976, σελ. 38) υπολόγιζε ότι η εργατική τάξη σε ποσοστό επί του Ο.Ε.Π. ήταν το 1971 στο 42,7, το 1976 στο 46,8% και το 1981 στο 48,6%.

και επίλυσης αριθμητικών πράξεων, για την ανάλυση του σχεδίου οικοδομής και τη μετατροπή των κλιμάκων σχεδίασης σε πραγματικές διαστάσεις.

11.2. Ομοσπονδία και Συνδικάτο Οικοδόμων

Στο Συνδικάτο Οικοδόμων εντάσσονται όσοι δραστηριοποιούνται επαγγελματικά στον οικοδομικό και γενικότερα στον κατασκευαστικό τομέα.[807] Τα πρωτοβάθμια συνδικάτα κάθε πόλης και κάθε μεγάλου Δήμου συγκροτούν σε δευτεροβάθμιο επίπεδο την Ομοσπονδία Οικοδόμων και Συναφών Επαγγελμάτων, από το συνέδριο της οποίας εκλέγονται οι αντιπρόσωποι για το συνέδριο της ΓΣΕΕ. Ομως, παρόλο που σε τριτοβάθμιο επίπεδο συμμετέχουν στο ΕΚΑ και στη Γ.Σ.Ε.Ε., στην πράξη στηρίζουν το Πανεργατικό Αγωνιστικό Μέτωπο (Π.Α.ΜΕ) που δημιουργήθηκε από πρωτοβουλία των δυνάμεων που στηρίζονται από το ΚΚΕ.[808] Η κυριαρχία των κομμουνιστών στα πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια όργανα των Οικοδόμων αποτυπώνεται και στο πλαίσιο δράσης του Συνδικάτου που συμπυκνώνεται στο κεντρικό σύνθημα: «ΓΙΑ ΝΑ ΖΗΣΟΥΜΕ ΚΑΛΥΤΕΡΕΣ ΜΕΡΕΣ ΑΥΡΙΟ– ΑΝΥΠΟΧΩΡΗΤΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΣΗΜΕΡΑ. ΤΩΡΑ ΝΑ ΔΥΝΑΜΩΣΟΥΜΕ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΜΑΣ, ΤΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΜΑΣ».[809] Στο πλαίσιο αυτό του γενικού συνθήματος εξειδικεύονται και τα επιμέρους αιτήματα των οικοδόμων. Κύριο χαρακτηριστικό της δράσης τους αποτελεί το μέτωπο αντίστασης σε κάθε τόπο δουλειάς που η εργοδοσία πάει να κάνει καθεστώς τον «εργασιακό μεσαίωνα». Ο παραπάνω προσανατολισμός της Ομοσπονδίας Οικοδόμων σχετίζεται με τη φύση της εντατικοποιημένης εργασίας που εκτελούν και τη συνεχή έκθεση στον κίνδυνο για σοβαρά ή θανατηφόρα εργατικά ατυχήματα.[810] Σχετίζεται, επίσης, με την πολιτική συγκέντρωσης της κατασκευαστικής δραστηριότητας σε μεγάλες κατασκευαστικές εταιρίες που αποκλείουν, ολοένα και περισσότερο, τα χιλιάδες οικοδομικά μικροσυνεργεία από την αυτεπιστασία σε μικρομεσαίας κλίμακας έργα.[811]

Οι Οικοδόμοι μέσα από τη συσπείρωση στο συνδικάτο τους, έχουν να επιδείξουν πολλές μικρές και μεγάλες κατακτήσεις. Στην πράξη έχουν εφαρμόσει πολλές φορές, το δικό τους εργασιακό καθεστώς. Κορυφαία στιγμή αυτής της δράσης ήταν η ντε φάκτο κατοχύρωση του επτάωρου και πενθήμερου στα μέσα της δεκαετίας του '80. Σήμερα το πλαίσιο αιτημάτων και το πρόγραμμα

---

[807] Το πρώτο οικοδομικό σωματείο με την επωνυμία «Σύλλογος κονιαστών εν Αθήναις» ιδρύθηκε στις το 1896 και με το πέρασμα του χρόνου ενσωματώνονταν σε αυτό και άλλα οικοδομικά επαγγέλματα. Για τη σύγχρονη μορφή της οργάνωσης και της δομής του οικοδομικού κινήματος σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η 15 Μαρτίου 1984, όπου με πρωτοβουλία της ΕΣΑΚ κρίθηκε η ανάγκη ενοποίησης των 17 σωματείων που υπήρχαν μέχρι τότε και διατηρούσαν πολυκερματισμένο ένα από τα μεγαλύτερα τμήματα της εργατικής τάξης της χώρας.

[808] Με βάση τα αποτελέσματα για τις αρχαιρεσίες στις 19-11-2002 και σε σύνολο 17.170 πρώτος αναδείχτηκε ο «ΠΑΝΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟΣ ΤΑΞΙΚΟΣ ΕΝΩΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ» (ΚΚΕ) που συγκέντρωσε 16.621 και ποσοστό 96,8%. Ακολούθησαν, η «ΕΝΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ» (ΣΥΝ) με 176 και 1%, η «ΠΑΣΚΕ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ» 117 (0,7%) και 256 άκυρα.

[809] Κεντρικό σύνθημα στο καταστατικό και την ιδρυτική διακήρυξη του Συνδικάτου Οικοδόμων Αθήνας.

[810] Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Εργασίας (Γενική Διεύθυνση Συνθηκών Εργασίας), την τριετία 2000-2002 τα θανατηφόρα εργατικά ατυχήματα ανήλθαν στα 468, από τα οποία τα σχεδόν τα μισά ήταν από την οικοδομή. Πιο συγκεκριμένα, οι νεκροί οικοδόμοι για το 2000 ήσαν 132, το 2001 ήταν 183 και για το 2002 153. Στην πραγματικότητα όμως, ο αριθμός των θανάτων από εργατικό ατύχημα, δεν καταγράφεται στο σύνολό του γιατί υπάρχουν περιπτώσεις που δεν δηλώνονται ως τέτοια, ενώ σε άλλες (βλ. αλλοδαποί οικοδόμοι) αποσιωπώνται. Ως κυριότερες αιτίες θανάτου καταγράφονται η πτώση από σκαλωσιά, από καταπλάκωση υλικών και από ηλεκτροπληξία. Για τα ατυχήματα αυτά τα μέτρα προστασίας είναι ελλιπή ή ανύπαρκτα και η μεγαλύτερη συχνότητα εμφανίζεται μετά της 1 το μεσημέρι. Τα θύματα είναι κυρίως ανειδίκευτοι ή αλλοδαποί. (Βλ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, *Τρεις οικοδόμοι στη λίστα θανάτου*, 24-9-2003).

[811] Στην εφημερίδα. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ και με τίτλο *Σχέδιο Προεδρικού διατάγματος αποκλείει από ιδιωτικά έργα τους μικροεργολάβους*, 20-9-2003 δημοσιεύει σχετική ανακοίνωση του Συνδέσμου Εργολάβων Ηλεκτρολόγων Έργων Αθήνας: «Με αφορμή την προώθηση από το ΥΠΕΧΩΔΕ σχεδίου Προεδρικού Διατάγματος που απαγορεύει την αυτεπιστασία στην κατασκευή έργων πάνω από 200 τ.μ. τονίζουμε ότι ο κίνδυνος του κλεισίματος των επιχειρήσεών μας είναι άμεσος. Η κυβέρνηση φέρνει το ΠΔ υποτασσόμενη στις πιέσεις των κατασκευαστικών εταιριών για να έχουν τη μεγαλύτερη δυνατή πίτα της αγοράς και να οδηγήσουν τους μικροεργολάβους στον αφανισμό».

δράσης των Οικοδόμων έχει στην προμετωπίδα του την πάλη για μείωση του εργάσιμου χρόνου με κατοχύρωση του εξάωρου μεροκάματου, το τριαντάωρο και 5θήμερο (ιδίως για τα βαριά και τα ανθυγιεινά), την αναβάθμιση των εργασιακών και ασφαλιστικών δικαιωμάτων των Οικοδόμων[812] και την ισότιμη αμοιβή και μεταχείριση των αλλοδαπών οικοδόμων. Τέλος θα βοηθούσε σημαντικά να ενταχθούν με ευνοϊκότερους όρους στον κοινωνικό και παραγωγικό ιστό οι αλλοδαποί εργαζόμενοι που αντιμετωπίζουν τα πιο σοβαρά προβλήματα επικοινωνίας και χρήσης του προφορικού και κυρίως του γραπτού λόγου.[813]

11.3. Συνδικάτο Οικοδόμων Περιστερίου- Σύνθεση κατά ειδικότητες

Το Συνδικάτο Οικοδόμων Περιστερίου αποτελεί έναν από τους πιο μαζικούς εργασιακούς κλάδους της τοπικής κοινωνίας. Έχει εγγεγραμμένους 4.334 εργαζομένους, εκ των οποίων, οι 467 είναι αλλοδαποί. Όπως και στην Ομοσπονδία Οικοδόμων, έτσι και στο παράρτημα Περιστερίου, την απόλυτη πλειοψηφία την έχουν οι δυνάμεις που πρόσκεινται στο ΚΚΕ.[814] Με βάση όμως το πρακτικό των αρχαιρεσιών της 25-10-2002 καταγράφεται μια χαμηλή οργανωτική πυκνότητα καθώς στους 4.371 εγγεγραμμένους οικοδόμους πήραν μέρος μόνο τα 867 «ταμειακώς εντάξει» μέλη (ποσοστό 19,8%).[815] Συνάγεται, επόμενα, το συμπέρασμα ότι το μεγαλύτερο μέρος των μελών δεν συμμετέχει στις διαδικασίες του κινήματος των Οικοδόμων. Η μη συμμετοχή όμως στις εκλογές για ανάδειξη νέου Διοικητικού Συμβουλίου και αντιπροσώπων για το συνέδριο της Ομοσπονδίας δε σημαίνει ότι δεν υπάρχει επαφή με το μέρος εκείνο των οικοδόμων που δεν προσέρχονται στις εκλογικές διαδικασίες. Ανάμεσα στο Δ.Σ. του παραρτήματος και στα μέλη υπάρχει ένα συνεχές δίκτυο επικοινωνίας, κυρίως και σε σχέση με την περιφρούρηση των απεργιακών κινητοποιήσεων του κλάδου (απεργιακές επιτροπές), την υποχρεωτική εγγραφή στο συνδικάτο κατά την καταβολή του δωροεπιδόματος των Χριστουγέννων και του Πάσχα (από το ΙΚΑ) και την επίσκεψη πολλών οικοδόμων στα γραφεία του Συνδικάτου για ενημέρωση σχετικά με την ισχύουσα νομοθεσία στις εργασιακές σχέσεις ή σε ασφαλιστικές και συνταξιοδοτικές αλλαγές.

---

[812] Στην προκήρυξη του Συνδικάτου Οικοδόμων Αθήνας, Ιούλης 2001, περιγράφεται το αντεργατικό εργασιακό τοπίο στο χώρο των οικοδόμων: «Μειώθηκαν οι αναπηρικές συντάξεις λόγω θανάτου. Αυξήθηκαν οι ημέρες εργασίας που απαιτούνται για την κατοχύρωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος από 4.050 σε 4.500. Αυξήθηκε το όριο ηλικίας για τους νεοασφαλιζόμενους από 1-1-93 στα 65 χρόνια, μειώθηκαν για αυτούς οι κατώτερες συντάξεις στο μισό. Αποσυνδέθηκε η κατώτερη σύνταξη από τα 20 ημερομίσθια του ανειδίκευτου εργάτη και κατάντησε στο επίπεδο των 15,5 μεροκάματων. Η κυβέρνηση κοροϊδεύει τους συνταξιούχους με το επίδομα φιλανθρωπίας, το γνωστό ΕΚΑΣ που το παίρνει μία μόνο μια μικρή μερίδα»

[813] Η Ομοσπονδία και τα Συνδικάτα Οικοδόμων είναι από τους ελάχιστους εργασιακούς χώρους στους οποίους επιδιώκεται η ισότιμη και ενεργητική συμμετοχή των αλλοδαπών εργαζομένων στο κοινωνικό γίγνεσθαι και ειδικότερα στο Συνδικάτο. Σε κάθε εκλογοαπολογιστική συνέλευση, γίνεται προσπάθεια να συμπεριλαμβάνονται αλλοδαποί στα ψηφοδέλτια για την ανάδειξη των Δ.Σ. των παραρτημάτων και της Κεντρικής Διοίκησης στην οποία εκλέχθηκε ένας αλλοδαπός εργαζόμενος για το 2003. Επίσης κάθε ανακοίνωση που δημοσιεύεται από τα έντυπα των οικοδόμων είναι μεταφρασμένο σε δυο γλώσσες (αγγλικά, αλβανικά) και απευθύνεται «*To all Political and Economical Refugees*», «*Drejtuar te gjithe refugjateve politike dhe ekonomike*» Στις ανακοινώσεις αυτές γίνεται προσπάθεια ενημέρωσης για τις συλλογικές διαδικασίες του συνδικαλιστικού κινήματος και της ανάγκης κοινής αντιμετώπισης και πάλης των Ελλήνων και Αλλοδαπών εργαζομένων: "*You have to know, that staying away from your Trade Union, you are cutting yourselves from society and gradually becoming an object of the most vicious exploitation of man by man. To this point, we made all possible efforts to inform you about the collective processes of the trade- union movement, as well, about all your responsibilities and working rights, in order to feel that the Trade Union is your defender and you can turn to it, in every problem you might face with your employers*".

[814] Στο ΣΥΝΔΙΚΑΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ και με βάση το πρακτικό αρχαιρεσιών των εκλογών στις 25-10-2002, οι εγγεγραμμένοι είναι 4.371. και ταμειακώς εντάξει 867 μέλη. Σε σύνολο 867 μελών τα έγκυρα ανέρχονταν σε 846 και τα άκυρα σε 21. Έλαβαν: «ΠΑΝΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟΣ ΤΑΞΙΚΟΣ ΕΝΩΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ» 825 (95,1%), «ΠΑΣΚΕ» 21 (2,4%).

[815] Η διαφορά των 37 οικοδόμων που προκύπτει ανάμεσα στους 4.334 οικοδόμους του πίνακα 1 κατά την αποδελτίωση των στοιχείων και των 4.371 από τις εκλογές της 25-10-2002 οφείλεται στις εγγραφές νέων μελών όλο αυτό το διάστημα.

Αναφορικά με τη σύνθεση κατά ειδικότητα του Συνδικάτου Οικοδόμων Περιστερίου, αυτή αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΤΑ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ ΣΥΝΔΙΚΑΤΟΥ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

	ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ Σύνολο και (Αλλοδαποί)	%
1.	Τεχνίτες ξυλότυπου (καλουπατζήδες)	1.114 (138)	25,7
2.	Ελαιοχρωματιστές	733 (72)	16,9
3.	Εργάτες γενικών καθηκόντων	643 (89)	14,8
4.	Τεχνίτες επιχρισμάτων (σοβατζήδες)	617 (64)	14,2
5.	Πλακοστρώστες	276 (35)	6,4
6.	Σιδεράδες μπετού	216 (19)	4,9
7.	Χτίστες	214 (24)	4,9
8.	Μαρμαράδες	187 (4)	4,3
9.	Πατωματζήδες	72	1,6
10.	Μωσαϊκοί δαπέδων	61 (1)	1,4
11.	Σιδεράδες- αλουμινάδες	34 (4)	0,7
12.	Άλλες ειδικότητες: Υδραυλικοί 20 (1), Μπιστολαδόροι 14, Σκεπές –ταράτσες 14 (1), Μπετατζήδες 10 (4), Πετράδες 10, Τζακάδες 7, Μονωτές 5, Ηλεκτρολόγοι 4, Γομωτές- φουρνέλα 4, Εργοδηγοί δομικών έργων 3, Χειριστές μηχανών 2 (1), Προκατασκευές 1 Τοπογράφος 1, Υπονομοποιός 1,	96 (7)	2,2
13.	Δε δήλωσαν	71 (10)	1,6
	ΣΥΝΟΛΟ	4.334 (467)	100

ΠΗΓΗ: Αποδελτίωση Μητρώου Μελών του ΣΥΝΔΙΚΑΤΟΥ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, Ιούνιος 2003

1. Όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 1, ο μεγαλύτερος αριθμός των Οικοδόμων είναι οι τεχνίτες ξυλότυπου (καλουπατζήδες) τόσο στους Έλληνες (1.114 και 25,7% επί του συνόλου), όσο και στους αλλοδαπούς (138 και 29,6% επί του συνόλου των αλλοδαπών). Η εξήγηση που μπορεί να δοθεί για την τόσο μεγάλη συγκέντρωση στην παραπάνω ειδικότητα σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά του τύπου οικοδόμησης στης Ελλάδα: η υπερίσχυση της κατασκευής με την τεχνική της «ξυλοτυπίας» και του «μπετόν αρμέ», ο μεγάλος αριθμός εργατών που απαιτείται για το «σήκωμα» της οικοδομής, τα υψηλά μεροκάματα που δίνονται σε αυτή την ειδικότητα. Ακολουθούν οι απασχολούμενοι στους υδροχρωματισμούς (ελαιοχρωματιστές ή μπογιατζήδες) 733 και 16,9%, οι εργάτες γενικών καθηκόντων (643 και 16,9%), οι τεχνίτες επιχρισμάτων (617 και 14,2%). Οι υπόλοιπες ειδικότητες των οικοδόμων κυμαίνονται σε χαμηλά ποσοστά με πιο αξιοσημείωτη τους κτίστες, όπου απασχολείται μόνο το 4,9% των οικοδόμων.[816] Στην κατηγορία «άλλες ειδικότητες» παρουσιάζονται διαφορετικές τάσεις. Το σύνολο των υδραυλικών, ηλεκτρολόγων, ξυλουργών, επιπλοποιών, χειριστών μηχανών κλπ. δεν καταγράφονται στο Συνδικάτο Οικοδόμων διότι έχουν συστήσει δικά τους σωματεία σε πανατττική βάση. Από την άλλη πλευρά, μια σειρά ειδικότητες έχουν εκλείψει και το πιο πιθανό είναι οι απασχολούμενοι σε αυτές να έχουν συνταξιοδοτηθεί ή απορροφηθεί από άλλες.[817] Όπως, επίσης, φαίνεται από τον

[816] Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται μια «συνάφεια» μεταξύ ομοειδών ειδικοτήτων. Τα καλούπια, τα σοβαδίσματα και τα χτισίματα τείνουν να γίνουν μια ειδικότητα, ενώ ολοένα και περισσότερο αναπτύσσεται στα πλαίσια της μικρής υπεργολαβίας η ανάληψη του μεγαλύτερου μέρους των οικοδομικών εργασιών από το ίδιο το συνεργείο.

[817] Η ειδικότητα «γομωτές –φουρνέλα» δεν υφίσταται, διότι έχουν κλείσει τα «νταμάρια» του Ποικίλου Όρους («Μαλατέστα», «Φοίνικα») που εφοδίαζαν τον κατασκευαστικό τομέα της περιοχής με αδρανή υλικά. Η ειδικότητα «μπετατζήδες» έχει πλέον εκλείψει και απορροφηθεί από τους «καλουπατζήδες», ως αποτέλεσμα της εκμηχάνισης του τρόπου παραγωγής, κατασκευής και «ριξίματος» του μπετόν αρμέ. Το ίδιο συμβαίνει και με τους «μπιστολαδόρους» (κομπρεσέρ) που ανήκουν πλέον στους χειριστές μηχανημάτων ελαφρού και βαρέου τύπου εκσκαφής και κατεδάφισης.

πίνακα 1, στις ειδικότητες των οικοδόμων, δεν συμπεριλαμβάνονται οι πολιτικοί μηχανικοί, οι αρχιτέκτονες, οι τοπογράφοι, οι εργοδηγοί κλπ. που απασχολούνται στον κατασκευαστικό τομέα. Οι απασχολούμενοι αυτοί είναι απόφοιτοι της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης ή προέρχονται από Μεταλυκειακές Σχολές, Σχολές Εργοδηγών και ανήκουν επαγγελματικά και συνδικαλιστικά στο Τεχνικό Επιμελητήριο. Αντικειμενικά όμως βρίσκονται πολύ πιο κοντά με τους εργολάβους οικοδομών, με τους οποίους, πολλές φορές, συστήνουν κατασκευαστικές εταιρείες με μόνιμο τεχνικό προσωπικό.

2. Η συγκρότηση των «συνεργείων» κατά ειδικότητα είναι η βασική μονάδα εκτέλεσης μιας οικοδομικής εργασίας.[818] Ο υπεύθυνος εργολάβος οικοδομών συγκροτεί συνεργείο το πολύ έξι ατόμων και ανάλογα με τη φύση της οικοδομικής εργασίας (καλουπώματα, χτισίματα, σοβαδίσματα κλπ.) διαμορφώνεται η εσωτερική ιεράρχηση και η κατανομή ρόλων (πχ. σε κάθε εργάτη αντιστοιχούν 2 ή 3 τεχνίτες). Ο εργάτης είναι κατά βάση χαμηλότερων εργασιακών δεξιοτήτων (δε γνωρίζει τα «μυστικά της δουλειάς»), σε αντίθεση με τον «μάστορα» που είναι ικανός να ανταποκρίνεται με επάρκεια σε ένα ελάχιστο επίπεδο τεχνικών δεξιοτήτων (πχ. ανάγνωση σχεδίου οικοδομής) και να «βγάζει τα μέτρα» που αναλογούν για κάθε μεροκάματο. Ο κανόνας είναι ο εργολάβος οικοδομών να αναλαμβάνει με «φατούρα» την υπό εκτέλεση εργασία (πληρωμή με το μέτρο και συνυπολογισμός του κόστους των αδρανών υλικών που χρησιμοποιούνται) και να πληρώνει τους «μάστορες» και τους εργάτες με το μεροκάματο, το οποίο προκύπτει μετά από ιδιωτική συμφωνία μεταξύ των δύο μερών και στη βάση της συλλογικής σύμβασης εργασίας.

Ο εργολάβος οικοδομών κατέχει τα βασικά μέσα παραγωγής (ξυλεία, σκαλωσιά, μπετονιέρα, μικρά κρουστικά και εκσκαφικά μηχανήματα, μεταφορικά μέσα 2 τόνων κλπ.). Κατά κανόνα είναι και ο ίδιος «μάστορας» και εκτελεί τα δύσκολα «κομμάτια» του κατασκευαστικού έργου που απαιτούν αυξημένες διανοητικές ικανότητες.[819] Έχει τη συνολική ευθύνη για την εκτέλεση του έργου απέναντι στον πολιτικό ή αρχιτέκτονα μηχανικό που εποπτεύει το έργο. Πολλές φορές όμως αντικαθιστά, ως προς τις αρμοδιότητες, τον επιβλέποντα μηχανικό και αναλαμβάνει καίριες πρωτοβουλίες για τη μετατροπή ή αποσαφήνιση του σχεδίου κατασκευής σε τεχνικές δυσκολίες που παρουσιάζονται. Η δυνατότητα του εργολάβου οικοδομών να προχωρεί πέρα από τις συμβατικές υποχρεώσεις που του αναλογούν στηρίζεται στην κατοχή ενός «τεχνικού κεφαλαίου» που αποκτήθηκε με το πέρασμα του χρόνου και θεωρείται ως ικανό για την εκτέλεση του έργου.

11.4. Εκπαιδευτική κατάσταση των Οικοδόμων του Δ. Περιστερίου

Η αναζήτηση της εκπαιδευτικής κατάστασης των οικοδόμων ήταν μια αρκετά δύσκολη προσπάθεια καθώς στο σχετικό έντυπο εγγραφής των μελών του τοπικού συνδικάτου δεν καταγράφεται η εκπαιδευτική βαθμίδα (τύπος σχολείου) που έχει τελειώσει κάθε οικοδόμος. Για αυτό το λόγο, η αναζήτηση της εκπαιδευτικής βαθμίδας έγινε με **τηλεφωνική έρευνα** από ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα, με τυχαία επιλογή από το μητρώο μελών του Συνδικάτου Οικοδόμων Περιστερίου. Απευθυνθήκαμε σε 200 Έλληνες οικοδόμους, κατοίκους του Περιστερίου. Για τους αλλοδαπούς οικοδόμους δεν έγινε κατορθωτό να καταγραφεί η εκπαιδευτική τους κατάσταση, διότι πολλοί δεν είχαν δηλώσει τηλέφωνο και διεύθυνση κατοικίας, ενώ όσοι τα είχαν δηλώσει ή

---

[818] Σύμφωνα με τη Συλλογική Σύμβαση Εργασίας αναγνωρίζονται τρεις κατηγορίες εργαζομένων ανά ειδικότητα: Οι τεχνίτες, οι βοηθοί τεχνιτών (ειδικευμένοι εργάτες) και οι ανειδίκευτοι. Στη βάση αυτή καθορίζονται και τα κατώτερα ημερομίσθια που πρέπει να καταβάλλονται που στη ΣΕΕ της 17-6-2002 ανέρχονταν για τους άγαμους και χωρίς τριετία οικοδόμους σε 36,16 Ε για τους τεχνίτες, 32,33 για τους ειδικευμένους εργάτες και στα 30,57 για τους ανειδίκευτους.

[819] Για παράδειγμα η κατασκευή του κλιμακοστασίου απαιτεί επαρκή γνώση του σχεδίου κατασκευής και των μετατροπών κλίμακας σε πραγματικές διαστάσεις αλλά και την προσαρμογή του σε τυχόν δυσκολίες που προκύπτουν από ανεξάρτητες παράγοντες και που δεν προβλέπονται στο σχέδιο κατασκευής. Ο «μάστορας» πρέπει να είναι ικανός να «παίρνει τα μέτρα» (συντεταγμένες του χώρου), να υπολογίζει με ακρίβεια χιλιοστών τις μετατροπές του σχεδίου και να εφαρμόζει την κατάλληλη σκαλωσιά οικοδόμησης εξοικονομώντας μέσα και χρόνο.

είχαν μετακομίσει ή όταν απαντούσαν δεν ήταν συνεργάσιμοι διότι φοβούνταν ότι η έρευνα σχετίζονταν με κρατική υπηρεσία.

Στην τηλεφωνική αυτή επικοινωνία, που έγινε από τα γραφεία του Συνδικάτου Οικοδόμων, ζητούνταν ως στοιχείο καταγραφής, μόνο ο τύπος σχολείου που έχουν τελειώσει ή άλλες συμπληρωματικές μορφές εκπαίδευσης. Η ημερομηνία γέννησης που τοποθετείται ως επιπλέον μεταβλητή στον πίνακα 2 προκύπτει από τη δήλωση του οικοδόμου κατά την εγγραφή του στο Μητρώο Μελών του συνδικάτου και έτσι γίνεται εφικτή η συσχέτιση του δείκτη εκπαίδευσης με την ηλικία των ερωτηθέντων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τηλεφωνικής έρευνας, η εκπαιδευτική κατάσταση 200 εν ενεργεία οικοδόμων του Περιστερίου καταγράφεται ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ- ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΤΟΥ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑ

Έτος Γέν.	Χωρίς Απολυτήριο Δημοτικού	Δημοτικό	Μερικές Τάξεις Γυμνασίου	Τριτάξιο Γυμνάσιο	Επαγ/κή-Τεχνική Σχολή	Λύκειο, 8τάξιο Γυμνάσιο,	ΤΕΙ, ΑΕΙ	ΣΥΝ.
1940		2						2
1941		3						3
1942	1	5	1					7
1943		6	1					7
1944		6						6
1945		5				1		6
1946		9		2				11
1947		4		1				5
1948		2		1				3
1949		6		1		2		9
1950		7				1		8
1951		4		1		1		6
1952	1	5						6
1953		4		1		1		6
1954		3						3
1955		5		1				6
1956		5						5
1957		4		1				5
1958		2						2
1959		3	1	2				6
1960		3		4	1	1		9
1961		2						2
1962		2		1		1		4
1963		1	1	3		2		7
1964		3		1		2		6
1965		2						2
1966				1		2		3
1967		1		2		3		6
1968				1	1	1		3
1969			1			4		5
1970		2				2		4
1971				1			1	2
1972				1		2		3
1973				1		1		2
1974			1			3		4
1975				1	1	3	1	6
1976			1			4		5
1977				1		2		3
1978				1		1		2
1979						1		1
1980				2		1		3
1981				1				1
1982					1	1		2
1983			1		1	1		3
ΣΥΝ.	2 1%	106 3%	8 4%	33, 16,5%	5 2,5%	44 22%	2 1%	200, 100%

ΠΗΓΗ: Τηλεφωνική έρευνα με βάση τυχαίο δείγμα από το μητρώο μελών του Συνδικάτου Οικοδόμων Περιστερίου

Με βάση τον παραπάνω πίνακα διαφαίνεται ότι η μεγάλη πλειοψηφία των οικοδόμων του Περιστερίου είναι **υποεκπαιδευμένη**, αφού 116 οικοδόμοι, που αποτελούν το 58% δεν έχουν ολοκληρώσει τη σημερινή 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα είναι χωρίς απολυτήριο Δημοτικού 2 (1%), με απολυτήριο Δημοτικού 106 (53%) και αποτελούν την πολυπληθέστερη κατηγορία, ενώ όσοι έχουν φοιτήσει σε μερικές τάξεις του Γυμνασίου σε 8 (4%). Κατά σειρά αριθμητικού μεγέθους ακολουθούν οι απόφοιτοι Λυκείου σε 44 (22%), οι απόφοιτοι Γυμνασίου σε 33 (16,5%), οι απόφοιτοι Επαγγελματικής ή Τεχνικής Σχολής σε 5 (2,5%) και των ΤΕΙ- ΑΕΙ σε 2 (1%).

Τα στοιχεία αυτά όμως διαφοροποιούνται αν εκληφθούν με βάση την ηλικία. Έτσι, ο πληθυσμός των υποεκπαιδευμένων οικοδόμων είναι συγκεντρωμένος στις μεσαίες και μεγάλες παραγωγικές ηλικίες (έτος γέννησης οι δεκαετίες '40-'50- '60) και σχεδόν μηδενίζεται στις μικρότερες (έτος γέννησης στα τέλη των δεκαετιών του '60, ολόκληρη η δεκαετία του '70 και όσοι γεννήθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του '80). Αντίστροφα, ο δείκτης εκπαίδευσης είναι αρκετά ανεβασμένος στους οικοδόμους που έχουν γεννηθεί μετά το 1960, όπου θεσμοθετείται η εννεαετής υποχρεωτική φοίτηση (μεταρρύθμιση του 1976). Διαφαίνεται, επόμενα, ότι ο κύριος όγκος των απασχολουμένων στην οικοδομή διαφοροποιείται σε δυο μεγάλες και ευδιάκριτες κατηγορίες: από τη μια μεριά, η μεγάλη μάζα των οικοδόμων που είναι απόφοιτοι Δημοτικού, εντάχθηκαν στην παραγωγή από τα μέσα της δεκαετίας του '50 και στις αρχές της δεκαετίας του '60 και σήμερα βρίσκεται στις παρυφές της συνταξιοδότησης. Από την άλλη μεριά, μια νέα μάζα οικοδόμων με ανεβασμένο δείκτη εκπαίδευσης και χρόνο εισόδου στην παραγωγή από τα μέσα της δεκαετίας του '70.

Όσον αφορά την επαγγελματική δραστηριοποίηση των οικοδόμων της μεταϋποχρεωτικής εκπαίδευσης, αυτή φαίνεται να σχετίζεται άμεσα με τον τύπο του σχολείου που έχουν τελειώσει. Με βάση τις πρόσθετες πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν από τη τηλεφωνική συνέντευξη, η μεγάλη πλειοψηφία της κατηγορίας αυτής είναι απόφοιτοι του Γενικού Λυκείου και απασχολούνται στην ξυλοτυπία, υδροχρωματισμούς, σοβαδίσματα, κτισίματα, πλακοστρώσεις, δάπεδα, κεραμοσκεπές. Σε πολλές περιπτώσεις, η ένταξη στον οικοδομικό κλάδο έγινε μετά την αποτυχία στις πανελλαδικές εξετάσεις ή την αποτυχία για εύρεση σταθερής εργασίας σε άλλο επαγγελματικό τομέα. Στα συμπληρωματικά στοιχεία που κρατήθηκαν, ως αξιοσημείωτο καταγράφεται το γεγονός, ότι το σύνολο, σχεδόν, των ερωτώμενων απάντησε ότι ο πατέρας τους ήταν οικοδόμος, ενώ στο 70% περίπου των περιπτώσεων ακολουθούν την ειδικότητά του. Επίσης, σε σημαντικό βαθμό δηλώνουν ότι «παίρνουν τη δουλειά επάνω τους», δηλαδή γίνεται μεταβίβαση της επιχείρησης από τον πατέρα στο παιδί. Δυο επιπρόσθετα στοιχεία αξίζει να επισημανθούν: Πρώτα σε σχέση με το πώς μαθαίνουν τα μυστικά της οικοδομικής ειδικότητας στην οποία εντάσσονται. Αν και εισέρχονται σε μεγαλύτερη ηλικία στην Οικοδομή, σε σχέση με τους πατεράδες τους ή με την προηγούμενη γενιά οικοδόμων, το ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο που κατέχουν, τους επιτρέπει να μαθαίνουν τα «μυστικά» της ειδικότητας με σχετική ευκολία. Δεύτερον, είναι περισσότερο προσαρμόσιμοι στην εξέλιξη της τεχνολογίας που χρησιμοποιείται στην οικοδομή, κυρίως σε σχέση με τα υλικά, τα εργαλεία και τις μεθόδους κατασκευής ενός έργου. Χαρακτηριστικό της υποκατηγορίας αυτής, είναι ότι δε βρέθηκε κανείς που να απασχολείται ως εργάτης γενικών καθηκόντων, ειδικότητα που φαίνεται να περνά αποκλειστικά στους αλλοδαπούς.

Από τον πίνακα 2 διαφαίνεται, επίσης, μια σχετική μείωση των οικοδόμων, ανά δεκαετία. Πιο συγκεκριμένα οι απασχολούμενοι οικοδόμοι με έτος γέννησης τη δεκαετία του '40 (και εκτιμώμενο έτος εισόδου στη παραγωγή μετά από 15 χρόνια) είναι 59 και αποτελούν το 29,5% επί του συνόλου των 200 ερωτηθέντων. Τη δεκαετία του '50 απασχολούνται 53 οικοδόμοι (26,5%), τη δεκαετία του '60 είναι 47 οικοδόμοι (23,5%) και ολόκληρη τη δεκαετία του '70 κι όσων έχουν γεννηθεί τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '80 είναι 41 και ποσοστό 20,5%. Η σταθερή αυτή τάση μείωσης των οικοδόμων στις νεότερες γενιές οφείλεται στις σκληρές συνθήκες που

επικρατούν σε αυτό και στο χαμηλό εισόδημα που επιφέρουν σε σχέση με τις συνθήκες εργασίας. Ένα μέρος μάλιστα των οικοδόμων που απάντησαν στην τηλεφωνική έρευνα, συνέδεε άμεσα το χαμηλό ύψος των μεροκάματων με τη μεγάλη εισροή αλλοδαπών οικοδόμων.

11.5. Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού

Ο αναλφαβητισμός δεν τίθεται ως άμεσος στόχος πάλης από την Ομοσπονδία Οικοδόμων γενικά και από το Συνδικάτο Οικοδόμων Περιστερίου, διότι θεωρείται ότι δεν υφίσταται ως σοβαρό πρόβλημα στο χώρο τους:

> «Οι οικοδόμοι που δεν ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν είναι σήμερα μετρημένοι στα δάχτυλα. Σήμερα η πλειοψηφία των Οικοδόμων είναι απόφοιτοι Δημοτικού, αλλά με μια μόρφωση του Δημοτικού δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ του τεχνίτη και του εργάτη. Αυτό φαίνεται να ισχύει και σήμερα. Η Οικοδομή εξελίσσεται αλλά η τριβή πάνω στη δουλειά είναι το καλύτερο σχολείο. Αυτό δε σημαίνει βέβαια ότι δεν υπάρχουν ακόμα και συνάδελφοι του Λυκείου».[820]

Η άποψη φαίνεται να είναι η κυρίαρχη σε ολόκληρο το χώρο των οικοδόμων. Ο αναλφαβητισμός ταυτίζεται με την ολική αδυναμία κάποιου να διαβάσει και να γράφει (οργανικός αναλφαβητισμός) και θεωρείται ότι η φοίτηση στο Δημοτικό Σχολείο, που χαρακτηρίζει το μεγαλύτερο μέρος τους, είναι επαρκής για την ένταξη ενός ατόμου στις υποχρεώσεις και στις δεξιότητες που απαιτούνται στην οικοδομή. Η άποψη αυτή ενισχύεται κι από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικοδομικής εργασίας που όπως σημειώσαμε απαιτούν τη διαρκή χρησιμοποίηση του γραπτού δικτύου επικοινωνίας, σε ένα στοιχειώδες επίπεδο.

Με δεδομένη την παραπάνω διάρθρωση του εκπαιδευτικού επιπέδου των οικοδόμων, δεν παρατηρούνται δραστηριότητες που να σχετίζονται με τη βελτίωσή του καθώς και με την επιμόρφωση και την κατάρτιση των ενεργεία οικοδόμων στα πλαίσια της ανάπτυξης ενός διεκδικητικού κινήματος από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς (ΟΑΕΔ, Υπουργείο Εργασίας, Τοπική Αυτοδιοίκηση).

> «Δεν πρόκειται ποτέ στο εκμεταλλευτικό σύστημα να υπάρξει συνεργασία με φορείς του Κράτους. Εφόσον είμαστε ταξικό συνδικάτο, διεκδικούμε. Τίποτε παραπέρα».[821]

Σε αντίθεση, όμως, με τα κατά τόπους Συνδικάτα Οικοδόμων, όπως αυτό του Περιστερίου, η Ομοσπονδία Οικοδόμων έχει κατά καιρούς οργανώσει επιμορφωτικά σεμινάρια και προγράμματα κατάρτισης σε συνεργασία με Κρατικούς Φορείς (ΟΑΕΔ) στα πλαίσια της επεξεργασίας της πρότασης του Συνδικάτου για το ρόλο του κατασκευαστικού τομέα σε μια αναπροσανατολισμένη ελληνική οικονομία[822]

Έντονη δραστηριότητα παρατηρείται από την Ομοσπονδία Οικοδόμων και το Παράρτημα Περιστερίου σε σχέση με την Παιδεία, ως θέμα που απασχολεί την ελληνική κοινωνία. Σε αρκετές από τις αποφάσεις των ΓΣ γίνονται αναφορές για θέματα που σχετίζονται με τη σχολική αποτυχία, τη μαθητική διαρροή και το αποσπασματικό περιεχόμενο των σπουδών στη γενική και τεχνικοεπαγγελματική εκπαίδευση. Μέσα στα πλαίσια αυτά, ο αγώνας για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού θεωρείται ότι θα επέλθει μόνο μετά από ριζικές ανατροπές στο εκπαιδευτικό σύστημα και στην ελληνική κοινωνία:

> «Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού θα λυθεί μόνο στα πλαίσια της πάλης για την καθιέρωση του ενιαίου 12χρονου δημόσιο σχολείου, ενός σχολείου για όλα τα παιδιά, χωρίς **αποκλεισμούς** και διακρίσεις. Για να γίνει αυτό όμως πρέπει να φτιαχτεί άμεσα το Μέτωπο Παιδείας στα πλαίσια του Λαϊκού Μετώπου.

---

[820] ΜΕΡΜΙΓΚΗΣ Ε., συνέντευξη, β΄ τόμος, σελ. 85.

[821] Όπ.π.

[822] Στις 24-9-1991 εγκρίθηκε η αίτηση της Διοίκησης του Συνδικάτου Οικοδόμων Αθήνας για την εφαρμογή προγράμματος επαγγελματικής κατάρτισης 200 οικοδόμων μέχρι 40 χρόνων, διάρκειας 4 μηνών και στους οποίους χορηγήθηκε «Δίπλωμα Επαγγελματικής Κατάρτισης» στις βασικές ειδικότητες του κλάδου: Α΄ ΚΥΚΛΟΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑ (Επιχρίσματα, Χτίστες, Δάπεδα, Κλίμακες, Χρωματισμοί, Εσωτερικές εγκαταστάσεις ύδρευσης, Νέες Τεχνολογίες και εφαρμογές), Β΄ ΚΥΚΛΟΣ: ΠΡΟΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ (Δομικά υλικά, Μονώσεις, Επιχρίσματα, Θεμελίωση, Σκεπές), Γ΄ ΚΥΚΛΟΣ: ΞΥΛΟΤΥΠΑ (Δομικά υλικά, Οπλισμός κατασκευής, πολεοδομία) και Δ΄ ΚΥΚΛΟΣ: ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ (Πολεοδομία, Χτίστες πέτρας, Επενδυτές πέτρας, μαρμάρου, πλακοστρωτές, Αναπαλαιώσεις).

Για αυτό το κίνημα και αυτό το Λαϊκό Μέτωπο παλεύουμε κι εμείς και με αυτό τον τρόπο πιστεύουμε ότι θα λυθεί οριστικά και το πρόβλημα του αναλφαβητισμού».[823]

Σύμφωνα με την Ομοσπονδία Οικοδόμων στην Ελλάδα ακολουθούνται αντιεκπαιδευτικές και αντιλαϊκές πολιτικές και ως μόνη λύση προτείνεται η όρθωση κοινού μετώπου όλων των τμημάτων της εργατικής τάξης για αλλαγή πολιτικής στην παιδεία και γενικότερα στην ελληνική κοινωνία. Ως προς αυτές τις θέσεις είναι χαρακτηριστικά τα αποσπάσματα από σχετική με το θέμα ημερίδα της Ομοσπονδίας Οικοδόμων.[824]

«Ο συνάδελφος από το Περιστέρι ήταν προχθές αγριεμένος. Μας απαγορεύουν, μας είπε, απαγορεύουν στα παιδιά της εργατικής τάξης να μορφωθούν, να σπουδάσουν. Τα σπρώχνουν, τα σπρώχνει η αντιλαϊκή πολιτική να εγκαταλείψουν το Λύκειο, να εγκαταλείψουν τη γενική μόρφωση και τα ρίχνουν στη γενική κατάρτιση των Τ.Ε.Ε., χωρίς βιβλία, με ελλείψεις σε καθηγητές, χωρίς επαγγελματική προοπτική. Τα ρίχνουν στα Ι.Ε.Κ. και τα άλλα σχολεία ευκαιρίας. Πολλά από τα παιδιά των οικοδόμων ψάχνουν μία θέση στην παραγωγή μετά το δημοτικό σχολείο ή τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου».

«Ένας συνάδελφος από το Πέραμα αναρωτιέται: Μπορεί αυτό το σχολείο, αυτό το εκπαιδευτικό σύστημα να μάθει γράμματα στα παιδιά μας; Το σχολείο είναι ένα σωρό σκόρπιες γνώσεις, μια πίεση για παπαγαλία. Ένας μηχανισμός, που χρησιμοποιεί το σχολείο σαν μέσο που εξαντλεί την αποστολή του στην εισαγωγή σε ένα ΤΕΙ ή Πανεπιστήμιο. Μέσα από τα βιβλία, διαστρεβλώνεται η ιστορική αλήθεια. Ο κάθε συνάδελφος ανησυχεί, γιατί θέλει το παιδί του, τα παιδιά της εργατικής τάξης να είναι κατατοπισμένα, να κατακτούν τη γνώση σαν ένα σημαντικό εφόδιο που θα τους επιτρέπει να αντιλαμβάνονται και να ερμηνεύουν την πραγματικότητα, να εξηγούν τα φυσικά φαινόμενα, τις κοινωνικές εξελίξεις. Να μαθαίνουν τον κόσμο και να μπορούν να τον αλλάζουν».

«Απευθυνόμαστε στους Έλληνες συναδέλφους μας και τους μετανάστες που ζουν με δραματικό τρόπο την ταξική αντεργατική πολιτική, τις κοινωνικές ανισότητες και διακρίσεις. Τους καλούμε να δώσουμε μαζί, συντονισμένα αυτήν τη μάχη. Ο κλάδος των οικοδόμων μπορεί και πρέπει να αναλάβει ακόμα μεγαλύτερες ευθύνες για την ανάπτυξη ενός παλλαϊκού κινήματος, που θα διεκδικεί παιδεία, μόρφωση που αντιστοιχούν στις λαϊκές ανάγκες, που θα συμβάλλουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των νέων ανθρώπων. Τα συνδικάτα οικοδόμων να αναπτύξουν δεσμούς με τις τοπικές ενώσεις των δασκάλων και των καθηγητών, με τους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων, με τους μαθητές, να παίρνουν πρωτοβουλίες για μορφωτικές δραστηριότητες, να παρεμβαίνουν, να διεκδικούν συντονισμένα».

«Ο αγώνας για δωρεάν Παιδεία, για πραγματική μόρφωση, για το δικαίωμα της πλήρους- σταθερής εργασίας, για αποκλειστικά δημόσια κοινωνική ασφάλιση, συνδέεται με τον αγώνα για τη ριζική αναδιοργάνωση της κοινωνίας».

«Το ταξικό κίνημα έχει υποχρέωση να εντείνει τις προσπάθειές του και να αναπτύξει την πάλη του για δημόσια, δωρεάν παιδεία, για εκπαιδευτικό σύστημα, που θα μορφώνει πραγματικά τα παιδιά της εργατικής τάξης και των άλλων λαϊκών στρωμάτων».

Δε φαίνεται, επίσης να υπάρχει μια δραστηριοποίηση από την πλευρά του Συνδικάτου για τη βελτίωση των εκπαιδευτικών προσόντων των οικοδόμων, πόσο μάλλον που συνδέεται η αμοιβή με αυτά. Σύμφωνα με τον Πίνακα Αποδοχών των Εργατοτεχνιτών Οικοδόμων και των Συναφών Επαγγελμάτων στο βασικό ύψος του ημερομισθίου, χορηγούνται επιπλέον επιδόματα 5% επί του βασικού στους εργατοτεχνίτες που έχουν αποφοιτήσει από το Γυμνάσιο, 7% στους εργατοτεχνίτες που έχουν αποφοιτήσει από το Λύκειο και 10% στους εργατοτεχνίτες που έχουν αποφοιτήσει από επαγγελματική εκπαίδευση, επιμορφωτικά προγράμματα και προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης του ΟΑΕΔ ή εργοληπτικών οργανώσεων υπό την επίβλεψη του ΟΑΕΔ διάρκειας 120 ωρών τουλάχιστον.[825] Η κατάκτηση αυτή των οικοδόμων, όμως, δεν φαίνεται να εφαρμόζεται

---

[823] ΜΕΡΜΙΓΚΗΣ Ε., όπ. π.

[824] Εφ. ΠΑΝΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ, Όργανο της Ομοσπονδίας Οικοδόμων και Συναφών Επαγγελμάτων Ελλάδας, αρ. φ. 34, σελ. 6.

[825] Βλ. ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ στις 17.06.2002. Στην ίδια Σ.Σ.Ε. αναγράφονται ως δικαίωμα καταβολής επιπλέον επιδομάτων κατά 15% στην κατηγορία των οικοδόμων που απασχολούνται στις σκαλωσιές (κτιρίων- καμινάδων) ύψους άνω των 30 μέτρων, 10% στους εργαζόμενους που απασχολούνται σε υπόγεια τεχνικά έργα (σήραγγες, στοές) και 5% στους οικοδόμους και εργαζόμενους σε έργα ή τμήματα έργων που κατασκευάζονται στη θάλασσα, περιβάλλονται από θάλασσα, η δε πρόσβαση σε αυτά γίνεται αποκλειστικά με πλωτά μέσα.

στην πράξη. Η Ομοσπονδία και τα Συνδικάτα Οικοδόμων γενικά καλούν τους οικοδόμους να απαιτούν την τήρηση, από τη μεριά των εργοδοτών, των συλλογικών συμβάσεις εργασίας, αλλά δε δίνουν την κατεύθυνση της βελτίωσης των εκπαιδευτικών προσόντων των εργαζομένων με τη φοίτηση σε νυχτερινά Γυμνάσια ή μέσα από επιδοτούμενα επιμορφωτικά σεμινάρια.

Από την άλλη πλευρά διαφαίνεται ότι ανάμεσα στην «Κεντρική Διοίκηση» και τα τοπικά παραρτήματα υπάρχει μια διάσταση σε σχέση με την εφαρμογή ειδικών πολιτικών προσέγγισης των οικοδόμων, τόσο και αναφορικά με πρωτοβουλίες που παίρνονται για ζητήματα όπως αυτά της εκπαίδευσης- κατάρτισης, όσο και για τους μετανάστες εργαζόμενους στην οικοδομή:

«Ό,τι έχουμε στα χέρια μας, γραφεία κτλ. έρχονται μέσα από την υπεράσπιση των οικοδόμων για τα συμφέροντά τους. Όλα αυτά έγιναν με δικά τους λεφτά. Το καταλαβαίνουν αυτό. Είναι αποτέλεσμα συλλογικής προσφοράς. Βέβαια αυτός που συνδικαλίζεται μαθαίνει πώς ετούτο είναι ταξικό συνδικάτο. Εδώ πληρώνεις, δεν πληρώνεσαι. Για το δίκιο της τάξης δεν μπορεί κάποιος να παλέψει με πληρωμή. Όταν έχεις ιδανικά ελευθερίας, αλληλεγγύης, κοινωνικής δικαιοσύνης. Όταν καταλάβεις στο πετσί σου την εκμετάλλευση, παλεύεις για το δίκιο σου. Να τινάξεις το ζυγό, μπορείς μονάχος σου; Χρειάζονται θυσίες. Το να ζητάς να ζήσεις σαν άνθρωπος δε θα στο δώσουν άλλοι που «σκάβουν το λάκκο σου».Τη θεωρία, ο καθένας για τον εαυτό του, τη ζούμε. Είναι μια «βαβούρα» που ο καθένας μας κι όλοι μας τραβάμε στην εξαθλίωση. Όπως όλοι μαζί παράγουμε τον πλούτο, όλοι μαζί τον διεκδικούμε και θα τον πάρουμε! Είναι δύσκολο σήμερα κι όμως πολλοί πάνε σε δρόμο αδιέξοδο. Η νέα τάξη πραγμάτων εκφυλίζει πράγματα και ιδανικά της εργατικής τάξης. Κυριαρχεί. Έχει το πάνω χέρι. Όμως, όσο δύσκολα κι αν φαίνονται τα πράγματα, οι εργάτες, σαν εκμεταλλευόμενοι, έχουν την κρίση τους, υποψιάζονται. Εμείς μέσα από τους αγώνες για τα καθημερινά, δείχνουμε το δρόμο μιας νέας κοινωνίας, για να απαλλαγούμε από την εκμετάλλευση. Δείχνουμε το δρόμο του σοσιαλισμού. Σε όλη αυτή την πορεία, διαμορφώνουμε αγωνιστές. Βοηθάνε και οι καταστάσεις. Δεν είναι το θέμα οι θυσίες. Άμα θες πραγματικά να ζήσεις λεύτερος, τότε η θυσία γίνεται καθήκον. Δε θα' λεγα ότι πρόκειται για εθελοντισμό. Πρόκειται για συνειδητή επιλογή που δεν την παζαρεύεις με τίποτα. Από τα σίδερα και τα σύγχρονα συρματοπλέγματα, τα καθρεφτάκια και τις βιτρίνες, η φτωχολογιά δε θα γονατίσει».

«Δεν γνωρίζουμε πόσοι αλλοδαποί εργάζονται ως οικοδόμοι στο Περιστέρι, γιατί ο Οικοδόμος μετακινείται για δουλειά σε όλη την Αθήνα- Πειραιά και την επαρχία. Εμείς στο παράρτημα έχουμε γραμμένους αυτούς που κατοικούν στο Περιστέρι, περίπου 1.000.Καταρχήν, οι αλλοδαποί οικονομικοί μετανάστες δεν έχουν δικό τους σπίτι. Επομένως, για τους γνωστούς οικονομικούς λόγους κτλ. κατοικούν σε συνοικίες που υπάρχουν παλιά χτίσματα με φτηνά νοίκια. Οι περισσότεροι προέρχονται από την Αλβανία. Είχαμε στις τελευταίες εκλογές 2 υποψηφίους από αυτούς και έναν Αιγύπτιο για την τοπική διοίκηση του παραρτήματος. Αρκετοί συμμετέχουν στις Συνελεύσεις μας, στις απεργίες σχεδόν όλου».

11.6. Συμπεράσματα

Το Συνδικάτο Οικοδόμων θα μπορούσε να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στην όρθωση μετώπου απέναντι στον αναλφαβητισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό για τους παρακάτω λόγους: Πρώτο, διότι το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και της υποεκπαίδευσης υφίσταται ως πραγματικότητα τόσο για τους Έλληνες, όσο και για τους μετανάστες Οικοδόμους. Γίνεται, επίσης, παραδεκτό από το ίδιο το Συνδικάτο ότι η μεγάλη πλειοψηφία των παιδιών των οικοδόμων είναι υποεκπαιδευμένη αφού αναγκάζεται να διακόψει τη δωδεκάχρονη υποχρεωτική φοίτηση ή με το τέλος των λυκειακών σπουδών ακολουθεί την Οικοδομή. Δεύτερο, οι Οικοδόμοι έχουν μια οργανωτικότητα και ικανότητα σχεδιασμού, τόσο για την υλοποίηση άμεσων και γενικότερων στόχων πάλης, όσο και για το συντονισμό της δράσης με άλλους μαζικούς φορείς. Τρίτο, διαθέτουν μια εκπαιδευμένη γραμματειακή υποστήριξη και ιδιόκτητα γραφεία πολλαπλών χρήσεων και εκτιμάται ότι θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν τα μέσα για την οργάνωση νυχτερινών μαθημάτων αλφαβητισμού και γενικής παιδείας. Τέταρτο, με την εμπειρία που διαθέτουν και τους δεσμούς με τον κόσμο των οικοδόμων και γενικότερα, θα μπορούσαν να τεθούν πρωτοπόροι στην προσπάθεια της μορφωτικής ανάτασης της περιστεριώτικης κοινωνίας με την ίδρυση Λαϊκών Πανεπιστημίων και την ενεργό συμμετοχή σε φορείς και όργανα λαϊκής συμμετοχής (Δημοτική Επιτροπή Παιδείας).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στις σελίδες που προηγήθηκαν επιχειρήσαμε να παρουσιάσουμε και να ερμηνεύσουμε το φαινόμενο του αναλφαβητισμού από την πλευρά του παραγόμενου κοινωνικού αποκλεισμού, όπως αυτό εμφανίζεται στην ελληνική πραγματικότητα και ειδικότερα σε ένα συγκροτημένο αστικό χώρο, όπως είναι ο Δήμος Περιστερίου.

Συγκεκριμένα:

1. Επιχειρήσαμε να αποσαφηνίσουμε τους όρους **αναλφαβητισμός** και **κοινωνικός αποκλεισμός** τόσο ως αυτοτελή κοινωνικά προβλήματα όσο και σε σχέση μεταξύ τους. Ο **αναλφαβητισμός** είναι σαφώς όρος με μεγαλύτερη «προϊστορία» κι αναφέρεται στην αδυναμία ενός ατόμου να χρησιμοποιήσει με επάρκεια το μηχανισμό της γραπτής επικοινωνίας (ανάγνωση, γραφή αριθμητικοί υπολογισμοί). Ως όρος, ο αναλφαβητισμός έχει μια δυναμική εξέλιξης καθώς και παράλληλα με τις παραδοσιακές μορφές εμφάνισής του (οργανικός και λειτουργικός αναλφαβητισμός), προστίθενται και νέες, όπως ο τεχνολογικός, ο οπτικός, ο μαθηματικός, ο ιστορικογεωγραφικός και ο κοινωνικός αναλφαβητισμός. Εισάγεται επίσης, η έννοια του **αλφαβητισμού** που επιμερίζεται στις παραπάνω υποκατηγορίες του αναλφαβητισμού (οργανικού, λειτουργικού, τεχνολογικού κλπ.) με διακριτά χαρακτηριστικά για κάθε μια από αυτές και με σκοπό να προσδιοριστούν συγκεκριμένα μέτρα εκπαιδευτικών και κοινωνικών πολιτικών.

Ο όρος **κοινωνικός αποκλεισμός** είναι σαφώς νεότερος σε σχέση με τον αναλφαβητισμό καθώς έχει πολιτογραφηθεί στις κοινωνικές επιστήμες τις τελευταίες δεκαετίες. Όπως κάθε όρος, έτσι και ο κοινωνικός αποκλεισμός, περνά από μια φάση αποσαφήνισης του περιεχομένου του και προσαρμογής του σε πραγματικά κοινωνικά δεδομένα. Θα λέγαμε, όμως, ότι ως όρος, παρότι δε χρησιμοποιείται στη καθημερινή λαϊκή γλώσσα, προσπαθεί να εκφράσει την κοινωνική περιθωριοποίηση που υφίστανται ορισμένες κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού που βιώνουν με τον πιο τραγικό τρόπο τις οικονομικές και κοινωνικές αναδιαρθρώσεις των τελευταίων δεκαετιών.

2. Κοινό σημείο και των δύο όρων είναι ότι αναφέρονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Στην Ελλάδα, κατά τη δεκαετία του '80 θα γίνουν συντονισμένες προσπάθειες για την αντιμετώπιση του προβλήματος του αναλφαβητισμού. Ταυτόχρονα με τις μαζικές δράσεις στα αγροτικά στρώματα και στα υποεκπαιδευμένα των πόλεων, γίνεται προσπάθεια να επικεντρωθούν σε ειδικές ομάδες του πληθυσμού με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και για τα οποία άρχιζε να τίθεται πιο έντονα το πρόβλημα της κοινωνικής περιθωριοποίησής τους: Αθίγγανοι, Πομάκοι, παλιννοστούντες, άνεργοι, άτομα με ειδικές ανάγκες, γυναίκες, φυλακισμένοι- αποφυλακισμένοι-απεξαρτημένοι. Παράλληλα έγινε προσπάθεια να εντοπισθούν και οι χώροι μαζικής εφαρμογής προγραμμάτων αλφαβητισμού, εκτός του εκπαιδευτικού συστήματος: στις πλατείες των χωριών, στους συνεταιρισμούς, στις φυλακές, στις ένοπλες δυνάμεις, στους καταυλισμούς, γενικά σε κάθε χώρο κοινωνικής συγκέντρωσης. Σημαντική βοήθεια ως προς αυτό πρόσφερε η ολοκλήρωση του εξηλεκτρισμού της χώρας, η μαζική διάδοση της τηλεόρασης, αλλά και η γενικότερη διάθεση των εγγράμματων στρωμάτων να εμπλακούν σε μια εκστρατεία καταπολέμησης του αναλφαβητισμού. Στα πλαίσια αυτά σχεδιάστηκαν και εφαρμόστηκαν προγράμματα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού από το Υπουργείο Παιδείας και τη ΓΓΛΕ στα χωριά, στο χώρο των ενόπλων δυνάμεων, στις φυλακές κτλ.

Προς τα τέλη του 1990 και στις αρχές του 2000 το πρόβλημα του αναλφαβητισμού αρχίζει και πάλι να έρχεται στο προσκήνιο. Σε αυτό συνετέλεσαν όχι μόνο τα ισχυρά ποσοστά, ιδίως του λειτουργικού αναλφαβητισμού που καταγράφτηκαν, αλλά και τα ποιοτικά στοιχεία με τα οποία εμφανίζεται τόσο στις παραδοσιακές κοινωνικές ομάδες που βρίσκονταν εκτεθειμένες στον κίνδυνο του αναλφαβητισμού, όσο και με τη συσσώρευση ενός μεγάλου αριθμού μεταναστών και προσφύγων στη χώρα.

Τη δεκαετία του '90 παρατηρείται επίσης μια σύνδεση του **αναλφαβητισμού** με τον **κοινωνικό αποκλεισμό**. Η διαπίστωση δηλαδή ότι στις σύγχρονες κεφαλαιοκρατικές κοινωνίες, ένα μέρος του πληθυσμού παρεμποδίζεται στην εξάσκηση και την απολαβή των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από ένα κράτος δικαίου, έθεσε το πρόβλημα του αναλφαβητισμού σε νέες βάσεις. Αναγνωρίζεται πλέον ότι ο αλφαβητισμός είναι ένα βασικό δικαίωμα που η μη επίτευξή του ωθεί τμήματα του πληθυσμού στο περιθώριο. Στα πλαίσια αυτά ο κοινωνικός αποκλεισμός των αναλφάβητων μπορεί να ειδωθεί μέσα από πολλαπλά πρίσματα: Αποκλεισμός από το εκπαιδευτικό σύστημα κατά τη φάση της υποχρεωτικής φοίτησης, αποκλεισμός από τη δυνατότητα βελτίωσης των φτωχών εκπαιδευτικών προσόντων στα πλαίσια της εκπαίδευσης ενηλίκων, αποκλεισμός από την αγορά εργασίας, αποκλεισμός από την απόλαυση υλικών και πολιτιστικών αγαθών, αποκλεισμός από την άσκηση πολιτικών δικαιωμάτων, αποκλεισμός από τη διεκδίκηση και χρήση κοινωνικών δικαιωμάτων.

3. Σήμερα, η ποιοτική διαφορά του κοινωνικού αποκλεισμού από τη φτώχεια και τον αποκλεισμό των λαϊκών στρωμάτων από τη διεκδίκηση και απόλαυση των κοινωνικών και πολιτικών αγαθών των προηγούμενων δεκαετιών, βρίσκεται κατά τη γνώμη μας, στην όλο και αυξανόμενη σημασία του παράγοντα γνώση στην παραγωγή. Αυτό σημαίνει ότι οι αναλφάβητοι ή οι ημιαναλφάβητοι δεν έχουν πλέον τη δυνατότητα να εισέλθουν σε νέους τομείς παραγωγής ή και σε παλαιότερους οι οποίοι περνούν σε φάση τεχνολογικού εκσυγχρονισμού.

Μέχρι τη δεκαετία του '80 και στα πλαίσια των πολιτικών του Κράτους- Πρόνοιας, μιλούσαμε για κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα και οι πολιτικές αυτές είχαν το χαρακτήρα γενικών ρυθμίσεων. Με την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι γενικές ρυθμίσεις αποδυναμώνονται και εμφανίζονται πολιτικές στόχευσης σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού, οι οποίες αντιμετωπίζουν ορατά τον κίνδυνο «έξωσής» τους από τον κοινωνικό ιστό.

Η μελέτη όλων των προγραμμάτων με σκοπό την προστασία όσων βρίσκονται σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού ή κινδυνεύουν να υποπέσουν σε αυτή, αποδεικνύει ότι ο τομέας βελτίωσης των εκπαιδευτικών τους προσόντων περιλαμβάνει το μεγαλύτερο ή ένα σημαντικό κομμάτι του περιεχομένου τους. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι σήμερα αλλά και κυρίως στις επόμενες δεκαετίες, η σχέση μορφών του αναλφαβητισμού και κοινωνικού αποκλεισμού θα γίνεται όλο και πιο έντονη και σαφής. Άρα για μια αποτελεσματική πολιτική προσέγγισης των αναλφάβητων και εφαρμογής ενεργητικών πολιτικών αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού πρέπει να παρθούν υπόψη το σύνολο των παραμέτρων με τους οποίους σχετίζονται τα παραπάνω θέματα.

Τα ερωτήματα που τίθενται απ' όλα τα παραπάνω είναι: α) Αν τα εφαρμοζόμενα προγράμματα και πολιτικές επαρκούν για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού και του συνεπαγόμενου κοινωνικού αποκλεισμού και τι ακριβώς στοχεύουν και β) Αν και κατά πόσο στην υπόθεση αυτή εμπλέκονται, εκτός από τους κρατικούς φορείς, η τοπική αυτοδιοίκηση και οι φορείς των εργαζομένων. Τα ερωτήματα αυτά τα προσεγγίσαμε αναφορικά με τον ερευνητικό χώρο που έχει επιλεγεί, το Δήμο Περιστερίου.

4.Το Περιστέρι είναι μια σύγχρονη νεοελληνική πόλη που ανήκει στο πολεοδομικό συγκρότημα του λεκανοπεδίου της Αθήνας και στην οποία είναι έντονα τα σημάδια των αλλεπάλληλων προσαρμογών στην καπιταλιστική ανάπτυξη. Ως Δήμος, συγκροτήθηκε το 1938 για να καλύψει τις ανάγκες αστικής επέκτασης του λεκανοπεδίου προς τα δυτικά, μετά την μικρασιατική καταστροφή. Η πόλη όμως γιγαντώθηκε με τη συγκέντρωση μεγάλου αριθμού αγροτικών μαζών ως αποτέλεσμα του εμφυλίου πολέμου και της εσωτερικής μετανάστευσης.

Από την αρχή της εγκατάστασης των μικρασιατών προσφύγων παρατηρήθηκαν έντονα τα σημάδια της περιθωριοποίησης και του αποκλεισμού από το κεντρικό κράτος. Η ανάγκη επίλυσης των προβλημάτων της κατοικίας, της διατροφής, της ύδρευσης, της εργασίας και των μεταδοτικών ασθενειών δεν έδιναν την πολυτέλεια για εσωτερικές διαμάχες παρά μόνο σε σχέση με το κεντρικό κράτος. Μέσα στο περιβάλλον αυτό αναπτύσσεται μια έντονη κοινωνικότητα, ενώ το αίσθημα της κοινωνικής αλληλεγγύης ήταν παντού κυρίαρχο. Οι πρόσφυγες, φορείς

φιλελεύθερων αντιλήψεων και πολιτιστικών αξιών, γίνονται το στήριγμα για την ανάπτυξη της παραγωγικής βάσης της περιοχής, κυρίως γύρω από την εριουργία και την κλωστοϋφαντουργία στις παρακηφίσιες περιοχές, στη Νέα Ιωνία και στην Ιερά Οδό.

Την περίοδο της ξένης κατοχής αναπτύσσεται η έννοια της πανεθνικής ενότητας μεταξύ ετερόκλητων κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων με σκοπό την επιβίωση του πληθυσμού και την οργάνωση του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Οι μεγάλοι παραγωγικοί χώροι (ΛΑΝΑΡΑΣ, ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΟ) γίνονται πεδία καθολικής της εαμικής αντίστασης.

Μεταπολεμικά, ο Δήμος Περιστερίου, ως περιφερειακός Δήμος της Αθήνας, γίνεται πόλος έλξης ενός μεγάλου μέρους των εσωτερικών μεταναστών που συρρέουν κατά χιλιάδες. Η τάση αυτή θα συνεχιστεί και τις επόμενες δεκαετίες και θα σημάνει την πληθυσμιακή απογείωση του Δήμου Περιστερίου, με αποτέλεσμα σήμερα να είναι ο τέταρτος δήμος της χώρας σε πληθυσμό.

Σε κοινωνικό επίπεδο, η οργάνωση του ευρύτερου κοινωνικού χώρου αντανακλά καθαρά τα νέα κριτήρια οικονομικού χαρακτήρα: Το λιγνιτωρυχείο, η πιο μεγάλη παραγωγική μονάδα προπολεμικά κλείνει έπειτα από τη σθεναρή αντίσταση των κατοίκων εξαιτίας των έντονων προβλημάτων που δημιουργούσε στην ευρύτερη περιοχή, ενώ συνεχίζονται οι δραστηριότητες του εργοστασίου του ΛΑΝΑΡΑ. Αναπτύσσεται ο μεταποιητικός τομέας μέσα από ένα πλήθος μικροβιοτεχνιών στον ιματισμό, στο δέρμα, στην επεξεργασία του χάλυβα, του χαρτιού, ενώ εντυπωσιακή είναι η ανάπτυξη της οικοδομής.

Στο οικιστικό επίπεδο δύσκολα διακρίνονται τα σημάδια μιας οργανωμένης χωροταξικά διάρθρωσης και δόμησης. Η αυθαίρετη επέκταση δυσχεραίνει τις επικοινωνίες. Η δυτική επέκταση της πόλης προς το Ποικίλο όρος, δημιουργεί μια εικόνα εξαρχής διαφορετική από τη μέχρι τότε συγκρότησή της. Στα τέλη της δεκαετίας του '70, η εικόνα αυτή συμπληρώνεται με την πυκνοδόμηση που επέρχεται με την καθολική εφαρμογή του προτύπου της αστικής πολυκατοικίας που αντικαθιστά τα πλινθόχτιστα σπίτια με στέγη από λαμαρίνα ή ελλενίτ. Η υιοθέτηση, όμως, της πολυώροφης δόμησης και η οικονομική αποτίμηση της αντικειμενικής αξίας της γης, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για να παρεισφρήσουν τα ισχυρά γαιοκτησιακά συμφέροντα των ιδιωτών και της «Μονής Λαμίας» μέσα από αμφιβόλου προέλευσης κτηματόγραφα.

Κατά την τελευταία δεκαετία παρατηρείται έντονο το φαινόμενο της κοινωνικής κινητικότητας. Οι παλιές γειτονιές της βιομηχανικής ζώνης εγκαταλείπονται από τους Έλληνες και κατοικούνται πλέον από οικονομικούς μετανάστες.

Από τη στιγμή της μεταφοράς των προσφύγων στην περιοχή του Περιστερίου και ιδίως μετά την ανακήρυξή του σε Δήμο, η στάση των κατοίκων και των φορέων που δημιούργησαν στην πορεία, έπαιρνε τα χαρακτηριστικά μιας ολικής αντιπαλότητας απέναντι στο κεντρικό κράτος, εξαιτίας της σαφούς πολιτικής διακρίσεων που αυτό ακολουθούσε. Μεταπολεμικά θα γίνει κατανοητό από τον τοπικό πληθυσμό ότι απέναντι στο κεντρικό κράτος πρέπει να ορθωθεί ένα μέτωπο αντίστασης που πολιτικά θα εκφραζόταν με τη διεκδίκηση και τον έλεγχο του Δήμου. Αυτό επιτυγχάνεται σε σημαντικό βαθμό τη μεταπολεμική περίοδο και στο σύνολο, σχεδόν, των δημαρχιακών εκλογών επικρατούν τα αριστερά και κεντροαριστερά ψηφοδέλτια συνεργασίας, ενώ στις βουλευτικές εκλογές τα κεντροαριστερά πολιτικά σχήματα θα κατέχουν τη μεγάλη πλειοψηφία. Έκφραση αυτής της αντιπαλότητας αποτέλεσε και η συντριπτική υπεροχή των κομμουνιστικών, αριστερών και σοσιαλδημοκρατικών δυνάμεων καθ' όλη αυτή την περίοδο μέχρι τις μέρες μας. Στη βάση αυτή αναπτύσσονται τα «αριστερά» χαρακτηριστικά του Δήμου απέναντι στο «κράτος της Δεξιάς» και θα αναδειχθούν εξέχουσες προσωπικότητες με κύριο χαρακτηριστικό τους τα φτωχά εκπαιδευτικά προσόντα αλλά τη μεγάλη κοινωνική και πολιτική μόρφωση και τη διάθεση για ορθολογικοποίηση του αγώνα.

Θα ανέμενε κανείς ότι από μια τέτοια εξέλιξη θα είχαν δημιουργηθεί οι δομές εκείνες που θα διαφοροποιούνταν από το κυρίαρχο Παράδειγμα και θα έβαζαν σε μια διαφορετική λογική την αντιμετώπιση ορισμένων κρίσιμων κοινωνικών προβλημάτων. Ότι θα επιβίωναν θεσμοί και καταστάσεις που λειτούργησαν σε μια συγκεκριμένη περίοδο πχ. την περίοδο της μεταπολίτευσης

και σχεδόν όλη τη δεκαετία του '80: οι εξωραϊστικοί σύλλογοι, τα συνοικιακά συμβούλια, οι λαϊκές συνελεύσεις στις γειτονιές, το λαϊκό πανεπιστήμιο, η λαϊκή βιβλιοθήκη, γενικότερα η δραστηριοποίηση της εργατικής τάξης και η ανάπτυξη του λαϊκού πολιτισμού.
Φαίνεται όμως, ότι οι εξελίξεις στο παραγωγικό μοντέλο της χώρας επέφεραν σημαντικές διαφοροποιήσεις και στο χώρο που μελετούμε. Ο περιορισμός της παραγωγικής βάσης με το κλείσιμο των μεγάλων εργοστασιακών μονάδων στις παρακηφίσιες περιοχές, η επιβίωση μόνο της μικρής και μεσαίας βιοτεχνίας και παράλληλα η διόγκωση του χώρου των υπηρεσιών, τροποποίησαν τις μέχρι τότε δεσπόζουσες δομές της κοινωνικής οργάνωσης με αποτέλεσμα τη χαλάρωση των κοινωνικών δεσμών. Σε αυτό συνετέλεσε η αστικοποίηση που συνεχίζεται μέχρι τις ημέρες μας, η εσωτερική κοινωνική κινητικότητα προς τα βόρεια και νότια προάστια ενός εύπορου κοινωνικού στρώματος που έχει δημιουργηθεί και η εγκατάσταση των οικονομικών μεταναστών στα κενά της παλιάς βιομηχανικής ζώνης.
Επιπρόσθετα, θα μπορούσαν να επισημανθούν τα εξής: Παρόλο που το πληθυσμιακό μέγεθος του Δήμου Περιστερίου είναι από τα μεγαλύτερα στην Ελλάδα, δεν τέθηκε ποτέ το αίτημα για μια αυτοτελή κοινωνικοταξική οργάνωση του πληθυσμού. Σε επίπεδο οργάνωσης του Δήμου δε δημιουργήθηκαν ποτέ δημοτικά διαμερίσματα, ενώ το μοντέλο της διοίκησης στηρίζεται σε ξεπερασμένες δομές και πρακτικές με κύρια έκφραση τη γραφειοκρατία και τις πελατειακές σχέσεις. Σε επίπεδο υπηρεσιών και φορέων του κεντρικού κράτους δεν έγινε προσπάθεια να αναπτυχθούν δομές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας υγείας. Στο επίπεδο των φορέων των εργαζομένων δεν έγινε προσπάθεια δημιουργίας Εργατικού Κέντρου, Τεχνικού και Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου παρά μόνο πρωτοβάθμια σωματεία.
Από αυτά συνάγεται το συμπέρασμα ότι παρόλο που ο αγώνας απέναντι στο κεντρικό κράτος ήταν το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της πολιτικής και κοινωνικής συμπεριφοράς του τοπικού πληθυσμού, εντούτοις στην πορεία αυτής της εξέλιξης, οι εκπρόσωποι του τοπικού κράτους και των φορέων προσαρμόστηκαν στις δομές οργάνωσης της κεντρικής διοίκησης. Οι μόνες, ίσως, προσπάθειες που διαφοροποιούνται από τον παραπάνω τύπο οργάνωσης, είναι αυτές που αφορούν τη δημιουργία του ΑΣΔΑ και την προσπάθεια συγκρότησης ενός αποκεντρωμένου μοντέλου διοίκησης.
5. Η πραγματικότητα αυτής της κοινωνικοπολιτικής οργάνωσης δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστη και την αντιμετώπιση ορισμένων κρίσιμων κοινωνικών προβλημάτων, όπως είναι του αναλφαβητισμού. Τα υποεκπαιδευμένα και αναλφάβητα τμήματα βρίσκονται σήμερα σε αντίθεση με το παρελθόν, σε ένα συνεχή αυτοαποκλεισμό από τα κοινωνικά δρώμενα της πόλης. Η παρατήρηση αυτή σχετίζεται, κυρίως, με την αδυναμία συγκρότησης και διεκδίκησης από τη μεριά των τμημάτων αυτών, του αιτήματος για το βασικό αλφαβητισμό τους και τη συνεχή βελτίωση των εκπαιδευτικών τους προσόντων.
Αυτό βέβαια, δε σημαίνει ότι όλοι οι υποεκπαιδευμένοι κι αναλφάβητοι παραμένουν εξ αντικειμένου στο περιθώριο της κοινωνίας. Απεναντίας, διαφάνηκε μέσα από την ανάλυση ενός αριθμού περιπτώσεων ανά χώρο, ότι πολλές φορές, όσοι θεωρούνται στις στατιστικές ως αναλφάβητοι, στην πραγματικότητα διαφοροποιούνται και πολύ δύσκολα κάποιος θα διακρίνει τη μορφωτική αυτή υστέρηση, εφόσον χρησιμοποιούν με επάρκεια το προφορικό δίκτυο επικοινωνίας και συμμετέχουν στα κοινωνικά δρώμενα της γειτονιάς, του Δήμου κλπ. Από την άλλη πλευρά, όπου και όταν τίθεται το πρόβλημα του αναλφαβητισμού, αυτό δεν γίνεται στο χώρο ένταξης του κάθε ατόμου και δε γίνεται αντιληπτό ως μη απολαβή ενός βασικού κοινωνικού δικαιώματος, ώστε να ζητείται η κατοχύρωσή του.
Εξ αντικειμένου, λοιπόν, το καθήκον της ανάδειξης του προβλήματος αυτού, επαφίεται αποκλειστικά στις πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται πέρα κι έξω από τους ίδιους τους αναλφάβητους στο επίπεδο της κεντρικής διοίκησης. Όπως είδαμε όμως, το πρόβλημα του αναλφαβητισμού αγνοείται από τους εκπροσώπους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των μαζικών φορέων της πόλης. Επίσης, δεν αφορά σε μεγάλο βαθμό τις υπηρεσίες του κεντρικού κράτους, ακόμη και αυτών που είναι επιφορτισμένες με το καθήκον της εκπαίδευσης (Γραφεία

Εκπαίδευσης) και της εφαρμογής ενεργητικών πολιτικών καταπολέμησης του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας (ΟΑΕΔ). Τέλος, διαφάνηκε ότι δεν υπάρχει καμία μορφή συνεργασίας ανάμεσα στους παραπάνω (Κράτος, Δήμος, τοπικοί φορείς), αναφορικά με τα ζητήματα που σχετίζονται με τον αναλφαβητισμό, πράγμα που αντανακλά, όχι μόνο την άγνοια ή τη μη συνειδητοποίηση της σοβαρότητας του προβλήματος, αλλά και τη γενικότερη αδυναμία των δομών του νεοελληνικού κράτους σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο στο να θέτουν στόχους από κοινού και να συνεργάζονται για να τους επιτυγχάνουν, ανεξάρτητα των προθέσεων και των στόχων καθενός από αυτούς.

6. Αναφορικά με τη διερεύνηση των δυνατοτήτων σχεδίασης ενός βιώσιμου και λειτουργικού προγράμματος καταπολέμησης του αναλφαβητισμού, τα προβλήματα που παρουσιάζονται σχετίζονται με τις διαδικασίες προσέγγισης και εντοπισμού των αναλφάβητων, καθώς και με τον εντοπισμό των οικονομικών και κοινωνικών τους αναγκών. Τα μόνα διαθέσιμα στοιχεία πριν τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας, ήταν αυτά που προέρχονταν από τις απογραφές της ΕΣΥΕ. Αντίθετα δεν υπήρχε μια ανάλογη ερευνητική δουλειά πάνω στη διερεύνηση του εκπαιδευτικού επιπέδου μιας μεγάλης αστικής περιοχής, όπως είναι ο Δήμος Περιστερίου. Με βάση αυτές τις προϋποθέσεις και σε συνδυασμό με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, κινηθήκαμε με σκοπό τον εντοπισμό του εκπαιδευτικού επιπέδου των ατόμων σε κάθε ερευνητικό χώρο, ως προϋπόθεση για τον εντοπισμό της έκτασης και του μεγέθους του αναλφαβητισμού. Από αυτή τη διαδικασία εξάγονται ορισμένα βασικά συμπεράσματα: Πρώτον, το πρόβλημα του αναλφαβητισμού σε ποσοτικά μεγέθη είναι ένα από τα σοβαρότερα κοινωνικά προβλήματα αφού οι «ολικά αγράμματοι» ανέρχονται σε 3.304 (2,9%), όσοι «δεν τελείωσαν το Δημοτικό σχολείο αλλά γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν» σε 6.891 (5,7%), ενώ 33.791 άτομα (29,2%) έχουν τελειώσει μόνο το Δημοτικό Σχολείο. Στην πρώτη περίπτωση δηλαδή ομιλούμε για τον οργανικό αναλφαβητισμό, ενώ στις δυο άλλες για το λειτουργικό αναλφαβητισμό. Ενώ όμως τα αριθμητικά μεγέθη μπορούν να χαρακτηρισθούν ως μεγάλα, δε φαίνεται το πρόβλημα να απασχολεί την κοινωνία του Περιστερίου σε κάθε έκφανσή της. Θα μπορούσαμε μάλιστα να σημειώσουμε ότι συνολικά η τοπική κοινωνία αγνοεί παντελώς το θέμα, εκτός ίσως ορισμένων ελάχιστων προσώπων που έρχονται σε επαφή με αναλφάβητους. Δεύτερον, και στη βάση της προηγούμενης παρατήρησης, κινηθήκαμε κατά τη διαδικασία των συνεντεύξεων, στην καταγραφή των απόψεων των εκπροσώπων των φορέων γύρω από τα θέματα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού και ανιχνεύσαμε τις δυνατότητες παρέμβασης του εκάστοτε φορέα είτε αυτοδύναμα είτε σε συνεργασία με άλλους για την αντιμετώπισή τους.

Ποια γενικά συμπεράσματα βγαίνουν καταρχήν από αυτή την καταγραφή.

Η αδυναμία συνειδητοποίησης του προβλήματος του αναλφαβητισμού από τα όργανα της κεντρικής και της τοπικής εξουσίας έχει σαν αποτέλεσμα να μην υφίσταται κανένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού, εκτός ίσως του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας.

Ο ΟΑΕΔ είναι ο μοναδικός φορέας που καταγράφει το εκπαιδευτικό επίπεδο των άνεργων ατόμων. Η καταγραφή αυτή, όμως, έχει δεσμευτική αξία μόνο για την οριοθέτηση των εργασιακών ικανοτήτων αφού λαμβάνεται ως κύριο στοιχείο η ηλικία και η ένταξη του άνεργου σε μια από τις ειδικές κοινωνικές ομάδες («ΜΟΓ», «Αποφυλακισμένοι», «Απεξαρτημένοι», «45-64», «ΛΑΕΚ»). Συνεπώς, η υποεκπαίδευση των ανέργων και ειδικά των γυναικών δε στοιχειοθετείται ως αίτημα που επιζητά άμεσες πολιτικές αντιμετώπισης, αλλά προσαρμόζεται η φτωχή εκπαιδευτική κατάσταση σε εργασιακά κενά, κυρίως σε χώρους εντάσεως της εργασίας. Διαφαίνεται, επίσης, ότι στην περίπτωση του ΟΑΕΔ, η εργοδοσία στην οποία απευθύνονται τα χρηματοδοτούμενα προγράμματα, ενδιαφέρεται πρωτίστως για το ύψος της χρηματοδότησης και όχι την αποτελεσματική αντιμετώπιση της ανεργίας και της υποεκπαίδευσης.

Στο Δήμο Περιστερίου απουσιάζουν δομές και δράσεις του κύριου φορέα που επιφορτίζεται με την υλοποίηση πολιτικών αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Εκλείπει, συνεπώς, ένα οργανωτικό πλαίσιο δουλειάς και πρόγραμμα παρέμβασης από έναν εξειδικευμένο φορέα με αξιόλογη εμπειρία που στις μέρες μας, ως ΓΓΕΕ, φαίνεται να

προσανατολίζει τη δράση του σε παρεμβάσεις αποκλειστικά σε απομακρυσμένα ορεινά και νησιώτικα σημεία της πατρίδας μας ή σε περιοχές με ειδικές ομάδες του πληθυσμού (παλιννοστούντες, τσιγγάνοι κλπ.).

Αντίθετα παρατηρείται ένας αριθμός προγραμμάτων που σχεδιάζονται και υλοποιούνται από το σύνολο σχεδόν των φορέων του κεντρικού και τοπικού κράτους και που απευθύνονται σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού και με σκοπό την κατάρτιση σε επαγγελματικές δεξιότητες για την αντιμετώπιση της ανεργίας (γυναίκες, παλιννοστούντες). Κύριο χαρακτηριστικό αυτών, είναι οι αλληλοεπικαλύψεις και η αδυναμία συντονισμού, εφόσον παρατηρήθηκε ότι πολλά από αυτά εκτελούνται από διαφορετικούς φορείς κατά την ίδια χρονική περίοδο και για τις ίδιες ομάδες αναφοράς (πχ. προγράμματα για τις Γυναίκες από ΟΑΕΔ και ΑΣΔΑ).

Ενώ όμως διατίθενται πόροι και μέσα για την εκτέλεση διαφόρων προγραμμάτων καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού, δεν υπάρχει μέριμνα για την κατηγορία των οργανικά αναλφάβητων. Μπορεί ως προς το σύνολο του πληθυσμού, όπως σημειώσαμε και προηγούμενα, να αποτελούν ένα μικρό μέρος του (2,9%), αλλά ως απόλυτος αριθμός εκφράζει ένα αξιόλογο τμήμα (3.309 άτομα, Α=886 και Γ=2.418). Το τμήμα αυτό είναι ουσιαστικά αποκλεισμένο από τη δυνατότητα του βασικού αλφαβητισμού και ουσιαστικά τίθεται στο περιθώριο της εγγράμματης κοινωνίας. Από ό,τι φαίνεται, και αν συνεχιστεί η σημερινή κατάσταση, η κατηγορία αυτή θα περιοριστεί μόνο με τη βιολογική αποχώρηση των ατόμων.

Τα προγράμματα εκπαίδευσης για τα υπόλοιπα υποεκπαιδευμένα τμήματα του πληθυσμού θα μπορούσαν να χωριστούν σε δυο μεγάλες κατηγορίες: Αυτά που στοχεύουν στην απλή χορήγηση πιστοποιητικών σπουδών χωρίς να παρέχουν καμιά μορφή εκπαίδευσης και αυτά που παρέχουν εκπαίδευση και τίτλους σπουδών, χωρίς όμως να υπάρχει σχεδιασμός για την απορρόφηση των εκπαιδευόμενων από την αγορά εργασίας.

Στην πρώτη περίπτωση εντάσσεται το Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτηρίου Δημοτικού που απευθύνεται στους ενήλικες εκείνους που γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν και να εκτελούν τις βασικές αριθμητικές πράξεις και για διάφορους λόγους δεν έγινε κατορθωτό να ολοκληρώσουν το Δημοτικό Σχολείο. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται 6.891 άτομα και αποτελούν το 5,9% του ενήλικα πληθυσμού. Πρόκειται για μια πληθυσμιακή ομάδα που βρίσκεται στο μέσο ή στις παρυφές της παραγωγικής της δραστηριότητας και επιδέχεται βελτίωση των εκπαιδευτικών της προσόντων.

Στη δεύτερη περίπτωση εντάσσονται το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας που απευθύνεται σε όσους δεν έχουν ολοκληρώσει το Γυμνάσιο, ενώ παράλληλα εξακολουθούν να λειτουργούν τα νυχτερινά Γυμνάσια. Η ομάδα αναφοράς περιλαμβάνει τους απόφοιτους Δημοτικού οι οποίοι ανέρχονται σε 38.918 άτομα που αποτελούν το 31,40% του ενήλικα πληθυσμού.

Οι παραπάνω δράσεις δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ως αποτελεσματικές, ακόμη κι αν επιλύονταν όλες οι δυσλειτουργίες που σημειώθηκαν στα επιμέρους κεφάλαια, αφού αυτές απευθύνονται σε ένα πολύ μικρό μέρος του υποεκπαιδευμένου πληθυσμού. Ως βασικότερο πρόβλημα τίθεται η αδυναμία της ενημέρωσης. Κανείς από τους καθ' ύλην αρμόδιους δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλίες ενημέρωσης παρόλο που τους έχουν προσκομισθεί τα σχετικά έγγραφα: οι Διευθυντές Σχολείων, οι Γυμνασιάρχες, οι Λυκειάρχες, οι Σχολικοί Σύμβουλοι, οι Προϊστάμενοι Εκπαίδευσης δεν έχουν εκπονήσει σχέδιο ενημέρωσης των γονέων των μαθητών, πολλοί εκ των οποίων είναι υποεκπαιδευμένοι.

Αλλά ακόμα και για τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτές τις δράσεις, η προσδοκώμενη άρση του κοινωνικού αποκλεισμού δεν αίρεται παρόλο που επανεκπαιδεύονται μερικώς ή τους χορηγείται τίτλος Απολυτηρίου Δημοτικού ή Γυμνασίου. Η αδυναμία εύρεσης μιας σταθερής θέσης εργασίας είναι το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα και δε φαίνεται να συμβάλλει ουσιαστικά η συμμετοχή ενός ατόμου στις παραπάνω δράσεις. Επιπρόσθετα, η αποκατάσταση της τραυματικής σχέσης που είχαν με το γραπτό δίκτυο επικοινωνίας και η σταθεροποίηση της χρήσης του στην καθημερινή ζωή (ανάγνωση εφημερίδων, περιοδικών, βιβλίων κλπ.), στο βαθμό που αυτή επιτεύχθηκε, δεν μπορεί να αποκτήσει μόνιμο χαρακτήρα και να βελτιώσει και να διευρύνει τις κοινωνικές τους

σχέσεις, εφόσον εκλείπουν εκείνοι οι χώροι (βιβλιοθήκες, αναγνωστήρια, πολιτιστικές λέσχες) για να τα καλλιεργήσουν.
Η συλλειτουργία δύο τύπων σχολείων που απευθύνονται σε αποφοίτους του Δημοτικού Σχολείου (Νυχτερινό Γυμνάσιο και Σ.Δ.Ε.) και που χορηγούν ισοδύναμους τίτλους σπουδών δημιουργεί σύγχυση, ως προς τους σκοπούς του καθενός τύπου ξεχωριστά. Τα Νυχτερινά Σχολεία είναι υποβαθμισμένα στην τοπική κοινωνία και υποχρηματοδοτούμενα, σε αντίθεση με τα επαρκώς χρηματοδοτούμενα Σ.Δ.Ε. που υπολειτουργούν εξαιτίας των δομικών ανεπαρκειών των οργάνων της τοπικής κοινωνίας που είναι επιφορτισμένα για το σκοπό αυτό. Η σύγχυση αυτή και η έλλειψη στοιχειώδους επικοινωνίας μεταξύ τους δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στη σχεδίαση και εφαρμογή ενός ενιαίου σχεδίου αντιμετώπισης της υποεκπαίδευσης ενηλίκων.
Επιπρόσθετα, οι στόχοι που τίθενται για τα Σ.Δ.Ε. για την άρση της υποεκπαίδευσης των ενηλίκων (άμεσος στόχος) και του αναλφαβητισμού (έμμεσος στόχος) δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά εάν δεν υπάρχει κοινό σχέδιο δράσης ανάμεσα στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα και στην εκπαίδευση ενηλίκων και ιδιαίτερα, αν δεν σταματήσει η σχολική διαρροή από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο ή μέσα στο Γυμνάσιο, έτσι ώστε η εκπαίδευση ενηλίκων να παρέχει πραγματική εκπαίδευση και κατάρτιση στη βάση των σύγχρονων αναγκών της κοινωνίας και των απαιτήσεων της αγοράς εργασίας.
7. Τα όργανα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, γενικά η τοπική κοινωνία, δεν γνωρίζει τους υπάρχοντες θεσμούς. Η άγνοια αυτή οφείλεται κυρίως στην ίδια την έλλειψη ενημέρωσης των υπευθύνων οργάνων που με τη σειρά τους δεν ενισχύουν το μηχανισμό ενημέρωσης που προβλέπεται, έτσι ώστε οι υποεκπαιδευμένοι του Περιστερίου να πληροφορηθούν σχετικά με τις δυνατότητες πιστοποίησης ή φοίτησης στα παραπάνω εκπαιδευτικά κέντρα. Η έλλειψη συνεργασίας ανάμεσά τους συνδέεται περισσότερο με την ίδια τη δομή και την οργάνωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης η οποία, σε ζητήματα παιδείας και κοινωνικής πολιτικής, χαρακτηρίζεται ως ανεπαρκής και απόλυτα εξαρτημένη από το κεντρικό κράτος.
Ο βασικός όμως παράγοντας που εμποδίζει τη συνεργασία ανάμεσα στους θεσμούς αυτούς και στα όργανα του Τοπικού Κράτους, σχετίζεται με το γεγονός της έλλειψης επιχειρησιακού σχεδίου για το τι ακριβώς μπορούν να προσφέρουν, ποια είναι η λειτουργία τους στην τοπική κοινωνία και τελικά αν μπορούν να δώσουν διέξοδο σε σοβαρά κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι, όπως στο ζήτημα της ανεργίας που συνδέεται άμεσα με το κοινωνικό αποκλεισμό. Δεν αρκεί να διαπιστώνεται το πρόβλημα της ανεργίας αλλά πρέπει να υπάρχουν οι δυνατότητες για απορρόφηση στην τοπική αγορά εργασίας.
Γενικότερα, δεν έχει απασχολήσει, η δημιουργία δικτύων συνεργασίας ανάμεσα στο σχολείο, την τοπική κοινωνία, τον επιχειρηματικό κόσμο και την εκπαίδευση ενηλίκων με στόχο την επανασύνδεση με την εκπαιδευτική διαδικασία των νέων και των τμημάτων εκείνων του ΟΕΠ που έχουν απομακρυνθεί από την υποχρεωτική εκπαίδευση και δεν έχουν αποκτήσει απολυτήριο Γυμνασίου καθώς και επαγγελματική κατάρτιση, με την προϋπόθεση βέβαια ότι θα στοχεύουν στην κατοχύρωση της σταθερής εργασίας..
Το ζήτημα του αναλφαβητισμού και της εκπαίδευσης ενηλίκων δεν απασχόλησε ποτέ τα όργανα της τοπικής κοινωνίας. Δεν έγινε ποτέ αυτοτελές θέμα στις συνεδριάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου Περιστερίου. Δεν έγινε, επίσης, αυτοτελές θέμα στους εργατικούς φορείς και τα συνδικάτα της περιοχής. Γενικά το πρόβλημα αυτό το γνωρίζουν ελάχιστοι, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να στοιχειοθετηθεί ως αίτημα και να οργανωθεί εκστρατεία ενημέρωσης και προσέλκυσης των υποεκπαιδευμένων ενηλίκων της περιοχής.
Τα πρωτοβάθμια όργανα που ενυπάρχουν στο Δήμο Περιστερίου δεν συντονίζονται σε σημαντικό βαθμό για εκπαιδευτικά και κοινωνικά ζητήματα. Η έντονη πολιτική αντιπαράθεση που τα χαρακτηρίζει για κεντρικά και τοπικά ζητήματα, που σα γεγονός είναι φυσικό να συμβαίνει μιας και οι κοινωνικές αντιθέσεις μέρα με τη μέρα οξύνονται και η πολιτική του κράτους στοχεύει στη μεταφορά των κοινωνικοπολιτικών αντιπαραθέσεων σε τοπικό επίπεδο, εφόσον μεταφέρει αρμοδιότητες στην τοπική αυτοδιοίκηση χωρίς πόρους και τεχνογνωσία. Το γεγονός αυτό

αδυνατίζει τη δημιουργία επιμέρους μετώπων και κοινής συστράτευσης για την αντιμετώπιση οξυμένων κοινωνικών προβλημάτων όπως είναι η υποεκπαίδευση και ο αναλφαβητισμός.
Οι μαζικοί φορείς και οι φορείς των εργαζομένων που δραστηριοποιούνται στο χώρο του Περιστερίου αγνοούν την έκταση του προβλήματος του αναλφαβητισμού, τόσο γενικότερα όσο και μέσα στα πλαίσια των κοινωνικών ομάδων που εκπροσωπούν. Η ενασχόλησή τους με εκπαιδευτικά θέματα, οι θέσεις και οι δράσεις τους γίνεται επικουρικά και περιορίζεται μόνο στην πάλη για τη βελτίωση της δημόσιας εκπαίδευσης. Ο στόχος που τίθεται από πολλά εργατικά σωματεία για το λαϊκό σχολείο υπονομεύεται όταν δεν υπάρχει γνώση και ενιαία αντιμετώπιση των προβλημάτων της εκπαίδευσης. Σε πολλές άλλες περιπτώσεις, είτε απολυτοποιούνται τα προβλήματα ορισμένων δράσεων που αναπτύσσονται, όπως αυτό της συγκρότησης και της λειτουργίας του Ολοήμερου Σχολείου με αποτέλεσμα να επιδεινώνονται τα προβλήματα των εργαζόμενων γονέων, είτε να μην παίρνονται υπόψη άλλα προβλήματα, κυρίως ειδικών κατηγοριών του πληθυσμού, όπως είναι οι αλλοδαποί μαθητές.
Το βασικότερο όμως πρόβλημα που εντοπίζεται στη δράση των εργατικών συνδικάτων σχετίζεται με τη μη χαρτογράφηση του εκπαιδευτικού επιπέδου των μελών τους με αποτέλεσμα η οποιαδήποτε αναφορά να περιορίζεται σε γενικές τοποθετήσεις για την ανάγκη αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού. Κανένα από τα σωματεία που εξετάσθηκαν δεν καταγράφει το εκπαιδευτικό επίπεδο των μελών του και δεν προχωρεί στη διεκδίκηση μέσων και εκπαιδευτών για τη βελτίωση των εκπαιδευτικών τους προσόντων. Παράλληλα δε φαίνεται να παίρνεται υπόψη, η πλούσια εμπειρία του εργατικού κινήματος για τη διενέργεια λαϊκών μαθημάτων και μαθημάτων αλφαβητισμού στο εσωτερικό των οργανώσεων. Κι εδώ καταγράφεται μια επιπλέον αδυναμία: Παρόλο που πολλά από τα δευτεροβάθμια όργανα, όπως των Οικοδόμων, των Κλωστοϋφαντουργών και του Μετάλλου αναπτύσσουν δράσεις για θέματα που σχετίζονται με την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού, (διάδοση του βιβλίου, εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας στους μετανάστες), δε φαίνεται αυτή η δραστηριότητα να μεταφέρεται «προς τα κάτω». Θα μπορούσε μάλιστα κάποιος να εντάξει αυτήν την αδυναμία στη γενικότερη κατάσταση της κρίσης του συνδικαλιστικού κινήματος, αφού όπως διαπιστώσαμε, ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που παρουσιάζεται σχετίζεται με τη χαμηλή οργανωτική πυκνότητα των σωματείων, με εξαίρεση το χώρο των εργαζομένων του Δήμου. Η ίδια η λειτουργία του συνόλου των συνδικάτων δε φαίνεται να χαρακτηρίζεται από το ζωντάνεμα των εσωτερικών διαδικασιών πέρα κι έξω από τις καθιερωμένες καταστατικές διαδικασίες που προβλέπονται. Εκλείπει ή είναι σε σημαντικό βαθμό περιορισμένη κάθε μορφή πολιτιστικής δραστηριότητας και συνεύρεσης των μελών με σκοπό την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων και την ψυχαγωγία. Συνεπώς, η δραστηριοποίηση για ζητήματα που δε σχετίζονται άμεσα με την υπεράσπιση εργασιακών και οικονομικών αιτημάτων, δε θεωρείται ότι εντάσσεται στα άμεσα καθήκοντα, εκτός και αν δοθεί «κατεύθυνση» από τα παραπάνω όργανα. Έτσι οποιαδήποτε αναφορά σε προβλήματα όπως η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού γίνεται σε ιδεατό επίπεδο, δηλαδή τι θα μπορούσε να γίνει και όχι το πώς αυτό θα γίνει από το κράτος, την Τ.Α. αλλά και από τα ίδια τα συνδικάτα.
Ένας άλλος ανασταλτικός παράγοντας, που εμποδίζει σε σημαντικό βαθμό την ενεργό εμπλοκή των εργατικών συνδικάτων πάνω σε ειδικά προβλήματα όπως είναι ο αναλφαβητισμός, σχετίζεται με την κυρίαρχη άποψη ότι δεν πρέπει να απαιτούν τη συμμετοχή τους στη διαμόρφωση, οργάνωση και εκτέλεση προγραμμάτων που υλοποιούνται από φορείς του κεντρικού και τοπικού κράτους, όπως είναι ο ΟΑΕΔ, ο ΑΣΔΑ κλπ. Η ερμηνεία αυτής της άποψης αντανακλά τη γενικότερη θέση για αποχή από κάθε μορφή συμμετοχής σε «συμμετοχικά» όργανα και στα οποία θα ελλοχεύει ο κίνδυνος για «συνδιαχείριση». Μια τέτοια θέση θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως ανεπαρκής από τη στιγμή που αφήνεται ελεύθερο το πεδίο στους φορείς αυτών των προγραμμάτων να καθορίζουν τη μορφή και τον προσανατολισμό τους και ειδικά αυτών που στοχεύουν στην εκπαίδευση και επανακατάρτιση του ενήλικα πληθυσμού και ιδίως των άνεργων. Θα μπορούσε μάλιστα κάποιος, να υποστηρίξει ότι δείχνει μια αδυναμία εμπλοκής σε διαδικασίες που επιβάλλουν μια συνολικότερη αντίληψη των κοινωνικοπολιτικών διεργασιών σε τοπικό και

γενικότερο επίπεδο, με αποτέλεσμα να υπάρχει σύγχυση στο τι πρέπει κάθε φορά να προτάσσεται από τα εργατικά συνδικάτα ως αίτημα αιχμής. Το πρόβλημα της ανεργίας ασφαλώς και οφείλεται στις γενικότερες δομές της ελληνικής οικονομίας και είναι αποτέλεσμα των οικονομικών και κοινωνικών αναδιαρθρώσεων στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και παγκόσμια, αλλά πρέπει να ειδωθεί και στα πλαίσια μιας επανεκπαίδευσης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της περιοχής και ειδικά των υποεκπαιδευμένων και των αναλφάβητων.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η ενασχόλησή μας με τα θέματα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, η επαγγελματική μας εμπειρία στο χώρο της εκπαίδευσης, αλλά και η συμμετοχή μας σε κοινωνικούς φορείς, μας οδηγεί στη διατύπωση ορισμένων προτάσεων- θέσεων, η υλοποίηση των οποίων μπορεί να συμβάλλει στην αντιμετώπιση των θεμάτων που εξετάσαμε.

- Εγγραφή όλων των παιδιών προσχολικής ηλικίας στο Νηπιαγωγείο- υποχρεωτική δίχρονη προσχολική αγωγή.
- Επέκταση της υποχρεωτικής και δωρεάν εκπαίδευσης στα 12 χρόνια. Σύγχρονα αναλυτικά προγράμματα και μέθοδοι διδασκαλίας.
- Καθιέρωση του «βοηθού δασκάλου» στην πρώτη και δεύτερη τάξη του Δημοτικού σχολείου.
- Κανένας μαθητής μετά την έξοδό του από το Δημοτικό Σχολείο χωρίς να γνωρίζει με επάρκεια το μηχανισμό της ανάγνωσης, της γραφής ενός καθημερινού συμβάντος, της εκτέλεσης των τεσσάρων βασικών αριθμητικών πράξεων και της επίλυσης ενός συνδυαστικού αριθμητικού προβλήματος.
- Καθιέρωση ενός σύγχρονου Ολοήμερου Σχολείου στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο.
- Πρόγραμμα αλφαβητισμού και βασικής παιδείας ενηλίκων.
- Πρόγραμμα αλφαβητισμού και βασικής εκπαίδευσης ειδικών κατηγοριών πληθυσμού (Τσιγγάνοι, Πόντιοι). Εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση όλων των παιδιών και των ενηλίκων με ειδικές ανάγκες.
- Δημιουργία Τοπικού Παρατηρητηρίου για το επίπεδο εκπαίδευσης στο Δήμο Περιστερίου με συμμετοχή ειδικών επιστημόνων και ερευνητών (κοινωνιολόγων, εκπαιδευτικών, ψυχολόγων).
- Ειδική Συμβουλευτική Επιτροπή της Δημοτικής Επιτροπής Παιδείας που θα ασχολείται με εκπαιδευτικά θέματα, όπως η μαθητική διαρροή, η σχολική αποτυχία, ο αναλφαβητισμός, η εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών, η εκπαίδευση ενηλίκων. Στόχος, η συμβολή της τοπικής κοινωνίας στην αποτροπή του αποκλεισμού των υποεκπαιδευμένων τμημάτων του πληθυσμού από τα εκπαιδευτικά αγαθά.
- Ειδική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Εργασίας στο Δήμο Περιστερίου για το συντονισμό των προγραμμάτων εκπαίδευσης- επανεκπαίδευσης που πραγματοποιούνται από διάφορους φορείς και παράλληλα προώθηση των εκπαιδευμένων σε θέσεις σταθερής εργασίας.
- Επιδοτούμενα Προγράμματα Εκπαίδευσης και Αλφαβητισμού από τον ΟΑΕΔ για την άρση του οργανικού αναλφαβητισμού ειδικά όσον αφορά τους άνεργους που ανήκουν στις Ειδικές Κοινωνικές Ομάδες και τους αλλοδαπούς εργαζόμενους.

- Ίδρυση Λαϊκού Πανεπιστημίου με ειδικά τμήματα επιμόρφωσης των υποεκπαιδευμένων. (Αμφιθέατρο «Ξυλοτεχνίας»). Δίκτυο βιβλιοθηκών και αναγνωστήριων σε κάθε συνοικία και ηλεκτρονική υποστήριξή του (αίθουσες- βιβλιοθήκες σχολείων).
- Ίδρυση Ινστιτούτου Εφαρμογής Νέων Τεχνολογιών από τον ΑΣΔΑ εξειδικευμένο για κάθε εργασιακό και κοινωνικό χώρο (αίθουσα ΚΥΒΕ).
- Λειτουργία Νυχτερινών Σχολών Εκμάθησης της Ελληνικής Γλώσσας από τα εργατικά συνδικάτα για Έλληνες και αλλοδαπούς εργαζόμενους (αίθουσα Συνδικάτου Οικοδόμων).
- Εκστρατεία καταπολέμησης του οργανικού, λειτουργικού και τεχνολογικού αναλφαβητισμού. Ενεργοποίηση του συνόλου των φορέων και των εγγράμματων στρωμάτων της πόλης: (αίθουσες κοινωνικών, πολιτικών και πολιτιστικών Φορέων)
- Συνειδητοποίηση από τις τοπικές αρχές του προβλήματος του αναλφαβητισμού και της υποεκπαίδευσης και του κινδύνου παγίωσης του κοινωνικού αποκλεισμού ενός μεγάλου τμήματος της περιστεριώτικης κοινωνίας. Εντοπισμός των ατόμων, ενημέρωσή τους και συντονισμένο σχέδιο προστασίας από τον κοινωνικό αποκλεισμό ή άρσης του.
- Εξακτίνωση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε κάθε γειτονιά και προσπάθεια διεύρυνσης της θεματολογίας τους. Ειδική μέριμνα για τη γνωριμία με τον πολιτισμό των χωρών προέλευσης των μεταναστών.

.....

Οι παραπάνω προτάσεις διατυπώνονται αν και γνωρίζουμε ότι δεν είναι εύκολο να πραγματοποιηθούν στα πλαίσια μιας κοινωνικής πραγματικότητας που διέπεται από βαθύτατες ανισότητες και αποκλεισμούς και δεν ενθαρρύνει την κοινωνική δραστηριοποίηση σε θέματα όπως αυτό της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού. Είναι ευθύνη των συνδικάτων των εργαζομένων και γενικότερα των εγγράμματων στρωμάτων να αναγνωρίσουν και να ιεραρχήσουν ως θεμελιώδες το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και να συνειδητοποιήσουν τις συνέπειες που αυτό μπορεί να έχει στην κοινωνική συνοχή και στην πορεία χειραφέτησης της τάξης τους. Τέλος πρέπει να συνειδητοποιηθεί ότι η λύση του, όπως και αυτή κάθε άλλου κοινωνικού προβλήματος, δεν αντιμετωπίζεται με επιμέρους δράσεις, δεν αφορά μόνο ειδικούς, αλλά απαιτεί τη δημιουργία ενός μετώπου, ενός κοινωνικού συναγερμού, μιας κοινωνικής δυναμικής που μπορεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις επίλυσης στα πλαίσια μιας συνολικότερης πολιτικής λύσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΑΓΓΕΛΗΣ Λ., *Το Ενιαίο Σχολείο στην Αγγλία, μύθος και πραγματικότητα*, ΤΥΠΩΘΗΤΩ, 1999.

ΑΓΤΖΙΔΗ Β., *Τι προέκυψε από τη «Νέα Τάξη» πραγμάτων του '22*, στο *1922: Οι δικοί μας πρόσφυγες*, ειδική έκδοση της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 11-9-1999.

ΑΚΡΟΠΟΛΗ, Η Παιδεία αιχμάλωτη του κομματισμού του ΠΑΣΟΚ, 19-11-1986.

ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ Χ., *Φορέας κοινωνικής πολιτικής οι σύλλογοι γονέων* εφημ. ΕΞΟΡΜΗΣΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 18-7-1982.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ Λ., Διεθνές σεμινάριο: «*Λαϊκή Επιμόρφωση: Διεθνείς εμπειρίες και ελληνικές προοπτικές*», ΚΕΜΕΑ, 1982.

ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Μ., *Ο σοσιαλισμός στο κατώφλι του 2000*, Σύγχρονη Εποχή, β΄ έκδοση, 1985.

ΑΥΓΗ, Δικαίωμα στη γνώση, 19-9-1976.

ΑΥΓΕΡΟΣ Θ., *Στις 6 του Δεκέμβρη τα ΣΧΟΛΕΙΑ της ΧΩΡΑΦΑΣ μίλησαν*, εφημ. Η ΦΛΟΓΑ, φύλλο 1, Δεκέμβρης 2001.

ΒΑΚΑΛΙΟΣ Θ., *Θέματα Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, τ. Α΄- Β΄.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥΑ. Θ.- **ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ** Ν.Κ., *Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου*, εκδ. GUTENBERG.

ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ., *Η Διαρκής Εκπαίδευση στην Ελλάδα στα πλαίσια του θεσμού της Λαϊκής Επιμόρφωσης*, λήμμα στην εγκυκλοπαίδεια «Οι Παιδαγωγικές Επιστήμες», Δίπτυχο, Αθήνα 1985, τ.8.

ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ., *Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού. Ο αναλφαβητισμός ως διάσταση της Επιμόρφωσης Ενηλίκων και της τοπικής ανάπτυξης*, Πανεπιστήμιο Πατρών, 1991.

ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ., *Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και κριτική αξιολόγηση των προσπαθειών αλφαβητισμού των ενηλίκων*, στο ΥΠΕΠΘ- Γ.Γ.Λ.Ε., «Συνδιάσκεψη για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού», Αθήνα, 1985.

ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ.- **ΠΑΠΑΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ**.Π., περιοδικό, Αυτομόρφωση, τ. 3-4.

ΒΕΡΓΙΔΗΣ Δ., *ΥΠΟΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, Κοινωνικές, Πολιτικές και Πολιτισμικές διαστάσεις*, ΥΨΙΛΟΝ, ΑΘΗΝΑ, 1995.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Το Αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα: Η κοινωνική ενσωμάτωση της γεωργίας*, Εξάντας, 1974.

ΒΕΡΕΜΗΣ Α.. *Το στρατιωτικό κίνημα του 1909*, Εκδοτική Αθηνών, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 14.

ΒΟΓΛΗΣ Π., *Στα χρόνια του Εμφυλίου*, «ΤΟΠΟΙ ΕΞΟΡΙΑΣ», εφ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 16-11-2003, ειδικό ένθετο.

ΒΟΤΣΗΣ Γ., *Προβλήματα γνωστά και δυσεπίλυτα που καλύπτονται από το μοντέρνο όρο «κοινωνικός αποκλεισμός»*, εφημ. Ελευθεροτυπία,13-1-1997.

ΒΟΤΣΗΣ Γ., *Μικρό οδοιπορικό στην παρακαυκάσια γη της απελπισίας*, Ελευθεροτυπία 27-11-2003.

ΒΟΥΓΙΟΥΚΑΣ Α., *Τ' αναλυτικά προγράμματα των σχολείων*, ΒΗΜΑ, 27-8-1976.

ΒΡΕΤΤΟΣ Γ., **ΚΑΨΑΛΗΣ** Α., *Αναλυτικό Πρόγραμμα, σχεδιασμός –αξιολόγηση – αναμόρφωση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

ΒΩΡΟΣ Κ.Φ., *Η «ΑΝΑΓΝΩΣΗ» ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*, περιοδικό τα εκπαιδευτικά, τ. 16.

ΓΑΖΗ Ε., *Οι κοινωνίες της γνώσης*, εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 22-2-2004.

ΙΓΛΕ- ΥΠΕΠΘ-UNESCO, Νομοθετικά και Διοικητικά μέτρα υπέρ της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, διεθνές συμπόσιο, 1989.

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ, 8-9-02, με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα κατά του Αναλφαβητισμού.

ΓΕΕΘΑ, *ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ*, 1987.

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ, «Αλφαβητάριον του στρατιώτου», 1962.

ΓΕΡΟΥ Θ., *ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ*, εκδ. ΤΟΛΙΔΗ, 1978, Αθήνα.

ΓΕΡΟΥ Θ., *ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ(1975 – 1981)*, εκδ. ΓΡΗΓΟΡΗ, Αθήνα 1981.

ΓΕΡΟΥ Θ., *Βαθιές τομές στην εκπαίδευση*, GUTENBERG, Αθήνα, 1985.

ΓΕΡΟΥ Θ., *Σχολική Αποτυχία*, Αθήνα, ΒΙΒΛΙΟΓΝΩΣΙΑ, 1991.

ΓΕΡΟΥ Θ., *ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΙΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ*, «ΑΤΤΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ», Δημητράκος Π.Σ., Αθήνα, (χωρίς ημερομηνία).
ΓΕΩΡΓΟΓΙΑΝΝΗΣ Π., *ΘΕΜΑΤΑ ΔΙΑΠΟΛΙΤΣΜΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*. GUTENBERG, 1999.
ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Α. Γ., *ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ*, στο ειδικό ένθετο της εφ. Ελευθεροτυπία: «Η προσφυγιά του 1922», 30-8-2000.
ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Α., «*Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ελλάδα: Βιβλιογραφικό Δοκίμιο*», ΔΚΜΣ, τ.9.
ΓΙΑΝΙΤΣΗΣ Τ., *Η ελληνική βιομηχανία*, εκδ. Gutenberg, 1983.
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Α., *Η διπλή επέτειος τω Ζαπατίστας*, Ελευθεροτυπία 23/11/2003.
ΓΚΙΖΕΛΗ Β., *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και Προέλευση της Κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920-1930)*, «Επικαιρότητα», 1984.
ΓΚΟΡΙΤΣΑΣ Λ., *ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΩΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ*, ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΖΩΗ, τ. 6-7, 1997.
ΓΛΗΝΟΣ Δ., ΕΚΛΕΚΤΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ, 1-2-3, ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ, 1971.
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Ν., «Πώς οι στρατιώται μου μαθαίνουν γράμματα» (1915), το οποίο επανακυκλοφόρησε το 1956 υπό τον τίτλο «Αλφαβητάριο για μεγάλους».
ΓΣΕΕ- ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, πρακτικά Διεθνή Διάσκεψης με θέμα *ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ- ΚΟΙΝΩΝΙΑ- ΕΡΓΑΣΙΑ: συνθήκες εργασίας, υγιεινής και ασφάλειας*, δημοσίευση στην εφημ. «Η φωνή της ΓΣΕΕ», 14-Ιούλη 1984, αρ. τ. 194.
ΓΣΕΕ- ΙΝΕ, *Συμμετοχική μεθοδολογία εκπαίδευσης ενηλίκων: Μέθοδοι και τεχνικές εφαρμογής*, 1995.
ΓΣΕΕ- ΙΝΕ, *Το Επίπεδο Κατάρτισης, η Απασχόληση και η Επαγγελματική Εξέλιξη των Γυναικών*, 1996 (Βίβιαν Γαλατά),
ΓΣΕΕ, *ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ*, ειδική έκδοση, ΑΘΗΝΑ, 1997.
ΔΑΝΑΣΣΗΣ –ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ Α., *Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ*, τ. 1-2-3, Αθήνα, 1980.
ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Δ. Γ., *Το νόημα της κοινωνικής ελευθερίας*, Αθήνα, 1950.
ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Δ. Γ., *Η συνταγματική προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων*, Αθήνα, 1964.
ΔΕΔΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ Α., *ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ, ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ: Η ΔΙΦΟΡΟΥΜΕΝΗ ΣΧΕΣΗ*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1993.
ΔΕΡΒΙΣΗΣ Σ., *Οι μαθητές μιας τάξης ως κοινωνική ομάδα και η ομαδοκεντρική διδασκαλία*, GUTENBERG, Αθήνα, 1998.
ΔΗΜΑΡΑΣ Α., *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*, τ. Α΄ (1821-1894), τ. Β΄ (1895-1967), Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1984.
ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΝΑ, Αρμόδια Επίτροπος της Ε.Ε. για θέματα Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων, εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 24-12-2000.
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ, *ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟ ΒΗΜΑ*, τχ. 991 και 1.015.
ΔΙΕΘΝΕΣ ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, *ΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΑΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ: ΣΕΙΡΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ*, Αθήνα, 1965.
ΔΟΥΚΑΣ Χ., Γενικός Γραμματέας Επιμόρφωσης Ενηλίκων, Ομιλία με αφορμή την Ημέρα κατά του αναλφαβητισμού, Σεπτέμβρης, 2000.
ΔΡΙΤΣΑ Μ., *Εθνική Τράπεζα και Πρόσφυγες*, περιοδικό Τα Ιστορικά, τ.4.
ΔΡΑΚΟΣ Γ., *ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΛΟΓΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΟΜΙΛΙΑ*, περιοδικό τα εκπαιδευτικά, τ.29-30, 1993.
ΔΡΑΚΟΣ Γ., *ΕΙΔΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΣ*, εκδ. Περιβολάκι και Ατραπός, Αθήνα, 1999.
ΔΡΑΚΟΣ Γ., *ΖΗΤΟΥΜΕΝΑ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ, ΑΓΩΓΗ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΣ, ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΓΛΩΣΣΑΣ*, ΑΘΗΝΑ, 1999.
ΔΡΕΤΤΑΚΗΣ Μ., *Οι εισαγωγικές εξετάσεις για τα ΑΕΙ*, μέρος Α΄, 1979.
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΔΟΜΗ,
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΛΗΝΟΣΟΒΙΕΤΙΚΗ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΠΑΠΥΡΟΥΣ ΛΑΡΟΥΣ
Ε.Κ.Κ.Ε. «ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»: κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής, τόμοι Α΄ και Β΄, ΑΘΗΝΑ, 1999.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ, ΕΚΔ. ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ, τ. β΄, 1927.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 12-2-2002.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 4-5-2002.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 28-7-2000.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 24-4-2001
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 27-09-2002.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 19-4-2000.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 9-4-2004.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 19-1-02.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 1-8-2000
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 7-8-2001.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 9-9-2002.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 7-4-2002.
ΕΝΩΣΗ **ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ**, επιστολή προς τα πολιτικά κόμματα, τους φορείς της Τ.Α. και της εκπαιδευτικής κοινότητας, τοπικός τύπος, 13 Ιουνίου 2003.
ΕΝΩΣΗ **ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΤΟΥ Δ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ,** εισήγηση στην έκτακτη Γ.Σ. 17-10-2001.
ΕΞΑΡΧΟΣ Γ., *Κοινωνικός Αποκλεισμός των Τσιγγάνων*, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, ΚΕ.Μ.ΚΟ.ΠΟ.Π., GUTENBERG, Αθήνα, 1998.
ΕΞΟΡΜΗΣΗ, 14-2-1986 (αρχείο Κ.Μ.Ε.).
ΕΞΟΡΜΗΣΗ, *Εκστρατεία κατά του αναλφαβητισμού*, 7-3-1986.
ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΘΗΝΑΣ, *Για μια Βιώσιμη Ανάπτυξη στο Λεκανοπέδιο της Αττικής*, ειδική έκδοση, Απρίλης 1996.
ΕΡΤ-1, 30 Σεπτεμβρίου 1986, περίληψη ρεπορτάζ στην εφημερίδα ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 31-9-1986, Αρχείο ΚΜΕ.
ΕΥΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ Σ., Ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης, τ. Α΄- Β΄, Αθήνα, 1984.
ΕΥΘΥΜΙΟΥ Π, «*Παιδεία, ολοταχώς με την όπισθεν*», εφημ. Το βήμα 28-2-1988.
ΕΥΣΤΡΑΤΟΓΛΟΥ Α., *Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Αναλφαβητισμού στην Ελλάδα*, εκδ. ΤΥΠΩΘΗΤΩ, Αθήνα, 2000.
ΖΑΜΠΕΤΑ Ε, *Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: 1974-1989*, ΘΕΜΕΛΙΟ, ΑΘΗΝΑ, 1994.
ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ Μ., «Οι επιδράσεις της ηλικίας της πρώτης εγγραφής στην προσαρμογή και την απόδοση του παιδιού στο σχολείο: ανασκόπηση των σχετικών ερευνητικών ευρημάτων, περιοδ. ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ, τ.22-23.
ΖΗΓΟΣ Σ., *Ευρωπαϊκά Εκπαιδευτικά Συστήματα και Ενιαίο Σχολείο*, Αθήνα 1990.
ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ του ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΓΟΝΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, 2003.
ΗΛΙΟΥ Μ., *Εκπαιδευτική και Κοινωνική Δυναμική*, εκδ. ΠΟΡΕΙΑ, Αθήνα 1990
ΗΛΙΟΥ Μ., *Εμπόδια στην εφαρμογή και τη γενίκευση της υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης*, στο ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, Γ.Γ.Λ.Ε., Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στις χώρες της Ε.Ο.Κ., Αθήνα, σελ. 25-32
ΗΛΙΟΥ Μ., *Η ΜΕΤΑΜΦΙΕΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ: Η πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση*, ΒΗΜΑ, 30-6-1979.
ΗΛΙΟΥ Μ. , «*Εκπαιδευτική και κοινωνική Δυναμική*», Πορεία, 1984, Αθήνα, 1984.
ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., *ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ. Η Ιστορία του Τόπου. Το Χρονικό των Ανθρώπων*. «Ελεύθερος Διάλογος», Αθήνα 1997.
ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Ν., *Στο Περιστέρι πριν 2.500 χρόνια*, «Ελεύθερος Διάλογος», Αθήνα 1998.
ΘΕΟΔΟΣΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Το πρόβλημα του Αναλφαβητισμού και ημιαναλφαβητισμού στην Ελλάδα και ο θεσμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα, 1966.
ΘΩΜΑ Γ., *ΚΑΙ ΑΓΕΩΓΡΑΦΗΤΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ*, περιοδ. ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΙΤΙ, Τ. 2(413).
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ, *ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ*, περιοδική έκφραση του ΙΤΣΜΕΧ, τ. 1, Σεπτέμβρης 1997.

ΙΜΒΡΙΩΤΗ Ρ., ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, Ελληνικά εκπαιδευτικά πράγματα, τρίτη έκδοση, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1983.
ΙΜΒΡΙΩΤΗ Ρ., *Η παιδεία μας*, Α' πανελλαδική Συνδιάσκεψη της Ε.Δ.Α. 1956, στο Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση, Αθήνα, Προοδευτική Παιδεία.
ΚΑΖΑΜΙΑΣ Α., *Η εκπαιδευτική κρίση στην Ελλάδα και τα παράδοξά της: Μια ιστορική συγκριτική θεώρηση*, Ανάτυπον εκ των πρακτικών της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 58, εν Αθήναις 1983.
ΚΑΖΑΜΙΑΣ Α.- **ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ** Μ., *Ελληνική Εκπαίδευση: Προοπτικές ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού*, εκδ. ΣΕΙΡΙΟΣ, ΑΘΗΝΑ, 1995.
ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ Α., *Ισότητα στην Εκπαίδευση*, ΥΠΕΠΘ, ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ, Μάιος 85, αρ. 25.
ΚΑΛΑΝΤΖΗΣ Κ., Στον αστερισμό του Δημήτρη Γληνού, (Κ. Σωτηρίου, Ρ. Ιμβριώτη, Μ. Παπαμαύρος), εκδ. Δίπτυχο, Αθήνα, 1985.
ΚΑΨΑΛΗ Α. – **ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ** Δ., *Σχολικά Εγχειρίδια, Θεσμική Εξέλιξη και Σύγχρονη Προβληματική*, εκδ. Έκφραση, Θεσσαλονίκη – Λευκωσία 1995.
ΚΟΚΚΟΤΑΣ Π., *Σύγχρονες προσεγγίσεις στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών. Η εποικοδομητική προσέγγιση της διδασκαλίας και της μάθησης*, 1998.
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Προσχολική Εκπαίδευση σε ευρωπαϊκά πλαίσια 14-12-1975.
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 13-5-1977.
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 29-1- 79.
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 28-5-76.
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 9-1-1977.
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 11-7-1976.
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 21-7-1996.
ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ Κ., Ομιλία κατά τη διάρκεια των εργασιών της 24ης Γ.Σ. της Ευρωπαϊκής Ένωσης Γυναικών, (Ελευθεροτυπία, 22-10-01).
ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ ΑΝΝΑ, Πρόεδρος της Επιτροπής Δικαιωμάτων και Ίσων Ευκαιριών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ανταπόκριση από επίσκεψη στην Καμπούλ, δημοσιευμένα στον τύπο της 11-11-2002.
ΚΑΡΑΝΤΗΝΟΣ Ν., *ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΤΟΥ «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ*, εφ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, παράρτημα.
ΚΑΡΦΗΣ, *Μαθητές και Δάσκαλοι στην Εκπαίδευσή μας*, εφ. Το ΒΗΜΑ, 22-5-1977.
ΚΑΣΣΕΛΟΥΡΗΣ Λ., *ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ ΑΘΑΝΑΤΟΙ*, Σύγχρονη Εποχή, 1982.
ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ Μ, *Η προσπάθεια ανάπτυξης της Μέσης Τεχνικής – Επαγγελματικής Εκπαίδευσης κατά την περίοδο 1950- 1980 και η αποτυχία της*, εκπαιδευτική ιστορία, Φάκελος σημειώσεων ΜΔΔΕ, 1999.
ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ Μ., *Σύντομη ιστορική ανασκόπηση της εξέλιξης της ελληνικής εκπαίδευσης*, στο «Το σύγχρονο ελληνικό κράτος», Αθήνα, 1999.
ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ Μ., *Τα φροντιστήρια φραγμός για μια σωστή εκπαίδευση*, εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 15-6-1979.
ΚΑΠΕΤΑΝΟΥ Χ., *Έρευνα για τον Αναλφαβητισμό*, Αθήνα, 1987.
ΚΑΤΣΙΚΑΣ- ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ, *Η ανισότητα στην Ελληνική Εκπαίδευση*, GUTENBERG, 1996.
ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ Δ., *ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ»: Η δύσβατη πορεία στους δέκα μήνες της «πραγματικής μεταρρύθμισης»*, περιοδ. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ, τ. 279.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, Αρχείο Ιστορικού και Εκπαιδευτικού Τμήματος.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, 1-6.
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΟΥ ΕΥΓΕΝΙΑ, «*Νεοελληνικά αλφαβητάρια 1771 – 1981*», εκδ. ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ, Αθήνα 1995.
ΚΚΕ: ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΜΕΡΟΣ Α΄ 1918-1949, έκδοση της Κ.Ε. του ΚΚΕ. ΑΘΗΝΑ 1988.
ΚΟΚΚΑΛΗΣ Π., ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΠΕΕΑ, *Η δέκατη συνεδρίαση (23 Μάη 1944), ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΗΣ ΠΕΕΑ συναγωνιστή Π. ΚΟΚΚΑΛΗ.* Η Εισήγηση αυτή του Π. Κόκκαλη ήταν αφιερωμένη στο Δ. Γληνό, «μια μεγάλη φυσιογνωμία της νεοελληνικής πνευματικής κίνησης. Η λαμπερή ακτινοβολία του δ. Γληνού. Σταματάμε με θλίψη μα και με άφταστο θαυμασμό μπρος τη μνήμη του μεγάλου αυτού ανθρωπιστή και ρεαλιστή..»
ΚΟΝΔΥΛΗΣ Π., *Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ*, τ. β΄, ΘΕΜΕΛΙΟ, 1987.
ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ Μ., *Ανατολική Κρήτη: κατοχή, αντίσταση, εμφύλιος*, εκδ. ΓΝΩΣΕΙΣ, ΑΘΗΝΑ.
ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ Σ., *ΠΡΟΛΗΨΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΥ: Το πρόγραμμα της Ελευσίνας*, περιοδικό ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, τ. 53, 1990
ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ Σ., *Συμπεράσματα από την εφαρμογή αποζημιωτικής (φροντιστηριακής) διδασκαλίας στο 5ο Δ.Σ. Π. Φαλήρου*, περιοδικό. Σύγχρονη Εκπαίδευση, τ. 21.

ΚΟΛΕΓΙΟ ΑΘΗΝΩΝ (Ψυχικό) και **ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ,** Προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων, 2000.
ΚΟΛΙΑΔΗΣ Ε., *Προγράμματα- πιλότοι έρευνας και δράσης για την αντιμετώπιση του λειτουργικού αναλφαβητισμού σε χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας*, στο *Η εκπαίδευση στην Ενωμένη Ευρώπη*, Πρακτικά 5ου Διεθνούς Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος, Πάτρα, 27-29/9/1991, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
ΚΟΤΖΑΜΑΝΗΣ Β., *ΑΘΗΝΑ 1848-1995. Η ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΔΥΣΗ ΜΙΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ*, επιθεώρηση κοινωνικών επιστημών, σειρά 92-93, Α΄- Β΄, 1997.
ΚΟΤΖΙΑΣ Ν., *Ο «τρίτος» δρόμος του ΠΑΣΟΚ*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1983.
ΚΟΥΖΕΛΗΣ Γ., *Από τον βιωματικό στον επιστημονικό κόσμο. Ζητήματα κοινωνικής αναπαραγωγής της γνώσης*, εκδ. ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα, 1991.
ΚΟΥΤΣΟΥΚΗΣ ΚΛ. , *Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, μια εμπειρική προσέγγιση της ελληνικής κοινωνίας (1919-1981)*, β΄ έκδοση, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, ΑΘΗΝΑ, 1988.
ΚΛΩΝΑΡΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ, *ΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ της ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ*, περιοδικό τα εκπαιδευτικά, τ. 15.
ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ Β., *Νεώτερη Ιστορία*, Θεμέλιο 1983.
ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ Β.- **ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ** Σ., Ο αρχαίος κόσμος, εκδ. ΓΝΩΣΗ, Αθήνα, 1982.
ΚΡΙΑΡΑΣ Ε., ΒΗΜΑ, , *ΜΕ ΤΟ ΚΑΛΟ: Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ*, 18-1-1977.
ΚΡΙΑΡΑΣ Ε., *Πρόσωπα και θέματα από την ιστορία του* δημοτικισμού, Αθήνα, 1986.
ΚΡΙΜΠΑΣ Κ., *Η Ανώτατη Παιδεία τον καιρό της χούντας*, στο Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ 1967-1974, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ, *Πολιτικές πρακτικές-Ιδεολογικός λόγος-Αντίσταση*, εκδ. ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, ΑΘΗΝΑ, 1999.
ΚΩΛΕΤΤΑΣ Σ., Λαϊκή Επιμόρφωση και Αναλφαβητισμός στην Ελλάδα, Αθήνα, 1980.
ΛΑΜΠΙΡΗ- ΔΗΜΑΚΗ Ι., *Προς μίαν ελληνικήν Κοινωνιολογίαν της Παιδείας*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 1974.
ΛΑΠΑΒΙΤΣΑ Κ., *Η ΝΑΟΥΣΑ ΚΑΙ Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ*, περιοδικό ΙΣΤΟΡΙΚΑ, ΝΑΟΥΣΑ: Ηρωική πόλη, ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ, 29-4-2004.
ΛΑΣΚΑΡΗΣ Κ, *Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΑΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΥ*, κεφάλαιο ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, εκδ. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ, Αθήνα, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1956.
ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ Λ., *Πόλεις της Σιωπής, Εργατικός Εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940*», Πολιτιστικό Ίδρυμα Ε.Τ.Β.Α., 1989.
ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *επιστολή προς τους γονείς με αφορμή τη συγκρότηση Σχολής Γονέων στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Περιστερίου*, 2-11-2003.
ΛΟΛΩΝΗΣ Δ., *Η διά βίου εκπαίδευση*, περιοδικό ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΙΤΙ, τ. 9, 1998.
ΛΟΥΡΙΔΑ- ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Μ., *Ο ρόλος της Λαϊκής Επιμόρφωσης στην Κοινωνική Ένταξη των Παλιννοστούντων Ποντίων μέσα από τα μαθήματα Ελληνικής Γλώσσας*, πρόταση έρευνας.
ΛΥΔΑΚΗ Α., *ΜΠΑΛΑΜΕ ΚΑΙ ΡΟΜΑ. Οι Τσιγγάνοι των άνω Λιοσίων*, ειδικά το κεφάλαιο «Τα τσιγγανόπουλα στα σχολεία των άνω Λιοσίων», 2η έκδοση, ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ, 2000.
ΛΥΔΑΚΗ Α., *ΠΟΙΟΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ*, εκδ. ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, Αθήνα, 2001.
ΛΥΔΑΚΗ Α., *«Και κανένα ρολεξάκι άμα θέλετε...» ή ένα παιχνίδι μεταξύ αστείου και σοβαρού*, περιοδικό ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΕΛΛΑΔΟΣ, τ.24.
ΜΑΤΣΑΓΓΟΥΡΑΣ Η., ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ, Αθήνα, εκδ. ΓΡΗΓΟΡΗΣ, 1998.
ΜΑΜΑΤΣΗΣ Τ., *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ*, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1985.
ΜΑΡΑΤΟΥ – ΑΛΙΜΠΡΑΝΤΗ, Ε.Κ.Κ.Ε. στην εφ. Ελευθεροτυπία 4-4-2002
ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Ρ., *ΠΑΙΔΙΑ, ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΝΟΙ*, περιοδικό ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ, 8-4-1976.
ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ Λ. Μ., *ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ της Σύγχρονης Οικογένειας*, GUTENBERG, 1990.
ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ Λ., *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Προστασία*, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, GUTENBERG, ΑΘΗΝΑ, 1998.
ΜΥΛΩΝΑΣ Θ., *Η Αναπαραγωγή των Κοινωνικών Τάξεων μέσα από τους Σχολικούς Μηχανισμούς: Η Μέση Εκπαίδευση στο Χωριό και στην Πόλη*, GUTENBERG, ΑΘΗΝΑ, 1999.
ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗ Θ., Ελευθεροτυπία, 2-4-2003.

ΜΠΑΜΠΑΣ Σ., *Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ*, περιοδ. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ, τ.280, 1992, σελ. 10).
ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, 2000.
ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ Ε., *Φιλοσοφία του ανθρώπου*, Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, 1981.
ΜΠΟΥΖΑΚΗΣ Σ., Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1985), GUTENBERG, Αθήνα, 1986.
ΜΕΡΑΚΛΗ Μ., *Τι είναι λαϊκή λογοτεχνία*, Επιστημονικοί Διάλογοι, ΚΕΝΤΡΟ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ.
ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ «ΠΥΡΣΟΥ», 1936.
ΜΟΛΟΧΙΔΗΣ Γ., *Ο αναλφαβητισμός στο νομό Μαγνησίας*, ΝΕΛΕ- Μαγνησίας, Βόλος, 1989.
ΜΟΡΟΧΟΒΙΤΗΣ Γ., *Κοινωνικοπαιδαγωγική του σχολείου*, περιοδ. ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ, 1992, 3,111.
ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ.* ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ, 1832-1940, (1997), εκδ. ΧΡΙΣΤΑΚΗ.
ΜΠΑΜΠΑΣ Σ., *Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ*, περιοδ. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ, τ.280, 1992.
ΜΥΛΩΝΑΣ Θ., *Η αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς*, εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα, 1982.
ΜΩΡΑΪΤΗΣ Γ., *Ο λειτουργικός αναλφαβητισμός*, περιοδικό ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, τ.1, 2000.
ΜΩΡΑΪΤΗΣ Γ., *ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ*, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, ΑΘΗΝΑ, 1999.
ΝΑΣΙΑΚΟΥ Μ., *Προσδοκίες της μητέρας, νοημοσύνη του παιδιού και κίνητρα επιτυχίας*, Θεσσαλονίκη, 1977.
ΝΕΦΕΛΟΥΔΗΣ Β., *Μαρτυρίες 1906-1938*, Αθήνα 1984.
ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ Γ., *Στη δεκαετία του '50*, στο ΤΟΠΟΙ ΕΞΟΡΙΑΣ» στην εφ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 16-11-2003, ειδικό ένθετο.
NITRO, περιοδικό, τ. 15-Ιανουάριος 1997, «It's a day life»
ΝΟΥΤΣΟΣ Χ., *ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, ΑΘΗΝΑ, 1986.
ΝΤΟΥΣΚΟΣ Π., *ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ. Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ 1997 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*, GUTENBERG, 1998.
ΞΗΡΟΤΥΡΗΣ Ν., *Η αντιπαιδεία στο εδώλιο*, εφημ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 9-11-1975.
Ο.Ι.Ε.Λ.Ε., *Προβλήματα της ελληνικής εκπαίδευσης*, εκδ. ΤΕΚΜΗΡΙΟ, ΑΘΗΝΑ, 1980.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Σ, ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ (1821-1909), εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, 1988.
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ Δ., *Στοιχεία Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου*, 2η έκδοση, ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή 1992.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Μ., *Λειτουργικός Αναλφαβητισμός: Σχολικός Αποκλεισμός και Σχολικός Πόνος. Ποσοτική και ποιοτική εικονογράφηση του λειτουργικού αναλφαβητισμού καθώς και μιας παιδαγωγικής παρέμβασης για την καταπολέμησή του*, εκδ. «Νέα Σύνορα» - Α. Α. Λιβάνη, 1997.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Π., *ΝΕΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΤΑΞΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΜΑΣ*, περιοδικό Επιστημονική Σκέψη, τ. 30.
ΠΑΠΑΚΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Π., *Η ανισότητα στην ελληνική υποχρεωτική εκπαίδευση*, περ. Ο Πολίτης, τ. 44., 1981.
ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ Ά., *ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ, ειρηνικά και βίαια μέσα επίλυσης διεθνών διαφορών*, σελ. 81, εκδόσεις. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 1987.
ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΥ Μ., Ελεύθερη Ελλάδα (αναγνωστικό Ε΄ και Στ΄ τάξης του Δημοτικού).
ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΣ Μ., *Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ, στο 1940-1945: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ*, ΕΚΔ. «ΑΥΛΟΣ», ΑΘΗΝΑ, αρχείο ΚΜΕ.
ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, 1989.
ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ, Κοινωνικός Αποκλεισμός και Ημερίδες, 5-6-2000.
ΠΑΠΑΡΙΖΟΣ Α., *ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ*, Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Αθήνα, τ. 3. Απρίλιος- Ιούνιος 1982.
ΠΑΠΑΡΙΖΟΣ Α., «*Η θρησκεία στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία*», πανεπιστημιακές παραδόσεις, φάκελος σημειώσεων, Πάντειος, 1993.
ΠΑΠΑΣ Α., *Μαθητοκεντρική Διδασκαλία*, ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ, Αθήνα, 1996.

ΠΑΠΑΣ Α., ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΩΝ- ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ, τόμ. Α-Β-Γ, Αθήνα.
ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΟΥ- ΜΠΟΥΜΠΑ Μ., πρόεδρος ΑΣΓΜΕ, *Οι επεμβάσεις στο συνδικαλιστικό κίνημα*, 21-1-1987, εφημ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ.
ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Αλ., «Πρόλογος» στο: Μ. Νοταράς, *Η αγροτική αποκατάστασις των προσφύγων*, Αθήναι 1934.
ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ Π. Ε. *ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΒΙΩΜΑ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ*, ΔΩΔΩΝΗ, ΑΘΗΝΑ, 1971.
ΠΑΠΛΩΜΑΤΑΣ Κ., *Διαμαρτυρία δασκάλων για τα σχολικά κτίρια*, εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ, 28-6-2001.
ΠΑΡΑΔΕΛΛΗΣ Θ, πρόλογος της ελληνικής έκδοσης του έργου του W.J. Ong, *Orality and Literacy, The Technologizing of the World*
ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, 1989.
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «Σχολείο και Ζωή», τ. 5/6, Μάιος Ιούνιος 1965.
ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ ΣΤ., *ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1948-1985, Το ασύμπτωτο μιας σχέσης*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, β΄ έκδοση.
ΠΕΤΡΙΔΗΣ Α. *Η Ταπητουργική Κρίσις*, περιοδικό «Εργασία», 25-1-1930.
ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Ν., *Σχολική αποτυχία: Η περίπτωση της Ελλάδας*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘ- Π.Ι.
ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Ν., **ΛΑΓΑΝΑΣ** Ν., **ΜΑΚΡΙΔΗΣ** Γ., **ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ** Μ., *Οι Εκπαιδευτικές Ανάγκες και τα Ενδιαφέροντα των Ανηλίκων στα Σωφρονιστικά Καταστήματα και στα Ιδρύματα Αγωγής Ενηλίκων*, ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ, τ.2.
ΠΙΣΙΩΤΗΣ Χ.- **ΜΑΡΓΙΟΥ** Ε., , *Συνεχιζόμενη επαγγελματική εκπαίδευση και ανάπτυξη των ιατρών*, περιοδ. ΙΑΤΡΙΚΟ ΒΗΜΑ, τ. 83, 2002.
ΠΟΕ-ΟΤΑ: *ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ*: «Συλλογικές Διαπραγματεύσεις» (1991), «Συλλογική Σύμβαση ΠΟΕ-ΟΤΑ» (1991), «Ο νέος Συνταξιοδοτικός Νόμος» (1991), «ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΑ: Οι σύγχρονες αντιλήψεις στην υπηρεσία Δημοτών και Εργαζομένων» (1992), «Επιτροπές Υγιεινής και Ασφάλειας (1997)», «Η λειτουργία των Δήμων και Κοινοτήτων», «Κωδικοποιημένη συλλογή Νομοθεσίας για την κατάσταση του μόνιμου προσωπικού των Ο.Τ.Α.», «Συμβούλια Περιοχής», «Νόμος 2503/07: Για τη μονιμοποίηση των Υπαλλήλων Αορίστου Χρόνου», «Οδηγός για την Υγιεινή και Ασφάλεια των Εργαζομένων στη διαχείριση απορριμμάτων».
ΠΟΡΠΟΔΑΣ Δ.Κ. *δυσλεξία, η ειδική διαταραχή του γραπτού λόγου (ψυχολογική θεμελίωση)*, πανεπιστημιακές σημειώσεις Μ.Δ.Δ.Ε.
ΠΡΑΚΤΙΚΑ 18° Πανελλήνιο Συνέδριο Μαθηματικής Παιδείας, Ρόδος 23-24-25 Νοεμβρίου 2001 με θέμα «*Μαθηματικός Αναλφαβητισμός: Ο ρόλος του σχολείου στην κοινωνία της πληροφορίας και των νέων τεχνολογιών*».
ΠΡΩΤΗ, *Διάλογος Τρίτση με γονείς- μαθητές*, 14-1-1987.
ΠΡΩΤΗ, *Το Κ.Κ.Ε. θέλει τον κομματικό έλεγχο της Ένωσης Γονέων*, 6-3-2003.
ΡΑΠΤΗΣ Α. *Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της πληροφορίας*, τ. Α΄, εκδ. Α. ΡΑΠΤΗΣ, Αθήνα 2001.
ΡΗΓΑΣ Α., ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ, τ. Α΄, 1992.
ΡΗΓΙΝΟΣ Μ., *Η Ελληνική Βιομηχανία, 1900-1940*, Εισαγωγή στη Νεοελληνική Ιστορία (18ος- 20ος ΑΙΩΝΑΣ), ιστορίας μάθηση 2, ΤΥΠΩΘΗΤΩ, Αθήνα, 1999.
ΡΗΓΟΣ Α., *Η Β΄ ελληνική Δημοκρατία 1924-1935. Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*, εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1992.
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 6-6-2001 «Διήμερος αποκλεισμός της Πετρόλα με αφορμή τους 14 νεκρούς από το εργατικό ατύχημα»).
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 28-7-2000.
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 4-2-1975
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 15-9-1985.
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, *Για μια ζωή με μέλλον*, Ψήφισμα της Ανωτάτης Συνομοσπονδίας Γονέων Μαθητών Ελλάδας, 1987
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, Ανακοίνωση της Ομοσπονδία Γονέων Δημόσιας Εκπαίδευσης Αθήνας με αφορμή την επίσκεψη στην Ελλάδα του πρώην Υπουργού Εξωτερικών των Η.Π.Α. κ. Σουλτς, 25-3-1986.
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, *η ΑΣΓΜΕ σχετικά με την κηδεμόνευση του γονεϊκού κινήματος*, 19-12-1985.
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, *η ΑΣΓΜΕ σχετικά με την κηδεμόνευση του γονεϊκού κινήματος*, 19-12-1985.
ΡΟΥΜΠΑΝΗ Σ., «*Αναλφαβητισμός, εξετάσεις, αξιολόγηση*», εφημ. Ελευθεροτυπία, 8-9-1988.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Χ., *Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ*, εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ, ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ 8, ΑΘΗΝΑ, 1984.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Προβληματικές Επιχειρήσεις: Κράτος και κοινωνικά συμφέροντα τη δεκαετία του '80*, Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1992.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Ευρωπαϊκό κοινωνικό κράτος ή εθνικές κοινωνικές πολιτικές; Ο Ευρωπαϊκός κοινωνικός χώρος μετά το Μάαστριχτ*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1993.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Νεοελληνική κοινωνία. Ιστορικές κριτικές προσεγγίσεις*, εκδ. Κριτική, 1994.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Σύμφωνα για την Απασχόληση και Συνδικάτα*, εφημ. ΕΘΝΟΣ, 6-7-1999.
ΣΑΜΑΡΑΣ Γ., *ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 6η έκδοση, 1986.
ΣΑΡΡΗΣ Ν., *Η ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ*, περιοδικό ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ, 1973.
ΣΑΡΡΗΣ Ν., *Αριστοτελικές επίνοιες για την κοινωνιομετρία και την κυβερνητική*, Ανάτυπο από την Επιστημονική Επετηρίδα της Πάντειου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, 1981.
ΣΑΡΡΗΣ Ν., *ΟΣΜΑΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ, Συστημική προσέγγιση δομών και λειτουργιών*, τ.2, Η ΔΟΣΙΜΑΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ.
ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, *ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ*, τ. Α΄, εκδ. ΓΡΑΜΜΗ, 1985, Θεσσαλονίκη.
ΣΑΡΡΗΣ Ν., *Κοινωνία και Τηλεόραση στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Τμήμα Κοινωνιολογίας, 1988.
ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ*, τ.1-2, σειρά δοκιμών για το πλατύτερο κοινό, ΓΟΡΔΙΟΣ, Αθήνα, 1992
ΣΑΡΛΗΣ Δ., *Η εργατική τάξη και ο ρόλος της στη σημερινή ελληνική κοινωνία*, εκδ. Σ.Ε., Αθήνα 1976.
ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Η είσοδος του Ελευθερίου Βενιζέλου στην πολιτική ζωή της Ελλάδος και οι εσωτερικές εξελίξεις από το τέλος του 1909 ως το 1912*, στο Εκδοτική Αθηνών, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 14.
ΣΒΩΛΟΥ Μ., *Η γυναίκα στην εργασία*, «Ο Αγώνας της Γυναίκας», Δ/39 (1927).
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ν., *ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*, ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1972.
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ν., «*Επισκόπηση της Νεοελληνικής Κοινωνίας*» σελ. 102, ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1972.
«*ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ*, επιμέλεια Δ. Γ. Τσαούση, με άρθρα των Θ. Βερεμή, Α. Γαρδίκα, Κ. Γεωργουσόπουλου, Ν. Διαμαντούρου, Π. Κιτρομηλίδη, Ι. Κολιόπουλου, Μ. Κουρούκλη, Ε. Παπαγιαννάκη, Κ. Παπαθανασόπουλου, Κ. Τσουκαλά, Β. Φίλια, ΕΣΤΙΑ, 1984).
ΣΠΗΤΑΝΟΥ Α., *Ο αναλφαβητισμός στην Ελλάδα: η διαχρονικότητα και οι μεταλλαγές του προβλήματος*, εκδ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ, Θεσσαλονίκη, 1998.
ΣΚΑΜΠΑ Τ., πρόεδρος ΑΣΓΜΕ, *Να κερδίσουμε αυτό που μας θέλουν να μας στερήσουν*, εφημ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 1-6-1986.
ΣΟΛΟΜΩΝ Ι., *ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΤΑΞΗ ΣΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ. Μια τυπολογία των σχολικών χώρων και πρακτικών 1820-1900*, εκδ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, ΑΘΗΝΑ, 1992.
ΣΟΥΜΕΛΗΣ Κ., *Γενική θεώρηση της σχολικής αποτυχίας*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘ- Π.Ι.
ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Ο., *Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ Τ.Α. ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ: ΜΙΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ*, Κοινωνική Εργασία, 3, 1986.
ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Ο., *Η ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, περιοδ. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ*, τ. 2-3, 1993.
ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Ο., *Ο ΝΕΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ Τ.Α.- ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ*, ΕΤΑΙΡΕΙΑ Ν. ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ, 1998.
ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ Λ., *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΓΕΝΟΥΣ*, 1985, Αθήνα 1985.
ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Ν., *ΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ 1941-1944 και μαρτυρίες από τη Μικρασιατική καταστροφή και την προσφυγιά*, Αθήνα 1993, αυτοδημοσίευση.
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, *ΚΤΙΡΙΑΚΟ, Υλικοτεχνική Υποδομή*, Μάιος 2002.
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ «ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ», *Ανοικτή Επιστολή προς τους Γονείς με την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς*, Σεπτέμβριος 2002.
ΣΥΝΔΙΚΑΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ ΑΘΗΝΑΣ, προκήρυξη Ιούλης 2001,

ΣΥΝΔΙΚΑΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ ΑΘΗΝΑΣ Εισήγηση με αφορμή τα 20 χρόνια από την ίδρυση του Συνδικάτου Οικοδόμων Αθήνας, 29-12-2004.
ΣΥΝΔΙΚΑΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ ΑΘΗΝΑΣ, εφημερίδα ***ΠΑΝΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ***, Όργανο της Ομοσπονδίας Οικοδόμων και Συναφών Επαγγελμάτων Ελλάδας, αρ. φ. 34,
ΣΩΤΗΡΙΟΥ Διδώ (ψευδώνυμο ΔΕΛΤΑ Σ.), «Τα σκυλόψαρα της ολιγαρχίας- Λαναράδες», ρεπορτάζ για το «Ρίζο της Δευτέρας, Σεπτέμβριος 1944, αναδημοσιευμένο στην εφ. «Κυριακάτικος Ριζοσπάστης», 12-9-2004.
ΣΩΤΗΡΧΟΥ ΙΩΑΝΝΑ, *Το όνειρο έγινε πραγματικότητα*, Ελευθεροτυπία 25/9/2003.
ΤΑ ΝΕΑ, *Γιατί θέλουν να συμμετέχουν οι γονείς στις αποφάσεις για την Παιδεία.*, 22-5-1983.
ΤΑ ΝΕΑ (5-3-86), Αρχείο Κ.Μ.Ε.
ΤΑ ΝΕΑ, *Σωματεία χωρίς συνδικαλιστές, τι έδειξε η έρευνα της V- PRC*, 12-1-2001.
ΤΕΡΖΗΣ Π.Ν., *Η Παιδαγωγική του Αλέξανδρου Δελμούζου*, Θεσσαλονίκη, 1983.
ΤΖΑΝΗ Μ., *Σχολική επιτυχία: ζήτημα ταξικής προέλευσης και κουλτούρας*, Αθήνα, 1983.
ΤΖΑΝΗ Μ.,- **ΠΑΜΟΥΚΤΣΟΓΛΟΥ** Τ., ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ: «Ταυτόν και αλλοτριομορφοδιαιτον», ΑΘΗΝΑ, 1998.
ΤΖΑΝΗ Μ., ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ, ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1970-1990), ΑΘΗΝΑ, 1998.
ΤΟ ΒΗΜΑ, *Για «ταξική» παιδεία ομιλούν οι γονείς*, 5-7-1985.
ΤΟ ΒΗΜΑ, 13-5-1977.
ΤΟ ΒΗΜΑ, *«Η αντικοινωνική συμπεριφορά των ανηλίκων»*, 8-4-1976
ΤΟ ΒΗΜΑ, , *Περισσότερη Δημοκρατία προϋπόθεση για μια δίκαιη Παιδεία*, 14-5-1976.
ΤΟ ΒΗΜΑ, *Η ΑΣΓΜΕ και τα αποτελέσματα των εξετάσεων του Ιουνίου του 1985*, 5-7-1985.
ΤΟ ΒΗΜΑ, 14-9-2003.
ΤΟ ΒΗΜΑ", 7-5-2000.
ΤΟ ΒΗΜΑ, 24-12-2000.
ΤΡΙΛΙΑΝΟΣ Α., *Κριτική σκέψη και η διδασκαλία της*, Αθήνα, 1997.
ΤΡΙΛΙΑΝΟΣ Α., *Μεθοδολογία της διδασκαλίας*, Α΄- Β΄ τόμοι, εκδ. Τολίδη, Αθήνα, 2000.
ΤΣΑΟΥΣΗΣ Γ.Δ., *Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*, GUTENBERG.
ΤΣΑΟΥΣΗΣ Δ., *Πολιτισμός, ελεύθερος χρόνος και κοινωνικός αποκλεισμός*, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, ΚΕ.Μ.ΚΟ.ΠΟ.Π., GUTENBERG, Αθήνα, 1998.
ΤΣΑΟΥΣΗΣ Δ., (επιμέλεια), Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, Gutenberg, 1990.
ΤΣΕΛΕΝΗΣ Σ., *Ο Πληθυσμός ως Βασικός Παράγων Αλλαγών στον Αστικό Χώρο*, Υπουργείο Πολιτισμού, 1989.
ΤΣΙΜΠΟΥΚΗΣ Κ., *Ο ρόλος και η Αναγκαιότητα των Σχολών Γονέων*, ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ για την Αγωγή και Κατάρτιση στα πλαίσια της Οικογένειας, 8-10 /10 1999, Αθήνα.
ΤΣΙΠΛΗΤΑΡΗΣ Α., *Ψυχοκοινωνιολογία της Σχολικής Τάξης*, Αθήνα, «Περιβολάκι», 1998.
ΤΣΙΩΚΟΣ Γ.- **ΚΟΝΤΡΑΡΟΥ** Σ., *Συμπλήρωση βασικής παιδείας ενηλίκων*, ΓΓΛΕ, 1987.
ΣΟΛΑΚΙΔΟΥ Σ., Η συμβολή του ΕΠΕΑΕΚ στην αντιμετώπιση της σχολικής αποτυχίας, με ιδιαίτερη αναφορά στα προγράμματα κινητικότητας, Αθήνα, 1990.
ΤΣΟΥΡΕΚΗΣ Δ., *Σύγχρονη Παιδαγωγική*, Αθήνα 1981.
ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., *ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ. Ο Κοινωνικός Ρόλος των Εκπαιδευτικών Μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1977.
ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., *ΚΡΑΤΟΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΕΡΓΑΣΙΑ στη μεταπολεμική Ελλάδα*, εκδ. Θεμέλιο, β΄ έκδοση.
ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., *Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ. Από την απελευθέρωση ως τους συνταγματάρχες*, εκδ. ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ, Α. ΛΙΒΑΝΗΣ, 1981.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ, πρακτικό της υποεπιτροπής Βιομηχανοποιήσεως Βάμβακος Αθηνών για τη διάθεση προϊόντων εργοστασίου Λαναρά, 7-7-1944.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, Οδηγός για τις Έρευνες και Μελέτες στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας ΚΠΣ 1994-1999.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, *ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ* , 17/6/2002.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 17ης ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1974.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ (ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ) ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 20ης ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1977, α΄ τόμος.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 18ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1981, α΄ τόμος, συγκεντρωτικά αποτελέσματα.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 2ας ΙΟΥΝΙΟΥ 1985.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ- ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 18ης Ιουνίου του 1989, της 5ης Νοεμβρίου 1989, και της 8ης Απριλίου 1990 στις σελίδες 104-105.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 10ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1993.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της 1996.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΛΟΓΩΝ, ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ της Απριλίου 1990.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ- ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ, 1960, «Αλφαβητάριο των ενηλίκων».
ΥΠΕΠΘ- ΓΓΕΕ, *Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ*, πρακτικά ημερίδας, 24-4-2002.
ΦΑΚΙΟΛΑΣ Ν., *Σχολική αποτυχία και κοινωνικός αποκλεισμός*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ: για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., εισήγηση στο τριήμερο συνέδριο στο Πάντειο Πανεπιστήμιο 16-18 Μαΐου 1999, εκδόσεις Αρμός.
ΦΑΣΑΚΗ Β., *ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ*, περιοδικό «Αντιτετράδια Εκπαίδευσης», τ. 4, 2003.
ΦΙΛΙΑΣ Β., *ΜΑΞ ΒΕΜΠΕΡ, ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ* (μια εισαγωγή στο έργο του), ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ 1976.
ΦΙΛΙΑΣ Β. *Κοινωνία και Εξουσία στην Ελλάδα. Η Νόθα Αστικοποίηση*. GUTENBERG, 1985.
ΦΙΛΙΑΣ Β., *Η οικογένεια ως καταναλωτής κουλτούρας κάτω από τις συνθήκες της τεχνολογικο-επιστημονικής επανάστασης- Η προβληματική και το πλαίσιο μιας διευρωπαϊκής έρευνας*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, δ΄ έκδοση, ΑΘΗΝΑ, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1985.
ΦΙΛΙΑΣ Β., *ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ*, Α΄ Β΄, εκδ. ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ, ΑΘΗΝΑ, 1978.
ΦΙΛΙΑΣ Β., «*Κοινωνικά Συστήματα στον 20ο Αιώνα*», 1988.
ΦΙΛΙΑΣ Β., *ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΑΡΧΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΟΜΗ (1821-1940), στα ΔΟΚΙΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ*, ΜΠΟΥΚΟΥΜΑΝΗΣ, ΑΘΗΝΑ, 1976.
ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ Α., *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι- Άγονοι αγώνες και ιδεολογικά αδιέξοδα στο μεσοπόλεμο*, Αθήνα, 1977.
ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ Α., *ΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ. Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία*. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, 1979.
ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ Α., *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ, , Αθήνα, 1985.
ΧΑΪΔΟΥ Α., *Το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων* και ειδικά για τους Δείκτες Εγκληματικότητας κατά Ομάδες Ηλικιών.
ΧΑΡΑΛΑΜΠΗ Δ., *Στρατός και Πολιτική Εξουσία. Η Δομή της Εξουσίας στην Μετεμφυλιακή Ελλάδα*, ΕΞΑΝΤΑΣ, 1985.
ΧΑΤΖΗ Θ., *Η ΝΙΚΗΦΟΡΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΠΟΥ ΧΑΘΗΚΕ*, εκδ. ΔΩΡΙΚΟΣ, τ. Α΄, Γ΄ εκδ., 1983.
ΧΑΤΖΗΙΩΣΗΦ Χ., *Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, 1944-1996*, στο Εισαγωγή στη Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία, (18ος-20ος αιώνας), ΑΘΗΝΑ, ΤΥΠΩΘΗΤΩ.
ΧΙΟΥΡΕΑ Δ. Τ., *ΟΙ ΤΟΠΙΚΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΑΤΤΙΚΗΣ, ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ*, ομιλία- αυτοδημοσίευση, Αθήνα 1992.
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ τ. Υφυπουργός Οικονομικών, δηλώσεις δημοσιευμένες. στον ημερήσιο τύπο της 14-4-2000.
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ Θ., *Δομή και Λειτουργία των Διεθνών Οργανισμών*, τ. Α΄, εκδόσεις. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα, 1985.

ΧΟΥΡΔΑΚΗ Μ., *ΟΙ ΣΧΟΛΕΣ ΓΟΝΕΩΝ. ΚΑΛΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ*, περιοδικό *ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ*, Σεπτέμβριος 1997.
ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ Χ. Γ., *Από πότε άρχισε να «γράφει» ο άνθρωπος;* Δ.Ο.Ε.- ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ, τεύχος 1, Μάιος 2002.
ΧΡΥΣΑΚΗΣ Μ., *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Εκπαιδευτικές Ανισότητες*, στο Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα, τομ. Α΄, σελ. Ε.Κ.Κ.Ε.
ΧΡΥΣΑΚΗΣ Μ *Ταξικές επιλογές...λόγω εκδημοκρατισμού.* , ΒΗΜΑ της Κυριακής, 31-3-1991.
ΧΡΥΣΑΚΗΣ Μ, *Κοινωνικός Αποκλεισμός και εκπαιδευτικές ανισότητες*, στο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ: για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., εισήγηση στο τριήμερο συνέδριο στο Πάντειο Πανεπιστήμιο 16-18 Μαΐου 1999, εκδόσεις Αρμός.
ΧΤΟΥΡΗ Σ.- **ΜΠΑΚΑΛΗ** Χ., *Από τα αρχοντόσπιτα στις παράγκες*, των εργαστήριο Πολιτισμικής Επικοινωνίας και Τεκμηρίωσης, στο «1922: οι δικοί μας πρόσφυγες», 11-9-1999, εφημ. Ελευθεροτυπία, ειδικό αφιέρωμα.
ΨΗΜΜΕΝΟΣ Ι., Δημιουργώντας Χώρους Κοινωνικού Αποκλεισμού: Η Περίπτωση των Αλβανών Ανεπίσημων Μεταναστών στο Κέντρο της Αθήνας, στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, ΚΕ.Μ.ΚΟ.ΠΟ.Π., GUTENBERG, Αθήνα, 1998.
ΨΥΡΟΥΚΗΣ Ν., *Νεοελληνική εξωτερική πολιτική. Ιστορική Επισκόπηση*, Αθήνα 1983.

Διάφορες πηγές
ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, αριθμοί φύλλων: 379, 401
ΒΡΑΔΙΝΗ, Ιούνιος 1949.
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ, 1-8-2002,
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, 26-4-1981.
ΤΟ ΒΗΜΑ, 30 –3-1999.
«**Παμπροσφυγική**» (Εφημερίς των Προσφυγικών και Αλυτρωτικών Συμφερόντων. Πολιτική Οικονομική),
«**ΠΟΑΔΑ**» (Όργανο της Παμπροσφυγικής Οργανώσεως Αμύνης Δικαιούχων Ανταλλαξίμων»,
«**Προσφυγικός Κόσμος**» (Εβδομαδιαία Προσφυγική Εφημερίς),
«**Εφημερίς της Ανατολής**»,
«**Προσφυγική Φωνή**» (Όργανον των ανά την Ελλάδα Προσφυγικών Πληθυσμών),
«**Η Κυριακάτικη**» (Όργανον της Πανιωνίου Οργανώσεως Προσφύγων και Παντός Καταπατώμενου Δικαίου).

ΜΜΕ
Ν.Ε.Τ., «Οι Πρωταγωνιστές», εκπομπή για τις Μονογονεϊκές οικογένειες 15-5-2002.
ΝΤΟΚΥΜΑΝΕΡ «*ΣΤΟΥΣ ΗΛΙΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΓΙΑΣΕΜΙΑ*»: κείμενα- έρευνα Ιωάννα Μακρή, φωτογραφία Π. Τσάγκας, αφήγηση Β. Καλφοπούλου), κινηματογραφική σύμβουλος Σ. Σιαφάκα, ηχοληψία Γ. Κλάδος, οργάνωση παραγωγής Ι. Μακρή, σκηνοθεσία Χ. Σκούρας)
ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ- ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΗΠΟΥΠΟΛΗΣ, Επιτροπή Κατοίκων Αγίου Ιεροθέου, 11-1-2001.
Ηλεκτρονικές σελίδες
www. asda.gr.
www. Peristeri/files/gr-hist.htm1.
www. Kepea.gr/kepea/greek/dummy.htm

-Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του παιδιού, 1959.
-Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών των Φυλετικών διακρίσεων, 1965.
-Διεθνής Σύμβαση για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών, 1966
- Η Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των μορφών Διακρίσεων Απέναντι στις Γυναίκες, 1979
-Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, 1989.
-Παγκόσμια Διακήρυξη για την Εκπαίδευση για Όλους, 1990.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ABERCROMBIE N.,- **HILL** S.- **TURNER** S.B., *ΛΕΞΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ*, εκδ. ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 1992.

ABETROT B., *Κοινωνική Ιστορία του Ευρωπαϊκού Εργατικού Κινήματος*, ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 1974.

ACT PUBLIC EDUCATION, *Act V of 1976 of the Hungarian People s Republic*, Corvina press, 1977.

ADLER,M.-**PETCH** A.-**TWEEDIE** -*Parental Choice and Education Policy*, Edinburg Univercity Press, 1989.

ANDERSON R.C., **HIEBERT** E.H., **SCOTT** J.A. & **WILKINSON** I.A. «*Πώς να δημιουργήσουμε ένα έθνος από αναγνώστες*», Gutenberg, 1994.

ANDREAS G. PAPANDREOU FOUNDATION, *A Road Map to a Democratic Europe*, Spetses, 15/23-7-2000.

APPLE M., *Ιδεολογία και Αναλυτικά Προγράμματα*, εκδ. παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1986.

APPLE M. *"Ideology and the State in Education Policy"* στο R. Dale, The state and Education Policy, Milton Keynes, Open University, σ.1- 20, 1989.

ARMSTRONG A., *Parental Participation in Schools*, European Project, Edinburg: The Scottish Office.

ASIMOV I., *ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999.

ATANASOV *Vladimir, the Bulgarian Education on the Path Towards the European Standards. Individual Country Reports*, 1-12-1999, Sofia, Balkan School.

A.T.D.- QUART MONDE, *Analphabétisme et pauvrete dans les pays industrialisés*, Paris, UNESCO, 1983.

BARNIE M., Ελευθεροτυπία, 2-2-2003.

BARTON D., **HAMILTON** M., **IVANIC** R., *Situated illiteracies, Reading and writing in context*, London and N. York, ROUTLEDGE, 2000.

BARTON D., *Researching literacy practices: learning from activities with teachers and students, Situated illiteracies, Reading and writing in context*, London and N. York, ROUTLEDGE, 2000.

BAYNES N.H.- H.ST.L.B. MOSS, *ΒΥΖΑΝΤΙΟ, ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ*, εκδ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ, 1983.

BAXEBANIS J., *Population, Internal Migration and Urbanization in Greece*, Balkan Studies, VI (January, 1965).

BBC NEWS, *World Edition, Brazil fights illiteracy*, 9-9-2003.

BEEDY C. E.: "*The Quality of Education in Developing Countries*", Harvard University Press, Cambridge Mass, 1966.

BERNSTEIN B., *Class, codes and control: theoretical studies towards a sociology of language*, Routledge and Kegan Paul, London 1971.

BETTY C., *Tele- learning in a digital World. The future of distance learning. International Thomson Computer Press*, Twente University, The Netherlands, 1996.

BLACK J. P., *Αποτυχία στο σχολείο: Επιπτώσεις των πρακτικών αξιολόγησης των μαθητών*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘΙ- Π.Ι.

BOIS ANNIE, εφημ . ΤΟ ΒΗΜΑ, *σε ποια ηλικία πρέπει να πηγαίνουν τα παιδιά στο σχολείο*; 4-1-1975.

BOTOMMORE T.B., ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ: κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία, β΄ έκδοση, GUTENBERG.

BOURDIEU P,- **PASSERON** C. *Reproduction in Education. Society and Culture*, Sage, London 1977.

BOUVEAU PATRICK, *Εκπαιδευτικές πολιτικές για τους μειονεκτούντες πληθυσμούς στη Γαλλία: ποια ερωτήματα για ποια προβλήματα;* Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘΙ- Π.Ι.

BROOKS M., **BROOKS** J., *Challenges for Older Students in Higher Education*, στο Journal of Research and Developed in Education, Vol. 31.

BROWNING R., *Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΝΕΑ*, εκδ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ, 1988.

BRUSWIC E.- R. **OCHS**- S.C. **PAUYERT**—J. **RYAN** (μετ. ΥΠΕΠΘ. ΟΕΕΚ), «1946, UNESCO, 50 χρόνια για την Εκπαίδευση», Σύγχρονες Εκδόσεις, ΚΟΡΥΦΗ Α.Ε., Αθήνα.

BRYCHAN A, *Plaid Call For Strategy To Unlock The Future Of Canals In Wales*, στο

CARLOS GABETTA, *Συνολική Κρίση στην Αργεντινή*, εφ. LE- MONDE, 27/01/2002, αναδημοσίευση στην εφ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ.

CARNOV M- **LEVIN**., *the dialectic of education*, Starford Univ. Press, 1983.

CARNOV M- **LEVIN** H. M., *Schooling and Work in democratic state*, Starford Univ. Press, 1985.
CARNOY Martin, ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ, ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 1984.
CARVAIHO J. R., *Brazil, Latin America and the International Conflicts* INTERNATIONAL RELATIONS SECRETARY, , PARTIDO COMMUNISTA DO BRASIL (PCdoB), June, 2003.
COCKBURN C., *The Local State: Management of Cities and People*, Southampton, Pluto Press, 1977
COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, DG V (1991), *National policies to combat social exclusion. First Annual Report of the European Community Observatory*, edited by Graham Room.
COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, *Green Paper on the European Dimension of Education*, Brussels, 29-9-1993.
CASTRO F., Εισήγηση στο 2° Συνέδριο του Κ.Κ. Κούβας, εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1981.
CHEATEAU J., *Ο ΙΩΑΝΝΗΣ- ΙΑΚΩΒΟΣ ΡΟΥΣΣΩ Ή Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*, ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ, εκδ. ΓΛΑΡΟΣ, 1983.
CLINTON B. "*Goals 2000: Educate America Act*" , 31- 3-1994, *στα πρακτικά του Συνεδρίου: ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, 1998, ΜΥ.Ε.Κ.ΠΟ.
COLEMAN J. et al., *Equality of educational opportunity*, U.S dep. of HEW, Office of Education, Washington, 1966.
DAHRENDORF R., *Preserving prosperity. New Statesman and Society*, Dec. 15, v8n383, p.36(6).
DEBESSE M. – **MILIARET** G., Οι παιδαγωγικές επιστήμες, τ. Ι., εκδ. «Δίπτυχο», Αθήνα, 1980.
D.Mirror (23.4.91): *Kid's who can't read.*
D.Telegraph (23.4.91): *Schools fail to teach basics of reading.*
D.Telegraph (16.6.93): *Literacy skills lacked by six million adults*
D.Telegraph (24-1-2004), *Illiteracy and Crime?*
D.Telegraph (15-9-2004), *UN notes Australian illiteracy.*
DEMETRIOU H. - **GOALEN** P.) P. *'Academic Performance, Transfer, Transition and Friendship: Listening to the Student Voice"*, (425-442).
DITRIHT T., *Το ενεργό Βιομηχανικό σχολείο του Blonski*, εκδ. ΑΝΔΡΟΜΕΔΑ, 1975, σελ. 11.
DOERINGER P.B. - **PIORE** M.J., *Internal Labour Markets and Manpower Analysis*, 1971, Lexington.
DONALSON M., Children's Minds, Fontana Press, 1978.
DREYFUS F-G, **MARX** R., **POIDEVIN** R., *Η Ευρώπη: Από το 1789 μέχρι το 1848, ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΥΡΩΠΗΣ*, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, τ.5, 1984.
EGYPT, STATEMENT BY THE MINISTER OF EDUCATION at the People's Assembly, Cairo, January 1975.
E.I.A.- COUNTRY ANALYSIS BRIEFS, *World Oil Market and Oil Prices Chronologies: 1970- 2003*, March 2003.
EL PAIS (Αναδημοσίευση από την «Αυγή», 17-8-2004) «Πανηγυρίζουν οι αποκλεισμένου».
ENGELS F., *Ο Ρόλος της Εργασίας στην Εξανθρώπιση του Πιθήκου*, ΔΙΑΛΕΧΤΑ ΕΡΓΑ, τ. β΄, ΓΝΩΣΕΙΣ.
ENGELS F., *Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ, ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ*, Κεφάλαιο Ι.Χ., Βαρβαρότητα και Πολιτισμός, ΔΙΑΛΕΧΤΑ ΕΡΓΑ ΜΑΡΞ ΕΝΓΚΕΛΣ, τ. β΄, ΓΝΩΣΕΙΣ.
ENGELS F., *Η Καταγωγή της Οικογένειας, της Ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους*, ΔΙΑΛΕΧΤΑ ΕΡΓΑ, εκδ. Γνώσεις, τ. β΄.
EUROPEAN PARLIAMENT: *DRAFT REPORT on illiteracy and social exclusion (provisional 2001/2340 (INI)*, Committee on Employment and Social Affairs, Rapporteur: Marie-Thirθse Hermange, 8-1- 2002.
EUROPEAN PARLIAMENT: *Measures to promote social integration: Parliament resolution on illiteracy and social exclusion*, Bulletin EU 1/2- 2002.
EUROPEAN PARLIAMENT: *Report on illiteracy and social exclusion* (2001/2340 (INI), 15-1-2002, Committee on Employment and Social Affairs.
FOSTER W., *Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ*, ΑΘΗΝΑ, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1975.
FOUNDATION FOR CHILD AND THE FAMILY
FREIRE P., *Πολιτιστική Δράση για την Κατάκτηση της Ελευθερίας*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα, 1987.
FREIRE P., *Η Αγωγή του καταπιεζόμενου*, εκδ. Ράππα, Αθήνα, 1976.
FREIRE P., *Education for critical consciousness*, a Continuum Book, the Seabury Press, Νέα Υόρκη, 1973.

FREIRE P., *Pedagogy in process. The letters to Guinea- Bissaw*, a Continuum Book, the Seabury Press, Νέα Υόρκη, 1978.
FREYNET P., *Ο αναλφαβητισμός και αλφαβητισμός ενηλίκων στις χώρες μέλη της Ε.Ο.Κ.*, στο «Η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στις χώρες μέλη της Ε.Ο.Κ. σήμερα», Γ.Γ.Λ.Ε., Αθήνα, 1988.
FUCHS E. et al., *Functional Illiteracy and literacy Provision in Developed Countries: The Case of the Federal Republic of Germany*, UNESCO, Institute for Education, Hamburg, 1986.
FUKUYAMA F., *Το τέλος της Ιστορίας*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1992.
GAL R., *Ιστορία της Παιδείας*, 1992.
GALTON M., *INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH*, School Transitions and Transfers, PERGAMON, 2000.
GARCIA MARIGEL, *Το Ισπανικό εκπαιδευτικό σύστημα και οι αλλαγές στην κοινωνική δημιουργία της σχολικής αποτυχίας*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘΙ- Π.Ι.
GRIFFITHS R., *The Movements against War and Capitalism Globalization, and the Communist*, International Meeting of Communist and Workers ' Parties, Athens, 19/20-6-2003.
GUARDIAN (26.6.90): *Children's reading ability plummets.*
GUARDIAN (5.7.90): A *fifth of 10- year- olds "have trouble writing".*
GUARDIAN (21.1.97): *Study shows half of adults illiterate.*
GUARDIAN (14.2.92): *Seven- year- olds' reading shows decline in study.*
GUARDIAN (23.4.91): *Prince hits at school "illiteracy".*
GUARDIAN: *Adult illiteracy- it makes you weep!*, 19- 9- 2000.
GUARDIAN, *50th Anniversary of the Chinese Revolution*, 24 Νοεμβρίου 1999.
GUARDIAN, 5 Απριλίου 2000.
GUARDIAN: *Level of illiteracy among young is above that of 1912*, 19- 8- 2001.
GUARDIAN CPA, *Racism and fear mongering behind terror raids*, COMMUNIST PARTY OF AUSTRALIA, 11-6-2003.
GUERRY G., *European collective bargaining and the Maastricht Treaty*, Internanional Labour Review.τχ. 131.
GEORGE J. *Ο Ρόλος του εκπαιδευτικού στον αγώνα κατά της σχολικής αποτυχίας, ή πώς να προσφέρει βοήθεια με αποτελεσματικό τρόπο*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘΙ- Π.Ι.
GOODY G., *The Logic of Writing and the Organization of Society*, Cambridge University Press, 1986.
GIUSEPPE R., "*National Struggle to Red*" στο "Times Educational Supplement, 1980, No 3.351.,
GALTON M., *School Transitions and Transfers*, International Journal of Educational Research, vol. 33, issue 4, 2000.
HAMILTON M. *Expanding the New Literacy Studies*, στο Situated Literacies, Routledge, London, N. York, 2000.
HANS I.- **DUER** E., *ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ η λαϊκή επανάσταση*, αναδημοσιευμένο από ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ. δ΄ έκδοση.
HANS I.- **DUER** E., *ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ η λαϊκή επανάσταση*, αναδημοσιευμένο από ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ. δ΄ έκδοση.
HEAD M., *Ιστορία των Η.Π.Α.*, εκδ. 20ος αιώνας.
HEILBRONER TODARO R. – **THROW** L., *Για την κατανόηση της μικροοικονομικής*, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ.
HEGEL G., *ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*, εκδ. Αναγνωστίδης, 1976.
HOWEL F.C. *Early Man*, New York, Time Inc. 1965.
HANTIGTON S. P., *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, Αθήνα, Terzo Books, 1998.
INTERNATIONAL MEETING OF COMMUNIST AND WORKERS-PARTIES, *On "globalization", the crisis of capitalism and the response of the Labor Movement*, Panteion University, 21/23-5-1999.
JESSOP B., *Towards a Schumpeterian Work State? Preliminary Remarks on Post- Forbist Political Economy*, Studies in Political Economy, Ontario Canada, K1S 5H9, 1993.
JONES K., *Becoming just another alphanumeric code: farmers encounters with the literacy and discourse practice of agricultural bureaucracy at the livestock auction*, στο Situated illiteracies, Reading and writing in context, London and N. York, ROUTLEDGE, 2000

KAZAMIAS A., The plans and Policies for Educational Reform in Greece, Comparative Education Review XI (1967), 335- 339.
KAZAMIAS A., *The politics of educational reform in Greece "law 309/76"*, Comparative Education Review 22 (1978).
KONGIDOU D.- **TRESSOU** E.- **TSIAKALOS** G., *The Battle Against Social Exclusion as a Means of Regional Development- The Importance of Adult Education*, ADULT CONTINUING EDUCATION, for Developing Human Resourses in the union of the year 2000.
KOTAJIEK J., 1992, υποσημείωση στην εγκυκλοπαίδεια «Παιδαγωγικές Επιστήμες».
KEESING ROGER, ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ, στο ΓΚΕΦΟΥ- ΜΑΔΙΑΝΟΥ Δ., ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ, πανεπιστημιακές σημειώσεις.
KADAFI A. M., *ΤΟ ΠΡΑΣΙΝΟ ΒΙΒΛΙΟ*, γ΄ μέρος *Η κοινωνική πλευρά της τρίτης παγκόσμιας θεωρίας*, Αθήνα 1982.
KOJOL J., *Illiterate America*, Anchor Press, N. York, 1985.
KRUPSKAJA *Για την διαπαιδαγώγηση και αυτομόρφωση*, εκδ. Χρόνος, Αθήνα, 1975.
LA REPUBLIKA, *ITALY IS IN DANGER OF ILLITERACY*, 27/11/2000.
LAWTON D., *Education and the Common Cultural Heritage of Europe*, στο *Η Εκπαίδευση απέναντι στις προκλήσεις του 21ου αιώνα*, ΛΙΒΑΝΗ.
LEFTSENKO B.M., *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ*, ΕΚΔΟΤΙΚΟ «ΝΕΑ ΕΛΛΑΔΑ», ΑΘΗΝΑ, 1952.
LENIN B., *Λόγος στη συγκέντρωση των πληρεξούσιων του Κεντρικού Συνεταιρισμού της Μόσχας*, 26-11-1918, Άπαντα Λένιν, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, τ.41.
LENIN *Λόγος στο 3ο Πανρωσικό Συνέδριο της Κομμουνιστικής Ένωσης Νεολαίας της Ρωσίας «Τα καθήκοντα των ενώσεων νεολαίας»*, Άπαντα Λένιν, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, τ. 41.
LENIN «*Το Α΄ Πανρωσικό Συνέδριο για την Εξωσχολική Μόρφωση*, , ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ , τ. 38.
LEVINE K., *The Social Context of Literacy*, Routledge and Kegan Paul, London, 1986.
LIDDLE D., *THE EURO OR THE DOLLAR? Currency decision postponed again*, THE NEW WORKER Weekly paper of the New Communist of Britain, 13-6-2003.
LIEHARD- ΛΙΕΧΑΡΝΤ ΓΚ., *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ*, επιμέλεια Δ. Γ. Τσαούση, GUTENBERG, 1986.
LIMAGE L., "*Adult Literacy and Basic Education in Europe and North America: From Recognition to Provision*" έκθεση που παρουσιάστηκε στο 7ο Συνέδριο Συγκριτικής Εκπαίδευσης στο Μόντρεαλ Καναδά, 26-30 Ιουνίου 1989.
MACHIAVELLI NICCOLO, εκδ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΔΗ.
MADANIPOUR A, *Social Exclusion and Space*, στο A. MADANIPOUR, G. Cars and J. Allen (eds) Exclusion in European Cities. London: Jessica Kingsley.
MAKARENKO K.N., *Διαλεχτά Παιδαγωγικά έργα*, ΝΕΑ ΕΛΛΑΔΑ, Αθήνα 1953, τ. 1ος
MAO TSE TOUNG, *Κατάργηση των κινέζικων ιδεογραμμάτων. Καθιέρωση της λατινικής γραφής*. Λόγος στη διάσκεψη για τα ζητήματα των διανοούμενων που συγκλήθηκε από την Κ.Ε. του Κινέζικου Κομμουνιστικού Κόμματος, 20-1-1956, στο ΜΑΟ ΤΣΕ ΤΟΥΝΓΚ, άγνωστα κείμενα, (λόγοι, επιστολές, συνεντεύξεις), ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ.
MARROW I.H., *Ιστορία της εκπαιδεύσεως κατά την αρχαιότητα*, Αθήνα, 1961.
MARSHALL ROBYN, VENEZUELA: "*We have eliminated illiteracy*", Green Left Weekly, 7/7/2004, Caracas.
MARTIN von. A. *Η Κοινωνιολογία της Αναγέννησης*.
MARX K.- **ENGELS** F., Γερμανική Ιδεολογία, GUTENBERG, 1987.
MARX K., *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, ΔΙΑΛΕΧΤΑ ΕΡΓΑ, εκδ. Γνώσεις, τ. α΄.
MAVROGORDATOS, T., *Stillborn republic. Social Coalition and Party Strategies in Greece*, 1992-1936, Berkeley, 1983,.
MEGISTOU HAILE MARIAM, *ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ ΑΙΘΙΟΠΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ*, Λόγος που εκφωνήθηκε στο πρώτο συνέδριο της ΕΟΚΕΛΑ στις 16-6-1980, έκδοση Αιθιόπων Φοιτητών, Αθήνα, 1981.
MELO P., Πατρίσια Μέλο *Κόλαση στις φαβέλες του Ρίο ντε Τζανέιρο*, 2001.
MEYLON L., ΕΡΡΙΚΟΣ ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΙ, στο *ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ*, εκδ. ΓΛΑΡΟΣ, 1983.

MONICK DETHEUX- JEHIN, *Οι πρακτικές αξιολόγησης των μαθητών και η σχολική αποτυχία στη γαλλόφωνη κοινότητα του Βελγίου*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘΙ- Π.Ι.
MISHRA R., *The Welfare State in Crisis*, Wheatshedy Bookw Ltd, Brighton,1985.
MOREU J., *Ο ΠΛΑΤΩΝΑΣ ΚΑΙ Η ΑΓΩΓΗ* στο Οι μεγάλοι παιδαγωγοί, εκδ. ΓΛΑΡΟΣ 1983.
ΜΟΡΓΚΑΝ Λ. Χ., *Η αρχαία Κοινωνία*, εκδόσεις Αναγνωστίδης.
NEW YORK POST, *OUTSIDE SCHOOL EDUCATION*, 28-11-2000.
NEW YORK TIMES, *A UNIVERSITY THAT DOESN T MARK ITS STUDENTS LIKE THE OTHERS*, 27-11-2000.
NOVAC T., *Poverty and State*, Open University Press, Philadelphia, USA, 1988.
O.E.C.O.D. *Literacy, Economy and Society, Results of the first International Adult Literacy Survey*, ORGANIZATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT STATIC'S CANADA., **OECD** PUBLICATIONS, No 48347, 1995.
OECD "*Knowledge and skills for life*", p.166, 2001
OECD, *Learning Opportunities for Adults*: vol. I: General Report, Paris 1977, vol. II: New Structures, Programmes and Methods, Paris 1979, vol. III: The Non-Participation Issue, Paris, 1979, vol. IV: Participation in Adults Education, Paris, 1977, vol. V: Widening Access for Disadvantaged, Paris, 1981.
ONESTINI CESARE, *Σχολική Αποτυχία και πρωτοβουλίες της Ε.Ε. στα πλαίσια του προγράμματος Σωκράτης*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘΙ- Π.Ι.
ONG J. W., *Orality and Literacy*, Routledge.
ORMEROD F.,- **IVANIC** R., Texts in practices: interpreting the physical characteristics of childrens project work.
PARSONS T. *The School Class and the Social System*, Free P, New York 1961 ress.
PATRICE DE BROUCKER, *Σχολική Αποτυχία στον Καναδά: σημασία, χαρακτηριστικά και θέματα πολιτικής*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘΙ- Π.Ι. Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘΙ- Π.Ι.
PERSSON BENGT, *Δείκτες της σχολικής αποτυχίας και η ευρύτερη κοινωνική τους επίπτωση στη Σουηδία σήμερα*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘΙ- Π.Ι.
PITT Kathy, *Family Literacy: a pedagogy for the future?*, Situated Literacies, *Situated illiteracies, Reading and writing in context*, London and N. York, ROUTLEDGE, 2000.
POINTON P " *Students' Views of Environments for Learning from the Primary to the Secondary School*" p. 375-382.
POLANYI K, *Ο μεγάλος μετασχηματισμός*, εκδόσεις. ΝΗΣΙΔΕΣ, 2001.
RAMONET IGNACIO, *Η «δημοκρατική τελειότητα» του κράτους της Βολιβίας*, LE- MONDE, 23/11/2003, αναδημοσίευση στην εφ. Ελευθεροτυπία.
RENATA DE POURBAIK στο *Emergent literacy practices in an electronic community*, SITUATED LITERACIES, Reading and writing in context, Edited by MARTON D., HAMILTON M., IVANIC R., ROUTLEDGE, London and New York.
REPORT OF THE COMMISSION OF HIGHER EDUCATION IN COLONIES, Βρετανικό Κρατικό Πανεπιστήμιο (H.M.S.O.), ανατύπωση, ΟΥΝΕΣΚΟ, 1954.
ROGERS ALAN, Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ, εκδ. Μεταίχμιο.
ROUSSO Z. Z.: *ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ*, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1992.
RIFKIN JEREMY «*Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*», ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ, 1995.
RITZEN J., *Schooling for all, An action plan*, 9 Απριλίου 2002, Herald Tribune.
RIMAN T.- **SVABE** E., *Ελευθερία, δημοκρατία, δικαιώματα του ανθρώπου. Για ποιον και για τι;*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1982, δ' έκδοση.
RICHARDSON B., *Spelling out illiteracy*, The Observer, 26-8-2001.
STATHOPOULOU C., KOUKOUTSAKIS., *A Analysis of errors in kinematics in first year university students., " University students` problems in understanding Newton´s Laws of motion*", στα πρακτικά του 3ου Συνεδρίου "Science education in the knowledge based society", vol.1, Θεσσαλονίκη, 2001.
STROBEL, Pierre, *From Poverty to exclusion: a wage- earning society of human rights*? International Social Science Journal. 148, June, 1996, 173-189.
SUN. TIMES (10.4.94): *The dangers of illiteracy*.
THE INDEPENDENT 3-6-2003, «Two Words».

TSAKON LUIS, *Η Εκπαίδευση των Εργαζομένων στη Χιλή*, στο ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ...
TODARO M. P., *Οικονομική του Αναπτυσσόμενου Κόσμου*, 2-3, Gutenberg 1998.
TRAVES P., Reading: *The Entitlement to be Properly Literate,* T. Kimberley K., Meek M., Miller J., New Readings: Contributions to an understanding of Literacy, A&C Black, Λονδίνο, 1992.
TIMASHEF S.N.- **THEODORSON** A. G., ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ, εκδόσεις GUTENBERG, μετάφραση Δ. Γ.
TOWARDS A EUROPEAN LEARNING SOCIETY: *Adult Education and Learning in Adult Education Organisations and Establishments in European Municipalities*, NewTELS GRUNDTVIG Project.
HUTTON WILL, Observer, 20-5-2001
UGAN B., «*Functional illiteracy in industrialized countries*», Pospects, No 2, 1987 (62).
UNESCO, *International Institute for Children's Literature and Reading Research*, σεμινάριο ειδικών επιστημόνων για το *λειτουργικό αναλφαβητισμό*, 1993.
UNESKO, Διεθνής Χάρτης της Γυμναστικής Εκπαίδευσης και των Αθλημάτων, 1978.
UNESCO, *Estimated world illiteracy rates by region and by gender, 2000*, www.uis.unesco.org/ev.php.
ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ», 1946.
A DEFINITION OF FUNDAMENTAL EDUCATION", UNESCO / ΕΔ /94, 1951, σελ. 121
UNICEF, ετήσια έκθεση του Human Development Report για το 1989.
UNICEF και της ετήσια έκθεση του Human Development Report για το 1989 στο Ιράκ.
UNITED NATION, United Nations and Decolonization, A teaching guide, New York, 1984.
U.N. Human Development Report, 2000.
VILAIN YANNICK, *Οι πρακτικές αξιολόγησης των μαθητών*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘΙ- Π.Ι.
VINCENT D., *The rice of mass literacy, Reading and Writing in Modern Europe*, Polity Press, 2000
VRANKEN J., *No social cohesion without social exclusion?* OASeS, University of Antwerpen (Belgium), 2004.
VRANITSKI P., ΒΡΑΝΙΤΣΚΙ ΠΡΕΝΤΡΑΓΚ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ ΙΙ, εκδ. ΟΔΥΣΣΕΑΣ.
WALDAN A., *Indian s Poor Now Spend On Schools*, Sowing the Seeds of Progress, The New York Times, 22-11-2003.
WALKER *Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s*, London, Child Poverty Action Group, 1997.
WALSH PATON N., *Illiteracy Linked to crowed prisons*, GUARDIAN, 10-6-2001.
WACH MONIQUE, *Οι υπηρεσίες συμβουλευτικής στον προσανατολισμό στη σχολική αποτυχία*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘ- Π.Ι.
WEBER M., *Η ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ*, GUTENBERG, 1984.
WEIGEL F.X., *ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ*, ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, HERDER, τόμοι 1-6, 1967.
WEST E.G., *Education and the State. A study in Political Economy*, Institute of Economic Affairs, London 1970.
WESTON PENELOPE, *Οι επιπτώσεις των μεθόδων αξιολόγησης στη σχολική αποτυχία*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Αθήνα, 8-9-10 Δεκεμβρίου 1996, ΥΠΕΠΘ- Π.Ι.
WILSON A., There is no escape from third- space theory: borderland discourse and the "in- between of prisons
WILSON A.- IVANIC R. – TUSTING K., *New Literacy Studies at the Interchange.*
WORLD MEETING OF RELIGIOUS AND CULTURES, Cyprus, 8/11-3-2002.
WRIGHT E. O., *Class, Crisis and the state*, Verso, 1978.

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΚΑΣΣΕΛΟΥΡΗ Λ. Γ. ΘΩΜΑ

«Κοινωνικός Αποκλεισμός ως αποτέλεσμα του Αναλφαβητισμού. Κεντρικές Κρατικές Πολιτικές για την αντιμετώπισή του. Δυνατότητες παρέμβασης του Τοπικού Κράτους και των Φορέων των Εργαζομένων. Η περίπτωση του Δήμου Περιστερίου»

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

- ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ, ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
- ΛΥΔΑΚΗ ΑΝΝΑ
- ΔΡΑΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

(Β΄ ΤΟΜΟΣ- ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ)

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΙΟΣ 2005

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Α. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

1. **ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ- ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ** Αικατερίνη, βουλευτής Β΄ Αθήνας της ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.....3
2. **ΤΣΟΥΚΑΤΟΣ** Θεόδωρος, Βουλευτής Επικρατείας του ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ.....6
3. **ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ** Γεώργιος, Βουλευτής Β΄ Θεσσαλονίκης του ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....9
4. **ΚΟΥΒΕΛΗΣ** Φώτιος, Βουλευτής Β΄ Αθήνας του ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ.....14

Β. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

1. **ΠΑΧΑΤΟΥΡΙΔΗΣ** Ανδρέας, Δήμαρχος Περιστερίου, επικεφαλής της Δημοτικής Παράταξης «ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ», ...17-20
2. **ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ** Θεόδωρος, Δήμαρχος Περιστερίου (Δήμαρχος 1982, 1990, 1994, 1998), επικεφαλής της παράταξης «ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΝΕΩΣΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ»..... 17-20
3. **ΣΟΦΟΣ** Παναγιώτης, επικεφαλής της Δ. Παράταξης «ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ»..... 17-20
4. **ΝΑΟΣ** Ιωάννης, επικεφαλής του Συνδυασμού «ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ».....21
5. **ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΟΥ** Νεκταρία, Αντιδήμαρχος Περιστερίου, Πρόεδρος της Επιτροπής Παιδείας του Δήμου Περιστερίου.....31

Γ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

1. **ΑΡΚΙΤΣΑΙΟΣ** Κωνσταντίνος, Προϊστάμενος του 3ου Γραφείου της Γ΄ Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αθηνών, ...36
2. **ΖΑΦΕΙΡΑΚΙΔΗΣ** Γεώργιος, Προϊστάμενος του 3ου Γραφείου της Γ΄ Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αθηνών.....38
3. **ΓΕΩΡΓΑΤΣΕΛΟΣ** Ιωάννης, Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης.....42-46
4. **ΖΩΓΡΑΦΟΣ** Αθανάσιος, Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης.....42-46
5. **ΡΑΠΤΟΠΟΥΛΟΣ** Παναγιώτης, Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης.....42-46
6. **ΤΖΟΥΜΑΚΑ** Αικατερίνη, Δ/ντρια του «Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας» Περιστερίου.....47
7. **ΚΑΡΚΟΥΛΙΑ** Νικολέτα, Δ/ντρια του 2ου Δ.Σ. Περιστερίου και Προέδρου της Εξεταστικής Επιτροπής για τη χορήγηση Πιστοποιητικού Απολυτηρίου Δημοτικού σε Ενήλικες.....53

Δ. ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

1. **ΤΖΙΒΙΣΚΟΣ** Γεώργιος, Πρόεδρος της «Αναπτυξιακής Ανώνυμης Εταιρείας Περιστερίου» (ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ).....60
2. **ΣΙΟΥΤΗΣ** Στέφανος, πρώην μέλος του Δ.Σ. του «Αναπτυξιακού Συνδέσμου Δυτικής Αττικής» (Α.Σ.Δ.Α.) και πρώην Αντιδήμαρχου Περιστερίου.....68
3. **ΚΟΚΚΟΤΑ** Παναγιώτα, Διευθύντρια του Υποκαταστήματος «Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού» Περιστερίου (Ο.Α.Ε Δ).....72

Ε. ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ ΚΑΙ ΜΑΖΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

1. **ΠΑΠΛΩΜΑΤΑΣ** Κωνσταντίνος, Πρόεδρος του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Περιστερίου «Έλλη Αλεξίου»....74
2. **ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ** Αθανάσιος, Πρόεδρος της Ένωσης Γονέων του Δήμου Περιστερίου....78
3. **ΚΑΤΑΧΑΝΑΣ** Γεώργιος, Μέλος του Δ.Σ. του Συλλόγου Εργαζομένων του Δήμου Περιστερίου και μέλος της διοίκησης της Π.Ο.Ε.- Ο.Τ.Α....80
4. **ΜΕΡΜΙΓΚΗΣ** Ευάγγελος, Πρόεδρος του Συνδικάτου Οικοδόμων Περιστερίου....85
5. **ΚΥΠΡΑΙΟΣ** Δημήτριος, μέλος της Διοίκησης του Συνδικάτου Μετάλλου «Ο Προμηθέας»....90
6. **ΘΕΟΔΩΡΟΥ** Δήμος, Πρόεδρος της Ομοσπονδίας Κλωστοϋφαντουργών, Ιματισμού και Δέρματος....96
7. **ΠΑΝΤΑΖΕΛΟΣ** Γεώργιος, Μέλος της Διοίκησης και Πρόεδρος της Εξελικτικής Επιτροπής του «Σωματείου Βιοτεχνών Περιστερίου»....102
8. **ΤΙΚΟΠΟΥΛΟΥ** ΡΟΥΛΑ, Πρόεδρος των «Δημοκρατικών Γυναικών Περιστερίου- Παράρτημα Ο.Γ.Ε.»....107

ΣΤ. ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

1. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **1ου** Δ.Σ....108
2. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **7ου** Δ.Σ....111
3. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **16ου** Δ.Σ....114
4. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **22ου** Δ.Σ....119
5. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **23ου** Δ.Σ....121
6. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **24ου** Δ.Σ....126
7. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **33ου** Δ.Σ....129
8. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **36ου** Δ.Σ....131
9. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του **40ου** Δ.Σ....133

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ....136

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Α. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

1. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ- ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ Αικατερίνη, βουλευτής Β΄ Αθήνας της Νέας Δημοκρατίας (απαντήσεις σε γραπτές ερωτήσεις, Ιούνιος 2004)

Εισαγωγή του θέματος

Ο αναλφαβητισμός μεμονωμένων ατόμων ή συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων κυμαινόταν πάντοτε σε υψηλά ποσοστά στην Ελλάδα, από συστάσεώς της σε ανεξάρτητο κράτος, εξαιτίας συγκεκριμένων παραγόντων (αγροτικός χαρακτήρας της οικονομικής ανάπτυξης, χαμηλά εκπαιδευμένη εργασία, απουσία τεχνικής εκπαίδευσης κτλ.). Ποσοτικά υπολογιζόταν το μέγεθός του, από το αν κάποιος είχε τελειώσει το βασική υποχρεωτική εκπαίδευση (δημοτικό) και κοινωνικά εντοπιζόταν σε ειδικές πληθυσμιακές ομάδες (αθίγγανοι, μετανάστες, γυναίκες).

Σήμερα, η έννοια του αναλφαβητισμού έχει διευρυνθεί και συμπεριλαμβάνει όχι μόνο τον τύπο του σχολείου που κάποιος έχει τελειώσει αλλά και μετρήσιμα ποιοτικά χαρακτηριστικά (βαθμός αναγνωσιμότητας και εκτέλεσης των βασικών μαθηματικών πράξεων, ενεργητική συμμετοχή στο γραπτό δίκτυο επικοινωνίας). Επίσης σήμερα δεν ομιλούμε μόνο για τον οργανικό και τον λειτουργικό αναλφαβητισμό αλλά και για τον τεχνολογικό, τον οπτικό, τον μαθηματικό αναλφαβητισμό κτλ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 1η

Ο αναλφαβητισμός δεν χρησιμοποιείται ως μετρήσιμη εκπαιδευτική κατάσταση στην καθημερινή πράξη (σχολική κοινότητα, εργασιακοί χώροι κλπ.) και σε αντίθεση με άλλους όρους-δείκτες (πχ. «μαθησιακές δυσκολίες», «αγράμματος»). Ο όρος «αναλφαβητισμός» δηλαδή γίνεται περισσότερο ακαδημαϊκός και χρησιμοποιείται σε συνέδρια, στη βιβλιογραφία κτλ.

α) Συμφωνείτε με την παραπάνω άποψη;

β) Πιστεύετε ότι θα ήταν εκπαιδευτικά και κοινωνικά χρήσιμο να επανέλθει ως μετρήσιμο μέγεθος στην κοινωνία (με την προϋπόθεση βέβαια να ορισθεί με σαφήνεια το σύγχρονο περιεχόμενό του) έτσι ώστε να παρθούν τα κατάλληλα μέτρα εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής;

Ο αναλφαβητισμός στα ημέρες μας επ' ουδενί δεν χαρακτηρίζεται ως η μάστιγα που έπληττε τη χώρα μας μέχρι και τη δεκαετία του '70. Αργά αλλά σταθερά η χώρα έκανε τεράστιες προσπάθειες να ξεφύγει από την αγραμματοσύνη η οποία μάστιζε τα κατώτερα οικονομικά στρώματα ενισχύοντας όχι μόνο το ακαδημαϊκό πλαίσιο αλλά και το οικονομικό υπόβαθρο των Ελλήνων. Ταυτόχρονα οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που επικεντρώθηκαν στην εξισορρόπηση του εκπαιδευτικού μας συστήματος, η θέσπιση της δωρεάν παιδείας για όλους όπως προβλέπεται από το πρώτο μεταπολιτευτικό σύνταγμα και τις αναθεωρήσεις που ακολούθησαν αλλά επίσης και η υποχρεωτική παρακολούθηση του δταξίου σχολείου ώθησαν το φαινόμενο σε εξαιρετικά μικρές ποσοστώσεις. Ωστόσο και με δεδομένο ότι διάγουμε την μετατεχνολογική εποχή όπου η ψηφιακή τεχνολογία είναι μοχλός ανάπτυξης της καθημερινότητάς μας, ακόμα και τα μικρά ποσοστά αναλφαβητισμού που υπάρχουν στην πατρίδα μας είναι ολοφάνερο ότι αποτελούν τροχοπέδη για την κοινωνική ανάπτυξη. Θεωρώ ότι το φαινόμενο είναι υπαρκτό και ότι η ακαδημαϊκή του χρήση δεν υποδηλώνει ή δεν υποσκάπτει τη σοβαρότητα της ύπαρξής του ως φαινομένου. Στην πατρίδα μας ο όρος είναι ταυτόσημος εννοιολογικά και ποιοτικά με τον αντίστοιχο όρο που καταθέτουν οι αρμόδιες υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου να τον αναγάγουν ως ποιοτικά μετρήσιμο είδος αλλά και οι υπηρεσίες της ΓΙΟΥΝΙΣΕΦ. Με βάση αυτή τη διαδικασία

αναλφαβητισμός αντιμετωπίζεται με συγκεκριμένες πολιτικές δράσεις που θα εκσυγχρονίζονται και αναπτύσσονται με δεδομένη την πολιτική βούληση για το θέμα.

ΕΡΩΤΗΣΗ 2η:

Αναλφαβητισμός και Υποεκπαίδευση Μαθητών

Μέσα στο βασικό σχολείο (Δημοτικό) οι θεσμοί που εφαρμόζονται για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα μάθησης των «αδύνατων» μαθητών είναι αυτοί της Ενισχυτικής Διδασκαλίας, των Τάξεων Υποδοχής και του Ολοήμερου Σχολείου. Πιστεύετε ότι αυτοί οι θεσμοί μπορούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το πρόβλημα του αναλφαβητισμού των παιδιών που βγαίνουν από την Υποχρεωτική Εκπαίδευση;

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που καταθέτει το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας για το Δημοτικό είναι απόρροια μιας συγχρονισμένης συνεργασίας των επιστημονικών υπηρεσιών του Υπουργείου με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Αυτό το πρόγραμμα μολονότι δεν αποτελεί θέσφατο δεν νομίζω ότι θα πρέπει να το αμφισβητήσουμε. Θα συμφωνήσω στην αναγκαιότητα συμπληρωματικών επισημάνσεων για να δώσουμε στο δάσκαλο όλα τα εφόδια για να συνεχίσει το έργο του με θέρμη και ζήλο. Και νομίζω ότι εδώ είναι το κλειδί. Δηλαδή η ενίσχυση του εκπαιδευτικού έργου συνδράμοντας τον Έλληνα δάσκαλο. Εκείνος είναι το «εργαλείο» μας για τον κόσμο της γνώσης, της μάθησης και βέβαια για την πάταξη του φαινομένου του αναλφαβητισμού.

ΕΡΩΤΗΣΗ 3η:

Αναλφαβητισμός και Υποεκπαίδευση Ενηλίκων

Στο Δήμο Περιστερίου, τα μόνα προγράμματα που υλοποιούνται και σχετίζονται ως ένα βαθμό με το ζήτημα του αναλφαβητισμού, είναι το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας και το Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτήριου Δημοτικού. Παράλληλα υπάρχουν και ορισμένες άλλες δράσεις (πρόγραμμα EQUAL) και προγράμματα από τον ΑΣΔΑ και τον ΟΑΕΔ για ειδικές κατηγορίες του πληθυσμού. Παρατηρείται όμως ότι οι δράσεις αυτές απευθύνονται σε ένα πολύ μικρό μέρος των υποεκπαιδευμένων (μέσα στους οποίους συγκαταλέγονται και οι αναλφάβητοι) και από την άλλη δεν υπάρχει συντονισμός στην υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων. Πώς μπορεί να ξεπεραστεί μια τέτοια κατάσταση;

Για μας η αποτελεσματικότητα των δράσεων προϋποθέτει συντονισμό φορέων. Αυτό είναι το κυρίως ζητούμενο. Από εκεί και ύστερα πρέπει να έχουμε συμμετοχή των ενδιαφερομένων σε τέτοιες διαδικασίες που να προάγουν το εκπαιδευτικό έργο. Σε σχέση με το προκείμενο πιστεύω ότι ο σαφής διαχωρισμός των δράσεων που έπρεπε να γίνει προσέκρουσε στην αμετροέπεια, στη βιασύνη, στην περίεργη σπουδή και στην αδιαφανή τακτική μερικών που συμμετείχαν σε αυτές τις διαδικασίες, όπως τις είχε θεσμοθετήσει η προηγούμενη κυβέρνηση.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4η

Μια σημαντική συνιστώσα του προβλήματος είναι η καταπολέμηση του «τεχνολογικού αναλφαβητισμού». Στη Δυτική Αττική και πιο συγκεκριμένα στο Περιστέρι εφαρμόζονται διάφορα προγράμματα στα πλαίσια της «Κοινωνίας της Πληροφορίας» (πχ. εκπαίδευση εκπαιδευτικών στην πληροφορική, τεχνολογικός εκσυγχρονισμός των βιοτεχνικών επιχειρήσεων με λογισμικό υλικό και τεχνογνωσία). Από την άλλη υπάρχουν κατηγορίες του πληθυσμού με φτωχά εκπαιδευτικά προσόντα (πχ. μονογονεϊκές οικογένειες και ιδίως γυναίκες, άτομα πλησίον στη σύνταξη) χωρίς πρόσβαση στην «Δια Βίου Εκπαίδευση». Με δεδομένο ότι αυτό αποτελεί αντίφαση, πώς κατά τη γνώμη σας θα μπορούσε να επιτευχθεί μια ισόρροπη ανάπτυξη του «ανθρώπινου κεφαλαίου» στην περιοχή;

Πολλοί έχουν μιλήσει για «τεχνολογικό μεσαίωνα» σε ό,τι αφορά τη διαδικασία κατάρτισης πληθυσμιακών ομάδων στη λειτουργικότητα της τεχνολογίας. Αναμφισβήτητα γίνεται μια συγκεκριμένη δουλειά με συμμετοχή σε κοινοτικά προγράμματα, τα αποτελέσματα της οποίας σε συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι αποκαρδιωτικά. Η κοινωνία της πληροφορίας είναι η μεγάλη ντροπή της προηγούμενης κυβέρνησης γιατί ενώ πολυδιαφήμισε μία χρήσιμη πολιτική δράση, στην ουσία στάθηκε ανίκανη να την πραγματοποιήσει και για το λόγο αυτό βρισκόμαστε στη δύσκολη θέση να προσπαθούμε να συμμετάσχουμε σε όλο και περισσότερα προγράμματα για να

στηρίξουμε το θεσμό. Η δια βίου εκπαίδευση είναι μια εξαιρετική μεγαλοστομία από αυτές που συνήθιζαν οι προηγούμενοι υπουργοί της Παιδείας. Θα δείτε πολύ σύντομα με μεθοδικότητα και σύνεση τις ανακοινώσεις της νέας πολιτικής ηγεσίας για το θέμα αυτό. Πρόκειται για νέες πολιτικές δράσεις που σκοπό θα έχουν την επανασύσταση του θεσμού με προγράμματα εφαρμόσιμα και ικανά να μας πάνε ως κοινωνία βήματα μπροστά.

ΕΡΩΤΗΣΗ 5η

Τη δεκαετία του ' 80 λειτούργησαν ορισμένοι θεσμοί από την Τοπική Αυτοδιοίκηση που κινούνταν στα πλαίσια της πολιτιστικής και κοινωνικής μόρφωσης του λαού (Λαϊκό Πανεπιστήμιο, Συνοικιακά Συμβούλια, Δημοτικές Βιβλιοθήκες). Σήμερα τέτοιοι θεσμοί και μορφές συλλογικότητας έχουν εκλείψει. Πιστεύετε ότι τέτοιοι θεσμοί θα μπορούσαν να επανέλθουν σήμερα από την Τοπική Αυτοδιοίκηση και με τους οποίους να ενταχθεί σε άμεση προτεραιότητα το ζήτημα της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού;

Μίλησα και πριν για την ουσία της πολιτικής πράξης κάτι που σε καμία περίπτωση δεν ταυτίζεται με τακτικές εντυπωσιασμού. Όσα ζήσαμε τη δεκαετία του '80 σε επίπεδο λαϊκής επιμόρφωσης αποδείχθηκαν ένα απίστευτο πανηγύρι που δεν προήγαγε την επιμόρφωση των ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων. Η τοπική αυτοδιοίκηση έχει πολύ συγκεκριμένο ρόλο να πράξει, συνδράμει την κεντρική κυβέρνηση σε μια σειρά από πολιτικές λειτουργίες και θα πρέπει να επανεξετάσουμε τις δυνατότητές της σε σχέση με το συγκεκριμένο. Εμείς δεν πρόκειται να επιβαρύνουμε την τοπική αυτοδιοίκηση με επιμέρους πολιτικές όταν δεν έχει τη δυνατότητα να ανταποκριθεί λόγω λειτουργικής αδυναμίας στα αυτονόητα. Η τοπική αυτοδιοίκηση δεν είναι ο αχθοφόρος των αδυναμιών της κεντρικής διοίκησης. Θα συνεργαστούμε με τους φορείς ώστε να βρούμε από κοινού την καλύτερη λύση με σκοπό την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού.

ΕΡΩΤΗΣΗ 6η

Πώς μπορεί να σχεδιαστεί, κατά τη γνώμη σας, μια βιώσιμη πολιτική αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού στη χώρα και πώς μπορεί να συνδράμει στην προσπάθεια αυτή η Νέα Δημοκρατίας;

Λίγες μέρες πριν η νέα πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας έκανε λόγο για κάλεσμα σε εθνικό διάλογο. Εκεί είναι το κλειδί. Οι πολιτικές μας θέσεις για το πρόβλημα είναι διακηρυγμένες έτσι όπως προβλέπονται στις προεκλογικές δηλώσεις της κυβέρνησης. Ωστόσο εμείς αποζητούμε όχι μόνο την εθνική κατανόηση αλλά την εθνική συμμετοχή στην πραγμάτωση αυτών των δεσμεύσεων. Ζητούμε από τους άλλους πολιτικούς φορείς την συμμετοχή τους, ζητάμε από την κοινωνία να προσυπογράψει την θέσπιση των νέων αυτών πρωτοβουλιών. Η νωπή λαϊκή εντολή αρκεί. Θέλουμε όμως σε εξειδικευμένα θέματα εκπαίδευσης να την ενισχύσουμε κάνοντας την κοινωνία συμμέτοχο σε αυτήν την εξειδίκευση. Η βιώσιμη πολιτική αντιμετώπισης εθνικών κινδύνων όπως εκείνος του αναλφαβητισμού θα έρθει μόνο μέσα από την κοινή κατανόηση και δέσμευση για την εφαρμογή συγκεκριμένων πλαισίων. Σύντομα θα το δούμε να γίνεται πράξη.

2. ΤΣΟΥΚΑΤΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, Βουλευτής Επικρατείας του ΠΑΣΟΚ (2000), (συνέντευξη, Μάρτιος 2003)

Κύριε Τσουκάτε, το ζήτημα του αναλφαβητισμού το γνωρίζετε;
Το ζήτημα του αναλφαβητισμού το γνωρίζω, όπως νομίζω ότι το αναγνωρίζουν όλοι σχεδόν οι Έλληνες σαν ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα. Αυτό που θέλω να σημειώσω όμως εξαρχής, είναι ότι δεν αποτελεί ζήτημα πρώτης προτεραιότητας. Η μάλλον δεν ανήκει στα κεντρικά ζητήματα των προτεραιοτήτων είτε της πολιτικής, είτε των κοινωνικών φορέων.
Σήμερα, σε τοπικό επίπεδο, και αναφέρομαι στο Δήμο Περιστερίου, τα μόνα προγράμματα που υλοποιούνται και σχετίζονται ως ένα βαθμό με το ζήτημα του αναλφαβητισμού, είναι το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας και το Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτήριου Δημοτικού. Παράλληλα υπάρχουν κι ορισμένα άλλα προγράμματα από τον ΑΣΔΑ και τον ΟΑΕΔ για ειδικές κατηγορίες του πληθυσμού. Το θέμα που προκύπτει είναι ότι αγκαλιάζουν ένα πολύ μικρό μέρος των υποεκπαιδευμένων και από την άλλη δεν υπάρχει συντονισμός στην υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων. Πώς μπορεί να ξεπεραστεί μια τέτοια κατάσταση;
Εγώ θεωρώ ότι καταρχήν δεν υπάρχει μια ολοκληρωμένη καταγραφή του αναλφαβητισμού, έτσι ώστε να πάρει το πρόβλημα αυτό την πραγματική του διάσταση. Τη δεκαετία του '80 έγιναν αρκετές παρεμβάσεις στον αγώνα ενάντια στον αναλφαβητισμό. Αναφέρομαι στα προγράμματα αυτά που συζητήσαμε πριν ξεκινήσουμε τη συνέντευξη. Τα προγράμματα που υλοποίησε η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ μέσα από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, τον ΟΑΕΔ και το Στρατό Έχω την εντύπωση ότι στη φάση που βρισκόμαστε τώρα, το θέμα του αναλφαβητισμού, φαίνεται σαν να έχει κλείσει. Αυτή τη γενική εικόνα έχω εγώ. Δεν είναι ζήτημα διεκδίκησης. Δηλαδή δεν έχω δει κανένα Δήμο αυτή τη στιγμή, με εξαίρεση Δήμους που έχουν ειδικές κατηγορίες δημοτών, όπως είναι οι Αθίγγανοι, οι Ελληνοπόντιοι και υπάρχουν προγράμματα εκμάθησης της Ελληνικής Γλώσσας, να θέτουν αυτό το ζήτημα. Γι' αυτό και επαναλαμβάνω δεν τίθεται ως ζήτημα διεκδίκησης το πρόβλημα του αναλφαβητισμού σήμερα.
Τη δεκαετία του ' 80 λειτούργησαν κι άλλοι θεσμοί που κινούνταν στα πλαίσια της πολιτιστικής και κοινωνικής μόρφωσης του λαού. Αναφέρομαι στο θεσμό των Λαϊκών Πανεπιστημίων και των Συνοικιακών Συμβουλίων που λειτούργησαν σε πολλούς Δήμους. αλλά και στη δράση των ίδιων των κατοίκων μιας περιοχής με τους Εξωραϊστικούς Συλλόγους κλπ. Σήμερα τέτοιοι θεσμοί και μορφές συλλογικότητας, που συμμετείχαν όχι μόνο οι «εγγράμματοι» αλλά και πολλοί αναλφάβητοι, έχουν εκλείψει. Πιστεύετε ότι τέτοιοι θεσμοί θα μπορούσαν να επανέλθουν σήμερα;
Το ότι οι θεσμοί αυτοί εξαφανίστηκαν ή υπολειτουργούν, δείχνει ότι πραγματικά έχει αλλάξει ο τρόπος επικοινωνίας και μάθησης των ανθρώπων. Σήμερα αναπτύσσονται σε πολλούς Δήμους τα Πολιτιστικά Κέντρα και δρουν διάφοροι άλλοι Οργανισμοί που λύνουν αυτά τα ζητήματα που έμπαιναν από τα Λαϊκά Πανεπιστήμια κλπ. Αυτό που χρειάζεται όμως να δούμε σήμερα είναι ότι ένας αναλφάβητος πολύ δύσκολα θα βγει και θα δηλώσει ότι είναι αναλφάβητος γιατί θα ντρέπεται. Γιατί πραγματικά θα ενοχληθεί από τα κοροϊδευτικά σχόλια των διπλανών του. Κι εκείνο που πρέπει να δούμε, και το επαναλαμβάνω αυτό, είναι πώς μπορούμε να καταγράψουμε τους αναλφάβητους και το πρόβλημα του αναλφαβητισμού. Επίσης, πώς μέσα από μια σωστή ενημέρωση να παρακινήσουμε αυτούς τους ανθρώπους να πάνε στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας ή στο Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτηρίου Δημοτικού. Αυτό το ζήτημα της ενημέρωσης πρέπει οπωσδήποτε να το δούμε άμεσα. Αλλά για να γίνει αυτό πρέπει να παρθούν κάποιες πρωτοβουλίες. Πρωτοβουλίες από τους Φορείς της Πολιτικής και του Κράτους, αλλά πολύ περισσότερο από τους Δήμους και τους Φορείς των Εργαζομένων που έχουν άμεση γνώση αυτών των ζητημάτων.
Να συνεχίσω από εκεί που σταματήσατε. Για την οριοθέτηση του προβλήματος του αναλφαβητισμού στις πραγματικές του διαστάσεις και το σχεδιασμό των κατάλληλων

πολιτικών αντιμετώπισής του, απαιτείται το ζήτημα του συντονισμού των Φορέων που εμπλέκονται σε αυτή τη διαδικασία. Πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί αυτό;
Κοιτάξτε να δείτε. Το ζήτημα του συντονισμού είναι πάντα αποφασιστικό και για όλες τις δουλειές. Σε ένα ζήτημα, όπως είναι αυτό του αναλφαβητισμού, υπεισέρχονται πολλοί Φορείς. Πρώτα από όλα το Υπουργείο Παιδείας για τη γενική αναβάθμιση της Παιδείας. Έπειτα είναι και το Υπουργείο Εργασίας με τον ΟΑΕΔ που επιμορφώνει τους άνεργους και έχει ως στόχο τη βελτίωση των γνώσεών τους. Αλλά και το Υπουργείο Εσωτερικών εμπλέκεται με τους μετανάστες που έχουν έρθει στη χώρα μας. Πράγματι χρειάζεται ένας συντονισμός. Είναι απαραίτητος. Αλλά δε νομίζω ότι το ζήτημα του συντονισμού είναι το κυρίαρχο. Αντίθετα αυτό που είναι κυρίαρχο είναι ότι δεν έχουμε αντιληφθεί το μέγεθος του προβλήματος. Δεν έχουμε κατανοήσει την έκτασή του.
Στην Εκπαίδευση υπάρχει ο θεσμός της Ενισχυτικής Διδασκαλίας. Εσείς, μάλιστα, έχετε καταθέσει και σχετική επερώτηση για αυτό το θέμα στη Βουλή. Πιστεύετε ότι ο θεσμός αυτός μπορεί να βοηθήσει αποτελεσματικά τους μαθητές που παρουσιάζουν μαθησιακά προβλήματα;
Ο θεσμός της Ενισχυτικής Διδασκαλίας και της Πρόσθετης Διδακτικής Στήριξης είναι εθελοντικός και βοηθά τα παιδιά που διεκδικούν την είσοδό τους στα Πανεπιστήμια να καλυτερεύσουν τις γνώσεις τους. Δε νομίζω ότι εκεί μπορούμε να επισημάνουμε τα ζητήματα του αναλφαβητισμού. Είναι ένας καινούριος θεσμός που παρόλο δίνονται πάρα πολλά χρήματα, δεν τον εμπιστεύονται ούτε οι μαθητές, ούτε οι γονείς.
Εγώ αναφέρομαι στο θεσμό της Ενισχυτικής Διδασκαλίας στη βασική Εκπαίδευση, όπου πηγαίνουν οι μαθητές με σοβαρά προβλήματα ανάγνωσης, και γραφής της ελληνικής γλώσσας και αδυναμίας εκτέλεσης των τεσσάρων αριθμητικών πράξεων. Αλλά το ερώτημα τίθεται κι αλλιώς. Εφόσον από το Δημοτικό καταγράφεται η ομάδα εκείνη των παιδιών που πιθανόν να έχουν σοβαρά μαθησιακά προβλήματα, ποιος Φορέας κατά τη γνώμη σας πρέπει άμεσα μα κινητοποιηθεί για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στην Εκπαίδευση;
Αυτό είναι ένα θέμα που μπορεί να βγει από την αφάνεια μέσα από τους Εκπαιδευτικούς Φορείς, γιατί αυτοί έχουν επαφή με τα παιδιά. Εδώ πρέπει να παίξει αποφασιστικό ρόλο η ΟΛΜΕ και η ΔΟΕ έτσι ώστε να κινητοποιήσει τους δασκάλους και τους καθηγητές. Ίσως χρειάζεται κι ένα ειδικό ερωτηματολόγιο, που σε συνεργασία με τα Πανεπιστήμια να καταγράφει σε όλη την Ελλάδα το συγκεκριμένο δυναμικό που σπουδάζει και πόσο από αυτό έχει τέτοια προβλήματα. Αλλιώς και για να το συνδέσω με τα προηγούμενα, δεν μπορεί κανένας Δήμος να τοποθετηθεί με υπευθυνότητα πάνω σε τέτοια προβλήματα και να αναλάβει συγκεκριμένες πρωτοβουλίες. Αλλά και καμιά Κρατική Υπηρεσία δεν μπορεί να φθάσει σε τόσο βάθος που απαιτεί ένα δύσκολο κοινωνικό πρόβλημα, όπως είναι αυτό του αναλφαβητισμού. Άρα, να ένα «πεδίο δόξης λαμπρόν» για τα Πανεπιστήμια που σε συνεργασία με τους Εκπαιδευτικούς Φορείς να δώσουν σε εμάς, τους πολιτικούς, το πραγματικό στίγμα του αναλφαβητισμού για να το κάνουμε έπειτα κυρίαρχο.
Δραστηριοποιήστε στο Περιστέρι αλλά και στους άλλους Δήμους της Δυτικής Αττικής. Με βάση την εμπειρία που προκύπτει από την επικοινωνία σας με τον κόσμο που κατοικεί σε αυτή την περιοχή, θα συμφωνούσατε ότι οι υποεκπαιδευμένες ομάδες του πληθυσμού, που κατά κανόνα θεωρούνται κοινωνικά αποκλεισμένες, δε θέτουν προβλήματα όπως είναι ο αναλφαβητισμός;
Αυτό είναι ένα σύνθετο πρόβλημα που αφορά όχι μόνο το Περιστέρι, αλλά και τις άλλες πόλεις της Δυτικής Αττικής και συνολικότερα. Κοιτάτε. Μέσα από τις εκλογές υπάρχει μια πλειοψηφία που μπορεί να καθορίσει τα πράγματα. Κι όταν υπάρχουν κοινωνικά αποκλεισμένοι άνθρωποι, όχι μόνο δεν μπορούν να εκλεγούν, αλλά δεν μπορούν καν να διατυπώσουν τις απόψεις τους, διότι φοβούνται ότι δε θα περάσουν. Άρα, η πρωτοπορία του πνεύματος και της μόρφωσης, να το πω έτσι, πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλίες για να βγάλει αυτούς τους ανθρώπους από τον κοινωνικό αποκλεισμό. Κι εδώ είναι οι ευθύνες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, των Εκπαιδευτικών, των Πολιτικών. Να σηκώσουμε δηλαδή το θέμα του αναλφαβητισμού εκεί που πρέπει γιατί δεν

πρόκειται αυτοί οι κοινωνικά αποκλεισμένοι να το κάνουν μόνοι τους. Γιατί το να είσαι αναλφάβητος, σημαίνει ότι θα δρας περιθωριακά. Δε μπορεί λοιπόν αυτοί ποτέ να αναδείξουν το πρόβλημά τους.

Να επιμείνω λίγο στο χώρο της Δυτικής Αττικής και στο Περιστέρι. Έχω τη γνώμη ότι όχι μόνο για το ζήτημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού που είναι τα αντικείμενα της έρευνάς μου, αλλά συνολικότερα, τίθεται το θέμα του συντονισμού των πολιτικών που εφαρμόζονται από το Κεντρικό Κράτος. Αναφέρομαι για παράδειγμα για την αντιμετώπιση της ανεργίας, την ανάπτυξη της περιοχής κ.ά.

Εγώ πιστεύω ότι ο Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Δυτικής Αττικής θα μπορούσε να αναλάβει μια τέτοια πρωτοβουλία. Αλλά επειδή και στον ΑΣΔΑ δεν είναι ειδικοί για αυτό το θέμα, και θεωρώ ότι ο αναλφαβητισμός δεν είναι θέμα για πολιτική κατανάλωση και λόγια, χρειάζονται τη βοήθεια κάποιων ειδικών να προσδιορίσουν το πρόβλημα. Ξέρω ότι υπάρχουν προγράμματα για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας που απευθύνονται στους Αθίγγανους και στους Ελληνοπόντιους. Και για να είμαστε ειλικρινείς, δεν ξέρω τι αποτελέσματα έχουν αυτά τα προγράμματα. Σημασία είναι όμως ότι ο αναλφαβητισμός είναι ένα γενικότερο πρόβλημα που έχει τα χαρακτηριστικά και την ταχύτητα των πραγμάτων και των προβλημάτων που δημιουργεί. Τέτοιο είναι και το πρόβλημα της «δυσλεξίας», που συζητούσαμε αρχικά. Άρα χρειάζονται γενικότερες πρωτοβουλίες και πρώτα από όλα να κάνουμε επιστημονική ανάλυση του προβλήματος. Και ειλικρινά θα ήθελα να έχουμε μια επαφή για αυτό το θέμα μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας για παράδειγμα, για να δούμε πώς σε αυτό το πρόβλημα του αναλφαβητισμού, μπορούμε εμείς οι πολιτικοί να παρέμβουμε.

Σας ευχαριστώ πολύ για τη συνεργασία

Σας εύχομαι καλή επιτυχία.

3. **ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ** Γεώργιος, Βουλευτής Θεσσαλονίκης του ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (συνέντευξη, Ιούνιος 2003).

Κύριε Χουρμουζιάδη, πιστεύετε ότι το πρόβλημα του αναλφαβητισμού έχει απασχολήσει την ελληνική κοινωνία, τουλάχιστον κατά την τελευταία δεκαετία;

Εγώ, νομίζω, ότι την απασχόλησε. Αλλά την απασχόλησε με τη μορφή έρευνας, ιδιαίτερα σε καθαρά παιδαγωγικό και εκπαιδευτικό επίπεδο. Θα μπορούσα να πω ότι δεν την απασχόλησε την κοινωνία μας σε επίπεδο κοινωνικού φαινομένου. Αυτό μπορεί να φαίνεται λίγο υπερβολικό, αλλά ξεκινώ από την εξής σκέψη: Όταν κάνεις μια έρευνα για να αναδείξεις ένα κοινωνικό φαινόμενο, αυτό το κάνεις για να προσανατολίσεις τις προσπάθειές σου, οι οποίες θα πρέπει να τείνουν να ανατρέψουν αυτό το φαινόμενο. Αν από μια έρευνα προκύψουν ορισμένα στατιστικά στοιχεία και μόνο, θα είναι σα να μην έγινε. Να φέρω ένα παράδειγμα, δεν ξέρω αν είναι πετυχημένο. Είναι σαν να κάνεις μια έρευνα πάνω σε μια αρρώστια, βρίσκεις το φάρμακο και τελικά δεν το παράγεις, αλλά το αφήνεις μέσα στο εργαστήριο. Θα μπορούσα να πω ότι απασχολήθηκε η ελληνική κοινωνία με το πρόβλημα του αναλφαβητισμού, αλλά δεν προχώρησε στη λήψη συγκεκριμένων αποφάσεων που να το αντιμετωπίσουν αποφασιστικά. Εγώ τουλάχιστον δεν έχω υπόψη μου, εκτός από έρευνες, να έχουν διατυπωθεί συγκεκριμένες προτάσεις. Αλλά, όχι μόνο προς την κατεύθυνση αντιμετώπισης, αλλά και προς την ερμηνεία. Να σας πω ένα άλλο παράδειγμα, το είπα και χθες σε μια ημερίδα εκπαιδευτικών. Σε μια αγροτική κινητοποίηση, οι αγρότες κρατούσαν ένα πανό, που το σύνθημά του ήταν γραμμένο ανορθόγραφα. Έγραφε «λαιφτά για τους αγρότες», με το «ε» ως «αι». Μια κυρία είδε το λάθος και φώναζε ότι οι αγρότες δεν πιστεύουν σε αυτό που λένε γιατί δεν ξέρουν πρώτα απ' όλα να το γράφουν. Και εγώ σα; ρωτάω: Ποιος είναι αναλφάβητος; Ο αγρότης που δεν ξέρει να γράφει τη λέξη ή η κυρία που στάθηκε σε αυτό και δεν κατάλαβε το μέγεθος του προβλήματος των αγροτών; Τώρα πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα του αναλφαβητισμού. Είδα στη Θεσσαλονίκη και το σχετικό σημείωμα που μου στείλατε με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Εγώ νομίζω ότι είναι σαν το «αυγό του Κολόμβου». Θα σας δώσω μια απλή απάντηση. Η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού μπορεί να γίνει κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, που φαντάζουν τόσο απλές, αλλά αν δεν επιλυθούν, δημιουργούν τεράστια προβλήματα. Πρώτα από όλα, πρέπει να βρεθεί ένας συγκεκριμένος χώρος, που μπορεί να είναι το σχολείο και κατόπιν να υλοποιηθεί ένα πολύ συγκεκριμένο πρόγραμμα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού. Αυτά τα λέω, επίσης, γιατί αν πούμε ότι σήμερα ξεκινούμε ένα πρόγραμμα, αυτό σημαίνει ότι μπορεί να έχουμε υποκείμενα αυτού του προγράμματος, που μπορεί να είναι δέκα χρονών παιδιά, που παρόλο είναι σε σχολική ηλικία, δεν πάνε σχολείο, αλλά να έχουμε κι ανθρώπους εξήντα χρόνων. Άρα, η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού γίνεται με το να αποφασιστεί ο χώρος που θα στεγαστούν αυτές οι διαφορετικές ηλικίες και κατά δεύτερο λόγο ένα αξιόπιστο πρόγραμμα που θα στοχεύει να τους εντάξει στο χώρο του αλφαβητισμού.

Κατά τη γνώμη σας, στην προσπάθεια καταπολέμησης του αναλφαβητισμού, έχουν θέση τα εργατικά συνδικάτα ή είναι υπόθεση μόνο του κεντρικού κράτους;

Κατά την άποψή μου, ένα εργατικό συνδικάτο, πρέπει να απασχολείται με όλο το πρίσμα μιας «εργατικής ύπαρξης», ας το πω έτσι, λίγο λογοτεχνικά. Ένας εργάτης, κι αυτό είναι μια βασική μαρξιστική θέση, έχει ως εμπόρευμα μόνο την εργατική του δύναμη, η οποία πρέπει όμως να αναπαράγεται και στο επίπεδο της αναπλήρωσης των ψυχικών αποθεμάτων, της μόρφωσής του κλπ. Δεν είναι ένα μονοσήμαντο υποκείμενο ο εργαζόμενος. Έχει πνευματικές ανάγκες, να χαίρεται, να ψυχαγωγείται, να μορφώνεται. Επομένως, το εργατικό συνδικάτο κι όπως μέχρι σε ένα ορισμένο σημείο ανταποκρίνεται, πέρα από τις άλλες δραστηριοποιήσεις για τη μορφή των εργασιακών σχέσεων, τη μορφή και το ποσοτικό χαρακτήρα των αμοιβών, το ασφαλιστικό, την περίθαλψη, πρέπει να δραστηριοποιείται και με την πνευματική κατάρτιση. Όλα αυτά βέβαια, προϋποθέτουν, την επαρκή γνώση του αλφάβητου, άρα τη δυνατότητα να διαβάζουν, να γράφουν ακόμη και να γράφουν πρωτότυπα. Να σου πω, ότι πάνω σε αυτό το θέμα που κουβεντιάζουμε,

εγώ είχα ξεκινήσει να γράφω ένα άρθρο με θέμα «Η λογοτεχνία των αμόρφωτων». Αφορμή μου δόθηκε η συμμετοχή μου σε ένα διοικητικό συμβούλιο ενός πολιτιστικού συλλόγου στην Καβάλα. Θυμάμαι ότι είχαμε κηρύξει έναν λογοτεχνικό διαγωνισμό διηγήματος. Μεταξύ αυτών, μας έφεραν διηγήματα ανθρώπων που δεν ήξεραν καλά καλά να γράφουν. Είχαν όμως μιαν αμεσότητα ψυχική με το κείμενο, όπως έχει κάποιος με τη ζωγραφική. Τι θέλω να πω. Ένα εργατικό συνδικάτο πρέπει να αντιμετωπίζει ολόπλευρα τον εργάτη, τον εργαζόμενο γενικότερα. Δε θα πρέπει να του ξεφύγει η προσοχή από τέτοια φαινόμενα, όπως αυτό της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού.

Σε ποιο βαθμό μπορεί να εμπλακεί η τοπική αυτοδιοίκηση στην υπόθεση καταπολέμησης του αναλφαβητισμού;

Εγώ νομίζω ότι έχει γίνει μιαν υπερβολή σχετικά με το τι μπορεί να κάνει η Τ.Α. Βέβαια, η Τ.Α. είναι ένα βασικό κύτταρο της κοινωνίας και μπορεί να λειτουργήσει πολύ πιο άμεσα με τους πολίτες απ' ό,τι η κεντρική εξουσία. Αυτή η περιγραφή της αυτοδιοίκησης μας οδηγεί στην απάντηση ότι μπορεί να κάνει πολλά πράγματα. Να πάρει πρωτοβουλίες οι οποίες να αναφέρονται στην πάταξη του αναλφαβητισμού. Από εκεί και πέρα όμως η Τ.Α. δεν είναι απλώς μια αράδα ικανών πολιτών οι οποίοι ανέλαβαν απλώς τις τύχες μιας περιοχής Η Τ.Α. είναι ένας πολιτικός μηχανισμός, ο οποίος έχει ένα πολύ συγκεκριμένο τρόπο λειτουργίας. Έχω γνωρίσει άπειρους δημάρχους. Δεν νομίζω ότι πολλοί από αυτούς μπορεί να έχουν τέτοιες ιδέες ή και να συμφωνούν με αυτές. Ακριβώς πάνω σε αυτό θέλω να πω ότι μια αποτελεσματική αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού δεν είναι υπόθεση μόνο των δημάρχων. Ή να το πω αλλιώς. Οι Δήμοι πρέπει να έχουν επιτροπές, συμβούλια από τους οποίους οι δήμαρχοι να παίρνουν ιδέες και έπειτα να παίρνονται τα συγκεκριμένα μέτρα. Άρα, εγώ φαντάζομαι, σε ένα δήμο, ας πω το Δήμο Μακεδνών στην Καστοριά, που εντάσσεται η τελευταία μας ανασκαφή, να έχει την ικανότητα να παράγει ένα συγκεκριμένο σχέδιο, όχι μόνο για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού αλλά και γενικότερα. Γιατί να μην ενδιαφέρει το συγκεκριμένο Δήμο, για παράδειγμα, αυτά που θα βρούμε, να γίνουν κτήμα όλων των δημοτών; Και γιατί να μην είναι στις δραστηριότητες των δήμων τέτοιες παράλληλες δράσεις, δηλαδή γνώσης της τοπικής ιστορίας ταυτόχρονα με την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού; Πιστεύω όμως ότι το σχέδιο είναι το παν. Να παίρνει ο εκάστοτε δήμος τα αποτελέσματα της στατιστικής, ποιοι είναι αναλφάβητοι, οι ηλικίες τους, για ποιο λόγο έμειναν αναλφάβητοι και με βάση τα πορίσματα να συντάξει συγκεκριμένες προτάσεις και να τις διεκπεραιώσει μέσα από το πολιτικό, το οικονομικό και το διοικητικό κανάλι. Δε νομίζω όμως ότι αυτή τη στιγμή ο Δήμος, ο εκάστοτε δήμος, είναι έτοιμος. Αυτές τις παρατηρήσεις τις κάνω και για έναν άλλο λόγο. Μας λείπει η τεκμηριωμένη ενασχόληση με τα κοινωνικά φαινόμενα. Κι αυτό ισχύει για όλες τις μορφές κοινωνικές οργάνωσης: Από τους δήμους, τα συνδικάτα και γενικότερα. Κατά την άποψή μου πρέπει τα κοινωνικά φαινόμενα, τα κοινωνικά προβλήματα, να τα αντιμετωπίζουμε πρώτα από όλα ερευνητικά, όπως κάνετε εσείς τώρα. Αλλά μήπως οι Δήμοι αντιμετωπίζουν και τα άλλα προβλήματα με ουσιαστικό τρόπο; Ας πάρουμε για παράδειγμα τον πολιτισμό. Ο πολιτισμός στις μικρές τοπικές κοινωνίες, εξαντλείται το καλοκαίρι με την πρόσκληση ενός λαϊκού συγκροτήματος και με το γνωστό έδεσμα, το σουβλάκι. Κι εκεί τελειώνουμε. Πολιτισμός, όμως, σημαίνει μια σύνθετη συμπεριφορά του ατόμου στα πάντα: Στο πως θα ψωνίσει, στο πώς θα περιμένει το λεωφορείο στη στάση, στο πώς θα μιλήσει στον αστυνομικό, στο πώς θα ντυθεί, θα μιλήσει, θα διαβάσει, τι έργο θα δει. Εμείς έχουμε παγιδευτεί, ακόμα και το δικό μας το κόμμα, στην εντύπωση ότι ο πολιτισμός είναι η καλλιτεχνική δημιουργία. Αυτό είναι όμως λάθος. Η καλλιτεχνική δημιουργία είναι κατά την άποψή μου, ένα από τα στοιχεία του πολιτισμού. Για παράδειγμα, εμείς αυτή τη στιγμή παράγουμε πολιτισμό. Δηλαδή, δυο επιστήμονες κάθονται και συζητούν πάνω σε ένα κοινωνικό θέμα. Το αποτέλεσμα που θα προκύψει, τα συμπεράσματα της κουβέντας και πώς εσείς θα τα ταξινομήσετε και θα τα ανακεφαλαιώσετε, είναι πολιτισμός. Για αυτό πιστεύω ότι ο πολιτισμός συνδέεται άμεσα και με την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, οργανικού και λειτουργικού.

Πάνω στο θέμα αυτό θα ήθελα να σας ρωτήσω το εξής: Τη δεκαετία του '80 λειτούργησαν μια σειρά θεσμοί, που ξεκίνησαν ως αυτοοργάνωση του πληθυσμού με την πτώση της Χούντας και μετεξελίχθηκαν σε κέντρα παραγωγής πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Αναφέρομαι στους εξωραϊστικούς συλλόγους, στις λαϊκές βιβλιοθήκες, στα συνοικιακά συμβούλια, στα λαϊκά πανεπιστήμια κλπ. Πιστεύετε ότι θα μπορούσαν αυτές οι μορφές κοινωνικής οργάνωσης να ξαναζωντανέψουν και μέσα από αυτές να ενταχθεί, παράλληλα με τις άλλες δράσεις, η υπόθεση της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού;

Για να απαντήσει κανένας ολοκληρωμένα και πειστικά πρέπει να λάβει υπόψη του, πώς δημιουργήθηκαν αυτές οι δράσεις, πώς κορυφώθηκαν από άποψη ενδιαφέροντος και συμμετοχής και πώς τελικά εκφυλίστηκαν. Όλος αυτός ο οργασμός των εκπολιτιστικών, όπως λανθασμένα λέγεται, δραστηριοτήτων, ξεκίνησε αμέσως μετά την πτώση της Χούντας γιατί ο ελληνικός λαός, η διοίκηση, τα μεμονωμένα πρόσωπα, επί εφτά χρόνια είχαν στερηθεί αυτής της δημόσιας εκδήλωσης. Σε αυτό συνετέλεσαν και μια σειρά άλλες ειδικές καταστάσεις, όπως η δραστηριοποίηση του Μίκη Θεοδωράκη με τη διοργάνωση συναυλιών στα γήπεδα, που ενίσχυε τη λαχτάρα του κόσμου να τραγουδήσει, να χειροκροτήσει και οδηγήθηκε έτσι στην οργάνωση και συστηματοποίηση αυτών των δραστηριοτήτων, την ίδρυση σωματείων που ανελάμβαναν να παράγουν ένα συγκεκριμένο προϊόν πολιτισμού. Αλλά κι εκεί όμως τα πράγματα, από ένα σημείο και μετά έμειναν στατικά. Η δραστηριότητα ήταν απλά ένα θεατρικό έργο, ένα μουσικό συγκρότημα και συνήθως μια αίθουσα παραδοσιακών αντικειμένων. Αυτό όμως το σχήμα δεν μπορούσε να είναι μόνιμα στην επιφάνεια, να γοητεύει, να θέλγει και να προσελκύει τον κόσμο. Κάποια στιγμή, μοιραίο είναι, αυτό είναι το δίδαγμα της ιστορίας, σιγά σιγά άρχισε να υποβαθμίζεται. Δηλαδή να πάψει πια να παράγει ενδιαφέρουσες προκλήσεις. Κι αυτό παρουσιάζεται και γενικότερα στο χώρο του πολιτισμού. Ενώ υπάρχει το σωματείο, η αίθουσα, συνήθως στην πλατεία του χωριού, το συγκρότημα, τελικά από ένα σημείο και μετά αυτοπεριορίζονται. Τα σωματεία και οι σύλλογοι μετά τη Χούντα πρόσφεραν πολλά. Όμως δεν κατάφεραν να αντιμετωπίζουν τον πολίτη ως ένα σύνθετο φαινόμενο συμπεριφοράς, και με αυτό τον τρόπο να ανανεώνονται. Να δείξουν δηλαδή το ενδιαφέρον τους μια φορά στη διατροφή, τι σημαίνει το ένα είδος φαγητού και τι το άλλο. Τι σημαίνει να μην τρώει ο Μωαμεθανός το χοιρινό ή ο Ινδός την αγελάδα και δίπλα του να υπάρχουν άνθρωποι που να πεθαίνουν από την πείνα. Ή τι σημαίνει «πολίτικη κουζίνα» που είναι και επίκαιρο θέμα, λόγω της γνωστής ταινίας. Έχουμε το παράδειγμα του μεγάλου Γάλλου ιστορικού, του Μπροντέλ, ο οποίος στο βιβλίο του για τη Μεσόγειο λέει ότι οι πυλώνες του μεσογειακού πολιτισμού είναι το ψωμί, το κρασί και το λάδι. Εμείς δεν τα βλέπουμε έτσι. Να σου πω ένα άλλο παράδειγμα για να καταλάβεις τι εννοώ: Με δική μου πρόταση, κάναμε μια φορά σ' ένα χωριό κοντά στο Κιλκίς, ένα διαγωνισμό μαγειρέματος. Μαζεύτηκαν, λοιπόν, Πόντιες κυράδες και κάνανε πίτες, ιμάμ μπαϊλντί και τέτοια. Ανάστατος ο κόσμος. Θέλω να πω, δηλαδή, ότι αυτά τα σωματεία μετά τη Χούντα είχαν μιαν ανοδική πορεία, είχαν κορυφώσει το ενδιαφέρον του κόσμου αλλά οι επιλογές των αντικειμένων που τους απασχόλησαν, η αδιαφορία της πολιτείας να τα στηρίξει, είχαν σιγά σιγά ως αποτέλεσμα την πτώση του ενδιαφέροντος για τον πολιτισμό. Και να σας προτείνω και κάτι, έτσι σαν συμβουλή. Μην αποσυνδέσετε το θέμα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού από τον πολιτισμό. Η γλώσσα και η γραφή είναι ο ίδιος ο πολιτισμός του ανθρώπου.

Με βάση τα παραπάνω, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι το ζήτημα του αναλφαβητισμού, γενικότερα, μπήκε στο περιθώριο της κοινωνικής δράσης, εξαιτίας του γλωσσικού ζητήματος; Θέλω να πω, ότι αν και αναγνωρίστηκε η δημοτική γλώσσα, ως επίσημη γλώσσα του κράτους το 1974, εντούτοις, εξακολουθούσε να συνεχίζεται η συζήτηση για το γλωσσικό, για τη διδασκαλία των αρχαίων από ή χωρίς μετάφραση κλπ.;

Ναι, αυτό το υπαινίχτηκα και στην αρχή, σε μια άλλη απάντησή μου. Μας απασχόλησε, ως κοινωνία, ο αναλφαβητισμός, σαν ένα καθαρά εκπαιδευτικό πρόβλημα. Σαν θέμα, που έχει σχέση πάντα με τα γράμματα και όχι στο γεγονός με την πολυπλευρική επιβίωση του ανθρώπου. Δηλαδή

ο άνθρωπος μέσα από τη γνώση των πραγμάτων, μέσα από την ανάγκη της γραφής, είναι δυνατόν να συμμετάσχει σε μια κοινωνία ολόπλευρα, ως λειτουργικό άτομο.

Συνεπώς, θα συμφωνούσατε ότι το δικαίωμα στον αναλφαβητισμό είναι πρωτίστως πολιτικό δικαίωμα;

Είναι πολιτικό δικαίωμα. Βέβαια εσείς μιλήσατε στο σημείωμά σας για λειτουργικό αναλφαβητισμό. Εγώ θα μπορούσα να προσθέσω και μια άλλη κατηγορία: ο «γλωσσικός και ο κοινωνικός αναλφαβητισμός». Γιατί νομίζω ότι λειτουργούν ως αναλφάβητοι και εκείνοι, οι οποίοι ενώ ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν, δεν μπορούν να σταθούν υπεύθυνα στον κοινωνικό τους περίγυρο. Δεν είναι τελικά αν ξέρεις να διαβάζεις ένα κείμενο και να μπορείς να γράψεις κάποιες σκέψεις. Επειδή με τη λέξη «αναλφάβητος», φανερώνεται μιαν αδυναμία, η οποία προκύπτει από την ανικανότητα κάποιου να διαβάσει και να γράψει ένα κείμενο, θα μπορούσαμε να το προεκτείνουμε και να πούμε ότι την έχει κι ένας που ξέρει γράμματα, αλλά δεν μπορεί να διαβάσει ένα κείμενο και να το καταλάβει ή να γράψει σωστά τις απόψεις του και να τις εκθέσει στον περίγυρό του. Και το «μάθε παιδί μου γράμματα» είναι μια γενική έννοια. Να σας πω κάτι που το θεωρώ εξαιρετικά ενδιαφέρον. Μια φορά είχαμε πάει να κάνουμε μια ομιλία για τις ευρωεκλογές στη Βέροια. Στο τέλος της ομιλίας, έρχεται ένας ηλικιωμένος, αλλά γεροδεμένος ανθρωπάκος, περίπου στα εξήντα και μου κάνει μια χειραψία που παραλίγο να μου σπάσει το χέρι, σαν το συνάδελφο της Νέας Δημοκρατίας. Ο άνθρωπος αυτός μου λέει λοιπόν με υγρά τα μάτια, ότι του αρέσουν πολύ τα σημειώματα που γράφω στον ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ, αλλά μερικά δεν τα καταλαβαίνει. Κι αρχίζει ένας πολύ χαρακτηριστικός διάλογος: «Ποια δεν καταλαβαίνεις», τον ρωτάω; Μου λέει τότε: «Ξέρετε, εγώ είμαι αγράμματος». «Και πώς τα διαβάζεις τότε τα σημειώματα;» τον ξαναρωτάω. Η απάντησή του ήταν αφοπλιστική: «Βάζω τη γυναίκα μου και μου τα διαβάζει». Λοιπόν, αυτός ο άνθρωπος για μένα δεν είναι αναλφάβητος, παρόλο που δεν ξέρει να διαβάζει και να γράφει. Δηλαδή καταφέρνει να διαβάσει ένα κείμενο με τα μάτια άλλου, να συγκινηθεί, να κλάψει και να ψάξει να βρει το συγγραφέα του για να του σφίξει το χέρι. Μπορείς να βρεις πολλούς τέτοιους εγγράμματους καθημερινά; Είναι αυτό που λέμε διαφορετικά και μεταφορικά: «μορφωμένος δεν είναι μόνο ο σπουδαγμένος».

Τελειώνοντας να σας ρωτήσω κάτι πιο συγκεκριμένο. Θεωρείται ότι το ΚΚΕ, μπορεί να συμμετάσχει σε μια προσπάθεια καταπολέμησης του αναλφαβητισμού σε εθνικό και τοπικό επίπεδο;

Εγώ νομίζω ότι όχι μόνο μπορεί, αλλά επιβάλλεται κιόλας. Πρέπει να βρει τρόπους να βάλει το θέμα σε μια σειρά συζητήσεων, να κατασταλάξουν οι απόψεις, τι σημαίνει δηλαδή αναλφαβητισμός, πώς προκαλείται και τι ευεργετικά αποτελέσματα έχει η εξάλειψή του. Κατόπιν και με βάση αυτά τα συμπεράσματα να δοθεί μια συγκεκριμένη κατεύθυνση για τρόπους αντιμετώπισης στα πλαίσια της γενικότερης πολιτικής του κόμματος για το δωδεκάχρονο, υποχρεωτικό και δημόσιο σχολειό. Αν θέλετε, δε θα ήταν άσχημο, ίσως μάλιστα και να ήταν πολύ καλό αυτό, να μπει και μια παράγραφος στις θέσεις του για την παιδεία. Γιατί όπως μιλώντας για την εργασία γενικά, είναι λάθος να αφήνουμε έξω τους άνεργους, και να μην συζητάμε μόνο για το ύψος του μεροκάματου, τα δικαιώματα των εργαζομένων, αλλά να ξεχνούμε τον άνεργο, έτσι, όταν ομιλούμε για την παιδεία, να μην ξεχνάμε τον αναλφάβητο. Θέλω όμως να κάνω δυο τελευταίες επισημάνσεις: Το πρώτο: Μου είπατε πριν για τον τεχνολογικό αναλφαβητισμό. Ξέρετε κάτι; Σε αυτόν οφείλονται μια σειρά από εργατικά ατυχήματα. Δηλαδή έχει σχέση με το πώς κάποιος ασχολείται πχ με το ηλεκτρικό ρεύμα, να φορά τη ζώνη αυτός που ανεβαίνει στις κολόνες, να βάζει το κράνος του ο οικοδόμος. Αυτό είναι μέρος του «εργασιακού αλφαβητισμού». Εμείς, σαν πολιτικό κόμμα, βέβαια, έχουμε αναδείξει ιδιαίτερα τα φαινόμενα αυτά μέσα στο χώρο της εργασίας, που εντατικοποιείται η εργασία και αυξάνονται με αυτόν τον τρόπο τα εργατικά ατυχήματα. Και για να συνδέσω κάπως τα προηγούμενα, θα έλεγα και το εξής: Η επαρκής γνώση πχ. του πώς λειτουργεί ένα ηλεκτρικό πριόνι, να ξέρεις να διαβάζεις σωστά τις οδηγίες χρήσης, είναι μια καθημερινή διαδικασία αλφαβητισμού. Όπως οι Πόντιες μαγείρευαν και αντάλλασσαν συνταγές μαγειρικής, που τις είχαν γράψει πριν από το σπίτι και θα τις διάβαζαν

κάποιες άλλες. Για αυτό προτείνω να ανοίξετε τους ορίζοντες, του τι μπορεί να συμβάλλει στην άρση του αναλφαβητισμού. Το δεύτερο: Εδώ τίθεται και το θέμα του κοινωνικού αποκλεισμού σε σχέση με τον αναλφαβητισμό. Το αποτέλεσμα του αναλφαβητισμού είναι ένας κοινωνικός αποκλεισμός. Φανταστείτε έναν άνθρωπο που δεν ξέρει να διαβάσει και να γράφει. Αυτός ο άνθρωπος αποκλείεται συνεχώς από μια σειρά κοινωνικές δραστηριότητες. Νομίζω ότι αυτός ο αποκλεισμός αυτοδημιουργείται. Ο ίδιος ο άνθρωπος διστάζει να πάρει μέρος στο κοινωνικό γίγνεσθαι, αυτοαποκλείεται.

Σας ευχαριστώ πολύ για αυτήν την ομολογουμένως ενδιαφέρουσα συζήτηση

Κι εγώ σε ευχαριστώ και σας εύχομαι κάθε επιτυχία.

4. **ΚΟΥΒΕΛΗΣ** Φώτιος, Βουλευτής Β΄ Αθήνας του ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ (συνέντευξη, Σεπτέμβριος 2003)

Κύριε Κουβέλη, θα συμφωνούσατε ότι σήμερα ο αναλφαβητισμός, εξακολουθεί να αποτελεί ένα σοβαρό εκπαιδευτικό και συνάμα κοινωνικό πρόβλημα; Κι επίσης, ποιες κατά τη γνώμη σας κοινωνικές ομάδες πλήττει περισσότερο;

Συμφωνώ απόλυτα ότι ο αναλφαβητισμός αποτελεί ένα σοβαρό κοινωνικό και εκπαιδευτικό πρόβλημα. Στο σημείο αυτό πρέπει να σας πω ότι ασκώντας κοινοβουλευτικό έλεγχο στα πλαίσια της Βουλής, έχουμε αναδείξει ως κόμμα, με ερωτήσεις και επερωτήσεις το ζήτημα, υποστηρίζοντας ότι το πρόβλημα του αναλφαβητισμού έχει αυτές τις διαστάσεις που κι εσείς θέσατε. Ξέρετε πολύ καλά, ότι ο αναλφαβητισμός πλήττει κυρίως τις γυναίκες στις αγροτικές περιοχές, οι οποίες πάρα πολύ σύντομα συνάπτουν γάμο, φεύγουν από το σχολείο κι αμέσως μπαίνουν στην αγροτική παραγωγή. Επίσης, εντοπίζεται και πάλι στην ύπαιθρο χώρα και αφορά κυρίως τους νέους αγρότες, σε μικρότερο ίσως ποσοστό. Άρα για εμάς, ο αναλφαβητισμός, παραμένει σταθερά στο κέντρο του ενδιαφέροντος. Βεβαίως, δεν ομιλώ για το «νέο αναλφαβητισμό» που πλέον οριοθετείται στη βάση της δυνατότητας χρήσης της νέας τεχνολογίας.

Στη Δυτική και πιο συγκεκριμένα στο Δήμο Περιστερίου, υπάρχουν θεσμοί που συντείνουν στην αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού, μέσα κι έξω από το εκπαιδευτικό σύστημα. Αναφέρομαι στο Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτήριου Δημοτικού, και στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας. Ανεξάρτητα όμως από το περιεχόμενο της λειτουργίας τους, το κύριο ζήτημα που τίθεται είναι ότι αυτοί οι θεσμοί που απευθύνονται στους αναλφάβητους κι υποεκπαιδευμένους, δεν είναι γνωστοί στην τοπική κοινωνία. Και μάλιστα δεν είναι γνωστοί κι ανάμεσα στους εμπλεκόμενους φορείς, κρατικούς, αυτοδιοίκησης και τους εργατικούς φορείς. Κατά τη γνώμη σας δεν τίθεται αρχικά ένα ζήτημα ενημέρωσης για το τι υπάρχει, πριν προχωρήσουμε στην αξιολόγησή τους και στο πώς από εδώ και πέρα θα σχεδιαστεί μια βιώσιμη πολιτική αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού;

Έχετε δίκιο. Αυτή η κατάσταση είναι αποτέλεσμα τού ότι δεν έχει αναδειχθεί συνολικότερα στην ελληνική επικράτεια και ειδικότερα στη Δυτική Αττική το πρόβλημα του αναλφαβητισμού. Εξ' όσον γνωρίζω, δεν υπάρχουν συστηματικές μελέτες για την περιοχή σε σχέση με το θέμα του αναλφαβητισμού κι αυτό είναι αρνητικό. Εκείνο που είχα επισημάνει και στη Βουλή και το επισημάνω και στη συζήτησή μας, είναι ότι πρέπει να υπάρξει μια ανάδειξη του θέματος, μια ενημέρωση του κόσμου. Πράγματι υπάρχουν διαδικασίες στις οποίες πρέπει να ενταχθούν όλοι εκείνοι οι οποίοι είναι αναλφάβητοι. Βεβαίως υπεισέρχονται σύνθετα ζητήματα που έχουν κυρίως σχέση με την προσπάθεια αυτών των ανθρώπων να βιοπορίσουν, να επιζήσουν κι ενδεχομένως να δημιουργηθούν δυσχέρειες σχετικά με την ένταξή τους σε μια διαδικασία αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού. Κι εδώ πρέπει να είμαστε σαφείς. Για να ενταχθεί κάποιος, ο οποίος μάλιστα έχει αρχίσει να βιοπορίζει. στις διαδικασίες άρσης του αναλφαβητισμού, πρέπει να έχει οικονομική στήριξη, ειδικές εργασιακές συνθήκες για να μπορέσει να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις που θα διαμορφώνει τη συγκεκριμένη διαδικασία άρσης του αναλφαβητισμού. Πιστεύω ότι πρέπει να υπάρξει συγκεκριμένη επιδοματική πολιτική για όσους έχουν εργασία και ουσιαστικά κίνητρα προσέλκυσης για όσους είναι άνεργοι.

Πού κατά τη γνώμη σας εντοπίζεται τη κύρια ευθύνη της μη ανάδειξης του ζητήματος του αναλφαβητισμού ως ενός πολύ σοβαρού προβλήματος και πώς θα μπορέσει να επιτευχθεί ο συντονισμός των επιμέρους δράσεων;

Νομίζω ότι την κύρια ευθύνη τη φέρει το Υπουργείο Παιδείας. Το Υπουργείο Παιδείας, όφειλε να είχε εκπονήσει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού και να εντάξει βέβαια μέσα στα προγράμματα αυτά και την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Αλλά η Τ.Α. μόνιμα διατυπώνει τη δικαιολογημένη αιτίαση ότι δεν έχει τους αναγκαίους πόρους να στηρίξει τέτοια ολοκληρωμένα προγράμματα, όπως της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού. Σε κάθε περίπτωση

θεωρώ ότι η αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού προϋποθέτει τη συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας, της Τ.Α. και άλλων κοινωνικών φορέων όπως των Εργατικών Κέντρων.

Θα μπορούσε ο ΑΣΔΑ, ως κεντρικός φορέας υλοποίησης προγραμμάτων αναπτυξιακής πολιτικής σε διαδημοτικό επίπεδο στη Δ. Αττική, να συμπεριλάβει και δράσεις που να στοχεύουν στην καταπολέμηση του αναλφαβητισμού;

Βεβαίως. Ο ΑΣΔΑ, θα μπορούσε να επιτελέσει έναν επιτελικό ρόλο υπό την προϋπόθεση ότι θα έχει τους αναγκαίους πόρους για να εξασφαλίσει το αναγκαίο εξειδικευμένο προσωπικό που απαιτείται για τη στήριξη τέτοιων προγραμμάτων. Να επιμείνω όμως στο θέμα αυτό για να προσθέσω ότι χρειάζονται γενικότερα οι διατοπικές δράσεις κι όχι μόνο για το θέμα που εξετάζουμε. Κι αυτό γιατί χρειάζεται κάθε φορά αφενός να επιδιώκουμε τη μεγιστοποίηση του προσδοκώμενου αποτελέσματος κι αφετέρου για να εξασφαλίσουμε το συντονισμό των επιμέρους δράσεων. Θέλω δηλαδή με σαφήνεια να σημειώσω ότι για κάθε ένα από αυτά τα προγράμματα και πόσο μάλλον για ένα μελλοντικό πρόγραμμα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού, δε θα μπορούσε μόνος του ο Δήμος Περιστερίου να το αντιμετωπίσει. Σε συνεργασία όμως με τον ΑΣΔΑ, αφού υπάρχει ένας τέτοιος φορέας, γιατί όχι, θα μπορούσε ένα τέτοιο πρόγραμμα να υλοποιηθεί επιτυχέστερα και οικονομικότερα.

Υπάρχει βέβαια και το θέμα του τεχνολογικού αναλφαβητισμού, που εσείς αρχικά το θέσατε ως νέο αναλφαβητισμό. Ο ΑΣΔΑ όπως πολύ καλά γνωρίζετε, εφαρμόζει προγράμματα που σκοπό έχουν να αντιμετωπίσουν τον τεχνολογικό αναλφαβητισμό στις μικροβιοτεχνικές επιχειρήσεις. Όμως αυτές, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, σχετίζονται το ότι προσπαθούν να επιβιώσουν σε ένα περιβάλλον ανταγωνισμού και είναι συγκροτημένες σε οικογενειακή βάση. Δε θέτουν το πρόβλημα της κατάρτισής τους στο νέο τεχνολογικό τοπίο σε άμεση προτεραιότητα…

Βάζετε ένα ζήτημα που ξεφεύγει από τα όρια του αναλφαβητισμού και σχετίζεται, επιτρέψτε μου να σας πω, συνολικά με τα προγράμματα κατάρτισης και επανακατάρτισης που εφαρμόζονται. Δεν είναι συνεπώς μόνο ζήτημα του ΑΣΔΑ, αλλά γενικότερο. Πριν 13 ημέρες έφερα το πρόβλημα στη Βουλή και αν δείτε τη συγκεκριμένη μου επιχειρηματολογία, θα δείτε ότι ελέγχω την Κυβέρνηση γιατί τα προγράμματα αυτά και σύμφωνα με τα αποτελέσματα του ενδιάμεσου αξιολογητή, δεν προωθούνταν στη βάση εντοπισμού των ζητημάτων, αντίστοιχου με τις πραγματικές ανάγκες, τις τοπικές και συνολικότερα της χώρας. Έχουν δαπανηθεί χρήματα για την κατάρτιση και την επανακατάρτιση, αλλά δεν έχουμε τα επιθυμητά αποτελέσματα. Δηλαδή, παρατηρείται το φαινόμενο, αυτός που τελειώνει από τα προγράμματα αυτά, να μην απορροφάται από την αγορά εργασίας. Αυτό οφείλεται με βάση τη δική μου εκτίμηση, αλλά και σας ξανατονίζω και του ενδιάμεσου αξιολογητή, στον ανεπαρκή σχεδιασμό και την έλλειψη εντοπισμού των ιδιαίτερων αναγκών. Εάν δεν εντοπίσεις τις ανάγκες μιας περιοχής, δεν μπορείς να προωθήσεις ένα πρόγραμμα κατάρτισης και επανακατάρτισης. Ούτε μπορείς να δεις ποιες ακριβώς ειδικότητες απαιτούνται από την αγορά. Αυτά δεν υπήρξαν με αποτέλεσμα τα προγράμματα κατάρτισης μέχρι τώρα να έχουν λειτουργήσει με μια προσωρινότητα, η οποία τι έκανε; Ανακούφιζε πρόσκαιρα τον καταρτιζόμενο γιατί έπαιρνε μια κάποια αποζημίωση και όχι την πραγματική κατάρτιση που θα τον έντασσε στην πραγματική αγορά εργασίας.

Περιόρισα κάπως το θέμα μόνο στο ζήτημα της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού στους ενήλικες. Θέλω να σας ρωτήσω για το μαθητικό πληθυσμό. Σαφώς και υπάρχουν παιδιά που συναντούν δυσκολίες στη γραφή και την ανάγνωση. Από την άλλη υπάρχουν μέσα στο σχολείο θεσμοί και προγράμματα, κι αναφέρομε πρωτίστως στην ενισχυτική διδασκαλία και τις ειδικές τάξεις, που ως ένα βαθμό, αντιμετωπίζουν το πρόβλημα των δυσκολιών μάθησης. Από την άλλη όμως στο Περιστέρι, αυτό που δεν έχει λυθεί ακόμη, είναι τα σοβαρά προβλήματα υλικοτεχνικής υποδομής που δημιουργούν δυσχέρειες για μια ποιοτική διδασκαλία και ένα ποιοτικό περιβάλλον μάθησης….

Να σας διακόψω και να σας πω χαρακτηριστικά ότι μόλις εχθές, αξιοποιώντας το πόρισμα της τοπικής ΕΛΜΕ για την άσχημη κατάσταση των διδακτηρίων, κατέθεσα ερώτηση στη βουλή για αυτό το θέμα.

Να συνεχίσω λέγοντας, μήπως το ζήτημα του αναλφαβητισμού μπαίνει στο περιθώριο στην τοπική κοινωνία, γιατί ακριβώς δεν έχουν λυθεί άλλα σοβαρά ζητήματα, όπως αυτό της αντιμετώπιση της διπλοβάρδιας και του μειωμένου αριθμού μαθητών ανά τάξη; Γνωρίζετε νομίζω ότι πολλοί από τους ελεύθερους χώρους που προορίζονται για σχολεία διεκδικούνται από διάφορους, όπως για παράδειγμα από τη Μονή Λαμίας

Ασφαλώς και σχετίζονται. Να τοποθετηθώ ως προς το τελευταίο. Υπάρχει πρόβλημα με την προβαλλόμενη διεκδίκηση. Εγώ έχω αντίθετη άποψη, όπως την έχω διατυπώσει και στην τοπική κοινωνία του Περιστερίου και στη Βουλή με διάφορες κοινοβουλευτικές δραστηριότητές μου. Οι προβαλλόμενοι τίτλοι ιδιοκτησίας της Μονής Λαμίας είναι ένα πρόβλημα που καλείται η ίδια η Πολιτεία, η ίδια η Κυβέρνηση, η εκάστοτε Κυβέρνηση, να παρέμβει και να δώσει λύση. Βέβαια η υπόθεση βρίσκεται αυτή τη στιγμή στα δικαστήρια και δε θα ήθελα να πω οτιδήποτε σχετικά με την πιθανολογούμενη εξέλιξη της υπόθεσης.

Γνωρίζετε ότι στο Δήμο Περιστερίου, του τέταρτου δήμου της χώρας, δεν υπάρχει βιβλιοθήκη; Αλλά και γενικότερα: θα συμφωνούσατε ότι μια εκστρατεία κατά του αναλφαβητισμού πρέπει να συνδεθεί στενά με τη μορφωτική ανάταση του πληθυσμού της περιοχής; Με τη δημιουργία βιβλιοθηκών, πνευματικών κέντρων κλπ.;

Επειδή με βρίσκεται και στο θέμα αυτό έτοιμο, θέλω να σας πω ότι έχω ασχοληθεί ιδιαίτερα με το ζήτημα των βιβλιοθηκών. Έχω υποστηρίξει ότι η νομοθεσία για τις βιβλιοθήκες πρέπει να τροποποιηθεί και να αναπτυχθεί. Δεν έχει έλλειψη βιβλιοθήκης μόνο το Περιστέρι. Ούτε οι βιβλιοθήκες είναι μερικά βιβλία σε ράφια. Οι βιβλιοθήκες πρέπει να είναι χώροι δραστηριότητας, μάθησης, δημιουργίας και γενικότερης παιδείας. Γιατί όπως πάγια υποστηρίζω, οι εμπλεκόμενοι φορείς που θα στηρίξουν το θεσμό των βιβλιοθηκών πρέπει να είναι το ίδιο το σχολείο με το εκπαιδευτικό προσωπικό, οι δήμοι και οι κοινωνικοί και άλλοι συλλογικοί φορείς.

Πώς θα μπορούσε ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ να συνεισφέρει στην υπόθεση της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού;

Εμείς, ως ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ, επίμονα και συστηματικά, έχουμε διεκδικήσει και διεκδικούμε, την ύπαρξη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου που θα προβλέπει συγκεκριμένες δράσεις για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού. Οφείλω δε να σας πω ότι δείχνουμε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη Δυτική Αθήνα, όχι για κανέναν άλλο λόγο, αλλά διότι όπως πολύ καλά ξέρετε, ο αναλφαβητισμός είναι σύμφυτος με την οικονομική αδυναμία των πολιτών. Εκεί που ζουν τα οικονομικά ασθενέστερα στρώματα, εκεί εντοπίζονται τα μεγαλύτερα ποσοστά του αναλφαβητισμού. Στηρίζουμε κάθε προσπάθεια που θα κινείται προς την κατεύθυνση αυτή και διεκδικούμε την ενεργή εμπλοκή του ΥΠΕΠΘ, της Τ.Α. και των κοινωνικών και συλλογικών φορέων της περιοχής.

Β. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

1. **ΠΑΧΑΤΟΥΡΙΔΗΣ** Ανδρέας, (Δήμαρχος Περιστερίου 2002 και επικεφαλής της Δημοτικής Παράταξης «Με την Κοινωνία Μπροστά», Νοέμβριος 2001)
2. **ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ** Θεόδωρος, Δήμαρχος Περιστερίου (1982, 1990, 1994, 1998), επικεφαλής της δημοτικής παράταξης ΣΥ.Δ.Α.Α., Οκτώβριος 2001)
3. **ΣΟΦΟΣ** Παναγιώτης, επικεφαλής της Δημοτικής Παράταξης «Αγωνιστική Συνεργασία», Νοέμβριος 2001), (απαντήσεις σε γραπτές ερωτήσεις).

ΕΡΩΤΗΣΗ 1. Γίνεται η εκτίμηση ότι από τη μεταπολίτευση και μετά, εκφράστηκαν στο Δήμο μας (αλλά και σε άλλους Δήμους), δυο βασικές γραμμές. Από τη μια μεριά, οι θητείες του Δ. Φωλόπουλου, εξέφραζαν ένα διεκδικητικό κίνημα για την επίλυση βασικών και οξυμένων προβλημάτων της ζωής των κατοίκων (ηλεκτροδότηση, αποχέτευση, αντιπλημμυρικά έργα κτλ.) με μαζική υποστήριξη από κοινωνικά στρώματα με χαμηλό δείκτη εκπαίδευσης. Από την άλλη μεριά, και χωρίς να σημαίνει ότι τα προβλήματα αυτά επιλύθηκαν, οι θητείες του κ. Δημητρακόπουλου εκτιμάται ότι εξέφραζαν την ανάγκη για μια περισσότερο συμμετοχική διοίκηση και τον σχεδιασμό μιας ποιοτικής ανάπτυξης του Δήμου (συνοικιακά συμβούλια, λαϊκό πανεπιστήμιο, αποκέντρωση υπηρεσιών κτλ.) στηριζόμενος σε κοινωνικά στρώματα με υψηλότερο δείκτη εκπαίδευσης. Τέλος η παράταξη του κ. Παχατουρίδη διεμβόλισε το παραπάνω σχήμα στηριζόμενος σε κοινωνικά στρώματα με υψηλότερο δείκτη εκπαίδευσης.
α)Συμφωνείτε με τις παραπάνω εκτιμήσεις;
β)Κατά τη γνώμη σας, υπάρχει σύνδεση του δείκτη εκπαίδευσης με το περιεχόμενο της κοινωνικοπολιτικής δράσης;

ΠΑΧΑΤΟΥΡΙΔΗΣ Α.

Ο συνδυασμός μας γεννήθηκε μέσα από την στήριξη όλης της τοπικής κοινωνίας ανεξάρτητα από οικονομικά, μορφωτικά ή άλλα κριτήρια. Όταν τα προβλήματα της πόλης παραμένουν ίδια εδώ και δεκαετίες, είναι «πρόκληση» να υποστηρίζει κανείς ότι η παράταξή μας στηρίζεται μόνο από κοινωνικά κινήματα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Αντίθετα, εκφράζει με σαφήνεια την αποφασιστικότητα για αλλαγή πορείας. Τώρα αν πολλά στελέχη της παράταξής μας συμβαίνει να είναι πολίτες με δυναμική παρουσία σε σημαντικούς τομείς κοινωνικής δράσης, αυτό μας τιμά ιδιαίτερα και μας δίνει δύναμη να συνδράμουμε όλοι μαζί για ένα καλύτερο Περιστέρι. Αυτό που εμείς σε μια πρόταση λέμε «περισσότερο και καλύτερο Περιστέρι για όλους».

ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ.

Οι εκτιμήσεις για την προσέγγιση ενός εκάστου εκ των αιρετών εκπροσώπων στα ζητήματα των κοινωνικών προβλημάτων είναι λογικό να ποικίλλουν. Εκείνο που μένει αναλλοίωτο είναι η συνεισφορά όλων στην υπόθεση της προόδου της πόλης μέσα από διαδικασίες ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής. Οι ανάγκες του Περιστερίου εμφάνισαν και εξακολουθούν να διαφοροποιούνται από εποχή σε εποχή. Από τις υποδομές οφείλουμε να περάσουμε στην προσπάθεια επίλυσης των κοινωνικών ζητημάτων (λ.χ. ανεργία, ανισότητες, παροχή ίσων ευκαιριών) σε αδύναμες ομάδες πληθυσμού, ενθάρρυνση των πολιτισμικών πρωτοβουλιών του αθλητικού πνεύματος και του σεβασμού του περιβάλλοντος). Οι στόχοι αυτοί έχουν σημείο αναφοράς την κοινωνική και οικονομική πρόοδο. Αυτή η πρόοδος είναι άρρηκτα δεμένη με την παροχή καλών εκπαιδευτικών υπηρεσιών στους νέους συμπολίτες μας. Θεωρώ ότι η φροντίδα μας για την βελτιστοποίηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι η πεμπτουσία της επιτυχίας και ασφαλής κοινωνική επένδυση για το μέλλον όλων μας.

ΣΟΦΟΣ Π.

Δεν υπάρχει σύνδεση του δείκτη εκπαίδευσης με το περιεχόμενο της κοινωνικοπολιτικής δράσης. Οι δημοτικές παρατάξεις δεν είναι απολιτικές και ακομμάτιστες. Έχουν πολιτική, υιοθετούν

ιδεολογίες, επηρεάζονται από κόμματα. Επομένως η κοινωνικοπολιτική δράση τους, υλοποιεί συγκεκριμένη πολιτική, υπηρετεί συγκεκριμένα ταξικά συμφέροντα. Η παράταξη Φωλόπουλου και συνέχεια η δική μας παράταξη, υλοποιεί την ιδεολογία και την πολιτική της εργατικής τάξης, υπηρετεί τα συμφέροντά της. Οι άλλες παρατάξεις υιοθετούν και υλοποιούν την ιδεολογία και πολιτική της άρχουσας τάξης, και βεβαίως τα τμήματα της άρχουσας τάξης έχουν μεγαλύτερες οικονομικές δυνατότητες κατάκτησης της εκπαίδευσης.

ΕΡΩΤΗΣΗ 2. Ο Δήμος Περιστερίου, από τη συγκρότησή του μέχρι πρόσφατα, αντιμετωπιζόταν πάντοτε ως υποβαθμισμένη περιοχή από την Κεντρική Διοίκηση (υποχρηματοδότηση), αλλά και διακρινόταν από το ανομοιογενές της κοινωνικής του σύνθεσης (πρόσφυγες, διαρκής εσωτερική μετανάστευση, ισχυρά γαιοκτητικά συμφέροντα). Έτσι και στη βάση αυτή της συγκρότησης, συγκεντρώθηκαν υποεκπαιδευμένες κοινωνικές ομάδες και υποστηρίζεται από πολλούς ότι θα ήταν διαφορετική η πορεία και η ανάπτυξη Δήμων, όπως του Περιστερίου, αν στην κοινωνική τους συγκρότηση πλειοψηφούσαν κοινωνικές ομάδες με ανεβασμένο εκπαιδευτικό επίπεδο, που να ξέρουν να προτείνουν λύσεις στα προβλήματά τους και να συμμετέχουν ενεργά στο σχεδιασμό της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας.

α)Συμφωνείτε με την παραπάνω άποψη;

β)Πώς κρίνετε τη στάση των υποεκπαιδευμένων κοινωνικών στρωμάτων της πόλης, όσον αφορά τη μαζική στήριξη των πρωτοβουλιών του Δήμου για τη διεκδίκηση πόρων από την κεντρική εξουσία, την ουσιαστική συμμετοχή στις διαδικασίες της αποκέντρωσης και την υπεράσπιση της δημοτικής περιουσίας από τους καταπατητές;

ΠΑΧΑΤΟΥΡΙΔΗΣ Α.

Ο Δήμος Περιστερίου μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του ΄80, δε θα διαφωνούσε κανείς, ότι παρουσίαζε μια μεγαλύτερη κοινωνική ανομοιογένεια σε σχέση με τους άλλους δήμους. Αυτό είναι εύλογο εφόσον η παρουσία των προσφύγων, έδινε στην κοινωνική δομή διαφοροποιήσεις εθνικές, οικονομικές, πνευματικές. Σήμερα παραμένει η ανομοιογένεια για το Δήμο Περιστερίου, όμως αυτή δε διαφέρει σε τίποτα από την πλειονότητα των υπόλοιπων δήμων. Αυτό το γεγονός βέβαια δε δικαιολογεί σε τίποτα την υποβάθμιση που αναφέρετε ως Δήμου, κυρίως δε με την υποχρηματοδότηση. Ένας δήμος, με τόσο μεγάλο ανθρώπινο δυναμικό θα έπρεπε να εκσυγχρονιστεί και να βαδίζει στους ρυθμούς της ανάπτυξης. Όσον αφορά, τώρα στα κατάλοιπα της οθωμανικής κυριαρχίας το μόνο που οφείλουμε να πούμε είναι ότι αφορούσε άμεσα το Δήμο μας στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, όπου το θέμα της αναδόμησης και ανοικοδόμησης ήταν ζωτικό. Σήμερα τα γαιοκτητικά συμφέροντα δεν είναι αυτά που μαστίζουν το Δήμο μας.

ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ.

Δε νομίζω ότι η παραπάνω θέση ευσταθεί απόλυτα. Η οικονομική και κοινωνική διαστρωμάτωση του πληθυσμού σίγουρα κινείται σε ένα ευρύτατο φάσμα που δεν επιτρέπει απόλυτα συμπεράσματα στην μια ή την άλλη πλευρά. Η Πολιτεία δεν αντιμετώπισε πάντοτε την πόλη με κριτήρια υποχρηματοδότησης. Αρκεί να σκεφτούμε τη δεκαετία του ΄90 που οι πόροι στο δυτικό Λεκανοπέδιο αλλά και στο Περιστέρι ειδικότερα διατέθηκαν σε αναλογία 1:2,5 σε σχέση με το βόρειο και νότιο τμήμα του. Από την άλλη, οι μεγαλοϊδιοκτήτες, παρότι εξακολουθούν άδικα να ταλαιπωρούν την πόλη, είναι ασήμαντη μειοψηφία στην κατοχή ιδιόκτητης γης που δηλώνουν ότι νόμιμα κατέχουν. Εμείς φυσικά δεν αναγνωρίζουμε παρόμοιες δηλώσεις και προσπαθούμε για την απόδοση των εκτάσεων αυτών στον Κυρίαρχο Περιστεριώτικο Λαό. Τέλος οφείλω να επισημάνω ότι ασχέτως μορφωτικού ή κοινωνικού επιπέδου, οι συμπολίτες μας, στήριξαν, ορισμένες φορές και αγωνιστικά, τις προσπάθειες της Δημοτικής Αρχής για την κατοχύρωση των δημοτικών συμφερόντων.

ΣΟΦΟΣ Π.

Βεβαίως και ευσταθούν οι παραπάνω θεωρίες. Δεν συμφωνώ καθόλου με τη δεύτερη άποψη. Δεν λείπουν οι επιστήμονες, οι ριζοσπάστες, οι καινοτόμοι οραματιστές από το Περιστέρι, από την αγωνιστική πρωτοπορία του λαού. Δεν λείπουν οι λύσεις, οι σχεδιασμοί και τα οράματα του λαού

του Περιστερίου, ανεξάρτητα από το επίπεδο μόρφωσης για μια σύγχρονη πόλη που να κάνει τη ζωή των κατοίκων της ευχάριστη, ανθρώπινη. Το ζήτημα είναι ταξικό. Η άρχουσα τάξη και η πολιτική της που είναι κυρίαρχη πολιτική, θέλει τις λαϊκές συνοικίες, όπως Περιστέρι, Αιγάλεω, Λιόσια, Ν. Ιωνία, Νίκαια, Ταύρος κλπ. υποβαθμισμένες, πνιγμένες στα προβλήματα, όπως είναι συνολικά η ζωή της εργατικής τάξης. Όποια βελτίωση έχει επιτευχθεί, όποια προβλήματα έχουν λύσει, αυτό έγινε μέσα από σκληρούς αγώνες σε τοπικό και πανελλαδικό επίπεδο.

ΕΡΩΤΗΣΗ 3. Από τη μέχρι τώρα πορεία της έρευνας, εκτιμάται ότι ένα από τα βασικότερα προβλήματα που εμποδίζουν την ουσιαστική συμμετοχή των απλών ανθρώπων στα κοινά, τόσο σε σχέση με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, αλλά και όσον αφορά τους τοπικούς συλλόγους (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια όργανα) αποτελεί η άκρατη «κομματικοποίηση». Κατά τη γνώμη σας, η «κομματικοποίηση» υφίσταται ως πραγματικότητα στα κοινωνικά δρώμενα του Δήμου μας; Πιστεύετε ότι η «κομματικοποίηση» αναπαράγεται ως απλό δομικό στοιχείο της κεντρικής πολιτικής ή αποτελεί και σε τοπικό επίπεδο, συνειδητή προσπάθεια παρεμπόδισης και αποκλεισμού του υποεκπαιδευμένου πληθυσμού από τα κυρίαρχα οικονομικά και κοινωνικά στρώματα;

ΠΑΧΑΤΟΥΡΙΔΗΣ Α.

Είναι γεγονός αναντίρρητο ότι στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα η άκρατη «κομματικοποίηση» που έχει προβάλει σε μεγάλη έκταση τον κοινωνικό ιστό, ευθύνεται για την πολιτική απευαισθητοποίηση των ανθρώπων -και ιδιαίτερα των νέων- η οποία φτάνει συχνά μέχρι την αδιαφορία και την αποστροφή για τα κοινά, καθώς οι απλοί άνθρωποι θεωρούν πώς είναι μάταιη κάθε προσπάθεια ουσιαστικής συμμετοχής τους και προσφοράς ακόμη και σε τοπικό επίπεδο, αφού τις περισσότερες φορές έρχονται αντιμέτωποι με τα μεγάλα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα, αλλά και τους «άνωθεν» προαποφασισμένους τρόπους δράσης και πορείας. Ως απόρροια αυτών των επισημάνσεων θεωρώ ότι πρέπει να αποτελέσει η ενθάρρυνση και προβολή της ουσιαστικής συμμετοχής, όλων των δημοτών στα κοινωνικά δρώμενα του Δήμου μας, ανεξάρτητα από οικονομικά, μορφωτικά και άλλα κριτήρια με κίνητρο την αγάπη τους γι' αυτόν και γνώμονα την πρόοδο και ανάπτυξή του σε όλους τους τομείς, και όχι βέβαια την εξυπηρέτηση των κομματικών συμφερόντων ή την ικανοποίηση προσωπικών φιλοδοξιών.

ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ.

Τα όρια μεταξύ κομματικοποίησης και πολιτικοποίησης είναι πολύ ελαστικά και εξαρτάται από τους πολίτες και τους εκπροσώπους τους η μορφή της σχέσης που θα πάρουν. Το σύγχρονο πολιτικό πλαίσιο λειτουργίας (διαφάνεια στους πόρους των κομμάτων, στις προσλήψεις, στον έλεγχο του πολιτικού χρήματος και του εκλογικού νόμου) βοηθούν την αποκομματικοποίηση της δημόσιας ζωής. Εμείς ενθαρρύνουμε και υποστηρίζουμε κάθε παρόμοια προσπάθεια. Ως δημοτική αρχή προσπαθήσαμε και εξακολουθούμε να εργαζόμαστε στην κατεύθυνση αυτή. Λάθη βέβαια γίνονται αλλά η σταθερή πρόσκλησή μας, σε συνεργασία με τους δημότες, στον παραπάνω στόχο θα έχει καλά αποτελέσματα.

ΣΟΦΟΣ Π.

Καταρχήν, όσον αφορά τον όρο κομματικοποίηση. Δεν είναι κακό να συμμετέχουν ενεργά και δραστήρια σε όλα τα επίπεδα και τα όργανα του μαζικού κινήματος κομματικά στελέχη όλων των κομμάτων και να αντιπαρατίθενται πάνω σε ιδέες, απόψεις και προγράμματα. Αυτό δεν είναι κομματικοποίηση, είναι πολιτική αντιπαράθεση που επιβάλλεται να γίνεται με αυτόν τον τρόπο μέσα από μαζικούς φορείς, να θέτουν στο λαό τις ιδέες τους. Κομματικοποίηση είναι η αντικατάσταση των φορέων του μαζικού λαϊκού κινήματος από το κόμμα, και αυτό γίνεται από τα κόμματα του δικομματισμού γιατί φοβούνται την οργάνωση του λαού, γιατί υλοποιούν αντιλαϊκή πολιτική, έρχονται σε κόντρα με τα συμφέροντά του. Γι' αυτό κάνουν ότι μπορούν να αποφύγουν τη δοκιμασία της μέσα στους μαζικούς λαϊκούς φορείς. Προτιμούν να δεσμεύουν με διάφορα μέσα τον κόσμο τους και να τον εκβιάζουν με διάφορα ψευτοδιλήμματα. Η αντιλαϊκή τους πολιτική, λοιπόν, είναι εκείνη που αποκλείει τα φτωχά λαϊκά στρώματα, όχι μόνο από συμμετοχικές μαζικές διαδικασίες αλλά και από την εκπαίδευση, την κουλτούρα, τον πολιτισμό κλπ.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4. Με βάση τα επίσημα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε., οι οργανικά αναλφάβητοι ενήλικες στο Δήμο Περιστερίου ξεπερνούν το 3%, ενώ οι λειτουργικά αναλφάβητοι το 20%. Επίσης, στη βασική εκπαίδευση εξακολουθούν να υπάρχουν μαθητές με σοβαρά μαθησιακά προβλήματα και δυσκολεύονται στην ανάγνωση, γραφή και την εκτέλεση των τεσσάρων αριθμητικών πράξεων. Υποστηρίζεται, επίσης, ότι Αναλφαβητισμός συνδέεται απευθείας με τον Κοινωνικό Αποκλεισμό και την Φτώχεια. Κατά τη γνώμη σας θα μπορούσαν να αναπτυχθούν Δημοτικές πρωτοβουλίες, ξεχωριστές από το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων, στην κατεύθυνση της κινητοποίησης όλων των τοπικών κοινωνικών δυνάμεων για την αντιμετώπιση του Αναλφαβητισμού (σχολές γονέων, νυχτερινές σχολές ενηλίκων, οικονομική στήριξη των οικογενειών των αδύνατων μαθητών κτλ.);

ΠΑΧΑΤΟΥΡΙΔΗΣ Α.

Αποτελεί πραγματικότητα η θλιβερή διαπίστωση ότι στις αρχές του εικοστού αιώνα, παρά την τεράστια έκρηξη των γνώσεων, την καθιέρωση της δωρεάν παιδείας και την αύξηση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, παραμένουν κραταιά τα ποσοστά των οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητων ενηλίκων με σοβαρότατες επιπτώσεις σε όλες τις εμφανίσεις του ατομικού και συλλογικού βίου. Προβάλει επομένως επιτακτική η ανάγκη αντιμετώπισης του νοσηρού αυτού φαινομένου με τη λήψη δραστικών μέτρων από τους φορείς της κεντρικής εξουσίας αλλά και με την ανάπτυξη δημοτικών πρωτοβουλιών σε τοπικό επίπεδο.

ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ.

Αναμφισβήτητα ο Κοινωνικός Αποκλεισμός οδηγεί στον αναλφαβητισμό. Το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, που εφαρμόζουμε πρωτοποριακά στο Περιστέρι, και η ουσιαστική συνεργασία ΟΚΑΔΗΠ- Διαπολιτισμικού Κέντρου Προσφύγων και Δημοτικής Επιτροπής Παιδείας, είναι δυο πρωτοβουλίες που μπορούν να φέρουν άριστα αποτελέσματα. Και σε αυτό εργαζόμαστε με αυταπάρνηση.

ΣΟΦΟΣ Π.

Να θυμίσω ότι η κυβέρνηση με μια σειρά νομοθετικές παρεμβάσεις, Ν.2525, κάνει ότι μπορεί να μετατρέψει την παιδεία σε εμπόρευμα. Να γιγαντώσει τις ιδιωτικές επιχειρήσεις παιδείας. Παράλληλα να μειώσει την κρατική παρέμβαση τόσο στον οικονομικό όσο και στο περιεχόμενο της εκπαίδευσης. Αυτή η πολιτική έχει και την εφαρμογή της και στο Περιστέρι, οξύνει παραπέρα τα υπάρχοντα προβλήματα, μαζί και του αναλφαβητισμού. Άρα είναι ανάγκη να υπάρξουν αγωνιστικές πρωτοβουλίες και σε τοπικό επίπεδο, να οικοδομηθεί Μέτωπο Παιδείας που μαζί με τα συνολικότερα προβλήματα της παιδείας, θα διεκδικήσει μέτρα και για τους οργανικά αναλφάβητους, με βάση τις προτάσεις που διατυπώνετε και με τις οποίες συμφωνώ.

4. **ΝΑΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ**, Επικεφαλής του Συνδυασμού «ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ» (συνέντευξη, Δεκέμβριος 2001).

Κύριε Νάο, θεωρείτε ότι στο ζήτημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμένος είστε ενημερωμένος;
Θα έλεγα ότι είμαι εμπειρικά ενημερωμένος. Θα όριζα όμως ότι ο αναλφάβητος είναι αυτός που στην ουσία αποκλείεται από την κοινωνία, λόγω του ότι δεν είναι ικανός να ενημερωθεί από τον έντυπο και ηλεκτρονικό λόγο.
Στο Κέντρο Πιστοποίησης του Δ. Περιστερίου, η διευθύντρια που υπογράφει τα απολυτήρια Δημοτικού εκτιμά ότι όσοι προσέρχονται στις εξετάσεις γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν, ενώ δεν έχουν τελειώσει το Δημοτικό Σχολείο. Συνεπώς βγαίνει το συμπέρασμα ότι οι παραδοσιακοί ορισμοί για τον αναλφαβητισμό, τουλάχιστον όπως εμφανίζονται στην βιβλιογραφία, δεν ανταποκρίνονται πλήρως στην πραγματικότητα.
Κι εγώ το πιστεύω αυτό, ότι δηλαδή είναι πολύ μικρός αυτός ο αριθμός που δηλώνονται ότι είναι αναλφάβητοι ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι. Έχω την ανάλογη εμπειρία από άτομα που δεν έχουν τελειώσει το δημοτικό και ξέρουν να διαβάζουν, να γράφουν και να έχουν παράλληλα εργασιακή δραστηριότητα, μαγαζιά, φαναρτζίδικα, εμπορικά και επιχειρήσεις ακόμα.
Εκτιμάτε ότι στο Περιστέρι υπάρχουν άτομα ή κοινωνικές ομάδες που να συγκαταλέγονται στους αναλφάβητους ή σε αυτούς με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα;
Στη δικιά μας την περιοχή, δεν νομίζω ότι υπάρχουν ομάδες τέτοιες συγκροτημένες, γιατί για παράδειγμα τσιγγάνους δεν έχουμε. Μεμονωμένα άτομα ίσως υπάρχουνε. Αλλά ο αναλφαβητισμός πιστεύω ότι τίθεται και σε σχέση με το σχολείο, αν παρέχει γνώσεις ή όχι σύμφωνα με τις νέες γνώσεις. Τότε σαφώς παράγει αναλφάβητους. Εάν βέβαια βάλουμε τους μετανάστες που μένουν σε κάποιες συγκεκριμένες περιοχές, εκεί ασφαλώς θα υπάρχουν αναλφάβητοι.
Ο αναλφαβητισμός εμφανίζεται και με τις μορφές του λειτουργικού και του τεχνολογικού αναλφαβητισμού. Ενδεχομένως να εντασσόμαστε και εμείς στην τελευταία κατηγορία...
Βέβαια. Εγώ είμαι μηχανικός και μπορώ να σας πω ότι αισθάνομαι αποκλεισμένος από τις εξελίξεις στο χώρο. Αυτή τη στιγμή πρέπει να παρακολουθήσω τις αλλαγές που γίνονται, αλλά αυτό είναι γενικά δύσκολο με τις τόσες άλλες ασχολίες που έχω. Επειδή για τη δραστηριοποίησή μου στα δημοτικά και γενικά στα κοινωνικά και πολιτικά πράγματα απαιτείται αρκετός χρόνος, και επειδή δεν είμαι επαγγελματίας πολιτικός, αισθάνομαι ότι δεν εκπαιδεύομαι αρκετά στις νέες τεχνολογίες σε σχέση με τη δουλειά μου. Αυτή τη στιγμή θέλω εκπαίδευση, στα γραφικά, στα λογισμικά, για να μπορέσω να δουλέψω. Δεν μπορείς αυτά να τα παρακάμψεις.
Συνεπώς ο Κοινωνικός Αποκλεισμός δεν αφορά μόνο τους οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητους;
Συμφωνώ. Άμα πάρουμε έτσι με τη διευρυμένη έννοια του όρου, μπαίνουνε πολλές κατηγορίες πλέον. Θέλω να βάλω και μια άλλη διάσταση: Υπάρχει μια μεγάλη διάσταση μεταξύ των βιωμάτων των γενεών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι σήμερα, δεν μπορεί να παρακολουθήσουν οι οικογένειες τις ανάγκες των παιδιών. Όταν ήμουν μέλος σε Σχολικές Επιτροπές έβλεπα ότι οι οικογένειες μπορεί να ξοδεύανε όλη τους τη ζωή για τα παιδιά τους, αλλά να είναι ανίκανοι να τους προσφέρουν ό,τι θα' πρεπε. Δηλαδή μια μητέρα, η οποία μπορεί να ξέρει να διαβάζει, επειδή έχει τέτοια πλέον ερεθίσματα το παιδί σήμερα, να μην μπορεί να τα απαντήσει, να τα παρακολουθήσει, ούτε να του δώσει κάποιες λύσεις. Και νομίζω ότι ξεφεύγει έτσι και το παιδί. Κι αυτό είναι ένα μεγάλο πρόβλημα. Γι' αυτό εγώ, όταν ήμουν αντιδήμαρχος, είχα προτείνει ότι οι οικογένειες θέλουν στήριξη σε αυτό το επίπεδο, δηλαδή από ψυχολόγους και ίσως κι από άλλους ειδικούς.
Σαν τις Σχολές Γονέων;
Ναι και παράλληλα.
Γιατί πιστεύετε δεν προχώρησαν τέτοιες προτάσεις;

Γιατί δεν υπάρχουν μηχανισμοί να τα ενσωματώσουν αυτά.

Μήπως είναι και ζήτημα χρηματοδότησης, οικονομικό;

Όχι, γιατί ξοδεύονται πολλά λεφτά. Σπατάλες γίνονται. Και από τις οικογένειες και από το κράτος και από την τοπική αυτοδιοίκηση

Πού κατά τη γνώμη σας οφείλεται το γεγονός, ότι οι γονείς των μαθητών και ιδίως των αδύνατων μαθητών δεν ασχολούνται ενεργά με τα κοινά και δεν απαιτούν από την Τ.Α. αυτά τα οποία δικαιούνται τα παιδιά τους;

Αυτό είναι ένα μεγάλο έλλειμμα, το θέμα δηλαδή της συμμετοχής των γονέων. Νομίζω ότι οι γονείς έχουν την εντύπωση ότι καλύπτουν τα παιδιά τους, επειδή αφειδώς η προτεραιότητα κάθε οικογένειας είναι το παιδί πλέον, στο οποίο γίνεται αυτή η τεράστια επένδυση. Θα έπρεπε να υπήρχαν παράγοντες για να συνδιαμορφώσουν ή να βοηθήσουν να λειτουργήσει η σχολική μονάδα, σαν μια κοινωνική μονάδα. Και σε αυτό το σημείο να κάνω μια τοποθέτηση που θεωρώ ότι είναι σημαντική. Στις δικές μας τις περιοχές, δεν υπάρχει ένα κλίμα συμμετοχής από την πλευρά των εκπαιδευτικών, των δασκάλων και των καθηγητών. Δηλαδή ο δάσκαλος και ο καθηγητής σήμερα δεν είναι ο λειτουργός που γνωρίσαμε την παλιά εποχή. Ο «κάτοικος- πολίτης» της περιοχής, που ενσωματωνότανε στην περιοχή και το ζούσε. Δηλαδή, το ότι έρχεται ο άλλος σαν υπάλληλος και πάει και φεύγει το απόγευμα, είναι μεγάλο έλλειμμα για την κοινωνία και συνδέεται με το πρόβλημα του αναλφαβητισμού. Να σας πω κάτι, από μια γενική εικόνα, που πάντα με προβλημάτιζε. Αυτές οι κοινωνίες, οι δικές μας, όπως το Περιστέρι, είναι ένα μεγάλο «σουρωτήρι». Ένα κομμάτι πληθυσμού το οποίο μπορούσε πολλά να δώσει, «πάει κι έρχεται». Δηλαδή η κοινωνία μας είναι ελλειμματική κοινωνία. Ενώ το Περιστέρι είναι μια πόλη διακοσίων χιλιάδων κατοίκων, της λείπει το «ψαχνό» της. Δηλαδή οι εκπαιδευτικοί που δε ζούνε εκεί, το επιστημονικό προσωπικό δε ζει εκεί κι αυτά δημιουργούν ένα μεγάλο έλλειμμα στην κοινωνία. Δηλαδή η Καρδίτσα είναι μια πιο ολοκληρωμένη κοινωνία σε αυτό το επίπεδο από την περιστεριώτικη κοινωνία. Αυτό είναι έλλειμμα όμως για την κοινωνία. Γιατί αυτός ο εκπαιδευτικός, ο γιατρός, γενικά ο επιστήμονας που ζει στο Χαϊδάρι, στην Πετρούπολη, στα βόρεια προάστια δε ζει το υπόλοιπο, δε ζει τη ζωή του εκεί. Αν γινότανε το αντίθετο, τότε θα υπήρχε επιστημονικός σύλλογος, ενώ τώρα υπάρχουν αλλού. Δηλαδή όλες τις ανάγκες θα τις ζούσε εδώ κι εδώ θα τις διεκπεραίωνε. Αυτός όμως είναι ένας ιδιόμορφος, εθελούσιος κοινωνικός αποκλεισμός, ένας αυτοαποκλεισμός της δικιάς μας κοινωνίας, που συνδέεται άμεσα με το ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού. Γιατί σε τελευταία ανάλυση την πληρώνουν οι λιγότεροι εκπαιδευμένοι και τα παιδιά τους.

Έτσι κατά τη γνώμη σας εξηγείται και το γεγονός ότι στο Περιστέρι, παρόλο που είναι μια πόλη 200 χιλιάδων κατοίκων, δεν υπάρχει εργατικό Κέντρο ή άλλα ειδικά επιστημονικά σωματεία;

Ακριβώς έτσι. Και για να προεκτείνω τον προηγούμενο συλλογισμό μου, όλα αυτά γίνονται γιατί λείπει ο «σπινθήρας». Όταν λείπει αυτός «σπινθήρας», όταν δεν υπάρχει αυτή η μάζα η κρίσιμη, δε δίνεται το έναυσμα να δημιουργηθούν αυτά τα πράγματα. Κι αυτό είναι ένα διαρκές έλλειμμα, μια διαρκής διαρροή. Και παραμένει έτσι. Δε βοηθιέται να είναι ολοκληρωμένη η κοινωνική πυραμίδα. Δηλαδή πώς να το πω, είναι σαν να λείπει ένα κομμάτι. Κι αυτό λείπει πχ. από το σχολείο. Κι αυτά που σου λέω είναι εμπειρικά. Προσπαθώ να τα μετρήσω με το μάτι, με αυτά που αποκτάω σαν εμπειρία. Ο Γρηγόρης, ο Θανάσης…

Έχω τη γνώμη ότι το ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί αποσπασματικά. Πρέπει αλλιώς να λειτουργήσει το σχολείο, η τοπική κοινωνία γενικότερα. Προτάσσω στη λειτουργία αυτή, την ισότιμη συμμετοχή στη σχολική διοίκηση των εκπαιδευτικών, των γονέων και του βοηθητικού προσωπικού και τη σύνδεση του σχολείου στις ανάγκες της παραγωγικής βάσης στην περιοχή: στον Ιματισμό, στο Δέρμα, στο Μέταλλο, στην Οικοδομή, στην οργάνωση της Επιχείρησης. Όταν ρωτάω τους εκπροσώπους των φορέων για το τι μπορεί να γίνει πρακτικά με το ζήτημα της

αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, συνήθως μεταθέτουν το πρόβλημα και απαντούν ότι αυτό δεν είναι δικό τους θέμα αλλά του Υπουργείου Παιδείας...

Πράγματι, έτσι γίνεται. Αλλά το ερώτημα είναι γιατί συμβαίνει αυτό το πράμα. Γιατί αποκτά τεχνικά χαρακτηριστικά το ζήτημα της σύνδεσης του σχολείου με την παραγωγή. Και οι εκπρόσωποι πχ. των γονέων δεν μπορούν να έχουν άποψη, γιατί περιορίζονται στο επιμέρους, στο εξειδικευμένο, που πολλές φορές είναι άσχετο με το ρόλο τους. Ένας τέτοιος εκπρόσωπος ενός φορέα, καταλαβαίνει ότι δεν έχει τις γνώσεις για να παρέμβει στη διαμόρφωση προτάσεων και λύσεων. Αλλά όμως, αν έμπαιναν και τα άλλα κομμάτια της κοινωνίας που απουσιάζουν και συμμετείχαν ουσιαστικά στα τεκταινόμενα της πόλης, τότε πραγματικά θα αποκτούσε νόημα η συμμετοχή. Αν ήμουνα εγώ ο γονιός μαζί με το δάσκαλο και το παιδί του μέσα στο σχολείο και μέσα στη γειτονιά και συμμετείχαμε όλοι εμείς, αυτού του είδους η διοίκηση θα ήταν το ιδανικότερο. Αυτή τη στιγμή όμως ο κόσμος το καταλαβαίνει ότι δεν το έχει. Κι επειδή εγώ έχω λειτουργήσει σε οργανισμούς εκπαίδευσης και έχω συνεργαστεί με Προέδρους Σχολικών Επιτροπών, αφού είχα την ευθύνη ορισμένων Σχολικών Επιτροπών ως Δημοτικός Σύμβουλος, τι έκανα στο τέλος; Αναγκάστηκα να φύγω γιατί παραλίγο να εκτεθούμε στην οικονομική διαχείριση. Θυμάμαι, είχαν αναλάβει κάποιοι Λυκειάρχες, φουκαράδες, που από φιλότιμο κάνανε τη δουλειά του οικονομικού ελέγχου. Σε αυτό εγώ διαφωνούσα. Άλλη είναι η δουλειά του Λυκειάρχη και τα θέματα αυτά έπρεπε να τα είχαμε λύσει στο Δήμο. Δεν είναι αυτή η δουλειά τους, δηλαδή να κάνουνε το λογιστή και να βρίσκουν πολλές φορές τον μπελά τους με το ΙΚΑ. Αντίθετα, ο Λυκειάρχης, ο Γυμνασιάρχης, ο Διευθυντής να ασχοληθεί αποκλειστικά με το σχολείο, με τα προβλήματά του. Και για το θέμα μας, να βάλουν σε προτεραιότητα το ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, όχι μόνο για τους μαθητές αλλά και για τους ενήλικες.

Με βάση την εμπειρία σας ως Δημοτικού Συμβούλου, ποια είναι η συνεργασία ανάμεσα στο Δήμο Περιστερίου με τα στελέχη της εκπαίδευσης; Το θέτω αυτό το ερώτημα γιατί θέλω να δω αν πχ. οι Σχολικοί Σύμβουλοι και οι Προϊστάμενοι Εκπαίδευσης θέτουν ζητήματα, όπως αυτό του αναλφαβητισμού

Η συνεργασία είναι κάκιστη. Όλο το ζήτημα σχετικά με τα σχολεία και οι συζητήσεις για αυτά είναι περιστασιακές. Δεν υπάρχει μια οργανωμένη αντίληψη για το τι πρέπει να κάνει ο Δήμος, ποιος είναι ο ρόλος του. Πρόσφατα, σε μια συνάντηση του Δήμου με τους Διευθυντές των σχολείων στο Δημαρχείο, λίγο έλειψε να έρθουν στα χέρια. Κοιτάξτε. Δεν υπάρχει αντίληψη για το ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος του Δήμου. Εκεί έρχονται τα προβλήματα, όπως έρχονται για τα πεζοδρόμια που έχουν λακκούβες. Έρχονται βέβαια και τα οξυμένα προβλήματα, αυτά που δεν μπορούν να λυθούν. Γενικότερα όμως δεν υπάρχει μια οργανική αντίληψη, ούτε ποτέ έχει γίνει μια τέτοια συζήτηση, όπως για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού. Βέβαια για να αντιμετωπιστεί ο αναλφαβητισμός χρειάζονται στην τοπική κοινωνία να έρθουν όλα τα απαραίτητα στοιχεία. Χωρίς αυτά δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε. Μόνον τότε θα ξεφύγουμε από τις αποσπασματικές και μηχανιστικές συζητήσεις που γίνονται στα Δημοτικά Συμβούλια. Δηλαδή να μη γίνονται συνεδριάσεις που αφορούν «κομματάκια» αλλά ένα πλαίσιο συζήτησης με θεματικές ενότητες. Το Δημοτικό Συμβούλιο είναι για να συζητάει κάποια πλαίσια. Ποιος είναι ο τομέας της Παιδείας; Να το συζητήσουμε, να βάλουμε το πλαίσιο. Κι από εκεί μια επιστημονική επιτροπή να δει τα επιμέρους ζητήματα, όπως αυτό της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού. Χωρίς καν να τα ψηφίσουμε. Με κοινή συμφωνία για το καλό όλων μας. Στο σημείο αυτό να σημειώσω, επίσης, ότι υπάρχει πολλές φορές μια παρανόηση. Κοιτάξτε. Η πλειοψηφία όσων εμπλέκονται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση γενικότερα και όχι μόνο με τα σχολεία, είναι τελείως ανώριμοι. Ξένος κόσμος. Θα σου πω ένα πράγμα που κατά επανάληψη έχω πει ότι πρέπει να κουβεντιαστεί ξανά. Έχει γίνει ένας προγραμματισμός για τα σχολεία εδώ και 10-15 χρόνια, ο οποίος υλοποιείται. Με αργούς ρυθμούς έστω. Αυτός ο σχεδιασμός κατά την άποψη την δικιά μου έχει ανατραπεί. Διότι υπάρχει τέτοια μείωση του μαθητικού πληθυσμού, που θα πρέπει να υπάρχει αναδιάταξη των σχολείων χωρίς να προκύψουν τραύματα κτλ. Συνεπώς απαιτείται να προκύψει ένας νέος σχεδιασμός, τέτοιος, που να κάνει ανακατανομές στα σχολεία.

Με αυτό τον τρόπο να καλυφθούν με χρήματα, τα οποία έχουν προβλεφθεί για άλλα προβλήματα σχολείων, ποιοτικές δράσεις, όπως η αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού. Δηλαδή να μην κάνουμε ντουβάρια που δεν χρειάζονται. Κατά τη γνώμη μου, από το υπόλοιπο των 30% των πόρων, μας χρειάζεται μόνο το 10%. Το υπόλοιπο θα έπρεπε να είχε ενταχθεί σε άλλους είδους προγραμματισμό και σκοπό. Αλλά οι αρμόδιοι συνεχίζουν το ίδιο πράγμα, στην ίδια πολιτική. Δηλαδή ο νόμος της αδράνειας είναι πολύ ισχυρός. Κι εκεί, ίσως, μπορεί κάποιος να διαβλέψει και κάποιες σκοπιμότητες. Γενικότερα όμως, στο Δήμο δε γίνεται ποτέ μια ουσιαστική συζήτηση για το σχέδιο δράσης για την Παιδεία και τα προβλήματά της, λειτουργικά και ποιοτικά.

Μήπως αυτό το ζήτημα σχετίζεται και με τη σύνθεση της αντιπροσώπευσης; Στο Δημοτικό Συμβούλιο για παράδειγμα, από τους 35 Δημοτικούς Συμβούλους, οι 3 είναι μόνο Γυναίκες. Να σας υπενθυμίσω σε αυτό το σημείο, ότι στους αναλφάβητους στο Περιστέρι αλλά και γενικότερα, το μεγαλύτερο ποσοστό είναι Γυναίκες. Επίσης μου κάνουν εντύπωση τα επαγγέλματα. Πλειοψηφούν τα λεγόμενα επαγγέλματα «υψηλού κύρους», οι γιατροί, οι δικηγόροι και οι πολιτικοί μηχανικοί, δηλαδή υπερκπροσωπείται η Ανώτατη Εκπαίδευση και εκλείπουν τα επαγγέλματα αυτά που είναι «χαμηλού κοινωνικού κύρους» και φτωχών εκπαιδευτικών προσόντων. Πώς τοποθετείστε ως προς αυτά;

Νομίζω ότι εκπρόσωποι από επαγγέλματα «χαμηλού κοινωνικού κύρους», δεν εμπιστεύονται τις δικές τους δυνάμεις για να εκπροσωπηθούν. Συμφωνώ ότι αυτό είναι κατάσταση που ισχύει για όλη την ελληνική κοινωνία. Δεν είναι μια ιδιαιτερότητα που ισχύει μόνο για το Περιστέρι. Όμως για να έχουμε μια τεκμηριωμένη απάντηση στο ερώτημα, πρέπει να πάμε στο θέμα της εξέλιξης που είχε το Περιστέρι. Δηλαδή τι ήταν και τι είναι. Ξέρετε, κάθισα και το κοίταξα αυτό το σημείωμα που μου δώσατε και νομίζω ότι αυτό έχει σχέση με το εξής θέμα: Το μορφωτικό επίπεδο έχει ανέβει. Από αυτό συνεπάγεται ότι μπορεί και 10 γιατροί να είναι μέσα στους Δημοτικούς Συμβούλους. Αλλά για τους γιατρούς είναι ένα ειδικό θέμα και θα ήθελα να τοποθετηθώ στη συνέχεια αναλυτικότερα. Επίσης, σήμερα παρατηρούμε ότι στη σύνθεση του Δημοτικού Συμβουλίου συμμετέχουν άτομα που κατά 90% είναι ηλικιακά από τα 40 μέχρι τα 60. Οι άλλες κατηγορίες υποαντιπροσωπεύονται. Τώρα έχει υπάρξει η εξής διαφοροποίηση που δεν αφορά τα επαγγέλματα αυτά καθαυτά. Αφορά τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η πολιτική και άρα πηγαίνουμε στην ουσία του θέματος. Στο Περιστέρι, περάσαμε από μια περίοδο όπου υπήρχε μια, ας το πω έτσι, αυθεντική εκπροσώπηση μιας κοινωνίας, που γενικά ήταν μισοεκπαιδευμένη και μισοαγράμματη και η οποία είχε ένα πλεόνασμα οικονομικό και κοινωνικό, σε μια άλλη περίοδο, όπου η εκπαίδευση έχει ανέβει αλλά νέα προβλήματα αναδεικνύονται και πολλά πράγματα αναθεωρούνται. Όμως, για την αρχική φάση της κοινωνίας μας, αυτό δεν ήταν έλλειμμα. Ήταν ένας πλούτος και η κοινωνία είχε την ικανότητα να αναδεικνύει και τη φυσική της ηγεσία.

Προσδιορίστε μου λίγο περισσότερο, σας παρακαλώ, αυτήν την περίοδο;

Μετά την περίοδο της 20ετίας, '50-'70 και την μεταπολίτευση, μια περίοδο που θα έλεγα ίσως μέχρι το '85, υπήρχε μια σχέση αυτού του απλού κόσμου με την πολιτική. Ο φτωχός κόσμος και η πολιτική ήταν «συγκοινωνούντα δοχεία». Κι αυτό το πράγμα, όπως εγώ το έζησα, ήταν κάτι το αυθεντικό, γιατί όλος αυτός ο «αγράμματος» κόσμος που μπορεί να ήταν και σε κόμματα, ήταν πρωταγωνιστής της τοπικής ζωής. Δηλαδή αυτά που λειτουργούσαν σαν Σύλλογοι, δεν ήταν επειδή τα επέλεξε η Αριστερά, υπήρχε και ένα μεγάλο δυναμικό και στο κομμάτι το συντηρητικό. Δηλαδή όλος αυτός ο κόσμος που ήτανε στην Πολιτική στο χωριό του και εκδιώχτηκε, το μετέφερε αυτό, σαν κοινωνική δομή. Και στα στενά περιθώρια της μετεμφυλιακής περιόδου, προσπαθούσε να πρωταγωνιστήσει για να μπορέσει να διαμορφώσει τους όρους της ζωής του. Δηλαδή αισθανόταν ότι η ενασχόλησή του με την πολιτική, ήταν δική του υπόθεση και την πάλευε. Το πάλευε ο καθένας με το δικό του τρόπο, Άλλοι, ίσως πιο ανταγωνιστικά, διαμέσου μηχανισμών. Αλλά υπήρχε μια έντονη διεργασία στο κοινωνικό σώμα και μια μαζική συμμετοχή των πολιτών για να λύσουν τα προβλήματά τους. Εγώ νομίζω ότι αυτή η κατάσταση συνεχίστηκε και την περίοδο της δικτατορίας μέχρι τη στιγμή της πλήρους ηγεμονίας των κομμάτων. Έβαλα το

τέλος αυτής της διαδικασίας στο 1985, γιατί τότε άρχισε να γίνεται κενό περιεχομένου η συμμετοχή του απλού ανθρώπου στην πολιτική, δηλαδή η συμμετοχή στους όρους αναπαραγωγής της ζωής. Αυτό είχε επιπτώσεις και στη συμμετοχή του στα πολιτικά κόμματα, που μέχρι τότε ήταν αυξημένη και για διάφορους λόγους, τα κόμματα άρχισαν να χάνουν τη σχέση τους με την πολιτική.

Μετά το '74 επικράτησαν πολιτικές που νομίζω ότι δεν ήταν και τόσο σχεδιασμένες στα χαρτιά και υλοποιήθηκαν αργότερα από τον κ. Δημητρακόπουλο. Αναφέρομαι στο Λαϊκό Πανεπιστήμιο, τα Συνοικιακά Συμβούλια που είχαν ξεκινήσει από τους Αθλητικούς Συλλόγους, τις κινητοποιήσεις για το «Γκαράζ», τη «Χωράφα» κλπ. Υπήρξε μια μαζικότατη συμμετοχή του κόσμου που στην πλειοψηφία τους ήταν χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου.

Ναι, τα προβλήματα ήταν έντονα και τα ζούσε έντονα ο Περιστεριώτης. Πίστευε ότι πρέπει να συμμετάσχει.

Σήμερα όμως, παρόλο που δεχόμαστε ότι το μορφωτικό επίπεδο έχει ανέβει δεν παρατηρείται μια ανάλογη κοινωνική δυναμική. Αναφέρομαι και για τα «μεγάλα» και για «μικρά» προβλήματα. Στα «μικρά» μπορούμε να βάλουμε το πρόβλημα της εγκατάστασης των κεραιών ή των καταπατήσεων των ελεύθερων χώρων. Στα μεγάλα, εγώ βάζω το ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού και του παραγόμενου κοινωνικού αποκλεισμού αλλά θα μπορούσαν να μπουν και θέματα όπως τα μικρά ποσοστά επιτυχίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το ερώτημα είναι: Δε θα έπρεπε να σήμερα να κινητοποιούνται εντονότερα οι κοινωνικές δυνάμεις που κατά κανόνα έχουν υψηλότερο δείκτη εκπαίδευσης;

Ναι, ασφαλώς. Αλλά τώρα όμως είμαστε σε μια άλλη φάση των Πολιτών με την Πολιτική. Δηλαδή τα κόμματα έχουν δημιουργήσει ένα πεδίο πολύ αρνητικό γιατί την συμμετοχή των πολιτών. Τα εκφύλισαν.

Δηλαδή θέλετε να πείτε ότι σήμερα οι τοπικές κοινωνίες έχουν υποκατασταθεί από κομματικές πρακτικές;

Ναι, από πολιτικές πρακτικές δυστυχώς εκφυλισμένες. Γιατί η πολιτική δεν είναι κάτι το κακό. Αυτό που συμβαίνει όμως τα τελευταία χρόνια είναι ότι επικρατεί η πιο εκφυλισμένη μορφή πολιτικής που υπάρχει μέσα από αυτά τα κόμματα. Θα στο αναλύσω και διαφορετικά. Ένα πρώτο κομμάτι που ήρθε μετά το μεσοπόλεμο και μέχρι το 1974, διαμόρφωσε έντονα τα τεκταινόμενα στο Περιστέρι. Είχε έντονη συμμετοχή στη διαμόρφωση της κοινωνικής δομής. Το επόμενο κομμάτι, μετά το 1974, ήταν προβληματικό. Αναφέρομαι στη σχέση του με την πόλη. Δηλαδή υπάρχει μια έλλειψη ενσωμάτωσης αυτού του πληθυσμού. Αυτό φαίνεται και στο θέμα της συμμετοχής στο πολιτικό και οικονομικό γίγνεσθαι, από την άποψη ότι δεν έφερε στο μεγαλύτερο μέρος του τα πολιτικά του δικαιώματα. Δηλαδή δεν ήταν απλά στραμμένο με «το ένα μάτι» προς το χωριό, αλλά νομίζω ότι ήταν και η «ψυχή» του ακόμα. Δηλαδή δεν έφυγε ποτέ στην ουσία για το άστυ. Ήρθε για να ξαναφύγει. Σαν να ήταν μετανάστης εξωτερικού. Υπήρχε μεγάλο έλλειμμα κι από αυτήν την άποψη. Διότι δεν έχουμε δημότες, δεν αισθανόταν δημότης όλος αυτός ο νιόφερτος κόσμος. Αισθανόταν ότι πρέπει να τελειώσουν με τα παιδιά τους με τις σπουδές, τις δουλειές και να πάνε να φύγουνε από την πόλη. Στην αρχή για το χωριό αλλά για μερικούς όπως σας είπα που ανέβηκαν οικονομικά, για άλλες συνοικίες. Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό για τη σχέση τους με την πόλη και τα κοινά της πόλης. Θα έλεγα ότι ήταν ένα πολιτικά απενεργοποιημένο κομμάτι, ένα βαρίδι, για το οποίο θα' πρεπε να γίνει μια ειδική πολιτική, όχι για να ενσωματωθεί τόσο, γιατί εγώ δεν το βλέπω αρνητικό το ότι επεδίωκε να ξαναγυρίσει, μακάρι και να μπορούσε, αλλά η ίδια η σχέση είναι που δημιουργούσε προβλήματα. Διότι επέτρεπε στη συνέχεια να διαμορφώνονται κάποιες καταστάσεις στις οποίες δε συμμετείχε. Δεν είχε καμιά συμμετοχή. Αυτό παρέμενε και παραμένει πρόβλημα. Από την άλλη υπήρχαν και δυνάμεις που αναπτύχθηκαν διαφορετικά ή αποτέλεσαν το πρότυπο για να αναπτυχθούν οι υπόλοιπες. Πάρτε για παράδειγμα την Εκκλησία. Η εκκλησία είναι ένας θεσμός, ο πιο «ρολαρισμένος» ιστορικά. Έχει ένα "background" τέτοιο που ξεπερνάει το "background" των πολιτικών κομμάτων, ακόμη και του καλύτερου που μπορεί να είναι, από άποψη οργανωτική, του

ΚΚΕ. Δεν είναι τυχαίο ότι τα κόμματα ακολουθήσανε τα σχήματα, τη δομή αυτή, γιατί ήταν στέρεα. Μόλις γινότανε ένας οικισμός, εκκλησία αμέσως. Κι αυτό θα εξακολουθεί και επ' άπειρον, γιατί τέτοια είναι η συμπεριφορά των ανθρώπων και η εκκλησία καλύπτει τις πνευματικές τους ανάγκες. Τώρα το άλλο, αν καλύπτει το ρόλο το δικό της, είναι ένα άλλο ζήτημα. Να το συζητήσουμε όμως σε σχέση με το ρόλο της εκκλησίας, εκεί πάνω στην περιοχή στη δικιά μας, με τις καταπατήσεις και τις διεκδικήσεις από τη Μονή Λαμίας. (σσ. Νέα Ζωή, Χρυσούπολη, Άγιος Βασίλειος). Ίσως και να παρατηρείται και σε ολόκληρη την κοινωνία μια τέτοια πρακτική της εκκλησίας. Αλλά το ερώτημά σου είναι για το σήμερα. Από πού δηλαδή αντλεί η εκκλησία σήμερα τη δύναμή της και ποιος είναι ο ρόλος της. Θα τοποθετηθώ διαφορετικά. Πιστεύω ότι αυτή την περίοδο ιδιαίτερα, έχουν εκλείψει μια σειρά από οργανώσεις, οι οποίες θα έπρεπε και θα μπορούσαν να είναι αυτόνομες. Αυτό το καλύπτει σήμερα η εκκλησία, με το δεδομένο ότι δεν έχουμε λαϊκούς στην Ελλάδα όπως έχουν έξω. Στην Ελλάδα παρατηρείται μια λαϊκότητα από την πλευρά της εκκλησίας. Δεν έκανε σκληρές αντιπαραθέσεις όπως έκανε η καθολική εκκλησία, που για το διαζύγιο κι άλλα ζητήματα, χώρισε την κοινωνία. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα λαϊκό ρεύμα, αυτών των λεγομένων λαϊκών για να δημιουργηθούν τα λεγόμενα τα Λαϊκά Κόμματα, και η Χριστιανοδημοκρατία. Αυτό επηρέασε και το ίδιο το κίνημα που έφτιαξε με τη σειρά του, τους δικούς του θεσμούς αλληλεγγύης, όπως αυτό των συνεταιρισμών. Οι συνεταιρισμοί είναι δημιούργημα αυτών των λαϊκών κινημάτων και ήταν μια μορφή ανάπτυξης αλληλεγγύης σε γειτονιές που πραγματικά είχαν ένα πρόβλημα στη διάρκεια της βιομηχανικής επανάστασης και μετά έγινε κίνημα ολόκληρο. Αργότερα το κίνημα αυτό δημιούργησε και αυτοτελείς οικονομικές δομές για να μπορέσει να στηριχθεί. Στην Ελλάδα δεν είχαμε αυτό. Ήταν μεταφερόμενο. Εδώ έχουμε την «έλλειψη» αυτών των «ενεργών πολιτών» και γενικά είναι απών το στοιχείο αυτό που μπορεί να καλύψει την κοινωνική αλληλεγγύη. Στην Ελλάδα δεν υπάρχει μια παράδοση οργάνωσης κοινωνικής αλληλεγγύης, που στην Ευρώπη είναι πάρα πολύ ανεπτυγμένη. Φυσικά ούτε το Κράτος ασχολείται οργανωμένα με τα κοινωνικά προβλήματα και τις κοινωνικές ανάγκες. Εδώ όμως συμβαίνει το αντίστροφο. Πάει να φτιάξει το Κράτος εθελοντισμό. Στην Ευρώπη ο εθελοντισμός πηγάζει από τέτοιου είδους οργανώσεις, μεγάλες οργανώσεις που εντάσσονται νεολαίοι κλπ. Μια μεγάλη εμπειρία που λείπει από την Ελλάδα. Θέλω να πω με όλα αυτά ότι αυτό τον κενό χώρο της κοινωνικής αλληλεγγύης τον καλύπτει η εκκλησία. Η εκκλησία βρίσκει ένα τεράστιο κενό και λειτουργεί. Από την άλλη είναι και η ίδια η λειτουργία του άλλου Κράτους. Αναφέρομαι στο Τοπικό Κράτος, στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, στους Δήμους που πολλές φορές αντί να υποβοηθήσουν ή να στηρίξουν κάποιους πυρήνες που δημιουργούνται κατά καιρούς, από εθελοντισμό στην αιμοδοσία ή δε ξέρω εγώ τι, φαίνεται ότι στηρίζονται στις πλάτες έτοιμων θεσμών που έχει φτιάξει η κεντρική εξουσία. Κι εκεί αρχίζει ο εκφυλισμός και δε ξέρω εγώ τι άλλο. Όσον αφορά τώρα τις δραστηριότητες της Μονής Λαμίας που διεκδικεί όλο το Βουνό για να το οικοπεδοποιήσει στη συνέχεια. Αυτό είναι ένα μεγάλο πολιτικό πρόβλημα της γαιοπροσόδου. Είναι φυσιολογικό αποτέλεσμα τού ότι το Κράτος για χρόνια δεν είχε ποτέ πολιτική γαιοπροσόδου και την έκανε διαμέσου αυτών των δυνάμεων αυτών.

Είναι δηλαδή άλυτα αστικοδημοκρατικά προβλήματα που δεν έχουν επιλυθεί. Το ερώτημα είναι γιατί δεν επιλύονται;

Ακριβώς έτσι. Γιατί αποτελούν μέρος του συστήματος. Ενεργό μάλιστα.

Αυτά όμως που μας περιγράψατε, επηρέασαν έχουν και ορισμένες ιδιομορφίες για το χώρο του Περιστερίου. Για παράδειγμα δεν έχει επιβιώσει στο Περιστέρι, στον αστικό αυτό χώρο και δεν εννοώ μια πρόσκαιρη εκλογική επιτυχία, το κόμμα της Δεξιάς. Πάντοτε επικρατούσε η Αριστερά είτε αυτό εκφραζότανε στο πρόσωπο του μακαρίτη του Φωλόπουλου, είτε στο πρόσωπο του κ. Δημητρακόπουλου, δεχόμενος για το δεύτερο το χαρακτηρισμό του, ότι ανήκει στην Αριστερά. Ο ίδιος ο τσαγκάρης Φωλόπουλος, απόφοιτος του Δημοτικού, δεν είχε αντίπαλο από τον συντηρητικό χώρο ποτέ. Πώς τοποθετείστε σε αυτά;

Υπήρχε μια περίοδος στην μεταπολίτευση και λίγο πιο πριν, αλλά ιδίως στη μεταπολίτευση, με έντονα τα στοιχεία της πολιτικής αντιπαλότητας. Υπήρχε θυμός, δεν ήταν ειρηνικές εποχές. Ο κόσμος ήταν κοινωνικά αποκλεισμένος. Ήταν ακόμα κάποια φαινόμενα που δεν είχαν ξεπεραστεί οριστικά. Σήμερα είναι τελείως διαφορετικά τα πράγματα και γι' αυτό κάποια φαινόμενα εύκολα δημιουργούν προσβάσεις σε άλλους χώρους, πέραν της Αριστεράς. Όμως κατά τη γνώμη μου και φαίνεται αυτό, παρά το γεγονός ότι έχει διαφοροποιηθεί το μπλοκ αυτών των δημοκρατικών δυνάμεων, είναι πάντα πλειοψηφία. Με αυτή την έννοια στην περίοδο της μεταπολίτευσης ο Φωλόπουλος, ανήκε σε ένα κόμμα, το ΚΚΕ, που οι δυνάμεις του μέσα σε αυτήν την κοινωνική πλειοψηφία που εξέφραζε, ήταν στην πραγματικότητα μειοψηφία. Παρόλα αυτά ηγήθηκε αυτού του μπλοκ επειδή ο κόσμος προσέβλεπε σε τέτοιους ηγέτες. Ήταν η φάση αυτή των αγωνιστών δημάρχων. Ο κόσμος πρότασσε την επίλυση των άμεσων προβλημάτων. Κι ακόμα και συντηρητικός να ήταν, προέτασσε αυτή την επίλυση των προβλημάτων και γι' αυτό υποστήριζε το Φωλόπουλο. Υπήρχε και το πρόβλημα της προσωποποίησης της πολιτικής εκείνη την περίοδο που συνδέεται με τη σειρά του με την παιδεία των κομμάτων. Στην Ελλάδα στην ουσία δεν είχαμε ποτέ κόμματα, αν εξαιρέσει κανείς τις «γιάφκες» του ΚΚΕ στην παρανομία. Τα άλλα κόμματα ήταν προσωπαγή και δεν υπήρχε λειτουργία που να τα κατοχυρώνει και να αποτελούν θεσμούς. Επομένως έλειπε η παιδεία από τον κόσμο και ήταν εύκολο να προσωποποιηθεί η πολιτική αντιπαράθεση. Με αυτήν την έννοια και επειδή ο Φωλόπουλος είχε το δικό του χάρισμα με τον κόσμο, ήταν μια αυθεντική μορφή εκπροσώπησης της κοινωνίας εκείνης της περιόδου.

Το ότι ήταν απόφοιτος του δημοτικού από ότι φαίνεται δεν έπαιξε και ιδιαίτερο ρόλο;

Έχω γνωρίσει κι άλλους που έχουν τέτοια χαρακτηριστικά και έχουν μια οξυδέρκεια πολιτική που δεν τη βρίσκεις σε πτυχιούχους. Υπήρχαν και στο ΠΑΣΟΚ. Υπάρχουν και σήμερα. Μια τέτοια περίπτωση είναι ο Στέφανος ο Σιούτης, που είναι «αγράμματος». Γράφει με κεφαλαία, δε ξέρει να γράφει με μικρά. Εργάζεται ως οικοδόμος, τώρα είναι στον ΑΣΔΑ, αλλά έχει μια αξιοζήλευτη πολιτική οξυδέρκεια. Δεν ξέρω αν έχει τελειώσει το δημοτικό. Είναι άτομο που έχει δημιουργικές ικανότητες και απόψεις, που δεν τις ακούς από πολλούς ανθρώπους. Το λέω εγώ μάλιστα, που τον έζησα στο ΠΑΣΟΚ όταν ήμουν μέλος και ήμασταν μάλιστα και εσωκομματικοί αντίπαλοι.

Θα συμφωνούσατε ότι οι δυνάμεις που υποστήριζαν το Φωλόπουλο ήταν κατά κύριο λόγο φτωχές υποεκπαιδευμένες μάζες και σε αντίθεση με το συνδυασμό του κ. Δημητρακόπουλου που στηρίχθηκε στα μεσαία στρώματα, τα οποία αναπτύχθηκαν τελευταία;

Όχι, δεν το συνδέω. Νομίζω ότι ο Δημητρακόπουλος, έκφρασε ένα ρεύμα πολιτικό εκείνης της περιόδου, το οποίο ήταν ένα σχήμα που παρέσυρε τα πάντα. Αναφέρομαι στις δυνάμεις του ΠΑΣΟΚ. Στο Περιστέρι, εγώ δε βλέπω να υπάρχει μια διαφοροποίηση μεταξύ των κομμάτων αυτών σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσής τους. Και το είδα εδώ πέρα που κάνετε μια αναφορά, στο σημείωμα που μου δώσατε και που εγώ δε συμφωνώ. Λέτε, ότι ο Δημητρακόπουλος έκφρασε κάποια μικρομεσαία στρώματα και πώς ο Παχατουρίδης εκφράζει κάποια άλλα. Δεν υπάρχει τέτοιου είδους εκπροσώπηση. Αλλά να πάμε λίγο στο ΠΑΣΟΚ. Η διαφοροποίηση δεν ήταν τόσο του ΠΑΣΟΚ σε σχέση με την κοινωνική διαστρωμάτωση. Ήταν η διαφοροποίηση η πολιτική σε σχέση με τους πολιτικούς σχηματισμούς. Έχουμε δηλαδή την πρώτη οριοθέτηση σε σχέση σιγά σιγά με τα κόμματα. Ήταν τόσο δυνατή η παρέμβαση του ΠΑΣΟΚ τότε, που έκανε το διαχωρισμό μέσα στην κοινωνία. Αλλά δεν την έκανε σε σχέση με τη διαστρωμάτωση. Δεν υπήρχε τίποτε διαφορετικό, δεν ήταν καλύτερες ή ποιοτικά ανώτερες οι κοινωνικές τάξεις που έκφρασε το ΠΑΣΟΚ. Κατά τη γνώμη μου το ΠΑΣΟΚ έκφρασε από τα «λούμπεν στοιχεία» μέχρι τα μικρομεσαία κοινωνικά στρώματα που υπήρχαν στην περιοχή.

Το ερώτημα όμως παραμένει: Γιατί εκπροσώπησε αυτά τα στοιχεία το ΠΑΣΟΚ;

Γιατί αποδέχτηκαν το γενικό αίτημα του ΠΑΣΟΚ. Ο Δημητρακόπουλος δεν εκπροσώπησε τίποτε. Αυτός ήταν μια φιγούρα μηχανική στην περιοχή εκεί. Και να πω και κάτι άλλο, για να το συμπληρώσω αυτό. Σας έλεγα για το ΠΑΣΟΚ ότι με μια καθυστέρηση υλοποίησε, δηλαδή χρειάστηκαν άλλα 4 χρόνια για να εκφραστεί ο διαχωρισμός αυτός και οι ψηφοφόροι του ΠΑΣΟΚ να φέρουν αυτό το δημοτικό συνδυασμό του Δημητρακόπουλο (σ.σ. ΣΥ.Δ.Α.Α.) πρώτο. Στην

ουσία στην πρώτη φάση (σ.σ. τετραετία 1982-1986, Δήμαρχος ο κ. Δημητρακόπουλος από το ΠΑΣΟΚ) δεν έγινε αυτό. Έγινε η ρήξη από την πλευρά του ΠΑΣΟΚ. Το Δήμο τον πήρανε οι δυνάμεις του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ. Διατήρησε όμως πολύ μεγάλα ποσοστά, ο Φωλόπουλος και μετά από μια αποτυχία ξαναέρχεται (σ.σ. ο Φωλόπουλος επανεκλέγεται το 1986). Μετά από αυτά, περίπου στο '86 έχουμε την αποκρυστάλλωση των πολιτικών δομών στο Περιστέρι όπου κατοχυρώνονται και καταγράφονται οι πολιτικές δυνάμεις πλέον.

Για αυτό ακούγεται λοιπόν από πολλούς ότι ο πραγματικός αντίπαλος του Φωλόπουλου ήταν ο κ. Γιαννόπουλος (σσ. βουλευτής και υπουργός του ΠΑΣΟΚ) και όχι ο κ. Δημητρακόπουλος; Αλλά γενικότερα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η κοινωνική και η πολιτική δομή στο Περιστέρι, αναπτύχθηκε με μια ιδιαιτερότητα σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές;

Ναι, αν και παρουσιάστηκε και σε άλλες περιοχές. Υπήρχε μεγάλη αντίσταση λόγω της μεγάλης δημοτικότητας του Φωλόπουλου και σε ένα μεγάλο βαθμό και λόγω της μεγάλης αγάπης στο πρόσωπό του. Εγώ θυμάμαι πάρα πολύ καλά το 1982, στις γειτονιές της Χρυσούπολης, ΠΑΣΟΚ κόσμος που ήταν ανοιχτά υπέρ του Φωλόπουλου. Όχι να ψηφίσει αλλά και να συμμετέχει ενεργά.

Κατά τη γνώμη σας πώς συγκεκριμένα οι πολιτικές αυτές δομές επηρέασαν τη γενικότερη κοινωνικοπολιτική διάρθρωση του Περιστερίου; Μήπως τα πάντα υποτάσσονται στα πολιτικά συμφέροντα και που αυτά με τη σειρά τους εκφράζουν βαθύτερες κοινωνικές σχέσεις; Μήπως αναπτύσσεται ένας ιδιόμορφος «κομματισμός» και μάλιστα στηρίζεται από εγγράμματα τμήματα της πόλης; Νομίζω, σας είναι γνωστές οι δικαστικές διαμάχες για το ποιος πρέπει να έχει την πλειοψηφία πχ. στην Ένωση Γονέων. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, πού χώρος για συζήτηση για θέματα όπως ο αναλφαβητισμός! Αλλά και οι ίδιοι οι αναλφάβητοι δεν μπορούν να μπουν σε ηγετικές θέσεις και στα ψηφοδέλτια αυτά.

Τα κόμματα δυστυχώς στην Ελλάδα δεν εξελίχθηκαν. Παρά την τομή που έκανε το ΠΑΣΟΚ, και πιστεύω ότι αυτό ήταν απαραίτητο γιατί βοήθησε το θεσμό των κομμάτων αφού στη συνέχεια και η ΝΔ μπήκε αναγκαστικά στο παιχνίδι της δημιουργικής δομής, δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ αυτές οι δομές. Ακολούθησαν μονοπάτια, ατραπούς που ήταν οι κλασικές, αυτές του ΚΚΕ. Από εκεί πηγάζει και η κακή τους σχέση με το μαζικό κίνημα, με την κοινωνία δηλαδή. Και όλη αυτή η πορεία των κομμάτων τελικά, ήταν ένας εκφυλισμός. Έχουν φτάσει στο σημείο να μην αποτελούν κόμματα. Δεν αντιπροσωπεύουν τίποτε, πέρα από ιδιοτέλειες, συμφέροντα προσωπικά, μιας κεντρικής νομενκλατούρας. Κι αυτό αφορά και περιφερειακά μια ενσωμάτωση της τοπικής νομεκλατούρας, η οποία έχει καταντήσει άτομα τέτοια, να έχουν γίνει δυνάστες. Δηλαδή δεν αναγνωρίζει κανένας πιστεύω τον εαυτό του σε αυτά τα κόμματα. Απλώς σήμερα δεν έχει γίνει το επόμενο βήμα. Η ανασυγκρότηση της πολιτικής ζωής. Τώρα να το συνδέσω αυτό με προηγούμενη σχετική αναφορά για τη μη συμμετοχή συνδικαλιστικής παράταξης της Νέας Δημοκρατίας στο Δήμο. Να σας πω κάτι. Η Ν.Δ. δεν έχει μια αναλογική αντιπροσώπευση στους θεσμούς του μαζικού κινήματος, εν γένει. Αυτό είναι αποτέλεσμα της «παιδείας» που έχουν. Μια «παιδεία» που στην περίπτωση των συντηρητικών στη χώρα μας εκφραζότανε με τη λατρεία της σχέσης της παράταξής τους με το κράτος και με τις προσωπικές σχέσεις. Αυτό τώρα έχει μεταφερθεί και στον άλλο χώρο του ΠΑΣΟΚ που έμαθαν για τα καλά αυτούς τους μηχανισμούς και τους χρησιμοποιούν σαν μηχανισμούς πίεσης. Αυτό οι «Δεξιοί» δεν το έχουν. Δηλαδή δεν έγινε η γνώση των μηχανισμών, όπως έκανε το ΠΑΣΟΚ. Οι «Δεξιοί» δεν την αποχτήσανε και δεν μπόρεσαν να έχουν κυρίαρχη θέση στα συνδικάτα. Σε πολλούς μάλιστα χώρους, όπως στους εργαζόμενους του Δήμου Περιστερίου δεν εκφράζονται συνδικαλιστικά. Ο «Δεξιός» θέλει να μπει στο Κράτος, στο Δήμο. Θα πάει λοιπόν στο Δημητρακόπουλο για να μπει στο Δήμο, αυτός θα τον διορίσει και μετά ο «Δεξιός» μπορεί τον ψηφίσει κιόλας. Έτσι ευδοκιμεί το πελατειακό σύστημα. Όσον αφορά τον Παχατουρίδη. Δε διαφωνώ ότι είναι ανεξάρτητος. Δεν εκπροσωπεί τίποτε κατά τη γνώμη μου, εννοώ πολιτικά. Σήμερα υπάρχει ένας ιδιότυπος και περίεργος «κοινοτισμός». Ό,τι δε μπορεί να παρακολουθήσει η κοινωνία, μια έντονη πολιτική προσωπικότητα ή πολιτική δράση

των κομμάτων, το αντικαθιστά. Διότι υπάρχει ένα σύστημα που τα περιθωριοποιεί αυτά. Αυτή είναι μια ερμηνεία που μου έκανε ο Λαλιώτης όταν με κάλεσε να μου πει, τί και πώς αποφάσισαν για την αντικατάσταση του Δημητρακόπουλου από υποψήφιο Δήμαρχο με το Λαλένη. Υπάρχει ένα σύστημα το οποίο περιθωριοποιεί τα πολιτικά πρόσωπα και αναδεικνύει τα πρόσωπα με έντονο «κοινωνισμό», δηλαδή αυτά τα στρογγυλοποιημένα, ας τα πούμε έτσι, πρόσωπα. Στην περίπτωση δηλαδή του Παχατουρίδη έχουμε μια τέτοια επιλογή. Δηλαδή ο Παχατουρίδης έχει επιλέξει μάλλον, και μάλιστα με τις συμβουλές του κ. Μεταξά, του επικοινωνιολόγου, ότι δεν είναι δυνατόν να διεμβολίσουν ένα μέτωπο κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων το οποίο φτάνει το 70%. Άρα θα πρέπει να χαμηλώσεις την πολιτική της έντασης, να αναδείξεις τον «κοινωνισμό» των ατόμων, που σημαίνει ότι μπορεί να υπάρχει πράγματι αυτό που έλεγες. Κάποιος ο οποίος έχει λύσει τα οικονομικά του προβλήματα, να έχει μεν αριστερές καταβολές, αλλά να έχει ανάγκη η γυναίκα του να πάει σε ένα πιάνο μπαρ. Αυτό λοιπόν εσύ, άμα το κάνεις πράξη και δε βάλεις τίποτε άλλο στο τραπέζι, θα έχεις δημιουργήσει ένα ελαφρού τύπου κοινωνικό δεσμό, στον οποίο μπορεί να συμπορεύεσαι. Για το «καλό», για το «όνειρο» κλπ. Παλιά, υπήρχε μια φιγούρα έντονη πολιτική της Δεξιάς, ο Αδραχτάς. Ο Αδραχτάς αποδιάρθρωσε τους τοπικούς συλλόγους του Περιστερίου που έλεγχαν οι «Δεξιοί», τους αποδυνάμωσε και βρέθηκαν σε κρίση όταν έφυγε.. Τι να κάνουν λοιπόν για να αντιμετωπίσουν το ΠΑΣΟΚ και την Αριστερά; Κατέληξαν σε μια πολιτική φιγούρα, στον Παχατουρίδη, ίσως πίεσε κι αυτός, αλλά δεν αντιπροσωπεύει τίποτα. Αντίθετα, ο Φιλιππάκος έχει παραμείνει ως κλασική φιγούρα της παραδοσιακής Δεξιάς στο Περιστέρι. Ο Παχατουρίδης έχοντας αυτήν την κατεύθυνση να ξεφύγει, προτίμησε ακόμη και τα κομματικά στελέχη, τα οποία δεν τα ήξερε ο κόσμος, να μην τα έχει στην πρώτη γραμμή. Δηλαδή το Γραμματέα της Νομαρχιακής Επιτροπής της Ν.Δ. στο κοινωνικό Περιστέρι δεν τον ήξερε κανείς. Αυτό δεν τον ενδιέφερε τον Παχατουρίδη. Αλλά αυτό ισχύει και για το γραμματέα του ΠΑΣΟΚ αυτή τη στιγμή. Δεν παίζει κανένα ρόλο. Δεν είναι τίποτε για την κοινωνία, δεν έχει πολιτικό βάρος.

Από πολλούς εκτιμάται ότι μεταπολιτευτικά, η ανάπτυξη της Δ. Αττικής έγινε με πυρήνα το Αιγάλεω, ενώ θα έπρεπε να ήταν το Περιστέρι, που ήταν πληθυσμιακά μεγαλύτερο. Συμφωνείτε ότι ήταν αυτό ήταν ένα είδος «τιμωρίας» και ενός ιδιόμορφου αποκλεισμού από το Κεντρικό Κράτος στο «αριστερό» Περιστέρι; Αναφέρομαι σε μια σειρά γεγονότα και πρακτικές, όπως για παράδειγμα ότι η Νομαρχία και άλλα διοικητικά κέντρα και υπηρεσίες πήγαν στο Αιγάλεω…

Ναι, πιστεύω ότι υπήρχε αυτή η αντιπαλότητα από το Κεντρικό Κράτος. Εγώ πάντως δε νομίζω ότι απασχολούσε αυτό το πράγμα τον κόσμο, αλλά ξεκινούσε από τους παράγοντες που λειτουργούσαν εκδικητικά στον ίδιο τον εαυτό τους. Πιστεύω ότι γενικά δεν εκπροσώπησαν, δεν συμπεριφέρθηκαν γενναία στο Περιστέρι.

Όταν σας βρίσκει κάποιος φορέας (οικοδόμοι, εργαζόμενοι Δήμου, συνταξιούχοι, πολύτεκνοι) εσείς στο μυαλό σας λέτε «αυτό είναι ένα αριστερό σωματείο ή πασοκτζίδικο» και ανάλογα συνομιλείτε μαζί του;

Όχι, δεν το κάνω. Γιατί γνωρίζω την πραγματικότητα και δεν έχω πια αυτό τον πειρασμό να το πω. Αυτό που προσπαθώ να κάνω με αυτούς τους ανθρώπους, συνήθως είναι ένα πρόβλημα αποκατάστασης των ρόλων. Εκεί είναι το ζήτημα. Το πρόβλημά μου δεν είναι ότι είναι ΚΚΕ. Γιατί αυτό είναι σαφές. Φαίνεται από τη στάση του σε σχέση με το ρόλο του. Όταν κάναμε μια συνάντηση τελευταία φορά, δεν ξέρω αν το είχατε παρακολουθήσει, κάναμε μια συζήτηση με τη ΔΑΣΠ (σσ. Δημοτική Παράταξη του ΚΚΕ) στην προοπτική να συνεργαστούμε. Και βγήκαν τα συνδικάτα των εργαζομένων του Δήμου, της «Έλλης Αλεξίου» και ρωτάγανε: «Ποια θα είναι» ή «τι θα κάνουμε σε σχέση με το…», «Τι θα γίνει μετά;» Και εγώ τους έλεγα ότι ο καθένας θα παίξει το ρόλο του. Δεν πρόκειται εμείς να σας υποκαταστήσουμε, ούτε καν σαν πατέρας με την έννοια ότι το κάνεις λάθος και πρέπει να το κάνεις σωστά. Ο καθένας θα παίξει το ρόλο του. Μόνο με ξεκάθαρους ρόλους, νομίζω, ότι μπορεί να υποκατασταθεί η πολιτική.

Θα ήθελα να επιστρέψουμε στη συγκρότηση του Δήμου Περιστερίου. Ποιο είναι το στίγμα του Περιστερίου σήμερα; Είναι εργατούπολη, είναι μικροβιοτέχνες, είναι υπηρεσίες;
Το θέμα αυτό εντάσσεται στο συνολικότερο θέμα της παραγωγικής βάσης της χώρας. Δεν παράγεται τίποτε πια στην Ελλάδα. Υπάρχει πλήρης αποβιομηχάνιση. Δεν έχεις εργατικά χέρια. Να σου πω κάτι που εγώ έζησα; Η Τ.Ο. του ΠΑΣΟΚ Αγίου Ιεροθέου, ήταν όλοι τεχνίτες, πατωματζήδες, υδραυλικοί, ηλεκτρολόγοι. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι κατέληξαν στο Κράτος. Νοσοκομείο, κλητήρες. Γιατί αυτή τη στιγμή λέμε ότι έχουμε γεμίσει μετανάστες; Πηγαίνετε σε μια οικοδομή να δείτε. Το 85% είναι αλλοδαποί. Και παρεμπιπτόντως, να ένας νέος κοινωνικός χώρος όπου συγκεντρώνονται αναλφάβητοι και κοινωνικά αποκλεισμένοι. Λοιπόν, είναι όλοι αυτοί του ΠΑΣΟΚ εξασφαλισμένοι πάνω σε μια μόνιμη μισθωτή σχέση με το Κράτος. Αυτό είχε και μια άλλη παρενέργεια. Δεν μπόρεσαν να βγουν οι φυσικοί ηγέτες στις γειτονιές, οι πρωταγωνιστές της. Αν τους αναδείκνυε, τότε αυτοί θα μπορούσανε να πάνε στο Δημοτικό Συμβούλιο και θα πάλευαν για πράγματα που θα τους έβαζε η κοινωνία. Στην ουσία θα τους έσπρωχνε η κοινωνία. Δεν υπάρχει πια αυτό. Οπότε τι γίνεται; Λειτουργούν άλλοι μηχανισμοί. Δεξαμενή ψηφοφόρων ΠΑΣΟΚ - γιατρός του Ι.Κ.Α.- εξυπηρέτηση του πολίτη. Τρεις- τέσσερις χιλιάδες προσωπικές σχέσεις και βγαίνει πρώτος. Δεν εκπροσωπεί τίποτα αυτός ο άνθρωπος. Άρα προσωπική εξυπηρέτηση του πολίτη δια μέσου μιας υπηρεσίας που έπρεπε να την προσφέρει χωρίς εξάρτηση από αυτή του τη σχέση. Για αυτό όλοι οι γιατροί του Ι.Κ.Α. είναι στην πρώτη τετράδα.
Από ό,τι καταλαβαίνω υπάρχει μια μεγάλη απόσταση ανάμεσα στη κεντρική διοίκηση και τους δημότες. Μήπως το Περιστέρι θα έπρεπε να χωριστεί σε επιμέρους γεωγραφικές ενότητες, ενδεχομένως και σε δυο Δήμους;
Κατά τη γνώμη μου, ο Δήμος Περιστερίου δεν μπορεί να λειτουργήσει με το παρόν διοικητικό σχήμα. Θέλει και τα Διαμερίσματα αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Θέλει πάρα πολλή δουλειά για να ανταποκριθεί ο ρόλος του Δημαρχείου, ως χώρου «στρατηγείου». Δηλαδή ο δημότης δεν ξέρει ούτε καν που είναι σήμερα το Δημαρχείο. Δεν αποτελεί πυρήνα, ο οποίος να διοχετεύσει στον κόσμο κάποια πράγματα. Να αποτελεί το μήνυμα ότι αποτελεί τον εγκέφαλο της Πόλης. Ακόμα και με τους μικροβιοτέχνες. Γι' αυτό σας είπα και για τον Στέφανο το Σιούτη. Γιατί εγώ εκτιμώ τους ανθρώπους που έχουν γνώση εμπειρική, που ζουν την πόλη. Το 1982, με βάση βέβαια την πολιτική του ΠΑΣΟΚ, προτάθηκε αυτή η συνεργασία με τους βιοτέχνες και ξεκινήσαμε την Έκθεση (σσ. Έκθεση Βιοτεχνικών Προϊόντων), η οποία ήταν πάρα πολύ σημαντικό πράγμα στην πολιτική σκέψη, αλλά και οικονομική και άλλα χαρακτηριστικά και πολιτιστικά, ακόμα όμως και αναπτυξιακά. Πολύ μεγάλο γεγονός. Η κατάληξη όμως ποια είναι; Έφτασε στο σημείο σήμερα οι άνθρωποι που είναι στη Διοίκηση, να έρθουν σε ρήξη με το Σωματείο και να μη μιλιούνται. Δηλαδή όταν εμείς ξεκινήσαμε την Έκθεση, φτιάξαμε τον εκθεσιακό χώρο αλλά καταστρέψαμε το γύρο από αυτόν κοινωνικό και πολιτικό χώρο. Κι εδώ μπαίνει το ζήτημα της εκπροσώπησης στους φορείς γενικά.
Η εκπροσώπηση δηλαδή των παρατάξεων, δημοτικών κι άλλων γίνεται από είναι άτομα που δεν εκπροσωπούν τις πραγματικές κοινωνικές δυνάμεις;
Ακριβώς αυτό. Και συνεπώς πρέπει να βρεθεί μια άκρη σε αυτήν την εκπροσώπηση δηλαδή αυτό που λένε «ζωντανές λαϊκές δυνάμεις» για να μπορέσουν να συζητήσουν τα προβλήματά τους και να υπάρξει σχεδιασμός. Γιατί αυτό δεν αποτελεί πια πάλη. Και εδώ να εντάξουμε και την εκπροσώπηση των αναλφάβητων πολιτών.
Νομίζω ότι κάπου εδώ πρέπει να τελειώσουμε. Ειλικρινά, σας ευχαριστώ πολύ.
Ναι, τα είπαμε όλα. Κι εγώ ευχαριστώ για αυτήν την ομολογουμένως ενδιαφέρουσα συζήτηση.

5. **ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΟΥ** Νεκταρία, Αντιδήμαρχος Περιστερίου, Πρόεδρος της Επιτροπής Παιδείας του Δήμου Περιστερίου, συνέντευξη, Απρίλιος 2004.

Θα ήθελα κ. Ευσταθιάδου να ξεκινήσουμε τη συνέντευξή μας κάνοντας μια σύντομη αναδρομή ως Αντιδημάρχου και Προέδρου της Επιτροπής Παιδείας του Δήμου επικεντρώνοντας σε αυτό που έχετε δηλώσει σε τοπική εφημερίδα, ότι στη θητεία σας δε θα υπάρχει αποκλεισμός των σχολείων που «δεν είναι δικά μας».

Αυτό που ελέχθη τότε είναι κάτι που «πουλούσε» πάρα πολύ όταν ήμασταν στην αντιπολίτευση. Έβλεπα ότι τα σχολεία ήταν χωρισμένα στα «δικά μας», που είχαν ένα Δημοτικό Σύμβουλο από πίσω έμπειρο που τους έλυνε τα προβλήματα και στα «μη δικά μας». Είμαι βέβαιη ότι κάτι τέτοιο σήμερα δεν ισχύει. Πώς έχει επιτευχθεί αυτό; Όταν ξεκινήσαμε τη θητεία μας με τον κ. Παχατουρίδη Δήμαρχο, ζητήσαμε από τα σχολεία να καταγράψουν και να ιεραρχήσουν από μόνα τους τις ανάγκες, ξεκινώντας από αυτές που είχαν να κάνουν με τη διαφύλαξη της σωματικής ακεραιότητας των παιδιών. Οι Διευθυντές μας έστειλαν γραπτά τις ανάγκες αυτές. Εμείς τότε καθίσαμε, σα Δ.Ε.Π. και κάναμε τη δική μας ιεράρχηση. Χωρίσαμε την παρέμβασή μας σε δύο φάσεις. Αρχικά για τα σχολεία που ήταν άθλια. Μιλάμε για ταβάνια φουσκωμένα ή που έσταζαν, για γυμνές ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις, για βουλωμένες αποχετεύσεις. Μη νομίζετε ότι λύθηκαν αυτά τα προβλήματα. Ούτε το ένα τέταρτο. Όμως καταφέραμε να «σημαδέψουμε» κάποια πράγματα. Ο δρόμος είναι μακρύς και δεν είμαι καθόλου ευχαριστημένη. Όχι για αυτά που έχουν γίνει αλλά για αυτά που πρέπει να γίνουν. Να μη δίνουμε σημασία σε άλλα πράγματα αλλά στο ταβάνι που στάζει. Γιατί δυστυχώς, το αυτονόητο να μη στάζουν τα ταβάνια, φαίνεται ότι δε τον έχουμε κατακτήσει.

Παρόλα αυτά όμως έχουν παρουσιαστεί ορισμένα προβλήματα σχετικά με τη φύλαξη των σχολείων, την κατανομή των σχολικών φυλάκων κλπ..

Συμφωνώ μαζί σου. Η λογική δεν είναι να πάμε σε ένα σχολείο και να το βοηθήσουμε περισσότερο από ένα άλλο. Με τους σχολικούς φύλακες το πρόβλημα ήταν ότι δεν τηρούνταν το πρόγραμμά τους που είναι η 24ωρη φύλαξη των σχολείων. Είδα κάποια σχολεία ότι δεν είχαν επικινδυνότητα γιατί ήταν φωτισμένα και φυλάγονταν ικανοποιητικά από τον περιβάλλοντα κοινωνικό χώρο. Πήρα λοιπόν την απόφαση τότε και σήμερα δικαιώνομαι για την επιλογή μου, γιατί δεν μπορείς να κάνεις τίποτε αν δεν βαρέσεις τη γροθιά στο μαχαίρι, πρέπει να έχεις κάποιες συγκρούσεις για να περάσεις κάποια μηνύματα. Αυτή τη στιγμή πιστεύω με το δυναμικό των σχολικών φυλάκων που έχουμε, επανδρώνουμε τα σχολεία που έχουν πραγματικά ανάγκη. Ήταν ένας χώρος που πραγματικά πονούσε πάρα πολύ. Σε πολλούς χώρους γινόταν χρήση ναρκωτικών. Σήμερα τα φωτίσαμε, βάλαμε φύλακες. Στείλαμε ένα μήνυμα σε κάποιους, ότι οι χώροι αυτοί φυλάσσονται. Δεν μπορεί να γίνουν στέκια. Για αυτή την απόφασή μου, δεν σου κρύβω, ότι είχα μια ανασφάλεια μέσα μου. Αλλά σήμερα πιστεύω ότι δικαιώνομαι. Βέβαια δε λύθηκαν τα προβλήματα φύλαξης, αν σκεφτείς ότι όλα τα σχολεία είναι 100 και εγώ έχω συνολικά 78 φύλακες.

Τι γίνεται σχετικά με το κτιριακό πρόβλημα; Έχει λυθεί το πρόβλημα της διπλής βάρδιας;

Για το κτιριακό έχω να πω ότι αυτή η εβδομάδα, λύθηκε το πρόβλημα της διπλής βάρδιας στο 2ο Δημοτικό Σχολείο και στην Πρωτοβάθμια έχουμε μόνο ένα Νηπιαγωγείο. Αυτό πιστεύω ότι είναι κατόρθωμα και της προηγούμενης δημοτικής αρχής που έβαλε ένα λιθαράκι σε αυτήν την προσπάθεια, αλλά και της τωρινής γιατί τα τελευταία που είχαν μείνει σε διπλή βάρδια φροντίσαμε να βρούμε λύσεις μέσα σε πολύ λίγο χρονικό διάστημα. Υπάρχει όμως και μια νοοτροπία μέσα στο σχολείο που τη θεωρώ λίγο «αρρωστημένη». Αν και δεν έχω μεγάλη εμπειρία, είμαι στη θέση αυτή εννέα μήνες χωρίς καμιά προηγούμενη θητεία σε τέτοιους φορείς, υπάρχουν διευθυντές σχολείων που δεν έχουν πάρει στο Δήμο ούτε ένα τηλέφωνο. Όμως μπαίνεις μέσα στο σχολείο τους και τα βλέπεις να λάμπουν. Από πλευράς συντήρησης τυπικό δείγμα είναι σε όλα τα σχολεία είναι οι τουαλέτες. Από το πώς είναι καταλαβαίνεις τι δουλειά κάνει ο

διευθυντής και ποιοι είναι αδιάφοροι. Σε πολλά άλλα σχολεία επισκευάζουμε κάτι που φτιάξαμε πριν από 15 ημέρες. Άραγε, γιατί να μην υπάρχει μια καλή νοοτροπία από πλευράς διευθυντών αλλά και των γονέων; Ξέρετε, η καταστροφή των σχολείων είναι ενδοσχολικό φαινόμενο. Είμαι βέβαιη ότι όσοι καταστρέφουν στο σχολείο, δεν κάνουν το ίδιο στο σπίτι τους. Και αναρωτιέμαι: Γιατί η καταστροφή από ένα παιδί να μην πληρώνεται το κόστος από τον ίδιο το γονέα του; Το λέω αυτό γιατί το κόστος συντήρησης των σχολείων είναι τεράστιο. Πιστεύω ότι πολλά παιδιά δε σέβονται το σχολείο γιατί δεν το αισθάνονται δικό τους, περιουσία τους. Ένα μεγάλο πρόβλημα είναι επίσης ότι τα σχολεία ήταν ασυντήρητα, παραμελημένα και δε θέλω με αυτό να κάνω μια φθηνή αντιπολίτευση στη προηγούμενη δημοτική αρχή. Αλλά αναρωτιέμαι, αν θα τα προλάβω όλα μέσα στην τετραετία αυτή.

Δηλαδή, σχεδόν όλα τα προβλήματα που αντιμετωπίζετε ως πρόεδρος στην ΔΕΠ είναι υλικοτεχνικής φύσης;

Ξέρεις τι υποστηρίζω εγώ σαν αντιδήμαρχος, σα γυναίκα και σα μητέρα; Δεν μπορείς να βάλεις το παιδί σου στο υπόγειο και να ζητάς από αυτό να αναπτύξει κάποιες δεξιότητες. Μπορεί ένας μαθητής να αποδώσει όταν το χειμώνα τουρτουρίζει κι εσύ να του ζητάς να διαβάσει και να αποδώσει; Το εκπαιδευτικό έργο, η ποιότητά του, είναι ένα άλλο κομμάτι. Αλλά ο καθένας στο σπίτι του δεν εκφράζεται με ανάλογο τρόπο; Δηλαδή το ανθρώπινο περιβάλλον δε σε βοηθά στο να δουλεύεις καλύτερα; Δε γίνεται να βάζουμε τα παιδιά να ζήσουν το μισό της μέρας τους σε απάνθρωπα περιβάλλοντα. Και θεωρούμε πολυτέλεια και λυπάμαι που το λέω, να ασχοληθούμε με άλλα, όπως αυτό του αναλφαβητισμού που ψάχνετε εσείς. Γιατί αν δεν ασχοληθούμε με το κεραμίδι για να βάλουμε το κεφάλι μας από κάτω, δε κάνουμε τίποτα. Βήμα βήμα πρέπει όλα να γίνουν. Αν δε ζήσεις εδώ 2 ώρες την πραγματικότητα, δεν μπορείς να καταλάβεις το μέγεθος των προβλημάτων. Τηλεφωνούν και λένε ότι υποχωρούν τα προαύλια, ότι στάζουν τα ταβάνια, ότι σκοντάφτουν τα παιδιά στις πλάκες της αυλής, ότι τρέχουν οι βρύσες, ότι πλημμυρίζουν τα σχολεία, ότι, ότι, ότι...Και το πιο σημαντικό. Ξέρεις ποιοι είναι οι υπεύθυνοι; Αυτοί οι οποίοι παραδίνουν τα κτίρια. Βλέπεις κτίρια 2, 3 και 4 ετών να μην πληρούν τις προϋποθέσεις και να έχουν προβλήματα στεγανοποίησης.

Δηλαδή τίθεται ένα ζήτημα συντονισμού των υπηρεσιών που σχετίζονται με την κατασκευή των σχολείων αλλά και για τα γενικότερα ζητήματα της εκπαίδευσης;

Αυτό είναι γεγονός. Να ξεκαθαρίσουμε όμως κάτι με αφορμή αυτή τη συνέντευξη για τις αρμοδιότητες της ΔΕΠ. Η δική μας η αρμοδιότητα που έχει εκχωρηθεί από την κεντρική διοίκηση αφορά αποκλειστικά τη συντήρηση και την επισκευή τω σχολείων. Από εκεί και πέρα για τα ζητήματα της εκπαίδευσης υπεύθυνοι είναι οι προϊστάμενοι εκπαίδευσης.

Όμως κ. Ευσταθιάδου, στην τελευταία συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου με αφορμή τη συζήτηση για τα προβλήματα της εκπαίδευσης των σχολείων του Περιστερίου ψηφίστηκε ομόφωνα από όλες τις παρατάξεις, και αυτό εγώ το θεωρώ σημαντικό, ένα κείμενο που αναδεικνύει το πρόβλημα της μαθητικής διαρροής. Συγκεκριμένα αναγράφεται: «Τα αποτελέσματα της μαζικής εγκατάλειψης από την υποχρεωτική εκπαίδευση και της μη συνέχισης πολλών παιδιών από το Περιστέρι στα ΑΕΙ και ΤΕΕ είναι αναμφισβήτητο γεγονός». Και το ερώτημα που προκύπτει αναφέρεται στο τι κάνουν τα αρμόδια όργανα της τοπικής κοινωνίας που σχετίζονται με την εκπαίδευση για το σοβαρό αυτό πρόβλημα της μαθητικής διαρροής. Δραστηριοποιείται προς αυτήν την κατεύθυνση η ΔΕΠ;

Δυστυχώς, φορείς σαν τη ΔΕΠ είναι για να κάνουν τις «βρώμικες» δουλειές, τη «λάντζα». Εμείς μόνο σε επίπεδο ενός ψηφίσματος θα μπορούσαμε να παρέμβουμε σε αυτό που εσείς αναφέρεστε ή σε επίπεδο μιας διαμαρτυρίας. Δεν είμαστε αυτοί που μπορεί να μας εισακούσει το εκάστοτε υπουργείο και να καθορίσει τις ενέργειες του, το πρόγραμμα σπουδών. Ξέρετε πολύ καλά και ίσως καλύτερα από τον καθένα μας, γιατί ασχολείστε πολύ καιρό από ό,τι κατάλαβα, στην Ελλάδα αυτό το κομμάτι που λέγεται Παιδεία, όχι μόνο το κτιριακό, αυτό να το ξεχωρίσουμε, πάσχει. Βάζω τον εαυτό μου από όταν ήμουν μαθήτρια και είχα περάσει από τρία διαφορετικά εξεταστικά συστήματα. Για να είμαστε ειλικρινείς, δεν είμαστε ένας Φορέας που να παρεμβαίνει ουσιαστικά

στη κεντρική εξουσία έστω και για να γνωμοδοτήσει για τα προβλήματα παιδείας. Από την άλλη υπάρχουν οι Φορείς της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι είναι πιο κοντά σε όλα αυτά τα θέματα. Έτσι κι αλλιώς, η θέση της ΔΕΠ είναι θεσμικά γνωμοδοτική και τα θέματα που προωθούμε στο Δημοτικό Συμβούλιο, είναι εισηγητικού χαρακτήρα. Και έτσι καταλαβαίνεις η ΔΕΠ είναι ένα αποδυναμωμένο όργανο.

Ανεξάρτητα όμως από την αποδυνάμωση της θέσης της ΔΕΠ, ούτε εσείς, ούτε τα γραφεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν σε θέση να προσδιορίσουν το μέγεθος της μαθητικής διαρροής στο Δημοτικό Συμβούλιο μετά από σχετική ερώτηση ενός δημοτικού συμβούλου. Προεκτείνω το ερώτημα αυτό και λέω, δε θα μπορούσε η ΔΕΠ σε συνεργασία με τα γραφεία της εκπαίδευσης να ασχοληθούν με τα φαινόμενα της μαθητικής διαρροής, της σχολικής αποτυχίας και του αναλφαβητισμού στο Περιστέρι; Σε ένα Δήμο μάλιστα που είναι ο πέμπτος δήμος στην πατρίδα μας; Δε θα μπορούσε για παράδειγμα να αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης με τους διευθυντές των σχολείων;

Αυτό πιστεύω ότι αφορά πρώτα από όλα αυτούς που έχουν τα στατιστικά στοιχεία στα χέρια τους και εκτιμώ ότι έπρεπε να ασχοληθούν περισσότερο με αυτά, αφού το δύσκολο κομμάτι των επισκευών στα σχολεία είναι σε εμάς. Αλλά να σας πω. Τα μόνο έγγραφα που έχω παραλάβει από τους διευθυντές των σχολικών μονάδων αφορούν τις επιβεβαιώσεις των αιτημάτων που έχουν να κάνουν για την επισκευή και τη συντήρηση των σχολείων. Δεν ήρθε ποτέ ένα έγγραφο να με παρακαλέσει στη ΔΕΠ να ασχοληθούμε με τέτοια ζητήματα. Και αυτό το λέω γιατί στη δική μου θητεία κανείς δεν εμποδίζεται να θέσει οποιαδήποτε θέμα. Ξέρεις τι λέω στα μέλη της ΔΕΠ; «Ελάτε και κάνετε εσείς τις εισηγήσεις των θεμάτων. Εγώ θα τα βάλω, όπως υποχρεούμαι, στην ημερήσια διάταξη». Σε ρωτάω όμως. Από τους καθ' ύλην αρμόδιους, πόσες φορές ήρθε κάποιος να θέσει τα ζητήματα που ψάχνετε εσείς, δηλαδή του αναλφαβητισμού και της μαθητικής διαρροής; Ίσως έχουν δίκιο μόνο για αυτό που σας είπα πριν. Αν δεν έχουμε να στεγάσουμε το κεφάλι μας…Πιστεύω όμως ότι αυτό το μπαλάκι το κρίσιμο, των επισκευών, το κρατάμε εμείς. Είναι οι άλλοι που πρέπει να προχωρήσουν με αυτά τα ουσιαστικά εκπαιδευτικά προβλήματα.

Έχετε ως αντιδήμαρχος και Πρόεδρος της ΔΕΠ επαφή με το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, όπου εκεί εφαρμόζονται προγράμματα καταπολέμησης του λειτουργικού αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού για άτομα που δεν έχουν τελειώσει το Γυμνάσιο;

Έχω κλείσει ένα ραντεβού μαζί τους για καθαρά παρέμβαση στο κτιριακό. Αλλά πες μου εσύ, πότε να προλάβω να ασχοληθώ και με αυτό όταν υπάρχουν τόσα άλλα κρίσιμα ζητήματα;

Έχετε ανάλογη επαφή με το 2ο Δημοτικό Σχολείο όπου είναι το Κέντρο Πιστοποίησης και Χορήγησης Απολυτήριου Δημοτικού για άτομα που φυσικά δεν έχουν τελειώσει το Δημοτικό Σχολείο;

Να σου πω κάτι που εκθέτει εμένα και θα τρελάνει εσένα; Τώρα το ακούω αυτό. Υπάρχει τέτοιο Κέντρο Πιστοποίησης; Και αναρωτιέμαι, επειδή δεν ήρθε κανένας αντιδήμαρχος από πριν να μου παραδώσει. Δε βρήκα ούτε αρχεία. Τα αρχεία για να καταλάβεις ήταν κάτι υποτυπώδη και τα ξεκινήσαμε τώρα. Λοιπόν, τώρα μαθαίνω για αυτό και θεωρώ ότι τουλάχιστον θα έπρεπε να με ενημερώσει για αυτά ο προϊστάμενος της πρωτοβάθμιας που ανήκει η υπηρεσία αυτή. Και να πω ότι δεν έχω κάνει μαζί με τους προϊσταμένους ραντεβού και δεν κουβεντιάσαμε για τα προβλήματα εκπαίδευσης; Έπρεπε να μου πει ο προϊστάμενος: «Εμείς έχουμε αυτές τις δυνατότητες στο Περιστέρι». Και να μου κάνει εκείνος την πρόταση κι ας μου ρίξει εμένα το μπαλάκι.

Με το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής έχετε κάποια επαφή; Αναφέρομαι σε αυτό γιατί υπάρχει σοβαρό πρόβλημα με το φαινόμενο της δυσλεξίας. Το θέτουν και οι ίδιοι οι γονείς στους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων.

Όπως καταλαβαίνεις δεν έχω. Εδώ δεν προλαβαίνω για τα άλλα ζητήματα.

Με τους Σχολικούς Συμβούλους;

Ούτε επιχείρησα ποτέ, και ίσως ούτε οι ίδιοι θα ήθελαν μια τέτοια επαφή. Αυτό τουλάχιστον καταλαβαίνω εγώ.

Μπορούμε, σας παρακαλώ τώρα, να πάμε στο επίπεδο συνεργασίας σας με τους φορείς που συμμετέχουν στη ΔΕΠ. Πώς κρίνετε τη συνεργασία σας με την Ένωση Γονέων; Θα ήθελα να σας μεταφέρω επίσης την άποψη πολλών γονέων ότι πρόκειται για ένα «κομματικοποιημένο» όργανο. Ισχύει κάτι τέτοιο με βάση τη δική σας εμπειρία;

Πεποίθησή μου είναι ότι αυτό το πράγμα, η «κομματικοποίηση», θα μας φάει στο Περιστέρι και όχι μόνο στο χώρο της παιδείας. Είναι κάτι που πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι το έχουμε σαν Έλληνες. Κοιτάξτε. Αναρωτιέμαι κάποιες φορές που λειτουργώ μέσα σε τέτοιες λογικές, τι μπορείς να πετύχεις αντιστεκόμενος σε μια προφανέστατη επίλυση των προβλημάτων, επειδή αντιστέκεσαι για να πετύχεις κάποιο κομματικό στόχο. Και δε μιλάω συγκεκριμένα για τη ΔΕΠ. Μιλάω για όλους εκείνους που προσπαθούν μέσα από τους φορείς που συμμετέχουν να περάσουν τα κομματικά μηνύματά τους. Αντίθετα, πιστεύω ότι αυτά τα μηνύματα πρέπει να περνάνε μέσα από τα κομματικά όργανα και όλα τα άλλα πρέπει να έχουν στόχο αποκλειστικά και μόνο την καλυτέρευση της λειτουργίας του ανθρώπου. Αυτό το θεωρώ υγεία για την κοινωνία μας. Δεν είναι απολιτικοποίηση αλλά αποκομματικοποίηση. Τα παιδιά τα ίδια. Αν μιλήσεις με νέους σκίζουν τα ιμάτιά τους για την πολιτική. Πριν από είκοσι χρόνια ήταν όμως στις πρώτες προτιμήσεις των νέων.

Έχω την εντύπωση όμως ότι η Ένωση Γονέων έχει μια αξιόλογη δράση για τα ζητήματα της Παιδείας. Εξειδικεύει μάλιστα τις προτάσεις της, όπως για παράδειγμα για το Ολοήμερο Σχολείο, κάτι που εγώ θα το περίμενα περισσότερο από τους εκπαιδευτικούς που με την ευκαιρία να σημειώσω, για το φαινόμενο του αναλφαβητισμού, χαρακτηρίζουν πολύ εύκολα ένα παιδί ότι «δεν παίρνει τα γράμματα» και μεταθέτουν το πρόβλημα στους γονείς.

Συμφωνώ απόλυτα μαζί σου και νομίζω ότι βγαίνει αβίαστα το συμπέρασμα ότι ένας γονέας θα μπορούσε να παίξει μέσα από τους συλλόγους καθοριστικό ρόλο, γιατί οι γονείς είναι δύναμη. Και η Ένωση Γονέων πρέπει να παίρνει αποφάσεις για τον τρόπο που πηγαίνουν τα παιδιά τους στο σχολείο. Αλλά πιστεύω ότι όταν κάποιος πάει να πλησιάσει τους γονείς και βλέπει την έντονη κομματικοποίηση σου λέει «δεν έχω καμιά δουλειά εγώ εδώ». Και έτσι μπαίνουν στο περιθώριο και αποκλείονται από τα περαιτέρω. Αυτό εγώ το θεωρώ μια μορφή κοινωνικού αποκλεισμού. Και επίσης βέβαια φταίει και η ίδια η πολιτική, αλλά και οι πολιτικοί για το ότι κάθεται ο κόσμος στον καναπέ του, γιατί βλέπει ότι παίζεται ένα παιχνίδι. Τους απομακρύνουν και τους αποκλείουν τους γονείς όλα αυτά. Και αυτό είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός από τα κέντρα λήψης των αποφάσεων. Και γίνονται όλα αυτά υπόθεση λίγων, των διοικούντων και έτσι φθάνουν σε πράγματα και αποφάσεις που πολλές φορές δε βοηθούν. Αυτό δε σημαίνει βέβαια ότι δεν αναγνωρίζω ότι κάποιες και ίσως οι περισσότερες από τις θέσεις δεν είναι σωστές. Εμένα οι περισσότερες από αυτές με αντιπροσωπεύουν.

Τα εκπαιδευτικά σωματεία, εξαιτίας του ρόλου τους ασχολούνται με εκπαιδευτικά προβλήματα. Πώς κρίνετε όμως την παρουσία των ΕΒΕ και των Εργαζομένων του Δήμου στη ΔΕΠ;

Η αλήθεια είναι ότι και για να είμαι απόλυτα ειλικρινείς μαζί σου, ακόμη δεν κατάλαβα η παρουσία των φορέων αυτών στη ΔΕΠ τι ρόλο παίζει, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν αναγνωρίζω το ρόλο τους. Αλλά θεωρώ ότι σε κάποιον άλλο φορέα ίσως να ήταν πολύτιμη η παρουσία τους. Αλλά δεν έχω καταλάβει από το Νομοθέτη γιατί πρέπει να υπάρχει αυτή η εκπροσώπηση. Εδώ βέβαια ανοίγουμε ένα άλλο θέμα. Κατά πόσο η εκπροσώπηση και των άλλων φορέων που εμπλέκονται με την Παιδεία είναι πράγματι παραγωγική.

Στους ΕΒΕ όμως και στους εργάτες του Δήμου, υπάρχουν άτομα που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν αναλφάβητα. Υπάρχουν επίσης προγράμματα από τον ΑΣΔΑ, που δεν αναφέρονται ευθέως στο λειτουργικό αναλφαβητισμό, αλλά στην ουσία περί αυτού πρόκειται. Υπάρχουν επίσης και πολλοί εργάτες στην αποκομιδή των απορριμμάτων, οι «σκουπιδιάρηδες», που είναι όντως αναλφάβητοι. Φυσικά η παρουσία των Φορέων αυτών στη ΔΕΠ σχετίζεται με την ενασχόλησή τους για τα προβλήματα των σχολείων. Δε θα

μπορούσαν όμως να τεθούν από τη μεριά τους τέτοια θέματα και εσείς σαν Φορέας θεσμικός να ασχοληθείτε με αυτά;

Είναι αλήθεια ότι δεν έχουν τεθεί τέτοια ζητήματα. Δε θέλω να τοποθετηθώ όμως σε αυτό αναλυτικά αλλά θέλω να πω κάτι άλλο. Έχουμε σοβαρό πρόβλημα πληροφόρησης. Ό,τι και να γίνεται, δεν γίνεται γνωστό παρά μόνο στον άμεσα ενδιαφερόμενο και αυτό περιορισμένα μέσα από ένα στρεβλό δίκτυο. Θα σου μιλήσω έτσι αόριστα. Βγαίνει κάποιο πρόγραμμα για την επιμόρφωση των αναλφάβητων. Θα σε ρωτήσω εγώ πόσοι το ξέρουν στο Περιστέρι. Θα σε ρωτήσω αν το ξέρει και η εκάστοτε διοίκηση της Εκπαίδευσης, του Δήμου κλπ. Αλλά και πώς γίνεται αυτή η διαδικασία του προγράμματος, με ποιο τρόπο θα φτάσει στους άμεσα ενδιαφερόμενους. Αυτό είναι ένα κομμάτι που πονάει πολύ. Γιατί αν υπήρχε πληροφόρηση θα μπορούσε να έχει γίνει κάτι περισσότερο συγκεκριμένο. Αν πάμε όμως να χτυπήσουμε τον αναλφαβητισμό, μιας και αναφέρεται στην έρευνά σας, ίσως στους είκοσι, οι δύο, οι τρεις να εκδηλώσουν κάποιο ενδιαφέρον, έστω και μακροπρόθεσμα. Αν όμως δεν τους έχουμε ομαδοποιήσει και δεν ξέρουμε ποιοι πραγματικά είναι αυτοί, τότε θα είναι δύσκολο να έχουμε μια κάποια προσβασιμότητα σε αυτούς τους χώρους.

Φαντάζομαι ότι δεν θα έχετε επαφή και με τη Γενική Γραμματεία Επιμόρφωσης Ενηλίκων, την πρώην Λαϊκή Επιμόρφωση.

Ακριβώς έτσι είναι.

Με τον ΟΑΕΔ;

Καμία απολύτως. Αυτά είναι από τα προβλήματα του τοπικού πληθυσμού που πρέπει να επιλυθούν.

Θα ήθελα να σας ρωτήσω δυο πράγματα ακόμη. Έχετε μετανιώσει που ασχοληθήκατε με την Παιδεία; Στις δραστηριότητές σας πριν τις εκλογές ασχολούσασταν με τα θέματα του κυκλοφοριακού, των ναρκωτικών. Όχι όμως με την Παιδεία.

Δεν έχω μετανιώσω καθόλου. Με γεμίζει απόλυτα και για μένα είναι ένα μεγάλο στοίχημα. Δεν ξέρω αν θα στεφθεί με επιτυχία, αλλά όταν τελειώσει αυτή η διαδικασία δε θα υπάρχει κάτι που θα μπορούσα και δεν θα το έχω κάνει.

Φαντάζομαι ότι αναγνωρίζετε την αναγκαιότητα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Το ερώτημα είναι, με ποιο τρόπο θα μπορούσε να συνεισφέρει η ΔΕΠ στο στόχο αυτό;

Θα είναι πολύτιμο να συγκεντρωθούν τα στοιχεία που σχετίζονται με αυτά τα προβλήματα και τα δικά σου ασφαλώς, γιατί ειλικρινά το λέω, δεν το ξέρω το θέμα, δεν έχω καμία σχέση με το θέμα. Και να σου πω και κάτι ακόμη; Έπεσα από τα σύννεφα όταν μου είπες τηλεφωνικά, για το κλείσιμο του ραντεβού μας, ότι υπάρχει πρόβλημα αναλφαβητισμού στο Περιστέρι. Και να ξέρετε κάτι. Πολλά προβλήματα λύνονται πολύ πιο απλά, πέρα και έξω από πολλές συζητήσεις και το μπέρδεμα πολλών και διάφορων που δεν το γνωρίζουν το θέμα.

Θέλετε να συμπληρώσετε κάτι άλλο;

Να σε ευχαριστήσω πολύ για την ευκαιρία που μου έδωσες, πρώτα απ' όλα να ενημερωθώ για τα θέματα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Θέλω να σου πω ακόμα ότι όσα σας είπα είναι μέσα από την καρδιά μου. Πιθανόν να έχω κάνει και ορισμένα πολιτικά λάθη. Αλλά πιστεύω ότι έτσι μόνο θα σε βοηθήσω στη διατριβή σας. Μόνο άμα σου πω την αλήθεια και να μη σας πω πράγματα γενικά που να μην ευσταθούν.

Σας ευχαριστώ και εγώ με τη σειρά μου για την ειλικρίνεια των απαντήσεών σας.

Γ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

1. **ΑΡΚΙΤΣΑΙΟΣ** Κωνσταντίνος, Προϊστάμενος του 3ου Γραφείου της Γ΄ Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αθηνών, Φεβρουάριος 2002

Μπορείτε να προσδιορίσετε αν στα σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Δήμου Περιστερίου υπάρχουν αναλφάβητοι μαθητές και αν ναι, τότε από ποια κοινωνικά στρώματα ή ειδικές πληθυσμιακές ομάδες προέρχονται; Μπορούν να χαρακτηρισθούν μαθητές αυτοί ως κοινωνικά αποκλεισμένοι;

Στο Δήμο Περιστερίου, από τα στοιχεία τα οποία διαθέτει το γραφείο μας, δεν υπάρχουν κοινωνικά στρώματα ή ειδικές πληθυσμιακές ομάδες, που μπορούν να χαρακτηρισθούν ως αναλφάβητοι και κοινωνικά αποκλεισμένοι. Η εικόνα που έχουμε σα Γραφείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης είναι ότι οι παλιννοστούντες κι οι αλλοδαποί μαθητές δέχονται εσωσχολική βοήθεια σε δύο (2) Τάξεις Υποδοχής (Τ.Υ.) κι οκτώ (8) Φροντιστηριακά Τμήματα (Φ.Τ.) που λειτουργούν κατά το σχολικό έτος 2001-2002 στο Γραφείο μας. Προς αυτήν την κατεύθυνση προτείναμε προς το Υπουργείου Παιδείας τη σύσταση 13 ακόμη οργανικών θέσεων Τάξεων Υποδοχής για την άριστη σχολική, διδακτική βοήθεια αυτών των μαθητών. Δηλαδή τα φροντιστηριακά τμήματα να λειτουργήσουν ουσιαστικά από το έτος 2002-2003, ως θεσμοθετημένες Τάξεις Υποδοχής, για την καλύτερη εκπαίδευση του μαθητικού δυναμικού. Επίσης στα σχολεία μας υπάρχουν 19 Τμήματα Ένταξης, όπου φοιτούν μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες. Για την Ειδική Εκπαίδευση λειτουργούν το 1ο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο και το Ειδικό Νηπιαγωγείο Περιστερίου, ως τμήμα στο 2θέσιο 25ο Νηπιαγωγείο Περιστερίου, με μαθητές νήπια που έχουν ιδιαιτερότητες ως προς τη φοίτησή τους. Τέλος στο 2ο Δημοτικό Σχολείο Περιστερίου λειτουργεί το Κέντρο Εξυπηρετήσεως Ενηλίκων για την απόκτηση του Τίτλου Σπουδών Δημοτικού Σχολείου για ένα πολύ μικρό ποσοστό πολιτών που δεν απέκτησαν τον παραπάνω τίτλο. Το σχολικό έτος 2000-2001 απέκτησαν Τίτλο Σπουδών Δημοτικού Σχολείου τέσσερις γυναίκες και ένας άνδρας.

Πώς θα χαρακτηρίζατε το επίπεδο συνεργασίας μεταξύ των φορέων της εκπαιδευτικής κοινότητας. Επί παραδείγματι με την Επιτροπή Παιδείας του Δήμου, τους Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων, τους Συλλόγους Εκπαιδευτικών;

Το επίπεδο συνεργασίας μεταξύ των φορέων της εκπαιδευτικής κοινότητας είναι ικανοποιητικό κατά την άποψή μας. Πιστεύουμε ότι χρειάζεται καλύτερος συντονισμός-προγραμματισμός κι οι απόψεις να στοχεύουν πάντα στη βελτίωση της εκπαίδευσης, χωρίς να περιέχουν μικροπολιτικές και μικροκομματικές σκοπιμότητες.

Το «Ολοήμερο Σχολείο» μπορεί να βοηθήσει την κατεύθυνση αντιμετώπισης της σχολικής αποτυχίας και του αναλφαβητισμού; Ποιες κατά τη γνώμη σας είναι οι αιτίες που εμποδίζουν την εφαρμογή του «Ολοήμερου Σχολείου»

Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο προσπαθεί να συνδυάσει την παιδαγωγική προστασία και καλλιέργεια του παιδιού με την προσφορά νέων «μαθημάτων», ώστε να περιορίσει στην αρχή και να περικόψει αργότερα τα περισσότερα απογευματινά μαθήματα και τα πιο πολλά τρεχάματα κι έξοδα των γονέων. Όμως διαπιστώνουμε μια στείρα άρνηση. Αυτό δυστυχώς γίνεται από συγκεκριμένη παράταξη, η οποία στο παρελθόν «πολέμησε» το νόμο 2525/97 ζητώντας την κατάργησή του. Έτσι το Ολοήμερο Σχολείο που η λειτουργία του βασίζεται σε αυτό το νόμο (2525/97, άρθρο 4, παράγραφος 5) μηδενίζεται από αυτή την παράταξη συλλήβδην. Το ονομάζουν «παιδοφυλακτήριο» και με κάποιες ονομαζόμενες Επιτροπές Γονέων παρακάμπτουν τα θεσμοθετημένα όργανα (Δ.Σ. Γονέων και Κηδεμόνων). Παραπληροφορούν κι αναστατώνουν την εκπαιδευτική κοινότητα. Ονομάζουν συντριπτικές πλειοψηφίες, συνελεύσεις τριάντα (30) ατόμων κι ανεξαρτήτως των προϋποθέσεων που έχουν οι σχολικές μονάδες, απειλούν ουσιαστικά την Πολιτεία λέγοντας «...Σε διαφορετική περίπτωση (σσ. της ίδρυσης του Ολοήμερου Σχολείου) δηλώνουμε ότι θα μας βρείτε απέναντί σας, με ό,τι κι αν αυτό συνεπάγεται». Θα περίμενε βέβαια κανείς μια άλλη στάση από μια παράταξη που επιδιώκει «μαζικούς διορισμούς εκπαιδευτικών»

και είναι κατά της ιδιωτικής εκπαίδευσης! Επίσης, το Γραφείο μας, έχοντας ως πρότυπο τη λειτουργία του 1ου Δημοτικού σχολείου Αιγάλεω που λειτουργεί ως «Ολοήμερο Πιλοτικό Δημοτικό Σχολείο», προσπαθεί με επιχειρήματα να πείσει την αναγκαιότητα λειτουργίας αυτών των Σχολείων και στο Δήμο Περιστερίου, χωρίς οι σχολικές κοινότητες να αναστατώνονται, ζητώντας πάντοτε τη συνεργασία των Συλλόγων Διδασκόντων, των Συλλόγων Γονέων και του Δήμου. Βασικότερη όμως αιτία που εμποδίζει την εφαρμογή του «Ολοήμερου Σχολείου» ουσιαστικά είναι οι καθυστερήσεις της Πολιτείας στη λήψη των αποφάσεών της με αποτέλεσμα να χάνεται πολύτιμος χρόνος για τις όποιες κτιριακές παρεμβάσεις και στον έγκαιρο διορισμό κατάλληλου εκπαιδευτικού προσωπικού. Χρειάζεται ουσιαστική κτιριακή παρέμβαση κι άμεσος υλικοτεχνικός εξοπλισμός των σχολείων που προτείνονται, για να πεισθεί η τοπική κοινωνία πως η πολιτεία θέτει πρώτη σε προτεραιότητα τη λειτουργία αυτών των σχολείων. Φυσικά πρέπει να υπάρχει διορισμένο το ανάλογο εκπαιδευτικό προσωπικό ώστε από την πρώτη ημέρα λειτουργίας των σχολείων, να λειτουργούν χωρίς κανένα πρόβλημα. Φυσικά ακόμη και οι νέοι σχεδιασμοί των σχολείων μας (Δημοτικά και Νηπιαγωγεία) δε γίνονται με βάση τη λειτουργία τους ως Ολοήμερα, με αποτέλεσμα η Σχολική Κοινότητα να έχει δικαιολογημένα, τις επιφυλάξεις της, κατά πόσο ο θεσμός του Ολοήμερου Σχολείου μπορεί να προχωρήσει χωρίς να υπάρχει κατάλληλος προγραμματισμός της υλικοτεχνικής υποδομής. Όμως είναι τελείως διαφορετικό να απορρίπτεις εκ των προτέρων τη λειτουργία του Ολοήμερου με τη φράση «...ανεξαρτήτως προϋποθέσεων» από το να επιδιώκεις τη λειτουργία του με τις όποιες αδυναμίες αρχικά, οι οποίες με αγώνα και καλή θέληση θα προσπαθείς να βελτιωθούν. Υπάρχει επίσης μια «συντηρητική» μερίδα γονέων, η οποία πιστεύει πως με τη μακρά παραμονή του παιδιού στο σχολείο ο θεσμός της οικογένειας «διαλύεται» και συγχρόνως «βιολογικά» ο μαθητής δεν αντέχει αυτή τη μακρόχρονη παραμονή στο σχολικό περιβάλλον με αποτέλεσμα να κουράζεται χωρίς να έχουμε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Είναι κυρίως αυτοί οι γονείς που έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν, «πληρώνοντας» οι ίδιοι, αρκετές εξωσχολικές δραστηριότητες των παιδιών τους. Το Σχολείο όμως, σύμφωνα με τις σύγχρονες παιδαγωγικές αρχές, είναι «κοινότητα ζωής» κι η λειτουργία του ως Ολοήμερο ενδυναμώνει αντί να αποδυναμώνει το θεσμό της οικογένειας, όταν μάλιστα καλύπτει σχεδόν όλες τις εξωσχολικές δραστηριότητες που μέχρι σήμερα απολαμβάνουν τα παιδιά που οι οικογένειές τους έχουν την οικονομική δυνατότητα και το χρόνο.

Ποιος θεωρείται ότι είναι ο ρόλος του δασκάλου για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού;

Ο ρόλος του δασκάλου για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού πρέπει να είναι βοηθητικός, συμβουλευτικός, συνεργατικός, δημιουργικός, κοινωνικός, καθοδηγητικός και αντιαυταρχικός. Να εμπνέει το μαθητή να φοιτήσει στο σχολείο με τη στάση του, τη συμπεριφορά του, την καλοσύνη του, την αγάπη του κι όχι να τον απομακρύνει από το σχολείο, ιδίως τον μαθητή που προέρχεται από «χαμηλά λαϊκά στρώματα», με την αυταρχικότητά του, τον παραγκωνισμό και την αδιαφορία του. Θυμάμαι χαρακτηριστικά τη φράση της Υποδιευθύντριας ενός Δημοτικού Σχολείου Ζεφυρίου: «Αν θέλεις να μηδενιστεί ο αριθμός τσιγγανοπαίδων που φοιτούν στην Α΄ τάξη, τότε πρέπει να διδάξει σε αυτή την τάξη ο «Χ» δάσκαλος. Αντιθέτως, αν θέλεις οι τσιγγανοπαίδες να φοιτήσουν στην Α΄ Τάξη, τότε πρέπει να διδάξει ο «Ψ» δάσκαλος».

Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα αίτια και οι παράγοντες που οδηγούν στον αναλφαβητισμό και στον κοινωνικό αποκλεισμό;

Αίτια και παράγοντες που οδηγούν στον αναλφαβητισμό και στον κοινωνικό αποκλεισμό κατά την άποψή μας είναι: Η αδυναμία της οργανωμένης πολιτείας να δημιουργήσει όλες εκείνες τις απαραίτητες προϋποθέσεις που θα βοηθήσουν τα άτομα αυτά να φοιτήσουν στο σχολείο (δηλαδή, κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή και στελέχωση των σχολείων με εκπαιδευτικό προσωπικό για επαρκή εσωσχολική διδακτική βοήθεια. Οι μετακινήσεις μερίδας του πληθυσμιακού δυναμικού για ανεύρεση εργασίας με αποτέλεσμα την «άτακτη» φοίτηση των παιδιών και τη συνεχή αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος. Στο Δήμο Περιστερίου μπορούμε να ισχυριστούμε πως δεν υπάρχουν

ουσιαστικά αίτια και παράγοντες που οδηγούν στον αναλφαβητισμό και στον κοινωνικό αποκλεισμό μετά και τα όσα παραπάνω αναφέραμε.

2. **ΖΑΦΕΙΡΑΚΙΔΗΣ** Γεώργιος, Προϊστάμενος του 3ου Γραφείου της Γ΄ Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αθηνών, απαντήσεις σε γραπτές ερωτήσεις, Απρίλιος 2003)

1. Ο αναλφαβητισμός δεν χρησιμοποιείται ως μετρήσιμη εκπαιδευτική κατάσταση στην καθημερινή σχολική ζωή, σε αντίθεση με άλλους όρους- δείκτες (πχ. μαθησιακές δυσκολίες, δυσλεξία) με σκοπό να αποδοθούν πιο πιστά οι εκπαιδευτικές ανεπάρκειες των «αδύνατων» μαθητών. Ο όρος «αναλφαβητισμός» δηλαδή γίνεται περισσότερο ακαδημαϊκός και χρησιμοποιείται σε συνέδρια, στη βιβλιογραφία κτλ.
α) Συμφωνείτε με τις παραπάνω απόψεις;
β) Πιστεύετε ότι θα ήταν εκπαιδευτικά και κοινωνικά χρήσιμο να επανέλθει ως μετρήσιμο μέγεθος στη σχολική κοινότητα και ειδικά στο γυμνάσιο με την προϋπόθεση να ορισθεί με σαφήνεια το σύγχρονο περιεχόμενό του) έτσι ώστε να παρθούν τα κατάλληλα μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής;
Αναλφαβητισμός με την κλασική έννοια του όρου, είναι η άγνοια των στοιχειωδών γραμμάτων, η αδυναμία ανάγνωσης και γραφής. Ωστόσο, την τελευταία εικοσαετία και σύμφωνα με την ΟΥΝΕΣΚΟ, ο όρος έχει αποκτήσει νέο περιεχόμενο. Υπάρχει, δηλαδή, πλέον διάκριση μεταξύ της κλασικής έννοιας του αναλφαβητισμού, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, με τον όρο «γενικός ή απόλυτος αναλφαβητισμός» και του «λειτουργικού αναλφαβητισμού», που σηματοδοτεί την έλλειψη της ικανότητας του ατόμου να χρησιμοποιεί τις γνώσεις που θεωρητικά κατέχει στον κοινωνικό του βίο, για τη διεκπεραίωση των υποθέσεών του και την επίλυση των προβλημάτων του. Συνεπώς λειτουργικά αναλφάβητος θεωρείται κάποιος, που μπορεί να έχει αποφοιτήσει από την τυπική, βασική εκπαίδευση, αλλά δεν μπορεί να αξιοποιήσει τις γνώσεις του για να λειτουργήσει με αυτάρκεια, μέσα στην κοινωνική ομάδα όπου ανήκει. Σε αυτήν την κατηγορία δεν εντάσσονται άτομα με δυσλεξία ή άλλες μαθησιακές δυσκολίες, που οφείλονται σε οργανικές δυσλειτουργίες ή αδυναμίες (όρασης, ακοής κλπ.). Αντιθέτως, μπορεί να εντάσσονται άτομα που ανήκουν σε μειονεκτούσες κοινωνικά ομάδες, όπως μετανάστες, παλιννοστούντες, αγροτικός πληθυσμός, αθίγγανοι, γυναίκες, άτομα δηλαδή που ακόμη και αν φοίτησαν σε σχολείο, δε στάθηκε δυνατό να αποκτήσουν κοινωνικές δεξιότητες γα την επίλυση των προβλημάτων της καθημερινότητάς τους. Ορισμένες από τις παραπάνω κοινωνικές ομάδες, πλήττονται από πλήρη αναλφαβητισμό, καθώς μπορεί να μη γνωρίζουν τη μητρική γλώσσα ή τη γλώσσα του περιβάλλοντος, στο οποίο καλούνται να λειτουργήσουν (αλλοδαποί, παλιννοστούντες, αθίγγανοι κλπ.). Και στις δυο αυτές μορφές, το φαινόμενο του αναλφαβητισμού, αποτελεί πρόβλημα κοινωνικής και ψυχολογικής υφής και αν δεν αντιμετωπιστεί με την αρμόζουσα σοβαρότητα οδηγεί σε κοινωνικό αποκλεισμό των πληττόμενων ομάδων, σε φαινόμενα κοινωνικού ρατσισμού, αδυναμία προόδου και χειραφέτησής τους, δημιουργία συμπλεγμάτων κατωτερότητας, πολύτιμο ανθρώπινο δυναμικό παραμένει ανεκμετάλλευτο. Επίσης, διαιωνίζεται ο διαχωρισμός των λαών και η αδυναμία γόνιμης επαφής με άλλους πολιτισμούς, ενώ παράλληλα, δυσχεραίνονται οι δημοκρατικές διαδικασίες και η κατοχύρωση των αξιών και του πολιτισμού μιας χώρας. Για να μπορέσουμε να ξεφύγουμε από την ακαδημαϊκή συζήτηση του θέματος και να προβούμε σε λύσεις, είναι αναγκαίο να οριστούν σχετικοί δείκτες, ώστε αφού μελετηθεί το πρόβλημα σε όλες τις παραμέτρους του, να προχωρήσουμε στη λήψη των κατάλληλων και των πλέον αποτελεσματικών μέτρων, ώστε μέσα στις παρούσες συνθήκες μιας σύγχρονης πολυπολιτισμικής κοινωνίας να μην υπάρχει ούτε ένας μαθητής- μελλοντικός πολίτης που να αποκλείεται από το εκπαιδευτικό ή το πολιτικό μας σύστημα.
2. Στη βιβλιογραφία έχουν καταγραφεί αρκετές προτάσεις για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Οι κυριότερες από αυτές είναι οι ακόλουθες:

- Ακολουθώντας εξατομικευμένο πρόγραμμα μέσα στην κανονική τάξη προσαρμοσμένο στις ανάγκες των «αδύνατων» μαθητών.
-Μέσα σε ειδικές τάξεις που θα παρακολουθούν για ορισμένες ώρες την ημέρα.
-Σε φροντιστηριακά τμήματα που θα πηγαίνουν μετά το κανονικό σχολικό πρόγραμμα.
-Επανάληψη της τάξης μετά από σύμφωνη γνώμη του σχολικού συμβούλου, του δασκάλου και του γονέα του μαθητή.
- Δημιουργία ειδικού σχολείου υποδοχής για αλλοδαπά παιδιά, («σχολείο μέσα στο σχολείο»).
Κατά τη γνώμη σας ποια από τα παραπάνω μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής θα ήταν τα πιο ενδεδειγμένα και αποτελεσματικά να παρθούν στο Γυμνάσιο;
Καθώς ο αναλφαβητισμός αποτελεί κυρίως, κοινωνικής και ψυχολογικής υφής πρόβλημα, θεωρούμε ότι επιτυγχάνουμε περισσότερα, εφαρμόζοντας πρακτικές κοινωνικοποίησης των «αδύνατων» μαθητών στον κοινωνικό περίγυρο. Συνεπώς, η διδακτική και παιδαγωγική μεθοδολογία που θα πρέπει να ακολουθείται, είναι αυτή της ένταξης και της ενσωμάτωσης, με προγράμματα εξατομικευμένης και ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών, μέσα σε κανονικές τάξεις. Η κάλυψη των αναγκών των αδύνατων μαθητών πρέπει να γίνεται μέσα από την ομάδα των συνομηλίκων, μακριά από μεθοδολογίες περιθωριοποίησης. Η δημιουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων, μέσα στο χώρο του οικείου σχολείου, μπορεί να είναι αποτελεσματική για την εισαγωγή των μαθητών με πλήρη άγνοια της γλώσσας του κοινωνικού περιβάλλοντος, ώστε να διευκολυνθούν για πιο σύντομη ένταξή τους στις αντίστοιχες τάξεις των συνομηλίκων. Ήδη, εφαρμόζεται το πρόγραμμα «Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών» στα σχολεία Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης» υπό την εποπτεία του Πανεπιστημίου Αθηνών (Τμήμα Φ.Π.Ψ.) και λειτουργούν ειδικά τμήματα ένταξης αλλοδαπών παλιννοστούντων στο 5° και το 11° Γυμνάσιο Περιστερίου, ενώ για την επόμενη σχολική χρονιά έχει δρομολογηθεί η λειτουργία τμημάτων ένταξης για μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο 13° και 16° Γυμνάσιο Περιστερίου. Πρέπει εδώ να αναφερθεί η λειτουργία ενός σημαντικού θεσμού, αυτού των «Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας» (υπάρχει ένα και στο Περιστέρι), τα οποία απευθύνονται σε ενήλικες, δηλαδή σε άτομα άνω των 18 ετών, που δεν ολοκλήρωσαν την υποχρεωτική εννιάχρονη εκπαίδευση. Ένα Σ.Δ.Ε., πέραν της ουσιαστικής μόρφωσης, προσφέρει στους εκπαιδευόμενους, τίτλο ισότιμο με απολυτήριο Γυμνασίου (Ν. 2525/97), γνώση αγγλικής γλώσσας και χρήσης Η/Υ, συμβουλευτική σταδιοδρομίας, σύνδεση με αγορά εργασίας και ψυχολογική στήριξη σε μαθητές ή άλλες δυσκολίες. Η φοίτηση στα Σ.Δ.Ε. διαρκεί δύο 9μηνα, η διδασκαλία γίνεται με ομαδοσυνεργατική μεθοδολογία, εξατομικευμένη και διαθεματική προσέγγιση με χρήση των Νέων Τεχνολογιών. Τα Σ.Δ.Ε. λειτουργούν τις εργάσιμες ημέρες 4:30- 8:30 ώστε να εξυπηρετούν τους εργαζόμενους. Είναι ένας πρωτοποριακός θεσμός που καλύπτει ανάγκες του κοινωνικού συνόλου και συντελεί στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού και του αναλφαβητισμού.
3. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το «Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο» και η «Ενισχυτική Διδασκαλία» θεωρούνται ότι αποτελούν προτάσεις εκπαιδευτικής πολιτικής που μπορούν να βοηθήσουν αποτελεσματικά στο να αντιμετωπιστούν πολλά εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα, όπως αυτό του αναλφαβητισμού.
α)Θεωρείτε ότι θα μπορούσε το «Ολοήμερο Σχολείο» να λειτουργήσει και στο Γυμνάσιο;
β) Ο Θεσμός της «Ενισχυτικής Διδασκαλίας» που εφαρμόζεται στο Λύκειο θα μπορούσε να αποδεσμευτεί από την προσπάθεια επιτυχίας στα ΤΕΙ-ΑΕΙ και να επεκταθεί και στο Γυμνάσιο με σκοπό να αγκαλιάσει τα παιδιά που έχουν σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες (ανάγνωσης, γραφής, αριθμητικών υπολογισμών κλπ.);
Ο θεσμός της ενισχυτικής διδασκαλίας λειτουργεί ήδη στα Γυμνάσια και ειδικότερα σε όλα τα Γυμνάσια του Περιστερίου, με σκοπό να υποστηρίξει όλα τα παιδιά και πιο πολύ, όσα αντιμετωπίζουν μαθησιακά προβλήματα, ώστε να ενισχυθεί η αυτοεκτίμησή τους και η διάθεσή τους για πρόοδο, μέσα από την κάλυψη των μαθησιακών τους κενών. Ο ίδιος ο θεσμός μπορεί να εξελιχθεί προς την κατεύθυνση του «Ολοήμερου Σχολείου Β/θμιας Εκπαίδευσης», εφόσον

στηριχθεί οργανωτικά με ενιαίο πλαίσιο λειτουργίας, επανδρωθεί με εξειδικευμένο προσωπικό και εξοπλιστεί με ανάλογη υλικοτεχνική υποδομή, εμπλουτιστεί με καινοτόμες δράσεις και προγράμματα (όπως Ευέλικτη Ζώνη, Προαιρετικά Εκπαιδευτικά Προγράμματα) ώστε να καλύψει ευρύτερο φάσμα παιδαγωγικών σκοπών, όχι μόνο γνωστικού, αλλά παράλληλα συναισθηματικού και ψυχοκινητικού περιεχομένου. Ένα «Ολοήμερο Γυμνάσιο», μπορεί να λειτουργεί ως χώρος μάθησης, χαράς, κοινωνικοποίησης, συνεργασίας των παιδιών μεταξύ τους, με τους καθηγητές, τους γονείς και την ευρύτερη κοινότητα, ως ένα κέντρο πολιτισμού και επικοινωνίας. Παράλληλα, σπουδαίο θα ήταν να μπορεί να παρέχει ένα υποστηρικτικό πλαίσιο συμβουλευτικής/ ψυχολογικής υποστήριξης των μαθητών. Το «Ολοήμερο Σχολείο» καλείται να καλύψει ανάγκες που προκύπτουν από το εκτεταμένο ωράριο εργασίας των γονέων, σε επίπεδο κοινωνικοποίησης, καλλιέργειας αξιών, ψυχολογικής υποστήριξης, δημιουργικής απασχόλησης του ελεύθερου χρόνου.

4. Ένα από τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετώπιζαν τα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ήταν το πρόβλημα της πρωινής βάρδιας. Σε ποιο σημείο βρίσκονται, ως προς το σημείο αυτό, τα σχολεία ου Δήμου Περιστερίου;

Η διπλοβάρδια αποτέλεσε τα προηγούμενα χρόνια πρόβλημα για τη λειτουργία των σχολείων. Σας γνωρίζω ότι από την τρέχουσα σχολική χρονιά όλα τα σχολεία του Περιστερίου λειτουργούν με πρωινή βάρδια. Αυτό κατέστη δυνατό με τη συνεργασία των Διευθυντών και των Συλλόγων Διδασκόντων των σχολείων μας και λόγω της μείωσης του μαθητικού δυναμικού στο Περιστέρι τα τελευταία χρόνια. Προσωρινά χρησιμοποιήθηκαν και ορισμένες λυόμενες αίθουσες καθώς και άλλοι χώροι των σχολείων. Οι προσωρινές αυτές εγκαταστάσεις θα εγκαταλειφθούν με την παράδοση νέων αιθουσών.

5. Ποια συμπεράσματα βγαίνουν από τη λειτουργία του Νυχτερινού Σχολείου στο Περιστέρι (λόγοι επιλογής από τους μαθητές, επίπεδο εκπαίδευσης, ποσοστό επιτυχίας στα ΤΕΙ-ΑΕΙ) ;

Στα εσπερινά σχολεία φοιτούν εργαζόμενοι μαθητές, ιδιότητα που αποτελεί προϋπόθεση εγγραφής. Τα σχολεία αυτά επιλέγονται από τους ενδιαφερόμενους, κυρίως για λόγους κοινωνικούς, οικογενειακούς, οικονομικούς. Πολλοί ενήλικες άντρες και γυναίκες φοιτούν στα νυχτερινά σχολεία διότι διευκολύνονται από το βραδινό ωράριο. Στο Περιστέρι λειτουργούν ένα Εσπερινό Γυμνάσιο, ένα Εσπερινό Ενιαίο Λύκειο και δυο Εσπερινά ΤΕΕ. Τα σχολεία αυτά είναι επιπέδου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το Εσπερινό Ενιαίο Λύκειο αρμοδιότητας του γραφείου μας, κατά τις Πανελλήνιες Εξετάσεις κυμαίνεται περί το 60% σε ποσοστά επιτυχίας των μαθητών σε ΑΕΙ και ΤΕΙ.

6. Πώς κρίνετε τη συνεργασία σας, ως Προϊστάμενος του Γραφείου Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με τους Φορείς της Εκπαίδευσης (Δημοτική Επιτροπή Παιδείας, Εκπαιδευτικά Σωματεία, Ένωση Γονέων Περιστερίου) σχετικά με:

α) τα γενικότερα προβλήματα εκπαίδευσης του Δήμου,

β) την αντιμετώπιση ιδιαίτερων εκπαιδευτικών και κοινωνικών προβλημάτων όπως είναι αναλφαβητισμός.

Η συνεργασία μου με τη Δημοτική Επιτροπή Παιδείας που εστιάζεται κυρίως σε θέματα κτιριακά, συντήρησης των σχολείων και οικονομικά, είναι πολύ καλή. Το ίδιο ισχύει και για τη συνεργασία με άλλους φορείς, όπως Εκπαιδευτικά Σωματεία (ΕΛΜΕ), τους Συλλόγους και την Ένωση Γονέων Περιστερίου. Ειδικότερα για την αντιμετώπιση ιδιαίτερων ή πιο σύνθετων προβλημάτων της μαθητικής κοινότητας, κοινωνικής ή ψυχολογικής υφής, κρίνεται σκόπιμη και επιδιώκεται σε κάθε ευκαιρία η συνεργασία, εκτός των ανωτέρω αναφερθέντων εκπαιδευτικών φορέων και του Συμβουλευτικού Σταθμού Νέων της Γ΄ Δ/νσης Β/θμιας Εκπ/σης, του Κέντρου Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΚΕΣΥΠ) Περιστερίου, του Κέντρου Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης της περιοχής μας (ΚΔΑΥ), Κοινωνικών Φορέων του Δήμου Περιστερίου (πχ. Κέντρο Πρόληψης «Οδοιπορικό» κ.α.) της Εκκλησίας κλπ. Ο αρτιότερος συντονισμός και η συστηματική επικοινωνία όλων των παραπάνω φορέων με τα σχολεία μας

μπορεί να επιφέρει πολύ καλά αποτελέσματα για την πρόληψη και αντιμετώπιση εκπαιδευτικών και κοινωνικών προβλημάτων.

7. Ολοένα και περισσότερο διατυπώνεται η άποψη ότι ο ρόλος του δασκάλου και του καθηγητή, ως ειδικών κοινωνικών λειτουργών, όχι μόνο δεν έχει ατονήσει στη σύγχρονη εποχή αλλά αποτελεί ένα σημείο αναφοράς κοινωνικής αντίστασης στα καταναλωτικά πρότυπα και στη γενικευμένη κοινωνική και πολιτιστική παρακμή. Από την άλλη, διαπιστώνεται από πολλούς, η επιστημονική ανεπάρκεια του δασκάλου και του καθηγητή, οι οποίοι δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν με επάρκεια τα νέα σύνθετα προβλήματα που ορθώνονται μπροστά τους, όπως αυτά του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Δυσκολεύονται να εφαρμόσουν σύγχρονες διδακτικές πράξεις (πχ. ομαδοσυνεργατική διδασκαλία), δεν κατέχουν τα νέα γνωστικά αντικείμενα (νέες τεχνολογίες, περιβαλλοντική εκπαίδευση, αγωγή υγείας κτλ.), η επικοινωνιακή επαφή με τους γονείς των μαθητών και τους άλλους παράγοντες της σχολικής κοινότητας δεν κρίνεται ικανοποιητική και τελικά οδηγούμαστε σε ένα φαύλο κύκλο διαιώνισης των προβλημάτων. Συμφωνείτε με την παραπάνω άποψη;

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι πολυδιάστατος. Ο καθηγητής καλείται να είναι άρτιος επιστήμονας, ενημερωμένος, ευαισθητοποιημένος παιδαγωγός- ερευνητής, να είναι ικανός να εφαρμόζει τις νέες τεχνολογίες. Ο δάσκαλος οποιασδήποτε βαθμίδας, οφείλει να αποτελεί πρότυπο για τους μαθητές του, να βρίσκεται δίπλα στο παιδί, συχνά πολύ περισσότερες ώρες από τους γονείς του, να επικοινωνεί με την οικογένεια και να εξετάζουν από κοινού τον τρόπο με τον οποίο θα σκύψουν πάνω στις ανάγκες κάθε παιδιού χωριστά. Όλες οι παραπάνω προσωπικές ικανότητες και επαγγελματικές δεξιότητες, προϋποθέτουν αφοσίωση, μεράκι, ευαισθησία, αρετές δηλαδή που κατά κύριο λόγο χαρακτηρίζουν τους εκπαιδευτικούς μας. Πέραν αυτών όμως, επιβάλλονται να στηρίζονται στο έργο τους με τη βοήθεια τη δική μας, ως φορέων της διοίκησης, καθώς και άλλων θεσμοθετημένων πλαισίων στήριξης ως προς την επιμόρφωσή τους, η οποία θα πρέπει να έχει χαρακτήρα συστηματικό, επίκαιρο και πολυδιάστατο, δηλαδή να καλύπτει όλο το φάσμα των απαιτήσεων του σύγχρονου σχολείου και των λειτουργιών του. Ο εκπαιδευτικός, που δεν αισθάνεται άβουλος, εγκαταλειμμένος, ηθικά και υλικά, από την πολιτεία και την εκπαιδευτική κοινότητα που τον πλαισιώνει, νιώθει εκτίμηση για την προσωπική και την επαγγελματική του υπόσταση. Αυτός ο εκπαιδευτικός μπορεί να αποτελέσει «σημείο αναφοράς και κοινωνικής αντίστασης».

3. 4. 5. ΣΧΟΛΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΓΕΩΡΓΑΤΣΕΛΟΣ Ιωάννης, ΖΩΓΡΑΦΟΣ Αθανάσιος, ΡΑΠΤΟΠΟΥΛΟΣ Παναγιώτης,
(απαντήσεις σε γραπτές ερωτήσεις Μάρτιος- Απρίλιος 2003)

Εισαγωγικό πλαίσιο

1. Ο αναλφαβητισμός μεμονωμένων ατόμων ή συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων κυμαινόταν πάντοτε σε υψηλά ποσοστά στην Ελλάδα, από συστάσεώς της σε ανεξάρτητο κράτος, εξαιτίας συγκεκριμένων παραγόντων (αγροτικός χαρακτήρας της οικονομικής ανάπτυξης, χαμηλά εκπαιδευμένη εργασία, απουσία τεχνικής εκπαίδευσης κτλ.). Ποσοτικά υπολογιζόταν το μέγεθός του, από το αν κάποιος είχε τελειώσει το βασική υποχρεωτική εκπαίδευση (δημοτικό).

Σήμερα, η έννοια του αναλφαβητισμού έχει διευρυνθεί και συμπεριλαμβάνει όχι μόνο τον τύπο του σχολείου που κάποιος έχει τελειώσει αλλά και μετρήσιμα ποιοτικά χαρακτηριστικά (βαθμός αναγνωσιμότητας και εκτέλεσης των βασικών μαθηματικών πράξεων, ενεργητική συμμετοχή στο γραπτό δίκτυο επικοινωνίας). Επίσης σήμερα δεν ομιλούμε μόνο για τον οργανικό και τον λειτουργικό αναλφαβητισμό αλλά και για τον τεχνολογικό, τον οπτικό, τον μαθηματικό αναλφαβητισμό κτλ.

Παρόλα αυτά όμως, ο αναλφαβητισμός δεν χρησιμοποιείται ως μετρήσιμη εκπαιδευτική κατάσταση στην καθημερινή σχολική ζωή, σε αντίθεση με άλλους όρους-δείκτες (πχ. μαθησιακές δυσκολίες) με σκοπό να αποδοθούν πιο πιστά οι εκπαιδευτικές ανεπάρκειες των «αδύνατων» μαθητών. Ο όρος «αναλφαβητισμός» δηλαδή γίνεται περισσότερο ακαδημαϊκός και χρησιμοποιείται σε συνέδρια, στη βιβλιογραφία κτλ.

α) Συμφωνείτε με την παραπάνω άποψη;

β) Πιστεύετε ότι θα ήταν εκπαιδευτικά και κοινωνικά χρήσιμο να επανέλθει ως μετρήσιμο μέγεθος στη σχολική κοινότητα (με την προϋπόθεση βέβαια να ορισθεί με σαφήνεια το σύγχρονο περιεχόμενό του) έτσι ώστε να παρθούν τα κατάλληλα μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής;

Α) Συμφωνώ με την άποψη ότι παλαιότερα ο αναλφαβητισμός ατόμων ή ομάδων περιορίζονταν στην απόκτηση μηχανισμών ανάγνωσης-γραφής (Δημοτικό Σχολείο). Σήμερα δεν πιστεύω ότι είναι εκπαιδευτικά και κοινωνικά χρήσιμο να επανέλθει ο όρος στο σχολείο σαν μετρήσιμο μέγεθος, διότι δεν καλύπτει όλες τις εκπαιδευτικές ανεπάρκειες των μαθητών που προσεγγίζονται διδακτικά και ψυχολογικά (Γεωργατσέλος Ι.)

Β) Πιστεύω ότι ο όρος αναλφαβητισμός αναφερόταν και αναφέρεται: α) στο οργανικά αναλφάβητο άτομο, που είναι εκείνο που δεν έχει φοιτήσει στο σχολείο και δε γνωρίζει γραφή και ανάγνωση και β) στο λειτουργικά αναλφάβητο άτομο, που είναι εκείνο που έχει φοιτήσει στο δημοτικό σχολείο, αλλά δεν είναι σε θέση να γράψει, να διαβάσει και να κατανοήσει ένα απλό κείμενο, που αφορά την καθημερινή του ζωή. Μπορεί να γίνει διεύρυνση της έννοιας του αναλφαβητισμού και σε άλλα επίπεδα, εφόσον αυτά ονομαστούν συγκεκριμένα, πχ. το τάδε άτομο είναι τεχνολογικά αναλφάβητο, που σημαίνει ότι θα πρέπει να καθοριστούν συγκεκριμένα και τα κριτήρια, βάσει των οποίων το άτομο αυτό κρίνεται έτσι (Ζωγράφος Α.).

Γ) Συμφωνώ με την παραπάνω άποψη. Είναι ανάγκη σε μια σύγχρονη κοινωνία να γνωρίζει με αντικειμενικά και μετρήσιμα κριτήρια το μέγεθος του προβλήματος και μάλιστα κατά κατηγοριοποίηση, όπως αναπτύσσεται παραπάνω (Ραπτόπουλος Π.).

2. Με βάση τα αποτελέσματα της μέχρι τώρα έρευνας, δεν καταγράφονται στα όρια του Δήμου Περιστερίου συμπαγή κοινωνικά στρώματα ή ειδικές πληθυσμιακές ομάδες που να χαρακτηρίζονται ως «εν δυνάμει» αναλφάβητοι. Αντίθετα παρατηρούνται σκόρπιες κοινωνικές ομάδες, (όχι μόνο αλλοδαπών), με συγκεκριμένη γεωγραφική διασπορά στις βιομηχανικές και άλλες υποβαθμισμένες περιοχές του Δήμου, που αντιμετωπίζουν οξυμένα προβλήματα επιβίωσης και ως εκ τούτου ο αναλφαβητισμός ή τα χαμηλά εκπαιδευτικά τους προσόντα, είναι τα παράγωγα αυτής της κατάστασης και όχι τα αίτιά τους.

α) Οι παραπάνω διαπιστώσεις επιβεβαιώνονται από το μαθητικό πληθυσμό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;
β) Η σχολική κοινότητα, αν εντοπίσει εγκαίρως την κατάσταση του αναλφαβητισμού ενός μαθητή, μπορεί να παρέμβει αποφασιστικά και παίρνοντας τα κατάλληλα μέτρα (εξατομικευμένη διδασκαλία, ενισχυτική διδασκαλία κτλ.) να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις έτσι ώστε με την έξοδό του από το Δημοτικό να κατέχει ένα ελάχιστο-βασικό επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων;
Α) Και βέβαια η σχολική κοινότητα που εντοπίζει έγκαιρα όλα τα προβλήματα αυτών των αδύνατων μαθητών (αλλοδαπών και μη), παρεμβαίνει με ειδικά τμήματα διδασκαλίας (υποδοχής-φροντιστηριακά) ή με ενισχυτική διδασκαλία και εξατομικευμένη. Με την έξοδο αυτών των μαθητών από το σχολείο έχουν αποκτήσει τις βασικές αλλά και περισσότερες γνώσεις και δεξιότητες (Γεωργατσέλος Ι.).
Β)Για να έχουμε ικανοποιητικά αποτελέσματα θα πρέπει να λειτουργήσουν σωστά εκτός των άλλων τα εξής μέτρα:
-Εξατομικευμένη διδασκαλία. Είναι δύσκολο να εφαρμοστεί ατομικό πρόγραμμα όταν η τάξη έχει πάνω από 20 μαθητές/
-Ειδικές τάξεις (τμήματα ένταξης)
-Φροντιστηριακά τμήματα για αλλοδαπούς και παλιννοστούντες.
-Τάξεις υποδοχής για αλλοδαπούς και παλιννοστούντες με έμπειρους εκπαιδευτικούς.
-Τάξεις ενισχυτικής διδασκαλίας με έναν επιπλέον εκπαιδευτικό.
-Επανάληψη της τάξης, εφόσον υπάρχει προοπτική βελτίωσης του μαθητή. (Ζωγράφος Α.).
Γ) Όπως τονίζεται παραπάνω, η διάγνωση του προβλήματος θα προβληματίσει τους διάφορους φορείς που εμπλέκονται στη μαθησιακή διαδικασία και με εξειδικευμένα προγράμματα στο χώρο του σχολείου ή και σε συνεργασία με πολιτιστικούς και άλλους φορείς θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις εκείνες ώστε κανείς να μη φεύγει από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση χωρίς ένα βασικό επίπεδο γνώσεων (Ραπτόπουλος Π.).
3. Στη βιβλιογραφία έχουν καταγραφεί αρκετές προτάσεις για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Οι κυριότερες από αυτές είναι οι ακόλουθες:
- Ακολουθώντας εξατομικευμένο πρόγραμμα μέσα στην κανονική τάξη προσαρμοσμένο στις ανάγκες των «αδύνατων» μαθητών.
-Μέσα σε ειδικές τάξεις που θα παρακολουθούν για ορισμένες ώρες την ημέρα.
-Σε φροντιστηριακά τμήματα που θα πηγαίνουν μετά το κανονικό σχολικό πρόγραμμα.
-Επανάληψη της τάξης (ιδίως στην Α΄ και Β΄ τάξη) μετά από σύμφωνη γνώμη του σχολικού συμβούλου, του δασκάλου και του γονέα του μαθητή.
- Δημιουργία ειδικού σχολείου υποδοχής για αλλοδαπά παιδιά, («σχολείο μέσα στο σχολείο»).
Κατά τη γνώμη σας ποια μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής θα ήταν τα πιο ενδεδειγμένα και αποτελεσματικά για μαθητές που παρουσιάζουν σοβαρά μαθησιακά προβλήματα και που αυτά δεν οφείλονται σε διαπιστωμένες πνευματικές ή κινητικές αναπηρίες;
Α) Η πιο αποτελεσματική εκπαιδευτική μέθοδος για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των μαθητών αυτών είναι το εξατομικευμένο πρόγραμμα μέσα στην κανονική τάξη. Και αυτό διότι παρακολουθεί όλη τη μαθησιακή διαδικασία της τάξης ο μαθητής, διδάσκεται εξατομικευμένα και δεν απομονώνεται από τη μαθητική κοινότητα της τάξης (Γεωργατσέλος Ι.).
Β) Κατά τη γνώμη μου τα πιο ενδεδειγμένα μέτρα για μαθητές που παρουσιάζουν σοβαρά μαθησιακά προβλήματα και που αυτά δεν οφείλονται σε διαπιστωμένες πνευματικές ή κινητικές αναπηρίες, είναι:
1. Ίδρυση τάξεων ενισχυτικής διδασκαλίας με πλήρες πρόγραμμα σε σχολεία από εξαθέσια και πάνω ή ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών για σχολεία μικρότερης οργανικότητας. Οι τάξεις αυτές μπορούν να λειτουργούν μετά τη λήξη του κανονικού προγράμματος.

2. Ίδρυση και λειτουργία επιπλέον ειδικών τάξεων (τμημάτων ένταξης). Οι υπάρχουσες ειδικές τάξεις δεν καλύπτουν τις ανάγκες.
3. Ίδρυση και λειτουργία τάξεων υποδοχής για τους αλλοδαπούς και παλιννοστούντες. Οι υπάρχουσες καλύπτουν το 50% περίπου των αναγκών.
4. Ίδρυση και λειτουργία Φροντιστηριακών Τμημάτων για τους αλλοδαπούς και τους παλιννοστούντες.
5. Επανάληψη της τάξης, όταν οι μαθησιακές δυσκολίες οφείλονται σε ανωριμότητα ή όχι σε τακτική φοίτηση και αναφέρονται σε μαθητές των μικρότερων τάξεων.
6. Εξατομικευμένο πρόγραμμα μέσα στην κανονική τάξη. Για να εφαρμοστεί αποτελεσματικά ένα τέτοιο ατομικό πρόγραμμα ο αριθμός των μαθητών της κανονικής τάξης δεν πρέπει να υπερβαίνει τους είκοσι (Ζωγράφος Α.).
Γ) Όλες οι παραπάνω προτάσεις, μπορούν με προγραμματισμό και με έναν ειδικό φορέα που θα μπορεί να ελέγχει, να κατευθύνει και να βγάζει συμπεράσματα θα μπορούσε να βοηθήσει υπεύθυνα στην εξάλειψη των προβλημάτων που παρουσιάζουν πολλοί μαθητές με μαθησιακά προβλήματα (Ραπτόπουλος Π.).
4. Γνωρίζουμε ότι οι γονείς των μαθητών που παρουσιάζουν σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες είναι συνήθως και οι ίδιοι αναλφάβητοι και δεν ασχολούνται ενεργά με τα κοινά του σχολείου. Πολλές φορές μάλιστα δεν έρχονται καν στο σχολείο να ενημερωθούν για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους, με αποτέλεσμα να γίνεται δυσχερής η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων.
α)Με βάση την εμπειρία σας από τις καταγεγραμμένες περιπτώσεις παιδιών σε κάθε σχολείο, πιστεύετε ότι είναι επαρκής η αντιμετώπιση αυτών των σοβαρών μαθησιακών προβλημάτων μόνο στο σχολείο ή απαιτείται μια συνολική κοινωνική υποστήριξη της οικογένειας;
β) Πώς κρίνετε τη συνεργασία σας με τους γονείς των μαθητών γενικά και ιδιαίτερα με τους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων για την αντιμετώπιση προβλημάτων όπως αυτά που απορρέουν από τον αναλφαβητισμό;
Α) Σε καμιά περίπτωση δεν είναι επαρκής η αντιμετώπιση των σοβαρών μαθητών χωρίς τη συνεργασία των γονέων και την κοινωνική ή ψυχολογική στήριξη της οικογένειας από ειδικούς. Η συνεργασία με τους γονείς των μαθητών και τους συλλόγους γονέων δεν είναι ικανοποιητική. Οι γονείς τις περισσότερες φορές για διάφορους λόγους είναι απρόθυμοι να συνεργαστούν με το σχολείο (Γεωργατσέλος Ι.).
Β) α) Απαιτείται οπωσδήποτε μια συνολική κοινωνική υποστήριξη, των οικογενειών που τα παιδιά τους αντιμετωπίζουν σοβαρά μαθησιακά προβλήματα. Χρειάζεται μια συνεχής και ειλικρινής συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογένειας, η οποία σήμερα για τις περιπτώσεις των προβληματικών παιδιών δεν υπάρχει στο βαθμό που θα έπρεπε να υπάρχει, ενώ τις περισσότερες φορές είναι δύσκολο να πεισθούν οι γονείς ότι το παιδί τους έχει πρόβλημα. Οι κοινωνικές υπηρεσίες είναι ανύπαρκτες. Αλλά τα λειτουργούντα Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών με προβλήματα στη μάθηση ή άλλα προβλήματα στη συμπεριφορά. Από την εμπειρία μου, δεν υπάρχει από τα Κέντρα αυτά ή μέσα σε λογικά χρονικά πλαίσια ανταπόκρισή τους. Οι γονείς, όσοι πείθονται να τα επισκεφθούν, θα πρέπει να περιμένουν πάνω από 6 μήνες, μέχρι και ένα χρόνο. Μέχρι τότε οι γονείς αυτοί-οι περισσότεροι- έχουν αλλάξει πάλι γνώμη. Πιστεύω πως με τη λειτουργία των Κ.Δ.Α.Υ. τα πράγματα θα πάνε καλύτερα. β) Το θέμα γενικά των συνεργασιών μεταξύ Σχολείου-οικογένειας και Σχολείου – Συλλόγων Γονέων, θα πρέπει να μελετηθεί ιδιαίτερα και να τεθεί πάνω σε άλλη βάση, όπου θα κυριαρχεί ο σεβασμός και η εμπιστοσύνη πάνω σε σταθερά πλαίσια. Θα πρέπει κυρίως να μελετηθεί το περιεχόμενο των συνεργασιών αυτών, για να γίνει πιο εποικοδομητικό και ουσιαστικό (Ζωγράφος Α.).
Γ) Το πρόβλημα των μαθησιακών δυσκολιών δυστυχώς στα σχολεία που δεν έχουν ειδική τάξη ένταξης δεν αντιμετωπίζεται υπεύθυνα. Μικρή και μόνο βοήθεια μπορούν να πάρουν οι μαθητές στην κανονική τάξη. Η πολιτεία θα μπορούσε να στηρίξει τις οικογένειες των παιδιών αυτών με

την ίδρυση ειδικών κέντρων για παιδιά με μαθησιακά προβλήματα σε οργανωμένα απογευματινά προγράμματα με ομαδοποίηση μαθητών-προβλημάτων. Οι σύλλογοι γονέων δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα σχετικά με μαθησιακά προβλήματα, αλλά με πρόσθετες δραστηριότητες (μουσική-χορό) (Ραπτόπουλος Π.).

5. Το Ολοήμερο Σχολείο αποτελεί μια πρόταση εκπαιδευτικής πολιτικής που μπορεί να βοηθήσει στο να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά πολλά εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα, όπως αυτά του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Παρατηρούνται όμως αντιδράσεις από αρκετούς γονείς και από μια μεγάλη μερίδα των εκπαιδευτικών. Υπάρχει η εκτίμηση ότι το σχολείο αυτό «σαμποτάρεται». Πώς τοποθετείστε απέναντι στο θέμα αυτό;

Α) Το Ολοήμερο Σχολείο αντιμετωπίζει εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας. Εκείνο που θέλουμε όλοι στην πορεία του χρόνου να βελτιώνεται και να οργανώνεται καλύτερα για τους σκοπούς που έχει. Οι κάποιες αντιδράσεις γονέων-εκπαιδευτικών είναι θετικές και βοηθούν στην κατεύθυνση αυτή– στην καλύτερη λειτουργία και οργάνωση των ολοήμερων σχολείων (Γεωργατσέλος Ι.).

Β) Δεν πιστεύω ότι το δωρεάν και δημόσιο ολοήμερο σχολείο σαμποτάρεται από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς των μαθητών. Οι εκπαιδευτικές κοινότητες των λειτουργούντων σήμερα, πιλοτικά, σε όλη τη χώρα, ολοήμερων σχολείων, είναι απ' ό,τι γνωρίζω, ευχαριστημένες και στηρίζουν συνολικά τη λειτουργία των σχολείων αυτών. Ορισμένες αντιδράσεις, που υπάρχουν σήμερα στο θέμα της ίδρυσης και λειτουργίας για πρώτη φορά ολοήμερων σχολείων, οφείλονται, κατά την άποψή μου, στο ότι δεν είναι σωστά ενημερωμένοι (Ζωγράφος Α.).

Γ) Το Ολοήμερο Σχολείο θα μπορούσε να απαντήσει στο πρόβλημα του αναλφαβητισμού με τα προγράμματα πρόσθετης στήριξης που προσφέρουν στα παιδιά. Δυστυχώς για λόγους που δεν μπορώ να αναφέρω, το σχολείο αυτό σαμποτάρεται από μερίδα γονέων και εκπαιδευτικών με αποτέλεσμα να μη φτάνει η αλήθεια του περιεχομένου του Ολοήμερου στις ευρύτερες μάζες. (κ. Ραπτόπουλος Π.).

6. Ολοένα και περισσότερο διατυπώνεται η άποψη ότι ο ρόλος του δασκάλου ως ειδικού κοινωνικού λειτουργού, όχι μόνο δεν έχει ατονήσει στη σύγχρονη εποχή αλλά αποτελεί ένα σημείο αναφοράς κοινωνικής αντίστασης στα καταναλωτικά πρότυπα και στη γενικευμένη κοινωνική και πολιτιστική παρακμή. Από την άλλη, διαπιστώνεται από πολλούς, η επιστημονική ανεπάρκεια του δασκάλου, ο οποίος δεν μπορεί να αντιμετωπίσει με επάρκεια τα νέα σύνθετα προβλήματα που ορθώνονται μπροστά του, όπως αυτά του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Δυσκολεύεται να εφαρμόσει σύγχρονες διδακτικές πράξεις (πχ. ομαδοσυνεργατική διδασκαλία), δεν κατέχει τα νέα γνωστικά αντικείμενα (νέες τεχνολογίες, περιβαλλοντική εκπαίδευση, αγωγή υγείας κτλ.), η επικοινωνιακή επαφή με τους γονείς των μαθητών και τους άλλους παράγοντες της σχολικής κοινότητας δεν κρίνεται ικανοποιητική και τελικά οδηγούμαστε σε ένα φαύλο κύκλο διαιώνισης των προβλημάτων .

α) Συμφωνείτε με την παραπάνω άποψη;

β) Πώς θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν προβλήματα αυτής της φύσης σε συνεργασία με τους ίδιους τους δασκάλους και ιδιαίτερα με το σύλλογο εκπαιδευτικών «Έλλη Αλεξίου»;

Α) Συμφωνώ με την παραπάνω άποψη ότι σήμερα ο δάσκαλος – εκπαιδευτικός είναι περισσότερο από κάθε άλλη εποχή πολύπλευρα μορφωμένος και εκπαιδευμένος, με τις αναβαθμισμένες παιδαγωγικές του σπουδές και τις διάφορες μετεκπαιδεύσεις – επιμορφώσεις. Κατά συνέπεια μπορεί και σαν κοινωνικός λειτουργός να αντισταθεί στα καταναλωτικά πρότυπα και στην κοινωνική και πολιτιστική παρακμή και σαν εκπαιδευτικός να εφαρμόσει σύγχρονες διδακτικές πράξεις και διάφορα επικουρικά προγράμματα στο σχολείο. Βέβαια η μεγαλύτερη επιτυχία στον τομέα αυτό θα οφείλεται στη συνεργασία του δασκάλου με το σύλλογο διδασκόντων-σύλλογο εκπαιδευτικών-στελέχη εκπαίδευσης, παρά σε δικές του μόνο εργασίες. (Γεωργατσέλος Ι.)

Β) Πιστεύω πως ο Έλληνας εκπαιδευτικός μπορεί να αντιμετωπίσει με επιτυχία το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στα Σχολεία, εφόσον η Πολιτεία του δώσει τα απαραίτητα μέσα, που πολλά από

αυτά αναφέρθηκαν στα προηγούμενα ερωτήματα. Σίγουρα το θέμα της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών εντάσσεται μέσα στις άμεσες υποχρεώσεις της Πολιτείας. Πιστεύω, πως το θέμα αυτό θα αντιμετωπιστεί στο άμεσο μέλλον πιο αποτελεσματικά από σήμερα με το νέο σχετικό Νόμο που ψηφίστηκε, με τον οποίο ιδρύεται: Οργανισμός Επιμόρφωσης των Εκπαιδευτικών. (Ζωγράφος Α.)

Γ) Εν μέρει υπάρχει πρόβλημα. Οι τοπικές επιμορφώσεις στο χώρο του σχολείου, αλλά και οι επιμορφώσεις που μπορούν να οργανωθούν από το συνδικαλιστικό όργανο μπορεί να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς. (Ραπτόπουλος Π.)

6. **ΤΖΟΥΜΑΚΑ**, Διευθύντρια του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας Περιστερίου (Σ.Δ.Ε.), Μάιος 2003).

Κυρία Τζουμάκα, θα ήθελα να ξεκινήσουμε με τον προσδιορισμό και το χαρακτήρα των Σ.Δ.Ε., γιατί, και σας το λέω εκ των προτέρων, δεν είναι γνωστά τα Σ.Δ.Ε. στην ευρύτερη κοινωνία.

Πράγματι, τα Σ.Δ.Ε. δεν τα ξέρει ο πολύς ο κόσμος. Θα σας έλεγα συνοπτικά ότι τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας απευθύνονται σε ενήλικες που για διάφορους λόγους δεν έχουν ολοκληρώσει το Γυμνάσιο. Η φοίτηση είναι 18μηνη και χωρίζεται σε δυο 9μηνες περιόδους. Αρχίζουμε κανονικά, όπως τα τυπικά σχολεία στις αρχές του Σεπτέμβρη και τελειώνουμε τον Ιούνιο. Στους εκπαιδευόμενους στα Σ.Δ.Ε. χορηγούμε Τίτλο Σπουδών και για να πάρουν αυτόν τον τίτλο τα «παιδιά» στο β΄ έτος αξιολογούνται συνολικά και στα δυο 9μηνα. Για να μην υπάρχει όμως πρόβλημα στον τίτλο αυτό, αναγράφεται με σαφήνεια ότι «ο Τίτλος Σπουδών των Σ.Δ.Ε. είναι ισότιμος με τον Τίτλο Σπουδών του Γυμνασίου, (ν. 2525/97, άρθρο 5)». Τώρα όσον αφορά το ίδιο το Σ.Δ.Ε. ως τύπος σχολείου. Στο σχολείο μας υπάρχουν πολλές καινοτομίες. Μία από αυτές είναι ότι δεν υπάρχει αριθμητική κλίμακα στην αξιολόγηση των εκπαιδευόμενων. Η αξιολόγηση είναι περιγραφική και απεικονίζει το ενδιαφέρον του εκπαιδευόμενου για την μάθηση και την ανταπόκρισή του στις απαιτήσεις του προγράμματος σπουδών. Η περιγραφική αξιολόγηση αποδίδει χαρακτηρισμό επίδοσης και ξεκινά από το χαμηλότερο χαρακτηρισμό «απορρίπτεται», εάν δεν ανταποκρίνεται σε στοιχειώδεις απαιτήσεις και φθάνει μέχρι το «άριστα». Όσον αφορά το λόγο προσέλευσης στα Σ.Δ.Ε., θα έλεγα ότι το ισχυρότερο κίνητρο είναι η απόκτηση του Απολυτηρίου, το κοινώς λεγόμενο «χαρτί». Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι είμαστε η μόνη χώρα της Ευρώπης που το Σ.Δ.Ε. χορηγεί Τίτλο Σπουδών. Στις υπόλοιπες χώρες, αυτό που προσπαθούν, είναι να επανεντάξουν έναν αριθμό εκπαιδευόμενων στην τυπική εκπαίδευση. Σε ορισμένα άλλα Σ.Δ.Ε. ο κύριος στόχος εστιάζεται, όχι στην εκπαίδευση, αλλά στην κατάρτιση. Όταν μάλιστα δίνουν κάποιο χαρτί, αυτό αφορά κάποια συγκεκριμένη ειδίκευση, πχ. κομμωτής. Και για να είμαι απόλυτα ακριβής, δεν το δίνουν τα ίδια, αλλά διάφορες σχολές μαθητείας. Κάτι σαν τα δικά μας Κ.Ε.Κ. Εμείς, στα δικά μας Σ.Δ.Ε. προσφέρουμε περισσότερο εκπαίδευση και όχι κατάρτιση.

Δικαίωμα συμμετοχής, λοιπόν έχουν όλοι οι ενήλικες που δεν έχουν απολυτήριο Γυμνασίου. Μπορούν δηλαδή να φοιτήσουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι;

Όχι. Μπορούν να παρακολουθήσουν μόνο αυτοί που έχουν πραγματικά μεγάλη ανάγκη και η φοίτησή τους εδώ, θα τους βοηθήσει να μη μείνουν στο περιθώριο και να άρουν το μερικό κοινωνικό αποκλεισμό στον οποίο, ήδη, βρίσκονται.

Δηλαδή γίνεται μια επιλογή από αυτούς που θέλουν εγγραφούν;

Ναι. Προχωρούμε σε μια επιλογή. Παίρνουμε υπόψη μας, επίσης, αν έχει τα ψυχικά αποθέματα για να συνεχίσει τις σπουδές για δυο σχεδόν χρόνια.

Ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος που τους έκανε να σταματήσουν το τυπικό σχολείο;

Στις συνεντεύξεις που τους παίρνουμε, η συντριπτική πλειοψηφία απαντά ότι είχαν τραυματικές εμπειρίες από καθηγητές. Υπάρχουν όμως και πιο λίγες περιπτώσεις όπου διάφορες οικογενειακές καταστάσεις, όπως διαζευγμένοι γονείς, «έπρεπε να βγω και να δουλέψω» κτλ., που τους ανάγκασε να εγκαταλείψουν το σχολείο. Δε μπορώ να σας δώσω αναλυτικότερα στοιχεία γιατί, ξέρετε, εκτελώ και χρέη γραμματείας. Όλες τις δουλειές τις κάνω εγώ και πολλές φορές βοηθάνε και οι συνάδελφοι, να γράφουν πχ. τα πρακτικά. Εγώ δε θέλω να τους «φορτώνομαι» γιατί εκτός από το μάθημα έχουν και επιμορφώσεις, ημερίδες και άλλα. Λοιπόν, δεν έχω αποδελτιωμένα τα στατιστικά στοιχεία που σας έδωσα, αλλά από την εμπειρία μου αυτές είναι οι δυο, πιο συνηθισμένες αιτίες που εγκαταλείπουν το σχολείο.

Προσωπικά, θα έκανα αντίστροφα την ιεράρχηση των αιτιών εγκατάλειψης του σχολείου. Πρώτα οι οικονομικοί και οικογενειακοί παράγοντες και μετά οι «καθαρά» σχολικοί παράγοντες, όπως είναι η συμπεριφορά των καθηγητών.

Εγώ δε θεωρώ την οικογένεια το κύριο πρόβλημα.

Με βάση αυτό που εσείς διαπιστώνεται στο Σ.Δ.Ε. Περιστερίου, ότι δηλαδή, η εγκατάλειψη του Γυμνασίου είναι αποτέλεσμα την αυταρχικότητας, ίσως, ή της άσχημης συμπεριφοράς των καθηγητών, αυτό θεωρώ ότι είναι η έκδηλη πλευρά των πιεστικών απαιτήσεων του σχολικού προγράμματος. Να μην μπορούν δηλαδή να παρακολουθήσουν το αναλυτικό πρόγραμμα, να μην ικανοποιούνται από τις μεθόδους διδασκαλίας. Κι όλα αυτά να τα μεταφέρουν στον καθηγητή, στην ικανότητά του να τους εντάξει στη γνωστική διαδικασία. Συμφωνείτε;

Πράγματι, τα αναλυτικά προγράμματα του Γυμνασίου, απευθύνονται στα μεσαία στρώματα. Είναι ξένα για πολλά από τα παιδιά του σχολείου. Αλλά δεν ευθύνεται όμως για αυτό ο καθηγητής; Εντάξει, ο καθηγητής λειτουργεί μέσα σε ένα δεδομένο κοινωνικό πλαίσιο. Θεωρώ όμως ότι έχει ένα μερίδιο ευθύνης, ένα σημαντικό μερίδιο ευθύνης, γιατί κοιτάξτε: απέναντι στο μαθητή και τα προβλήματά του βρίσκεσαι εσύ και όχι το υπουργείο ή κάποιοι άλλοι. Εσύ πρέπει να έχεις μια αυξημένη ευαισθησία απέναντι σε αυτά και είτε θα αγωνιστείς μέσα από το συνδικάτο σου για να τα αλλάξεις, είτε θα προσπαθήσεις να επινοήσεις δικούς σου τρόπους για να τα αντιμετωπίσεις. Και δε θα λες «τέλος πάντων, δε θα κάτσω να ασχοληθώ μαζί σου και θα ασχοληθώ με αυτόν που είναι έτοιμος γλωσσικά κτλ.».

Μελετώντας τα προγράμματα των πέντε Σ.Δ.Ε. στην Ελλάδα, διαπίστωσα ότι κάθε Σ.Δ.Ε. προσανατολίζεται σε συγκεκριμένα θέματα που αντανακλούν τοπικές ανάγκες και ιδιομορφίες. Για παράδειγμα, το Σ.Δ.Ε. Μενιδίου δίνει μεγαλύτερο ενδιαφέρον στη «γλώσσα» ή το Σ.Δ.Ε. της Κρήτης στην «αγροτική παραγωγή». Στο Σ.Δ.Ε. Περιστερίου δίνεται ιδιαίτερο βάρος σε κάποιον τομέα;

Όχι. Το πρόγραμμα των Σ.Δ.Ε. είναι το ίδιο για όλα τα Σ.Δ.Ε. και προσανατολίζεται πάνω σε αυτό που λέμε εμείς «γραμματισμοί». Απλώς κάθε Σ.Δ.Ε. έχει τη δυνατότητα να προσθέσει κάποιες επιπλέον δραστηριότητες που να είναι προσαρμοσμένες στην τοπική ιδιαιτερότητα. Εμείς, στο Περιστέρι, δεν έχουμε κάτι τέτοιο και έχουμε διαθέσει τις δύο ελεύθερες ώρες του προγράμματος για κινηματογράφο, χορωδία, γενικά στον πολιτισμό.

Ως Διευθύντρια του Σ.Δ.Ε. έχετε επικοινωνία με το Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτηρίου Δημοτικού που είναι στο 2ο Δημοτικό Σχολείο Περιστερίου;

Όχι, δεν έχουμε επικοινωνία. Αλλά από όσο ξέρω, υπήρξε περίπτωση μαθήτριας που δεν είχε απολυτήριο Δημοτικού και μέσω της προηγούμενης Διευθύντριας, επικοινώνησε με το Ι.Δ.ΕΚ.Ε. και πήγε σε ένα αντίστοιχο Κέντρο στον Κορυδαλλό και πήρε το Απολυτήριο Δημοτικού. Η κοπέλα αυτή είναι παράδειγμα προς μίμηση γιατί είχε μια ικανοποιητική πρόοδο στη συνέχεια. Αλλά από ό,τι ξέρω για την ενημέρωση όσων δεν έχουν Απολυτήριο Δημοτικού, υπεύθυνο είναι το Γραφείο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Υπάρχουν περιπτώσεις μαθητών σας, που αποφοίτησαν από το Σ.Δ.Ε. και εξεδήλωσαν την επιθυμία να συνεχίσουν τις σπουδές τους;

Βεβαίως και υπάρχουν. Εμείς, επειδή ήμασταν το πρώτο Σ.Δ.Ε. που λειτούργησε στην Ελλάδα, έχουμε τους πρώτους απόφοιτους, που ήταν πέρυσι 27. Από αυτούς οι 16 συνέχισαν σε Τ.Ε.Ε. και ένας σε Εσπερινό Λύκειο με πολύ καλές επιδόσεις από ό,τι μαθαίνω. Υπήρχαν όμως και δυο ή τρεις περιπτώσεις, μεγάλων σε ηλικία εκπαιδευόμενων, περίπου στα 53 χρόνια, που δε συνέχισαν, γιατί δεν άντεξαν την πίεση του χρόνου και του προγράμματος.

Με τι κριτήρια επιλέγονται οι εκπαιδευτές που εργάζονται στα Σ.Δ.Ε.;

Οι εκπαιδευτικοί μας προέρχονται αποκλειστικά από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Πριν την έναρξη της λειτουργίας των Σ.Δ.Ε. είχαν πάρει απόσπαση στη Γ.Γ.Ε.Ε. ένα χρόνο πριν και παρακολούθησαν επιμορφωτικά σεμινάρια και ειδικεύτηκαν πάνω στην «ομαδοσυνεργατική διδασκαλία», στα projects κλπ. Επιμορφωτικά σεμινάρια παρακολουθούν υποχρεωτικά και όσοι έρχονται με την έναρξη κάθε 9μήνου διάρκειας 2-3 ημερών. Εμείς στο Σ.Δ.Ε. Περιστερίου έχουμε 12 «παλιούς» καθηγητές και 5 «νέους». Θεωρώ όμως ότι η επιμόρφωση που πήραν οι «νέοι» από του «παλιούς» στην καθημερινή επαφή και μέσα στο μάθημα, ήταν πιο σημαντική από όλες τις επιμορφώσεις. Αλλά και στις οργανωμένες επιμορφώσεις, οι παλαιότεροι λειτουργούν σαν ειδικοί

επιμορφωτές των νεότερων, διότι σε αυτά είμαστε από την πρώτη μέρα σε ολομέλεια και γίνονται εισηγήσεις γενικού ενδιαφέροντος. Την άλλη μέρα γίνονται ξεχωριστές συνεδριάσεις των ειδικοτήτων των 5 Σ.Δ.Ε., οι μαθηματικοί, οι φιλόλογοι κτλ. όπου ανταλλάσσουν εμπειρίες από τη δουλειά τους.

Μπορούμε νομίζω να περάσουμε και στο ζήτημα του αναλφαβητισμού. Οι εκπαιδευόμενοι του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου παρουσιάζουν προβλήματα αναγνωσιμότητας και γραφής;

Υπάρχουν πολλοί που πραγματικά δυσκολεύονται. Διαβάζουν πολύ αργά, γράφουν με δυσκολία και με πολλά λάθη. Έχουμε όμως και περιπτώσεις με δυσλεξία.

Είναι πιστοποιημένη η δυσλεξία τους;

Σε ορισμένους ναι. Αλλά βλέπουμε κι άλλους που δεν έχον χαρτιά, αλλά οι συνάδελφοι που έχουν πλέον εμπειρία, λένε ότι, μάλλον, έχουν δυσλεξία. Να πω κάτι τώρα. Σε αυτά τα θέματα έχουμε πρόβλημα. Ο θεσμός των Σ.Δ.Ε., επειδή είναι καινούριος, δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τέτοια προβλήματα. Δεν μπορώ να πω ότι είμαι ικανοποιημένη από τον τρόπο που τα αντιμετωπίζουμε, ίσως γιατί δεν έχουμε ειδική επιμόρφωση για θέματα όπως πχ. η δυσλεξία. Δηλαδή, δεν μπορούμε να βοηθήσουμε ουσιαστικά έναν άνθρωπο που δεν ξέρει καλά να διαβάζει και να γράφει. Προσπαθούμε μόνο με την εμπειρία μας. Να σας πω και κάτι ακόμα. Πρότεινα στο Φορέα, στα κεντρικά, και δε ξέρω κατά πόσο θα δεχθεί να το υλοποιήσει, σε κάθε Σ.Δ.Ε. να υπάρχει και από ένας δάσκαλος. Γιατί κακά τα ψέματα, οι καθηγητές της δευτεροβάθμιας, οι μαθηματικοί, οι φυσικοί, ακόμη και οι φιλόλογοι που είναι γλωσσικό το μάθημά τους, δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν σε τέτοιες δυσκολίες. Οι σπουδές που έχουν κάνει και οι δεξιότητες που κατέχουν, δεν αφορούν στο να πάρουν έναν άνθρωπο που δε ξέρει να διαβάζει και να γράφει. Υποτίθεται πώς στο Γυμνάσιο, ο άλλος που έρχεται, ξέρει τουλάχιστον να διαβάζει και να γράφει. Και εδώ ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι να κάνει άλλα πράγματα.

Συνεπώς, εδώ εμπλέκεται το ζήτημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού. Αλήθεια, σας έχει απασχολήσει αυτό το θέμα;

Ανάλογα με το τι εννοείται ως αναλφαβητισμό. Είδα και το σημείωμα που μου δώσατε και συμφωνώ σχετικά με τις μορφές του αναλφαβητισμού. Εμείς, όπως σας είπα, άτομα που να μην ξέρουν να διαβάζουν και να γράψουν απόλυτα, δεν έχουμε. Αλλά λειτουργικό αναλφαβητισμό, δηλαδή να μπορεί να διαβάζει και να γράφει με ευχέρεια στην ανάγνωση και να μην μπορεί να ξεχωρίσει τα κύρια σημείου ενός κειμένου, τα δευτερεύοντα σημεία και να σου πει μια περιληψούλα, έχουμε. Ή στα μαθηματικά, υπάρχει το πρόβλημα να μην μπορούν με άνεση να λύσουν ένα σύνθετο πρόβλημα των τεσσάρων πράξεων.

Από ότι καταλαβαίνω, όμως, ο αναλφαβητισμός, ως μετρήσιμος μέγεθος, δεν υπάρχει στο Σ.Δ.Ε.;

Ναι, πράγματι, έτσι είναι.

Και ούτε υπάρχει κατεύθυνση από τη Γ.Γ.Ε.Ε. για κάτι τέτοιο;

Ναι, κοιτάξτε. Εμάς, ο στόχος μας είναι να βγάλουμε αυτό που διακηρύσσουν όλα τα προγράμματά μας δηλ. ενεργούς και κριτικά σκεπτόμενους πολίτες. Αυτό για μένα είναι κάτι πραγματικά δύσκολο. Αλλά προσπαθούμε να αντεπεξέλθουμε Για παράδειγμα, κάνουμε πολύ έρευνα στο σχολείο, για δική μας χρήση. Πολλές φορές τα παρουσιάζουμε και σε συνέδρια, όπως αυτό που έχουμε τώρα στο Πάντειο.

Πώς θα μπορούσαμε λοιπόν να περιγράψουμε το προφίλ των εκπαιδευόμενων στο Σ.Δ.Ε. Περιστερίου;

Στην αρχή είχαμε μια ελαφρά υπεροχή των γυναικών. Στη συνέχεια στο επόμενο β΄ και γ΄ έτος ήταν μισοί- μισοί. Όσον αφορά τις ηλικίες τον πρώτο χρόνο είχαμε εγγραφές ανεξάρτητα από ηλικία, γιατί δεν ήταν γνωστός ο θεσμός των Σ.Δ.Ε.. Συνολικά ήρθαν και γράφτηκαν, νομίζω 35 άτομα. Είχαμε και εκπαιδευόμενο που ήταν 57 χρονών! Το β΄ χρόνο ήρθαν πάνω από 200 άτομα. Και για να μην μπούμε σε μεγάλη φασαρία, είπαμε να πάρουμε όσους ήταν κάτω από 30 χρόνων. Τον τρίτο χρόνο, επειδή ήταν μόνο νεολαίοι, ζήτησα και έγινε δεκτό από τα κεντρικά, να πάρουμε 75% κάτω από 30 και το υπόλοιπο 25% ανεξαρτήτως ηλικίας. Έπειτα, κάναμε τα τμήματα

αυστηρά 10-15 ατόμων. Εκεί, φρόντισα στην κατανομή να έχουμε τους 8 κάτω από τα 30 και τους υπόλοιπους με τις άλλες ηλικίες. Αυτό πρακτικά μας διευκόλυνε για πολλούς λόγους. Η παρουσία ηλικιωμένων ατόμων μαζί με τους «πιτσιρικάδες», έχει πάρα πολύ καλά αποτελέσματα και στη μάθηση και στη συμπεριφορά και στη μεταβίβαση εμπειριών από τους μεγαλύτερους στους μικρότερους. Εδώ να πω, ότι οι μεγαλύτεροι όταν κάνουν παρέα με τους μικρότερους, καταλαβαίνουν πιο πολύ τη συμπεριφορά και των δικών τους παιδιών. Κρίνω ότι αυτό το «ανακάτεμα» λειτούργησε πολύ θετικά και από ό,τι ξέρω, το έχουν υιοθετήσει κι άλλα Σ.Δ.Ε.

Πώς βλέπουν οι εκπαιδευόμενοι το σχολείο;

Όταν έρχονται εδώ οι εκπαιδευόμενοι και βλέπουν ότι δεν είναι το σχολείο που άφησαν, το τυπικό σχολείο, και ότι υπάρχει ένα περιβάλλον φοβερά φιλικό, αναθεωρούν τους αρχικούς τους φόβους. Μετά θέλουν να μάθουν και να κάνουν δραστηριότητες, να παίξουν θέατρο κλπ. Πρέπει να ξέρετε ότι έχουμε για δεύτερο χρόνο θεατρική ομάδα που θεωρείται αρκετά επιτυχημένη. Εφέτος έχουν τα ίδια τα παιδιά επιλέξει για έργο ένα μαθηματικό θέμα, «οι αναλογίες του Θαλή» και το κείμενο το έχουν γράψει οι ίδιοι. Εντάξει να μην «παινέψω το σπίτι μου γιατί θα πέσει να με πλακώσει» αλλά νομίζω ότι αυτά είναι ξεχωριστές και ιδιαίτερες περιπτώσεις για την ελληνική πραγματικότητα.

Θα ήθελα κ. Τζουμάκα να μας πείτε για τον τρόπο ενημέρωσης των εκπαιδευόμενων. Από ότι θυμάμαι, υπήρξε μια καμπάνια ενημέρωσης για όσους δεν τέλειωσαν το Γυμνάσιο. Έγινε και σχετική έκθεση στην Πλατεία Δημαρχείου.

Καταρχήν, οι νέοι εκπαιδευόμενοι λειτουργούν σαν «κράχτες» σε γνωστούς, φίλους και γειτόνους. Υπάρχουν, επίσης, άρθρα στις εφημερίδες που ενημερώνουν. Έχουν γίνει και εκπομπές στην τηλεόραση που ανέδειξαν και πρόβαλαν τα Σ.Δ.Ε., όπως στην ΝΕΤ στην εκπομπή «Συν και πλην» και στο MEGA, σε κεντρικό δελτίο ειδήσεων.

Νομίζω ότι μπορούμε να μπούμε και σε ορισμένα ζητήματα που άπτονται με τα Σ.Δ.Ε. Πιστεύετε κ. Τζουμάκα ότι πρέπει να δημιουργηθεί ειδικό σώμα εκπαιδευτών στα πλαίσια της Εκπαίδευσης Ενηλίκων που θα επιφορτίζονταν με το καθήκον της διδασκαλίας και στα Σ.Δ.Ε.;

Είναι δίκοπο μαχαίρι αυτό. Ασφαλώς είναι καλό να υπάρχει μια σταθερότητα αλλά αν φτιάξουμε οργανικές θέσεις σε αυτά τα σχολεία, δεν ξέρεις τι μπορεί να γίνει. Πρώτα από όλα δε ξέρεις κατά πόσο θα υπάρχει μεγάλη διαρροή στο Γυμνάσιο και δεν ξέρεις πόσο θα διαρκέσει αυτός ο θεσμός των Σ.Δ.Ε. Ο θεσμός αυτός έρχεται να καλύψει τα άτομα αυτά που έχουν διαρρεύσει. Προσωπικά, δε πιστεύω ότι θα εκλείψουν τέτοια άτομα. Δηλαδή όσο έχουμε τέτοιας ποιότητας δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πάντα θα υπάρχουν άτομα που δε θα τα καταφέρνουν. Και δεν ελπίζω πια στα 54 που βρίσκομαι, ότι θα έρθουν τα «πάνω κάτω» και δε θα διαρρέει κανένας μαθητής από το σχολείο. Επίσης θεωρώ ότι η μονιμότητα σε μια θέση στα Σ.Δ.Ε., είναι κι αυτή δίκοπο μαχαίρι. Θα έλεγα πως είμαι εναντίον σε μια τέτοια θεσμοθέτηση. Εδώ, στα Σ.Δ.Ε. είμαστε με ετήσιες αποσπάσεις. Ακόμη κι εγώ. Εάν για κάποιους λόγους, είτε εγώ, είτε οι συνάδελφοί μου, θεωρήσουμε ότι δεν εκπληρώνουμε καλά τα καθήκοντά μας, μπορούμε να πούμε στο συνάδελφο, «ευχαριστούμε πολύ για τη συνεργασία, τον επόμενο χρόνο δε θα ήθελα να συνεχιστεί». Μέχρις στιγμής αυτό δεν έχει συμβεί. Αλλά το γεγονός ότι μπορεί να συμβεί είναι καλό. Εννοώ να μην υπάρχει μονιμότητα που πάει λίγο σε «δημοσιοϋπαλληλίκι». Κι αυτά τα σχολεία θέλουν πολύ ψυχή να δώσεις, να είσαι σταυροφόρος και να τα δώσεις όλα.

Στα ιδρυτικά κείμενα των Σ.Δ.Ε., ένας από τους βασικούς στόχους που τίθεται είναι η συνεργασία με τους τοπικούς φορείς μιας περιοχής, τον επιχειρηματικό κόσμο κτλ. Στο Σ.Δ.Ε. Περιστερίου, έχει επιτευχθεί μια τέτοια συνεργασία με τους παραπάνω φορείς αλλά και με τους φορείς των εργαζομένων;

Τώρα πάτε σε ένα άλλο ευαίσθητο σημείο, η «αχίλλειος πτέρνα». Με τους τοπικούς φορείς, κυρίως με την Τ.Α., η συνεργασία μας είναι σε επίπεδο πχ. χάλασε μια βρύση ή ξεκρεμάστηκε ένας πίνακας.

Στις ερωτήσεις προς τους επικεφαλής των δημοτικών παρατάξεων και σε σχετική ερώτηση, μόνο ο προηγούμενος Δήμαρχος, ο κ. Δημητρακόπουλος γνώριζε την ύπαρξη του Σ.Δ.Ε.
Ναι, γιατί ο κ. Δημητρακόπουλος ήταν από αυτούς που υπέγραψε την ιδρυτική συμφωνία. Γιατί στόχος είναι τα Σ.Δ.Ε. να τα φτιάχνουν οι Δήμοι.
Από ότι λέτε όμως, ο Δήμος, ενώ προβλέπεται να συμμετέχει ισότιμα στη σύμπραξη για τα Σ.Δ.Ε., στην ουσία υπάρχει μόνο για να φτιάχνει βρύσες.
Κοιτάξτε. Οι Δήμοι στις ευρωπαϊκές χώρες έχουν εξουσίες και πολύ σοβαρό ρόλο να παίξουνε στην τοπική κοινωνία. Εδώ, οι Δήμοι εξαρτώνται από την Κεντρική Διοίκηση. Έχουν επί παραδείγματι, εδώ οι Δήμοι αυτοτελής πόρους; Δεν είναι όμως μόνο ζήτημα πόρων. Εδώ στην Ελλάδα δεν έχουμε κοινοτική συνείδηση. Ο άλλος, έξω στην Ευρώπη, το πρώτο πράγμα στο οποίο απευθύνεται για κάποιο πρόβλημα, είναι ο Δήμος. Εδώ, δε θα πας στο Δήμαρχο. Θα πας στο βουλευτή σου, στον υπουργό που γνωρίζεις, στον γραμματέα του τάδε κτλ.
Με τον Α.Σ.Δ.Α. έχετε κάποιου είδους συνεργασία;
Ούτε με τον Α.Σ.Δ.Α.. Αλλά για να το συνδέσω και με το προηγούμενο, ένας βασικός τρόπος που θα μπορούσε να συνδεθεί με το Δήμο, το βλέπω και στα σχολεία του εξωτερικού, είναι οι Δήμοι να εξασφαλίζουν θέσεις εργασίας. Να μην σου πω, να επιδοτούνται οι μαθητές αυτοί. Εμείς, όχι μόνο επιδότηση δεν δίνουμε, αλλά όταν πας στο Δήμαρχο και του λες «Δήμαρχε, υπάρχουν 5 άτομα, τα οποία είναι στα όρια του κοινωνικού αποκλεισμού και εκτιμώ ότι έχουν φοβερή ανάγκη για δουλειά, για να μη χαθούνε» σου απαντά και σου λέει: «Δε μπορώ να κάνω τίποτα. Έχω δεμένα τα χέρια από τον ΑΣΕΠ» κτλ.
Με τις Υπηρεσίες Εκπαίδευσης τι είδους συνεργασία έχετε;
Καμία απολύτως. Ούτε καν επικοινωνία.
Με τους συλλόγους εκπαιδευτικών; Εννοώ με τα Σωματεία των Δασκάλων και των Καθηγητών.
Ούτε και εδώ έχουμε κάποια ιδιαίτερη επικοινωνία. Τους καλούμε βέβαια στις δραστηριότητές μας. Κοιτάξτε, υπάρχει το εξής πρόβλημα, το οποίο δεν εστιάζεται ακριβώς με τους συλλόγους των εκπαιδευτικών, Εστιάζεται στο πρόβλημα διαθεσιμότητας και του χρόνου των συναδέλφων, όχι μόνο των συνδικαλιστών. Είναι πνιγμένοι στις υποχρεώσεις.
Εγώ σας ρωτάω για τους συλλόγους εκπαιδευτικών και πιο συγκεκριμένα εάν υπάρχει ενδιαφέρον για τη λειτουργία των Σ.Δ.Ε. και κάποιου είδους συνεργασία.
Δεν είναι ενημερωμένοι. Επειδή ξέρω πολύ καλά από αυτά, όπως ξέρετε ήμουν για χρόνια πρόεδρος στους καθηγητές, συμβαίνει το εξής: Κάνουμε μια ημερίδα και καλούμε τους καθηγητές όλων των σχολείων. Ξέρετε τι θα γίνει; Θα έρθουν μόνο 5. Γιατί, μήπως δεν έχουμε κάνει ημερίδες και για άλλα πολύ σοβαρά θέματα, όπως το ασφαλιστικό, και ήταν «τρεις και ο κούκος»; Δεν έρχονται οι συνάδελφοι. Δεν ξέρω. Είναι πρόβλημα που απορρέει από τον καταναλωτισμό, την εντατικοποίηση της ζωής και δε ξέρω τι άλλο; Δε «βγαίνουν από το καβούκι τους» οι συνάδελφοι τα τελευταία χρόνια.
Διάβασα ένα άρθρο του Προέδρου της Ένωσης Γονέων Περιστερίου και δεν ήταν ιδιαίτερα θετικός για τα Σ.Δ.Ε. Έχετε επικοινωνία με την Ένωση Γονέων Περιστερίου;
Όχι, γιατί οι εκπαιδευόμενοι είναι ενήλικες και δεν κηδεμονεύονται. Οι ίδιοι είναι υπεύθυνοι για τον εαυτό τους.
Ναι, αλλά το πρόβλημα του αναλφαβητισμού, της σχολικής διαρροής και γενικά της υποεκπαίδευσης αφορά καταρχήν τους γονείς που τα παιδιά τους φοιτούν στο σχολείο. Και θα έπρεπε να αφορά και το συνδικαλιστικό όργανο των γονέων, για το τι θα κάνουν τα παιδιά που δε τελειώνουν το Γυμνάσιο.
Έχω άποψη για αυτά που με ρωτάτε, αλλά δε θα ήθελα να την καταθέσω δημόσια.
Το σέβομαι αυτό. Θα ήθελα, τελειώνοντας τη συνέντευξή μας, να σας ρωτήσω για ποιο λόγο ασχολείστε με το Σ.Δ.Ε. και μάλιστα από τα θέση της Διευθύντριας του Σ.Δ.Ε. Περιστερίου. Ποιο είναι το κίνητρό σας;

Εγώ έχω 24 χρόνια υπηρεσίας. Τα δυο τελευταία είμαι εδώ, στο Σ.Δ.Ε. Περιστερίου. Τα προηγούμενα χρόνια ήμουν στο σχολείο και τα τελευταία 7 χρόνια ως διευθύντρια στο 12ο Γυμνάσιο Ιλίου. Αγωνίζομαι από τα φοιτητικά μου χρόνια να γίνει η δημόσια εκπαίδευση δημιουργική, όπως την ονειρεύομαι εγώ. Συνδεδεμένη με τη ζωή και να είναι τέτοια που να δίνει χαρά και στους μαθητές και στους καθηγητές. Να ξεκινάνε όλοι με χαρά να πάνε στο σχολείο. Επί τόσα χρόνια που είμαι στο σχολείο, αυτό το πλαίσιο δεν το έβρισκα. Θεωρώ ότι το σχολείο συνθλίβει και την προσωπικότητα των μαθητών. Ξεκινάνε με «οχτακόσιες ερωτήσεις» πριν πάνε στο σχολείο και μετά φθάνουν στο σημείο να μην ρωτάνε τίποτε, να μην ενδιαφέρονται και να «παπαγαλίζουν». Το σχολείο αυτό δεν έχει καμιά σχέση με τη γνώση και τη μάθηση γιατί ο τρόπος που τα μαθαίνουμε το κάνει αδιάφορο. Αισθανόμουν, λοιπόν, ότι είχα φθάσει στα όριά μου. Και ή θα έπρεπε να σηκωθώ να φύγω από το σχολείο, γιατί αισθανόμουν ότι «χρύσωνα το χάπι», παρόλο που πάντοτε είχα άλλη σχέση με τους γονείς, με τους μαθητές, με τους συναδέλφους. Ή θα έπρεπε να κάνω κάτι άλλο. Όταν λοιπόν άκουσα για το Σ.Δ.Ε., ότι δε κάνουν όλα τα μαθήματα, ότι υπάρχει μεγάλη δυνατότητα στο δάσκαλο να δημιουργήσει, ήθελα να πάρω μέρος. Είμαι άτομο που, παρόλο ότι είμαι μαθηματικός, μου αρέσει η λογοτεχνία, η έρευνα, μ' αρέσει να κάνω να δοκιμάζω καινούρια πράγματα. Δε μ' αρέσει η μονοτονία και η σταθερότητα. Αυτά τα αισθανόμουν και πριν στο σχολείο, έκανα κι εκεί κάποια πράγματα, κάποιες δραστηριότητες. Αλλά όλα αυτά εκτός ωραρίου διδασκαλίας, που σήμαινε μετά τις 2 μ.μ., σε βάρος του ελάχιστου χρόνου των παιδιών που με την κόπωση από τις 7 το πρωί, γίνονταν κουραστικές οι όποιες δραστηριότητες. Ήρθα εδώ να πάρω μια γεύση, να δω πώς είναι, να «ξελαμπικάρω» που λένε, να ανανεωθώ. Να σας πω και κάτι άλλο; Θεωρώ ότι η απομάκρυνση από το σχολείο πρέπει να είναι επιβεβλημένη και υποχρεωτική, τουλάχιστον κάθε πενταετία. Να βγαίνει ο καθηγητής από το «μαγκανοπήγαδο» και να μπορεί να αναστοχάζεται λίγο. Όταν ήρθα εδώ, με έκανε να «κολλήσω λίγο».

Από την θητεία σας ως διευθύντριας στο Σ.Δ.Ε. Περιστερίου, τι συμπέρασμα βγάζετε; Πρέπει να συνεχιστούν και να γενικευτούν τα Σ.Δ.Ε.;

Εγώ λέω μια φράση που δεν είναι δικιά μου, γιατί το πιστεύω και για αυτό αγωνίζομαι. Τα Σ.Δ.Ε. πρέπει να αποτελέσουν μια αληθινή δεύτερη ευκαιρία για ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα. Θα πρέπει να μπολιαστούν με το Γυμνάσιο. Να πάρουν τα όποια θετικά στοιχεία από αυτά αλλά και από το Λύκειο. Θα πρέπει τα Σ.Δ.Ε. να δίνουν δεξιότητες και γνώσεις, να εφοδιάζουν με γνώσεις αυτούς που τις στερήθηκαν στο σχολείο. Αλλά και το σχολείο να αλλάξει ρόλο. Να μην είναι προθάλαμος για τα Α.Ε.Ι. και να μη δημιουργούν ανθρώπους με ελλιπείς γνώσεις και μόρφωση.

Πάντως και σε σχέση με αυτό που διαπίστωσα με τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς, υπάρχει ένας ενθουσιασμός ανάμεσά σας. Φαίνεται να σας αρέσει πολύ αυτό που κάνετε.

Είμαστε όλοι εδώ ταγμένοι. Κανένας δεν μπορεί να επιβιώσει, εάν δεν έχει ψυχικές δυνάμεις. Ενώ το ωράριο των καθηγητών μας είναι σαν τα πειραματικά, μειωμένο κατά πέντε ώρες, ο πραγματικός χρόνος απασχόλησης είναι διπλάσιος από τα πραγματικά σχολεία. Αν οι συνάδελφοι εδώ έρχονταν για να κάνουν συμβατικά τη δουλειά τους, δε θα άντεχαν. Να, βλέπετε, είναι 10 η ώρα και υποτίθεται ότι θα έπρεπε να έχουν σχολάσει από 9 παρά 20. Είναι όμως εδώ και μπορεί να κάτσουν μέχρι τις 12 τα μεσάνυχτα. Όχι ακριβώς με το να κάνουν μάθημα. Αλλά να κουβεντιάζουν μεταξύ τους, να ανταλλάσσουν τις καθημερινές τους εμπειρίες αλλά και γενικότερα. Ξέρετε, είναι μεγάλη η πρόκληση και η ευθύνη να επαναντάσσεις, έστω και μορφωτικά, ανθρώπους που βρίσκονται στο εκπαιδευτικό περιθώριο για χρόνια και είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι.

Κυρία Τζουμάκα θα ήθελα να σας ευχαριστήσω που με δεχτήκατε και για το χρόνο που μου διαθέσετε, σε μια τόσο πιεστική περίοδο για εσάς και το Σ.Δ.Ε.

Και εγώ σας ευχαριστώ και περιμένω τα συμπεράσματά σας.

7. **ΚΑΡΚΟΥΛΙΑ** Νικολέτα. Διευθύντρια του 2ου Δημοτικού Σχολείου Περιστερίου και Προέδρου της εξεταστικής επιτροπής για τη χορήγηση Πιστοποιητικού Απολυτηρίου Δημοτικού σε Ενήλικες, Απρίλιος 2003.

Θα ήθελα κ. Καρκούλια να μας πληροφορήσετε σχετικά με την δυνατότητα απόκτησης απολυτήριου Δημοτικού Σχολείου από ενήλικες. Νομίζω ότι παλαιότερα η χορήγηση αυτών των τίτλων γινόταν μόνο από το Γραφείο Εκπαίδευσης του Δήμου Αιγάλεω. Αυτό κατά τη γνώμη σας έγινε για να αποκεντρωθεί κάπως το σύστημα;

Κι εγώ αυτό πιστεύω. Έγινε γιατί θα έπρεπε να εξυπηρετηθούν και να δοθεί η ευκαιρία σε έχουν γεωγραφικό στίγμα στο Περιστέρι, πιο κοντά, στο σπίτι τους και έτσι να μπορούν να απευθυνθούν κάπου και να τακτοποιήσουν την εκκρεμότητά τους με την απόκτηση του απολυτηρίου.

Με βάση την επεξεργασία των στοιχείων που μου δώσατε, από το 1996-96 μέχρι σήμερα, έχουν δώσει εξετάσεις 32 άτομα κι έχουν αποκτήσει το Απολυτήριο οι 31. Επίσης και με βάση τη συμμετοχή, οι γυναίκες είναι αυτές που αποτελούν την πλειοψηφία όσων παίρνουν μέρος. Εσείς έχετε γνωρίσει όλα αυτά τα άτομα. Πώς θα περιγράφατε το προφίλ τους;

Να απαντήσω ως προς το αυξημένο ποσοστό των γυναικών πρώτα. Θα το τοποθετούσα στο σημείο ότι δεν έδωσε το εκπαιδευτικό σύστημα και κυρίως η κοινωνική δομή της εποχής που πήγαιναν οι γυναίκες στο σχολείο, τις ίδιες ευκαιρίες με τους άνδρες. Είχε μια άλλη κοινωνική διάσταση η άποψη, η οικογένεια, οι γύρω από την οικογένεια, για το αν είναι υποχρεωτικό να πάει η γυναίκα στο σχολείο. Και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα ότι οι γυναίκες συχνά δεν πήγαιναν, γεγονός που εξηγεί αυτό που με ρωτήσατε σχετικά με το ποσοστό. Για το μικρό αριθμό που πήραν μέρος στις εξετάσεις: Αυτοί οι μόλις 32 ενήλικες που προσήλθαν, εγώ το αποδίδω, όχι στο ότι δεν υπάρχουν και άλλοι που δεν έχουν απολυτήριο, και πιθανόν αν συγκαταλέγονται στους αναλφάβητους, αλλά στο ότι δεν έχει γίνει ευρέως γνωστή αυτή η ευκαιρία που έχει δοθεί.

Τα άτομα αυτά, μέχρι τη στιγμή που αποκτήσανε το απολυτήριο, συγκαταλέγονταν στους αναλφάβητους. Εσείς βλέποντας αυτούς τους ανθρώπους, εξετάζοντας τα γραπτά τους και μιλώντας μαζί τους, πού τους κατατάσσετε;

Δεν ήταν καθόλου αναλφάβητοι. Οι περισσότεροι είχαν φοιτήσει μερικά χρόνια στο Δημοτικό, απλά έτυχαν οι συγκυρίες της εποχής τους. Είτε κοινωνικές, είτε οικογενειακές, είτε ευρύτερα. Δεν μπορώ να θυμηθώ τις χρονολογίες, αλλά ήταν τα προβλήματα που δεν είχαν επιτρέψει να πάρουν το απολυτήριο.

Ένα μεγάλο μέρος των ενηλίκων, συνεπώς, συγκαταλέγονται στους οργανικά αναλφάβητους, ενώ δε θα έπρεπε.

Κι εγώ το πιστεύω αυτό.

Άρα, τα στοιχεία για τον αναλφαβητισμό πρέπει να είναι ποιοτικά. Δηλαδή σημαίνει ότι αυτοί οι άνθρωποι που δεν είχαν απολυτήριο Δημοτικού, ήξεραν να διαβάζουν και να γράφουν. Αλλά θα ήθελα να μας πείτε μερικά περισσότερα στοιχεία για την προετοιμασία των εξετάσεων αλλά και για τις ίδιες τις εξετάσεις. Είχαν καθόλου στρες; Ήρθαν προετοιμασμένοι για τις εξετάσεις; Είχαν διαβάσει;

Μπορώ να πω ότι είχαν πάρα πολύ στρες από την ώρα που θα έκαναν την αίτηση στο Γραφείο Εκπαίδευσης. Από εκεί τους ενημέρωναν ότι πρέπει να έρθουν σε επαφή μαζί μου για να τους πουν την ύλη που έπρεπε να εξετασθούν. Και μόνο ακούγοντας αυτό το πράγμα, ότι δηλαδή θα έμπαιναν στη διαδικασία των εξετάσεων, είχαν πάρα πολύ στρες.

Ξυπνούσαν μάλλον οι αναμνήσεις τις παιδικής ηλικίας....

Βεβαίως. Μεταποιούνταν σε μαθητές. Είχαν μια ψυχολογία μαθητή και τη ψυχολογία του διαγωνισμού. Αλλά μετά από τη συζήτηση μαζί μας, όσους άκουγα από το τηλέφωνο, όταν έρχονταν εδώ, είχε μετριασθεί το στρες. Υπήρχαν όμως και αρκετοί που δεν το άφησαν το στρες μέχρι που το πήραν το απολυτήριο στο χέρι.

Η δικιά σας επαφή δηλαδή μετρίαζε το στρες, τους κερδίζατε σαν ανθρώπους και σας έδειχναν εμπιστοσύνη…

Δεν ήταν μόνο αυτό. Η εξέταση ήταν κάτι άγνωστο για αυτούς. Οι άνθρωποι αυτοί είχαν παραμείνει στην ψυχολογία του μαθητή. Πιθανόν πολλοί από αυτούς να είχαν σταματήσει το σχολείο και κατά συνέπεια το διάβασμα, για λόγους ψυχολογικούς, από την πίεση του εκπαιδευτικού συστήματος ή από την πίεση της οικογένειας, ή από πολλούς άλλους λόγους που τους είχαν αφήσει κατάλοιπα ψυχολογικά. Ειδικά το εκπαιδευτικό σύστημα!

Σας έχουν αναφέρει περιστατικά από τα παιδικά τους χρόνια; Γιατί αναγκάστηκαν να σταματήσουν το σχολείο κλπ.;

Τις περισσότερες φορές είχαμε την ευκαιρία να μιλήσουμε και για αυτά ώσπου να ετοιμαστούν τα τυπικά. Κουβεντιάζουμε με τους ενδιαφερομένους, τους αφήνουμε ελεύθερους ψυχικά, όχι μόνο εγώ αλλά όλοι οι συνάδελφοι της 3μελούς επιτροπής, οι οποίοι δημιουργούσαν ένα φοβερό και ευχάριστο κλίμα. Ξεκινούσαμε τη συζήτηση από το χωριό τους, από πού κατάγονται, βρίσκαμε τέλος πάντων κάποιο θέμα να τους πλησιάσουμε περισσότερο. Φαινόταν όμως και πάλι έντονο το στρες, στους περισσότερο τουλάχιστον και δύσκολα ανοίγονταν για τα μαθητικά τους χρόνια.

Σχετικά τώρα με τη διαδικασία επιλογής των θεμάτων, προφορικών και γραπτών. Νομίζω ότι εξετάζονται στα γνωστικά αντικείμενα της Γλώσσας, των Μαθηματικών, της Ιστορίας και στοιχεία προσανατολισμού στο χώρο και στο χρόνο. Τα θέματα και οι ερωτήσεις που τους θέτετε είναι δικά σας ή προέρχονται από κάποιο τυποποιημένο ερωτηματολόγιο;

Από κανέναν δεν μας έχει δοθεί τίποτα. Απλά, ενδεικτικά, μας έχουν δοθεί από το Γραφείο Εκπαίδευσης του Αιγάλεω, προηγούμενα θέματα, και με βάση αυτά έπρεπε να δουλέψω. Μετά φτιάξαμε με την εξεταστική επιτροπή, ένα τύπο προφορικών και γραπτών ερωτήσεων και επειδή δεν έρχονται πάντα οι ίδιοι για να πεις ότι μαρτυράει τα θέματα, ο ένας με τον άλλο, τροποποιούμε τα θέματα και τις ερωτήσεις, κυρίως τις προφορικές. Άλλωστε δεν είναι σκοπός μας να τους βασανίσουμε! Από την ώρα που οι ερωτήσεις αυτές, προφορικές και γραπτές, συμβόλιζαν αυτό που κύρια πρέπει να έχουν, την πρώτη ύλη μέσα τους ως προς τις γνώσεις που να ανταποκρίνονται στην κοινωνία. Δεν έχουμε λόγο και να αλλάξουμε.

Με βάση αυτά, ποιος είναι ο στόχος που τίθεται για τη Γλώσσα;

Οι στόχοι είναι οι ίδιοι όπως και στην κανονικά φοίτηση των παιδιών. Να διαπιστώσουμε μιαν αναγνωστική ικανότητα, μια άνεση στο λόγο, να διαπιστώσουμε έναν συνειρμό στη γλώσσα. Να μας πει κάτι, πώς το κατάλαβε, το συνειρμό της σκέψης. Γιατί μπορεί κάποιος να διαβάζει και να μην μπορεί να αποδώσει και να έχει μια επικοινωνία με το διπλανό του. Κι αυτό μας δείχνει τη συγκρότηση την πνευματική του ενήλικα.

Στα μαθηματικά οι στόχοι είναι η γνώση των 4ρων βασικών πράξεων; Δηλαδή θα λέγαμε γνώσεις που αποκτώνται και αντιπροσωπεύουν φοίτηση μέχρι την Τετάρτη Δημοτικού σήμερα; Ή βάζατε και σύνθετα προβλήματα;

Υπήρχαν περιθώρια να συζητήσουμε, από ότι είδαμε εκ των υστέρων και περισσότερο και πιο δύσκολα αλλά δε θέλαμε να μπούμε σε αυτή τη διαδικασία, η οποία θα φαινόταν σαν τιμωρία. Όταν βλέπουμε ειδικά τον ενήλικα να παρακαλάει και να λέει «θα προφτάσουμε; Θα μου δώσει ξανά άδεια ο εργοδότης μου να έρθω τη συγκεκριμένη ημέρα στις εξετάσεις;», τότε τι άλλο μπορούμε να κάνουμε; Γιατί πολλοί έρχονταν κατευθείαν από την εργασία τους εδώ. Έπρεπε να βλέπατε και την πίεση που είχε το ίδιο το άτομο από την εργασία του, το περιβάλλον του, τις υποχρεώσεις του. Βάζαμε προβλήματα και πράξεις των τεσσάρων αριθμητικών πράξεων.

Τα «αφεντικά» στη δουλειά τους, τι σας έλεγαν, τους ενθάρρυναν να προσέλθουν στις εξετάσεις;

Είχαν τις επιφυλάξεις του. Πώς θα ανταποκριθεί στην ώρα του ο αναλφάβητος εργαζόμενος. Μάλιστα στην αρχή καταλάβαμε το πρόβλημα που αντιμετώπιζαν και μετατοπίσαμε τις εξετάσεις από την πρωινή ώρα το απόγευμα.

Δυο ώρες εξετάσεις. Ήταν προφανώς ανακουφισμένοι με το τέλος τους. Το απολυτήριο το δίνατε αυθημερόν;

Επειδή βλέπαμε προβλήματα και δεν μπορούσαν να πάρουν άδεια ξανά, επειδή δε μπορούσε να αφήσει την οικογένειά του, υπήρξε μάλιστα πατέρας που φύλαγε τα παιδιά για να πάει να δουλέψει μετά τις 4, φροντίσαμε, αφού δεν είχαμε πρόβλημα, να το δίνουμε (το απολυτήριο) την ίδια μέρα. Περίμεναν να θεωρηθεί και υπογραφεί από εμένα, μετά βέβαια από τη θετική αξιολόγηση της επιτροπής. Τα θεωρούσα εγώ, και πήγαιναν μετά στο Γραφείο, μάλλον την επόμενη μέρα για εκ νέου θεώρηση .

Πώς να αισθάνονταν άραγε αυτοί που έπαιρναν το πιστοποιητικό;

Θα έλεγα ότι στη συντριπτική τους πλειοψηφία, ένιωθαν μια λύτρωση. Ελάχιστα ήταν αυτοί που το ζητούσαν σαν τυπικό χαρτί, αλλά κι αυτοί υπονοούσαν ότι έπρεπε να το πάρουν. Ενώ οι περισσότεροι το έβλεπαν σαν λύτρωση, γιατί έβλεπαν ότι χωρίς αυτό, κάποια στιγμή θα τους έδιωχναν από τη δουλειά τους. Θυμούμαι τον πρώτο καιρό που ήταν σε κάποιο ξενοδοχείο υπάλληλοι και πρέπει να υπάρχει ένας νόμος που τους υποχρεώνει να έχουν το απολυτήριο του Δημοτικού. Αυτοί οι άνθρωποι ήξεραν, ότι αν δεν πάρουν το απολυτήριο του Δημοτικού από εδώ θα τους διώξουν από τη δουλειά.

Πρωτίστως έρχονταν δηλαδή για επαγγελματικούς λόγους;

Ναι, κανένας δεν έρχονταν κατά τη γνώμη μας, ίσως μόνο ένας-δυο, απλά για τυπικούς λόγους, δηλαδή να το πάρει και να το κορνιζάρει. Οι περισσότεροι ήρθαν για το βιοποριστικό τους πρόβλημα, να το κατοχυρώσουνε.

Και μόνο το γεγονός ότι πλέον συγκαταλέγονται στους αλφαβητισμένους....

Είναι για αυτούς κοινωνική αναγνώριση.

Πάντως δεν πρέπει να άλλαξε το προηγούμενο εκπαιδευτικό τους προφίλ από τη συμμετοχή τους σε αυτές τις εξετάσεις; Δεν έμαθαν επιπλέον πράγματα..

Αυτό που έχω να πω και σε σχέση με τα προηγούμενα είναι ότι μια ταραχή ένιωθαν μόνο, πώς θα ανακουφιστούν στις απαιτήσεις της εξεταστικής επιτροπής. Από εκεί δε ξέρω, αν συμβάλλαμε εμείς, σε μια έξαψη μέσα τους, στη θέλησή τους να μάθουν περισσότερο. Δηλαδή να κάμψουμε τις ενοχές τους και να πουν: « Μήπως πρέπει έστω και τώρα να συμπληρώσω τις γνώσεις μου;». Εγώ θέλω να πιστεύω ότι το κάναμε αυτό.

Κατά τη γνώμη σας κ. Καρκούλια, σήμερα λείπουν από την τοπική κοινωνία τα ευαίσθητα άτομα, αυτά που ξέρουν «γράμματα», που θα βάλουν ένα λιθαράκι και να πουν ότι «να, κάναμε κάτι»;

Εγώ πιστεύω ότι πήραν τους ερεθισμούς αυτοί. Πέρα από το ότι έλυσαν το πρόβλημά τους, γιατί ήθελαν το πτυχίο.

Γνωρίσατε τα άτομα αυτά σε μια δύσκολη στιγμή της ζωής τους. Θα ήθελα να μας πείτε λίγα περισσότερα πράγματα γι αυτούς. Για τη σκέψη τους και το τι αποκομίσατε εσείς;

Όλοι τους είχανε άποψη.

Επιμένω γιατί από παλιά είχε ριζωθεί βαθιά η άποψη ότι οι «αγράμματοι» είναι κάτι σαν τους «πνευματικά καθυστερημένους»

Ήταν άνθρωποι με άποψη, με προσωπικότητα και πολύ σωστά τοποθετημένοι μέσα στην κοινωνία και στα εργασιακά, στα πάντα. Προκειμένου να τους φέρουμε σε ωραίο ψυχολογικό κλίμα, εφευρίσκαμε διάφορες αφορμές και τους ρωτάγαμε για διάφορα πράγματα. Ένας ναυτικός για παράδειγμα τον ρωτούσαμε για τις γνώσεις του. Παρότι τις εμπειρίες του, τη ζωή του, το εργοστασιακό περιβάλλον του, για το πώς είναι η ξενιτιά. Ήταν άνθρωπος τοποθετημένος, παρότι αυτός θεωρούνταν «αναλφάβητος».

Οι απόψεις τους για την κοινωνία, την πολιτική, την πατρίδα και την οικογένεια; Ήταν θρησκευόμενοι;

Ήταν σαφώς πολιτικοποιημένα άτομα. Όχι κομματικοποιημένα. Είχαν άποψη για όλα όσα προέκυπταν από τη σύντομη συζήτησή μας. Ήταν άνθρωποι πιστοί στις εδώ αξίες, αυτές που εγώ αναγνωρίζω, ως δασκάλα τόσα χρόνια αλλά και σαν άτομο. Και για την πατρίδα και για την οικογένεια και για τη θρησκεία τους, όχι σε υπερβολή. Τοποθετημένοι πάρα πολύ σωστά. Εμείς βέβαια δεν προχωρούσαμε και σε περισσότερα.

Έχετε εμπειρία τόσων χρόνων. Αν τους βλέπατε τους ανθρώπους αυτούς πριν, σε μια κοινωνική συγκέντρωση, από την όλη τους παρουσία, θα καταλαβαίνατε ότι είναι αναλφάβητοι;

Η συντριπτική πλειοψηφία θα σας έδινε την εντύπωση ανθρώπων που κινούνται μέσα σε άλλους με τον ίδιο τρόπο που οι υπόλοιποι έχουν πτυχία ή είναι γραμματισμένοι. Και σε όποιο πεδίο κι αν βρισκόταν, συζητήσεων κτλ. δε θα ξεχώριζαν και δε θα γίνονταν γνωστή η αδυναμία τους αυτή σε μια ομήγυρη, είτε ήταν αυτή σε ένα τοπικό συμβούλιο, είτε σε ένα σύλλογο γονέων ή ίσως περισσότερο σε ομιλία ενός ψυχολόγου. Θα άκουγαν, άσχετα από το αν τοποθετούνταν με μια ερώτηση που να την εκφράσουν με έναν όχι τόσο επιστημονικό τρόπο, αλλά με έναν απλοϊκό τρόπο. Θα καταλαβαίνατε ίσως ότι είναι αναλφάβητοι μόνο αν βλέπατε τα γραπτά τους.

Να επανέλθουμε όμως για το Κέντρο Πιστοποίησης. Πώς πληροφορήθηκαν οι άνθρωποι αυτοί τη δυνατότητα απόκτησης Πιστοποιητικού Σπουδών; Από την εργασία τους; Από το οικογενειακό περιβάλλον τους;

Το μάθανε βεβαίως μέσα από τις σχολικές μονάδες, από τους διευθυντές οι οποίοι συγκράτησαν αυτήν την δυνατότητα. Γιατί υπάρχουν και πολλοί διευθυντές που δε συγκράτησαν αυτήν την πληροφορία, ότι δηλαδή έχει δημιουργηθεί το τμήμα αυτό των ενηλίκων για την απόκτηση Τίτλου Σπουδών. Μια άλλη παράμετρος που έχω εντοπίσει είναι η εξής: Αρχίζουν αν μαθαίνουν για τη δυνατότητα απόκτησης απολυτηρίου δημοτικού από εκεί που ξεκινούν και ζητάνε το Απολυτήριο Δημοτικού για να τους το καταθέσουν, από τη δουλειά τους. Συνήθως κι επειδή στους ίδιους χώρους που εργάζονται υπάρχουν κι άλλοι αναλφάβητοι, υπάρχουν άνθρωποι μέσα στον περίγυρο της δουλειάς τους ή και διευθυντικά στελέχη, που τους κατεύθυναν να απευθυνθούν στο σχολείο της γειτονιάς τους που τελείωσαν ή στο Γραφείο Εκπαίδευσης της Διεύθυνσης. Και από εκεί πήραν την πληροφορία και ήρθαν.

Πώς κρίνεται τη συνεργασία με τους διευθυντές των σχολείων;

Δεν είναι 100% αυτή που θα έπρεπε. Και από υπηρεσιακής πλευράς δεν είναι.

Τι θα έπρεπε να γίνει; Θα προτιμούσατε να καλέσει ο Διευθυντής το Σύλλογο Γονέων, να στείλει σε κάθε μαθητή μια ανακοίνωση και να την πληροφορηθούν όλοι οι γονείς αυτή τη δυνατότητα;

Εγώ θεωρώ πάρα πολύ βασικό αυτό που μου είπατε. Θα πρέπει οπωσδήποτε να βρεθούν εκείνοι οι πολλαπλασιαστές για την πληροφόρηση αυτή. Από τους γονείς, από τα παιδιά, εγώ θα έλεγα και από την εκκλησία κιόλας. Και από τα ΚΑΠΗ ακόμα. Το ζήτημα όμως δεν είναι μόνο να ενημερώσεις τους ενηλίκους, που δεν έχουν απολυτήριο δημοτικού να προσέλθουν στις εξετάσεις, αλλά να πάρεις όλα εκείνα τα μέτρα, ως οργανωμένη κοινωνία, για τον ουσιαστικό τους αναλφαβητισμό μέσα από τη λειτουργία ειδικών κέντρων επιμόρφωσης ή όπως αλλιώς αυτά ονομαστούν.

Εσείς θα θέλατε αυτήν την εμπειρία που έχετε αποκομίσει τόσα χρόνια, να την κάνετε γνωστή, ενδεχομένως σε μια ημερίδα, σε ένα συνέδριο; Έτσι ώστε μετά από την ανταλλαγή των εμπειριών των διαφόρων Κέντρων από το Αιγάλεω, τον Κορυδαλλό και αλλού, να βγουν κάποια συμπεράσματα και να υιοθετηθούν ως βασικοί άξονες μιας κεντρικής κρατικής πολιτικής για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού;

Εγώ θα το ήθελα πολύ και θα διέθετα τις υπηρεσίες μου.

Είναι κάτι που το βλέπετε και ως προσφορά;

Βεβαίως είναι και προσφορά, μέχρι να πούμε ότι δεν υπάρχει κανένας αναλφάβητος στην Ελλάδα. Όχι για να μοιράζουμε απολυτήρια, γιατί όσοι έχουν έρθει εδώ, βεβαίως, ο σκοπός τους ήταν αυτός, αλλά ουσιαστικά φαίνονταν οι άνθρωποι δεν ήταν αναλφάβητοι, τουλάχιστον με τα κριτήρια που μου εξηγήσατε πριν να αρχίσουμε τη συνέντευξη. Κι εγώ πιστεύω ότι προκάλεσα ερεθισμούς και ευχαρίστως και το επαναλαμβάνω αυτό, θα έδινα τις υπηρεσίες μου προς αυτό το σκοπό.

Πιστεύετε ότι θα μπορούσε να είναι στις δικές σας αρμοδιότητες, μια Νυχτερινή Σχολή Ενηλίκων έτσι ώστε να δίνεται η δυνατότητα σε κάποιους να αποκτήσουν τις βασικές αυτές

δεξιότητες της ανάγνωσης, της γραφής και της εκτέλεσης των τεσσάρων αριθμητικών πράξεων και έπειτα να προσέρχονται στις εξετάσεις;
Θα συμφωνούσα απόλυτα με μια τέτοια ιδέα.
Ποιος κατά τη γνώμη σας θα έπρεπε να αναλάβει τη οργάνωση αυτή; Ο Δήμος ή τα Γραφεία Εκπαίδευσης; Ακόμη και τα σχολεία τα ίδια;
Το καλύτερο θα ήταν όσοι Φορείς περισσότεροι. Και να προσφέρει ο καθένας ότι μπορεί. Το διδακτικό δε το συζητώ. Θα πρέπει να το διευθετήσει η Υπηρεσία μας και να ζητήσει τη βοήθεια των άλλων Φορέων. Να μην τους απορρίψει.
Γιατί, όμως, πιστεύετε ότι αυτό δε γίνεται θέμα έντονου προβληματισμού από τη μεριά των φορέων και ειδικότερα από τις ηγεσίες αυτών των φορέων, που ας σημειώσουμε ότι είναι στο σύνολό τους σπουδαγμένοι;
-Πιστεύω ότι γιατί είναι άνθρωποι (σσ. οι αναλφάβητοι) μεγάλης ηλικίας. Ίσως για αυτό.
Εντάξει. Ο μέσος όρος όσων πήραν μέρος στις εξετάσεις είναι 40 με 44 χρόνων. Δεν είναι και σε μεγάλη ηλικία. Είναι σε μια μέση παραγωγική ηλικία που έχουν μπροστά τους μια διαδρομή. Τέτοιους ανθρώπους πώς θα μπορούσαμε να τους βρούμε μέσα στην κοινωνία του Περιστεριού και να τους πείσουμε, όχι απλά να πάρουν το απολυτήριο δημοτικού, αλλά να βελτιώσουν γενικά τα εκπαιδευτικά τους προσόντα; Και γιατί δε γίνεται; Είναι θέμα ασυνεννοησίας των φορέων;
Αυτό, το πώς μπορούμε, είναι με μια οργάνωση από το Γραφείο και με τους άλλους φορείς. Ως προς την περίπτωση την άλλη δε θα ήμουνα αρνητική. Κι ο Δήμος είναι ένας φορέας πάρα πολύ κατάλληλος για να διαδώσει την δυνατότητα που προσφέρεται αλλά και να γίνει αυτό το Νυχτερινό Σχολείο.
Έχετε επαφή με τη ΓΓΛΕ που σε λίγο θα μετονομαστεί μάλιστα σε ΓΓΕΕ; Σας έχει ζητήσει κάποιος τη δικιά σας εμπειρία;
Όχι, δεν μου έχει ζητήσει κανείς και τίποτα. Εγώ απλά υπηρέτησα κάποιο στόχο που έβαλε η Υπηρεσία και ζήτησε τη συνδρομή μου, την οποία έδωσα με πολύ συμπάθεια και ενδιαφέρον.
Να ρωτήσω κάτι άλλο. Σας γεμίζει αυτή η δραστηριότητα; Εννοώ από την υπεύθυνη θέση της Διευθύντριας του Κέντρου Πιστοποίησης…
Πάρα πολύ. Νιώθω πραγματικά πάρα πολύ ευτυχής όταν δίνω Απολυτήριο Αποδεικτικό Σπουδών και σου λένε «Καλές δουλειές, να προχωρήσετε». Να βλέπατε με πόση συγκίνηση με κοιτάνε…Και δεν σαν κρύβω ότι πάρα πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους σκύψανε να μου φιλήσουνε το χέρι. Δεν το έκαναν επειδή πίστεψαν ότι το πήραν με χάρη το απολυτήριο αλλά επειδή τους είχε μείνει από παλιά αυτός ο σεβασμός που μας είχε μπει μέσα μας, προς τους δασκάλους. Είδα επίσης και την ψυχολογική αναταραχή που υπέστησαν εκείνη την ώρα. Έβγαλαν τον εαυτό τους, τη μαθητική ηλικία που δεν έζησαν και με έβλεπαν ως το δάσκαλο που δεν είχαν τότε και έπρεπε να δείξουν τον εαυτό τους. Τώρα, για το αν χρειαστεί να συνεχιστεί το έργο αυτό, θα έλεγα ότι όχι μόνο πρέπει να συνεχιστεί αλλά και να βελτιωθεί και να φτιαχτεί με σύστημα περισσότερο. Να στελεχωθεί και λειτουργήσει διαφορετικά. Να υπάρχει κάτι μέσα στο Δημοτικό Σχολείο, στο ωράριο των δασκάλων. Να βρεθούν άνθρωποι που να καταθέσουν τη διάθεσή τους για εργασία και προσφορά, όπως πιστεύω ότι κάνω εγώ. Υπάρχουν άνθρωποι φιλότιμοι που θα το κάνουν αυτό και αμισθί, όπως το κάνουμε εμείς.
Δηλαδή εννοείτε ότι δεν αποζημιώνεστε για αυτό;
Δεν υπάρχει καμιά αποζημίωση και δε βρήκα δυσκολία στους συναδέλφους να τους πείσω να συμμετάσχουν στη εξεταστική επιτροπή αλλά και για άλλες δραστηριότητες. Δεν εκφράσανε αδυναμία επειδή δεν πληρώνονται και ούτε είδα αδυναμία να τους πείσω. Κι όχι μόνο αυτό αλλά όταν τυχαίνει η μέρα των εξετάσεων και ήταν διάλειμμα, έβλεπα και τους άλλους συναδέλφους που έρχονταν να παρακολουθήσουν την επιτροπή, πώς γίνεται η διαδικασία κτλ.
Έχει έρθει ποτέ κάποιος από τους επισήμους; Ο Δήμαρχος για παράδειγμα, ή ο Προϊστάμενος ή ο Σχολικός Σύμβουλος..

Όχι. Ευχαριστίες μου έχει αποδώσει προφορικά το Γραφείο και ο προϊστάμενος. Ο Δήμος δεν ξέρω αν το γνωρίζει κιόλας. Μάλλον όχι, δεν το γνωρίζει. Αν το γνώριζε, πιθανόν να με ευχαριστούσε γιατί ξέρουν και την άλλη δουλειά μου σα διευθύντρια στο 2ο Δημοτικό Σχολείο. Με γνωρίζει και προσωπικά ο Δήμαρχος και άλλοι παράγοντες, γιατί έχω προσφέρει εγώ εδώ πέρα.

Πρέπει κατά τη γνώμη σας να φτιαχτεί σε τοπικό επίπεδο ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης και αλφαβητισμού ενηλίκων; Όχι μόνο για τον αναλφαβητισμό αλλά και το γενικότερο αλφαβητισμό…

Επειδή όλα αυτά τα χρόνια που διεκπεραιώνω αυτή τη διαδικασία, έχω διαπιστώσει ότι πέραν από το τυπικό και σε μένα και στους ενδιαφερομένους, βλέπω ότι οι άνθρωποι έχουν την ανάγκη για κάτι περισσότερο, να μπορούν τις ελεύθερες ώρες να κάνουν κάτι παραπάνω, κάτι διαφορετικό και να αρχίσουν να «απορροφάνε» γνώση.

Κι έτσι να αποφεύγουν και τις «σαπουνόπερες» της τηλεόρασης και τα «Big Brother»;

Αυτό δεν το συζητάω. Είναι άνθρωποι εργαζόμενοι και βλέποντας την προσωπικότητά τους αυτές τις δυο ώρες, διαπίστωσα με την εμπειρία μου, δεν είναι άνθρωποι τόσο φθηνοί. Είναι άνθρωποι που παλεύουνε για τις αξίες, για την οικογένειά τους. Και θα έλεγα ότι θα είναι πάρα πολύ σπουδαίο να ξεκινήσει και καταθέτω και πάλι τη διάθεσή μου. Όχι μόνο για τις εξετάσεις για τα το απολυτήρια. Αλλά να φτιαχτεί ένα σχολείο, πέρα από το δημοτικό που να έρχονται και να συμπληρώνουν ότι τους λείπει. Να διώξουν τις ενοχές που έχουν μέσα τους επειδή κάποτε σταμάτησαν το σχολείο. Αλλά ήτανε όλοι τους πάρα πολύ ωραίοι άνθρωποι. Και επαναλαμβάνω διατηρούσαν μέσα τους τη ψυχολογία του μαθητή. Στο σημείο αυτό έχει σημασία νομίζω να σημειώσω ότι έχει αξία να ψάξουμε λίγο περισσότερο την ψυχολογία τους, γιατί για παράδειγμα σταμάτησαν το σχολείο. Να τους ξαναενισχύσουμε τη διάθεσή τους για μάθηση. Αντί να πάνε στο καφενείο ή να κάτσουν μπροστά στις τηλεοράσεις να πούνε:»Εγώ θα πάω στο σχολείο να ακούσω αυτό το θέμα». Κι αυτό πιστέψτε με θα είναι κάτι πάρα πολύ σπουδαίο.

Με βάση τα στοιχεία που μου δώσατε, υπάρχουν και μερικού αλλοδαποί που έχουν έρθει για να πάρουν το Πιστοποιητικό Σπουδών.

Η κυρία από το Πακιστάν δεν αρκέστηκε μόνο στο να μάθει να μιλάει. Η κοπέλα αυτή πήρε βιβλία και διάβαζε για πάρα πολλά χρόνια από ό,τι μου είπε. Έμαθε πάρα πολύ καλά τη γλώσσα, τόσο στον προφορικό, όσο και στον γραπτό λόγο για να μπορέσει να ανταποκριθεί στις αυξημένες ανάγκες. Να έχει επικοινωνία με τον κοινωνικό περίγυρο, στο να βρει μια δουλειά κτλ. Και αφού έφτασε σε αυτό το σημείο ωριμότητας της ελληνικής γλώσσας, σκόνταψε στο πώς θα το πιστοποιήσει. Και μάλιστα, μετά την επιτυχία της ζήτησε και άλλες γραμματικές για να μάθει περισσότερα. Και με βλέπει και στο δρόμο και με χαιρετάει. Νιώθει ευγνωμοσύνη.

Η κυρία από τον Λίβανο;

Νομίζω ότι παντρεύτηκε με Έλληνα κι αυτό ήταν το κίνητρό της.

Αλήθεια, ποιο είναι το δικό σας κίνητρο; Πώς προέκυψε να αναλάβετε την αρμοδιότητα αυτή, δηλαδή της χορήγησης των Πιστοποιητικών Δημοτικού και μάλιστα άμισθα;;

Μπορώ να πω, ότι η διάθεσή μου για να αναλάβω αυτό που μου πρότεινε ό Προϊστάμενος, έγινε με μεγάλη χαρά. Επειδή ειλικρινά αισθάνομαι πολύ ωραία που κουβεντιάζω μαζί σας για αυτό το θέμα, μπορώ να σας εκμυστηρευτώ και από πού αντλείται η διάθεση αυτή. Δεν σας το κρύβω, ότι είμαστε εφτά αδέρφια που έχουμε σπουδάσει και τα εφτά. Είχαμε μια μάνα βράχο, αλλά αναλφάβητη. Επειδή όμως η μάνα μας έμενε συχνά μόνη της, θέλαμε να της στείλουμε χρήματα. Βλέπαμε ότι δεν μπορούσε να υπογράψει την επιταγή όταν την έφερνε ο ταχυδρόμος. Αυτή η δυσκολία, που ειδικά για μένα που είχα σπουδάσει δασκάλα, έπρεπε να λυθεί. Γιατί πρέπει να σας πω ότι ένιωθα μια συντριβή μέσα μου για αυτό το πράγμα. Ίσως κι αυτό να εξηγεί το γεγονός ότι πήρα πολύ σοβαρά τη δουλειά μου, της δασκάλας, και ήθελα με πάθος να μάθω τα παιδιά του κόσμου γράμματα. Και είμαι περήφανη για αυτά που έχω προσφέρει. Και ήταν αυτή η πορεία, η ψυχολογική εξάρτηση που είχα με την περίπτωση της μητέρας μου. Και να σας πω τι έκανα όταν συνειδητοποίησα τον αναλφαβητισμό της μάνας μου, ένα όμορφο. Δεν επιχείρησα να της μάθω

γράμματα. Είχε τόσες πολλές ασχολίες. Αλλά μόλις πέθανε ο πατέρας μου, το 1984 και την πήραμε πλέον μαζί μας, καταλάβαμε ότι χρειάζονταν το τηλέφωνο, ιδίως για περίπτωση ανάγκης. Μέχρι τότε πήγαινε στα γειτονόπουλα γιατί δεν ήξερε τους αριθμούς. Επήρα ένα χαρτάκι κι έβαλα τους αριθμούς στο καντράν του τηλεφώνου. Δίπλα έβαλα τις φωτογραφίες των παιδιών και παραδίπλα και με αντίστοιχα χρώματα αντιστοίχιζα τα κατάλληλα νούμερα με χρώματα. Κι επειδή καταλάβαινα ότι ήταν ψυχοφθόρο να τις μάθω γράμματα, επέμενα. Τελικά έμαθε μόνο το τηλέφωνο της θείας μου. Κι αισθανόμουν ωραία μέσα μου. Θέλω να πω με όλα αυτά, ότι όλες αυτές τις εμπειρίες τα μετέφραζα σε χαρά και ενέργεια για αυτούς τους ανθρώπους. Αλλά μπορώ να πω και κάτι ακόμη;

Βεβαίως.

Έχω γνωρίσει αρκετούς συναδέλφους που έχουν αναλφάβητους γονείς. Αλλά ξέρετε τι έχω καταλάβει τόσα χρόνια. Ότι όλοι αυτοί είχαν κάτι πολύ μεγάλο. Είχαν περηφάνια, είχαν κοινωνική μόρφωση και δε νομίζω ότι πρόσφεραν στα παιδιά τους μόνο οι γονείς που είχαν πτυχία, που ήταν γραμματιζούμενοι, αλλά και άνθρωποι σαν τη μητέρα μου πρόσφεραν. Και μάλιστα νομίζω ότι ίσως πρόσφεραν και περισσότερα.

Σας ευχαριστώ για τα όσα ενδιαφέροντα και όμορφα μας είπατε

Κι εγώ θέλω να πω ότι τέτοιες πρωτοβουλίες πρέπει να βρουν συνέχεια. Ευχαριστώ κι εγώ και καλή επιτυχία.

Δ. ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

1. ΤΖΙΒΙΣΚΟΣ Γ., Πρόεδρος της Αναπτυξιακής Ανώνυμης Εταιρείας Περιστερίου (ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ.) Τετάρτη, 22 Απριλίου 2002, (συνέντευξη, Δεκέμβρης 2002)

Θα ήθελα κ. Τζιβίσκο, να ξεκινήσουμε κάπως διαφορετικά από ό,τι στις άλλες συνεντεύξεις. Θα ήθελα να μου δώσετε τα στίγμα της ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ. Διαβάζοντας το τοπικό τύπο βλέπω τελευταία υπάρχει μια διαφορετική αντίληψη του Σωματείου Βιοτεχνών για το χαρακτήρα της μικροβιοτεχνικής επιχείρησης;

Δεν υπάρχει διαφορετική αντίληψη παρά μόνο για τη λειτουργία της Έκθεσης. Συνεργαζόμαστε με το Σωματείο Βιοτεχνών και κάποιες παρεξηγήσεις που υπήρχανε λυθήκανε και διευθετήθηκε το θέμα. Αυτές σχετίζονταν με το πότε θα κάνουμε την Έκθεση, ποιο συγκεκριμένο μήνα κλπ. Και συμφώνησε ως προς αυτά και ο αντιπρόεδρός τους που συμμετέχει ύστερα από δική μου πρόταση στο Δ.Σ. της εταιρίας μας. Εμείς θέλουμε τη συνεργασία αυτή, αλλά εμείς δε μπαίνουμε πάνω από το Σωματείο Βιοτεχνών. Εμείς θέλουμε τη συνεργασία, αλλά απευθυνόμαστε γενικότερα, τόσο στον οργανωμένο κόσμο όσο και σε αυτόν που επιλέγει να μην είναι. Εμείς ζητάμε από το Σωματείο συνεργασία στα επιμέρους θέματα και από τον κάθε βιοτέχνη, και το επιδιώκουμε αυτό, να ζητάει και να απαιτεί τη συνεργασία αυτή. Κι αυτήν την συνεργασία και πληροφόρηση την κάνουμε μέσα από τα όργανα του ΚΥΒΕ. Παράλληλα έχουμε έργα τα οποία γίνανε, όπως της πληροφορικής μέσα από το πρόγραμμα URBAN και είναι στη διάθεσή τους. Όπως επίσης είναι το Μητρώο των Μελών του ΚΥΒΕ, το Μητρώο των Βιοτεχνών, το Επιχειρησιακό Σχέδιο, το Ηλεκτρονικό Σχέδιο. Λοιπόν, όλα αυτά θα προβληθούνε αυτά μέσα από τη λειτουργία του ΚΥΒΕ. Επιδιώκουμε επίσης μέσα στο ΚΥΒΕ να έχει εκπροσώπηση και ο ΕΟΜΜΕΧ, με τη λειτουργία ειδικού Γραφείου και μπορώ να σας πω ότι βρισκόμαστε στο στάδιο να επισημοποιήσουμε τη συνεργασία μαζί του. Αυτό θα έχει ευεργετικά αποτελέσματα για κάθε ενδιαφερόμενο βιοτέχνη γιατί δε θα τρέχει πια ο ενδιαφερόμενος στους Αμπελόκηπους, επάνω στον ΕΟΜΜΕΧ για να εξυπηρετηθεί. Θέλουμε επίσης να έρθουν και τα διάφορα Επιμελητήρια στο Περιστέρι, να μισθώσουν χώρους, ώστε να μην τρέχει ο κόσμος στα κεντρικά. Να γίνει εδώ δηλαδή ένα πραγματικό διοικητικό κέντρο ανάπτυξης. Ό,τι θέλει ο επαγγελματίας να λύνεται μέσα από αυτό το Κέντρο.

Μπορεί άραγε το Επιμελητήριο να ανοίξει υποκατάστημα στο Περιστέρι;

Ναι, κι αυτό είναι δικιά μου πρόταση, η οποία άλλαξε το μέχρι τώρα σχεδιασμό. Την πρόταση αυτή τον υιοθέτησε και το Δ.Σ. της ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ. και ο Δήμαρχος Περιστερίου και από ό,τι φαίνεται θα τον εγκρίνει και το Δημοτικό Συμβούλιο. Θα προσπαθήσουμε να δημιουργήσουμε μια συνολική εξυπηρέτηση αυτού του κρίσιμου τομέα για την ανάπτυξη της περιοχής.

Έχετε ακούσει προφανώς την άποψη ότι στη Δυτική Αττική, ο Δήμος Αιγάλεω είναι περισσότερο ένα Διοικητικό Κέντρο και το Περιστέρι γίνεται σιγά σιγά ένα αναπτυξιακό κέντρο. Ισχύει η παραπάνω άποψη;

Ναι, ακριβώς έτσι είναι όπως το τοποθετείτε. Εμείς, μέσα από το συνολικότερο σχεδιασμό μας δεν πάμε να αφαιρέσουμε αρμοδιότητες από τους άλλους. Δε στοχεύουμε να πάρουμε από τους άλλους την Νομαρχία της Δυτικής Αθήνας στο Αιγάλεω. Ξέρετε κάτι; Εμείς θέλουμε ένα Κέντρο Ανάπτυξης να γίνει, όχι κέντρο του Περιστερίου πια, αλλά της Δυτικής Αθήνας και γιατί όχι, με δυνατότητα να εξυπηρετηθεί ένα μεγάλο μέρος της βιοτεχνικής δραστηριότητας συνολικά στο λεκανοπέδιο της Αθήνας. Το Αιγάλεω πια δεν υπάρχει και λόγος να κάνει κάτι το ίδιο. Ως εκ τούτου το ΚΥΒΕ Περιστερίου έχει περιφερειακή εμβέλεια, μπορεί να εξυπηρετήσει όλη τη Δυτική Αθήνα και αυτή είναι η πρόθεσή μας. Όπως και το κάναμε με τους βιοτέχνες των Αγίων Αναργύρων. Το Αιγάλεω μπορεί να αναπτύξει κάτι άλλο. Πρώτα από όλα δεν είναι εύκολο να κάνεις αυτή την υποδομή που έχει γίνει. Το Περιστέρι είναι μπροστά πια, έχει Εκθεσιακό Κέντρο, έχει ΚΥΒΕ, έχει κάνει επένδυση πια σε αυτόν τον τομέα. Διέθεσε από τα καλύτερα κομμάτια της

γης που πήρε. Κι αυτό δεν έγινε τυχαία. Το Περιστέρι έχει εργατικό κόσμο, έχει μικροεπαγγελματίες, έχει βιοτέχνες κτλ. Είχε παλιά βιομηχανία, τώρα έχει λίγη που κι αυτή άλλαξε μορφή και μετεφέρθη αλλού. Πήρε λοιπόν 15 στρώματα γης στην είσοδο της πόλης, που θα μπορούσε να το είχε κάνει Εμπορικό Κέντρο και να έχει τεράστια κέρδη. Η αγορά έγινε μέσω του ΒΙΟΑΤΕΚ, της ΤΡΙΑΛΚΟ, το παλιό εργοστάσιο της ΑΡΙΣΤΟΝ και παρενέβη στον Οργανισμό Επιχειρήσεων, τότε του ΟΑΕΔ. Το πήρε με 274 εκατομμύρια και συνέχισε με το πάρκο που περιστοιχίζει τα γραφεία μας, με 500 εκατομμύρια, πάλι από τον ΟΑΕΔ. Σήμερα εκτιμώ ότι κανένας Δήμος στην Αττική δεν μπορεί να φτάσει την υποδομή του Δ. Περιστερίου γιατί δεν υπάρχουν χώροι για να μπορέσουν να φτιαχτούν αυτές οι υποδομές. Και αυτές οι υποδομές πρέπει, είναι ανάγκη να «ζεσταθούν» και να «αβγατίσουν» από τους ίδιους τους κλάδους.

Πιστεύετε ότι η βιοτεχνική μονάδα στο Περιστέρι, οι μικροβιοτέχνες, είναι συγκροτημένη σε οικογενειακή βάση;

Είναι μικτή. Γενικά όμως υπάρχουν και καλά οργανωμένες βιοτεχνίες στο Περιστέρι.

Αυτό από τι εξαρτάται; Από τον τομέα δραστηριοποίησης; Από την οικογενειακή παράδοση; Ενδεχομένως και από την εκπαίδευση των ατόμων αυτών;

Συνήθως η βιοτεχνία ξεκινά από την Οικοτεχνία. Κάποιος από την οικογένεια κάπου δούλευε και μετά αρχίζει και δική του δουλειά και έτσι αρχίζει να ασχολείται μαζί του και η γυναίκα του, η αδερφή του, το παιδί του. Μετά η επιχείρηση σιγά σιγά εξελίσσεται. Σήμερα η δυσκολία είναι ότι δεν είναι εύκολο να γίνει αυτό. Πολλές μικροεπιχειρήσεις άρχισαν από το παρελθόν και μετεξελίχθηκαν σε βιοτεχνίες, μερικές γίνανε και μεγάλες βιοτεχνικές επιχειρήσεις. Σήμερα αυτός ο τρόπος δημιουργίας έχει αλλάξει. Δηλαδή φτιάχνονται δυσκολότερα. Κι εκείνες οι επιχειρήσεις που ξεκινούν πρέπει να το κάνουν οργανωμένα. Δεν πουλάει πια το «μη οργανωμένη» γιατί σήμερα οι ανάγκες της σύγχρονης παραγωγής είναι μεγάλες και ποιοτικά διαφορετικές.

Αναμφισβήτητα και ως προς αυτό που λέτε μπαίνει και το ζήτημα του κόστους. Δεν αναφέρομαι μόνο στο κόστος δημιουργίας της επιχείρησης, αλλά και της στήριξής της στον ανταγωνισμό, γιατί περί αυτού πρόκειται. Όπως επίσης το πού θα μάθουν τα μυστικά της σύγχρονης οργάνωσης που λέτε…

Αυτά που παίζουν σημαντικό ρόλο είναι και το κόστος αλλά και η ποιότητα, το στυλ, η φινέτσα του εμπορεύματος. Τεχνολογία και τεχνογνωσία πάνε μαζί. Δηλαδή, η χρησιμοποίηση των σύγχρονων εργαλείων και η εμπειρία ταυτόχρονα με το πρόβλημα της ειδικότητας και της ειδίκευσης. Όλα αυτά πάνε μαζί. Κι εμείς μπορούμε να βοηθήσουμε και βοηθάμε, όπως για παράδειγμα στα προγράμματα επιμόρφωσης και στελέχωσης των επιχειρήσεων μέσα από αυτόνομες σχολές επιμόρφωσης στελεχών αλλά και στις ίδιες τις επιχειρήσεις και με προγράμματα πάντα που χρηματοδοτούνται από τον ΟΑΕΔ.

Σε ποιους κλάδους δραστηριοποιούνται οι βιοτεχνίες του Περιστερίου; είναι γύρω από το Δέρμα;

Στο «Δέρμα» και στον «Ιματισμό».

Οι οικοδομικές επιχειρήσεις εντάσσονται μέσα σε αυτές τις επιχειρήσεις που επιδιώκεται να στηριχθούν;

Όχι, οι οικοδομικές επιχειρήσεις είναι ένα άλλο πράγμα. Εκεί η δομή είναι διαφορετική. Υπάρχουν οικοδομικές επιχειρήσεις από μεγάλες μηχανικές εταιρείες αλλά και μικρότερες, οι παλιοί οικοδόμοι που έχουν γίνει πλέον εργολάβοι.

Νομίζω ότι τώρα μπορούμε να περάσουμε σε προγράμματα κοινωνικής πολιτικής που στηρίζει η ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ., όπως αυτός ο σταθμός για την «Εργαζόμενη Γυναίκα».

Αυτές οι πρωτοβουλίες εντάσσονται και σχετίζονται με την προώθηση της απασχόλησης μέσω κυρίως της ενημέρωσης των ομάδων αναφοράς. Ενημερώνουμε δηλαδή τους εργαζόμενους ή αυτούς που δεν έχουν ενταχθεί ακόμη στην αγορά εργασίας και τους εκπαιδεύουμε. Εδώ εντάσσεται και το Κοινωνικό Κέντρο Εκπαίδευσης. Ο σχεδιασμός μας περιλαμβάνει να είναι γνωστό τι ζητάνε οι επιχειρήσεις του Περιστερίου, τι προσωπικό απασχολούν, τι ελλείψεις και τι

απαιτήσεις έχουν από αυτόν που θέλει να βρει δουλειά. Γιατί πρέπει να εφαρμοστούν τα προγράμματα εξειδίκευσης και ενημέρωσης με βάση αυτά που θέλει η επιχείρηση. Το κύριο που θέλουμε είναι να μην προσφέρει λοιπόν μια εγκεφαλική επιμόρφωση και αύριο να μην έχει αντίκρισμα, αλλά να συνεργαστεί με τις μεγάλες επιχειρήσεις του χώρου, τι θέλουν από προσωπικό κτλ. Και πρέπει το προσωπικό αυτό να έχει εκπαίδευση και να γίνει σε συνεργασία με το ΚΥΒΕ και ενδεχόμενα μέσα στις δουλειές.

Εννοείται ενδοεπιχειρησιακά;

Ναι, και θα έχουμε συνεργασία με φορείς που παρέχουν τέτοια εκπαίδευση, που έχουν το κατάλληλο τεχνικό προσωπικό. Εμείς δεν έχουμε τέτοιο προσωπικό, δεν έχουμε καθηγητές. Θα συνεργαστούμε πχ. με την εταιρεία ΕΔΕΕΑ ή και άλλες, οι οποίες θα παρέχουν το κατάλληλο πρόγραμμα. Εμείς θα διαθέσουμε το χώρο, τη συνεργασία με τις επιχειρήσεις και τη μελέτη για τη δημιουργία του προγράμματος.

Υπάρχει η συνεργασία της ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ. με άλλους οργανισμούς ή και υπηρεσίες που δραστηριοποιούνται σε παράλληλες ενέργειες; Αναφέρομαι στον ΑΣΔΑ, το Τοπικό Σύμφωνο Απασχόλησης, τον ΟΑΕΔ. Μήπως οι τόσοι πολλοί αυτοί οργανισμοί αλληλοεπικαλύπτουν δράσεις και ενέργειες;

Εμείς δεν καλύπτουμε κανενός τις δραστηριότητες. Τώρα ο ΑΣΔΑ έχει κι αυτός κάτι τέτοιες δραστηριότητες αλλά ο καθένας δικαιούται να τα κάνει, αν μπορεί να τα κάνει. Εγώ τον ΑΣΔΑ τον βλέπω περισσότερο για μεγάλα έργα και όχι για εξειδικευμένα.

Όπως είναι επί παραδείγματι η αξιοποίηση του Ποικίλου Όρους;

Αυτό είναι το κυρίαρχο. Και μεγάλα διαπεριφερειακά έργα της Δ. Αθήνας.

Από ό,τι καταλαβαίνω, εσείς θέλετε το Δήμο Περιστερίου με μια εμβέλεια ευρύτερη, που να καλύπτει ολόκληρη τη Δυτική Αθήνα, όσον αφορά την ενδυνάμωση και προώθηση της μικροβιοτεχνικής δραστηριότητας και ο ΑΣΔΑ να έχει έναν άλλο ρόλο, ίσως πιο συντονιστικό.

Εμείς και ο ΑΣΔΑ, το έργο μας δεν μπερδεύεται.

Ναι, αλλά πολλά προγράμματα αλληλοεπικαλύπτονται;

Εντάξει, αλλά αυτά δεν είναι στον τύπο και στον χαρακτήρα του ΑΣΔΑ. Ο ΑΣΔΑ είναι για έργα υποδομής, όπως για το Ποικίλο Όρος που είπαμε. Για τη διεκδίκηση ενός μεγάλου έργου, για συγκοινωνίες, για γενικότερα αναπτυξιακά προγράμματα της Δυτικής Αθήνας. Ξέρετε, το πρόβλημα δεν είναι αν κάνεις κάτι, αλλά αν μπορείς να το λειτουργήσεις στη συνέχεια. Αν είναι ξεκομμένη μια δουλειά, δε λειτουργεί η υποδομή. Ωστόσο για την ανεργία, ορθώς ενδιαφέρεται ο ΑΣΔΑ.

Ποιο είναι το επίπεδο συνεργασίας σας με τους τοπικούς φορείς του Περιστερίου; Αναφέρομαι επί παραδείγματι, για τους εργαζόμενους του Δήμου, του Οικοδόμους, τους φορείς των εκπαιδευτικών…

Όχι, δεν έχουμε συνεργασία, διότι το δικό μας έργο δεν μπορεί να συνδικαλιστεί.

Δεν το τοποθετώ ως ζήτημα συνδικαλισμού αλλά ως συνεργασία φορέων.

Είναι ανόμοιοι φορείς και όπου γίνεται ένα μείγμα ανόμοιων πραγμάτων, τότε δεν παράγεται τίποτα. Εμείς με σεβασμό στον κάθε φορέα κάνουμε τη δουλειά μας. Αποφεύγουμε να μπαίνουμε στα χωράφια του. Πιστεύω ότι ο καθένας πρέπει να παρουσιάσει ένα ολοκληρωμένο έργο. Κι αυτό το συναθροιζόμενο έργο, ένα έργο εδώ, ένα εκεί, αποτελεί ένα πακέτο, μια σκάλα, από την οποία ανεβαίνει η κοινωνία της περιοχής. Δεν μπορεί να είμαστε για όλα εξειδικευμένοι. Γιατί αν μιλήσω εγώ για τα θέματα των οικοδόμων, τα οποία δε ζω, θα μιλήσω φιλοσοφικά.

Εφόσον μπήκαμε στο χώρο των οικοδόμων που μάλιστα συγκεντρώνονται υψηλά ποσοστά αναλφάβητων, θα ήθελα να ρωτήσω το εξής. Οι χώροι αυτοί δεν χρειάζονται επιμόρφωση κι εκπαίδευση; Για τις νέες τεχνικές, τη σύνθεση των υλικών και των προϊόντων, την ασφάλεια στους χώρους εργασίας; Ενδεχομένως και για τους νέους οικοδόμους που είναι μετανάστες. Να μάθουν τη γλώσσα, να ενταχθούν στο κοινωνικό περιβάλλον. Τέτοιου είδους προγράμματα θα μπορούσατε να τα αναλάβετε εσείς;

Θα ήταν μια επέκταση που δεν ξέρω αν θα την κάναμε καλά. Όλα μπορεί να τα κάνει κανένας, αλλά πρέπει να κάνεις ειδικό τμήμα που να ασχολείται με αυτά. Δηλαδή όλοι για όλα, δε κάνουμε σωστά πράγματα, αλλά περιστασιακά, κάνουμε ένα βήμα εδώ και μετά το σταματάμε. Εγώ θέλω να κάνουμε κάτι και να λειτουργεί συνέχεια, να γίνει θεσμός, να παράγεται και να αναπαράγεται, να εκσυγχρονίζεται το ίδιο. Εντάξει υπάρχει ένας δεδομένος συνδικαλισμός στην Ελλάδα, τα συνδικάτα οικοδόμων, υπάρχει ένα πλαίσιο διεκδικήσεων και αυτά μπορεί να είναι ξεπερασμένα κατά κάποιο τρόπο. Είδες η παγκοσμιοποίηση και το άνοιγμα των αγορών έχει σπάσει τον παλιό τύπο οργάνωσης. Θα μπορούσανε τα συνδικάτα οικοδόμων, πέρα από αυτές τις διεκδικήσεις, να διασφαλίσουν και αναλάβουν πιο ενεργό ρόλο, να πραγματοποιούν αυτά μέσα από κάποιο όργανο, ώστε αυτοί που καταλαβαίνουν αυτά τα πράγματα να τα προωθούνε και να τα λύνουνε.

Ήσασταν για χρόνια Δημοτικός Σύμβουλος στο Δήμο Περιστερίου. Μπορείτε επόμενα να έχετε μια τοποθέτηση στο θέμα ότι στο Δημοτικό Συμβούλιο δε συζητιούνται σε βάθος όλες αυτές οι σκέψεις, οι σχεδιασμοί. Δε σκύβουν δηλαδή οι δημοτικές παρατάξεις με το απαιτούμενο ενδιαφέρον. Υπάρχει ένα έλλειμμα. Το λέω αυτό γιατί έχω και στο μυαλό μου ότι δεν έχει γίνει ποτέ θέμα συζήτησης ο αναλφαβητισμός, το θέμα που ψάχνω, παρά γενικές συζητήσεις για το πρόβλημα της παιδείας.

Όταν λέμε ότι υπάρχει μια κρίση πολιτικής, αυτή αγκαλιάζει όλους τους τομείς. Και σε τοπικό επίπεδο υπάρχει κρίση, αλλά συνήθως στην κοινωνία μπαίνει αυστηρότερα το γενικότερο, το κρατικό πλαίσιο πολιτικής και λιγότερο το τοπικό. Και ξέρεις ότι χτυπάμε το μεγάλο και δεν αξίζει να χτυπάμε το μικρό. Το Δήμο το βλέπουμε με συμπάθεια. Αντίθετα πρέπει να γίνει. Γιατί το Κράτος είναι συνάθροισμα των επιμέρους φορέων. Το Κράτος είναι ένα. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι εκείνη που στην Ελλάδα έχει 1.000 τόσους Δήμους. Άμα δε λειτουργούν υπεύθυνα οι Δήμοι, πολλαπλασιάζεται το κακό. Δηλαδή υπάρχει μια γενική αποδιοργάνωση. Κι αυτό ουσιαστικά, όσο κι ένα όργανο κεντρικό, δεν μπορεί να το συντονίσει και να το διορθώσει. Άρα σε ό,τι αφορά τον τόπο μας, Κράτος είναι ο Δήμος, και μην περιμένουμε κανένα Κράτος να τον υποκαταστήσει. Πρέπει λοιπόν ο Δήμος μας και οι πολίτες να τον υπερασπίσουμε.

Νομίζω ότι οι αρμοδιότητες που έχουν δοθεί, κερδίθηκαν, δε δόθηκαν. Και επίσης νομίζω ότι αυτές υπολείπονται και πρέπει να γίνεται συνεχής αγώνας για την απόκτηση αρμοδιοτήτων. Όπως υποστηρίζω εγώ για το πέρασμα των προγραμμάτων καταπολέμησης του αναλφαβητισμού στην Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Ναι, αυτό έγινε όμως σύνθημα στο διηνεκές και μέσα σε αυτή τη λογική αποφεύγουμε να δώσουμε απολογισμό για το έργο μας. Διότι λες, «φίλε Δήμαρχε, αγαπητοί Δημοτικοί Σύμβουλοι, μου λείπουνε αρμοδιότητες». Αλλά για αυτά που έχεις πάρει ως αρμοδιότητες, λειτουργείς, κι έχεις πάρα πολλές αρμοδιότητες. Αυτή τη στιγμή η Τ.Α. δε θα κριθεί για αυτά που της λείπουνε. Πρέπει πρώτα να φανεί άξια για όλα αυτά που πήρε ώστε να διεκδικήσει κι όσα απομένουν. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι δεν πρέπει να αποκεντρωθεί το Κράτος. Το αντίθετο πρέπει να γίνει. Αλλά να σας πω και κάτι ως προς αυτό το θέμα; Το κλίμα στην πλειονότητα των Δήμων είναι άσχημο. Και στο Δ. Περιστερίου δεν τα καταφέραμε,. Υπάρχουν πάρα πολλά παράπονα. Το ξέρω. Εγώ δεν είμαι στο Δημοτικό Συμβούλιο γιατί διαφώνησα με τον τρόπο λειτουργίας, το 1998. Βγήκα έξω με ανεξάρτητο συνδυασμό, αλλά δεν εκλέχτηκα. Ενδιαφέρομαι όμως για τα δημοτικά πράγματα. Πράγματι δε γίνεται καλή λειτουργία πολλών πραγμάτων στο Δ.Σ.

Υποστηρίζεται από πολλούς ότι η παραγωγικότητα συνδέεται απευθείας με το επίπεδο εκπαίδευσης. Δηλαδή όσο λιγότερο είναι εκπαιδευμένος κάποιος, τόσο λιγότερο παραγωγικός είναι. Από την άλλη, οι υποεκπαιδευμένοι βρίσκονται σε μειονεκτική κατάσταση, δε συμμετέχουν στα κοινά και αποκλείονται από τα όργανα της τοπικής εξουσίας. Πώς τοποθετείστε σε αυτό το θέμα;

Ανοίγουμε ένα μεγάλο κεφάλαιο με πολλές παραμέτρους, πολύ ενδιαφέρον που αποτελεί ίσως μια έρευνα από μόνη της. Ακούστε. Άσε τον εργάτη, αν είναι παραγωγικός ή όχι. Δεν κρίνεται η παραγωγικότητα του εργάτη αλλά η παραγωγικότητα της διοίκησης. Είναι δεδομένο ότι δεν υπάρχει η απαιτούμενη παραγωγικότητα. Αλλά τι φταίει; Φταίει ο εργαζόμενος; Μπορεί. Αλλά

αυτό πρέπει να το αποδείξεις. Ποιος είχε την ευθύνη, ποιος του έδωσε την εντολή. Υπάρχουνε οι διαδικασίες για το τι παραγωγή πρέπει να βγει από κάθε διοίκηση, ώστε να φαίνεται και ποιος είναι ο κακός εργάτης. Έτσι λοιπόν αδικούμε τους εργάτες και μπορεί να υπάρχουν πάρα πολλοί κακοί εργάτες, υπάρχουν όμως και πολλοί φιλότιμοι που κρατάνε αυτό που φαίνεται ότι υπάρχει σήμερα. Για αυτό λοιπόν δε δέχομαι να πάμε κατευθείαν στην ουρά, να κρίνουμε τον τελευταίο. Ενδεχόμενα να μη λειτουργεί σωστά. Πρέπει να δούμε πρώτα από όλα το οργανόγραμμά του, πώς λειτουργούν οι υπηρεσίες, πώς κατευθύνονται κλπ. Ο καθένας πρέπει να χρεώνεται ένα έργο, να το παραδίδει και να ελέγχεται. Κι εδώ στο Δήμο έχουμε ισοπεδώσει κάποια πράγματα. Να σας πω ότι αναλώνονται μέσα στο Δήμο, ουσιαστικά υπάρχει ένας ναρκισσισμός μέσα στο Δήμο, όλα αρχίζουν και τελειώνουν στο Δήμο. Μια αποκοπή του δυναμικού του Δήμου όλου και του πολιτικού δυναμικού του σε σχέση με την κοινωνία του Περιστεριού. Δηλαδή όλα κρίνονται σε ποιο βαθμό ωφελούν τους εργαζόμενους και τους πολιτικά φιλόδοξους του Δήμου. Αυτό που λέγεται ότι χωρίζουμε την πίτα και την μοιράζουμε μεταξύ μας. Όχι, είμαστε ένας μηχανισμός που δουλεύει για την Περιφέρεια, που δουλεύει για τον κάθε πολίτη, για το Δημότη. Αν αυτό δεν το έχουμε, δε κάνουμε καλά τη δουλειά μας. Κι εδώ υπάρχει ένας τρόπος λειτουργίας του Δήμου και ένας τρόπος κριτικής του Δήμου. Δεν υπάρχουν προτάσεις. Υπάρχει ένας μηδενισμός. Λένε ότι δε γίνεται τίποτε. Ακόμα και η μειοψηφία δεν ελέγχει την πλειοψηφία, αλλά την ελέγχει μηδενιστικά, αφοριστικά.

Θέλω να σας ρωτήσω εάν έχετε ως Εταιρεία σχέσεις με την Εκκλησία και γενικότερα τη γνώμη σας για το ρόλο και την δραστηριότητα της Εκκλησίας. Για τα προγράμματα τα πολιτιστικά, για τη βοήθεια στα ΑΜΕΑ, η δραστηριοποίησή της την περίοδο των σεισμών κλπ.

Έχω άποψη για την Εκκλησία. Ακούστε. Στην Ελλάδα έχουμε ανάγκη από την εκκλησία. Όχι μόνο γιατί ουσιαστικά όλοι μας είμαστε ορθόδοξοι, υπάρχουν βέβαια κι άλλες εκκλησίες, έχουμε ανεξιθρησκία, αλλά το κράτος έχει δεθεί με την εκκλησία. Σ' ένα βαθμό η εκκλησία ασκεί εξουσία στην Ελλάδα και στην οποία υπάρχει και κριτική «εν πολλοίς» όπως πχ. για τις ταυτότητες και για την εκκλησιαστική περιουσία. Προβλήματα που έρχονται από παλιά, αλλά δε λύνονται εύκολα. Αλλά αν μιλήσουμε ιδιαίτερα για την Μητρόπολη Περιστερίου η οποία είναι καινούρια, οφείλω να πω ότι θαυμάζω το έργο της, γιατί έχει να παρουσιάσει έργο. Παλαιότερα σαν Δήμος είχαμε συγκρούσεις. Σημασία είναι ότι αναπτύσσει υποδομές και δραστηριότητες για το χώρο της. Βοηθάει παιδιά, ΑΜΕΑ, σε ηλικιωμένους φτιάχνει το Γηροκομείο και το Ορφανοτροφείο για τα άπορα παιδιά.

Πιστεύεται ότι εκφράζουν τη Μητρόπολη Περιστερίου οι δραστηριότητες της Μονής Λαμίας;

Η Εκκλησία δε συμφωνεί με την προοπτική της Μονής Λαμίας.

Το χρεώνεται όμως;

Δεν το χρεώνεται. Το χρεώνεται για αυτόν που δεν ξέρει. Σε ένα βαθμό χρησιμοποίησε και τη Μονή Λαμίας για τους δικούς της σκοπούς. Τώρα υπάρχει μια σύγκρουση για το μοναστήρι στο βουνό. Δε ξέρω αν χρειάζεται το μοναστήρι, είναι καθαρά θέμα θρησκευτικό, εγώ δεν έχω ιδιαίτερη σχέση με αυτά. Αλλά έρχονται σε σύγκρουση κι εδώ βλέπουμε ποια είναι η Μονή Λαμίας και τι σημαίνει γενικά ιδιοκτησία για την Εκκλησία, η οποία λέει ότι είναι ιδιοκτήτης και ουσιαστικά δε δίνονται οι εκτάσεις αυτές για κοινωνική χρήση. Αυτό είναι απαράδεκτο. Αλλά δεν πρόκειται για αυτό. Η Μονή Λαμίας κάνει ένα άλλο τέχνασμα. Θέλει να έχει υποστηριχτή για τη διεκδίκηση του Ποικίλου Όρους ουσιαστικά τη Μητρόπολη Περιστερίου. «Ζήτα το από μένα να σου το δώσω». Γιατί εκεί έχει παραχωρήσει το Υπουργείο Γεωργίας στο Μητροπολίτη. Εγώ το 1965 ηγήθηκα ενός κινήματος κατά των καταπατητών, μαζί με άλλους στον Ιερόθεο και στη Χρυσούπολη γιατί πηγαίνανε να φάνε το βουνό. Αλλά καταλάβαμε τι γίνεται από τους «Δεγλεραίους», τους «Σιωταίους» που είχανε βάλει χέρι στο βουνό. Αυτοί είχανε κάποιους τίτλους χαμηλά και τους «περπατάγανε». Κόβανε, πουλάγανε και τους ίδιους τίτλους τους πηγαίνανε παραπάνω. Τους επέκτειναν δηλαδή. Κι εκεί εμείς αντισταθήκαμε και τους

κυνηγήσαμε. Τότε ήρθε η Μονή Λαμίας ως βοηθός, να βοηθήσει εμάς, αλλά πίσω της είχε στο μυαλό της τη δική της διεκδίκηση. Γιατί κι αυτή είχε κάποια χαρτιά από την Τουρκοκρατία. Στη συνέχεια όταν κάποιες άλλες οργανώσεις, εταιρείες κλπ. με κάποιους ιδιώτες, κομπίνες δηλαδή και δε φοβάμαι να το πω, ενεπλάκησαν, είχε σαν αποτέλεσμα να ξεπουλάνε αυτά που εμείς παλέψαμε να μην τα πάρουν οι καταπατητές.

Εννοείται αυτά που είναι από την οδό Τεμπών [1] και πάνω;

Ναι, τα πουλημένα 200 οικόπεδα, τα οποία ήθελαν να τα εντάξουν στο σχέδιο. Είχαν δώσει 50 οικόπεδα κι άλλα τα είχανε κρατήσει για πούλημα. Δέκα ο ένας, είκοσι ο άλλος, πενήντα κτλ. Και στο όνομα των πενήντα αυτών θέλανε να τα βάλουνε όλα στο σχέδιο. Κι αυτοί ήσαν άνθρωποι γύρω από τη Μ. Λαμίας. Τα πήρανε τσάμπα, δώσανε ελάχιστα στη Μ. Λαμίας, τα φάγανε μεταξύ τους κτλ. Ευτυχώς βρέθηκε ένας εισαγγελέας, ο Σανιδάκης, ο οποίος έκανε τότε αγώνες στους Αγαπητούς. Ο Σανιδάκης, εξέτασε όλο το φάσμα των εκτάσεων αυτών και ήτανε καταδικαστικός για τη Μονή Λαμίας. Τους χαρακτήρισε καταπατητές και σταμάτησε αυτήν την αρπαγή, Κι επανέρχονται τώρα όμως οι παπάδες, συνεχώς, στα δικαστήρια και δεν έχουν τελειώσει αυτές οι διαμάχες. Δυστυχώς μάρτυρες υπερασπίσεως για τη Μ. Λαμίας είναι οι ίδιοι οι δασικοί υπάλληλοι και οι δασάρχες της περιοχής. και κατά επανάληψη στέλνουν τους δημάρχους στα δικαστήρια, τον πρόεδρο του ΑΣΔΑ, που προς τιμήν τους, κάνουνε αγώνα κι αυτοί. Αλλά να πω και κάτι εδώ. Παλιά που ήμασταν λιγότερος κόσμος μας ένωνε αυτό το πράγμα και αγωνιζόμασταν. Τώρα ήρθε άλλος κόσμος, δεν ξέρει…

Να σταθούμε λίγο εδώ. Γιατί κατά τη γνώμη σας δεν αντιδράει; Μήπως επειδή αυτός ο κόσμος που περιφερειακά έχει εγκατασταθεί στο Περιστέρι, είναι νέος κόσμος και έχει αλλάξει η κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού;

Αυτό ακριβώς. Το είπατε εσείς. Έχει αλλάξει η κοινωνική σύνθεση. Δεν αισθάνεται ότι τον ενδιαφέρει, κατάλαβες; Όταν είναι λίγοι συνεννοούνται περισσότερο. Κι εμείς το ξέραμε αυτό. Δηλαδή μας προκαλούσε και μας ένωνε αυτό το πράγμα. Και το παλέψαμε.

Να πάμε σε μια άλλη πλευρά που έχει έμμεση σχέση με το θέμα του αναλφαβητισμού. Γνωρίζετε ασφαλώς το μακαρίτη το Δ. Φωλόπουλο. Ήταν απόφοιτος του Δημοτικού κι όμως κατάφερε να εκλεγεί για τέσσερις θητείες Δήμαρχος Περιστερίου. Λέγεται ότι επί Φωλόπουλου έγιναν πάρα πολλά για το Περιστέρι. Διεκδικήθηκαν χώροι που αποδόθηκαν σε κοινωνική χρήση, πήγε στα δικαστήρια πάνω από 400 φορές για αυτό, αλλά εξαιτίας των ιδιαιτεροτήτων της εποχής του και χαρακτήρα του εφάρμοζε ένα συγκεντρωτικό μοντέλο διοίκησης, δεν είχε και δεν προετοίμαζε στελέχη που θα επάνδρωναν τους μηχανισμούς του Δήμου. Έγιναν τόσα πολλά ποσοτικά πράγματα και πήγε πίσω η ποιοτική ανάπτυξη του Δήμου. Πώς τοποθετείστε εσείς;

Ο Φωλόπουλος σηματοδοτεί μια πολιτική μετά το 1960 που ήταν καθοριστική για την ανάπτυξη του Περιστερίου. Η εποχή που σηματοδότησε ο Φωλόπουλος ήταν η εποχή του αυτοσχεδιασμού. Η κοινωνία προερχόταν από ένα παγκόσμιο πόλεμο και από ένα εμφύλιο. Ήταν αποδεκατισμένη με κατάλοιπα, έχθρες, ένθεν κι ένθεν, οι αριστεροί και οι δεξιοί. Η αντιπαλότητα αυτή έκρυβε και είχε θύματα και δεν ήταν εύκολη αυτή η συνύπαρξη. Ο Φωλόπουλος, ο ίδιος, ήταν ένας αγωνιστής της Αριστεράς που δεν αμφισβητείται από κανένα και είχε τη συμπάθεια όλης της τοπικής κοινωνίας. Αγράμματος άνθρωπος ήτανε. Ένας τσαγκάρης ήτανε, ο οποίος ζούσε τον παλμό της κοινωνίας εκείνης την εποχής. Ο Φωλόπουλος εγώ τον έχω χαρακτηρίσει ως «στρατηγό» εκείνης της εποχής. Κι ακούστε, οι στρατηγοί δεν βγαίνουνε, γεννιούνται. Υπάρχουν στρατηγοί που βγαίνουνε από τη Σχολή Ευελπίδων και Στρατηγοί που βγαίνουνε από τους αγώνες. Υπάρχει μια ειδοποιός διαφορά. Μέσα από μια σχολή θα βγάλεις πολλούς και προγραμματισμένους στρατηγούς. Μέσα από τους αγώνες θα βγάλεις λίγους και απροσπέλαστους. Γιατί αυτοί είναι οι αυθεντικοί. Που είχανε μέσα τους τη στρατηγική τους, που αναδείχθηκαν τα επίκτητα προσόντα τους, αυτά που έχουνε, τα φυσικά τους προσόντα. Είχανε δυνάμεις μέσα τους, είχανε παλικαριά,

[1] (σσ. περιφερειακός δρόμος στα όρια Δήμου Περιστερίου και Ποικίλου όρους)

είχανε καλοσύνη και τι δεν είχανε. Ο Φωλόπουλος ήτανε και στους αγώνες παλικάρι και στους κοινωνικούς αγώνες παλικάρι. Τον εμπιστεύτηκε η κοινωνία και τον αγάπησε. Μετά επικοινωνούσε με τον απλό Περιστεριώτη, με τον απλό δημότη, με το μικρό παιδί. Με το δεξιό και με τον αριστερό. Κι αυτή ήτανε η δύναμη του ηγέτη, να μπορεί να επικοινωνεί και στη λειτουργία του να μην ξεχωρίζει με το δεξιό, με τον αριστερό. Ο Φωλόπουλος τα είχε πετύχει αυτά σε μεγάλο βαθμό. Αυτοδίδακτος.

Συνεπώς δεν ισχύει ο βαθμός εκπαίδευσης ενός ατόμου να είναι καθοριστικός για να μπορέσει να προσφέρει στην κοινωνία από υπεύθυνες θέσεις....

Όχι. Για τον ηγέτη δεν ισχύει. Μπορεί να βελτιώνει, είναι μόνο το ρετουσάρισμα, για να κρατήσει περισσότερο, όχι το κύριο. Ασφαλώς είναι καλό να τα έχει, αλλά ένας που αναδεικνύεται με τα φυσικά του προσόντα, μεγαλουργεί.

Συνεπώς δε συμφωνείτε και με το «μορφωμένος δεν είναι μόνο ο σπουδαγμένος».

Κάθε άλλο. Μορφωμένοι...Καταρχήν η κοινωνία δεν έχει ανάγκη από τους μορφωμένους, έχει ανάγκη πρώτα από τους κοινωνικά μορφωμένους.

Πιστεύετε ότι η προσωπικότητα του Φωλόπουλου θα μπορούσε να λειτουργήσει στις ημέρες μας;

Αναμφισβήτητα ναι! Θα έκανε χρήση των τεχνοκρατών περισσότερο αλλά δε χρειάζεσαι μόνο τους τεχνοκράτες. Αν εσύ έχεις επιλέξει το δρόμο σου και ξέρεις που πας, έχεις την κορυφή του ορίζοντα και θέλω να πάω προς τα εκεί, τότε δε σταματάς. Τις επιλογές αυτές τις έχουνε μόνο οι ηγέτες. Οι τεχνοκράτες δουλεύουν τη μελέτη. Το Φωλόπουλο εγώ τον θεωρώ δάσκαλό μου. Είχα μαζί του πολύχρονη συνεργασία..

Λέγεται ότι ρίχνατε τα «μπετά» για να φτιάξετε την Πλατεία Δέγλερη.

Ναι. Ήμουν στην Πλατεία Δέγλερη, το 1960 και λίγο πριν, το 1959 γνώρισα Φωλόπουλο, όταν ήμασταν μαζί στην ΕΔΑ. Ο Φωλόπουλος ήτανε ψηλά, εγώ ήμουν χαμηλά. Ο Φωλόπουλος ήτανε γραμματέας της ΕΔΑ Περιστερίου και εγώ γραμματέας του Ιεροθέου της ΕΔΑ. Λοιπόν είχαμε συνεργασία και μάλιστα είχε αρρωστήσει τότε και μου πρότεινε να αναλάβω αναπληρωτής του, αλλά εγώ τότε ήμουν πολύ μικρός για τέτοια θέση. Κάπου το 1975, τη μεταπολίτευση, αυτή συνεχίστηκε. Βέβαια από το 1965 πριν, όταν πρωτοβγήκε ο Φωλόπουλος Δήμαρχος, από τότε έχω πάρει πράγματα από αυτόν. Λοιπόν, το 1975 εγώ πήγα στο ΠΑΣΟΚ, ο Φωλόπουλος έμεινε στην Αριστερά. Υπήρξε συνεργασία το '74-'75 τότε με την Αριστερά και του ΠΑΣΟΚ σε μέτωπο με τη Δεξιά που είχε υποψήφιο το Μποζώνη το γιατρό...

Συνεπώς ένας άνθρωπος που έχει τελειώσει μόνο το Δημοτικό σχολείο, αντιμετώπισε στα «ίσα», να το πω έτσι, έναν γιατρό. Αλλά και μετά το ίδιο συνέβη με το γιατρό τον κ. Δημητρακόπουλο, παρόλο που το 1984 είχε χάσει. Και ξανά τον κέρδισε το 1988.

Καταρχήν τον βοήθησε η κοινωνική σύνθεση του Περιστερίου.

Το αναλύετε αυτό σας παρακαλώ περισσότερο;

Η σύνθεση του Περιστερίου ήταν και είναι δημοκρατική στη βάση της και ήμουνα με την παράταξη του Φωλόπουλου μέχρι το 1978. Ήμουν από αυτούς που τον αμφισβήτησαν στη συνέχεια, γιατί ο Φωλόπουλος μέσα στα τότε πλαίσια, είχε εκτελέσει το καθήκον του. Και ήταν για χρόνια Δήμαρχος. Από πλευράς ΠΑΣΟΚ τότε είπαμε, όχι αμφισβητώντας το Φωλόπουλο, ότι εμείς μπορούσαμε να δημιουργήσουμε δυναμική υπέρ του ΠΑΣΟΚ. Δεν ήταν «αχτύπητος» ο Φωλόπουλος πια. Δεν μπορέσαμε το 1978 με τον Ζερβάκη υποψήφιο να κερδίσουμε το Φωλόπουλο. Επελέγη από τότε ή ο Ζερβάκης ή εγώ. Το 1982 «χτυπήθηκε» όμως ο Δήμος απ' όλες τις δυνάμεις του ΠΑΣΟΚ και τον πήραμε με Δήμαρχο τον Δημητρακόπουλο. Κοιτάξτε να δείτε. Ο Φωλόπουλος ήτανε συγκεντρωτικός. Ήταν και τα όρια Φωλόπουλου μέχρι σε ένα ορισμένο σημείο. Αν ζούσε σήμερα πιθανόν να ήταν πιο προσαρμόσιμος. Σήμερα και για να συνδέσω με τα αρχικά, αν δεν στηριχθείς σε οργάνωση επιτελική, δεν μπορείς ένα Δήμο να τον διοικήσεις. Δεν είναι προσωπική υπόθεση. Είναι μεγάλος Δήμος το Περιστέρι. Ασφαλώς χρειάζεται ένα δυνατό σαν τον Φωλόπουλο, αλλά έναν «προσαρμόσιμο» Φωλόπουλο, ο οποίος μπορεί να δεχθεί την υποδομή τη τεχνοκρατική. Εγώ έχω ενδιαφέρον για την κοινωνία που ζω.

Γενικά για την πολιτική, για το Κράτος. Εκεί όμως που μπορώ να έχω άποψη ιδιαίτερη, είναι για αυτά που ζω. Για αυτό με αγγίζει η Τοπική Αυτοδιοίκηση που τη θεωρώ ζωντανή πολιτική γιατί κάθε μέρα δοκιμάζεται, βλέπεις τα αποτελέσματά της. Για αυτό λένε «τα παράπονα στο Δήμαρχο». Γιατί ο πολίτης μπορεί να φτάσει στην κορυφή της εξουσίας και να πει το πρόβλημά του. Για αυτό και βλέπω την πολιτική και μέσα από τα πρόσωπα αλλά και πίσω από αυτά. Κάθε φορά πρέπει να απαντάς στο τι αυτοδιοίκηση θέλεις κα εκεί να θέτεις τις επιμέρους πολιτικές και τα πρόσωπα που τις υλοποιούν. Η τοπική αυτοδιοίκηση είναι η μεγάλη υπόθεση της κοινωνίας μας.

Προφανώς σε αντίθεση με τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση που είναι κάπως πιο απόμακρη από τον πολίτη…

Η δύσκολη πολιτική είναι η δημοτική πολιτική. Γι' αυτό και μερικά πράγματα ίσως θα πρέπει να είναι σε περιφερειακό επίπεδο. Πχ. τα πολεοδομικά. Δεν πρέπει να τα χειρίζεται κάθετα η Τοπική Αυτοδιοίκηση ή ο Τοπικός Φορέας. Γιατί είναι γενικότερα προβλήματα σχεδιασμού και αφετέρου υπάρχουν παραβάσεις πολεοδομικές που η γειτνίαση των στελεχών της τοπικής πολεοδομίας με τον παραβάτη, η οικειότητα που δημιουργείται, δυσκολεύει την εφαρμογή του νόμου. Κάνεις υπέρβαση εσύ, θα την κάνω κι εγώ. Δε βλέπετε τι γίνεται με τις καφετέριες που έχουν κλείσει πεζοδρόμια, χώρους; Αν όμως ήτανε στην Περιφέρεια, τότε θα λέγανε «Α, δεν είναι δική μου υπόθεση, είναι της Περιφέρειας». Το κατάγγειλε ο πολίτης, θα πήγαινε στην Περιφέρεια, δε θα το σταμάταγε κανένας. Είναι δηλαδή πράγματα από αυτά που λέμε πραγματικά προβλήματα. Και όπως τέτοια που εσείς εξετάζεις, τον αναλφαβητισμό, τέτοια πρέπει να κάνουν οι μελέτες.

Και μια τελευταία ερώτηση: Θα θέλατε η Τοπική Αυτοδιοίκηση να έχει λόγο για προγράμματα σπουδών στα σχολειά; Να εντάξει ενδεχομένως και στη βάση όσων συζητήσαμε προγράμματα για τις βιοτεχνικές επιχειρήσεις πάνω στο δέρμα, ή στο πώς οργανώνεται μια επιχείρηση; Αλλά κι ακόμα να αναλάβει τη πρωτοβουλία για την εξάλειψη του αναλφαβητισμού;

Πιστεύω ότι καταρχήν πρέπει να είναι ενιαίος ο τύπος της μόρφωσης για όλη την επικράτεια αφενός και αφετέρου θα μπορούσε να υπάρχει ένα δυνητικό πρόγραμμα, υποχρεωτικό μεν, αλλά η ύλη του να βγαίνει μέσα από τις τοπικές συνθήκες. Θα μπορούσε να υπάρχει ένα μάθημα που να αγκαλιάζει ένα τέτοιο προσανατολισμό. Και πιστεύω ότι αυτό μπορεί να έχει σχέση με την παραγωγή και με το περιβάλλον. Το οποίο όμως να διαμορφώνεται σε τοπικό επίπεδο και σε ένα επίπεδο Περιφέρειας ή Νομού. Όχι όμως σε επίπεδο Δήμου, δε θα ήταν εύκολο. Τα ίδια θέματα που έχουμε στο Περιστέρι έχουμε και στο Ίλιο κτλ. Πιστεύω ότι η Δυτική Αθήνα έχει μια ενότητα.

Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο που μου διαθέσετε

Κι εγώ.

2. ΣΙΟΥΤΗΣ Στέφανος, πρώην μέλος του Δ.Σ. του Αναπτυξιακού Συνδέσμου Δυτικής Αττικής (Α.Σ.Δ.Α.) και πρώην Αντιδήμαρχος Περιστερίου, (συνέντευξη, Απρίλιος 2003)

Κύριε Σιούτη, προτού αναφερθούμε αναλυτικά στα ζητήματα που προκύπτουν από τον Αναλφαβητισμό και τον Κοινωνικό Αποκλεισμό θα ήθελα να τοποθετηθείτε καταρχήν στο εξής: Ήσασταν για χρόνια Δημοτικός Σύμβουλος στο Περιστέρι και για ένα διάστημα μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου στον Α.Σ.Δ.Α. Ποια προβλήματα πιστεύετε ότι στο Περιστέρι το διάστημα αυτό επιλύθηκαν και ποιο ήταν το κίνητρο της δικής σας συμμετοχής;

Η δική μου ενασχόληση στα κοινά έγινε κυρίως μέσα από την κομματική μου ιδιότητα. Ήμουν μέλος του ΠΑΣΟΚ και θεωρούσα υποχρέωσή μου να ασχοληθώ με τα προβλήματα της γειτονιάς μου, το Μπουρνάζι. Αυτή η ανάγκη για την επίλυση των προβλημάτων με ώθησε να ασχοληθώ ενεργά και μέσα από το ΠΑΣΟΚ αλλά και σαν δημοτικός σύμβουλος στο Δήμο με την παράταξη του Θ. Δημητρακόπουλου. Στις αρχές της δεκαετίας του '80 τα προβλήματα του Περιστερίου ήταν τεράστια. Να σας πω ότι μόνο των 10% των σπιτιών είχαν αποχέτευση. Επίσης οι κοινόχρηστοι χώροι που έπρεπε να κατακτηθούν από τους καταπατητές είτε να αγοραστούν για να φυτευτούν και να φτιαχτούν πλατείες, ήταν ορισμένα άλλα κρίσιμα προβλήματα. Με το Θ. Δημητρακόπουλο τα λύσαμε όλα αυτά. Να σας πω, επίσης, ότι την τετραετία 1982- 86 φτιάξαμε περίπου 35 πλατείες. Είναι αυτές που διεκδικεί σήμερα η Μονή Λαμίας, στην περιοχή επάνω, στις περιοχές του Αγίου Βασιλείου, της Χρυσούπολης και της Κηπούπολης. Υπήρχαν όμως και ορισμένα άλλα σοβαρά προβλήματα, όπως αυτό της λειτουργίας της γειτονιάς, που είχε αρχίσει σιγά σιγά να χάνεται στο Περιστέρι. Η επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων χανόταν και οι άνθρωποι που ζούσαν στον ίδιο δρόμο και στην ίδια πολυκατοικία, πολλές φορές δεν ήξερε ο ένας τον άλλον. Τότε φάνηκε ότι υπήρχε η δυνατότητα να φτιάξουμε τα Συνοικιακά Συμβούλια, τα οποία εκτιμώ ότι λειτούργησαν άψογα, αλλά δυστυχώς προσέκρουσαν στην κομματική αντιπαλότητα και χάθηκαν.

Τι εννοείτε ακριβώς;

Αντί να καθίσουμε να ασχοληθούμε με τα προβλήματα που μας ενώνανε, ασχολιόμασταν με αυτά που μας χωρίζανε. Τι μας χώριζε όμως; Μας χώριζε προφανώς η ιδεολογία, η πολιτική. Το πρόβλημα όμως ήταν κοινό για όλους. Βεβαίως μετά από 6-7 χρόνια αδρανοποιήθηκε ο κόσμος και μείναμε μόνο τα κομματικά στελέχη, του ΠΑΣΟΚ, της ΝΔ και του ΚΚΕ. Κι από εκεί και πέρα τα συνοικιακά συμβούλια διαλυθήκανε, δυστυχώς. Και λέω δυστυχώς γιατί ήταν ένας προοδευτικός θεσμός που μπορούσε να βοηθήσει τη «γειτονιά» να αναλάβει πρωτοβουλίες για την επίλυση των προβλημάτων της.

Πολλοί ισχυρίζονται ότι τέτοιες πρωτοβουλίες δεν ριζώνουν γιατί το μορφωτικό επίπεδο του κόσμου δεν είναι ανεβασμένο. Συμφωνείτε με την άποψη αυτή;

Όχι και δε νομίζω ότι οφείλεται στο ότι το μορφωτικό επίπεδο των Περιστεριωτών δεν είναι ανεβασμένο. Κυρίως έφταιγε η αντίληψη της εξουσίας. Όταν κάποιος αναλάβει την εξουσία είναι δύσκολο να την αποκεντρώσει γιατί απλούστατα θεωρεί ότι το πρόβλημα θα το λύσει αυτός. Θεωρεί δηλαδή τον εαυτό του εξυπνότερο από τους άλλους. Η αποκέντρωση κι αυτό έχει αποδειχθεί στην Ελλάδα, και στην περιφέρεια, τη νομαρχία και σε εθνικό επίπεδο, δεν έγινε όπως θα έπρεπε. Παράδειγμα, ο Δήμος Περιστερίου δεν έχει διαμερίσματα. Έχουν όλοι οι άλλοι Δήμοι που είναι πληθυσμιακά μεγαλύτεροι από αυτόν, η Αθήνα, ο Πειραιάς, η Θεσσαλονίκη, η Πάτρα. Και το Περιστέρι με 250.000 κατοίκους και με τόσο μεγάλη έκταση, δεν έχει. Κι εδώ εντοπίζεται η διαφωνία μου με το Θ. Δημητρακόπουλο. Ενώ ξεκινήσαμε να κάνουμε την αποκέντρωση, να εντάξουμε τον κόσμο για να συμμετέχει στα προβλήματά του, δυστυχώς αυτή η πολιτική σταμάτησε. Κι έτσι αναγκάστηκα να κατεβώ με το Νάο μετά από χρόνια στο πλευρό του Θ. Δημητρακόπουλου.

Το πρόβλημα της μη ενεργητικής συμμετοχής του κόσμου στα κοινά, σχετίζεται και με το γεγονός ότι το Περιστέρι δεν έχει δικό του Εργατικό Κέντρο, Επιμελητήριο και γενικά δομές υποστηρικτικές που να βοηθούν τη συμμετοχή του κόσμου;

Να σας πω. Εγώ, προσπάθησα το '79-'80 όταν ήμουν μέλος της διοίκησης της Ομοσπονδίας Οικοδόμων να φτιάξω ένα Σωματείο Οικοδόμων, μη ελεγχόμενο από τα Συνδικάτα. Θεωρούσα ότι έπρεπε να ήμασταν ένα αυτόνομο σωματείο. Πρέπει να ξέρετε ότι στο Περιστέρι πριν από 20 χρόνια, το 30% των εργαζομένων απασχολούνταν με την Οικοδομή. Δεν τα καταφέραμε όμως για τον απλούστατο λόγο ότι η τοπική εξουσία εδώ, δε βοήθησε σε αυτήν την προσπάθεια. Δεν ήθελε ένα αυτόνομο Σωματείο Οικοδόμων. Πιθανά να μην το έλεγαν δυνατά, αλλά στο υποσυνείδητό τους αυτό το λέγανε. Όπως δε θέλουν ένα Εργατικό Κέντρο, ένα Επιμελητήριο. Τους ενοχλεί, όσον αφορά την εξουσία που διαχειρίζονται. Κατά τη γνώμη μου το πρόβλημα είναι κατά πόσο η τοπική εξουσία είναι σε θέση να μοιράσει αρμοδιότητες στον κόσμο. Να κάνει τοπικές λαϊκές συνελεύσεις, στα συνοικιακά συμβούλια, να υποστηρίξει τα συνδικάτα ή οτιδήποτε άλλο χρειάζεται ένας Δήμος για να συμμετέχει ο κόσμος. Και βέβαια η βασική αντιλογία της εξουσίας είναι «ξέρετε, το μορφωτικό επίπεδο των Περιστεριωτών είναι χαμηλό, είναι εργατούπολη, δεν μπορούν αυτοί να συμμετέχουν». Και άρα, το συμπέρασμα που βγαίνει, είναι ότι υπάρχει μια άλλη «κάστα», εκείνη των ειδικών, που έχουν ευφράδεια λόγου, ειδικές γνώσεις πανεπιστημιακές και αυτοί μπορούν και πρέπει να αποφασίζουνε. Αυτή είναι άλλωστε και μια γενικότερη αντίληψη της κοινωνίας. Εγώ για παράδειγμα αντιμετώπιζα σε καθημερινή βάση το πρόβλημα, το ότι δεν έχω τελειώσει μια σχολή και είμαι απόφοιτος δημοτικού. Αυτό ήταν πράγματι ένα ουσιαστικό εμπόδιο στις πρωτοβουλίες που έπαιρνα, στο να δέχονται τις απόψεις μου, άσχετα από το αν αυτές ήταν σωστές ή όχι. «Τώρα ποιος το λέει; Ο Σιούτης. Τι είναι ο Σιούτης; Οικοδόμος. Τι έχει βγάλει; Δημοτικό. Εντάξει, μπορεί να είναι σωστή η άποψη, αλλά δεν μπορούμε να την κάνουμε αποδεκτή».

Πιστεύετε ότι αυτό είναι ο κανόνας;

Ναι, με την εξαίρεσή του βέβαια, γι' αυτό είναι κανόνας. Δυστυχώς.

Πιστεύετε δηλαδή ότι είναι μια συνειδητή επιλογή, το ότι δεν υλοποιείται η αποκεντρωμένη αυτοδιοίκηση και διοίκηση;

Πιστεύω πώς ναι. Και πιστεύω πώς αυτός είναι ο πραγματικός κοινωνικός αποκλεισμός. Το να παρεμποδιστεί για παράδειγμα μια γειτονιά του Λόφου ή του Μπουρναζίου να αποφασίσει εκείνη για τα προβλήματά της.

Υπάρχει όμως και ο Κοινωνικός Αποκλεισμός που υφίστανται οι λεγόμενες «ειδικές κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού», όπως οι αποφυλακισμένοι, οι απεξαρτημένοι από τα ναρκωτικά, οι γυναίκες και μάλιστα αυτές που μεγαλώνουν μόνες τους τα παιδιά κλπ.

Ισχύει κι αυτό. Αλλά ο Κοινωνικός Αποκλεισμός για μένα πρωτίστως αναφέρεται στο ότι κάποιοι εμποδίζονται να ασχοληθούν με την πολιτική. Και όταν συνειδητά σε αποκλείουν, αυτό προφανώς είναι κοινωνικός αποκλεισμός. Ποιος καθορίζει ποιος πρέπει να αποφασίζει για τον τόπο μας; Επειδή δηλαδή ψήφισα μια φορά έναν για Δήμαρχο ή έναν για Δημοτικό Σύμβουλο, αυτός θα καθορίσει την πορεία του τόπου; Από μόνος του; Όταν υπάρχει ένα πρόβλημα σε μια γειτονιά, σε ένα κοινωνικό χώρο, πρέπει όλοι να αποφασίζουν για το πώς θα λυθεί.

Θα μπορούσε να λειτουργήσει ο θεσμός των λαϊκών συνελεύσεων για τα τοπικολαϊκά προβλήματα;

Βεβαίως. Νομίζω ότι σήμερα ο κόσμος και όλοι μας, είμαστε πολύ πιο ώριμοι μετά από αυτό που πάθαμε την προηγούμενη δεκαετία, ιδίως με τις κομματικές και τις εσωκομματικές αντιπαλότητες. Αλλά σας το ξαναλέω. Τις λαϊκές συνελεύσεις, τις γνήσιες λαϊκές συνελεύσεις, που συμμετέχουν άνθρωποι με διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο, από όλες τις κοινωνικές τάξεις, που μπορούν να συμμετέχουν και οι «αγράμματοι», δεν τις θέλει καμιά εξουσία. Δυστυχώς, είναι μέσα στην φύση του ανθρώπου όταν παίρνει, να διατηρεί την εξουσία, να μην την αφήνει με τίποτα.

Πώς εξηγείται το γεγονός όμως ότι στη κορυφαία αναμέτρηση με τους καταπατητές για τη διεκδίκηση του Ποικίλου Όρους, που είναι ζήτημα ζωής για τους Περιστεριώτες, δε συμμετέχει ο κόσμος στις πρωτοβουλίες που κατά καιρούς έχει πάρει ο Δήμος, αλλά και άλλοι φορείς;

Ο κόσμος δεν ακολουθεί γιατί συμβιβάστηκε. Φοβήθηκε την πολιτική, δεν έχει εμπιστοσύνη στην τοπική ηγεσία και στο ζήτημα αυτό αποφάσισε να κινηθεί αυτόνομα. Εγώ αναφέρομαι στους απλούς ανθρώπους που οι καταπατητές της Μονής Λαμίας διεκδικούν το σπίτι τους. Πώς δηλαδή; Ζητάει η Μονή Λαμίας ένα εκατομμύριο για να του δώσει τους τελικούς τίτλους του οικοπέδου και οι άνθρωποι αυτοί τα δίνουν. Θεωρούν δηλαδή ότι ατομικά θα μπορέσουν καλύτερα να λύσουν το πρόβλημά τους, γιατί απλούστατα δεν έχουν εμπιστοσύνη πλέον στους πολιτικούς. Να σας πω βέβαια για να μη βαυκαλιζόμαστε, μέσα στο κύκλωμα των καταπατητών της Μονής Λαμίας, του Παπασταμάτη κλπ. συμμετέχουν και πολιτικά πρόσωπα, έχουν στήριξη και μέσα στο Δημοτικό Συμβούλιο. Υπάρχει μεγάλη διαπλοκή συμφερόντων ή καλύτερα αλληλοδιαπλοκή. Και τα τελευταία χρόνια έχουν αποθρασυνθεί οι καταπατητές. Τους δόθηκε το δικαίωμα. Και δε λέω ότι αυτά έγιναν επειδή δε συμμετέχω εγώ στο Δημοτικό Συμβούλιο, ήμουν βέβαια στο Δ.Σ. Α.Σ.Δ.Α., αλλά οι καταπατητές τώρα λένε: «Τελειώσαμε με τις διεκδικήσεις από τους κατοίκους του Περιστεριού και τώρα εμπρός να διεκδικήσουμε τις 34 πλατείες και τα 8.000 στρέμματα του Ποικίλου Όρους».

Ίσως βέβαια η αδρανοποίηση του κόσμου να οφείλεται και από το γεγονός ότι στο Περιστέρι εγκαθίστανται συνεχώς νέοι πληθυσμοί...

Είναι λογικό αυτό αλλά είναι και μέλημα αυτών που ασχολούνται με τα κοινά, να τους εντάξει και να τους δώσει τις δυνατότητες να συμμετέχουν. Όταν λοιπόν εσύ τους αφήνεις, τότε αυτοί λογικό είναι να απέχουνε. Κάποιοι πρέπει να πρωτοπορήσουν. Ποιος πρέπει να πρωτοπορήσει; Προφανώς ο Δήμος και το Δημοτικό Συμβούλιο αλλά και η ίδια η γειτονιά.

Θα συμφωνούσατε σε μια διοικητική διαίρεση του Δήμου; Αναφέρομαι σε αυτό που ακούγεται κατά κόρον τελευταία στο να χωριστεί ο Δήμος Περιστερίου στα δύο: ένας Δήμος από τη Θηβών και πάνω και ένας από τη Θηβών και κάτω.

Όχι, δεν βοηθάει κάτι τέτοιο. Δε θα υπάρχει αυτό που σήμερα είναι δεδομένο. Δηλαδή αυτό που κάνουν όλες οι διοικήσεις και είναι λογικό αυτό, να λένε στην κεντρική εξουσία: «Είμαι ο τέταρτος Δήμος της χώρας και διεκδικώ αυτά και αυτά». Αλλά εκείνο στο οποίο θα συμφωνήσω είναι στα διαμερίσματα. Είναι σημαντικό και θα βοηθήσει την περιοχή. Και η σημερινή δημοτική αρχή μιλάει για πέντε Δημαρχεία. Αλλά όμως το θέμα δεν είναι να χωρίσεις το Δήμο διοικητικά, να βάλεις κι ένα κομπιούτερ και να βγάζει πιστοποιητικά. Το θέμα είναι να δίνεις αρμοδιότητες σε αυτά για να αποφασίζει η γειτονιά. Θέλω να σας πω, ότι παλιά, όταν ήμουν με τον Νάο, είχα πάει μια ολοκληρωμένη πρόταση στο Δημοτικό Συμβούλιο για τα Δημοτικά Διαμερίσματα, η οποία όμως δεν έγινε δεκτή.

Στο Περιστέρι υπάρχουν ορισμένες υπηρεσίες που ασχολούνται με το θέμα των ανθρώπων που δεν αυξημένα εκπαιδευτικά προσόντα. Αναφέρομαι στο Κέντρο Πιστοποίησης Απολυτήριου Δημοτικού και στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας. Υπάρχουν και ορισμένα προγράμματα που υλοποιούνται από τον ΟΑΕΔ και τον ΑΣΔΑ. Πιστεύετε ότι αυτά αρκούν; Και πώς αλήθεια θα μπορούσε αποτελεσματικά αντιμετωπιστεί το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και της υποεκπαίδευσης στο Περιστέρι και γενικότερα;

Είναι δύσκολο το πρόβλημα. Και στα δύσκολα κατά τη γνώμη μου δεν παρεμβαίνει η εξουσία είτε αυτή είναι η κεντρική είτε είναι η δημοτική- τοπική εξουσία. Αυτό το λέω και με την έννοια ότι δεν φέρνει ψήφους. Το να θέσεις για παράδειγμα σα σκοπό να φτιάξεις ένα ανοιχτό πανεπιστήμιο μόνο για τελειόφοιτους δημοτικού είναι μια σημαντική πρωτοβουλία. Δεν είναι μόνο να τους βάλεις να μάθουν να γράφουν, γιατί οι περισσότεροι θα έχουν ξεχάσει να γράφουν. Μπορεί και να μη το θέλουν κιόλας. Αλλά εσύ σαν εξουσία πρέπει να τους βάλεις να σκέπτονται. Το ξέρω ότι είναι φοβερά δύσκολο αυτό. Αλλά όμως δεν πιστεύω ότι μια τέτοια στασιμότητα στο χώρο τέτοιων πρωτοβουλιών είναι μια συνειδητή ενέργεια. Είναι πανεύκολο να φτιάξεις πέντε Κ.ΑΠ.Η. και να μαζέψεις τους ηλικιωμένους παρά να φτιάξεις πέντε Πνευματικά Κέντρα και να καλείς τη νεολαία. Είναι φοβερά δύσκολο να συναλλάσσεσαι με τη νεολαία γιατί σε απορρίπτει. Κανένας Δήμος δεν το έχει κάνει αυτό στη Δυτική Αττική.

Το ζήτημα της καταπολέμησης του αναλφαβητισμού μήπως είναι θέμα έλλειψης επαρκούς θεσμικού πλαισίου; Στο ότι δηλαδή δεν υπάρχουν οι κατάλληλοι θεσμοί που θα στηρίξουν μια τέτοια προσπάθεια, σε συνεργασία της κεντρικής και της δημοτικής εξουσίας;
Πιστεύω πως όχι. Η κοινωνική παρέμβαση είναι ζήτημα πολιτικής. Η αποφασίζεις να ασχοληθείς με ένα πρόβλημα που έχεις στην περιοχή, και δε χρειάζεσαι εκεί αρμοδιότητες, ή δεν το αποφασίζεις. Σας μετέφερα την εμπειρία για ανάλογες πρωτοβουλίες όπως το Δημοτικό Συμβούλιο Νεολαίας που το είχαμε ιδρύσει παλιά, όταν ήμουν αντιδήμαρχος, αλλά μετά πάρθηκε πίσω.
Να πάμε και σε ορισμένα άλλα θέματα. Έχετε κατά καιρούς δημοσιεύσει στον τοπικό τύπο άρθρα γενικότερου ενδιαφέροντος, όπως για παράδειγμα για τα τεκταινόμενα μέσα στο ΠΑΣΟΚ και της σχέσης της Πολιτικής με την Κοινωνία. Μπορώ να πω, και σας παρακαλώ να μου το επιτρέψετε αυτό, ότι έχετε μια τεκμηριωμένη τοποθέτηση πάνω στα ζητήματα αυτά. Το ερώτημα όμως που θέλω να σας κάνω είναι ότι εσείς, παρόλο που είστε απόφοιτος δημοτικού, ανοίγετε τέτοια θέματα που άλλοι τα αποφεύγουν...
Όταν ασχολείται κανείς με τα Κόμματα στο μέτρο που τον εκφράζουνε, δεν είναι άσχημο. Ξέρετε το Κόμμα είναι σχολείο. Εντάξει, αυτό ίσχυε περισσότερο παλιά. Τώρα νομίζω μάλλον έχει γίνει ένας ρουσφετολογικός μηχανισμός και τίποτε περισσότερο. Δε δίνει τη δυνατότητα ούτε στο διάλογο σήμερα, ούτε στην αυτομόρφωση. Δε δίνει κίνητρα να μελετάς, να διαβάζεις. Αντίθετα πιστεύω ότι το μέλος σε κάθε Κόμμα πρέπει να έχει τη δυνατότητα στο να διαβάζει και να μελετάει. Επειδή αναφέρεστε σε μένα προσωπικά θέλω να σας πω τούτο: Θέλω να έχω άποψη για όλα. Δε θεωρώ ότι μπορεί να με εκπροσωπήσει κανένας και για τίποτε. Δεν είναι ότι θέλω να τα ξέρω όλα, αλλά πώς το λένε, θέλω να έχω άποψη για όλα. Για να υποστηρίξω μια θέση, θέλω να την έχω μελετήσει καλά. Τι λέει για παράδειγμα ο τάδε πανεπιστημιακός, ο τάδε αρθρογράφος, το τάδε κόμμα, πώς στέκονται οι κοινωνικές δυνάμεις απέναντι στο πρόβλημα αυτό κλπ. Για αυτό όμως πρέπει να σε ερεθίσει κάποιος. Εμένα με ερέθισε η συμμετοχή μου στο κόμμα, στο ΠΑΣΟΚ.
Δηλαδή πιστεύετε ότι ο εκπαιδευτικός τίτλος, το πτυχίο, δεν είναι το προαπαιτούμενο για να συμμετέχει και να προσφέρει κάποιος ενεργά στην κοινωνία;
Αυτό ισχύει για να ασχοληθεί κάποιος με μια συγκεκριμένη επιστήμη. Να γίνει δηλαδή γιατρός, δικηγόρος, μηχανικός. Εκεί πράγματι χρειάζεται. Αλλά για να ασχοληθείς με τα κοινά όχι.
Και μια τελευταία ερώτηση. Ο ΑΣΔΑ έχει πάρει ορισμένες αξιόλογες πρωτοβουλίες. Δεν αναφέρουμε μόνο στην περιφρούρηση του Ποικίλου Όρους από τους καταπατητές. Αναφέρομαι στη γενικότερη παρουσία για την αντιμετώπιση υπερτοπικών προβλημάτων, όπως το συγκοινωνιακό αλλά και κυρίως στη στήριξη της μικροβιοτεχνικής επιχείρησης. Δεν έχει όμως μια δραστηριότητα σε άλλους τομείς, όπως για παράδειγμα μέσα από προγράμματα για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Πώς τοποθετείστε εσείς;
Οι δυνατότητες του ΑΣΔΑ παλιότερα και τώρα είναι περιορισμένες. Ο ΑΣΔΑ χρηματοδοτείται κατά κύριο λόγο από τα ευρωπαϊκά προγράμματα και τους Δήμους που συμμετέχουν σε αυτόν και λιγότερο από το κεντρικό κράτος. Αλλά θα συμφωνήσω ότι η παρέμβασή του δεν είναι αυτή που θα έπρεπε για μια Δυτική Αττική με 600.000 κατοίκους. Τα τελευταία τέσσερα χρόνια έχει αρχίσει και διαμορφώνει μια πιο σταθερή πολιτική για τους βιοτέχνες και τη στήριξη της μικροβιοτεχνικής δραστηριότητας. Αλλά και εδώ παρουσιάζεται το πρόβλημα, το ότι οι Δήμοι δεν θέλουν ο ΑΣΔΑ να παρεμβαίνει στα «δικά τους». Αλλά για να παρέμβει ο ΑΣΔΑ σε αυτό που είπατε για την στήριξη προγραμμάτων καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού και του Αναλφαβητισμού, το θεωρώ λίγο δύσκολο. Μπορεί βέβαια, σε συνεργασία με άλλους φορείς, να παρέμβει για αυτούς που τέλειωσαν το Δημοτικό, με ένα Ανοιχτό Πανεπιστήμιο, όπως σας είπα και πρωτύτερα. Αλλά για αυτούς που είναι εντελώς αγράμματοι δε νομίζω ότι ο ΑΣΔΑ είναι ο κατάλληλος Φορέας. Αυτό είναι του Κράτους και του Υπουργείου Παιδείας
Κύριε Σιούτη σας ευχαριστώ πολύ.

3. **ΚΟΚΚΟΤΑ** Μαρία, Διευθύντρια του Υποκαταστήματος του ΟΑΕΔ Περιστερίου (απαντήσεις σε γραπτές ερωτήσεις, Απρίλιος 2004)

1. Από την έρευνα στον ΟΑΕΔ Περιστερίου προκύπτει ότι από αυτούς που εγγράφονται στα μητρώα του ΟΑΕΔ, οι υποεκπαιδευμένες γυναίκες (απόφοιτες του δημοτικού και μερικών τάξεων του γυμνασίου) αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος και αυξάνονται συνεχώς. Ερωτάστε: α)Κατά τη γνώμη σας, που οφείλεται το γεγονός αυτό; β)Γίνεται η εκτίμηση ότι οι εργοδότες, παρόλα τα κίνητρα επιδότησης της εργασίας, δεν προτιμούν να προσλάβουν άνεργες γυναίκες που ανήκουν στην κατηγορία των Μονογονεϊκών Οικογενειών (ΜΟΓ); Συμφωνείτε με την παραπάνω εκτίμηση;

α)Από στοιχεία που έχουμε στην υπηρεσία μας αλλά και από την καθημερινή πρακτική βλέπουμε ότι οι γυναίκες απόφοιτες δημοτικού και μερικών τάξεων γυμνασίου που ανήκουν συνήθως στην ηλικιακή ομάδα πάνω από 35 έχουν και τη μεγαλύτερη δυσχέρεια ανεύρεσης εργασίας. Οι θέσεις εργασίας που προσφέρονται, δεν ανταποκρίνονται στα εκπαιδευτικά τους προσόντα. Πολλές από αυτές τις γυναίκες, είτε δεν έχουν προηγούμενη εμπειρία ή εργάζονταν και σταμάτησαν την εργασία τους λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων. Όμως, από κάποια στιγμή και μετά, αναγκάζονται να αναζητήσουν εργασία είτε λόγω διαζυγίου, είτε λόγω του ότι σπουδάζουν κάποιο παιδί και αυξάνουν οι ανάγκες για πρόσθετο οικογενειακό εισόδημα.

β) Οι εργοδότες παρόλα τα κίνητρα επιδότησης της εργασίας δεν προτιμούν να προσλάβουν άνεργες γυναίκες που ανήκουν στην κατηγορία των Μονογονεϊκών Οικογενειών, λόγω των αυξημένων οικογενειακών υποχρεώσεων που μπορεί αυτή η κατηγορία εργαζομένων να έχει, όπως την αποκλειστική φροντίδα συνήθως των ανήλικων παιδιών και τη χορήγηση γονεϊκών αδειών, των επιπλέον πληρωμών οικογενειακών παροχών κλπ.

2. Στην κατηγορία των «Απεξαρτημένων» και των «Αποφυλακισμένων» παρουσιάζονται οξύτατα τα προβλήματα του κοινωνικού αποκλεισμού. Εκτός του αναμενόμενου κοινωνικού στίγματος που επέφερε η παραβατική τους συμπεριφορά, αντιμετωπίζουν το πρόβλημα των φτωχών εργασιακών και εκπαιδευτικών προσόντων. α)Με βάση την εμπειρία σας, πιστεύετε ότι τα άτομα αυτά εμπιστεύονται τον ΟΑΕΔ Περιστερίου, ως αξιόπιστο θεσμό, που θα τους βοηθήσει στην ενεργητική κοινωνική και εργασιακή τους ένταξη; β)Υπάρχουν περιπτώσεις και σε ποιο βαθμό επιστροφής στην αρχική κατάσταση παραβατικής συμπεριφοράς ή αδυναμίας παρακολούθησης του προγράμματος που είναι ενταγμένοι;

α)Απ' όσο γνωρίζω, ο ΟΑΕΔ είναι ο μόνος φορέας που παρέχει κίνητρα για την απασχόλησή τους, είτε με την επιδότηση της θέσης εργασίας τους είτε σε κάποια επιχείρηση, είτε με την επιδότησή τους να ξεκινήσουν τη δική τους επιχείρηση, ούτως έτσι να επανενταχθούν στην κοινωνία.

β)Υπάρχουν περιπτώσεις επιδοτούμενων κυρίως στην κατηγορία των «Απεξαρτημένων» που σε μικρό επέστρεψαν στην αρχική κατάσταση παραβατικής συμπεριφοράς ή διέκοψαν λόγω αδυναμίας συνέχισης του προγράμματος.

3. Με ποιο τρόπο επιλύεται το πρόβλημα της ανειδίκευτης εργασίας των νέων της κατηγορίας «18-24»; Με την τοποθέτηση σε απασχόληση χαμηλών απαιτήσεων ή σε χώρο όπου θα ειδικευτούν «πάνω στη δουλειά»;

Η κατηγορία «νέοι 18-24 ετών» είναι απόφοιτοι Λυκείου που δεν έχουν λάβει καμιά κατάρτιση από κάποιο ΚΕΚ ή ΙΕΚ. Μέσα από την εξατομικευμένη προσέγγιση, οι εργασιακοί σύμβουλοι αφού διαγνώσουν την ανάγκη για κατάρτιση ή για επιπλέον κατάρτιση, τους παραπέμπουν στα ΚΕΚ. Εάν έχουν τελειώσει κάποιο ΙΕΚ- ΤΕΛ- ΤΕΕ ή ακόμη και ΤΕΙ ή ΑΕΙ και δεν έχουν εργασιακή εμπειρία, ο ΟΑΕΔ μέσω των προγραμμάτων προσφέρει την ευκαιρία για επαγγελματική εμπειρία μέσω των προγραμμάτων STAGE.

4. Στην κατηγορία «ΛΑΕΚ» παρατηρείται έντονο το φαινόμενο της υποεκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, στον ΟΑΕΔ Περιστερίου και σε ποσοστό 65% είναι απόφοιτοι δημοτικού.

Κατά τη γνώμη σας, το γεγονός αυτό δυσχεραίνει την εύρεση μιας σταθερής θέσης απασχόλησης ή απαιτείται και στην κατηγορία αυτή, η βελτίωση των εκπαιδευτικών προσόντων τους, παρόλο που βρίσκονται πλησίον στη συνταξιοδότησης;

Καταρχήν δεν υπάρχουν σεμινάρια για αποφοίτους δημοτικού, οπότε αυτή η κατηγορία ανέργων δεν έχει την ευκαιρία για βελτίωση των προσόντων τους ή την κατάρτισή τους σε κάποια άλλη ειδικότητα που θα δίνει ενδεχομένως τη δυνατότητα αναζήτησης κάποιας θέσης. Αλλά και στα άτομα που έχουν τελειώσει το εξατάξιο γυμνάσιο και προκειμένου να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας απαιτείται η κατάρτισή τους, λόγω των αυξητικών απαιτήσεων των αναγκών των επιχειρήσεων στο σύγχρονο εργασιακό περιβάλλον.

5. Υπάρχει πρόγραμμα στον ΟΑΕΔ Περιστερίου για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας από μετανάστες;

Από τον Φεβρουάριο του 2002 μέχρι το Σεπτέμβριο του 2003 έχουν παραπεμφθεί 139 μετανάστες για εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας.

6. Σύμφωνα με την έρευνα, ο ΟΑΕΔ Περιστερίου είναι ο μοναδικός φορέας της τοπικής κοινωνίας στον οποίο καταγράφεται το εκπαιδευτικό επίπεδο ατόμων που προέρχονται από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Πώς θα μπορούσε ο ΟΑΕΔ να συμβάλλει στη δημιουργία ενός σχεδίου δράσης για την αντιμετώπιση του προβλήματος του αναλφαβητισμού και ειδικά των γυναικών;

Ο ΟΑΕΔ είναι ο μόνος φορέας από όσο γνωρίζω που έχει τη δυνατότητα καταγραφής του εκπαιδευτικού επιπέδου των ατόμων από τις διάφορες κοινωνικές ομάδες, λόγω του ότι προέρχονται εδώ προκειμένου να εγγραφούν στα μητρώα του για αναζήτηση εργασίας. Πιστεύω ότι ο ΟΑΕΔ πράγματι θα μπορούσε να συμβάλλει με τη συνεργασία των τοπικών φορέων, των επαγγελματικών σωματείων και άλλων, στη δημιουργία ενός σχεδίου δράσης σε τοπικό επίπεδο για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού και των προβλημάτων του κοινωνικού αποκλεισμού, γιατί η εμπειρία μας είναι τεράστια τόσο σε οργανωτικό επίπεδο όσο και για την οριοθέτηση του προβλήματος.

Ε. ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ ΚΑΙ ΜΑΖΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

1. **ΠΑΠΛΩΜΑΤΑΣ** Κωνσταντίνος, πρόεδρος του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Περιστερίου «ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ» (Απαντήσεις σε γραπτές ερωτήσεις, Ιούνιος 2003).

1. Ο αναλφαβητισμός μεμονωμένων ατόμων ή συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων κυμαινόταν πάντοτε σε υψηλά ποσοστά στην Ελλάδα, από συστάσεώς της σε ανεξάρτητο κράτος, εξαιτίας συγκεκριμένων παραγόντων (αγροτικός χαρακτήρας της οικονομικής ανάπτυξης, χαμηλή εκπαιδευμένη εργασία, απουσία τεχνικής εκπαίδευσης κτλ.). Ποσοτικά, το μέγεθός του υπολογιζόταν, από το αν κάποιος έχει τελειώσει τη βασική υποχρεωτική εκπαίδευση (δημοτικό).

Σήμερα η έννοια του αναλφαβητισμού έχει διευρυνθεί και συμπεριλαμβάνει όχι μόνο τον τύπο του σχολείου που κάποιος έχει τελειώσει αλλά και μετρήσιμα ποιοτικά χαρακτηριστικά (βαθμός αναγνωσιμότητας και εκτέλεσης των βασικών μαθηματικών πράξεων, ενεργητική συμμετοχή στο γραπτό δίκτυο επικοινωνίας). Επίσης σήμερα δεν ομιλούμε μόνο για τον οργανικό και τον λειτουργικό αναλφαβητισμό αλλά και για τον τεχνολογικό, τον οπτικό, το μαθηματικό αναλφαβητισμό. Παρόλα αυτά όμως, ο αναλφαβητισμός δεν χρησιμοποιείται ως μετρήσιμη εκπαιδευτική κατάσταση στην καθημερινή σχολική ζωή, σε αντίθεση με άλλους όρους- δείκτες (πχ. μαθησιακές δυσκολίες) με σκοπό να αποδοθούν πιο πιστά οι εκπαιδευτικές ανεπάρκειες των «αδύνατων» μαθητών. Ο όρος «αναλφαβητισμός» δηλαδή γίνεται περισσότερο ακαδημαϊκός και χρησιμοποιείται σε συνέδρια, στη βιβλιογραφία κτλ.

α) Συμφωνείτε με τις παραπάνω απόψεις;

β) Πιστεύετε ότι θα ήταν εκπαιδευτικά και κοινωνικά χρήσιμο να επανέλθει ως μετρήσιμο μέγεθος στη σχολική κοινότητα 9 με την προϋπόθεση να ορισθεί με σαφήνεια το σύγχρονο περιεχόμενό του) έτσι ώστε να παρθούν τα κατάλληλα μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής;

Σε μια εποχή που η νεολαία βομβαρδίζεται και χάνεται μέσα σε έναν όγκο αντιφατικών πληροφοριών και μηνυμάτων, σε μια εποχή που το σχολείο πρέπει περισσότερο από κάθε άλλη φορά να είναι ελκυστικό και να καταξιώνει το ρόλο του, σε μια εποχή που η λαϊκή οικογένεια προσδοκά το σχολείο να είναι αντίβαρο και στήριγμα για τα παιδιά της, απέναντι στα απόβλητα της ανταγωνιστικής κοινωνίας, έχουμε το αντίθετο φαινόμενο. Ο αναλφαβητισμός είναι πράγματι η πιο ακραία μορφή αυτής της κατάστασης. Και με αφορμή αυτή τη διαπίστωση, το ζήτημα του αναλφαβητισμού συνδέεται με το ανησυχητικό γεγονός, ότι η κατάσταση που διαμορφώνεται στο σχολείο σε συνδυασμό με τη γενικότερη πνευματική και πολιτιστική κατάσταση, σπρώχνει περισσότερο από πριν, τμήματα της νεολαίας στο περιθώριο, στην αδιαφορία και τον ατομισμό. Πιστεύω ότι θα ήταν εκπαιδευτικά και κοινωνικά χρήσιμο να επανέλθει ο αναλφαβητισμός, ως μετρήσιμο μέγεθος στη σχολική κοινότητα αλλά αυτό για να επιτευχθεί απαιτεί μια διαφορετική εκπαιδευτική πολιτική.

2. Με βάση τα αποτελέσματα της μέχρι τώρα έρευνας, δεν καταγράφονται στα όρια του Δήμου Περιστερίου συμπαγή κοινωνικά στρώματα ή ειδικές πληθυσμιακές ομάδες που να χαρακτηρίζονται ως «εν δυνάμει» αναλφάβητοι. Αντίθετα παρατηρούνται σκόρπιες κοινωνικές ομάδες, (όχι μόνο αλλοδαπών), με συγκεκριμένη γεωγραφική διασπορά στις βιομηχανικές και άλλες υποβαθμισμένες περιοχές του Δήμου, που αντιμετωπίζουν οξυμένα προβλήματα επιβίωσης και ως εκ τούτου ο αναλφαβητισμός ή τα χαμηλά εκπαιδευτικά τους προσόντα, είναι τα παράγωγα αυτής της κατάστασης και όχι τα αίτιά τους.

α) Οι παραπάνω διαπιστώσεις επιβεβαιώνονται από το μαθητικό πληθυσμό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;

β) Η σχολική κοινότητα, αν εντοπίσει εγκαίρως την κατάσταση του αναλφαβητισμού ενός μαθητή, μπορεί να παρέμβει αποφασιστικά και παίρνοντας τα κατάλληλα μέτρα

(εξατομικευμένη διδασκαλία, ενισχυτική διδασκαλία κτλ.) να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις έτσι ώστε με την έξοδό του από το Δημοτικό να κατέχει ένα ελάχιστο-βασικό επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων;

Αρχικά θα ήθελα να σημειώσω το εξής; Η βασική τάση που διαμορφώνεται και προωθείται στη χώρα μας είναι: α) Η παιδεία γίνεται εμπόρευμα και την αγοράζει και μάλιστα ακριβά, όποιος μπορεί. Ο Έλληνας γονιός πληρώνει ανάλογα με τη χρήση των εκπαιδευτικών πακέτων που υπάρχουν στην αγορά. β)Ο σκοπός της εκπαίδευσης επιδιώκεται να είναι ίδιος με αυτόν των άλλων εμπορευμάτων. Να υπηρετεί και να αυξάνει την κερδοφορία του Κεφαλαίου. Το σχολείο είναι πλήρως υποταγμένο, μακροχρόνια σπουδή, όχι στην ολόπλευρη μόρφωση, αλλά στη φτηνή και γρήγορη κατάρτιση, προσαρμοσμένη στις εφήμερες ανάγκες της αγοράς για τη δημιουργία ενός αναλώσιμου «απασχολήσιμου» εργατικού δυναμικού. Οι παραπάνω διαπιστώσεις επιβεβαιώνουν τις καταγραφές της έρευνας στα όρια του Δήμου Περιστερίου καθώς και την αδυναμία της σχολικής κοινότητας να αντιμετωπίσει αποφασιστικά το πρόβλημα του αναλφαβητισμού που θεωρώ ότι είναι απόρροια μιας συγκεκριμένης πολιτικής επιλογής. Δε θα ήταν υπερβολή να σημειώσουμε ότι ο αναλφαβητισμός είναι η πιο ακραία μορφή επίθεσης και πνευματικής υποδούλωσης των νέων ανθρώπων, έτσι που να είναι άβουλοι, δειλοί και μοιραίοι απέναντι στην αδικία και τη σκληρή εκμετάλλευσή τους. Πιστεύω ότι η σχολική κοινότητα πρέπει να πάρει ουσιαστικές πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού ταυτόχρονα με την ανάπτυξη ενός πραγματικού και διεκδικητικού κινήματος προς το συμφέρον του κινήματος.

3. Στην επιστημονική βιβλιογραφία έχουν καταγραφεί αρκετές προτάσεις για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Οι κυριότερες από αυτές είναι οι ακόλουθες:

- Ακολουθώντας εξατομικευμένο πρόγραμμα μέσα στην κανονική τάξη προσαρμοσμένο στις ανάγκες των «αδύνατων» μαθητών.

-Μέσα σε ειδικές τάξεις που θα παρακολουθούν για ορισμένες ώρες την ημέρα.

-Σε φροντιστηριακά τμήματα που θα πηγαίνουν μετά το κανονικό σχολικό πρόγραμμα.

-Επανάληψη της τάξης (ιδίως στην Α΄ και Β΄ τάξη) μετά από σύμφωνη γνώμη του σχολικού συμβούλου, του δασκάλου και του γονέα του μαθητή.

- Δημιουργία ειδικού σχολείου υποδοχής για αλλοδαπά παιδιά, («σχολείο μέσα στο σχολείο»).

Κατά τη γνώμη σας ποια μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής θα ήταν τα πιο ενδεδειγμένα και αποτελεσματικά για μαθητές που παρουσιάζουν σοβαρά μαθησιακά προβλήματα και που αυτά δεν οφείλονται σε διαπιστωμένες πνευματικές ή κινητικές αναπηρίες;

Θεωρώ ότι για την αντιμετώπιση του προβλήματος του αναλφαβητισμού πρέπει να υπάρξει ένας συνδυασμός των παραπάνω προτάσεων για αυτό και δε θα ήθελα να επεκταθώ αναλυτικότερα σε αυτό.

4. Γνωρίζουμε ότι οι γονείς των μαθητών που παρουσιάζουν σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες είναι συνήθως και οι ίδιοι αναλφάβητοι και δεν ασχολούνται ενεργά με τα κοινά του σχολείου. Πολλές φορές μάλιστα δεν έρχονται καν στο σχολείο να ενημερωθούν για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους, με αποτέλεσμα να γίνεται δυσχερής η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων.

α)Με βάση την εμπειρία σας από τις καταγεγραμμένες περιπτώσεις παιδιών σε κάθε σχολείο, πιστεύετε ότι είναι επαρκής η αντιμετώπιση αυτών των σοβαρών μαθησιακών προβλημάτων μόνο στο σχολείο ή απαιτείται μια συνολική κοινωνική υποστήριξη της οικογένειας;

β) Πώς κρίνετε τη συνεργασία σας με τους γονείς των μαθητών γενικά και ιδιαίτερα με τους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων για την αντιμετώπιση προβλημάτων όπως αυτά που απορρέουν από τον αναλφαβητισμό;

Σίγουρα απαιτείται μια συνολική υποστήριξη της οικογένειας έτσι ώστε να κατανοηθεί πλήρως η αναγκαιότητα της κοινωνικής διαπαιδαγώγησης και της ολόπλευρης καλλιέργειας της προσωπικότητας του νέου. Η εκπαίδευση των παιδιών, τα εφόδια για τη ζωή, το παρόν και το μέλλον τους είναι μια από τις βασικότερες έγνοιες σε μια λαϊκή οικογένεια. Η μόρφωση, η αγωγή

των νέων, η προετοιμασία μέσα και από το σχολείο, της αυριανής κοινωνίας, δεν μπορεί να είναι από τα σημαντικότερα πεδία της πολιτικοϊδεολογικής αντιπαράθεσης και της μαζικής πάλης. Με βάση λοιπόν τα παραπάνω είναι απαραίτητη η συνεργασία, ιδιαίτερα με του Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων. Η μάχη όμως συνεχίζεται και είμαι αισιόδοξος. Γιατί σήμερα η κάθε λαϊκή οικογένεια μπορεί να εκτιμήσει καλύτερα, όχι μόνο αυτό που γίνεται με την αναδιάρθρωση της παιδείας. Σήμερα, ο καθένας μπορεί να συνδέσει πιο εύκολα την ατομική του περίπτωση, τις δυσκολίες και τα αδιέξοδα, στην προσπάθειά του να στηρίξει το παρόν και το μέλλον του παιδιού, με την πάλη ενάντια στις αναδιαρθρώσεις στην οικονομία, στην αγορά εργασίας, στο ασφαλιστικό, στην υγεία, στην κοινωνική ζωή.

5. Το Ολοήμερο Σχολείο θεωρείται ότι αποτελεί μια πρόταση εκπαιδευτικής πολιτικής που μπορεί να βοηθήσει στο να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά πολλά εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα. Παρατηρούνται όμως αντιδράσεις από αρκετούς γονείς και από μια μεγάλη μερίδα εκπαιδευτικών. Πώς τοποθετείστε στο ζήτημα αυτό;

Το Ολοήμερο Σχολείο εντάσσεται στα πλαίσια της υλοποίησης του δεύτερου πακέτου αντιεκπαιδευτικών και αντιλαϊκών αναδιαρθρώσεων που εφαρμόζονται στην εκπαίδευση. Περιλαμβάνει εκτός των άλλων την αξιολόγηση – χειραγώγηση των εκπαιδευτικών που ήδη βρίσκεται στο στάδιο της εφαρμογής. Επίσης, η αξιολόγηση και η ταξική κατηγοριοποίηση των σχολείων που άρχισε ήδη να προωθείται, στην πραγματικότητα αυτό που καταφέρνει είναι η μόρφωση να εξοβελίζεται από το σχολείο για χάρη της εφήμερης κατάρτισης και οι ταξικοί φραγμοί να δυναμώνουν. Συστατικό στοιχείο αυτών των μεταρρυθμίσεων αποτελεί το «Ολοήμερο Σχολείο» και σε συνδυασμό με τα διάφορα «ευέλικτα» προγράμματα, προωθείται η διχοτόμηση του ενιαίου προγράμματος, η διαμόρφωση του δεύτερου κύκλου σε επίπεδο σχολικής μονάδας ανάλογα με τη χρηματοδοτική ικανότητα γονέων και Δήμου και η ικανότητα εξεύρεσης «χορηγών». Αυτό στην ουσία σημαίνει την παραπέρα ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης που προωθείται ταχύτατα και η ανταποδοτική λειτουργία των σχολείων που είναι βασικός άξονας για το σχολείο της «αγοράς», το οποίο οικοδομούν. Για το εκπαιδευτικό και το γονεϊκό κίνημα απαιτείται η ανυποχώρητη συλλογική πάλη για τη συνολική ανασυγκρότηση της εκπαίδευσης και της κοινωνίας και όχι «αγώνες» μόνο για επιμέρους και δευτερεύοντα ζητήματα, αφού είναι ανάγκη να καθιερωθεί ένα σχολείο που θα διαμορφώνει προσωπικότητες «ελεύθερες» και ανεξάρτητες», με συνείδηση των πραγματικών συμφερόντων τους στην κοινωνία. Σα Σύλλογος Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης έχουμε αναδείξει το πρόβλημα του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου και του Ολοήμερου Νηπιαγωγείου μέσα από ημερίδες και συχνές αναφορές μας στο ειδικό έντυπο που κυκλοφορεί ο σύλλογός μας.

6. Ολοένα και περισσότερο διατυπώνεται η άποψη ότι ο ρόλος του δασκάλου ως ειδικού κοινωνικού λειτουργού, όχι μόνο δεν έχει ατονήσει στη σύγχρονη εποχή αλλά αποτελεί ένα σημείο αναφοράς κοινωνικής αντίστασης στα καταναλωτικά πρότυπα και στη γενικευμένη κοινωνική και πολιτιστική παρακμή.

Από την άλλη, διαπιστώνεται από πολλούς, η επιστημονική ανεπάρκεια του δασκάλου, ο οποίος δεν μπορεί να αντιμετωπίσει με επάρκεια τα νέα σύνθετα προβλήματα που ορθώνονται μπροστά του, όπως αυτά του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Δυσκολεύεται να εφαρμόσει σύγχρονες διδακτικές πράξεις (πχ. ομαδοσυνεργατική διδασκαλία), δεν κατέχει τα νέα γνωστικά αντικείμενα (νέες τεχνολογίες, περιβαλλοντική εκπαίδευση, αγωγή υγείας κτλ.), η επικοινωνιακή επαφή με τους γονείς των μαθητών και τους άλλους παράγοντες της σχολικής κοινότητας δεν κρίνεται ικανοποιητική και τελικά οδηγούμαστε σε ένα φαύλο κύκλο διαιώνισης των προβλημάτων .

α) Συμφωνείτε με την παραπάνω άποψη;

β) Πώς θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν προβλήματα αυτής της φύσης σε συνεργασία με τους ίδιους τους δασκάλους και ιδιαίτερα με το σύλλογο εκπαιδευτικών «Έλλη Αλεξίου»;

Μέσα από την ιστορική πείρα και τη διαδρομή των αλλαγών για την παιδεία βγαίνει το δίδαγμα ότι το σχολείο που έχει αντικειμενική ανάγκη ο λαός μας δεν πρόκειται να δοθεί ως χάρισμα παρά

μόνο με τη δυναμική παρέμβαση του ίδιου του λαού. Όσον αφορά τους Συλλόγους Εκπαιδευτικών, θα προσπαθήσουμε να συμβάλλουμε στο να ενισχυθεί εκείνο το ρεύμα μέσα στους εκπαιδευτικούς που αναγνωρίζει το ρόλο του δασκάλου και την παιδαγωγική του αποστολή σαν ζωτικό κομμάτι του εργατικού κινήματος, των παραδόσεων και των αξιών του για μια καλύτερη κοινωνία. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να μην εγκαταλείπει την αποστολή του μπροστά στις δυσκολίες και τις δύσκολες συνθήκες της ζωής του. Ο Έλληνας δάσκαλος αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα όπως ότι εργάζεται σε σχολεία με άθλια υποδομή και ταυτόχρονα οι κυβερνώντες προτίθεται να τον αξιολογήσουν με αυστηρό τρόπο με σκοπό τη «συμμόρφωσή» του στα δικά τους μέτρα. Εμείς θέλουμε και ως προς το θέμα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, ο Έλληνας δάσκαλος να είναι πραγματικά Παιδαγωγός, πραγματικός πνευματικός «προλετάριος» που να μην περιορίζεται αποκλειστικά στο «να μάθει τα παιδιά γράμματα» μέσα στην τάξη αλλά να έχει και δραστήριο κοινωνικό ρόλο. Ο δάσκαλος που έχει ανάγκη ο τόπος μας πρέπει να συμμετέχει ως κοινωνικός λειτουργός στην ολόπλευρη αγωγή της νεολαίας και να αποβλέπει στην αναμόρφωση της παιδείας του λαού μας.

7. Πολλοί θεωρούν ότι τα πρωτοβάθμια όργανα που ενυπάρχουν στο Δήμο Περιστερίου δεν συντονίζονται σε σημαντικό βαθμό για εκπαιδευτικά και κοινωνικά ζητήματα. Η έντονη πολιτική αντιπαράθεση και η κομματικοποίηση αδυνατίζει τη δημιουργία επιμέρους μετώπων και κοινής συστράτευσης για την αντιμετώπιση οξυμένων κοινωνικών προβλημάτων όπως είναι ο αναλφαβητισμός.

α)Συμφωνείτε με την παραπάνω άποψη;

β) Ποιες πρωτοβουλίες θα θεωρούσατε εσείς, ως Πρόεδρος εκπαιδευτικού σωματείου να αναληφθούν σε τοπικό επίπεδο;

Είναι γενικά γνωστό ότι τα σχολεία της πόλης μας αντιμετωπίζουν πολλά και σοβαρά προβλήματα που δυσκολεύουν τη λειτουργία τους και υποβαθμίζουν την ποιότητα του εκπαιδευτικού. Εμείς οι εκπαιδευτικοί της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που ζούμε καθημερινά αυτή την πραγματικότητα, μαζί με τους μαθητές και τους γονείς τους έχουμε πολλές φορές αναπτύξει πρωτοβουλίες για την προβολή αυτών των προβλημάτων στην τοπική κοινωνία όσο και γενικότερα. Στόχος μας είναι η διεκδίκηση λύσεων και η ποιοτική βελτίωση των σχολείων. Πολλοί επικαλούνται τις βελτιώσεις που έχουν γίνει και αφορούν κυρίως την πρωινή λειτουργία των σχολείων για να υποστηρίξουν ότι όλα πάνε καλά. Αυτό δείχνει μια αποσπασματική και μίζερη αντίληψη για το σχολείο. Αυτό που εμείς έχουμε σε προτεραιότητα δεν είναι μόνο τι ανάγκες υπάρχουν στο μακρινό ή κοντινότερο παρελθόν αλλά ποιες είναι οι σημερινές ανάγκες και οι απαιτήσεις. Εκείνο που απαιτείται σήμερα είναι ένα ενιαίο αρραγές μέτωπο των γονέων, μαθητών και εκπαιδευτικών που να είναι ικανό να μάχεται και να κατακτά τον άλλο δρόμο, το άλλο σχολείο, που έχει ανάγκη ο τόπος μας.

2. **ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ** Αθανάσιος, Πρόεδρος της Ένωσης Γονέων του Δήμου Περιστερίου

Θα μπορούσατε να μας ενημερώσετε σχετικά με τις δραστηριότητες της Ένωσης Γονέων Περιστερίου;

Η Ένωση Γονέων Περιστερίου είναι ένα δευτεροβάθμιο θεσμικό όργανο και στη δύναμή της ανήκουν όλα τα Νηπιαγωγεία, Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια του Περιστερίου. Είμαστε η μεγαλύτερη Ένωση Γονέων της χώρας και συνολικά μας ανήκουν 120 σχολεία από τις παραπάνω κατηγορίες. Δυστυχώς όμως δεν έχουμε φθάσει στο σημείο να αντιστοιχεί σε κάθε Σύλλογο Γονέων. Επί παραδείγματι σε πολλά Νηπιαγωγεία υπάρχει μια αδυναμία συγκρότησης των Συλλόγων γιατί η φοίτηση είναι το πολύ διετής. Σε πολλά ΤΕΕ, ΣΕΚ και Νυκτερινά Σχολεία υπάρχει η επιπρόσθετη δυσκολία του ότι οι μαθητές είναι μεγάλοι σε ηλικία και δεν τίθεται το ζήτημα της εκπροσώπησης από γονείς ή κηδεμόνες. Ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι παρόλο που σε πολλά σχολειά υπάρχουν Σύλλογοι Γονέων εντούτοις δεν ανήκουν στη δύναμή μας, διότι σύμφωνα με το Νόμο πρέπει να εκπροσωπείται τουλάχιστον το 1/3 των Γονέων του σχολείου. Όμως παρόλο αυτά τα προβλήματα έχουμε κατορθώσει να εκπροσωπείται το 50% των σχολείων στην Ένωση Γονέων και Κηδεμόνων Περιστερίου.

Ένας άλλος τομέας της δράσης μας είναι η αντιμετώπιση των σοβαρών υλικοτεχνικών προβλημάτων όπως είναι αυτό της διπλοβάρδιας και το να έχει κάθε σχολείο το δικό του αυτοτελή χώρο. Να σας πω ότι από το 1985, όταν επισκέφθηκε ο τότε Υπουργός Παιδείας κ. Παπανδρέου την πόλη μας, είχε τεθεί ο στόχος για την αντιμετώπιση της διπλοβάρδιας μέχρι το 1992. Σήμερα όμως το πρόβλημα δεν έχει λυθεί παρόλο που αυξήθηκαν οι ανάγκες. Να σημειώσω το γεγονός ότι χάθηκαν πολλές ευκαιρίες για την κατασκευή σχολείων καθώς σήμερα πολλά από τα ελεύθερα οικόπεδα έχουν εκλείψει. Φθάσαμε στο σημείο να διεκδικούμε ακόμη και σήμερα για παράδειγμα τη κατασκευή του 10ου Λυκείου μετά από δυο δεκαετίες αγώνων. Να πούμε επίσης, ότι σε πολλά σχολεία, για να λειτουργήσει η πρωινή βάρδια, όπως πχ. στο 10ο Γυμνάσιο, συμπτύσσουν τα τμήματα και κλείνουν τους διαθέσιμους χώρους των αιθουσών πολλαπλών χρήσεων ή ακόμα και τους διαδρόμους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, το περιβάλλον μάθησης να αντιμετωπίζει σε πολλά σχολεία προβλήματα. Σε πολλά σχολεία δεν μπορεί να γίνει ούτε καν το τυπικό μάθημα. Οι τάξεις είναι χωρισμένες με νοβοπάν και ακούγεται ο καθηγητής της διπλανής αίθουσας. Ελεύθεροι χώροι για προαυλισμό δεν υπάρχουν και όταν βρέχει η κατάσταση είναι δραματική. Μια σειρά άλλες παρεμβάσεις μας σχετίζονται με τον τομέα των επισκευών. Ο ρυθμός επισκευών γίνεται με πολύ αργούς ρυθμούς και πολλοί διευθυντές σχολείων αναγκάζονται να καταφεύγουν σε εξωτερικά συνεργεία και να πληρώνουν με λεφτά των σχολικών επιτροπών. Η εκάστοτε δημοτική αρχή δεν έχει τόσα συνεργεία όσα απαιτούν οι ανάγκες. Να σας πω ότι στο 5ο Λύκειο στην Αγία Αναστασία χρειάστηκε να κλείσουν οι τουαλέτες για 10 ημέρες γιατί δεν υπήρχε υδραυλικός για να ξεβουλώσει τα φρεάτια. Αλλά να επισημάνουμε και κάτι ακόμη. Ο ρόλος της Ένωσης δε θα είναι απλά να πιέζει για τις επισκευές και τέτοια. Αντίθετα, θα πρέπει να στραφεί πλέον στα σοβαρά προβλήματα του ελληνικού σχολείου όπως το περιεχόμενο σπουδών που παρέχεται στα παιδιά μέσα στο σχολείο. Με αυτόν τον τρόπο να μπορούν οι γονείς, να μπορούν οι Σύλλογοι να φθάσουν στο επίπεδο να κάνουν παρεμβάσεις στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών. Να πω ένα παράδειγμα: πρέπει εμείς οι γονείς να απαιτήσουμε να χορηγείται το «πιστοποιητικό γλωσσομάθειας» για να σταματήσουμε να τρέχουμε στα φροντιστήρια και να κάνουμε έτσι και τη δική μας βάρδια γυρνοβολώντας από δω κι από κει. Ζητάμε επίσης την αποδέσμευση του Λυκείου από την Τριτοβάθμια Εκπαίδευσης διότι έχει γίνει κατανοητό ότι ο ρόλος του Λυκείου έχει υποβαθμιστεί. Με το ν. 2525 και με τα μαθήματα που καλούνται να δώσουν τα παιδιά, ουσιαστικά ενισχύουν τη βαθμοθηρία κι αυτό με τη σειρά του τα φροντιστήρια. Πρέπει να γνωρίζετε ότι στο Περιστέρι έχουμε αύξηση των φροντιστηρίων των γκρουπάδικων κατά 15%. Μετά το Πάσχα, σε όλα τα Λύκεια, η Τρίτη Λυκείου δεν υπάρχει. Οι μαθητές προτιμούν να πάνε στα φροντιστήρια που θα του δοθεί η «κασέτα». Με αυτόν τον τρόπο υποβαθμίζεται το Δημόσιο σχολείο.

Για το θέμα του αναλφαβητισμού είστε ενημερωμένος; Σας έχει απασχολήσει καθόλου στην Ένωση σαν αυτοτελές θέμα σε σχέση με το τι μπορείτε να κάνετε για να αντιμετωπιστεί ο αναλφαβητισμός των παιδιών;

Για το θέμα του αναλφαβητισμού και για να είμαστε ειλικρινείς, δεν έχουμε εδώ στο Περιστέρι αυτά τα στοιχεία που θα μας έδιναν πλήρη εικόνα. Αυτό που έχουμε είναι σε σχέση με τους αλλοδαπούς οι οποίοι δεν μπορούν να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο και συνεπώς δεν μπορούν να μάθουν την ελληνική γλώσσα. Επίσης και στα ελληνόπουλα παρατηρείται το φαινόμενο να έχουν προβλήματα μαθησιακών δυσκολιών και συμπεριφοράς. Κι εκεί πλέον δεν υπάρχουν οι θεσμοί, οι ειδικές τάξεις και οι επιμορφωμένοι εκπαιδευτικοί για να αντιμετωπιστούν μια σειρά καταστάσεις.

Σαν Ένωση Γονέων, τι πρωτοβουλίες θα μπορούσατε να πάρετε για την καταγραφή του φαινομένου του αναλφαβητισμού;

Πιστεύω ότι θα μπορούσαμε σε μια συνεργασία με τους Συλλόγους Εκπαιδευτικών και με παρεμβάσεις μας στα Γραφεία Εκπαίδευσης και το Υπουργείο να δημιουργηθούν εκείνες οι τάξεις υποδοχής για τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες. Θα πρέπει να υπάρχει και μια στήριξη από τις κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου. Τα στοιχεία του αναλφαβητισμού δεν μπορεί η Ένωση να τα μαζέψει μέσα από τους Συλλόγους. Θα πρέπει να υπάρχει ένας οργανωμένος φορέας του Δήμου.

Κατά τη γνώμη σας, πού θα πρέπει να ενταχθούν τα προγράμματα που θα έχουν σα σκοπό να αντιμετωπίσουν αυτές τις μαθησιακές δυσκολίες. Μέσα στην κανονική τάξη ή μέσα σε ειδικές τάξεις;

Εμείς και μέσα από τις συλλογικές διαδικασίες μας υποστηρίζουμε ότι η διαδικασία μάθησης πρέπει να ολοκληρώνεται μέσα στο ίδιο το σχολείο για να μην έχουμε τα φαινόμενα οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες να τρέχουν στα κέντρα μελέτης ή στα φροντιστήρια. Πρέπει όμως να λειτουργήσει αποτελεσματικά και ο θεσμός του Σχολικού Συμβουλίου που πρέπει να βλέπει αυτά τα ζητήματα. Θα πρέπει το Σχολικό Συμβούλιο να συνεδριάζει και να εντοπίζει τους μαθητές αυτούς, πόσους δηλαδή υπάρχουν σε κάθε σχολική μονάδα κι από εκεί και πέρα να κρίνουμε ποιες θα είναι αυτές οι τάξεις, ποιοι εκπαιδευτικοί θα είναι αυτοί που θα τους αναλάβουν. Πιστεύω, επίσης, ότι ίδιος ο εκπαιδευτικός δεν είναι επιμορφωμένος για να αντιμετωπίσει μια τέτοια κατάσταση. Ρωτάω: Γιατί κάποιο παιδί να έχει μαθησιακές δυσκολίες; Μήπως έχει πρόβλημα η δομή του μαθήματος; Μήπως οι τάξεις είναι υπερφορτωμένες; Για αυτό ζητάμε σαν Ένωση Γονέων ξεκάθαρα μαζικούς διορισμούς εκπαιδευτικών κι όχι κατηγορίες εκπαιδευτικών με αναπληρωτές, ωρομισθίους κλπ.

Πολλοί εκπρόσωποι Συλλόγων Γονέων ταυτίζουν το πρόβλημα του αναλφαβητισμού με τη «δυσλεξία». Μάλιστα θέτουν το πρόβλημα της δυσλεξίας ως ένα από τα πλέον σοβαρά μέσα στο σχολείο και διαφαίνεται ότι σε πολλές περιπτώσεις να είναι το κίνητρο πολλών εξ αυτών των γονέων, που αντιμετωπίζουν τέτοιο πρόβλημα με το παιδί τους, για να ασχοληθούν με τα κοινά του Συλλόγου Γονέων. Για να μάθουν περισσότερα, να έχουν καθημερινή επαφή με το δάσκαλο κλπ. Εσείς πάνω στο θέμα της «δυσλεξίας» είστε ενημερωμένος;

Εδώ θα με πιάσετε «αδιάβαστο». Δυστυχώς δεν το έχουμε δει το ζήτημα της «δυσλεξίας» σαν Ένωση. Από ό,τι ξέρω το πρόβλημα αυτό το εντοπίζουν αρκετοί γονείς στο Λύκειο και γίνεται ένας αγώνας δρόμου για να εξασφαλίσουν το «πιστοποιητικό δυσλεξίας» και να δώσει κάποιες ειδικές εξετάσεις, ακριβώς επειδή υπάρχουν αυτές οι μαθησιακές δυσκολίες.

Όταν λέτε μαθησιακές δυσκολίες, σε τι ακριβώς αναφέρεστε;

Στη μη ικανότητα ενός μαθητή να αφομοιώνει τα μαθήματα που παραδίδονται. Η πιο σημαντική παράμετρος που οδηγεί ένα μαθητή σε μια τέτοια κατάσταση είναι τα ίδια τα βιβλία. Τα βιβλία βοηθάνε το μαθητή; Η ύλη; Κατά γενική ομολογία σε όλα τα βιβλία υπάρχουν αποσπασματικές γνώσεις με αποτέλεσμα το παιδί να μην μπορεί να παρακολουθεί και να υπάρχει συνέχεια στη μάθησης.

Σας ευχαριστώ θερμά

3. **ΚΑΤΑΧΑΝΑΣ** Γεώργιος, Μέλος του Δ.Σ. του Συλλόγου Εργαζομένων του Δήμου Περιστερίου, Μάρτιος 2003.

Κύριε Καταχανά θα ήθελα να ξεκινήσουμε με ορισμένα στοιχεία για το σωματείο σας.
Το Σωματείο μας ιδρύθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1950. Το δευτεροβάθμιο όργανό μας είναι η ΠΟΕ-ΟΤΑ και τριτοβάθμια ανήκουμε στην ΑΔΕΔΥ. Υπηρεσιακά εποπτευόμαστε από το Υπουργείο Εσωτερικών.
Ο μαζικότερος χώρος στους εργαζόμενους ποιος είναι;
Στην Καθαριότητα και στο πράσινο που πρέπει να ξεπερνάνε τα 200 άτομα. Περίπου τόσα είναι και στη Φροντίδα των Κήπων, στη Συντήρηση του Πρασίνου. Οι Διοικητικοί Υπάλληλοι πρέπει να είναι περίπου 150 άτομα και οι υπόλοιποι πρέπει να συγκεντρώνονται στις Τεχνικές Υπηρεσίες. Εκεί, στις Τεχνικές Υπηρεσίες, είναι παραπάνω από τους Διοικητικούς γιατί είναι ξέχωρα οι Τεχνικές Υπηρεσίες δηλαδή οι Πολιτικοί Μηχανικοί, οι Μηχανικοί, η Πολεοδομία και ξέχωρα η Αυτεπιστασία που έχει περισσότερο σχέση με τη συντήρηση των δρόμων, τις κατασκευές των πεζοδρομίων κτλ.
Οι Εργατοτεχνίτες προφανώς δε θα έχουν τα ίδια εκπαιδευτικά προσόντα με αυτούς που απασχολούνται στα τμήματα των πολιτικών μηχανικών και αλλού.
Όχι, είναι του δημοτικού οι μεν, απλά έχουν σχέση με τις οικοδομικές εργασίες και άλλες τέτοιες δραστηριότητες. Οι άλλοι είναι του Πολυτεχνείου ή από ανάλογες σχολές. Άλλη κατηγορία είναι όσοι απασχολούνται στους Παιδικούς Σταθμούς. Έχουμε και τα δυο Νομικά Πρόσωπα, που κι αυτά είναι στη δυναμική του Δήμου. Τα μεν ΚΑΠΗ έχουν γύρω στα 30 άτομα, αλλά εκεί είναι μπλεγμένα λίγο τα πράγματα, γιατί είναι από τις νέες εργασιακές σχέσεις, το πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι» και προέρχονται από τα προγράμματα «STAGE» 1.2 και 3, τα Τ.Σ.Α., τα επονομαζόμενα Τοπικά Σύμφωνα Απασχόλησης. Έχουμε και άλλο Νομικό Πρόσωπο, το Πνευματικό Κέντρο, που έχει τουλάχιστον 15 μόνιμους υπαλλήλους, αλλά με το έκτακτο προσωπικό ξεπερνά τα 25.
Το σύνολο δηλαδή θα ξεπερνά τους 700.
Παραπάνω, γιατί στο προσωπικό που σας προανέφερα, στις Διοικητικές Υπηρεσίες, στις Τεχνικές Υπηρεσίες, στο Πράσινο κι αλλού, έχουν προσαρμοστεί και εργάζονται γύρω στα 200 άτομα επιπλέον, 30–40, αναλογικά σε κάθε υπηρεσία, κατά κύριο λόγο όμως στις Διοικητικές Υπηρεσίες. Όπως σας είπα τα άτομα αυτά προέρχονται από τα Τ.Σ.Α. Υπάρχουν και οι Δημοτικές Επιχειρήσεις. Γενικά, όμως, δεν μπορούμε να ελέγξουμε τη συγκεκριμένη κατάσταση και πολλοί είναι αυτοί οι εργαζόμενοι που εργάζονται με καθεστώς μερικής απασχόλησης. Ουσιαστικά όλοι οι εργαζόμενοι ξεπερνούν τα 900 άτομα.
Όσον αφορά την απασχόληση κατά φύλο, Άνδρες και Γυναίκες, μπορούμε να κάνουμε καμιά εκτίμηση;
Η αναλογία είναι περίπου 60% - 40%.
Πώς εκτιμάται ότι δεν υπάρχει καμιά Γυναίκα στο Διοικητικό Συμβούλιο του Σωματείου σας;
Μπορείς να πεις ότι ανεξάρτητα από τις δομές της κοινωνίας, που όπως ξέρουμε η Γυναίκα παίζει ένα δευτερεύοντα ρόλο σε σχέση με τα κοινά, αλλά και συγκεκριμένα με το Δήμο μας, δεν υπάρχει ιδιαίτερη διάθεση, όχι μόνο από τις Γυναίκες, αλλά και από τους Άντρες να συμμετέχουν στα κοινά, μέσα βέβαια από τις συγκεκριμένες διαδικασίες του κινήματος.
Η συμμετοχή των εργαζομένων στις εκλογές ποια είναι; Εξασφαλίζετε άδεια και κάνετε πιο μπροστά Γενική Συνέλευση;
Μαζικότατη. Δεν παίρνουμε βέβαια άδεια, γίνεται σε ημέρα εργασίας. Ξεκινάει από τις 5 το πρωί και τελειώνει αργά το βράδυ. Συνήθως η Γ.Σ. γίνεται στο χώρο της Ξυλοτεχνίας. Παλαιότερα γινόταν στο χώρο της καθαριότητας. Άδεια δίνεται για τη συμμετοχή, περίπου ένα τέταρτο της ώρας, αλλά όχι κανονική άδεια μιας ημέρας.

Όσον αφορά τη συμμετοχή των εργαζομένων στις απεργιακές κινητοποιήσεις, πώς εκτιμάται; Είναι μαζική η συμμετοχή των εργαζομένων του Δήμου;
Είναι μαζικότερη σε θέματα όπως το ασφαλιστικό και ακόμη περισσότερο για κλαδικά ζητήματα. Είναι μαζικές όταν η Γ. Σ. έχει στοχευμένα αιτήματα, δηλαδή διεκδικήσεις συγκεκριμένες, άμεσα χρηματικά θέματα. Αυτό βέβαια εξαρτάται και από την υπονόμευση που πολλές φορές κάνει η παράταξη που αυτή τη στιγμή έχει την πλειοψηφία στο Δ.Σ. αφού κινείται στη λογική της Κυβέρνησης π.χ. στο ασφαλιστικό. Η δική μας λογική είναι εντελώς διαφορετική. Εμείς λέμε ότι προλειαίνεται το έδαφος για πολύ σοβαρό χτύπημα, σε ό,τι αφορά τις κατακτήσεις μας πχ. στο ασφαλιστικό μας σύστημα.
Με βάση την εμπειρία σας, στις κινητοποιήσεις αυτές παίζει κατά κάποιο ρόλο και η εκπαιδευτική κατάσταση του εργαζομένου;
Δε νομίζω ότι εξαρτάται η συμμετοχή από την εκπαιδευτική κατάσταση του ατόμου αλλά από το περιεχόμενο των αιτημάτων, που στοχεύει κτλ.
Πώς κατανέμονται οι έδρες στο Δ.Σ. με βάση τα αποτελέσματα των τελευταίων εκλογών;
Πρώτη συνδικαλιστική παράταξη είναι της ΠΑ.Σ.Κ.Ε. Πήρε 4 έδρες, γύρω στους 270 με 280 ψήφους και έχει όλες τις θέσεις του προεδρείου. Η παράταξή μας, η Ε.Σ.Α.Κ. έχει 3 έδρες στο Δ.Σ. και πήρε 220 ψήφους. Ακολουθεί μια παράταξη που επικεφαλής είναι κάποιος Κοντομάρης, δεν ξέρω αν τον ξέρετε, έχει κατέβει επανειλημμένως ως ανεξάρτητος και τελευταία πήρε 68 ψήφους και μία έδρα. Συνδικαλιστικά μπορεί να πρόσκεινται στην ΠΑΣΚ, αλλά ουσιαστικά είναι ανεξάρτητος. Τέλος, η τέταρτη παράταξη είναι αυτή που πρόσκεινται στον ΣΥΝ και πήρε μία έδρα με 34 ψήφους.
Γιατί άραγε δεν υπάρχει εκπροσώπηση της συνδικαλιστικής παράταξης της ΝΔ, στη ΔΑΚΕ αναφέρομαι, στο Δ.Σ. του Σωματείου σας;
Παραδοσιακά οι δυνάμεις της Ν.Δ. σε τοπικό επίπεδο, στο Δήμο Περιστερίου, δεν έχουν εκφραστεί ποτέ στο Δήμο Περιστερίου.
Πώς εξηγείται το γεγονός ότι δεν εκφράζεται στους εργαζόμενους του Δήμου Περιστερίου, που είναι από τους μαζικότερους αν όχι ο μαζικότερος χώρος εργαζομένων, εκπροσώπηση των δυνάμεων που πολιτικά πρόσκεινται στη Νέα Δημοκρατία; Δεν είναι αυτό μια αντιστοιχία με ό,τι υπάρχει ευρύτερα στην ελληνική κοινωνία;
Υπάρχει μια αναντιστοιχία και εξηγείται σε αυτό που σας έδωσα πιο πριν, σε σχέση με τις Γυναίκες. Δεν υπάρχει διάθεση από ένα μεγάλο μέρος των εργαζομένων να ασχοληθούν με τα κοινά κι αυτό έχει άμεσο αποτέλεσμα και στη συμμετοχή των δυνάμεων της Ν.Δ., στο να μην εκφράζονται συνδικαλιστικά, αλλά τουλάχιστον η πολιτική συμπεριφορά τους, όλο αυτό το διάστημα, ο κύριος όγκος των δυνάμεων τους, κατέβαινε με τα υπάρχοντα ψηφοδέλτια και πηγαίνει κατά κανόνα στην ΠΑΣΚΕ. Ποτέ δεν έγινε μια προσπάθεια να κατέβουν αυτοδύναμα. Συνεργαζόμενοι ήταν, είτε με τη μια πλευρά, είτε με την άλλη. Περισσότερο προσεγγίζουν κάποιοι τίμιοι συνδικαλιστές με το ψηφοδέλτιο το δικό μας και κάποιοι άλλοι με το ψηφοδέλτιο της ΠΑΣΚΕ. Ποτέ όμως δεν εκφράσανε τη διάθεση να κατέβουν αυτοτελώς με δικό τους ψηφοδέλτιο.
Πού ανακοινώνετε, ως Σωματείο, τις θέσεις σας; Υπάρχει εφημερίδα ή κάποιο περιοδικό που ανακοινώνετε τις αποφάσεις σας, τις θέσεις σας αλλά και γενικότερα ζητήματα;
Όχι, αν και έγιναν κάποιες προσπάθειες τα δυο προηγούμενα χρόνια, που είχαμε εμείς τη διοίκηση του Συλλόγου, αλλά δε στάθηκε δυνατόν λόγω σοβαρών οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζαμε σα Σύλλογος.
Έχετε, ως Σωματείο, πρόσβαση στις τοπικές εφημερίδες, στα περιοδικά του Δήμου, του ΑΣΔΑ κλπ;
Σε ό,τι αφορά τα δυο τελευταία, στα έντυπα του Δήμου και του ΑΣΔΑ, όχι. Στον τοπικό τύπο όμως έχουμε πρόσβαση. Τους ενημερώνουμε και μπορώ να πω ότι υπάρχει μια θετική αντιμετώπιση από τη μεριά τους. Όχι μόνο για τις ανακοινώσεις και τις θέσεις του Συλλόγου αλλά και τις παραταξιακές θέσεις.

Έχετε συνεργασία με άλλους φορείς; Αναφέρομαι με τη κεντρική διοίκηση του Δήμου, με το Δημοτικό Συμβούλιο, με το Δήμαρχο. Γνωστοποιείται τα αιτήματά σας; Γιατί ασφαλώς, πεδίο αναφοράς των αιτημάτων σας είναι και ο Δήμος.

Τα κομβικό σημείο αναφοράς με τη συγκεκριμένη Δημοτική Αρχή, είναι η αντιπαράθεσή μας σχετικά με τη διαφορετική αντίληψη που υπάρχει ανάμεσά μας, μεταξύ δηλ. των εργαζομένων του Δήμου και του ίδιου του Δήμου. Ως εργαζόμενοι πιστεύουμε σε μια Τοπική Αυτοδιοίκηση που θα έχει δημόσιο και κοινωνικό χαρακτήρα, κι αυτό εκφράζεται τουλάχιστον φραστικά από όλες τις παρατάξεις. Ανεξάρτητα από το ότι δεν υπάρχει η ίδια δυναμική από όλους.

Δηλαδή θα λέγαμε ότι υπάρχει σε επίπεδο διακηρύξεων και θέσεων μια κοινή πλεύση, ο διεκδικητικός χαρακτήρας. Θα μπορούσαμε επόμενα να προσδιορίσουμε τι ακριβώς εννοούμε ως διεκδίκηση, πώς το εννοεί η κάθε παράταξη και πώς αυτό μετουσιώνεται σε συγκεκριμένη πρακτική από το Δ.Σ.

Ακριβώς. Υπάρχει μια διαφορετική ερμηνεία, το πώς το εννοεί ο καθένας μας.

Από ό,τι καταλαβαίνω θα υπάρχει και κάποια διαφωνία στο πρόγραμμα δράσης του Συλλόγου, κάτι που παρατηρείται σχεδόν σε όλους τους συλλόγους του Περιστεριού.

Ακριβώς έτσι.

Με τον ΑΣΔΑ ή με άλλους οργανισμούς όπως η ΑΝΑΝΕΠΕΡ, έχετε συνεργασία;

Με τον ΑΣΔΑ που ξέρω, όχι. Πώς μπορούσαμε άλλωστε να είχαμε;

Εννοώ με το Δ.Σ. του ΑΣΔΑ.

Κοιτάξτε να δείτε. Με τον ΑΣΔΑ, θα το συγκεκριμενοποιήσω, αυτή τη στιγμή υπάρχουν 20-25 εργαζόμενοι, όπου οι μισοί ανήκουν στο Σύλλογο Εργαζομένων της Πετρούπολης και οι άλλοι στο Σύλλογο Εργαζομένων του Δήμου Περιστερίου. Κατά τη γνώμη μου αυτή η εκπροσώπηση γίνεται με καθαρά πολιτικά και συνδικαλιστικά κριτήρια. Διαφορετική είναι η διάθεση, σε σχέση με αυτά που ανέφερα πιο πριν, και η ένταση της αντιπαράθεσης στο Σύλλογο Περιστερίου και διαφορετική στο Σύλλογο της Πετρούπολης. Και κάτω από αυτό το πρίσμα, ο κάθε εργαζόμενος του ΑΣΔΑ έχει κάνει συγκεκριμένη επιλογή.

Με την προηγούμενη ερώτηση, προσπαθώ να διερευνήσω το χαρακτήρα των προγραμμάτων του ΑΣΔΑ για παράδειγμα, για το αν έχετε γνώση και θέση εσείς, ως προς αυτά. Κυρίως αναφέρομαι στα προγράμματα κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και συνολικότερα.

Εγώ, αυτό που λέω και πρέπει να συμπεράνουμε, είναι το κύριο. Αυτή τη στιγμή για παράδειγμα, στο Δήμο Πετρούπολης, δεν υπάρχει Δημοτική Επιχείρηση. Δεν υπάρχουν τα λεγόμενα επιδοτούμενα προγράμματα απασχόλησης που οδηγούν στην αλλαγή των εργασιακών σχέσεων. Εδώ υπάρχει το ακριβώς αντίθετο. Και Δημοτικές Επιχειρήσεις υπάρχουνε και επιδοτούμενα προγράμματα απασχόλησης. Στην ουσία αυτά, επαναλαμβάνω, υπονομεύουν την υπάρχουσα και μόνιμη σταθερή εργασία μέσα από τα προγράμματα «STAGE» 1,2 και 3. Βέβαια, μέσα από αυτά τα προγράμματα μπορείς να εξασφαλίζεις κάποιο μισθό, που γενικά συμφωνούμε σε αυτό, αλλά δεν έχεις ένσημο, δεν έχεις ασφάλιστρο. Κι αυτά προέρχονται από τα επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Να μου επιτρέψετε να επιμείνω στο σημείο αυτό. Εγώ αναφέρομαι περισσότερο για την ποιότητα και το χαρακτήρα των προγραμμάτων που απευθύνονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού, όχι κατ' ανάγκη κοινωνικά αποκλεισμένες, όπως είναι η επιμόρφωση των βιοτεχνών κ.ά. Νομίζω ένα επιπλέον στοιχείο που εναρμονίζεται με τις οδηγίες της Ε.Ε., αναφέρεται στο ότι στοχεύουμε σε έναν πληθυσμό και προσπαθούμε επιλεκτικά να εφαρμόσουμε ένα πρόγραμμα κοινωνικής πολιτικής. Αναφέρομαι στα προγράμματα για τους παλιννοστούντες, στις γυναίκες, στους ηλικιωμένους με το πρόγραμμα «βοήθεια στο σπίτι» κ.ά. Από την άλλη, κι από ό,τι βλέπω, δεν υπάρχουν προγράμματα για αυτούς που τέλειωσαν το Δημοτικό, για την επιμόρφωση επί παραδείγματι σε όσους συναδέλφους σας στο Σωματείο Εργαζομένων Περιστερίου, είναι σε αυτή την εκπαιδευτική κατάσταση. Αυτό κατά τη γνώμη σας γιατί γίνεται; Υπάρχει κάποια σκοπιμότητα ή απλά είναι ζήτημα ενός ελλιπούς σχεδιασμού της εφαρμοζόμενης κοινωνικής πολιτικής;

Αυτό που γίνεται, γιατί επί της ουσίας και όπως είπα παραπάνω προετοιμάζεται μια γενικευμένη αλλαγή των εργασιακών σχέσεων, είναι γενικά η απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων στα πλαίσια της πολιτικής της απασχολησιμότητας.

Θα ήθελα να επανέλθω στη συνεργασία σας με άλλους Φορείς και Σωματεία της περιοχής. Έχετε συνεργασία με τα Σωματεία των Εκπαιδευτικών; Τόσο της Πρωτοβάθμιας όσο και της δευτεροβάθμιας;

Κατά κύριο λόγο δεν έχει εκφραστεί μια διάθεση συνεργασίας, τουλάχιστον σε επίπεδο Ε.Λ.Μ.Ε. Τα δυο τελευταία χρόνια έχουμε μια συνεργασία με το Σύλλογο δασκάλων «Έλλη Αλεξίου», αλλά δεν υπήρχε μια διάθεση δράσης γενικότερη. Και στα Δ.Σ. που επιδιώκαμε μια συνάντηση, για να ενημερωθούμε πάνω σε ζητήματα Παιδείας, που ειδικά τη τελευταία διετία βρίσκονταν σε έξαρση, αλλά και σε γενικότερα ζητήματα, όπως για τον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία. Αλλά και σε άλλα, όπως το ασφαλιστικό, εμείς επιδιώξαμε τέτοιες συναντήσεις. Όχι όμως από την πλευρά της τοπικής Ε.Λ.Μ.Ε. Κυρίως από τους Δασκάλους που έχει νομίζω καταγραφή μια καλή συνεργασία και μάλιστα με κοινές εκδηλώσεις για το ζήτημα του Πολέμου, μέσα από συναυλίες στη Πλατεία Δημαρχείου, ημερίδες, εκθέσεις φωτογραφίας στο Άλσος. Αλλά και γενικότερα για ζητήματα Παιδείας με τους δασκάλους έχουμε καλή συνεργασία, μας ενημερώνουν. Μάλιστα θέλω να πω, ότι και σε αυτό το Συμβούλιο για την Παιδεία που υπάρχει στο Δήμο, υπήρχε κοινή αντιμετώπιση των ζητημάτων με τον εκπρόσωπο των δασκάλων. Πράγμα όμως που σήμερα βλέπω ότι δεν υπάρχει.

Με το Σωματείο Οικοδόμων έχετε συνεργασία;

Και με το Σωματείο Οικοδόμων η συνεργασία μας είναι σε σχέση με γενικότερα αλλά και με τοπικά ζητήματα που άπτονται του κοινού ενδιαφέροντος, όπως το ασφαλιστικό, που πέρυσι κατά την προετοιμασία του ξεσηκωμού, λίγο πριν τον Απρίλη-Μάιο κάναμε κοινές συγκεντρώσεις.

Οι εργαζόμενοι του Δήμου Περιστερίου που είναι οικοδόμοι είναι ενταγμένοι στο Συνδικάτο Οικοδόμων;

Όχι. Ήταν πριν ενταγμένοι. Τώρα είναι στο Σωματείο μας κι αυτό γιατί έχουν τελείως διαφορετική συλλογική σύμβαση και ασφάλιση και οι μόνιμοι και οι αορίστου χρόνου. Έχουν βέβαια οι δικοί μας ίδια ασφάλιση αλλά διαφορετικό μισθολόγιο.

Με τους ΕΒΕ;

Δε μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει κοινή δράση

Ο λόγος είναι ότι έχετε διαφορετικά συμφέροντα και πεδίο αναφοράς;

Δεν μπαίνει τέτοιο ζήτημα. Κατά κύριο λόγο μπαίνει το ζήτημα της δράσης και της συμμετοχής στα κοινά από τους επαγγελματοβιοτέχνες στο Περιστέρι. Άλλωστε με τις γενικότερες κινητοποιήσεις των ΕΒΕ πρόσφατα, για το οξυμένο πρόβλημα του Φ.Π.Α., δεν είχαν, εκτιμάω εγώ, αξιόλογη δράση οι Ε.Β.Ε. Περιστερίου.

Με την Εκκλησία έχετε κάποια σχέση και συνεργασία; Από ό,τι γνωρίζω η Μητρόπολη Περιστερίου εμφανίζει μια δραστηριότητα σε τομείς που θα μπορούσαν να ενταχθούν στην κοινωνική πολιτική, αλλά αυτό δε φαίνεται στην τοπική κοινωνία.

Είμαστε δυο τελείως διαφορετικοί χώροι. Μπορεί ο καθένας, από εμάς προσωπικά τώρα, να έχει μια εντελώς προσωπική σχέση, αλλά από εκεί και πέρα....

Αναφέρομαι σαν Δ.Σ. αν έχετε συνεργασία, όχι προσωπική του κάθε μέλους του Δ.Σ.

Κάποια εθελοντική προσφορά σε ό,τι έχει σχέση με τη γιορτή των παιδιών των εργαζομένων. Αφού δεν έχουμε τη δυνατότητα άμεσης χρηματοδότησης, δεν το επιτρέπουν μια σειρά νόμοι που έχουν σχέση με τους συνδικαλιστικούς φορείς, έχει μεσολαβήσει η Εκκλησία, γιατί επιτρέπεται η χρηματοδότηση της Εκκλησίας μέσω του Δήμου, αυτά τα χρήματα να παρθούν και να περάσουν για τη γιορτή των παιδιών μας. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί κάποια φιλική σχέση.

Με τους πολιτιστικούς και αθλητικούς φορείς;

Έχουμε μια ποδοσφαιρική ομάδα η οποία δραστηριοποιείται σε χρονιάτικη βάση στο πρωτάθλημα που διοργανώνει η ΠΟΕ-ΟΤΑ μεταξύ των Συλλόγων της Αττικής. Τη χρηματοδοτούμε εμείς σαν σύλλογος. Με τους Αθλητικούς Συλλόγους δεν έχουμε καμιά ιδιαίτερη σχέση.

Με άλλους συλλόγους όπως ο Σύλλογος Πολυτέκνων;
Όχι.
Να επανέλθουμε στο περιοδικό που βγάζει η ΠΟΕ- ΟΤΑ. Διαβάζεται από τους εργαζόμενους του χώρους σας; Και ξέρετε, εγώ θέλω να το επικεντρώσω στο αν διαβάζεται ή τουλάχιστον ενημερώνονται οι εργαζόμενοι επί παραδείγματι στην αποκομιδή των σκουπιδιών, που είναι πολλοί και όπως συμφωνήσατε πιο πριν είναι χαμηλών εκπαιδευτικών προσόντων.
Το κύριο είναι το εξής: η εφημερίδα της ΠΟΕ-ΟΤΑ λειτουργεί κατά κύριο λόγο ως επανέκδοση της Εφημερίδας της Κυβέρνησης και περιέχει ένα σωρό νομοθετήματα, νόμους προεδρικά διατάγματα που έχουν σχέση με το μισθολόγιο, το ασφαλιστικό, τα δικαιώματα των εργαζομένων, μετακινήσεις και τέτοια. Δεν είναι δηλαδή μια εφημερίδα η οποία θα ανέφερε τη συνδικαλιστική δράση των συλλόγων. Κατά κύριο λόγο είναι ενημερωτική.
Από ό,τι είδα στο τελευταίο τεύχος υπήρχαν και ανακοινώσεις των παρατάξεων αλλά και άλλες που αναφέρονται στη δράση των Συλλόγων.
Και στη δράση των Συλλόγων. Αν και υπάρχει τέτοια προσπάθεια, είναι μια άλλη αντίληψη που υπάρχει στην Ομοσπονδία, αλλά είναι μειοψηφία. Δηλαδή, η δική μας η άποψη είναι ότι πρέπει να λειτουργήσει κ έτσι η εφημερίδα, ως συνδικαλιστική έκφραση των εργαζομένων που εκεί θα εκφράζονται όλες οι απόψεις.
Να ρωτήσω κάτι πιο εξειδικευμένο. Στο χώρο σας υπάρχουν αναλφάβητοι;
Αρκετοί, κυρίως στο χώρο της καθαριότητας και στο χώρο των κήπων, όπου εκεί επιτρέπεται η Υ.Ε. κατηγορία δηλαδή του Δημοτικού.
Κατά τη γνώμη σας, τι είναι ο αναλφάβητος; Και επίσης στην καθαριότητα όπως είπατε, πόσοι να είναι σε αριθμό;
Τώρα επειδή είναι πολύ λεπτό ζήτημα, αυτό των αναλφάβητων, τι μπορεί ο καθένας να θεωρήσει ότι είναι ο αναλφάβητος, αλλά νομίζω ότι είναι αυτός που δε μπορεί να χρησιμοποιήσει το γραπτό και προφορικό λόγο.
Σας είχα ρωτήσει και πιο πριν για τους δικούς σας εργαζόμενους, που εγώ ας μου επιτραπεί τώρα να τους ονομάσω, ως υποεκπαιδευμένους. Αυτήν την ερώτηση την κάνω σχεδόν σε όλους τους εκπροσώπους φορέων. Πώς αυτοί οι άνθρωποι ενημερώνονται;
Σε εμάς λειτουργεί η προφορική ανακοίνωση, μέσα από καθημερινές εξορμήσεις, είτε παραταξιακές, είτε του Συλλόγου που ενημερώνουμε γενικά τον κόσμο.
Κατά τη γνώμη σας και στη καρδιά αυτών των ανακοινώσεων που κάνετε, τα όσα λέτε, σε ποιο βαθμό γίνονται κατανοητά από τους εργαζόμενους που είναι όπως είπαμε υποεκπαιδευμένοι; Όσα λέτε για τις συντάξεις, τα ασφαλιστικά τους δικαιώματα αλλά και για γενικότερα ζητήματα
Μετά από 11 χρόνια συνεχούς δράσης στο Δ.Σ. του Συλλόγου και επαφής με όλους τους εργαζόμενους, δεν το κρίνω παραταξιακά, ο καθένας από το διαφορετικό τρόπο που κάνει την προσέγγιση γίνεται κατανοητός. Με αυτά που λέει κι όχι αν οι άλλοι μπορούν να τον καταλάβουν. Να σας πω και κάτι που σχετίζεται με το θέμα αυτό. Ο εργαζόμενος στην καθαριότητα σηκώνει καθημερινά ένα τόνο βάρος από σκουπίδια. Σ' αυτόν τον άνθρωπο πρέπει να δείχνεις σεβασμό και να του μιλάς με ειλικρίνεια και με τη γλώσσα που καταλαβαίνει, για τα δικά του πραγματικά προβλήματα. Να μπαίνεις μπροστά σε αυτά τα προβλήματα και να απαιτείς όμως να πρωταγωνιστεί και αυτός για να καλυτερέψει τις συνθήκες εργασίας τους και γιατί όχι και την κοινωνία στην οποία ζει.
Έχετε σκεφτεί να φτιάχνατε μια νυχτερινή σχολή για επιπλέον αλφαβητισμό των υποεκπαιδευμένων και γενικότερα για την επιμόρφωση των εργαζομένων;
Για το πρώτο όχι δεν το έχουμε σκεφτεί. Πώς θα μπορούσε να γίνει άλλωστε να γίνει; Αλλά είναι μια πολύ ωραία ιδέα και γιατί όχι να μη την βάλουμε άμεσα προς υλοποίηση.

4. **ΜΕΡΜΙΓΚΗΣ** Ευάγγελος, Πρόεδρος του Συνδικάτου Οικοδόμων και Συναφών Επαγγελμάτων Περιστερίου, Ιούλιος 2003

Γίνεται η εκτίμηση ότι οι οικοδόμοι αυξήθηκαν μετά τον πόλεμο και ειδικά μετά τον εμφύλιο για δυο βασικά λόγους: πρώτον γιατί δεν έβρισκαν δουλειά στα χωριά τους και η οικοδομή ανθούσε στην Αθήνα και δεύτερον γιατί πολλοί κομμουνιστές και άλλοι αριστεροί δεν μπορούσαν να βρουν δουλειά στο δημόσιο. Συμφωνείτε με την παραπάνω εκτίμηση;
Μετά τον πόλεμο υπήρξε ανάπτυξη στη χώρα μας. Μη ξεχνάμε πως έγινε και αλλαγή σκυτάλης. Το ντόπιο και ιδιαίτερα το ξένο κεφάλαιο καθόρισε τις επενδύσεις για νέα κέρδη με άξονα την πολιτική των Η.Π.Α. και με το σχέδιο Μάρσαλ. Από την άλλη ήταν και η βιομηχανία και οι κατασκευές, πηγή κερδών για το Κεφάλαιο. Στα αστικά κέντρα επόμενο ήταν να γίνει συσσώρευση μεγάλης μάζας της εργατικής δύναμης. Η αύξηση των οικοδόμων οφείλεται κύρια σε αυτή την ανάπτυξη και βέβαια η πολιτική του κυνηγητού των φρονημάτων οδήγησε και τους κομμουνιστές και άλλους αριστερούς στο «ελεύθερο», εντός εισαγωγικών, επάγγελμα του οικοδόμου.
Θα μπορούσατε να μας κάνετε σύντομα μια ιστορική αναδρομή του Συνδικάτου Οικοδόμων Περιστερίου; Πότε ιδρύθηκε, ποιες ήταν οι κορυφαίες στιγμές της δράσης του κλπ.; Από ό,τι θυμάμαι μια από τις κορυφαίες στιγμές των οικοδόμων ήταν η κατάκτηση «ντε φάκτο» του επτάωρου και πενθήμερου στα μέσα της δεκαετίας του '80.
Η δομή του συνδικαλιστικού κινήματος στους οικοδόμους πριν και ιδιαίτερα μετά τον πόλεμο, εξελίχθηκε εμβρυακά και συντεχνιακά με κύρια μορφή την αλληλεγγύη αναμεταξύ των οικοδόμων. Η πάλη τους περιοριζόταν σε οικονομικά κυρίως προβλήματα. Έτσι κτίστηκαν στην οικοδομή σωματεία στενά και κατά ειδικότητα. Το 1984, η συνδικαλιστική παράταξη της ΕΣΑΚ έβαλε το ζήτημα ενοποίησης όλων αυτών των σωματείων σε ένα και μοναδικό συνδικάτο. Η πρόταση πέρασε σε όλες τις συνελεύσεις θετικά και δημιουργήθηκε το «Συνδικάτο Οικοδόμων και Εργαζομένων στα Δομικά Υλικά και στις Κατασκευές». Αυτή ήταν η κορυφαία στιγμή της δράσης των ταξικών δυνάμεων μέσα στα Σωματεία. Μερίδιο αυτής της επιτυχίας «διεκδικούν» και οι ΕΣΑΚίτες οικοδόμοι του Περιστερίου. Η δράση του παραρτήματος Περιστερίου δεν είναι και δεν ήταν ξεκομμένη από τη δράση της πολιτικής της Κεντρικής Διοίκησης, σαν απόρροια των Γενικών Συνελεύσεων και του Καταστατικού. Άλλη σημαντική στιγμή ήταν η καθιέρωση του 7ωρου και του 5θήμερου που έγιναν με «ψηφοφορίες» στα γιαπά. Πρέπει να πούμε ότι σταθμός σε αυτή την πορεία ήταν η μείωση της συνταξιοδότησης από τα 60 στα 58. Μια μάχη που κερδίθηκε μετά από 43 απεργιακές κινητοποιήσεις χιλιάδων οικοδόμων. Βέβαια αυτά έγιναν νόμος, εκτός του 7ωρου αλλά και αυτό το κρατάμε δυναμικά στην πράξη.
Σήμερα ποια θα λέγαμε ότι είναι τα κυριότερα αιτήματα που παλεύετε σαν Συνδικάτο;
Σήμερα παλεύουμε αιτήματα που ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες. Οι ανάγκες αυτές ήταν και η πηγή της δημιουργίας του Π.Α.ΜΕ. Εμείς πρωτοστατήσαμε σε αυτή την υπόθεση γιατί η επίθεση στα δικαιώματα (ασφάλιση- συντάξεις- εργασιακά κλπ) οξύνονται. Χρειάζεται λοιπόν κοινό μέτωπο αγώνα και δράσης. Το αίτημα είναι κοινό. Σύνταξη στα 55 για τα βαριά και ανθυγιεινά. Δένουμε την πάλη μας για το δικαίωμα στη δουλειά με την ύπαρξη της Ειρήνης. Βρισκόμαστε στην πρώτη γραμμή ενάντια στους ιμπεριαλιστικούς πολέμους. Παλεύουμε για μέτρα υγιεινής και ασφάλειας. Για την κατάργηση των αντιασφαλιστικών νόμων. Παλεύουμε αποκλειστικά για Δημόσια Κοινωνική Ασφάλιση, Υγεία και Παιδεία. Παλεύουμε για την κατοχύρωση του 35ωρου, 7ωρου και 5μερου.
Σήμερα ποιο είναι το δυναμικό του Συνδικάτου Οικοδόμων Περιστερίου;
Το δυναμικό του παραρτήματος είναι σήμερα κοντά στους 4 χιλιάδες. Ψήφισαν 1.100 οικοδόμοι, ενώ εκτιμούμε ότι πολλοί συνάδελφοι έλειπαν στην επαρχία. Η Ε.Σ.Α.Κ. πήρε πάνω από 900 ψήφους και η Π.Α.Σ.Κ.Ε. 32. Τα άκυρα και τα λευκά προέρχονται κύρια από την εκλογική διαδικασία, τις δυσκολίες της και την παρουσία των αλλοδαπών που δεν γνωρίζουν τη διαδικασία.

Με βάση τα αποτελέσματα διαφαίνεται ότι στο Συνδικάτο Οικοδόμων Περιστερίου αλλά και γενικότερα υπάρχει μια μεγάλη δύναμη των δυνάμεων του ΠΑΜΕ που πολιτικά πρόσκεινται στο ΚΚΕ. Αυτό δεν το βλέπουμε σε άλλους εργασιακούς χώρους. Είναι θα λέγαμε σε αναντιστοιχία με τους εργαζόμενους του Δήμου, τους εκπαιδευτικούς, τους εργαζόμενους στον Ο.Τ.Ε. στη Δ.Ε.Η. και αλλού. Πώς το ερμηνεύετε αυτό;

Ο κλάδος μας έχει ταξική αγωνιστική ιστορία. Μην ξεχνάμε ότι από αυτόν πέρασαν κομμουνιστές άνθρωποι, άνθρωποι της προσφυγιάς, κυνηγημένοι και ατσαλωμένοι, «καθαροί». Εργάτες αλύγιστοι. Όλα αυτά κι ο αγώνας που έγινε, πέρασε μέσα στους οικοδόμους. Έγινε μεγάλη ζύμωση και αποτελεί ως τα τώρα παράδοση. Οι οικοδόμοι δίνουν το τιμόνι σε «καθαρά» χέρια και το εμπιστεύονται. Στέλνουν τα δικά τους μηνύματα στους συμβιβασμένους και πουλημένους της Π.Α.Σ.Κ.Ε. και του ΣΥΝ. Καθώς επίσης και της Δ.Α.Κ.Ε. Πιστεύω και για να απαντήσω ευθέως στο ερώτημά σας, είναι ένας τρόπος και πολιτικής έκφρασης και καταδίκης των κυρίαρχων κομμάτων. Γιατί εδώ ψηφίζουν χωρίς φόβο και ρουσφέτια. Το ΠΑ.ΣΟ.Κ. πχ. είχε μεγάλα ερείσματα με την ΠΑΣΚΕ.

Πώς εκτιμάται ότι δεν υπάρχει εκπροσώπηση της Δ.Α.Κ.Ε. στο χώρο των οικοδόμων;

Η ΔΑΚΕ ήταν και είναι η παραδοσιακή Δεξιά. Δεν πέρναγε και δεν περνάει η μπογιά της στους οικοδόμους.

Οργανωτικά εντάσσεστε στην Ομοσπονδία Οικοδόμων Ελλάδας, στο Ε.Κ.Α. και στη Γ.Σ.Ε.Ε. Για ποιους λόγους ενώ το Περιστέρι έχει τόσους πολλούς οικοδόμους αλλά και αρκετούς άλλους που απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα, δεν υπάρχει τοπικό Εργατικό Κέντρο;

Ανήκουμε στο Ε.Κ.Α., ψηφίζουμε αντιπροσώπους για τη Γ.Σ.Ε.Ε. και ψηφίζουμε αντιπροσώπους για την Ομοσπονδία μας. Αυτή τη στιγμή εκείνο που μας απασχολεί είναι «τι δρόμο τραβάει» το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα. Για μας, δυο γραμμές βρίσκονται σε σύγκρουση και αντιπαλότητα. Από τη μια, οι δυνάμεις του συμβιβασμού και της κοινωνικής ειρήνης και από την άλλη της ταξικής πάλης και της σύγκρουσης. Το κίνημα σήμερα βρίσκεται σε ύφεση από τη δράση και την υπονόμευση των πρώτων. Ακούγονται πολλά για Περιφερειακά Συνδικαλιστικά όργανα κλπ. για να ελέγξουν το κίνημα. Η δομή πχ. των Εργατικών Κέντρων βοηθάει σήμερα; Δεν είναι αυτό το κύριο. Θα δούμε βέβαια κι άλλες μορφές συσπείρωσης. Τώρα στο Περιστέρι. Μα είμαστε στην Αθήνα. Δεν είμαστε στο Βόλο ή στη Λάρισα;

Υπάρχει εκτίμηση για το πόσοι αλλοδαποί εργάζονται ως οικοδόμοι στο Περιστέρι;

Δεν γνωρίζουμε πόσοι αλλοδαποί εργάζονται ως αλλοδαποί στο Περιστέρι, γιατί ο Οικοδόμος μετακινείται για δουλειά σε όλη την Αθήνα- Πειραιά και την επαρχία. Εμείς στο παράρτημα έχουμε γραμμένους αυτούς που κατοικούν στο Περιστέρι, περίπου 1.000.

Πόσοι από αυτούς συμμετέχουν στις διαδικασίες του συνδικάτου σας; Υπάρχει εκτίμηση για την προέλευση και τον τόπο της κατοικίας τους;

Καταρχήν, οι αλλοδαποί οικονομικοί μετανάστες δεν έχουν δικό τους σπίτι. Επομένως, για τους γνωστούς οικονομικούς λόγους κτλ. κατοικούν σε συνοικίες που υπάρχουν παλιά χτίσματα με φτηνά νοίκια. Οι περισσότεροι προέρχονται από την Αλβανία. Είχαμε στις τελευταίες εκλογές 2 υποψηφίους από αυτούς και έναν Αιγύπτιο για την τοπική διοίκηση του παραρτήματος. Αρκετοί συμμετέχουν στις Συνελεύσεις μας, στις απεργίες σχεδόν όλοι.

Υπάρχουν άνθρωποι που εργάζονται ως οικοδόμοι και δε γνωρίζουν να διαβάζουν και να γράφουν και κάνουν αριθμητικούς υπολογισμούς;

Οι οικοδόμοι που δεν ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν είναι σήμερα μετρημένοι στα δάχτυλα.

Τι τύπο σχολείου πιστεύετε ότι έχουν τελειώσει οι περισσότεροι οικοδόμοι του Περιστερίου; Είναι απόφοιτοι Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου;

Σήμερα, η πλειοψηφία των οικοδόμων είναι απόφοιτοι του Δημοτικού. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπάρχουν ακόμα συνάδελφοι του Λυκείου. Αυτό οφείλεται (σ.σ. η απασχόληση στην οικοδομή) στη γενικότερη πολιτική που εφαρμόζεται. Πού θα πας με χαρτί Λυκείου; Πώς θα πας να μπεις στην Ανώτατη Εκπαίδευση; Η καινούρια βάρδια της εργατικής τάξης ακολουθάει την παλιά, με

καλύτερη εκπαίδευση. Σήμερα έχει να κάνει η εκπαίδευση με το σχεδιασμό της ελεύθερης αγοράς. Από την άλλη υπάρχουν και οι οικονομικές δυσκολίες της εργατικής οικογένειας για να σπουδάσει τα παιδιά της.

Να επιμείνω ως προς αυτό το σημείο. Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι οι περισσότεροι από αυτούς εγκατέλειψαν το σχολείο και «μπήκαν» στην οικοδομή; Κατά τη γνώμη σας, υπάρχει σήμερα διαφορά στο ποιος είναι ο εργάτης και ποιος ο «μάστορας», όσον αφορά τι γνώσεις έχουν, τι σχολείο τέλειωσαν; Παλιά, όποιος ήξερε «μερικές αράδες γράμματα», και μπορούσε να διαβάζει το «σχέδιο», ήταν ο «μάστορας». Όποιος δεν ήξερε γράμματα ή δεν τα ήξερε καλά, ήταν ο εργάτης, ο βοηθός. Αυτό μου το λέει και ο πατέρας μου που είναι συνταξιούχος οικοδόμος και μάλιστα «αγράμματος». Σήμερα συμβαίνει αυτό;

Αυτό οφείλεται στο ότι με μια μόρφωση του Δημοτικού δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ τεχνίτη και βοηθού εργάτη. Αυτό φαίνεται να ισχύει και σήμερα. Η οικοδομή βέβαια εξελίσσεται αλλά η τριβή πάνω στη δουλειά είναι το καλύτερο σχολείο. Σε αυτό συντείνει και η τακτική των Εταιριών και των εργολάβων να χρησιμοποιούν ανειδίκευτους σε τεχνική δουλειά, πληρώνοντάς τους όμως μεροκάματο εργάτη.

Σε ποιον τομέα απασχολούνται οι οικοδόμοι του Περιστερίου; Σε μικρά έργα ή σε μεγάλα δημόσια έργα, πχ. στο ΜΕΤΡΟ ή σε κατασκευές και ανακατασκευές κατοικιών, εργοστασίων κτλ;

Οι περισσότεροι οικοδόμοι του Περιστερίου δουλεύουν στη συμβατική, μικρή θα έλεγα, οικοδομή, γιατί στα μεγάλα έργα απορροφούνται από την Αθήνα και όχι μόνο.

Ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που βάζει η εργοδοτική πλευρά είναι ότι οι οικοδόμοι δεν έχουν ικανοποιητικό επίπεδο εκπαίδευσης γενικά, αλλά και πάνω στη δουλειά, δεν μετεκπαιδεύονται, ούτε παρακολουθούν σχολές κατάρτισης. Λένε μάλιστα ότι οικοδόμοι φταίνε για τα αυξημένα ατυχήματα που παρουσιάζονται σήμερα γιατί υπερεκτιμούν τις δυνάμεις τους, δε φοράνε κράνος κλπ. Πώς τοποθετείστε εσείς πάνω σε αυτά;

Οι ισχυρισμοί των εργοδοτών για την εκπαίδευση των οικοδόμων είναι «εκ του πονηρού». Καταρχήν, υπάρχει εντατικοποίηση για μεγαλύτερο κέρδος, κανένα μέτρο ασφαλείας γιατί έχει κόστος. Όπως είπα χρησιμοποιούν τους ανειδίκευτους για να κερδίζουν. Ένα παράδειγμα τώρα για το κράνος. Εμείς σα συνδικάτο λέμε, στους 38 βαθμούς σταματάμε τη δουλειά και παίρνουμε το μεροκάματο. Δουλεύεις με κράνος στους 38 ή στους 40 βαθμούς; Το κράνος δεν είναι πανάκεια για τα ατυχήματα. Για τα ατυχήματα δε φταίει η «παλικαροσύνη» των οικοδόμων αλλά η ανυπαρξία μέτρων προστασίας και νόμων από τις επιθεωρήσεις εργασίας, που γενικά αυτά είναι ανεπαρκή. Τι κάνει ο οικοδόμος κάτω από αυτές τις συνθήκες; Κυριολεκτικά πετάει και το κράνος γιατί η εταιρεία που του επιβάλλει πχ. να βάλει κράνος, κατά τα άλλα «του πίνει το αίμα». Τώρα, τα εκπαιδευτικά προγράμματα που προβάλλουν οι εργοδότες αλλού στοχεύουν. Στοχεύουν στη χρηματοδότηση των εταιριών από το κράτος και τον ΟΑΕΔ για επιμόρφωση που και αυτό πάλι θα το αναλάβει να το κάνει κάποια ιδιωτική εταιρεία. Το αποτέλεσμα είναι να μορφώνεσαι δουλεύοντας τζάμπα.

Έχω τη αίσθηση ότι ακόμη και σήμερα εξακολουθούν οι οικοδόμοι να βρίσκουν τη δουλειά στα «καφενεία», στην «πιάτσα». Μπορεί να γενικεύτηκε η χρήση του τηλεφώνου, να υπάρχουν και τα κινητά, αλλά οι οικοδόμοι θα βρεθούν και στο καφενείο και εκεί θα «κλειστεί» η δουλειά. Ή υπάρχουν μεγάλες οικοδομικές εταιρείες που έχουν τα συνεργεία οικοδόμων και έτσι μέσα από αυτό το δίκτυο βρίσκουν δουλειά;

Πώς εξασφαλίζουν δουλειά οι οικοδόμοι; Με όλους τους τρόπους. Βλέπεις αλλοδαπούς στα φανάρια, σε περάσματα λαϊκών συνοικιών, στα βόρεια κι ανατολικά προάστια, στις γωνιές, στα σταυροδρόμια, απέξω από χρωματοπωλεία. Νομίζω στα καφενεία λίγα πράγματα. Υπάρχουν οι εταιρείες. Οι εργολάβοι έχουν δικά τους συνεργεία αλλά υπάρχουν και οι μικροί ακόμα «φατουρατζήδες». Αυτό είναι γενικά το «δίχτυ».

Είναι εύκολο σήμερα να συσπειρωθούν οι οικοδόμοι γύρω από το συνδικάτο τους; Πώς περιφρουρείτε τις απεργίες σας;

Οι οικοδόμοι είναι συσπειρωμένοι στο συνδικάτο. Το δείχνουν και οι εκλογές και οι απεργίες. Στην απεργία δεν «κουνιέται φύλλο» σε γιαπί κι όσοι δουλεύουν τους πείθουμε και τα παρατάνε. Στην απεργία έχουμε απεργιακές επιτροπές. Μαζευόμαστε στο Συνδικάτο και βγαίνουμε από τα χαράματα στις οικοδομές.

Έχετε μια αξιοπρόσεχτη οργανωτική δομή. Έχετε δικά σας γραφεία, δική σας αίθουσα συνελεύσεων που μάλιστα τη δανείζετε και σε πολλούς τοπικούς φορείς, εκδίδετε τη δική σας εφημερίδα. Αυτό ασφαλώς επιτυγχάνεται με εθελοντική εργασία. Αλήθεια, πόσο εύκολο είναι αυτό, σήμερα που κυριαρχεί το πρότυπο «ο καθένας για τον εαυτό του»;

Ό,τι έχουμε στα χέρια μας, γραφεία κτλ. έρχονται μέσα από την υπεράσπιση των οικοδόμων για τα συμφέροντά τους. Όλα αυτά έγιναν με δικά τους λεφτά. Το καταλαβαίνουν αυτό. Είναι αποτέλεσμα συλλογικής προσφοράς. Βέβαια αυτός που συνδικαλίζεται μαθαίνει πώς ετούτο είναι ταξικό συνδικάτο. Εδώ πληρώνεις, δεν πληρώνεσαι. Για το δίκιο της τάξης δεν μπορεί κάποιος να παλέψει με πληρωμή. Όταν έχεις ιδανικά ελευθερίας, αλληλεγγύης, κοινωνικής δικαιοσύνης. Όταν καταλάβεις στο πετσί σου την εκμετάλλευση, παλεύεις για το δίκιο σου. Να τινάξεις το ζυγό μπορείς μονάχος σου; Χρειάζονται θυσίες. Το να ζητάς να ζήσεις σαν άνθρωπος δε θα στο δώσουν άλλοι που «σκάβουν το λάκκο σου».Τη θεωρία, ο καθένας για τον εαυτό του, τη ζούμε. Είναι μια «βαβούρα» που ο καθένας μας κι όλοι μας τραβάμε στην εξαθλίωση. Όπως όλοι μαζί παράγουμε τον πλούτο, όλοι μαζί τον διεκδικούμε και θα τον πάρουμε! Είναι δύσκολο σήμερα κι όμως πολλοί πάνε σε δρόμο αδιέξοδο. Η νέα τάξη πραγμάτων εκφυλίζει πράγματα και ιδανικά της εργατικής τάξης. Κυριαρχεί. Έχει το πάνω χέρι. Όμως, όσο δύσκολα κι αν φαίνονται τα πράγματα, οι εργάτες, σαν εκμεταλλευόμενοι, έχουν την κρίση τους, υποψιάζονται. Εμείς μέσα από τους αγώνες για τα καθημερινά, δείχνουμε το δρόμο μιας νέας κοινωνίας, για να απαλλαγούμε από την εκμετάλλευση. Δείχνουμε το δρόμο του σοσιαλισμού. Σε όλη αυτή την πορεία, διαμορφώνουμε αγωνιστές. Βοηθάνε και οι καταστάσεις. Δεν είναι το θέμα οι θυσίες. Άμα θες πραγματικά να ζήσεις λεύτερος, τότε η θυσία γίνεται καθήκον. Δε θα' λεγα ότι πρόκειται για εθελοντισμό. Πρόκειται για συνειδητή επιλογή που δεν την παζαρεύεις με τίποτα. Από τα σίδερα και τα σύγχρονα συρματοπλέγματα, τα καθρεφτάκια και τις βιτρίνες, η φτωχολογιά δε θα γονατίσει.

Από ό,τι γνωρίζω έχετε ανεπτυγμένο ένα σύστημα αλληλεγγύης για τα μέλη σας. Μπορείτε να αναφερθείτε σε αυτό;

Δεν έχουμε ιδιαίτερο σύστημα αλληλεγγύης των μελών. Παλιότερα λειτούργησε κάτι τέτοιο, ένα σύστημα οικονομικής βοήθειας. Στην πορεία το καταργήσαμε γιατί δεν είναι δυνατόν να πάρουμε στις δικές μας τις πλάτες, τις ευθύνες του Κράτους απέναντι σε αναξιοπαθούντες. Ανοίγαμε έτσι άλλες πόρτες. Η καλύτερη αλληλεγγύη είναι ο κοινός αγώνας για υγεία, πρόνοια κτλ., χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ιδιαίτερα προβλήματα που τυχόν αντιμετωπίζει κάποιος οικοδόμος το περνάμε στο «ντούκου».

Βλέποντας κάπως τον τοπικό τύπο, φαίνεται ότι υπάρχει ένας συντονισμός με άλλους εργατικούς φορείς και σωματεία για την προώθηση κοινών αιτημάτων. Αναφέρομαι με τα εκπαιδευτικά σωματεία, το σύλλογο εργαζομένων του Δήμου, τους συνταξιούχους κλπ. Πώς εκτιμάται αυτή τη συνεργασία;

Για το χώρο του Περιστερίου υπάρχει κατά περιόδους κοινή δράση με συγκεκριμένα προβλήματα και αιτήματα. Η συνεργασία είναι καλή, όταν έχει στόχους και οδηγεί μπροστά. Όταν συσπειρώνει κόσμο. Σε αυτό είμαστε πίσω. Πρέπει να γίνει υπόθεση όλων των φορέων, η κοινή δράση με μόνιμα χαρακτηριστικά. Τούτη τη στιγμή, δεν υπάρχει ας πούμε συντονιστικό σωματείων και φορέων στο Περιστέρι. Τελευταία δημιουργήσαμε την εργατική λέσχη. Εμείς, το Μέταλλο, ο Ιματισμός και άλλοι εργαζόμενοι. Έχουμε δρόμο μπροστά μας.

Με τους Ε.Β.Ε.;

Με τους Ε.Β.Ε. δεν έχουμε καμιά ιδιαίτερη επαφή. Εμείς δεν έχουμε λόγους άρνησης για κοινή δράση. Όμως τα γεγονότα τρέχουν και είμαστε πίσω από τα αναμενόμενα.

Με την εκκλησία;

Με την Εκκλησία τι συνεργασία να κάνεις; Τι λέει η Εκκλησία; Εμείς είμαστε για την Ψυχή. Αλλά δεν κάνουν μόνο αυτά. Στηρίζουν το σύστημα, πάνε χέρι- χέρι με τους εκμεταλλευτές και αγιάζουν το άδικο. Ας ασχοληθούμε με αυτά και βλέπουμε. Η επιστήμη απόδειξε τη δημιουργία της Φύσης, την κίνηση, την εξέλιξη. Οι μύθοι, οι θεότητες κατέρρευσαν. Την εκκλησία την κρατάει το σύστημα για να κοιμίζει το λαό. Με τέτοια Εκκλησία, τι περιμένεις; Δες στον πόλεμο. Τι έκαναν; Για τους ανέργους; Για τα ναρκωτικά; Αυτή είναι η δική μου η τοποθέτηση. Τώρα το συνδικάτο τραβάει το δρόμο του. Δεν κάνει θρησκευτικούς διαχωρισμούς. Για την Εκκλησία «ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα». Αλλά η Εκκλησία επίσημα πια, έχει κάνει προ αμνημονεύτων ετών το δικό της «πήδημα».

Υπάρχει συνεργασία του Δ. Σ. με τις υπηρεσίες του Δήμου, τον ΑΣΔΑ και τον ΟΑΕΔ για ειδικά ζητήματα του κλάδου σας, όπως η ανεργία, αλλά και για γενικότερα ζητήματα;

Δεν πρόκειται ποτέ στο εκμεταλλευτικό σύστημα να υπάρξει συνεργασία με φορείς του Κράτους. Διεκδικούμε. Εφόσον είμαστε ταξικό συνδικάτο, τίποτε παραπέρα.

Θα σας ενδιέφερε να συμμετάσχετε σε μια εκστρατεία κατά του αναλφαβητισμού στο Περιστέρι; Με ποιο τρόπο θα μπορούσατε να συμμετάσχετε σα Συνδικάτο Οικοδόμων Περιστερίου;

Το πρόβλημα του αναλφαβητισμού θα λυθεί μόνο στα πλαίσια της πάλης για την καθιέρωση του ενιαίου 12χρονου δημόσιο σχολείου, ενός σχολείου για όλα τα παιδιά, χωρίς αποκλεισμούς και διακρίσεις. Για να γίνει αυτό όμως πρέπει να φτιαχτεί άμεσα το Μέτωπο Παιδείας στα πλαίσια του Λαϊκού Μετώπου. Για αυτό το κίνημα και αυτό το Λαϊκό Μέτωπο παλεύουμε κι εμείς και με αυτό τον τρόπο πιστεύουμε ότι θα λυθεί οριστικά και το πρόβλημα του αναλφαβητισμού.

Κύριε Πρόεδρε, σας ευχαριστώ θερμά για την τόσο ενδιαφέρουσα και κατατοπιστική συζήτηση.

Κι εγώ σας ευχαριστώ.

5. ΚΥΠΡΑΙΟΣ Δημήτριος, μέλος της Διοίκησης του Συνδικάτου Μετάλλου «Ο Προμηθέας» και πρώην Πρόεδρος

Κύριε Κυπραίε, θα ήθελα να ξεκινήσουμε με μια χαρτογράφηση στο χώρου του Μετάλλου στο Περιστέρι. Έχω την εντύπωση ότι συμπεριλαμβάνονται πάρα πολλές ειδικότητες και για το θέμα του αναλφαβητισμού έχει ένα ενδιαφέρον.

Ο κλάδος του Μετάλλου, ιδιαίτερα στο Περιστέρι, διακρίνεται για τις πολλές βιοτεχνίες και μικρομαγαζιά όπου παράγονται διάφορα πράγματα. Φυσικά τα περισσότερα μαγαζιά βρίσκονται στο χώρο των κατασκευών και περιλαμβάνουν τα σιδεράδικα, τις επιχειρήσεις κατασκευής ψυγείων όπως είναι ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ, τα πολλά μηχανουργεία που φτιάνουν και επισκευάζουν μηχανές, τα ηλεκτρολογεία, αλλά και τα χρυσοχοΐα, κλπ.

Συνδέεται αυτή η δραστηριότητα στο χώρο του Μετάλλου με μια αντίστοιχη κινητικότητα στο χώρο της παρασκευής της πρώτης ύλης;

Η πρώτη ύλη έρχεται από τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα. Επεξεργάζεται όμως σε διαφορετικές επιχειρήσεις και σε μεγάλες βιομηχανικές μονάδες εκτός του χώρου του Περιστερίου. Εδώ, στο Περιστέρι, η ύλη έρχεται διαμορφωμένη και γίνεται η εφαρμογή της σε κατασκευές παντού τύπου μηχανές και μικρά εργαλεία. Το μοντέλο στο χώρο του Μετάλλου, όχι μόνο στο Περιστέρι αλλά και στα Λιόσια, στο Αιγάλεω κλπ. είναι μια μικρή βιοτεχνική μονάδα με πλειοψηφία των αλουμινάδικων.

Οι μικρές αυτές επιχειρήσεις, τα «μαγαζιά» στο Μέταλλο, πώς είναι διαμορφωμένα; Εννοώ, πώς συγκροτήθηκαν, αν είναι σε οικογενειακή βάση όπως παρατηρείται στους Ε.Β.Ε., πόσους εργαζόμενους απασχολούν κλπ.;

Οι μικρές αυτές μονάδες είναι κατά μέσο όρο μιας δεκαετίας. Οι ιδιοκτήτες αυτών των επιχειρήσεων, στις περισσότερες περιπτώσεις είχαν από τα πριν κάποια σχέση με το χώρο είτε σαν στελέχη είτε σαν εργαζόμενοι σε βιομηχανίες του μετάλλου που έκλεισαν. Πολλοί από αυτούς έχουν συνταξιοδοτηθεί αλλά έφτιαξαν ένα μαγαζί σε οικογενειακή βάση. Ιδίως για τα αλουμινάδικα, παρατηρήθηκε μια έξαρση τα χρόνια που πέρασαν εξαιτίας των μεγάλων έργων, της έντονης αστικής ανάπτυξης και της ζήτησης του αλουμινίου και του σιδήρου για επισκευές και προσθήκες μετά το σεισμό του 1999. Εδώ όμως πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός ότι η παροδική αυτή ανάπτυξη του μετάλλου, κυρίως του αλουμινίου, παρουσιάζει ορισμένους κινδύνους σε σχέση με το μέλλον τους, εξαιτίας της πολιτικής τιμών της πρώτης ύλης. Κι αυτό έρχεται σα συνέπεια ότι το αλουμίνιο, η πρώτη ύλη, που έρχεται κυρίως από τη Γαλλία, επεξεργάζεται στη ΠΕΣΙΝΕ, πάει μετά στη Γερμανία όπου κάνει μια ολοκληρωμένη επεξεργασία και φθάνει εδώ σε βέργες αλουμινίου που τις προμηθεύονται τα μαγαζιά. Όλος αυτός ο κύκλος εργασιών και η παρέμβαση των μεγάλων πολυεθνικών διαμορφώνουν τις τιμές και τη κατανομή των εργοληψιών. Στην πραγματικότητα μόνο 4-5 εταιρείες παίρνουν το μεγάλο πακέτο των μεγάλων έργων. Τα μικρά μαγαζιά είναι για τις επισκευές και τοποθετήσεις στα σπίτια του κοσμάκη. Έτσι φτιάχνονται οι γνωστές εταιρείες- μεγαθήρια «ΕΥΡΟΠΑ», «ΑΠΑΛΟΥΜΙΝ». Είναι επίσης ο ΟΜΙΛΟΣ ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ που συνδέεται άμεσα με την «ΠΕΣΙΝΕ». Η «ΠΕΣΙΝΕ» παίρνει το βωξίτη κι άλλα μεταλλεύματα τα επεξεργάζεται στη Γαλλία και τα φτιάχνει σε αλουμίνιο. Έτσι διαμορφώνει όχι μόνο την πρώτη ύλη αλλά επιδρά και στη διαμόρφωση της τιμής του αλουμινίου. Υπάρχουν όμως και στο Περιστέρι τέτοιες μικρότερες μονάδες επεξεργασίας και διαμόρφωσης του Αλουμινίου, όπως η «ΑΛΜΑΚΟ- ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ» που συνεργάζεται με την «ΠΕΣΙΝΕ». Στο Περιστέρι έχει ένα εργοστάσιο 80 ατόμων και έχει ανοίξει επίσης και ένα άλλο μεγαλύτερο εργοστάσιο δυναμικότητας 400 εργαζομένων στη Δράμα.

Τα μαγαζιά επισκευής και συντήρησης αυτοκινήτων, τα συνεργεία και τα φαναρτζίδικα, που απασχολούν πολλούς εργαζομένους στο Περιστέρι και μάλιστα πολλά παιδιά που εγκαταλείπουν το σχολείο, ανήκουν στο Μέταλλο;

Βέβαια ανήκουν στο Μέταλλο. Εντάσσονται και οργανικά και συνδικαλιστικά και όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά διεθνώς. Εδώ πράγματι υπάρχει μια σύγχυση. Όταν λέει ο άλλος Μέταλλο, εννοεί το

Σίδερο, το Αλουμίνιο και όχι τις ιδιαίτερες μορφές εφαρμογής του, όπως στην επισκευή του αυτοκινήτου. Και πράγματι παρατηρείται στα συνεργεία αυτά, να υπάρχει ένα καθεστώς μαύρης εργασίας με ανήλικους εργαζόμενους αλλά και αλλοδαπούς. Το θέμα αυτό μας έχει απασχολήσει στο Συνδικάτο Μετάλλου αλλά πρέπει να γίνουν πολλά ακόμη σε αυτόν τον τομέα. Να σημειώσω με την ευκαιρία ότι ο «ΟΜΙΛΟΣ ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ» δραστηριοποιείται και στο χώρο της ηλεκτρολογίας.
Παράγει καλώδια παντός τύπου και όχι μόνο του αυτοκινήτου και διάφορα άλλα συστήματα που συνοδεύουν το ηλεκτρολογικό υλικό. Ο όμιλος αυτός συνδέεται με τη σειρά του με την «AEGE ΑΛΣΤΡΟΜ».
Φυσικά στο χώρο του Μετάλλου ανήκουν και οι επιχειρήσεις που παράγουν υλικό για το χώρο των δομικών κατασκευών, ενώ δεν ανήκουν οι σιδεράδες μπετού που νομίζω ότι ανήκουν στους Οικοδόμους.
Πράγματι έτσι είναι.
Το ερώτημα όμως τίθεται ξανά. Έχετε κάνει χαρτογράφηση του χώρου; Γνωρίζετε ποιες επιχειρήσεις ανήκουν στην Ομοσπονδία σας από το χώρο του Περιστερίου;
Είναι αλήθεια ότι εδώ στο Περιστέρι, αλλά και γενικότερα, δεν μπορούμε να έχουμε μια γενικότερη εικόνα. Στο Περιστέρι υπάρχουν περίπου 200 μικρές επιχειρήσεις και μαγαζιά που δραστηριοποιούνται στο Μέταλλο. Αλλά αυτό δεν είναι μόνο δικό μας πρόβλημα, είναι και των αρμόδιων υπηρεσιών. Να σας φέρω ένα παράδειγμα. Είχα πάει πέρυσι στην Επιθεώρηση Εργασίας με αφορμή τις εκλογές μας. Εκεί υπολόγιζαν τις επιχειρήσεις του χώρου εδώ στο Περιστέρι αλλά και στο Αιγάλεω, αλλά βασικά εδώ στο Περιστέρι είναι οι περισσότερες, σε 250. Μπορεί ενδεχομένως να είναι και μερικές που δεν καταγράφονται.
Υπάρχει συνεπώς ένα ζήτημα χαρτογράφησης.
Κοιτάξτε, το πρόβλημα βρίσκεται αλλού. Στο χώρο της μικρής επιχείρησης, υπάρχουν μαγαζιά που είχαν προσωπικό 40 με 50 άτομα, όπως στην περιοχή Τσαλαβούτα είναι ο «ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗΣ», ο «ΒΟΥΤΣΑΔΑΚΗΣ» και που τώρα έχουν 15 άτομα. Το πρόβλημα είναι η συνεχής μείωση του πληθυσμού σε τέτοιες επιχειρήσεις που συρρικνώνουν τον κλάδο και όχι μόνο η ακριβής καταγραφή των επιχειρήσεων.
Έχετε κάποια εκτίμηση γιατί αυτές οι επιχειρήσεις μείωσαν το αριθμό των απασχολουμένων; Μήπως ήταν αποτέλεσμα του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού της επιχείρησης ή απέλυσαν κόσμο για να μειώσουν το κόστος;
Αυτό που πρέπει να σημειώσουμε εδώ είναι ότι και στο χώρο του Μετάλλου και ιδίως του Αλουμινίου στη Δ. Αττική, υπάρχουν τα φαινόμενα της κρίσης υπερπαραγωγής. Σήμερα και το επαναλαμβάνω κυριαρχούν 5 με 6. Είναι η «ΑΛΜΑΚΟ», ο «ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ» στα Λιόσια, η «ΑΠΑΛΟΥΜΙΝ» στο Ποτάμι. Όλα τα άλλα τα μαγαζιά φτιάχτηκαν την περίοδο που υπήρχε μια ζήτηση και ανάκαμψη εργασιών με τον καταμερισμό σε «μεγάλα» και σε «μικρά», που σας είπα πριν πώς έγινε αυτό. Αλλά να σας πω και το εξής: Εδώ στο Περιστέρι είναι ανεπτυγμένη η Λευκοσιδηρουργία που αναφέρεται στην κατασκευή τενεκέδων, καπακιών, δηλαδή μικρές κατασκευές. Εκεί απασχολούνται αποκλειστικά γυναίκες. Στο Μπουρνάζι για παράδειγμα, υπάρχουν 3-4 τέτοιες επιχειρήσεις με 20- 30 γυναίκες εργαζόμενες, η κάθε μια. Οι επιχειρήσεις αυτές φτιάχτηκαν από ζευγάρια που δούλευαν σε ανάλογες μεγάλες επιχειρήσεις και είτε γιατί απολύθηκαν είτε συνταξιοδοτήθηκαν, πέρασαν τη δουλειά στο παιδί τους. Όμως έχουν και εργάτες με σχέση μισθωτής εργασίας. Είναι δηλαδή τα μικρά αφεντικά και δεν παύει η οικογενειακή αυτή επιχείρηση να εκμεταλλεύεται εργάτες. Στα συνεργεία βρίσκεις κάτι ανάλογο. Για παράδειγμα υπάρχουν τα πρώην «μαστόρια» που έχουν φύγει από τη «ΒΙΑΜΑΞ» ή από το «ΣΑΡΑΚΑΚΗ» και έχουν ανοίξει μαγαζιά εξουσιοδοτημένων εταιρειών. Παρατηρείται όμως σιγά σιγά να αυξάνουν οι εργοδότες που έχουν Ομόρρυθμη Εταιρεία και μάλιστα να μην εργάζονται οι ίδιοι. Γιατί στην οικογενειακή επιχείρηση, ο ιδιοκτήτης εργάζεται κιόλας. Στο χώρο των Ψυγείων παρατηρείται μια ανάλογη τάση, όπως είναι η περίπτωση του «ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ» ή όπως εδώ στο Περιστέρι η εταιρεία «ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ» με 100 εργαζομένους.

Αποτυπώνεται η εκπαιδευτική κατάσταση των μελών σας κατά την εγγραφή τους στο Συνδικάτου Μετάλλου;

«Όχι, δεν αποτυπώνεται. Αυτό που αντιμετωπίζουμε το τελευταίο διάστημα είναι το γεγονός ότι παρατηρείται ολοένα και περισσότερο να αλλάζει η σύνθεση του πληθυσμού αφού πλέον ένα μεγάλο κομμάτι μεταναστών απασχολείται στον κλάδο. Υπάρχει έντονο το φαινόμενο, όχι μόνο να μην ξέρουν την ελληνική γλώσσα αλλά και διανοητικά και μορφωτικά, δεν τους δίνεται η δυνατότητα να καταλαβαίνουν ορισμένα απλά πράγματα. Να συνεννοηθούν για παράδειγμα με τους εργοδότες τους και τους συναδέλφους τους. Υπάρχουν όμως και πολλές εργάτριες, που είναι της κατώτερης εκπαιδευτικής βαθμίδας, του δημοτικού. Όμως, το γεγονός αυτό δεν τις εμποδίζει να μην έχουν επαφή μαζί μας και να μην κατανοούν την ανάγκη της κοινής πάλης για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους. Οι δυσκολίες όμως που αντιμετωπίζουμε σχετικά με τους νέους εργάτες σχετίζεται αντίστροφα. Προσπαθούμε να εντάξουμε στο Συνδικάτο Μετάλλου, όχι μόνο αυτούς του δημοτικού ή και τους αναλφάβητους, αλλά και αυτούς που έχουν μια ανώτερη μόρφωση, είναι απόφοιτοι των ΤΕΙ. Τέτοιοι νέοι συνάδελφοι είναι συνήθως στο χώρο των μηχανικών. Για παράδειγμα, η «ΜΕΒΑΛΚΟ» στα Λιόσια απασχολεί περίπου 40 τέτοιους συναδέλφους που εργάζονται ως μηχανικοί σε ηλεκτρικές και αυτόματες πρέσες με χρήση τεχνολογίας λέιζερ. Εκεί παρόλο που το μορφωτικό επίπεδο είναι μεγαλύτερο είναι και η εκμετάλλευση μεγαλύτερη. Μπαίνει η νεολαία στη δουλειά αλλά παίρνει μεροκάματο πιο μικρό κι από αυτόν που έχει τελειώσει το Δημοτικό. Ένα παράδειγμα. Κάπου 30 ΕΥΡΟ πλήρωναν μια συναδέλφισσα από την Αλβανία και στους νέους αυτούς με ειδίκευση έδιναν 22. Και χρεωθήκαμε να κάνουμε παρέμβαση, όχι φυσικά γιατί παίρνει λιγότερα από την αλλοδαπή συναδέλφισσα αλλά γιατί πληρώνεται πιο κάτω από τη συλλογική σύμβαση. Κι εδώ να σημειώσουμε πρέπει να διαθέτεις ειδικές ικανότητες να χειρίζεσαι ένα τέτοιο πολυσύνθετο μηχάνημα με πολλούς κινδύνους που όχι μόνο φοβάσαι να μην πάθεις κάποιο ατύχημα, αλλά μη κάνεις και καμιά ζημιά. Γιατί συνηθίζεται τώρα τελευταία η εργοδοσία να απαιτεί τέτοιες ζημιές να τις πληρώνουν οι εργαζόμενοι.

Δηλαδή στο χώρο του Μετάλλου δεν ισχύει πάντα, ότι όσο πιο ειδικευμένος είσαι πληρώνεσαι ανάλογα;

Οι νέοι εργάτες που έρχονται για να δουλέψουν ένα απαιτητικό μηχάνημα κι όχι για να σκουπίσουν ή να είναι μεταφορείς ή οδηγοί, πληρώνονται με τα 22 ΕΥΡΟ, κάτω δηλαδή από τη συλλογική σύμβαση. Εμείς προσπαθούμε αυτούς τους συναδέλφους να τους εντάξουμε στο συνδικάτο, όπως όλο τον κόσμο, αλλά δεν είναι εύκολη υπόθεση.

Έχετε γνώση για τα προγράμματα επιδότησης που γίνονται από διάφορους φορείς; Αναφέρομαι στα προγράμματα επιδότησης από το Υπουργείο Βιομηχανίας, τον ΑΣΔΑ κλπ.

Η πραγματικότητα δείχνει ότι τα προγράμματα περί τεχνολογικού εκσυγχρονισμού στα εργοστάσια του Μετάλλου δεν εκφράζεται. Υπάρχουν μηχανουργία που δουλεύουν σε συνθήκες του προηγούμενου αιώνα. Προχθές πήγαμε σε ένα από αυτά και κάναμε μια παρέμβαση, στου «ΓΑΒΑΛΑ», που φτιάχνει λατομικά μηχανήματα. Εκεί ήταν πεταμένα σίδερα από εδώ, πρέσες παλαιού τύπου από εκεί. Τέτοια προγράμματα, παρόλο που δεν τα έχουμε παρακολουθήσει αναλυτικά, έχω τη γνώμη ότι τα παίρνουν δυο με τρεις ειδήμονες, όπως η «ΜΕΒΑΛΚΟ» που έχει κάνει πράγματι μηχανολογικό εκσυγχρονισμό με πρέσες που δουλεύουν με λέιζερ και που κοστίζει η κάθε μια 300 εκατομμύρια. Αλλά όμως η «ΜΕΒΑΛΚΟ» είναι συνδεδεμένη με τα μεγάλα έργα, για αυτό και προχώρησε. Γενικά όμως τα μικρά σιδεράδικά και αλουμινάδικα είναι με τεχνολογία 20 ετών. Υπάρχουν όμως και μερικά που έχουν πάρει μερικά καινούρια μηχανήματα που φτιάχνουν μοτέρ, όχι όμως από μια επιδότηση, αλλά από τον κόπο τους, από τον ιδρώτα τους, και αυτοί μόνο ξέρουν τι τραβάνε για να τα εξοφλήσουν.

Στο Μέταλλο έχουν αναπτυχθεί μια σειρά αγώνες για την περιφρούρηση των κατακτήσεων του κλάδου και τη διεύρυνση των δικαιωμάτων. Αυτές οι κινητοποιήσεις έχουν επιδράσει και πώς στην ανάπτυξη του Δήμου Περιστεριού;

Βάζετε ένα συνολικότερο ζήτημα σχετικά με το πώς αντιλαμβάνεται η εργατική τάξη τα γενικότερα πράγματα κι όχι μόνο στο Περιστέρι. Για το πώς έχει καταλάβει τη δικιά της συμβολή για μια προοδευτική κατεύθυνση του τόπου. Αυτό, αν το πάρεις στα πλαίσια των συσχετισμών εδώ στο Περιστέρι και εκφράζονται, μπορείς να πεις ότι οι ιδέες του ταξικού κινήματος είναι πλειοψηφία. Και στους Κλωστοϋφαντουργούς, και στο Μέταλλο, και στους Οικοδόμους, και στο Φάρμακο. Αναφέρομαι στα συνδικάτα τους, που έχουν μέλη, δύναμη και μεγάλη συμμετοχή στις κινητοποιήσεις. Σε αυτόν τον κόσμο έχει διαμορφωθεί μια κλαδική αντίληψη που δείχνει μιαν ωριμότητα. Να μη στρέφεται η πάλη για τα συμφέροντα μιας συντεχνίας, αλλά γενικότερα ενάντια στην εργοδοσία και τους πολιτικούς εκφραστές της. Από εκεί και πέρα η εργατική τάξη δέχεται μια μεγάλη επίθεση, υφίσταται μια πίεση να μη συνειδητοποιεί ότι πρέπει να ξεπετάξει πάνω από την πλάτη της όσους τη «βαραίνουν» και της στερούν τα δικαιώματά της. Τα δικαιώματα όχι μόνο να δουλεύει και να φθάνει το μεροκάματο για να ικανοποιήσει τις ανάγκες, αλλά και για να ψυχαγωγείται, να έχει ελεύθερο χρόνο.

Έχετε ασχοληθεί με το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στο χώρο του Μετάλλου; Αναφέρομαι κυρίως για το αν υπάρχουν άτομα που συναντούν δυσκολίες να διαβάσουν και να γράψουν, ενδεχομένως και για αυτούς που θα ήθελαν να βελτιώσουν τις αναγνωστικές και άλλες δεξιότητές τους.

Για να πούμε την αλήθεια δεν έχουμε ασχοληθεί με το θέμα του αναλφαβητισμού. Δε ξέρω επίσης και σε τι έκταση μπορεί να υπάρχει στο χώρο του Μετάλλου, αλλά σίγουρα υπάρχει ως τέτοιο και όχι μόνο στους μετανάστες. Είναι αυτό που λέμε το «στένεμα» του περιεχομένου της δράσης του συνδικάτου που εκφράζεται και ως προς την αδυναμία καταγραφής του αναλφαβητισμού στο Μέταλλο. Μπορεί βέβαια να κάνουμε έντονη προπαγάνδα για την ανάγκη της λαϊκής παιδείας, να συμπαραστεκόμαστε στους μαθητικούς αγώνες. Έχουμε βέβαια επαφή και με τις παραγωγικές σχολές του χώρου. Ο νέος πρόεδρός μας προέρχεται από τεχνική σχολή που υπήρχε στην «ΠΥΡΚΑΛ». Πηγαίνουμε και στις σχολές του ΟΑΕΔ, στις τεχνικές σχολές των ΤΕΙ και των ΤΕΕ. Εκεί παρεμβαίνουμε για το περιεχόμενο της μόρφωσης αλλά και γενικότερα για την ανάγκη να καταλαβαίνει η νεολαία, τι γίνεται παραπέρα από τη γνώση, να έχει εφόδια για την παραγωγή και να αλλάζει τον κόσμο. Αλλά τόσο εξειδικευμένα για το ζήτημα του αναλφαβητισμού δεν μας έχει απασχολήσει.

Έχω την αίσθηση όμως, ότι αυτή, η μη ενασχόληση με το ζήτημα του αναλφαβητισμού, παρότι αναγνωρίζεται ότι είναι ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα, δεν μπαίνει ούτε σαν άμεσος ούτε σαν έμμεσος στόχος από το Συνδικάτο σας. Και το ερώτημα που τίθεται είναι πώς μπορεί να επιτευχθεί η ενότητα της εργατικής τάξης και η διεκδίκηση όσων είπατε, χωρίς το ανέβασμα του μορφωτικού της επιπέδου; Χωρίς το χτύπημα του αναλφαβητισμού; Στην πραγματικότητα, ένα τόσο σοβαρό πρόβλημα μπαίνει στο περιθώριο.

Για το ζήτημα της Παιδείας το συνδικάτο μας αλλά και άλλα συνδικάτα έχουν πάρει κοινές πρωτοβουλίες στα πλαίσια των λαϊκών αγώνων. Όταν για παράδειγμα οι αγώνες των μαθητών ήταν σε έξαρση πριν 3-4 χρόνια, εμείς είχαμε συντονιστεί με το μέτωπο της παιδείας, με τους καθηγητές, τους δασκάλους. Βοηθήσαμε στην περιφρούρηση των σχολείων, διακινήσαμε ψηφίσματα και πιστεύω ότι παίξαμε ένα σημαντικό ρόλο. Αλλά φαίνεται ότι αυτό το Μέτωπο δεν έχει σταθεροποιηθεί όσο θα έπρεπε και δεν έχει πάρει συγκεκριμένη μορφή. Στο Περιστέρι υπάρχουν επιμέρους Μέτωπα, κοινές συσπειρώσεις, σε θέματα όπως μπροστά στην Πρωτομαγιά, στον Πόλεμο, για την Ειρήνη.

Αναφέρεστε όμως αποκλειστικά στην αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού μέσα στο σχολείο και όχι για τους ενήλικες και ειδικά για το χώρο που εκπροσωπείτε. Εν κατακλείδι κύριε Κυπραίε, πώς θα μπορούσε να συνεισφέρει το Συνδικάτο Μετάλλου στον αγώνα για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού στο Περιστέρι αλλά ευρύτερα;

Το ζήτημα για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού θα εξαλείψει μόνον όταν ο νέος δεν εγκαταλείπει από πολύ νωρίς το σχολείο. Το Συνδικάτο μας, όπως και άλλα συνδικάτα, θεωρώ ότι είναι αναγκαίο να ασχοληθεί και να βρει τρόπους. Αλλά και για τους ενήλικες που είπατε να

σημειώσω, ότι μέχρι τώρα έχουμε κάνει μια αξιόλογη δουλειά στους μετανάστες. Σε συνεργασία με τους κλωστοϋφαντουργούς, κάναμε μια προσπάθεια να πιάσουμε επαφή με αυτόν τον κόσμο και τελικά βρήκαμε περίπου 70 άτομα που τους μαθαίναμε «γράμματα» και άλλα. Τώρα βέβαια και για τη γενικότερη παρέμβασή μας στο θέμα του αναλφαβητισμού, σκέφτομαι ότι είναι κάπως δύσκολο να αντικαταστήσουμε το ρόλο του Δημόσιου Σχολείου. Τα συνδικάτα πρέπει να παλέψουνε για να μαθαίνουμε τα «γράμματα» τα παιδιά μέσα στο σχολείο. Σημασία έχει όλα αυτά που συζητήσαμε και πράγματι αποτυπώνουν μια άσχημη κατάσταση στο χώρο των εργαζομένων να τα αντιμετωπίσουμε. Αλλά να ξέρετε ότι η πραγματικότητα μας υποχρεώνει να αντιμετωπίσουμε πολλά και ίσως σοβαρότερα προβλήματα από αυτό του αναλφαβητισμού. Έχουμε για παράδειγμα πολλά εργατικά ατυχήματα το τελευταίο διάστημα και μάλιστα μερικά από αυτά είναι θανατηφόρα. Και το γενικότερο πρόβλημα που μπαίνει είναι να μην παλεύουμε αποσπασματικά για το ένα ή για το άλλο θέμα, αλλά συνολικά για τα δικαιώματα των εργαζομένων. Για να μην βλέπει ο εργαζόμενος μόνο να εξασφαλίσει το μεροκάματο και να αφήσει πίσω το δικαίωμα στις ασφαλείς συνθήκες εργασίας, στην Παιδεία, στην Υγεία και αλλού. Μη νομίζετε όμως ότι εμείς είμαστε τίποτα «σπουδαγμένοι». Εγώ να σας πω ειλικρινά, δεν αισθάνομαι καλά όταν έχω να γράψω μια εισήγηση ή μια ομιλία, μια τοποθέτηση για το Μέταλλο είτε για το ΚΚΕ που είμαι μέλος και γραμματέας στην Αχτίδα Βιομηχανίας. Μια σελίδα μπορώ να τη γράψω 3 και 4 φορές. Αν θέλεις και για τα ορθογραφικά, και τα άλλα, πώς τα λέτε εσείς οι δάσκαλοι, τα συντακτικά λάθη, η γραπτή ομιλία δε μου βγαίνει. Αυτή τη δυνατότητα δεν την έχω σε ικανοποιητικό βαθμό. Αυτό το διάστημα για παράδειγμα έχουμε οικονομική εξόρμηση στο Κόμμα και για μένα μου είναι πολύ δύσκολο να τα βάλω κάτω, να διαιρέσω και τέτοια.

Όμως στον προφορικό λόγο και από την άποψη του νοήματος και του περιεχομένου είστε σαφέστατος...

Κι εγώ καταλαβαίνω και πιάνω την εκτίμηση των συντρόφων μου, ότι όταν γράφω ένα κείμενο, μια εισήγηση, υπάρχει μια ωριμότητα. Μια ωριμότητα όμως που την απόκτησα από τη συμμετοχή μου και τη δράση μου στο κίνημα και κυρίως στο ΚΚΕ. Εγώ να σας πω. Έχω πάει μέχρι την Ε΄ τάξη του Δημοτικού. Πήρα βέβαια το απολυτήριο του Δημοτικού, αλλά ουσιαστικά από τα μέσα της Ε΄ Τάξης δεν πήγαινα σχολείο. Ήμασταν λαϊκή οικογένεια. Από τη Δ΄ Δημοτικού εγώ δούλευα κι αυτή τη στιγμή έχω, πίστεψέ το, πάνω από 9.000 ένσημα. Έχω φάει τη μουντζούρα με το κουτάλι. Και για να χαριτολογήσω, εχθές, πήγα με τον καινούριο πρόεδρο του Συνδικάτου περιοδεία. Και σαν πιο παλιός πρόεδρο, αλλά και τόσα χρόνια στη δουλειά, του έδειξα τα παλιά λημέρια μου, πού δούλευα. Δούλευα πάνω από 10 ώρες στον Κολωνό και ερχόμουνα εδώ πάνω στη Νέα Ζωή με τα πόδια, για να γλιτώσω το εισιτήριο των 2 δραχμών.

Εσείς όμως κύριε Κυπραίε, συγκαταλέγεστε, σύμφωνα με τα απογραφικά στοιχεία της ΕΣΥΕ στους «αγράμματους», με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Και το παράδοξο είναι παιδιά που τελειώνουν και ξέρουν να γράφουν «πέντε αράδες γράμματα», να μην μπορούν να αναπτύξουν προφορικά και γραπτά ένα θέμα και να βγάλει ο συνομιλητής τους μια άκρη.

Αυτό, κοιτάξτε, το έχω κατακτήσει. Δεν είναι για μένα εύκολη υπόθεση να γράψω εύκολα αυτό που σκέπτομαι αλλά το καταφέρνω. Πιστεύω, ότι σε αντίθεση με τις πράξεις της αριθμητικής και κυρίως με τη διαίρεση, η ικανότητα για γράψιμο κερδίθηκε μέσα από χίλιες δυσκολίες. Γιατί στο σχολείο, όταν μάθαινα τα «γράμματα» στις πρώτες τάξεις, το μυαλό μου ήταν στο μεροκάματο και πώς θα βοηθήσω τον πατέρα μου να τα βγάλει πέρα. Αλλά και πάλι αισθάνομαι την υποχρέωση να πω, ότι τα «γράμματα» που έμαθα, έτσι όπως τα έμαθα, είναι αποτέλεσμα της συμμετοχής μου στο Κόμμα.

Δηλαδή το ΚΚΕ σας έθεσε το καθήκον να μάθετε γράμματα;

Αυτό βγαίνει μέσα από τη λειτουργία του κόμματος συνολικά. Δεν ήρθε κανένας να μου πει επιτακτικά να μάθω «γράμματα». Αλλά όταν παλεύεις για την ανάγκη ο κόσμος και ειδικά η νεολαία να μορφώνεται, μπορούσα εγώ να μην προσπαθήσω να ξεπεράσω αυτή τη μειονεξία μου; Βέβαια συναντώ πολλές δυσκολίες στα μαρξιστικά και λενινιστικά βιβλία. Μια σελίδα μπορώ να τη διαβάσω πολλές φορές για να την κατανοήσω πλήρως. Γιατί αλλιώς διαβάζεις το «μανιφέστο»

όταν είσαι νέος κι αλλιώς με «μερικά χρόνια στην καμπούρα σου» Και να πω και κάτι άλλο. Μου αρέσει, επίσης, να διαβάζω και πιο «εύκολα» βιβλία, όχι μόνο καθεαυτό πολιτικά. Διηγήματα για παράδειγμα που αναφέρονται σε πιο απλά γεγονότα, αλλά και ποιήματα.

Για μένα είναι πραγματικά πολύ ενδιαφέρον το σημείο αυτό και ειλικρινά σας λέω από τα πιο ενδιαφέροντα της έρευνάς μου. Όμως και πριν αρχίσουμε τη συνέντευξη μου αναφέρατε χθες ότι ήσασταν στα ΤΕΙ και κάνατε ένα μάθημα για τους σπουδαστές σχετικά με το Μέταλλο…

Όχι, δεν είναι ακριβώς έτσι. Απλά στα πλαίσια των περιοδειών τόσο του Συνδικάτου όσο και του Κόμματος επισκεπτόμαστε τις διάφορες παραγωγικές σχολές που σχετίζονται με τον κλάδο. Σε μια από αυτές, στο Τμήμα Κλωστοϋφαντουργίας και Ορυκτών –Μετάλλου μας κάλεσε ο καθηγητής του μαθήματος να αναπτύξουμε τις θέσεις μας σχετικά με το μέλλον των αντίστοιχων κλάδων. Βοήθησε βέβαια σε αυτό και οι απολύσεις της «ΣΙΣΣΕΡ ΠΑΛΚΟ» που έγιναν εκείνη την περίοδο και το θέμα ήταν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Είχε πιστεύω μεγάλη ανταπόκριση και αυτό το κατάλαβα από το πλήθος των ερωτήσεων που μου κάνανε τόσο στο μάθημα μέσα στο αμφιθέατρο της σχολής, όσο και μετά από αυτό.

Κύριε Κυπραίε σας ευχαριστώ πολύ

Ευχαριστώ κι εγώ και θέλω να πω ότι στην αρχή σκέφτηκα να μη σας πω για το πώς έμαθα να διαβάζω και να γράφω. Αλλά έτσι όπως εξελίχθηκε η συζήτηση το άξιζε.

6. **ΘΕΟΔΩΡΟΥ** Δήμος, πρόεδρος της Ομοσπονδίας Κλωστοϋφαντουργών, Ιματισμού και Δέρματος

Κύριε Θεοδώρου, είστε πρόεδρος εργαζομένων σε ένα κλάδο που είναι από τους πιο παλιούς και παραδοσιακούς παραγωγικούς χώρους και συνεπώς μπορώ να σας ρωτήσω και για την παραγωγική βάση της Δ. Αττικής. Εκτιμάται για παράδειγμα ότι ο αστικός χώρος που περικλείει το Περιστέρι μεταπολεμικά στηρίχθηκε στην κλωστοϋφαντουργία, στο δέρμα και στην εξόρυξη λιγνίτη. Μπορείτε συνεπώς να κάνετε μια αρχική τοποθέτηση γύρω από το θέμα αυτό;

Στη Δ. Αττική αλλά και πιο συγκεκριμένα στο Περιστέρι αλλά και στο Αιγάλεω, ο χώρος της κλωστοϋφαντουργίας αναπτύχθηκε γύρω από τη ζώνη του Κηφισού Ποταμού. Υπήρξε βέβαια και μια ανάπτυξη περιμετρικά από αυτό, αλλά ο χώρος της Κλωστοϋφαντουργίας, της Ένδυσης και του Δέρματος έχει σημείο αναφοράς τον Κηφισό. Κύρια χαρακτηριστικά αυτής της πορείας είναι η δεκαετία του '70. Βέβαια, υπήρξε ανάπτυξη του κλάδου και πιο πριν, κυρίως με το «ΛΑΝΑΡΑ», αλλά από το 1970 μέχρι τα μέσα του 1985, υπήρχαν δεκάδες μεγάλες και μικρές βιομηχανίες και βιοτεχνίες πλεκτικής, αρκετές βιοτεχνίες ετοίμου ενδύματος και ραφής ρούχων, μία μεγάλη βιομηχανία κατασκευής υποδημάτων. Ο κλάδος άρχισε φθίνουσα πορεία και μια σειρά εργοστάσια έβαλαν λουκέτο. Τα εργοστάσια που κλείσανε την περίοδο εκείνη ήταν τα «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΚΛΩΣΤΗΡΙΑ», ο «ΛΑΝΑΡΑΣ», ο «ΒΟΜΒΥΚΑΣ», μια μεγάλη βιομηχανία που έφτιαχνε συνθετικά νήματα και κουβέρτες και πριν το 1985 είχε ενταχθεί στο φορέα των προβληματικών επιχειρήσεων, η «ΠΡΟΦΙΝ» και αυτή του «ΛΑΝΑΡΑ», ένα βαφείο και πιεστήριο στη γέφυρα του «ΡΟΣΙΝΙΟΛ», η πλεκτοβιομηχανία «ΤΡΙΠΟΚΑΡ», το κλωστήριο του «ΤΡΟΥΠΑΚΗ», η «ΤΡΙΚΟΠΗ» που ήταν πάνω στη γραμμή του Κηφισού προς τον Κολωνό και η πλεκτοβιομηχανία «HELLAS CLUB». Υπολογίζω ότι στα μέσα της δεκαετίας του '80 απασχολούνταν περίπου τρεις χιλιάδες εργαζόμενοι. Ο κόσμος αυτός έμεινε για πολλά χρόνια άνεργος. Ταυτόχρονα έκλειναν και άλλες μεγάλες επιχειρήσεις του χώρου στην Αττική και στη χώρα. Να σας πω κι ένα άλλο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό. Στην Ομοσπονδία μας, το 1985 ανήκαν 37 εργοστασιακά σωματεία στην Αθήνα από 37 μεγάλες κλωστοϋφαντουργικές επιχειρήσεις. Υπήρχαν ταυτόχρονα και άλλα 10 σωματεία στον ιματισμό και άλλα 5 στο τσαγκαριό. Τότε βέβαια δεν υπήρχαν ενοποιημένες στον ίδιο συνδικαλιστικό φορέα η κλωστοϋφαντουργία, ο ιματισμός και το τσαγκαριό. Αντίθετα υπήρχε και υπάρχει και σήμερα το κλαδικό συνδικάτο της Αθήνας που έχει παράρτημα στο Περιστέρι. Η μεγάλη καταστροφή του κλάδου προήλθε από την είσοδο της Ελλάδας στην τότε Ε.Ο.Κ. και ιδιαίτερα μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ που γενικά συνετέλεσαν στον αφανισμό του κλάδου και τη μετατροπή της σταθερής εργασίας σε εποχιακή βάση. Να φανταστείτε ότι εμείς σαν σωματείο δεν χρειαζόμασταν να πάμε έξω από το κάθε ένα εργοστάσιο για να προπαγανδίσουμε πχ. κάποια απεργία. Από τα χαράματα, ήμασταν πάνω στις δυο γέφυρες του Κηφισού (σ.σ. ΡΟΣΙΝΙΟΛ και ΚΟΛΟΚΥΝΘΟΥΣ) και με μια ντουντούκα και χιλιάδες προκηρύξεις ενημερώναμε τον κόσμο που κατέβαινε μαζικά από τα λεωφορεία. Αυτό τώρα βέβαια δε γίνεται γιατί δεν υπάρχουν τόσοι πολλοί εργαζόμενοι στο χώρο. Τώρα τι άλλο έχασαν οι εργαζόμενοι όλα αυτά τα χρόνια εκτός της σταθερής εργασίας; Έχασαν πολλά από τα κατοχυρωμένα, όπως τα βαρέα ένσημα που είχε η κλωστοϋφαντουργία και το τσαγκαριό και την προϋπηρεσία. Να σημειώσω ότι στο ένδυμα κυριαρχεί, αν το πούμε έτσι, ο «ΛΕΜΟΝΗΣ», αλλά υπάρχουν και δεκάδες άλλα μικρά τσαγκαράδικα. Αυτά όλα σήμερα και σε αντίθεση με το παρελθόν, δε δουλεύουν σταθερά, αλλά κατά περιόδους, κυρίως όταν υπάρχουν παραγγελίες. Η παραγωγική σεζόν ξεκινά από το Σεπτέμβρη μέχρι το Δεκέμβρη, ίσως και μέχρι τις αρχές της Άνοιξης. Για το διάστημα αυτό γίνεται πρόσληψη από την εργοδοσία και απολύονται με το τέλος της σεζόν. Οι απολυμένοι αυτοί εργαζόμενοι εγγράφονται στο ταμείο ανεργίας. Τι σημαίνει αυτό; Στο Περιστέρι και στη γύρω περιοχή υπάρχει μια μικροβιοτεχνία που δεν έχει σταθερή απασχόληση και οι εργαζόμενοι σε αυτές, εργάζονται με ελαστικές σχέσεις εργασίας και χωρίς να

εφαρμόζεται πολλές φορές η συλλογική σύμβαση εργασίας. Με την ευκαιρία όμως να θίξω και ένα άλλο ζήτημα. Ένα βασικό πρόβλημα των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε αυτούς τους τομείς είναι η παλαιότητα των εργαλειομηχανών που γενικά είναι εισαγόμενες, κυρίως από Γερμανία, Ιταλία και Ιαπωνία και οι εργαζόμενοι που τις χειρίζονται ειδικεύονται πάνω στη δουλειά και ίσως μόνο κάποια ανώτερα στελέχη εξειδικεύονται στις χώρες κατασκευής τους και με τη σειρά τους εκπαιδεύουν τους εδώ εργάτες. Δεν υπάρχει σύνδεση του κλάδου με μια ντόπια παραγωγή εργαλειομηχανών με ό,τι αυτό συνεπάγεται στην ασφάλεια και στις συνθήκες εργασίας των εργαζομένων.

Έχω την εντύπωση ότι ο κλάδος των κλωστοϋφαντουργών και τότε που είχε δύναμη και σήμερα, δεν είχε μια σταθερή παρουσία με τη μορφή τοπικού συνδικάτου.

Κοιτάξτε να δείτε. Είναι γεγονός ότι έχουμε συγκεκριμένες αδυναμίες. Όμως μπορούμε να πούμε ότι έχουμε σταθεί πάνω στα προβλήματα και ειδικά το παράρτημα του Περιστερίου. Εμείς σα συνδικάτο προσπαθούμε να συσπειρώσουμε τους εργαζόμενους στις διαδικασίες μας. Μάλιστα τώρα βρισκόμαστε σε διαδικασίες εκλογικές και πιστεύω ότι θα φανεί και με τα αποτελέσματα των εκλογών. Έχω την εντύπωση ότι και το παράρτημα του Περιστερίου θα βγει ενισχυμένο. Η δουλειά που έχουμε κάνει το τελευταίο διάστημα έχει αποτελέσματα. Πρέπει να πούμε ότι μέσα στο γενικότερο κλίμα το πολιτικό και την κατάσταση που υπάρχει γενικά στο εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα και ειδικά στο πρόβλημα των ηγεσιών, που εγώ πιστεύω ότι είναι συμβιβασμένες με το Κεφάλαιο και την εργοδοσία, αυτό έχει και την αντανάκλασή του και στη στάση των εργαζομένων στα ταξικά εργατικά συνδικάτα, στο τσουβάλιασμα ή την αποχή ή τη μοιρολατρία και το ατομικό βόλεμα. Να προσθέσω κάτι συγκεκριμένο. Στη Δ. Αττική και ειδικά στο Περιστέρι και Λιόσια υπάρχει ένα εργοστάσιο το «SEX FORM» όπου εργάζονται 500 περίπου εργάτριες. Είχαμε το τελευταίο διάστημα σημαντικούς αγώνες και επιτυχίες. Η εργοδοσία προχωρούσε με σχέδιο. Απέλυε περίπου 10 κάθε μήνα και έφθασε να απολύσει περίπου 30 άτομα. Λοιπόν, με μπροστάρη το συνδικάτο και το σύνολο των εργατριών καταφέραμε να σταματήσουμε τις απολύσεις.

Να πάμε σε ένα άλλο θέμα. Μπορείτε να σκιαγραφήσετε το εκπαιδευτικό προφίλ των εργαζομένων στο χώρο σε συνδυασμό και με τον τρόπο ειδίκευσης πάνω στη δουλειά;

Τόνισα πιο πριν ότι η πλειοψηφία είναι εργάτριες σε ποσοστό που πρέπει να ξεπερνά το 80%. Σε πολλούς χώρους όπως η SEX FORM φθάνει στο 90%. Από μια έτσι πρόχειρη εκτίμηση οι γυναίκες αυτές είναι χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου. Οι περισσότερες είναι απόφοιτες δημοτικού ή άντε να έχουν φοιτήσει μια ή δυο τάξεις του γυμνασίου. Από και πέρα και σχετικά με την ειδίκευση πάνω στο χώρο δουλειάς, δεν υπάρχει.

Έχει εκτιμηθεί σε μια μελέτη του κ. Πεσματζόγλου, ότι η εργοδοσία στο χώρο της κλωστοϋφαντουργίας, προτιμά για τις «αγράμματες» εργάτριες την ταχύρυθμη ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση γιατί της εξασφαλίζει ένα χαμηλό επίπεδο διεκδικήσεων από εκείνο που θα διεκδικούσαν οι διπλωματούχοι ή με μεγαλύτερο εκπαιδευτικό προφίλ εργαζόμενοι. Συμφωνείτε με την παραπάνω άποψη;

Αυτό είναι ένα γενικό χαρακτηριστικό της επιδίωξης του Κεφαλαίου και της εργοδοσίας για να έχει εργατικό δυναμικό με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και έτσι να περνάει τα σχέδια και τις επιδιώξεις του. Άλλωστε και η κυβέρνηση αυτό θέλει. Να σας πω κάτι; Στο Περιστέρι αλλά και γενικότερα, η εργοδοσία έχει ξεκοκαλίσει εκατομμύρια από τον ΟΑΕΔ στα λεγόμενα εκπαιδευτικά προγράμματα. Αλλά αυτά τα προγράμματα είναι «μαϊμού». Αντί να εκπαιδεύσει ή να επανεκπαιδεύσει τους εργαζόμενους, τους βάζει να υπογράψουν ότι τα παρακολούθησαν και πολλές φορές ούτε καν τους πληρώνει αυτά που τους αναλογούν. Έχουμε υπόψη 3-4 τέτοιες επιχειρήσεις.

Αυτό μπορείτε να το ισχυριστείτε και σε σχέση με τα προγράμματα επιδότησης της εργασίας του ΟΑΕΔ;

Βεβαίως. Δε ξέρω να πω σε τι ποσοστό, όμως υπάρχουνε προγράμματα 16-18 μηνών και μάλιστα μετά την μετατροπή του ΟΑΕΔ σε άμεσο χρηματοδότη των κεφαλαιοκρατών, εμείς προβλέπουμε

ότι θα έχουμε δεκάδες απολύσεις στο χώρο, για να προσλάβουν άτομα από αυτά τα προγράμματα και να βάλουν στην τσέπη οι εργοδότες την επιδότηση.

Έχω παρακολουθήσει τις δραστηριότητές σας σχετικά με τα προβλήματα της Παιδείας. Αν δεν κάνω λάθος αναφέρεστε πολλές φορές για την ανάγκη της λαϊκής παιδείας και για να επιτευχθεί αυτό, προτείνεται τη συγκρότηση του ταξικού μετώπου πάλης και στο χώρο της εκπαίδευσης αλλά και γενικότερα. Θα ήθελα να σας ρωτήσω το εξής: Πώς θα βλέπατε την ανάπτυξη του Μετώπου μέσα και από το χτύπημα του αναλφαβητισμού;

Θίγεται τώρα ένα γενικότερο πρόβλημα που πιστεύω ότι αφορούν και το δικό μας το χώρο, τα δικά μας συνδικάτα. Πράγματι το πρόβλημα της παιδείας πρέπει να απασχολεί τα συνδικάτα και όχι μόνο τα εκπαιδευτικά σωματεία και πιστεύω ότι θα πρέπει να υπάρξει συμπαράταξη μαθητών, φοιτητών, εκπαιδευτικών και εργαζομένων. Χωρίς ένα τέτοιο μέτωπο δεν μπορεί να υπάρξει αποτελεσματική αντιμετώπιση και στο πρόβλημα του αναλφαβητισμού που πράγματι είναι ένα από τα σοβαρότερα. Όλοι όμως οι αγώνες αυτοί, πρέπει να απασχολούν και τους εργαζόμενους γιατί έχουν παιδιά που σπουδάζουν. Το περιεχόμενο βέβαια των αιτημάτων αυτών των αγώνων που έγιναν μέχρι τώρα, είτε στην υποχρεωτική εκπαίδευση είτε τώρα με τους πανεπιστημιακούς, οι μορφές που επιλέγονται, εκτιμάω εγώ ότι δεν έχουν φθάσει σε σημείο τέτοιο, που να δυναμώσει το Μέτωπο της Παιδείας. Θέλω όμως να ξεκαθαρίσω κάτι ακόμη. Όλοι αυτοί οι αγώνες που αναπτύσσονται, εάν δεν απαντήσουν σε ένα συγκεκριμένο πολιτικό περιεχόμενο, τέτοιο που να δίνει διέξοδο σε μια άλλη πολιτική και οικονομική λύση στη χώρα, δε θα έχει ουσιαστικά αποτελέσματα.

Εγώ επαναφέρω τον πυρήνα της προηγούμενης ερώτησης. Σε αυτό το πλαίσιο που αναφέρεστε, «χωράει» το αίτημα για το χτύπημα του αναλφαβητισμού σαν άμεσο στόχος πάλης από την πλευρά των εργατικών και εκπαιδευτικών συνδικάτων;

Βεβαίως και χωράει γιατί από την ίδια την πείρα μας, όταν το μορφωτικό επίπεδο είναι ανεβασμένο τότε γίνονται αντιληπτά και σε βάθος τα προβλήματα των εργαζομένων και η ανάγκη της κοινής δράσης. Δε δημιουργούνται δηλαδή αυταπάτες. Αλλά αυτή τη θέση θέλω να τη συμπληρώσω με μια παρατήρηση που εγώ τη θεωρώ βασική. Υπάρχουν εργάτες που δεν έχουν ανεβασμένο μορφωτικό επίπεδο, αλλά έχουν κρυστάλλινη ταξική συνείδηση. Εμείς διεκδικούμε το αυξημένο μορφωτικό επίπεδο και εναντιωνόμαστε στην αποχαύνωση από τα λεγόμενα Μ.Μ.Ε. και ιδιαίτερα την τηλεόραση που καλλιεργούν την υποκουλτούρα. Πρέπει λοιπόν να φτιάξουμε λέσχες και κέντρα μόρφωσης και αναψυχής, να φέρουμε τον κόσμο με το βιβλίο και το διάβασμα. Μην ξεχνάτε την αφίσα που έχει και διαδίδει το ΠΑΜΕ στο οποίο και συμμετέχουμε: «κλείσε την τηλεόραση, άνοιξε ένα βιβλίο». Ωστόσο και επειδή καταλαβαίνω ότι με το ερώτημά σας ψάχνετε να βρείτε κάτι πιο συγκεκριμένο, θέλω να σας πω, ότι έχουμε ξεκινήσει μια προσπάθεια για να εντάξουμε του εκατοντάδες, ίσως και χιλιάδες μετανάστες στα συνδικάτα μας. Και για αυτό και σε συντονισμό με τους Οικοδόμους και άλλους που έχουν αναπτύξει αξιόλογη δράση στον τομέα αυτό, προσπαθούμε τα γραφεία της ομοσπονδίας μας να είναι πόλος έλξης των συναδέλφων από το Μπαγκλαντές, την Αλβανία, τη Συρία, το Πακιστάν, τη Συρία και αλλού. Έχουμε μάλιστα και εκλεγμένους στα όργανά μας και σε διάφορες επιτροπές. Βέβαια εμείς σαν ομοσπονδία συναντούμε σοβαρές δυσκολίες εξαιτίας των μεγάλων οικονομικών προβλημάτων που έχουμε αλλά, και με βάση την εμπειρία των οικοδόμων, έχουμε ξεκινήσει τη μετάφραση των ανακοινώσεών μας σε τρεις γλώσσες. Στα σχέδιά μας πράγματι υπάρχει η σκέψη για την οργάνωση μαθημάτων με σκοπό την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, αλλά χρειάζεται κι εδώ ένας καλύτερος σχεδιασμός και διάθεση για να υλοποιηθούν όλα αυτά.

Εγώ κύριε Θεοδώρου θα επιμείνω ακόμη περισσότερο. Πώς θα μπορούσε άραγε το συνδικάτο των κλωστοϋφαντουργών να παρέμβει αποφασιστικά για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού στα μέλη του; Όπως καταλαβαίνετε δεν περιορίζεται μόνο στο Δήμο Περιστερίου, αλλά γενικότερα;

Καταρχήν δεν έχουμε ξεκινήσει μια τέτοια προσπάθεια. Τώρα που το σκέφτομαι κάπως αναλυτικά, θέλω να σας πω ότι τα προβλήματα είναι πολλά. Πρώτα από όλα δεν έχουμε στελέχη

για αυτή τη δουλειά. Ίσως με τη βοήθεια κι άλλων ανθρώπων να γίνει στο μέλλον αυτή η προσπάθεια. Να σας πω κάτι ειλικρινά; Οι συνδικαλιστές είμαστε λίγοι και επιφορτισμένοι με πάρα πολλές υποχρεώσεις.

Θα συμφωνούσατε συνεπώς να συνεχιστεί η παράδοση του εργατικού κινήματος να ιδρύει δικά του νυχτερινά σχολεία και νυχτερινές σχολές για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, όχι μόνο για τους μετανάστες που παρουσιάζεται αντικειμενικά σήμερα και με ιδιαίτερη οξύτητα, αλλά και του υπόλοιπου πληθυσμού; Και παράλληλα, θα συμφωνούσατε να μπει σαν στόχος από το σ-κ, η διεκδίκηση για τη χορήγηση υποχρεωτικής άδειας από τους εργοδότες για το βασικό αλφαβητισμό των «αγραμμάτων» ή τη βελτίωση των χαμηλών εκπαιδευτικών προσόντων των εργαζομένων του χώρου, ιδίως των γυναικών;

Συμφωνώ απόλυτα. Και στα μυαλά μας, το επαναλαμβάνω, βρίσκεται κάτι τέτοιο, αλλά δεν το έχουμε εξειδικεύσει. Να πω ότι πράγματι δεν απαιτείται μόνο σήμερα η διεκδίκηση της σταθερής εργασίας ή του 7ωρου και 35ωρου ή του καλού μεροκάματου, αλλά χρειάζεται να παλέψουμε για την καλυτέρευση του μορφωτικού επιπέδου των συναδέλφων αλλά και του δικού μας, των συνδικαλιστών. Γιατί και μεταξύ μας, εννοώ των συνδικαλιστών, παρουσιάζονται διαφορετικά επίπεδα εκπαίδευσης και μόρφωσης. Εγώ για παράδειγμα κατάφερα να τελειώσω με ένα σωρό δυσκολίες το παλιό εξατάξιο γυμνάσιο και τη «ΣΚΥΠ», (σσ. Πανελλήνια Σχολή Κλωστοϋφαντουργίας), αλλά υπάρχουν συνάδελφοι που έχουν πάει μόνο σε μερικές τάξεις του γυμνασίου.

Προς αυτήν την κατεύθυνση θα είχε νόημα να τεθεί ως στόχος, η διεκδίκηση κονδυλίων, επί παραδείγματι από τον ΟΑΕΔ, που να υπηρετεί το στόχο της ουσιαστικής βελτίωσης των εκπαιδευτικών προσόντων των κλωστοϋφαντουργών ή θεωρείται ότι αυτό είναι μια χαμένη υπόθεση; Εννοώ βέβαια τον προσανατολισμό του ΟΑΕΔ και στη βάση των όσων προηγουμένως είπατε.

Κοιτάξτε, αν το δούμε όπως στο τέλος το είπατε, δηλαδή ως χαμένη υπόθεση, τότε όλα είναι διαβρωμένα και έτσι να μην ασχοληθούμε εμείς με αυτούς και να τους αφήσουμε να κάνουν τη δουλειά τους, όπως θέλουν. Αλλού είναι το πρόβλημα. Είναι να ξέρουμε την πραγματική κατάσταση που επικρατεί. Να σας πω κάτι χαρακτηριστικό. Πριν από ένα μήνα είχαμε μια επαφή με κάποιο αξιόλογο στέλεχος του ΟΑΕΔ, με το οποίο κατά το παρελθόν είχαμε ξανασυνεργαστεί. Αυτός λοιπόν ήθελε να κάνει μια σχολή κοντά στο Περιστέρι, όπου να ειδικεύονται οι νέοι εργαζόμενοι στο σχεδιασμό και την κατασκευή παπουτσιών και ρούχων. Εμείς, οι συνδικαλιστές στο χώρο, έχουμε τεράστια και συσσωρευμένη εμπειρία, όχι μόνο γύρω από τα προβλήματα των εργαζομένων αλλά και συνολικότερα στο σχεδιασμό της παραγωγής, στο να βρίσκουμε άλλα στελέχη που ξέρουν το αντικείμενο, είτε αυτό είναι στην πλεκτική, είτε στο ρούχο και στο παπούτσι ακόμη και στη συντήρηση, επισκευή και λειτουργιών των εργαλειομηχανών. Λοιπόν, υποψιάζομαι ότι από τη στιγμή που ο ΟΑΕΔ έμαθε ότι θα εμπλακούμε κι εμείς, θα σταμάτησε κάθε περαιτέρω προσπάθεια. Δε θέλουν να ανακατευόμαστε στα πόδια τους γιατί τους «χαλάμε τη σούπα». Αυτοί θέλουν να διαχειρίζονται τα κονδύλια κατά το δοκούν, δε θέλουν τον εργατικό έλεγχο.

Μια μορφή αναλφαβητισμού στις μέρες μας είναι και ο τεχνολογικός αναλφαβητισμός δηλαδή η ανικανότητα εκμάθησης και χρησιμοποίησης του ηλεκτρονικού υπολογιστή στη καθημερινή ζωή και ιδίως στην εργασία. Παράλληλα μια σειρά φορείς, κυρίως κρατικοί ή διαδημοτικοί χρηματοδοτούν προγράμματα εκμάθησης Η/Υ όπως κάνει για παράδειγμα ο ΑΣΔΑ σε επίπεδο Δυτικής Αττικής και ιδιαίτερα στο Περιστέρι. Εφοδιάζει τους μικροβιοτέχνες με την κατάλληλη υποδομή για πρόσβαση και ενημέρωση, τόσο των ίδιων, όσο και των εργαζομένων στη βιοτεχνική μονάδα. Το ερώτημα που τίθεται τώρα είναι εάν θα σας ενδιέφερε να έχετε μια στενή συνεργασία πάνω στο θέμα αυτό.

Θα μας ενδιέφερε με την εξής έννοια. Εάν αυτή η δική μας διείσδυση θα αποσκοπούσε να βοηθήσει πράγματι να εκσυγχρονιστούν οι μικροβιοτέχνες τόσο σε μέσα όσο και σε πληροφόρηση

για την αγορά, τις τάσεις της μόδας κλπ. Θα πρέπει όμως οι εργοδότες, οι μικροεργοδότες στην πραγματικότητα, που εμείς τους θεωρούμε ότι αντικειμενικά είναι σύμμαχοι της εργατικής τάξης, να σέβονται τα δικαιώματα της εργατών, τα κεκτημένα τους, τις συλλογικές συμβάσεις και να μην είναι ανεξέλεγκτοι και απόλυτοι. Αυτό θα προωθούσε πράγματι τη συμμαχία με τη μικρομεσαία βιοτεχνία και θα γίνεται κατανοητό με αυτό τον τρόπο, ποιος είναι ο κοινός μας αντίπαλος, το Μεγάλο Κεφάλαιο.

Διαφαίνεται ότι στο χώρο του Περιστερίου δεν υπάρχει μια κοινή συμπόρευση των οργάνων του εργατικού κινήματος με αυτά του Δήμου. Εάν ο ισχυρισμός αυτός είναι σωστός, αυτό κατά τη γνώμη σας οφείλεται στον προσανατολισμό της Τ.Α. ή στις εγγενείς αδυναμίες των συνδικάτων που δεν επιδιώκουν όσο θα έπρεπε αυτή τη συνεργασία; Αναφέρομαι στην ανάγκη για παρέμβαση του συνδικαλιστικού κινήματος, για παράδειγμα των κλωστοϋφαντουργών, προς το Δήμο για τη διεκδίκηση και τη δημιουργία ενός συγκεκριμένου παραγωγικού μοντέλου, όπου το ρούχο και η ένδυση, το παπούτσι, η πλεκτική, η ραφή θα έχουν κεντρική αναφορά. Και μέσα από αυτή την παρέμβαση να απαιτηθεί η βελτίωση των χαμηλών εκπαιδευτικών προσόντων των εργαζομένων, το χτύπημα του αναλφαβητισμού και η ουσιαστική κατάρτιση των εργαζομένων.

Να σας πω ποια είναι η γνώμη μου. Ο προσανατολισμός των Δήμων είναι ένα επιμέρους θέμα της συνολικότερης πολιτικής. Στο χώρο της Τ.Α. εκφράζονται όλα τα στοιχεία των λεγόμενων νέων πολιτικών, που δυστυχώς τη μετατρέπουν στο μακρύ χέρι του κράτους. Στην ουσία η Τ.Α. έχει μετατραπεί μέσω των διαφόρων εταιριών ενάντια στα συμφέροντα των εργαζομένων και της μεγάλης πλειοψηφίας των εργαζομένων προχωρώντας, ιδίως, τις ιδιωτικοποιήσεις. Δε βοηθά και το θεσμικό πλαίσιο της Τ.Α. αναγκάζοντας μάλιστα πολλούς προοδευτικούς δημοτικούς άρχοντες να μη μπορούν να εφαρμόσουν μια ριζικά διαφορετική πολιτική. Αλλά στο Περιστέρι που αναφερόμαστε, έχουμε ζητήσει από το Δήμο, όλων σχεδόν των διοικήσεων, να μας συμπαρασταθούν στα προβλήματα και στα αιτήματά μας. Αλλά πώς να προχωρήσει μια στοιχειώδης έστω επικοινωνία όταν ο Δήμος δεν μας ικανοποιεί ούτε το αίτημα για η χορήγηση ενός χώρου που θα στεγάσει όλα τα εργατικά και άλλα σωματεία του Περιστερίου; Δεν είναι δουλειά του Δήμου να στεγάσει τα σωματεία και να φτιάξει λέσχη και βιβλιοθήκη, κέντρα μελέτης και ομάδες εργασίας για τα προβλήματα των κλάδων αλλά και συνολικότερα;

Στις συνεδριάσεις όμως των Δημοτικών Συμβουλίων δεν τίθονται από τη μεριά των κλωστοϋφαντουργών, για να περιοριστώ στον κλάδο σας, τα αιτήματα αυτά. Και για το ζήτημα που ψάχνω εγώ, θέλω να σας πω ότι όταν το Δ.Σ. απασχολείται με τα προβλήματα της εκπαίδευσης, αυτά αναφέρονται μόνο για το μαθητικό πληθυσμό. Δεν τίθεται για παράδειγμα από τα εργατικά σωματεία το ζήτημα της βελτίωσης του εκπαιδευτικού τους επιπέδου και της ουσιαστικής εκπαίδευσής τους πάνω στη δουλειά.

Η προηγούμενη τοποθέτησή μου δε σημαίνει ότι δεν πρέπει να τίθονται από τη μεριά του εργατικού και συνδικαλιστικού κινήματος τέτοια ζητήματα και αφού τους πείσεις να παίρνονται κάποια μέτρα. Αλλά να σας πω κι εδώ ένα παράδειγμα: προ δύο μηνών βρισκόμουνα στη Νάουσα σε ένα εργοστάσιο του «Ομίλου ΛΑΝΑΡΑ». Εκεί ο εργοδότης ήθελε να απολύσει 120 εργαζόμενους και το σωματείο κάλεσε να παραβρεθούν και να συμπαρασταθούν οι διάφοροι φορείς, μεταξύ των οποίων και ο Δήμος. Ξέρεις τι τους είπε ο αντιδήμαρχος: «Για να σωθείτε πρέπει να συμφωνήσετε να χρηματοδοτηθεί ξανά ο ΛΑΝΑΡΑΣ». Στο τέλος όμως και κάτω από την πίεση όλων μας, υποχρεώθηκε και ο Δήμος να συμφωνήσει στο αίτημα «λεφτά για τους εργάτες κι όχι για το ΛΑΝΑΡΑ» και τελικά με αυτή τη συμπαράταξη, δεν πέρασαν οι απολύσεις. Από την άλλη πλευρά, εμείς παροτρύνουμε τους συναδέλφους μας να εμπλακούν ενεργά με τα δημοτικά πράγματα. Στο Περιστέρι για παράδειγμα, στο ψηφοδέλτιο του Π. Σοφού κατέβηκαν υποψήφιες η Κωνσταντάρα που εργάζεται 35 χρόνια στην «ΜΠΑΡΚΟ», το εργοστάσιο πλεκτοβιομηχανίας, η Ε. Μενεγάκη από τα πλεκτήρια και από τον ιματισμό και η Νικολίτσα η Μπιχριδάκη, η τσαγκαρού .

Δύο τελευταίες ερωτήσεις θα ήθελα να σας κάνω. Η πρώτη σχετίζεται με το αν καταγράφονται εργατικά ατυχήματα στον κλάδο σας και ιδιαίτερα τα θανατηφόρα και πώς κρίνετε τον ισχυρισμό των εργοδοτών ότι αυτό έχει σχέση με την απροσεξία των εργατών και ιδιαίτερα με το ότι δε παίρνουν τα απαραίτητα μέτρα προστασίας σε σχέση μάλιστα με τη χαμηλή εκπαίδευσή τους;

Πρόσφατα, στα «ΚΛΩΣΤΗΡΙΑ ΓΑΜΑ», πάλι του «Ομίλου ΛΑΝΑΡΑ», η μηχανή έπιασε και έκοψε το κεφάλι ενός εργαζομένου. Υπάρχουν όμως πολλά είδη εργατικών ατυχημάτων. Για παράδειγμα πάρα πολλές γαζώτριες τρυπούν τα δάχτυλά τους, όπως και στο τσαγκαριό συμβαίνει κάτι ανάλογο. Είναι και οι επαγγελματικές ασθένειες από το χνούδι, τη σκόνη, τα χημικά. Στη ΣΙΣΣΕΡ ΠΑΛΚΟ από τις 500 εργάτριες μερικές δεκάδες έχουν κάνει εγχειρήσεις πνευμονολογικές. Έχουμε περίπτωση εργάτριας που έχει πάθει ανεπανόρθωτη βλάβη στους πνεύμονές της. Η εργοδοσία βέβαια αρέσκεται να λέει ότι οι εργάτριες είναι αγράμματες και δεν προσέχουν και ότι εκεί οφείλονται σε μεγάλο βαθμό τα αυξημένα ατυχήματα και όχι ή εντατικοποίηση και η παλαιότητα των μηχανών.

Η δεύτερη ερώτηση έχει να κάμει με το μακαρίτη το Μήτσο το Φωλόπουλο. Γνωρίζετε ότι ο πρώην δήμαρχος του Περιστερίου ήταν τσαγκάρης, απόφοιτος του Δημοτικού και φαντάζομαι ότι από τη θέση του δημάρχου θα είχατε μια κάποια στενή συνεργασία και για τα ζητήματα του κλάδου αλλά και γενικότερα. Τι θυμάστε από το Μήτσο το Φωλόπουλο;

Το Μήτσο το Φωλόπουλο βεβαίως και τον γνώριζα. Ο Φωλόπουλος ήταν το πρότυπο του αγωνιστή δημάρχου, του λαϊκού αγωνιστή και που σήμερα είναι απαραίτητη μια τέτοια προσωπικότητα όσο ποτέ. Πρόκειται για μια προσωπικότητα που βγήκε μέσα από το κίνημα. Τον είχα ζήσει και τον είχα δει μπροστάρη σε δεκάδες κινητοποιήσεις. Για τα τοπικά προβλήματα αλλά και τα γενικότερα του κλάδου που άριστα γνώριζε. Για εμάς τους νεαρούς τότε συνδικαλιστές, ήταν ένα σημείο αναφοράς. Μα εμψύχωνε και μας έδινε θάρρος. Δεν κιότευε σε τίποτα. Θυμάμαι πόσες φορές κάναμε παραστάσεις διαμαρτυρίας στα υπουργεία, στην εργοδοσία, από εδώ και από εκεί. Αλλά και σε πόσες κινητοποιήσεις ήταν μπροστά. Ξεσήκωνε τον κόσμο και τον κατέβαζε στους δρόμους για τα τοπικά προβλήματα.

Σας ευχαριστώ πολύ.

7. **ΠΑΝΤΑΖΕΛΟΣ** Γεώργιος, Μέλος της Διοίκησης και Πρόεδρος της Εξελικτικής Επιτροπής του Σωματείου Βιοτεχνών Περιστερίου, Απρίλιος 2003.

Κύριε Πανταζέλο, θα ήθελα καταρχήν να μας κάνετε μια χαρτογράφηση του χώρου των Βιοτεχνών. Ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που σας απασχολούν, σε σχέση τόσο με τη δομή της βιοτεχνικής επιχείρησης όσο και με τη δομή και τη λειτουργία του Σωματείου Βιοτεχνών Περιστερίου;

Το Σωματείο Βιοτεχνών Περιστερίου δημιουργήθηκε το 1982 στα πλαίσια της Έκθεσης Βιοτεχνικών Προϊόντων στο Άλσος που είχε δημιουργήσει, ο τότε νεοεκλεγείς Δήμαρχος, κ. Δημητρακόπουλος. Τότε πρόεδρος της Προσωρινής Διοίκησης ήταν ο Γιώργος Γιαννόπουλος, επιπλοποιός, αντιπρόεδρος εγώ και ειδικός επί των Δημοσίων Σχέσεων ο σημερινός πρόεδρος, ο κ. Φραγκουλάκης. Από εκεί προκηρύχτηκαν οι πρώτες εκλογές και από τότε γίνονται κάθε τρία χρόνια με ενιαίο ψηφοδέλτιο. Σαν επαγγελματικός χώρος αντιμετωπίζουμε αρκετά προβλήματα που δεν είναι γνωστά στον πολύ κόσμο. Πρώτα απ' όλα για το πώς στήνεται μια βιοτεχνική επιχείρηση. Θα σας μιλήσω μέσα από το προσωπικό παράδειγμά μου. Πριν 26 χρόνια ξεκίνησα με τον αδερφό μου στο χώρο των επάργυρων ειδών. Υπολογίζω ότι ήμασταν περίπου 200 μικροβιοτεχνικές επιχειρήσεις. Κύριο χαρακτηριστικό πολλών τέτοιων επιχειρήσεων είναι τα πολλά χρέη από δάνεια κλπ. Για παράδειγμα ο Λαμπίδης απασχολούσε 50 άτομα, έβαλε ένα χρέος περίπου ένα δις και επειδή δεν μπορούσε να ανταποκριθεί και λόγω του ότι ήτανε και ηθικό άτομο αυτοκτόνησε. Υπήρχε ο ΣΜΥΡΛΗΣ με 25 εργαζόμενους, που τώρα τον έχουμε συγχωνεύσει εμείς. Ο Αθανασόπουλος έβαλε 2 δις χρέος, ο οποίος κατάφερε τελικά να τα κουμαντάρει και τώρα ασχολείται κυρίως με εικόνες. Τώρα αν πούμε ότι ο χώρος των επάργυρων απασχολούσε κατά μέσο όρο 5 άτομα, τότε συνολικά απασχολούνταν περί τους 1.000 τουλάχιστον εργαζομένους. Από την άλλη, η ελληνική αγορά δε μας βοηθάει καθόλου διότι η Πολιτεία μάς έχει δημιουργήσει ένα αβάσταχτο βάρος. Προσέξτε τι γίνεται: Κάθε επιχείρηση, όταν τελειώνει η χρονιά, πληρώνει κάποιο Φόρο Κερδών στην Εφορία. Μια επιχείρηση μετά από κέρδη 3 χρόνων θέλει να τα επενδύσει. Περνάει η Εφορία και μαζεύει αυτά τα κέρδη και άλλα τόσα. Αμέσως μετά έρχεται το ΙΚΑ και μας ρίχνει ένα πρόστιμο άνευ ουσίας, το οποίο αναγκαζόμαστε να το πληρώσουμε για να έχουμε ασφαλιστική ενημερότητα. Αλλά τι γίνεται μετά; Πάμε στα διαιτητικά δικαστήρια, δικαιωνόμαστε, αλλά παίρνουμε τα λεφτά μας 5 χρόνια μετά άτοκα. Δηλαδή τα κέρδη μας, που ήταν για επένδυση σε τεχνολογία κλπ. τα έχει παρακρατήσει το ΙΚΑ. Αλλά σήμερα αντιμετωπίζουμε κι ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα, τον αθέμιτο ανταγωνισμό. Αυτό το αντιμετωπίζουν, ιδίως οι επαγγελματίες στο «ρούχο», στο «δέρμα» κλπ. κυρίως λόγω των αφορολόγητων προϊόντων που έρχονται από την Κίνα και τις άλλες ασιατικές χώρες, με κομπίνες, μέσω Ιταλίας. Θα σας πω ένα παράδειγμα: η γυναίκα μου πήγε μια Κυριακή στην οδό Αγίου Κωνσταντίνου, εκεί που γίνεται ένα ιδιότυπο παζάρι και είδε ένα γυναικείο μπλουζάκι για το οποίο έλεγε ότι άνετα θα διέθετε 10 ευρώ. Ξέρεις ποια ήταν η τιμή του; Μόλις 1 ευρώ. Όπως καταλαβαίνετε, εδώ εντοπίζετε το μεγάλο πρόβλημα της μικροβιοτεχνικής επιχείρησης σήμερα. Αυτή η διαφορά του κόστους παραγωγής. Γιατί οι Κινέζοι κάνουν το εξής: Εργάζονται από τις 7 το πρωί ανελλιπώς μέχρι τις 10 το βράδυ. Κάνουν μόνο δυο διαλείμματα, 12-2 και 5-7 και πληρώνονται περίπου 55.000 δραχμές. Από αυτό το μισθό, άμα μπορούμε να τον πούμε μισθό, τους κρατούνται 20.000 για φαγητό και για ύπνο γιατί κοιμούνται μέσα στο εργοστάσιο και τρώνε από το ίδιο καζάνι. Αλλά σκεφτείτε αυτόν τον άνθρωπο. Δεν μπορεί να πάει σπίτι του, να ξεκουραστεί, να πάει στο καφενείο, να συνδικαλιστεί. Αλλά αυτοί οι Κινέζοι επειδή είναι αγράμματοι και έχουν ανάγκη από δουλειά δε λένε τίποτα. Πώς, λοιπόν, να τους συναγωνιστεί μια δικιά μας βιοτεχνική επιχείρηση; Γι' αυτό και εμείς δεχόμαστε πιέσεις να στραφούμε προς την προώθηση εισαγόμενων προϊόντων, με ό,τι αυτό θα συνεπάγεται για την Ελληνική Βιοτεχνία. Αλλά και εμείς του «επάργυρου», που είναι ψηλά στην οροφή τέτοιων προϊόντων, χτυπιόμαστε περισσότερο. Τα επάργυρα, δεν είναι προϊόντα πλατιάς κατανάλωσης. Λόγω της οικονομικής στενότητας, ο κόσμος θα πάει για δώρο κάτι πιο φθηνό, λίγα λουλούδια, κανένα γλυκό, ενώ

επάργυρο θα πάρει για κανένα γάμο. Αλλά πόσοι γάμοι να γίνουν συνολικά; Εμείς αν δεν είχαμε τη δυνατότητα ένα 80% της παραγωγής μας να το εξάγουμε στη Σ. Αραβία και στο Μπαχρέιν δε θα επιβιώναμε. Όμως τώρα λόγω του πολέμου στο Ιράκ και λόγω της πτώσης του δολαρίου κατά 25%, δυσκολευόμαστε. Μια άλλη κατηγορία προβλημάτων συνδέεται με τα λεγόμενα εκπαιδευτικά προγράμματα που υπάρχουν, κυρίως του ΚΥΒΕ. Εγώ γενικά πιστεύω ότι πρέπει να υπάρχει ένα οργανωμένο πρόγραμμα στο χώρο της Βιοτεχνίας από έμπειρους και επιστημονικά καταρτισμένους ανθρώπους αλλά και με ανθρώπους της «πιάτσας», που να έχουν γνώση του αντικειμένου, ώστε να οδηγούμαστε σ' ένα κανάλι. Να μην μαζευόμαστε δηλαδή άσκοπα, χωρίς περιεχόμενο. Το ΚΥΒΕ μπήκε, λοιπόν, πολύ δυναμικά στο χώρο. Μας αναγκάζει μέσα σε δυο μήνες να δηλώσουμε επένδυση 200 εκατομμυρίων, να βρούμε πρόγραμμα και να κάνουμε την κατάλληλη εκπαίδευση. Μας δίνει επιδότηση το 40%. Αλλά κοίταξε τι γίνεται: Εμείς θα χάσουμε στην ουσία και θα κερδίσει το Δημόσιο και οι εκάστοτε μεσάζοντες. Αν το πρόγραμμα είναι 200 εκατομμυρίων, μας λένε «πάρτε το 40%» δηλαδή 80 εκατομμύρια, τα οποία φορολογούνται με 35% και τελικώς τα 80 εκατομμύρια γίνονται 50. Μείον τα έξοδα που είχαμε γίνονται 30. Μείον όμως τα λεφτά που πληρώσαμε στην εταιρεία που θα μας φτιάξει το πρόγραμμα, περίπου 5 εκατομμύρια. Αν τώρα έχουμε πάρει δάνειο για την υλοποίηση του προγράμματος, μένουν 10 εκατομμύρια. Έτσι και η επένδυση δε γίνεται και το αποτέλεσμα μηδέν.

Υπάρχει μια αντίφαση στο σημείο αυτό. Ενώ τα προβλήματα του χώρου σας είναι οξυμένα και σε μια περιοχή όπως είναι το Περιστέρι με 3.500 βιοτέχνες, πώς δικαιολογείται το γεγονός ότι το Σωματείο σας έχει μόνο 100 μέλη;

Ακούστε. Σας είπα αρχικά πώς στήθηκε το Σωματείο Βιοτεχνών. Από τότε όμως φάνηκε ότι σαν Επαγγελματικό Σωματείο δε θα έχουμε μέλλον γιατί έγιναν πολλές απαράδεκτες μεθοδεύσεις. Να σας πω ένα για παράδειγμα, για να καταλάβετε τι εννοώ. Εγώ είχα επιφορτισθεί με το καθήκον, να ειδοποιήσω την τότε πρόεδρο του ΕΟΜΜΕΧ, κ. Παπανδρέου για κάποια εκδήλωση που θα κάναμε. Έ, λοιπόν, όταν πήρα τηλέφωνο, μου είπαν ότι είχαν κανονιστεί όλα με το σημερινό πρόεδρο. Γενικότερα όμως, όταν το Σωματείο δε λύνει τα προβλήματα των Βιοτεχνών, τότε δεν υπάρχει λόγος να συνδικαλίζονται οι Βιοτέχνες και να χάνουν το χρόνο τους. Δεν μπορούν να πηγαίνουν στα Δ.Σ. όταν τα προβλήματα που θίγονται εκεί είναι ανύπαρκτα ή όταν υπάρχουν προβλήματα και βγάζουμε επιτροπές από το Δ.Σ., ο πρόεδρος να τις ανακαλεί. Υπάρχει και η προχειρότητα η οποία χαρακτηρίζει το προεδρείο. Να φανταστείτε ότι ακόμα και το γραφείο του Δ.Σ. των Βιοτεχνών στεγάζεται στο εργοστάσιο του προέδρου. Δεν υπάρχει ούτε νομικός σύμβουλος, που παλιά υπήρχε, ούτε λογιστής. Υπό αυτές τις συνθήκες όπως καταλαβαίνετε το Σωματείο Βιοτεχνών υπολειτουργεί. Ο μικροβιοτέχνης για να δραστηριοποιηθεί, θα πρέπει να δει το δικό του συμφέρον έμπρακτα. Τι γίνεται όμως σήμερα; Ο Πρόεδρος έχει τη σφραγίδα στο χέρι, είναι και υπερήλικας. Πάρτε επίσης για παράδειγμα, τι έγινε με το πρόγραμμα URBAN. Δεν υπάρχει ενιαία στάση. Εγώ έλαβα μέρος στο Δ.Σ. της ΑΝΑΝΕΠΕΡ και έχω την αίσθηση ότι ο πρόεδρος δε χειρίστηκε καλά ορισμένα από τα θέματα. Το αποτέλεσμα είναι διαφορετικό από αυτό που ισχυρίζεται η ΑΝ.ΑΝ.Ε.ΠΕΡ για το ότι δηλαδή βοηθήθηκαν οι Βιοτέχνες μέσω των προγραμμάτων. Στην ουσία από τα τόσα δις, σχεδόν τίποτε δεν πήγε στην τσέπη του βιοτέχνη. Δεν υπάρχει επίσης και Βιοτεχνικό Επιμελητήριο. Τώρα βέβαια έρχεται το Βιοτεχνικό Επιμελητήριο και λέει ότι θα ανοίξει στο κτήριο του ΚΥΒΕ παράρτημα. Εγώ έχω προτείνει να φτιαχτεί εδώ στο Περιστέρι ένα Κέντρο Εξυπηρέτησης Βιοτεχνών. Για τους πολίτες έχει γίνει, για τους Βιοτέχνες όχι. Να μπορεί να έρχεται ο Βιοτέχνης και να παίρνει όποια πληροφορία θέλει. Όσον αφορά την ηλεκτρονική διασύνδεση που προσφέρει ο ΑΣΔΑ, αυτή βοηθάει το βιοτέχνη ατομικά. Εμένα προσωπικά με έχει εξυπηρετήσει. Αλλά γενικότερα, δε νομίζω ότι έχει βοηθήσει στο συντονισμό των βιοτεχνικών επιχειρήσεων.

Πώς είναι συγκροτημένη η Βιοτεχνία στο Περιστέρι;

Κοιτάξτε, σε ένα διακρατικό συνέδριο που έγινε από τον ΑΣΔΑ στο Αιγάλεω και συμμετείχαν Ιταλοί, Γάλλοι κλπ., είδαμε ότι πολλές από τις επιχειρήσεις τις δικές μας, που έχουν ενταχθεί στον ΑΣΔΑ, είναι στην ουσία χειρωνακτικές. Εμείς τουλάχιστον είμαστε συγκροτημένη σε

οικογενειακή βάση και κάπως έχουμε μια επαφή με την αγορά και τις δυσκολίες της. Πολλές όμως επιχειρήσεις νοικιάζουν ένα γραφείο, βγάζουν κάποια κομματάκια, τα εκθέτουν κλπ. Μα είναι βιοτεχνική επιχείρηση αυτή; Το πρόβλημα λοιπόν των Βιοτεχνών δεν είναι μόνο στο τι προϊόντα βγάζει, αλλά πώς εργάζεται για την ανάπτυξη της βιοτεχνικής επιχείρησης και πιο συγκεκριμένα τι ακριβώς κάνει προς την κατεύθυνση αυτή το Σωματείο Βιοτεχνών. Κάθε Βιοτέχνης από εμάς εργάζεται από τις 7 το πρωί μέχρι τις 8 το βράδυ. Τεράστια κόπωση. Δεν μπορείς να σκεφθείς. Γι' αυτό και πρέπει λοιπόν να υπάρχει ένα συντονιστικό όργανο το οποίο να καλεί τους βιοτέχνες μια φορά το μήνα και να γίνεται πραγματικός διάλογος για τα προβλήματά μας και το μέλλον μας. Σήμερα, η σύνδεση και η επικοινωνία μεταξύ των Βιοτεχνών, δεν είναι απλώς χαλαρή, είναι ανύπαρκτη. Και «για να λέμε και του στραβού το δίκιο» δεν ήταν πάντα έτσι το Σωματείο. Σποραδικά έχει δώσει μάχες. Για παράδειγμα είχε γίνει μια απεργία απέναντι από τη ΒΙΑΜΑΞ από το Σωματείο και μαζί με το ΚΚΕ που τη στήριξε, ανατράπηκαν ορισμένα «κακώς κείμενα».

Να περάσουμε κάπως σε πιο εξειδικευμένα θέματα που άπτονται με το ζήτημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού. Πώς γίνεται η εκπαίδευση του προσωπικού στο χώρο των Βιοτεχνών;

Εγώ θα σας απαντήσω και πάλι μέσα από την επιχείρησή μας. Εμείς έχουμε με τον αδελφό μου, 26 συναπτά έτη στο χώρο της Βιοτεχνίας. Από εδώ έχουν περάσει περίπου 1.000 άτομα. Όπως καταλαβαίνετε, δεν κατάφεραν όλοι να προσαρμοστούν στις εργασιακές απαιτήσεις. Στην επιχείρησή μας έχουμε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα παραγωγής. Για παράδειγμα, το στίλβωμα έχει απόδοση 10 λάμπες την ώρα, το κόλλημα 6 και ο μαζγαλοτόρνος 3. Κάθε εργαζόμενος περνά σε κάθε τομέα παραγωγής και η επίδοσή του καθημερινά στον υπολογιστή και κάθε μήνα ανακοινώνουμε, σε κοινή θέα, το συνολικά αποτελέσματα. Εκεί φαίνεται αν είναι σε 100% απόδοση ο κάθε εργαζόμενος και πού, αν είναι σε μείωση ή σε αύξηση. Αν τώρα είναι σε μείωση ένα δυο μήνες, τότε εμείς δε κάνουμε τίποτα. Ο εργαζόμενος από μόνος του καταλαβαίνει ότι δεν μπορεί ν' ανταποκριθεί, όπως έκανε ένας κουμπάρος μου και φεύγει. Προβληματιζόμαστε βέβαια πώς αυτός που έχει αυξητική απόδοση θα παίρνει τα μπόνους κλπ.

Με ποιον τρόπο γίνεται ο καταμερισμός της εργασίας στην επιχείρηση; Και επίσης, συνδέεται το εκπαιδευτικό σύστημα και ειδικά η τεχνική εκπαίδευση με το χώρο του επάργυρου, στον οποίο εσείς δραστηριοποιείστε;

Όσον αφορά το πρόβλημα του καταμερισμού πάνω στη δουλειά, εμείς το αντιμετωπίζουμε ως εξής: Ο αδερφός μου, που είναι μέσα στην παραγωγή μαζί με τον εξειδικευμένο ηλεκτρολόγο – μηχανολόγο καταμερίζουνε το πρόγραμμα εργασίας και τις τοποθετήσεις των εργαζομένων κατά τομέα. Με βάση την εμπειρία μας, ο κάθε εργαζόμενος πρέπει να μπορεί να αποδίδει σε κάθε χώρο. Αν δεν μπορεί όμως κάπου, πάει σε άλλο τομέα, εκεί που μπορεί περισσότερο. Ο διαχωρισμός αυτός σπάνια γίνεται με βάση το φύλο και γενικά είναι περιορισμένη αυτή η διάκριση. Τώρα και αναφορικά με τη σύνδεση της τεχνικής εκπαίδευσης με την παραγωγή. Αν σκεφτούμε ότι το ΑΣΕΠ στην Αγγλία ιδρύθηκε το 1896 ενώ στην Ελλάδα 100 χρόνια μετά, μην απαιτούμε η παιδεία μας και ειδικά η τεχνική εκπαίδευση, να είναι εφάμιλλη της Αγγλίας. Καταρχήν δεν είμαστε και εμείς οι ίδιοι εξοπλισμένοι και εκπαιδευμένοι κατάλληλα. Πώς λοιπόν να το απαιτήσουμε από τους άλλους; Εγώ έχω τελειώσει την Κατωτέρα και Μέση Τεχνική Σχολή του Πυθαγόρα σαν Εργοδηγός- Ηλεκτρολόγος. Τότε ήμουν 22 χρόνων. Όλη μου η μαθητεία ήταν πάνω στη δουλειά. Προσαρμόστηκα. Το άτομο πρέπει να αυτοπροσαρμόζεται και να ελίσσεται. Σήμερα όμως ο ανιψιός μου τελείωσε το Πολυτεχνείο, έχει κάνει μια ειδική εκπαίδευση και σιγά σιγά εντάσσεται στην επιχείρηση.

Επιδρά ο δείκτης εκπαίδευσης στην παραγωγικότητα του εργαζόμενου;

Ο δείκτης εκπαίδευσης επιδρά ασφαλώς και επιδρά στη δουλειά. Αλλά εγώ θα μιλήσω όμως και για τη σχέση της εκπαίδευσης με το δείκτη νοημοσύνης. Όσο πιο ψηλός είναι λοιπόν ο δείκτης νοημοσύνης σε συνδυασμό με την γενικότερη παιδεία του ατόμου, τόσο πιο εύκολα προσαρμόζεται σε όλες τις δουλειές. Ο μορφωμένος θα μου βγάλει τέλειο το αποτέλεσμα. Αν είναι του Δημοτικού, θα έχω πρόβλημα μαζί του. Επίσης έχει και κοινωνική καταξίωση ο

σπουδαγμένος. Να σας πω ένα άλλο παράδειγμα. Έχουμε ένα νέο παιδί που κάθε Πρασκευή του επιτρέπουμε να φύγει για να συναντήσει την κοπέλα του, γιατί τότε μπορούν να βρεθούν μαζί. Ο πατέρας της κοπέλας είναι παλαιών αρχών και δε θέλει «αμόρφωτους». Και ρωτάω; Ίδια θα ήταν η αντιμετώπιση αυτού του παλικαριού αν ήταν σπουδαγμένο;

Μπορείτε να προσδιορίσετε το εκπαιδευτικό επίπεδο ανάμεσα στους Βιοτέχνες;

Στον κλάδο μας, κι αυτό το προσδιορίζω εμπειρικά, διότι δεν υπάρχει κάποια σχετική μελέτη, περίπου το 80% είναι απόφοιτοι Λυκείου ή εκτατάξιου Γυμνασίου και το υπόλοιπο ποσοστό είναι απόφοιτοι Δημοτικού ή Γυμνασίου, ενώ σπάνια μπορείς να βρεις να δραστηριοποιούνται άτομα με πανεπιστημιακή εκπαίδευση.

Εσάς, θα σας ενδιέφερε σαν εργοδότη, οι υπάλληλοί σας να βελτίωναν τα εκπαιδευτικά τους προσόντα;

Ο άνθρωπος σε οποιαδήποτε ηλικία, λόγω τού ότι το μυαλό του δουλεύει σα σφουγγάρι και απορροφά πληροφορίες και γνώσεις, μπορεί να βρίσκεται σε μια συνεχή διαδικασία αυτομόρφωσης. Εγώ για παράδειγμα έχω ανάγκη να μάθω για την ιστορία. Να πληροφορηθώ για τα σύνορα Ελλάδας την περίοδο του Χαριλάου Τρικούπη, για το πώς φτιάχτηκε το Παναθηναϊκό Στάδιο, τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες κλπ. Γιατί το κάνω αυτό; Γιατί έχω καταλάβει ότι όσο επεκτείνεται ο κύκλος επαφών μου, τόσο έχω ανάγκη τη γνώση για στήριγμα. Και την ειδική και την εγκυκλοπαιδική γνώση, γιατί η γνώση φέρνει την αυτοπειθαρχία στον άνθρωπο. Άλλωστε και η Εκκλησία, το Σχολείο ή ο Στρατός, τι προσφέρουν; Αυτοπειθαρχία στο άτομο. Όλοι σήμερα πρέπει να τελειώνουν το Πανεπιστήμιο. Παλαιότερα αρκούσε μόνο το Δημοτικό, αργότερα το Γυμνάσιο και το Λύκειο. Σήμερα όμως, μόνο άμα φτάσεις στο Πανεπιστήμιο μπορείς να έχεις ολοκληρωμένη γνώση. Αλλιώς είσαι αναλφάβητος, με τη σύγχρονη έννοια του όρου. Αυτό το συνδέω και με το εξής γεγονός. Στη σημερινή εποχή έχουν ανατραπεί οι παραδοσιακοί τρόποι επικοινωνίας. Εγώ χρησιμοποιώ το κινητό για να λύσω σχεδόν όλες τις εκκρεμείς υποθέσεις μου. Το κινητό είναι «ευλογία Θεού». Το ίδιο πιστεύω ότι γίνεται και με πολύ άλλο κόσμο. Άρα πέρασαν οι εποχές που ήμασταν πάνω από ένα γραφείο και μελετούσαμε πίνακες, σχέδια κλπ. Τώρα πρέπει να έχεις την ετοιμότητα που να πατά όμως πάνω σε μια προηγούμενη εκπαίδευση, να λύνεις και να ελίσσεσαι ταχύτατα. Βέβαια όπως είπα προηγούμενα να προσπαθείς να βρίσκεις χρόνο και για να αυτομορφώνεσαι.

Έχετε μετανάστες εργαζόμενους στην επιχείρησή σας;

Από εδώ έχουν περάσει όλες οι φυλές του κόσμου. Εγώ προσωπικά έχω καταλήξει ότι η μόνη χώρα από τους οποίους μπορούν να προσαρμοστούν στις δικές μας εργασιακές απαιτήσεις είναι από το Πακιστάν. Αυτό δεν μπορώ να το εξηγήσω πού οφείλεται. Εμείς έχουμε αρκετούς τέτοιους εργαζόμενους με πράσινη κάρτα, ΙΚΑ κλπ. Διαπιστώνω λοιπόν ότι είναι ο πιο συνεργάσιμος λαός. Και ξέρετε κάτι; Άμα ο Πακιστανός βγάλει τα 10 τεμάχια στην ώρα θα βγάλει 80 την ημέρα. Ενώ ο Έλληνας θα έχει πτωτική απόδοση και μπορεί να φθάσει τα 50.

Πώς πιστεύετε θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά ο αναλφαβητισμός, ο ειδικός αλλά και ο γενικός που εσείς αναφέρατε; Για παράδειγμα, έχετε σκεφτεί να φτιάξετε μια βιβλιοθήκη στην επιχείρησή σας, ένα αναγνωστήριο, για να μπορούν να παίρνουν οι εργαζόμενοι βιβλία στο σπίτι τους και να πληροφορούνται κλπ. ή αυτό είναι στη σφαίρα του ιδεώδους;

Κοιτάξτε, αυτό είναι το ιδεώδες. Το εφικτό είναι όμως, ο κάθε Δήμος θα μπορούσε να πάρει τέτοιες πρωτοβουλίες σε συνεργασία με τα επιμέρους Σωματεία κλπ. Να φτιάξει μια βιβλιοθήκη για να πηγαίνουν οι εργαζόμενοι να μορφώνονται, ακόμη και σχολείο για αναλφάβητους, που πριν τη συνέντευξη κουβεντιάζαμε. Όσον αφορά τον Κοινωνικό Αποκλεισμό που είπατε, εγώ δε το ξέρω καλά το θέμα, αλλά πιστεύω ότι σχετίζεται με τι γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα. Και εφόσον μιλούμε για δικαιώματα πρέπει να πούμε ότι αυτά πρέπει να κατοχυρώνονται ανεξαρτήτως εκπαίδευσης. Εγώ πάντως το συνδέω και με το εξής: Σήμερα από την ελληνική κοινωνία λείπει η Παιδεία. Πας μπροστά σε ένα γκισέ στο Δημόσιο και στον Ιδιωτικό Τομέα και σου μιλάνε άσχημα. Προσπερνάει κάποιος με κόκκινο το φανάρι και δεν

υπολογίζει την ανθρώπινη ζωή. Καθημερινά το λεξιλόγιο του ανθρώπου είναι γεμάτο βρισιές και χειρονομίες. Από την άλλη όμως υπάρχουν και ορισμένοι άνθρωποι που είναι ψυχολογικά ισορροπημένοι και κοινωνικά προικισμένοι. Έχουν γνώση και άποψη και μπορούν να επιβάλλουν τη γνώμη τους ακόμη και στους σπουδαγμένους. Γενικά όμως ταυτίζω την Παιδεία με την ουσιαστική επικοινωνία. Να συζητάμε μεταξύ μας. Αυτό είναι το πρωτεύον σήμερα. Δε βλέπετε άλλωστε και τους πολιτικούς; Μορφωμένοι άνθρωποι είναι. Για προσέξτε όμως πώς συζητάνε στην τηλεόραση παραμονές των εκλογών; Μιλάνε πολιτισμένα; Κάθε άλλο. Για αυτό και κοινωνικά αποκλεισμένος είναι εκείνος που δεν του επιτρέπεται να επικοινωνήσει, όχι μόνο να μη μορφωθεί.

Εσείς συνδέεται το επίπεδο εκπαίδευσης με την εκπροσώπηση στο Δήμο, στο Σωματείο κλπ.; Γνωρίζετε υποθέτω ότι ο Δ. Φωλόπουλος ήταν τσαγκάρης στο επάγγελμα και απόφοιτος του Δημοτικού…

Σας διακόπτω γιατί μου δίνεται η ευκαιρία να πω το εξής: Το Περιστέρι είναι εργατούπολη και δικαίως το ΚΚΕ έχει δύναμη εδώ. Ο Φωλόπουλος ήταν κομμουνιστής και εξέφραζε τα φτωχά λαϊκά στρώματα του Περιστερίου. Ήταν μπροστάρης στους αγώνες ενός κόσμου που «δεν είχε στον ήλιο μοίρα». Αλλά μήπως θα μπορούσε να μιλήσει κανείς άλλος τη «γλώσσα του κοσμάκη» και να καταλάβει τα προβλήματά του; Δε μπορούσε ένας του Πανεπιστήμιου. Ο Φωλόπουλος όμως μπορούσε γιατί ήταν ένας από αυτούς. Και η μόρφωσή του αντικατόπτριζε αυτό που ήταν απαραίτητο για εκείνη την εποχή. Ή καλύτερα, η μόρφωσή του δεν τον εμπόδιζε να αναπτύξει το γονίδιο της ενεργητικότητας και της σοφίας που είχε μέσα του. Και ο ενεργός Πολίτης και με ένα σχετικά μικρό επίπεδο μπορεί ουσιαστικά να επικοινωνήσει και να «νιώσει» τον απλό κόσμο. Σήμερα όμως τα πράγματα είναι αλλιώς. Έχει βγει ο Παχατουρίδης μέσα από ένα σύμπλεγμα του ΠΑΣΟΚ, της Ν.Δ., του ΚΚΕ και του ΔΗΚΚΙ. Μπράβο του πάντως που κατάφερε μια τέτοια σύνθεση. Αλλά όμως η ΝΔ δεν υπερβαίνει πολιτικά το 35%. Πώς έγινε αυτό και τη σχέση έχει με το επίπεδο εκπαίδευσης; Έ, αυτό πρέπει εσείς να το ψάξετε.

Σας ευχαριστώ πολύ.

8. **ΤΙΚΟΠΟΥΛΟΥ** Ρούλα, Πρόεδρος του «ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ο.Γ.Ε.)» (Γραπτή τοποθέτηση).

1. Θα μπορούσατε να πας ενημερώσετε σε γενικές γραμμές για το σύλλογό σας;
Ο Σύλλογος Δημοκρατικών Γυναικών Περιστερίου (παράρτημα Ο.Γ.Ε.) ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1976. Ο αριθμός των μελών του σήμερα ανέρχεται στα 120 μέλη. Η συγκρότηση του Δ.Σ. του Συλλόγου συνιστάται σε επταμελή συμμετοχή γυναικών όπως αυτές εξελέγησαν κατόπιν εκλογικών διαδικασιών. Η κατανομή των θέσεων περιλαμβάνει την Πρόεδρο, τη Γενική Γραμματέα, την Ειδική Γραμματέα, την Ταμία και τα υπόλοιπα τρία απλά μέλη. Όσον αφορά το πρόγραμμα δράσης του Συλλόγου μας, αυτό είναι πολυποίκιλο. Συμμετέχουμε σε αντιπολεμικές εκδηλώσεις, κάνουμε εξορμήσεις σε χώρους δουλειάς, όπως επίσης και κοινές εκδηλώσεις με άλλους φορείς της πόλης (με το Σύλλογο Δασκάλων, το Συνδικάτο Οικοδόμων, το Κίνημα Ειρήνης). Παράλληλα με τη συμμετοχή μας στο Κίνημα της Ειρήνης κάνουμε πολλές καλλιτεχνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως εκπαιδευτικές εκδρομές σε αρχαιολογικούς χώρους, την κοπή της πρωτοχρονιάτικης πίτας, συνεστιάσεις. Μια σειρά άλλων δραστηριοτήτων και δράσεων λαμβάνουν χώρα με βάση την επικαιρότητα και τις πολιτικές αποφάσεις των εκάστοτε κυβερνήσεων που αφορούν τα γυναικεία κινήματα. Όσον αφορά την ανισότιμη θέση της γυναίκας στην κοινωνία του Περιστερίου, αυτή προσδιορίζεται με βάση την ταξική της θέση, τη μόρφωση και το βιοτικό της επίπεδο. Σε ένα Δήμο μάλιστα με μεγάλα ποσοστά ανεργίας, χαμηλά εισοδήματα και χαμηλό βιοτικό επίπεδο, όπου υπολογίζουμε ότι το 25% των γυναικών και μάλιστα στις μικρότερες ηλικίες, είναι άνεργες. Όμως θεωρούμε ότι η ανισοτιμία δε θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί μόνο ως γυναικεία υπόθεση. Είναι αποτέλεσμα μιας γενικότερης πολιτικής που αφορά τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, με κύριο αντίκτυπο την γυναίκα, η οποία αναγκαστικά πλέον δέχεται τις ευέλικτες μορφές απασχόλησης και αμείβεται πολύ κατώτερα από τον άνδρα. Η γυναίκα δεν έχει την οικονομική ανεξαρτησία ώστε να θεωρείται ισότιμος πολίτης. Υπάρχουν επιπτώσεις από τη μερική απασχόληση και τον κοινωνικό αποκλεισμό που συνιστούν ένα πισωγύρισμα στο Μεσαίωνα.
2. Έχει απασχολήσει το Σύλλογό σας, το ζήτημα της μόρφωσης των γυναικών και ιδιαίτερα το πρόβλημα της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού;
Σχετικά με το θέμα του αναλφαβητισμού, ο Σύλλογος Δημοκρατικών Γυναικών δεν έχει ασχοληθεί. Θεωρούμε ότι είναι ένα εξειδικευμένο θέμα που απαιτεί ειδική έρευνα και μελέτη. Επίσης δεν έχουμε ασχοληθεί και με τις μονογονεϊκές οικογένειες, κάτι που ούτε και η Ο.Γ.Ε. κεντρικά έχει κάμει. Τα προβλήματα αυτά έχουν αναφερθεί ως πηγή προβλημάτων σε επιμέρους συζητήσεις και σε ανάλογες εκδηλώσεις για την Παιδεία, το ασφαλιστικό, την ανεργία, τη μερική απασχόληση.
3. Με βάση την εμπειρία σας από τη συμμετοχή σας στα δημοτικά πράγματα της πόλης και της θέσης σας ως προέδρου του Συλλόγου Δημοκρατικών Γυναικών Περιστερίου, πώς κρίνετε το επίπεδο συνεργασίας ανάμεσα στο Δήμο και τους φορείς που ενυπάρχουν σε αυτόν;
Όσον αφορά την τελευταία σας ερώτηση θέλουμε να πούμε τα εξής. Η μέχρι τώρα συνεργασία των Φορέων και του Δήμου Περιστερίου, ήταν όλα αυτά τα χρόνια σε ανύπαρκτη βάση, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων. Οι όποιες προτάσεις για συνεργασία από πλευράς Φορέων αναφορικά με ζητήματα που αφορούν ζωτικά προβλήματα της Πόλης, δεν είχαν την απαιτούμενη ανταπόκριση. Κι αυτό συμβαίνει γιατί υπάρχει διάσταση απόψεων και όχι πάντα κομματικών αντιθέσεων. Για παράδειγμα από πλευράς Δημοτικής Αρχής διαπιστώνεται μια ρηχή αντιμετώπιση σημαντικών γεγονότων (πχ. αντιπολεμικές εκδηλώσεις, ζητήματα Παιδείας, Περιβάλλοντος κλπ.)

Ζ. ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

1. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του 1ου Δημοτικού Σχολείου Περιστερίου

Κύριε πρόεδρε, μπορείτε να μας πείτε ορισμένα στοιχεία για το Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων του σχολείου σας; Για τη δυναμικότητά του, τη σύνθεση του πληθυσμού μαθητών και γονέων κλπ.

Αρχικά να τοποθετηθώ και να πω ότι είναι πράγματι πολύ δύσκολο να ασχοληθεί κάποιος με αυτή τη δραστηριότητα, δηλαδή από τη θέση του Προέδρου ενός Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων. Ενός σχολείου μάλιστα που σύμφωνα με το δυναμολόγιο είναι από τα μεγαλύτερα στην Ελλάδα. Το σχολείο μας έχει περίπου 340 μαθητές και ο σύλλογός μας εκπροσωπεί περίπου 300 γονείς δηλαδή 150 οικογένειες, πάνω κάτω. Επίσης θα ήθελα να σημειώσω είναι η μεγάλη σημασία του θεσμού των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων μέσα στη δημόσια εκπαίδευση που αποβλέπει καταρχήν στην αναβάθμιση της δημόσιας εκπαίδευσης και ταυτόχρονα την προβολή και την διεκδίκηση κάποιων πραγμάτων, απαραίτητων για να λειτουργήσει καλύτερα το σχολείο, σε συνεργασία πάντοτε με το εκπαιδευτικό προσωπικό. Επιπρόσθετα, το συγκεκριμένο σχολείο έχει την εξής ιδιαιτερότητα. Επειδή το προτιμάνε άτομα από τις γύρω περιοχές, κι όχι μόνο από τα στενά γεωγραφικά όρια που τίθονται, έχει σχετικά ανεβασμένο επίπεδο, ενός τουλάχιστον μέρους των γονέων. Εκτιμώ ότι από 300 περίπου γονείς των παιδιών, οι μισοί περίπου είναι επιστήμονες. Για να μπορέσουμε όμως να ανταποκριθούμε στο πλήθος των προβλημάτων που υπάρχουν στο σχολείο και αυτό ειλικρινά σας λέω με κάνει να βρίσκω ανταπόκριση και συνεννόηση και από τα άλλα μέλη του Συλλόγου, πρότεινα κι έγινε δεκτό να φτιάξουμε επιτροπές που να λειτουργούν στα πλαίσια του Δ.Σ. Τι λέει λοιπόν αυτό το πλάνο με τις επιτροπές; Ότι πρέπει να χωρίσουμε κάποιους τομείς δραστηριοτήτων του συλλόγου. Τον τομέα των πολιτιστικών εκδηλώσεων να τον έχει στην ευθύνη της μια συγκεκριμένη επιτροπή, που εγώ την καθόρισα καλύτερα, γνωρίζοντας πρόσωπα και πράγματα. Μετά έχουμε τον τομέα των δημοσίων σχέσεων με κάποιον απώτερο στόχο μου την αδελφοποίηση συλλόγων των σχολείων του Περιστερίου, για ανταλλαγή απόψεων μεταξύ μας, για να γίνουμε οι γονείς, μια ευρεία οικογένεια. Γιατί ξέρετε, ο γονέας σήμερα, στη σημερινή κοινωνία, είναι άοπλος για να μπορέσει να αντιμετωπίσει ορισμένα σοβαρά προβλήματα όπως τη μάστιγα των ναρκωτικών, την έξαρση της εγκληματικότητας. Σας το λέω εγώ που είμαι ποινικολόγος- εγκληματολόγος και βλέπω τόσα κάθε μέρα. Θα πρέπει οι γονείς να συσπειρωθούμε μέσω των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων.

Πιστεύετε ότι το σχολείο σας μπορεί να συναγωνιστεί ένα «καλό» ιδιωτικό σχολείο;

Θέλω να σας ενημερώσω ότι το σχολείο μας τα περνάει. Αρκεί να υπάρχει μια παράλληλη συνεργασία και συμπόρευση μεταξύ του συλλόγου γονέων και του διδακτικού προσωπικού. Ξέρετε, είναι πολύ δύσκολο αυτό το θέμα. Δε λέω για τη δική μας διεύθυνση του σχολείου αλλά γενικά οι διευθυντές των σχολείων δε βοηθούν.

Υπάρχει συνεργασία ανάμεσα στο Δ. Σ. και στα στελέχη της εκπαίδευσης, όπως είναι για παράδειγμα οι σχολικοί σύμβουλοι;

Με βάση τη δική μας εμπειρία έχω να πω τούτο. Μέχρι τώρα προσπαθούσαν οι εκάστοτε διευθυντές, το διδακτικό προσωπικό, οι σχολικοί σύμβουλοι να ποδηγετήσουν τους Συλλόγους, υπό την έννοια ότι εισερχόμεθα στα εσωτερικά του Συλλόγου Διδασκόντων, είτε αυτά είναι οικονομικά, είτε άλλες δραστηριότητες. Οι Διευθύνσεις θέλουν οι εκδηλώσεις να περιορίζονται αποκλειστικά σε εκδηλώσεις κατά τη διάρκεια των εορτών, πχ. των Χριστουγέννων ή οι τελικές γυμναστικές επιδείξεις, που λέμε εμείς. Μα δεν είναι μόνο αυτές οι εκδηλώσεις και η δραστηριότητα που πρέπει και μπορεί να αναπτύξει ένας Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων. Επαναλαμβάνω και χωρίς να θέλω πω ότι κάτι τέτοιο ισχύει για το σχολείο μας, αλλά γενικά το διδακτικό προσωπικό των σχολείων δε βλέπει με καλό μάτι τους γονείς και μάλιστα τους γονείς που έχουν ανεβασμένο μορφωτικό επίπεδο. Και αυτό είναι λάθος γιατί σε καμιά περίπτωση εγώ δε διεκδικώ να υποκαταστήσω το διευθυντή του σχολείου. Αλλά και κανένα άλλο μέλος δε θέλει να

αντιπαρατεθεί στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και γενικά να κάνει παρατηρήσεις σε κάποιο δάσκαλο. Εμείς θεωρούμε τους δασκάλους «ειδικούς» και δε θέλουμε να τους ενοχλούμε. Αλλά όταν οι γονείς έχουν ανεβασμένο μορφωτικό επίπεδο και μπορούμε να προσφέρουμε στο χώρο μας, γιατί έχουμε στο σύλλογό μας και εκπαιδευτικούς και γιατρούς, κι άλλους δικηγόρους, δηλαδή επαγγέλματα που ο καθένας από την πλευρά του κάτι μπορεί να προσφέρει. Γιατί να μη χρησιμοποιήσουμε τις γνώσεις τους, να συνεργαστούμε και να κάνουμε θαύματα; Το δικό μας σχολείο, για παράδειγμα, και θέλω να το επαναλάβω αυτό, συγκρίνεται μόνο με τα καλά ιδιωτικά σχολεία των Β. Προαστίων. Δεν πρέπει να υπάρχει μια καλύτερη συνεργασία ανάμεσα στο διδακτικό προσωπικό και το σύλλογο γονέων; Πρέπει να συνεργάζεται η κορυφή με τη βάση. Όλη η πυραμίδα να συνεργάζεται.

Έχετε επαφή με την Ένωση Γονέων Περιστερίου;

Ασφαλώς κι έχουμε αλλά εκεί παρατηρείται το πρόβλημα του «κομματισμού». Είναι λάθος όμως ο «κομματισμός» στην Ένωση Γονέων. Εγώ στο σχολείο, το δικό μου, δεν επέτρεψα και ούτε θα επιτρέψω, όσο θα είναι τα παιδιά μου στο σχολείο και όσο θα είμαι εγώ πρόεδρος του Δ.Σ. την «κομματικοποίηση». Αυτό άλλωστε δε συμβαίνει μόνο εδώ ή μόνο στο σχολείο. Το ίδιο συμβαίνει και στην Πετρούπολη που μένω, σε όλα τα όργανα της τοπικής κοινωνίας.

Πώς βλέπουν τα δικά σας τα παιδιά, την ενασχόληση σας με τα κοινά μέσα από τη θέση του προέδρου του Δ.Σ.;

Έχω δυο παιδιά, ένα στη β΄ και ένα στην δ΄ δημοτικού. Από ό,τι καταλαβαίνω τα παιδιά μου αισθάνονται μια ασφάλεια όταν με βλέπουν να δραστηριοποιούμε στο σύλλογο. Βλέπω το μικρό μου το κοριτσάκι, μου το λέει και η δασκάλα του αυτό, να καυχιέται που ο μπαμπάς της είναι πρόεδρος στο σύλλογο. Βέβαια δεν έχω την ευθύνη για το διάβασμα των παιδιών, αλλά παρόλα αυτά είναι πολύ καλοί μαθητές. Η σύζυγος είναι αυτή που επιφορτίζεται με αυτό το καθήκον. Αλλά γενικά θεωρώ ότι είναι ικανοποιημένα από τη δραστηριότητά μου αυτή. Πρέπει επίσης να ξέρετε ότι έχω κι άλλες παράλληλες δραστηριότητες. Είμαι για παράδειγμα αντιπρόεδρος στο Κ.ΑΠ.Η. Αλλά μήπως δεν υπάρχουν και τόσα άλλα προβλήματα που απασχολούν την κοινωνία και πρέπει να παρέμβουμε;

Εννοείτε προβλήματα όπως αυτά της εγκληματικότητας, της παραβατικότητας των νέων, των ναρκωτικών που τα υπαινιχτήκατε πιο πριν;

Κοιτάξτε. Στις γειτονιές και στα σχολεία σήμερα οι μικροσυμμορίες και η εγκληματικότητα υπάρχει. Επειδή έχω συμμετάσχει σε τέτοιες δίκες, έχω υποθέσεις στο μονομελές ανηλίκων όπου παιδιά ευκατάστατων οικογενειών, δυστυχώς, διαπράττουν αξιόποινες πράξεις. Όχι μόνο των μορφωτικά στερημένων οικογενειών. Πώς παρεμβαίνει λοιπόν το σχολείο σε αυτά;

Δε συνδέεται δηλαδή το μορφωτικό επίπεδο των γονέων με τη διάπραξη παραβατικών πράξεων;

Όχι, δε συνδέεται. Αλλά πρέπει να βρισκόμαστε κοντά στα παιδιά μας. Αυτό προσπαθώ εγώ μέσα από το Σύλλογο Γονέων. Να φτιάξουμε ένα πραγματικά καλό σχολείο. Κι εδώ θέλω να πω, ότι έχουμε πολύ καλή σχέση με τη δημοτική αρχή. Μας βοηθάει στην επίλυση πολλών προβλημάτων. Για λειτουργικά και για άλλα.

Όπως είναι και τα προγράμματα του Ολοήμερου Σχολείου;

Να σας πω και για το Ολοήμερο Σχολείο. Επειδή μας έγινε και μια πρόταση με βάση το ν. 2525/97 και μας ζητήθηκε η σύμφωνη γνώμη για τη λειτουργία του. Καταρχήν, θα ήθελα να συγχαρώ την Πολιτεία εις τον τομέα αυτό, που εμπλέκει όσο το δυνατόν περισσότερο τους γονείς. Μέχρι τώρα οι γονείς ήταν «εκτός παιχνιδιού». Τα πάντα τα κατεύθυναν οι ιθύνοντες του υπουργείου και από τους επιθεωρητές ή τους προϊσταμένους των σχολείων. Εμείς, λοιπόν, έχουμε ήδη εφαρμόσει στην πράξη επιπλέον προγράμματα, όπως μουσική, ζωγραφική, χορό, ενόργανη, μπάσκετ, ακόμη και τμήμα μπάσκετ για ενήλικες.

Στο Ολοήμερο σχολείο που σας ζητήθηκε από το υπουργείο να συμμετέχετε αποφασιστικό λόγο θα έχει και η τοπική αυτοδιοίκηση

Καταρχήν, το σχολείο μας, μέσα σε άκρες λειτουργεί, ως ολοήμερο, έστω και ανεπισήμως. Λείπει βέβαια η σίτιση και ορισμένα άλλα προγράμματα, όπως τα κομπιούτερ. Να σας πω ότι από μόνος μου πήγα και παρακολούθησα το πρότυπο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο του Αιγάλεω, πώς λειτουργεί, τι περιλαμβάνει κτλ. Είμαι υπέρ του Ολοήμερου, με κάποιες διαφοροποιήσεις σε κάποια δευτερεύοντα τεχνικά θέματα, όπως της σίτισης και του «τάπερ» του παιδιού.

Πώς λειτουργεί το δικό σας «άτυπο» Ολοήμερο Σχολείο;

Υπάρχουν δυο ζώνες εργασίας. Η πρώτη είναι 8-12 και η δεύτερη 12-4. Μόνο στους δασκάλους αλλάζει λίγο το πρόγραμμα και τους αναστατώνει κάπως την καθημερινή ζωή τους. Εκεί πράγματι υπάρχει ένα θέμα. Εκείνο που θα ήθελα εγώ να τονίσω ιδιαίτερα ότι πρέπει ο Σύλλογος Γονέων να μη μένει εκτός από αυτές τις διαδικασίες και που αφορούν τη λειτουργία του σχολείου, δηλαδή των παιδιών μας. Εμείς δε θέλουμε να ανακατευτούμε σε άλλες υποθέσεις. Ούτε θέλουμε να ανακατευτούμε με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Νομίζω όμως ότι ο ρόλος μας είναι σημαντικός σε μέτρα όπως το Ολοήμερο, πόσο μάλλον που το επίπεδο των γονέων του σχολείου μας είναι ανεβασμένο. Πρέπει να καταρριφθεί ο μύθος του παντοδύναμου διευθυντή, ο μύθος του δασκάλου. Σήμερα οι γονείς πρέπει να συμμετέχουμε «επί ίσοις όροις» και βέβαια να φρενάρουμε εκείνους τους γονείς που παρεμβαίνουν αδικαιολόγητα και για «ψύλλου πήδημα» στα του σχολείου.

Αυτό σημαίνει ότι οι σύλλογοι γονέων δεν έχουν προβλήματα;

Οι σύλλογοι γονέων μέχρι τώρα λειτουργούν κάτω από ένα άλλο καθεστώς που τους θέλουν υποδεέστερους και αυτό είναι το λάθος, διότι σε κάθε δημοτικό σχολείο, ακόμη και στα πιο υποβαθμισμένα, υπάρχουν αξιόλογα άτομα, τα οποία αποφεύγουν να εμπλέκονται με τα κοινά. Ξέρετε τι γίνεται στους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων; Πολλές φορές βλέπουμε κάποιες «κλίκες», κάποιες ομαδούλες και δε κοιτάζουν το κοινό συμφέρον, που είναι το συμφέρον των παιδιών μας.

Πώς εκτιμάτε το γεγονός ότι οι περισσότεροι πρόεδροι των συλλόγων γονέων είναι γυναίκες;

Στους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων πράγματι συμμετέχουν περισσότερο οι γυναίκες γιατί έχουν κάποιο ελεύθερο χρόνο. Είναι όμως και άτομα που δεν έχουν εργασία και εναντιώνονται σε οτιδήποτε κάνουμε. Κι εγώ θα καθίσω να τα γράψω αυτά, δε ξέρω πώς, αλλά θα τα γράψω και θα τα δημοσιεύσω σε κάποια εφημερίδα του Περιστερίου. Δέχτηκα κι εγώ βολές για τη δραστηριότητά μου αλλά λόγω της καταξίωσής μου της επαγγελματικής και ως ατόμου στην ευρύτερη περιοχή τα αντεπεξέρχομαι. Αλλά να το ξανατονίσω. Πρέπει στο σχολείο να παραμεριστούν οι άσκοπες διαφωνίες και φαινόμενα σαν αυτά που είπα πριν. Τα «κουτσομπολιά» που παρατηρούνται πρέπει να εκλείψουν. Θα ωφεληθεί και ο διευθυντής και οι δάσκαλοι και οι γονείς και όλο το σχολείο. Δυστυχώς όμως σήμερα συμβαίνει πολλές φορές το αντίθετο. Για αυτό βλέπουμε και σήμερα συλλόγους γονέων που απαρτίζονται μόνο από γυναίκες και απασχολούνται μόνο με τα οικιακά, χωρίς να θέλω να τις προσβάλω γιατί υπάρχουν αξιόλογα άτομα που μπορούν να προσφέρουν σε πολλούς τομείς. Και νομίζω ότι οι γυναίκες δεν έχουν την πλειοψηφία στο γυμνάσιο και στο λύκειο γιατί εκεί υπάρχει άλλη νοοτροπία, υπάρχει ο Γυμνασιάρχης και ο Λυκειάρχης που δεν τα επιτρέπουν αυτά.

2. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του 7ου Δ.Σ. Περιστερίου, Νοέμβριος 2001

Κυρία πρόεδρε, θα ήθελα να ξεκινήσουμε απευθείας με το θέμα της συνέντευξής μας. Τι πιστεύετε ότι είναι ο αναλφαβητισμός;

Αναλφάβητοι είναι οι άνθρωποι που δε ξέρουν να διαβάσουν και να γράφουν. Είμαι λίγο ενημερωμένη με το θέμα. Τυχαία θα έλεγα έχω κάνει κάποιες συζητήσεις.

Πιστεύετε ότι ο αναλφάβητοι, όπως τους προσδιορίσατε, είναι αποκλεισμένοι από την κοινωνία;

Ναι, σε μια γενικά έννοια, είναι.

Ποιες κατηγορίες πληθυσμού θεωρείτε ότι περισσότερο «επιρρεπής» στον αναλφαβητισμό;

Νομίζω ότι είναι οι τσιγγάνοι. Επειδή μεταφέρονται από περιοχή σε περιοχή, δεν παρακολουθούν κανονικά το σχολείο και έτσι βγαίνουν «αγράμματοι».

Πιστεύετε ότι υπάρχουν σήμερα παιδιά στο σχολείο που είναι αναλφάβητα;

Αυτό δεν μπορώ να το ξέρω. Εκείνο που ξέρω είναι πως υπάρχουν πάρα πολλά παιδιά με σοβαρά μαθησιακά προβλήματα.

Μπορείτε να τα προσδιορίσετε αυτά τα μαθησιακά προβλήματα;

Κοιτάξτε. Σήμερα στο σχολείο είναι πολύ μεγάλο το πρόβλημα της δυσλεξίας. Έχω και εγώ προσωπική εμπειρία, αφού η μικρή μου η κόρη είναι δυσλεκτική.

Πού εντοπίζεται η δυσλεξία του παιδιού σας; Μπορείτε να την προσδιορίσετε;

Η κόρη μου είναι δυσλεκτική από την πρώτη δημοτικού. Δε μπορούσε να γράψει. Διάβαζε ανάποδα. Το «να» το έλεγε «αν». Ξέχναγε τα σύμφωνα, όχι όλα, αλλά ξέχναγε. Πηδούσε συλλαβές. Γι' αυτό αναγκάστηκα να κάνω ιδιαίτερα μαθήματα στην κόρη μου.

Δηλαδή, δεν το αντιμετωπίσατε το πρόβλημα αυτό μέσα στο σχολείο; Μέσα από την τάξη της ενισχυτικής διδασκαλίας για παράδειγμα;

Ήθελα να το βοηθήσω αποτελεσματικά. Η μικρή άρχισε να κάνει ιδιαίτερα και το ποσόν που πλήρωνα εξαρτιόταν από το δάσκαλο. Ο ένας έπαιρνε 15 χιλιάδες την ώρα, η άλλη παίρνει τώρα 3 χιλιάδες....

Όταν λέτε 15 χιλιάδες εννοείται για μια ώρα ή ένα συνολικό ποσό την εβδομάδα;

Την ώρα. Ερχόταν κάποιος ειδικός από την Παιδική Στέγη και έπαιρνε συνολικά 30 χιλιάδες για δυο ώρες την Κυριακή το πρωί.

Μπορούσατε να ανταποκριθείτε οικονομικά σε ένα τέτοιο ποσό;

Εντάξει. Δεν μου ήταν εύκολο, αλλά έχω κάπως τη δυνατότητα να βοηθήσω και να προσφέρω για το παιδί μου που έχει αυτό το πρόβλημα. Φαντάζομαι όμως ότι οι άλλοι γονείς δεν την έχουνε.

Νομίζω ότι είναι εξωφρενικά αυτά τα ποσά και καλύτερο δε θα ήταν να παλεύατε να υπάρχει ουσιαστική εσωσχολική βοήθεια για το παιδί σας, αλλά και για άλλα παιδιά με παρόμοια προβλήματα;

Αυτό θα έπρεπε. Τώρα έχω εγώ στο σπίτι μια κοπέλα που είναι τελειόφοιτος της ιατρικής και της κάνει μαθηματικά. Της δίνω μόνο 3 χιλιάδες δραχμές την ώρα.

Ανεξάρτητα με το κόστος που καταβάλετε, υπάρχει πιστοποίηση για τη δυσλεξία του παιδιού σας;

Έχω κλείσει εφέτος ραντεβού με το Κέντρο Ψυχικής Υγείας για το θέμα αυτό. Έχω όμως γνωμάτευση από δύο ιδιώτες. Υπάρχουν όμως και ορισμένες ιδιαιτερότητες στο παιδί μου και δε θα ήθελα να αναφερθώ σε αυτές αναλυτικά.

Όσον αφορά τη βοήθεια που δόθηκε αρχικά στο παιδί σας, για την αντιμετώπιση της δυσλεξίας, τι ακριβώς περιλάμβανε αυτή η βοήθεια; Ήταν προσαρμοσμένη στην ύλη του σχολείου ή ήταν ανεξάρτητη από αυτήν;

Του έδινε φωτοτυπίες και του μάθαινε να συλλαβίζει. Αυτό ήταν όλο.

Μπορούμε να πάμε τώρα, αν συμφωνείτε, στο περιεχόμενο των δραστηριοτήτων του Συλλόγου σας. Μπορείτε να αναφερθείτε σε αυτές;

Εμείς σα σύλλογος εφαρμόζουμε ένα πρόγραμμα χορού από μια κοπέλα τελειόφοιτη ΑΕΙ που την έχουμε προσλάβει και την πληρώνουμε. Τα παιδιά πληρώνουν κάθε μήνα 3.500 δρ. και συμμετέχουν περίπου 45. Πέρυσι κάναμε ένα πρόγραμμα εκμάθησης ζωγραφικής και είχαμε μεγάλη επιτυχία. Φέτος όμως το σταματήσαμε για αντικειμενικούς λόγους.

Υπάρχει προσέλευση των γονέων στις συνελεύσεις και στις εκδηλώσεις σας;

Σε αυτές τις συγκεντρώσεις έρχεται μόνο το 50% των γονιών. Οι υπόλοιποι δεν έρχονται. Θυμάμαι μόνο μια μαζική προσέλευση όταν είχαμε κάποιο ειδικό πρόβλημα. Ήταν κάτι σπασμένα τζάμια στην αυλή και υπήρχε κίνδυνος να τραυματιστούν τα παιδιά. Τότε θυμήθηκαν ότι υπήρχε ο Σύλλογος και ήρθαν να μας πουν να κάνουμε κάτι. Σε μια άλλη συνάντηση που είχαμε κανονίσει να πιούμε καφέ και να συζητήσουμε τα προβλήματα των παιδιών μας ήρθαν μόνο 15-20 γονείς.

Φαντάζομαι ότι με αυτή τη μικρή προσέλευση των γονιών θα είναι δύσκολή η συγκρότηση ψηφοδελτίου για τις εκλογές και την ανάδειξη του Δ.Σ.

Πράγματι, δεν είναι εύκολη υπόθεση, η συγκρότηση του ψηφοδελτίου. Οι γονείς κρατιούνται μακριά από αυτά. Γενικά, τα ίδια άτομα έρχονται και ψηφίζουν, τα ίδια συμμετέχουν στις εκδηλώσεις, στις εκδρομές και αλλού.

Τι πιστεύετε, ως πρόεδρος, που έχετε μια συνολικότερη εικόνα από τα όσα γίνονται στο σχολείο, για αυτή τη μικρή προσέλευση των γονέων;

Πιστεύω ότι οι γονείς είναι πολύ φορτωμένοι. Έχουν άλλες προτεραιότητες και το Σύλλογο Γονέων το θεωρούν, «έλα μωρέ, εντάξει».

Τις οικογένειες αυτές πώς θα τις ορίζατε; Μήπως είναι φτωχές οικογένειες και κυνηγούν το μεροκάματο;

Όχι, δεν το συνδέω αυτό. Ξέρω πολλές οικογένειες που είναι οικονομικά ευκατάστατες και δεν έχουν πληρώσει ούτε καν τη συνδρομή τους.

Οι γονείς των αλλοδαπών μαθητών έρχονται στις συνελεύσεις σας; Υπάρχουν καταρχήν αλλοδαποί μαθητές στο σχολείο σας;

Υπάρχουν, αλλά δεν γνωρίζω τον αριθμό. Πρέπει να είναι γύρω στους 15 οι αλλοδαποί μαθητές. Όσον αφορά τους γονείς, δεν τους έχω δει ποτέ μου. Ή μάλλον, υπάρχει ένα μοναδικό παιδί που έρχεται στο πρόγραμμα χορού με τον πατέρα του, που να σημειώσω ότι είναι πολύ εντάξει στις οικονομικές του υποχρεώσεις. Ένας μόνο γονιός.

Έχετε επαφή με τους άλλους φορείς της εκπαίδευσης;

Με ποιους εννοείτε;

Με τον Προϊστάμενο του Γραφείου, με το Σύλλογο των Δασκάλων, με την Ένωση Γονέων…

Όχι, δε έχουμε καμιά επαφή. Ο Σύλλογος Δασκάλων, μας καλεί κάπου κάπου με προσκλήσεις, αλλά γενικά δεν έχουμε ουσιαστική επαφή.

Γενικά, θα σημειώναμε, ότι δεν έχετε ουσιαστική επαφή με αυτούς τους φορείς αλλά και με άλλους, πχ. το Δήμο Περιστερίου, για ειδικά και για γενικότερα ζητήματα του σχολείου, όπως για παράδειγμα την αντιμετώπιση των μαθησιακών δυσκολιών.

Ναι έτσι είναι. Το μόνο που έχουμε ως επιπλέον πρόγραμμα, είναι ένα πρόγραμμα φύλαξης για τα παιδιά που εργάζονται οι γονείς τους. Δεν είναι από το Δήμο. Είναι από το Υπουργείο και εκεί βοηθιούνται και τα παιδιά που έχουν σοβαρά μαθησιακά προβλήματα.

Πηγαίνει η κόρη σας σε αυτό το πρόγραμμα;

Όχι, γιατί δεν είμαι εργαζόμενη. Σας είπα όμως ότι η κόρη μου είναι μια ειδική περίπτωση.

Δε θέλω να επιμείνω, ως προς αυτό. Αλλά θέλω να σας ρωτήσω κάτι ακόμα. Ποιο είναι το κίνητρό σας και ασχολείστε με τα κοινά του σχολείου και μάλιστα από τη θέση της Προέδρου του Δ.Σ.

Κοιτάξτε. Θα σας μιλήσω ανοιχτά. Το παιδί το έχω υιοθετήσει. Πιστεύω ότι για όλη αυτή την κατάσταση σημαντικό ρόλο έχει παίξει ότι είχε μείνει για δυο χρόνια σε Ίδρυμα. Έμεινε από τότε που γεννήθηκε, ημερών δηλαδή. Αυτά τα δυο χρόνια δεν ασχολήθηκαν, όπως έπρεπε να ασχοληθούν. Έκλαιγε ώρες ασταμάτητα μέσα στην κούνια και πήγαινε η αδερφούλα του απέξω και έλεγε: «Μα μιλήστε του, επιτέλους. Ας το πάρει επιτέλους κάποιος αγκαλιά». Το μωρό

λογικό είναι, δεν ασχολήθηκε κανένας μαζί του να παίξει, να κινήσει τον εγκέφαλό του κάπως το παιδί. Κι όταν το πήρα εγώ, δύο χρονών, ήταν σε μια κατάσταση μηνών το μυαλουδάκι του. Βέβαια σε συζητήσεις που έκανα με την κοινωνική λειτουργό, μου είπαν ότι θα επανέλθει. «Ασχοληθείτε λίγο μαζί του, του έχει λείψει η συζήτηση. Αυτό του λείπει» μου έλεγαν και πραγματικά είχε μείνει πολύ πιο πίσω από τα άλλα παιδιά. Και σήμερα αναρωτιέμαι, αν πραγματικά μπορεί να φθάσει τα άλλα παιδιά της ηλικίας του. Έχουμε κάνει άλματα, αλλά και πάλι αναρωτιέμαι. Να σκεφτείτε ότι όταν ήταν στο Νηπιαγωγείο, είχα πάει στον τότε προϊστάμενο και του ζήτησα να μείνει έναν άλλο χρόνο για να μπορέσει να καλύψει το χαμένο έδαφος και να μπορέσει να έρθει πιο κοντά με τα άλλα παιδάκια στην πρώτη Δημοτικού. Και όταν ήρθε πια στο δημοτικό, μου είπε ο δάσκαλος «τώρα πια είναι δυσλεκτική». Αυτό το πράγμα, δηλαδή η δυσλεξία, μου την είχε επισημάνει και ένας ψυχολόγος, ένα χρόνο πριν. Για αυτό και πήρα τον ειδικό δάσκαλο. Είμαι «δεμένη» με αυτό το παιδί. Και επειδή με ρωτάγατε πριν, για το τι έκανε με το δάσκαλο αυτό, θα σας πω την αλήθεια. Δε χρησιμοποίησα τη μέθοδο που μου πρότεινε για το διάβασμα του παιδιού, που μου έδωσε αυτός ο ειδικός και που του έδινα 15 χιλιάδες την ώρα. Χρησιμοποίησα μια δικιά μου μέθοδο που την έβγαλα από το μυαλό μου και την ψυχή μου. Βρήκα τρόπο να είμαι κοντά στο παιδί, να το βοηθήσω όπως εγώ καταλάβαινα και τελικά είχε κάποιο αποτέλεσμα. Μίλησα και με τη δασκάλα του παιδιού αργότερα και μου είπε «όχι μόνο άριστα για την πορεία του παιδιού σας αλλά δυο φορές άριστα για το επίπεδο που έχει φτάσει». Σε αυτή τη πορεία, που πιστέψτε με, δεν ήταν εύκολο, είχα όμως τη συμπαράσταση του συζύγου μου. Αλλιώς δε ξέρω αν θα τα κατάφερνα. Και να ξέρετε ότι όσο είναι δύσκολο να γεννήσεις ένα παιδί με προβλήματα, είναι χίλιες φορές πιο δύσκολο να το υιοθετήσεις. Έβγαλα όμως και ένα συμπέρασμα. Ότι πρέπει να το βοηθήσω και μέσα στο σχολείο. Και όχι μόνο αυτό. Όλοι μας πρέπει να βοηθούμε τους Συλλόγους και όχι μόνο όταν έχουμε κάποια προβλήματα.

Πώς αντιμετώπισε το παιδί το οικογενειακό σας περιβάλλον; Στο σχολείο αντιμετώπισε κανένα πρόβλημα;

Είναι συγκλονιστικό αλλά πιστέψτε με. Στο περιβάλλον μας το λατρέψανε. Είναι μοναδική εμπειρία. Βέβαια τον πρώτο καιρό υπήρχε μια αναταραχή. Εγώ και ο άντρας μου ήμασταν τόσα χρόνια μαζί και ξαφνικά βρεθήκαμε με δυο παιδιά, τα οποία βρισκόντουσαν σε ένα ίδρυμα. Η μεγάλη κοιμόταν με παιδιά με διανοητικά προβλήματα, καθυστερημένα παιδιά. Και ενώ δεν ανήκε σε αυτή την κατηγορία, θέλοντας και μη, επηρεάστηκε από αυτά στη συμπεριφορά της. Και έπρεπε εμείς σιγά σιγά να τα συνηθίσουμε και να τα προσαρμόσουμε σε ένα άλλο περιβάλλον. Μάλιστα, η μεγάλη η κόρη μου είχε το θάρρος να πει μπροστά σε όλη την τάξη ότι είναι θετό παιδί. Με φώναξε μάλιστα ο κ. Διευθυντής στο γραφείο γιατί δεν το ήξερε και μου είπε συγχαρητήρια για το παιδί και το θάρρος που έχει αποκτήσει. Στο διάλειμμα όμως τα παιδιά το κύκλωσαν και άρχισαν να φωνάζουν «είσαι υιοθετημένη, είσαι υιοθετημένη».

Τα παιδιά είναι πολύ σκληρά. Αλλά θα συμφωνήσω και εγώ με το διευθυντή του σχολείου ότι σας αξίζουν πραγματικά συγχαρητήρια και σε εσάς και στο σύζυγό σας. Ειλικρινά, σας ευχαριστώ πολύ.

3. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του 16ου Δ.Σ. Περιστερίου, Νοέμβριος 2001.

Μπορείτε να μας πείτε ορισμένα στοιχεία για το σύλλογό σας;

-Στο σχολείο μας είναι γραμμένα περίπου 150 παιδιά αλλά στις εκλογές του συλλόγου μας έρχονται περίπου 90 πάνω κάτω γονείς, δηλαδή περίπου 50 οικογένειες

Πώς συγκροτήθηκε το Δ.Σ. του συλλόγου σας;

-Προσωπικά, δεν έχω μεγάλη πείρα. Πέρασα πέρυσι ένα χρόνο σαν εκπαιδευόμενη, δηλαδή συμμετείχα στο Δ.Σ. χωρίς να είμαι εκλεγμένο μέλος. Ήθελα να μάθω τα «ταμειακά» και να προσφέρω με αυτό τον τρόπο.

-Η συγκρότηση γίνεται με βάση το καταστατικό, όμως στην πράξη υπάρχουν ένα σωρό δυσκολίες.

Πόσοι γονείς έρχονται στις Γ.Σ. του συλλόγου σας;

-Γύρω στα 30 άτομα. Οι υπόλοιποι γονείς δεν έρχονται γιατί έχουν περίεργο ωράριο στη δουλειά τους. Υπάρχουν όμως και αυτοί που αμελούν, δεν ενδιαφέρονται. Ο κόσμος έρχεται μόνο όταν έχουμε κάποια εκδήλωση. Για παράδειγμα σε έναν αποκριάτικο χορό στο προαύλιο του σχολείου ήρθαν πάνω από 200 άτομα. Να σας πω κάτι που έχω καταλάβει; Βασικά υπάρχει μια αντίληψη στους γονείς ότι όσοι είναι μέλη του Δ.Σ. παίρνουν μια κάποια ανταμοιβή και κάνουμε κατάχρηση εξουσίας, για να καταξιωθούμε στη κοινωνία. Κάπως έτσι τα βλέπουν τα πράγματα, για αυτό και δε θέλουν να συμμετέχουν. Αλλά όμως, άμα μπεις μέσα, είναι εντελώς διαφορετικά.

-Υπάρχουν ορισμένοι γονείς που έρχονται στα του συλλόγου μόνο όταν υπάρχει κάποιο πρόβλημα και πώς να το πω, θέλουν να κουτσομπολέψουν.

Τι ακριβώς εννοείτε;

-Να, όταν έχουμε κάποιο πρόβλημα με ένα δάσκαλο ή κάτι τέτοιο.

Έχετε αλλοδαπούς μαθητές στο σχολείο σας;

Έχουμε περίπου 25 μαθητές στους 150.

Οι γονείς αυτών των μαθητών ενδιαφέρονται για τα κοινά του σχολείου; Έρχονται στις συνελεύσεις σας;

-Όχι. Αλλά δεν ξέρουμε και τους γονείς αυτών των παιδιών.

-Εγώ έχω δει μια μητέρα που έχει δύο ή τρία παιδιά στο σχολείο. Έρχεται και φεύγει σαν τον «κλέφτη». Περιμένει έξω στη γωνία και μόλις έρθουν τα παιδιά της τα παίρνει γρήγορα και φεύγει.

Προφανώς, η κυρία αυτή δεν έχει επικοινωνία, όχι μόνο με εσάς αλλά και με το σχολείο.

-Δεν έχει φθάσει η επικοινωνία με τους γονείς αυτούς σε καλό σημείο. Φταίει το γεγονός ότι δεν ξέρουν τη γλώσσα. Είναι και χαμηλού βιοτικού επιπέδου.

-Οι γονείς αυτοί είναι «κουμπωμένοι» σε όλα. Με μας, με τους δασκάλους…

Εσείς σαν Δ.Σ., τους έχετε πλησιάσει;

-Όχι. Δεν έχουμε κάνει κάτι ιδιαίτερο. Εμείς το μόνο που κάνουμε είναι να ενημερώνουμε τους γονείς ότι κάθε Παρασκευή είναι ανοικτά τα γραφεία μας και όποιος θέλει μπορεί να έρθει.

Θα θέλατε να υπήρχε κάποιος γονέας αλλοδαπός στο Δ.Σ. του Συλλόγου σας;

-Γιατί όχι; Άμα εκπληρώνει τα κριτήρια δεν θα υπάρχει κανένα πρόβλημα.

Να πάμε τώρα στις δραστηριότητες που έχετε σα Σύλλογος.

-Λειτουργούμε ένα πρόγραμμα χορού και συμμετέχουν περίπου 95 παιδιά από τα 150. Στο χορό έρχονται και δυο αλλοδαπά παιδιά. Έχουμε προσλάβει μια γυμνάστρια με ειδικότητα στους παραδοσιακούς χορούς.

-Έχουμε και ένα αθλητικό τμήμα που παίρνουν μέρος 57 παιδιά και μαθαίνουν το μπάσκετ.

-Δε θέλουμε να κάνουμε πολλά πράγματα στο σχολείο μας γιατί δε θέλουμε να παραφορτώσουμε το πρόγραμμά μας κι άλλο. Έχουν τα παιδιά και τις άλλες υποχρεώσεις στα φροντιστήρια.

Για όλα αυτά έχετε συνεργασία με τη σχολική διοίκηση; Και γενικότερα: πώς θα κρίνατε τη συνεργασία σας με το Διευθυντή του σχολείου, με τους δασκάλους;

-Έχουμε μια πολύ καλή συνεργασία, τόσο με το Διευθυντή όσο και με τους δασκάλους του σχολείου. Για γενικά και για ειδικά θέματα.

Θα θέλατε να είχατε ισότιμη συμμετοχή στα όργανα διοίκησης του σχολείου; Δεν αναφέρουμε στη σχολική επιτροπή αλλά να έχετε γνώμη για το περιεχόμενο των μαθημάτων, τις μεθόδους διδασκαλίας κλπ.;

-Όχι. Εγώ πιστεύω ότι δε θα έπρεπε να μπούμε σε τέτοια ζητήματα.

-Εγώ διαφωνώ. Άμα είχα την ευκαιρία να είμαι ισότιμη με τους δασκάλους θα ήταν πολύ καλό.

Ξέρετε τι με απασχολεί; Εσείς, όπως και σε άλλα σχολεία, εφαρμόζετε πρόγραμμα εκμάθησης παραδοσιακών χορών, τη στιγμή που ο γυμναστής του σχολείου είναι υποχρεωμένος να τους κάνει. Και το εξειδικεύω ακόμη, αν θα έπρεπε να είχατε λόγο και να πιέζατε, οι δάσκαλοι να εκπαιδεύονται και να εφαρμόζουν ειδικές διδακτικές μεθόδους, όπως η «ομαδοσυνεργατική διδασκαλία» ή να υπάρχει συγκεκριμένο πρόγραμμα για τα παιδιά που δεν ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν ικανοποιητικά.

-Σε εμάς, ο γυμναστής κάνει παραδοσιακούς και τους παρουσιάζει στο τέλος της χρονιάς. Το θέμα είναι ότι αυτό είναι στη διάθεση του κάθε γυμναστή.

-Εγώ δε κατάλαβα τι εννοείτε με την «ομαδοσυνεργατική διδασκαλία». Μας την αναλύεται παρακαλώ;

-Επειδή εγώ το κατάλαβα, κοιτάξτε: Ορισμένοι πειραματισμοί, όπως αυτός που κάνει ο δάσκαλος της τάξης του παιδιού μου, η διάταξη σε «Π», είναι καλοί. Αλλά το πρόβλημα είναι γενικότερο. Τι κάνει η Πολιτεία για τα σοβαρά προβλήματα της Εκπαίδευσης.

Για τέτοια ζητήματα ή και για άλλα εκπαιδευτικά ζητήματα, έχετε επικοινωνία με το σχολικό σύμβουλο του σχολείου σας;

-Εγώ έχω σαν γονέας αλλά όχι σαν Πρόεδρος. Όταν είχα τη μεγάλη μου κόρη στο δημοτικό, τώρα έχω τη μικρότερη, υπήρχαν παιδάκια στο σχολείο μας που είχαν προβλήματα και ήθελαν να φτιάξουν ένα ξεχωριστό τμήμα για αυτά. Τότε βρέθηκα με τον κ. Σύμβουλο και με ενημέρωσε.

-Εγώ είχα πέρυσι με τον Σύμβουλο για ορισμένα πράγματα που έγιναν εδώ. Με κάλεσε στο γραφείο, με ενημέρωσε και αυτό ήταν όλο.

Έχετε το ίδιο επίπεδο συνεργασίας και με τον Προϊστάμενο του Γραφείου;

-Εγώ έχω πολύ καλή συνεργασία με τον κ. Προϊστάμενο.

-Εμείς τον Προϊστάμενο τον ενοχλήσαμε πέρυσι σα Σύλλογος για το πρόβλημα που είχαμε με έναν συγκεκριμένο δάσκαλο και μας αντιμετώπισε πάρα πολύ καλά.

Με την Ένωση Γονέων Περιστερίου, συνεργάζεστε για τα προβλήματα του σχολείου;

-Κοιτάξτε. Όταν πάμε στην Ένωση Γονέων και το μόνο που ακούμε είναι σύντροφοι και συντρόφισσες και είμαστε μέσα σε μια πολιτική συζήτηση....

-Κοιτάξτε, εγώ θα μιλήσω σαν μια απλή νοικοκυρά, όχι σαν μέλος του Δ.Σ. Εμένα με ενδιαφέρει περισσότερο να κάτσουμε να συζητήσουμε για τα προβλήματα των σχολείων, για τα παιδιά μας, παρά να πιάνουμε κομματικοποιημένες συζητήσεις. Για αυτό κι εγώ δε θέλω να έχω επαφή με την Ένωση Γονέων.

-Εγώ θέλω να βάλω και μια άλλη διάσταση. Πιστεύω ότι τα άτομα αυτά θέλουν να περάσουν τις πολιτικές θέσεις του κόμματός τους γιατί έχουν βλέψεις για κάτι παραπάνω. Να εξελιχθούνε, ξέρω γω;

-Εγώ είμαι καινούρια στο Σύλλογο και δε ξέρω τι να πω.

Έχετε επαφή με το Σύλλογο Εκπαιδευτικών;

Δεν έχουμε καμιά συνεργασία.

Με την εκκλησία, έχετε επικοινωνία; Είτε με τη Μητρόπολη, είτε και κυρίως με την ενορία στην οποία ανήκετε;

-Ο παπάς της ενορίας μας έρχεται στο σχολείο σε συνεννόηση με το Διευθυντή του σχολείου. Αυτό είναι όλο.

-Εγώ θα ήθελα να ασχοληθώ με την ενορία, αλλά εμάς τις γυναίκες μα έχουν μόνο για τις «δουλειές».

Εννοείτε ότι στα Εκκλησιαστικά Ενοριακά Συμβούλια υπάρχουν μόνο άνδρες; Το ρωτάω αυτό γιατί δεν το ξέρω.

-Εντάξει, στην Εκκλησία υπάρχει το «άβατο» και είναι μεγάλη ιστορία.
Ας ξεφύγουμε λίγο από το σχεδιασμό της συνέντευξης, δεν πειράζει. Θα θέλατε να βλέπατε μια γυναίκα ιερέα στην Ελλάδα;
-Εγώ θα σου έλεγα όχι. Καταρχάς, δεν επιτρέπεται από την ίδια την εκκλησία.
-Κι εγώ νομίζω ότι για αυτό το επάγγελμα, κατάλληλος είναι ο άντρας. Εγώ διδάσκω στα παιδιά μου, αυτά που είναι οι «αρχές», σύμφωνα με αυτά που εγώ πιστεύω για τη θρησκεία μου. Δεν μου αρέσει αυτό που λέγεται «Ανεξιθρησκία» και ότι όλα είναι ελεύθερα. Μου αρέσει που ο Έλληνας είναι Ορθόδοξος και εγώ να δηλώνω ότι είμαι Ορθόδοξη Χριστιανή. Για να μπορείς να αναγνωρίζεις και ποιος είναι ο διπλανός σου.
-Εγώ, σα γυναίκα είμαι δεμένη με το Πρόσωπο της Παναγίας. Η Παναγία μας είναι η Μεσολαβήτρια.
-Εγώ όμως πιστεύω, ότι η γυναίκα θα ήταν πιο άξια να επιβάλλεται, να πείσουμε καλύτερα τον κόσμο για το χριστιανισμό από ό,τι οι άντρες. Εγώ δεν είμαι φεμινίστρια, είμαι άτομο χαμηλών τόνων, αλλά ενθουσιάστηκα όταν είδα ότι δύο γυναίκες από άλλο δόγμα χειροτονήθηκαν ιερείς.
Αν συμφωνείτε, θα ήθελα να πάμε σε μια άλλη θεματολογία. Τα παιδιά σας τι σας λένε για την ενασχόληση σας με τα κοινά του σχολείου και πιο συγκεκριμένα για την παρουσία σας στο σχολείο, σαν μέλη του Δ.Σ.; Κι ακόμη δείχνουν διάθεση να συμμετέχουν στις εκλογές για τα μαθητικά συμβούλια των τάξεών τους;
-Εμένα η κόρη μου λέει συχνά ότι «άμα μεγαλώσω θέλω να γίνω Πρόεδρος σαν τη μαμά μου».
-Εμένα ο γιος μου, που πάει τώρα στην Α΄ Γυμνασίου, βγήκε ταμίας. Αλλά και από την Ε΄ Δημοτικού έβαζε υποψηφιότητα και έβγαινε. Τώρα για την κόρη μου, δε ξέρω αν κάνανε εκλογές, είναι και σε μικρή τάξη.
-Εμένα, τι να πω; Τα δικά μου βγήκανε και τα δυο. Και καμιά φορά που τους λέω «μήπως θέλετε να σας βοηθήσω περισσότερο στα μαθήματά σας» μου λένε: «Όχι μαμά, μη σταματήσεις από το σύλλογο. Πρέπει να είσαι εκεί, δυναμική, σε χρειάζονται».
-Εμένα η κόρη μου, μου λέει ότι δεν είμαι τόσο δυναμική όσο η Πρόεδρος. Ότι είμαι πολύ ήρεμη, ότι συμβιβάζω τα πράγματα.
-Εμένα η κόρη μου έχει ένα σοβαρό πρόβλημα δυσλεξίας και μέσα από το Σύλλογο προσπαθώ να μάθω περισσότερο και να το βοηθήσω.
Γνωρίζετε τι είναι η δυσλεξία;
-Το έμαθα εδώ τώρα που ασχολούμαι. Αλλά έψαξα και διάβασα. Κοιτάξτε. Εμένα η κόρη μου είναι αριστερόχειρας. Εγώ δεν ήθελα να γράφει με το αριστερό, γιατί ήξερα ότι θα είχε προβλήματα αργότερα στο σχολείο. Το έμαθα, λοιπόν, να γράφει και με το δεξί το χέρι γιατί ήθελα να λειτουργούν και τα δυο ημισφαίρια του εγκεφάλου, χωρίς να του δημιουργηθεί κάποιο πρόβλημα.
-Εμένα τα κορίτσια μου γράφουν με το δεξί αλλά ο μικρός με το αριστερό, όταν πήγε προνήπιο. Προσπαθούσα να το μάθω να γράφει με το δεξί και κάποια στιγμή το κατάφερα. Όμως από εκεί άρχισαν τα προβλήματα. Όταν το πήγα στο Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, του έδωσε μια κυρία να γράψει σε ένα χαρτί. Κατάλαβε αμέσως ότι είναι αριστερόχειρας και ότι τον είχα αλλάξει. Μου είπε τότε ότι του έκανα πολύ κακό.
Ξεφύγαμε κάπως από το θέμα της αποδοχής της συμμετοχής σας στο Σύλλογο. Αλλά με την ευκαιρία που θέτετε το ζήτημα της δυσλεξίας, θέλω να επανέλθω στο ζήτημα της ενημέρωσης και της ισότιμης συμμετοχής στη σχολική διοίκηση, πάνω σε τέτοια προβλήματα, που εμείς οι δάσκαλοι τα λέμε «μαθησιακά» και σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να οδηγήσουν στον αναλφαβητισμό. Τι ακριβώς κάματε, ως γονείς πλέον για το πρόβλημα αυτό;
-Εγώ νομίζω ότι δεν μπορούμε να απαντήσουμε στο τι είναι δυσλεξία, έτσι απλά. Εμένα ο μικρός είχε πάει στο νηπιαγωγείο. Είχε μάθει κάτι πράγματα μόνος του. Ήθελε να κάνει και ζωγραφική. Δε μίλαγε όμως. Έκανε μόνο χειρονομίες με τα χέρια. Ζήτησα τη γνώμη από τη νηπιαγωγό και

είπε ότι όταν πάει εκεί, να κάνει μαθήματα για τη δυσλεξία. Και το Κ.Ξ.Υ. αυτό μου είπε. Και ξεκινήσαμε κάποια μαθήματα από το να πει ένα «σ», ένα «σίγμα».
-Ένας λόγος που εγώ δε το πήγα το δικό μου το παιδί, το μεγαλύτερο, σε κάποιο κέντρο ήταν γιατί έμαθα από το δάσκαλο της ειδικής αγωγής, ότι εκεί θα εκμεταλλευτούνε το πρόβλημα του παιδιού μου και μπορεί το ίδιο το σχολείο να με βοηθήσει σε αυτό, με κάποιες ασκήσεις κλπ. Όταν το πήγα στο Γυμνάσιο, το συζήτησα με τη Γυμνασιάρχη, αλλά αυτή δεν το έβλεπε ως σοβαρό πρόβλημα. Είπε βέβαια ότι θα με ενημερώσει ώστε να πάρω κάποια βεβαίωση για να μη γράφει στις εξετάσεις το παιδί.
Φαίνεται όμως ότι η συμμετοχή στα κοινά έχει κάποια σχέση με το γεγονός ότι τρεις από εσάς αντιμετωπίζεται προβλήματα, όχι δυσλεξίας, μαθησιακά θα τα ονόμαζα εγώ, με τα παιδιά σας. Να ξαναγυρίσομε όμως στο ζήτημα της αποδοχής από την οικογένεια. Πώς σας αντιμετωπίζει ο σύζυγος που «ανακατεύεστε» στα κοινά;
-Εγώ, που τώρα ασχολούμαι και σας πληροφορώ ότι με ευχαριστεί πολύ, ο σύζυγος δε μου δημιουργεί προβλήματα.
-Εγώ μπορώ να πω ότι με το σύζυγο αντιμετωπίζω κάποιο πρόβλημα, τον καταλαβαίνω. Εργάζεται πολλές ώρες και εγώ τρέχω συνέχεια για το Σύλλογο. Θέλει να ασχολούμαι περισσότερο με τα παιδιά, με το σπίτι. Αλλά είμαι άνθρωπος που δε μπορεί να κλειστεί στο σπίτι.
-Εμένα στην αρχή δεν ήθελε. Όμως με το χρόνο, όταν έβλεπε ότι λύνονται προβλήματα του σχολείου που ωφελούσαν και τα παιδιά μας, όχι μόνο δεν αντιδρούσε, αλλά ερχόταν, όποτε είχε χρόνο και βοηθούσε σε μαστορέματα και τέτοια.
-Κι εμένα το ίδιο. Βοηθάει όπως μπορεί.
Είχατε από πριν κάποια ερεθίσματα για αυτήν την ενασχόληση;
-Εγώ προσωπικά, που όλες με θεωρούν πολύ δραστήρια, έχω ένα πατέρα που ήταν πρόεδρος στους εργαζόμενους στα ναυπηγεία της Ελευσίνας.
-Εγώ δε ξέρω, νομίζω ότι υπάρχει μέσα μας αυτό. Και μάλιστα όταν είναι να βοηθήσεις το παιδί σου κάνεις τα πάντα.
Από ό,τι καταλαβαίνω, η δουλειά σας μέσα από το Σύλλογο, σας αρέσει εσάς πρώτα από όλα;
-Κοιτάξτε. Είναι πολύ σημαντικό να γράφεις σε ένα χαρτί αιτήματα και προβλήματα του σχολείου. Εμένα με γεμίζει αυτό.
-Εμένα με ευχαριστεί να συμμετέχω, αν και πολλές φορές δεν έχω το χρόνο που χρειάζεται.
-Εγώ έχω και προσωπικό συμφέρον, το υπαινιχθήκατε λίγο πιο πριν, κι εσείς. Μαθαίνω πολλά πράγματα για το παιδί μου.
Πάντως το γεγονός ότι σας ικανοποιεί να συμμετέχετε στα κοινά φαίνεται και από άλλα πράγματα. Για παράδειγμα και με συγχωρείτε που το παρατηρώ αυτό, καπνίζετε όλες οι κυρίες, έχετε φτιάξει καφέ, έχετε περιποιημένο σύλλογο...
-Εγώ στο σπίτι το αποφεύγω το κάπνισμα. Εδώ είναι όμως χώρος χαλάρωσης. Μπορώ να κάθομαι από τις 2.30 το μεσημέρι μέχρι τις 8. Όμως εδώ γαληνεύω, είναι ο δικός μου χώρος.
-Και τι να κάνουμε στο σπίτι; Εντάξει, μου αρέσει να βλέπω τηλεόραση, αλλά πόσο θα το κάνω αυτό;
-Κι εγώ ξεφεύγω από τα καθημερινά προβλήματά μου. Μου αρέσει να προσφέρω και να κάνω κάτι καλό.
Πιστεύετε ότι στο πρόβλημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού είστε ενημερωμένες;
-Εγώ αντιμετωπίζω πρόβλημα στην οικογένειά μου. Έχω συγγενείς που είναι αναλφάβητοι. Αλλά και οι δυσλεκτικοί δεν είναι αναλφάβητοι;
-Πιστεύω ότι σε κάθε χώρο εργασίας υπάρχουν αναλφάβητοι και κοινωνικά αποκλεισμένοι άνθρωποι. Να, πιστεύω ότι οι σκουπιδιάρηδες του Δήμου είναι τέτοιοι.
-Εγώ λέω ότι μέχρι τώρα, τέτοιους ανθρώπους τους αντιμετωπίζαμε σαν άτομα κατώτερης κοινωνικής κατηγορίας.

Ποιοι πιστεύετε ότι είναι μπορεί να είναι αναλφάβητοι στη κοινωνία μας σήμερα;
-Οι τσιγγάνοι.
-Εγώ λέω και οι ναρκομανείς.
-Εγώ πιστεύω ότι ο αναλφάβητος δεν είναι κατ' ανάγκη και κοινωνικά αποκλεισμένος. Ξέρω ανθρώπους που δε ξέρουν καλά τα γράμματα αλλά δεν είναι αποκλεισμένοι. Δουλεύουν και τα πάνε μια χαρά με όλους.
-Εγώ να συμπληρώσω ότι στην πραγματικότητα δεν είναι κανένας αποκλεισμένος. Τι πάει να πει αποκλεισμένος; Εγώ ξέρω ότι άμα θες άτι πραγματικά κάτι, κάνεις τα πάντα για το καταφέρνεις. Οι γονείς μας ξεκινάγανε με τα μουλάρια ή με τα πόδια, από τη μια άκρη στην άλλη για να μάθουνε γράμματα. Ξεπερνάγανε όλα τα εμπόδια, είναι στον άνθρωπο.
Πράγματι, αυτός που είναι αναλφάβητος δε σημαίνει ότι είναι αυτόματα και κοινωνικά αποκλεισμένος. Εσείς όμως κάνετε προσπάθειες για να βελτιώσετε το δικό σας μορφωτικό επίπεδο; Μόνες ή διαβάζοντας με τα παιδιά σας;
Εγώ πιστεύω ότι το θέμα είναι τι κίνητρα δίνει μια Πολιτεία στα παιδιά αλλά και σε όλους μας να διαβάσουμε. Εντάξει να καθίσω να διαβάσω. Αλλά δε βλέπεις ότι η περιοχή μας είναι υποβαθμισμένη; Σήμερα η γνώση δεν είναι μόνο να πάρεις ένα βιβλίο και να διαβάσεις. Είναι πολλά πράγματα. Είναι ότι οι απαιτήσεις έχουν μεγαλώσει. Για κοιτάξτε που απαιτούνται και τα αγγλικά και τα γαλλικά και γω δε ξέρω τι. Και στα παιδιά μας, τι γίνεται με τη μόρφωσή τους; Έχω ένα παιδί στο Γυμνάσιο και πέρυσι δεν υπήρχε καθηγητής των γαλλικών για τη ξένη γλώσσα. Αυτό και άλλα δύο επέλεξε τα γαλλικά. Για πέστε μου εσείς, δεν είναι ο γιος μου και οι συμμαθητές του αποκλεισμένοι από την ξένη γλώσσα; Και να μη πω και για τα άλλα τα μαθήματα. Για τα όργανα της φυσικής και της χημείας που λείπουνε. Ο γονιός πρέπει να κόψει το λαιμό του, γιατί το σχολείο δεν δίνει για να μορφώσει τα παιδιά μας. Ή, να καλλιεργήσει μια κλίση ενός παιδιού, ένα χάρισμα.
-Να σας πω κι εγώ τι γίνεται. Αυτό που λέτε «αναλφαβητισμός» ξέρετε που φαίνεται; Όταν μπαίνει ο καθηγητής στην τάξη και αρχίζει με τα παιδιά τα ανέκδοτα ή που καπνίζει ο μαθητής. Αυτό τι δείχνει; Έλλειψη σεβασμού; Όχι μόνο. Δείχνει ότι δε θέλουν να μάθουν τα «γράμματα». Αυτός είναι για μένα ο «αναλφαβητισμός» που εσείς ψάχνετε.
-Γιατί πάτε στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο; Κοιτάξτε κι εδώ, στο Δημοτικό. Τι νομίζετε; Αν δεν τα διαβάσουμε εμείς, πιστεύετε ότι θα μάθουν «γράμματα»;
Η κουβέντα είναι ενδιαφέρουσα αλλά κάπου εδώ πρέπει να σταματήσουμε. Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για το χρόνο που μου διαθέσετε.
Κι εμείς ευχαριστούμε.

4. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του 22ου Δ.Σ. Περιστερίου, Απρίλιος 2001

Κύριε πρόεδρε, θα επιθυμούσατε, το Δ.Σ. του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων να έχει μια ουσιαστική και ισότιμη συμμετοχή στη σχολική διοίκηση;

Σαφώς, ο γονέας πρέπει να μπορεί να εκφέρει τη γνώμη του και γενικότερα να υπάρχει μια ουσιαστική συνεργασία, η οποία και σήμερα υπάρχει, αλλά βρίσκεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Υπάρχει όμως διάχυτη η εντύπωση από το διδασκαλικό προσωπικό, ότι οι γονείς υπεισέρχονται στον τομέα τους. Αν πράγματι οι γονείς, εκφέροντας τη γνώμη τους παρεμποδίζουν τη δουλειά του σχολείου και δημιουργούν μια κατάσταση αποσταθεροποιητική, δε πρέπει να γίνεται. Αντίθετα πρέπει να υπάρχει μια συνεργασία μεταξύ μας και να γίνεται μια ανταλλαγή απόψεων προς το καλύτερο. Υπάρχει όμως και το εξής. Όταν λέμε «γονείς» πρέπει να προσδιορίσουμε κάπως τα πράγματα. Οι περισσότεροι γονείς δε συμμετέχουν στο σχολείο. Υπάρχει ένας εθελούσιος αποκλεισμός των γονέων, ένας αυτοαποκλεισμός θα έλεγα που στηρίζεται κυρίως στην έλλειψη του χρόνου. Από την άλλη, δε μπορεί σαν Σύλλογος να ασχολούμαστε με όλα και να μαθαίνουμε λίγο από όλα, αλλά θεωρώ ότι είναι καλύτερα να επικεντρώνουμε σε δυο- τρία προβλήματα του σχολείου και τα ξέρουμε καλά.

Από ό,τι μου είπατε πιο μπροστά έχετε αναπτύξει αρκετές δραστηριότητες ως Σύλλογος Γονέων. Μπορείτε να μας πείτε λίγα πράγματα σχετικά με αυτές;

Το κυριότερο πρόγραμμα που έχουμε δημιουργήσει είναι αυτό της Πληροφορικής. Έχουμε διαμορφώσει μια αίθουσα κατάλληλα και το κόστος συμμετοχής για κάθε παιδί είναι 5 χιλιάδες δρχ. και για τους μεγάλους 10 χιλιάδες. Το πρόγραμμα το καλύπτει ιδιώτης. Να πω όμως κάτι. Αυτή η δραστηριότητα, αλλά και άλλες που έχουμε, θα ήταν προτιμότερο να ήταν στα πλαίσια του Ολοήμερου Σχολείου. Οι δραστηριότητες οι δικές μας δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στα παιδιά. Είναι από το πρωί μέχρι το βράδυ στους δρόμους. Γίνονται «λάστιχο» τα παιδιά. Να υπάρχουν αυτές οι δραστηριότητες αλλά να υπάρχει και η διατροφή, το κατάλληλο φαγητό, σωστά μαγειρεμένο, κτλ. Να πω επίσης ότι από ό,τι ξέρω στο εξωτερικό, γιατί έχω εμπειρίες από έξω, οι γονείς πληρώνουν για τέτοιες δραστηριότητες. Θέλω να πω ότι υπάρχουν ταξικές διαφορές, έτσι και αλλιώς.

Δηλαδή οι δραστηριότητές σας, καλύπτον ευρύτερες μαθησιακές ανάγκες των παιδιών και των γονιών, δραστηριότητες οι οποίες δεν καλύπτονται από το σχολείο.

Κοιτάξτε. Εμείς συζητάμε στις συγκεντρώσεις μας, τι ζητήματα θα αναδείξουμε. Ας πούμε ακούμε για ένα ειδικό πρόβλημα, όχι κατά ανάγκη εκπαιδευτικό. Θα φωνάξουμε τότε έναν ειδικό κοινωνιολόγο, ειδικευμένο σε θέματα οικογενειακής στήριξης και υποστήριξης των παιδιών. Θέλουμε να αναδείξουμε τέτοια ζητήματα και τι συγκεκριμένα μπορούν να κάνουν οι γονείς Αυτό που θέλω να πω σε γενικές γραμμές είναι ότι είναι πολύ σημαντικό οι γονείς να δραστηριοποιούνται στο σχολείο. Γιατί τα παιδιά σήμερα είναι σπίτι- σχολείο και μέσα εκεί διαμορφώνονται οι χαρακτήρες τους.

Να επιστρέψουμε όμως, σας παρακαλώ, στο θέμα των δραστηριοτήτων που κάμετε σα Σύλλογος. Σας έχει απασχολήσει σα Δ.Σ. να ζητήσετε να ενταχθούν αυτές οι δραστηριότητες και άλλες στα πλαίσια του Ολοήμερου Σχολείου;

Έχει αναφερθεί το θέμα του Ολοήμερου Σχολείου αλλά σποραδικά. Τις πρωτοβουλίες αυτές όμως πρέπει να τις πάρουν άλλοι, όχι εμείς.

Ξέρετε γιατί επιμένω στο σημείο αυτό; Γιατί ένα σχολείο που θα έχει όλες αυτές τις δραστηριότητες ενταγμένες στο καθημερινό πρόγραμμά του και μάλιστα δωρεάν, θα βοηθήσει πρώτα από όλα ένα φτωχό παιδί, που ενδεχομένως θα έχει και πολλά προβλήματα με το διάβασμα και το γράψιμο. Θα βοηθήσει δηλαδή το παιδί που λέγεται από πολλούς ότι βγαίνει «αγράμματο» από το σχολείο.

Σίγουρα. Ορισμένα από αυτά τα προβλήματα θα λύνονταν και έτσι τα παιδιά θα μπορούσαν να εντάσσονταν ισότιμα στην κοινωνία.

Ναι, αλλά από ότι καταλαβαίνω, δεν σας έχει απασχολήσει αυτό το θέμα στις γενικές συνελεύσεις. Ο αναλφαβητισμός δηλαδή που εγώ ψάχνω, δεν γίνεται αντικείμενο συζήτησης από τους γονείς.

Δε το κάνουμε γιατί δεν έχει τεθεί από κανένα. Σας είπα ότι δεν έρχονται όλοι οι γονείς στις συγκεντρώσεις μας. Αλλά αν ερχόταν κάποιος αρμόδιος, κάποιος παράγοντας της εκπαίδευσης και μας έλεγε «παιδιά να εξετάσουμε το θέμα του αναλφαβητισμού», τότε σίγουρα θα το κάναμε. Δηλαδή, άμα δοθεί το έναυσμα τότε πιστεύω ότι όλοι οι γονείς και όλοι οι σύλλογοι και οι διδάσκοντες, θα τρέξουμε να το αναδείξουμε. Για παράδειγμα, με τον κ. Προϊστάμενο ακόμα δεν έχουμε επαφή. Οτιδήποτε θέλουμε να κάνουμε, το κάνουμε μέσω του διευθυντή μας, ο οποίος από ό,τι ξέρω, έχει άμεση πρόσβαση με το γραφείο εκπαίδευσης. Εμείς δε θέλουμε να υποσκελίσουμε αυτή την αρχή. Όπως έγινε για παράδειγμα με τα προβλήματα που μας δημιούργησε ο σεισμός.

Η συνεργασία σας με τους άλλους φορείς της εκπαίδευσης;

Με το Σύλλογο δασκάλων έχουμε μια κάποια σχέση. Όποτε καλούμαστε φυσικά ανταποκρινόμαστε στην πρόσκληση. Αλλά γενικά να πω για αυτό που ρωτάτε. Κοιτάξτε να δείτε. Η ουσία είναι ότι υπάρχουν διαφορετικά συμφέροντα. Αλλιώς τα βλέπει τα προβλήματα ένας γονιός και αλλιώς ένας δάσκαλος. Ο κάθε διευθυντής για παράδειγμα, μπορεί να παραδεχτεί ότι υπάρχουν «αγράμματα» παιδιά στο σχολείο του; Δε θέλουμε να πούμε, προς Θεού, τίποτα για τους δασκάλους μας, γιατί αυτοί είναι ενταγμένοι μέσα σε ένα ευρύτερο σύστημα υποχρεώσεων.

Με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, με το Δήμο, έχετε συνεργασία; Από ό,τι διαφαίνεται από τους φορείς της εκπαίδευσης, δε θα έχετε συνεργασία για θέματα όπως ο αναλφαβητισμός. Αλλά, γενικά, πώς θα χαρακτηρίζατε τη συνεργασία σας με το Δήμο; Και επίσης, πώς θα θέλατε να ήταν αυτή η συνεργασία;

Οι σχέσεις μας με το Δήμο δεν είναι οι χειρότερες αλλά δεν είναι και οι καλύτερες. Να το θέσω κάπως διαφορετικά, ίσως και με διπλωματικό τρόπο. Οι άνθρωποι του Δήμου προλαβαίνουν να κάνουν τις στοιχειώδης υποχρεώσεις τους απέναντι στα σχολεία κι αυτό γιατί τα άτομα που ασχολούνται με τον τομέα της συντήρησης των σχολείων είναι πολύ λίγα. Επίσης δε γίνεται πολύ καλή επιλογή των ατόμων που επανδρώνουν αυτές τις υπηρεσίες. Εγώ που είμαι λίγο άσχετος με τέτοια θέματα, καταλαβαίνω ότι είναι απαράδεκτο να τοποθετούν αυτές τις βρύσες που βλέπετε και που μπορεί να προκαλέσουν ατυχήματα στα παιδιά που τρέχουν στην αυλή του σχολείου. Με τέτοια ασχολούνται οι Δήμοι στα σχολεία. Όσον αφορά για τις επιχορηγήσεις των διαφόρων εκδηλώσεων που κάνουμε, ο Δήμος κινείται στα όρια που έχει κι αυτός. Ξέρω ότι υπάρχουν παρά πολλές αιτήσεις και απαιτήσεις. Ξέρω όμως επίσης ότι υπάρχουν και πάρα πολλοί άλλοι «γνωστοί» και «άγνωστοι» που υπεισέρχονται και λένε «δώσε εδώ τόσα, εκεί περισσότερα, εκεί λιγότερα». Συμβαίνει κι αυτό. Υπάρχει ένα μικρό παραθυράκι που πολλοί το εκμεταλλεύονται κατάλληλα. Γενικότερα όμως εκτιμώ ότι πιθανόν να μην φτάνουν οι πόροι του για να ασχοληθεί με τα ειδικότερα προβλήματα, όπως αυτό του αναλφαβητισμού.

Σας ευχαριστώ πολύ.

5. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του 23ου Δ.Σ. Περιστερίου, Οκτώβριος 2001

Θα ήθελα να μπούμε απευθείας στο θέμα της έρευνας. Κατά τη γνώμη σας, οι γονείς των αναλφάβητων μαθητών συμμετέχουν στα κοινά;

-Δεν έχει να κάνει η συμμετοχή των γονέων από την επίδοση των παιδιών τους. Έχει να κάνει με το πόσο ο καθένας θέλει να ασχοληθεί με τα προβλήματα του σχολείου.

-Εγώ πιστεύω ότι αυτό είναι σε σχέση με τη πνευματική συγκρότηση των γονέων, όλων μας.

-Εγώ πιστεύω ότι δεν έχει να κάνει με το επίπεδό του ή όχι. Είναι καθαρή αδιαφορία των γονέων, είναι πολυάσχολοι και δεν έχουν χρόνο να ασχοληθούν με τα παιδιά τους, να τους μάθουν γράμματα. Βέβαια αυτό το φέρνουν ως δικαιολογία πολλές φορές, αλλά μερικές φορές ισχύει. Ειδικά για τις μητέρες των παιδιών, το να μην ασχολούνται με το παιδί τους πρώτα και μετά με τα κοινά, είναι πολύ κακό.

Η μητέρα λοιπόν έχει τη μεγαλύτερη ευθύνη για το διάβασμα του παιδιού. Για αυτό και στις συνθέσεις των Δ.Σ. οι γυναίκες πλειοψηφούν. Τι δείχνει αυτό;

-Οι πατεράδες δεν ασχολούνται με τα παιδιά τους, τουλάχιστον όπως εμείς οι γυναίκες.

-Όχι, το ίδιο ισχύει κα για τις μητέρες και τους πατεράδες. Απλά θεωρώ ότι αν στο Δ.Σ. είναι 7 και υπάρχουν 5 γυναίκες και 2 άντρες, λογικό είναι να γίνει πρόεδρος ένας από τους άντρες.

Από ό,τι βλέπω στο έντυπο που συμπληρώσατε, όλες οι κυρίες είστε απόφοιτες Λυκείου, μία του Γυμνασίου ενώ ο αντιπρόεδρος που είναι άντρας είναι στρατιωτικός. Εγώ αυτό που ρωτάω είναι αν υπάρχουν γονείς που έχουν παιδιά με μαθησιακά προβλήματα και αν αυτοί οι γονείς βάζουν υποψηφιότητα στο Δ.Σ.;

-Για να κάνουν τι; Στο σύλλογο χρειάζεται να τρέχει κανείς. Αυτό είναι το κριτήριο.

-Εντάξει, στο σχολείο μας δε βάζουν. Μα βάζουν πουθενά αλλού; Αυτοί είναι αγράμματοι.

Έχετε παιδιά στο σχολείο που ξέρετε ότι είναι αδύνατοι μαθητές;

-Πολλά παιδιά είναι αυτά που δε ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν καλά.

Έχετε εικόνα για αυτά τα παιδιά; Αν ενδεχομένως έχουν οι γονείς τους σοβαρά οικονομικά προβλήματα, αν οι γονείς τους είναι χωρισμένοι κλπ.

-Μην το πηγαίνετε εκεί. Εγώ δε συμφωνώ ότι το πρόβλημα είναι εκεί. Εγώ νομίζω ότι είναι καθαρά πρόβλημα εκπαιδευτικό. Αν παίρνουν τα «γράμματα».

Υπάρχουν παιδιά το σχολείο που έρχονται χωρίς να πάρουν πρωινό, ίσως μόνο ένα ποτήρι γάλα. Πολλά παιδιά δεν έχουν ούτε καν δωμάτιο για να διαβάσουν ή οι γονείς τους τσακώνονται συνεχώς. Μπορούμε λοιπόν να βγάλουμε το συμπέρασμα ότι το πρόβλημα της επίδοσής τους είναι καθαρά εκπαιδευτικό;

-Εγώ πιστεύω ότι ανεξάρτητα από αυτό, είναι στον άνθρωπο αν θα παίρνει τα γράμματα. Όλα τα άλλα έρχονται σε δεύτερη μοίρα.

Σας έχουν απασχολήσει θέματα, όπως αυτό του αναλφαβητισμού;

-Τι εννοείτε;

Σχετικά με τα παιδιά που έχουν σοβαρά μαθησιακά προβλήματα, που δεν ξέρουν να διαβάσουν και να γράψουν καλά. Για τέτοια ζητήματα, έχετε ασχοληθεί στις συνεδριάσεις σας;

-Μα δεν γίνονται τέτοιες συζητήσεις στο Σύλλογό μας.

Με το Σχολικό Σύμβουλο, με τον Προϊστάμενο, με το Διευθυντή του σχολείου σας;

-Δεν έχουμε καμία συνεργασία εκτός από το Διευθυντή του σχολείου μας.

-Μόνο με τη Διεύθυνση συνεργαζόμαστε γιατί κάθε σχολείο έχει τα δικά του ιδιαίτερα προβλήματα. Αλλά όχι για τέτοια προβλήματα αλλά για προβλήματα του σχολείου.

Με την Ένωση Γονέων έχετε συνεργασία; Ή και με την Ομοσπονδία Γονέων Αθήνας;

-Την Ένωση Γονέων την ξέρουμε. Για την Ομοσπονδία δεν ξέρω τίποτα εγώ, ποια είναι και τι κάνει.

Τι είδους συνεργασία έχετε με την Ένωση Γονέων;

-Δεν είπα ότι έχουμε συνεργασία, απλά την ξέρουμε. Πώς να έχουμε συνεργασία αφού είναι ένα πολιτικοποιημένο και για τι όχι, ένα «κομματικοποιημένο» όργανο;
-Να πω και γω. Κοιτάξτε. Από τη στιγμή που αντιπροσωπεύεις τα παιδιά, δε λέω τους γονείς, γιατί ο κάθε Σύλλογος τρέχει για τα παιδιά, να ξεχωρίσουμε τα πράγματα, δε θα κάνεις διαχωρισμούς, ποια είναι τα «πράσινα», ποια τα «κόκκινα , ποια τα «μπλε» παιδιά. Δε θα κάνεις διαχωρισμούς και θα βλέπεις σε ποιο κόμμα ανήκει ο γονιός του. Ο στόχος είναι κοινός, τα παιδιά. Και η Ένωση Γονέων δε το κάνει αυτό γιατί είναι πολιτικοποιημένο όργανο.
Εσείς, θα θέλατε η Ένωση Γονέων να πάρει πρωτοβουλίες συντονισμού για τον αγώνα εναντίον του αναλφαβητισμού;
Οπωσδήποτε. Πρώτα από όλα η Ένωση θα πρέπει να έχει γνώση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα σχολεία. Θα πρέπει να κάνει μια έρευνα για αυτά τα προβλήματα και να έρθει στα σχολεία και να πει: «Έχετε κανένας πρόβλημα; Υπάρχει κάτι που μπορούμε να σας βοηθήσουμε;». Αντίθετα, υπάρχει πλήρης αδιαφορία και δεν καταλαβαίνω το γιατί. Και έχουμε κόψει τους δεσμούς πλέον με την Ένωση.
Έχετε, ως Σύλλογος αναπτύξει προγράμματα θεάτρου, μουσικής, ζωγραφικής κλπ. μέσα στο σχολείο;
-Έχουμε ένα πρόγραμμα παραδοσιακού χορού που συμμετέχουν περίπου 40 παιδιά που πληρώνουν 4.000 δρχ. το μήνα. Το πρόγραμμα το κάνει γυμνάστρια που έχουμε πάρει για αυτό το σκοπό. Έχουμε, επίσης, και πρόγραμμα ζωγραφικής με 1.000 δρχ. το παιδί.
Υπάρχει εκτίμηση για το αν τα παιδιά που έχουν μαθησιακά προβλήματα, έρχονται σε αυτές τα δραστηριότητες;
-Δεν εξαρτάται. Είναι άλλοι οι παράγοντες. Όταν είχαμε πέρυσι το πρόγραμμα ζωγραφικής ξεκίνησαν πολλά παιδιά και έμειναν δυο- τρία στο τέλος.
Θα θέλατε αυτές οι δραστηριότητες να είναι ενταγμένες στο πρόγραμμα του σχολείου:
Ποιος δε θα το ήθελε; Αλλά αφού δε γίνεται, τι πρέπει να κάνουμε εμείς;
Θα θέλατε να είχατε ουσιαστική συμμετοχή στη σχολική διοίκηση για θέματα, που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως καθαρά εκπαιδευτικά; Αναφέρομαι για το περιεχόμενο των βιβλίων, των μαθημάτων, των διδακτικών μοντέλων των δασκάλων αλλά και για αυτό που ψάχνω εγώ, για το πώς θα αντιμετωπιστεί ο αναλφαβητισμός;
-Φυσικά θα το θέλαμε.
-Το θέλουμε αλλά δε γίνεται και ούτε ποτέ θα γίνει κάτι τέτοιο. Τους γονείς, τους θέλουν «αποκλεισμένους» από τέτοια πράγματα και μάλιστα το κάνουν συνειδητά. Αλήθεια, δε θα πρέπει να αξιολογηθούν και οι δάσκαλοι για τη δουλειά που κάνουν; Το ξέρετε ότι υπάρχουν δάσκαλοι που δεν ξέρουν τι σημαίνει «δυσλεξία»; Εγώ ρώτησα δασκάλα εδώ στο σχολείο για τα δυσλεκτικά παιδιά και για την άποψή της και ξέρετε τι είπε: «Εγώ δυσλεκτικό παιδί θεωρώ αυτό που θα μπει στη τάξη και θα αρχίσει να γράφει στον πίνακα, έτσι και έτσι».
Δηλαδή εντοπίζετε ένα σοβαρό πρόβλημα στην εκπαίδευση των δασκάλων που αποθαρρύνει τη δική σας συνεργασία στο σχολείο;
-Η εκπαίδευση των δασκάλων πάνω σε τέτοια θέματα είναι ανύπαρκτη. Και μετά λέτε να κάνουμε εμείς κάτι για τον αναλφαβητισμό! Λοιπόν, όταν σου λέει η δασκάλα ότι δυσλεξία είναι αυτό, και εγώ από μόνη μου έχω μάθει ότι υπάρχουν μορφές δυσλεξίας και προσπαθώ να της εξηγήσω της δασκάλας, αυτή με κοιτάει και μου χαμογελάει. Από εκεί και πέρα τί να κάνουμε σα Σύλλογος;
Εσείς ασχοληθήκατε με τη δυσλεξία γιατί το αντιμετώπιζε κάποιο από τα παιδιά σας:
-Ναι, πράγματι, εγώ πηγαίνω εδώ και τόσα χρόνια στο Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής για κάποιο πρόβλημα που έχει η κόρη μου. Τώρα, λέω ότι το γνωρίζω καλά το θέμα. Και να πω ότι υπάρχουν και άλλα παιδιά στην τάξη του σχολείου μου που είναι δυσλεκτικά. Ίσως αυτό πρέπει να πούμε και όχι αναλφάβητα. Λοιπόν, η δασκάλα, μου λέει ότι δεν είναι δυσλεκτικό το παιδί μου αλλά αυτά «που γράφουν έτσι».

Εσείς πήγατε στο Κ.Ψ.Υ. μετά από πρόταση του σχολείου, όταν διαπιστώθηκαν προβλήματα μάθησης του παιδιού σας ή αυτοβούλως;
-Εγώ πήγα από μόνη μου,. Είδα κάτι στο παιδί μου και πήγα στο Νοσοκομείο Παίδων και μου είπαν ότι θα πρέπει να πάω στο αρμόδιο Κ.Ψ.Υ. Πήγα λοιπόν, βάλανε το παιδί για «λογοθεραπεία» γιατί είχε και αυτό το πρόβλημα. Εκεί μέσα παρακολουθούσα τους Ψυχολόγους, διάβαζα τα ενημερωτικά φυλλάδια, τα έφερα και εδώ στο σχολείο. Έτσι έμαθα για τη δυσλεξία, με ενδιέφερε το θέμα άμεσα. Τώρα το παιδί μου το πηγαίνω στο παιδικό εργαστήρι στο Περιστέρι και εκεί έχω μια, επίσης, πλήρη ενημέρωση για τη δυσλεξία. Κάνει λογοθεραπεία τώρα.
Προφανώς σας έχουν δώσει γραπτά μια κατάσταση για την κατάσταση του παιδιού σας. Αυτή την Έκθεση, τη φέρατε στο γνώση του σχολείου και ειδικότερα του δασκάλου του παιδιού σας;
-Οι δάσκαλοι δε συνεργάστηκαν μαζί μου. Το παιδί μου, μου είπαν, δεν έχει κανένα πρόβλημα. Λένε ότι εγώ το αγχώνω και ότι η κατάσταση οφείλεται στο σπίτι μας. Δηλαδή, οι ειδικοί δεν ξέρουν τι τους γίνεται με άλλα λόγια. Εγώ από μόνη μου παρακάλεσα να επικοινωνήσει το Κ.Ψ.Υ. με το σχολείο.
Αυτό είχε και συνέχεια;
-Ναι, βέβαια. Ακόμη «τρέχω». Αλλά εγώ, έχω το χρόνο. Άλλος γονιός όμως δεν τα κάνει αυτά, είτε γιατί δεν ενδιαφέρεται είτε γιατί δεν έχει το χρόνο.
Μπορείτε να εκτιμήσετε ποια θα ήταν η πρόοδος του παιδιού σας αν δε δείχνατε αυτό το ενδιαφέρον;
-Δε θα μπορούσε να προχωρήσει. Θα είχε ψυχολογικά προβλήματα. Δεν μπορούν να προχωρήσουν τα δυσλεκτικά παιδιά.
-Να μπω και εγώ στη συζήτηση; Για μένα οι δάσκαλοι δεν έχουν εκπαιδευτεί κατάλληλα και δεν ενδιαφέρονται να μάθουν περισσότερα. Δε πρέπει να γίνονται σεμινάρια και τέτοια για να μας ενημερώνουν και εμάς για αυτά;
-Έχω κι εγώ προσωπική πείρα από ένα ανιψάκι μου, που έχει δυσλεξία. Τελείωσε το σχολείο «σπρώχνοντας» με μεγάλο αγώνα η μητέρα του. Το πρόβλημα ανακαλύφθηκε όταν πήγε στη Β΄ Γυμνασίου από τη φιλόλογό του. Ήταν όμως πολύ αργά και τελικά το παιδί κατέληξε σε μια τεχνική σχολή. Είναι πολύ μεγάλο το πρόβλημα της δυσλεξίας και κάτι πρέπει να κάνει ο Διευθυντής, σε κάθε σχολείο, για να ενημερώνεται ο κόσμος.
Νομίζω ότι θα συμφωνούσατε ότι πρέπει να υπάρχει συνεργασία ανάμεσα στο Σύλλογο διδασκόντων, στο Σ.Γ.Κ. του σχολείου για τέτοια ζητήματα. Αλλά, ανεξάρτητα από το τι είναι «δυσλεξία» ή τι ορίζονται ως «ειδικές μαθησιακές δυσκολίες» που λέμε εμείς οι δάσκαλοι, δε θα έπρεπε ο ρόλος των Σ.Γ.Κ. να πίεζε προς την κατεύθυνση να επιλυθούν τέτοια προβλήματα;
-Τι μπορούμε να κάνουμε εμείς; Αυτά είναι δικά μας ζητήματα;
Έχετε ακούσει υποθέτω για το Ολοήμερο Σχολείο. Ποια είναι η άποψή σας γι' αυτό;
-Για μένα είναι σωτήριο. Αλλά μπορεί να γίνει;
-Εγώ άκουσα ότι υπάρχουν κάποια πειραματικά σχολεία που δουλεύουν κάπως διαφορετικά από τα δικά μας, με γεύματα, με δραστηριότητες.
-Το Ολοήμερο για να σταθεί πρέπει πρώτα να λυθούν μια σειρά προβλήματα.
Αρκετές μητέρες λένε «εγώ θέλω να παίρνω το παιδί μου νωρίς, να το ταΐζω σωστά, να το διαβάζω μόνη μου». Πώς τοποθετείστε σε αυτήν την άποψη;
-Σωστό δεν είναι; Εγώ θέλω το παιδί μου να βρίσκεται με την οικογένειά του κι όχι να το βλέπουμε το βράδυ. Αυτά γίνονται στην Ευρώπη και ξέρετε ποια είναι τα αποτελέσματα.
-Εγώ, αν είμαι σίγουρη ότι το παιδί μου τρώει καλά, ότι τηρούνται οι κανόνες υγιεινής δε θα είχα πρόβλημα. Αλλά να ρωτήσω κάτι; Το κράτος είναι διατεθειμένο να βάλει το «χέρι στην τσέπη»;
Πράγματι εδώ είναι το πρόβλημα. Από τη μια πολλές μητέρες δεν εμπιστεύονται το σχολείο για τη διατροφή των παιδιών τους και το ερώτημα είναι, τι γίνεται για τα παιδιά που οι γονείς εργάζονται από το πρωί ως το βράδυ ή έχουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα για

κάνουν ξένη γλώσσα, ιδιαίτερα κλπ. Από την άλλη υπάρχει και ένα πρόβλημα χρηματοδότησης των Ολοήμερων Σχολείων που θα μπορούσε να αντιμετωπίσει τα οξυμένα προβλήματα των φτωχών κυρίως οικογενειών...

-Σας διακόπτω για να σας πω ότι υπάρχει μια κάποια σύγχυση ως προς το που θα βρεθούν τα λεφτά για το Ολοήμερο Σχολείο. Ακούγονται πολλά πράγματα.

Λέγεται για παράδειγμα ότι πρέπει να μπουν ή δίδακτρα, ή να μπει ειδική φορολογία από το Δήμο ή να αναζητηθούν σπόνσορες. Πώς τοποθετείστε σε αυτό;

-Αυτά δεν είναι λύσεις για το πρόβλημα. Τι, να βάλουμε ένα φροντιστήριο ή ένα σούπερ μάρκετ χορηγό; Αν είναι δυνατόν! Η λύση είναι να υπάρχει σταθερή χρηματοδότηση από το κράτος.

-Δεν μπορείς να πεις όμως ότι θα βάλω ένα συμβολικό, έστω ποσόν. Τα δικά μας τα παιδιά μας δε κατοικούν στη ούτε στην Κηφισιά ούτε στην Εκάλη. Απευθύνεσαι στο Περιστέρι, που είναι κατεξοχήν εργαζόμενος κόσμος και το βιοτικό επίπεδο δεν είναι υψηλό. Ναι, το οικονομικό πρόβλημα που θέσατε πριν είναι υπαρκτό. Δεν μπορείς να πει σε ένα γονιό που στέλνει το παιδί του σε Δημόσιο Σχολείο να πληρώσει.

Εδώ όμως δεν παρατηρείται μιαν αντίφαση; Εσείς εφαρμόζεται προγράμματα συμπληρωματικής εκπαίδευσης και για να πάρει μέρος κάποιο παιδί και στα δυο προγράμματα πρέπει να πληρώσει 5000 δρχ.. Σε πολλά άλλα σχολεία του Περιστερίου, είναι τόσα τα προγράμματα που ο γονιός πρέπει να πληρώσει πάνω από 20 χιλιάδες δρχ.

-Οι γονείς είναι διατεθειμένοι να δώσουν μέχρι ένα ορισμένο ποσό.

-Οι γονείς πρέπει να πάνε το παιδί τους στα αγγλικά. Τι, να το αφήσουμε χωρίς αγγλικά;

Διδάσκονται όμως τα αγγλικά στο σχολείο. Εσείς γιατί το πάτε έξω, στο φροντιστήριο;

-Το θέμα είναι πώς διδάσκονται.

-Τι άλλο να κάνουμε; Να αφήσουμε τα παιδιά μας χωρίς ξένη γλώσσα;

-Για μένα το πρόβλημα είναι ότι πρέπει να γίνει μια ουσιαστική συζήτηση για το τι σχολείο πραγματικά θέλουμε. Εντάξει, έχετε δίκιο με αυτά που διαπιστώνετε και με αυτά που εμείς κάνουμε ή που δεν κάνουμε και θα έπρεπε, αλλά δε θα μιλήσουμε και για κάτι άλλο;

Σε τι αναφέρεστε;

Για το περιεχόμενο των βιβλίων. Αυτό είναι για μένα το πρόβλημα και εκεί θα συναντήσετε μαθητές που δεν καταλαβαίνουν σχεδόν τίποτα σε ορισμένα μαθήματα. Αυτό δεν είναι αναλφαβητισμός;

Μπορείτε να το αναπτύξετε αυτό το σημείο παρακαλώ;

Τα βιβλία που έχουμε είναι απαράδεκτα. Η κόρη μου πηγαίνει στην Δ΄ Δημοτικού και το βιβλίο των μαθηματικών δεν έχει καθόλου σύνθετα προβλήματα. Μόνο προβλήματα μιας πράξης, άντε και συνδυασμό δύο πράξεων. Αν δεν τα κάνει τώρα, πότε θα τα κάνει; Στην Ε΄ τάξη που θα κάνει τα κλάσματα ή στην Στ΄ που θα μπουν στις εξισώσεις;

-Εγώ έχω να πω ότι και το βιβλίο της «Μελέτης» είναι απαράδεκτο.

-Και το βιβλίο της Ιστορίας είναι δυσνόητο. Ειδικά η ιστορία της Γ΄ και Δ΄ δεν είναι κατανοητή από τα παιδιά. Έχει δύσκολο λεξιλόγιο. Πρέπει να πάρει ο γονιός το βιβλίο και να κάτσει να εξηγήσει τα γεγονότα στο παιδί, με δικά του λόγια. Σιγά μη μαθαίνει την ιστορία στο σχολείο!

Βάζετε ένα πρόβλημα που απασχολεί πολύ έντονα την εκπαιδευτική κοινότητα. Αναφέρομαι, ειδικά στην Ιστορία, για το εάν πρέπει να διδάσκεται η ιστορία κατά ιστορική περίοδο, όπως σήμερα, ή με τη «σπειροειδή μέθοδο». Δηλαδή τη διδασκαλία των κυριότερων ιστορικών γεγονότων κατά περίοδο, παίρνοντας υπόψη τη ηλικία του παιδιού, την αφαιρετική ικανότητα και την αντιστρεψιμότητα της σκέψης του και προοδευτικά να παρουσιάζονται οι λεπτομέρειες, τα γεγονότα, τα πρόσωπα κάθε περιόδου κλπ.

-Εγώ θα προτιμούσα την ιστορία της Γ΄ δημοτικού που κάναμε εμείς, τη Μυθολογία.

-Ναι, η Μυθολογία. Εμείς, στα χρόνια τα δικά μας, κάναμε τόσα όμορφα πράγματα. Σήμερα είναι πιο δύσκολα τα βιβλία. Είναι ένα αλαλούμ, δεν είναι κατανοητά από τα παιδιά. Το δικό μου, που πάει στην Ε΄ Δημοτικού, έχει κλάψει επειδή δεν καταλαβαίνει την Ιστορία του Βυζαντίου.

-Είναι και το άλλο. Δεν υπάρχει η Γεωγραφία. Δεν ξέρουν που είναι η Θεσσαλονίκη και οι άλλοι νομοί και οι πρωτεύουσες. Δεν ξέρουν τα ποτάμια μας, τα βουνά μας, την ιστορία του τόπου τους. Χάνονται μπροστά στο χάρτη.
-Εγώ να σας πω κάτι που έχει σχέση με τον αναλφαβητισμό. Βέβαια τα παιδιά είναι 'αγεωγράφητα' αλλά για μένα το πρόβλημα είναι που δεν ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν. Δεν έχουν μάθει να γράφουν, μια έκθεση, μια ιστορία. Δεν υπάρχει η Γραμματική, αυτό είναι απαράδεκτο, για όνομα του Θεού δηλαδή. Επιτρέπεται να μην κάνουν Γραμματική; Τους στοιχειώδες κανόνες; Να πηγαίνουν στην ΣΤ΄ Δημοτικού και να γράφουν τα ρήματα στο τέλος με «ο» ή με «η»; Αυτό δεν είναι αναλφαβητισμός;
-Συμφωνώ και εγώ. Τα παιδιά που δεν ξέρουν γραμματική είναι ανορθόγραφα. Έχετε δει μια έκθεση της Έκτης τάξης; Τι λέω, θα έχετε δει, δάσκαλος είστε. Είναι έκθεση αυτή; Οι περισσότερες γράφουν «αρλούμπες». Για να μην σας πάω στην Γ΄ και στην Δ΄ τάξη. Και εσείς τι συμπεράσματα βγάζετε; Να σας πω εγώ, ότι η κόρη μου, η μεγάλη, έμαθε ορθογραφία από όταν πήγε στην Α΄ Γυμνασίου, από τα Αρχαία; Η Φιλόλογος τράβαγε τα μαλλιά της. Αυτά τα παιδιά για μένα, πήγαν αναλφάβητα στο Γυμνάσιο. Για μένα φταίνε σε πολύ μεγάλο βαθμό οι δάσκαλοι. Ό,τι γίνεται τέλος πάντων στο Δημοτικό.
Είναι αυτό που το προσδιορίζουμε ως μια μορφή του «λειτουργικού αναλφαβητισμού». Αλλά ξέρετε ποιο πρόβλημα προκύπτει επίσης και αυτό είναι η καρδιά της έρευνας; Ενώ έχετε τεκμηριωμένες απόψεις, από τον πόνο της μάνας, να μάθει σωστά το παιδί της την ελληνική γλώσσα, την ιστορία της, τα μαθηματικά κλπ., εν τούτοις προηγουμένως δηλώσατε ότι δε θα θέλατε να συμμετάσχετε στη σχολική διοίκηση για προβλήματα που αναφέρονται στο πρόγραμμα, στις μορφές διδασκαλίας, γιατί αυτά είναι των «δασκάλων». Κι αυτό το υποστηρίζουν οι περισσότεροι Σ.Γ.Κ. Δεν υπάρχει εδώ άλλη μια αντίφαση;
-Και τι να κάνουμε;
Για αυτό δεν μπορώ να απαντήσω εγώ. Εγώ, σε αυτή τη φάση καταγράφω τις απόψεις και στο τέλος βέβαια θα τοποθετηθώ. Όπως καταλαβαίνετε το πρόβλημα του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού δεν περιορίζεται στο να μη ξέρει ένα παιδί να διαβάζει και γράφει. Είναι πιο σύνθετο. Αλλά να σας παρακαλέσω να πάμε και σε ένα τελευταίο θέμα, σύντομα. Πόσα παιδάκια είναι αλλοδαπά στο σχολείο σας;
-Δεν έχουμε μεγάλο αριθμό. Εμείς έχουμε 5-6 παιδιά.
Οι γονείς αυτών των παιδιών έχουν δείξει διάθεση να συμμετάσχουν στα κοινά;
-Εδώ δε βάζουν οι δικοί μας, θα βάλουν οι αλλοδαποί;
Εσείς έχετε κάνει κάτι ιδιαίτερο για να προσεγγίσετε αυτά τα παιδιά και τους γονείς τους;
-Είναι δικιά μας δουλειά αυτή; Δεν είναι.
Θα θέλατε να γίνει ένας Αλβανός μαθητής σημαιοφόρος του σχολείο, αν πράγματι είναι ο «καλύτερος» μαθητής του σχολείου;
-Εγώ δεν έχω πρόβλημα. Εάν το παιδί δουλεύει και ένας λόγος παραπάνω είναι να έχει μάθει σωστά τη γλώσσα, η οποία δεν είναι και η μητρική του, γιατί όχι; Θα έχει κουραστεί τόσο πολύ για να τα καταφέρει και σημαίνει ότι το παιδί αυτό έχει τρομερές ικανότητες. Θα το αξίζει.
-Θα βάλουμε έναν Αλβανό να σηκώσει την ελληνική σημαία; Τι λέτε τώρα;
Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.

6. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του 24ου Δ.Σ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, 28-11-2001

Θα μπορούσατε να μας πείτε μερικά στοιχεία για το Σύλλογό σας;

-Ο σύλλογός μας εκπροσωπεί τους γονείς 230 παιδιών, 107 κορίτσια και 123 αγόρια. Στις τελευταίες εκλογές για την ανάδειξη του Δ.Σ. πήραν μέρος 115 γονείς, το 50% δηλαδή και εκτιμώ ότι εκπροσωπούμε περίπου 100 οικογένειες. Η συγκρότηση του ψηφοδελτίου δεν ήταν μια εύκολη υπόθεση. Στην αρχή δεν συμπληρώνονταν οι απαραίτητες υποψηφιότητες αλλά στο τέλος υπήρχαν τελικά περισσότεροι από όσες οι θέσεις του Δ.Σ. Δεν έδειχναν όλοι όμως την ίδια θέληση να συμμετάσχουν στα κοινά. Οι περισσότεροι ήρθαν με το «ζόρι».

Για ποιο λόγο γίνεται αυτό; Το έχετε σκεφτεί;

-Δεν μπορούνε. Ίσως δεν κατανοούν ακόμα ότι ο Σ.Γ.Κ. έχει κάτι ουσιαστικό να προσφέρει. Οι περισσότεροι δε θέλουν να είναι μέσα αλλά να βοηθούν από έξω. Εντάξει, υπάρχουν και αυτοί που κάνουν εύκολα κριτική για τη δράση μας. Αλλά όταν έχουμε μια Γ.Σ. δεν έρχονται πάνω από 30 άτομα, με αποτέλεσμα να ταλαιπωριόμαστε όλοι μας, γιατί την αναβάλλουμε, σύμφωνα με το καταστατικό, για την επόμενη φορά.

Έχετε αλλοδαπούς μαθητές στο σχολείο σας;

-Δεν πρέπει να έχουμε. Έχουμε;

-Πρέπει να έχουμε περίπου 15 παιδιά. Ένα σε κάθε τάξη.

Γνωρίζετε τους γονείς αυτών των παιδιών; Έχετε προτείνει σε κάποιους να είναι υποψήφιοι στο Δ.Σ..

-Όχι. Εγώ προσωπικά δεν τους γνωρίζω. Και δυο που έρχονται και τους ξέρω, δεν έχουμε ουσιαστική επικοινωνία. Υπήρχε μια Ρωσίδα, ξανθιά, που είχε κάνει μια καταγγελία. Μπορεί να είναι και Ελληνοπόντια. Αυτό μόνο. Δε ξέρω γιατί δε βάζουν υποψηφιότητα για το Σύλλογο. Εμείς είμαστε σχολείο που δεν έχει ακουστεί τίποτα περί ρατσισμού.

Δεν υπονόησα κάτι τέτοιο γιατί είναι γενικότερο το πρόβλημα της ένταξης των αλλοδαπών στα κοινά. Αλλά εφόσον τίθεται το πρόβλημα των αλλοδαπών, θα συμφωνούσατε να κρατούν οι μαθητές από την Αλβανία την ελληνική σημαία;

-Εγώ προσωπικά όχι. Εγώ το σύμβολό μου δε το δίνω σε κανένα, όπως δεν το δίνουν και αυτοί. Στη Γερμανία δεν είδα κανένα ελληνόπουλο να κρατάει τη γερμανική σημαία. Αν γινόταν κάτι τέτοιο στο σχολείο μας, εγώ θα αντιδρούσα. Θα γινότανε σφαγή. Αυτά που λένε ότι είμαστε υποχρεωμένοι από την ΟΝΕ που μας βάλανε, εγώ τα έχω «γραμμένα στα παλιά μου τα παπούτσια».

-Εγώ σα μια απλή μητέρα μιλάω, όχι σαν μέλος του Δ.Σ., έχω μια αντίθετη γνώμη. Δε νομίζω ότι τα παιδιά φταίνε σε τίποτα. Αφού βρεθήκανε στη χώρα μας, σπουδάζουνε στη χώρα μας, γιατί να μην έχουνε τα ίδια δικαιώματα;

Να μιλήσουμε γενικότερα για τα παιδιά του σχολείου. Γνωρίζετε αν μέσα στα παιδιά του σχολείου υπάρχουν παιδιά που οι γονείς τους είναι πολύ φτωχοί;

-Φτωχά παιδάκια υπάρχουν με σοβαρά προβλήματα. Οικογένειες διαλυμένες, παιδάκια σχεδόν εγκαταλειμμένα που πρέπει να τα πάμε σε κοινωνική λειτουργό, στο Δήμο, για να δούμε τι θα κάνουμε.

-Εγώ, που είμαι νοικοκυρά δεν εργάζομαι και έρχομαι καθημερινά στο σχολείο, ξέρω ότι έχουμε φτωχά παιδιά στο σχολείο. Αν ρωτάτε για να το συνδέσετε με το αν είναι καλοί ή κακοί μαθητές, σας λέω ότι μια τέτοια μαθήτρια που ξέρω, είναι πολύ καλή μαθήτρια.

Ποια είναι η συνεργασία σας γενικά με τα στελέχη της εκπαίδευσης; Με το Σχολικό Σύμβουλο, τον Προϊστάμενο, το Διευθυντή του Σχολείου και το Σύλλογο Δασκάλων;

-Εγώ δε ξέρω το Σχολικό Σύμβουλο, παρότι είμαι ο Πρόεδρος. Με τον Προϊστάμενο, επειδή μας προέκυψαν ορισμένα προβλήματα σοβαρά με τους σεισμούς και δυστυχώς ήτανε απών όταν κάναμε κάποια αποχή και πιέζαμε τον Ο.Σ.Κ. Ο Προϊστάμενος ήθελε να μας «φορτώσει» για συλλειτουργία το 20ο. Μας μίλησε άσχημα κιόλας. Μάλιστα, έμαθα ότι ρωτάει αν είμαι ξανά Πρόεδρος και αν είναι δυνατόν να με καταγγείλει στο Δήμο. Δεν έχουμε προσωπικές

αντιπαραθέσεις. Επειδή εγώ έτυχε να είμαι εργολάβος και έτυχε να φτιάξω ορισμένα πράγματα σε σχολειά του Δήμου, δε ξέρω τι θα ήθελε να κάνει. Για το σύλλογο δασκάλων, δεν είναι ο Παπλωματάς, ο πρόεδρος; Δεν έχουμε καμιά επαφή. Μόνο τότε με το σεισμό πήγε πολιτικά να εκμεταλλευθεί, για το Κ.Κ.Ε., το θέμα αυτό. Θέλανε να μας «φορτώσουν» και το άλλο σχολείο. Εμείς θέλαμε να δώσουμε μια παράταση στον Ο.Σ.Κ. να μας απαντήσει για τα προβλήματα από τους σεισμούς, υπήρχε μια συζήτηση. Έ, το βράδυ μου έρχονται εδώ, το 29°, το 15°, οι Σύλλογοι, οι γονείς και ξαφνικά βλέπω το Σωτηριάδη (σ.σ. Πρόεδρος της Ένωσης Γονέων, στέλεχος του Κ.Κ.Ε.) και δε ξέρω, και τον Κυριακάκη (σ.σ. Πρόεδρος της Ένωσης, ΠΑΣΟΚ) και λέω «ποιοι είναι οι κύριοι;». Λένε από την Ένωση Γονέων και τα λοιπά. «Καλά, πού ήσασταν εσείς τόσο καιρό;». Είδανε τα κανάλια, το SKY, και είδα που πάει το πράγμα τους και τους είπα: «εγώ πολιτικά παιχνίδια δε θέλω να παίξω εις βάρος των παιδιών και του σχολείου μου». Αυτό που επεδίωκαν ήταν να φαίνονται οι Κουκουέδες μπροστά, ότι είναι οι μόνοι αυτοί και κανένας άλλος. Ποιος ξέρει; Για να πάρουν ψήφους; Εμένα δε με ενδιαφέρει. Είμαστε λίγο μεγάλοι και καταλαβαίνουμε που το πάνε.

Με την Τοπική Αυτοδιοίκηση έχετε συνεργασία;

-Επειδή παίρνω έργα του Δήμου, τους συναντάω και έξω από εδώ, όπως βλέπεις, έχουμε ένα σχολείο «μπιμπελό», ναι, έχουμε σχετικά καλή συνεργασία.

Με την Ένωση Γονέων;

-Δεν έχουμε παρτίδες πολλές. Ξέρεις ότι είμαστε χωρισμένοι στα δύο. Ήμουνα και εγώ πρωτεργάτης σε αυτό. Και «σκοτώθηκα» με μέλος του Δ.Σ., από τους «δικούς μου». Επειδή ήμουνα αυτόπτης μάρτυρας όλων των γεγονότων, χωρίς να θέλω να πω βαρείς χαρακτηρισμούς, εκεί έγιναν ορισμένοι τραμπουκισμοί. Πήρανε κάποιοι τα πρακτικά το βράδυ και επειδή ήτανε πολύ αργά, είχαν βγάλει τους υποψηφίους. Είχε πάρει την εκλογή ο Ζήσης (σ.σ. από το ΠΑΣΟΚ) και επειδή αργά το βράδυ πίναμε τα μπυράκια μας και αυτοί φτιάξανε το πρακτικό, 5 ο ένας, 4 ο άλλος, πήρανε και τη σφραγίδα του Δ.Σ. Είδα και κάτι δημοσιεύματα σε εφημερίδες ότι παραιτήθηκε ο συνάδελφός σου, ο Παπαυεθυμίου, γιατί ενοχλήθηκε και θίχτηκε από αυτό το θέμα. Την άλλη μέρα φτιάξανε την εφορευτική επιτροπή ξαφνικά, χωρίς πρακτικά, χωρίς τίποτα. Χάθηκε λοιπόν η έδρα από εμάς και για αυτό πήγαμε στους δικηγόρους και από εδώ και από εκεί. Δεν υπάρχει Ένωση στη ουσία. Στα Δημοτικά συμβούλια έρχεται ο Σωτηριάδης, έρχεται και ο Ζήσης και ρωτάω: «Ρε, παιδιά, ποιος είναι ο Πρόεδρος;». Τώρα με την Επιτροπή Παιδείας. Ποια Επιτροπή Παιδείας; Δεν λειτουργεί. Εμείς κοιτάξτε τι κάνουμε. Έχουμε τις δραστηριότητές μας. Έχουμε παραδοσιακό και λαϊκό χορό και κάνουμε εκδηλώσεις χωριστά από αυτές που κάνει η γυμνάστρια του σχολείου. Στις εκδηλώσεις μας έρχεται κόσμος και δεν έχουμε κανένα πρόβλημα.

Από ό,τι συζητούσαμε πριν, στέλνετε τα παιδιά σας για ξένη γλώσσα στα φροντιστήρια παρόλο που διδάσκετε στο σχολείο σας.

-Περιμένετε εσείς να μάθουν ξένη γλώσσα στο σχολείο; Δεν προσφέρει το σχολείο αυτό που απαιτεί η ζωή από την ξένη γλώσσα και δεν μπορούν να την μάθουν τα παιδιά.

Ένα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ΣΓΚ είναι ότι τα μέλη του Δ.Σ. βρίσκουν πολύ δύσκολα χρόνο για να ασχοληθούν με τα κοινά. Εσείς πώς το αντιμετωπίζετε αυτό;

-Εμένα μου αρέσει να ασχολούμαι με τα κοινά γιατί αν δεν μ' άρεσε θα καθόμουνα, όπως κάθονται και οι άλλοι. Μου αρέσει να συνεργάζομαι με το δάσκαλο ή με το συγχωριανό μου στο Σύλλογο του χωριού μου. Μ' ενδιαφέρει αυτός ο τρόπος ζωής. Και τώρα που θα φύγω θα πάω σε μια άλλη τέτοια δραστηριότητα. Κοιτάξτε για να τα πούμε όλα. Οι γυναίκες στο Σύλλογο τρέχουνε περισσότερο γιατί έχουνε το πρωινό ελεύθερο και μπορούν να κάνουν ένα σωρό δουλειές. Να πάνε να ψωνίσουν για τις απόκριες, για τις εκδηλώσεις του καλοκαιριού. Εμείς, το βράδυ. Βέβαια επειδή είμαι σαν ελεύθερος επαγγελματίας μπορώ να κλέψω λίγο χρόνο και να έρθω σε ένα πρόβλημα. Αλλά το βάρος πέφτει στις γυναίκες. Παλιά βέβαια οι Σύλλογοι Γονέων δούλευαν αλλιώς. Πριν από εμάς ήταν ένας Σύλλογος σφραγίδα. Αναλάβαμε εμείς και με το Σύλλογο Δασκάλων του σχολείου κάναμε πολλά πράγματα. Το σχολείο είναι καινούριο και

θέλουμε να το διατηρήσουμε έτσι. Γιατί εδώ στο Περιστέρι πρέπει να σεβόμαστε τη δημόσια περιουσία. Τη διεκδικήσαμε με πολλούς αγώνες.

Έχετε ζήσει την περίοδο εκείνη, της διεκδίκησης των ελεύθερων χώρων από τους καταπατητές. Τώρα μπορούμε να σχεδιάζουμε τη πρωινή βάρδια αλλά και να μιλάμε ακόμα για το πώς θα εξαλείψουμε τον αναλφαβητισμό. Αλλά πόσο δύσκολο ήταν αυτό να επιτευχθεί; Θυμάστε ασφαλώς τις δίκες που είχε ο μακαρίτης ο Φωλόπουλος, ο πρώην Δήμαρχος Περιστερίου.

-Η γνώμη μου για το Φωλόπουλο είναι άριστη και ας προέρχεται από άλλο χώρο. Εγώ φωνάζω και λέω τώρα σε όλους, πως άμα δεν υπήρχε ο Φωλόπουλος, δε θα υπήρχε το Περιστέρι. Ξέρεις κάτι; Ο Φωλόπουλος ήταν τσαγκάρης! Άφησε την καρδιά του, την παλικαριά του, την ντομπροσύνη του. Ακέραιος άνθρωπος, απλός.

Τι ήταν ο Φωλόπουλος για τους «αγράμματους» Περιστεριώτες που ήρθαν από τα χωριά τους για να βρουν μια καλύτερη τύχη;

Οι «αγράμματοι» βρήκαν έναν άνθρωπο δικό τους να είναι μαζί, μπροστά. Όπως ο Αντύπας πήγε και αυτός μπροστά και οι κολίγοι από κοντά. Αυτά που έλεγε τα καταλάβαινε ο κόσμος, τα νοιώθανε σαν δικά τους. Ήτανε τα δικά τους προβλήματα. Εντάξει, ξέρεις την ιστορία ότι διαγράφτηκε από το κόμμα του. Έτσι είναι αυτά. Αυτά θέλω να σου πω για τον αναλφαβητισμό που θες εσύ, για τους «αγράμματους» που λέω εγώ. Δυστυχώς όμως δεν μπορούμε να πούμε περισσότερα γιατί έχουμε συνεδρίαση τώρα.

Σας ευχαριστώ πολύ.

7. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του 33ου Δ.Σ. Περιστερίου, 13-11-2001

Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για το ότι είσαστε εδώ, δέκα το πρωί, και σας απασχολώ από τις οικογενειακές σας υποχρεώσεις.

-Δεν υπάρχει πρόβλημα. Εμείς είμαστε κάθε μέρα εδώ.

-Μας αρέσει να βρισκόμαστε στο σχολείο. Τα γραφεία του Συλλόγου τα έχουμε σαν το σπίτι μας. Πίνουμε εδώ τον καφέ μας, λύνουμε προβλήματα, περνάμε ωραία.

Σας αρέσει από ό,τι φαίνεται να ασχολείστε μέσα από το Σύλλογο...

-Είμαστε φίλες. Είμαστε παρέα από την πρώτη τάξη και είμαστε εδώ σχεδόν όλα τα πρωινά.

-Εμένα μου αρέσει να βλέπω και τα πρωινάδικα, δεν τα απορρίπτω. Αλλά η ασχολία με το Σύλλογο είναι το κάτι άλλο.

Να μπούμε λοιπόν κατευθείαν στο θεματολογία της συνέντευξης. Στο ζήτημα του αναλφαβητισμού πιστεύετε ότι είστε ενημερωμένες;

-Δεν είμαστε ενημερωμένες. Νομίζω ότι οι αναλφάβητοι είναι διαφόρων κατηγοριών. Άλλοι δε γνωρίζουν καθόλου τα «γράμματα», άλλοι δε γνωρίζουν καν την ελληνική γλώσσα.

-Το Κράτος έχει πάρει ορισμένα μέτρα. Έχει την υποχρεωτική φοίτηση αλλά δεν ελέγχει τα παιδιά που πηγαίνουν στο Γυμνάσιο. Για μένα φταίει η ανοργανωσιά. Να λέμε ότι κάνουμε κάτι, αλλά στην ουσία δεν κάνουμε τίποτα. Εγώ δε ξέρω ούτε καν το ποσοστό του αναλφαβητισμού στην Ελλάδα.

Τι φταίει κατά τη γνώμη σας και ένα παιδάκι φεύγει από το Δημοτικό αναλφάβητο;

-Για μένα φταίει η αύξηση της φτώχειας.

Θα θέλατε, εσείς, κυρία πρόεδρε, αλλά και οι άλλες κυρίες του Συλλόγου, να έχετε ουσιαστική συμμετοχή στα όσα γίνονται στο σχολείο;

-Δε νομίζω ότι θα μπορούσαμε.

-Δε ξέρουμε τι ακριβώς θα κάναμε.

Εννοώ να υπάρχει μια τοποθέτηση του Συλλόγου σας γύρω από ορισμένα καίρια ζητήματα του σχολείου. Από το περιεχόμενο των βιβλίων, τη μορφή της διδασκαλίας, ακόμα κι αν επιτυγχάνει τους στόχους του το σχολείο και δεν αφήνει, για παράδειγμα, παιδιά αναλφάβητα να πάνε στο γυμνάσιο.

-Εγώ όπως το καταλαβαίνω θέλω να σας πω ότι οι δάσκαλοι δεν είναι ενημερωμένοι στο να αντιμετωπίσουν ορισμένες καταστάσεις, όπως είναι η δυσλεξία. Θεωρούν οι δάσκαλοι ότι δεν είναι έξυπνοι αυτοί οι μαθητές. Παλαιότερα μια δασκάλα δε δεχόταν το χαρτί από το διαγνωστικό κέντρο. Έπρεπε να μιλήσει ο κ. σχολικός σύμβουλος για να προσεχθεί.

Είστε ενημερωμένοι γύρω από τη δυσλεξία; Σας το ρωτάω γιατί όταν αναφέρομαι στον αναλφαβητισμό, οι γονείς το ταυτίζουν με τη δυσλεξία.

-Νομίζω ότι η δυσλεξία είναι όταν τα παιδιά δεν μπορούν να διαβάσουν τα φωνήεντα.

-Δεν είμαστε ενημερωμένοι για τίποτα. Ο κ. Καρδαράκος, ο Σχολικός Σύμβουλος, μας έκανε ένα σεμινάριο για τη δυσλεξία.

-Για τέτοια θέματα έχουμε συνεργασία με το διευθυντή και τους δασκάλους του σχολείου. Εννοώ, ότι ζητάμε να ενημερωθούμε και κάνουμε τέτοιες συζητήσεις.

Υπάρχει συνεργασία του Δ.Σ. με τους άλλους φορείς της εκπαίδευσης; Με το Σύλλογο Δασκάλων, το Δήμο, την Ένωση Γονέων;

-Με τον κ. Προϊστάμενο δεν έχουμε ιδιαίτερες σχέσεις.

-Με τον κ. Παπλωματά, το Πρόεδρο των δασκάλων, είχαμε μια κάποια σχέση, αλλά για να κατεβούμε κάτω στους δρόμους. Τότε με το πρόβλημα των κεραιών, ο κ. Παπλωματάς ήταν παρόν, αλλά επέμενε μόνο για τους δρόμους. Όμως υπάρχουν και άλλοι δρόμοι για να λύσουμε τα προβλήματά μας.

-Με το Δήμο θέλω να πω, ότι κανένας δε κάνει τον κόπο να καλέσει το Σύλλογο. Θέλουν να πηγαίνουμε απευθείας σε αυτούς, με τις γνωριμίες και τέτοια να λύνουμε τα προβλήματα.

-Στην Ένωση Γονέων υπάρχουν τα κόμματα και οι παρατάξεις και όλο τσακώνονται. Δεν πρέπει όμως να υπάρχουν τα κόμματα μέσα στο σχολείο.

Από ό,τι είδα στον πίνακα ανακοινώσεων έχετε δημιουργήσει διάφορα προγράμματα για τα παιδιά. Μπορείτε να μας πείτε σχετικά με αυτές τις δραστηριότητες;

-Πρώτα από όλα έχουμε το χορό. Υπάρχει μεγάλη συμμετοχή των παιδιών και μπορώ να πω ότι τη λατρεύουν αυτή τη δραστηριότητα.

-Τα παιδιά που δεν έρχονται στις δραστηριότητες αυτές δεν είναι για οικονομικούς λόγους. Έχουμε δηλώσει ότι σε τέτοιες περιπτώσεις τα έξοδα τα αναλαμβάνει ο Σύλλογος. Όμως τα παιδιά έχουν το απόγευμα άλλες δραστηριότητες. Φροντιστήρια και τέτοια.

Όμως μπορούμε να πούμε ότι για το χορό ειδικά, ο γυμναστής του σχολείου είναι υποχρεωμένος να κάνει παραδοσιακούς χορούς

-Να σας πω κάτι ειλικρινά. Δε συμφέρει το σύλλογο. Άμα κάνει ο Γυμναστής το χορό, τότε τι θα κάνει ο Σύλλογος; Θα βάζει μόνο τις κουρτίνες;

-Έχουμε και ένα πρόγραμμα θεάτρου και ανεβάζουμε το έργο της Ζ. Σαρρή «Ο Στρατάρχης», σε διασκευή της κ. Αραβανή. Παίρνουν μέρος 20 παιδιά από την έκτη τάξη.

-Έχουμε ένα πρόγραμμα ζωγραφικής και τα παιδάκια χωρίζονται σε τμήματα, ανάλογα με την ηλικία τους. Όμως το πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε είναι ότι οι γονείς δε στέλνουν τα παιδιά τους γιατί ο ζωγράφος έχει μόνο ένα χέρι.

Αυτές οι δραστηριότητες δε θα ήταν καλύτερα να ήταν ενταγμένες στο Ολοήμερο Σχολείο και να είναι για όλα τα παιδιά, δωρεάν;

Βεβαίως, θα θέλαμε να γίνουν όλες αυτές οι δραστηριότητες μέσα στο Ολοήμερο. Αλλά όπως μας ενημέρωσαν, δε πρόκειται να γίνει σωστά, δεν υπάρχουν οι προδιαγραφές.

Σας ευχαριστώ πολύ

8. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του 36ου Δ.Σ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ, 21-11-2001

Θα ήθελα να ξεκινήσουμε με λίγα λόγια για το σχολείο σας και πιο συγκεκριμένα για το Σύλλογό σας και το Δ.Σ.

-Πέρυσι φοιτούσαν 144 μαθητές. Η συγκρότηση του ψηφοδελτίου δεν ήτανε εύκολη υπόθεση. Είχαμε ένα ειδικότερο πρόβλημα γιατί πολλοί γονείς, μέλη του Δ.Σ. φύγανε, επειδή τα παιδιά τους πήγανε στο Γυμνάσιο και ξαφνικά μείναμε χωρίς μέλη. Πιεστικά βάλαμε κάποιους ανθρώπους, όπως κι εγώ μπήκα, για να κάνουμε τις εκλογές.

-Πιστεύω ότι αυτό το θέμα της αδιαφορίας των γονέων είναι γενικότερο θέμα. Ίσως πιστεύουν ότι δεν μπορούν να προσφέρουν. Αντίθετα όμως έρχονται στις εκδηλώσεις του Συλλόγου. Όχι βέβαια πολλοί.

-Εγώ έχω καταλήξει, ότι για να λειτουργήσει ένας Σ.Γ.Κ. πρέπει να γίνουν αναθέσεις δουλειάς στον καθένα.

Ποιοι, κατά τη γνώμη σας, έρχονται στις διαδικασίες του Συλλόγου σας; Έρχονται για παράδειγμα οι γονείς που τα παιδιά τους έχουν μαθησιακές δυσκολίες και που μπορεί και οι ίδιοι να είναι «αγράμματοι»;

-Εδώ δεν έρχονται οι γονείς των κανονικών παιδιών. Οι γονείς των φτωχών και των αγραμμάτων θα έρθουν;

-Οι γονείς των παιδιών αυτών ταυτίζονται με τη μοίρα τους. Οι φτωχές οικογένειες, οι οποίες δεν μπορούν να παρακολουθήσουν τα παιδιά τους, δεν έχουν συνήθως χρόνο να διαβάσουν τα παιδιά τους.

-Δε συμφωνώ. Δηλαδή εγώ που είμαι μητέρα και έχω στο σχολείο παιδί με ειδικές ανάγκες και παρακολουθεί την τάξη της ειδικής αγωγής, τι να πώς που συμμετέχω κιόλας στο Δ.Σ. Εγώ βρίσκομαι στο σχολείο όλες τις ώρες. Το παιδί μου έχει σοβαρά κινητικά προβλήματα και δεν μπορώ να το αφήσω μόνο του. Βλέπω την τάξη της ειδικής αγωγής. Υπάρχουν κι άλλα παιδιά με μαθησιακά προβλήματα. Πολλά μπορεί να είναι και αναλφάβητα. Δεν μπορώ να πω βέβαια ότι οι γονείς τους δεν είναι κοντά τους και δεν τα παρακολουθούν. Αλλά γίνεται από τους γονείς ό,τι μπορεί να γίνει;

-Θες να πεις ότι και τα άλλα παιδιά είναι με κάποιο ιατρικό πρόβλημα;

-Όχι. Τα άλλα παιδιά λέει ο δάσκαλος της ειδικής τάξης ότι είναι δυσλεκτικά. Δεν τα εντάσσει αυτό σε κάποιες ειδικές ομάδες. Είναι παιδιά που δεν μπορούν, που έχουν μεγάλο πρόβλημα να παρακολουθήσουν τα μαθήματα στη δικιά τους τάξη, που δεν ξέρουν να διαβάσουν και να γράψουν.

-Εγώ πάντως γι' αυτά τα παιδιά της ειδικής τάξης δεν ξέρω αν είναι αλλοδαπά ή όχι.

-Όχι, είναι «δικά μας» παιδιά.

Πόσα παιδιά είναι αλλοδαπά στ σχολείο σας;

-Δεν είναι μεγάλος ο αριθμός, περίπου 20.

Τους γονείς αυτών των παιδιών, τους έχετε πλησιάσει σα Σύλλογος;

Δύο μητέρες από αυτές, ήρθανε και μιλήσανε κιόλας στη Γ.Σ.. Σε κάποια θέματα ασχολήθηκαν μέσα από τη Σχολική Επιτροπή.

Έχετε εικόνα για την καταγωγή τους;

-Η μία κυρία είναι από τον Καναδά και η άλλη πρέπει να είναι από τη Β. Ήπειρο. Πρέπει να έχουν παντρευτεί Έλληνα και οι δυο. Τα άλλα παιδιά, τα αλλοδαπά, είναι τα περισσότερα από την Αλβανία.

Μπορείτε να μας πείτε σύντομα, ποιες είναι οι κυριότερες δραστηριότητές σας και η συμμετοχή των παιδιών σε αυτές;

-Έχουμε κάνει ένα πρόγραμμα για τους υπολογιστές,. Δε συμμετέχουν όμως πολλά παιδιά. Έρχονται περίπου 30 παιδιά και πληρώνουν 5000 δρχ. Στο πρόγραμμα για τους παραδοσιακούς χορούς συμμετέχουν πάλι 30 παιδιά αλλά εκεί πληρώνουν 2500 δρχ.

-Ξέρουμε ότι το οικονομικό είναι απαγορευτικό για πολλά παιδιά. Άλλα πάλι δεν έρχονται γιατί αυτές οι δραστηριότητες συμπίπτουν με άλλες εξωσχολικές, όπως τα αγγλικά στα φροντιστήρια.

Τη συνεργασία σας με το Σχολικό Σύμβουλο, τη Διευθύντρια κλπ. πώς μπορείτε να τη χαρακτηρίσετε αυτή τη συνεργασία;

-Με το Σχολικό Σύμβουλο δεν έχουμε επαφή. Ήτανε να γίνει μια συνάντηση για κάποια θέματα, αλλά δεν ήρθε.

-Με την κ. Διευθύντρια, δεν μπορούμε να έχουμε ξεκάθαρη γνώμη, γιατί είναι καινούρια, αλλά από ό,τι φαίνεται είναι πολύ συνεργάσιμη.

-Παλιά είχαμε ζητήσει από τους δασκάλους του σχολείου μας να έχουμε και εμείς λόγο σε μια σχολική γιορτή αλλά δεν μας άφησαν.

Με τους άλλους φορείς της εκπαίδευσης, έχετε συνεργασία;

Εμείς, όπως σας είπαμε είμαστε καινούρια μέλη και δεν έχουμε ολοκληρωμένη άποψη, ούτε για τον κ. Προϊστάμενο, ούτε για άλλους.

Με την Εκκλησία;

-Είμαστε στην Ενορία του Αγ. Παύλου. Κάποτε έγινε μια προσπάθεια να πάνε τα παιδιά στο κατηχητικό. Είναι ένας δάσκαλος εκεί που είναι και δάσκαλος και στο επάγγελμά του. Αλλά δεν προχώρησε.

Γενικότερα, πώς θα βλέπατε τη συμμετοχή σας στα όργανα της σχολικής διοίκησης για θέματα που αφορούν την εκπαίδευση των παιδιών σας: Εμένα θα με ενδιέφερε για παράδειγμα να συμμετέχουν οι γονείς των γονιών αυτών που έχουν τα παιδιά τους στην ειδική τάξη, όχι μόνο στο Δ.Σ. αλλά και στη σχολική Επιτροπή.

-Όπως σας είπαμε είμαστε καινούριο Δ.Σ. Μάλιστα πολλοί από εμάς έχουν τα παιδιά τους στις μικρές τάξεις. Δεν μπορούμε να μιλήσουμε για τέτοια θέματα.

-Εγώ δεν μπορώ να ξέρω, αν θα το κάναμε κι αν θα εισακουστούμε

Για το Ολοήμερο Σχολείο, όμως, πρέπει να έχετε ασχοληθεί. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι θα βοηθήσει ειδικά τα φτωχά παιδιά και εκείνα που παρουσιάζουν έντονα μαθησιακά προβλήματα.

-Στο Ολοήμερο Σχολείο όμως θα έλεγα ότι οι ώρες που πάνε να φτιάξουν είναι πολλές. Εγώ θέλω το παιδί μου να τρώει με την οικογένεια. Θέλω να υπάρχουν οι ώρες στην οικογένεια για να μαζευόμαστε όλοι μαζί γύρω από το τραπέζι.

-Αντίθετα, εμένα θα μου άρεσε. Θα ήθελα οι δραστηριότητες, οι εκπαιδευτικές, να είναι με περιεχόμενο. Θέλω το σωστό Ολοήμερο Σχολείο γιατί το σχολείο πρέπει να αναπτύσσει την κοινωνικότητα που θα χρειαστεί το παιδί όταν να μεγαλώσει.

Σας ευχαριστώ πολύ.

9. Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του 40ου Δ.Σ. Περιστερίου, Οκτώβριος 2001

Πώς θα μπορούσατε κ. Πρόεδρε να προσδιορίζατε σύντομα τη δραστηριότητα του συλλόγου σας και το δικό σας ρόλο μέσα σε αυτό;

Το επάγγελμά μου δεν μου επιτρέπει να συμμετέχω σε Δ.Σ. άλλων Συλλόγων. Δεν είμαι επαγγελματίας συνδικαλιστής, αλλά μου αρέσει που συμμετέχω στο Δ.Σ. του σχολείου. Είμαι αντιπρόσωπος σε μια μεγάλη εταιρία υφασμάτων από το εξωτερικό και λείπω συχνά για μεγάλα χρονικά διαστήματα από το σπίτι. Τα ψιλοαπεχθάνομαι κιόλας τα άλλα σωματεία και τέτοιες δραστηριότητες. Η συμμετοχή μου στο Δ.Σ. και μάλιστα από τη θέση του Προέδρου έχει να κάμει περισσότερο με την ανάγκη να προσφέρω περισσότερα και στα παιδιά μου αλλά και στην τοπική κοινωνία. Ίσως έχει παίξει σημασία το γεγονός ότι παρόμοια δραστηριότητα είχε αναπτύξει και ο πατέρας μου, όταν πήγαινα εγώ στο σχολείο. Παίζει όμως ένα ρόλο που ασχολούμαι με τα κοινά το γεγονός ότι έχουμε στο σχολείο έναν καταπληκτικό διευθυντή. Έχουμε μια εξαιρετική συνεργασία, ως Δ.Σ. αλλά και εγώ προσωπικά, που σε «τραβάει» να ασχοληθείς και να προσφέρεις ακόμη περισσότερα. Όσον αφορά το ίδιο το Δ.Σ. φροντίζουμε αυτό να συνέρχεται σε σταθερή βάση, περίπου κάθε 15 ημέρες. Τα προηγούμενα χρόνια, μπορώ να πω, ότι ήταν ένα «μπάχαλο» από πλευράς συλλόγου. Ίσως να έπαιξε ρόλο και ο προηγούμενος Διευθυντής που δεν επεδίωκε τη συνεργασία. Τώρα όμως έχουμε κάνει θαύματα. Όχι μόνο εμείς αλλά και κυρίως οι δάσκαλοι και από κοντά και εμείς. Πρέπει να ξέρετε ότι κάθε χρόνο κάνουμε θεατρικές παραστάσεις με αξιόλογη επιτυχία και συμμετοχή του κόσμου. Αυτό ήταν και το κίνητρο που αγοράσαμε ένα σωρό υλικά. Από ηχητικές εγκαταστάσεις, κόστισαν 1,5 εκατομμύριο, από σκαλωσιές για τη στήριξη των σκηνικών και ένα σωρό άλλα πράγματα. Τα κάναμε εμείς παρόλο που ξέρουμε ότι είναι υποχρέωση του Δήμου και του Κράτους. Γι' αυτό το λόγο και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε, όσο και να σας φανεί παράξενο, δεν είναι τόσο τα υλικοτεχνικά. Είναι και τέτοια. Τα προβλήματα σχετίζονται ότι το δικό μας το σχολείο σαμποτάρεται μονίμως από τα όργανα της τοπικής κοινωνίας. Χρηματοδοτούν και προβάλλουν άλλα σχολεία, δικά τους. Αλλά οι δικές μας οι εκδηλώσεις είναι ένα σκαλί παραπάνω. Δε το λέω εγώ. Το λένε οι ειδικοί κριτικοί που παρακολουθούν τις εκδηλώσεις και κρίνουν. Συμμετέχουν όλα τα παιδιά της ΣΤ΄ τάξης. Δεν κάνουμε αποκλεισμούς και τέτοια. Προσπαθούμε να βάλουμε όσο το δυνατόν περισσότερους γονείς. Με τους δασκάλους μαζί βάφουμε, καρφώνουμε κλπ.

Πώς όμως μπορεί να στοιχειοθετηθεί η διάκριση απέναντι στο σχολείο σας; Καταλαβαίνω το ζήτημα της υποχρηματοδότησης. Αλλά πώς μπορεί να πούμε ότι γίνεται εσκεμμένα;

Να σας δώσω ένα παράδειγμα. Όταν θέλουμε να κλείσουμε το χώρο του υπαίθριου θεάτρου πάνω στο Φοίνικα, το Σάββατο ή την Κυριακή, για να μπορέσουν να το παρακολουθήσουν περισσότεροι γονείς και μάλιστα κάνουμε την αίτηση από πολύ νωρίς γιατί ξέρουμε κάτι τέτοια, το αποτέλεσμα ξέρετε ποιο είναι; Το δίνουν σε Ιδιωτικό Σχολείο σαν αντάλλαγμα γιατί τους έχουν δώσει αυτοί τη δικιά τους αίθουσα τελετών το χειμώνα. Δεν επιτρέπεται όμως να υποβαθμίζουν έτσι το Δημόσιο σχολείο. Για να μην πω για το πώς δίνονται τα βραβεία.

Συνεπώς, υπάρχει ένα σοβαρό πρόβλημα με τη μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων στην Τ.Α. Δεν είναι μόνο ζήτημα έλλειψης πόρων αλλά από ό,τι καταλαβαίνω και ζήτημα συντονισμού και διαχείρισης των πόρων και των προτεραιοτήτων.

Εγώ δεν έχω πρόβλημα η Τ.Α. να έχει αρμοδιότητες, αρκεί να υπάρχουν πόροι. Να μεταβιβαστούν οι αρμοδιότητες ναι, αλλά με επαρκή χρηματοδότηση. Προσέξτε ένα άλλο παράδειγμα. Έχουμε ένα σοβαρό πρόβλημα, αυτό της φύλαξης του σχολείου. Ξέρετε πόσα λεφτά θα μπορούσαν να εξοικονομηθούν εάν για παράδειγμα υπήρχε στοιχειώδης φύλαξη τα βράδια και δεν έμπαινε ο καθένας να κάνει το κέφι του, ζημιές και τέτοια; Τι κάνει λοιπόν η Τ.Α.; Τίποτα. Δε κυνηγάει την υπόθεση να τοποθετήσει φύλακες. Μια φορά συνάντησα κάποιους το βράδυ που κάπνιζαν και εγώ δε ξέρω τι άλλο κάνανε. Και μου λένε «και τι σε νοιάζει εσένα;». Κάλεσα την αστυνομία, αλλά σιγά. Την άλλη μέρα πάλι εκεί. Αυτά που σας είπα όμως δε σημαίνει ότι ο Δήμος δε θέλει και οι γονείς απαιτούν. Είναι ένας φαύλος κύκλος. Για παράδειγμα έχουμε μια κεραία κινητής

τηλεφωνίας δίπλα στο σχολείο. Ο Δήμος έδωσε την άδεια για να την βάλουν πάνω από ένα οίκημα τη στιγμή που μας χωρίζει ένας δρόμος από το βουνό. Οι γονείς όμως δεν αντέδρασαν. Είναι και θέμα του προηγούμενου διευθυντή που δε σήκωσε το θέμα. Έτσι δεν έγινε τίποτα.

Η παρουσία σας στο σχολείο σχετίζεται μόνο με την επίλυση διαφόρων προβλημάτων του σχολείου;

Κυρίως με αυτό αλλά και με την πρόοδο του παιδιού μου. Κοιτάξτε όμως. Η γυναίκα μου δεν ασχολείται με το παιδί σε σχέση με τα μαθήματά του. Εγώ έχω την αποκλειστική ευθύνη και φροντίζω να ανταποκρίνομαι παρόλο, που λείπω πολλές φορές από το σπίτι. Φροντίζω επίσης να έχω επαφή με το δάσκαλο του παιδιού αν και δε θέλω να είμαι ενοχλητικός. Όταν συναντώ το δάσκαλό του δεν επιμένω να μου πει για τα μαθήματά του, αν τα ξέρει κλπ. περισσότερο με ενδιαφέρει για τη συμπεριφορά του, για τη γενικότερη παρουσία του στην τάξη και στο σχολείο. Αυτό με ενδιαφέρει πάρα πολύ. Γνωρίζω βέβαια ότι είναι καλός μαθητής και αυτό με ευχαριστεί ιδιαίτερα.

Εσείς όμως παρόλο που όπως είπατε δεν έχετε πολύ χρόνο, ασχολείστε με τα παιδιά σας. Υπάρχουν όμως παιδιά που δεν έχουν οι γονείς τους το χρόνο ή και τις γνώσεις να βοηθήσουν τα παιδιά τους, όπως θα έπρεπε. Και δεν αναφέρομαι μόνο για τους καλούς μαθητές αλλά για αυτό που ψάχνω εγώ, τους «αδύνατους», που ίσως βγουν αναλφάβητοι από το σχολείο. Εσάς σας έχει απασχολήσει αυτό το πρόβλημα;

Εμείς, στο σχολείο μας, έχουμε αναπτύξει διάφορες δραστηριότητες. Ζωγραφική, χορό κτλ. Θα σας πω αναλυτικά αργότερα για αυτές. Όμως το θέμα που βάζετε είναι σύνθετο. Ξέρω ότι στη Γερμανία για παράδειγμα υπάρχει σε κάθε τάξη ο δάσκαλος και ο βοηθός του για περιπτώσεις αδύνατων μαθητών, κυρίως στις μικρές τάξεις. Εμείς εδώ δεν έχουμε τέτοια. Μια φορά μάλιστα καλέσαμε μια ειδική ψυχολόγο από μόνη μας για να μας ενημερώσει πάνω σε ο ορισμένα θέματα που σχετίζονται με αυτό που βάζετε εσείς. Για το πώς για παράδειγμα πρέπει να διαβάζουν τα παιδιά στο σπίτι. Την πληρώσαμε 20 χιλιάδες δρχ. γιατί από το Κ.Ψ.Υ. δεν μπορούσαν. Ξέρετε γιατί σας το λέω; Γιατί ήρθαν μόνο 20 άτομα και εκτιμώ ότι αυτοί δεν είχαν και ιδιαίτερα προβλήματα με το διάβασμα των παιδιών τους. Ενώ χρειάζεται η συμβουλευτική Γονέων για όλα τα παιδιά, όχι μόνο για τους αδύνατους μαθητές, έρχονται μόνο για τέτοια θέματα οι ίδιοι και οι ίδιοι. Ένα άλλο παράδειγμα. Φτιάξαμε ένα πρόγραμμα ζωγραφικής. αρκετά πετυχημένο. Το βάλαμε την Κυριακή το πρωί για να μπορούν να έρχονται όλοι οι μαθητές. Ξέρετε τι διαπιστώσαμε μετά από λίγο; Οι γονείς έστελναν τα παιδιά τους για να απασχολούνται και να ξεκουράζονται οι ίδιοι. Κανένα ενδιαφέρον για το περιεχόμενο του προγράμματος, για το ποιος πρέπει να τα φυλάει στο διάλειμμα. Παρόλα αυτά δεν πρέπει να τα μηδενίζουμε όλα. Με τους γονείς συνεργαζόμαστε σε πολλά θέματα και γενικά έχουμε ανταπόκριση. Απλά δεν υπάρχει ανταπόκριση σε τέτοια θέματα. Ίσως δεν είναι και της δικιάς μας της αρμοδιότητας.

Οι γονείς των μαθητών που παρουσιάζουν μαθησιακά προβλήματα έρχονται στις διαδικασίες του συλλόγου σας;

Δεν έρχονται. Νομίζουν ότι τα παιδιά τους μειονεκτούν και σκέφτονται ότι δεν μπορούν να προσφέρουν στο Σύλλογο. Δυστυχώς οι γονείς δεν ενδιαφέρονται από ένα σημείο και μετά.

Το ερώτημα είναι όμως γιατί δεν ενδιαφέρονται και τι θα έπρεπε να κάνει η σχολική κοινότητα για να βοηθήσει και τους ίδιους να έρθουν στο σχολείο με σκοπό να συνεργαστούν και να ξεπεράσουν τα παιδιά τους αυτές τις δυσκολίες στην ανάγνωση και στο διάβασμα.

Έτσι θα έπρεπε αλλά δε γίνεται. Ξέρω ένα παιδί που είναι δυσλεκτικό αλλά είναι παιδί με προσωπικότητα, που σε γνώσεις πετάει. Απλά δυσκολεύεται πολύ στο διάβασμα και στο γράψιμο. Όμως ο γονιός του κουράστηκε και δε μπορεί να το βοηθάει όπως στην αρχή. Είναι όμως μεγάλο πρόβλημα να μη βοηθάει ο γονιός το παιδί του.

Πώς λοιπόν μπορεί να ξεπεραστεί αυτό το πρόβλημα; Ποιες πρωτοβουλίες πρέπει να παρθούν έτσι ώστε στο σχολείο να μην υπάρχουν μαθητές που δυσκολεύονται να διαβάσουν και να γράψουν;

Εγώ πιστεύω ότι βασικό ρόλο παίζει ο δάσκαλος. Από το πώς κάνει το μάθημα στην τάξη, από το πώς τους μιλάει. Δε μπορώ να κρίνω το περιεχόμενο της διδασκαλίας, αλλά νομίζω ότι εκεί εντοπίζεται το πρόβλημα. Επίσης από το πώς συνεργάζεται με το γονιό του μαθητή. Εγώ ξέρω ότι ο γιος μου είναι καλός μαθητής γιατί ασχολιέμαι μαζί του και έχω επαφή με το σχολείο. Ο κόσμος να χαλάσει, ο Μιχάλης θα μάθει να γράφει έκθεση και μαθηματικά. Έχει μια εργασία για τα κάλαντα και τις παραδόσεις. Επειδή ξέρω από υπολογιστές τον βοηθάω να μπει στο Ίντερνετ και να ψάχνει για πληροφορίες. Ψάχνει και στις εγκυκλοπαίδειες και φτιάχνει μια καταπληκτική εργασία. Άμα όμως δεν έχει ο γονιός επαφή με το σχολείο, εκεί είναι το πρόβλημα. Τι να σου κάνει τότε και ο δάσκαλος. Πιστεύω ότι είναι σύνθετο το πρόβλημα του αναλφαβητισμού.

Μήπως το πρόβλημα του συντονισμού είναι ευρύτερο; Μήπως θα έπρεπε να απασχολήσει όλους τους φορείς της εκπαίδευσης, αλλά και άλλους, στο Περιστέρι και να ξεκινήσει μια εκστρατεία κατά του αναλφαβητισμού, πρώτα από όλα στα σχολεία και ύστερα να εξαπλωθεί και στους ενήλικες;

Έτσι θα έπρεπε, αλλά σκοντάφτει στο πρόβλημα της κομματικοποίησης. Σχεδόν σε όλα τα όργανα είναι εκλεγμένοι άτομα που βλέπουν τη θέση τους σαν εφαλτήριο για κομματική ανάδειξη. Να γίνει στέλεχος. Εμένα με καλούν με την ιδιότητα του προέδρου σε διάφορες συγκεντρώσεις, εκδηλώσεις και τέτοια και το βλέπω από τα μέσα. Πώς θα γίνει λοιπόν αυτό που εσείς λέτε «εκστρατεία κατά του αναλφαβητισμού»; Αυτό προϋποθέτει άλλο πνεύμα συνεργασίας που δυστυχώς δεν υπάρχει.

Ευχαριστώ πολύ για τη συνεργασία σας.

(1)

ΕΝΙ ΦΟΤΕΝΟ ΤΗΣ -- 6 - 6 - 99 - ΘΟΜΑ ΚΑΛΙΜΕΡΑ ΓΕΑΣΟ ΜΟΓΡΑΦΕΣ ΠΟΣ ΑΜΑ ΠΟΛΙΘΗΣ ΘΑ ΔΟΛΕΠΕΤΕ ΜΕΣΕΡ ΝΑ ΠΟΛΙΘΗΣ ΘΑ ΣΟ ΕΤΕΛΟ ΣΕΟ Ο ΤΗ ΠΟΡΟ ΤΟ ΞΕΡΟ Ο ΤΕ Ο ΕΤΡΟΑ ΤΟ - ΕΝΕ ΔΡΑΜΑ ΜΗΕΣ ΝΑ ΠΡΑΒΘΗΣ ΘΑ ΙΤΑΝΕ - ΕΠΟΜΟΝΙ ΜΙΧΑΛΗ Ο ΚΙΡΟΣ ΠΕΡΝΑΕΙ - ΓΡΕΒΟΡΕ ΕΠΟΜΟΝΙ ΘΑ ΙΤΑΝΕΣ ΘΟΜΑ ΜΑΘΗ ΠΟΣ ΦΕΤΟ ΕΣΟΜΙ - ΣΟΔΑ ΕΛΙΣ ΦΗΛΟ ΒΟΗΘΗΑ - ΤΟΧΙΝΟ ΠΟΡΟ ΘΑΣ ΤΗΣ ΜΟΣΣΑ Ο ΤΑΣ ΠΑΡΕΣΣ ΑΔΕΑ ΝΑ ΕΡΘΗΣ ΕΔΟ ΝΑΔΟΜΙ ΠΟΣ ΘΑΣΙΓΝΟΜΙ ΕΝΙ ΠΕΡΕΠΟ 2 - ΤΟΝΟΣ ΕΛΙΣ ΟΠΟΣ ΞΕΡΕΣ ΘΗΛΙ ΑΤΟΜΑ ΝΑ ΤΣΕΜΑΣΟΜΙ ΘΟΜΑ ΣΗΜΕΡΑ ΠΕΡΑ ΤΟ ΓΡΑΜΜΑΣΟ ΙΤΑΝΙ ΠΟΛΙΣ - ΜΕΡΣΙΣ ΝΑΡΘΗ ΕΠΕ ΜΑΚΡΣΑ - ΗΣΑΜΟ

(2)

ΜΟΓΡΑΦΕΣ ΠΟΣ ΑΝΙ ΠΕΡΑ ΙΤΑΡΕΣΤΗΣΕ ΙΤΑΙ ΤΡΑΠΕΣΙ ΕΝΙ ΤΡΑΠΙΚΑ **ΚΑΙ** ΙΤΑΡΕΣΚΙΣΕ ΤΟ ΦΟΣ ΘΗΛΙ ΠΕΡΕΠΟ 2000 ΧΙΛΑΔΕΣ ΔΡΑΜΙΣ ΟΠΟΣ ΓΝΟΡΕΣΣ ΔΕΝ ΕΠΑΡΘΟΝ - ΛΙΦΤΙΑ ΤΟΡΑ ΤΟ ΙΤΑΛΟ ΙΤΙΡΣ ΘΑΣΙΤΑΞΟ ΝΑ ΒΡΑ ΙΤΑΜΙΑ ΔΟΛΑ - ΝΑΣΤΟΝΟ ΜΙΣΟ ΚΑΝΑ ΦΡΑΝΟ ΘΗΛΟ ΙΤΑΙ ΞΕΞΟ ΟΠΟΣ ΙΤΑΤΑΛΑΒΕΝΣ ΔΕΝ ΕΧΟ ΛΙΦΑ ΘΟΜΑ ΣΟ ΕΤΕΛΟ 5000 ΔΡΑΜΙΣ ΞΕΡΟ ΠΟΣ ΔΕΝ ΕΝΙ ΠΟΛΑ ΑΠΑΦΑ ΦΟΕΧΟ ΣΟΣΤΕΛΟ ΙΤΑΙ ΣΙΝΑ ΜΑΘΗ ΠΟΣ ΕΔΟ ΒΡΕΧΙ ΙΤΑΘΗΜΙΡΑ ΝΕΡΟ ΘΑΛΑΣΑ ΠΕΘΟ ΙΤΑΝΑ ΠΡΟ-ΠΟ ΔΕΝΙ ΠΟΡΟ ΝΑ ΒΓΑΛΟ ΚΑΝΑ ΔΕΚΑΤΡΕΑΡΕ ΜΟΝΟ ΙΙ ΒΓΑΖΕΟ ΔΕΝ ΕΧΕ ΛΙΦΑ ΤΟ ΕΤΕΙΑΡΕ ΠΑΣΤΟΣ ΠΡΟΘΠΑΘΟ ΜΙΠΟΣ ΒΓΑΛΟ ΚΑΝΑ 13

Μετά τήν ἱστορική ἀπόφαση τῆς περασμένης ἑβδομάδος

ΝΙΚΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΠΟΥ ΟΛΟΙ ΜΙΛΑΜΕ

Φ 1-2-70

Τήν ἑβδομάδα πού πέρασε ἡ δημοτική γλώσσα, δηλαδή ἡ γλώσσα πού μιλᾶ ὁ λαός καί γράφουν οἱ λογοτέχνες, κέρδισε μιά σπουδαία νίκη: Καθιερώθηκε ἐπίσημα σέ ὅλες τίς βαθμίδες τῆς Γενικῆς καί Τεχνικῆς - Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως (Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο). Κέρδισε τήν μάχη τῆς διγλωσσίας καί ἄνοιξε καινούργιους ὁρίζοντες γιά τήν ἑλληνική ἐκπαιδευτική πραγματικότητα.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΖΩΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΗΜΗ ΚΑΘΙΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΤΟΥ ΑΧ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

Λίγους μῆνες τώρα ἀπό τήν ἀπόφαση αὐτή ἡ Ἐπιτροπή Παιδείας μέ πρόεδρο τόν ἀκαδημαϊκό κ. Ι. Θεοδωρακόπουλο καί ἀντιπρόεδρο τόν τότε πρύτανη τοῦ Ε.Μ. Πολυτεχνείου κ. Π. Θερκάρη, εἶχε ὑποβάλει στόν τότε ὑπουργό Παιδείας καί ἀκαδημαϊκό κ. Π. Ζέπο τά πορίσματα της. Στό κεφάλαιο μέ θέμα τήν γλώσσα τῆς Γενικῆς Ἐκπαιδεύσεως, σημείωνε καί τά ἑξῆς:

— Ἡ Ἐπιτροπή παραδέχεται ὅτι:

1 Ἡ γλώσσα δέν εἶναι κατασκεύασμα αὐτόματο φαινόμενο πού προκύπτει ἀπό τόν συνδυασμό τῆς διανοητικῆς καί τῆς ὀργανικῆς λειτουργίας.

2 Ἡ γλώσσα πού μιλάει σήμερα ὁ ἑλληνικός Λαός σχεδόν στό σύνολό του εἶναι ἡ δημοτική.

3 Ἡ γλώσσα εἶναι ἡ ψυχή τοῦ ἑλληνικοῦ Λαοῦ, πού ἐκφράζεται καί στίς λογοτεχνικές προτάσεις μου.

Ἡ νεοελληνική γλώσσα εἶναι ἀπό τήν πλευρά τοῦ συντακτικοῦ ἀποτοκη τῆς δημοτικῆς, ἀλλά δέβαια οἱ λέξεις προσλαμβάνονται ἀπό ὅλα τά πνευματικά ἀποθέματα τῆς ἱστορίας μας.

Γιά μένα προσωπικῶς, δίωμά μου εἶναι ἡ δημοτική πού ἔζησα καί 30 χρόνια χρησιμοποίησα στά ἐπιστημονικά συγγράμματα μου καί στίς λογοτεχνικές προτάσεις μου.

Ἡ γλωσσική μορφή εἶναι διαλογικό φαινόμενο πού προκύπτει ἀπό τόν συνδυασμό τῆς διανοητικῆς καί τῆς ὀργανικῆς λειτουργίας.

Ἡ ἐκπαίδευση κατευθύνει τό ὑποκείμενο ἀλλά ἡ ἐξέλιξη τοῦ δίου μέσα στήν κοινωνία εἶναι ἐκείνη πού ρυθμίζει τήν τελική ἔκφραση.

Ἡ γλώσσα ἐξελίσσεται μέσα ἀπό τήν σύγκρουση πολλῶν ἰδιωμάτων καί στό Πολυτεχνεῖο. Πιστεύω ὁριστικῶς ὅτ ἡ δημοτική πρέπει νά καθιερωθῆ καί στίς Ἀνωτάτες Σχολές. Αὐτή εἶναι ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ μας. Ὅπως εἶπε καί ὁ κ. Παναγιώτης Κανελλόπουλος στήν τελευταία συνεδρίαση τῆς Ἀκαδημίας, ἐλᾶ τά κείμενα τῶν λογοτεχνῶν μας εἶναι γραμμένα στήν δημοτική.

ΕΘΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ἀπαντώντας στό ἐρώτημά μας γιά τήν ὑπεκφυγική συμπεριφορά πού στοιχειοθετεῖται ἡ δημοτική γλώσσα, ὁ κ. ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΓΙΑΤΑΚΗΣ, γενικός διευθυντής τῆς Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας καί ἐκπαιδευτικός σύμβουλος, μᾶς εἶπε:

— Ἡ ὑπερεθνικιστική συμπεριφορά ἔναντι στά θέματα τῆς γλώσσας ἀποτελεῖ ἕνα μεγάλο βῆμα γιά τή χαραξη μιᾶς μόνιμης καί παγιωμένης ἐθνικῆς πολιτικῆς στό χῶρο τῆς Παιδείας. Γιατί δέν πρέπει νά [illegible] ἡ γλώσσα τοῦ θεάτρου, ἡ γλώσσα τῆς πιό εὐαίσθητης πνευματικῆς καί ψυχικῆς ἐπικοινωνίας μεταξύ τῶν ἀτόμων. Εἶναι ἡ γλώσσα τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν πού διετήρησαν ἀλώβητες τίς φολτικότερες ἱστορικές μεταλλάξεις τοῦ ἔθνους μας, τούς πολέμους καί τίς ξενικές κατακτήσεις. Ὅπως τήν παρουσιάσαμε [illegible] αὐτῶν τῶν ἀνώτερων ἐθνικῶν μας πολιτισμῶν.

ΕΠΙ ΤΕΛΟΥΣ...

Ὁ συγγραφέας ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ ἀπαντᾶ στό ἐρώτημα μας μέ πέντε τίς φράσεις:

— Ἐπί τέλους ἔγινε κάτι πού ἔπρεπε νά ἔχη γίνει ἀπό πάρα πολύ καιρό. Ἡ ἀπόφαση αὐτή τερματίζει τίς διδακτικές καί διδασκομένης γλώσσας σ' ὅλες τίς βαθμίδες τῆς γενικῆς ἐκπαίδευσης τερματίζεται ἕνα καθεστώς Παιδείας στόν τόπο μας πού ἐπέβαλλε ἐπί ἑκατόν περίπου χρόνια στούς Νεοέλληνες γλωσσική σχιζοφρένεια, παρά τίς προσπάθειες ὅσων, κάθε ἀπό τήν ἰσχύ τοῦ Σολωμοῦ, ἐργάστηκαν γιά νά ἀπαλλάξουν αὐτόν τόν παραλογισμό καί νά ἐπιτείξουν τή θεραπεία του.

Δέν μποροῦ λοιπόν, παρά νά νοιώθη ἀνακούφιση σήμερα κάθενας πού πονᾶ γιά τόπο, βλέποντας ἐπιτέλους καί νά καθιερώνη σέ σχολεῖα καί τό Σύνταγμά της τή γλώσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Μέ τήν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἀνοίγει στό χῶρο τῆς Παιδείας ὁ δρόμος τῆς συντονισίας.

Καί εἶναι γνωστό ὅτι ἡ πρόοδος τῆς αὐτοῦ τοῦ τόπου (πνευματική, ἐκπαιδευτική, πολιτική) ἐξαρτᾶται σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τό αἴτημα νά βλέπη ὁ κάθε Ἕλληνας τό παράστημά του σέ κανονικό καί ὄχι σέ παραμορφωτικό καθρέφτη.

Φυσικά ἡ διαδικασία τῆς αὐτογνωσίας δέν συντελεῖται μέ τόσο αὐτοματισμούς, ἀφοῦ ἀπαιτεῖται νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι ἡ γλώσσα τοῦ σχολείου γίνεται ἡ δημοτική.

Θά χρειαστῆ πολύς καί πολύχρονος μόχθος, γιά νά ξαναλλάξη ἡ ἑλληνική γλώσσα στό στόμα μας καί γιά νά ἀφήση νά ἐκφρασθῆ ἐλεύθερα καί αὐθόρμητα τό μυαλό μας. Ὁ-

— Μόνο ὅμως ὅταν θά ἀναγνωρίσουμε τήν ὑποχρεωτικότητα τῶν τύπων τῶν ὁποίων — κάθε ἀπόκλιση τοῦ δεύτερου καί μιᾶ ἀνομαστική πτώση — παραγνωρίζεται καί λάθος ἀπαλλαγῆ καλῶς. Γιά τήν ἐκβίαση αὐτή, τρόπους εἶναι: καί τά 9 χρόνια ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀλλά δέβαια, προκειμένου γιά τήν γλώσσα ἑνός λαοῦ, εἶναι παραλογισμός νά χρησιμοποιῆ τήν γλῶσσα τῆς [illegible] τούς Γάλλους νά τούς διατάξης: [illegible] στά γαλλικά καί στίς μεγάλες τάξεις [illegible] μαθήματα μέ τά λατινικά. Ἡ μητρική γλῶσσα ἦταν παρεφωνητέα. Αὐτό, ὅμως, ξύπνησαν γρήγορα καί βρῆκαν τόν σωστό δρόμο. Ἐμεῖς 300 χρόνια τώρα [illegible] καί ἀκόμα τώρα [illegible] τήν γλώσσα μας, ἐλᾶ τά κείμενα τῶν λογοτεχνῶν μας εἶναι γραμμένα στήν δημοτική.

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΣΧΙΖΟΦΡΕΝΙΑ

Ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. ΔΗΜΗΤΡΗ Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗ εἶναι ἡ ἑξῆς:

[illegible] τῆς διδακτικῆς γλώσσας σ' ὅλες τίς βαθμίδες τῆς γενικῆς ἐκπαίδευσης τερματίζεται ἕνα καθεστώς Παιδείας στόν τόπο μας πού ἐπέβαλλε ἐπί ἑκατόν περίπου χρόνια στούς Νεοέλληνες γλωσσική σχιζοφρένεια, παρά τίς προσπάθειες ὅσων, κάθε ἀπό τήν ἰσχύ τοῦ Σολωμοῦ, ἐργάστηκαν γιά νά ἀπαλλάξουν αὐτόν τόν παραλογισμό καί νά ἐπιτείξουν τή θεραπεία του.

Δέν μποροῦ λοιπόν, παρά νά νοιώθη ἀνακούφιση σήμερα κάθενας πού πονᾶ γιά τόπο, βλέποντας ἐπιτέλους καί νά καθιερώνη σέ σχολεῖα καί τό Σύνταγμά της τή γλώσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Μέ τήν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἀνοίγει στό χῶρο τῆς Παιδείας ὁ δρόμος τῆς συντονισίας.

Καί εἶναι γνωστό ὅτι ἡ πρόοδος τῆς αὐτοῦ τοῦ τόπου (πνευματική, ἐκπαιδευτική, πολιτική) ἐξαρτᾶται σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τό αἴτημα νά βλέπη ὁ κάθε Ἕλληνας τό παράστημά του σέ κανονικό καί ὄχι σέ παραμορφωτικό καθρέφτη.

Φυσικά ἡ διαδικασία τῆς αὐτογνωσίας δέν συντελεῖται μέ τόσο αὐτοματισμούς, ἀφοῦ ἀπαιτεῖται νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι ἡ γλώσσα τοῦ σχολείου γίνεται ἡ δημοτική.

Θά χρειαστῆ πολύς καί πολύχρονος μόχθος, γιά νά ξαναλλάξη ἡ ἑλληνική γλώσσα στό στόμα μας καί γιά νά ἀφήση νά ἐκφρασθῆ ἐλεύθερα καί αὐθόρμητα τό μυαλό μας. Ὁ-

Ἡ μονογλωσσία ἐθνική ἐπιταγή

Τοῦ κ. ΕΥΑΓΓ. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ

Ἡ εὐθυμητική ἀπόφαση νά γίνει γλώσσα τοῦ σχολείου, σέ ὅλες τίς ἐκπαιδευτικές βαθμίδες (δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο), ἡ ζωντανή γλώσσα τοῦ Λαοῦ, ἡ δημοτική, ἔχει ἱδιαίτερη ἱστορική σημασία. Μέ τό γεγονός τοῦτο μέτρο ἀνοίγεται: πλέον ἀνεμπόδιστες ὁ δρόμος πρός τήν [illegible] τῆς διγλωσσίας πού ἔχει γίνει τραγικότερη ὄχι μόνο στήν πνευματική, ἀλλά καί γενικότερα στήν κοινωνική ἀνάπτυξη τοῦ Ἔθνους. Τά τυφλά παιδιά πού φοιτοῦν σήμερα στά σχολεῖα βά μάθουν — ἀφοῦ μιλοῦν γιατί νά ὑπέφεραν καί νά γράφουν γιατί νά φοβόντουσαν — μιά καί μόνη γλῶσσα, κ' ἔτσι θά μποῦν εὐκολότερα στή ζωντάνια καί τή δροσιά ἡ ὁλόκληρη κόσμου, χρειάζεται ἐνιαῖο ἐκφραστικό δργανο. καί ὅτι τά ἀφτανα ταῦτα δέν μποροῦ νά εἶναι ἄλλα παρά ἡ Δημοτική γέννημα αἰθεντικό καί ἱστορική συνέχεια τῆς γλώσσας πού μίλησε καί ἔγραψε ὁ Ἑλληνισμός, ἀφότου ζεῖ καί ταλαιπωρεῖ αὐτή τή γωνιά τῆς Γῆς. Μέ τή λύση πού δίνεται σήμερα διαπιστώνεται οἱ μεγάλοι ποιητές καί παιδαγωγοί μας ἀπό τόν Καταστζή καί τόν Σολωμό ἕως τόν Παλαμά καί τόν Δελμούζο, πού ἀγωνίστηκαν γιά νά διαλύσουν πλάνες καί προλήψεις καί νά πείσουν τό Ἔθνος νά ἐγκαταλείψη τά ἐβόλια γιά τόν τιμήση τήν ἐλληνική του γλώσσα, πού εἶναι ἡ ἴδια ἡ ψυχή του.

Ἡ τιμή γιά τήν ἐθνοσωτήρια μεταβολή στόν γλωσσικό προσανατολισμό μας μ' αὐτές τίς φράσεις:

Ἀναστάσεως ἡμέρα

Καθημερινή 25-4-76

Η ΚΑΘΙΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ

Καθημερινή 25-4-76

ΟΥΤΕ ΘΡΙΑΜΒΟΛΟΓΙΑ, ΟΥΤΕ ΟΛΟΦΥΡΜΟΙ

Υστερα από την ανάφαση της Πολιτείας με την οποία καθιερώνεται η νεοελληνική σε όλες τις βαθμίδες της εκπαιδεύσεως, έγιναν πολύ συχνές οι συζητήσεις για τη γλώσσα και κάνουν συχνά την εμφάνισή τους σχετικά άρθρα στον Τύπο. Οι σχετικές αντιδράσεις κλιμακώνονται από τη θριαμβολογία για τη νίκη της δημοτικής ως τους ολοφυρμούς για την κατοδίκη της καθαρεύουσας. Πρόθεση του άρθρου μου δεν είναι η αντιδικία. Θα ήθελα όμως να σημειώσω μερικές μου σκέψεις επάνω στο θέμα, με την ελπίδα ότι θα έχουν ως αποτέλεσμα μια ψυχραιμότερη αντιμετώπισή του από όλους μας.

Ας ξεκινήσουμε από μιά διαπίστωση, που κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει: Την τελευταία εικοσαετία η δημοτική γλώσσα έχει κερδίσει σημαντικό έδαφος από την καθαρεύουσα και κάθε μέρα κερδίζει και περισσότερο όχι μόνο στά ευρύτερα λαϊκά στρώματα, άλλα και σε περιοχές πού παλαιότερα τις θεωρούσαμε αποκλειστικό δικό της φέουδο. Στή συσκεψη πού είχαμε στό Υπουργείο Παιδείας στίς 27.1.1976 γιά την αναμόρφωση της εκπαιδεύσεως, ό κ. Πρωθυπουργός μιλώντας γιά τήν πορεία και τό μέλλον της δημοτικής, επανέλαβε ι ά λόγια πού είπε ό Churchill γιά τή Δημοκρατία. «Μπορεί νά την πολεμήσει κανείς μπορεί νά την κατηγορήσει, άλλά δ.τι καί νά κάνει δ.τι καί νά πεί, τό μέλλον είναι δικό της». Η διαπίστωση καί ό παραλληλισμός είναι τόσο επιτυχής, πού κανένας καλόπιστος Ελληνας δέν είναι δυνατό νά την παραβλέψει. Τό γεγονός αύτό μας όδηγεί στό λογικό συμπέρασμα ότι, άν ή σημερινή γλωσσική κατάσταση άφηνόταν νά εξελιχθή έντελως φυσιολογικά, είναι περισσότερο από βέβαιο ότι στην επόμενη δεκαετία ή επικράτηση της δημοτικής θά ήταν καθολική.

Οσοι λοιπόν (διαπίστωσα ενοχλήθηκαν άπό τόν «εντοφιασμό» της καθαρεύουσας, είναι καιρός νά καταλάβουν ότι ή ενόχλησή τους δέν έχει «όπου χωράντο λόγον». Γιατί άν πράκειται γιά τήν ιστορική μοίρα της καθαρεύουσας, ή άνάφαση της Πολιτείας είναι μιά επένδυση «σβάνγιους». Αν πράκειται γιά τή γλωσσική παιδεία των Ελλήνων, ή άνάφαση αύτή δέν έχει καμιά συνέπεια, άφού σήμερα λίγοι γιαϊθουν την άνάγκη νά σπουδάσουν άλλά καί πρακτική σκοπιμότητα. Θά ήταν άσύγγνωστη ενέργεια νά άγνοήσουμε ένα σοβαρό καί έτοιμο βοήθημα, πού προσφέρεται έξαίρετα ως βάση καί γιά περαιτέρω τελειοποιήσεις, καί νά μοχθήσουμε από την άρχή, χάνοντας πολύτιμο χρόνο, μέ την αβέβαιη έλπίδα ότι πηγαίνουμε πρός κάτι καλύτερο, άφού μάλιστα τό βοήθημα αύτό είναι έκδοση κρατική καί χρησιμοποιείται εδώ καί 35 χρόνια.

Εχοντας όμως τίς επιφυλάξεις μας α) ότι ή γραμματική αύτή δέν ικανοποιεί άπόλυτα τίς σημερινές γλωσσικές μας άνάγκες καί β) ότι τό υλικό της, έτσι όπως προσφέρεται, δέν άφομοιώνεται εύκολα, καί γενικώτερα ότι ό τρόπος παραθέσεως πολλών ενοτήτων ίσως άπωθήσει τούς μαθητές μας, άποφασίσαμε νά άναθέσουμε στά

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΑΛΛΗ
Υπουργού Εθνικής Παιδείας
και Θρησκευμάτων

ΚΕΜΕ νά καταρτίσει μέ εύθύνη του όμάδα έργασίας, γιά νά επιφέρει τις τροποποιήσεις. Που θα ζητούσε απαραίτητες. Η όμάδα αύτή, ενεργώντας μέ γνώση καί συναίσθηση εύθύνης, έφερε αέ πέρας τό έργο πού της άνατέθηκε. Τά ύστερα μέ μεταγενέστερη άνάφαση μας συναίσθηκε επιτροπή άπό άκαδημαϊκούς καί πανεπιστημιακούς διδασκάλους, επιστήμονες πανελλήνιου κύρους, γιά νά θεωρήσει την έργασία πού έγινε, δέν δηλώνει μέ κανένα τρόπο ότι τά άποτελέσματα της έργασίας δέν μάς έπεισαν. Δηλώνει την επιθυμία μας νά επιστρατεύσουμε καθε διαθέσιμη δύναμη γιά νά επιτύχουμε τό καλύτερο.

Η έκδοση αύτής της Γραμματικής πού θά συνοδεύεται μέ βιβλίο ασκήσεων εμπιδωσεως της, θά όπλίσει τά έλληνικά σχολεία μέ ένα σημαντικώτατο όργανο, πού όμως δέν πρέπει νά μείνει μοναδικό. Γιατί ή όλοκλήρωση της γλωσσικής διδασκαλίας καί τό προχωρημά της σε βάθος έχει άνάγκη καί από άλλα όργανα. Μέσυνά μας άπό δώ καί πέρα θά είναι νά ετοιμασθούν καί αύτά τά συντομώτερα. Εννοώ τό Συντακτικό καί τό επίτομο Λεξικό της Δημοτικής. Οταν έχουν τα παρ-

[illegible] της γραμματικής της καθαρευούσης — [illegible] τα διδασκαλίας της γραμματικής της δημοτικής, θα οδηγούσε με μαθηματική ακρίβεια στη σταδιακή γλωσσική αποδιοργάνωση των Ελλήνων, με αρνητικές επιπτώσεις όχι μόνο στο πολιτιστικό μας επίπεδο, αλλά και στην εθνική μας υπόσταση.

Δεν είναι όμως λίγοι οι συντηρητικώτεροι Έλληνες, που κατολαβαν θέσπια πως είναι μαζί και ελάχιστα αποδοτική η διδασκαλία της καθαρεύουσας, δεν μπορούν όμως να καταλάβουν την ανάγκη της διδασκαλίας της δημοτικής. Εμπιστευόμαι στην ανεπιφύλακτη τους έντιμότητα να διαπιστώσουν πόσο η άποψή τους αυτή είναι ότοπη. Βέβαια επιμένοντας μπορούμε να διακρίνουμε την υστερόβουλη σκέψη μερικών, να οδηγήσουν με τη μέθοδο της «απαγωγής εις άτοπον» στην επαναφορά της διδασκαλίας της καθαρεύουσας.

Πιστεύω άντιθετα ότι προσφέρουμε εθνική υπηρεσία θεσπίζοντας τη συστηματική διδασκαλία της γραμματικής της δημοτικής. Δεν θα καλυφθη άπλως ένα κενό, άλλά θα αποφύγουμε τό γλωσσικό χάος δικαιώσας στό έθνος τον ριθμητικό κανόνα της μόνης γλωσσικής μορφής της έλληνικής που θεωρεί δική του. Στά σημεία αύτά δέν έπιθυμώ νά άναφύγω τά συνηθισμένα, δηθεν αφελές, έρωτημα: «Γιά ποιό λόγο νά διδαχθή ή γραμματική της δημοτικής; Παιδί μαθητής δέν ξέρει ότι ό πατέρας κλίνεται: τού πατέρα, τόν πατέρα, πατέρα ή ότι οί χρόνοι τού παίζω είναι έπαιζα, θά παίξω, έπαιξα, έχω παίξει...» Πρώτα - πρώτα κι άν τά ξέρει αύτά καί πολλά άλλα, δέν τά ξέρει ομως όλα. Ύστερα, είναι καί οί άνάγκες της όρθογραφίας πού πρέπει νά ικανοποιηθούν, νά συνειδητοποιηθή κάθε φορά ο έπικρατέστερος άνάμεσα σέ περισσότερους τύπους, νά χαραχθούν στό μυαλό τού παιδιού οί γραμματικές κατηγορίες, πού θά βοηθήσουν καί της σκέψεως του τήν όργάνωση, καί άκόμη νά προσπαθεί ή νεοελληνική γλώσσα, ώστε νά μήν είναι εύάλωτη άπό ξενισμούς καί μόδες, πού άπειλούν τον έλεύθερό της.

Γι' αύτούς τούς λόγους άκριβώς, γιά νά μή μείνει ή διάσπαση της πολιτείας γράμμα κενό, άνάγκη πάσα νά δοθή στούς καθηγητές, στούς δασκάλους, στούς μαθητές, άλλά καί στον κόσμο που νοιώθει τήν άνάγκη της γλωσσικής παιδείας, τά όργανα, μέ τά όποια ή άπόφαση θά γίνει πράξη καί θά δώσει τούς άναμενόμενους καρπούς. Ένα όργανο σωστικό, πλήρες, άπέριττο, σαφές, ώστε νά μήν μένει χώρος γιά αυθαιρεσίες καί αύτοσχεδιασμούς καί που θά έξασφαλίσει τήν όμοιογένεια της δημοτικης στήν πιο καθαρή καί κοινωνικόδεκτη μορφή της, άπαλλαγμένη άπό ίδιωματισμούς καί άκρότητες.

Άποφασίσαμε λοιπόν νά δώσουμε τό συντομώτερο στό ελληνικό σχολείο τό θεμέλιο της γλωσσικης παιδείας, τή Γραμματική της Δημοτικης. Έπεφθήκαμε νά μόρφωμε ώς άφετηρία τή Γραμματική τού Μ. Τριανταφυλλίδη. Βέβαια, δέν την θεωρούμε τέλεια καί οριστική, άλλά δέν μπορούσαμε παρά νά λάβουμε ύπόψη μας ότι είναι το έργο ζωής ένός σοφού, που είχε σκοπό τής ζωής του νά δώσει στό έθνος τήν γραμματική του. Καί δέν ήταν μόνο μιά έκδήλωση σεβασμού πρός τό πρόσωπο του μεγάλου γραμματικού, άλλά καί μιά άναγνώριση της άξιας του έργου του. Καί τό έργο αύτό, παρά τίς όποιες έπιφυλάξεις των ειδικών, τό υλικό που προσφέρει ο Τζάρτζανος καί οί έπί μέρους παρατηρήσεις του είναι πλούσια καί έλεγμένα. Συντονισμένη έργασία φιλολόγων, που πείθουν τή σοβαρότητά καί εύσυνειδησία τους, έλπίζουμε νά φθάσουμε στό σημείο νά δώσουμε στά έλληνικά σχολεία καί τό Συντακτικό τής Δημοτικής. Παράλληλα θα άρχίσουν οί προπαρασκευαστικές έργασίες για τό χρηστικό λεξικό της Δημοτικής. Τό βιβλίο αυτό θά πρέπει να βοηθεί τό μαθητή νά λύνει χωρίς άπασχόληση χρόνου κάθε άπορία του σχετικό μέ τη σημασία, την έτυμολογία καί την όρθογραφία των λέξεων, πού συχνότερα χρησιμοποιούνται στή γλώσσα μας.

Ύστερα άπό όλα αυτά έχομε τό δικαίωμα νά πιστεύουμε ότι οί έκπαιδευτικοί μας πού κάνουν θαύματα, όταν τούς άνατεθή ή διδασκαλία ένός μαθήματος, γιά τήν όξια τού όποίου έχουν πειθθή, έχοντας γιά πρώτη φορά το κατάλληλα εφόδια (Γραμματική — Συντακτικό — Λεξικό), κρατώντας τά έλληνόπουλα στις θέσεις διδασκαλίας ώς τά 15 τους χρόνια, έφαρμόζοντας στά καθημερινά μάθημα τή Δημοτική καί παραπέμποντας σέ σχολικά βιβλία γραμμένα όλα σέ συνεπή Δημοτική, θά νοιώσουν την ικανοποίηση, πού ώς σήμερα δέν ένοιωσαν, να βγάλουν άπό τά σχολεία τους μαθητές έφοδιασμένους όχι μόνο μέ γνώσεις (συχνά άποσπασματικές καί άμφίβολης χρησιμότητας), άλλά καί μέ γλωσσική παιδεία τέτοια, πού καί τό δικό τους προφορικό καί γραπτό λόγο να έλεγχουν καί τό λόγο τού άλλου νά μπορούν να άξιολογήσουν.

Δέν θα λείψουν βέβαια οί άπαιτητικώτεροι, πού θά άξιώσουν τή συγγραφή καί άλλων βιβλίων πού συντελούν στήν όλοκλήρωση της γλωσσικής διδασκαλίας (π.χ. σύντομο Λεξικό συνωνύμων καί άντιθέτων, Εγχειρίδιο Νεοελληνικού ύφους, Κατάλογο Ξενισμών καί Ιδιωματισμών πού πρέπει να άποφεύγωνται) ή την έφαρμογή νεώτερων άπόψεων της γλωσσολογίας (π.χ. ένσωμάτωση της μελέτης των φαινομένων της Γραμματικής καί τού Συντακτικού). Μέ κανένα τρόπο δέν άπορρίπτουμε την άξια αύτών των παρατηρήσεων, άλλά πιστεύουμε ότι γιά την συγκεκριμένη ώρα της έλληνικής παιδείας η έπιλογή μας θα άναγνωρισθή ώς ή πιό ρεαλιστική. Άς μή μάς έμποδίζουν τά δένδρα νά βλέπουμε τό δάσος.

Πρός τί λοιπόν οί θριαμβολογίες, όταν δέν κάνουμε τίποτε περισσότερο άπό το νά έπιταχύνουμε την καθιέρωση μιας εύκρόσδεκτης στό Έθνος γλωσσικης πραγματικότητας καί νά έξασφαλίσουμε τούς όρους ικού θα συντελέσουν στή διατήρηση του γνησίου έλληνικού χαρακτήρα της; Καί, γιά τόν ίδιο λόγο, πρός τί οί όλοφυρμοί; Άφου μέ την καθιέρωση της δημοτικής διασώζουμε τή γλώσσα μας άπό τή Βαβυλωνία πρός την όποία μοιραία θά είχε έξελιχθή;

Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ
Φ. 1133, Πέμπτη 22 Ἰανουαρίου 1976

Αὐστηρή κριτική στό ὀλίσθημα τοῦ κ. Ὑπουργοῦ Ἐσωτερικῶν

ΑΠΕΜΠΟΛΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΓΛΩΣΣΑ
(πού εἶναι αὐτή πού μιλοῦμε ὅλοι)
ΑΠΕΜΠΟΛΟΥΜΕ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τοῦ ὁμοτίμου Καθηγητοῦ κ. ΙΩ. Ν. ΞΗΡΟΤΥΡΗ

ΔΙΑΒΑΣΑ στόν ἡμερήσιο τύπο τόσο τή συνέντευξη τοῦ δημάρχου Ν. Ἡρακλείου – Ἀττικῆς σχετικά μέ τό ἔγγραφο τοῦ δήμου πού ἀπευθύνετο πρός τό Ὑπουργεῖο τῶν Ἐσωτερικῶν, γραμμένο σέ ἁπλα-στο δημοτική, ὅσο καί τίς δηλώ-σεις τοῦ ἐξοχωτάτου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, πού δικαιολογοῦ-σε τήν ἐνέργεια τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου του, πού ἐπέστρε-ψε ὡς ἀπαράδεκτο τό ἔγγραφο τοῦ δημάρχου μέ τό δικαιολογητικό, πώς εἶναι τό κείμενό του σέ γλῶσ-σα δημοτική κι' ὄχι στήν καθαρεύ-ουσα. Στό μεταξύ ἀπό τότε πού ψηφίσθηκε τό νέο Σύνταγμα πολ-λές ἀρατικές καί ἡμικρατικές ὑπη-ρεσίες καί ὀργανισμοί καθιέρωσαν σάν γλῶσσα τῶν ἐγγράφων τους τή δημοτική, ὅπως π.χ. μέ ἐγκύ-κλιό της ἔκανε ἡ Ἀγροτική Τράπε-ζα, τό Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσα-λονίκης, τουλάχιστον οἱ διοικητι-κές ὑπηρεσίες του, ὁ Δῆμος τῆς Θεσσαλονίκης καί ἀρκετοί ἄλλοι ὀργανισμοί. Τελευταία ἔχομε καί ἀπόφαση τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπι-κρατείας σέ ζηλωτή δημοτική ἔκφραση καί ζωή. Μέ τήν ψήφιση τοῦ νέου Συντάγματος τοῦ 1975 ἡ συνταγματική διάταξη πού σάν ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ Κράτους ἀνα-γνώριζε (ἄρθρο 107 τοῦ Συντάγ-ματος 1952) τήν καθαρεύουσα κα-ταργήθηκε, ἐπομένως μπορεῖ κανέ-νας εἴτε αὐτός εἶναι ἁπλοῦς πολί-της εἴτε δημοσία ἤ ἰδιωτική ὑπη-ρεσία νά ἀπευθυνθῆ ὁπουδήποτε θέλει νά ὑποβάλη π.χ. ἕνα αἴτημα, ἔστω καί στόν πρόεδρο τῆς Δημο-κρατίας σέ ὁποια γλῶσσα ἐπιθυ-μεῖ. Μέ ἄλλα λόγια μπορεῖ νά δια-τυπώση τό κείμενο τοῦ αἰτήματος του ἤ τῆς ἀναφορᾶς του στή δη-μοτική ἤ στήν καθαρεύουσα ἀνάλο-γα μέ τή δυνατότητα πού μπορεῖ εἶναι ἡ φυσιολογική σήμερα ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσας μας. Μιά ἐξέλιξη σύμ-φωνη ἀπολύτως μέ τούς ἐπιστη-μονικούς γλωσσολογικούς κανόνες. Ἐκφράζει τή σύγχρονη νεοελληνική πραγματικότητα.

Τό κακό εἶναι πού ἀπό πολλούς καί ποικίλους λόγους ἀφύσικους, ἡ ζωντανή μας γλῶσσα παραμερί-σθηκε στό γραπτό λόγο κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους, ἄν καί τήν ἐποχή αὐτή ὑπῆρξαν, σάν ἐξαιρέ-σεις θέσεως, φωτεινά πνεύματα, λόγιοι πού καλλιέργησαν τόν ἐντε-χνο λόγο στήν ἐπιστήμη τῆς ἐπο-χῆς ἐκείνης στή δημοτική τῆς ἐ-ποχῆς τους. Δηλαδή διέκριναν καί ἀκολούθησαν τήν πορεία της καί τήν ἐξέλιξή της σύμφωνα μέ τούς γλωσσολογικούς κανόνες.

Τό κακό τῆς στροφῆς πρός τά πίσω

Ὕστερα ἀπό τήν παλιγγενεσία παρουσιάσθηκε μιά ἀφύσικη καί ἀν-τίστροφη πορεία στή γλῶσσα. Κι' αὐτό τό ἀντίστροφο καί τό ἀφύ-σικο τῆς πορείας προήλθε ἀπό τους λογίους τῆς ἐποχῆς. Μέσα στό γραφεῖο τους ἀπομονωμένοι ἀπό τή ζωντάνια τοῦ λαοῦ, κατα-σκεύασαν τή λεγόμενη καθαρεύου-σα – ἕνα κατασκεύασμα γραφείου πού δέν εἶχε σχέση μέ τή σύγχρο-νη ζωή τοῦ ἔθνους. Καί ἔγινε αὐ-τό, γιατί συνεπαρμένοι οἱ λόγιοι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἀπό τή δόξα καί τά κάλλη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, νόμιζαν ὅτι μέ τήν τεχνητή γλωσ-σική μορφή πού κατασκεύασαν μπο-ροῦσαν νά ἀναβιώσουν πάλι οἱ θε-σπέσιες μορφές τοῦ ἀρχαίου ἑλλη-νικοῦ πνεύματος. Ὁ Πλάτων, ὁ Σοφοκλῆς, δηλαδή τά ἀνεπανάλη-πτα δημιουργήματα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἔγιναν ἀφορμή νά ἐπι-βληθῆ στή γλῶσσα μας ἕνα ἀφύσικο καλούπι, πού ἔκοβε καί ἔραβε κατά τό δοκοῦν τούς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, χωρίς νά ὑπολογί-ζεται ἡ ἐξέλιξη τῆς γλώσσας μας καί τό πνεῦμα τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἀντίστροφη αὐτή πορεία τῆς γλώσσας μας ἔγινε ἀφορμή νά δημιουργηθοῦν δύο γλῶσσες, ἡ μιά γραπτή, ἡ ἄλλη προφορική. Ἡ γραπτή ἔγινε ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ Κράτους καί τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ἡ προφορική ἔμεινε ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, ἡ γλῶσσα τῆς ζωῆς. Ἡ γλῶσσα τῶν ἀνθρώπων πού ἔπλαθαν τήν ἱστορία τοῦ ἔθνους, ἡ γλῶσσα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821, ἡ γλῶσσα τῶν ἀνθρώπων πού ἔγραφαν τά τραγούδια τῆς Ἐπανα-στάσεως, ἡ γλῶσσα τῶν ἀνθρώπων πού ἔγραφαν τά γράμματα τῆς Ἀ-θανασίας Διάκου, τῆς Μπουμπου-λίνας, τοῦ Κανάρη, τοῦ Μακρυγιάν-νη, τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Μακρυ-γιώργου, τοῦ Ὑψηλάντη, τοῦ Ἀλε-ξάνδρου Μαυροκορδάτου, τοῦ Ἰω. Κωλέττη, τοῦ Ἰω. Καποδίστρια, τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη, τοῦ Ἀνδρούτσου, τοῦ Ὀδυσσέα Ἀνδρούτσου, τοῦ Γε-ωργίου Καραϊσκάκη, τοῦ Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, τοῦ Δημητρίου Ὑψη-λάντη, τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, τοῦ Γεωργίου Σαρηγιάννη, τοῦ Ἀνδρέα Ζαΐμη, τοῦ Ἀναστασίου Τσόχα, τοῦ Ἀναστασίου Κανέλλου, τοῦ Ἀν-δρέα Λόντου, τοῦ Ἀναστασίου Πο-λυζωίδη, τοῦ Ἀναστασίου Ἰσκυρί-δη, τοῦ Ἀναστασίου Ἀνδρούτσου, τοῦ Ἀναστασίου Μαυρομιχάλη, τοῦ Ἀναστασίου Ἀνδρέου Μουρούζη, τοῦ Ἀναστασίου Ἀνδρέου Ἀνδρου-τσόπουλου, τοῦ Ἀναστασίου Ἀν-δρέου Ἀνδρουτσόπουλου, τοῦ Ἀνα-στασίου Ἀνδρέου Ἀνδρουτσόπου-λου, τοῦ Ἀναστασίου Ἀνδρέου Ἀν-δρουτσόπουλου, τοῦ Ἀναστασίου Ἀνδρέου Ἀνδρουτσόπουλου, τοῦ Ἀναστασίου Ἀνδρέου Ἀνδρου-τσόπουλου, τοῦ Ἀναστασίου Ἀν-δρέου Ἀνδρουτσόπουλου, τοῦ Ἀνα-στασίου Ἀνδρέου Ἀνδρουτσόπου-λου, τοῦ Ἀναστασίου Ἀνδρέου Ἀν-δρουτσόπουλου, τοῦ Ἀναστασίου Ἀνδ

Ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση

ΒΗΜΑ, 10-6-79

ΑΞΙΩΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η ΚΑΤΑ τήν τελευταία δεκαετία διόγκωση του αριθμού των νέων που έπιθυμούν νά κάνουν σπούδες άνώτερες άπό τό γυμνασιακό επίπεδο σπουδές καί διαγκωνίζονται κάθε χρόνο στόν πυλώνα των πανεπιστημιακών ίδρυμάτων, είναι φαινόμενο πού παρατηρείται σέ όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, γιά νά μήν πώ σέ όλη τήν οικουμένη. Στήν Ελλάδα παρουσιάζει ανησυχητικές σχεδόν διαστάσεις. Όχι γιατί δέν είναι αίτημα της Δημοκρατίας καί δείκτης πολιτισμού ή όσο τό δυνατόν πλουσιότερη μόρφωση της νέας γενεάς, αλλά γιά ένα πολύ σοβαρό λόγο πού δέν τόν προσέχουμε σαν πρέπει: δέν έχει γιά πανεπιστημιακά έκπαιδευμένους επαγγελματίες τήν άναλογη απορροφητικότητα ή ελληνική οικονομία καί κοινωνία. Καί έτσι, θέλοντας καί μή, κάτω άπό τήν πίεση των πραγμάτων, αναγκαστήκαμε κι εμείς μαζί μέ όλες σχεδόν τις χώρες του δυτικού κόσμου (καί μέ τίς περισσότερες απ' όσες άνήκουν στόν άλλο πολιτικό άστερισμό) νά εφαρμόσουμε μέτρα επιλογής πού γείνουν νά δημιουργήσουν σοβαρά ήθικά καί κοινωνικά προβλήματα: άπό ένα σημείο της εκπαιδευτικής πορείας καί πέρα στενεύουμε τό δρόμο καί κάνουμε, μέ ποικίλους περιορισμούς, όλοένα δυσκολότερη τήν πρόσβαση στίς άνώτατες σχολές. Καθιερώσαμε δηλαδή έναν εξίσωμα (άκλεκτισμό), καθώς λέμε σήμερα, μέ τίς αναποφασιστες στή δομή της συλλογικής μας ζωής συνέπειες. Δέν σπουδάζουν πλέον ελεύθερα όσοι νέοι επιθυμούν, αλλά μονο έκείνοι πού θά μπορέσουν διαγωνιζόμενοι νά ύπερνικήσουν τούς συναδέλφους των στήν έφοδο γιά εκπόρθηση των πανεπιστημιακών θρανίων.

Τό σύστημα όμως τούτο γεννάει στά δημοκρατικά καθεστώτα σοβαρές δυσαρέσκειες καί απορίες. Ύποθέτετε ότι (άφού δέν μπορούμε νά κάνουμε άλλιώς) δεχόμαστε τήν ανελεύθερη αρχή ότι πανεπιστημιακά δέν θά εκπαιδεύονται όλοι άνεξαιρέτα, άλλά μόνο οί καλύτεροι ώς πρός τόν γνωσιολογικό των σκλασμό, πού δέν σημαίνει πάντοτε οί πνευματικά πιό προικισμένοι. Είμαστε δίβουλοι άν ό διαγωνισμός της λογικής είναι δίκαιος, μιας καί έδώ δέν θά πεί: εκπαλαίει την ανεπίτρεπτη εύνοια καί διάστρεβλώνεται στήν αντικειμενική, στήν αμεροληπτη εκτίμηση των επιδόσεων. Γιατί τούτα επιτέλους υποφέρουμε νά τά επιτύχουμε μέ μέτρα δικαιωτικά (τά ίδια γιά όλους θέματα στίς εξετάσεις, απόφοιτο των ζητημάτων, ίσιαίτα κριτήρια, εκλογή ενήμερων καί εμπνευσμένων βαθμολογητών κτλ. κτλ.). Άλλά κάτι άλλο πού μάς τώρα πολύ βαθύτερα στό πρόβλημα. Δίκαιο είναι ένα σύστημα επιλογής, όταν όλοι οί υποψήφιοι διαγωνίζονται μέ ίσους όρους. Καί άλλη μιά άκομη διευκρίνιση: Αυτοί οί ίσοι όροι πρέπει νά εξασφαλίζονται όχι μόνο στό τέρμα της πορείας άλλά άπό την αφετηρία καί σ' όλη τή διαδρομή της. Πρέπει δηλαδή όλα τά παιδιά του λαού — χωρίς διάκριση φύλου, οικονομικής στάθμης, κοινωνικής θέσης, οικογενειακών συνθηκών, τόπου διαμονής καί περιβάλλοντος γενικά — όταν αρχίζουν τίς σπουδές τους στό σπίτι καί στό σχολείο, καί έπειτα σέ όλη τή διάρκεια τους, νά έχουν ίσες ευκαιρίες παιδείας σύμφωνα μέ τίς ικανότητες καί τίς κλίσεις τους. Ώστε τήν ώρα πού πρόκειται νά κριθεί τό αίτημά τους γιά συνέχιση των σπουδών σέ υψηλότερο επίπεδο, έπαμφίεσμένος καί ή τύχη τους στό μέλλον, ή εναγγελιοκρατική σταθερότητα καί ή θέση τους στό κοινωνικό σύνολο, νά βρίσκονται όλα στήν ίδια γραμμή γιά εκείνους. Καί νά μήν τρομπετάται ή δ η τό ένα άπό δύο καί τό άλλο άπό κεί, όχι έπειδή είναι γαμηοντεραί έχουν τσιγκλιά τή μεγαλύτερη άντίληψη, πιό εύστροφο πνεύμα, φαντασία πλουσιότερη κτλ.), άλλά επειδή έτυχε νά ζήσουν σέ καλύτερο οικονομικό, κοινωνικό, οικογενειακό κτλ. περιβάλλον καί χάρη στίς μέριμνες καί στίς ευκαιρίες πού άξιώθηκαν νά έχουν

Τού
Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ

διαθέτουν περισσότερες ικανότητες γιά νά διεκδικήσουν τελικά τήν προτεραιότητα ανέκαθεν σέ άλλα παιδιά, λιγότερο ευνοημένα — όχι φύσει, επαναλαμβάνω, άλλά θέσει.

Έχει, μέ μεθοδικά οργανωμένες έρευνες διαπιστωθεί καί στατιστικά επιβεβαιωθεί (άλλού καί τελευταία στή χώρα μας· αναφέρω ενδεικτικά τίς εργασίες των κυρίων Α. Καζαμία, Γ. Ψαχαράκουλου, Κ. Σουμελή κ.ά.) ότι, έκτός άπό άλλους κοινωνικούς ίσως παράγοντες, τό πνευματικό επίπεδο της οικογένειας (πατρικό επάγγελμα, μόρφωση της μητέρας καί των άλλων οικείων, κοινωνικές σχέσεις της οικογένειας) παίζουν αποφασιστικό ρόλο στήν έφεση τού νέου νά πραχωρήσει υψηλότερα στήν εκπαιδευτική κλίμακα καί στήν πραγμάτωση των προθέσεων του. Άπό τήν άποψη αύτή τό χωριάτοπουλο, παιδί καλλιέργειας χωρίς πνευματικά ενδιαφέροντα, μέ τήν πενία των εμπειριών του τού προσφέρει τό περιβάλλον, δέν έχει τίς ίδιες ευκαιρίες νά αναπτύξει τόν ξαστερικό του κόσμο όσες τό παιδί μιάς μορφωμένης οικογένειας πού ζεί σ' ένα οικονομικά καί πνευματικά εξελιγμένο αστικό κέντρο. Προσθέστε σ' αύτό τό λάγο κι έναν άλλο: τίς δυσχέρειες (υλικές καί ηθικές) πού αντιμετωπίζει τό φτωχό παιδί τού χωριού στήν εκπαίδευσή του, αντίθετα πρός τίς αντίστοιχες ευκολίες τού παιδιού των πόλεων. Στήν Ελληνική συνάφεια δέν είναι (άλλίμονο!) σπάνιο τό φαινόμενο νά μετανάστεύει, εν μέρει ή στο σύνολό της ή οικογένεια άπό τό απομονωμένο χωριό στήν πόλη, γιά νά δώσει στά παιδιά της τή μόρφωση πού μπορεί νά τούς έξασφαλίσει μιά «καλύτερη ζωή». Γιατί στό «κέντρο» υπάρχουν (ή πιστεύει ότι υπάρχουν) καλύτερα σχολεία, «καλύτεροι» δάσκαλοι, «καλύτερα» βιβλία.

Μπορούμε μέ τέτοιους όρους νά μιλούμε σοβαρά γιά δημοκρατική ισότητα των νέων μας στούς χώρους της παιδείας; Πού είναι οί ίσες ευκαιρίες γιά όλα άδιακρίτως τά Ελληνόπουλα νά εκπαιδευτούν σύμφωνα μέ τήν ιδιοφυΐα καί τήν έφεσή τους; Στό διαγωνισμό επιλογής τά παιδιά των μορφωμένων αστικών οικογενειών έχουν έξ αρχής τό προβάδισμα χάρη στή στάθη τού περιβάλλοντος, μέσα άπό άφειο ζων, καί άπλη ποιοτητα τής πνευματικής τροφής πού έχουν τή δυνατότητα νά πάρουν. (Άφου εισπ μέρος τίς άλλες προσοχές πού υπάρχουν γιά μεσαία δη αύτά: τά εφοδιάζει βιβλιακά σχολεία καί τά εφόδια του Δημοσίου). Κάθε άντιπαραβολές παραπάνω θά παραδεχτεί, νομίζω, ότι στή χώρα μας έχει καθιερωθεί ή χειρότερη μορφή κοινωνικής άνισότητας, η εκπαιδευτική — καί έτσι, δυστυχώς, νά μάς έναγκαλιάζει γιατί έχουμε εξοικειωθεί μαζί της· τή θεωρούμε «φυσική» ή «άναπόφευκτη».

Καί όμως στό Σύνταγμά μας, αύτό πού ψηφίστηκε τό 1975 καί ισχύει σήμερα, άπό τά πρώτα κιόλας άρθρα του, εξαγγέλλεται παρηγορικά η ισότητα όλων των Ελλήνων πολιτών στά δικαιώματα, άπως καί στίς υποχρεώσεις, καί η ειδική μέριμνα της δημοκρατικής πολιτείας γιά τή μόρφωση του Λαού:

«Έλληνες καί Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα καί υποχρεώσεις» (άρθρο 4 § 2).

«Η παιδεία άποτελεί βασική αποστολή τού Κράτους» (άρθρο 16, § 2).

Πώς συμβιβάζονται αύτές οί ευαγγελίες μέ την εκπαιδευτική μας πραγματικότητα; Βρίσκεται πείτε— η Δημοκρατία μας αύτό τό καθεστώς, δέν τό δημιούργησε. Σωστά. Άλλά τί έκάναμε ώστόσο ή τί σκοπεύουμε νά κάνουμε γιά νά άνασκαστήσουμε στήν Εκπαίδευση τή δημοκρατικήν ισότητα αμβλύνοντας μεθοδικά καί μέ αλληλλήλια μέτρα τίς διαφορές πού γίνονται εύθύμως στις μεγάλους (γιά νά μήν πώ τούς μεγαλύτερους) φραγμούς του λαού μας; Στά μεταπολεμικά χρόνια τό πρώτο βήμα πρός αύτή την κατεύθυνση έγινε τό 1965 άπό την Κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου μέ την έκπαίδευση της δωρεάν υποχρεωτικής εκπαίδευσης άπό 6 σέ 9 χρόνια καί την καθιέρωση της «ενιαίας παιδείας» σέ όλες τις βαθμίδες, άπό το νηπιαγωγείο έως τό Πανεπιστήμιο. Ο θεσμός αύτός, λέγεται στην Εισηγητική Έκθεση του νόμου που εγκαινίασε αύτη την Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, «είναι απόφαση της νεοελληνικής πολιτείας ότι θεμέλιων των υποχρεώσεων του Κράτους νά προνόμιων των υποχρεώσεων των πολιτών είς την κτήσιν των αγαθών της παιδείας». Χειροτέρα μορφή κοινωνικής ανισότητας δέν υπάρχει άπό τό καθεστώς· η παιδεία νά είναι προνόμιον των υποχρεώσεων. Κράτος, νά άπαίσιο δέν παρέχει είς όλους τούς πολίτας του ίσας ευκαιρίας νά μορφωθούν καί νά αναπτύξουν τάς ικανότητάς των, δέν αξίζει νά ανομάζεται δημοκρατικόν. Ο νομοθέτης του 1965 είναι στίς προθέσεις του σαφής. Δηλώνει κατηγορηματικά ότι επιδιώκει τη συγκρότηση ενιαίου σχολείου άπό 6 μέχρι 9 χρόνια καί παρέχει δωρεάν εκπαίδευση σε όλα τά Ελληνόπουλα, για νά μπορεί τό μορφωτικό επίπεδο όλων των κοινωνικών στρωμάτων, με τίς ευκαιρίες ότι εθνικόν και έντιμον της αληθούς Δημοκρατίας είναι η ισότης όλων τών πολιτών εις την κτήσιν των αγαθών της παιδείας». Ότι επομένως άπου δέν υπάρχουν για όλους τούς πολίτες ίσες ευκαιρίες νά μορφωθούν, έκει δέν υπάρχει Δημοκρατία.

Δέν είναι όμως η αποκλειστή ό τά τά εκπαιδευτικά τέλη καί η δυσκολη διάκριση των σχολείων δυσκολίων (λύκεια καί στό πανεπιστημιακό επίπεδο, όπου τό μέτρο έχει πολύ συζητήσιμη αξία) μέσα αρκετά γιά νά άποκαταστήσουν την εκπαιδευτική ισότητα. Πρέπει νά συνθεωρηθεί μέ αύτή την προσοχή ολόκληρο τό σχολικό μας καθεστώς καί νά ολοκληρωθεί προς αύτή την κατεύθυνση η μεταρρύθμιση πού τελευταία νομοθετήσαμε. Το θέμα έχει γίνει θέμα αντιπαράθεσης κριτικής μελέτης στόν τόπο μας καί άκούγονται καθημερινώς πολλές καί χρήσιμες σκέψεις γιά την άντιμετώπισή του. Ένδεικτικά αναφέρω το άρθρο της υφηγήτριας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κυρίας Άννας Φραγκουδάκη, «Η Τεχνική Εκπαίδευση καί η Μυθολογία της» (δημοσιεύτηκε στό άνατύπωτο τεύχος του περιοδικού «Σύγχρονα Θέματα», σελ. 9—22) καί τή διάλεξη πού έκανε στην Ελληνοαμερικανική Ένωση Αθηνών ο καθηγητής της Συγκριτικής Παιδαγωγικής κ. Ανδρέας Καζαμίας: «Εκπαίδευση καί κοινωνικές ανισότητες» (4 Μαΐου 1979).

Θεωρητικά — τονίζουν καί οί δύο — τά εκπαιδευτικά συστήματα των δημοκρατικών χωρών, καί τής δικής μας μέ τήν εφαρμογή της νέας ταραξίας, διαπνέονται άπό πνεύμα φιλολαϊκό καί άποδοκιμάζουν τίς διακρίσεις καί τίς ανισότητες, στήν πράξη όμως εξακολουθούν νά ανέχονται τή βιοτικιστική θέση μεγάλων λαϊκών μαζών στό χώρο της παιδείας, άφού τόσο η προώθηση στίς άνωτερες σχολικές βαθμίδες όσο καί η επιλογή των σπουδών καθορίζονται άποτελεσματικό-κοινωνικούς ανεξάρτητους άπό τή δούληση των μαθητών καί ασυμβίβαστους μέ τήν άρχή τής αξιοκρατίας πού διακηρύττουν τά φιλελεύθερα καθεστώτα.

— Τί έχετε λοιπόν νά προτείνετε; θά ρωτήσει ο αναγνώστης του άρθρου.

Έκει άσφαλώς θά στάσω. Πρέπει όμως να παρατηρήσω ότι τό πρόβλημα έχει μεγάλη επιφάνεια καί δέν είναι δυνατόν νά διατυπωθούν λύσεις του μέσα σέ λίγες γραμμές. Μερικά άπό τά μέτρα πού πρέπει, κατά τή γνώμη σου, νά πραγματοποιήσουμε μέ ανάλογες οικονομικές προβλέψεις, είναι τά άκόλουθα:

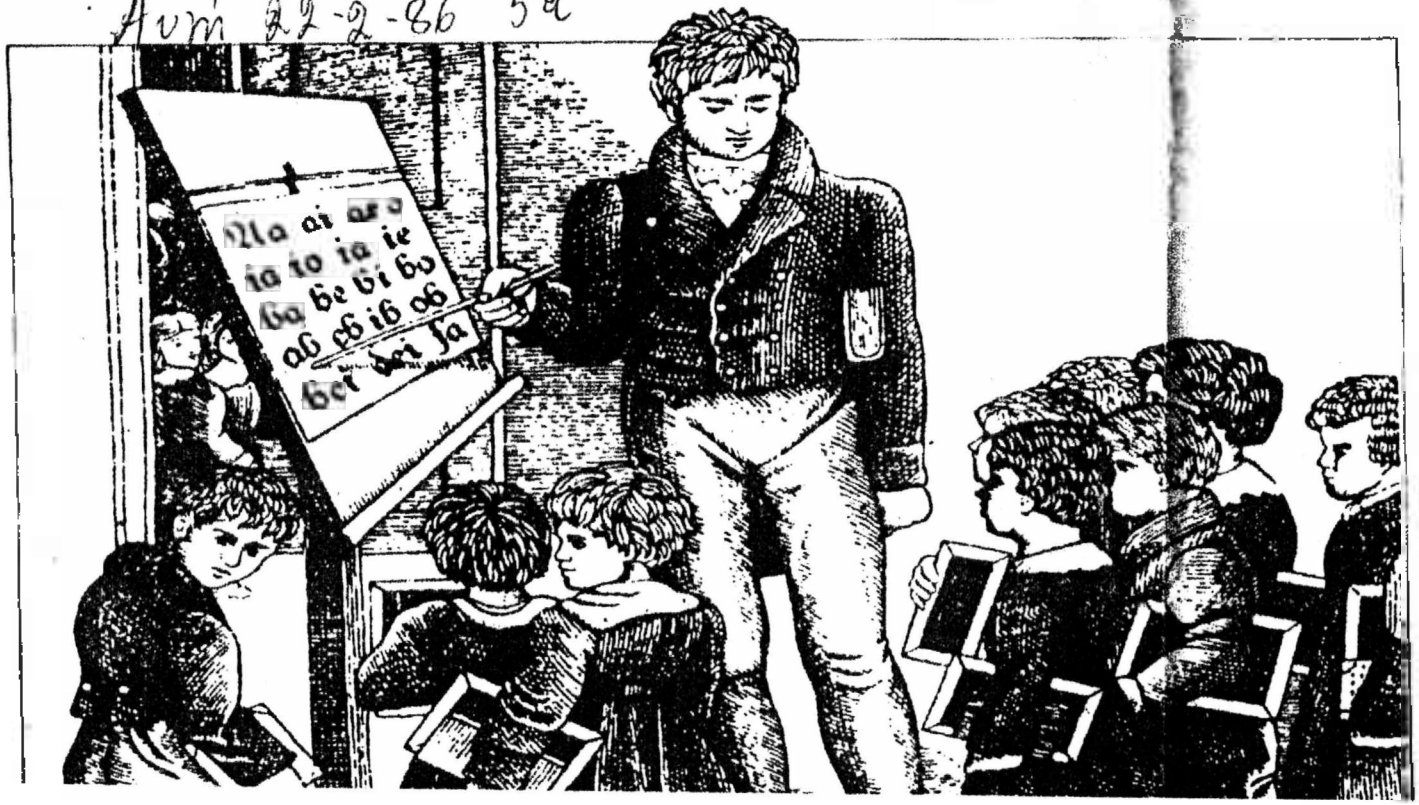
1. Νά βοηθήσουμε υλικά καί ηθικά τίς οικογένειες μικρών εισοδημάτων, αγροτικές καί εργατικές, νά προωθήσουν τή μόρφωση των παιδιών τους. Υλικά: μέ εκπαιδευτικά επιδόματα, υποτροφίες κλπ. Καί ήθικά: μέ την επιμόρφωση των γονιών, γιά νά αφυπνιστεί το πνευματικό τους ενδιαφέρον. Όπως τόνισε στην Εισαγωγική Διάλεξη

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Οσο περισσότερο δεσμεύεται η εκπαιδευτική διαδικασία προς μια ελεγχόμενη εξομοίωση, τόσο λιγότερο ουσιαστική και δημοκρατική γίνεται η εκπαίδευση. Η μεγάλη μάχη του καιρού μας είναι ο αγώνας κατά των μηχανισμών που εξομοιώνουν, γιατί εξανδραποδίζουν

Της ΜΑΡΙΑΣ ΗΛΙΟΥ

Αυγή 22-2-86 5α

Διαγράφηκαν σε προηγούμενο άρθρο («ΑΥΓΗ», Τρίτη 17/2) με συντομία τα κυριότερα προβλήματα, καθώς και οι προοπτικές, που ίσως γεννιούνται, με τα σημερινά δεδομένα, από το φαινόμενο της μαζικοποίησης στην εκπαίδευση. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί να καταγραφούν συνοπτικά ορισμένες διαπιστώσεις και να προσδιοριστούν επιπτώσεις του φαινομένου της μαζικοποίησης στο χώρο της παιδαγωγικής, στην περίπτωση που επιλεγεί η στρατηγική της ουσιαστικής κοινωνικής παρέμβασης. Απαραίτητη προϋπόθεση για να προωθηθεί αποτελεσματικά μια τέτοια στρατηγική, είναι το να γίνουν ευρύτατα γνωστά και να συνειδητοποιηθούν τα ακόλουθα θέματα.

Διαπιστώσεις

1. Η μαζικοποίηση δεν μπορεί να ανακοπεί. Δεν γυρίζει το ποτάμι πίσω.

2. Η αξία των διπλωμάτων στην αγορά εργασίας είναι αντιστρόφως ανάλογη προς τον αριθμό τους.

3. Τα διπλώματα δεν εξασφαλίζουν την επιθυμητή θέση.

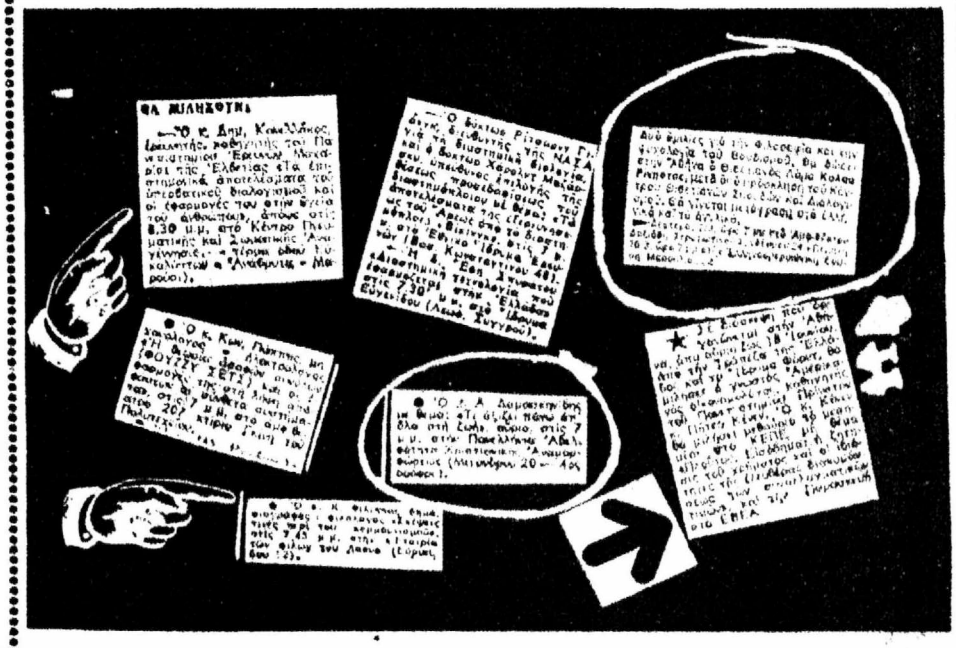
Με τα ίδια διπλώματα, α) άλλοι οδηγούνται στην ανεργία, β) άλλοι σε διαφορετική δουλειά από αυτή για την οποία σπούδασαν, γ) άλλοι

08-8-78

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΓΙΑ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ ΝΕΟΥΣ, ΓΙΑ ΦΟΙΤΗΤΕΣ

Δὲν εἶναι «πολυτέλεια» ἀλλὰ ἀναγκαιότητα

ΜΕΡΟΣ 7ο

Ὁ δεκαοχτάχρονος Δημήτρης δουλεύει σὲ κλωστοϋφαντουργεῖο τῆς Νέας Ἰωνίας: «Δὲν σκέφτηκα ποτὲ νὰ παρακολουθήσω κάποιο σεμινάριο. Ἄλλωστε ποτὲ δὲν ἔγινε κάτι τέτοιο στὴ γειτονιά μου...». Σεμινάρια, διαλέξεις... Πάντα στὰ «φιλὰ» τῶν ἐφημερίδων. Χωρὶς τὴν ἀπαίτηση νὰ φτάσουν στὸ νέο ἐργαζόμενο, στὸ φοιτητή. Μιὰ καὶ λίγες φορὲς καταπιάνονται μὲ τὰ προβλήματά τους καὶ ἀκόμα πιὸ λίγες μὲ τρόπο κατανοητό.

Νὰ τὰ ὀργανώσουμε, νὰ τὰ συστηματοποιήσουμε

Ὡστόσο μέσα στὴν καθημερινὴ δουλιὰ στὸ ἐργοστάσιο, τὸ γιαπί, στὰ γραφεῖα, ὁ νέος ἐργαζόμενος βλέπει τὴν ἀναγκαιότητα νὰ μάθει, νὰ μορφωθεῖ ὁλόπλευρο πάνω ἀπὸ ἀντικείμενο τῆς δουλιᾶς του. Ὅλο καὶ περισσότεροι νέοι προσανατολίζονται στὴν ἰδέα «σεμινάρια», τὴ θέτουν πρακτικὴ ἐφαρμόσιμη.

Σὰν ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐνεργοποίησης τῶν νέων ἐργαζομένων ἔχουμε τὰ σεμινάρια ποὺ ὀργανώσε ἡ Μηχανουργικὴ Ἕνωση «Προμηθέας», μὲ ὁμιλητὲς τοὺς γραμματεῖς τῆς Παγκόσμιας Ὁμοσπονδίας Μετάλλου. Τὴ σειρὰ μαθημάτων ποὺ ὀργανώνει τὸ σωματεῖο τῶν λογιστῶν μὲ θέματα ὅπως: Γενικὴ Λογιστική, φορολογικό, εἰσαγωγὲς — ἐξαγωγές, τραπεζικὲς ἐπιχειρήσεις ΑΕ καὶ ΕΠΕ κι ἀκόμα συνδικαλιστικὰ μαθήματα. Τὴν διάλεξη γιὰ τὸν νόμο 330, τὸ ἀφιέρωμα στὸν Γ. Ρίτσο ποὺ ὀργάνωσε ἡ ἐπιτροπὴ νέων τοῦ παγκοσμίου καὶ τόσα ἄλλα.

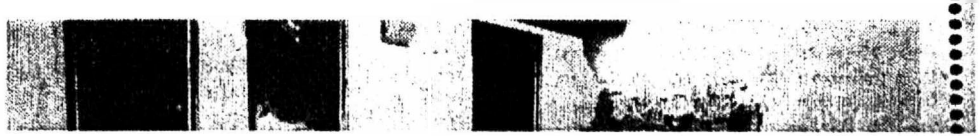
Παράλληλα οἱ φοιτητὲς καὶ οἱ σπουδαστὲς μέσα ἀπὸ τοὺς συλλόγους τους ἐπεξεργάζονται τὰ νέα προγράμματα σπουδῶν καὶ βλέπουν τὰ σεμινάρια ποὺ θὰ ὀργανώνανε μαζὶ μὲ τοὺς καθηγητὲς καὶ τοὺς βοηθοὺς σὰν ἀπαραίτητο συμπλήρωμα γιὰ τὴν ἐμπέδωση τῶν γνώσεων ποὺ θὰ πάρουν. Θὰ τοὺς βοηθήσει σημαντικὰ ἡ πεῖρα ἀπὸ τὰ σεμινάρια ποὺ ὀργάνωσαν στὴ Βιομηχανική, τὴν Ἐμπορικὴ καὶ τὸ Οἰκονομικὸ Τμῆμα μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἀντίστοιχων Ἑβδομάδων ποὺ ὀργάνωσαν οἱ φοιτητικοὶ σύλλογοι.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι τὰ πρῶτα αὐτὰ θέματα εἶναι σημαντικὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὄψη τῶν πρακτικῶν ἀποτελεσμάτων κι ἀπὸ τὴν ὄψη τῆς πείρας. Ὁπωσδήποτε εἶναι μιὰ καινούργια δραστηριότητα τῶν σωματείων, τῶν ἐπιτροπῶν νέων, τῶν φοιτητῶν καὶ σὰν τέτοια παρουσιάζεται μὲ ἀδυναμίες καὶ καθυστέρηση.

Ἡ ἴδια ἡ καθημερινὴ πρακτικὴ δίνει ὅτι πρέπει νὰ γίνουν κι ἄλλα, πιὸ μεγάλα θέματα, ἀπ' ὅλους τοὺς μαζικοὺς φορεῖς, δοκιμάζοντας νέες μορφές, ἀξιοποιώντας καὶ διευρύνοντας τὴ συνεργασία μεταξὺ τῶν σωματείων. Ἔτσι θὰ ὀργανώσουν μέσα ἀπ' τὸ σύλλογο, τὴν ἐπιτροπὴ νέων, σεμινάρια καὶ διαλέξεις ποὺ θ' ἀρχίζουν ἀπὸ ἁπλὰ συνδικαλιστικὰ μαθήματα καὶ θὰ ἀγκαλιάζουν κάθε πτυχὴ τῆς δουλιᾶς καὶ τῆς μελέτης τους. Κι ἐδῶ εἶναι πολύτιμη ἡ συμβολὴ τῶν ἐπιστημόνων ποὺ μὲ τὶς γνώσεις τους θὰ φωτίσουν τὰ ζητήματα ἀπ' τὴν ἐπιστημονικὴ τους πλευρά.

Καὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε τὰ ἑξῆς: Σεμινάριο δὲν σημαίνει ἁπλὰ μιὰ ὁμιλία πάνω σ' ἕνα θέμα. Σημαίνει κυρία μελέτη μιᾶς ὁμάδας νέων, ὁλόπλευρη ἐπεξεργασία. Σημαίνει συζήτηση, ἀνταλλαγὴ πείρας, κριτικὴ ἀφομοίωση. Σημαίνει πρακτικὰ συμπεράσματα ποὺ θὰ ἔχουν ἄμεση ἐπίδραση στὴ δουλιά, στὶς σπουδές μας.

Βλέπουμε, κατὰ συνέπεια, αὐτὸ τὸ πρίσμα στὰ σεμινάρια, τὶς διαλέξεις καταλήγουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι χρειάζεται πολὺ δουλιὰ γιὰ νὰ τὰ ὀργανώσουμε σωστά, νὰ φέρουμε σ' αὐτὰ ὅλους τοὺς νέους, νὰ μιλήσουμε γιὰ τὰ προβλήματα τῆς δουλιᾶς, τῆς ζωῆς. Μὰ πρὶν ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ καταλάβουμε τὴ σημασία τους. Πρέπει νὰ νιώσουμε καλὰ ὅτι δὲν εἶναι μιὰ «πολυτέλεια», ἀλλὰ μιὰ ἀναγκαιότητα ποὺ πηγάζει ἀπ' τὴν ἀνάγκη μας νὰ δουλεύουμε γιὰ νὰ ζοῦμε κάτω ἀπὸ καλύτερες συνθῆκες.

Η ἐπιμόρφωση τῶν ἐνηλίκων

Η ΙΔΡΥΣΗ ΕΙΔΙΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΣΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΤΟΥ κ. Γ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΥ

Δρος Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Σαουθάμπτον

Μὲ τὸν ὅρο 'Επιμόρφωση ὅπως, αὐτὸς νοεῖται καὶ ἐφαρμόζεται στὶς πιὸ ἀναπτυγμένες χῶρες, ἐκφράζεται σήμερα ἡ συνεχὴς καὶ «ὁιὰ βίου» ἐκείνη παιδευτικὴ διαδικασία ποὺ παρέχει σὲ κάθε ἄνθρωπο, κυρίως κατὰ τὸν ἐλεύθερο χρόνον αὐτοῦ εἴτε εὐκαιρίες πρὸς ἀπόκτηση ἢ βελτίωση γνώσεων, ἐμπειριῶν καὶ δεξιοτήτων, γιὰ τὴν ἀποτελεσματικώτερη ἀντιμετώπιση τῶν ποικίλων προβλημάτων τοῦ κοινωνικοῦ, οἰκογενειακοῦ καὶ ἀτομικοῦ βίου, εἴτε δεύτερη δυνατότητα πρὸς ἀπόκτηση ἐπιθυμητῶν τίτλων σπουδῶν ἰσοδυνάμων μὲ τίτλους, ποὺ χορηγοῦν οἱ διάφορες βαθμίδες τῆς τακτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

'Η 'Επιμόρφωση, ὡς φιλοσοφία καὶ ἐφαρμογή, ἔχει τὶς ρίζες της στὴν ἀρχαία 'Ελλάδα, ὅπου ὁ φιλόσοφος Σωκράτης ἀναδεικνύεται ὁ μεγαλύτερος ἐκπαιδευτὴς ἐνηλίκων, καὶ κατὰ τὴν εὔστοχη παρατήρηση τοῦ ἐγκριτου ἑλληνιστὴ Βέρνερ Γαῖγκερ, ὁ μεγαλύτερος δάσκαλος στὴν ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ (Πδ. PAEDEIA, II, 'Οξφ., 1969, σελ. 27). 'Εξ ἄλλου μὲ τὶς ἀθάνατες ρήσεις «γηράσκω δ' ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος» τοῦ σοφοῦ Σόλωνα καὶ «καλὸν δὲ καὶ γέροντα μανθάνειν σοφά» τοῦ Αἰσχύλου, ἡ ἐναντι τῆς 'Επιμορφώσεως ἐνηλίκων στάση τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων λαμβάνει ζωντανὴ καὶ δυναμικὴ ἔκφραση.

Στὸν τομέα αὐτὸν συντελεῖται σήμερα σὲ παγκόσμια κλίμακα μεγάλη δραστηριότητα. Καὶ τοῦτο, γιατὶ ποτὲ ἄλλοτε δὲν βρέθηκε ὁ ἄνθρωπος στὴν ἀδυσώπητη ἀνάγκη νὰ προσαρμόζεται σὲ τόσο ραγδαῖες ἀλλαγὲς τοῦ περιβάλλοντος καὶ σὲ κοινωνία τόσο πολύπλευρης μορφῆς, ὅπως εἶναι τῆς ἐποχῆς μας. "Εχει κατανοηθῆ πλήρως, ὅτι ἡ προσαρμογὴ αὐτὴ δὲν ἐπιτυγχάνεται, παρὰ μόνο μὲ μιὰ συνεχὴ καὶ «ὁιὰ βίου» ἐκπαίδευση.

"Ιδιαίτερα σὲ πολλὲς χῶρες (Δυτικὴ Εὐρώπη, 'Αμερικὴ κλπ.) ἔχουν ἱδρυθῆ εἰδικὰ τμήματα στὰ Πανεπιστήμια, 'Ινστιτοῦτα καὶ ἄλλες ποικιλώνυμες ὀργανώσεις μὲ κύριο σκοπὸ τὴν ἔρευνα καὶ προώθηση τοῦ θεσμοῦ τῆς 'Επιμορφώσεως, καθὼς καὶ τὴν προετοιμασία κατάλληλων στελεχῶν ἐπιμορφώσεως. Οἱ πολιτειακοὶ ὀργανισμοὶ παρέχουν ἀφειδῶς ὑποστήριξη στὰ ὅργανα αὐτὰ ὅπως καὶ σ' ὅλα τὰ ἐπιμορφωτικὰ κέντρα, ποὺ ἔχουν γίνει ἀληθινὲς ἑστίες πνευματικῆς ἀκτινοβολίας.

Μὲ τὸ θέμα ἐπίσης τῆς ἐπιμορφώσεως ἀσχολοῦνται καὶ διάφοροι διεθνεῖς ὀργανισμοί, ὅπως ἡ ΟΥΝΕΣΚΟ καὶ τὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι διοργανώνουν ἀλλεπάλληλες συσκέψεις καὶ σεμινάρια μὲ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ νὰ ὑποβοηθήσουν διεθνῶς τὴ συνεργασία γιὰ τὴν ἐπιτυχέστερη ἀντιμετώπιση τῶν ἀναφυομένων συναφῶν προβλημάτων.

Στὴν 'Ελλάδα σήμερα δροῦν πολλοὶ φορεῖς στὸν τομέα τῆς 'Επιμορφώσεως ἐνηλίκων, τόσο ἰδιωτικοὶ ὅσο καὶ κρατικοί. Μνημονεύουμε πρῶτα τοὺς πολυπληθεῖς μορφωτικοὺς συλλόγους καὶ ὀργανώσεις ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ποὺ προσφέρουν πολύτιμο ἐπιμορφωτικὸ ἔργο. 'Αναφέρουμε ἐνδεικτικὰ μερικοὺς ἀπ' αὐτούς: Παρνασσός, 'Εταιρεία Φίλων τοῦ Λαοῦ, ΧΕΝ, ΧΑΝ, Λύκειο 'Ελληνίδων, 'Εθνικὸ "Ιδρυμα «Βασιλεὺς Παῦλος», 'Εταιρεία 'Ελληνικῶν Σπουδῶν, 'Ανθρωπιστικὴ 'Εταιρεία, Σύλλογος πρὸς διάδοση 'Ελληνικῶν Γραμμάτων, διάφορες χριστιανικὲς ὀργανώσεις, κ.ἄ.

'Η μέριμνα τοῦ Κράτους, ὡς φορέα ἐπιμορφωτικῆς δραστηριότητας χρονολογεῖται κυρίως ἀπὸ τὸ 1929, ὅταν θεσπίσθηκε ὁ Νόμος 4397)29 ποὺ προέβλεπε τὴ σύσταση τμημάτων κατώτερης ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως καὶ τὴν ἵδρυση νυκτερινῶν σχολείων γιὰ ἀναλφαβήτους καὶ ἡμιαναλφαβήτους. 'Αλλὰ μόλις τὸ 1943 μὲ τὸ Νόμο 837)43 ἱδρύεται γιὰ πρώτη φορὰ εἰδικὴ Διεύθυνση Λαϊκῆς 'Επιμορφώσεως στὸ 'Υπουργεῖο Παιδείας μὲ ἀποκλειστικὲς ἁρμοδιότητες τὴν προπαρασκευὴ κατάλληλων ἐκδόσεων, τὴν ὀργάνωση διαλέξεων καὶ τὴν παρουσίαση ἀπὸ τὸ Ραδιόφωνο διάφορων μορφωτικῶν θεμάτων. "Εξ αἰτίας ὅμως τῶν μεταπολεμικῶν δυσχερειῶν ἡ Δ)νση αὐτὴ παρέμεινε σὲ νεκρὴ σχεδὸν κατάσταση ἀπὸ πλευρᾶς δραστηριοτήτων καὶ μόνο κατὰ τὸ 1951 ἀναζωπυρώνεται, ἀλλὰ καὶ τώρα σὲ ἀνεξάρτητο Τμῆμα Λαϊκῆς 'Επιμορφώσεως, γιὰ νὰ ὑπαγθῆ ἀκολούθως τὸ ἔτος 1969 στὴ Δ)νση Δημοτικῆς 'Εκπαιδεύσεως.

Σήμερα μὲ τὸ νέο 'Οργανισμὸ τοῦ 'Υπουργείου Παιδείας ποὺ κατάρτισε πρόσφατα ἡ Κυβέρνηση, ἔχουμε ἐπιτέλους τὴ Δ)νση 'Επιμορφώσεως 'Ενηλίκων, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ συγκροτήθηκε μὲ ἀρτιότητα καὶ ἀπόκτησε συγκεκριμένες ἁρμοδιότητες.

'Η ὑπηρεσία 'Επιμορφώσεως ἀπὸ τὸ 1954 μέχρι τὸ 1958 ἀσχολήθηκε κυρίως μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ, τὸ ὁποῖο προσπάθησε νὰ ἐπιλύση μὲ τὴ δημιουργία τῶν Δημοτικῶν Νυκτερινῶν Σχολείων. 'Αλλὰ ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐπιμόρφωση ἐνηλίκων ἀρχίζει τὸ 1958, ὅταν γίνεται προσπάθεια νὰ ἱδρυθοῦν καὶ λειτουργήσουν Κέντρα Διδασκαλίας, τὰ ὁποῖα ἐξελίχθηκαν στὰ σημερινὰ Κέντρα 'Επιμορφώσεως.

Σήμερα τὰ ὑπεύθυνα ὅργανα τὰ ἐπιφορτισμένα μὲ τὴν ἐπιμόρφωση ἀπὸ πλευρᾶς 'Υπουργείου Παιδείας εἶναι: (1) 'Η ΚΕΛΕ, δηλ. ἡ Κεντρικὴ 'Επιτροπὴ Λαϊκῆς 'Επιμορφώσεως, ποὺ συγκροτήθηκε πρόσφατα σὲ νέα βάση καὶ τῆς ὁποίας ἔργο εἶναι ἡ ἀνώτατη ἐποπτεία, ὁ συντονισμὸς τῶν προσπαθειῶν καὶ ἡ λήψη γενικῶν ἀποφάσεων. (2) 'Η Δ)νση 'Επιμορφώσεως 'Ενηλίκων, ποὺ προαναφέραμε, ἡ ὁποία μεριμνᾶ γιὰ τὴν ὑλοποίηση τῶν ἀποφάσεων τῆς ΚΕΛΕ, (3) οἱ Νομαρχιακὲς 'Επιτροπὲς Λαϊκῆς 'Επιμ)σεως (ΝΕΛΕ), ποὺ ἀποτελοῦν τὰ σπουδαιότερα ὅργανα ἐπιμορφώσεως στὶς ἐπαρχίες, (4) Οἱ ἐπιθεωρητὲς ἐκπαιδεύσεως ὡς ἐπόπτες ἐπιμορφώσεως καὶ κυρίως (5) τὰ Κέντρα 'Επιμ)σεως, τὰ ὁποῖα, ὅπου λειτουργοῦν εὔρυθμα καὶ ἀποδοτικά, ἀποτελοῦν πράγματι κυψέλες πνευματικῆς ζωῆς.

Τὸ Κράτος βεβαίως δρᾶ στὸν τομέα τῆς ἐπιμορφώσεως καὶ μὲ τὰ ἄλλα 'Υπουργεῖα. Τὰ 'Υπουργεῖα: 'Εθν. Οἰκονομίας, Γεωργίας, 'Εργασίας, Πολιτισμοῦ καὶ 'Επιστημῶν, Κοινωνικῶν 'Υπηρεσιῶν, 'Εθνικῆς 'Αμύνης κ.ἄ. 'Αξιόλογοι ἐπίσης φορεῖς ἐπιμορφώσεως εἶναι ἡ 'Εκκλησία, ἡ Γενικὴ Γραμματεία 'Αθλητισμοῦ, ἡ Γενικὴ Γραμματεία Τουρισμοῦ κλπ.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ 'Επιμόρφωση στὴ Χώρα μας δὲν ἔχει φθάσει ἀκόμη στὸ ἐπίπεδο ποὺ πρέπει νὰ φθάση, ἐν ὄψη ἰδίως τῆς ἐντάξεώς μας στὴν ΕΟΚ. 'Απομένουν ἀκόμη νὰ γίνουν πολλά. Δεδομένου ὅτι ἡ Χώρα μας εἶναι ἡ πατρίδα τῆς 'Επιμορφώσεως, ὅπως προαναφέραμε, ποὺ σήμερα ἔχει γίνει παγκόσμιο σύνθημα ἀφυπνίσεως καὶ ἐξυψώσεως τῶν λαῶν, ἐπιβάλλεται νὰ καταβληθῆ κάθε προσπάθεια καὶ θυσία πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. "Ιδιαίτερη ἀπήχηση τὸ σύνθημα τοῦτο πρέπει νὰ ἔχη στὶς ψυχὲς τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας ὁποιασδήποτε βαθμίδας, ποὺ φέρουν καὶ τὴ βαρύτερη εὐθύνη γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἐξύψωση τοῦ λαοῦ μας.

Θέσεις καὶ πράξεις τοῦ Κ.Κ.Ε
γιὰ τὴ λύση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προβλη

ΣΥΝΤΑΧΤΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ Κ.Ε. ΤΟΥ Κ.Κ.Ε.

Εισαγωγή

1.040.000 ἀναλφάβητοι.
2.431.000 ἀγράμματοι (δὲν ἔχουν τελειώσει τὸ Δημοτικό) καὶ
3.619.000 μὲ ἀνεπαρκὲς ἐφόδιο τὰ ἀπολυτήρια τοῦ Δημοτικοῦ.

Οἱ ἀρχὲς τῆς δημοκρατικῆς παιδείας

Ἡ διάρθρωση τῆς δημοκρατικῆς Παιδείας

ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα — ἡ Ἔρευνα

Τὸ πρόβλημα τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ

Ἕνα ἀπὸ τὰ βασικὰ προβλήματα κοινωνικῆς ὑποδομῆς, ποὺ ἡ λύση του χρονίζει παραπάνω ἀπὸ ἑνάμιση αἰώνα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ 1821, ἐξαιτίας τῆς ἀντιλαϊκῆς πολιτικῆς τῶν κάθε μορφῆς συντηρητικῶν καὶ ἀντιδραστικῶν κυβερνήσεων τῆς ἄρχουσας τάξης, εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ. Πρόβλημα σοβαρό, σύνθετο, ἐπιτακτικό, μὲ τεράστιες ἀρνητικὲς ἐπιδράσεις στὴν οἰκονομική, τὴν πολιτική, τὴν ἠθικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ πορεία τοῦ τόπου.

Γιατί ἡ ἔλλειψη ἱκανότητας τοῦ ἀνθρώπου νὰ γράφει καὶ νὰ διαβάζει τὴ μητρικὴ του γλῶσσα εἶναι — γιὰ τὴν ἐποχή μας μάλιστα, ἐπάνω τῶν διαστημικῶν πτήσεων, τῆς τεχνοκρατιστικῆς ἐπανάστασης καὶ τοῦ σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ τῶν κοινωνιῶν τὸν πλανήτη μας — ἂν ὄχι ἕνα ἔγκλημα ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου, μιὰ ἐγκληματικὴ ἀφαίρεση ἀνοιγμάτων ἀπέναντι στοὺς ἀνθρώπους, τουλάχιστον μιὰ τραγικὴ ἐπὶ τόπου στάση.

Γι' αὐτὸ κάθε ἐκπαιδευτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀναμόρφωση πρέπει νὰ ἐπιδιώκει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προσπάθεια νὰ ἐξοντώσει ὁ ἀναλφαβητισμός. Ἀ- τὸ καὶ πρέπει νὰ γίνει τὸ πρῶτο βῆμα. ἐκεῖ πρέπει νὰ στραφεῖ ἡ προσοχὴ τῆς πολιτείας. ἐκεῖ πρέπει νὰ ριχτοῦν τὰ μεγαλύτερα κονδύλια, μ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα πρέπει νὰ καταπιαστοῦν οἱ πνευματικοὶ καὶ κοινωνικοὶ παράγοντες τῆς ὥρας τὰ πολιτικὰ κόμματα ἀνεξαιρέτως τὸ παράδειγμα τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος, ποὺ ἔχει δώσει ἀπὸ ἕναν ἀπὸ τοὺς βασικοὺς κορμοὺς τοῦ προγράμματός του τὴν ἐξάλειψη τῶν ἀναλφάβητων ἀπὸ τὴν πατρίδα μας.

Τὸ ποσοστὸ ἀναλφαβητισμοῦ σὲ μιὰ χώρα ἀποτελεῖ τὸ δείκτη γιὰ τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδό της καὶ αἰτία γιὰ τὴ γενικὴ καὶ χρόνια καθυστέρησή της. Πράγμα ποὺ συμβαίνει καὶ στὴν Ἑλλάδα. Πῶς ὅμως ἀξιολογεῖται ὁ ἀναλφαβητισμός; Ἀσφαλῶς γιὰ ἕναν τόσο σπουδαῖο καὶ ἱερὸ σκοπό, θὰ χρειαζόταν ἕνα καθεστὼς λαϊκο-σοσιαστικῆς δημοκρατικοῦ σοσιαλιστικοῦ ἢ συλλογιστῆ, μιὰ κυβέρνηση ποὺ νὰ πονάει τὸν τόπο, νὰ πονάει τὸ λαό, νὰ πονάει τὸν ἁπλὸ ἄνθρωπο. Θὰ ἀκολουθοῦσε μιὰ πολιτικὴ ἡγεσίας ἐγκαθίδρυση ἀπὸ τὰ σπάργανα τοῦ παιδιοῦ καὶ διαπαιδαγώγησης λαοῦ μιὰ γνήσια δημοκρατική λαϊκὴ παιδεία. Γιατί, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ὅπως καὶ πάρα ἄλλα μεγάλα ἐπιτεύγματα ποὺ ἔχουν ἐπιτευχθεῖ, ποὺ ἡ λύ-

τὸν 3.771.400 γυναικῶν, οἱ ἀναλφάβητες ἦταν 817.300.

Οἱ αἰτίες

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι κύρια αἰτία γιὰ τὸ αὐξημένο ποσοστὸ ἀναλφαβητισμοῦ στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς εἶναι ἡ κυβερνητικὴ ἀστοργία ἀπέναντι στοὺς κατοίκους τῆς ὑπαίθρου, ἡ καθυστερημένη καὶ ἐξοβελιωμένη ζωή, οἱ οἰκονομικὲς συγκαινοφιασέες καὶ τεχνικὲς ἐλλείψεις. Ἰδιαίτερα στὶς ὀρεινὲς περιοχὲς τῆς ὑπαίθρου, τὰ παιδιὰ εἴτε δὲν πηγαίνουν καθόλου στὸ σχολεῖο, γιατὶ δὲν ἔχουν σχολεῖο στὸν τόπο τους, εἴτε πηγαίνουν στὸ κοντινότερο σχολεῖο, ἂν ὑπάρχει βέβαιος. γιὰ νὰ φοιτήσουν γιὰ ἕνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα, ποὺ εἶναι τόσο περιορισμένο ὥστε πολὺ γρήγορα ξεχνοῦν ἐκεῖνα ποὺ θωθῆκαν καὶ ξεπέφτουν στὴν κατάσταση τῶν ἀναλφάβητων.

Ἄλλη αἰτία εἶναι ὅτι πολλὲς ἀγροτικὲς οἰκογένειες ποὺ βρίσκονται σὲ οἰκονομικὴ ἀθλιότητα ἀναγκάζονται νὰ ἀποσπάσουν τὰ παιδιὰ τους ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν στὶς δουλειὲς τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῶν χωραφιῶν, στὸ φύλλαγμα τῶν ζώων καὶ τῶν μικρότερων παιδιῶν (τὶς μέρες ποὺ οἱ γονεῖς τους εἶναι ἀσχολημένοι νὰ δουλέψουν στὰ χωράφια).

Ἕνα πρόγραμμα λοιπὸν ἐξάλειψης τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ στὴν πατρίδα, (ἀλλὰ καὶ στὶς πόλεις, ὅπου οἱ φτωχὲς καὶ ἐργατικὲς οἰκογένειες πασχολιάζουν τὸ ἴδιο πρόβλημα τὴν ἀνάγκη δηλαδὴ συμβολῆς τῶν παιδιῶν στὴν οἰκιακὴ οἰκονομία), θὰ ἔπρεπε νὰ περιλάβει συστηματικὰ μέτρα γιὰ νὰ ἀρθεῖ ἡ βασικὴ αἰτία ποὺ τὸν δημιουργεῖ, δηλαδὴ ἡ ἐργασιακὴ ἀπασχόληση τῶν μικρῶν ἀνηλίκων στὴν οἰκιακὴ οἰκονομία. Πρέπει νὰ ἐξασφαλιστεῖ μιὰ παραγωγικὰ δωρεὰν παιδεία. μιὰ οὐσιαστικὰ δωρεὰν φοίτηση τῶν παιδιῶν αὐτῶν μὲ δωρεὰν μετακίνησή τους ἀπὸ τὰ σπίτια τους στὰ σχολεῖα ὅν εἶναι μακριά, μὲ δωρεὰν παροχὴ βιβλίων, τετραδίων, συσσίτιο καὶ ρούχων. καὶ πιὸ πέρα μὲ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῶν οἰκογενειῶν ποὺ στεροῦνται τὴν ἀπαραίτητη ἐργατικὴ βοήθεια τῶν παιδιῶν τους, γιὰ ὅλα τὰ χρόνια τῆς ὑποχρεωτικῆς φοίτησης. Ἂν δὲν δημιουργηθῶν πραγματικὰ ἴσοι ὅροι φοίτησης στὰ σχολεῖα γιὰ ὅλα τὰ παιδιὰ. γιὰ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις. ἡ διαφορὲς παιδεία εἶναι δόκρυο ἄδικο. γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ἀπάτη. Καὶ ἐπὶ πλέον, κάθε αὐστηρὴ κύρωση στοὺς γονεῖς ποὺ δὲν συμμορφώνονται μὲ τὸ νόμο, ὄχι μόνο θὰ εἶναι ἄδικη, ἀλλὰ καὶ

ΤΟΥ Σ. ΧΡΗΣΤΟΥ

ἀποφασιστη. γιατὶ ἁπλούστατα ὁ ἐξαλλοιωμένος ἀγρότης δὲν θὰ τὴ σεβαστεῖ.

Τὸ φαινόμενο πάλι τοῦ μεγάλου ποσοστοῦ ἀναλφαβήτων γυναικῶν, ἐξηγεῖται γενικὰ ἀπὸ τὴν ὑστέρηση τῶν δύο φύλων καὶ τὴ μειονεκτικὴ θέση τῆς γυναίκας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν παράλογη ἀπαγόρευση τοῦ λαϊκοῦ κορασιοῦ στὸ νοικοκυριό, πὰ τὴν προστασία ὅτι δὲν θὰ σπουδάσει. Στὴν ὑπαιθρο. Ἰδιαίτερα. τὰ κορίτσια ἀγρασσοκόπτονται ἀπὸ τοὺς γονεῖς στὰ φίλαγμα τῶν ζώων καὶ τῶν μικρῶν παιδιῶν, στὰ νοικοκυριὸ καὶ στὶς ἀγροτικὲς δουλειές. Σὲ πολλὲς περιοχὲς μάλιστα, παντρεύονται πρόωρα, σὲ ἡλικία ἡλικίας, ἀπασχολοῦνται μὲ τὸ σπίτι καὶ σταματᾶνε τὴ φοίτησή τους στὸ σχολεῖο. Ἔτσι μένουν μὲ τὰ ἐλάχιστα γράμματα ποὺ φυτοφόρτωσαν οὐσιαστικὰ ἀναβάθμιση.

Πέρα, ἀφιστε ἀπὸ τὶς γνωστὲς καὶ μόνιμες ἐλλείψεις τῆς παιδείας σὲ γτίμια καὶ πρασωπικὸ, τὸν ἀναβαθμισμό, πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπόψη καὶ τὰ ποικίλα γιὰ μιὰ πιὸ ὁλοκληρωμένη ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος

Ἐπιφανειακὲς προσπάθειες

Οἱ προσπάθειες τῶν κατὰ καιροὺς ἀστικῶν κυβερνήσεων γιὰ τὴν καταπολέμηση τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ ἦταν πάντοτε ἐλλιπέστατες, ἀσυντόνιστες, ἐπιφανειακὲς καὶ ἐπιφανειακὲς. Γι' αὐτό, τὴν ἔλλειψη σοβαρῆς κρατικῆς πολιτικῆς καὶ ὁριστηριότητας γιὰ τὴ λύση τοῦ προβλήματος ἀπουσιάζουν πάντοτε ἡ ὀλιγωρία καὶ ἡ ἀδιαφορία τῶν ἁρμοδίων ἀστικῶν κομμάτων καὶ κυβερνήσεων. Ἡ ἐπιστημονικὴ πρωτοβουλία ἔπεσε πάντα στοὺς ὤμους τῶν φίλων τοῦ Λαοῦ, Φιλεκπαιδευτικοὺς Συλλόγους Παρνασσοῦ, Ἀναγέννηση, Σύλλογος Παρνασσὸς κ.ἄ.), ποὺ μὲ τὴν ἀνιδιοτελῆ καὶ ἐπίμονη προσπάθεια τῶν μελῶν τους ὑπέρ τῆς γνώσης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ κ.ἄ.).

Μὲ τὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1907 τὸ ποσοστὸ τῶν ἀναλφαβήτων ἦταν στὰ 48%. Τὸ 1920 κατέβηκε στὰ 42%. Τὸ 1961 τὸ ποσοστὸ τῶν ἀναλφάβητων ἀπὸ 10 ἐτῶν καὶ πάνω ἦταν τὸ 17,7% (1.220.000 ἀναλφάβητοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 250.000 ἄνδρες καὶ 970.000 γυναῖκες). Τὸ 1971 ἐλπίζουν ὅτι τὸ ποσοστὸ θὰ κατέβει κάτω ἀπὸ τὰ ἑκατὸ (14,3%).

Τὸ πρόβλημα τῶν ἀναλφάβητων γίνεται ἀκόμα πιὸ μεγάλο ἂν ἀντιμετωπιστεῖ μὲ τὰ συγχρονικὰ πνευματικὰ μέτρα ποὺ ἔχουν τὰ ἀνεπτυγμένα κράτη τοῦ κόσμου, ἀγραμματοσύνη ποὺ δὲν τελειώνει μὲ τὸ σχολεῖο καὶ ἀποτελοῦν ἕνα σιλλο οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν παραγόντων, ποὺ ἀναστέλλουν τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τόπου. Σὲ 1.391.100 τοὺς ἀνδρόγυνοι ἡ Ἀπογραφὴ τοῦ 1971). Ἔτσι, σὲ σύνολο 7.802.560 κατοίκων πλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω τὸ 1971, οἱ 2.451.160 κάτοικοι τῆς χώρας μας (937.700 ἄντρες καὶ 1 493.460 γυναῖκες) τ ρ έ π ε ι ν α τ ο λ ι τ ο σ α ν ε ὁ ἀ π ὸ τ ο ὺ π λ η θ υ σ μ ὸ ὁ ὁ ὁ ν τ ε λ ε ί ω σ ε τὸ δημοτικὸ σχολεῖο.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀθ' α κατάσταση κρατᾶνε ἀκόμα τὸν ἑλληνικὸ λαὸ οἱ μεταπολεμικὲς ἀστικὲς κυβερνήσεις. Κι ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ ἄλλα προβλήματα τῆς παιδείας, οἱ τελευταῖες ποὺ ἰδρώνει τὸ αὐτὶ τους εἶναι αὐτές, γιατὶ αὐτὲς κατάσταση τῆς συμφέρει νὰ εἶναι ἀγράμματος καὶ ἀναλφάβητος ὁ λαός γιὰ νὰ μποροῦν εὔκολα νὰ διαστρέφουν τὸ τελικὸ τοῦ ἐνιαίου καὶ νὰ παραφορφώνουν τὴν ταξικὴ του συνείδηση, ὥστε νὰ κρατᾶνε ἀμείωτη τὴν ἐκλογικὴ τους πελατεία τοὺς δίδουν ψηφοφόρους τοὺς ἀπὸ τὶς ἐξοβελισμένες οἰκονομικὰ καὶ πνευματικὰ λαϊκὲς τάξεις.

Πάλη γιὰ τὴν ἐξάλειψη

Εἶναι, συνεπῶς, ἡ πάλη κατὰ τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ καὶ τῆς ἀγραμματοσύνης, πάλη πολιτική, πάλη πολιτιστική πάλη γιὰ τὴν ἄνοδο τῆς μόρφωσης, γιὰ τὴν ἀνύψωση τῆς ἠθικῆς ὑπόστασης τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μέσο γιὰ τὴ διάδοση τῶν ἀγώνων τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, προϋπόθεση γιὰ τὴν προσέλκυση στὰ δημιουργικὰ κοινωνικὰ στίβο καινούργιων ἀνθρώπων. Καὶ πρέπει ἡ πάλη αὐτὴ νὰ γίνει μεθοδικά, ὥστε νὰ ἀντιμετωπιστεῖ πολύπλευρα καὶ πανεδαικά. Γιατί, ὅπως εἶπαμε, ὁ ἀναλφαβητισμὸς ὀφείλεται σ' ἕνα σύμπλεγμα οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν παραγόντων, ποὺ γιὰ νὰ ἀντιμετωπιστοῦν ὅλοι ἀτόκως ἡ ὁποιαδήποτε ἀπλὴ προσπάθεια νὰ ἐπιβληθεῖ ἡ ὑποχρεωτικὴ φοίτηση στὸ σχολεῖο.

Ἡ ἀναλφάβητη κοινωνία πρέπει νὰ λείψει γιὰ τὸ καλὸ τῶν προοδευτικῶν πολιτικῶν δυνάμεων, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ λαοῦ, γιὰ τὸ καλὸ τῆς χώρας. Γιατὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀντλεῖ τὴν ἐκλογικὴ πελατεία της, ὅπως εἴπαμε, ἡ συντηρητικὴ καὶ ἀντιδραστικὴ παράταξη. ἀπὸ τοὺς ἀναλφάβητους βγαίνουν τὰ πιὸ καλὰ καὶ πιστὰ ὄργανα τοῦ καταπιεστικοῦ μηχανισμοῦ τοῦ κράτους καὶ τοῦ παρακράτους. ἀπὸ τοὺς ἀναλφάβητους βγαίνει ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τοὺς ἐγκληματίες καὶ τὶς πόρνες. τὰ ἀντικοινωνικὰ γενικὰ στοιχεῖα καὶ ὁμάδες.

Δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐγκαταπυόμαστε στὴν ἴδεα τὴν ἐξυπνάδα τοῦ λαοῦ μας ποὺ σὲ ὑπεράδεις σκοτεινὲς ἀνάγκες καὶ ἀναλφάβητες διαμόρφωσε τὸν πλούσιο λαϊκὸ πολιτισμό. τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς διάφορες παραδόσεις καὶ τοὺς θησαυροὺς τὴν ἐκφραστικὴ καὶ τὴ μελωδικὴ γλῶσσα καὶ τὰ ἀριστουργηματικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ὅλ καιρὸ τότε ἦταν διαφορετικοί. οἱ ἀνάγκες ἀλλοιώτικες, ἡ κοινωνία εἶχε γενικὰ πιὸ ἁπλὴ διάθεση. Τώρα ὅλα-στε θὰ πρέπει νὰ δοῦμε μὲ ἄλλο μάτι ἀκόμα κι αὐτὸν τὸν παραδοσιακὸ πολιτισμό. Νὰ κρατήσουμε τὰ ζωντανὰ καὶ γόνιμα στοιχεῖα του. τὰ προοδευτικὰ συστατικὰ του καὶ νὰ πετάξουμε τὰ νεκρὰ, συντηρητικὰ καὶ ἀντιδραστικὰ στοιχεῖα του. Πρέπει νὰ σταθοῦμε δίπλα στὸ δημιουργὸ αὐτοῦ τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ζωντανὸ λαϊκὸ ἄνθρωπο, νὰ τὸν βοηθήσουμε νὰ συγχρονιστεῖ. νὰ ἀπογτήσει τὴ σκοτεινὴ παιδεία καὶ μόνωση γιὰ νὰ ἀναπνοεῖ σὲ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μιᾶς ζωῆς. Γιατὶ τὰ ἀναλφάβητα στρώματα τοῦ λαοῦ ἀποτελοῦν μιὰ κοινωνία στατική, ἀνεξέλικτη ἀνίκανη νὰ ἀναγνώσει τὰ προοδευτικὰ κύτταά της. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲ πρέπει νὰ συντηρεῖται αἰώνια μὲ τὰ πολύτιμα ἔστω. ἄλλα ἀπὸ θεμέλια καὶ ἀνεβλέντα στοιχεῖα τοῦ παραδοσιακοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ σύγχρονη ζωὴ προχωρεῖ, δημιουργεῖ καινούργιες μορφὲς κοινωνικῆς συμβίωσης. ζητᾶει ἀλλαγὲς καὶ ἀνάπτυξη τῶν δεσποζουσῶν στοιχείων της. ἄνοδο τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ λοιπὸν νὰ μένει ἀνεπηρέαστη ἀπὸ ἀνωτερότητα ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ λαϊκοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας μας ἐξαιτίας τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ καὶ τῆς ἀγραμματοσύνης;

Ο τόπος θά σωθεῖ μόνο μέ ἴσες εὐκαιρίες γιά τή μόρφωση

10-5-77

ΕΛΗΞΕ Η ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΕΔΗΚ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 9 Μαΐου

ΜΕ ΤΗΝ ΕΞΟΔΟ των ομιλητών της Παρασκευής τό μεσημέρι οι άργοπορίες της μεγάλης συνδιάσκεψης του άρτιστικού στην πρωτεύουσα της Ήπείρου ή Ε.Δ.Η.Κ. γιά τά μελλητά των σοβαρών προβλημάτων της Παιδείας.

Σ' αύτή τη συνδιάσκεψη οι εισηγητές κι' οι άλλοι ομιλητές τάκτισαν τό βάος, στά όποια έχει βασιστεί ή Παιδεία της Χώρας και κατέγραψαν μέ έπιτυχία κι' άνυποστήριχτα στοιχεία τήν τραγική κατάσταση που βρίσκονται όλες οι βαθμίδες της Έκπαιδεύσεως άλλά ταυτόχρονα πρότειναν και μέτρα και λύσεις γιά την βελτίωσή τους.

Στίς συνεδριάσεις, πού διήρκεσαν πρός άλληλους μέρες, έπικράτησε πλέ όμοιά ένότητα γύρω άπό τήν πλειοψηφία των εισηγητών, ένω κι' άπό τήν πλευρά των διαφόρων ομιλητών, πού έκαναν παρεμβάσεις ή παρατηρήσεις γιά τά θέματα πού άναπτύχθηκαν.

Οι άργοπορίες της συνδιασκέψεως προσδιόρισαν τό μεγάλο ένδιαφέρον των φορέων της Παιδείας της Ηπείρου, άλλά και των κατοίκων της Ιστορικής πόλεως, πού κατέκλυζαν τήν αίθουσα της συνδιασκέψεως.

Συγκινητική ήταν σήμερα ή παρουσία στή συνδιάσκεψη — κι' ή πρόσκληση του νά μιλήσει — τού κ. Κ. Λαζαρίδη, ένός παλαίμαχου δάσκαλου του άγωνιστή της δημοκρατίας, τού όποιου τόν συγχαίρει ό άρχηγός της Ε.Δ.Η.Κ. κ. Γ. Μαύρος και νά τού εύχηθεί νά ζήσει, γιά νά δεί όλοκληρωμένο τό έργο του, γιά τή διάσωση των λαογραφικών στοιχείων της Ήπείρου.

Στά έλδοδέντα πορίσματα της συνδιασκέψεως, πού έχουν διατυπωθεί σέ δώδεκα βασικά σημεία, ύπογραμμίζονται και τά άκόλουθα:

● Οι ίσες εύκαιρίες γιά μόρφωση και εύδοκίμηση είναι τό βασικό αίτημα της Άνοιχτής Παιδείας, άφού στό γήσια δημοκρατικό πολίτευμα ή χειρότερη μορφή κοινωνικής άνισότητας είναι ή έκπαιδευτική άνισότητα.

● Μέσα σέ μιά δημοκρατία όπως οι ίδίες έκφράζονται έλεύθερα και πολύμορφα ή Έκπαίδευση δέν μπορεί νά λειτουργήσει ώς σύστημα έπαναινωνίας κλειστό, καταδικασμένο άπό τή φύση του στή μονομέρεια και στό δογματισμό. Άντίθετα προϋποθέτει τήν άνοιχτή πληροφορία των ανεμπόδιστων άρχών, άφού παιδευτικά κατοξιώνεται όταν κρατεί σέ διαρκή έγρήγορση τήν κριτική σκέψη, άναπτύσσει τήν πρωτοβουλία και τό αίσθημα της προσωπικής εύθύνης και έδίζει τό δάσκαλο και τόν καθηγητή στήν ένθική άλληλεγγύη και στή δημιουργική συνεργασία.

● Γιά τήν έπιβίωση μιάς χώρας μέ τίς διαστάσεις και τή γεωγραφική θέση της διεθνώς μας μέ τά μικρά μέσα και τή μεγάλη ίστορία της, ή μόρφωση τού Λαού άποτελεί γιά τό Κράτος στόχο πρωταρχικό ίσης σημασίας μέ τήν Έθνική Άμυνα, Έθνική Άνεξαρτησία, Οίκονομική Πρόοδο, Διασφάλιση τού Δημοκρατικού Πολιτεύματος δέν ένοούνται χωρίς μιάν έμπνευσμένη, συγχρονισμένη, σημαντική σέ έκταση και σέ βάθος Έκπαίδευση.

● Η Έκπαίδευση όμως δέν πρέπει νά άντιμετωπίζεται μόνο ώς ή άνοθευτότερη έκδήλωση γιά τήν άναπτυξιακή πολιτική της χώρας — ό,τως πραγματικά είναι — άλλά προστά όργανωτικά του σχήματα άλλά, ριζικά άναπροσανατολισμό στίς έπιδιώξεις του.

● Πρέπει νά δημιουργηθούν πολλοί παράλληλοι δρόμοι ώστερα άπό τή γενική ύποχρεωτική έκπαίδευση, νά άναπτυχθεί και νά έξασφαλισθεί ή έπαγγελματική έκπαίδευση στά διάφορα στάδιά της γιά νά έμπνεύσει έμπιστοσύνη στήν Κοινή Γνώμη και νά όργανωθεί έγκαίρως και σέ μεγάλη κλίμακα ό έκπαιδευτικός προσανατολισμός των νέων.

● Έπιδιώκεται ή διασπορά των Πανεπιστημιακών μονάδων σέ όλόκληρο τό σώμα της Χώρας.

● Τά γράμματα, οι κλωστικές τέχνες, τό θέατρο, ό κινηματογράφος και τό νέο έκπαιδευτικό γιά τήν έπιμόρφωση του μέσο μαζικής έπικοινωνίας ή τηλεόραση, πρέπει μέ τήν άκομμάτιστη και διαρκτική χορηγία της πολιτείας νά τεθούν στήν ύπηρεσία όχι άπλώς της φτηνής ψυχαγωγίας και τού προπαγανδισμού άλλά της άγωγής τού Λαού.

● Τά αίτήματα πού διατυπώθηκαν σέ αύτή μας τή συνάντηση θέλουμε νά πιστώσουμε ότι έκφράζουν τίς ίδέες και τίς έπιδιώξεις των προοδευτικών δυνάμεων τού Έθνους. Πάντως είμαστε βέβαιοι (και τό διακηρύττουμε) ότι στοιχειοθετούν τήν πολιτική φυσιογνωμία της Ένωσης τού Δημοκρατικού Κέντρου, ώς Κόμματος τού Έλληνικού Δημοκρατικού Σοσιαλισμού.

Στή σημερινή τρίτη και τελευταία μέρα των έργασιών της συνδιασκέψεως μίλησαν οι κ.κ. Ίάκ. Καψανέλλης και Μάριος Πλωρίτης.

Ό κ. Ίάκ. Καψανέλλης, πού εισηγήθηκε τό θέμα «Η τηλεόραση σχολειό τού Λαού», τόνισε ότι θά πρέπει νά άναφερθούμε σέ παραλείψεις της Έλληνικής τηλεοράσεως και είδικότερα παραλείψεις στόν ένημερωτικό τομέα. Ένδεικτικό των τέτοιων παραλείψεων — συνέχισε ό εισηγητής — είναι πώς, ένώ θρισκόμαστε τρία όλόκληρα χρόνια σέ πολεμική έτοιμότητα μέ άντικείμενο διενέξεως τήν ώφαλοκορημίδα, ή Ελληνική τηλεόραση δέν ένδιεφέρθηκε νά ένημερώσει τούς Έλληνες γιά ποιό λόγο θά έπρεπε — άν ή μή γέννα — χρεαζόταν νά πολεμήσουν.

Ό κ. Μάριος Πλωρίτης στήν εισήγησή του μέ θέμα «Ο καλλιτέχνης και ή Πολιτεία» έτονίσανε άρχικά τήν ίδιότυπη έπαναστατική θέση των διανοουμένων και των καλλιτεχνών, πού άντιπαρατίζονται άπό τήν Πολιτεία είτε μέ έχθρότητα και διώξεις, είτε μέ άδιαφορία, είτε, τό πολύ - πολύ, μέ συγκατάβαση και έλεημοσύνη.

Τέλος, γιά τή χάραξη σωστής πολιτιστικής πολιτικής ό κ. Μ. Πλωρίτης τόνισε ότι θά ήταν χρήσιμη ή σύσταση ένός «Εθνικού Συμβουλίου Γραμμάτων και Τεχνών», όπως είχε προτείνει ή έπιτροπή, πού είχε συσταθεί πρίν άπό 20 άκριβώς χρόνια άπό τήν τότε κυβέρνηση.

Οι ομιλητές της Κυριακής

Πρώτος όμιλητής χθές, τή δεύτερη μέρα των έργασιών της συνδιασκέψεως, ήταν ό βουλευτής Ίωαννίνων της ΕΔΗΚ κ. Γ. Μυλωνάς, ό όποιος, άφού άναφέρθηκε στήν άπαράδεκτη κατάσταση πού έπικρατεί στήν Παιδεία, πρότεινε και τά άκόλουθα:

«Οι Παιδαγωγικές Άκαδημίες νά γίνουν σχολές πανεπιστημιακού έπιπέδου, στά Μέση Έκπαίδευση νά δοθεί ή δυνατότητα σέ όλους τούς άπόφοιτους νά μπορούν νά έγγραφούν σέ όποιοδήποτε τμήμα θέλουν των Πανεπιστημίων, χωρίς νά χρειάζονται πρόσθετες έξετάσεις, νά καταργηθούν τά φροντιστήρια και τά ίδιαίτερα μαθήματα, νά καταργηθεί ή έξεταστική περίοδος τού Σεπτεμβρίου, νά καταργηθεί ή διάκριση των σχολείων σέ πρωινά και άπογευματινά, νά καταργηθεί ή διάκριση των σχολείων σέ άρρένων και θηλέων, νά καταργηθεί ή διάκριση των σχολείων σέ κλασικά και πρακτικά, νά καταργηθεί ή διάκριση των σχολείων σέ δημόσια και ίδιωτικά, νά καταργηθεί ή διάκριση των σχολείων σέ δημοτικά και μέσης έκπαίδευσης

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΤΟ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Νέα 5-3-86

Εκστρατεία κατά του αναλφαβητισμού

ΕΝΑ φιλόδοξο πρόγραμμα, για την κατατρόπωση του αναλφαβητισμού, θα εφαρμοστεί από τον Οκτώβριο στη χώρα μας και σιγά-σιγά θα επεκτείνεται σε όλη την επικράτεια. Αφετηρία του θα είναι το πρωτο διεθνές συνέδριο για τον αναλφαβητισμό που οργανώνεται τον Σεπτέμβριο στη χώρα μας από την Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Το πρόγραμμα επεκτείνεται και σε **μειονότητες**, για τις οποίες – ήδη – έχουν δημιουργηθεί τμήματα (πάνω από 130) για Τσιγγάνους, πολιτικούς πρόσφυγες, Πομάκους και τουρκόφωνους, αλλοδαπούς, αλλοτινοπούντες μετανάστες, φλογισμένους, ψυχικά ασθενείς, κ.λπ.

Αυτά ανακοίνωσαν χτες σε συνέντευξη Τύπου ο αρμόδιος για θέματα Λαϊκής Επιμόρφωσης υφυπουργός κ. **Γ. Παπανδρέου**, ο γ.γ. κ. Θεόφραστος Γέρος και συνεργάτες τους. Ένα απότα προγράμματα θα εφαρμοστεί στο σπρατό, όπως **αποκλειστικά** είχαν γράψει τα **«ΝΕΑ της Κυριακής»**.

Αποκαλυπτικά και συγχρόνως **οδυνηρά** τα στοιχεία, που ανακοινώθηκαν στη χτεσινή συνέντευξη. Έτσι:

- Σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας απο 1981, στο σύνολο των πληθυσμού ηλικίας 10 χρονών και πάνω, υπάρχουν:
- Οργανικά αναλφάβητοι, δηλαδή όσοι δεν ξέρουν καθόλου γράμματα 706.721 άτομα (8,6%).
- Λειτουργικά αναλφάβητοι, δηλαδή όσοι πέρασαν από ορισμένες τάξεις του δημοτικού σχολείου, αλλά συσιαστικά έχουν ξεχάσει όσα έμαθαν είναι 1.282.839 άτομα (15,6%).

Συνολικά υπάρχουν σήμερα στη χώρα μας 1.987.560 άτομα, που

Ο υφυπουργός λαϊκής επιμόρφωσης, Γιώργος Παπανδρέου

δη το 24,2% των συνολικού πληθυσμού.

Εντυπωσιακό είναι, ακόμη, ότι στην Αθήνα υπάρχουν σήμερα 373.864 αναλφάβητοι!

«Ο αγροτικός πληθυσμός, τονίστηκε, έχει πολύ χαμηλό, σχεδόν ανύπαρκτο επίπεδο εκπαίδευσης, γεγονός, που, όχι μόνο υποθάλπει τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, αλλά δεν επιτρέπει στον αγρότη να παρακολουθήσει τις εξελίξεις εκσυγχρονισμού της παραγωγικής διαδικασίας. Αλλά και στα αστικά κέντρα, οι αναλφάβητοι εργάζονται σε επιχειρήσεις, όπου εκσυγχρονίζονται τεχνολογικά με αποτέλεσμα να κινδυνεύουν να μείνουν άνεργοι, αν δεν είναι ψδη».

Ο κ. Παπανδρέου και οι συνεργάτες του επισήμαναν τις δυσκολίες – για τη λύση του σύνθετου και πολύπλοκου αυτού προβλήματος και τόνισαν ότι σκοπός του σχεδίου προγράμματος που εκπονήθηκε είναι η ανακοπή, ο διαρκής έλεγχος του αναλφαβητισμού και τελικά η σταδιακή εξάλειψή του.

Ήδη, έχουν συγκροτηθεί ομάδες εργασίας, δημιουργήθηκαν πειραματικά τμήματα μεσα στο στρατό, πιο συγκεκριμένα στο στρατόπεδο «Παλάσκα» και την Χ' Μεραρχία (Σέρρες) – όπου μοιράστηκαν τεστ, γίνονται τοπικά σεμινάρια και προγραμματίζονται εκδόσεις φυλλαδίων για τους αγρότες, τους εργάτες, τις διεθνείς εμπειρίες, για την παιδαγωγική και τη διδακτική μέθοδο.

- Μέχρι τον Σεπτέμβριο, μάλιστα, θα εκδοθούν και τα πρώτα βιβλία, το ένα αριθμητικής και το άλλο για τους επιμορφωτές.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα 130 τμήματα, που έχουν δημιουργηθεί σε όλη τη χώρα, και εξυπηρετούν ανάγκες ειδικών ομάδων. Από αυτά, τα 59 είναι για Τσιγγάνους.

Στη συνέντευξη, μάλιστα, επισημάνθηκε, ότι το παράδειγμα των Εξαμιλλίων παρουσιάζεται και σε άλλες περιοχές της χώρας. Δηλαδή το ρατσιστικό φαινόμενο να μη δέχονται οι υπόλοιποι τα τσιγγανόπουλα στα δικά τους σχολεία. «Προσπαθούμε, τονίστηκε να σταματήσουμε τέτοιες διακρίσεις, αν και δεν είναι εύκολα». Ακόμη, επιπόθηκε, δημιουργήθηκαν σε πολλά σχολεία ειδικά τμήματα για τα τσιγγανόπουλα, που έχουν περάσει το 10ο έτος της ηλικίας και μάλιστα «κατά παράβαση» των σχετικών διατάξεων. Ειδικά τμήματα για τους Τσιγγάνους έχουν δημιουργηθεί στη Δράμα, το Κιλκίς, τις Σέρρες, την Κάτω Αχαγιά, τα Εξαμίλλια, στο Βόλο, σε πόλεις της Στερεάς Ελλάδας, την Τρίπολη, την Κόρινθο, την Καλαμάτα, την Ιεράπετρα και φυσικά στην Αθήνα (Αγ. Βαρβάρα).

Το δύσκολο στην υπόθεση κατα-

των Τσιγγάνων είναι η συνεχής μετακίνησή τους. Γι' αυτά τα σκοπό δημιουργούνται τμήματα εναπτικής παρακολούθησης, ώστε οι μικροί μαθητές τους μετά την φοίτησή τους σ' αυτά να μπορούν να ενταχθούν σε κάποια τάξη του τοπικού σχολείου.

- Σήμερα από τους 200.000 περίπου Τσιγγάνους, που υπάρχουν στη χώρα μας το 70-80% είναι τελείως αγράμματοι.

Πρόσφυγες

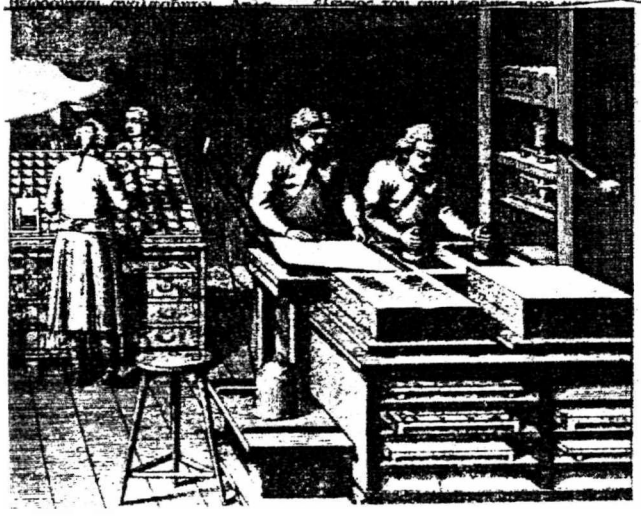
Δεκαεπτά τμήματα έχουν συγκροτηθεί μόνο για τους πολιτικούς πρόσφυγες που είναι μάλιστα η κατηγορία που συμμετέχει περισσότερο από κάθε άλλη.

Είναι επιστήμονες, νέοι που έχουν σπουδάσει, έχουν ιδιαίτερα υψηλό δείκτη μόρφωσης αλλά δεν μπορούν να χειριστούν σωστά τη γλώσσα μας και επιμορφώνονται κατάλληλα.

Στις φυλακές θα δημιουργηθούν, επίσης, τμήματα. Άρχισαν ήδη να δημιουργούνται στις φυλακές της Τίρυνθας, του Βόλου, της Χαλκίδας και της Αλικαρνασσού Κρήτης.

Ανακοινώθηκε, ακόμη, και η δημιουργία τμημάτων για τους Πομάκους και τον τουρκόφωνους που εξυπηρετούν κυρίως ανάγκες γλώσσας, ένταξής τους στην κοινωνία μας και επαγγελματικού προσανατολισμού.

«Πιστεύουμε, κατέληξε ο κ. Παπανδρέου, ότι σε πρώτη φάση θα κινητοποιήσουμε περίπου 50.000 άτομα, που έχουν ανάγκη επιμόρφωσης. Χρειάζεται, όμως, κινητοποίηση από όλους, επιμορφωτές, υπουργεία, μαζικούς φορείς και συνδικάτα, την Τοπική Αυτοδιοίκηση κ.ά.

Μόνο στην Αθήνα ο αριθμός των αναλφάβητων ανέρχεται σε 373.864

Εξόρμηση 7-3-86

Εκστρατεία κατά του αναλφαβητισμού

Εκστρατεία γυναικών για τον αναλφαβητισμό

Αυγή 26-2-87

«ΕΝΑΣ στους τέσσερις Έλληνες ηλικίας 10 χρόνων και πάνω είναι αναλφάβητοι κι από αυτούς το 80% είναι γυναίκες».

Το συγκλονιστικό αυτό ποσοστό, που προκύπτει από πρόσφατη έρευνα της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, αποκαλύφθηκε στη χθεσινή συζήτηση με θέμα «Αναλφαβητισμός: Ένα συγκλονιστικό εθνικό και κοινωνικό πρόβλημα».

Την εκδήλωση, που πραγματοποιήθηκε στο Πνευματικό Κέντρο του δήμου Αθηναίων, οργάνωσε η Επιτροπή Παιδείας του Συνδέσμου Ελληνίδων Επιστημόνων σε συνεργασία με γυναικείες οργανώσεις και με τη συμμετοχή της Γενικής Γραμματείας Ισότητας.

Η ανάλυση των στοιχείων της ΕΣΥΕ φανερώνει:

ηλικίας 10 χρόνων και πάνω είναι αναλφάβητοι (περίπου ένας στους τέσσερις).

— Το 30% των γυναικών ηλικίας 10 χρόνων και πάνω είναι αναλφάβητες, έναντι 18% των ανδρών.

Ακόμη, το 36% του πληθυσμού ηλικίας 10 χρόνων και πάνω στις αγροτικές περιοχές είναι αναλφάβητοι, ενώ το 45% από τις γυναίκες των αγροτικών περιοχών ηλικίας 10 χρόνων και πάνω είναι οργανικά ή λειτουργικά αναλφάβητες έναντι 26% των ανδρών.

Με βάση τα παραπάνω και με πρωτοβουλία του ΣΕΕ συγκροτήθηκε **Συντονιστική Επιτροπή των Γυναικείων Οργανώσεων για την εξάλειψη του αναλφαβητισμού**, η οποία έχει καταλήξει στις εξής προτάσεις:

- Ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συ-

σε Μαζικής Ενημέρωσης.
- Συστηματική έρευνα για τα αίτια που προκαλούν τον αναλφαβητισμό.
- Ανάληψη μέτρων ώστε να καταπολεμήσουν ανενεργά τα αίτια που τον προκαλούν. Τέτοια μπορούν να είναι:

— Η κατάρτιση εκπαιδευτικών προγραμμάτων εναρμονισμένων με τις τοπικές ανάγκες.

— Η σύσταση αρμόδιων υπηρεσιών στα υπουργεία Παιδείας, Εργασίας, Γεωργίας, Άμυνας, Οικονομικών.

— Μάθημα αλφαβητισμού από την Εκπαιδευτική Τηλεόραση.

— Ειδική πίστωση στον κρατικό προϋπολογισμό για τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων που θα καταρτιστούν.

Τέλος, συμμετοχή των γυναικείων

Το 23,2% των Ελλήνων είναι αναλφάβητοι

Νία -12-1989

ΚΑΘΑΛΑ. 12. Του ανταποκριτή μας:

«Ο ΕΝΑΣ στους είκοσι Έλληνες είναι αναλφάβητος», σύμφωνα με επίσημα στοιχεία που παρουσιάσθηκαν σε ημερίδα για τον αναλφαβητισμό που άρχισε χθες στην Καβάλα από τη Γενική Γραμματεία Δημοσίας Επιμόρφωσης. Συγκεκριμένα οι αναλφάβητοι στη χώρα μας πλησιάζουν ποσοστό 23,2% το οποίο κατανέμεται σε 9,4% ορθογραφικά αναλφάβητους (δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση) και 13,8% λειτουργικά αναλφάβητους (οι οποίοι ξέρουν γραφή και ανάγνωση αλλά περιορισμένες). Από τους αναλφάβητους το 66% είναι γυναίκες και το 34% άνδρες. Βέβαια από το 1961 παρατηρείται μία συνεχής μείωση του ποσοστού αναλφάβητων αλλά, παρ' όλα αυτά, το ποσοστό κατά πολλούς εξακολουθούν να θεωρούνται υψηλά για μία χώρα που μετέχει στην προχωρημένη της συγκεχυμένης ανάπτυξης. Οι αναλφάβητοι στη χώρα μας εντοπίζονται κυρίως στους αγροτικούς πληθυσμούς - ιδιαίτερα των απομονωμένων περιοχών - στους διαμετακομιστές εργάτες και εργασίας όσον αφορά τους αστικούς πληθυσμούς, στους παλιννοστούντες μετανάστες και πολιτισμούς πρόσφυγες (το πρόβλημα υπάρχει και στα παιδιά τους) και στους τσιγγάνους.

Θεωρείται επίσης ότι το πρόβλημα της γραφής και ανάγνωσης υπάρχει και στους ιλλυσμούς που μένουν μόνιμα στη χώρα μας και έχουν απεικονίσει την ελληνική υπηκοότητα.

Οι κυριότερες αιτίες

Οι κυριότερες αιτίες που γέννησαν και συντηρούν ακόμα το πρόβλημα του αναλφαβητισμού στην Ελλάδα, είναι η άνιση οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, οι δομές των αγροτικών περιοχών, η καταπίεση της υπαίθρου κατά τον Εμφύλιο και το κύμα μετανάστευσης κατά τη δεκαετία του 1960. Σημαντικές ευθύνες φέρει και το εκπαιδευτικό σύστημα. Είναι σίγουρο πλέον ότι τα μονοθέσια και διθέσια δημοτικά σχολεία ανατροφόγουν σε μεγάλο ποσοστό λειτουργικά αναλφάβητους. Η ελλιπής φοίτηση στη διάρκεια της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης συντηρεί και ανατροφόδοτεί το πρόβλημα. Σύμφωνα με στοιχεία του 1985, το 5,4% των παιδιών δεν φοιτούν κανονικά και διακόπτουν τη σχολική φοίτηση στο δημοτικό ή το γυμνάσιο. Αυτά τα παιδιά - δυνητικούς - θα μπορέσουν κάποιες αυριανούς λειτουργικά αναλφάβητους.

Το 29% του ενήλικου πληθυσμού της Γης, δηλαδή 826.000.000 άτομα, σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της UNESKO, του 1980, είναι αναλφάβητοι. Επίσης 120.000.000 παιδιά σχολικής ηλικίας δεν έχουν τη δυνατότητα να φοιτήσουν ίσως στο δημοτικό σχολείο (το 60% από αυτά τα παιδιά είναι κορίτσια).

Στην Ευρώπη

Ο αναλφαβητισμός στην Ευρώπη παρουσιάζει επίσης υψηλά ποσοστά.

Στο χώρο της ΕΟΚ υπολογίζεται ότι το 5% του ενήλικου πληθυσμού των χωρών - μελών της είναι αναλφάβητοι, και έχουν μειωμένες δεξιότητες συμμετοχής (οργανικά ή λειτουργικά) στην κοινωνική οικονομική και πολιτισμική ζωή και ανεξημένες πιθανότητες να μείνουν ανεργοι επειδή είναι αναλφάβητοι.

Σύμφωνα με στοιχεία του 1983 η Γαλλία, για παράδειγμα, έχει 0,9% οργανικά αναλφάβητους και 10% - 15% λειτουργικά αναλφάβητους, ενώ η Αγγλία υπολογίζει ότι έχει περίπου 7.000.000 αναλφάβητους.

Έρευνες στο Στρατό του Βελγίου έδειξαν ένα ποσοστό αναλφαβητισμού 5%. Από τη δεκαετία του 1970 οι αναπτυγμένες χώρες άρχισαν ή μία μετά την άλλη να αναπαλίστανται ότι το πρόβλημα σφοχό κι αυτές με πρώτες τις ΗΠΑ.

ΠΑΥΛΟΣ ΑΛΙΣΑΝΟΓΛΟΥ

Ο αναλφαβητισμός της ΕΡΤ

Ρ 21-9-89

Μ

Β

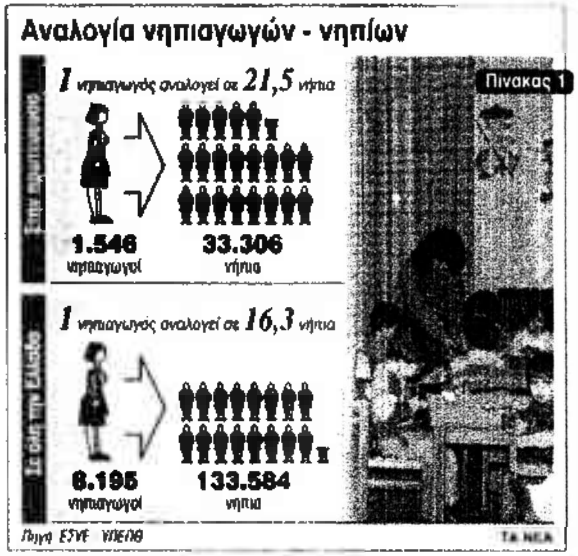
Μ

ΟΙ ΕΛΑΧΙΣΤΟΙ ΔΙΟΡΙΣΜΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝ ΑΙΘΟΥΣΕΣ ΜΕ ΕΝΑ ΔΑΣΚΑΛΟ ΚΑΙ 30-35 ΜΑΘΗΤΕΣ

Παράγουμε αναλφάβητους

ΝΕΑ, 24-8-96

Η καθιερωμένη ανακοίνωση του αριθμού και των ονομάτων των εκπαιδευτικών που διορίζονται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση (νηπιαγωγοί, δάσκαλοι, καθηγητές), αναδεικνύει, κατά πάγιο τρόπο, τόσο τη χρόνια αδιοριστία των πτυχιούχων των λεγόμενων καθηγητικών σχολών και των Παιδαγωγικών Ακαδημιών όσο – και κυρίως – τις πραγματικές ανάγκες της εκπαίδευσης σε εκπαιδευτικό προσωπικό, που κατά πάγιο τρόπο μένουν ακάλυπτες.

Το 1989 οι αδιόριστοι εκπαιδευτικοί έφταναν συνολικά τις 79.000. Σήμερα ξεπερνούν τις 115.000. Τα νούμερα είναι εκρηκτικά. Σύμφωνα με στοιχεία που κατατέθηκαν το 1994, μόνο οι αδιόριστοι φιλόλογοι, μαθηματικοί και γυμναστές ξεπερνούν τις 40.000. Οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί ξεπερνούν τις 25.000. Λίγα από τα αίτια και πολλά από τα αποτελέσματα της πολιτικής των ελάχιστων διορισμών στην εκπαίδευση είναι:

α) ένα μεγάλο μέρος των αδιόριστων εκπαιδευτικών που είναι γραμμένα στις επετηρίδες του ΥΠΕΠΘ θα παραμείνει για πάντα έξω από τη δημόσια εκπαίδευση και

β) είναι πια φανερό ότι ο Έλληνας εκπαιδευτικός του μέλλοντος θα είναι κατά μέσο όρο ωριμότερα πιο ηλικιωμένος από τον σημερινό, αφού οι μαθηματικοί π.χ. που διορίστηκαν φέτος έχουν πάρει πτυχίο πριν από 14 περίπου χρόνια και θέβαια ξεπερνούν κατά μέσο όρο τα 36 χρόνια. Το ουδαφορότερο όμως ζήτημα που αναδεικνύεται με επιμονή αρκετά χρόνια τώρα είναι οι συνέπειες της πολιτικής των ελέγχων διορισμών στην εκπαιδευτική διαδικασία και στην ίδια την πορεία των εκπαιδευτικών

ΕΡΕΥΝΑ:
Χρήστος Κάτσικας

ρώτατο πρόβλημα υπάρχει ιδίως στην περιοχή της πρωτεύουσας. Το 1993 οι νηπιαγωγοί που υπηρετούσαν στην πρωτεύουσα ήταν το 19% των υπηρετούντων νηπιαγωγών όλης της χώρας, ενώ τα νήπια που παρακολουθούσαν την προσχολική αγωγή στην ίδια περιοχή ήταν το 25% των νηπίων όλη της χώρας. Αυτό, θέβαια, έχει σαν συνέπεια να υπάρχει αυξημένη αναλογία νηπίων - νηπιαγωγών στην Αττική σε σχέση, όπου μια νηπιαγωγός αναλογεί σε 21,5 νήπια, ενώ ο μέσος όρος πανελλήνια είναι μια νηπιαγωγός ανά 16 νήπια (πίνακας 1). Στη «Διακήρυξη αρχών για την προσχολική αγωγή - ίδεπη» του Συμβουλίου της Ευρώπης, έχει τονιστεί ότι είναι αναγκαίο ο θεσμός της προσχολικής αγωγής να γίνει καθολικός. Το «καθολικός», θέβαια, δεν είναι ταυτόσημο με το «υποχρεωτικός». Είναι όμως απαράδεκτο να μην έχουν εξασφαλισμένη θέση όσα παιδιά θέλουν.

Περιοχές εκπαιδευτικής προτεραιότητας: Δυτική Αθήνα, Πειραιάς και Δυτική Θεσσαλονίκη

παίδευση (πίνακας 2), οι χαμηλή περίπτωση όμως δεν αντιστοιχίζεται μ' αυτήν.

Οι συνέπειες και εδώ είναι σοβαρές. Αρκετές νεαρές επιστρέφει το Δημοτικό η Γυμνασίου και το Λύκειο στις περισσότερες περιοχές του Λεκανοπεδίου. Όσο κι αν οι στατιστικές του ΥΠΕΠΘ κατά βάζουν το μέσο όρο της αναλογίας εκπαιδευτικών - μαθητών στη μεν δημοτική εκπαίδευση σε 1 δάσκαλος ανά 21,8 μαθητές, στη δε δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε 1 δάσκαλος ανά 14,7 μαθητές, η πραγματικότητα είναι τελείως διαφορετική: 30-35 μαθητές συναντιέται σε πολλά τμήματα σε όλες σχεδόν περιοχές των Λεκανοπεδίου. Τα 30άρια και 35άρια τμήματα – ειδικά στις περιοχές που επρεπε να θεωρούνται «εκπαιδευτικής προτεραιότητας» λόγω των σοβαρών μαθησιακών προβλημάτων (Δυτ. Αθήνα, το μεγαλύτερο χαμμά α του Πειραιά, Δυτ. Θεσσαλονίκη δεν έχουν επιδόσει τους μηχανισμούς αντίγνωσης, γραφής και των βασικών μαθηματικών πράξεων κι άλλο ένα 4% μπορεί να εμφανιστεί από το Δημοτικό χωρίς να γνωρίζει ανάγνωση και γραφή. Άλλες έρευνες «ανεβάζουν» το ποσοστό των μαθητών που αποφοιτούν με προβλήματα ανάγνωσης, γραφής και αδυναμία υπολογισμού με τις 4 βασικές πράξεις της αριθμητικής, μεταξύ των αποφοίτων του Δημοτικού σε 36%. Βέβαια, η δημιουργία αυτού του προβλήματος οφείλεται σε πολλαπλούς λόγους, σε αναλογιστούμε όμως τη δυσχέρεια του έργου των εκπαιδευτικών της προσχολικής και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στα 35άρια τμήματα του Δημοτικού και του Γυμνασίου. Αυτή η κατάσταση βάζει δυναμίτη τόσο στις προϋποθέσεις της υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης, όσο και στη διαγωγή του λειτουργικού αναλφαβητισμού. Η πραγματική μείωση της αναλογίας εκπαιδευτικού/μαθητή έτσι ώστε να μην υπάρχει σχολική αίθουσα - τμήμα με περισσότερους από εί-

Το 6,8% των **ΕΛΛΗΝΩΝ** δεν ξέρει γραφή και ανάγνωση. Το 47,8% δεν τελείωσε το γυμνάσιο. Το μεγαλύτερο ποσοστό αναλφάβητων εμφανίζεται στη Ροδόπη!

Του ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΜΠΙΚΑΤΖΙΚ

Πάνω από το μισό του πληθυσμού της χώρας μας (54,6%) αντιμετωπίζει προβλήματα στη γραφή και την αναγνωση της ελληνικής γλώσσας. Από αυτους το 6,8% δεν ξερει καθολου να γράψει η να διαβάζει, ενω το 47,8% δεν εχει τελειωσει τη βασικη εκπαιδευση (γυμνασιο). Σε πολλές περιοχες μαλιστα, το ποσοστο των αναλφαβητων υπερβαινει το μεσο ορο και φτανει μεχρι και το 70%.

Πριν κανει τον αναλφαβητισμο η σημερινη και η πριν που υπενθυμιζεται πως ο αναλφαβητισμος δεν ειναι μια «νιτροπη» που πρεπει να λειψει, αλλα μια κοινωνικη και πολιτιστικη πραγματικοτητα που, ομως, δεν πρεπει να παραβλεπεται, αλλα αντιθετα η αντιμετωπιση της αποτελει προξη επιβεβλημενη.

«Παρα το γεγονος οτι η

ΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΥΣ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΟΥΣ

ΝΟΜΟΣ	Οργανικά αναλφάβητοι (Δεν έχουν πάει σχολείο)			Υποεκπαιδευμένοι (Δεν έχουν απολυτήριο Γυμνασίου)			Γενικά Σύνολο		
	ΣΥΝ.	ΑΝΔΡ.	ΓΥΝ.	ΣΥΝ.	ΑΝΔΡ.	ΓΥΝ.	ΣΥΝ.	ΑΝΔΡ.	ΓΥΝ.
ΡΟΔΟΠΗΣ	20,5	14,6	26,2	55,3	56,9	53,9	75,8	71,4	80,1
ΖΑΚΥΝΘΟΥ	8,7	6,2	11,3	63	65,1	61	71,7	71,3	72,3
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	17,1	7,4	26,8	53,9	59,4	48,4	71	66,8	75,2
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	13,6	5,9	21,8	57,4	60,4	54,2	71	66,3	76
ΞΑΝΘΗΣ	16,5	11,5	21,4	54,3	54	54,6	70,8	65,5	76
ΑΡΤΑΣ	15,4	6	24,6	54,8	59,6	50	70,2	65,6	74,6
ΛΕΥΚΑΔΑΣ	14,5	4,6	24,3	55,3	61,6	49,1	69,8	66,2	73,4
ΓΡΕΒΕΝΩΝ	9,6	4,8	14,4	59,8	52,8	59,7	69,4	64,6	74,1
ΣΕΡΡΩΝ	10,3	6	14,3	58,9	60	57,9	69,2	66	72,2
ΠΡΕΒΕΖΑΣ	11,2	4,1	18,4	57,2	59,8	54,5	68,4	63,9	72,9

*Στοιχεία βάσει απογραφής του 1991

ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΟΙ ΚΑΙ ΥΠΟΕΚΠΑΙΔΕΥΜΕΝΟΙ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗ

ΠΕΡΙΟΧΕΣ	Οργανικά αναλφάβητοι (Δεν έχουν πάει σχολείο)			Υποεκπαιδευμένοι (Δεν έχουν απολυτήριο Γυμνασίου)		
	ΣΥΝ.	ΑΝΔΡ.	ΓΥΝ.	ΣΥΝ.	ΑΝΔΡ.	ΓΥΝ.
ΑΣΤΙΚΕΣ	4,4	2,5	6,2	40,3	37,8	42,5
ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ	8	4,8	11,3	52,8	52,2	53,4
ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ	11,2	5,6	17,1	61	62,4	59,5
ΣΥΝΟΛΟ	6,8	3,7	9,8	47,8	47	48,6

*Στοιχεία συμφωνα με την απογραφη του 1991 (Επεξεργασια Δεδικουση Μαρια)

δευμένοι, κατοικουν στην περιφερεια Αττικης, οι οποιοι καλυπτουν και το 39,9% του πληθυσμου (το 3,5% δεν πηγε καθολου σχολειο και το 36,4% δεν εχει απολυτηριο γυμνασιου) και Θεσσαλονικης με ποσοστο 17,8% (4,3% οργανικα αναλφαβητοι και 13,5% υποεκπαιδευμενοι). Επισης, χαμηλα -σε συγκριση με τους αλλους νομους- ποσοστα αναλφαβητων διαπιστωνεται και στους νομους Αχαιας (54,2%), Χανιων (56,7%), Χιου (56,9) και Κορινθιας (57,7%).

•Η αναλογια φυλου μεταξυ γυναικειου ανδρικου αναλφαβητισμου παραμενει παντα στις βαρις των γυναικων.

•Αναλυτικοτερα, οι γυναικες που δεν εχουν φοιτησει καθολου σε σχολειο αντιστοιχουν στο 9,8% του πληθυσμου της χωρας μας, ενω το 98,6% δεν εχουν απολυτηριο.

Ο μεγαλυτερος γυναικειος αμαναλφαβητισμος (οργανικα και υποεκπαιδευμενες), εμφανιζεται στους νομους Ροδοπης (80,1%), Ξανθης και Θεσπρωτιας (76%) και Καρδιτσας (75,2%). Αντιθετα, οι νομοι με τους

ια εκπαίδευση είναι για την Ελλάδα
'πον στην Αγγλία είναι 16/1 και στην
16,2/1.

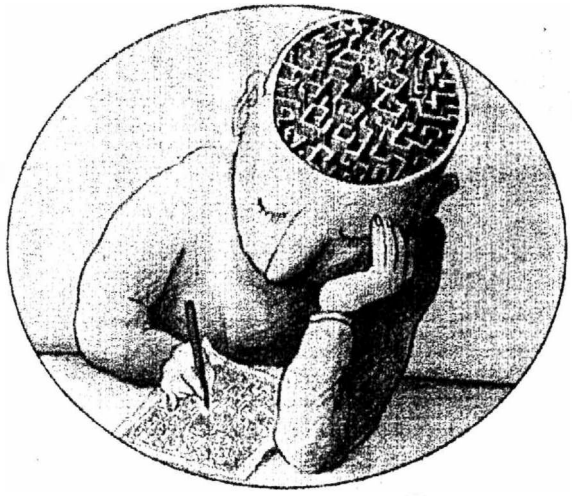
στοιχα ο μαθητικός πληθυσμός μει-
δραστικά. Προ δεκαετίας, οι γεννή-
ον της τάξης των 150.000 το χρόνο.
ευταία χρόνια είναι μόνο 100.000.
ημαίνει ότι οι τάξεις όλο και μειώνο-
ημαντική μείωση έχει επέλθει στα
ά σχολεία και η μείωση αγγίζει και
όσκα.

ιετηρίδα: η κορυφή του παγόδου-
υ: Οπως και σε όλα τα άλλα επαγ-
α έτσι και για τον εκπαιδευτικό υ-
η ανάγκη συνεχούς αναπροσαρμο-
ι επαγγέλματος και ανανέωσης των
ων. Η κοινωνία, ο πολίτης, έχει νέες
ιεις και ζητεί εξειδικευμένες γνώ-
κότητα γνώσεων και υπηρεσιών, κα-
ι μια πλειάδα αντικειμένων που δεν
έρονται στο δημόσιο σχολείο ή που
ορίζει ο εκπαιδευτικός από τις σπου-
ι στο πανεπιστήμιο: ψυχολογία, ε-
ματικό προσανατολισμό, παιδαγω-
ηροφορική, συνδυασμό γνωστικών
μένω. Ζητεί επίσης ο πολίτης πρό-
γνώσεις όπως ιταλικά, ισπανικά ή
γλώσσες, χορό, θέατρο, μουσική-
κιθάρα, καράτε, κολύμπι, χρήση η-
νικών υπολογιστών, άλλες μορφές
αγίας κ.λπ. Παράλληλα, μαθητές και
δεν είναι ικανοποιημένοι με τις προ-
μενες στο σχολείο υπηρεσίες από
ις ποιότητας και αριθμού ωρών. Π.χ.
), γαλλικά, γερμανικά, πληροφορι-
ισχυτική διδασκαλία, αθλητισμός
παραπάνω πραγματικότητα έχει γί-
τία της άνθισης της «παραπαιδείας»
οντιστηρίων και των ιδιαίτερων, πολ-
ωτικών κέντρων γλώσσας, χορού,
ής, κ.λπ. ή και της προτίμησης πολ-
ι την ιδιωτική εκπαίδευση.

Παράλληλα, η σχο-

ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ

Η ντροπή του αιώνα μας

Του ΠΑΝΟΥ ΤΡΙΓΑΖΗ*

Ακούγεται απίστευτο, αλλά είναι αλήθινά: στην εκπνοή του 20ού αιώνα, που άνοιξε κατατλακτικούς ορίζοντες στη γνώση, 1 στους 6 κατοίκους της γης, δηλαδή αγεδόν 1 δισεκατομμύριο άνθρωποι, δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση. Πρόκειται για μεγάλη ντροπή του αιώνα μας και κραυγαλέα πηγή ανισότητας και αποκλεισμού στο σύγχρονο κόσμο των μεγάλων αντιφάσεων.

Στον κόσμο που έγινε - σύμφωνα με στοιχεία του ΟΗΕ - οκτώ φορές πιο πλούσιος τα τελευταία 50 χρόνια, αλλά σε 1 στους 4 κατοίκους του αναλογεί εισόδημα λιγότερο από 1 δολάριο την ημέρα. Που υπατίθεται ότι ζει το «θρίαμβο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων», αλλά 700 εκατομμύρια πολίτες του είναι άμε στοιχεία της απογραφής του 1991. Οπως και σε άλλα προβλήματα, οι γυναίκες έχουν το προβάδισμα και στον αναλφαβητισμό με ποσοστό 9,8%. Ιδιαίτερα οξύ είναι το πρόβλημα στους Τσιγγάνους, παλιννοστούντες, μουσουλμάνους, καθώς και στους μετανάστες που ο αριθμός τους και οι χώρες προέλευσής τους έχουν αυξηθεί θεαματικά τα τελευταία χρόνια.

Μιλώντας για αναλφαβητισμό έχουμε αναφερθεί ώς τώρα σε εκείνους που η επιστήμη χαρακτηρίζει «οργανικά αναλφάβητους», δηλαδή που δεν έμαθαν ποτέ γράμματα, ώστε να είναι ικανοί για την πιο στοιχειώδη γραπτή επικοινωνία στην καθημερινή τους ζωή. Υπάρχει, όμως, και μια άλλη κατηγορία, που χαρακτηρίζονται «λειτουργικά αναλφάβητοι», δηλαδή άτομα που παρακολούθησαν κάποια χρόνια σχολείο, αλλά δεν κατάφεραν να εμπεδώσουν τη γραφή και την ανάγνωση, ώστε να μπορούν να τις χρησιμοποιούν στην καθημερινή τους ζωή. Υπολογίζεται ότι στον κόσμο μας υπάρχουν περίπου 1 δισεκατομμύριο λειτουργικά αναλφάβητοι.

Ο λειτουργικός αναλφαβητισμός αποτρέπει την ουσιαστική συμμετοχή στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Ποσοτικά ο λειτουργικός αναλφαβητισμός προσδιορίζεται με κριτήριο την 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση και στη βάση αυτή υπολογίστηκε στην Ελλάδα σε 47,8% με την απογραφή του 1991 (αντιλαμβάνεται κανείς ότι με την εξάπλωση της χρήσης των computers ακόμα και κάτοχοι πανεπιστημιακών τίτλων κινδυνεύουν να καταστούν «λειτουργικά αναλφάβητοι»).

Από τα παραπάνω στοιχεία για τον αναλφαβητισμό στη χώρα μας - που είναι από τους υψηλότερους στην Ευρώπη, όπου μόνο η Πορτογαλία (10,4%), η Μάλτα (14%), η Αλβανία (15%) και η Τουρκία (18,4%) είναι σε χειρότερη μοίρα - αναδεικνύονται οι ανεπάρκειες του [illegible] δεία ανάμεσα στις αναπτυγμένες χώρες.

Ωστόσο το πρόβλημα έχει ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις, αφού συνδέεται με τη φτώχεια, την ανεργία, τις υποβαθμισμένες περιοχές, την ανισότητα των φύλων, τις διακρίσεις σε βάρος μειονοτήτων και μεταναστών. Σε τελευταία ανάλυση, η μάχη για την εξάλειψη του αναλφαβητισμού είναι μάχη κατά των κοινωνικών ανισοτήτων, της περιθωριοποίησης και του κοινωνικού αποκλεισμού. Μάχη για την πλήρη κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο χώρο μας, με τη διττή τους διάσταση - των κοινωνικών και ατομικών δικαιωμάτων.

Γενικότερα στον κόσμο, η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού απαιτεί τη γεφύρωση του εκρηκτικού χάσματος Βορρά - [illegible] ρά πόρων από τις υπέρογκες στρατιωτικές δαπάνες στην παιδεία, την εφαρμογή πολιτικών για τη κοινωνική ανάπτυξη, το βαθύ εκδημοκρατισμό των κοινωνικών δομών και του συστήματος των διεθνών σχέσεων, ώστε να επικρατήσει μια πιο δίκαιη, αλληλέγγυα και ειρηνική παγκόσμια τάξη.

Απαιτείται ρήξη με τη σημερινή άναρχη και άδικη παγκόσμια τάξη, που επιτρέπει την αυδοσία του πολυεθνικού κεφαλαίου, τη συγκέντρωση της δύναμης και του πλούτου σε μια μικρή ομάδα χωρών του αναπτυγμένου καπιταλισμού, την εξαθλίωση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού της γης. Διαφορετικά η ανασφάλεια, η ανισότητα και η ανηθικότητα θα κυριαρχήσουν στον κόσμο με όλες τις συνέπειές τους.

*Ο Πάνος Τριγάζης είναι

Τσες εύκαιριες

Ο Καραμανλής θέλει και βόμβες και παιδεία

Αρβελέρ: Ζούμε μια νεοβαρβαρότητα

Της ΜΑΡΙΑΣ ΓΙΝΗ

«Ο πόλεμος που διεξάγεται αυτή τη στιγμή στο Αφγανιστάν επηρεάζει την Ευρώπη και βρισκόμαστε κοντύτερα σε αυτόν, χαρά λοτε.

Στον σημερινόν πόλεμο δεν συγκρούονται ο Χριστιανισμός με το Ισλάμ, αλλά η δημοκρατία με την τρομοκρατία, η λογική με την παραφροσύνη, η σύνεση με το δογματικό Φονταμενταλισμό. Καλούμαστε να υπερασπίσουμε τον ανθρωπισμό, τον πολιτισμό της ανεκτικότητας, την ελεύθερη και ανοιχτή κοινωνία. Ο μόνος τρόπος για να θεμελιωθεί ο φανατισμός, που ενδημεί πάντοτε στα πιο αμόρφωτα στρώματα των κοινωνιών είναι η παιδεία, ο πολιτισμός, ο πολιτικός πολιτισμός, που προϋγεί την καλλιέργεια του διαλόγου και της ειρήνης».

Η έκκληση έγινε από τον πρόεδρο της Ν.Δ. το Σάββατο, στ' ξενοδοχείο της [illegible] ομιλητών ήταν ο κεντρικός ομιλητής.

«Είμαστε όλοι συνεπείς στον αγώνα για τη συντριφή της τρομοκρατίας» είπε και συμπλήρωσε: «Πέντε φορές ως Ν.Δ. τασθήκαμε υπέρ της αναγνώρισης και της δημιουργίας παλαιστινιακού κράτους». Ανέφερε ότι την ίδια θέση πήρε και την προηγούμενη ημέρα, κατά τη συνοδο του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος.

Ζήτησε να γίνει πιο αποτελεσματική αστυνόμευση των συνοριακών ελέγχων και τάχθηκε υπέρ της διεύρυνσης των συνόρων της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ.

Κλείνοντας την ομιλία του, απευθυνόμενος στις γυναίκες είπε: «Η συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική είναι επιτακτική και αναγκαία και όχι πολυτέλεια, ό[illegible] ιδία στη Ν.Δ. κάθονται όρθρινα και την πολιτική».

Αίσθηση έκανε στις εργασίες της συνόδου η τοποθέτηση της πρόεδρου του Πανεπιστημίου της Ευρώπης Ελένης Γιάρατζη-Αρβελέρ.

«Ζούμε σε μια εποχή νεοβαρβαρότητας. Διαπιστώς επανεκπαιδεύεται ο ανοιχτωμένος, η ετκλειστικότητα την οποία ζουν τις σύγχρονες τραβωμίες της κοινωνίας μας, η οποία σιμβαίνει πολύν ή και αν αυτοί υπάρχουν, είναι εφήμερα. Εκεί, τα παιδιά μας αναγκάζονται να στέρουν όπως, το δοσφυσιστές και τους ιπποκεπιτόμιτες.

Διαπιστώς επείνοι που διαχειρίζονται τον πολιτισμό και την πολιτισμική μας κληρονομιά δεν μπορούν να προσελκύσουν κοντά τους τα παιδιά και τους νέους. Εδώ, έχουμε ανάγκη από διαμεσολαβητές. Αυτοί είναι η οικογένεια, το σχολείο και οι δημοσιογράφοι. Και όπως τρεις αυτούς χώρους, κεντρικό πρόσωπο είναι η γυναίκα μάνα, ως δασκάλα και ως επαγγελ-

Γλέζος για Παιδεία: Διά βίου και δωρεάν, όχι ιδιωτική

Υπέρ της διά βίου δωρεάν εκπαίδευσης και κατηγορηματικά κατά της ιδιωτικής μίλησε χθες ο Μανώλης Γλέζος παρουσιάζοντας τις βασικές θέσεις των συνδυασμού «Ενεργοί Πολίτες» για την Παιδεία.

ΑΡΓΥΡΗΣ Ε. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ
Υποψήφιος νομαρχιακός σύμβουλος
Υπέρ [illegible] Πολιτών

Οπως είπε χαμογελώντας ο επικεφαλής υποψηφιότητας Αθήνας-Πειραιά, η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση - δεν χρειάζεται να εγκλωβιστεί στην αδιαφορία γι' αυτά τα προβλήματα, όπως μέχρι σήμερα, αλλά «να αναλάβει συστηματικές χρεοπιστώσεις για τη μείωση των καπνισμάτων και πορ, απέναν πληθυσμών, για ένα σχολείο χωρίς φραγμούς και διακρίσεις, για μια Παιδεία ανθρωπιστική και δημοκρατική».

Μεταξύ των προτάσεων των «Ενεργών Πολιτών» είναι να περάσουν στην αρμοδιότητα της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης το σύστημα της «λαϊκής επιμόρφωσης», να αναβαθμιστεί δια να σταματεί προς την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού (σχολεία δεύτερης ευκαιρίας κ.λπ.) και την αντιμετώπιση των προβλημάτων εκπαίδευσης μεταναστών και μειονοτικών ομάδων.

Βασική προτεραιότητα για μια αποτελεσματική λειτουργία των εκπαιδευτικών θεσμών, όπως επισήμανε ο Μ. Γλέζος, είναι η επαρκής υλικοτεχνική υποδομή, ο καταλληλος εξοπλισμός και η σταδιακή μείωση των σχολείων με το επαπειμένο εκπαιδευτικό προσωπικό.

Σήμερα στις 11 το πρωί ο Μανώλης Γλέζος θα επισκεφθεί τον «Ευαγγελισμό» και στις 8 το βράδυ θα μιλήσει σε συγκέντρωση στο Πνευματικό Κέντρο Γαλατσίου.

Γιορτή... αλφαβητισμού

Αφού όλα τα καλοκαίρι δεν σήκωναν κεφάλι από τα βιβλία και αφού πέρασαν όλες τις συνήθεις αγωνίες των... κανονικών μαθητών, έφτασε επιτέλους η δική τους ώρα! Σήμερα το απόγευμα (6.30 μ.μ. και έπειτα συνέχεια) οι επτά ταγγάνες ηλικίας 18 έως 30 χρόνων, που ολοκλήρωσαν επιτυχώς τη φοίτησή τους στο **Σχολείο Αναλφαβήτων Ενηλίκων Ζεφυρίου**, είναι τα τιμώμενα πρόσωπα στη γιορτή που διοργανώνει το Κέντρο Ημέρας **«Κλίμακα»** (λεωφ. Γρηγορούσης 9) –που είχε την ευθύνη λειτουργίας του σχολείου–, μπόλο το Ζεφύρι να σημιετέχει αλληλέγγυο και σεβασμένο.

«Νιώθουμε περήφανοι, γνωρίζοντας ότι γίνονται τόσο σημαντικές προσπάθειες γεμάτες ζεστασιά και ανθρωπισμό. Ολα δείχνουν πως ανοίγονται δρόμοι για ακόμη περισσότερα», τονίζουν οι εξεταστές του 4ου Δημοτικού Σχολείου Ανω Λιοσίων (εκεί υπάγεται διοικητικά το Ζεφύρι), όπου οι επτά ταγγάνες έδωσαν και πέρασαν τις εξετάσεις τους. *«Είμαι ευτυχής που συνέβαλα σ' αυτή τη μεγάλη προσπάθεια, η δε εμπειρία που απομένει είναι για μένα τεράστιο εφόδιο»*, συμπληρώνει η νεαρή εθελόντρια δασκάλα **Ειρήνη Παπαγεωργίου**, που [illegible] της συνέβαλε τα μεγαλύτερα σε μέ-

ραση των νέων δρόμων.

Γλέντια και χαρές, λοιπόν, απόψε στο Ζεφύρι, με τραγούδια φαγητό για όλους τους παρευρισκόμενους, παγγανιαία μουσική από Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία και Ουγγαρία καθώς και ένα παιδικό πρόγραμμα-έκπληξη με κλόουν προς τέρψιν των παιδιών, τσιγγανόπουλων και μη. Μα, πάνω απ' όλα, με την προσδοκώμενη παρουσία αριωδίων του υπουργείου Παιδείας στην αποκορύφωμή των δυσκολιών, να δημιουργεί βάσιμες ελπίδες στους εντυπωσιακούς εορτάζοντες ότι ο αλφαβητισμός για όλους έχει γίνει, πλέον, απαραμηχάνης σημασίας απόθεση για την

epoliganet.gr

Ειπαν δεν ειπαν

Γλέζος

Η εκπαίδευση θυσιάζεται, οι αναλφάβητοι πληθαίνουν

Η εκπαίδευση γνώρισε σημαντικές προόδους τις τελευταίες δεκαετίες. Το παγκόσμιο ποσοστό εγγραμμάτων ενηλίκων πέρασε από το 48% σε περισσότερο από 72% από τη δεκαετία του '70 έως τα τέλη του 20ού αιώνα, χάρη στην άνοδο του ποσοστού φοίτησης σε σχολεία, το οποίο ανήλθε από το 50% σε περισσότερο από 72%.

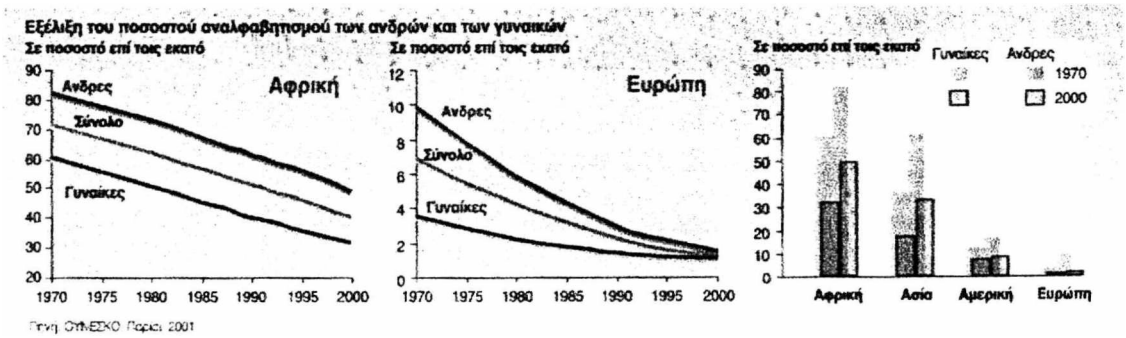
Η άνοδος του ποσοστού φοίτησης στο σχολείο δεν επαρκεί. Εξαιτίας της δημογραφικής ανάπτυξης, ο αριθμός των αναλφάβητων είναι μεγαλύτερος από ποτέ. Αυξήθηκε κατά 21% από το 1950 έως το 2000, περνώντας από τα 700 στα 875 εκατ. κυρίως στη Νότιο Ασία (+121 εκατ.) και την Αφρική (+74 εκατ.).

Οι εννέα αναπτυσσόμενες πιο πυκνοκατοικημένες χώρες συγκεντρώνουν τα τρία τέταρτα των αναλφάβητων. Εξάλλου, τα δύο τρίτα όσων στερούνται τα δεξιότητα γραφής είναι γυναίκες, γεγονός που οφείλεται στον μαζικό κοινωνικό αποκλεισμό των κοριτσιών από τη φοίτηση σε σχολεία.

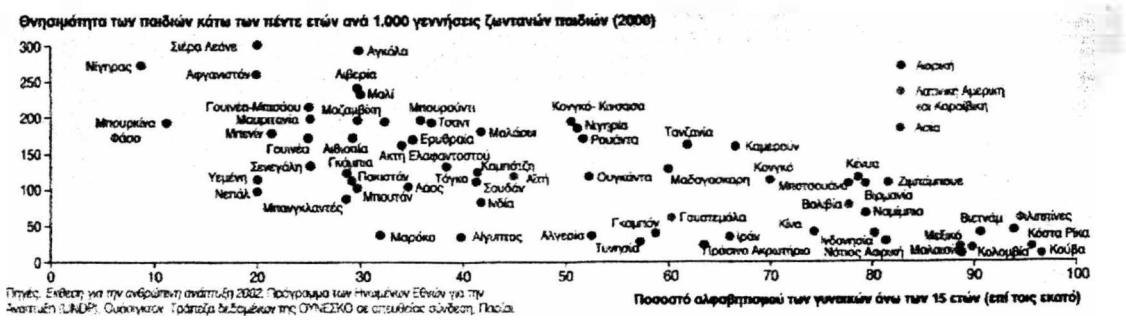
Πολύ βαθιές ανισότητες υπάρχουν ανάμεσα σε πόλεις και χωριά, σε μεροκωμένες περιοχές και διοικητικές περιφέρειες, σε εθνικές και γλωσσολογικές ομάδες, σε κοινωνικά στρώματα. Στο Μαρόκο, το ποσοστό αναλφαβητισμού ανέρχεται στο 75% στην ύπαιθρο έναντι 37% στις πόλεις, την ώρα που σε ορισμένες πλούσιες χώρες, ο αναλφαβητισμός προσβάλλει μόνο το ενάμισι κομμάτι του πληθυσμού, φτάνοντας τον έναν στους πέντε ενήλικες στις ΗΠΑ, τη Βρετανία και την Ιρλανδία.

ΑΠΟΥΣΙΑ ΦΟΙΤΗΣΗΣ

Στις αρχές, λοιπόν, του 21ου αιώνα, απέναντι στις κοινωνικές, οικονομικές, επιστημονικές και τεχνικές απαιτήσεις, η πλειονότητα μας αντιμετωπίζει τη μαθησιακή πολιτική διαρθρωτικής υπο-επένδυσης για τις σημαντικότερες ανάγκες, η οποία εξηγεί τη γιγαντιαία σπατάλη ανθρώπινου δυναμικού: το 1998, οι δημόσιες δαπάνες παγκοσμίως για την εκπαίδευση και την επιμόρφωση ανήλθαν μονάχα στα 1.364 δισ. δολάρια, δηλαδή το 4,6% του παγκόσμιου ΑΕΠ.

Πηγή: ΟΥΝΕΣΚΟ, Παρίσι, 2001

Πηγές: Έκθεση για την ανθρώπινη ανάπτυξη 2002, Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP). Συλλογικοί Τράπεζα δεδομένων της ΟΥΝΕΣΚΟ σε στατιστικές σύνδεση, Παρίσι.

«ΓΙΟΡΤΑΖΟΥΝ» σήμερα, μέσα σε φτώχεια, πείνα, πόλεμο, εγκατάλειψη

Η Παγκόσμια Νύχτα των Παιδιώ

Η σημερινή Παγκόσμια Ημέρα των Παιδιών γιορτάζεται, για αλλη μια φορά, αφορμή για θλιβερές διαπιστώσεις. Η φτώχεια, η πείνα, η εγκατάλειψη, ο πόλεμος και το AIDS απειλούν την ασφάλεια και την ίδια τη ζωή των παιδιών σε πολλά μέρη του κόσμου, ο οποίος κάθε άλλο παρα «δίκαιος γι' αυτα μοιαζει.

AGS PRESS

Δυτική Τζακά Ινδονη αυτά τ το μέλ διαγρά ίδιο δι όπως παρον

60.000 παιδιά πεθαίνουν κάθε μέρα από την πείνα σε όλη τη Γη, ενώ 150.000 ανηκεστοβλαβών σεξουαλικά προβλήματα «πουλιούνται» επιπλεον το γερμανικό τμήμα της Διεθνους Εταιρειας για τα Ανθρωπινα Δικαιωματα. Μόνο ένα «στα τρία παιδια έχει τη δυνατοτητα να τερμάνει τελειωσει το σχολειο, ενώ εκατομμυρια ερχονται παιδια ζουν στο δρομο σε αθλιες συνθηκες. Σύμφωνα με τα στοιχεια της οργανωσης, 250 εκατομμυρια παιδια γινονται αντικείμενο εκμετάλλευσης επε με τη μορφη της παιδικης εργασιας ειτε της παιδικης πορνειας και πορνογραφιας. Η ζωη εκατομμυριων παιδιων απειλειται καθημερινα απο πολλα παρεμφερη σημαια του κινητηρ, που συγκαλουνται απο πολεμους και εμφυλιες συγκρουσεις. Αρκει να σημειωθεί ότι το 80% των προσφυγων ειναι γυναικες και παιδια.

Ανησύχησες

Εκθεση της Περιφερειακης Τριτεζας, η οποια δοθηκε χθες στη δημοσιοτητα, επισημαινει τη «σχεδη θνησι» της εποχης μας και των ανισοτητων στις χωρες της Δυτικης Ευρωπης και της πρωην Ανατολικης Ευρωπης. Ανοδος που προκαλειται απο την οικονομικη καταρρευση του λιπουν ανατολικου μπλοκ, οπου το ποσοστο της φτωχειας εχει δεκαπλασιαστει απο την πτωση των κομμουνιστικων και μετά, και από την οποια υποφερουν χιλιαδες παιδια. Η εκτιμηση, η οποια και το AIDS μαστιζουν τα παιδια και στη νοτιοανατολικη Ασια. Σε χωρες οπως η Καμποτζη, η Ινδονησια και η Ταιλανδη, η καθιερωμενη επιβαση απαιτει πραγματικο αγωνα, καθως χιλιαδες παιδια ζουν «στους δρομους», ωσπου ενα εγκαταλειμενοι, «ο» αναλωσιμοι» που δεν διαθετουν την ευκαιρια για μια κανονικη ζωη.

[illegible] αντιμετωπιζουν τα παιδια στην Κινα, το ενα τριτο των οποιων υποφερουν απο ψυχολογικα προβληματα, τα οποια συνδεονται με τη φαινομενικη ευημερια. σημφωνα με ερευνα που επικαλειται οι ανεξαρτητες εφημερίδε ωστοσηματα δεν δινουν εξηγησ εαυτου, αλλά οι εφημερίδε ως καταγγελλουν συχνά το «σ των «μικρων αυτοκρατοροπουλ». παιδιων που συγκεντρωνουν προσοχη των γονιων τους, αφη κινεζικη οικογενεια επιτρεπ μονον ενος παιδιου.

(ΑΠΕ-ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ-ΓΕΩΡΓΙΑΚΟ

ΠΕΙΡΑΜΑΤΟΖΩΑ φαρμακοβιομηχανιών, μικρά παιδιά του Γ' Κόσμ

Το Νο 0069 πέθανε.

ΚΑΝΟ (ΝΙΓΗΡΙΑ)

Η άκρα ερευνητικού γεννά η δικαιοστική εφαρμογη φαρμάκων μεγάλων εταιρειων σε μικρά παιδια της Αφρικης, της Ασιας, της πρωην Ανατολικης Ευρωπης και της Λατινικης Αμερικης, με τις «πατιλιες» που μετατρεζονται σιλως σε γηινες παιδιές (μονες να προβουν αυτη την ιδια ελαφρόφορα υπόσχεση που αφηνει και μενο η πληροφορία των πειραματισμων για μια νεα θεραπεια.

REUTER

Χαρακτηριστική είναι η περιπτωση μιας 10χρονης μικρουλας απο τη Νιγηρια, που στοιχίλιψε προσφατα η εφημερίδα «Οικόνομικαν Ποστ» και ήταν αφορμή για μια ολοκληρη ερευνα που έφερε στο φως ένα

συμπτωματα ψιν ως το Νο Λιπιδικών Νο 1 No 154-149, 1 πιε τον εμφυ

Την επόμεν τον κορίτσι Οπως δείχνο της Pfizer, το ναισε. Την τρι

Η έκθεση

Η έκθεση τ μικροβιομηχα Αντιμετωπιση λοίθησε να χ βλητη». Απαν τος». Κανείς τητα δεν ξέρι αν το χορήσ και είχε σημ το «Τροβα».

Το σκοφερ ματα. εσκεπη φαρμακα. εκ επαρκή ανεξι Εξυβλωμένη

Sowing the Seeds of Progress

The New York Times, 11-11-2003

India's Poor Now Spend On Schools

By AMY WALDMAN

MANUA, India — In this democracy of more than one billion people an educational revolution is under way, its telltale signs the small children everywhere in uniforms and ties. From slums to villages, the march to private education, once reserved for the elite, is on.

On the four-mile stretch of road between this village in Bihar State, in the north, and the district capital, Hajipur, there are 17 private schools (called here "public" schools).

They range from the Moonlight Public School where, for 80 rupees a month, less than a dollar, 200 children learn in one foreground that looks like a grimy factory, to the DAV School, which sits backed up to a banana grove and charges up to 150 rupees a month, or more than $3. Eleven months after opening, it already has 600 students from 27 villages.

There are at least 100 more private schools in Hajipur, a city of 300,000, hundreds more in Patna, the state capital, and tens of thousands more across India.

The schools, founded by teachers, landowners, entrepreneurs and others, and often of uneven quality, have capitalized on parent dismay over the even poorer quality of government schools. Parents say private education, particularly when taught in English, is their children's only hope for upward mobility.

Such hopes reflect a larger social change in India, a new certainty among many poor parents that if they provide the right education, neither caste nor

Vanessa Vick for The New York Times

An apparel factory in Uganda, above, hires AGOA girls, named for the African Growth and Opportunity Act, which is stimulating the economy. In India, even poor parents use their precious savings so their children can go to private schools, like these girls in New Delhi.

Ugand Put Fa In Fact

By MARC L

BOGOLOBI, Ugand pinning its future on 1,4 women, really — pluck lages around the coun drawn in front of row up machines at a vast fact the capital.

Every time they stitch a button or hem a skirt, land tell them, they are of patriotism that will this country's economy.

These are the AGOAg dans call them, named trade legislation that ployer, Tri-Star Apparel to Uganda. To hear Pr Museveni tell it, AGO Growth and Opportunit by the United States C is the best thing the W Africa since independen

AGOA, which reduce tariffs and quotas on items, has drawn similar Africa as foreign invest Asia, seize upon its incen underdeveloped continen

For workers the job ca as a day in the fields. Th ers, all new to formal e their shoulders ache an by quitting time, whic times extend into the deadline looms.

But at least they have ation has been dramati

INTERNATIONAL
Herald Tribune
PUBLISHED WITH THE NEW YORK TIMES AND THE WASHINGTON POST

Tuesday, April 9, 2002

An action plan

■

By Jozef Ritzen

Schooling for all

WASHINGTON

A quality education is the ultimate liberator. It can free people from the handcuffs of poverty, giving them the power to greatly improve their lives and take a productive place in society. It can also free communities and countries, allowing them to leap forward into periods of wealth and social cohesion that otherwise would not be possible.

For this reason, the international community has committed itself to getting all the world's children into primary school by 2015, a commitment known as Education for All.

Can education for all be achieved by 2015? The answer is definitely "yes," although it is a daunting task.

If we now measure the goal in terms of children successfully completing a minimum of five years of primary school, instead of just enrolling for classes, which used to be the measuring stick for education, then the challenge becomes even more difficult. Only 32 countries were formerly believed to be at risk of not achieving education for all on the basis of enrollment rates. The number rises to 88 if completion rates are used as the criterion.

Still, the goal is achievable with the right policies and the right support from the international community. Fifty-nine of the 88 countries at risk can reach universal primary completion by 2015 if they bring the efficiency and quality of their education systems into line with benchmarks observed in higher-performing systems. They also need significant increases in external financing and technical support.

The 29 countries lagging farthest behind will not reach the goal without unprecedented rates of progress. But this is attainable with creative solutions, including use of information technologies, nimble and targeted foreign aid, and fewer people living in poverty.

A new plan for achieving global education targets is to be put to development and finance ministers at this week's meeting of the World Bank's Development Committee.

A key lesson of experience about what makes development effective is that a country's capacity to use aid well depends heavily on its policies, institutions and governance. Where a country scores well on these criteria, foreign assistance can be highly effective.

The new action plan calls on governments to show their commitment by transforming their education systems. Meanwhile, external partners would provide financial and technical support in a transparent manner.

The price tag for achieving education for all in 47 poor countries analyzed by the World Bank suggests that average yearly education spending would need to increase from $7.4 billion to $16.4 billion by 2015. The bulk of this money could be generated by the countries themselves with increased national commitment to education. But many would need significant external support in a transition period.

These 47 countries would require from $2.5 billion to $5 billion per year in additional external resources as an absolute minimum. This estimate is three to five times the amount that they currently obtain in external aid for primary education.

Such sums are considerable. But they could prove to be one of the most profoundly transforming investments the world community ever makes.

The writer, a former Dutch education minister, is the World Bank's vice president for human development. He contributed this comment to the International Herald Tribune.

UNESCO Institute for Statistics

CORE THEMES
Education
Literacy
Statistics
Technical Guides
Links
Culture & Communication
Science & Technology

HIGHLIGHTS
Statistical Capacity Building
Millennium Development Goals
Education for All
World Education Indicators

STATISTICS
Database Access
Statistical Tables
Country Profiles
Fast Facts

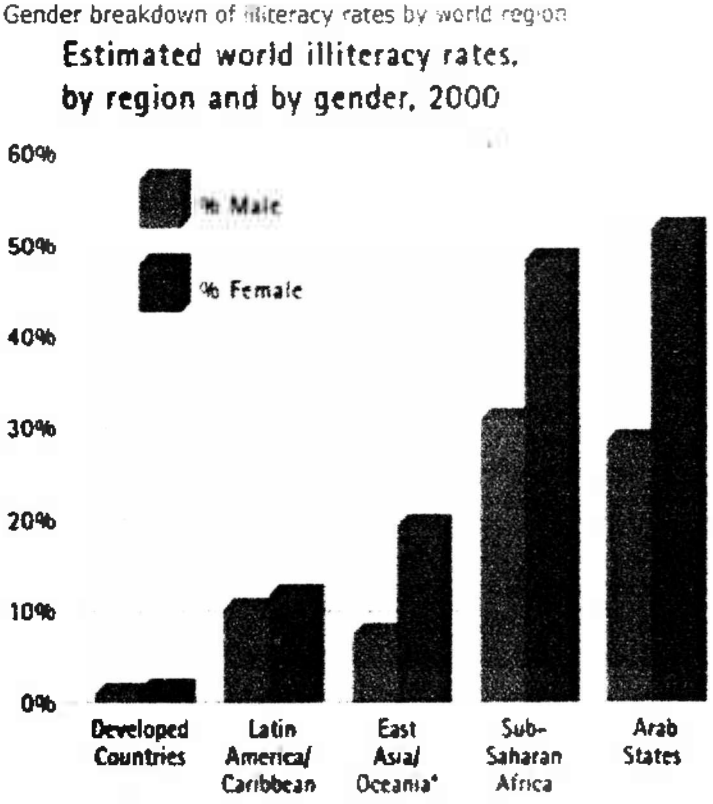
CURRENT SURVEYS
Culture & Communication
Education
Science & Technology

PUBLICATIONS
Articles
Classifications & Manuals
Documents
Periodicals
Questionnaires

ABOUT THE UIS
UIS Mission
Governing Board
Jobs
Contact us
Frequently Asked Questions

site map

Gender breakdown of illiteracy rates by world region

Source: UNESCO Institute for Statistics
*Not including Japan, Australia and New Zealand

EUROPEAN PARLIAMENT

1999 *2004*

Committee on Employment and Social Affairs

PROVISIONAL
2001/2340(INI)

7 November 2001

DRAFT REPORT

on illiteracy and social exclusion
(2001/2340(INI))

Committee on Employment and Social Affairs

Rapporteur: Marie-Thérèse Hermange

Explanatory Statement

The most distressing aspect of life for people living in extreme poverty is not being accepted as full citizens, and being regarded as useless and insignificant members of society. *Extreme poverty and social exclusion should, therefore, be regarded as a breach of human rights.*

Combating illiteracy is not just a challenge for teachers and educators, but for all members of society. By failing to enable all citizens to succeed at school, learn job skills and actively participate in new- technology training programmes, our society is depriving itself of considerable untapped resources.

Inability to access basic training and illiteracy are unacceptable breaches of human rights not only because they deprive citizens of the reading and writing skills that are essential in our changing society, but also because they condemn people to silence, non-communication, enforced idleness and hence to social exclusion and de facto non-citizenship.

This is what is really at stake in combating illiteracy. Not having access to the power of language is a source of suffering. Those subjected to such suffering say that to know how to read and write is to 'overcome shame'.[9]

This own-initiative report seeks to establish joint action at European level to ensure that efforts to combat illiteracy become an integral part of across-the-board programmes to combat social exclusion, and are incorporated into all Community policies.

Definitions of social exclusion and illiteracy

The rapporteur endorses the definition put forward in 1987 by the French Economic and Social Committee, following the report by Mr Joseph Wrensinski:[10] *'Precariousness can be defined as the absence of one or more sources of security, and in particular employment, which enable individuals and families to meet their professional, family and social responsibilities and to enjoy their fundamental rights. The ensuing insecurity may be more or less profound and have more or less serious and permanent consequences. It leads to extreme poverty when it affects several areas of life, when it becomes persistent and when it undermines a person's chances of regaining a hold on his life and reclaiming his rights by himself within a reasonable time-frame.'*

Although Europe is a prosperous continent, many of our fellow citizens live in extreme poverty and suffer social exclusion. According to the most recent Eurostat statistics, some 18% of the population of the European Union live on less than 60% of national average earnings (the low income threshold used for measuring relative poverty).

The international inquiry into adult literary organised in 1994 by the OECD with a view to assessing and comparing adults' skills in certain industrialised countries defined literacy as the

---

[9] *Human rights apply to everyone.* Proceedings of the 6th conference of the Fourth World People's Universities under the aegis of the Economic and Social Committee, chaired by Olivier GERHARD, Brussels, 1999.
[10] *Extreme poverty and economic and social precariousness.* Report of Economic and Social Council, Paris 1987
Rapporteur: Mr Joseph WRENSINKSI

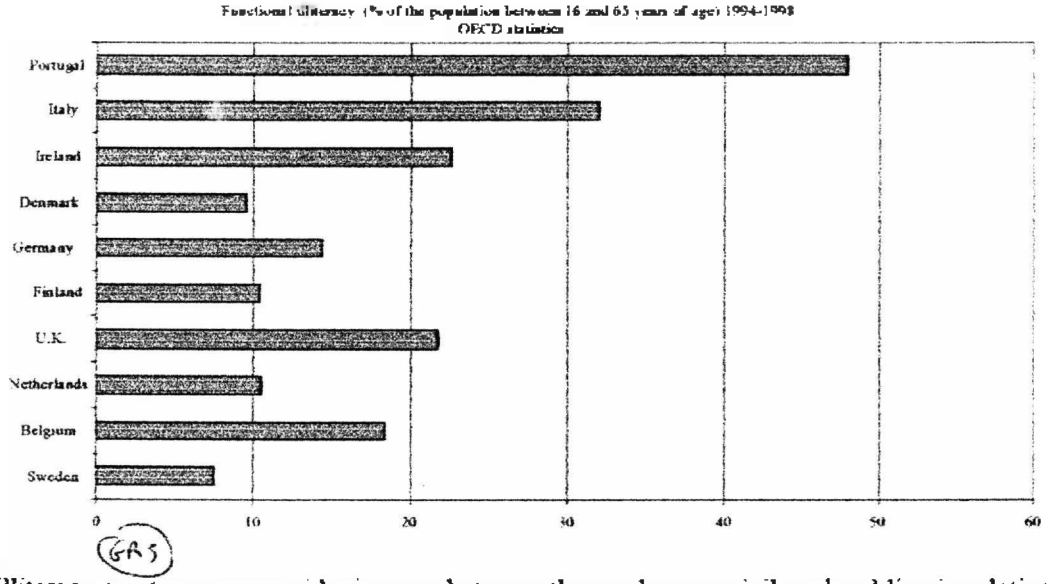
reading and writing skills used by adults in their daily lives, at work or in society.[1]

Illiteracy in Europe

The scale of the problem at Community level should not be underestimated: according to the OECD, a substantial proportion of the population between the ages of 15 and 65 in the Union is incapable of understanding and using the printed matter and literature necessary to function in everyday life.

According to this analysis, the problem of illiteracy is equally serious in the candidate countries: 42.2% of the population between 16 and 65 years of age are illiterate in Slovenia, 33.8% in Hungary, 42.6% in Poland, 20.3% in Romania, 29.5% in Bulgaria, 25.9% in Lithuania, 23.3% in Estonia and 20.3% in Latvia.

Thus while illiteracy, defined as the total inability to read and write, has now been almost completely eradicated in Europe, the phenomenon of 'functional illiteracy' is becoming increasingly serious.

Illiteracy creates an ever-widening gap between those who are privileged and live in relative security and those who are disadvantaged and marginalised, have no access to employment, suffer from financial insecurity and isolation and are excluded from social life.

In economic terms, illiteracy generates additional costs for undertakings and affects their ability to modernise. These extra costs are linked to high accident rates, extra salary costs to offset the lack of skills of individual employees and extra time for supplementary personnel supervision; further costs result from the non-production of wealth linked to the absence of

[1] OECD report *Literacy: economy and society*, 1995.

optimal qualifications.[12]

The employability deficit also has an impact on workers themselves. Apart from the industrial accidents it causes, illiteracy is a source of absenteeism and demotivation.

There is the additional risk that the information society will exacerbate the exclusion of people with poor literacy skills and generate a new form of 'technological illiteracy' characterised by difficulty in interacting with new information technology systems.

The European Council in Lisbon confirmed that lifelong learning and action to combat social exclusion are necessary if the transition towards a knowledge-based economy and society is to succeed and to ensure that the emergence of the information society does not give rise to exclusion and leave the most vulnerable members of society out of account.[13]

European Union action and obstacles to action to combat illiteracy

At Community level, no coherent policy has yet been devised to tackle the problem of adult illiteracy, even if it has been frequently raised in Community documents (the report for 2000 on employment, the employment guidelines for 2001 and the memorandum on lifelong learning). The latest Community actions specifically addressing the problem of functional illiteracy go back to the Council programme to intensify measures to combat illiteracy which was adopted in 1987; this enabled the Commission to support, as from 1988, a network of 17 pilot projects on the most effective preventive measures in the field, culminating, in 1990, with the publication of a manual on a compendium of strategies and practices on the prevention and treatment of illiteracy in the EC.

The first European Parliament resolution on combating illiteracy was adopted on 13 May 1982. Ten years later the European Parliament adopted a resolution on the eradication of illiteracy in the Member States of the European Community (A3-400/92), which called on Community, national, regional and local institutions to use their human and financial resources to ensure that their citizens were able to exercise their fundamental right to education and basic skills.

The main problems impeding effective action in this field fall into the following categories:

- the absence of reliable and comparable data on literacy. There is as yet no commonly accepted international indicator. National and international bodies base their assessments on their own criteria. Each Member State uses different definitions and indicators;

- programmes intended for persons who have difficulty in reading, writing and in basic numeracy are ill-adapted to the real needs of the targeted group. Traditional approaches, both within and outside the educational system, take little account of the needs, availability and learning methods of adults who suffer from social exclusion. The more specific training measures, either at the workplace or with a view to

[12] Hugues LENOIR, *Entreprise et illettrisme : ne pas renoncer!* in : Informations Sociales n°[illegible]

[13] *'Promoting social inclusion'* (Paragraphs 32 and 33 of the Conclusions)

- «ΦΙΛΟΠΡΟΟΔΟΣ» ΑΝΘΟΥΠΟΛΗΣ
- «ΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ»
- ΑΓ. ΙΕΡΟΘΕΟΥ «Η ΠΡΟΟΔΟΣ»
- ΕΞΩΡΑ ΙΣΤΙΚΟΣ ΕΚΑΤΟ ΔΕΝΤΡΩΝ

Οί σύλλογοι πού κάνουν πραγματικότητα τά μεγάλα καί μικρά όνειρα τῆς γειτονιᾶς

ρεπορτάζ

Τό Περιστέρι... καί τά «φτερά» του

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ χαθήκε τίς θυσιαστικές ὥρες τῶν σεισμῶν καί ἔτσι κυριάρχησε τό χάος. Μοναδική ἐξαίρεση τό Περιστέρι. Ἐκεῖ τήν ἀπουσία τοῦ κράτους ἀναπλήρωναν οἱ ἐξωραϊστικοί σύλλογοι. Οἱ τραυματισμένοι καί ξεφτιλισμένοι εἶχαν σέ κάποιον νά ἀπευθυνθοῦν. Ὑπῆρχε κάποιος γιά νά δώσει ὁδηγίες, ἐλπίδα, θάρρος. Ἀπό τίς πρῶτες στιγμές οἱ μαζικοί αὐτοί φορεῖς ἐξασφάλισαν σκηνές, τρόφιμα, κουβέρτες. Ὑποδειγματική ἡ συμβολή τους στή διατήρηση τῆς ψυχραιμίας τοῦ κόσμου ἀλλά καί στήν ἐνημέρωση τῶν ὑπευθύνων καί τοῦ Τύπου γιά τήν κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε στήν περιοχή τους. Ἡ γειτονιά, λοιπόν, πού ἔχει συνοχή καί δραστήριο σύλλογο ἔχει τή δυνατότητα νά ἀντιπαλεύει ἀκόμα καί συμφορές. Αὐτό εἶναι τό συμπέρασμα ἀπό τήν πρώτη πεῖρα στό Περιστέρι. Τήν ἱστορία καί τή δράση τῶν συλλόγων του, παρουσιάζει σήμερα ὁ «Ριζοσπάστης».

Ἀνθούπολη

Ἡ Ἀνθούπολη ἁπλώνεται τότε μισῆς χιλιάδες στρέμματα. Χωρίς ρεύμα, χωρίς νερό, χωρίς συγκοινωνία. Δύσκολοι καιροί. Λιποκτονοῦσε ἡ ὑπαίθρια. Ἀπ' τό χαμηλό φράχτη τοῦ χαμοσπιτιοῦ, τοῦ σπαθιστοῦ τῆς φτωχολογιᾶς ξεχειλίζαν τά πιο βλαστάρια. Λιγοστή ἡ ἐλπίδα, λίγες στά ὄνειρα. Ξαφνικά ἕνα [illegible] δ νανοί. Στίς ἀρχές τοῦ 1945 γεννιέται ἕνας Σύλλογος. Ὁ Φιλοπρόοδος Σύλλογος Ἀνθούπολης Πέρσεως 24 μορίων. Αὐτός ὁ Σύλλογος συνεχίζει νά ὑπάρχει. Νά κάνει πραγματικότητα τά μικρά καί μεγάλα ὄνειρα τῆς γειτονιᾶς.

Ἡ πρώτη τοποπαίσηση τοῦ καταστατικοῦ του γίνεται τό 1954. Ὁ ἀγώνας γιά τό κάρβουνο ἄχει ἤδη ἀκμάσει ἀπό τό '32. Ὁ λαός τῆς συνοικίας (ἀό μέ 7.000 ἄτομα τότε) ἄρχιζε [illegible] γιά νά σταμα τότε τήν ἐκμετάλλευση τοῦ δυστυχισμένου λαοῦ τῆς Ἀνθούπολης.

Τίς στοές. Μέ τό παλιό χέρι ἡ φωτιά ἄνα ἀνθρωπομάνι κατακλύζει τόν τόπο.

Περισσότεροι ἀπό 2.500 κάτοικοι, μεγάλη ὑπόθεση γιά 'κείνη τήν ἐποχή. Μιά ὑπόθεση πού ἀπασχολεῖ τήν Κεντρική Διοίκηση τοῦ κόμματος. Ἀπό τό Μπουρλοτιέρο ὡς τό Μοσκοβίτικο, ἀπό τό Ἀλεποχώρι ὡς τό Μπαρμπαλιάσι, ὅλοι ἀναζητοῦν τρόπους νά ἐπιβιώσουν. Ἡ ἀπάντηση ἔρχεται ἀπό τό Σύλλογο. Ἀπό τό Σύλλογο πού ἀπαιτεῖ ἀπό τήν Ἑταιρεία νά ἀνοίξει νέες στοές. Ἀπό τό Σύλλογο πού ἀπαιτεῖ ἀπό τήν Ἑταιρεία νά ἀνοίξει νέες στοές. Ἀπό τό Σύλλογο πού ἀπαιτεῖ ἀπό τήν Ἑταιρεία νά ἀνοίξει νέες στοές.

Τούς δυναστεύουν ἡ κυβέρνηση, Νομάρχαι γι' αὐτούς ἄδικοι καί Σύλλογοι. Μονάχοι ἀπτοι νά ἱκανοποιοῦν τούς στοιχειωτιθέτες ἀπό τά προβλήματά τους...

Δρόμοι γίνεται ὁ σεισμός τῆς 24ης Φλεβάρη! Δυό μῆνες πρίν κατάφερε ὁ Σύλλογος νά ἀποκτήσει καινούργια γραφεῖα στήν ὁδό Ἀμορίου 9. Τά δράδυ τοῦ σεισμοῦ γίνεται [illegible] τά '78 πετυχαίνουν [illegible] μπουν 21 καινούργια λεωφορεῖα στή γραμμή Κηπούπολης - Χρυσούπολης.

"Εγινε μιά δουλειά γιά τή λύση δημοκρατίας συγκροτήσεως Σωμάτων ἀσφαλείας Τέλη τοῦ '78, ἀφήνει ὁ ΟΣΚ νά καταθέσει στό Τμῆμα παραπονάθηκε καί δυναίων 23ά ἐκατομμύρια. Πέρασαν δυό χρόνια μόνια καί ἀκόμα νά μαθ ὁ θεμέλιος λίθος.

Καταπατήσεις: «Ἐλέω Θεοῦ»...

Ἀμέσως 1945. Ἑκατοντάδες οἰκογένειες πρόσφυγες ἀπ' τήν Ἀνατολία χτίζουν τά χαμόσπιτά τους ἀνάμεσα στίς πέτρες, τά λαγκάδια καί τά θέρετρα ρέματα — βάθη μέχρι 20 μέτρα — πού κομμάτιαζαν τήν περιοχή. Τσιφλικάδες καί καταπατητές νέμονται τεράστιες ἐκτάσεις. Τά ἀσπάσματα τους μετακινοῦνται συνέχεια, ἀπ' τό λιθάρι στή λαγκαδιά καί ἀπ' τήν ἀνθεστηκάμενο στή σπηλιά... «Ἐλέω [illegible] καί καλή τή πίστη πολλά ἀγρτσμάκια τά ὁποῖα νάμασε...» γράφουν τά συμφωνητικά τῶν καταπατητῶν πού φτύνουν συνεχῶς στά δικαστήρια γιά νά λύσουν τίς μεταξύ τους προστριβές.

Ἡ φιλοδοξία ζει μέσα στή λάσπη καί τή σκόνη. Οἱ ἀθάνατοι κάνουν μέ μιτερές ἀγκιβάς — πλημμελειῶν πλειστερό τή ζωή τους.

Κάτω ἀπ' τήν ἐπιτακτική ἀνάγκη νά ὑπερασπιστοῦν οἱ μικροϊδιοκτῆτες τά σπίτια καί τά φτωχικά τους ἀπ' τούς καταπατητές, ἱδρύεται ὁ Ἀλληλοβοηθητικός Σύλλογος Ἁγίου Θωμᾶ στό Στενό τό καπετανάτο του, σφαρα μονάχα μιά μαριδιά φθινόπωρο. Τό 1965 τ' Ἀνεμόνια ἔχουν 8.000 πληθυσμό. Ὁ Σύλλογος ἀριθμεῖ 30 μέλη. Μετά ἀπό πολλές ἀποτυχίες καταφέρνει νά γίνει μέλος τῆς Διοικητικῆς του, ὁ Σπύρος Κουκάρης. Μαζί μέ ἄλλα προοδευτικά μέλη τῶν ἐνεργῶν ποιῶν καί ἐπεκτείνουν τούς σκόπους του. Μέσα σ' ἕνα μόνο τά μέλη του γίνονται 300 καί ἀκ. νιά μονάχα ἰδιοκτήτες. Ἡ ἀσφάλεια τῶν κλείνει λίγο πρίν τήν 21η Ἀπριλη 1967.

Μέ τή μεταπολίτευση ἕνα διάστημα ἀναλαμβάνει ἀντιδραστική διοίκηση.

Στίς ἑπόμενες ἐκλογές ὁ Σύλλογος περνάει ξανά στίς προοδευτικές δυνάμεις, ἀλλάζει καταστατικό καί πλούτια καί μετονομάζεται

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΤΟΥ ΚΚΕ

(για τα σκυλόψαρα της ολιγαρχίας)

του **Νίκου ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΥ**

Η ΠΡΩΤΗ γνωριμία με τα γκέτο των Λαναράδων ήταν κατοχική. Και τη χρωστάμε σε μια σπαθάτη κοπέλα, μία υφαντουργίνα, που για πολύ καιρό ήταν σύνδεσμος στην ΕΠΟΝ Αθήνας. Το όνομά της, πιο σωστά το ψευδώνυμό της, που την ξέρομε, ήταν Ελευθερία και δούλευε στον Λαναρά.

ΗΤΑΝ αυτή, που τακτικά μας έφερνε αντιαποκρίσεις από το εργοστάσιο για τις κινητοποιήσεις, που είχαν συχνά οι εργαζόμενοι για το ψωμί τους αλλά και τα κυνηγητά τα αδιάκοπα των χαφιέδων, που είχε εγκαταστήσει ολούθε ο Λαναράς. Η Ελευθερία με τα προσωπικά της βιώματα, συμπλήρωνε πολλές φορές τα χαρτάκια με τις ανταποκρίσεις.

Η **ΦΑΡΑ** της κλωστουφαντουργίας, όπως την ονομάτισε ο Κ. Βεΐδλής στη μεγάλη του έρευνα στην «Ελεύθερη Ελλάδα», βγήκε από τον πόλεμο φορτωμένη χρυσάφι. Από τους πρώτους κι ο Λαναράς καθαρός πεντακάθαρος. Εκείνοι, που τα πλήρωσαν ενια οι εργαζόμενοι, με απολύσεις αλλά και με δίκες, εξορίες και διωγμούς.

ΤΟ ΓΚΕΤΟ, των Λαναράδων με την απελευθέρωση πήρασε από τους Γερμανούς στη δούλεψη των Σκόμπηδων, χρυσές οι δουλιές με κέρδη τεράστια. Φυσικά δεν ήταν ο μοναδικός που βγήκε ολόθητος από τη λεηλασία του εθνικού πλούτου. Όλοι βγήκαν λευκοί και άμωμοι...

Ο «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ» κι ιδιαίτερα ο «ΡΙΖΟΣ της Δευτέρας» αποκαλύπτουν συνεχώς παρά τις διώξεις, τη ρεμούλα, που έχει εξαπολύσει η ελληνική πλουτοκρατία με τη στήριξη των ξένων.

Οι ΛΑΝΑΡΑΔΕΣ στη μεγάλη αυτή έρευνα «Τα σκυλόψαρα της ολιγαρχίας» χρεώθηκαν στη Διδώ Σωτηρίου (τη Σ. Δέλτα αυτό ήταν το ψευδώνυμο με το οποίο υπέγραφε) άλλοι συντάκτες στην κατανομή ανέλαβαν άλλους όπως το Λιάμπεη της ΕΤΜΑ, το Νομικό κλπ.

Η ΕΡΕΥΝΑ που δούλεψε η Διδώ και μπήκε στο «Ρίζο της Δευτέρας» ήταν ένα λεπτομερές ρεπορτάζ που αποκάλυπτε όλες τις πτυχές ενός γκέτο που για τους δημοσιογράφους και μάλιστα του «Ρ» ήταν φρούριο. Πώς δεν μπορούσε να το πλησιάσει και να μπει σ' αυτό.

ΓΡΑΦΕΙ η Διδώ για τα «σκυλόψαρα» τους Λαναράδες: «... καθώς κατεβαίνω από τις θλιβερές παράγκες του Περιστερίου και τα χαμόσπιτα του Μπαρουτάδικου σε σπασμά θέλεις δε θες το βαρύ πέτρινο μεγαθήριο των εργοστασίων Λαναρά σαν έτσι να σου λέει: Εγώ διατηρώ τούτη τη μιζέρια. Αυτή κι εγώ είμαστε αλληλένδετο. Υπάρχει γιατί υπάρχω. Κοπάζω την υψηλή πέτρινη μάντρα που την περιζώνει. Μπροστά ο Κηφισός και γύρω χαμόσπιτα, όπως οι παλιοί πύργοι του φεουδάρχη στη μέση του μεσαιωνικού χωριού.

...Η ΕΙΣΟΔΟΣ δύσκολη για τους αστούς γίνεται αδύνατη για το δημοσιογράφο αριστερής σφημερίδας. Τα κανόνια του και οι πολεμίστρες του είναι αόρατες μα υπάρχουν. Υπάρχουν παντού αρχίζοντας από τη μελετημένη τοποθέτηση της πόρτας, που βρίσκεται σε δρόμο όχι περαστικό ως τους θυρωρούς και τους πληρωμένους μέσα κι έξω χαφιέδες... Όμως οι σκλάβοι που φθείρουν μέσα και τα πνεμόνια τους για να μπορούν να ζουν και να ξαναπηγαίνουν καθε πρωί και γ.. συξάνουν με τη δουλιά τους το πλούτη των Λαναράδων βγαίνουν κάποτε στον έξω κόσμο. Είναι 4 το απόγευμα, που οι εργάτες ξεχύνονται στους γύρω δρόμους. Πάνω από 1.500 εργάτες δουλεύουν στου Λαναρά. Οι περισσότερες γυναίκες. Τα λέει: Κορμιά και μικρά κορίτσια, που όσο θα υφαίνουν περισσότερα τόσο θα ξεθεριάνει η φυματίωση τη ζωή τους.

ΑΛΛΑ οι μεγάλοι αυτοί "εθνικόφρονες" - γράφει η δημοσιογράφος - που πρόσφεραν τελευταία (το 1946) 30 εκατ. δραχμές για τους ακρίτες μας, που κόπτονται για τη "Μεγάλη Ελλάδα" και λυσσούν για τους "προδότες" ΕΑΜαβούλγαρους έχουν κι άλλες λαμπρές πράξεις "πατρωτισμού" να επιδείξουν. Έχουν γραφεί και χυδαιοπαθεί χωρίς να κινηθεί ποτέ η δραστηριότητα κανενός εισαγγελέα ότι: 1) Τα εργοστάσιά τους στην Κατοχή δούλευαν χωρίς και γκρι πράμνο. Για να ντύσουν ποιον; Τα τάγματα και τους Ούννους. 2) Λαναράδες και Στο Χέρτσφελό έκαναν χρυσές δουλιές με τη γερμανική επιτροπή λείας πολέμου. Και έπεται συνέχεια χωρίς τέλος. Έτσι αγοράστηκε η ποδηγωστη μπλε πολυκατοικία των Εξαρχείων! και τα άλλα ακόντια».

Η **ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ** έρευνα για τα φέουδα των Λαναράδων έφερε στο φως κι ένα πρακτικό της υποεπιτροπής Βιομηχανοπαίδων Βάμβακος Αθηνών (7/7/1944). Σ' αυτό ο Ι. Πετμαζόγλου ευυπόληπτος όχι κουκουές, αναγκάζεται να αποκαλύψει μια λεπτομέρεια που ξεχειλίζει από το βόρβορο των «μπίζνες» της Κατοχής... «Μεταξύ των διαφόρων εδών (μαρκαρίσματα) όπνα επρομηθεύθη η υπηρεσία ημών επ' ανταλλαγή εισαγωγικού βάμβακος διά την περίθαλψιν παιδικών πληθυσμών της υπαίθρου ήτο και ποσότης 5.000 μιλλίνων καθαρτών παραληφθείσα παρά της βιομηχανίας "Λαναρά-Κυριτση". Ανεξαρτήτως των διαφερεών ας προέβαλεν ο εκπρόσωπος αυτής κ. Λαναράς και της αρχαίας του αρνήσεως του να χορηγήσει με τας καθορισμένας ανταλλακτικάς σχέσεις κλωστοεπίσματα άπινα μόνος δέθετε έτσιμα και εις μεγάλας ποσότητας επιδείξας εγκληματικήν αδιαφορίαν διά την εξυπηρέτησιν του σκοπού δι' ον τα υπεδείχθη ότι εχρειάζοντο ημίν...».

Και το πρακτικό προσθέτει: «... Χαρακτηριστικόν τούτου δε την ιστορίαν αναφέρω το γεγονός ότι εάν ήθελε ανοίξει εις την υπηρεσίαν ότι "προτιμά να τα δώσει εις τους Βουλγάρους, οίτινες του χορηγούν ζάχαριν εις σχέσιν συμφερουσέστερον...". Με άλλα λόγια οι ανθρωποι έστω και ζώπιναν τους φασίστες Βουλγάρους, που σκότωναν το μακεδονικό και θρακικό πληθυσμό και... αμοιακερδώς έπαιρναν ζάχαρη, η οποία διαχετεύετο στη μαύρη αγορά για «τος ανάγκας του... ελληνικού λαού».

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ στην έρευνα για τους Λαναράδες είναι απλά, τεκμηριωμένα και αποκαλυπτικά. Οι οικονομικοί αυτοί δουλοί, φυσικά θα έπρεπε να διαφεντεύουν για τα οικονομικά τους συμφέροντα που δε πραξαν... Έπρεπε, δεν έγινε όμως έτσι. Οι περισσότεροι σπηλιάδηκαν μετ' επιτάσεως. Κι οι επίγονοι της φάρας κορδοκίζονται σήμερα με τις περγαμηνές της εθνικοφροσύνης τους. Κι ορπάζουν ξανά διακατομμύρια αμέτρητα που τους δίνει η κυβέρνηση και αφήνουν ψίχουλα για τους εργάτες.

ΚΡΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

2.000 Κοινωνικοπολιτιστικοί Σύλλογοι αγωνίζονται γιά πνευματική ἀνάπτυξη

Τό 1960 —σύμφωνα μέ τίς ἐκτιμήσεις— ἡ Ἑλλάδα θά εἶχε τά ἴδια μέλη της Ε.Ο.Κ. Ἔτσι, τό 1978, γίνονται (;) εἰδικές ἐπιτροπές γιά τήν προσαρμογή της γεωργίας της Δύσεως τῆς ἀντάξεως. Τό 1978, βλέπουν (;) οἰκονομικά κίνητρα στίς βιομηχανίες καί τίς ὑπηρεσίες ἐδῶ στή Δύση της ἀντάξεως. Τό 1971.

Τό 1978, ὁ χωροφύλακας αἴρει στά δικαστήρια τόν θεατρικό ὁμιλο Ἀχαϊκῆς Κορίνθου (γιατί ἔπαιζε ἕνα ἔργο) ἡ τόν νοσοφυλακτικό σύλλογο Σαφράμπολης (γιατί ἐφτιαξε μιά βιβλιοθήκη) ἐδῶ στή Δύση της ἀντάξεως.

Ἐνῶ, λοιπόν, ἡ ἐμπορικές καί βιομηχανικές ἀντιγνωμίες, πού περιμένει τήν ὥρα, βοσκιέται συνέχεια στά χείλη τῶν ἀρμοδίων, καί ζητάζονται τά μέτρα, πού πρέπει νά ληφθοῦν, ὁ πνευματικός ἀντανωμισμός, καί μάλιστα μέ χῶρες πολιτιστικά ξεπεσμένες στό ἔπακρο, ἔχει μέ ἐπιμέλεια ξεχαστεῖ. Ἀπό τήν πλευρά της πολιτείας συνεχίζει νά προσφέρεται μιά ἀντιλαϊκή κουλτοῦρα καί παράλληλα ξεπαλούνται κάθε μορφῆς πίστεις στήν ἰδιωτική πρωτοβουλία πολιτιστικῆς ἀνάπτυξης, ἰδιαίτερα στούς χώρους ἔξω ἀπό τά μεγάλα ἀστικά κέντρα. Κι ὅμως:

● Ὑπάρχουν πάνω ἀπό 2.000 κοινωνικοπολιτιστικοί σύλλογοι πού στήν Ἀθήνα, τήν Θεσσαλονίκη καί —μυρίσε— στήν ἐπαρχία προσπαθοῦν, σάν ἰδιωτική πιά πρωτοβουλία, νά καλλιεργήσουν ἕνα κάποιο πολιτιστικό κλίμα, νά βοηθήσουν καί νά ἐκδημοκρατίσουν καί οἱ ἴδιοι στήν ἐπίλυση τῶν πολυπλόκων κοινωνικῶν προβλημάτων.

ΤΗΝ ΑΞΙΑ τῆς προσφορᾶς αὐτῆς τῶν κοινωνικοπολιτιστικῶν συλλόγων, ἀπό παράπλευρο δρόμο τῆς —δυσιας— κρατικῆς δέν στηρίχτηκε, παρουσιάζουν ἀνάγλυφα τελευταῖο καιρό δύο γεγονότα: Ἡ Α' Πανελλαδική Συνάντηση Πολιτιστικῶν Φορέων, πού δργάνωσε στήν Πάντεια τό περασμένο, μέσα ἀπό ὅσα θά πούμε νά κινηθοῦν οἱ πολιτιστικές δραστηριότητες.

Ἡ πρόσφατη Α' Πανελλήνια συνάντηση Πολιτιστικῶν φορέων, μέ συμμετοχή Συλλόγων ἀπ' τόν Ἔβρο ὡς τά Καστελλόριζο, πρόβαλε γιά πρώτη φορά στό σύνολο, τίς δυνατότητες τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας στόν πολιτιστικό χῶρο. Καί μέ τήν ἔκθεση τοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, γιά τίς καινωνικοπολιτιστικές δραστηριότητες στήν Ἑλλάδα, καταδείχνεται ἡ δομή αὐτῆς τῆς πρωτοβουλίας καί οἱ σχέσεις της μέ τήν κρατική πολιτιστική πολιτική.

Τοῦ

Β. ΠΑΠΚΟΥΡΕΛΗ

ἕνα εἰδικό μεσαιωνικό γιά τήν ποσοπάθεια τῆς πολιτιστικῆς ἀποκέντρωσης.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ἡ ἔρευνα τοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, (πού ἔγινε μετά ἀπό παραγγελία τοῦ ὑπουργείου Πολιτισμοῦ), βασιμένη στή συλλογή στοιχείων καί ἀναλύσεων πού θά μελέτη τους, ἡ ἀπογραφή ἀφορᾶ τά δύο τρέχοντα ἔτη (1975—77). Εἶναι μιά ἐπιστημονική ἀνάλυση, τῶν δομῶν συνεβαίνουν στήν Ἑλλάδα πολιτιστικό χῶρο. Καί μέ τά συμπεράσματα στά ὁποῖα καταλήγει ὑποβαθμίσει τό γενικότερο πλαί-

ἔλαβαν μέρος 200 περίπου Σύλλογοι ἀπ' ὅλη τήν χώρα κάτι πού γίνεται γιά πρώτη φορά. Μετά ἀπό δύο εἰσηγήσεις, (πού συνυπογράφουν τό Ἵδρυμα Κωνσταντίδη καί τό λαογραφικό Κέντρο Μαρίνη), οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Συλλόγων πῆραν τόν λόγο καί ἐκθέσαν μέ λιτότητα τήν δραστηριότητα τους μέσα στόν κοινωνικό χῶρο καί τά προβλήματα τους. Καί ἡ κουβέντα καθώς, ἀποτέλεσε κι ἀπό μιά ψηφίδα, πού τελικά σύνθεσαν τήν εἰκόνα τῶν ἔργων τῶν Συλλόγων.

Ὅταν, λοιπόν, σ' ἕνα κράτος, οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες δέν ἔχουν ἢ ΔΕΝ ΘΕΛΟΥΝΤΑΙ νά δώσουν στοιχεία, (πού δέν παραβιάζουν κανένα κρατικό ἀπόρρητο), σέ μιά ἄλλη κρατική ὑπηρεσία εὔκολα καταλαβαίνει κανείς ποιές εἶναι οἱ διαθέσεις ἀπέναντι στό ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας. Οἱ μελετητές τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν ζητάγανε νά μάθουν πόσοι καί ποιοί Σύλλογοι λειτουργοῦν σέ κάθε πόλη καί χωριό καί ἔχει πόσους ἐγγεγραμμένους ἔχει κάθε στατιστική μονάδα..

Ἄν αὐτό εἶναι ἕνα δεῖγμα τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντιμετώπισης, τά ἀποτελέσματα τά βλέπει κανείς ξεκάθαρα, στό ψήφισμα τοῦ προεδρείου τῆς Πολιτιστικῆς Συνάντησης, πού ἀναφέρει σ' ἕνα σημεῖο τό:

● «... Κάτω ἀπό δυσκολίες πού δημιουργεῖ ἡ καχεκτική ἢ ἀνύπαρκτη κρατική ἐνίσχυση, οἱ πείσεις ἀπό τίς τοπικές ἀρχές ἢ καλλιέργεια ἑνός τρόπου ζωῆς χωρίς ἰδιωτικές καί ἀρχές, οἱ πολιτιστικοί φορεῖς προσπαθοῦν νά φτιάξουν ποσυσθέσεις σωστῆς συλλογικῆς δράσης, νά δοκιμάσουν στήν καλλιέργεια πνευματικῶν καί αἰσθητικῶν ἀξιῶν...».

ΚΥΡΙΑΡΧΟΙ φόβοι τῆς κρατικῆς πολιτιστικῆς πολιτικῆς, εἶναι ἀριβῶς ἡ αὐτιτικοποίηση (ἢ πιά σωστά ἀπομαστικοποίηση) τῶν πολιτιστικῶν συλλόγων. Καί φτάνουν συχνά οἱ ἀρμόδιοι στό νά ἀντιμετωπίζουν ἕνα κοινωνικοπολιτιστικό σύλλογο ἀνάλογα μέ τήν πολιτική τοποθέτηση τῶν μελῶν, σάν ὅτομα καί σάν σύνολο, κι ὅτι ἀνάλογα μέ τίς δραστηριότητές του. Ἄν καί ἀπό μόνη της λειτουργική τοῦτη ἡ ὅποση, ἀξίζει μιά ἀκόμη ἀνα-

«Ἕνα νέο πολιτιστικό περιεχόμενο, μπορεῖ νά ἀποκτήσει ἀκόμη καί ἡ παρουσία τοῦ νομοῦ στήν ἐπαρχία. Ἔτσι, ἀποκτάει ἰδιαίτερη βαρύτητα, ἡ παρακολούθηση τῶν συζητήσεων τῆς Συνάντησης Πολιτιστικῶν Φορέων, πού ὀργάνωσε ἡ Πανελλήνια Πολιτιστική Κίνηση, ἔστω κι ἀπό ἕνα ἱερωμένο. Τοῦ χρόνου ἴσως—καί πρέπει νά εἶναι περισσότεροι».

ἔρχονται ἀρωγοί καί βοηθοί, συνήθως ἀντιδράσεων ἔμεσα ἢ ἔμμεσα.

Ἀξίζει ν' ἀναφερθεῖ ἕνα κείμενο ἀπό τήν εἰσήγηση τῆς Ἐπιτροπείας Ἠλειακῶν Προβλημάτων, στήν Πανελλήνια Συνάντηση, πού δίνει ἕνα μέτρο τῆς ἀντιμετώπισης:

● «... Τίς παρουσιάζω δημοσιεύματα τῆς τοπικῆς ἐφημερίδας (τοῦ Πύργου), ἔστω σέ μιά χρονιά καί μόνο πρόκειται στίς 1 Ἀπριλίου, ὑπάρχουν ἕξη περίπου ἀναφορές διαφημίσεις γιά τά παρέμεσα θηλυκά δικα, ἔστω προγεγραμμένα καί τά λοι-

1893 Σύλλογοι ἀπ' ὅλη τήν Ἑλλάδα καί ὅπως ἀναφέρθηκε πιό πάνω, πρέπει νά ὑποβαθμίσουν συνολικά τους 2.000. Ἀπό τούς Συλλόγους αὐτούς, 878 βρίσκονται στόν Νομό Ἀττικῆς. Ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι κατανέμονται, ὡς ἑξῆς κατά νομούς:

● Αἰτωλοακαρνανίας 21, Ἀργολίδας 8, Ἀρκαδίας 35, Ἀστας 4, Ἀχαΐας 43, Βοιωτίας 11, Γρεβενῶν 6, Δράμας 13, Δωδεκανήσου 32, Ἔβρου 18, Εὐβοίας 22, Εὐρυτανίας 6, Ζακύνθου 8, Ἠλείας 20, Ἡμαθείας 22, Ἡρακλείου 29,

ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΤΟ Β' μέρος, γιά «Τήν ἀνάπτυξη [illegible] τοῦ νόμου ἀπό τά 878 μέτρα [illegible] τους πολιτιστικούς Συλλόγους

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974, 1977, 1981, 1985 α, 1989 β, 1990, 1993, 1996, 2000, 2004 *

	1974	1977	1981	1985	1989	1989	1990	1993	1996	2000	2004
Εγγεγραμμένοι	45643	**	**	70530	78146	79917	79522	85696	90329	91147	110.485
Ψηφίσαντες	39496 86,53%	**	**	60776 86,17	66390 84,96	68433 85,63	67905 85,40	72865 85,02	74161 82,1	74450 81,7	88.299 79,91
Έγκυρα	38965	43915	51678	60109	64628	67123	66331	71211	71395	72145	85827
Νέα Δημοκρατία	16722 42,9% -11,5%	13586 30,96% -10,9%	11027 21,37% -14,54	17096 28,44% -12,4	20803 32,19 -12,18	22418 33,40% -12,79	23455 35,44% -11,53	18952 26,61% -12,69	18409 25,78% -12,34	22478 31,19% -11,95	30195 35,18 -10,18
ΠΑΣΟΚ	5760 14,8% -1,2	14343 32,66% +7,32	26292 50,88 +2,81	28201 46,92% -1,1	25435 39,36% +0,23	29141 43,41 +2,73	27488 41,44 +2,83	36886 51,80 +10,92	29295 41,03 -0,46	33113 45,94 +2,15	35947 41,88 +1,33
ΚΚΕ		8.762 19,95% +10,6	11 741 22,72% +33,66	12 355 20,55% +10,66				6350 8,89% +4,35	7747 10,85% +5,24	7824 10,84% +5,32	9557 11,14 +5,24
ΣΥΝ (συνασπ.)					16359 25,31% 12,18	14036 20,93% 9,96	13178 19,87% +9,59				
ΣΥΝ								3560 5% +2,06	6215 8,71% +3,59	3.995 5,54% +2,34	4095 4,77 +1,51
ΚΚΕεσ			1184 2,29%	1791 2,98							
Ενωμένη Αριστερά	8551 21,9% +1,2										
Συμμαχία Αρ. Δυνάμεων		1843 4,20% +1,48									
Ένωση Κέντρου-Νέες Δυνάμεις	7484 19,2% -1,2										
ΕΔΗΚ		2579 5,87% -6,91	166 0,32								
Εθνική Παράταξη		2048 4,66 -2,16									
ΔΗΑΝΑ							378 0,57% +0,5				
ΔΗΚΚΙ									5250 7,35% +2,92	2443 3,39% +0,7	2277 2,65 +0,55
ΠΟΛΑΝ								4334 6,09% +1,22	1735 2,43 -0,51		
Οικολόγοι							842 1,27% +0,3				
ΛΑΟΣ											2353 2,74 +0,55
Λοιπά	448 1,15%	754 1,71%	1268 2,45%	666 1,10	2031 3,14	1518 2,26	990 1,49%	1149 1,61%	2744 3,8	2262 3,1%	1403 1,63
	38965	43915	51678	60109	64628	67123	66331	71211	71395	72145	85827
	1974	1977	1981	1985	1989	1989	1990	1993	1996	2000	2004

ΠΙΓΠ: επεξεργασμένα στοιχεία από τις Διευθύνσεις Εκλογών του Υπουργείου Εσωτερικών

* Το πρώτο νούμερο αντιστοιχεί στους ψήφους του κάθε κόμματος στο Δήμο Περιστερίου. Το δεύτερο νούμερο στο ποσοστό του κάθε κόμματος στο Δ.Π. και το τρίτο νούμερο στη θετική ή αρνητική διαφορά απο το πανελλαδικό ποσοστό.

** Στις εκλογές του 1977 και 1981 δεν αναγράφονται στους εκλογικούς καταλόγους που μας δόθηκαν οι εγγεγραμμένοι και οι ψηφίσαντες στο Δήμο Περιστερίου.

ΑΘΗΝΩΝ 1 20-ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1977 - ΠΙΝΑΚΙΔΙΟ ΕΚΛΟΓΕΙΩΝ

Έγκυρα ψηφοδέλτια	Ν.Δ.		Ε.ΔΗ.Κ.		ΠΑ.ΣΟ.Κ.		ΣΥΜΜΑΧΙΑ		Κ.Κ.Ε.		Ε.Π.		Κ.ΝΦ.		Ε.Κ.Κ.Ε.	
	Ψήφοι	%	Ψήφοι	%	Ψήφοι	%	Ψήφοι	%	Ψήφοι	%	Ψήφοι	%	Ψήφοι	%	Ψήφοι	%
7489*	2416*	32.26*	563*	7.52*	2204*	29.43*	396*	5.29*	1367*	18.25*	347*	4.63*	75*	1.00*	42*	.56*
8935*	3735*	41.8 *	769*	8.61*	2279*	25.51*	394*	4.41*	1055*	11.81*	564*	6.31*	61*	.68*	31*	.35*
14577*	5166*	35.44*	994*	6.82*	4528*	31.06*	649*	4.45*	2317*	15.89*	676*	4.64*	94*	.64*	62*	.43*
11217*	4051*	36.11*	869*	7.75*	3197*	28.50*	390*	3.46*	1816*	16.19*	713*	6.36*	88*	.78*	36*	.32*
32512*	10340*	32.80*	2472*	6.37*	10765*	33.11*	1244*	3.83*	6107*	18.78*	1436*	4.42*	206*	.63*	143*	.44*
6543*	2615*	41.23*	497*	7.84*	1688*	26.61*	327*	5.16*	699*	11.02*	411*	6.48*	42*	.66*	23*	.36*
11330*	4791*	42.29*	1072*	9.46*	2720*	24.01*	449*	3.96*	1140*	10.06*	904*	8.51*	60*	.53*	57*	.50*
4807*	1596*	33.20*	419*	8.72*	1556*	32.35*	204*	4.24*	748*	15.56*	203*	4.22*	38*	.79*	11*	.23*
24555*	8692*	35.40*	2718*	11.07*	6110*	24.92*	1403*	5.71*	4261*	17.43*	1011*	4.12*	115*	.47*	102*	.42*
8410*	2980*	35.40*	705*	8.37*	2377*	28.23*	463*	5.50*	1364*	16.20*	370*	4.39*	62*	.74*	33*	.39*
9027*	4168*	42.42*	705*	7.1 *	2732*	27.81*	358*	3.64*	1209*	12.31*	537*	5.47*	93*	.95*	24*	.24*
13901*	5321*	38.28*	1036*	7.45*	3788*	27.25*	771*	5.55*	2064*	14.86*	616*	4.43*	86*	.62*	44*	.75*
19265*	7613*	39.52*	1681*	8.73*	5049*	26.21*	1043*	5.41*	2532*	13.14*	1040*	5.40*	149*	.77*	62*	.32*
10478*	6159*	33.34*	1541*	8.34*	5647*	30.56*	1001*	5.42*	2999*	16.23*	862*	4.67*	115*	.62*	51*	.28*
9936*	3026*	33.86*	849*	9.50*	2489*	27.85*	545*	6.10*	1426*	15.95*	513*	5.74*	31*	.35*	21*	.25*
15626*	4156*	26.66*	1179*	7.55*	3590*	22.97*	1486*	9.51*	4470*	28.61*	527*	3.37*	60*	.38*	58*	.37*
38063*	14743*	38.73*	3431*	9.01*	9880*	25.95*	2226*	5.80*	5285*	13.88*	2077*	5.46*	232*	.61*	178*	.36*
2600*	883*	33.80*	165*	6.33*	820*	31.44*	92*	3.53*	394*	15.11*	169*	6.25*	32*	1.23*	11*	.42*
8128*	3822*	47.02*	707*	8.70*	1810*	22.27*	320*	3.94*	831*	10.22*	540*	6.64*	34*	.42*	24*	.30*
9593*	1682*	34.9 *	399*	7.13*	1622*	29.00*	182*	3.25*	1071*	19.15*	258*	4.61*	64*	1.14*	21*	.38*
10713*	4380*	40.88*	992*	9.20*	2926*	27.31*	605*	5.65*	1240*	11.57*	397*	3.71*	63*	.59*	33*	.31*
32053*	9532*	30.05*	2496*	7.79*	9600*	26.83*	2114*	6.60*	7629*	23.80*	1126*	3.51*	176*	.55*	124*	.39*
19337*	7716*	39.91*	2105*	10.89*	4576*	23.67*	1456*	7.53*	2394*	12.38*	835*	4.32*	106*	.55*	55*	.28*
10661*	3816*	35.79*	1106*	10.37*	2762*	25.91*	609*	5.71*	1644*	17.30*	414*	3.88*	31*	.29*	46*	.43*
16028*	5463*	34.08*	1038*	6.48*	5336*	33.29*	623*	3.89*	2477*	15.45*	811*	5.06*	138*	.86*	59*	.37*
14634*	6811*	46.54*	1353*	9.25*	3427*	23.42*	944*	5.77*	1200*	8.20*	780*	5.33*	86*	.69*	46*	.31*
43915*	13506*	30.04*	2579*	5.87*	14343*	32.66*	1843*	4.20*	8762*	19.95*	2048*	4.66*	249*	.57*	211*	.48*
8670*	2540*	30.91*	616*	7.10*	2591*	29.88*	387*	4.46*	1815*	20.93*	435*	5.02*	66*	.76*	21*	.24*
11598*	3817*	33.09*	714*	6.74*	3141*	29.64*	454*	4.28*	2295*	21.66*	324*	3.06*	53*	.50*	54*	.51*
7188*	2611*	36.32*	686*	9.57*	1924*	26.77*	350*	4.87*	1203*	16.74*	313*	4.35*	38*	.53*	28*	.39*
10421*	3686*	35.37*	770*	7.47*	3074*	29.48*	522*	5.01*	1232*	11.82*	703*	6.75*	73*	.70*	36*	.35*
10539*	6545*	39.57*	1525*	9.16*	4419*	26.72*	1199*	7.25*	2033*	15.92*	992*	6.00*	80*	.48*	55*	.33*
6227*	2471*	39.68*	562*	9.03*	1482*	23.80*	401*	6.44*	834*	13.39*	366*	5.88*	51*	.82*	10*	.16*
1797*	769*	42.79*	165*	9.18*	473*	26.32*	60*	3.34*	174*	9.68*	132*	7.35*	17*	.95*	3*	.17*
													0*	0.00*	0*	0.00*

Το «κλαμπ» των εννέα φτωχών

ΕΝΝΕΑ δήμοι αποτελούν την περιοχή της Δυτικής Αθήνας. Πρόκειται για τους δήμους Αγ. Αναργύρων, Αγ. Βαρβάρας, Αιγάλεω, Ζεφυρίου, Καματερού, Νέων Λιοσίων, Περιστερίου, Πετρούπολης και Χαϊδαρίου. Η περιοχή περικλείεται από το Ποικίλο όρος και τις δύο Εθνικές οδούς Αθηνών - Θεσσαλονίκης και Αθηνών - Κορίνθου και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα παραδείγματα της μεταπολεμικής «ανάπτυξης» της Ελλάδας.

Μια αρκετά σαφή «εικόνα» της σημερινής Δυτικής Αττικής δίδει η μελέτη που πραγματοποίησε ο Αναπτυξιακός Σύνδεσμος των δήμων της περιοχής. Ο πληθυσμός της Δυτικής Αττικής ανέρχεται σήμερα περίπου σε 500.000 κατοίκους. Το 58,1% του οικονομικού ενεργά πληθυσμού ασχολείται με τον δευτερογενή τομέα (μεταποίηση), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στον τριτογενή τομέα είναι μικρότερο από τον μέσο όρο της πρωτεύουσας και κυμαίνεται στο 37,6% (συνολικά στην Αττική 67%). Το ποσοστό συμμετοχής των πληθυσμού της Δυτ. Αθήνας στο εργατικό δυναμικό φθάνει στο 43,3%, ενώ στο σύνολο της χώρας δεν υπερβαίνει το 41,6%.

Σύμφωνα με τη μελέτη, «*στη Δυτική Αθήνα κυριαρχούν οι υποβαθμισμένες περιοχές, με μεγαλύτερους δείκτες ανεργίας, χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων και φυσικά χαμηλά εισοδήματα*». Η ανεργία στη Δυτική Αθήνα είχε εκτιμηθεί στο 12% του εργατικού δυναμικού, την ίδια ώρα που ο μέσος εθνικός όρος δεν υπερέβαινε το 9% και στην υπόλοιπη Αττική έφθανε στο 10%. Το κατά κεφαλήν εισόδημα για τη Δυτική Αθήνα είναι μικρότερο του μέσου όρου της Αττικής που το 1990 έφθανε στις 923.000 δρχ. ετησίως, ενώ οι συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί δεν παρέχουν δυνατότητες ένταξης των γυναικών στην αγορά εργασίας. Ένα μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού της Δυτικής Αθήνας δεν διαθέτει τυπικά προσόντα, αφού με τα υπάρχοντα στοιχεία μόνον το 8,5% έχει ανώτερη ή ανώτατη μόρφωση και το 39% κατέχει μόνο απολυτήριο δημοτικού, το δε ποσοστό των αναλφαβήτων φθάνει στο 6,2% (υπόλοιπη Αττική 4,1%). Μικρότερη από τον μέσο όρος της ευρύτερης περιοχής της πρωτεύουσας είναι, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της μελέτης, και η μηνιαία μέση δαπάνη ανά νοικοκυριό της Δυτικής Αθήνας - 159.135 δρχ. έναντι 179.934 δρχ.

Από την άλλη πλευρά, οι δημογραφικοί δείκτες παρουσιάζουν μια σαφώς καλύτερη εικόνα στη Δυτική Αττική, από ό,τι στην υπόλοιπη Ελλάδα. Στην περίοδο 1981-91 η ποσοστιαία πληθυσμιακή αύξηση για τη Δυτική Αθήνα έφθασε στο 5,94%, ενώ στο σύνολο της χώρας ανήλθε στο 5,38% και στην Αττική μόνον 2,29%. Ακόμη, τα στοιχεία καταδεικνύουν ότι οι δήμοι της Δ. Αθήνας έχουν νεανικότερο πληθυσμό από τις περισσότερες περιφέρειες της χώρας, δηλαδή πρόκειται για μια «τρίτη πληθυσμιακή πυραμίδα».

Σημαντικά προβλήματα παρουσιάζει στη Δυτική Αθήνα ο τομέας της παιδείας. Μόνον το 4,8% του πληθυσμού έχουν τελειώσει ΑΕΙ ή ΤΕΙ, το 23,8% τη Μέση Εκπαίδευση, το 48,3 το Δημοτικό, ενώ το ποσοστό των αναλφαβήτων ανέρχεται σε 23,1%! Αλλά και στον τομέα της υγείας υπάρχει υστέρηση. Παρά τα νοσοκομεία που ευρίσκονται στη Δυτική Αθήνα, η αναλογία 1 ιατρός για 660 κατοίκους είναι πολύ χαμηλή, αφού η αναλογία αυτή για την πρωτεύουσα είναι 1 προς 183!

Πρωτόκολλο Συνεργασίας για την προώθηση της διαπεριφερειακής συνεργασίας

Εκδήλωση στο Παλαιάκι Χαϊδαρίου

Οι εννέα δήμοι της Δυτικής Αθήνας, μέλη του Αναπτυξιακού Συνδέσμου Δυτικής Αθήνας (ΑΣΔΑ) και οι 10 δήμοι και μία κοινότητα, μέλη της Αναπτυξιακής Εταιρίας Βορειοδυτικής Θεσσαλονίκης υπεγραψαν Πρωτοκολλο Συνεργασιας για την προωθηση της διαπεριφερειακης συνεργασίας. Η εκδήλωση που έλαβε χώρα στο Παλαιάκι Χαϊδαρίου παρουσία της Υπουργού Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκεντρωσης κ. Βασω Παπανδρέου, του Γενικου Γραμματέα του Υπουργείου Εσωτερικών κ. Τάκη Βασιλείου, του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας Αττικής κ. Μιχάλ., Κυριακίδη, και του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας κ. Βασίλη Βαλασσόπουλου.

Με το πρωτόκολλο συνεργασιας αποφασίστηκε η προώθηση κοινών δράσεων που θα έχουν τους εξής στόχους:

- Την προώθηση της διαπεριφερειακής συνεργασίας, του κοινού αναπτυξιακου σχεδιασμού και την ενδυνάμωση των θεσμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των μηχανισμών του Δημοκρατικου Προγραμματισμού.
- Την αξιοποίηση των εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών
- Την ανάδειξη του ενδογενους ανθρώπινου δυναμικού με ενίσχυση των μειονεκτουντων και αποκλεισμένων κοινωνικων ομάδων, την υλοποίηση προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και τη σύνδεση με την αγορά εργασιας
- Την ενίσχυση της απασχόλησης, της επιχειρηματικότητας και την ανταλλαγή εμπειρίας και τεχνογνωσίας μεταξύ των δυο εταιρειων
- Την αναληψη πρωτοβουλιων για την προστασία του περιβάλλοντος και την εξοικονόμηση ενεργειας.
- Την ενίσχυση των κοινωνικων δομων και της πολιτισμικης ανάπτυξης και σύνδεση με την εκπαίδευση και την επιχειρηματικότητα.
- Την δημιουργία θεσμών και μηχανισμων ενημέρωσης, ευαισθητοποιησης και κινητοποίησης των φορέων και του τοπικού πληθυσμού. Το πρωτόκολλο συνεργασιας υπεγραφαν εκ μερους του ΑΣΔΑ, ο Προεδρος του Συνδέσμου κ. Παναγιω-

Δηλώσεις

Ο Πρόεδρος του ΑΣΔΑ κ. Παναγιώτης Μπιτούνης στην ομιλία του, αναφερόμενος στις άμεσες δράσεις που από κοινού θα προχωρήσουν οι δύο φορείς δήλωσε: *"Προχωρουμε άμεσα στην υποβολή των κατωτέρων προτάσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση"*

1. Αστικο Περιβάλλον.

Για την αντιμετώπιση των πολυποικιλομορφων προβλημάτων που υπάρχουν στον αστικό ιστό των περιοχων μας υποβάλλουμε ολοκληρωμένη πρόταση αστικης ανάπλασης. Η προταση, που επικεντρωνεται σε ιδιαίτερα υποβαθμισμένες περιοχές με σοβαρά περιβαλλοντικά, κοινωνικα και οικονομικα προβλήματα, αφορα τη παραλληλη αντιμετωπιση της αναπλασης - ανάδειξης των περιοχων σε όλους τους τομεις, οπως ανταβάθμιση του αερα, αυξηση της ποσοτητας και ποιοτητας του πρασινου, αυξηση των θεσεων εργασιας μεσω της ενισχυσης υπαρχουσων βιομηχανιων - βιοτεχνιών και την αναπτυξη νέων κλάδων, παρεμβασεις στο κυκλοφοριακό και συγκοινωνιακό δίκτυο, μειωση της κατανάλωσης ενέργειας και χρήση ήπιων μορφών, δημιουργια υποδομων ενταξης κοινωνικα ασθενων ομαδων πληθυσμού, α-

2. Μικρομεσαιες επιχειρήσεις

Η τοπική οικονομια και των δυο περιοχων στηριζεται σε σημαντικο βαθμο στις ΜΕ, που ομως τα τελευταια χρονια βρισκονται σε δομηθωτική κριση.

Προκειμενου να αντιμετωπιστει αυτη η κριση στη Δυτική Αθηνα προχωρησαμε με χρηματοδοτηση από την Ευρωπαϊκη Ενωση, στη δημιουργια δομων υποστηριξης και ενημερωσης των ΜΕ.

Η κοινη πρόταση που υποβάλλουμε στην Ευρωπαϊκή Ενωση αξιοποιωντας και την υπαρχουσα εμπειρια, αφορα:

- δημιουργια υποδομων ενημερωσης, εκπαιδευσης και υποστηριξης τοσο των υπαρχόντων ΜΕ οσο και ομων θελουν να δημιουργησουν
- προωθηση μετρων συνεργασιας ανάμεσα στις ΜΕ των δυο περιοχων
- στηριξη ανοιγματων προς τις αγορες των Βαλκανιων.

Τελος ζητάμε από την Περιφερεια Αττικης και την Περιφερεια Κεντρικης Μακεδονιας να ενταχθουν στο σχεδιασμό τους τα Τοπικα Σπαφωνα Απασχολησης για τις περιοχές μας, ωστε να αντιμετωπιστεί το **οξυ προβλημα της ανεργίας".**

Η Υπουργος Εσωτερικών Δημοσιας Διοικησης και Αποκεντρωσης κ. Βασω Παπανδρεου, μεταξυ αλλων, δηλωσε πως θα ενισχυσει με καθε μεσο και μετρο την διαπεριφερειακη αυτή

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΘΝΙΚΗΣ
ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2001 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Πληθυσμός ηλικίας 10 ετών και άνω κατά φύλο ομάδες ηλικιών και επίπεδο εκπαιδεύσεως
ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ (ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΑΘΗΝΩΝ)

Επίπεδο εκπαίδευσης και ομάδες ηλικιών	2001 Πραγματικός πληθυσμός			2001 Μόνιμος πληθυσμός		
	Σύνολο	Αρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Αρρενες	Θήλεις
Σύνολο	123.926	60.465	63.461	132.030	64.766	67.264
Κάτοχοι Μεταπτυχιακού - Διδακτορικού Τίτλου	506	331	175	522	346	176
10-19 ετών	0	0	0	0	0	0
20-24 ετών	21	13	8	23	14	9
25-29 ετών	113	62	51	111	65	46
30-44 ετών	250	161	89	265	171	94
45-64 ετών	109	85	24	111	87	24
65 ετών και άνω	13	10	3	12	9	3
Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών	7.251	3.564	3.687	7.701	3.831	3.870
10-19 ετών	0	0	0	0	0	0
20-24 ετών	473	167	306	506	180	326
25-29 ετών	1.261	483	778	1.326	505	821
30-44 ετών	3.640	1.695	1.945	3.850	1.814	2.036
45-64 ετών	1.609	1.015	594	1.718	1.097	621
65 ετών και άνω	268	204	64	301	235	66
Πτυχιούχοι ΤΕΙ (ΚΑΤΕ ΚΑΤΕΕ)	3.135	1.577	1.558	3.350	1.692	1.658
10-19 ετών	0	0	0	0	0	0
20-24 ετών	350	125	225	365	132	233
25-29 ετών	711	293	418	754	317	437
30-44 ετών	1.635	857	778	1.748	906	842
45-64 ετών	392	261	131	431	292	139
65 ετών και άνω	47	41	6	52	45	7
Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών	5.700	2.959	2.741	5.995	3.131	2.864
10-19 ετών	162	68	94	163	66	97
20-24 ετών	1.378	570	808	1.446	588	858
25-29 ετών	1.244	576	668	1.313	617	696
30-44 ετών	2.003	1.108	895	2.115	1.192	923
45-64 ετών	790	536	254	831	566	265
65 ετών και άνω	123	101	22	127	102	25
Απόφοιτοι Μέσης εκπαίδευσης	38.596	19.869	18.727	41.152	21.280	19.872
10-19 ετών	3.306	1.574	1.732	3.459	1.627	1.832
20-24 ετών	6.701	3.321	3.380	7.057	3.483	3.574
25-29 ετών	5.835	2.971	2.864	6.213	3.181	3.032
30-44 ετών	14.526	7.232	7.294	15.514	7.762	7.752
45-64 ετών	6.705	3.752	2.953	7.297	4.139	3.158
65 ετών και άνω	1.523	1.019	504	1.612	1.088	524
Τελείωσαν τη Γ τάξη Γυμνασίου	16.705	9.297	7.408	17.917	9.973	7.944
10-19 ετών	5.354	2.756	2.598	5.835	2.992	2.843
20-24 ετών	1.460	939	521	1.509	967	542
25-29 ετών	1.722	1.062	660	1.794	1.110	684
30-44 ετών	4.858	2.603	2.255	5.166	2.768	2.398
45-64 ετών	2.561	1.473	1.088	2.819	1.643	1.176
65 ετών και άνω	750	464	286	794	493	301

Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως	38.918	18.242	20.676	41.735	19.653	22.082
10-19 ετών	5.127	2.616	2.511	5.490	2.809	2.681
20-24 ετών	838	513	325	865	522	343
25-29 ετών	999	615	384	1.044	639	405
30-44 ετών	7.034	3.217	3.817	7.465	3.411	4.054
45-64 ετών	15.884	7.073	8.811	17.363	7.799	9.564
65 ετών και άνω	9.036	4.208	4.828	9.508	4.473	5.035
Δεν τελείωσαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	9.811	3.740	6.071	10.241	3.927	6.314
10-19 ετών	2.920	1.503	1.417	3.081	1.580	1.501
20-24 ετών	50	37	13	51	37	14
25-29 ετών	69	51	18	70	52	18
30-44 ετών	240	139	101	248	143	105
45-64 ετών	1.961	511	1.450	2.052	542	1.510
65 ετών και άνω	4.571	1.499	3.072	4.739	1.573	3.166
Αγράμματοι (μη γνωρίζοντες γραφή και ανάγνωση)	3.304	886	2.418	3.417	933	2.484
10-19 ετών	47	25	22	51	27	24
20-24 ετών	109	78	31	113	82	31
25-29 ετών	128	95	33	133	98	35
30-44 ετών	314	186	128	325	192	133
45-64 ετών	635	158	477	656	163	493
65 ετών και άνω	2.071	344	1.727	2.139	371	1.768

Ανάπτυξη:
Τομέας Περιφερειακής Ανάλυσης
Ινστιτούτο Υπολογιστικών Μαθηματικών
Ίδρυμα Τεχνολογίας Έρευνας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ Δ.Σ.
Ταχ. Δ/νση : Δημοσθένους 13
Τ. Κ. : 121 32 - Περιστέρι
Τηλέφωνο : 5743777

Περιστέρι / 9 /2003

Αριθ. πρωτ.

ΨΗΦΙΣΜΑ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

Το Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Περιστερίου σε συνεδρίασή του στις 11/9/2003, μετά από διεξοδική συζήτηση κατέληξε στο παρακάτω ψήφισμα :

«Με την έναρξη της σχολικής χρονιάς, γονείς, μαθητές και εκπαιδευτικοί της πόλης μας βρίσκονται αντιμέτωποι με τα ίδια σοβαρά προβλήματα, που δυσκολεύουν τη λειτουργία του σχολείου και βάζουν φραγμούς στη γνώση και στη μορφωση των παιδιών των λαϊκών στρωμάτων του Περιστερίου. Προβλήματα που έχουν να κάνουν όχι μόνο με τη λειψή υλικοτεχνική υποδομή (σε κτίρια και εξοπλισμό), την ανεπαρκή χρηματοδότηση των σχολικών επιτροπών, την εμπορευματοποίηση της παιδείας αλλά και με το ίδιο το περιεχόμενο του σχολείου.

Λείπουν Νηπιαγωγεία ενώ άλλα στεγάζονται σε απαράδεκτες συνθήκες. Σχολεία στεγάζονται σε πρόχειρες αίθουσες ανάγκης για Πέμπτη συνεχόμενη χρονιά μετά το σεισμό 1999, σχολεία που στεγάζονται σε ακατάλληλα μισθωμένα κτίρια. Λείπουν αίθουσες διδασκαλίες, εργαστήρια, βιβλιοθήκες, γραφεία, αποθήκες, αθλητική υποδομή κ.λ.π.

Σε κανένα σχολείο της Α/θμιας Εκπαίδευσης δεν υπάρχουν οι συνθήκες για τη λειτουργία του λεγόμενου ολοήμερου σχολείου. Λείπουν αίθουσες ανάπαυσης, εργαστήρια, βοηθητικοί χώροι. Ούτε εστιατόριο ούτε εξοπλισμός παρασκευής φαγητού ούτε το απαραίτητο προσωπικό (μάγειροι, τραπεζοκόμοι, καθαριστές κ.λ.π.) προβλέπεται. Το ψυγείο και ο φούρνος μικροκυμάτων υπογράφουν μόνο την αδιαφορία του κράτους για τη σωστή διατροφή των παιδιών του λαού.

Το πρόβλημα της βάρδιας στη Β/θμια Εκπαίδευση «λύθηκε» με το στρίμωγμα των μαθητών σε πρόχειρες αίθουσες που σημαίνει υποβάθμιση των συνθηκών λειτουργίας. Ο μορφωτικός ρόλος του σχολείου, ιδιαίτερα στο Λύκειο, περιορίστηκε δραστικά με το Ν 2525/98 και το Λύκειο έχει μετατραπεί σε βαθμίδα επιλογής για τα ΑΕΙ-ΤΕΙ.

Η ελλιπέστατη χρηματοδότηση των σχολικών επιτροπών δεν μπορεί να αντιμετωπίσει επείγουσες ανάγκες. Ο Δήμος αδυνατεί να οργανώσει τα απαραίτητα τεχνικά συνεργεία, αφού ανέλαβε την ευθύνη των σχολικών κτιρίων χωρίς να πάρει από το κράτος και τους ανάλογους πόρους. Έτσι το κόστος φορτώνεται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στις πλάτες της λαϊκής οικογένειας.

Το σημερινό σχολείο δεν καλύπτει τις μορφωτικές ανάγκες των μαθητών. Τα παιδιά «αγοράζουν» από το ελεύθερο εμπόριο σχολικά είδη, σχολικά βοηθήματα, ξένες γλώσσες, καλλιτεχνικά μαθήματα, ενισχυτική διδασκαλία σε φροντιστήρια ή ιδιαίτερα μαθήματα κ.λ.π.

Η εμπορευματοποίηση της παιδείας επιβαρύνει τη λαϊκή οικογένεια με υπέρογκες εκπαιδευτικές δαπάνες. Η κυβέρνηση διαθέτει για την παιδεία τα λιγότερα χρήματα από όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ (3,4% του ΑΕΠ όταν ο Μ.Ο. των χωρών του ΟΟΣΑ είναι πάνω από 5%). Η υπόλοιπη εκπαιδευτική δαπάνη φορτώνεται στους οικογενειακούς προϋπολογισμούς. Η λαϊκή οικογένεια στενάζει κάτω από το βάρος των συνεχώς αυξανόμενων εκπαιδευτικών δαπανών. Ο μισθός πείνας του εργαζόμενου, το επίδομα ανεργίας του άνεργου, το μισό μεροκάματο της μερικής απασχόλησης δεν μπορούν να καλύψουν αυτές τις ανάγκες κι έτσι τα παιδιά των λαϊκών στρωμάτων είναι τα πρώτα θύματα αυτής της αντιεκπαιδευτικής πολιτικής. Αναγκάζονται να εγκαταλείψουν πρόωρα το σχολειό, χωρίς να ολοκληρώσουν τη μορφωτική τους υποδομή και σπρώχνονται στα διάφορα κέντρα «κατάρτισης», για να γίνουν «απασχολήσιμοι», φτηνή και «ευέλικτη» εργατική δύναμη στην υπηρεσία του κέρδους.

Είναι συνειδητή πολιτική της κυβέρνησης αυτή η αντιεκπαιδευτική πολιτική. Ικανοποιεί τις απαιτήσεις της ολιγαρχίας και τις κατευθύνσεις της Ε.Ε., που θέλουν την παιδεία εμπόρευμα και τα παιδιά του λαού αμόρφωτα, αναλώσιμο είδος στις επιχειρήσεις τους. Σοβαρές ευθύνες έχει και η Τ.Α., που αποδέχεται αυτή την πολιτική καθώς και τις αρμοδιότητες που της αναθέτουν χωρίς τους απαιτούμενους πόρους και την ανάλογη υποδομή συμβάλλοντας μ'αυτό τον τρόπο στη διάσπαση του δημοσίου, ενιαίου και δωρεάν σχολείου.

Η παιδεία είναι παλλαϊκό αίτημα. Αφορά όλο το λαό του Περιστερίου, γονείς, εκπαιδευτικούς, μαθητές, συνδικάτα, πολιτιστικούς συλλόγους, όλους τους μαζικούς φορείς της πόλης τους οποίους καλούμε να δυναμώσουν τον αγώνα για :

- Το ενιαίο, δωδεκάχρονο, δημόσιο, υποχρεωτικό και δωρεάν σχολείο ουσιαστικής μόρφωσης, χωρίς φραγμούς και διακρίσεις. Αυτό το σχολείο που θα προσφέρει σε όλα τα παιδιά την απαραίτητη για τη ζωή γνώση και μόρφωση χωρίς τα παιδιά να καταφεύγουν στα «καταστήματα» της παραπαιδείας. Έτσι η γνώση και η μόρφωση θα αναδειχθούν σε κοινωνικά αγαθά και δεν θα πουλιούνται σαν εμπορεύματα όπως συμβαίνει σήμερα. Αυτό θα είναι και το συντριπτικό χτύπημα στην παραπαιδεία.

Στην πορεία αυτή διεκδικούμε :

- Την ανάπτυξη επαρκούς υλικοτεχνικής υποδομής (κτίρια και εξοπλισμός, εργαστήρια, βιβλιοθήκες, βοηθητικοί χώροι κ.λ.π.) στα σχολεία.
- Την αύξηση της επιχορήγησης των σχολικών επιτροπών σε ύψος που να καλύπτει τις ανάγκες των σχολείων.
- Την αύξηση των δαπανών για την παιδεία στο 15% του κρατικού προϋπολογισμού.
- Τη στελέχωση των σχολείων με το απαραίτητο διδακτικό και επιστημονικό προσωπικό (ψυχολόγοι κ.λ.π.).
- Πρόσληψη μόνιμου βοηθητικού προσωπικού (καθαρίστριες, σχολικοί φύλακες κ.λ.π.)

Το Δημοτικό Συμβούλιο και η Διοίκηση του Δήμου :

- Απορρίπτει την κυβερνητική και κάθε άλλη πολιτική που φορτώνει τα βάρη της Εκπαίδευσης στις πλάτες του λαού είτε άμεσα είτε μέσω της φορομπηχτικής πολιτικής των Δήμων.
- Απαιτεί από την κεντρική εξουσία όλα τα κονδύλια, που είναι απαραίτητα για την υποστήριξη των σχολείων της πόλης μας.
- Συμπαρατάσσεται με τους φορείς και το λαό του Περιστερίου στον αγώνα για την οικοδόμηση του λαϊκού σχολείου στην πόλη μας.

Προτείνει ως πρώτο αγωνιστικό βήμα κινητοποίηση μέσα στο Σεπτέμβρη, με κλείσιμο των σχολείων, συγκέντρωση και πορεία των γονιών, μαθητών, εκπαιδευτικών και του λαού της πόλης προς το Υπουργείο Παιδείας.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ Σ/ΛΙΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΩΛΟΣ

Κοιν/ση
Πρόεδρο της Κυβέρνησης
Πρόεδρο της Βουλής
Υπ. Εσωτ. Δημ.Δ/σης & Αποκέντρωσης
Υπ. Παιδείας & Θρησκευμάτων
Κοιν/κή ομάδα ΠΑΣΟΚ
Κοιν/κή ομάδα Ν.Δ.
Κοιν/κή ομάδα Κ.Κ.Ε.
Κοιν/κή ομάδα Συνασπισμού
Τοπικό και Αθηναϊκό Τύπο

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

3ο ΓΡΑΦΕΙΟ Α/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ
Τακτικό Μέλος
Αρκιτσαίος Κων/νος Τηλ. 5710028 γρ.
Αναπληρωματικό Μέλος
Λιακόπουλος Γεώργιος Τηλ. 5711747 σχ.

3ο ΓΡΑΦΕΙΟ Β/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ
Τακτικό Μέλος
Τσούντας Νικόλαος Τηλ.5733217 σχ. 5749588 σπ.
Αναπληρωματικό Μέλος
Μητσακάκης Εμμανουήλ Τηλ. 5740930 σχ. 5022999 σπ.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΚΠ/ΚΩΝ Α/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ
Τακτικό Μέλος
Παπλωματάς Κων/νος Τηλ. 5767380 0977211929
Αναπληρωματικό Μέλος
Ρήγας Παναγιώτης Τηλ. 5719337 σχ. 2286003 σπ.

ΕΛΜΕ Α ΔΥΤ. ΑΤΤΙΚΗΣ
Τακτικό Μέλος
Παιδάκης Χρήστος Τηλ. 5316088 σχ. 5811549 σπ.
Αναπληρωματικό Μέλος
Ζούτσος Νικόλαος Τηλ. 5711681 σχ. 5741888 σπ.

ΕΝΩΣΗ ΓΟΝΕΩΝ
Τακτικό Μέλος
Σωτηριάδης Δημήτριος Τηλ. 5763445 εργ. 5716395 σπ.
Αναπληρωματικό Μέλος
Τσιφλικά Γιωτα Τηλ. 5133423

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΒΙΟΤΕΧΝΩΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ
Τακτικό Μέλος
Φραγκουλάκης Δημήτριος Τηλ. 5717493 5747474 FAX 5133790
Αναπληρωματικό Μέλος
Μενεξιάδης Χρήστος Τηλ. 5711941

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΔΗΜΟΥ
Τακτικό Μέλος
Καραχάλιου Στέλλα Τηλ. 5704138 γρ. 5742567
Αναπληρωματικό Μέλος
Απολλωνάτου Ελένη Τηλ. 5021594 σπ.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΕΚΤΑΚΤΗΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΟΝΕΩΝ ΝΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΜΕ ΜΟΝΑΔΙΚΟ ΘΕΜΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

15-11-2001

Αναμένεται η απόφαση του Δικαστηρίου εναντίον των αποτελεσμάτων που επικύρωσε η Εφορευτική Επιτροπή.

Η Ένωση Γονέων του Δήμου (πρόεδρος Δ. Σωτηριάδης), που πριν ακόμη αρχίσει η νέα σχολική χρονιά, είχε επισημάνει με αλλεπάλληλες ενέργειες της (-δημοσιεύθηκαν στον «Ελεύθερο ΔΙΑΛΟΓΟ»), τις ελλείψεις των σχολείων σε εκπαιδευτικό προσωπικό, βιβλία κλπ. και που αναφορά τους συμπεριέλαβε ο δήμαρχος κ. Θ. Δημητρακόπουλος, στο έγγραφό του προς το υπουργείο Παιδείας (δημοσιεύθηκε στην πρώτη σελίδα στο φύλλο 705 του «Ελεύθερου ΔΙΑΛΟΓΟΥ»), πραγματοποίησε στις 17 Οκτωβρίου έκτακτη γενική συνέλευση, την απόφαση, της οποίας δημοσιεύουμε στη συνέχεια

«ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΤΑΚΤΗΣ Γ.Σ. 17/10/01

Η έκτακτη Γ.Σ. ακούγοντας την εισήγηση και τους ομιλητές καταλήγει διαπιστώνοντας και αποφασίζοντας τα εξής:

Έχοντας υπόψη τα προβλήματα και τις αδυναμίες όπως αναφέρθηκαν κρίνει εποικοδομητικές τις παρεμβάσεις και αποφάσεις της Ένωσης για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η εκπαίδευση.

Διαπιστώνει την ανάγκη ένταση των προσπαθειών από όλους μας για την αλλαγή της κατάστασης.

Εκτιμά την ανάγκη ανάπτυξης και διεύρυνσης της συζήτησης με Γ.Σ. συσκέψεις κλπ. για εμπλουτισμό ανταλλαγή απόψεων και συγκεκριμενοποίηση ενεργειών για ζητήματα που τίθενται στην εισήγηση.

Αποφασίζει την ομαδική παράσταση αύριο στο Δημ. Συμβούλιο για ικανοποίηση του χρόνιου αιτήματος για αλλαγή γραφείων και οικονομικής ενίσχυσής της.

Δεν παραιτούμαστε από το δικαίωμά μας, δικαίωμα κάθε Περιστεριώτη, για ενημέρωση από την Δημ. Αρχή στα ζητήματα που μας αφορούν.

Συντονισμός με τους άλλους εκπαιδευτικούς φορείς για συνέχιση των πρωτοβουλιών στο κτιριακό και την υποδομή. Ένταση των προσπαθειών παράλληλα και από τους δικούς τους συλλόγους.

Συντόμευση και αλλαγή των σχετικών διαδικασιών από τους

Συμμετοχή στα συλλογικά όργανα διοίκησης του σχολείου απαιτώντας θαρρετά την λειτουργία των σχολικών συμβουλίων και των σχολικών επιτροπών αναπτύσσοντας τον προβληματισμό και τις προτάσεις της εισήγησης.

Επιβάλλεται η ανάληψη πρωτοβουλιών από την Δημ. Αρχή, π.χ. Πλατεία σύσκεψη όλων των εμπλεκομένων φορέων, αλλαγή προέδρων, για την στήριξη του έργου των σχολικών Επιτροπών.

Ένταση των προσπαθειών από όλους για την λειτουργία συλλόγων στα Ν/Γ, δευτεροβάθμια εκπαίδευση και ιδιαίτερα στα ΤΕΕ.

Η ενωσή μας για άλλη μια φορά εκφράζει τον αποτροπιασμό της για το τρομοκρατικό κτύπημα στις ΗΠΑ και την συμπάθεια της για τα θύματα. Οι τρομοκρατικές ενέργειες και πολύ περισσότερο ο πόλεμος που ξέσπασε δεν λύνουν τα προβλήματα. Εμείς οι γονείς που φέρνουμε στον κόσμο τη ζωή, εμείς που αγωνιούμε για τα παιδιά και το μέλλον τους, αγωνιούμε για την κατάσταση που διαμορφώνεται και για τις αρνητικές συνέπειες που θα έχει για όλους τους λαούς. Καλούμαστε να εντείνουμε τις προσπάθειες μας στα πλαίσια του φιλειρηνικού κινήματος της χώρας μας με συγκεκριμένα μέτρα ανάπτυξής του πρώτα και κύρια ανάμεσα στους συλλόγους μας. Δηλώνουμε την αντίθεσή μας σε κάθε εμπλοκή της χώρας μας.

Αποφασίζουμε:

Έκδοση νέας σφραγίδας.

Να ζητήσουμε να συνεδριάσει το Δημοτικό Συμβούλιο ειδικά με το θέμα Παιδεία.

Βαρελάς Δημ.
Λουκά Άννα»

Η συζήτηση της Αγωγής

Την Πέμπτη 8/11/01 συζητήθηκε ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών η Αγωγή που είχε κατατεθεί κατά της Ένωσης.

Η παρουσία της Ένωσης και οι παρεμβάσεις της στα εκπαιδευτικά ζητήματα του Περιστερίου λειτούργησαν καταλυτικά οδηγώντας στη διεξαγωγή της δίκης καθώς αυτή είχε οριστεί για τις 7/6/01 και μετά από αίτημα αυτών που είχαν καταθέσει την Αγωγή αναβλήθηκε.

Υπενθυμίζουμε ότι η κατάθεση Αγωγής στρέφεται «κατά της Ένωσης Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων Δήμου Περιστερίου

εφορευτικής επιτροπής που διεξήγαγε τις εκλογές στις 23/2/01, και στην θέση του ανακηρυχθέντα ως εκλεγμένο στο Δ.Σ. Αθανάσιο Παπαευθυμίου, να ανακηρυχθεί ως εκλεγείς ο Παναγιώτης Παναγιωτόπουλος.

Η Ένωση Γονέων εκπροσωπήθηκε στο Δικαστήριο από τον Πρόεδρο της Δημ. Σωτηριάδη και τον ορισθέντα συνήγορο. Παραβρέθηκαν επίσης ο Αντιπρόεδρος Α0. Αθανασιάδης και ο Γ. Γραμματέας Α0. Παπαευθυμίου.

Εκ μέρους όσων είχαν καταθέσει την Αγωγή παραβρέθηκε ο Α0. Ζήσης μετά του συνηγόρου του και κατέθεσε ως μάρτυρας κατηγορίας ο κ. Καυτσιμπογιώργος.

Η λειτουργία της Ένωσης συνεχίζεται και αναμένεται η απόφαση του Δικαστηρίου.

Άλλη Ένωση Γονέων;

Στη θυρίδα μας, στο Δήμο, βρήκαμε ανακοίνωση που φέρει τον τίτλο «Ένωση Γονέων του Δήμου Περιστερίου» και υπογράφεται: Πρόεδρος Α. Ζήσης, γενικός γραμματέας Μ. Κυριακάκης.

Τι γίνεται; Λειταυργούν δύο Ενώσεις Γονέων στο Δήμο κι αν ναι, γιατί τώρα (25/10/2001 έχει ημερομηνία η ανακοίνωση), ύστερα από ενάμισυ μήνα από την αρχή της σχολικής χρονιάς, εμφανίζεται, επισημαίνοντας τις ελλείψεις στα σχολεία;

Πώς υπογράφει ως πρόεδρος της Ένωσης Γονέων ο κ. Α. Ζήσης, αφού είναι ένας από εκείνους που κατέθεσαν αγωγή «κατά της Ένωσης Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων Δήμου Περιστερίου»;

Δεν επιδιώκουμε να κάνουμε το «δικηγόρο του διαβόλου», αλλά τα ερωτήματα βγαίνουν μόνα τους.

Τα σχολεία του Περιστερίου, δύο μήνες μετά την έναρξη της σχολικής χρονιάς ΥΠΟΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΝ και θάπρεπε να είχε ευαισθητοποιήσει ΟΛΟΥΣ ΜΑΣ. Απορούμε ακόμη, πως το Δημοτικό Συμβούλιο δεν συζήτησε αυτό το σοβαρό θέμα!!!

Η διελκυστίνδα, που υπάρχει, μεταξύ των στελεχών που ζήτησαν την ψήφο των αντιπροσώπων στις εκλογές της Άνοιξης, για την ανάδειξη νέου διοικητικού συμβουλίου της Ένωσης Γονέων, μόνο κακό στην Παιδεία με όσα μύρια προβλήματα της, προσφέρει. Ευτυχώς με την απόφαση του δικαστηρίου, η

ΕΝΩΣΗ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ
ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ
ΔΗΜ. ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ 3 & 4 Τ.Κ. 121 34
Πλησίον Ι. Ν. Ευαγγελίστριας
Τηλ. Fax 210 5787229

ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ / / 200
ΑΡΙΘΜ. ΠΡΩΤ.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Η Αντιδήμαρχος παιδείας στην συζήτηση του Δημ. Συμβουλίου στις 20/10/04 επιτέθηκε σε όσους διαφωνούν με την έρευνα των «ποιοτικών χαρακτηριστικών όλων των εκπαιδευτικών εγκαταστάσεων» λέγοντας «θέλουμε να διεκδικήσουμε από την κυβέρνηση και το κοινοτικό πλαίσιο στήριξης.....Γιατί δεν ήρθατε να ενημερωθείτε ...σας έκλεισε κανείς την πόρτα;»

Η Ένωσή μας πέρα των όσων ανέφερε στο Δημ. Συμβούλιο επισημαίνει και τα εξής.

Κανείς δεν εμπόδισε την Δημ. Αρχή να διεκδικήσει από την κυβέρνηση και όπου αλλού. Το αντίθετο μάλιστα συνέβη, αναγκάζοντας την Ένωση και την Έλλη Αλεξίου να οργανώσουν κινητοποίηση στις 20/5/04 στο ΚΥΒΕ ζητώντας από την διοίκηση του Δήμου να διεκδίκηση στη βάση του ψηφίσματος (11/9/03) του Δημ. Συμβουλίου.

Η αντίθεσή μας στην σχετική έρευνα δεν έχει να κάνει με ζητήματα ενημέρωσης. Ενημέρωση που ασφαλώς η διοίκηση έπρεπε να επιδιώξει φέρνοντας το θέμα στην Δημ. Επιτροπή Παιδείας πριν το Δημ. Συμβούλιο. Εάν το έκανε, θα μάθαινε τουλάχιστον η αρμόδια Αντιδήμαρχος, αυτό που λέει σε συνέντευξή του ο πρώην Υπουργός Παιδείας «Στο Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας έγινε μια επίπονη εργασία αποτύπωσης του συνόλου των σχολικών μονάδων της χώρας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Έχουμε αυτή τη στιγμή μια πλήρη τράπεζα δεδομένων on line καθώς απεγράφησαν 14.274 μονάδες από το σύνολο των 14.845 (ποσοστό 96,2).»

Θα προσκομίζαμε επίσης το ερωτηματολόγιο που δόθηκε αλλά και την επιστολή του ΚΕΕ προς του διευθυντές που περιγράφει συνοπτικά ότι ζητούνται στοιχεία που αφορούν: Το έτος ίδρυσης του σχολείου, το εμβαδόν του κτιρίου, στοιχεία για το προσωπικό, τους μαθητές, δραστηριότητες εκτός σχολείου, διάφορα προγράμματα, τον οικονομικό απολογισμό της Σχολικής Επιτροπής, μέχρι και τον τύπο του Η/Υ του σχολείου.

Κατά συνέπεια η Δημ. Αρχή δεν δικαιούται να επικαλείται λόγους διεκδίκησης πόρων ή ενημέρωσης, το αντίθετο μάλιστα και εάν το έκανε δεν θα χρέωνε τους περιστεριώτες με τα τριάντα χιλιάδες ευρώ της έρευνας πριν ζητήσει τουλάχιστον τα σχετικά στοιχεία του ΚΕΕ.

ΓΙΑ ΤΟ ΔΣ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ — Η Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΑΘ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ — ΠΑΝ. ΛΥΚΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

Δ/ΝΣΗ Δ/ΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ
ΤΑΧ.Δ/ΝΣΗ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ 13
Τ.Κ.12132
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ : κ.Σιωρά
☎ 5759238

Περιστέρι :
Αρ. Πρωτ.:

Προς Κοινοποίηση

Σύμφωνα με τα στοιχεία που τηρούμε στην υπηρεσία μας , σας ενημερώνουμε ότι στο Δήμο μας υπάρχουν οι ακόλουθες κατηγορίες εργαζομένων κατά φύλλο και τύπο εκπαίδευσης που αφορούν μονίμους υπαλλήλους:

ΑΕΙ	**58**
Άνδρες	40
Γυναίκες	18

ΤΕΙ	**34**
Άνδρες	23
Γυναίκες	11

ΔΕ	**188**
Άνδρες	115
Γυναίκες	73

ΥΕ	**313**
Άνδρες	283
Γυναίκες	30

Η Πρ/νη Τμ. Προσωπικού

ΣΥΓΚΕ[illegible]ΡΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΕΔΡΩ[illegible]
ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΓΟΝΕΩΝ & ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΠΡΟΕΔΡΟΥ	
1	Παπαρας Γιώργος	Α νέφος
2	Λυκου Παναγιώτα	Γ
3	Καλφακάκος Κώστας	Α
4	Σκαρδος Μάρκος	Α
5	Μανουλά Καίτη	Γ
6	Πετρέλη Μαρία	Γ
7	Παπαδομανωλάκη Αφροδίτη	Γ
8	Παπαδόπουλος Γιώργος	Α
9		
10	Βασω Παππά	Γ
11	Φαράντου Ελένη	Γ
12	Γρηγοράτου Αναστασία	Γ
13	Αδαμάκη	Γ
14	Κουλουρας Γρηγόρης / Κορογιάννου Τασία	
15	Κατερίνη Ελένη	Γ
16	Σκουλίδα Ελπίδα	Γ
17	Ανδρέου Χαράλαμπος	
18	Θωμας Γρηγόρης	Α
19	Καμπούρης Κωνσταντίνος	Α
20	Κολαβός Απόστολος	Α
21	Πετσουλάκη	Γ
22	Μαραβά Σοφία	Γ
23	Τζελιά Ελένη	Γ
24	Μανωλόπουλος Μανώλης	
25	Κόλλια Φωτεινή	Γ
26		Γ
27	Μπέλλος Αντώνης	Α
28	Παλιούρας Κωνσταντίνος	Α
29	Βαρελάς Δημήτρης	Α
30	Ζαιτανίδου Ελένη	Γ
31	Φωτόπουλος Κώστας	Α
32	Ζερκεδάκης Μαρίνος	Α
33	Καραμεσινη Πόλυ	Γ
35	Γαβριήλ Βάνα	Γ
36	Ζερβεζάς Γεώργιος	Α
38	Δημητράκαινα Αντωνία	Γ
39	Χιωτη Στέλλα	Γ
40	Σταχτούρης Σωτήρης	Α
41		
42	Πιτινη Λίτσα	Γ
45	Γερόδημος Χριστος	Α
46	Μαρκάκη Ευγενία	Γ
47	Κάγιαννης Ιωάννης / Κολέτσου Γεωργία	Γ
48	Βασιλείου Μαρία	Γ
49	Μαντικου Βιβή	Γ
Ειδικό		

ΑΠΑΙΤΟΥΜΕ να αγοραστε η γη **του χώρου ανέγερσης του σχολικού κτιρίου του 10ο Λυκείου** από τον ΟΣΚ, το ΥΠΕΧΩΔΕ

Εφ Παλμός 4.61.2001

λένε οι γονείς, οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί του 10ου Λυκείο

Η προθεσμία αγοράς από τον ΟΣΚ του χώρου ανέγερσης του σχολικού κτιρίου του 10ου Λυκείου, στο χώρο που αποδέχτηκε με ομόφωνη απόφαση του το Δημοτικό Συμβούλιο και που βρίσκεται δίπλα από το γήπεδο της Χρυσούπολης, λήγει στις 17 Μαΐου. Οι γονείς, οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί του 10ου Λυκείου, καταγγέλλουν το υπουργείο Παιδείας, τον Οργανισμό Σχολικών Κτιρίων και το Δήμο Περιστερίου για αδιαφορία στο πρόβλημα ανέγερσης του σχολικού κτιρίου, στην είσοδο του νταμαριού του "Φοίνικα".

Το κείμενο της ανακοίνωσης - κάλεσμα του συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων του 10ου Λυκείου έχει ως εξής:

"Αγαπητοί Γονείς.

Στις 17 Μάη τελειώνει ο χρόνος για την αγορά από τον ΟΣΚ της γης για την ανέγερση του σχολείου μας.

Ο μαραθώνας των δεκάχρονων αγώνων μας, μας διασφάλισε το κονδύλι για την αγορά της γης. Ομως τελευταία σπανιά μαθαίνουμε, ότι εκεί θέλουν να φτιάξουν αναψυκτήρια κι όχι σχολείο για τη μόρφωση των παιδιών μας.

ΚΑΤΑΓΓΕΛΛΟΥΜΕ το Υπουργείο Παιδείας, το ΥΠΕΧΩΔΕ, τον ΟΣΚ και τον Δήμο Περιστερίου, που συνειδητά απέκρυψαν το γεγονός από εμάς και τα παιδιά μας τα τελευταία χρόνια

ΔΗΛΩΝΟΥΜΕ, ότι αυτά τα σχέδια δεν πρόκειται να περάσουν, γιατί το συμφέρον το δικό μας και των παιδιών μας είναι μεγαλύτερο απ'

ΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΑΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥ

ΑΠΑΙΤΟΥΜΕ στον ενάμιση μι

που απομένει για να αγοραστ

γη από τον ΟΣΚ, το ΥΠΕΧΩΔΕ

λύσει την εκκρεμότητα και η Δη

τική Αρχή σε συνεργασία με τον

ΣΚ να δεσμευτεί με χρονοδιάγρ

μα για την ανέγερση του σχολεί

ΓΙΑ ΤΟ Δ.Σ. Ο ΠΡΟΕΔΡ

ΜΠΟΥΓΑΤΣΟΣ ΣΤΑΘΗΣ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΤΣΟΥΜΠ

ΓΙΟΥΛΑ"

Το 15μελές συμβούλιο των μαι

των εξέδωσε την εξής ανακοίν

ση:

"45 ΜΕΡΕΣ ΕΜΕΙΝΑΝ ΠΟΥ ΠΡ

ΠΕΙ ΝΑ ΑΓΟΡΑΣΤΕΙ Η ΓΗ ΓΙΑ Τ

ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ Μ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΟΣΚ ΚΙ ΑΥΤΟ ΔΕΝ

ΓΙΝΕ ΑΚΟΜΗ.

ΓΚΡΙΖΑ ΣΥΝΝΕΦΑ ΦΑΝΗΚ

ΣΤΟΝ ΟΡΙΖΟΝΤΑ ΟΤΙ ΕΚΕΙ Θ

ΛΟΥΝ ΝΑ ΦΤΙΑΞΟΥΝ ΑΝΑΨ

ΚΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΟΧΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕ

ΜΑΣ.

Π ΑΥΤΟ, ΕΧΕΙ ΣΟΒΑΡΕΣ ΕΥΘ

ΝΕΣ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΤΟ ΥΠΕΧΩΔΕ ΚΑΙ ΒΕΒΑΙΑ ΠΟ

ΣΟΒΑΡΕΣ ΕΥΘΥΝΕΣ Η ΔΗΜΟ

ΚΗ ΑΡΧΗ.

ΟΜΩΣ ΤΑ ΔΙΚΑ ΜΑΣ ΟΝΕΙΡΑ Κ

ΟΙ ΔΕΚΑΧΡΟΝΟΙ ΑΓΩΝΕΣ Μ

ΔΕΝ ΦΥΛΑΚΙΖΟΝΤΑΙ ΣΤΙΣ Δ

ΓΚΑΝΕΣ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ ΣΥΜΦ

ΡΟΝΤΩΝ.

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΑΣ ΘΑ ΚΤΙΣΤ

ΘΕΛΟΥΝ ΔΕ ΘΕΛΟΥΝ.

ΤΟ 15 ΜΕΛΕΣ ΤΟΥ 10ου Ε.Λ. ΠΕ

ΣΤΕΡΙΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΣ: ΛΑΝΑΡΑ

ΛΕΝΗ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ: ΜΠΟΥΓ

Στις 6 του Δεκέμβρη τα ΣΧΟΛΕΙΑ της ΧΩΡΑΦΑΣ

2002

ΤΟ ΜΕΤΡΟ ΣΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ

Την τελευταία βδομάδα όλος ο τοπικός τύπος "έπαιζε" το ΜΕΤΡΟ στο Περιστέρι. Κοσμογονία για το τίποτα. Ωραίες φωτογραφίες, δηλώσεις υπευθύνων για την πορεία του έργου, ακόμη και ειδικευμένων Δημοτικών Συμβούλων περί τα συγκοινωνιακά.

Για την ταμπακέρα κανείς...!!

Ας τα βάλουμε τα πράγματα σε μια σειρά. Μάθαμε ότι τις προάλλες είχε πάει μια επιτροπή γειτονιάς από την Ανθούπολη (σ' αυτή συμμετείχε και πρώην δημοτικός σύμβουλος) στον επικεφαλή της ελληνικής τεχνικής εταιρείας κ

Στις 6 του Δεκεμβρη, πένα δεν έγραψε, τάξη δεν άνοιξε, σχολείο δε λειτουργησε στη ΧΩΡΑΦΑ.

Τα παιδιά της Χωράφας μαζί με τους γονεις και τους καθηγητές τους, διαδήλωσαν για πρωινή εκπαίδευση, δαπανες, υλικοτεχνική υποδομή, καθηγητές, βιβλία και εργαστήρια.

Από τις 8 το πρωί, ο πεζόδρομος μπροστά στα σχολεία έσφιζε από ζωή. Στους 680 μαθητές του 2ου ΤΕΕ, προστέθηκαν οι 200 του 7ου Λυκείου και οι 300 περίπου απο τα δύο Γυμνάσια της Χωράφας. Αν προσθέσουμε και τους μαθητές του ΤΕΕ του Περιστερίου που ήλθαν να κάνουν εργαστηριο στη Χωράφα, τοτε φθάνουμε τους 500 μαθητές. Μαζί τους και οι καθηγητές τους, που συμμετείχαν με 100% συμμετοχή στη στάση εργασίας που είχε εξαγγείλει το σωματείο τους. Μαζί τους και αρκετοί γονείς που δε δούλευαν το πρωί.

Αυτό το οργισμένο ποτάμι κατηφόρισε στην πλατεία Δέγλερη και έκανε καθιστική διαμαρτυρία.

Τα συνθήματα που δέσποζαν ήταν:

« ΘΕΛΟΥΜΕ ΒΙΒΛΙΑ, ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΣΧΟΛΕΙΑ, ΚΑΙ ΟΧΙ ΔΙΑΒΑΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΡΓΙΑ»
« ΦΤΙΑΞΤΕ ΤΩΡΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ»
« ΘΕΛΟΥΜΕ ΣΧΟΛΕΙΑ ΠΡΩΙΝΑ»
« ΘΕΛΟΥΜΕ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥΛΗΣΤΕ ΚΑΝΑ ΠΥΡΑΥΛΟ ΝΑ ΦΤΙΑΞΟΥΜΕ ΣΧΟΛΕΙΑ»

Το κλίμα που επικράτησε ήταν συγκλονι-

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΔΑΣΚΑΛΩΝ «ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ»

ΑΝΥΠΑΡΚΤΗ Η ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

Στις 6 του Δεκέμβρη ο σύλλογος δασκάλων **"ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ"** οργάνωσε σύσκεψη και συνέντευξη τύπου στο Δημαρχείο της πόλης με θέμα **"Τα προβλήματα της αθλητικής υποδομής στα Δημοτικά σχολεία του**

V Σχολικό Έτος 2002-03
(3ος χρόνος λειτουργίας του Σχολείου)

ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΣΔΕ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

1ο Εννιάμηνο 49 εκπαιδευόμενοι **2ο Εννιάμηνο** 45 εκπαιδευόμενοι

Φύλο

Πρωτοετείς:
Άντρες 43%
Γυναίκες 57%

Δευτεροετείς
Άντρες 51%
Γυναίκες : 49%

Ηλικία

Πρωτοετείς:
18 - 30 ετών 43%
31 - 53 ετών : 57%

Δευτεροετείς:
19-30 ετών:78%
31-35 ετών:22%

Οικογενειακή κατασταση:

Πρωτοετείς:
Άγαμοι 39%
Έγγαμοι:45% Παιδιά 86%
Διαζευγμένοι:12% Παιδιά:67%
Σε διαστάση:2% Παιδια:100%
Σε χηρεια:2% Παιδια:100%

Δευτεροετείς:
Άγαμοι 69%
Έγγαμοι:27% Παιδιά:67%
Διαζευγμένοι 4% Παιδια 50%

Διαμονή :

Πρωτοετείς:
Μόνος/η 6%
Με τους δύο γονείς:27%
Με τη μητέρα 12%
Με την οικογενεια:45%
Με παιδια/ι 8%
Συζει:2%

Δευτεροετείς:
Μονος/η 13%
Με τους δύο γονείς 42%
Με τη μητέρα ή τον πατέρα 16%
Με την οικογενεια:27%
Με αδέρφια:2%

Περιοχή Κατοικίας:

(Σε σχέση με τους τρεις Δήμους που συμπραττουν για τη λειτουργία του ΣΔΕ)

Πρωτοετείς:
Δήμος Αθηνών : 20%
Δήμος Περιστερίου : 33%
Δήμος Νίκαιας 6%

Δευτεροετείς:
Δήμος Αθηνών : 16%
Δήμος Περιστερίου 27%
Δημος Νίκαιας : 4%

Οικονομική κατάσταση:

Πρωτοετείς:
Πολυ καλή 2%
Καλή 18,5%
Μέτρια:61%
Κακη 10,5%
Πολύ κακή:6%
Δεν απαντησαν:2%

Δευτεροετείς:
Πολύ καλή 2%
Καλή 20%
Μέτρια 40%
Κακη 11%
Πολύ κακή 20%
Δεν απάντησαν 7%

Ασφαλιστικός φορέας:

Πρωτοετείς:
Δημόσιο: 20,5%
ΙΚΑ: 59,5%
Ιδιωτική ασφάλιση 4%
Πρόνοια: 2%
Δεν απαντησαν: 14%

Δευτεροετείς:
Δημοσιο 2%
ΙΚΑ 62%
ΤΕΒΕ 7%
ΟΓΑ 2%
Δεν εχει: 7%
Δεν απαντησαν 20%

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΑΝΑΝΕΠΕΡ ΑΕ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΜΕΘΟΔΩΝ ΑΝΤΙΡΡΥΠΑΝΣΗΣ ΣΤΙΣ ΒΙΟΤΕΧΝΙΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

Η αποτελεσματική και διαρκής πληροφόρηση και η υποστήριξη της δράσης της τεσσαρακοστής στις 2.386 μικρομεσαίες επιχειρήσεις, του Περιστερίου, αποτελεί την υποχρέωση από καταβολής της της ΑΝΑΝΕΠΕΡ ΑΕ και για την υλοποίηση του σημαντικού αυτού στόχου της ξεκίνησε συνεργασία με την Εμπορική Τράπεζα, με την οποία συνδιοργάνωσε την 27.3.2002, ημερίδα στο ξενοδοχείο της τράπεζας, με θέμα: «Ανάπτυξη μεθόδων αντιρρυπαντικής στις βιοτεχνίες του Δήμου Περιστερίου».

Θα σημειώσουμε ότι η Εμπορική Τράπεζα, μαζί με 171 χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς από όλο τον κόσμο, έχει συνυπογράψει τη διακήρυξη για την προστασία του περιβάλλοντος, προωθεί τα χρηματοδοτικά της αειφόρου ανάπτυξης στην Ελλάδα και είναι μέτοχος του Ευρωπαϊκού Ταμείου Επενδύσεων.

Στη συζήτηση πήραν μέρος εκτός από στελέχη της Εμπορικής Τράπεζας, εκπρόσωποι της ΑΝΑΝΕΠΕΡ ΑΕ, εκπρόσωποι του Σωματείου Βιοτεχνών Περιστερίου, των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στον τομέα της αντιρρυπαντικής τεχνολογίας και βιοτέχνες του Περιστερίου.

Οι εκπρόσωποι συνεργάτες της ΑΝΑΝΕΠΕΡ ΑΕ, ο καθηγητής του ΕΜΠ κ. **Μιλτ. Σταθερόπουλος** και η πτυχιούχος μηχανικός κα **Δήμητρα Καλοφωλιά**, τόνισαν τον διαφωτιστικό ρόλο της ΑΝΑΝΕΠΕΡ ΑΕ, προκειμένου να προσπεριοθούν τεχνολογικά οφέλη οι βιοτέχνες. Παρουσίασαν τα στοιχεία μιας μελέτης που έγινε, σχετικά με τις πηγές της ρύπανσης στο Περιστέρι και γενικότερα τη Δυτική Αττική. Αναφέρθηκαν στις περισσότερο ρυπογόνες επιχειρήσεις και στην αναγκαιότητα της χρήσης αντιρρυπαντικής τεχνολογίας και την τεχνολογική ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων της Δυτικής Αττικής.

Εκδήλωση με θέμα «Βιώσιμη ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων της Δυτικής Αττικής», πραγματοποιήθηκε στο εκθεσιακό κέντρο Περιστερίου, την 26.6.2002. Διακρίνονται στην φωτογραφία οι κ.κ. Γ. Τζιβίσκος, Χ. Μητροπέτρος, Σ. Καβλακά, Μ. Σταθερόπουλος και Η. Γεωργόπουλος. Λεπτομέρειες στο επόμενο φύλλο μας

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΚΙΝΔΥΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Τονίσθηκε ακόμη, ότι επειδή η ΑΝΑΝΕΠΕΡ ΑΕ **δεν** είναι φορέας αρμόδιος **να επιβάλλει** περισσότερο **σε επιχειρήσεις** που ρυπαίνουν, ή **την υποχρεωτική** χρήση αντιρρυπαντικής τεχνολογίας και ακριβώς επειδή δρα με επιστημονικά κριτήρια, **έγινε** επιστημονική παρουσίαση των κινδύνων για το περιβάλλον και τους **εργαζόμενους**. Αποτέλεσμα, σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία η συμβολή των **βιοτεχνών** στην αιωροσκοπική ρύπανση **είναι** πολύ **μικρή** και **οι** βιοτέχνες να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα, καθώς η χρήση καθοριστικών πρώτων υλών, η αντιρρυπαντική τεχνολογία, ή η εφαρμογή της ανακύκλωσης, εξορθολογίζουν καθαρότερο περιβάλλον, μεγαλύτερη οικονομία, φθηνότερο κόστος και εκτός των άλλων αποφεύγονται το άγχος και το κόστος, που συνεπάγονται τους κανόνες της υγιεινής και της ασφάλειας των εργαζομένων.

Ο πρόεδρος του Σωματείου Βιοτεχνών κ. **Δημ. Φραγκουλάκης**, είπε, ότι η συνεισφορά των βιοτεχνιών στην ατμοσφαιρική ρύπανση είναι πολύ μικρή και τόνισε το ενδιαφέρον των βιοτεχνών να εκσυγχρονισθούν και να γίνουν περισσότερο αποδοτικές και ενεργητικές.

Για τη χρηματοδότηση των επενδυτικών σχεδίων, που προέκυψαν τη βάσιμη ανάπτυξη και παράλληλα προστατεύουν το περιβάλλον, μίλησε η σύμβουλος της Διοίκησης της Εμπορικής Τράπεζας κα **Στέλλα Κοβλακά**.

ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΟΝΣΟΡΤΣΙΟΥΜ

Είπε ότι θα οργανωθεί ημερίδα για τη δίκτυση της αντιρρυπαντικής ιδέας στη Δυτική Αττική και γνωστοποίησε ότι η Εμπορική Τράπεζα θα κάνει ένα **χρηματοδοτικό πρόγραμμα**, με πολύ ελκυστικούς όρους, που θα αφορά τον αντιρρυπαντικό εξοπλισμό των βιοτεχνών του Περιστερίου και της Δυτικής Αττικής γενικότερα.

Επίσης θα συγκροτηθεί ένα κονσόρτσιουμ από τους φορείς που μετέχουν της διαπραγματευτικής συσκευής, το οποίο θα εκπονήσει και θα υποβάλλει προτάσεις για χρηματοδοτήσεις, είτε στα προγράμματα του Γ' ΚΠΣ, είτε απ' ευθείας σε επιδοτούμενα προγράμματα κλπ.

Χαιρετισμό απηύθυνε και ο δήμαρχος Περιστερίου κ. **Θεοδ. Δημητρακόπουλος**, που παραβρέθηκε με την Δομτία του του Προέδρου της ΑΝΑΝΕΠΕΡ ΑΕ, ο οποίος τόνισε, ότι το ΚΥΒΕ δημιουργήθηκε με τη φιλοδοξία να πρωταγωνιστήσει στην ενθάρρυνση της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας και των υποστήριξη των δράσεων μέσα από τα προγράμματα του Υπουργείου Ανάπτυξης, σε συνεργασία με τράπεζες μπορούν να ενθαρρύνουν το νέο επιχειρηματία, που θα σεβεται το περιβάλλον από τις κατάλληλες τεχνικές του παρελθόντος να προωθήσει στην παραγωγή, με σύγχρονο μάνατζμεντ, με σεβασμό στο περιβάλλον και καινοτομίες.

Στη σύσκεψη μετείχαν από πλευράς ΑΝΑΝΕΠΕΡ ΑΕ, ο δ/νων σύμβουλος κ. **Γεωρ. Τζιβίσκος** και ο δ/ντής του Κέντρου Υποστήριξης Βιοτεχνικών Επιχειρήσεων κ. **Ηλίας Γεωργόπουλος**.

Επίσης μετείχαν από το Τμήμα Προστασίας Περιβάλλοντος της Νομαρχίας Αθηνών και Βασιλική Σαμαράκη, τα διευθυντικά στελέχη της Εμπορικής Τράπεζας κ.κ. **Σ. Σκοπλάκης, Ι. Μαρμαγγιόλης, Χ. Μητροπέτρος, Ι. Κουτσουράδης, Π. Ψωμιάδης, Σ. Μπαρκάτσας, Γ. Τραντοπαύλλου, Μ. Φουντουλάκης** κ.α., εκπρόσωποι δέκα εταιρειών προμηθευτών αντιρρυπαντικής τεχνολογίας κά.

Α.Λ.

ΓΕΩΡ. ΤΖΙΒΙΣΚΟΣ (Δ/νων Σύμβουλος της ΑΝΑΝΕΠΕΡ): ΣΚΟΠΟΣ ΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΚΑΤΑΣΤΕΙ ΤΟ ΚΥΒΕ ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΟΛΗ ΤΗ ΔΥΤ. ΑΤΤΙΚΗ

Ο δ/νων σύμβουλος της ΑΝΑΝΕΠΕΡ ΑΕ κ. Γεωρ. Τζιβίσκος, μας είπε σχετικά με την Αναπτυξιακή Εταιρία και το ΚΥΒΕ:

«Θέλω να περάσω το μήνυμα στους Περιστεριώτες, ότι η ΑΝΑ-

Ο δ/νων σύμβουλος της ΑΝΑΝΕΠΕΡ ΑΕ κ. Γεωρ. Τζιβίσκος

ΝΕΠΕΡ ΑΕ δεν είναι μια εταιρεία που δημιουργήθηκε για να παρέχει πληροφορίες μόνο στους δημότες, κ.λπ. Είναι μια υπηρεσία που δραστηριοποιείται δημιουργικά και σε άλλους τομείς, όπως είναι π.χ. ο κλάδος της αντιρρυπαντικής τεχνολογίας.

Η αειφόρος ανάπτυξη θα αποκτήσει συγκεκριμένη μορφή, κατά τον τρόπο που συμβάλλουμε και εμείς. Δεδομένου ότι ενεκρίθη το Κοινοτικό πρόγραμμα «Πέγκεβ» για το ΚΥΒΕ και αφορά την αντιμε-

Κράτος, ασχολείται με τη χρηματοδότηση προγραμμάτων και συνεργάζεται με φορείς ανάπτυξης της Ε.Ε.

Πιστεύουμε ότι θα βοηθήσουμε αποτελεσματικά τους βιοτέχνες να λύσουν τα προβλήματά τους. Εμείς δεν εμπόρασε να ασχοληθούμε με εφαρμογή της αντιρρυπαντικής νομοθεσίας. Προσπαθούμε να βοηθήσουμε τους βιοτέχνες να χρηματοδοτηθούν και να λύσουν τα προβλήματά τους. Η ΑΝΑΝΕΠΕΡ έχει δημιουργήσει μια ομάδα επιστημόνων που εργάζονται προς την κατεύθυνση αυτή.

Το ΚΥΒΕ, που ήταν μια συλλογική ιδέα -και διπλή μου- τόλμη που ξεπεράσαμε το θεσμό της βιοτεχνικής έκθεσης, σήμερα κάνει το Περιστέρι πρωτοπόρο. Βοηθάει ουσιαστικά τους βιοτέχνες, συμβάλλει στην προβολή των προϊόντων τους και διαθέτουμε και ένα πληρέστατο συνεδριακό κέντρο, που μαζί με το εκθεσιακό κέντρο θα εξυπηρετεί τις ανάγκες τους.

ΝΑ ΣΕΒΑΣΤΟΥΝ ΤΟ ΚΥΒΕ ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ

Επαναλαμβάνω, ότι στόχος μας είναι να εμπλουτίσουμε τις δραστηριότητες του ΚΥΒΕ, αλλά κυρίως θέλουμε να το σεβαστούν οι δημοτικές παρατάξεις. Γι' αυτό και επαναλαμβάνω αδιάκοπα και σε βάρος της προσωπικής μας προβολής. Κρατάμε απόσταση από όλους και δεν θα επιτρέψουμε την εκμετάλλευση

ΗΛΙΑΣ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ (Δ/ντής ΚΥΒΕ): ΤΟ ΚΥΒΕ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΠΑΡΟΜΟΙΟ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ!

SYNDICATE OF STRUCTURAL MATERIALS & CONSTRUCTION BUILDERS & EMPLOYEES

ATHENS, 1, VERANZEROU st. KANIGOS SQ. 2nt floor
Tel. 3827.122 - 3827.181 Fax: 3827.496

STATEMENT

TO ALL POLITICAL AND ECONOMICAL REFUGEES

Colleagues,

You have to know, that staying away from your Trade Unions, you are cutting yourselfs from society and gradually becaming an object of the most vicious exploitation of man by man. To this point, we made all possible efforts to inform you about the collective processes of the trade-union movement, as well, about all your responsibilities and working rights, in order to feel that the Trade Union is your defender and you can turn to it, in every problem you might face with your employers.

Colleagues,

Due to persistent action of the Trade Union, the joint action of the greek and foreign workers during the last period, has been developed considerable.

Thousands of foreign workers are already and becoming members of the Trade Union. In the big technical works (as airport, metro, Attiki etc) the joint action of the greek and foreign workers, for better wages, for better working conditions, for full insurance, to defent our rights has been effective and successful.

As a result, a lot of foreign workers are now on the first row of the developing struggle.

Colleagues,

- **We call, everyone, more decisively to stregthen the bonds with Trade Union, to strengthen all together, our common action and struggle against the anti-labour plans of the capital and its goverments.**
- **To claim together and IMPOSE a solution for our demands.**
- **To demand and IMPOSE, EQUAL WORKING RIGHTS, for greek and foreign workers.**
- **Measures for your adjustment in the society. Full rights in education of your children, for human conditions on housing, health and insurance.**
- **To legalize all foreing workers, in order to stop these inhuman illegal status, which cause you to live under agony, fear, insecurity, as hostages.**
- **To push our claims and impose the propulsion of interstate agreements,** in order all health and pension benefits and programms that you join in our country, to be counting as well to your home countries etc.
- **To stop any kind of racist and xenophobic perceptions and incidents,** which are inherent of the rotten socil system we are all living and which the capital always use them as a weapon against the unity of the workers.

WE CALL FOR ACTION, NOW!

"WORKERS OF ALL COUNTRIES, UNITE"

THE ADMINISTRATION

NJOFTIM - Обращение - Statement

rejtuar te gjithe refugjateve politike dhe ekonomike

ко всем политическим и экономическим эмигрантам

to all Political and Economikal Refugees

29/9/03

ΠΑΝΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ «ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ ΑΠΕΞΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ»

Αποκλεισμένοι από την αγορά εργασίας

Σε μια κοινωνία όπου οι απεξαρτημένοι χρήστες ουσιών είναι αποκλεισμένοι από το δικαίωμά τους στην εργασία, η κυβέρνηση επαναφέρει την προοπτική παράδοσης της απεξάρτησης στον ιδιωτικό τομέα. «Ηδη μελετούμε το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τη θεραπεία εξαρτημένων ατόμων, καθώς και τις ενδεχόμενες συνεργασίες με το ΕΣΥ και τον ιδιωτικό τομέα πάντα υπό την πλήρη εποπτεία του κράτους και με την πλήρη κάλυψη απ' τα ασφαλιστικά ταμεία», είπε χτες ο υπουργός Υγείας **Ν. Κακλαμάνης** κατά τη διάρκεια της πρώτης ημέρας του Πανευρωπαϊκού Συνεδρίου με θέμα «Πολιτικές επανένταξης απεξαρτημένων ατόμων στην αγορά εργασίας». Ο υπουργός Υγείας ανακοίνωσε την πρόθεση της κυβέρνησης να εμπορευματοποιήσει τον πόνο, τη στιγμή μάλιστα που έχει ξεσηκώσει σάλος απ' τη δραστηριότητα ιδιωτών που κερδοσκοπούν, εφαρμόζοντας μάλιστα αμφιλεγόμενες μεθόδους απεξάρτησης, όπως στην περίπτωση της **Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Μέριμνα Ζωής»**, η οποία, εκμεταλλευόμενη την απόγνωση χιλιάδων οικογενειών, δραστηριοποιείται στον τομέα της απεξάρτησης, υποσχόμενη «ταχεία αποτοξίνωση που στηρίζεται στην ουσία "ναλτρεξόνη"».

Ο υπουργός Απασχόλησης, **Π. Παναγιωτόπουλος**, σε μια προσπάθεια να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα για τον αποκλεισμό των απεξαρτημένων ατόμων απ' την αγορά εργασίας, έριξε το μπαλάκι στον ΟΑΕΔ, δίνοντάς του βεβαια ελαφρυντικό ..«την απουσία μηχανογράφησης» και αντί για μόνιμη και σταθερή δουλιά πρότεινε ως λύση «απασχόληση, κατάρτιση και επανακατάρτιση». **«Ισως σαν πολιτεία δεν έχουμε δώσει την έμφαση που θα 'πρεπε στην κοινωνική επανένταξη, γιατί τότε είχαμε εστιάσει σ' άλλα θέματα»**, απολογήθηκε ο **Μ. Σκουλάκης**, αντιπρόεδρος της Διακομματικής Επιτροπής, ενώ ο **Κ. Κηλτίδης**, πρόεδρος της Διακομματικής Επιτροπής, δήλωσε... εμβρόντητος (!) όταν ενημερώθηκε από το διοικητή του ΟΑΕΔ «για την τραγικά μειωμένη αποφασιστικότητα των επιδοτούμενων προγραμμάτων».

Η ανεργία «θερίζει» πριν και μετά την απεξάρτηση

Το **75% των εξαρτημένων που φτάνουν στα θεραπευτικά προγράμματα κάθε είδους ήταν άνεργοι, με το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών να μην έχει εργαστεί ποτέ**. Οι πρώην χρήστες είναι η τρίτη προτίμηση των εργοδοτών που συνεργάζονται με προγράμματα του ΟΑΕΔ, μετά τα άτομα με ειδικές ανάγκες και τους ψυχικά διαταραγμένους. Μόνο ο ένας στους δύο απεξαρτημένους εργάζεται και μόλις ο ένας στους δέκα βρίσκει δουλιά μέσω του ΟΑΕΔ, καθώς το 68,8% βρίσκει δουλιά μέσω γνωστών και φίλων και το 12,5% μέσω αγγελιών. **Ενώ η ανεργία είναι ένας από τους λόγους υποτροπής**. Είναι μερικά από τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου και δείχνουν με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο όχι απλά το στιγματισμό που συναδεύει τους πρώην χρήστες, αλλά κυρίως την απουσία ενημέρωσης και ουσιαστικής πολιτικής για την κοινωνική επανένταξη, όσο και τα πραγματικά αίτια που οδηγούν στην ουσιοεξάρτηση.

«Να ομολογούμε τις αδυναμίες μας. **Δεν μπορούμε να βγάζουμε αρρώστους όλους αυτούς τους ανθρώπους, να τους θεωρούμε ασθενείς**. Πρέπει να έχουν όλοι δικαίωμα στην εργασία. Στον ΟΚΑΝΑ πρέπει να σηκωθούμε απ' τα γραφεία μας και να δούμε γιατί οι εργοδότες δε θέλουν πρώην χρήστες», είπε ο **Χρ. Γιαννάκης**, πρόεδρος του ΟΚΑΝΑ, κατά τη διάρκεια κλειστής συνεδρίας. Χαρακτηριστική ήταν και η μαρτυρία του **Σπ. Αποστόλου**, από το Σύλλογο «Αγώνας Ζωής»: **«Επι 9 χρόνια ήμουν άνεργος. Τώρα βρήκα δουλιά σ' ένα επιδοτούμενο πρόγραμμα της ΓΣΕΕ το οποίο λήγει και πάλι θα βρεθώ στον αέρα»**. Για να ακολουθήσει η ομολογία των κρατικών ειθυνών από τον **Δ. Κοντό**, ΓΓ του υπουργείου Απασχόλησης, ο οποίος παραδέχτηκε ότι το πρόβλημα έχει αφεθεί **«στην επιθετική πολιτική του ΟΑΕΔ, στην κατάρτιση και επανακατάρτιση»** και περιορίζοντας το βαθύτατα κοινωνικό - σε τελευταία ανάλυση - πρόβλημα στη μη ύπαρξη σχεδίων και προγραμμάτων.

Να μην πέσουμε στην παγίδα

«Το θέμα είναι αν θέλει κάποιος να ασχοληθεί με τα δύσκολα ή απλά να βρει μια εφικτή λύση. Ορισμένες λέξεις έχουν μια σημασία και ιστορία δεκαετιών ολόκληρων. Ορισμένες αλλαγές που γίνονται δεν είναι τυχαίες. **Αντί για εργασία, βάλαμε την απασχόληση μέχρι και στον τίτλο του υπουργείου. Η μόνιμη εργασία φεύγει, ενώ θα έπρεπε να προετοιμάζουμε κάθε νέο άνθρωπο για την έννοια της μόνιμης και σταθερής εργασίας. Και ποιος θα φανταζόταν ότι θα έφτανε κάποτε η στιγμή που θα λέγαμε στο γιατρό του ΕΣΥ που έχει δώσει όρκο στον Ιπποκράτη να δίνει μέσα στα νοσοκομεία ηρωίνη**. Αν κοιτάξει κανείς την ιστορία της ανθρωπότητας προς τα πίσω, γεωγραφικά - χρονολογικά, δεν υπάρχει το παραμικρό πρόβλημα που να λύθηκε **χωρίς αναζήτηση, ανάλυση και αντιμετώπιση των αιτιών που δημιουργούν το πρόβλημα»**, επισήμανε ο **Παναγιώτης Κοσιώνης**, βουλευτής του ΚΚΕ και μέλος της Διακομματικής Επιτροπής, κατά τη διάρκεια της κλειστής συνεδρίας.

Για να καταλήξει: «Το θέμα των ναρκωτικών αφορά τη νεολαία, την ελπίδα του σήμερα και τη δύναμη του αύριο. **Πρέπει να προετοιμάσω αυτή τη νεολαία ως ολοκληρωμένη προσωπικότητα για να μπορεί να αντισταθεί. Οταν αρχίζεις την κατάρτιση και επανακατάρτιση αυτό που καταφέρνεις είναι να κατακερματίσεις την προσωπικότητά τους.** Και η προσπάθεια αποχωρισμού της προσωπικότητας του ατόμου απ' τις δυνατότητες του είναι κάτι που πλήττει όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα της Ευρώπης. **Πρέπει να βάλουμε πλάτη σε μια συντονισμένη προσπάθεια που δε θα έχει σχέση με τις απαιτήσεις του εργοδότη, αλλά να φτιάχνει ολοκληρωμένες προσωπικότητες που να καλύπτει τις κοινωνικές, εργασιακές ανάγκες. Πρέπει να ανατρέψουμε τα αίτια εκείνα που οδηγούν στη χρήση ουσιών».**

ΟΑΕΔ.

45 - 64

για έως ΛΑΓΚ

		ΗΛΙΚΙΑ	ΓΝΩΣΕΙΣ
1	Γ	52	ΛΥΚΕΙΟ / ΛΟΓΙΣΤΙΚΑ
2	Γ	46	ΓΥΜΝΑΣΙΟ / ΔΙΔΑΣΚΕΙ
3	Γ	48	ΛΥΚΕΙΟ / ΛΟΓΙΣΤΩΝ / ΑΓΓΛΙΚΑ / Η/Υ
4	Γ	46	ΛΥΚΕΙΟ / ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΤΩΝ
5	Γ	48	ΛΥΚΕΙΟ / ΑΓΓΛΙΚΑ / ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ
6	Γ	47	ΛΥΚΕΙΟ / COMPUTER
7	Γ	45	ΛΥΚΕΙΟ / ΑΓΓΛΙΚΑ
8	Γ	50	ΛΥΚΕΙΟ / ΑΓΓΛΙΚΑ
9	Α	54	ΛΥΚΕΙΟ / ΔΙΔΑΚΤΑ
10	Γ	56	ΛΥΚΕΙΟ / ΓΑΛΛΙΚΑ
11	Γ	56	ΛΥΚΕΙΟ / CERTIFICAT
12	Γ	47	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΦΙΛΟΛ.
		~~45~~	~~ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΠΡΕΣΒΑ~~
13	Γ	51	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΜΟΔΙΣΤΡΑ
14	Γ	50	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΓΑΖΟΤΡΙΑ
15	Γ	50	ΛΥΚΕΙΟ / ΣΕΚΡΕΤΑΡΙΑ
16	Γ	52	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΚΟΣΤΟΓΡΑΦΤΗ
17	Γ	49	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΠΡΕΣΒΑ
18	Γ	54	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΓΑΖΟΤΡΙΑ
19	Γ	45	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΔΑΚΤΥΛΟΓΡΑΦΤΗΣ
20	Γ	50	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΓΑΖΟΤΡΙΑ
21	Γ	50	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΜΟΔΙΣΤΡΑ
22	Γ	55	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΓΑΖΟΤΡΙΑ
23	Α	45	Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ / ΕΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΣ
24	Γ	54	ΛΥΚΕΙΟ / ΛΟΓΙΣΤΩΝ
25	Α	64	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΔΙΠΛΩΜΑ Γ' ΚΑΤ
26	Γ	50	ΛΥΚΕΙΟ / ΑΓΓΛΙΚΑ
27	Α	52	ΛΥΚΕΙΟ / ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΗ
28	Α	45	ΛΥΚΕΙΟ / ΑΓΓΛΙΚΑ / ΧΕΙΡΙΣΤΗ ΔΙΠΛΩΜΑ

ΜΟΤ

Μονο γουσιές
Οικογένεια
ΟΑΕΔ

	ΗΛΙΚΙΑ	ΓΝΩΣΕΙΣ
Γ	31	ΛΥΚΕΙΟ
Γ	33	ΛΥΚΕΙΟ
Γ	37	ΛΥΚΕΙΟ
Γ	39	Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Γ	44	ΛΥΚΕΙΟ
Γ	37	ΛΥΚΕΙΟ
Γ	39	Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟ
Γ	44	ΛΥΚΕΙΟ + ΓΡΑΦΟΜΗΧΑΝΗ + Ξ.Γ.
Γ	43	Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ + ΣΧ. ΜΟΔΑΣ + ΓΑΖΩΤΗ
Γ	33	ΓΥΜΝΑΣΙΟ
Γ	36	ΛΥΚΕΙΟ
Γ	45-64	ΫΠΑΞΙΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ + Ξ. Γ.
Γ	22	Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Γ	30	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ	36	ΛΥΚΕΙΟ
Γ	36	ΓΥΜΝΑΣΙΟ
Γ	39	Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
Γ	41	Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
Γ	38	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ	58	ΤΕΛ + Ξ.Γ. + Η/Κ
Γ	96	ΓΥΜΝΑΣΙΟ + Ξ.Γ. + Η/Κ
Γ	41	Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
Γ	95	ΓΥΜΝΑΣΙΟ + ΣΧ. ΚΟΜΜΩΤΙΚΗΣ
Γ	36	Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
Γ	45	ΛΥΚΕΙΟ
Γ	39	Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
Γ	30	ΛΥΚΕΙΟ
Γ	58	ΛΥΚΕΙΟ

-24

ΕΚ

ΟΑΕΔ

ΧΩ	ΗΛΙΚΙΑ	ΟΑΕΔ 18-24 ΕΠΙΛΟΓΕΣ
Γ	22	ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΣΤΙΚΑ, ΔΕΞΙΚΑ
Α	23	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ	22	ΓΥΜΝΑΣΙΟ/ΗΛΙΚΙΑ/ΚΟΜΜΩΤΗΡΙΑ
Α	21	ΓΥΜΝΑΣΙΟ
	~~21~~	~~ΓΥΜΝΑΣΙΟ/ΑΣΤΙΚΑ~~
Γ	19	ΓΥΜΝΑΣΙΟ/ΑΣΤΙΚΑ
Α	16	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ	19	Α' ΛΥΚΕΙΟΥ/ΑΣΤΙΚΑ/ΚΟΜΜΩΤΗΡΙΑ
Α	24	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ	17,5	ΓΥΜΝΑΣΙΟ/ΑΣΤΙΚΑ/ΣΤΥΛΙΣΤ
Α	23	ΓΥΜΝΑΣΙΟ
Α	17	ΓΥΜΝΑΣΙΟ/ΜΗΧ.ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
	~~19~~	~~ΓΥΜΝΑΣΙΟ/ΑΣΤΙΚΑ/ΚΟΜΜΩΤΗΡΙΑ/ΒΑΠΤΙΚ~~
	~~19~~	~~Α' ΛΥΚΕΙΟΥ~~

ΗΛΙΚΙΑ	1 ΑΕΚ (πήρανε σπ. 6ύτη?) ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΕΝΣΥΜΑ
Α 55	6 ΤΑΞΕΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟ/ΣΧ. ΗΛΕΚΤΡΟ- ΛΟΓΟΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
Α 57	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ 51	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ 56	ΔΗΜΟΤΙΚΟ/ΣΧ. ΚΟΜΜΩΤΙΚΗΣ
Γ 54	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ 50	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ 45	ΛΥΚΕΙΟ/ΑΣΤΙΚΑ
Γ 56	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ 50	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Α 52	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ 55	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ 52	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ 57	ΔΗΜΟΤΙΚΟ

Γ	18	ΓΥΜΝΑΣΙΟ
Α	19	ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΛΙΠΟΨΙΑ ΙΧ
Α	31	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΥΔΡΑΥΛΙΚΟΣ
Γ	19	ΔΗΜΟΤΙΚΟ
Γ	18	ΓΥΜΝΑΣΙΟ / ΣΧ. ΣΧΕΔΙΑΣΤΩΝ ΜΟΔΑΣ.
Α	20	ΓΥΜΝΑΣΙΟ / ΣΧ. ΜΑΘ: "ΜΗΧ. ΑΥΤΟ
Γ	22	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΣΧ. ΚΟΜΜΩΤΙΚΗΣ.
Α	17	ΓΥΜΝΑΣΙΟ
Α	18	ΓΥΜΝΑΣΙΟ
Α	22	ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Γ	54	[illegible]
Α	61	[illegible]
Γ	57	[illegible]
Γ	54	[illegible]
Γ	52	[illegible]
Γ	57	[illegible]
Γ	52	[illegible]
Γ	50	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΓΑΖΕΤΤΙΑ
Γ	52	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΝΟΣΗΛΕΥΤΡΙ
Α	57	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΕΠΑΙΔΟΧΩΜ
Γ	54	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΕΡΓΑΤΡΙΑ
Α	60	ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΤΕΧΝΙΤΗΣ ΑΘΟΥΝ
Γ	57	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΜΟΔΙΣΤΡΑ
Γ	55	ΑΠΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ / ΤΑΙΛΟΤΡΙΑ
Γ	58	ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΓΑΖΕΤΡΙΑ – ΚΟΝΤΟΡΑΙΤΡΙΑ

ΟΑΕΔ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΚΠΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ
ΚΠΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ [redacted]

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ ΠΑΡΟΧΗΣ ΣΥΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ..... ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2025 .....
ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: .....
ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ : Κοινωνικός /-ή Λειτουργός
(Αφορά τους κοινωνικούς λειτουργούς που υπηρετούν σε ΚΠΑ, ΓΣ, ΓΣ ΕΚΟ, ΥΝ, ΤΥ)

Σας υποβάλλω έκθεση εκπλήρωσης έργου ως εξής :

Α. ΥΛΟΠΟΙΗΘΕΙΣΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΓΙΑ:	ΕΓΓΡΑΦΕΣ	ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ - ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ	ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΥΜΠΛΗΡ. ΦΑΚΕΛΩΝ
ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ	–	2	1
ΑΠΕΞΑΡΤΗΜΕΝΑ ΑΤΟΜΑ	–	2	–
ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΑ	–	–	–
ΠΕΡΑΣΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΑΤΟΜΑ / ΑΤΟΜΑ ΣΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΙΝΔΥΝΟ	–	2	–
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ / ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΕΣ / ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ	–	2	1
ΑΤΟΜΑ ΑΠΟΜΑΚΡΥΣΜΕΝΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΚΑΙ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	–	–	–
ΑΡΧΗΓΟΥΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ	–	6	–
ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ	–	–	–
ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑ ΑΝΕΡΓΟΥΣ	–	–	–
ΑΝΕΡΓΟΥΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 45-65 ΕΤΩΝ	–	20	–
ΑΝΕΡΓΟΥΣ ΜΕ ΕΝΤΟΝΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	–	–	–
ΑΛΛΕΣ ΟΜΑΔΕΣ - ΚΑΘΟΡΙΣΤΕ : Με 24ετες χωρίς βασικά προσόντα	–	1	–
ΣΥΝΟΛΟ Α	–	35	2

Β. ΑΛΛΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ
Επισκέψεις/ συναντήσεις με οικογένειες για την παροχή συμβουλευτικής	1
Ομαδικές συνεδρίες με τις ομάδες στόχου	–
Συναντήσεις ομάδων (job club)	–
ΣΥΝΟΛΟ Β	1

ΣΥΝΟΛΟ Α + Β (τουλάχιστον 25 ενέργειες)	38

F.D. 18-9-03

ΤΕΣΣΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ ΣΕΙΣΜΟΠΛΗΚΤΟΙ

Επεισόδια στον καταυλισμό της Χρυσούπολης από Αθίγγανους

Σκηνές απείρου κάλους και απίστευτης έντασης μεταξύ Αθιγγάνων και Αστυνομικών δημιουργήθηκαν την Πέμπτη 11 Σεπτεμβρίου στον καταυλισμό των Σεισμόπληκτων στην περιοχή της Χρυσούπολης στο Περιστέρι.

Ομάδα από Αθίγγανους που είχαν εγκατασταθεί αυθαίρετα εδώ και δύο μήνες στα κοντέινερ του Καταυλισμού, αρνήθηκαν την εντολή του ΥΠΕΧΩΔΕ και της Δημοτικής Αρχής για άμεση αποχώρηση από τον Καταυλισμό, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν επεισόδια και προστριβές σε πολύ έντονο κλίμα.

Οι ίδιοι οι Αθίγγανοι υποστηρίζουν ότι εγκαταστάθηκαν νόμιμα και μάλιστα στην προεκλογική περίοδο, όταν οι υποψήφιοι Δημοτικοί Αρχοντες τους έταξαν μόνιμη διαμονή στα χώρο.

Θεωρούν απαράδεκτη τη συμπεριφορά της Δημοτικής Αρχής και την κατηγορούν για ασυνέπεια, αφού θα βρεθούν στο δρόμο μαζί με τις οικογένειές τους.

Η Πρόεδρος του Καταυλισμού Σπυρούλα Σαρακίνη μιλώντας στον «Ελ. Διάλ» δεν δικαιολόγησε την θέση των Αθιγγάνων, αντίθετα τους κατηγόρησε ως ταραξίες και ανθρώπους που δημιουργούν διαρκώς προβλήματα.

«Μπήκαν αυθαίρετα στον Καταυλισμό» είπε και συνέχισε:

«Είναι άνθρωποι που δημιουργούν τεράστια προβλήματα, διαρκώς έρχεται η Αστυνομία, πρέπει να φύγουν το συντομότερο.

Μείναμε είκοσι οικογένειες, αλλά οι πραγματικοί σεισμόπληκτοι είμαστε μόνο πέντε (αρχικά ήταν σαράντα ένος)».

Τους διώχνουν

Η ίδια δεν έχει που να πάει, είναι καρκινοπαθής χωρίς εισοδήματα και το δάνειο επισκευής που πήρε για το διαμέρισμά της είναι πολύ μικρό.

Είναι απογοητευμένη από την Πολιτεία και δεν περιμένει τίποτα πια, τέσσερα χρόνια πέρασαν και οι υποσχέσεις για σημαντική βοήθεια παρέμειναν ίδιες.

Η τελευταία εντολή του ΥΠΕΧΩΔΕ ήταν τελεσίδικη, αφού το περιθώριο που τους δίνει να αδειάσουν την περιοχή είναι μόνο μια εβδομάδα.

Ο χώρος θα χρησιμοποιηθεί ως Παιδική Χαρά στο μέλλον και ίσως γίνει απαραίτητος για Ολυμπιακή χρήση.

Απογοήτευση και πικρία συναντούν και οι γειτονικοί σεισμόπληκτοι Αγίου Βασιλείου (Λάρνακος και Ανεπαύσεως), με είκοσι οικογένειες σεισμόπληκτων (αρχικά ήταν 29) οι οποίες αντιμετωπίζουν πρόβλημα συνεννόησης με τους άλλους ιδιοκτήτες των δύο πολυκατοικιών που έπαθαν ανυπολόγιστες ζημιές στην οδό Ανδριτσαίνης.

Τα προβλήματα με τη ζέστη και το κρύο, τα χαλασμένα αιρκοντίσιον τις υποσχέσεις των αρμοδίων ότι θα τους εξασφαλίσουν χαμηλότοκα δάνεια, την ανεργία αλλά και την έλλειψη ενδιαφέροντος, τόσο από τους υψηλά ιστάμενους όσα και από τοπικούς παράγοντες, μαρτυρούν τις δυσκολότατες συνθήκες που περνούν οι συνδημότες μας.

Η αντιπρόεδρος Σταυρούλα Αμπελιώτη άνεργη η ίδια και ο σύζυγός της είπε:

«Τέσσερα χρόνια πέρασαν και η κατάσταση παραμένει η ίδια και χειρότερη. Τώρα πια δεν ελπίζουμε τίποτα. Η αδιαφορία όλων για το πρόβλημά μας είναι τεράστια, τα δάνεια που μας έδωσαν είναι ψίχουλα αφού δεν φτάνουν ούτε για τις κολόνες. Εδώ θα μείνουμε εφ' όρου ζωής»

Η ίδια παροτρύνει τον Δήμαρχο να ακολουθήσει το παράδειγμα του Δήμου Λιοσίων, όταν σε συνεργασία με το ΥΠΕΧΩΔΕ κατασκεύασε Πολυκατοικίες και υποχρέωσε τους σεισμοπαθείς να πληρώνουν με τα υπάρχων δάνεια τις οφειλές τους.

Είναι μια λύση για τους ανθρώπους αυτούς που είχαν την ατυχία να ξεσπιτωθούν, μπαίνοντας σε περιπέτειες που δεν έχουν τέλος.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

«Η ΔΕΠΑΔΠ δραστηριοποιείται δημιουργικά στην τοπική κοινωνία»

Σε μιας ώρας συνέντευξη τύπου στους δημοσιογράφους έδωσε χθες το πρωί ο Πρόεδρος της Δ.Ε.Π.Α.Δ.Π. κ. **Ν. Τσίτσας** αναφερόμενος διεξοδικά στον απολογισμό δράσης της Επιχείρησης κατά τη διετία 1999-2000. Μεταξύ άλλων ο κ. Ν. Τσίτσας ανέφερε και τα εξής: *«Με το τέλος αυτού του χρόνου η Δημοτική Επιχείρηση κλείνει ένα κύκλο. Έναν κύκλο, όπου επιτεύχθηκε η αναδιοργάνωση και η στελέχωση της. Αυτά τα δύο χρόνια καταφέραμε να στελεχώσουμε μια επιχείρηση με νέους ανθρώπους και να κάνουμε θεσμούς για την πολιτιστική ζωή του Περιστερίου, κάποια γεγονότα, όπως είναι οι «Μουσικές Λαϊκές Διαδρομές» και τα «Πεζοδρώμενα». Η Δημοτική Επιχείρηση ανέδειξε επίσης ένα*

Από τη συνέντευξη τύπου του κ. Ν. Τσίτσα.

κοινωνικό έργο με τη διοργάνωση εκδηλώσεων στα σχολεία σε συνεργασία με μαζικούς φορείς και κατοχύρωσε ένα ρόλο. Η ΔΕΠΑΔΠ είναι η μοναδική Δημοτική Επιχείρηση στην Ελλάδα που έκλεισε το έτος με κέρδος και πρόσφερε ουσιαστικά στον προϋπολογισμό του Δήμου. Αυτό επιτεύχθηκε με την αξιοποίηση των χρηματοδοτικών προγραμμάτων από διάφορους φορείς και τώρα, ο στόχος είναι η δημιουργία πολιτιστικών υποδομών για τους δημότες και κυρίως, για τους νέους ανθρώπους».

Απολογισμός Δράσης 1999

• Φεστιβάλ Νέων • Σινε Περαν • Πεζοδρωμενα 99 • Μουσικές Λαϊκές Διαδρομές • Η νέα χιλιετία. Η Δημοτική επιχείρηση διοργανωσε σειρά εκδηλώσεων για την υποδοχή της νεας χιλιετιας στην κεντρικη πλατεια του Δημου.

Συμμετοχη σε προγραμματα

• Συμμετοχη σε προγραμμα του ΟΑΕΔ για την απασχολήση 15 ατόμων με ειδικες αναγκες.

• Δρομολογηση διαδικασιων με το Υπουργειο Εσωτερικων και τη Γενικη Γραμματεια Νεας Γενιας για την ιδρυση Κέντρου Πληροφορησης Νέων στο κτιριο του πεζοδρομου Εθν. Αντιστασεως 33.

• Προετοιμασια για την εκδοση του περιοδικου «Περιπλους».

• Διερεύνηση συμμετοχής σε σειρα ευρωπαικων προγραμματων που αναφερονται στο τριπτυχο «Πολιτισμός- Νεολαια - Απασχοληση».

• Μπαινουν οι βασεις για τη λειτουργια πολιτιστικού προγράμματος στα σχολεία, στα περιφερειακά πνευματικα κεντρα και στα ΚΑΠΗ.

Άλλες Δράσεις

• Επάνδρωση και οργάνωση των διαφόρων τμημάτων της Δημοτικής Επιχειρησης.

• Συνεργασια με φορεις της νεολαιας για τη δημιουργιο Δημοτικού Συμβουλιου Νεολαιας.

• Συνεργασια με φορεις για τη δημιουργία ενιαιας επιτροπής Εθνικοτοπικών Συλλόγων της πόλης

• Αψογη συνεργασια με τις υπηρεσιες του Πνευματικου Κέντρου σε όλες τις πολιτιστικές εκδηλώσεις.

• Συμμετοχή στη 16η Βιοτεχνική Έκθεση με ειδικά διαμορφωμένο περίπτερο και καλλιτεχνικες εκδηλώσεις.

• Συνδρομή της ΔΕΠΑΔΠ για την αντιμετωπιση των αναγκων απο τον σεισμό

Απολογισμος Δράσης 2000

• **Περίπλους στην τοπική κοινωνία.** Το περιοδικό «περιπλους» ειναι μια εκδοση της Δημοτικης Επιχειρησης με θεα στον Πολιτισμό και την τοπική κοινωνία και έχει ήδη κυκλοφορήσει έξη τεύχη.

• **Σινε Περαν για 6η χρονιά.** Σηματοδότηση της 6ης συνεχομενης χρονιάς λειτουργίας του Δημοτικού Κινηματογράφου

• **Μουσικές διαδρομες στις γειτονιές.** Στα Περιστερι και στις γειτονιες του οι μουσικές διαδρομές έδωσαν για δεύτερη χρονια παλμο.

• **Υποδοχή του Οικουμενικού Πατριάρχη.** Την Παρασκευη 20 Οκτωβριου, το Περιστερι υποδεχθηκε τον Οικουμενικό Πατριαρχη κ. Βαρθολομαιο.

• **Εθνικοτοπικοί Σύλλογοι.** Διοργάνωση επιτυχημενης εκδηλωσης με την συμμετοχη των Εθνικοτοπικών Συλλόγων της πολης το Νοέμβριο, στα Εκθεσιακο Κεντρο του Δημου.

• **Χριστουγεννιάτικα πεζοδρώμενα.** Η ΔΕΠΑΔΠ διοργανωσε δεκαημερο χριστουγεννιατικων πεζοδρώμενων για παιδιά και μεγαλους, από τις 22 εως τις 31 Δεκεμβρίου.

Συμμετοχή σε προγράμματα

• Κοινωνικη προσφορα της Επιχειρησης με την συμμετοχή σε προγράμματα του ΟΑΕΔ για την απασχόληση ατόμων με ειδικες ανογκες και απεξαρτημένων

• Χρηματοδότηση του Κέντρου Πληροφορησης Νέων με 15.000.000 δρχ. από το Υπουργείο Εσωτερικων.

• Διεκδικηση με θετικα αποτελεσματα από το Υπουργείο Πολιτισμού δύο προγραμματικων συμβασεων ύψους 140.000.000 δρχ. για το θερινό κινηματογράφο και την πολιτιστική δραστηριότητα στο χωρο των σχολειων

Άλλες Δράσεις

• Αποπληρωμή του Καρναβαλιου 2000.

• Κάλυψη της γραμματειακής υποστήριξης του Ωδείου του Πνευματικού Κέντρου.

• Κάλυψη εκδηλώσεων σχολειων που αιτηθηκαν την συνδρομη της ΔΕΠΑΔΠ.

• Συμμετοχή στην 17η Βιοτεχνική έκθεση του Δήμου Περιστερίου.

Η Ιερά Μονή Ευαγγελισμού της Θεοτόκου Λαμίας

ΔΙΕΚΔΙΚΕΙ ΤΗΝ ΚΥΡΙΟΤΗΤΑ

ΑΝΑΡΤΗΘΗΚΕ 31-1-01

χιλιάδων μικροϊδιοκτησιών στις περιοχές Κηπούπολης, Χρυσούπολης και Νέας Ζωής. Κάθετη η αμφισβήτηση από το Δήμο Περιστερίου και τον ΑΣΔΑ

Σε κορύφωση βαίνει η δικαστική πολυμέτωπη διαμάχη της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος με το Ελληνικό Δημόσιο, τον ΑΣΔΑ και το Δήμο Περιστερίου, όσον αφορά το ιδιοκτησιακό καθεστώς μιας ευρύτατης περιοχής, που ξεκινάει από την Φυλή και καταλήγει στο Χαϊδάρι και περιλαμβάνει τμήματα της Κηπούπολης, της Χρυσούπολης και της Νέας Ζωής, στα οποία έχουν κατοθέσει τα όνειρά τους χιλιάδες μικροϊδιοκτήτες.

Πρόκειται για μια διεκδίκηση 7.400 στρεμμάτων από τα οποία 2.250 στρέμματα με κατοικίες, που η Ιερά Μονή Λαμίας ισχυρίζεται ότι αποτελούν ιδιοκτησία της, το θέμα παραμένει σε λανθάνουσα κατάσταση και την οποία η «Αναγέννηση» φέρνει σε φως, προκειμένου οι χιλιάδες Περιστερώτες μικροϊδιοκτήτες να έχουν μια ξεκαθαρισμένη εικόνα για το αν και πόσο βαρύνεται, ή είναι απαλλαγμένη η ιδιοκτησία τους και να μην πέφτουν θύματα παραπληροφόρησης και φημών, που σπείρουν ανησυχία.

Στο μεταξύ, με ένα πλήθος δικών που διεξάγονται κατά καιρούς, καταλογίζονται αποζημιώσεις ή μη υπέρ της Ιεράς Μονής του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου Λαμίας και επιπροσθέτως λόγω των διεκδικητικών αγωγών, που έχουν κατατεθεί από [illegible]

μεταβιβάσουν το ακίνητό τους, με πώληση ή δωρεά, η να λάβουν δάνεια από τις Τράπεζες, υποχρεώνονται να προσκομίζουν απαλλαγή βαρών της διοικητσίας τους από την Ιερά Μονή Λαμίας.

Σε δικαστική διαμάχη βρίσκεται η Ι.Μονή του Ευαγγελισμού της Θεοτοκου Λαμίας με το Ελληνικο Δημόσιο, για την κυριότητα χιλιάδων μικροϊδιοκτησιών, στο βαυτο και σε κατοικημενες περιοχες του Περιστεριου, για τις οποίες έχει ασκήσει διεκδικητικές αγωγες

ΣΕ ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ ΤΑ 110 ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ ΕΠΙΑΝ 3.500!

Σχετικά με το σοβαρό αυτό θέμα, ο νομικός σύμβουλος της Ιεράς Μονής του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου Λαμίας κ. Παντελής Κονταξής, μας πληροφόρησε, ότι:

Υπάρχει ένα κτήμα 7.400 στρεμμάτων, που ανήκει αναμφισβήτητα στην Ιερά Μονή Λαμίας και περιλαμβάνεται σ' αυτήν από μια διαθήκη του 1919, όπου μια ιδιώτης άφησε όλη την περιουσία της στη Μονή. Οι τίτλοι της φθάνουν και μέχρι το 1847 και προσδιορίζουν σαφώς την έκταση και τα όρια. Περιλαμβάνει εκτάσεις των Δήμων Φυλής, Πετρούπολης, Περιστερίου και Χαϊδαρίου.

Οσον αφορά το χώρο του Περιστερίου, κάποιοι επιχειρηματίες που συνέστησαν παλαιότερα την Ανώνυμη Εταιρεία Κηπούπολης, αγόρασαν 110 στρέμματα από έναν δικαιοπάροχο και σε μια νύχτα επεξέτειναν τα όρια συθαίρετα και τα έκαναν 3.500 στρέμματα! Έκοψαν την έκταση αυτή σε μικροϊδιοκτησίες των 200 τ.μ. και άρχισαν να τις πωλούν σε ιδιώτες.

Στο μεταξύ άλλοι ιδιώτες, που αγόραζαν νέμμα οικόπεδα από την Ι Μονή Λαμίας, ήλθαν σε δικαστική διαμάχη με τους ιδιοκτήτες που είχαν αγοράσει οικόπεδα χωρίς τίτλους από την ΑΕ Κηπουπολης, με αποτέλεσμα να εκδοθεί σωρεία αποφάσεων των δικαστηρίων βάσει των οποίων οι δεύτεροι έχασαν τις ιδιοκτησίες τους.

Μια απ' όλες, π.χ. η 92/1996 του Εφετείου Αθηνών, που αναγνωρίζει την κυριότητα της Ι Μονής Λαμίας στο χώρο, αναφέρει ότι η ΑΕ Κηπούπολης δεν έχει καμία ιδιοκτησία, γιατί «αγόρασε παρά μη κυρίου κ.λπ.

(Χωράφα) π.χ., χώρος που είχε κατοπατηθεί από ιδιώτη, ο οποίος ανέγειρε κτίριο και στεγάζεται ένας αθλητικός σύλλογος, μετά από δικαστική διαμάχη περιλήθε στην ιδιοκτησία της Μονής Λαμίας και εφαρμόζει αυτή τα συμβολικά έστω, ενοίκια από το σύλλογο.

Να σημειωθεί ότι την εκτός σχεδίου περιοχή, που ανήκει στην Μονή Λαμίας διεκδικεί και το Ελληνικό Δημόσιο, με το οποίο βρίσκεται σε δικαστική διενεξη. Η δίκη είχε προσδιορισθεί το Δεκέμβριο που μας πέρασε αλλά ανεβλήθη για τις 25.9.2001. Δικαστικός αγώνας υπάρχει και εναντίον των καταπατητών του κτήματος, του οποίου την κυριότητα διεκδικεί η Μονή Λαμίας.

Για το θέμα αυτό η Μονή Λαμίας από πολλών ετών έχει γνωστοποιήσει στο Δήμο Περιστερίου τους τίτλους της, μάλιστα του έχει παρακωρήσει και χώρους έκτασης περίπου 10 στρεμμάτων και έχει κατοθέσει αγωγές κατά του Δήμου, ζητώντας του αποζημιώσεις για πλατείες που έχει καταπατήσει και ανήκουν στην κυριότητά της.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΑΣΔΑ ΧΩΡΙΣ ΑΔΕΙΑ

Το εξώφρενικό είναι ότι τώρα παρεμβαίνει και ο Αναπτυξιακός Συνδέσμος Δυτικής Αθήνας (ΑΣΔΑ), ο οποίος παρ' ότι υπάρχει νόμος που προστατεύει το Ποικίλο Όρος και οι εκτός σχεδίου εκτάσεις έχουν κηρυχθεί αναδασωτέες, μπαίνει μέσα με μπουλντόζες, ανοίγει δρόμους, ρίχνει άσφαλτο, κατασκευάζει αναψυκτήριο κ.λπ.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ 2.250 ΣΤΡΕΜΜΑΤΩΝ, ΤΗΝ ΚΥΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΟΠΟΙΑΣ ΔΙΕΚΔΙΚΕΙ Η ΜΟΝΗ ΛΑΜΙΑΣ

Την κυριότητα μιας περιοχής 2.250 στρεμμάτων στις περιοχές Κηπούπολης, Χρυσούπολης και Νέας Ζωής του Περιστερίου, διεκδικεί η Μονή Ευαγγελισμού Θεοτόκου Λαμίας.

Στην περιοχή αυτή, όπως αναγνωρίζει και το Δασαρχείο Αιγάλεω, έχουν κτισθεί εκατοντάδες πολυκατοικίες και μονοκατοικίες, οι οποίες θαρύνονται από την διεκδικητική αγωγή της Ι. Μονής Ευαγγελισμού Θεοτόκου Λαμίας.

Σύμφωνα με τα τοπογραφικά, που μας έδωσε η Μονή Λαμίας, η περιοχή που ανήκει στο Δήμο Περιστερίου και είναι υπό διεκδίκηση, περιλαμβάνεται μεταξύ των οδών: Βουνό-Μηλέσης - Αθηνός - Περικλέους - πλατ. Αγ. Γεωργίου - Σαράγου - πλατ. Δέγλερη - Λοχ. Δεδούση - Καρυάτιδος - Αγ. Βασιλείου - Καπ. Χρονά - Πελοπίδα - Βύρωνος - Ηρακλείτου - τέμνει στο μέσον τα οικοδομικά τετράγωνα των οδών Κοτζιά, Μιχαλακοπούλου, Κοραή, Παλιγγενεσίας και καταλήγει στη Δεριγνύ - Μυστρωτή - Βουνό.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ στην 2η σελ.

ΑΣ ΚΑΝΟΥΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΜΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΝΑ ΔΩΣΟΥΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ ΣΤΗ ΝΕΟΛΑΙΑ ΜΑΣ

Συζητήσεις επί συζητήσεων είχαμε τον τελευταίο καιρό ύστερα από την έρευνα του ΕΚΚΕ σε μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου.

Συμπεράσματα της έρευνας: Η νεολαία του 2000 πιστεύει σε αξίες όπως «Στρατός, Εκκλησία». Απόλυτα εθνοκεντρική, ξενόφοβη, αδιαφορεί για την πολιτική.

Ας εξετάσουμε τη θέση που έχουν για την πολιτική. Η πολιτι-

κή σήμερα όχι μόνο δεν τους γοητεύει αλλά τους απωθεί. Όμως εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι αυτή η κρίση τους είναι περισσότερο από άγνοια και σύγχυση και όχι από γνώση.

Ας αναφέρουμε ένα παράδειγμα: Ομολογούν π.χ. πως αδιαφορούν για την πολιτική, δεν εκτιμούν τους πολιτικούς, μιλούν για συμφέροντα κ.λπ.

Από πού αντλούν αυτή την κρίση τους; Όχι βέβαια από τη συμμετοχή τους στα κοινά. Σίγουρα επηρεασμένοι από την τηλεόραση, που επιδερμικά και επιπόλαια διαστρεβλώνει την πραγματικότητα. Οι προσωπικές εμπειρίες, το διάβασμα και οι γνώσεις που έχουν δεν τους επιτρέπουν να κατανοήσουν ότι δεν μπορούμε να ζήσουμε χωρίς την πολιτική. Συνεπώς πρέπει να κάνουμε, ό,τι μπορούμε, για να γίνει πιο γόνιμη η πολιτική μέσα από τη συμμετοχή μας.

Έχουν άδικο λοιπόν οι νέοι μας να απέχουν και να αδιαφορούν, γιατί απουσία και αδιαφορία ισοδυναμεί με φυγομαχία.

Εξάλλου οι αδυναμίες της πολιτικής δεν γιατρεύονται με άρνηση και απόρριψη.

Χρειάζεται προσπάθεια ατομική και συλλογική για να θεραπευθούν. Απαιτείται όμως από τις σημερινές ηγεσίες των κομμάτων και των νεολαιών τους, αλλά ιδιαίτερα των θεσμών οπώς η Τοπική Αυτοδιοίκηση, να δώσουν θέμα στη νεολαία για να εκφράσει τις αγωνίες και τις προτάσεις της για την κοινωνία του μέλλοντος.

Στην προκειμένη περίπτωση στο δήμο μας οφείλουν να ασχοληθούν αρκετά σοβαρά με το θέμα της νεολαίας.

Πρέπει να δουν επιτέλους τι προσφέρουν εκείνοι στη νεολαία για να σταματήσουν τα πολιτικά δρώμενα. (Επικαλείστε κύριοι δημοτικοί σύμβουλοι ότι ο τέταρτος δήμος της χώρας δεν εξετάζεται σοβαρά από την κεντρική διοίκηση, και δεν έχετε άδικο. Τι κάνετε όμως για τη νεολαία της πόλης μας;)

Όλες οι παρατάξεις προεκλογικά υποσχέθηκαν στα προγράμματά τους ότι θα ασχοληθούν με τη νεολαία της πόλης μας. Κανείς τους νέους μας. Η παράταξη του Δημάρχου αλλά και του κ. Παχατουρίδη μιλούσε για συμμετοχή της νεολαίας μέσα από τα Δημοτικά Συμβούλια. Αλήθεια τί έγιναν αυτές οι υποσχέσεις;

ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΠΟΥ ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΠΑΡΟΥΜΕ

Η ιστορία της αρχαίας Ελλάδας μας διδάσκει ό,τι το εργαλείο της Δημοκρατίας ήταν η συγκέλευση σε ανοικτούς χώρους.

Εάν θελήσουμε σήμερα να **επαναλάβουμε έστω και** αμυδρά την προσπάθεια να συνεβρεθούμε, μπορεί κανείς να μου διασφαλίσει έναν ανοικτό χώρο για να κάνουμε το δημοκρατικό μας καθήκον; Αφού και οι λιγοστοί χώροι που έχουν απομείνει χρησιμοποιούνται για παρκάρισμα αυτοκινήτων;

Και δεν είναι μόνο αυτό το πρόβλημα, το πιο ουσιαστικό είναι ότι τα παιδιά μας στερούνται τέτοιων χώρων. Οι μοναδικές πλατείες που γνωρίζουν είναι οι εικονικές, οι περισσότεροι από τους χώρους που συχνάζουν είναι κλειστοί. Οι κενοί χώροι τα φοβίζουν. Μεγαλώνουν έτσι μέσα στην ανασφάλεια, ξένα στην ίδια τους την πόλη.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΟΜΩΣ Η ΛΥΣΗ:

Η οργάνωση της γειτονιάς, η αποκατάσταση της ζωής στις συνοικίες.

Τα παιδιά πρέπει να μάθουν τον ζωτικό τους χώρο. Πρέπει να γνωρίσουν χώρους που να τους αισθάνονται δικούς τους. Οι γονείς μπορούν να βοηθήσουν σε αυτό. Πρωτίστως όμως πρέπει να βοηθήσει ο Δήμαρχος και το Δημοτικό Συμβούλιο.

Στο Περιστέρι, αλλά και σε άλλους δήμους ξεκίνησε δειλά αλλά σταθερά ο ΑΣΔΑ σε συνεργασία με το Δήμο να φτιάχνει δρόμους ήπιας κυκλοφορίας (Αιμιλίου Βεάκη-Τρώων). Χρειάζονται και άλλα βήματα. Χρειάζεται να επεκταθεί ο παραπάνω δρόμος σε όλο το κέντρο του Δήμου μας.

Μια σημαντική πρωτοβουλία που πρέπει να πάρει ο Δήμος Περιστερίου και ιδιαίτερα ο Δήμαρχος, είναι τις Κυριακές το κέντρο του Περιστερίου να είναι χωρίς αυτοκίνητο (π.χ. το τμήμα μεταξύ των δρόμων: Κων/λεως-Θηβών-Βασ. Αλεξάνδρου-Εθν. Θεντέλου), έτσι ποιν να διευκολύνει την κυκλοφορία των πεζών και των ποδηλάτων (Αυτό το μέτρο μπορεί σιγά σιγά να επεκταθεί και στις συνοικίες του Δήμου μας).

Ας ανακαλύψουμε εμείς και τα παιδιά το έδαφος, το τοπίο, την πόλη μας, ας βγούμε από το αυτοκίνητο, που από το παράθυρό του μοιάζει το τοπίο με τηλεοπτική οθόνη. Σε τελευταία ανάλυση ας χρησιμοποιήσουμε τα παιδιά για να αλλάξουμε την πόλη μας μια και εμείς αυτό που τους παραδίδουμε είναι κάτι το απάνθρωπο.

Τώρα, όσον αφορά το Δημοτικό Συμβούλιο στις προηγούμενες δημοτικές εκλογές οι ψηφοφόροι αποφάσισαν να ανανεώσουν κατά 70% τους δημοτικούς συμβούλους. Οι περισσότεροι νέοι σε ηλικία. Ας πάρουν μια πρωτοβουλία, που να ανταποκρίνεται στην ηλικία τους και θα βοηθήσουν τα

ΝΙΚΟΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ

ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ

Η Ιστορία του Τόπου
Το Χρονικό των Ανθρώπων

«ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ»
ΑΘΗΝΑ 1997

ΝΙΚΟΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ Η Ιστορία του Τόπου Το Χρονικό των Ανθρώπων

Ο Νίκος Σφακιανάκης γεννήθηκε το 1923, στον Κολωνό της Αθήνας. Το δημοτικό του σχολείο το τελείωσε το 1934 στο Περιστέρι.

Έχει πάντοτε το Δημοτικό στις παραγγελιές. Η φτώχεια τούσκωσε το δρόμο για παράπονα. Πήγε να μάθει τσαγκαράδικο. Ο πόλεμος και μετέπειτα αρχές του 1942, τον βρίσκουν εργάτη στο ανθρακοπύκνωμα του Περιστερίου. Έχει γνωρίσει τη σκληρή και σχεδόν ζώα πειθαρχημένο από κάθε άλλη φορά. Έχει τον βρήκε η φωνή του ΕΑΜ του ιδιοκτήτου τον πήρε όπου φτάνει της, καθώς κι' όλη του την οικογένεια. Έχει μεσολαβήσει στις επόμενες στους πάσχοντες για καλύτερες συνθήκες ζωής και ότι άλλο απαιτούσαν οι τότε συνθήκες της λεγόμενης. Αρχές του 1944 καταδιωκόμενος να μπαίνει βγαίνει στην παρανομία. Την ίδια χρονιά τον Ιούνιο, ο γλυκός γιος από το σπίτι του γάντια σαμπρατζής και η οργάνωση τον στρώνει σε άλλες συνοικίες: Άγια Βαρβάρα και Χαϊδάρι. Έχει συνεχίζει τον αγώνα του επιτυχημένη του 2ου λοχία. Το Δεκέμβριο του 1944, οι Γερμανοί τον ανακαλύπτουν το σπίτι του. Πέρα μέρος στη Δεξαμενή. Τον Απρίλη του 1945, απελευθέρωνται, και βρισκόμενος σχεδόν από το Ρουκέτη στην παραλία. Με διαφορες καταγραφές, σχηματοποιήσεις, όπως όλοι οι αγωνιστές κάνει 19 χρόνια κρατούμενος σχεδόν ο' όλες τις φυλακές του κράτους.

Στις φυλακές έγραψε μια ανθολογία ποιημάτων «Χρυσοθυσανος πίσω από τα κάγκελα» ένα απθιατοφρμα αντιπολιτευτικό και 12 διηγήματα, επίσης αντιπολιτευτικά.

Έπειτα βγαίνοντας από τη φυλακή, πολίτευσης να επιζήσει δεν σταμάτησε το γράψιμο. Στα σπίτια του μπόρεσε τους βρίσκοντας σχεδόν τρεις συλλογές ποιημάτων «Διαβάτες της Ειρήνης», «Της πόρτας σου το δρόμο σου τον αδράχτι» και «Στο δρόμο του χρόνου»

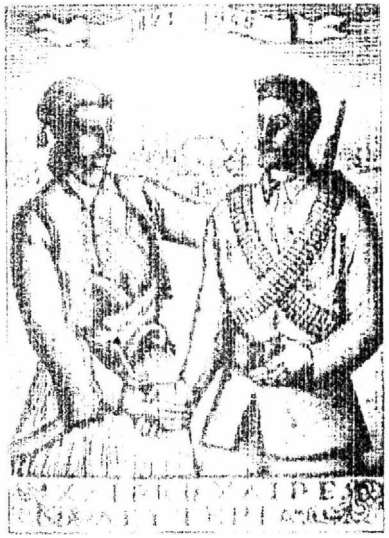
Η πολύ δύσκολη οικονομική του κατάσταση δεν του έχει επιτρέψει μέχρι σήμερα να εκδώσει κάτι από αυτά του τη δούλεια. Την ίδια τύχη θα είχε και το σημερινό του βιβλίο αν δεν το βοηθούσαν φίλοι και συναγωνιστές.

Το Περιστέρι στην Αντίσταση 1941-1944 ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ

ΝΙΚΟΣ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

Το Περιστέρι στην Αντίσταση 1941-1944

Και μαρτυρίες από τη Μικρασιατική Καταστροφή και την προσφυγιά

ΑΘΗΝΑ 1993

2004

Ο αγώνας της Αντίστασης συνεχίζεται

Προσφυγιά

Εθνική Αντίσταση

Λαϊκοί αγώνες

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ
ΑΠΟΓΟΝΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

6 ΙΟΥΛΗ 1944

Μπλόκο των Γερμανών και των συνεργατών τους στο Περιστέρι

Στις 10 Ιούνη του '44, ο κατοχικός πρωθυπουργός Ράλλης, στέλνει επιστολή στον Βάλτερ Σιμάνα, στρατηγό των Ες Ες, στην οποία του έθετε το ζήτημα των αρθρόων συλλήψεων στις συνοικίες της Αθήνας, τονίζοντας του: *«Ζητώ τη διαλογή των συλληφθέντων εις τας εκκαθαριστικάς επιχειρήσεις, να κάνουν οι δικές σας δυνάμεις»*. Και ο Βάλτερ Σιμάνα του απαντά: *« Ενεργώ απολύτως και συμφώνως προς τη γνώμη σας ... αποδεχόμαι προ σφορά ελληνικών αρχών ασφαλείας»*. Έτσι οδηγηθήκαμε στο ΜΠΛΟΚΟ του Περιστερίου. Σκέφτηκαν με τις συλλήψεις, τα βασανιστήρια και τις εκτελέσεις, να καμψουν το αγωνιστικό φρόνημα των αγωνιστών του ΕΛΑΣ, του ΕΑΜ και της ΕΠΟΝ. Ήθελαν από την άλλη, να τροφοδοτήσουν με εργατικά χέρια, τα γερμανικά εργοστάσια που ετοίμαζαν την πολεμική μηχανή του Φιρερ.

Το μνημείο προς τιμή των συλληφθέντων στο Μπλόκο.

Στις 6 Ιούλη του 1944, μάζεψαν όλους τους άνδρες, από 14 μεχρι 70 χρονών, στο Λόφο Αξιωματικών. Ο προδότης Γερόσταθος, (διοικητής του ΙΖ' Αστυνομικού Τμήματος Περιστερίου), είχε δώσει στους Γερμανούς λίστα με τα ονόματα των αγωνιστών.

Γερμανοι, ταγματασφαλίτες, μπουραντάδες, χίτες και τα πρωτοπαλίκαρα της "ειδικής", είχαν κοινό ρολο και σκοπό. Συνέλαβαν 200 αγωνιστές. Άλλους εστειλαν στο Γουδί, άλλους στο Χαϊδάρι και αλλους στη Γερμανια. Στα Γουδί από τα βασανιστήρια δολοφόνησαν τους αγωνιστές, **Λάμπρο Ξυνογαλά**, λυγνιτωρύχο ΕΛΑΣίτη, **Λάμπρο Γκιουνάκη,** 15 χρονο ΕΠΟΝίτη, **Φώτη Μάνο,** εργάτη μετάλλου και στέλεχος του ΕΑΜ και **Αποστόλη Δοάνια**, φιλόλογο, πρώτο καπετάνιο του 3ου τάγματος, του 4ου συντάγματος Δυτικών Συνοικιών Αθήνας του ΕΛΑΣ.

ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

ΙΟΥΛΙΟΣ

16 ΙΟΥΛΗ 1944
Ιδρύεται το εργατικό ΕΑΜ

Καθοδηγητική πρωτοπορία του κινήματος της Αντίστασης, στάθηκε η εργατική τάξη. Δυόμισι μήνες μετά την υποδούλωση της χώρας μας στους κατακτητές, συγκροτείται το **Εργατικό ΕΑΜ**.

Στο Περιστέρι, κάστρο της Αντίστασης, αναβιώνουν, το λαγνιτωρυχείο στον Άη Βασίλη, το κλωστοϋφαντουργείο του Λαναρά, η "Γαλλοσπηλιά" στις Ποικίλες Όρες, όπως και άλλοι εργατικοί χώροι, που δούλευαν οι Περιστεριώτες, όπως το εργοστάσιο της "ΒΙΟ" στο Μεταξουργείο, το Καπνεργοστάσιο στον Κολωνό και το Μπαρουτάδικο στο Αιγάλεω.

Στο εργοστάσιο του Λαναρά, το ΕΑΜ, δίνει ιδιαίτερο βάρος στην πολιτική δουλειά. Η επιτροπή του εργοστασίου αποτελείται από τα στελέχη του ΕΑΜ **Σωτηρία Παλάσκα, Γιώργος Μενδρινός, Ηλίας Λιάκουρας, Κώστας Μπεθάνης, Κ. Ασπρακόπουλος, Λευτέρης Βασιλόπουλος, Ζάσης Βασιλειάδης**. Ιστορικά καταγράφεται η απεργιακή κινητοποίηση των κλωστοϋφαντουργών για την αύξηση του ημερομισθίου, την κάλυψη του ρουχισμού και άλλων πρώτων αναγκών τους.

Εργάτριες σε διάλειμμα, στο κλωστοϋφαντουργείο του Λαναρά.

Στο λαγνιτωρυχείο, η εργασία ομηλεμένη βαθιά μέσα στη γη, έβγαζε τα καλύτερα παλικάρια της στον ΕΛΑΣ. Ο 4ος λόχος ΕΛΑΣ Περιστερίου, αποτελούνταν από εργάτες στο κάρβουνο. Από τη δράση των λαγνιτωρύχων, ξεκωρίζει το σαμποτάζ για το "ριξίμο" της παραγωγής του κάρβουνου, με στόχο από 600 σε 200 τόνους την ημέρα.

Μορφές αγωνιστών του λαγνιτωρυχείου ήταν οι : **Θ. Γκινενιώτης, Λ. Ξενογαλάς, Κ. Καλογιάννης.**

Πολλοί Περιστεριώτες δούλεψαν στο μηχανουργείο της "ΒΙΟ". Στην κατοχή, στα υπόγειά του, έβγαινε για κάποιο χρονικό διάστημα ο παράνομος «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ». Περιστεριώτες στελέχη του ΕΑΜ ήταν **Στράτος Μαυρίδης**, μηχανουργός, **Γιάννης Στυλιανόπουλος**, μηχανουργός, **Λευτέρης Παπαδανιάλ** μηχανολόγος.

1944. Εργάτες στο μηχανουργείο της "ΒΙΟ".

ΙΟΥΛΙΟΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ